

Tämän teoksen sähköisen version on julkaissut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) Creative Commons -lisenssillä: CC BY-NC-ND 4.0 International. Lisenssiin voi tutustua englanniksi osoitteessa: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on saanut sähköisen julkaisuluvan teoksen oikeudenhaltijoilta. Mikäli olette oikeudenhaltija, jota SKS ei ole tavoittanut, pyydämme teitä ystävällisesti ottamaan yhteyttä [SKS:aan](#).

Suomalainen kommunismi
ja vallankumous 1923–1930

Tauno Saarela

Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923–1930

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA
HELSINKI

Historiallisia Tutkimuksia 239

Teos on Suomen Historiallisen Seuran nimeämien asiantuntijoiden tarkastama.

Taitto Maija Räisänen

ISBN 978-952-222-051-6

ISSN 0073-2559

Hakapaino Oy, Helsinki 2008

www.finlit.fi/kirjat

SAATTEEKSI

Väitöskirjassani lupasin, etten jätä suomalaista kommunismia. Käsillä oleva kirja todistanee, etten ole unohtanut lupaustani. Tarkoitus ei ollut viettää sen kanssa aivan näin pitkään, mutta kenties liike kävi jossain vaiheessa niin rakkaaksi, etten raskinut luopua seuralaisestani. Tai kenties en oikein tiennyt, miten esitän tekstini.

Kirjoittamis- ja hautomisprosessin aikana olen saanut hyödyllisiä neuvoja ideoihini, suunnitelmiini ja ongelmiini Pauli Kettuselta ja Kari Paakkunaiselta, jotka ovat lukeneet myös käsikirjoituksen. Tärkeitä keskusteluja olen käynyt myös Pirjo Kaihovaaran, Vesa Koivun, Joni Krekolan, Aappo Kähösen ja Kimmo Rentolan kanssa. Pohdinnat Kevin Morganin kanssa ovat auttaneet näkemään suomalaisen kommunismin erityisyyttä.

Tarkastelemani ajankohdan toimijoita ei ole enää elossa, mutta keskustelut liikkeen seuraavien sukupolvien edustajien kanssa ovat auttaneet ymmärtämään 1920-luvun toimintaa. Kiitän Oiva Björkbackaa, Fjalar Björkqvistiä, Mirja Ruonaniemeä, Edvin Salosta, Keijo Savolaista ja Sakari Seliniä keskusteluista ja erilaisesta avusta – Fjalaria ja Edviniä kiitokseni eivät enää tavoita tässä maailmassa.

Kirjaa tehdessäni olen viettänyt lukuisia tunteja arkistoissa ja kirjastoissa. Kansan Arkiston henkilökuntaa kiitän kaikesta avusta ja tuesta. Myös Työväen Arkistossa, Kansalliskirjastossa, Työväenliikkeen kirjastossa ja RGASPI:ssa, Moskovan arkistossa, minua on palveltu mainiosti.

Pitkäaikainen työ ei olisi onnistunut ilman taloudellisia tukijoita. Työ alkoi Helsingin yliopiston rahoittamassa tutkimusprojektissa Suomalainen kommunismi, Suomi ja Neuvostoliitto. Sen jälkeen hanketta ovat apurahalla tukeneet Lehtosäätiö sekä Jenny ja Antti Vihurin säätiö. Matkoja Moskovaan on puolestaan rahoittanut Suomen Akatemia. Kirjan julkaisemiseen olen saanut tukea Yhteiskunnalliselta arkistosäätiöltä.

Suomalaista Kirjallisuuden Seuraa kiitän siitä, että se on ottanut laajan työni Historiallisia tutkimuksia -sarjaansa. Seuran valitsemaa lausunnonantajia kiitän rohkaisevista lausunnoista.

Omistan kirjan toukokuussa kuolleelle äidilleni.

Kalliossa elokuussa 2008

Tauno Saarela

SISÄLLYS

I JOHDANTO

Työväenliike ja vallankumous	13
Kommunismien tutkimus ja vallankumous	16
Suomalainen kommunismi	22
Lähdeaineistosta ja aikarajasta	22

II UUDELLEEN SYNTY

Saksan vallankumouksen lumo	29
Toiminnan elvyttäminen Suomessa	35
<i>Työväenjärjestöjen Tiedonantaja</i> vastaan <i>Revontulet</i> 35	Mielenosoitukset 40
Puolustuskomitea vai paikallisjärjestö? 44	Vaaleihin vai ei? 47
Kansalaisvapaudet vai SDP:ta vastaan? 52	

III VALLANKUMOUSVOIMAN KOKOAMINEN

Joukot vai kaaderit?	62
Julkinen puolue vai ei?	64
Riippumaton työväenpuolue vain työväen ja pienviljelijäin puolue? 64	
Piirijärjestöjä vai agitaatio- ja propagandaseuroja? 72	”Kolme juoksuhaulinjaa” ja työpaikkojen vaalijärjestöt 77
Nuorisojärjestöt työpaikoille? 85	Edustajaliike ja ompeluseurat 88
Maanalaisuuden viehäytys	92
Piiriorganisaatio 92	Paikalliskomiteat 95
Solut 97	Jäsenet 102
Kommunistinen nuorisoliitto 105	”Illegalisuuden harha” 107
”Bobilaiset”	110
Suomalaisen kommunismin lehdet	118
Sanomalehdet 119	Aikakauslehdet 131
Osastolehdet 141	
Keskitetty johto?	142
Plenumit ja politbyroo 144	Neuvottelukokoukset ja Helsingin vaalikomitea 148
Suomen byroo 149	Eduskuntaryhmä 153
Kunnallinen keskustuomisto 159	
Kilpailu sosiaalidemokraattien kanssa	164
”Sos.dem. herrat”	165
Vallitsevan järjestelmän puolustajat? 166	Kilpailu järjestöistä 168
”Porvariston vasen sivusta” 170	”Noskelaiset” 174
”Bauerilainen paita” 178	Solutusta? 180
”Yhteisrintama ylhäältä”? 183	”Yhteisrintama alhaalta”? 185
Vuosi sosiaalidemokraattista hallitusta	189
”Lahtari”hallitus? 190	Hallituksen ”ansiolistat” 195
Välikysoimyksiä? 201	
”Arvokasta havainto-opetusta” 203	
Sosiaalidemokratian loppu	205
”Ohranan miehet” ja ”maantiersvon röyhkeys” 206	”Organisoitua kapitalismia” vastaan 208
”Vasemmistokeljuilu” ja hyväpalkkaiset virkamiehet 212	Vanha ja uusi SDP 214
Vaaliyhteistyön loppu 216	

Järjestäytynyt työväestö vallankumousvoimaksi	220
Luokkataistelulinjan ongelmat	221
”Amsterdamin herrat” vai ”miljoonat työläiset”? 224 Iloa ”työtoimistosta”? 227	
Kansainvälinen eheytyös 230 Henkilökysymys 233 ”Byrokraattinen kansliahomma” torjuttava 236	
”Suomen työväen Brest-Litovsk”	241
Sosiaalidemokraattien uhkavaatimus 241 SKP:n ”periaatteelliset myönnytykset” 246 ”Merkkaamaton” luokkataistelija 249 Kompromissi 251	
Menettelytavat	255
Pohjolan työtaistelu kesällä 1926 257 Suurlakko? 259 Lakkojen kansainvälinen suunta 263 Lakkojen edellytykset 268 Lakko-oikeus ja sovittelu 275	
SAJ:n hajoaminen	278
Norjalais-venäläis-suomalainen yhteistyö 279 Kööpenhaminan sopimuksen muotoilut 282 Ratifioidaanko vai ei? 293 Liittojen yhteistyö 292	
Sosiaalidemokraattien hajotusuhka 293	
Työväen ja talonpoikien liitto	303
Suomalainen kommunismi ja maatalousväestö	303
Kyntömiehet 307 Talonpoika vai pienviljelijä? 309 Maatyöläiset 314	
Suomalaisen kommunismin maatalouspolitiikka	316
Maata, avustuksia, verovapautta 317 Tuotantopalkkiot 320 Työmies vai isäntä? 322 ”Agronomimiesten” järjestöt 324 Maalaisliitto ei aja talonpoikien etua 327 Talonpoikien itsehallintoa? 330	
”Itsenäinen talonpoikaissiike”	331
Karjalan talonpojat 332 Kato- ja matokomiteat 340	
Kannatus	348

IV VALLITSEVAN JÄRJESTELMÄN HEIKENTÄMINEN

Edustuksellinen ja suora demokratia	360
Eduskunta	362
Vääryyksien paljastamisfoorumi 362 Suomalainen kommunismi ja ”porvarilliset lainsäätäjät” 368 Riistovallan lujittaminen 371	
Kunnat	372
Työläisten ja kunnan etu 374 Itsehallinto 377 Kunnallinen liiketoiminta 380	
Ulkoparlamentaariset foorumit	384
Vappumarssit 386 Opintopäivät 390 Työväentalot ja saaret 392	
Punainen päivä 393	
Kansalaisoikeudet	401
Kansalaisoikeuksien rajoitukset	401
Kansalaisoikeudet ja suomalainen kommunismi	410
”Porvarillisen diktatuurin korkeaveisu” 411 ”Balkanisoitua” oikeudenkäyttöä? 413	
Maailmankatsomus syyteessä? 418 Painokanteet 423 Kansanedustajien koskemattomuus 425 Kansalaisoikeudet ja proletariaatin diktatuuri 429	
Poliittiset vangit	438
Valtiollisten vankien huoltoyhdistykset 442 Kamppailu poliittisten vankien asemasta 449 Näälälakko 453 Kansainvälistä solidaarisuutta ja vankienvaihtoa 458	
Vankilakuolemien marttyyrit	461

Väkivaltakoneisto	466
Suojeluskunnat	467
"Porvariston luokkakaarti" 467 "Hylkyainesten" kallis "kaatopaikka" 470	
"Suojelijat" pois kunnan kukkarolta 473	
"Ohrana"	474
Armeija – vallankumousvoima?	478
Asetaitoja vai armeijan kieltö? 480 SKP:n sotilasjärjestö 485 <i>Punasotilas</i> ja	
<i>Kasarmi</i> 490 Kurinalainen kurittomuus? 493 Isänmaallisuutta ja "uskonnollista	
pimitystä" vastaan 496 Sotilaiden etujen ja oikeuksien puolesta 499 Monarkistit	
armeijassa 502 Sotilasvakoilu 505 Punainen armeija? 506 Antimilitaristinen	
toiminta 509	
Aatteelliset instituutiot	512
Uskonto ja kirkko	512
Jäähyväiset "kirkon pimeille peikoille" 513 Kirkon ja valtion suhde 516	
"Syvälinen tietopuolinen valistustyö" 518 Joulukuun, pääsiäinen ja marianpäivä 524	
Jumalanpilkkua? 530 Kirkosta eronneiden yhdistykset 534 Kirkolliset	
seremoniat 535	
Koulu	539
Etusija "vähävaraisten lasten oppilaitoksille" 540 "Raharuhtinaitten henkiset	
arvot" 542 "Kapitalistisen hengen kyllästyminen" 548 "Vanhoilliset tantat",	
koulusolut ja vanhempien neuvostot 551 "Koulujen militarisoiminen" 554	
Vapaussota – luokkasota	559
10-vuotisjuhlat 560 Hautojen päivät 566 Punaorvot 570	
Kommunistinen aatteellinen kasvatus	572
Kolmannen ja Toisen internationaalisen marxismia 573 "Tammisaaren yliopisto"	
578 Valistusta juhlapäivinä 582 "Kolmen L:n" hengessä 584 Pariisiin	
kommuunin opetukset 592 Työnjuhlien sanoma 594 Joukkovoiman tunne 595	
Uudistukset ja vallankumous	600
Sosiaalivakuutukset	601
"Reformismin hännässä"? 602 Esitys vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeistä 603	
Pulmallinen sairausvakuutus 607	
Työttömyys	611
Työtä tai avustuksia! 613 Työttömyys työnantajien korvattavaksi! 618	
Työttömien toimikunnat 620 Kapitalismin kriisin vaikutukset 623	
Verotus	626
Välilliset verot pois! 628 Verottomat tulot ja progressiivisuus 630 Vähävaraisten	
veronmaksajien kokoukset 632 Pinta-alatuotto ja isännän palkka 635	
Asuminen	637
Isänmaan kahdet kasvot	642
Isänmaa Suomi	643
Onko Suomi itsenäinen? 643 Suomen ja Neuvosto-Venäjän/Neuvostoliiton	
suhde 646	
Isänmaa Neuvostoliitto	650
Neuvostoliiton puolustaminen 650 Neuvostomaa omin silmin 656	
Ystävyyssseura 663	
Isänmaan merkkipäivä ja tunnukset	664
Itsenäisyyspäivä ja lokakuun vallankumouksen muistopäivä 665	
Siniristilippu ja punaiset liput 671	

Populaarikulttuurin haaste	676
Kirjallisuus	677
Työläistäustaiset ja työväelle myötämieliset 678 ”Uusi proletaarinen kirjailija- ja runoilijaluokka” 684 Novellin mestarit ja maailmankirjallisuus 689	
”Valkoisen rutan” jäljet 691 ”Proletaariset kynäilijävoimat” 694 Työväenliike pelastajana 699 ”Myrkyä syytävä lokaviemäri” 703 Seikkailuja 705	
”Kapitalistisen yhteiskunnan piha- ja jahtikoirat” 707 Rakkautta 708	
”Jatsi”	711
”Eläviä kuvia” ja tähtikulttia	715
”Muotihulluus”	719
Lauluryhmät	722
Mölyköörit ja sinipusero-liike 722 Prokeskus ja puvut 725 Sanat ja sävelet 727	
”Hyvän tavan vastaista” 730	

V VALLANKUMOUKSEN AIKA?

Puhdasoppisuus ja laajat joukot	736
”Huitojat” ja ”hoipertelijat” 736 ”Sosiaalifasistit” 751 Ammattiyhdistysliikkeen luokkataistelulinja 754	
Vastavallankumous?	761
”Kommunistinen toiminta on lakkautettava!” 762 Fasismia 768	
Vetoaminen ja tuomio 771 Puolustushyökkäys? 775	

VI SUOMALAISEN KOMMUNISMIN VALLANKUMOUS 1923–1930

Lähdeluettelo	792
Liitteet	819
Henkilöluettelo	831

I
JOHDANTO

Marraskuussa 1925 sosialistisen nuorison *Liekki*-lehdessä ilmestyi nimimerkki Peno de la Petit'n juttu maailmanvallankumouksesta. Kirjoituksen mukaan vallankumous alkoi yleisellä suurlakolla, josta porvari ei tiennyt mitään, koska kommunistit olivat suunnitelleet sen niin salaisesti, etteivät porvarilliset lehdet tai ohrana olleet päässeet haistamaan sitä ennakolta. Vaikka ohrana oli kuullut huhuja, lakko yllätti sen perusteellisesti, sillä siihen yhtyivät suojeluskuntienkin työläis- ja talonpoikaisjäsenet. Muutkin niiden jäsenet olivat "niin kommunistisesti solutetut (suomeksi: valistetut), etteivät käsittäneet itseään muuksi kuin työläisiksi, vaikka heitä oli melkoinen määrä insinöörejä ja muita sivistyneitä ihmisiä".¹ Keväällä 1928 ilmestyneessä *Rynnäkköön*-kevätojulkaisussa puolestaan kerrottiin, miten vuoden kestäneen sodan jälkeen asemalle saapui punaisin lipuin koristettu panssarijuna, josta nousi nahka-asuisia miehiä ilmoittamaan vallankumouksen alkaneen.²

Lehtijutut saattoivat ainakin osittain tehdä pilaa vallitsevista käsityksistä, mutta ne ilmaisivat myös nimimerkkien taakse kätkeytyneiden kirjoittajien tulkintoja työväenliikkeen näkemyksistä. *Liekin* kertomus kytkeytyi työväenliikkeen ennen maailmansotaa painottamaan ajatukseen suurlakosta, *Rynnäkköön*-julkaisun tarina liittyi selvemmin tunnuksen imperialistisen sodan muuttamisesta kansalaissodaksi, mitä kommunistitkin olivat markkinoineet. *Liekin* kertomuksessa korostuivat vallankumouksen yllättävyys, sen salainen valmistelu mutta myös sen toteuttamisen helppous, joka liittyi siihen, että vallankumouksen kannalle oli saatu suuri osa väestöstä. Se ilmensi myös marxilaisen historiakäsityksen optimistisuutta ja väistämättömyyttä sekä haluttomuutta ajatella, miten Suomen vallankumouksessa talvella ja keväällä 1918 oli käynyt.

Sosiaalidemokraattisen puolueen vasemmalle puolelle organisoituneen liikkeen, suomalaisen kommunismin, vallankumouksellisesta vaarasta Suomessa on puhuttu paljon. Mutta yleensä tuo vaarallisuus on hukkunut puheisiin Moskovan agenteista. Siksi on tarpeen selvittää, miten suomalainen kommunismi oikein aikoi tehdä vallankumouksen ja mitä se teki sen edistämiseksi. Vallankumous on sattuva termi siinä mielessä, että se muistuttaa kommunistisen liikkeen, suomalaisenkin, perimmäisestä tavoitteesta ja tuo ilmi suhdetta vallitsevaan järjestelmään: kyse oli yrityksestä haastaa tuo järjestelmä ja korvata se toisenlaisella.

TYÖVÄENLIIKE JA VALLANKUMOUS

Vallankumous oli työväenliikkeelle tärkeä asia – sen avulla työväenluokka ottaisi vallan riistävältä luokalta ja lopettaisi riiston. Joukkoliikkeiksi 1800- ja 1900-luvun vaihteessa kehittyneissä työväenpuolueissa oli erilaisia näkemyksiä vallankumouksen muodosta, mutta Toisen internationaalien keskeisen hahmon Karl Kautskyn ajatuksista tuli vaikutusvaltaisia. Hänen mukaansa poliittis-yhteiskunnallisen kehityksen johtaisi vallankumoukseen, jossa työväenluokka valtaisi valtiovallan ja aloittaisi sen jälkeen yhteiskunnallisen vallankumouksen. Kautsky ei kuitenkaan halunnut sitoa

1 Peno de la Petit, Maailmanvallankumous, *Liekki* (L) 6.11.1925.

2 Simson, Mirja Hilakka, *Rynnäkköön* 1928.

sosiaalidemokraattien käsiä tarkoilla määrittelyillä vallankumousprosessin luonteesta tai kestosta. Hän oli taipuvainen uskomaan, että vallankumous olisi väkivallaton, jos työväenluokka kykenisi toimimaan järjestyneesti demokraattisissa instituutioissa ja olisi tietoinen historiallisista prosesseista. Kautskyn näkemykset saattoivat antaa kuvan, että sosialismin saavuttaminen olisi historian kulkuun lähes väistämättömästi kuuluva asia.³ Muutamat muut toisen internationaalien teoreetikkoista – esimerkiksi puolalais-saksalainen Rosa Luxemburg, hollantilainen Anton Pannekoek ja venäläinen bolshevikki V. I. Lenin – korostivat enemmän ihmisten panosta ja työläisten joukkotoiminnan merkitystä.⁴

Työväenliikkeen ajatukset vallankumouksesta hajosivat entistä enemmän Venäjän vallankumousten, erityisesti lokakuun vallankumouksen jälkeen. Maaliskuussa 1919 perustettu Kommunistinen internationaali loi aatteellista ja poliittista linjaansa lokakuun vallankumouksen esimerkin pohjalta. Sen sijaan monet läntisen Euroopan työväenliikkeet ja niiden johtohahmot – muun muassa Karl Kautsky – sanoutuivat irti lokakuun vallankumouksen mallista. Edes Rosa Luxemburg ja Anton Pannekoek eivät olleet täysin tyytyväisiä Venäjän esimerkkiin⁵.

Kommunistinen internationaali kehotti työväestöä vallankumoukseen, mutta ei kuitenkaan keskustellut paljoa vallankumouksen ennakkoehdoista. Se piti paljon tärkeämpänä korostaa, että kapitalistinen järjestelmä ei kyennyt ratkaisemaan ongelmiaan ja että elettiin vallankumouksen aikakautta.⁶ Lokakuun vallankumouksen esimerkki suuntasi kuitenkin huomiota kahtaalle.

Kommunistinen liike korosti vallankumouksen subjektin merkitystä. Sen mielestä vallankumouksen toteuttaminen vaati ehdottomasti tiukasti keskitetyn ja kurinalaisen, ammattivallankumouksellisista koostuneen kommunistisen puolueen, joka johtaisi työläiset ja muut riistetyt kansankerrokset vallankumoukseen. Kommunistisen internationaalien vallankumousohjeet koskivatkin suurelta osin sitä, miten kommunistipuolue täyttäisi nuo ehdot.⁷

Lokakuun vallankumouksessa vallan ottaneilla bolsheveikeilla oli Venäjän esimerkin pohjalta taipumusta määrittää valtio pakkovallaksi ja ajatella, että valta oli niillä, jotka hallitsivat valtion väkivaltakoneistoa. Kommunistinen internationaali omaksui nämä ajatukset ja korosti, että vallankumous tarkoitti porvarillisen vallan tuhoamista. Siten vallankumous ei voinut tapahtua porvarillisen demokratian puitteissa, vaan työväestön oli vallan vallattuaan luotava oma valtiokoneisto, jonka

3 Karl Kautsky, *Yhteiskunnallinen vallankumous*. Pori 1906, 8–11; Karl Kautsky, *Tie valtaan*. Helsinki 1909; Massimo Salvadori, *Karl Kautsky and the socialist revolution 1880–1938*. London 1979, 79–80, 128–131; Leszek Kolakowski, *Main Currents of Marxism. Its Origins, Growth and Dissolution*. 2. *The Golden Age*. Oxford, New York, Toronto, Melbourne 1981 (1978), 43–50; Donald Sassoon, *One Hundred Years of Socialism. The West European Left in the Twentieth Century*. New York 1996, 19–26.

4 Kolakowski, 76–88; John Gerber, *Anton Pannekoek and the Socialism of Workers' Self-Emancipation 1873–1960*. Dordrecht 1989, 55–107.

5 Salvadori, 218–284; Gerber, 127–150.

6 *The Communist International 1919–1943. Documents*. Selected and edited by Jane Degras. Volume I 1919–1922. London, New York, Toronto 1956 (Degras I), 18–19.

7 Esim. Degras I, 117, 121–135, 256–271; *The Communist International 1919–1943. Documents*. Selected and edited by Jane Degras. Volume II. 1923–1928 (Degras II), 66–68, 79–82, 117–122, 188–200, 208–211, 265–268; Kevin McDermott and Jeremy Agnew, *The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin*. London 1996, 4–5, 17–18, 42–58.

muotona olivat työläisneuvostot. Sen lisäksi työväestön olisi vallan vallattuaan luotava oma pakkovalta, proletariaatin diktatuuri, turvaamaan vallan pysymistä työväestöllä.⁸

Vallankumouksen ajankohtaisuuden ja kommunistipuolueen tärkeyden korostukset jättivät varjoonsa sen, että Venäjän sekasortoinen tilanne, tsaarivallan legitimaation menetys ja kansan kaipaamat uudistukset vaikuttivat huomattavasti bolshevikkien valtaannousuun.⁹ Painottaessaan subjektiivisen tekijän merkitystä kommunistisella liikkeellä oli taipumusta unohtaa, että tulevan vallankumouksen luonne ei riippunut vain vallankumousvoiman tehokkuudesta vaan myös kyseisen maan oloista sekä sen valtiosuhteista ja paikasta valtioiden joukossa. Sodat ja imperiumien hajoamiset heikensivät vallitsevaa järjestelmää sekä loivat pohjaa muutosta vaativan liikkeen syntymiselle ja edellytyksiä vallankumoukselle.¹⁰

Kommunistinen liike oli vahvasti marxilaisen historiakäsityksen optimismin pauloissa ja näki vallassa olevien pyrkimykset säilyttää valta-asemansa lähinnä osoituksena kapitalistisen järjestelmän rappeutumisesta. Niinpä se ei paljoa miettinyt, miten valtaapitävien toimet vaikuttivat vallankumouksen edistämiseen. Muista poliittisista toimijoista ja käytännön tilanteesta muistutti lähinnä kehoitus, että oli välttämätöntä saada talonpojat vallankumouksen kannalle ja muodostaa työläisten ja talonpoikien liitto. Ajoittain huomautettiin myös tarpeesta tehdä vaarattomiksi porvariston ja työväenluokan välissä horjuvat pienomistajien ryhmät. Näiden vaatimusten toteuttamista vaikeuttivat muiden poliittisten toimijoiden ankarat tuomiot ja vaatimukset omasta puhdasoppisuudesta.¹¹

Neuvosto-Venäjällä/Neuvostoliitossa päämajaansa pitänyt Kommunistinen internationaali painotti voimakkaasti toimia, jotka liittyivät vallanoton jälkeiseen vallan turvaamiseen. Nämä korostukset heijastivat tilannetta internationaalien kotimaassa, jossa työväestö oli jo tehnyt vallankumouksen ja jossa se ainakin nimellisesti oli vallassa. Sen sijaan internationaali jätti paljon vähemmälle huomiolle sen, että valtaa tavoittelevien oli pyrittävä heikentämään vallitsevan järjestelmän ja sen valtaapitävien legitimitettiä ja arvovaltaa kansalaisten silmissä sekä tarjottava vaihtoehtoja eri maiden tilanteisiin.

Venäjän vallankumous muistutti vallankumouksen kansainvälisyydestä ja herätti ainakin hetkeksi henkiin vuoden 1848 tapahtumista tukea saaneen ajatuksen, että jossain maassa tapahtuva vallankumouksellinen liikehdintä syyttäisi vastaavia liikehdintöjä muualla. Täydelliseen epäonnistumiseen päättynyt vallankumousyritys Saksassa syksyllä 1923 ja 1920-luvun puolivälissä kommunistisessa liikkeessä lanseerattu oppi sosialismista yhdessä maassa heikensivät odotuksia tässä suhteessa tai ainakin siirsivät niitä Euroopasta Aasiaan.¹²

8 Degras I, 19–21, 43–45, 118–120; Kolakowski, 485–491, 497–508.

9 Esim. Sheila Fitzpatrick, *The Russian revolution*. Oxford, New York 1984 (1982), 37–39; Orlando Figes and Boris Kolonitskii, *Interpreting the Russian Revolution. The language and symbols of 1917*. New Haven 1999; Rex A. Wade, *The Russian Revolution, 1917*. Cambridge 2000, 1–52.

10 Charles Tilly, *European revolutions, 1492–1992*. Oxford and Cambridge, Massachusetts 1996 (1993), 6, 12–13.

11 Degras I, 115–116, 119–123; Degras II, 58–59, 105–107.

12 Branko Lazitch and Milorad M. Drachkovitch, *Lenin and the Comintern*. Stanford 1972, 44–49; McDermott and Agnew, 10–11, 37–38.

Vaikka kansalliset kommunistipuolueet toistivat omissa ohjelmallisissa asiakirjoissaan Kommunistisen internationaalin määrittämiä kantoja aseellisen vallankumouksen ja proletariaatin diktatuurin ajankohtaisuudesta ja välttämättömyydestä, se ei tarkoittanut, että asiasta olisi vallinnut täydellinen yksimielisyys tai että puolueiden käytännön toiminta olisi suoraviivaisesti osoittanut tulevan vallankumouksen väkivaltaisuutta. Pikemminkin aiemmin omaksutut näkemykset ja kommunistisen opin ajatukset elivät rinta rinnan.¹³ Esimerkiksi kommunistisen internationaalin optimistiset puheet vallankumouksen läheisyydestä ja yleiset viittaukset kapitalismin kehitykseen saattoivat ylläpitää uskoa sosialismin tulosta historian kehityksen väistämättömänä seurauksena.

Kommunismien uudet opit eivät liioin tuhonneet työväenliikkeessä ennen Venäjän vallankumousta vallalla olleita käsityksiä, että porvariston valta ei perustunut pelkästään väkivaltakoneistoon vaan myös ideologisen koneiston hallintaan. Italialainen kommunisti Antonio Gramsci perusteli ajattelutavan tärkeyttä sillä, että Länsi-Euroopan maissa oli kehittynyt kansalaisyhteiskunta eikä valta keskittynyt samalla lailla valtioon kuin Venäjällä. Siksi vallan ottaminenkin olisi Länsi-Euroopassa erilaista kuin Venäjällä. Gramsci kehitteli vankilassa 1930-luvulla kirjoittamiinsa teksteissä ajatusta hegemonian valtaamisesta. Se tarkoitti yritystä laajentaa työväen ajattelutavat, organisoitumismuodot, tavat, moraali ja symbolit koko yhteiskuntaa koskeviksi. Gramsci jätti avoimeksi sen, missä määrin vallankumouksessa jouduttaisiin käyttämään väkivaltaa.¹⁴

Gramscin ajatuksia ei tunnettu hänen elinaikanaan, mutta käytännössä suuri osa kommunistipuolueista pyrki edistämään vallankumousta rapauttamalla vallitsevaa järjestelmää ja esittämällä sille omaa vaihtoehtoa. Erilaisesta taustasta ja erilaisista toimintaoloista riippui, missä määrin ne katsoivat voivansa toteuttaa tavoitteensa sanan ja kansanjoukkojen liikehdinnän avulla, missä määrin ne pitivät voimakeinoja ja aseellista toimintaa tarpeellisina. Kaikkien vallankumousta yrittävien puolueiden oli kuitenkin pyrittävä luomaan ja kokoamaan vallankumousvoima, hankittava tukea sen ajatuksille ja toimille, määriteltävä suhdettaan muihin poliittisiin toimijoihin sekä yritettävä eri tavoin heikentää olemassa olevaa järjestelmää.

KOMMUNISMIN TUTKIMUS JA VALLANKUMOUS

Vaikka vallankumouksen tekeminen oli Kommunistisen internationaalin julkilausuttu tavoite, nimenomaisesta vallankumouksen tekemisen tai edes yhteiskunnan muuttamisen näkökulmasta kommunistista liikettä ja kommunistisia puolueita on tutkittu varsin vähän.¹⁵ Aihe on saattanut jäädä taustalle siksi, että vallankumous

13 Esim. Leif Lindkvist, *Program och parti. Principperna och partiideologi inom den kommunistiska rörelsen i Sverige 1917–82*. Lund 1982, 29, 33–34, 38, 46, 98.

14 Eley, 210–215; Sassoon, 70–81; Gramscin hegemoniakäsityksistä, esim. Walter L. Adamson, *Hegemony and Revolution. A Study of Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory*. Berkeley 1980, 169–228.

15 Venäjällä on koottu dokumenttikokoelma aiheesta, *Komintern i ideja mirovoi revoljutsii. Dokumenti*. Moskva 1998; ks. myös Ja. S. Drabkin, *Ideja mirovoi revoljutsii i ee transformatsii*, em. teoksessa, 3–68; Jakov Drabkin, *The Idea of the World Revolution and Its Transformations*,

on useimmiten ymmärretty tapahtumaksi, jossa valta vaihtuu voimakkeinoin¹⁶. Kun harva kommunistinen puolue pääsi sellaiseen tilanteeseen, tutkimuksissa on harvoin nimenomaisesti kysytty, mitä kommunistinen puolue teki edistääkseen vallankumousta. Väkivaltaa uhkuvan vallankumouksen liittäminen kommunistisiin puolueisiin on kenties myös nähty sopimattomana, kun ne 1960-luvulla asettuivat enemmän tai vähemmän selvästi tavoittelemaan demokratian laajentamista.

Kommunistisia puolueita on tarkasteltu vähän vallankumouksen tekemisen perspektiivistä myös siksi, että kiinnostus on usein suuntautunut yksittäisen puolueen ja Kommunistisen internationaalin tai sen ja Neuvostoliiton suhteisiin. Varsinkin kylmän sodan kylmimpinä vuosina oli tavallista, että kommunistiset puolueet nähtiin Neuvostoliiton intressien toteuttajina ja puolueita tutkittiin lähinnä suhteessa niihin. Moskovan arkistojen aukeaminen on elvyttänyt tätä näkökulmaa, ja huomattava osa tutkimuksista on keskittynyt selvittämään Kommunistisen internationaalin ja yhden kansallisen puolueen suhdetta¹⁷. Tutkimusta on jäsentänyt myös kysymys, miten Kommunistinen internationaali pyrki tekemään kansallisista kommunisteista bolshevikkien esimerkin mukaista vallankumousvoimaa.¹⁸ Samalla on kuitenkin jäänyt vähemmälle tarkastelulle se, että vallankumousvoiman tehtävänä oli haastaa oman maansa vallitseva järjestelmä.

Monet tutkimukset, joissa on tarkasteltu kommunistisia puolueita laajasti suhteessa omaan yhteiskuntaansa, ovat kuitenkin esittäneet kysymyksiä kommunistipuolueen ja vallitsevan järjestelmän suhteista. Esimerkiksi saksalainen Klaus-Michael Mallmann ja amerikkalainen Eric D. Weitz kysyivät, mitkä voimat vaikuttivat Saksan kommunistisen puolueen strategian ja kulttuurin muotoutumiseen ja miten sen olemassaolo puolestaan vaikutti Saksan yhteiskuntaan ja valtioon. He puhuivat myös valtaapitävien haastamisesta.¹⁹ Myös Kevin Morganin ja kumppanien tutkimukset englantilaisesta kommunismista ovat tehneet samaa.²⁰

Tutkimukset, joissa olisi nimenomaisesti mietitty, miten kommunistiset puolueet yrittivät muuttaa vallitsevaa järjestelmää ja miten ne saivat kannatusta aja-

kirjassa *Centre and Periphery. The History of the Comintern in the Light of New Documents*. Edited by Mikhail Narinsky and Jürgen Rojahn. Amsterdam 1996, 46–54.

- 16 Esim. *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Herausgegeben von Otto Brunner, Werner Conze, Reinhart Koselleck. Band 5. Pro-Soz. Stuttgart 1984, 653, 726; Tilly, 5–6; vrt. Michael S. Kimmel, *Revolution. A Sociological Interpretation*. Cambridge 1990, 4–6.
- 17 Esim. Åsmund Egge, *Komintern og krisen i Det norske Arbeiderparti*. Oslo 1995; Jón Ólafsson, *Kaeru félagar. Íslenskir sósíalistar og Sovétríkin 1920–1960*. Reykjavík 1999; Andrew Thorpe, *The British Communist Party and Moscow 1920–43*. Manchester and New York 2000.
- 18 Esim. Brigitte Studer und Berthold Unfried, *Der stalinistische Parteikader. Identitätsstiftende Praktiken und Diskurse in der Sowjetunion in der dreissiger Jahren*. Köln 2001; Brigitte Studer, Heiko Haumann (Hg.), *Stalinistische Subjekte/Stalinists Subjects/Sujets staliens. Individuum und System in der Sowjetunion und der Komintern, 1929–1953*. Zürich 2006; *Bolshevism, Stalinism and the Comintern. Perspectives on Stalinization, 1917–53*. Edited by Norman LaPorte, Kevin Morgan and Matthew Worley. Basingstoke and New York 2008.
- 19 Klaus-Michael Mallmann, *Kommunisten in der Weimarer Republik. Sozialgeschichte einer revolutionären Bewegung*. Darmstadt 1996, 8–15; Eric D. Weitz, *Creating German Communism, 1890–1990. From Popular Protest to Socialist State*. Princeton 1997, 5–6.
- 20 Kevin Morgan, *Bolshevism and the British Left. Part one. Labour Legends and Russian Gold*. London 2006; Kevin Morgan, Gidon Cohen and Andrew Flinn, *Communists and the British Society 1920–1991*. London, Sydney and Chicago 2007.

tuksilleen, ovat silti olleet harvinaisia. Vallan tavoittelu omaa vastakulttuuria luomalla ei ole ollut kommunistipuolueita tarkasteltaessa yhtä selvä lähtökohta kuin tutkittaessa itävaltalaisen sosialistien pyrkimyksiä luoda valtakulttuurille sosialistista vaihtoehtoa²¹. Kommunistipuolueita koskevat kulttuuriset tutkimukset ovat useimmiten rajoittuneet tarkastelemaan oman kulttuurisen identiteetin muodostumista ja luonnetta tai suhdetta intellektuelleihin.²²

Suomessa on sisällissodan peruna elänyt vahvana ajattelutapa, jolla on ollut taipumusta samastaa suomalainen kommunismi Neuvostoliittoon ja sitä kohtaan tunnettuun pelkoon. Tämän ”viholliskuvan” pauloihin joutuneille on ollut tärkeää todistella Suomessa toimineen liikkeen yhteyksiä rajan takana päämajaansa pitäneeseen SKP:hen, Kommunistiseen internationaaliin tai yleensä Moskovaan.

Kun jo näiden yhteyksien on katsottu olleen niin vaarallisia, että suomalainen valtiojärjestelmä oli kaatumassa niiden perusteella, on voitu unohtaa tai jättää vähälle tarkastelulle, mitä suomalainen kommunismi teki ja miten se uhkasi vallitsevaa järjestelmää Suomessa. Tämä lähestymistapa on jättänyt vahvan jäljen käsityksiin SDP:n vasemmalle puolelle organisoituneesta työväenliikkeestä²³ – tavallaan suomalaisen kommunismin luonne, toiminta ja vallankumoustavoitteetkin on määriteltäviä sisällissodan voittajien luoman kuvan läpi. Lähestymistavalla näyttää edelleen olevan kannatusta²⁴.

1930-luvun puolivälissä käynnistynyt SKP:n oma historiankirjoitus pyrki ennen muuta todistelemaan, että SKP oli kaiken vallankumouksellisen toiminnan alullepanija Suomessa. Siten sekin välillisesti suuntasi tarkastelua Suomessa ja Neuvostoliitossa toimineiden kommunistien yhteyksiin. SKP:n historiankirjoitus pyrki ajoittain 1960-luvulla tarkastelemaan liikkeen toimintaa tavoitteidensa edistämiseksi, mutta se ei kuitenkaan pystynyt murtamaan valkoisen Suomen perinteestä kummunnutta tarkastelutapaa. Pikemminkin SKP:n historiankirjoitus joutui suojautumaan syytöksiä vastaan ja kiistämään pyrkimyksensä valtaan.²⁵

Valtapyrkimykset eivät liioin olleet keskeisiä ulkomaalaisten tutkijoiden 1960-luvulla tekemissä kokonaisuutissa suomalaisesta kommunismista, vaikka niitä sivuttiin varsinkin 1940-luvun jälkipuoliskon osalta.²⁶ Vallan tarkastelu yleistyi akateemisissa tutkimuksissa 1980-luvun lopulta lähtien. Varsinkin Kimmo Rentolan ja

21 Esim. Anson Rabinbach, *The Crisis of Austrian Socialism. From Red Vienna to Civil War 1927–1934*. Chicago and London 1983; Alfred Georg Frei, *Rotes Wien. Austromarxismus und Arbeiterkultur. Sozialdemokratische Wohnungs- und Kommunalpolitik 1919–1934*. Berlin (West) 1984; Helmut Gruber, *Red Vienna. Experiment in Working-Class Culture 1919–1934*. New York, Oxford 1991.

22 Esim. Raphael Samuel, *The Lost World of British Communism*. London 2006; Morten Thing, *Kommunismens kultur. DKP og de intellektuelle 1918–1960*. København 1993.

23 ”Viholliskuvista”, Tauno Saarela, *Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923*. Tampere 1996, 11–12; ajattelutavan voimasta, Risto Alapuro, *Vallankumous*, kirjassa *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Toimittaneet Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius. Tampere 2003, 545–549.

24 Lähestymistapa näkyy hyvin selvästi esimerkiksi kirjoissa Markku Salomaa, *Punaupseerit. SKP:n ja puna-armeijan sotilaallinen yhteistoiminta kansalaissodasta talvisotaan 1918–1940*. Juva 1992; Mikko Uola, *Parlamentaarisen demokratian haastajat 1920- ja 1930-luvulla*, kirjassa *Kansanvalta koetuksella. Suomen eduskunta 100 vuotta 3*. Helsinki 2006, 150–264.

25 ”Sankaritarinoista”, Saarela 1996, 9–11.

26 John H. Hodgson, *Communism in Finland. A History and Interpretation*. Princeton 1967; Anthony F. Upton, *Kommunismi Suomessa*. Rauma 1970.

Raimo Parikan tutkimuksissa SKDL:n ja SKP:n toiminta on liitetty vallan ottamisen tai laajentamisen tavoitteisiin.²⁷ Kimmo Rentola laittoi vallankumouksen aaveen kummittlemaan myös vuoteen 1970, mutta ei kuitenkaan syventynyt tarkastelemaan, mitä SKDL teki eri toimintaloikoilla edistääkseen tavoitteitaan.²⁸

Vuosien 1918–1944 kohdalla vallankumouksen tekeminen on ilmeisesti tuntunut niin kaukaiselta asialta, että siitä on puhuttu vähän. On tavallaan ollut luonnollisempaa tarkastella, millaisen alistamisen ja valvonnan kohteeksi kommunismin nimeen vannova liike joutui²⁹, tai kiinnittää huomiota suomalaisen vallankumousvoiman luomiseen organisatorisesti tai aatteellisesti³⁰. Monet tutkimukset, jotka ovat käsitelleet SDP:n vasemmalle puolelle järjestyneen työväenliikkeen jotain ryhmää – naisia, nuoria³¹ – sen suhdetta vuoden 1918 tapahtumiin³² tai alueellista toimintaa³³, ovat toki esittäneet piirteitä siitä, mitä suomalainen kommunismi haastoi ja pyrki muuttamaan. Samaa ovat tehneet tutkimukset, joissa on tarkastel-

-
- 27 Kimmo Rentola, *Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945*. Juva 1994; Kimmo Rentola, *Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958*. Keuruu 1997; Raimo Parikka, *Työväenliike ja yhteiskunnan muutos 1944–1947*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Maaliskuu 1988; ks. myös Hermann Beyer-Thoma, *Kommunisten und Sozialdemokraten in Finnland 1944–1948*. Wiesbaden 1990; Osmo Jussila, *Suomen tie 1944–1948. Miksi siitä ei tullut kansandemokratiaa*. Juva 1990; Veli-Pekka Leppänen, *Ohranasta opposition. Kommunistit Helsingissä 1944–1951*. Tampere 1994.
- 28 Kimmo Rentola, *Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970*. Keuruu 2005.
- 29 Esim. Lars Björne, ”... syihin ja lakiin eikä mielivaltaan ...”. *Tutkimus Turun hovioikeuden poliittisista oikeudenkäynneistä vuosina 1918–1939*. Vammala 1977; Jaakko Mäkelä, ”Suuri leikkaus” 1923. Suomen sosialistisen työväenpuolueen lakkauttaminen sisäpoliittisena prosessina. Poliittisen historian lisensiaattitutkimus. Turun yliopisto 1980; Jaakko Mäkelä, Valtakunta vai kansakunta – repressio vai integraatio? Itsenäistyneen Suomen kontrollipoliitiikasta. Kirjassa Timo Soikkanen (toim.). *Turun koulu. Juhani Paasivirran 70-vuotisjuhlakirja*. Turku 1989; Jarmo Lindén, *Turvallisuuden hinta. Eduskunta ja vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä turvaavan kontrollikoneiston rahoittaminen budjettivuosina 1922–1928*. Poliittisen historian pro gradu. Turun yliopisto. Helmikuu 1991; Jarmo Lindén, *Kommunistit ja valtiollisen kontrollikoneiston rahoittaminen 1920-luvulla*. Julkaisussa *Kommunismi ensimmäisen tasavallan Suomessa. Tutkimuksen uudet näköalat*. Toimittanut Jarmo Lindén. Turku 1994.
- 30 Esim. Pertti Postinen, *Vasemmistoradikaalisen työväenliikkeen järjestö rakenne ja sen toimintamuodoit 1920–1930*. Poliittisen historian lisensiaattityö. Turun yliopisto. Helmikuu 1988; Joni Krekola, *Stalinismin lyhyt kurssi. Suomalaiset Moskovan Lenin-koulussa 1926–1938*. Helsinki 2006.
- 31 Esim. Elina Katainen, *Akkain aherrusta aatteen hyväksi. Suomen naisten demokraattinen liitto 1944–1990*. Tampere 1994; Elina Katainen, *Kommunistit ja 1920-luvun uusi nainen – Betty Peltosen tarina, kirjassa Aave vai haave*. Toimittaneet Tauno Saarela, Joni Krekola, Raimo Parikka, Anu Suoranta. Saarijärvi 1998, 101–150; Elina Katainen, ”Mut urokunto ei voittoa suonut, sorruitte kesken” – kommunistinen maskuliinisuus 1920-luvun Suomessa, kirjassa *Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 2003*. Toim. Klaus Lindgren. Helsinki 2003, 140–168; Kirsti Salmi-Niklander, *Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvulla*. Helsinki 2004.
- 32 Ulla-Maija Peltonen, *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Helsinki 1996; Ulla-Maija Peltonen, *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Helsinki 2003.
- 33 Esim. Leevi Norrena, *Talonpoika, pohjalainen – ja punainen. Tutkimus Etelä-Pohjanmaan Järvisseudun työväenliikkeestä vuoteen 1939*. Tampere 1993; Toni Viljanmaa, *Aseistakieltäytyjistä luokkataistelijoiden eturintamaan. Teuvan työväenliikkeen ideologinen kehitys sisällissodasta lapualaisvuosiin*. Kristiinankaupunki 2003; Ulla Aatsinki, *Vasemmistolainen vaihtoehto, kirjassa Ulla Aatsinki, Mika Lampi ja Jarmo Peltola, Hirmuvallan huolena vankilat ja tuonela. Luokka, liike ja yhteiskunta 1918–1944. Vasemmistolainen työväenliike Pirkanmaalla II*. Tampere 2007.

tu koko työväenliikettä.³⁴ Suomalaisen kommunismin vallankumouspyrkimykset olivat läsnä myös tutkimuksessani *Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923*, mutta Suomen valtajärjestelmän haastaminen jäi kuitenkin sen varjoon, miten kahdessa maassa syntynyt ja vaikuttanut liike pysyi koossa.

Risto Alapuron mukaan Suomessa ei ollut ennen vuotta 1918 vallankumouksellista toimijaa sanan vahvassa mielessä eli ei ollut liikettä, joka olisi esittänyt jäsentyneen ohjelman vallitsevan poliittisen ja taloudellisen järjestelmän ylittämistä.³⁵ Suomen työväenliikkeessä epäilemättä ajateltiin, että vallankumous tulisi automaattisesti historian kehityksen myötä. Toisaalta liike kuitenkin uskoi, että se pystyisi valistustoiminnallaan ja poliittisella kamppailullaan saamaan maan työväestön omien ajatustensa kannalle. Se oletti myös, että tuon tuen turvin se nousisi valta-asemaan eduskunnassa ja pystyisi hyödyntämään valta-asemaansa, kunhan siteet tsaarinvaltaan katkeaisivat.

Vallankumousyrityksessä kärsitty tappio sai varsinkin Neuvosto-Venäjälle paenneet vallankumousjohtajat ajattelemaan, että työväestö ei pääsisi valtaan työväenliikkeen vanhoilla ohjeilla. Kommunistista puoluetta perustaessaan he tuomitsivat entisen toiminnan ja kehottivat valmistautumaan aseelliseen vallankumoukseen ja rautaisen proletariaatin diktatuuriin pystyttämiseen. Lausunto toi oman tappion ohella julki Venäjän voitokkaan vallankumouksen aiheuttamia tuntemuksia. Varsin pian kävi kuitenkin selväksi, ettei SKP:n sanomasta ollut toimintaohjeeksi Suomessa. Vuonna 1920 perustettu Suomen sosialistinen työväenpuolue (SSTP) korosti valistuksen ja järjestäytymisen merkitystä ja haki ohjeita siitä, miten Suomen vanha työväenliike oli käynyt kamppailua asioiden päättämistavoista sekä yhteiskunnan arvoista, tavoista ja normeista. SSTP painotti myös, että vallankumouksen muodot riippuivat vastustajan käyttämistä taistelukeinoista. Se ei liioin pitänyt vallankumouksen toteutumista yhtä ajankohtaisena kuin SKP.³⁶

Se osoitti Suomessa olevien ymmärtävän, että vallankumousta yritettiin toteuttaa yhteiskunnassa, jossa työväenliike oli juuri hävinnyt yhden yrityksen. Suomalainen kommunismi pyrki siten tekemään vallankumouksen vastavallankumouksen oloissa, joissa sisällissodan voittajat pyrkivät saamaan omat yhteiskunnalliset näkemyksensä vallitseviksi. Osa heistä jopa katsoi sodan olevan kesken niin kauan kuin häviäjien toisenlaiset näkemykset sodasta ja Suomeen syntyneestä järjestelmästä pääsisivät julki³⁷. Sodan voittajat turvautuivatkin usein pakkovaltaan torjuessaan toisenlaisia käsityksiä, toimintoja ja symboleja. Näin suomalainen kom-

34 Esim. Pauli Kettunen, *Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930*. Jyväskylä 1986; Tapio Bergholm, *Kovaa peliä kuljetusalalla. Kuljetusalan ammattiyhdistystoiminta vuoteen 1924*. Joensuu 1988; Tapio Bergholm, *Kovaa peliä kuljetusalalla. Kuljetusalan ammattiyhdistystoiminta vuosina 1925–1960*. Turenki 1997; Maria Lähteenmäki, *Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutokset 1910–1930-luvun Suomessa*. Helsinki 1995; Jarmo Peltola, *Työmailla, kabinetissa ja kaduilla. Valta ja lamapolitiikka Tampereella 1928–1938. 1930-luvun lama teollisuuskaupungissa III*. Tampere 2008.

35 Alapuro 2003, 544.

36 Saarela 1996, 39–60, 120–147, 169–170, 194–243.

37 Juha Siltala, *Lapuan liike ja kyyditykset 1930*. Keuruu 1985, 33–49.

munismi joutui suojautumaan voittajien toimia vastaan ja torjumaan heidän pyrkimyksiään.

Vallankumouksen edistäminen puolustusasemista ei ollut helppoa, eikä suomalainen kommunismi esittänyt mitään yhtenäistä ja yksiselitteistä vallankumousstrategiaa. Sen jäseniä yhdisti kuitenkin ajattelu, jonka mukaan Suomeen syntyneen järjestelmän rakenteet, menettely- ja toimintatavat, politiikka ja sen johtajat sekä viranomaiset olivat työväestöä vastaan. Tilanteen muuttamiseksi suomalaisen kommunismin jäsenet toimivat eri asioiden puolesta ja toisia vastaan ja niin tehdessään haastoivat Suomen vallitsevan järjestelmän tai joitakin sen piirteitä ja yrittivät myös saada laajoja kansanryhmiä liikehtimään sen heikentämiseksi. Suomalaisen kommunismin kannattajat saattoivat myös toivoa, että vallitseva järjestelmä muuttuisi ulkoisen sysäyksen myötä, kuten vuosina 1905 ja 1917 oli tapahtunut, kun Venäjän liikehdintä heijastui Suomeen. Suomi oli 1920-luvulla kuitenkin itsenäinen valtio, johon tapahtumat Venäjällä eivät vaikuttaneet samalla lailla kuin osana Venäjän keisarikuntaa. Pikemminkin ne voimistivat pyrkimyksiä suojata vallitsevaa järjestelmää.

Valtaapitävien turvautuminen pakkovaltaan saattoi vahvistaa suomalaisen kommunismin piirissä ajatusta, että porvaristo ei luopuisi vallastaan muuten kuin väkivalloin. Toisaalta 1918 kärsitty tappio ja sen jälkeiset sortotoimet saivat sisällissodan häviäjät aprikoimaan, että voiton pitäisi olla varma ennen kuin uuteen yritykseen kannattaisi ryhtyä. Niinpä vallankumouksellisuus saattoi kutistua epämääräiseksi toiveeksi paremmasta tulevaisuudesta. Tuolle toiveelle antoi tukea marxilaisuuden optimistinen historiantulkinta. Vallankumouksellisuus saattoi myös ilmetä purnaamisena vallitsevaa järjestelmää vastaan tai sen uhmakkaana kieltämisenä.

Tässä tutkimuksessa selvitetään, mitä suomalainen kommunismi teki vuosina 1923–1930 edistääkseen vallankumousta. Ensiksi tarkastellaan, miten suomalainen kommunismi pyrki kokoamaan vallankumousvoimaa ja miten se sitä tehdessään suhtautui kilpaileviin ajatuksiin ja toimijoihin. Toiseksi tutkimuksessa tarkastellaan sitä, miten suomalainen kommunismi pyrki heikentämään ja kumoamaan Suomessa vallitsevaa järjestelmää: tutkitaan liikkeen toimintaa olemassa olevissa poliittisissa foorumeissa, sen suhdetta erilaisiin oikeuksiin, valtion väkivaltakoneistoon, aatteellisiin instituutioihin, sosiaalipoliittisiin toimiin. Sen lisäksi kysytään, miten kansainvälisen työväenluokan nimeen vannova liike sopeutui kansallisvaltion ja miten se hyödynsi voimistuvaa populaarikulttuuria järjestelmän haastamiseksi.

Tässä tarkastelussa hyödynnetään kommunistisen liikkeen periaatteellisia lausumia mutta enemmän painoa on pantu liikkeen toiminnalle. Tavallaan tutkitaan sitä, mitä suomalaisen kommunismin toiminnan perusteella voi sanoa heidän pyrkimyksistään edistää vallankumousta. Näin olen tarkastellut asiaa hieman samalla tavalla kuin suomalaiset valtaapitävät 1920-luvulla – heillähän oli tapana ajatella, että kaikki se, mitä suomalaisen kommunismin edustajat tekivät, oli valtiopetoksen valmistelua. Minä olen tulkinnut tekemiset vallankumouksen valmisteluksi. En kuitenkaan jaa 1920-luvun valtaapitävien näkemystä, että kaikki, mitä suomalaisen kommunismin edustajat sanoivat ja tekivät, uhkasi välittömästi romuttaa Suomessa vallitsevan järjestelmän.

SUOMALAINEN KOMMUNISMI

Olen edelleen pitäytynyt reilut kymmenen vuotta sitten käyttöön ottamassamme käsitteessä suomalainen kommunismi. Termillä on kuvattu sitä kokonaisuutta, jonka muodostivat Suomessa sosiaalidemokraattien vasemmalle puolen, ajoittain sen sisäänkin, organisoitunut liike, Neuvostoliitossa päämajaansa pitänyt SKP:n johto ja sen Suomessa olevat maanlaiset toimihenkilöt. Käsitteeseen sisältyvät myös näiden organisaatioiden piirissä esiintyneet ajattelu-, toiminta- ja organisoitumistavat. Suomalainen kommunismi -termi antaa näin ymmärtää, että liike ei täysin samastunut bolshevikkeihin tai Kommunistiseen internationaaliin vaan toiminta Suomessa ja suomalaisen työväenliikkeen perinne loivat sen kannanottoihin ja toimintaan omaileimaisuutta.³⁸ Ajatus useasta kommunismista on vahvistunut viime aikoina myös kansainvälisessä tutkimuksessa³⁹.

Vaikka käytän yhtä termiä kuvaamaan liikettä, en suinkaan väitä, että se olisi ollut yhtenäinen. Jo edellisessä tutkimuksessani osoitin, että suomalaisen kommunismin piirissä on monenlaisia ajatuksia, jotka paljolti riippuivat esittäjän paikasta ja asemasta. Pidän edelleen tärkeänä selvittää, mitä ihmiset ajattelivat eri asioista. Tutkimus yrittääkin mahdollisuuksien mukaan tarkastella liikkeen jäsenten näkemyksiä eri organisaatiotasoilla ja eri paikoissa. Pidän sitä paljon tärkeämpänä kuin tapaa nimetä ihmisiä jonkin edeltä valmiin käsitteen mukaan.

Suomalainen kommunismi -termissä on toki ongelmia – sitä on esimerkiksi hankala käyttää liikkeen yksittäisistä jäsenistä. Suomessa olevasta liikkeestä on toki mahdollista käyttää nimitystä Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestö, mutta suomalainen kommunismi on hyvä ilmaus, kun tutkitaan kahdessa maassa vaikuttanutta liikettä kokonaisuutena. Se on paljon sattuvampi kuin yritykset väittää, että suomalaisen kommunismin suomalaisella haaralla ei ollut mitään tekemistä kommunismin kanssa. Tällaiset puheenvuorot ovat kummunneet hetken poliittisesta tilanteesta – halusta kuulua ”hyväksytyihin” ja tehdä pesäeroa kommunismin-sanaan kytkettyihin kauhutekoihin ja rikoksiin.⁴⁰ Näissä puheenvuoroissa kiinnostus liikkeen historian moninaisuuteen on polkeutunut nykypäivän vaatimusten alle. Paradoksaalisesti ne merkitsivät paluuta samanlaisiin yksipuolisiin ja abstrakteihin käsityksiin, jotka ovat koko ajan vaarantaneet mahdollisuuksia selvittää suomalaisen kommunismin luonnetta ja toimintaa.

LÄHDEAINEISTOSTA JA AIKARAJASTA

Suomalaisen kommunismin yritys tehdä vallankumousta ei suinkaan rajoittunut vuosiin 1923–1930. Se oli pyrkinyt tekemään sitä alkuhetkistään, vuodesta 1918

38 Saarela 1996, 15–17.

39 Esim. *Le siècle des communismes*. Sous la direction de Michel Dreyfus, Bruno Groppo, Claudio Ingerflom, Roland Lew, Claude Pennetier, Bernard Pudal et Serge Wolikow. Paris 2004 (2000); Morgan, Cohen and Flinn 2007.

40 Esim. Kalevi Suomela, Kommunismista ja sen määrittämisen vaikeudesta, *Ydin* 5/1996; Kalevi Suomela, Irti kommunismista, *Ydin* 5/2002.

lähtien, ja piti sitä tavoitteenaan vuoden 1930 jälkeenkin. Vallankumouksen tekemisen perspektiivistä olisikin asianmukaisempaa tarkastella ajanjaksoa 1918–1944 yhtenä kokonaisuutena ja ulottaa tarkastelu vuoden 1944 jälkeiseen aikaan. Alkuvaiheen vallankumouspyrkimykset käyvät kuitenkin ilmi kirjastani Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923. Tutkimus loppuu kesään 1930 puolestaan siksi, että tuolloin suomalainen kommunismi menetti mahdollisuutensa ilmaista näkemyksiään julkisesti ja osallistua suomalaisen yhteiskunnan toimintoihin.

Tutkimuksen lähdeaineistoina ovat olleet SKP:n, sen keskeisten toimihenkilöiden ja Kommunistisen internationaalin arkistot Moskovassa sekä Suomessa toimineiden työväenjärjestöjen arkistot. Moskovan arkistojen keskeinen lähde on ollut Pietarissa ja Moskovassa majoilleen SKP:n johdon ja sen Suomessa olleiden elinten ja toimihenkilöiden välinen kirjeenvaihto. Kirjeissä painottuvat suunnitelmat ja aiheet, vaikka Suomen byroo ja sen jäsenet sekä SKP:n piiriorganisaattorien ja solujen raportit kertoivat myös toiminnasta ja tapahtumista. Kun julkisista yhdistyksistä ja niiden keskusteluista ei ole yhtä paljon lähdeaineistoa kuin SKP:n organisaatiosta, kuva saattaa vääristyä siten, että SKP johtaisi kaikkea toimintaa.

Olen myös hyödyntänyt hyvin paljon lehtiä, jotka ovat kertoneet ennen muuta kokouksista ja tapahtumista ja siten paljastaneet huomattavasti liikkeen tekemisiä. Myös etsivän keskuspoliisin arkistosta on ollut hyötyä liikkeen toiminnan selvittämisessä, vaikka poliittisella poliisilla oli tapana liioitella toimien merkitystä ja vaikka sen tuntemus joistakin toimilohkoista oli heikko.

Kirja on sekoitus ajallista ja temaattista jäsentelyä: se alkaa syksyn 1923 ja kevään 1924 tilanteen esittelyllä, jatkuu sitten temaattisesti ja päättyy syksyn 1929 ja kevään 1930 tilanteeseen. Temaattisissa luvuissa tarkastellaan aluksi toimia vallankumoussubjektin luomiseksi, sitten toimia vallitsevan järjestelmän legitimitetin heikentämiseksi. Siinä voi erottaa toiminnan pakkovaltakoneistoa vastaan ja erilaisen aatteellisen kamppailun.

II

UDELLEEN SYNTY

Suomalaisen kommunismin alkutaival ei ollut helppo, sillä viranomaiset ja muut poliittiset voimat pyrkivät estämään SDP:n vasemmalle puolen sijoittuvan toiminnan Suomessa. Sitä osoittivat SSTP:n perustavan kokouksen hajottaminen ja uuden puolueen puuhamiesten vangitseminen, SSTP:n johdon vangitseminen talvella 1922 sekä yritykset tukahduttaa puolueen lehdistö painokanteilla ja määräaikaistulla lakkautuksilla. Kielteinen suhtautuminen näkyi vielä selvemmin elokuussa 1923, jolloin hallitus päätti kieltää SSTP:n toiminnan ja sen lehtien ilmestymisen sekä vangita sen kansanedustajat ja valtakunnalliset ja alueelliset johtohenkilöt.

SSTP:n toiminnan estäminen oli kova isku, ja kesti jonkin aikaa ennen kuin vangitsemisilta säästyneet SSTP:n johtohenkilöt ryhtyivät miettimään tilanteen vaatimia toimia. Neuvosto-Venäjällä majoittunut SKP:n johto reagoi nopeammin, vaikka SSTP:n johdon ja kansanedustajien vangitseminen sekä sen toiminnan kieltäminen tuli yllätyksenä myös sille. Ei edes Yrjö Sirola, joka oli arvellut ”vallankumouksellisen parlamentarismin korkeimman saavutuksen” saattavan olla siinä, että kaikki sitä edustavat kansanedustajat vangittaisiin¹, ollut odottanut sitä.

Sävyä asennoitumiselle antoi Otto Ville Kuusinen kirjeessään Moskovasta Kullervo Mannerille Pietariin elokuun 9. päivänä. Kuusinen totesi vangitsemisten olevan koko liikkeelle kova isku, josta ei toivuttaisi parissa viikossa. Hän näki tapahtuneessa kuitenkin positiivisia mahdollisuuksia, sillä ”Suomen lahtarit” olivat ”ottaneet kitaansa isomman palan kuin jaksavat niellä”. Kuusinen uskoi toimen koettelevan myös sosiaalidemokraattista puoluetta ja maalaisliittoa. Hän arveli varsinkin SDP:n tannerilaisen johdon ”seisovan hyvin epävarmoilla jaloilla”. Kommunistien pitäisi taitavalla toiminnalla pyrkiä heittämään se pois johdosta. Jos se onnistuisi, puolueen etunenään nousisivat ”heiluvat sosialidemokraatit”. Silloin SSTP:läiset voisivat rynnätä joukolla SDP:hen vallatakseen siinä enemmistön. Maalaisliiton hajoamiseen piti puolestaan myötävaikuttaa tarmokkaalla työllä torpparien ja pientalonpoikien parissa. Heidän organisoitumistaan auttamaan oli perustettava säännöllisesti ilmestyvä maaseutulehti.

Näitä toimia edistämään Kuusinen ei ajatellut niinkään julkista organisaatiota vaan illegaalista puoluetta. Se oli ”nostettava todella hyvään kuntoon” ja sen oli ”tunnuttava todella elävänä voimana” – keskuskomitean lyhyiden päiväkäskyjen oli näyttävä kaikkialla, varsinkin sosiaalidemokraattisten työläisten ja torpparien keskuudessa.²

Ajatukset, jotka tulkitsivat tilanteen otolliseksi oman vaikutusvallan edistämiseen, kirjattiin suuntaviivoiksi SKP:n työlle myös Kommunistisessa internationaalissa. Se ei ollut mikään ihme, sillä Kuusinen oli Karl Radekin ja Osip Pjatnitskin ohella niiden takana. Painotukset eivät kuitenkaan näkyneet yhtä selvästi kuin Kuusisen kirjeessä, sillä päätökseen koottiin tarkempia ohjeita protestoinnista vangitsemisia vastaan, suomalaisen kommunismin organisoitumisesta ja sen lehdistä. Siitä ei kuitenkaan ollut epäilystä, että tilannetta pidettiin suotuisana omien tavoitteiden edistämiseksi.³

1 Saarela 1996, 279.

2 O. W. K ht Kullervolle 9.8.1923 Moscou, fond (f.) 516, opis (op.) 2, delo (d.) 734, Rossiiskii gosudarstvennyi arhiv sotsialno-polititsheskoi istorii (RGASPI).

3 Lähimmät suuntaviivat SKP:n työlle, hyväksytty IKKI:n presidiumissa 14.8.1923; Suomen lahtarivaltaa vastaan!, jossa IKKI:n julistus 11.8.1923, f. 516, op. 2, d. 728, päätöksestä Protokoll Nr

Mikä sitten sai Kuusisen, Kommunistisen internationaalin ja SKP:n johdon tulkitsemaan tilannetta hyökkäykselliseksi? Kuusisen kohdalla se saattoi olla samantapaista tappion aiheuttamaa pakoa tulevaisuuden toiveikkaisiin näkymiin kuin kesällä 1918. Mutta arvioon vaikuttivat myös yleisemmät käsitykset ja toiveet historiankulusta sekä ajankohtaiset tapahtumat muualla Euroopassa.

32 der Sitzung des Präsidiums des Executiv-Komitees der Kommunistischen Internationale vom 8.8.1923, f. 495, op. 2, d. 19, RGASPI.

SAKSAN VALLANKUMOUKSEN LUMO

Jo ensireaktioissaan SSTP:läisten vangitsemisiin SKP:n johto korosti, että Suomen porvaristo oli joutunut luopumaan demokratiastaan ja perustuslaeistaan, ja luonnehti vangitsemisia ja toimintakieltoja fasismin nousuksi tai monarkistiporvarien vallankaappausvalmisteluksi.⁴ Porvarillisten ryhmien tai niiden hallitseman valtion väkivalta työväenluokkaa kohtaan osoitti kommunisteille puolestaan kapitalistisen järjestelmän heikkoutta ja vallankumouksellisten voimien kasvua.⁵ Tällainen väkivalta kuului kapitalismin viimeisen vaiheen tunnusmerkkeihin – fasismi oli rappeutuneen kapitalismin viimeinen taistelukeino proletariaatin vallankumousta vastaan.

Yritys sijoittaa Suomen tapahtumat jonkinlaiseen kommunistiseen historiikkaan ohjasi SKP:n johtajien arvioita elokuussa 1923. Se näkyi myös oletuksina, että Suomen porvaristo joutuisi selviytyäkseen aloittamaan sodan Neuvosto-Venäjää vastaan. Ja sen kommunistit muuttaisivat vallankumoussodaksi. Muutenkin sota hajottaisi maan porvarillisia ryhmiä.

Mutta tilanteen vallankumouksellisuutta osoittivat myös muut asiat. Kuusinen oli kuvannut niitä kirjeessään Mannerille ilmoittaessaan, että ”Saksassa nousee vallankumousliikkeen voima aivan silmissä, ihan samassa suhteessa kuin dollarin kurssi”.⁶ Myös Kommunistisen internationaalin antamassa julistuksessa SSTP:n kielto nähtiin Keski-Euroopan taustaa vasten: ”Suomen valkoisen riistäjävallan” katsottiin ryhtyneen ennakkotoimiin tietäessään synkän tulevaisuuden uhkaavan kapitalismia Keski-Euroopassa.⁷

Puhe Saksan vallankumouksesta oli muodostunut Kommunistisessa internationaalissa tavaksi. Myös kesällä 1923 se liitettiin toiveisiin siitä, että elettiin vallankumousaika. Saksan läheisestä vallankumouksesta intoiltiin, koska vallankumouksen yleisten edellytysten nähtiin toteutuvan Saksassa: se oli toipunut huonosti sodan rasituksista, sen talous oli sekaisin, rahanarvo laskenut huomattavasti ja maassa oli paljon työttömiä. Saksa oli myös poliittisesti hajanainen, sillä harvat väestöryhmät olivat tyytyväisiä vuonna 1918 muodostettuun tasavaltaan. Vuoden 1923

4 K. Manner, Fascism v Finlandija, *Petrogradskaja Pravda* 10.8.1923; Kullervo Manner, Suomen fascistien hyökkäyksen johdosta, *Vapaus* 11.8.1923 pääkirjoitus (pk); Kalliit työläistoverit, raatajat ikeenalaiset, joka sanotaan lähetetyn Suomeen 11.8.23, f. 516, op. 2, d. 739; ks. myös Pöytäkirja SKP:n kk:n laajennetusta istunnosta 24/VIII–1/IX 1923 (SKP:n pl 1923), 5–6, 10–11 (Manner), d. 724, RGASPI.

5 Esimerkiksi Kullervo Manner väitti SSTP:n lakkauttamisen syynä olleen kaupunkien ja maaseudun työläisten kamppailun voimistumisen, Kullervo Manner, *Vapaus* 11.8.1923.

6 O. W. K ht Kullervolle 9.8.1923 Moscou, f. 516, op. 2, d. 734, RGASPI.

7 Suomen lahtarivaltaa vastaan!, jossa IKKIn julistus 11.8.1923, d. 728, RGASPI, myös *Proletaari* 25.8.1923.

alussa tilannetta vaikeutti entisestään se, että ranskalaiset valtasivat Ruhrin alueen tyytymättöminä Saksan kykyyn maksaa Versailles'n rauhassa määrättyjä sotakorvauksia. Miehistys synnytti lakkoja ja mielenosoituksia. Jopa kommunistit ja eri nationalistiset ryhmät protestoivat ajoittain yhteisissä tilaisuuksissa.⁸

Kommunistinen internationaali ei kuitenkaan pitänyt keväällä tai alkukesällä 1923 Saksan tilannetta kovin vallankumouksellisena: kesäkuun puolessavälissä pidetyssä internationaalin toimeenpanevan komitean (IKKI) laajennetussa kokouksessa Saksan läheisestä vallankumouksesta ei puhuttu. Heinäkuun lopulla Moskovassa olevat internationaalin johtomiehet Karl Radek ja Otto Ville Kuusinen sekä Venäjän kommunistisen puolueen (VKP) vahva mies Stalin suosittivat saksalaisille varovaisuutta: katumielenosoituksista oli pidättäydyttävä, jos ne johtaisivat yhteentörmäykseen viranomaisten tai fasistien kanssa.⁹

Käännös tapahtui vasta elokuun puolivälissä, kun internationaalin puheenjohtaja Grigori Zinovjev ilmoitti lomapaikastaan Etelä-Venäjältä, että Saksan kommunistipuolueen (KPD) pitäisi valmistautua lähestyvään kriisiin. Elokuun 23. päivänä pidetyssä VKP:n politbyroon kokouksessa myös Radek antoi optimistisen kuvan Saksan vallankumousmielialoista, Trotski puhui vallankumouksesta viikkojen, Zinovjev kuukausien asiana – vain Stalin epäili sen syytymistä. Kominternin venäläiset johtomiehet taivuttivat myös KPD:n epäilevät johtomiehet ajatustensa taakse ja vaativat näitä nousemaan vallankumoukseen viimeistään lokakuun vallankumouksen vuosipäivänä.¹⁰

Kannan muutokselle ei ollut kovin selkeitä syitä, mutta elokuun alussa Saksassa alkanut lakkoliike, rahanarvon nopea heikkeneminen ja levottomuudet eri puolilla maata saivat bolshevikit intoilemaan vallankumouksellaan elpymisestä Länsi-Euroopassa ja rinnastamaan tilannetta Venäjään vuonna 1917. Bolshevikkien kantaan saattoi vaikuttaa myös pelko siitä, että Saksa lähentyisi uuden koalitionhallituksen myötä Englantia ja yhtyisi bolshevismiin vastaiseen liittoon.¹¹ Kuusinen tempautui mukaan koko Venäjällä synnytettyyn intoiluun Saksan läheisestä vallankumouksesta.

Saksa ja tilanteen näkeminen hyökkäyksellisenä määrittivät myös SKP:n keskuskomitean laajennetun istunnon keskusteluja ja kannanottoja elokuun lopulla, vaikka se oli valmistautunut käsittelemään suhtautumista maaseudun työtätekeviin. Tavoitteena saattoi osittain olla myös irtautuminen ensimmäisten kokousten suoraviivaisesta kommunismista.¹²

Kokouksen aikana puolueen puheenjohtaja Kullervo Manner kävi kuitenkin Moskovassa keskustelemassa internationaalin johdon edustajien kanssa. Palattuun

8 Heinrich Winkler, *Von der Revolution zur Stabilisierung. Arbeiter und Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik 1918 bis 1924*. Berlin-Bonn 1985 (Winkler 1985A), 555–561, 566–567.

9 E. H. Carr, *The Interregnum 1923–1924*. London 1969 (1954), 171–172, 185–187; Werner T. Angress, *Stillborn Revolution. Communist Bid for Power in Germany, 1921–1923*. Princeton 1963, 364–365, 391; O. W. Kuusinen an den Genossen Sinowjew 23.7.1923; O. V. Kuusinen an lieben geehrten Genosse Sinowjew 27.7. ja 3.8.1923; O.W. Kuusinen an lieben Genossen Sinowjew 13.8.1923, f. 495, op. 18, d. 196, RGASPI.

10 Carr 1969, 209–234; Angress, 392–405; Winkler 1985A, 622–624.

11 Angress, 378–379, 394–397.

12 SKP:n keskuskomitea (kk) 29.6.1923, f. 516, op. 2, d. 726, RGASPI.

hän totesi tilanteen Saksassa johtavan kahden – kuuden kuukauden kuluessa ratkaiseviin taisteluihin. Saksan tapahtumat kehittyisivät niin nopeasti, että ne määräisivät myös SKP:n tehtäviä lähiaikoina: internationaalien osastojen olisi toimittava voiton saavuttamiseksi.

Manner nostatti myös intoa viittaamalla viiden vuoden takaisiin tapahtumiin: SKP:n perustava kokous oli silloin pidetty 700 virstan päässä Suomen rajasta, nyt oltiin jo 10 virstan päässä. Voinemmeko pitää puolueen konferenssin kuuden kuukauden päästä Helsingissä, kyseli Manner. Lähtiessään Moskovasta Manner oli saanut Kuusiselta evästyksen, että nyt oli tehtävä päätöksiä ja toimittava eikä pidettävä poliittisia puheita.¹³

Kokous ei kuitenkaan ollut kovin päättäväinen. Osa osallistujista epäili Saksan tilanteen vaikutusta Suomeen¹⁴ tai tarkasteli Suomen kumousmahdollisuuksia maan taloudellisen tilanteen pohjalta – sen ei vielä uskottu johtavan vallankumoukseen¹⁵ Suomesta tullut Antti Hyvönen arveli Suomessa voitavan vain puolustautua taantumusta vastaan.¹⁶

Puolueen sihteeri Leo Laukki ei ollut aivan yhtä pessimistinen, vaikka katsoi Suomessa taisteltavan kansalaisvapauksien, kansanvallan ja tasavallan puolesta. Hän halusi kuitenkin käyttää hyväkseen näitä vastustajien tunnuksia ja hajottaa niiden avulla Suomen porvaristoa. Laukki tarkoitti erityisesti tasavaltalaisten ja monarkistien välejä, joiden hän arveli kärjistyvän Saksan tilanteen takia. Hän jopa spekuloi mahdollisuudella, että Suomen tasavaltalaiset puolustaisivat yhdessä Neuvosto-Venäjän kanssa Saksan tasavaltaa.¹⁷ Laukin ajatuskulun alkuosa osoitti hänen olleen Suomessa ja tutustuneen maan poliittisiin kiistoihin, jälkiosa hänen seuranneen myös Saksan kommunistien keväisiä keskusteluja, joissa oli puhuttu isänmaan puolustamisen ja nationalismien suhteesta vallankumoukseen.¹⁸

Kokouksen hämmennystä saattoi lisätä myös myöhemmin paikalle saapunut internationaalien johtomies Karl Radek. Hänenkin mielestään senhetkistä tilannetta luonnehti pääoman hyökkäyksen heikentyminen ja työväen hyökkäysliikkeen alku. Hän oli myös varma, että Saksassa oltiin ratkaisevien taisteluiden kynnyksellä. Tapahtumien vauhtia ei hänen mielestään voinut kuitenkaan ennustaa. Kyselyään läsnäolijoilta Suomen taloudellisesta tilasta ja omista voimista, Radek tuli myös tulokseen, ettei sisäinen kriisi ollut vielä kypsä Suomessa riittävästi. Kommunistien päätehtäväksi hän asetti talonpoikien tuen valtaamisen.¹⁹

Radekin pidättyvyys ei ilmeisesti vastannut aivan sitä, miten Kullervo Manner ja Otto Ville Kuusinen halusivat nähdä Saksan tapahtumien vaikutuksen Suomeen. Manner myönsi, että puolueen tärkeänä tehtävänä oli estää Suomen ”lahtarien” avunanto Saksaan ja heidän hyökkäyksensä Neuvosto-Venäjän kimppuun. Hän ei

13 SKP:n pl 1923, 9 (Manner), f. 516, op. 2, d. 724, RGASPI.

14 SKP:n pl 1923, 67–68 (Evä), d. 724, RGASPI.

15 SKP:n pl 1923, 13–14 (Evä), 14–15 (Laukki), 17 (Leino (Eino Pekkala), 17–18 (Gylling), d. 724, RGASPI.

16 SKP:n pl 1923, 15–16, 81–82, 123–124 (Laine) (Antti Hyvönen), d. 724, RGASPI.

17 SKP:n pl 1923, 63–68 (Laukki), d. 724, RGASPI.

18 Laukin olosta Suomessa, Saarela 1996, 322–325; Saksan keskusteluista, Angress, 303–305, 330–338; Winkler 1985A, 564, 580–583.

19 SKP:n pl 1923, 71–79, 83, 98–103, 107–108, d. 724, RGASPI.

kuitenkaan osannut sanoa, miten niistä edettäisiin vallan valtaamiseen – siihen Mannerin mielestä oli kuitenkin pyrittävä. Suoraa vastausta ei antanut Kuusinenkaan, joka korosti tärkeänä tunnukseksi työväen ja talonpoikien valtaa ja varoitti, että passiivisina saatettaisiin myöhästyä vallankumouksesta.²⁰

Kuusisen varmuutta tapahtumien vauhdista lisäsi viimeistään Zinovyjevin lokakuun alussa IKKI:n nimissä Saksaan lähettämä kirje, jonka mukaan vallankumous oli 4–6 viikon asia.²¹ Kuusinen ilmoittikin lokakuun puolivälissä Pietariin, että sekä julkisen että salaisen organisaation oli aika nostaa Saksan kysymys etualalle, sillä siellä kävi ”kehitys nopeasti ratkaisuaan kohti” ja ”suuri yhteydenotto” alkoi ”kentties jo muutamain viikkojen päästä”. Parhaille tovereille voitaisiin jo sanoa: ”Lahtarivallan päivät ovat luetut – ensi kesää ne eivät enää tule näkemään! Aseita saadaan ja apua saadaan, jos vaan valmistetaan järjestöt kuntoon!”

Kuusinen kehotti myös muistuttamaan Suomeen, että siellä olisi valmisteltava vankien vapauttamista – sen täytyisi olla ensimmäinen tehtävä avoimen taistelun alkaessa. Yhtä tärkeää oli valmistella vallankumouksellista sabotaasia lehtien kirjapainoihin, sähkö- ja ehkä myös vesijohtolaitoksissa – sähkö ja kaasu olisi saatava sammumaan suurissa kaupungeissa silloin, kun tahdottiin. Lisäksi olisi suunniteltava, miten ohranan ja suojeluskuntien ”keljuja” saataisiin heti alussa pois tieltä. Sotilaillekaan ei pitäisi enää esittää vain propagandaa vaan olisi suunniteltava heidän käyttämistään taisteluissa. Tärkeisiin teollisuuskeskuksiin, Tampereelle, Kotkaan, Kymiin ja muille Kaakkois-Suomen teollisuuspaikoille olisi myös hankittava oma toimitsija.²² Kuun lopulla Kuusinen ilmoitti lisäksi pyytäneensä Tuure Lehéniä kirjoittamaan keskuskomitealle katutaisteluista.²³

Tässä vaiheessa Pietarissakin olevat keskuskomitean jäsenet alkoivat kuulla vallankumouksen ”kohinan ... aivan selvästi” ja haistaa ”sodan käryn nenässään”. He julistivat asioiden menevän Saksassa eteenpäin ”samalla tavalla varmuudella kuin synnytyslaitoksessa tunnetut prosessit”. He uskoivat myös Suomen työväestön seuraavan tapahtumia Itämeren eteläpuolella jännittyneenä ja niiden saavan ”passiivisuuteen vajonneet mielet Suomessa aaltoilemaan”. Saksasta uskottiin tulevan ”se sähkökonnappula, mitä painamalla alkaa elää lankojen päässä olevat ...”²⁴

”Kohinasta” ja ”kärystä” huolimatta Pietarissa oleva keskuskomitea ei pitänyt Kuusisen neuvoja sähkö- ja kaasulaitoksen sabotoinnista viisaina eikä toimittanut niitä Suomeen. Ohjeet komiteaverkon luomisesta rautateille oli sen sijaan lähetetty Suomeen jo aiemmin – olihan Karl Radek pitänyt plenumissa vaikutusvallan kasvattamista rautateillä tärkeänä edellytyksenä vallankumouksen onnistumiselle.²⁵

20 SKP:n pl 1923, 70 (Manner), 120–122 (Kuusinen), d. 724, RGASPI.

21 Angress, 405.

22 O. W. Kuusinen kunnan tovereille 16.10.1923, f. 516, op. 2, d. 734, RGASPI.

23 O. W. K. hyvä veli Kullervolle 30.10.1923, d. 734, RGASPI.

24 Verto ht Erikille (Yrjö Sirola) 26.10.1923 Pietari; ks. myös Aki (Kullervo Manner) hyvälle veljelle 19.10.1923, d. 734, RGASPI; Köyhälistön vallankumous elää; Nemesis, Uusi vallankumouksen myrsky alkanut, *Proletaari* 3.11.1923.

25 Kullervo M(anner) kunnan toverille (Kuusinen) 24.10.1923 Pietari, f. 522, op. 1, d. 123; SKP:n kk 1.9.1923, d. 726; SKP:n pl 1923, 79, 107–108 (Radek), ks. myös 80–81, 122 (Kuusinen), d. 724, RGASPI.

Adolf Taimi puolestaan arvioi tilanteen asettavan puolueelle uusia organisatorisia tehtäviä: enää ei pitänyt ohjata laillista puoluetta tai sen lehtiä eikä linnoitautua Helsinkiin vaan siirtää siellä olevat johonkin piiriin ja komentaa muitakin keskuskomitean valtuuttamia tärkeisiin keskuksiin. Taimi neuvoi myös yhdistämään piirikomiteat paikalliseen sotilasjärjestöön – unohtaen täysin, että oli vielä vuoden alussa valittanut sotilasjärjestön olemattomuutta ja plenumissa puhunut illegaalisen koneiston heikkoudesta.²⁶

Saksan vallankumouksen kohina oli niin kova, että se esti kuulemasta, miten Suomesta sanottiin:

”... joudumme sivustakatsojiksi. Sillä meillä ei ole minkäänlaista keskusjohtoa nyt, kun porvarit sulki vankilakomeroihinsa meidän julkiset toimitsijat sekä koko puolueemme. Pelkään kovasti sitä, että meillä ei saada valmiiksi asiat edes siihen kuntoon, että voitaisiin edes pienempiä tehtäviä vallankumouksen hyväksi.”²⁷

Moskovassa olevien optimismiin eivät vaikuttaneet edes Suomeen lähetetyt SKP:n keskuskomitean jäsenen J. H. Lumivuokon arviot, että tilanne oli Suomessa epäedullisempi kuin vuonna 1920 eikä maassa ollut samanlaista innostusta ja yritteliäisyyttä kuin silloin.²⁸

SKP:n keskuskomitealla oli oikeastaan syytäkin toivoa, että Saksan tapahtumat heijastuisivat suoraan Suomeen, sillä sen omat toimet eivät erityisemmin osoittaneet valmistautumista vallankumouksen ”kohinaan”. Keskuskomitean aika meni nimittäin syyskuun lopusta alkaen ähes täysin kinasteluun työnjaosta ja Venäjällä olevien toimintojen supistamisesta sekä neuvotteluihin VKP:n johtajien kanssa näiden kiistojen ratkaisemisesta.²⁹ Vaikka Saksan vallankumous supistui muutaman tuhannen kommunistin lyhytaikaiseksi kapinoinniksi Hampurissa lokakuun 23–25 päivänä³⁰, SKP:n johto ei muuttanut hyökkäykselliseen tilannearvioon pohjavia ohjeitaan.

Kullervo Manner ilmoitti sentään joulukuun alussa kirjeessään Jalmari Salmiselle Suomeen:

26 A. Taimi SKP:n kk:n puheenjohtajalle 21.10.1923, f. 516, op. 2, d. 736; SKP:n pl 1923, 137–142 (Taimi), d. 724, RGASPI; Saarela 1996, 323.

27 Sisko kalliille siskolle (Hanna Malm) 24.9.1923, saatu 27.9.1923, f. 516, op. 2, d. 735, RGASPI.

28 Usko Kallio (J. H. Lumivuokko) ht Otto Villelle (Kuusinen) 8.10.1923, f. 522, op. 1, d. 123; U. K. (Lumivuokko) ht Akille (Manner) 21.10.1923, f. 516, op. 2, d. 734, RGASPI.

29 SKP:n kk 17. ja 18.9., 5., 7., 9. ja 22.10.1923, f. 516, op. 2, d. 726; Leo Laukki, Otto Vilmi, E. A. Rahja v presidium ispolkoma Kominterna 29.10.1923; E. Rahja, L. Laukki tovarishtshi Kuusinen, Manner i Taimi 16.11.1923; E. A. Rahja, Leo Laukki, O. Vilmi tovarishtsham Zinovjevu, Stalinu, Buharinu i Pjatnitskomu 21.11.1923; Zinovjev, Stalin, Po povosu konflikta v tsk Finlandii 26.11.1923, d. 722; K. Manner, O. V. Kuusinen, A. Taimi t.t. Zinovjevu, Stalinu, Buharinu 4.10.1923; K. Manner Kominternin toimeenpanevan komitean puhemiehistölle, ei pvm; E. Rahja, L. Laukki, O. Vilmi Kominternin toimeenpanevan komitean presidiumille, ei pvm; O.V. Kuusinen an die Genossen Sinovjev und Stalin, luonnos, ei pvm, d. 764; K. Manner Otto veikkoselle 17. ja 19.9.1923; Hanna (Malm) ht:lle (Kuusinen) 11.10.1923; Kullervo M. kunnan toverille (Kuusinen) 24.10.1923 Pietari, f. 522, op. 1, d. 123, RGASPI; KTS, 177–183; Paastela, 225–227.

30 Angress, 444–450; Winkler 1985A, 653–654.

”Ei se tilanne siellä näytä erikoisen kypsä olevan mullistuksille ja suurille toiminnoille. Monet seikat kyllä viittaavat, että luokat kulkevat toistensa kurkkua kohden. Ulkolaiset tapahtumat kuitenkin saattavat valtavasti muuttaa tilannetta ja suhteita.”³¹

Toive Saksan vallankumouksesta eli muutenkin vahvana, sillä joulukuun lopussa Ruotsissa ilmestynyt *Revontulet*-lehti julkaisi ”kirjeen Suomesta”, jossa todisteltiin vallankumousedellytysten – kurjuuden, sarron, vääryyden ja väkivallan – pätevän Saksassa ja maan astuvan kohti vallankumousta. Aikaperspektiivistä kirje ei sentään sanonut mitään.³²

31 K. M(anner). Veikko-veljelle (J. Salminen) 7.12.1923, f. 516, op. 2, d. 734, RGASPI.

32 Jukka, Pakinaa päivän tapahtumista, *Revontulet (RT)* 28.12.1923.

TOIMINNAN ELVYTTÄMINEN SUOMESSA

Suomessa ei varmaan olisi pantu pahaksi Saksan vallankumousta ja sen myönteisiä heijastusvaikutuksia. Puheet Saksan pikaisesta vallankumouksesta eivät poistaneet sitä hämmennystä ja lamaannusta, jonka vangitsemiset ja SSTP:n toimintakielto aiheuttivat.³³ Ne eivät liioin määrittäneet ihmisten lähtökohtia tai toimia samalla lailla kuin Moskovassa tai Pietarissa. Suomessa tehtäviksi nähtiin pikemminkin samat kuin vuonna 1918 – toimintaoikeuksien palauttaminen tai uusien järjestöjen perustaminen sekä lehtien aikaan saaminen. Oman sanoman julkituomisen lisäksi ne olivat tärkeitä jäsenten ja kannattajien mukana pitämiseksi. Näitä kysymyksiä koskevat SKP:n ohjeet vaikuttivat myös Suomeen, vaikka ne oli laadittu hyökkäyksellisestä lähtökohdasta ja jäivät monesti toteutumatta.

TYÖVÄENJÄRJESTÖJEN TIEDONANTAJA VASTAAN REVONTULET

Suomessa oleville suomalaisen kommunismin jäsenille oman lehden synnyttäminen oli tärkein asia SSTP:n ja sen lehtien kiellon jälkeen. Jo elokuun puolivälissä joukko eri järjestöjen edustajia ja yksittäisiä henkilöitä keskusteli Helsingissä tilanteesta ja päätti ryhtyä julkaisemaan tiedonantolehteä, *Työväenjärjestöjen Tiedonantajaa*, jonka taustalla olisivat ammattiosastot mutta josta vastaisi yksityishenkilö August Niemistö. Lehtihankkeen keskeinen voima oli SSTP:n pää-äänenkannattajan *Suomen Työmiehen* päätoimittaja ja SKP:n Suomen byroon jäsen Väinö Vuorio, jota ei ollut pidätetty elokuussa 1923.³⁴

Uuden lehden synnyttäminen ei ollut helppoa, kun liikkeen kirjapainojen toiminta oli kielletty. Helsingiläisen Oy Työn johto yritti tosin muuttaa tilannetta – se peräsi kirjapainonsa vapauttamista todistelemalla Suomen senaatin prokuraattorin vuonna 1918 antamaan lausuntoon viitaten, että juridinen henkilö ei voinut tehdä rikosta. Oikeusministeriö tai valtioneuvosto eivät kuitenkaan välittäneet siitä tai *Helsingin Sanomien* epäilystä, oliko kirjapainojen takavarikoiminen hallintotoimin lain mukaista, vaan pesi kätensä selittämällä asian siirtyneen tuomioistuimelle.³⁵

33 A. S(ivenius), Huomioita tilanteesta, ei pvm, saatu 6.9.1923; 17 (Suomen byroo (SB)) ht:lle (kk) 23.9.1923; 17 (SB) ht:lle (kk) 6.10.1923; Liite SB:n kirjeeseen 41, saatu 15.11.1923, f. 516, op. 2, d. 741, RGASPI; Viljanmaa, 66.

34 Perustamisesta, *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan kannatuskomitea 19.12.1924*. Helsinki 1924; Hisko, Piirtoja matkan varrelta, *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja (TT)* 18.9.1926; 17 (SB) ht:lle (kk) 20. ja 27.8.1923, f. 522, op. 1, d. 108, RGASPI; Armas Äikiä, ”Kallion leikkauksesta” lapualaismullistukseen 1924–1930, kirjassa *Kipinästä tuli syttyi. Muistiinpanoja Suomen Kommunistisen Puolueen 40-vuotistaipaleelta*. Helsinki 1958, 90–91.

35 Oy Työn kirjapainon sulkeminen, *Suomen Sosialidemokraatti (SS)* 6.8. ja 15.9.1923; Osakeyhtiö Työn kirjapainon sulkeminen, SS 18.8.1923; Alustavien kommunistikuulustelujen tulokset,

Painopaikan löytäminen uudelle julkaisulle oli vaikeaa – myös sosiaalidemokraattiset painot kieltäytyivät lehden painamisesta.³⁶

Tuossa vaiheessa ilmeisesti mietittiin mahdollisuutta hankkia uusi kirjapaino mutta päädyttiin kielteiseen tulokseen, koska entisten kirjapainojen ei uskottu pysyvän suljettuina loputtomiin tai rahojen sijoittamista uuteen painoon pidettiin epämääräisissä oloissa liiallisena riskinä. Vasta aivan vuoden lopulla Väinö Vuorio ja SKP:n Suomen byroon jäsen Jalmari Salminen alkoivat kallistua uuden painon hankkimiseen ja löysivät halvat koneet. Siinä vaiheessa SKP:n keskuskomitea ei kuitenkaan ollut enää valmis sijoittamaan rahaa.³⁷ Rahapula oli muutenkin lehden ongelma, sillä sen arveltiin tuottavan aluksi tappiota 24 000 mk kuukaudessa. Lehden puuhamiehenä ollut Väinö Vuorio ilmeisesti oletti SKP:n osallistuvan kustannuksiin.³⁸

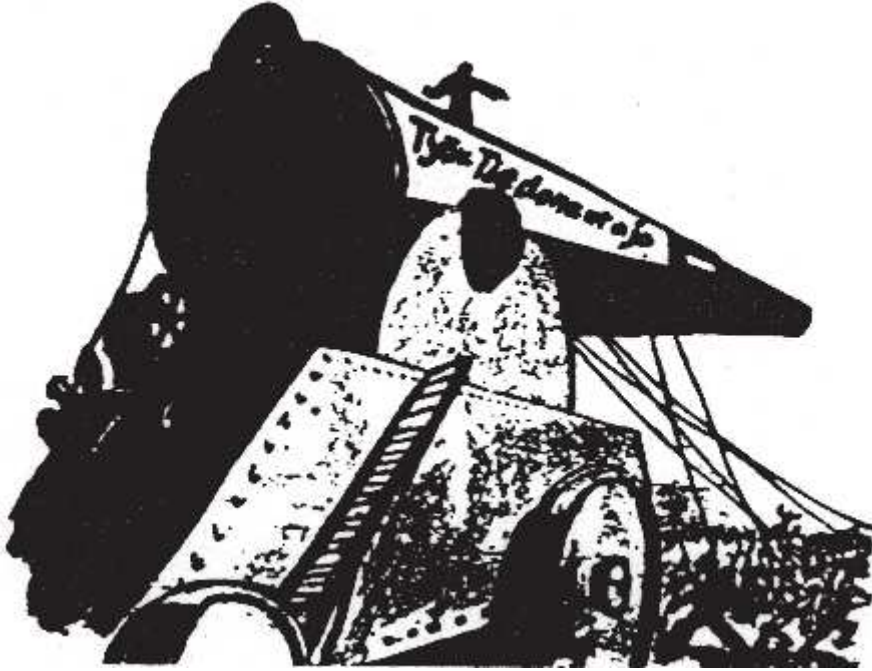
Vaikeuksista huolimatta *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* ensimmäinen näyte-numero ilmestyi syyskuun 19. päivänä. Lehti ilmoitti, ettei se edustaisi mitään erityistä puoluesuuntaa vaan ajaisi puolueettomasti ammatillisen työväenliikkeen asiaa ja pyrki yhdistämään erilaisia mielipiteitä. Puolueettomuus ei kuitenkaan ollut täydellistä, sillä lehti mainosti ensinumerossaan SDP:n vasemmalle puolelle muodostettua uutta organisaatiota, Helsingin työväen paikallisjärjestöä.³⁹

Lehden lähtökohta ja varovaisuus eivät tyydyttäneet lainkaan Kullervo Manneria, joka jo kuun lopussa vaati muutosta sen vaatimattomaan linjaan: lehdessä ei mainittu lainkaan luokkataistelua tai kehotettu taisteluun.⁴⁰ Mannerin tyytymättömyys saattoi ilmentää myös sitä, että SKP:n ohjeissa ei ollut ajateltu työväenjärjestöjen tiedonantolehteä vaan kaavailtu päivälehdien perustamista puolustuskomiteoille.⁴¹

Mannerin moitteet saivat lehden puuhamiehet Väinö Vuorion ja Emil Paajasen kummastelemaan, millaiseksi Venäjällä olevat käsittivät tilanteen Suomessa. Samalla he epäilivät, etteivät rajan takana olleet ymmärtäneet lehden tärkeyttä sidottaessa työläisiä ja heidän järjestöjään omaan liikkeeseen: jo pelkästään se, että järjestöt saivat tiedotettua asioistaan lehdessä ja työläiset lukea niistä, oli merkittävää. Vuorio ja Paajanen muistuttivat myös, että lehden julkaiseminen ei ollut samanlaista kuin omissa painoissa. Suomeen saapuneet SKP:n edustajat tukivat tätä näkemystä.⁴²

Helsingin Sanomat (HS) 12.9.1923 pk; Valtioneuvosto hylännyt anomuksen Oy Työn takavarikosta vapauttamisesta, *TT* 16.11.1923.

- 36 Kustannusosakeyhtiö Kansanvallan jk 20.8.1923, Kustannusosakeyhtiö Kansanvallan arkisto, Työväen Arkisto (TA); 17 (SB) ht:lle (kk) 27.8. sekä 3. ja 28.9.1923, f. 522, op. 1, d. 108, RGASPI, joissa mainitaan myös Kansan Lehden kirjapainon kieltäytyneen lehden painamisesta.
- 37 SKP:n kk (sihteeri) 2.9.1923, f. 516, op. 2, d. 741; 17 (SB) ht:lle (kk) 10.9.1923, f. 522, d. 108; Sami (J. Salminen) ht:lle 17.12.1923, d. 734, RGASPI.
- 38 17 (SB) ht:lle (kk) 17.9.1923, f. 522, op. 1, d. 108, RGASPI; rahapulasta myös Työväenjärjestöjen Tiedonantaja, *TT* 19.9.1923 pk.
- 39 Työväenjärjestöjen Tiedonantaja, *TT* 19.9.1923 pk; Uusia jäseniä H:gin Työväen Paikallisjärjestöön, *TT* 19.9.1923.
- 40 Aki Veikkoselle 28.9.1923, f. 516, op. 2, d. 734; myös SKP:n politbyroo (pb) 23.10.1923, d. 747, RGASPI; vrt. Soikkanen 1975, 428–429, jossa lehti sanotaan perustetun SKP:n toimeksiannosta ja valvonnassa.
- 41 Lähimmät suuntaviivat SKP:n työlle, ei pvm, hyväksytty IKKI:n presidiumissa 14.8.1923, f. 516, op. 2, d. 728, RGASPI.
- 42 17 (SB) ht:lle 6.10.1923, jonka liitteenä P(ettersson). (Väinö Vuorio) Akille (Kullervo Manner), V. L. (Emil Pajanen) yhtyy käsityksiin; myös 17 (SB) ht:lle (kk) 15.10.1923, f. 516, op. 2, d. 741 ja 17 (SB) ht:lle 28.9.1923, f. 522, d. 108, RGASPI.

Työväenjärjestöjen Tiedonantajasta odotettiin näin voimakasta asetta. (TT 19.11.1923).

Vuorion ja Paajasen muistutukset olivat paikallaan kahdessa mielessä. Sosiaalidemokraatit olivat jo pyrkineet käyttämään tilannetta hyväkseen ja ryhtyneet mainostamaan omia lehtiään ainoina työväenlehtinä.⁴³ Toisaalta oikeistolehdet vaativat ”uusien kommunistilehtien” lakkauttamista. Esimerkiksi *Uusi Suomi* todisteli, että ”viantonta värittömyyttä teeskentelevä perhonen” oli perustettu lakkautettujen lehtien tilalle, ja vihjasi, että se olisi kiellettävä.⁴⁴

Vihjailu sai *Työväenjärjestöjen Tiedonantajaa* painaneen helsinkiläisen kirjapainon lopettamaan lehden teon lokakuun lopulla. Uusi paino löytyi viikon kuluttua *Hämeen Kansan* kirjapainosta Hämeenlinnasta. Siirtyminen merkitsi kuitenkin lehden muuttumista kolmipäiväiseksi.⁴⁵ Samanlaisiin vaikeuksiin joutui nuorisoliiton kaunokirjallinen lehti *Liekki*, jonka ensimmäisen näytynumero ilmestyi syyskuun lopussa – lehti oli loppahtaa alkuunsa, kun oikeistolehdet hyökkäsivät sen kimpuun ja painostivat kirjapainoa lopettamaan lehden painamisen.⁴⁶

Viittaukset Suomen tilanteeseen eivät kuitenkaan vakuuttaneet Kullervo Manneria, sillä vielä joulukuussa keskuskomitea kielsi Suomen byroota luovuttamasta varoja *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* laajentamiseen. Lehden linjan ohella syynä

43 Esim. Työväen on nyt tehtävä valinta Suomen Sosialidemokraatin ja porvarilehtien välillä, *SS* 18.8.1923.

44 Henriikki, Viikon varrella, *Uusi Suomi (US)* 29.9.1923; ”Työväenjärjestöjen Tiedonantaja”, *US* 4.10.1923.

45 Lehtemme ilmestymisessä tapahtunut keskeytys, *TT* 26.10.1923; Äikiä, 90.

46 Uusi kommunistilehti, *US* 6.10.1923.

saattoi olla myös rahapula, sillä kuukautta myöhemmin keskuskomitea opetti, että luokkatietoisien proletariaatin piti pystyä ylläpitämään yksi lehti, ja neuvoi miettimään, miten *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* selviäisi ilman SKP:n tukea.⁴⁷

Sen sijaan SKP:n johto ei kysynyt, miten mielekästä *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* synnyttyä oli pitää voimassa elokuussa tehtyjä päätöksiä ja sijoittaa niihin rahaa. Puolustuskomiteoiden päivälehdien ohella lähimmissä suuntaviivoissa oli päätetty muuttaa Pietarissa ilmestyvä *Vapaus*-lehti sisällöltään Suomeen levitettäväksi ja ryhtyä julkaisemaan Ruotsissa Suomen tapahtumista kertovaa lehtistä.⁴⁸

Vapaus-lehti ei kuitenkaan muuttunut sisällöltään paljoo, vaikka SKP:n keskuskomitea nimitti Kustaa Mikko Evän sen Suomen asiain toimittajaksi ja pani jäsenensä Otto Vilmin valvomaan lehden poliittista linjaa. Pietarin ja Inkerin alueen uutisten ohella lehdessä ilmestyi kuitenkin lokakuusta lähtien säännöllisesti nimi-merkki Rivimiehen Ohranan vallan mailta -palsta, jossa kerrottiin uutisia Suomesta ja moitittiin sosiaalidemokraatteja.⁴⁹ Lisäksi Jaakko Mäki todisteli Suomen maatyöväestön ja pientilallisten huonoa asemaa ja esitti sen korjaamiseksi työväen ja kyntömiesten taisteluliittoa.⁵⁰ Kirjoituksista ei kuitenkaan ollut aivan välittömäksi ohjeeksi Suomessa.

SKP sopi myös Ruotsin kommunistisen puolueen kanssa suomenkielisen *Revontulet*-viikkolehden julkaisemisesta Luulajassa ja lähetti Yrjö Sirolan tekemään lehteä. *Revontulet* välkkyivät ensi kerran lokakuun 11. päivänä erityisesti Tornionlaakson ja Ruotsin kaivoksien suomenkielisille.⁵¹ *Revontulet* ei puuttunut paljoo tapahtumiin Suomessa, vaan julkaisi paljon enemmän artikkeleita maailman tilanteesta, erityisesti Saksan kriisistä⁵², pohjoismaiden kommunistipuolueiden ja Kommunistisen internationaalien suhteista⁵³ sekä työläisten ja talonpoikien suhteesta⁵⁴. Niitä-

47 Kk ht:lle (SB) 7.12.1923; paria viikkoa myöhemmin keskuskomitea valitti, että ulkomaista huushollia varten oli taattu vain 35 000 markkaa kuukaudessa, Kk ht:lle 21.12.1923, f. 516, op. 2, d. 741; Kk (Manner) (SB:lle) 11.1.1924, d. 792, RGASPI.

48 Lähimmät suuntaviivat SKP:n työlle, ei pvm, hyväksytty IKKI:n presidiumissa 14.8.1923, f. 516, op. 2, d. 728; SKP:n kk 1., 2. ja 6.9.1923, d. 726, RGASPI.

49 SKP:n kk 1., 2. ja 6.9.1923, f. 516, op. 2, d. 726, RGASPI; Rivimies, Ohranan vallan mailta, *Vapaus* 4., 18 ja 25.10.1., 15. ja 22.11. sekä 6.12.1923; sosiaalidemokraattien moittimisesta, myös O.V., Nonskelaisen valtiollista keinottelua, *Vapaus* 1.11.1923; Kössi Nomo (Kustaa Mikko Evä), ”Jälleen taantumusaika”, *Vapaus* 22.11.1923.

50 Jaakko Mäki, Suomen maatalouden palkkatyöväen kurja asema, *Vapaus* 22.11. ja 13.12.1923; Jaakko Mäki, Pientilojen kannattavuusehdoista Suomessa, *Vapaus* 29.11.1923; Jaakko Mäki, Puolustaako Suomen talonpoikaisto vallankumousta?, *Vapaus* 20. ja 29.12.1923; myös Pekka Paasonen, Smytschka kaupungin ja maaseudun työtätekevien välillä, *Vapaus* 22.11.1923.

51 SKP:n kk 1. ja 2.9.1923, f. 516, op. 2, d. 726; Internationaali vahvisti ratkaisun, Protokoll Nr 82 der Sekretariatsitzung vom 3.9.1923, f. 495, op. 18, d. 163; myös Aki hyville veljille 19.10.1923, f. 516, op. 2, d. 734, RGASPI; *Revontulet* tulee taas, RT 11.10.1923 pk.

52 Saksan kriisi, RT 11.10.1923; Saksa suurlakon kynnyksellä, RT 25.10.1923; G. Sinovjev, Saksan vallankumouksen kysymyksiä, RT 2., 9., 16. ja 23.11.1923; Saksan köyhälistön taisteluista, RT 2.11.1923; ks. myös Italian fascismi umpikujassa, RT 11.10.1923.

53 Norjan työväenpuolueen vaatimukset, RT 18.10.1923; Pohjolan kommunistipuolueet käännekohtassa, RT 23.11.1923; O. W. Kuusinen, Norjan kommunistipuolueen syntymä, RT 29.11.1923; Z. Höglund ja Komintern, RT 6.12.1923; Ruotsin kommunistipuolue ja Komintern; Ruotsin kommunistipuolueen lähimmät tehtävät, RT 7.2.1924.

54 Työväen ja talonpoikain itsepuolustus Bulgariassa, RT 11.10.1923; Georgi Dimitrov, Wassil Kolarov, Bulgarian työläisille ja talonpojille, RT 2.11.1923; N. Bucharin, Talonpojat ja työväki

kin olisi varmaan luettu, mutta lehden levittäminen Suomen puolelle oli vaikeaa. Ouluun lehteä saatiin ensi kerran vasta joulukuun puolivälissä eikä silloin tulleista 600 lehdestä/numero riittänyt paljon levitettäväksi Etelä-Suomeen.⁵⁵

Samanlaisia vaikeuksia oli *Vapauden* tuomisessa Suomeen – lokakuun puolivälissä lehtiä ei ollut vielä saatu maahan ja kuun lopulla niitä sanottiin saadun alle sata numeroa. Tilanne parani vasta vuoden 1924 alkukuukausina, jolloin lehden numeroita levitettiin maan eteläosissa 1 500–2 000 kappaletta. Sitä täydensivät Petroskoissa tehdyn *Punaisen Karjalan* numerot.⁵⁶ *Revontulien* vaikeudet sen sijaan jatkuivat, sillä poliisi pidatti helmikuussa 1924 monia henkilöitä, jotka olivat osallisina lehden tuontiin Suomen puolelle.⁵⁷

Panostamalla paljon Suomen ulkopuolella tehtäviin lehtiin ja niiden salakuljettamiseen maahan SKP tavallaan luovutti tappelun julkisuudesta. Mutta ilmeisesti juuri se, että lehdet olivat kiellettyjä Suomessa, todisti SKP:n johdolle niiden valankumouksellisuutta. Ja tietenkin sitä osoitti myös se, että lehtiä toimittivat sen omat jäsenet. Siksi se ei osannut miettiä ratkaisujensa mielekkyyttä, vaan piti vielä helmikuussa 1924 *Revontulien* ja *Vapauden* kuljettamista Suomeen erittäin tärkeänä.⁵⁸ Sirola ei ollut aivan yhtä vakuuttunut, sillä hän arveli maaliskuussa 1924, että saattaisi olla parempi laatia juttuja Suomessa ilmestyviin lehtiin. Reilun kuukauden päästä hän ilmoitti lehden teon Ruotsissa loppuvan. *Revontulien* viimeinen numero ilmestyi huhtikuun 24. päivänä.⁵⁹ Keskuskomitea oli siinä välissä hautonut asiaa.⁶⁰

Vaikka SKP antoi Suomen ulkopuolella tehdyille lehdille tärkeän aseman, se halusi hyödyntää myös maassa edelleen ilmestyviä julkaisuja. Siksi se vaati, että ammattiliittojen – erityisesti Suomen ammattijärjestön (SAJ), metalli- ja ”kolmiliiton” – lehdet olisi muutettava viikkolehdeksi. Siitä ei kuitenkaan tullut mitään, kun liittojen vasemmistolaisetkin torjuivat esitykset edustajakokouspäätöksiin vedoten.⁶¹

Yhtä huonosti syksyllä 1923 kävi SKP:n pyrkimykselle synnyttää talonpojille oma lehti. Idean talonpoikaislehdestä ja sen ympärille synnyttävästä talonpoikaisliikkeestä esitti Kuusinen jo kirjeessään Mannerille elokuun 9. päivänä.⁶² Ajatus toistettiin lähimmissä suuntaviivoissa, joissa vaadittiin lehden lisäksi talonpoikien itsenäistä esiintymistä vaaleissa kapitalisminvastaisin tunnuksin. Itsenäisen talonpoikaisliikkeen edistämiseksi olisi autettava vasemmisto-opposition kehittymistä maalaisliiton riveissä. Suuremmaksi perspektiiviksi asetettiin internationaa-

edessä olevana historiallisena ajanjaksona, RT 9.11.1923; O.V. Kuusinen, Talonpoika ja työmiies, RT 6.12.1923 pk; Teollisuustyöväen ja kyntömiesten yhteinen asia, RT 13.12.1923 pk.

55 17 (SB) ht:lle (pb) 15.12.1923, f. 516, op. 2, d. 741; 17 (SB) ht:lle (pb) 13.1.1924, d. 792, RGASPI.

56 17 (SB) ht:lle (kk) 15.10.1923, f. 522, d. 108 ja 20.10.1923, d. 741; Kk ht:lle (SB) 22.2.1924; Selostus kirjallisesta propagandatyöstä huhtikuulla, saatu 21.5.1924; vrt. 17 (SB) ht:lle (kk) 2.3.1924, d. 792, RGASPI, jossa Vapautta todetaan levitetyn eri piireissä 424 kappaletta.

57 Lackman 1991, 73–74; ks. myös 17 (SB) ht:lle (kk) 18.4.1924 no 16, d. 792, RGASPI.

58 SKP:n kk:n valmistusjaosto 2.2.1924, f. 516, op. 2, d. 801, RGASPI.

59 Erik (Yrjö Sirola) Akille (Kullervo Manner) 7.3.1924 ja ht:lle (pb) 17.4.1924, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI; Täytyykö ”Revontulet” lopettaa?, RT 24.4.1924.

60 K. Manner Erik-veikkoselle (Yrjö Sirola) 22.3.1924, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

61 Kk 18.8.1923, f. 522, d. 107; SKP:n pb 4.9.1923, f. 516, op. 2, d. 747; 17 (SB) ht:lle (kk) 27.8.1923, d. 741, RGASPI.

62 O. W. K. hyvä toveri Kullervolle 9.8.1923 Moscou, d. 734, RGASPI.

lin puheenjohtajan Zinovjevin kesällä lanseeraaman tunnuksen mukaisesti työväen ja talonpoikien hallitus.⁶³

Talonpoikaislehden ilmestymispaikaksi kaavailtiin Oulua tai Vaasaa, ja Suomen byroon oli valmisteltava asiaa järjestämällä lähipaikkakunnilla yleisiä talonpoikien kokouksia, joissa päätettäisiin lehden perustamisesta. Byroon tuli myös hankkia lehdelle toimittaja, joka ei ollut kuulunut SSTP:hen tai SKP:hen mutta olisi kuitenkin myötätuntoinen vallankumoukselliselle liikkeelle ja noudattaisi SKP:n ohjeita ja määräyksiä. SKP:n johdolla oli konkreettinen ehdokaskin:

”Vimpelissä olisi joku talollinen Rentolan poika, joka teidän olisi ehkä henkilöä valitessa ja etsiessä otettava huomioon.”

Toisaalta SKP kuitenkin lähetti syyskuun aikana entisen vimpeliläisen kansanedustajan Santeri Mäkelän ja SSTP:n Vaasan piirin entisen piirisihteerin Antti Ojalan Suomeen huolehtimaan lehden perustamisesta. Ajatus oli, että Mäkelä vastaisi lehden sisällöstä ja Suomesta hankittava toimittaja olisi lähinnä nimi sen kanssa. Lehden tuli silti näyttää vasemmistomaalaisliittolaiselta.⁶⁴

Ajatus talonpoikaislehdestä ei ollut uusi Suomessakaan, sillä erityisestä maatalouslehdestä oli puhuttu STP:n piirissä alkukesästä 1923.⁶⁵ Mutta silloin tilanne oli ollut aivan toinen kuin syksyllä, jolloin liikkeellä ei ollut enää omia lehtiä tai omaa organisaatiota. Se ei kuitenkaan estänyt keskuskomiteaa ja Moskovassa olevaa Kuusista vaatimasta, että talonpoikaislehti oli saatava nopeasti ilmestymään. Kuusisen vaatimukset kävivät kiihkeiksi erityisesti lokakuun puolivälissä, jolloin hän myös esitti lehden nimeksi *Maamiehen tai Kyntömiehen Nuijaa*, koska se kuulostaisi ”puolisuomettarelaiselta tai maalaisliittolaiselta”. Samalla nimellä Kuusinen halusi myös luoda ”kyntömiesten” järjestöjä.⁶⁶ Häntä ei hidastanut Lumivuokon Suomesta esittämä epäily, että lehti tulkittaisiin helposti kommunistiseksi, ”jos tuollainen julkaisu ilmestyy kuin salama kirkkaalta taivaalta voimatta osoittaa edes yhtä tunkiolta haiskahtavaa nimeä”.⁶⁷

Talonpoikaislehden synnyttämisestä ei sillä erää tullut kuitenkaan mitään. Siihen kiikaroidut ihmiset kieltäytyivät tehtävästä.⁶⁸

MIELENOSOITUKSET

Jo ensiohjeissaan elokuun puolivälissä SKP:n johto kehotti mobilisoimaan työväen suuttumuksen vangitsemisia ja kieltoja vastaan – vangittujen vapauttamiseksi oli

63 Lähimmät suuntaviivat SKP:n työlle, hyväksytty IKKIn presidiumissa 14.8.1923, d. 728, RGASPI; tunnuksesta, esim. Angress, 352.

64 SKP:n kk 1. ja 13.9.1923, f. 516, op. 2, d. 726; Kk (sihteeri) (SB:lle) 2.9.1923, d. 741; (O.W.K. hv:lle (Manner) 14.9.1923, d. 734, RGASPI.

65 STP:n puoluetoimikunta (ptmk) 9.6.1923, SSTP (kansio 79), am, EKV, VA.

66 O. W. K. hv:lle (Kullervo Manner) 14.9.1923; O.W. Kuusinen kunnon tovereille 16.10.1923, f. 516, op. 2, d. 734, RGASPI.

67 Usko (J. H. Lumivuokko) ht K(ullervo)lle 17.9.1923, f. 516, op. 2, d. 734; ks. myös 17 (SB) ht:lle (kk) 10.9.1923, d. 741, RGASPI.

68 17 (SB) 3.11.1923, f. 516, op. 2, d. 741, RGASPI.

järjestettävä kokouksia, mielenosoituksia, kulkueita ja lakkoja erityisesti kaupungeissa. Toimien järjestäjiksi SKP kaavaili työväenyhdistyksiä, ammatti-, nuoriso- tai naisosastoja, mutta kehotti kuitenkin huolehtimaan, ettei niiden olemassaolo vaarantuisi.⁶⁹

Välittömän reagoinnin kannalta SKP:n ohjeet olivat myöhässä. Suomessa mielenosoituksia oli tosin mietitty kuukautta aiemmin, sillä Helsingin sosialistinen kunnallisjärjestö oli heinäkuun alussa päättänyt, että ns. rauhanjulistajien jutun tullessa Turun hovioikeudessa toiseen käsittelyyn järjestettäisiin yleinen mielenosoituskokous.⁷⁰ SSTP:n johdon pidätysten jälkeen mielenosoituksiin oli entistä enemmän syytä, mutta Helsingin sosialistinen kunnallisjärjestö tai mikään muukaan SSTP:n elin ei tietävästi sellaisiin kehottanut. Kukaan ei liioin esittänyt, että kaikkien SSTP:n jäsenten ja kannattajien olisi pitänyt ilmoittautua pidätettäväksi. Suomen ammattijärjestökään ei puuhannut mielenosoituksia, vaikka pidätettyjen joukossa oli sen johtohenkilöitä – mm. toimeenpanevan valiokunnan jäsen Jalmari Niemelä ja sen varajäsen Kalle Kankari – ja lukuisia ammattiosastoja kuului SSTP:hen.⁷¹

Sosiaalidemokraattinen puolue ei sen sijaan pelännyt kieltoja vaan järjesti Helsingin työväentalon juhlasalissa vastalausekokouksen jo elokuun 8. päivänä. Sosiaalidemokraattien järjestämä kokous ei varmaan tyydyttänyt läsnä olleita SSTP:laisia, jotka saivat kuunnella Väinö Tannerin aluksi moittivan yleisesti kommunisteja ja vähättelevän SSTP:n merkitystä ja vasta sen jälkeen tuomitsevan hallituksen teot kansalaisvapauksia ja kansanedustajien koskemattomuutta loukkaavina. Yhtä vähän SSTP:läisiä lienee miellyttänyt se, että heidät komennettiin poistumaan ennen kuin keskustelu alkoi.⁷² Sosiaalidemokraatit järjestivät vastaavakaltaisia kokouksia myös muissa suurissa kaupungeissa.⁷³

SDP:n järjestämät vastalausekokoukset loppuivat ennen kuin SKP:n johto oli ehtinyt laatia ohjeita osallistumisesta niihin. Ja varmaan Suomessa olevat muuttenkin tiesivät, että niissä ei pitänyt hyväksyä kommunismia parjaavia päätöslauselmia vaan esittää vaatimuksia SDP:lle ja sen eduskuntaryhmälle.⁷⁴

SKP:n ajatuksena oli luoda mielenosoituksista jatkuvaa liikehdintää. Niitä oli järjestettävä varsinkin silloin, kun asia olisi esillä eduskunnassa ja oikeudessa. SKP halusi myös laajentaa protestoinnin tappeluksi koko järjestelmästä ja vallasta. Suo-

69 Kk 10. ja 18.8.1923, f. 522, op. 1, d. 107; (SB), Kiertokirje, ei pvm, saatu SB:lta 11.10.1923, f. 516, op. 2, d. 743, RGASPI.

70 Hgin sos. kj:n edustajisto 3.7.1923, Hgin sosialistisen kunnallisjärjestön arkisto, TA; ns. rauhanjulistuksesta, Saarela 1996, 251–252.

71 Pirjo Ala-Kapee – Marjaana Valkonen, *Yhdessä elämä turvalliseksi. SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen kehitys vuoteen 1930*. Helsinki 1982, 672–673.

72 Kommunistisen puolueen lakkauttaminen, SS 9.8.1923; Hannu Soikkanen, *Kohti kansanvaltaa 1. 1899–1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta*. Vaasa 1975, 424–425; Jaakko Paavolainen, *Väinö Tanner. Senaattori ja rauhantekijä. Elämäkerta vuosilta 1912–1923*. Helsinki 1979, 470–472.

73 Hallituksen mielivaltaiset sortotoimenpiteet tuomitaan, *Kansan Työ* 10.8.1923; Tampereen sosialidemokraattisen työväestön eilinen vastalausekokous, *Kansan Lehti* 14.8.1923; Turun sosialidemokraattien eilinen vastalausekokous, *Sosialisti* 16.8.1923.

74 Lähimmän ajan toiminnasta ja toiminnan muodoista, SB:n kirje vaalipiirikolmikoille ei pvm, saatu 13.9.1923; Toimintaohjeet, ei pvm, saatu 17.8.1923, f. 516, op. 2, d. 743, RGASPI.

Yrjö Mäkelinin kuolemaan liittyvistä mielenilmaisusta tuli tärkeitä tapahtumia, joissa voitiin osoittaa mieltä myös SSTP:n toiminnan kieltämisestä vastaan. Kuvassa Mäkelinin arkun saattokulkue Pitkälläsillalla. (Kansan Arkisto)

messä ajatusta ei pidetty soveliaana, eikä sen toteuttajia löytynyt. Protestoinnista muodostui toki pitkäaikainen, mutta ei jatkuvaa, niin kuin SKP halusi. Se oli pikemminkin reagointia muihin tapahtumiin.

Pidätetyistä SSTP:laisista työväenliikkeen veteraani Yrjö Mäkelin otti vankilassa syyskuun puolenvälin tienoilla liikaa unilääkettä ja kuoli.⁷⁵ Hänen kuolemansa haluttiin liittää valtaapitävien häikäilemättömyyteen ja innostaa sen avulla työväestöä toimintaan oikeuksiansa puolesta. Kullervo Manner toivoi, että ”kylmenneen Yrjö Mäkelinin ympärille kerääntyvät kapitalisteja ja pankkirosvoja vastustava rehellisesti taisteleva työväki ja työtätekevät talonpojat”⁷⁶.

”Kylmenneen Mäkelinin” ympärille haluttiin kerääntyä myös Suomessa, mutta Manner ei varmaan katsonut toiveensa toteutuneen, kun Helsingin työväenyhdistyksen pihalle järjestettiin 22.9. muistotilaisuus, jossa puhuivat SAJ:n, SDP:n ja HTY:n edustajat. Aloite kokoontumisesta oli SAJ:n, jota Mäkelinin sisar oli pyytänyt huolehtimaan ruumiin kuljettamisesta Ouluun. Mäkelinin mukana päästiin myös kaduille, sillä muistotilaisuuden jälkeen arkku saatettiin kulkueena rautatieasemalle. Se kokosi noin 1500 henkeä.⁷⁷ Viikkoa myöhemmin Oulussa järjestet-

75 Marja-Leena Salkola, *Julistaja ja poliitikko. Yrjö Mäkelinin elämä ja toiminta*. Helsinki 167, 152.

76 Veljenne (Kullervo Manner) tovereille (SB) 21.9.1923, f. 516, op. 2, d. 734, RGASPI.

77 Yrjö Mäkelinin viimeinen matka, SS 24.9.1923; Helsingin työväki saattamassa Yrjö Mäkeliniä viimeiselle matkalleen, TT 25.9.1923; SAJ:n tmk 21.9.1923, SAJ:n arkisto, TA.

tyyn hautajaiskulkueeseen osallistui 1000 henkeä enemmän ja varsinaiseen hautajaistilaisuuteen 6–7000 ihmistä.⁷⁸

Puheet muistotilaisuuksissa koskettelivat lähinnä Mäkelinin toimintaa ja korkeaa moraalaa.⁷⁹ Sen sijaan SKP:n keskus- ja aluekomiteoiden nimissä laaditut lentolehtiset muistuttivat, että tamperelainen *Aamulehti* ja oululaiset *Kaiku* ja *Kaleva* olivat aiemmin vaatineet Mäkelinin tekemistä vaarattomaksi ja että ”ohrana” oli toteuttanut vaatimuksen myrkyttämällä Mäkelinin.⁸⁰

Tilaisuudet tai lentolehtiset eivät aktivoineet työläisiä toivotulla tavalla. Ainakin nimimerkki Sisko kommentoi Hanna Malmille, että ”Yrjö Mäkelinin ruumissaattue jätti ankean mielen”⁸¹. Myös Pohjolasta raportoitiin, ettei liikehdintä Mäkelinin kuoleman takia ollut saanut suurta merkitystä – vain Kemin ja Oulun suurilla sahoilla oli osa työläisistä ollut lakossa.⁸²

SKP halusi käyttää myös eduskuntaa puhujalavana, jolta joukkoja mobilisoitaisiin protesteihin. SKP:n johtoa ei häirinnyt se, että eduskunnan hyödyntäminen puhujalavana edellytti mahdollisuuksia julkaista eduskunnassa pidetyt puheet. Sen mielestä eduskunta oli sopiva paikka puhua vangitsemisista, koska samalla se voitaisiin paljastaa ”porvarillisen diktatuurin viikunanlehdeksi”. Lisäksi muita poliittisia ryhmiä, erityisesti sosiaalidemokraatteja, uskottiin voitavan pakottaa ottamaan kantaa vangitsemisiin. Niitä toivottiin jopa voitavan hajottaa.⁸³

Asian edistämiseksi SKP:n johto laati sekä vangittujen ja edelleen vapaana olevien kansanedustajien nimissä kirjeet eduskunnalle. Niissä protestoitiin vangitsemisia ja vaadittiin eduskuntaa toimiin edustajien loukkaamattomuuden turvaamiseksi. Vangitut kansanedustajat puolestaan vaativat päästä täyttämään edustajatehtäviään. SKP:n johto kehotti hankkimaan kirjeisiin allekirjoitukset ja lähettämään eduskuntaan. Se ei kuitenkaan uskonut pelkkien kirjeiden johtavan asian käsittelyyn eduskunnassa, vaan suunnitteli, että joku vapaana olevista kansanedustajista menisi eduskunnan istuntoon ja lukisi siellä kirjeet sekä pitäisi puheen, joka vetoaisi joukkoihin, olisi ”terävä ja naseva kuin luinen nyrkki”.

Protestia eduskunnassa ei aiottu jättää pelkästään yhden kansanedustajan vaaraan, vaan eduskunnan lehtereille kehoitettiin mobilisoimaan väkeä, joka osoittaisi mieltään kättentaputuksin, huudoin ja vihellyksin sekä täyttäisi eduskunnan lappusilla. Mielenosoitusta oli tarkoitus täydentää työläisvalitsijoiden kokouksilla ja lähetystöillä, jotka vaatisivat toimia. Myös työpaikoilla haluttiin saada aikaan mielenilmaisuja.⁸⁴ Suomessa kirjoitettiin eduskuntaan lähetettäviä lentolehtisiä, jois-

78 Yrjö Mäkelinin hautaus, SS 2.10.1923; Yrjö Mäkelinin hautaus Oulussa, TT 3.10.1923.

79 Yrjö Mäkelinin hautaus Oulussa, TT 3.10.1923.

80 SKP:n kk, Uusi valkoterorriuhri, f. 516, op. 2, d. 727; SKP:n Oulun komitea, Laittomuuden ja terrorin maassa; SKP:n Tampereen komitea, Työväki mielivallan ja terrorin alaisena; SKP:n Helsingin komitea, Valkoisen terrorin ja mielivallan maassa, d. 743: ks. myös Sotilas, Valkoinen Suomi jälleen häpeäpaalussa, *Punasotilas* (PS) 1.10.1923, d. 741. Aluekomiteoiden lentolehtiset laadittiin SKP:n Suomen byroossa, ks. 17 (SB) ht:lle (kk) 23.9.1923, d. 741, RGASPI; Tov. Yrjö Mäkelin myrkytetty, *Vapaus* 22.9.1923.

81 Sisko kalliille siskolle (Hanna Malm) 24.9.1923, f. 516, op. 2, d. 735, RGASPI.

82 ”Erkin” selostus, ei pvm, saatu 15.11.1923, f. 516, op. 2, d. 741, RGASPI.

83 K. M(anner) Otto-veikkoselle 17.9.1923, f. 522, op. 1, d. 108; Aki (Manner) veikkoselle (Kuusinen) 28.9.1923, f. 516, op. 2, d. 734; SKP:n pb 25.9.1923, d. 747, RGASPI.

84 Ohjeita eduskunnan kokoontumisen johdosta, lähetetty SB:lle 6.10.1923; Suomen eduskunnalle 16.10.1923, lähetetty SB:lle 6.10.1923, f. 516, op. 2, d. 739; Kk (SB:lle) 5.10.1923, f. 522, op. 1, d.

sa todettiin, ettei köyhällä kansalla ollut enää edes oikeutta saada ääntänsä kuuluviin laillisten edustajiensa kautta.⁸⁵

Mannerin yksityiskohtaiset ohjeet jäivät pääosin toteutumatta. Vangitut kansanedustajat vaativat eduskunnalle osoittamassaan kirjeessä toimia, jotta he pääsisivät hoitamaan edustajan tehtäviään ja valvomaan valitsijoidensa oikeuksia ja etuja. Mutta kirje tai yleisemmin kansanedustajien vangitseminen ei puhemiehenä olleen Paavo Virkkusen mukaan antanut aihetta mihinkään toimiin. Aluksi hän ei edes sallinut keskustelua eikä myöntänyt ainoalle paikalla olleelle SSTP:n kansanedustajalle Hannes Pulkkiselle puheenvuoroa. Vasta vangittujen kansanedustajien kirjeen saavuttua sosiaalidemokraatit pääsivät kummastelemaan, kuinka kansanedustajia voitiin vangita hallinnollisilla toimilla. Muut kansanedustajat pitivät sitä hyväksyttävänä. Kukaan heistä ei liioin vastustanut, että Pulkkinen vangittiin.⁸⁶

Kun eduskunta ei suostunut käsittelemään SSTP:n kansanedustajien vangitsemista, sosiaalidemokraatit vaativat sen pikaista hajottamista ja uusia vaaleja. Myös ruotsalaisen vasemmiston edustaja Georg Schauman kummasteli, että eduskunta jatkoi työtään – länsieurooppalaisen parlamentarismen mukaan tilanteen olisi pitänyt johtaa eduskunnan hajottamiseen ja uusiin vaaleihin. Pääministeri Kyösti Kallio piti kuitenkin uusia vaaleja tarpeettomina. Sen sijaan kiireelliset asiat oli hoidettava kuntoon.⁸⁷

Myös suomalaiskommunistit suhtautuivat kielteisesti eduskunnan hajottamiseen. Synnä ei kuitenkaan ollut maan kiireellisten asioiden hoito. Uudet vaalit olivat kommunistien mielestä yritys luikerrella pakoon vangitsemisten aiheuttamista ongelmista: vaalit suuntaisivat keskustelun pois ”kiusallisesta kommunistijutusta”, vangittujen vapauttamisesta ja työväen oikeustaistelusta.⁸⁸

PUOLUSTUSKOMITEA VAI PAIKALLISJÄRJESTÖ?

SKP:n plenumissa puhuttiin paljon organisoitumisesta, julkisesta ja salaisesta, työväen ja talonpoikien. Pääpainon puolue kuitenkin pani maanalaisen järjestön uusimiseen ja laajentamiseen. Lähimmissä suuntaviivoissa tehtäväksi asetettiin solujen perustaminen armeijaan, työpaikoille ja työväenjärjestöihin.⁸⁹

Käytännössä organisaation kunnostaminen jouduttiin aloittamaan ylätasolta: Suomen byroo, SKP:n Suomessa oleva johtoelin, oli vangitsemisten ja Neuvosto-Venäjälle palaamisen myötä menettänyt lähes koko jäsenistönsä – jäljellä olivat

108; Aki (Kullervo Manner) Veikkoselle (Otto Ville Kuusinen) 28.9.1923, d. 734; valmistelu-prosessista myös 17 (SB) (kk:lle) 15.10.1923 ja 17 ht:lle (kk) 20.10.1923, d. 741, RGASPI.

85 Ääni korvesta: Kansalainen!; Tuhansien puolesta: Joukko valitsijoita herroille edustajille, saatu 19.10.1923, f. 516, op. 2, d. 743, RGASPI.

86 Valtiopäivät. Asiakirjat 1923, 755–756, 762–765; kirjeen oli allekirjoittanut 16 kansanedustajaa.

87 Valtiopäivät. Pöytäkirjat (Vp) 1923, 804–805, 805 (Kallio), 856–857, 860 (Schauman). Schauman oli vangitsemisia käsiteltäessä pois eduskunnasta.

88 Aki hyvälle veljille (SB) 19.10.1923; U.K. (J. H. Lumivuokko) ht:lle 22.10.1923, f. 516, op. 2, d. 734; Ei uusia vaaleja – vaan vapaiksi vankilasta työväen edustajat, jossa SB:n julistus, saatu 8.11.1923, d. 743; ks. myös Kullervo M. kunnan toverille (Otto Ville Kuusinen) 24.10.1923 Pietari, f. 522, op. 1, d. 123, RGASPI; O(tto).V(ilmi), Noskelaisten valtiollista keinottelua, *Vapaus* 1.11.1923.

89 Lähimmät suuntaviivat SKP:n työlle, hyväksytty IKKI:n presidiumissa 14.8.1923, d. 728, RGASPI.

vain vangitsemisilta säästyneet Väinö Vuorio ja Anton Järvinen. Heidän seurakseen byroon toimintaa hoitamaan saapuivat syyskuun alussa SKP:n keskuskomitean jäsenet J. H. Lumivuokko ja Jalmari Salminen, joka oli kesälläkin ollut Suomessa. Rajan takaa palasi myös SSTOP:n ensimmäinen puheenjohtaja Jaakko Kivi, joka oli osallistunut SKP:n plenumiin. Kuun lopulla saapui vielä *Työmiehen* entinen toimittaja J. K. Lehtinen, joka Neuvosto-Venäjällä oli toiminut VKP:n suomalaisten järjestöjen keskuustoimistossa. Myös talonpoikaisliikettä edistämään lähetetty Santeri Mäkelä, SDP:n entinen kansanedustaja ja talonpoikaisagitaattori, majoittui Helsingin seudulle.⁹⁰ Suomeen saapuneista J. H. Lumivuokko joutui siirtymään sairauden takia Tukholmaan joulukuun alkupuolella.⁹¹ Suurempi uudistus tehtiin piiritasolla: maa jaettiin kahdeksaan toiminta-alueeseen, joihin asetettiin paikalliset organisaattorit.⁹²

Vangitsemiset ja viranomaisten uhkailut säikäyttivät SSTOP:läisiä ja synnyttivät puheita laillisen toiminnan merkityksettömydestä⁹³. Innostus SKP:n salaiseen toimintaan ei silti kasvanut. Piireihin sijoittuneet SKP:n toimitsijat raportoivatkin haluttomuudesta osallistua maanalaiseen työhön. Ja Suomen byroo totesi, että halukkaita ei löytynyt edes maksusta.⁹⁴

Suomalaisen kommunismin julkinen organisoituminen jäi SKP:n ohjeissa maanalaisen organisaation ohella myös itsenäisen talonpoikaisliikkeen synnyttäminen varjoon. SKP kirjasi tavoitteeksi työväenpuolueen pystyttämisen uudelleen, mutta ei kuitenkaan pitänyt sitä ensisijaisena toimena. Mielenosoitukset eivät nimittäin olleet SKP:lle vain tapa protestoida, vaan myös organisoitumiskeino: kokouksissa oli valittava työväen, työväen kansalaisoikeuksien tai työväen ja kyntömiesten puolustuskomiteoita, joista SKP kaavaili julkisen joukkoliikkeen päämuotoa. Siksi niitä oli perustettava jokaiseen kaupunkiin ja maalaiskuntaan sekä luotava komiteoille mahdollisimman nopeasti piiri- ja keskusjohto.⁹⁵ SKP haaveili, että puolustuskomiteoihin saataisiin mukaan laajemmat joukot kuin SSTOP:ssa oli ollut. Siksi niiden olisi esiinnyttävä työväen yhteisrintaman nimissä. Laajenemista vastaan tosin soti vaatimus, että komiteoiden jäsenet oli valittava luokkataistelukannalla olevista työläisistä ja otettava ”terävä kanta” sosiaalidemokraattien oikeistosiipeä vastaan. Laaja-alaisuutta ei liioin edistänyt vaatimus, että SKP:n salainen organisaatio johtaisi puolustuskomiteoita.⁹⁶

90 Suomen byroosta, Saarela 1996, 322; uusista henkilöistä SKP:n kk 1., 2., 6. ja 13.9.1923, d. 726;

Kullervo M(an)ner Otto-veikkoselle (Kuusinen) 24.9.1923 Pietari, f. 522, op. 1, d. 123, RGASPI; Jaakko Kivi, *Yössä maan alla. Työväenliikkeen veteraani muistelee*. Tampere 1975, 49–52.

91 17 (SB) ht:lle 10.11.1923, f. 522, d. 108; Usko (Lumivuokko) ht Akille (Manner) 15.12.1923, d. 734, RGASPI.

92 SKP:n kk 6.9.1923, f. 516, op. 2, d. 726; Kk, Salaisen puoluetömmen pääkohdat ja alueet; 17 (SB) ht:lle (kk) 6.10.1923, d. 741, RGASPI.

93 ”Erkin” selostus, ei pvm, saatu 15.11.1923, f. 516, op. 2, d. 741, RGASPI.

94 17 (SB) ht:lle (kk) 28.9., 6. ja 27.10. sekä 17.11.1923; Jaakko Kaira (Jalmari Rasi) ht:lle 26.11.1923, f. 516, op. 2, d. 741, RGASPI.

95 SKP:n kk 8., 10., 11. ja 16.8.1923, d. 726; Lähimmät suuntaviivat SKP:n työlle, ei pvm, IKKIn presidiumin hyväksymä 14.8.1923, d. 728; Kk (SB:lle) 18.8.1923, f. 522, op. 1, d. 107, RGASPI.

96 Lähimmät suuntaviivat SKP:n työlle, ei pvm, IKKIn presidiumin hyväksymä 14.8.1923, f. 516, op. 2, d. 728; Toimintaohjeet, ei pvm, saatu 17.8.1923; Lähimmän ajan toiminnasta ja toiminnan muodoista, SB:n kirje vaaliipiirikolmikolle ei pvm, saatu 13.9.1923, d. 743, RGASPI.

SKP pyrki kuitenkin lisäämään myös julkista työvoimaa kutsumalla Amerikasta kaksi henkilöä Suomeen. Aikomus oli ”valjastaa” heidät ohjaamaan julkista joukkoliikettä ja kutsua myöhemmin kolmas henkilö lehtityöhön.⁹⁷ Kaavailut kolmesta henkilöstä supistuivat kuitenkin yhteen, mutta Amerikasta marraskuun puolivälissä saapunut mies tuntui sitäkin sopivammalta: Severi Alanne oli jo vuosina 1905–07 halunnut kytkeä Suomen työväenliikkeen Venäjällä käytävään kamppailuun itsevaltiutta vastaan, auttanut Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen sotilasjärjestöä ja pyrkinyt luomaan tavoitteiden toteuttamiseksi salaista organisaatiota. Amerikassa Alanne oli toiminut ennen muuta osuusliikkeessä, mutta puhunut Amerikan sosialistisessa puolueessa myös Kommunistiseen internationaaliin liittymisen puolesta.⁹⁸ Alanteesta ei kuitenkaan tullut suomalaisen kommunismin julkisen toiminnan herättäjää, vaan hän liittyi pian maahan saavuttuaan sosiaalidemokraattiseen Helsingin työväenyhdistyksen Toveriseuraan.

Se saattoi olla ilmaus myös siitä, että Suomessa ajatus puolustuskomiteoista ei innostanut. SSTP:n toimintakiellon jälkeenkin oli olemassa monia järjestöjä – työväenyhdistyksiä, ammatti- ja nuorisosoastoja, urheilu- ja raittiusseuroja – joiden puitteissa voitiin toimia, vaikka viranomaiset yrittivät vaikeuttaa sitä. Puolustuskomiteoiden kaltaisia epämääräisiä järjestöjä ei liioin pidetty kunnon järjestöinä tai sopivana alkuna uudelle julkiselle järjestölle.

Epävarmuudesta ja odottelusta huolimatta Helsingissä perustettiin jo syyskuun 5. päivänä SSTP:n elimiä korvaava järjestö, työväen paikallisjärjestö. Sen tarkoituksena oli edistää työväen kunnallisia ja valtiollisia harrastuksia sekä taloudellisia ja sivistyksellisiä pyrkimyksiä. Siihen saattoivat liittyä kaikki työläiset ”puoluesuuntiin katsomatta”. Järjestö korosti ajavansa työväenluokan yhteisetä. Uusi organisoitumismuoto sai myös J. H. Lumivuokon tuen.⁹⁹

Työväen paikallisjärjestö ei kuitenkaan miellyttänyt SKP:n johtoa. Hanna Malmin mielestä komiteoista oli luovuttu liian helposti. Myös Kullervo Manner piti muotoa osoituksena kaavoihin kangistumisesta, mutta hyväksyi sen kuitenkin pyrkimyksenä saada työväen poliittiselle toiminnalle lailliset puitteet. SKP:ssa pidettiin silti vanhanaikaisena, että ensin perustettiin järjestö, sitten siihen koottiin jäseniä ja vasta sitten ryhdyttiin miettimään toimintaa.¹⁰⁰

Suomessa työväen paikallisjärjestöä pidettiin sen sijaan tarpeellisena, sillä syysjoulukuun kuluessa sellainen perustettiin Poriin, Tampereelle, Kotkaan, Raumalle,

97 SKP:n kk 1.9.1923, f. 516, op. 2, d. 726; ks. myös Protokoll Nr 82 der Sekretariatsitzung vom 3.9.1923, f. 495, op. 18, d. 163; Kk (SB:lle) 26.10.1923, f. 522, op. 1, d. 108, RGASPI.

98 Alanteen taustasta, Antti Kujala, *Vallankumous ja kansallinen itsemääräämisoikeus. Venäjän sosialistiset puolueet ja suomalainen radikalismi vuosisadan alussa*. Jyväskylä 1989, 190–191, 255–259, Jouko Heikkilä, *Kansallista luokkapoliittikkaa. Sosiaalidemokraatit ja Suomen autonomian puolustus 1905–1917*. Tampere 1993, 56, 58–60; Auvo Kostiainen, *The Forging of Finnish-American Communism, 1917–1924. A Study in Ethnic Radicalism*. Turku 1978, 95, 178; saapumisesta, 17 (SB) ht:lle (kk) 24.11.1923, f. 522, op. 1, d. 108, RGASPI.

99 Paikallisjärjestöstä, Postinen, 210; EK:n pääosaston (po) tilannekatsaus (tk) 29.9.1923, EKV, VA; 17 (SB) ht:lle (kk) 20.8. ja 3.9.1923, f. 516, op. 2, d. 741; 17 ht:lle 10.9.1923, f. 522, d. 108, RGASPI; Helsingin tpj Helsingin työläisille ja työväenjärjestöille, ei pvm, saapuneet kirjeet 1917–1928, Helsingin muurarien arkisto, KA.

100 Hanna (Malm) Uskolle (J. H. Lumivuokko) 12.10.1923, f. 516, op. 2, d. 735; Aki (Kullervo Manner) Veikkonen (Otto Ville Kuusinen) 28.9.1923, d. 734, RGASPI.

Kuopioon, Lahteen ja Turkuun. Uudet järjestöt syntyivätkin osin huolehtimaan syksyn kunnallisvaaleista, osin niiden innostamina.¹⁰¹ Kunnallisvaaleista ja tammikuussa 1924 ilmoitetuista uusista eduskuntavaaleista tulikin suomalaisen kommunismin organisoitumisen ja elpymisen tukipuita: niiden aikana se nousi uudelleen näkyviin. Siksi porvarilliset ryhmät pyrkivät vaikeuttamaan, jopa ehkäisemään, molempia¹⁰².

VAALEIHIN VAI EI?

SSTP:läisten osallistuminen kunnallisvaaleihin ei ollut muutenkaan varmaa, sillä monin paikoin kannatettiin vaalilakkoa, kun oma puolue ei saanut osallistua vaaleihin. Jopa SSTP-enemmistöisessä Maariassa kuului vastustavia ääniä.¹⁰³ Vaalilakko ei kuitenkaan vastannut *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* ympärille ryhmittyneen joukon tai SKP:n kantoja – molemmat torjuivat sen.

Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa esitettiin syyskuun lopulla, että ammatillisesti järjestäytyneet työläiset voisivat asettaa omia ehdokkaitaan vaaleihin, jos oli vaarana, että työläiset jäisivät muuten kokonaan pois. Näin ei kuitenkaan pitänyt synnyttää mitään puoluelistaa eikä vaaleihin osallistumisesta saanut tehdä riitaa ammattiosastoissa – oli jätävä pois, jos joku vastusti.¹⁰⁴

Lehden kirjoitus vastasi pitkälti sitä, mitä oli jo tapahtunut. Helsingissä aloitteen vaalitoiminnasta otti uusi työväen paikallisjärjestö, mutta muualla vaalitoiminnan käynnistäjinä olivat nuoriso- ja ammattiosastot tai Oulun tapaan jopa amatillinen keskusneuvosto. Varsinkin isoissa kaupungeissa ammattiosastot olivat myös keskeisiä voimia ammatillisesti järjestyneen tai järjestyneen työväen vaalikomiteoissa ja vaalityössä. Osastojen aktiivisuutta ei rajoittanut edes viranomaisten syksyllä toimeenpanema tutkimus niiden osallisuudesta SSTP:n toimintaan.¹⁰⁵ Pienemmillä paikkakunnilla järjestyneen työväen osallistuminen vaaleihin riippui enemmän yksittäisistä ihmisistä.¹⁰⁶

101 Postinen, 279–280; Väinö Meltti, *Kotkan työväenyhdistys 1888–1938. Kappale Suomen työväenliikkeen historiaa*. Kotka 1938, 267; EK:n po:n tk:t 39–41, 44–45 ja 50/1923, EKV, VA; 17 (SB) ht:lle 10.9.1923, f. 522, d. 108, RGASPI; Työväen paikallisjärjestö perustettu Turkuun, *TT* 14.12.1923.

102 Esim. Kommunistijärjestöt yrittävät jatkaa toimintaansa; Kommunistien yhteiskuntavastainen toiminta, *Iltalehti (IL)*, 6.10.1923; Kommunistien toiminta, *IL* 8.10.1923; Kommunistien toiminta on estettävä, *Karjala* 6.11.1923 pk; Kommunistiseen liikkeeseen, *IL* 20.12.1923 pk; Kommunistien uusi järjestäytyminen, *IL* 20.12.1923.

103 Kunnallisvaalit lähestyvät, *TT* 31.10.1923; 17 (SB) ht:lle (kk) 6.10.1923, f. 516, op. 2, d. 741, RGASPI.

104 T. Soihtu, Ammatillisesti järjestynyt työväki ja kunnallisvaalit, *TT* 27.9.1923 pk.

105 Helsingin tpj arvoisalle työväenjärjestölle, ei pvm, saapuneet kirjeet 1917–1928, Helsingin muurarien arkisto; Kertomus ammatillisesti järjestyneen työväen vaalikomitean alaisten työjoukkojen toiminnasta ja kunnallisvaali-agitatsioonista yleensä marras-joulukuulla 1923 (L. Kosonen), Helsingissä pidettyjen työväen kokousten pöytäkirjoja, STPV:n arkisto, KA; Selostus toiminnasta marraskuulta 7.12.1923, f. 516, op. 2, d. 729, jossa on nuorisoliiton selostus; 17 (SB) ht:lle (kk) 17.9.1923, f. 522, op. 1, d. 108, RGASPI; Oulun akn:n tmk 5.9.1923, keskusneuvoston pöytäkirjat, Oulun akn:n arkisto, TA.

106 Esim. Maalainen, Kunnalliset vaalivalmistelut, *TT* 7.11.1923; Iin kunnan työläisille ja vähävaraisille; Nilsian kunnan pienviljelijöille ja työläisille, *TT* 28.11.1923.

Näissä ammatillisesti järjestyneiden työläisten tai työläisten vaalikomiteoissa ei suhtauduttu yhteneväisesti yhteisesiintymiseen sosiaalidemokraattien kanssa: paikoin sosiaalidemokraattien tarjoukset yhteisistä vaalilistoista torjuttiin, paikoin hyväksyttiin ja jossain tarjottiin itse yhteisesiintymistä. SKP:n Suomen byroo piti yhteisesiintymisen ehtona, että vaaliliiton kanta oli selvästi kapitalisminvastainen ja ettei yleisehdokas ollut sosiaalidemokraatti. Käytännössä ohjeista ei kuitenkaan pidetty joka paikassa kiinni – hyvä jos niitä edes tunnettiin.¹⁰⁷

Ammatillisten järjestöjen aktiivisuus kunnallisvaaleissa ei täysin miellyttänyt SKP:n Suomessa olevia edustajia, jotka katsoivat sen antavan ”fasisteille ja oikeistolle” aihetta hyökätä Suomen ammattijärjestöä vastaan. Esiintyminen ammatillisesti järjestyneiden työläisten vaaliliittona ei liioin vastannut SKP:n ohjeita, joissa oli haluttu korostaa yhteistyötä maaseutuväestöön ja toivottu sen näkyvän myös vaaliliittojen nimessä.¹⁰⁸

Samoja kysymyksiä jouduttiin pohtimaan, kun presidentti K. J. Ståhlberg päätti – asiaa pitkään harkittuaan – tammikuun puolivälissä hajottaa eduskunnan.¹⁰⁹ Kunnallisvaalit eivät rohkaisseet osallistumaan, vaikka vähäinen aktiivisuus ja heikko tulos voitiin panna vaikeiden olojen tiliin.¹¹⁰ Lehtien ilmestymis- ja järjestöjen toimintakiellot sekä viranomaisten puuttuminen vaalityöhön saivat epäilemään, kannattiko eduskuntavaaleihin osallistua ollenkaan. Jotkut pitivät niissä oloissa tappiota varmana, mikä puolestaan antaisi porvareille pohjaa todistella koko liikkeen heikkoutta. SSTP:n kansanedustajien vangitseminen synnytti myös ajatuksia, että jonkun äänestäminen eduskuntaan merkitsi tämän äänestämistä vankilaan.¹¹¹ Mutta kunnallisvaalitulokset herätti erilaisia näkemyksiä myös siitä, miten eduskuntavaaleihin oli osallistuttava.

Jo joulukuussa nimimerkki E. M., SAJ:n sihteeri E. A. Metsäranta, puolusti *Suomen Työväen Joulussa* ammatillisen työväen osallistumista poliittiseen toimintaan. Ennen vuotta 1918 hänestä oli ollut luonnollista, että poliittinen toiminta kuului yksistään puolueelle, sillä työläiset olivat olleet tyytyväisiä sen toimintaan ja saaneet myös äänensä kuuluviin poliittisissa kysymyksissä. Työväenliikkeen hajottua tilanne oli muuttunut. Metsäranta jätti sanomatta, että tilanne oli muuttunut vielä enemmän SSTP:n toimintakiellon jälkeen: hän ei puhunut siitä, että monet olivat samalla menettäneet puolueen, jonka olivat samastaneet vanhaan työväenpuolueeseen. Niiden osallistumista eduskuntavaaleihin hän kuitenkin tarkoitti esittäessään, että seuraavissa vaaleissa ammatillisesti järjestyneellä työväellä olisi omat ehdok-

107 17 (SB) ht:lle (kk) 17.11.1923, jossa kerrotaan työväen torjuneen sosiaalidemokraattien vaaliliittotarjouksen Oulussa; Kotkasta, marraskuulta, f. 516, op. 2, d. 741, RGASPI; Kunnallisvaalit Helsingin pitäjässä, *TT* 21.11.1923, jossa kerrotaan järjestyneen työväen ja SDP:n vaaliliitosta; SKP byroo: Lisäohjeita kunnallisvaaleihin osanotosta, vaaliliitosta ja vaalipropagandasta 14.10.1923, d. 743, RGASPI.

108 17 (SB) (kk:lle) 15.10.1923, f. 516, op. 2, d. 741; SKP:n pb 11.9.1923, d. 747; SKP byroo: Lisäohjeita kunnallisvaaleihin osanotosta, vaaliliitosta ja vaalipropagandasta 14.10.1923, d. 743, RGASPI.

109 Yrjö Blomstedt, *K. J. Ståhlberg. Valtiomieselämäkerta*. Keuruu 1969, 442–445.

110 Kunnallisvaalit päättyneet tappioksi työväelle, *TT* 10.12.1923; Joonas (Santeri Mäkelä), Tilanteesta, ei pvm, saatu 19.12.1923, f. 516, op. 2, d. 741, RGASPI.

111 Samuli (J. Salminen) ht:lle 10.12.1923, f. 516, op. 2, d. 734; Vaalit Vaasan l. etel. vaalipiirissä, ei pvm; 17 (SB) ht:lle 26.1.1924, liite I; Niilo (Välläri) vankilasta 23.2.1924 kertoo Toivo Vuorelan kielteisestä kannasta, d. 792, RGASPI.

kaat jokaisessa vaalipiirissä. Se aktivoisi ammatillisesti järjestyneitä myös vaalityöhön.¹¹²

Ajatus sai tukea Ammatillisesti järjestyneeltä työläiseltä *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* tammikuun alussa. Nimimerkki vei ideaa pitemmälle esittämällä vaaliliittoa SDP:n ja ammattiyhdistysväen kesken. Ammatillisesti järjestyneille sosiaalidemokraateille hän myönsi kuitenkin oikeuden äänestää SDP:n ehdokkaita.¹¹³

Ammatillisesti järjestäytyneen työväen itsenäinen osallistuminen eduskuntavaaleihin oli tuossa vaiheessa kuitenkin jo menettämässä suosiotaan. *Suomen Työväen Joulun* saama painokanne ilmeisesti teki SAJ:n johdon varovaisemmaksi. Ainakin Metsäranta totesi jo tammikuun alussa, ettei hän ollut tarkoittanut SAJ:n itsenäisiä vaalilistoja eikä aikonut tehdä siitä kommunistista järjestöä. Metsäranta veti pois myös kaikki konkreettiset ehdotuksensa ja puhui vain yleisesti SAJ:n ja SDP:n yhteistyöstä vaaleissa.¹¹⁴

Metsärannan kirjoitus ei miellyttänyt kaikkia suomalaisen kommunismin edustajiaakaan. Kullervo Manner katsoi esityksen vain vaarantavan SAJ:n asemaa.¹¹⁵ Suomen byroo oli torjunut vastaavat puheet samoin perustein jo kunnallisvaalien aikaan. Nimimerkki A. O. puolestaan katsoi *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* kunnallisvaalien osoittaneen, että riippumattomat tai ammatilliset vaalilistat eivät saaneet sosialistisen puolueen kannalla olleen työväen luottamusta. Hän ei pitänyt esitystä muutenkaan tyydyttävänä: kun SAJ ei puolueettomana edustanut mitään yksittäistä työväenliikkeen suuntaa, se ja SDP eivät voineet tehdä puolueyhdistysten välistä sopimusta. Nimimerkki esitti vaihtoehtoina molempien ryhmien omia vaalilistoja tai sosialistisen työväen vaalilakkoa. Jälkimmäisessä tapauksessa SAJ:kaan ei voisi tukea vaalitoimintaa.¹¹⁶

Nimimerkki tai muut *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* kirjoittajat eivät kuitenkaan kannattaneet vaalilakkoa – se ei ollut paikallaan, kun toinen puoli työväestä osallistuisi niihin. Hän halusi pikemminkin suunnata keskustelua oikeuteen osallistua vaaleihin ja pyrkimyksiin estää sitä.¹¹⁷ Myös nimimerkki Sosialisti piti koko vaaleja ilveilynä, ellei kirjapainoja ja lehtiä vapautettaisi. Hän esittikin rohkeasti sosialistisen työväen vaalikomiteoiden perustamista eri paikkakunnille ja keskusvaalikomiteaa Helsinkiin.¹¹⁸ Esityksen mallina saattoi osittain olla vuoden 1922 tilanne, jolloin sosialistisen työväen vaalitoiminta oli päätetty hoitaa erillään puolueesta, koska SSTP:n toiminta oli uhattuna. Sitä varten oli perustettu Suomen työväen vaalikomitea, johon edustajansa nimesivät SSTP:n ohella SAJ, nais- ja nuorisoliitto.¹¹⁹

112 E. M., Ammattiyhdistysten poliittinen toiminta, *Suomen Työväen Joulu* 1923.

113 Ammatillisesti järjestynyt työläinen, Sos.-dem. puolueen ja ammatillisesti järjestyneen työväen yhteisrintama, *TT* 7.1.1924.

114 SAJ:n toimeenpaneva valiokunta (tpvk) 13. ja 20.12.1923, SAJ:n arkisto, TA; E. M., Keskustelua osanotosta eduskuntavaaleihin, *TT* 9.1.1924.

115 K. M. ht:lle (J. Salminen) 28.12.1923, f. 516, op. 2, d. 734, RGASPI.

116 A. O., Ei parlamentarismia ilman vaalivapautta, *TT* 11.1.1924 pk; A. O., Vaalitoiminnan järjestämisestä, *TT* 16.1.1924 pk. Nimimerkin takana oli ilmeisesti Väinö Vuorio.

117 A. O., *TT* 11. ja 16.1.1924 sekä Ajatuksenvapaus, *TT* 14.1.1924 pk; Uudet vaalit, *TT* 18.1.1924 pk; ks. myös Samuli (Jalmari Salminen) ht:lle 19.12.1923, f. 516, op. 2, d. 734, RGASPI.

118 Sosialisti, Sosialistisen työväen otettava vaaleihin osaa omilla listoillaan, *TT* 7.1.1924.

119 Saarela 1996, 268.

Tätä mallia seurattiin pääpiirteissään Helsingissä 23.1.1924 pidetyssä järjestäytyneen työväen kokouksessa, jonka työväen paikallisjärjestö oli kutsunut koolle. Kokous ei kuitenkaan puhunut mitään sosialistisesta työväestöstä, vaan päätti asettaa työväen keskusvaalikomitean ohjaamaan ja järjestämään SDP:hen kuulumattomien työläisten vaalitoimintaa. Kokous ei liioin halunnut sitoa järjestöjä keskusvaalikomiteaan vaan valitsi siihen kolmentoista eri ammatillisen alan sekä nuorten ja naisten edustajat.¹²⁰

Antamassaan julistuksessa keskusvaalikomitea vielä korosti, että se ei edustanut mitään puoluetta vaan luokkataistelun kannalla olevaa työväestöä. Samalla se kehotti järjestämään kylissä ja kaupungeissa työväen kokouksia, jotka perustaisivat vastaavia vaalikomiteoita, keskustelisivat tunnuksista ja ryhtyisivät asettamaan ehdokkaita.¹²¹ Osallistumismuoto sai tukea kaikkialla maassa. Asiasta oli mahdollisesti keskusteltu jo etukäteen, sillä monissa kaupungeissa pidettiin jo tammikuun lopulla työväen kokoukset, joissa perustettiin piirien ja kaupunkien vaalielimet.¹²²

Monin paikoin oli esiintynyt mielipiteitä, että vaaleihin ei pitänyt osallistua yksin. Keskusvaalikomitea tekikin tammikuun lopussa SDP:lle vaaliliittotarjouksen, jossa esitettiin kansalaisoikeuksien ja -vapauksien puolustamista. Vaaliliittoon ei ilmeisesti uskottu kovin paljoa, vaikka tarjousta uutisoitaessa pyrittiin lyömään kiilaa SDP:n johdon ja jäsenten välille sanomalla jäsenten enemmistön kannattavan sitä. Epäuskoon viittasi kuitenkin ilmoitus, että valtakunnallisen vaaliliiton kariutuessa sellaista ehdotettaisiin niissä piireissä, joissa edellisvaalien perusteella SDP:lla tai siihen kuulumattomilla ei ollut mahdollisuuksia saada edustajia.¹²³ SKP:n Suomen byroo oli toiveikas myös vaaliliitoista pienviljelijäin liiton järjestöjen tai talonpoikien ryhmien kanssa Etelä-Pohjanmaalla ja Karjalassa.¹²⁴

Ajatus vaaliliitosta sai tukea eri vaalipiireissä, ja piirivaalikomiteat tekivät ehdotukset SDP:n piirielimille.¹²⁵ Ajatus työväen yhteisestä vaaliesiintymisestä sai kan-

120 Työväen vaalitoiminta, *TT* 25.1.1924; vrt. Hakalehto, 187; Postinen, 210–211; Hannu Jalava, *Suomen kommunistinen puolue ja julkisen poliittisen vasemmistotyöväenliikkeen uudelleenorganisointuminen vuosina 1923–1927*. Suomen historian pro gradu -työ. Helsingin yliopisto. Kevät 1983, 23, jotka kaikki korostavat liikaa samanlaisuutta vuoden 1922 tilanteeseen. Keskusvaalikomitean johtoon kuuluivat mm. Ajuriliiton puheenjohtaja Juho Holopainen, Nahkatyöntekijäin liiton luottamusmies Johan Venhola, sosialistisen nuorisoliiton puheenjohtaja Aleksander Allila ja sihteeri Vilho Nokireki.

121 Työvälle ja työväenjärjestöille, *TT* 30.1.1924 pk.

122 Esim. Tk (Hämeen) eteläisen vaalipiirin sosial. työväen piirivaalikomitean toiminnasta helmi- ja maalisk. ajalta 1924 (K. Viljanen), Hämeen eteläinen vaalipiiri; O(ulun). L(äänin). et. vaalipiirin työväen vaalikomitean toimintakertomus v. 1924, Oulun eteläinen vaalipiiri; Kertomus Kuopion l. it. vaalipiirin työväen vaalitoiminnasta 1924 (Antti Huttunen), Kuopion itäinen vaalipiiri, STPV:n arkisto, KA; Kertomus Turun läänin etel. vaalipiirin piirivaalitoimikunnan toiminnasta vuoden 1924 vaalitoiminnan aikana, kirjeet, Turun et., SSTP:n arkisto, TA.

123 Työväen keskusvaalikomitea tehnyt vaaliliittotarjouksen sos.-dem. puoluetoimikunnalle, *TT* 30.1.1924; ks. myös Lyhyt selostus vallankumouksellisen työväen vaalitoiminnasta 18.3.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

124 17 (SB) ht:lle (kk) 19.1.1924, f. 522, op. 1, d. 108, RGASPI.

125 Esim. Tk (Hämeen) eteläisen vaalipiirin sosial. työväen piirivaalikomitean toiminnasta helmi- ja aalisk. ajalta 1924 (K. Viljanen), Hämeen eteläinen vaalipiiri; Kertomus Kuopion l. it. vaalipiirin työväen vaalitoiminnasta 1924 (Antti Huttunen), Kuopion itäinen vaalipiiri, STPV:n arkisto, KA; Kertomus Turun läänin etel. vaalipiirin piirivaalitoimikunnan toiminnasta vuoden 1924 vaalitoiminnan aikana, kirjeet, Turun et., SSTP:n arkisto, TA; Työväen yhteisrintamaa kannatetaan, *TT* 13.2.1924; Vaalitoiminta Oulun l. pohj. piirissä; Vaalivalmisteluja Kuopiossa; Työväen vaalitoiminta edistyy Mikkelin läänissä, *TT* 20.2.1924.

natusta myös sosiaalidemokraattien parissa. Viipurissa SDP:n kunnallisjärjestön koolle kutsuma yleisen työväen kokous oli yksimielisesti vaaliliiton kannalla ja päätti asettaa nelihenkisen komitean valmistelemaan asiaa. Myös monet sosiaalidemokraattiset yhdistykset ilmaisivat Viipurin läänissä tukensa vaaliliitolle. Oulun läänin pohjoisessa vaalipiirissä sosiaalidemokraatit puolestaan tarjosivat vaaliliittoa työläisvalitsijain vaalikomitealle.¹²⁶

SDP:n puoluetoimikunta oli kuitenkin päättänyt jo 22. tammikuuta, että vaaliliittoja ”kommunistien” kanssa ei pitäisi solmia. Saatu vaaliliittotarjous ei muuttanut näkemystä, vaan SDP:n puolueuuvosto hyväksyi keskusteluitta, että SDP ei tekisi vaaliliittoa minkään puolueen kanssa. Sen jälkeen useimmissa piireissä tehtiin samoin. Oulun läänin pohjoisessa vaalipiirissä sosiaalidemokraatit pitivät kuitenkin liittoa niin edullisena, että siitä ei luovuttu.¹²⁷

Järjestöverkon puutteellisuuden takia ehdokkaiden asettamisessa noudatettiin monenlaista menettelyä. Vaasan eteläisessä vaalipiirissä valitsijayhdistykset sopivat ehdokkaiden asettamisesta listoille, Oulun eteläisessä vaalipiirissä ehdokkaat nimesi piirin edustajakokous, Turussa ja Helsingissä ehdokkaista järjestettiin äänestys. Turussa siihen saivat osallistua ammatti-, nais- ja nuoriso-osastojen sekä kielletyn sosialistisen työväenyhdistyksen jäsenet, Helsingissä ammatti- ja nuoriso-osastojen lisäksi urheiluseurojen ja raittiusyhdistysten jäsenet.¹²⁸ Kaikkiaan vaaliliitoilla oli 104 ehdokasta 84 listalla, mikä merkitsi pientä laskua vuoden 1922 vaaleihin.

Enemmän erimielisyyttä syntyi siitä, asetettaisiinko vankilassa olevia ehdokkaiksi. Ajatuksen takana oli mahdollisesti SKP:n Suomen byroon edustaja Jalmari Salminen, joka oli jo joulukuussa pohtinut mahdollisuutta tehdä vaaleihin osallistumisesta mielenosoitus asettamalla SSTP:n kansanedustajat ehdokkaiksi. Vankilassa olleista ainakin Niilo Välläri kannatti SSTP:n kansanedustajien asettamista ehdokkaiksi – pois saattoi jättää kuulusteluissa puolueen kieltäneet. Vapaana olevien parissa epäiltiin enemmän ajatuksen toteuttamismahdollisuuksia – vangittuja ei saataisi valitsijayhdistyksiin tai heidän ehdokkuutensa aiheuttaisi koko vaaliliiton hylkäämisen.¹²⁹

Monessa vaalipiirissä vangittujen asettamisesta ehdokkaiksi ilmeisesti pidettiin mahdollisena – ainakin jälkepäin aiheesta sanottiin keskustellun. Ajatus torjuttiin kuitenkin useimmissa piireissä, vaikka vangittujen myötä ehdokkaiksi olisi saatu tunnettuja henkilöitä. Ratkaisuun vaikutti keskusvaalilautakunnan ottama

126 Yhteisrintama pantu alulle Viipurissa, *TT* 1.2.1924; Sos.dem. järjestöt kannattavat vaaliliittoa, *TT* 4.2.1924; Sos.-dem. työläiset kannattavat vaaliliittoa, *TT* 6.2.1924; Toimintakertomus Oulun l. pohjoisen vaalipiirin työläisvalitsijain piirivaalikomitean toiminnasta ajalta 1.2.–1.4.1924, Oulun pohjoisen vaalipiiri, STP:n arkisto, KA; Oulun pohjoisessa piirissä tarjoavat sosialidemokraatit vaaliliittoa, *TT* 11.2.1924.

127 SDP:n ptmk 22.1. ja 5.2.1924; SDP:n puolueuuvosto (pn) 24.2.1924, pöytäkirjat, SDP:n arkisto, TA.

128 Vaalit Vaasan l. etel. vaalipiirissä, ei pvm, ei allek.; Selostus tilanteesta, saatu 15.3.24, d. 792, RGASPI; Kertomus Turun läänin etel. vaalipiirin piirivaalitoimikunnan toiminnasta vuoden 1924 vaalitoiminnan aikana, kirjeet, Turun et., SSTP:n arkisto, TA; Järjestöäänestys edustajaehdokkaista Helsingissä, *TT* 13.2.1924. Äänestäminen ei ollut kovin aktiivista, sillä Helsingissä osallistujia oli 588.

129 Samuli (J. Salminen) ht:lle 10.12.1923, f. 516, op. 2, d. 734; Niilo (Välläri) 23.2.1924, d. 792; ks. myös 17 (SB) ht:lle 19.1.1924, f. 522, d. 108, RGASPI.

kielteinen kanta – sen mielestä työläiset eivät lähtisi vaaleihin vain mielenosoituksen takia – mutta myös huoli vaaliliiton kohtalosta.¹³⁰ Toisenlaiseen ratkaisuun päädyttiin Helsingissä, jossa työväen kokous päätti laittaa vangitut Elin Fagerholmin ja Toivo Hjalmar Långströmin ehdokkaiksi, mutta keskusvaalitoimikunta torjui ajatuksen.¹³¹ Vain Turussa muodostettiin valitsijayhdistys, jonka kärkinimenä oli vangittu Väinö Hannula. Se hyväksyttiin pienen kiistelyn jälkeen muiden valitsijayhdistysten muodostamaan vaaliliittoon.¹³²

KANSALAISVAPAUDET VAI SDP:TA VASTAAN?

Lehtien puute vaikeutti suomalaisen kommunismin vaalilyötä, mutta sitä pyrittiin korvaamaan erillisellä vaalilehdellä, jota ilmestyi viisi numeroa 60–100 000 kappaaleen painoksina 25.2.–26.3.1924. Lisäksi nuorisolle tehtiin kolme erillistä vaalilehteä 10 000 kappaaleen painoksena.¹³³ Lehtien puute pakotti myös turvautumaan suulliseen agitaatioon, joka saattoi suurissa kaupungeissa kuitenkin saada uusia muotoja – Sörnäisten nuoriso-osasto kulki Helsingin läheisyydessä taistelulauluja laulaen. Vanhammallisten agitaatiivälineiden sijaan kehitettiin myös uusia – varsinkin Helsingissä katuvierille sijoitettiin isoja mainostelineitä tai katujen yli vedettiin isoja julisteita.¹³⁴

Antamassaan julistuksessa työväen keskusvaalikomitea nosti vaalien pääasiaksi kansalaisvapaudet, jotka porvaristo sen mielestä halusi riistää työväeltä. Työväestön olikin taisteltava porvarillisen demokratian julistamien oikeuksien puolesta ja puolustettava yhdistymis-, sanan- ja painovapautta sekä parlamentaarisia oikeuksia. Työväestö esiintyi laillisuuden puolesta laittomuutta vastaan.¹³⁵

130 Kannoista, Vaalipiirien edustajien neuvottelukokous pidettiin 27 pv. huhtikuuta 1924 (Juvonen, Järvinen, Aalto, Viitanen), jossa ajatuksella sanotaan olleen kannatusta Lappeenrannassa, Vaasassa, Tampereella ja Oulussa; vrt. Selostus tilanteesta, saatu 15.3.24, jossa todetaan, ettei Oulun eteläisessä vaalipiirissä haluttu asettaa vangittuja ehdokkaiksi, f. 516, op. 2, d. 794, RGASPI; keskusvaalikomitean kannasta, Suomen työväen kvk:n toimeenpaneva komitea 29.2.1924, Suomen työväen keskusvaalikomitean arkisto, TA.

131 17 (SB) ht:lle (kk) 9.2.1924, no 6, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

132 Kertomus Turun läänin etel. vaalipiirin piirivaalitoimikunnan toiminnasta vuoden 1924 vaalitoiminnan aikana, kirjeet, Turun et., SSTP:n arkisto, TA.

133 Työväen oikeuksien puolesta. Vaalilehtinen työväelle ja pienviljelijöille; Taantumusta vastaan. Vaalitietoja työväelle ja pienviljelijöille; Leipää ja vapautta. Vaalitoimintaohjeita työväelle ja pienviljelijöille; Vaalitietoja työtätekeville; Vaaleihin. Vaaliviesti työläisille ja pienviljelijöille; Sosialistisen nuorison vaalilehti; Punaiselle nuorisolle; Sosialistinen nuoriso vaaliryynnistykseen; ks. myös 17 (SB) ht:lle (kk) 19.1.1924, f. 522, d. 108; 17 (SB) ht:lle 8.3.1924, d. 109; Lyhyt selostus vallankumouksellisen työväen vaalitoiminnasta 18.3.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

134 Kertomus Helsingin sosialististen nuoriso-osastojen aluejärjestön toiminnasta helmikuun 14 päivästä syyskuun 21 päivään 1924, f. 516, op. 2, d. 824; no 71, 792, RGASPI; Lisää kuvia viime vaaleista, *Itä ja Länsi (I&L)* 30.4.1924.

135 Työväelle ja työväenjärjestöille, *TT* 30.1.1924 pk; ks. myös A. O., Ei parlamentarismia ilman vaalivapautta, *TT* 11.1.1924 pk; Minkätähden on mentävä vaaleihin?, *TT* 21.1.1924 pk; T-s, Työväen yhteisrintama, *TT* 28.1.1924 pk; A. O., Oikeuden ja vääryyden taistelu, *TT* 4.2.1924 pk; E(mil).T(abe)ll, Sananen työväelle ja pienviljelijöille Oulun l. pohj. vaalipiirissä, *TT* 28.3.1924; 17 (SB) ht:lle (kk) 19.1.1924, f. 522, op. 1, d. 108, RGASPI.

Kansalaisoikeuksien puolustaminen valittiin talvella 1924 keskeiseksi vaalitunnukseksi SKP:n johdon toisenlaisista toiveista huolimatta. (I&L 15.4.1924)

Kansalaisoikeudet nousivat tärkeiksi vaalikamppailussa myös siksi, että porvarilliset lehdet närkästyneinä vääränä pitämäänsä eduskunnan hajottamiseen pyrkivät kirjoituksillaan vaikeuttamaan työväen osallistumista vaaleihin.¹³⁶ Se tarjosi mahdollisuuden paheksua niiden käyttäytymistä ja samalla todistella niiden ”rikollisuutta” ja ”maankavalluspuuhia”. Työväen vaalikomiteoiden puhemiehet käänsivät tavallaan ympäri puheet laillisuudesta ja isänmaallisuudesta ja ryhtyivät jakelemaan tuomiota muille.¹³⁷

Työväenjärjestöjen Tiedonantaja totesikin, että ”Kansallisen Kokoomuspuolueen ja Suomen Suojelusliiton nimiä käyttävä puolue” yllytti viranomaisia laittomiin toimiin vaalivapauden rajoittamiseksi. Samalla se oli uhannut nousta kapinaan hallitusta ja hallitusmuotoa vastaan. Lehti ei pitänyt sitä kummallisena, sillä puolueen historia oli täynnä vastaavia tapauksia: se oli ryhtynyt tsaarivallan innok-

¹³⁶ Varsinkin porvarillisten puolueiden maakuntalehdet vaativat osallistumisen estämistä, ks.

Maaseutulehdistö uusista vaaleista ja hallitusvaihdoksesta, *US* 22.1.1924; Kommunistien osanotto vaaleihin, *US* 24.1.1924, joissa kerrotaan porilaisen *Satakunnan Kansan* ja lappeenrantalaisen *Etelä-Saimaan* kehottaneen valtiovaltaa estämään kommunistien osanotto vaaleihin. *Uusi Suomi* tyytyi vaatimaan kommunistien valtiopetoksellisen toiminnan estämistä vaaleissa, ks. Kommunistien vaalivalmistuksia, *US* 3.2.1924 pk; Kommunistien valtiorikoksellinen toiminta, *US* 14.2.1924 pk; Kommunismi ja uudet vaalit, *Ilkka* 17.1.1924 pk; Kommunismin vastustus vaalitunnuksena, *Ilkka* 4.2.1924 pk; asenteista eduskunnan hajottamiseen Blomstedt, 445–446.

¹³⁷ Mistä ei ole ja mistä on kysymys, *TT* 6.2.1924 pk; Maalaisliitto rikosten tiellä, *TT* 11.2.1924 pk.

kaaksi apuriksi, kun Suomen työväenluokka ja osa porvaristoa oli noussut taisteeluun sortovaltaa vastaan. Vielä pitemmälle ”maankavalluspuuhissaan” puolue oli mennyt pakottaessaan tynkäduskunnan toimittamaan laittoman kuningasvaalin. Se oli myös ollut yhteistoiminnassa valkoisten venäläisten kanssa tarkoituksena palauttaa Venäjän valtakunta ennalleen. Silti puolue esiintyi ultraäänmaallisena ja leimasi työväen vaalipuuhat valtiopetokseksi.¹³⁸

Perustuslain vastaisia tekoja löydettiin myös maalaisliiton kirjoituksista ja suunnitelmista. Sen lehdet nimittäin vaativat, että ”laittoman maanpetospuolueen” edustajia estettäisiin osallistumasta eduskuntatyöhön. Se tarjosi *Työväenjärjestöjen Tiedonantajalle* mahdollisuuden opettaa, miten perustuslain 10. pykälässä sanottiin, ettei edustajia saa estää saapumasta valtiopäiville tai toimimasta edustajina.¹³⁹

Helsingin Sanomista, joka puolusti kansalaisten vaalioikeutta mutta puhui myös kommunistien rikollisesta toiminnasta¹⁴⁰, *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* tuomioistuini ei löytänyt aivan yhtä suuria virheitä, mutta julisti senkin olevan ”laittomuuden puolella”. Julistuksen syynä oli *Helsingin Sanomien* väite, että vaalien pääkysymys oli, kannattiko rauhallista kehitystä vai väkivaltaista vallankumousta. Se oli *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* mukaan väärä väite – vaaleissa oli kyse siitä, hyväksyttiinkö satojen työläisten tuomitseminen vain siksi, että he ajattelivat ”kommunistisesti”. Lehti pitikin tärkeänä opettaa, miten työväestöltä oli riistetty monia perustuslaissa säädettyjä vapauksia ja oikeuksia.¹⁴¹

Kansalaisoikeuksia piti esillä myös SSTP-jutun käsittely Turun hovioikeudessa. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* hyödynsi ruotsalaisen lakitieteen tohtorin Nils Söderqvistin hovioikeudelle antamaa lausuntoa SSTP:läisten vangitsemisistä. Siinä Söderqvist totesi vangitsemisen loukanneen perustuslain säädöksiä ja kansanedustajien oikeuksia. Lehtiä ja kirjapainoja oli puolestaan pidetty suljettuina liian kauan. Söderqvist kummasteli myös sitä, että ihmisiä rangaistiin ajattelun perusteella – niin ei tehty sivistyneessä maailmassa.¹⁴²

SSTP:n kiello antoi myös muuten aiheita kansalaisoikeuksien esilläpitoon. Jo helmikuun alussa sisäasiainministeriö kehotti maaherroja huolehtimaan, että SSTP:n järjestöt eivät osallistuisi vaaleihin ja ettei vaalivapauden varjolla harjoitettaisi valtiorikollista toimintaa. Oikeistolehdet halusivat tulkita kehotusta mahdollisimman laveasti.¹⁴³ Myös paikalliset viranomaiset puuttuivat sen nojalla vaalityöhön. Esimerkiksi Kuopion piirivaalikomitean jäsenet joutuivat selittämään maaherran vaatimuksesta komitean luonnetta ja suhdetta sosialistiseen kunnallistoimikuntaan.¹⁴⁴

138 A. O., Yhtämittainen rikosten tie, *TT* 1.2.1924 pk.

139 Maalaisliitto rikosten tiellä, *TT* 11.2.1924; maalaisliiton lehtien kirjoittelusta, esim. Kommunismi ja uudet vaalit, *Ilkka* 17.1.1924 pk; Kommunismien vastustus vaalitunnukseksi, *Ilkka* 4.2.1924 pk.

140 Hallitus ja eduskuntavaalit, *HS* 23.1.1924 pk; Kommunistien vaalitoiminta, *HS* 16.2.1924 pk.

141 Mistä ei ole ja mistä on kysymys, *TT* 6.2.1924 pk.

142 Puolueeton arvostelu suuresta oikeusjutusta, *TT* 13.2.1924; Lakit. tohtori Nils Söderqvistin Turun hovi. oikussa tik. 4p. esittämä promemoria, *TT* 13.2.1924; Ensio Hiironen, *Vääryyttä oikeuden valekaavussa*. Hyvinkää 1953, 198–199.

143 Kehotuksesta, Sosialistiset puoluejärjestöt eivät saa pitää kokouksia, *TT* 15.2.1924; oikeistolehden tulkinnosta, esim. Paavo Virkkunen, Syytettyjen kommunistiehdokkaiden edustajaehdokkuus?, *Vaasa* 29.1.1924; Kommunistien valtiorikollisuus, *US* 14.2.1924 pk.

144 Asp 131/1924 11.3.1924 Kuopio, hm 1316 (Anselmi Salminen), EKV, VA; myös 17 (SB) ht:lle (pb) 15.2.1924, f. 522, op. 1, d. 109, RGASPI.

Myös SKP:n johdolla oli helmikuun alussa huomautettavaa vaaliesiintymisestä. Sitä ennen se olikin ollut kolmisen kuukautta niin uponneena sisäisiin kiistoihinsa, ettei ollut edes kunnolla vastannut Suomen byroon kyselyihin menettelystä vaalien suhteen.¹⁴⁵ Suomen byroon tammikuun 19. päivänä lähettämä ilmoitus, että vaalivalmisteluihin oli ryhdytty, osoittikin tyytymättömyyttä keskuskomitean kyvyttömyyteen sanoa kantaansa asiassa.

Työläisten kansalaisoikeuksien ja taloudellisten vaateiden puolustaminen sopi sille vaalien keskeiseksi tunnukseksi vielä tammikuun 25. päivänä. Tammikuun lopussa pitämässään plenumissa keskuskomitea päätyi kuitenkin näkemykseen, että vaalien pääteemana piti olla ”taistelukanta SDP:ta ja sen johtajia vastaan” – he olivat ”työväen pettureita” ja ”ruvenneet suorastaan fasismin kätyreiksi”. Erityisesti oli hyökättävä vasemmistososiaalidemokraatteja vastaan, jotka näyttelivät työväen ystäviä ja liittolaisia, käyttivät työväen yhteisrintaman tunnusta naamionaan mutta eivät nousseet ”rehelliseen taisteluun” puoluejohtoaan vastaan.¹⁴⁶

Varsinkin Kuusinen piti tärkeänä kritiikin suuntaamista sosiaalidemokraatteihin ja moitti siltä pohjalta Mannerille lähettämässään kirjeissä keskusvaalikomitean julistusta virheelliseksi.¹⁴⁷ Manner puolestaan siirsi sosiaalidemokratian haukkumisen julkisuuteen kirjoittamissaan vaalikirjasissa¹⁴⁸ sekä *Revontulissa*. Myös *Vapaudessa* paljastettiin sosiaalidemokraatteja.¹⁴⁹

Mannerille ei riittänyt, että suomalaista kommunismia vastassa olivat Suomessa kaikki porvarilliset ryhmät. Hän halusi lisätä rintamaan sosiaalidemokraatitkin väittämällä, että he eivät olleet ”työväen oikeistosiiپی”, vaan ”porvariston ’vasen’ siipi”. Yhteyttä Manner todisteli vaalivapaudella, jota ”Tanner, Tainio, Peräläinen, J. F. Aalto ja Sventorzetski nauttivat yhdessä ohranapäällikkö Riekin, Suojelusliiton Laurilan, kunnialahitari Mannerheimin, rikkurijohtaja Pihkalan ym. ’valkoisten’ kansa”.¹⁵⁰ Manner yritti myös kirjeitse vakuuttaa keskusvaalikomitean neuvonantajaa Nestori Arosta siitä, että ”sosiaalidemokraattiset herrat” olivat ”työväenluokan pahin vihollinen”.¹⁵¹

145 Byroon kyselyistä, 17 (SB) (kk:lle) 15.10.1923, f. 516, op. 2, d. 741; Samuli (Jalmari Salminen) ht:lle 10.12.1923, d. 734, RGASPI.

146 Perhe, no 1 (kk, Kullervo Manner) ht:lle (SB) 25.1.1924, f. 516, op. 2, d. 794; SKP:n kk:n plenum 30.–31.1.1924 (SKP:n pl 1924), d. 780; Kk ht:lle (SB) 1.2.1924, d. 792; No 1 (Kullervo Manner) ht:lle (SB) 8.2.1924, f. 522, op. 1, d. 109, RGASPI.

147 O. W. K(uusinen) kunnan veljelle (Kullervo Manner) 8.2.1924; myös O. W. K hv:lle (Kullervo Manner) 1.2.1924, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

148 Suomeen lähetettiin 100–300 kappaleen painoksina Kullervo Mannerin kirjoittama 50-sivuinen vaalikirjanen, jolla oli seuraavat eri otsikot, Kullervo Manner, *Ketkä ovat tällä hetkellä työväen vaarallisimmat viholliset; Tilinteon päivät lähenevät; Työkansan elämän puolesta; Työväen joukkojen yhteisrintaman puolesta; Työväki ja kyntömiehet herravaltaa vastaan; Vaali-aapinen*. 1924, KA tai Mistä on kysymys?; Lahtareita ja työväen pettureita vastaan; Tilinteon päivät lähenevät; Vallankumouksen ja kommunismin puolesta; Tänään vaalilippu - huomenna ehkä kivääri, ks. (KK) ht:lle (SB) 14.3.1924, d. 792, RGASPI.

149 Esim. Otto Vilmi, Keskustalaisjohtajat ja työväki, *Vapaus* 7.2.1924 pk; K.M. Evä, Ne koetellut menettelytavat, *Vapaus* 14.2.1924 pk; Otto Vilmi, Kouristuttavaa vaalihuijausta, *Vapaus* 28.2.1924 pk.

150 Kullervo Manner, Vaarallisimmat viholliset, *RT* 13.3.1924. Vaalikirjasissa oli samanlainen luonnehdinta, esim. Kullervo Manner, *Ketkä ovat tällä hetkellä työväen vaarallisimmat viholliset?*, 12, 18.

151 K. Manner ht:lle (Nestori Aronen) 7.3.1924, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

SKP:n johdon kanta tarkoitti myös sitä, että vaaliliittoa SDP:n kanssa ei saisi edistää, vaikka sosiaalidemokraattinen vasemmisto tarjoaisi sellaista.¹⁵² Tässä suhteessa SKP:n johdon kanta pyörähti viikossa päällelleen – vielä tammikuun 25. päivänä Pietarista lähetetyssä kirjeessä keskuskomitea oli sitä mieltä, että SDP:lle voitaisiin tehdä vaaliliittotarjous.¹⁵³

Sosiaalidemokraattien haukkumisesta huolimatta keskuskomitea kannatti, että vaalien alla puhuttaisiin köyhälistön yhteisrintamasta. Se tarkoitti ennen muuta pyrkimystä saada sosiaalidemokraattien ”mukana kulkenut köyhälistö” itsenäiseen vaalitoimintaan. Sosiaalidemokraattien vaaliliittotarjouksiin sen sijaan olisi vastattava sellaisin ehdoin, ettei yhteisesiintyminen toteutuisi. Siten joukoille oli tehtävä selväksi, että ”noskelaisjohtajat ovat periaatteellisia työväen yhteisrintaman vastustajia”, jotka ajoivat ”vanhaa kätyripolitiikkaa”.¹⁵⁴

SKP:n neuvoilla ei ollut suoraa vaikutusta. Vaaliliittotarjous SDP:lle oli jo tehty eikä sitä ryhdytty perumaan. Edes ohjeita vaaliliiton kariutumisen kaatamisesta SDP:n johtajien niskaan ei kuunneltu.¹⁵⁵ Myöhässä tuli myös esitys, että omat vaaliliitot koottaisiin itsenäisiltä näyttävistä – köyhien, sorrettujen, vähävaraisten kaupunkilaisten, maatyöläisten ja pienviljelijöiden, työväen ja sosialistisen työväen – valitsijayhdistyksistä.¹⁵⁶ Edes Suomen byroon jäsen Jalmari Salminen ei pitänyt sitä mahdollisena.¹⁵⁷

Suomessa olevat eivät liioin halunneet muuttaa vaalien keskeisiä teemoja tai yhdistää maan kaikkia poliittisia ryhmiä samaan rintamaan kuten SKP:n johto. Mannerin luonnehdinnat sosiaalidemokraateista olivat toki lennokkaita, mutta rinnastus Suojelusliiton tai etsivän keskuspoliisin edustajiin ontui. Työväen keskusvaalikomitea ei liioin pitänyt viisaana arvostella SDP:ta tilanteessa, jossa sen lehdet ja vaalimateriaali tehtiin sosiaalidemokraattisissa painoissa. Se ei hyväksynytkään rajan takana laadittua vaalijulistusta sellaisenaan vaan muotoili sen uudelleen.¹⁵⁸

Kritiikki vaikutti kuitenkin välillisesti. Selvimmin se tuli esiin suhtautumisessa SAJ:n vaalijulistukseen, jollaista SKP:n edustajat olivat kaivanneet. Heidän mielestään julistuksessa olisi pitänyt olla selvä luokkataistelukanta ja kutsua työväestöä taisteluun oikeuksien ja elämän puolesta. SKP:n omaksuman sosiaalidemokraattisvastaisen kannan näkökulmasta oli hirveää, että julistuksessa kehoitettiin äänestämään joko työväen ja pienviljelijöiden tai sosiaalidemokraattien listoja. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* ei kuitenkaan suostunut julkaisemaan julistusta sellaise-

152 SKP:n kk:n plenum 30.–31.1.1924, f. 516, op. 2, d. 780; (Kk) ht:lle (SB) 1.2.1924, f. 522, op. 1, d. 109, RGASPI.

153 Perhe, no 1 (kk, Kullervo Manner) ht:lle (SB) 25.1.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI; myös Kullervo Manner, Työväen ja kyntömiesten voimien yhdistäminen taisteluun kapitalisti- ja herravaltaa vastaan, *Vapaus* 26.1.1924 pk.

154 Kk ht:lle (SB) 1.2.1924; No 1 (Kullervo Manner) ht:lle (SB) 8.2.1924, f. 522, op. 1, d. 109, RGASPI.

155 Ohjeista, No 1 (Manner) ht:lle (SB) 8.2.1924, f. 522, op. 1, d. 109, RGASPI.

156 Valitsijayhdistyksistä, läh. B:lle 4.2.1924, f. 516, op. 2, d. 782; vrt. SKP:n kk:n plenum 30.–31.1.1924, d. 780; (Kk) ht:lle (SB) 1.2.1924, d. 792, RGASPI, joissa listojen tunnuksiksi esitettiin kommunismin aate, työväen luokkataistelu ja työväenpuolueen puolesta.

157 Samuli (Jalmari Salminen) ht:lle (kk) 5.2.1924, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

158 Lyhyt selostus vallankumouksellisen työväen vaalitoiminnasta 18.3.1924, d. 792; 17 (SB) ht:lle 23.2.1924, f. 522, op. 1, d. 109; K. Manner hv Otolle 1.3.1924, d. 789; SKP:n kk:n laatimasta vaalijulistuksesta, SKP:n pb 1. ja 7.2.1924, d. 801, RGASPI.

naan, vaan poisti siitä ”väävät muotoilut”.¹⁵⁹ Menettelyllään lehti loi pohjaa tuleville kiistoille.

SKP halusi korostaa omaa rooliaan ja laati vaaleja varten oman illegaalisen julistuksensa, jossa todettiin, ettei SKP ollut ”lahtari-Suomen” perustuslakien mukaan vaalioikeutettu puolue. Vaikka SKP ei halunnut pysytellä perustuslakien puitteissa, se kehotti Suomen vallankumouksellista työväkeä ja talonpoikia ryhtymään itsenäiseen vaalitaisteluun, sillä vaaliboikotti ei hyödyttäisi vallankumouksen kehitystä.¹⁶⁰

Heikoista toimintamahdollisuuksista huolimatta varsinkin SKP:n Suomen byroossa uskottiin, ettei sosialistinen työväki menettäisi kovin paljon paikkoja – eduskuntaan uskottiin saatavan 20–22 edustajaa. Optimistisesti vaalitulokseen suhtautuivat myös SKP:n johtajat.¹⁶¹ Julkiset toimijat eivät olleet yhtä luottavaisia, sillä *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* kyselyssä paikkaluvun arveltiin jäävän 15–20:een. Synkimmät arviot esitti Väinö Vuorio, joka Saksan sosialistilakien esimerkkiin viitaten ennusti ääniä menetettävän 30 % – sen mukaan ääniä tulisi 85 000 ja paikkoja 14.¹⁶² Vuorion pessimismi oli varsin lähellä äänien mutta ei paikkojen suhteen – Suomen työväen ja pienviljelijäin vaalilistat kokosivat 91 839 ääntä ja 18 paikkaa. Vuoden 1922 vaaleihin tuli näin tappiota runsaat 36 300 ääntä ja yhdeksän paikkaa.

Suomessa vaalitulosta pidettiin vaalityön vähäisiin mahdollisuuksiin nähden kohtuullisena, *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* pakinoitsija Inkvisiittori alias Antti Timonen tulkitsi tuloksen jopa voitoksi – sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaaliliitto ei ollut osallistunut vaaleihin aiemmin. Tehdyissä arvioissa todettiin oman äänimäärän laskun ohella sosiaalidemokraattien äänen lisäys mutta ei kuitenkaan uskottu äänestäjien siirtyneen sosiaalidemokraattien kannattajiksi vaan jättäneen pikemminkin äänestämättä. Arvioissa uskottiin myös, että vaaliliitto sosiaalidemokraattien kanssa olisi innostanut äänestäjiä osallistumaan vaaleihin innokkaammin.¹⁶³

SKP:n johto puolestaan näki tappion syyt subjektiivisissa tekijöissä – Suomessa olevan liikkeen ”keskustalaiset” ainekset olivat vaaliliittotarjouksella antaneet sosiaalidemokraattien vasemmistolle tilaisuuden esiintyä yhteisrintaman kannattajina. He olivat myös ”vehkeilleet” vankilassa olleet pois vaalilistoilta, mikä oli laumauttanut työväestöä, ja kehottaneet SAJ:n nimissä äänestämään jompaakumpaa työväen ryhmittymää.¹⁶⁴

159 Eduskuntavaalit ja ammatillisesti järjestynyt työväki, *TT* 3.3.1924 pk; Miksi Tiedonantaja ei julkaissut Ammattijärjestön julistusta kokonaisuudessaan, *TT* 10.3.1924; myös K. Manner hv Otolle 1.3.1924; K. Manner ht:lle (Nestori Aronen) 7.3.1924, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

160 SKP:n pl 1924, f. 516, op. 2, d. 780, RGASPI.

161 Lyhyt katsaus hetken poliittiseen tilanteeseen Suomessa 4.2.1924, f. 522, op. 1, d. 109; Lyhyt selostus vallankumouksellisen työväen vaalitoiminnasta 18.3.1924, f. 516, op. 2, d. 792; K. Manner ja H. Malm Veikolle (J. K. Lehtinen) 28.3.1924, d. 789, RGASPI.

162 Vee Vee (Väinö Vuorio), Kuinka monta edustajaa kumpikin työväen ryhmä saa ensi eduskuntavaaleissa, *TT* 3.3.1924.

163 Inkvisiittori, Nyt se kävi hauska, *TT* 16.4.1924; Sivustakatsoja, Jälkikatsaus vaaleihin, *TT* 16., 18. ja 23.4. sekä 9., 12. ja 23.5.1924; myös Vaalipiirien edustajien neuvottelukokous pidettiin 27 pv. huhtikuuta 1924; Tilanne ja mieliala 1.4.–15.5.1924 (Kotkan selostus), f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

164 O. W. K(uusinen) hv Kullervolle (Manner) 24.4.1924 Moskova, f. 516, op. 2, d. 789; Selostus Suomen kommunistisen puolueen toiminnasta elokuusta 1923 marraskuuhun 1924, d. 784, RGASPI.

Suomalaisen kommunismin elvyttäminen syksystä 1923 kevääseen 1924 osoitti, että Neuvosto-Venäjällä majailevalla SKP:n johdolla ja Suomessa toimiville liikkeen jäsenillä oli erilaisia näkemyksiä tilanteesta, liikkeen organisoitumisesta ja tehtävistä. Kun SKP:n johto haaveili Saksan tulevan vallankumouksen vaikutuksesta Suomeen, SSTP:n pidätyksissä säästyneet ryhtyivät puuhaamaan uutta lehteä ja uusia organisaatioita. Erimielisyyksistä huolimatta liike pystyi nousemaan SSTP:n kiellon aiheuttamasta lamaannuksesta. Tappiosta huolimatta eduskuntavaalitulos rohkaisi ja loi pohjaa tulevalle toiminnalle.

III
VALLANKUMOUSVOIMAN
KOKOAMINEN

Vallankumouksen toteuttaminen edellytti vallankumousvoiman luomista ja koaamista. Kommunistisessa liikkeessä korostettiin alusta alkaen, että sen tärkeimpiä tehtäviä oli luoda yhtenäinen kommunistinen puolue ja saada työväenluokan enemmistö vallankumouksen toteuttamisen kannalle. Oli toisin sanoen luotava sellainen puolue, joka tiukasta kurista ja puhdasoppisuusvaatimuksista huolimatta ei eristyisi työläisjoukoista vaan pystyisi vaikuttamaan niiden keskuudessa. Tällainen puolue ei kuitenkaan ollut ainoa voima, joka toimi työväestön parissa ja kamppaili heidän kannatuksestaan. Siten vallankumouksellisen puolueen oli myös määriteltävä suhde siihen ja pyrittävä voittamaan sen tukijat omalle puolelleen. Se ei kuitenkaan riittänyt – kommunistisessa liikkeessä pidettiin tärkeänä myös maaseudun työtätekevän väestön voittamista vallankumouksen kannalle ja maaseudun pienomistajien saamista puolueettomiksi. Myös suomalainen kommunismi joutui näiden haasteiden eteen.

JOUKOT VAI KAADERIT?

Pyrkimykset luoda suomalaisen kommunismin organisaatiota SSTP:n toimintakiellon jälkeen osoittivat, että liikkeen piirissä ymmärrettiin useammalla tavalla se, miten oma organisoituminen auttaisi parhaiten tavoitteiden edistämässä. Nämä erot näkyivät koko 1920-luvun ajan. Niissä oli paljolti kysymys siitä, miten venäläisten bolshevikkien organisoitumisperiaatteisiin pohjaava kommunistinen puolue malli törmäsi Suomen vanhan työväenliikkeen ajatuksiin järjestäytymisestä.

Kommunistinen liike halusi monessa suhteessa uudistaa työväenliikkeen organisoitumista. Vaikka Toisen internationaalisen sosiaalidemokraattisissa joukkopuolueissa oli taipumusta ajatella, että vallankumous olisi luonnonvoimainen tapahtuma, ne pitivät tärkeänä, että liike keräisi vaikutuspiiriinsä – jopa jäsenikseen – maan työväestön, jota se koulisi luokkatietoiseksi. Sen puolestaan uskottiin helpottavan vallan saamista työväestölle.¹ Kommunistisessa liikkeessä ei pidetty välttämättömänä koko työväestön liittämistä puolueeseen vaan nähtiin tärkeämpänä muodostaa puolue, joka koostuisi ammattivallankumouksellisista ja johtaisi etujoukkona työläisten taistelua. Kommunistisessa liikkeessä haluttiin myös korostaa, että vain tiukasti keskitetty ja kurinalainen organisaatio pystyisi johtamaan koko maailman työläiset vallankumoukseen.²

Se näkyi myös maaliskuussa 1919 perustetun Kommunistisen internationaalisen lähtökohdissa: Internationaalisen toisessa kongressissa kesällä 1920 hyväksytyissä liittymiseshdoissa sanottiin Kommunistisen internationaalisen olevan maailmanpuolue, johon liittyviltä puolueilta vaadittiin, että niiden ohjelma ja poliittinen toiminta vastaisivat internationaalisen ohjelmaa, päätöksiä ja muita ohjeita. Jäsenpuolueiden piti myös noudattaa päätöksenteon keskittämisen periaatteita: lehtien, kustannusliikkeiden ja eduskuntaryhmän oli toteltava puoluejohdon päätöksiä.³ Näin kommunistisessa liikkeessä yhdistettiin kansallinen ja kansainvälinen taso aivan toisella tavalla kuin Toisessa internationaalissa, joka oli löyhä federaatio, ei sitonut jäsenpuolueitaan eikä esiintynyt niiden nimissä.⁴

Yhdenmukaisuuden vaatimus olikin kommunistisessa liikkeessä paljon tiukempi kuin aiemmissa sosiaalidemokraattisissa puolueissa. Toki Suomen vanhassa työväenliikkeessäkin oli erotettu henkilöitä, kun heidän ei katsottu noudattaneen puolueen politiikkaa⁵. Kommunistisen liikkeen vaatimus määräajoin toistuvista jäsenis-

1 Esim. Anton Pannekoek, *Työväenliikkeen menettelytavasta*. Pori 1910, 16–28; Geoff Eley, *Forging Democracy. The History of the Left in Europe, 1850–2000*. Oxford, New York 2002, 113–115.

2 Esim. Kolakowski, 385–398.

3 McDermott and Agnew, 17–18, 23–24; *Kapitalistinen maailma ja Kommunistinen internationaale. Kommunistisen (III:n) Internationaalisen II kongressin manifesti ja päätökset*. Vaasa 1921, 125–132.

4 Julius Braunthal, *Geschichte der Internationale. Band 1*. Berlin-Bonn 1978 (1963), 251–254.

5 Esimerkiksi J. K. Kari ja Matti Kurikka oli erotettu vuoden 1906 puoluekokouksessa, Hannu Soikkänen, *Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti*. Porvoo 1961, 261–266, 270–272.

tön puhdistuksista oli kuitenkin toista luokkaa.⁶ Kommunistisessa liikkeessä olikin taipumusta pitää puhtasoppisuuden varjelemista tärkeämpänä kuin kannatuksen kasvattamista.

Ammattivallankumouksellisten puolueessa vaadittiin paljon voimakkaammin puoluejäsenten aktiivista toimintaa kuin vanhassa työväenliikkeessä, jossa työläisten yhdessäolo nähtiin tärkeänä kasvatuksellisenä osana. Kommunistinen liike pyrki pikemminkin rikkomaan työläisten kokoamista isoihin organisaatioihin selittämällä, että vaatimus aktiivisista jäsenistä toteutuisi parhaiten pienissä toimintayksiköissä.⁷

Jo vuonna 1921 hyväksytyssä organisaatiomallissa korostettiin, että kommunistipuolueen perusyksikkö oli työpaikkasolu. Bolshevikkien kokemuksen mukaan se oli paras tapa yhdistää tehtaiden tai muiden tuotantoyksiköiden työläiset ja kouluttaa heitä vallankumoukselliseen toimintaan. Se löi korville länsimaista alueellista organisoitumista, joka sopi hyvin yleisen äänioikeuden vaatimukseen mutta kasvatti kommunistien mielestä työläiset vastaavaan järjestelmään. Ja sitä bolshevikit pitivät pahana.⁸

Vaatimukset siirtyä alueellisesta organisaatiosta tehdaspohjaiseen voimistuivat vuoden 1924 aikana. Vallankumousyrityksen epäonnistuminen Saksassa syksyllä 1923 vahvisti käsitystä, että Venäjän kommunistien esimerkkiä oli seurattava tiiviimmin myös organisoitumiskysymyksessä. Internationaalinen V kongressissa kesälä 1924 hyväksytyissä säännöissä puolueiden perusyksiköksi määriteltiin työpaikoilla toimiva solu. Myönnytyksenä vanhaan malliin hyväksyttiin asuinpaikkaan pohjaavat katusolut.⁹

Päätöksiä oli helppo tehdä. Paljon vaikeampaa oli toteuttaa ne käytännössä: puolueet olivat toisaalta haluttomia muuttamaan tuttuja menettelytapoja, toisaalta yritystä vaikeutti kommunistien vähyys yksittäisissä tuotantolaitoksissa. Lännen kommunistipuolueet ryhtyivät organisaationsa muuttamiseen vasta vuoden 1925 kuluessa, jolloin se kytkettiin selvemmin kommunistipuolueiden bolshevisoimiseen, yritykseen tehdä lännenkin kommunistipuolueista samanlaisia kuin Venäjän puolueesta.¹⁰ Tulokset eivät olleet missään kovin erinomaisia. Esimerkiksi Saksassa kommunistiryhmä oli joka toisessa yli 5 000 työläisen yrityksessä, ja työpaikkasoluissa vain 12 prosenttia kommunistipuolueen jäsenistä vuonna 1928.¹¹

Suomen sosialistinen työväenpuolue oli sekoitus molemmista lähtökohdista: puolue hyväksyi Kommunistisen internationaalisen liittymisehdot, mutta noudatti toisaalta paljon Suomen vanhan työväenliikkeen käytäntöjä. SSTP:n organisoituminenkin seurasi enemmän Suomen työväenliikkeen tapoja kuin uuden kommunistisen opin periaatteita: sosialistiset kunnallisjärjestöt tai isojen kaupunkien työväenyhdistykset loivat tilan, jonka puitteissa erilaisia toimintoja saattoi harjoit-

6 *Kapitalistinen maailma ja Kommunistinen internatsionaale*, 131.

7 *Kommunistisen internatsionaalin III:n kongressin teesit ja päätökset*. Kuopio 1922, 80–86.

8 E.H. Carr, *Socialism in one country 1924–1926. Volume three*. Harmondsworth 1972 (London 1964), 949–951; McDermott and Agnew, 65–67.

9 Carr 1972, 931, 954–957.

10 Carr 1972, 957–972; Heinrich August Winkler, *Der Schein der Normalität. Arbeiter und Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik 1924 bis 1930*. Berlin-Bonn 1985 (Winkler 1985B), 450–452.

11 Winkler 1985B, 451; Mallmann, 131.

taa.¹² Tätä organisoitumismallia alkoi kuitenkin 1920-luvulla rikkoa se, että ammattiosastot eivät voineet työväenliikkeen hajaantumisen alettua kuulua poliittisiin järjestöihin samalla lailla kuin vanhassa työväenliikkeessä.

Suomalaista kommunismia kosketti vahvasti kommunistisille puolueille esitetty vaatimus maanalaisen toiminnan yhdistämisestä lailliseen¹³, sillä salaisuus oli SKP:n synnyinlahja. Suomen reaalin tilanne loi sille toki pohjaa mutta SKP:n johtajat halusivat myös syöksyä maan alle. Maanalaisuus oli SKP:n johdon mielestä kommunistisen liikkeen luonnollinen tila, vaikka se joutui vuosina 1919–1920 myöntämään julkisen toiminnan tärkeyden ja SSTP:n aikana jopa näkemään sen merkityksen kommunististen ajatusten edistämisessä.

Siitä huolimatta SKP:n johto säntäsi SSTP:n kieltämisen jälkeen maan alle. Siihen myötävaikuttivat Kommunistisen internationaalin julistus, jossa Suomen vallankumouksellista työväestöä kehoitettiin kerääntymään SKP:n ympärille, sekä toiveet Saksasta alkavasta pikaisesta maailmanvallankumouksesta. Ajatus kommunistisen liikkeen maanalaisuudesta ei kuitenkaan ollut tilanteen aiheuttamaa huumaa, sillä SKP:n johto kuvitteli myöhemminkin voivansa ohjata erilaisia toimintoja ja liikkeitä maanalaisen organisaationsa avulla.

Se pyrkiin SSTP:n lakkauttamisesta lähtien korvaamaan vuosikymmenen alussa syntyneen mallin uudella – tärkeää ei ollut niinkään koota ihmisiä omiin järjestöihin kuin saada nämä toimimaan esitettyjen vaatimusten ja tavoitteiden puolesta. SKP:n järjestäytymistavoitteet henkivät ajatusta, että se pystyy saavuttamaan vallankumouksen edistämiseen tarvittavat ryhmät ilman laajaa yhtenäistä vasemmistolaista järjestöä. Se näkyi syksyllä 1923 esityksinä puolustuskomiteoista ja moitteina työväen paikallisjärjestöistä. Suomalaisen kommunismin piirissä käytiinkin koko 1920-luvun ajan kamppailua siitä, millä tavalla liike organisoituisi.

JULKINEN PUOLUE VAI EI?

Suomalaisen kommunismin organisoituminen SSTP:n lakkauttamisen jälkeen on yleensä nähty johdonmukaisena ja yksimielisenä prosessina, johon monimutkaisuutta toivat korkeintaan viranomaisten päätökset lakkauttaa järjestöjä.¹⁴ Niin ei kuitenkaan ollut. Organisaatio syntyi pikemminkin erilaisten pyrkimysten ja hapa-roinnin tuloksena.

RIIPPUMATON TYÖVÄENPUOLUE VAI TYÖVÄEN JA PIENVILJELIJÄIN PUOLUE?

Talven 1924 eduskuntavaalit rohkaisivat suomalaisen kommunismin jäseniä miettimään organisoitumista – sille katsottiin olevan paremmat mahdollisuudet, kun

12 Saarela 1996, 187–192, 312–318.

13 McDermott and Agnew, 17–18.

14 Ilkka Hakalehto, *Suomen kommunistinen puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen liikkeeseen 1918–1928*. Porvoo 1966, 187–190; Upton 1970, 73; Äikiä 88–89; Postinen, 200–201.

valtiovalta ei uhkailuistaan huolimatta ollut puuttunut vaalitoimintaan.¹⁵ Toisaalta vaalit toivat esille organisoitumisen puutteita varsinkin piiritasolla. Lisäksi oli ajateltava, miten eduskuntaryhmän ja valitsijoiden suhdetta hoidettaisiin. SSTP:n oikeusprosessi oli kuitenkin yhä kesken, ja monin paikoin haluttiin odottaa, miten siinä kävisi. Kaikkialla odottamiseen ei ollut tarvetta, kun työväenyhdistykset pystyivät jatkamaan toimintaansa. Niiden virallisissa kokouksissa ei kuitenkaan juuri keskusteltu organisoitumisen muodoista.¹⁶

Yksityisissä keskusteluissa sen sijaan puhuttiin suomalaisen kommunismin organisoitumismuodoista. Jo ennen vaalituloksen selviämistä uuden puolueen perustamisesta esitettiin ajatuksia. SKP:n Suomeen lähettämät toimihenkilöt panivat käsityksiään jopa paperille. Näkemykset eivät kuitenkaan olleet aivan samanlaisia, vaan toivat esille erilaisia suuntautumisvaihtoehtoja ja erilaisia painotuksia yhteistyökumppaneista.

Amerikasta saapunut ja sosiaalidemokraattiseen Toveriseuraan liittynyt Severi Alanne halusi esityksellään helpottaa suomalaisen kommunismin vaikeita toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksia sekä toisaalta estää SDP:n pyrkimyksiä käyttää tilannetta hyväkseen. Alanne katsoi SKP:n toimeettomuuden myötävaikuttaneen tilanteeseen – se ei ollut tehnyt mitään estääkseen SSTP:hen kuuluneita työväenyhdistyksiä liittymästä SDP:hen. Toimeettomuus hyödytti vain sosiaalidemokraatteja, joiden johtajat ”hykertelivät mielihyväästä”. Alanne pelotti SKP:n johtoa, että kommunistiseen oikeistoon kuuluvat perustaisivat puolueen, ellei se ryhtyisi toimiin uuden puolueen perustamiseksi. Se sekoittaisi tilannetta entisestään.

Tilanteen korjaamiseksi Alanne esitti, että valittavat kansanedustajat ryhtyisivät Helsinkiin saavuttuaan toimiin riippumattoman työväenpuolueen tai työväenpuolueen perustamiseksi ja kutsuisivat sen edustajakokouksen koolle toukokuuksi. Uudelle työväenpuolueelle olisi myös luotava Helsingissä ilmestyvä päivälehti.

Uuden puolueen oli Alanteen mukaan lausuttava ohjelmassaan tai ohjelmajulistuksessaan, että tarkoituksena oli koota työväen hajanaiset voimat luokkataistelupuolueeseen ja että se ei toistaiseksi liittyisi mihinkään kansainväliseen järjestöön. Alanne arveli, ettei Kommunistisella internationaalilla olisi mitään sitä vastaan, sillä Suomessa ei muutenkaan ollut siihen kuuluvaa julkista työväenpuoluetta. Uusi puolue ottaisi kuitenkin myötätuntoisen kannan Neuvosto-Venäjään. Lisäksi julistuksessa kehoitettaisiin SDP:ssä olevia työläisiä liittymään uuteen puolueeseen ja jättämään SDP oikeistolaisten johtajien haltuun.

Jälkimmäisen tavoitteen toteutumiseksi Alanne suositti SDP:n vasemmistolaisen auttamista. Tärkeintä oli, että SKP ei enää löisi ”keskustalaisia” vaan pyrki lähentämään heitä kommunisteihin. Konkreettisena avustamistoimena Alanne esitti, että SDP:n vasemmiston Helsinkiin suunnitteleman äänenkannattajan perustamis-

15 Esim. Risto (Anton Järvinen) ht:lle 7.4.1924, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

16 Esim. Selostus Vaasan l. et. vaalipiirin piirivaalikomitealta, Vaasan eteläinen vaalipiiri, STPV:n arkisto, KA; otsikoton paperi, joka Turun eteläisen piirivaalitoimikunnan kertomus 3.6.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI; yhdistyksistä, esim. Viljanmaa, 66; Ahti Liedes, *Isä mulle liitä neuvoi. Iijokivarren vaiheilta*. Oulu 1980, 121; Kertomus Palosaaren työväenyhdistyksen toiminnasta helmikuun 24 p:stä 1924 helmikuun 22 p:ään 1925, Palosaaren työväenyhdistys Taiston arkisto, KA.

ta tuettaisiin rahallisesti. Lehden Alanne uskoi sitovan SDP:n vasemmistoa yhteen ja eristävän sitä puolueen johdosta.¹⁷

Harkittuaan asiaa lisää Alanne tuli toisiin käsityksiin ja arveli, että ”keskustalaiset” eivät uskaltaisi erota SDP:sta, jos uusi puolue synnytetäisiin heitä kuulematta. Ilman SDP:n vasemmistoa uusi puolue näyttäisi muutenkin liian ”kommunistiselta”. Siksi keskustalaisille pitäisi antaa aloite tai ainakin näennäinen johtoasema puolueen perustamisessa. Sitä ennen olisi kuitenkin pyrittävä ärsyttämään SDP:n johto ”keskustalaisten” kimppuun. Alanne ilmeisesti uskoi edistävänsä tämän välikirkon syntymistä toimillaan Toveriseurassa.¹⁸

Myös Suomen byroon toimihenkilöt Jaakko Kivi ja Jalmari Salminen kannattivat uuden puolueen perustamista pikaisesti. Varsinkin Kivi piti tärkeänä vastata kannattajien puoluekaipuuseen ja kehotti tarttumaan nousuaaltoon, jota vaalitoiminta oli vahvistanut. Sen ohitse päästäminen merkitsisi julkisen puolueen synnyn siirtymistä, mikä hyödyttäisi vain sosiaalidemokraatteja. Siksi uusi puolue oli perustettava parin kuukauden kuluessa. Helpoin tapa oli luoda se eduskuntaryhmän avulla.

Kivi ja Salminen eivät kuitenkaan yhtyneet Alanteen näkemyksiin uuden puolueen koostumuksesta vaan molemmat torjuivat vasemmistososiaalidemokraattien mukaanonon. Kiven mielestä suomalainen kommunismi ei voisi vahvistaa asemiaan suunnittelemalla yhteistä puoluetta SDP:n vasemmiston kanssa. Hän ei liioin uskonut, että SDP:ssa saataisiin syntymään repeämää perustamalla uusi puolue: kun se leimattaisiin julkisuudessa kommunistiseksi ja Moskovan määräämäksi, ”keskustanosket” panisivat ”kätensä ristiin” ja sanoisivat ”aamen”.

Kivellä oli myös muita syitä: kun SDP:n vasemmiston kanssa olisi sovittava tärkeimmistä ohjelmakohdista ja menettelytavoista, ei ollut lainkaan varmaa, että SKP pystyisi ohjaamaan puoluetta koko ajan. Pikemminkin vaarana oli, että ”nosket” saisivat organisaation haltuunsa, jos sitä ryhdyttäisiin vainoamaan. Se puolestaan vähentäisi kommunismin vaikutusta joukoissa. Kivikin myönsi, että ”keskustanoskejen” mukanaolo antaisi rauhaa puolueen organisoitumiseen mutta ei silti halunnut vetää heitä aktiivisesti mukaan. Paljon tärkeämpänä hän piti työväen paikallisjärjestöjen lisäämistä – niistä oli tehtävä perusta työväen ja pienviljelijäin puolueelle.¹⁹

Salminenkin torjui Alanteen esittämän mallin. Hän ei pitänyt riippumattoman työväenpuolueen ideasta, sillä hän katsoi sen edistävän riippumattomuutta myös kommunisteista, mitä oli ollut liiaksi jo SSTP:n aikana. Salminen arveli kaipuun riippumattomasta työväenpuolueesta elävän ammattiyhdistysliikkeen johdossa mutta ei uskonut, että riippumaton-nimitys miellyttäisi luokkataistelun kannalla olevaa työväestöä.

Jalmari Salminen yhtyi Kiveen siinä, että kautta maan oli perustettava työväen paikallisjärjestöjä ja luotava niistä pohja uudelle puolueelle. Hän ei kuitenkaan us-

17 Alpo (Severi Alanne), Selostus asemasta ja ehdotuksia asianomaisten huomioonotettavaksi, ei pvm, saatu 27.3.24, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

18 (Alpo) (Severi Alanne) kt:lle 20.3.1924 Helsinki, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI, joka näyttää kirjoitetun edellisessä viitteessä mainittua raporttia myöhemmin.

19 Mooses (Jaakko Kivi), Milloin syntyy uusi työväenpuolue?, saatu 27.3.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

konut puolueen syntyvän toukokuussa, sillä hän halusi liittää puolueen perustamiseen yhteistyön pienviljelijöiden kanssa. Salminen esittikin, että toukokuussa pidettäisiin maata käsittävä pienviljelijäin kokous, jonka kutsuisivat koolle eduskuntaryhmän pienviljelijät, ellei parempaa tapaa keksittäisi. Kokouksessa käsiteltäisiin pienviljelijäin epäkohtia ja vaatimuksia sekä osoitettaisiin maalaisliitto herraspuolueeksi sekä keskusteltaisiin todellisen työväen ja pienviljelijäin puolueen tarpeellisuudesta. Kokouksessa päätettäisiin yhteistyöstä mutta ei perustettaisi puoluetta.

Samaan aikaan työväen paikallisjärjestöt tekisivät päätöksiä toimista uuden puolueen perustamiseksi, ja asia julkistettaisiin *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* sekä kirjaseinä. Myöhemmin kutsuttaisiin koolle työväen paikallisjärjestöjen edustajien kokous, jossa perustettaisiin työväen ja pienviljelijäin puolue. Sen ohjelmajulistuksessa voitaisiin sanoa suurin piirtein se, mitä Alanne oli esittänyt. Salmi-
nenkin uskoi puolueen olevan aluksi ennen muuta SSTP:läisten puolue, mutta arveli pienviljelijöitä saatavan enemmän mukaan.²⁰

Kivi ja Salminen saattoivat olla oikeassa väittäessään, että Alanne oli uskonut SDP:n vasemmistolaisten liioittelut. Näiden tavoitteet yhteistyössä olivat muutenkin toiset – he halusivat SSTP:läisten liittyvän SDP:hen vahvistaakseen asemiaan puolueessa. Siihen tähtäsivät jo joulukuussa 1923 käydyt keskustelut Edvard Huttusen ja Eino Pekkalan kanssa tai puheet yhteistyöstä vain ”järkevimpien kommunistien” kanssa – SAJ:n ja Työväen urheiluliiton (TUL) johtohahmojen Huttusen ja Pekkalan ohella sellaisiin nimettiin Erkki Härmä. Vielä selvemmin sitä osoittivat esitykset Toveriseuran voimistamisesta sadalla SSTP:läisellä ja Uudenmaan piirilehden tukemisesta tai vakuuttelut enemmistön valtaamisesta seuraavassa puoluekokouksessa. Toisaalta osa keskustalaisista katsoi, ettei puoluekoneistoa voinut vallata oikeistolta.²¹

Myös SKP:n piiriorganisaattorit huomasivat, ettei pelkällä salaisella toiminnalla ja salaisen kirjallisuuden levittämällä estetty työläisten vieraantumista suomalaisen kommunismin piiristä eikä torjuttu sosiaalidemokraattien vaikutusvallan kasvua. He näkivät myös, että vasemmistolaisten järjestöjen puuttuessa sosiaalidemokraatit, joilla oli käytössään sanomalehdet ja piiritoimitsijat, pystyivät saamaan kannatusta työväenjoukoissa, jotka vähitellen pääsivät irti SSTP:n toimintakiellon aiheuttamasta lamaannuksesta.²² Pelkoon oli aihetta, sillä sosiaalidemokraatit voimistivat selvästi toimintaansa esimerkiksi Oulun alueella, mitä osoitti mm. sanomalehden perustaminen Ouluun.²³

Kuopioon lähetetty Bernhard Liimatainen arveli alueensa henkilöiden mielipiteitä toistaen, että oman vaikutusvallan säilyttämiseksi oli saatava nopeasti pystyyn jonkinlainen julkinen puolue. Jalmari Mäkinen puolestaan väitti Kotkasta, että

20 Samuli (Jalmari Salminen) ht:lle (pb) 22.3.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

21 Mooses (Jaakko Kivi) hv:lle 31.12.(1923), saatu 3.1.1924; Samuli (Jalmari Salminen) ht:lle (kk) 22.3.1924; sd-vasemmiston kannoista myös, Alpo (Severi Alanne), Selostus asemasta ja ehdotuksia asianomaisten huomioonotettavaksi, ei pvm, saatu 27.3.24, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

22 J. K. (Jalmari Rasi), Mitä kato on maalaisväestön mielialaan vaikuttanut ja mihinkä meidän olisi syytä huomiomme kiinnittää 30.3.1924; Havaintoja Pohjois-Hämeestä, ei allek., ei pvm; Turkulaisen toverin haastattelu, ei pvm, saatu 27.3.1924, f. 516, op. 2, d. 792; 5. (Kuopion alue), Tilanne-selostus Kuopion piiristä lokakuu -24, d. 793, RGASPI.

23 Risto Kenttä, *Oma apu, paras apu. Oulun Sosialidemokraattinen Työväenyhdistys ry 100 vuotta 1886–1986*. Oulu 1986, 172–174.

suomalainen kommunismi ei pystyisi harjoittamaan riittävää valistustyötä ilman uutta puoluetta. Jalmari Rasi tarkasteli Oulussa asiaa hieman toisesta perspektiivistä ja toisella tasolla. Hän ymmärsi oikein hyvin, että maaseudulla sai yleensä vaikutusvaltaa se suuntaus, joka ehtisi ensimmäisenä perustamaan jonkinlaisen järjestön. Omien vaikutusmahdollisuuksien parantamiseksi hän suositti perustettavaksi maaseudulle maatyöläisten ja pienviljelijöiden ammatillisia osastoja.²⁴

Alanteen, Kiven ja Salmisen esittämät ajatukset hallitsivat keskustelua keväästä 1924 seuraavan vuoden alkuun, vaikka niitä ei ollut esitetty julkisesti ja vaikka kaikki eivät tuntenee niitä. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* tosin otti toukokuussa varovasti kantaa puolueen puolesta²⁵.

Puolue ei kuitenkaan ollut tuloksena, kun vaalipiirien edustajat kokoontuivat huhtikuun lopussa neuvottelukokoukseen. Pöytäkirjasta päätellen osallistujien katseet suuntautuivat enemmän käytyihin vaaleihin kuin tulevaan toimintaan. Muutamissa puheenvuoroissa huono vaalimenestys selitettiin puolueen puuttumisella tai heikolla yhteydellä joukkoihin. Uuden puolueen perustamista puolsi kuitenkin vain pari puhujaa kokouksen kallistuessa sille kannalle, että uudelle puolueelle voitaisiin laatia vain opportunistinen ohjelma, jota ”joukot” eivät hyväksyisi.²⁶

Neuvottelukokouksen varovaisuuteen saattoivat vaikuttaa Lauri Ingmanin kokoomuksen puoluekokouksessa maaliskuun alussa esittämät vaatimukset toimistakumouksellista liikettä vastaan. Suomalaisen kommunismin perspektiivistä Ingmanin puheet kuulostivat pelottavilta, sillä hän vaati voimassa olevan lainsäädännön täydentämistä, jos se mahdollisti ”maanpetoksellisen toiminnan harjoittamisen” laillisia muotoja näennäisesti noudattamalla. Ingman arveli myös, että ”maan edun ja parhaan edistämiseksi kansalaisille suotuja oikeuksia ja vapauksia” käytettiin väärin valtakunnan itsenäisyyden sekä sen oikeus- ja yhteiskuntajärjestelmän tuhoamiseksi.²⁷

Kokoomusjohtajan puheet eivät kuitenkaan olleet ainoa syy. Neuvottelukokouksen tekemä ratkaisu osoitti Suomen byroossa toimineiden Jaakko Kiven ja Jalmari Salmisen muuttaneen näkemyksiään: huhtikuun alussa byroolla ei ollut mitään sitä vastaan, että neuvottelukokouksessa julistettaisiin työväen ja pienviljelijäin puolue perustetuksi. Julkisen toiminnan edistämiseksi oli vähintään muodostettava valtakunnallinen johto ja jatkettava piiritoimintaa. Kuun puolivälissä Suomen byroo kuitenkin jo kannatti puolueen perustamisen siirtämistä ja vaaleihin perustettujen elinten säilyttämistä.²⁸

24 5. (Kuopion alue), Tilanneselostus Kuopion piiristä lokakuu -24, f. 516, op. 2, d. 793; Kotkasta 1.3.–31.3.1924; J.K. (Jalmari Rasi), Mitä kato on maalaisväestön mielialaan vaikuttanut ja mihinkä meidän olisi syytä huomiomme kiinnittää 30.3.1924, d. 792, RGASPI.

25 Valitsija, Eduskuntaryhmämme ilman puolueen tukea, *TT* 19.5.1924.

26 Vaalipiirien edustajien neuvottelukokous pidettiin 27 pv huhtikuuta 1924 (Nurminen, Lehto, Viljanen), f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI. Pöytäkirjaan on kirjattu käydyistä vaaleista esitetyt puheenvuorot, mutta keskustelu toiminnan järjestämisestä on ohitettu muutamalla rivillä.

27 Vesa Vares, *Vanhasuomalainen Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa*. Juva 1996, 267; Ari Uino, *Kansallinen Kokoomus 1918–1929*. Kirjassa Pirkko Leino-Kaukiainen – Ari Uino, *Suomalais-kansallinen Kokoomus. Suomalaisen Puolueen ja Kansallisen Kokoomuksen historia vuoteen 1929*. Vammala 1994, 435.

28 17 (SB) ht:lle (kk) 5. ja 12.4.1924, f. 516, op. 1, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

Kannanmuutokseen vaikutti selvästi SKP:n johdon tyyli suhtautuminen Suomesta esitettyihin malleihin. SKP:n keskuskomitea torjui täysin järjestöllisen yhtymisen sosiaalidemokraattisen vasemmiston kanssa – se merkitsisi luokkatietoisien työväestön siirtymistä periaatteelliselta marxilaiselta kannalta ja olisi vain voitto porvaristolle. Sama vaara liittyi SKP:n johdon mukaan myös toiseen vaihtoehtoon: Suomen vallanpitäjät eivät sallisi puoluetta, jolla olisi SSTP:n ohjelma. Uutta puoluetta ei puolestaan pitänyt perustaa myymällä periaatteita. Vallankumouksellisen ohjelman katoaminen olikin SKP:n johtajien suurin pelko uudesta puolueesta puhuttaessa. Keskuskomitea näki sitä jo toukokuussa 1923 pidetyssä SSTP:n piirijärjestöjen neuvottelukokouksessa. Luopumista oikeista periaatteista SKP:n johtajat havaitsivat myös eduskuntavaaleissa.²⁹ Intoilussaan SKP:n johto unohti kuitenkin kokonaan, ettei SKP:lla tai internationaalillakaan ollut ohjelmaa – toki monenlaisia päätöslauselmia.

SKP:n politbyroo torjui uuden puolueen viittaamalla myös SSTP:n vanhan aikaisiin organisoitumisperusteisiin. Se halusi käyttää tilannetta hyväksi uusiin kommunistisiin organisoitumismuotoihin siirtymiseksi. SKP väitti, että maantieteellisesti järjestäytyneet joukkopuolueet palvelivat heikosti tarkoituksensa. Vaalipiireittäin organisoituminen vei lisäksi syrjään luokkataistelun selvältä tieltä, kun puolue joutui suojautumaan hyökkäyksiä vastaan. SSTP:n toiminnan kieltäminen oli myös osoittanut, ettei alueellisesti organisoitunut puolue kyennyt toimimaan ”alastoman luokkadiktatuurin” vallitessa. Uuden puolueen perustaminen oli aloitettava luomalla perusjärjestöjä työmaille. Siten jäseniksi saataisiin vain toimivia henkilöitä.³⁰

SKP:n johto halusi näin rikkoa mallin, jolle työväenyhdistykset olivat Suomessa syntyneet: se halusi kääntää pääläelleen käsityksen, että kaiken toiminnan alkuna oli järjestö. Työväen paikallisjärjestöt pohjasivat sen mielestä samanlaiseen ideaan, ja siksi keskuskomitea vastusti niitä – se piti paikallisjärjestöjä vanhanaikaisina ja toimintaa halvaannuttavina.³¹ SKP:n johto ei itse asiassa kaivannut SDP:n vasemmalle puolelle sijoittuvaa poliittista puoluetta vaan kuvitteli oman salaisen organisaationsa voimin pystyvän huolehtimaan työväen joukkojen liikehinnästä. Siksi se tarjosi puolueen sijasta organisoitumista eri toimintojen pohjalle. SSTP:n toimintakiellon jälkeen SKP oli esittänyt puolustuskomiteoita suomalaisen kommunismin muodoksi. Niistä ei tullut mitään, mutta keväällä 1924 se suositti samantapaista mallia, joka rakentui vaalien ympärille: kun valitsijoilla oli lain mukaan oikeus pitää yhteyttä edustajiinsa, voitaisiin pitää kokouksia, jotka puolestaan pystyisivät valitsemaan toimikuntia hoitamaan kokousasioita. Mallin uskottiin myös lähentävän valitsijoita ja edustajia.³²

29 Kk 17:lle (SB) 5.4.1924, f. 522, d. 110, ks. myös Kullervo Manner ht:lle (Risto) (Anton Järvinen) 28.3.1924; Kullervo Manner Erkille (Yrjö Sirola) 2.5.1924 Leningrad, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI; neuvottelukokouksesta, Saarela 1996, 324–326.

30 Järjestämistehtävistä puolueen rakentamisessa ja perustamisessa, ei pvm; Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaaliliiton kannattajien joukkotoiminnasta sekä valitsijain ja edustajain yhteydestä, läh. (S)B:lle 12.4.1924, f. 516, op. 2, d. 782, RGASPI.

31 Kk ht:lle (SB) 1.5.1924, f. 516, op. 2, d. 794; SKP:n kk:n plenumin pöytäkirja 7.–15.6.1925 (SKP:n pl 1925), 78 (Sirola), d. 857, RGASPI.

32 Kk 17:lle (SB) 5.4.1924, f. 522, op. 1, d. 110, RGASPI.

Esitetty malli osoitti, että SKP:n johto ei keväällä 1924 ajatellut suomalaisen kommunismin organisoitumismahdollisuuksia edes niin avoimesti kuin keskuskomitean plenumissa elokuussa 1923. Kokouksessa oli esitetty kaksi mallia SDP:sta vasemmalle sijoittuvan liikkeen organisoitumisesta: Otto Vilmi oli puhunut julkisen joukkopuolueen välttämättömyydestä ja esittänyt Suomen työkansan liiton perustamista, Leo Laukki puolestaan laajemmasta työläisten ja kyntömiesten liitosta. Molemmat olivat katsoneet, että vain sellaisen avulla saataisiin kosketus laajoihin työväen joukkoihin. Vilmi oli myös arvellut, että uuden joukkopuolueen ohjelmaksi riittäisi lyhyt ja käytännöllinen lausuma, jossa ilmaistaisiin puolueen tarkoituksena olevan työtätekevien valistaminen, valtiollisen ja taloudellisen elämän tutkiminen ja harrastaminen sekä kapitalistisen sarron poistaminen. Yhteys Kommunistiseen internationaaliin voitaisiin ilmaista käytännön toiminna.³³

Vilmin ja Laukin esitykset osoittivat selvästi, että he olivat olleet Suomessa SSTP:n aikana ja huomanneet julkisen puolueen tärkeäksi myös SKP:n kannalta.³⁴ Vilmi ja Laukki olivat keväällä 1924 ilmeisesti luopuneet ajatuksistaan, mutta se, että he olivat aiemmin esittäneet puoluemallia, saattoi vaikuttaa sen torjumiseen. Kun keskuskomiteaan oli syksystä 1923 muodostunut kaksi ryhmittymää, joista toiseen kuuluivat Kullervo Manner, Hanna Malm, Adolf Taimi ja heitä Moskovasta tukeva Otto Ville Kuusinen ja toiseen Vilmin ja Laukin ohella Eino Rahja, pyrkivät kaikki esiintymään kovin puhdasoppisina ja tiukkoina sekä osoittamaan toisten virheitä.³⁵

Saksan kommunistipuolueen asioihin kevättälvella 1924 uppoutunut Kuusinen ei ollut aivan yhtä ehdoton, vaikka hänkin tarkasteli organisaation kehittämistä jyrkän luokkataistelun tiellä pysymisen perspektiivistä. Hän piti Suomessa olevien horjumisen syynä sitä, ettei ollut tiukkaa itsenäistä johtoa. Vaalijärjestöt eivät kuitenkaan poistaneet ongelmaa: löysää ja suurta joukkojärjestöä oli vaikeampi johtaa kuin kiinteää puoluetta. Kuusinen olikin keväällä 1924 taipuvainen uuden puolueen perustamiseen siksi, että salainen puolue ei vielä kyennyt johtamaan joukkojärjestöä. Kuusinen ei kuitenkaan halunnut Suomeen SSTP:n kaltaista puoluetta, vaan löyhemmän järjestön, jonka toiminnan päämuotoina olisivat valitsijakokoukset sekä edustajien ja valitsijain yhteydenpidot.³⁶

Painotuserot ja epävarmuus saivat SKP:n keskuskomitean kysymään neuvoa Kommunistisen internationaalin toimeenpanevan komitean presidiumilta. Kirjeeseen SKP kuitenkin listasi kaikki pelkonsa ja kielteisen kantansa uuden puolueen perustamiseen. Sen sijaan se oli valmis käyttämään hyväksi osallistumista vaaleihin. Komintern ei ilmeisesti kuitenkaan käsitellyt asiaa, eikä Zinovjevkaan sanonut lopullista kantaansa, vaikka oli taipuvainen puolueen perustamiseen.³⁷

33 SKP:n laaj kk 1923, 151–159 (Vilmi), 163–165 (Laukki), f. 516, op. 2, d. 724, RGASPI.

34 Saarela 1996, 318–319, 323–325.

35 Kiistoista, SKP:n kk 7. ja 22.10.1923, f. 516, op. 2, d. 726; K. Manner, A. Taimi, O. V. Kuusinen tovarishtsham Zinovjevu, Stalinu i Buharinu 4.10.1923; Leo Laukki, Otto Vilmi, E. A. Rahja v presidium ispolkoma Kominterna 29.10.1923; E. Rahja, Leo Laukki tovarishtshi Kuusinen, Manner i Taimi 16.11.1923; E. A. Rahja, Leo Laukki, O. Vilmi tovarishtsham Zinovjevu, Stalinu, Buharinu i Pjatniskomu 21.11.1923; K. Manner, O. V. Kuusinen, A. Taimi, Hanna Malm tovarishtsham Zinovjevu i Stalinu 28.11.1923, d. 722; Hanna Malm SB:lle 24.11.1923, d. 764, RGASPI; Paastela, 225–227; ks. myös KTS 177–183.

36 Carr 1969, 245–246; O.W.K. hv Kullervolle 24.4.1924 Moskova, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

37 KPF presidiumu ispolnitelnogo komiteta Kominterna 17-go aprelya 1924, f. 495, op. 2, d. 35, jonka

Turun hovioikeuden päätöskään ei saanut Kuusista luopumaan pohdiskeluis- taan, vaikka hän katsoi ratkaisun olevan viime kädessä ”hallituksen hurtilla”. Loka- kuussa hän mietiskeli mahdollisuutta saada tulevan presidentinvaalikampanjan ai- kana pystyyn legaalinen organisaatio, jonka johtona voisi toimia kunnallisvaaleja varten valittu elin ja ohjelmana presidentin vaaleja varten laadittu ohjelma. Pu- heistaan huolimatta Kuusinen ei kaavaillut puoluetta vaan joukkojärjestöä, liittoa, jolle hänellä oli nimikin Suomen työväen ja pienviljelijäin liitto.³⁸

Muu politbyroo ei lämmennyt ajatukselle.³⁹ Sen kannoilla saattoi olla vaikutus- ta, sillä Kuusisen asenne muuttui vähitellen epäilevämmäksi. Lokakuun lopulla hän arveli, että legaalisen puolueen tai liiton pitäisi joka tapauksessa jäädä ilman kes- kusjohtoa, jopa piirijohdotkin pitäisi naamioida tarkoin, jotta ei jälleen ”menetet- täisi uutta johtopolvea ohranalle”. Muutamaa päivää myöhemmin hän oli valmis jättämään koko asian.⁴⁰

Suomeen Kuusisen mietiskelyt eivät kantaneet – sinne kerrottiin vain, että muo- dollista päätöstä puolueesta ei ollut vielä tehty. Muuten SKP:n johto vastusti kir- jeissään julkista puoluetta. Vastustus painottui syksyllä kuitenkin hieman toisin kuin keväällä – ohjelmalliset perustelut jäivät organisaatiota koskevien vaateiden alle.⁴¹ Muutoksen taustalla olivat Kommunistisen internationaalien V kongressin päätökset kommunististen puolueiden organisoitumisesta työpaikoittain. Toiveita julkisen organisaation luomisesta työpaikoille lisäsivät kuvitelmat SKP:n työpaikkasolujen runsaudesta ja merkityksestä.⁴² SKP:n johtajat taisivat tässä suhteessa uskoa ko- koomuksen johtohahmoa Lauri Ingmania, joka julisti marraskuun alussa 1924, miten Helsingissä oli lähes jokaisella suurella työpaikalla ja teollisuuslaitoksessa ”sa- lainen kommunistisen salaisen puolueen johdon alla toimiva työpaikkaryhmä”.⁴³

SKP:n johdon kannat heijastelivat oman historian värittämää ahdasta tulkintaa internationaalien bolshevisoimistavoitteista. Uuden puolueen torjumiseen vaikutti myös se, että SSTP ei ollut halunnut alistua SKP:n alaisuuteen vaan säilyttänyt itse- näistä päätösvaltaa. Asenteeseen saattoivat vaikuttaa myös tapahtumat Norjassa ja Ruotsissa, joissa kommunistiseen liikkeeseen kuuluvat henkilöt olivat esittäneet avoimen epäilynsä internationaalien vaateisiin. SKP:n johtomiehistä Otto Ville Kuu- sinen ja Kullervo Manner olivat internationaalien edustajina painostaneet norjalai- sia ja ruotsalaisia hyväksymään internationaalien ehdot.⁴⁴ Kiistaan osallistuminen

vasempaan yläreunaan Zinovjev on kirjoittanut puoltavansa julkista puoluetta, julkaistuna KTS, 188–192; presidiumin pöytäkirjat ajalta 14.3.–17.6.1924 puuttuvat; Zinovjevin kannasta myös, O.W.K.(uusinen) hv Kullervolle (Manner) 24.4.1924 Moskova, jossa sanotaan Zinovjevin halunneen käsitellä asiaa pienemmällä porukalla; ks. myös Kk ht:lle (SB) 1.5.1924; Kullervo Manner Erkille (Yrjö Sirola) 2.5.1924 Leningrad, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

38 O. W. K. hv:lle, ei pvm, saatu 21.10.1924, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

39 SKP:n pb 21.10.1924, f. 516, op. 2, d. 801, jossa sanotaan Laukin, Salmisen, Vilmin ja Mannerin olevan vastaan; ks. myös K. Manner hv:lle (Kuusinen) 22.10.1924, d. 789, RGASPI.

40 O. W. K. veli Kullervolle 27.10.1924; O. W. K. hv:lle (K. Manner) 31.10.1924, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

41 Kk ht:lle (SB) 20.10. ja 3.11.1924, f. 516, op. 2, d. 793; Julkisen valtiollisen luokkataisteluliikkeen järjestämisestä; ei pvm, B:lle 4.11.1924, d. 782, RGASPI.

42 Kullervo Manner hv:lle (Kuusinen) 22.10.1924 Leningrad, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

43 Vp 1924, 720–727 (Lauri Ingman); SKP:n kk ht:lle (SB) 29.11.1924, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI..

44 Egge, 62–79, 90–128; Erland F. Josephsson, *SKP och Komintern 1921–1924. Motsättningsarna inom Sveriges Kommunistiska Parti och dess relationer till den Kommunistiska Internationalen*. Motala 1976, 111–116, 121–176.

vahvasti heissä taipumusta korostaa puhdasoppisuutta vaikutusmahdollisuuksien pohtimisen kustannuksella.

PIIRIJÄRJESTÖJÄ VAI AGITAATIO- JA PROPAGANDASEUROJA?

Suomessa puolueen tai jonkinlaisen poliittisen keskusjärjestön kaipausta eli SKP:n moitteista huolimatta. Hovioikeuden päätös SSTP:n lakkauttamisesta vahvasti kuitenkin käsitystä, ettei puoluetta voisi herättää henkiin. Porvarillisten poliitikkojen puheet ”kommunistisen” toiminnan kieltämisestä lisäsivät puolestaan epäilyjä uuden puolueen perustamismahdollisuuksista⁴⁵. Puolueen kaipausta saattoi myös vähentää se, että piirien sanomalehdet alkoivat ilmestyä elo-syyskuussa ja pystyivät ohjaamaan toimintaa. Silti jotkut haaveilivat, että puolue voitaisiin perustaa Helsingissä marraskuun alussa pidettävässä neuvottelukokouksessa.⁴⁶

Monet SKP:n organisaatioon kuuluvat tai sitä lähellä olevat halusivat kuitenkin vähätellä puoluekaipausten laajuutta: he väittivät, etteivät joukot puhuneet uudesta puolueesta. Jaakko Kivi ja Eino Pekkala katsoivatkin vain muutaman toimihenkilön hankkivan uutta puoluetta, jolla olisi ”tilanteenmukainen” ohjelma. Molemmat arvelivat sen johtavan opportunistiin.⁴⁷ Mauritz Rosenberg puolestaan totesi SKP:n puoluekokouksessa kesällä 1925, ettei kukaan ollut ryhtynyt aktiivisiin toimiin puolueen perustamiseksi, vaikka siitä oli puhuttu paljon.⁴⁸

Painopiste siirtyikin Suomen keskusteluissa keväällä ja kesällä 1924 alemmas, paikkakuntatasolle, mitä SKP:n johto ja sen tukijat ajoivat.⁴⁹ Huhtikuussa pidetyn neuvottelukokouksen esitykset jäivät epäselviksi, mutta ajatuksena oli säilyttää vaaleihin perustetut elimet toimintakykyisinä. Sitä edistämään kokous valitsi uuden keskusvaalikomitean. Se puolestaan kehotti lähettämässään kiertokirjeissä perustamaan kaikkialle työväen ja pienviljelijäin yhdistyksiä, esimerkiksi paikallisjärjestöjä.⁵⁰ Samaa sanoi Uudenmaan piirivaalikomitea.⁵¹ Myös eduskuntaryhmä piti paikallisjärjestöjen perustamista välttämättömänä.⁵²

Marraskuun alussa Helsingissä pidetyssä neuvottelukokouksessa, johon osallistui 48 edustajaa 28 paikkakunnalta, keskustelu osallistumisesta presidentin valitsijamiesvaaleihin syrjäytti organisaatiokysymyksen. Neuvottelukokous katsoi kuitenkin,

45 Esimerkiksi pääministeri Lauri Ingman toisti eduskunnassa marraskuun alussa ajatukset, joista puhui keväällä kokouksen puoluekokouksessa, Vp 1924, 720–727 (Ingman).

46 Mielialoista, V. L. (Emil Paajanen) ht:lle 17.10.24 Kuopio, f. 516, op. 2, d. 793; ks. myös 17 (SB) ht:lle (kk) 3.10.1924, f. 522, d. 110, RGASPI.

47 Mooses (Jaakko Kivi) ht:lle (kk) 12.10.1924; Tuomas Tammi (Eino Pekkala) ht:lle 16.10.1924, f. 516, op. 2, d. 793; ks. myös Kullervo Manner hv:lle (Kuusinen) 22.10.1924, d. 789, RGASPI.

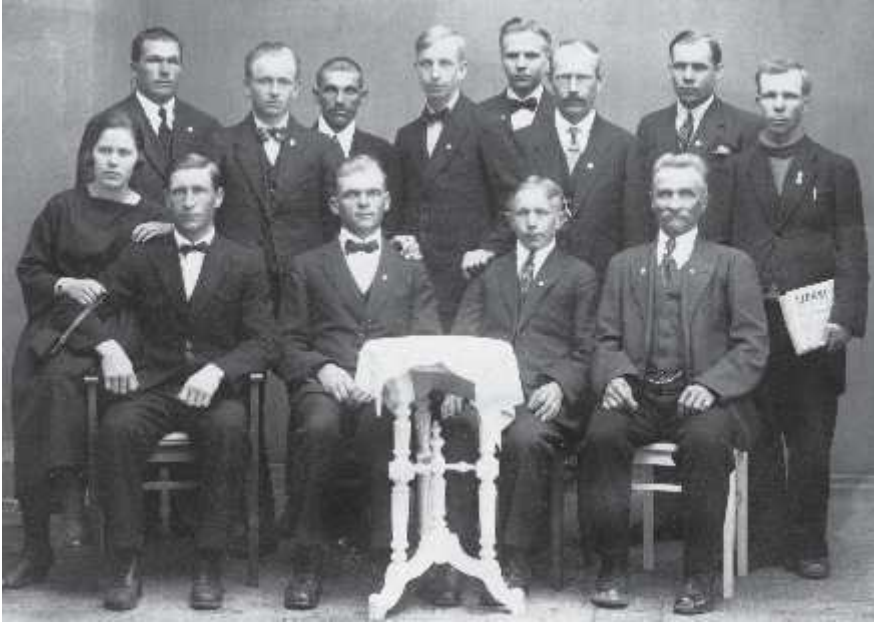
48 SKP:n pk 1925, 181 (Arvi) (Mauritz Rosenberg), RGASPI.

49 Paksula (Antti Ojala) ht K. Mannerille 12.10.1924 Helsinki, f. 516, op. 2, d. 789; Mooses (Jaakko Kivi) ht:lle (kk) 12.10.1924; Tuomas Tammi (Eino Pekkala) ht:lle 16.10.1924, d. 793, RGASPI.

50 Suomen työväen keskusvaalikomitean (St-kvk) toimintaselostus ajalta 28.4.–11.5.1925, f. 516, op. 2, d. 792; St-kvk sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalipiirikomiteoille, kiertokirje 2/24, d. 794, RGASPI; St-kvk:n kiertokirje 3/24 14.5.1924 ja 5/25 14.5.1924, Suomen työväen keskusvaalikomitea, STPV:n arkisto, KA; Postinen, 210–211; Jalava 29–30.

51 Uudenmaan piirivaalikomitea ht:lle 31.7.1924, piirijärjestöjä, SSTP:n arkisto, TA.

52 STPV:n ekr 15.6.1924, STPV:n arkisto, KA.

Työväen paikallisjärjestöistä tuli SSTP:n lakkauttamisen jälkeen suomalaisen kommunismin tärkeä järjestäytymismuoto. Myös Säamingin Miekkoniemeen perustettiin paikallisjärjestö. (Kansan Arkisto)

että paikallisjärjestöistä tuli muodostaa entisiä kunnallisjärjestöjä muistuttavia keskustelimiä, joiden alaisiksi olisi perustettava työpaikkaklubeja ja keskusteluseuroja.⁵³

Kehotukset tuottivatkin tuloksia: kesän ja syksyn aikana työväen paikallisjärjestöjä perustettiin moniin pieniin kaupunkiin ja joihinkin maalaiskuntiin. Turun hovioikeuden kesäkuussa 1924 antama päätös SSTP:n lakkauttamisesta ja sisäministeriön sen jälkeen maaherroille lähettämä kehoitus estää SSTP:hen kuuluneiden järjestöjen toiminta lisäsivät ilmeisesti valmiutta luoda uusia organisaatioita. Jopa aiemmin odottelua kannattaneissa Turun ja Vaasan vaalipiireissä perustettiin lisää paikallisjärjestöjä. Se osoitti, että paikallistasolla haluttiin vakinaisia ja mielellään myös rekisteröityjä järjestöjä, jotta ne voisivat kerätä jäsenmaksuja ja harjoittaa muuta taloudellista toimintaa.⁵⁴

Suomalaisen kommunismin lehdissä organisaatiokysymys näkyi lähinnä mainintoina uusien järjestöjen synnystä.⁵⁵ Lehdet eivät kuitenkaan ottaneet erityisem-

53 Tiedot kokouksesta perustuvat hyvin yleiseen raporttiin, Sos. työväen ja pienviljelijäin neuvottelukokous osanotosta presidentin vaaliin 9.11.1924, 12.11.1924 Helsinki, f. 516, op. 2, d. 793; ks. myös Selostus Suomen kommunistisen puolueen toiminnasta elokuusta 1923 marraskuuhun 1924, d. 784, RGASPI.

54 Järjestöjen perustamisesta, Po:n tilkats 24.8.–6.9. ja 5.–18.10.1924, po:n tilannekatsaukset; kehotuksesta, Sisäasiainministeriö maaherroille 4.7.1924, SSTP, am, EKV, VA; No 5 (Kuopion pik), 27.2.1925, f. 516, op. 2, d. 867, RGASPI; Selostus Vaasan I. et. vaalipiirin piirivaalikomitealta, Vaasan eteläinen vaalipiiri, STPV:n arkisto, KA.

55 Esim. Työväen järjestöelämä elpyy, *Savon Työ (SaT)* 18.9.1924; Työväki järjestyy, *SaT* 23.9.1924; Rivit tiivistyvät, *SaT* 27.11.1924; Työväki järjestyy, *TT* 10.11. ja 8.12.1924 sekä 9.1.1925; Työväen ja pienviljelijäin järjestäytyminen edistyy, *TT* 19.3.1925.

min kantaa muodostettavaan organisaatioon. Ajatus organisoitumisesta työpaikoittain tuotiin tosin julki myös lehdissä, kun Väinö Vuorio asetti tammi-helmi-kuun vaihteessa 1925 päätehtäväksi uusien poliittisten järjestöjen perustamisen kaikille paikkakunnille. Oikea paikka näille perusjärjestöille oli työpaikka – ammattialan ja kaupunginosan mukaisia järjestöjä oli perustettava vain, jos työpaikoille ei päästy.⁵⁶

Vuodenvaihteessa 1924–25 pidetyt presidentin valitsijamiesvaalit saivat SKP:n johdon huomaamaan, ettei sen oma organisaatio riittänyt joukkomittaiseen toimintaan. Toisaalta vaalien aikana Suomessa osoitettu itsenäisyys ja haluttomuus uhmata valtaapitäviä SKP:n johtajien esittämällä tavalla sekä työläisten vaisu osallistuminen vaaleihin vahvisti SKP:n johdossa käsitystä siitä, että Suomessa ei ollut sellaisia vallankumouksellisia kuin SKP halusi. Se sai Otto Ville Kuusisen epäilemään vaalien jälkeen, että julkiseen toimintaan osallistuvat olivat vaarassa luisua ”vallankumouradalta porvarillisen laillisuuden suohon”.

Kuusinen opettikin, että oli turha olettaa ”Suomen lahtarivallan” enää sallivan ”semmoisen julkisen työväenpuolueen perustamista, joka ei aio olla sen kanssa mielenkielin”. ”Mielenkielin olo” tarkoitti Kuusisen mielestä sitä, että puolueella ei saisi olla vallankumouksellisia pyrkimyksiä. Hän uskoikin julkisen puolueen joutuvan kilpailemaan opportunistisissa SDP:n oikeistojohdon kanssa ja noudattamaan kaikkia niitä vaatimuksia, joita viranomaiset sille asettaisivat. Toivo Antikainen tulkitisi näiden vaatimusten merkitsevän, että julkinen puolue saisi toimia vain taistelemalla kommunistista puoluetta ja vallankumousta vastaan.⁵⁷ Siitä lähtien SKP:n johdon puheissa ja kirjoituksissa toistui väite, että julkisen puolueen tavoittelemien oli ”opportunistinen syrjäpyrinnön ilmaus”, ”legaalista harhaa”, jota olivat ajaneet erityisesti julkisen liikkeen toimitsijat. Joukkojen SKP:n johtajat sen sijaan tiesivät vastustavan näitä pyrkimyksiä.⁵⁸

Uuden puolueen perustamishankkeiden leimaaminen ”opportunistiksi” osoitti SKP:n johdon haluavan aiempaa enemmän pysyttää Suomessa olevaa liikettä puhdasoppisuuden linjoilla. Siihen saattoi vaikuttaa Mannerin ja Kuusisen keskustelu Kommunistisen internationaalin puheenjohtajan Grigori Zinovjevin kanssa ja tämän huolestuminen Suomen tilanteesta⁵⁹, mutta leimaaminen heijasteli myös SKP:n johtajien pelkoa johtoasemansa menettämisestä. Heitä huolestuttivat erityisesti kaikki ne yritykset, joissa yritettiin rikkoa SSTP:n aikana syntyneitä puolue-rajvoja ja yhdistää entisiä SSTP:läisiä ja sosiaalidemokraattien vasemmistoa. SKP:n johdolla oli myös taipumusta liioitella ja suurennella näitä hankkeita. Niin tapahtui esimerkiksi Edvard Valppaan vapautuessa vankilasta kesällä 1924, osakeyhtiö Työn ja Työväenjärjestöjen Tiedonantajan joutuessa kahnaukseen vuodenvaihteessa 1924–25 ja Neuvostoliiton kauppavaltuuskunnassa työskennelleen Santeri Jacobs-

56 Vasemmistolainen, Eteenpäin, *TT* 31.1.1925 pk; Vasemmistolainen, Toiminnan aakkosia, *TT* 2.2.1925 pk.

57 O. W. Kuusinen, Viime vaalien opetuksia, *Proletaari* 21.3.1925, josta lainaukset; SKP:n pk 1925, 421–422 (Kuusinen), 375 (Antikainen), RGASPI.

58 Esim. SKP:n pk 1925, ptk:n puhtaaksikirjoittamaton osa, 45 (Manner), f. 516, op. 2, d. 847; SKP:n kk:n plenumin pöytäkirja 19.–25.7.1926 (pl 1926), 71–72 (Salminen), RGASPI.

59 Zinovjev piti Kullervo Mannerin mukaan vakavana ”opportunistista syrjäkallistumaa”, Pb (SB:lle) 9.2.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI, jossa kerrotaan tapaamisesta.

sonin pyrkiessä kokoamaan vasemmistolaisia ammattiyhdistys- ja osuuskauppamihiä keskustelemaan uudesta puolueesta keväällä 1926.⁶⁰ Pelko johtoaseman menettämisestä painoi niin paljon, että ideologiset perustelut saivat etusijan ja varottelu uuden puolueen perustamisen mahdollisesti aiheuttamista vangitsemissa jäi toissijaiseksi, vaikka sille olisi ollut enemmän asiallista perustaa.

Tuomiot olivat keväällä 1925 SKP:n johdon suurinta antia suomalaisen kommunismin organisoitumiseen: se tuomitsi ajatukset uudesta puolueesta, haukkui Suomessa olevia harhauskosta laillisen toiminnan mahdollisuuksiin sekä moitti heidän pitävän kaavamaisesti ja konservatiivisesti kiinni vanhan organisaation muodoista.⁶¹ SKP:n politbyroo joutui kuitenkin miettimään myös positiivisia esityksiä. Aloite niihin tuli Suomen byroolta, joka esitti kuuden legaalisen organisaattorin asettamista kahdeksi kuukaudeksi eri piireihin toimimaan muodollisesti lehtien asiamiehinä⁶².

SKP:n politbyroo saattoi muistaa, että Lenin oli kirjoittanut lehden tärkeydestä puolueen organisoitumisessa⁶³, ja muokkasi ajatusta eteenpäin: se halusi suunnata ”julkisen järjestäytymisen ja toimintahalun” työväen agitaatio- ja propagandaseurojen perustamiseen. Näin luotavien työväen kirjallisuusseurojen tehtävänä olisi huolehtia lehtien levittämisestä, niiden aseman vahvistamisesta, kirjeenvaihtajien hankkimisesta sekä työväen kirjallisuuden levittämisestä ja lukutupien perustamisesta. Politbyroo ei kuitenkaan tyytynyt siihen: kirjallisuusseuroja perustamaan palkattavien organisaattorien piti myös neuvua luopumaan julkisten piirijärjestöjen ja puolueen perustamisesta. Sen sijaan agitprop-seuroille voitaisiin luoda keskuselimet ja piiriasiamiesverkko. Suunnitteilla oli lisäksi konferenssi edistämään kirjallisuusseurojen toimintaa. Organisaattorien olisi myös laajennettava SKP:n soluverkkoa.

Vaikka politbyroo pyrki kirjallisuusseuroille määrittämällään tehtävillä edistämään suomalaisen kommunismin vaikutusta, se elätteli toisaalta toiveita, että järjestöihin saataisiin mukaan sosiaalidemokraattisia työläisiä, pienviljelijöitä ja torppareita. Se ei liioin ollut halukas osallistumaan esittämänsä organisaation menoihin vaan vaati mukaan tulevia suorittamaan sen kustannukset.⁶⁴

Politbyroo ajoi uusien organisaatioiden perustamista, mutta ei pitänyt niitä välttämättömänä, jos julkinen agitaatiotoiminta oli vahvan salaisen organisaation ansiosta vilkasta. SKP:n johto hyväksyi myös sen, että aiemmat järjestöt tai työväen paikallisjärjestöt jatkaisivat toimintaansa. Niitä voitaisiin jopa perustaa lisää, jos paikallinen työväki haluaisi. SKP:n jäsenten piti silti jatkuvasti muistuttaa vanhamallisten järjestöjen heikkoudesta – niitä oli helppo vainota, koska ne eivät olleet työpaikoilla.⁶⁵ Suhtautumistaan Suomessa perustettuihin järjestöihin politbyroo

60 SKP:n pb (ht:lle) (SB) 23.4.1926; A.H(alme) tov. Santeri Jacobssonille, ei pvm., ilmeisesti toukokuussa 1926, f. 516, op. 2, d. 936; (Hanna Malm) rakkaalle (Kullervo Manner) 16.5.1926, d. 934; Pb ht:lle 29.3.1926, d. 942, RGASPI.

61 Esim. Pb (SB:lle) 23.3.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

62 17 (SB) ht:lle (pb) 4.3.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

63 Esim. Neil Harding, *Leninism*. Basingstoke and London 1996, 30–32.

64 SKP:n pb 15.3.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb (SB:lle) 16. ja 23.3., 27.4. ja 18.5.1925, d. 868, RGASPI.

65 SKP:n pb 15.3.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb (SB:lle) 16. ja 23.3.1925, d. 868, RGASPI.

osoitti myös esittämällä, että työväen ja pienviljelijäin yhdistykset liittyisivät pienviljelijöiden sosiaalidemokraattisjohtoiseen etujärjestöön Pienviljelijäin liittoon.⁶⁶

Suomessa vaalitulosten tarkastelu johti toisenlaisiin johtopäätöksiin. SSTP:n oikeusprosessin päättymisen ja lakkautusten ulottaminen myös SSTP:n perusjärjestöihin sysäsi odottamaan jähmettyneet vasemmistolaiset liikkeelle ja antoi aihetta ryhtyä puuhaamaan uutta organisoitumismuotoa. Esimerkiksi vaasalaisessa *Työn Äänessä* kehoitettiin perustamaan uusia poliittisia työväenjärjestöjä kaikkialle⁶⁷. Edelläkävijänä toimivat Viipurin läänin vasemmistolaiset, jotka totesivat jo eduskuntavaalien jälkeen, että valtiollisen ja kunnallisen toiminnan tukemiseksi oli perustettava työväen paikallisjärjestöjä sekä työväen ja pienviljelijöiden yhdistyksiä. Niiden yhdyselimeksi luotiin Viipurin läänin työväen piirijärjestö, joka saatiin rekisteröityä joulukuussa 1924.⁶⁸

Viipurin mallilla oli kannatusta laajemmin – se tuli ilmi mm. valitsijamiesten kokoontuessa ennen presidentinvaalia.⁶⁹ Huhtikuun alussa 1925 eduskuntaryhmän aloitteesta pidetyssä kokouksessa Viipurin malli piiritasoisesta organisoitumisesta otettiin yleiseksi ohjeeksi. Ratkaisu saattoi olla jonkinlainen kompromissi, sillä kokouksessa alustanut eduskuntaryhmän sihteeri ja Suomen byroon avustaja Toivo Vuorela käytti pääaikansa uuden puolueen torjumiseen. Vuorelan puhetta ohjasivat SKP:n keskuskomitean näkemykset.

Vuorela myönsi vasemmiston toiminnan ja vaikutusvallan supistuneen huomattavasti SSTP:n lakkauttamisen jälkeen. Hän tunnusti myös, ettei laajojen joukkojen epäilyä voitettu tilapäisellä toiminnalla vaalien alla vaan siihen tarvittaisiin järjestelmällistä yhteistyötä. Vuorela kehotti kuitenkin unohtaman unelmat SSTP:n kaltaisesta puolueesta. Sellainen voitaisiin kenties perustaa, mutta valtiovalta pyyhkäisisi sen maan tasalle, kun sen johtoon olisi keskitetty parhaat voimat. Se puolestaan lamaannuttaisi toimintaa entisestään. Senhetkinen tilanne vaati Vuorelan mukaan sitä, että järjestöjä ei yhdistetty säännöillä tai piiri- ja puolueveroilla. Silloin niitä olisi vaikeampi kieltää, koska jokainen jouduttaisiin lakkauttamaan erikseen.⁷⁰

Käydyssä keskustelussa kukaan ei esittänyt uuden puolueen perustamista. Kokous sopikin löyhemmästä organisoitumisesta ja päätti, että ylimpänä elimenä olisi Helsingin työväen valitsema vaalikomitea, joka puolestaan valitsisi keskuudestaan keskuskomitean toimeenpanevaksi elimeksi. Kokous kehotti myös perustamaan piiriä käsittäviä piirikomiteoita. Lisäksi vahvistettiin periaate, että perusjärjestöjä olisivat kaupungeissa ja teollisuuskeskuksissa työpaikkajärjestöt, jotka koostuisivat kunkin paikan työläisistä. Pienissä kaupungeissa ja maaseudulla vastaavia elimiä olisivat paikallisjärjestöt, kyläkomiteat ja kirjallisuusrenkaat. Perusjärjestöt kantai-

66 Pb (SB:lle) 27.4.1925, no 18; Suomen byroo arveli, etteivät yhdistykset pääse liittoon muuttamatta sääntöjään, ks. 17 (SB) (pb:lle) 7.5.1925, no 19, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

67 H. Rantalehto, Työläiset ja pienviljelijät! Poliittisia järjestöjä perustamaan! *Työn Ääni* (TÄ) 4.2.1925 pk.

68 Pöytäkirja Viipurin läänin työväen piirijärjestön vuosikokouksesta Viipurissa 8.2.1925, Viipurin vaaliopiiri, STPV:n arkisto, KA; Postinen, 279–280; ks. myös Kvk 5.7.1924, f. 516, op. 2, d. 794, RGASPI, jossa todettiin viipurilaisten lähettäneen säännöt ja pyytävän rekisteröimään järjestön.

69 17 (SB) ht:lle (pb) 19.2. ja 4.3.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

70 Selostus sos. työväen ekr:n koolle kutsumasta neuvottelukokouksesta huhtikuun 4–5 p:nä 1925 (Vuorela), f. 516, op. 2, d. 867; perusteluista myös 17 (SB) ht:lle (pb) 11.3.1925, d. 868, RGASPI.

sivat jäseniltään jäsenmaksun, mutta ylemmille elimille luovutettaisiin vain lahjoituksia.⁷¹

Neuvottelukokouksen suositukset näkyivät varsin pian piiritasolla, sillä huhtikuun loppuun mennessä piirielimet oli perustettu Kuopioon, Vaasaan ja Ouluun. Lisäksi piirikomitea oli uudistettu Turussa. Toukokuun alussa vastaavat elimet luotiin myös Uudellemaalle ja Pohjois-Hämeeseen sekä kesäkuun lopulla vielä Kainuuseen.⁷² Yhteyksiä Helsingin ja piirikeskusten välillä pyrittiin luomaan sillä, että työväen keskuskomitea lähetti Aleksanteri Allilan huhtikuun lopulla eri piirien pääpaikkoihin.⁷³ Nimimerkki Pientilallinen kaipasi kuitenkin vahvempia siteitä ja esitti Kuopiossa ilmestyvässä *Savon Työssä* koko maan työväen ja pienviljelijäin edustajakokousta.⁷⁴

”KOLME JUOKSUHAUTALINJAA” JA TYÖPAIKKOJEN VAALIJÄRJESTÖT

SKP:n keväiset esitykset eivät siis tehneet kirjallisuusseuroista organisoitumisen päämuotoa. Kesäkuussa pidetyssä SKP:n keskuskomitean plenumin kokouksessa päätettiin ”kaivautua juoksuhautoihin vihollisen tulen alla” ja ohjata toimintaa ”kolmella juoksuhautilinjalla”. Se tarkoitti siihenastisten esitysten kokoamista yhteen.

Ensi sijalle SKP asetti työpaikkojen toveriseurat, joihin oli pyrittävä saamaan jäseniksi työpaikan kaikki työläiset. Kun seuraan liittyisi huomattava osa työpaikan työläisistä, työnantaja ei pitäisi viisaana erottaa heitä. Toiseksi tulivat työväen ja pienviljelijäin liittoa kannattavat vaalijärjestöt. Työväen paikallisjärjestöt sekä työväen ja pienviljelijäin yhdistykset voitaisiin ottaa niiden osastoiksi, ja niille voitaisiin luoda piirit ja piirijohdot. Vaalijärjestöjen valtakunnallisena johtona toimisi puolestaan Helsingin sosialistisen työväen valitsema Helsingin työväen vaalikomitea. Julkisuudessa piti kuitenkin kieltää, että maata käsittävää johtoa olisi. Kolmantena ”linjana” olivat työväen kirjallisuusseurat.⁷⁵

Vaikka kolme järjestölinjaa esitettiin rinnakkain, niissä oli eroja, joita SKP:n johtokaan ei ilmeisesti aina muistanut. Mainituista järjestöistä vain vaalijärjestöt tulkittiin SDP:sta vasemmalla olevan liikkeen järjestöiksi. Muita sen sijaan pidettiin eliminä, jotka kokoaisivat laajemmin työväestöä ja pienviljelijöitä mutta olisi-

71 Organisationsionikysymys, liite no 1, ei pvm, jossa neuvottelukokouksen päätös; ks. myös 17 (SB) ht:lle (pb) 19.2. ja 4.3.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

72 Työväen ja pienviljelijäin yhdistysten edustajakokous, *SaT* 16.4.1925; Varsinais-Suomen paikallisjärjestöjen edustajiston kokous Turussa, *TT* 16.4.1925; Oulun l. eteläisen vaaliipiirin työväen paikallisjärjestöjen edustajakokous Oulussa 26–27.4.1925, Oulun et. vp:n piirijärjestö, TA; Työväen järjestötoiminta, *Pohjan Voima (PV)* 28.4.1925; Vaasan ao po:lle 4.5.1925, hm 392 (Aleksander Allila); Uudenmaan piirikomitea (Uuno Luoto) työväen paikallisjärjestölle ja yksityisille tovereille, toukokuulla 1925, STPV:n arkisto, KA; EK:n tilannekatsaus 3.–16.5.1925, EKV, VA.

73 Esim. Työväen kk (Martta Lehtonen) Lyyli Leinolle Vaasaan 30.4.1925 ja Turun ao po:lle 12.6.1925, hm 392 (Aleksander Allila), EKV, VA; Matkakertomus ja selostus poliittisesta tilanteesta eri vaalipiireissä (A. Allila) 19.5.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

74 Pientilallinen, Työväen ja pienviljelijäin yhteistoiminta, *SaT* 6. ja 9.6.1925.

75 Julkiset valtiolliset joukkojärjestöt, f. 516, op. 2, d. 858, RGASPI, jossa SKP:n 7.–15.6.1925 pidetyn plenumin päätökset; ”juoksuhautilinjoista” puhuivat Yrjö Sirola ja O. V. Kuusinen, ks. SKP:n pl 1925, 62–63 (Sirola), 76–77 (Kuusinen).

vat silti tiukasti SKP:n salaisen organisaation johtamia.⁷⁶ Suomessa järjestöt ymmärrettiin vasemmistotyöväestön omiksi organisaatioiksi.

SKP:n ”juoksuhaulinjat” eivät kuitenkaan toteutuneet, kun julkinen vasemmistolainen organisaatio uudistettiin Suomessa syksyn kunnallisvaalien aikana. Työväen keskuskomitea yritti tosin kaivaa yhtä ”juoksuhaulinjaa” muistuttaessaan elokuun lopulla, että alueellinen järjestäytyminen oli vanhentunutta. Samalla se kehotti perustamaan toveriseuroja työpaikkojen tai tehtaiden työläisten keskuuteen. Toveriseuran tehtävänä oli järjestää kokouksia, joissa pohdittaisiin työpaikkaa ja koko työväenluokkaa koskevia kysymyksiä, perustaa erilaisia työryhmiä, komiteoita, jaostoja tms. opinto- ja valistustoimintaan sekä avustaa vaaleissa, työttömyys- ja muissa kysymyksissä vallankumouksellista suuntaa.⁷⁷

Työväen keskuskomitea oli kuitenkin myöhässä, sillä Väinö Vuorio oli hieman aiemmin ehtinyt lehtien palstoilla antamaan suunnan uudelle organisoitumismallille, johon SKP:n päätökset ja toistot olivat jättäneet jälkensä. Suomessa ei kuitenkaan pidetty mahdollisena perustaa sekä työläisten yleisiä että suomalaisen kommunismin omia järjestöjä. Sen sijaan päätettiin yhdistää vaali- ja työpaikkatoiminta – päätehtäväksi otettiin vaalijärjestöjen perustaminen työpaikoille. Samalla lopetettiin keväällä käyntiin lähtenyt paikallisjärjestöjen, työväen ja pienviljelijäin yhdistysten sekä niiden piirijärjestöjen kehittäminen. Siihen vaikuttivat SKP:n vaatimusten ohella viranomaisten toimet ja oikeistolehtien kannanotot korkeimman oikeuden päätöksen jälkeen. Oikeusministeriö kehotti jo toukokuun puolivälissä maaherroja haastamaan SSTP:n piiri- ja kunnallisjärjestöt oikeuteen, ja raastuvan oikeudet ryhtyivät päätöksillään lakkauttamaan kunnallisjärjestöjä.⁷⁸ Oikeisto-lehdet puolestaan vaativat käymään myös uusien järjestöjen kimppeen.⁷⁹

Organisaatiouudistuksella toivottiin saatavan mukaan aiempaa laajemmat joukot ja asiat käsittelyyn kaikkialla työläisten keskuudessa. Sillä haluttiin myös irrota ammattiosastojen hallitsemasta vaalitoiminnasta ja korvata se työpaikkojen tai ammattiryhmien edustajien järjestöillä. Palkkatyössä käymättömille naisille varattiin mahdollisuus muodostaa vaalijärjestö tai toimintaryhmä kaupunginosittain tai äänestysalueittain. Myös jo olemassa olevilla työväenjärjestöillä, työryhmillä, toimikunnilla tai jaostoilla oli mahdollisuus valita edustajansa vaalineuvostoon, joka oli toiminnan paikallinen johtoelin. Se puolestaan valitsisi toimeenpanevaksi elimeksi vaalikomitean. Valtakunnallisina johtoeliminä toimisivat Helsingin vaalineuvosto ja -komitea. Vaalitoiminnassa ei puhuttu mitään jäsenmaksuista, vaan kaikilta osallistuvilta työläisiltä aiottiin kerätä vapaaehtoisia avustuksia.⁸⁰

76 Tällainen luonnehdinta toveri- ja kirjallisuusseuroista, esim. Pb (SB:lle) 23.3.1925, f. 516, op. 2, d. 868; Julkiset valtiolliset joukkorjestöt, d. 926, RGASPI, jossa SKP:n plenumin päätökset vuodelta 1926.

77 Työväen kk (Iivari Tervonen) arvoisalle pitmk:lle 19.8.1925, Suomen työväen keskusvaalikomitea, STPV:n arkisto, KA tai työväen vaalineuvosto (kansio 35), am, EKV, VA. Työväen kk:n toimitsija Iivari Tervonen oli läsnä SKP:n puoluekokouksessa.

78 Valtiovallan toimenpiteet Suomen työväenpuoluetta vastaan, PV 19.5.1925; Kysymys työväenjärjestöjen lakkauttamisesta, SaT 4.6.1925; Kuopion sosialistinen kunnallisjärjestö r.y. raastuvassa, SaT 18.6.1925; Oulun sosialistinen kunnallisjärjestö, PV 9.9.1925.

79 Näistä peloista, esim. Sosialistisen työväen toiminta virkavallasta riippuvaksi, TT 8.5.1925.

80 Vasemmistolainen (Väinö Vuorio), Työväenjärjestöjen osanotto vaalitoimintaan ja toiminnan keskittäminen, TT 12.8.1925 pk; Vasemmistolainen, Vaalitoimintayhdistyksiä ja työpaikkojen

Uusi organisaatio havaittiin varsin pian päällekkäiseksi keväällä luodun kanssa. Niiden yhdistämistä pidettiin talouden ja toiminnan kannalta järkevänä, ja työväen keskuskomitea ja Uudenmaan piirikomitea sulautettiin syyskuun kuluessa uuteen vaaliorganisaatioon.⁸¹ Ajatuksena oli toistaa sama malli muuallakin⁸² mutta se ei sujunut kaikkialla yhtä joustavasti. Joillakin alueilla – esimerkiksi Kuopiossa, Viipurissa ja Kotkassa – oltiin tyytyväisiä keväällä luotuun organisaatioon ja katsottiin uusien järjestöjen vain lisäävän työtä ja merkittävää päällekkäisyyttä.⁸³ Varsin pian eri vaalipiireissä kuitenkin hyväksyttiin, että vaalikomitea tai -neuvosto olisi piirin keskuselin, ja piirien keskuspaikkoihin perustettiin sellaiset.⁸⁴

Sen sijaan perustason uudelleen organisointi ei sujunut yhtä helposti. Varsinkin vaalitoimintayhdistysten perustaminen työpaikoille tuotti vaikeuksia, vaikka monet Suomessa olevat johtohenkilöt suhtautuivat niiden luomiseen innokkaasti.⁸⁵ Mauritz Rosenberg purki tätä innostusta julki väittämällä, että työpaikoilla voitiin käsitellä asioita rauhassa.⁸⁶ Mutta hän olikin työväenjärjestöjen palveluksessa eivätkä häntä vaivanneet työnantajien toisenlaiset käsitykset asiasta. Helsingiläiset eivät kenties hullaantuneet yhtä lailla, sillä he saattoivat myöntää – ainakin yksityisesti – ettei työpaikoilla ollut suurta innostusta⁸⁷.

Suurissa kaupungeissa uudet vaalikomiteat ryhtyivät puuhaamaan kokouksia, joissa eri työpaikkojen työläiset perustaisivat vaalijärjestön.⁸⁸ Helsingissä niitä syntyi muutamalle suurelle metallialan työpaikalle – Siltatehtaalle, Laivatokalle ja Pasilan konepajalle – sekä työväenjärjestöjen omistamiin liikeyrityksiin. Myös Oulussa vaalijärjestöjä perustettiin työväenliikkeen yrityksiin mutta myös sahoille, puuseppäteollisuuteen ja kenkätehtaalle, Turussa puolestaan muutama metallialan yritysseen. Työpaikkojen vaalijärjestöjä syntyi lisäksi ainakin Kuopioon, Kotkaan, Vaasaan, Pietarsaareen ja Kemin maalaiskuntaan.⁸⁹ Vuodenvaihteessa 1925–26 niitä saattoi

vaalijärjestöjä, *TT* 11.8.1925 pk; SKP:n pl 1926, 30 (Erkki) (Väinö Vuorio); jäsenmaksuista, Helsingin vaalineuvosto (vn) 24.8.1925, STPV:n arkisto, KA; Postinen, 217–219.

- 81 Helsingin vaalikomitea (vk) 11.9.1925 ja Vaali-, piiri- ja keskuskomitean yhteinen kokous 18.9.1925, Helsingin vk, STPV:n arkisto, KA. Väinö Vuorio vastusti yhdistämistä, em 11.9.; ks. myös 17 (SB) (pb:lle) 10.9.1925, f. 516, op. 2, d. 869. SKP:n pb oli puhunut työväen kk:n lakkauttamisesta jo aiemmin, SKP:n pb 4.7.1925, d. 884, RGASPI.
- 82 17 (SB) (pb:lle) 10.9.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.
- 83 Helsingin vk 30.10.1925; Helsingin vn 13.11.1925, STPV:n arkisto, KA, joissa puhuttiin Kuopiosta ja Kotkasta; Kuopioon vaalineuvosto syntyi, kun Helsingistä lähetettiin Emil Paajanen perustamaan sitä; ks. myös Viipurin piiri 15.11.–31.12.1925, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI, jossa SKP:n piiriorganisaattorin raportti.
- 84 Toimintaselostus Hgin työv. vaalineuvoston, vaalikomitean toiminnasta sekä vaalitoiminnan kehityksestä eri vaalipiireissä, ei pvm, mutta ilmeisesti syksyllä 1926 tai keväällä 1927, toimintakertomuksia, STPV:n arkisto, KA.
- 85 V. A. (Vuorio) Bettylle (Peltonen) 8.9.1925, Väinö Vuorion kirjeet Betty Peltoselle vankilaan 1925–26, Betty Peltosen arkisto, KA, jossa Vuorio kertoo omasta sekä Eino Pekkalan ja Edvard Jokelan innostuksesta.
- 86 Pouttu (Mauritz Rosenberg), Työpaikkajärjestöjä perustamaan, *PV* 30.9.1925; ks. myös Heikki Ohto, Aika on tullut, *PV* 16.9.1925 pk.
- 87 V. A. (Vuorio) Bettylle (Peltonen) 8.9.1925, Väinö Vuorion kirjeet Betty Peltoselle vankilaan 1925–26, Betty Peltosen arkisto, KA.
- 88 Helsingin vk 28.8., 11.9., 25.9. ja 1.10.1925, STPV:n arkisto, KA.
- 89 Helsingistä, Siltatehtaan työväen vaalijärjestö perustettu, *TT* 9.9.1925; Laivatokan työläiset perustaneet vaalijärjestön, *TT* 30.9.1925; Pasilan rautatien konepajalle perustettu vaaliyhdistys, *TT* 6.10.1925; Helsingin vk 19.11.1925, STPV:n arkisto, KA; Oulusta, Työpaikkajärjestöt Oulussa, *PV*

olla koko maassa 30–40.⁹⁰ Luku saattoi rohkaista, vaikka määrä oli kovin vähäinen verrattuna maan 3–4 000 tai jopa Helsingin noin 400 teolliseen työpaikkaan.⁹¹

Samalla kävi myös ilmi, että monilla isoilla työpaikoilla vaalijärjestön perustamispuuhasta ei tullut mitään. Esimerkiksi Tampereelta kerrottiin, ettei isoilla työpaikoilla voinut työkurin ja melun takia puhua varsinaisena työaikana toisille. Pelko leimautumisesta, työpaikan menettämisestä ja muista rangaistuksista rajoitti halukkuutta ryhtyä luomaan työpaikkajärjestöä. Sen toimiala ja suhde ammattiosastoihin saattoi lisäksi tuntua kovin hämärältä. Ruusuksia kuvitelmia työpaikan kaikkien työläisten saavuttamisesta himmensivät kokoukset, joihin osallistui vain murto-osa työpaikan työläisistä: esimerkiksi Fennian tupakkatehtaan 300–400 työläisestä vaalijärjestön perustavassa kokouksessa oli läsnä kolmetoista. Työpaikalle tunkeutumista ei liioin osoittanut se, että kokoukset pidettiin aiempaan tapaan työmaan ulkopuolella.⁹²

Uusi organisaatiomalli ei tyydyttänyt Moskovassa eläviä SKP:laisia. Heidän moitteensa ilmaisivat jälleen kerran erilaisia ajatuksia organisoitumisen tavoitteista ja mahdollisuuksista. SKP:n johtajat kuvittelivat edelleen saavansa erilaisilla organisaatiomalleillaan mukaan muitakin kuin jo vasemmistoon liittyneitä. Näin ajatteli myös Suomessa moneen otteeseen ollut Jalmari Salminen, joka moitti, että organisoituminen työpaikoilla oli aloitettu väärin: perustamalla vasemmistolainen vaalijärjestö saataisiin mukaan vain aktiivisimmat vasemmistolaiset työläiset ja merkattaisiin järjestö selvästi vasemmistolaiseksi – kun se leimattaisiin kommunistiseksi, muut työläiset eivät liittyisi siihen.⁹³

SKP:n keskuskomitean plenum uudistikin kesällä 1926 vaatimukset organisoitumisesta puoluekokouksessa esitettyjen ”juoksuhaulinjojen” mukaisesti. Se ei välittänyt Suomesta tulleiden vastaväitteistä, joiden mukaan kaksien järjestöjen perustaminen työpaikalle ei olisi mahdollista, vaan vaati sekä työpaikkojen vaalijärjestöjen että toveriseurojen perustamista.⁹⁴ Plenumin päätöksellä ei kuitenkaan ol-

30.9.1925; Oulun työläiset vaalivalmisteluissa, *PV* 2.10.1925; Oulun työläiset vaalivalmisteluissa, *PV* 3.10.1925; Oulun työläisten vaalitoiminta, *PV* 7.10.1925; Työpaikkajärjestö perustettu Toppilan sahalle, *PV* 11.10.1925; muualta, Postinen, 290; Vaasan ao:n tilkats 13.–26.11.1925; Vaasan työväen vaalineuvosto 2.11.1925, Vaasan eteläinen vaalipiiri (kansio 27), am, EKV, VA.

90 Määrää on vaikea arvioida, sillä vaalineuvostot eivät kovin usein kirjanneet luetteloita jäsenyhdistyksistään. Työpaikkojen vaaliyhdistykset olivat useimmiten myös rekisteröimättömiä, joten viranomaiset eivät tienneet niiden lukua.

91 1924 teollisia työpaikkoja oli 3212 ja vuonna 1929 4109, Suomen tilastollinen vuosikirja 1925. Helsinki 1925, 96; Suomen tilastollinen vuosikirja 1929. Helsinki 1929, 106; Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1926. Helsinki 1926, 172–176.

92 Helsingin vk 1.10. ja 19.11.1925; Helsingin vn 2.10.1925; Kertomus Tampereen työväen vaalikomitean toiminnasta vuodelta 1925; Selostus Pohjois-Hämeen vaalipiirin toiminnasta; Hämeen pohjoinen vaalipiiri, STPV:n arkisto. KA; Helsingin nahkateollisuustyöntekijät perustaneet vaaliyhdistyksen, *TT* 1.10.1925; Vaatetustyöläiset perustaneet vaalijärjestön, *TÄ* 28.10.1925; Mooses (Jaakko Kivi) ht:lle 18.9.1925, f. 516, op. 2, d. 869, jossa esimerkki Fennian tupakkatehtaasta; 8 (Tampereen pik), Suuntaviivoja naisten edustajakokousten järjestämisestä ja naisten toiminnasta yleensä, ei pvm, saatu 24.10.1927, d. 999, RGASPI.

93 SKP:n pl 1926, 27–28, 122 (Salminen), 21 (Malm), 90 (Manner); Pb ht:lle (SB) 22.2.1926, d. 942, RGASPI.

94 Julkiset valtiolliset joukkojärjestöt, f. 516, op. 2, d. 926; vastaväitteistä, SKP:n pl 1926 s. 23, 30, 82 (Erkki) (Vainö Vuorio), 29–30, 84 (Rauni) (Huvu Luotonen), 30 (Jaska) (Toivo Latva), 83 (Hilja) (Eva Korhonen), RGASPI.

lut mitään merkitystä Suomessa, sillä elokuun puolivälissä Helsingissä pidetyssä neuvottelukokouksessa siihen viittasi vain pyrkimys vetää kaikki työläiset työpaikkojen vaalitoimintaan.⁹⁵

Siitä ei kuitenkaan tullut mitään, sillä työpaikkojen vaaliyhdistysten määrä ei kasvanut. Pikemminkin kävi päinvastoin: Helsingin vaalineuvoston 23 järjestöstä työpaikkajärjestöjä olivat vuonna 1929 vain Oy Työn ja Elannon henkilökunnan vaaliyhdistykset⁹⁶. Myös Turun, Oulun ja muiden kaupunkien työpaikkojen vaaliyhdistykset lienevät kuolleet varsin pian.⁹⁷ Kemin ja sen maalaiskunnan alueella tosin ilmoitettiin vuonna 1928 työväen paikallisjärjestöön kuuluvan 14 työpaikan vaalijärjestöä, joiden jäsenmäärä vaihteli viidestä 38:aan.⁹⁸

Kun järjestäytyminen työpaikoilla oli vaikeaa, monessa kaupungissa tyydyttiin aiempaan ammattiosastoihin perustuvaan järjestelyyn tai perustettiin ammattialakohtaisia vaalijärjestöjä, joille jonkinlaista pohjaa antoivat SSTP:n ammattialakohtaiset puolueosastot. Siihen suuntaan organisoitumista ohjasi myös SAJ:n edustajakokouksen toukokuussa 1926 tekemä päätös, joka kielsi ammattiosastojen poliittisen toiminnan. Helsingin vaalineuvosto kehottikin tuolloin perustamaan vaaliyhdistyksiä ammattikunnittain. Kehotuksilla oli jonkin verran merkitystä isoissa kaupungeissa. Keväällä 1930 ammattialakohtaisia vaalijärjestöjä oli 25, joista valtaosa Helsingissä ja Turussa sekä yksi Lahdessa, Kotkassa ja Vaasassa.⁹⁹

Vaikka suomalaisen kommunismin johtohenkilöt sekä Suomessa että Neuvostoliitossa asettivat vaalijärjestöt etusijalle, tuloksena oli käytännössä hyvin moninainen organisaatio. Sitä kuvaa taulukko 1, jossa on esitetty sosialistisen työväen ja pienviljelijäin julkiset järjestöt.

Järjestöjä oli kaiken kaikkiaan hieman enemmän kuin SSTP:ssa ilman ammattiosastoja. Organisaation kattavuus oli kuitenkin pienempi: yhdistyksiä ei ollut samalla lailla eri kaupunginosissa tai Kuopion lääniä lukuun ottamatta maalaiskuntien eri kylissä kuin vuosikymmenen alussa. Organisoitumismuoto ei liioin koonnut yhtä paljon ihmisiä omaan vaikutuspiiriinsä kuin SSTP: Helsingissä oli SSTP:n aikana jäseniä noin 5 950, Helsingin vaalineuvostossa marraskuussa 1929 hieman

95 Pöytäkirja laadittu v:n 1927 eduskuntavaaleihin osallistuvien sos. työväen ja työtätekevän maalaisväestön vaali- ja paikallisjärjestöjen edustajain maatakasittävistä neuvottelukokouksesta 15 p:nä elok. 1926, joka pidettiin Helsingin työväentalolla, f. 516, op. 2, d. 965, RGASPI.

96 Helsingin työväen vaalineuvostoon kuuluvat järjestöt, Helsingissä pidetyt työväen kokoukset; Helsingin vn 24.11.1929, STPV:n arkisto, KA.

97 Toimintaselostus Hgin työv. vaalineuvoston, vaalikomitean toiminnasta sekä vaalitoiminnan kehityksestä eri vaaliympäristöissä, ei pvm, mutta ilmeisesti syksyllä 1926 tai keväällä 1927, toimintakertomuksia, STPV:n arkisto, KA. Työpaikkojen vaaliyhdistyksiä ei mainita lakkautettujen yhdistysten luettelossa. Vaalineuvostot eivät liioin kirjanneet alaosastojaan toimintakertomuksiinsa. Syyinä saattoi olla viranomaisten pelko, mutta myös halu kätkeä työpaikkojen vaaliyhdistysten vähäinen määrä.

98 Kemin työväen vaalineuvoston toiminnasta 1928, Oulun pohjoinen vaaliympäristö, STPV:n arkisto, KA; vrt. Ari Leskinen, *Vasemmistoradikalismi Kemin Veitsiluodon alueen työväenliikkeessä kesään 1929*. Yleisen historian pro gradu. Oulun yliopisto. Maaliskuu 1995, 85, joka puhuu 19 työpaikkajärjestöstä, mutta osa niistä oli alueellisia.

99 Postinen, 283–287; Helsingin vn 5.5.1926; Helsingin vk 24.9.1926; Toimintaselostus Hgin työv. vaalineuvoston, vaalikomitean toiminnasta sekä vaalitoiminnan kehityksestä eri vaaliympäristöissä, toimintakertomuksia, STPV:n arkisto, KA; SSTP:n ammattialakohtaisista yhdistyksistä, Saarela 1996, 315.

Taulukko 1: STPV:n järjestöt organisaatiomuodon mukaan vaalipiireittäin

	työväen paikall. järjestö	työväen ja pienv. yhdistys	vaali- järjestö	opinto- järjestö*	yhteensä
Uusimaa	9	1	44	1	55
Turun eteläinen	12	1	28	3	44
Turun pohjoinen	6	1	5	3	15
Viipurin läntinen	8	–	13	9	30
Viipurin itäinen	5	4	7	4	20
Hämeen eteläinen	4	1	15	2	22
Hämeen pohjoinen	3	1	1	4	9
Vaasan eteläinen	9	8	4	1	22
Vaasan pohjoinen	6	–	10	–	16
Vaasan itäinen	4	3	4	3	14
Mikkeli	2	–	7	3	12
Kuopion läntinen	7	148	8	6	169
Kuopion itäinen	–	6	5	1	12
Oulun eteläinen	14	19	8	3	44
Oulun pohjoinen	22	4	13	–	39
Yhteensä	111	197	162	43	513

*opintojärjestöihin ei ole laskettu nuorten opintoyhdistyksiä.

Lähde: Erinäisiä kommunistisia järjestöjä Suomessa (monta tämännimistä asiakirjaa); Oulun lääni, luettelo; Paikallisjärjestöt; eri alaosastojen luetteloita, kommunistisia järjestöjä (kansio 29), am, EKV, VA; Luettelo lakkautetuista ja toimintakiellon alaisista yhdistyksistä. Helsinki 1934.

yli 1400. Koko maassa järjestöt ilmeisesti kokosivat noin neljänneksen SSTP:n jäsenmäärästä eli noin kuusi tuhatta henkeä.¹⁰⁰

Vaikka liikkeen johtohenkilöt halusivat tehdä vaalijärjestöistä keskeisen toimijan, vähättelivät työväen paikallisjärjestöjen merkitystä ja varasivat niille lähinnä iltamien ja juhlien järjestäjän ja rahankerääjän roolin¹⁰¹, vaalijärjestöt eivät välttämättä olleet suomalaisen kommunismin julkisen toiminnan päätekijöitä edes suurissa kaupungeissa. Helsingissä toimintaa toki keskitettiin vaalineuvoston alaisuuteen, mutta paikallisjärjestö järjesti yleensä tärkeät poliittiset kokoukset.¹⁰² Tampereella työväen paikallisjärjestö oli selvästi poliittisen toiminnan organisoiija¹⁰³. Tu-

100 Helsingin vn 24.11.1929, STPV:n arkisto, KA; Postinen, 300–305; Saarela 1996, 312–318, 508–516.

101 Työväen vk arv. piirin vk:lle heinäkuulla 1926; Järjestötoimintamme vahvistamisesta, ei pvm, toiminnan järjestämiseen liittyviä ohjeita; Helsingin vn 3.2.1929, STPV:n arkisto, KA.

102 Esim. Eduskunta-asiat H:gin työväen kokouksessa, *TT* 24.9.1927; Sotakiihkoilijain ja heidän apuriensa sotapuuhailut tuomitaan, *TT* 8.10.1927; ilm. rek. no 290/27 5.4.1927, no 408/28 27.4.1928 ja 788/28 2.10.1928, Helsingin työväen paikallisjärjestö (kansio 25), am, EKV, VA.

103 Vuosikertomus Tampereen työv. Paikallisjärjestön toiminnasta vuotena 1927; Kertomus Tampereen työväen paikallisjärjestön toiminnasta 28 p:stä helmik. 1928 17 p:vään helmik. 1929, toimintakertomukset, Tampereen työväen paikallisjärjestön arkisto, KA; vrt. Tilanne Tampereella,

Osoittikohan se, että Varkauden vaaliyhdistyksen jäsenet saattoivat istahtaa keväiselle pälvälle, koko organisoitumismuodon epämuodollisuutta? (Kansan Arkisto)

ruusa paikallisjärjestö ja vaalikomitea hoitivat vaalitoimintaa yhdessä.¹⁰⁴ Maaseudulla ei monin paikoin edes ryhdytty perustamaan erityisiä vaalijärjestöjä. Varsinkin Kuopion läänissä ja Kainuussa tyydyttiin vuosina 1924–26 luotuihin työväen ja pienviljelijöiden yhdistyksiin.¹⁰⁵ Työväen paikallisjärjestöjä ja työväen ja pienviljelijöiden yhdistyksiä perustettiin myöhemminkin ympäri maata.¹⁰⁶ Niiden edustajat osallistuivat myös tasavertaisina valtakunnallisiin ja alueellisiin neuvottelukokouksiin.

Järjestöjen liittäminen pelkästään vaaleihin merkitsi voimakasta sitoutumista vallitsevaan järjestelmään. Se piti sisällään myös toimintaa rajoittavia tekijöitä. Liikkeen johtohenkilöt yrittivät ennakoida niitä vaatimalla, että järjestöjen piti jatkaa toimintaansa vaalien jälkeen sekä seurata ja valvoa valittujen edustajien toimintaa eduskunnassa ja kunnanvaltuustoissa¹⁰⁷. Ohjeella oli oikeastaan merkitystä vain

ei allek, saatu 11.1.1926, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI, jossa sanotaan, ettei paikallisjärjestöllä ollut suurta osaa päivänpolitiikassa.

104 Kertomus Turun työväen paikallisjärjestön toiminnasta maaliskuun 15 p:stä 1928 – 15 p.

tammikuuta 1929; Kertomus Turun työväen paikallisjärjestön toiminnasta sen seitsemäntenä

(VII) toimintavuotena 1929, toimintakertomukset, Turun työväen paikallisjärjestön arkisto, KA.

105 Postinen, 292–293, 298–299; Reijo Heikkinen, Korpikansan kintereillä, kirjassa Reijo Heikkinen – Matti Lackman, *Korpikansan kintereillä. Kainuun työväenliikkeen historia*. Kajaani 1986, 199–216.

106 Esim. Haukiputaalle perustettu uusi järjestö, PV 22.3.1927; Järjestötoiminta elpyy Koskenkorvalla, TÄ, 23.3.1927; Haminan seuduilla herätään, Työ (T) 14.1.1928; Kauhavalta paikallisjärjestö, TÄ 12.10.1928.

107 Esim. Vaalijärjestön tehtäviä, TT 4.12.1925 pk; Helsingin työv. vn työv. vn:lle 30.12.1925, Helsingin vn, STPV:n arkisto, KA; Vaalitoimintajärjestön työstä, TT 20.3.1926; Pohjolan työläisten

paikkakuntatasoiselle toiminnalle. Vaatimukset eivät pitäneet ammattialojen tai työpaikkojen vaalijärjestöjä toiminnassa, sillä hyvin usein tärkeitä poliittisia kysymyksiä käsiteltiin yleisissä tai ammatillisesti järjestyneiden työläisten kokouksissa, joiden järjestäjänä oli työväen paikallisjärjestö, koko piirin vaalikomitea tai ammatillinen keskusneuvosto. Ammattialojen vaalijärjestöille ei näin jäänyt kovin paljon tehtäviä. Lisäksi ammatillisesti järjestäytyneet pystyivät hoitamaan työväestön elämänpäiiriin liittyviä asioita paremmin vahvojen keskusneuvostojen kautta.¹⁰⁸

Kun vaalijärjestöille oli vaikea keksiä tehtäviä vaalien välisinä aikoina, monet niistä nukahtivat. Samaan suuntaan vaikutti se, ettei organisaatiomuoto pystynyt takaamaan piiritasolle pysyviä työntekijöitä. Varsinkin yhteydet maaseudulle katkesivat helposti.¹⁰⁹ Pienemmällä paikkakunnilla ilmeisesti ajateltiin muutenkin, että vaalijärjestö oli vain väliaikainen – kuten SSTP:n aikana – ja muut asiat hoidettiin vakinaisten järjestöjen kautta.¹¹⁰ Työväenyhdistykset eivät olleet välttämättä sen toimeliaampia tai pysyvämpiä kuin vaaliyhdistykset. Esimerkiksi Limingassa työväenyhdistys lopetti toimintansa vuoden 1928 lopulla, ja Iissä taloudellisen työväenyhdistyksen toiminta oli vuosina 1929–30 vaatimatonta.¹¹¹

Yritykset organisoida suomalaisen kommunismin julkinen toiminta erilaisten liikehdintöjen ympärille eivät onnistuneet, sillä Suomessa olevat liikkeen jäsenet halusivat pitää kiinni omasta erityisestä järjestöstä. He tukivat ajatusta uudesta puolueesta, mutta joutuivat Suomen viranomaisten ratkaisujen ja SKP:n painostuksen takia tyytymään löyhempään organisaatiomalliin, vaalijärjestöorganisaatioon. Se ei yrityksistä huolimatta juurtunut työpaikoille. Paikallisella tasolla Suomessa olevat suomalaisen kommunismin jäsenet pyrkivät mahdollisuuksien mukaan pitämään kiinni siitä, että paikkakunnilla olisi aiempien isojen työväenyhdistysten tai kunnallisjärjestöjen kaltainen, kaikki liikkeen jäsenet kokoava organisaatio, mutta SKP:n vaatimukset järjestäytymisestä työpaikoille vaikeuttivat sen toteuttamista. Tuloksena olikin löyhempi ja hajanaisempi organisaatioverkko kuin SSTP:n aikana. Jatkuva epäselvyys organisaation muodosta vaikutti myös siihen, että ihmiset eivät kytkeytyneet järjestöjen kautta suomalaiseen kommunismiin samalla lailla kuin SSTP:n aikana. Organisaatiomuutospyrkimyksillä saattoi olla vaikutusta siihen, että varsinkin vanhemmat jäsenet siirtyivät toimimaan pääasiassa ammatillisiin järjestöihin¹¹².

vastainen toiminta on määrätietoista, *PV* 1.11.27, Työväen vaalitoimintaa ei saa hetkeksikään mikään herpaannuttaa, *TT* 11.1.1928.

108 Esim. Kertomus Helsingin Ammatillisen Keskusneuvoston toiminnasta vuodelta 1924. Helsinki 1925, 8–10; Kari Teräs, *Paikallisten työmarkkinasuhteiden kausi. Ammattiyhdistykset ja työsuhteiden sääätely Turussa 1880-luvulta 1950-luvulle*. Turku 1995, 311–313.

109 Toimintaselostus Hgin työv. vaalineuvoston, vaalikomitean toiminnasta sekä vaalitoiminnan kehityksestä eri vaalipiireissä, toimintakertomuksia; Kemin työväen vaalikomitean toiminnasta 19.4.27–1.9.28, Oulun pohjoinen vaalipiiri; Helsingin vk:n maata käsittävä jaosto 1.10.1927, Hgin vk; Hgin vn 10.1.1928 ja 3.2.1929; Helsingin vn:n paikallisjaosto 3.3.1928, Helsingin paikallisjaoston pöytäkirjat; Järjestötoimintamme vahvistamisesta, ei pvm, mahdollisesti syksy 1928, toiminnan järjestämiseen liittyviä ohjeita, STPV:n arkisto, KA; Helsingin työväen vaalijärjestöjen yhteinen neuvottelukokous, *TT* 5.2.1929.

110 Vesa Koivu, *Kommunistit Äänekoskella 1918–1939*, 17, käsikirjoitus, Tauno Saarelan hallussa; Anja Järvenpää, *Lakeuden ylle tuuli sytyttävät sanat toi. Kauhava I*. Vaasa 1984, 277–279, 336–337.

111 Kirsi Järvenpää, Jorma Keinänen, *Rakensimme vankan kivijalan. Limingan työväen toimintaa 100 vuotta*. Saarijärvi 2002, 61; Liedes, 121, 124.

112 Postinen, 327.

NUORISOJÄRJESTÖT TYÖPAIKOILLE?

Myös nuorisopuolella, jossa liittojen lakkauttamiset pakottivat vuodesta 1923 miettimään uudelleen organisoitumista, puhuttiin lähinnä Kommunistisen nuorisointernationalin (KNI) vaatimuksesta järjestäytymisestä työpaikoille. KNI vaati jo toisessa kongressissaan kesällä 1921 kategorisesti, että sen jäsenliittojen olisi organisoitettava työpaikoille, ja kamppaili siitä lähtien aktiivisesti alueellisen organisoitumisen puolustajia vastaan¹¹³. Suomen liittoa se yritti työntää työpaikoille ensi kerran helmikuussa 1923.¹¹⁴

KNI ryhtyi vuoden 1924 aikana voimakkaammin moittimaan länsimaiden nuorisojärjestöjä heikoiksi, koska niiden organisaatio ei ollut työpaikoilla. Se antoi esimerkiksi tammikuussa 1924 ymmärtää, että Saksan kommunistisen nuorisoliiton lakkauttaminen marraskuussa 1923 tuottaisi kommunistiselle nuorisotoiminnalle vain suurta hyötyä, jos liiton 80 000 jäsentä järjestäytyisi uudelleen viiden henkilön tehdassoluiksi.¹¹⁵

Myös KNI:n suomalainen edustaja Pekka Paasonen oli nopeaoppinen: KNI:n kesällä pidettävään kongressiin viitaten hän esitti jo huhtikuussa, että sosialistinen nuorisoliitto käsittelee solujen muodostamista työpaikoille. Paasonen piti mahdollisuuksia lupaavina, vaikka muisti sentään, että työnantajat suhtautuivat kielteisesti työväen järjestötoimintaan työpaikoilla. Hän neuvoi kuitenkin liittoa kehottamaan kaupunkien osastoja toimiin työpaikkasolujen perustamiseksi.¹¹⁶

Ajatusta sysäsi eteenpäin KNI:n IV kongressin heinäkuussa 1924 tekemä päätös liittojen uudelleenorganisoinnista työpaikkasolujen pohjalla. Lisäpainoa päätökselle antoi välittömästi kongressin jälkeen kokoontunut Suomen komissio, joka komensi sosialistisen nuorisoliiton järjestymään uudelleen työpaikkasolujen pohjalle. Se pyrki muutenkin suuntaamaan SSNL:oa taloudellis-ammattilliseen toimintaan.¹¹⁷ Pekka Paasonen puolestaan muistutti, että työpaikkasolujen sisälle olisi perustettava illegaali ryhmä, jotta illegaalisen liiton vaikutusvalta työpaikoilla lisääntyisi.¹¹⁸

Kommunistisessa nuorisointernationalissa sovellettiin työpaikkasolun vaatimusta myös kouluelämään ja pidettiin koulusoluja parhaimpana tapana järjestää lasten toiminta. Pekka Paasonen mainostikin Suomeen, että Saksassa toiminta lasten parissa perustui kokonaan koulusoluihin ja Amerikassa, Englannissa ja Norjassa oltiin valmistautumassa siihen. Kun Suomesta epäiltiin, että ohje oli lähinnä teoreettinen, Paasonen kuittasi epäilyt:

113 Carr 1972 (1964), 951–954.

114 KNI:n ek Suomen sos.dem. nl:lle 22.2.1923, f. 516, op. 2, d. 766, RGASPI.

115 KNI:n tpk:n luottamuksellinen kiertokirje no 4 20.1.1924 Moskova, f. 516, op. 2, d. 824, RGASPI.

116 (Paasonen) nuorisoliiton ltmk:lle, ei pvm, lähetetty (S)B:lle 20.4.1924, f. 516, op. 2, d. 823, RGASPI.

117 Kommunistisen nuorisointernationalen IV kongressin teesit ja päätöslauselmat, 3, 11–16; Protokoll von der finnischen Kommission der KJI am 26 Juli 1924, f. 516, op. 2, d. 824; ks. myös Pöytäkirja, tehty KNI:n Suomen komission kokouksessa heinäkuun 26 p:nä 1924. Läsnä Vujovitsh, Katalinov, Paasonen tpk:sta ja J. Salminen Suomen komm. nuorison edustajana; A. B. (Pekka Paasonen), Suomen kommunistisen nuorison keskukselle 10.11.–24, d. 823, RGASPI.

118 A. B. (Pekka Paasonen) Suomen kommunistisen nuorison keskukselle 10.11.–24, f. 516, op. 2, d. 823, RGASPI.

”Emme anna ohjeitamme teoreettisesti, vain kamarista käsin laadittuina, vaan niiden kokemusten nojalla, joita kansainvälinen liikkeemme on tehnyt.”¹¹⁹

Myös Suomessa pidettiin ajatusta uusista järjestömuodoista periaatteessa oikeana, koska aluejakoon perustuvat nuoriso-osastot eivät pystyneet elävöittämään nuorisoujoukkoja tyydyttävästi ”vallankumoushengellä”. Nuorisoliitossa haluttiin kuitenkin edetä varovaisesti: koska työpaikoilla ei ollut mahdollista esiintyä ryhmänä tai soluna, jonkin osaston oli aluksi levitettävä materiaalia parilla työpaikalla. Sen sijaan kokousten pitoa työpaikalla ei kannattanut ajatella. Nuorisoliitossa uskottiin aluejakoon perustuvien osastojen säilyvän, vaikka työpaikkajärjestöjä saataisiin syntymään.¹²⁰ Kokeilupaikaksi Helsingin nuoriso-osastojen aluejärjestö valitsi Pasilan konepajan, jonne perustettiin huhti-toukokuussa 1924 toveriseura. Syksyllä aluejärjestössä suunniteltiin työpaikkajärjestöjen perustamista muillekin suu- rille helsinkiläisille metallialan työpaikoille.¹²¹

Suunnitelmista ei tullut mitään, mutta työpaikkaorganisaatiosta puhumisella oli huomattava vaikutus nuorisoliittoon: viranomaiset katsoivat sen osoittavan, että SNL:lla oli yhteyksiä Kommunistiseen nuorisointernationaaliin, ja Turun hovi- oikeus lakkautti sen toiminnan. Työpaikka- ja koulusolut unohdettiin, kun nuoret ryhtyivät sosialistisen nuorisoliiton toimintakiellon ja lakkauttamisen jäl- keen uusimaan toimintamuotojaan. Uudelleen organisoituminen alkoi jo joulu- kuussa 1925, kun Helsinkiin perustettiin nuorten työläisten opintoyhdistys. Se sai pian seuraajia muualla maassa ja perusti yhdessä muiden opintoyhdistysten kanssa huhtikuun puolivälissä 1926 opintotyön neuvontayhdistyksen, josta tuli opinto- yhdistyksiä koordinoiva elin.¹²²

SKP:lla tai vuoden 1925 aikana syntyneellä Suomen kommunistisella nuoriso- liitolla (SKNL) ei ollut välitöntä osuutta uuden järjestömuodon syntyyn.¹²³ Mo- lemmat toki esittivät ajatuksia siitä. SKNL:n toimitsija Onni Hallberg esitti vuo- denvaihteessa 1925–26 kolme vaihtoehtoista mallia, joista hän piti ”teoreettisesti parhaana” uuden liiton perustamista työpaikkaorganisaation pohjalle. Hallberg ar- veli kuitenkin, että viranomaiset eivät sallisi sellaisen liiton toimintaa, koska työ- paikkakohtaista organisoitumista käytettiin sosialistisen nuorisoliitonkin kohdalla todisteena sidoksista Kommunistiseen nuorisointernationaaliin.

Viranomaisten pelko ei kuitenkaan ollut pääsyy siihen, että Hallberg luopui ”teoreettisesti parhaasta” vaihtoehdosta. Hän nimittäin uskoi, että työpaikkajärjes- töt säilyisivät kiellosta huolimatta. Suurempi syy oli se, että niiden merkitys jäisi

119 (A. B.) (Paasonen) N.Z:lle (SSNL) 10.2.1925, f. 516, op. 2, d. 910, RGASPI.

120 Työpaikoittain järjestäytyminen nuorisoliikkeessä, ei pvm, ei allek, mutta ilmeisesti sosialistisen nuorisoliiton johdossa tehty paperi, f. 516, op. 2, d. 824, RGASPI.

121 Helsingin sos. nuoriso-osastojen aluejärjestön organisatiosijaosto 10., 16., 23. ja 30.4.1925 sekä 14.5.1925, jäljennöksiä; VIII. Ilm. no 331 18.9.1925, Sosialistinen nuorisoliitto (kansio 187), am, EKV, VA.

122 Nestori Parkkari, *Nuoret taistelun tiellä. Suomen vallankumouksellinen nuorisoliike 1900–1944*. Kuopio 1970, 153–154; Nuorten työläisten opintoyhdistyksen toimintakertomus ajalta 1.1.–31.12.26, toimintakertomuksia, Helsingin nuorten työläisten opintoyhdistyksen arkisto (HNTOPYA), KA; Opintotyön neuvontayhdistys perustettu, *TT* 26.4.1926.

123 Parkkari antaa kuvan, että uudet toimintamuodot olivat SKNL:n varautumista sosialistisen nuorisoliiton lakkauttamiseen, emt., 153.

vähäiseksi ilman ulkopuolista keskusjärjestöä. Lisäksi työpaikkajärjestöillä koottaisiin vain teollisuustyöväestöä – maaseutua varten pitäisi kuitenkin olla alueellisia osastoja. Todelliset syyt Hallberg esitti vasta lopuksi: Suomessa oli vähän sellaisia työpaikkoja, joissa ”suurempi nuorten toiminta voisi tulla kyseeseen”. Sellaisia työpaikkoja, joissa voisi pitää kokouksiakin, ei ollut yhtään.

Hallberg hylkäsi myös aiemmin menestyksellisesti käytetyn mallin toiminnan jatkamisesta uudella nimellä mutta päätyi käytännössä kuitenkin samaan – hän suositti uuden liiton muodostamista ”paljolti entiseltä pohjalta”. Aiemmasta se eroaisi ennen muuta nimeltään, joksi Hallberg tarjosi Työläis- ja talonpoikaisnuorison liittoa.¹²⁴

Työläis- ja talonpoikaisnuorison liiton perustamiseen ei kuitenkaan ryhdytty, sillä SKP:ssa haluttiin ensin nähdä, mitä viranomaiset tekisivät. Liiton lakkauttamista ei pidetty kovin huolestuttavana, sillä Helsingin aluejärjestö tai Uudenmaan piiritoimikunta voisivat ottaa sen paikan keskusjohtona. Sen sijaan osastojen toiminnan estäminen olisi pakko korvata uusilla muodoilla, joiksi SKP:n politbyroo listasi työpaikkajärjestöt, kyläkomiteat, opintokerhot, kirjallisuusseurat, kirjeenvaihtajakerhot ja nuorisoyhdistykset – siis lähes kaikkea, mitä oli aiemminkin suosittanut Suomeen. Kaiken pohjana oli nuorisopuolellakin illegaalisien organisaatioiden vahvistaminen.¹²⁵

Oikeuden päätöksen viipyessä SKP yhdisti esitykset ja päätyi kevään aikana esittämään, että paikkakunnille luotaisiin laajoja työläis- ja talonpoikaisnuorison joukkajärjestöjä, jotka edistäisivät nuorison taloudellisia ja kulttuurisia vaatimuksia. SKP suositti organisoitumista sekä työpaikoilla, joille oli perustettava työpaikkojen nuorisoklubeja, että alueittain. Ja tietenkin se muistutti, että uusien organisaatioiden toimintaa johtaisi illegaali liitto fraktioineen. Uusi toiminta ei silti saanut näyttää vanhan jatkolta.¹²⁶

Nuorisointernationali oli jo talvella 1923 suosittanut nuorisoliikkeen legaliksi muodoksi sivistysjärjestöä, mutta se ei kuitenkaan ollut keskeisin syy organisaatiomuotoon. Pikemminkin kyse oli vanhojen toimintamuotojen muistamisesta, sillä työläisnuorisoliike oli koko olemassaolonsa ajan korostanut opintopiiritoiminnan merkitystä. Uusia piiriteitä perinteiseen toimintamuotoon toivat kollektiivisten esiintymisten pohjalta syntyneet esiintymisryhmät ja erilaiset toimintakomiteat, jotka syntyivät järjestämään eri tilaisuuksia ja kampanjoita. Nuorisopuolen uudelleen organisoituminen osoittikin, että toiminta pystyi olemaan aktiivista, vaikka vanhasta perusmuodosta ei luovuttu: opintoyhdistykset toimivat keskuksena, jonka piirissä voitiin harjoittaa erilaisia toimia. Sen avulla pidettiin hyvin yllä yhteyksiä työläisnuorisoon, mitä osoitti noin 12 000 henkilön liittyminen opintoyhdistyksiin kesään 1928 mennessä.¹²⁷

124 Lasse (Onni Hallberg), nimetön muistio, jossa pohditaan vaihtoehtoja nuorison organisoitumisesta, ei pvm, f. 516, op. 2, d. 919, RGASPI.

125 SKP:n pb, Lassen (Onni Hallberg) kirjeen johdosta, koskeva organisaatiokysymystä, f. 516, op. 2, d. 919; Pb ht:lle (SB) 1.2.1926, d. 942, RGASPI.

126 SKP:n nuorisosaasto 25.3.1926, läsnä Toivo Antikainen, Pekka Paasonen ja Lasse (Onni Hallberg), f. 516, op. 2, d. 919; SKP:n pb 27.3. ja 14.5.1926, d. 940; Pb ht:lle (SB) 17.5.1926, d. 942, RGASPI.

127 Esim. SSNL:n tmk sos. nuorisojärjestöille 1.10.1924, jäljennös; Malli-työsuunnitelma Sosialistisen nuoriso-osaston sivistysjaostolle v:ksi 1926; Liittotoimikunnan sivistysjaoston suunnitelma v:lle 1925 (kansio 187), am, EKV, VA; Parkkari 1970, 156–161, 163–166.

EDUSTAJALIIKE JA OMPELUKERHOT

Naisten organisoiminen oli kommunisteille ongelmallinen kysymys. Aluksi he katsoivat venäläisten perintöä yleistäen, ettei tarvittaisi mitään erillistä naisten järjestöä vaan naisten ja miesten tulisi toimia samoissa järjestöissä. Niinpä Suomessakin lakkautettiin vasemmiston haltuun jäänyt Sosialidemokraattinen naisliitto joulukuussa 1921 ja siirrettiin naistoiminta SSTP:n naissihteeristölle. Se ei kuitenkaan merkinnyt käytännössä naisten ja miesten toiminnan saattamista yhteen, sillä naiset jatkoivat kysymystensä pohtimista omissa elimissään.¹²⁸

Kysymys naisten organisoitumisesta nousi uudelleen esille, kun Kommunistisen internationaalinen V kongressi totesi tärkeäksi voittaa naiset vallankumouksellisen proletariaatin kannalle.¹²⁹ SKP – tai sen keskeinen naisvoima Hanna Malm – asetti etusijalle työläisnaisten kokoamisen yleiseen joukkoliikkeeseen. Syksyllä 1923 hän uskoi sen tapahtuvan parhaiten perustamalla kaupunkeihin ja maaseudulle elimiä, jotka huolehtisivat vangittujen perheiden ja punaorpojen avustamisesta. Sen sijaan SSTP:hen kuuluneita naisosastoja ei hänen mielestään pitänyt käyttää naisten joukkoliikkeen synnyttämiseen. Häntä selvästi epäilytti ”vanhojen järjestöjen” kyky saada ihmisiä toimintaan – ne pyrkivät vain vetämään ihmiset mukaan järjestöihin. Hän moitti myös SSTP:n lakkauttamisen jälkeen syntyneitä ompeluseuroja ja opintopiirejä pieniksi ja ahtaiksi: ne kokosivat vain järjestäytyneitä työläisnaisia ja muistuttivat ”enemmän kahviseuroja kuin taistelijan kouluttamistilaisuuksia”.¹³⁰ Kaivatessaan naisten joukkoliikettä Malm ja SKP:n muut johtohenkilöt ilmeisesti unelmoivat syksystä 1917, jolloin naiset olivat voimakkaasti liikehtineet elintarviketilanteen parantamiseksi. Ainakin he kaipasivat naisten osallistumista katumielenosoituksiin.¹³¹

Naisten vetäminen avustustoimintaan säilyi tärkeänä organisoitumismuotona vuoteen 1925, jolloin sen rinnalla ryhdyttiin puhumaan työläisnaisten edustajaliikkeestä. SKP:n plenum ja puoluekokous nimesivätkin sen kesällä 1925 naisorganisoinnin keskeiseksi muodoksi.¹³² Naisten delegaatti- tai edustajaliike syntyi Neuvosto-Venäjällä vuosina 1923–24, kun bolshevikit ryhtyivät toimiin saadakseen naiset osallistumaan poliittiseen toimintaan. Myöntäessään, että naisten aktivoimiseksi tarvittiin erityistä naistoimintaa, bolshevikit kytkivät sen maan hallintoon: työpajat ja alueet valitsivat keskuudestaan edustajia, jotka opettelivat puolueen naisosaston ohjauksessa poliittista toimintaa tarkkailemalla tuotannon ja hallinnon eri alueita ja raportoimalla niistä edustajaliikkeen kokouksissa ja työpaikoillaan.¹³³

128 Lähteenmäki, 181–185; Saarela 1996, 330–334.

129 *För leninismen! Teser och resolutioner antagna vid Kommunistiska Internationals femte världskongress*. Moskva, 17 juni – 8 juli 1924. Stockholm 1926, 128–136.

130 SKP:n pl 1923, 183–185 (Malm); SKP:n pl 1925, 90–91 (Malm); SKP:n pk 1925, 504–505, 508 (Malm), RGASPI.

131 SKP:n pk 1925, 503–504 (Malm), 529 (Laukki), 531 (Vilmi), RGASPI.

132 SKP:n pb 14.2.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Työstä naisten keskuudessa, d. 858, jossa kesällä 1925 pidetyn plenumin päätökset; SKP I, 126–128.

133 Richard Stites, *The women's liberation movement in Russia. Feminism, Nihilism, and Bolshevism 1860–1930*. Princeton 1978, 337–340.

Työläisnaisten edustajaliike viehätti Hanna Malmia siksi, että se piti elossa vuosikymmenen alun neuvosto-mallia ja painotti järjestäytymättömien vetämistä mukaan. Hän korostikin, että edustajaliikkeen tarkoitus oli murtaa työläisnaisten passiivisuutta ja ennakkoluuloja sekä valmistaa aktiivisia jäseniä työväen luokkataistelujärjestöihin. Vaikka Malm uskoi vahvasti työläisten omaehtoiseen liikehdintään, hän ei kuitenkaan luottanut, että naisten edustajaliike syntyisi itsestään. Siihen tarvittaisiin SKP:n organisaatiota: SKP:n solut etsisivät sopivat henkilöt valittaviksi edustajakokouksiin ja osoittaisivat asiat, joita niissä käsiteltäisiin. Puolueen johdon olisi edustajaliikkeessä oltava muutenkin taattu. Sen sijaan edustajaliikkeen olisi oltava riippumaton kaikista julkisista järjestöistä. Tavallaan Malm ajatteli, että naisten tavoittamiseksi ei tarvittaisi mitään erillistä suomalaisen kommunismin naisorganisaatiota.¹³⁴

Asiaa ei Suomessa kuitenkaan jätetty SKP:n solujen varaan, vaan edustajaliikettä tehtiin tunnetuksi jo keväällä 1925, jolloin *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* kehoitettiin työläisnaisia valitsemaan työpaikoilla yksi edustaja 40–50 työläistä kohden kolmeksi–kuudeksi kuukaudeksi. Perheenemännät valitsisivat edustajat asuntoalueittain ja talonpoikaisnaiset kylittäin. Näiden edustajien velvollisuutena olisi käydä edustajakokouksissa ja selostaa valitsijoilleen kokousten kulkua.¹³⁵

Ensimmäiset alueelliset edustajakokoukset saatiin järjestettyä isoissa kaupungeissa syksyllä 1925 ja talvella 1926. Samalla kävi kuitenkin ilmi, että Suomessa olevat eivät ymmärtäneet edustajaliikettä samalla lailla kuin SKP ja Hanna Malm: sitä pidettiin SDP:sta vasemmalle sijoittuvan liikkeen toimintona. Niinpä se haluttiin liittää vaalijärjestöihin ja työpaikkojen vaalitoimintaan. Käytännössä edustajaliikkeen kytkeytymistä suomalaisen kommunismin julkiseen toimintaan osoitti se, että edustajaliikkeen kokouksiin osallistuneet naiset edustivat pikemminkin jotain järjestöä kuin työpaikkaa. Järjestäytymättömiä edustajaliikkeessä ei juuri ollut.¹³⁶

SKP:n keskuskomitea piti silti tiukasti kiinni sen alkuperäisestä muodosta. Hanna Malmia ei miellyttänyt lainkaan se, että edustajaliike yritettiin Suomessa alistaa vaaliyhdistysten jäseneksi. Hän muistuttikin vuoden 1926 aikana Suomeen lähettämässään kirjeissä, että edustajaliike oli pidettävä muodollisesti riippumattomana vasemmiston poliittisesta liikkeestä.¹³⁷

134 SKP:n pk 1925, 505–506 (Malm); Työläisnaisten edustajaliikkeen kehittäminen, d. 926, RGASPI, jossa 1926 plenumin päätökset.

135 Maikki M., Työläisnaisten edustusliike, *TT* 2.5.1925 pk.

136 Pohjolan työläisnaisten kokous Oulussa, *PV* 24., 25. ja 26.11.1925; Oulun ja lähiseudun työläis- ja talonpoikaisnaisten edustajakokous, *PV* 16.3.1926; Helsingin ja lähiympäristön työläisnaisten edustajakokous, *TT* 18.5.1926; Kuopion ja ympäristön työläis- ja talonpoikaisnaisten ensimmäinen edustajakokous, *SaT* 1.6.1926; Sirpa Tuomivaara, ”Ylös herää, kansan nainen!” *Suomen Kommunistisen Puolueen suhde naisten poliittiseen toimintaan vuoteen 1930 saakka*. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu. Oulun yliopisto. Huhtikuu 1991, 72; 17 (SB) ht:lle (pb) 25.2.1926, f. 516, op. 2, d. 936; Politbyroon kertomus puolueen toiminnasta elokuusta 1925 elokuuhun 1926 SKP:n kk:n plenumille, 25–27, d. 925, RGASPI.

137 Politbyroon kertomus puolueen toiminnasta elokuusta 1925 elokuuhun 1926 SKP:n kk:n plenumille, 25–27, f. 516, op. 2, d. 925; A(nna)-S(tiina) (Hanna Malm) rakkaalle toverille (Sofia Varvi) 19.1.1926; Sylvi (Hanna Malm) rt Tertulle (Martta Lehtonen) 3.5.1926; (Hanna Malm) Liinalle (Siina Urpilainen) 30.5.1926; (Hanna Malm) rt Martalle (Sandra Lehtinen) 15.11.1926, d. 934; SKP:n pl 1926, 98–102 (Malm), RGASPI.

Työläis- ja talonpoikaisnaisten edustajaliike ei saanut Suomessa jalansijaa työpaikoilla, mutta ylläpiti alueellista toimintaa. Kuvassa naiset ovat kokoontuneet Kemiin 5.–6.6.1927. (Kansan Arkisto)

SKP:n plenum puolestaan moitti kesällä 1926, ettei edustajaliike ollut Suomessa ”pääolemukseltaan poliittisesti lukutaidottomien tai vähemmän kehittyneiden työläisnaisten ensimmäistä alkeellista kouluutusta luokkataistelua varten”, kuten SKP:n puoluekokous oli päättänyt. Plenum patistikin työntämään edustajaliikkeen työpaikoille ja kehittämään sen ”säännölliseksi joukkotyöksi ja todelliseksi joukkoliikkeeksi”. Edustajaliike oli plenumin mukaan naisorganisoinnin ”päälinja” jopa perheenmäntien parissa, eivät vaaliyhdistykset, joita oli perustettu joihinkin kaupunkeihin. ”Päälinjan” toiminnan tehostamiseksi plenum kehotti järjestämään paikallisia edustajakokouksia joka kuukausi.¹³⁸

Plenumin päätöksiä ei horjuttanut se, että touko-kesäkuussa 1926 pidetyssä kommunistinaisten kansainvälisessä kokouksessa suhtauduttiin epäillen edustajaliikkeen mahdollisuuksiin. Kokouksessa voimakkaasti delegaattijärjestelmää puolustanut Hanna Malm törmäsi epäilyihin, ettei edustajaliikettä voisi järjestää ennen kuin työpaikalla olisi poliittinen järjestö. Varsinkin saksalainen Hertha Sturm, joka kuului myös internationaalien naissihteeristöön, moitti Malmin positiivisia tulkin-toja Suomen kokemuksista. Se sai Malmin väittämään, ettei internationaalien naissihteeristö halunnut tosissaan edistää internationaalien päätöksiä delegaattijärjestelmästä ja että muunlaisten järjestöjen perustaminen eri maihin oli ollut virhe. Suurimpien puolueiden delegaatiot puolestaan tuomitsivat Malmin syytökset virheel-lisinä.¹³⁹ Tavallaan SKP:n plenum otti varteen naiskokouksen esittämän kritiikin

¹³⁸ Työläisnaisten edustajaliikkeen kehittäminen, f. 516, op. 2, d. 926, RGASPI.

¹³⁹ Die IV Internationale Beratung des EKKI über die Arbeit unter den Frauen 29. Mai bis 9. Juni 1926, *Internationale Presse-Korrespondenz (IPK)* 25.2. ja 11.3.1927; (Hanna Malm) rakkaalle (Kullervo Manner, ei pvm, mutta 31.5.1926, f. 516, op. 2, d. 934, RGASPI; Sturmista; G. M. Adibekov, E. N. Shahnazarova, K. M. Shirinja, *Organizatsionnaja struktura Kominterna 1919-1943*. Moskva 1997, 53, 78, 122.

Suomen kokemuksista mutta ei sen epäilyjä koko järjestelmän ensisijaisuudesta. Suomeen ei tietenkään kerrottu, että Hanna Malmin ajatuksilla ei ollut suurta kannatusta kansainvälisten naiskommunistien parissa.¹⁴⁰

SKP:n päätöksillä, joita se toisti kesällä 1927 ja syksyllä 1929¹⁴¹, ei kuitenkaan ollut vaikutusta Suomessa. Liike ei kiinnittynyt työpaikoille, vaikka edustajakokouksissa esitettiin joitakin työpaikkaselostuksia. Martta Lehtonen esimerkiksi ylpeili toukokuussa 1926, että Helsingissä pidetyssä kokouksessa oli kuultu selostukset OTK:n pukimoliikkeestä, Elannon leipomosta ja naisten työtuvasta. Porissa kerrottiin kuullun selostukset puuvilla- ja paperitehtailta.¹⁴² Useammin ilmoitettiin kuitenkin, ettei järjestelmä ollut juurtunut työpaikoille, vaan naiset edustivat edelleen eri järjestöjä. Tampereelta kerrottiin lokakuussa 1927, että edustajaliike oli vielä alkuasteillaan eikä sen merkitys ja käytännön järjestely ollut selvää. Oulussa puolestaan todettiin tammikuussa 1928, että varsinaisia tehdastyöläisnaisia ei ollut saatu mukaan eikä edustajaliike ollut vielä juurtunut työpaikoille. Tilanne ei muuttunut, vaikka kokoukset tekivät päätöksiä edustajaliikkeen laajentamisesta työpaikoille. Paikallisia kokouksia ei liioin järjestetty joka kuukausi.¹⁴³ Jopa SKP:n organisaatiossa saatiin olla sitä mieltä, että kovin usein pidettäviin edustajakokouksiin olisi vaikea saada osallistujia ja niiden juhlavuus laskisi.¹⁴⁴

Vaikka työläisnaisten edustajaliike ei näin saavuttanut alkuperäistä tarkoitustaan, edustajakokoukset tarjosivat suomalaisen kommunismin liittyneille naisille mahdollisuuden käsitellä yhdessä tärkeitä pitämiään asioita.¹⁴⁵ Paikallistasolla vanhanmalliset naisten käsityö- ja ompeluseurat olivat kuitenkin tärkeämpiä ja säännöllisempiä elimiä naistyön järjestämisessä. Niiden arvoa koko liikkeen silmissä lisäsivät käsitöiden myynnillä hankitut tulot, joita voitiin käyttää mm. vaalitoimintaan.¹⁴⁶

140 SKP:n pl 1926, 104 (Malm); (Hanna Malm) rt Kirstille (Sofia Varvi?) 13.11.1926, f. 516, op. 2, d. 934, RGASPI.

141 Suomen Kommunistinen Puolue. Puoluekokousten, konferenssien ja Keskuskomitean plenumien päätöksiä. Ensimmäinen kokoelma. Leningrad 1935 (SKP I), 190–191, 262–263.

142 Terttu (Martta Lehtonen) ht:lle (Hanna Malm) 19.5.1926; f. 516, op. 2, d. 919; 8 (Tampereen pik), 5.5.1926, d. 937, RGASPI.

143 Tilanne Viipurin puolesta 8.3.1926; Hilja (Eva Korhonen), Raportti Satakunnasta tammikuulta 1926 31.1.1926 Pori; Toiminnasta Vaasasta ja ympäristöstä huhtikuulla 1926 30.4.1926; Timo 7.10.1926, f. 516, op. 2, d. 937; 8 (Tampereen pik), Suuntaviivoja naisten edustajakokousten järjestämisestä ja naisten toiminnasta yleensä, ei pvm, saatu 24.10.1927, f. 516, op. 2, d. 999, RGASPI; Pohjolan työläis- ja talonpoikaisnaisten edustajakokous Martinniemiellä, PV 29.6.1926; Naisilla hyvä piiriedustajakokous Oulussa, PV 31.1.1928; Tuomivaara, 72–76; Lähteenmäki, 186–188.

144 SKP:n pl 1926, 106–107 (Hilja) (Eva Korhonen), f. 516, op. 2, d. 921; Leo (Lauri Lamminen) ht:lle 29.9.1926; vrt. Hilja (Eva Korhonen) ht:lle (Hanna Malm) 25.10.1926, d. 934, RGASPI, jossa Korhonen kannatti edustajakokousten pitämistä useammin.

145 Esim. TT 18.5.1926; Oulun ja lähiseudun työläisnaisten päätöksiä, PV 15.6.1927; Työläis- ja talonpoikaisnaisilla koko Oulun lääniä käsittävä edustajakokous, PV 8.1.1930.

146 Tuomivaara, 83–84, 89–90; Katainen 1994, 23–24; Lähteenmäki, 188–189; ks. myös -ilja (Eva Korhonen), Muutokset jäsenistön lukumäärässä, heidän vaikutuksensa lisääntyminen joukkojen keskuudessa ja komiteoidensa järjestely 31.5.26, f. 516, op. 2, d. 937; Pohjolan metsä- ja uitto-työläisten toiminnasta, ei pvm, saatu 30.5.1927, d. 996, RGASPI; Naisilla hyvä piiriedustajakokous Oulussa, PV 31.1.1928.

MAANALAISUUDEN VIEHÄTYS

SKP:n johto sitoutui vuoden 1918 tappiota selittäessään lujasti näkemykseen, että vallankumous hävittiin, koska ei ollut kommunistista puoluetta. Käsitystä ei sen kummemmin testattu Suomen vallankumoustapahtumien taustaa vasten – ei selitetty, miten puolue olisi taannut vallankumouksen onnistumisen. Selitys puolueen puuttumisesta painotti subjektiivisen tekijän merkitystä vallankumouksessa ja syrjäytti arviot tilanteesta – puolueesta sinänsä tuli kaikkeen kykenevä voima, itseisarvo. Se ohjasi SKP:n toimintaa vahvasti myös organisoitumiskysymyksessä.

PIIRIORGANISAATIO

Kun SKP uskoi, että se voisi oman organisaationsa avulla luoda ja ohjata erilaisia liikehdintöjä, se ei pitänyt julkista järjestäytymistä, varsinkaan uuden vasemmistopuolueen luomista, tärkeänä. SKP ei käyttänytään voimavarojaan ensisijaisesti julkisen organisaation vahvistamiseen, vaan päätti jo syyskuun alussa 1923 korvata vaalipiireihin ja niiden keskuspaikkojen vaalipiirikolmikiöihin perustuneen organisaation kahdeksalla toiminta-alueella sekä lähettää niihin organisaattorin.¹⁴⁷

Päätös sijoittaa palkallinen organisaattori kahdeksan alueen keskuspaikkaan – Helsinkiin, Kotkaan, Turkuun, Tampereelle, Vaasaan, Ouluun, Kuopioon ja Sortavalaan – ja järjestäjän lähettäminen niihin antoi organisaation muodostamiselle aiempaa parempia tulevaisuuden näkymiä. Alueet supistuivat kuitenkin yhdellä, kun Sortavalaan ei organisaattorin lähettämisestä huolimatta syntynyt SKP:n elimiä. Menetystä yritettiin paikata siirtämällä Kaakkois-Suomen keskus syksyllä 1924 Kotkasta Viipuriin.¹⁴⁸ Jäljelle jääneet seitsemän aluetta ja niiden organisaattorit muodostivat Suomen byroon ja sotilaiden parissa toimineen sotilasjärjestön ohella SKP:n organisaation keskeisen osan koko 1920-luvun lopun.

SKP:n organisoitumisalueet eivät rikkoneet täysin vaalipiirijakoa, sillä Helsingin organisaattori vastasi käytännössä Uudenmaan vaalipiiristä. Viipurista hoidettiin molemmat Viipurin vaalipiirit mutta osin myös Kuopion itäistä, Tampereen organisaattorit toimivat Hämeen vaalipiirien ohella Turun pohjoisessa ja Jyväskylän itäisessä vaalipiirissä. Kuopiosta pidettiin yhteyttä Kuopion vaalipiirien ohella Kainuuseen. Vaasan ja Oulun organisaattorit toimivat lääniensä eteläisten ja pohjoisten vaalipiirien alueella.

Maanalainen organisaatio ei kehittynyt toivotulla tavalla. Paikalliskomiteoita toki perustettiin, mutta ne kaipasivat jatkuvaa huolenpitoa. Niinpä piiriorganisaattoreilla meni huomattavasti aikaa kiertäessään ympäri aluettaan solmimassa yhteyksiä uudelleen ja uudelleen. Suomen byroo esittikin talvella 1925, että alueille sijoitettaisiin apulaisorganisaattori.¹⁴⁹ Ratkaisu siirtyi kuitenkin SKP:n puolueko-

147 Kk, Salaisen puoluetöyöme pääkohdat ja alueet; 17 (SB) ht:lle (kk) 6.10.1923, d. 741, RGASPI; vanhasta organisaatiosta, Saarela 1996, 203–206, 322.

148 17 (SB) ht:lle (pb) 16.10.1924, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI.

149 17 (SB) ht:lle (pb) 19.2. ja 12.3.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

kouksen jälkeiseen aikaan – syksyllä 1925 rajan takaa lähetettiin viisi henkilöä piirien käytettäväksi. Kaksi muuta valittiin Suomessa.¹⁵⁰

SKP:n piiriorganisaattoreina toimi kevään 1928 pidätyksiin asti parikymmentä henkilöä. Osa heistä – Antti Hyvönen, Antti Ojala, Jalmari Mäkinen, Jaakko Kivi – oli SSTP:n piirisihteereitä, jotka vältettyään vangitsemisen elokuussa 1923 palasivat SKP:n keskuskomitean istunnon jälkeen Suomeen mutta eri paikkakunnille. Toisen osan muodostivat jo aiemmin Neuvosto-Venäjälle siirtyneet ja siellä Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopistoon (LVKY) sijoitetut henkilöt, joilla kuitenkin oli aiempaa kokemusta toiminnasta suomalaisen kommunismin piirissä. Tällaisia henkilöitä olivat Jalmari Rasi, Bernhard Liimatainen, Jukka Lehti (Toivola), Harry Michelsson.¹⁵¹

Vuoden 1925 jälkeen koulutuksesta LVKY:ssa tuli tavallaan ehto piiriorganisaattoriksi pääsyyllä. Se merkitsi myös sitä, että valinta tehtiin rajan takana – SKP:n johto poimi opiskelijoista sopivia henkilöitä lähetettäväksi Suomeen. Heitä olivat maahan syksyllä 1925 tulleet Heikki Stenius, Lauri Lamminen, Eva Korhonen, Erkki Nissinen, Jalmari Vilenius, Martti Solin, seuraavana syksynä saapunut Lauri Gustafsson sekä syksyllä 1927 tullut Allan Visanen.¹⁵² Organisaattorin ottaminen Suomesta oli paljon harvinaisempaa. Tässä mielessä Turkuun Helsingistä lokakuussa 1924 lähetetty Konrad Arppe, Helsingin alueella vuoden 1925 alusta kesään 1926 toiminut Toivo Vuorela, Ou-

Eva Korhonen oli vuosina 1923–28 ainoa nainen SKP:n piiriorganisaattorina. (Kansan Arkisto)

150 SKP:n pb 16.6., 20.8. ja 31.10.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb ht:lle (SB) 24.8.1925; 17 (SB) ht:lle (pb) 22.10.1925, d. 869; 17 (SB) ht:lle (pb) 18.3.1926, d. 936, RGASPI.

151 Asiakirja 808 tai Siikasen kertomus, Suomen byroon toiminta (kansio 90), am; ptk 25/1928, hm 887 (Antti Ojala); ptk 16/1928, hm 1253 (Bernhard Liimatainen); Pääosasto (po) Tampereen, Sortavalan ja Vaasan edustuksille 30.1.1928, hm 1276 (Harry Michelsson), EKV, VA; Antti Hyvönen, *Kokemuksia maanalaisuuden tieltä*. Tampere 1973, 76–79, 92–93; SKP:n pb 16.6.1925, f. 516, op. 2, d. 884, RGASPI.

152 SKP:n pb 20.8. ja 31.10.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb ht:lle (SB) 24.8. ja 14.9.1925; 17 (SB) ht:lle (pb) 22.10.1925, d. 869; Pb ht:lle 12.12.1926, d. 941, RGASPI; Asiakirja 808 tai Siikasen kertomus, Suomen byroo (kansio 90), am; akp 124/1928 Kuopio, hm 1244 (Erkki Nissinen); ptk 15/1928, hm 1282 (Jalmari Patokivi (ent. Vilenius)); ptk 11/1928, hm 1296 (Allan Visanen); Autobiografitseskaja spravka, f. 495, op. 269, d. 1262 (Lauri Gustafsson), RGASPI.

lun alueella toimineet Abel Majanen ja Ilmari Urpilainen sekä Viipurissa vaikuttanut Huvi Luotonen olivat poikkeuksia.¹⁵³

Piiriorganisaattorit elivät paikkakunnallaan yleensä puolilegaaleina ja esiintyivät jonkin liikkuvan ammatin harjoittajana: Antti Ojala oli esimerkiksi Oulussa nahkakauppias, Kuopiossa metsätyönjohtaja ja Turussa koneasiamies. Puolilegaalisuudessakin oli aste-eroja: Heikki Stenius tapasi Viipurissa harvoja yhteyshenkilöitään kaupungilla, jotkut sen sijaan järjestivät tapaamisia lehtien toimituksissa ja säilyttivät SKP:n ja SKNL:n kirjasia ja lehtisiä julkisten järjestöjen tiloissa.¹⁵⁴ Yhtä salamyhkäisiä olivat yhteydet Helsinkiin, jossa piiriorganisaattorit kävivät kuukausittain raportoimassa toiminnastaan mutta myös kokopäiväisissä tapaamisissa, joissa heille selostettiin tilannetta ja keskusteltiin ajankohtaisista kysymyksistä.¹⁵⁵ Puolilegaalisuus ei soveltunut kaikille: varsinkin Bernhard Liimatainen valitti toistuvasti olevansa toimintavaikeuksien ja ilmitulon pelosta väsynyt tai ”hermostunut ja henkisesti kulunut”.¹⁵⁶ Konrad Arppe puolestaan selitti imevänsä ”keuhko- ja vatsakatarri- sekä hermotautilääkkeitä”.¹⁵⁷

Piiriorganisaattorit eivät turvallisuussyistä toimineet yhdellä alueella kovin pitkää aikaa. Yleensä he vaihtoivat piiriä noin vuoden kuluttua, mutta Antti Ojala oli vuonna 1924 Vaasassa vain kesästä syksyyn. Pisimpään samalla paikkakunnalla toimi Antti Hyvönen, joka oli Tampereen alueen organisaattorina syksystä 1923 elokuuhun 1926. Piiriorganisaattorit onnistuivat aluksi välttelemään viranomaisia varsin hyvin, sillä poliisi sai kiinni vain Viipurin organisaattorin Jalmari Mäkisen marraskuussa 1925.¹⁵⁸ Paljon pahemmin kävi huhtikuussa 1928, jolloin lähes kaikki piiriorganisaattorit pidätettiin edellisvuoden lopulla kiinni jääneen Jalmari Rasin paljastusten perusteella.¹⁵⁹

Syksyllä 1928, kun kevään vangitsemisista oli toivuttu, Suomen byroon avuksi lähetetyt miehet elvyttivät yhteyksiä tai piireihin valittiin väliaikaisia organisaattoreita Suomessa olevista. He olivat kuitenkin lyhytaikaisia – esimerkiksi Tampereella toiminut Hilma Korkeala pidätettiin toukokuussa 1929. Noihin aikoihin Oulu oli ainoa piiri, jossa oli vakinainen piiriorganisaattori – Yrjö Jääskelä hoiti tehtävää maaliskuuhun 1930. Tilapäiset organisaattorit korvattiin LVKY:ssä koulutuksensa saaneilla pääosin vasta elokuussa 1929, jolloin Matti Janhunen sijoitettiin Uudelle-

153 Arpesta, 17 (SB) ht:lle (kk) 16.10.1924, f. 522, d. 110; Majasesta, 17 (SB) ht:lle (pb) 18.3.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI; Asiakirja 808 tai Siikasen kertomus, Suomen byroon toiminta (kansio 90), am; H(eikki)S(tenius) 11.5. vapaassa keskustelussa, hm 1083 (Heikki Stenius), EKV, VA; vrt. Pb ht:lle (SB) 24.8.1925, d. 869, jossa Oulun piirin apulaiseksi mainitaan Ilmari Urpilaisen vaimo Siina.

154 Ptk 25/1928, hm 887 (Antti Ojala); Eino Pallari Viipurin ao:n päällikölle 10.5.1928, hm 1083 (Heikki Stenius); akp 75/1929 Vaasa, hm 1573 (Arvi Laakso), EKV, VA.

155 17 (SB) ht:lle (pb) 17.1.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI; J. Rasi 21.12.1927, hm 669 (JRasi), EKV, VA.

156 17 (SB) ht:lle (pb) 11.3.1926, f. 516, op. 2, d. 936; Pekka (Bernhard Liimatainen), Suomen kommunistisen puolueen kk:lle 3.12.-26, d. 938; ks. myös Rauha (Jaakko Kivi) Akille (Kullervo Manner) 16.5.1927, d. 981, RGASPI.

157 (Pik 13) (Turku), 1.2.–15.3.1925, hm 664 (Konrad Arppe), EKV, VA.

158 Akp 47/1925 Viipuri, hm 626 (Jalmari Mäkinen), EKV, VA.

159 Upton 1970, 93–94; Antti Hyvönen, *SKP:n maanalaisuuden vuodet. Suomen työväenliikkeen historiaa 1920–1930-luvuilta*. Kuopio 1971, 70–71.

maalle, Kauko Heikkilä Turkuun ja Konrad Arppe Kuopioon. Arppe tosin poistui sairauden takia Suomesta jo marraskuun lopulla, ja Heikkilä siirtyi hänen tilalleen Kuopioon maaliskuussa 1930.¹⁶⁰

PAIKALLISKOMITEAT

Ottaessaan kantaa suomalaisen kommunismin julkiseen organisaatioon SKP vaati, että sen perustaminen oli aloitettava alhaaltapäin. Sama vaatimus ei pätenyt SKP:n organisaatioon, sillä sitä luotiin ylhäältä alaspäin. Syksyllä 1923 alueilleen saapuneiden organisaattorien ensimmäisenä tehtävänä oli synnyttää kolmen hengen aluekomitea sekä panna alulle ”organisatorinen ja johtava poliittinen työ”.¹⁶¹ Se tarkoitti erilaisten toimintojen järjestämistä mutta myös SKP:n oman organisaation luomista – piiriorganisaattorien tärkeänä tehtävänä oli perustaa paikalliskomiteoita eri paikkakunnille. Taulukko 2 kertoo SKP:n paikalliskomiteoiden määrän joulukuusta 1923 kesään 1930.

Taulukko 2: SKP:n paikalliskomiteat piireittäin 1923–1930

	12.1923	12.1924	3.1926	12.1926	12.1927	6.1929	6.1930
Helsinki	3	9	10	9	11	13	16
Oulu	9	9	19	24	36	44	33
Vaasa	8	15	23	27	17	18	13
Kuopio	5	11	22	19	18	17	10
Tampere	4	12	21	39	35	30	28
Viipuri (Kotka)	6	15	28	29	26	19	17
Turku	20	21	6	9	9	12	8
Sortavala	2	–	–	–	–	–	–
yhteensä	57	92	129	156	152	153	125

Lähde: 17 (SB) ht:lle (kk) 13.1.1924, f. 516, op. 2, d. 792; Jäsentilasto 4 vuosineljännekseltä 1924, d. 867; Skp-jäsentilasto 1.1.–31.3.1926, d. 936; Jäsenmaksutilitys neljänneltä neljännekseltä 1926, d. 987; Puoluetilasta nelj. vuosinelj. 1927, saatu 3.3.1928; Yleiskatsaus tilasta 11.6.–29 I.S., d. 1073; Organisaatiotyöstä, d. 1114, RGASPI.

Paikalliskomiteoiden määrä osoitti lähinnä SKP:n yhteyksiä eri paikkakunnille. Tilastojen mukaan ne olivat parhaimmillaan vuoden 1926 lopulla, jolloin puolueella oli 156 paikalliskomiteaa. Sen jälkeen määrä kääntyi laskuun. Paikalliskomiteoiden

160 44 (SB) ht:lle (pb) 21.11.1928 ja ei pvm, saatu 29.11.1928, f. 516, op. 2, d. 1036; 44 (SB) ht:lle (pb) 6.4.1929; Janne Puro (Konrad Arppe) SKP:n kk:lle 25.11.1929 Leningrad, d. 1073, RGASPI; Aatsinki, 207–208; Yrjö Jääskelä, *Henkipattona Suomessa*. Toimittanut Arvi Ranta. Pori 1978, 152–166; hmp I-B (Matti Janhunen); Kauko Heikkilä, *Elämäkertatietoja* 17.5.1947, hmp I/2, kaaderijaosto, SKP:n arkisto, KA.

161 SKP:n kk 6.9.1923, f. 516, op. 2, d. 726; Kk, Salaisen puolueyömmen pääkohdat ja alueet; 17 ht:lle 6.10.1923, d. 741, RGASPI.

määrän nousu ajoittui ennen muuta vuosiin 1924–26. Nousu koski Uudenmaan ja Turun alueita lukuun ottamatta kaikkia muita piirejä. Kuopion alueella kasvu pysähtyi kesään 1926, Vaasan, Tampereen ja Viipurin alueilla kasvu kääntyi laskuun vuoden 1927 aikana. Sen sijaan Oulun piirissä paikalliskomiteoiden määrä lisääntyi kesään 1929 asti.

SKP:ssa haluttiin ajatella, että salainen organisaatio synnyttäisi julkista toimintaa ja se puolestaan organisoituisi tarvitessaan julkiseksi liikkeeksi. Käytännössä asia oli päinvastoin – SKP:n organisaation kasvu kytkeytyi suomalaisen kommunismin julkisen liikkeen kehitykseen. Jotain toki saattoi vaikuttaa SKP:n puoluekouksen kesällä 1925 ja plenumin seuraavana kesänä esittämä vaatimus paikalliskomiteoiden verkon laajentamisesta sekä apulaisorganisaattorien saanti piireihin¹⁶² mutta SKP:n organisaatio ei olisi laajentunut ilman julkisten järjestöjen nousua. Työväen paikallisjärjestöjen, työväen ja pienviljelijäin yhdistysten sekä vaalijärjestöjen synty vuodesta 1924 lähtien loi pohjaa myös SKP:n paikalliskomiteoiden muodostamiselle. Organisaation myöhäisempi kehittyminen Pohjois-Suomessa liittyi vaali- ja ammatillisten järjestöjen yleistymiseen pohjoisessa vaalipiirissä.¹⁶³ Ajoittain jopa sanottiin suoraan, että paikalliskomitea oli luotu julkisen toiminnan ihmisistä.¹⁶⁴

SKP:n organisaatio ei kuitenkaan laajentunut samalla lailla kuin julkinen organisaatio: SKP:lla ei ollut paikalliskomiteoita läheskään kaikissa kunnissa, joissa julkinen toiminta oli vilkasta. Varsinkin Kuopion läntisessä vaalipiirissä oli monia kuntia – esimerkiksi Tuusniemi, Rautalampi, Iisalmen maalaiskunta, Keitele, Kiu-ruvesi, Nilsia, Vesanto ja Vieremä – joissa ei ollut SKP:n elimiä, vaikka kaikissa oli monia julkisen liikkeen järjestöjä ja vankka kannatus.¹⁶⁵

Käytännössä asiat eivät muutenkaan olleet niin hyvin kuin tilastot antoivat ymmärtää. Ensinnäkin tilastot liioittelivat organisaation vahvuutta ja monipolvisuutta. Esimerkiksi Viipurin alueelta kerrottiin vapun alla 1925, että Sortavalassa, Voikkaalla, Parikkalassa ja Räisälässä oli paikalliskomitea. Kuopiosta raportoitiin puolestaan toukokuun lopussa samaa Iisalmesta ja Lapinlahdelta. Kuitenkin näillä paikkakunnilla oli vain yksi SKP:n jäseneksi kirjattu henkilö.¹⁶⁶ Näistä yhden jäsenen paikalliskomiteoista pyrittiin eroon, mutta niitä säilyi koko ajan varsin runsaasti. Esimerkiksi vuonna 1929 neljässä Turun alueen neljästätoista paikalliskomiteasta oli vain yksi jäsen. Viipurin alueella vastaavia oli seitsemän 32:sta, Tampereella kuusi 33:sta ja Oulun alueella viisi 49:stä.¹⁶⁷

Paikalliset jäsenmäärät antoivat muutenkin ymmärtää, että paikkakunnalla oli SKP:n jäseniä vain paikalliskomitean jäsenten verran. Kolmen hengen tai sitä pie-

162 Päätöslauselma puolueen organisatiotyöstä kesäk. 1925 – heinäk. 1926 välisenä aikana ja sen edelleen kehittämiseksi, f. 516, op. 2, d. 926; ks., miten SB perusteli lisätyövoiman saamista piireihin paikalliskomiteoiden huonolla tilalla, 17 (SB) ht:lle (pb) 12.3.1925, d. 868, RGASPI.

163 Uuno Väre, Pikki II:nen (Yleiskatsaus kesäk. 10. p:ään 1928) 6.7.1928 Leningrad, f. 516, op. 2, d. 1040, RGASPI.

164 Esim. Näköaloja eri pakeista 31.12.1927, f. 516, op. 2, d. 1040, RGASPI.

165 Kuopion piirin paikalliskomiteoista, esim. Pik:den jäsen-, solu- ja ryhmätilasto 31.5.1926, f. 516, op. 2, d. 937; Hannu, Tilanteen vaatimat muutokset numerolliseen rekisteriin, ei pvm, mutta vuonna 1929, d. 1073, RGASPI.

166 10-alueen jäsenluettelo 30.4.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pak:den (alue 5) jäsen-, solu ja ryhmätilasto 31.5.-26, d. 937, RGASPI.

167 Turku; Viipuri 1929; Tampere 1929; Oulu 1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

nempiä paikalliskomiteoita oli Viipurin piirissä huhtikuussa 1925 puolet kahdeksastatoista ja kesällä 1929 lähes yhtä suuri osuus – 15/32. Tampereen alueella vastavia paikalliskomiteoita oli kesällä 1929 14 33:sta, Vaasan piirissä 8/22, Oulun piirissä 19/49 ja Kuopion piirissä 6/16.¹⁶⁸ Niinpä yhden ihmisen siirtyminen paikkakunnalta, vangitseminen tai jättäytyminen muuten syrjään tuntui heti. SKP:n organisaatio olikin ennen muuta toistuvaa yritystä ylläpitää ja luoda uusia yhteyksiä.¹⁶⁹

Tilasto valehteli toisessakin suhteessa – se ei kertonut mitään paikalliskomitean toiminnallisesta tilasta. Siitä eivät liioin puhuneet piiriorganisaattorit, jotka eivät poistaneet paikalliskomiteoita tilastoista, vaikka ne olisivat menettäneet jäsenensä tai yhteydet niihin olisivat olleet poikki. Niinpä paikalliskomiteoiden määrää ei esimerkiksi vähentänyt ilmoitus siitä, että Rauman kaupunkikomiteasta olivat kaikki jäsenet lähteneet pois¹⁷⁰. Kuopion piirissä talvella 1925–26 tehdyt vangitsemiset eivät liioin vaikuttaneet mitään tilastoihin, vaikka raportit kertoivat yhteyksien moniin paikkakuntiin olevan kokonaan poikki¹⁷¹.

Edes kevään 1928 vangitsemiset eivät näkyneet tilastoissa, vaikka raportit kertoivat vielä kesällä 1929, että paikallis- tai kaupunkikomiteoita ei ollut ja yhteydet moniin paikkoihin olivat edelleen poikki.¹⁷² Esimerkiksi kesällä 1929 Vaasan piirissä ei ollut yhteyttä seitsemään 22 paikalliskomiteasta, Viipurissa yhteys oli poikki seitsemään 32 ja Tampereella kahdeksaan 33 komiteasta.¹⁷³ Kesällä 1930 tilastossa ylpeiltiin 125 paikalliskomiteasta, mutta samaan aikaan kerrottiin muualla, että yhteydet olivat poikki 47 paikkakunnalle.¹⁷⁴

Pienet paikalliskomiteat kykenivät harvoin johtamaan mitään toimintaa, minkä Viipurin organisaattori jopa myönsi.¹⁷⁵ Paikalliskomiteat eivät välttämättä edes kokoontuneet säännöllisesti. Esimerkiksi Turussa kaupunkikomitea oli pikemminkin henkilökohtaisia yhteyksiä – se kokoontui vasta syksyllä 1927¹⁷⁶.

SOLUT

Vaikka paikalliskomiteat osoittivat jollain tavalla SKP:n yhteyttä eri paikkakunnille ja samalla myös sen vaikutuksen laajuutta, ne eivät kuitenkaan olleet puolueen

168 Viipuri 1929; Tampere 1929; Vaasa 1929; Oulu 1929; Kuopio 1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

169 Esim. Pik 2 (Oulu) 15.3.1926, f. 516, op. 2, d. 937; Pik 8 (Tampere), Toiminta 1.XI–1.XII -26, d. 938; Selostus syyskuulta 13. piiristä (Turku), saatu 24.10.1927; Illegaalista toiminnasta pikki 3:n (Vaasa) alueella lokakuulla 1927 31.10.1927, d. 999, RGASPI.

170 8 (Tampereen pik): Raportti Satakunnasta, ei pvm, saatu 31.5.1926, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI.

171 5 (Kuopion pik), Pik-raportti 30.4.1926, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI.

172 Pikki XII. Yleiskatsaus 20.2.1929; K:lle, Yleiskatsaus puolueen tilaan organisatiollisesti ja poliittisesti XV, XVI ja XVII alueilla 1.4.1929; Yleiskatsaus tilasta 1.6.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

173 Vaasa 1929, Viipuri 1929, Tampere 1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

174 Organisaatiotyöstä, f. 516, op. 2, d. 1114, RGASPI.

175 Pik 10 (Viipuri) toiminnasta marraskuulta (1927), f. 516, op. 2, d. 1037, RGASPI.

176 13 (Turun pik), Organisaatorinen työ, saatu 29.11.1924, f. 516, op. 2, d. 793; SKP:n pk 1925, 144–146 (Sepeteus) (Konrad Arppe), d. 836; Pekka: Tilanneselostus, pik 13 5.5.1926, d. 937; Pekka, Lyhyt selostus 13 piiriin tilasta 30.9.-26, d. 938; Selostus syyskuulta 13. piiristä, saatu 24.10.1927, d. 999; ks. myös No 5 (K.S.) 20.9.1926 ja K.S. 28.9.1926, d. 938, RGASPI, joissa raportit Kuopion piiristä.

omasta mielestä organisaation tärkeimmät elimet. Jo syksyllä 1923 annetuissa ohjeissa kehoitettiin perustamaan soluja tärkeiden paikkakuntien ohella tärkeille paikoille, joiksi mainittiin tehtaat.¹⁷⁷ Tehdassoluista tuli kuitenkin vasta seuraavana vuonna erityisen tärkeitä.

SKP:n intoilu työpaikasta näkyi jo julkisten järjestöjen kehittämisvaatimuksissa, mutta vielä suuremmaksi se nousi maanalaisen organisaation kohdalla. Kullervo Manner julisti tehtaan linnoitukseksi, jonka oli kestettävä vihollisen piiritystä mutta valmistauduttava myös uloshyökkäykseen¹⁷⁸. SKP:n intoilu tuli näkyviin myös siinä, että politbyroo asetti talvella 1925 tavoitteeksi laajentaa senhetkistä 70 työpaikkasolun määrää viiteensataan vuoden loppuun mennessä. Kesällä pidetty puoluekokous pani vieläkin paremmaksi – oli pyrittävä siihen, että työpaikkasolujen lukumäärä vastaisi ”työpaikkojen määrää, niiden suuruutta ja ennen kaikkea niiden merkitystä vallankumouksen valmistustyössä”¹⁷⁹.

Kovat tavoitteet osoittivat SKP:n johdon kuvittelevan, että tehtävä olisi yksinkertainen. Piiriorganisaattorien raportit kertoivat kuitenkin toista: Oulussa työpaikkasoluja ei pidetty merkittävänä ja Turussa vastustettiin työpaikkakohtaista järjestäytymistä.¹⁸⁰ Tampereen konepajalla saatiin sentään syksyllä 1925 syntymään solu.¹⁸¹ Vaikeuksista huolimatta SKP ylpeili jo puoluekokouksessa kesällä 1925 organisaation olevan ”oikealla ja terveellä bolshevistisella pohjalla” ja ankkuroituneen ”työpaikoille, joukkojen välittömään yhteyteen”¹⁸². Taulukot 3 ja 4 SKP:n solujen ja työpaikkasolujen määrästä osoittavat, missä määrin SKP:lla oli syytä röyhisteilyyn.

Taulukko 3: SKP:n solut piireittäin vuosina 1924–1930

	3.1924	12.1924	3.1926	12.1926	12.1927	6.1930
Helsinki	45	30	50	42	50	94
Oulu	50	9	25	20	42	35
Vaasa	18	11	36	52	41	27
Kuopio	66	34	38	26	33	21
Tampere	34	?	53	91	68	37
Viipuri (Kotka)	80	34	99	99	60	37
Turku	?	?	13	16	14	26
Sortavala	2	–	–	–	–	–
yhteensä	295	118	314	346	308	277

177 SKP:n kk 6.9.1923, f. 516, op. 2, d. 726; Kk, Salaisen puolueuymme pääkohdat ja alueet; 17 (SB) ht:lle 6.10.23, d. 741, RGASPI.

178 K. M ht:lle 1.2.1925 Moskova, f. 516, op. 2, d. 878, RGASPI.

179 Pb ht:lle (SB) 22.2.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI; SKP I, 105.

180 Oulun alueelta selostusta toiminnasta, f. 516, op. 2, d. 793; Katsaus tilanteeseen Turun piirissä, ei pvm, saatu 10.6.1925, d. 868, RGASPI.

181 Pik 8:n (Tampere) raportti, ei pvm, saatu 11.1.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

182 SKP I, 103.

Taulukko 4: SKP:n työpaikkasolut piireittäin vuosina 1924–1930

	3.1924	12.1924	3.1926	12.1926	12.1927	6.1929	6.1930
Helsinki	20	18	22	28	31	26	22
Oulu	?	7	12	20	25	52	10
Vaasa	8	8	14	27	21	9	10
Kuopio	31	12	17	15	19	?	2
Tampere	10	0	23	58	39	6	26
Viipuri (Kotka)	29	25	59	74	37	29	28
Turku	?	0	9	10	9	6	8
Sortavala	2	–	–	–	–	–	–
yhteensä	98	70	156	232	181	128	94

Lähde: Skp S. Byroon organisatiosonitilasto 1.1.–31.3.1924, f. 516, op. 2, d. 792; Jäsentilasto 4 vuosineljännekseltä 1924, d. 867; Skp-jäsentilasto 1.1.–31.3.1926, d. 936; Jäsenmaksutilitys neljännekseltä 1926, d. 987; Puoluetilasta nelj. vuosinelj. 1927, saatu 3.3.1928; Yleiskatsaus tilasta 11.6.-29 I.S., d. 1073; Organisaatiotyöstä, d. 1114, RGASPI.

Taulukot osoittavat, että SKP:n suurimittaisia tavoitteita ei käytännössä edes lähennelty – vuoden 1926 ensimmäisellä neljänneksellä soluja oli kaikkiaan 314. Saman vuoden kolmannella neljänneksellä määrä nousi huippuunsa, 389:ään¹⁸³, josta luku laski vähitellen. Työpaikkasolujen määrä toki nousi 232:een ja niiden osuus kaikista soluista noin 2/3:aan vuoden 1926 lopussa. Sen jälkeen työpaikkasolujen määrä ja osuus alkoivat hitaasti laskea.

SKP:n plenumitkin kirjasivat kesällä 1926 ja 1927 myönteisenä solujen lisääntymisen. Jälkimmäisessä kokouksessa arveltiin kuitenkin, että menestyksen olisi pitänyt olla paljon suurempi.¹⁸⁴ Vuosien 1926–27 aikana SKP:n johto sai kuitenkin havaita, että menestys oli tilastoissa paljon kauniimpi kuin todellisuudessa.

Vuoden 1926 aikana politbyroo huomasi, ettei monissa kaupungeissa ollut työpaikkasoluja. Esimerkiksi Oulusta kerrottiin toukokuussa, että kaupungin kymmellä suurella työpaikalla tai sitä ympäröivillä sahoilla ei ollut yhtään SKP:n jäsentä – saati työpaikkasolua. Puolueen jäsenet olivat sen sijaan töissä pienissä liikkeissä tai omissa liikelaitoksissa. Jopa Viipurissa, Kotkassa ja Tampereella, joissa työpaikkasoluja mainostettiin olevan, ne olivat pikemminkin yhteyksiä työpaikalle.¹⁸⁵ Piiriorganisaattoreilla olikin tapana synnyttää työpaikkasoluja sillä perusteella, että jäseniksi kirjatut kävivät töissä jollain työpaikalla. Paikoitellen he jopa myönsivät nimenneensä eri työmailla työskentelevät rakennustyöläiset tai pienissä metalliverstaissa työskentelevät työpaikkasoluiksi.¹⁸⁶

183 Kertomus SKP:n kk:n politbyroon toiminnasta heinäkuulta 1926 helmikuulle 1927, f. 516, op. 2, d. 970, RGASPI.

184 Päätöslauselma puolueen organisatiotyöstä kesäk. 1925–heinäk. 1926 välisenä aikana ja sen edelleen kehittämiseksi, f. 516, op. 2, d. 926; Puolueen organisatiotyöstä heinäkuu 1926–heinäk. 1927 ja sen edelleen kehittämiseksi, d. 970, RGASPI.

185 Pb ht:lle (SB) 22.2.1926, f. 516, op. 2, d. 868; Puolueemme organisaatio, d. 935; Katsaus Oulun läänin etel. vaalipiirin toimintaan, ei allek, ei pvm, saatu 24.5.1926; Raportti Satakunnasta maalisk. 1926 3.4.1926, d. 937, RGASPI; Aatsinki 2007, 131–136.

186 Pak 1 (Helsinki) elo-syysk (1926), f. 516, op. 2, d. 938; ks. myös Pik 8, Tilanteesta piirillä 15.3.–10.4.1927, d. 999, RGASPI.

Vuoden 1926 kuluessa politbyroo havaitsi myös, että työpaikkasolujen määrä Helsingissäkin oli kovin pieni työmaiden lukumäärään verrattuna. Se vaatikin solujen perustamista ehdottomasti suuriin metalliteollisuuden yrityksiin – Siltatehtaalle, Laivatokkaan, Strömbergille. Vaatimukset synnyttivät keskusteluja organisaation laajentamisesta myös Arabian porsliini-, Fazerin karamelli- sekä Borgströmin, Itämeren ja Fennian tupakkatehtaille mutta muuta tulosta niistä ei ollut, sillä politbyroo toisti vaatimukset kesällä ja syksyllä 1927. Vaikka aiemmat vaatimuksetkaan eivät olleet täyttyneet, se lisäsi luetteloon valtion konepajat ja ampumatarviketehtaat.¹⁸⁷

Syyskuun alussa 1927 politbyroo jopa esitti, että tilanteen parantamiseksi suurimpien teollisuuskeskusten – Helsingin, Turun, Tampereen ja Kotkan – paikalliskomiteoiden oli palkattava muutamaksi kuukaudeksi organisaattorit, jotka pystyisivät toimimaan julkisesti. Heidän tehtävänään olisi säännöllistää solukokoukset ja ohjata solujen arkista toimintaa, opettaa illegaalien ja julkisen toiminnan yhdistämistä sekä solmia uusia yhteyksiä ja laajentaa pieniä työpaikkasoluja.¹⁸⁸ Samanlaisia julkista opetusta salaisen toiminnan tärkeydestä oli suositeltu Turkuun jo tammikuun 1926.¹⁸⁹

On epäselvää, palkkasivatko suuret paikalliskomiteat tai joku niistä tällaisia organisaattoreita. Työpaikkasolujen määrä tai tila ei kuitenkaan parantunut, ja keuhkokuumeeseen 1928 pidätykset tuhosivat organisaatiota niin pahoin, että sitä jouduttiin uudelleen luomaan ylhäältä alaspäin – kun yhteyksiä solmittiin eri paikkakunnille, työpaikkataso jäi taustalle. Esimerkiksi Konrad Arppen syksyllä 1929 Kuopion piiristä laatimassa raportissa todettiin, ettei edes kaupungeissa ollut soluja vaan yksittäisiä yhteyksiä piirikomitean jäseniin¹⁹⁰. Se ei näkynyt tilastoissa, sillä uudet organisaattorit ryhtyivät jälleen kirjaamaan työpaikkasolukseksi sen, että jäsen kävi töissä jollain työpaikalla.¹⁹¹

Piiriorganisaattorit kertoivat raporteissaan varsin harvoin työpaikkasolujen toiminnasta. Paljon tavallisemmin he valittivat, etteivät solut selostaneet toimintaansa työpaikoilla.¹⁹² Vähäinen raportointi viittasi siihen, ettei toimintaa ollut kovin paljoa. Tampereen konepajan solussa sanottiin sentään selostetun tehtäviä puolue-työssä ja Vikströmin moottoritehtaalla Vaasassa puolueen tarkoitusta. Muina saavutuksina kirjattiin keskusteluiden tai väittelyiden synnyttäminen ruokatunneilla – esimerkiksi Porin laatikkotehtaalla vertailtiin *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* ja sosiaalidemokraattisen *Uuden Ajan* kirjoituksia. Jotkut raportit tosin kertoivat

187 Pb ht:lle 22.2. ja 7.6.1926, f. 516, op. 2, d. 942 sekä 18.6. ja 15.7.1927, d. 987; Pik 1 loka-marrask. (1926), d. 938, RGASPI.

188 55 (pb) ht:lle (SB) 2.9.1927, f. 516, op. 2, d. 988, RGASPI.

189 Pb ht:lle (SB) 22.2.1926, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

190 J. Puro (Konrad Arppe) SKP:n kk:lle 25.11.1929 Leningrad, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI, jossa raportti Kuopion piiristä.

191 Pentti (Urho Väre), Organisaatiollinen tila, saatu 26.9.1929, f. 516, op. 2, d. 1137, RGASPI.

192 Hilja (Eva Korhonen), Raportti Satakunnasta tammikuulta 1926 24.1.1926; 3 (Vaasan alue), Havaintoja solujemme, paik. komiteitten työskentelystä 2.3.1926, f. 516, op. 2, d. 937; Mutka, Porin alap. komitean toiminnasta heinäkuulta, 5.8.1926, d. 938; 3 (Vaasan alue), Pakkien ja solujen toiminnasta marras-joulukuulla 1926; 3:n (Vaasan alue) pakkien toiminnasta helmikuulla 1927, d. 999, RGASPI.

ruokatunneilla puhuttavan enemmän urheilusta.¹⁹³ Mikään ei kuitenkaan viitanut siihen, että työpaikkasolut olisivat asettautuneet työpaikoille.

SKP:n organisaattoreiden raporttien mukaan toimintaa oli pikemminkin työpaikkojen ulkopuolella: paikalliskomiteat tai solut kertoivat opiskelevansa SKP:n kokousten lausumia organisoitumisesta tai puolueuudesta sekä tutustuvansa SKP:n nimissä julkaistuun kirjallisuuteen. Osa jäsenistä pitikin salaisen kirjallisuuden lukemista ja levittämistä mielekkäänä puolueuutena. Lehtiä ja kirjallisuutta jopa kaivattiin ajoittain enemmän. Ilmeisesti myös kokoukset, joissa esitettiin yleinen tilannekatsaus, koettiin asiallisiksi.¹⁹⁴ Niiden ja lehtien avulla SKP sai levitettyä arvioitaan maailmantilasta ja ilmeisesti myös lisättyä arvovaltaansa.¹⁹⁵ Pääosan elinten toiminnasta olisi kuitenkin voinut tehdä julkisesti: raporteissa sanottiin valmistauduttavan eri järjestöjen kokouksiin ja tilaisuuksiin sekä ohjattavan julkista toimintaa.¹⁹⁶

SKP:n johdon käsityksen mukaan toiminta oli vallankumouksellisempaa ja hienompaa, jos se tehtiin SKP:n nimissä ja ainakin näennäisesti sen ohjaamana. Tämä ei vakuuttanut kaikkia Suomessa olevia. Vaikka tarvetta SKP:n organisaatioon ei suoranaisesti kiistetty julkisesti, monet ilmeisesti näkivät SKP:n tarjoamassa organisoitumismallissa moninkertaista päällekkäisyyttä ja pysyttelivät ennen muuta julkisessa toiminnassa. Ajoittain se jopa sanottiin julki¹⁹⁷.

Monet illegaaliin organisaatioon liittyneetkin asettivat julkisen toiminnan etusijalle, mikä sai Vaasan organisaattorin kirjoittamaan kevättälvellä 1926 närkästyneenä, että monia aktiivisia jäseniä oli kuormitettu ”liikaa kaikenlaisilla legaalilla toimilla”. Vielä pahempaa oli se, että nämä henkilöt pitivät SKP:n toimia ”toisarvoisina”. Piiriorganisaattorit selittivätkin toistuvasti legaalisten luottamustehtävien haittaavan SKP:n organisaation kehittämistä.¹⁹⁸ SKP:n plenum neuvoi kesällä 1927

193 Pik 8:n (Tampere) raportti, saatu 11.1.1926; Hilja (Eva Korhonen), Raportti Satakunnasta tammikuulta 1926 24.1.1926; Raportti Satakunnasta maalisk. 1926 3.4.1926; Pik 3:n (Vaasa) alueelta 30.4.1926, f. 516, op. 2, d. 937; Toiminnasta pikki 16:ssa (Oulu) 1. nelj. 1929 15.4.1929, d. 1073, RGASPI.

194 Organisatorisista kysymyksistä, esim. Pik 8:n (Tampere) raportti, saatu 11.1.1926, f. 516, op. 2, d. 937; Pik 1 (Helsinki) elo-syysk. (1926), d. 938; 3 (Vaasan pik), Illeg. Toiminnasta syyskuulla 1927, d. 999; Pik 10 (Viipuri) toiminnasta marraskuulta (1927), d. 1037; 8. pikin (Tampere) kokouksessa käsitelty, saatu 13.1.1928, d. 1040; kirjallisuudesta, Katsaus tilanteeseen Turun piirissä, saatu 10.6.1925, f. 516, op. 2, d. 868; Pekka (Bernhard Liimatainen), Turun piirin toimintaselostus joulukuulta 1925; Pekka, Turun piirin toimintaselostus 11.1.1926; Hilja (Eva Korhonen), Raportti Satakunnasta tammikuulta 1926 24.1.1926; 3 (Vaasan pik), Havainnot solujemme, paik. komiteoitten työskentelystä 2.3.1926, d. 937; No 5 (K.S.) (Antti Ojala) 20.9.1926; K.S. 28.9.1926, d. 938; Selostus syyskuulta 13. piiristä (Turku), saatu 24.10.1927, d. 999, RGASPI; Järvenpää, 285–286.

195 K.S. 28.9.1926; K.S., Selostus no 5den pakkien kokouksesta 20.11.-26, f. 516, op. 2, d. 938, RGASPI.

196 Esim. Pik no 3:n (Vaasa) paikalliskomiteain työstä maaliskuulla 1926; 5 (Kuopio), Pik-raportti 30.4.1926, f. 516, op. 2, d. 937; 3:n (Vaasa) pakkien toiminnasta helmikuulla 1927; Pik 8 (Tampere), Tilanteesta piirillä 15.3.–10.4.1927, d. 999; Pik 10 (Viipuri) toiminnasta marraskuulta (1927), d. 1037; Pik 1 (Helsinki), Selostus lokakuulta 1927, d. 1040; Iso-Sisko (Toini Mäkelä), III. toiminnasta pikkin 3:n (Vaasa) alueella v. 1928 jälkipuoliskolla 8.2.1929, d. 1073, RGASPI.

197 Oulun alueelta selostusta toiminnasta, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI.

198 13 (Turun pik), Organisaatorinen työ, saatu 29.11.1924, f. 516, op. 2, d. 793; SKP:n pk 1925, 154–155 (Herman), d. 836; 3 (Vaasan pik), Havainnot solujemme, paik. komiteoitten työskentelystä 2.3.1926, d. 937; K.S. 28.9.1926, d. 938; 3:n (Vaasa) pakkien toiminnasta helmikuulla 1927 3.3.1927; Selostus syyskuulta 13. piiristä (Turku), saatu 24.10.1927; Illegaalista toiminnasta pikki 3:n (Vaasa) alueella lokakuulla 1927 31.10.1927, d. 999; Pik 10:n (Viipuri) toiminnasta helmikuulta, saatu 7.4.1928, d. 1040, RGASPI.

ratkaisemaan ongelman vapauttamalla ”legaalissa työssä” olleet vastuunalaisista tehtävistä ja ottamaan tilalle ”työkykyisiä tovereita työpenkkien äärestä”.¹⁹⁹

Organisaattoreilla oli näin taipumusta vähätellä julkista toimintaa. Jalmari Rasi oli huolestunut, kun Kuopion läntisessä piirissä oli niin paljon julkisia järjestöjä, ettei niitä johtamaan riittänyt SKP:n jäseniä. Toini Mäkeläkään ei osannut iloita siitä, että Vaasan piirissä oli joillakin paikkakunnalla vilkasta vasemmistolaista toimintaa mutta ei puolueen järjestöjä. Siitä oli varsin helppo siirtyä leimaamaan julkisen toiminnan etusijalle asettavia vääraoppisiksi. Toivo Antikainen valitti esimerkiksi keväällä 1929, miten yleiset ”legaaliset harhat” häiritsivät puoluettyötä.²⁰⁰

Näin SKP:ssa ei haluttu miettiä, oliko sen esittämässä mallissa jotain vikaa, vaan puolue korosti toistuvasti puutteiden johtuvan siitä, että puoluettyötä ei tunnettu riittävästi. Siksi se päätti jatkuvasti tehostaa valistustyötään ja osoittaa illegaalisen toiminnan välttämättömyyttä.²⁰¹ Se yritti kytkeä solut erilaisiin kampanjoihin ja selitti, että ennen niitä oli järjestettävä solujen kokouksia. Pyrkinessään liittämään oman organisaationsa kehittämisen jokapäiväisen elämän kysymyksiin SKP tunkeutui entistä selvemmin julkisten järjestöjen alueelle. Se ei yrittänytkaan vastata kysymyksen, mikseivät julkiset järjestöt voineet hoitaa kampanjoita ja niiden valmisteluita.

JÄSENET

SKP ei aluksi kiinnittänyt erityisempää huomiota jäsenten määrään – sen ikään kuin ajateltiin hoituvan organisaation laajenemisen myötä.

SKP oli alkuvuosinaan saanut suhteellisesti eniten jäseniä sellaisilla alueilla, joissa liike oli heikko sosiaalidemokraatteihin verrattuna. Se näkyi vuosikymmenen jälkipuolellakin Tampereen ja Viipurin vahvoina kannatuslukuina – Tampere oli vuoden 1926 lopussa jopa SKP:n vahvin piiri. Sen sijaan julkisen toiminnan vahvoilla alueilla valmius liittyä SKP:hen ei ollut yhtä suurta. Varsinkin Kuopion piirissä halu ryhtyä SKP:n jäseneksi oli vähäistä. Oulun piirissäkin liittymisvalmius lisääntyi vasta vuosikymmenen lopulla. Myös Turussa halu osallistua maanlaiseen toimintaan oli julkiseen toimintaan verrattuna pientä.

Yleensä SKP sai eniten jäseniä piirien keskuspaikoissa. Turun piirin jäsenistä esimerkiksi toimi kesällä 1930 57 % Turussa. Helsingin piirissä vastaava luku oli 47 %, Tampereella kolmannes ja Vaasassa lähes kolmannes. Oulun ja Kuopion piireissä jäsenistö ei keskittynyt samalla lailla keskuspaikkaan, sillä piirin jäsenistä oli kesällä 1929 Oulussa vain noin kaksitoista ja Kuopiossa yhdeksäntoista prosenttia.²⁰²

199 Puolueen organisatiotyöstä heinäk. 1926–heinäk. 1927 ja sen edelleen kehittämisestä, f. 516, op. 2, d. 971, RGASPI.

200 SKP:n pk 1925, 116 (Ema) (Jalmari Rasi), f. 516, op. 2, d. 836; Iso-Sisko (Toini Mäkelä), III. Toiminnasta pikkin 3 alueella vuoden 1928 jälkipuoliskolla, 8.2.1929; K.Ile (Toivo Antikainen), Yleiskatsaus puolueen tilaan organisatiollisesti ja poliittisesti XV, XVI ja XVII alueilla 1.4.1929, d. 1073, RGASPI.

201 Esim. Päätöslauselma puolueen organisatiotyöstä kesäk. 1925–heinäk. 1926 välisenä aikana ja sen edelleen kehittämiseksi, f. 516, op. 2, d. 926; Puolueen organisatiotyöstä heinäk. 1926–heinäk. 1927 ja sen edelleen kehittämisestä, d. 970, RGASPI.

202 Turku, saatu 14.6.1930; Uusimaa, saatu 14.6.1930; Tampere, saatu 14.6.1930; Vaasa, saatu 14.6.1930, f. 516, op. 2, d. 1137; Oulu 1929; Kuopio 1929, d. 1073, RGASPI.

Taulukko 5: SKP:n varsinaiset jäsenet vuosina 1923–1930

	12.1923	12.1924	3.1926	12.1926	12.1927	6.1929	6.1930
Helsinki	124	84	168	160	230	150	471
Oulu	70	67	139	202	222	273	425
Vaasa	54	85	151	186	170	118	147
Kuopio	77	90	171	192	193	53	101
Tampere	116	89	132	226	227	105	225
Viipuri (Kotka)	31	79	153	166	216	170	207
Turku	104	91	47	76	90	54	103
sotilasjärjestö	?	178	132	132	71	?	139
yhteensä	576	763	1093	1340	1419	923	1818

Lähde: 17 (SB) ht:lle (kk) 13.1.1924, f. 516, op. 2, d. 792; Jäsentilasto 4 vuosineljännekseltä 1924, d. 867; Skp-jäsentilasto 1.1.–31.3.1926, d. 936; Jäsenmaksutilitys neljänneltä neljännekseltä 1926, d. 987; Puoluettelusta nelj. vuosinelj. 1927, saatu 3.3.1928; Yleiskatsaus tilasta 11.6.–29 I.S., d. 1073; Organisaatio-työstä, d. 1114; Olli, SKP:n sotilasjärjestön tilasta kesäkuulla 1930, d. 1138, RGASPI.

SKP:n jäsenkehitys noudatteli liikkeen yleisiä nousuja ja laskuja. Varsinkin keväällä 1928 tehdyt vangitsemiset vaikuttivat huomattavasti jäsenmäärään. Se näkyi voimakkaimmin Kuopion alueella, jossa varsinaisia jäseniä katosi 140 193:sta eli yli 72 prosenttia. Myös Tampereen piirissä hävisi reilut sata jäsentä. Sen sijaan Oulun piirissä vangitsemiset eivät tuntuneet, vaan jäsenmäärä jatkoi nousuaan. Kesällä 1930 aiempi taso oli ylitetty huomattavasti myös Helsingin alueella ja Tampereella, Viipurissa ja Turussa noustu aiemmalle tasolle. Kesän 1929 jälkeinen nousu saatettiin osittain hankkia sillä, että aiemmat kandidaattijäsenet kirjattiin varsinaisiksi jäseniksi.

SKP:n johdon keskeinen naisvoima Hanna Malm väitti, ettei SKP voisi jatkaa työtään tehokkaasti, ellei sillä olisi naisjäseniä ja ellei se siten olisi kiinni työtätekevien naisten keskuudessa.²⁰³ Taulukko 6 osoittaa, missä määrin nämä toiveet toteutuivat.

Naisten osuus SKP:n jäsenistä vaihteli SSTP:n lakkauttamisen jälkeen kymmenen ja viidentoista prosentin välillä. SKP ei siten saanut kerättyä riveihinsä yhtä suurta naisosuutta kuin Suomen vanha työväenpuolue, jossa naisten osuus oli yli 20 prosenttia, tai SSTP, jossa se oli neljänneksen²⁰⁴. Osuus oli kuitenkin suurin piirtein sama kuin suuressa julkisessa kommunistipuolueessa – KPD:n jäsenistä oli vuonna 1929 16,5 % naisia²⁰⁵. SKP:n naisjäsenet keskittyivät muutamaa kaupunkiin – kesällä 1930 yli puolet naisjäsenistä työskenteli Helsingissä, Hyvinkäällä, Kotkassa, Tampereella tai Pietarsaareissa, yksistään Helsingissä jäsenistä oli kolmannes. Sen sijaan Oulussa ja Oulun piirissä naisten osuus ei lisääntynyt edes vuosikymmenen lopun huomattavan jäsenkasvun myötä.²⁰⁶

203 SKP:n pk 1925, 503–504 (Malm), RGASPI.

204 Lähteenmäki, 331; Saarela 1996, 317.

205 Winkler 1985B, 445.

206 Uusimaa, saatu 14.6.1930; Viipuri, saatu 14.6.1930; Tampere, saatu 14.6.1930; Vaasa, saatu 14.6.1930, f. 516, op. 2, d. 1137, RGASPI.

Taulukko 6: Naisten määrä ja osuus SKP:n varsinaisista jäsenistä vuosina 1923–1930

	12.1923	12.1924	3.1926	12.1926	12.1927	6.1930
Helsinki	73 58,9	25 29,8	49 29,2	58 36,3	68 29,6	153 32,5
Oulu	3 4,3	4 6,0	14 10,1	24 11,9	20 9,0	16 3,8
Vaasa	? ?	7 8,2	21 13,9	29 11,6	22 12,9	14 9,5
Kuopio	6 7,8	4 4,4	3 1,8	7 3,6	14 7,3	10 9,9
Tampere	16 13,8	21 23,6	10 7,6	19 8,4	26 11,5	26 11,6
Viipuri	3 9,7	11 13,9	24 15,7	26 15,7	42 19,4	33 15,9
Turku	5 4,8	2 2,2	3 6,4	4 5,3	2 2,2	13 12,6
Sotilasjärjestö	?	0 0,0	16 12,1	0 0,0	0 0,0	?
yhteensä	106 18,4	74 10,0	140 12,8	187 14,0	196 13,5	265 14,9

Lähde: 17 (SB) ht:lle (kk) 13.1.1924, f. 516, op. 2, d. 792; Jäsentilasto 4 vuosineljännekseltä 1924, d. 867; Skp-jäsentilasto 1.1.–31.3.1926, d. 936; Jäsenmaksutilitys neljänneltä neljännekseltä 1926, d. 987; Puoluettelasta nelj. vuosinelj. 1927, saatu 3.3.1928, d. 1073; Organisaatiotyöstä, d. 1114, RGASPI.

Hanna Malm selitti naisten vähäistä osallistumista sillä, että koko liikkeen parissa oli edelleen virheellisiä käsityksiä naisten toiminnasta. Hän vaatikin puoluetta vapautumaan kaikista ennakkoluuloista ja vääristä käsityksistä. Yksipuolisena liioitteluna hän piti esimerkiksi väitettä, että naisia ei voisi ottaa illegaaliseen työhön, koska he lörröttelivät.²⁰⁷

Sitoutuminen SKP:hen ei ollut kovin luja, jos sitä mitattiin velvollisuuksien suorittamisella. SKP:n sääntöjen mukaan jokaisen puoluejäsenen oli maksettava jäsenmaksua. Se ei kuitenkaan ollut aivan selvää kaikille jäseneksi luetuille, sillä kesäkuussa 1924 jäsenmaksunsa maksoi vajaa kaksitoista prosenttia jäsenistä, vuoden 1925 kolmannella neljänneksellä hieman yli kaksitoista prosenttia, vuoden 1926 alussa hieman reilut viisitoista mutta vuoden lopussa jo 27 prosenttia. Kesällä 1930 jäsenmaksuprosentti oli jo 35.

Parhaiten jäsenmaksuja maksettiin Helsingin alueella, jossa maksun suoritti syksyllä 1925 hieman yli 38, vuoden 1926 alussa 42 ja saman vuoden lopussa 64 prosenttia. Seuraavana vuonna noin kaksi kolmannesta jäsenistä maksoi maksunsa. Myös Tampereen piirissä puolet jäsenistä maksoi maksunsa vuoden 1926 lopulla. Vaasan alueellakin päästiin 35 prosenttiin vuoden 1926 lopussa. Sen sijaan Oulussa ja Kuopiossa jäsenmaksunsa maksoi joka kymmenes jäsen vasta vuonna 1929.²⁰⁸

Suomen byroo piti syksyllä 1924 syynä jäsenmaksujen vähäisen maksamisen sitä, että jäsenet kokivat yhden prosentin veron kuukausituloistaan liian korkeaksi. Se esittikin, että alle 1 500 markkaa kuukaudessa ansaitsevat maksaisivat viisi markkaa ja enemmän ansaitsevat kymmenen markkaa.²⁰⁹ Se saattoi vaikuttaa valmiuteen maksaa jäsenmaksuja.

207 SKP:n pl 1925, 89–90 (Malm); SKP:n pk 1925, 501–503 (Malm), RGASPI.

208 SKP S-byroon jäsenverotilitys 2-vuosineljännekseltä 1924, f. 516, op. 2, d. 793; Jäsentilasto 3. vuosineljännes 1925, d. 869; SKP-jäsentilasto 1.1.–31.3.1926, d. 936; Jäsenmaksutilitys neljänneltä neljännekseltä 1926, d. 987; Yleiskatsaus tilasta 11.6.–29, d. 1073; Organisaatiotyöstä, d. 1114., RGASPI.
209 17 (SB) ht:lle (pb) 23.10.1924, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI; Saarela 1996, 322.

Jäsenmaksujen vähäinen maksaminen kertoi myös siitä, että jäseneksi ottamiseen ei ollut tarkkoja määräelmiä. Piiriorganisaattorit saattoivat nimittäin merkitä jonkun henkilön jäseneksi sillä perusteella, että hänelle oli joskus annettu puolueen lentolehtisiä tai kirjallisuutta. Kyseinen henkilö ei siten välttämättä edes tiennyt jäsenyydestä.²¹⁰

Se opittiin paremmin, että oli asetettava suureellisia tavoitteita. Helmikuun puolivälissä 1930 Tampereen piirikomitea haastoi Oulun piirikomitean sosialistiseen kilpailuun. Samalla se aikoi hankkia kesäkuun alkuun mennessä kaksisataa uutta jäsentä, laajentua kymmenelle uudelle työpaikalle ja kymmeneen uuteen kylään, nostaa työpaikkasolujen määrää kahdellasadalla prosentilla, julkaista kolmekymmentä työmaa-, neljä piiri- ja kaksi aluelehteä ja saada solut kokoontumaan säännöllisesti viikoittain.²¹¹

KOMMUNISTINEN NUORISOLIITTO

Kommunistinen liike halusi ulottaa vaatimuksen salaisen ja julkisen toiminnan yhdistämisestä myös nuorisojärjestöihin. Jo sosiaalidemokraattisen nuorisoliiton lakkauttamisen yhteydessä keväällä 1923 Kommunistinen nuorisointernationaali ja sen suomalainen edustaja Pekka Paasonen suosittivat Suomeen illegaalisten suhteiden voimistamista liitto- ja piiritasolla. Molemmat olivat myös närkästyneitä, kun Suomessa ei välitetty annetuista ohjeista eikä lykätty uuden julkisen nuorisoliiton perustamista.²¹²

Paasonen ja SKP patistivat myöhemminkin syntynyttä Sosialistista nuorisoliittoa huolehtimaan illegaalisen järjestön luomisesta. Salaisen järjestön perustamista pidettiin tarpeellisenä Suomen vaikean tilanteen takia, mutta siihen kytkeytyi myös pyrkimys liittää nuorisotoiminta selvemmin SKP:n alaisuuteen. Esitykset eivät innostaneet nuorisoliiton johtoa, ja Suomen byrookin epäili niiden synnyttävän rinnakkaisorganisaation. Asia eteni vasta syksyllä 1924, kun kesällä maahan saapunut Toivo Antikainen perusti *Nuori Kommunisti* -lehden edistämään nuorisoliiton salaista organisoitumista. Antikainen katsoi sen tarpeelliseksi, jotta voitaisiin tehdä ”varsinaista bolshevistista propagandaa”. KNI:kin halusi, että Suomessa olisi salainen liitto, ja myönsi helmikuussa 1925 kahden kuukauden palkkarahat illegaalisen nuorisokoneiston kunnostamiseen.²¹³ Kesällä 1925 SKP:n puoluekokouksessa puhuttiin jo Suomen kommunistisesta nuorisoliitosta, vaikka mitään

210 Kertomus tilanteesta Turun piirissä, ei pvm, saatu 10.6.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI;

Käsikirjoitettu raportti Rasin kuulustelusta 7.12.(1927), hm 669 (Jalmari Rasi), EKV, VA.

211 Sosialistinen kilpailusopimus SKP:n Tampereen ja Oulun piirikomiteain välillä 15.2.1930, f. 516, op. 2, d. 1137, RGASPI.

212 KNI:n tpk nuorisoliiton johdolle 26.4.1923 Moskova; Päätös Suomen liiton asiasta; Raportti Suomen nuorisoliikkeestä huhtikuulla v. 1923, f. 516, op. 2, d. 729, RGASPI; Parkkari 1970, 123–127.

213 SKP:n nuorisokeskuskomitea tovereille, ei pvm, saatu 24.1.1924, f. 522, op. 1, d. 109; 17 (SB) ht:lle (kk) 24.11.1923, d. 108; Kalle (Toivo Antikainen) kk:n nj:lle 16.10.1924; Kk ht:lle (SB) 17.11.1924; 17 (SB) ht:lle (pb) 11.12.1924, f. 516, op. 2, d. 793; A.B. (Pekka Paasonen) rakkaille tovereille 10.12.1924, d. 823; 17 (SB) ht:lle (pb) 5.2.1925; A.B. (Pekka Paasonen) N.Z:lle (SSNL:n ltmk) 10.2.1925, d. 868, RGASPI; Parkkari 1970, 138–142.

SKP:n Suomen byroossa vuosina 1924–25 vaikuttaneella Toivo Antikaisella oli keskeinen rooli Nuoren Kommunistin ja Suomen kommunistisen nuorisoliiton syntyyn. (Kansan Arkisto)

perustavaa kokousta sille ei pidetty.²¹⁴ Ensimmäisen edustajakokouksensa liitto piti Tukholmassa elokuussa 1929.

Palkattu organisaattori ja SKP:n vaatimukset salaisen nuorisoliiton organisaation lujittamisesta²¹⁵ eivät kuitenkaan tuottaneet kovin hyviä tuloksia, sillä opintoyhdistyksissä ja muissa nuorisojärjestöissä toimineet nuoret eivät aktiivisuudestaan huolimatta olleet innostuneita liittymään kommunistiseen nuorisoliittoon: toukuussa 1925 SKNL:ssa oli noin 250 jäsentä, kesällä 1929 noin 500 ja tammikuussa 1930 noin 600.²¹⁶ Vähäistä jäsenmääräänsä SKNL kompensoi selittämällä, että ”sen jäsenistössä on vain nuorison kyvykkäin ja toimelijain osa”, se oli ”etujoukon järjestö, johtava järjestö”.²¹⁷

Liiton sihteeri Eino Lehto pyrki kesällä 1928 vierittämään syytä heikosta menestyksestä työpaikoille tunkeutumisessa SKP:n niskaan – se ei ollut auttanut riittävästi. Liitto ylpeili kuitenkin järjestäneensä kahdeksan piirikokousta vuoden 1928 aikana.²¹⁸ Jäsenmäärän vähäisyys ilmeisesti sai SKP:n muistuttamaan, että ”legaalisten järjestöjen” oli oltava koko ajan ”illegaalisen liiton vaikutuksen alaisena”.²¹⁹

SKNL:n ensimmäisessä edustajakokouksessa todettiin objektiiviset edellytykset liiton kasvulle suotuisiksi, koska julkinen liike oli edennyt voimakkaasti. Se pitikin syitä hitaaseen kasvuun subjektiivisina: liiallinen varovaisuus oli aiheuttanut ”kuoreen kovettumista” ja organisoinnissa oli käytetty ”riittämättömiä tai vääriä työmetodeja”. Se tarkoitti, että oli käsitelty vain julkisen työn kysymyksiä. Pahinta oli kuitenkin se, että suomalaisen kommunismin nuorisossa ajateltiin organisaatio-
muodoista sosiaalidemokraattisesti ja siltä puuttui ”kommunistinen käsitys orga-

214 SKP I, 120–123; Parkkari 1970, 142–149.

215 Pb ht:lle (SB) 28.6.1926, d. 942, RGASPI.

216 Suomen kommunistisen nuorisoliiton toiminnasta, f. 516, op. 2, d. 1084; vrt. Ollen puheenvuoro SKNL:n tilasta, Pöytäkirja SKNL:n ensimmäisestä edustajakokouksesta pidetty Tukholmassa elokuun 10–17. 1929 välisenä aikana, d. 1083, RGASPI, jossa pienemmät luvut.

217 Uutta vuotta ajeltaessa, NK Tammikuu 1926, f. 516, op. 2, d. 957, RGASPI.

218 SKP:n pb 11.8.1928 (Aapeli) (Eino Lehto), f. 516, op. 2, d. 986; Selostus Suomen kommunistisen nuorisoliiton toiminnasta, d. 1046, RGASPI.

219 Päätöslauselma nuorisotyöstä, f. 516, op. 2, d. 1036, RGASPI.

nisatorisesti vahvan kommunistisen nuorisoliiton välttämättömydestä”. Siksi oli-kin osoitettava, että illegaalinen nuorisoliiton oli oltava ”koko vallankumouksellisen nuorisoliikkeen perusta ja johtaja”. Julkiset nuorisojärjestöt olivat ”vain vallankumouksellisen nuorisoliikkeen yksi työmuoto”. Sitä tärkeämpi oli työpaikoilla toimiva ”laaja illegaalinen organisaatio”.²²⁰

”ILLEGAALISUUDEN HARHA”

SSTP:n kieltäminen helpotti SKP:n mahdollisuuksia luoda Suomeen uudensuomalaisille periaatteille pohjaava organisaatiomuoto. Suomen viranomaiset antoivat siinä SKP:lle tehokasta apua estämällä suomalaisen kommunismin julkista toimintaa ja liioittele-lemalla SKP:n maanalaisen organisaation voimaa ja merkitystä. Keskittyminen oman maanalaisen organisaation kehittämiseen osoitti, ettei SKP:n johto osannut eikä halunnut ajatella organisaatiokysymystä kokonaisuuden kannalta.

SKP torjui työväenliikkeen aiemmankaltaisen organisoitumisen sillä perusteella, että se ei ollut vallankumouksellinen järjestäytymismuoto. Se halusi rikkoa mallin, jossa se näki vanhanaikaista yritystä kerätä työväestöä järjestöihin ja passiivista sosialismin tulon odottelua. SKP pyrki luomaan organisaation, joka perustuisi toimintaan eri asioiden puolesta. Näin se tavallaan halusi luoda eri lohkoille oman organisaation, joka ei olisi niinkään yhteydessä muiden toimintaloikkojen organisaatioihin vaan SKP:hen. SKP:n johto uskoi, että näihin järjestöihin saataisiin paljon laajemmat joukot kuin vasemmistolaisiin organisaatioihin, vaikka niiden teemat nousivat samoista kysymyksistä kuin olemassa olleiden järjestöjen.

Torjuessaan uutta julkista puoluetta ja puolustaessaan maanalaisen organisaation luomista SKP:n johto syytti Suomessa olevia usein joutumisesta legaalisuuden harhan valtaan. Itse se puolestaan sitoutui niin vahvasti legaalisuuden kääntöpuoleen, että voi puhua ”illegaalisuuden harhasta”. Sitä osoittivat jatkuvat vaatimukset asettaa maanalaisen organisaation kehittäminen etusijalle ja huomattava taloudellinen panostus salaisten organisaattorien palkkaamiseen. Valinta tarkoitti sitä, että voimavaroja ei käytetty läheskään samassa määrin liikkeen julkisen organisaation vahvistamiseen: julkisilla järjestöillä oli toimitsija useimmiten vain vaalien alla.²²¹

SKP uskoi saavuttavansa laajat työläisjoukot salaisella organisaatiollaan. Aina-kin Otto Ville Kuusinen selitti kesällä 1925, että SKP:n oli oltava joukkopuolue. Sillä ei kuitenkaan tarvinnut ”välttämättä” olla ”satatuhantinen jäsenmäärä”, vaan sen oli oltava ”elävässä yhteydessä joukkoihin”.²²² Kun SKP:n organisaatio kuitenkin muodostui olemassa olleen julkisen organisaation sisään, SKP oli käytännössä ”elävässä yhteydessä joukkoihin” sen ja julkisessa toiminnassa olleiden henkilöiden välityksellä.

220 Päätöslauselma SKNL:n organisatorisesta tilasta ja org. tehtävistä, f. 516, op. 2, d. 1046 tai 1084, RGASPI.

221 Varojen käytöstä, Tauno Saarela, Tuhatmarkkasia, miljoonia ruplia, dollareita – SKP:n tilinpäätös 1920-luvulta, kirjassa ... *vaikka voissa paistais? Venäjän rooli Suomessa*. Juhlakirja professori Osmo Jussilalle 14. maaliskuuta 1998. Toimittanut Jorma Selovuori. Helsinki 1998 (Saarela 1998B), 282–284.

222 SKP:n pk 1925, 421–422 (Kuusinen), RGASPI.

SKP:n organisaatiolla oli parhaimmillaan positiivista merkitystä asioiden esille nostajana ja julkisten järjestöjen aktiivisuuden lisääjänä. Toisaalta se loi kuitenkin päällekkäisyyttä – pääosan tehtävistä olisi voinut hoitaa ilman SKP:n solujakin – ja käänsi koko liikkeen toimintaa sisäänpäin. SKP korosti, että organisaatiotoiminta ei saanut olla ”kansliatyötä”, mutta käytännössä raportointivaatimukset, useat omat kokoukset ja yritykset saada julkisissa organisaatioissa mukana olevia SKP:n jäseniksi pysyttivät toiminnan suomalaiseseen kommunistiin jo järjestäytyneiden piirissä.

SKP:n politbyroo tai organisaattorit eivät halunneet nähdä sitä, että uusien toimintalojkojen kehittäminen ei suinkaan tuonut mukaan uusia ihmisiä vaan tehtävät kasautuivat samoille henkilöille. SKP:n johto ja toimihenkilöt olivat samastuneet niin lujasti ammattivallankumouksellisen asemaan, että he eivät osanneet ajatella järjestöissä toimivien henkilöiden olevan työssä käyviä ihmisiä, joilla oli rajoitetusti aikaa hoitaa lukuisia tehtäviä. Pudasjärveltä muistutettiinkin joulukuussa 1927 aiheellisesti, ettei pieni joukko aktiiveja, jotka tekivät pitkät päivät raskasta ruumiillista työtä, voinut pitää kaikkia työväenjärjestöjä mallikelpoisessa toiminnassa²²³.

Kommunistisen organisaation muodostaminen jonkin julkisen organisaation sisään johti tuon organisaation ihmisten jakamiseen sen perusteella, kuuluivatko he kommunistiseen puolueeseen vai eivät. Se oli vierasta vanhalle työväenliikkeelle ja toi mukanaan epädemokraattisia piirteitä. Jakoa voimisti se, että SKP leimasi toisenlaisia näkemyksiä kannattavat ideologisesti vääräoppisiksi.

Järjestäytymisessä oli toki kyse ideologisesta asiasta, mutta SKP ylikorosti illegaalisuuden merkitystä, koska se pelkäsi menettävänsä johtoasemansa vahvoille julkisille järjestöille. Leimaaminen oli näin tapa pyrkiä legitimoimaan omaa asemaa. Se johti kuitenkin entistä tiukemmin illegaalisuuden harhan pauloihin – liioittelemaan salaisen toiminnan merkitystä ja julkisen toiminnan virheellisyyttä. Pelko johtoaseman menettämisestä ja voimakas sitoutuminen bolshevikkien markkinoimaan malliin kommunistisesta puolueesta etujoukkona estivät SKP:ta ajattelemaasta, että tärkeintä olisi patistaa ihmisiä aktiivisuuteen. SKP ei liioin halunnut myöntää, että Suomessa oli tarvetta jonkinlaiselle tukikohdalle, jota työväen-yhdistykset tai kunnallisjärjestöt olivat aiemmin edustaneet.

Kun SKP:n johto ajatteli, että vain kommunistinen puolue pystyisi edistämään vallankumousta, sille oli hyvin tärkeää, että SKP:n nimi ja sen puhdas sanoma saataisiin julki. SKP:ssa oli taipumusta ajatella, että toiminta olisi vallankumouksellisempaa, jos se tehtäisiin SKP:n eikä ”vain” julkisten järjestöjen nimissä. Salaiseen organisaatioon panostamisen ohella se näkyi esim. siinä, että SKP halusi antaa vapu- ym. julistuksia omissa nimissään, vaikka niitä kirjoittivat myös julkiset poliittiset ja ammatilliset järjestöt.²²⁴

Salaisen voimakkaasta korostamisesta ei ollut pitkä matka käsitykseen, että vain kielletty olisi vallankumouksellista ja lakien puitteissa tapahtunut toiminta ei. SKP:lla olikin organisaatiokysymystä tarkastellessaan taipumusta laiminlyödä laillisen rajoista käytävää tappelua. Siten se tavallaan hyväksyi, että Suomen viranomaiset ja muut poliittiset puolueet määrittivät sallittua ja kiellettyä sekä järjestäytymisoi-

223 Taisto, Pudasjärveltä, PV 4.12.1927.

224 Esim. 5 (Kuopion pik), Pik-raportti 30.4.1926; 8 (Tampereen pik), Raportti Satakunnan piiristä, saatu 31.5.1926, d. 937, RGASPI.

keutta. Suomessa olevat julkisen toiminnan ihmiset ymmärsivät sen paljon paremmin. Turhaan ei Mauritz Rosenberg huomauttanut SKP:n puoluekokouksessa keuhalla 1925, että kokouksessa oli puhuttu paljon illegaalista mutta vähän julkisesta toiminnasta. Hän muistutti aiheellisesti, että kommunismia voitaisiin edelleen selostaa julkisestikin.²²⁵

Vastustaessaan julkisen puolueen synnyttämistä SKP:n johtomiehet korostivat vaaraa, että sen johto vangittaisiin samalla lailla kuin SSTP:ssa. Se oli varteen otettava mahdollisuus, mutta osoitti myös SKP:n yksipuolista ajattelua – se ei halunnut nähdä, että myös maanalaisen organisaation johto voitaisiin vangita, kuten vuonna 1928 tapahtui. Se ei liioin miettinyt, että maanalainen organisaatio ja organisoituminen saattoi aiheuttaa vaaraa ja vaikeuksia julkiselle toiminnalle. Sitä se teki kehuessaan esimerkiksi Kommunistiselle internationaalille, miten Suomen julkiset järjestöt olivat sen ohjauksessa. Etsivä keskuspoliisi esittikin SKP:n päätöksiin viitaten koko julkisen organisaation kieltämistä jo maaliskuussa 1926²²⁶.

Kommunistisen liikkeen vaatimus järjestäytyä työpaikoille toi periaatteessa julki demokratian laajentamisen ihanteita. Se merkitsi periaatteessa myös yritystä lähestyä järjestäytymättömiä työläisiä. Käytännössä siitä tuli kuitenkin samanlainen ”harha” kuin salaisesta organisaatiosta.

Vaatimus kaiken toiminnan sijoittamisesta työpaikoille heijasteli teoreettisen mallin ohella Neuvostoliiton senhetkistä tilannetta: SKP:n johtajat näkivät, että Neuvostoliitossa kaikki toiminta tapahtui työpaikoilla, mutta unohtivat, että se oli mahdollista, koska Neuvostoliitossa kommunistit olivat jo vallassa. Neuvostoliiton tilanne loi pohjaa SKP:n johtajien lapsellisille väitteille, että järjestöjä ei voinut hävittää työpaikoilta. Ajattelutapaa vahvistivat bolshevikkien merkittävää toimintaa Venäjän tehtaissa muistelleet tarinat, jotka unohtivat, että liikehdintää oli syntynyt lähinnä yhteiskunnallisen myllerryksen vuosina 1905–1906 ja 1917 ja että toimintaan ryhtyneissä tehtaissa oli yleensä satoja tai tuhansia työläisiä.²²⁷

SKP:n johtajat unohtivat tyystin myös sen, että Suomessa ammatilliset järjestöt olivat perinteisesti hoitaneet työpaikkoihin liittyvän toiminnan. He eivät organisaatiota suunnitellessaan halunneet liioin huomata, että ammattiosastot ja varsinkin ammatilliset keskusneuvostot hoitivat 1920-luvulla monia poliittisia tehtäviä ja että yritys synnyttää työpaikoille SKP:n solu, julkinen työpaikkajärjestö ja mahdollisesti muita organisaatioita loisi moninkertaista päällekkäisyyttä. He eivät liioin ajatelleet, miten monet organisaatiot sopisivat Suomen pienille työpaikoille.

SKP:n johto ei liioin halunnut myöntää, että yhdistysten perustaminen työpaikoille ei ollut onnistunut ja että yhteydet niiden ”suuriin työläisjoukkoihin” eivät olleet sen kummempia kuin SSTP:n aikana. Pikemminkin kävi päinvastoin: vaatimus keskittymisestä työpaikoille uhkasi katkaista yhteyksiä muualle. Kiinnittäessään loputtomasti huomiota työpaikkaorganisaatioon SKP ja koko suomalainen kommunismi löivät laimin alueellista ja paikallista järjestäytymistä, johon muut

225 SKP:n pk 1925, 452–454 (Arvi Mauritz Rosenberg), d. 838; ks. myös Tuomas ht:lle (Kullervo Manner) 21.7.1925, d. 880, RGASPI.

226 EK sisäasiainministeriölle 9.3.1926, toimenpiteet vaalijärjestöjä vastaan (kansio 70), am, EKV, VA.

227 Venäjän työläisten toiminnasta tehtaissa, S. A. Smith, *Red Petrograd. Revolution in the factories 1917–1918*. Cambridge 1983, 57–58, 80.

poliittiset ryhmittymät sitoutuivat vahvasti. SKP:n vahvaa luottamusta työpaikka-kohtaiseen organisoitumiseen ei horjuttanut sekään, että se saattoi vaarantaa julkista toimintaa, kuten sosialistisen nuorisoliiton lakkauttaminen osoitti.

Vaikka Suomessa olevat suomalaisen kommunismin jäsenet antoivat arvoa kommunistisen liikkeen organisaatiokäsityksille ja hyväksyivät ne monin paikoin jopa omiksi tavoitteikseen, he eivät pitäneet niitä yhtä välttämättöminä kuin SKP:n johto. Yleensä Suomessa olevat tyytyivät mukautumaan puheissa SKP:n ohjeisiin mutta tekemään käytännössä vanhojen perinteiden mukaan. Näin he eivät lausuneet arvosteluun julkisesti vaan osoittivat sen teoissa. Suomalaisen kommunismin joukossa oli kuitenkin myös sellaisia, jotka moittivat ääneen SKP:n esittämää mallia.

”BOBILAISET”

Vasemmistolaisten tappiot eduskuntavaaleissa sekä otteen löystyminen ammattiyhdistys- ja urheiluliikkeessä huolestuttivat vankilassa olleita SSTP:n johtomiehiä. Osa heistä – Niilo Välläri, Kusti Kulo, Matti Väisänen, Jalmari Kuusela ja Jalmari Kivilahti – halusi saattaa näkemyksensä myös vankilan ulkopuolelle ja lähetti huhutikuussa 1925 kirjeen eduskuntaryhmän puheenjohtajalle Mauritz Rosenbergille.

Kirjoittajat myönsivät, että vankila ei ollut paras paikka arvioida tilannetta ja että he olivat ehkä saaneet harhaisen käsityksen siitä ja liikkeen toiminnasta. Heistä näytti kuitenkin siltä, että harjoitetulla ”jyrkällä politiikalla” oli menetetty kannatusta ja vaikutusvaltaa. Kirjoittajia kummastutti varsinkin tapa, jolla oman leirin ”horjuvia” aineksia oli työnnetty pois. He vaativat myös erilaista suhtautumista sosiaalidemokraattiseen vasemmistoon ja oikeistoon: puolueen oikeistoa voitiin arvostella ankarasti mutta vasemmistoon oli suhtauduttava hillitysti, jotta sosiaalidemokraattisiin työläisjäseniin luotaisiin luottamusta vastaista yhteisrintamataktiikkaa varten. Myös ammatillisessa liikkeessä oli noudatettava hillittyä ja varovaista menettelyä. Kaikkein pahinta SKP:n johdon kannalta oli kuitenkin kirjeen kohta, jossa todettiin, ettei emigranteille pitänyt myöntää ”mitään määräysvaltaa tšekäläisiin asioihin”.²²⁸

Se oli vahvasti sanottu, ja kirjoittajat joutuivat myöhemmin selittelemään sen sisältöä. Lokakuussa lähettämässään kirjeissä he korostivat, että lause piti sisällään määräysvallan kieltämisen. Se ei tarkoittanut yhteyksien katkaisemista tai haluttomuutta ottaa vastaan neuvoja ja ohjeita, jotka saattoivat olla suureksi avuksi toiminnassa. Vaade tarkoitti tilaa, jonka kirjoittajat katsoivat vallinneen SSTP:ssa vuodesta 1922 lähtien – Suomessa piti olla oikeus harkita, mitä ohjeita otettiin huomioon. Aiempi kokemuskkin osoitti, että ehdoton määräysten noudattaminen saattoi koitua vahingoksi maan luokkataisteluliikkeelle – emigrantit olivat itse myöntäneet sen joskus.²²⁹

228 N(iilo), K(usti), M(atti), J(almari) ja J(almari) K(ivikosk)i veli hyvälle (Mauritz Rosenberg), ei pvm, f. 516, op. 2, d. 963, RGASPI.

229 N. Rung (Niilo Välläri), G. Tuliainen (Matti Väisänen), Tahvo Mänty (K.L. Kulo), Rebelle (Kuusela?) 17.10.1925, f. 516, op. 2, d. 963 tai samat veli hyvälle 8.10.1925 Tammissaari, d. 911, jossa pyydetään toimittamaan molemmat kirjeet SKP:n kk:lle ja enempi selostus samoihin aikoihin

Kirjeellä yksityishenkilölle ei sellaisenaan olisi ilmeisesti ollut suurtakaan merkitystä, sillä Rosenberg ei aikonut käyttää kirjettä hyväkseen. Tammisaaressa oli lisäksi toisenlaisia näkemyksiä, sillä osa entisistä SSTP-johtajista – Arvo Tuominen, Emil Tuomi, Toivo Hjalmar Långström, Hannes Mäkinen ja Isak Heikka – sekä SKP:n maanalaiseen työhön lähettämät Jukka Lehtosaari ja Kalle Lepola vastustivat Vällärin ja kumppanien toimenpidettä. Tuominen ilmeisesti myös kehotti perumaan kirjeen. Vankilassa olevien kannat eivät kuitenkaan olleet yksiselitteisiä – vaikeissa oloissa niitä ei pystynyt ilmaisemaan kunnolla.²³⁰

Siitä huolimatta Moskovassa ja Suomessa olevat SKP:n johtohenkilöt suurentelivat sen merkitystä. Esimerkiksi Kullervo Manner piti ”vankilaoppositiota” merkittävänä ilmiönä²³¹. Pohjaa väitteille antoivat vankilasta keväällä 1925 vapautuneiden Väinö Salmen, Matti Lapin ja Jalmari Kivilahden puheet julkisesta puolueesta. Salmi ja Lappi esittivät sellaisen perustamista jopa julkisesti Sörnäisten sosialistisen nuoriso-osaston ja Helsingin työväen paikallisjärjestön kokouksissa. Lappi piti puoluetta tarpeellisenä yhdistämään erilaiset virtaukset, joita SSTP:n lakkauttamisen jälkeen oli syntynyt.²³² Puolueen tarpeesta puhuivat ilmeisesti myös muutamat ammatillisen liikkeen johtohenkilöt.²³³

SKP:n johdon huolta luultavasti lisäsivät vankilasta kesällä 1925 vapautuneiden kertomukset. Hannes Mäkinen tulkitsi kirjeen lähettämisen perimmäiseksi syyksi sen, että kirjoittajat pitivät julkista puoluetta pääasiana ja maanalaista lisukkeena. Se tekisi vain ne tehtävät, joita julkinen ei voinut turvallisesti suorittaa. Toisaalta Mäkinen yritti rauhoitella mieliä selittämällä, että ”vanhat kapinalliset” olivat sanoutuneet irti kirjeestä ja asia saataisiin järjestettyä ilman hajoamista.²³⁴ Huolestuneisuutta osoitti se, että sekä Suomen byroo että SKP:n politbyroo lähettivät vankilaan kirjeet, joissa kummasteltiin tehtyjä ehdotuksia ja todisteltiin omien ratkaisujen olleen oikeita – rintaman hajottamisesta voitiin syyttää vain ”oikealta luokkataistelulinjalta hypänneitä”²³⁵

Kirjeet eivät kuitenkaan vakuuttaneet Tammisaaressa olevia, sillä vankilassa ilmestyneessä salaisessa *Elämää yössä* -lehdessä julkaistiin syksyllä 1925 ja keväällä 1926 monia artikkeleita, jotka eivät täysin hyväksyneet SKP:n näkemyksiä vaalitunnuksista. Samalla ne viittasivat rajojen ulkopuolella elävien kyvyttömyyteen ymmärtää Suomen tilannetta.

vapautuneen allekirjoittaneen toverin tehtäväksi; ks. myös Lyhyt selostus niistä erimielisyyksistä joita Tammisaaren pakkotyöolaitoksella olevain toverien keskuudessa on ilmennyt eräissä puoluetamme läheisesti koskeissa kysymyksissä (Arvo Tuominen) (Lyhyt selostus), d. 936, RGASPI.

230 Lyhyt selostus, f. 516, op. 2, d. 936; H(annes).M(äkinen). SKP:n kk:lle 13.8.1925 Helsinki, d. 887, jossa sanotaan Långströmin, SSTP:n varapuheenjohtajan Vihtori Salomaan ja kansanedustajan Frans Hiiloksen mahdollisesti kannattaneen Vällärin kirjettä; 17 (SB) (pb:lle) 21.5.1925, d. 868; Vallant (Niilo Välläri) Jaana-kullalle 22.5.1926, d. 1003, RGASPI.

231 K. Manner tov. Yrjölle (Sirola) 26.5.1925 Moskova, f. 516, op. 2, d. 880, RGASPI.

232 Ilm. 154 8.5.1925, kommunistien eduskuntaryhmä (kansio 21), am, EKV, VA; Paul (Toivo Vuorela), Muuan suuntavivahdus 10.4.1925, f. 516, op. 2, d. 867; Kivilahden vapautumisesta, hm 703 (Jalmari Kivilahti), EKV, VA; kannoista, 17 (SB) (pb:lle) 21.5.1925, d. 868, RGASPI.

233 Samuli (J. Salminen) ht:lle 18.6.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI, jossa kerrotaan Erkki Härmän kannattaneen puoluetta.

234 H(annes).M(äkinen). SKP:n kk:lle 13.8.1925 Helsinki, f. 516, op. 2, d. 887, RGASPI.

235 Tovereille, ei allek, ei pvm, mutta vankilaan huhtikuussa 1925; Kk ht:lle toukokuulla 1925, läh. SB:lle 19.5.1925, tarkoitettu vankilaan; ks. myös 17 (SB) (pb:lle) 17.4.1925, jossa puhutaan kirjeestä vankilaan, f. 516, op. 2, d. 868; SKP:n pb 18.5. ja 7.7.1925, d. 884, RGASPI.

Vuoden 1926 alussa nimimerkki Bob alias Niilo Välläri tarttui kysymykseen organisaation luonteen merkityksestä suomalaiselle kommunistisille. Kirjoituksen syysäsi liikkeelle Kommunistisen internationaalin *Internationale Presse-Korrespondenz*-julkaisussa ilmestynyt Kullervo Mannerin artikkeli, jossa tämä ylpeili Suomen ammattijärjestön ja sosialistisen nuorisoliiton kommunistisuudella. Suomessa varsinkin *Iltalehti* pyrki käyttämään artikkeleita hyväkseen saadakseen liikkeen Suomessa kiellettyä.²³⁶

Kirjoituksessaan Välläri kritisoi erityisesti näkemystä ahtaasta ammattivallankumouksellisten puolueesta. Venäjän vallankumouksen jälkeen oli hänen mukaansa oletettu, että pienikin mutta hyvin järjestäytynyt, päämäärätietoinen ja päättäväinen joukko voisi saada paljon enemmän aikaan kuin häilyvät laajat joukot. SSTP:n kiellon jälkeen tulkinta oli saanut entistä enemmän jalansijaa myös Suomessa – joukkopuoluetta oli ryhdytty vieroksumaan, jopa tuomitsemaan. Turvautumista vain salaiseen puolueeseen oli perusteltu sillä, että joukkopuolueesta ei tulisi koskaan riittävän yhtenäistä. Lisäksi viranomaiset saattoivat mielensä mukaan vangita julkisen puolueen jäseniä. Väkevänä argumenttina oli myös pidetty Venäjän esimerkkiä: työväestö oli siellä päässyt valtaan ilman julkista joukkopuoluetta.

Välläri halusi muistuttaa tätä näkemystä vastaan, että vallankumouksen teki työväenluokka. Se merkitsi laajaa joukkoliikettä. Ja vain laaja joukkopuolue pystyi vetämään laajat joukot taisteluun. Salainen SKP ei saisi yhteyttä joukkoihin eikä pystyisi antamaan paikallisille järjestöille jatkuvasti ohjeita. Julkisen puolueen edustajan esityksillä olisi lisäksi suurempi arvo, koska kyseessä olisi ”puolueen hyväksytyn johdon esitys”. Joukkopuolueen jäsenmäärä olisi myös luotettavampi luokka-voiman mittari kuin pelkät arviot tai vaalitulokset.

Välläri piti viittauksia Venäjän esimerkkiin yksipuolisina – bolshevikit olivat piittäytyneet julkisesta toiminnasta vain pakosta. Suomessa julkisen järjestön merkitys oli lisäksi suurempi kuin Venäjällä, koska työläiset olivat 30 vuoden ajan totuneet julkiseen joukkojärjestöön – järjestöt olivat olleet osa työläisten elämää. Salaista puoluetta ei Vällärin mielestä voinut puolustaa edes turvallisuudella, sillä hän arveli salaisesta toiminnasta vangitun vuoden 1918 jälkeen vähintään yhtä paljon henkilöitä kuin julkisestakin.

Välläri halusi kirjoituksessaan myös muistuttaa, että SKP:n johtajat olivat kaukana Suomen tapahtumista. Hän ei kuitenkaan sanonut sitä suoraan kuten kirjeessä Rosenbergille, vaan viittasi Viron kapinayritykseen joulukuussa 1924 sattuvana esimerkkinä siitä, miten kauas johto ja joukot saattoivat joutua toisistaan. Välläri muistutti myös, miten Lenin oli *Penikkataudissa* ojentanut Saksan ”äkkijyrkkiä”, kun nämä olivat halveksineet suuria ammatillisia järjestöjä. Suomessa johdon ja joukkojen eriytymisen vaara olisi poistettava mahdollisimman pian perustamalla vallankumouksellisen työväen ja pienviljelijäin yhteinen puolue. Painotuksistaan huolimatta Välläri piti myös salaista puoluetta välttämättömänä.²³⁷

236 Miten punakapinan johtajat esittävät Suomen oloja maailmalle, *IL* 28.12.1925; ”Pohjan Voima” rimpuilee, *IL* 7.1.1926; ks. myös Kullervo Manner ohranomishommissa, *SS* 28.12.1925; artikkelista Vällärin kantojen innoittajana, Lyhyt selostus, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

237 Bob (Niilo Välläri), Työväen joukkojärjestöjen merkityksestä luokkataistelussa, *Elämää yössä* Talvi 1926; ks. myös Bob, Eräs vaatimaton esitys, *Elämää yössä* Joulunumero 1925, Poliittiset vangitsemiset 1918–1944, KA.

Kaikki eivät Tammisaarella olleet ihastuneita Välläriin näkemyksiin. Mutta he eivät liioin osanneet tarttua hänen esitystensä ytimeen. Esimerkiksi Kalle Lepola yritti torjua niitä väittämällä, että Välläri oli asettanut virheellisesti vastakkain julkisen ja salaisen puolueen. Lepolalle julkinen liike ei ollut muutenkaan tärkeä, sillä salaisen puolueen piti vain pyrkiä yhä lähemmäs ”todellista toimivaa työarmeijaa”.²³⁸

Vankilassa esitetyissä kommentteissa näkyi muutenkin SKP:n alkuaikojen käsitys puolueesta. Niinpä Kymmenen toveria korosti vaikutusvallan saavuttamisen ehtona yhtenäistä toimintaa. Se puolestaan edellytti lujaa ja yhtenäistä johtoa sekä ehdotonta järjestökurin noudattamista. Kirjoittajat vihjasivatkin, että Välläri oli rikkonut näitä periaatteita vastaan synnyttäessään keskustelua puoluekysymyksistä – eri mieltä olevan oli tehtävä esitys puoluekokoukselle. Kirjoittajat torjuivat myös Välläriin kritiikin SKP:n johtoa kohtaan. Oli ensinnäkin väärin asettaa kysymys, johtivatko Suomen työväenliikettä emigrantit vai Suomessa asuvat – se oli lainattu sosiaalidemokraattien iskulauseista. Kyse ei ollut emigranteista vaan Suomen työväenliikkeen parhaista tovereista, jotka oli valittu SKP:n johtoon asianmukaisesti. Lisäksi työväenliike oli aiemminkin toiminut ulkomailla – vieläpä menestyksekkäästi kuten Venäjän esimerkki osoitti.²³⁹

Monet Välläriin ajatuksia vastustavat kirjoitukset saattoivat vaikuttaa siihen, että Niilo Kavenius ilmoitti keväällä 1926 Tammisaaresta, että Välläriin kirjoituksilla ei ollut vaikutusta ja että ”bobilaisuus” oli ”kuolleessa pisteessä”.²⁴⁰ Suomen byroon jäsen Anton Järvinen ei kuitenkaan yhtynyt tähän arvioon vaan näki ”vankilan opposition” leviävän vapautuneiden myötä vankilan ulkopuolelle. Jo hieman aiemmin Suomen byroo oli tulkinnut ammattiliikkeen johdossa olevien itsenäisyyden olevan lähtöisin Tammisaaresta. Järvinen arveli jopa Suomen byroota lähellä olleen Edvard Jokelan olevan ”kiinteässä yhteydessä” vankilaopposition kanssa. Samanlaisia yhteyksiä nähtiin myös Kuopiossa.²⁴¹

Jälkimmäiset näkemykset painoivat enemmän, sillä Suomen byroo päätti lähettää vankilaan selostuksen suomalaisen kommunismin senhetkisestä toiminnasta. Byroon tapa käsitellä asiaa oli aivan toinen kuin keväällä 1925, jolloin se torjui SSTP:n kaltaisen puolueen tylästi sillä perusteella, että SKP pyrki järjestämään ”joukot” uusien järjestömuotojen pohjalle.

Keväällä 1926 byroo perusteli kielteistä kantaansa Suomen vaikealla tilanteella: maahan ei voinut perustaa julkista työväenpuoluetta, koska vallanpitäjät tulkittsisivat sen SSTP:n jatkoksi ja vangitsisivat sopivan tilanteen tullen puolueen johdon. Vaikeassa tilanteessa puolue joutuisi myös varomaan toimiaan niin, että se ei eroaisi paljoakaan SDP:sta. Niinpä se ei voisi esiintyä yhtä iskevästi kuin senhetkinen vaaliorganisaatio. Uusi puolue ei liioin pystyisi taistelemaan ”keskustalaisuutta”

238 Jyvä: Vähän menettelytavasta, *Elämää yössä* Talvi 1926, Poliittiset vangitsemiset 1918–1944, KA.

239 10 toveria, Valvokaa toverit, ei pvm, mutta sanotaan saaneen Tammisaaren pääneuvoston luvan 26.3.1926, f. 516, op. 2, d. 1003, RGASPI.

240 Piki (Kavenius) Laurille (Arvo Tuominen), ei pvm, f. 516, op. 2, d. 963; myös Piki (Niilo Kavenius) tov. K. Ek (Arvo Tuominen) 4.5.1926; Optimisti ht:lle toukokuulla 1926 Tammisaarella, d. 1003, RGASPI.

241 Risto (Anton Järvinen) ht:lle (pb) 19.2.1926, f. 516, op. 2, d. 934; (17) (SB) ht:lle (pb) 30.12.1925, d. 936; K.S., Toiminnasta Kuopion puolesta 30.4.1926, d. 937, RGASPI.

vastaan, mikä oli välttämätöntä senhetkisessä tilanteessa. Näistä syistä työväkikään ei haluaisi liittyä uuteen puolueeseen. Byroo arveli, ettei puolueen perustamisen tarpeellisuudesta olisi eri mieltä, jos valtiollinen tilanne Suomessa muuttuisi. Toivo Antikainen ei kuitenkaan ollut kovin optimistinen sen suhteen ilmoittaessaan:

”Minä olen vakavasti sitä mieltä, että valkoisessa Suomessa ei ainakaan lähimmässä tulevaisuudessa tule niin ‘demokraattista’ aikaa, että selvän luokkataistelukannan omaava työväenpuolue täällä voisi toimia vähänkään pidempää aikaa.”²⁴²

Antikaisen arvio oli saanut lisäpainoa, kun viranomaiset olivat vuoden 1925 lopussa panneet alulle sosialistisen nuorisoliiton lakkauttamisprosessin. Se osoitti, että viranomaisilla oli taipumusta tulkita uudet puolue- tai liittomuotoiset järjestöt aiempien jatkeiksi.

SKP:n Moskovassa majaileva johto, joka sai laajemman selvityksen vankilan tapahtumista Arvo Tuomisen kirjoittamasta laajasta muistiosta sekä vankien vaihdon myötä Moskovaan saapuneiden Kalle Lepolan ja Jukka Lehtosaaren kertomuksista²⁴³, sen sijaan leimasi vaatimukset uudesta puolueesta vääräoppisiksi. Ajatus ”laillisen vallankumouksellisen joukkopuolueen perustamisesta” oli syntynyt kuvittelusta, että kapitalismin vakiintuminen oli pysyvä ilmiö. Se puolestaan oli saanut Suomessa olevat yliarvioimaan laillisuutta ja synnyttänyt ”väärä mielikuvia” suurten vapauksien joukkopuolueesta, johon valtaapitävät eivät pääsisi kiinni.

SKP:n johtajien mukaan tällainen ajattelu oli ”vetelää opportunistia ja sekaotkoa”. Väite, että vain julkinen puolue saattoi olla joukkopuolue, merkitsi heidän mielestään sen hyväksymistä, että ”porvarillinen luokkavaltio” sanelisi ”työväen vallankumouksellisen joukkoliikkeen luonteen”. SKP:n johtajat epäilivät myös, että uuden puolueen vaattijat pelkäsivät aseellista vallankumousta. Uuden puolueen puuhaajien käsitys puolueesta ja puoluekurista olikin heidän mielestään ”täysin mensemiikkinen”.²⁴⁴

Vällärin vapautumisen joulun alla 1926 katsottiin antaneen julkisen puolueen perustamiselle ”jonkinmoisen tuulenpuuskan”, jolla ei kuitenkaan olisi kantavuutta.²⁴⁵ Jo sitä ennen esimerkiksi SSTP:n perustajiin kuulunut Oskari Jalava oli mieltiskellyt uuden vasemmistolaisen puolueen perustamista sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen aikana.²⁴⁶

Työväenjärjestöjen Tiedonantajaan sijoittunut Niilo Välläri yritti myötävaikuttaa samaan ja saattaa vankilehdessä esittämiään ajatuksia laajemmin julki ja synnyttää keskustelua uuden puolueen perustamisesta. Tarvetta siihen hän katsoi ole-

242 Toiska ht:lle 10.4.1926, ks. myös Lyhyt selostus, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI, jossa esitellään vastaamisperusteet.

243 Lyhyt selostus, f. 516, op. 2, d. 936; SKP:n pb 14.5. ja 15.7.1926, d. 940, myös Esa Lindström tov. Mannerille 15.4.1926 Leningrad, d. 963; Optimisti ht:lle toukokuulla 1926 Tammisaassa, d. 1003, RGASPI.

244 Onko tällä hetkellä mahdollisuutta legaalisen vallankumouksellisen joukkopuolueen perustamiselle? Proletaari joulukuulla 1926; ks. myös SKP:n pb 24.10.1926, f. 516, op. 2, d. 940, RGASPI.

245 Vapautumisesta, Erkki Savolainen, *Niilo Välläri. Legenda jo eläessään*. Porvoo 1978, 121; arviosta, Nro 203 (STPV:n ekr:n) fraktion byroon kokous 4.2.1927, f. 516, op. 2, d. 1006, RGASPI.

246 17 (SB) ht:lle (pb) 16.12.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

van, koska varsinkin ammatillisessa liikkeessä olevat työläiset olivat joutuneet ”jonkinlaisen poliittisen välinpitämättömyyden valtaan”. Vapautuminen ja uusi tilanne sai hänet aiempaa tarmokkaammin väittämään, että uuden puolueen hajottaminen ei olisi etukäteen varmaa. Vällärillä oli kuitenkin vaikeuksia saada kirjoituksiaan julki liikkeen omissa lehdissä ja hän joutui etsimään muita kanavia – kirjoittamaan Amerikkaan tai jopa Kommunistisen internationaalin *Internationale Presse-Korrespondenz* -lehteen.²⁴⁷

Myös kirjeessään rajan taakse Välläri toi selkeästi ilmi eriyvän käsityksensä suomalaisen kommunismin organisoitumisesta. Hän moitti toiminnan rajoittamista pikkuryhmiin ja näki työpaikka- ja solutoiminnan aiheuttaneen ”klikkipeliä”, joka puolestaan oli saanut monet jäämään syrjään. Tällaisten henkilöiden mukaan vetämiseksi sekä yleensä joukkoyhteyksien parantamiseksi oli saatava laajaa toimintaa. Se puolestaan edellytti paikallisjärjestöjen toiminnan laajentamista. Välläri piti suurempaa järjestöä ja laajempaa toimintaa myös agitatorisesti vaikuttavampana – suuri joukko antoi voimantuntoa ja kasvatti työväestön itseluottamusta. Sellaisen estäminen oli vakava virhe.

Välläri ei liioin yrittänyt kätkeä käsityksiään siitä, missä suomalaista kommunismia koskevat päätökset oli tehtävä. Hän torjui SKP:n johdon pyrkimykset ehdottomaan määräysvaltaan – ”typerällä korpraalikurilla” ei päästäisi mihinkään – ja vaati oikeutta arvostella myös salaisen puolueen julkista toimintaa. Kirjeessään SKP:n johdolle hän lausui kenties aiempaa painokkaammin, että ratkaisut oli tehtävä Suomessa, koska siellä tunnettiin olot parhaiten. ”Ei tämänkään maan työväki ole niin tyhmää, etteikö se omista asioistaan voisi päättää”, hän opetti.²⁴⁸

Niilo Välläri ei pitänyt SKP:n suosimasta pienten yksiköiden organisaatiomallista vaan kaipasi suuria järjestöjä. Kuvassa Välläri vuonna 1926. (Työväen Arkisto)

247 Välläriin ajatuksista, julkaistuista, Niilo Välläri, ”Kaksi suuntaa taistelee valta-asemasta kommunistipuolueessa”, TT 12.7.1927, joka on vastine sosiaalidemokraattisissa lehdissä julkaistun kirjoituksen suomalaisen kommunismin erilaisista näkemyksistä emigrantteihin; Jäljennös Niilo Välläriin kirjeestä Kulolle 27.1.1927, f. 516, op. 2, d. 987; julkaisemattomista kirjoituksista, ks. erit. Korvenmies, Työväen ja pienviljelijäin puolue perustettava, saatu 14.2.-27, d. 987, joka on käsialasta päätellen Välläriin kirjoittama; kirjeestä Amerikkaan, Yrjö (Sirola) tov. K. Mannerille 3.6.1927 Leningrad, d. 981; *Internationale Presse-Korrespondenzista*, 88 (SB) ht:lle (pb) 25.8.1927, saatu 19.9.1927, d. 988, RGASPI.

248 N-o (Välläri) ht:lle 30.5.1927 Helsinki, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI. Välläri moitti kirjeessä myös *Proletaarissa* 7 (32) ilmestynyttä artikkelia mielipiteidensä vääristelystä.

Aktiivisuus saattoi vaikuttaa siihen, että syyskuussa 1927 järjestettiin neuvotte-
lukokous, jossa keskusteltiin poliittisen toiminnan menettelytavoista ja linjasta. Ta-
paamisella pyrittiin erityisesti aktivoimaan ammatillisen liikkeen henkilöitä poliit-
tiseen toimintaan. Kokouksen järjestäminen saattoi osoittaa, etteivät vaaliorgani-
saatiomalliin voimakkaasti sitoutuneetkaan olleet aivan tyytyväisiä sen tilaan. Väl-
läri sai käyttää tässä kokouksessa alustavan puheenvuoron. Hän puolusti julkisen
puolueen perustamista mutta ei pitänyt sitä järkevänä Tannerin hallituksen aikana.
Uudelle puolueelle olisi kuitenkin ryhdyttävä luomaan pohjaa vahvistamalla työ-
väen paikallisjärjestöjä, joista olisi tehtävä joukkojärjestöjä. Se merkitsi myös pai-
nopisteen siirtämistä pois työpaikoilta ja vaalijärjestöistä, jotka oli kuitenkin säily-
tettävä. Välläri sai tukea puuteollisuustyöväen liiton puheenjohtajalta Nestori Aro-
selta ja muurarien liiton sihteeriltä Erkki Härmältä.

Valtaosa kokouksen osallistujista ei kuitenkaan halunnut ryhtyä luomaan suo-
malaiselle kommunismille uutta organisaatiota. Vällärin esitysten torjumiselle esiti
pääperusteet hänen entinen rintamatoverinsa Jalmari Kuusela, joka Helsingin
vaalineuvoston sihteerinä oli ehtinyt samastua vaaliorganisaatioon. Kuusela torjui
esityksen ennen muuta turvallisuusnäkökohdilla: jos vaalitoiminta, eduskuntaryh-
mä ja lehdet yhdistettäisiin puolueeksi, viranomaiset olisivat heti sen kimpussa –
julkisesti saattoi toimia vain SDP:n kaltainen puolue. Niinpä ei ollut muuta mah-
dollisuutta kuin jatkaa toimintaa vaalijärjestöjen puitteissa. Niitä viranomaiset ei-
vät voineet lakkauttaa yhdellä kertaa. Kuusela myönsi kuitenkin, ettei kaikkia ih-
misiä ollut kyetty vetämään poliittiseen toimintaan. Hän ei kosketellut sen syytä
tarkemmin, vaan ratkaisi ongelman yleisellä vaatimuksella luoda poliittista toimin-
taa työpaikoille. Tukea puheilleen yhtenäisemmän organisaation vaarallisuudesta
Kuusela sai mm. lehtien nimihahmoilta Emil Paajaselta, August Niemistöltä ja
Emil Tuomelta mutta myös ammatillisen liikkeen tärkeiltä hahmoilta Matti Väisä-
seltä ja Uno Nurmiselä.

Vastuksesta huolimatta Välläri esitti, että kokous tunnustaisi periaatteessa
välttämättömäksi perustaa uusi puolue ja elvyttää työväen paikallisjärjestöjen toi-
mintaa sen edistämiseksi. Vällärin vastustajista Arvo Tuominenkin oli valmis myön-
tämään, että uuden julkisen luokkataistelupuolueen tarpeellisuutta ei ollut syytä
periaatteessa kieltää. Sen perustamiseen ei kuitenkaan ollut sillä hetkellä mitään
mahdollisuutta. Siksi toimintaa oli jatkettava olemassa olevien muotojen puitteis-
sa. Tuomisen kannalla olivat kaikki muut paitsi Välläri, Aronen ja Härmä. Erimieli-
syyttä ei kuitenkaan viety äänestyksen – kokous oli vain neuvotteleva.²⁴⁹

Vällärin esitys käänsi päälaelleen vaaliorganisaation luojien mallin. Vaaliorgani-
saatioiden suhdetta paikallisjärjestöihin ei ollut mietitty kunnolla, mutta jälkim-
mäisiä oli varsinkin SKP:n johdossa alettu pitää vaaliorganisaatioiden rahoittajina
ja avustajina – ja ainakin suurimmissa kaupungeissa toissijaisina.²⁵⁰ Pienemmällä

249 Selostus kokouksesta (22.10.1927), saatu 1.12.1927, f. 516, op. 2, d. 988, RGASPI. Kokoukseen
osallistuivat mainittujen lisäksi H. M. Ahokanta, Lassi Hulkkonen, Tilda Kaihosalo, Väinö
Lundgren, Eino Pekkala, Vilho Viitanen.

250 Esim. SKP:n pk 1925, 76 (Kuusinen); Työväen vk arvoisalle piirin vk:lle, heinäkuu 1926, STPV:n
arkisto, KA; Koneella kirjoitettu muistio, jossa ei otsikkoa, ei allekirjoitusta, ei pvm (mutta
ilmeisesti helmikuussa 1928), d. 1036, RGASPI.

paikkakunnilla suhde ei ollut näin selkeä, vaan paikallisjärjestöt saattoivat hoitaa myös vaalitoiminnan. Esityksellään Välläri halusi itse asiassa palauttaa vanhan työväenpuolueen mallisen organisaation – keskeistä oli vahva paikallinen järjestö, jonka puitteissa saattoi puolestaan olla eri alueilla ja aloilla toimivia yhdistyksiä.

Siksi vaaliorganisaatio ei tyytynyt saavuttamaansa voittoon vaan Helsingin vaalikomitea lähetti eri piirien vaalikomiteoille kirjeen. Siinä vastustettiin ajatusta työväen paikallisjärjestöjen voimistamisesta turmiollisena, sillä ne eivät kykenisi laajentamaan toimintaa työpaikoilla eivätkä lisäämään aktiivisten jäsenten määrää. Suuret järjestöt merkitsivät pikemminkin päinvastaista. Suuriin työläisjoukkoihin saatiin yhteys vain työpaikkojen ja ammattialojen vaaliyhdistysten avulla. Vaalijärjestöjen puolustajat halusivat korostaa niiden ensisijaisuutta vaatimalla, että työväen paikallisjärjestöihin, nuoriso- tai sivistysjärjestöihin kuuluvia ei pidettäisi ”poliittisesti järjestyneinä”, elleivät he toimisi työpaikan vaalitoimintaelimessä. Samalla korostettiin, että kuuluminen työpaikan tai ammattialan vaaliyhdistykseen oli velvollisuus, työväen paikallisjärjestöön vapaaehtoista.²⁵¹

Välläriin esitykset tuomittiin myös SKP:n organisaatiossa. Helsingin paikalliskomitean mukaan niiden tarkoituksena oli johtaa joukkoja ”toimettomuuteen ja sosialidemokraattiseen uinailuun”. Sellaiset hankkeet olivatkin vaarallisia senhetkessä luokkataistelussa. Tampereella puolestaan tuomittiin uuden puolueen perustaminen yrityksenä ”likvidoida puolue” ja sovittaa vallankumouksellinen toiminta ”porvarillisten lakien puitteisiin”.²⁵² Helsingissä asiaa käsiteltiin monissa soluissa. Neuvostoliiton lähetystössä toimiva SKP:n solu tulkitsi jo alkuvuodesta Välläriin tavoittelevan puoluetta, jossa

”saisi jäsenet tulla ja mennä koska haluttaa, eikä mitään tehdä ratkaisevan taistelun eteen, ennenkuin sitten vasta kun on viimeinen hetki edessä, jolloin se on myöhäistä. Sos.dem. puoluehan sellainen on jo, kyllähän sen pitäisi riittää sellaisille puoluehaaveilijoille. Me olemme sitä mieltä, ettei mitään haaveilua vaan taistelua.”²⁵³

Helsingin paikalliskomitea osoitti tiukkuuttaan ilmoittamalla, että Välläriä ei pitäisi päästää puhumaan ammatillisten järjestöjen tilaisuuksiin vaan olisi ”tämän pyhän evankeliumin julistajat pantava ainakin paikalliseen pannaan”. Kuopion organisaattori puhui vielä suoraviivaisemmin omien asemien lujittamisesta eri järjestöissä ja elimissä. Mutta hän olikin jo edellissyksynä määritellyt ”julkisen puolueen miehet” vihollisiksi.²⁵⁴

251 Työväen vk (A. Lehto) eri piirien työväen vk:ille 8.10.1927 (kansio 35), am, EKV, VA; Koneella kirjoitettu muistio, jossa ei otsikkoa, ei allekirjoitusta, ei pvm (mutta ilmeisesti helmikuussa 1928), f. 516, op. 2, d. 1036, RGASPI.

252 Pak 1 (Pik 1), Kertomus lokakuulta 1927, akn no 2, f. 516, op. 2, d. 1040; 8 (Tampereen pik), Toimintaselostusta, ei pvm, saatu 24.10.1927, d. 999, RGASPI.

253 Pak 1:n (Helsinki) toiminnasta maaliskuulta; solun toimipaikasta, Selitykset pik 1-karttaan, f. 516, op. 2, d. 999, RGASPI.

254 Pak 1 (Pik 1), Kertomus lokakuulta 1927, akn no 3, f. 516, op. 2, d. 1040; 5 (Kuopion alue) ht:lle, saatu 17.10.1927, d. 999; Roope (Martti Solin), Savon Kansan Kirjapaino Oy:n syyskokous, saatu 18.10.1926; ks. myös No 5 ht:lle (pb) 16.9.1926, d. 938, RGASPI.

SKP:n organisaation intoilu ilmensi uskollisuutta. Mutta toisaalta se osoitti myös sitä, että Vällärin esittämällä ajatuksilla oli kannatusta eri puolilla Suomea. Esimerkiksi Oulun läänin pohjoisen vaalipiirin järjestäjä Urho Väre puhui vuodenvaihteessa 1927 työväen paikallisjärjestöjen vahvistamisen puolesta. Samanlaisesta ”legaalisuuden harhasta” raportoi SKP:n piiriorganisaattori Uudenmaan paikkakunnilta.²⁵⁵ Kemin ja sen ympäristön työläiset asettivatkin syyskuussa 1928 etusijalle paikallis- ja nuorisojärjestöjen kehittämisen.²⁵⁶

Välläri ei antanut tappion tai vastustuksen häiritä vaan puhui eri kokouksissa työväen paikallisjärjestöjen voimistamisen puolesta. Samalla hän muistutti takavuosien tuhannen hengen järjestöistä.²⁵⁷ Askel sellaista kohti otettiin ilmeisesti joulukuussa 1928, jolloin helmikuussa 1924 perustettu Sörnäisten työväen sivistys- ja opintoyhdistys muutettiin Vallilan sosialistiseksi yhdistykseksi. Vuoden 1929 lopussa yhdistyksessä oli 356 jäsentä, ja se ylpeili muutenkin pirteästä toimintakaudesta.²⁵⁸ Puolueesta Välläri muistutti järjestämällä SSTP:n lakkauttamisen viisi-vuotisjuhlat.²⁵⁹

Myös tammikuussa 1929 Vaasassa järjestetty taloudellisten työväenyhdistysten neuvottelukokous, jonka valmisteluissa Vällärillä ja Kusti Kulolla oli tärkeä sija, tähtäsi yhteistyön ja siteiden vahvistamiseen. Vaikka kokous totesi, ettei sillä hetkellä ollut mahdollisuutta perustaa taloudellisten työväenyhdistysten liittoa, se päätti kuitenkin tutkia mahdollisuuksia luoda yhdistyksille neuvontatoimisto.²⁶⁰

SUOMALAISEN KOMMUNISMIN LEHDET

Vallankumousvoiman luomisessa eivät olleet tärkeitä vain järjestöt. Työväenliikkeessä oli alusta alkaen uskottu, että lehdillä oli suuri merkitys, kun työläisiä pyrittiin kokoamaan omaan piiriin ja kohottamaan heidän tietoisuuttaan. Myös kommunistisessa liikkeessä ymmärrettiin, että lehdistö oli väline, jonka avulla tehtiin tunnetuksi omaa maailmankatsomusta ja omia poliittisia tavoitteita, edistettiin oman organisaation luomista ja osoitettiin työläisille ”vapautumisen tie”. Lehdistön avulla torjuttiin myös porvarillista vaikutusta työväestön parissa. ”Niin kauvan kuin työläiset vaan vähäisenäkin määränä imevät itseensä porvarillista maailmankatsomusta, niin kauvan on myöskin epäselvyyttä olemassa työläisten omassa kes-

255 Leskinen, 77; Pik 1:n toiminnasta maaliskuulla, saatu 4.5.1927, f. 516, op. 2, d. 999, RGASPI, jossa puhuttiin samantapaisista ajatuksista Lohjalla ja Riihimäellä.

256 Pöytäkirja Kemin ja ympäristön työläisten yleisestä kokouksesta Kemissä 20.9.1928, Oulun pohjoinen vaalipiiri, STPV:n arkisto, KA.

257 Eduskunta-asiat H:gin työväen kokouksessa, *TT* 24.9.1927; Jäsen, Riveihin toverit!, *TT* 25.10.1927; Helsingin työväellä suuri joukkokokous eilen työväentalolla, *TT* 12.12.1927; H:gin työläiset ovat käsitelleet kunnallisasioita, *TT* 19.12.1927; ks. myös Ilm. rek. 1113 4.6.1927; Ilm. 1344 16.12.1927, hm 623 (Niilo Välläri), EKV, VA.

258 Kaikille työläisille ja työväenjärjestöille, *TT* 26.2.1929; Ilm. rek. 652/29 25.9.1929, Vallilan sosialistinen yhdistys (kansio 25), am, EKV, VA; Kertomus Vallilan sosialistisen yhdistyksen toiminnasta vuodelta 1929, Vallilan sosialistisen yhdistyksen arkisto, TA.

259 Työväen taistelu käy kärjistyttyään oikeustaisteluksi, *TT* 4.8.1928; Lakkautettiin, *TT* 3.8.1928 pk.

260 Taloudelliset työväenyhdistykset yhteistoimintaan, *TT*, *PV* 21.11.1928; Taloudellisten työväenyhdistysten Vaasan kokous päättyi maanantaina, *TT* 16.1.1929.

kuudessa”, selitti oululainen *Pohjan Voima* elokuussa 1926.²⁶¹ Liikkeen piirissä oli kuitenkin erilaisia mielipiteitä siitä, miten lehdet parhaiten edistivät asetettuja päämääriä.

SANOMALEHDET

Suomalaisen kommunismin lähtökohdat porvarillisen maailmankatsomuksen torjumiseen ja oman levittämiseen eivät olleet kovin hyvät, sillä työväenliikkeen parisenkymmentä sanomalehteä oli pieni osa Suomessa 1920-luvun alkupuolella ilmestyneestä reilusta 130 päivälehdestä. Lisäksi SDP sai haltuunsa suuren osan työväenlehdistä, kun työväenliike jakautui vuosina 1919–1921. SSTP:n kannalle kallistuivat vain Kuopion, Oulun ja Vaasan lehdet. Niiden lisäksi SSTP:n lehti perustettiin Helsinkiin ja Kajaaniin. Helsingissä ilmestyi myös ruotsinkielinen lehti. Porvarillinen valtiovalta yritti vuosina 1921–1922 vaientaa puolueen lehdet painokanteilla. Vaientaminen onnistui vasta 1923, jolloin SSTP:n toimintakielto ulotettiin lehtiin ja kirjapainoihin.²⁶²

Niinpä suomalainen kommunismi joutui syksyllä 1923 ja keväällä 1924 tulemaan toimeen syyskuussa 1923 perustetun *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* voimin. Kirjapainojen vapauduttua kesällä 1924 toimintakiellosta Oulussa, Vaasassa ja Kuopiossa alkoi ilmestyä suomalaisen kommunismin päivälehti. Oululainen *Pohjan Voima* oli kuusipäiväinen, vaasalainen *Työn Ääni* ja kuopiolainen *Savon Työ* kolmipäiväisiä.

Sitä ei pidetty riittävänä. Jo kesällä 1925 puhuttiinkin tarpeesta perustaa uudet lehdet Tampereelle ja Viipuriin.²⁶³ Syksyn kunnallisvaalien aikaan sattunut *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* ilmestymiskielto lisäsi valmiutta omien lehtien perustamiseen. Viipurin alueella tehtiin jo alkuvuodesta 1926 ennakkomerkintää tilaajista ja Tampereella elvytettiin vuonna 1922 perustettu lehtiosakeyhtiö.²⁶⁴ SKP:n poliitybyroo päätti puolestaan keväällä 1926, että uusi lehti pantaisiin alulle joko Viipurissa tai Tampereella. Kesällä 1926 SKP:n plenum päättyi kuitenkin siihen, että oma sanomalehti olisi välttämättä perustettava molempiin kaupunkeihin. Päätöstä helpottivat Neuvosto-Karjalasta keväällä saadut lupaukset Viipurin lehden tukemisesta. Lupaukset varmistuivat vuoden lopulla, jolloin SKP pystyi myös ilmoittamaan, että se oli saanut hankittua 300 000 markkaa Tampereen lehden perustamiskustannuksiin.²⁶⁵ Uudet kolmipäiväiset lehdet alkoivatkin ilmestyä säännöllisesti kevät-

261 Työväenlehtien puolesta porvarilehtiä vastaan, *PV* 12.8.1926 pk; Aseemme ja voimamme, *TT* 18.9.1926; Sanomalehdistön merkitys työväenliikkeessä, *PV* 21.9.1926 pk.

262 Saarela 1996, 126–128, 165–166, 334, 352–354; SDP:lla oli 1920-luvulla 12–13 lehteä, Raimo Salokangas, Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla, kirjassa *Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*. Kuopio 1987, 207.

263 SKP:n pk 1925, 392 (Iivo) (Antti Hyvönen), 393 (Tatu) (Iivari Tervonen), RGASPI.

264 Viipurin piiri 15.11.–31.12.1925, f. 516, op. 2, d. 937; SKP:n pl 1926, 175 (Kalle) (Martti Stenius), Pekka, d. 921, RGASPI; Saarela 1996, 338.

265 SKP:n pb 22.1., 17.3., 16. ja 31.10.1926, f. 516, op. 2, d. 940; Agitatsioni- ja propagandatyöstä, d. 926, jossa plenumin päätöslauselma; myös SKP:n pl 1926, 176–177 (Hilja) (Eva Korhonen), 178 (Rauni) (Huvi Luotonen?), Kuusinen, vrt. 176 (Erkki) (Vuorio), joka piti mahdollisena vain yhtä lehteä; Pb ht:lle (SB) 19.10. ja 27.11.1926, d. 941; SKP:n sihteeristö (siht) 22.2.1927, d. 990, RGASPI.

talvella – *Työväen Lehti* Tampereella helmikuun lopussa ja *Työ* Viipurissa huhtikuun alussa.

Ajatus ruotsinkielisestä lehdestä syntyi myös kesällä 1925, kun Vaasassa esitettiin suunnitelma ruotsinkielisen valistustyön järjestämisestä kaksipäiväisen lehden ympärille. Lehden arveltiin jäävän tappiolliseksi, minkä takia siihen kaivattiin lisävaroja SKP:ltä. Myös SKP:n johto piti ruotsinkielisen lehden perustamista tarpeellisenä ja Suomen byroo kehotti valmistelemaan sille maaperää tilapäisjulkaisuilla ja lentolehtisillä.²⁶⁶ Kesällä 1926 lehtihanke sai siunauksen myös eduskuntavaaleja valmistelleessa valtakunnallisessa neuvottelukokouksessa, joka kehotti suomenkielisiä järjestöjä antamaan kaiken mahdollisen tuen ruotsinkielisen lehden perustamiselle. Hanketta siivitti syksyllä 1926 SKP:n lupaus antaa 15 000 markkaa avustusta lehden perustamiskustannuksiin ja vakituista tukea 1200 markkaa kuukaudessa.²⁶⁷ *Nya Folkbladetin* näytenumerot julkaistiinkin joulukuussa 1926, ja lehti alkoi ilmestyä säännöllisesti kerran viikossa tammikuussa 1927.

Myös Turussa mietittiin vuoden 1928 lopusta oman lehden perustamista, mutta siitä ei tullut mitään. Siitä ei keskusteltu SKP:n piirissä.²⁶⁸

Kirjapainojen sulkeminen elokuussa 1923 vaikutti suomalaisen kommunismin tapaan julkaista lehtiä: jotta kirjapainot eivät vaarantuisi uudelleen, julkaisemisessa noudatettiin pääasiassa mallia, jonka mukaan kirjapaino ei ollut kustantaja vaan se teki yleensä sopimuksen jonkun yksityisen henkilön kanssa lehden julkaisemisesta.²⁶⁹ Oulussa lehti-yhtiön ja kirjapainon erillisyyteen oli myös historiallista pohjaa.²⁷⁰

Järjestely ei sujunut kaikkialla ongelmitta, sillä vuodenvaihteessa 1924–25 Helsingissä keskusteltiin kirjapaino Oy Työn aloitteesta uuden lehden, *Uuden Työmiehen*, perustamisesta tai ainakin *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* toimituksen vaihtamisesta. Hanke kumpusi Oy Työn vaikeasta taloudellisesta asemasta ja *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* huomattavasta velkaantumisesta kirjapainolle, mutta sille loivat pohjaa myös huoli lehden vaatimattomasta levikistä SSTP:n pää-äänenkannattajaan *Suomen Työmieheen* verrattuna ja ammatillisten miesten tyytymättömyys lehden ja SAJ:n suhteisiin – *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* oli sensuroinut SAJ:n eduskuntavaalijulistusta ja muutenkin kritisoinut järjestöä. Ajatus saikin tukea ennen muuta ammattiliittojen toimihenkilöiltä mutta myös STPV:n eduskuntaryhmästä, jonka puheenjohtajaa Mauritz Rosenbergia kaavailtiin uuden lehden päätoimittajaksi.²⁷¹ Kyse oli osittain myös sukupolviritiriidasta, joka oli tullut ilmi

266 Tohtori (August Forsman?), Ruotsalaisen työväenlehden perustaminen, ei pvm, saatu 24.8.(1925), f. 516, op. 2, d. 869; SKP:n pb 27.8.1925, d. 884; Pb ht:lle (SB) 31.8.1925, d. 869; 17 (SB) (pb)lle 10.9.1925, d. 868, RGASPI.

267 Pöytäkirja laadittu v:n 1927 eduskuntavaaleihin osallistuvien sos. työväen ja työtätekevän maalaisväestön vaali- ja paikallisjärjestöjen edustajain maatakasittävässä neuvottelukokouksessa 15 p:nä elok. 1926, joka pidettiin Helsingin työväentalolla alk klo 10 a.p.; Pb ht:lle (SB) 19.10.1926, f. 516, op. 2, d. 941; SKP:n pb 16.10.1926, d. 940, RGASPI.

268 Turun piirin työläisten lehtihanke, *TT* 1.10.1929.

269 Salokangas, 215; Kaija Piironen, *Sanan valtaa Kallaveden kaupungissa II. Kuopion sanomalehdistön historia 1918–1979*. Kuopio 1982, 204, 208–209; J(uho).H(eikki). Kanerva arvoisalle toverille tai yhdistykselle 14.7.1924 (painettu), hm 777 (Juho Heikki Kanerva), EKV, VA.

270 Tauno Saarela, *Kansan Tahto. Pohjolan työtätekevien lehti*. Jyväskylä 2006, 29–30.

271 Alpo Halme ht:lle 31.7.1924, f. 516, op. 2, d. 794; 17 (SB) ht:lle (pb) 24.9. ja 18.12.1924, d. 793; Alpo Halme arv. tov. 4.12.1924 Helsinki, jäljennös, joka on saatu E. Pekkalalta ja E. Jokelalta

jo talvella 1922, kun Yrjö Mäkelin kiisteli Rosenbergin ja muiden veteraanien tuke-
mana nuorten helsinkiläisten kanssa moraalista.²⁷²

Työväenjärjestöjen Tiedonantajan edustajat sekä SKP:n Suomen byroo ja poli-
tybyroo sen sijaan katsoivat ongelmaksi sen, että kirjapaino suhtautui lehteen ”liike-
miesmäisesti”. Suomessa olevat liioittelivat yritystä Edvard Valppaan tai yleisem-
min ”SAJ:n miesten” hankkeeksi vallata kirjapaino. Se sai helposti myötäkaikua
Kullervo Mannerissa, jonka mielestä kyseessä oli ”keskustanoskejen” yritys vallata
yhtiö ja synnyttää oma julkaisu. Mannerin kanta ei muuttunut, vaikka hankkeessa
mukana olleet todistelivat, ettei Valppaalla ollut mitään tekemistä sen kanssa.²⁷³
Kannat vaikuttivat siihen, että Rosenberg ja eduskuntaryhmä vetivät tukensa pois
Oy Työn taloudenhoitajan ”myyräntyöltä”. Taloudenhoitaja Alpo Halmekin erosi
kevättalvella 1925, mutta ongelmat eivät kadonneet, sillä lehden velkaantumisesta
kirjapainolle huomautettiin vielä loppuvuodesta 1925.²⁷⁴ SKP:n toimittamilla ra-
hoilla varmistettiin, että Oy Työn uudet osakkeet joutuivat osakeannissa luotetta-
viin käsiin.²⁷⁵

Samantapaisia ristiriitoja ilmeni Kuopiossa, jossa torjuttiin aluksi ajatus, että
lehden kustantaisi kirjapainon sijaan jokin muu yhtiö. Lehti annettiin kuitenkin jo
loppukesällä 1924 yksityisen henkilön kustannettavaksi. Se ei sujunut ongelmitta,
sillä kirjapaino totesi jo syksyllä 1925, että lehti ei ollut maksanut maksujaan ja vel-
kojaan sopimuksen mukaisesti. Seuraavana syksynä kirjapainon syyskokouksessa
esitettiin lehden ottamista kirjapainoyhtiön kustannettavaksi. Siten arveltiin saata-
van varmuus siitä, kuka lehteä tekee. Keväällä 1927 pidetty kokous torjui kuitenkin
ajatuksen, jota SKP:n piiriorganisaattori piti yrityksenä irrottaa lehti ”maanalaisesta
puolueesta”.²⁷⁶

SKP epäilemättä tunsi aidosti huolta siitä, että kirjapainot joutuisivat uhanalai-
siksi, jos ne ryhtyisivät kustantamaan lehtiä, joita uhkasi julkaisukielto. Pyrkiesään
varjelemaan lehtiä kirjapainojen vallalta sen edustajat sortuivat kuitenkin liioitte-
luun ja tekemään erimielisyyksistä ylitsepääsemättömiä leimaamalla kummankin
itsenäisyyttä puolustavat vääräoppisiksi. Lehtien ja kirjapainojen erottaminen mer-
kitsi myös sitä, että lehtiyhtiöiden velat kaatuivat kirjapainojen niskaan. Kun kirja-

23.2.1925; C (Rosenberg) ht:lle (Manner), ei pvm, saatu 4.1.1925, d. 868; A. Halme arv. tov.
16.1.1925 Helsinki, d. 879, RGASPI.

272 Saarela 1996, 265–268; Saarela 2006, 102–104.

273 17 (SB) ht:lle (pb) 24.9. ja 18.12.1924, f. 516, op. 2, d. 793; K. Manner ht:lle (A. Halme) 7.10.1924;
K. Manner ht:lle (V. Viitanen) 23.12.1924; V.L. (Emil Paajanen) ht:lle (Manner) 30.12.1924, d. 789;
Pettersson (Vuorio) ht:lle (Manner), ei pvm, saatu 4.1.1925; 17 (SB) ht:lle (pb) 1.1.1925, d. 868; A.
Halme arv. tov. (Manner) 16.1.1925, d. 879, RGASPI.

274 Rosenbergin ja ryhmän reaktioista, Toveri X (Rosenberg) toverille (Manner), ei pvm, saatu
11.1.1925, f. 516, op. 2, d. 880, RGASPI; STPV:n ekr 9.2.1925, STPV:n arkisto, KA; Halmeen erosta,
Pettersson (Vuorio) ht:lle (Manner) 26.1.1925, d. 880, RGASPI; Ilm. rek. 744/1925, hm 1359 (Alpo
Halme), EKV, VA; vaikeuksien jatkumisesta, 17 (SB) (pb:lle) 7.5.1925, d. 868; Pauli (Toivo
Vuorela) ht:lle (Manner) 30.12.1925, d. 988, RGASPI.

275 SKP omistamia osak Oy Työstä seuraaville henkilöille, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

276 Savon Kansan Kirjapaino Oy:n ylimääräinen yk 20.7.1924, jk 25.8.1924 ja 16.4.1925, syyskokous
27.9.1925, syyskokous 26.9.1926; kevätkokous 18.4.1927, Savon Kansan Kirjapainon arkisto, TA;
Roope, Savon Kansan Kirjapaino OY:n syyskokous, saatu 18.10.1926; No 5 ht:lle 16.9.26, saatu
18.10.26, f. 516, op. 2, d. 938; V., O/Y Savon Kansan syyskokouksen kulku 25.9.1927, d. 999,
RGASPI.

painoilla oli usein puutetta töistä, ne joutuivat ottamaan lisälainaa ja velkaantuivat. Siihen SKP:n ja suomalaisen kommunismin johto törmäsi varsinkin vuosikymmenen loppuvuosina.

Kommunistisen liikkeen periaatteiden mukaan sanomalehtien oli oltava puolueen alaisia ja yhtenäisiä. Myös SSTP:ssa päätettiin, että puoluelehden oli sitouduttava kirjallisesti noudattamaan puoluejohdon ohjeita ja määräyksiä. Päätös soti Suomen työväenliikkeen aiempaa käytäntöä vastaan ja jäi vain periaatteelliseksi julistukseksi. Käytännössä lehtien asioista päättivät paikalliset lehtiyhtiöt ja niiden linjasta vastasivat toimittajat.²⁷⁷

Sama jatkui SSTP:n lakkautuksen jälkeenkin, vaikka SKP ilmaisi pontevasti halunsa lisätä puolueen valvontaa ja johtoa. Sen mielestä Suomessa ilmestyvien lehtien oli ennen muuta tuotava julki puolueen kanta eri asioissa ja oltava valmiita palvelemaan puolueen kampanjoita. Aluksi SKP yritti tyrkyttää pelkkää periaatetta mutta esitti kesällä 1925 yleisiä ohjeita kommunististen lehtien luonteesta. Niiden oli tyydytettävä työläisten lehtitarpeita mutta ne eivät kuitenkaan saaneet matkia porvarillisia lehtiä sensaatioiden ja uutisten julkaisemisessa. Lehtien osastojaon oli vastattava eri väestöryhmien tarpeisiin – lehdissä oli oltava esimerkiksi talonpoikien, naisten ja nuorten osasto. Pääkirjoitusten oli puolestaan oltava iskeviä ja lyhyitä. Työläisten ja talonpoikien kirjoituksissa oli puolestaan säilytettävä kansanomaisen sävy. Lisäksi pakinoiden aiheet ja sisältö oli valittava huolellisesti, jotta ne eivät synnyttäisi luokkataistelulle vaarallisia ja vahingollisia käsityksiä. Kaikella tällä SKP:n johto halusi todistella, että lehtien laadun parantaminen oli tärkeämpää kuin pyrkimys niiden laajentamiseen.²⁷⁸

SKP:n ohjeet tulivat usein jälkikäteiskritiikkinä ja ilmensivät sen hetken mielialoja. Siksi ne saattoivat muuttua äärestä toiseen varsin nopeasti: kesällä 1925 SKP vaati lehteä olemaan elävä, kansanomainen ja konkreettinen sekä välttämään vaikeatajuista teoretisointia, seuraavana kesänä se valitti, että lehdissä oli ollut liian vähän kommunismin teoriaa käsitteleviä kirjoituksia.²⁷⁹ Toistuvampia olivat huomautukset, joiden mukaan lehdissä oli liian vähän kirjoituksia Neuvostoliitosta.²⁸⁰ SKP:n johto halusi myös, että lehdet olisivat auttaneet enemmän illegaalista työtä ja tehneet tunnetuksi SKP:ta. Huomautus saattoi nousta siitä, että lehdet eivät keväällä 1925 julkaisseet SKP:n vappujulistusta tai kommentoineet sen synnyttämää kirjoittelua, mitä politbyroo piti virheenä.²⁸¹ Vuosikymmenen jälkipuolella SKP:n johdon nuoret miehet moittivat lehtiä antimilitaristisen työn laiminlyönnistä tai virheellisten pasifististen käsitysten päästämisestä lehtiin.²⁸² Moitteet toivat ilmi,

277 Saarela 1996, 334–335.

278 SKP:n pl 1925, 73–75 (Sirola), f. 516, op. 2, d. 857; SKP:n pk 1925, 382–385 (Sirola), d. 838; Pb ht:lle (SB) 24.8.1925, d. 869, RGASPI.

279 SKP:n pl 1925, 73–74 (Sirola), f. 516, op. 2, d. 857; Pb ht:lle (SB) 24.8.1925, d. 869; SKP:n pl 1926, 171–172 (J.K. Lehtinen), d. 921; Agitatsioni- ja propagandatyöstä, d. 926, RGASPI.

280 Esim. K. M-r ht Petterssonille (Vuorio) 13.1.1925 Lgrad; K(ullerv)o M(anner) ht:lle (Emil Paajanen) 1.6.1925 Moskova, f. 516, op. 2, d. 880; Pb ht:lle 27.11.1926, d. 941; (Pb) ht:lle (SB), läh 20.11.1929, d. 1071, RGASPI.

281 SKP:n pk 1925, 390 (Antikainen), d. 838; SKP:n pl 1926, 171 (Lehtinen), d. 921; Pb 25.5.1925, d. 868, RGASPI.

282 SKP:n kk:n laajennetun plenumin pöytäkirja. Kokous pidetty kesällä v. 1927 (SKP:n pl 1927), 25–26 (Antikainen), f. 516, op. 2, d. 968; Pöytäkirja SKP:n kk:n laajennetusta plenumista. Kokous

että SKP:n johdolle kommunistinen oikeaoppisuus oli hyvin tärkeää – tavallaan se antoi lehdille neuvoja jäseninä jo olevien ohjaamiseen mutta ei järin ajatellut, miten liike voittaisi uusia kannattajia.

Yksittäisistä lehdistä SKP:n hampaissa oli jatkuvasti *Savon Työ*, joka ei ollut Kalle Lepolan mukaan ”aina täyttänyt vasemmistohenkisen työväenlehden vaatimuksia”. Piiriorganisaattori Antti Ojalan mukaan lehti oli heikko. Jatkuvat moitteet osoittivat, että SKP:n toimihenkilöt eivät antaneet lehdelle anteeksi itsenäistä esiintymistä presidentinvaaleissa tai kriittistä kirjoittelua Viron kommunistien kapinasta.²⁸³

Lehtien kantojen yhtenäistämiseksi sekä SKP että työväen keskuskomitea suosittelevat toimittajien tapaamisia ja toimitusneuvotteluja.²⁸⁴ Sanomalehtimiehet kokoontuivat ainakin toukokuussa 1927 yhteiseen tapaamiseen pohtimaan vaalitaistelun kysymyksiä.²⁸⁵ Muuten yhtenäisyyttä edistettiin siten, että muut lehdet julkaisivat muutaman päivän viiveellä *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* ilmestyneitä artikkeleita. Myös SKP:n Suomen byroo välitti aineistoa lehdille, vaikka sen yhteyteen ei perustettu erillistä aineiston levityskeskusta kuten SKP:n plenum kesällä 1926 esitti. Artikkelien ja aineistojen toimittaminen lienee kuitenkin vastannut SKP:n johtohenkilöiden toiveita maaseutulehtien avustamisesta.²⁸⁶

Puolueella ei kuitenkaan ollut kantaa kaikkiin kysymyksiin tai se ei ehtinyt Suomeen riittävän nopeasti. Lehdet ja niihin kirjoittavat ihmiset muotoilivatkin hyvin usein liikkeen linjaa, kun otettiin kantaa Suomen tapahtumiin.

Kun lehtien sisällöstä vastasivat kuitenkin pääosin lehtien toimittajat, heidän historiansa vaikutti myös tapaan tehdä lehteä ja tulkita asioita. Lehdillä oli usein vaikeuksia löytää kokeneita henkilöitä toimittajiksi, sillä huomattava osa vanhan työväenliikkeen lehtimiehistä oli siirtynyt Neuvosto-Venäjälle tai sosiaalidemokraattien riveihin. Myös SSTP:n aikaiset vangitsemiset riistivät lehdistä kokeneita voimia, mm. Yrjö Mäkelinin.

Savon Työssä vuoteen 1928 vaikuttanut Kaarlo Luoto oli Mäkelinin kuoltua ainoa henkilö, joka oli työskennellyt lehtimiehenä vanhassa työväenliikkeessä – hän oli ollut *Työmiehen* toimittajana vuosina 1903–1905 mutta aloitti varsinaisen lehtimiesuran vasta sisällissodan jälkeen.²⁸⁷ *Nya Folkbladetin* myötä toimittajakuntaan palasi toinen kokenut mies: lehden ensimmäinen päätoimittaja J. A. Isaksson oli kirjaltajan tehtäviensä ohella ollut tekemässä *Österbottens Folkbladia* ennen sisällissotaa ja *Folkbladetia* SSTP:n aikana.²⁸⁸ Myös *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* toi-

pidetty Moskovassa 20–23 p. elokuuta 1928 (SKP:n laaj pl 1928), 29 (Fors) (Honkanen), d. 1013; Agitationi- ja propagandatyöstä, d. 926, RGASPI.

283 SKP:n pl 1927, 63 (Lepola), 65 (Bakman) (Ojala); suhtautumisesta 1924–25, No 5, ei pvm, saatu 28.1.1925; Moses (Kivi) (kk:lle) 26.1.1925, d. 867; 17 (SB) ht:lle (pb) 29.1.1925; Kalle (Antikainen) ht:lle (pb) 6.2.1925, d. 868; SKP:n pk 1925, 381 (Sirola), 391–392 (Ema) (Rasi), d. 838, RGASPI.

284 SKP:n pl 1925, 73–74 (Sirola); Työväen kk 10.7.1925, d. 869; Sanomalehdet, d. 858, RGASPI, jossa kesäkuussa 1925 pidetyn plenumin päätöslauselmat.

285 17 (SB) ht:lle (pb) 19.4.1927; E. P-son, Sanomalehtimieskokous, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

286 SKP:n pl 1926, 171 (J.K. Lehtinen), 176 (Matti (Hannes Mäkinen), d. 921; SKP:n pl 1927, 63 (Lepola), 65 (Bakman) (Antti Ojala), d. 968; Agitationi- ja propagandatyöstä, d. 926, RGASPI.

287 Raoul Palmgren, *Joukkosydän. Vanhan työväenliikkeemme kaunokirjallisuus II*. Porvoo 1966, 85–86; Saarela 1996, 128, 150–151.

288 Anna Bodestam, Alf-Erik Helsing, *Som en stubbe i stubbåker. Finlands Svenska Arbetarförbund 1899–1974*. Vaasa 1978, 87, 210; ptk 134/1923, hm 347 (J. A. Isaksson), EKV, VA.

Vaasalainen Mauritz Rosenberg oli Pohjan Voiman keskeinen toimittaja vuosina 1924–26 mutta myös STPV:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja vuosina 1923–30. (Kansan Arkisto)

Oululainen Kaarlo Kosunen kuului siihen nuorten miesten joukkoon, jotka 1920-luvulla nousivat STPV:n sanomalehtien toimittajiksi. Kosunen erosi kuitenkin tästä joukosta, kun hänestä vuonna 1926 tuli Kommunistisen nuorisointernationaalin toimeenpanevan komitean suomalainen jäsen. (Kansan Arkisto)

mittaja ja pakinoitsijanimimerkki Inkvisiittori alias Antti Timonen oli kirjoittanut *Työmieheen* ennen vuotta 1918. *Työn Äänen* keskeinen henkilö Juho Kempainen oli puolestaan avustanut oululaista *Kansan Tahtoa* pian lehden perustamisen jälkeen, mutta vasta jääkärikoulutuksesta palattuaan ryhtynyt SSTP:n pää-äänenkannattajan *Suomen Työmiehen* konttorinhoitajaksi Tampereella ja siirtynyt vuoden 1923 alussa vaasalaisen lehden toimitukseen.²⁸⁹ Myös *Työväen Lehden* päätoimittajana työskennelleellä Lassi Hulkkosella oli pitkä ura eri kirjapainoissa.²⁹⁰

Työväenjärjestöjen Tiedonantajan alkuvaiheen keskeinen voima Väinö Vuorio oli myös varsinaisesti aloittanut uransa SSTP:n aikana ja noussut sen pää-äänenkannattajan *Suomen Työmiehen* päätoimittajaksi. Eduskuntaryhmän puheenjohtaja Mauritz Rosenberg oli huomattavasti vanhempi kuin Vuorio mutta hänkin oli aloittanut lehtimiesuransa vasta sisällissodan jälkeen jouduttuaan erotetuksi rautateiltä. Vuosina 1925–1927 hän ohjasi *Pohjan Voimaa*, vaikka ei muodollisesti ollut sen päätoimittaja. Oulussa lehtimiesuraansa aloittelivat SSTP:n aikana Paul Brander

289 Raoul Palmgren, *Kapinalliset kynät. Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus I. Kaksi puoluekirjallisuutta ja muotovallankumous (1918–1930)*. Juva 1983, 316, 411; Saarela 2006, 109–110.

290 Akp 47/1931 Viipuri, hm 262 (Lassi Hulkkonen), EVK, VA.

ja Kaarlo Kosunen, jotka työskentelivät myös puolueen kieltämisen jälkeen *Pohjan Voimassa*. Samoin teki Vaasassa keväällä 1923 lehtimiesoppia saanut Arvi Sänkiaho. Ouluun päätyi vuonna 1927 myös *Suomen Työmiestä* 1920-luvun alussa toimittanut Jussi Forsman.²⁹¹ Bruno Tenhunen puolestaan jatkoi SSTP:n kiellon aiheuttaman vankeustuomion jälkeen Kuopiossa mutta lähti keväällä 1927 Kanadaan.²⁹²

Osa SSTP:n aikaisista toimittajista palasi vankeustuomioiden jälkeen lehtiin: *Työväenjärjestöjen Tiedonantajaan* päätyivät SSTP:n alkuvaiheiden aktiivit Emil Tuomi, Hugo Ahokanta ja Toivo Hjalmar Långström – Långström tosin vain reiluksi puoleksi vuodeksi. Jopa näkyvä toisinajatteleva Niilo Välläri sijoitettiin lehden toimitukseen, jotta häntä voitaisiin ”pitää silmällä”. SSTP:n entinen piirisihteerin ja kansanedustaja Kaarlo Lampinen liittyi puolestaan *Savon Työn* toimitukseen viimeistään vuoden 1928 alussa.²⁹³

Lehtien painokanteet ja niistä langetetut vankeustuomiot katkaisivat usean henkilön lehtimiesuraa. Vankeustuomioiden uhka ilmeisesti suuntasi uusien toimittajien värväystä nuorisoliikkeessä toimineisiin nuoriin miehiin, joiden katsottiin voivan mennä vankilaan helpommin kuin vanhempien ja perheellisten. Esimerkiksi *Pohjan Voiman* toimittajista Kaarlo Kosunen, Akseli Timonen, Arvi Sänkiaho, Niilo Nikkilä ja Jonne Kuivala olivat puuhanneet paikallisissa nuoriso-osastoissa, Helsingissä samantapainen tausta oli Kössi Ilolalla ja Armas Äikiällä, Vaasassa Toivo Latvalla, Hannes Mykkäsellä ja *Nya Folkbladetia* vuodesta 1928 toimittaneella Allan Asplundilla, Kuopiossa Bruno Tenhusella ja Emil Virtasella. Nikkilän, Äikiän ja Latvian ryhtymistä toimittajiksi helpotti aiempi työskentely kirjapainoissa. Timosen ansioita oli puolestaan keskikoulun käyminen, ja Amerikassa kasvaneella Tenhusella oli kielitaitoa.²⁹⁴

Toimittajiksi saatiin myös muilla järjestölohkoilla toimineita miehiä. Yrjö Enne oli aktiivi urheilumies, joka siirtyi *Savon Työhön* kesällä 1926 TUL:n sihteerin paikalta. Hänen ansioihinsa kuului myös keskikoulu ja vuonna 1918 kesken jäänyt tekninen opisto. Enteen lehtimiesura jäi kuitenkin lyhyeksi, kun hänet seuraavana kesänä valittiin eduskuntaan. *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* vastaavaksi loka-kuussa 1929 valittu metallityöläinen Rudolf Parviainen oli puolestaan toiminut kesästä 1926 työväen raittiusliiton sihteerinä.²⁹⁵ Tamperelainen Arvi Laakso ja Kuopion maalaiskunnasta kotoisin ollut Esa Hietanen olivat alun perin sahatyömiehiä, mutta työskentelivät 1920-luvun jälkipuolella sekä vaalijärjestöjen toimitsijana että lehtien toimittajana.²⁹⁶

291 Saarela 1996, 159, 330, 335; Saarela 2006, 108–110; ptk 19/1922, hm 2071 (Johannes Forsman), EKV, VA.

292 Hm 295 (Bruno Tenhunen), EKV, VA; 17 (SB) ht:lle (pb) 24.5.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

293 17 (SB) ht:lle (pb) 27.1.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI; Ilmoitus 123/1927, hm 179 (Emil Tuomi); ptk 8/1930, hm 897 (Toivo Hjalmar Långström), EKV, VA; Saarela 1996, 201, 273; Piironen, 227.

294 Saarela 2006, 108–110; Kössi Ilola (Pentti Notko), Elämäkerta, f. 495, op. 269, d. 435, RGASPI; ptk 25/1923 ja 129/1924, hm 52 (Armas Äikiä); akp 261/1926 Vaasa, hm 178 (Hannes Mykkänen); hm 373 (Toivo Latva); akp 299/1930 Vaasa, hm 2209 (Allan Asplund); akp 441/1925 Kuopio, hm 415 (Emil Virtanen), EKV, VA; Allan Asplund, Elämäkerta, hmp I, kaaderijaosto, SKP:n arkisto, KA.

295 Ptk 29/1928, hm 43 (Yrjö Enne); ptk 51/1930, hm 1383 (Rudolf Parviainen), EKV, VA.

296 Akp 72/1929 Vaasa, hm 1573 (Arvi Laakso); ptk 158/30, hm 26 (Esa Hietanen), EKV, VA.

Ajoittain helsinkiläisiä toimittajia siirrettiin auttamaan muita lehtiä – Lassi Hulkkonen oli Tampereen ohella Vaasassa, Kuopiossa ja Oulussa, Kössi Ilola toimitti välillä *Savon Työtä* ja *Työtä*. Kuopiossa aloittanut Emil Virtanen teki lehteä myös Helsingissä ja Viipurissa, Arvi Laakso ehti olla *Työväen Lehden*, *Työn*, *Työn Äänen* ja *Savon Työmiehen* toimituksissa.²⁹⁷ Myös lehtien ilmestymiskieltojen aikana toimittajat saattoivat siirtyä toiseen lehteen.²⁹⁸

Huomattava osa lehtien toimittajista koostui 1920-luvun loppupuolella 1895–1907 syntyneistä miehistä, joiden kokemus yhteisestä työväenliikkeestä oli vähäinen. Siten heillä oli taipumusta vähätellä yhteisen työväenliikkeen merkitystä, uhmata viranomaisia ja nähdä maanalaisessa toiminnassa sankaruutta. Se näkyi vuosina 1929–30 varsin selvästi varsinkin *Pohjan Voimassa* mutta myös *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa*. Suomalaisen kommunismin sanomalehtien toimituskunta oli hyvin miehinen – naistoimittaja työskenteli vain kajaanilaisessa *Työväen Lehdessä* 1920-luvun alkuvuosina²⁹⁹.

Toimittajat saivat lehden tekemiseen ajoittain apua myös rajan takaa, sillä SKP toimitti sanomalehdille välillä varsin runsaasti artikkeleita. Pitkäaikaisin rajantakainen vaikuttaja oli nimimerkki Talonpoika alias Santeri Mäkelä, jonka ajatuksia varsinkin *Pohjan Voima* ja *Työn Ääni* ottivat mielellään palstoilleen vuosina 1924–1926. SKP:n johtoa edustivat puolestaan nimimerkin K-i suojaassa kirjoitetut artikkelit.

Lähetetyt artikkelit olivatkin merkittävämpi tapa vaikuttaa kuin keskuskomitean syksyllä 1924 esittämät vaatimukset toimitussolujen muodostamisesta lehteen tarkkailemaan ja valvomaan lehden sisältöä. SKP painotti aiempaan tapaan, ettei lehtien palveluksessa ollut tilaa sellaisille, jotka suhtautuivat välinpitämättömästi puoluetoimintaan.³⁰⁰ SKP:n piiriorganisaattorien vuonna 1925 toimittajista antamissa lausunnoissa parhaiksi luettiin yleensä ne, jotka olivat ”mukana meidän toimissa” – he olivat ”oikeita proletaarisia tyyppejä” ja ”poliittisesti luotettavia”. Maanalaisia toimia arvostelevat vivahtivat puolestaan ”pikkuporvarillisuuteen”. Myöhemmin heitä syytettiin ”virkamiehiksi”, jotka eivät paljoakaan osallistuneet työväenliikkeen toimintaan.³⁰¹

SKP:n toimihenkilöt liioittelivat ja osoittivat omaa eristymistään, kun eivät huomanneet, että toimittajat olivat usein puhujina eri tilaisuuksissa. Lausunnot eivät vaikuttaneetkaan välittömästi. Esimerkiksi ”teoreettisesti heikoksi” moitittu ja ”uuden puolueen” perustajaksi nimetty Arvi Sänkiaho pysyi *Pohjan Voimassa* ke-

297 Hulkkosesta, Vaasan ao po:lle 16.10.1925; VIII. Ilm. no 581 18.2.1926; Tampereen ao:n tilkats. 16.-29.1.1927; Oulun ao po:lle 30.11.1929, hm 262 (Lassi Hulkkonen), EKV, VA; K.S., Toiminnasta Kuopion puolesta 30.4.1926, f. 516, op. 2, d. 1926:23; Ilolasta, Kössi Ilola (Pentti Notko), Elämäkerta, f. 495, op. 269, d. 435, RGASPI; Virtasesta, Piironen, 227; Ilm. rek no 123/1927; Viipurin ao:n tilkats 10/1928, hm 415 (Emil Virtanen), EKV, VA.

298 Esim. V. L. (Emil Paajanen) hv:lle (Linde) (Kössi Ilola) 3.3.1926 Hki, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI. 299 Heikkinen 1986, 246.

300 Kk hyvälle toverille (toimitussoluille) 10.10.1924, f. 516, op. 2, d. 788; SKP:n pl 1925, 73 (Sirola), d. 857; Sanomalehdet, d. 858; SKP:n pk 1925, 381 (Sirola), 838; Pb ht:lle (SB) 24.8.1925, d. 869, RGASPI.

301 No 2, Tietoja Pohjan Voiman toimittajista 18.2.1925; No 3, Työn Äänen toimittajat; Ak n:o 1:n (Helsinki) lausunto toimittajista, saatu 18.5.1925, f. 516, op. 2, d. 867; Ak, Lausunto toimittajista, saatu 4.5.1925, d. 868; SKP:n laaj pl 1928, 34a (Salminen), d. 1013, RGASPI; Saarela 2006, 110.

väällä 1929 tapahtuneeseen kuolemaansa asti. Pitkällä aikavälillä niillä kuitenkin oli merkitystä – esimerkiksi Kaarlo Luodon ero *Savon Työstä* tammikuussa 1928 oli tulosta jatkuvasta leimaamisesta.³⁰²

Jo Suomen vanhassa työväenliikkeessä oli pidetty tärkeänä hankkia lehdille kirjeenvaihtajia eri paikkakunnilta. Kommunistisessa liikkeessä asia nousi paljon tärkeämmäksi, ja SKP:kin vaati toistuvasti, että lehtiin oli hankittava kirjoittajia lukijoiden ja kannattajien joukosta. Sitä varten oli luotava kirjeenvaihtajaverkosto, jota oli laajennettava eri aloille ja jokaiselle työpaikalle. Kirjeenvaihtajista tulikin SKP:n keskeinen lehtiä koskeva vaatimus 1920-luvun puolivälissä. Neuvosto-Venäjäällä asuvat jopa kuvittelivat kirjeenvaihtajien olevan bolshevikkien keksimä uutuus, jota lännessä vastustettiin.³⁰³ Suomessakin toki ymmärrettiin kirjeenvaihtajien tärkeys, ja erityisesti maakuntalehdet hankkivat paikallisia kirjoittajia sivuilleen. Lehdet järjestivät myös opastusta kirjeenvaihtajille.³⁰⁴ Kirjeenvaihtajat eivät silti saaneet sitä merkitystä lehtien tekemisessä kuin SKP havitteli: vielä marraskuussa 1929 se piti työläiskirjeenvaihtajaliikkeen voimistamista tärkeänä, jotta lehtiin saataisiin enemmän selostuksia työpaikkojen tapahtumista.³⁰⁵

Suomalaisen kommunismin lehtien levikki ei noussut niin suureksi kuin toivottiin. *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* levikki oli aluksi noin 8 000, mutta nousi jo keuhalla 1925 hieman yli 10 000:n ja seuraavana kesänä 11 250:een. *Pohjan Voimalla* oli parhaimmillaan 7 370 tilaajaa maaliskuussa 1929, *Työn Äänellä*, *Savon Työllä* ja *Työllä* 2 700 – 3 200, *Työväen Lehdellä* 4 000 – 4 500, *Nya Folkbladetilla* 900 – 1 000.³⁰⁶ Vaikka lehtien tilaajamäärät nousivat 1920-luvun kuluessa, ne eivät kuitenkaan kasvaneet samassa määrin kuin liikkeen kannatus eduskuntavaaleissa. SKP:n johto halusikin antaa lehtien suosiosta paremman kuvan ja lioitteli levikkejä huomattavasti internationaalille antamisissaan tiedoissa³⁰⁷.

Lehtien auttamiseksi järjestettiin alusta alkaen erilaisia paikallisia tukikampanjoita. *Pohjan Voimassa* esimerkiksi pyöritettiin tai heitettiin vuosina 1925–1926 lumipalloa uusien tilausten hankkimiseksi. *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* puolestaan järjestettiin vuoden 1925 alkupuolella haastekilpailu, jossa lehteä tuettiin ilmoituksilla. Myös *Savon Työssä* ja *Työn Äänessä* haastettiin keväällä 1925 ihmisiä

302 Esim. K.S. (Antti Ojala), Toiminnasta Kuopion puolessa 30.4.1926, f. 516, op. 2, d. 937; SKP:n pl 1927, 65 (Bakman) (Antti Ojala), RGASPI; ptk 15.5.1928 Kuopion edustus, hm 527 (Kaarlo Luoto), EKV, VA.

303 Kk hyvälle toverille (toimitussoluille) 10.10.1924, f. 516, op. 2, d. 788; SKP:n pl 1925, 14 (Manner), 60 (Paasonen), 74–75 (Sirola), d. 857; Sanomalehdet, d. 858; SKP:n pk 1925, 384–385 (Sirola), 393 (Iitu) (Antti Hyvönen), d. 838; Pb ht:lle (SB) 24.8.1925, d. 869; SKP:n pl 1926, 173, 175 (Paasonen), d. 921, RGASPI.

304 Esim. Pouttu, Työväenlehti ja työväestö, PV 24.7.1925 pk; Pohjan Voima ja Pohjolan työläiset, PV 22.6.1926; Opetusta lehtemme asiakkaille, PV 7.10.1926; Työväenjärjestöjen punainen koulu jälleen toimimaan, TT 15.10.1927.

305 (Pb) ht:lle (SB), läh 20.11.1929, f. 516, op. 2, d. 1071, RGASPI.

306 Esim. Laput Tiedonantaja, Pohjan Voima, Työn Ääni, Savon Työ, f. 516, op. 2, d. 938; K.S., Toiminnasta Kuopion puolesta 30.4.1926, d. 937; Lehden levikki; Selostusta Työ lehdestä, d. 987; Abram (pb:lle) 24.7.(1927), d. 1036, RGASPI; Saarela 2006, 425.

307 Otveti na voprosnik o sostojanik agitpropraboti, f. 516, op. 2, d. 1061, RGASPI. Sen mukaan *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* levikki oli 20 000, *Pohjan Voiman* 11 000, *Työn Äänen* 6 000, *Savon Työn* 5 000, *Työväen Lehden* 4 500, *Työn* 4 000 ja *Nya Folkbladetin* 3 000.

ostamaan ilmoitustilaa, keväällä 1929 Savon Työssä heitettiin paukkuja – haastettiin ihmisiä hankkimaan vähintään kolme uutta kolmen kuukauden tilausta.³⁰⁸

Vuoden 1925 aikana kampanjointi sai valtakunnallista luonnetta, kun eduskuntaryhmän keväällä koolle kutsumassa neuvottelukokouksessa puhuttiin punaisen kuukauden järjestämisestä toukokuussa. Kampanja siirtyi joulukuuhun, mutta siitä tuli pysyvä. Punaisen kuukauden teemana oli yleisemmin sosialistisen valistustyön voimistaminen, mutta sen aikana myös lehdille pyrittiin hankkimaan tilauksia, asiamiehiä ja kirjeenvaihtajia, myymään lehtiyhtiöiden osakkeita sekä perustamaan paikallisia sanomalehtikomiteoita jatkamaan lehtien tukityötä. Kuukauden aikana yhdistykset järjestivät myös erilaisia juhlatilaisuuksia, joiden tuotto luovutettiin lehdille.³⁰⁹

Vuonna 1926 vietettiin syyskuun loppupuolella – *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* alkamispäivän ympärillä – erityistä työväenlehtien viikkoa, jonka aikana pyrittiin myös laajentamaan lehtien vaikutuspiiriä. Tuolloin huomiota kiinnitettiin aiheellisesti siihen, että lehtien levikki oli pieni työväenliikkeen kokoon ja kannatukseen verrattuna. Tavoitteeksi asetettiinkin kunnianhimoisesti jokaisen työtätekevän saaminen lehtien tilaajiksi.³¹⁰ Suuntaa siihen antoi SKP, joka jo joulukuussa 1925 oli asettanut tavoitteeksi lehtien tilaajamäärän kaksinkertaistamisen punaisen kuukauden aikana.³¹¹ Kunnianhimoisuus oli kasvanut, sillä vanhan työväenliikkeen aikana oli tavallisempaa puhua kaikkien äänestäjien saamisesta lehden lukijoiksi³¹². Asetettuja tavoitteita ei saavutettu, vaikka paikalliset järjestöt perustivat sanomalehtikomiteoita ja nimesivät asiamiehiä hankkimaan lehdille tilauksia ja muuta tukea. Ajoittain lehdetkin palkkasivat järjestäjiä, jotka kiertelivät maaseudulla perustamassa lehtikomiteoita ja hankkimassa tilauksia.³¹³

Ilmoitusten saaminen suomalaisen kommunismin sanomalehtiin ei ollut yhtä helppoa kuin työväenlehtiin ennen sisällissotaa, sillä liikkeet eivät olleet yhtä valmiita mainostamaan tuotteitaan ”kommunistien” lehdissä. Porvarilliset lehdet lisäksi lietsoivat ilmoitusboikottia moittimalla niitä liikkeitä, jotka ilmoittivat suomalaisen kommunismin lehdissä³¹⁴. Niinpä ne ensisijaisesti kehottivat työväen-

308 Vanha asiamies, Lumipallo, *PV* 7.2.1925; Vanha asiamies, Hyvinhän se pyöri!, *PV* 18.3.1925; Vanha asiamies, 2252, *PV* 17.4.1925; Vanha asiamies, Tilinpäätös!, *PV* 8.1.1926; TT:n ilmoituksista, esim. *TT* 10., 11., 14., 20., 21., 28. ja 30.3.1925; TÄ:n ilmoituksista, esim. *TÄ* 16.3.–24.4.1925; Piironen, 220; Lehtemme puolesta, *SaT* 5.3., 9.4. ja 25.5.1929.

309 Ideasta, Selostus sos. työväen eduskuntaryhmän koolle kutsumasta neuvottelukokouksesta huhtikuun 4-5 p:nä 1925, f. 516, op. 2, d. 868; tavoitteista, Sanomalehtien levittämisestä, läh. SB:lle 24.11.1925, d. 887, RGASPI; Pouttu, Punainen kuukausi, *PV* 16.10.1925 pk; Joulukuun on punainen kuukausi, *SaT* 24.10.1925 pk; Punainen kuukausi, *TT* 1.12.1925 pk ja 11.11.1926 pk; Punainen kuukausi, *SaT* 11.11.1926 pk; Punainen kuukausi, *TT* 1.12.1926 pk; Punaisen kuukauden tehtävistä, *PV* 13.12.27 pk; Työläisille ja työväenjärjestöille, *TT* 17.11.1928.

310 Toimintaan sanomalehdistömme puolesta, *TÄ* 13.9.1926, *SaT* 14.9.1926; Lehtiemme viikko, *TT* 15.9.1926 pk; Punainen viikko, *PV* 19.9.1926 pk

311 Sanomalehtien levittämisestä, läh. SB:lle 24.11.25, f. 516, op. 2, d. 887, RGASPI.

312 Saarela 2006, 30–31.

313 Yhdistysten tukitoimista esim., Koskelankylän työväen paikallisjärjestön, *PV* 16.4.1925; Sanomalehtikomitea Pudasjärvelle, *PV* 15.5.1925; Työläiset toimimassa oman lehdensä hyväksi, *PV* 18.12.1928; lehtien palkkaamasta järjestäjästä esim., Vaasan aon tk no 1 14.1.1927, hm A 974 (Oskar Kovanen), EKV, VA.

314 Esim. Matinpöika, Viikon varrelta, *PV* 7.3.1925; Vox, Kommunistit porvareita pimittämässä, *US* 10.10.1926.

järjestöjä ilmoittamaan omissa lehdissä, vaikka joskus vaadittiin myös tappelemaan kunnallisten ilmoitusten saamisesta lehtiin.³¹⁵ Ajoittain suomalainen kommunismi julisti ostoboikottiin ne liikkeet, jotka eivät ilmoittaneet sen lehdissä. Boikotit olivat yleensä paikallisia.

Boikotit saivat ilmeisesti alkunsa vuoden 1925 alussa, jolloin Helsingin elokuvateatterit päättivät ottaa ilmoituksensa pois *Työväenjärjestöjen Tiedonantajasta*. Asia kosketti erityisesti nuorisoa, ja kaupungin nuoriso-osastot ryhtyivät SKP:n politbyroon innostamina puuhaamaan viiden teatterin boikottia. Sitä varten perustettiin erityinen saartokomitea, jonka julistus julkaistiin lehdessä. Julistusta jaettiin myös työpaikoilla. Aluksi komitea sai jopa hankittua vahteja kaikkien teattereiden eteen, mutta alkuinnostuksen jälkeen halukkaita siihen ei enää löytynyt. Huhtikuun lopulla jouduttiinkin jo toteamaan, että saarto oli epäonnistunut.³¹⁶ Vastavaan elokuvateatteriboikottiin ryhdyttiin kevättalvella myös Kuopiossa ja syksyllä 1926 Vaasassa.³¹⁷

Vaasassa boikotoitiin talvella 1925 paikallisen naisyhdistyksen aloitteesta kaikkia muitakin liikkeitä, jotka eivät ilmoittaneet *Työn Äänessä*. ”Olisi suorastaan rauhakamaista meidän puoleltamme mennä rahakourassa pokkuroimaan sellaisia pontsareita, jotka eivät halua meitä sulkea ostajapiiriinsä”, selitti Juho Kemppainen. Hän jopa listasi pakinaansa eri alojen liikkeitä, joiden tuotteet tulisi jättää rauhaan.³¹⁸ Vaikutusta boikottiuhalla oli ainakin Palosaarelta kaupunkiin liikennöineisiin kahteen bussiyhtiöön, joista molemmat kiirehtivät ilmoittamaan lehdessä ennen kuin boikotti alkoi.³¹⁹ Myös Teuvalla kehoitettiin keskittämään ostokset Suupohjan kuluttajien osuusliikkeeseen ja nimettiin boikottiin julistettavia liikkeitä.³²⁰ Pohjan Voimassa puolestaan ilmoitettiin työläisten tekevän väärin ostaessaan sellaisista liikkeistä, jotka eivät ilmoittaneet lehdessä. Syksyllä 1926 se kampanjoi kehoittamalla työläisiä ostamaan vain niiltä, jotka ”suvaitsevat työv. lehtien välityksellä pyytää itselleen ostajia”³²¹

Asia sai laajempaa huomiota syksyllä 1926, kun Suomen tukkukauppia- ja liikemiesyhdistys kehotti liikkeenharjoittajia julistamaan ilmoitussaartoon suuren osan työväen poliittisista lehdistä sekä ammattiyhdistysliikkeen säännöllisesti ja ti-

315 *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan Kannatuskomitea 29.12.1924*. Helsinki 1924; Pb ht:lle (SB) 24.8.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.

316 Pettersson (Vuorio) ht:lle (pb) 26.1.1925, f. 516, op. 2, d. 880; Pb (SB:lle) 9.2.1925; Mietteitä saartokysymyksestä, ei allek., ei pvm, saatu 24.4.1925, d. 868, RGASPI; Hyökkäys työläisten oman lehden puolesta alkanut, *TT* 16.2.1925; Työläis-Helsinki toimintaan!, *TT* 19.2.1925; Elävienkuvien saarto tiukkenee, *TT* 21.2.1925; Helsingin työläisille ja työväenjärjestöille, *TT* 2.4.1925.

317 Kaikki kuopiolaiset elävät kuvat, *SaT* 7.3.25; Eläväkuvalakko, *SaT* 12.3.25; Saarto lujittuu, *SaT* 19.3.25; Kuopion työväenyhdistyksen kokous, *SaT* 7.5.25; Vaasan aon tk 15.–29.9.1926, komm. julkinen nuorisoliike alkaen v:sta 1925 (kansio 184), am, EKV, VA.

318 Työläisäidit työväenlehtiä boikottaavia liikemiehiä vastaan, *TÄ* 6.2.1925; Isto (Juho Kemppainen), Asia jota ei saa unohtaa, *TÄ* 25.2.1925.

319 Palosaarelainen, Onko työläisillä lupaa ajaa auto-omnibussilla?, *TÄ* 18.2.1925; ilmoituksista, *TÄ* 25.2.1925, jossa mainostettiin Oy Autoliikenteen autoja säännöllisyydestä, ja *TÄ* 27.2.1925, jossa kehoitettiin käyttämään Vaasan Omnibus Oy:n autoja

320 Teuvan työläisnuoret ryhtyvät taisteluun lehteämme boikottaavia liikkeitä vastaan, *TÄ* 2.3.1925; Esko-Mela, Teuvalta, *TÄ* 18.3.1925.

321 Eräs emäntä, Rovaniemeltä, *PV* 20.5.1925; Työväenlehtien puolesta porvarilehtiä vastaan, *PV* 12.8.1926 pk; Pohjan Voima ja Pohjolan työväestö, *PV* 26.9.1926.

lapäisesti ilmestyvät julkaisut. Helsingissä pidetty järjestyneen työväen kokous päätti vastustaa ilmoitussuarta siten, ettei ostettaisi liikkeistä, jotka boikotoivat lehtiä ja halveksivat työläisasiakkaitaan. Samanlaisia vaatimuksia esitettiin muualakin, ja kampanja pysyi esillä lehdissä joulun aikana. Vuoden vaihduttua uutiset aiheesta kävivät kuitenkin satunnaisiksi.³²² Syksyllä 1927 varsinkin *Pohjan Voima* kampanjoi Paasivaaran margariinitehtaan boikotoimiseksi.³²³

Lehdet saivat varoja myös julkaisemalla yhdessä erilaisia vuosijulkaisuja ja kalenterin ja jakamalla niistä saadun voiton joko myynnin tai ennalta sovitun jakokaavan mukaan. Esimerkiksi vuonna 1925 kalenterin voitosta jaettiin *Työväenjärjestöjen Tiedonantajalle* 31 500 sekä *Idälle ja Lännelle* 13 500 markkaa.³²⁴ Myös Amerikan ja Kanadan suomalaiset työväenjärjestöt lähettivät ajoittain avustuksia Suomen lehdille tai esittivät tukensa lehdessä julkaistuinä maksettuina tervehdyksinä – *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* oli esimerkiksi syyskuussa 1926 neljä sivua näitä tervehdyksiä.³²⁵

SKP ei ollut aluksi kovin innostunut antamaan lehdille vakinaista avustusta vaan vaati niitä selviämään omin voimin. Puolue joutui kuitenkin jo vuoden 1925 aikana luopumaan tiukasta linjastaan sekä antamaan ja lainaamaan rahaa Oy Työlle.³²⁶ SKP joutui mahdollisesti avustamaan yhtiötä Työn toimitalon tuhouduttua tulipalossa marraskuussa 1926, vaikka valtaosa uuden talon rakentamiseen tarvittavista varoista saatiin lainoina Suomesta.³²⁷

Ennakkolaskelmia uusista lehdistä esittänyt Väinö Vuorio oli oikeassa väittäessään, etteivät Viipurin ja Tampereen lehdet pysyisi omin voimin pystyssä.³²⁸ SKP:n Suomen byroo saikin toistuvasti muistuttaa politbyroota, että lehdet lakkaisivat ilmestymästä, ellei se saisi rahaa niiden avustamiseen.³²⁹ Kummankin lehden todettiin tuottaneen vuonna 1927 tappiota ilman perustamiskustannuksia noin 68 000 markkaa.³³⁰ Myös seuraavana vuonna lehdet jäivät velkaa kirjapainoille.³³¹ Tampe-

322 Toimintaan työväenlehtien ilmoitussuarta vastaan, *TT* 20.11.1926; Joulukuu punaiseksi kuukaudeksi, *TT* 23.11.1926; Fascistijärjestöjen kiristystoimet nostavat työväen taisteluun, *TT* 25.11.1926; Helsingin työväen fascismivastainen yhteistyö voimistuu, *TT* 20.12.1926; Kuopion työväestö päivän kysymyksistä, *SaT* 21.12.1926; Lehtemme lukijoille, *TT* 22.12.1926; Pohjan Voima ja työläisnaiset, *PV* 28.4.1927; Työväki ja ilmoittajat, *TT* 17.8.1927 pk; Kuluttajisto ja ilmoittajat, *TT* 7.10.1927 pk; Pöytäkirja laadittu Helsingin järjestyneen työväen kokouksessa 24.11.(1926), Helsingissä pidetyt työväen kokoukset, STPV:n arkisto, KA.

323 Yksi jätkistä, Tukkipöytä ja boikotti, *PV* 17.9.1927; Koskelankylän työväen päätöksiä; Pohjolan työläis- ja talonpoikaisnaiset toiminnassa, *PV* 27.9.1927.

324 Vaasan ao po:lle 5.1.1925, hm 366 (Edvard Jokela), EKV, VA; 17 (SB) ht:lle (pb) 19.4.1927; E. P-son (Väinö Vuorio), Sanomalehtimieskokous, f. 516, op. 2, d. 987; jaosta 1925, V.L. (Emil Paajanen) hyville tov. 15.4.1926, d. 936, RGASPI.

325 Suomen kovia kokeneelle, sitkeästi kamppailevalle köyhälistölle, *TT* 18.9.1926.

326 SKP:n pb 9.3., 29.5., 25.7. ja 12.9.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb (SB:lle) 1.6. ja 6.7.1925, d. 868; 17 (SB) (pb:lle) 11.6.1925, d. 794; 17 (SB) ht:lle (pb) 6.8.1925, d. 869, RGASPI.

327 Flora Tekniska Fabriks Aktiebolag, f. 516, op. 2, d. 987; 55 (Pb) ht:lle (SB) 26.10.1927, d. 988, RGASPI; Osakeyhtiö Työn toimitalo, *TT* 9.12.1927.

328 (Pettersson) (Väinö Vuorio), Uusista paikallislehdistä, ei pvm, saatu 29.11.1926; 17 (SB) ht:lle (pb) 22.11.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

329 Esim. 88 (SB) ht:lle (pb) 5.9., 16.10. ja 15.12.1927, f. 516, op. 2, d. 988 ja 10.3.1928, d. 1036, RGASPI.

330 Selostus 109 (Työväen Lehti) taloudellisesta asemasta joulukuulla 1927; Selostus 111 (Työ) talousasemasta joulukuulla 1927, f. 516, op. 2, d. 1049, RGASPI.

331 Iso-Sisko (Toini Mäkelä) rakkaalle veljelle (pb) 22.6.1928; Orvokki (Betty Peltonen) (pb:lle) 15.8.1928, f. 516, op. 2, d. 1036, RGASPI.

reella ei silti luovuttu aiemmista unelmista oman kirjapainon perustamisesta.³³² Mutta Vaasassa puhuttiin vuoden 1928 lopulla *Nya Folkbladetin* lopettamisesta.³³³

Lehtien velkaantuminen sai SKP:n johdon epäilemään vuoden 1929 alussa, että kirjapainoyhtiö Työ käytti hyväkseen *Työ*-lehteä. Isoa riitaa kirjapainojen ja lehtien välille ei tuossa vaiheessa kuitenkaan syntynyt. SKP:n johtaelimetkin katsoivat syksyllä 1929 parhaimmaksi myöntää, että kirjapainoille oli annettava rahaa niin paljon, ettei lehtien ilmestyminen keskeytyisi. Savon kirjapainoliikkeen pelastamiseksi se ei kuitenkaan luvannut varoja. Jo kesällä se oli ilmoittanut, ettei sen myöntämiä varoja voitaisi käyttää *Työväen Lehden* kirjapainon perustamiseen.³³⁴

AIKAKAUSLEHDET

Päivälehtien ohella aikakauslehdillä ja tilapäisjulkaisuilla oli tärkeä sija suomalaisen kommunismin jäsen- ja kannattajakunnan muodostamisessa. Aikakauslehdet ja tilapäisjulkaisut eivät olleet uusi keksintö, sillä vanhassa työväenliikkeessä eri toimintalohkoilla oli omat lehtensä. Myös keväisin, jouluisin, yms. oli tyypillistä toimittaa julkaisuja. Suomalainen kommunismi ei muuttanut tätä tapaa, mutta toimintalohkojen ja merkkipäivien lisääntyessä myös julkaisujen lukumäärä kasvoi.

Tärkeimmät aikakauslehdet 1920-luvulla olivat syksyllä 1923 perustettu nuorison kaunokirjallinen viikkolehti *Liekki*, tammikuussa 1924 alkunsa saanut kuva-lehti *Itä ja Länsi*, Oulussa talvella 1926 perustettu kaunokirjallinen lehti *Revontulet*, keväällä 1924 syntynyt pilalehti *Tuisku* sekä 1924–25 ilmestynyt *Työmiehen viikkolehti Työläis- ja talonpoikaisnaisten lehti*, vuosina 1924–25 ilmestynyt *Nuori-soliitto*, järjestönuorten *Punalippu* sekä vuonna 1928 aloittanut valtiollisten van- kien huoltoyhdistysten *Punainen huolto* olivat selvemmin järjestölinjojen lehtiä. Vuosittaisiin kausijulkaisuihin kuuluivat keväiset *Punikin Pääsiäinen* ja *Rynnäk- köön* sekä jouluiset *Punikin Joulu* ja *Nuoren Työläisen Joulu*. Maanalaisina ilmesty- neet SKP:n teoreettis-poliittinen julkaisu *Proletaari*, elokuussa 1924 aloittanut SKNL:n monisteasuinen *Nuori Kommunisti* sekä SKP:n sotilasjärjestön lehdet *Pu- nasotilas* ja *Kasarmi* olivat myös eri järjestölinjojen lehtiä.

Aikakauslehtien perustaminen ei ollut mitenkään suunnitelmallista. *Liekki* sekä *Itä ja Länsi* syntyivät varsin pian SSTP:n toiminnan kieltämisen jälkeen. Kumpikin pyrki kokoamaan työläisnuorisoa ja varjelemaan sitä ”halvoista ja huonoista huveista” – ilman lehtiä se oli vaarassa joutua ”tanssisaleihin, salakapakoihin, peli- helvetteihin”.³³⁵ Lehtiä, jotka halusivat osoittaa työläisnuorelle, miten ”hän voisi saada elämänsä henkisesti mahdollisimman rikkaaksi”³³⁶, ei kuitenkaan perustettu

332 Painohaaveista, esim. Otto Mikkola J. Kemppaiselle Vaasaan 17.8.1926, hm 803 (Otto Mikkola), EKV, VA; 17 (SB) ht:lle (pb) 6.12.1926, f. 516, op. 2, d. 936; 88 (SB) ht:lle (pb) 10.3.1928, d. 1036; Tiliselostus, saatu 8.5.-28, d. 1049, RGASPI

333 66 (SB) ht:lle (pb) 20.11.1928, saatu 22.12.1928, f. 516, op. 2, d. 1036, RGASPI.

334 SKP:n siht 7.1.1929, f. 516, op. 2, d. 1028; SKP:n siht. 17.7. ja 10.11.1929, d. 1075; SKP:n pb 11.11.1929, d. 1124, RGASPI.

335 Taipaleelle, L, näyttenumero 28.9.1923.

336 Taipaleelle, L 28.9.1923.

kätkemään suomalaisen kommunismin tavoitteita.³³⁷ Ne eivät syntyneet tilanteen pakosta vaan kaunokirjallisen ja kuvalehden perustamista oli suunniteltu nuorisoliitossa jo vuodesta 1923 lähtien.³³⁸ Ja niillä pyrittiin haastamaan porvarillisia kuvalehtiä.³³⁹

Kirjalliset tai kuvalehdet eivät liioin olleet uusi idea suomalaisessa työväenliikkeessä, sillä jo vuonna 1902 Työväen Sanomalehti Oy oli perustanut *Työmiehen Ilanvietto* -viikkolehden ja Sosialidemokraattinen raittiusliitto julkaissut vuoden 1917 aikana *Työväen Kuvalehteä*.³⁴⁰ Lisäksi Helsingin työläisnuoriso oli ennen sisällissotaa haaveillut oman foorumin luomisesta edistämään työväen kaunokirjallisia harrastuksia. Noista haaveilijoista Väinö Vuorio oli sisällissodan jälkeen noussut suomalaisen kommunismin keskeisille paikoille ja ajanut asiaa eteenpäin. Se aktualisoitui entisestään sosialidemokraattisen nuorisoliiton ja sen lehden lakkauttamisen myötä 1923.³⁴¹ Kuvalehden syntyyn vaikuttivat ilmeisesti myös kansainväliset esimerkit – Saksassa ilmestyi marraskuussa 1921 kuvalehti *Sowjet-Russland im Bild*, josta tuli seuraavana vuonna *Sichel und Hammer* ja marraskuussa 1924 *Arbeiter-Illustrierte Zeitung*.³⁴²

Aikakauslehtien perustamiseen liittyi jo vanhan työväenliikkeen aikana taloudellisia tavoitteita, sillä kirjapainot uskoivat saavansa vapaa-aikaan liittyvillä lehdillä katettua päivälehtien tuomia tappioita.³⁴³ Siihen pyrki myös osakeyhtiö Työ ryhdyessään lokakuun alussa 1924 julkaisemaan kerran viikossa ilmestyvää *Työmiehen viikkolehteä*.³⁴⁴ Myös *Revontulien* katsottiin tuovan varoja *Pohjan Voiman* tekemiseen.³⁴⁵ *Liekin* kohdalla puhuttiin vain yleisesti varojen hankkimisesta.³⁴⁶ *Idän ja Lännen* julkaisemisella uskottiin puolestaan saatavan työtä omalle kuvalaattatehtaalle Kuvatyo Oy:lle, ja Väinö Vuorio haaveili *Arbeiter-Illustrierte Zeitungin* menestykseen viitaten lehden tuottavan rahaa poliittiseen toimintaan.³⁴⁷

Puheet taloudellisista tavoitteista eivät kertoneet koko totuutta, sillä lehtien perustaminen liittyi myös haluun tarjota omia vastineita yleistyneille vapaa-ajan jul-

337 Tähän suuntaan asiaa tulkitsee Pirkko Leino-Kaukiainen väittäessään, että *Liekki ja Revontulet* ”verhottiin kaunokirjallisen viikkolehden otsikon alle”, Pirkko Leino-Kaukiainen, Perinteiden vaalijat vastaan arvojen särkijät – kulttuuripoliittiset keskustelulehdet Finsk Tidskriftin perustamisesta 1950-luvulle. Kirjassa *Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet*. Kirjoittajat Ari Uino, Raili Malmberg, Pirkko Leino-Kaukiainen, Veikko Kallio. Jyväskylä 1991, 452.

338 SNL:n ltmk 10.4.1925 (Vuorio), muu kirjeenvaihto, Sosialistinen nuorisoliitto (kansio 187), am, EKV, VA.

339 17 (SB) ht:lle (kk) 3.2.1924, f. 516, op.2, d. 792, RGASPI.

340 Aimo Roininen, *Kirja liikkeessä. Kirjallisuus instituutiona vanhassa työväenliikkeessä (1895–1918)*. Vammala 1993, 67, 110–115; Ari Uino, Autonomian ajan kuvalehdistö, kirjassa *Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet* (Uino 1991A), 42, 68.

341 Nuorison pyrkimyksistä ennen sisällissotaa, Roininen, 395–398; Parkkari 1970, 127.

342 Heinz Willmann, *Geschichte der Arbeiter-Illustrierten Zeitung 1921–1938*. Berlin 1975, 19–20.

343 Roininen, 110.

344 Alpo Halme Lyyli Heinoselle 16.9.1924, hm 1359 (Alpo Halme), EKV, VA.

345 Revontulet, ei allek., saatu 13.12.1926, f. 516, op. 2, d. 938, RGASPI.

346 SKP:n pl 1925, 88 (Koski) (August Niemistö), f. 516, op. 2, d. 857, RGASPI. Ajatus rahan keräämisestä hienompiin tarkoituksiin ei ollut kommunistien keksintöä. Myös amerikkalaisen ”kovaksikeitetyn” dekkarikirjallisuuden aikakauslehti *Black Mask* perustettiin vuonna 1920 kattamaan arvostetun kirjallisen aikakauslehden tappioita, Tom Hiney, *Raymond Chandler. A Biography*. Chatham 1998, 75.

347 17 (SB) ht:lle (kk) 3.2.1924, f. 516, op. 2, d. 792; Erkki P. (Väinö Vuorio), Vähän juttua kuvalehdestä 27.2.-27, d. 987, RGASPI.

kaisuille: *Liekki* ja *Revontulet* haastoivat oululaislehdet *Perjantain* ja *Nyyrikin*, *Itä ja Länsi* kilpaili vuonna 1917 ilmestyneen alkaneen *Suomen Kuvalehden* kanssa. Aikakauslehdistä varsinkin kuvalehti *Itä ja Länsi* sekä kaunokirjalliset lehdet olivat poliittisesti väljiä eivätkä päivälehtien tapaan julistaneet tai saarnanneet kommunistista sanomaa. Niissä oli toki kuvia ja lyhyitä juttuja Suomen ja muunkin maailman työväestön arkipäivästä ja sen liikkeen toiminnasta, mutta kaunokirjalliset lehdet koostuivat ennen muuta suomalaisista ja ulkomaisista kertomuksista. *Idässä ja Lännessä* julkaistiin myös kuvia ja lyhyitä artikkeleita muiden poliittisten ryhmien edustajista – esimerkiksi saksalainen Adolf Hitler, intialainen vapaustaistelija Mahatma Gandhi tai Kiinan johtaja Sun Jatsen esiintyivät sen sivuilla³⁴⁸ – suurkapitalisteista³⁴⁹, taitelijoista ja heidän työstään³⁵⁰, matkoista eri puolilla maailmaa³⁵¹, populaarikulttuurista, luonnon ilmiöistä³⁵² tai porvarillisen maailman kummallisuuksista, kuten huumausaineista³⁵³. Huumori ja ajoittaiset sarjakuvat kuuluivat myös lehtien sisältöön.³⁵⁴

Sisällöllä oli epäilemättä vaikutusta siihen, että aikakauslehdet ja kausijulkaisut menestyivät paremmin kuin päivälehdet: *Liekin* levikki nousi parhaimmillaan ilmeisesti 15 000:een, *Rynnäkköön* ja *Nuoren Työläisen Joulu* myivät 10 000–20 000 numeroa ja *Revontulia* painettiin 7 500–8 000 kappaletta. Niiden menestys ei kuitenkaan häirinnyt *Suomen Kuvalehden* tai *Nyyrikin* suosiota – edellisen painos nousi vuosien 1922 ja 1928 välillä 42 000:sta 137 000:een, jälkimmäisen vuosien 1925 ja 1929 välillä 60 000:sta 78 000:een.³⁵⁵

348 Kuvia Münchenin valtiopetosjutusta, *I&L* 31.3.1924; Idästä, *I&L* juhannus 1924; Sun Jat-sen, *I&L* 30.4.1925.

349 Esim. Martin Koch, Maailman valtiat, *I&L* 31.8.1924; Miten syntyy dollarikuninkaita, *L* 4.9.1925 ja 26.3.1926; Sanomalehtikapitalisti, *I&L* 15.6.1926.

350 Esim. R. Th., Muudan proletaarinen puupiirtäjä, *I&L* 15.3.1925; Alfons Goldschmidt, Vallankumouksellisia maalauksia Meksikon opetusministeriön seinillä, *I&L* 30.5.1925; Isadora Duncanin taiteellinen tanssikoulu Moskovassa, *I&L* 30.9.1925; Tanssia, *I&L* 15.6.1926; Paganini, sävelten taikuri, *RT* 1.3.1929.

351 Esim. Käynti ihmemaassa, *L* 24.4.1925; Matkalla Niiliä ylöspäin, *L* 12. ja 19.6.1925; Autolla halki Syyrian erämaan, *L* 25.9.1925; Tunisissa käymässä, *L* 29.1.1926; Käynti Pariisin katukombeissa, *L* 2.7.1926; Kalle Karjalainen, Matkakuvia Kaukaasiasta, *L* 18. ja 25.11., 2. ja 9.12.1927; Atlantin yli soutuveneellä, *L* 2.3.1928; Danzig – Itämeren Venetsia, *RT* 9.3.1928; M. V., Pariisin hallit, *L* 30.3.1928.

352 Esim. Hirvittävä luonnonvallankumous, *L* 11.12.1925; Lähestymmekö uutta jääkautta?, *L* 22.1.1926; Pyrstötähdistä ja maailmanlopusta, *L* 26.3.1926; Tulivuorista, *L* 4.6.1926; Eräs avaruuden problemeista, *L* 8.4.1927; ”Syöksyvät tähdet”, *L* 13.7.1928; N. K-tor, Jäävuoret, *I&L* 15.12.1928; Jotain uutta Marsista, *RT* 25.1.1929; Ovatko Mars ja Venus asutuskelpoisia, *L* 15.2.1929.

353 Nautintoelämän ”hienostuminen” länsimaissa, *I&L* 30.6.1924; Kokaini – valkoinen kuolema, *RT* 11.3.1927; Kokaini, *RT* 7.10.1927; ”Valkean lumen” tuhot, *RT* 16.11.1928.

354 Esim. Pilaa, *I&L* 15.4., 15.8. ja 15.11.1924, 15.7.1926, 31.1.–15.2.1928; Punaista pilaa, *I&L* 31.3.1927; Pähkinöitä ja huumoria, *I&L* 15.1.1929; Kapteeni Grogg ja Kalle, *I&L* 15.10.1924; Kapteeni Grogg ja Kalle neekerien maassa, *I&L* 15.11.1924; Kapteeni Groggilla on hellempää tunteita, *I&L* 15.12.1924; Erkki ja Elli, *I&L* 16.–30.11. ja 31.12.1927; Esitaistelujain ajoilta, *I&L* 15.–31.3.1928; Juha Sutkin elämää, *I&L* 15.5. ja 15.8.1928

355 *Liekin* ja kausijulkaisujen levikeistä, *Otveti na voprosnik o sostojanik agitpropoboti*, f. 516, op. 2, d. 1061, RGASPI; Toivo Karvonen, Salaista ja julkista nuorisotoimintaa. *SKP taistelujen tiellä 1948. Vuosikirja IV*. Helsinki 1948, 106; *Revontulista*, *Revontulet*, ei allek, saatu 13.12.1926, d. 938, RGASPI; *Suomen Kuvalehdestä*, . Ari Uino, Kuvalehtien kehitys yleisaikakauslehdiksi 1918–1934, kirjassa *Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet* (Uino 1991B), 85; *Nyyrikistä*, Marja Paasio, *Nyyrikin rakkausnovellien juoni- ja rakenneanalyysi*, kirjassa *Aika on aikaa ... Tutkielma populaaresta*. Toimittanut Seppo Knuutila, Helsinki 1975, 196.

Lehtien synty osoitti erilaisten intressiryhmien olemassaoloa suomalaisessa kommunismissa ja aiheutti myös keskinäistä kinastelua. *Liekin* ympärille ryhmittyneet helsinkiläiset nuorisoliittolaiset katsoivat Oy Työn aloittaman *Työmiehen viikkolehden* haittaavan nuorison kustannustoimintaa ja olevan tarpeeton. Heidän vaatimuksensa lehden lopettamisesta oli ilmeisen onnistunut, sillä *Työmiehen viikkolehdi* lakkasi ilmestymästä kesäkuun lopussa 1925.³⁵⁶ Helsinkiläiset näkivät myös *Revontulet*-lehden omien lehtiensä levikkiä vaarantavana kilpailijana ja syyttivät sen perustajia omavaltaisuudesta ja yhteisten sopimusten rikkomisesta. Helsinkiläisen kustannustoiminnan keskeinen nimi Emil Paajanen vähätteli sitä lehtenä, johon ”lemmensairaavat henkilöt saavat surujaan sopimaan”. Väinö Vuorio jopa vaati SKP:n plenumissa kesällä 1926, että SKP:n oli saatava määrätä kaunokirjallisten lehtienkin perustamisesta.³⁵⁷

Eniten erimielisyyttä oli kuitenkin kirjallisten ja kuvalehtien tekijöiden ja SKP:n johdon välillä. SKP:n johdolla oli vaikeuksia ajatella kuva- ja kirjallisuuslehtiä välineinä, joilla lähestyttiin liikkeen ulkopuolella olevia työläisnuoria. Se puuttui vuosina 1924–26 niiden sisältöön useammin kuin sanomalehtiin. Jo helmikuussa 1924 Otto Ville Kuusinen halusi huomauttaa *Liekkiä* ”hämmästyttävästä vetisyydestä”.³⁵⁸ SKP:n keskuskomitean plenum puolestaan kielsi kesällä 1925 lehtiä julkaisemasta ”pikkuporvarillista sentimentaalisuutta”, ”taiteellista mauttomuutta, pornografiaa, törkeyttä ja vahingollista sensaatiota”. Seuraavana kesänä ilmoitettiin yleisemmin, ettei lehdissä pitänyt julkaista mitään, mikä synnyttäisi tai vahvistaisi porvarillisia katsomuksia tai alentaisi työväen korkeita aatteellisia pyrkimyksiä.³⁵⁹

SKP:n johdon ärtymistä herättivät aluksi erityisesti helsinkiläislehtien muotikuvat ja huumori. Yrjö Sirola arvioi lehtien vitsien olevan ”sisällyksettömiä ja tyhmää pikkuporvarillista rojua, ilman luokkasisältöä ja satiirin kärkeä”. Pekka Paasonen puolestaan tiesi, että ne eivät ”missään nimessä vastaa vallankumouksellisen nuorison huumorin tarvetta”. Kuusinen väitti pilalehti *Tuiskun* olevan ”kuin huusin seinä”. Päätöslauselemassa selvennettiin, että lehden sisältö oli ollut ”osaksi riivoa, osaksi muuten ala-arvoista tai kehnoa”.³⁶⁰ Vuodesta 1926 lähtien moitteet kohdistuivat kuitenkin ennen muuta *Revontuliin*, mitä helsinkiläiset pyrkivät lietsomaan selittämällä, että lehti oli perustettu vastoin yhteisiä sopimuksia ja Suomen byroon tietämättä. SKP:n plenum julistikin kesällä 1926 lehden olevan sisällöltään ”huonon pikkuporvarillisen maun mukaista”.³⁶¹

Leimaamisen ohella SKP:n johdolla oli taipumusta etsiä parannusta voimakeinoista. Keväällä 1925 Sirola mietiskeli mahdollisuutta panna joku muu kuin Väinö

356 Kiistasta, esim. SNL (toimisto) sosialistisille nuoriso-osastoille 18.10.1924, kiertokirjeet 1923–25, SNL:n arkisto, KA; SNL:n ltmk 10.4.1925, muu kirjeenvaihto, kansio 187 (Sosialistinen nuorisoliitto), am, EKV, VA; STPV:n ekr 4.12.1924, f. 516, op. 2, d. 913, RGASPI; vrt. Uino 1991B, 96, joka virheellisesti pitää kiistaa *Työmiehen Viikkolehden* ja *Idän ja Lännen* välisenä.

357 V. L. (Emil Paajanen) hv:lle (Linde) (Kössi Ilola) 3.3.1926 Hki, f. 516, op. 2, d. 936; SKP:n pl 1926, 174 (Erkki) (Väinö Vuorio), Jaakko (Anton Järvinen), d. 921, RGASPI.

358 O. W. K. kunnan veljelle (K. Manner) 8.2.1924 Moskova, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

359 SKP:n pl 1925, 76, f. 516, op. 2, d. 857; Agitationi- ja propagandatyöstä, d. 926, RGASPI.

360 SKP:n pk 1925, 386 (Sirola), 400–401 (Paasonen), f. 516, op. 2, d. 838; SKP:n pl 1926, 178–179 (Kuusinen), d. 921; Agitationi- ja propagandatyöstä, d. 926, RGASPI.

361 SKP:n pl 1926, 174 (Jaakko) (Anton Järvinen), Erkki (Väinö Vuorio), 177 (Malm); Agitationi- ja propagandatyöstä, d. 926, RGASPI.

Yrjö Sirola ilmaisi useaan otteeseen tyytymättömyytensä Suomessa julkaistujen aikakauslehtien tasoon. (Kansan Arkisto)

Vuorio vastaamaan helsinkiläislehdistä, SKP:n plenum esitti kesällä 1926 *Tuiskun* lakkauttamista, ellei sen sisältö paranisi, ja keväällä 1927 politbyroo kehotti vaikuttamaan *Revontulien* toimittajavalintaan niin, että lehti saataisiin Suomen byroon valvontaan.³⁶²

SKP:n johto antoi myös yleisiä ohjeita: se osasi sanoa, että kunnollisina työväen kaunokirjallisina lehtinä *Liekki*, *Revontulet* sekä *Itä ja Länsi* saisivat uusia lukijoita. Se osasi myös vaatia, että lehdet oli saatettava palvelemaan yhteistä asiaa, mutta sillä oli vaikeuksia ilmoittaa, miten se tapahtuisi ilman, että lehdet menettäisivät kaunokirjallista luonnettaan ja kadottaisivat populaarisuuttaan.³⁶³ Se ei liioin kyennyt antamaan positiivisia ohjeita lehtien luonteesta. Yrjö Sirola katsoi lehtien paranevan Neuvostoliitosta lähetetyillä suomennoksilla, kirjoituksilla ja kuvilla.³⁶⁴ Myös Hanna Malm arveli lehtien kohenevan, jos ne julkaisivat enemmän venäläisiä käännöksiä, jotka olivat ”syntyneet sosialismin rakentamisen hengessä”. Hän mainosti myös neuvostopilakuvien vallankumouksellisuutta.³⁶⁵ Oikeastaan vasta vuoden 1928 lopussa SKP:n politbyroo pystyi kiteyttämään ohjeensa: kaunokirjalliset julkaisut eivät saaneet olla ”rappeutuvan ja perikatoaan kulkevan porvariston ja sen ajatus- ja aate-elämän vankina” vaan niiden oli kuvattava ja tulkittava proletaariluokan elämää, puutteita, taisteluita, tappioita ja voittoja. Niiden oli myös valet-

362 Y. S(irola). tov. K.M(anner)ille 8.4.1925 Lgrad, f. 516, op. 2, d. 880; Agitationi- ja propaganda-työstä, d. 926; Pb ht:lle (SB) 25.4.1927, d. 987, RGASPI.

363 Pb ht:lle (SB) 25.4.1927, f. 516, op. 2, d. 987; SKP:n pl 1927, 63 (Lepola), d. 968, RGASPI.

364 Y. S(irola). tov. K.M(anner)ille 8.4.1925 Lgrad, f. 516, op. 2, d. 880, RGASPI

365 SKP:n pl 1926, 177 (Hanna Malm), RGASPI.

tava työväen joukkoihin ”taistelumieltä, rohkeutta, innostusta ja luottamusta työväenluokan voittoon”.³⁶⁶ Ohjeiden selkiytymiseen saattoi vaikuttaa Oulun piirikomitean huomautus, että pitäisi pyrkiä kohentamaan lehden sisältöä eikä vain lyömään ”nuijalla päähän”.³⁶⁷

SKP:n johdon jatkuvat muistutukset osoittivat, etteivät lehdet muuttuneet sen toiveiden mukaisesti. Lehtien toimittajat ja taustavoimat eivät hyväksyneet, että aikakauslehtien sisällöstä päättäisi SKP:n moskovalainen johto. Väinö Vuorio halusi antaa lukijoillekin sanansijaa ja lähetti heille kyselyn *Idästä ja Lännestä*. Siltä pohjalta kirjoittamissaan artikkeleissa Vuorio osoitti kritiikin käyvän ristiin – jotkut toivoivat enemmän kuvia Neuvostoliitosta, toisten mielestä niitä oli liikaa, jotkut pitivät lehteä liian vakavana, toiset liian kevyenä – ja lehden asettuneen toiveiden keskiöön.³⁶⁸ Antaessaan merkitystä lukijoiden mielipiteille Vuorio määrätti lehden yleisöä toisin kuin SKP:n johto, jonka oikeaoppisuusvaatimukset viittasivat siihen, että lehtien pitäisi ennen muuta miellyttää Kommunistisen internationaalisen johtoa. Ainakin Kuusinen kiitti kesällä 1925 jumalaa siitä, ettei ”Kominternissa osata suomea, sillä möly nousisi, kun niille näyttäisi meidän pilalehtiämme”.³⁶⁹

Vaikka SKP:n johto moitti kuva- ja kirjallisia lehtiä, se kannatti niiden julkaisemista. Se kävi ilmi, kun *Idän ja Lännen* suosio laski vuonna 1926 alle 2 000:n. Se sai Vuorion harkitsemaan lehden muuttamista sisällöltään selvemmin poliittiseksi aikakauslehdeksi, jossa julkaistaisiin päivälehtiin liian pitkiä artikkeleita. Suomen byroon muut jäsenet eivät kuitenkaan kannattaneet Vuorion ajatuksia vaan halusivat päinvastoin lehden raskaaksi muuttuneeseen ilmeeseen keveyttä sekä lisätä värien ja kuvien käyttöä.³⁷⁰ Ajatus sai myös SKP:n politbyroon kannatuksen. Se suostui myös tukemaan lehteä taloudellisesti muutaman kuukauden. Politbyroo tarttui myös Vuorion esittämään mahdollisuuteen tehdä *Idästä ja Lännestä* poliittisten vankien asian ajaja ja kehotti pyytämään lehdelle avustusta Moprilta, mikä tuottikin tulosta.³⁷¹ Lehti selvisikin kriisistään ja saattoi jo vuoden 1927 aikana todeta levikin nousseen 2 500:aan ja lehden tulevan toimeen lähes omillaan.³⁷²

Vaikka *Liekki* oli nuorisoliittolaisten lehti, sitä vastaan nousi kesällä 1928 napinaa juuri nuorison parista. Sitä ei kuitenkaan esitetty lehtien palstoilla tai julkisissa nuorisojärjestöissä vaan SKP:n politbyroossa ja plenumissa, joissa SKNL:n sihteeri Eino Lehto ja Nestori Parkkari selittivät, ettei *Liekki* vastannut nuorison lehtitarvetta ja että nuoriso kaipasi uutta lehteä. SKP:n plenumissa he esittivätkin *Liekin* sisällön muuttamista tai uuden lehden perustamista.³⁷³ Lehto ja Parkkari puhuivat suurella suulla väittäessään, ettei *Liekki* vastannut nuorison lehtitarvetta

366 Punaisen kuukauden tarkoituksesta ja tehtävistä 23.11.1928, jälj., f. 516, op. 2, d. 1017, RGASPI.

367 (Pik 2), Päivän kysymyksiä, saatu 27.11.1927, f. 516, op. 2, d. 999, RGASPI.

368 Adam II, Kaksi juttua, *I&L* 31.8.1924; Minkäläisen pitäisi työväen kuvalehden olla, *I&L* 30.5.1925.

369 SKP:n pl 1926, 178–179 (Kuusinen), RGASPI.

370 P-son (Väinö Vuorio), *Idän ja Lännen* jatkuvasta julkaisemisesta, ei pvm, f. 516, op. 2, d. 931; 17 (SB) ht:lle (pb) 16.12.1926, d. 936, RGASPI.

371 SKP:n pb 19.12.1926, f. 516, op. 2, d. 940; Pb ht:lle (SB) 20.12.1926, d. 941 ja 3.1.1927, d. 987; (Itä ja Länsi) Moprin tpk:lle, ei pvm; SKP:n kk Moprin tpk:lle 21.3.1927; Sekretar IK Mopr (Abel, Warski) v tsk finljandskii seksii Mopra 22.4.1927, d. 1003, RGASPI.

372 Selostus *Idän ja Lännen* talousasemasta v:ta 1927, f. 516, op. 2, d. 1036, RGASPI.

373 SKP:n pb 11.8.1928 (Aapeli) (Eino Lehto); SKP:n pb 12.8.1928, 11–12 (Fager) (Nestori Parkkari), f. 516, op. 2, d. 986; SKP:n laaj pl 1928, 40 (Aapeli), d. 1013, RGASPI.

– lehdessä julkaistut myyntitilastot ja SKP:n politbyroon internationaalille kertomat levikkitiedot puhuivat toista.³⁷⁴ Nuoriso olikin Lehdolle ja Parkkarille yhtä kuin kommunistinen nuorisoliitto, jonka huonoista yhteyksistä ja vaikutuksesta he itse asiassa puhuivat.

Erimielisyydet *Liekistä* heijastelivat kuitenkin jollain lailla kahden nuorisopolven eroja: 1910-luvun puolivälissä nuorisoliittoon tulleen sukupolven sitoutumista julkiseen toimintaan ja toisaalta 1920-luvun aikana liittyneen, varsin vahvasti salaisesta toiminnasta virikkeitään saaneen nuorison erilaisia näkemyksiä. Jälkimmäiselle ryhmälle politiikka oli hyvin kapeasti tekemis- ja organisoitumisohjeita, edellisellä oli sisällissotaa edeltävältä ajalta muistoja työväenliikkeen kyvystä saavuttaa sananvaltaa yhteiskunnallisessa keskustelussa.³⁷⁵

Plenum päättyi tulokseen, että nuoriso pääsisi vaikuttamaan lehteen, kun *Liekki* luovutettaisiin viipymättä SKNL:n keskuskomitean valvontaan. Siten lehdestä saataisiin vähitellen nuorisotoiminnan kaikkien alojen ”poliittinen ja toiminnallinen ohjaaja, keskittäjä ja suunnannäyttävä”. Plenumin mielestä myös kaikki tilapäisjulkaisut olisi annettava liiton käsiin.³⁷⁶ Päätöksellä ei ollut vaikutusta, sillä Tukholmassa loppukesällä 1929 pidetty SKNL:n edustajakokous toisti vaatimusta *Liekin* muuttamisesta poliittiseksi lehdeksi.³⁷⁷ Pyrkimyskään ei ilmeisesti ollut kovin hyvä, sillä Suomen byroon jäsen Uno Väre ilmoitti keväällä 1930 *Liekin* painosmäärän pudonneen huomattavasti, koska nuoriso oli ”mennyt niin maan alle”, että oli unohtanut koko julkisen toiminnan.³⁷⁸

SKP:n johdolla ei olisi oikein ollut varaa ankariin moitteisiin, koska sillä itselläänkin oli vaikeuksia tehdä lehtiä. SKP:n keskuskomitea oli alusta alkaen pitänyt tärkeänä toimittaa julkaisemaansa *Proletaari*-lehteä Suomeen. *Proletaarin* mahdollisuuksia ohjata Suomessa olevien toimintaa heikensi kuitenkin lehden epäsäännöllinen ilmestyminen. Kerta toisensa jälkeen SKP päätti, että lehden oli ilmestyttävä säännöllisesti, mutta sen kirjoittajavoimat olivat rajalliset. Epäsäännöllisyys ei poistunut tammikuussa 1925 tehdyllä päätöksellä, että kaikkien politbyroon jäsenten oli kirjoitettava joka numeroon, sillä Mannerin ja Sirolan muut toimet sekä Kuusisen sidonnaisuus internationaaliin vaikuttivat selvästi lehden sisältöön. *Proletaarin* julkaisemista haittasi myös politbyroon jäsenten osallisuus Neuvostoliitossa asuville suomalaisille suunnatussa *Kommunisti*-lehdessä.³⁷⁹ Lehden tekemistä vaikeutti-

374 Esim. Liekin irtonumerojen myynti, *L* 30.3., 27.4., 1.6., 27.7. ja 7.9.1928.

375 Kimmo Rentolan jako ”punikkeihin” ja ”punaorpoihiin” kuvaa jossain mielessä tätä jakoa, Kimmo Rentola, *Kommunismmin kahdeksan kohorttia*, kirjassa Mikko Majander (toim.), *Ajankohta*.

Poliittisen historian vuosikirja 1992. Helsinki 1992, 80–86. En kuitenkaan usko jaon syntyneen pelkästään kansalaissodan kokemisesta tietyn ikäisenä.

376 Legaaliset järjestöt ja niiden tehtävät, f. 516, op. 2, d. 1046, RGASPI, jossa vuoden 1928 plenumin yhteydessä pidetyn nuorisotapaamisen asiakirjat.

377 Päätöslauselma legaalisista järjestöistä ja poliittisesta nuorisolehdestä, f. 516, op. 2, d. 1083, RGASPI.

378 Pentti (Uno Väre) ht:lle (pb) 7.3.1930, f. 516, op. 2, d. 1137, RGASPI.

379 Epäsäännöllisyydestä, SKP:n pb 23.1.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Agitationi- ja propagandatyöstä, d. 926; 88 ht:lle 5.9.27, d. 988; SKP:n pb 12.8.1928 (Aapeli), d. 986; suhteesta *Kommunistiin*, K(ullerv)jo Yrjö-toverini 24.2.1925 Moskova; Yrjö (Sirola) veli Kullervolle (Manner) 5.4.1925 Leningrad; Kullervo (Manner) ht Yrjölle (Sirola) 7.4.1925 Moskova, f. 525, op. 1, d. 131, RGASPI.

vat lisäksi ajoittainen paperipula ja paino-ongelmat.³⁸⁰ Sen toimittamista Suomeen puolestaan hidastivat kelirikot ja muut rajan ylittämisiongelmat.³⁸¹

Proletaarin kaltaiselle teoreettispoliittiselle lehdelle saattoi olla sijaa Suomessa *Sosialistisen Aikakauslehden* lakattua ilmestymästä vuonna 1923. Politbyroo ei pyrkimyksistään huolimatta pystynyt kuitenkaan toimittamaan lehteä, joka olisi pohjannut Suomen tilanteisiin ja tapahtumiin, vaan *Proletaaria* leimasivat Kommunistisen internationaalin ja Venäjän kommunistisen puolueen asiakirjat tai jälkikäteen esitetyt moitteet virheellisestä toiminnasta Suomessa. Yritykset saada Suomessa olleet avustamaan lehteä eivät tuottaneet kunnon tulosta. Mutta lehti toi julki SKP:n nimen. Ja se oli tärkeintä puolueen johdolle.³⁸²

Proletaarilla, jota pyrittiin 1920-luvun jälkipuoliskolla toimittamaan Suomeen 1 500–2 000 kappaletta³⁸³, oli ilmeisesti kysyntää SKP:n organisaation ulkopuolellakin. Ainakin Betty Hokkanen kirjoitti Yrjö Sirolalle maaliskuussa 1925, että he olivat lukeneet lehtiä ”suurella hartaudella” ja keskustelleet niistä kovasti³⁸⁴. Toisenlaisiakin mielipiteitä kuului, sillä Turun organisaattori Bernhard Liimatainen moitti elokuussa 1926 Neuvostoliiton puolella tehtyjen lehtien kieltä – niissä oli liikaa vieraskielisiä sanoja, joita joukot eivät ymmärtäneet. Siitä oli tosin ajoittain hyötyäkin, sillä joukkoja itseään puhuteltiin vierasperäisellä massat-sanalla, joka Suomessa ei viitannut työtätekeviin joukkoihin vaan ”arvottomaan pohjasakkaan, hylkyainekseen”.³⁸⁵ Myös tuleva Suomen byroon jäsen Uuno Väre arveli elokuussa 1928, etteivät rivimiehet ymmärtäisi *Proletaarin* suppeiden kirjoitusten tarkoitusta.³⁸⁶

Usko maanalaisen lehden tärkeyteen ulottui myös nuorisopuolelle: Toivo Antikainen ryhtyi elokuussa 1924 julkaisemaan Suomessa monistettua *Nuori Kommunisti* -lehteä, joka ilmestyi yleensä kerran kuukaudessa 16–22-sivuisena ja arkin puolikkaan kokoisena. Nuhjuisesta ulkoasustaan huolimatta lehti nimesi itsensä ”vallankumouksellisen nuorison taisteluviiriksi” – sen oli määrä osoittaa taistelun tie ja tunnukset.³⁸⁷ *Nuori Kommunisti* määriteltiin aluksi SKP:n nuorisajaoston lehdeksi mutta siitä tehtiin vuoden 1926 alussa Suomen kommunistisen nuorisoliiton julkaisu. Ratkaisulla haluttiin voimistaa salaisen nuorisoliiton organisoitumista.³⁸⁸ *Nuori*

380 Painovaikeuksista, SKP:n pb 19.8.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb ht:lle (SB) 5.4.1926, d. 942; paperipulasta, (A. Vasten) hyvälle toverille 29.6.1926 Leningrad; Otto Vilmi politbyrolle 27.9.1926, d. 943; Pb ht:lle (SB) 27.11.1926, d. 941, RGASPI.

381 Esim. (A. Vasten) hyvälle tovereille 20.4.1927 Leningrad, f. 516, op. 2, d. 994, RGASPI.

382 Lehden tavoitteista, esim. Kullervo hv:lle (Yrjö Sirola) 6.2.1925 Moskova; Y(rjö).S(irola). tov. K. Mannerille 19.4.1927 Leningrad, f. 525, op. 1, d. 131; Y(rjö).S(irola), ”Proletaarin” toimittamisesta 17.9.1927, f. 516, op. 2, d. 981; yrityksistä saada kirjoittajia Suomesta, SKP:n pl 1926, 171–172 (J. K. Lehtinen), 178 (Toivo Antikainen), 179 (Erkki) (Väinö Vuorio); Agitationi- ja propagandatyöstä, d. 926, RGASPI.

383 SKP:n pb 25.1.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Toiska ht:lle (A. Vasten) 19.6.1926 Moskova, d. 943; Pb ht:lle (SB) 16.4.1927, d. 987; (A. Vasten) hyvälle tovereille 17.5.1927, d. 994, RGASPI.

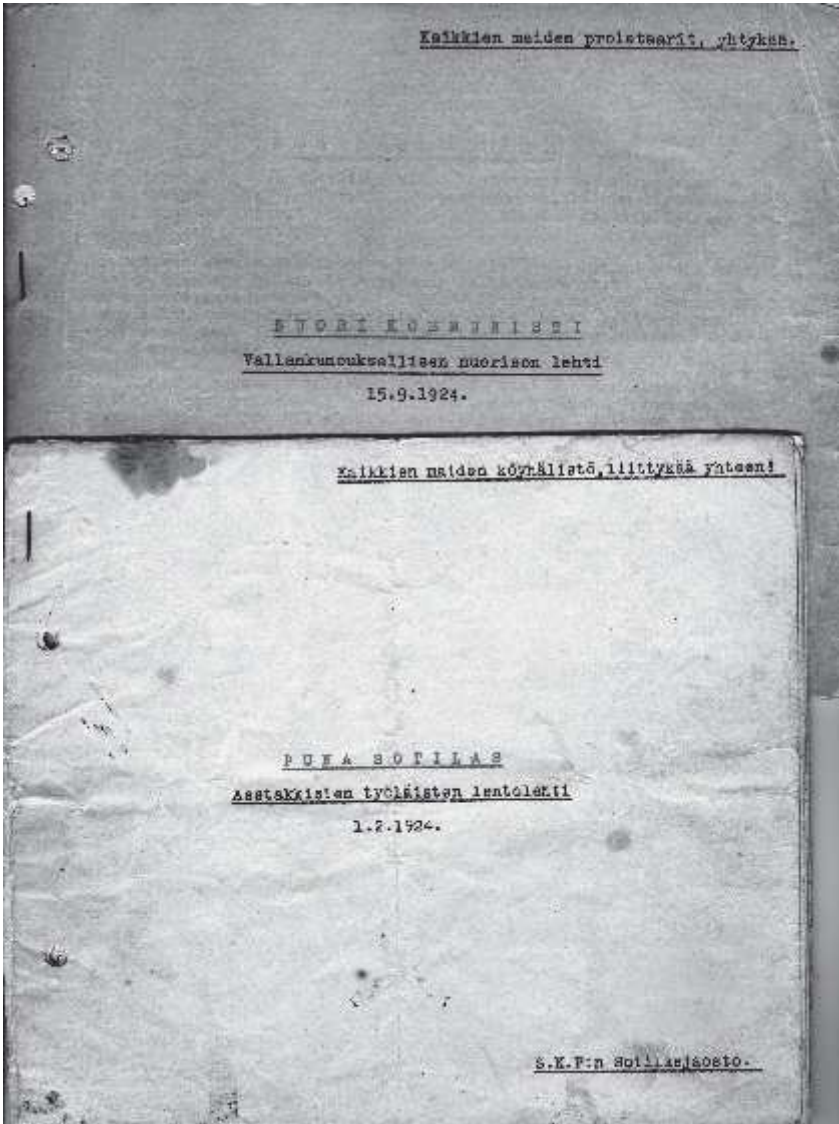
384 Betty (Hokkanen) pappa kullalle (Yrjö Sirola) 28.3.1925, f. 525, op. 1, d. 102, RGASPI.

385 Pekka (Bernhard Liimatainen), Selostus Turun piirin toiminnasta kesä-elokuulta 30.8.1926, f. 516, op. 2, d. 938, RGASPI.

386 SKP:n pb 11.8.1928, 6–8 (Lund), f. 516, op. 2, d. 986, RGASPI.

387 Vallankumoukselliselle nuorisolle, *Nuori Kommunisti* (NK) 1.8.1924, f. 516, op. 2, d. 796, RGASPI; Karvonen 1948, 107.

388 8 (Toivo Antikainen) (pb:lle) 9.8.1924, f. 516, op. 2, d. 793; tammikuun 1926 lehdessä SKNL ilmeisesti mainittiin ensi kerran lehden julkaisijana, d. 957, RGASPI.

SKP:n Suomessa tekemät lehdet Nuori Kommunisti ja Punasotilas olivat vaatimat-
tomia arkin puolikkaan kokoisia monisteita. (Kansan Arkisto)

Kommunisti ei riittänyt SKNL:lle, sillä sen ensimmäinen liittokokous halusi kesällä 1929 saada liitolle ”illegaalisen agitatorisen joukkolehden”, joka ilmestyisi kerran kuukaudessa 1 500 – 2 000 kappaleen painoksena.³⁸⁹ Se saattoi tarkoittaa heinäkuussa 1929 12-sivuisena arkinkokoisena monisteena ilmestynyttä *Nuorta Kaarti*.³⁹⁰

Samansuuntainen kehitys tapahtui myös SKP:n sotilasjärjestön julkaisu-
toiminnassa. *Punasotilas*-lehti, jota kutsuttiin vuoteen 1926 Asetakkisten työläisten lento-

389 Päätöslauselmaehdotus org. kysymyksestä, f. 516, op. 2, d. 1083, RGASPI.

390 *Nuori Kaarti* heinäkuu 1929, f. 516, op. 2, d. 1085, RGASPI.

lehdeksi ja siitä lähtien Työläis- ja talonpoikaissotilaiden omaksi lehdeksi. *Punasotilas* ilmestyi yleensä kerran kuukaudessa 8–30-sivuisena arkin puolikkaan kokoisena monisteena. Lehden painos oli maaliskuuhun 1930 100–150 kappaletta ja sen jälkeen 500, joista sotilasjärjestö sai 150 joukko-osastoihin levitettäväksi ja loput jaettiin koulutustarkoituksessa SKP:n ja SKNL:n jäsenille.³⁹¹ Keväällä 1929 SKP:n politbyroo päätti ryhtyä julkaisemaan *Kasarmi*-nimistä joukkolehteä, joka ilmestyisi joka toinen kuukausi tuhannen kappaleen painoksena. Päätökselle kävi hie- man paremmin kuin nuorisoliiton hankkeelle, sillä *Kasarmi* ilmestyi heinäkuussa 1929.³⁹²

Sen verran ihastunut SKP oli omaan nimeensä ja maanalaiseen toimintaan, ettei se halunnut miettiä, olisiko julkinen lehti paremmin tyydyttänyt sanoman välitystarpeen. Sen sijaan SKP:n kokouksissa puhuttiin – lehtien runsaudesta huolimatta – jo kesästä 1925 lähtien, että Suomessa tarvittaisiin teoreettinen aikakauslehti.³⁹³ Yleiset puheet muuttuivat käytännöksi lokakuussa 1928, kun politbyroo vaati, että Suomessa oli ryhdyttävä perustamaan puolueen aikakauslehteä. Vuoden lopussa se esitti lehden julkaisupaikaksi Oulua, koska sikäläinen sanomalehti oli kannaltaan ”selvin, varmin ja lujin” – se osasi käsitellä kansainvälisiä kysymyksiä. Se sai politbyroon ajattelemaan, että Oulussa oli ”marxilais-leniniläistä selkärantaa”.³⁹⁴

SKP:n johto ei erityisemmin perustellut suunnitelmiaan. Uutta aikakauslehteä kaivattiin mahdollisesti luomaan SKP:n tai koko suomalaisen kommunismin organisaatiota kevään pidätysten jälkeen. Ainakin ajatuksen SKP:n plenumissa elokuussa 1928 esittäneen O.V. Kuusisen puhetta voi tulkita niin. Kuusinen, joka esitti kokouksessa hyvin yleisiä vaatimuksia, saattoi muistella *Sosialistisen Aikakauslehden* merkitystä vuosina 1919–20.³⁹⁵

Aikakauslehtisuunnitelmat saattoivat myös osoittaa SKP:n johdon arvelevan jonkinlaisen murrosvaiheen olevan tulossa – poliittinen aikakauslehti oli ollut tärkeä Suomessakin vuosien 1906–07 ja 1919–20 murroksissa. SKP:n johtajat eivät kuitenkaan halunneet ajatella, että *Sosialistinen Aikakauslehti* oli menestynyt vuosina 1919–20 paljolti siksi, että suomalaisella kommunismilla ei ollut päivälehteä Helsingissä. Politbyroo unohti myös, että aiemmissa vaiheissa lehden tekemiseen oli ollut kykyä ja valmiutta myös Suomessa – Ivar Lassy oli vuosina 1919–20 vastannut *Sosialistisen Aikakauslehden* tekemisestä.³⁹⁶

391 SKP:n pk 1925, 89–90 (Toivo Antikainen), f. 516, op. 2, d. 836; Puolueen sotilastyöstä ja järjestön tilasta Suomen armeijassa ajalta 1.7.(26)–1.6.27, d. 997; Olli, SKP:n sotilasjärjestön tilasta, kesäkuulla 1930, d. 1138; *Punasotilas*-lehti löytyy parhaiten SKP:n arkistosta RGASPI:sta, d. 742, 797, 872, 955, 997, 1038; 1080 ja 1139, RGASPI.

392 SKP:n pb 6.5.1929, f. 516, op. 2, d. 986; myös SKP:n kk:n sotilasjaosto 23.3.1929, d. 1079, RGASPI; *Kasarmi*, Heinäkuulla 1929; Olli, Ajalta 15.1.–15.2.(1930), f. 516, op. 2, d. 1138, RGASPI, jossa perättiin lisänumeroita.

393 SKP:n pk 1925, 386 (Sirola), 387–388 (Mikko) (Bernhard Liimatainen), 389–390 (Herman), 392 (Arppa) (Armas Jäkärä); SKP:n pl 1926, 173 (Pentti); SKP:n laaj pl 1928, 53 (Kuusinen), RGASPI.

394 66 (Pb) ht:lle (SB) 17.10. ja 27.12.1928, f. 516, op. 2, d. 1017; SKP:n siht 9.11. ja 28.12.1928, d. 1028, RGASPI.

395 SKP:n laaj pl 1928, 52–53 (Kuusinen), f. 516, op. 2, d. 1013, RGASPI.

396 Aiemmista aikakauslehdistä, Tuure Lehén, *Marxilaisuuden alkukylvöä Suomessa. O.W.Kuusinen ja Sosialistinen Aikakauslehti 1906–1908*. Pori 1971, 7–9, 21–23; Saarela 1996, 129, 336–338.

Suomessa päivälehtiä pidettiin syksyllä 1928 paljon tärkeämpiä kuin uutta aikakauslehteä. Varsinkin lehtimiehet olivat huolestuneita niiden toimeentulosta. Suomen byroo puolestaan piti rahoittamisen ohella vaikeana löytää lehdelle sopivaa toimittajaa.³⁹⁷ Suomessa ryhdyttiin kuitenkin puuhaamaan aikakauslehteä, kun SKP:n johto lupasi sille taloudellista tukea.³⁹⁸ Lehden toimitusta ei kuitenkaan sijoitettu Ouluun vaan Helsinkiin. Toiveet kerran kuukaudessa ilmestyvästä lehdestä eivät liioin toteutuneet – *Uuden Sosialistisen Aikakauslehden* näyttenumerot julkaistiin huhti-, kesä ja lokakuussa 1929 ja kaksi varsinaista numeroa huhti- ja toukokuussa 1930.³⁹⁹

Lehti ei ilmeisesti muutenkaan vastannut SKP:n johdon toiveita – mitä ne sitten olivatkin. Ainakin Toivo Antikainen moitti heinäkuussa 1929 lehteä heikoksi ja hosumalla kootuksi. Hänen mielestään lehti oli myös heikoissa käsissä ja sitä oli avustettava kirjoituksin, mikäli julkaisemista aiottiin jatkaa. Loppukesällä Suomen byroossa mietittiin Mauritz Rosenbergin saamista lehden päätoimittajaksi.⁴⁰⁰

OSASTOLEHDET

Nuoriso-osastoissa oli jo ennen sisällissotaa tehty käsinkirjoitettuja lehtiä, joissa julkaistiin kaunokirjallisia kirjoituksia, runoja, pakinoita, uutisia osaston elämästä mutta myös yleisiin poliittisiin teemoihin puuttuvia tekstejä.⁴⁰¹ Sosialistinen nuorisoliitto halusi jatkaa perinnettä ja kannusti osastoja perustamaan lehden, jossa käsiteltäisiin osaston sisäisen elämän ohella nuorisoliiton tehtäviä, työväenluokan historiaa ja menettelytapakysymyksiä. Lehden toivottiin ilmestyvän vähintään kerran kuukaudessa.⁴⁰² Hyvin monessa osastossa tehtiinkin käsinkirjoitettua lehteä, joka saattoi ilmestyä lähes jokaiseen osaston kokoukseen.⁴⁰³

Käsinkirjoitettujen lehtien suosio jatkui vuosikymmenen loppuun asti⁴⁰⁴, vaikka ne saivat vuosien 1924–25 aikana kilpailijakseen seinälehdet. Se oli Neuvosto-Venäjällä kansalaissodan aikana kehittynyt valistustapa: kun paperipula ja huonot kommunikaatioyhteydet vaikeuttivat sanomalehtien tekemistä ja leviämistä huomattiin järkeväksi laittaa päivän uutiset, julistukset ja ohjeet lyhyinä tekstattuina

397 66 (pitäisi kai olla 44) ht:lle (pb) 20.11.28, f. 516, op. 2, d. 1036; 44 (SB) ht:lle (pb) ei pvm, saatu 5.2.1929 ja 6.2.1929, d. 1073, RGASPI.

398 SKP:n siht 7.1.1929, f. 516, op. 2, d. 1028, RGASPI.

399 Lehden ilmestymistoiveista, 44 (SB) 66:lle (pb), ei pvm, saatu 5.2.1929, f. 516, op. 2, d. 1073; SKP:n siht. 17.7.1929, d. 1074, RGASPI.

400 Toiska (Toivo Antikainen) ht:lle (Yrjö Sirola) 3.7.1929 Moskova, f. 525, op. 1, d. 134; (Kalle) ht:lle (pb) 5.8.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

401 Salmi-Niklander 2004, 65–72, 112–116; Aimo Kairamo, *Sosialidemokraattinen nuorisoliike. Osa I. 1906–1922*. Toimittanut Harri Kivenmaa. Joensuu 1986, 189–192.

402 Mallityö-suunnitelma sosialistisen nuoriso-osaston sivistysjaostolle v:ksi 1926, kiertokirjeet, sosialistinen nuorisoliitto (kansio 187), am, EKV, VA.

403 Tirpana, Kajaanin sos. nuoriso-osaston toiminnasta, *Nuorisoliitto (NL)* 25.8.1924; U.H., Rauman sos. nuorisoyhdistyksen toiminnasta, *NL* 20.6.1925; Soihtu 4 ja 5/1927, Viipurin nuorison opintokerho, KA; Viljanmaa, 59; Salmi-Niklander 2004, 79.

404 Esim. Toimintakertomus Oulun työläisnuorisoklubin ry toiminnasta vuodelta 1928; Toimintakertomus Kajaanin työväen opintoyhdistyksen toiminnasta, Oulun l. etel. vaalipiiri (kansio 195), am, EKV, VA.

tai sähkösanomanmuotoisina tiedotteina isolle paperiarkille. Seinälehti, johon voitiin myös piirtää tai liimata kuvia, sai nopeasti suuren suosion puna-armeijassa, tehtaissa, klubeissa, kouluissa ja erilaisissa virastoissa. Vaikka seinälehteen liitettiin tietynlainen spontaanisuus, myös paikalliset puolue- ja Komsomol-solut saivat niiden laatimisesta tärkeän tehtävän. VKP antoi myös tarkkoja ohjeita seinälehtien tekemisestä ja sisällöstä.⁴⁰⁵

Alkuperä antoi uudelle välineelle romanttista hohtoa. SNL selitti seinälehden olevan myös parempi kuin käsinkirjoitettu lehti, koska kokoushuoneen seinälle laitettavan lehden ulkoasuun oli pakko kiinnittää huomiota. Seinälle kiinnitetty lehti ei liioin veisi kokousten aikaa samalla lailla kuin käsinkirjoitetun lehden lukeminen, sillä jokainen voisi lukea sen ennen kokousta tai sen jälkeen.⁴⁰⁶

Seinälehden ensimmäinen muoto saattoi olla Helsingin sosialistisen nuorisoseuran kesänviettopaikassa Tuurholmassa kesällä 1925 ilmestynyt ”petäjälehti” Pörriäinen.⁴⁰⁷ Varsinaisesti seinälehden tekeminen yleistyi kuitenkin vasta opintoyhdistysten aikana vuodesta 1927 lähtien. Kilpailu seinälehden tekemisestä opintopäivillä ja alueellisilla haastejuhlilla lisäsi sen suosiota. Seinälehden tekemisestä annettiin tarkkoja ohjeita tosin vasta kesällä 1929 julkaistussa opinto-ohjelmassa.⁴⁰⁸ Lehtien ulkoasun parantamiseen tähtäsivät myös ohjelmissa annetut piirustus- ja tekstausohjeet.⁴⁰⁹

KESKITETTY JOHTO?

Kommunistinen internationaali edellytti jäsenpuolueidensa olevan tiukasti keskitettyjä ja kaikkien toimintojen olevan alisteisia puolueen johdolle. Muotoillessaan periaatetta bolshevikit halusivat irtautua II internationaalin löyhinä pitämistään johtoperiaatteista. Niinpä he eivät erityisemmin ajatelleetkaan mallin toimivuutta. Bolshevikeilla oli toki kokemusta työskentelystä oman maan rajojen ulkopuolella, mutta oli eri asia johtaa yhteen maahan kohdistuvaa toimintaa kuin toimintaa koko maailmassa. Myös tilanne oli erilainen, sillä Neuvosto-Venäjällä/Neuvostoliitossa kommunistit olivat vallassa, muualla vasta tavoittelemassa sitä.

SKP omaksui keskittämisperiaatteen nopeasti ja piti itsestään selvänä, että SKP:n elimet päättäisivät viime kädessä kaikista asioista. Hyväksyessään uuden periaatteen SKP:n johto ei paljoa ajatellut jäsenistön oikeuksia – SKP:n alkuhistoria osoittikin, etteivät ne painaneet puolueen päätöksenteossa. SKP halusi ulottaa päätösvaltansa myös oman jäsenistönsä ulkopuolelle ja ajatteli, että Suomessa SDP:n vasemmalla puolella toimiva liike hyväksyisi sen tekemät päätökset ja ryhtyisi toteuttamaan niitä. Jo SSTP:n aikana kävi kuitenkin ilmi, ettei malli toiminut, vaan

405 Peter Kenez, *The Birth of the Propaganda State. Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917–1929*. Cambridge, London, New York 1985, 237–239.

406 Kirjalliset harrastukset nuorisoseuran osastoissamme, *NL* 25.8.1924.

407 ”Masa”, H:gin sos. nuorisoseuran kesätoiminnasta, *NL* 25.7.1925; Kertomus H:gin sos. nuorisoseuran toiminnasta v. 1925, Helsingin nuorisoseura (kansio 192), am, EKV, VA.

408 *Opinto-ohjelma n:o 6 kolmannelle vuosinelj.* 1929. Helsinki 1929, 4–10.

409 Emt., 10–16; *Opinto-ohjelma n:o 5 toiselle vuosinelj.* 1929. Helsinki 1929, 2–7; Piirustuksesta, *Nuori Opiskelija* 1/1929.

Seinälehdestä tuli 1920-luvun jälkipuolella suosittu väline suomalaisen kommunismin nuorisjärjestöissä. Leppävaaran työväen opintoyhdistys julkaisi Säde-nimistä lehteä. (Kansan Arkisto)

Suomessa tehtiin myös itsenäisiä ratkaisuja. SKP:n johdon haluttomuus uuden puolueen perustamiseen liittyikin osittain siihen, että se kuvitteli voivansa johtaa helpommin kaikkia toimintoja, kun Suomessa ei olisi itsenäistä puoluetta.

PLENUMIT JA POLITBYROO

SKP oli jo vuoden 1922 aikana luopunut jokavuotisista puoluekokouksista, ja tulevan toiminnan linjaaminen oli siirtynyt internationaalien esimerkin mukaisesti keskuskomitean laajennetuille istunnoille.⁴¹⁰ Puoluekokous järjestettiinkin vain kesälä 1925, keskuskomitean laajennettuja plenumeita elokuussa 1923, heinäkuussa 1926, heinä-elokuussa 1927 ja elokuussa 1928 sekä keskuskomitean plenumeita tammi-kuussa 1924, kesäkuussa 1925, kesäkuussa 1928 ja huhtikuussa 1929.⁴¹¹ Syksyllä 1929 oli tarkoitus pitää puoluekokous, mutta puolueen puheenjohtajan Kullervo Mannerin viipyminen Tukholmassa sai Moskovassa olevan johdon peruuttamaan kokouksen syyskuun lopulla. Kun rajan taakse oli kuitenkin saapunut joukko osallistujia, järjestettiin puoluekonferenssi.⁴¹²

Kokouksia järjestäessään SKP ei noudattanut Kommunistisen internationaalien ohjetta, jonka mukaan kansallisten puolueiden oli järjestettävä omat kokouksensa välittömästi internationaalien kokousten jälkeen⁴¹³. Elokuussa 1928 järjestetty laajennettu plenum kokoontui tosin samaan aikaan kuin internationaalien VI kongressi, mutta muuten SKP:n kokouksien ajankohtaan vaikutti paljon enemmän se, että Suomesta oli helpompi lähteä kokouksiin kesäisin.⁴¹⁴

Kun kokoukset järjestettiin yleensä keskuskomitean plenumina, niiden osanottajien enemmistö koostui SKP:n keskuskomitean jäsenistä ja työntekijöistä, Kommunistisen internationaalien ja sen alaosastojen suomalaisista edustajista sekä Neuvostoliitossa koulutuksessa olevista. Suomesta tulleet olivat äänioikeutettuna enemmistönä vain kesän 1925 puoluekokouksessa ja syksyllä 1929 pidetyssä puoluekonferenssissa. Huomattava osa Suomesta saapuneista oli yleensä SKP:n salaisen organisaation työntekijöitä.⁴¹⁵

Keskuskomitean plenumien Suomesta tulevat osallistujat valittiin useimmiten niin, että politbyroo esitti Suomessa toimivalle byroolleen nimelistan, kuten vuonna 1925, tai määritteli sille suuntaviivoja osallistujien valitsemiseksi. Keväällä 1926 Suomen byroo tosin oli aloitteellinen ja esitti itse osallistujaluettelon, jota politbyroo täydensi parilla edustajalla maaseudulta.⁴¹⁶

Puoluekokousedustajien valinnassa noudatettiin yleensä samaa menetelmää. Vuonna 1925 politbyroo esitti Suomesta saapuvien määräksi vähintään 20, joista

410 Saarela 1996, 319–320.

411 Kokouksien ajankohdista, esim. KTS, 501.

412 SKP:n sihti 14. ja 17.7., 30.8., 3., 15., 20., 24., 26. ja 28.9. sekä 2.10.1929, f. 516, op. 2, d. 1028; 66 (pb) ht:lle (SB) 20.7. ja 3.10.1929, d. 1065, RGASPI, joissa kutsu ja peruuttaminen.

413 McDermott and Agnew, 24.

414 Kesän sopivuudesta, esim. 17 (SB) ht:lle (pb) 17.2.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

415 Ks. liitteenä olevat osallistujaluettelot.

416 SKP:n pb 26.1. ja 13.4.1925, f. 516, op. 2, d. 884; 17 (SB) ht:lle 29.4. ja 3.6.1926; Pb ht:lle (SB) 24.5. ja 28.6.1926, d. 936; SKP:n pb 8.5.1926 ja 16.5.1927, d. 940; Pb ht:lle (SB) 16.5.1927; 17 (SB) ht:lle (pb) 27.5.1927, d. 987, RGASPI.

enemmistön oli oltava työpaikoilta. Kesällä 1929 politbyroo määräiti 25 edustajan jakautumisen piireittäin ja esitti edustajien valintaa piirikonferensseissa. Vuonna 1925 Suomen byroo todennäköisesti valitsi edustajat yhdessä piiriorganisaattorien kanssa, vaikka Antti Hyvösen todisteli puoluekokouksessa Eino Rahjan syytöksiä vastaan, että piirikomiteat olivat valinneet edustajat. Vuonna 1929 Suomen byroo ilmoitti, että piirikonferenssit pidettäisiin syyskuun alussa, mutta varsinaisista valinnoista ei kuitenkaan kuulunut mitään. SKP:n maanalainen organisaatio oli tuossa vaiheessa kovin heikossa tilassa, joten edustajien valinnan lienee tehnyt varsin pieni joukko.⁴¹⁷

Vaikka valintamenettely toi kokouksiin samanmielisyyttä, SKP:n johto halusi saada niihin myös henkilöitä, jotka olivat olleet eri mieltä poliittisesta linjasta. Kyse ei kuitenkaan ollut erilaisten mielipiteiden suvaitsemisesta ja niihin kannustamisesta vaan pyrkimyksestä saada toisinajattelijat rajan taakse, jotta heidät saataisiin myöntämään virheensä ja voitettua ”oikealle linjalle”. Tällaisista henkilöistä kokouksiin osallistuivat Mauritz Rosenberg ja Väinö Vuorio, mutta Edvard Jokela ei suostunut lähtemään niihin.⁴¹⁸ Sen sijaan toisinajatteleva Niilo Välläri osallistui Neuvostoliiton-matkallaan kesällä 1928 SKP:n keskuskomitean plenumiin.⁴¹⁹

SKP:n johdon määräilynhalusta huolimatta Suomesta kokouksiin saapuneiden ja Neuvostoliitossa eläneiden kesken ei ollut suurempia kiistoja – edes Niilo Välläriä ei kesällä 1928 rökitetty erilaisista organisatorisista näkemyksistä. 1920-luvun puolivälissä kokouksissa tulivat pikemminkin esille SKP:n alkuhistoriasta periytyvät kiistat suomalaisten bolshevikkien ja Suomesta paenneiden välillä. Rintamalinjat niissä tosin muuttuivat – paradoksaalisesti Suomessa olleet Otto Vilmi ja Leo Laukki liittoutuivat 1923–24 Eino Rahjan kanssa, vaikka ajoivat selvästi maltillisempaa linjaa kuin Rahja tai jopa koko SKP:n muu johto. Suomesta tulleet tukivat yleensä Mannerin, Sirolan ja Kuusisen näkemyksiä.⁴²⁰

SKP:n johto ei kuitenkaan ilmaissut erityistä luottamusta Suomesta saapuneita kohtaan. Se näkyi SKP:n politbyroon tavassa määritellä kokousten työjärjestykset kommunistisen liikkeen periaatteita ja maanalaista työtä etusijalle tunkien. Se nimesi myös alustajat omasta piiristään, mikä merkitsi sitä, että käsiteltävät asiat määräytyivät enemmän Moskovan toiveiden kuin Suomen tilanteen perspektiivistä. Edes Suomessa vakinaisesti asuvat Suomen byroon jäsenet eivät saaneet pitää kuin korkeintaan toisen alustuksen. Niinpä kesän 1926 plenumissa ei Suomen valtiollisesta tilasta puhunut suinkaan Väinö Vuorio vaan Kullervo Manner.⁴²¹

417 SKP:n pb 16.6.1925, d. 884; Pb (SB:lle) 15.6.1925; 17 (SB) ht:lle (SB) 25.6.1925, d. 868; 44 (SB) ht:lle (pb) 27.8.1929, d. 1073; Hyvösen ja Rahjan puheenvuoroista, SKP:n pk 1925, 214 (Rahja), 254–255 (Iitu) (Hyvönen), RGASPI, ks. myös KTS, 204.

418 Kullervo M(anner) adb:lle 15.4.1925, f. 516, op. 2, d. 893; Pb (SB:lle) 29.6.1925, d. 868; SKP:n pb 7.7.1925, d. 884, RGASPI.

419 Olen tulkinnut niin, että Neuvostoliitossa touko-kesäkuussa 1928 vierailut Välläri olisi plenumiin osallistunut K. Into, Skp:n kk:n plenumin pöytäkirja. Kokous pidetty Moskovassa 3, 4 ja 6 p. kesäk 1928 (SKP:n pl 1928), f. 516, op. 2, d. 1011, 1. Ainakin hän osallistui hieman aiemmin pidettyyn SKP:n politbyroon kokoukseen, SKP:n pb 31.5.1928, d. 986, RGASPI.

420 Paastela, 237–239, 243–248; SKP:n pk 1925, 446 (Iitu) (Antti Hyvönen), 448–449 (Mikko) (Bernhard Liimatainen), 452 (Tiltu) (Ilmari Urpelainen?), f. 516, op. 2, d. 838, RGASPI.

421 SKP:n pb 13.4. ja 16.6.1925, d. 884; SKP:n pb 25.6.1926, d. 940; SKP:n pb 27.7.1927 ja 31.8.1928, d. 986; SKP:n pb 4.10.1929, d. 1124; SKP:n pl 1926, 2, d. 921, RGASPI.

Vaikka SKP:n poliittinen linja ja kannat eri kysymyksiin määriteltiin puoluekokouksissa ja keskuskomitean plenumissa, keskuskomitea ja tammikuussa 1925 tapahtuneen Moskovaan siirtymisen jälkeen sen politbyroo olivat keskeisiä elimiä, kun puolue pyrki ohjaamaan toimintaa Suomessa. Siitä ei aina tullut mitään – SKP:n keskuskomitea oli syksyllä 1923 sisäisten erimielisyyksien halvauttama. Kiistoja yritettiin ratkaista venäläisten tuella: VKP:n politbyroon marraskuun lopussa tekemällä päätöksellä siirrettiin Venäjällä syntyneet suomalaiset bolshevikit Eino Rahja ja Adolf Taimi pois SKP:n päivittäisestä johtotyöstä ja keskuskomiteaan ”kooptoitin” Toivo Antikainen, joka Venäjälle paettuun oli ansioitunut lähinnä sotilastoimissa, ja Pietarissa vaikuttanut suomalainen bolshevikki Aleksander Vasten, joka syrjäytti Hanna Malmin keskuskomitean sihteerinä. Lisäksi VKP:n jäsen Sergei Syrtsov osallistui vuodenvaihteessa 1924 SKP:n keskuskomitean toimintaan.⁴²²

Merkittävämpää toiminnalle oli SKP:n johdon siirtyminen Moskovaan tammikuussa 1925. Ratkaisua perusteltiin sillä, että Moskovassa oltaisiin lähempänä ”kansainvälistä staabia” ja maailman tapahtumia. Lisäksi Kuusinen voisi osallistua paremmin politbyroon työhön. Päätös tehtiin yksimielisesti, vaikka osa keskuskomitean jäsenistä arveli sen huonontavan yhteyksiä Suomeen. Muuton yhteydessä keskuskomitea jakautui politbyroohon ja hallinnolliseen byroohon. Jälkimmäiseen kuuluivat Leningradiin jääneet keskuskomitean jäsenet, ja se huolehti henkilöiden ja aineistojen lähetyksestä Suomeen. Samalla päivittäisestä johtotyöstä syrjäytyivät Leningradiin jääneet Otto Vilmi ja Aleksander Vasten sekä osittain myös Lännen vähimmäiskansojen yliopiston palveluksessa Leningradissa ollut Yrjö Sirola.⁴²³

Siirtyminen merkitsi käytännössä sitä, että SKP:n päivittäiseen johtotyöhön jäivät kansanvaltuuskunnan ytimen muodostaneet Kullervo Manner, joka jatkoi puolueen puheenjohtajana koko vuosikymmenen, ja Otto Ville Kuusinen sekä J. H. Lumivuokko, nuorisoliitossa kunnostautuneet Jalmari Salminen ja Toivo Antikainen sekä vuonna 1921 keskuskomiteaan tullut Leo Laukki. Kuusinen oli kuitenkin koko vuosikymmenen muiden töiden rasittama, joten hän ei pystynyt osallistumaan jatkuvasti SKP:n työhön. Myös ammattiyhdistysmies J. H. Lumivuokko oli vuosina 1924–26 paljon Punaisen ammattiyhdistysinternationaalin tehtävissä Skandinaavian maissa⁴²⁴.

Kesällä 1925 pidetyssä puoluekokouksessa osallistujien enemmistö olisi ilmeisesti halunnut pudottaa Rahjan ja Laukin keskuskomiteasta mutta joutui kommunistisen internationaalin johtomiesten Grigori Zinovjevin ja Nikolai Buharinin kanssa keskusteltuaan tyytymään vain Laukin valitsematta jättämiseen. Zinovjevin ja Buharinin vaikutuksesta keskuskomitean kokoa laajennettiin suunnitellusta yhdeksästä viiteentoista henkilöön, ja puoluekokous valitsi sen jäseniksi entiset Otto Ville Kuusisen, Yrjö Sirolan, Kullervo Mannerin, J. H. Lumivuokon, Toivo Antikai-

422 SKP:n kk 29.1.1924 ja pb 1.2.1924, f. 516, op. 2, d. 801; SKP:n pl 30.–31.1.1924, d. 780, RGASPI; Paastela, 221–228.

423 SKP:n pb 23.11.1924, f. 516, op. 2, d. 801; Kk (SB:lle) 5.1.1925; No 1 (Manner) (SB:lle) 20.1.1925, d. 868; SKP:n pl 1925, 52 (Vilmi, Vasten), 53 (Rahja, Sirola, Manner), RGASPI.

424 Vuonna 1925 Lumivuokko osallistui politbyroon kokouksiin vain kesällä, vuonna 1926 maaliskuun heinäkuun välisenä aikana, SKP:n pb:t 1925–1926, f. 516, op. 2, d. 884 ja 940, RGASPI.

SKP:n politbyroon kuvassa olevista jäsenistä Suomessa toimivat vuoden 1923 jälkeen Jalmari Salminen (seisomassa toinen vasemmalta) ja J. H. Lumivuokko (seisomassa ensimmäinen oikealta). Otto Vilmi (seisomassa ensimmäinen vasemmalta) ja Leo Laukki (seisomassa toinen oikealta) olivat Suomessa vuosina 1921–23. Hanna Malmin ja Kullervo Mannerin yhteys rajoittui Suomeen lähetettyihin kirjeisiin ja Aleksander Vasten (istumassa oikealla) huolehti lähinnä postin toimittamisesta Suomen puolelle. (Kansan Arkisto)

sen, Jalmari Salmisen, Adolf Taimin, Otto Vilmin, Hanna Malmin, Eino Rahjan ja Aleksander Vastenin sekä kaksi Suomesta ehdotettua, joilla todennäköisesti viitattiin vankilassa olleisiin keskuskomitean jäseniin Arvo Tuomiseen ja Kalle Lepolaan. Myös Karjalan johtaja Edvard Gylling oli aiemmin kuulunut SKP:n keskuskomiteaan. Uutena keskuskomiteaan tuli oikeastaan vain J. K. Lehtinen.⁴²⁵

Näin keskuskomitean valinnassa annettiin hyvin vahva sija Neuvostoliiton puolella asuville suomalaiskommunisteille. Keskuskomitean ajateltiin kuitenkin kokoontuvan lähinnä vain vuosittaisten plenumien aikana, ja päivittäistä toimintaa johtamaan valittiin politbyroo, joka koostui seitsemästä keskuskomitean jäsenestä. Politbyroon valinnasta tuli kuitenkin varsinainen soutamisen ja huopaamisen näytös. Ensimmäinen kokous valitsi äänestyksellä politbyroon jäseniksi Kuusisen, Mannerin, Sirolan, Lumivuokon, Antikaisen, Salmisen ja Malmin. Laukki ja Rahja saivat puheenvuoroillaan kuitenkin aikaan, että muita huomattavasti vähemmän ääniä saanut Hanna Malm vetäytyi jäsenyydestä. Sen jälkeen politbyroo esitti Malmin tilalle Adolf Taimia ja Laukki monen muun edustajan kannattamana J. K. Lehtistä. Äänestyksessä Taimi voitti Lehtisen äänin 16–2, mutta kokouksesta jo Moskovaan

425 SKP:n pk 1925, puhtaaksikirjoittamaton osa, 93, f. 516, op. 2, d. 847, RGASPI; keskusteluista Buharinin ja Zinovjevin kanssa, myös KTS, 203–208; Paastela, 248–249.

siirtyneet asettuivat kannattamaan J. K. Lehtistä. Puoluekokous ei silti päättänyt Lehtisen valitsemisesta vaan siirsi valinnan keskuskomitealle. Asiasta päätti kuitenkin politbyroo itse, joka nimesi J. K. Lehtisen politbyroon varsinaiseksi ja Taiminen varajäseneksi. Näin itse asiassa kierrettiin puoluekokouksen päätöstä, ettei politbyroolla ollut oikeutta lisätä jäsenmääräänsä.⁴²⁶ Politbyroo ei liioin paljoa välittänyt puoluekokouksen haluttomuudesta valita Hanna Malmia puoluejohtoon, sillä se kutsui hänet Otto Ville Kuusisen ehdotuksesta vakinaisesti politbyroon työhön naistyön ohjaajaksi.⁴²⁷

SKP:n johto sai lisävoimia kesällä 1926, kun Tammisaaren pakkotyölaitoksessa vankeustuomiotaan istunut Kalle Lepola pääsi vankeinvaihdon myötä Moskovaan ja otettiin politbyroon töihin.⁴²⁸ Toisaalta se pääsi vuoden 1927 aikana eroon Eino Rahjasta. Poliittisten erimielisyyksien peitoksi keskuskomitea joutui kuitenkin etsimään syytä vuosina 1922–23 käynnissä olleesta rahanväärennysjutusta.⁴²⁹ Vaikka koko keskuskomitea oli enemmän tai vähemmän ollut sekaantunut asiaan, syy siitä langetettiin Eino Rahjalle. Keskuskomitea päättikin jo helmikuussa 1927 erottaa Rahjan kurinpitotrikkeiden takia. Näin keskuskomitea käytti varsin nopeasti hyväkseen sitä, että Rahjan jäsenyyttä puolustaneen Grigori Zinovjevin asema Kommunistisessa internationaalissa heikkeni. Rahjan erottamispäätös vahvistettiin kesän plenumissa. Helmikuussa 1927 myös J. H. Lumivuokko päätettiin siirtää vuodeksi syrjään politbyroon työstä. Päätöksestä tuli kuitenkin lopullinen.⁴³⁰

Politbyroon toimintaan osallistuivat syksystä 1925 lähtien myös KNI:n toimeenpanevan valiokunnan suomalaiset jäsenet Pekka Paasonen, Kaarlo Kosunen ja Inkeri Lehtinen sekä vuodesta 1928 Lenin-koulussa opiskelleet Hannes Mäkinen ja Ville Honkanen.⁴³¹

NEUVOTTELUKOKOUKSET JA HELSINGIN VAALIKOMITEA

SKP:n puoluekokoukset eivät sellaisinaan ohjanneet toimintaa Suomessa, tiedotkin niistä välittyivät vain osallistujien kertomuksista, laadituista raporteista ja SKP:n lehdistä. Niitä ei aina ollut saatavilla.

Kun Suomessa ei ollut yhtenäistä julkista organisaatiota, sillä ei ollut puoluekokouksia. STPV:n puitteissa kokoonnuttiin kuitenkin yleensä kerran vuodessa – huhti- ja marraskuussa 1924, huhtikuussa 1925, elokuussa 1926, maaliskuussa 1927, syys-lokakuun vaihteessa 1928, kesäkuussa 1929 ja huhtikuussa 1930 – ”maata käsitteviin” neuvottelukokouksiin, joissa keskusteltiin ennen muuta vaaleista, vaalitunnuksista ja organisatorisista kysymyksistä. Ajoittain niissä otettiin kantaa myös muihin enemmän tai vähemmän ajankohtaisiin asioihin.⁴³² Syvemmän jäljen liik-

426 SKP:n pk 1925, puhtaaksikirjoittamaton osa, f. 516, op. 2, d. 847, 93–106; SKP:n pb 18.8.1925, d. 884, RGASPI; Paastela, 249–250.

427 SKP:n pb 20.8.1925, f. 516, op. 2, d. 884, RGASPI.

428 SKP:n pb 17.8.1926, f. 516, op. 2, d. 940, RGASPI.

429 Rahanväärentämisestä, Saarela 1998B, 276–278; Paastela, 222–225.

430 Paastela, 232; SKP:n pl 1927, 105, RGASPI.

431 SKP:n pb 20.9.1925–24.3.1930, RGASPI.

432 Postinen, 217–230; Sosialistisella työväellä ja pienviljelijöillä vaaleissa suurimmat voitonvoiteet, TT 4.6.1929.

keeseen jättivät kenties alueelliset neuvottelukokoukset, joissa käsiteltiin esimerkiksi kunnallisia kysymyksiä, suhdetta kouluun, työttömyyteen tai sosiaalivakuutuksiin ja joiden päätökset julkaistiin ajoittain painettuina.⁴³³ Alueelliset kokoukset olivat ilmeisesti tavallisempia vahvoissa piireissä.⁴³⁴ Valtakunnalliset ja alueelliset kokoukset olivat ainakin lyhyellä tähtämellä tärkeämpiä kuin SKP:n kokoukset, sillä niissä otettiin kantaa moniin Suomen ajankohtaisiin kysymyksiin. Niissä säilyi myös jonkinlainen edustusperiaate – osallistujat edustivat jonkin paikkakunnan työläisiä ja heidän järjestöjään.

Vaaliorganisaatiota luotaessa sovittiin, että sen johdossa olisi Helsingin vaali-neuvosto, joka perusti toimeenpanevasi elimekseen kymmenhenkisen vaalikomitean. Syksyllä 1926 vaalikomitean todettiin toimineen huonosti, koska monet sen jäsenet olivat muuttaneet paikkakunnalta. Siksi vaalikomitea päätettiin laajentaa 25-henkiseksi. Seuraavana syksynä se kuitenkin supistettiin viisitoistajäseniseksi.

Vaalikomitea koostui vaaliyhdistysten esittämistä ehdokkaista, jotka olivat ennen muuta eri alojen paikallisia ammattiyhdistysihmisiä. Pisimpään tällaista luot-tamusta nauttivat mm. Hilma Laine, Ida Reijonen, Hilma Karvinen, Frans Perho, Liisi Uurtamo, Edla Aalto ja Matti Rinne. Suurempi vaikutusvalta oli muissakin julkisissa toimissa olleilla Väinö Vuoriolla ja Eino Pekkalalla, jotka toimivat komi-teassa ja sen ”maata käsittävässä” jaostossa syksyyn 1927. Sen jälkeen vaalikomitean keskeiseksi henkilöksi nousi Jalmari Kuusela.⁴³⁵ Helsingin vaalikomitealla ja muilla vaalikomiteoilla oli merkitystä vaalikamppailun järjestäjinä mutta myös erilaisten poliittisten kampanjoiden aloittajina. Ne eivät kuitenkaan olleet yhtä merkittäviä poliittisen toiminnan ohjaajia kuin puoluetoimikunta sekä piiri- ja kunnallisarjes-töt SSTP:n aikana.

SUOMEN BYROO

SKP:n ja julkisen toiminnan välisiä suhteita hoiti SSTP:n aikana SKP:n Suomen byroo, joka koostui kahdesta–kolmesta julkisen toiminnan henkilöstä ja kahdesta–kolmesta Suomessa maanlaisena olleesta SKP:n johdon jäsenestä.⁴³⁶ Syksystä 1923 Suomen byroon asema vahvistui, kun se pääsi ilman SSTP:n puolue-elinten osalli-

433 Pöytäkirja tehty Kuopion läänin länt. vaalipiirin kunnanvaltuustojen työläisryhmäin edustajako-kouksessa Kuopiossa 5 p. tammikuuta v. 1926. Kuopio 1926. (Kuopio länt 1926); Pöytäkirja Kemissä huhtikuun 8 ja 9 p:nä 1928 pidetystä Oulun läänin pohjoisen vaalipiirin kuntien valtuustojen työläisryhmien ja eri työväen vaalineuvostojen yhteisestä kokouksesta. Oulu 1928. (Oulu pohj 1928); Pöytäkirja O. l. pohj. vaalipiirin kuntien valtuustojen työläisryhmien neuvottelukokouksesta 29 ja 30 päivänä maaliskuuta 1929. Oulu 1929. (Oulu pohj 1929); Postinen, 280–281.

434 Kuopion läänin kokouksista, esim. Kuopio länt 1926; Pohjois-Savon pienviljelijäin yhdistysten ja työväenjärjestöjen neuvottelukokous Kuopiossa, *SaT* 27.5.1926; Savon raatajat koolla, *SaT* 1.3.1927; Savon työläiset ja pientalonpojat käyvät käsikädessä yhteistä päämääräänsä kohti, *SaT* 10.1.1928; Mikkelin l. vaalipiirin työläisten ja pienviljelijäin edustajat koolla Savonlinnassa, *SaT* 2.6.1928; muualla, esim. Vaasan l. pohjoisen vaalipiirin yhteinen neuvottelukokous, *TÄ* 6.10.1928.

435 Helsingin vn 24.8.1925, 10.9.1926, 13.2. ja 16.9.1927, 16.9.1928, 25.3.1929, Helsingin vn; Helsingin vk 28.8.1925, 11.3. ja 24.9.1926, 18.2. ja 20.9.1927, 2.4. ja 1.12.1929, STPV:n vk:t, KA; Postinen 219–220, 226–230.

436 Saarela 1996, 318–319, 322.

suutta vaikuttamaan julkisiin järjestöihin, lehtiin, eduskuntaryhmään ja ammatilliseen liikkeeseen.

SSTP:n lakkauttamisen jälkeen julkisen toiminnan henkilöiden määrä byroossa väheni: heitä olivat byrooseen vuonna 1922 nimetty Väinö Vuorio ja helmikuussa 1926 vankilasta vapautunut Arvo Tuominen. Sen sijaan Suomessa pysyvästi asuvien puolilegaalien osuus vahvistui, kun SSTP:n entisestä puheenjohtajasta ja piiri-sihteeristä Jaakko Kivistä sekä byroon työntekijästä Anton Järvisestä tuli byroon jäseniä syksyllä 1923. Puolilegaali oli myös tammi-helmikuussa 1926 byrooseen liittynyt Jalmari Rasi, joka oli syksystä 1923 toiminut SKP:n piiriorganisaattorina.⁴³⁷

Kesän 1925 ja syyskuun 1926 välistä aikaa lukuun ottamatta Suomen byroon maanalaisiin kuului myös yksi kaksi SKP:n Neuvosto-Venäjällä majoilleen johdon edustajaa: J. H. Lumivuokko oli byroossa vuonna 1923 syyskuun puolestavälistä joulukuun alkupuolelle, J. K. Lehtinen syyskuun puolestavälistä 1923 kesään 1924 ja uudelleen syyskuusta 1926 kesäkuuhun 1927, Jalmari Salminen syksystä 1923 kesään 1924, marraskuusta 1924 heinäkuuhun 1925 ja marraskuusta 1927 kesä-heinäkuuhun 1928, ja Toivo Antikainen kesästä 1924 kesäkuuhun 1925. Adolf Taimi puolestaan saapui byrooseen elokuussa 1927.⁴³⁸ Kesästä 1927 myös SKP:n sotilasjärjestön ja nuorisopuolen maanalaiset organisaattorit luettiin Suomen byroon neuvotteleviksi jäseniksi.⁴³⁹

Byroon rungon muodostivat aluksi Vuorio ja Kivi, jotka hoitivat sen yhteyksiä julkiseen toimintaan – Vuorio vastasi julkisesta organisaatiosta, lehdistöstä ja poliittisesta toiminnasta, Kivi hoiti yhteyksiä ammatti- ja urheiluliikkeeseen ja eduskuntaryhmään. Järvisen tehtävänä oli huolehtia talousasioista, tilastoista, kirjeenvaihdosta sekä yhteyksistä sotilas- ja nuorisolinjoihin.⁴⁴⁰ Syksyllä 1926 byroon työnjakoa uusittiin, ja Vuorio sai Anton Järvisen rinnalleen ohjaamaan julkisia poliittisia järjestöjä. Muuten Järvisen tehtäviin kuului vastata SKP:n organisaatiosta yhdessä Jaakko Kiven kanssa. Järvisen ja Arvo Tuomisen asemaa byroossa pyrittiin ilmeisesti vahvistamaan: molemmista tuli Kiven ohella byroon sihteeristön jäseniä. Muutokset merkitsivät myös pyrkimystä heikentää Väinö Vuorion asemaa.⁴⁴¹

Vaikka Suomen byroon jäsenet majoilivat Helsingissä, se kokoontui aluksi satunnaisesti muutaman kerran vuodessa. Tavallisempaa oli, että jotkut byroon jäse-

437 Saarela 1996, 319, 322; Arvo Tuominen, *Maan alla ja päällä. Muistelmia vuosilta 1921–1933*.

Helsinki 1958, 196; SKP:n pb 20.8.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb ht:lle 24.8.1925, d. 869; 17 (SB) ht:lle (pb) 3.2.1926, d. 936, RGASPI.

438 Asiakirjoissa ei ole aina ilmaistu tarkkoja saapumis- tai poistumisaikoja. Ne on osittain johdettu siitä, milloin ko. henkilö osallistui politbyroon kokouksiin. Lumivuokosta, SKP:n kk 2.9.1923, f. 516, op. 2, d. 726; Usko (J. H. Lumivuokko) ht Akille (Manner) 15.12.(1923), d. 734; Lehtisestä, SKP:n kk 2.9.1923, d. 726; SKP:n pb 1.9.1926 ja 10.6.1927, d. 940; SKP:n pb 17.8.1926 ja 10.6.1927, d. 940; 17 (SB) ht:lle (pb) 28.9.1926, d. 936; ks. myös f. 495, op. 269, d. 368; Salmisesta, SKP:n pb 20.5., 6.7., 9.10. ja 2.11.1924, d. 801; 17 (SB) ht:lle (pb) 13.11.1924, d. 793; SKP:n pb 25.7.1925, d. 884; SKP:n pb 24.9. ja 20.10.1927 sekä 8.8.1928, d. 986; Antikaisesta, SKP:n pb 20.5. ja 2.6.1924, d. 803; SKP:n pb 16.6.1925, d. 884; Taimista, SKP:n pb 19. ja 23.8.1927, d. 986; 88 (SB) ht:lle (pb) 25.8.1927, d. 988, RGASPI; Asiakirja 808 eli Siikasen kertomus, (kansio 90), am, EKV, VA.

439 Puolueen organisaatiotyöstä heinäk. 1926–heinäk. 1927 ja sen edelleen kehittämisestä, f. 516, op. 2, d. 970, RGASPI.

440 17 (SB) ht:lle (pb) 24.9. ja 9.10.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.

441 17 (SB) ht:lle (pb) 28.9.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

Helsinkiläisten lehtien perustajana, Helsingin vaalikomitean ja SKP:n Suomen byroon jäsenenä Väinö Vuorio oli suomalaisen kommunismin poliittisen linjan keskeisiä muotoilijoita vuosina 1923–1928. (Kansan Arkisto)

Jaakko Kivi oli puolilegaalista asemastaan huolimatta tärkeä henkilö suomalaisen kommunismin piirissä. (Kansan Arkisto)

nistä keskustelivat keskenään ja että joku byroon puolilegaaleista piti yhteyttä eri jäseniin. Syksystä 1926 lähtien byroon yhteiset kokoukset kuitenkin lisääntyivät, mikä osoitti pyrkimystä tehostaa sen toimintaa.⁴⁴²

Byroon kokoonpano pysyi kevääseen 1928 varsin vakaana, vaikka esityksiä sen muuttamiseksi tehtiin. SKP:n politbyroo esimerkiksi ajatteli, että Suomeen voitaisiin lähettää muitakin kuin Salminen, Lehtinen, Antikainen, Lumivuokko ja Taimi. Loppuvuodesta 1925 Adolf Taimi esitti Kullervo Mannerin tai Otto Ville Kuusisen lähettämistä Suomeen. Elokuussa 1927 politbyroo jopa päätti lähettää Yrjö Sirolan Suomeen yhdessä Adolf Taimen kanssa, mutta siirsi päätöksen toimeenpanoa, kunnes perui sen syyskuun lopulla.⁴⁴³ Toteuttamatta jäi myös Väinö Vuorion siirtäminen sivuun byroosta, mitä Yrjö Sirola, Kullervo Manner ja Otto Ville Kuusinen kevättalvella 1925 kannattivat suuttuneina Vuorion esiintymiseen tasavallan presidentin valitsijamiesvaaleissa.⁴⁴⁴ Politbyroon loppukesällä 1925 tekemä esitys Edvard Jokelan ottamisesta byroon jäseneksi ei liioin toteutunut.⁴⁴⁵ Pelkiksi puheiksi jäivät

442 17 (SB) 15.10.1923, f. 516, op. 2, d. 741, RGASPI; SB:n ja SB:n miesten kokouksia, SB:n toiminta (kansio 90), am, EKV, VA.

443 SKP:n pb 27.12.1925, f. 516, op. 2, d. 884; SKP:n pb 19. ja 23.8. sekä 3. ja 24.9.1927, d. 986, RGASPI.

444 Y. S(irola) tov. Mannerille 30.12.1924; K(ullervo) ht Yrjölle (Sirola) 7.4.1925, f. 516, op. 2, d. 880, RGASPI.

445 Pb ht:lle (SB) 24.8.1925, f. 516, op. 2, d. 869; 17 (SB) ht:lle (pb) 3.9.1925, d. 868, RGASPI.

myös keväällä 1928 sekä Suomessa että Moskovassa esitetyt toiveet Kiven ja Järvisen vaihtamisesta turvallisuuden takia.⁴⁴⁶

Huhtikuussa 1928 byroo koki vakavan iskun, kun edellissyksynä kiinni jäänyt Jalmari Rasi paljasti sen kokoonpanon ja byroon jäsenet vangittiin Jalmari Salmista lukuun ottamatta. Pidätettyjen tilalle löydettiin toki uusia henkilöitä – julkisista henkilöistä byroossa toimivat marraskuusta 1928 lähtien STPV:n vaalitoiminnasta vastannut Jalmari Kuusela ja valtiollisten vankien huoltoyhdistysten organisaattori Väinö Lundgren sekä hieman myöhemmin SSTP:n eduskuntaryhmän entinen puheenjohtaja Toivo Hjalmar Långström. Kaikkien ura jäi kuitenkin lyhyeksi – Kuusela vangittiin joulukuussa 1929 ja Långström tammikuun alussa 1930, Lundgren oli viimeistään kesäkuussa 1929 siirretty syrjään epäiltynä tietojen vuotamisesta ”ohranalle”.⁴⁴⁷

Maanalaisina byroon toimintaa hoitivat syksyllä 1928 maahan tulleet Toivo Antikainen. Antikaisen palattua kesällä 1929 Neuvostoliittoon byrooseen nimettiin Suomeen punaista päivää valmistelemaan lähetetty Ville Honkanen sekä jo helmikuussa 1929 maahan saapunut Uuno Väre, jonka vastuulle byroo paljolti jäi, kun Honkanenkin jäi kiinni lokakuun lopulla.⁴⁴⁸ Suomen byroo ei silti toipunut vuoden 1928 pidätyksistä. Se ei selvästikään pystynyt huolehtimaan yhteyksistä julkiseen toimintaan samalla lailla kuin ennen vuotta 1928. Tilannetta ei helpottanut SKP:n politbyroon päätös lähettää kesällä 1929 Kullervo Manner ja Hanna Malm Tukholmaan avustamaan puolueyön johtamista Suomessa⁴⁴⁹. Pikemminkin helsinkiläisten vierailut Tukholmassa myötävaikuttivat julkisen liikkeen johtohenkilöiden vangitsemiseen vuodenvaihteessa 1929–30.

SKP ei ollut SSTP:n lakkauttamisen jälkeen aivan tyytyväinen Suomen byroon yhteyksiin julkiseen toimintaan ja kehotti siksi kytkemään enemmän julkisen toiminnan henkilöitä byroon yhteyteen. Jo helmikuussa 1924 perustettiin ammatillinen jaosto eli junta pitämään kurissa ”sentrismiin kallistuvia ay-pomoja”. Vaikka monet ammatillisen liikkeen miehet keskustelivat byroon jäsenten kanssa, Suomen byroo valitti kuitenkin vaikeuksista löytää henkilöitä, jotka olisivat lähellä SAJ:n johtoa ja valmiit olemaan yhteyksissä. Ajoittain se valitti, ettei junta kokoontunut.⁴⁵⁰

SKP:n puoluekokous päätti kesällä 1925 perustaa Suomen byroon ympärille ja alaiseksi päätoimintakomitean ohjaamaan julkista toimintaa. Komiteaan se esitti noin kymmentä henkilöä julkisen toiminnan eri aloilta. Suomen byroo ei ilmeisesti ollut yhtä innostunut päätoimintakomiteasta mutta nimesi siihen syksyllä jä-

446 88 (pb) ht:lle (SB) 18.3.1928, f. 516, op. 2, d. 1017; Joonas (Adolf Taimi) ht (pb) 20.3.1928; S(amu)li ht:lle (pb) 2.4.1928, d. 1036, RGASPI.

447 SKP:n siht 22.8.1928, f. 516, op. 2, d. 1027; 44 (SB) ht:lle (pb), ei pvm, saatu 29.11.1928, d. 1036; 44 (SB) ht:lle (pb) 27.2.1929, d. 1073; 66 (pb) ht:lle (SB) 26.6.1929, d. 1065, RGASPI; ptk 83/1929, hm 895 (Jalmari Kuusela); ptk 8/1930, hm 897 (Toivo Hjalmar Långström), EKV, VA.

448 SKP:n siht. 21. ja 29.6.1929, f. 516, op. 2, d. 1028; SKP:n pb 6.7.1929, d. 1124, RGASPI; Honkasen pidätyksestä, ptk 56/1929, hm 1059 (Ville Honkanen), EKV, VA.

449 SKP:n pb 6.7.1929, f. 516, op. 2, d. 1124, RGASPI.

450 SKP:n pb 7.2.1924, f. 516, op. 2, d. 801; Veljesi (Kullervo Manner) hyv. veljelle (Yrjö Sirola) 8.2.1924, d. 789; 17 (SB) ht:lle (pb) 15.1.1925, d. 868; SKP:n pb 31.10.1925, d. 884; Pb ht:lle (SB) 9.1.1926, d. 942, RGASPI.

senensä Väinö Vuorion ja Anton Järvisen sekä Eino Pekkalan, Edvard Jokelan, Mauritz Rosenbergin ja naistoverin, jonka löytämisessä sillä oli vaikeuksia. Päätoimintakomitea ei osoittautunut kovin toimeliaaksi, sillä keskinäiset erimielisyydet loivat haluttomuutta osallistua. Päätoimintakomitea hajosikin vuoden 1926 alussa, vaikka politbyroo kehotti jatkamaan sen kokoontumisia säännöllisesti keran kuukaudessa.⁴⁵¹ Syksyllä 1927 byroo yritti laajentaa yhteyksiään jakamalla toimintaansa jaostoihin, joihin nimettiin myös ulkopuolisia henkilöitä.⁴⁵²

Suomen byroon palkkalistoilla oli myös henkilöitä, jotka eivät varsinaisesti kuuluneet byroohon. Keskeisin heistä oli Aleksi Hirvelä, joka huolehti byroon yhteyksistä rajan taakse. Syksystä 1923 kevääseen 1924 byroon liepeillä työskenteli Santeri Mäkelä, joka lähetettiin Suomeen nostamaan talonpoikaisliikettä. Vuoden 1925 alusta byroon apuna – ja samalla Uudenmaan organisaattorina – toimi Toivo Vuorela, joka oli työskennellyt lähes koko 1910-luvun Amerikassa.⁴⁵³ Toukokuussa 1928 politbyroo lähetti Kalle Kajavan eli Kaarlo Kosusen Suomeen auttamaan Suomen byroa.⁴⁵⁴ Vuoden 1929 lopulla byroon avustajana toimi Viipurista hieman aiemmin Neuvostoliiton puolelle siirtynyt Huvi Luotonen.⁴⁵⁵

SKP:n johto oli ainakin periaatteessa valmis sallimaan näissä elimissä laajaa ”periaatteellista ja taktista mielipiteen vaihtoa”, mutta keskustelun tarkoituksena oli varsin usein sitoa toisinajattelevia. SKP:n politbyroo nimittäin ajatteli, että eri lailla ajattelevilla olisi velvollisuus yhtyä päätöksiin, kun he olisivat saaneet puolustaa näkökantojaan mutta eivät vakuutettua muita kantansa oikeudesta.⁴⁵⁶

Suomeen lähetettyjen henkilöiden ohella SKP:n johdon kanta välittyi yleensä viikoittaisen kirjeenvaihdon kautta. Syksyllä 1923 Suomen byroo sai keskuskomitean kiistojen takia selvitä omin voimin. Yhteydet olivat poikki myös kesällä 1927, kun Neuvostoliiton lähetystö luopui postin kuljetuksesta, ja kevään 1928 vangitsemisten jälkeen. Säännöllinen kirjeenvaihtokaan ei taannut, että SKP:n rajantakainen johto olisi ehtinyt tarttua kaikkiin Suomessa esille tuleviin asioihin. Kun Suomessa olevat tekivät niistä päätöksiä, SKP:n johto joutui ottamaan niihin kantaa jälkeinpäin. Nämä jälkiviisaat kannat synnyttivät erimielisyyksiä politbyroon ja Suomen byroon julkisten toimijoiden kesken erityisesti vuosina 1923–1926.

EDUSKUNTARYHMÄ

Kommunistisessa liikkeessä pidettiin eduskuntatoimintaa toissijaisena ja vaadittiin eduskuntaryhmän alistamista puolueen johtaville elimille. Sitä lähtökohtaa nouda-

451 SKP:n pk 1925, 85–87; SKP:n pb 20.8., 4. ja 31.10. sekä 27.12.1925, d. 884; Pb ht:lle (SB) 24.8.1925; 17 (SB) ht:lle (pb) 3., 10. ja 24.9., 18.11. ja 30.12.1925, d. 869; Pb ht:lle (SB) 9.1.1926, d. 942; 17 (SB) ht:lle (pb) 13., 19. ja 28.1.1926, d. 936, RGASPI.

452 17 (SB) ht:lle 15.9.-27, f. 516, op. 2, d. 988, RGASPI.

453 Hirvelästä, 17 (SB) ht:lle (pb) 24.9.1925. f. 516, op. 2, d. 869; Vuorelasta, 17 (SB) ht:lle (pb) 1.1.1925, f. 516, op. 2, d. 868; 17 (SB) ht:lle (pb) 20.5.1926, d. 936, RGASPI; akp 504/1923, hm 730 (Toivo Vuorela), EKV, VA.

454 SKP:n siht 16. ja 19.5.1928, f. 516, op. 2, d. 1027, RGASPI.

455 SKP:n siht 10.11.1929, f. 516, op. 2, d. 1074; 66 (pb) ht:lle (SB) 10.12.1929, d. 1065, RGASPI.

456 Pb ht:lle (SB) 9.1.1926, f. 516, op. 2, d. 942, RGASPI.

tettiin myös Suomessa SSTP:n aikana. Toisaalta liikkeen vaalima ajatus, että eduskunnan kautta nostatettaisiin liikehdintöjä, antoi eduskunnalle ja siellä toimiville tärkeän roolin. Varsinaisten keskustason elimien puuttuessa eduskuntaryhmä pysyi helpommin nousemaan tärkeään asemaan kuin SSTP:n aikana.

Vuoden 1924 eduskuntavaalien jälkeen eduskuntatoiminnan periaatteellisista lähtökohdista ei puhuttu Suomessa yhtä paljon kuin SSTP:n tullessa eduskuntaan. Edes edustajien suhteesta kannattajiin ja valitsijoihin ei keskusteltu, vaikka edustajien vastuukysymys koettiin ongelmalliseksi jo SSTP:n aikana.

SSTP:n hyväksymissä periaatteissa korostettiin eduskuntaryhmän ja työväenjoukkojen vuorovaikutusta: ryhmän piti nostaa eduskunnassa mahdollisimman nopeasti esille työväenluokalle ja sen luokkataistelulle tärkeät asiat sekä käydä toisaalta selostamassa toimintaansa ja kuuntelemassa työväestön ohjeita. Ryhmän säännöissä puolestaan painotettiin, että sen jäsenet sitoutuivat noudattamaan toimissaan SSTP:n puoluejohdon ohjeita.⁴⁵⁷

Sama kaksinaisuus näkyi myös STPV:n toiminnan alkaessa. Kun SSTP:ta ei enää ollut, SKP pyrki ottamaan sen paikan ja vaati, että kansanedustajat allekirjoittaisivat sitoumuksen, jossa toistettiin kommunistien arviot eduskunnasta. Sen lisäksi sitoumuksessa väitettiin edustajantoimen olevan puolueen kyseiselle henkilölle uskoma tehtävä. Niinpä hän olisi vastuussa esiintymisestään ja teoistaan vain SKP:lle, ei ”millekään hajalliselle valitsijajoukolle”. Edustajan edellytettiin myös sitoutuvan noudattamaan vain SKP:n ja sen elimien määräyksiä ja ohjeita sekä yhdistämään työnsä salaiseen puolueyöhön. SKP:n johto ei laatinut sitoumusta vain omille jäsenilleen vaan halusi ulottaa sen myös puolueeseen kuulumattomiin.⁴⁵⁸

SKP:n johdon häikäilemätön ohje oli yritys panna kuriin jo vaaleissa itsenäisyyttä osoittanut liikkeen suomalainen haara sekä estää eduskuntaryhmää nousemasta sen johtoon. Yritys ei kuitenkaan toteutunut: monikaan ei halunnut sitoutua ulkopuolisiin käskyihin, joiden perusteella SSTP:n kansanedustajille oli langetettu tuomio. Edes Suomen byroota lähellä ollut Edvard Jokela ei suostunut allekirjoittamaan sitoumusta⁴⁵⁹. Muuten sitoutumattomuus näkyi siinä, että SKP:n ohjeita toimista istuntojen alkaessa ei noudatettu.⁴⁶⁰

SKP:n johto ei myöhemmin enää uudistanut sitoumusvaatimustaan, vaan pyrki laajentamaan vaikutusvaltaansa synnyttämällä ryhmän keskuuteen puolueen fraktion. Sellainen syntyi ilmeisesti vuoden 1926 aikana, vaikka kaikki ryhmän jäsenet – esimerkiksi Edvard Jokela ja Uno Nurminen – eivät pitäneet fraktiota tarpeellisena. Sen toiminta ei kuitenkaan ollut niin säännöllistä kuin SKP:n johto kaavaili, mutta fraktio kokoontui keväällä 1927 ilmeisesti tavallista tiuhemmin. Kevään 1928 pidätykset kuitenkin heikensivät kokoontumista.⁴⁶¹

457 Saarela 1996, 278.

458 Selitys ja sitoumus, ei pvm, f. 516, op. 2, d. 792 tai 794; 17 (SB) ht:lle (kk) 26.4.1924, f. 522, op. 1, d. 110, RGASPI.

459 SKP:n pb 20.5.1924, f. 516, op. 2, d. 801, RGASPI.

460 17 (SB) ht:lle 4.5.1924, f. 522, op. 1, d. 110, RGASPI.

461 Fraktiosta ja sen kritiikistä, 17 (SB) (pb:lle) 3.9., 24.10. ja 18.11.1925, f. 516, op. 2, d. 869; Ryhmän toimintamahdollisuudet, d. 913, jossa sanotaan vain kuuden jäsenen noudattavan puolueen ohjeita; 17 (SB) ht:lle (pb) 25.2.1926, d. 936; Nro 203 (STPV:n ekr) fraktion byroon kokous 4.2.1927, d. 1006; tilanteesta 1928, SKP:n laaj pl 1928, 33 (Salminen), RGASPI.

Varsinaista organisaatiota tärkeämpää olivat ryhmän ja SKP:n Suomen byroon edustajien tapaamiset. Sitä kautta eduskuntaryhmälle välittyivät SKP:n johdon laatimat aloitteet ja puheet, jotka se yleensä otti mielihyvin vastaan. Suuren osan aloitteista ryhmän edustajat laativat kuitenkin itse. Ryhmä kysyi SKP:n johdolta ajoittain myös neuvoa kannanmuodostukseen mutta ei kuitenkaan pitänyt sen esityksiä minään jumalansanana vaan jätti niitä esittämättä tai muutti niitä, jos katsoi niiden olevan liian hyökkäviä tai muuten sopimattomia.⁴⁶² Kaikkiin esille tuleviin asioihin SKP:lla ei edes ollut kantaa – tai se muotoili sen jälkikäteen. Eduskuntaryhmän puheenjohtaja Mauritz Rosenberg ei liioitellut paljoa, kun hän SKP:n puoluekokouksessa kesällä 1925 väitti, että ryhmä oli saanut ratkaista kantansa moniin kysymyksiin oman harkintansa mukaan⁴⁶³. SKP:n lausumien paino näkyi silti selvästi vuosikymmenen lopulla kysymyksissä, joissa ryhmän kanta oli hajainen.

Eduskuntaryhmä ei näin alistunut SKP:n johdon määräysvaltaan, vaan halusi pitää suhteen tasavertaisemmalla pohjalla. Se ei miellyttänyt SKP:n johtoa, joka ei halunnut eduskuntaryhmän olevan itsenäinen toimija.⁴⁶⁴ SKP yritti saada ryhmää kuriin esittämällä periaatteellisia tulkintoja menettelystä eduskunnassa. Suomen byroon työntekijä Toivo Vuorela arveli talvella 1925, että pääsy eduskuntaan sai uskomaan sen suureen merkitykseen yhteiskunnallisessa muutoksessa: ”kun tunetaan pehmeät matot jalkain alla, niin vaivutaan uskomaan, että sosialistiseen yhteiskuntaan kuljetaankin juuri sitä kautta”.⁴⁶⁵ Yrjö Sirola puolestaan moitti eduskuntaryhmää taipumisesta ”parlamentaarisiin puhetapoihin”.⁴⁶⁶

Teoreettispuolisilla lausunnoilla ei kuitenkaan ollut kovin paljoa käytännön merkitystä. SKP:n johdon ongelma oli pikemminkin siinä, että se ei osannut konkretisoida yleisiä ohjeita Suomen eduskuntatoimintaan sopiviksi. Vaatimukset aktiivisuudesta ja johdonmukaisuudesta olivat epäilemättä paikallaan, mutta SKP:n johto sortui usein liioittelemaan eduskuntaryhmän virheitä ja puutteita.⁴⁶⁷ Turhaan ei Toivo Antikainen vaatinut puoluekokouksessa kesällä 1925, että toimintaa olisi käsiteltävä yksityiskohtaisemmin.⁴⁶⁸

Eduskuntaryhmä ei halunnut myöntää Suomessa oleville organisaatioillekaan – vaalikomiteoille ja niiden keskuselimelle – oikeutta tehdä sitä koskevia päätöksiä, vaikka se olisi sopinut niille paremmin kuin SKP:lle. Ryhmän halu pitää päätöksenteko itsellään näkyi keväällä 1924, jolloin se myönsi keskusvaalikomitealle oikeuden lähettää kaksi edustajaa ryhmän kokouksiin mutta ei antanut heille oikeut-

462 Mauritz Rosenberg kysyi esimerkiksi syksyllä 1925 neuvoa kirkolle budjetissa myönnettävistä varoista, 17 (SB) (pb:lle) 10.9.1925 ja Pb (SB:lle) 21.9.1925, f. 516, op. 2, d. 869; muutoksista, esim. Pb (SB:lle) 9.3.1925; 17 (SB) ht:lle (pb) 7.4.1925, d. 868; SKP:n pk 1925, 497–498 (Uuno) (Kulmala), 499 (Arvi) (Rosenberg), d. 840; ohjeista, joista ei välitetty, myös, SKP:n pb 15.2. ja 3.11.1928, d. 986, RGASPI.

463 SKP:n pk 1925, 175–177 (Arvi) (Rosenberg), RGASPI.

464 Esim. SKP:n pk 1925, 77 (Salminen), RGASPI.

465 Paul (Toivo Vuorela), Katsaus sos. työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän työhön talvella 1925, f. 516, op. 2, d. 913; myös SKP:n pk 1925, 473–474 (Vilmi), RGASPI.

466 SKP:n laaj pl 1928, 41–42 (Sirola), RGASPI.

467 Esim. SKP:n pb 5.12.1924, f. 516, op. 2, d. 801; SKP:n pb 21.2. ja 7.3.1925, d. 884; SKP:n pb 11.2.1928, d. 986, RGASPI.

468 SKP:n pk 1925, 494–495 (Antikainen), RGASPI.

ta osallistua sen päätöksiin. Vuoden 1927 eduskuntavaalien jälkeen samanlainen läsnäolo-oikeus myönnettiin Helsingin vaalikomitean, *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* ja *Nya Folkbladetin* edustajille.⁴⁶⁹

Vaalipiirien elimet kaipasivat ajoittain lähempää vuorovaikutusta ryhmän ja valitsijain välille. Joskus ne jopa moittivat, että piirin edustajat olivat laiminlyöneet velvollisuutensa – puhujamatkan johonkin tilaisuuteen.⁴⁷⁰ Piirien vaalielimet tai niiden järjestämät kokoukset eivät kuitenkaan vaatineet, että eduskuntaryhmän pitäisi noudattaa niiden määrittämää kantaa. Joskus ne saattoivat listata tärkeinä pitämäänsä asioita, ja joskus, kuten esimerkiksi Helsingissä toukokuussa 1925 pidetyssä kokouksessa, moittia jälkepäin ryhmän kantaa ja selittää sen ryhtyneen ”laastaroimaan” porvarillista järjestelmää⁴⁷¹. Useimmiten kokouksissa kuitenkin tyydyttiin siihen, että ryhmä lähetti edustajan selostamaan tärkeitä ajankohtaisia poliittisia kysymyksiä.⁴⁷²

Eduskuntaryhmä oli helmikuussa 1925 ilmeisen mielissään siitä, että SAJ:n esitys keskusteluista vappumielenosoitusten järjestämisestä osoitettiin sille. Se sai SAJ:n johtoon kuuluneen Uno Nurmisen arvelemaan, että SAJ:ssa eduskuntaryhmää pidettiin ”vasemmistotyöväen edustavimpana elimenä”. Toisaalta ryhmä ei kuitenkaan halunnut talvella 1925 ottaa ratkaisijan osaa *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* ja kirjapaino Oy Työn välisissä erimielisyyksissä.⁴⁷³ SKP:n johto puolestaan ei pitänyt siitä, että eduskuntaryhmä edusti suomalaista kommunismia.⁴⁷⁴

Ryhmä otti itselleen ne valtuudet, joita puolue-elimet olivat käyttäneet SSTP:n aikana: se valitsi omat johtohenkilönsä ja määräsi ryhmäveron suuruuden. Eduskuntaryhmän puheenjohtajasta tuli tärkeä henkilö jo sen takia, että hän esitti ryhmän kannan esillä oleviin keskeisiin asioihin. Ryhmän puheenjohtajaksi valittiin keväällä 1924 Oulun eteläisen vaalipiirin edustaja Mauritz Rosenberg, lehtimieheksi sisällissodan jälkeen ryhtynyt työväenliikkeen veteraani. Hänen valintansa saattoi myös ilmaista pohjoisen vahvaa asemaa eduskuntaryhmässä. Rosenberg säilytti paikkansa mutta joutui ajoittain tiukkaan kilpailuun – helmikuussa 1926 hän voitti Uudenmaan vaalipiirin edustajan Uno Nurmisen äänin 7-6.⁴⁷⁵

Syksyllä 1927 SKP:n johto puolestaan pyrki nostamaan ryhmän arvovaltaa ajamalla helsinkiläistä Eino Pekkala sen puheenjohtajaksi. Rosenberg ei kuitenkaan halunnut luopua paikastaan vaan piti pyrkimystä epäluottamuslauseena. Niinpä päädyttiin ratkaisuun, että ryhmällä oli talveen 1929 kaksi puheenjohtajaa. Sen jälkeen Rosenberg hoiti tehtävää jälleen yksin. Hän menetti puheenjohtajan paikan vasta jouduttuaan talvella 1930 pidätetyksi. Tuolloin ryhmän puheenjohtajaksi va-

469 Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmä (STPV:n ekr) 1.5.1924 ja 8.9.1927, STPV:n arkisto, KA

470 STPV:n ekr 9.2. ja 20.10.1925, 22.9.1927, STPV:n arkisto, KA.

471 Helsingin työväki edustajiansa arvostelemassa, *TT* 23.5.1925; Paul (Toivo Vuorela), Järjest. työv. kokous 22.5.-25 HTY:n A-salissa, 23.5.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI. Kriittikkä suuntasi hyvin voimakkaasti Suomen byroon työntekijä Toivo Vuorela.

472 STPV:n ekr 22.9.1927, STPV:n arkisto, KA.

473 STPV:n ekr 9.2.1925, STPV:n arkisto, KA.

474 Pb (SB:lle) 22.2.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

475 STPV:n ekr 1.5.1924, 2.2.1925 ja 1.2.1926, STPV:n arkisto, KA.

littiin Turun eteläisen vaalipiirin edustaja Kalle Kulmala, joka oli ollut kansanedustajana vuodesta 1924.⁴⁷⁶

Ryhmän varapuheenjohtaja oli yleensä etelästä – Uudeltamaalta valitut ammattiyhdistysmiehet Uno Nurminen ja Edvard Jokela vuosina 1924–27 ja Eino Pekkala 1929–1930. Helmikuussa 1930 paikalle valittiin Hämeen eteläisen vaalipiirin edustaja Jalmari Virta.⁴⁷⁷

Ryhmän palkallisella sihteerillä oli merkittävä asema etenkin esitysten valmistelutyössä. Tehtävää keväällä hoitanut Hannes Pulkkinen, SSTP:n kansanedustaja, ei kuitenkaan ehtinyt vaikuttaa merkittävästi. Syksyllä 1924 tointa hoitanut Toivo Vuorela pyrki ilmeisesti liiaksi tuputtamaan ryhmälle SKP:n yleisiä ohjeita. Sen sijaan loppukesästä 1925 tehtävään valittu Emil Tuomi ja syksyllä 1927 sihteeriksi tullut Jalmari Kuusela, SSTP:n eduskuntaryhmän entinen sihteeri, kunnostautuivat käytännöllisen eduskuntatyön avustajina. Kuuselan pidätyksen jälkeen sihteeriksi valittiin tammikuussa 1930 ryhmän jäsen Emil Tabell.⁴⁷⁸

Valmisteluvaliokuntaan valittiin ryhmän puheenjohtajien ja sihteerin ohella pari muuta kansanedustajaa – vuodesta 1924 siihen kuuluivat Kalle Kulmala ja Oulun pohjoisen vaalipiirin edustaja Eino Tabell lähes koko ajan sekä Uudenmaan vaalipiirin edustajat Edvard Jokela ja Aleksanteri Allila vuosina 1924–25, Uno Nurminen ja J. A. Isaksson vuosina 1926–27, Turun eteläisen vaalipiirin Verner Halén vuoden 1929 vaalien jälkeen sekä Jalmari Virta ja Viipurin läntisen vaalipiirin edustaja Jalmari Rötökö talvesta 1930. Näin ryhmän vahvimman vaalipiirin, Kuopion läntisen vaalipiirin, edustajat eivät päässeet koko aikana valmisteluvaliokunnan jäseniksi. Sinne ei ollut asiaa liioin naisilla, joita oli ryhmässä vähemmän kuin SSTP:n aikana: vuonna 1924 valitussa ryhmässä ei ollut yhtään naista, vuonna 1927 naisia oli kolme, Ida Hämäläinen, Martta Lehtonen ja Siina Urpilainen, vuonna 1929 Urpilainen.⁴⁷⁹

Ryhmäverosta ei syntynyt samanlaista kinastelua kuin SSTP:n aikana, sillä sen suuruus määriteltiin 10–15 markaksi vuorokaudessa tai 10 %:ksi edustajapalkkiosta, mikä tarkoitti 15 markkaa vuorokaudessa.⁴⁸⁰ Sen sijaan eduskuntaryhmä joutui jo syksyllä 1924 pohtimaan jäsentensä oikeuksia ja velvollisuuksia. Aloite asiaan ei kuitenkaan tullut vaalipiirien elimiltä, valmistelevalta valiokunnalta tai ryhmän johtohenkilöiltä vaan Viipurin läntisestä vaalipiiristä valitulta Edvard Huttuselta, joka elokuun lopulla ilmoitti, että hänen sekä ryhmän puheenjohtajan ja muiden vasemmistolaisten välillä oli erimielisyyttä. SAJ:n virkaatekevänä puheenjohtajana toiminut Huttunen oli sydämistynyt erityisesti siitä, että Helsingissä hyökättiin ”riivostit SAJ:n kimppuun”. Hän katsoi eduskuntaryhmän puheenjohtajan antaneen

476 Rauha (Jaakko Kivi) ht:lle (pb) 11.8.-27; 88 (SB) ht:lle (pb) 5.9.-27, f. 516, op. 2, d. 988, RGASPI; STPV:n ekr 2.9.1927, 1.2.1928, 1.2. ja 31.7.1929 sekä 1.2.1930, STPV:n arkisto, KA.

477 STPV:n ekr 1.5. ja 20.11.1924, 2.2.1925, 1.2.1926, 1.2. ja 31.7.1929, 1.2.1930, STPV:n arkisto, KA.

478 STPV:n ekr 1.5.1924, 15.10.1924, 31.8.1925, 3.9.1927 ja 12.1.1930, STPV:n arkisto, KA; 17 (SB) ht:lle (kk) 26.4.1924, f. 522, op. 1, d. 110, jossa pidettiin. Väinö Vuoriota parhaana ehdokkaana ja pohdittiin myös Eino Pekkalan valitsemista; STPV:n ekr:n vv 2.9.1927, f. 516, op. 2, d. 1006, RGASPI.

479 STPV:n ekr 1.5. ja 20.11.1924, 2.2.1925, 1.2.1926, 2.9.1927, 1.2.1928, 31.7.1929, 1.2.1930, STPV:n arkisto, KA.

480 Kiiistoista SSTP:n aikana, Saarela 1996, 339–340; myöhemmistä määrittelyistä, STPV:n ekr 5.5. ja 24.9.1924, 9.2.1925, 4.2.1926, 3.9.1927, STPV:n arkisto, KA.

tukensa tälle toiminnalle. Siksi hän ei enää pystyisi toimimaan yhdessä tämän kanssa eikä olisi enää mukana ryhmän päätöksissä.⁴⁸¹

STPV:n eduskuntaryhmässä monet halusivat rajata tarkastelun vain ryhmän periaatteisiin ja toimintaan ja jättää muut asiat sen ulkopuolelle. Niinpä he korostivat, että ryhmä ei ollut hyväksynyt minkäänlaisia kannanottoja Huttusta tai SAJ:ta vastaan. Valtaosa ryhmän jäsenistä pitikin Huttusen eroperusteita huonoina: kyse oli lähinnä henkilöriidasta, joka ei ollut periaatteellinen syy eroon. Huttunenkin myönsi, ettei ryhmän ja hänen välillään ollut periaatteellisia eroja. Hän katsoi kuitenkin, että eduskuntaryhmä edusti vasemmistoliikettä, jonka johtohenkilöt olivat hyökänneet häntä vastaan. Huttusen mukaan ryhmän ja sen puheenjohtajan olisi pitänyt torjua SAJ:n johtoa ja häntä parjaavat kannanotot sekä vaikuttaa lehtiin. Jäämällä ryhmään hän tuomitsi omat tekonsa.

J. A. Isaksson, Bruno Tenhunen ja Adam Asikainen katsoivat asian olevan ennen muuta Huttusen ja hänen valitsijoidensa välinen: jos Huttunen ei katsonut voivansa kuulua ryhmään, hänen velvollisuutensa oli alistaa asia valitsijoiden päätettäväksi. Jos nämä puolestaan vaatisivat Huttusta luopumaan kansanedustajan tehtävistä, hänen olisi jätettävä paikkansa valitsijoiden täytettäväksi.⁴⁸²

Lokakuun puolivälissä ryhmä päätyi näkemykseen, että Huttunen oli perustellut eroaan vain ”henkilökohtaisella selkkauksella” ryhmän puheenjohtajan kanssa. Se joutui kuitenkin myöntämään, että sillä ei ollut keinoja estää eroa. Siksi se totesi eron tapahtuneen. Ryhmä korosti, että kansanedustajan tehtävät voitaisiin toteuttaa vain yhteistyössä samojen tunnusten pohjalta valittujen edustajien kanssa. Yhteistyöstä kieltäytyminen merkitsi luopumista kansanedustajan ottamista velvoitteista ja valitsijoiden antaman luottamuksen pettämistä. Ryhmän mielestä edustaja vapautui velvoitteistaan vain jättämällä valtuutensa työläisvalitsijoilleen.⁴⁸³

Viipurin sosialistiset valitsijat puolestaan totesivat marraskuun lopussa, että Huttunen ei ollut ehdokkaaksi suostuessaan puhunut mitään mielipide-eroista. Sitä hän oli petollisesti saanut tuhansien työläisten luottamuksen ja tehnyt rikoksen valitsijoita kohtaan. Kokous tuomitsikin Huttusen menettelyn ja vaati tätä eroamaan eduskunnasta, koska erotessaan eduskuntaryhmästä hän oli eronnut myös valitsijoistaan. Ja sitä ei voitu sallia, että Huttunen edustaisi vain itseään. Myös Viipurin läänin järjestöt vaativat myöhemmin syksyllä Huttusta jättämään edustajapaikkansa.⁴⁸⁴ Huttunen ei kuitenkaan noudattanut ”siveellistä velvollisuuttaan” jättää paikkansa, vaan toimi ensin sitoutumattomana kansanedustajana kunnes liittyi SDP:n eduskuntaryhmään⁴⁸⁵.

Kuopion läntisestä vaalipiiristä valittu Antti Soikkeli sen sijaan erotettiin helmikuussa 1926 ryhmää vahingoittavan toiminnan takia. Se tarkoitti esiintymistä juo-

481 E. Huttunen Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmälle 21.8.1924 Hki, f. 516, op. 2, d. 833, RGASPI.

482 STPV:n ekr 6. ja 10.10.1924, STPV:n arkisto, KA.

483 STPV:n ekr 15.10.1924, STPV:n arkisto, KA.

484 Työväki ei suvaitse petturuutta, *TT* 27.11.1924; Ed. Huttusta vaaditaan eroamaan, *TT* 8.12.1924; Petturuus tuomitaan, *TT* 11.2.1925; ks. myös V.L. (Emil Paajanen), Valitsijoistaan luopunut kansanedustaja, *TT* 28.11.1924 pk; Työläisvalitsijain kokous Oulussa, *PV* 13.2.1925.

485 Suomen eduskunta 1924–1926. Helsinki 1925, 48; Eduskunnan kalenteri valtiopäivillä 1926. Helsinki 1926, 90.

puneena julkisella paikalla, lukuisia poissaoloja eduskuntaryhmän kokouksista ja eduskunnan istunnoista – Soikkelin sanottiin poistuneen usein nimenhuudon jälkeen – sekä huonoa yhteydenpitoa valitsijoihin.⁴⁸⁶ Ryhmä suhtautui Soikkeliin kuitenkin paljon pitkämielisemmin kuin SKP:n politbyroo, joka vaati jo huhtikuussa 1925 tämän leimaamista työväen edessä rikoksen tehneeksi ja erottamista.⁴⁸⁷ Ryhmä ei liioin halunnut puhua julkisuudessa mitään kavalluksesta tai vekseliväärennöksestä, joita SKP:n Suomen byroo ja sen työntekijä Toivo Vuorela kasasivat Soikkelin niskaan.⁴⁸⁸ *Pohjan Voiman* nimimerkki Juttu-Veikko piti erottamista voimannäytteenä – muilla ei ollut rohkeutta heittää juoppoja ulos.⁴⁸⁹

Muuten ryhmä pyrki pitämään tiukasti kiinni valituista edustajista. Martta Lehtosen eroa marraskuussa 1927 ryhmä ei kuitenkaan pystynyt estämään: Lehtonen jätti eronpyyntönsä ryhmälle lähdettyään jo matkalle Kanadaan. Tapahtuneen tosiasian eteen joutunut ryhmä myönsi eron, mutta totesi samalla periaatteellisena käsityksenään, ettei työväen edustaja saanut henkilökohtaisista syistä jättää paikkaansa ja velvollisuuksiaan.⁴⁹⁰ SKP:n Suomen byroo sen sijaan katsoi, että Lehtosen olisi pitänyt pyytää lähtönsä lupa myös SKP:lta, ja antoi tälle paheksumislauseannon. Lisäksi se kehotti politbyroota ilmoittamaan kuritoimista Amerikkaan.⁴⁹¹ Ryhmä piti edustajan toimen täyttämistä tärkeämpänä kuin henkilökohtaisten etujen hoitamista myös Adam Asikaisen tapauksessa: Asikainen pyysi vapautusta ryhmästä, koska hänet oli valittu Tuusniemen osuuskaupan hoitajaksi. Asikaisen selityksiä, ettei hän tullut toimeen kansanedustajan palkalla, pidettiin toisarvoisina.⁴⁹²

Varsinaisen puoluejohdon puuttuessa STPV:n eduskuntaryhmä sai merkittävän aseman suomalaisen kommunismin kantojen julkituojana ja muotoilijana.

KUNNALLINEN KESKUSTOIMISTO

Vaikka toimintojen keskittämisperiaate oli kommunistisessa liikkeessä vahva, suomalainen kommunismi ei 1920-luvun alkuvaiheissa pyrkinyt luomaan elintä ohjaamaan kunnanvaltuutettujen toimintaa. Siten se antoi vahvan etulyöntiaseman sosiaalidemokraateille, jotka perustivat jo vuonna 1919 kunnallistoimiston hoitamaan kunnallispoliittista neuvontaa⁴⁹³. Helsingissä joulukuussa 1925 pidetyssä neuvottelukokouksessa todettiin kuitenkin tarve luoda kunnallistoiminnassakin kiinteät keskinäisyhteydet.

486 Edustaja Soikkelin erottaminen työväen eduskuntaryhmästä, *TT* 12.2.1926, jossa ryhmän kirje Kuopion tpj:lle; rikkeistä myös STPV:n ekr 3.2., 28.10 ja 12.12.1925 sekä 4. ja 11.2.1926, STPV:n arkisto, KA.

487 Pb (SB:lle) 27.4.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

488 17 (SB) ht:lle (pb) 15.4.1925, f. 516, op. 2, d. 868; Paul, Sos. työv. ja pienvilj. edusk. ryhmän työskentely 15.5.1925, d. 913, RGASPI.

489 Juttu-Veikko, Eduskunnan nurkkauksesta, *PV* 20.2.1926.

490 STPV:n ekr 4. ja 11.11.1927, vv 14. ja 19.11.1927, STPV:n arkisto, KA; Edustaja Martta Lehtosen eroaminen eduskunnasta, *PV* 17.11.1927.

491 88 (SB) ht:lle (pb) 15.11.1927, f. 516, op. 2, d. 988, RGASPI.

492 STPV:n ekr 12.9. ja 8.11.1929, STPV:n arkisto, KA.

493 Kettunen 1986, 287.

Kunnallisten yhteyksien parantamisesta puhuttiin myös SKP:n plenumissa keuhällä 1926. Kokouksessa Väinö Vuorio piti välttämättömänä kunnallisen neuvontatoimiston perustamista, jotta sosiaalidemokraattien kanssa voitaisiin kilpailla paremmin. Vaikka toimiston luomista pidettiin mahdollisena, Vuorion vaatimus ei saanut aikaan konkreettisia esityksiä – perustamiseen ei katsottu olevan varaa.⁴⁹⁴ Se osoitti liikkeen varoja hallitsevan SKP:n johdon haluttomuutta ja kyvyttömyyttä ymmärtää asian tärkeyttä.

Pohjaa valtakunnallisen elimen perustamiselle loivatkin enemmän kunnanvaltuutettujen alueelliset kokoukset, jotka yleistyivät vuodesta 1926 lähtien ja joissa puhuttiin toiminnan yhtenäistämisestä. Esimerkiksi Oulussa marraskuussa 1926 pidetty kokous esitti ajatuksen Pohjolan kunnanvaltuutettujen työläisryhmien keskuselimestä, joka opastaisi toiminnassa.⁴⁹⁵ Ajatusta yhteisestä elimestä toistettiin eri kokouksissa myöhemminkin⁴⁹⁶, mutta se sai uutta pontta vasta talvella 1928, kun Helsingin kaupunginvaltuuston työläisryhmä ryhtyi ajamaan sitä. Sen edustajat August Niemistö ja Frans Perho laativat myös konkreettisen esityksen kunnallisen toiminnan yhdenmukaistamisesta.

Niemistö ja Perho perustelivat esitystään vanhoilla väitteillä kunnallisen toiminnan heikkoudesta, aloitekyvyttömyydestä ja saamattomuudesta. Niiden takia valtuutetut eivät olleet kyenneet harjoittamaan itsenäistä kunnallispolitiikkaa vaan olivat liian usein mukautuneet sosiaalidemokraattien ratkaisuihin. Niinpä olikin ”valitettavan usein” hyväksytyt työtätekeville vahingollisia päätöksiä ja asetettu ”kunnan etu” työtätekevien edun edelle. Heikkouksien ja virheiden poistamiseksi oli ryhdyttävä entistä pontevammin puuhaamaan kunnallista keskustuomistoa, joka antaisi ohjeita ryhmille ja lautakuntien jäsenille.

Niemistö ja Perho löysivät myös ratkaisun keskustuomiston rahoittamiseen – kunnanvaltuutetuilta ja lautakuntien jäseniltä perittävillä veroilla he arvelivat saavan kokoon riittävät varat toimiston perustamiseen ja toimitsijan palkkaamiseen. Niemistö ja Perho halusivat kuitenkin varmistaa asiansa. Siksi kunnanvaltuustojen työläisjäsenille lähetettiin esityksen myötä tiedustelu suhtautumisesta keskustuomiston perustamiseen ja mahdollisuudesta osallistua sen kustannuksiin.⁴⁹⁷

On epäselvää, vastasivatko valtuustoryhmät esitykseen. Ajatus sai kuitenkin tukea syksyn kokouksissa. Syys-lokakuun vaihteessa pidetty valtakunnallinen neuvottelukokous tunnusti aloitteen tärkeyden ja kehotti Helsingin valtuustoryhmää ja vaalikomiteaa muodostamaan toimikunnan edistämään asiaa. Tavoitteeksi asetettiin toimiston perustaminen mahdollisimman pian.⁴⁹⁸ Myös SKP:n johto oli sii-

494 SKP:n pl 1926, 82–83 (Erkki) (Väinö Vuorio), 79 (Kalle Lepola), 80 (Jalmari Salminen), RGASPI.

495 Pohjolan kunnanvaltuustojen työläisryhmien edustajakokous Oulussa, PV 16.11.1926.

496 Esim. Helsingin työttömät vaativat työtä tai leipää, TT 26.2.1927; Satakunnan ja Hämeen työläisvaltuutetut koolla Tampereella, TT 24.8.1927; Kuntien valtuustojen työläisjäsenen yhteinen kokous Lapualla, TÄ 9.1.1928.

497 Helsingin kaupunginvaltuuston vasemmistoryhmän asettama valmistava komitea (Aug. Niemistö, Frans Perho) sosialistisen työväestön ja pienviljelijäin edustajille kunnanvaltuustoissa ja kunnallisissa lautakunnissa, ei pvm, Helsingin kaupunginvaltuuston vasemmistoryhmän arkisto; Työväen vk työväen vk:ille 20.3.1928, lähetetyt kirjeet 1924–30, STPV:n arkisto, KA.

498 Sosialistinen työväki ja pienviljelijät laativat kunnallisvaaliohjelman, TT 2.10.1928; myös Työläisnaiset kunnallisesta toiminnasta, TT 14.9.1928; Etelä-Hämeen työtätekevät neuvottelukokouksessa Riihimäellä, Työväen Lehti (TL) 20.9.1928.

hen mennessä muuttanut kantaansa: SKP:n plenum asettui kesäkuussa kannattamaan kunnallistoimiston perustamista viipymättä. Sille toivottiin saatavan toimitusijakin jo ennen kunnallisvaaleja.⁴⁹⁹ Keskustoimiston perustamisella SKP:n johto toivoi saavansa kunnallistoiminnan puolueen johdon alle aiempaa paremmin.⁵⁰⁰

Toimikunta muodostettiin tammikuussa 1929. Se totesi ajatuksen kunnallistoimistosta saaneen myönteisen vastaanoton ja kaavaili toimistoa rahoitettavan siten, että kaupunkien, kauppaloiden ja taajaväkisten yhteiskuntien valtuutetut ja lautakuntien jäsenet maksaisivat 15 % sekä maaseudun edustajat 10 % palkkioistaan sen ylläpitämiseen. Työväenlehdille päätettiin lisäksi esittää, että ne maksaisivat julkaisemistaan kunnallisista kirjoituksista palkkion toimistolle. Uudelle elimelle, joka ristittiin Sosialistiseksi kunnalliseksi keskustoimistoksi, päätettiin hankkia toimitsija lähitulevaisuudessa.⁵⁰¹ Huhtikuun alussa Suomen byroo ilmoitti, että Jalmari Kuuselan valitsemisesta keskustoimiston sihteeriksi oli sovittu.⁵⁰²

Keskustoimiston toiminta alkoi kuitenkin vasta marraskuussa 1929, eikä sen sihteerinä ollut Jalmari Kuusela vaan Juho Vesterlund, Ahlaisista kotoisin ollut SSTP:n entinen kansanedustaja.⁵⁰³ Viivästyminen ilmeisesti vaikutti epäily yrityksen taloudellisesta uhkarohkeudesta, vaikka talvella 1929 hyväksyttiin eri puolilla maata pidetyissä työläisvaltuutettujen kokouksissa, että kunnallisista palkkioista maksettaisiin kaupungeissa 15–20 % ja maalla 10 % veroa kunnallistoimiston ylläpitämiseksi.⁵⁰⁴ Toimiston syntyä lykkäsivät myös eduskunnan hajottaminen keväällä 1929 ja sen takia järjestetyt eduskuntavaalit.⁵⁰⁵ Liikkeen orastavat ristiriidat ja vaikeus löytää sen takia keskustoimistoon sopivaa työntekijää siirsivät myös sen syntyä.⁵⁰⁶

Keskustoimisto järjesti jo joulukuun alussa kunnallispoliittisen neuvottelukokouksen, jossa Vesterlund selosti toimiston taustaa ja ohjelmaa. Kokous korosti kiinteiden keskinäisyhteyksien merkitystä ja patisti valtuustoryhmiä luomaan yhteydet keskustoimistoon. Se piti myös välttämättömänä, että seuraavana vuonna

-
- 499 SKP:n pl 1928, 58–59, ks. myös 13 (Lepola), 14–15 (K. Into), 16 (J. K. Lehtinen), 21 (Vilmi); Sihteeristön päätös elokuussa tosin antaa kuvan, että SKP ottaisi siinä vaiheessa kantaa Suomesta tulevaan esitykseen, SKP:n siht 19.8.1928, d. 1027, myös 55 (Pb) ht:lle (SB) 30.8.1928, d. 1017, RGASPI.
- 500 SKP:n laaj pl 1928, 53 (Kuusinen); Suomen kommunistisen puolueen keskuskomitean plenum Moskovassa huhtik. 13–18 päivinä v. 1929 (SKP:n pl 1929), 76 (Sirola), RGASPI.
- 501 Pöytäkirja laadittu sosialistisen kunnallisen keskustoimiston toimikunnan järjestävässä kokouksessa 23.1.(1929), (kansio 70), am, EKV, VA. Toimikuntaan kuuluivat Helsingin valtuustoryhmän edustajina August Niemistö ja Uno Nurminen, Helsingin vaalikomitean edustajina Frans Perho ja Jalmari Kuusela.
- 502 44 (SB) ht:lle 6.4.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.
- 503 Sos. kunnall. ktsto 12.11.1929, (kansio 70), am, EKV, VA.
- 504 Heikki (Leimu) hyvälle ystäväille (pb) 4.10.1928, f. 516, op. 2, d. 1036, RGASPI; Pöytäkirja Uudenmaan piirin sos. työväen ja pienviljelijäin kunnallismiesten neuvottelukokouksesta 13.1.1929, Helsingissä pidettyjen työväen kokousten pöytäkirjoja, STPV:n arkisto, KA, jossa puhutaan myös taloudellisesta uhkarohkeudesta; Oulun ja lähikuntien työläisvaltuutettujen neuvottelukokous, PV 12. ja 13.2.1929.
- 505 Ptk 83/1929, hm 1837 (Juho Vesterlund), EKV, VA.
- 506 Varsinkin SKP:n johto varoittelee valinnasta, 66 (Pb) ht:lle (SB) 10.2.1929, f. 516, op. 2, d. 1065; 44 (SB) ht:lle 27.2.1929, d. 1073; SKP:n pl 1929, 79–80 (Lepola), RGASPI.

järjestettäisiin kunnallispoliittinen edustajakokous.⁵⁰⁷ Huhtikuun jälkipuoliskolla 1930 pidettyyn kokoukseen osallistui edustajia 46 valtuustoryhmästä.⁵⁰⁸

SSTP:n lakkauttamisen jälkeen tuli aiempaa selvemäksi, että suomalaisen kommunismin piirissä oli erilaisia ajatuksia liikkeen omasta organisoitumisesta. SKP:n johto arveli, että Suomessa tarvittaisiin vain sen oma maanalainen organisaatio, joka johtaisi eri asioiden ympärille syntyvää toimintaa ja liikehdintää. Suomessa olevat puolestaan kaipasivat pysyvämpiä julkisia organisaatioita, joiden puitteissa voitaisiin harjoittaa erilaista toimintaa.

Liikkeen organisoituminen olikin vuosina 1923–26 kädenvääntöä näiden mallien välillä: SKP esitti puolustuskomiteota sekä työväen agitaatio- ja propaganda-seuroja, Suomessa olevat työväen paikallisjärjestöjä, työväen ja pienviljelijäin yhdistyksiä ja niiden yhdyssiteeksi piirijärjestäjä ja puoluetta. SKP halusi lisäksi luoda organisaation työpaikoille, Suomessa olevat kannattivat vanhaa aluepohjaista järjestäytymistä. Syntyneeseen ratkaisuun, jossa mallit sekoittuivat ja keskeinen asema annettiin vaalijärjestöille, vaikutti voimakkaasti pysyvän organisaation lakkautusuhka, jota viranomaiset ja muut poliittiset toimijat viestittivät. Malliin ei oltu kaikkialla aivan tyytyväisiä, mutta äänekkäämmin isojen ja pysyvien organisaatioiden puolesta puhui vasta vuosikymmenen jälkipuolella SSTP:n entinen johtomies Niilo Välläri.

SKP:lla oli taipumusta puolustaa omaa malliaan leimaamalla muut esitykset vääräoppisiksi ja syyttämällä näiden esittäjien olevan legaalisuuden harhan vallassa. Se itse oli puolestaan ”illegaalisuuden harhan” pauloissa: se ei tehnyt mitään johtopäätöksiä siitä, että sillä oli huomattavia vaikeuksia oman maanalaisen organisaationsa luomisessa. Se onnistui toki keskus- ja piiritasolla, joihin SKP sijoitti paikalliset toimitsijat, mutta tuotti suuria vaikeuksia paikallis- ja perustasolla: paikalliskomiteoita ja soluja jouduttiin elvyttämään jatkuvasti eivätkä solut juurtuneet työpaikoille. Huomattava rahallinen panostus maanalaiseen organisaatioon ja julkisen laiminlyönti osoitti, ettei SKP osannut ajatella kokonaisuutta. SKP:n organisaation luominen tapahtui myös julkisten organisaatioiden puitteissa, joten se ei suunnannut jäsenhankintaa ulospäin. Se, että liikkeen uudelleen organisoitumisessa meni huomattavasti aikaa ja vaivaa, heikensikin mahdollisuuksia kerätä työväestön kannatusta.

Niinpä erilaiset julkaisut olivatkin hyvin tärkeitä suomalaisen kommunismin sanoman välittämisessä. Liikkeen haarojen välillä oli kuitenkin lähtökohtaeroja: SKP:n johto halusi suunnata lehtiä ennen muuta jo mukana olevan joukon kasvatamiseen kommunistisen opin mukaan, kun Suomessa olevat tavoittelivat vanhan perinteen mukaan myös jäsen- ja kannattajakunnan ulkopuolella olevaa työväestöä. Se näkyi sanomalehdissä, joiden toimitukset vastasivat pääasiassa lehden sisälöstä. Vielä selvemmin se kävi ilmi kirjallisuus- ja kuvalehdissä. SKP:n puhdasoppiisuusvaatimukset supistivat kuitenkin mahdollisuuksia kerätä vallankumousvoimaa.

507 Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin kunnallispoliittinen neuvottelukokous 4.12.1929, jäljennös, (kansio 70), am, EKV, VA; Työväen kunnallisen toiminnan edistäminen, TT 12.12.1929.

508 EK:n Tampereen edustus päällikölle 25.4.1930, (kansio 48), am, EKV, VA.

SKP:n johto katsoi, että sille kuului automaattisesti johtoasema Suomessa toimivaan liikkeeseen. Käytännössä asia ei kuitenkaan ollut niin yksinkertainen. SKP:n viesteillä oli toki huomattava merkitys, ja parhaimmillaan se sysäsi Suomessa olevia toimintaan. Sillä ei kuitenkaan ollut kantaa kaikkiin asioihin eikä se ehtinyt ottaa kaikkiin asioihin kantaa. Niinpä STPV:n eduskuntaryhmä, lehtien toimitukset ja varsinkin SKP:n Suomen byroon julkiset ja puolijulkiset jäsenet päättivät monista keskeisistä asioista. Päätökset saattoivat aiheuttaa kiistoja jopa SKP:n johdon ja SKP:n Suomen byroon välillä. Yleisesti se osoitti, ettei Neuvostoliitossa majoillut SKP:n johto ymmärtänyt kunnolla, että olot Suomessa olivat toisenlaiset.

KILPAILU SOSIAALIDEMOKRAATTIEN KANSSA

Saadakseen tukea ajatuksilleen vallitsevan järjestelmän kumoamisesta kommunistisen liikkeen oli myös torjuttava kilpailevat esitykset ja pyrittävä estämään niiden vaikutus työväestön parissa. Näin kannanotto sosiaalidemokraattisen työväenliikkeen käsityksiin ja toimintaan oli olennainen osa kommunistisen liikkeen sanomaa.

Kansainvälisessä työväenliikkeessä oli alusta alkaen erilaisia suuntauksia, mutta sen aatteellinen ja organisatorinen hajaannus sai vauhtia maailmansodan syttyttyä elokuussa 1914, kun työväenpuolueet eivät ryhtyneetkään toisen internationaalin päätösten mukaisesti organisoimaan työväestöä sodanvastaiseen toimintaan vaan mukautuivat tukemaan hallitustensa sotapyrkimyksiä. Jo tuossa vaiheessa Sveitsissä maanpaossa asunut bolshevikkijohtaja V. I. Lenin vaati organisatorista eroa näihin ”opportunisteihin” ja esitti uuden internationaalin perustamista organisoimaan työläisiä vallankumoukseen. Ajatus sai enemmän painoarvoa bolshevikkien päästyä valtaan Venäjällä.⁵⁰⁹

Pesäeron tekeminen hallitustensa sotapolitiikkaa tukeneisiin ja vallankumoukseen ryhtymistä epäroineisiin sosiaalidemokraatteihin oli myös maaliskuussa 1919 perustetun Kommunistisen internationaalin lähtökohta. Jo Internationaalin koontumiskutsussa vaadittiin säälimätöntä taistelua toisen internationaalin ”sosiaalisovinnesteja” ja horjuvia keskustalaisia vastaan ja perustavassa kokouksessa puhuttiin heidän täydellisestä vararikostaan ja muuttumisestaan työväenluokan luokkaviihollisiksi. Suhteen määrittely ohjasi myös Kommunistisen internationaalin perustamista, sillä uusi internationaali halusi vastustaa ”sosiaalipetturien” puolueiden yrityksiä auttaa porvaristoa jälleen kerran ”pettämään” työläisiä.⁵¹⁰

Internationaalin hellimän vallankumousajatuksen kannalta oli vaarallista, jos sosiaalidemokraattiset puolueet tai niiden johtajat onnistuisivat uskottelemaan, että työläisten vaikutusvaltaa sekä yhteiskunnallista ja sosiaalista asemaa voitaisiin parantaa toimimalla vallitsevan järjestelmän puitteissa ja kehittämällä parlamentaarista demokratiaa.⁵¹¹ 1920-luvun alussa sitoutuminen vallitsevaan järjestelmään näkyi Kommunistisen internationaalin mielestä myös valmiutena tukea suurvalto-

509 David Kirby, *War, Peace, and Revolution. International Socialism at the Crossroads 1914–1918.*

Aldershot 1986, 2–7, 26–48, 54–55, 79–90, 190–193; Lazitch and Drachkovitch, 3–49; *Kommunistien internationaali. Historiallinen katsaus.* Moskova 1973, 19–57; McDermott and Agnew, 1–14.

510 Degras I, 3, 15, 25–28.

511 Mikko Majander, *The Soviet View on Social Democracy. From Lenin to the End of the Stalin Era,* kirjassa Tauno Saarela and Kimmo Rentola (ed.), *Communism: National & International.* Helsinki 1998, 63–65.

jen laatimia vakautussuunnitelmia ja myönteisenä suhtautumisena voittajavaltioiden luomiin kansainvälisiin järjestöihin, Kansainliittoon ja sen alaiseen Kansainväliseen työjärjestöön.⁵¹²

Asenne ei pohjimmiltaan muuttunut, vaikka vallankumouksen perspektiivi siirtyi kommunistien omastakin mielestä kauemmas ja vaikka Kommunistinen internationaali ja sen jäsenpuolueet pitivät erityisesti vuosina 1921–23 esillä yhteisrintama-tunnusta ja tarjosivat sosiaalidemokraateille yhteistyötä. Tunnuksilla internationaali halusi pikemminkin osoittaa, että sosiaalidemokraattiset puolueet ja niiden johtajat eivät halunneet ryhtyä vallankumouksellisiin tekoihin. Siten se uskoi saavansa osan sosiaalidemokraattisista jäsenistä siirtymään kommunismin kannattajiksi. Valmius yhteistyöhön jäikin lyhytaikaiseksi, sillä jo syksyllä 1923 Kommunistinen internationaali leimasi kansainvälisen sosiaalidemokratian fasismin siiveksi. Sen jälkeen ei puhuttu yhteistyöstä puolueiden ja niiden johtojen kanssa eli yhteisrintamasta ”ylhäältä” vaan vain yhteisrintamasta ”alhaalta” eli yhteistyöstä sosiaalidemokraattisten työläisten kanssa paikallistasolla.⁵¹³ Vaikka asenne sosiaalidemokraatteihin näytti selkeältä, kommunistisessa liikkeessä vallitsi jonkinlainen jännite yhteistyöpyrkimysten ja toisaalta torjumisen ja petturiksi leimaamisen välillä. Pohjaa sille antoivat myös kansalliset tekijät.

”SOS.DEM. HERRAT”

Myös suomalaisen kommunismin synty liittyi varsinkin Suomessa tarpeeseen tehdä pesäero vuonna 1918 elvytetyn SDP:n käsityksiin menneestä ja tulevasta. SDP:n elvyttäjät tuomitsivat vallankumousyrityksen ja irtisanoutuivat vanhan työväenliikkeen periaatteellisen opposition linjasta korostamalla toimintaa edustuksellisissa elimissä. Se merkitsi parlamentaarisen demokratian hyväksymistä sekä sitä, että sosiaalidemokraatit eivät suomalaisen kommunismin tavoin tavoitelleet toisenlaisia järjestelmää – olipa se sitten neuvostoihin perustuva tai vain vaatimusta kansanjoukkojen mahdollisuudesta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon suoremmin kuin edustuksellisten elinten kautta. Syntyvän suomalaisen kommunismin silmin se oli poikkeamista luokkataistelun tieltä.

SDP:n elvyttäjien lähtökohtia oli myös yhteistyö porvarillisen keskustan kanssa. He tarrautuivat siihen, vaikka yhteistyön edellytykset heikkenivät maan porvarillisten ryhmien lähestyessä toisiaan vuodesta 1923 lähtien. SDP pyrki estämään porvarillisten ryhmien yhtymisen, mikä merkitsi varovaisuutta kysymyksissä, jotka liittyivät käydyin sisällissodan epäoikeudenmukaisuuksien poistamiseen ja myöhempiin kansalaisoikeuksien loukkaamisiin. Suomalaisen kommunismin kannattajien mielestä se tarkoitti asettumista voittajien lähtökohtiin ja kysymyksiin. SDP:n suhde vuoden 1918 tapahtumista vangittuihin sai SSTP:n lehdet jo vuonna 1921 puhumaan petturuudesta.⁵¹⁴

512 Degras I, 27–28; 33–35, 51, 54–58, 87–90, 140, 149–150, 185–188, 287–288, 314–315; Degras II, 92, 251.

513 McDermott and Agnew, 27–36; Majander, 70–73.

514 SDP:n lähtökohdista, Kettunen 1986, 94–102, 284–315; SSTP:n asenteesta, Saarela 1996, 185–186.

Suomen tapahtumat ja SDP:n kannanotot antoivat suomalaiselle kommunis-
mille myöhemminkin aihetta väittää, että sosiaalidemokraattien arviot suomalai-
sesta yhteiskunnasta ja sen kehitysmahdollisuuksista olivat virheelliset. SKP:n ko-
kouksissa noita näkemyksiä pyrittiin yleisesti arvioimaan omista yhteiskuntakäsi-
tyksistä lähtien. Suomessa arvostelua esiintyi usein yksittäisten tapausten yhtey-
dessä.

VALLITSEVAN JÄRJESTELMÄN PUOLUSTAJAT?

SSTP:n kieltäminen ja sen kansanedustajien vangitseminen vahvisti suomalaisen
kommunismiin piirissä ajatusta, että Suomessa ei ollut sellaisia porvarillisia ryhmiä,
joiden kanssa olisi voinut tehdä yhteistyötä. Liikkeen jäsenet ihmettelivätkin, miten
sosiaalidemokraatit saattoivat kuvitella niin.⁵¹⁵ Yhtä lailla he kummastelivat, kuin-
ka sosiaalidemokraatit luulivat voivansa tehdä yhteistyötä porvariston kanssa. Se
tarkoitti heidän mielestään pyrkimystä luokkien väliseen sovintoon luokkataiste-
lun sijasta, ja vieläpä alistumalla porvariston tahtoon.⁵¹⁶ Vierasta heille oli myös
ajattelu, jonka mukaan työväestön olisi luovuttava omasta toiminnastaan porvaris-
ton harjoittaman sortopolitiikan takia. Siten työväestö saisi perääntyä koko ajan.⁵¹⁷

Sosiaalidemokraattien halu rajoittaa yhteiskunnallinen toiminta edustuksellisiin
elimiin ja heidän sisällissodan jäljiltä tuntemansa epäluulo katujen kokouksia ja
ulkoparlamentaarisia toimintaa kohtaan oli suomalaisen kommunismin mielestä
vaarallinen kanta, koska se lamaanutti ja johti ihmisiä toimettomuuteen.⁵¹⁸ Suo-
malaisen kommunismin edustajat eivät liioin uskoneet, että työväenluokan asemaa
tai sen oikeuksia parannettaisiin porvarillisen yhteiskunnan sisällä tehtävillä refor-
meilla ja toimimalla pelkästään edustuksellisissa elimissä. Reformeilla ei liioin voi-
taisi ratkaista kahden luokan välistä valtataistelua. Myös Suomen historia osoitti,
että uudistuksiin tarvittiin sitkeää taistelua ja ulkoparlamentaarisia menetelmiä. Työ-
väenluokan hankkimia parannuksia ei voinutkaan lukea senhetkisen SDP:n ansi-
oksi – monet niistä olivat vuoden 1917 perua.⁵¹⁹

Suomalaisen kommunismin edustajat katsoivat sosiaalidemokraattien lähtö-
kohtien merkittävän porvarillisen tasavallan kannattamista ja valmiutta auttaa por-
varistoa edistämään porvarillista taloutta. Sitä heidän mielestään osoitti esimerkik-
si SDP:n myöntyminen siihen, että eduskunnan päätehtävä SSTP:läisten pidättä-
misen jälkeen olisi budjetin hyväksyminen.⁵²⁰

515 SKP:n kk:n kiertokirje 18.10.1924, f. 516, op. 2, d. 782, RGASPI.

516 Esim. Talonpoika (Santeri Mäkelä), Talonpoikaisto ja nykyiset keskustapuolueet, *TT* 21. ja 24.7.1925 pk; SKP:n pl 1927, 5 (Manner), f. 516, op. 2, d. 968, RGASPI.

517 H. S., Selvä linja, *TT* 7. ja 8.4.1925 pk.

518 Esim. Leino (Eino Pekkala) ht:lle (SKP:n kk) 13.6.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI; J(uho). K(emppaine)n, Leninin kuoleman vuosipäivänä, *TÄ* 21.1.1925; H.S., Selvä linja, *TT* 7. ja 8.4.1925 pk; SKP I, 89–90; K., Työväenluokan aseman kohoaminen, *TT* 15.10.1926 pk.

519 Esim. H. S., Selvä linja, *TT* 7. ja 8.4.1925; K., Työväenluokan aseman kohoaminen, *TT* 15.10.1926 pk; K., Ansiotonta arvonsa nostamista, *TT* 16.10.1926 pk; Sosialidemokratian luonne, *TT* 19.10.1926 pk.

520 Aki Kirves (Kullervo Manner), Vain taistelussa on pelastus, *Proletaari* 3.11.1923; Kullervo Manner, Tila luokkataistelurintamalla, *Proletaari* 21.1.1925; Talonpoika (Santeri Mäkelä), Talonpoikaisto ja nykyiset keskustapuolueet, *TT* 21. ja 24.7.1925 pk.

Suomalaisen kommunismin käsitys toisenlaisesta yhteiskunnasta tai siihen pääsemisestä ei ollut selkeä tai konkreettinen. Vaatimukset suojeluskuntien, etsivän keskuspoliisin tai yleensä koko väkivaltakoneiston poistamisesta merkitsivät kuitenkin jonkinlaista askelta sen tavoittelussa. Niiden poistaminen tai vaikutusvallan vähentäminen kuului myös SDP:n tavoitteisiin. Se oli kuitenkin valmiimpi osallistumaan muiden poliittisten ryhmien keskusteluihin ja tekemään avauksia väkivaltakoneiston luonteesta ja tehtävistä. Sitä kautta se uskoi voivansa hajottaa porvariston yhtenäisyyttä. Samalla se kuitenkin loittoni työväenliikkeen aiemmista kannoista.

Monet näkyvät sosiaalidemokraatit torjuivat vanhan työväenliikkeen puolustuskielteisyyden korostamalla, että itsenäistynyt Suomi oli työläisille isänmaa, jota oli puolustettava. He epäilivät aluksi olemassa olevan armeijan lojaalisuutta kansanvaltaa kohtaan, mutta varauksellisuus laantui 1920-luvun puolivälissä. Myös valmius hyväksyä Suomen varustautuminen lisääntyi samoihin aikoihin. Haluja lisäksi se, että epäilyt itäisen naapurin rauhanomaisuudesta kasvoivat – Georgian miehitys vuonna 1921, Viron kapina 1924 ja suuren armeijan ylläpito saivat sosiaalidemokraatit pitämään Neuvostoliittoa militaristisena valtiona. Nämä lähtökohdat kirjattiin myös vuoden 1925 aikana valmisteltuun maanpuolustusohjelmaan. Helmikuussa 1926 pidetyn puoluekokouksen enemmistö torjui kuitenkin ohjelmaesityksen ja hyväksyi kannanoton, jossa vaadittiin perinteisesti puolustusmäärärahojen tuntuvaa supistamista, asevelvollisuusajan lyhentämistä, armeijan puhdistamista kansanvaltaa vastustavista voimista ja suojeluskuntien lakkauttamista.⁵²¹

Sosiaalidemokraattien parissa esiintyneet puolustusmyönteiset kannanotot antoivat suomalaisen kommunismin edustajille aiheen väittää, että sosiaalidemokraatit olivat loittonneet *Kommunistisen Manifestin* ajatuksista, joiden mukaan työläisillä ei ollut kapitalismin vallitessa isänmaata. Kannattamalla ”maanpuolustusta” he olivat valmiit toistamaan vuoden 1914 petoksen. Sosiaalidemokraattien maanpuolustusohjelma oli *Työn Äänen* mukaan laadittu ”parhaaseen yleisesikuntatyyliin”, jonka alle Suomen suojelusliittokin panisi mielellään puumerkkinsä.⁵²²

SDP vaati suojeluskuntien lakkauttamista, koska ne olivat sisäpoliittisesti tarpeettomia, ja moitti niiden fasismia ihannoivia lausuntoja, mutta puolueen edustajat tekivät myös esityksiä suojeluskuntien muuttamisesta laajemmaksi kansanmilitariksi tai yleiseksi armeijan reserviksi, johon työväkikin voisi osallistua. Siten he uskoivat saavansa suojeluskunnat valtion valvontaan ja heikentävänsä sen luokka-kaartiluonnetta.⁵²³

521 Urpo Kosonen, *Aseistariisunta ja vastuu oman maan turvallisuudesta. Maanpuolustuskysymys Suomen sosialidemokraattisen puolueen politiikassa joulukuusta 1918 helmikuuhun 1926*. Suomen historian liseniaattitutkielma. Tampereen yliopisto 1985, 58–59, 63, 78, 175, 182–185, 231–253; Osmo Hyytiä, *Puolueettomuuden ja rauhan linja. SDP:n suhtautuminen Suomen ulkopoliittikkaan ja turvallisuuskysymyksiin. Toukokuu 1918–toukokuu 1922*. Jyväskylä 1986, 235–246.

522 Vp 1924, 294–296, 1492–1495 (Kulmala); Jyrä, Pientä puhetta, *TÄ* 17.7.1925; EiNoske, Sos-dem johtajat ja työväki, *TÄ* 25.1.1926; Heikki Ohto, Sos.-dem. puoluekokous on istunut, *PV* 11.2.1926 pk; Sosialidemokraatit js ns. maanpuolustus, *PV* 3.9.1926 pk.

523 Ilpo Lommi, *Suomen sosialidemokraattisen puolueen suhtautuminen suojeluskuntajärjestöön ”Punaisen Suomen” kukistumisesta Väinö Tannerin sos. dem. vähemmistöhallituksen kaatumiseen*. Poliittisen historian pro gradu. Helsingin yliopisto. Huhtikuu 1981, 22–24, 31, 40–42, 60–61; Kosonen 1985, 92–111; Hyytiä, 246–251; Vp 1926, 1436–1439 (Emil Saarinen), 1447–1449 (Taavi Tainio).

Suomalaisen kommunismin edustajat eivät suhtautuneet yhtä optimistisesti suojeluskuntien muuttumiseen vaan pitivät esityksiä yrityksinä vetää työläisiä tukemaan porvarillista luokkakaartiin. Ne vahvistivat myös näkemystä, että sosiaalidemokraatit olivat pettäneet vuoden 1918 perinnön.⁵²⁴ Varsinkin Taavi Tainion ja Emil Saarisen puheenvuorot eduskunnassa joulukuussa 1926 saivat *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* väittämään, että ”teon riettaus ja häikäilemättömyys” tyrmistyi työtätekeviä, ja julistamaan sosiaalidemokraatit ”noskelaisiksi kavaltajiksi”.⁵²⁵

KILPAILU JÄRJESTÖISTÄ

Keskinäinen kilpailu vaikutusvallasta ja kannatuksesta sai puolueet helposti vastakain myös koko työväestöä kokoavien järjestöjen luonnetta, suuntautumista ja johtoa määriteltäessä. Kun sosiaalidemokraatit olivat näissä järjestöissä pääosin vähemmistönä, osa heistä halusi muuttaa voimasuhteita niissä sillä perusteella, että sosiaalidemokraatit saivat vaaleissa enemmän ääniä kuin STPV. Se osoitti heidän mielestään sitä, että sosiaalidemokraateilla oli työväenluokan enemmistön kannatus.⁵²⁶

Tavoite ei kenties ollut aluksi kovin tietoinen, kun Työväen raittiusliiton edustajakokouksessa huhtikuussa 1924 järjestön johtoon valitut sosiaalidemokraatit kieltäytyivät osallistumasta hallituksen toimintaan sillä perusteella, ettei hallitukseen ollut valittu sosiaalidemokraattisen ryhmän esittämiä henkilöitä vaan muita sosiaalidemokraatteja. Työväen raittiusliiton ulkopuolelle jääneet sosiaalidemokraatit perustivatkin pian oman liiton.⁵²⁷ Liiton hajoamisen ohella suomalaisen kommunismin edustajia närkästytti se, että Työväen raittiusliitto menetti valtiovain.⁵²⁸

Kiistat Suomen ammattijärjestön ja Työväen urheiluliiton luonteesta ja suunnasta eivät ratkenneet yhtä nopeasti ja kivuttomasti vaan vaikuttivat koko vuosikymmenen ajan suomalaisen kommunismin ja sosiaalidemokraattien suhteeseen. Sosiaalidemokraattien organisoituminen ja pyrkimykset saada oma linja vallitsevaksi kummassakin järjestössä synnytti suomalaisen kommunismin parissa käsityksen siitä, että sosiaalidemokraatit yrittivät hajottaa työväen yhteiset järjestöt.

Myös yritykset laajentaa toimintaa toisen vahvoilla alueilla synnyttivät närkästyttä. Sitä pidettiin suomalaisen kommunismin piirissä erityisen vakavana silloin, kun sosiaalidemokraatit yrittivät käyttää hyväkseen liikkeen vaikeuksia. Sellaiseksi arvioitiin päätös aloittaa Oulussa helmikuun alussa 1924 kuusipäiväinen sosiaalidemokraattinen sanomalehti, jonka päätoimittajana oli vasemmistolaisten ryh-

524 Kalle Kankari, Fascistien rinnalle, *TT* 29.12.1924; Noskelaisten petostiliä, *PV* 11.12.1926 pk.

525 Suomen työtätekevät taisteluun noskelaisia kavaltajia vastaan, *TT* 6.12.1926; Suojeluskunnat ja sos.-dem. johtajat, *TÄ* 10.12.1926 pk; Vp 1927, 336–338 (William Tanner).

526 Maamme ammatillinen liike, *SS* 16.4.1924 pk; Raittiusmies, Työväen raittiusliikekö kommunistien johdettavaksi, *SS* 25.4.1924 pk.

527 Suomen työväen raittiusliiton viidennen (varsinaisen) ja kuudennen (ylimääräisen) edustajakokouksen pöytäkirjat. Kokoukset pidetty: viides Tampereella 20–21 p. huhtik. 1924 ja kuudes Helsingissä 24 p. elok. 1924. Mikkeli 1925, 32–34, 39–40, 42–48; ks. myös 17 (SB) ht:lle (kk) 26.4.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

528 Työväen raittiusliitto menettänyt valtiovain, *TT* 25.7.1924; Vasemmistolainen, Sosialidemokraattisille työläisille, *TT* 2.9.1924 pk.

mään luettu Reinhold Sventorzetski ja joka jo näytenuumerossaan ilmoitti olevansa marxilaisen luokkataistelun kannalla.⁵²⁹

Yritys ”runnata” Pohjolan työväen keskuuteen ”noskelaisen evankeliumin” tulkitsijaa huolestuttikin suomalaisen kommunismin edustajia. Ruotsin puolella ilmestynyt *Revontulet* kehottikin tekemään puuhan tyhjäksi. Kommentoimalla *Pohjolan Työmiehen* kirjoituksia Ison Britannian työväenhallituksesta se pyrki osoittamaan lehden puheet marxilaisesta luokkataistelukannasta tyhjiksi. Oulujoen työväenyhdistykset torjuivat sosiaalidemokraattien yritykset suoraviivaisemmin – ne kielsivät Reinhold Sventorzetskiä esitelmöimästä taloillaan.⁵³⁰

SSTP:n lakkauttamisen jälkeen ärtymystä aiheuttivat myös sosiaalidemokraattien yritykset saada SSTP:hen kuuluneita tai sitä lähellä olleita työväenyhdistyksiä liittymään SDP:hen sekä kiellettyjen yhdistysten työväentalot SDP:lle. Jälkimmäisiin yrityksiin liittyi usein viranomaisten ratkaisuja, mikä voimisti käsitystä, että sosiaalidemokraatit toimivat yhdessä heidän kanssaan vasemmistolaisia vastaan.⁵³¹

Väittäessään, että kommunismi soveltui vain Neuvosto-Venäjälle/Neuvostoliittoon sosiaalidemokraatit pyrkivät kiistämään suomalaisen kommunismin yhteyden Suomen vanhaan työväenliikkeeseen mutta myös laajemmin liikkeen olemassaolo-oikeuden. SDP korosti torjuvansa kommunismia ennen muuta aatteellisesti, mutta käytännössä kommunismin vastustaminen latistui usein pelkiksi viittauksiksi Moskovaan tai Neuvostoliittoon. *Suomen Sosialidemokraatin* pakinoitsija Sasu Punanen esimerkiksi luonnehti kesällä 1924 uudelleen ilmestymään alkaneita suomalaisen kommunismin päivälehtiä seuraavasti:

”Ei kommunistin lehti ole mikään työväenlehti meillä. ... Kommunistin lehdet meillä ajavat joko suoraan tai epäsuorasti ... vieraan valtakunnan asiaa. Ne ovat Venäjän valtakunnan äänenkannattajia ...”⁵³²

Jo aiemmin Sasu Punanen oli nimennyt *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* ”ruplakommunistien lehdeksi” ja ”*Istestijaksi*”.⁵³³

Viestit oli kenties tarkoitettu hauskuuttamaan SDP:n jäseniä tai sitä lähellä olevia, mutta Suomessa olevan liikkeen yhdistäminen SKP:hen tai Moskovaan ja puhuminen ”salaisesta vehkeilystä”,⁵³⁴ saattoi tuntua myös paljastuksilta viranomai-

529 Lehdestä, Kenttä, 170, Reinhold Sventorzetski, Pohjolan Työmies!, *Pohjolan Työmies (PT)* 11.1.1924. Oululaiset sosiaalidemokraatit perustelivat lehden perustamista suomalaisen kommunismin vaikealla tilanteella, puoluejohto oli vastahakoinen lehden heikkojen näkymien takia, SDP:n pn 2.–3.12.1923; SDP:n ptmk 20.6., 11.8. ja 13.9.1923, 11. ja 22.1. sekä 13.5.1924, SDP:n arkisto, TA.

530 Pohjolan punikki, Noskelaiset nuotalla, *RT* 7.2.1924; Miksi valehdella työväelle?, *RT* 3.4.1924; Toimittaja Sventorzetskin esitelmät vaarallisia, *PT* 8.3.1924.

531 Esim. Suojelkaa työväenyhdistyksiänne, *TT* 6.10.1924; Sos.-demit anastaneet Käikisalmen työväenyhdistyksen, *TT* 16.4.1925; Työväenjärjestöjen toimintaoikeudet, *PV* 15.5.1925 pk; ”Kansanvalta” käytännössä Voltissa, *TÄ* 5.6.1925; Moukka, Vähän Jalasjärveltä, *TÄ* 10.1.1927; Noskepuolue näyttää ”kansanvaltaansa” käytännössä, *TÄ* 7.2.1927.

532 Sasu Punanen, Mitä Sasulle kuuluu, *SS* 6.9.1924.

533 Sasu Punanen, Mitä Sasulle kuuluu, *SS* 11.3., 30.4. ja 20.8.1924.

534 Esim. Hakoniska, Jutustelua, *SS* 23.8.1924.

Sasu Punanen alias Yrjö Räisänen edusti suomalaiselle kommunismille sosiaalidemokraattisiin johtohahmoihin liittyneitä paheita – ilmiantoja ja mieltymystä alkoholiin. (Tuisku 15.8.1928)

sille, kuten SKP:n johto ja suomalaisen kommunismin sanomalehdet väittivät⁵³⁵. Oli helppo uskoa, että kirjoitukset olivat osoittaneet ”sen paikan, johonka lahtari-koira sitten on hampaansa iskenyt”.⁵³⁶ Suomalaisen kommunismin piirissä syntyi-kin tapa puhua Sasun paljastuksista ja nimetä Sasu Punanen pahimmaksi paljastajaksi – hänestä tuli ”Ohrana-Sasu”, ”ohranan oikea käsi”.⁵³⁷

Viittaukset paljastuksiin jättivät selvästi varjoonsa sen, että sosiaalidemokraatit puolustivat varsinkin eduskunnassa työväen ja työväenjärjestöjen, myös suomalaiseen kommunismiin kuuluvien, oikeuksia.⁵³⁸ Sosiaalidemokraatit eivät suinkaan saaneet siitä kiitosta, vaan puolustaminen jätettiin yleensä mainitsematta.

”PORVARISTON VASEN SIVUSTA”

Vaikka Suomen tapahtumat loivat pohjaa suhtautumiselle sosiaalidemokraatteihin, siihen vaikuttivat myös kansainväliset tapahtumat ja kansainvälisen kommunistisen liikkeen kannat. Esimerkiksi SKP:n halu koventaa sosiaalidemokraattien kritiikkiä tammikuussa 1924 oli paljolti tulosta Kommunistisen internationaalin puheenjohtajan Grigori Zinovjevin käyttämästä puheenvuorosta, jossa hän Saksan

535 Esim. Aki Keihäs (Kullervo Manner), Vain taistelussa on pelastus, *Proletaari* 3.11.1923; Kullervo Manner, Tila luokkataistelurintamalla, *Proletaari* 21.1.1925; Vasemmistolainen, Sosiaalidemokraattisille työläisille, *TT* 2.9.1924 pk; Katalaa peliä, *TT* 24.9.1926 pk.

536 Suomen työväelle ja pienviljelijöille 21.6.1924, SKP:n kk:n lentolehdet, KA.

537 Hara, I. L., *TÄ* 10.1.1927; Ei-noske, Ohrana-Sasu, *TÄ* 13.8.1928.

538 Esim. Vp 1924, 646-648; Vp 1925, 318-320; Vp 1926, 378, 562-569, 1669-1672.

vallankumouksen epäonnistumisen turhauttamana ja omaa vallankumouksellisuuttaan todistaakseen leimasi kansainvälisen sosiaalidemokratian fasismin siiveksi.

Zinovjevin tavasta yhdistää sosiaalidemokratia fasismiin ei kuitenkaan tullut internationaalinen yleistä puhetapaa, vaikka Zinovjev itse jatkoi samastusta ja myös VKP:n pääsihteeri Stalin Zinovjevin innoittamana nimesi syksyllä 1924 fasismin ja sosiaalidemokratian kaksosiksi. Tavallisempaa oli kuitenkin nimetä sosiaalidemokratia ja fasismi porvarillisen vallan vaihtoehtoiksi välineiksi ja puhua sosiaalidemokratiasta porvarillisen yhteiskunnan maltillisena tai vasemmistosiipinä.⁵³⁹

SKP:n johdon linjanmuutoksessa ei ollut kyse pelkästään uskollisuudesta Zinovjeville, sillä Kuusinen ja Manner pitivät pesäeron voimistamista tarpeellisenä myös siksi, että voitaisiin estää sosiaalidemokraatteja, erityisesti sen vasemmistoa, saamasta vaikutusvaltaa suomalaisen kommunismin joukoissa Suomessa. Jos vasemmistososiaalidemokraattien kimppuun ei hyökätty, ”vievät ne ison osan joukkoja meiltä oikeistonoskein ja porvarien vanaveteen”, kirjoitti Kuusinen jo huhtikuussa 1924.⁵⁴⁰

Tiukka sosiaalidemokraattien vastaisuus ja nopeat muutokset eivät kuitenkaan olleet SKP:n keskuskomitean kaikkien jäsenten mieleen. Yleensä varsin sotaisesti esiintynyt ja tiukkaa linjaa puolustanut Eino Rahja katsoi paradoksaalisesti, että päätös vastustaa jyrkästi yhteisrintamaa sosiaalidemokraattien kanssa oli väärä. Suhde sosiaalidemokraatteihin oli Rahjalle kuitenkin vain sivuasias – tärkeintä hänelle olivat vaatimukset salaisen puolueen voimistamisesta.⁵⁴¹ Hän sai tukea Suomessa olleilta Otto Vilmiltä ja Leo Laukilta. Varsinkin Laukki oli jo vuosina 1922–23 vaatinut pitkäjänteisempää toimintaa sosiaalidemokraattien hajottamiseksi.⁵⁴² Kritiikki ei kuitenkaan muuttanut Kuusisen ja Mannerin käsityksiä, jotka saivat tukea Kommunistisen internationaalisen V kongressin päätöksistä.⁵⁴³

Otto Ville Kuusinen tai muut SKP:n johtajat eivät kuitenkaan osanneet olla aivan uskollisia Zinovjeville, sillä SKP:n tai sen johtajien teksteissä sosiaalidemokraatit nimettiin vain työväen peppureiksi, joita oli ”vastustettava kuin lahtareita”, ”porvariston ’vasemmaksi siiveksi’”, ”fasismin kätyreiksi”. Niissä sanottiin myös sosiaalidemokraattien edistävän ”fasistisen diktatuurin politiikkaa”.⁵⁴⁴ Pienen poikkeuksen teki Yrjö Sirola, joka tammikuussa 1925 kirjoitti *Proletaarissa* sosiaalidemokraattien olevan jo joko ”toimen liitossa fascistien kanssa” tai ainakin ”rauhallisen” politiikan yhteistoiminnassa”. Yhtäläisyyttä Zinovjeviin tai Staliniin täydensi kirjoitukselle annettu otsikko sosiaalifascistit.⁵⁴⁵

539 Theodore Draper, The strange case of the Comintern, *Survey*, Summer 1972, 122, 133; McDermott and Agnew, 49–50; Majander, 74–76.

540 O. W. K. hv Kullervolle 24.4.1924; Kullervo M. hv:lle (Kuusinen) 20.11.1924 Leningrad, f. 516, op. 2, d. 789; SKP:n pl 1925, 51 (Kuusinen), 66 (Manner), d. 857; SKP:n pk 1925, 54–58 (Manner), 437–439 (Kuusinen), d. 836 ja 838, RGASPI.

541 E. Rahja SKP:n kk:lle 14.5.1924, f. 516, op. 2, d. 787; SKP:n pb 15.5.1924, d. 801, RGASPI; erimielisyyksistä laajemmin, Paastela, 237–239.

542 SKP:n pb 10., 12. ja 16.6. sekä 6. ja 12.7.1924, f. 516, op. 2, d. 801; SKP:n pl 1923, 133 (Laukki), d. 724; SKP:n pl 1925, 45–46 (Laukki), d. 836, RGASPI; kannoista 1922–23, Saarela 1996, 299, 302–303.

543 *Communist International 1919–1943. Documents*. Selected and edited by Jane Degras. Volume II 1923–1928. London 1971 (Degras II), 146–147.

544 SKP:n pl 1924, f. 516, op. 2, d. 780, RGASPI; Manner 1924A, 12–20; Aki Keihäs (Kullervo Manner), Vain taistelussa on pelastus, *Proletaari* 3.11.1923.

545 Kosti (Yrjö Sirola), Sosiaalifascistit, *Proletaari* 21.1.1925.

Sirolan muotoilusta ei tullut SKP:n sanoman sisältöä, sillä vuodesta 1924 lähtien todisteltiin ennen muuta, että sosiaalidemokraatit eivät olleet ”työväenliikkeen oikeistosivusta, vaan porvariston yksi osa, ‘vasen sivusta’”. Siitä Kullervo Manner muistutti toistuvasti SKP:n kokouksissa.⁵⁴⁶ Tehtävänä oli paljastaa sosiaalidemokraattiset johtajat ”porvarien kätyreiksi” ja ”työväen peppureiksi”.⁵⁴⁷

SKP:n johto ei ollut tyytyväinen siihen, että Suomessa olevat suomalaisen kommunismin edustajat eivät hyväksyneet sosiaalidemokraattien moittimista keskeiseksi teemaksi eduskuntavaaleissa talvella 1924. Se pyrki vahvistamaan omia näkemyksiään Tukholmassa kesällä 1924 pidetyillä puoluekursseilla – niillä opetettiin mm. arvioimaan kapitalismin kehitysvaihetta ja sosiaalidemokratian roolia siinä aiemmin pidetyn internationaalien kongressin ohjeiden mukaisesti. Niinpä kursseilla opittiin näkemään sosiaalidemokraatit ja heidän muodostamansa hallitukset kapitalistisen järjestelmän pelastajina, työläisten pettäjinä ja heidän luokkataisteluhenkensä rappeuttajina – sosiaalidemokratia rinnastui fasismiin kapitalismin vaihtoehtoisena pelastajana.⁵⁴⁸ Arviot kulkeutuivat myös Suomeen⁵⁴⁹, ja suomalaisen kommunismin lehdissä saatettiin syksyllä rinnastaa sosiaalidemokratia ja fasismi toisiinsa kahtena erilaisena vaihtoehtona säilyttää porvarillinen valta.⁵⁵⁰

Lehdet olivat kuitenkin aluksi varsin pidättyväisiä sosiaalidemokraattien luonnehdinnoissa – Kuopion ja Vaasan lehdet eivät kirjoittaneet paljoa aiheesta, ja muissakin moittivasti puhuttiin yleensä SDP:n tai sen eri suuntauksien johtajista, joiden syntinä oli pyrkimys johtaa työväestö pois luokkataistelun tieltä.⁵⁵¹ Näin negatiivista leimaa ei ulotettu koko liikkeeseen tai aatteeseen, mitä SKP:n johdon linjaukset merkitsivät. Lehdet eivät liioin seuranneet ohjetta, jonka mukaan ”noskelaisten kataluus” oli paljastettava selvästi ja asiallisesti sekä taisteltava oikeistolaisia ja vasemmistolaisia johtajia vastaan ”alituisesti johdonmukaisesti”.⁵⁵² Liikkeen yksittäiset jäsenet saattoivat jopa antaa tunnustusta sosiaalidemokraateille työväen oikeuksien puolustamisesta, mikä SKP:n johdon mielestä oli ”saamarin tuhma ja epäkommunistinen teko”.⁵⁵³

SKP:n ajamat luonnehdinnat näkyivät kuitenkin ajoittain Suomessa. Esimerkiksi STPV:n eduskuntaryhmän kesäkuun alussa 1924 antamassa tiedonannossa arveltiin SDP:n ryhmän kantojen määräytyvän porvarillisen yhteiskunnan edun mukaan. SDP:ta ei kuitenkaan pidetty osana porvaristoa, sillä tiedonanto erotti ”por-

546 SKP:n pl 1925, 6–7, f. 516, op. 2, d. 857; SKP:n pk 1925, 40–41, d. 836; SKP:n pl 1926, 10–11, d. 921, RGASPI; ks. myös Kullervo Manner, Tila luokkataistelurintamalla, *Proletaari* 21.3.1925.

547 SKP:n kk:n kiertokirje 18.10.1924, f. 516, op. 2, d. 782, RGASPI.

548 Kurkseista, Hyvönen, 1973, 93–95; internationaalien V kongressista, Degras II, 139, 146–147; kurssien osanottajat kirjoittivat opetuksen pohjalta arvioita, joissa painottui sosiaalidemokraattien moittiminen, ks. Pekkala (Ville Honkanen), Porvariston ja noskelaisten uusi syötti; Anderssoniskan poika, Porvariston ja noskelaisten uusi syötti, f. 516, op. 2, d. 810, RGASPI.

549 Esim. Jäsentelyä Suomen valtiollisen tilan erittelyä ja luokkatietoisien työväen eräitten lähimpien tehtävien määrittelyä varten, f. 516, op. 2, d. 782, RGASPI.

550 Fascismi ja sosialidemokratia, PV 13.10.1924 pk.

551 Vasemmistolainen (Väinö Vuorio), Sosiaalidemokraattisille työläisille, TT 2.9.1924 pk.

552 Kk hyvälle toverille (toimitussuulille) 10.10.1924, f. 516, op. 2, d. 788, RGASPI.

553 No 1 (Kullervo Manner) ht:lle (Toivo Antikainen) 15.10.1924, f. 516, op. 2, d. 789; Pb (SB:lle) 22.2.1925, d. 868, RGASPI.

variblokin” ja SDP:n.⁵⁵⁴ Jo syksyllä jotkut kansanedustajat katsoivat sosiaalidemokraattien olevan ”porvarillisen rintaman pikkuporvarillinen sivusta”.⁵⁵⁵ Silti ryhmä muodosti monessa asiassa kantansa sosiaalidemokraatteja mukaillen.

Sosiaalidemokraattien luonnehtiminen ”porvariston vasemmaksi sivustaksi” oli yritys saattaa suomalaisen kommunismin sanomaa kansainvälisen kommunistisen liikkeen ilmaisujen mukaiseksi. Tapaan nimetä SDP porvariston sivustaksi vaikutti myös se, että suomalainen kommunismi esiintyi SSTP:n lakkauttamisen jälkeen vaaleissa ja eduskunnassa sosialistisena työväkenä ja pienviljelijöinä. Tämä muotoilu ja tapa järjestää ammatillisesti järjestäytyneiden tai yleisiä työläisten kokouksia vahvisti käsitystä, että suomalainen kommunismi edusti koko työväestöä ja SDP oli ”pikkuporvarillinen puolue”. Tai ainakin se voimisti näkemystä, että työväestö ja sosiaalidemokraatit olivat eri asiat. Esimerkiksi Vaasan eteläisestä vaalipiiristä lähetetyssä kunnallisvaaliraportissa todettiin vuodenvaihteessa 1925–26, että ”Ilmajoella työläiset eivät osallistuneet, vain sd:t”⁵⁵⁶.

Suomalaisissa kommunismissa oli myös taipumusta ajatella, että sosiaalidemokraattien käsitykset olivat vastoin ”luonnonmukaista” yhteiskunnallista kehitystä, jonka kuluessa työläiset ymmärtäisivät sosiaalidemokratian luonteen ja jättäisivät sen – sosiaalidemokratia oli kuoleva liike. Uskomuksen pätevyyttä todisti heidän mielestään SDP:n jäsenmäärän putoaminen, mistä sekä SKP:n johto että Suomen lehdet ilakoivat. Samanlaisena todisteena nähtiin sosiaalidemokratian heikko menestys työläisnuorisoin parissa – sosialidemokraattinen työläisnuorisoliittokin oli Toivo Karvosen mukaan ”luuvaloisten vanhusten johtama”.⁵⁵⁷

Toisaalta jopa SKP:n puoluekokouksessa jouduttiin vuonna 1925 toteamaan, että sosiaalidemokraateilla oli edelleen ”varsin vahva ote” maaseudun proletaarisiin ja puoliproletaarisiin aineksiin, jopa kaupunkien teollisuustyöväen parhaiden palkattuihin osiin. Vaalit puolestaan osoittivat, että sosiaalidemokraattien aatteellinen vaikutus ”joukkoihin” oli ”vielä verrattain vahva”. Seuraavana kesänä SKP:n plenum puolestaan totesi ”noskelaisten” saaneen jalansijaa suomalaisen kommunismin vahvalla alueella Pohjois-Pohjanmaalla.⁵⁵⁸

Jäsenmäärän aleneminen tuki kuitenkin suomalaisen kommunismin parissa näkemystä, että sosiaalidemokraatit olivat porvariston sivusta: kun työläisjäsenet siirtyivät muualle, jäljelle jäi vain pikkuporvarillinen joukko.⁵⁵⁹ Arvioihin ei vaikuttanut se, että SDP:n jäsenmäärä nousi vuosien 1925–26 aikana⁵⁶⁰, vaan laskusta pu-

554 Sosialistiselle työväelle ja pienviljelijöille, *TT* 6.6.1924.

555 Vp 1924, 1492–1495 (Kalle Kulmala); Kalle Kankari, Fascistien rinnalle, *TT* 29.12.1924 pk.

556 Kunnallisvaaliagitatsioni ja vaalien tulokset Vaasan läänin eteläisessä vaalipiirissä v. 1925, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI.

557 Esim. SKP:n pl 1925, 19–20 (Manner), 50 (Kuusinen), f. 516, op. 2., d. 857, RGASPI; Valtiollinen tila ja puolueen lähimmät tehtävät, SKP I, 137–138; Sosialistiselle työväestölle ja pienviljelijöille, *TT* 6.6.1924; Vasemmistolainen, Sos.-dem. puolueen kriisi, *TT* 9.4.1925 pk; Sos.-dem. puolueen epätoivoinen jäsenhankinta, *PV* 21.10.1926 pk; nuorisosta, esim. Nuorisoin merkitys työväen luokkataistelussa, *TÄ* 10.3.1926; Turun läänin vankilassa kajahtanut reipas eläköön-huuto, *T* 30.1.1930: SDP:n jäsenmäärän laskusta, Kettunen 1986, 213.

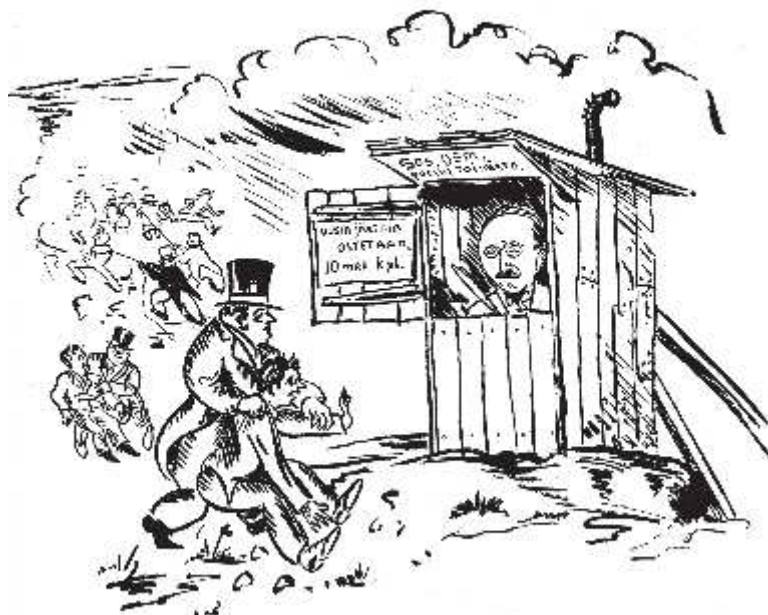
558 SKP I, 89–90; myös SKP:n V pk 1925, puhtaaksikirjoittamaton osa, 42 (Manner), f. 516, op. 2, d. 847, RGASPI; Agitaatio- ja propagandatyöstä, SKP I, 148.

559 Pouttu (Mauritz Rosenberg), *PV* 18.6.1925 pk.

560 Kettunen 1986, 213–214.

Sosdemiläisten jäsenmetsästystä.

Tuulet tekevät ja jaksavat, jaahan, puolueeseen pöytäkirjoiksi, jäs-
ten, erottaa ja riikin arvella kirjallisuutta pöytäkirjoiksi. Suuret on
kannat rikkoutuneita ja ohjelmien mukana.

Itkos - Riitti (jäsenväräille.) Siinä olet pöytäkirjoissa saanut jotakin. Miltä laji tavaran ne ovat?
Jäsenväräri: - Tuo löin on kommunistien joukosta poistettu rahojen kavalta ja toinen on
suomettarilainen rintaankurkuri. Siis molemmat mainioita meille sopivaa aluista.

SDP:n jäsenhankintakampanjoita pilkattiin suomalaisen kommunismin lehdissä toistuvasti. Tuisku tulkitsi kampanjassa luvattut palkinnot uusien jäsenten ostamiseksi. (Tuisku 30.9.1928)

huttiin vielä vuonna 1929⁵⁶¹. Lisäksi sosiaalidemokraattien jäsenhankintakampanjat leimattiin yritykseksi ostaa jäseniä.⁵⁶²

”NOSKELAISET”

Vaikka kansainvälinen luonnehdinta sosiaalidemokraateista sai sijaa Suomessakin, jo Suomen työväenliikkeen jakautumisvaiheessa syntynyt väite, että SDP oli poikennut luokkataistelun tieltä, säilytti kuitenkin asemansa. SDP:n elvyttäjiinkin viitattiin usein suomalaista perua olevilla termeillä ”sosiaalidemokraattiset herrat, pomot tai johtajat”. Ne olivat tavallisia ilmaisuja, kun suomalaisen kommunismin lehdet alkoivat ilmestyä uudelleen syksyllä 1924.⁵⁶³

561 Sosdem puolueen jäsenmäärä laskee, *TT* 24.1.1929 pk.

562 Mies tornissa, Vartiopaikalta, *TT* 25.9.1926; Juttu-Veikko, Petturiparivaljakolla Pohjolaa valloittamaan, *PV* 16.11.1926.

563 Vasemmistolainen, Sos.-dem. puolueen kriisi, *TT* 9.4.1925 pk; Vasemmistolainen, Ero, *TT* 18.4.1925 pk; Kahdet kasvot, *TT* 23.8.1926 pk; Lehmänkäännös, *TT* 3.9.1926 pk.

Niiden rinnalle nousi jo 1920-luvun alkuvuosina kansainvälistä alkuperää ollut nimitys, noskelainen-sana. Se viittasi Berliinin sotavoimien ylipäällikkönä vuonna 1919 toimineeseen Gustav Noskeen, jonka niskoille tammikuussa 1919 tehdyt Rosa Luxemburgin ja Karl Liebknechtin murhat langetettiin.⁵⁶⁴ ”Noskelaisista” puhuttiin Suomessa ainakin talvella 1921, kun SSTP:n pää-äänenkannattaja *Suomen Työmies* kertoi Luxemburgin ja Liebknechtin kohtaloista.⁵⁶⁵ Sana saavutti suosiota nuorison parissa, sillä ainakin Karkkilan sosiaalidemokraattisessa nuoriso-osastossa nimettiin jo talvella 1921 vaihtoehtoiksi ”noskelainen” tai ”kommunisti”.⁵⁶⁶ SKP:n johto ryhtyi ilmeisesti yleisemmin käyttämään noskelaiset-sanaa loppusyksyllä 1923.⁵⁶⁷ Sen käyttöä opetettiin myös Tukholman kursseilla kesällä 1924 – ainakin oppilaiden laatimien kirjoitusten otsikoissa puhuttiin noskelaisista.⁵⁶⁸

Myös Ruotsin kommunistien sisäiset kiistat ja niissä käytetty muotoilu – Zeth Höglund ja hänen kannattajansa kutsuivat vastustajiaan ”härkäkommunisteiksi” – vaikuttivat ainakin välillisesti sanan yleistymiseen Suomessa, sillä *Sosialidemokratian* pakinoitsijat siirsivät sanan koskemaan suomalaisen kommunismin jäseniä.⁵⁶⁹ *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* pakinoitsija Mies tornissa otti termin vastaan ja ehdotti puolestaan, että sosiaalidemokraattisia johtajia alettaisiin kutsua ”noskelaisiksi, lehmä-noskelaisiksi tai vain lehmiksi”. Pakinoitsijoilla olikin suuri merkitys sanan yleistymisessä.⁵⁷⁰ Sillä, että Suomessa ei ennen vuotta 1927 ollut sosiaalidemokraattista sisäministeriä, jonka olisi voinut panna vastuuseen armeijan tai poliisin työväenliikkeen jäseniä vastaan suunnatuista iskuista, ei ollut väliä.

Nimitykset ”nosket” tai ”noskelainen” lisääntyivät vähitellen lehtien artikkeleissa. Usein ne kuitenkin yhdistettiin vanhaan muotoiluun ja puhuttiin noskelaisjohtajista tai noskelaisjohdosta.⁵⁷¹ Myös vanhat muotoilut ”sos.dem. johtajista” säilyivät niiden rinnalla. Jopa Kullervo Manner puhui keväällä 1924 ”sosdem.” ja ”noskelaisherroista” – vieläpä samassa kirjeessä⁵⁷². SKP:n puoluekokouksessakin kesällä 1925 SKP:n johtomiehet puhuivat ”sos.dem. johtajista”.⁵⁷³ Muotoilut ”noskepuolue”, ”nosket” yleistyivät kuitenkin Suomessa vuosina 1925–26, mutta eivät ohittaneet vanhoja puheita sos.dem. herroista.⁵⁷⁴ Keväällä 1927 ilmaisu oli ilmeisesti

564 Noskesta ja murhasta, Winkler 1985A, 123–130, 180–181.

565 Nevahete, Kommunismin marttyyreille; Kalle Pietari, Juhlapäivänä, *Suomen Työmies* (ST) 15.1.1921; myös Nykyhetken proletaariset tehtävät, ST 7.2.1922 pk, jossa puhuttiin ”noskelaispomoista”.

566 Salmi-Niklander 2004, 222–223, 225–226.

567 SKP:n pb 23.9.1923, f. 516, op. 2, d. 729, RGASPI; Aki Keihäs (Kullervo Manner), Vain taistelussa on pelastus; Köyhälistön vallankumous elää, *Proletaari* 3.11.1923; vrt. SKP:n kk:n pl 30.–31.1.1924, f. 516, op. 2, d. 780, RGASPI, joissa muotoilu sos.dem. johtoherrat.

568 Pekkala (Ville Honkanen), Porvariston ja noskelaisten uusi syötti; Anderssoniskan poika, Porvariston ja noskelaisten uusi syötti, f. 516, op. 2, d. 810, RGASPI.

569 Varakirjuri, Niitä näitä. Palatsivallankumous, SS 29.8.1924.

570 Mies tornissa, Vartiopaikalla, TT 13.9.1924; Inkvisiittori, Tamperelaiset nosket tykkäävät herroista, työttömistä ei, TT 16.4.1925; Härkäkommunisti, Ammattimaisesti hajottajain ammattijärjestö, PV 6.1.1926; Poika-Masa, Juttua Kurikasta, TÄ 25.1.1926.

571 Esim. Sosiaalidemokratian kaksinaamaisuus, TT 16.4.1925 pk.

572 K. Manner ht:lle (Toivo Aronen) 7.3.1924, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

573 SKP:n pk 1925, 57 (Manner), 437–438 (Kuusinen), f. 516, op. 2, d. 836 ja 838, RGASPI.

574 Noskelaisten uusin hyökkäys ammatillisia järjestöjä vastaan, PV 18.12.1925; Ammatillisesti järjestyneet työläiset, SaT 12.1.1926; Jani, Ilveilyä, TÄ 2.6.1926.

juurtunut niin hyvin, että Niilo Välläri ei saanut kannatusta, kun ehdotti sen poistamista ”poikamaisena”.⁵⁷⁵

Yhtä hyvin Suomeen ei juurtunut tapa muodostaa nimittelyitä sosiaalidemokraattisten johtajien nimistä, mitä Kommunistinen internationaali käytti alusta alkaen⁵⁷⁶. SKP:n johto yritti toki tarjota sitä Suomeen puhumalla keväällä 1925 ”tainiolaisista”, ”hupli-aaltolaisista” ja ”valpaslaisista”.⁵⁷⁷ Suomessa oli kenties suositumpi *Suomen Sosialidemokraatin* pakinoitsijan Sasu Punasesta alias Yrjö Räisäsestä johdettu ”sasukraatti”, jota varsinkin pakinoitsijat käyttivät.⁵⁷⁸ Tapa saattoi silti yleistyä kiistojen voimistuttua – ainakin urheiluliikkeessä syntyi keväällä 1927 muotoilu ”kostipullismi”, joka viittasi TUL:n sosiaalidemokraattisiin toimitsijoihin V. J. Kostiaiseen ja Eero A. Pulliin.⁵⁷⁹ *Savon Työ* puhui keväällä 1928 ”viikeistä, salililalaisista ja itkosista”, ja ammattiyhdistysliikkeen kiistojen yhteydessä mainittiin joskus ”huttuset” ja ”fägerholmit”.⁵⁸⁰

Sen sijaan suomalaisella kommunismilla oli taipumusta yleistää yksittäisten sosiaalidemokraattisten nimimiesten lausuntoja koskemaan koko puoluetta. Se näkyi työväenliikkeen jakautuessa siinä, että SDP:n kantoja arvioitiin sen näkyvien elvyttäjien puheiden perusteella. Se tuli ilmi myös kommentoitaessa sosiaalidemokratian asennetta maanpuolustukseen tai suojeluskuntiin. *Työn Ääni* esimerkiksi arveli tammikuussa 1927, että Taavi Tainion ja Emil Saarisen lausunnot suojeluskunnista eivät poikenneet puolueen yleisestä kannasta, koska sosiaalidemokraattiset lehdet eivät olleet kommentoineet niitä.⁵⁸¹

Tapa nähdä koko sosiaalidemokratia yhtenäisenä tai ainakin samaan päämäärään pyrkivänä merkitsi sitä, että suomalainen kommunismi ei yrittänyt hyödyntää SDP:ssa olevien suuntausten välisiä eroja tai vuosina 1925–26 ilmenneitä erimielisyyksiä. SKP:n johto puhui eroista toki ajoittain ja kehotti jopa varomaan, etteivät ”noskejen” eri siivet yhdistyisi.⁵⁸² Toisaalta se muistutti, että SDP:n johdon kriitikkojen tarkoituksena oli vain ”panna maalia rumien paikkojen päälle”. Siksi he olivat kierompia kuin Tanner.⁵⁸³ Suomeen vuonna 1925 toimittamassaan vappujulistuksessa se vaati, että oli osattava paljastaa ”liukas vasemmistososiaalidemokratinen johtaja”, joka oli vaarallisempi kuin ”röyhkeä emänoske”.⁵⁸⁴

Myös Suomessa syytettiin SDP:n eri siipiä yrityksestä johtaa työväkeä pois luokkataistelun tieltä. Esimerkiksi Väinö Vuorio ja Emil Tabell väittivät syksyllä 1924, että SDP:n vasen siipi oli teoissa samanlainen kuin oikeisto: se oli yrittänyt

575 E. P-son (Väinö Vuorio), Sanomalehtimieskokous, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

576 Majander, 65.

577 Pb (SB:lle) 27.4.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI; Luokkatietoiselle työväelle. Vapunpäivänä v. 1925, SKP:n lentolehtiset 1918–1944, KA, julkaistu KTS, 196–200.

578 Ben, Porvareittemme itäinen vaara, *TÄ* 18.9.1925; Topi, Mitä Sasulle kuuluu, *TT* 14.5.1927; Inkvisiittori, Pelkkää ilmaako työväki?, *TT* 5.1.1928; Alokas, ”Sasukraatti”, *PS* Marraskuulla 1929.

579 Seppo Hentilä, *Suomen työläisurheilun historia I. Työväen Urheiluliitto 1919–1944*. Hämeenlinna 1982, 202–203.

580 Punaisten lippujen juurelle, *SaT* 17.4.1928; Tietysti ”politiikkaa”, *T* 16.10.1928 pk.

581 Sosdem. johtajain suhtautuminen suojeluskuntiin, *TÄ* 12.1.1927.

582 Esim. SKP:n pl 1925, 5–6 (Manner), f. 516, op. 2, 857; SKP:n pl 1927, 27–28 (Sirola), d. 968, RGASPI.

583 SKP:n pb 27.4.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb (SB:lle) 27.4.1925, d. 868, RGASPI.

584 Luokkatietoiselle työväelle vapunpäivänä 1925, SKP:n kk:n lentolehtiset, KA.

hajottaa työväen yhteisiä järjestöjä sekä ”valheellisilla ilmiannoilla ja riettaalla parjauksella” yllyttänyt viranomaisia työväenjärjestöjä vastaan, vaikka toisaalta piti ”tultasuitsevia vallankumouspuheita” ja esiintyi jyrkkänä.⁵⁸⁵ Kriitikistä huolimatta Kuusinen arvioi SKP:n puoluekokouksessa kesällä 1925, että suomalaisen kommunismin ja sosiaalidemokraattien vasemmiston eroja oli osoitettu liian vähän. Mutta hänhän olikin sitä mieltä, että arvostelua sosiaalidemokraatteja vastaan ei ollut koskaan heikennettävä.⁵⁸⁶

Suomalaisen kommunismin vähäiset yritykset käyttää hyväksi sosiaalidemokraattien erimielisyyksiä osoittivat liikkeen vaipumista puolustusasemiin SSTPn kiellon jälkeen – se ei uskaltanut ryhtyä mihinkään toimiin sosiaalidemokraattien vasemmiston kanssa. Varsinkin SKP:n johto oli sitä vastaan, koska se pelkäsi liikkeen joutuvan sen vaikutuksen alle.

Suomalaisen kommunismin piirissä puhuttiin ”sos.-dem. johtajista” tai ”noskelaisjohtajista” ikään kuin joukkojen vastapainona. Päätöslauselmissakin vaadittiin, että työläisjoukot oli saatettava ”kärsivällisellä, suunnitelmanmukaisella ja huolellisella valmistelutyöllä” sosiaalidemokraattista johtoa vastaan. Samalla oli varottava, ettei kärjistettäisi sosiaalidemokraattisten ja vallankumouksellisten työläisten välejä.⁵⁸⁷ Vaatimus jäi lauselmatasolle, sillä käytännössä liike vakuutti sosiaalidemokraattista kannattajakuntaa esittämällä omia vaatimuksiaan.

SDP:n puoluekokouksessa 1926 tapahtuneet muutokset eivät saaneet suomalaisen kommunismin jäseniä tarkistamaan käsityksiään. Pikemminkin he nostivat esille seikkoja, jotka osoittivat puolueen sitoutumista vallitsevaan järjestelmään. Parantaakseen edellytyksiään päästä porvarillisen yhteiskunnan hallitukseen SDP oli myös torjunut yhteistyön kommunistien kanssa. Näin se ei ollut katkonut siteitään ”porvarilliseen rintamaan”, vaikka oli toisaalta muokannut päätöksiään niin, että työläisjoukot luulisivat puolueen vasemmistolaistuneen. Kullervo Mannerin mukaan se oli vain ”vanhan syntisen ruumiin verhoamisyritys ihan vasemmistolaiseen viittaan”. Samaa olivat puoluejohdossa tehdyt muutokset.⁵⁸⁸

SKP:n politbyroo arveli, että muutoksen syynä oli sosiaalidemokratian vaikutuksen alla olevien joukkojen pienoinen käännehähdys vasempaan, mikä muualla Euroopassa ilmeni kiinnostuksena yhteistyöhön ja Neuvostoliittoon. Se oli pakottanut SDP:n johtajatkin pelastamaan joukkoja puolueelle. Suomalaisen kommunismin edustajien oli puolestaan vaadittava heitä toteuttamaan lupauksensa ja siten ”paljastettava keskustalaiset noskeiksi fraaseistaan huolimatta”.⁵⁸⁹

585 Vasemmistolainen (Väinö Vuorio), Sosialidemokraattisille työläisille, *TT* 2.9.1924 pk; E. T-II, Keskustelua presidentinvaalista, *TT* 11.10.1924; Rakentaja, Keskustalaisuuden käärme, *TT* 18.10.1924 pk.

586 SKP:n pk 1925, 427–428 (Kuusinen); SKP:n pl 1928, 21 (Kuusinen), RGASPI.

587 SKP I, 98.

588 Esim. Toiska (Antikainen), Kyykistyminen hallitushyppyyn, *SaT* 2.2.1926; H. Rantalehto, Yhä enemmän oikealle, *TÄ* 5.2.1926 pk; Heikki Ohto, Sos.-dem. puoluekokous on istunut, *PV* 11.2.1926 pk; Lehmänkäänös, *TT* 3.9.1926 pk; Todella ”vasemmalleko?”, ei pvm, maalisk. 1926, joka on ilmeisesti Kullervo Mannerin kirjoittama; ks. myös 17 (SB) ht:lle (pb) 11.2.1926, f. 516, op. 2, d. 936; SKP:n pb 17. ja 27.3. sekä 16.4.1926, d. 940, RGASPI; SDP:n pk:sta 1926, Soikkanen 1975, 439–445.

589 (Pb) ht:lle, ei pvm, f. 516, op. 2, d. 942, RGASPI.

SDP:n esitykset ja toimet sekä kansainvälisen kommunistisen liikkeen ja SKP:n tulkinnat myötävaikuttivat siihen, että Suomessakin olevien parissa vahvistui käsitys, jonka mukaan SDP ei ollut työväenpuolue vaan ”jonkinlainen radikaalisuutta näyttävä porvaripuolue” tai se taisteli ”porvariston vasemmassa siivessä” työväestöä vastaan.⁵⁹⁰ Toisaalta ammattiyhdistysmies Edvard Jokela piti vuoden 1926 lopulla sosialidemokraatteja yhden työläisönsä edustajina.⁵⁹¹

”BAUERILAINEN PAITA”

Vaikka suomalainen kommunismi ei erityisesti pyrkinyt kritisoidaan SDP:n vasemmistoa, se teki sitä epäsuorasti, sillä suomalaisen kommunismin lehdissä arvosteltiin vuosina 1926–27 itävaltalaisen sosiaalidemokraattien ajatuksia ja toimintaa. Kritiikki suuntautui suoraan kansainvälisen sosiaalidemokratian merkittäväksi voimaksi nousutta liikettä sekä sen vuonna 1926 hyväksyttyä ohjelmaa ja Punaisen Wienin mallia vastaan. Se voitiin ymmärtää moitteiksi SDP:lle, jossa haettiin esikuvaa myös Itävallan sosiaalidemokraateista.⁵⁹² Kullervo Manner arvelikin kesällä 1926, että Suomen sosiaalidemokraatit alkaisivat ”käyttää bauerilaista paitaa”.⁵⁹³ SDP:n yhdistäminen itävaltalaisiin jäi suomalaisen kommunismin lehdissä kuitenkin rivien väliin, sillä niissä selitettiin ennen muuta ”austromarxistien” ohjelman ja toimien luonnetta.

Ensimmäisen kerran Itävallan sosiaalidemokraatteja kosketeltiin elokuussa 1926, jolloin *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* kommentoitiin puolueen uutta ohjelmaa. Artikkelilla yritettiin kenties antaa SDP:n ohjelmalle kansainvälistä taustaa, sillä siinä mainittiin itävaltalaisen antaneen virikettä muillekin ohjelman uudistamiseen.

Kirjoittaja myönsi, että ohjelman muutos oli ”proletariaatin suuntaan melkoisen”. Tällä hän ilmeisesti tarkoitti sitä, että Venäjän vallankumouksen ja bolshevismien sanottiin vaikuttaneen ohjelmaan. Kirjoittaja pani myönteisesti merkille, että ohjelmassa hyväksyttiin ajatus vallan valtaamisesta kansalaissodan avulla – tosin vasta siinä tapauksessa, että porvaristo kaappaisi työläisten demokraattisesti saaman vallan. Myös oppi ‘proletariaatin hegemoniasta’ – ajatus, että proletariaatin oli koottava kaikki työtätekevät kansanainekset johtoonsa – oli ilmeisesti hänen mieleensä. Kirjoittaja ei kuitenkaan esitellyt ohjelmaa, jotta siitä olisi voitu omaksua jotakin. Hänelle oli tärkeämpää todistella, että kyse oli vain ”naamarin uudistamisesta” ja etteivät ohjelmanmuutokset vaikuttaisi puolueen käytännön toimintaan. Siksi Itävallan sosiaalidemokraatit olisivat edelleen samanlaisia työväen pettäjiä kuin sosiaalidemokraatit yleensä.⁵⁹⁴

590 K., Ansiotonta arvonsa nostamista, *TT* 16.10.1926 pk; Sosialidemokratian luonne, *TT* 19.10.1926 pk; Pouttu (Mauritz Rosenberg), Vappu – työtätekevien yhteisrintamajuhla, *PV* 30.4.1926 pk; Sos.-dem. puolueen epätoivoinen jäsenhankinta, *PV* 21.10.1926 pk.

591 VIII. Ilm. 861 29.11.1926, hm 366 (Edvard Jokela), EKV, VA.

592 Itävallan sosiaalidemokraateista ja punaisen Wienin asemasta heidän politiikassaan, esim. Frei, 35–68; itävaltalaisista SDP:n esikuvana, Tauno Saarela, ”*Eniten ja hyödyllisintä opittavaa Itävallan sosiaalidemokratialta*” – *Cay Sundström ja sosialistiset opit 1926–1934*. Poliittisen historian liseniaattityö. Helsingin yliopisto. Joulukuu 1990, 79–83, 89–95.

593 SKP:n pl 1926, 10–11 (Manner), f. 516, op. 2, d. 921, RGASPI.

594 Kahdet kasvat, *TT* 23.8.1926 pk; ohjelmasta, esim. Frei, 40–43.

Myöhemmin syksyllä auktoriteettina esiintyi Kommunistisen internationaalin johtoon noussut Nikolai Buharin, joka nosti esille itävaltalaisen virheelliset käsitykset kapitalismin kehityksestä. Buharin tulkitsi Itävallan sosiaalidemokraattien jättäneen ohjelmastaan pois jopa vanhoissa sosiaalidemokraattisissa ohjelmissa olleet kohdat, joissa puhuttiin sosialismin historiallisesta väistämättömyydestä, kapitalismin sisäisten vastakohtien kehityksestä ja luokkavastakohtien kehityksen kiertämättömyydestä. Ohjelmassa ei liioin ollut ymmärretty maailmansodan merkittävyyttä, sillä se ei puhunut lainkaan imperialismista, sotien ”kiertämättömyydestä”, siirtomaiden itsenäisyyspyrkimyksistä eikä Neuvostoliiton merkittävyydestä.

Buharin syytti itävaltalaisia myös virheellisestä suhtautumisesta valtioon – nämä pyrkivät vain huolehtimaan kapitalistisesta valtiosta. Esimerkiksi tunnus ”taloudellisesta demokratiasta” auttaisi vain kapitalisteja vahvistamaan talouttaan. Itävaltalaisen suuri virhe olikin siinä, että he eivät tehneet kunnon eroa demokration ja proletariaatin diktatuurin välillä eivätkä puhuneet mitään neuvostoista proletariaatin diktatuurin muotona. Ohjelmassa esitetty kanta uskonnosta jokaisen yksityisasiana oli Buharinin mukaan ”poroporvarillinen”.⁵⁹⁵

Internationaalin toinen johtohahmo Otto Ville Kuusinen tarttui puolestaan Itävallan sosiaalidemokraattien käytännön politiikkaan ja moitti Wienin sosiaalidemokraattien kunnallishallintoa. Hänelle sen asuntotuotanto oli lähinnä vetoamista työläisten pikkuporvarillisiin kokemuksiin ja tunteisiin. Kumousliike menettikin niihin asutetut työläisperheet. Tuure Lehénkin arveli, että työväki kulki Itävallassa sosiaalidemokraattien mukana, koska he olivat ajaneet läpi työläisten pikkuvaatimuksia. Hän piti sitä tärkeänä, kun pyrittiin voittamaan työväenluokan kannatus.⁵⁹⁶

Lisäaineiksia arvioihinsa suomalaiset kommunistitkin saivat heinäkuussa 1927 Wienissä syntyneestä spontaanista mielenosoituksesta, jonka kuluessa oikeudenpäättöksiin tyytymättömät mielenosoittajat sytyttivät tuleen oikeuspalatsin ja poliisi ampui lähes sata työläistä.⁵⁹⁷ Tapahtumat saivat suomalaisen kommunismin lehdet aluksi intoilemaan työläisten noususta. Innostus muuttui kuitenkin nousun tukahduttua pettymykseksi. Välikohtauksen jälkeen Wien oli *Pohjan Voiman* mukaan punainen vain ”työläisten verestä”.⁵⁹⁸

Tuure Lehénille tapahtumat osoittivat, ettei Itävallan sosiaalidemokratia ollut mikään välisuunta, vaan se seurasi täysin ”Nosken jälkiä”. Hän katsoi Itävallan sosiaalidemokratian pettäneen työläisten luottamuksen leimaamalla joukkojen oikeutetut teot häpeälliseksi rikokseksi ja tukahduttamalla taistelun. Lehén piti tapahtumaa kuitenkin ”terveellisenä iskuna” kansanvallan harhoille: se osoitti rehellisille työläisille, että tasavalta oli luokkavihollisen tasavalta, ja muistutti, että aseellinen luokkataistelu saattoi olla ajankohtainen milloin tahansa.⁵⁹⁹

595 Itävallan sosialidemokratian uuden ohjelman arvostelua, *TT* 14., 19., 23.10. ja 2.11.1926.

596 Kommunistipuolueiden lähimmät tehtävät, *Kommunisti* 12/1926 ja 1/1927; T. L., Wienin kapinan johdosta, *Proletaari* syyskuulla 1927.

597 Tapahtumista, esim. Rabinbach, 32–33.

598 Itävallan työväki käynyt kadulle kun porvariston luokkatuomioistuimien vapautti fascistiset murhamiehet, *TT* 18.7.1927; Osissa Itävaltaa on yliote työtätekevillä, toisissa fascisteilla, *TT* 19.7.1927; Wienin työväestö lähtenyt liikkeelle valtavin joukoin, *PV* 19.7.1927; ”Wieni on punainen” – työläisten verestä, *PV* 26.7.1927; Sosialidemokratian uusin ”voitto”, *TÄ* 29.7.1927.

599 T. L., Wienin kapinan johdosta, *Proletaari* syyskuulla 1927.

Sosiaalidemokraattisten johtajien pyrkimys hillitä työläisiä vahvasti suomalaisen kommunismin päivälehkien mielestä näkemystä, että puolueen byrokraattinen johto halusi taltuttaa proletaaristen joukkojen taisteluhaluja ja ohjata puoluetta porvareille ystävällisessä hengessä. Tapahtuman katsottiin osoittaneen myös, että ”jyrkillä sanoilla ratsastavien” vasemmistolaisien erityistehtävänä oli ”työläisjoukkojen kesyttäminen”. Lehdet arvioivat optimistisesti työläisten huomaavan varsin pian, että puolueen vasemmiston nimihahmo Max Adler ei ollut sen parempi kuin ”työläisiä vastaan avoimesti” puhunut Karl Renner tai puolueen johtaja Otto Bauer, joka yritti ”vasemmistolaisilla sananparsilla ja filosofeerauksella” saavuttaa työläisten suosiota.⁶⁰⁰ Max Adler oli jo aiemmin tuomittu kantilaisena.⁶⁰¹ Toisaalta Vilho Harinen kuitenkin suositteli *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* Max Adlerin *Uusia ihmisiä* -kirjaa, koska Adler korosti – toisin kuin Suomen sosiaalidemokraatit – kasvatuksen puolueellisuutta.⁶⁰²

Kesän 1927 jälkeen itävaltalaisien sosiaalidemokraattien kritiikki Suomessa väheni, vaikka Yrjö Sirola selitti samoihin aikoihin, että austromarxilaisuuden paljastaminen oli erityisen tärkeää.⁶⁰³ Se vastasi Kommunistisen internationaalin kantaa, sillä sen plenum määräsi toukokuussa 1927 sosiaalidemokraattien vasemmiston vaarallisimmaksi viholliseksi. Vaarallisuus ilmeni kuudennen kongressin mukaan erityisesti siinä, että austro-marxismi petti työläisiä, jotka olivat jo siirtymässä kommunismiin.⁶⁰⁴

SOLUTUSTA?

Leimaaminen ja tuomitseminen saivat pääsijan kommunistisen liikkeen suhteessa sosiaalidemokraatteihin. Tarve tehdä selvä pesäero toisenlaista toimintamallia tarjoavaan sosiaalidemokraattiseen liikkeeseen määräsi pitkälti myös käytännön suhtautumista. Se näkyi niissä ohjeissa, joita varsinkin SKP:n johtajat esittivät käytännön toimiksi oman vaikutusvallan kasvattamiseksi työväenliikkeessä.

SSTP:n kiellon jälkeen SKP:n johdossa uskottiin kuitenkin, että SDP:n sisällä voitaisiin salaa vaikuttaa puolueen jäseniin.⁶⁰⁵ Kommunistisen internationaalin puhemiehistön ohjeisiin kirjattiin, että ”tietoisten ainesten” oli ”konspiratiivisesti” mentävä SDP:hen ja tuettava siellä vasemmistoa. Tätä ohjetta ryhtyi ilmeisesti toteuttamaan marraskuussa 1923 Suomeen saapunut Severi Alanne, joka liittyi pian maahan saavuttuaan sosiaalidemokraattiseen HTY:n Toveriseuraan. Apua

600 Sosdemien lehterit, *TT* 16.1.1928 pk; myös Sos.-demien petturuus alkaa ilmetä Wieninkin lakossa, *PV* 19.7.1927; Sosiaalidemokraattiset johtajat myivät Wienin työväen oikeustaistelun, *TT* 20.7.1927; Antautuminen, *TT* 22.7.1927 pk; Wienin tapahtumat, *PV* 23.7.1927.

601 Revisionismin viimeinen viisaus, *PV* 3.5.1925 pk.

602 V. H:nen, Uutta kirjallisuutta, *TT* 20.12.1928; Adlerin ja Suomen sosiaalidemokraattien vastakkainasettelusta, myös A. S., Työväenopistoista ja yhteiskunnallisten tieteiden opetuksesta niissä, *PV* 16.3.1929.

603 SKP:n pl 1927, 31 (Sirola), f. 516, op. 2, d. 968, RGASPI.

604 Antti Kujala, *Der Beginn der Linkswendung der Komintern Anfang 1927*, kirjassa *Studia Historica* 12. *Miscellanea*. Helsinki 1983, 71; Degras II, 517.

605 SKP:n pl 1923, 160–161 (Vilmi), RGASPI.

Alanteen oli ilmeisesti tarkoitus saada muilta Toveriseurauksen uusilta jäseniltä – vuoden 1924 alkupuolella seuraan liittyivät mm. Amerikasta Neuvosto-Venäjän kautta Suomeen palannut William Tanner ja Siperiaan aikoinaan karkotettu viipurilaisen *Työ*-lehden entinen toimittaja Santeri Jacobsson.⁶⁰⁶

Värikkäästä menneisyydestään huolimatta Severi Alanne otettiin Toveriseurassa hyvin vastaan: helmikuun lopulla 1924 pidetyssä vuosikokouksessa hänet valittiin yhdistyksen johtokuntaan ja sen varapuheenjohtajaksi. Alanne sai myös esiintyä yhdistyksen järjestämissä tilaisuuksissa ja pääsi puhumaan jopa HTY:n 40-vuotisjuhliin. Näissä puheissa Alanne pyrki testaamaan SDP:n rajoja, jotka osoittautuivat varsin kapeiksi, sillä puheet saivat jotkut vanhat sosiaalidemokraatit aprikoimaan Alanteen kommunistisuutta.⁶⁰⁷ Sitä epäili SDP:n johtokin, joka vaati seuralta selvitystä Alanteen liittymisestä.⁶⁰⁸ Kantoja kyselivät myös etsivän keskuspoliisin miehet, joille Alanne selitti voivansa katsomuksiaan muuttamatta olla Amerikassa vasemmistososialisti ja toimia Suomessa SDP:ssä.⁶⁰⁹

Väite saatettiin hyväksyä Alanteen osalta, mutta epäily Toveriseuraan liittyneiden luonteesta ei lientynyt. Se tuli esille suhtautumisessa William Tannerin puheeseen Helsingin metallityöläisten kokouksessa. Tannerin väite, että toinen internationaali olisi käyttäytynyt maailmansodan syttyessä virheellisesti, sai Suomen Sosialidemokraatin kyselemään, oliko Toveriseurassa kommunistisoluja. Kysely puolestaan johti Tannerin jättäytymiseen pois yhdistyksestä. Innostus työväenpuolueiden rajojen ylittämiseen ei ollut muutenkaan suuri, sillä Toveriseurauksen johtokunnassa ei pidetty sopivana, että Alanne menisi puhumaan ammatillisen keskusneuvoston vappujuhlaan.⁶¹⁰

Alanteen yritykset vaikuttaa Toveriseurassa ”konspiratiivisesti” loppuivat pian tämän jälkeen: SKP:n keskuskomitea totesi jo vapunpäivänä, että Alanne sai halutessaan lähteä takaisin Amerikkaan.⁶¹¹ Hän poistui Suomesta toukokuun aikana. Valmius päästää Alanne palaamaan vajaan puolen vuoden jälkeen Amerikkaan osoitti, että SKP:n johto ja sitä myötäilevä internationaali eivät olleet miettineet esittämäänsä tehtävää kunnolla. Yhtä selvästi se osoitti, että internationaalin ja SKP:n johdon asenne sosiaalidemokraatteihin oli muuttunut. Kenties asenteen muutokseen vaikuttivat jotain myös Alanteen välittämät tiedot sosiaalidemokraattien vasemmiston henkilöistä ja pyrkimyksistä.

606 Liittymisistä, Toveriseura jk 29.1. ja 25.2.1924, johtokunnan kokoukset, HTY:n Toveriseurauksen arkisto, SDNL:n arkisto, KA; ohjeesta, Lähimmät suuntaviivat SKP:n työlle, f. 516, op. 2, d. 728, RGASPI; julkaistuna KTS, 173–175; Tannerista, akp 370/1923 Terijoki, hm 467 (William Tanner); Jacobssonista, hm 349 (Aleksander Jacobsson), EKV, VA; Hannu Soikkanen, *Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia*. Helsinki 1970, 232–233.

607 Toveriseura vk 24.2.1924, jk 25.2.1924, johtokunnan kokoukset, HTY:n Toveriseurauksen arkisto, SDNL:n arkisto, KA; (Alpo (Severi Alanne), saatu 23.2.24; Alpo 4.3.1924; (Severi Alanne) 27.3.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

608 SDP:n ptmk 7.3. ja 25.4.1924, SDP:n arkisto, TA.

609 Alpo, saatu 23.2.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

610 Toveriseura jk 27.4.1924 ja kk 25.5.1924, johtokunnan kokoukset, HTY:n Toveriseurauksen arkisto, SDNL:n arkisto, KA; Onko ”Toveri”-seurassa kommunistisoluja?, SS 25.4.1924; vappujuhlasta myös 17 (SB) ht:lle (pb) 4.5.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

611 Kk ht:lle (SB) 1.5.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

Kokemukset Severi Alanteen ja William Tannerin toiminnasta Helsingin toveri-seurassa syksyllä 1923 ja talvella 1924 eivät lannistaneet SKP:n johtajien kuvitelmiä salaisesta vaikuttamisesta SDP:ssa. Marraskuussa 1924 Otto Ville Kuusinen kehoittikin Kullervo Manneria antamaan Suomeen ohjeet, että SDP:hen oli ryhdyttävä luomaan soluja ”täydellä tarmolla”. Neuvon painoa lisäsi se, että se tuli internationaalien puheenjohtajalta Grigori Zinovjeviltä, jolle Kuusinen ja Leo Laukki olivat selvittämässä SKP:n johdon keskinäisiä erimielisyyksiä.⁶¹²

Esitys vastasi toki kuvittelua salaisen toiminnan ja yksittäisten ”ammattivallankumouksellisten” tärkeydestä, mutta samalla se osoitti, ettei kukaan SKP:n johdossa ollut arvioinut edellistä yritystä, jonka tulos oli SKP:n kannalta täydellinen epäonnistuminen: toinen henkilöistä leimattiin nopeasti kommunistiksi ja toinen teki organisatorisia esityksiä, jotka SKP:n johdon perspektiivistä olivat hyvin epäilyttäviä.

SKP:n johto uskoi silti, että soluttamistoimilla pystyttäisiin ”vapauttamaan sosiaalidemokratian vankeina olevat työläiset”. Manner myönsi, että soluttaminen oli vaikeaa ulkoapäin, koska ”kommunistit” tunnettiin. Sen sijaan hän piti mahdollisena löytää SDP:n johtoon ja politiikkaan ”sydämistyneistä” sopivia henkilöitä ja muodostaa heistä soluja. Koko puoluetta ei kuitenkaan voinut soluttaa vaan oli valittava taistelun kannalta tärkeimmät paikat. Manner ei tosin osannut nimetä niitä vaan puhui seuduista, joilla tällaisia soluja saataisiin helposti esiintymään SDP:ta vastaan.⁶¹³

Suomen byrooseen saapunut Toivo Antikainen piti ajatusta hyvänä – siten päättäisiin lehtiä ja puheita paremmin kosketuksiin sosiaalidemokraattisten joukkojen kanssa. Myös Antikainen torjui ajatukset vasemmistolaisten joukkojen menosta SDP:hen – se oli ”aaltolais-valpaslaisten” tavoite. Sen sijaan hän kaavaili luotettavaa henkilöä tekemään suunnitelmallista työtä sosiaalidemokraattisten järjestöjen sisälle ja arveli parhaimmaksi aloittaa SDP:hen kuuluvista ammattiosastoista.⁶¹⁴

Antikainen joutui kuitenkin pian myöntämään, että oli paljon helpompi puhua SDP:n soluttamisesta kuin toteuttaa se. Hän ei ensinnäkään löytänyt ”tietoista” kommunistia, joka olisi päässyt SDP:hen. Puolueeseen liittyneitä vasemmistolaisia työväenyhdistyksiä toki löytyi – esimerkiksi Tampereen piirin organisaattori Antti Hyvönen vakuutti, että Nokian, Ylöjärven, Eräjärven ja Siuruan yhdistyksissä oli henkilöitä, joihin voitiin vaikuttaa. Antikaisen tarpeisiin niistä ei kuitenkaan ollut apua. Se sai hänet arvelemaan, että työväenyhdistykset olivat liittyneet SDP:hen vain pelastaakseen talonsa.⁶¹⁵ Siinä hän saattoi hyvinkin olla oikeassa.

Ohjeen kanssa lähes yhtä matkaa Suomeen saapunut Jalmari Salminen sen sijaan uskoi, että soluttaminen oli pantu täytäntöön. Ainakin hän halusi maaliskuun lopulla 1925 neuvoa sosiaalidemokraattisissa järjestöissä olevia henkilöitä, että tekeillä olevaan puolueohjelmaan oli esitettävä luokkataistelun kanta.⁶¹⁶ Myös SKP:n

612 Selostus (O.W. Kuusinen, Leo Laukki) 21.11.1924 Moskova, f. 516, op. 2, d. 887; O. W. K. hv:lle (K. Manner) 4.11.1924, d. 789, RGASPI.

613 No 1 (Manner) ht:lle (SB) 4.11.24, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI.

614 17 (SB) ht:lle 2.12.1924, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI.

615 K(alle) (Toivo Antikainen) ht:lle (pb) 6.2.1925, f. 516, op. 2, d. 868; yhteyksistä, No 8 (Tampereen piiri), ei pvm, saatu 28.1.1925, d. 867, RGASPI.

616 S(amuli) (Jalmari Salminen) ht:lle 26.3.1925, f. 516, op. 2, d. 880, RGASPI.

politbyroo käyttäytyi kuin SDP:ssa olisi soluja ja antoi Suomeen ohjeita SDP:n oikeiston ja vasemmiston ristiriitojen edistämisestä. Samalla se varotti puolueessa olevia kommunisteja paljastamasta itseään ennen aikojaan.⁶¹⁷ Soluista kirjattiin vielä kesällä 1925 pidetyn puoluekokouksen päätöksiin⁶¹⁸, mutta sen jälkeen niistä puhuminen lakkasi.

”YHTEISRINTAMA YLHÄÄLTÄ”?

Vaikka kommunistinen liike piti tärkeänä tehdä pesäeroa sosiaalidemokraattien esittämiin tavoitteisiin ja toimintamalleihin ja julistaa heidät pettureiksi, se puhui kuitenkin ajoittain yhteisrintamasta heidän kanssaan.

SKP:n johdolle yhteisrintama sosiaalidemokraattien kanssa merkitsi alusta alkaen pyrkimystä paljastaa näiden ”petturuus”. Paljastaminen oli tärkeää politbyroolle amnestiakamppailussa tammikuussa 1923.⁶¹⁹ Se pysyi heille keskeisenä myös myöhemmin. Yhteisrintamataktiikka ei ollut veljellistä neuvottelua vaan siihen kuului olennaisena osana sosiaalidemokraattisten johtajien vetäminen tilille joukkojen eteen, muistutti Kuusinen SKP:n puoluekokouksessa vuonna 1925. Ellei näin tehty, vaarana oli luisuminen poliittiseen yhteyteen sosiaalidemokraattien kanssa. SKP:n johtajat pelkäsivätkin, että kosketukset jopa vasemmistososiaalidemokraattien kanssa pitivät yllä vanhaa sosiaalidemokraattista perintöä suomalaisen kommunismin jäsenissä ja johtivat poikkeamaan luokkataistelulinjalta.⁶²⁰

Kuusinen ja Manner ilmeisesti tiukensivat asennettaan, kun joutuivat toukuussa 1924 Eino Rahjan ja Leo Laukin kritiikin kohteeksi. Niinpä Laukin vaatimukset pitkäjännitteisemmästä toiminnasta sosiaalidemokraattien hajottamiseksi ja positiiviset esitykset yhteisrintaman soveltamisesta Suomessa jäivät toteutumatta. Niillä Laukki ilmeisesti kaipasi enemmän toimintaa, jonka kuluessa olisi voitu osoittaa sosiaalidemokraattien haluttomuutta yhteistyöhön.⁶²¹ Kuusisen ja Mannerin tulkinta sai tukea Kommunistisen internationaalien V kongressin päätöksestä, joka kategorisesti hylkäsi yhteisrintaman ”ylhäältä”, johtajien kanssa.⁶²² Suomessa ei edes ollut kunnollista tarjouksen tekemää osapuolta. Sosiaalidemokraatitkaan eivät olleet järin halukkaita yhteistyöhön, joka heidän mielestään vain yhdisti porvareita.⁶²³

SSTP:lle sosiaalidemokraattisten johtajien paljastaminen ei ollut vuodenvaihteessa 1922–23 yhtä tärkeä kuin SKP:n keskuskomitealle. Se ei liioin halunnut tehdä uusia yhteisrintamatarjouksia voidakseen paljastaa SDP:n kieltäytymistä. Halukkuus yhteistyöhön ei varsinkaan liikkeen vahvoilla alueilla tai nuorten parissa

617 SKP:n pb 1.4.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb (SB:lle) 4.4.1925, d. 868, RGASPI.

618 SKP I, 99.

619 Saarela 1996, 293–294.

620 SKP:n pk 1925, 437–438 (Kuusinen), 55–56, 59 (Manner); SKP:n pl 1925, 6–7, 66–67 (Manner), RGASPI; SKP I, 102.

621 Laukin kannoista, Saarela 1996, 299, 302–303; SKP:n pl 1923, 133 (Laukki); SKP:n pl 1925, 45–46 (Laukki), RGASPI.

622 Degras II, 152.

623 Kettunen 1986, 299, 309–310.

Tammi-helmikuun vaihteessa 1923 järjestetyt yhteiset mielenosoitukset eivät toistuneet myöhemmin 1920-luvulla. (Kansan Arkisto)

ollut suuri.⁶²⁴ Mielialat muuttuivat vasta SSTP:n kieltämisen jälkeen, kun vapaana olleet SSTP:läiset keskustelivat vuodenvaihteessa 1923–24 SDP:n vasemmiston kanssa yhteistyöstä fasismin vastustamiseksi.⁶²⁵ Vaikeasta tilanteesta kumpusivat myös vaaliliittotarjoukset SDP:lle.

Oman organisaation elvyttyä tarve vaaliyhteistyöhön heikkeni – Eino Pekkala puhui jo kesällä 1924 sosiaalidemokraattien vaikutusvallan vaarasta⁶²⁶. Työväen yhteinen esiintyminen eli silti vielä presidentinvaalien alla syksyllä 1924, ja paikoin esitettiin yhteistä ehdokasta. Esitykset kuitenkin torjuttiin. Esimerkiksi Väinö Vuorio kirjoitti *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa*, ettei yhteistoimintaa sosiaalidemokraattisten johtajien ja työläisten välillä voinut olla, koska edut olivat kauttaaltaan vastakkaiset. Työläisille ei edes olisi mitään hyötyä, vaikka sosiaalidemokraatti valittaisiin presidentiksi.⁶²⁷

SKP:n johtokin halusi estää mahdolliset yhteistyötarjoukset ja torjui yhteistyön ”salaporvarillisen sos.dem.-johtajaryhmän kanssa”. Se halusi suunnata vaalitaistelun SDP:ta, sen johtajia ja ”vasemmistoa” vastaan. SKP:n johto varautui myös so-

624 Saarela 1996, 295–296, 299–307.

625 Mooses (Jaakko Kivi), ht:lle (Kullervo Manner) 31.12.1923; Kk ht:lle (SB) 4.1.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

626 Leino (Eino Pekkala) ht:lle (pb) 13.6.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI

627 Sv(ante).V(uorio), Presidentinvaalit ja vasemmisto; Sosialidemokraatti, Köyhälistön suhtautuminen presidentinvaaliin, *TT* 13.9.1924; Vasemmistolainen (Väinö Vuorio), *TT* 13.9.1924.

siaalidemokraattien vaalitarjoukseen ja antoi ohjeita sen hyödyntämisestä. Tarjoukseen oli vastattava sellaisilla ehdoilla, jotka olivat ”työväen luokka- ja elinehtojen mukaiset”, ja vaadittava sosiaalidemokraatteja hyväksymään täydellisesti kommunistien vaaliohjelma. Näin oli pyrittävä paljastamaan sosiaalidemokraattinen johto ja eristämään se joukoista.⁶²⁸

Eduskunta- ja presidentinvaalien jälkeen vaaliyhteistyöstä valtakunnallisella tasolla ei Suomessa puhuttu. Esimerkiksi elokuussa 1926 kokoontunut vaali- ja paikallisjärjestöjen neuvottelukokous ei maininnut yhteiseiintymistä sosiaalidemokraattien kanssa.⁶²⁹ Halua yhteiseiintymiseen ei ollut kovin paljoa SDP:ssakaan, sillä talven 1923 amnestia-yhteistyön jälkeen puolueessa oli vakiintunut näkemys, että yhteistyö oli mahdollista vain sosiaalidemokraattien ehdoilla tai tilapäisesti, kuten kunnallisvaaleissa ja vapputilaisuuksissa.⁶³⁰

”YHTEISRINTAMA ALHAALTA”?

Vuoden 1924 kunnallisvaalit jäivät suomalaisen kommunismin johdolta presidentinvaalien jalkoihin, eivätkä valtakunnalliset elimet antaneet niihin erityisiä ohjeita yhteistyöstä. Syksyn 1925 vaaleissakin SKP:n johto keskittyi pääasiassa puhumaan toiminnan vallankumouksellistamisesta – suhdetta ”noskelaisiin” se kehotti vain harkitsemaan.⁶³¹

Sen sijaan työväen keskuskomitea antoi jo elokuussa 1925 ohjeita vaaliliitoista sosiaalidemokraattien kanssa. Tärkeintä oli, ettei työväki menettäisi liitossa luokkataistelua-asennettaan tai auttaisi vihollista. Vaaliliitto oli mahdollinen sosiaalidemokraattisen kunnallis- tai piirijärjestön kanssa, jos vasemmisto saisi asettaa yleisehdokkaan, vaalikamppailun ajan vallitsisi agitaatio- ja propagandavapaus ja ryhmät sitoutuisivat ajamaan valtuustossa työväen ja talonpoikien vapauttamista veroista ja verojen siirtämistä rikkaille.⁶³²

SKP:n johdon Suomeen lokakuun alussa lähettämässä artikkelissa korostettiin, että vaaliliittoa ei pitäisi solmia ensisijaisesti paikkojen tai äänten takia. Tärkeämpää oli, että molemmat osapuolet sitoutuisivat ajamaan työväen asiaa kunnanvaltuustoissa ja että ajankohtaisissa kysymyksissä päästäisiin sopimukseen. Tällaisen sopimuksen syntyessäkin vaaleissa olisi esiinnyttävä omalla listalla ja yleisehdokas olisi valittava työväen yhteisessä kokouksessa.⁶³³

Ohjeilla ei ehkä ollut välittömästi kovin paljon vaikutusta – vaaliesiintymiseen vaikutti enemmän vuosikymmenen alussa omaksuttu tapa. Sen muuttamiseen ei tunnettu suurempaa syytä. Yhteiseen esiintymiseen päädyttiin paikoitellen eri osa-

628 SKP:n kiertokirje 18.10.1924, f. 516, op. 2, d. 782, RGASPI.

629 Pöytäkirja laadittu v:n 1927 eduskuntavaaleihin osallistuvien sos. työväen ja työtätekevän maalaisväestön vaali- ja paikallisjärjestöjen edustajain maatakasittävistä neuvottelukokouksesta 15 p:nä elok. 1926, f. 516, op. 2, d. 965, RGASPI.

630 Soikkanen 1975, 444–445.

631 Kunnallisesta toiminnasta, SKP I, 125, jossa 1925 pk:n päätös; Pb ht:lle (SB) 24.8.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.

632 Työväen kk arvoisalle piirikomitealle 17.8.1925, työväen kk, STPV:n arkisto, KA.

633 K-i, Yhteisrintama kunnallisvaaleissa, TT 5.10.1925 pk.

puolten neuvotteluiden jälkeen, mutta työväenliike ei ollut kaikkialla edes vielä kunnolla jakautunut.

Tampereella työväen paikallisjärjestö ehdotti kuitenkin kesällä 1925 sosiaalidemokraateille neuvotteluita vaaliliitosta. Ehdoksi se asetti täydellisen agitaatiovapauden sekä vaati sosiaalidemokraatteja ajamaan työttömyys- ja verokysymyksissä työväen luokkataistelukantaa. Asiaa pidettiin SKP:n piirissä tärkeänä, sillä sekä poliitbyroo että Suomen byroo halusivat käsitellä sitä. Jälkimmäinen kehottikin tamperelaisia konkretisoimaan ehdotustaan.⁶³⁴ Sen sijaan Viipurin läänin ja Satakunnan kunnissa käytyihin vaaliyhteistyöneuvotteluihin SKP:n johtolimet eivät puuttuneet.⁶³⁵ Suomen byroo joutui tosin kauhistelemaan tapahtumia Porissa, jossa ”nosket” olivat päässeet tekemään yhteisrintamatarjouksen – vieläpä samassa muodossa kuin kommunistien olisi pitänyt se tehdä.⁶³⁶

Neuvotteluista huolimatta kumpikaan osapuoli ei ollut innokas yhteisesiintymiseen, vaikka suomalaisen kommunismin vahvoilla alueilla pidettiin sosiaalidemokraattien esiintymistä omilla listoilla hajotustoimintana ja eristäytymisenä työväestöstä⁶³⁷. Tampereellakaan ei vaaliliittoa syntynyt, sillä sosiaalidemokraattien kunnallisjärjestö katsoi sen hämärtävän suomalaisen kommunismin ja sosiaalidemokraattien rajaa ja synnyttävän sekaannusta työväestössä. Suomalaisen kommunismin yritykset julistaa sosiaalidemokraatit syyllisiksi vaaliliiton kariutumiseen olivat kuitenkin vaatimattomia.⁶³⁸

Eriytyminen lienee kasvanut vuoden 1925 kunnallisvaaleissa. Ainakin monilla paikkakunnilla todettiin olleen oma lista ensi kertaa. Hämeenlinnassa suomalaisen kommunismin edustajat perustelivat itsenäistä esiintymistään sillä, että osa työväestöstä jättäisi muuten äänestämättä.⁶³⁹ Silti yhteisesiintyminen – joko omin tai sekalistoin – oli yhä tavallista.⁶⁴⁰ Kalle Lepolan kymmenestä vaalipiiristä saamien tietojen mukaan suomalainen kommunismi esiintyi itsenäisillä vaaliliitoilla 23 kaupungissa ja 112 maalaiskunnassa sekä yhdessä sosiaalidemokraattien kanssa – tai paremminkin työväestö yhteisillä listoilla – kolmessa kaupungissa ja 203 maalaiskunnassa.⁶⁴¹ Sosiaalidemokraattisen kunnallishahmon Rieti Itkosen keräämien tietojen perusteella noin 35 % vasemmiston kunnanvaltuutetuista valittiin yhteisiltä listoilta.⁶⁴²

634 17 (SB) ht:lle (pb) 10.9.1925; Pb ht:lle 4.7. ja 21.9.1925; SB (pik 8:lle) (Tampere) 4.9.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.

635 Neuvotteluiden käymisestä, esim. Lappeen työväki käy hajanaisena vaaleihin, *TT* 19.11.1925; Uudenkirkon (Vp. l.) työläiset, torpparit ja pienviljelijät, *TT* 19.11.1925.

636 69, ei pvm, saatu 23.10.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.

637 H(annes).N(orrena), Vaalijulistus Evijärven kansalle, *TÄ* 20.11.1925.

638 Tampereen sos.-dem. kunnallisjärjestön syyskokous, *Kansan Lehti* 3.10.1925; Työväen kunnallisvaalitoiminta Tampereella, *TT* 5.10.1925; Äänestäjä, Minkätakia sosdemit eivät halunneet tulla työväen kanssa yhdessä vaaleihin, *TT* 26.11.1925.

639 Esim. Uudenkirkon (Vp. l.) työläiset, torpparit ja pienviljelijät, *TT* 19.11.1925; Hämeenlinnan työväki käy hajanaisin joukoin vaaleihin, *TT* 26.11.1925.

640 Esim. Järvenpää, 277–280, Nevala, 260; Norrena, 140–141; Kunnallisvaaleihin Joutsenon työläiset ja pienviljelijät, *TT* 19.11.1925; Kunnallisvaaliagitatsioni ja vaalien tulokset Vaasan läänin eteläisessä vaalipiirissä v. 1925, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI.

641 SKP:n pl 1928, 10 (Lepola), f. 516, op. 2, d. 1011, RGASPI; Työmies, *PV* 12. ja 13.9.1928 pk. Jälkimmäisten määrää lisäsivät ainakin Satakunnasta puuttuvat tiedot.

642 Rieti Itkonen, Mitä kunnallisvaalit meille opettavat, *Työväen Kalenteri XX 1927*. Helsinki 1926, 96–110.

Kummassakin ryhmittymässä pidettiin silti yhteistyötä mahdollisena vapputilaisuuksissa, vaikka suurissa kaupungeissa vakiintui jo SSTP:n aikana käytäntö, että molemmat poliittiset ryhmät järjestivät oman vapputilaisuuden. Esimerkiksi Helsingissä vappujuhlan järjestivät toisaalta sosialistinen kunnallisjärjestö ja ammatillinen keskusneuvosto, toisaalta sosiaalidemokraatit.⁶⁴³ SSTP:n toimintakiellon jälkeen keskusneuvostot jäivät varsin luontevasti suomalaisen kommunismin vappujuhlien järjestäjiksi. Helsingissä tosin yritettiin seurata aiempaa mallia, kun vapun järjestivät ammatillinen keskusneuvosto ja työväen paikallisjärjestö.⁶⁴⁴

SAJ:n johdossa kaivattiin kuitenkin yhteistä esiintymistä ja toimeenpaneva valiokunta kutsui helmikuun alussa 1925 työväenliikkeen molempien suuntausten edustajat keskustelemaan yhden vappumielenosoituksen järjestämisestä kullakin paikkakunnalla. Keskustelut eivät kuitenkaan johtaneet mihinkään tulokseen, sillä SDP:lle ei kelynyt esitys, että SAJ panisi toimeen vapputilaisuudet. Se vaatikin palaamista ennen vuotta 1918 vallinneelle kannalle, että SDP ja SAJ järjestäisivät vappujuhlat.⁶⁴⁵

STPV:n eduskuntaryhmä oli valmis hyväksymään ajatuksen, että SAJ järjestäisi vappumielenosoitukset, mutta se tarkoitti SAJ:lla ammatillisia keskusneuvostoja. SKP:n johto ei ollut aivan samaa mieltä, sillä politbyroo halusi sosialististen ja ammatillisten järjestöjen vapputilaisuuksien aloitteentekijäksi työväen paikallisjärjestön tai vaalijärjestön.⁶⁴⁶

Suomalaisen kommunismin vahvoilla alueilla ei pidetty siitä, että sosiaalidemokraatit pääsivät yhteisissä vapputilaisuuksissa puhumaan paljon isommille joukoille kuin omista tilaisuuksissaan.⁶⁴⁷ Heikommilla alueilla se oli kuitenkin valmis testaamaan sosiaalidemokraattien halua yhteistyöhön. Esimerkiksi Tampereella suomalaisen kommunismin hallitsema ammatillinen keskusneuvosto tarjosi keväällä 1925 työväen paikallisjärjestölle ja sosiaalidemokraattiselle kunnallisjärjestölle yhteistä tilaisuutta. Sosiaalidemokraatit kuitenkin torjuivat tarjouksen väittäen vappujuhlien järjestelyn kuuluvan yksin heille. Hieman myöhemmin he olivat valmiit hyväksymään esityksen, kunhan työväen paikallisjärjestö jätettäisiin pois. Asiasta neuvoteltiin, mutta tulosta ei syntynyt. Suomalainen kommunismi oli todennäköisesti saavuttanut tavoitteensa, kun neuvotteluja päästiin selostamaan työläisten yleisessä kokouksessa ja ammatilliset ja vasemmistöjärjestöt pitivät oman tilaisuutensa ja sosiaalidemokraatit omansa.⁶⁴⁸

643 Vapunpäivän mielenosoitukset Helsingissä, *TT* 28.4.1924; Työväen vappumielenosoitus Helsingissä, *TT* 29.4.1925; ks. myös Tapper, 64; Kaisa Kirkko-Jaakkola, *Sima, kuorolaulua ja punalippuja. Tamperelaisten vapunvietto 1860-luvulta vuoteen 1939*. Tampere 1987, 43.

644 Esim. Kotkasta 1.3.–31.3.-24; Vähän selostusta Kuopion piiristä huhtikuun ajalta (1924); Havaintoja Pohjois-Hämeestä, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI; Työväen vappumielenosoitukset v. 1924, Vappumielenosoituksia (työväen vapputoiminnasta) (kansio 52), am, EKV, VA; Kertomus Helsingin Ammatillisen Keskusneuvoston toiminnasta vuodelta 1924. Helsinki 1925, 2.

645 SAJ:n tpvk 4., 5. ja 16.2.1925; tmk 16.2.1925, SAJ:n arkisto, TA.

646 STPV:n ekr 9.2. ja 5.3.1925, STPV:n ekr:n arkisto, KA; SKP:n pb 21.2.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb (SB:lle) 22.2.1925; 17 (SB) ht:lle (pb) 4.3.1925, d. 868, RGASPI.

647 SKP:n pl 1925, 66–67 (Manner), f. 516, op. 2, d. 857; SKP:n pk 1925, 459–460 (Uuno) (Kalle Kulmala), d. 838, RGASPI.

648 SKP:n pk 1925, 101–102 (Iitu) (Antti Hyvönen), f. 516, op. 2, d. 836, RGASPI; muistelmissaan Hyvönen sanoi aloitteentekijänä olleen työväen paikallisjärjestön, jonka tarjouksen ammatilliset järjestöt hyväksyivät, Hyvönen 1973, 86–87.

Yritykset tuoda neuvotteluita julkisuuteen olivat kuitenkin harvinaisia. Tavallisempaa lienee ollut, että neuvotteluista ei pidetty suurta meteliä, päätyivät ne tulokseen tai eivät. Kovin suurta pahennusta ei herättänyt sekään, että vapputilaisuudet järjestettiin yhdessä. Ainakin SKP:n Viipurin organisaattori tyytyi keväällä 1925 vain toteamaan, että juhlat pidettiin Lahtea lukuun ottamatta yhdessä sosiaalidemokraattien kanssa⁶⁴⁹.

Keväällä 1926 SKP kuitenkin luopui kahden poliittisen suunnan neuvotteluista ja ammatillisen yhtenäisyyden nimissä ehdotti mallia, jossa ammatillinen keskusneuvosto tai joku ammattiosasto kutsuisi paikkakunnan kaikkia työväenjärjestöjä poliittisesta kannasta riippumatta neuvottelemaan vappujuhlien järjestämisestä. Tämä neuvottelukokous sopisi vapputilaisuudesta ja valitsisi toimikunnan paneemaan sen toimeen. Jos sosiaalidemokraatit välttämättä haluaisivat oman järjestönsä nimen näkyviin, myös paikallisjärjestön tai vastaavan nimen oli näytävä. Tärkeintä oli, että aloite pysyi suomalaisella kommunismilla.⁶⁵⁰ Tärkeää oli myös se, että suomalainen kommunismi pystyisi esiintymään järjestäytyneen työväestön nimissä ja irrottamaan siten työläisiä sosiaalidemokratiasta.

Mallia vei eteenpäin SAJ:n edustajakokous, joka sosiaalidemokraattien vastalauseista huolimatta hyväksyi ammatillisen liikkeen osallistumisen vapputilaisuuksien organisoimiseen. Päätöksen mukaisesti SAJ:n johto kutsui seuraavana keväänä STPV:n eduskuntaryhmän ja SDP:n edustajat neuvotteluihin. Niissä kuitenkin todettiin erimielisyydet liian suuriksi. Sen jälkeen SAJ kehotti ammatillisia keskusneuvostoja tekemään aloitteen vappujuhlien järjestämisestä – niiden tuli yrittää saada molempien poliittisten suuntien edustajat tilaisuuksiin.⁶⁵¹ 1920-luvun loppupuolella tulikin tavaksi, että SAJ kehotti ammatillisia keskusneuvostoja toimeenpanemaan yhteisen vapun.⁶⁵²

Kehotus ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että yhteinen vapputilaisuus olisi kaikkialla syntynyt. Sosiaalidemokraatit pyrkivät monin paikoin siihen, että vapputilaisuuksien järjestäjinä olisivat olleet keskusneuvosto ja heidän kunnallisjärjestönsä. Kun suomalaisen kommunismin edustajat torjuivat ehdotuksen tarjoamatta aina edes kolmanneksi järjestäjäksi työväen paikallisjärjestöä, sosiaalidemokraatit jäivät useimmiten pois.⁶⁵³ Joskus kuitenkin päästiin sopimukseen siitä, että tilai-

649 10, Tilanteesta ja mielialasta 1.5.–30.5.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

650 SKP:n siht 18. ja 28.1.1926, f. 516, op. 2, d. 889; SKP:n pb 8.2.26, d. 940; Pb ht:lle (SB) 8.2.1926; Vapun viettoä koskevain direktiivien selitykseksi ja taktiikkaohjeiksi, d. 942; ks. myös 17 (SB) ht:lle (pb) 18.2.1926, d. 936, RGASPI.

651 Alustuksia ja ehdotuksia Suomen Ammattijärjestön seitsemännelle edustajakokoukselle. Helsinki 1926, 114–115; Suomen Ammattijärjestön VII, Helsingissä toukokuun 3–8 päivinä 1926 pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja. Helsinki 1926 (SAJ:n edkok 1926), 157–158; SAJ:n tpk:n päätöksestä, esim. Ammatilliset keskusneuvostot yhteisten vappujuhlien järjestäjiksi, *TT* 31.3.1927; ks. myös SKP:n pb 10.3.1927, f. 516, op. 2, d. 940; Pb ht:lle (SB) 10.3.1927, d. 987, RGASPI, joissa esitys menettelystä.

652 Esim. Vappumielenosoitukset yhtenäisiksi koko työväenluokkaa käsittäviksi, *TT* 30.3.1928, jossa SAJ:n tpvk:n julistus.

653 Esim. Yhteisestä työstä tekevät sos.-demit hulinoiden lopun, *TL* 12.4.1927; Vappumielenosoitusjuhlan järjestely Helsingissä, *TT* 14.4.1927; Joensuun nosketkin kunnostautuvat hajoitustyyössä, *TT* 23.4.1927; Vappumielenosoitusten järjestäminen Viipurissa, *TT* 12.4.1928; Oulun akn:n tmk 30.3.1926, keskusneuvoston pöytäkirjat 1925–29, Oulun akn:n arkisto, TA, jossa todetaan akn:n järjestävän vappujuhlan yhdessä paikallisjärjestön kanssa.

suus järjestettäisiin kolmikantapohjalla. Joillain paikkakunnilla myös sosiaalidemokraatit saattoivat olla aloitteellisia niiden synnyttämiseksi.⁶⁵⁴ Mallin hyväksyminen tarkoitti käytännössä sitä, että suurissa kaupungeissa sosiaalidemokraatit eivät yleensä osallistuneet ammatillisten keskusneuvostojen kutsumiin neuvottelukoukuihin.⁶⁵⁵

Yhteisrintama ei Kommunistisen internationaalien sanastossa tarkoittanut ensisijaisesti vaaliesiintymistä vaan yhteistyötä erilaisissa ajankohtaisissa kysymyksissä.⁶⁵⁶ SKP:n johto ei kuitenkaan yrittänyt innostaa Suomessa olevia esittämään sellaista. Muunlaista yhteistyötä saattoi kuitenkin ajoittain ilmetä paikallisesti. Esimerkiksi Helsingissä valtuustoryhmät tekivät maaliskuussa 1925 yhteisen esityksen työttömyyskysymyksestä. Samanlaista esitettiin myös Raumalla.⁶⁵⁷ Yhteisesiintymiset työttömyyskysymyksessä olivat kuitenkin poikkeuksia. Yleensä yhteistyötä erilaisten sosiaalipoliittisten asioiden edistämiseksi ei harjoitettu, vaikka kysymykset olivat tärkeitä molemmille liikkeille. Pikemminkin niistä tuli keskinäisen kilpailun ja kiistelyn aiheita. Loppukesällä 1926 se näkyi selvästi esimerkiksi kamppailuna ”vähävaraisista veronmaksajista”.

VUOSI SOSIAALIDEMOKRAATTISTA HALLITUSTA

Suomalaisen kommunismin väitteet sosiaalidemokraattien asettumisesta vallitsevan järjestelmän kannalle saivat eräänlaisen vahvistuksen, kun nämä joulukuussa 1926 muodostivat Väinö Tannerin johdolla vähemmistöhallituksen. Hallituksen synty sai suomalaisen kommunismin – kuin vahingossa – tarkentamaan käsityksiään siitä porvarillisesta blokista, jota se itse oli koko ajan rakentanut ja johon se oli työntänyt sosiaalidemokraattejakin.

SDP:ssa oli kesällä 1925 keskusteltu hallitukseen menosta, ja suomalaisen kommunismin edustajat nähneet sen todistuksena sosiaalidemokraattien samastumisesta porvarilliseen yhteiskuntaan. Väinö Vuorio kirjoitti tuolloin, ettei porvariston tarvitsisi pelätä, vaikka sosiaalidemokraatit muodostaisivat yksin hallituksen – vallitseva järjestelmä säilyisi, kansalaisvapauksia poljettaisiin edelleen ja vankilat täyttyisivät työväenliikkeen toimihenkilöistä, ”ohrana” ja suojeluskunnat säilyisivät ja työläisten verotaakka kohoaisi. Vuorio yritti myös pelotella, että menemällä hallitukseen sosiaalidemokraatit edistäisivät puolueensa häviämistä poliittiselta näyttämöltä.⁶⁵⁸

Mauritz Rosenberg puolestaan korosti SDP:n eroa vanhaan työväenliikkeeseen muistuttamalla *Pohjan Voimassa*, että vanhassa työväenliikkeessä osallistumista

654 Teräs 1995, 367–368: Työnraatajain armeija, *TT* 24.4.1925; Vapunvieto Porissa yhteinen, *TL* 21.4.1927; Pisara, Vapunvieto Jyväskylässä, *TÄ* 25.4.1927; Seinäjoella vietetään yhteiset vappujuhlat, *TÄ* 4.4.1927, jossa sosiaalidemokraattinen työväenyhdistys oli aloitteentekijänä.

655 Esim. Helsingin työväki kokoontuu vappuna entiseen tapaan, *TT* 26.3.1928.

656 Degras I, 424–425.

657 Sosialistinen ja sos.dem. valtuustoryhmät tehneet yhteisen aloitteen työttömyyshädän lieventämiseksi, *TT* 14.3.1925; Hilja (Eva Korhonen), Raportti Satakunnasta tammikuulta 1926 31.1.1926, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI.

658 Vasemmistolainen (Väinö Vuorio), Sos.-dem. herrojen hallituspyrkimykset, *TT* 5.6.1925 pk.

porvarillisen yhteiskunnan hallitukseen oli pidetty mahdollisena vain silloin, kun sen avulla pyrittiin kohottamaan työväenluokka valtaan ja rakentamaan sen etuja palveleva yhteiskuntakoneisto. Sen sijaan työväenliikkeen perinteiden mukaista ei ollut hoitaa porvarillisen valtion koneistoa, mihin sosiaalidemokraatit pyrkivät. Rosenbergkin pelotteli työläisjäsenten siirtyvän SDP:sta muihin puolueisiin.⁶⁵⁹

Suomalaisen kommunismin jäsenet ennakoivat SDP:n toimintaa hallituksessa viittaamalla myös sosiaalidemokraattien toimiin eri maiden hallituksissa: Isossa Britanniassa Ramsay MacDonaldin hallitus oli vahvistanut laivastoa ja lennostoa, Ruotsissa sosiaalidemokraatit olivat voimistaneet maanpuolustusta, Bulgariassa, Saksassa ja Virossa ”kunnostautuneet työväen oikeustaistelun vihollisina”. Suomalaisen kommunismin lehdet otaksuivat SDP:n ryhtyvän vastaaviin maanpuolustuksellisiin toimiin.⁶⁶⁰

”LAHTARI”HALLITUS?

Tannerin hallituksen muodostamisen jälkeen tilanne ei kuitenkaan ollut kovin selvä. Hieman ennen hallituksen syntyä suomalaisen kommunismin piirissä oli arveltu, että Suomessa seurattaisiin Italian, Espanjan, Unkarin, Bulgarian, Romanian ja Puolan esimerkkejä – niissä porvaristo oli ”luokkavaltaansa ylläpitääkseen” joutunut ”astumaan esiin kansanvallan naamarin takaa”.⁶⁶¹

Huolestuneisuutta lisäsi se, että oikeisto oli hieman aiemmin syrjäyttänyt Liettuassa voimakeinoin sosiaalidemokraattisen hallituksen. Käsitykselle oikeistokaappauksen vaarasta löytyi perusteita myös Suomesta. Suojeluskuntapäälliköiden jouklukuussa Helsingissä pitämä vaitelias kokous oli synnyttänyt työväestön parissa monenlaisia huhuja. Niitä olivat vahvistaneet kokoomuksen ja maalaisliiton lehtien uhkailut sekä Viipurista tullut tieto, että suojeluskunnille oli annettu ohje muodostaa iskujoukkoja.⁶⁶²

Näiden konkreettisten asioiden ohella huolta aiheutti vaikeus ymmärtää, miksi sosiaalidemokraattinen hallitus oli syntynyt ja miten se sijoitettaisiin omiin käsitteisiin kapitalismin kehityksestä. Hallituksen taustaa selvitetessä keskustelu polveili fasisin kaappauksen mahdollisuudessa, todennäköisyydessä ja välttämättömyydessä. Sekä Suomessa että Neuvostoliitossa oli erilaisia näkemyksiä asiasta. Ne pohjasivat erilaisiin arvioihin kapitalismin kehityksestä tai porvariston mahdollisista ohjata sitä.

Ensimmäinen Helsingissä esitetty kannanotto sosiaalidemokraattisen hallituksen syntyyn tarttuikin porvariston mahdollisiin tapoihin pelastaa kapitalistinen

659 Pouttu (Mauritz Rosenberg), Onko tilanne kypsä sosialidemokraattien hallitukseen menoon, *PV* 18.6.1925 pk; Pouttu, Porvaritkin valmistavat sosialidemokraateille tietä, *PV* 19.6.1925; Sosdemit ”tarkastaneet” kantansa hallituksenmenokysymyksessä, *TT* 2.6.1925 pk.

660 Esim. Vanha sosialidemokraatti, Keskustelua Ruotsin ”työväenhallituksen” maanpuolustusohjelman johdosta, *TT* 8.4.1925; Sosdemit ”tarkastaneet” kantansa hallituksenmenokysymyksessä, *TT* 2.6.1925 pk; Vasemmistolainen (Väinö Vuorio), Sos.-dem. herrojen hallituspyrkimykset, *TT* 5.6.1925 pk; Heikki Ohto, Sos.-dem. puoluekokous on istunut, *PV* 11.2.1926 pk.

661 Fascismi, *TT* 29.11.1926 pk.

662 Huolestuneisuudesta, Ilmari (J. K. Lehtinen) hyvälle veljelle (K. Manner) 27.1.1927, f. 516, op. 2, d. 981, RGASPI; Liettuasta, Vilho Niitemaa – Kalervo Hovi, *Baltian historia*. Jyväskylä 1991, 386–387.

järjestelmä. Sen mukaan oikeiston suora toiminta ei ollut välttämätöntä vaan porvaristo saattoi verhota toimiaan ”valheellisilla demokratia-fraaseilla”. Tällaiseen politiikkaan kuului se, että sosiaalidemokraatit sidottaisiin ”pääoman vankkuriin eteen” ja he pääsisivät jopa hallitukseen. Sosiaalidemokraattien tehtävänä olisi taltuttaa ja pitää kurissa työläisjoukkoja. Sosiaalidemokraatit puolestaan suostuivat siihen, koska he olivat luisuneet niin syväälle ”porvarillisen politiikan suohon”.⁶⁶³

Oulussa samanlaisiin näkemyksiin päädyttiin yleistämällä Englannin ja Ruotsin esimerkkejä – porvaristo antoi sosiaalidemokraateille hallitusohjat silloin, kun oli hoidettava erityisiä ulkopoliittisia tehtäviä tai tynnytettävä työväkeä. Suomessa sosiaalidemokraattisen hallituksen arveltiin syntyneen jälkimmäisestä syystä.⁶⁶⁴

Myös hallituksen ohjelma, jota tutkittiin tarkemmin kokoomuksen tehtyä asiasta välikysymyksen eduskunnassa⁶⁶⁵, lupasi suomalaiskommunistien mielestä lujittaa porvarillista valtaa. Se osoitti, että hallitus oli määritellyt tehtävänsä ”porvarilliselta kannalta”: ohjelmasta puuttuivat työväenluokalle tärkeät asiat – suojeluskuntien tai ”ohranan” lakkauttaminen, poliittisten vankien vapauttaminen tai kansalaisoikeuksien turvaaminen – joita SDP:kin oli vaatinut aiemmilta hallituksilta. Niitä vaatimallakin se olisi täyttänyt paikkansa vain liberaalina porvarihallituksena. Näin suomalaisen kommunismin edustajat halusivat myös torjua puheita, joiden mukaan Tannerin hallitus olisi työväenhallitus. STPV:n eduskuntaryhmän mukaan työväenhallitus ei astuisi tehtävänsä porvarien luvalla.⁶⁶⁶

Yritykset sijoittaa sosiaalidemokraattinen hallitus kapitalismin kehityksen pyörteisiin – viittaus että, se osoitti kapitalistisen järjestelmän hajoamista⁶⁶⁷ – eivät sanelleet, mitä suomalaisen kommunismin olisi tehtävä. Kaappausuhka tarjosi kuitenkin mahdollisuuden koetella hallituksessa olevia sosiaalidemokraatteja. Liettuan esimerkkiin viitaten suomalainen kommunismi patisteli heitä toimintaan fasismin vastaan ja karkottamaan sen kannattajat tärkeiltä paikoilta, vähintään puhumaan asiasta. Tavoitteena oli myös saada työläiset keskustelemaan asiasta ja ehkäisemään kaappausta. Siihen arveltiin voitavan myötävaikuttaa vaatimalla suojeluskuntien ja ”ohranan” lakkauttamista.⁶⁶⁸

Kaikilta yritys paljastaa sosiaalidemokraattien toimettomuutta ei käynyt kovin taitavasti. Tai sitten ajatus fasisisesta kaappauksesta oli vahvempi. Esimerkiksi *Poh-*

663 Millä linjalla? *TT* 2.12.1926 pk; Helsingin työväki tuomitsee sos.dem. johtajain petturiteot, *TT* 6.12.1926; keskusteluista myös Jorma Pikkarainen, *Vasemmistolaisen työväenliikkeen suhtautuminen sosialidemokraattiseen hallitukseen 1926–1927*. Suomen ja Pohjoismaiden historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 27.3.2003, 20–47.

664 Miksi hallitus sai luottamuslauseen? *PV* 19.12.1926 pk; samaa lehdessä oli sanottu jo aiemmin, Pouttu (Mauritz Rosenberg), Porvaritkin valmistavat sosialidemokraateille tietä, *PV* 19.6.1925 pk.

665 *Vp* 1926, 1838; Mauno Jääskeläinen, Vähemmistöhallitukset, kirjassa *Valtioneuvoston historia 1917–1966 I*. Helsinki 1977, 423–425.

666 *Vp* 1926, 2041–2043 (Mauritz Rosenberg); Uuden hallituksen ohjelma, *TT* 14.12.1926 pk; Paha omatunto, *TT* 16.12.1926 pk; Sos.-dem. hallituksen ohjelma, *PV* 16.12.1926 pk; Vasemmistolainen (Väinö Vuorio), Ohjelman täydentäminen, *TT* 16.12.1926, *PV* 17.12.1926 pk; Millä linjalla, *TT* 2.12.1926 pk; Radikaaliporvaristo, *TT* 12.1.1927 pk; STPV:n ekr 13.12.1926, STPV:n arkisto, KA.

667 Paha omatunto, *TT* 16.12.1926 pk.

668 Rakentaja (Väinö Vuorio), Mitä hallitus aikoo tehdä? *TT* 23.12.1926 pk; Erik Pettersson (Väinö Vuorio) tov Akille (Kullervo Manner) 24.–26.1.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI, jossa Vuorio sanoo kirjoittaneensa artikkelin; VIII. Ilm no 950 19.1.1927, Lenin, Liebknecht ja Luxemburg -juhlat (kansio 58), am, EKV, VA.

jan Voimassa todettiin fasistisen diktatuurin olevan muotoutumassa porvarillisen vallankäytön yleiseksi muodoksi. Todistelemalla fasismin voimaa Suomessa lehti teki fasistisesta vallankaappauksesta lähes väistämättömän.⁶⁶⁹

Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa nimimerkki V. L. perusteli kaappauksen todennäköisyyttä hieman toisin. Hänen mukaansa fasismi nojasi tyytymättömiin takapajuisiin väestökerroksiin. Myös Suomessa talonpoikien ja pikkuporvarien tyytymättömyys saattoi kanavoitua fasismiin ja SDP:n ”vallassaolo” myötävaikuttaa kaappauksen toteutumiseen, koska hallitus ei pystyisi poistamaan tyytymättömyyden syitä eikä ehkäisemään työväen toimintaa. Se puolestaan avaisi fasisteille vapaat kädet harjoittaa demagogiaa pikkuporvarien ja talonpoikien keskuudessa ja ratsastaa ”lujan hallitusvallan” tunnuksella. Näin kirjoitus itse asiassa vihjasi, että työväen oli pidättäydyttävä toiminnasta.⁶⁷⁰

Myös SKP:n johto oli hieman yllättynyt – se ei keksinyt syytä, mikä olisi pakottanut porvaristoa hyväksymään sosiaalidemokraattisen hallituksen. Niinpä se turvautui vanhoihin selityksiin – tarkoitus oli saada osa työväestöä tukemaan porvarillista järjestelmää ja tehdä selvä ero punaisten ja valkoisten välille. Sille oli kuitenkin selvää, mitä oli tehtävä – aluksi SKP:n politbyroo kehotti paljastamaan ”nosket entistä alastommiksi porvariston agenteiksi omien tekojensa pohjalta”. Joulun alla ohjeet täsmentyivät: tehtävänä oli paljastaa sosiaalidemokraattinen hallitus ”lahtarihallitukseksi” ja SDP:n ”johtava aines valkoisen lahtariyhteiskunnan olennaiseksi osaksi”.⁶⁷¹ Auttaakseen asiaa SKP:n johto lähetti Suomeen kaksi artikkelia, joista ensimmäinen oli Otto Ville Kuusisen kommentti sosiaalidemokraattisen hallituksen luonteeseen ja toinen puuttui selvemmin Suomessa käytyyn keskusteluun fasistisesta kaappauksesta.

Kuusinen halusi kirjoituksellaan ennen muuta torjua SDP:n ja sosiaalidemokraattisten ministereiden tapaa kuvata Tannerin hallitusta porvarillista uudistusohjelmaa ajavaksi työväenhallitukseksi. Sellaisiksi saattoi Kuusisen mukaan nimittää sosiaalidemokraattisia hallituksia Tanskassa tai Ruotsissa. Thorvald Stauningin tai Hjalmar Brantingin hallituksetkin olivat työväenhallituksia vain siinä mielessä, että järjestyneen työväestön enemmistö kannatti niitä. Ne eivät kuitenkaan ajaneet työväen vaan porvariston luokkaetuja. Suomessa näistä ehdoista ei Kuusisen mukaan toteutunut kumpikaan. Ramsay McDonalldin hallitusta Englannissa olisi sen sijaan voinut sanoa ”imperialistien uudistusohjelmaa ajavaksi työväenhallitukseksi”.

Tannerin hallitus ja Skandinavian sosiaalidemokraattien hallitukset olivat erilaisia ennen muuta siksi, että kansalaissodasta lähtien Suomessa oli vallinnut valkoinen valta. Kuusinen piti sitä ”vissinä porvarillisen vallan luokkatyypinä”, joka Suomen ohella vallitsi myös Virossa, Puolassa, Unkarissa, Romaniassa ja Bulgariassa. Hän ei kuitenkaan täsmentänyt sen eroja muihin porvarillisen vallan muotoi-

669 Taisteluun fascistien vallankaappauspuuhia vastaan! *PV* 11.1.1927; Taisteluun fasismia vastaan! *PV* 13.1.1927, jossa Oulun vaalikomitean julistus.

670 V. L., Fascismin vaara, *TT* 25.1.1927 pk; vrt. Väheneekö fasismin vaara? *PV* 28.1.1927 pk, jossa samantapainen arvio; ks. myös Erik Pettersson (Vainö Vuorio) tov. Akille (Kullervo Mannner) 24.–26.1.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI, jossa Vuorio yllättyneenä arvioi artikkelia ja mainitsi kirjoittajaksi Pentin. Se tarkoitti ilmeisesti Kössi Ilolaa.

671 Pb ht:lle (SB) 27.11. ja 20.12.1926, f. 516, op. 2, d. 941; myös SKP:n pb 19.12.1926, d. 940, RGASPI.

hin vaan tyytyi vain viittaamaan järjestelmän vaikutuksiin: Tanskassa ja Ruotsissa sosiaalidemokratia saattoi vapaampien olojen takia olla ”puoliporvarillista oppor-tunismia” tai ”täysporvarillista liberaalia reformitouhua”, valkoisen vallan maissa se oli puolestaan muuttunut valkoiseksi ja pönkitti suoraan tai välillisesti vallitsevaa järjestelmää.

Tällaisissa maissa oli silti sääntönä, että sosiaalidemokraatit eivät osallistuneet hallitustehtäviin vaan pysyivät ”lojaalina vastustuspuolueena”. Se, että koko hallitus jätettiin sosiaalidemokraattien hoitoon ensi kerran Suomessa, osoitti Kuusisen mielestä, miten paljon valkoisen Suomen porvaristo luotti SDP:n johtajiin. Toisaalta sosiaalidemokraattista hallitusta tarvittiin peittämään järjestelmän valkoisuutta. Sen paljastaminen oli puolestaan ”itsenäisen työväenliikkeen” tehtävä.⁶⁷² Näin Kuusisen artikkeli tuki kantaa, jonka lehdet ja eduskuntaryhmä olivat ottaneet hallituksen ohjelmaan.

SKP:n johto ei ollut innostunut fasistisen kaappauksen väistämättömyyttä korostavista kirjoituksista. Sen mielestä pelkkä kaappauksen mahdollisuuden pohtiminen vahvisti hallituksen asemaa.⁶⁷³ Oikaistakseen niitä SKP:n johto lähetti Suomeen kirjoituksen, jossa fasistien kaappaus nähtiin vain yhtenä mahdollisuutena – se saattoi raueta, jos sen ehkäisemiseksi ryhdyttiin toimiin. Se ei kuitenkaan saanut merkitä sitä, että ryhdyttäisiin kannattamaan Tannerin hallitusta.

Lähetetyssä kirjoituksessa, joka oli todennäköisesti Mannerin kirjoittama, Suomi rinnastettiin Baltian maihin, Puolaan, Italiaan, Unkariin, Jugoslaviaan, Bulgariaan ja Romaniaan sekä todettiin maassa vallinneen fasistisen järjestelmän jo vuodesta 1918. Sen tunnusmerkkejä olivat itsenäisen työväenliikkeen järjestelmällinen vainoaminen, ohrana, vankiloiden täyttäminen valtiollisilla vangeilla, joukkovangitsemiset ja luokkatuomiot, työväen vapauksien järjestelmällinen häiritseminen ja fasististen järjestöjen tukeminen valtion varoin.

Luonnehdinnalla ei kuitenkaan haluttu väittää, etteivätkö fasistit voineet tehdä kaappausta – fasistinen liike oli eri asia kuin fasistinen järjestelmä. Niinpä fasistisen järjestelmän hallintoa saattoi hoitaa kokoomus-, keskustalais- tai ”noskelais”hallitus. Kirjoittaja halusi ennen muuta sanoa, ettei ”noskelaisten” meno hallitukseen muuttanut järjestelmää. Samalla hän kuitenkin muistutti, että ”iltalehteläis”- ja sosiaalidemokraattisen hallituksen sortomenetelmien välillä oli käytännössä iso ero.⁶⁷⁴

SKP:n lähettämät artikkelit eivät täysin selkiyttäneet suhdetta Tannerin hallitukseen. Itse asiassa ne synnyttivät sekä lehdissä että kirjeissä uusia kommentteja.

672 Nykyisen ministeristön perusluonne, *PV* 5.1.1927, *TT* 7.1.1927; taustasta, Isä, Nykyisen ministeristön perusluonne, ei pvm., sanotaan lähetetyn 28.12.1926, f. 516, op. 2, d. 935; Pb ht:lle 27.12.1927 (pitäisi olla 1926), d. 941, RGASPI; hallituksen luonteesta, myös Valtiollinen tila ja puolueemme lähimmän ajan tehtävät, *Proletaari* huhtikuulla 1927; Se sosdemien hovipuolue, *TT* 20.7.1927 pk.

673 Esim. ((Kullervo Manner) ht:lle (Väinö Vuorio) 17.1.1927, f. 516, op. 2, d. 981, RGASPI.

674 K-i, Fascismi ja noskelaisuus meillä, *TT* 13.1.1927, *PV* 19. ja 20.1.1927; ks. myös f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI, jossa artikkeli sanotaan lähetetyn 4.1.27; K-i oli sekä SKP:n johdon kollektiivi- että myös Yrjö Sirolan nimimerkki. Kullervo Manner leimasi maaliskuussa 1927 Leningradissa puhuessaan Suomen Italiaa klassisemmaksi fasistiseksi maaksi ja totesi ”työväen miesten” olevan fasistisen maan hallituksessa, ks. Suomen noskelaihallituksesta, *Kommunisti* maaliskuu 1927.

Varsinkin kirjoitus fasismista kaipasi lisäselvityksiä. Niitä antoivat mm. Tukholmassa majailevat J. H. Lumivuokko ja Herman Hurmevaara, jotka ihmettelivät Suomen lehtien välittämää kuvaa. Kumpikin epäili, oliko tarkoituksenmukaista rinnastaa Suomi fasistisiin maihin. Lumivuokolle fasismi ei ollut kaikkea pahaakaan kuvaava yleiskäsite vaan Italiassa toteutettava järjestelmä. Hänen mielestään fasistit pyrkivät Italiassa luomaan uudenlaista valtiotyyppiä, joka nousi myös porvarillista demokratiaa vastaan. Fasismissa ei ensinnäkään ollut laillisuutta eikä lakeja noudatettu siten kuin porvarillisissa maissa ainakin näennäisesti tehtiin. Fasistinen järjestelmä ei liioin suvainnut yleisen äänioikeuden mukaisesti valittua parlamenttia, kokoontumisvapautta tai työväen luokkataistelujärjestöjä. Muihin se suhtautui menetelmällä ”nyrkki silmään tai nirri pois”.

Väkivallasta ja laittomuudesta huolimatta Suomessa oli muodollinen demokratia, työläisillä äänioikeus, kokoontumis- ja puhevapaus. Lumivuokko pitikin parempana sanoa, että Suomi oli ”lahtarien ja valkoisen terrorin maa, mutta ei vielä sellaisenaan fasismien maa”. Hurmevaaran mielestä Suomessa puolestaan vallitsi ”valkoinen sortokomento”, jossa oli ”fasistisia tendenssejä”. Summittaiset rinnastukset eivät heistä olleet paikallaan, sillä se heikensi taistelua fasismia vastaan – sen vaara saattoi tulla Suomessakin vakavaksi.

Lumivuokko ei opettanut kirjeessään vain fasismien määrittelyä vaan myös suhtautumista sosiaalidemokraattien hallitukseen. Hän arveli suuren osan teollisuustyöväestöstä suhtautuvan siihen aluksi odottavasti. Siksi hallitusta ei pitänytkaan sanoa ilman tekoja fasistiseksi tai fasistien reserviksi. Norjan kokemuksiin viitaten Lumivuokko opetti, ettei suoralla ja selväsanaisella haukkumisella vakuutettu työläisiä – Martin Tranmaelin leimaamista petturiksi ei ollut hyväksyttävä.⁶⁷⁵

Julkisuudessa lähetetyn fasismi-kirjoituksen näkemyksiä täsmensi ja oikaisi nimimerkki M. S. eli uunituore Lenin-koulun oppilas Hannes Mäkinen. Häntä ei täysin miellyttänyt Suomen luonnehtiminen fasistiseksi, sillä hän palasi tutumpaan ”valkoinen komento” -muotoiluun. Mäkinen ei pitänyt fasistista kaappausta todennäköisenä, mutta sisä-, ulko- tai talouspoliittisista syistä saattoi silti syntyä tilanne, joka saisi fasistit yrittämään valkoisen komennon muuttamista vieläkin häikäilemättömämmäksi. Koska hallitus ei tehnyt mitään fasistisia järjestöjä vastaan, työväen oli turvattava omiin voimiinsa. Sen oli myös muistettava, että ”fascisteja” eivät olleet vain sellaisiksi itseään nimittävät – myös fasistien puolustajat olivat fasisteja, jotka oli paljastettava.⁶⁷⁶

Toinen Lenin-koulun oppilas Ville Honkanen puolestaan tarkasteli sosiaalidemokraattisen hallituksen syntyä senhetkisestä maailmanpoliittisesta tilanteesta. Englannin tappiot Kiinassa olivat voimistaneet kaikkien maiden porvarien toivomusta Neuvostoliiton kukistumisesta. Honkanen pitikin Tannerin hallitusta osana Englannin Neuvostoliittoa vastaan luomaa saartorengasta ja tulevaa sotaretkeä.⁶⁷⁷

675 Henrik (J. H. Lumivuokko) ht Akille (Kullervo Manner) 19.1.1927, saatu 24.1.1927, f. 516, op. 2, d. 981; Hansson (Herman Hurmevaara) toveri Rauhalle (Jaakko Kivi) 20.1.-27.1.1927, d. 987, RGASPI.

676 M(atti).S(tein)., Katto on poudalla paikattava, *TT* 4.2.1927 pk; myös Väheneekö fascismien vaara? *PV* 28.1.1927 pk, jossa korostettiin kuitenkin enemmän kaappausten mahdollisuutta.

677 E(er)o (Ville Honkanen), Sodan vaaraa vastaan, *TT* 3.2.1927 pk; E(er)o, Mikä kiirehtää imperiaalistejä sotaan, *TT* 1.3.1927 pk; E(er)o, Imperialistit renkeinsä – ja työväenluokka, *TT* 21.4.1927.

Epäselvyyttä hallituksen luonnehdinnassa osoitti silti vielä maaliskuussa Helsingissä pidetty työväen kokous, joka varmuuden vuoksi julisti hallituksen olevan ”valkoisia, militaristisia, työväelle vihamelisiä ja fasistisia menettelytapoja suosiva sortohallitus”.⁶⁷⁸

Artikkelien sanomasta huolimatta SKP:n johto ei ollut aivan varma, ettei oikeistokaappausta voisi tapahtua, sillä tammikuun alussa se määrätti yhdeksi kuudesta lähimmästä tehtävästään pysyvän agitaation ”kailalaisten” kaappaushankkeiden valmistelua ja mahdollisuutta vastaan. Se ei kuitenkaan halunnut, että uhkaa liioiteltaisiin, koska se hyödyttäisi vain SDP:n johtajia.⁶⁷⁹

SKP:n johdon Ruotsiin julkaistavaksi lähettämät Viipurin suojeluskuntapiirin päiväkäsky ja kiertokirje, jotka se oli saanut venäläisiltä, saattoivat liittyä pelkoon ”fasistikaappauksesta”. Mutta se saattoi myös olla toimenpide, jonka yhteyttä Tannerin hallitukseen ei enempää mietitty.⁶⁸⁰ Politbyroo korosti kuitenkin, ettei lehden pitänyt antautua keskusteluun päiväkäskyn tai kiertokirjeen juridisesta pitävyydestä, vaan kyseltävä asiaa hallitukselta.⁶⁸¹

Kaappauspelko eli SKP:n johtajien mielissä, sillä eduskuntavaalien alla politbyroo varotteli Suomen byrooa ”lahtarien mahdollisesta hyökkäyksestä”, jonka se arveli voivan tapahtua, jos sosialistinen työväki voitaisi vaaleissa huomattavasti.⁶⁸²

HALLITUKSEN ”ANSIOLISTAT”

Epäselvyys hallituksen syntytaustasta ja luonteesta vaikeutti käytännön toimia. SKP:n johto yritti ratkaista sitä vaatimalla joukkoliikettä toisaalta sosiaalidemokraattista hallitusta vastaan niissä kysymyksissä, joissa se suojeli vallitsevaa järjestelmää, sekä toisaalta sotahankkeita ja fasistisia vallankaappausjuonia vastaan. Se oli tyytymätön siihen, missä määrin työläiset olivat liikehtineet hallituksen synnyntakia ja arveli sen aiheuttaneen lumousta, joka loisi odottamismielialaa ja halua neuvotella hallituksen kanssa joukkojen mobilisoinnin sijasta. Huhtikuun alussa se katsoikin, että mahdolliset virheet olisivat ”äkkijyrkkä passiivisuus” – ei kiinnitetäisi riittävästi huomiota joukkoliikkeen luomiseen – tai ”legaalisuuden harha” – tuettaisiin hallitusta.⁶⁸³

Suomessa olevilla johtomiehillä ei ollut mitään joukkokokouksia vastaan. Pikkeminkin he tunsivat huolta samoista asioista.⁶⁸⁴ Käytännön toimia hidasti luul-

678 Helsingin työväestöllä oli eilen onnistunut ja suuri joukkokokous, *TT* 16.3.1927.

679 SKP:n pb 2.1.1927, f. 516, op. 2, d. 940; ks. myös Pb ht:lle (SB) 3.1.1927, d. 987, RGASPI.

680 Asiakirjojen alkuperästä ja lähettämisestä Ruotsiin, SKP:n siht 19.1.1927, d. 889; Pb ht:lle (SB) 24.1.1927, d. 987, RGASPI. Kummassakaan yhteydessä ei kirjattu mitään julkaisemisen tavoitteista; kiertokirjeestä ja sen synnyttämistä reaktioista, Martti Ahti, *Kaappaus? Suojeluskuntaselkkaus 1921, Fascismin aave 1927, Mäntsälän kapina 1932*. Keuruu 1990, 81–101.

681 Pb ht:lle 14.2.1927, f. 516, op. 2, d. 987; SKP:n pb 16.2.1927, d. 940, RGASPI.

682 SKP:n pb 11.7.27, f. 516, op. 2, d. 940; Pb ht:lle 15.7.1927, d. 987, RGASPI.

683 Tehtävnmääritylistä ja tilannearvioista hallituksen suhteen, esim. (Kullervo Manner) hv:lle (Ilmari) (J. K. Lehtinen) 10.1.1927; Aki (Kullervo Manner) ht:lle (Pettersson) (Väinö Vuorio) 21.2.1927; Ilmari (J. K. Lehtinen) hyvälle veljelle (Kullervo Manner) 27.1.1927, f. 516, op. 2, d. 981, RGASPI; Valtiollinen tila ja puolueemme lähimmän ajan tehtävät, *Proletaari* huhtikuulla 1927.

684 Erik Pettersson (Väinö Vuorio) tov Akille (Kullervo Manner) 24.–26.1.1927, f. 516, op. 2, d. 987; L. Valta (Arvo Tuominen) kunnon toveri Akille (Manner) 8.3.1927, d. 981, RGASPI.

tavasti eniten se, että SKP:n johto yritti saattaa työläisten kokoukset liikkeelle ”alhaalta”, puoluelinjaa myöten. Siitä ei tullut mitään. Toiminta vilkastui vasta julkisten järjestöjen – ammatillisten keskusneuvostojen, työväen paikallisjärjestöjen tai vaalijärjestöjen – ryhdyttyä toimeen.⁶⁸⁵

SKP:n johdon moitteiden taustalla oli myös kuvitelma siitä, että sosiaalidemokraattisen hallituksen aikana voitaisiin lujittaa omaa toimintaa, koska hallitus ei voisi esiintyä räikeästi työläisiä vastaan. SKP:n johto haaveilikin laajoista joukko-liikkeistä työttömien, valtiollisten vankien ja poliittisesti vainottujen puolesta. Hannes Mäkinen puolestaan intoili Saksan punaisten rintamataistelijoiden liiton kyvystä ajaa ”fascistit pois kaduilta kiekumasta” ja toivoi mielenosoitusten ja kaikkien työläiset kokoavien fasismin vastustamiskomiteoiden pitävän Suomessa fasismin kurissa.⁶⁸⁶ Näitä toiveita vasten kokoukset, joita järjestettiin työväentaloissa, saattoivat näyttää vaatimattomilta.

Kokouksia oli järjestetty eri puolilla maata heti hallituksen synnyttyä. Joulutammikuussa järjestetyissä kokouksissa hallitukselle esitettiin vaatimuksia erityisesti väkivaltakoneiston poistamisesta, poliittisten vankien vapauttamisesta tai kehoitettiin sitä jatkamaan neuvotteluita Neuvostoliiton kanssa hyökkäämättömyyssopimuksen solmimiseksi.⁶⁸⁷ Sen jälkeen mielenilmaisut hiipui elpyäkseen uudelleen maaliskuuhuhtikuussa. Keväällä kokousten lausumat saivat toisen luonteen – niissä alettiin luetella tekoja, joiden katsottiin osoittavan suomalaisen kommunismin väittämät hallituksen porvarillisesta luonteesta oikeiksi.⁶⁸⁸ Vaasan paikallisjärjestö esimerkiksi väitti, että hallitus ”suorastaan kammoo sellaisia otteita, joista olisi työväelle hyötyä”⁶⁸⁹. Myös lehdet alkoivat julkaista hallituksen ”ansiolistoja”.⁶⁹⁰ Näin hallituksen paljastaminen muuttui kyselystä julistamiseksi.

Suomalaisen kommunismin johtajat eivät kuitenkaan saaneet liikehdinnästä jatkuvaa, vaan hallituskysymystä käsiteltiin säännöllisesti vain suurimmissa päivälehdissä. Edes kesän vaalikamppailun aikana viittaukset hallituksen tekoihin eivät olleet Kuopion, Tampereen tai Vaasan lehdissä tärkeitä.

Kokoukset ja lehdet yleistivät mielellään hallituksen yksittäisistä teoista periaatteellisia luonnehdintoja. Hallituksen päätös myöntää poikkeuksia 8-tuntiseen työpäivään sai Helsingin työläiset väittämään, että hallitus ajoi työnantajakapitalistien

685 Puoluelinjasta, L. Valta (Arvo Tuominen) kunnan toveri Akille (Kullervo Manner), ei pvm, saatu 8.3.1927, d. 981, RGASPI.

686 SKP:n pb 19.12.1926, f. 516, op. 2, d. 940; Pb ht:lle (SB) 20.12.1926 ja 27.12.1927 (pitäisi olla 1926), d. 941; (Manner) hv:lle (Ilmari) (J. K. Lehtinen) 10.1.1927, d. 981, RGASPI; M(atti).S(tein). (Hannes Mäkinen), Katto on poudalla paikattava, *TT* 4.2.1927 pk; myös Valtiollinen tila ja puolueemme lähimmän ajan tehtävät, *Proletaari* huhtikuulla 1927.

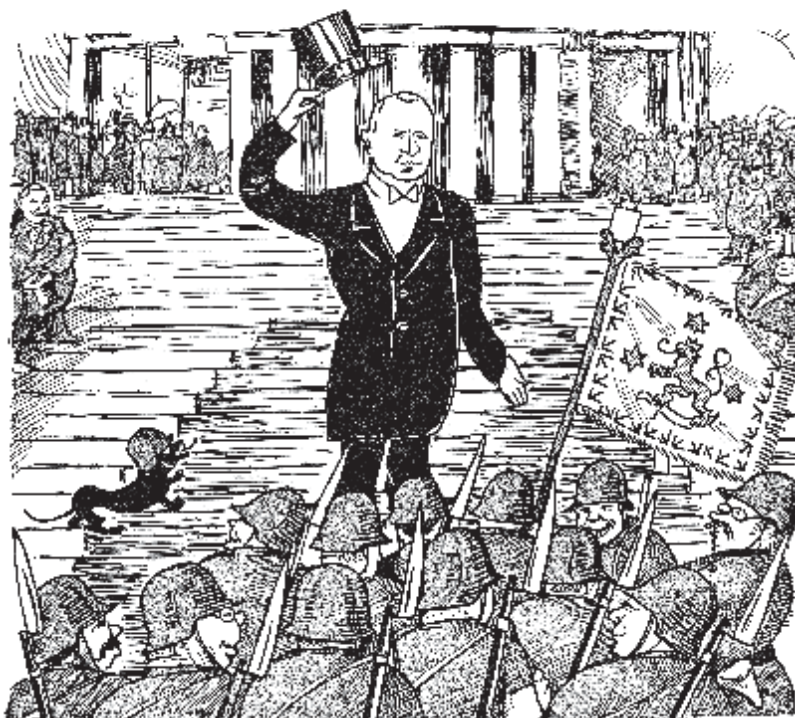
687 Hallituksen toimenpiteet työläisten arvosteltavana, *PV* 8.1.1927; Taisteluun fascismia vastaan! *PV* 13.1.1927; Vaasan työväki keskustelemassa uhkaavan fascismivaaran johdosta, *TÄ* 17.1.1927.

688 Esim. Helsingin työväestöllä oli eilen onnistunut ja suuri joukkokokous, *TT* 16.3.1927; Rakennustyöläiset lausuneet käsityksensä sos.-dem. hallituksen edesottamuksista, *TT* 28.3.1927; Työläiset vaativat sosdem hallitukselta ratkaisevia toimenpiteitä poliittisten vankien vapauttamiseksi kuritushuoneesta, *TT* 5.4.1927, jossa kerrottiin Helsingin tp:n järjestämästä työläisten yleisestä kokouksesta; Sosdemit ajavat hallituksessa työnantajakapitalistien asiaa, *TT* 12.4.1927.

689 Porvarillinen yhteiskuntajärjestelmä työväen arvosteltavana, *TÄ* 1.4.1927; Sosdem hallituksen toimet työläisten arvosteltavana, *TÄ* 8.4.1927.

690 Ansioluettelu jatkuu, *SaT* 3.2.1927 pk; Kapitalistien asialla, *SaT* 10.2.1927 pk; Helsingin ak:n vappujulistus, Helsingin työväelle, *TT* 27.4.1927; Kapitalistinen hallitus se on, *TT* 8.9.1927 pk.

Hyvien voimien yhteisriialama

Suojeluskuntaparaatin vastaanotto sai merkittävän sijan Väinö Tannerin sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen syntilistassa. (Tuisku 31.5.1927)

asiaa.⁶⁹¹ Hallituksen talouspolitiikka synnytti luonnehdintoja porvarien tai tehdasherrain rengistä, joka suojasi näiden riistoetuja tai huolehti kapitalistisen talouden elvyttämisestä.⁶⁹²

Päätös ryhtyä rakennuttamaan kahta ”vedenalaista”, koska eduskunta oli myöntänyt niihin määrärahat, osoitti suomalaisen kommunismin jäsenille, että sosiaalidemokraatit olivat luopuneet aiemmista vaatimuksistaan vähentää sotamenoja. Hallituksen teot synnyttivät käsityksen, että senhetkinen sosiaalidemokratia oli ”panssarisosialismia”, joka oli ryhtynyt suostuttelemaan työtätekeviä puolustamaan kapitalismia puhumalla isänmaan puolustamisesta.⁶⁹³

Pääministeri Väinö Tannerin valmius vastaanottaa suojeluskuntaparaati⁶⁹⁴ katsottiin jatkoksi SDP:n aiemmille puheille suojeluskuntain muuttamisesta armeijan

691 Rakennustyöläiset lausueet käsityksensä sos.-dem. hallituksen edesottamuksista, *TT* 28.3.1927; Sosdemit ajavat hallituksessa työnantajakapitalistien asiaa, *TT* 12.4.1927.

692 Työnraataajat, punalippujen juurelle! *TT* 23.4 ja *PV* 24.4.1927; Sos.-dem. johtajat tehdasherrain renkinä, *SaT* 3.5.1927; Sos.-dem. johtajat nöyrinä, *SaT* 18.6.1927; Tulevissa vaaleissa on entisestään selvempänä vain kaksi rintamaa, *TT* 28.6.1927.

693 Esim. Panssarisosialismia, *PV* 29.1.1927 pk; Esko Turpeinen, Siis tannerilaisia vedenalaisia! *PV* 29.1.1927; Oliko laivasto-ohjelman toteuttaminen välttämätöntä, *PV* 30.1.1927 pk; hallituksen toimista, Paavolainen 1984, 112–113.

694 Paavolainen 1984, 120–127.

reserviksi. Tekoa pidettiin kuitenkin ”ennätyksenä siinä julkeudessa ja häikäilemättömyydessä, jolla sos.-dem. herrat ... ovat porvaristoa palvelleet”.⁶⁹⁵ Hallituksen muiden tekojen kanssa se vahvisti näkemystä sosiaalidemokraattien voimakkaasta sitoutumisesta varustautumiseen.⁶⁹⁶

Varustautuminen liittyi puolestaan läheisesti ulkopoliittikkaan. SKP:n johtohenkilöt katsoivat jo hallituksen synnyn liittyvän sotavalmisteluihin, mutta lehdissä ja kokouksissa kehoitettiin hallitusta jatkamaan marraskuun lopulla 1926 katkenneita neuvotteluja hyökkäämättömyyssopimuksesta Neuvostoliiton kanssa.⁶⁹⁷ Hallituksen toimet – varovainen suhtautuminen neuvotteluihin, yhteydet Baltian maihin ja Ruotsiin, aktiivisuus Kansainliitossa turvallisuustakuukysymyksissä – sekä pääsy Kansainliiton neuvostoon tulkittiin suomalaisen kommunismin lehdissä varsin pian haluttomuudeksi keskustella Neuvostoliiton kanssa ja pyrkimykseksi luoda sen vastaista rintamaa ”läntisten suurvaltain politiikan mukaisesti”.⁶⁹⁸

Varsinkin SKP:n johdon kirjoituksissa ulkopoliittikasta tuli kesän 1927 jälkeen Tannerin hallituksen keskeisiä syntejä.⁶⁹⁹ Ulkopoliittisten kysymysten merkitys lisääntyi, kun Neuvostoliitto koki keväällä 1927 takaiskuja Kiinassa Kuomingangpuolueen rikottua välinsä kommunisteihin sekä Euroopassa, kun Englanti katkaisi diplomaattisuhteet toukokuussa. Moskovan valtasi hyökkäyspelko, jota se itse myös liioitteli ja lietsoi.⁷⁰⁰ Sodanvaara ja Neuvostoliiton puolustaminen nousivat tuolloin myös keskeisiksi teemoiksi Kommunistisessa internationaalissa ja sen jäsenpuolueissa.⁷⁰¹

Heinäkuun alussa SKP:n politbyroo tulkitsi Tannerin hallituksen toimien merkitsevän Suomen vetämistä ”eturintamaan” Neuvostoliittoa vastaan. Se halusi nostaa sodanvaaran ja Suomen osallistumisen Englannin suunnitelmiin keskeiseksi paljastusemaksiksi.⁷⁰² Niin ei käynyt, mutta puheet vahvistivat Tannerin hallituksen ulkopoliittikan tarkastelua Neuvostoliiton suojelemisen perspektiivistä. Viittaukset

695 Päällelyöjä, Toukokuun 16 p:n häpeämätön opetus, *PV* 29.5.1927; Sosdem Tanner ”tervehti sotaväkeä, suojeluskuntajoukko-osastoja sekä paljastetuin päin niiden lippuja”, *TT* 17.5.1927; Sosdem. herrat tekemässä kunniaa Mannerheimille ja suojeluskunnille, *SaT* 17.5.1927; Sosdemien suhde suojeluskuntiin, *TÄ* 18.5.1927 pk; Esko Turpeinen, Tarkastelemme, *PV* 22., 24. ja 26.5.1927.

696 Sodan vastustaja, Talonpoika ja sotapuolueet, *PV* 26.6.1927 pk.

697 K. S., Mitä merkitsee hyökkäämättömyyssopimus, *TT* 3.2.1927; Turvasopimuksen merkitys kansalle, *SaT* 22.1.1927 pk; neuvotteluista, Keijo Korhonen, *Naapurit vastoin tahtoaan. Suomi neuvostodiplomatiansa Tartosta talvisotaan I. 1920–1932*. Lahti 1966, 142–148; Paavolainen 1984, 98–105.

698 Sos.-dem. hallitusko ottaa toteuttaakseen Holstin ohjelman, *TT* 26.2.1927; E-o, Imperialistit renkeinsä ja – työväenluokka, *TT* 21.4.1927; Sos.-dem. hallitus ja ulkopoliittikka, *PV* 19.7.1927 pk; Hallituksen ulkopoliittikka, *SaT* 21.7.1927 pk; Sodan vastustaja, Toimintaan sodanvaaraa vastaan! *TT* 6.10.1927; hallituksen ulkopoliittikasta, Korhonen, 151–155, 163–167; Soikkanen 1975, 460–465; Jääskeläinen 1977, 427–428.

699 Esim. I-ri (J. K. Lehtinen), Suomen noskelaiset – imperialismin rengit, *Proletaari* syyskuulla 1927; Noskelaisen ”diplomatian” voitto, *Proletaari* loka-marraskuulla 1927.

700 Esim. Korhonen, 162–163; Robert C. Tucker, *Stalin in Power. The Revolution from Above, 1928–1941*. New York, London 1992 (1990), 74–76.

701 McDermott and Agnew, 70–71; ks. myös Pb (SB:lle) 9. ja 10.7.1927 no 22, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

702 Pb (SB:lle) 9. ja 10.7.1927 no 22, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI; Valkoinen Suomi Englannin sotahankkeitten etunensä, joka on SKP:n ja SKNL:n kk:n heinäkuussa 1927 julkaisema 8-sivuinen lehtinen, erit., 1–5.

mahdollisen sodan rasitukseen Suomen työväestölle ja varustautumisen kalleuteen jäivät Neuvostoliiton suojelemisen jalkoihin. Syksyllä Helsingissä järjestetyssä kokouksessa puhuttiin sentään Suomen puolueettomuudesta tulevan sodan pyörteisä: se todettiin mahdottomaksi, koska maan porvaristo ja sosiaalidemokraattinen hallitus hävittivät sen.⁷⁰³

Suomalaiskommunistit pitivät hallitusohjelman sosiaalipoliittisia esityksiä myönteisinä, mutta niidenkin moitittiin rajoittuvan vain valmisteluun.⁷⁰⁴ Asenne ei myöhemmin keväällä ollut senkään vertaa myönteinen: hallituksen esityksessä sairausvakuutuslaiksi ei ollut mitään periaatteellista eroa aiempiin esityksiin, sillä työläisten olisi pitänyt maksaa puolet kustannuksista. Sama puute nähtiin esitykseen liitettyssä äitiysvakuutuksessa, jota pidettiin myös liian kapeana.⁷⁰⁵ Myös hallituksen talouspolitiikkaa moitittiin rakenteeltaan aiemmankaltaiseksi. Budjettiesityksestä myönnettiin tosin, että tulliverotusta oli ”kevennetty höyhenellä” ja tuloverotuksen uudistamisessa otettu eteenpäin ”kukon askel”. Uudistukset eivät kuitenkaan merkinneet sitä, että budjetti olisi poikennut rakenteeltaan aiemmista, koska sotakulut nousivat samalle tasolle.⁷⁰⁶

Läheisemmin suomalaisen kommunismin jäsen- ja kannattajakuntaa kosketti hallituksen asenne poliittisiin vankeihin. Mahdolliset ajatukset suurista muutoksista haihtuivat hallituksen armahdusesitykseen, joka tyytyi poistamaan ehdonalaisen ja palauttamaan kansalaisluottamuksen vuoden 1918 tapahtumista tuomituille ja jo vapautuneille henkilöille. Ratkaisu osoitti, että hallitus ei halunnut rikkoa aiemmissä armahduspäätöksissä muodostunutta linjaa⁷⁰⁷. Vielä vähemmän se yritti puuttua vuoden 1918 jälkeen poliittisista syistä vangittujen ja tuomittujen rangaistuksiin. Lehdissä ja kokouksissa esitystä pidettiin luopumisena SDP:n aiemmista vaatimuksista ja asettumisena porvarillisen ”tippa-amnestian” tai jopa ”porvarillisen luokkavainopolitiikan” kannalle.⁷⁰⁸

Hallituksen syntien painottuminen väkivaltakoneistoon, poliittisiin vankeihin ja ulkopoliittikkaan osoitti, että suomalaisen kommunismin edustajat eivät mietti-neet kovin paljoa, kenelle he hallituksen luonnetta paljastivat. Tarttumalla asioihin, jotka koskivat pääasiassa oman liikkeen jäseniä ja kannattajia, suomalainen kommunismi myös käänsi paljastamisen hyökkäyksestä suojautumiseksi.

703 Esim. Sos.-dem. hallitus ja ulkopoliittikka, *PV* 19.7.1927 pk; Sodan vastustaja, Toimintaan sodanvaaraa vastaan! *TT* 6.10.1927; Sotakiikhoilijoiden ja heidän apuriensa sotapuuhat tuomi-taan, *TT* 8.10.1927; suhteesta ulkopoliittikkaan myös Pikkarainen, 125–143.

704 Uuden hallituksen ohjelma, *TT* 14.12.1926 pk; Sos.-dem. hallituksen ohjelma, *PV* 16.12.1926 pk; esityksistä, Soikkanen 1975, 448–449; Paavolainen 1984, 128.

705 Esim. Sairausvakuutus, *TT* 21.2.1927; Rakennustyöläiset lausuneet käsityksensä sos.-dem. hallituksen edesottamuksista, *TT* 28.3.1927; Työläisnaiset vaativat äitiysvakuutusta valtion ja työnantajain kustannuksella, *TT* 20.4.1927; Martta Lehtonen, Sosialidemokraattien kanta äitiysvakuutuskysymyksessä, *TT* 28.6.1927.

706 Talousarvio, *TT* 16.8.1927 pk; Kaksiteräisiä reformeja, *PV* 16.8.1927 pk; Tannerin talousarvio, *TÄ* 19.8.1927 pk; Kumpiko se on? *PV* 20.8.1927 pk; Budjetti, *PV* 30.11.1927 pk.

707 Jaakko Paavolainen, *Vankileirit Suomessa 1918*. Helsinki 1971, 313.

708 Esim. Valtiollisten vankien asia, *TT* 26.1.1927 pk; Amnestia, *TT* 3.2.1927; Sos.dem. hallituksen amnestiapuheet, *TÄ* 4.2.1927 pk; Hallituksen amnestiaesitys, *PV* 22.3.1927 pk; Sosialidemokraatit ja valtiolliset vangit, *TT* 26.3.1927 pk; Tippa-amnestia, *TT* 12.4.1927 pk; Pikkarainen, 88–99; hallituksen esityksestä, Jääskeläinen 1977, 428.

Tannerin hallitus olisi tarjonnut mahdollisuuden hyödyntää SDP:n piirissä olleita mielipide-eroja hallitukseen osallistumisesta.⁷⁰⁹ Käsitukset kaikkien sosiaalidemokraattien vääräoppisuudesta olivat kuitenkin niin vahvat, että lehdissä ei yritetty tarttua polemiikkiin, jonka suojeluskuntaparaatin vastaanotto synnytti SDP:ssa, vaan pääministeri Tannerin toiminta julistettiin koko puolueen teoksi.⁷¹⁰ Näin SKP:n Suomen byroon mietiskely mahdollisuudesta saada joukot vaatimaan Tannerin erottamista SDP:sta ei muuttunut käytännöksi.⁷¹¹

Vain harvoissa yhteyksissä sosiaalidemokraattisia työläisiä ajateltiin hieman enemmän. Väinö Vuorion *Idässä ja Lännessä* julkaisemassa näytelmässä pantiin ensin sosiaalidemokraattiset työläiset esittämään käsityksiään siitä, mitä hallitus tekisi ja mitä se ei ainakaan tekisi. Loppunäytöksessä heidän silmänsä sitten avautuivat, kun he huomasivat, mitä hallitus todella teki. Vuorion varmuutta sosiaalidemokraattisen hallituksen toimien luonteesta todisti se, että hän lupasi kommunistin rupeavan sosiaalidemokraatiksi, jos hallitus ei rakentaisi sotalaivaa.⁷¹²

Kaarlo Luodon eduskuntavaaleihin kirjoittama revvy *Työväenhallitus* pilkkasi sen sijaan suoraviivaisesti hallituksen määräyksiä työpäivän lyhentämisestä, puhe- ja kirjesensuurin lopettamisesta sekä avustusten jakamisesta. Luoto pyrki myös hyödyntämään perinteistä herravihaa ja -pilkkaa. Se ivasi hallituksen mukautumista vallitseviin ajattelutapoihin ja pilaili ministerien halulla olla herroja. Sotaministeri Kalle Heinosen tuntoja kuvattiin näin:

”Mä olen suuri herra nyt,
syön paistit valtion,
ja kenraalitkin pyntätyt
suo mulle huomion.
Nyt suojelijain rakkaus
on hengestäni vakuutus
ja isä Kalleks lotat nää
jo mua nimittää.

Oot onnellinen Suomi,
kun asees kasvaa vaan.
Se suurin onkin huoleni,
elollein arvon saan.
Kun valvon pyssyis paukuntaa
ja sotalaivan sauhuntaa,
ja manööverit elelen
rikkaiden lottien.”⁷¹³

709 Esim. Soikkanen 1975, 449–451, 454–455.

710 Sos.-dem. puolue hovipuolueena, *PV* 29.7.1927; Päällelyöjä, Toukokuun 16 p:n häpeämätön opetus, *PV* 29.5.1927; ks. myös Oliko sos.-dem. puolueoimikunnalla kaksi kantaa suojeluskuntaparaatin vastaanotosta?, *PV* 12.6.1927 pk; Topias, Kavahta köyhä kansa sos.-dem. johtajia!, *PV* 1.7.1927; Kiusallista, *PV* 31.7.1927 pk; polemiikista SDP:ssa, Soikkanen 1975, 454–455.

711 I(lmari). (J. K. Lehtinen) ht:lle, ei pvm, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

712 Ernest Asp (Väinö Vuorio), *Silmät auki*, *I&L* 15.3.1927.

713 *Työväenhallitus*, I-näytöksinen revvy, kirjoittanut Kaarlo Luoto, laulusakit (kansio 201), am, EKV, VA.

Vaalitilaisuuksissa ja sen jälkeen esitetyillä näytelmillä ja lauluilla oli huomattava merkitys siihen, millaisen kuvan suomalaisen kommunismin kannattajakunta sai Tannerin hallituksesta. Varsinkin kesällä 1927 alkunsa saaneet lauluryhmät antoivat ainesta siihen. Jo ensimmäisen lauluryhmän Meijän poikien ensimmäinen laulu kyseli, ”mikä on tämä työväenhallitus, ketä palvelee tämä kummitus”. Myöhemmissä lauluissa ei enää kysely vaan tuomittiin hallituksen aikaansaannokset.⁷¹⁴

VÄLIKYSYMYKSIÄ?

Hallituksen ”paljastaminen”, moittiminen ja pilkkaaminen olivat eri asia kuin sen kaataminen. STPV:n eduskuntaryhmä sanoi hallituksen synnyttyä suhtautuvansa siihen kuten muihinkin porvarillisiin hallituksiin ja määrittävänsä kantansa kuhunkin kysymykseen erikseen – hallitus saisi tukea, jos se toimisi työväen etujen mukaisesti.⁷¹⁵ SKP:n sihteeristö puolestaan antoi ohjeeksi, ettei hallituksen asemaa saanut helpottaa.⁷¹⁶

Eduskuntaryhmä ei kuitenkaan voinut ratkaista kantaansa hallitukseen pelkäämällä sen perusteella, toimiko se ”työväen etujen mukaisesti”. Sen oli ajateltava myös muiden poliittisten ryhmien suhtautumista. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* jopa kirjoitti hallituksen ohjelmaa kommentoidessaan, ettei vasemmistolainen työväki voinut liittoutua ”mustien porvarien” kanssa kaatamaan sosiaalidemokraattien hallitusta, vaikka sitä ei pitänyt kannattaa mihin hintaan hyvänsä⁷¹⁷.

Eduskuntaryhmä suhtautui hyvin varovaisesti välikysymysten tekemiseen, koska ne saattaisivat vaarantaa hallituksen aseman. Ennen kesän eduskuntavaaleja sillä ei ollut voimaakaan saada yksinään välikysymystä eduskunnan käsittelyyn. Maaliskuussa ryhmä tosin mietti kysymyksen tekemistä poliittisten vankien huonosta asemasta, mutta päätti äänestyksen jälkeen vain lähettää ryhmän lähetystön oikeusministerin luo.⁷¹⁸

Myöhemmin hallitusta painostettiin oikeusministeri Väinö Hakkilalle tehdyllä esityksellä poliittisten vankien aseman parantamisesta sekä esityksellä armahduksen myöntämisestä poliittisille vangeille itsenäisyyden 10-vuotisjuhlien kunniaksi. Jälkimmäisellä yritettiin myös osoittaa sosiaalidemokraattien puheiden ja tekojen välistä ristiriitaa.⁷¹⁹ Sen pohjana oli *Sosialidemokraatin* lokakuun puolivälissä esittämä ajatus, että Suomen tulisi seurata muiden oikeusvaltioiden tapoja ja julistaa itsenäisyyden merkkipäivänä yleinen poliittisia rikollisia koskeva armahdus.⁷²⁰

714 Työväenhallitus, Ilpo Saunio – Timo Tuovinen, *Edestä aattehen. Suomalaisia työväenlauluja 1890–1938*. Helsinki 1978, 196–198; Oli kerran työväenhallitus, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvulta; Suojärven poikien laulu, KSL:n työväenlaulujen keräys, ohjelmatoiminta, KA.

715 STPV:n ekr 13.12.1926, STPV, KA; Vp 1926, 2041–2043 (Mauritz Rosenberg); myös Oulun työläisten kokous, PV 14.12.1926.

716 SKP:n siht 24.1.1927, f. 516, op. 2. d. 889, RGASPI.

717 Paha omatunto, TT 16.12.1926 pk.

718 STPV:n ekr 10.3.1927, STPV:n arkisto, KA; Pikkarainen, 144.

719 Nykyisenkin hallituksen aikana on poliittisten vankien asema huonontunut, TT 19.10.1927, jossa kerrottiin eduskuntaryhmän esityksistä; STPV:n ekr 13.10. ja 10.11.1927 ja ekr:n vv 10. ja 13.10. sekä 7. ja 10.11.1927, STPV:n arkisto, KA; Vapauttaminen, TT 7.11.1927 pk; Vp 1927, 809–810.

720 Yleinen amnestia, SS 15.10.1927 pk.

Voimakkaammin STPV:n eduskuntaryhmä ehdisti hallitusta Suojärven talonpoikien lahjoitusmaakiistassa. Suojärven lahjoitusmaat oli saatu 1700-luvulla lahjaksi Venäjän vuorihallinnolta jaettavaksi alueen talonpojille. 1920-luvulla kiisteltiin ennen muuta siitä, saivatko muutkin omistaa alueen tiloja. Hallitus oli vuonna 1921 kieltäytynyt luovuttamasta perintökirjoja tiloille, jotka olivat yhtiöiden tai vieraspaikkakuntalaisten hallussa. Helmikuussa 1927 korkein oikeus päätyi kuitenkin päinvastaiseen kantaan.

Se oli vastoin sosiaalidemokraattien edellissyksynä esittämää kantaa. Tannerin hallitus yritti maaliskuussa 1927 ratkaista asiaa esittämällä, että ilman perintökirjaa jääneet tilat palautettaisiin valtiolle korvausta vastaan. Hävittyään esityksen niukasti hallitus päätyi syyskuun alussa siihen, että korkeimman oikeuden päätös velvoitti sitä myöntämään perintökirjat niitä vaativille yhtiöille ja yksityisille.⁷²¹

Suomalaisen kommunismin edustajien mukaan päätöksen toteutus oli jyrkässä ristiriidassa lahjoitusmaiden alkuperäisen tarkoituksen kanssa – maat oli lahjoitettu käytettäväksi alueen talonpoikaisväestön taloudellisen aseman kohentamiseen. Ratkaisulla hallituksen katsottiin haudanneen talonpoikien oikeudet, joita oli ryhdyttävä kaivamaan haudastaan pakkoluovuttamalla lahjoitusmaat valtion hallintaan ja luovuttamalla ne sen jälkeen korvauksetta Suojärven talonpojille.⁷²²

Eduskuntaryhmän ja lehtien edustajat näkivät, että hallitus mukautui oikeuden tekemään ratkaisuun. He eivät kuitenkaan kyenneet esittämään vaihtoehtoisia ratkaisuja korkeimman oikeuden päätöksille samalla lailla kuin jotkut virkamiehet tai sosiaalidemokraattiset ja porvarilliset kansanedustajat. Heille tärkeämpää oli vihjata, että ratkaisu osoitti hallituksen antautuneen englantilaisen pääoman edessä.⁷²³

Hallituksen ratkaisu sai eduskuntaryhmän miettimään välikysymyksen tekoa. Se päätyi kuitenkin vastoin SKP:n Suomen byroon näkemystä kielteiselle kannalle – hallituksen mahdollisen kaatumisen arveltiin heikentävän agitaatiomahdollisuuksia. Sen sijaan ryhmä teki anomusehdotuksen lahjoitusmaiden pakkolunastamisesta ja luovuttamisesta talonpojille ja tilattomille. Esitys ei kuitenkaan estänyt hallitusta luovuttamasta lampuotien perintökirjoja yhtiölle. Se närkästytti eduskuntaryhmää, joka päätti lokakuun lopulla tehdä välikysymyksen – arvioituaan ensin, ettei hallitus kaatuisi siihen. Hallitus ei kuitenkaan vastannut välikysymykseen ennen kaatumistaan.⁷²⁴

SKP:n politbyroolle välikysymys ei ollut yhtä herkkä asia, ja se yritti jo tammi-kuussa innostaa ryhmää ehdistelevaan hallitusta välikysymyksillä mahdollisimman paljon. Politbyroo ei kuitenkaan nimennyt siinä vaiheessa mitään aiheita. Vasta myöhemmin keväällä se viittasi *Folkets Dagbladet Politikenin* julkaisemaan aineistoon sekä toisaalta vapaaehtoisten värväämiseen Kiinaan ja Kantonin hallituksen tunnustamiseen. Ryhmä ei kuitenkaan välittänyt ohjeista mitään – Kiina ja

721 Kiistasta, Soikkanen 1975, 455–456; Jääskeläinen 1977, 432; Paavolainen 1984, 129.

722 Vp 1927, 243–246 (William Tanner); Suojärvi-skandaali, *TT* 2.9.1927 pk; Tehotonta selittelyä, *PV* 8.9.1927 pk; asenteesta myös Pikkarainen, 99–123.

723 Suojärvi-skandaali, *TT* 2.9.1927 pk; Tehotonta selittelyä, *PV* 8.9.1927 pk; Kapitalistien hallitus se on, *TT* 8.9.1927 pk; Suojärven skandaali, *PV* 10.9.1927 pk; Suojärven skandaali, *PV* 18.9.1927 pk; Vp 1927, 243–246 (Tanner).

724 STPV:n ekr 6. ja 15.9. ja 25.10.1927, STPV:n arkisto, KA; STPV:n ekr:n vv 4.9.1927, f. 516, op. 2, d. 1006; ks. myös 88 (SB) ht:lle (pb) 25.9. ja 23.10.-27, d. 988, RGASPI; Vp 1927, 617–618.

Kanton olivat sille kovin kaukaisia asioita eikä se selvästikään uskonut politbyroon tavoin saavansa välikysymyksen allekirjoittajiksi vasemmistososiaalidemokraatteja.⁷²⁵

Myöhemmin syksyllä politbyroo ei esittänyt välikysymyksiä ulkopoliittikkaan liittyvistä kysymyksistä, vaikka ne muuten nousivat keskeisiksi. Sen sijaan välikysymyksen mahdollisuus nousi esille Helsingin työväen paikallisjärjestön lokakuussa järjestämässä kokouksessa, jossa käsiteltiin sodanvaaraa.⁷²⁶ Eduskuntaryhmä ei kuitenkaan ollut vaalien jälkeenkään innostunut tekemään välikysymyksiä ulkopoliittikasta.

STPV:n edustajat eivät kertaakaan joutuneet vakavasti harkitsemaan suhdettaan muiden poliittisten ryhmien tekemiin välikysymyksiin. Ohjelmakysymystä lukuun ottamatta kokoomuslaisten välikysymykset olivat sivuraiteilla tai suuntautuivat niin selvästi työväenliikkeen oikeuksia tai tavoitteita vastaan, ettei ryhmällä ollut vaikeuksia ratkaista kantaansa. Ja saihan se siihen neuvoja SKP:n johdolta, joka kehotti reagoimaan niihin taitavasti.⁷²⁷

SKP:n johto halusi myös ammatillisen liikkeen osallistuvan hallituksenvastaiseen ulkoparlamentaariseen toimintaan. Kullervo Manner moitti jo keväällä SAJ:ta siitä, että se tyytyi pelkkiin neuvotteluihin hallituksen kanssa eikä vedonnut joukkoihin.⁷²⁸ Mannerin moitteet eivät sattuneet aivan kohdalleen, sillä varsinkin ammatilliset keskusneuvostot järjestivät kokouksia ja esittivät paheksumislausumia hallitukselle. Moitteet sattuivat hieman enemmän SAJ:n johtoon, mutta sekin oli suunnitellut kevääksi ja kesäksi suuria joukkoliikkeitä. Ne eivät tosin suuntautuneet hallituksen paljastamiseen, sillä SAJ:n johto ja eri liittojen edustajat olivat puhuneet eri alojen palkkataisteluista.

”ARVOKASTA HAVAINTO-OPETUSTA”

Hallituksen kaatuminen joulukuun alussa 1927 tulkittiin suomalaisen kommunismin lehdissä epäsuorasti omaksi ansioksi – hallituksen arveltiin saaneen lähtöpassit, koska se oli joutunut liian epäedulliseen valoon työläisten silmissä eikä siitä enää ollut hyötyä heidän hämäämisessään. Toisaalta hallituksen olisi haluttu istuvan pitempään, jotta sosiaalidemokraattien paljastaminen olisi onnistunut paremmin.⁷²⁹

Lehdissä tehtiin myös tiliä hallituksen teoista ja toistettiin aiempaan tapaan sen syntilistää.⁷³⁰ Myös eduskuntaryhmän julkaisema 47-sivuinen kirjanen *Vuosi sosiaalidemokraattista hallitusta*, jonka kirjoitti ryhmän sihteeri Jalmari Kuusela, antoi

725 Pb ht:lle (SB) 24.1. ja 11.4.1927, f. 516, op. 2, d. 987; SKP:n pb 13.4.1927, d. 940, jossa FDP:n julkaisemasta aineistosta; Kiinasta myös SKP:n pl 1927, 38 (Malm), d. 968, RGASPI.

726 Sotakiikhoilijoiden ja heidän apuriensa sotapuuhat tuomitaan, *TT* 8.10.1927.

727 Välikysymyksistä, Jääskeläinen 1977, 429; Paavolainen 1984, 89, 131; politbyroon neuvoista, Pb ht:lle (SB) 24.1.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

728 Aki (Manner) ht:lle (Pettersson) (Väinö Vuorio) 21.2.1927, f. 516, op. 2, d. 981; ks. myös SKP:n pl 1927, 67 (Malm), d. 968, RGASPI.

729 Kaatunut, *PV* 11.12.1927 pk; Vuosi sosdem hallituskautta, *TT* 13.12.1927.

730 Kaatunut, *PV* 11.12.1927 pk; Vuosi sosdem hallituskautta, *TT* 13.12.1927; ”Työväen hallituksen” ansiot, *SaT* 13.11.1927 pk.

”poliittisesti arvokasta havainto-opetusta”. Kuusela ilmeisesti huomasi, että hallituksen aikana omaa kannattaja- ja jäsenkuntaa koskevat asiat olivat saaneet liian vahvan sijan, sillä kirjassa nousivat etusijalle koko työväestöä koskettavat sosiaali- ja talouspoliittiset kysymykset. Hallituksen syntyäkin selitettiin Suomen tilanteella: kesän työmarkkinakiistojen jälkeen se yhdistettiin myös laajemmin maan taloudelliseen kehitykseen – sosiaalidemokraattinen hallitus oli syntynyt rauhoittamaan työväkeä, jonka odotettiin nousevan vaatimaan osaansa puu- ja paperiteollisuuden menestyksestä.⁷³¹

Neuvostoliiton puolella kirjoitetuissa yhteenvedoissa puolestaan esitettiin hallituksen ulko- ja sotilaspoliittiset toimet ja niiden Neuvostoliiton vastainen luonne paljon voimakkaammin kuin Suomessa. Yrjö Sirolan toinen artikkeli jopa koostui kokonaan hallituksen neuvostovastaisista toimista ja suunnitelmista.⁷³²

SKP:n johto halusi itse asiassa torjua käsityksen, että sosiaalidemokraattisen hallituksen perustamissytyt olisivat olleet sisäpoliittisia – porvaristo ei tarvinnut sosiaalidemokraatteja pelastamaan järjestelmää, joka toimi sen kannalta varsin edullisesti. Synty liittyi pikemminkin imperialistisen maailman sodanvalmisteluun Neuvostoliittoa vastaan: hallituksen avulla pyrittiin synnyttämään Skandinaviassa käsitys, että Suomi oli kansanvaltainen maa, jotta voitaisiin ”pienen tasavallan” puolustautumisesta Neuvostoliittoa vastaan.⁷³³

Arvioissa jätettiin sanomatta kaikki, mikä oli positiivista. SAJ:n valtuuskunnan matka Neuvostoliittoon oli kuitenkin laskettava sosiaalidemokraattisen hallituksen luoman ilmapiirin ansioksi. Hallituksen olemassaolo vaikutti myös työväenjärjestöjen vainon vähenemiseen, ja vasemmistolaiset järjestöt saivat hallituksen aikana jopa myydä toimintansa rahoittamiseksi merkkejä ja järjestää arpajaisia.⁷³⁴

Tannerin hallituksen synnyttyä suomalaisen kommunismin edustajat tulkitisivat, että sosiaalidemokraatit olivat luopuneet marxilaisesta suhtautumisesta valtioon ja väittäneet valtiiovallan kadottaneen luokkaluonteensa sosiaalidemokraattien ollessa hallituksessa.⁷³⁵ Sosiaalidemokraattien mukautuminen edeltävien hallitusten, muiden elinten tai virkamiesten käsityksiin, esityksiin ja menettelytapoihin antoi tällaisille väitteille pohjaa.

Sosiaalidemokraattien valtio-käsityksen kritiikkiä ei kehitelty pitemmälle. Kommunistisen valtio-käsityksen suoraviivaisuus esti kysymästä, missä määrin tai millä ehdoilla muunlainen toiminta olisi mahdollista. Toiminnan hallituksessa nähtiin vain vahvistavan aiempia väitteitä siitä, että sosiaalidemokraattien tavoitteena oli saada porvarillisen valtion järjestyskoneisto haltuun mahdollisimman toimintaky-

731 *Vuosi sosialidemokraattista hallitusta. Poliittisesti arvokasta havainto-opetusta Suomen työväestölle*. Helsinki 1928, 4–8, 12–32; kirjoittajasta, 88 (SB) ht:lle (pb) 15.12.-27, f. 516, op. 2, d. 988; 55 (SKP:n pb) ht:lle (SB) 14.1.1928, d. 1017, RGASPI.

732 Yrjö Sirola, *Der Sturz der finnischen sozialdemokratischen Regierung* 18.12.1927 Moskau; Y. S., *Die Sozialdemokratie Finnlands und die Kriegspläne gegen die Sowjetunion* 16.12.27, f. 516, op. 2, d. 967, RGASPI.

733 *Comoedia finita est ...*, *Proletaari* joulukuulla 1927.

734 Sosialistisen työväen ja pienviljelijöiden vaalijärjestön merkistä, Saarela 1998B, 290; ks. myös S.T. Järjestönuorten liiton toimintakertomus heinäkuun 7 päivästä 1926 – heinäkuun 28 päivään 1928, f. 516, op. 2, d. 1084, RGASPI, jossa kerrotaan järjestönuorten liiton myyneen vappukukkaa ja järjestäneen arpajaiset.

735 Luopiot, *TT* 18.1.1927 pk; Luopuruus, *TT* 20.1.1927 pk.

kyisenä, jotta se voitaisiin panna toteuttamaan omia tarkoituksia. Sen toteuttamiseksi sosiaalidemokraattien oli SKP:n johdon mukaan lujitettava porvarillista valtiota.⁷³⁶

Suomalaisen kommunismin edustajat uskoivat Tannerin hallituksen syntyessä, että sen kyvyttömyys toteuttaa vähäisiä lupauksiaan avaisi työläisten silmät näkemään reformismien heikkouden.⁷³⁷ Näin he kuvittelivat, että työväestö arvioisi hallitusta ennen muuta käytännön saavutusten perusteella. He eivät osanneet ajatella, että menolla hallitukseen olisi positiivista symbolista arvoa sosiaalidemokraattien maalaisvoittoisessa jäsen- ja kannattajakunnassa, joka tulkitsi hallituksessa oloa siten, että työväestö oli saanut kollektiivina kansalaisoikeuden⁷³⁸.

Hallituksen paljastaminen ei kaikissa asioissa ollut kovin helppoa. Syksyllä 1927 toimeenpantu SKP:n sotilasjärjestön toimihenkilöiden pidätys ja sisäministeri Olavi Puron sille antama tuki osoittivat oikeiksi suomalaisen kommunismin väitteitä sosiaalidemokraattien samastumisesta etsivän keskuspoliisin tapoihin määrittää kommunismia. Se tarjosi myös tilaisuuden ilkeillä, että sosiaalidemokraatit eivät puheistaan huolimatta kyenneet voittamaan kommunismia aatteellisin keinoin, vaan heidän oli turvauduttava valtion väkivaltakoneistoon. Suomalaisen kommunismin yritykset käyttää tilannetta hallituksen paljastamiseen olivat kuitenkin väkikäisiä, ja se joutui selittelemään, etteivät SKP:n sotilasjärjestön teot koskeneet koko liikettä – se ei ollut vakoillut kenenkään hyväksi.⁷³⁹ Tapahtuma merkitsikin sitä, että sosiaalidemokraattien asenne suomalaiseen kommunismiin muuttui varauksellisemmaksi.

”SOSIAALIDEMOKRATIAN LOPPU”

Sosiaalidemokraattien osallistuminen hallitukseen vahvisti suomalaisen kommunismin piirissä käsitystä, että SDP tuki valkoista valtaa. SKP:n johdossa hallituksessa olon tulkittiin jopa muuttaneen suomalaista sosiaalidemokratiaa. Kullervo Manner väitti jo joulukuussa 1927, että sosiaalidemokraatit olivat muuttuneet työläisten paljastajista työläisten vangitsemisten toteuttajiksi. Kevään 1928 vangitsemiset voimistivat näkemystä sosiaalidemokraattien ja ”ohranan” yhteyksistä: suomalaisen kommunismin piirissä ne tulkittiin Tannerin hallituksen aikana tehtyjen pidätysten jatkoksi.⁷⁴⁰

736 -i, Jälkinäytelmä sosdem johtajien hallituksessa olosta, *TT* 19.1.1928.

737 Uuden hallituksen ohjelma, *TT* 14.12.1926 pk.

738 Kettunen 1986, 282–282, 284–285.

739 Puron tuesta, Vp 1927, 1078–1081 (Puro); paljastusyrityksistä, ”Työväenhallitus” ja kommunistijahti, *TT* 23.11.1927 pk; Ratsia, *PV* 23.11.1927 pk; ”Huono omatunto”, *PV* 26.11.1927 pk; Vangitsemiset, *TT* 29.11.1927 pk; puolustelusta, Sotilasvakoilu, *TT* 5.12.1927 pk; myös T(uure Lehen), ”Kiihotusta ja vakoilua”, *Proletaari* joulukuulla 1927.

740 Kullervo Manner, Porvariston vainopolitiikan avustamisesta – sen toimeenpanijaksi, ohranäkityryydestä porvariston ohranan johtoon, *Proletaari* joulukuulla 1927; Pysyväinen askel oikealle, *PV* 7.12.1927 pk; Helsingin nuoret työläiset tehostavat toimintaansa, *TT* 23.2.1928; Punaisten lippujen juurelle, *SaT* 17.4.1928; Alas lyökää ...!, *SaT* 1.5.1928; Toinen näytös, *PV* 2.8.1928 pk; Tuomio, *PV* 27.9.1928 pk.

”OHRANAN MIEHET” JA ”MAANTIEROSVON RÖYHKEYS”

Niin teki myös Mauritz Rosenberg 30-sivuisessa kirjasessaan *Työläisvainot ja sos.dem. puolue*, jonka mukaan ”mustin ja likaisin” työ kevään työläisvainoissa oli ”teetetty” sosiaalidemokraateilla. Rosenberg ei kuitenkaan omaksunut Mannerin väitettä vaan todisteli entiseen tapaan, että sosiaalidemokraatit turvautuivat ”ohranaan” taistellessaan vasemmistolaista työväenliikettä vastaan. Kirjanen yritti myös – varsin epäoikeudenmukaisesti – väittää, että ”noskejohtajat” olivat harjoittaneet ”likaisia keinoja” vuodesta 1918 lähtien. Rosenberg kyseli, oliko ”ohranointi” vain ”aatteellista taistelua” kommunismia vastaan, mitä SDP julisti käyvänsä.⁷⁴¹

”Noskejen” ja ”ohranan” yhteydet toistuivat myös kesällä 1927 alkunsa saaneiden lauluryhmien esityksissä. Aluksi todettiin sosiaalidemokraattien lehtikirjoitukseen viitaten ”hienosti kuinka ne vihjaa, vohjaa, ohranan lurkkeja saaliille ohjaa”. Myöhemmin sanottiin selvemmin, että ”noskeveljet työssä on juudaksen, ... apureina ohranan puuhailleen”.⁷⁴² Myös päivälehtien viikkovirsissä tuomittiin ”noskejen ohranointi”.⁷⁴³

”Vihjaaminen ja vohjaaminen” liitettiin lauluissa erityisesti Sasu Punaseen, jonka kirjoitusten oli jo aiemminkin tulkittu usuttavan etsivää keskuspoliisia suomalaisen kommunismin kimppeun. Siihen viittasi myös säe ”Sasu Punanenkin suuttuu, pakinansa mustaks’ muuttuu”. Yleensä lauluissa kuitenkin ilmaistiin Sasu Punasen suhde suomalaiseen poliittiseen poliisiin paljon suoraviivaisemmin nimityksillä ”ohranan mies”, ”ohrana numero yks”, ”tuo ensiluokan ohrana ja ’noskerakki’”, ”valkoisten renki, kyttä”, ”lokaviemär’ loputon”.⁷⁴⁴ Sinipuseroesityksessä Sasu Punanen puolestaan esiintyi henkilönä, joka muodosti hallitusta sovittuaan niin etsivän keskuspoliisiin päällikön Esko Riekin kanssa ”Fennian takahuoneessa”. Takahuone viittasi salamyhkäisten neuvotteluiden ohella Sasu Punasen mieltymykseen istua iltaa lasin ääressä. Siitä syntynyttä nimitystä ”Napsi-Sasu” käytettiin lauluissa myös mieluusti.⁷⁴⁵

Riimittelyt, joissa selitettiin sosiaalidemokraattien vaihtaneen aatteet ”valuuttaan ja virkapaikkoihin” tai nukkuneen ”porvariston lihapatain ääreen”, palvelevan porvaria ja valvovan yhteiskunnan etuja sekä pettävän päivätyönään työläisiä, vahvistivat kuvaa sosiaalidemokraateista osana vallitsevaa järjestelmää.⁷⁴⁶

Lauluryhmien leviämisen myötä sosiaalidemokraattien kritiikistä tuli laajempaa ja kuuluvampaa. Pyrkinessään ennen muuta pilkkaamaan sosiaalidemokraatteja laulut yksinkertaistivat arvioita heistä. Ne myötävaikuttivat myös siihen, että so-

741 *Työläisvainot ja sos.dem. puolue*. Kirj. ja kustant. M. Rosenberg. Helsinki 1928, 4–9, 13–24, 28–29.

742 Kirjava firma, Saunio – Tuovinen, 198–199; Maailman toilauksia; ks. myös Uutta entisellä nuotilla; Ohranan joulu, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, ohjelmatoiminta, KA.

743 Joonas, Viikkovirsi, T 22.9. ja 20.10.1928.

744 Kirjava firma; Tervetuloa Ameriikasta Sasu, Saunio – Tuovinen, 198–199, 208–209; Inventaarior, Kollektiivisia joukkoesityksiä (kansio 200), am, EKV, VA.

745 Hallitusta haetaan, sinipuseroesitys no 2, Sos. Nuorisoliiton kiihoitustoiminta. Kollektiivisia joukkoesityksiä (kansio 200), am, EKV, VA; Kirjava firma, Saunio – Tuovinen, 198–199; Hiiva, Ostettu sanomalehdistö, SaT 26.4.1928.

746 Keskitietä ei ole; Pursujen hommista, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, ohjelmatoiminta, KA.

siaalidemokraattien osallistuminen hallitukseen pysyi jatkuvasti esillä. Hallituksen teoilla tai tekemättä jättämisillä leimattiin sosiaalidemokraatteja vielä eduskuntavaalien alla kesällä 1929.⁷⁴⁷

Lauluryhmien sanoma oli varmaan SKP:n nimimiesten mieleen, sillä jo kesän 1927 eduskuntavaalien jälkeen he olivat arvioineet STPV:n vaalimenestystä heikomaksi kuin objektiiviset olot olisivat suoneet.⁷⁴⁸ Syynä heidän mielestään oli ollut ”löyhäkätisyys, aristelu sos.-dem. johtajien ja maalaisliiton paljastamisessa”. Samalla SKP:n johto torjui jopa SKP:n organisaattorien parissa esiintyneitä käsityksiä, että liian ”räikeä” esiintyminen sosiaalidemokraatteja vastaan olisi heikentänyt vaalitulosta.⁷⁴⁹

Osallistuminen hallitukseen ja ”yhteistyö” ohranan kanssa eivät olleet suomalaisen kommunismin mielestä sosiaalidemokraattien ainoita rikkeitä. Vielä pahemmilta näyttivät yritykset saavuttaa valta-asema työväen yhteisissä järjestöissä. Ammatillisen liikkeen ohella se näkyi työväen urheiluliikkeessä, jonka sisäiset kiistat voimistuivat keväällä 1926, kun liiton sihteeri Yrjö Enne erotettiin ja tilalle valittiin sosiaalidemokraatti Eero A. Pulli. Huhtikuussa 1927 TUL:n sosiaalidemokraatit perustivat sosiaalidemokraattisen työläisurheiluväen johtokunnan, joka ryhtyi parantamaan sosiaalidemokraattien asemia liitossa. He saivatkin hieman kyseenalaisin järjestöteknisin keinoin – edustus oikeuksia hylkäämällä – niukan enemmistön liittokokoukseen. Sen turvin he syrjäyttivät Eino Pekkalan liiton puheenjohtajan paikalta ja valitsivat sen johtoon seitsemän sosiaalidemokraattia ja yhden suomalaisen kommunismin edustajan. Vuoden 1929 liittokokouksessa sosiaalidemokraatit turvasivat järjestökoneiston hallinnallaan enemmistönsä ja valitsivat liitolle puhtaasti sosiaalidemokraattisen johdon.⁷⁵⁰ Näin sosiaalidemokraatit ajoivat paljon tiukempaa linjaa kuin suomalaisen kommunismin edustajat, jotka puhuivat suhteellisuuden mukaisesta edustuksesta eivätkä halunneet poistaa kokonaan toista osapuolta.

Lisäpönttä tyytymättömyyteen suomalaisen kommunismin jäsenet saivat siitä, että TUL:n johtoelimet kielsivät vastoin liittokokouksen päätöstä osallistumisen Punaisen urheiluinternationaalin järjestämille spartakiadeille. Ratkaisussa sosiaalidemokraatit nojautuivat Luzernin urheiluinternationaalin tekemään päätökseen, joka kielsi jäsenjärjestöjä osallistumasta. Kun monet TUL:n seurat siitä huolimatta lähettivät joukkueen spartakiadeille Moskovaan kesällä 1928, TUL:n johto erotti osallistujat ja sitä valmistelleet. Kun seurat eivät halunneet panna toimeen erottamisia, alkoi seurojen erottaminen – ensin Helsingin Jyry elokuussa 1929, kesään 1930 mennessä 92 seuraa ja 10 800 jäsentä. Lisäksi 80 seuraa, joista useat olivat suomalaisen kommunismin vahvoilta alueilta pohjoisesta, poistettiin liiton rekisteristä.⁷⁵¹

747 K-i, Teollisuustyöväen ja sosdem puolueen suhde, *TT* 6.9.1928; Sosdem puolue, *TT* 3.4.1929 pk; Kalastusta, *TT* 8.6.1929 pk.

748 Kullervo (Manner) Yrjö-veljelle (Sirola) 16.7.1927 Moskova, f. 525, op. 1, d. 131; Y.S. hv:lle (Manner) 21.7.1927 Krim; O. W. K. hyvä veli Kullervolle 27.7.1927 Moskova, f. 516, op. 2, d. 981; SKP:n kk:n pl 1927, 6 (Manner), d. 968, RGASPI.

749 Äskeisten eduskuntavaalien johdosta, *Proletaari* syyskuulla 1927; SKP:n pl 1927, 32 (Iso-Kalle) (Stenius), f. 516, op. 2, d. 968, RGASPI.

750 Hentilä, 199–202, 204–208, 226–235.

751 Hentilä 1982, 210–220, 236–237.

Jalmari Salminen kommentoikin *Proletaarissa*, että sosiaalidemokraatit olivat ”maantierosvon röyhkeydellä” vallanneet TUL:n. Toisaalta hän kuitenkin myönsi, että ”noskelaisten” nousu valtaan TUL:ssa oli osittain SKP:n oma virhe.⁷⁵² Paljon enemmän suomalainen kommunismi kantoi kuitenkin huolta sosiaalidemokratian yrityksistä saada laajempaa vaikutusvaltaa SAJ:ssa. Ne tulkittiin pyrkimyksiksi vetää työväen joukot valkoista valtaa puolustavan politiikan puolelle.⁷⁵³ Moitteet ulottuivat myös ohjelmaryhmien lauluihin, joissa ”Huttus Eetut” ja Lähteen Äärnestit” leimattiin SAJ:n hajottajiksi.⁷⁵⁴

Myös kiistat yhdistyksistä ja taloista kiihtyivät uudelleen keväällä 1928, kun sosiaalidemokraatit perustivat uusia järjestöjä. Esimerkiksi Rautlammilla toukokuussa 1928 perustettu sosiaalidemokraattinen työväenyhdistys, jonka luomiseen monet vasemmistolaisetkin osallistuivat, ryhtyi kiistelemään työväentaloa hallinneen urheiluseuran kanssa.⁷⁵⁵ Toisaalta myös kodittomat suomalaisen kommunismin kannattajat pyrkivät valtaamaan työväenyhdistyksiä päästäkseen niiden taloille. Esimerkiksi Lauritsalassa Parkkarilan työväenyhdistyksen vuosikokouksessa helmikuussa 1928 hyväksyttiin suurella äänen enemmistöllä, että yhdistyksen säännöistä poistetaan sidonnaisuus SDP:hen. Sosiaalidemokraatit veivät asian kuitenkin oikeuteen, jossa yhdistys lakkautettiin.⁷⁵⁶ Teko luultavasti vahvisti suomalaisen kommunismin paikallisten jäsenten näkemystä, että sosiaalidemokraatit nojautuivat työväenliikkeen keskinäisissä kiistoissa porvarillisen oikeuslaitoksen apuun.

”ORGANISOITUA KAPITALISMIA” VASTAAN

Sosiaalidemokratian kritiikin voimistamiseen antoivat Suomen tapahtumien ohella suuntaa Kommunistisen internationaalin kannat. Marras-joulukuussa 1926 pidetystä IKK:n plenumin kokouksesta lähtien internationaalin johdossa vahvistui käsitys, että sisäiset ristiriidat repisivät rikki kapitalismin stabilisoitumisen. Nikolai Buharinin joulukuussa 1926 esittämästä varovaisesta aavistelusta edettiin heinä-elo-kuussa 1928 pidetyssä internationaalin VI kongressissa varmaan käsitykseen, että kapitalismin ristiriidat puhkeaisivat yleiseksi kapitalismin kriisiksi, joka synnyttäisi uuden vallankumouksaallon. Sen edistämiseksi kaikki työväen kamppailut olisi kehitettävä hyökkäyksiä koko kapitalistista järjestelmää vastaan.⁷⁵⁷

752 J(almari).S(alminen)., Suomen sosialidemokratian nykyinen luonne, *Proletaari* tammi-helmikuu 1929; SKP:n kk:n pl 1929, 42 (Salminen), f. 516, op. 2, d. 1055, RGASPI.

753 K-i, Teollisuustyöväen ja sosdem puolueen suhde, *TT* 6.9.1928; Työväkeä liehitellään, *TT* 8.9.1928 pk.

754 Noskejen ammattijärjestö; Pursujen hommista, Vaasalainen ohjelmatoiminta 1920–30-luvulta, Ohjelmatoiminta, KA. Lauluissa tarkoitettiin

755 Arto Nevala, Syvä juopa vai häilyvä kahtiajako – Rautalammin työväenliikkeen ristiriidat 1919–1939, kirjassa *Rautalammin kirja*. Toimittanut Jukka Kukkonen. Hämeenlinna 1985, 261–262; valtausyrityksistä myös, Sosdemit työväen talojen ja omaisuuden anastajina, *SaT* 13.3.1928; Sosdem pomot yrittävät nyt anastaa Jalasjärven työläisiltä talon, *TÄ* 30.4.1928; Sosdemien häikäilemätöntä omavaltaisuutta ja asiain vääristelyä, *PV* 29.7.1928.

756 Leena Riska, *Lauritsalan kauppalan historia*. Jyväskylä 1996, 120–121, 129–134.

757 Nicholas N. Kozlov and Eric D. Weitz, Reflections on the Origin of the ‘Third Period’: Bukharin, the Comintern, and the Political Economy of Weimar Germany, *Journal of Contemporary History*. July 1989, 387, 402–403.

Ristiriitojen syvenemisen uskottiin saavan työläiset siirtymään vasemmalle ja vievän pohjaa sosiaalidemokraattien joukkokannatukselta. Vallankumouksellisen tilanteen lähestyessä haluttiin myös tiukentaa kamppailua kapitalistisen valtion elinten kanssa yhteistyöhön ryhtynyttä sosiaalidemokratiaa vastaan. Samaan suuntaan vaikuttivat Kiinassa ja englantilais-venäläisissä suhteissa koetut vastoinkäymiset kesällä 1927 sekä VKP:ssa talvella 1928 alkanut kamppailu ”oikeistopoikkeamia” vastaan. Kommunistisen internationaalin tyytymättömyys Englannin työväenpuolueen toimiin maan hallituksen Kiina-politiikan suhteen laajenikin kesällä 1927 väitteeksi, että koko Länsi-Euroopan sosiaalidemokraatit ja sosialistinen internationaali tukivat imperialistien politiikkaa ja että niillä oli merkittävä osa Neuvostoliiton vastaisen rintaman muodostajina. Vaarallisin vastustaja Kommunistisen internationaalin mukaan oli kuitenkin toukokuusta 1927 lähtien sosiaalidemokraattien vasen siipi. VI kongressi mainitsi pahimpina esimerkkeinä Itävallan ja Saksan puolueet sekä brittiläisen Independent Labour Partyn.⁷⁵⁸

Jo vuoden 1927 aikana sosiaalidemokraattien osallistuminen hallitukseen ja heidän osallisuutensa Neuvostoliiton vastaisiin sotavalmisteluihin nousivat internationaalin tärkeiksi paljastuskohteiksi. Niiden ohella sosiaalidemokraattien intoa puolustaa porvarillista valtiota osoittivat konkreettisesti työväenliikkeen hajottaminen, työläistenvastaisen ”terrorin”, porvarillisen valtion varustelun ja laajenemisyrkimysten hyväksyminen. Vuoden 1928 aikana Kommunistisessa internationaalissa nostettiin uudelleen esille kommunisteja vuonna 1924 puhuttanut sosiaalifasismi-termi. Kommunistisen internationaalin virallinen tunnus siitä tuli toimeenpanevan valiokunnan plenumissa heinäkuussa 1929. Asenteen tiukkeneminen merkitsi myös sitä, että liittoutuminen sosiaalidemokraattisten puolueiden tai reformististen ammattijärjestöjen kanssa ei tullut kyseeseen.⁷⁵⁹ Asenteen oikeellisuutta kommunistien mielestä todistivat mm. kommunistien erottamiset ammattijärjestöistä Englannissa ja Saksassa. Terrori-väitteet saivat puolestaan lujan vahvistuksen vappuna 1929, kun Berliinin sosiaalidemokraattinen poliisimestari Karl Friedrich Zörgiebel komensi poliisin hyökkäämään mielenosoituskieltoa uhmaavien vappumarssijoiden kimppuun – tuloksena 30 kuollutta ja 194 haavoittunutta.⁷⁶⁰

Näin Kommunistinen internationaali hahmotti tilannetta, kapitalistisen järjestelmän kehittymistä ja työväenliikkeen tehtäviä toisin kuin sosiaalidemokraatit, joilla ei ollut yhtä yhtenäistä tilannearviota. Itävaltalais-saksalaisen Rudolf Hilferdingin SPD:n puoluekokouksessa vuonna 1926 esittämä organisoituneen kapitalismin teoria ilmensi kuitenkin monien sosiaalidemokraattisten puolueiden lähtökohtia. Hilferdingin mukaan kapitalistien anarkistinen kilpailu heikkeni pääomien keskittyessä ja syntyi ns. organisoitunut kapitalismi, jonka aikana suunnitelmallisen tuotannon periaate korvautui vapaan kilpailun periaatteen. Niinpä kapitalistinen yhteiskunta joutuisi entistä enemmän työväenliikkeen vaikutuksen alaiseksi. Sen tehtävänä olikin muuttaa kapitalistien organisoima ja johtama talous demokraattisen valtion johtamaksi. Sosialismi toteutettaisiin vähitellen, kun mahdollisuudet talou-

758 Winkler 1985B, 437–438, 661; McDermott and Agnew, 68–71, 74–76, 100–101; Kujala 1983, 71; Degras II, 459.

759 McDermott and Agnew, 68–70, 74, 99–101.

760 Winkler 1985B, 672–674, 681.

delliseen demokratiaan kasvaisivat. Hilferding ei nähnyt olemassa olevan valtion vaikutusvallan lisääntymisessä ongelmia – hänestä se oli vain ”hallintokoneisto”.⁷⁶¹

Buharinin kirjoitukset taloudellisesta kehityksestä voi nähdä kommentteina myös Hilferdingin esityksille. Suomessa Hilferdingin käsityksiin ei välittömästi viitattu, mutta sosiaalidemokraattien virheellisiä käsityksiä kapitalismin kehityksestä ja poliittisen toiminnan luonteesta toi kommunistien mielestä ilmi myös valmius tukea erilaisia valtiovallan aloitteita taloudellisesta toiminnasta. Ne osoittivat sosiaalidemokraattien halukkuutta tarkastella ammatillista toimintaakin edustuksellisuuden läpi: neuvottelut olivat tärkeämpiä kuin työläisten taistelu. Siitä lähtökohdasta monet näkyvät sosiaalidemokraatit tervehtivät myönteisesti esitystä työriitojen sovittamisesta ja ilmaisivat valmiuden osallistua taloudellisen neuvottelukunnan toimintaan.

Suomalaisen kommunismin mielestä sosiaalidemokraattien myönteinen asenne ”työrauhaan” osoitti sitä, että he vaativat työläisiä ottamaan huomioon myös kapitalistien edut, joiden kanssa työläisillä ei ollut mitään tekemistä. ”Työrauha” merkitsi suomalaisen kommunismin tulkinnan mukaan myös sitä, että sosiaalidemokraatit halusivat muuttaa työläisten toiminnan ehtojensa puolesta edustukselliseksi neuvotteluiksi kapitalistien kanssa. *Työn Äänen* mukaan ammatilliset järjestöt eivät saisi enää vaatia joukkotoiminnalla parannuksia oloihinsa vaan ne voisivat vain tehdä esityksiä hallitukselle ja kapitalisteille.⁷⁶²

Kun sodanvaarasta tuli vuoden 1927 aikana yleinen aihe kommunistisessa liikkeessä, moitteet sosiaalidemokraattien suhtautumisesta asevarusteluun ja mahdolliseen tulevaan sotaan yleistyivät uudelleen. Kommunistit olivat alusta alkaen lukeneet sosiaalidemokraattien synniksi maailmansodan syttymisen ja muistuttaneet siitä petturi- ja petturuus-sanoilla, mutta 1920-luvun jälkipuolella he ryhtyivät korostamaan sosiaalidemokraattien osallisuutta sodan ideologisessa ja käytännön valmisteluissa. Siinä yhteydessä kommunistit rinnastivat mielellään vuoden 1914 tilanteen ja sosiaalidemokraattisten hallitusten valmiuden hyväksyä varustautuminen – he jopa väittivät niiden tukevan aktiivisesti imperialistien aluevaatimuksia.⁷⁶³

Se näkyi myös suomalaisen kommunismin julkaisuissa.⁷⁶⁴ Tavallisempaa oli kuitenkin puuttua sosiaalidemokraattien aatteellisiin lähtökohtiin. SKNL:n *Nuori Kommunisti* -lehdessä haluttiin jo kesällä 1924 muistuttaa, että rauhaa ei taattu ”rauhallisella sovittelulla” tai Kansainliiton neuvotteluilla. Ne olivat vain ”petollista pasifistista sumua”, jolla sosiaalidemokraatit yrittivät viedä työväestöä harhaan.⁷⁶⁵

761 Heinrich August Winkler, Einleitende Bemerkungen zu Hilferdings Theorie des Organisierten Kapitalismus, kirjassa *Organisierter Kapitalismus, Voraussetzungen und Anfänge*. Herausgegeben von Heinrich August Winkler. Göttingen 1974, 10–12; Rudolf Hilferding, *Die Aufgabe der Sozialdemokratie in der Republik*. Spandau 1927, 7–8.

762 S-ä, ”Työrauha”, *SaT* 1.3.1928 pk; Silmä, Piirtoja Suomen taloudellisesta tilasta – tausta taisteluille, *Proletaari* helmi-maaliskuu 1929; Ammattiliitotko kapitalistien ammattijärjestöiksi, *TÄ* 13.3.1929 pk.

763 *Inför Englands krigsplaner. Kommunistiska Internationalens uttalande om världsläget och krigsfaran*. Stockholm 1927, 15–19; Degras II, 446, 459, 483–484, 514–515.

764 Esim. Petos, *NK* Huhtikuulla 1927; Ki-ri, Sodan alkusoittoa, *NK* Kesäkuulla 1927, f. 516, op. 2, d. 998, RGASPI.

765 Taistelu sotaa vastaan, *NK* 1.8.1924, f. 516, op. 2, d. 796; Punasoturi, Katkera kymmenvuotismuisto; Kiväärimies, Sosialipetturuuden rikos, *PS* 1.8.1924, d. 795, RGASPI.

Sosiaalidemokraattisten johtajien asennoitumisesta sotaan muistutettiin myös STPV:n vaalimainoksissa kesällä 1929. (Kansan Arkisto)

Julkisesti viittauksia sosiaalidemokraattisten johtajien sodanaikaiseen petturuuteen esitettiin sodan syyttymisen vuosipäivänä ja syyskuun alussa vietettynä kansainvälisenä nuorisopäivänä.⁷⁶⁶

Keväällä 1927 Lenin-koulun opissa ollut Ville Honkanen katsoi puolestaan, että kannattamalla ”maanpuolustusta” ja porvarillista luokka-armeijaa sekä puhumalla ”punaisesta imperialismista” sosiaalidemokraatit antoivat moraalista ja aineellista tukea tulevalle imperialistiselle sodalle. Häntä huolestutti myös se, että sosiaalidemokraatit uskottelivat rauhan olevan mahdollisen kapitalismin puitteissa.⁷⁶⁷

Hieman myöhemmin suomalaisen kommunismin lehdissä selitettiin, etteivät sosiaalidemokraatit ymmärtäneet kapitalismin kehitystä eivätkä varsinkaan imperialismin luonnetta. Lehdet todistelivat, että taistelu markkinoista ja siitä syntyvät ristiriidat ja sodat olivat olennainen osa kapitalismin senhetkistä vaihetta. Niinpä väitteet, että demokratia olisi lieventänyt vastakohtia tai aseriisunta ja ristiriitojen sovittelu kansainvälisissä elimissä olisi mahdollista, kuulostivat suomalaisen kommunismin korvissa hämähäkseltä. Siten edistettiin korkeintaan kapitalististen valtioiden yhteistä suuntautumista Neuvostoliittoa vastaan.⁷⁶⁸

Samasta perspektiivistä katsottiin joidenkin sosiaalidemokraattien osallistumista Itsenäisyyden liiton toimintaan: sen tulkittiin luovan käsitystä, että koko puolue

⁷⁶⁶ Joukot esiin!, *TT* 4.9.1926.

⁷⁶⁷ E-o (Ville Honkanen), Sodan vaaraa vastaan, *TT* 3.2.1927 pk; E-o, Imperialistit renkeinsä – ja työväenluokka, *TT* 21.4.1927.

⁷⁶⁸ Mitä teet sotaa vastaan? *Proletaari* syyskuulla 1927; Sosiaali-imperialismi, *TT* 25.8.1928 pk; Imperialismi, *TT* 10.9.1928 pk.

tuki ”sivistyskyltin takana” Suur-Suomi-suunnitelmia.⁷⁶⁹ Itsenäisyyden liiton Suomen lippu -kampanja sai suomalaisen kommunismin lehdet irvailemaan, miten SDP:n johtoherrat vanhoivat vilpitohtia isänmaallisuutta ja tarjosivat työväenyhdistyksille valkoisen vallan siniristilippua punaisen lipun sijasta. Valmius hyväksyä ”korkeaisänmaalliset” juhlat osoitti sosiaalidemokraattien mukautuneen porvarilliseen isänmaallisuuteen ja narraavan työläisiä luokkataistelun tieltä.⁷⁷⁰ Kullervo Manner puolestaan ennusti kesällä 1928 sosiaalidemokraattisten yhdistysten muuttuvan ”isänmaallisia juttuja” pohtiviksi seuroiksi.⁷⁷¹ Manner tai lehdet eivät huomanneet, että osa sosiaalidemokraateista torjui intoilun siniristilipun puolesta.⁷⁷²

”VASEMMISTOKELJUILU” JA HYVÄPALKKAISET VIRKAMIEHET

Vaikka Kommunistinen internationaali nimesi sosiaalidemokraattien vasemman siiven pahimmaksi, suomalaisen kommunismin piirissä sen korostaminen ei nousut aiempaa tärkeämmäksi. Lähinnä siitä puhui SKP:n johto. Kullervo Manner muistutti jo talvella 1928, että Suomen sosiaalidemokratiassakin ”vasemmistokeljuilu” oli silmiinpistävä. ”Petkutuspolitiikka” ilmeni siinä, että vasemmistososiaalidemokraatit julistivat marxilaisuuden ainoaksi opiksi, puhuivat itsenäisestä luokkataistelupolitiikasta porvaristoa vastaan, yhteisrintamasta ja työväen diktatuurista sekä vaativat työväen taloudellisen aseman parantamista. Todellisuudessa puolue kuitenkin puuhasi työrauhaa, kannatti kommunistivainoja, hajotti ammattijärjestöä ja parjasi Neuvostoliittoa. SKP:n politbyroo toistikin vaatimuksen SDP:n vasemmiston – ”itkoslais-heurlinilaisten” – paljastamisesta tekojen pohjalta ”tannerilaisuuden” peitteeksi. Se tuomitsi myös Cay Sundströmin kaltaisten nuorten sosiaalidemokraattien kirjoitukset militarismia vastaan ja marxilaisuuden puolesta ”kavalaksi keskustanoskelaiseksi puuhaksi”.⁷⁷³

Suomessa maininnat SDP:n vasemmiston vaarallisuudesta jäivät kuitenkin vuoden 1928 aikana varsin vähiin.⁷⁷⁴ Pikemminkin SDP:n eri ryhmät yhdistettiin entiseen tapaan toisiinsa.⁷⁷⁵ Vasta kesän 1929 eduskuntavaaliohjelmassa tuotiin selvästi julki, että ”kavalin ja vaarallisin työ” oli ”annettu” sosiaalidemokraattiselle vasemmistolle, joka peitti rikoksensa vallankumouksellisilla sananparsilla. Siksi sen edustajat olivat ”kaikkein vaarallisimpia valkoisen valtakomennon puolustajia”.⁷⁷⁶ Ta-

769 Sos.-dem. johtajain ja porvariston välinen sopusointu lujittuu, *TÄ* 1.3.1926; Korvenmies, Kun porvaristo lahjoo sosialidemokraatteja, *SaT* 6.3.1926 pk; Noskelaisten petostiliä, *PV* 11.12.1926 pk.

770 Vasemmistotalonpoika, Tämän hetken tärkein tehtävä, *PV* 19.10.1927 pk; Tärkeä tehtävä, *TT* 25.10.1927; Maalaisproletaari, Pelkäävätkö sosdem johtoherrat vaalitappiota, *TÄ* 5.6.1929; Äimä, Kansa punnitsee, *TÄ* 12.6.1929.

771 SKP:n pl 1928, 2–3 (Manner), RGASPI.

772 Saarela 1990, 34.

773 K(ullervo).M(anner)., Nykyhetken sosialidemokratiasta, *Proletaari* helmi–maaliskuulla 1928; 55 (pb) (SB:lle) 25.1. ja 27.3.1928, f. 516, op. 2, d. 1017; myös SKP:n pl 1929, 26–27 (Manner), d. 1055; Skp:n VIII puoluekonferenssi. Pidetty Leningradissa lokak. 7–15 päivinä 1929 (SKP:n pkonf 1929), 23 (Sirola), d. 1056, RGASPI; Sundströmin kirjoituksista, Saarela 1990, 97–101, 169–172, 185–193.

774 Alotamme kun he vaikenavat, *TT* 27.2.1928 pk.

775 ”Yksi lammashuone ja yksi paimen”, *TT* 19.1.1928.

776 Luokka luokkaa vastaan! *TT* 7.6.1929; myös P. K., Vastustajaimme puolueuudostumat, *PV* 6.6.1929; Y(rjö).S(irola)., Kirje niille Suomen työläisille, jotka vielä lukeutuvat sosdem puolueeseen, *PV* 20.7.1929.

vallisempaa oli kuitenkin moittia koko SDP:ta ja toistaa aiempaan tapaan, että se oli ottanut vapaamielisen porvariston tehtävät tai harjoitti porvarillista politiikkaa.⁷⁷⁷ Kriitikistä saattoi kuitenkin tulla hieman yleisempää, kun internationaalinen arviot sosiaalidemokrateista kytkeytyivät sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen ”syntiluetteloihin”.⁷⁷⁸ Se ei kuitenkaan merkinnyt kotimaisten aiheiden kaotamista, sillä internationaalinen tulkintojen katsottiin sattuvan mainiosti Suomeen.

Suomessa sai sen sijaan jonkin verran tilaa Kommunistisen internationaalisen yrityksen määrittää vuodesta 1928 lähtien aiempaa aktiivisemmin sosiaalidemokraattien luonnetta sen jäsenkunnan yhteiskunnallisen aseman perusteella.⁷⁷⁹ Suomalainen kommunismi puhui jatkuvasti ”sos.-dem.” tai ”noskelaisherroista”, mutta se ei kovin usein pyrkinyt liittämään herra-sanaa SDP:n johtajien asemaan. Vasta keväällä 1929 Jalmary Salminen selitti SDP:n johtajien olevan valtion, kuntien ja osuusliikkeen hyväpalkkaisia virkamiehiä, jotka olivat asemaltaan paljon lähempänä porvaristoa kuin työläisiä. Siksi sosiaalidemokraattisella johdolla ei ollut yhteisiä taloudellisia tai valtiollisia etuja kapitalismin riistosta vapautumaan pyrkivän työväen kanssa.⁷⁸⁰

Yrjö Sirola halusi ilmeisesti laajentaa joukkoa, sillä heinäkuussa 1929 SDP:hen kuuluville työläisille lähettämässään kirjeessä hän totesi, ettei hänellä ollut mitään sanomista niille ”pikkuporvarillisen aseman” saavuttaneille työläisille, jotka olivat hankkineet talo-osakkeen tai huvilan ja joilla oli vakinainen työpaikka.⁷⁸¹

Vanhan työväenpuolueen 30-vuotismuistoksi tehdyssä kirjasessa *Vanhan työväenliikkeemme arviota ja arvostelua* selitettiin yleisemmin, että osa työväenluokkaa oli vasta kehittyvässä pikkuporvarilliselta käsityöläis- tai talonpoikaisasteelta työläisiksi ja että sillä oli voimakkaat pikkuporvarilliset vaistot. Työläistenkin ajatuskanta saattoi muuttua, kun he vaurastuivat ja nousivat pikkumestareiksi tai pomoiksi. Myös jotkut ammattityöläiset valvoivat ahtaasti ammattikuntaisia etuja.⁷⁸²

Kirjoitukset heijastelivat kansainvälisessä kommunistisessa liikkeessä vuosien 1928–29 aikana yleistynyttä näkemystä, jonka mukaan järjestäytymättömät ja työttömät muodostivat suurimman vallankumouspotentiaalin.⁷⁸³ Samalla se osoitti kommunistisen liikkeen taipumusta luottaa ”kurjistumisen” vallankumouksellista-vaan voimaan. Sitä Otto Ville Kuusinenkin puolusti torjuessaan internationaalisen plenumissa heinäkuussa 1929 Eugen Vargan käsityksiä: Varga väitti työläisten kurjistumisen olevan suhteellista, Kuusiselle se oli absoluuttista.⁷⁸⁴

777 Esim. Sosdem puolue, *TT* 3.4.1929 pk; Luokka luokkaa vastaan!, *TT* 7.6.1929.

778 Esim. Kätyrien viimeaikaista hommailua, *PV* 12.1.1929 pk.

779 McDermott and Agnew, 99–100.

780 J(almari).S(alminen)., Suomen sosialidemokratian nykyinen luonne, *Proletaari* tammi-helmikuu 1929; myös *Vanhan työväenpuolueemme arviota ja arvostelua. Suomen Työväen Puolueen 30-vuotismuiston johdosta*. Julkaisija Aug. Niemistö. Helsinki 1929, 27; SKP:n pl 1929, 26 (Manner), RGASPI.

781 Y.S., Kirje niille Suomen työläisille, jotka vielä lukeutuvat sosdem puolueeseen, *PV* 20.7.1929.

782 *Vanhan työväenliikkeemme arviota ja arvostelua*, 26–27.

783 McDermott and Agnew, 103–104.

784 O. W. Kuusinen, Kansainvälinen tilanne ja Kominternin tehtävät, kirjassa O. W. Kuusinen, *Kommunistinen internationaale ja sen osastojen tehtävät. Puheita ja kirjoituksia*. Leningrad 1932, 198–202, 239–245.

VANHA JA UUSI SDP

Moittiessaan sosiaalidemokraatteja vallitsevan järjestelmän kannattamisesta suomalaisen kommunismin edustajat tavallaan rinnastivat SDP:ta vanhaan työväenpuolueeseen. Elvytetyn SDP:n ja vanhan työväenpuolueen erojen korostaminen oli tärkeä asia Suomen työväenliikkeen jakautuessa. SSTP yrittikin esiintyä vanhan työväenpuolueen jatkajana ja ryöstää oikeuden siihen SDP:lta, jossa oli myös halua jatkaa vanhan työväenpuolueen perinnettä. Kommunisisessa liikkeessä ei kuitenkaan pidetty taistelua työväenliikkeen menneisyydestä tärkeänä, sillä tavoitteena oli irrottaa oma liike kokonaan vanhasta sosiaalidemokraattisesta perinteestä. SKP:n johto moittikin Suomessa olevia sen vallassa olemisesta⁷⁸⁵.

SKP:n johdon haluttomuus kisata vanhan työväenpuolueen perinteestä näkyi esimerkiksi tavassa leimata vanhan työväenliikkeen nimihahmoja. *Proletaarissa* todettiin jo tammikuussa 1925, että ”proletariaatin luokkataistelulle on N. R. af Ursin kuollut mies” – Ursin oli esittänyt K. J. Ståhlbergia presidenttiehdokkaaksi ja kehunut ulkomaalaisia sosiaalidemokraatteja.⁷⁸⁶ Yrjö Sirola katsoikin Ursinin ruvenneen ”noskein narriksi” ja kielsi julkaisemasta mitään ”siltä höperöltä äijältä”.⁷⁸⁷

Myös vanhan työväenliikkeen toinen tärkeä hahmo, Edvard Valpas, tuomittiin sumeilematta – hän oli antanut nimensä sosiaalidemokraattisen lehden avustajaksi, mikä riitti leimaamaan hänet ”proletariaatin luokkataistelun luopioksi”. Valppaasta tuli henkilö, jonka tiliin SKP:n johto kirjasi kaikki toisenlaiset esitykset. Se pelkäsi hänen vaikutusvaltaansa ja mahdollisuuksiaan vaientaa ”todellisen luokkataistelun ääni” Bobrikovin aikana kehittyneellä kirjoitustyyllillään, joka oli ”niin ilkeää ja kieroä, ettei sen kanssa osaa polemisoida”. Siksi Suomen työväenliike olikin vaarassa luisua ”Valppaan hännässä luokkasovinnon liukasta mäkeä alas”.⁷⁸⁸ Suomessa olevat eivät kauhistelleet Valpasta samalla lailla, vaikka lehdistä moitittiin ajoittain hänen alkaneen ”avoimesti ja halpamaisesti politikoimaan” vasemmistolaista työväenliikettä ja luokkataistelukannalla olevaa työväestöä vastaan.⁷⁸⁹

Moitteet saattoivat olla viivästyneitä kommentteja Suomessa oleville, sillä *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* esitettiin huhtikuussa 1924 onnittelut 70 vuotta täytäneelle Ursinille ja kiitettiin hänen työtään suuriarvoiseksi. Lisäksi *Työn Joulussa* julkaistiin Ursinin artikkeli joulusta.⁷⁹⁰ Edvard Valppaankin vasemmistolaiset toivottivat tervetulleeksi, kun hän kesäkuussa 1924 palasi Tammissaaren pakkotyölaitoksesta Helsinkiin.⁷⁹¹ Toisaalta Valpasta röykytettiin kovasti Helsingin ammatillisen keskusneuvoston syyskuussa 1924 järjestämässä kokouksessa, kun hän yritti se-

785 SKP:n pk 1925, 54 (Manner), f. 516, op. 2, d. 836, RGASPI.

786 Vanhat eivät enää auta, *Proletaari* 21.1.1925.

787 Y(rjö).S(irola) byroolle 10.12.1924, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI.

788 Vanhat eivät enää auta, *Proletaari* 21.1.1925; No 8 (Toivo Antikainen) ht:lle (pb), ei pvm, no 24, f. 516, op. 2, d. 792; K. Manner rakkaalle pääskylle (Hanna Malm) 22.8.1924 T:saari (Tukholma); Kullervo M. hv:lle (OVK) 20.11.1924 Leningrad; K.M. 29.12.1924, f. 516, op. 2, d. 789; (Yrjö Sirola) OVK:lle 5.3.1925, d. 878, RGASPI.

789 S. Lehto, Valpaslaisuuden uudestisyntyminen, *PV* 26. ja 30.7.1925.

790 Taistelijaveteraani N. R. af Ursin 70-vuotias; Kössi Kaatra, Veteraanille, *TT* 18.4.1924; N. R. af Ursin, Joulukuu, *Työn Joulukuu* 1924.

791 Ilm. 46 13.6.1924, hm 194 (Edvard Valpas), EKV, VA; Leino (Eino Pekkala) ht:lle (pb) 13.6.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

littää Amsterdamin internationaalnin sihteerin kutsumista Suomeen – kokouksessa todettiin Valppaan ajaneen aikoinaan työväen asiaa mutta siitä oli enää jäljellä vain muisto.⁷⁹² Suomessa olevat eivät uskoneetkaan Valppaalla olevan sellaista vaikutusvaltaa kuin SKP:n johto vanhasta muistista kuvitteli.⁷⁹³

SKP:n johtajien pyrkimys moittia joitakin vanhan työväenliikkeen henkilöitä toi julki omia kokemuksia mutta ilmensi myös Kommunistisen internationaalnin hyväksymää bolshevisointi-tunnusta ja sen tavoitetta tehdä pesäeroa omaan sosiaalidemokraattiseen taustaan. Tunnus tuli uudella tavalla ajankohtaiseksi vuoden 1928 aikana, mutta SKP:n johtokin joutui huomamaan, että se ei kuitenkaan voinut luovuttaa vanhaa perinnettä kokonaan sosiaalidemokraateille, vaikka halusi vieroittaa oman jäsenkuntansa siitä. Se pyrki ratkaisemaan ongelman syyttämällä sosiaalidemokraatteja historian vääristelystä.⁷⁹⁴ Se tuli esiin myös suhtautumisessa Suomen työväenpuolueen 30-vuotisjuhliin.

Suomessa olevat pyrkivät kiistämään SDP:n oikeuden esiintyä vanhan työväenpuolueen perillisenä. *Pohjan Voima* muistutti, että vanha työväenpuolue oli säilyttänyt itsenäisen kannan porvaristoon nähden eikä ollut tukahduttanut luokkatietoisien työväen ääntä, se oli levittänyt työväen keskuuteen marxilaisuutta ja taistelut uskonnollista pimitystä vastaan – SDP oli pettänyt kaiken sen. *Työ*-lehti puolestaan selitti työväenpuolueen perustamisen tarkoittaneen taistelua kapitalistista riis-tojärjestelmää vastaan työväenluokan oikeuksien ja vapauksien puolesta – senhetkiset sosiaalidemokraatit asettuivat niitä vastaan tukemaan valkoista valtakoneistoa. Lehdistä pidettiin ”noskelaisjohtajien” julistautumista Suomen vanhan työväenliikkeen parhaiden traditioiden perilliseksi huiputusyrityksenä.⁷⁹⁵

Vaikka SKP:n johtajatkin halusivat kiistää vanhan työväenpuolueen ja SDP:n yhteyden, heille oli vielä tärkeämpää tuoda esille vanhan työväenpuolueen puutteita kommunistiseen puolueeseen verrattuna. Se näkyi jo kansalais sodan 10-vuotismuistoksi laadituissa kannanotoissa ja kirjoituksissa.⁷⁹⁶ Se tuli ilmi myös Helsingissä vuonna 1929 julkaistussa kirjasessa *Vanhan työväenliikkeemme arviota ja arvostelua*, jossa katsottiin, että yrittäessään anastaa Suomen työväenliikkeen kunniaakaan perinnön ”noskelais herrat” olivat ”valheen ja varkauden tiellä”. Sitä osoitettiin todistelemalla senhetkisen SDP:n loitonneen jopa vanhan työväenpuolueen kannoista.

Tärkeämpää kirjassa kuitenkin oli pyrkimys tulkita Suomen työväenliikkeen varhais historiaa kommunistisen puolue- ja historianäkemyksen läpi. Siitä perspektiivistä eniten arvostelua aiheuttivat työväenpuolueen sitoutuminen Suomeen, puutteelliset yhteydet Venäjän vallankumouksellisiin ja kyvyttömyys johtaa ammatillisista ja muuta liikettä. Kirjasessa ei yritetty sen enempää miettiä vanhan työväenpuo-

792 Helsingin akn:n koollekutsuma yleinen ammatillisesti järjestyneen työväen keskustelukokous pidettiin tiistaina 9.9.-24, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI.

793 V-o V(iitanen) ht:lle, ei pvm, saatu 3.11.1924, f. 516, op. 2, d. 880, RGASPI.

794 Esim. Katsauksia, *Proletaari* loka-marraskuu 1927.

795 30-vuotismerkkipäivä, *T* 20.7.1929 pk; Entinen ja nykyinen, *PV* 21.7.1929; H:nu, Pettureilleko yksinoikeus, *TL* 20.7.1929 pk; myös Sosialidemokratian ”kehitys”, *PV* 13.6.1929 pk.

796 Suomen työväen vallankumous; Kullervo Manner, Sosdem. Puolueen osuudesta vallankumouksemme johtamisessa v. 1918, *Proletaari* tammikuulla 1928.

luen toimintaoloja ja mahdollisuuksia vaan pikemminkin sovitettiin senhetkisiä vaatimuksia menneeseen. Tuloksena oli ”olisi pitänyt”-historiaa.⁷⁹⁷

Hieman asiallisemmin puutteita toi julki Yrjö Sirola, joka Suomessa julkaistussa kirjoituksessa otti kantaa vanhan työväenliikkeen johtavaan suuntaukseen, siltasaarelaisuuteen. Sirola katsoi aatteellisesti epäselvän siltasaarelaisuuden loppuneen kunniaattomasti siihen, että se laiminlöi marraskuun suurlakon tarjoaman tilaisuuden eikä valmistautunut kansalaissotaan. Tuolloin siltasaarelaisuus jäi Sirolan mukaan jälkeen proletarisista joukoista ja sen luokkatietoisuus hämärtyi. Sirola torjui – kenties Edvard Valppaan ajatuksiin viitaten – vanhan siltasaarelaisuuden elpymismahdollisuuden ja varotti ketään lankeamasta sen harhoihin.⁷⁹⁸

Toinen vanhassa työväenpuolueessa toiminut hahmo, Santeri Mäkelä, puolestaan luonnehti vanhan työväenliikkeen nimimiesten aatteellista kehitystä leppoisaan pakinatyyliin. Arviot eivät kuitenkaan olleet kovin leppeitä: Kössi Koskisesta oli tullut ”kuppilanomistaja ja täysporvari”, Taavi Tainio oli päätynt ”täysveriseksi pikkuporvariksi” ja Matti Turkia ”selkärangattomaksi”, Anton Huotari oli ”rehellinen porvari”, Eetu Salin ristiriitainen. Edvard Valppaan Mäkelä myönsi olleen ”kai marxilainen”. Ainakin hän oli ollut hyvä haukkumaan porvareita ulospäin ja hyvä arvostelemaan liikkeen sisällä. Valppaan heikkoutena oli ollut ainainen vetäytyminen vastuusta. Se ei kuitenkaan ollut salakavaluutta tai kieroutta. Positiivisia henkilöitä olivat Yrjö Mäkelin, jolla oli periaatteita, ja ”proletaareista proletarisin” August Vatanen.⁷⁹⁹

VAALIYHTEISTYÖN LOPPU

Kesällä 1928 SKP:n johtajat halusivat tehdä lopun myös kunnallisvaalitason yhteistoiminnasta – edellisvaalien kaltaista esiintymistä ei enää pidetty mahdollisena. Kullervo Manner perusteli kannan vaihtumista viittaamalla suhteiden muuttumiseen kansainvälisessä ja kansallisessa mitassa. Se tarkoitti yleisesti tiukentunutta arviota sosiaalidemokraateista mutta myös vaaliyhteistyökieltoja Ranskassa ja Britanniassa.⁸⁰⁰ Kyse ei kuitenkaan ollut vain SKP:n johdon halusta soveltaa linjaa Suomeen, vaan myös internationaalien elinten aktiivisesta puuttumisesta Suomen asioihin – puolalais-balttilainen maasihteeristö päätti jo huhtikuussa 1928, että vaaleihin oli osallistuttava itsenäisesti. Se piti myös välttämättömänä sosiaalidemokratian paljastamista porvariston asiamieheksi.⁸⁰¹

SKP:n keskuskomitean kesäkuiseen plenumiin osallistunut Niilo Välläri arveli, että täysin itsenäinen esiintyminen olisi ongelmallista varsinkin pienissä kunnissa, joissa sosiaalidemokraatit olivat vahvoja. Kieltäytyminen yhteistyöstä saattaisi niissä kääntyä sosiaalidemokraattien propagandavoitoksi. Välläri esitti, että suomalai-

797 *Vanhan työväenliikkeemme arviota ja arvostelua*, 3-4, 9-29.

798 Y. S., Kirje niille Suomen työläisille, jotka vielä lukeutuvat sodem puolueeseen, *PV* 20.7.1929.

799 S(anteri).M(äkelä)., Pikapiirtoja vanhemman polven sosialidemokraateista, *PV* 16. ja 17.7.1929.

800 McDermott and Agnew, 72-74; Draper, 110-111.

801 Protokół zasedanija Polsko-pribaltiskogo Lendersekretariata IKKI 26.4.1928, f. 495, op. 61, d. 13, RGASPI.

sen kommunismin järjestöille voisi antaa tällaisissa kunnissa luvan liittoon sillä ehdolla, että ne eivät luopuisi arvosteluvapaudesta. Tukea hän sai Otto Vilmiltä, jonka mielestä vaaliliittoon ei pitäisi ottaa kovin jyrkkää kantaa.⁸⁰²

SKP:n johtohenkilöt eivät olleet aivan sama mieltä: Kalle Lepola piti kielteistä asennetta liittoihin luonnollisena, myös J. K. Lehtinen ja Hanna Malm vaativat itsenäistä esiintymistä. Kuusinen puolestaan torjui yhteisesiintymisen sillä perusteella, että vaaliliiton myötä joukot joutuisivat sosiaalidemokraattien vanaveteen. Vaaliliitossa tärkeintä oli kuitenkin johdon pysyminen suomalaisella kommunismilla. Siksi hän piti vaaliliittoa mahdollisena pikemminkin niillä paikkakunnilla, joilla suomalaisella kommunismilla oli ”hegemonia”. Manner myötäili Kuusista toteamalla, että poikkeuksia oli tehtävä varovaisesti.⁸⁰³

Plenum päättyi kannattamaan itsenäistä esiintymistä, mutta jätti siihen kuitenkin pieniä varauksia. Tarjoukset vaalitekni- sen vaaliliiton luomiseksi olivat mahdollisia vain paikallisina poikkeustapauksina ja silloinkin suomalaisella kommunismilla oli oltava riittävän luja johtoasema.⁸⁰⁴ Varauksien tekeminen ei miellyttänyt puolalais-balttilaista maasihteeristöä, mutta sen esitykset eivät ilmeisesti muuttaneet plenumin päätöksen ajatuksia.⁸⁰⁵

Suomessa ajatus osallistumisesta vaaleihin omin listoin ja ehdokkain lanseerattiin syyskuussa. Haluttomuutta yhteisesiintymiseen perusteltiin sillä, että SDP oli edellisvaalien jälkeen tehnyt paljon sellaista, mikä oli työväen asiaa vastaan. Sitä osoittivat mm. Tannerin hallituksen toiminta ja sosiaalidemokraattien teot monissa kunnanvaltuustoissa. Kielto ei kuitenkaan ollut ehdoton: vaaliliiton muodostaminen oli mahdollista, jos se varmasti hyödyttäisi työväen ja talonpojan asiaa, herättäisi sorrettuja joukkoja ja vahvistaisi niiden taistelukuntoa sekä auttaisi työtekeviä näkemään porvarien ja sosiaalidemokraattisten johtajien olevan työväen asiaa vastaan. Liitosta neuvoteltaessa oli siksi pantava pääpaino tärkeille luokkataistelukysymyksille.⁸⁰⁶

Halu yhteisesiintymiseen oli selvästi hiipunut – Oulun pohjoisen vaalipiirin kunnanvaltuutetut olivat jo huhtikuussa päättäneet, että sosiaalidemokraattisille puolue-elimille ei piirissä tarjottaisi vaaliliittoa⁸⁰⁷. Vaalien alla selitettiin toistuvasti sosiaalidemokraattien kunnallispolitiikan olleen ”täydellisiä kumarruksia” porvaristolle. Juankoskella itsenäistä esiintymistä perusteltiin sillä, että edellisvaaleissa työväen listoilta oli valittu kymmenen edustajaa ja porvarien viisi. Istuntojen aikana oli kuitenkin osoittautunut, että valtuustossa oli kymmenen porvaria ja viisi työväen edustajaa.⁸⁰⁸

802 SKP:n pl 1928, 14–15 (K. Into) (Niilo Välläri), 21 (Vilmi), f. 516, op. 2, d. 1011, RGASPI.

803 SKP:n pl 1928, 10–11 (Lepola), 16 (Lehtinen), 17 (Kuusinen), 18 (Malm), 18–19 (Manner), f. 516, op. 2, d. 1011, RGASPI.

804 Kunnallisvaalitaktiikasta ja eräistä kunnallispolitiikan tehtävistä, SKP:n kk:n pl 1928, liite, erityisesti kohdat 1 ja 4, f. 516, op. 2, d. 1011, RGASPI.

805 Protokol zasedanija Polsko-pribaltiskogo lendersekretariata 14.6.1928, f. 495, op. 61, d. 13, 336–338, 342–343 (Pervuhin, Mitskevitch, Samoilova), RGASPI.

806 Työmies, Kunnallinen toimintamme, *TT* 11.9.1928 pk; Työmies, Kunnallistoimintamme lähtökohdista, *PV* 12.9.1928 pk; Työmies, Kunnalliset vaaliliitot, *TT* 12.9.1928 pk.

807 Oulu pohj 1928, 12.

808 Esim. Ulvilan raatajat pitäneet tärkeän neuvottelukokouksen, *TL* 7.7.1928; Porin vasemmistotyöläiset lähtevät kunnallisvaaleihin kolmella listalla, *TL* 15.11.1928; Miksi meillä on ”puhtaita”

Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestöt tarjosivat silti monissa kunnissa sosiaalidemokraateille vaaliliittoa. Vaaliliittoehdot muistuttivat edelliskerran ohjeita. Esimerkiksi Janakkalassa esitettiin yhteistä liittoa, vaikka sosiaalidemokraattien katsottiin päättäneen valtuustossa asioista porvareille edullisesti. Liiton syntymistä tosin vaikeutti vaatimus oman ehdokkaan asettamisesta yleisohdokkaaksi⁸⁰⁹. Keravalla yleisohdokkaan asettamista vaadittiin järjestyneen työväen yhteisessä kokouksessa.⁸¹⁰ Mikkelissä yhteiseiintymisen ehdoksi pantiin täysi arvoستeluvapaus.⁸¹¹ Ehdot saivat *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* huomauttamaan, että asiakysymykset olivat tärkeämpiä kuin yleisohdokka.⁸¹²

Vaaliyhteistyön tarjoaminen oli edelleen tavallisempaa suomalaisen kommunismin heikoilla alueilla, mutta Pohjois-Hämeessä ja Viipurin läänissä itsenäinen esiintyminen moninkertaistui edellisvaaleista.⁸¹³ Toisaalta Suomussalmella, jossa suomalainen kommunismi oli hyvin vahva, esitettiin vaaliliittoa. Tarjous oli ilmeisesti yritys estää keväällä 1928 järjestäytyneitä sosiaalidemokraatteja esiintymästä vaaleissa.⁸¹⁴

Vaikka itsenäinen esiintyminen lisääntyi selvästi, vaaliyhteistyötarjoukset johtivat paikoitellen, esimerkiksi Kauhavalla, Kannuksessa, Kaarlelassa, Ilmajoella ja Kristiinankaupungissa, tulokseen.⁸¹⁵ SKP:n johto ei ollutkaan jälkeenpäin tyytyväinen vaan moitti esiintymistä yhdessä ”noskelaisten” kanssa. Kullervo Mannerin mielestä se osoitti kyvyttömyyttä ymmärtää sosiaalidemokraatteja oikein – sosiaalidemokraatteja oli pidetty työväenpuolueena – mutta myös sosiaalidemokraattisten käsitysten tunkeutumista vallankumouksellisten työläisten riveihin. Moitteet olivat osittain seurausta Kommunistisen internationaalin kunnallistoimintaan suuntaamasta kritiikistä.⁸¹⁶

Kommunistien asenteen tiukkenemista sosiaalidemokraatteihin on ajoittain selitetty sillä, että kommunistipuolueiden jäsenistö olisi uudistunut huomattavasti ja puolueet olisivat muuttuneet ensisijaisesti työttömien järjestöiksi.⁸¹⁷ Suomessa kiistoissa oli pohjimmiltaan kyse erilaisista tulkinnoista vuoden 1918 tapahtumista ja niiden jälkeisestä politiikasta. Niihin kietoutui kilpailu työväenjärjestöistä. Mut-

listoja, *TT* 16.11.1928 pk; Mitä Forssan työväen valtuustoehdokkaat ajattelevat kunnallisten asiain hoidosta?, *TL* 20.11.1928; Juankosken työväki ja pienviljelijät, *SaT* 1.12.1928.

809 Vaalitoiminta ja verotuskysymys, *TT* 12.9.1928.

810 Keravan työväki valmistautuu kunnallisvaaleihin, *TT* 5.7.1928.

811 J., Puolella lisätään – asemat vahvistetaan!, *TT* 19.9.1928.

812 Työmies, Kunnalliset vaaliliitot, *TT* 12.9.1928 pk.

813 Pohjois-Hämeessä oli 1925 omat listat neljässä kunnassa, 1928 kahdessatoista, Vaalitoiminta Pohjois-Hämeessä työtätekeville merkityksellinen, *TL* 25.10.1928; Parikkalan työläiset ja talonpojat käyvät yhdessä kunnallisvaaleihin, *T* 1.9.1928; Katri Järvinen, Rohkaisevia piirteitä työväen ja pienvilj. kunnallisvaalityöstä, *T* 27.11.1928.

814 Suomussalmen työläis- ja talonpoikaisvalitsijain neuvottelukokous, *SaT* 30.6.1928; järjestäytymisestä, Heikkinen 1986, 202.

815 Jälkikatsaus käytyyn kunnallisvaalitaisteluun, *TÄ* 28.12.1928; Vaalien tulokset Vaasan l. pohjoisessa vaalipiirissä, *TÄ* 31.12.1928.

816 K. Manner, Oikeistovaarasta, *Proletaari* tammi-helmikuu 1929; Tuli oikealle päin, *Proletaari* kesäkuu 1929.

817 McDermott and Agnew, 62–63; vrt. Mallmann, 102–105.

ta myös jäsenistön ja ennen muuta liikkeen suomalaisen johdon koostumuksen muutokset vaikuttivat sosiaalidemokraattien vastaisuuden voimistumiseen.

Jo SSTP:n lakkauttaminen sai vanhempia henkilöitä, joilla oli kokemusta yhteisestä työväenliikkeestä, vetäytymään aktiivisesta puolue toiminnasta vain ammatilliseen osallistumiseen. STPV:ssa muodostivat silti enemmistön henkilöt, jotka eivät olleet yhtä ihastuneita sosiaalidemokraattien haukkumiseen kuin SKP:n johto ja maanalaiset organisaattorit. Jopa SKP:n Suomen byroon julkiset henkilöt vastustivat sosiaalidemokraattien moittimisen nostamista poliittisen toiminnan keskeiseksi asiaksi. Se näkyi varsinkin vuosina 1924–25 mutta myös suhtautumisessa Tannerin vähemmistöhallitukseen. Kun tämä haukkumista pidätellyt voima keväällä 1928 vangittiin, liikkeen johtoon nousi kokemattomampia henkilöitä, jotka olivat alttiimpia ottamaan vastaan Kommunistisen internationaalisen sanomaa. Koko liikkeessä tapahtui samantapainen muutos, kun sen näkyväksi voimaksi nousivat nuoret, joilla ei ollut kokemusta yhteisestä työväenliikkeestä vaan jotka olivat aloittaneet toimintansa keskinäisen kilpailun ja moittimisen aikana. He vastasivat yhteisten järjestöjen hajotukseen ja kommunisminvastaisen lainsäädännön syntyyn voimistamalla sosiaalidemokraattien leimaamista.

SSTP:n kielto ja yhtenäisen puolueorganisaation puuttuminen heikensivät huomattavasti suomalaisen kommunismin mahdollisuuksia kilpailla sosiaalidemokraattien kanssa kannatuksesta ja järjestöistä. Kommunistisen liikkeen markkinointi kuvitelma, että SDP:n johtajien paljastaminen saisi sosiaalidemokraattiset työläiset liittymään suomalaisen kommunismin riveihin, muuttui käytännöksi vain SKP:n julkilausumissa. Toimilla ei juurikaan pystytty vaikuttamaan SDP:n kannatukseen, järjestöverkkoon tai edes estämään sitä saamasta jalansijaa suomalaisen kommunismin vahvoilla alueilla.

JÄRJESTÄYTYNYT TYÖVÄESTÖ VALLANKUMOUSVOIMAKSI

Sosiaalidemokraattien esitysten ja toimien torjuminen ei ollut ainoa tapa lähestyä työväestöä. Suomalaiselle kommunismille oli tärkeää, että puolueisiin sitoutumaton mutta yhteiskunnallisesti aktiivinen työväestö kannattaisi sen tavoitteita ja toimintaa. Tällaista työväestöä löytyi varsinkin joukkojärjestöistä, joista ammatillinen liike oli suomalaiselle kommunismille tärkein. Samasta vaikutusvallasta kilpaili myös SDP, joten pyrkimykset saada omalle linjalle kannatusta voimistivat helposti keskinäistä kamppailua.

Suhde ammatillisesti järjestäytyneeseen työväestöön ei ollut syntyvän kommunistisen liikkeen tärkeimpiä kysymyksiä – siihen tartuttiin vasta välittömän vallankumousinnostuksen laannuttua. Aihetta määrittää kantaa ammattiyhdistyskysymykseen antoi myös sosiaalidemokraattisen ammattiyhdistystoiminnan elpyminen ja huoli syndikalististen näkemysten vaikutuksesta. Omia käsityksiään levittämään kommunistinen liike perusti kesällä 1920 kansainvälisen ammattiyhdistysneuvoston ja vuotta myöhemmin Punaisen ammattiyhdistysinternationaalin (Profintern, PAI).⁸¹⁸

Kommunistisen liikkeen käsityksiä ammatillisen liikkeen luonteesta ja tehtävistä määritti paljolti usko siihen, että taloudelliset taistelut muuttuisivat kapitalismin rappeutumiskaudella nopeasti poliittisiksi, koska talouselämän järjestäminen työläisten etujen mukaisesti olisi mahdollista vain, kun valtio olisi heidän hallussaan. Siksi oli sanouduttava irti sosiaalidemokraattien perinteisestä tavasta jakaa työläisten taistelu taloudelliseen ja poliittiseen. Kommunistinen liike torjui myös käsitykset ammatillisen liikkeen epäpoliittisuudesta ja puolueettomuudesta sekä pyrkimykset korvata lakko- ym. taistelut rauhanomaisella sovittelulla kapitalistien kanssa. Tavoitteena ei ollut hämärtää vastakohtia vaan terävöittää niitä. Siksi työehtosopimuksia ei pitänyt yliarvostaa – ne olivat vain lyhytaikainen hengähdystauko taistelussa pääomaa vastaan.

Kommunistinen liike moitti olemassa olevia ammattijärjestöjä ennen muuta ammattitaitoisten ja parhaiten palkattujen työläisten järjestöiksi, joiden yhteydet varsinaisiin työläisjoukkoihin olivat heikot. Byrokraattisen johdon selitettiin myös pyrkivän säilyttämään ammattijärjestöt työväen aristokratian järjestöinä ja johtamaan työväestöä harhaan. Niinpä ne olivat pettäneet yhteiskunnallisen vallankumouksen ja luopuneet pyrkimyksestä parantaa omien jäsentensä elinoloja.

Kommunistien mielestä ammatillisen liikkeen toiminta oli ennen muuta suoraa toimintaa – lakkoja, boikotteja, mielenosoituksia, tehtaiden valtaamisia, tuotannon

818 Reiner Tosstorff, *Profintern. Die Rote Gewerkschaftsinternationale 1920–1937*. Paderborn, München, Wien, Zürich 2004, 75–77, 87–94, 130–376.

kontrollia, rikkureiden väkivaltaista poistamista töistä ja jopa aseellista kapinaa. Suora toiminta valmisti työläisjoukkoja taisteluun vallankumouksen puolesta ja teki ammatillisesta liikkeestä taistelujärjestön, kapitalismin tuhoamisvälineen. Kun ammatillisen liikkeen toiminta oli poliittista, kommunistien oli pyrittävä luomaan täydellinen yhtenäisyys sen ja kommunistipuolueiden välille, jopa alistettava ammatilliset järjestöt kommunistipuolueiden johdettaviksi.⁸¹⁹

LUOKKATAISTELULINJAN ONGELMAT

Ammatillinen toiminta ei ollut aluksi tärkeää suomalaiselle kommunismillekaan – SKP hylkäsi sen kokonaan perustavassa kokouksessaan. Jopa puutyöväenliiton ja Suomen ammattijärjestön (SAJ) entinen puheenjohtaja J. H. Lumivuokko, joka SKP:n perustamisvaiheissa epäili ammatillisesta toiminnasta luopumista, antoi vuonna 1919 julkaisemissa kirjoissaan vallankumoukselle etusijan ja pohti toisaalta tuotannon järjestämistä vallankumouksen jälkeen.⁸²⁰ Vuosien 1920–21 aikana SKP joutui kuitenkin muuttamaan käsitystään ja myöntämään ammattiyhdistykset tärkeiksi. Se näkyi myös Lumivuokon vuonna 1921 julkaisemassa kirjassa *Kommunisti ammattiyhdistysliikkeessä*, joka toi ilmi myönteisen kannan ammattiyhdistysliikkeeseen ja määritteli ammatillisen liikkeen järjestömuotoa ja toimintaperiaatteita.⁸²¹

Suomessa vastaavaa ammatillisen toiminnan väheksyntää ei ilmennyt, vaikka Suomen ammattijärjestö ei kasvanut samanlaisiin mittoihin kuin vuoden 1917 aikana, jolloin järjestössä oli yli 160 000 jäsentä. 1920-luvun alkupuolella SAJ:n jäsenmäärä pysyi 40 000 ja 60 000 välillä, kasvoi voimakkaasti vuosina 1927–1928, jolloin se nousi 90 000:een laskeakseen jälleen seuraavana vuonna. Siten noin 20–25 prosenttia Suomen työtätekevistä oli järjestäytynyt ammatilliseen liikkeeseen. Vähäinen järjestäytyminen vaikeutti SAJ:n ja sen liittojen mahdollisuuksia ajaa jäsentensä etuja, mikä puolestaan vahvisti haluttomuutta järjestäytyä.⁸²²

Vähäinen järjestäytyminen ei ollut etusijalla, kun SSTP – kommunistisen liikkeen yleisiä periaatteita toistaen – totesi joulukuussa 1920, että ammatillisen liikkeen oli pakko suuntautua kukistamaan kapitalismia, koska sen vallitessa ei enää kyettäisi nostamaan palkkoja tai lyhentämään työaikaa. Siksi ammatillisen liikkeen oli hylättävä vanhan byrokratian tyrkyttämä neuvottelu- ja sopimuspolitiikka ja vaadittava tuotannon, raaka-aineiden ja finanssiasioiden kontrollia. Myös Lumivuokko painotti kirjassaan tuotannon kontrollin merkitystä.⁸²³

Jo vuonna 1921 kävi kuitenkin selväksi, että tuotannon kontrolli -tunnuksella ei ohjattu SAJ:n käytännön toimia. Tammikuussa 1922 hyväksytyissä menettelytapohjeissa SSTP miedonsi linjaa ja kehotti ajamaan työväen asiaa kaikissa työpäi-

819 Degras I, 145–150, 275–281; A. Losowsky, *Das Aktionsprogram der Roten Gewerkschafts-Internationale*. Berlin 1922 (1921), 9–11, 40–42, 50–64.

820 Saarela 1996, 42–45, 54–56, 200; J. Lumivuokko, *Laillinen ammattiyhdistysliike vaiko vallankumous*. Pietari 1919; J. Lumivuokko, *Teollisen tuotannon järjestämisestä työväen diktatuurin ensi asteilla Suomessa*. Pietari 1919.

821 J. Lumivuokko, *Kommunisti ammatillisessa liikkeessä*. Kuopio 1921.

822 Ala-Kapee–Valkonen, 792–795; Kettunen 1986, 64, 142.

823 Saarela 1996, 207; Lumivuokko 1921, 49–55.

vää, palkkaa ja muita työehtoja koskevissa kysymyksissä. Myös asenne työehtosopimuksiin lieventyi: niissä vastustettiin ennen muuta yrityksiä kahlehtia työläisten toimintavapautta.⁸²⁴

Vaikka suomalaisen kommunismin kaikki esitykset eivät saaneet kannatusta Suomen ammattiyhdistysliikkeessä, sen valmius olla läheisessä yhteydessä suomalaiseseen kommunismiin kävi kuitenkin selväksi. Se tuli ilmi, kun SAJ julistautui luokkataistelukannalla olevaksi järjestöksi, kannatti liittymistä Punaiseen ammattiyhdistysinternationaaliin ja esiintyi yhdessä SSTP:n kanssa eduskuntavaaleissa vuonna 1922. Monet ammattiosastot ilmaisivat sen liittymällä SSTP:hen, ja monet keskeiset ammattiyhdistysmiehet esiintymällä puolueen edustajina.⁸²⁵ SSTP:n kiellon jälkeen SAJ:n piirissä ilmeni halua purkaa näin selkeää yhteyttä työväenliikkeen toiseen poliittiseen suuntaan, mutta toisaalta suomalainen kommunismi ja ammatillisesti järjestäytyneet työläiset kietoutuivat yhteen SSTP:n toimintakiellon jälkeenkin, kun edellinen joutui organisoitumaan epämääräisesti ja esiintymään jopa jälkimmäisen nimissä.

Suomalaisen kommunismin suhtautuminen ammatilliseen liikkeeseen nousikin vuoden 1923 jälkeen paljolti siitä, että SAJ:n haluttiin säilyttävän sen paikan, jonka se oli vuosikymmenen alussa ottanut tai saanut. SAJ:n jäsenkunnan suuri enemmistö hyväksyi suomalaisen kommunismin esitysten lähtökohdat, mutta ne eivät miellyttäneet SAJ:ssa toimivia sosiaalidemokraatteja, jotka tarkastelivat ammatillisista liikettä vahvasti edustuksellisen politiikan läpi. Heidän mielestään sen oli pysyttävä omalla ”taloudellisen” kamppailun alueellaan ja jätettävä poliittiset asiat puolueen hoidettaviksi. Ammatillinen liike sai korkeintaan tehdä esityksiä ajettavista asioista. Käsitös henki vahvaa epäluottamusta ulkoparlamentaarisia toimintamuotoja kohtaan, mutta myös pyrkimystä pitää poliittiset ristiriidat loitolla ammattiyhdistysliikkeestä, jonka tulkittiin olevan luonnostaan yhtenäinen.⁸²⁶

Erimielisyydet koskivat alusta alkaen ammatillisen liikkeen luonnetta sekä poliittista sitoutumista kansallisesti ja kansainvälisesti. Toukokuussa 1923 pidetty edustajakokous siirsi niitä hieman taka-alalle. Riidat eivät kuitenkaan hävinneet. Itse asiassa SSTP:n lakkauttaminen vahvisti niitä, sillä se paransi sosiaalidemokraattien mahdollisuuksia vaikuttaa ammatilliseen liikkeeseen. SDP:ssa oli jo keväällä 1923 mietitty sosiaalidemokraattisesti ajattelevien työläisten kutsumista pois SAJ:sta mutta luovuttu oman ammatillisen liikkeen perustamisesta jäsenten ja läntisten ammatillisten järjestöjen suhtautuessa ajatukseen kielteisesti. SSTP:n lakkauttamisen jälkeen sosiaalidemokraatit pystyivät tarjoamaan tehokkaammin suuntautumisvaihtoehtoja kuin suomalainen kommunismi. SDP:n lehdissä lisääntyivätkin vaatimukset SAJ:n ja suomalaisen kommunismin suhteen katkaisemisesta, kommunistisen politiikan lopettamisesta ja sitoutumisesta länteen.⁸²⁷

SSTP:n edustajien pidättäminen ja sen toiminnan estäminen vaaransi myös SAJ:n olemassaoloa. SAJ ei kuitenkaan jäänyt SSTP:n lakkauttamisen jälkeen vain

824 Saarela 1996, 207–209; SSTP:n menettelyperiaatteet, SSTP:n puolueuuevosto 6.–8.1.1922, SSTP:n arkisto, KA.

825 Saarela 1996, 268, 508–516; Ala-Kapee – Valkonen, 546–554.

826 Kettunen 1986, 353–355.

827 Kettunen 1986, 429–432; Maamme ammatillinen liike, SS 16.4.1924 pk; Ammatillisen liikkeemme pula, SS 28.8.1924 pk.

sivustakatsojaksi, sillä se esitti vastalauseen vangitsemisista, järjesti Yrjö Mäkelinin muistotilaisuuden Helsingissä ja perusti erityisen toimikunnan avustamaan valtiollisia vankeja, heidän perheitään ja punaorpoja. Se ei kuitenkaan rohkaissut jäsenkuntaansa järjestämään vastalausekokouksia vaan tyytyi esittämään kantansa viranomaisille, suuntaamaan asiaa eduskunnan käsiteltäväksi välikysymykseksi ja nostamaan asian esille kansainvälisillä foorumeilla.⁸²⁸

Tunne uhanalaisuudesta vahvistui SAJ:ssa ilmeisesti jo syksyllä 1923, kun viranomaiset pyrkivät ulottamaan toimintakiellon myös SSTP:hen kuuluneisiin ammattiosastoihin. Uhka kasvoi toukokuussa 1924, kun korkein oikeus antoi päätöksen ns. Pohjolan ammatillisen paikallisjärjestön (PAPJ) jutussa. PAPJ:n johto ja SAJ:n puheenjohtaja Matti Väisänen oli syksyllä 1922 asetettu syytteeseen valtiopetoksen valmistelusta sillä perusteella, että kolmiliiton alaiset osastot olivat Pohjois-Suomessa päättäneet ryhtyä lakkoon. Vaasan hovioikeus hylkäsi syytteen joulukuussa 1922 mutta korkein oikeus katsoi SAJ:n ja siihen kuuluvien alajärjestöjen johdon liittyneen palvelemaan SSTP:n tarkoituksiperiä – kumoamaan vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän laittomasti. Korkeimman oikeuden mielestä SAJ oli ryhtynyt muuttamaan organisaatioitaan, jotta uusia järjestöjä voitaisiin suunniteltua vallankumousta toteutettaessa käyttää valtiollisina taistelujärjestöinä ja uuden yhteiskuntajärjestelmän luomiseen tarpeellisina neuvostojärjestöinä.⁸²⁹ Oikeuden päätökseen viitaten kokoomuslainen pääministeri Lauri Ingman selitti syksyllä 1924 – sosiaalidemokraattien välikysymykseen vastatessaan – SAJ:n olevan kommunistisen kiihottuksen työssija.⁸³⁰

Jotkut suomalaisen kommunismin piirissäkin pitivät tilannetta vakavana. Edvard Jokela arveli heinäkuussa laatimassaan muistiossa kovin pessimistisesti, että ”Ingmanin reseptiä” ryhdyttäisiin panemaan toimeen. Se puolestaan merkitsisi, että kaikki vallankumoukselliseksi epäiltävät työläisten järjestöt tuhottaisiin. SAJ:kin hajotettaisiin vuoden sisällä ja sen tilalle perustettaisiin joko fasistinen tai sosiaalidemokraattinen ammattijärjestö, joka takaisi työnantajan täyden mielivallan työpaikoilla. Jokela ei uskonut Suomen työväen kykenevän yksin muuttamaan tilannetta. Suomen byroon jäsen Jaakko Kivi ei ollut yhtä varma viranomaisten hyökkäyksestä, mutta pelkäsi hajotusuhan vaikuttavan kielteisesti SAJ:n politiikkaan. Pari kuukautta myöhemmin tilannetta arvioinut Eino Pekkala ei sen sijaan uskonut SAJ:n hajottamiseen.⁸³¹

SKP:n johto, joka syksyllä 1923 haaveili vallankumouksesta ja näki vainotoimet lähinnä kapitalistisen järjestelmän heikkouden merkkeinä, ei ryhtynyt arvioimaan uhan vaarallisuutta. Mutta sekin huomasi vaikutusvallan SAJ:n johdossa heikkene-

828 SAJ:n toimeenpaneva valiokunta (tpvk) 16., 23. ja 24.8., 21.9.1923, 24.1., 29.7. ja 7.10.1924; SAJ:n toimikunta (tmk) 30.1.1924, SAJ:n arkisto, TA.

829 Ala-Kapee – Valkonen, 642–647, 672–675; Johan Koivisto, *Suomen Metallityöväen Liitto 1899–1930*. Helsinki 1963, 287–288, jossa päätös tarkemmin.

830 Vp 1924, 720–727 (Ingman).

831 Palkkaliikkeistä ”Kolmiliiton” toiminta-alueella 1924, f. 516, op. 2, d. 827; myös No 8 (Antikainen) ht:lle (kk) 14.7.24 no 27, d. 793, jossa sanotaan selostuksen olevan Jokelan; (Mooses (Jaakko Kivi), Katsaus Ammattijärjestön nykyiseen tilaan, saatu 26.8.1924; Lyhyt selostus ammatillisesta toiminnasta Suomessa, selostus kk:lle kesäk. alkup. 1924, d. 827; T. Tammi (Leino) (Eino Pekkala) ht:lle 14.9.1924, d. 793, RGASPI.

vän. Ratkaisuksi se keksi tammi-helmikuun vaihteessa 1924, että Suomen byroon yhteyteen perustettaisiin ammatillinen jaosto eli juntta. Sen tehtävänä olisi toteuttaa puolueen antamia ohjeita SAJ:ssa – läheisessä yhteistyössä ammatillisen liikkeen työläisten kanssa. Juntta huolehtisi, että yhteydet puolueen keskuselinten ja SAJ:n johdon välillä pysyisivät jatkuvasti kunnossa. Ehdokkaiksi Kullervo Manner esitti helmikuussa maalarien liiton sihteerä Uno Nurmista, josta tuli toukokuussa uuden rakennustyöväen liiton puheenjohtaja, Edvard Jokelaa ja SAJ:n vt. puheenjohtajaa Edvard Huttusta.⁸³² Juntta syntyikin helmikuussa mutta se ei aina ollut kovin innostunut SKP:n johdon ohjeista tai jatkuvasta yhteydenpidosta. Suomen byroo katsoikin, ettei se ollut juntta sanan varsinaisessa merkityksessä.⁸³³

Haluttomuus yhteydenpitoon osoitti, etteivät ammattiyhdistysmiehet pitäneet yhteyksiä SKP:hen elintärkeinä. Mutta se osoitti myös, että suomalaisella kommunismilla oli oikeastaan varsin vähän positiivista tarjottavaa, kun jo ennen vuotta 1918 alkanut ja neuvostokokemusten innostama järjestömuotokeskustelu oli ohitse ja teollisuusliittomuoto hyväksytty. Valtiovallan ja työnantajien vainotessa ammatillista liikettä myös suomalaista kommunismia tukeneet ammattiyhdistysliikkeen edustajat ryhtyivät painottamaan organisaation turvaamista⁸³⁴. Sen myötä nousi uudelleen esille SAJ:n kansainvälinen suuntautuminen. Se puolestaan synnytti erimielisyyksiä SKP:n johdon ja ammattiyhdistysmiesten välille.

”AMSTERDAMIN HERRAT” VAI ”MILJOONAT TYÖLÄISET”?

SAJ:n piirissä ei oikein tiedetty, mitä järjestön toiminnan turvaamiseksi pitäisi tehdä. SAJ:n johto pyrki kuitenkin tiedottamaan Suomen sortotoimista kansainvälisillä foorumeilla. Jo syksyllä 1923 SAJ:n toimikunta päätti nimetä edustajan kansainväliseen työkonferenssiin, vaikka edustajakokous oli kieltänyt edustajan lähettämisen.⁸³⁵ Kansainvälistä huomiota uskottiin myös saatavan sillä, että Suomeen kiinnostusta osoittanut Amsterdamin internationaalinen hollantilainen sihteerä Jan Oudegeest toivotettiin kesällä 1924 tervetulleeksi maahan tutustumaan ammatillisen liikkeen tilaan.⁸³⁶

SAJ:ssa vasemmistolaisista edustajista Kaarlo Karila ja Antti Luostarinen vastustivat Oudegeestin kutsumista ja esittivät molempien ammattiyhdistysinternationaalien edustajien pyytämistä Suomeen.⁸³⁷ Suomalaisen kommunismin lehdet kuittasivat asian aluksi lyhyesti, kunnes Väinö Vuorio nosti sen tärkeäksi suuntakysy-

832 K(uullervo).M(anner) ht:lle (Jalmari Salminen) 7.12.1923, f. 516, op. 2, d. 734; SKP:n kk 29.1.1924; SKP:n pb 7.2. ja 8.5.1924, d. 801; (SKP:n) pb (no 1) (Kullervo Manner) ht:lle (SB) 8.2.1924, f. 522, d. 109, RGASPI; henkilöistä, Jyrki Helin, *Rakentajien liitto. Rakennusalan työläisten järjestötoiminta Suomessa 1880-luvulta vuoteen 1995*. Jyväskylä 1998, 113.

833 17 (SB) ht:lle (kk) 15.2. ja 25.5.1924; Pb ht:lle (SB) 18.4.1924, f. 516, op. 2, d. 792; Kk ht:lle (SB) 14.8.1924; 17 (SB) ht:lle (kk) 13.9. ja 30.10.1924; (Edvard Jokela) 24.10.1924, d. 793, RGASPI.

834 Kettunen 1986, 356–371.

835 SAJ:n tmk 14.8.1923, SAJ:n arkisto, TA.

836 Ala-Kapee – Valkonen, 681; SAJ:n tpvk 29.7. sekä 9. ja 13.8.1924, tmk 11.8.1924, SAJ:n arkisto, TA; Huttunenkin selittää, *TT* 25.8.1924.

837 SAJ:n tpvk 9. ja 13.8.1924, tmk 11.8.1924, SAJ:n arkisto, TA.

mykiseksi. Vuorion ratkaisu oli ilmeinen reaktio sosiaalidemokraattisten lehtien kirjoituksiin, joissa kutsua tulkittiin neuvotteluyhteydeksi Amsterdamin internationaaliin ja uskoteltiin vainojen loppuvan, jos SAJ liittyy siihen.⁸³⁸

Vuorio puolestaan piti kutsua kannanottona SAJ:n edustajakokouksen keväällä 1923 tekemään internationaalipäätökseen, jonka mukaan SAJ pysyisi molempien internationaalien ulkopuolella. Vuoriosta kutsu näytti yritykseltä aloittaa neuvottelut SAJ:n liittämistä Amsterdamin internationaaliin. SAJ:n johto oli näin ylittämässä valtuuksiaan, mihin jäsenkunnan piti puuttua. Länsisuuntautumisen ja edustajakokouksen päätösten ylittämisen ohella Vuorio piti kutsua vaarallisena myös siksi, että se suuntasi SAJ:n toimintaa edustukselliseen politiikkaan. Ja sitä Vuorio halusi palauttaa joukkojen toiminnaksi peräämällä ammatillisten järjestöjen kokouksia.⁸³⁹ Näin Vuorio ei halunnut puuttua pelkästään SAJ:n kansainväliseen suuntautumiseen⁸⁴⁰ vaan tavoitteli sitä luokkataisteluperiaatetta, jonka mukaisesti SAJ:n edustajakokous oli keväällä 1923 velvoittanut järjestön toimimaan.

Myös SKP:n Suomen byroo katsoi Oudegeestin kutsumisen pitävän yllä vaarallista uskoa ”kun herroille puhuu kauniisti, ..., niin kyllä ne pahasta päästävät”. Kutsu ei vedonnut ”miljooniin työläisiin”, vaan ”Amsterdamin herroihin”, jotka olivat ”läheisessä yhteistyössä imperialististen suur-rosvojen kanssa”. Turvautuminen Oudegeestin kutsumiseen merkitsi siten yritystä kiertää taistelu.⁸⁴¹

Vuoriolla ja muulla Suomen byroolla oli kuitenkin vaikeuksia esittää, mitä SAJ:n olisi siinä tilanteessa tehtävä pysyäkseen ”luokkataistelun tiellä”. Heille se tarkoitti työläisten kutsumista kokouksiin esittämään vastalauseita tehdyistä ratkaisuista. Kokoukset vastasivat ainakin osittain työläisjoukkojen ajatuksia, sillä niihin osallistui runsaasti ihmisiä. Esimerkiksi Helsingin ammatillisen keskusneuvoston järjestämässä kokouksessa oli läsnä noin 800 henkeä.

Kokouksissa torjuttiin sosiaalidemokraattien esitykset Amsterdamin internationaaliin liittymisestä – esitys koettiin loukkaavaksi. Sitä kuvasi Helsingin kokouksessa liike- ja talustyöntekijäin liiton sihteerin Arttur Hellmanin tekemän liittymisedotuksen vastaanotto – sen aikana ”vallitsi salissa korvia huumaava melu, vihellettiin, soitettiin kukkopilleillä ja huudettiin”. Kehotukset tutustua Amsterdamin internationaaliin tyrmättiin toteamalla, että työläiset tiesivät siltä saadun vain ”tykkiä ja kuularuiskuja ja hirttosilmukan kaulaamme”. Samalla kokoukset sitoivat keskustelun SAJ:n kansainväliseen suuntaan ja vastakkainasetteluun Moskova vai Amsterdam, mihin sosiaalidemokraatit halusivat keskustelua ohjata.⁸⁴²

838 Tiilipoika, Suuntataistelut Suomen Ammattijärjestössä, *PV* 16.8.1924 pk; Pohjolan ammatillisen piirijärjestön juttu, *PV* 19.8.1924; Helsingin akn:n koolle kutsuma yleinen ammatillisesti järjestyneen työväen keskustelukokous pidettiin tiistaina 9.9.-24 (Vuorio), f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI; sosiaalidemokraattien kannoista, esim. Suomen Ammattijärjestö menossa oikealle tielle, *SS* 19.8.1924; Hakoniska, Jutustelua, *SS* 23.8.1924.

839 Rakentaja (Väinö Vuorio), ”Ihmisten nukkuessa jumalat toimivat”, *TT* 19.8.1924 pk; Rakentaja, Ei tule ”länestäkään” apua, *TT* 21.8.1924 pk; Tiilipoika, Amsterdamissako Suomen työväen pelastus, *PV* 25.8.1924 pk.

840 Varsinkin jälkimmäinen artikkeli viittaa siihen, että Vuorio olisi huomannut korostaneensa liikaa SAJ:n kansainvälistä suuntautumista; ks. myös Ammattijärjestön toiminnan arvostelu Helsingissä alkanut, *TT* 10.9.1924.

841 (SB) ht:lle (kk) 25.9.1924, f. 516, op. 2, d. 827, RGASPI.

842 Ammattijärjestön toiminnan arvostelu Helsingissä alkanut, *TT* 10.9.1924; Helsingin akn:n koollekutsuma yleinen ammatillisesti järjestyneen työväen keskustelukokous pidettiin 9.9.-24

Myös lehdissä torjuttiin sosiaalidemokraattien väitteet vainojen loppumisesta, jos SAJ liittyyisi Amsterdamin internationaaliin – se ei ollut voinut mitään vainoille Italiassa, Bulgariassa tai Espanjassakaan.⁸⁴³ Lehdissä ei puhuttu mitään siitä, että myös Punaisen ammattiyhdistysinternationaalin edustaja olisi pitänyt kutsua Suomeen, kuten SAJ:ssa tai järjestetyissä kokouksissa esitettiin.⁸⁴⁴

SKP:n johtokin piti Oudegeestin kutsua vakavana asiana.⁸⁴⁵ Varsinaisesta tilanteesta myöhästyneenä se määräsi ”puoluekurin velvoituksella” SAJ:n johdossa olevat vasemmistolaiset vaatimaan kutsun peruuttamista. Se ei kuitenkaan riittänyt, vaan koko kysymys oli muutettava taisteluksi ”oportunistisia ja reformistisia virtauksia vastaan”. Sisältöä kamppailulle politbyroo arveli löytävänsä tunnuksesta, jonka mukaan kaikki ammatilliset järjestöt oli yhdistettävä vallankumouksellisella pohjalla sekä kansallisesti että kansainvälisesti.⁸⁴⁶

Poikkeamisen luokkataistelun tieltä havaitsi myös Punaisen ammattiyhdistysinternationaalin toimeenpaneva komitea, joka kirjeessään Suomen vallankumoukselliselle ammattiyhdistysväelle listasi SAJ:n toimia vuodelta 1924 ja tulkitsi ne oportunistiseksi ja reformistiseksi kallistumaksi. Syynä siihen oli SAJ:n johtajien päässä edelleen kytevä keskustalais-sosiaalidemokraattinen henki, jota vastaan oli taisteltava systemaattisesti.

Pysyttääkseen SAJ:n luokkataistelun tiellä PAI halusi sitoa sen entistä lujemmin kiistoihin kansainvälisestä suuntautumisesta, sillä se suositti joukkoliikettä, joka torjui länsimaisen suunnan, yrittäisi saada eri kansainväliset tuotantoliitot tai niiden vähemmistöt suhteisiin PAI:n alaisten propagandakomiteoiden kanssa sekä vaatisi ammatillisen liikkeen kansainvälistä yhtenäisyuskongressia PAI:n esittämällä pohjalla. SAJ:n vaikeaa tilannetta koskeva neuvo oli myös irrallaan Suomen maa-perästä – siinä kehoitettiin järjestämään SAJ:n tueksi työmaakomiteaverkko, joka olisi yhteydessä kaikkiin työläisiin työmailla!⁸⁴⁷ Esityksessä näkyi PAI:n eristyneisyys sekä se, että PAI koostui Neuvostoliiton ammattijärjestön ohella pääasiassa sosiaalidemokraattien hallitsemien ammattijärjestöjen oppositioryhmistä tai Euroopan ulkopuolisista ammatillisista järjestöistä, joiden ongelmilla oli vähän yhteistä SAJ:n tilanteeseen.⁸⁴⁸

SKP:n tai PAI:n esitykset eivät olleet lainkaan ammatilliseen juttuaan kuuluneen Edvard Jokelan mieleen: hän ei aikonut vaatia SAJ:ta peruuttamaan Oude-

(erityisesti Arttur Hellmanin ja Kankkusen puheenvuorot), f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI; myös Ammattijärjestön viimeaikaiset toimet arvosteltavana perusjärjestöissä, *TT* 20.8.1924; S.

Ammattijärjestön toimenpiteet, *TT* 25.8.1924; Työväki tuomitsee veljeilyn Amsterdamin kanssa, *TT* 27.8.1924; Ammattijärjestön johdon arvostelua, *TT* 12.9.1924; Ammatillisesti järjestyneen työväen kokous Kuopiossa, *SaT* 16.9.1924.

843 Tiilipoika, Amsterdamissako Suomen työväen pelastus? *PV* 25.8.1924 pk.

844 Esim. Helsingin ak:n koollekutsuma yleinen ammatillisesti järjestyneen työväen keskustelukokous pidettiin tiistaina 9.9.-24 (Majanen), f. 516, op. 2, d. 793; Jatkokokous 11.9.-24 HT:n juhlasalissa (Nykänen), d. 796, RGASPI.

845 No 7 ht:lle (SB) 19.8.1924, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI.

846 SKP:n pb 25.9.1924, f. 516, op. 2, d. 801; Kk ht:lle (SB) 25.9.1924, d. 793, RGASPI.

847 Profinternin toimeenpaneva komitea, Kirje Suomen vallankumoukselliselle ammattiyhdistysväelle, ei pvm, f. 516, op. 2, d. 827 tai f. 534, op. 6, d. 149, RGASPI. SAJ:lle tällaista kirjettä ei kuitenkaan lähetetty.

848 Tosstorff, 589–593.

geestin kutsua, koska se olisi ”nulikkamaista riidan aiheen etsimistä” ja pitänyt asiaa turhaa esillä sen jälkeen, kun oli käynyt ilmi, ettei Oudegeest ehtinyt Suomeen.⁸⁴⁹

Kiista jatkui kuitenkin vielä syyskuussa, kun SAJ:n toimikunta piti Edvard Huttusen erouhkauksen siivittämänä valitettavana, että oli ryhdytty lietsomaan epä-sopua ammatillisesti järjestyneen työväen keskuudessa ja halventamaan SAJ:n toimikuntaa ja toimihenkilöitä. Suomalaisen kommunismin tulkinnan mukaan paheksunta tarkoitti *Työväenjärjestöjen Tiedonantajaa ja Pohjan Voimaa*.⁸⁵⁰

ILOA ”TYÖTOIMISTOSTA”?

Erimielisyys kansainvälisestä suuntautumisesta ja ammattiyhdistystoiminnan luonteesta näkyi myös suhtautumisessa SAJ:n osanottoon kansainvälisen työjärjestön kokouksiin Genevessä. Kansainvälinen työjärjestö syntyi osana Kansainliittoa, ja sen pyrkimys oli säädellä työoloja kansainvälisesti mutta myös oikaista harhaluuloja neuvostojärjestelmän tarjoamista ihanteellisista oloista. Työjärjestö kokoontui vuosittain työkonferenssiin, jossa hyväksyttiin sopimuksia ja suosituksia. Näihin konferensseihin osallistuivat Kansainliittoon kuuluvien maiden hallitusten, työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen edustajat. Jälkimmäiset nimitti kunkin maan hallitus näiden ryhmien edustavimpien järjestöjen asettamista ehdokkaista.⁸⁵¹

Kommunistien mielestä työjärjestön kongresseilla pyrittiin lamaannuttamaan työväestön taisteluhenkä ja pitämään se kesynä.⁸⁵² SAJ:ssa ajateltiin ilmeisesti samoin, sillä se päätti jo vuoden 1920 edustajakokouksessa, että sen edustajat eivät osallistuisi työjärjestön Genevessä pitämiin konferensseihin. Silti SAJ nimesi ehdokkaan Suomen hallituksen valitsemaan valtuuskuntaan vuodesta 1923 lähtien. Lisäksi se vetosi työjärjestöön, kun vaara viranomaisten puuttumisesta SAJ:n toimintaan kävi kesällä 1924 uhkaavaksi. Yleensä SAJ äänesti ratkaisusta, joka syntyi pienten liittojen äänillä. Joskus isojen vasemmistoenemmistöisten liittojenkin edustajat kannattivat edustajan lähettämistä.⁸⁵³

Ratkaisut närkästyttivät aluksi ennen muuta SKP:n johtoa, ja se kehotti jo syksyllä 1923 toimiin päätöksen perumiseksi.⁸⁵⁴ Sama jatkui toukokuussa 1924, jolloin Kullervo Manner peräsi SAJ:n vt. puheenjohtajalle Edvard Huttuselle lähettämässään kirjeessä hänen osuuttaan ”tähän lahtariveljeilyyn” ja kehotti häntä ryhtymään toimiin päätöksen purkamiseksi. Kirjeessään Manner myös selitti, miksi päätös oli virheellinen. Hänen mukaansa työjärjestö oli ”vain eteinen imperialististen rosvojen palatsiin”. Tässä eteisessä ”työväen petteureita” kestettiin silloin tällöin

849 (Edvard Jokela), 24.10.1924, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI.

850 SAJ:n tmk 13.9.1924, SAJ:n arkisto, TA; S. Ammattijärjestön toimikunnan enemmistö sos.-dem. hajoittajien asialla, *TT* 20.9.1924.

851 Pauli Kettunen, *Työjärjestys. Tutkielmia työn ja tiedon poliittisesta historiasta*. Helsinki 1997, 44–46. 852 Lumivuokko 1921, 57.

853 Ala-Kapee – Valkonen, 675; Kettunen 1986, 372–373; SAJ:n tmk 14.8.1923, 11.5.1924 ja 16.3.1925, SAJ:n arkisto, TA.

854 SKP:n kk 28.9.1923, f. 516, op. 2, d. 726; myös Aki (K. Manner) veikkoselle (O. V. Kuusinen) 28.9.1923, d. 734, RGASPI. Molemmissa moitittiin Lauri Nurmiahon menetelleen asiassa SAJ:n päätöstä vastaan, vaikka Nurmiaho vastusti edustajan nimeämistä, Ala-Kapee – Valkonen, 674.

”niistä palveluksista, mitä he ovat tehneet isännilleen, työläismurhaajille, kommunistivainoojille”. Työjärjestön kokouksissa levitettiin lisäksi ”vain riistoedustajien tietoja”, joiden sekaan Suomen ammatillisesti järjestäytyneen luokkatietoisien työläisen ääni hukkuu ”kuin hyttysten ääni avaruuteen”. Osallistumalla työjärjestön kokouksiin SAJ ilmoitti koko maailmalle, että suomalaiset työmiehet ja niiden ammattijärjestö palasivat ”kommunistisilta harharetkiltään” kapitalistien käskyläisiksi ja avustajiksi vallankumouksellisia työläisiä vastaan. Työkonferenssi oli ”porttola, missä proletaarien luokkakunnia prostituutaan lahtarielostelijain raiskattavaksi”, selitti Manner.⁸⁵⁵

Suomessa osanottoa työjärjestön konferensseihin tai yhteydenottoa siihen ei pidetty aluksi kovin kamalana. Ammattiosastot tosin protestoivat Oudegeest-kutsua käsitellessään myös edustajan nimeämistä Geneven kokoukseen.⁸⁵⁶ Toisaalta monet ammattiliikkeen johtavat henkilöt pitivät hyvänä sitä, että Suomen tilanteeseen saataisiin kansainvälistä huomiota. Näin ainakin ajatteli Edvard Jokela palattuuan kuljetustyöläisten kansainvälisestä kokouksesta.⁸⁵⁷ Osa ammattiliittojen johdoista näki jopa hyvää työkonferenssien päätöksissä. Esimerkiksi elintarviketyöläisten liiton johto uskoi sen kannan vaikuttavan leipomoiden yötyökysymyksessä ja kannatti edustajan lähettämistä.⁸⁵⁸ *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* puolestaan näki edustajan lähettämässä tilaisuuden osoittaa, ettei länsi voinut auttaa SAJ:ta.⁸⁵⁹ *Pohjan Voimassa* pidettiin sen sijaan pahana, että ”alistutaan soittamaan armonrumpua Ententen Työtoimistolle”.⁸⁶⁰

Vasta keväällä 1925 – tilanteen helpotuttua – päivälehdet alkoivat Suomessakin selittää työjärjestön luonnetta. Ne eivät kuitenkaan yltäneet Mannerin vanhatestamentillisiin vuodatuksiin, vaan todistelivat ”työtoimiston” olevan Kansainliiton apujärjestön, joka pyrki tukahduttamaan työväen luokkataistelua ja lujittamaan porvarillista valtiota. Sitä osoitti jo edustajien valinta: hallitukset hankkivat työväen edustajan kokouksiin, joissa oli enemmistö ”järjestyneiden kapitalistien” ja ”porvarillisten hallitusten ‘puolueettomilla’ edustajilla”. Näin se oli osa kansainvälistä koneistoa, joka saattoi työväestöä kuuliaisiksi porvaristolle. *Pohjan Voimassa* työjärjestö nähtiin hieman tietoisempänä – se oli kansainvälisten imperialistien Kansainliiton alaisuuteen perustama alajaosto, jonka tarkoituksena oli ottaa selvää kunkin maan työväenliikkeen vallankumouksellisesta voimasta ja tiedottaa siitä ”imperialistien suurdiplomaateille”.⁸⁶¹

855 (K. Manner) tov. E. Huttuselle 17.5.1924 Leningrad, f. 516, op. 2, d. 827, RGASPI.

856 Esim. Ammattijärjestön johdon eräitä viimeaikaisia toimenpiteitä tuomitaan, *TT* 2.9.1924; Ammatillisesti järjestyneen työväen kokous Oulussa, *TT* 8.9.1924; Ammattijärjestön johdon arvostelua, *TT* 13.9.1924.

857 Eräs pikahaastattelu, *TT* 23.8.1924; myös Suomen valkoinen vainokommento tulee kansainväliseksi kysymykseksi, *TT* 16.8.1924.

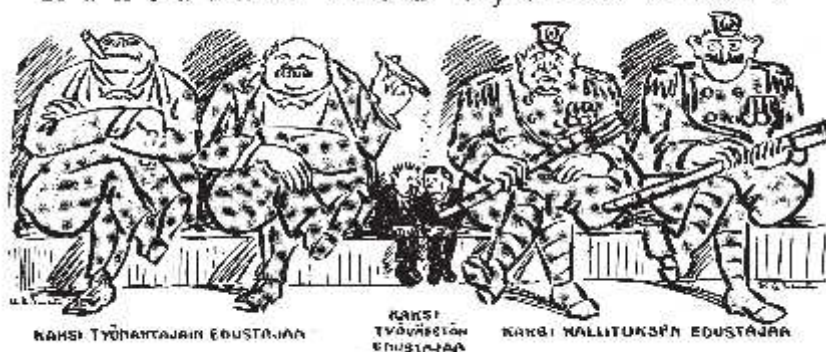
858 Teemu Oinonen, ”*Me emme pyydä, me vaadimme*”. *Suomen Elintarviketyöläisten Liitto SEL r.y:n historia 1905–1980*. Helsinki 1980, 149–152.

859 Rakentaja, Ei tule ”lännekään” apua, *TT* 21.8.1924 pk.

860 Tiilipoika, Amsterdamissako Suomen työväen pelastus? *PV* 25.8.1924 pk.

861 H. P., Mikä on kansainvälinen työtoimisto? *TT* 20.3.1925 pk; Kirvesmies, Vieläkö nytkin Geneven, *PV* 22.3.1925 pk; myös Ammatillisesti järjestyneen työväen kokous Kuopiossa, *SaT* 16.9.1924; Ammattiyhdistysmies, Vähän matkaevästä, *TT* 13.5.1925 pk. Lehdissä puhuttiin yleensä työtoimistosta.

Kansainliiton työtoimisto

Työväestön edustajat kelpasivat Idän ja Lännen mielestä olemaan kansainvälisessä työjärjestössä korkeintaan työnantajien tuhkakuppina. (I&L 31.3.1926)

Lehdet, ammattiosastot ja ammatillisesti järjestäytyneen työväen kokoukset tuomitsivat myös edustajan nimeämisen Geneveen edustajakokouksen päätösten vastaisena.⁸⁶² Oulussa jopa todettiin, ettei Geneveen matkaava saisi edustaa kaupungin ammatillisesti järjestäytyneitä työläisiä.⁸⁶³ Joskus kieltoperusteena vilahti se, että SAJ:n kanssa samoilla linjoilla kansainvälisissä suhteissa ollut Norjan ammattijärjestö ei lähettänyt edustajaa työkonferenssiin.⁸⁶⁴

Kokoukset eivät kuitenkaan vaatineet päätöksen perumista, mitä SKP:n poliitybyroo oli edellissyksynä esittänyt. Pelätessään asian kasvavan SAJ:n hajoamiseksi SKP:n johtokin mukautui siihen, että perusjärjestöt keskustelivat siitä, miten SAJ:n johto oli rikkonut edustajakokouspäätöksiä ja työväen luokkataistelulinjaa vastaan.⁸⁶⁵ Suomessa sopeuduttiin edustajan lähettämiseen myös muuten. Nimimerkki Ammattiyhdistysmieh evästi *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* Geneveen matkaavaa tuomaan julki ”alaston totuus” Suomen tilanteesta.⁸⁶⁶

Geneven kokoukseen osallistuneet työntekijäpuolen edustajat eivät kuitenkaan kertoneet ”alastonta totuutta” Suomen tilanteesta – he vaikenivat kokouksessa. Edvard Huttunenkaan ei puuttunut vuonna 1925 Suomen vainoihin, vaikka ne mainittiin ammatillista yhdistymisvapautta käsiteltäessä ja vaikka Suomen hallituksen edustaja torjui ne. Se antoi suomalaisen kommunismin lehdille hyvän syyn kysellä,

862 Esim. Ei edustajia Geneveen!, *TT* 28.3.1925; Ammattijärjestö ja Pohjolan työläiset, *PV* 9.4.1925; Suomen ammattijärjestön johto ja Pohjolan työläiset, *PV* 15. ja 16.4.1925; Geneve-päätös tuomitaan, *TT* 23.4.1925.

863 Ammattijärjestön johto ja Oulun työläiset, *PV* 8.4.1925.

864 Työkonferenssi, *TT* 15.3.1926 pk; Norjan ammattijärjestön suhteesta, Einhart Lorenz, *Norwegens Gewerkschaften zwischen Amsterdam und Moskau: Versuche über eines Brückenbaus*, kirjassa *Internationale Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung. 16. Linzer Konferenz*. Wien 1982, 194; Per Maurseth, *Gjennom kriser til magt (1920–1935). Arbeiderbevegelsens historie i Norge* 3. Oslo 1987, 383–384, 386–389.

865 SKP:n pb 18.5.1925, f. 516, op. 2, d. 884, RGASPI.

866 Ammattiyhdistysmieh, Vähän matkaevästä, *TT* 13.5.1925 pk.

mitä hyötyä oli käydä työjärjestön kokouksissa, kun SAJ:n edustaja ei edes puhunut siellä.⁸⁶⁷ Aihetta kyselyihin antoi myös ILO:n hidas ja byrokraattinen toiminta Suomen vainoasiassa – syksyllä 1924 se ei ”muodollisista syistä” voinut ottaa käsiteltäväksi SAJ:n kirjelmää vainoista Suomessa. Sen sijaan asia oli tarkoitus liittää ILO:n tekemään selvitykseen eri maiden yhdistysoikeudesta, jota varten Suomeen tulisi henkilö tekemään kyselyä.⁸⁶⁸ Kansainvälisellä kiinnostuksella saattoi silti olla vaikutusta Suomen viranomaisten suhtautumiseen SAJ:hin.⁸⁶⁹

KANSAINVÄLINEN EHEYTYS

Kansainväliseen suuntaan suomalaista kommunismia painoi myös se, että ammatillisen liikkeen yhtenäisyydestä tuli PAI:n keskeisiä tunnuksia vuodesta 1923 lähtien. PAI:n kokouksissa kansallinen yhtenäisyys jäi tavallisesti kansainvälisen jalkoihin – sitä tavoiteltiin ennen muuta internationaalien ja kansainvälisten liittojen tasolla. Kommunistisen internationaalin IV kongressissa kesällä 1924 hyväksyttiin mm. vetoamus maailman ammatillisen liikkeen yhtenäisyyden puolesta. Sen toteuttamiseksi esitettiin maailmankongressia, johon molempiin internationaaleihin kuuluvat järjestöt sekä niiden ulkopuolella olevat saisivat lähettää edustajia jäsenmäärän mukaan. Uuden internationaalin oli myös määrä edustaa luokkataistelulinjaa. Ammatillinen yhtenäisyys oli avainsanoja myös Kommunistisen internationaalin toimeenpanevan komitean plenumissa maaliskuussa 1925.⁸⁷⁰

Yritykset maailmankongressista eivät tuoneet tulosta, sillä Amsterdamin internationaalissa PAI:n synty tulkittiin ammatillisen liikkeen hajottamiseksi. Niinpä hajanaisuus korjaantuisi, kun kaikki Amsterdamin internationaalin ulkopuoliset järjestöt liittyisivät siihen. Siksi ennen muuta sen vasemmistoon kuuluneet englantilaiset tarjosivat neuvotteluja PAI:hin kuuluville järjestöille sääntöjensä ja lausumiensa pohjalta. Esityksellään he tavoittelivat keskusteluja lähinnä Neuvostoliiton ammattijärjestön (VZSPS) kanssa heikentääkseen samalla sen sidoksia PAI:hin. Ajatus ei kuitenkaan innostanut Amsterdamin internationaalin johtoa.⁸⁷¹

Kansainvälisen ammatillisen liikkeen yhtenäisyydelle antoi uutta pohjaa VZSPS:n johtajan Mihail Tomsin osallistuminen TUC:n kongressiin syyskuussa 1924, englantilaisen ammattiyhdistysvaltuuskunnan vierailu Neuvostoliitossa marraskuussa 1924 ja myötämielinen suhtautuminen yhteistyöhön Neuvostoliiton ammattijärjestön kanssa. Tapaamisessa sai myös tukea ajatus koko maailman ammatillisen

867 Suomalaisen työntekijäpuolen edustajien esiintymisestä, Kettunen 1997, 43; moitteista, Pätkä-Pekka, Vähän Geneven työkongressista, *PV* 12.6.1925; Pouttu (Mauritz Rosenberg), Arvasimme oikein, *PV* 21.6.1925 pk; Työkongressi, *TT* 15.3.1926 pk; myös Eveliina Metku (Mauritz Rosenberg), Kesäpakinaa, *PV* 21.6.1925 joka epäili, ettei Huttunen ymmärtänyt, mitä puhuttiin.; V. L. (Emil Paajanen) hv:lle (K. Manner) 12.8.1925, f. 516, op. 2, d. 880, RGASPI.

868 SAJ:n tpvk 29.10.1924, jonka liitteenä Ruotsin LO:n puheenjohtajan Arvid Thorbergin kirje, SAJ:n arkisto, TA.

869 Kettunen 1986, 373.

870 Carr 1972, 564–566, 573–585, 593–595; Tosstorff, 547–576, 603–613.

871 Carr 1972, 568–571, 585; Daniel F. Calhoun, *The United Front. The TUC and the Russians 1923–1928*. Chatham 1976, 54–55, 76–80.

liikkeen kongressista, jota edistämään Neuvostoliiton ammattijärjestö esitti muodostettavaksi englantilais-venäläisen-komitean. Yhteistyö oli keväällä 1925 kuitenkin löyhempiä – komitea-nimen se sai vasta syyskuussa 1925. Siihen mennessä pyrkimykset saada aikaan koko maailman ammatillisen liikkeen kokous olivat kokeneet takaiskun, sillä Amsterdamin internationaali ei lämmennyt ajatukselle.⁸⁷²

Suomessa tunnus ammatillisen liikkeen kansainvälisestä yhtenäisyydestä tarjosi vastineen sosiaalidemokraattien vaatimuksiin SAJ:n ja Amsterdamin internationaalin välien lähentämisestä. Sen avulla SKP uskoi nousevansa puolustusasemista ja tempaavansa aloitteen sosiaalidemokraateilta. Samoin ajateltiin myös Suomessa, sillä Helsingin ammatillisen keskusneuvoston kokouksessa oli syyskuussa 1924 tuttu koko maailman ammatillisesti järjestäytyneen työväen yhteisrintamaa.⁸⁷³ Asia nousi kunnolla esille vasta vuodenvaihteessa 1924–25, jolloin kokouksissa ryhdyttiin vaatimaan toimia kansainvälisen yhdistymiskongressin aikaansaamiseksi ja internationaalien yhteistä komiteaa toteuttamaan sitä.⁸⁷⁴

Helsingissä kehoitettiin jo tammikuun lopulla SAJ:ta ottamaan myös yhteyttä englantilaisiin ja kehottamaan heitä jatkamaan työtään yhtenäisyysasian edistämiseksi. Se ennakoiki SKP:n tavoitteita painostaa SAJ:n johtoa kannustamaan Englannin TUC:ta englantilais-venäläisen komitean perustamiseen. SAJ:n tulisi myös aktivoida Skandinavian ammattijärjestöjä kannattamaan yhteistyötä. Ajatuksen Suomessa saamaa tukea piti puolestaan osoittaa perusjärjestöjen kannanotoista tehtävällä yhteenvedolla.⁸⁷⁵

Kun englantilais-venäläisen yhteistyön synty keväällä 1925 varmistui, SKP:n politbyroo kehotti ottamaan tunnuslauseeksi SAJ:n liittymisen siihen. Ellei SAJ:n johto suostuisi esitykseen, olisi perustettava paikallisia komiteoita, jotka kannattaisivat liittymistä englantilais-venäläiseen komiteaan ja ottaisivat yhteyttä siihen. SKP ei sen sijaan puhunut mitään PAI:n johtajan A. S. Lozovskin tammikuussa esittämistä ajatuksista, että SAJ kutsuisi Amsterdamin internationaalien vasemmistojohdajat Edo Fimmenin ja A. A. Purcellin Suomeen ja Skandinaviaan tutustumaan työväestön ja ammatillisen liikkeen oloihin.⁸⁷⁶

SKP:n politbyroo oli oikeastaan myöhässä, sillä ammatillinen yhtenäisyys tuli esille joulukuussa 1924 Kööpenhaminassa pidetyssä Skandinavian ammattijärjestöjen neuvottelukokouksessa. Norjan ammattijärjestö esitti jo ennen kokousta, että Amsterdamin internationaalia kehoitettaisiin kutsumaan koolle kongressi, johon osallistuisivat molempien ammattiyhdistysinternationaalien ja niiden ulkopuolella

872 Carr 1972, 591–592, 596–598; Calhoun, 82–88, 94–106, 164–167, 178–195; Tosstorff, 615–626.

873 SKP:n pb 25.9.1924, f. 516, op. 2, d. 801; No 1 (Manner) ht:lle (SB) 7.10. ja 4.11.24, d. 793,

RGASPI; Helsingin ammatillisesti järjestynyt työväki kokouksessaan maanantaina, *TT* 20.9.1924.

874 Esim. K. Tuisku, Kysymys maailman ammatillisen liikkeen yhtenäisyydestä, *TT* 16.12.1924 pk;

Helsingin ammatillisesti järjestynyt työväki on kansainvälisen yhtenäisyyden kannalla, *TT*

23.1.1925; Kuopion järjestynyt työväestö kannattaa kansainvälisen ammatillisen työväenliikkeen yhdistämistä, *SaT* 17.2.1925.

875 Helsingin ammatillisesti järjestynyt työväki on kansainvälisen yhtenäisyyden kannalla, *TT*

23.1.1925; 17 (SB) ht:lle (pb) 22.1.1925, f. 516, op. 2, d. 868; SKP:n pb 28.2.1925, d. 884; Pb (SB:lle) 2.3.1925, d. 868, RGASPI.

876 SKP:n pb 13.4.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb (SB:lle) 13.4.1925, d. 868; Aki (Kullervo Manner)

Heikille (J. H. Lumivuokko) 27.4.1925 Moskova, d. 880; (Lozovski) dorogoi tovarishtsh Henrih (J. H. Lumivuokko) 12.1.1925, f. 534, op. 4, d. 137, RGASPI.

olevien ammattijärjestöjen edustajat. SAJ kannatti ajatusta yhteisestä kokouksesta, mutta halusi internationaalien valmistelevan sen yhdessä. Asia ei kuitenkaan edennyt skandinaavisissa tapaamisissa, sillä ruotsalaiset ja tanskalaiset torjuivat esityksen tarpeettomana – Amsterdamin internationaali oli avoin kaikille.⁸⁷⁷

Kun skandinaavinen tie ei vienyt eteenpäin, SAJ lähetti maaliskuussa 1925 kirjeen molemmille internationaaleille sekä Englannin ja Neuvostoliiton ammattijärjestöille.⁸⁷⁸ Englantilais-venäläiseen komiteaan tai siihen nimettyihin henkilöihin SAJ otti yhteyttä vasta syksyllä, jolloin se tiedusteli komitean työskentelyn senhetkisestä tilanteesta ja mahdollisuudesta liittyä siihen. Vastaukset eivät olleet kummassakaan suhteessa lupaavia – työn todettiin olevan alkuvaiheissaan. Neuvostoliittolaiset arvelivat myös, että komitean laajentaminen saattaisi olla vahingollista sen päämäärille. Kuljetustyöläisten kansainvälisen liiton sihteeriltä Edo Fimmeniltä kuultiin puolestaan, että Norjan ammattijärjestö oli saanut kielteisen vastauksen liittymiseen ja että SAJ saisi todennäköisesti samanlaisen.⁸⁷⁹ Vastaukset puhuivat toista kuin SKP:n politbyroo, joka tyrkytti ohjeita SAJ:n liittymisestä komiteaan ja vakuutti, ettei sille olisi esteitä.⁸⁸⁰

Vastaukset heijastelivat englantilais-venäläiseen yhteistyön erilaisia lähtökohtia. Englantilaiset pyrkivät saamaan Neuvostoliiton ammattijärjestön ja Amsterdamin internationaalien yhteen ja vahvistamaan siten sen vasemmistoa, VZSPS puolestaan tavoitteli luokkataistelulinjalla olevan internationaalien luomista. Käytännön tilanteissa neuvostoliittolaisten asenteet kuitenkin vaihtelivat, ja VZSPS:n johtaja Mihail Tomski oli valmis hyväksymään VZSPS:n neuvottelut Amsterdamin internationaalien kanssa. VZSPS:n liittyminen olisi merkinnyt PAI:n loppua – PAI:n johtaja A. S. Lozovski kannattikin englantilais-venäläisen yhteiselimen laajentamista ja korosti Euroopan ulkopuolisten ammattijärjestöjen merkitystä.⁸⁸¹

Suomen ammattiyhdistysmiehet eivät olleet kirjeiden lähettämisestä huolimatta yhtä innostuneita. Edes Edvard Jokela ei pitänyt syksyllä 1925 ensimmäisenä asiana sitä, että SAJ selvittäisi, voisiko se valita oman edustajansa englantilais-venäläiseen komiteaan.⁸⁸² Suomalaisen kommunismin lehdet halusivat kuitenkin pitää asiaa enemmän esillä ja moittivat SAJ:n johtoa siitä, että yhteydenotto englantilais-venäläiseen komiteaan oli hoidettu hiljaisuudessa, vielä siinäkin vaiheessa, kun SAJ oli saattanut kirjeet julkisiksi.⁸⁸³ Lehtien kirjoituksilla ja SKP:n organisaation painotuksella oli ilmeisesti vaikutusta siihen, että englantilais-venäläisen komitean merkitystä ammatillisen yhtenäisyyden saavuttamiseksi käsiteltiin SAJ:n valistusviikolla marraskuussa.⁸⁸⁴ Kenties se vaikutti myös siihen, että SAJ esitti Norjan am-

877 SAJ:n tmk 24.11.1924, tpvk 24.11 ja 9.12.1924 sekä 16.2.1925, SAJ:n arkisto, TA.

878 SAJ:n tmk 16.3.1925, SAJ:n arkisto, TA.

879 SAJ:n tpvk 1 ja 14.10.1925, SAJ:n arkisto, TA; kielteisestä vastauksesta, Lorenz 1982, 190; Calhoun, 154–156, 184, 200.

880 (SB) ht:lle (pb) 29.9.1925, f. 516, op. 2, d. 869; SKP:n pb 9.10.1925, d. 884, RGASPI.

881 Carr 1972, 596–597, 605–607; Calhoun, 68, 71–73.

882 17 (SB) ht:lle (pb) 1.10.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.

883 Kansainvälinen ammatillinen eheyttämiskokous, *TT* 24.10.1925; SAJ:n tpvk 21.10.1925, SAJ:n arkisto, TA.

884 Mooses (Jaakko Kivi) ht:lle (pb) 3.11.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI; Ammatillinen eheys, *TT* 5. ja 6.11.1925 pk; myös SKP:n pb 20.9.1925, d. 884; Pb ht:lle 21.9.1925, d. 869, RGASPI.

mattijärjestölle yhteyksien luomista muihin internationaaleihin kuulumattomiin ammattijärjestöihin.⁸⁸⁵

HENKILÖKYSYMYS

Oudegeestin vierailun ollessa esillä Suomessa SKP:n politbyroo varoitteli tekemästä asiasta henkilökysymystä.⁸⁸⁶ Siitä huolimatta suhtautumisesta ammatilliseen liikkeeseen tuli vuosina 1924–26 paljolti sellainen – varsinkin suomalaisen kommunismin sisäisissä keskusteluissa ammatillista liikettä käsiteltäessä puhuttiin paljon ihmisistä.

Nostaessaan Oudegeestin vierailun esille Vuorio ei tahtonut tehdä siitä henkilökysymystä, vaikka hänen intonsa hyökätä SAJ:n johtoa vastaan ilmeisesti liittyi SAJ:n vt. puheenjohtajan Edvard Huttusen samoihin aikoihin ilmoittamaan eroon STPV:n eduskuntaryhmästä. Asia henkilöityi lisää, kun Huttunen tulkitsi kritiikin hyökkäykseksi itseään vastaan ja ilmoitti syyskuussa 1924 eroavansa SAJ:n puheenjohtajan paikalta.⁸⁸⁷

SKP:n Suomen byroossa asiaan suhtauduttiin ainakin kahdella tavalla. Varsinkin Jaakko Kivi kannatti Huttusen syrjäyttämistä, koska tämän jääminen paikalleen merkitsisi ”paheksumislausuntoa työläisjoukoille”, jotka olivat moittineet Huttusta. Kivi toki myönsi, että asemat heikkenisivät, jos viranomaiset alkaisivat lakauttaa SSTP:hen kuuluneita ammattiosastoja. Toivo Antikainen ja Emil Paajanen puolestaan pelkäsivät sosiaalidemokraattien lähtevän SAJ:sta, jos Huttunen ei jäisi paikalleen. He arvelivat myös etsivän keskuspoliisin käyvän SAJ:n kimppuun, jos sen johdossa olisi selvä vasemmistolainen. Toisaalta Paajanen katsoi, ettei vasemmistosta löytyisi sellaista henkilöä, jolla olisi riittävä auktoriteettia tai jonka sosiaalidemokraatitkin hyväksyisivät. SAJ:n yhtenäisyyden säilyttääkseen Paajanen kallistui siihen, että edullisin ratkaisu olisi Huttusen pysyminen paikallaan.⁸⁸⁸

Vaikka Suomesta kuului toisenlaisiakin näkemyksiä SAJ:n hajoamisuhasta – esimerkiksi Eino Pekkala piti pelkoa SAJ:n hajoamisesta turhana⁸⁸⁹ – myös SKP:n johto päättyi syyskuun lopulla samalle kannalle. Sille päätöksen tekeminen oli vaikeaa, sillä aluksi se empi pitkään, sitten kehotti heittämään Huttusen ulos, koska tämä oli ”poliittisesti sopimaton” työhönsä. Samalla Manner kyseli, eikö joukoista löytyisi ”populääriä työmiestä” puheenjohtajaksi. Viikkoo myöhemmin politbyroo hyväksyi Huttusen jäämisen paikalleen.⁸⁹⁰

885 SAJ:n tpvk 12.11.1925, SAJ:n arkisto, TA.

886 SKP:n pb 25.9.1924, f. 516, op. 2, d. 801; Pb (SB:lle) 4.4.1925, d. 868, RGASPI.

887 SAJ:n tpvk 9.9.1924, tmk 19.9.1924, SAJ:n arkisto, TA.

888 17 (SB) ht:lle (kk) 13.9.1924; Mooses (Jaakko Kivi), Katsaus Ammattijärjestön nykyiseen tilaan, saatu 26.8.1924; V.L. (Emil Paajanen) 13.9.1924, f. 516, op. 2, d. 827; Mooses (Jaakko Kivi) 12.9.1924, d. 793; Kalle (Toivo Antikainen) ht:lle (Kullervo Manner) 21.9.1924, d. 789, RGASPI.

889 T. Tammi (Leino) (Eino Pekkala) ht:lle 14.9.1924, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI.

890 No 7 ht:lle (SB) 19.8.1924, f. 516, op. 2, d. 793; Aki (Kullervo Manner) ht:lle (Toivo Antikainen) 18. ja 25.9.1924, joissa kantojen muutos; ks. myös Kullervo (Manner) tov. Otolle (Kuusinen) 17.9.1924; empimisestä, K. Manner rakkaalle omalle (Hanna Malm) 7.8.1924 Tukholma ja rakkaalle pääskylle (Hanna Malm) 22.8.1924 T:saari (Tukholma), d. 789, RGASPI.

Henkilöistä jouduttiin keskustelemaan myös alkuvuodesta 1925, kun SAJ:n sihteeri E. A. Metsäranta siirtyi puuteollisuustyöväen liiton palvelukseen. SKP:n Suomen byroo pelkäsi sosiaalidemokraattien yrittävän nostaa J. F. Aallon sihteerin paikalle. Itse se kaavaili paikalle kirjaltaja Lassi Hulkkosta, mutta ammatillinen junta kannatti muurarien liiton sihteerinä Erkki Härmää, vaikka ei pitänyt häntä kaikin puolin uskollisena.⁸⁹¹ Estääkseen ”noskelaisen kätyrin” valinnan politbyroo asettui myös kannattamaan Härmää.⁸⁹²

Myös SAJ:n toimikunta olisi ottanut Härmän, mutta tämä kieltäytyi. Varsinaisen valinta tehtiin sen jälkeen metallityöväen liiton aiemman toimitsijan E. K. Louhikon ja kuljetustyöläisten liiton Edvard Jokelan välillä. Tammisaaren pakkotyölaitoksessa edelleen ollut Louhikko voitti puheenjohtaja Edvard Huttusen äänellä. Valinnassa painoi myös miesten ammattiala – metallityöläisten edustaja piti Louhikkoa omana miehenään.⁸⁹³

SKP:n Suomen byroo ei ollut järin tyytyväinen valintaan, koska sillä ei ollut täyttä selvyttä Louhikosta. Epäilyttävältä tuntui, että SAJ:n kirjallinen sihteeri Edvard Valpas esiintyi Louhikon puolesta.⁸⁹⁴ Valinta synnytti myös kirjoittelua lehdissä. Vaasalainen *Työn Ääni* moitti jo maaliskuun lopulla, että SAJ:n johdon suhtautuminen oli luisunut pois kansanvaltaiselta pohjalta: Huttunen ja Valpas olivat kirjoittajan mukaan asettaneet toimiinsa jäämisen ehdoksi, että Jokelaa ei valittaisi. Kirjoittaja liioitteli, mutta myös muissa lehdissä ja osastoissa katsottiin, että vaali olisi uusittava, koska toimitsijat olivat harjoittaneet vilpillistä painostusta.⁸⁹⁵

Suomen byroon epäilyt Louhikosta näyttivät käyvän toteen varsin pian: tämä ehti olla SAJ:n sihteerinä vajaan kuukauden, kun hän syyskuun lopulla ilmoitti eroavansa vastalauseena naisjärjestäjän palkkaamisesta. Myös Huttunen ilmoitti samassa kokouksessa jättävänsä puheenjohtajan paikan. Molemmat peruivat kuitenkin irtisanoutumisensa, kun naisjärjestäjän ottaminen SAJ:n palvelukseen peruttiin. Teko sai kuitenkin Jaakko Kiven arvelemaan, että keskustalaiset olivat saaneet yhden miehen lisää riveihinsä.⁸⁹⁶

Erolla uhkaaminen oli tavallista ammatillisen liikkeen johtohenkilöiden parissa⁸⁹⁷ mutta se ei voinut päteä loputtomiin. Niinpä Edvard Huttustakaan ei yritetty taivutella pysymään paikallaan, kun hän marraskuun lopulla 1925 sanoutui irti.⁸⁹⁸ Huttusen ero poiki myös Louhikon eroamisen – hän jätti tehtävänsä, kun sosiaali-

891 Moses (Jaakko Kivi) ht:lle (junta) 19.1.1925, f. 516, op. 2, d. 867; 17 (SB) ht:lle 19.2.1925, d. 868, RGASPI. Hulkkonen oli tuohon aikaan kirjapaino Työn palveluksessa, akp 47/1931 (Viipuri), hm 262 (Lassi Hulkkonen), EKV, VA.

892 Pb (SB:lle) 2.3.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

893 SAJ:n tmk 16.3.1925, SAJ:n arkisto, TA; 17 (SB) ht:lle (pb) 19.3.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI; Ala-Kapee – Valkonen, 683–684.

894 17 (SB) ht:lle (pb) 19.3.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

895 H. Rantalehto, Ammattijärjestön sihteerin vaalin johdosta, *TÄ* 27.3.1925 pk; Ammattijärjestön johto ja Oulun työläiset, *PV* 8.4.1925; Työväenjärjestöt arvostelevat ammattijärjestön johtoa, *TT* 9.4.1925; Ammattijärjestön johdon arvostelua, *TT* 11. ja 14.4.1925; Perusjärjestöt arvostelevat ammattijärjestön johtoa, *TT* 18.4.1925.

896 SAJ:n tpvk 26. ja 28.9.1925, SAJ:n arkisto, TA; Mooses (Jaakko Kivi) (pb:lle) 29.9.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.

897 Esim. Bergholm 1997, 52–55.

898 SAJ:n tpvk 24.11.1925, tmk 7.12.1925, SAJ:n arkisto, TA.

demokraatit ryhtyivät syyttämään Louhikon esittäneen loukkaavia väitteitä ”ohra-noinnista”.⁸⁹⁹ Se ei ollut suomalaisen kommunismin edustajien mieleen, sillä Suomen byroo katsoi sen heikentäneen vasemmistoa. Kullervo Manner puolestaan kehotti Louhikkoa peruuttamaan luopumisensa, koska SAJ tarvitsi vakavia työntekijöitä.⁹⁰⁰

Henkilöiden eroaminen ja uusien nimeäminen ei ollut ainoa syy SAJ:n suuntausmuutoksen henkilöitymiseen. Siihen vaikuttivat myös kommunistiselle liikkeelle tyypilliset tavat luonnehtia toisinajattelevia nimittelyin ja paljastamisin. Nimitteilyistä ja paljastamisesta tuli SKP:lle entistä tärkeämpi, kun se vuoden 1924 alussa asetti sosiaalidemokraatit päävihollisiksi. Sitä opettivat SKP:n johtajat Kullervo Manner ja Leo Laukki Tukholmassa kesällä 1924 pidetyillä kursseilla. Opetukset puolestaan näkyivät Suomeen palanneiden reaktioissa. Lisäksi Manner huolehti, että opit muistuisivat mieliin: hän piti SAJ-kiistan päätehtävänä osoittaa, että ”noskelaiset” ja ”huttus-valpaslaiset” olivat ”työväen taistelun hajottajia”. Erityisesti Valpas oli paljastettava.⁹⁰¹

Suomen byroon suhteita ammatilliseen liikkeeseen hoitanut Jaakko Kivi puhui kirjeissään poltbyroolle usein SAJ:n johdon ”opportunistisuudesta”. ”Opportunistimin” ilmauksia hän löysi mm. päätöksestä osallistua kansainvälisen työjärjestön konferenssiin tai Oudegeestin kutumisesta, mutta yhtä usein hän tyytyi nimeämään ”opportunisteja”. Siihen asti ”tinkimättömän luokkataistelijan” osaa esittänyt Edvard Huttunen oli esimerkiksi asettunut ”peittelemättä noskelaisten rinnalle”. Koko kallistuman ”henkinen isä” oli Kiven mukaan Edvard Valpas, joka SAJ:n palvelukseen astuttuaan oli antanut selkänöjää pyrkimyksille suuntautua Amsterdamin internationaaliin ja jolla siksi saattoi antaa ”vain sosiaalipetturin nimen” ja luokitaa ”sasulais-tannerien rinnalle”.⁹⁰²

”Opportunistisen ja reformistisen” politiikan paljastamisesta seurasi helposti vaatimus ”tarpeellisen” puhdistuksen tekemisestä ja vain luokkataistelukannalla olevien henkilöiden valitsemisesta eri elimiin. Monissa suomalaisen kommunismin järjestöjen ja ammattiosastojen lausumissa ne ohittivat muut esitykset ammatillisen liikkeen linjasta. Esimerkiksi STPV:n eduskuntaryhmän huhtikuussa 1925 järjestämän neuvottelukokouksen päätöslauselmassa yleinen yhtenäisyyspuhe ja henkilöiden vaihtamisvaatimukset veivät pääsijan.⁹⁰³

Tällainen asennoituminen oli omiaan synnyttämään erimielisyyttä myös suomalaisen kommunismin ja ammattiliikkeessä toimivien kesken. Esimerkiksi riitely Oudegeestin kutsusta herätti tyytymättömyyttä Suomen ammatillisen liikkeen

899 SAJ:n tpyk 14.12.1925, 4. ja 9.1.1926, tmk 18.1.1926, SAJ:n arkisto, TA.

900 17 (SB) ht:lle (pb) 19.1.1926, f. 516, op. 2, d. 936; Ystävä (Kullervo Manner) arv. toverille (E. K. Louhikko) 14.1.1926, d. 934, RGASPI.

901 Aki (Kullervo Manner) ht:lle (SB) 25.9.1924; Kullervo (Manner) Otolle (Kuusinen) 17.9.1924, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

902 Lyhyt selostus ammatillisesta toiminnasta Suomessa, selostus kk:lle kesäk. alkup. 1924; Mooses (Jaakko Kivi), Katsaus Ammattijärjestön nykyiseen tilaan, ei pvm, saatu 26.8.1924; Mooses hyvälle toverille (pb) 20.9.1924; (SB) ht:lle (pb) 25.9.1924, f. 516, op. 2, d. 827; Mooses ht:lle (pb) 27.2.1925, d. 867, RGASPI.

903 Suhde ammatilliseen liikkeeseen, STPV:n ekr:n kokouksen päätöslauselma 4.–5.4.1925, f. 516, op. 2, d. 868; Oulun alueen selostus toiminnasta, ei pvm, d. 793, RGASPI.

johtomiehissä. Elintarviketyöläisten liiton luottamusmieheksi syksyllä 1924 valittu Vilho Viitanen arveli juttua hoidetun ”sikamaisen huonosti”. Viitanen piti kriitikköjen periaatteellista kantaa asiallisena mutta katsoi esittämistävän muistuttavan ”pesutupamaista, persoonallista ja osittain valheellistakin nalkutusta”. Jopa Suomen byrooseen syksyllä palannut Jalmari Salminen katsoi Vuorion saaneen joustamattomalla suhtautumisellaan ammatilliset miehet vastaansa.⁹⁰⁴

”BYROKRAATTINEN KANSLIAHOMMA” TORJUTTAVA

Vaikka kiistat kiteytyivät kansainväliseen toimintaan ja henkilöihin, taustalla oli erilainen käsitys ammatillisen liikkeen toiminnasta. PAI selitti perustamiskongressissaan hyväksytyssä toimintaohjelmassa, että reformistiset ammattijärjestöt olivat tehneet konkurssin, koska ne olivat luopuneet suorasta toiminnasta työnantajaa vastaan ja korvanneet sen johtajien välisillä keskusteluilla. Vallankumouksellisen ammattijärjestön oli sen sijaan asetettava joukkotoiminta etusijalle.⁹⁰⁵ Se oli rakas ajatus myös SKP:lle ja koko suomalaiselle kommunismille. SKP:n johto osasi silti sanoa varsin harvoin julki, että luokkataistelukannalla oleminen tarkoitti ammatillisen liikkeen aktiivista ulkoparlamentaarista toimintaa. SKP osasi sen sijaan julistaa, että se johti Suomen ammatillista liikettä. Suomessa olevat pitivät tällaisia lausumia edesvastuuttomana menettelynä ja ammatillisen liikkeen vaarantamisena.⁹⁰⁶

STPV:n eduskuntaryhmän järjestämässä neuvottelukokouksessa huhtikuussa 1925 todettiin kuitenkin, että puolueettomuus ja ”irti politiikasta”-asenne oli saanut liikaa jalansijaa SAJ:ssa.⁹⁰⁷ SKP:n johto puolestaan moitti SAJ:ta liiallisesta luotamuksesta porvarilliseen edustuksellisuuteen työttömyyskysymyksessä vuoden 1924 lopulla. Se tulkitsi, että SAJ:n edustajien käynti ministerin luona ilmaisi ”lahtarien ja noskien” halua tehdä työttömyyskysymyksestä ”paljas byrokraattinen kansliahomma”, jossa SAJ:n tehtävänä olisi koota tilastoja työttömistä ja työmahdollisuuksista. Sellaisen sijaan oli saatava työttömät itse liikkeelle ja ajamaan asiaansa sekä muodostettava työttömistä ja työssä olevista eheä joukkoliike.⁹⁰⁸ Myös STPV:n eduskuntaryhmä moitti SAJ:ta työläisten omien toimien epäilystä keskustellessaan maaliskuussa 1925 sen kanssa työttömyyskysymyksestä.⁹⁰⁹ Tyytymättömyyttä ”suoran toiminnan” vähäisyyteen toivat ilmi myös Helsingin keskusneuvoston yritykset patistaa SAJ:ta kesällä 1924 mielenosoituksiin ja muuhun toimintaan vuokrasulun päätymisen takia.⁹¹⁰

904 V(ilh)o V(iitanen) terve mieheen (K. Mannerille) 8.1.1925; myös Tuomas ht:lle (K. Manner) 21.7.1925 Helsinki, f. 516, op. 2, d. 880, RGASPI; Viitasesta, Oinonen, 128–129; S(amol)ji ht:lle (Manner) 9.1.1925, d. 879, RGASPI.

905 Losowsky, 9–10.

906 Julistamisesta, esim. Luokkatietoiselle työvälle. Vapunpäivänä v. 1925, jossa SKP:n vappujulistus, julkaistuna KTS, 196–200; sen herättämistä kommentaista, esim. Paul (Toivo Vuorela) ht:lle (pb) 19.5.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

907 Selostus sos. työväen eduskuntaryhmän koolle kutsumasta neuvottelukokouksesta huhtikuun 4–5 p:nä 1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

908 SKP:n pb 5.12.1924, f. 516, op. 2, d. 801; Kk (SB:lle) 10.12.1924, d. 793, RGASPI.

909 STPV:n ekr 5. ja 12.3.1925, ekr:n vv 18.3.1925, STPV:n arkisto, KA.

910 Helsingin akn:n tpvk 3. ja 11.6. sekä 1.7.1924, Hgin akn:n arkisto, TA.

Jo keväällä 1925 monet ammattiosastot vaativat SAJ:n ylimääräisen edustajakokouksen kutsumista koolle, koska niiden mielestä SAJ:n johto oli rikkonut edustajakokouspäätöksiä.⁹¹¹ Idea saattoi olla lähtöisin Helsingin keskusneuvostosta.⁹¹² Vaatimus sai siunauksen STPV:n eduskuntaryhmän kutsumassa neuvottelukokouksessa huhtikuun alussa ja SKP:n Suomen byroossa, joka ei kuitenkaan uskonut kokouksen toteutumiseen.⁹¹³ SKP:n politbyroostakin edustajakokouksen vaatiminen oli hyvä keino pitää esillä yhtenäisyyssaatetta ja johtajien sovittelupolitiikkaa.⁹¹⁴

SAJ:n ja liittojen johtojen vasemmistolaistenkin reagoitua kielteisesti vaatimuksesta luovuttiin jo toukokuun jälkipuoliskolla. Sen sijaan päätettiin ryhtyä valmistautumaan varsinaiseen edustajakokoukseen, jossa ratkaistaisiin, pysyisikö SAJ luokkataistelun kannalla.⁹¹⁵ Helsingin keskusneuvosto puolestaan piti kielteistä vastausta suurten joukkojen vaatimusten syrjäyttämisenä ja kehotti perusjärjestöjä uusimaan vaatimuksen ylimääräisestä edustajakokouksesta.⁹¹⁶

Erilainen asenne ammatillisen liikkeen luonteeseen näkyi myös suhtautumisessa paikalliseen organisoitumiseen ja yhteistyöhön. Ajatus teollisuusliittoperiaatteesta hyväksyttiin varsin yksimielisesti. Sen toteuttaminen oli myös suomalaisen kommunismin ensisijainen tavoite. Teollisuusliittoperiaate ei kuitenkaan syrjäyttänyt kokonaan ajatusta paikallisesta päätösvallasta. J. H. Lumivuokko kirjoittikin vuonna 1921, että paikallistasolle oli nopeasti muuttuvissa oloissa annettava laaja toimintavapaus, koska se tunsu parhaiten paikallisen tilanteen. Vapaus lisäisi myös vastuuntuntoa⁹¹⁷.

SAJ:n edustajakokouksen keväällä 1920 tekemän päätöksen mukaan saman paikkakunnan kaikkia ammattiosastoja yhdisti niille yhteisissä asioissa paikallinen ammatillinen keskusneuvosto. Niiden tehtäväksi määriteltiin ennen muuta paikallisen valistustyön organisointi. Monet sosiaalidemokraattiset osastot kieltäytyivät liittymästä niihin, koska ne pitivät keskusneuvostoja kommunistisina. Näin varsinkin sellaisilla alueilla, joilla SDP:n vaalikannatus oli korkea, mutta suomalaisella kommunismilla oli johtoasema useimmissa ammattiosastoissa.⁹¹⁸ Suomalaisen kommunismin lehdet patistelivatkin vuoden 1925 aikana SAJ:ta ja liittoja kiinnittämään asiaan huomiota.⁹¹⁹

Suomalainen kommunismi intoili keskusneuvostoista myös siksi, että ne muistuttivat vallankumousajan paikallisista valta-elimistä ja neuvosto-sanasta. Kiinnos-

911 Ammattijärjestön johto ja Oulun työläiset, *PV* 8.4.1925; Ammattijärjestön johto ja Pohjolan työläiset, *PV* 9.4.1925; Suomen Ammattijärjestön johto ja Pohjolan työläiset, *PV* 15. ja 16.4.1925; Ammattijärjestön johtoa arvostellaan, *SaT* 4.4.1925; Ammatillisesti järjestyneen työväen kokous Kajaanissa, *SaT* 21.4.1925.

912 Hgin akn:n kutsuma nk 27.3.1925, pöytäkirjoja, Hgin akn:n arkisto, TA.

913 Selostus sos. työväen eduskuntaryhmän koolle kutumasta neuvottelukokouksesta huhtikuun 4–5 p:nä 1925; Suhde ammatilliseen liikkeeseen, joka on kokouksen päätöslauselma; 17 (SB) ht:lle (pb) 2.4.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

914 Pb (SB:lle) 4.4.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

915 Pb (SB:lle) 18.5.1925; Paul (Toivo Vuorela) ht:lle (pb) 19.5.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI; Rakentaja, Edustajakokousvalmisteluihin! *TT* 28.5.1925 pk.

916 Hgin akn ht:lle 6.5.1925, kiertokirjeet 1920–30, Hgin akn:n arkisto, TA.

917 Lumivuokko 1921, 86.

918 Kettunen 1986, 343, 386–387, 434.

919 Juntta, Ammatilliset keskusneuvostot, *TT* 26.5.1925 pk; Verstastyöläinen, Ammatillista liikettä voimistuttava, *TÄ* 31.8.1925 pk; Ammatillinen eheys, *TT* 5. ja 6.11.1925 pk.

tusta lisäsi se, että keskusneuvostot olivat sen tukipaikkoja. SSTP:n lakkauttamisen jälkeen ne toimivat paikoin myös poliittisen järjestön korvikkeena ja asettivat esimerkiksi ehdokkaita kunnallisvaaleihin. Keskusneuvostoissa oli myös valmiutta pysyä luokkataistelun tiellä – mikäli sillä tarkoitettiin tarttumista laajemmin paikallisiin poliittisiin kysymyksiin: valistustyön ja työriita-asioiden ohella keskusneuvostot pyrkivät vaikuttamaan kunnallisiin elimiin esimerkiksi työttömyys- ja asuntokysymyksissä, huolehtivat poliittisten vankien avustamisesta ja järjestivät punaorpojuhlia.⁹²⁰ Keskusneuvostot olivat näin eräänlainen tasapainottaja SAJ:n ”haparoivalle” johdolle.

Edustajakokouksen päätösten noudattamisen ohella suomalaisen kommunismin piirissä nousi vuoden 1925 kuluessa esille keskusneuvostojen aseman vahvistaminen SAJ:n organisaatiossa: liikkeessä keskusteltiin, pitäisikö keskusneuvostojen saada äänioikeutettuja edustajia SAJ:n edustajakokoukseen.⁹²¹ Ajatuksella haluttiin vahvistaa ”vallankumouksellista sivustaa” SAJ:ssa. Asenne edustusoikeuteen ei kuitenkaan ollut suomalaisen kommunismin parissa selkeä – SKP:n politbyroo myönsi, että kaksinkertainen edustus ja puheet ”kommunistien kierosta pelistä” olisivat haitta, Suomen byroo ei lämmennyt ajatukselle, mutta mietiskeli mahdollisuutta saada usealle keskusneuvostolle vakinainen toimitsija.⁹²²

Innoikkaimmin SKP:n johdossa keskusneuvostojen edustusta ajoi Tukholmassa tuolloin majailnut J. H. Lumivuokko, joka piti asian esille ottoa tärkeänä, vaikka sitä ei hyväksyttäisikään. Hänen mielestään keskusneuvostojen edustuksella voitaisiin korjata vinoumaa, joka jätti liittoäänestyksessä monia suuria paikkakuntia ja työläisryhmiä ilman edustajaa. Lumivuokko uskoi myös, että keskusneuvostojen tehtävät – agitaatio- ja valistustyö sekä paikallisten työtaisteluiden johtaminen yhdessä SAJ:n ja kyseisen liiton kanssa – tulisivat samalla määriteltyksi paremmin. SAJ:n ja keskusneuvostojen suhteiden kehittämiseksi Lumivuokko piti edullisena, että keskusneuvostot saisivat liittojen ohella edustuksen SAJ:n kerran vuodessa koontuvaan johtoelimeen.⁹²³

Lumivuokko puolusti esitystään Norjan ammattiyhdistysliikkeen senhetkisellä organisoitumismallilla. Lumivuokko oli mahdollisesti myös tietoinen siitä, miten oppositio oli Martin Tranmaelin johdolla vahvistanut vastaavilla tunnuksilla asemiaan Norjan ammattiyhdistysliikkeessä 1910-luvulla.⁹²⁴ Lumivuokon intoiluun saattoi myös vaikuttaa se, että Ruotsissa nousi tuossa vaiheessa paikallistasolla voimakas liike lakkorikkureita vastaan – se haastoi myös ammatillisen liikkeen johdon.⁹²⁵

920 Teräs 1995, 312; Kertomus Helsingin Ammatillisen Keskusneuvoston toiminnasta vuodelta 1924. Helsinki 1925, 2–4, 9–10; Kertomus H:gin ammatillisen keskusneuvoston toiminnasta 28/3 1926 – 1/3 1927. Helsinki 1927, 7–8, 10; Vaasan ammatillisen keskusneuvoston kokous, *TÄ* 14.8.1925; Työttömyyskysymys Pietarsaareissa, *TÄ* 14.10.1925.

921 17 (SB) ht:lle (pb) 9.10.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.

922 SKP:n pb 31.10.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb ht:lle (SB) 9.11.1925; 17 (SB) ht:lle (pb) 3.9. ja 18.11.1925, d. 869; Aki (Kullervo Manner) ht Henrikille (J. H. Lumivuokko) 8.12.1925 Moskova, d. 880, RGASPI.

923 Henrik (J. H. Lumivuokko) ht Akille (Kullervo Manner) 16. ja 22.12.1925 Tukholma, f. 516, op. 2, d. 879; myös Pb ht:lle (SB) 9.11.1925, d. 869, RGASPI.

924 Jorunn Bjørgum, *Martin Tranmael og radikaliseringen av norsk arbeiderbevegelse 1906–1918*. Oslo 1998, 84–87, 124–125.

925 Henrik kallis toveri Losovski 9.10.1925, f. 534, op. 4, d. 137, RGASPI.

Ajatus keskusneuvostojen roolin vahvistamisesta eli myös Suomessa, sillä Vaasan keskusneuvosto esitti jo lokakuun alussa, että yli 500 jäsenen keskusneuvostot saisivat paikan SAJ:n toimikuntaan. Sillä vaasalaiset halusivat varmistaa, että ”joukkojen ääni” pääsisi julki.⁹²⁶ Kemissäkin haluttiin vahvistaa keskusneuvostojen asemaa, mutta ei pidetty niiden välitöntä edustusta SAJ:n toimikunnassa mahdollisena vaan mietittiin toimikunnan asettamista SAJ:ta ja keskusneuvostoja yhdistäväksi elimeksi.⁹²⁷ Myös Helsingin keskusneuvosto puhui SAJ:n johdon ”kansanvaltaistamisesta” ja nosti sen edistämiseksi esille ajatuksen keskusneuvostojen neuvottelukokouksesta.⁹²⁸

Vaasan, Helsingin ja Tampereen keskusneuvostot päättivätkin marraskuun alussa kutsua koolle keskusneuvostojen neuvottelukokouksen tammikuun ensipäiviksi. Kokouksessa oli määrä käsitellä työttömyysuhkaa ja valmistautumista SAJ:n edustajakokoukseen. Sen kysymyksistä tärkeimpinä pidettiin työjärjestön konferenssiin osallistumista, kansainvälisen ammatillisen liikkeen yhdistämistä ja keskusneuvostojen aseman virallistamista SAJ:n organisaatiossa. Viime mainittu tarkoitti samantilaista edustusoikeutta kuin liitoilla ja SAJ:n toimikunnan kokoonpanon muuttamista siten, että liitot valitsisivat siihen kymmenen ja keskusneuvostot kymmenen jäsentä. Näin elin edustaisi paremmin koko maata ja suuria työläisjoukkoja.⁹²⁹ Helsingin keskusneuvoston mielestä keskusneuvostoilla piti olla myös oikeus kutsua edustajansa pois, elleivät he nauttisi työläisten luottamusta.⁹³⁰

Hajaantumisuhan lisääntymistä pelkäävä SKP:n johto suhtautui neuvottelukokoukseen pienin varauksin – se ei saanut vaarantaa yhtenäisyyttä. Siksi kaikki ammatillisen liikkeen vasemmistolaiset oli saatava tukemaan sen järjestämistä. Sille oli saatava myös SAJ:n toimikunnan siunaus ja sen virallinen edustaja kokoukseen. Konferenssi ei liioin saanut antaa kuvaa, että siinä valmisteltaisiin edustajakokousta. Siksi siinä oli käsiteltävä ennen muuta taloudellisia kysymyksiä.⁹³¹

Helsingin keskusneuvosto ei välttämättä tiennyt näistä ohjeista kutsuessaan joulukuun puolivälissä SAJ:n neuvottelukokoukseen, jossa käsiteltäisiin työttömyyskysymystä, keskusneuvostojen valistustyötä, toimintaa työväenjärjestöihin kohdistuneen sarron torjumiseksi sekä kansainvälisyyskysymystä ammatillisessa liikkeessä.⁹³²

SAJ:n johto torjui konferenssin tarpeettomana – samoja asioita käsiteltäisiin edustajakokouksessa. Helsingin keskusneuvostoa näpäytettiin myös siitä, ettei se ollut ilmoittanut valmisteluista, vaikka SAJ:n säännöt määräisivät niin.⁹³³ Vaasan,

926 Keskusneuvoston kokous, TÄ 2.10.1925.

927 Alustuksia valmistelevalle tmk Helsingin akn:lle, ei pvm, kirjeenvaihto, Helsingin akn:n arkisto, TA.

928 Hgin akn:n tpvk 18. ja 27.10 sekä 3.11.1925, pöytäkirjat 1925–29, Hgin akn:n arkisto, TA.

929 Helsingin, Tampereen ja Vaasan akn:ien edustajien valitsema tmk arvoisalle akn:lle marraskuun 1925, kiertokirjeitä 1920–30; Tampereen akn Helsingin akn:lle 22.10.1925, kirjeenvaihto, Helsingin akn:n arkisto, TA.

930 Helsingin akn:n tpvk (J. Palomäki) arvoisalle teollisuusneuvostolle 28.11.1925, kiertokirjeitä 1925–30, Helsingin akn:n arkisto, TA.

931 SKP:n pb 28.11.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb ht:lle (SB) 30.11.1925, d. 869; vrt. SKP:n siht 27.11.1925, d. 889, RGASPI, jossa hieman myönteisempi suhde.

932 Hgin akn:n tpvk 11.12.1925 ja edustajisto 13.12.1925, pöytäkirjat 1925–29, Hgin akn:n arkisto, TA.

933 SAJ:n tpvk 14. ja 15.12.1925, SAJ:n arkisto, TA; Ammatillisten keskusneuvostojen edustajakokous, Suomen Ammattijärjestö (SAJ) Joulukuun 1925.

Kuopion ja Kajaanin keskusneuvostot kannattivat silti keskusneuvostojen edustajakokouksen pitämistä ennen SAJ:n kokousta. Kemin seudun ammattiosastot pitivät myös kokousta tarpeellisena ja katsoivat SAJ:n toimikunnan ylittäneen valtuutensa ryhtyessään vastustamaan neuvottelukokousta.⁹³⁴

Tapahtui toisin sanoen juuri se, mitä SKP:n johto oli pelännyt: SAJ:n johto ja keskusneuvostot olivat joutumassa vastakkain ja sosiaalidemokraatit saamassa lisäainesta väitteilleen, että ”kommunistit” yrittivät vallata SAJ:ta.⁹³⁵ Lisäksi kutsu herätti epäilyjä myös SAJ:n johdossa olevissa vasemmistolaisissa.⁹³⁶ Puuteollisuustyöväen liiton taloudenhoitaja, pitkäaikainen ammattiyhdistysmies Antti Räsänen toi epäilynsä julki *Pohjan Voimassa*.⁹³⁷ Myös Helsingin kuljetustyöläisten paikallisneuvosto piti kokousta tarpeettomana, mikä sai Jaakko Kiven tulkitsemaan, että Edvard Jokelakin vastusti konferenssia. Kokous asettui myös vastustamaan esitystä keskusneuvostojen edustuksesta.⁹³⁸

SAJ:n vastauksen jälkeen SKP:n politbyroo yritti aluksi tarkentaa konferenssin ohjelmaa ja kehotti luopumaan vaatimasta keskusneuvostojen edustusta edustajakokoukseen. Joulukuun lopussa se kuitenkin esitti konferenssin lykkäämistä edustajakokouksen jälkeiseen aikaan tai sen perumista kokonaan. Suomen byroo, joka keskusteli asiasta SAJ:n johdossa olevien vasemmistolaisten kanssa, oli päätenyt samaan jo aiemmin.⁹³⁹

Helsingin keskusneuvostokaan ei halunnut tehdä asiasta suurta riitaa vaan päätti 23.12. siirtää neuvottelukokouksen myöhemmäksi. Siihen kehottivat myös Tampereen ja Pietarsaaren keskusneuvostot. Samalla se torjui sosiaalidemokraattisten lehtien levittämät väitteet, joiden mukaan neuvottelukokouksen tarkoituksena olisi ollut SAJ:n valtaus tai jonkun tietyn suunnan edistäminen. Neuvoteltuaan SAJ:n johdon edustajien kanssa keskusneuvosto päätti helmikuun alkupuolella luopua kokonaan neuvottelukokouksesta ja kehotti kaikkia keskusneuvostoja toimimaan SAJ:n hajotusta vastaan.⁹⁴⁰

934 Ammatillisten keskusneuvostojen neuvottelukokous, *TÄ* 23.12.1925; Kuopion ammatillisesti järjestyneen työväen kokous, *SaT* 29.12.1925; S.A., Harkitsemmattomuuttako?, *TÄ* 11.1.1926; Kajaanin akn Helsingin akn:lle 27.12.1925; Kemin ja ympäristön am. osastojen jkien yhteinen kokous Helsingin akn:lle 3.1.1926, kirjeenvaihto, Helsingin akn:n arkisto, TA.

935 Pb ht:lle (SB) 9.11.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI; Rakentaja, Ammatillisia keskusneuvostoja puolustettava, *SaT* 29.12.1925 pk.

936 (J. Kivi) (pb:lle) 16.12.(1925), f. 516, op. 2, d. 962, jossa Kivi referoi tapaamiensa liittojohtajien kantoja; Pb ht:lle (SB) 9.1.1926, d. 942, RGASPI.

937 Antti Räsänen, Taistelu Ammattijärjestöstä, *PV* 9.1.1926.

938 Hgin akn:n tpvk 23.12.1925, pöytäkirjat 1925–29, Hgin:n akn:n arkisto, TA; Mooses (Jaakko Kivi), N.s. ammatillisten keskusneuvostojen edustajakokous H:gin kuljetustyöläisten arvosteltavana, ei pvm., saatu 10.1.1926, f. 516, op. 2, d. 962; 17 (SB) ht:lle (pb) 30.12.1925, d. 936, RGASPI.

939 Pb ht:lle (SB) 21.ja 28.12.1925, f. 516, op. 2, d. 869; SKP:n pb 27.12.1925, d. 884; (J. Kivi) (pb:lle) 16.12.(1925), d. 962, jossa Kivi kertoo pitäneensä kokouksen yhdessä rakennustyöväen liiton sihteerin Uno Nurminen, Yrjö Lehtisen, muurarien liiton sihteerin Erkki Härmän ja SAJ:n sihteerin E. K. Louhikon kanssa; 17 (SB) ht:lle (pb) 18.12.1925, d. 869, RGASPI.

940 Hgin akn:n tpvk 23.12.1925, 8. ja 19.1. sekä 2., 3. ja 9.2.1926, pöytäkirjat 1925–29; Hgin akn akn:ille 12.2.1926, kiertokirjeitä 1926–30, Hgin akn:n arkisto, TA; Ammatillisesti järjestyneelle työväelle, *PV* 30.12.1925; lehtien väitteistä, Kommunistinen myyräntö Ammattijärjestössä, *SS* 14.12.1925; Ammatillisten keskusneuvostojen edustajakokous, *SS* 18.12.1925; L., Kurittomuus ammatillisessa liikkeessä, *SS* 22.12.1925.

Myös suomalainen kommunismi joutui selittelemään, ettei neuvottelukokousta tai keskusneuvostojen aseman parantamista ollut tarkoitettu SAJ:n johtoa tai liittoja vastaan. Lehdet myönsivät, että neuvottelukokouksen koollekutsuminen SAJ:n johdon tietämättä oli virhe. Ne yrittivät myös vakuuttaa, että keskusneuvostot olivat tärkeitä valistustyön kannalta, vahvoja kontrollielimiä ylöspäin ja että niiden toimintamahdollisuuksia oli laajennettava. Myös Pohjolan ammatillinen paikallisjärjestö yritti tehdä samaa avoimessa kirjeessään SAJ:n johdolle.⁹⁴¹

Pohjan Voima puolusti vielä maaliskuun lopulla keskusneuvostojen kaltaisia paikallisia elimiä Norjan, Englannin ja Yhdysvaltain ammatillisten liikkeiden esimerkeillä, mutta toi myös esille keskusneuvostojen edustusoikeuteen liittyvät ongelmat. Lahden keskusneuvosto puolestaan evästi huhtikuun lopussa, että keskusneuvostojen tulisi saada edustus SAJ:n edustajakokoukseen ja toimikuntaan sekä laajat valtuudet lakkotapauksissa. Myös ammatillisten keskusneuvostojen edustajakokouksen pitäminen kerran vuodessa oli sen mielestä suotavaa.⁹⁴²

”SUOMEN TYÖVÄEN BREST-LITOVSK”

SOSIAALIDEMOKRAATTIEN UHKAVAATIMUS

Sosiaalidemokraattiset lehdet elvyttivät joulukuussa 1925 ajatuksen oman ammattijärjestön perustamisesta. Vuodenvaihteessa 1925–26 sosiaalidemokraatit kokosivat uudelleen ammattiyhdistysväen keskustoimikunnan – edellinen oli hajonnut loppuvuodesta 1923. Keskustoimikunnan tammikuussa 1926 järjestämä neuvottelukokous esitti uhkavaatimuksen SAJ:n edustajakokoukselle: sosiaalidemokraatit pysyisivät SAJ:ssa vain, jos kokous päättäisi SAJ:n liittymisestä Amsterdamin internationaaliin, purkaisi päätöksen PAI:sta ja velvoittaisi lähettämään edustajan työtoimiston kokoukseen. Lisäksi SAJ:n hallintoelimiin oli valittava sosiaalidemokraatteja puolet ja puheenjohtajan nautittava heidän luottamustaan. Keskustoimikunta ryhtyi myös laatimaan suunnitelmia uuden ammattijärjestön perustamisesta, mille antoi vauhtia sosiaalidemokraattien edustajakokousvaaleissa kärsimä tappio.⁹⁴³

Sosiaalidemokraatit olivat edellisessä edustajakokouksessa ja sen jälkeen vaatineet voimakkaasti SAJ:n puoluepoliittisten sidosten katkaisemista, mutta tunkivat esityksellään puoluepolitiikan ammatilliseen liikkeeseen paljon suuremmin kuin suomalainen kommunismi, joka kätkeytyi luokkataistelukannalla olemisen ja enemmistöpäätösten taakse.

941 Rakentaja, Ammatillisia keskusneuvostoja puolustettava, *PV* 31.12.1925; Pouutu, Työläiset, annatteko hakkauttaa poikki kätenne, *PV* 31.12.1925; Ristiriitaisuudet ammatillisissa keskusjärjestöissä, *PV* 5.1.1926, jossa PAPJ:n kirje SAJ:lle; myös 17 (SB) ht:lle (pb) 13. ja 16.12.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.

942 F. T., Keskusneuvostojen suhde Ammattijärjestöön, *PV* 27., 28. ja 30.3. sekä 1.4.1926 pk; Lahden akn 30.4.1926, Lahden akn:n arkisto, TA.

943 Sivustakatsoja, Alennustila ei saa jatkua, *SS* 12.12.1925 pk; Kettunen 1986, 435–437; Ala-Kapee – Valkonen, 692–693.

Suomalaisen kommunismin reaktio sosiaalidemokraattien vaatimuksiin oli tuomitseminen. Ammattiosastot, ammatillisesti järjestäytyneiden työläisten kokoukset ja lehdet esittivät vastalauseensa hajotuspyrkimyksiä vastaan sekä tuomitsivat ne ”rikollisiksi”, ”häpeällisiksi” tai ”inhottaviksi”. Kielteisyyttä osoitettiin myös nimeämällä sosiaalidemokraattien pyrkimykset ”rikkurijärjestön perustamiseksi”.⁹⁴⁴

Tuomioista huolimatta eheys ja yhtenäisyys olivat suomalaisen kommunismin keskeiset teemat ennen SAJ:n edustajakokousta. SKP:n politbyroo esitti jopa, että työpaikoilla ja osastoissa pitäisi perustaa yhtenäisyyskomiteoita, joihin vedettäisiin jäseniksi myös sosiaalidemokraattisia työläisiä. Suomen byroo torjui kuitenkin ajatuksen – paikallisia elimiä oli jo muutenkin tarpeeksi. Lisäksi komiteat saattoivat antaa kuvan vasemmistolaisten poliittisesta järjestäytymisestä, mikä puolestaan saattaisi herättää epäilyjä SAJ:n johdossa. Sosiaalidemokraatitkin pääsisivät metelöimään siitä.⁹⁴⁵ Toteutumatta jäi myös politbyroon esitys, että SAJ:n toimikunta ryhtyisi julkaisemaan tilapäistä viikkolehteä ammattijärjestön yhtenäisyyden puolesta, koska Helsingissä ei *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* kiellon takia ilmestynyt sanomalehteä.⁹⁴⁶ Esityksellään politbyroo yritti matkia kansainvälistä eheytyiskamppailua, jossa Englannissa ilmestyneellä *Trade Union Unity* -aikakauslehdellä oli huomattava sija.⁹⁴⁷

Uhkavaatimus antoi suomalaiselle kommunismille kuitenkin perustellun aiheen moittia sosiaalidemokraatteja pyrkimyksistä hylätä demokraattinen päätöksenteko- ja valintamenettely sekä alistaa SAJ SDP:lle.⁹⁴⁸ Lehdissä muistutettiin SAJ:n sääntöjen ja enemmistöpäätösten sitovuudesta ja todisteltiin, etteivät ammattiyhdistykset olleet poliittisia yhdistyksiä vaan kaikkien työläisten yhteisiä taistelujärjestöjä työnantajan harjoittamaa riistoa vastaan.⁹⁴⁹ Helsingin ammatillisesti järjestäytyneen työväen kokous piti helmikuun puolivälissä sosiaalidemokraattien esitystä pyrkimyksenä terrorisoida edustajakokouksen päätösvaltaa etukäteen – se halusi säilyttää evästysoikeuden perusjärjestöillä.⁹⁵⁰

SKP:n politbyroo halusi saada yhtenäisyyskamppailun hyökkäykseksi ”noskelaisuutta vastaan”⁹⁵¹, mutta käytännössä päti enemmän J. H. Lumivuokon joulukuun

944 Esim. Ammattijärjestön pirstomista vastaan, *PV* 8.1.1926; Ammattijärjestö säilytettävä yhtenäisenä, *PV* 13.1.1926; Ammattijärjestöä ei saa pirstoa, *PV* 13.1.1926; Työläiset Ammattijärjestön yhtenäisyyden puolesta, *PV* 20.1.1926; Vaasan ammatillisesti järjestynyt työväki hajottajia vastaan, *TÄ* 20.1.1926; Työläiset Ammattijärjestön puolesta, *TÄ* 22.1.1926, joissa eri osastojen kannanottoja; Todella ammatillisesti järjestynyt, Ketä rikkuriammattijärjestön perustamispuuhun takana, *PV* 8.1.1926; Järjestyneet työläiset vaativat yhtenäisyyttä, *PV* 23.1.1926; Yhtenäisyyden puolesta, *PV* 28.1.1926; Ammattijärjestön pirstomista ei sallita, *TT* 16.2.1926; Rikkurijärjestöpuuha saa tuomion, *TT* 17.2.1926; Ammattijärjestön hajottajat tuomitaan, *TT* 18.2.1926.

945 Pb ht:lle (SB) 28.12.1925, f. 516, op. 2, d. 869; SKP:n pb 22.1.1926, d. 940; Pb ht:lle (SB) 15.2.1926, d. 942; 17 (SB) ht:lle (pb) 25.2.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

946 Pb ht:lle (SB) 9.1.1926, f. 516, op. 2, d. 942, RGASPI.

947 Tosstorff, 626.

948 Raataja, Moraalittomuuden huippu, *PV* 15.12.1925 pk; Raataja, Amsterdamko ryhtyy rahoittamaan S.Ammattijärjestön hajoittamistyon? *PV* 17.12.1925 pk; H. Rantalehto, Ne sos.-dem. johtajain ”kohtuulliset” vaatimukset, *TÄ* 1.2.1926 pk; myös Sosialidemokratian hajoitustyö, *TT* 23.9.1925 pk; Vahtimies, Ammattiyhdistysliike säilytettävä työväen käsissä, *TT* 26.9.1925.

949 Ammatilliset ja puoluejärjestöt, *TT* 8.4.1926 pk; Ammattijärjestön edustajakokous, *TT* 3.5.1926 pk.

950 Yhteinen vihollinen – yksi taistelujärjestö, *TT* 16.2.1926.

951 SKP:n pb 22.1.1926, f. 516, op. 2, d. 940, RGASPI.

lopussa Tukholmassa esittämä näkemys. Hänen mielestään kaikki työläiset oli saatava vakuuttuneiksi siitä, että kommunistit halusivat heidät ammattijärjestöön.⁹⁵² Lehtikirjoitusten sävy olikin usein sovinnollinen ja rakentava: erimielisyydet tulisi selvittää keskustelemalla. Keskustelun aineksia tarjosi mm. Edvard Jokela, joka selitti, että hajaannus merkitsisi hajanaisia, pirstottuja järjestöjä. Ne eivät kykenisi torjumaan pääoman hyökkäystä, joten palkkoja alennettaisiin ja työehtoja huononnettaisiin. Jokela katsoi, ettei kenelläkään sorretulla ollut aihetta särkeä yhteisiä järjestöjä.⁹⁵³ SAJ:n hajoamisen uskottiin vaikuttavan tuhoisasti myös kansainväliseen eheytykseen.⁹⁵⁴

Suomalainen kommunismi halusi alusta alkaen saada esille myös hajotusta vastustavien sosiaalidemokraattien kantoja. Suomen byroo pyrki saamaan jonkin sosiaalidemokraattien johtaman ammattiliiton ajamaan yhtenäisyyttä. Sen esimerkki – muurarien liitto – ei tosin ollut sellainen.⁹⁵⁵ Vaasalaisessa *Työn Äänessä* keksittiin kysellä SAJ:n entisen puheenjohtajan Matti Paasivuoren kantaa hajotukseen.⁹⁵⁶ Politbyroo puolestaan kehotti osastojen lähetystöjä peräämään sosiaalidemokraattisten johtomiesten kantaa hajotussuunnitelmiin.⁹⁵⁷ Esitys ei toteutunut vaan lehdet tyytyivät selittämään, että sosiaalidemokraattiset työläiset vastustivat hajotusta. Sitä pyrittiin osoittamaan myös vähättelemällä hajottajien määrää.⁹⁵⁸ Lehdet käyttivät myös hyväkseen Ruotsin ammatillisen liikkeen johtajien puheita hajaannuksen vahingollisuudesta.⁹⁵⁹

Sovinnollisuutta osoitti myös se, että sosiaalidemokraattiseen ammatillisen väen kokoukseen osallistuneiden tai edes sen päähenkilöiden erottamista SAJ:sta ei vaadittu. Suomen byroo jopa neuvoi maltillisuuteen, kun asia oli esillä metallityöläisten liitossa – se ei halunnut, että sosiaalidemokraatit saisivat erottamisista lisäaseita.⁹⁶⁰ Erottamisvaatimusten sijaan saatettiin kuitenkin todeta, että uuden ammattijärjestön puuhaajat eivät edustaneet ammatillisesti järjestäytynyttä työväkeä.⁹⁶¹

Varsinaisia kiistakysymyksiä käsiteltiin vain viittaamalla Amsterdamin internationaaliin yhteistyöhaluttomuuteen sekä sen puuhailuun Suomen sosiaalidemokraattien toimien taustalla.⁹⁶² Joidenkin ammattiosastojen kannanotoissa sanottiin suoremmin, että SAJ voisi pysyä internationaalien ulkopuolella, kunnes saataisiin

952 Henrik (J. H. Lumivuokko) ht Akille (Kullervo Manner) 30.12.1925, f. 516, op. 2, d. 879, RGASPI.

953 Kirvesmies, Miten erimielisyydet tulisi selvittää? *PV* 19., 22. ja 26.1.1926 pk; *Kumpaa tietä. Eräitä huomioita Suomen ammattiyhdistysliikkeestä*. Kirj. Matkamies. Helsinki 1926, 18–19; kirjoittajan nimeää Jokelaksi, 17 (SB) (pb:lle) 7.1.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI; myös J(oke)la, Mistä riitä – mitä tehdä?, *TT* 16.3.1926 pk.

954 Hajoitustyön kansainväliset vaikutukset, *TT* 17.2.1926 pk.

955 17 (SB) ht:lle 19.1. ja 3.2.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

956 H. Rantalehto, Ammattijärjestöä vastaan suunnattu hyökkäystyö, *TÄ* 8.2.1926 pk.

957 Pb ht:lle 15.2.1926, f. 516, op. 2, d. 942; SKP:n pb 28.3.1926, d. 940, RGASPI.

958 Härkäkommunisti, Ammattimaisesti hajottajien ammattijärjestö, *PV* 6.1.1926; Todella ammatillisesti järjestynyt, Ketä rikkuriammattijärjestön takana, *PV* 8.1.1926.

959 K. Tuisku, Sos. dem. johtajat ja sos. dem työläiset ammattijärjestön hajottamiskysymyksestä, *SaT* 23.1.1926; Ruotsin sos.-dem. ammattiyhdistysmiehet eivät hyväksy tšekäläisten sos.-dem. johtoherrain hajoitussuunnitelmia, *TT* 8.4.1926.

960 17 (SB) ht:lle (pb) 28.1. ja 3.2.1926; f. 516, op. 2, d. 936; Koivisto, 371–372.

961 Iile, Rikkurijärjestön perustajat, *TÄ* 27.1.1926, jossa arvioitiin vaasalaisen Otto Elfvingin edustavuutta.

962 Esim. Vesuri, Amsterdam on Amsterdam, *TT* 27.4.1926 pk.

Moskova – Amsterdam.

Myös Työväenjärjestöjen Tiedonantaja pystytti tienviittoja ohjaamaan Suomen ammatillista liikettä kansainvälisessä suuntautumisessa. (TT 27.2.1926)

luotua yhteinen internationaali. Sen edistämiseksi SAJ:n tuli olla yhteydessä englantilais-venäläiseen komiteaan.⁹⁶³ Jotkut puolestaan arvelivat, ettei Amsterdammassa tai Moskovassa ollut ”kultavuorta” – tärkeintä oli SAJ:n voima ja yhtenäisyys.⁹⁶⁴ Konkreettisia esityksiä yhtenäisyyden säilyttämiseksi ei kuitenkaan tehty. SKP:n politbyroo jopa korosti tammikuussa, että myönnytyksistä ei pitänyt vielä puhua⁹⁶⁵. Osastoissa kantana lienee ollut, ettei ollut syytä tehdä mitään myönnytyksiä. Hyvä menestys edustajavaaleissa ilmeisesti vahvisti tätä näkemystä.

Omassa porukassa mietittiin kuitenkin, miten vakavissaan sosiaalidemokraatit oikein olivat. J. H. Lumivuokko arveli jo joulukuussa hajotusvaaran olevan suuremman kuin kolme vuotta aiemmin. Suomen byroo puolestaan arveli välittömästi ultimaatumien jälkeen, että sosiaalidemokraatit pyrkivät uuden ammattijärjestön perustamiseen. Edvard Huttusen eron SAJ:n puheenjohtajan paikalta joulukuussa 1925 ja kutomateollisuustyöväen liiton edustajan Vihtori Kannon eron SAJ:n toimikunnasta katsottiin tukevan tätä ajatusta.⁹⁶⁶ Myös sosiaalidemokraattien puheiden hallitukseen menosta arveltiin todistavan yrityksen vakavuutta.⁹⁶⁷

963 Esim. Ammattijärjestö pysytettävä työläisten yhdyssiteenä, PV 27.1.1926; Yhtenäisyyden puolesta, PV 28.1.1926; Hajoitustyö tuomitaan, PV 31.1.1926, joissa Lahden ja Viipurin rakennustyöläisten sekä Enson paperityöläisten kannat.

964 Antti Räsänen, Taistelu ammattijärjestöstä, PV 25.2.1926.

965 SKP:n pb 22.1.1926, f. 516, op. 2, d. 940, RGASPI.

966 Henrik (Lumivuokko) ht Akille (Manner) 30.12.1925, f. 516, op. 2, d. 879; 17 (SB) ht:lle (pb) 19.1.1926, d. 936, RGASPI; (SB) ht:lle 20.1.1926, (kansio 90), am, EKV, VA; *Kumpaa tietä*, 27–28; Huttusen erosta, Ala-Kapee – Valkonen, 686–687.

967 Härkäkommunisti, Ammattimaisesti hajoittajien ammattijärjestö, PV 6.1.1926.

SKP:n johdon halu asettaa Suomen sosiaalidemokraattien toimet laajempaan taustaan vahvasti käsitystä hajotuksen varmuudesta. Se näkyi esimerkiksi sanomalehdissä julkaistuissa PAI:n pääsihteerin A. S. Lozovskin kirjoituksissa, joissa Suomen sosiaalidemokraattien teot kytkettiin osaksi Amsterdamin internationaalisen senhetkistä taktiikkaa.⁹⁶⁸ Myös Suomessa tuohon aikaan ollut Toivo Antikainen näki hajotuspyrkimysten takana Amsterdamin johtajat, jotka halusivat murtaa kansainvälisen yhtenäisyysliikkeen. Hän ei tyytynyt siihen, vaan arveli Vaasassa keväällä alkaneiden tutkimusten ammattiosastojen kuulumisesta SSTP:hen osoittavan, että ”noskelaisherroilla on kiinteä sopimus hallituserhojen ja ohranan kanssa ammatillisen liikkeen tuhoamisesta.”⁹⁶⁹ Hieman miedommin asian ilmaisi Edvard Jokela väittäessään, että porvareilla ja sosiaalidemokraateilla oli sama kanta SAJ:hin.⁹⁷⁰

Keskinäisessä kirjeenvaihdossaan SKP:n politbyroon jäsenet eivät olleet aivan näin varmoja. Jalmari Salminen aprikoi maaliskuun lopussa, mitä sosiaalidemokraatit aikoivat. Hän myönsi, että ultimaatumissa hajottamisesta oli päätetty ehdottomasti. Samaan suuntaan puhuivat myös Väinö Tannerin lausunnot SDP:n puoluekokouksessa. Toisaalta hajotusta vastaan kävivät arviot, joiden mukaan sosiaalidemokraatit saisivat ammattijärjestönsä 5 – 10 000 jäsentä. Lisäksi työläiset leimaisivat sen ”rikkurijärjestöksi”. Sen maine saattaisi kuitenkin vähitellen parantua, jos työnantajat julistaisivat SAJ:n pannaan ja antaisivat ”noskelaiselle” ammattijärjestölle etuja.⁹⁷¹

Maalis-huhtikuun vaihteessa SKP:n johto oli edelleen epätietoinen, miten toisissaan sosiaalidemokraatit olivat ja jättäisivätkö he SAJ:n riippumatta siitä, paljonko heillä oli kannattajia tai tekisikö vasemmisto myönnytyksiä.⁹⁷² Suomessa tietoisuus ei ollut suurempi, mutta Suomen byroossa voimistui käsitys, ettei sosiaalidemokraateilla ollut vielä lopullista kantaa. Positiivisena merkinä Suomen byroo piti sitä, että hajotuksen epäilijät olivat enemmistönä SDP:n uudessa puoluetoimikunnassa.⁹⁷³

Huhtikuun alussa SKP:n politbyroo oli kuitenkin jo hahmotellut ”jopa periaatteellisia myönnytyksiä”, jos hajottamisesta oli päätetty ehdottomasti. Kullervo Manner oli jo tammikuun lopulla kirjoittanut Suomeen – mm. SAJ:n vt. puheenjohtajalle Erkki Härmälle – että vasemmiston oli tehtävä kompromisseja, jotta sosiaalidemokraattiset työläiset saataisiin pysymään SAJ:ssa. Samalla hän oli tiedustellut suhtautumista sosiaalidemokraattien eri vaatimuksiin.⁹⁷⁴

968 A. Losovski, Ammatillisen liikkeen yhtenäisyys ja sosialidemokraattiset hajoittajat, *TT* 23.2.1926; Ammatillisesta eheydestä käytävä ankaraa taistelua, *TT* 19.3.1926, jossa Lozovskin puhe.

969 Toiska, Katalaa yritystä vastaan, *TT* 26.4.1926 pk; ks. myös Sosialidemokraattien reservi, *TT* 10.3.1926 pk; Sosialidemokraattien ja virkavallan yhteistoiminta ammattijärjestön hajoitustyössä virallisesti alkanut, *TT* 5.3.1926; (SB) ht:lle (piirit) 20.1. ja 12.3.1926, (kansio 90), am, EKV, VA.

970 *Kumpaa tietä*, 23–24.

971 Samuli (J. Salminen) ht:lle (Mooses, ym.) (SB) 30.3.1926, jäljennös, f. 516, op. 2, d. 942, RGASPI.

972 Pb ht:lle 29.3.1926, f. 516, op. 2, d. 942, RGASPI; Toiska (Antikainen) ht:lle 10.4.1926, (kansio 90), am, EKV, VA.

973 17 (SB) ht:lle (pb) 8.4.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

974 (Kullervo Manner) ht:lle (Erkki Härmä) 1.2.1926 Moskova; ks. myös Veljesi (Kullervo Manner) rakkaalle tov. X:lle (Mauritz Rosenberg) 1.2.1926 Moskova; Moses (Jaakko Kivi) hv Akille (Kullervo Manner) 28.1.1926, f. 516, op. 2, d. 934, RGASPI.

SKP:N ”PERIAATTEELLISET MYÖNNYTYKSET”

”Periaatteelliset myönnytykset” tarkoittivat ennen muuta kansainvälisiä kysymyksiä. Politbyroo oli ”viime tingassa” valmis hyväksymään, että SAJ:n johdolle annettaisiin oikeus lähettää edustaja Geneveen ja jopa aloittaa neuvottelut Amsterdamin internationaaliin liittymisestä. Politbyroo halusi kuitenkin korostaa, että se ei tarkoittanut selvän liittymispäätöksen tekemistä. Pienempinä myönnytyksinä politbyroo totesi SAJ:n johdon valintatavan ja suhtautumisen poliittisiin puolueisiin – jälkimmäinen tarkoitti SAJ:n jo syksyllä 1923 tekemän päätöksen siunaamista.⁹⁷⁵

Myönnytyksistä puhuttiin myös keskusteluissa Kommunistisen internationaalin puheenjohtajan Grigori Zinovjevin kanssa sekä komissiossa, jonka internationaali asetti asiaa käsittelemään. Internationaalin nimeäminä siihen osallistuivat Zinovjevin ohella venäläiset Osip Pjatnitski ja PAI:n pääsihteeri A. S. Lozovski, presidiumin kandidaattijäsenet bulgarialainen Georgi Dimitrov ja puolalainen Vaclav Bogucki sekä SKP:n johdon jäsenistä Kuusinen, Manner, Lumivuokko, Antikainen ja Taimi.⁹⁷⁶ Esityksen kirjoitti kuitenkin SKP:n ammatillinen jaosto – komissio puolestaan hyväksyi sen lähes sellaisenaan.⁹⁷⁷

Esityksen mukaan vasemmiston tuli jatkaa aloitettua yhtenäisyyskamppailua ja arvostella edelleen ankarasti sosiaalidemokraattien hankkeita. Myös edustajakouksessa oli puhuttava voimakkaasti Amsterdamin internationaalin johtoa ja Geneveä vastaan sekä puolustettava keskusneuvostojen aseman vahvistamista.

Kokouksen evästyskeskustelun loputtua mutta ennen tärkeitä päätöksiä vasemmistolaisten tuli esittää kannanotto, jossa he ilmoittaisivat, että eivät tunnusta Amsterdamin internationaalin johdon suuntaa oikeaksi tai kansainvälistä työkonferenssia työväenluokan etuja vastaavaksi laitokseksi, eivät luovu yrityksestä luoda yhtenäinen ammatillinen internationaali ja tuomitsevat hajotusyritykset. Hajotuksen välttääkseen he kuitenkin myöntyisivät siihen, että kokous toteaisi vuoden 1922 äänestyspäätöksen PAI:hin liittymisestä tosiasiallisesti kumotuksi ja valtuuttaisi SAJ:n johdon neuvottelemaan Amsterdamin internationaalin kanssa siihen liittymisestä. Kokous hyväksyisi myös SAJ:n toimikunnan toimet englantilais-venäläisen komitean suhteen ja kannattaisi kansainvälisen yhtenäisyyden edistämistä. SAJ:n johto saisi myös oikeuden lähettää edustajan kansainvälisen työpöytäkokouksiin. Samalla kuitenkin aiemmat päätökset lähettää henkilö Geneveen tuomittaisiin edustajakokouspäätösten rikkomisena.⁹⁷⁸

Esityksessä hyväksyttiin myös vaatimukset SAJ:n johdon valintatavan muuttamisesta. Siihen asti SAJ:n toimikunnan jäsenet oli valinnut kukin liitto, mikä oli mahdollistanut edustajien vaihtamisen. SKP:n johto myöntyi siihen, että toimi-

975 Pb ht:lle 29.3.1926; Samuli ht:lle (Mooses, ym.) 30.3.1926, jäljennös, f. 516, op. 2, d. 942; SB:n kannasta, Moses (Jaakko Kivi) hv Akille (Kullervo Manner) 28.1.1926, d. 934, RGASPI.

976 Keskusteluista, SKP:n pb 27. ja 28.3. sekä 3.4.1926, f. 516, op. 2, d. 940; komissiosta, Protokoll Nr 65 der Sitzung des Sekretariats des EKKI vom 29. März 1926, f. 495, op. 18, d. 425, RGASPI.

977 SKP:n pb 10., 11. ja 13.4.1926, f. 516, op. 2, d. 940, RGASPI.

978 Suuntaviivoja SKP:n suhtautumista varten tärkeimpiin S. ammattijärjestön edustajakouksessa esilletuleviin riitakysymyksiin, ei pvm., f. 516, op. 2, d. 942; myös SKP:n pb 3., 10., 13., 16. ja 23.4.1926, d. 940, RGASPI. Internationaalin asettaman komission merkittävin panos oli suhtautuminen englantilais-venäläiseen komiteaan, SKP:n pb 13.4.1926.

kunnan jäsenet valittaisiin edustajakokouksessa koko toimikaudeksi. Se halusi myös laajentaa toimikuntaa ja vähentää pienten liittojen vaikutusvaltaa – jokaisella liitol-la piti olla siinä edustaja mutta myös lisäedustaja kultakin alkavalta 3 000 jäseneltä. Hintana myönnytyksistä SKP:n politbyroo halusi toimikuntaan valittavaksi viisi yleisjäsenä, joihin haluttiin naistyön tehostamiseksi naisten sekä ruotsinkielisten edustus. Ne saattoivat olla myös jonkinlainen varaus keskusneuvostojen paikoiksi. Ainakin laajentamisella ajateltiin rikottavan johdon ”byrokraattisuutta”, sen koostumista liittojen toimitsijoista.⁹⁷⁹ Politbyroo piti muutenkin SAJ:n johdon vahvaa vasemmistolaisuutta tärkeänä asiana ja torjui sosiaalidemokraattien vaatimukset johtopaikoista. Toimikuntaan tai toimeenpanevaan valiokuntaan saisi tulla korkeintaan 1/3 sosiaalidemokraatteja eikä heissä saisi olla yhtään aktiivista hajottajaa. Sen sijaan SDP:n puheenjohtajaksi helmikuun alussa valittu Matti Paasivuori haluttiin saada molempiin elimiin.⁹⁸⁰

Nämä linjaukset, tarkkoja neuvoja julistuksen esittämisestä ja kokouksen menon ohjaamisesta sekä käsityksiä muista esille tulevista asioista politbyroo toimitti Suomeen. Ilmeisesti ratkaisuja selitti myös Eino Pekkala, joka oli läsnä politbyroon hyväksyessä myönnytyksien pääkohdat.⁹⁸¹ Asioista puhuttiin myös Tukholmassa, kun Uno Nurminen kävi tapaamassa Kullervo Manneria, jonka Kommunistinen internationaali – vastoin SKP:n politbyroon tahtoa – lähetti Norjaan.⁹⁸²

Myös Suomen byroossa ainakin osa kannatti myönnytyksiä – jo tammikuun lopulla se oli valmis hyväksymään, että liittymispäätös PAI:hin purettaisiin, jos se estäisi hajoamisen. Sen sijaan byroon palkkalaisena ollut Toivo Vuorela piti perääntymistä varsinkin internationaali-kysymyksessä ”mielettömänä”.⁹⁸³ Toivo Antikainenkin neuvoi vielä huhtikuussa SKP:n Suomen organisaatiota, ettei vasemmistolaisia periaatteita pitänyt uhrata vastustajan hyökkäyksen edessä, vaikka vastustajan liikkeet otettaisiin huomioon.⁹⁸⁴ Vaalitullos puolestaan rohkaisi joitakin julkisia toimihenkilöitä suhtautumaan epäillen myönnytyksiin.⁹⁸⁵ Se sai Kullervo Mannerin opettamaan Suomeen, ettei sosiaalidemokraattien häviöstä huolimatta pitänyt sortua ”äkkijyrkkyyteen”. Lisäksi oli muistettava porvariston ja ”ohranan” vaara.⁹⁸⁶

Suomen byroon yhteydessä olleet Uno Nurminen ja Edvard Jokela olivat myös päätyneet myönnytysten kannalle. He pitivät suhdetta Geneve-kysymykseen rat-

979 Suuntaviivoja SKP:n suhtautumista varten tärkeimpiin S. ammattijärjestön edustajakokouksessa esilletuleviin riitakysymyksiin, ei pvm., f. 516, op. 2, d. 942, jossa puhuttiin kolmesta yleisjäsenestä; SKP:n pb 23.4.1926, d. 940; Hanna (Malm) rakkaalle (Kullervo Manner) 27.4.1926, d. 934, jossa puhuttiin viidestä yleisjäsenestä; keskusneuvostojen paikoista ja ”byrokraattisuudesta, Samuli ht:lle (Mooses, ym.) 30.3.1926, jäljennös, d. 942, RGASPI.

980 SKP:n pb 23.4.1926, f. 516, op. 2, d. 940, RGASPI.

981 SKP:n pb 11.4.1926, f. 516, op. 2, d. 940, jossa mainitaan Leinon Suomesta olleen läsnä.

982 SKP:n pb 28.3. ja 3., 16. ja 23.4.1926, f. 516, op. 2, d. 940; Pb ht:lle 5.4.1926, d. 942, RGASPI; kirjallisuudessa on luultu, että Manner matkusti Tukholmaan toimittaakseen ohjeet SAJ:n edustajakokoukseen, Tuominen 1958, 205; Hakalehto, 286; Ala-Kapee – Valkonen, 699; Tuominen on tapansa mukaan liioitellut, että hänet olisi kutsuttu Tukholmaan, vaikka politbyroon esityksessä puhuttiin Jokelasta, Nurmisesta, Yrjö Lehtisestä, Artturi Virrasta tai Rosenbergistä.

983 Moses (Jaakko Kivi) hv. Akille (Kullervo Manner) 28.1.1926 klo 1/2 3 yöllä, f. 516, op. 2, d. 934, RGASPI.

984 Toiska ht:lle 10.4.1926, (kansio 90), am, EKV, VA.

985 Arvi (Mauritz Rosenberg) tov. K.M:lle 17.2.1926 Helsinki, saatu 1.3.1926, f. 516, op. 2, d. 934, RGASPI.

986 (Kullervo Manner) rt Arvidille (Rosenberg) 6.4.1926, f. 516, op. 2, d. 934, RGASPI.

kaisevana ja uskoivat kielteisen päätöksen johtavan nopeasti siihen, että SAJ kiellettäisiin ja sosiaalidemokraatit perustaisivat oman ammattijärjestön. Siksi heistä oli parempi antaa ”yhden miehen käydä kerran vuodessa herroissa” kuin uhrata koko SAJ. Internationaali-kysymystä Nurminen ja Jokela eivät pitäneet kovin vaarallisena vaan uskoivat, että muotoiluilla saataisiin aikaan hyvä päätös.

Myönnytyksiin Nurminen ja Jokela lukivat myös sen, että keskusneuvostojen aseman parantamisesta luovuttaisiin. Ammattijärjestön sisäisistä kysymyksistä he arvelivat esityksen liittotoimikunnan kokoonpanomuutoksista hyödyttävän ”noskeja” ja halusivat jättää valintatavan ennalleen. Suomessa edes Suomen byroo ei jakanut SKP:n johdon näkemystä, vaikka piti sitä diplomaattisesti viisaana.⁹⁸⁷

Keskustelutilaisuus Mannerin kanssa ei kuitenkaan miellyttänyt Nurmista – tarkat ohjeet kaikista asioista ja vaatimukset asettumisesta niiden kannalle saivat Nurmisen Suomeen palattuaan luonnehtimaan sitä ”käännytystilaisuudeksi” ja juntan roolia ”vain siirtonappuloiksi”. Vaikka Nurminen ja Jokela eivät pitäneet tarkoista ja tiukoista ohjeista, he suostuivat etenemään niiden mukaisesti, sillä he olivat pitkälti samaa mieltä myönnytyksistä. Tyytymättömyytensä he purkivat esitykseen yleisjäsenistä, joiden he eivät katsoneet edustavan ketään.⁹⁸⁸

Vaikka politbyroo saattoi esityksensä Suomen byroon ja sen ammatillisen juntan tietoon, se ei halunnut myönnytyksiä julkisuuteen. Sitä eivät halunneet Suomessakaan olevat. Esimerkiksi Nurminen ja Jokela painottivat, etteivät sosiaalidemokraatit saaneet ennen kokousta tietää mahdollisista myönnytyksistä – ne olisi esitettävä vasta äärimmäisessä pakossa. Suomen byroo pelkäsi puolestaan, että tieto aikeista leviäisi liian aikaisin.⁹⁸⁹

Sekä politbyroo että Suomen byroo olivat tässä vaiheessa luopuneet tammi-kuussa esittämästään kannasta, että byroon tulisi olla laajemmin yhteydessä ammatillisen liikkeen johtajiin, kenties muodostaa jonkinlainen neuvottelukunta, jossa pohdittaisiin menettelytapoja ja suunniteltaisiin toimia. Neuvottelukunnan avulla uskottiin voitavan antaa kuva, että Suomen byroo tai junta eivät komennelleet vaan pyrkivät ratkaisemaan asioita yhdessä. Mukaan politbyroo halusi vähintään Erkki Härmän ja E. K. Louhikon. Kun Arvo Tuominen vapautui vankilasta ja tuli mukaan ammatilliseen juntaan, puheet Härmästä ja Louhikosta vähenivät.⁹⁹⁰

Julkisuudessa myönnytyksistä ei puhuttu – sovinnollisissakaan artikkeleissa ei mainittu niistä. Myönnytyksistä ei liioin puhuttu paikkakuntien evästyskokouksissa. Esimerkiksi Vaasasta valittuja edustajia neuvottiin pysymään kielteisellä kannalla Geneveen osallistumiseen, olemaan hyväksymättä PAI-päätöksen purkamista ja kannattamaan keskusneuvostojen aseman vahvistamista. Viipurissa kanta oli muuten samanlainen mutta PAI-päätöksestä sanottiin enemmän – sitä ei haluttu

987 Hepe.Hepe (Uno Nurminen, Edvard Jokela) hyvälle veljelle (Kullervo Manner) 12.4.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

988 17 ht:lle 29.4.1926, f. 516, op. 2, d. 936; myös Moses (Jaakko Kivi) veli Akille (Kullervo Manner) 27.4.1926, d. 934, RGASPI.

989 Aki (Kullervo Manner) ht:ille H-e, H-e (Edvard Jokela ja Uno Nurminen) 12.4.1926, f. 516, op. 2, d. 934; Hepe.Hepe (Uno Nurminen, Edvard Jokela) hyvälle veljelle (Kullervo Manner) 12.4.1926, d. 936; Moses (Jaakko Kivi) veli Akille (Kullervo Manner) 27.4.1926, d. 934, RGASPI.

990 SKP:n pb 9.1.1926, f. 516, op. 2, d. 940; 17 (SB) ht:lle (pb) 19.1. ja 15.4.1926, d. 936, RGASPI.

purkaa ennen kuin uusi kansainvälinen ammattijärjestö olisi muodostettu ja SAJ liittynyt siihen.⁹⁹¹

”MERKKAAMATON” LUOKKATAISTELIJA

Vaikka politbyroo oli laatinut kokoukselle tarkat ohjeet, kaikki asiat eivät kuitenkaan olleet selvät. Uutta puheenjohtajaa SAJ:lle oli etsitty edellisyksystä lähtien, mutta tuloksena oli vain yksimielisyys siitä, että Edvard Huttunen olisi saatava ”heitetyksi luonnolliselle paikalleen – tunkiolle”. Molemmiin puolin rajaa mietittiin myös kahden puheenjohtajan asettamista, mutta ajatuksesta luovuttiin, koska ammatillisen liikkeen johtohenkilöiden arveltiin vastustavan sitä taloudellisista syistä.⁹⁹²

SKP halusi osoittaa, että SAJ oli eri tavoin ajattelevien työläisten järjestö kannattamalla sen johtoon henkilöä, joka ei ollut selvästi sosiaalidemokraatti eikä vasemmistolainen vaan jotain ”siltä väliltä”. Tällaiseksi henkilöksi se määritteli E. K. Louhikon, jota se huhtikuun puolestavälistä lähtien piti parhaana puheenjohtajaksi. Ajatus saattoi silti kummuta jo Louhikon erottamisen ajoilta, jolloin Lumivuokko oli kehottanut pitämään Louhikon ”noskein kirjoissa” tai ”välissä olevana” ja Manner kehottanut ”vakavaa” ammattiyhdistysmiestä jäämään paikalleen. Politbyroo halusi, että SAJ:n sihteeri valittaisiin samoin perustein. Henkilöä etsiessään se painotti ”luotettavuutta” ja löysi sellaista vasemmistolehtien toimittajana olleesta Lassi Hulkkosesta, jota Suomen byroo oli edelliskeväänä pitänyt yhtenä mahdollisuutena SAJ:n sihteerin toimeen.⁹⁹³

Asettuessaan Louhikon kannalle SKP:n johto ei enää muistanut, että se ei ollut kovin innostunut, kun Louhikko edelliskeväänä valittiin SAJ:n sihteeriksi. Louhikon ratkaisu erota sihteerin tehtävästä tammikuussa 1926, kun sosiaalidemokraatit syyttivät häntä ”Moskovan agentiksi” ja hänen pyrkimyksensä erottautua ”moskovalaisista” olivat kääntyneet ansioksi, joita ne tekohetkellä eivät olleet. SKP:n johto ei liioin välittänyt, että oli SSTP:n lakkauttamisesta lähtien moittinut epämääräisiä vasemmistolaisia, jotka lipesivät luokkataistelulinjalta. Kokouksen alla oli pikeminkin tärkeää, että Louhikko sanoisi selvästi olevansa ennen muuta ammatillisen liikkeen mies, joka kiinnittäisi tarmonsensa sen vahvistamiseen.⁹⁹⁴

Päätyminen tällaiselle kannalle oli ilmeisesti tulosta SKP:n johdon taipumuksesta korostaa illegaalisuutta ja kuvittelusta, että yllättävät esitykset panisivat vastustajan rivit niin sekaisin, että se suostuisi niihin. Syksyllä 1925 se oli esittänyt mietittäväksi mallia, jossa jotakuta tunnettua kommunistia pidettäisiin esillä ainoana mahdollisuutena mutta samalla tehtäisiin salaa tunnetuksi jotakuta toista,

991 Ammatillisesti järjestyneen työväen kokous Vaasassa, *TÄ* 30.4.1926; Ammattijärjestön edustajakokouksen valittujen edustajien evästyskokous Viipurissa, *TT* 24.4.1926.

992 17 (SB) ht:lle (pb) 15.4.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

993 SKP:n pb 11. ja 23.4.1926, f. 516, op. 2, d. 936; Henrik (Lumivuokko) ht Akille (Manner) 30.12.1925, d. 879, RGASPI.

994 17 (SB) ht:lle 13.1.1926, f. 516, op. 2, d. 936; Ystävä (Kullervo Manner) arv. Toverille (E. K. Louhikko) 14.1.1926, d. 934, RGASPI.

joka varsinaisessa valintatilanteessa esitettäisiin ikään kuin sovittelun tuloksena.⁹⁹⁵ Mallista ei sellaisenaan tullut mitään, sillä sosiaalidemokraattien päätös tarjota Edvard Huttusta puheenjohtajaksi ”puolueettomana” vaihtoehtona sai SKP:n johdon vastaamaan siihen ”puolueettomalla” Louhikolla.

Asettuessaan kannattamaan Louhikkoa politbyroo nimesi mahdollisiksi vaihtoehtoiksi puuteollisuustyöväen liiton taloudenhoitajan Antti Räsäsen, jolla oli pitkäaikainen kokemus ammatillisen liikkeen toiminnasta, ja vaateustyöväen liiton sihteerin Antti Luostarisen. Samalla se sulki pois SAJ:n vt. puheenjohtajan Erkki Härmän ja aiemman puheenjohtajan Matti Väisäsen, joista Suomen byroo oli jo luopunut, vaikka oli vielä edellissyksynä uskonut, että vankilassa oleva Väisänen saataisiin varsin riidattomasti puheenjohtajaksi ja hänelle valittua sopiva varamies. Väisästä vastaan puhuivat Suomen byroon mielestä tämän vankilassa esittämät ”irti Moskovasta”-kannat, *Savon Työssä* julkaisema artikkeli, jota Kivi luonnehti valpaslaiseksi, ja ehdonalaisuus, joka saattoi tehdä araksi. Siitä huolimatta sosiaalidemokraatit saattaisivat leimata Väisäsen ”Moskovan mieheksi”⁹⁹⁶

Kolme jälkimmäistä kohtaa pätevät myös Louhikkoon, mutta sitä byroot eivät huomanneet ajatella. Louhikon etuna muihin oli se, että Edvard Valpas, jonka vaikutusvaltaa SKP:n politbyroo ja jotkut Suomessa olleet pelkäsivät, ei Suomen byroon senhetkisten tietojen mukaan enää kannattanut häntä.⁹⁹⁷ Sama oli ilmeisesti syynä myös Härmän pudottamiseen – hänen uskottiin olevan Valppaan ehdokas. Jaakko Kivi luokitteli hänet muutenkin ”valpaslaisiin” tai ”keskustanoskeihin”.⁹⁹⁸ Myös toimet vt. puheenjohtajana – Geneve-päätöksen hyväksyminen – ja Suomesta tulleet luonnehdinnat saattoivat vaikuttaa ratkaisuun.

Asia ei muutenkaan ollut selvä – esimerkiksi ammatilliseen juntaan kuuluvat Uno Nurminen ja Edvard Jokela pitivät Härmää parhaana mahdollisena ehdokkaana puheenjohtajaksi. Se sai SKP:n polityroon miettimään asiaa uudelleen. Se ei kuitenkaan muuttanut näkemystään, vaikka hyväksyi Härmän mahdolliseksi ”äärimmäisessä tapauksessa”.⁹⁹⁹

Suomen byroo ei ilmeisesti ollut aivan tyytyväinen Louhikon ehdokkuuteen. Se irvisteli jo ajatukselle, että jostain löydettäisiin ”merkkaamaton” luokkataistelija, kun maassa oli käyty kuusi vuotta ankaraa suuntataistelua. Lisäksi se korosti Louhikon tarpeellisuutta kuljetustyöläisten liitossa, jonka sihteeriksi hänet valittiin kevättävällä 1926, sekä muistutti toisaalta hänen epävarmuudestaan – Louhikko oli edellisuonnakin jättänyt paikkansa uhkailujen edessä.¹⁰⁰⁰ Suomen byroo etsiskeli-

995 Pb ht:lle (SB) 6.9.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.

996 Räsäsestä, Risto Reuna, *Puutyöläisten historia I. Puutyöläisten keskitetty järjestötoiminta teollistumisen sosiaalista taustaa vasten 1800-luvulta vuoteen 1930*. Helsinki 1984, 237, 305, 457, 555; 17 (SB) ht:lle (pb) 15.4.26, saatu 19.4.1926, f. 516, op. 2, d. 936; Moses (Jaakko Kivi) tov. Akille (Kullervo Manner) 31.3.1926, d. 934, RGASPI.

997 17 (SB) ht:lle (pb) 22.4.1926, f. 516, op. 2, d. 936; Valppaan vaikutusvallasta, esim. Arvi (Rosenberg) tov. K.M:lle 17.2.1926 Helsinki, saatu 1.3.1926, d. 934, RGASPI.

998 Moses (Jaakko Kivi) ht Akille (Kullervo Manner) 31.3.1926, f. 516, op. 2, d. 934; 17 (SB) ht:lle (pb) 5.5.1926, d. 936; myös SKP:n pb 28.2.1925, d. 884, RGASPI, jossa puhuttiin Härmän epävarmuudesta.

999 Franz (Kullervo Manner) rakkaalle (Hanna Malm) 20.4.1926 Tukisaari (Tukholma); Hanna rakkaalle (Kullervo Manner) 27.4.1926, f. 516, op. 2, d. 934; SKP:n pb 26.4.1926, d. 940, RGASPI.

1000 SB:n kannoista, Moses (Jaakko Kivi) tov. Akille (Kullervo Manner) 31.3.1926, f. 516, op. 2, d. 934; 17 (SB) ht:lle (pb) 22.4.1926, d. 936, RGASPI; Louhikon valinnasta, Bergholm 1997, 53.

kin vielä aivan kokouksen alla sopivaa ehdokasta ja muisti jo kesällä 1925 pohtineensa yhtenä mahdollisuutena Juuso Suomista, SSTP:n puoluetoimikunnan jäsentä, jolla oli pitkäaikainen kokemus ammattiyhdistystoiminnasta. Jopa Hanna Malm harkitsi Suomista varteenotettavana ehdokkaana.¹⁰⁰¹

Vaikka suomalainen kommunismi hyväksyi, että SAJ:ssa sai olla erilaisia poliittisia suuntauksia, se ei tarkoittanut, että SAJ:n kokouksia ja niiden päätöksiä olisi ryhdytty valmistelemaan näiden ryhmien neuvotteluissa. Sitä osoittivat vaatimukset jäsenten ja perusjärjestöjen vaikutusmahdollisuudesta ja demokratiasta. Sosiaalidemokraattien ammatillista keskustoimikuntaa ei liioin hyväksytty neuvotteluosapuoleksi sen paremmin SAJ:n kuin vasemmistolaisien kanssa.¹⁰⁰² Neuvottelumahdollisuuksia esti käsitys, että SAJ edusti työläisiä ja sosiaalidemokraattien keskustoimikunta vain herroja. Samoin teki elimen leimaaminen hajotustoiminnaksi.

Keskustelut olisivat saattaneet helpottaa tilanteen ja sosiaalidemokraattien tavoitteiden arvioimista. Jälkimmäisistä Suomen byroo tosin sai jonkinlaisia tietoja SAJ:n kirjallisen sihteerin Edvard Valppaan ja Arvo Tuomisen keskusteluista. Mutta näissäkään yhteyksissä Tuominen ei suostunut Valppaan kehotuksiin kompromissin esittämisestä yhdessä hänen kanssaan tai yksinään.¹⁰⁰³

SKP:n politbyroo ilmeisesti kuvitteli, että suomalaisen kommunismin edustajien käyttäytyminen sen esittämien ohjeiden mukaan yllättäisi sosiaalidemokraatit ja hajottaisi heitä.¹⁰⁰⁴ Siksi myönnytyksistä ei voinut puhua julkisuudessa etukäteen. SKP:n johtoa ei näyttänyt muutenkaan huolestuttavan se, että julkisuudessa esitettiin toisenlaista linjaa kuin salaisissa suunnitelmissa.

KOMPROMISSI

Varsinainen kokous ei kuitenkaan sujunut aivan niin kuin politbyroo oli kaavaillut. Vasemmistolaiset puhuivat toki Amsterdamia ja Geneveä vastaan sekä puolustivat keskusneuvostoja. Kokous paheksui myös Oudegeestin kutsumista.¹⁰⁰⁵ Se ei vaiennut sosiaalidemokraatteja, jotka moittivat keskusneuvostojen ja valistustyön poliittisuutta sekä puolustivat Amsterdamin internationaaliin liittymistä taloudellisesti edullisena.¹⁰⁰⁶

Kokouksen kuudentena päivänä, heti kun oli päätetty äänin 53–18 lausua paheksuminen edustajakokousten päätösten rikkomisesta suhteessa työjärjestön kon-

1001 17 (SB) ht:lle (pb) 5.5.1926, saatu 10.5.1926, f. 516, op. 2, d. 936; myös Hanna (Malm) rakkaalle (Kullervo Manner) 27.4. ja 4.5.1926, d. 934; Pauli (Toivo Vuorela) ht:lle (pb) 29.7.1925, d. 869, RGASPI; Suomisesta, Saarela 1996, 158, 329; hm 702 (Juuso Tuominen), EKV, VA.

1002 17 (SB) ht:lle (pb) 3.2. ja 24.3.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

1003 17 (SB) ht:lle (pb) 22.4.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

1004 SKP:n pb 16. ja 23.4.1926, f. 516, op. 2, d. 940, RGASPI.

1005 Suomen Ammattijärjestön VII, Helsingissä toukokuun 3–8 p:nä 1926 pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja. Helsinki 1926 (SAJ:n edkok 1926), 22–24 (Hannes Juvonen, Jalmari Röttkö, Otto Mikkola), 49–51 (Yrjö Lehtinen), 61 (Hannes Juvonen), 65–67 (Jalmari Röttkö, Lauri Myllymäki, Edvard Jokela, Otto Mikkola).

1006 SAJ:n edkok 1926, 24 (Kesti-Heliä), 29 (Louhi), 30–32, 81–82 (Frans Moisala), 82–83 (Evert Lähde), 92 (Tunturi), 98–102, 138–140 (Lähde).

ferensseihin, Edvard Jokela esitti kahdentoista edustajan nimissä selityksen. Siinä todettiin maan työväestön tuominneen selvästi SDP:n jäsenten hajotusyritykset. Yhtenäisyyden kannattajat olivat silti valmiit tekemään myönnytyksiä ja hyväksymään vääriä vaatimuksia, jotta sosiaalidemokraattiset työläisetkin myöntäisivät päätökset kohtuullisiksi ja oikeudenmukaisiksi. Niinpä he olivat valmiit hyväksymään, että SAJ ei sekaantuisi poliittisten puolueiden tehtäviin, valitsemaan SAJ:n johdon edustajakokouksen suhteellisen voiman mukaisesti ja hyväksymään osallistumisen Kansainvälisen työjärjestön kokouksiin, jotta sosiaalidemokraattiset työläisetkin näkisivät sen hyödyttömyyden. Lisäksi selityksessä ilmaistiin kannatettavan SAJ:n pysymistä riippumattomana, kumottiin vuonna 1922 jäsenäänestyksellä syntynyt päätös PAI:hin liittymisestä ja annettiin tuki kansainväliselle eheytykselle.¹⁰⁰⁷

Selitys ja kokouksen loppu osoittivat kuitenkin, että suomalaisen kommunistin edustajat eivät toimineet kaikissa asioissa niin kuin SKP:n politbyroo oli esittänyt. SAJ ei ensinnäkään päättänyt ryhtyä neuvotteluihin liittymisestä Amsterdamin internationaaliin mutta kehotti liittoja liittymään alansa kansainvälisiin järjestöihin. SAJ:n johtopaikatkin jaettiin toisin, kun sosiaalidemokraattien Matti Paasi-vuori sai hieman myöhästyneenä 60-vuotispäivälahjana SAJ:n puheenjohtajuuden ja Arvo Tuominen valittiin järjestön sihteeriksi. Lisäksi sosiaalidemokraatit saivat enemmän paikkoja kuin politbyroo oli esittänyt.¹⁰⁰⁸ Kokouksen jälkeen Suomen byroo laski, että SAJ:n toimikunnassa oli neljätoista puolueen jäsentä, viisi horjuvaa puolueen linjalla kulkevaa, kaksi härmäläistä ja yksitoista sosiaalidemokraattia ja toimeenpanelevassa valiokunnassa viisi puolueen jäsentä, Härmä ja kolme sosiaalidemokraattia.¹⁰⁰⁹

Arviot tehdyistä ratkaisuista eivät käyneet täysin yksiin edes Suomessa olleiden parissa. Arvo Tuominen katsoi kokouksen ja suunnitellun manöveroinnin onnistuneen odotettua paremmin, vaikka juntan jäsenet Nurminen ja Jokela eivät hänestä olleet tehtävien tasalla. Myönnytykset sosiaalidemokraattien paikoista oli kuitenkin tehty pakon edessä, sosiaalidemokraattien edustajakokouksen jälkeiseksi päiväksi koolle kutsuman valtakunnallisen neuvottelukokouksen uhan alla.¹⁰¹⁰ Jaakko Kivi oli hieman varauksellisempi ja epäili myönnytysten syntyneen heiltä vuotaneiden tietojen perusteella. Kivikin piti positiivisena sitä, että sosiaalidemokraattien vaikutusvaltaa saataisiin vähennettyä, kun Valppaan työsuhde katkeaisi.¹⁰¹¹

Työväenjärjestöjen Tiedonantajan pääkirjoitus, jossa ratkaisu tulkittiinärkeväksi reaalipolitiikaksi ja rinnastettiin siinä mielessä Leninin perääntymiseen Brest-Litovskissa, oli suunnattu myönnytyksiä vastaan protestoineille vasemmistolaisille. Mutta viittaukset Brest-Litovskiin, hengähdysaikaan sekä ”fraasien ja strategian miehiin” saattoivat tarkoittaa myös SKP:n johtoa.¹⁰¹²

1007 SAJ:n edkok 1926, 172–178.

1008 Ala-Kapee – Valkonen, 696–698.

1009 17 (SB) ht:lle 27.5.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

1010 Nimetön muistio Saj-edkok 1926 12.5.1926, saatu 24.5.1926, alta sutattu yli Lauri Vallan nimi, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

1011 Moses (Jaakko Kivi) hv Akille (Kullervo Manner) 26.5.1926; 17 (SB) ht:lle (pb) 27.5.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

1012 Suomen työväen Brest-Litovsk, TT 11.5.1926 pk; myös Yhtenäisyys on voittanut, TT 10.5.1926 pk.

Politbyroolle ratkaisu oli pettymys. Sille Paasivuoren valinta oli paha tappio ja Edvard Huttusen valinta toimeenpanevaan valiokuntaan ”suorastaan skandaali”. ”Noskelaisilla” oli valintojen myötä aivan liian paljon valtaa, koska heillä oli jo kaksi toimitsijaa. Syynä politbyroo piti sitä, että kokouksessa ei ollut osattu hoitaa asioita. Kullervo Manner viisasteli Oslost, että kokouksessa ei ollut osattu käyttää hyväksi vasemmistososiaalidemokraatteja. Tässä suhteessa kokouksessa oli esiintynyt tosin Neuvostoliiton ammattijärjestön edustaja Grigori Melnitskanski, joka oli keskustellut joidenkin sosiaalidemokraattien kanssa yhtenäisyyskomitean perustamisesta SAJ:n sisälle.¹⁰¹³

Edustajakokouksen ratkaisujen takana saattoivat olla SAJ:n kirjallisen sihteerin Edvard Valppaan ja Arvo Tuomisen maaliskuussa käymät keskustelut ja niistä tehdyt johtopäätökset. Keskusteluissa Valpas oli esittänyt ”kannattajiensa” ja vasemmiston kompromissia SAJ:n pitämiseksi koossa. Samalla hän oli pohdiskellut vaihtoehtoja ja tarjonnut Matti Paasivuorta puheenjohtajaksi. Myöhemmin Valpas itse epäili edustajakokouksen mahdollisuuksia, koska keskustuimikunta piti lujasti kiinni Edvard Huttusesta. Sen sijaan keskustuimikunta esitti kompromisseja internationaali- ja työjärjestökysymyksissä.

Tämä sai varsinkin Arvo Tuomisen ja Väinö Vuorion innostumaan mahdollisuudesta tehdä Paasivuoresta SAJ:n puheenjohtaja ja pitää samalla kiinni aiemmista Geneve- ja internationaalipäätöksistä. Niiden purkaminen huolestutti Tuomista ja Vuoriota selvästi enemmän kuin politbyroota, sillä he pelkäsivät sen kielteistä vaikutusta jäseniin. Ratkaisu houkutteli myös siksi, että Suomen byroossa uskottiin vahvan sihteerin pärjäävän paremmin kuin kahden epämääräisen henkilön, mistä oli huonoja kokemuksia.¹⁰¹⁴ Kullervo Manner ei enää keväällä 1926 muistanut, miten hän oli vuosina 1924–25 vastustanut innokkaasti ”horjuvia vasemmistolaisia” – vielä kesällä 1926 hän selitti, että ”epämääräinen keskustalaisaines” olisi sopinut SAJ:n johtoon paremmin kuin selvää puolueväriä tunnustavat henkilöt.¹⁰¹⁵

Tuominen ja Vuorio lähestyivät asiaa muutenkin toisesta päästä kuin politbyroo, joka etsi myönnetyksiä ennen muuta kansainvälisiin suhteisiin liittyvistä kysymyksistä. Suomessa ilmeisesti nähtiin selvemmin sosiaalidemokraattien ahneus paikkoihin, mitä kokouksen kuluessa osoitti tiukka vaatimus Edvard Huttusen valitsemisesta puheenjohtajaksi. Suomen byroon henkilöt eivät uskoneet, että pitämällä kiinni neuvottelumahdollisuudesta Amsterdamin kanssa sosiaalidemokraatit olisi saatu luopumaan puheenjohtaja- tai sihteerivaatimuksestaan. Sosiaalidemokraattien ilmoitettua jo ennen edustajakokousta, etteivät he pidä kiinni vaatimuksesta liittyä Amsterdamin internationaaliin, tilanne oli muuttunut niin, että suomalainen kommunismi oli myöntämässä enemmän kuin sosiaalidemokraatit vaativat.¹⁰¹⁶

1013 SKP:n pb 15. ja 22.5.26, f. 516, op. 2, d. 940; Pb ht:lle 17.5.1926, d. 942; Frans (Kullervo Manner) rakkaalle omalle (Hanna Malm) 26.5.1926 Oslo, d. 934, RGASPI.

1014 Keskusteluista ja niiden arvioista, Moses (Jaakko Kivi) tov. Akille (Kullervo Manner) 31.3.1926, f. 516, op. 2, d. 934; 17 (SB) ht:lle (pb) 22.4. sekä 5. ja 27.5.1926, d. 936; myös SKP:n pl 1926, 158 (Erkki) (Väinö Vuorio), (Kalle Lepola), joka väitti Tammisaaressa vastustetun kovasti menoa Amsterdamiin ja pidetyn Huttusen valintaa pahempaan kuin Paasivuoren.

1015 SKP:n pl 1926, 160–161, f. 516, op. 2, d. 921, RGASPI.

1016 Suomen byroo arveli jo tammikuussa, että puheenjohtajakysymys olisi pahimpia kiistoja, 17 (SB) ht:lle (pb) 19.1.1926; myös 17 ht:lle 22.4.1926; Moses (Jaakko Kivi) ht:lle (pb) 7.5.1926; Nimetön muistio Saj-edkok 1926 12.5.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI; Kettunen 1986, 437–438.

SKP:n johtoa ei kiinnostanut, miksi edustajakokouksessa oli toimittu toisin. Sen mielestä oli yksinkertaisesti väärin, että ohjeita ei ollut noudatettu. Otto Ville Kuusinen pitikin kesällä 1926 SKP:n plenumissa pahana, että Suomessa oli peräännytty enemmän kuin Moskovassa ja että edustajakokouksen osallistujat olivat esiintyneet Kommunistista internationaalia, Punaista ammattiyhdistysinternationaalia ja SKP:n politbyroota vastaan.¹⁰¹⁷

Vaikka SKP:n johdon Moskovassa majoilevat jäsenet moittivat jälkepäin Suomessa olleita siitä, että nämä eivät olleet pitäneet kiinni neuvotteluista SAJ:n liittymiseksi Amsterdamin internationaaliin, heidän valmiutensa ei ollut vilpiton: he ilmeisesti halusivat sisällyttää neuvottelut Amsterdamin internationaaliin liittymisestä päätökseen siksi, että mahdollisten neuvotteluiden käynnistyttyä Amsterdamin pahuutta olisi koko ajan voitu pitää esillä. Toivo Antikainen ja Kullervo Manner jopa arvelivat kesällä 1926 SKP:n plenumissa, että poistamalla kohta oli annettu aloite sosiaalidemokraateille. Jalmari Salminen puolestaan väitti, etteivät sosiaalidemokraatit olisi voineet vaatia puheenjohtajaa, jos internationaalikysymyksessä olisi annettu perään.¹⁰¹⁸ He eivät ajatelleet lainkaan mahdollisuutta, että neuvottelut olisivat saattaneet johtaa tulokseen, kuten Hannes Mäkinen aiheellisesti huomautti.¹⁰¹⁹

J. H. Lumivuokko ei puuttunut edustajakokouksen ratkaisuihin mutta palasi tammikuussa 1927 Otto Ville Kuusiselle lähettämässään kirjeessä SAJ:n ja Amsterdamin suhteisiin. Kirjeen aiheutti uhka Norjan ammattijärjestön liittymisestä Amsterdamiin ja siitä aiheutunut pelko SAJ:n eristymisestä. Lumivuokko liitti asian kuitenkin myös SAJ:n hajotukseen ja katsoi, ettei hajotusuhan edessä pitäisi pelätä suorittaa äänestystä liittymisestä Amsterdamin internationaaliin, sillä silloin voitaisiin selittää, millainen järjestö se oli. Lumivuokko arveli, että äänestyksessä Amsterdamin vastustajat saisivat suuren enemmistön. Siitä huolimatta hän piti jopa SAJ:n liittymistä Amsterdamin internationaaliin mahdollisena – se olisi parempi kuin hajoaminen – mutta sen toteutuessa SAJ:n johto pitäisi olla lujasti vasemmistolaisilla.¹⁰²⁰ Ajatus mahdollisuudesta liittyä Amsterdamin internationaaliin sisäisistä tai ulkoisista syistä ei kuitenkaan innostanut Suomessa.

Vaikka vasemmisto ilmoitti edustajakokouksessa hyväksyvänsä edustajan lähettämisen Kansainvälisen työjärjestön kokouksiin, vastustusta oli edelleen, sillä SAJ:n toimikunta päätti keväällä 1927 äänin 17–11 esittää vaatetustyöväen liiton luottamusmiehen Antti Luostarisen lähettämistä työkonferenssiin. Tannerin hallitus nimesi Luostarisen työntekijäpuolen edustajaksi, ja tämä matkasi Geneveen valmistautuneena pitämään puheen järjestäytymisen loukkauksista Suomessa mutta ei huomannut, että asiasta olisi pitänyt puhua toimintakertomuksen yhteydessä. Kotiin palattuuan Luostarinen kirjoitti kuusiosaisen artikkelisarjan matkastaan. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* esitti johtopäätöksensä, ettei työjärjestön avulla voisi

1017 SKP:n pl 1926, 157 (Kuusinen).

1018 SKP:n pl 1926, 156 (Kuusinen), 159 (Antikainen), 160 (Manner), 162 (Salminen)

1019 SKP:n pl 1926, 153 (Matti) (Hannes Mäkinen).

1020 Henrik (J. H. Lumivuokko) hyvä toveri O. W.:lle (Kuusinen) 13.1.1927, f. 516, op. 2, d. 1002, RGASPI.

turvata työväestön asemaa.¹⁰²¹ SKP:n johto ei kommentoinut asiaa.¹⁰²² Seuraavana keväänä se piti lähinnä tärkeänä, että matkaajaa evästettäisiin kirjallisesti.¹⁰²³

MENETTELYTAVAT

Suunnatessaan suomalaisen kommunismin huomiota kansainvälisiin kysymyksiin – tai vastatessaan sosiaalidemokraattien esille nostamiin kysymyksiin – SKP:n johto osoitti, että etujoukon katse ei tavoittanut Suomen työmarkkinoiden olennaisia kysymyksiä. Kun tilanne vuosina 1925–26 parani työntekijöiden kannalta, se olisi voinut hahmottaa ammatillisen liikkeen luokkataistelulinjaa palkkavaatimusten ja työtaisteluiden avulla.

SKP:n päätöksissä puhuttiin toki ammatillisen järjestäytymisen lisäämisestä, valistustyöstä, työläisten jokapäiväisten etujen puolustamisesta, palkkasopimuksista ja työtaisteluista, mutta sen sanominen, mitä luokkataistelulinja oli, jäi moitteiden ja oman organisaation luomisvaatimusten varjoon. Vasta kesällä 1926 pidetyn plenumin lausumassa palkkasopimukset ja työtaistelut saivat pääsijan, mutta silloinkin tyydyttiin yleisiin periaatteisiin.¹⁰²⁴

SKP:n johto ei ohjannut tai yrittänyt arvioida Suomessa vuosina 1925–26 käytäjä paikallisia lakkoja, joista lehtien ohella kertoivat SKP:n piiriorganisaattoritkin. Monet niistä päättyivät toki työläisten tappioon, mutta esimerkiksi Alholman sahalalla Vaasassa 15 viikkoa kestänyt lakko tai Pyhäjärven sahalalla Etelä-Pirkkalassa saatu osittainen voitto olisivat antaneet mahdollisuuden korostaa toiminnan rohkeutta tai jopa saavutuksia.¹⁰²⁵ Se, ettei SKP:n johto tehnyt niin, osoitti kyvyttömyyttä sitoa yleisiä lausumia konkreettisiin tilanteisiin. Tai kenties kysymykset palloista ja työehdoista eivät olleet sen mielestä riittävän vallankumouksellisia.

Käydyt työtaistelut osoittivat myös, että käsitys, jonka mukaan työehtosopimukset vain rajoittivat luokkataisteluvapautta, oli Suomessa muuttunut vuosikymmenen puolivälissä myönteiseksi: puolustustilanteessa työehtosopimusten havaittiin estävän työnantajaa toteuttamasta mielivaltaisia palkanalennuksia. Työehtosopimuksista tuli ammatilliselle liikkeelle tärkeitä myös siksi, että työnantaja-puoli vastusti voimakkaasti neuvotteluita työntekijöiden järjestöjen kanssa ja niiden kanssa solmittuja sopimuksia. Työnantajien mukaan palkan oli määrädyttävä yksilöllisesti. Tavoitteena oli murtaa työntekijöiden keskinäistä solidaarisuutta ja estää työntekijöitä vaikuttamasta kollektiivisesti työehtojen määräytymiseen.¹⁰²⁶

1021 SAJ:n tmk 30.3.1927, SAJ:n arkisto, TA; Kettunen 1994, 42–43; Työtoimisto, *TT* 25.8.1927.

1022 SKP:n pb 1.–6.1927, f. 516, op. 2, d. 940, RGASPI.

1023 SKP:n siht 14.4.1928, f. 516, op. 2, d. 1027, RGASPI.

1024 Työstä ammatillisessa liikkeessä, SKP I, 116–120, jossa vuoden 1925 pk:n päätöslauselma; Työ ammatillisen liikkeen alalla, f. 516, op. 2, d. 926, jossa 1926 plenumin päätöslauselmat; SKP I, 151–154.

1025 Lakoista, Reuna, 479; Bergholm 1997, 56–57; Koivisto 1963, 336–338; Tuomas, Työtaistelut Pohjanmaalla, *TÄ* 8.6.1925 pk; Ahlholman 15 viikkoa kestänyt sahalakko päättynyt, *TÄ* 7.9.1925; Setä, Lakko on päättynyt, *TÄ* 9.9.1925 pk; Työtaisteluista y.m. kesäkuulla 1926, ei allek., 2.7.1926, f. 516, op. 2, d. 936; Pyhäjärven osalta puhuttiin voitosta, M., Tilanteesta Tampereella 1.5.-26, d. 937, RGASPI.

1026 Kettunen 1986, 122–124, 129; Kettunen 1994, 175.

Työnantajan kielteinen kanta oli periaatteellinen mutta sitä perusteltiin usein ammatillisen liikkeen ”kommunistisuudella”. Jo toukokuussa 1922 työnantajat kieltäytyivät neuvottelemasta ”kumouksellisten ammattijärjestöjen” – teollisuusneuvostojen ja ammatillisten keskusjärjestöjen – kanssa. Vuotta myöhemmin työntekijöiden keskusliitto kielsi neuvottelut, jos työntekijöiden edustajat olivat tietävästi kommunisteja. Käytännössä työnantajat joutuivat kuitenkin luopumaan linjastaan – suomalaisen kommunismin johtamat rakennustyöläisten liitto ja muurarien liitto solmivat vuosina 1926–27 huomattavasti paikallisia työehtosopimuksia mutta sosiaalidemokraattisjohtoiset paperi- ja kutomateollisuustyöväen liitot eivät lainkaan. Uskoa valtakunnallisten sopimusten solmimismahdollisuuksiin nosti keväällä 1927 syntynyt merimiesten työehtosopimus.¹⁰²⁷

SKP:lla oli vähän ansiota ammatillisen liikkeen kannan muutokseen, sillä se toisti kansainvälisen kommunistisen liikkeen vuosikymmenen alussa muotoilemia kantoja. Ne olivat syntyneet reaktiona sitä vastaan, että pitkäaikaisen kamppailun myötä työehtosopimuksista oli tullut monille ammattiyhdistysmiehille hyvin tärkeitä. Kommunistinen liike puolestaan korosti, että työehtosopimuksen solmiminen merkitsi vain tilapäistä hengähdystaukoa pääoman ja työn välisessä taistelussa. Se ei silti pitänyt työehtosopimuksia tarpeettomina, vaikka pelkäsi, että ne miedontaisivat luokkavastakohtia. Siksi liike vaati päättäväistä kamppailua työehtosopimusten yliarvostusta vastaan.¹⁰²⁸

SKP:lle edellinen painotus oli selvästi tärkeämpi: se näki työehtosopimukset ennen muuta välineenä, jonka avulla työläisten toimintamahdollisuuksia sidottiin. SKP:n plenumin päätöslauselmassa varotettiin kesällä 1926, että luokkatietoisien työläisten ei pitänyt pyrkiä vuotta pitempiin sopimuksiin, jotta lakko-oikeus ei rajoittuisi. Into lakkoihin ei kuitenkaan ollut kovin suuri, sillä SKP:n mielestä palkkaliikettä ei pitänyt kehittää lakoksi ilman todellista aihetta. Toisaalta tappiotakaan lakossa ei pitänyt pelätä, jos se syventäisi luokkataistelua. Kesällä 1928 SKP:n plenum puolestaan muistutti, ettei työehtosopimuksesta saanut tehdä ”fetissiä”, vaikka se kärjisti luokkataistelua.¹⁰²⁹

Suomessa oli toki vaara, että työehtosopimusten tavoittelusta tulisi työnantajien tiukan vastustuksen takia itsetarkoitus. SKP:lla oli silti taipumusta ylikorostaa työehtosopimuskamppailun vaaroja. Samalla siltä jäivät huomaamatta työehtosopimuksen tavoitteluun liittyneet mahdollisuudet laajentaa omaa vaikutusvaltaa. Suomessa olevien parissa tätä ongelmaa ei ollut: työehtosopimuksen tavoittelu oli monissa paikallisissakin lakoissa tärkeämpää kuin varsinaiset palkankorotukset¹⁰³⁰.

1027 Markku Mansner, *Työnantajaklubista keskusliitoksi. Suomen Työnantajain Keskusliitto ja sen edeltäjä Suomen Yleinen Työnantajaliitto 1907–1940*. Jyväskylä 1981, 230–240, 305–313, 320–333; Kettunen 1986, 125–127; Kettunen 1994, 176; Helin 1998, 119; Bergholm 1997, 72–76.

1028 Losowsky, 41–42.

1029 Työ ammatillisen liikkeen alalla, f. 516, op. 2, d. 926; SKP I, 153; Ammatillisen liikkeen nykytilasta ja puolueen lähimmistä tehtävistä, SKP:n kk:n pl 1928, liite, RGASPI.

1030 Esim. Nuijamies, Martinniementä, PV 26.6.1926; Tuppu, Kirje Kannuksesta, PV 4.7.1926.

POHJOLAN TYÖTAISTELU KESÄLLÄ 1926

Kesällä 1926 pohjoisen sahoilla käytiin monia paikallisia työtaisteluita, mutta herättäjänä suomalaiselle kommunistille sekä Suomessa että Moskovassa oli Karihaaran, Laitakarin ja Röytän sahatyöläisten heinäkuun alussa 1926 aloittama lakko. Siihen päädyttiin, kun sahatyönantajaliitto, jonka suojiin Kemi Oy kätkeytyi, ei suostunut ammattiosastojen esittämään 5–10 %:n palkankorotukseen. Myös paikalliset satamatyöläiset yhtyivät lakkoon, johon kaikkiaan osallistui noin 3 000 työläistä.¹⁰³¹

Viisi viikkoa kestänyt lakko päättyi sahatyöläisiä tyydyttävään palkkasopimukseen. Sen sijaan satamatyöläiset eivät saavuttaneet mitään – palkat jäivät ennalleen. Työtaistelun aikana pohjoisessa tuotiin vahvasti esille ajatus, että lakossa kamppailtiin myös työväestön kollektiivisesta neuvottelu- ja sopimusoikeudesta. Työehtosopimusta pidettiin jopa lakon pääkysymyksenä: sen avulla pystyttäisiin saamaan pieniä etuja työläisille ja varjelemaan heitä ”pikkusatraappien” mielivallalta, vaikka työehtosopimus ei rajoittaisi ”kapitalistien” valtaa. Työnantajapuoli ei kuitenkaan suostunut keskustelemaan työehtosopimuksesta tai neuvottelemaan ammattiliittojen kanssa.¹⁰³²

Pohjolan lakko ilmensi paikallista aktiivisuutta, jota SKP oli 1920-luvun alkuvuosina pyrkinyt innostamaan. SKP ei kuitenkaan ollut lakon alullepanija – puolueen johdon suhdetta siihen kuvasi Eino Rahjan SKP:n plenumissa heinäkuussa 1926 esittämä ihmettely, miksi lakosta puhuttiin niin vähän. Samaisessa kokouksessa SKP:n piiriorganisaattoriksi maaliskuussa Ouluun siirtynyt Abel Majanen tosin antoi kunnian lakon aloittamisesta paikallisille puolue-elimille mutta taisi tehdä sen pikemminkin yleisen periaatteen kuin käytännön pohjalta, sillä SKP:n Suomen byroo tai Oulun alueen aiempi piiriorganisaattori eivät tienneet lakkoaikeista mitään.¹⁰³³

SKP:n johto pyysikin lakon loputtua tietoja siitä, ja Suomen byroo asetti elo-kuun lopussa ”perheen jäsenen” selvittämään lakkoo.¹⁰³⁴ Lokakuun alussa valmistuneessa raportissa hän totesi paikallisen toiminnan pääasiassa asialliseksi: lakon aloitusajaksi, työalat ja mukaan vedetyt työpaikat oli valittu hyvin, lakkojohdon yhteydet joukkoihin olivat toimineet sahatyöläisten lakon loppumiseen asti. Virheenä

1031 Reuna, 479; Valtava työtaistelu syntynyt Pohjolassa, *PV* 30.6.1926; Kemin seudun jättiläistyötaistelu, *PV* 2.7.1926; Katsaus Pohjolan suuren työtaistelun syntyyn, sen vaiheisiin ja päättymiseen, f. 516, op. 2, d. 962, RGASPI, jonka on kirjoittanut Pohjolan ammatillisen paikallisjärjestön sihteeri Isak Heikka.

1032 Reuna, 479–480; Bergholm 1997, 59; Kamppailu työn ja pääoman välillä Pohjolassa laajenee, *PV* 3.7.1926; A.R., Taistelu joukkotyöehtosopimuksista, *PV* 13.7.1926; Pouttu, Työnantajien rajaton diktatuurivalta, *PV* 28. ja 29.7.1926; Pohjolan työläisten suurtaistelu, *PV* 3.8.1926; vrt. Työehtosopimusvaatimus, *TT* 23.7.1926 pk, jossa korostettiin työehtosopimuksen väline- luonnetta.

1033 SKP:n pl 1926, 21, 35 (Rahja), 23–24, 39–40 (Timo) (Abel Majanen); Selostus Pohjolan työläisten äsken päättyneestä lakosta, ei allek., ei pvm, saatu 1.11.-26, f. 516, op. 2, d. 938, RGASPI, jossa Suomen byroon asettama selvittäjä toisti väitteen paikallisista puolue-elimistä lakon alullepanijoina.

1034 SKP:n siht 14.8.1926, f. 516, op. 2, d. 889; 17 (SB) ht:lle (pb) 31.8.1926, d. 942, RGASPI. Nimitys tarkoitti jotakuta byroon jäsenistä.

Pohjois-Suomen saha- ja satamatyöläisten parissa oli valmiutta lakkoihin 1920-luvun jälkipuolella. Kuvassa Marttaniemen lakkoilevia sahatyöläisiä vuonna 1929. (Kansan Arkisto)

lakon johtamisessa oli se, että työnantajien kanssa ryhdyttiin neuvotteluihin ennen kuin oli huolellisesti sovittu yhteisestä menettelytavasta. Se johti rintaman hajoamiseen ja sahalaisten erillissopimukseen. Ryhmien välille syntynyt eripura olikin kielteistä. Lakkoa olisi lisäksi pitänyt laajentaa – tukinlajittelijat olisi pitänyt vetää heti mukaan – jotta nopeaan sovitteluun olisi saatu suurempi paine. Siten se olisi vastannut paremmin tarkoitustaan ”äkkinäisenä päällekkarkauksena”.

Liittoihin ja SAJ:hin ”perheen jäsenen” suhtautuminen oli paljon kriittisempi. Puutyöväentekijöiden liiton (PTL) hän katsoi alusta alkaen kätkeneen päänsä penssaaseen. Liiton puheenjohtaja Nestori Aronen oli hänen mielestään tullut paikalle ”puolueettomana välitysmiehenä” eikä johtamaan taistelua tarmokkaasti. Se heikensi hänen mukaansa liiton auktoriteettia. Kuljetustyöväen liiton (KTL) toimitsija Edvard Jokela sai puolestaan moitteita siitä, että ei ollut huolehtinut rintaman yhtenäisyyden säilymisestä. Keskustason avustustoimintaan arvioija oli sentään tyytyväinen.¹⁰³⁵

Lakon aineellisia tuloksia ”perheen jäsen” piti sahatyöläisille kohtalaisina. Hän arvosti myös sitä, että järjestöt oli tunnustettu osapuoliksi, mutta ei puhunut mitään työehtosopimuksesta. Näin hän kenties suhtautui niihin epäilevämmän kuin

1035 Selostus Pohjolan työläisten äsken päättyneestä lakosta, ei allek., ei pvm, saatu 1.11.-26, f. 516, op. 2, d. 938; raportin valmistumisesta, 17 (SB) ht:lle (pb) 13.10.1926: PTL:n kritiikistä, Työtaisteiluista y.m., ei allek., 2.7.1926, d. 936, RGASPI; ks. myös Tarkkailija, Pohjolan saha- ja kuljetustyöläisten lakon opetukset, PV 21.10. ja 3.11.1926, joka on laadittu selostuksen pohjalta; avustuksista, SAJ:n tpvk 5.8.1926, SAJ:n arkisto, TA.

Pohjan Voima. Raporttoija ei liioin yhtynyt lehdissä lakon päätyttyä ilmaistuun iloon siitä, että voimakas kapitalistiyhtiö oli lakolla pakotettu perääntymään.¹⁰³⁶

Raporttoija tarkasteli asiaa silti vahvasti pohjoisen näkökulmasta ja antoi tuensa sille itsenäisyydelle, jota Pohjolan ammatillinen paikallisjärjestö oli jo vuosikymmenen alkupuolella esittänyt. Hänen arvioissaan keskuksen haluttomuudesta oli myös perää: SAJ:n johto, varsinkin Edvard Jokela, oli närkästynyt siitä, että suuria työläisjoukkoja koskeva ja yllättävä lakko oli syntynyt ilman SAJ:n ja PTL:n käsittelyä – lakko oli sääntöjenvastainen. SAJ:n johto kielsi myös laajentamasta lakkoo Veitsiluodon sahan työläisiin, jotka joutuivat työssään tekemisiin lastaavien rikkureiden kanssa. Sen sijaan se päätti ryhtyä tarmokkaasti toimiin neuvotteluiden aikaansaamiseksi. Työnantajien haluttomuuteen törmätessään se halusi saada neuvottelut käyntiin välitysmiehen avulla. Närkästyksestään huolimatta SAJ kehotti kuitenkin tukemaan lakkoo ja jakoi lakkolaisille avustuksia varsin runsaasti.¹⁰³⁷

Arvion julkaiseminen *Pohjan Voimassa* ei miellyttänyt ammatillisen liikkeen johtomiehiä. Varsinkin Edvard Jokela piti sitä ajojahtina. Siihen lakkoarviolla ei kuitenkaan pyritty.¹⁰³⁸

SUURLAKKO?

Mitään suuntaviivoja tulevalle toiminnalle lakosta ei kuitenkaan vedetty. Niitä edustivat J. H. Lumivuokon heinäkuun 1926 plenumissa Englannin yleislakon pohjalta esittämät arviot työtaisteluiden laajenemisesta ja muuttumisesta poliittisiksi lakoiksi. Hän kyselikin, miten hyvin SKP oli valmistautunut suurlakkotilanteen varalle. Siitä perspektiivistä hän myös selitti, ettei vallankumouksellisten sopinut tehdä pitkäaikaisia sopimuksia, joita työnantajat Suomessakin olivat alkaneet solmia.¹⁰³⁹

Varsinaiseen suurlakkotaisteluun SKP:n politbyroo ei kuitenkaan talvella 1927 valmistautunut mutta varautui kuitenkin siihen, että työtaisteluita oli tulossa ja ettei edelliskesän yllätys pääsisi toistumaan. Helmikuussa kokoontuneessa keskuskomitean kokouksessa kehoitettiin nostattamaan työväen taisteluhaluja ja siten painostamaan niitä liittojohtoja, jotka olivat sosiaalidemokraattien käsissä. Oli kuitenkin harkittava tarkkaan, yritettiinkö niiden alojen työläisiä saada lakkoon lähiaikoina. Lisäksi oli pidettävä huolta, ettei ammattiliikkeen vasemmiston parissa ollut erimielisyyttä.¹⁰⁴⁰

Moskovassa olevien SKP:laisten puheet olivat kovin yleisiä siihen nähden, mitä SAJ:n sihteerinä toiminut Arvo Tuominen oli kaavaillut. Hän oli suunnitellut, että toukokuun alussa alkaisi 12 000 paperityöläisen taistelu, kuukautta myöhemmin työtaisteluun ryhtyisi 4 000 sahatyöläistä ja heinäkuun alussa kuljetustyöläiset ko-

1036 Selostus Pohjolan työläisten äsken päättyneestä lakosta, f. 516, op. 2, d. 938, RGASPI; Pouuttu, Teolliselle raakalaiherruudelle annettu läksy, *PV* 6.8.1926 pk; Kemi-yhtiö alistui, *TT* 6.8.1926 pk; Pohjolan päättynyt työtaistelu, *PV* 9.9.1926.

1037 SAJ:n tpvk 5. ja 8.7. sekä 5.8.1926, SAJ:n arkisto, TA.

1038 E. Jokela ”tarkkailijalle” y.m. veljille, ei pvm, saatu 30.12.1926; ”Tarkkailija” y.m. veljet ht:lle 12.12.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

1039 SKP:n pl 1926, 143–144, 146 (Lumivuokko), f. 516, op. 2, d. 921, RGASPI.

1040 Pb ht:lle (SB) 14. ja 20.2.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

ko rannikolla Tornioista Koivistoon. Tuominen ei kuitenkaan tavoitellut ”suurlakkoa”, sillä hän sanoi sopineensa liittojen kanssa, ettei huomattavia työtaisteluita saanut aloittaa ennen kuin nähtäisiin, miten paperialalla kävisi. Jos sillä syntyisi työtaistelu, saha- ja kuljetusalalla peräännyttäisiin.¹⁰⁴¹

SKP:n politbyroo antoi Tuomiselle tunnustusta – se katsoi SAJ:n aktivoituneen hänen ansiostaan lakkotaisteluiden valmistelussa. Politbyroo suhtautui kuitenkin epäillen paperilakon mahdollisuuksiin, mutta ei niinkään viittannut liiton sosiaalidemokraattisiin johtajiin vaan suhdanteisiin, jotka olivat vain keskinkertaiset. Lisäksi ”kapitalistit” varautuivat taisteluun, mitä osoitti paperi- ja puumassa- sekä sahateollisuuden työnantajaliittojen yhdistäminen. Politbyroota huolestutti myös se, että sosiaalidemokraatit esittäisivät tappiollisen lakon suomalaisen kommunismin syyksi. Se pitikin saha- ja kuljetustyöläisten lakkojen näkymiä parempina.¹⁰⁴² Politbyroon pohdiskeluilla ei ollut mitään merkitystä Suomessa, sillä paperityöläisten liitto oli jo tammikuun alussa kehottanut osastoja jättämään samansisältöiset palkankorotusvaatimukset kuin edellisvuonna. Vaatimukset palkoista ja työehtosopimuksesta oli jätetty helmikuussa.¹⁰⁴³

Tuomisen suunnitelmista ei silti tullut mitään. Paperiliitto ei ryhtynytkään lakoon, vaikka työnantajan ensiesiintyminen – työehtosopimuksen torjuminen ja kieltäytyminen neuvotteluista – siihen viittasi. Työnantajapuoli vastasi vaatimuksiin myös uhkaamalla työntekijöitä työpaikan ja asunnon menettämisellä sekä yksilöllisillä palkankorotuksilla. Niillä se onnistui hajottamaan paperityöläisten rintaman jo ennen vappua, jolloin lakon oli määrä alkaa. Liitto suostui aluksi lykkäämään lakon alkua kahdella viikolla ja päätti 13.5. luopua siitä.¹⁰⁴⁴

Arvo Tuominen oli varsin tuohtunut siitä, että ”paperiherrojen törkeä provo-kaatio” oli pannut ”huonosti organisoidun paperityöläislauman” sekaisin. Häntä kismitti myös se, että paperiliitolle riittivät pelkät palkankorotukset – hän halusi työehtosopimuksen. Tuominen ilmeisesti pohti hetken mahdollisuutta kehottaa paperityöläisiä painostamaan liittonsa johtoa taistelun kannalle, mutta luopui ajatuksesta liiton päätökseen mennessä. SAJ:n toimikunnan kokouksessa hän ei edes polemisoinut sosiaalidemokraattien perääntymiseen neuvovia puheenvuoroja.¹⁰⁴⁵ Politbyroo piti vielä kesäkuun alussa tilannetta otollisena hankkia liiton johdolle joukkojen epäluottamus.¹⁰⁴⁶

Pahemman iskun Tuomisen suunnitelmille antoi metallityönantajien huhtikuun lopussa julistama työsulku, joka merkitsi yli 8 200 metallityöläisen joutumista työtaisteluun. Työsulku oli työnantajien vastaus Turussa aluksi Crichton-Vulcanin telakalla ja myöhemmin muillakin työpaikoilla esitettyihin yleisiin palkankorotusvaa-

1041 L. Valta (Arvo Tuominen) kunnan toveri Akille (Kullervo Manner), ei pvm, saatu 8.3.1927, f. 516, op. 2, d. 981; Valta (Arvo Tuominen) veli Ilmarille (J. K. Lehtinen), ei pvm; 17 (SB) ht:lle (pb) 22.3.27, d. 987, RGASPI. Muistelmissaan Tuominen ei muista lainkaan tällaisia suunnitelmia, vaikka muuten kertoo paljon lakoista, Tuominen 1958, 264–288.

1042 Pb ht:lle (SB) 16.4.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI; työnantajapuolen yhdistymisestä, Reuna, 483.

1043 SAJ:n tpvk 8.1. ja 23.2.1927, SAJ:n arkisto, TA; Jorma Kalela, *Taistojen taipaleelta. Paperityöläiset ja heidän liittonsa 1906–1981*. Tampere 1981, 129.

1044 Kalela 1981, 129–134; Kettunen 1986, 132–133.

1045 (Arvo Tuominen) (pb:lle) 4.5.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI; SAJ:n tmk 12.5.1927, SAJ:n arkisto, TA.

1046 Pb ht:lle (SB) 6.6.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

timuksiin, joita edistääkseen Crichton-Vulcanin työläiset aloittivat maaliskuussa lakon. Arvo Tuominen uskoi vielä tuossa vaiheessa, että kiista saataisiin ratkaistua ennen kuin paperityöläisten lakkotaistelu alkaisi. Työnantajat eivät kuitenkaan halunneet myöntää työläisille kollektiivisia palkankorotuksia vaan turvautuivat sulkun.¹⁰⁴⁷

SKP:n Suomen byroo tulkitsi metallisulun työnantajien pyrkimykseksi estää enemmän palkkaliikkeet metalliteollisuudessa ja turvata asemansa paperiteollisuudessa. Byroo piti suotavana, että metallisulku saataisiin ratkaistua ennen kuin muita taisteluita aloitettaisiin. Se ei kuitenkaan asettunut vastustamaan puuteollisuuden ja kuljetusalan palkkaliikkeitä.¹⁰⁴⁸

Tuominen ei toiminut tämän kannan mukaisesti tai saanut sitä läpi, sillä SAJ:n toimikunta päätti kesäkuussa, ettei satamatyöläisten tai muiden ryhmien suuria taisteluita saanut aloittaa ennen kuin senhetkinen tilanne oli ratkennut. Se piti ”taloudellisen taistelukuntoisuuden” kannalta arveluttavana, että yli puolet SAJ:n jäsenistä olisi yhtä aikaa lakossa. Päätöksessä selitettiin myös työnantajapuolen yrittävän laajentaa taistelua niin suureksi, että se kävisi työntekijöille ylivoimaiseksi. Taisteluun ryhtymällä saatettaisiin siten tehdä palvelus viholliselle. SAJ väitti katselevansa asiaa kokonaisuuden etujen kannalta, vaikka selvästi antoi etusijan metallityöläisille.¹⁰⁴⁹

Päätös suututti saha- ja kuljetustyöläisiä, jotka olivat saaneet toukokuussa SAJ:lta oikeuden esittää työnantajille työehtosopimus- ja palkankorotusvaatimukset. Kuljetustyöläisten osastot ilmaisivat pettymystään lähettämällä vastalauseita palkkataistelun kieltämisestä.¹⁰⁵⁰ Katkeruutta lisäsi se, että jotkut rakennustyöväen liiton suuret osastot saivat kesällä lakkoluvan.¹⁰⁵¹ Perääntyminen herätti varsinkin Pohjois-Suomessa ajatuksia, että omista asioista oli päätettävä itse, koska tilanne tunnettiin parhaiten.¹⁰⁵²

SKP:n johto ei ottanut suoraan kantaa lakkosuunnitelmiin tai niiden peruuttamiseen. Niistä ei puhuttu heinä-elokuun vaihteessa pidetyssä plenumissa, jossa vain todettiin työtaisteluiden lisääntyneen ja kaivattiin SAJ:n jäsenmäärän kaksinkertaistamista. Elokuun alussa politbyroo ilmoitti kuitenkin Suomeen, että tärkeintä oli torjua kapitalistien hyökkäys metallityöläisiä vastaan. Se ei kuitenkaan arvioinut saha- ja kuljetustyöläisten lakkojen kieltämistä vaan totesi vain, ettei ollut mahdollista aloittaa suuria kannatuslakkoja. Niiden sijaan se suositteli pieniä ”metallikapitalisteja” häiritseviä taisteluita.¹⁰⁵³

1047 Sulun taustasta, Koivisto 1963, 397–398; Kari Teräs, *Verstasliikkeistä suurtaisteluihin. Metallin historia vuosilta 1894–1930*. Tampere 1985, 138–142; Valta (Arvo Tuominen) veli Ilmarille (J. K. Lehtinen), ei pvm, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

1048 17 (SB) ht:lle (pb) 27.5.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

1049 SAJ:n tmk 22.6.1927 ja tpvk 17.6.1927, jossa asenne lakkoihin oli hieman myönteisempi; ks. myös Havaintoja sanomalehtikokouksesta, f. 516, op. 2, d. 988, RGASPI, jossa Tuomisen kerrotaan selostaneen lakoista kieltäytymistä viittaamalla työnantajien pyrkimykseen.

1050 SAJ:n tpvk 12.5., 29.7. ja 7.9.1927, SAJ:n arkisto, TA; Bergholm 1997, 89.

1051 SAJ:n tpvk 6.7.1927, SAJ:n arkisto, TA.

1052 Pik 2 on kesäkuun aikana käsitellyt seuraavat asiat, ei pvm, saatu 28.6.(1927); Toiminnasta Oulun puolesta, saatu 26.8.(1927), f. 516, op. 2, d. 999, RGASPI.

1053 Lähimmäistä tehtävistä ammatillisen liikkeen alalla, f. 516, op. 2, d. 970; 55 (pb) ht:lle (SB) 8.8.1927, d. 988, RGASPI, jossa ilmeisesti viitataan juuri päättyneen plenumin päätökseen, vaikka sitä ei julkaistussa lausumassa ole.

Kun saha- ja kuljetustyöläisten lakot peruuntuivat, Tuomisen suunnitelma siirtyi varsin luonnollisesti seuraavalle vuodelle. SKP:n politbyroo päättikin maaliskuun alussa 1928 – Tuomisen ollessa läsnä – että lakkotaisteluita kehitettäisiin Tuomisen esittämien suuntaviivojen pohjalta etupäässä vientiteollisuuden aloilla. Tuominen oli ilmeisesti keskustellut ruotsalaisten kanssa, sillä politbyroo hyväksyi ajatuksen Ruotsin työtaisteluiden avustamisesta kannatuslakoilla, jos niihin käytäisiin omin vaatimuksin. Muuten politbyroo korosti huolellista valmistautumista lakkojen varalle – se jopa päätti laatia erityisen kampanjan sitä varten.¹⁰⁵⁴

Vaikka politbyroo kirjasi päätöksensä yleisesti, Tuomisen suuntaviivat tarkoittivat ilmeisesti sitä, että saha- ja kuljetustyöläisten lakot pitäisi yhdistää. Ainakin Kullervo Manner sanoi kesäkuun alussa pidetyssä SKP:n keskuskomitean plenumissa, että niin oli sovittu.¹⁰⁵⁵ Niin ei kuitenkaan käynyt, vaan kesäkuun 2. päivänä lakkoon ryhtyivät vain satamatyöläiset 29 satamassa. SAJ nimenomaan päätti, ettei PTL:n saha- ja lautatarhatyöntekijöiden tullut yhtyä satamatyöläisten lakkoon. SAJ ja liitot estivät sen myös toimillaan.¹⁰⁵⁶ Suunnitelmien supistumiseen vaikutti selvästi Arvo Tuomisen vangitseminen huhtikuussa.

Lakon rajaaminen kuljetusalalle elvytti edellisesänä syntyneitä tyytymättömyyttä Pohjois-Suomessa, jossa ”tappeluhanun nukuttamista” ei hyväksytty. Närkästy ei kuitenkaan ulottunut julkisuuteen mutta tuli ilmi SKP:n laajennetussa plenumissa elokuussa 1928. Tuolloin myös Kullervo Manner yhtyi kritiikkiin. Hän ei tuossa vaiheessa enää muistanut SKP:n johdon mitäänsanomaton asennetta edellisesänä vaan selitti jälkiviisaasti, että metallisulkuunkin olisi pitänyt vastata laajemmalla lakolla.¹⁰⁵⁷

Suomalaisen kommunismin julkinen suhtautuminen lakkoon oli kuitenkin hyvin toiveikas. Siitä pidettiin kiinni, vaikka lakon teho alkoi kesäkuun loppupuolella hiipua, kun rikkureiden määrä satamissa kasvoi. KTL ei silti suostunut sovittelijan syksyllä tekemän esityksen, jossa luvattiin työehtosopimus muutamassa Etelä-Suomen suuressa satamassa, vaan lakko jatkui lastauskauden yli seuraavaan kevääseen. Taloudellisen tilanteen heikkeneminen sai silloin valtiovallankin kiinnostumaan sovun synnyttämisestä. Sosiaaliministeri Niilo A. Mannio keskustelikin huhtikuun alussa 1929 molempien osapuolten kanssa ja teki esityksen palkankorotuksista, jotka takasivat työnantajan pääosin jo lakon aikana nostamien palkkojen voimassaolon vuoden päähän. Esitys kelpasi molemmille osapuolille. Ratkaisun toteutumisesta valvottiin aluksi tarkkaan mutta kesällä 1929 satamissa oli jo työvoiman ylitarjontaa, joten työnantaja saattoi suhtautua sopimuksen velvoitteisiin välinpitämättömämmin.¹⁰⁵⁸

1054 SKP:n pb 8.3.1928, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI. Kampanjaohjeita SKP:n arkistosta ei kuitenkaan ole löytynyt.

1055 SKP:n pl 1928, 23–24 (Manner).

1056 Bergholm 1997, 94, 105.

1057 SKP:n laaj pl 1928, 14 (Blom (Yrjö Jääskelä), Elfving, 15–16 (Manner); SKP:n pb 11.8.1928, 6–8 (Lund) (Uuno Väre), d. 986, RGASPI; Pohjois-Suomen kritiikistä myös, Suomen Ammattijärjestön kahdeksannen Helsingissä toukokuun 10–16 p:nä 1929 pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja. Helsinki 1929 (SAJ:n edkok 1929), 78–80 (Enqvist).

1058 Bergholm 1997, 109–110, 113, 116, 132–133; lehtien kannoista, esim. Satamalakko jo vaikuttaa, *PV* 6.7.1928; V, Kuudes viikko satamatyöläisten lakkoa, *TT* 11.7.1928; Lakkotilanne on satama-

Lakon päätyttyä lehdet tyytyivät aluksi esittelemään sopimusta ja painottamaan positiivisia puolia, mutta varsin pian niissä todettiin myös, että sopimukselta puuttui käytännön pohja, koska satamatyöläisten peruspalkkoja ei ollut määritelty moneen satamakaan. Varsinkin pohjoisessa oltiin tyytymättömiä: Raahen ja Vaasan lakkokomiteoiden edustajat vastustivat lakon lopettamista KTL:n tehdessä ratkaisuaan. Oulun satamatyöläiset puolestaan arvostelivat liiton johtoa lakon lopettamisesta nopeasti. Heidän parissaan oli vallalla käsitys, ettei lakolla saavutettu paljoa.¹⁰⁵⁹

Lakon jälkeen julkisuudessa yleistyivät myös muistutukset siitä, että pohjoisessa oli heti työtaistelun alkaessa moitittu sen rajaamista vain satamiin. Kriitikkojen mielestä rikkureiden hankkiminen olisi ollut vaikeampaa, jos sahatkin olisivat olleet lakossa. Lisäksi se olisi koskenut välittömästi tuotantoa ja kapitalistien tärkeintä alaa. Nimimerkki Jätkä sentään myönsi, ettei voitto olisi ollut varmaa, mutta silloin olisi kuitenkin keskitetty enemmän joukkoja kapitalisteja vastaan.¹⁰⁶⁰

SKP:n johto ei ottanut suoraan kantaa, mutta Kullervo Manner tarkasteli satamalakon loppumista keskuskomitean plenumissa huhtikuussa SAJ:n edustajakokoukseen valmistautumisen perspektiivistä ja arveli lakon päättymisen antaneen porvaristolle enemmän mahdollisuuksia ryhtyä SAJ:n hajotukseen.¹⁰⁶¹

LAKKOJEN KANSAINVÄLINEN SUUNTA

Vaikka suomalainen kommunismi – ja erityisesti sen Moskovassa majaileva haara – piti kansainvälistä suuntautumista tärkeänä kysymyksenä, kansainvälisyys ei painanut kovin paljoa työtaisteluiden valmisteluissa. Ei edes niissä liitoissa, joita suomalaisen kommunismin piiriin kuuluvat henkilöt johtivat. Kuljetustyöläisten liitto oli toki keväällä 1927 työtaistelua valmistellessaan yhteydessä Skandinavian kuljetusalan federaatioon¹⁰⁶², mutta yhteydet muualle jäivät ennen lakkoon ryhtymistä varsin vähäisiksi – pääasiassa suomalaisten asioita hoitivat skandinaaviset liitot lakon jo alettua.

Ruotsin ja Norjan kuljetustyöläisten liitot sekä Tanskan työmiehiliitto päättivät 8.6. aloittaa suomalaisten laivojen lastaus- ja purkamisboikotin. Ne kehottivat myös kansainvälistä kuljetustyöläisten liittoa laajentamaan boikotin kansainväliseksi. Boikotista ei kuitenkaan tullut järin tehokasta: Tanskassa työtuomioistuin totesi saarron laittomaksi, eikä työmiehiliitto uhmannut ratkaisua vaan luopui boikotista. Ruotsissa boikottia vesitti se, että suomalaiset laivat toivat lakonmurtajia muka-

työläisille entisestäänkin nyt suuresti parantunut, *PV* 4.10.1928, jossa KTL:n sihteerin Matti Väisäsen haastattelu; -k-, Kestääkö satamatyöläkko yli talven?, *PV* 25.10.1928 pk.

1059 Sosialiministeri tehnyt välitysehdotuksen satamatyöläkossa, *TT* 11.4.1929; Satamalakko, *TT* 13.4.1929; Keskustelua satamatyömiesten suurtaistelun päättymisestä, *TT* 17.4.1929; Satamatyöläisten voitto taattava, *PV* 18.4.1929; Satamatyöväki ryhtyy tarkistamaan käydyin taistelun tuloksia, *PV* 18.4.1929; Bergholm 1997, 133.

1060 Satamataistelumme antamia opetuksia, *TT* 15.4.1929 pk; Jätkä, Keskustelua vielä satamalakosta, *TT* 2.5.1929.

1061 SKP:n kk:n pl 1929, 197–199 (Manner), f. 516, op. 2, d. 1055, RGASPI.

1062 SAJ:n tpvk 22.6.1927, SAJ:n arkisto, TA.

naan ruotsalaisiin satamiin lastaamaan ja purkamaan laivoja. Se sai ruotsalaiset vähentämään saartoa asteittain. Ratkaisevaa saarron vesittymiselle oli kuitenkin se, että Saksan ja Ison Britannian suuret liitot eivät ryhtyneet boikottiin. Se vaikutti voimakkaasti suomalaisten asiaa ajaneeseen Ruotsin liittoon, jonka johto alkoi lopukesästä epäillä lakon mielekkyyttä.

Myös kuljetustyöläisten lakkoavustukset tulivat valtaosin Skandinavian kuljetusalan federaatiolta: KTL:n vuosina 1928–29 saamasta 15,5 miljoonasta markasta 10,3 miljoonaa tuli skandinaavisilta veljesliitoilta ja kaksi miljoonaa muista skandinaavisista keräyksistä.¹⁰⁶³

Suomalaisten laivojen saarron alettua Skandinaviassa suomalaisen kommunismin lehdet iloitsivat lakkolaisten saamasta kansainvälisestä tuesta ja uhosivat katteettomasti koko maailman satamatyöläisten tukevan heitä. Työtuomioistuimen todettua suomalaisten laivain saarron Tanskassa laittomaksi puhuminen kansainvälisestä tuesta väheni – se yleistyi vasta lakon päätyttyä.¹⁰⁶⁴

Keväällä 1929 esitetyissä arvioissa paheksuttiin yleensä kansainvälisen kuljetustyöläisten liiton johtoa siitä, ettei se ryhtynyt tarmokkaammin järjestämään saartoa.¹⁰⁶⁵ Skandinaavisten järjestöjen toimille saarron järjestämiseksi annettiin yleensä tunnustusta. Myös niiden antamien avustusten katsottiin olleen merkittäviä. Suhde skandinaaviin liittoihin oli kuitenkin varauksellinen – ne olivat myöntäneet avustuksia vain saadakseen ”lännelle” hyvän maineen. Niitä moitittiin myös siitä, että ne olivat painostuksellaan estäneet KTL:oa luomasta yhteyksiä Neuvostoliiton kuljetustyöläisten järjestöön. Niiden luomista kaivattiinkin.¹⁰⁶⁶

Kriittinen länsisuhde pohjasi paljolti aiempina vuosina luotuihin käsityksiin. Myös SKP:n johdolla oli omat ansionsa siinä, että lakkoarviointi muuttui kiistaksi kansainvälisestä suuntautumisesta. Se päätti jo marraskuun alussa 1928 aloittaa ”paljastuskamppailun”, jonka tarkoituksena oli osoittaa tekojen ja tekemättä jättämisten pohjalta englantilaisten, saksalaisten ja skandinaavisten reformististen ammattiyhdistysjohtajien kielteinen suhtautuminen Suomen satamalakkoon. Politbyroo päätti myös vaikuttaa siihen, että KTL pyytäisi avoimesti avustusta Neuvostoliiton liitolta.¹⁰⁶⁷

Yksittäisten liittojen suhteisiin törmäsi myös Neuvostoliiton kuljetustyöläisten liiton kongressiin KTL:n edustajana osallistunut Kalle Lahtinen. Kongressin yhteydessä pidettiin 5.2.1929 neuvottelukokous, jossa isäntien ohella olivat läsnä Suomen ja Norjan kuljetustyöläisten liittojen, Ranskan kuljetustyöväen unitaarisen fe-

1063 Bergholm 1997, 101–102, 123–126.

1064 Koko maailman työväki saartaa rikkurivoimin täällä lastatut laivat, *TT* 12.7.1928; Tanskassa alkoi Suomen laivain saarto tänään, *TT* 12.7.1928; Satamalakkolaisten tukena yli 2 milj. kuljetustyöläistä, *TT* 13.7.1928; Koko Skandinavia tukee Suomen satamalakkolaisia, *TT* 7.8.1928; Suomalaiset tavarat pannaan boikottiin koko maailmassa, *T* 25.8.1928.

1065 Satamalakko päättynyt, *TÄ* 15.4.1929 pk; Jätkä, Lisää kokemusta, *TT* 17.4.1929; Satamatyöväki ryhtyy tarkistamaan käydyn taistelun tuloksia, *PV* 18.4.1929; Satamien jättiläinen ei luovu työtaistelusta satamalakon loputtua, *T* 18.4.1929.

1066 Satamataistelomme antamia opetuksia, *TT* 15.4.1929 pk; Jätkä, Lisää kokemusta, *TT* 17.4.1929; Satamatyöväki ryhtyy tarkistamaan käydyn taistelun tuloksia, *PV* 18.4.1929; V., Missä vika?; *TT* 22.4.1929.

1067 SKP:n pb 3.11.1928, f. 516, op. 2, d. 986; SKP:n siht 9.12.1928, d. 1028, RGASPI.

deraation ja Irlannin työväenliiton edustajat. Kokouksen osanottajat antoivat tukensa kuljetustyöläisten neuvottelukokouksessa Moskovassa 29.11.1927 hyväksytylle luonnokselle veljelliseksi yhteistoiminta- ja ystävyyssopimukseksi ja pitivät välttämättömänä, että sopimus lähetettäisiin mahdollisimman pian heidän liittoilleen hyväksymistä varten. Läsnäolijat yhtyivät marraskuussa 1927 hyväksytyyn päätöslauselmaan sodanvaarasta, jossa todettiin kapitalististen maiden hallitusten valmistelevan sotaa Neuvostoliittoa vastaan ja kehoitettiin kaikkien maiden kuljetustyöläisiä ja heidän liittojaan toimimaan aktiivisesti sotavalmisteluita vastaan sekä estämään sotatarpeiden kuljetus sodan syttyessä. Neuvottelukokous antoi myös julistuksen, jossa kaikkien maiden kuljetustyöläisiä kehoitettiin avustamaan Suomen satamalakkolaisia ja ponnistelemaan boikotin toteuttamiseksi kaikissa maissa.¹⁰⁶⁸

Neuvottelukokous herätti huomiota Skandinaviassa ja Suomessa, joissa sen teksti tulkittiin VZSPS:n *Trud*-lehden uutisen pohjalta jo solmituksi sopimukseksi. KTL kuitenkin torjui esityksen: se ei vahvistaisi kansainvälistä yhtenäisyyttä, koska se merkitsi suhteiden katkeamista mm. skandinaaviin järjestöihin. Ruotsalaisten painostuksella olikin merkitystä liiton kannalle, mutta Edvard Jokela ymmärsi myös, ettei uudella sopimuksella olisi tehostettu suomalaisten laivojen saartoa, koska laivaliikenne Neuvostoliittoon oli lähes olematon. Jokela koki Neuvostoliiton järjestön esiintymisen myös painostuksena ja yrityksenä ostaa avustaminen.¹⁰⁶⁹ Neuvostoliittolaisten todistelu perusteluiden puutteellisuudesta ei vakuuttanut KTL:n johtoa.¹⁰⁷⁰

SKP:n johto piti pahana, että KTL pyrki sopimusesityksestä eroon mahdollisimman nopeasti. Lakon päätyttyä nimimerkki Jätkä antoi kuvan, että Moskovassa solmitulla sopimuksella olisi luotu tehokkaampi pelote kansainvälisestä saarrosta.¹⁰⁷¹ KTL:n johto torjui näkemyksen: ”Moskovan kannattajien” vaikutus oli lännessä liian heikko, jotta saarto olisi heidän ansiostaan laajentunut. Edvard Jokela myönsi, ettei kansainvälinen tuki ollut aivan sellaista kuin oli toivottu, mutta antoi silti tunnustuksen skandinaavisille järjestöille.¹⁰⁷² Ajatus Neuvostoliitto-suhteen autuudesta jäi silti elämään, ja sopimuksen torjumista käytettiin lyömäaseena KTL:n johtoa vastaan sekä Moskovassa että Suomessa. SKP:n johto yllytti siihen myös KTL:n liittokokouksen alla keväällä 1930.¹⁰⁷³

1068 Pöytäkirja tehty Irlannin työväenliiton, Suomen kuljetustyöväen liiton, Norjan kuljetustyöväen liiton, Ranskan kuljetustyöväen unitarisen federaation ja SNTL:n kuljetustyöväen ammattiliiton edustajain neuvottelukokouksessa, joka pidettiin Moskovassa helmikuun 5 p:nä 1929; Päätöslauselma sodanvaarasta; SNTL:n kuljetustyöläisten liiton kk:n sihteeri (E. Brudno) Suomen kuljetustyöläisten liitolle 26.2.1929, f. 516, op. 2, d. 1086, RGASPI. Kokouksen luonnetta kuvaava se, että yhden irlantilaisen, suomalaisen, ranskalaisen ja kahden norjalaisen lisäksi paikalla oli kahdeksan neuvostoliittolaista.

1069 Suomen Kuljetustyöläisten liitto (Edv. Jokela) Neuvostoliiton kuljetustyöläisten liitolle 18.3.1929, f. 516, op. 2, d. 1086, RGASPI; Edv. Jokela, Päättynyt satamatyöläisten lakko, *TT* 27.4.1929; Bergholm 1997, 130–132.

1070 SNTL:n kuljetustyöläisten liiton kk:n pj (Vladimirov) Suomen kuljetustyöläisten liitolle, f. 516, op. 2, d. 1086, RGASPI.

1071 44 (SB) ht:lle (pb) 26.3.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI; Jätkä, Lisää kokemusta, *TT* 17.4.1929.

1072 V., Missä vika?, *TT* 22.4.1929; Edv. Jokela, Päättynyt satamatyöläisten lakko, *TT* 27.4.1929.

1073 Esim. K. Manner, Oikeistovaarasta, *Proletaari* heinä–elokuu 1929; SKP:n pb 20.4.1930, f. 516, op. 2, d. 1124, RGASPI; ”Jotta totuus ei unohtuisi”, *PV* 11.1.1930; Kuljetusmiesten kokous pohtimassa satamalakon tappioon vieneitä syitä, *TT* 24.4.1930; Länsi lupasi paljon, mutta antoi vähän, *TT* 25.4.1930; Kansainvälisyys, *TT* 30.4.1930 pk; yllytyksestä, Kysymys puoluefraktisiamme taktiikasta Kuljetusliiton kongressissa, luonnos, f. 516, op. 2, d. 1149, RGASPI.

Neuvostoliitto-suhteiden asettaminen etusijalle osoitti, että SKP:n johto – ja osittain koko suomalainen kommunismi – tarkasteli lakkoja varsin suppeasti. Se sai alkunsa Suomen vaikeasta tilanteesta ja kuvitelmasta, että apu siihen löytyisi kansainvälisen ammatillisen liikkeen eheytymisestä luokkataistelupohjalla. SKP lankesi osittain Suomen porvarillisen mielipiteen esittämään ajatukseen, joka leimasi Suomen lakot poliittisiksi ja SKP:n moskovalaisjohdon aikaansaannoksiksi. Käsitystä markkinoivat varsinkin työnantajat ja heidän rahoittamansa lakonmurtajajärjestöt mutta myös sanomalehdet ja etsivä keskuspoliisi.¹⁰⁷⁴ Myös satamalakon väitettiin olevan lähtöisin Moskovasta ja pyrkivän halvaannuttamaan Suomen talouselämää ja tukemaan Neuvostoliiton sahatavaran vientiä länsimarkkinoille.¹⁰⁷⁵

SKP:n johto ei pyrkinyt vastaamaan näihin syytöksiin – kenties sitä miellytti, että lakkojen sanottiin olevan SKP:n tai Moskovan synnyttämiä. Se ei antanut mitään ohjeita siitä, miten porvariston syytöksiin olisi vastattava. Kommunistinen liike puhui toki paljon lakkojen muuttamisesta poliittisiksi¹⁰⁷⁶ mutta sen kytkeminen muuhun kuin koko kapitalistisen järjestelmän kukistamiseen ontui. Se näkyi myös SKP:n suhteessa Suomen lakkoihin. Se ei huomannut, että lakkotaistelua ei käyty vain työpaikoilla ja niiden ympäristössä vaan myös julkisuudessa. SKP ei liioin yrittänyt todistella, että lakoihin taisteltiin myös työväestön oikeudesta esiintyä kollektiivina. Näin siltä jäi huomaamatta, että lakot rikkoivat myös suomalaisen porvariston hellimää käsitystä työntekijän ja työnantajan yksittäisestä suhteesta ja että se oli olennainen osa lakkojen poliittisuutta.

Suomessa väitteet lakkojen Moskova-lähtöisyydestä torjuttiin paljon innokkaammin. Vaasalainen *Työn Ääni* piti esimerkiksi Crichton-Vulcanin lakon leimamista poliittiseksi typeränä: työläiset eivät olleet niin lapsellisia, että ryhtyisivät ajamaan valtiollisia vaatimuksia paikallisesti, eivätkä niin raukkoja, etteivät sanoisi oikeaa syytä.¹⁰⁷⁷

Metallisulun aikana olikin tavallista todistella, että neuvotteluhaluttomuus osoitti työnantajien haluavan säilyttää rajattoman määräysvallan työläisten työ- ja palkkasuhteisiin sekä pyrkivän nöyryyttämään työväestöä.¹⁰⁷⁸ Satamalakon aikana Matti Väisänen puolestaan selitti, että satamakapitalistit pystyisivät estämään koko maan elämää vaikeuttavan lakon tunnustamalla työläisille oikeuden sanoa sanansa työehtoja määrättäessä. Se puolestaan olisi mahdollista työläisten esittämien työehtosopimusten avulla. Väisänen halusi myös ohjata Suomen työnantajat länsimaiselle tielle – solmimaan skandinaaviseen tapaan sopimuksia.¹⁰⁷⁹ Tilanteen rinnastaminen Skandinaviaan oli tässä suhteessa kuitenkin harvinaista.¹⁰⁸⁰

1074 Jukka Niinimäki, *Yhtymä-Vientirauha – Martti Pihkalan lakonmurtajakaartin toiminta Suomessa 1920–1944*. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -työ. Oulun yliopisto. Tammikuu 1997, 26–29, 112.

1075 Bergholm 1997, 103.

1076 Esim. Protokoll über den 4. Kongress der Roten Gewerkschafts-Internationale. Abgehalten in Moskau vom 17. März bis 3. April 1928. Berlin 1928, 526.

1077 Metallikapitalistien hyökkäys on torjuttava, *TÄ* 25.5.1927 pk.

1078 Metallikapitalistien hyökkäys on torjuttava, *TÄ* 25.5.1927 pk; Metallityöläisten taistelu on vietävä voittoon, *TÄ* 26.9.1927 pk; A.V., Metallisulun luonne ja merkitys, *TÄ* 28.9.1927 pk.

1079 V., Kuudes viikko satamatyöläisten lakkoa, *TT* 11.7.1927.

1080 Satamatyöehdot Ruotsissa, *PV* 14.12.1928 pk.

Selitettäessä lakkojen syitä tavallisinta oli viitata työläisten alhaisiin palkkoihin ja huonoihin työoloihin.¹⁰⁸¹ Suomalaisen kommunismin lehdet selittivät satamatyöläistenkin ryhtyneen lakkoon, koska he eivät kyenneet elättämään itseään ja perheitään maksetuilla palkoilla. Tärkeää oli myös todistella satamatyöläisten olevan vakinainen ammattikunta, jonka työsuoritukset olivat paljon korkeammalla tasolla kuin rikkureiksi värvättyjen.¹⁰⁸² Vahvistusta väitteilleen lehdet väittivät saavansa hallituksen asettaman komission lokakuussa julkistamasta raportista, jota Edvard Jokela piti huonona lausuntona.¹⁰⁸³

Siltä pohjalta nousivat myös selitykset lakon kielteisistä vaikutuksista yhteiskuntaan: vienti oli supistunut, raaka-aineiden saanti vaikeutunut ja ulkomailta tuodun tavaran hinnat nousseet huomattavasti. Vastuu siitä langetettiin työnantajille, jotka olisivat pystyneet estämään aiheutuneet ongelmat tunnustamalla, että satamatyöläiset saisivat sanoa sanansa työehtoja määrättäessä.¹⁰⁸⁴

Viittaamalla lakon kielteisiin vaikutuksiin pyrittiin kääntämään yleistä mielipidettä työnantajia vastaan, kenties jopa luomaan jonkinlaista säröä työnantajien ja valtiovallan välille. Aiemmat kokemukset – valtiovallan osallistuminen vuoden 1919 satamalakon murtamiseen voimatoimin¹⁰⁸⁵ – eivät tosin luoneet sille kovin optimistista pohjaa. Lisäksi kommunistisen liikkeen tapoihin kuului julistaa työnantajien ja valtiovallan yhteyttä. PAI:n alkuvaiheissa olikin todisteltu, että lakkojen yhteiskunnalle tuomista suurista menetyksistä puhuivat vain ”sosiaalireformistit”.¹⁰⁸⁶

Kesällä 1926 kirjoitukset valtion ja ”rantaruhtinaiden” etujen eroista torjuttiinkin *Pohjan Voimassa* sillä perusteella, ettei niiden välillä ollut varsinaista ristiriitaa – valtio oli kapitalistien työväline työläisiä vastaan.¹⁰⁸⁷ Myös SKP:n politbyroo moitti kuljetustyöläisten liiton julistusta siitä, että se viennistä puhuessaan asettui ”porvarillisen valtiovallan housuihin”.¹⁰⁸⁸ Satamalakon aikana kukaan Suomessa tai Moskovassa ei sen sijaan puuttunut siihen, että lehtikirjoittelussa ja myös muussa esiintymisessä viitattiin työnantajien ja valtiovallan etujen törmäämiseen.

1081 Esim. H. Rantalehto, Valhetta ja vääristelyä, *TÄ* 28.7.1926 pk.

1082 Esim. Taistelujen veloituksia, *TT* 18.7.1928 pk; W., Ei kukaan saa mennä satamiin lakonrikkojaksi!, *TT* 24.7.1928; Lakkolainen, Työläinen, kavahda värvääjää!, *PV* 24.7.1928 pk; Satamalakko päättyy kun vaan lakkolaisten vaatimukset hyväksytään, *TT* 8.8.1928; -i-, Satamatyöläiset ja rantaherrat, *TT* 23.8.1928.

1083 Mitä herrat olivat pakotettuja toteamaan, *TT* 4.10.1928 pk; raportista ja Jokelan suhtautumisesta, Bergholm 1997, 111–113.

1084 Esim. V., Kuudes viikko satamatyöläisten lakkoa, *TT* 11.7.1928; Satamalakko kuristamat kapitalistit alkavat päästää hätähuutoja, *TT* 8.8.1928; Epätoivo vie petosten tielle, *TT* 10.8.1928; Puutavaran vienti satamalakon aikana suuresti laskenut, *PV* 16.8.1928; Satamatyöläisten lakko, *PV* 24.8.1928 pk; -d-, Sunilan hallitus ja satamalakko, *TT* 18.10.1928 pk.

1085 Bergholm 1988, 324–330.

1086 Losowsky, 61.

1087 -t-, Satamalakot, valtio ja rantaruhtinaat, *PV* ja *TT* 21.8.1926 ja *PV*:ssa toimituksen kommentti.

1088 Pb ht:lle 23.8.1926, f. 516, op. 2, d. 941, RGASPI; julistuksesta, Satamatyöläisten taistelut Pohjolassa jatkuvat, *PV* 10.8.1926.

LAKKOJEN EDELLYTYKSET

Kommunistisessa liikkeessä ei annettu erityisiä ohjeita lakkojen alkamisesta tai lopettamisesta. PAI:n syntyvaiheissa ammattijärjestöjä kehoitettiin kuitenkin seuraamaan maailman suhdanteita ja valitsemaan hyökkäyshetki niiden perusteella.¹⁰⁸⁹ J. H. Lumivuokko puolestaan neuvoi arvioimaan maan yleisen taloudellisen ja poliittisen tilanteen ohella lakkoon ryhtyvän alan suhteellista tärkeyttä, välittömän lakkoaiheen yhteiskunnallista merkitystä, lakon vaikutusta toisille aloille ja työväen lakkohalun kiihkeyttä.¹⁰⁹⁰ SSTP:n tammikuussa 1922 hyväksymissä menettelytapaohjeissa kehoitus latistui ohjeeksi kiinnittää huomiota lakkojen aloittamiseen ja päättämiseen.¹⁰⁹¹

Toki Suomessa tiedettiin vanhastaan, että suhdanteilla oli merkitystä lakkojen onnistumiselle.¹⁰⁹² Se kävi ilmi myös vuosien 1926–28 aikana. Ilmeisesti SKP:n johtokin ajatteli aluksi samalla lailla. Ainakin kesällä 1928 pidetyssä plenumissa Kullervo Mannerin puheenvuoro henki käsitystä, jonka mukaan SAJ:n jäsenmäärän tai työtaisteluiden kasvua ei ollut odotettavissa lamakauden ja työttömyyden takia. Vielä vuoden 1929 keväälläkin SKP:n johdossa esitettiin samanlaisia näkemyksiä.¹⁰⁹³

Kesän 1929 aikana SKP:n johtajien puheissa yleistyivät väitteet, että tilanne oli muuttunut edulliseksi vallankumoukselliselle työväestölle. Samalla lisääntyivät moitteet siitä, että Suomessa ei ollut halua pitkäaikaisiin työtaisteluihin ja SAJ lähti taisteluihin vain pakosta.¹⁰⁹⁴ Kantaa saattoi vahvistaa Kommunistisen internationaalin puolalais-balttilaisen maasihteeristön johtajan Vintas Mitskevitchin arvelu, että SKP:n käsitys taisteluiden kärjistymisestä kapitalismin kriisin kolmannen vaiheen aikana ei ollut riittävän oikea.¹⁰⁹⁵ Siitä lähtien SKP:n johto pani toivonsa aiempaa selvemmin järjestäytymättömiin. Yrjö Sirola selitti puoluekonferenssissa, miten järjestäytymättömät olivat vuosina 1905 ja 1917 radikalisoituneet nopeasti ja miten heidän ”kumouksellinen taisteluhalunsa” oli ohittanut järjestäytyneet työläiset.¹⁰⁹⁶ Toisaalta kokouksessa eli ajatus monien alojen samanaikaisesta lakosta.¹⁰⁹⁷

Suomen ammatillisessa liikkeessä työtaisteluihin tarvittiin liiton ja SAJ:n lupa. Jo vuonna 1909 päätettiin, että lupaa hyökkäyslakkoon oli anottava kaksi kuukautta ja puolustuslakkoon kaksi viikkoa ennen lakon alkua. Vuoden 1920 edustajakokouksessa menettelyä pyrittiin nopeuttamaan ja saamaan joustavammaksi, mutta keskityksen ja joustavuuden sovittaminen ei ollut helppoa.¹⁰⁹⁸ Lumivuokko oli kir-

1089 Losowsky, 95.

1090 Lumivuokko 1921, 74.

1091 SSTP:n menettelyperiaatteet, SSTP:n puolueuuvosto 6.–8.1.1922, SSTP:n arkisto, KA.

1092 Kari Teräs, *Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituviin työelämän suhteisiin 1880–1920*. Helsinki 2001, 244–245.

1093 SKP:n pl 1928, 24–26 (Manner), f. 516, op. 2, d. 1011; SKP:n pl 1929, 172–173 (Salminen), 191–192 (Vilmi), d. 1055, RGASPI.

1094 K. Manner, *Proletaari* elokuu 1929; SKP:n pl 1929, 196 (Manner); SKP:n pkonf 1929, 3 (Salminen), d. 1056, RGASPI.

1095 SKP:n pkonf 1929, 85 (Mitskevitch), RGASPI.

1096 SKP:n pkonf 1929, 24–25 (Sirola), RGASPI.

1097 SKP:n pkonf 1929, 7 (Matti) (Hannes Mäkinen), 8 (Maunu), RGASPI.

1098 Teräs 2001, 287, 310–311.

jassaan *Kommunisti ammatillisessa liikkeessä* tyytymätön siihen, että lakkoa valmisteltiin julkisuudessa useita kuukausia.¹⁰⁹⁹ Varsinkin Pohjois-Suomessa oli tyytymättömyyttä lakkolupien epäämiseen, ja jotkut ammatilliset keskusneuvostot vaativat vuoden 1928 aikana oikeutta aloittaa ja johtaa palkkaliikkeitä¹¹⁰⁰. Toisaalta *Pohjan Voimassa* todettiin vielä kesällä 1929, ettei paikallisten taisteluiden onnistumiseen voinut aina luottaa, ja kaivattiin suunnitelmallisia valtakunnallisia lakkoja¹¹⁰¹. Vasta talvella 1930 pohjoisessa puhuttiin innostuneesti spontaaneista paikallisista lakoista.¹¹⁰²

Avustusten riittävyys oli suomalaiselle ammattiyhdistysliikkeelle tärkeä edellytys lakon aloittamiseen. Myös suomalaisen kommunismin ammattiyhdistysmiehet tähdensivät, että lakkokassat eivät saisi loppua heti. PAI:ssa sen sijaan torjuttiin vuoden 1929 lopussa ajatus, että avustusten varmistaminen olisi edellytys lakkoon ryhtymiselle. Pikemminkin taisteluun ryhtyvien työläisten olisi itse ratkaistava kysymys toimeentulostaan. Se ei tarkoittanut kansainvälisten avustusten kieltämistä, mutta niiden painopistettä siirrettiin VZSPS:lta kommunistisen liikkeen avustusjärjestöille.¹¹⁰³

Puhuminen tinkimättömyydestä antaisi ymmärtää, että suomalaisen kommunismin mielestä lakkoja ei pitänyt lopettaa, ellei vaatimuksia saatu läpi. SKP:n keskuskomitean plenum vaati esimerkiksi kesällä 1928, että lakkotaistelu oli pyrittävä viemään voitokkaaseen loppuun.¹¹⁰⁴ Toisaalta puheet lakkojen yllättävästä vaikutuksesta ja ”äkkinäisestä päällekkarkauksesta” viittaisivat toiveisiin niiden nopeasta läpiviennistä ja lopettamisesta silloin, kun oltiin vahvoilla. Esimerkiksi Kemijokisuun lajittelumiesten menestyksenkäs lakko kesällä 1928 perustui nopeuteen ja kykyyn saada järjestäytymättömät mukaan.¹¹⁰⁵

SKP:n johtajat eivät antaneet erityisiä neuvoja lakon lopettamisesta. Lumivuokon kirjassa toki neuvottiin arvioimaan lakon alettua jatkuvasti oloja ja voimasuhteita ja miettimään, oliko lakon jatkamisesta ja mahdollisesta laajentamisesta hyötyä vai haittaa työväen luokkataistelun etenemiselle¹¹⁰⁶. Se jäi ainoaksi neuvoksi, sillä SKP ei edes markkinoinut Suomeen PAI:n keväällä 1928 antamaa opetusta, että lakossa oli ymmärrettävä perääntyä oikeaan aikaan ja järjestyksessä – ei ollut syytä jatkaa lakkoja kuukausikaupalla, jos lakkolaiset oli aikaa sitten korvattu rikkureilla.¹¹⁰⁷

Suomalaisen kommunismin piirissä lakkojen lopettamisesta huolehtivat eniten SAJ:n ja liittojen johtohenkilöt, joille lakkoavustusten ehtyminen oli tärkeä kriteeri

1099 Lumivuokko 1921, 76–78.

1100 Suomen ammattijärjestön toimintakertomus vuodelta 1928. Helsinki 1929, 8.

1101 Yhtä kokemusta rikkaampia, *PV* 13.7.1929 pk.

1102 Inarin tukkityöntekijäpuhjenut palkkataistelu, *PV* 4.2.1930; Loistava voitto työläisille Inarin tukkikentillä, *PV* 9.2.1930; Voitto Inarissa, *PV* 12.2.1930 pk.

1103 Protokoll der Sechsten Session des Zentralrats der Roten Gewerkschafts-Internationale. Abgehalten in Moskau vom 15. bis 24. Dezember 1929, 37 (Paul Merker).

1104 Ammatillisen liikkeen nykytilasta ja puolueen lähimmistä tehtävistä, SKP:n pl 1928, liite, RGASPI.

1105 Kemijokisuun taistelun merkitys, *PV* 31.7.1928 pk.

1106 Lumivuokko 1921, 80.

1107 Protokoll über den 4. Kongress der Roten Gewerkschafts-Internationale. Abgehalten in Moskau vom 17. März bis 3. April 1928. Berlin 1928, 526–527.

lakkojen lopettamishetkeä punnittaessa¹¹⁰⁸. Paikallistasolla lakkoavustuksista ei huolehdittu samalla lailla, sillä valtaosa lakkolaisista yritti turvata toimeentulonsa hakeutumalla muihin töihin¹¹⁰⁹. Valmius lakkotaistelujen jatkamiseen olikin paikallistasolla usein suurempi. Se näkyi mm. kevästä 1928 kevääseen 1929 jatkuneessa Nokian kumitehtaan lakossa tai Kolarin Naamajoella loppukeväällä 1929 alkaneessa uittotyöläisten lakossa.¹¹¹⁰

Erilaiset näkemykset pitivät yllä jännitteitä liitto- ja paikallistason välillä. Sitä toi julki esimerkiksi raportti, jossa Oulun piiriorganisaattori ylpeili kesällä 1927 siitä, että Raahen lakkolaiset olivat selvinneet sankarillisesti yli talven. Samalla hän moitti PTL:oa, joka oli häpeällisesti hyväksynyt sopimuksen.¹¹¹¹

Vaikka suomalaisen kommunismin lehdet julistivat satamalakon aikana optimistisuuttaan, vetoaminen lakon haitallisiin vaikutuksiin viittasi siihen, ettei lakon pitkittyminen lastauskauden päättymisen jälkeiselle ajalle ollut liikkeen mieleen. Samaan vihjasivat myös moitteet komission asettamisesta tutkimaan satamatyöläisten oloja vasta lakon kestänyt useita kuukausia tai irvailu välitysmiehen nimeämisestä seuraamaan lakkoa. Sitä osoitti STPV:n eduskuntaryhmän syyskuussa tekemä välikysymys, jossa varsinainen kysymys koski rikkurien hulinoimista mutta jossa viitattiin myös työnantajien asenteen aiheuttamiin kielteisiin vaikutuksiin.¹¹¹²

Lakon edellytyksiin kuului olennaisena työnantajien mahdollisuus hankkia lakkolaisten tilalle korvaavaa työvoimaa. Suomen työnantajille oli luonteenomaista, että he varustautuivat rikkomaan mahdolliset työtaistelut. Vuonna 1920 sitä varten perustettiin Yhtymä Vientirauha, jonka syntyyyn sysäsi kesän 1919 satamalakko. Yhtymän tehtävänä oli koota luotettavaa työvoimareserviä mahdollisten työtaisteluiden varalle. Vientirauhan palvelut olivat suosittuja erityisesti sahoilla ja satamissa, joihin oli helppo löytää puhtaasti ruumiilliseen työvoimaan perustuvaa rikkurityövoimaa.¹¹¹³

Työväenliikkeen vastaus rikkuruuteen oli perinteisesti ammatillisten järjestöjen voimistaminen ja valistus. Se jäi pääasiassa Suomessa toimivien ammattiyhdistysmiesten huoleksi, sillä SKP:n johdon puheet aiheesta olivat satunnaisia. SKP:n keskuskomitean plenumissa 1929 Kullervo Manner sanoi sentään – aivan kuin uutena asiana – että lakkojen murtaminen rikkurijärjestöjen avulla oli erityisesti järjestettyä.¹¹¹⁴

Valtaosa rikkureista tuli maatalousväestön parista.¹¹¹⁵ Työväenliike suuntasikin valistuksen rikkuruutta vastaan erityisesti maaseudulle.¹¹¹⁶ Huoli vihamielisyyden

1108 Teräs 2001, 287.

1109 Bergholm 1997, 94.

1110 Raimo Lovio, *70 yhteisen kamppailun vuotta. Nokian kumityöväen ammattiosasto 1914–1984*.

Tampere 1984, 98–104; Jorma Puuronen, *Liike kylässä: Työväenliikkeen organisoituminen Kolarin Venejärvellä vuosina 1925–1950*. Rovaniemi 1998, 52–56.

1111 Toiminnasta Oulun puolesta, saatu 26.8.(1927), f. 516, op. 2, d. 999, RGASPI.

1112 -d-, Sunilan hallitus ja satamalakko, TT 18.10.1928 pk; -ast-, ”Välitystoiminta” satamalakossa, TT 6.11.1928; Vp 1928, 893–894.

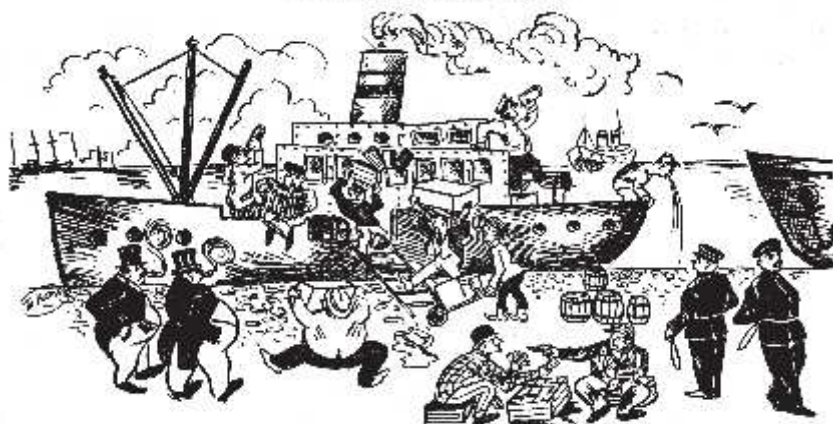
1113 Kettunen 1986, 135–137; Mansner, 264–265, 282–288.

1114 SKP:n pl 1929, 23 (Manner), RGASPI.

1115 Kettunen 1986, 136; Niinimäki, 88–91.

1116 Esim. *Lakon rikkuruutta vastaan*. Helsinki 1928, 8–13.

Mainiot rikkuriryöt

Satamamestari: — No hyvä ystävä, onnekas siirrit väkisin pois liikkä vain kukaan hämmäsi.
Rikkuri: — Ousko väkii! Mitä non varastanne tent pihvini ja kassan niin paljon kuu rikkurajotteet laivassa.

Rikkurien työkyvyn pilkkaaminen oli suosittu aihe suomalaisen kommunismin lehdissä. (Tuisku 1.7.1928, piirtäjä Th. Hansen)

kasvamisesta maaseudun ja kaupunkien työtätekevien välillä oli ilmeinen myös suomalaisen kommunismin keskuudessa. Satamatyöläisten lakon aikana *Pohjan Voimassa* esimerkiksi vedottiin erityisesti maaseutuväestön kunniantuntoon selittämällä, että kunnan talonpoika ei ikinä menisi rikkuriksi ja että lakkorikkurien työ oli epärehellistä ja siten ansaitut rahat ”Juudas-penninkejä, satamatyöläisten, heidän vaimojensa ja lastensa suusta ryöstettyä leipää”. Maaseudulla oli sen sijaan tarjolla rehellistä työtä. Siellä todisteltiin myös olevan monia luontoisetuja, jotka lakkotöissäkin joutui kustantamaan omalla palkallaan. Toisaalta taloja, joista lähdettiin rikkuritöihin, uhattiin heinä- ja sadonkorjuutöiden boikotilla.¹¹¹⁷

Ajoittain syy langetettiin rikkureita palkkaaville työnantajille, jotka vain lähimpiä taloudellisia etujaan ajatellessaan pyrkivät salaamaan lakkojen todelliset syyt ja vetivät siten koko kansaa kohti raakalaisuutta. Sen sijaan rikkureita värväävästä Yhtymä Vientirauhasta ei juuri kirjoitettu. Asiasta ei liioin järjestetty erityisiä liikkeitä, vaikka SKP:n keskuskomitean plenum esittikin niin kesäkuussa 1928.¹¹¹⁸ Lehdissä tartuttiin kuitenkin ajoittain koko porvarillisen julkisuuden rikkuruudelle antamaan positiiviseen leimaan. *Työ-lehti* kummasteli kesäkuussa 1928 porvarillisten lehtien halua peittää inhottavat toimet ”työnhaluinen”-nimitykseen ja moitti niiden valmiutta kehottaa rikkuruuteen ”isänmaallisena velvollisuutena”.¹¹¹⁹

1117 Vanha talollinen, Työväen palkkataistelu ja talonpoika, *TT* 13.7.1928 pk; Lakkolainen, Työläinen, kavahda värvääjää!, *PV* 24.7.1928 pk; W., Ei kukaan saa mennä satamiin lakonrikkokojaksi!, *TT* 24.7.1928; L., Satamataistelu ja maaseudun vähävälisen suhde niihin, *PV* 12.9.1928 pk; Musta rikos, *T* 15.9.1928 pk.

1118 Vanha talollinen, Työväen palkkataistelu ja talonpoika, *TT* 13.7.1928 pk; Murtajaterrori, *TT* 13.7.1928; Murtajakenraali Pihkala sotkeutuu hädissään pahoin omiin sanoihinsa, *T* 23.8.1928; Taistelu lakkorikkuriutta vastaan, *T* 8.9.1928; Ammatillisen liikkeen nykytilasta ja puolueen lähimmistä tehtävistä, SKP:n pl 1928, liite, RGASPI.

1119 Rikkurius, *T* 7.6.1928 pk.

Ehkäisevä valistus ei ollut ainoa tapa vastustaa rikkuruutta, joka Suomessa ymmärrettiin perinteisesti loukkaukseksi koko työväenyhteisöä tai työväenluokkaa vastaan. Kansalaissodan jälkeen tämä asenne, jos mahdollista, voimistui. Niinpä työväenliikkeessä pidettiin oikeutettuna, että rikkureiksi sortuneet häpäistiin julkisuudessa rangaistukseksi itselleen ja varotukseksi muille. 1920-luvulla jatkui jo vuoden 1905 lakkojen jälkeen tavanomaiseksi tullut tapa julkaista lehdissä luetteiloita rikkureina olleista ja koota ne myöhemmin erillisiksi kirjasiksi.¹¹²⁰ Listojen tarkoituksena oli erottaa rikkuri työväenyhteisöstä ja kunnollisten työläisten piiristä. Paluu heidän pariinsa oli SAJ:n vuonna 1912 tekemien linjausten mukaan mahdollista, mikäli rikkuri esitti julkisesti anteeksipyyntöä, jossa katui tekoaan ja lupasi tulevaisuudessa pysyä nuhteettomana työläisenä.¹¹²¹

Sen sijaan rikkuruuttaan katumattoman henkilön palkkaaminen saattoi johtaa vahvoin vastatoimiin. Esimerkiksi Paasivaaran margariinitehtaalla Oulussa syntyi kesällä 1928 lakko, kun työnantaja ei suostunut erottamaan rikkurina ollutta henkilöä. Se johti myös tehtaan tuotteiden boikottikehotuksiin. Lokakuun alussa SAJ:n johto julisti puolestaan boikottiin rikkurien Nokian kumitehtaalla ja Hyvinkään kutomatehtaalla valmistamat tuotteet.¹¹²²

Kunnon työläisten alapuolelle rikkurit asetettiin myös moittimalla heidän työkykyään ja -tehoaan. Rikkurien työpanoksen vähättely olikin satamalakon aikana keskeinen osa lehtien välittämää sanomaa.¹¹²³ Makslahdessa laskettiin rikkureilta menevän laivan lastaukseen aluksi neljä–viisi, parin kuukauden kuluttua kaksikolme kertaa niin paljon aikaa kuin varsinaisilta satamamiehiltä.¹¹²⁴ Viipurin rakennustyömailla rikkurien työtahti jäi *Työ*-lehden mielestä kauas kunnon työmiehen työstä, sillä muurarit asettelivat tiiliä ”kuin parturi ihmisen päätä tuolin selkänäjälle”. Sillä päästiin noin kolmannekseen siitä, mitä ammattimiehet tekivät.¹¹²⁵

Se oli paljon verrattuna 1920-luvun lopun lauluryhmien arvioon:

Pitkäkorvien sakkia saa
siellä miehen työs’ olla puol’ tusinaa.
Eikä ne vastaa kuitenkaan
edes tavallisen miehen housujakaan.¹¹²⁶

1120 Teräs 2001, 314, 319–321; Työläismies, Kaksi tärkeää asiaa, *T* 12.6.1928 pk; Lakonmurtajia, *PV* 20.7.1928; Lakonmurtajatilastoa Simoniemessä, *PV* 20.7.1928; Lakonmurtajaluettelo, *PV* 22.7.1928; Murtajaluettelo, *T* 18.8.1928.

1121 Teräs 2001, 326–333.

1122 Paasivaara-margariinitehtaalla keskeytyivät työt eilen kello 12, *PV* 23.8.1928; Paasivaaran margariini boikottiin, *PV* 29.8.1928; Boikotti, *PV* 2.10.1928 pk; vaatimuksesta, Hgin akn:n tpvk 24.5.1928, Hgin akn:n arkisto, TA.

1123 Esim. Rikkurityö ei luista Lapaluodossa, *PV* 7.7.1928; Juhani, Lauantai-juttua, *PV* 4.8.1928; Epätoivo vie petosten tielle, *TT* 10.8.1928; Satamatyöläiset ja heidän työnantajansa, *PV* 25.8.1928 pk; Miten satamatyöläiset arvostelevat nykyistä satamalakotilannetta, *TT* 14.9.1928.

1124 Muutamia esimerkkejä rikkurien kehitusta työtehosta Makslahdessa, *T* 11.9.1928.

1125 Rakennusrikkurien työteho Viipurissa, *T* 16.8.1928.

1126 Olettehan?, SNL:n kiihoitustoiminta, ”kollektiivisia esityksiä”, kansio 200, am, EKV, VA.

Työntuloskaan ei ollut laulujen mukaan kaksinen:

Arvaa sen jokainen, tuote sen ei priimaa,
joka työpaikalla ryystää pirtuviinaa.¹¹²⁷

Rikkurien työntehon vähättely oli pientä verrattuna uutisiin, joissa toistettiin rikkurien vaarantavan juopottelullaan ja mellastelullaan rauhallisten kansalaisten elämää tai levittävän sukupuolitauteja, jopa suhtautuvan kotieläimiin ”vähemmän siveellisellä tavalla”.¹¹²⁸ Kaiken kaikkiaan rikkurien toimintaa pidettiin ”häpeällisenä”, jona inhottavampana rikoksena kuin ryöstö- tai veljesmurhaa.¹¹²⁹ Osa oli sitä mieltä, että rikkuri ei ollut ihminen, osa sentään kyseli, tulisiko hänestä sellaista.¹¹³⁰ Suomalainen kommunismi ilmaisi paheksuntansa hyvin voimallisesti, mutta se ei kehottanut väkivaltaisiin toimiin rikkureita vastaan, vaikka PAI:n toimintaohjelmassa puhuttiin siitä¹¹³¹. Lakkolaiset ja rikkurit tappelivat kuitenkin muutamilla paikkakunnilla keskenään satamalakon aikana.¹¹³² Tavallisempaa oli osoittaa rikkureita vastaan mieltä eri tavoin – esimerkiksi soittamalla lehmänkelloja.¹¹³³

Rikkurien vastustaminen yhdisti koko työväenliikettä, mutta siitä löytyi myös erottavia tekijöitä. Perinteiseen tapaan myös lastauttajana toiminut Viipurin satamamiesyhdistys päätti asiakkaiden menettämisuhan alla luopua lakosta ja ryhtyä lastaustoimiin. Suomalaisen kommunismin lehdissä toiminta sai lakkorikkurin leiman, joka lyötiin myös paikalliseen sosialidemokraattiseen lehteen.¹¹³⁴ Sosiaalidemokraattisen ammatillisen liikkeen tärkeä nimi Ernst Lähde puolestaan sai samanlaisen tittelin sekaannuttuaan ulkopuolisena kovin röyhkeästi Nokian kumitehtaan lakkoon. Helsingin ammatillinen keskusneuvosto vaatikin Lähteen erottamista SAJ:sta.¹¹³⁵ Yrjö Sirola puolestaan piti Lähteen toimintaa osoituksena siitä, mitä sosiaalidemokraatit tekisivät, jos saisivat SAJ:n haltuunsa.¹¹³⁶

Rikkurien helppo saatavuus ei ollut ainoa järjestäytymistä ja työtaisteluun ryhtymistä vaikeuttava asia. Sitä ehkäisivät myös ne patriarkaaliset siteet, jotka kahlitsivat työntekijöitä työnantajaan. Varsinkin työläisten asuminen tehtaiden omista-

1127 Rikkuri ja poikotti, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, ohjelmatoiminta, KA.

1128 Inkvisiittori, Lakot, rikkurit ja mustat liitot, *TT* 19.8.1925; livana, Tiistai-kirje, *T* 10.7.1928; Turussa rikkurit heiluneet taaskin paljastetuin asein; Satamarikkurien terrori vaarantaa rauhallisten kansalaisten hengenkin, *TT* 11.7.1928; Murtajaterrori, *TT* 13.7.1928; Rikkurin yöllisiä elämyksiä, *PV* 24.7.1928; Satamalakkorikkurit levittävät maalle veneerisiä tauteja, *TT* 31.7.1928; Murtajat mellastelevat, *TT* 2.8.1928.

1129 Rikkurius, *T* 7.6.1928 pk; Inhoittava rikkuruus, *TT* 14.9.1928 pk; -d-, Tositoimeen rikkuriutta vastaan, *TT* 14.9.1928, *PV* 16.9.1928 pk.

1130 ”Rikkurit eivät ole ihmisiä”, *T* 5.7.1928; Tuleeko rikkurista ihmistä?, *TT* 15.9.1928.

1131 Losowsky, 10.

1132 Bergholm 1997, 116.

1133 Puuronen, 55.

1134 Bergholm 1997, 120–123; Sosialidemokraattinen sanomalehti rikkurien äänenkannattajaksi, *TT* 4.10.1928; Viipurin satamassa ei vielä ole päästy normaalioloihin, *T* 4.10.1928; ”Paitsi Viipurissa”, *T* 16.4.1929 pk.

1135 Lähteen toiminnasta, Lovio, 101; Sosdem hajottajakoplan käskyläinen E. Lähde tuli, näki ja – pakeni, *TT* 29.1.1929 pk.

1136 SKP:n pkonf 1929, 24 (Sirola); ks. myös SKP:n pl 1929, 173–174 (Salminen), RGASPI.

Lakkoon ryhtyminen oli uhanalaista varsinkin työnantajan asunnoissa asuville. Tämä Martinniemen sahan lakkolaiset on häädetty asunnoistaan vuonna 1929. (Kansan Arkisto)

missä työväenasunnoissa jarrutti mahdollisuuksia nousta puolustamaan omia etuja. Tällaisia tehtaanasuntoja rakennuttivat erityisesti paperi-, puu- ja kutomateollisuuden yhtiöt.¹¹³⁷

Työnantajat käyttivät myös häätöuhkaa hillitsemään työtaisteluiden syntyä ja häätöjä tukahduttamaan lakkoja. Häätöuhka vaikutti esimerkiksi paperityöläisten lakon perumiseen vuonna 1927. 4 000 ihmisen häätäminen asunnoistaan metallisulun aikana osoitti puolestaan työnantajien valmiutta käyttää häätöjä työmarkkinapolitiikan välineenä.¹¹³⁸ Lakkolaisten häätäminen ja rikkurien majoittaminen tehtaan asuntoihin sai myös paikallisissa lakoissa työntekijäpuolen harkitsemaan lakon lopettamista. Niin kävi esimerkiksi Martinniemen sahan ja puuhiomon lakossa keväällä 1929.¹¹³⁹

Ammattiyhdistysliike kiinnitti huomiota asiaan jo 1920-luvun alussa, mutta Matti Paasivuoren tekemät eduskunta-aloitteet, joilla työnantajien häätöoikeus yritettiin estää, jäivät käsittelemättä tai hylättiin. Asiasta puhuttiin SAJ:n edustajakokouksissa vuosina 1923 ja 1926, kun ammattiosastot halusivat saada asian uudelleen esille eduskunnassa. Myös Helsingin keskusneuvosto yritti saada syksyllä 1924 SAJ:ta ja eduskuntaryhmiä toimiin asian edistämiseksi. Sen sijaan asiasta vaiet-

1137 Kettunen 1986, 129–130.

1138 Kettunen 1986, 131–133; Koivisto 1963, 409–410.

1139 SAJ:n tpvk 27.6.1929, SAJ:n arkisto, TA.

tiin, kun häädöt tulivat työtaisteluiden takia jälleen ajankohtaisiksi.¹¹⁴⁰ Suomalaisen kommunismin piirissä saattoi olla 1920-luvun lopulla tavallisempaa ylleillä sillä, että rintama ei ollut murtunut, vaikka häätöjä oli tehty – vieläpä talvisai-kaan.¹¹⁴¹

LAKKO-OIKEUS JA SOVITTELU

Palkkatyösuhde oli 1920-luvulla pääosin työnantajien ja työntekijöiden välinen asia, johon valtiolta sekaantui suoraan varsin vähän sen jälkeen, kun se vuonna 1919 myötävaikutti satamalakon murtamiseen.¹¹⁴² Myöhemmin valtiolta puutui työtaisteluihin vuonna 1925 voimaan tulleen työriitojen sovittelulain nojalla – se asetti välitysmiehen sovitteluun työtaisteluita. Vuoden 1928 aikana valtioval- lan suhde palkkatyön ristiriitoihin aktivoitui, ja puheet ”työrauhasta” yleistyivät suurten työtaisteluiden ja laman enteiden takia mutta myös kansainvälisten esi- merkien innostamana.¹¹⁴³

Porvarillisissa piireissä keskustelua ”työrauhasta” pohjusti kolme asiaa. Työrii- dat nähtiin ensinnäkin talouselämän häiriönä, joiden arveltiin vaikeuttavan selviä- mistä uhkaavasta pulakaudesta ja Suomen talouselämän rakentamista luotettavalle pohjalle. Hallitus asettikin marraskuussa 1928 taloudellisen neuvottelukunnan, jonka tavoitteena oli edistää Suomen talouselämän säilyttämistä terveellä pohjalla eri yhteiskuntapiirien neuvotteluiden avulla. Lakot nostivat ajankohtaisiksi myös vaatimukset ”punaisen” työmaaterrorin lopettamisesta. Ammatillisiin järjestöihin liittymisvaatimusten vastapainona työrauha merkitsi yksilöllisen työvapauden tur- vaamista lakonmurtajille ja muille valkoisille työmiehille.¹¹⁴⁴

Sosiaaliministeriön piiristä nousi esille pyrkimys tehostaa työriitojen sovittelua. Välitysmiehenä esiintynyt Helsingin kunnallispormestari Leo Ehrnrooth esitti jo vuoden 1928 alussa mahdollisuutta kieltää väliaikaisesti sellainen työtaistelu, joka laajuudeltaan tai luonteeltaan saattaisi vaarantaa yleisiä etuja. Näin saattaisi Ehrn- roothin mukaan tapahtua kuljetus-, lennätin- ja puhelintoiminnassa, järjestys-, pa- lo- ja puhtaanapitolaitoksissa sekä elintarviketeollisuudessa. Vuoden 1929 alussa sil- loinen sosiaaliministeri Niilo A. Mannio kutsui työntekijä- ja työnantajajärjestöt erikseen keskustelemaan ministeriön edustajien kanssa sovittelun uudistamisesta.¹¹⁴⁵

Kommunistisen liikkeen asenne ”työrauhaan” oli selkeä. PAI:n syntyvaiheissa S. A. Lozovski torjui pyrkimykset luoda elimiä, joissa molempien osapuolten ja ”puolueettoman” valtion edustajat yrittäisivät ratkaista palkkoja ja työoloja koske-

1140 Alustuksia ja ehdotuksia Suomen ammattijärjestön kuudennelle edustajakokoukselle. Kokous pidetään Helsingissä toukokuun 21 ja sitä seuraavina päivinä 1923. Helsinki 1923, 99–102; Alustuksia ja ehdotuksia Suomen Ammattijärjestön seitsemännelle edustajakokoukselle. Kokous pidetään Helsingissä toukokuun 3 ja sitä seuraavina päivinä 1926. Helsinki 1926, 115–116; SAJ:n edkok 1926, 157; Hgin akn:n tpvk 11. ja 25.11.1924, Helsingin akn:n arkisto, TA.

1141 Yhtä kokemusta rikkaampia, *PV* 13.7.1929 pk.

1142 Bergholm 1988, 317–333.

1143 Kettunen 1986, 405–407; Kettunen 1994, 181–182.

1144 Kettunen 1986, 408.

1145 Kettunen 1994, 181–182; Leo Ehrnrooth, Työriitojen sovittelu, *Sosiaalinen aikakauskirja* 1/1928.

vat riidat rauhallisesti. Kokemukseen vedoten hän piti mahdolltomana luoda ihan-teellista sovitteluelintä ja vastusti kategorisesti ”elintärkeiden alojen” pakkosovittele-lua. Lozovski piti tärkeänä tehtävänä osoittaa, mistä elinten ”puolueettomuudessa” oli kyse. PAI:n neljäs kongressi korosti keväällä 1928 selvemmin pakkosovittelun torjumista.¹¹⁴⁶

Suomalaisen kommunismin asenne valtiovallan sekaantumiseen palkkatyösuhteeseen ei ollut yhtä selkeä. Toisaalta liike torjui hyvin voimakkaasti sekaantumisen: kun valtio oli kapitalistiluokan väline, se asettuisi työmarkkinasuhteissakin vain kapitalistien puolelle. Tätä tulkintaa vahvisti kansainvälisen kommunistisen liikkeen käsitys valtiosta, mutta sen pätevyyttä Suomessa osoitti myös vuoden 1919 satamalakko. Toisaalta suomalaisen kommunismin esiintyminen antoi ajoittain ymmärtää, että valtio voisi sekaantumisellaan myötävaikuttaa työntekijöiden ja heidän järjestöjensä aseman parantumiseen. Lumivuokon kirjassaan korostama tarkoituk-senmukaisuus saattoi tuoda julki tätä kahtalaista asennetta¹¹⁴⁷.

Varsinkaan SKP:n johtajat eivät missään vaiheessa olleet järin innostunut siitä, että suomalaisen kommunismin tai ammatillisen liikkeen edustajat vetosivat eri asioissa valtiovallan edustajiin tai pyrkivät keskustelemaan heidän kanssaan. Heille se oli liikaa pysyttäytymistä edustuksellisen politiikan puitteissa ja lipsumista luokkataistelulinjalta.¹¹⁴⁸ Asenne merkitsi tavallaan sitä, että lähes ainoana mahdollisuutena parantaa työläisten asemaa nähtiin lakkoilu tai sillä uhkaaminen. Siksi lakko-oikeus oli liikkeelle tärkeä asia, josta se ei halunnut luopua pitkäksi aikaa edes työehtosopimusten vuoksi.

Suomalainen kommunismi ei kuitenkaan vastustanut työtaisteluiden sovittelmista: STPV:n kansanedustajat äänestivät eduskunnassa vuonna 1924 joukkotyöriitojen sovitteluesityksen puolesta. He eivät kuitenkaan uskoneet sen muuttavan käytännön tilannetta. *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* tuotiin kuitenkin julki periaatteellinen vastustus valtiovallan pakkomenettelyä kohtaan, koska työläiset saivat yleensä kärsiä siitä.¹¹⁴⁹

Liikkeen asenne valtiovallan asettaman välitysmiehen toimintaan ei silti ollut vuosien 1926–28 lakoissa kielteinen. Satamalakon aikana näkyi jopa jonkinlaista halua saada välitysmies tekemään esityksiä. Suhtautumisessa niihin oli kuitenkin painotuseroja. Kun sosiaalidemokraattisen hallituksen sosiaaliministeri Johan Helo laati loppuvuodesta 1927 esityksen metallisulun lopettamiseksi, ammattiyhdistysmiehet ja SKP:n Suomen byroo kannattivat sen hyväksymistä. Sen sijaan poliitbyroo halusi ennen muuta osoitettavan, miten hallitus esityksellään todisti olevansa ”hyödyllinen lahtareille”.¹¹⁵⁰

Valmius hyväksyä ammattijärjestöjen osallistuminen välitysmiehen kutsumiin neuvotteluihin ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että suomalainen kommunismi olisi

1146 Losowsky, 61–64; Protokoll über den 4. Kongress der Roten Gewerkschafts-Internationale. Abgehalten in Moskau vom 17. März bis 3. April 1928. Berlin 1928, 465–466 (Fritz Heckert).

1147 Lumivuokko 1921, 75.

1148 Esim. SKP:n pb 5.12.1924, f. 516, op. 2, d. 801; Kk (SB:lle) 10.12.1924, d. 793, RGASPI.

1149 Vp 1924, 635–637, 688 (Jokela); H. -a, Joukkotyöriitojen sovittelu, TT 12.5.1924 pk.

1150 88 (SB) ht:lle (pb) 15.12.1927, f. 516, op. 2, d. 988; Aki (Kullervo Manner) Joonakselle (Adolf Taimi) ja Vallalle (Arvo Tuominen) 19.10.1927, d. 981, RGASPI.

hyväksynyt pyrkimykset tehdä menettelystä pakollinen ennen työtaistelun puhkeamista. Liike torjuikin puheet pakollisesta sovittelusta heti tuoreeltaan vuoden 1928 alussa – pakkotoimien katsottiin suuntautuvan ammatillista liikettä vastaan. Edvard Jokela arveli, että moni lakko voitaisiin välttää, kun työnantajat luopuisivat jääräpäisestä asenteesta neuvotteluihin.¹¹⁵¹ SKP:n politbyrookin yritti jälkikäteen lietsoa ”taistelua pakkolainsäädäntöä ja ’työrauha’puuhailua” vastaan.¹¹⁵² Asiasta ei kuitenkaan tullut sillä hetkellä suurta kamppailukysymystä – satamalakon alkuvaiheissa pakkolaeista ei puhuttu.

”Työrauha” nousi laajemmin esille suomalaisen kommunismin piirissä syksyllä 1928 ja talvella 1929, jolloin lehdet arvelivat Suomen hallituksenkin ryhtyneen toimiin ”yleisen työrauhan” luomiseksi. Eino Pekkala arveli eduskunnassa, että työrauhakaavailut suuntautuivat satamalakkoa vastaan. SKP:n kannan ilmaissut nimimerkki K-ti puhui puolestaan yleisemmin tavoitteesta kieltää työläisten lakko-oikeus.¹¹⁵³

Ulkomaisiin esimerkkeihin viitaten lehdet torjuivat työrauhapuuhat työläisille epäedullisina: esimerkiksi Englannissa työläisten palkat olivat alentuneet, työaika pidentynyt, työttömyys lisääntynyt ja asema kurjistunut pakkosovittelun takia. Siellä pakkosovittelu olikin merkinnyt ammattiyhdistysliikkeen alistamista kapitalistien tahtoon. Lehdissä pidettiin myös periaatteellisesti mahdottomana löytää työväenluokkaa ja kapitalisteja yhdistäviä etuja. Kapitalistisen valtion sekaantuminen työtaisteluun oli lisäksi aina valmistanut tappiota työväestölle.¹¹⁵⁴

Mannion esittämän neuvottelukutsun tultua julki lehdet tulkitsivat hänen ryhtyneen toteuttamaan suomalaista mondismia. Ne pitivät pahana puutteena sitä, että työehtosopimus ei kuulunut neuvottelun ohjelmaan. Niiden mielestä kohtuullista olisi se, että valtiovalta pakottaisi työnantajat neuvottelemaan järjestyneiden työläisten kanssa. Lehdissä arveltiin, että koko puuhan tavoitteena oli hidastaa työriitojen kehittymistä lakoiksi, jotta työnantajille jäisi enemmän aikaa murskata työtaistelu.¹¹⁵⁵ Lehdet ottivat myös kantaa SAJ:n osallistumiseen neuvotteluun. Nimimerkki K-ti arveli neuvottelijan valitsemisen olleen oire neuvotteluhalusta ja katsoi, että kirjallinen vastaus olisi riittävä. *Pohjan Voima* puolestaan katsoi, että SAJ olisi voinut tiukentaa vastaustaan, ja sanoa, ettei se odota paljon neuvotteluilta.¹¹⁵⁶

Lehtikirjoituksilla saattoi olla vaikutusta siihen, että SAJ:n neuvotteluun nimeämät Matti Väisänen ja Yrjö Lehtinen eivät menneet paikalle, vaan SAJ lähetti kirjallisen vastauksen. Siinä se torjui kaikki lakko-oikeuden rajoitukset ja vaati työriitojen sovittelijoita asettumaan pikemminkin sorrettujen työläisten oikeutettujen vaa-

1151 ”Kaulanauhapolitiikka”, *PV* 2.2.1928 pk; Työnantajien aiheuttamista lakoista rangaistus työväelle, *PV* 4.2.1928.

1152 SKP:n pb 15.2.1928, f. 516, op. 2, d. 986, RGASPI.

1153 Vp 1928, 1013–1014 (Pekkala); K-ti, Selvä kanta, *TT* 5.2.1929 pk.

1154 ”Työrauha”, *PV* 11.11.1928 pk; Teollisuusrauha, *PV* 25.1.1929 pk; Silmät auki, *PV* 5.2.1929 pk; Äimä, *Mondismi*, *TÄ* 11.2.1929.

1155 ”Työriitakokoukset”, *TT* 31.1.1929 pk; Totuus Mannion konferenssista, *PV* 26.2.1929 pk.

1156 K-ti, Selvä kanta, *TT* 5.2.1929; Silmät auki, *PV* 5.2.1929 pk; Sosialidemokraattien ilmiantopolitiikka on nostattanut myrskyn, *TT* 19.2.1929, jossa Kotkan akn:n samanlainen kanta.

timusten eikä kapitalistien puolelle. Samalla se vaati valtiotyönantajaa näyttämään esimerkkiä tunnustamalla ammattijärjestöt ja työehtosopimuksen.¹¹⁵⁷ SKP:n politbyroo, joka piti jopa päätöstä osallistua neuvotteluun virheellisenä, arveli sosiaaliministerille lähetetyssä kirjeessä olleen sosiaalidemokraattisia harhoja, jotka oli torjuttava julkisuudessa. Se halusi myös pitää mondismia enemmän esillä lehdissä.¹¹⁵⁸

Yrittäessään synnyttää kampanjaa mondismista SKP:n politbyroo halusi myös paljastaa sosiaalidemokraattien erilaiset näkemykset. Vaikka sosiaalidemokraatitkaan eivät kannattaneet mitään pakkotoimia, monet heistä puhuivat myönteisesti valtiollisista elimistä ja yhteisistä keskusteluista ja antoivat näin työrahasuunnitelmille positiivisemmän merkityksen.¹¹⁵⁹ Suomalaiselle kommunismille – erityisesti SKP:n johdolle – se oli todistus sosiaalidemokraattien mukautumisesta vallitsevaan järjestelmään.¹¹⁶⁰

Samanlainen ero tuli ilmi suhtautumisessa marraskuussa 1928 asetettuun taloudelliseen neuvottelukuntaan, joka pyysi lausuntoja eri etujärjestöiltä. SAJ:lla ei ollut mitään lausunnon antamista vastaan – kirjeessään se totesi työläisten alhaiset palkat ja työnantajien haluttomuuden hyväksyä ammatillisia järjestöjä ja työehtosopimusta ongelmiksi, joiden takia syntyi laajoja ja pitkäaikaisia työriitoja.¹¹⁶¹ SKP:n johto katsoi SAJ:n luisuneen taloudelliselle neuvottelukunnalle antamassaan lausunnossa ”arveluttavalla tavalla” ajamaan työrauhaa, ymmärtämään kapitalismin pulaa ja auttamaan sitä. Samassa *Proletaari*-lehdessä nimimerkki Metallimies sanoi suuremmin, ettei SAJ:n pitänyt ryhtyä kapitalistien neuvonantajaksi:

”Hoitakoot itse soppansa. Olisi riittänyt, kun olisi sanonut, että tämä kapitalistinen riis-tojärjestelmä on syyppää puliin ja ne loppuvat vasta, kun työläiset itse hoitavat valtiota ja yhteiskuntaa.”¹¹⁶²

Sen sijaan suomalainen kommunismi ei puuttunut siihen, että SAJ:n lausunnolla ei ollut mitään vaikutusta taloudellisen neuvottelukunnan lähtökohtiin¹¹⁶³, vaikka siten olisi voinut todistaa elimen sidonnaisuutta porvaristoon.

SAJ:N HAJOAMINEN

Lakot haastoivat vallitsevaa järjestelmää eivätkä erityisemmin vaikeuttaneet SAJ:n yhtenäisyyttä, mutta sosiaalidemokraattien ja suomalaisen kommunismin edustajien välillä oli kuitenkin painotuseroja ammatillisen liikkeen menettelytavoista, mikä

1157 Kettunen 1994, 182; Rikoksellista politikoimista, *TT* 12.2.1929 pk; Ei valetta, mutta erheellinen käsitys tärkeässä asiassa, *TT* 15.2.1929.

1158 SKP:n pb 9. ja 16.2.1929, f. 516, op. 2, d. 986, RGASPI.

1159 Kettunen 1986, 412–414.

1160 SKP:n pb 15.2.1928, f. 516, op. 2, d. 986, RGASPI; Teollisuusrauha, *PV* 25.1.1929 pk;

Ammattiliitotko kapitalistien apureiksi?, *PV* 8.3.1929 pk.

1161 Kettunen 1986, 408–409.

1162 Kullervo Manner, Oikeistovaarasta; Metallimies, Helsingin kirje, *Proletaari* tammi–helmikuu 1929.

1163 Kettunen 1986, 409.

tuli ilmi suhtautumisessa valtion sekaantumiseen työmarkkina-asioihin. Vielä enemmän ammattiyhdistysliikkeen yhtenäisyyttä koetteli SAJ:n kansainvälinen orientoituminen. SAJ:n oli valittava puolensa, kun ammatillisten internationaalien kilpailusta tuli vuoden 1926 lopulla aiempaa ajankohtaisempi asia englantilais-venäläisen komitean toiminnan hiipuessa ja Amsterdamin internationaalien aktivoituessa Balkanilla, Skandinaviassa ja Itämeren alueella¹¹⁶⁴. Jälkimmäistä osoitti Tukholmassa joulukuussa 1926 järjestetty skandinaavis-baltialainen ammattiyhdistyskonferenssi, jossa oli tarkoitus keskustella mm. mahdollisuudesta muodostaa yhteinen komitea valmistelemaan yhteistä esiintymistä tulevaisuudessa.¹¹⁶⁵

Suomalaisen kommunismin edustajat tulkitsivat kutsun tavoittelevan Suomen ja Norjan ammattijärjestöjen liittämistä Amsterdamin internationaaliin. SAJ ilmoittikin, ettei halunnut keskustella asiasta. Sen sijaan se pyrki edistämään ammattiyhdistysliikkeen kansainvälisen yhtenäisyyden toteuttamista ja esitti Neuvostoliiton ammattijärjestönsä kutsumista konferenssiin. SAJ halusi myös keskustella yhteisistä toimista fasisti- ja rikkurijärjestöjen toiminnan estämiseksi sekä valkoisen terrorin vastustamisesta Baltiassa. Asialista ei täysin miellyttänyt sosiaalidemokraatteja, jotka kieltäytyivät osallistumasta konferenssiin, ja kokoukseen osallistui lopulta neljä vasemmistosuunnan edustajaa.¹¹⁶⁶

Suomalaisten ajatukset eivät saaneet konferenssissa kannatusta. Edes esityksiä taistelusta valkoista terroria, fasistisia ja rikkurijärjestöjä vastaan ei hyväksytty. Suhtautuminen vahvisti suomalaisen kommunismin piirissä käsitystä siitä, että konferenssin tarkoituksena oli valmistaa maaperää Norjan ammattijärjestön liittämiseksi takaisin Amsterdamin internationaaliin.¹¹⁶⁷

NORJALAIS-VENÄLÄIS-SUOMALAINEN YHTEISTYÖ

Skandinaavis-baltialainen kokous ilmeisesti pelästytti neuvostoliittolaisia ja loi pohjaa idealle Norjan, Neuvostoliiton ja Suomen ammattijärjestöjen yhteistyöstä. Ainakin Neuvostoliiton ammattijärjestön sihteeri Jakov Jaglom esitti alkuvuodesta 1927 kolmen maan järjestöjen komiteaa, joka kamppailisi ammatillisen liikkeen kansainvälisen yhtenäisyyden puolesta sekä tukisi toisiaan yhteiskunnallisten konfliktien, lakkojen ja saartojen aikana.¹¹⁶⁸ Ajatuksen juuret olivat kuitenkin kauem-

1164 AI:n aktivoitumisesta, Carr, 608, 614–615; Lorenz 1982, 191; englantilais-venäläisestä komiteasta, Thorpe, 97–98, 103.

1165 SAJ:n tpvk 19.10.1926, SAJ:n arkisto, TA. Aloituksen teki Amsterdamin internationaalien sihteeri Jan Oudegeest syyskuussa Ruotsin ammattijärjestönsä kongressissa, (Eino Pekkala) ht:lle, ei pvm., saatu 6.9.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

1166 SAJ:n tpvk 19.10, 5. ja 25.11.1926, tmk 28.10.1926, SAJ:n arkisto, TA. Neuvostoliiton ammattijärjestönsä kutsuminen saattoi tulla mukaan vasta SKP:n politbyroon kehotuksesta, SKP:n pb 24.10.1926, f. 516, op. 2, d. 940, RGASPI.

1167 Suomen ammattijärjestönsä edustajain selostus skandinaviaalais-balttilaisesta ammatillisesta konferenssista Tukholmassa 6–7 p. jouluk. 1926, f. 516, op. 2, d. 1002; Henrik (J. H. Lumivuokko) ht Akille (Kullervo Manner) 9.12.1926, d. 934; aiemmista epäilyistä, (Eino Pekkala) ht:lle, ei pvm., saatu 6.9.1926, d. 936, RGASPI; Norjasta, Lorenz 1982, 190–191.

1168 Lorenz 1982, 191–192.

pana, sillä Kominternin puhemiehistö oli jo kesäkuussa 1925 miettinyt norjalais-venäläisen komitean muodostamista.¹¹⁶⁹

Kominternin johdossa asia sai lisävauhtia kesällä 1927, kun Amsterdamin internationaali kutsui Suomen ja Norjan ammattijärjestöt sekä internationaalien ulkopuolella olevia amerikkalaisia ja aasialaisia järjestöjä osallistumaan Pariisissa pidettävään kongressiinsa. Vaikka Neuvostoliiton ammattijärjestö jätettiin kutsuttujen ulkopuolelle, kutsuihin suhtauduttiin Kominternissa eri tavoin. Varsinkin sveitsiläinen Julian Humbert-Droz ja italialainen Egidio Gennari puolustivat osallistumista, jotta kokouksessa päästäisiin esittämään omaa kantaa eri kysymyksistä. Heitä huolestutti myös Italian ammattijärjestön mahdollinen hajoaminen kannanottoon.

Osallistuminen ei miellyttänyt neuvostoliittolaisia, mutta pääargumentit sitä vastaan esitti Otto Ville Kuusinen. Hänen mielestään osallistuminen Amsterdamin internationaalien kongressiin antaisi kuvan, että kaikki muut paitsi Neuvostoliiton ammattijärjestö kuuluivat siihen. Hän epäili myös, että kongressia ei voisi käyttää puhujalavana – siellä voitaisiin puhua korkeintaan sodanvaarasta ja Neuvostoliiton puolustamisesta. Kuusinen ”vietteli” kannalleen myös internationaalien puheenjohtajan Nikolai Buharinin, joka oli aluksi osallistumisen kannalla.

Humbert-Droz torjui Kuusisen ja Buharinin argumentit – kielteisellä päätöksellä ei voitaisi estää muiden kuin SAJ:n osallistuminen. Kokouksesta pois jääminen olisi muutenkin heikkouden merkki. Humbert-Droz ja Gennari jäivät kuitenkin tappiolle. Komintern päätti, ettei osallistumiseen suhtauduta myönteisesti, ja tulkitsi esityksen Amsterdamin internationaalien häikäilemättömäksi hyökkäykseksi. Se kaipasi amsterdamilaiten toimille myös vastapainoa, jota norjalais-venäläis-suomalaisen komitean katsottiin edustavan.¹¹⁷⁰

Asiasta tuli neuvostoliittolaisille entistä tärkeämpi kesällä 1927, kun pelot Neuvostoliiton eristymisestä kasvoivat TUC:n katkaistua suhteensa maan ammattijärjestöön.¹¹⁷¹ Kiinnostus yhteistyöhön norjalaisten ja suomalaisten kanssa näkyi myös VZSPS:n syyskuun puolivälissä SAJ:lle lähettämässä kirjeessä, jossa asetettiin yhteistyölle samat tavoitteet kuin englantilais-venäläisessä komiteassa. Muodostuvan yhteistyökomitean oli taisteltava pääoman hyökkäystä vastaan ja tuettava toisiinsa työtaistelutilanteissa, vastustettava sodanvaaraa ja edistettävä ammattiyhdistysliikkeen kansainvälistä yhtenäisyyttä. VZSPS ilmaisi uskonsa, että komitea pysyisi nopeasti edistämään viime mainittua tavoitetta ja vetämään puoleensa luokkatietoisia työläisiä, jotka pyrkivät työväenluokan voittoon pääomasta.¹¹⁷²

1169 Das Präsidium des Exekutivkomitees der Kommunistischen Internationale an die Parteizentrale der K.P. Norwegens 12.6.1925, f. 495, op. 2, d. 39, RGASPI.

1170 Protokoll Nr 29 der Sitzung des Polit-Sekretariats des Ekki 18.6.1927 ja Nr 33 8.7.1927, f. 495, op. 3, d. 24 ja 25; Beschluss des Politsekretariats des Ekki vom 18. Juni 1927, Protokoll Nr 96 vom 22. Juni 1927, f. 495, op. s, d. 78; Päätökset olivat äänestyspäätöksiä: poliittisessa sihteeristössä ratkaisu syntyi äänin 6–2 ja presidiumissa 5–2; presidiumissa varsinkin Buharin ja Kolarov puhuivat VZSPS:n eristämisestä.

1171 Calhoun, 348–349, 359–361.

1172 Sekretär des Zentralrats der Gewerkschaften der Sowjetunion (A. Dogadoff) an den Bund der Finnischen Gewerkschaften 15.9.1927, ulkomainen kirjeenvaihto 1923–30, SAJ:n arkisto, TA.

Suomalaisen kommunismin piirissä neuvostoliittolaisten kiinnostus tunnettiin jo kevättalvella, ja Suomen byroo piti norjalais-venäläis-suomalaista ammatillista yhteistyötä hyvänä vastasiirtona Amsterdamin internationaalien pyrkimyksille laajentaa vaikutusvaltaansa Skandinaviassa. J. K. Lehtinen kyseli kuitenkin, eikö olisi parempi yrittää kaikkien Pohjoismaiden ja Neuvostoliiton liittoa. Toisaalta byroo epäili, että Neuvostoliiton ammattiliittoja ei saataisi mukaan skandinaaviisiin sopimuksiin. Lisäksi se arveli porvariston ja sosiaalidemokraattien nostavan kovan mehtelin esitystä vastaan. Se puolestaan saisi monet vasemmistolaiset ammattiliikkeen johtajatkin epäröimään. Byroo ei halunnutkaan asettaa tavoitteeksi sopimuksen solmimista lähiaikoina vaan agitaation yhteistyön puolesta – se toisi julki yhteistyön hedelmällisyyden myös työtaisteluissa.¹¹⁷³

SKP:n politbyroo kaipasi kuitenkin syksyllä konkreettisempia toimia ja kehotti Suomen byrooa huolehtimaan, että SAJ lähettäisi edustajan Norjaan vahvistamaan sikäläisen ammattijärjestön myönteistä asennetta yhteistyöhön. Ehdotuksillaan se selvästi myötäili Neuvostoliiton ammattijärjestön ajatuksia. Rakennustyöläisten liiton puheenjohtaja Uno Nurminen kävikin lokakuun lopulla Oslossa keskustelemassa ammattijärjestöjen ja liittojen yhteistyöstä. SAJ:n sihteeri Arvo Tuominen puolestaan vakuutteli Suomen kautta Neuvostoliittoon matkustavia skandinaavisia ammatillisen liikkeen edustajia.¹¹⁷⁴

Ajatus norjalais-venäläis-suomalaisesta yhteistyöstä kulminoitui joulukuussa 1927, kun siitä tuli eräänlainen vastaliike Norjan ammattijärjestön johdon yritykselle liittää ammattijärjestö Amsterdamin internationaaliin – kongressi torjui esityksen ja päätti, että se ei toistaiseksi liity mihinkään internationaaliin. Se elätteli edelleen toiveita yhtenäisestä ammatillisesta internationaalista ja päätti kutsua Suomen ja Neuvostoliiton ammattijärjestöt neuvottelemaan siitä konferenssiin, joka lopulta järjestettiin helmikuussa 1928 Kööpenhaminassa.¹¹⁷⁵

Kööpenhaminassa tuli ilmi, että osapuolten intressit eivät olleet aivan samantyyppiset. Norjan ja Suomen ammattijärjestöille konferenssi ja sen avulla luotava yhteistyö piti yllä ajatusta koko maailman ammattiyhdistysten kokoamisesta samaan internationaaliin. SAJ:n mielestä sitä edistäisi parhaiten molempien internationaalien kutsuminen yhteiseen konferenssiin. Norjalaiset puolestaan kannattivat Amsterdamin internationaalien sekä Neuvostoliiton, Suomen ja Norjan ammattijärjestöjen kutsumista.

VZSPS ei ollut kovin innostunut Amsterdamin internationaalien kutsumisesta. Sitä toi julki myös esitys lausumasta, jossa moitittaisiin voimakkaasti Amsterdamin internationaalia ja yleensä reformisteja. Neuvostoliittolaiset halusivat pikemminkin kehittää kolmen maan yhteistyötä. Heille oli tärkeää, että Kööpenhaminan kokous toisi julki myös näkemyksiä yhtenäisyyden luonteesta: he halusivat sitoa osapuolia ”kasvavaa sodanvaaraa” vastaan ja maininnan Neuvostoliiton puolustamisesta konferenssissa esittämäänsä ammattijärjestöjen yhteistyösopimukseen.

1173 Pb ht:lle (SB) 20.2.1927; 17 (SB) ht:lle (pb) 2.3.27, liite, f. 516, op. 2, d. 987; Ilmari (J. K. Lehtinen) ht:lle (Kullervo Manner) 3.3.1927, d. 981, RGASPI.

1174 55 (Pb) ht:lle (SB) 9.9.1927; 88 (SB) ht:lle (pb) 30.9. ja 23.10.1927, f. 516, op. 2, d. 988; (Uno Nurminen) ht:lle, ei pvm, saatu 12.11.1927, d. 1002, RGASPI.

1175 Maurseth, 385–386; Lorenz 1982, 192; myös Norjan ammattijärjestön kongressi, SAJ Tammikuu 1928; SAJ:n tpvk 30.12.1927, SAJ:n arkisto, TA; vrt. Tuominen 1958, 306–310.

Kööpenhaminan päätökset olivat ensimmäiseltä kohdaltaan lähellä SAJ:n linjaa: konferenssi kehotti Norjan ja Suomen ammattijärjestöjä kutsumaan PAI:n ja Amsterdamin internationaalien edustajat neuvottelemaan yhteisestä ammatillisesta internationaalista. Kokous oli myös yksimielinen kolmen maan yhteistyön kehittämisestä. Sen määrittelyssä noudatettiin paljolti VZSPS:n esityksiä. Sen sijaan VZSPS:n ajatus yhteisen komitean asettamisesta torjuttiin.¹¹⁷⁶

Sopimusesitys osoitti, että neuvostoliittolaiset olivat saapuneet Kööpenhaminaan konkreettisemmin ja valmiimmin tavoittein kuin suomalaiset, jotka ajattelivat, että kokouksessa keskusteltaisiin alustavasti.¹¹⁷⁷ Konkreettisia esityksiään neuvostoliittolaiset eivät olleet lähettäneet etukäteen Norjan tai Suomen ammattijärjestöille. Esitys yhteistyösopimuksestakin toimitettiin vain SKP:n politbyroolle – tosin vasta siinä vaiheessa, kun Neuvostoliiton ammattijärjestön delegaatio oli jo lähtenyt Kööpenhaminaan.¹¹⁷⁸

SAJ:n edustajat esittivät neuvostoliittolaisille yksityisissä neuvotteluissa, ettei maininta sodanvaarasta ollut viisasta SAJ:n kannalta. Myös norjalaisten pääahmo Martin Tranmael piti parempana jättää se pois sopimuksesta. Neuvostoliittolaisten edustaja Grigori Melnitshanski jyräsi kuitenkin muut väittämällä, että Kominternin ohjeet edellyttivät pykälän hyväksymistä. Suomalaiset ja norjalaiset alistuivat neuvostoliittolaisten härkämäisyyden edessä.¹¹⁷⁹

KÖÖPENHAMINAN SOPIMUKSEN MUOTOILUT

Suomalaiskommunistit ryhtyivät oikeastaan vasta Kööpenhaminan kokouksen jälkeen miettimään, mitä sopimuksen solmiminen merkitsisi. Saatuaan neuvostoliittolaisten esityksen SKP:n politbyroo oli pitänyt sitä pääpiirteissään hyvänä ja pohjinnut sen esityksistä lähinnä sitä, pitäisikö muodostaa erityinen norjalais-venäläis-suomalainen ammattiyhdistyskomitea. Se torjui ajatuksen Helsingistä sen kotipaikkana. Maaliskuun alussakaan politbyroolla ei vielä ollut mitään sanomista, kun se totesi Skandinavian maasihteeristön lähettäneen puolueille kirjeen Kööpenhaminan päätösten toteuttamisesta. Kommunistisen internationaalien maasihteeristössä SKP:n edustajat olivat puolestaan myötälleet venäläisiä, ja Manner jopa pitä-

1176 Kokouksesta, Den russisk-finsk-norske konferensen, ulkomainen kirjeenvaihto 1923–30, SAJ:n arkisto, TA, jossa kokouksen pöytäkirja; Amsterdam ja Profintern yhteiseen neuvotteluun!, *TT* 23.2.1928; Bericht der Delegation des Zentralrates der Gewerkschaften über die sowjetrussisch-finnisch-norwegische Gewerkschaftskonferenz in Kopenhagen, vom 23.2.1928, Referat des Genossen Melnitschansky, f. 534, op. 3, d. 341; Protokoll der Sitzung des Skandinavischen Ländersekretariates vom 6.3.1928 (Jaglom), f. 495, op. 31, d. 8, RGASPI.

1177 VZSPS:n valmisteluista, esim. Lozovski vsem tshlenam komissii vneshnih snoshenij Vzsp, o sovetko-norvezhsko-finskoi konferentsii v Berline 23.1.1928, f. 534, op. 3, d. 341, RGASPI; Ala-Kapee – Valkonen, 736–737; SAJ:n tpvk 30.12.1927, SAJ:n arkisto, TA.

1178 SKP:n pb 11.2.1928, f. 516, op. 2, d. 986; SKP:n pl 1928, 32 (Manner), RGASPI.

1179 Wille (O. V. Kuusinen) kunnon veli (K. Manner), ei pvm, saatu 24.3.1928, f. 516, op. 2, d. 1024, jossa referoitiin kokousta Tuomas Tammen eli Eino Pekkalan kertomuksen pohjalta – Kuusinen tapasi Pekkalan Berliinissä; SKP:n kk:n siht. VZSPS:lle, ei pvm, d. 1048, RGASPI.

nyt suomalaisten haluttomuutta hyökätä Amsterdamin internationaalista vastaan suurena tyhmyytenä.¹¹⁸⁰

Uudelleen arviointia sysäsi liikkeelle maaliskuun lopulla Berliinistä tullut kirje Kuusiselta, joka oli kuullut Eino Pekkalalta sopimuksen syntyvaiheista. Tavallisesti kovin varovainen Kuusinen arveli kirjeessään, että Komintern ei ollut laatinut ohjetta sodan vastustamisen välttämättömyydestä vaan Melnitshanski oli keksinyt sen ”terrorisoidakseen” suomalaisia. Vahvat muotoilut osoittivat, että Kuusista ärsytti venäläisten menettely, jonka hän tulkitsi poikkeavan internationaalista taktiikasta. Sen mukaan vallankumouksellisia voimia yritettiin pitää koossa, jotta ”noskelaiset” eivät pääsisi hajottamaan niitä – venäläiset olivat menetelleet päinvastoin.

Kuusinen piti aiheellisena pelätä, että Suomen hallitus käyttäisi neuvostoliittolaisten vaatimaa kohtaa tekosyynä hyökätäkseen SAJ:n johdon kimppuun: siihen viitaten oli helppo selittää, että SAJ oli sitoutunut sodan syytyessä taistelemaan kaikkiin keinoihin Venäjän puolesta Suomen valtiota vastaan. Siksi se voitaisiin tuomita Suomessa valtiopetokseksi. Norjassa porvarilehdet huusivat jo sitä. Kuusinen päätyi esittämään, että SKP tiedustelisi internationaalista venäläisiltä johtomiehiltä ja Neuvostoliiton ammattijärjestön johdolta, voisiko jälkimmäinen esittää sotapykälän poistoa sopimuksesta.¹¹⁸¹ Politbyroo toimi Kuusisen neuvon mukaisesti.¹¹⁸²

SKP:n esityksillä ei kuitenkaan ollut merkitystä – Neuvostoliiton ammattijärjestön sihteeri Jaglom ilmoitti, ettei sopimusta voinut muuttaa. Kominternin venäläiset johtohenkilötäkään eivät halunneet puuttua asiaan.¹¹⁸³ Se osoitti, miten tärkeää neuvostoliittolaisille oli saada muut sitoutumaan Neuvostoliiton puolustamiseen. Mutta se osoitti myös laajemmin Kööpenhaminan konferenssin tärkeyttä – se oli läpimurto eristyisyydestä, johon Neuvostoliitto oli joutunut, kuten saksalainen Hermann Remmele sanoi internationaalista maasihteeristöä.¹¹⁸⁴

SKP:n johto mukautui tilanteeseen: maaliskuun lopussa Suomeen annettu ilmoitus, että sopimusasian ratkaisua pitäisi odottaa jonkun aikaa, muuttui jo huh-tikuun alkupäivinä vaatimukseksi sopimuksen hyväksymisestä sellaisenaan.¹¹⁸⁵ SKP:n Suomen byroon jäsenten vangitseminen ei vaikuttanut asiaan, sillä toukokuun jälkipuolella politbyroo antoi Suomeen ohjeet Kööpenhaminan sopimuksen nopeasta ratifioimisesta. Lehdissä oli kampanjoitava sen edistämiseksi ja keskusneuvoston järjestettävä paikkakunnittain kokouksia. Myös Suomeen toukokuun lopulla lähetetyn Kalle Kajavan alias Kaarlo Kosusen matkaeväisiin kuului kehoitus norja-

1180 SKP:n pb 11.2.1928, f. 516, op. 2, d. 986; (Kullervo Manner) ht:lle (Arvo Tuominen) 11.2.1928, d. 1024; SKP:n pb 8.3.1928, d. 986, RGASPI; kokouksessa oli myös läsnä L. Tikkanen alias Arvo Tuominen; vrt. Tuominen 1958, 316–317; Protokoll der Sitzung des Skandinavischen Ländersekretariates vom 6.3.1928, f. 495, op. 31, d. 8, RGASPI.

1181 Wille (O.V. Kuusinen) kunnan veli (K. Manner), ei pvm, saatu 24.3.1928, f. 516, op. 2, d. 1024; myös SKP:n pl 1928, 31–32, jossa Kuusinen arvioi Melnitshanskin menettelyä internationaalista taktiikkaa vasten.

1182 SKP:n pb 24.3.1928, f. 516, op. 2, d. 986, RGASPI.

1183 SKP:n pl 1928, 32–33 (Manner); ks. myös SKP:n pb 8.3.1928, d. 986, RGASPI.

1184 Protokoll der Sitzung des Skandinavischen Ländersekretariates vom 6.3.1928, f. 495, op. 31, d. 8, RGASPI.

1185 55 (pb) h.t.:lle (SB) 27.3.1928, f. 516, op. 2, d. 1017; SKP:n siht 4.4.1928, d. 1027, RGASPI.

lais-venäläis-suomalaisen yhteistyösopimuksen ratifioimisesta – hänen ohjeisiinsa kuului tosin kaikki muukin mahdollinen.¹¹⁸⁶

Suomeen ei kenties yltänyt PAI:n toimeenpanevan toimiston kesäkuussa otta-
ma näkemys, jonka mukaan PAI:n kannattajat olivat tehneet hyvin suuren virheen,
kun eivät olleet ratifioineet sopimusta välittömästi. Siten he olivat antaneet Skan-
dinavian ja Amsterdamin reformisteille aikaa valmistautua vastatoimiin. PAI vaati-
kin virheen korjaamista välittömästi. Siksi PAI:n kannattajien oli Suomessa ryhdyt-
tävä intensiiviseen kampanjaan sopimuksen ratifioimiseksi – esimerkiksi SAJ:n pe-
rinteiset Työnjuhlat oli valjastettava siihen. PAI:n mielestä sopimus oli ratifioitava
viimeistään lokakuun alussa. Se halusi myös tuomita kaikki viivyttelijät sopimuk-
sen vihollisten liittolaisiksi.¹¹⁸⁷

Suomessa ei kuitenkaan ryhdytty kampanjoimaan sopimuksen puolesta. So-
pimustekstin julkaisemisen jälkeen yksittäisissä kirjoituksissa viitattiin sopimuksen
tavoitteena olevan yhteisen ammatillisen internationaalien luominen. Muuten kysy-
mys ei ollut kovin tärkeä suomalaisen kommunismin jäsenille, joita suunnitellut
työtaistelut kiinnostivat enemmän. Haluttomuus puuttua asiaan lienee myös il-
mentänyt epäilyjä, joita Suomen byroo oli jo maaliskuun alussa tuonut julki arvel-
lessaan, että muotoilu imperialistisesta sodasta saattoi vaarantaa SAJ:n.¹¹⁸⁸

SAJ:ssa pelko ei kuitenkaan ollut päällimmäinen tunne, vaikka se päätti touko-
kuussa jättää varsinaisen sopimuksen pöydälle ja hyväksyä vain ammatillisten in-
ternationaalien ja riippumattomien ammattijärjestöjen kutsumisen yhteiseen kon-
ferenssiin. SAJ tunnusti kuitenkin sopimuksen merkityksen ammatillisen liikkeen
ehetyksessä ja päätti kesäkuussa lähettää sen perusjärjestöille, jotta ne voisivat lau-
sua mielipiteensä asiasta. Lokakuun alussa sopimus lähetettiin perusjärjestöjen
käsittelyyn ilman saattavaa lausuntoa, vaikka sosiaalidemokraatit vänkäsivät saat-
teeksi sopimuksen hylkäämistä. He vastustivat myös yhteisen konferenssin kool-
lekutsumista.¹¹⁸⁹

Vaikka SKP:n johto vaati toukokuussa sopimuksen nopeaa ratifiointia, sen suh-
de oli kaksijakoinen. Se kävi ilmi kesä- ja elokuussa pidetyissä SKP:n keskuskomitean
plenumin ja laajennetun plenumin kokouksissa, joissa toisaalta kerrattiin so-
pimuksen esihistorian menettelytapojen puutteellisuutta ja eläteltiin sitä kautta
mahdollisuuksia sopimuksen muuttamiseen, toisaalta todettiin, ettei ollut muuta
mahdollisuutta kuin ratifioida sopimus.¹¹⁹⁰ Jopa kesäkuun kokoukseen ainoana
ulkopuolisena osallistunut Niilo Välläri piti sopimuksen hylkäämistä virheenä.¹¹⁹¹

1186 55 (pb) ht:lle (SB) 21.5.1928, f. 516, op. 2, d. 1017; SKP:n pb 10.5.1928, d. 986; Kajavan
matkaohjeista, SKP:n siht 19.5.1928, f. 516, op. 2, d. 1027, RGASPI.

1187 Vollzugsbüro der RGI an die Anhänger der RGI in Finland Juni 1928 Moskau, f. 516, op. 2, d.
1048, RGASPI.

1188 Kööpenhaminan konferenssin ehytymissopimus askel maailmaninternationaalien luomiseksi,
TT 26.3.1928; Yhteistyösopimus, TT 27.3.1928 pk; 88 (SB) ht:lle (pb) 10.3.1928, f. 516, op. 2, d.
1036, RGASPI.

1189 SAJ:n tmk 11.6.1928, tpvk 24.5., 14.9., 2. ja 9.10.1928, SAJ:n arkisto, TA; Ala-Kapee – Valkonen,
739–740.

1190 SKP:n pl 1928, 31–32 (Kuusinen, Manner), 39 (Gylling), 39–40 (Kuusinen), 44 (Manner); SKP:n
laaj pl 1928, 9 (Salminen), 16–17 (Manner), RGASPI.

1191 SKP:n pl 1928, 36–37 (K. Into) (Niilo Välläri), RGASPI.

Epävarmuutensa SKP:n johtajat kätkivät SAJ:n johdossa oleville vasemmistolaisille osoittamiinsa moitteisiin – nämä olivat siirtäneet sopimuksen hyväksymisen, vaikka politbyroo oli esittänyt sitä ja vaikka hetkikin siihen oli ollut hyvä.¹¹⁹² Näin väittäessään SKP:n johtajat eivät juuri miettineet sopimuksen ratifioinnin merkitystä tai mahdollisuuksia Suomessa. Pikemminkin he sulkiivat silmänsä kokonaan siltä, että asiaa ajaneet suomalaiset kommunistit olivat huhtikuun vangitsemissa menettäneet tärkeitä hahmojaan ja että Arvo Tuomisen vangitsemisen myötä myös SAJ oli jälleen kerran noussut epäilyttävään valoon Suomessa.

Uhka näkyi kenties siinä, miten kokouksiin osallistuneet vakuuttivat itseään ja toisiaan, ettei SAJ:ta voitaisi hajottaa sopimuksen ratifioimisen perusteella, koska se herättäisi pahaan verta ulkomailla. He tarkastelivat muutenkin asiaa paljolti Suomen rajojen ulkopuolelta, sillä Manner arveli sopimuksen hylkäämisen vaikuttavan epäedullisesti Neuvostoliitossa ja Hannes Mäkinen Norjassa. Toivo Antikainen puolestaan harmitteli sitä, että norjalaiset pääsivät suomalaisten edelle.¹¹⁹³

Kesällä pidetyssä Kommunistisen internationaalin kuudennessa kongressissa Manner sentään myönsi hajotusuhan olevan olemassa.¹¹⁹⁴ Ja SKP:n elokuun kokouksessa Sirola yritti kysellä, vaatiko tilanne Suomessa tai Skandinaviassa peräytymistä. Muut eivät ilmeisesti kaivanneet tällaisia kysymyksiä, sillä pääosa osallistujista uskoi asian ratkeavan ”joukkojen avulla”.¹¹⁹⁵ Joukkojen esiintymisellä usottiin voitavan pakottaa ammatillisen liikkeen horjuvat johtajat ratifioimaan sopimus. Joukkojen aktiivisuus osoittaisi samalla ”noskeille”, ettei heidän kannattaisi vastustaa sopimusta. Jälkimmäisiä vastaan oli myös esiinnyttävä tiukasti sopimuksen hyväksymisen puolesta – horjumisen ja puhuminen peräytymisestä ruokkisivat vain sosiaalidemokraattien kiristys halua.¹¹⁹⁶

Vain J. H. Lumivuokko muisti huomauttaa, että poliittisten vaatimusten sisällyttäminen ammattiyhdistysten sopimukseen oli virhe, jolla oli annettu aseita vastustajille. Hän oli jopa sitä mieltä, että asian edistämiseksi ei olisi ollut välttämätöntä tehdä mitään muodollista sopimusta. Kriitikistään huolimatta Lumivuokko ei vastustanut avoimesti sitä, että SKP vaatisi sopimuksen hyväksymistä. Hän korosti kuitenkin muita enemmän, että se synnytti vaaran SAJ:n hajoamiseen ja vaikuttaisi kielteisesti skandinaaviin suhteisiin.¹¹⁹⁷ SKP:n politbyroosta jo edellisessä syrjäytetyn miehen epäilyt eivät kuitenkaan painaneet paljoa muiden optimismin seassa.

Asioiden monipuolinen erittely ja vaihtoehtojen tulevaisuuksien pohdinta ei kuulunut kommunistien hyveisiin. Huomion kiinnittäminen menettelytapoihin –

1192 SKP:n pl 1928, 24–25 (Manner); SKP:n laaj pl 1928, 10–11 (J. K. Lehtinen), 28–29 (Stein) (Hannes Mäkinen), RGASPI.

1193 SKP:n pl 1928, 25–26 (Manner), 28–29 (Matti Stein) (Hannes Mäkinen), 37 (Antikainen), RGASPI.

1194 Protokoll sechster Weltkongress der Kommunistischen Internationale. Moskau, 17. Juli – 1. September 1928. Erster Band. Hamburg–Berlin 1928, 329.

1195 SKP:n laaj pl 1928, 8, 11–12 (Sirola), 9 (Salminen), 10 (Antikainen), 10–11, 12–13 (J. K. Lehtinen), 11 (Elfving), 13 (Hanna Malm), 14 (Lund) (Uuno Väre), 14 (Otto Vilmi), 15–16 (Manner); ks. myös SKP:n pl 1928, 37 (Antikainen), RGASPI. Pöytäkirja ei kenties ole tässä suhteessa erinomainen.

1196 SKP:n pl 1928, 28–29 (Stein) (Hannes Mäkinen); SKP:n laaj pl 1928, 9 (Salminen), 12–13 (J. K. Lehtinen), RGASPI.

1197 SKP:n pl 1928, 29–30, 42 (Lumivuokko); SKP:n laaj pl 1928, 9 (Lumivuokko), RGASPI.

tai toimintaperiaatteisiin, joita ei ollut noudatettu – ja käsitykset neuvostoliittolaisten lähtökohtien oikeudesta supistivat SKP:n johtajien näkökykyä entisestään. Kukaan ei kesän kokouksissa kysynyt, miten Kööpenhaminan sopimuksen ratifioiminen auttaisi kaikkien ammattijärjestöjen kokoamista yhteen. Vaikeneminen saattoi osoittaa, ettei SKP:n johtajilla ollut alun perinkään mitään kuvitelmia siitä. Elokuun lopulla 1928 yhteisen internationaalinen tavoitteesta oli tuskin muutenkaan paljon jäljellä, kun Kommunistisen internationaalinen samaan aikaan istuva kongressi leimasi sosiaalidemokraatit sosiaalifasisteiksi.

Vaikka SKP:n plenumissa puhuttiin vahvasti sopimuksen hyväksymisen puolesta, SKP esitti jo viikon kuluttua elokuun plenumista VKP:n politbyroolle, että se harkitsisi, mihin toimiin Kööpenhaminan sopimuksen ratifioimisen turvaamiseksi olisi ryhdyttävä ja miten kansainvälistä ammatillista eheyttä olisi ajettava. Kirjeessään politbyroo esitteli sopimusta vastaan Suomessa esitettyjä ajatuksia. Se piti itsekään mahdollisena, että valtiovalta voisi käydä SAJ:n kimppuun, jos se hyväksyisi sotapykälän. Kohta antoi myös sosiaalidemokraateille aiheen väittää SAJ:n eristäytyvän länsimaista ja uhata siksi hajotuksella. SKP:n johto tulkitsevi sodanvastaisten kohtien poistamisen merkitsevän taktista peräytymistä, joka kuitenkin takaisi sopimuksen ratifioimisen Suomessa.¹¹⁹⁸

Esityksen tekeminen osoitti, että puheista huolimatta Kuusisen sopimustekstistä saama ensikäsitys painoi yhä. Se toi ilmeisesti myös julki SKP:n johtohenkilöiden ärsyyntymistä siitä, että VZSPS:n edustajat eivät olleet neuvotelleet heidän kanssaan ennen Kööpenhaminan kokousta.¹¹⁹⁹ Siihen vaikuttivat myös Suomesta saadut tiedot, joiden mukaan sopimuksen ratifioinnin kannattajilla ei ollut enemmistöä SAJ:n toimeenpanevassa valiokunnassa. Lisäksi kesän aikana ymmärrettiin, ettei sopimusesitystä ollut käsitelty järjestöissä tai lehdistössä eikä sitä tunnettu.¹²⁰⁰

RATIFIOIDAANKO VAI EI?

Tulos oli aiemmankaltainen – VZSPS:n elokuussa ilmaisema valmius muuttaa sopimuksen sotapykälän sanamuotoa ja valmius neuvotella, jos aloite tulisi muualta¹²⁰¹, polkeutui NKP:n ja Kommunistisen internationaalisen hyväksymisvaatimusten alle.¹²⁰² Sen myötä SKP päätti lokakuussa aloittaa uudelleen ”tiukan kampan-

1198 SKP:n pb Nkp:n pb:lle elok. 1928, SKP:n siht 29.8.1928, f. 516, op. 2, d. 1027, kirje myös d. 1009; Y(rjö).S(irola). O. V. K(uusise)lle 30.8.1928; Y. Sirolan ehdotus O. V. Kuusiselle 6.9.1928, f. 525, op. 1, d. 121, RGASPI.

1199 SKP:n pl 1928, 32 (Manner), RGASPI.

1200 SKP:n pb 15.6.1928, f. 516, op. 2, d. 986, jossa Yrjö Sirola selosti Skandinavian matkalla tapaamiensa suomalaisten ammattiyhdistysmiesten näkemyksiä; myös SKP:n pl 1928, 36–37 (K. Into) (Niilo Välläri); SKP:n laaj pl 1928, 9 (Sirola), 11 (Elfving); huonosta tuntemisesta, SKP:n pb 11.8.1928, 3–4 (Ström), 5–6 (Blom) (Yrjö Jääskelä), d. 986; (Kullervo Manner) ht:lle (pb) 11.8.1928; 55 (pb) ht:lle (SB) 30.8.1928, d. 1017, RGASPI.

1201 (Kullervo Manner) hyväälle toverille (SB) 11.8.-28; 55 (pb) ht:lle (SB) 30.8.1928, f. 516, op. 2, d. 1017, RGASPI.

1202 SKP:n siht 21.9.1928, f. 516, op. 2, d. 1027, jossa todettiin VKP:n kielteinen vastaus tehtyyn esitykseen; Yrjö (Sirola) hv:lle 28.9.1928, d. 1024, jossa sanotaan puolueiden saaneen läksytystä Skandinavian maasihteeristöissä.

jan” ratifioimisen puolesta. Se ei luottanut lehtien toimituksiin – politbyroon jäsenet ryhtyivät kirjoittaman sopimuksesta artikkeleita Suomeen.¹²⁰³

SKP:n johto ei tyytynyt lehtiartikkeleihin vaan yritti muutenkin vaikuttaa kampanjan onnistumiseen. Sen ideana oli, että Helsingin järjestynyt työväki tekisi kokouksessaan päätöslauselman, jossa vaadittaisiin ”selvästi” ja ”kirkkaasti” Kööpenhaminan sopimuksen pikaista hyväksymistä. Tämän päätöksen oli tarkoitus olla mallina muille.¹²⁰⁴ Helsingiläiset päättivätkin lokakuun puolivälissä, että sopimus olisi hyväksyttävä kansainvälistä yhtenäisyyttä edistävänä. Samalla he kuitenkin kehottivat SAJ:n johtoa toimiin sopimuksen saattamiseksi lopulliseen muotoonsa, jotta se voitaisiin vahvistaa.¹²⁰⁵ SKP:n johdon mukaan se tarkoitti halua muuttaa sopimusta.¹²⁰⁶

SKP:n johdossa varsinkin J. K. Lehtinen oli arvellut, että Suomen työläiset näkisivät syntyvän yhteistyön edullisuuden taloudellisissa taisteluissa.¹²⁰⁷ Kesällä 1928 hän katsoi välttämättömäksi nostaa esille sopimuksen taloudelliset edut, jotta keskustelu siirtyisi pois sodanvastustamiskohdasta ja sopimuksen poliittisesta puolesta.¹²⁰⁸ Suomen lehdissä ei kuitenkaan tehty näin. Menossa olevan satamalakon osalta se olisi ollutkin vaikeaa. Edellisvuoden metallisulun aikana neuvostoliittolaiset olivat sen sijaan tukeneet suomalaisia huomattavasti.¹²⁰⁹ Internationaalien paremmuuden vertailu taloudellisiin perusteisiin saatettiin Suomessa kokea muutenkin vieraana. Ainakin Mauritz Rosenberg todisteli SAJ:n edustajakokouksessa 1926, ettei internationaalikysymys ollut ”mikään juutalaisen kauppasaksan kysymys”.¹²¹⁰

Suomalaisen kommunismin lehdet puolustivat sopimusta useimmiten sillä, että se edisti ammatillisen liikkeen kansainvälistä eheytymistä, joka oli tarpeen kapitalismin keskittyessä ja voimistuessa. Tie työväenluokan voittoon kulki Moskovan, Amsterdamin ja niiden ulkopuolella olevien ammattijärjestöjen liiton kautta, julisti kansanedustaja William Tanner. Kansainvälinen eheytyminen viittasi yleisiin tavoitteisiin. Sen ajankohtaisia mahdollisuuksia syksyn 1928 tilanteessa ei käsitelty – lehdissä ei sanottu, että Amsterdamin ja Moskovan internationaalien konferenssi oli kariutunut Amsterdamin kieltäytymiseen.¹²¹¹ Näin syksyn kampanjassa unoh-

1203 SKP:n siht 21.9. sekä 13. ja 20.10.1928, f. 516, op. 2, d. 1027; 66 (Pb) ht:lle (SB) 5.10. ja 27.12.1928; Aki (Manner) hyvälle ystävälle 12.11.1928, d. 1027; Suomeen lähetettiin ainakin artikkelit Kööpenhaminan sopimus ja kansainvälisen yhteyden asia, d. 1017; Haitallista hitautta, läh. 5.10.28; 22-liuskainen *Kansan Työn* kirjoituksia kommentoiva Miksi on Suomen ammatillisesti järjestyneiden työläisten hylättävä n.s. Kööpenhaminan sopimus, d. 1018, RGASPI.

1204 V. Veljesi ht:lle 22.9.1928, f. 516, op. 2, d. 1017, jossa puhutaan Oslost ja Norjasta mutta tarkoitetaan Helsingiä ja Suomea, tai d. 1048, jossa sanotaan kirjeen olevan tarkoitettu Niilo Vällärille ja Eino Pekkälälle; Heikki ht:lle 11.10.1928, d. 1036, RGASPI; myös Ammattimies, Joukot liikkeelle, PV 21.10.1928 pk.

1205 Helsingin ammatillisesti järjestyneen työväen kanta Kööpenhaminan sopimuksesta, TT 15.10.1928.

1206 SKP:n siht 20.10.1928, f. 516, op. 2, d. 1027; Aki (Kullervo Manner) hyvälle ystävälle (SB) 22.10.1928, d. 1036, RGASPI.

1207 Ilmari (J. K. Lehtinen) ht:lle (Kullervo Manner) 3.3.1927, f. 516, op. 2, d. 981, RGASPI.

1208 SKP:n kk:n pl 1928, 30–31 (J. K. Lehtinen); ks. myös SKP:n laaj pl 1928, 13 (Malm); V. veljesi ht:lle 22.9.1928, d. 1017, RGASPI.

1209 Avustuksista, Bergholm 1997, 126–127; Koivisto 1963, 413–414.

1210 SAJ:n edkok 1926, 120 (Rosenberg).

1211 Yhtenäisyys, PV 13.10.1928; Helsingin ammatillisesti järjestyneen työväen kanta Kööpenhaminan sopimuksesta, TT 15.10.1928, jossa Eino Pekkalan puhe; Yhtenäisyyden kanta, TT 16.10.1928 pk;

dettiin *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* elokuun puolivälissä esittämä toteamus, joka kenties vihjasi tavoitteen välittömän toteutumisen mahdottomuuteen.¹²¹²

Sen sijaan lehdet puhuivat sopimusesityksen Skandinaviassa synnyttämästä vastustuksesta. Ne mainitsivat myös Ruotsin ammattijärjestön kannan, että se ei pitäisi yllä suhteita Amsterdamin internationaalien ulkopuolella oleviin järjestöihin. Lehdet toivat julki myös Ruotsin ammattijärjestön vaatimukset valita yhteistyö joko Länsi-Euroopan tai Neuvostoliiton ammatillisen liikkeen väliltä – molemmat eivät olleet mahdollisia samanaikaisesti. Edellisistä suomalaisen kommunismin lehtien mielestä ei tarvinnut välittää, koska SAJ:n ja Ruotsin ammattijärjestön kesken ei ollut varsinaisia suhteita – järjestösuhteet olivat liittojen välillä. Ne puolestaan kuuluivat asianomaisiin kansainvälisiin liittoihin. Uhkaukset haluttiin nähdä vain johtajien puheina – jäsenet ja perusjärjestöt eivät hyväksyisi suhteiden katkaisemista Norjan tai Suomen ammattijärjestöihin.¹²¹³

Suomalaisen kommunismin edustajat eivät halunneet hyväksyä joko–tai-tulokintaa, jota Amsterdamia tukevat skandinaavit esittivät, vaan uskoivat selviävänsä vaihtoehtoisesta valinnasta puhumalla kaikkien maiden työläisten yhteistyöstä.¹²¹⁴ Rajan takaa tuleissa artikkeleissa puolestaan uskottiin ongelman ratkeavan, kun tuomittiin Ruotsin ja Tanskan ammattijärjestöjen johtojen puheet kiristykseksi ja todisteltiin, että ”reformistijohtajat” sovittelivat kapitalistien kanssa työväenjoukkojen kustannuksella.¹²¹⁵

Norjassa skandinaavisten liittojen puheita kuunneltiin paljon vakavammin. Norjan ammattijärjestössä norjalais-venäläis-suomalaiseen yhteistyöhön liitettyjen toiveiden katsottiin myös kadonneen, kun Amsterdamin internationaali hylkäsi kutsun osallistua yhteiseen konferenssiin ja kun kansainväliset liitot ilmoittivat, että yksittäisten liittojen sopimukset Neuvostoliiton ammatilliliittojen kanssa vaaransivat jäsenyyden niissä. Näillä perusteina ammattijärjestö päättikin tammikuussa 1929, että edellytyksiä kansainvälisen ammatillisen liikkeen eheytymiselle ei sillä hetkellä ollut.¹²¹⁶ SKP:n johdolle ratkaisu oli vain osoitus Martin Tranmaelin odotetusta siirtymisestä ”noskelaisten leiriin”.

Ensisijaisen tavoitteen kariutumista ei sanottu Norjan ammattijärjestön päätöksenään jälkeen julki vaan puhuttiin yhä sopimuksen ratifioinnin tärkeydestä ammatillisen liikkeen kansainväliselle eheytymiselle.¹²¹⁷ Vielä vähemmän suoma-

William Tanner, Ammatillisen liikkeen eheyttämisen puolesta, *PV* 17.10.1928 pk; Työläiset päättävästi ammatillisen liikkeen eheyttämisen kannalla, *PV* 19.10.1928; Ritsari, Kansainvälinen yhtenäisyys toteutettava! *PV* 20.10.1928; Ammatimies, Joukot liikkeelle, *PV* 21.10.1928 pk; Turun työväestö on Köpenhaminan sopimuksen kannalla, *TT* 26.10.1928; Kuopion järjestynyt työväki Köpenhaminan sopimuksesta, *SaT* 6.11.1928; Köpenhaminan sopimus, *TT* 7., 9. ja 13.11.1928.

1212 Syksyn tullen, *TT* 15.8.1928 pk.

1213 Yhtenäisyys, *PV* 13.10.1928; Tarkkailija, Ammatilliset suhteet Ruotsiin, *TT* 22.10.1928 pk, *PV* 23.10.1928 pk; ”Ratkaisukohdassa”, *PV* 5.12.1928 pk; Yrittävät orjuuttaa, *TT* 15.12.1928 pk.

1214 ”Ratkaisukohdassa”, *PV* 5.12.1928 pk.

1215 -ti, Köpenhaminan konferenssi ja sosdem johtajat, *TT* 28.8.1928; ks. myös (Kullervo Manner) hyvälle toverille (SB) 11.8.-28, f. 516, op. 2, d. 1017; SKP:n pb 3.11.1928, d. 986, RGASPI.

1216 Lorenz 1982, 193–194; AFL til Finlands Fackliga Landsorganisasjon 14.1.1929, ulkomainen kirjeenvaihto, SAJ:n arkisto, TA; Köpenhaminan sopimus Norjan ammattijärjestön suuressa toimikunnassa, *TT* 12.1.1929.

1217 Oulun työväki käsittelemässä tärkeitä päivänkysymyksiä, *PV* 6.2.1929; P. Ammatillinen Piirij. vaatii Köpenhaminan sopimuksen voimaan saattamista kiireellisenä toimenpiteenä, *PV* 26.2.1929.

laisen kommunismin edustajat muistivat, että sopimukseen liittyvien järjestöjen keskinäistä avustustyötä oli pidetty toissijaisena.¹²¹⁸ Varsinkaan SKP:n johto ei välittänyt siitä, että pyrkimys ylittää joko–tai-kysymyksenasettelu kuivui jälleen keran kasaan. He langettivat syyn siitä länteen, vaikka venäläisten asenne oli samanlainen. VZSPS:n johtaja Mihail Tomski sanoi sen jopa julki Neuvostoliiton ammattijärjestön kongressissa joulukuussa 1928, jolloin VZSPS ratifioi sopimuksen.¹²¹⁹

Norjalaisten ratkaisun ja skandinaavisten liittojen painostuksen myötä ammatillisen liikkeen kansainvälinen eheytyks sai suomalaisen kommunismin puheissa selvemmin uuden sisällön. Ammattijärjestöjen ja -liittojen yhteistyön kohdattua vaikeuksia eheytyks alkoi vähitellen merkitä Neuvostoliiton ammattijärjestön ja luokkataistelun kannalla olevien työläisten liittoa. Se näkyi myös siinä, miten suomalaisen kommunismin kirjoittajat vähätelivät skandinaavisten ammattijärjestöjen lausuntojen merkitystä ja ylikorostivat yhteistyötä kannattavien määrää Skandinaviassa sekä selittivät voiman olevan Amsterdamin internationaalien ulkopuolella ja joukoissa.¹²²⁰

Muutos osoitti suomalaisen kommunismin johtajien hamuavan Kommunistisen internationaalien kesästä 1928 käyttämiä muotoiluja – sosiaalidemokraattien johtamat ammattijärjestöt luettiin porvariston leiriin. PAI:n johtaja Lozovski esimerkiksi katsoi, että ”reformististen ammattijärjestöjen johtavat elimet” muuttuivat ”työnantajien tahdon toteuttajiksi”. Järjestö asetti aiempaa selvemmin vastakkain ammattiyhdistysbyrokraatit ja joukot sekä kehotti kiinnittämään päähuomion organisaatioiden sijasta tehtäisiin.¹²²¹ Varsinkaan SKP:n johdolla ei ollut suuria vaikeuksia hyväksyä tällaisia puheita.

Epäileviä tai vastustavia kantoja suomalaisen kommunismin foorumeilla ei tuotu julki, vaikka ainakin *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* oli halua kertoa sopimukseen liittyvistä ongelmista.¹²²² Sen sijaan Suomen byroon vuoden lopulla Moskovaan lähettämässä viesteissä pidettiin sopimuksen hyväksymistä toivottomana, ellei siihen tehtäisi muutoksia. Kirjeessä myönnettiin myös, että norjalaisten kieltäytyminen vaikutti suomalaisten kantoihin.¹²²³

Edvard Jokela kyseli Moskovaan lähettämässään kirjeessä paljon suuremmin, mitä hyödytti vaarantaa Suomen ammattiliitoja ja SAJ:ta kirjallisilla ”ystävyyss- ja avustussopimuksilla”. Jokela katsoi – samaan tapaan kuin Lumivuokko aiemmin – ettei yhteyttä ammatillisten järjestöjen kesken luotaisi pelkällä paperilla, avustuksia voitiin antaa ilman sopimuksia. Jokela uskoi, että venäläiset saisivat enemmän myötätuntoa porvarillisten maiden työläisten parissa auttamalla näitä tarpeen tullen, eivätkä saattamalla heidän järjestönsä vaaranalaiseksi. Se antoi huonon kuvan ystävyysuhteista.

1218 Yhteistyösopimus, *TT* 27.3.1928 pk.

1219 Köpenhaminan sopimus Neuvostoliiton ammattijärjestön kongressissa, *TT* 17.1.1929.

1220 Esim. K.i. Joukkojen tahto, *TT* 15.1.1929 pk; Sosdem hajottajakoplan käskyläinen herra E. Lähde tuli, näki ja – pakeni, *TT* 16.1.1929; Keltaiset ammattiliikkeen johtajat, *PV* 30.1.1929 pk.

1221 Protokoll über den 4. Kongress der Roten Gewerkschafts-Internationale. Abgehalten in Moskau vom 17. März bis 3. April 1928. Berlin 1928, 50–51 (Lozovski), 524–525 (päättölauselma).

1222 H. Ahokanta Kalle Lepolalle, hm 880 (Hugo Ahokanta), EKV, VA; Suomen työväen vasemmistoryhmä ht:lle, ei pvm, Kusti Kulon arkisto, KA.

1223 44 (SB) ht:lle (pb) 31.12.1928, f. 516, op. 2, d. 1073; myös 66 (pb) ht:lle (SB) 8.11.1928, d. 1017, RGASPI.

SSTP:n aikana yhdessä työskennelleillä Toivo Hjalmar Långströmillä ja Kusti Kulolla oli erilaiset näkemykset Suomen ammattijärjestön kansainvälisestä suuntautumisesta 1920-luvun jälkipuolella. (Kansan Arkisto)

Jokela epäili myös, että SKP:n johto ei osannut asettaa kysymystä oikein. Siksi hän kyseli, haluttiinko sopimuksella pyrkiä niiden maiden kohtaloon, joissa ammattiliitot oli jo hajotettu. Hän pitikin Kööpenhaminan sopimusta aseena, jolla edistettiin parhaiten ”noskejen” pyrkimyksiä hajottaa SAJ: jos sopimus hyväksyttäisiin, SAJ hajoaisi viimeistään seuraavassa edustajakokouksessa. Ja siitä puolestaan hyötyisivät vain ”nosket ja porvarit”. Lopuksi Jokela päätyi näkemykseen, että puoluelinjan miehet pyrkivät virheellisesti valjastamaan ammattijärjestön puolue-tehtäviin.¹²²⁴

Suomalaisen kommunismin tammikuussa 1929 järjestämässä ammattiyhdistysmiesten neuvottelussa SAJ:n sihteeriksi hieman aiemmin valittu Matti Väisänen, rakennusliiton puheenjohtaja Uno Nurminen ja Niilo Välläri olivat myös sitä mieltä, että sopimuksesta ei kannattaisi pitää kovin paljoa ääntä, koska siitä saatettaisiin joutua perääntymään.

Vastustajien kannatus oli kuitenkin pieni, sillä samaisessa neuvottelussa metalliliiton sihteeri Yrjö Lehtinen, puuteollisuustyöväen liiton sihteeri Karl Pihlman, Väinö Uurtamo, August Niemistö ja Toivo Hjalmar Långström kannattivat sopimuksen esilläpitoa ja sen hyväksymistä. He olivat myös hyväksyneet SKP:n johdon ajatuksen, että otteen hyväksyminen vain yllyttäisi sosiaalidemokraatteja ja heikentäisi omaa asemaa ennen SAJ:n edustajakokousta.¹²²⁵

1224 (E. Jokela) hyvälle tovereille 22.10.-28, saatu 15.11.1928, f. 516, op. 2, d. 1017, RGASPI.

1225 Louhi (Långström), Kööp. sopimus, saatu 4.2.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

Käsitys Kööpenhaminan sopimuksen vaarallisuudesta SAJ:lle ei liioin vastannut jäsenkunnan mielipiteitä. Sopimuksesta pidetyssä järjestöäänestyksessä 398 osastoa ja teollisuusneuvostoa sekä 11 keskusneuvostoa puolsi yksimielisesti tai äänen enemmistöllä sopimuksen vahvistamista, 143 osastoa ja keskusneuvostoa vastusti sitä, kuudessa osastossa äänet menivät tasan, kuusitoista kannatti asian ratkaisemista edustajakokouksessa ja 3 osastoa ja yksi keskusneuvosto ilmoittivat olevansa puolueettomia.¹²²⁶

Tulos heijasteli vuosikymmenen alusta elänyttä ja SKP:n innostamaa mielialaa ammatillisen liikkeen kansainvälisestä suuntautumisesta. Tuloksessa pääsi myös ilmi jäsenkunnassa elänyt tyytymättömyys vuoden 1926 edustajakokouksen sovitteluratkaisua kohtaan sekä paikallisen ja valtakunnallisen järjestäytymisen suhteeseen liittynyt jännite. Vaikka vuoden 1926 edustajakokous pystyi lieventämään tuota suhdetta, jännitteet säilyivät ja ilmeisesti lisääntyivät työtaisteluiden aikana 1926–28. Varsinkin pohjoisessa oli lakkojen lopettamispäätösten takia tyytymättömyyttä SAJ:n ja ammattiliittojen johtoon – niiden katsottiin antaneen periksi.¹²²⁷ Se ei puolestaan vastannut sitä voimantunnetta, jota pohjoisessa koettiin ammatillisen liikkeen vahvistumisesta.¹²²⁸ Tyytymättömyys purkautui haluttomuutena tehdä lisää myönnytyksiä. Kyse saattoikin olla enemmän halusta protestoida Helsingin johtoa vastaan kuin sinänsä sopimuksen kannattamisesta.

Vahvasta kannatuksesta huolimatta SAJ:n johto ei ratifoinut sopimusta vaan jätti sen edustajakokouksen ratkaistavaksi. Kansainvälisten suhteiden vaarantamisen ohella ratkaisuun vaikutti kotimaisten sosiaalidemokraattien osoittama halu jättäytyä pois SAJ:sta ja perustaa oma ammattijärjestö. Suomalaisen kommunismin ammattiyhdistysmiehetkin katsoivat sopimuksen vahvistamisen ennen edustajakokousta antavan hajottajille aseita. Monet heistä olivat myös sitä mieltä, että uhraamalla sopimus voitaisiin taata SAJ:n yhtenäisyys.¹²²⁹

SKP:n johdon mielestä se oli ”huono, opportunistinen veto”, jonka tarkoituksena oli peittää tosiasiaa kielteinen kanta. Se vaatikin toistuvasti sopimuksen ratifioimista.¹²³⁰ Keväällä 1929 se halusi synnyttää arvostelua ratkaisua kohtaan.¹²³¹ Suomalaisen kommunismin lehdissä ilmestyikin huhti-toukokuussa artikkeleita, jotka entiseen tapaan todistelivat Kööpenhaminan sopimuksen merkitystä yhtenäisyyden tiellä ja vaativat yhteyksien kehittämistä Neuvostoliiton ammatillisten järjestöjen kanssa.¹²³² Laajemmin sopimuksen taustaa esitteli *Pohjan Voiman* julkaisema kirjanen *Sosiaalidemokraatit ja ammatillinen yhtenäisyys*.¹²³³

1226 Suomen ammattijärjestön toimintakertomus vuodelta 1929. Helsinki 1930, 62; Kettunen 1986, 455.

1227 SKP:n laaj pl 1928, 14 (Lund) (Uuno Väre), 14, 15 (Blom) (Yrjö Jääskelä).

1228 Esim. Ammatillinen liike Pohjolassa, *PV* 23.2.1929.

1229 44 (SB) ht:lle 31.12.1928 ja 27.2.1929; Louhi (Långström) Kööp. sopimus, ei pvm, saatu 4.2.1929; Louhi rt:lle (SB) 20.3.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

1230 SKP:n siht 9.11.1928, f. 516, op. 2, d. 1028; SKP:n pb 10.11.1928 ja 9.2.1929, d. 986; 66 (Pb) ht:lle (SB) 23.11.1928, d. 1017, RGASPI.

1231 SKP:n siht 3.4.1929, f. 516, op. 2, d. 1028, RGASPI.

1232 Ki, Kansainvälisistä suhteista, *TT* 6.4.1929; Yhtenäisyys turvattava!, *PV* 26.4.1929 pk.

1233 *Sosiaalidemokraatit ja ammatillinen yhtenäisyys*. Oulu 1929.

LIITTOJEN YHTEISTYÖ

Kööpenhaminan sopimus ei ollut ainoa tapa yrittää kehittää pohjoismaisten ja Neuvostoliiton ammatillisten järjestöjen suhteita. SKP:n johdolle yhteistyösopimukset Neuvostoliiton liittojen kanssa olivat touko-kesäkuusta 1928 yhtä tärkeitä. Yhteistyön mainostamiseksi SKP vaati, että Suomessa oli tehtävä tunnetuksi Neuvostoliiton liittojen ”uhrautuvaa avustustoimintaa”.¹²³⁴ Suomessa suomalaisen kommunismin edustajien suhtautuminen yhteistyöhön Neuvostoliiton liittojen kanssa sai kuitenkin moninaisia muotoja.

Liittojen yhteistyö lähti liikkeelle samoihin aikoihin kuin keskusjärjestöjen. Jo marraskuussa 1927 Norjan, Neuvostoliiton ja Suomen metsä- ja maatyöläisten liitot päättivät muodostaa eheytyksomitean, jonka tavoitteena olisi taistelu työehtojen parantamiseksi ja kansainvälisen eheyden toteuttamiseksi.¹²³⁵ Myös nahka-, rakennus- ja puutyöläiset keskustelivat skandinaavis-suomalais-neuvostoliittolaisesta yhteistyöstä, mutta varsinkin ruotsalaiset ja tanskalaiset olivat sitä vastaan. Esimerkiksi puutyöläisten skandinaavinen sihteeristö hylkäsi keväällä 1928 esityksen yhteisestä neuvottelukokouksesta.¹²³⁶

PTL solmi silti sopimuksen ja ratifioi sen syksyllä 1928, sillä sopimuksen katsottiin turvaavan taloudellisen avun työtaisteluiden aikana ja edistävän kansainvälistä yhtenäisyyttä. Liittojen skandinaavinen sihteeristö ilmoitti puolestaan, että PTL erotettaisiin sihteeristöstä, mikäli se ylläpitäisi sopimusta Neuvostoliiton liiton kanssa.¹²³⁷

SKP:n johto kehotti vastaamaan erotusuhkaan paljastamalla ”reformistijohtajien” pyrkimykset niin, että he joutuisivat luopumaan niistä.¹²³⁸ Suomessakin saatettiin uhota: kun Edvard Valpas varoitteli toukokuun alussa 1929 Helsingin ammatillisesti järjestyneen työväen kokouksessa, että kansainväliset liitot erottaisivat jäsenyydestään sellaiset liitot, jotka tekivät sopimuksia PAI:hin kuuluvien liittojen kanssa, se kuitattiin toteamuksella, että Amsterdamin internationaali saisi paljon erotettavia.¹²³⁹

Liittojen johdoissa asenne ei ollut yhtä uhmakas: esimerkiksi PTL:n johto vakuutteli, ettei sen sopimus neuvostoliittolaisten kanssa loukannut suhteita länsimaisiin järjestöihin.¹²⁴⁰ Jopa Kööpenhaminassa helmikuussa 1929 kokoontuneen

1234 SKP:n pb 10.5.1928, f. 516, op. 2, d. 986; SKP:n pl 1928, 29–30 (Lumivuokko); Ammatillisen liikkeen nykytilasta ja puolueen lähimmistä tehtävistä, SKP:n pl 1928, liite, RGASPI.

1235 Kettunen 1986, 454; Maa- ja metsätyöläiset ehyttivät järjestöjään, *TT* 24.1.1928.

1236 Büro des IPAK des revolutionären Lederarbeiter an den Lederarbeiterverband Finnlands 23.11.1927, jossa puhutaan Neuvostoliiton liiton pääsemisestä skandinaaviin suhteisiin; Suomen muurarien liitto Venäjän rakennustyöväen liitolle 20.12.1927; Pöytäkirja tehty 15.3.-28 kokouksessa, jossa keskusteltiin SNTL:n, Suomen ja Skandinavian maitten puuteollisuustyöväen liittojen keskeisten suhteitten saavuttamisesta, f. 516, op. 2, d. 1048, RGASPI.

1237 Martin Petersen Suomen puuteollisuustyöväen liitolle 30.11.1928, f. 516, op. 2, d. 1048, RGASPI; Reuna, 500–504.

1238 SKP:n siht 14.12.1928, f. 516, op. 2, d. 1028; 44 (SB) ht:lle (pb) 31.12.1928, d. 1073, RGASPI.

1239 Helsingin ammatillisesti järjestynyt työväestö evästi eilen Aj:n kongressiedustajia, *TT* 3.5.1929.

1240 Kuka tekee hajoitustyötä?, *TT* 26.10.1928 pk; Nestori Aronen, Vähän vastinetta sosdem lehtien hyökkäyksiin S. Puuteollisuustyöväen liittoa vastaan, *TT* 12.1.1929; P. Ammatillinen Piirij. vaatii Kööpenhaminan sopimuksen voimaan saattamista kiireellisenä toimenpiteenä, *PV* 26.2.1929.

suomalais-neuvostoliittolaisen komitean julistuksessa vältettiin sosiaalidemokraattien haukkumista, vaikka painotettiin Neuvostoliiton puolustamista ja ”teollisuusrauhan” hylkäämistä.¹²⁴¹

Kumi- ja nahkateollisuuden alalla skandinaavien uhkaukset erottamisesta vaikuttivat enemmän, sillä Suomen liitto esitti vuoden 1928 lopulla puhtaasti taloudellista avustussopimusta. Se ei sopinut neuvostoliittolaisille ja närkästytti myös SKP:n johtoa, joka katsoi Suomessa vitkastellun ja annetun reformistisille johtajille aikaa kiristystoimiin. Se yritti ensin saada Suomen liittoa peruuttamaan esityksensä ja vaati sopimusta Kööpenhaminan pohjalta. Ellei liiton johto ryhtyisi siihen, asia oli vietävä jäsenistön käsiteltäväksi.¹²⁴² Lakkotilanteessa ollut liitto luopui kuitenkin ennemmin sopimuksesta Neuvostoliiton järjestön kanssa kuin katkaisi suhteensa länteen.¹²⁴³

Maa-, metsä- ja uittotyöläisten liittoa ei sen sijaan paljon häikäyttänyt se, että kansainvälinen liitto erotti sen jäsenyydestään. Ainakin liiton puheenjohtaja A. V. Lindgren ilmoitti marraskuun lopussa 1929 Moskovaan, että liitto pysyisi edelleen toimintakykyisenä.¹²⁴⁴

SOSIAALIDEMOKRAATTIEN HAJOTUSUHKA

Kööpenhaminan sopimus nosti esille erimielisyydet kansainvälisestä suuntautumisesta, mutta se ei suinkaan ollut ainoa SAJ:n yhtenäisyyttä uhannut asia. SDP ryhtyi jo vuoden 1927 lopulla suunnittelemaan toimia asemansa lujittamiseksi ammattillisessa liikkeessä. Sen edistämiseksi perustettiin keväällä 1928 väliaikainen keskustoimikunta, joka vakinaistettiin palkkatyöväen päivillä syyskuussa. Kevään ja kesän kuluessa perustettiin sosiaalidemokraattisen ammattiyhdistysväen yhdistyksiä, joita oli vuoden 1928 lopussa 27 paikkakunnalla. Huomattavaa rahallista tukea toiminnalle antoi Amsterdamin internationaali.

Organisoitumisesta huolimatta sosiaalidemokraatit eivät olleet varmoja, olisiko perustettava oma ammattijärjestö. Maan taloudellisen tilanteen huonotessa saattoi ajatella, ettei kahtiajakautuminen tuottaisi paljota vahinkoa taloudellisten etujen valvomiselle, koska laman oloissa ei voinut hyökätä. Toisaalta SDP:n piirissä pelättiin vielä keväällä 1929, että hajotus heikentäisi entisestään puolueen yhteyksiä teollisuustyöväestöön, kun sosiaalidemokraattinen ammatillinen liike leimautuisi rikkurijärjestöksi ja pystyisi pienempänä heikommin puolustamaan työläisten taloudellisia etuja.¹²⁴⁵

Suomalaisen kommunismin edustajat reagoivat varsin miedosti sosiaalidemokraattisten ammattiyhdistysväen yhdistysten perustamiseen. Monet ammattiosas-

1241 Kaikkien maiden puutyöläisille, *TT* 15.2.1929.

1242 Suomen liiton esityksestä, Keskinäinen sopimus, f. 516, op. 2, d. 1048; SKP:n siht 9.12.1928 ja 8.2.1929, d. 1028; SKP:n pb 9.2.1929, d. 986, RGASPI.

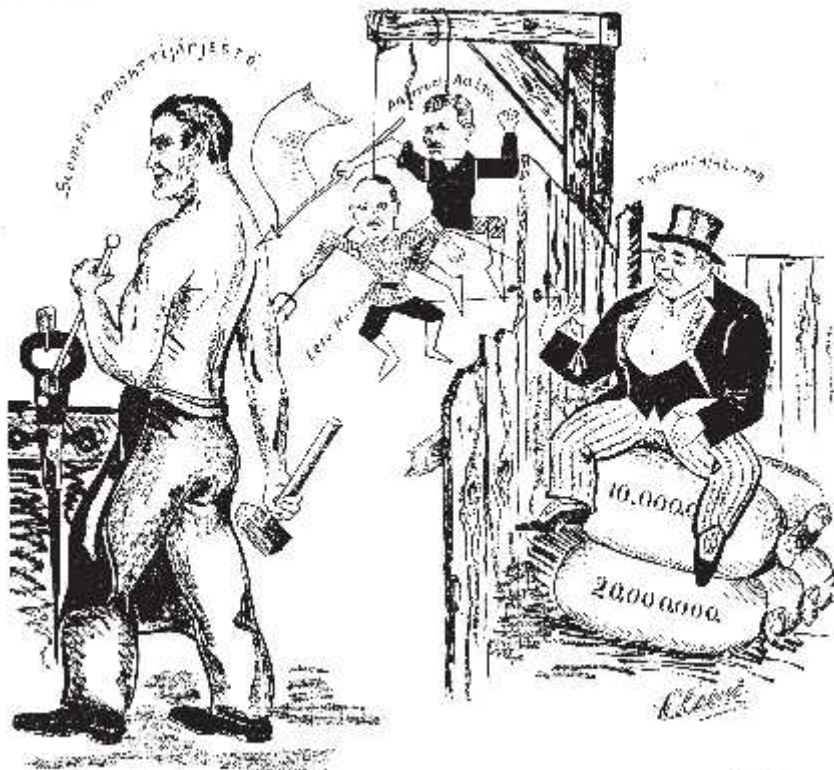
1243 44 (SB) ht:lle (pb) 27.2.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

1244 A. V. Lindgren (Neuvostoliiton) maa- ja metsätyöläisten liitolle 27.11.1929, f. 516, op. 2, d. 1149, RGASPI.

1245 Kettunen 1986, 442, 448–451, 468–475.

Ammatillisen liikkeen eheytyys

Maanmiehet eivät jättäneet puuhasta heikoksi ammattiyhdistysten välisen -talon toimivan ammatillisen liikkeen eheyttämiseksi.

Yhdenmukaisuus — On iloa lausottu lähi sosiaalidemokraattien päätettiin ottaa ammattijärjestön tervettä liittämiseksi ja voitto, että he osallisen jatkavissa on nautti lähe työssä.

Työväenliikkeen molemmat ryhmät puhuivat paljon ammatillisen liikkeen eheyttämisestä. Näin sosiaalidemokraattien pyrkimyksiä tulkitsi Tuisku maaliskuussa 1928. (Tuisku 15.3.1928, piirtäjä Th. Hansen)

tojen kokoukset toki tuomitsivat puuhatt ammatillisen liikkeen hajottamisena, jotkut jopa vaativat SAJ:n toimikuntaa ryhtymään toimiin ammatillista liikettä vahingoittavia henkilöitä vastaan.¹²⁴⁶ Luottamus SAJ:n voimistumiseen ja omien asemien vahvuuteen oli kuitenkin niin luja, ettei sen kummempia konkreettisia esityksiä tehty.

SKP tarttui asiaan kesäkuussa 1928 pidetyssä plenumissa, jossa Kullervo Manner tulkitsi sosiaalidemokraattien toimet organisatorisen pohjan luomiseksi SAJ:n hajottamiselle. Kokous kallistui kuitenkin sille kannalle, että sosiaalidemokraatit eivät pyrkineet välittömään hajotukseen vaan yrittivät vallata joitakin liittoja ja

1246 K.i. Hajoittajat ryhtyneet sanoista tekoihin, *TT* 27.1.1928; Pohjolan työ kansa tuomitsee sos. demien hajotuspöuhät, *PV* 14.2.1928; Sosdemien toimenpiteet ammatillisen liikkeen tuhoamiseksi tuomitaan, *TT* 16.2.1928; Helsingin järjestyneet työläiset tuomitsevat hajotustoiminnan, *TT* 23.2.1928; Ammattiyhdistysliikkeen elävöittävä yhtenäisyys, *TT* 27.2.1928; Kotkan järjestyneet työläiset tuomitsevat sosdemien hajotustyön, *TT* 9.3.1928.

tähtäsivät SAJ:n edustajakokoukseen. Sopivan tilaisuuden tullen he saattaisivat ryhtyä hajotukseen aiemminkin.¹²⁴⁷

Kokous oli myös yksimielinen siitä, että omaa toimintaa ammatillisessa liikkeessä oli voimistettava. Sen muodoista olikin jo useampia mielipiteitä. Varsinkin Hannes Mäkinen ja Hanna Malm uskoivat oman toiminnan lujittuvan vahvistamalla SKP:n ”fraktiotoimintaa”. Niilo Välläri puolestaan halusi aktivoida vasemiston julkista ryhmätoimintaa, jota monet ammattiyhdistysmiehet olivat hänen mukaansa kaivanneet. Sen sijaan Toivo Antikainen, Edvard Gylling ja Otto Ville Kuusinen torjuivat fraktio- ja ryhmätoiminnan sillä perusteella, että se eristäisi suomalaisen kommunismin jäseniä muista. Kuusinen pelkäsi myös, että siten menetettäisiin mahdollisuus puhua koko järjestön nimissä. Vastustus tarkoitti ennen muuta julkista ryhmätoimintaa, sillä päätökseen kirjattiin SKP:n fraktiotoiminnan tehostaminen.¹²⁴⁸

Päätöslauselmassa asia jäi kuitenkin kansainvälisten kysymysten – Kööpenhaminan sopimuksen ja yksittäisten liittojen Neuvostoliitto-yhteistyön – varjoon. Fraktiotoiminnan tehostamisen ohella plenum kehotti selittämään ”noskejohtajien” pyrkivän puheillaan ammattijärjestön poliittisuudesta siihen, että saisivat ammatillisen liikkeen nimissä harjoittaa porvarillista politiikkaa. Vaikka Niilo Välläri totesi, ettei Suomessa oikein ymmärretty, mitä puolueettomuus tarkoitti, kokousedustajien puheet tai päätöslauselma eivät antaneet paljoa ohjeita siitä, tarkoitaisiko SAJ:n poliittisuus muutakin kuin suhteita Neuvostoliiton ammatillisiin järjestöihin.¹²⁴⁹

Puhe poliittisuudesta oli myös muistutus siitä, että SKP:n johdon mielestä sosiaalidemokraattien ja porvarien painostus oli saanut SAJ:n taipumaan liiaksi: se oli hyväksynyt sosiaalidemokraatin lähettämisen Geneveen, myöntynyt valtiovallan asettamiin tiukoihin ehtoihin vappumerkkien myynnissä ja antanut PAPJ:lle muistutuksen kuulematta sitä itseään.¹²⁵⁰ Vuodenvaihteessa listaan lisättiin kielteinen asenne mielenosoituslakkoihin, joita ammattiosastot olivat suunnitelleet kevään 1928 vangitsemisten aikana.¹²⁵¹

SKP:n johdon käsitys SAJ:n luisumisesta väärille urille vahvistui elokuussa, kun se internationaalisiin linjauksiin pohjaten arvioi Suomen ammatillisessa liikkeessä olevan virheellisiä näkemyksiä kapitalismin vakaantumisen pysyvyydestä. Sen mielestä saavutetut palkankorotukset loivat käsitystä, jonka mukaan ”kapitalistien huusholli” ei ollut vielä lopussa. Siksi SAJ:n johtokin suuntasi ammatillista liikettä liiaksi taloudellisiin vaatimuksiin poliittisten sijasta. SKP:n politbyroo arvelikin, että SAJ:ta uhkasi oikeistovaara, joka ilmeni ammattiyhdistysliikkeen toimi-

1247 SKP:n pl 1928, 23–24 (Manner), 28–29 (Stein) (Mäkinen), 29 (Lumivuokko), 33 (Malm), 34–35 (K. Into) (Välläri). RGASPI.

1248 SKP:n pl 1928, 29 (Stein), 33, 41–42 (Malm), 34–35 (K. Into) (Niilo Välläri), 38–39 (Antikainen), 39 (Gylling), 40–41 (Kuusinen); Ammatillisen liikkeen nykytilasta ja puolueen lähimmistä tehtävistä, SKP:n pl 1928, liite, RGASPI.

1249 SKP:n pl 1928, 38 (Antikainen), 41 (Lepola), 42 (Välläri); Ammatillisen liikkeen nykytilasta ja puolueen lähimmistä tehtävistä, liite, RGASPI.

1250 Ammatillisen liikkeen nykytilasta ja puolueen lähimmistä tehtävistä; SKP:n pl 1928, 24 (Manner), 28–29 (Stein) (Mäkinen); ks. myös SKP:n pb 10.5.1928, d. 986, RGASPI.

1251 K. Manner, Oikeistovaarasta, *Proletaari* tammi-helmikuu 1929.

henkilöiden käsityksinä, ettei saa politikoida, ja valmiutena tehdä myönnytyksiä tulevassa edustajakokouksessa.¹²⁵² Hannes Mäkinen katsoi suomalaisen kommunismin ammattiyhdistysmiesten tehneen ”linjan” edellisen edustajakokouksen perääntymisestä. Se oli torjuttava.¹²⁵³

Politbyroo ilmeisesti halusi voimistaa ammatillisen liikkeen poliittista aktiivisuutta mutta löysi sitä lähinnä kansainvälisistä kysymyksistä. Aluksi se pyrki laajentamaan vaatimukset Kööpenhaminan sopimuksesta kamppailuksi SAJ:n yhtenäisyyden puolesta.¹²⁵⁴ Marras-joulukuussa politbyroo kuitenkin käänsi asian toisinpäin ja ryhtyi yleisemmin puhumaan yhtenäisyyskampanjasta – jäsenjärjestöissä olisi äänestettävä SAJ:n säilyttämisestä yhtenäisenä riippumatta siitä, mitä eri kysymyksissä päätettäisiin.¹²⁵⁵ Näin uskottiin poistettavan sosiaalidemokraattien edellytyksiä hajotukseen.¹²⁵⁶

Ajatus ei kuitenkaan saanut kannatusta suomalaisen kommunismin ammattiyhdistysmiehistä. Varsinkaan SAJ:n johtohahmot – Matti Väisänen ja Eino Pekkala – eivät tukeneet sitä varauksitta. Myös muut päätyivät sille kannalle, ettei äänestystä pitäisi ajaa väkisin läpi toimeenpaneuvassa valiokunnassa, koska se voisi hajottaa omaa ryhmää ja estää yhteisesiintymisen muissa kysymyksissä. Yhtenäisyysasia päätettiin nostaa esille muuten, esimerkiksi keskusneuvostojen kannanottoina. Äänestystä siitä ei kuitenkaan aiottu panna toimeen.¹²⁵⁷

Ratkaisu ei ollut lainkaan SKP:n politbyroon mieleen: se velvoitti Suomen byroon panemaan toimeen ammatillisesti järjestäytyneiden työläisten kokouksia, joissa vaadittaisiin SAJ:n johtoa panemaan perusjärjestöissä pikaisesti toimeen äänestys yhtenäisyyden puolesta.¹²⁵⁸ Yhtenäisyyskysymystä ei kuitenkaan otettu esille edes PAPJ:n piirikokouksessa, vaikka Pohjois-Suomessa muuten puhuttiinkin samoin äänenpainoin kuin SKP:n johdossa.¹²⁵⁹ Se ei lannistanut politbyroa, joka huhtikuun alussa esitti yhtenäisyyskokousten järjestämistä edustajakokouksen aikana eri puolilla maata.¹²⁶⁰ Muutamaa päivää myöhemmin pidetyssä SKP:n keskuskomitean plenumissa yhtenäisyysäänestys päätettiin panna edustajakokouksen työjärjestykseen.¹²⁶¹

Yhtä mieltä liikkeessä oltiin siitä, että sosiaalidemokraattien pyrkimykset oli paljastettava.¹²⁶² Se tarkoitti yleensä vastaamista sosiaalidemokraattien syytöksiin SAJ:n poliittisuudesta. Jo keväällä 1928 *Savon Työ* ivasi sosiaalidemokraattien puheita ”puolueettomasta ammattiyhdistyspolitiikasta” – ammattiyhdistysväen yh-

1252 SKP:n pb 12.8.1928, 6–9 (Manner), 9–11 (Stein) (Mäkinen), f. 516, op. 2, d. 986, RGASPI; K. Manner, Oikeistovaarasta, *Proletaari* tammi-helmikuu 1929.

1253 SKP:n pl 1928, 28–29 (Stein); SKP:n laaj pl 1928, 15–16 (Manner), 10–11 (J. K. Lehtinen), RGASPI.

1254 V. Veljesi h.t.:lle 22.9.1928, f. 516, op. 2, d. 1017, RGASPI.

1255 SKP:n pb 3.11. ja 7.12.1928, f. 516, op. 2, d. 986, RGASPI.

1256 SKP:n pl 1929, 184–187 (Lehtinen).

1257 Louhi (Långström), Kööp. sopimus, saatu 4.2.1929, d. 1073, RGASPI.

1258 SKP:n pb 9.2.1929, f. 516, op. 2, d. 986; SKP:n siht 10.2.1929, d. 1028, RGASPI.

1259 44 (SB) ht:lle (pb) 27.2.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

1260 44 (SB) ht:lle (pb) 6.4.1929, f. 516, op. 2, d. 1073; 66 (pb) ht:lle (SB) 4.5.1929, d. 1065, RGASPI.

1261 SKP:n pl 1929, 201–202 (Manner), 204 (Lehtinen).

1262 Louhi (Långström), Kööp. sopimus, saatu 4.2.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI, jossa raportti ammattiyhdistysmiesten kokouksesta 19.1.1929.

distysten perustaminen oli kaukana siitä.¹²⁶³ Sosiaalidemokraattien ”puolueettomuusvaatimusten” käsittely jäi kuitenkin satunnaiseksi. Niistä puhuttiin jonkin verran SDP:n organisoitumisen vakiinnuttua syksyllä palkkatyöväen päivillä.¹²⁶⁴

Silloin tällöin kummasteltiin, miten sosiaalidemokraatit näkivät vain SAJ:n toimet politiikkana mutta eivät omia vaatimuksiaan. Outona pidettiin myös sitä, että ammatillinen liike olisi SAJ:n jäsenjoukkojen enemmistön tahdosta huolimatta alistettava SDP:n määräyksiin.¹²⁶⁵ Ajoittain selitettiin, että sosiaalidemokraattien vaatimukset merkitsisivät SAJ:n toiminnan muuttamista pelkiksi neuvotteluiksi porvariston kanssa ja pyrkimyksiksi estää työläisiä häiritsemästä kapitalisteja palkankorotusvaatimuksilla tai lakoilla.¹²⁶⁶

Laajemmin sosiaalidemokraattien ”puolueettomuus”puheiden ja muiden vaatimusten ristiriitaan tartuttiin aivan edustajakokouksen alla. Samalla koetettiin ensi kertaa selittää SAJ:n ja politiikan suhdetta: palkka-, työaika- ja työsuojelukysymykset olivat poliittisia, samoin yritykset kytkeä SAJ ”teollisuusrauha”politiikkaan.¹²⁶⁷ Jotkut yrittivät silti väistää kysymystä politiikasta korostamalla SAJ:n pyrkivän vaikuttamaan työoloihin.¹²⁶⁸

Asenne sosiaalidemokraatteihin oli yleensä tuomitseva, ja jotkut ammatillisesti järjestäytyneiden työläisten kokoukset vaativat ”hajottajana” kunnostautuneen Ernst Lähteen erottamista SAJ:sta.¹²⁶⁹ Kovin usein ei kuitenkaan sanottu, miten sosiaalidemokraatteihin suhtauduttaisiin tulevassa edustajakokouksessa. SKP:n *Proletaari*-lehdessä nimimerkki Metallimies sanoi tosin tammikuussa 1929 suoraan, ettei sosiaalidemokraattisten johtajien eroaminen merkitsisi paljoakaan:

”Ja Paasi-Matti joutaa menemään kyllä, sillä ei se luokkataistelun ja yhtenäisyyden asiaa ole ajanut eikä aja. Ja jos ne hajottamaan rupeavat, niin moni sos. dem. työläinen heittää puolueensa jäsenkirjan päin herrojen silmiä. Sos. dem. työläiset eivät hajotusta hyväksy ...”¹²⁷⁰

Samaan sävyyn mutta hieman miedommin kirjoitettiin *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* kommentoitaessa Edvard Huttusen ja K. A. Fagerholmin eroa SAJ:n toimeenpanevasta valiokunnasta maaliskuussa 1929: sosiaalidemokraattien poistuminen SAJ:n edustajakokouksesta ei katsottu tekevän erityistä lovia.¹²⁷¹ Toisinaan leh-

1263 Hajoittajat, *SaT* 26.4.1928 pk.

1264 Hajoittajat hyökkäävät, *T* 1.9.1828 pk; K-i, Teollisuustyöväen ja sosdem puolueen suhde, *TT* 6.9.1928; Työväkeä liehitellään, *TT* 8.9.1928 pk.; SKP:n kk:n plenumissa kesäkuussa pidettiin parhaana, ettei päiviä mainostettaisi liikaa, SKP:n pl 1928, 45–46 (J. K. Lehtinen), 46 (Kuusinen).

1265 Ollako vai ei olla, *TT* 15.10.1928 pk; K:i, Ammattijärjestön hajoitus estettävä, *TT* 7.3.1929.

1266 Työväkeä liehitellään, *TT* 8.9.1928 pk; Ammattimies, Ammatilliset järjestömme säilytettävä yhtenäisinä, *TT* 9.2.1929.

1267 Järjestynyt, Ammatillinen liike ja puolueet, *TT* 8.5.1929; K:i, Luokkataistelu ja puolueettomuus, *TT* 8.5.1929 pk; Ammattijärjestö, *TT* 10.5.1929 pk.

1268 Helsingin ammatillisesti järjestynyt työväestö evästi eilen Aj:n kongressiedustajia, *TT* 3.5.1929, jossa Emil Tuomen puhe.

1269 Sosdem hajottajakoplan käskyläinen E. Lähde tuli, näki ja – pakeni, *TT* 16.1.1929; K-ti, ”On tehtävä selvä pesäero”, *TT* 23.1.1929 pk; Turun ammatillisesti järjestynyt työväki luokkataistelurintamassa, *TT* 2.3.1929.

1270 Metallimies, Helsingin kirje, *Proletaari* tammi-helmikuu 1929.

1271 -ä-, Vaaleissa isku hajottajille, *TT* 23.4.1929 pk; erosta, Kettunen 1986, 443.

dissä kuitenkin selitettiin varsin sovinnollisesti, etteivät kansainvälisestä suuntautumisesta vallitsevat erimielisyydet voineet antaa aiheita SAJ:n pirstomiseen.¹²⁷²

Tammikuussa 1929 Toivo Hjalmar Långström, josta oli tullut Suomen byroon luottomies, arveli, etteivät sosiaalidemokraatit eroaisi SAJ:sta, ellei annettaisi mitään erityistä aiheita. Perään antamista hän ei kuitenkaan pitänyt taktisesti viisaana mutta oli valmis pitämään SAJ:n johtopaikat ennallaan.¹²⁷³ Muut suomalaisen kommunismin ammattiyhdistysmiehet olivat valmiimpia suurempiin myönnytyksiin. Sitä osoitti Kööpenhaminan sopimuksen ratifioinnin lykkääminen ja haluttomuus intoilla yhteistyösopimuksilla Neuvostoliiton ammatillisten järjestöjen kanssa: niistä ei puhuttu SAJ:n johdon edustajakokoukselle laatimissa esityksissä. Långströmin mielestä ne olikin laadittu hutiloimalla.¹²⁷⁴

Muutamat ammattiyhdistysmiehet menivät yksityiskeskusteluissa vielä pitemmälle ja arvelivat, että välittömän hajotusuhkan edessä olisi nostettava esille liittyminen Amsterdamin internationaaliin. Varsinkin Niilo Välläri uskoi lujasti, että yhtenäisyys SAJ:ssa ja johto vasemmistolla voitaisiin säilyttää vain liittymällä Amsterdamin internationaaliin. Kusti Kulo arveli, että liittymispäätöksen jälkeen ei tarvitsisi suostua sosiaalidemokraattien vaatimuksiin paikoista. Tosin hän samalla väitti hieman ristiriitaisesti, että paikat olivat sosiaalidemokraateille tärkeämpiä kuin liittyminen Amsterdamin internationaaliin.¹²⁷⁵ Kaikki Suomessa olevat ammattiyhdistysmiehet eivät kuitenkaan uskoneet Amsterdam-puheiden poistavan hajotusuhkaa. Lisäksi liittyminen merkitsisi siihenastisen politiikan tuomitsemista, mitä jäsenistö ei ymmärtäisi. Siksi SAJ:n oli heidän mielestään pysyttävä edelleen riippumattomana.¹²⁷⁶

Käytännössä suomalaisen kommunismin ammattiyhdistysmiesten – ennen muuta SAJ:n sihteerin Matti Väisäsen – sovinnollisuus näkyi myös maaliskuuhin vaihteessa pidetyssä paperiliiton liittokokouksessa, johon suomalainen kommunismi sai niukan enemmistön. Väisänen sai kokouksessa aikaan sopuratkaisun, vaikka sosiaalidemokraatit uhkasivat henkilövalintojen aikana poistua kokouksesta.¹²⁷⁷ Se oli vastoin SKP:n ohjeita, joissa kehoitettiin arvostelemaan paperiliiton johtoa ja paljastamaan sen ”petturipolitiikka”, esittämään yhtenäisyysvetoomus kokouksen päätettäväksi ja vahvistamaan kaikin keinoin vallankumouksellisen suunnan asemaa liitossa.¹²⁷⁸ Ammattiyhdistysmiehet perustelivat sovinnollisuuttaan ennen muuta halulla pitää sosiaalidemokraatit SAJ:ssa. Sen sijaan he eivät etsineet menettelylleen perusteluita oikeistolaisien keväällä 1929 esittämistä SAJ:n lakkauttamisvaatimuksista.¹²⁷⁹

1272 Ritsari, Hajoitus torjuttava!, *TT* 9.3.1929.

1273 Louhi (Långström), Kööp. sopimus, saatu 4.2.1929; L:hi kaverille 9.4.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

1274 Alustuksia ja ehdotuksia Suomen ammattijärjestön VIII:lle edustajakokoukselle. Helsinki 1929, 127–128; L:hi kavereille 9.4.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

1275 44 (SB) ht:lle (pb), ei pvm, saatu 15.2.1929, jossa selostetaan Kusti Kulon kantaa, ja 23.4.1929, jossa puhutaan Emil Tuomen kannasta; Louhi (Långström) rt:lle (SB) 20.3.1929, jossa selostus ay-miesten kokouksesta ja Niilo Vällärin esityksestä, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

1276 44 (SB) 66:lle (pb), ei pvm, saatu 15.2.1929; Louhi (Långström) rt:lle (SB) 20.3.1929, d. 1073, RGASPI.

1277 Kalela 1981, 137, 143–144.

1278 SKP:n siht 9.3.1929, f. 516, op. 2, d. 1028, RGASPI.

1279 Vaatimuksista, Ala-Kapee – Valkonen, 746–747.

Myös SKP:n johdossa tiedostettiin, että hajaannuksen sattuessa SAJ joutuisi vaikeaan asemaan – se leimattaisiin entistä voimakkaammin Moskovan järjestöksi, sen kanssa ei neuvoteltaisi eikä se olisi koko työväenluokan joukkojärjestö. Se ei kuitenkaan painanut paljoa, kun vaakakuppiin asetettiin arvovaltatappio, jonka katsottiin syntyvän Kööpenhaminan sopimuksen hyväksymättä jättämisestä.¹²⁸⁰ Ulkoiseen painostukseen taipuminen oli SKP:n johtajien mielestä pelkästään horjumista.¹²⁸¹ SKP:n johdossa oli keväällä 1929 ilmeisesti pieniä painotuseroja siitä, hajoaisiko SAJ. Manner arveli, ettei porvariston tarvitsisi vielä hajottaa SAJ:ta, Lepola ja Lumivuokko pitivät hajotusvaaraa suurempana kuin edellisellä kerralla.¹²⁸² Painotuserot eivät kuitenkaan vaikuttaneet suositettuun politiikkaan.

SKP:n johto vaatikin huhti-toukokuun vaihteessa laatimissaan ohjeissa, että yhtenäisyyskysymys olisi otettava kokouksessa esille ensimmäisenä. Samalla olisi tuomittava hajotustoiminta ja päätettävä, että SAJ säilytettäisiin yhtenäisenä, päätettäisiin muista kysymyksistä mitä tahansa. Niissä olisi puolestaan edettävä tiukasti oman linjan mukaan: Kööpenhaminan sopimus olisi vahvistettava silläkin uhalla, että ”nosket” hajottaisivat järjestön. Kysymys oli SKP:n johdon mukaan periaatteellinen: SAJ pysyisi uskollisena vallankumouksellisen luokkataistelun periaatteille vain vahvistamalla sopimuksen. Lisäksi oli erikseen päätettävä yhteistyöstä Neuvostoliiton ammattijärjestön ja liittojen kanssa, koska muu maailma pyrki eristämään Neuvostoliiton. SKP:n johto sitoikin periaatteellisuuden hyvin selvästi Neuvostoliiton etuihin.

Esitys liittymisestä Amsterdamin internationaaliin oli ehdottomasti hylättävä, sillä sen johto oli ”imperialistien liittolainen” ja ajoi ”porvarillista politiikkaa”. Samanlaisen tuomion sai kansainvälinen työjärjestö – se oli ”imperialistisen Kansainliiton laitos”, joka ei ollut välittänyt SAJ:n esityksistä vaan oli haudannut SAJ:n kirjeen vainoista ”paperikasoihinsa”.

Myös ohjeet SAJ:n johdosta olivat tiukat: puheenjohtajaksi ja sihteeriksi ei saanut valita sosiaalidemokraatteja, toimikuntaan heitä sai valita 1/5 ja toimeenpanevaan valiokuntaan kaksi. Sosiaalidemokraateissa ei kuitenkaan saanut olla aktiivisia ”hajottajia”. Suomalaisen kommunismin edustajien tuli itse asiassa määrätä, keitä sosiaalidemokraatteja elimiin valittaisiin. Matti Paasivuori voitaisiin kuitenkin ottaa toimeenpanevaan valiokuntaan, jos hän hyväksyisi julkisesti yhtenäisyysjulistuksen.

Myös elimiin valittavien vasemmistolaisten tuli olla varmoja vallankumoustaistelun miehiä – horjuvat oli pantava sivuun. Pahimmin itsensä olivat ”munanneet” Edvard Jokela, Uno Nurminen, Eino Pekkala ja Erkki Härmä. Sen sijaan Matti Väisänen ei ollut vielä ehtinyt tahrata itseään ja saattoi jatkaa. Ohjeissa näkyi aiempaa selvempi toimihenkilöiden vastaisuus, sillä johtoon ei haluttu pelkkiä luotamusmiehiä. Luotettavia henkilöitä SKP:n johto uskoi löytyvän paremmin rivimiehistä. Esityksiään SKP:n johto tehosti rangaistusuhkauksilla ja vaatimuksilla estää horjuvia johtajia levittämästä paniikki- ja antautumismielialoja. Jälkimmäisille esitettiin silti kysymys, olivatko he mukana vai vastaan.¹²⁸³

1280 SKP:n pl 1929, 177–178, 182–183 (Salminen), 189–190 (Lepola), 200–201 (Manner).

1281 SKP:n pl 1929, 27–28 (Manner); Metallimies, Kirje Helsingistä, *Proletaari* tammi-helmikuu 1929.

1282 SKP:n pl 1929, 189–190 (Lepola), 197 (Manner), 204 (Lumivuokko).

1283 SKP:n siht 29.4. ja 2.5.1929, f. 516, op. 2, d. 1028; SKP:n pb 3.5.1929, d. 986; Aki (Kullervo Manner) rt:lle (SB) 4.5.1929, d. 1086; 66 (pb) ht:lle (SB) 4.5.1929, d. 1065; ks. myös SKP:n pl 1929, 184–187 (Lehtinen), 201–202 (Manner), 204 (Lumivuokko), RGASPI.

Vaikka liikkeessä oli erilaisia ajatuksia suhtautumisesta tulevaan edustajakokoukseen, erot näkyivät lähinnä SKP:n johdon Suomeen osoittamina moitteina. Suomalaisen kommunismin lehdissä niiden esittäminen ennen SAJ:n edustajakokousta oli sen sijaan harvinaista: keväällä julkaistiin vain pari kirjoitusta, joissa SKP:n johdon esimerkkien mukaan moitittiin SAJ:n johtoa arastelusta ja vaikeuksien siirtämisestä sekä tavasta ratkaista asioita kerrallaan. Siksi edustajakokouksessa olikin luotava selvä strategia eteenpäin.¹²⁸⁴

Toukokuun 10.–16. päivänä pidetty kokous näytti aluksi sujuvan SKP:n ohjeiden mukaan: yhtenäisyysjulistus siirrettiin ensimmäiseksi asiaksi ja siinä tuomittiin voimakkaasti hajotustyö. Sitä tukivat eri puolilla maata järjestetyt kokoukset lausunnoillaan.¹²⁸⁵ Edustajakokous hylkäsi myös liittymisen Amsterdamin internationaaliin, ja SAJ päätti pysyä riippumattomana siihen asti, kunnes yhteinen ammattiyhdistysinternationaali muodostettaisiin. Sitä SAJ halusi edistää yhteistyöllä ja hyvillä suhteilla Neuvostoliiton, Skandinavian ja Itämeren alueen ammatillisiin järjestöihin.¹²⁸⁶

Sen sijaan kokous jätti Kööpenhaminan sopimuksen liikkeen sisäisen tilan takia lepäämään mutta myönsi sen merkityksen ammatillisen liikkeen eheyttämislle. Kokous piti voimassa myös aiemman päätöksen osallistumisesta Kansainvälisen työjärjestön konferensseihin. Valinnoissakaan ei ollut tarkoitus noudattaa SKP:n ohjeita, vaan SAJ:n puheenjohtajuutta tarjottiin Matti Paasivuorelle. Hänen kieltäytyttyään puheenjohtajaksi valittiin PAPJ:n sihteeri Isak Heikka ja sihteeriksi Matti Väisänen. Myös toimikunta ja toimeenpaneva valiokunta täytyivät suomalaisen kommunismin jäsenillä, kun sosiaalidemokraatit jättäytyivät SDP:n hieman ennen kokouksen alkua tekemän päätöksen mukaisesti pois kaikista elimistä. SKP:n vaatimuksia ”varmojen” valitsemisesta ei kuitenkaan noudatettu.¹²⁸⁷

SKP:n Suomen byroossa oltiin selvästi ihmeissään siitä, että päätökset eivät olleet ohjeiden mukaiset, vaikka enemmistöryhmän enemmistö oli kannattanut esimerkiksi Kööpenhaminan sopimuksen hyväksymistä. Selityksen he löysivät ulkomaalaisten painostuksesta ja sosiaalidemokraattien poisjäämisen synnyttämästä paniikkimielialasta, jota joidenkin ammattiyhdistysliikkeen johtohenkilöiden katsottiin lietsoneen. Lähin vaara nähtiinkin ”omissa opportunisteissa” ja reformismiin kallistumisessa.¹²⁸⁸ Julkisuudessa puolestaan selitettiin, miten kokouksessa oli vaarannettu ”proletaarinen luokkalinja”, painuttu ”reformismin vetelään suohon” ja jääty ideologisesti sosiaalidemokratian vangeiksi.¹²⁸⁹

SKP:n Suomen byroossa ei kuitenkaan pidetty sosiaalidemokraattien jäämistä SAJ:n ulkopuolelle vakavana – sen edustaja ilmoitti, ettei ”noskelaisten” poisjääntiä

1284 Enemmän lujuuutta, *TT* 10.4.1929 pk, *TÄ* 26.4.1929 pk.

1285 SAJ:n edkok 1929, 22–26, 44; Aj:n yhtenäisyys on säilytettävä, *TT* 13.5.1929; Järjestynyt työväki tiukasti yhtenäisyyden kannalla, *TT* 14.5.1929.

1286 SAJ:n edkok 1929, 203–204.

1287 SAJ:n edkok, 215–216, 218, 219–220, 223–224; sosiaalidemokraattien päätöksestä, Kettunen 1986, 442–443.

1288 Knud (Antikainen) ht:lle (pb) 16.5.1929; 44 (SB) ht:lle 24.5.1929; Louhi (Långström) ht:lle 5.6.1929; 44 (SB) ht:lle (pb) 11. ja 12.6.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

1289 K:i (SKP:n SB), Pidettävä kurssi, *TT* 22.5.1929; Rakentaja, Oliko peräännyttävä, *PV* 24.5.1929 pk; Ammattijärjestö, *TT* 30.5.1929 pk.

ollut syytä vaakeroida, sillä heidän mukana pitämisensä olisi merkinnyt luokkataistelujärjestön luonteen menettämistä. Pääpaino oli joukoissa ja niiden taistelutahdossa.¹²⁹⁰ Suomalaisen kommunismin piirissä oli myös toisenlaisia näkemyksiä, sillä muurarien liiton sihteeri Erkki Härmä esitti pian edustajakokouksen jälkeen ajatuksen ylimääräisen edustajakokouksen kutsumisesta koolle palauttamaan yhtenäisyys. Muurarien liitto teki siitä syksyllä esityksen SAJ:lle.¹²⁹¹ Toivo Antikainen leimasi Härmän esityksen tuoreeltaan uudeksi hajotustunnukseksi ja yritykseksi lyödä kiilaa vasemmistoon. Kullervo Mannerille se oli yritys ajaa yhteisrintamaa ”hajottajanoskein” kanssa. Hän piti kauheana, että oli ryhdytty rukoilemaan ”sosiaalifasisteja, työväen luokkavoimien hajottajia, lahtarien käytyrejä, imperialistien renkejä, Suomen vallankumouksellisten työläisten vainoajia” SAJ:n johtoon.¹²⁹²

SKP:n johdolle ”keskustalaisten”, ”opportunistien” tuomitseminen oli vieläkin tärkeämpää. SKP:n sihteeristö päätti jo kesäkuun alussa ryhtyä taisteluun oikeistolaisuutta vastaan. Suuntaa vahvistivat Kommunistisen internationaalin poliittisen sihteeristön kesäkuun lopussa hyväksymä päätöslauselma SKP:n toiminnasta ammatillisessa liikkeessä ja lokakuun alussa vahvistama lausuma taistelusta opportunisteja vastaan SAJ:ssa.¹²⁹³

Suhtautumisessaan ammatilliseen liikkeeseen suomalainen kommunismi kampailli kahden pyrkimyksen välissä – toisaalta oli pysyttävä kiinteässä yhteydessä kansainväliseen kommunistiseen liikkeeseen, toisaalta pyrittävä säilyttämään ammatillinen liike yhtenäisenä, turvaamaan sen asema ja parantamaan sen vaikutusmahdollisuuksia Suomessa. SKP:n johto painotti tavallisesti ensimmäistä puolta, Suomessa olevat ammattiyhdistysmiehet jälkimmäistä. Suomessa olevien pyrkimyksiä vaikeuttivat kielteinen asenne ammatilliseen järjestäytymiseen, työnantajien haluttomuus tunnustaa ammatillisia järjestöjä neuvotteluosapuoliksi ja sosiaalidemokraattien pyrkimys saada ammatillinen liike johtoonsa.

SSTP:n kieltäminen ja sen ammatilliselle liikkeelle aiheuttama uhka helpotti sosiaalidemokraattien mahdollisuuksia kyseenalaistaa sitä linjaa, jonka Suomen ammattiyhdistysliike oli 1920-luvun alussa omaksunut ja jolla se oli löyhästi kytkeytynyt kansainväliseen kommunistiseen liikkeeseen. Suomalaisen kommunismin piirissä uudet esitykset koettiin suuntautumisiksi sosiaalidemokraattiseen ammattiyhdistysinternationaaliin ja yritykseksi latistaa ammatillisen liikkeen joukkotoimintaa. Liikkeen suomalainen haara pyrki vastustamaan noita esityksiä tunnuksilla kansainvälisen ammatillisen liikkeen yhtenäisyydestä. Se etsi myös kompromisseja sosiaalidemokraattien uhkavaatimuksiin. Perustaa kansainväliselle yhtenäisyydelle liikkeen suomalainen haara halusi luoda myös Neuvostoliiton sekä ammatillisten internationaalien ulkopuolella olleiden Norjan ja Suomen ammattijärjestö-

1290 Ki, Pidettävä kurssi, *TT* 22.5.1929; Ki, Vähän vastinetta Väisäselle, *TT* 6.6.1929; -isti, Eräs opportunistin mallinäyte, *PV* 10.7.1929.

1291 Erkki Salomaa, *Muurarit ammattiyhdistysliikkeessä. Suomen muurarien liiton alkuvaiheet ja toiminta*. Helsinki 1956, 99–100; Ala-Kapee – Valkonen, 764.

1292 Osmo (Antikainen) ht:lle (pb) 19.6.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI; K. Manner, Sisäinen pula ammatillisessa liikkeessämme ja AJ:n VIII edustajakokous, *Proletaari* elokuu 1929.

1293 SKP:n siht 7.6.1929, f. 516, op. 2, d. 1028, RGASPI; internationaalin lausuma, julkaistuna kirjassa KTS, 247–251, 255–257.

jen sopimuksella. Käytännössä se kuitenkin vaaransi Suomen ammatillisten järjestöjen suhteita skandinaavisiin ammattijärjestöihin mutta lisäsi erimielisyyttä myös Suomessa. Sopimuksen ratifioiminen synnytti erimielisyyksiä jopa suomalaisen kommunismin piirissä.

Suomalaisella kommunismilla ja sosiaalidemokraateilla oli myös erilainen näkemys ammatillisen liikkeen luonteesta: sosiaalidemokraatit halusivat pitää ammatillisen liikkeen syrjässä kaikesta poliittisesta toiminnasta, kun suomalaisen kommunismin edustajat halusivat kytkeä sen erilaisiin toimintoihin. Suhtautuminen lakkoihin ei sen sijaan aiheuttanut yhtä suurta erimielisyyttä. Siinä suhteessa ero kulki pikemminkin alueellista päätösvaltaa kaipaavan Pohjois-Suomen ja SAJ:n ja liittojen välillä. Erilainen suhtautuminen lakkojen aloittamiseen ja lopettamiseen synnytti pohjoisessa kritiikkiä etelässä toimivia johtoja kohtaan.

Sosiaalidemokraattien halu vahvistaa asemiaan ammattiyhdistysliikkeessä vahvistui vuonna 1928, ja he jättäytyivät keväällä 1929 syrjään Suomen ammattijärjestöstä ja ryhtyivät luomaan omaa ammattijärjestöään. Suomalaisen kommunismin piirissä varsinkin ammatillisen liikkeen johtomiehet yrittivät saada sosiaalidemokraatit pysymään SAJ:ssa. Sen sijaan SKP ja monet rivijäsenet iloitsivat sosiaalidemokraattien erosta. Se osoitti, että puhdasoppisuuden vaatimukset olivat tärkeämmät kuin vallankumousvoiman koko.

TYÖVÄEN JA TALONPOIKIEN LIITTO

SUOMALAINEN KOMMUNISMI JA MAATALOUSVÄESTÖ

Itsenäistynyt Suomi oli maatalousvaltainen maa – noin 2/3 väestöstä sai vuonna 1920 toimeentulonsa maataloudesta eikä osuus laskenut paljoakaan vuosikymmenen aikana.¹²⁹⁴ Suomalaisen kommunisminkin oli otettava huomioon tämä väestöryhmä. Siihen sitä suuntasivat myös vanhan työväenliikkeen perinne ja uusi kommunistinen oppi.

Maaseutuväestön tilan parantaminen – etenkin torpparien vapauttaminen – oli Suomen vanhalle työväenliikkeelle tärkeä asia alusta alkaen, vaikka puolueella oli vaikeuksia ratkaista kantaansa maanomistukseen. Maaseudun torpparit ja tilaton väestö muodostivat merkittävän tekijän myös puolueen jäsen- ja varsinkin kannattajakunnasta.¹²⁹⁵

Talonpoikien merkitys nousi Neuvosto-Venäjällä NEP-politiikan myötä. Se heijastui myös Kommunistiseen internationaaliin, jonka IV kongressi asetti jo kesällä 1922 keskeiseksi tunnukseksi työväen ja talonpoikien hallituksen. Bulgariassa kesällä 1923 tapahtunut oikeistokaappaus ajankohtaisti talonpojat uudella tavalla, ja suhtautuminen heihin oli pääasia internationaalien puheenjohtajan Grigori Zinovjevin puheessa toimeenpanevan komitean kokouksessa kesäkuussa 1923.¹²⁹⁶

Samassa kuussa puolalainen Thomas Dombal tarjosi organisatorista mallia esittämällä Talonpoikaisinternationaalien perustamista agraaripuolueiden kansainvälisen yhteenliittymän, Vihreän internationaalien vastapainoksi. Asia eteni elokuussa Moskovassa pidetyssä maatalousnäyttelyssä, johon osallistui paljon kansainvälisiä vieraita. Heidän nimissään esitettiin kutsu kansainväliseen talonpoikaiskonferenssiin, jossa perustettiin lokakuussa Talonpoikaisinternationaali.¹²⁹⁷

Talonpoikaisinternationaalien perustaminen ei kuitenkaan vastannut suoraan kysymykseen, miten talonpoikien organisoituminen tapahtui. Konferenssissa Clara Zetkin esitti ajatuksen, että laajoja työtätekeviä talonpoikaisjoukkoja ei pitäisi pyrkiä liittämään kommunistipuolueen riveihin – riitti, kun niiden kanssa luotaisiin liitto taistelussa kapitalisteja vastaan. Miten tämä liitto aktualisoituisi, jäi avoimeksi.

Puhuminen työväen ja talonpoikien hallituksesta sopi parhaiten Itä- ja Keski-Eurooppaan, jossa olot olivat osittain samanlaiset kuin Venäjällä. Jotkut olivat jopa

1294 Kari Pitkänen, Väestökehitys, kirjassa *Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi*. Toimittaneet Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala, Viljo Rasila. Helsinki 1982, 200.

1295 Soikkanen 1961, 81–82, 124–130, 201–207, 284–291; Soikkanen 1975, 126–127, 135, 151–153, 170, 174–175.

1296 Carr 1969, 203–206; Lackman 1985, 52–53.

1297 Carr 1969, 206; Lackman 1985, 53–54.

sitä mieltä, että vallankumousliikkeen suurimmat mahdollisuudet olisivat Romanian, Bulgarian ja Jugoslavian kaltaisissa talonpoikaisissa maissa ja että kumous voisi levitä näistä puoliteollisiin ja vasta lopuksi Saksan kaltaisiin teollisiin maihin.¹²⁹⁸

Myös Suomi kuului Euroopan maatalousvaltaisiin maihin. Se oli perimmäinen syy SKP:n intoon tarttua talonpoikaiskysymykseen elokuussa 1923. Ajankohtaiseksi aiheen teki myös se, että Kommunistisen internationaalien presidium kehotti heinäkuussa agrariikomisiotaan olemaan yhteistyössä mm. Suomen kommunistisen puolueen kanssa.¹²⁹⁹ Päivänpolttavaksi asian teki myös Pohjois-Suomessa koettu kato.¹³⁰⁰

Talonpoikaiskysymyksen nousu tärkeäksi asiaksi synnytti varsinkin SKP:n piirissä uusia tulkintoja vuodesta 1918 ja sai sen ajattelemaan, että vallankumous oli hävitetty, koska ei ollut osattu suhtautua oikein talonpoikaisväestöön. Se virhe aiottiin korjata tulevaan vallankumoukseen valmistauduttaessa.

Kun SKP:n laajennetun keskuskomitean kokousta elokuussa 1923 hallitsivat läheisen vallankumouksen odotukset, SKP halusi korjata myös aiempia, kaiken omaisuuden sosialisointia vaatineita kantojaan. Jo kesällä ja syksyllä 1922 SKP:ssa esiintyi näkemyksiä, etteivät puolueen aiemmin tekemät päätökset suhtautumisesta maan omistamiseen olleet kovinkaan hedelmällisiä Suomessa. Lex Kallion hyväksyminen pakotti SKP:ta miettimään suhtautumistaan maatalousväestöön uudelta pohjalta.¹³⁰¹ Kenties myös SDP:n edellisvuotisessa puoluekokouksessaan tekemä päätös tunnustaa pienviljelijöiden yksityinen omistusoikeus vaikutti linjan reivaamiseen.¹³⁰²

SKP muuttikin elokuussa 1923 kantaansa huomattavasti: se korosti maataan viljelevän talonpojan perinnöllistä omistusoikeutta maahansa, tunnusti pienviljelijöiden tarpeen lisämaahan ja lupasi tilattomille maata.¹³⁰³ Päätös tarkoitti, että SKP lakkasi esittämästä sosialisointivaatimuksiaan ja tavallaan yritti ottaa omikseen talonpoikien vaatimukset. Sille oli esikuvaa bolshevikkien menettelyssä vuonna 1917 mutta myös Suomessa, jossa työväenliike oli ottanut ohjelmaansa torppariliikkeen esittämät vaatimukset.¹³⁰⁴ SKP:ssa oltiinkin yksimielisiä siitä, että talonpoikia ei saataisi mukaan kommunistisilla tunnuksilla. Sen sijaan puolueessa ei ollut yksimielisyyttä siitä, mitä talonpoikien saaminen omaan joukkoon tarkoitti ja miten se tapahtuisi.¹³⁰⁵

Aiheen kahtalainen tausta näkyi SKP:n plenumissa asiasta puhuneen Leo Laukin esityksessä: toisaalta hän käsitteli Suomen maatalouskysymyksen historiaa lex Kallioon saakka, kansainvälinen puoli näkyi Suomen rinnastuksina Venäjään,

1298 Carr 1969, 203–207.

1299 Protokoll Nr 28 der Sitzung des Präsidiums des Executive Komitees der Kommunistischen Internationale vom 17 Juli 1923, f. 495, op. 2, d. 19, RGASPI.

1300 Lackman 1985, 68.

1301 Saarela 1996, 286–287; SKP:n kk 21.5. ja 29.6.1923, f. 516, op. 2, d. 726, RGASPI.

1302 Soikkanen 1975, 399.

1303 SKP I, 79.

1304 Bolshevikeista, esim. Richard Pipes, *A concise history of the Russian Revolution*. London 1995, 107; Suomesta, Soikkanen 1975, 102.

1305 SKP:n pl 1923, 53 (Laukki), 56 (Evä), 69 (Laine) (Antti Hyvönen), Syrjälä (Antti Ojala), f. 516, op. 2, d. 724, RGASPI.

Unkariin ja Balkanin maihin sekä viittauksina Bulgarian ja Amerikan *farmer-labor partyn* ohjelmiin.¹³⁰⁶

Aiheesta alustanut Laukki halusi ratkaista ongelman esittämällä Suomen työläisten ja kyntömiesten liittoa, jonka tarkoituksena oli yhdistää teollisuustyöläiset ja maaseudun raatajat, todelliset kyntömiehet, ja käydä poliittista taistelua heidän etujensa puolesta. Laukki ei määrittänyt liitolle tiukkoja rajoja, vaan katsoi, että siihen voisivat liittyä teollisuus- tai maatyöläisten erilaiset järjestöt – ammattiosastot, kaupunkien keskusjärjestöt, maatyöväen osastot, työväen ja kyntömiesten valitsijayhdistykset – jotka hyväksyivät sen periaatteet. Liiton yhteyteen voitiin myös perustaa maatyöläisten ja pienviljelijäin osastoja.¹³⁰⁷ Esitys vastasi Suomen työväenliikkeen perinnettä. Laukki ei kuitenkaan vedonnut siihen vaan viittasi Amerikassa luotuun vastaavaan liittoon, *Federated Farmer-Labor Partyyn*. Hänen esityksessään saattoi myös elää vanha ajatus yhdestä isosta liitosta ja siten hänen IWW:läinen perintönsä.¹³⁰⁸

Otto Ville Kuusinen oli kuitenkin jo kirjannut SKP:n lähimpiin suuntaviivoihin tehtäväksi edistää vasemmisto-opposition kehitystä maalaisliitossa ja vaatinut tarkmokkaita toimia itsenäisten työtätekevien pienviljelijöiden ja maatyöläisten taisteluliiton organisoimiseksi. Samalla hän oli määritellyt liiton ohjelmaksi kapitalisminvastaisen taistelun yhdessä teollisuusproletariaatin kanssa ja asettanut koko taistelun perspektiiviksi työväen ja talonpoikien hallituksen.¹³⁰⁹

Keskuskomitean laajennetussa kokouksessa Kuusinen toisti ajatuksen, että talonpoikiasiaa ja omaa organisaatiota ei pitänyt kytkeä toisiinsa. Hänelle organisaatio oli tässä vaiheessa kuitenkin toissijaista – pääasia oli saada aikaan toimintaa. Myös Kustaa Mikko Evä halusi pitää maaseudun ja työläisten liitot erillään, ja Edvard Gylling puhui ohjelman laatimisesta puolueelle, joka toimisi SKP:n kanssa.¹³¹⁰

Kuusisen ajatus talonpoikien ja työväestön pitämisestä erillään ei välttämättä ilmaissut pelkkää uskollisuutta Clara Zetkinin ajatuksille. Se saattoi liittyä myös halun määrittää kommunistipuolue työväestön puolueeksi ja käsitykseen, että vain se pystyi pitämään kommunistipuolueen oikeilla linjoilla. Tässä mielessä Kuusisen ajattelulla oli myös suomalaista pohjaa: hän oli maaseutuväestön tulviessa SDP:hen aprikoinut, miten puolueen sosiaalidemokraattinen luonne voitaisiin säilyttää¹³¹¹.

Laukki perusteli esitystään pyrkimyksellä keskittää toimintaa, mutta se ei vakuuttanut muita osanottajia. Kukaan heistä ei – Eino Pekkala kenties lukuun ottamatta – erityisemmin miettinyt, mihin SKP:lla oli mahdollisuuksia. Kukaan ei liioin sanonut, millaisella tähtäimellä organisoitumisesta puhuttiin. Vain Manner sivusi asiaa todetessaan, että työväen ja talonpoikien liiton perustaminen vei liikaa aikaa¹³¹².

1306 SKP:n pl 1923, 22–46, RGASPI.

1307 SKP:n pl 1923, 163–165 (Laukki), RGASPI.

1308 Federated Farmer-Labor Partysta, Carr 1972, 246–249; Laukin IWW:läisyydestä, Elis Sulkanen, *Amerikan suomalaisen työväenliikkeen historia*. Fitchburg 1951, 191–198, 206–207; Kostiainen, 130–131.

1309 Lähimmät suuntaviivat, SKP:n kk 16.8.1923, f. 516, op. 2, d. 726, RGASPI.

1310 SKP:n pl 1923, 48 (Gylling), 162, 166 (Kuusinen), 167 (Evä), f. 516, op. 2, d. 724, RGASPI.

1311 Matti Peltonen, *Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa*. Vammala 1992, 255–256.

1312 SKP:n pl 1923, 167 (Laukki, Manner), f. 516, op. 2, d. 724, RGASPI.

SKP:n toimintaohjeita talonpoikien parissa leimasikin kiire. Kuusisen ajama linja talonpoikien itsenäisen liikkeen organisoimisesta perustui käsitykseen vallankumouksen välittömästä läheisyydestä. Siitä perspektiivistä SKP:n politbyrookin valmisti syyskuussa 1923 ohjeet Suomeen – keskeistä oli, että talonpojat eivät antaisi voimiaan porvariston käyttöön kuten vuonna 1918. Suomalaisen kommunismin tehtäväksi tuli erottaa talonpojat porvariston aatteellisesta ja valtiollisesta johdosta sekä luoda vähävaraisten talonpoikien, pienviljelijöiden, torpparien, mäkitupaalaisten ja tilattomien itsenäistä liikehdintää. Lisäksi oli pyrittävä poistamaan epäluuloja työväen ja työtätekevien talonpoikien väliltä, jotta syntyisi vakaumus liiton ja vallansaannin mahdollisuuksista.

Vallankumouksen läheisyys sai SKP:n johtajat kuvittelemaan, että talonpojat saataisiin helposti liikehtimään. Oli vain saatava eri paikkakunnilla syntymään maatalousväestön kokouksia, joissa otettaisiin esille sen konkreettisia puutteita – palkkatyöläisten palkat, työ- ja asumisolot, torpparien vapautumispyrkimykset, maaseudun maanälkä – ja moitittaisiin maalaisliiton johtajien politiikkaa ja luotaisiin paikalliskomitea edistämään liikettä. Suomen byrooseen perustettava maatalousjaosto puolestaan saattaisi nämä komiteat ja liikehtimiset yhteen ja auttaisi järjestämään niiden yhteisen kokouksen.¹³¹³

Vallankumousta ei syttynyt syksyllä 1923, mutta SKP:n johto piti silti kiinni vallankumousodotuksissa syntyneistä käsityksistä, että kommunistisen liikkeen oli ennen muuta pyrittävä salaa organisoimaan itsenäistä talonpoikaisliikettä. Se ei kuitenkaan ollut ainoa tapa hahmottaa suomalaisen kommunismin ja talonpoikien suhdetta. Vaikka Laukin esitys työväen ja kyntömiesten liitosta hylättiin SKP:n plenumissa ja korostettiin oman organisaation pitämistä erillään talonpojista, Suomessa kuitenkin syntyi sellainen organisoitumistapa.

Sen lähtökohtana saattoivat olla kansainvälisen kommunistisen liikkeen puheet työväen ja talonpoikien hallituksesta ja yhteistyöstä ja ennen muuta SKP:n kehotukset järjestää syksyn 1923 kunnallis- ja kevään 1924 eduskuntavaaleihin työväen ja talonpoikien vaalilistoja. Suomessa muotoilut työväen ja talonpoikien, työväen ja pienviljelijäin tai sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaaliliitto alkoivat vähitellen vastata SDP:n vasemmalle puolelle sijoittuvaa puoluaryhmittymää. Varsinkin, kun sanapari sosialistinen työväki ja pienviljelijät liitettiin keväällä 1924 myös eduskuntaryhmän nimeen.

Suomessakaan olevat eivät välttämättä halunneet osoittaa muotoiluillaan, että kyse oli yhdestä ja samanlaisesta puoluaryhmästä. Muotoilu sosialistinen työväki ja pienviljelijät viittasi siihen, että työväki oli sosialistista mutta maatalousväestö ei. Paikallistason järjestäytymismuodossa eroa ei haluttu korostaa samalla lailla: työväen ja pienviljelijäin yhdistyksissä eroa ei edes tehty. Se vastasi myös tapaa, jolla vanhan työväenliikkeen aikana oli järjestäydytty. SKP:n johdon mielestä sosialistisen työväen ja pienviljelijäin järjestöt tarkoittivat kuitenkin kahden luokan, työväen ja talonpoikien, liittoa¹³¹⁴. Vuoden 1929 vaalien alla *Työväenjärjestöjen Tie-*

1313 Tehtävät talonpoikaisväestön mobilisoimiseksi, kk:n päätös 14.9.1923, lähetetty Suomeen 15.9.23, f. 522, d. 108; ks. myös SKP:n pb 13. ja 14.9.1923 sekä Talonpoikaisagitatsiooni, ei pvm, mutta todennäköisesti SKP:n pb:ssa 14.9.1923 esillä ollut esitys, f. 516, op. 2, d. 747, RGASPI.

1314 Kullervo Manner, Punaisten ja valkoisten taistelusta Suomessa, *Proletaari* maaliskoukokuu 1926.

donantajakin väitti, että sosialistisen työväen ja pienviljelijöiden vaaliliitto oli kahden luokan yhteisrintamaa¹³¹⁵.

KYNTÖMIEHET

Maaseutuväestö oli Suomessa moninaista¹³¹⁶, mutta suomalainen kommunismi ratkaisi ongelman aluksi puhumalla kyntömiehistä. Nimityksen isä oli Otto Ville Kuusinen, joka syksyllä 1919 *Sosialistisessa Aikakauslehdessä* julkaisemassaan kirjoituksessa nimesi maaseutuväestön kyntömieheksi.¹³¹⁷ Vielä elokuussa 1923 Leo Laukki piti sanaa sopivana kuvaamaan Suomeen tarkoitettua organisaatiota. Se näkyi myös keskuskomitean laajennetun istunnon antamassa lausumassa, jossa kyntömiehillä tarkoitettiin talonpoikia, pienviljelijöitä ja maatyöläisiä, vaikka lausuma puhui pääasiassa maata omistavasta väestä. Kyntömiehiä tavoitteli Kullervo Mannerkin eduskuntavaalien alla laatimassaan kirjasessa.¹³¹⁸

Vaikka Kuusinen ja Manner huolehtivat syksyllä 1923 ennen muuta talonpojista, SKP tavoitteli koko maaseutuväestön kannatusta. Kesän 1924 aikana SKP kuitenkin luopui ajatuksesta, että Maatyöväen liittoa voitaisiin käyttää maata omistavien lähestymiseen.¹³¹⁹ Siinä vaiheessa myös kyntömies hävisi suomalaisen kommunismin teksteistä – sen korvasi talonpoika tai pienviljelijä. Se tarkoitti myös muutosta lähestyttävässä ryhmässä, vaikka sitä ei sanottu kovin selkeästi.

SKP:n johdon valmius muuttaa termiä liittyi siihen, että Kommunistisen internationaalinen tärkeäksi tunnukseksi nousi vuoden 1924 aikana työväen ja talonpoikien hallitus tai valta. Termi oli hienovaraisempi muotoilu proletariaatin diktatuurille ja siitä tuli olennainen osa kommunistipuolueiden bolshevisoimista, yritystä muuttaa kaikki kommunistipuolueet bolshevikkien kaltaisiksi. Se viittasi selkeämmin myös Neuvosto-Venäjäan – tai olotilaan, jonka siellä tulkittiin vallitsevan. Lisäpainoa talonpoikaiskysymykselle antoi huhtikuussa 1925 pidetyssä plenumissa hyväksytty päätöslauselma talonpojista.¹³²⁰

Ero näkyi esimerkiksi SKP:n puoluekokouksessa kesällä 1925 siinä, että talonpojat ja maatyöväki ryhmiteltiin poliittisessa lausumassa erilleen. Maata omistavien etusijaa osoitti se, että talonpojista annettiin oma lausuma.¹³²¹ Lisäksi kokouksissa puhuttiin yleensä talonpojista, joilla tarkoitettiin maata omistavaa väestöä. Tosin Kullervo Manner sanoi kesällä 1926, että oli edistettävä maalaistyöläisten järjestäytymistä, koska sitä kautta voitaisiin laajentaa verkostoa maaseudulla ja tunkeutua talonpoikaiston sisälle¹³²². Yleensä huomautukset maatyöläisistä jäivät kui-

1315 Oikea työtapa, *TT* 29.5.1929 pk.

1316 Peltonen 1992, 266–285.

1317 Sukulainen, Kyntömiesten valtakunta, *Sosialistinen Aikakauslehti (SA)* 16.8. ja 1.9.1919; *Kyntömiesten neuvostovalta eli uusi maatalousohjelma Suomen talonpojille, torppareilla ja maatyöväestölle*. Helsinki 1919.

1318 Kyntömiesten oikeuksien ja vaatimuksien puolustaminen, SKP I, 79–80; Kullervo Manner, *Työväki ja kyntömiehet herravaltaa vastaan*. 1924.

1319 Kk ht:lle (SB) 18.9.1924, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI.

1320 Carr 1972, 88–89, 94–95; McDermott and Agnew, 41–51; Degras II, 106, 152, 200–205.

1321 SKP I, 95–96, 112–116.

1322 SKP:n pl 1926, 167 (Manner), f. 516, op. 2, d. 921, RGASPI.

tenkin vähälle – niitä teki lähinnä J. H. Lumivuokon kaltainen ammattiyhdistysmies.¹³²³

Samanlainen muutos näkyi Suomessakin. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* puhutteli syksyllä 1923 ja talvella 1924 ennen muuta maatyöläisiä¹³²⁴ mutta loppuväestä 1924 kirjoitukset talonpojista tai pienviljelijöistä täyttivät lehtien sivuja. Siihen vaikutti hyvin voimakkaasti Suomeen syksyllä 1923 tullut vimpeliläinen talonpoikaissosialisti Santeri Mäkelä, joka aluksi maanalaisena Suomessa mutta kesästä 1924 Neuvostoliiton puolella kirjoitti ahkerasti artikkeleita talonpojista. Niitä julkaistiin erityisesti *Pohjan Voimassa* ja *Työn Äänessä* mutta myös muissa päivälehdissä.¹³²⁵

Painotuserot tulivat ilmi, kun työväen ja pienviljelijäin vaaliliitoista valittu eduskuntaryhmä mietti kesällä 1924 suhtautumista maaseutuväestöön. Emanuel Ramstedt, joka oli Turun eteläisestä vaalipiiristä valittu pienviljelijä, piti tärkeänä erityisesti pienviljelijöiden elinehtojen parantamista. Sen sijaan vaasalainen J. A. Isaksen halusi tavoitella ensi sijassa tilatonta maalaisväestöä ja korosti siinä Maatyöväen liiton lehden merkitystä. Myös Mauritz Rosenberg muistutti, että työväen luokkataistelun ydinjoukon muodostivat teollisuustyöväestö ja maaseudun tilaton väestö. Toisaalta hän kuitenkin piti tärkeänä lähestyä pienviljelijöitä, joita porvaristo pyrki vetämään omaan vaikutuspiiriinsä.¹³²⁶

Vaikka eduskuntaryhmä päätti neuvotella maaseututyöstä Maatyöväen liiton kanssa¹³²⁷, se edisti käytännössä ennen muuta pienviljelijöiden asemaa. Se kävi ilmi keväällä 1924 tehdyistä aloitteista, joista suuri osa koski pienviljelijöitä, vaikka tilattomat ja maaseudun työväestö mainittiinkin niissä.

Eduskuntaryhmässä kaikki eivät kuitenkaan luottaneet pelkkiin uudistusvaatimuksiin pienviljelijäin kannatuksen saamiseksi. Kuopiolainen Bruno Tenhunen peräsi voimakasta valistustyötä, ja eduskuntaryhmän sihteeri Hannes Pulkkinen piti välttämättömänä, että sitä varten perustettaisiin erillinen lehti, joka tarttuisi maatalouden ammatillisiin kysymyksiin. Idea ei saanut tukea.¹³²⁸ Ohjeita maatalouden harjoittamisesta annettiin päivälehtien palstoilla varsinkin vuosina 1924–25.¹³²⁹

1323 SKP:n laaj pl 1928, 46 (J. H. Lumivuokko), f. 516, op. 2, d. 1013, RGASPI.

1324 Maatyöläinen, Työttömyys maaseudulla, *TT* 13.10.1923; Maatyöläinen, Maalaistoveri!, *TT* 3.12.1923; Maamies, Maataloustyöväestön asemasta, *TT* 23.1.1924; Maalainen, Tilaton väestö ja eduskuntavaalit, *TT* 5.3.1924.

1325 Tauno Saarela, Santeri Mäkelä vuoden 1918 jälkeen, kirjassa Tauno Saarela (toim.), *Talonpoikainen sosialisti – Santeri Mäkelä poliittisena toimijana ja kirjailijana*. Helsinki 1997, 57–62 (Saarela 1997B); Saarela 2006, 119–121.

1326 STPV:n ekr 14. ja 15.6.1924, STPV:n arkisto, KA.

1327 STPV:n ekr 15.6.1924, STPV:n arkisto, KA.

1328 STPV:n ekr 15.6.1924, STPV:n arkisto, KA.

1329 Esim. A. T. (Yrjö Leino), Puutarhamansikan viljeleminen, *TÄ* 4.8.1924; Mitä kuiviketta navettaan, *PV* 11.8.1924; Pellava viljelyyn maassamme, *PV* 13.8.1924; Nuorten sikojen hoidosta, *PV* 22.8.1924; i-d, Laitumen voimaperäistyttäminen, *PV* 17.9.1924; A.T., Hevosen talliruokinnasta, *TT* 17.10.1924; Agronomi (Yrjö Leino), Maamiehen tehtävistä toukokuussa, *TÄ* 11.5.1925; Agronomi, Mitä on eläinten riisitauti, *PV* 2.10.1925; J.F. Suninen, Juurikasvien korjuu ja säilytys, *PV* 17.10.1925; A. T(amm)i, Hukkakaura, *TÄ* 22.4.1929.

TALONPOIKA VAI PIENVILJELIJÄ?

Termien sisältöä tai keskinäissuhteita ryhdyttiin itse asiassa ihmettelemään vasta niiden tultua käyttöön. Vielä keväällä 1924 julkaistussa Kullervo Mannerin kirjassa *Talonpoikaiskysymyksestä Suomessa* sanat talonpoika ja pienviljelijä esiintyivät sulassa sovussa eikä niiden suhteessa nähty ristiriitaa. Painotus toki näkyi nimesä.¹³³⁰ Ja sen painotuksen mukaan SKP halusi nimityksiä suunnata.

Siihen ohjasi myös kansainvälinen keskustelu: Kommunistisen internationaalien talousasiantuntija Eugen Varga vaati jo toimeenpanevan komitean kokouksessa kesäkuussa 1923, että oli tehtävä ero työtätekevän ja riistävän talonpojan välillä.¹³³¹ Myös SKP:n toimitsijat totesivat alkuvuodesta 1924, että talonpoikia ei pitänyt käsitellä yhtenä kokonaisuutena kuten proletariaattia. J. K. Lehtinen vaati sanan täydentämistä lisämääreellä, kuten bolshevikit olivat aina tehneet. Suomessa ei sen sijaan ollut osattu puhua esimerkiksi keskivarakkaasta talonpojasta.¹³³² Lisämääreitä SKP ei kuitenkaan aluksi antanut, vaan päätti lähestyä ”niitä 20 000 talonpoikaa, joilla ei palkattua työvoimaa”.¹³³³

Lisämääreitä ei antanut Santeri Mäkeläkään. Hän siirtyi varsin mutkattomasti käyttämään nimimerkinään talonpoika-sanaa, vaikka saattoi kirjoittaa myös pienviljelijä- tai yleisemmin maaseutuväestöä kuvaavilla nimimerkeillä. Hänestä talonpoika vastasi kuitenkin paremmin kuin pienviljelijä sitä yleiskäsitettä, jota maatalviljelevällä kansanluokalla tarkoitettiin. Talonpoikana oli historiallisessa mielessäkin pidettävä sellaisen viljelmän omistajaa, joka viljeli maataan pääasiassa oman perheensä voimin – jopa sellaista, jolla oli oman perheen lisäksi mies- ja naispuolinen apulainen.¹³³⁴

Mäkelä oli määrittelyissään liberaali, sillä STPV:n eduskuntaryhmän keväällä 1924 tekemissä aloitteissa pienviljelijä määriteltiin tiukemmin omalla ja perheensä työllä elantonsa ansaitsevaksi. Palkatun työvoiman käyttö hyväksyttiin vain tilapäisesti tai poikkeusoloissa. Myöhemmin tilapäisyys määriteltiin pääasiassa sadonkorjuuseen.¹³³⁵

Määritelmä ei ollut erityisemmin vallankumouksellinen – jo vuosikymmenen alussa Suomessa oli vakiintunut tapa kutsua pienviljelijäksi viljelijää, joka hankki toimeentulonsa pääosin työskentelemällä perheensä kanssa hallitsemallaan tilalla.

1330 Kullervo Manner. *Talonpoikaiskysymyksestä Suomessa*. Stockholm 1924 (Manner 1924A), 16–18, 26–27.

1331 Carr 1969, 205.

1332 V(eikk)o (J. K. Lehtinen) hv:lle (K. Manner) 11.3.1924; myös K. Manner ja H. Malm Veikolle (J. K. Lehtinen) 28.3.1924, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI. Ero pikkutalonpoikien, jotka eivät käyttäneet vierasta työvoimaa, ja keskitalonpoikien välillä oli tehty jo Kommunistisen internationaalien II kongressissa 1920, *Kapitalistinen maailma ja Kommunistinen internatsionaale*, 63–76.

1333 Agitatsioni talonpoikien keskuudessa, ei pvm, saatu 5.12.1923, f. 516, op. 2, d. 743, RGASPI, jossa SB:n ohjeita.

1334 Talonpoika (Santeri Mäkelä), Työmies ja talonpoika, *TT* 31.3.1924. Mäkelä saattoi tässä vaiheessa vaihtaa nimimerkkiään, ennen vuotta 1918 hän oli ollut Pienviljelijä, samoin ensimmäisissä Suomessa kirjoittamissaan artikkeleissa, ks. 7.3. Pienviljelijä, 24.3. Talonpoika.

1335 Vp 1924. Liitteet I–IX. Helsinki 1924 (Vp 1924L), 606, 609; Vp 1927. Liitteet I–XI. Helsinki 1927 (Vp 1927L), 367.

Vaikka suomalaisen kommunismin toiminta oli yritystä kylvää uudenlaisen opin siementä, kylväjään tai kylvämiseen ei viitattu liikkeen puhuteltaessa maalaisväestöä. (Maata ja vapautta -vaalilehti. Oulu 1927)

Sama tapa jatkui 1920-luvulla.¹³³⁶ Toisaalta sana kuitenkin koettiin uudeksi. Esimerkiksi Uudenmaan Pyhäjärvellä pienviljelijä-sana omaksuttiin hanakasti, koska se erotti torppareista mutta myös vanhoista talollisista.¹³³⁷

Talonpoika- ja pienviljelijä-sanat esiintyivät Suomessa suomalaisen kommunismin teksteissä ja käytännöissä rinnakkain, mutta niiden suhteesta ei puhuttu paljokaan julkisilla foorumeilla. Sen sijaan Tammisaaren vankilassa ilmestyneessä *Elämää yössä* -lehdessä käytiin kesän ja syksyn 1925 aikana vilkas keskustelu sanoista ja yleisemmin suhtautumisesta maaseutuväestöön. Keskustelun pohjana olivat tammikuiset presidentinvaalit ja SKP:n johdon into tunkea niihin työväen ja talonpoikien hallitus -tunnus. Keskustelun aloitti Bob eli Niilo Välläri, SSTP:n entinen puheenjohtaja, joka laajassa kirjoituksessaan käsitteli erityisesti työväen ja ta-

1336 Pauli Manninen, *Raatajia vai raivaajia. Suomen maatalousväestön rakennemuutoksen yhteiskunnallispoliittiset ulottuvuudet vuosisadan vaihteesta talvisotaan tilasto- ja tutkimuskriittisesti tarkasteltuna*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Huhtikuu 1983, 30.

1337 Kimmo Rentola, *Toinen kirja, kirjassa Seppo Aalto – Kimmo Rentola, Karkkilan eli Högforsin ja Pyhäjärven entisen Pahajärven ihmisten historia*. Jyväskylä 1992, 703.

lonpoikien hallitus -tunnuksen sopivuutta Suomeen. Siinä sivussa hän määrittä, keitä talonpojat Suomessa olivat.

Vällärin mukaan talonpoika omisti Suomessa yleensä niin paljon maata, että hän hankki siitä perheensä ja palvelusväkensä turvin niin paljon kuin taloutensa kulutukseen tarvitsi. Näin talonpoika möi omaa työvoimaansa vain satunnaisissa tukinajoissa ja oli pikemminkin palkkatyön riistäjä. Talonpoika oli siis luokka-ase-mansa ja etujensa takia työväen luokkataistelua vastaan. Sen sijaan pienviljelijät eivät käyttäneet vakituista palkkatyövoimaa ja kävivät itsekin palkkatyössä. Välläri myönsi, ettei rajanveto ollut selkeä, mutta arveli kuitenkin, että pienviljelijät voitai-siin saada etujensa takia työväen puolelle tai puolueettomiksi.

Bob-Välläri arveli, että presidentinvaaliohjelmassakin oli tarkoitettu pienvilje-lijää, mutta SKP:n johto oli käyttänyt talonpoika-sanaa, koska muualla oli tehty niin. Se ei kuitenkaan sopinut Suomeen, koska Bauer-, bonde- ja peasant-sanat oli-vat peräisin feodaalialjalta, jolloin talonpoika oli lääninherran orja eikä edes juridi-sesti vapaa. Myös Venäjällä ja muissa slaavilaisissa maissa talonpoika oli elänyt sa-manlaisessa tilassa. Välläri väitti Bauer- ja peasant-sanojen tarkoittavan silläkin hetkellä sorretussa asemassa olevia talonpoikia. Maata omistavista käytettiin aivan toisia sanoja.

Välläri torjui talonpoika-sanan käyttöä viittaamalla myös vuoden 1918 tilantee-seen Suomessa. Hänen mielestään rintaman toisella puolella olivat silloin olleet työläiset, torpparit ja muut maaseudun vähävaraiset ja toisella puolella talonpoi-kaiset ja porvarilliset ainekset. Talonpojat olivat lisäksi kunnostautuneet punaisten terrorisoinnissa. Sodan jälkeenkin he olivat pysyneet samalla puolella ja puolusti-vat sillä hetkellä omia ja porvariston luokkaetuja suojeluskuntakiväärillä.¹³³⁸

Kalle Lepola saattoi olla osittain oikeassa arvellessaan, että Välläri oli ottanut käsitejutun liian teologisesti. Lepolasta se oli ennen muuta historian ja käytännön kysymys. Hänkin kaivoi todisteita tulkinnalleen kaukaa historiasta: talonpoika oli työmiehen nimi, sillä kaskiviljelijää oli sanottu talonpojaksi, kyntävä peltomies oli talonpoika. Sana oli vanhempi kuin maanomistus yksityisomistuksena. Uudis-asukkaita oli myöhemmin ryhdytty kutsumaan torppareiksi, mutta varsinaista luokkaeroa torpparien ja talonpoikien välillä Lepolan mielestä ei ollut. Siksi työtä-tekevää maamiestä oli kutsuttava sillä nimellä nyt ja tulevaisuudessa. Lepola halu-sikin korostaa, että kommunistit lähestyivät aina työtätekeviä talonpoikia. Sitä ni-mitystä käytettäessä ei syntyisi sekaannusta. Hän saattoi tosin itse synnyttää sitä myöntämällä, että pienviljelijä-sanaa voitaisiin käyttää siellä, missä se oli selvempi.

Lepolan mielestä se, että talonpoikia oli vuonna 1918 ollut valkoisten puolella, ei oikeuttanut pitämään heitä kaikkia ”lahtareina”. Talonpoikaisväestöä, torppareita ja maatyöläisiä oli ollut vapaaehtoisesti myös punaisten puolella. Valkoisten puo- lelle he olivat puolestaan joutuneet ”narrattuina, petettyinä ja pakotettuina”. Sama päti talonpoikien osallistumiseen hyökkäysretkille Karjalaan.¹³³⁹

1338 Bob (Niilo Välläri), Pakinaa ”työväen ja talonpoikain hallituksesta”, *Elämää yössä*, Työnjuhla 1925, Poliittiset vangitsemiset, KA; Lyhyt selostus, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

1339 Jyvä (Kalle Lepola), Talonpoikaiskysymys ja kommunistit. Bob:n pakinan tarkistelu, *Elämää yössä*, ammatillisen valistusviikon numero 1925, KA; kirjoittajasta, Lyhyt selostus, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

Lepola sai tukea historiaan luotaaville tulkinnoilleen nimimerkki Jyrkältä, joka myös katsoi talonpojan merkinneen historiallisina aikoina orjuutettua, työtätekevää, kapinoivaa ja maalla elävää työläistä. Jyrkkä totesi kuitenkin tilanteen muuttuneen, kun maalaisliitto ja kokoomus yrittivät vallata nimeä omavaraisille maanviljelijöille. Vaikka tämä pyrkimys ei ollut vakiintunut, hän oli silti taipuvainen puhumaan pienviljelijöistä. Hän ei edes kannattanut talonpoika-sanana täsmentämistä pien- tai työtätekevä-määreillä.¹³⁴⁰

Jyrkkä suhtautui hieman epäillen myös tapaan arvioida maaseutuväestön ja kommunistien läheisyyttä tilakoon tai yleensä taloudellisen aseman perusteella. Hänen mielestään pientilallisissa eli kurjasta asemasta huolimatta luja usko yksityisomistuksen pyhyyteen ja oikeuteen, mikä vierotti heitä kommunistisesta liikkeestä. Kirjoittajan mielestä maaseudulla ei liioin voinut vetää samanlaista rajaa omistavien ja omistamattomien välille kuin teollisuudessa, koska maaseudulla perinteet vaikuttivat paljon.¹³⁴¹

Osa kirjoittajista piti riitelyä turhana ja molempia käsitteitä sopivina. Nimimerkki Filippus katsoi kuitenkin pienviljelijöiden olevan se osa talonpojista, joka suomalaisen kommunismin olisi saatava aktiivisesti mukaan vallankumoukseen. Tämän ryhmän lisäksi oli lohkaistava iso osa myös varsinaisen talonpoika-nimikkeen alla olevista.¹³⁴²

Myös vankilan ulkopuolella oli päädytty tulokseen, että pienviljelijät olivat osa talonpojista. Tällaiseen tulkintaan viittasi esimerkiksi Väinö Vuorion presidentinvaaleja varten joulukuussa 1924 kirjoittama ohjelmaluonnos, jossa hän palkkatyöläisten ohella puhui pienviljelijöistä ja työtätekevistä talonpojista. Sama muotoilu näkyi vuonna 1927 myös liikkeen vaaliohjelmassa.¹³⁴³

Vankilassa esitetyillä mielipiteillä saattoi olla vaikutusta SKP:n johtoon, joka oli taipuvainen tarkastelemaan maaseutuväestöä lähinnä vain muodollisen aseman perusteella. Se näkyi esimerkiksi Kullervo Mannerin alustuksessa SKP:n puoluekokouksessa kesällä 1925, kun hän ryhmitteli talonpoikia sen perusteella, missä määrin nämä olivat työvoiman ja viljan ostajia tai myyjiä. Työvoiman ostajat ja viljan myyjät Manner rajasi SKP:n kannalta vähemmän tärkeiksi suur- tai keskitalonpojiksi. Jälkimmäiset työskentelivät kuitenkin usein itsenäisesti ja olivat siksi mahdollisia liittolaisia. Tärkeimpiä olivat pikkutalonpojat, jotka käyttivät vain omaa työvoimaansa.¹³⁴⁴

Syksyllä 1926 Suomeen lähettämässään kirjeessä SKP:n politbyrookin myönsi, että sanat eivät olleet yksiselitteisiä ja että talonpoika-sana käsitettiin eri puolilla maata eri tavoin. Se puolsi silti talonpoika-termiä ja halusi pitää kiinni sanan pe-

1340 ”Jyrkkä”, Hieman nimi- ja tunnuslausekysymyksestä, *Elämää yössä*, joulunumero 1925; myös Lyhyt selostus, jossa kirjoittajaksi mainitaan X ja otsikoksi Hiukan nimi- ja tunnuslausekysymyksestä, kyse on samasta kirjoituksesta.

1341 ”Jyrkkä”, Maatalouskysymys, *Elämää yössä*, joulunumero 1925, KA; Lyhyt selostus, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

1342 Filippus, Pari sanaa työväen ja talonpoikain hallituksesta vaalitunnuksena; Grachus, Maatalouskysymys ja luokkataistelu, Lyhyt selostus, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

1343 Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaaliohjelma, joka Vuorion ehdotus, saatu 28.12.1924, f. 516, op. 2, d. 887, RGASPI; Valkoista valtakomentoa vastaan!, *TT* 25.5.1927.

1344 SKP:n pk 1925, 532–533 (Manner), f. 516, op. 2, d. 838, RGASPI.

rinteisistä tulkinnoista. Niiden mukaan talonpoika tarkoitti maalla asuvaa, maanviljelystä tai sen sivuelinkeinoista toimeentulonsa hankkivaa, puheensa ja elämäntapojensa puolesta kaupunkilaisista eroavaa henkilöä, olipa hän maanomistaja, torppari tai päiväläinen. Suurtilallisia ei kuitenkaan ollut koskaan sanottu talonpojiksi, ja talonpoikainen kansa oli aina tarkoittanut herrojen vastakohtaa. Sille SKP:n johtokin halusi antaa tukensa.

Tältä pohjalta se arveli – tavallaan Suomessa olevien väitteisiin yhtyen – että talonpoikaisväestö oli laajempi käsite kuin pienviljelijäväestö. Tausta antoi talonpoika-sanalle myös syvällisemmän yhteiskunnallisen merkityksen kuin historiattomalle pienviljelijä-sanalle. SKP:n johto piti pienviljelijä-nimitystä huonona myös siksi, että ”nosket” ja gebhardilaiset omivat sanaa. Heidän suussaan ja käytännössään pienviljelijä sai toisenlaisen sisällön, sillä he tahtoivat tehdä pienviljelijöistä kapitalistisen yhteiskunnan reserviä. Siksi ne puhuivat ennen muuta viljelysteknisistä asioista.¹³⁴⁵

Tuossa vaiheessa SKP:n johtajat olivat jo oppineet asettamaan määreitä talonpoika-sanalle ja puhuivat pien-, keski- ja suurtilonpojista. Esimerkiksi Kullervo Manner väitti kesän 1926 plenumissa, että kommunistit saattoivat voittaa puolelleen maalaisproletariaatin ohella pikkutilalliset ja osan keskitalonpojista sekä neutralisoida toisen osan heistä.¹³⁴⁶ He eivät kuitenkaan sanoneet selkeästi, kuka oli mitäkään. Keväällä 1926 Lauri Letonmäki tosin antoi *Kommunisti*-lehden kirjoituksessa ymmärtää, että pientalonpoikiin tai -viljelijöihin kuuluivat Suomessa alle 10 hehtaaria ja keskitalonpoikiin 10–15 hehtaaria viljeltyä maata omistavat. Seuraavana kesänä Kalle Lepola puolestaan väitti, että pientalonpojat työskentelivät alle 10 hehtaarin ja keskitalonpojat 10–25 hehtaarin tiloilla.¹³⁴⁷

SKP:n miehet ottivat hehtaarimäärissä ilmeisesti mallia Suomesta, sillä eduskuntaryhmän aloitteissa oli jo keväällä 1925 asetettu pienviljelijän rajaksi 10 hehtaaria viljeltyä. Rajaa perusteltiin sillä, että alle 10 hehtaarin tilalta ei kyetty myymään viljaa. Joidenkin kysymysten yhteydessä ryhmässä tosin oli pienoista erimielisyyttä, kulkiko raja 10 vai 15 hehtaarissa.¹³⁴⁸ Vuosikymmenen lopulla uudistuksia vaadittiinkin kaikille alle 15 hehtaarin tiloille.¹³⁴⁹

Epämääräinen ja häilyvä rajanveto viittasi suomalaisen kommunismin jäsenten ymmärtävän, ettei viljelijäin asemaa voinut määrittää pelkästään pinta-alan perusteella.¹³⁵⁰ Letonmäki huomauttikin, että esimerkiksi etäisyydellä liikepaikoista oli koosta riippumatta iso merkitys tilan luonteelle.¹³⁵¹

SKP:n johtokaan ei tuijottanut mekaanisesti tilakokoon, vaan teki myös muunnellaisia erotteluja. Kesällä 1926 Kullervo Manner esimerkiksi erotti kahdenlaisia itse-

1345 (Pb) ht:lle, ei pvm., läh 19.10.1926, f. 516, op. 2, d. 941; myös Ilmari (J. K. Lehtinen) ht:lle 29.9.1926, d. 934, RGASPI.

1346 SKP:n pl 1926, 163–164 (Manner), f. 516, op. 2, d. 921, RGASPI.

1347 L. Letonmäki, Suomen pienviljelyksestä, *Kommunisti* 15.4. ja 15.5.1926; SKP:n pl 1927, 82 (Kalle Lepola), f. 516, op. 2, d. 968, RGASPI.

1348 Vp 1925. Liitteet I–X. Helsinki 1925 (Vp 1925L), 180–181; Vp 1926, 1550–1553 (Asikainen); STPV:n ekr 12.2.1925, STPV:n arkisto, KA.

1349 Esim. Vp 1928, 648 (Rosenberg), 1988–1990 (Pekkala), 2085–2088 (Liedes); Vp 1930. Liitteet I–XIII. Helsinki 1930 (Vp 1930L), 196–199; STPV:n ekr 21.3.1929, STPV:n arkisto, KA.

1350 Pinta-alaperustaisen tarkastelun ongelmista, Manninen 1983, 31–32.

1351 L. Letonmäki, Suomen pienviljelyksestä, *Kommunisti* 15.4.1926.

näisiä talonpoikia – vanhojen talonpoikaistilojen omistajat ja vuoden 1918 jälkeen itsenäistyneet. Hän arveli vanhojen talonpoikaistilojen omistajien kallistuneen poliittisesti porvareihin tai maalaisliittoon. Uusistakin talonpojista osa oli kulkeutunut näiden puolueiden vaikutuspiiriin, mutta suuri osa niistä oli uskollinen sosiaalidemokratialle, osa kannatti gebhardilaista liikettä. Molempia ryhmiä yhdistävinä kysymyksinä Manner piti lainakorkoja, luotonsaantia, veroja sekä viljelystoiminnan avustamista. Luotonsaanti oli kuitenkin tärkeämpää uusille talonpojille. He tarvitsivat myös lisämaata. Heitä koskettivat enemmän myös tilapäiset asiat, kuten rehupula.¹³⁵² Manner jätti johtopäätökset tekemättä, mutta Hannes Mäkinen aprikoi, oliko vanhoihin talonpoikiin helpompi vaikuttaa kuin uusiin, jotka olivat yhä itsenäisyyden illuusioiden vallassa. Se puolestaan vierotti heitä työväenliikkeestä. Hänkin myönsi lisämaan tarpeen suureksi.¹³⁵³

Suomalaisen kommunismin piirissä ilmenneet mielipiteet osoittivat, että liikkeen tapa määrittää lähestyttävää väestöryhmää ei ollut yhtenäinen. Vaikka SKP:n johto myönsi Suomen itsenäistymishistorian luoneen pohjaa talonpoikien nationalistisuudelle ja heidän kytkeytyvän myös fasismi-kysymykseen¹³⁵⁴, sillä oli taipumusta tarkastella talonpoika-pienviljelijää ennen muuta taloudellisen aseman perusteella. Suomeen ahdas taloudellinen näkemys ei kuitenkaan välittynyt, sillä Santeri Mäkelä osasi kirjoittaa talonpojista laajemmin. Kannanmäärittelyä leimasivat myös erilaiset odotukset: toiset painottivat toivottua tilaa, toiset silmäisivät selvemmin senhetkistä tilannetta Suomessa.

MAATYÖLÄISET

Vaikka maaseudun tilaton väestö jäi toissijaiseen asemaan STPV:n eduskuntaryhmän aloitteissa, sitä muistettiin mm. vaaliohjelmien vaatimuksissa työväen asunto-olojen parantamisesta maaseudulla.¹³⁵⁵ Muuten sen etujen ajaminen jäi ennen muuta Maatyöväen liiton tehtäväksi.

Suomalaisen kommunismin sanomalehdissä maaseudun työväestöstä puhuttiin erityisesti marraskuun alussa, jolloin maaseudun palkollisten työsuhde perinteisesti päättyi ja heillä oli vapaa viikko. Tuolloin suomalaisen kommunismin päivälehdet selittivät osana SAJ:n ammatillista valistusviikkoa maatyöläisten vaikeaa asemaa – pitkiä työpäiviä ja alhaista palkkaa – ja innostivat sitä järjestäytymään, jotta se voisi tehdä parempia työsopimuksia.¹³⁵⁶

Myös sosialistinen nuorisoliitto järjesti marraskuun alussa maalaisnuorison valistusviikon, jonka aikana nuoriso-osastot pyrkivät pitämään maalaiskylissä pu-

1352 SKP:n pl 1926, 164–165 (Manner), f. 516, op. 2, d. 921, RGASPI.

1353 SKP:n pl 1926, 167–168 (Matti) (Hannes Mäkinen), f. 516, op. 2, d. 921, RGASPI.

1354 Manner 1924, 18–19; SKP:n pl 1926, 166 (Manner), f. 516, op. 2, d. 921, RGASPI.

1355 Valkoista valtakomentoa vastaan!, *TT* 25.5.1927.

1356 A. R., Vapaa viikon vietosta ennen ja nyt, *TMVL* 7.11.1924; Tobias, Maatyöläisen turvattomuus, *TÄ* 11.10.1926; Vuosipalvelijoille maaseudulla, *TÄ* 25.10.1926 pk; Ammatillisen liikkeen heikoin kohta lujitettava, *PV* 4.11.1926 pk; Topias, Velvollisuutemme maatyöläisiä kohtaan, *PV* 27.10.1927 pk; Filippus, Järjestöihin maatyöläiset, *TÄ* 31.10.1927 pk; Entinen renki, Palvelijain vapaa viikko, *TÄ* 31.10.1927, *SaT* 1.11.1927; Maatyöväen olot ja järjestötoiminta, *SaT* 1.11.1927, jossa maatyöväen liiton sihteeri Viktor Viherkosken haastattelu.

hetilaisuuksia ja iltamia. Tavoitteena oli selvittää maalaisnuorison asemaa ja lähentää maaseudun nuoria kaupunkien työläisnuorison.¹³⁵⁷ Vuonna 1929 maalaisnuorison valistusviikko siirrettiin maaliskuun lopulle. Muutosta perusteltiin sillä, että maataloustyöntekijöiden olisi edullisempaa tehdä sopimuksia keväällä, jolloin heille oli tarjolla paljon työtä maanmuokkauksessa ja kylvötyössä.¹³⁵⁸ Nuorison valistusviikkojen tärkeimpiä vaatimuksia olivat kahdeksantuntisen ja alle 16-vuotiaille kuusituntisen työpäivän toteuttaminen, viikonloppulepo, sama palkka samasta työstä, kunnolliset asunnot ja kesäloma.¹³⁵⁹

Eduskuntaryhmässä, jossa ymmärrettiin maatyöväen ja pienviljelijöiden etujen saattavan olla vastakkaisiakin, näitä vaatimuksia ei pidetty aivan ongelmattomina. Emanuel Ramstedt korosti jo kesällä 1924, että 8-tuntisen työpäivän edistäminen harkitsemattomasti saattoi olla vahingoksi maaseudulla. Vuosina 1928–29 hän arveli August Turusen ja Salomon Savolaisen tukemana, että valmisteilla ollut aloite lasten ja nuorten työajasta haittaisi maaseudun työtätekeviä ja johtaisi siihen, että alle 16-vuotiaat joutuisivat olemaan laiskoina. Häntä ei vakuuttanut yleisen suojeluperiaatteen edistäminen tai selitys, että lain hyväksymisen jälkeen voitaisiin painostaa järjestämään ammattiopetusta. Helmikuussa 1928 ryhmä lykkäsikin aloitteen tekemistä mutta päätti jättää sen vuotta myöhemmin.¹³⁶⁰

SKP:n johtokin huomasi syksyllä 1929, että se oli unohtanut maatyöläiset. Tuolloin järjestetyssä puoluekonferenssissa Kalle Lepola todisteli, että 65 % Suomen maaseutuväestöstä oli maatyöläisiä, ja valitti, ettei mahdollisuuksia sen parissa ollut hyödynnetty kunnolla, koska järjestäytyminen oli ”mitättömän heikkoa”. Samalla hän yritti selittää syyn maatyöväestön unohtumiseen olleen Suomessa. Lepola muisti myös pienviljelijät, mutta painopiste oli selvästi muuttunut.¹³⁶¹

Hieman selvemmin aiemman linjan kritiikkiä esitti Hannes Mäkinen, joka arveli, että ”luokkalinja” oli maaseudulla kenties ollut liian löysä. Löysyyttä Mäkinen havaitsi sosialistisen työväen ja pienviljelijöiden vaalijulistuksessa, jossa ei puhuttu mitään maaseudun palkkatyöläisistä. SKP:n vaalijulistuksessa ei puolestaan mainittu mitään rikkaista talonpojista, vaan vain suurtilallisista ja rusthollareista. Mäkinen vaati linjan tarkistamista niin, ettei mukaan tulisi rikkaita talonpoikia. Samalla oli hävitettävä kaikki rippeet ”talonpoikaisideologiasta” – ei pitänyt puhua talonpoikaistoon sulautumisesta.¹³⁶²

Puoluekonferenssin lausumassakin kehoitettiin kiinnittämään ensi sijassa huomiota maaseudun varsinaisen proletariaatin ”taisteluun nostattamiseen”.¹³⁶³ Jo aiem-

1357 SNL:n tmk kaikille sos. nuorisojärjestöille 15.9.1924 (jäljennös); SNL sos. nuorisojärjestöille 26.9.1925 (jäljennös), (kansio 187), am, EKV, VA; SNL sosialistiselle nuorisojärjestölle lokakuulla 1925, SNL:n kiertokirjeet, SNL:n arkisto, KA; Maaseudulle tehtävistä hyökkäysretkistä, *NL* 28.10.1924.

1358 Esim. Työtätekeväälle maalaisnuorisolle!, T 19.3.1929, jossa Helsingin komitean kehoitus järjestää valistusviikko 16.–23.3.; A. T-i (Yrjö Leino), Maatyöväen palkkasopimusasia, T 9.5.1929 pk.

1359 SNL sos. nuorisojärjestöille 26.9.1925, kansio 187, am, EKV, VA; Työstä maalaisnuorison keskuudessa, toimintaohjeita, -suunnitelmia, SNL:n arkisto, KA.

1360 STPV:n ekr 14.6.1924, 9.2.1928 sekä 7. ja 11.2.1929, STPV:n arkisto, KA; Vp 1929. Liitteet I–XI: Helsinki 1929 (Vp 1929L), 347–352.

1361 SKP:n pkonf 1929, 33–34 (Lepola), f. 516, op. 2, d. 1056, RGASPI.

1362 SKP:n pkonf 1929, 60 (Matti) (Hannes Mäkinen), f. 516, op. 2, d. 1056, RGASPI.

1363 SKP I, 260–261.

min Suomeen lähetetyssä ohjekirjeessä oli painotettu köyhien talonpoikien ohella maalaisköyhälistön tärkeyttä. Maaseudun proletariaatin selitettiin myös olevan ”proletariaatin ja talonpoikain vallankumouksellisen liiton tärkeä tekijä ja proletariaatin vallankumouksellisen johdon välitön toteuttaja maaseudulla”.¹³⁶⁴

Puheet toivat julki yrityksen mukautua Neuvostoliitossa tapahtuneisiin muutoksiin. Bolshevikit olivat vallankumouksesta lähtien selittäneet valtansa perustuvan työväen ja talonpoikien liittoon mutta toisaalta harmitelleet yksityisomistusta maataloudessa. He olivat kuitenkin hyväksyneet sen tyydyttääkseen kaupunkien viljantarpeen. Kun talonpoikien mahdollisuudet ja halu toimitta viljaa vähenivät, bolshevikkien valmius pakkotoimiin kasvoivat.

Jo alkuvuodesta 1928 maassa pantiin toimeen viljan takavarikointia. Se kohdistui erityisesti niin sanottuihin keskitalonpoikiin, jotka tuottivat NEP-kaudella pääosan viljasta. Kesällä 1929 hallitus lakkautti vapaat viljamarkkinat, määräsi tuotantokiintiöt ja ankarat rangaistukset niiden rikkomisesta. Samalla hyökkäys ”kulakkeja” vastaan kävi jyrkemmäksi. Myös vaatimukset maatalouden kollektivisoinnista kävivät entistä voimakkaimmiksi, kun kävi selväksi, että vapaaehtoisen kollektivisoinnin tulokset olivat vähäiset.¹³⁶⁵ Näin talonpojista katosi hohto, ja kollektivisointi nosti maataloustyöläiset aiempaa tärkeämmiksi.

SKP:n puoluekonferenssissa tätä muutosta ilmensi selkeimmin Otto Ville Kuusinen, joka samasti viljaa Neuvostoliitossa myyneet talonpojat kulakeiksi. Samalla hän otti kantaa VKP:ssa olleisiin erilaisiin ratkaisumalleihin toteamalla, että Nikolai Buharinin hinnoilla operoiva linja olisi johtanut kapitalististen piirteiden ja kulakkitalouden vahvistumiseen.¹³⁶⁶

Suomessa uudet painotukset eivät saaneet jalansijaa, vaan suomalainen kommunismi sitoutui pakkohuutokauppojen lisääntyessä entistä lujemmin pienviljelijä-talonpoikiin.

SUOMALAISEN KOMMUNISMIN MAATALOUSPOLITIikka

Kun SKP selvisi syksyn 1923 vallankumoushumalastaan, se huomasi, että talonpoikien liikehdintä tai itsenäinen liike ei syntyisi välittömästi vaan siihen tarvittaisiin pitkäjänteistä työtä. Se siirsi työn painopistettä valistamiseen – talonpojat eivät vapautuisi porvarillisten puolueiden aatteellisesta vallasta kädenkäänteessä. Samalla suomalainen kommunismi joutui ottamaan kantaa maassa suoritettuun maareformiin sekä harjoitettuun maaseutu- ja maatalouspolitiikkaan.

Sisällissodan jälkeisten maareformien tavoitteena oli poistaa tyytymättömyyttä maaseudulla ja estää uudet kapinayritykset. Ne loivat edellytyksiä maata omistavan väestön uudelleen ryhmittymiselle, ja niiden pohjalle luotiin myös malleja yhteis-

1364 Eräistä tehtävistä työstä maaseudulla, hm 1059 (Ville Honkanen), EKV, VA.

1365 Fitzpatrick 1984, 123–125; E. H. Carr and R. W. Davies, *Foundations of a planned economy 1926–1929. Volume one*. Harmondsworth 1974, 3–289; Lewis H. Siegelbaum, *Soviet state and society between revolutions*. Cambridge 1992, 190–202.

1366 SKP:n pkonf 1929, 67–70 (Kuusinen), f. 516, op. 2, d. 1056, RGASPI.

kunnan luonteesta. Tärkein niistä oli maalaisliitossa elänyt ”alkiolainen visio”, jonka mukaan yleinen maanomistus ja perheviljelmämalli poistaisivat luokkaristiriidat maaseudulta, koska omalla työllään elävä talonpoikaisto ei asemaltaan tai eduiltaan olisi sidoksissa välittömään alistukseen.¹³⁶⁷

Suomalaisen kommunismin maaseutua koskevissa puheissa oli keskeistä kiistää ”alkiolainen visio” tyytyväisestä pienviljelijä-Suomesta. Se ei hyväksynyt näkemystä, että maanomistuksen lisääntyminen ja perheviljelmämalli olisivat poistaneet tai poistaisivat luokkaristiriidat maaseudulta. Suomalaiskommunistien kirjoituksissa torjuttiinkin väitteitä, joiden mukaan luokkaristiriita ei ulottunut maaseudulle. Heidän mielestään maaseutuväestö ei liioin ollut yhtenäinen eikä sen ongelmia ratkaistu.

MAATA, AVUSTUKSIA, VEROVAPAUTTA

Suomalaisen kommunismin piirissä ei hyväksytty näkemystä, että maaseudun vähäraisten asiat olisi ratkaistu, kun lex Kallio oli säädetty. Pikemminkin liike yritti pitää kysymystä ajankohtaisena jatkamalla lex Kallion aikaisilla argumenteilla – se todisteli syntyneiden tilojen olevan liian pieniä toimeentulon takaamiseksi ja uudistuksen ulkopuolelle jääneen ison joukon maaseutuväestöä. Lisäksi itsenäistyneitä tilallisia rasittivat korkeat lunastusmaksut ja niistä maksettavat korot, mikä saattoi heidät vaaraan menettää tilansa. Santeri Mäkelä epäilikin, että sellaisen ”uutis-tilan alle on jo perustettaessa jalakset pantu”.¹³⁶⁸

Ongelman ratkaisemiseksi suomalainen kommunismi vaati pienviljelijöiden ja tilattomien maatarpeen tyydyttämistä – heille oli korvauksetta luovutettava maata yhtiöiden, suurtalallisten, seurakuntien sekä valtion ja kuntien tiloista. Samoja tahoja pidettiin velvollisena luovuttamaan tilattomille ja pientalallisille myös laidunmaata sekä täyttämään heidän rakennus- ja polttopuutarpeensa. Lisäksi lex Kallion nojalla itsenäistyneet tilalliset oli vapautettava lunastusmaksuista syntyneistä veloista.¹³⁶⁹ Vaatimuksillaan suomalainen kommunismi yritti ehkä muistuttaa, että lex Kallioon sisältyi mahdollisuus pakkolunastukseen.¹³⁷⁰

Hyväksyessään talonpoikien omistusoikeuden ja pitäessään esillä talonpoika-pienviljelijän välitöntä maantarvetta liike loittoni huomattavasti vuosikymmenen vaihteen vaatimuksista, joiden mukaan suurtilat oli säilytettävä yhteiskunnan hallussa tai osuustoiminnallisina yrityksinä.¹³⁷¹ Asiasta puhuivat korkeintaan SSTP:n

1367 Alkiolaisesta ajattelutavasta, Juhani Mylly, *Maalaisliitto–keskustapuolueen historia 2. Maalaisliitto 1918–1944*. Tampere 1989, 222, Kettunen 1986, 236–237.

1368 Saarela 1996, 286–287; Manner 1924, 15–16; *Talonpoika tienhaarassa. Eräitä poliittisia ajatuksia. Paperille pannut talonpoika*. Viipuri 1925, 31–32; Talonpojan asema, *TT* 21.6.1926 pk; Maamies, Porvarien pienviljelyreformeista, *TT* 23.5.1927.

1369 Esim. Kunnallishallitus työväen ja talonpoikien käsiin, *SaT* 26.11.1925; Valkoista valtakomentoa vastaan!, *TT* 25.5.1927; Luokka luokkaa vastaan!, *TT* 7.6.1929; Vp 1924L, 604–605, 609–613; Vp 1927L, 366–368; Vp 1928. Liitteet I–XI. Helsinki 1928 (Vp 1928L), 386–389; Vp 1930L, 169–172.

1370 Viljo Rasila, Vuokra-alueiden itsenäistyminen ja maan asutustoiminta, kirjassa *Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919–1950*. Porvoo 1967, 57–58.

1371 Esim. Sukulainen, Kyntömiesten valtakunta, *SA* 16.8. ja 1.9.1919.

aikana vankilaan joutuneet.¹³⁷² Myös vanhaa työväenliikettä askarruttanut kysymys pien- tai suurviljelyn kannattavuudesta katosi tyystin. Santeri Mäkeläkään ei enää väittänyt, että pienviljely oli kannattamatonta suurviljelyyn verrattuna kuten viitisentoista vuotta aiemmin.¹³⁷³ Tässä suhteessa suomalainen kommunismi muuttui SDP:n tavoin pienviljelystä suosivaksi.¹³⁷⁴

Suomalaisen kommunismin edustajat katsoivat, että maaseudun vähävaraisten ongelmien ratkaiseminen vaati lainojen sijasta valtion avustuksia. Lainaaminen ei ollut heidän mielestään auttamista vaan ”velkaannuttamispolitiikkaa”¹³⁷⁵. Se oli vastoin vallitsevia näkemyksiä, sillä Suomessa vahvistui maareformin jälkeen ajatussuunta, jonka mukaan valtion ei pitäisi puuttua talouselämään.¹³⁷⁶

Suomalainen kommunismi patisti valtiolta siihen erityisesti katojen tai muiden luonnononnettomuuksien kohdatessa pienviljelijöitä. Liikkeellä ei ollut mahdollisuutta puhua asiasta kovin laajasti syksyllä 1923, kun kato koetteli Pohjois-Suomea, mutta vuonna 1926 STPV:n eduskuntaryhmä vaati avustuksia rehupulasta kärsiville Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan talonpojille. Kysymys aktualisoitui uudelleen vuonna 1928, kun halla tuhosi viljasadon pohjoisessa ja paikoin etelässäkin.¹³⁷⁷

Suomalaisen kommunismin mielestä hallitus ei voinut tällaisissa tilanteissa jäädä välinpitämättömäksi sivustakatsojaksi. STPV:n lehdet ja kansanedustajat kummastelivatkin, kuinka rahoja riitti suojeluskunnille, ”ohranalle” ja sotalaitokselle, mutta ei talonpoikien avustamiseen. Samalla he halusivat kumota porvarillisten piirien väitteitä siitä, että syy oli talonpoikien leväperäisyydessä ja taitamattomuudessa tai vähäisessä työnteossa.¹³⁷⁸

STPV:n ryhmä perusteli avustuksia sillä, että pohjoisen pienviljelijöillä oli maksamatta edellisenkin kadon aikaisia lainoja. Ryhmän edustajat pitivät rahan saantia kadosta kärsimään joutuneille niin tärkeänä, että tinkivät kannastaan ja hyväksyivät pitkäaikaiset korottomat tai jopa halpakorkoiset lainat.¹³⁷⁹ Pitkäaikainen laina tarkoitti Jalmari Virran mukaan 20 vuotta viiden tai kymmenen sijaan.¹³⁸⁰ Jo sitä

1372 Grachus, Maatalouskysymys ja luokkataistelu, Lyhyt selostus, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

1373 Vanhasta työväenliikkeestä, esim. Soikkanen 1961, 124–130, 284–291; Viljo Rasila, *Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys vuosina 1909–1919. Yhteiskuntatieteellinen tutkimus*. Helsinki 1970, 90–92, 99–102, 108–119, 169–171, 224–226; Mäkelästä, *Tervettä järkeä pikkuviljelijöille*. Kirjoitti Pikkuviljelijä. Jyväskylä 1908, 14–15; Norrena, 200–202.

1374 Soikkanen 1975, 398–400.

1375 Vp 1928, 2085–2088 (Liedes); J. J., Talonpoika ja talonpoikaisnuoriso, *TÄ* 17.4.1929 pk.

1376 Kettunen 1986, 252.

1377 Kadoista, esim. Lackman 1985, 37–38; vaatimuksista, Vp 1926, 2009–2011 (Strengell).

1378 Esim. Talonpoika, Maatyöväen ja pienviljelijäin yhteenkuuluvaisuus, *TÄ* 16.11.1925; Talonpoika hädässä, *TT* 22.4.1926 pk; I-d, Karjarehun puute Savossa ja Karjalassa, *SaT* 8.5.1926; On talonpojallakin aika herätä, *PV* 19.5.1926 pk; Kytö-Jussi, Rehupula ja sen opetukset, *TT* 28. ja 29.5.1926 pk; Talonpoika on hädässä, *PV* 21.7.1926 pk; Kauppalehden rivo hyökkäys, *PV* 30.10.1926 pk; Porvaristo leikkii talonpojan hädällä, *PV* 24.10.1928 pk; Ryhtykää taisteluun estyäkseen tuhosta, *SaT* 29.1.1929; Valtiovallan haluttomuus auttaa kansaa hädässä on seurauksiltaan tuhoisa, *PV* 7.5.1929.

1379 Vp 1928L, 564–565; Vp 1928, 2085–2088 (Liedes), 2088–2090 (Perälä), 2091 (Turunen); Vp 1929, 645–646 (Perälä), 646–649 (Liedes); Vp 1929L, 141–143; Vp 1929II, 1740–1741 (Kyhälä), Vp 1930L, 56–57.

1380 Vp 1930, 358–359 (Virta).

ennen STPV:n edustajat olivat yksittäistapauksissa vaatineet pienviljelijöille myönnettävien lainojen korkojen alentamista.¹³⁸¹

Kullervo Manner halusi vapauttaa talonpojat lainojen lisäksi myös veroista. Hänen mielestään maatyötä tekevät talonpojat oli vapautettava maanviljelyksestä ja sen sivuelinkeinoista saamiensa tulojen verotuksesta. Vaatimus ei kuitenkaan juurtunut Suomeen.¹³⁸²

STPV:n eduskuntaryhmä pyrki parantamaan pientilojen toimeentuloedellytyksiä myös aloitteella pienviljelijöille annettavista uudismaan raivauspalkkioista. Tilastoihin viitaten ryhmä todisteli keskimääräisen tilakoon olevan liian pienen, jotta sillä tultaisiin toimeen. Kun Suomessa oli runsaasti viljelykseen kelpaavaa maata, valtion oli tuettava sen raivaamista. Lehdissä uudismaan raivaus nähtiin jopa maaseudun väestönkasvun ratkaisijana, kun siirtolaisuus ei vetänyt enää samalla lailla kuin aiemmin.¹³⁸³

Eduskuntaryhmässä oli pienoista erimielisyyttä siitä, minkä kokoisille tiloille palkkioita voitaisiin maksaa. Mynämäeltä lähtöisin oleva Emanuel Ramstedt kannatti 15 hehtaaria, savolainen Pekka Strengell ja iiläinen Jaakko Liedes 10 hehtaaria. Ryhmän päätökseksi tuli Svante Vuorion kompromissina esittämä porrastettu palkkiojärjestelmä: alle 5 hehtaaria viljeltyä omistaville korvattaisiin 75 %, 5–10 hehtaaria omistaville 50 % ja yli 10 hehtaaria omistaville 25 % raivaustyön todellisista kustannuksista.¹³⁸⁴

Vaikka raivauspalkkioita oli maksettu vuosina 1919–1922¹³⁸⁵, STPV:n ryhmän esitykset torjuttiin aluksi. Vasta vuoden 1928 aikana maalaisliitto siirtyi kannattamaan raivauspalkkiojärjestelmää. Se sai STPV:n kansanedustajat ylpeilemään, että muut olivat joutuneet tunnustamaan avustusperiaatteen oikeaksi – tosin ”saituutta osoittaen”. He pitivätkin vääränä, että esitettyjä rahasummia oli pienennetty. Epäoikeudenmukaista oli myös se, että palkkiota aiottiin maksaa samanlaisin perustein peltokoosta riippumatta.¹³⁸⁶ Laman voimistuessa maaseudulla STPV:n edustajat kiirehtivät palkkioita sillä perusteella, että pienviljelijöillä ei ollut mahdollisuutta siirtyä ansiotöihin.¹³⁸⁷

Suomalaisen kommunismin piirissä pelättiin, että pienviljelijä-talonpojat menettäisivät velkaantuessaan tilansa. Asia tuli ajankohtaiseksi vuoden 1925 aikana, kun talonpoikien tiloja joutui huutokauppaan Karjalassa.¹³⁸⁸ Estääkseen pakkohuutokauppojen yleistymisen STPV:n eduskuntaryhmä vaati suojelemaan pieniä maa-

1381 Vp 1926, 2943–2944 (Jalmari Virta), 2944–2946 (Strengell).

1382 Manner 1924A, 42; vrt. Valkoista valtakomentoa vastaan!, *TT* 25.5.1927; Luokka luokkaa vastaan!, *TT* 7.6.1929.

1383 Muutama sana maatyöläisten tulevaisuudesta, *PV* 1.2.1927 pk.

1384 STPV:n ekr 2., 9. ja 12.2.1925 sekä 11.2.1926, 15.9.1927, 11.2.1928, STPV:n arkisto, KA; Vp 1925L, 180–181; Vp 1926 Liitteet. Helsinki 1926 (Vp 1926L), 191; Vp 1926, 1519–1521, 2005–2007 (Ramstedt); Vp 1927L 210–211; Vp 1928L, 236–237.

1385 E. J. Korpela, *Maatalous 1919–1939*, kirjassa *Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919–1950*. Porvoo 1967, 38.

1386 Vp 1927, 1642–1643 (Turunen), 1649–1652 (Ramstedt); Vp 1928, 644–645 (Myllymäki), 1992–1993 (Ramstedt); Raivauspalkinnot, *TT* 8.2.1928 pk; Toisen vasikalla, *PV* 8.2.1928 pk; Pientalonpoikain aseman kohottaminen, *PV* 4. ja 5.1.1929 pk; maalaisliitosta, Mylly 1989, 224–225.

1387 Vp 1929II, 1749–1751 (Kulmala).

1388 17 (SB) ht:lle (pb) 15.4.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

omaisuuksia ulosmittaukselta. Esityksen pohjana saattoi olla SKP:n johdon syksyltä 1924 esittämä idea¹³⁸⁹. Tavoitteena oli estää pientalonpoikien omaisuuden siirtyminen ”maatalouskapitalistien ja muiden rahamiesten käsiin”. Siksi omasta ja perheensä työstä elävälle maaseutuväestölle oli jätettävä maata, rakennuksia, eläimiä ja rakennustarpeita niin paljon, että he saattaisivat harjoittaa elinkeinoaan. Tarpeen arvioijaksi aloitteessa esitettiin kunnan valitsemaa elintä, ja vuonna 1926 jätetyssä aloitteessa sille esitettiin ohjeita pinta-alasta ja sato-osuuden ulosmittauksesta.¹³⁹⁰

Pientalonpoikien omaisuuden turvaaminen tuli ajankohtaisemmaksi, kun pakko-uhutokaupat alkoivat lisääntyä vuodesta 1928.¹³⁹¹ Talvella 1930 STPV:n ryhmä katsoikin, että puutavarayhtiöt ja yksityiset keinottelijat olivat Kuolajärvellä, Kuusamossa ja Posiolla käyttäneet hyväkseen talonpoikien huonoa asemaa ja ostaneet näiden tiloja pilkkahintaan. Ryhmän mielestä vääryys oli korjattava järjestämällä niissä sijaitsevan maomaisuuden omistussuhteita uudelleen – luovutettava tilat entisille omistajilleen, näiden rintaperillisille tai valtiolle asutustarkoitukseen.¹³⁹²

Vaikka suomalainen kommunismi oli ensi sijassa kiinnostunut hankkimaan maata pienviljelijöille, jo Otto Ville Kuusisen laatimassa kyntömiesten ohjelmassa vaadittiin valtiota avustamaan pienviljelijöitä koneiden ja lannoitteiden saannissa¹³⁹³. Kullervo Manner lisäsi vaatimuslistalle muut maatalousvälineet ja kuljetuskustannusten alentamisen.¹³⁹⁴ Eduskunnassa keväällä 1924 tehty ja myöhemmin uusittu aloite hiekka-, savi-, suomuta- ja turvepehkuratpeen tyydyttämisestä tarkoitti maan lannoittamista.¹³⁹⁵ Koneiden ja keinolannoitteiden käyttö oli vähäistä Suomessa 1920-luvulla.¹³⁹⁶ STPV:n eduskuntaryhmä tarttui jälkimmäisiin vasta helmikuussa 1930 tekemissään aloitteissa, joissa se esitti väkilannoitteiden saantia 25 %:n alennuksella ja vuoden korottomalla maksuajalla alle 15 hehtaarin peltoalaa viljeleville. Samankokoisilla tiloilla toimivien koneosuoskuntien piti puolestaan saada 75 %:n avustus koneidensa hankkimiskustannuksiin.¹³⁹⁷

TUOTANTOPALKKIOT

Lisämaan saaminen pienviljelijöille ja tilattomille oli suomalaisen kommunismin edustajien mielestä myös tärkein edellytys Suomen maatalouden tuotantokyvyn ja omavaraisuuden kohentamiseksi. He halusivat pysyttää keskustelun maanjakoon liittyvissä kysymyksissä ja katsoivat, että muulta pohjalta lähtevät esitykset lähesivät asiaa väärästä päästä.¹³⁹⁸

1389 SKP:n pb 21.10.1924, f. 516, op. 2, d. 801, RGASPI.

1390 Vp 1925L, 283–284; Vp 1926L, 254–256; STPV:n ekr 31.3.1926, STPV:n arkisto, KA.

1391 Lackman 1985, 42.

1392 Vp 1930L, 13–14.

1393 *Kyntömiesten neuvostovalta*, 17, 23.

1394 Manner 1924, 41.

1395 STPV:n ekr 16.5.1924, STPV:n arkisto, KA; Vp 1924L, 606–608; Vp 1928L, 389–390; Vp 1929III, 54–55; Vp 1929II, 1158–1159 (Riihimäki).

1396 Korpela, 41–42.

1397 Vp 1930L, 196–197 ja 198–199.

1398 Esim. Vp 1927, 230–231 (Rosenberg).

STPV:n eduskuntaryhmän aloitteissa pidettiin tärkeänä, että talonpojat saisivat riittävästi turvepehkuu, jota käytettiin olkien ohella eläinten makuualustana. Kuvassa pehkun keruuta. (Kansan Arkisto)

Porvarilliset ryhmät pitivät maakysymystä kuitenkin ratkaistuna ja halusivat painottaa tuotantokeskisyyttä ja kasvua. Maalaisliitossa se näkyi tavoitteina tuotannon lisäämisestä omavaraisuuden saavuttamiseksi. Sen edistämiseksi puolueessa oli valmiutta tukea tuotantoa avustuksin ja palkkioin sekä suojatullein. Siihen tähtäsi esimerkiksi maalaisliiton vuonna 1924 ajama esitys kotimaisen viljantuotannon turvaamisesta siten, että myyntiä varten tuotetusta kotimaisesta viljasta maksettaisiin palkkio.¹³⁹⁹

Työväenliike ei kannattanut omavaraisuuteen pyrkimistä, koska viljaa oli mahdollista saada ulkomailta halvemmalla.¹⁴⁰⁰ STPV:n kansanedustajatkin mainostivat aluksi Neuvostoliiton voivan koska tahansa luovuttaa Suomen tarvitseman viljamäärän. He luopuivat siitä kuitenkin nopeasti ja keskittyivät torjumaan esitystä yrityksenä turvata suurviljelijöiden edut ja työntää rahaa ”myllykapitalistien taskuihin”: kun palkkiota maksettiin oman kulutuksen yli jääneestä määrästä, siitä ei olisi hyötyä pienviljelijöille.¹⁴⁰¹

1399 Mylly, 222–224; Jukka-Pekka Pietiäinen, *Leivän syrjässä. Maatilahallitus ja sen edeltäjät 1892–1992*. Keuruu 1992, 73.

1400 Korpela, 48.

1401 Vp 1924, 963–971 (Ramstedt), 1703–1705 (Savolainen); Vp 1927, 268–270 (Ramstedt); Pouttu (Mauritz Rosenberg), Maalaisliitto lihottamassa myllytrustia, PV 10. ja 13.5.1925 pk.

Suomalaisen kommunismin mukaan pienviljelijöille ei ollut liioin hyötyä viljattulleista, toisesta kotimaisen viljantuotannon tukitavasta. Jaakko Liedes arvioi vuonna 1925, että maaseudun enemmistölle viljatullit olisivat rasite, koska vain 20 000 – hyvänä vuonna 30 000 – maan 250 000 viljelijästä kykenisi myymään viljaa. Adam Asikainen puolestaan todisteli, että alle 10 hehtaarin tiloilla jouduttiin ostamaan suuri osa kulutetusta viljasta ja että alle 25 hehtaarin tilatkin pystyivät myymään sitä vain satunnaisesti. Sen katsottiin hyödyttävän vain Etelä-Suomen suurviljelijöitä ja rasittavan pohjoisen pienviljelijöitä.¹⁴⁰²

Muiden tuotteiden kohdalla ei kuitenkaan ollut yhtä helppoa sanoa, että tuotantopalkkio menisi vain suurtilallisille. Syksyllä 1924 eduskuntaryhmä vastusti – pienen erimielisyyden säestämänä – sokerijuurikasviljelyn palkitsemista. Vuoden 1928 lopulla se kuitenkin muutti kantaansa – Kalle Kulmala ja Emanuel Ramstedt saivat luvan äänestää palkkion puolesta, koska se hyödytti myös Lounais-Suomen pienviljelijöitä. Kanta syntyi äänestyksen tuloksena, ja varsinkin Pohjois- ja Itä-Suomen edustajat vastustivat sitä, koska katsoivat palkkioiden hyödyttävän vain Etelä-Suomea.¹⁴⁰³

Jo aiemmin samana vuonna eduskuntaryhmä oli ottanut myönteisen kannan kananmunien ja sianlihan vientitodistuksiin. Siinäkin asiassa ryhmä oli erimielinen, sillä osa ryhmän jäsenistä epäili niiden hyödyttävän vain suurelajiä ja keinoteliijoita sekä olevan vahingoksi työväestölle ja pienviljelijöille. Ryhmän puheenjohtaja Mauritz Rosenbergkin myönsi asian epäselvyyden, mutta ajoi kuitenkin suuria periaatteita maalailien vientitodistusten hyväksymistä: hänestä palkkatyöväestön oli uhrauduttava, jotta saataisiin syntymään työläisten ja työtätekevien talonpoikien taisteluliitto.¹⁴⁰⁴

TYÖMIES VAI ISÄNTÄ?

Vaaliohjelmat ja eduskuntaryhmän aloitteet antoivat kuvan, että suomalaisen kommunismin piirissä uskottiin saatavan pienviljelijä-talonpojat omalle puolelle taloudellisilla vaatimuksilla. Liike ymmärsi kuitenkin talonpoikaiskysymyksen olevan myös ideologista kamppailua, jota käytiin maan omistusoikeuden ohella esimerkiksi maaseutuväestön luonteesta. Ideologinen taistelu oli suomalaiselle kommunismille paljolti muiden poliittisten ryhmien torumista ja arvostelua.

Liike halusi piirtää rajan maaseutuväestön keskelle eri tavoin kuin maalaisliitto tai muut porvarilliset ryhmät: kun ne korostivat maaseutuväestön ja koko suomalaisen kansan samanlaisuutta tai omistaja-tuottaja-lähtökohtaa, suomalaisen kommunismin edustajat puolestaan painottivat työntekoa ja halusivat siten yhdistää suuren osan maaseutuväestöstä työväestöön. Työväen ja talonpoikien yhdistämi-

1402 Vp 1925, 1463–1465 (Liedes); Vp 1926, 1550–1553 (Asikainen); myös Vp 1924, 1224–1225 (Soikkeli), 1414–1415 (Asikainen), 1418–1419 (Liedes); Talonpoika (Santeri Mäkelä), Minne talonpojan katse, *TT* 18.10.1926 pk.

1403 STPV:n ekr 10.10.1924 ja 18.12.1928, STPV:n arkisto, KA.

1404 STPV:n ekr 15. ja 22.3.1928, ekr:n vv 14. ja 21.3.1928, STPV:n arkisto, KA.

nen oli vastine porvarillisten ryhmien puheille talonpoikaisiin ihanteisiin perustuvasta suomalaisesta kansasta.¹⁴⁰⁵

Työväen ja talonpoikien yhteyttä todisteltiin varsin yleisesti – ne tekivät varsinaisen tuotannollisen työn ja pitivät siten yllä yhteiskuntaa. Yhteistä heille oli myös palkkatyö – Santeri Mäkelän laskelmien mukaan jopa hyvin hoidettujen pientilojen omistajat joutuivat hankkimaan reilun kolmanneksen tuloistaan muualta. Työväkeä ja talonpoikia yhdisti myös kuluttaja-asema: suuri osa maaseutuväestöä oli kaupunkien työväestön tapaan viljan ostajia.¹⁴⁰⁶

Suomalaisen kommunismin piirissä työväen ja talonpoikien yhtäläisyyksien katsottiin olevan merkittävämpiä kuin erojen. Sen edustajat eivät tuoneet julki kaupunkien ja maaseudun työläisten tai talonpoikien työläisyyden eroja, vaikka esimerkiksi omistusoikeuteen ja itsenäiseen työhön viitattiin sisäisissä keskusteluissa. Ero tuli kuitenkin ilmi siinä, että talonpoikia lähestyttiin täysin erilaisilla tunnuksilla kuin kaupunkien työläisiä. Yhteys tuli esiin lähinnä siinä, että pienviljelijät haluttiin sitoa maahan, jotta he eivät siirtyisi kaupunkien työläisten työmarkkinoille. Ulospäin suomalainen kommunismi halusi kuitenkin sanoa, että porvarillisten ryhmien puheet ”vapaasta talonpojasta” ja ”isännästä” olivat vain hämäystä.

Savon Työssä väitettiin jopa talonpoikien elävän edelleen maaorjuudessa – hallitsijoina olivat tosin taloudelliset voimat.¹⁴⁰⁷ Tavallisempaa oli kuitenkin muistuttaa Santeri Mäkelän tavoin, että veloin ja koroin yhteiskuntaan sidottu pienviljelijä ei voinut olla ”vapaa” – tai hänen vapautensa oli ”nälkää näkemisen vapautta”, mikä oli aivan toinen asia kuin riistovapaus. ”Velkaisäntä” erosi ”porvari-isännästä” myös siinä, että hän joutui käymään työssä muualla.¹⁴⁰⁸ Mäkelä väitti myös, että ”näennäisestä omistusoikeudesta johtuva valheellinen yhteiskuntakuva” oli pienviljelijäin ”perisynti”: he eivät unohtaneet olleensa ”isäntiä” vielä silloinkaan, kun olivat menettäneet kaiken.¹⁴⁰⁹

Suomalaisen kommunismin piirissä arvosteltiin myös ajattelutapaa, jonka mukaan ”jokainen on oman onnensa seppä”, koska sen mukaan syy talonpoikien onnettomuuksiin oli henkilökohtaisissa puutteissa tai riittämättömässä työnteossa. Liike halusikin tempaista talonpojat irti itsesyytöksistä ja vaatimaan vastuuta vallanpitäjiltä. Sitä heidän mielestään estivät maaseudulla toimivat järjestöt, jotka oli perustettu holhoamaan talonpoikia.¹⁴¹⁰

1405 Esim. Talonpoika (Santeri Mäkelä), Talonpojan ansat, *SaT* 28.4.1927 Talonpoika, Talonpoika ja maalaisliiton puoskaripuuhat, *PV* 28.4.1927 pk.

1406 Talonpoika, Palkkatyöläisten ja pienviljelijäin liitto, *PV* 13. ja 14.1.1925; Talonpoika, Työläiset ja talonpojat – liittolaiset vaiko toistensa viholliset?, *TT* 14.1.1925; Talonpoika, Talonpojan ajatuksia, *PV* 26. ja 28.2.1925 pk; Talonpoika, Maatyöväen ja pienviljelijäin yhteenkuuluvaisuus, *TÄ* 16.11.1925.

1407 K. T., Talonpoika tulevaisuuden puntarissa, *SaT* 11.12.1926 pk.

1408 ”Vapaa talonpoika”, *TÄ* 11.6.1926; Turpeenkääntäjä, ”Vapaa talonpoika” ja kesäsesonki, *TÄ* 23.6.1926 pk; Talonpoika (Santeri Mäkelä), Talonpojan vapaus ja riistäjän vapaus, *TT* 30.5.1927 pk.

1409 Talonpoika, Maatyöväen ja pienviljelijäin yhteenkuuluvaisuus, *TÄ* 16.11.1925.

1410 Talonpoika, Pienviljelijät taloudellisina ja poliittisina tekijöinä, *TT* 1.12.1925; Kytö-Jussi, Rehupula ja sen opetukset, *TT* 28. ja 29.5.1926 pk; Talonpoika, Minne talonpojan katse?, *TT* 18.10.1926 pk.

”AGRONOMIMIESTEN” JÄRJESTÖT

Savon Työssä kirjoittanut nimimerkki Pientilallinen katsoikin maaseudun tulvivan erilaisia maatalousjärjestöjä, osuuskuntia ja -kassoja, joita ”agronomimiehet” olivat perustaneet. Kirjoittaja oli huolissaan, että suuret joukot näkisivät vain ne ja niiden ”neuvontatyön” sekä unohtaisivat varsinaisen poliittisen toiminnan ”herrojen hoiteisiin”.¹⁴¹¹

Kirjoittajan huoleen oli varmaan aihetta, mutta hänellä olisi ollut syytä olla huolissaan myös siitä, että suomalaisen kommunismin edustajat näkivät ennen muuta maaseudun poliittiset järjestöt. Ainakaan he eivät arvioineet maaseudulle syntyneitä taloudellisia järjestöjä kovin laajasti. Poikkeuksen teki Karjalasta katseleva Lauri Letonmäki, joka *Kommunistissa* ilmestyneessä kirjoituksessaan osasi nähdä keskuosuuskuntien – Valion, Hankkijan, osuuskuntien keskuslainarahaston – vallan paikallisten osuuskuntien yllä.¹⁴¹²

Santeri Mäkeläkin näki Maataloustuottajien keskusliiton (MTK), jonka hän arvioi markkinoille tuottavien viljelijöiden järjestöksi. Niinpä MTK ajoikin pontevasti korkeita elintarviketulleja ja palkkiojärjestelmää kotimaiselle viljantuotannolle, mikä suuntautui pienviljelijöiden etuja vastaan. Mäkelä piti MTK:ta vaikutusvaltaisena järjestönä, koska se saneli maalaisliiton politiikan suuntaviivat.¹⁴¹³

Paljon enemmän suomalainen kommunismi kuitenkin kiinnitti huomiota Pienviljelijäin liittoon ja Pienviljelijäin keskusliittoon. Edellisen tausta oli torppariilikkeessä ja sen perustamassa Maanvuokraajain liitossa, joka oli sisällissodan jälkeen muuttanut nimensä vastaamaan paremmin uutta tilannetta. Jälkimmäinen puolestaan kytkeytyi Hannes Gebhardiin ja hänen tapaansa pyrkiä turvaamaan pienviljelijäin asemaa.¹⁴¹⁴

Suomalaiskommunismin johtotason näkökulmasta molemmat järjestöt johtivat pienviljelijäväestöä väärille teille. Pienviljelijäin keskusliitto koettiin kuitenkin vaarallisemmaksi, koska se oli syntynyt ”kartanoherrojen ja heidän hengenheimoistaensa” aloitteesta – se oli ”maataloustuottajien karsinaan” synnytetty ”vasikka” tai ”suurtuottajajärjestön taksvärkkipirtti”, jossa ”työtätekevään pienviljelijäin pitäisi rupertella vain pelkistä turnipsiasioista samalla kun suuromistajat riistäjäliitosansa ratkaisevat pienviljelijäinkin osalta kaikki tärkeimmät asiat”. Puhumalla puolueettomuudesta liitto kätki sen, että oli todellisuudessa suurviljelijäin valvonnassa.

Suomalaiskommunistit moittivatkin liittoa erityisesti siitä, että se uskoi pienviljelijöiden ongelmien ratkeavan ammattitaidon kehittämisellä. Heistäkin se oli tarpeellista, ja ammatillisia neuvoja esitettiin säännöllisesti liikkeen sanomalehdissä.

1411 Pientilallinen, Pienviljelijät, maataloudelliset seurat ja osuuskunnat, *SaT* 29.5.1926.

1412 L. Letonmäki, *Kommunisti* 15.5.1926; taloudellisten järjestöjen merkityksestä, Jorma Kalela, Torparna och småbrukarna i finländsk politik från storstrejken till 1930-talskrisen. *Historisk Tidskrift* 1/1974.

1413 Talonpoika, Maataloustuottajien keskusliitto ja pienviljelijät, *TT* 13.12.1926 pk; Vasemmistotalonpoika, Maalaisliitto ja maatyöväestö, *TÄ* 2. ja 4.11.1927 pk; SKP:n pl 1927, 82–83 (Lepola), f. 516, op. 2, d. 968, RGASPI.

1414 Arvo Santonen, *Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa. Tutkimus maatalouden pienviljelypoliittisesta murrosvaiheesta 1930-luvun alkuun mennessä*. Forssa 1971, 78–80, 119–120, 157–183, 194–196.

He arvelivat kuitenkin, että neuvot keittiökasvimaista, puutarhoista, kanaloista, mehiläispesien kunnostamisesta tai sian- ja karjanjalostuksen aloittamisesta sopivat paremmin suurtilallisille. Lisäksi ne suuntasivat keskustelun pois todellisista elinkesymyksistä.¹⁴¹⁵

Sosiaalidemokraattien johtamaa Pienviljelijäin liittoa suomalaisen kommunismin foorumeilla ei juuri luonnehdittu. Kullervo Mannerin huomautukset, että sosiaalidemokraatit pyrkivät kehittämään pienviljelijöistä ”itsekkäitä pikkuporvareita” saattoivat toki viitata siihen.¹⁴¹⁶

Pienviljelijäliitoista tuli ajankohtaisia aina silloin, kun niiden johtomiehet neuvottelivat liittojen yhdistämisestä. Ensimmäisen kerran näin tapahtui talvella 1924, mutta hanke torjuttiin syksyllä Pienviljelijäin liiton kokouksessa. Asia ei kuitenkaan hautautunut, vaan uudet yhdistymisneuvottelut alkoivat maatalousministeriön aloitteesta melkein heti sen jälkeen. Pienviljelijäin keskusliitossa laadittiin myös kesällä 1926 talouspoliittinen ohjelma yhteistä liittoa varten, ja Pienviljelijäin liitto laati sille oman vastineensa. Valtiovalta yritti edistää yhdistymistä lupaamalla isompia avustuksia.¹⁴¹⁷

Talvella 1924 suomalaiskommunistien huomio kiinnittyi ennen muuta itsenäisen talonpoikaisliikkeen synnyttämiseen ja maatyöväen liittoon, mutta he halusivat myös sekaantua pienviljelijäliittojen yhdistymiseen. Tuossa vaiheessa pidettiin vielä mahdollisena maatyöläisten ja pienviljelijäin saamista yhteistyöhön, ja Kullervo Manner kehotti jo tammikuussa 1924 miettimään, miten Maatyöväen liittoa voitaisiin käyttää hyväksi tässä kysymyksessä.¹⁴¹⁸

Maatyöväen liitto esittikin toukokuun lopulla 1924 Pienviljelijäin liitolle yhteistoimintaa Suomen maaseudun raatajaväestön tukalan aseman korjaamiseksi. Tarjoukselle saattoi olla pohjaa myös Suomessa, sillä ainakin Kotkassa ammatillinen keskusneuvosto oli jo aiemmin puhunut maatyöväen ja pienviljelijöiden yhteistyöstä. Siitä ei kuitenkaan tullut mitään, sillä Pienviljelijäin liitto hylkäsi tarjouksen.¹⁴¹⁹

Vankilassa olleet suomalaisen kommunismin jäsenet kehittivätkin siinä vaiheessa luopumaan yhteistyöryityksistä ja keskittymään ammattiliiton vahvistamiseen. Pohjaa kehoitukselle antoi Pienviljelijäin liiton valmius ryhtyä keskusteluihin yhteistyöstä MTK:n kanssa. Myös SKP:n johto luopui syksyllä 1924 ajatuksista yhdistää maatyöläiset ja pienviljelijät samaan järjestöön. Kannanmuutosta ilmeisesti siivittivät keskustelut Talonpoikaisinternationaalin kanssa.¹⁴²⁰

1415 Turpeenkääntäjä, Turpeenkääntäjän mietteitä. Kultainen vasikka, *TT* 7.1.1924; Jyvä, Pienviljelijäin paikka yhteisliitossa työväenluokan kanssa, *TT* 19.10.1926. Jyvä saattoi olla Kalle Lepola – hän kirjoitti Tammisaaren pakkotyölaitoksessa sillä nimimerkillä.

1416 Manner 1924A, 31.

1417 Santonen, 213–239.

1418 No 1 (Kullervo Manner) hyvälle veljelle (Veikko) (J. K. Lehtinen) 4.1.1924; V(eikko)o (J. K. Lehtinen) hv:lle (kk) 7.1.1924 ja ei pvm, saatu 16.1.1924, f. 516, op. 2, d. 789; myös Työmääräys, läh. SB:lle 10.5.1924, d. 792, RGASPI.

1419 Maatyöväen ja pienviljelijäin suojeleminen omistajain riistolta, *TT* 2.6.1924; Kotkasta 1.3.–31.3.-24, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI; Kertomus Suomen maatyöväen liiton toiminnasta v. 1924. Helsinki 1925, 11.

1420 Joukko poliittisia vankeja, Pienviljelijät ja maatyöläiset yhteistyöhön, *TT* 28.8.1924; Kk ht:lle (SB) 18.9.1924, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI.

Suomalaisen kommunismin kiinnostus pienviljelijäliittoihin ei kuitenkaan la- kannut. Sen lehdissä yhdistymisasiä torjuttiin yrityksenä sulauttaa yhteen liian monenlaisia aineksia. Vielä vahvempi peruste kielteiselle asenteelle oli se, että Hanne Gebhardin katsottiin pyrkivän tekemään yhdistyneestä liitosta ”kesytyslaitoksen” ja vierottamaan pienviljelijät luokkaharrastuksistaan. SKP:n johdonkin mielestä liittojen yhdistymistä oli vastustettava, mutta kantaa ei kuitenkaan pitänyt ajaa siten, että yhdistymisen tapahtuessa jäätäisiin ulkopuolelle.¹⁴²¹

SKP:n johtajien viehtymys manöverointiin ei täysin vastannut Suomessa olevien ajatuksia. Esimerkiksi Kuopion läänissä olevat pienviljelijäin liiton yhdistykset, joissa suomalaisella kommunismilla oli sananvaltaa, suhtautuivat täysin kielteisesti liittojen yhtymiseen. Yksi osasto jopa evästi edustajaansa, ettei tämä saanut osallistua yhteiseen kokoukseen.¹⁴²²

Suomessa ja Moskovassa olleiden erot tulivat vielä selvemmin esille keväällä 1927, jolloin SKP:n johto päätyi kannattamaan liittojen yhdistymistä ”erinäisin ehdoin ja tunnuksin”. Muodollinen perusta löytyi siitä, että sillä kertaa tavoitteena ei ollut pienviljelijäin liiton yhtyminen pienviljelijäin keskusliittoon, vaan kokonaan uuden liiton luominen. Niinpä uutta liittoa ei voitaisi samalla lailla kutsua ”suur- tuottajaliiton sivuvaunuksi tai rusthollarien dagsvärkkäriskiksi”.¹⁴²³

Myöhemmin SKP:n johto perusteli kantaansa myös sillä, että siten avautuisi ”tie gebhardilaisen liikkeen sisälle” ja voitaisiin ”muodostaa työtätekevien talonpoikien yhteisrintama molempien liittojen johtoja vastaan”. Rehellisempää oli arvio, että jäätäisiin ”soittamaan tuohella”, jos liittojen yhdistymistä vastustettaisiin mahdollisesti. Siksi ei pitänytäkään tapella yleensä yhdistymisestä vaan liittymisen ehdoista, uuden liiton ohjelmasta ja organisaatiosta. Ohjelmassa olisi mm. sanottava selvästi, että Suomessa tarvittaisiin perinpohjainen maauudistus, jota toteutettaessa olisi pakkoluovutettava maita.¹⁴²⁴

Suomessa SKP:n johdon ohjeita ei noudatettu, sillä päivälehdissä ei puututtu ohjelmaesityksiin vaan vastustettiin liittojen yhtymistä. Lehdet pitivät Pienviljelijäin keskusliittoa suurviljelijöiden liittona, jonka tarkoituksena oli hämätä pienviljelijöitä ja tukahduttaa heidän itsenäinen toimintansa. Perusteluja valtionavun lisäämisestä pidettiin keinotekoisina ja hanke nähtiin yrityksenä ”uittaa” Pienviljelijäin liitto ”gebhardilaisen keskusliiton suomettarelaiseen syliin”. Arvostelusta huolimatta suomalaisen kommunismin jäsenet aikoivat pysyä uudessa liitossa, jos se syntyi.¹⁴²⁵ Näin SKP:n johdon kehoitus arvostella molempien liittojen johtoja ei toteutunut. Vasta edustajakokouksen jälkeen lehdet moittivat Pienviljelijäin liiton sosiaalidemokraattista johtoa siitä, että se oli käynyt neuvotteluita antautumismielessä.¹⁴²⁶

1421 J. S-ä, Gebhardilaiset petkuttamassa pienviljelijöitä, *PV* 16.9.1924; Pienviljelijä, Pienviljelijäliiton kohtalo ratkaisun edessä, *TT* 26.9.1924 pk; SKP:n pb 20.7.1924, f. 516, op. 2, d. 801; No 1 (Kullervo Manner) ht:lle (SB) 10.9.1924, d. 793, RGASPI.

1422 No 5 (Kuopion alue), Tilanneselostus 19.9.24, liite SB:n kirjeeseen no 39, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI. 1423 (Pb) ht:lle, läh 1.2.1927, f. 516, op. 2, d. 1006, RGASPI.

1424 Kertomus SKP:n kk:n politbyroon toiminnasta heinäkuulta 1926 helmikuulle 1927, 23, f. 516, op. 2, d. 970; (Pb) ht:lle (SB) 1.2.1927; Liiton ohjelman johdosta, ei allek., ei pvm, d. 987, RGASPI.

1425 Pienviljelijäin liitto vaarassa, *PV* 5.4.1927 pk; Pienviljelijätkö gebhardilaisiksi?, *TT* 13.4.1927 pk; kehoituksesta arvostella molempien liittojen johtoja, Pb ht:lle 20.2.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

1426 Maamies, Porvarillisen pienviljelijäpolitiikan tausta, *TT* 20.4.1927; Talonpojan vastaus, *TT* 22.4.1927 pk.

Vaikka Pienviljelijäin liiton johto kannatti liittojen yhtymistä, ajatusta ei hyväksytty edustajakokouksessa, jossa sitä kannatti vajaa kolmannes edustajista. Se sai SKP:n politbyroon väittämään, että vaikutus talonpoikaisväestön keskuudessa kasvoi.¹⁴²⁷

Väite ei kuitenkaan realisoitunut, sillä suomalaisella kommunismilla ei ollut mitään tekemistä sen pienviljelijäliittojen piirissä kehittyneen liikkeen kanssa, josta toukokuussa 1929 syntyi Suomen pienviljelijäin puolue. Hankkeen keskeinen hahmo oli Eino Yliruusi, joka oli aktiivisesti vastustanut liittojen yhdistämistä. Toimiessaan Pienviljelijäin liiton neuvojana Yliruusi oli huomannut, että pienviljelijät kaipasivat neuvoja myös yhteiskunnallisiin ja poliittisiin asioihin. Varsinkin pohjoishämäläisten pienviljelijöiden kannustamana Yliruusi ryhtyi maaliskuun lopussa 1929 julkaisemaan *Suomen Pienviljelijä* -lehteä. Sen ympärille perustettiin paria kuukautta myöhemmin uusi puolue, Suomen pienviljelijäin puolue.¹⁴²⁸

Suomalaisen kommunismin parissa uuden puolueen vastaanotto oli ristiriitainen. Toisaalta sitä tulkittiin positiiviseksi ilmaukseksi siitä, että maalaisliiton ja SDP:n vetovoima pienviljelijöihin oli haihtumassa. Toisaalta sitä pidettiin kuitenkin vain lahkona, joka kuvitteli voivansa ajaa pienviljelijöiden asiaa taistelemalla sekä kapitalisteja että työläisiä vastaan. Kun puolue pyrki vain lieventämään kapitalismin kirousta, sillä ei uskottu olevan tulevaisuuden näkymiä.¹⁴²⁹

MAALAI SLIITTO EI AJA TALONPOIKIEN ETUJA

Maalaisliitto oli 1920-luvulla tärkeä tekijä maaseudulla. Yksi tapa vapauttaa talonpoikia vallitsevista ajattelu- ja järjestäytymismuodoista oli todistella, että maalaisliitto ei ajanut heidän etujaan. Samaa oli tehty jo vanhan työväenliikkeen aikana¹⁴³⁰, mutta sille tarjosivat pohjaa myös muutokset maalaisliiton koostumuksessa ja tavoitteissa – puolueen kasvussa oli paljolti kyse ennestään porvarillisen, vanha-suomalaisen isännän liittymisestä maalaisliittoon¹⁴³¹.

Jo SKP:n kokouksessa elokuussa 1923 Edvard Gylling kehotti osoittamaan maalaisliiton johdon porvarillistumista. Suomen byroon vuoden lopussa antamissa ohjeissa se käännettiin toisinpäin: oli todistettava, että maalaisliitto oli lakannut olemasta köyhien talonpoikien puolue. Ohjeiden takana saattoi olla Santeri Mäkelä, joka artikkeleissaan pani ohjeen käytäntöön. Siinä hänen ei tarvinnut paljoa muuttaa vanhassa työväenliikkeessä esittämiään ajatuksia.¹⁴³²

Santeri Mäkelä lähestyi aihetta usein historiallisesta perspektiivistä. Hän myönsi maalaisliiton olleen syntyessään itsenäisten talonpoikien puolue, jonka enem-

1427 Santonen, 231; Pb ht:lle 16.5.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

1428 Santonen, 276–280.

1429 Uusi puolue, PV 8.5.1929 pk; Pienviljelijäin kapina, TT 28.5.1929 pk; Esko Turpeinen, Eskon päiväkirja, PV 31.5. ja 4.6.1929; Pienviljelijä, Pienviljelijät Turun eteläisessä piirissä, TT 4.6.1929.

1430 Saarela 2006, 67–68.

1431 Santonen, 257–259.

1432 SKP:n pl 1923, 48 (Gylling), 66 (Manner), f. 516, op. 2, d. 724; Agitasyonu talonpoikien keskuudessa, ei pvm, saatu 5.12.1923, d. 743, RGASPI, jossa SB:n ohjeita; Mäkelän maalaisliittokritiikistä, Norrena, 219–220; Saarela 1997B, 61–62.

mistön muodostivat pienviljelijät. Itsenäistyminen ja sisällissota muuttivat kuitenkin sekä puolueen jäsenten ajattelutapoja että sen koostumusta – maalaisliittoon liittyi entisiä suomettarelaisia suurviljelijöitä, pappeja, opettajia ja virkamiehiä, suuren ja pienen teollisuuden harjoittajia, liikemiehiä. Nämä talonpojille vieraat voimat olivat myös saaneet puolueen johdon käsiinsä. Ja he ajoivat vain suurmaan-omistajien asiaa, vaikka verhosivat sen puheissaan yleiseen tai kansan etuun.¹⁴³³

Kesän 1929 vaalien alla *Pohjan Voimassa* todisteltiin maalaisliiton johtajien koostuvan ”metsä- ja riisitotaloudesta rikastuneista keinottelijoista”, ”kapitalistisen riis- tokomennon palkkaamista suurpampuista”, ”valtiokoneiston ruhtinaspalkkaisista virkamiehistä” ja ”pääomasta riippuvaisten sanomalehtien palkkasotureista”.¹⁴³⁴

Maalaisliiton muuttuminen näkyi Santeri Mäkelän mukaan mm. siinä, että puo- lue ei ollut edistänyt kunnan maareformia, vaikka jälkepäin kerskui sillä. Maa- laisliitto oli kuvitellut, että maaseudun ongelma ratkeaisi, kun vuokratilat saatai- siin itsenäisiksi ja tilattomat omalle maalle. Se ei kuitenkaan ollut halunnut loukata pääoman etuja. Niinpä vuonna 1922 hyväksytyn *lex Kallion* tuloksena oli syntynyt vain ”kituvia kääpiötiloja”.¹⁴³⁵ Maalaisliiton vieroksuva asenne pienviljelijöitä koh- taan ilmeni suomalaisen kommunismin mielestä myös katojen ja muiden luon- nononnettomuuksien aikana, jolloin se ei hallituspuolueena ryhtynyt aktiivisesti auttamaan maaseutuväestöä. Se sai suomalaisen kommunismin todistelemaan maalaisliiton välinpitämättömyyttä.¹⁴³⁶

Suurtilallisia suosivaa linjaa osoitti Mäkelän ja muiden kirjoittajien mielestä myös maalaisliiton tullipolitiikka. Se oli koko ajan kannattanut korkeita tullevia, jotka olivat epäedullisia viljaa ostamaan joutuville pientilallisille. Korkeiden suoja- tullien katsottiin osoittavan, että maalaisliiton tavoitteita määräsi maataloustuotta- jien keskusliitto, joka ajoi ”suurtilallisten ja suurten keskikokoisten tilojen etuja”.¹⁴³⁷

Tullien uskottiin muutenkin kuvaavan maalaisliiton veropolitiikka – se pyrki vähentämään tulo- ja omaisuusveroja ja kattamaan valtion menot ns. välillisillä ve- roilla, jotka olivat ”kivuttomia”: kun ne maksettiin huomaamatta, ne eivät synny- täneet samanlaista tyytymättömyyttä kuin suorat verot. Kirjoittajien mukaan maa- laisliiton veropolitiikka merkitsi sitä, että ”kättensä työllä elävä talonpoika” muut-

1433 Esim. Maalaisliitto, *TT* 20.2.1924 pk; Talonpoika (Santeri Mäkelä), Talonpoikain puolue, *TT* 12.9.1924; *Talonpoika tienhaarassa*, 8–11; Taantumuspuolue, *TT* 25.2.1926 pk; Talonpoika, Maalaisliitto kaksikymmenvuotias. Entisen maalaisliittolaisen muistelmia, *TÄ* 30.6.1926, *PV* 3.7.1926.

1434 Ent. maalaisliittolainen, Maalaisliiton herrastumisen lähtökohtia, *PV* 11. ja 13.6.1929 pk.

1435 Esim. *Talonpoika tienhaarassa*, 31–32, josta lainaus; Talonpoika, Talonpoikaisto ja nykyiset keskustapuolueet, *TT* 21. ja 24.7.1925 pk; Talonpojan asema, *TT* 21.6.1926 pk; Maamies, Pienviljelyskysymyksen nykyinen vaihe, *TT* 6.5.1927 pk.

1436 Esim. Talonpoika hädässä, *TT* 22.4.1926 pk; On talonpojillakin aika herätä, *PV* 19.5.1926 pk; Kytö-Jussi, Rehupula ja sen opetukset, *TT* 28. ja 29.5.1926 pk; maalaisliiton asenteesta katoihin, *Mylly* 1989, 225.

1437 Turpeenkääntäjä (Santeri Mäkelä), Turpeenkääntäjän mietteitä. Pienviljelijät heräävät, *TT* 9.1.1924; Pouttu (Mauritz Rosenberg), Onko työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmä vastustanut työtätekevien etuja?, *PV* 8.5.1925 pk; Pouttu, Maalaisliittolaiset turvaamassa suurtuottajain etuja, *PV* 9.5.1925 pk; Maalaisliitto ja tulliriistäntä, *TT* 23.6.1926 pk; Talonpoika, ”Onko maalaisliitto maaseudun asianajaja”, *PV* 29.4.1927 pk, *TÄ* 6.5.1927 pk; Talonpoika, Maalaisliittopotomot ja työtätekevä talonpoika, *PV* 4.5.1927 pk.

tui ”veronmaksukoneeksi”.¹⁴³⁸ Puolueen muun reformipolitiikan selitettiin puolestaan olevan vähävaraisen kansan pettämistä kauniilla lupauksilla. Sitä osoitti esimerkiksi asenne erilaisiin vakuutuksiin.¹⁴³⁹

Todisteena maalaisliiton muuttumisesta ”hovipuolueeksi” esitettiin myös maalaisliittolaisen presidentin Lauri Kristian Relanderin ulkomaanmatkat. Santeri Mäkelä ja muut lehtikirjoittajat yrittivät muutenkin ruokkia talonpoikien vanhaa heravihaa muistuttamalla, miten maalaisliitto tuki korkeapalkkaisten virkamiesten palkankorotuksia vuosina 1923 ja 1929. Samaa tavoittelivat toistuvat muistutukset valtion menojen – varsinkin sotilaskulujen – kasvusta ja niiden rahoittamisesta talonpoikien ja työläisten verotuksella.¹⁴⁴⁰

SSTP:n lakkauttamisen jälkeen suomalaisen kommunismin kirjoittajat toistivat maalaisliiton taantumuksellisuutta – Kallion hallitus oli toimillaan häväissyt oikeuden.¹⁴⁴¹ Vuonna 1926 pidetyn puoluekokouksen ja siellä hyväksytyin ohjelman perusteella maalaisliittoa moitittiin kansalliskiihkoisuudesta, patavanhoillisuudesta ja taantumusmielisyydestä. Vuoden lopulla oululainen *Pohjan Voima* väitti jopa maalaisliiton ryhtyneen suosittamaan diktatuuria Suomeen, koska kapitalistit eivät kyenneet enää pitämään valtaa laillisesti.¹⁴⁴² Fasismia edistäväksi arvioi maalaisliiton myös SKP:n plenum seuraavana kesänä. Sensuuntaiset väitteet yleistyivät kuitenkin vasta vuoden 1929 aikana. Kalle Lepola esimerkiksi piti maalaisliittoa ”fascismin adventtisaarnaajana”.¹⁴⁴³ Sen sijaan viittaukset maalaisliiton ulkopolitiikan taantumuksellisuuteen lisääntyivät jo kesästä 1927: se suhtautui vihamielisesti Neuvostoliittoon ja oli läheisissä suhteissa maihin, joissa oli diktatuurihallitus.¹⁴⁴⁴

SKP:n johdon luonnehdinnat ja painotukset loittonivat Santeri Mäkelän yrityksistä hyödyntää maalaisliiton muutosta ja omia sen piirissä aiemmin olleita ajatuksia talonpoikien vapaudesta ja itsehallinnosta. SKP:n johto jätti tällaiset yritykset hajottaa maalaisliittoa taustalle. Puoluejohdolta puuttui myös Mäkelän kyky puhutella talonpoikia esittämällä kysymyksiä – se julisti ja vaati. Se kävi ilmi myös SKP:n politbyroon yrityksessä aktivoida kampanjointia maalaisliittoa vastaan vuoden 1928 alussa – maalaisliittolaisen hallituksen synnyttyä.

Politbyroo arvioi puolueessa tapahtuneen tuossa vaiheessa jonkinlaisen käännöksen vasemmalle – maalaisliitto oli peräytynyt aitosuomalaisuudesta ja suuntau-

1438 *Talonpoika tienhaarassa*, 14–16; *Talonpoika*, heräävä talonpoika, *TÄ* 17.5.1926 pk; *Talonpoika*, Maalaisliiton ”säätäväisyys”-politiikka, *TÄ* 26.5.1926 pk, 28.5.1926; Maalaisliiton verotuspolitiikka, *TÄ* 13.5.1927 pk.

1439 Maalaisliitto ”reformipuolueena”, *PV* 5. ja 7.9.1928 pk.

1440 Esim. Turpeenkääntäjä, Turpeenkääntäjän mietteitä. Pienviljelijät heräävät, *TT* 9.1.1924; Maalaisliitto, *TT* 20.2.1924 pk; *Talonpoika*, Talonpoikien puolue, *TT* 12.9.1924; *Talonpoika*, Maanpuolustuskysymys ja talonpoika, *TT* 27.10.1924; *Talonpoika*, ”Talonpojat” hovipuolueena, *TT* 21.9.1925 pk; *Talonpoika*, Heräävä talonpoika, *TÄ* 17.5.1926 pk; Pienviljelijä, ”Oma hallitus”, *SaT* 28.2.1928 pk; *Talonpoika*, Maalaisliitto ja talonpoika, *TT* 7.5.1929 pk; Äimä, 35 miljoonaa, *TÄ* 16.10.1929; Maalaisliiton puoluekokous, *TT* 29.4.1930 pk.

1441 Esim. Maalaisliitto rikosten tiellä, *TT* 11.2.1924 pk; Maalaisliitto, *TT* 20.2.1924 pk.

1442 Maalaisliitto nahkaansa luomassa, *PV* 5.6.1926 pk; Maalaisliiton ”uudestaan syntyminen”, *PV* 18.6.1926 pk; Maalaisliitto näkee pelastuksen vain fascismissa, *PV* 1.12.1926 pk.

1443 SKP I, 169; K(alle).L(epola), Talonpojan vapautumisen tie, *Proletaari* tammi-helmikuu 1929; P.K., Vastustajamme puolueuudostumat, *PV* 6.6.1929 pk.

1444 Maalaisliittolaiset valheen teillä, *PV* 28.6.1927 pk; Mihinkä pyrkii maalaisliitto?, *PV* 29.6.1927 pk; *Talonpoika*, Maalaisliitto ja sotakiihoitus, *PV* 5.5.1929 pk.

tui yhteistyöhön SDP:n kanssa. Käännöksen katsottiin olevan tulosta talonpoikaisjoukkojen paineesta mutta myös ”kulakkiainesten” halusta harjoittaa itsenäistä politiikkaa. Suomalaisen kommunismin tehtävänä oli paljastaa maalaisliiton ”edis-tys”fraseologia pientalonpoikien petkutukseksi ja liitto sosiaalidemokraattisten johtajien kanssa yritykseksi valjastaa työläiset ja talonpojat ”porvarillisen keskustapolitiikan kautta suurporvarillisen taantumuksen vetojuhdiksi”. Kampanjointi jäi kuitenkin vähäiseksi.¹⁴⁴⁵ Pikemminkin kirjoitukset maalaisliitosta ja talonpojista vähenivät vuoden 1927 jälkeen, kun SKP lakkasi pitämästä Santeri Mäkelää kirjoittajanaan.¹⁴⁴⁶

Vaikka sosiaalidemokraattien kannatus maaseudulla oli huomattava, suomalaisen kommunismin edustajat pyrkivät korostamaan heidän ajavan ennen muuta kaupunkiväestön etuja ja ohjaavan työväkeä etuilemaan talonpojan kustannuksella.¹⁴⁴⁷ Vuoden 1926 aikana suomalainen kommunismi muutti hieman asennettaan, sillä se arveli SDP:n omaksuneen uudessa ohjelmassaan maalaisliiton vanhat lupaukset ja yrittävän luoda ”paperisiltaa” maata viljelevän väestön ja työläisten välille. Siksi odotettavissa oli uusia petkutus- ja nukutustapoja, jotka saattoivat olla vaarallisia myös suomalaisen kommunismin kannatukselle. SKP:n politbyroo vaatikin vuoden 1928 alussa aktiivisesti paljastamaan sosiaalidemokraattien liittoutumista maalaisliiton kanssa ja osoittamaan SDP:n maatalouspolitiikan olevan suurtilalisten asian ajamista.¹⁴⁴⁸ Lehdissä moitteet sosiaalidemokraattien toimista maaseudulla eivät kuitenkaan lisääntyneet.

TALONPOIKIEN ITSEHALLINTOA?

Suomalainen kommunismi kritisoi muita maaseudulla toimivia järjestöjä paljon, koska se pelkäsi niiden kietovan maaseutuväestön pauloihinsa. Itse se halusi saada talonpojat toimimaan aktiivisesti. Siihen tähtäsivät myös STPV:n eduskuntaryhmän keväällä 1924 tekemät aloitteet.

Aloitteet lisämään ja maanparannusaineiden hankkimisesta talonpojille sisälsivät myös hyvin pitkälle menevän ajatuksen talonpoikien itsehallinnosta – tai sosialismin toteuttamisesta. Aloitteissa nimittäin esitettiin talonpoikia itseään lain toimeenpanijoiksi: pienviljelijäin ja tilattomien kokoukset valitsisivat jokaisessa kunnassa lautakunnat hoitamaan kyseisiä tehtäviä.¹⁴⁴⁹

Aloitteet olivat lähtöisin SKP:n johdolta¹⁴⁵⁰, mutta jo Kuusisen syksyllä 1919 esittämässä kyntömiesten ohjelmassa oli puhuttu kyläkunnan todellisten viljelijöiden ja maataloustyöntekijöiden muodostamista paikallisista neuvostoista. Täysin

1445 SKP:n pb 23.1.1928, f. 516, op. 2, d. 986, RGASPI; V. T., Maalaisliittolainen hallitus ja pienviljelijät, *TÄ* 2.2.1928 pk.

1446 Saarela 1997B, 64–65.

1447 Talonpoika, Talonpojan ajatuksia, *PV* 4., 28. ja 30.6.1924; Talonpoika, Sosialidemokraatit ja talonpojat, *TT* 19.9.1924.

1448 Sosdem johtajien pienviljelijäkosiskelut, *TÄ* 8.6.1927 pk; SKP:n pl 1927, 83–84 (Lepola); SKP:n pb 23.1. ja 11.2.1928, f. 516, op. 2, d. 986, RGASPI.

1449 Vp 1924L, 604–605, 606–608, 609–613.

1450 SKP:n pb 30.4. ja 8.5.1924, f. 516, op. 2, d. 801, RGASPI.

uutta ei ollut edes se, että valitut lautakunnat panisivat toimeen pakkolunastuksen, sillä kansalaissodan aikana sellaisia oli muodostettu muutamaan kuntaan.¹⁴⁵¹

Aloitteet ilmaisivat suuria tavoitteita mutta myös epäluottamusta vallitseville tavoille hoitaa talonpoikaistilojen rahoitusta. Käytännössä suomalainen kommunismi joutui kuitenkin tinkimään niistä ja puolustamaan kunnanvaltuustojen valitsemia asutuslautakuntia ja asutuskassoja, kun kokoomuslaiset ja maalaisliittolaiset pyrkivät siirtämään valtion asutus- ja maanviljelyslainoista huolehtimisen osuuskassojen keskuslainarahastolle ja paikallisille osuuskassoille tai hypoteekkiyhdistyksille.¹⁴⁵²

Adam Asikainen torjui osuuskassat epädemokraattisina eliminä, joissa lainojen jakaminen olisi pienen vähemmistön monopolina. Asutuskassat sen sijaan jakoivat lainat oikeudenmukaisemmin, tasapuolisemmin ja nopeammin. Keväällä 1927 Pekka Strengell katsoikin kokemuksen osoittavan, että suuri osa hypoteekkiyhdistysten jakamista lainoista oli mennyt suur- ja keskikokoisten tilojen omistajille.¹⁴⁵³

Menettely sai myös Suomen byroon jäsenen Jaakko Kiven siunauksen. Hänkin arveli, ettei käsitystä talonpoikien omista elimistä kannattanut ajaa voimakkaasti eduskunnassa, vaikka ne oli syytä mainita parhaimpana keinona hoitaa asioita. Kivi myös vesitti talvella 1927 alkuperäistä ajatusta toteamalla, että kunnanvaltuustot kutsuisivat koolle talonpoikien kokouksen ja että niillä olisi oikeus valita edustajansa lautakuntaan.¹⁴⁵⁴ Syksyllä 1927 eduskunnalle tehdyissä esityksissä ei puhuttukaan mitään pienviljelijäin ja tilattomien itsehallinnollisista elimistä. Vuonna 1928 ne kuitenkin uusittiin.¹⁴⁵⁵

Halu itsehallintoon ilmaistiin vielä selvemmin Kuopion maalauskunnasta kotoisin olevan August Turusen nimissä esitetyssä aloitteessa maaseudun työtätekevän väestön asutusneuvostoista helmikuussa 1928. Aloitteessa todettiin, että asioiden hoito oli otettava omiin käsiin, koska ”yhteiskunnan hallitsevien luokkien määräysvallassa olevat laitokset” yrittivät estää ja viivyttää työtätekevien oikeuksien saattamista voimaan. Sen mukaisesti maaseudulla oli asutusneuvostolle annettava maaseudun työtätekevän väestön asutustoiminnasta annettujen lakien ja asetusten täytäntöönpano, soveltaminen ja valvominen. Tällaiset elimet olisi valittava kussakin kunnassa vuosittain kyläkuntien kokouksissa, joissa äänioikeutettuja olisivat kunnan asukkaat.¹⁴⁵⁶

”ITSENÄINEN TALONPOIKAISLIKE”

Suomalainen kommunismi ei tyytynyt pelkästään kritisoidaan toisten ajatuksia talonpoika-pienviljelijän asemasta ja tulevaisuudesta tai vapauttamaan heitä näiden ajatusten vallasta. Se pyrki myös organisoimaan maaseutuväestöä työväestön

1451 *Kyntömiesten neuvostovalta*, 19; Rinta-Tassi, 207–208.

1452 Pietiäinen, 109–111, 115.

1453 Vp 1925, 362–363, 961–962 (Asikainen); Vp 1926, 959–960 (Ramstedt), 2944–2946 (Strengell).

1454 Rauha (Jaakko Kivi), 203 (STPV:n ekr) fr. byroon selostus 9.3.1927, f. 516, op. 2, d. 1006; myös Pb ht:lle (SB) 26.3.1927, d. 987, RGASPI.

1455 Vp 1927L, 366–368; Vp 1928L, 389–390; Vp 1929IIL, 54–55.

1456 Vp 1928L, 391–392; Vp 1929IIL, 500–501.

liittolaiseksi. Suomalaisen kommunismin piirissä ei kuitenkaan ollut yksimielisyyttä siitä, miten se tapahtuisi, sillä Suomessa olevat pyrkivät kytkemään maaseutuväestön omiin organisaatioihin, SKP:n johto puolestaan luomaan ”itsenäistä” talonpoikaisliikettä.

KARJALAN TALONPOJAT

Ajatus itsenäisen talonpoikaisliikkeen järjestämisestä koki pahan kolauksen, kun Etelä-Pohjanmaalle ei syksyllä 1923 tai keväällä 1924 syntynyt talonpoikaislehteä, kyntömiesten nuija -järjestöjä tai eduskuntavaaleihin osallistuvaa talonpoikaisryhmää. SKP:lla oli kuitenkin tuossa vaiheessa onnea, sillä juuri epäonnistumisen käytyä selväksi Kotkan organisaattori ilmoitti olleensa keskusteluissa maalaisliiton opposition johtomiesten kanssa¹⁴⁵⁷. Tästä Karjalan kannaksen talonpoikien synnyttämästä oppositiosta tulikin se liike, jonka kanssa SKP oli seuraavat vuodet tekemisissä ja jonka avulla se pyrki todistelemaan, että työväen ja talonpoikien yhteistyö Suomessa kehittyi hyvin.¹⁴⁵⁸

Maalaisliiton vahvana kannatusalueena Karjalan kannas oli vähintään yhtä sopeva itsenäiselle talonpoikaisliikkeelle kuin Etelä-Pohjanmaa. Se oli jopa Etelä-Pohjanmaata edullisempi siinä, että alueella oli jo eduskuntavaaleissa esiintynyt räisäläläisen Matti Läheniemen ja muutaman muun muodostama talonpoikien vaaliliitto, joka oli ilmaissut tyytymättömyyttään maalaisliiton talouspolitiikkaan ja yhteistyöhön kokoomuksen kanssa. Vaalien jälkeen myös Parikkalan talonpojat olivat purkaneet tyytymättömyyttään taloudellisten vaikeuksiensa takia, pitäneet paikallisia kokouksia ja suunnitelleet valtakunnallisen talonpoikien neuvottelukokouksen pitämistä kesällä Helsingissä. Se ajankohtaistui kuitenkin vasta joulukuussa, kun Parikkalan manttaalikunta kutsui sellaisen koolle.¹⁴⁵⁹

SKP:n organisaattori Jalmari Mäkinen tarkoitti ilmeisesti juuri parikkalalaisia puhuessaan yhteyksistä oppositiomiehiin. Ainakin hän kirjoitti näitä läheisesti koskettaneista ulosmittauksista ja verovaikeuksista ja moitti myöhemmin, etteivät aikeistaan huolimatta järjestäneet evästys- tai kansalaiskokouksia.¹⁴⁶⁰ Läheisemmäksi yhteistyökumppaniksi tuli kuitenkin jo vuoden 1925 alussa räisäläläinen Matti Läheniemi.¹⁴⁶¹

Suhteiden solmiminen innosti Kullervo Manneria. Kaikki ei ollut kuitenkaan menossa niin kuin SKP:n johto toivoi. Pahinta oli se, että osa oppositiosta oli eronnut tai eroamassa maalaisliitosta. Manner neuvoikin talonpoikia järjestäytymään oppositioksi puolueen sisälle, koska siten he pääsisivät paremmin yhteyteen mui-

1457 Tilanne ja mieliala 1.4.–15.5.24 (Kotkan selostus), f. 516, op. 2, f. 516, op. 2, d. 792; Kujala (Jalmari Mäkinen?) ht:lle (Kullervo Manner), ei pvm, mutta mahd. elokuussa 1924, d. 793, RGASPI.

1458 Yhteistyöstä, Lackman 1985, 107–139.

1459 Maalaisliiton kannatuksesta Karjalassa, Mylly 1989, 165, 168; oppositiosta, Lackman 1985, 102–104.

1460 Tilanne ja mieliala 1.4.–15.5.24 (Kotkan selostus); Allekirjoittamaton kirje arvoisalle toverille 22.5.24 Kaukola, f. 516, op. 2, d. 794; 17 (SB) ht:lle (pb) 5.2.1925, d. 868, RGASPI.

1461 17 (SB) ht:lle (pb) 19.2. ja 15.4.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

den tyytymättömien ryhmien kanssa. Siksi suunniteltuun neuvottelukokoukseenkin piti saada talonpoikia muilta seuduilta. Kokous oli Mannerin mielestä myös sopiva hetki oppositiomiesten oman lehden julkaisemiseen.

Manner halusi vaikuttaa myös oppositioliikkeen luonteeseen. Hänelle oli tärkeintä, että liike valitsisi yleisesti puolensa ja ilmoittaisi taistelevansa porvarillista kokoomusta ja herravaltaa vastaan sekä vastustavansa myös sosiaalidemokraatteja, koska he ajoivat vain kaupunkilaisen työväen ja pikkuporvariston etuja. Sen oli lisäksi tuotava julki tyytymättömyytensä siihen, että kaikki viljelyskelpoinen maa ei ollut viljelyksessä. Manner sivusi konkreettisempiäkin kysymyksiä – jopa Parikkalan talonpojille tärkeätä luottokysymystä – ja kehotti vaatimaan taloudellista apua valtiolta talonpoikien itsensä jakamana. Manttaalikokouksen alla hän puolestaan nosti tärkeäksi taloudelliseksi asiaksi verotuksen: talonpoikien tai heidän perheidensä työtuloa ei saanut verottaa.¹⁴⁶²

Ennen manttaalikokousta SKP uskoi pystyvänsä edistämään tavoitteitaan parhaiten paikallisten kokousten kautta. Se kehottikin muuttamaan ne ”kapitalistien sorrosta kärsivien pienviljelijäin vastalauseliikkeeksi”. Siksi kaikkien kommunisteille myötätuntoisten pienviljelijöiden oli osallistuttava kokouksiin ja esitettävä niissä porvaripuolueiden ja sosiaalidemokraattien politiikkaa vastaan suuntautuvia vaatimuksia. SKP patisti oppositiota järjestämään kokouksia eri puolilla maata ja kehotti turvaamaan liikkeen pysyvyyttä perustamalla pitäjittäin tai kylittäin komiteoita huolehtimaan asioista.¹⁴⁶³

Maaliskuun alussa 1925 pidetty manttaalikokous oli SKP:n tavoitteiden kannalta pettymys – sen esittämistä asioista ei keskusteltu. Santeri Mäkelä katsoi kokouksen osoitukseksi siitä, miten ”herrat” olivat kaapanneet pientalonpoikien aloitteen – kokouksen päätöksetkin saattoivat tyydyttää vain suurtilallisia. Melkein samaan tulokseen tulivat ne kokoukseen osallistuneet, jotka järjestivät erityisen ryhmäkokouksen ja puhuivat sen aikana uuden puolueen perustamisesta.¹⁴⁶⁴

Myös SKP piti tilannetta otollisena oppositioliikkeen kehittämiseksi. Sen mielestä tärkeintä oli kuitenkin julkaista talonpoikaislehden erikoisnumero, jossa olisi ”köyhien talonpoikien kirjoituksia”. SKP ei vielä tässä vaiheessa jakanut talonpoikaisopposition intoa vetää talonpojat pois maalaisliitosta ja perustaa uusi puolue, vaan piti ensisijaisena selittää puolueen vikoja, sen vierautta talonpojille ja sen johdon herraskaisuutta. Se kannatti maalaisliittoon kuuluvien pysymistä puolueessa, jotta oppositio kasvaisi edelleen. Suomen byroo piti haavetta kuitenkin turhana, koska kaikki opposition johtohahmot olivat jo eronneet maalaisliitosta.¹⁴⁶⁵

Oppositiomiesten keskeiseksi hahmoksi noussut Matti Läheniemi hyväksyi SKP:n esittämän etenemisjärjestyksen, vaikka oli aiemmin intoillut uudesta puolue-

1462 No 1 (Kullervo Manner) ht:lle (SB) 27.6.1924, f. 516, op. 2, d. 792 ja No 1 ht:lle (SB), ei pvm, mutta sanotaan olleen liitteenä pb:n SB:lle 22.2.1925 lähettämässä kirjeessä, d. 887; opposition ja maalaisliiton suhteesta, ks. myös 17 (SB) ht:lle (pb) 13.2.1925, d. 868, RGASPI.

1463 SKP:n pb 25.1. ja 28.2.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb (SB:lle) 26.1.1925, d. 868; No 1 (Manner) ht:lle, liitteenä SB:lle 22.2.1925 lähetyssä kirjeessä, d. 887, RGASPI.

1464 Talonpoikain asia 23.3.–25, joka ilmeisesti Santeri Mäkelän kirjoittama muistio, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI; kokouksesta myös, Lackman 1985, 105–107.

1465 (SKP:n) pb (SB:lle) 30.3.1925, f. 516, op. 2, d. 868, myös Talonpoikain asia 23.3.–25, d. 937; 17 (SB) ht:lle (pb) 19.3.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

eesta. Hän ryhtyi keväällä 1925 valmistelemaan lehden ja sitä kustantavan yhtiön perustamista. Osakkeiden koemerkintä, toimittajan hankkiminen ja muut lehden valmisteluun liittyvät asiat eivät kuitenkaan sujuneet käden käänteessä, sillä Karjalankin talonpoikien aika meni keväällä ja kesällä pääasiassa pellolla. Myös Suomen byroo yritti etsiä liikkeelle toimitsijaa sekä lehdelle toimittajaa ja varoja.¹⁴⁶⁶ Lehden perustamista jatkuvasti kiirehtivä SKP:n johto lupailikin tukea omista varoistaan ja Talonpoikaisinternationaalilta sekä muuta apua Santeri Mäkelän kirjoituksina.¹⁴⁶⁷ Edistystä tapahtui sentään siinä, että talonpoikaisoppositio huolehti Santeri Mäkelän kirjoittaman tekstin *Talonpoika tienhaarassa* julkaisemisesta.¹⁴⁶⁸

Lehden valmistelusta alkoi näkyä tuloksia vasta tammikuussa 1926, jolloin lehtiosakeyhtiö saatiin perustettua.¹⁴⁶⁹ Suomen byroo oli puolestaan jo joulukuussa saanut yhteyden ”vasemmistoa sympatisoivaan agronomiin”, joka oli ollut opettajana maatalouskoulussa, mutta työskenteli sillä hetkellä pienellä maatilallaan Kirkkonummella. Tätä agronomia, Yrjö Leinoa, joka oli kirjoittanut maatalouden kehittämiseen liittyviä artikkeleita suomalaisen kommunismin päivälehtiin, se piti sopivana lehden avustajaksi.¹⁴⁷⁰

Lehtiyhtiön perustamisesta kului kuitenkin vielä lähes neljä kuukautta ennen kuin uuden *Talonpojan Sanomien* ensimmäinen näyttenumero ilmestyi 20 000 kappaleen painoksena. Sitä seurasivat näyttenumerot heinä- ja elokuussa. Vasta loka-kuussa 1926 lehti alkoi ilmestyä säännöllisesti viikoittain. Käytännön vaikeuksien ohella lehden alkua viivästytti pieni erimielisyys lehden kotipaikasta: Läheniemi halusi lehden ilmestyvän Helsingissä, SKP:n edustajat Karjalassa. Lisäksi eri tahojen välillä oli keskinäistä epäilyä, sillä Karjalan miehet eivät tunteneet toimittajaksi esitettyä Yrjö Leinoa. He eivät luottaneet täysin toisiinsa, sillä Läheniemi ei heti suostunut siihen, että sortavalalainen Edvard Mörsky, joka oli ollut mukana Parikkalan talonpoikien oppositiossa, asetettaisiin hoitamaan lehden asioita.¹⁴⁷¹

Talonpojan Sanomien synty ilahdutti SKP:n johtoa, varsinkin Otto Ville Kuusista, joka oli tyytyväinen siitä, että lehdessä oli ”vahva rikkaruohon tuntu”. Se vakuuttaisi ulkopuolisia siitä, etteivät kommunistien sormet olisi mukana lehden

1466 Prosessista, 17 (SB) ht:lle (pb) 19.3. sekä 7. ja 17.4.1925; 10 (Jalmari Mäkinen), Talonpoikaisliikkeen viimeaikaisesta kehityksestä 7.6.1925, f. 516, op. 2, d. 868 sekä 17 (SB) ht:lle (pb) 1. ja 15.10.1925, d. 869, RGASPI.

1467 Pb (SB:lle) 4. ja 25.5.1925, f. 516, op. 2, d. 868; Pb ht:lle (SB) 19.10. ja 28.12.1925, d. 869; Pb ht:lle (SB) 19.4.1926, d. 942, RGASPI.

1468 Saarela, 1997B, 60; Kk ht:lle (SB) 3.11. ja 22.12.1924 sekä 17 (SB) ht:lle (pb) 27.11.1924, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI.

1469 Lackman 1985, 119; 17 (SB) ht:lle (pb) 16.12.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI, jossa Läheniemen kerrotaan ilmoittaneen hakevansa pian vahvistusta lehtiyhtiön säännöille.

1470 17 (SB) ht:lle 6.12.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI; vrt. miten Arvo Tuominen kirjasi yhteyden Leinoon omaksi ansiokseen, vaikka oli tuossa vaiheessa vielä vankilassa, Tuominen 1958, 224–231 ja miten Olle Leino korjasi Tuomista, Olle Leino, *Kuka oli Yrjö Leino*. Helsinki 1973, 28–32, mutta siinäkin yhteys ajoitetaan myöhemmäksi; Leinon kirjoituksista päivälehdissä, esim. A. T., Puutarhamansikan viljeleminen, *TÄ* 4.8.1924, *PV* 8.8.1924; A. T., Suomessa oleva ayshirekarjatoru, *PV* 27.8.1924; A. T., Karjanruokinnan järjestely talvea varten, *PV* 27.9.1924; A. T., Syystöistä pienviljelijän kotipuutarhassa, *TT* 10.10.1924; Agronomi, Lehmiäen utareaudit, *TÄ* 10.11.1924; Agronomi, Maamiehen tehtävistä toukokuulla, *TÄ* 11.5.1925.

1471 Lackman 1985, 121–122; erimielisyyksistä, 17 (SB) ht:lle (pb) 19.1., 24.3., 29.4. ja 27.10.1926, f. 516, op. 2, d. 936, ks. myös SKP:n pb 16.4.1926, d. 940, RGASPI.

teossa.¹⁴⁷² Lehteä oli myös alusta lähtien pidetty tärkeimpänä välineenä talonpoikien opposition laajentamiseksi. Suomen byroo puhui myös järjestäjien lähettämisestä Pohjanmaalle ja Karjalaan, kun lehden näytenuumerot olivat ilmestyneet¹⁴⁷³. Alku ei kuitenkaan luvannut kovin hyvää – lehden levikki oli maaliskuussa 1927 hieman yli tuhat, eivätkä näkymät sen parantamiseksi näyttäneet valoisilta.¹⁴⁷⁴ Pyrkimys kehittää lehdestä talonpoikaisoppositiota yhdistävä side¹⁴⁷⁵ ja yhteydenpito Läheniemeen eivät taanneet edes sitä, että edes Karjalan talonpoikaisliike olisi edennyt yhtä jalkaa.

Sitä osoitti Viipurissa maaliskuussa 1926 järjestetty talonpoikaiskokous, jonka aloitteentekijöinä olivat Parikkalan talonpojat – se oli heidän tapansa pyrkiä laajentamaan Karjalan talonpoikien liikettä. Läheniemen ja muiden *Talonpojan Sanomien* ympärille järjestyneiden lokakuun alussa Helsingissä järjestämä neuvottelukokous oli puolestaan vastaus parikkalalaisten kokoukselle. Vaikka kummankaan yleisömenestys ei ollut suuri, ne levittivät ajatusta maalaisliittoon tyytymättömien talonpoikien yhteistyöstä. Helsingin kokouksessa puhuttiin myös paikallisten kokouksien järjestämisestä.¹⁴⁷⁶

Parikkalalaiset huolehtivat kuitenkin paremmin yhteydenpidosta eri puolille maata. Se näkyi lokakuussa 1926 julkaistussa kutsussa, jossa joukko talonpoikia ilmoitti järjestävänsä Jyväskylässä joulukuussa uuden talonpoikaiskokouksen. Kutsun allekirjoittajina oli Parikkalan miesten ohella talonpoikia monesta Pohjois-Pohjanmaan kunnasta. Järjestetyssä kokouksessa parikkalalaiset ajoivat tarmokkaasti uuden puolueen perustamista mutta jäivät äänestyksessä tappiolle. Häviöllä jääneet päättivät kuitenkin perustaa uuden puolueen ja asettivat toimikunnan laatimaan sille ohjelmaa.¹⁴⁷⁷

SKP oli alusta lähtien torjunut uuden puolueen synnyn ja kehottanut oppositiota pysymään maalaisliitossa ja organisoitumaan sen sisällä.¹⁴⁷⁸ Tavoitetta hämärsi kuitenkin tapa puhua talonpoikien liitosta ja puolueesta – edellinen tarkoitti Mannerin mukaan löyhää organisoitumista maalaisliiton sisälle, jälkimmäinen siitä irtautumista.¹⁴⁷⁹ Valmius hyväksyä opposition organisoituminen haluamaansa muotoon ilmeisesti lisääntyi kesällä 1926.¹⁴⁸⁰ Tai sitten SKP:n johto halusi sunna-

1472 SKP:n pl 1926, 169 (Kuusinen), f. 516, op. 2, d. 921, RGASPI.

1473 17 (SB) ht:lle 24.3. ja 29.4.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

1474 17 (SB) ht:lle (pb) 16.3. ja 26.4.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

1475 Pb ht:lle (SB) 20.9.1926, f. 516, op. 2, d. 941, RGASPI.

1476 Kokouksista, Lackman 1985, 110, 113–114; Koko maata käsittävä talonpoikain kokous Viipurissa maaliskuun 29 p. 1926, *Talonpojan Sanomat* (TPS) nn 2 heinäkuu 1926; Talonpoikain kokous ja kokemuksia lähenevästä vaalitaistelusta, TPS 8.10.1926; SKP:n Suomen byroo piti jälkimmäistä kokousta epäonnistuneena, 17 (SB) ht:lle (pb) 13.10.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI. Karjalan liikkeen kaksijakoisuus ei varmaan näkynyt kovin selvästi, sillä parikkalalaisten kutsu julkaistiin *Talonpojan Sanomissakin*, Jatkuvaa talonpoikain liikehtimistä, TPS 29.10.1926.

1477 Lackman 1985, 114–115; Jatkuvaa talonpoikain liikehtimistä, TPS 19.10.1926; Koko maata käsittävä talonpoikain kokous Jyväskylässä t.k. 10–11 p:nä, TPS 17.12.1926.

1478 Esim. Politbyroon kertomus puolueen toiminnasta elokuusta 1925 – heinäkuuhun 1926 (SKP:n kk:n plenumille), 24, f. 516, op. 2, d. 925, RGASPI.

1479 SKP:n pl 1925, 61–62 (Manner), f. 516, op. 2, d. 857; myös SKP:n pk 1925, puhtaaksi-kirjoittamaton osa, 5–6 (Olavi) (Jalmari Mäkinen), d. 840, RGASPI.

1480 SKP:n pl 1926, 24–25 (Manner), 169 (Kuusinen), f. 516, op. 2, d. 921; myös SKP:n pl 1925, 61 (Kuusinen), d. 847, RGASPI.

ta sitä omaan suuntaansa laatimalla elokuussa 1926 sääntöluonnoksen talonpoikien liitolle.¹⁴⁸¹

Jyväskylän kokous oli SKP:n tavoitteille isku kahdessa mielessä. Se menetti ensinnäkin aloitteen opposition organisoimisessa. Lisäksi kokoukseen saapuneet talonpojat hajosivat juuri siihen kysymykseen, jota SKP:laiset olivat halunneet pitää pinnan alla. SKP joutui kuitenkin mukautumaan tilanteeseen, jota vaikeuttivat Läheniemen esittämät ajatukset vetäytyä syrjään. Puolueen perustamiseen antoivat kuitenkin valmiuksia pyrkimykset järjestäytyä lehden ympärille sekä ajatukset saada talonpoikaisoppositio osallistumaan seuraavan vuoden eduskuntavaaleihin, mistä oli keskusteltu Helsingissä lokakuun alussa. Mahdollisuuksia vaikuttaa tilanteeseen tarjosi myös se, että Yrjö Leino oli valittu uuden puolueen ohjelmaa valmistelemaan toimikuntaan.¹⁴⁸²

Ohjelmaluonnoksia uudelle puolueelle kirjoitettiin ilmeisesti useampiakin. Läheniemi oli julkaissut omansa jo *Talonpojan Sanomissa*. Ohjelmasta ei kuitenkaan ehtinyt tulla riitaa helmikuun 18. päivänä Jyväskylässä järjestetyssä kokouksessa, sillä kokous hajosi jo sitä ennen kiistaan puolueen nimestä: parikkalalaiset halusivat perustaa maanviljelijäin puolueen, Läheniemi ja hänen kannattajansa talonpoikaiskansan puolueen. Kokous hajosi, ja syntyi kaksi puoluetta.¹⁴⁸³

SKP:n johto ei erityisemmin varautunut siihen, että ryhmät eivät pääsisi sopuun, vaikka se oli tietoinen liikkeen kaksinapaisesta taustasta. Moskovassa pikeminkin suhtauduttiin optimistisesti tulevaisuuteen, ja SKP:n politbyroo kaavaili talonpoikaisoppositio osallistuvan tuleviin eduskuntavaaleihin Viipurin vaalipiirien ohella Vaasan itäisessä, Kuopion, Oulun ja Uudenmaan vaalipiireissä. Se varotteli myös vasemmistolaisia ryhtymästä vaaliliittopuuhiihin talonpoikaiskansan puolueen kanssa. Toisaalta Otto Ville Kuusinen piti ilmeisesti tärkeänä, että uusi puolue saisi edustajan eduskuntaan – jopa suomalaisen kommunismin avustuksella. Politbyroo laatikin Jyväskylän kokoukseen erityisen julistuksen vaaleja varten. Leinon oli määrä esittää se kokoukselle omissa nimissään.¹⁴⁸⁴

Suomen byroo puolestaan vaikeutti sopuun pääsyä kannattamalla vahvasti talonpoika-sanana näkymistä uuden puolueen nimessä. Se vastasi Läheniemen ajatuksia sekä SKP:n omaa linjaa, mutta oli samalla jyrkästi parikkalalaisten esityksiä vastaan.¹⁴⁸⁵ Kullervo Mannerkaan ei tuossa vaiheessa esittänyt lennokkaita vaihtoehtoisia nimiä kuten talvella 1925, jolloin hän puhui mm. *Peltomies*, *Maamyyrä*,

1481 Pb ht:lle (SB) 23.8.1926, f. 516, op. 2, d. 941; SKP:n pb 1.9.1926, d. 940; Suomen talonpoikaiskansan liiton säännöt, ei allek., ei pvm, d. 938 tai 1006, RGASPI.

1482 Läheniemen syrjään vetäytymisestä, Pb ht:lle (SB) 2.11.1926, f. 516, op. 2, d. 941, RGASPI; eduskuntavaaleihin osallistumisesta, Kutsumus koko maata käsittävään talopoikain kokoukseen, TPS nn 3 elokuulla 1926; Leinon valinnasta, Lackman 1985, 115.

1483 Ohjelmaluonnoksista, Lackman 1985, 126–127; 17 (SB) ht:lle (pb) 12.1.27, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI, jossa puhutaan Leinon laatimasta ohjelmaluonnoksesta ja pyydetään siitä lausuntoa; Väliaikainen toimitus ja julkaisija, Talonpojan Sanomat, TPS nn 1 toukokuu 1926; kokouksesta, Lackman 1985, 117.

1484 Erimielisyyksien havaitsemisesta, esim. 17 (SB) ht:lle (pb) 27.10.1926, f. 516, op. 2, d. 936; SKP:n johdon kaavailuista, SKP:n pb ht:lle (SB) 1.2.1927, f. 516, op. 2, d. 987; SKP:n pl 1927, 87 (Manner), d. 968, RGASPI, jossa viittaus Kuusisen kantaan.

1485 17 (SB) ht:lle (pb) 27.1.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

Kuokkamies, Nuijamies tai *Työtätekevä Talonpoika* -nimisestä lehdestä.¹⁴⁸⁶ Kokouksessa läsnä ollut Yrjö Leino ei liioin ryhtynyt sovitteluun kiistaa, vaikka häntä ilmeisesti pyydettiin siihen.¹⁴⁸⁷

Oppositio liikkeen hajaantuminen ei muuttanut SKP:n johdon suunnitelmia, mutta sen toiveet olivat tuulentupia: talonpoikaiskansan puolue asetti ehdokkaita eduskuntavaaleihin vain Viipurin itäisessä vaalipiirissä, vaikka *Talonpojan Sanomat* kehotteli perustamaan valitsijayhdistyksiä Karjalan esimerkin mukaisesti ja Suomen byroo antoi rahat palkata kahdeksi kuukaudeksi organisaattori kiertämään muita piirejä.¹⁴⁸⁸

Puolueen vaalimenestys jäi panostuksesta huolimatta vaatimattomaksi – se sai 1341 ääntä, mikä oli sentään enemmän kuin maanviljelijäin puolueen kokoamat 784 ääntä. Yhdessä puolueet saivat aikaan sen, että maalaisliitto menetti yhden paikan vaalipiirissä. Se ei kuitenkaan siirtynyt oppositiolle.¹⁴⁸⁹

Heikko vaalimenestys oli pettymys SKP:n johdolle, mutta se halusi edelleen ”lykätä” talonpoikaipuoluetta eteenpäin. Tärkeintä oli vahvistaa sen organisaatiota käyttämällä hyväksi jopa SKP:n järjestöjä. Se jäi kuitenkin puheeksi. Paljon ei saatu aikaan yrityksillä kytkeä talonpoikaipuoluetta Suojärven kysymykseen, vaikka *Talonpojan Sanomat* kirjoitti asiasta runsaasti.¹⁴⁹⁰

Suomen byroo puolestaan sopi vuoden lopulla Yrjö Leinon kanssa, että tämä tekisi talven aikana matkoja Pohjois- ja Keski-Suomeen sekä Savoan ja yrittäisi perustaa puolueelle paikallisosastoja. Suunnitelma saattoi olla myös yritys pitää hengissä *Talonpojan Sanomia*, joka kuitenkin jouduttiin lopettamaan vuoden lopussa rahanpuutteen takia. Politbyroo tosin puhui organisaation luomisesta, jotta talonpoikaipuolue voisi osallistua syksyn kunnallisvaaleihin.¹⁴⁹¹ Leino ei todennäköisesti tehnyt matkoja, eikä talonpoikaiskansan puolue näkynyt kunnallisvaaleissa Viipurin itäosien ulkopuolella.

SKP:n sinnikkyys osoitti lujaa sitoutumista ”itsenäisen” talonpoikaikliikkeen luomiseen. Vaikka SKP:n johto puhui liikkeen ”itsenäisyydestä”, se pyrki – varsinkin aluksi – siihen, että liike esittäisi samanlaisia vaatimuksia kuin SKP itse. Erityisesti Kullervo Manner piti erittäin tärkeänä, että vastustajat ja tavoitteet määriteltäisiin samaan tapaan.¹⁴⁹² Myös talonpoikaissoppositioon kuuluneen Juho Merosen ni-

1486 No 1 (K. Manner) ht:lle ei pvm, liitteenä pb:n kirjeessä SB:lle 22.2.1925, f. 516, op. 2, d. 887, RGASPI.

1487 17 (SB) ht:lle (pb) 23.2.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

1488 Seuratkaa esimerkiksi, TPS 18.2.1927 pk; Kehoitusta talonpoikaiskansalle, TPS 11.3.1927; 17 (SB) ht:lle (pb) 22.3. ja 12.4.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

1489 Lackman 1985, 132–133.

1490 SKP:n pl 1927, 83 (Lepola), 84–85 (Matti Stein) (Hannes Mäkinen), 86 (Olli) (Jalmari Rasi), f. 516, op. 2, d. 968; 55 (pb) ht:lle (SB) 9.9.1927, d. 987, RGASPI; Suojärven lahjoitusmaan perintökirjat, TPS 19.8.1927; Suojärven talonpoikien oikeus teiltu, TPS 9.9.1927 pk; Lontoo-Suojärvi, TPS 30.9.1927 pk; Suojärven asia eduskunnassa, TPS 30.9.1927; Suojärven asiassa tehdyt eduskunta-aloitteet, TPS 28.10.1927; Suojärven jutun jälkimainingit, TPS 4.11.1927.

1491 88 (SB) ht:lle (pb) 5.1.1928, f. 516, op. 2, d. 1036; SKP:n pb 23.1. ja 11.2.1928, d. 986, RGASPI; Viesti, TPS 23.12.1927; Matti Läheniemi, Tilajillimme, lukijoillimme ja ystävillemme, TPS 30.12.1927 pk.

1492 No 1 (Manner) ht:lle (SB) 27.6.1924, f. 516, op. 2, d. 792; Talonpoikain asia 23.3.–25, d. 937, RGASPI.

missä julkaistu Santeri Mäkelän kirjoitus *Talonpoika tienhaarassa* antoi sille suomalaisen kommunismin vaatimuksien leimaa, vaikka Mäkelä osasi kirjoittaa maalaisliittoon tyytymättömän talonpojan näkökulmasta paremmin kuin Manner.

Vaikka SKP:n johto teki parhaansa muuttaakseen talonpoikaisoppositiion ”kommunistiseksi”, se ei onnistunut, vaan varsinkin Matti Läheniemi ja Yrjö Leino jättivät jälkensä lehteen ja uuteen puolueeseen. Vaikka Leino kirjoitti jo 1920-luvun puolivälissä suomalaisen kommunismin lehtiin, hän ei ollut liikkeen, saati SKP:n jäsen, vaan lähestyi maatalouskysymystä koulutuksensa ja kokemuksensa pohjalta.¹⁴⁹³

Esimerkiksi *Talonpojan Sanomien* ohjelmajulistuksessa näkyi Läheniemen tausta. Sen yleiset vaatimukset – oikeuslaitoksen kansanvaltaistaminen, kansalaisoikeuksien ja -vapauksien loukkaamattomuus, kieltolain toteuttaminen, kirkon ja valtion erottaminen, koulun ja käytännön työn yhdistäminen – kävivät pääpiirteissään yksiin myös suomalaisen kommunismin näkemysten kanssa. Erojakin oli, sillä lehden ohjelmassa pidettiin päämääränä kansan eheyttämistä. Yleiset periaatteet jättivät myös varjoonsa talonpoikien asiat, joista mainittiin vain halu päästä eroon korkeista koroista ja maksuvälinepulasta.¹⁴⁹⁴ Raha ja korkopolitiikka olivat muutenkin tärkeitä asioita lehden ensinumeroissa – se julkaisi jopa Hannes Gebhardin kirjoituksia ja antoi myönteisen kuvan kommunistien moittimasta miehestä.¹⁴⁹⁵ Näin lehti kytkeytyi tuon hetken ajankohtaisiin keskusteluaiheisiin.¹⁴⁹⁶

Suomalaiselle kommunismille ne eivät olleet ensisijaisia asioita. SKP:n johto olikin tyytymätön siihen, että lehti ei ohjelmassaan kieltänyt suurkapitalisteja ja heidän yhtiöitään omistamasta viljelysmaata ja kasvavaa metsämaata tai puhunut työtätekevän väestön viljelysmaan ja laiduntarpeen tyydyttämisestä. Sitä harmitti myös, ettei verotuksesta sanottu sanaakaan. Lisäksi se halusi vaatimuksia valtiotarkenteen kansanvaltaistamisesta ja virkavaltaisuuden poistamisesta.¹⁴⁹⁷

Vaaliliiton julistuksessa vaadittiin jo tukkiyhtiöiden maanomistusta rajoitettavaksi, tullipolitiikkaa korjattavaksi, valtion toimia pakkohuutokauppoja ja maakeinottelua vastaan sekä viitattiin kannattavien tilojen luomiseen erityisesti yhtiöiden ja valtion maista. Koron alentaminen ja pitkäaikaiset lainat – vieläpä osuus-kassojen kautta – saivat silti yhä tärkeän sijan.¹⁴⁹⁸

SKP:n johto katsoikin, että julistus oli heikentynyt Suomessa. Varsinkin ”herravaltaa vastaan tähdättyä kärkeä” oli poistoilla, lisäyksillä ja pyöristyksillä miedon-

1493 Matti Lackman antaa ymmärtää, että Leino oli täysin SKP:n mies, Lackman 1985, 124. Leino oli ilmeisesti vuoden 1929 alussa valmis liittymään SKP:hen, mutta Suomen byroon edustajat kehottivat häntä pysymään erillään, 44 (SB) ht:lle (pb) 3.3.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

1494 Läheniemen taustasta, Lackman 1985, 102–103; Väliaikainen toimitus ja julkaisija, Talonpojan Sanomat, TPS nn 1 toukokuu 1926.

1495 Hannes Gebhard, Yksityispankkien korkopolitiikka, TPS 8., 15. ja 22.10.1926; Nykyisen maksuvälineen olemus, TPS 29.10.1926; Prof. Gebhardin uusi teos paljastaa hämmästyttäviä ilmiöitä maamme talouspolitiikasta, TPS 12.11.1926; Korkokysymys, TPS 3.12.1926; Korke – ja raha, TPS 17.12.1926, jossa J. Roihan alustus Jyväskylän kokouksessa; Periaatteenmies, Korkokanta, TPS 8.4.1927.

1496 Paula Oittinen, *Pulaliikehdintä Suomessa 1930-luvulla. Selvitys liikehdinnän yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta taustasta sekä alueellisesta levinnäisyydestä*. Poliittisen historian pro gradu. Helsingin yliopisto 1975, 53–55.

1497 Muutamia huomautuksia ”Talonpojan Sanomien” ohjelmasta, läh. 21.9.1926, f. 516, op. 2, d. 941, RGASPI.

1498 Kehoitusta talonpoikaiskansalle, TPS 11.3.1927.

nettu. Se oli paha, koska Talonpoikaisinternationaali oli vaatinut jyrkennyksiä jo SKP:n laatimaan esitykseen. SKP piti tärkeänä, että ennen vaaleja julkaistaisiin maalaisliittoa vastaan kirjoituksia. Siihen oli valmiutta myös oppositioimiesten parissa, ja vaalien alla levitettiin Juho Merosen laatimaa *Vaalipuhe*-kirjoitusta. Myös *Talonpojan Sanomissa* moitittiin maalaisliittoa – monet kirjoituksista olivat peräisin rajan takaa.¹⁴⁹⁹

Läheniemi ei oikein vastannut SKP:n käsityksiä pienviljelijästä. Hänellä oli selvästi myös omia intressejä solmia suhteita SKP:n edustajiin: hän halusi edistää Karjalan talonpoikien mahdollisuuksia viedä maitoa Leningradiin. Siitä tuli ilmeisesti myös kysymys, joka kaiheri Läheniemen ja SKP:n välejä. Ainakin SKP:n Suomen byroo arveli sen ratkeamisen helpottavan tilannetta. Vieraillessaan lokakuun valankumouksen 10-vuotisjuhlien aikana Moskovassa Läheniemi pääsi Neuvostoliiton kauppa-asioiden kansankomissaarin Anastas Mikojanin puheille ja sai maidonmyyntiin periaatteellisen suostumuksen.¹⁵⁰⁰

Erilaiset pyrkimykset eivät kuitenkaan katkaisseet yhteyksiä, sillä tammikuussa 1929 Suomen byroon edustaja ja Läheniemi kävivät keskusteluja Karjalan talonpoikaisryhmien osallistumisesta tuleviin eduskuntavaaleihin. Suomen byroo oli edelleen valmis tukemaan Karjalan liikkeen järjestöllisen pohjan laajentamista taloudellisestikin, vaikka talonpoikaistyön painopiste oli siirtynyt muualle ja vaikka Hannes Mäkinen oli arvellut SKP:n plenumissa kesällä 1928, että talonpoikaisoppositio oli alusta alkaen tuomittu kitumaan ja kuolemaan. Valmiutta ei liioin vähentänyt Läheniemen haluttomuus ottaa Yrjö Leinoa vaalityön järjestäjäksi. Merkitystä ei liioin ollut Yrjö Leinon väitteillä, ettei Läheniemen touhuista tulisi mitään ja että toiselta pohjalta saisi helposti luotua uuden pienviljelijäin puolueen.¹⁵⁰¹

Leino oli oikeassa ainakin ensimmäisessä suhteessa – Karjalan talonpoikaisliike sai eduskuntavaaleissa vähemmän ääniä kuin talonpoikaiskansan puolue kesällä 1927, vaikka parikkalalaiset ja räisäläläiset esiintyivät vuoden 1929 vaaleissa yhdessä. Hän saattoi olla oikeassa toisessakin suhteessa – toukokuussa 1929 Tampereella perustettu Suomen pienviljelijäin puolue pystyi luomaan laajemman organisaation ja saamaan suuremman kannatuksen eduskuntavaaleissa, vaikka Leinon pienviljelijäpuolueelle kaavailemat kymmenen paikkaa jäivät pelkiksi haaveiksi.¹⁵⁰² Kesä 1929 merkitsi kuitenkin SKP:n ja Karjalan talonpoikaisoppositioin suhteen lakkaamista.

1499 Pb ht:lle (SB) 26.3.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI; Lackman 1985, 125; Uutisraivaaja, Talonpoikaisväestön poliittinen ryhmittyminen, *TPS* 18.3.1927; Uutisraivaaja, Talonpoika ja herravalta, *TPS* 25.3.1927; Uutisraivaaja, Talonpojan mietteitä, *TPS* 1.4.1927; Periaatteenmies, Minkätähden olemme maalaisliittoa vastaan, *TPS* 6.5.1927; Maalaisliiton jättänyt, Mikä johti talonpojat oman puolueen perustamiseen?, *TPS* 27.5.1927 pk; Peltomies, Maalaisliitto herravallan pelinappulana verotuskysymyksessä, *TPS* 10.6.1927 pk; Peltomies, Maalaisliittolaista puoluetointaintaa, *TPS* 17.6.1927 pk. Uutisraivaajan ja Peltomiehen artikkelit tulivat rajan takaa, eivät Periaatteenmiehen, kuten Lackman on arvellut, emt., 119. Periaatteenmies lienee ollut Läheniemi tai Leino.

1500 17 (SB) ht:lle (pb) 19.1. ja 28.9.1926, f. 516, op. 2, d. 936; 17 (SB) ht:lle (pb) 2.2.1927; 55 (pb) ht:lle (SB) 1.11.1927, d. 987, RGASPI; Lackman 1985, 136.

1501 44 (SB) ht:lle (pb) 15.1., 27.2., 3.3., 6.4. ja 23.4.1929, f. 516, op. 2, d. 1073; SKP:n laaj pl 1928, 42–43 (Stein) (Hannes Mäkinen), d., 1013, RGASPI.

1502 Lackman 1985, 133; Santonen, 287; Leinon arvioista, 44 (SB) ht:lle (pb) 3.3.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

KATO- JA MATOKOMITEAT¹⁵⁰³

Vaikka SKP:n johto keskittyi vuosina 1925–27 Karjalan talonpoikien oppositio- liikkeen edistämiseen, se ei ollut ainoa tapa yrittää saada aikaan talonpoikien itse- näistä liikehdintää. Kadot olivat sellaisia asioita, joihin koko suomalainen kommu- nismi saattoi puuttua – niitä ei ollut rajattu vain SKP:n yksinoikeudeksi. Organi- soituminen konkreettisen kysymyksen ympärille vastasi myös tapaa, jolla SKP oli jo 1920-luvun alussa pyrkinyt synnyttämään liikehdintää¹⁵⁰⁴. Maaseutuväen pro- testointi katojen yhteydessä ei kuitenkaan ollut nuijakapinaa lukuun ottamatta ko- vin yleistä Suomessa.¹⁵⁰⁵

Aihetta maaseutuväestön liikehtimiseen oli SKP:n mielestä jo loppukeväällä 1926, kun Suomen itäosien maaseudulla kärsittiin rehupulasta ja osa maaseutu- väestöä oli vaarassa menettää sen takia karjansa. Kuopiolainen *Savon Työ* oli nosta- nut asian esille jo aiemmin, mutta tyytynyt kummastelemaan, miten porvarilliset lehdet sysäsivät rehupulan talonpoikien saamattomuuden tiliin ja miten ne todis- telivat viranomaisten syyttömyyttä.¹⁵⁰⁶

Se ei kuitenkaan riittänyt SKP:lle, joka halusi ”liikettä ja organisatorisia tulok- sia”. Siksi oli järjestettävä paikkakunnittain tai alueittain hädässä olevien sekä kun- tien kokouksia, joista esitettäisiin vaatimuksia hallitukselle ja eduskunnalle. Ko- kouksista piti myös lähettää lähetystöjä hallituksen, eduskunnan ja maaherrain luo vaatimaan, että valtio järjestäisi pikaisesti hädänalaisille alueille rehua, jota myy- täisiin huokeilla ja pitkäaikaisilla luotoilla. Valtion tuli myös maksaa korvausta re- hunpuutteesta kärsineille ja karjansa sen takia menettäneille talonpojille. Heidät oli lisäksi vapautettava verorästeistä, lainoista ja lainakoroista.¹⁵⁰⁷

Vaikka rehupula pysyi esillä *Savon Työssä* kesän alussa¹⁵⁰⁸, SKP:n vaatimukset liikehdinnästä olisivat ilmeisesti jääneet toteutumatta, elleivät ne olisi saaneet uutta pontta siitä, että niittymadot tekivät kesällä tuhoa heinäpelloilla. Se vaikutti niin, että Savossa ryhdyttiin järjestämään kokouksia rehupulasta ja niittymatojen aiheut- tamasta tuhosta. Suuntaa näyttivät Kuopion maalaiskunnan pienviljelijät, jotka jo kesäkuun lopulla pitämässään kokouksessa vaativat aiheutuneen taloudellisen me- netyksen korvaamista, pitkäaikaisia luottoja sekä aiempien lainojen korkojen ja verorästien kuolettamista. Samantyyppisiä vaatimuksia esittivät kesän kuluessa muidenkin Savon kuntien talonpojat. Paikoin he saivat jopa kunnan esiintymään

1503 Otsikosta kiitokset J. K. Lehtiselle, SKP:n pkonf 1929, 31 (Lehtinen), RGASPI.

1504 Saarela 1996, 254–261.

1505 Kimmo Katajala, *Suomalainen kapina. Talonpoikaislevottomuudet ja poliittisen kulttuurin muutos Ruotsin ajalla (n. 1150–1800)*. Vammala 2002; Risto Alapuro, Pitkä yhteiskuntarauha 1800- luvulla, äkilliset murrokset 1900-luvun alussa, kirjassa *Nälkä, talous, kontrolli. Näkökulmia kriisien ja konfliktien syntyyn, merkitykseen ja kontrolliin*. Toimittanut Kari Pitkänen. Helsinki 1987, 93–103.

1506 Laukki, Talonpojan hätä, *SaT* 20.4.1926 pk; Laukki, Tekopyhyden naamari, *SaT* 24.4.1926 pk.

1507 Talonpoikien rehujen puutteen johdosta, ei pvm, läh 11.5.1926, f. 516, op. 2, d. 942. Idean isänä oli tuolloin Oslossa ollut Kullervo Manner, Aki (Kullervo Manner) rakkaalle tytölle (Hanna Malm) 4.5.1926 ja rakkaalle (Hanna Malm) 7.5.1926 Oslo, d. 934, RGASPI.

1508 Kylä-Jussi, Rehupula ja sen opetukset, *SaT* 1. ja 5.6.1926; Pientilallinen, Mihin tilanne pientilalli- sia velvoittaa, *SaT* 8.6.1926.

Tätä heinäpeltoa eivät niittymadot tuhonneet. (Kansan Arkisto)

puolestaan.¹⁵⁰⁹ Mitään organisoitunutta liikettä ennen muuta savolaisten talonpoikien rehupulan ympärille ei kuitenkaan syntynyt.

Uudelleen yritettiin syksystä 1928 lähtien, kun kylmä ja sateinen kesä päättyi elokuun lopulla halleihin, jotka tuhosivat huomattavan osan Pohjois-Suomen viljasadosta.¹⁵¹⁰ *Pohjan Voima* peräsi heti yhteiskunnan toimia tilanteen helpottamiseksi. Yrjö Leino puolestaan ennakoï *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* maan pieneläjien joutuvan taloudellisesti ahtaalle ja monen pientilan päätyvän ”vasarapöytämarkkinoiden” kautta suurtilallisten haltuun.¹⁵¹¹

Hieman aiemmin elokuun jälkipuoliskolla kokoontuneessa SKP:n plenumissa Otto Vilmi oli myös arvellut pientalonpoikien tilanteen vaikeutuvan, koska metsätöitä ei ollut enää tarjolla. Hän halusikin, että katoon kiinnitettäisiin enemmän huomiota. Hannes Mäkinen puolestaan uskoi, että pohjoisessa olisi helppo synnyttää talonpoikaisliike, koska oma liike oli siellä vahva. SKP ei kuitenkaan antanut kokouksessa käytännön ohjeita liikehinnän synnyttämiseksi.¹⁵¹²

1509 Savon talonpojat ja pienviljelijät liikehtivät, *SaT* 29.6.1926; Aura, Apua tarvittaisiin – tuleeko sitä?, *TT* 2.7.1926 pk; Kuntien valtuustot ryhtyneet auttamaan talonpoikia, *SaT* 13.7.1926; Savon talonpojat pitävät kokouksia hädänalaisen asemansa auttamiseksi, *TT* 14.7.1926; Talonpoikain hätä, *SaT* 3.8.1926; Tilanne 5–piirissä 12.7.26, f. 516, op. 2, d. 939, RGASPI.

1510 Oittinen, 109–110.

1511 Halla, *PV* 26.8.1928 pk; Talven työmahdollisuudet, *PV* 29.8.1928 pk; A. T-i (Yrjö Leino), Katovuosi, *TT* 31.8.1928 pk.

1512 SKP:n laaj pl 1928, 14 (Vilmi), 42–43 (Stein) (Hannes Mäkinen), f. 516, op. 2, d. 1013, RGASPI. Matti Lackman on pitänyt selvänä, että SKP:n kokous käsitteli elokuussa 1928 asiaa, Lackman 1985, 144, vaikka edes hänen lähteenään käyttämä Jääskelä ei puhu asiasta mitään, Jääskelä, 147–151.

Sen sijaan iiläinen STPV:n kansanedustaja Jaakko Liedes tarttui kadon aiheuttamiin ongelmiin ja jätti syyskuussa eduskunnalle aloitteen, jossa totesi hallan tuhonnen viljasadon niin pahoin, etteivät kuntien viljavarastot tai katorahastot riittäisi korvaamaan tarvittavaa viljamäärää. Siksi hän esitti valtiota varaamaan 75 miljoonaa markkaa jaettavaksi kuntien välityksellä kadosta kärsineille avustuksina ja korottomina lainoina.¹⁵¹³

Hallituksella meni aikaa asian selvittämiseen pari kuukautta. Lokakuun lopussa se kuitenkin asetti katoalueelle – Ouluun ja Kajaaniin – paikalliset katotoimikunnat. Aivan joulun alla hallitus lopulta esitti varattavaksi 35 miljoonaa markkaa kadosta kärsineiden auttamiseksi. Rahoista pääosa annettaisiin huokeakorkoisina lainoina osuuskassojen keskuslainarahaston kautta ja osa käytettäisiin yleisten töiden järjestämiseen katoalueella.¹⁵¹⁴

Asian viipyminen ei juuri synnyttänyt kritiikkiä suomalaisen kommunismin parissa. Sen sijaan kansanedustajat ja lehdet pitivät esitettyä rahamäärää riittämättömänä. Kansanedustajat torjuivat myös lainamuodon ja katsoivat, ettei ollut syytä muuttaa vuonna 1923 omaksuttua tapaa jakaa rahat kuntien ja niiden asettamien elinten kautta. Lehdissä puolestaan arveltiin velkojen korkojen ja verojen maksun vaikeutuvan katoalueen kunnissa.¹⁵¹⁵

Siihen mennessä SKP:n johtokin oli herännyt ja lähettänyt marraskuun alussa Suomeen ohjeita kamppailun järjestämisestä katoasiassa. Vaatimuksina olivat aiemmalta kerralta tutut kadosta kärsineiden vapauttaminen veroista ja verorästeistä, raha- ja siemenlainoista sekä koroista. Lisäksi oli esitettävä hädät, ulosmittaukset ja pakkohuutokaupat, ja saatava kaikkea sitä varten riittävästi valtionapua. Uutta oli kehoitus paljastaa ”valtiiovallan ja kuntien porvarillis-noskelaisten vallanpitäjien toimettomuus ja petospolitiikka”. SKP halusi myös viedä organisoitumista edelliskertaa pitemmälle ja neuvoi perustamaan maaseudulle mahdollisimman runsaasti komiteoita sekä niille keskuskomiteat Ouluun tai Kemiin ja Kajaaniin. Myös teollisuustyöväestö oli vedettävä mukaan.¹⁵¹⁶

Varsinaisia organisatorisia toimia Suomessa saatiin aikaan vuodenvaihteessa, kun PAPJ:n aloitteesta Oulussa pidetyssä talonpoikien kokouksessa päätettiin muodostaa Oulun läänin pientalonpoikien katokomitea, johon valittiin muhoslainen Ferdinand Huurre, liminkalainen Antti Ranta, haukiputaalainen Heikki Sipola ja tyrnäväläinen J. Keskitalo, kaikki vasemmistolaisina tunnettuja pienviljelijöitä. Tammi-kuun puolessavälissä syntyi puolestaan Kainuun pientalonpoikien katokomitea.¹⁵¹⁷

1513 Vp 1928L, 564–565.

1514 Oittinen, 110–115; Hallituksen esitys n:o 63, Vp 1928. Asiakirjat. Kolmas osa. Helsinki 1929.

1515 Hallituksen esitys n:o 63, vastalause II, Vp 1928. AK III. Helsinki 1929; Vp 1928, 2087–2088 (Liedes), 2088–2089 (Perälä), 2090–2091 (Turunen); Ankara kato uhkaa pienviljelijäväestöä, *TT* 7.11.1928 pk; Verovapautusta, *PV* 14.11.1928 pk; Katovahingot, *TT* 18.11.1928 pk; Häädöt ja ryöstövoudit, *TT* 21.12.1928 pk.

1516 66 (pb) ht:lle 8.11.1928, f. 516, op. 2, d. 1017; SKP:n siht 31.10.1928, d. 1027, jossa Kalle Lepola velvoitetaan muokkaamaan lausuma asiasta, ja SKP:n pb 3.11.1928, d. 986, RGASPI. Asiakirja Katotilanne ja tehtävämme, ei pvm, ei allek., d. 1072 saattaa myös olla laadittu marraskuussa tai myöhemmin vuoden 1929 puolella, ei kuitenkaan elo-syyskuussa kuten Matti Lackman, 144 olettaa. Sen osoittaa jo viittaus professori Poijärven 9.11.1928 esittämään lausuntoon.

1517 Työttömyys ja kato, *PV* 24.11.1928; Kato ja työttömyys ovat nyt kohdanneet raskaasti Pohjolan vähävaraista väestöä, *PV* 3.1.1929; Kainuun talonpoikaiskansa ryhtynyt toimenpiteisiin katokysymyksessä, *PV* 16.1.1929; Lackman 1985, 147–154.

Talven aikana katokomiteoita perustettiin myös moniin Oulun läänin kuntiin varsinakin Perämeren rannikkoalueelle.¹⁵¹⁸

Katokomitea rajasi toimintansa Pohjois-Suomeen. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* katsoi kadon vaikuttaneen muuallakin, erityisesti Karjalassa ja Satakunnassa, ja kehotti soveltamaan mallia myös etelässä. Näin ei käynyt, mutta Kuopion läänin läntisessä piirissä muodostettiin tammikuun lopulla jonkinlainen läänin kattava elin, joka ei kuitenkaan ollut yhteistyössä Oulun läänin pientalonpoikien katokomitean kanssa vaan tyytyi toteamaan, ettei tilanne ollut Savossa niin paha kuin Kainuussa.¹⁵¹⁹

Organisoitumisen myötä vaatimukset halpakorkoisista lainoista jäivät toissijaisiksi. Jo katokomitean perustamiskokouksessa STPV:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja Mauritz Rosenberg vaati halpakorkoisten lainojen ohella avustuksia, vapautusta veroista ja verorästeistä sekä huutokauppojen ja häätöjen estämistä. Ne saivat tärkeän sijan katokomitean julistuksessa ja paikallisten katokomiteoiden vaatimuksissa. Eduskunnan päätöksen katsottiin vain pitkittävän taloudellisia vaurioita.¹⁵²⁰

Omat komiteat olivat vastalause sille tavalle, jolla viranomaiset asiaa hoitivat. Lehdissä hallituksen asettamia toimikuntia pidettiin eliminä, joihin ongelma aiottiin hukuttaa. Oulun ja Kainuun katokomiteat koettiin myös sopimattomiksi – niihin kuului varakkaita talonpoikia ja ”valtion eduista huolehtivia virkamiehiä”. Siksi niillä ei ollut talonpoikien luottamusta.¹⁵²¹ Pattijoella omaa katokomiteaa perusteltiin sillä, että vuoden 1923 kadon aikana katokomitealle tehty ilmoitus viljan tarpeesta oli muuttunut pakkotilaukseksi, josta talonpojat olivat saaneet maksaa kalliisti. Siksi viranomaisten nimittämiin katokomiteoihin ei voitu luottaa. Samaa kerrottiin myös Kainuusta.¹⁵²²

Epäluottamusta valtiovallan asettamille elimille osoitettiin myös siinä, että talonpoikien omat komiteat ryhtyivät keräämään tietoja tilanteesta kunnittain. Lehdissäkin julkaistiin uutisia talonpoikien velka- ja verorästimääristä. Keräämiensä tietojen perusteella katokomitea vakuuttui entisestään siitä, että uudet lainat olisi-

1518 Lackman 1985, 155–157; Muhoksellakin talonpojat käsitelleet kato- ja työttömyysasioita, *PV* 22.1.1929; Katotilanteen johdosta olisi kutsuttava koolle kuntain edustajakokous, *PV* 23.1.1929; Muhoksen Kylmälänkylän talonpojat pohtineet katotilannetta, *PV* 26.1.1929.

1519 Katokomiteoita, *TT* 9.1.1929 pk; Ryhtykää taisteluun estyäkseen tuhosta, *SaT* 29.1.1929; Savon katoseutujen talonpojille, *SaT* 21.2.1929.

1520 Kato ja työttömyys ovat nyt kohdanneet raskaasti Pohjolan vähävaraista väestöä, *PV* 3.1.1929; Nouskaa talonpoikien elämän ja oikeuksien puolesta!, *PV* 6.1.1929, jossa katokomitean julistus; Muhoksellakin talonpojat käsitelleet kato- ja työttömyysasioita, *PV* 22.1.1929; Suomussalmella kärsitään ankaraa kadosta johtuvaa leivän puutetta, *SaT* 12.2.1929; Linauspolitiikka on järjetön katoasiassa kärsivien auttamiseksi, *TT* 14.2.1929; Kuka ryöstää kotikonnun, *PV* 17.2.1929 pk; Valtion katomäärärahat on jaettava suoranaishina avustuksina eikä lainana, *PV* 19.2.1929; Ei velkaa, vaan apua, *PV* 20.2.1929; Kainuun katoalueiden talonpojat yhteistyössä, *SaT* 21.2.1929; Lackman 1985, 159.

1521 Verovapautusta, *PV* 14.11.1928 pk; Kato ja työttömyys ovat nyt kohdanneet raskaasti Pohjolan vähävaraista väestöä, *PV* 3.1.1929, jossa Mauritz Rosenbergin luonnehdinta; Nouskaa talonpoikien elämän ja oikeuksien puolesta!, *PV* 6.1.1929, jossa katokomitean julistus.

1522 ”Talonpoika ei voi enää luottaa porvarillisiin katokomiteoihin”, *PV* 13.1.1929; Kainuun talonpojat neuvottelemassa katotilanteesta, *SaT* 15.1.1929.

vat ”hädän lisäämistä”. *Pohjan Voima* puolestaan piti niitä ”musertavana todistusaineistona” porvariston ja valtiovallan toimia vastaan.¹⁵²³

Tiedot, jotka katokomitean kolmihenkinen lähetystö toimitti maaliskuussa 1929 eduskuntaryhmille ja hallitukselle, eivät kuitenkaan musertaneet porvaristoa tai valtiovaltaa. Sitä eivät tehneet liioin katokomitean hallitukselle jättämät esitykset, joissa toistettiin aiempia vaatimuksia avustuksista, niiden jakamisesta kuntien ja väestön omien elinten välityksellä sekä maksamattomien katolainojen mitätöimistä mutta kehoitettiin myös harkitsemaan puolustusmenojen supistamista ja tullien alentamista.¹⁵²⁴

Katokomitean tekemillä esityksillä ei ollut erityisempää vaikutusta, vaikka hallitus pyysi niistä lausunnon Oulun katotoimikunnalta. Sen mielestä katokomitea tarkasteli kysymystä yksipuolisesti puhuessaan vain talonpoikien velkaantumisesta ja suurenteli ongelmaa. Katotoimikunnan mukaan valtion toimet olivat olleet riittävät. Lausunnon julkaisseet porvarilliset sanomalehdet yrittivät lisäksi selittää koko asian syntyneen ”kommunististen johtomiesten aivoissa” ja katokomiteoiden toimivan ”agitaatiotarkoituksessa”.¹⁵²⁵ Katokomitea torjuikin syytökset, että se olisi jaellut lupauksia ilmaisista siemen- ja syömäviljasta tai kieltänyt pienviljelijöitä tekemästä ilmoituksia viljatarpeestaan hallituksen toimikunnalle.¹⁵²⁶

Vähäisistä saavutuksista ja vastustuksesta huolimatta Jaalangassa huhtikuun puolivälissä pidetty talonpoikien kokous piti katotoimintaa merkittävänä.¹⁵²⁷ Vielä pitemmälle meni Kalle Lepola, joka lokakuussa 1929 pidetyssä SKP:n puoluekonferenssissa ylpeili, että pienviljelijäväestössä oli katokamppailun tuloksena havaittavissa huomattavaa vasemmistolaistumista. Hänen väitteensä katokomiteasta 150 kunnassa oli kuitenkin suurta liioittelua.¹⁵²⁸ Lepola ei muutenkaan muistanut, miten Yrjö Jääskelä oli edelliskesänä sanonut, että suomalaisen kommunismin piiriin vedetyt talonpojat olivat jo aiemmin olleet vasemmistolaisia ja ettei vaikutus talonpoikiin ollut muuten ”mainitsemisen arvoinen”.¹⁵²⁹

Kesällä 1929 ei oikeastaan tapahtunut mitään, vaikka SKP:n johto yritti pitää toimintaa yllä lähettämällä Suomeen huhtikuun lopulla ohjeita kamppailun ”laajentamisesta ja terävöittämisestä”.¹⁵³⁰ Tai ehkä eduskuntavaaleilla oli se merkitys, että SKP:n kiinnostus Karjalan talonpoikiin väheni ja se asetti toiveensa Pohjolan

1523 Pohjolan talonpoikaisto nyt synkän tulevaisuuden edessä, *PV* 10.1.1929; Musertavaa todistusaineistoa porvariston ja valtion katoavustustoimenpiteitä vastaan, *PV* 31.1.1929; Kainuun nälkämaita kuuluu entisestään synkempiä viestejä, *TT* 2.3.1929; Tukkiyhtiöiden riisto Kainuussa on painanut pienviljelijät kovin kireään tilanteeseen, *PV* 13.3.1929; Lackman 1985, 159–160.

1524 O. L. pientalonpoikain katokomitea lähettää lähetystön Helsinkiin, *PV* 6.3.1929; Siemen- ja leipävilja loppuu koko Oulun l. ja Kainuun alueelta, *TT* 16.3.1929; Lackman 1985, 160–161.

1525 Kommunistit koettavat käyttää katoa ja pula-aikaa ponnahduslautana pimeille puuhillensa, *Kaleva* 11.4.1929.

1526 Maaherran johtama komitea lausunnoissaan poikkeaa tosiasioista, *PV* 13.4.1929, myös Mistä on kysymys, *PV* 12.4.1929 pk; Esko Turpeinen, Eskon päiväkirja, *PV* 13.4.1929 Lackman 1985, 161–162.

1527 O.l. talonpojilla oli viime sunnuntaina varsin onnistunut neuvottelukokous Jaalangassa, *PV* 17.4.1929.

1528 SKP:n pkonf 1929, 33–34 (Lepola), f. 516, op. 2, d. 1056, RGASPI.

1529 SKP:n laaj pl 1928, 48–49 (Blom) (Yrjö Jääskelä), f. 516, op. 2, d. 1013, RGASPI.

1530 SKP:n pb 25.4.1929, f. 516, op. 2, d. 1028; 66 (pb) ht:lle (SB) 26.4.1929, d. 1065, RGASPI.

katokomiteoihin. Elokuun lopulla SKP:n johto patistelikin Suomessa olevia aloitamaan ”nopea ja päättävä joukkokamppailu” katokysymyksen pohjalta. Sitä suututti, että STPV:n kansanedustajista Kalle Kyhälä oli budjettikäsittelyn yhteydessä puhunut ensisijaisesti lainoista. Sen mukaan ”kaino lainatoivomus” tylsistyttäisi luokkataistelua ja jättäisi epäselväksi, että katokamppailun oli oltava ”päättäväistä hyökkäyskamppailua porvariston ja sosdem. herrain toiminnan paljastamiseksi”.¹⁵³¹

Vaatus osoitti SKP:n käsittävän tilanteen hyökkäykselliseksi. Jo talvella 1929 Kalle Lepola oli *Proletaariin* kirjoittamassaan artikkelissa yrittänyt todistella talonpoikien ja ”finanssipääomaa edustavien” suurmaanomitajien ja tukkiyhtiöiden vastakkaisuutta. Syksyllä 1929 lähetetyssä ohjekirjeessä sanottiin paljon selvemmin, että katokamppailulla oli pyrittävä syventämään vastakohtaa maaseudun riistettyjen – maalaisköyhälistön ja köyhien talonpoikien – ja riistäjien eli suurtalonpoikien välillä ja siten kärjistettävä luokkataistelua maaseudulla. SKP:n johto halusi sitoa kamppailun myös taisteluun fasismia sekä maalaisliiton ”herra- ja fasismijohdot” vastaan.¹⁵³²

Suomessa ei ajateltu samalla lailla, sillä lehdissä katokomiteaa kehoitettiin toimimaan lähinnä STPV:n asiasta tekemien aloitteiden pohjalta.¹⁵³³ Niinkään ei käynyt, vaan Pohjois-Suomen maaseutukunnissa ilmaistiin pikemminkin huolestuneisuutta työttömyyden kasvusta ja perättiin varoja sen hoitamiseen.¹⁵³⁴ SKP:n johto ei puuttunut asiaan, vaikka se oli loppukesällä lähettämässään kirjeessä moittinut aiempaa toimintaa siitä, että talonpoikien asiat olivat jääneet taka-alalle, kun ne oli yhdistetty virheellisesti työttömyyskysymykseen.¹⁵³⁵

Talonpoikien asiat alkoivat näkyä julkisuudessa vasta alkuvuodesta 1930.¹⁵³⁶ Oulussa helmikuun alussa pidetyssä neuvottelukokouksessa toimintaa päätettiin elvyttää siten, että katokomiteat muutettaisiin talonpoikaismiteoiksi. Se merkitsi pyrkimystä laajentaa organisaatio valtakunnalliseksi ja hankkia sille tiedotuslehti. Syntyvä organisaatio haluttiin myös liittää osaksi Euroopan talonpoikaismiteoita. Siksi neuvottelukokous päätti lähettää edustajia Berliinissä maaliskuussa pidettävään talonpoikaismiteokongressiin.¹⁵³⁷

”Jonkinlaisesta talonpoikaismiteolehdestä” ja hyvästä miehestä sitä tekemään oli puhuttu Suomen byroossakin joulukuun lopussa, mutta Oulun kokous ei silti ollut tiukasti Suomen byroon ohjauksessa. Ainakin se reagoi hieman yllättyneenä pää-

1531 (Manner) ht:lle (SB), ei pvm, lähetetty 28.8.1929, f. 516, op. 2, d. 1065, RGASPI.

1532 (K(alle).L(epola), Talonpojan vapautumisen tie, *Proletaari* tammi-helmikuu 1929; Eräistä tehtävistä työstä maaseudulla, hm 1059 (Ville Honkanen), EKV, VA.

1533 Pouttu (Mauritz Rosenberg), Pientalonpoikien etujen puolesta, PV 17.9.1929 pk.

1534 Esim. Kuolajärven vähäväkiset olleet pohtimassa yhteisiä elinkysymyksiään, PV 6.10.1929; Ennen kokematon työttömyyskurjuus huolestuttaa maalaisväestöä, PV 20.11.1929; Työttömyystilanne pakottaa työtätekevät kaikkialla vakavan tilanteen pohtimiseen, PV 21.11.1929; Työttömyystilanne Kolarin kunnassa on varsin huolestuttava, PV 26.11.1929.

1535 Eräistä tehtävistä työstä maaseudulla, hm 1059 (Ville Honkanen), EKV, VA.

1536 A. T-i, Talonpojan kamppailu, PV 4.1.1930 pk; Pudasjärven talonpoikaiston asema on tavotaman vaikea, PV 25.1.1930; Häätätilanne on nyt varsin vakava myös Tyrnävällä, PV 2.2.1930; Talonpoika ruuvipihdissä, PV 7.2.1930 pk; kokousten patistelusta, Pentti (Uuno Väre) ht:lle (pb), ei pvm, saatu 25.12.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

1537 Työtätekevät talonpojat tehostavat taisteluaan elinehtojensa puolesta, PV 9.2.1930; Työtätekeville talonpojille, PV 15.2.1930; Lackman 1985, 171–172.

tökseen kutsua koolle valtakunnallinen kokous, vaikka syksyisessä ohjeessa oli kehotettu edistämään talonpoikien liittojen syntymistä.¹⁵³⁸

SKP:n politbyroo puolestaan epäili, että suuntautuminen valtakunnalliseen organisoitumiseen tarkoittaisi uuden puolueen perustamista. Sen politbyroo torjui sillä perusteella, että liikkeellä ei ollut vielä riittävästi ”paikallisia organisatorisia tukikohtia” eikä lehteä. Politbyroo pelkäsi myös sitä, että koko puuha leimattaisiin kommunistiseksi, koska katokamppailu oli saanut sellaisen leiman. Se puolestaan heikentäisi mahdollisuuksia saada kannattajia muiden puolueiden riveistä.¹⁵³⁹ Järjestöjen ja lehden perustamista esitti myös *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* huhtikuun puolivälissä.¹⁵⁴⁰

Ajatukset uudesta valtakunnallisesta organisoitumisesta ja lehdestä hyväksyttiin Helsingissä huhtikuun lopulla 1930 pidetyssä neuvottelukokouksessa, jossa maatalouden pula todistettiin osaksi kapitalismin pulaa. Päätökset jäivät paperille – yrityksistä synnyttää talonpoikaiskomiteita ei tullut mitään edes Oulun läänissä.¹⁵⁴¹

Suomalaiselle kommunismille oli luonnollista, että se pyrki lähestymään maaseutuväestöä. Aluksi se pyrki puhuttelemaan kaikkia maaseudun asujia, mutta keskeiseksi tehtäväksi määrittyi varsin pian pienviljelijä-talonpoikien kytkeminen vallankumousvoimaan. Se näkyi myös liikkeen vaatimuksissa lisämaasta pienviljelijöille ja heidän vapauttamisestaan erilaisista rasitteista. Näin maatyöläisten asema jäi suomalaisen kommunismin vaatimuksissa toissijaiseksi. Liike pyrki myös todistelemaan, että talonpojat olivat työväestöä, ja siten torjumaan tulkintoja vapaista talonpojista. Erilaisia maatalouden piirissä toimivia järjestöjä se puolestaan syytti suurtilallisten etujen ajajiksi.

Suomalainen kommunismi menetti yhteyksiään maaseudulle SSTP:n toimintakiellon jälkeen. Työväen ja pienviljelijöiden yhdistyksien synnyttäminen solmi katkenneita sidoksia uudelleen, mutta organisoitumismuodon muuttaminen vaaliyhdistysten pohjalle heikensi liikkeen mahdollisuuksia vaikuttaa maaseudulla itsenäistyneiden ja itsenäistyvien torpparien parissa.

Samaan suuntaan vaikutti SKP:n johdon vahva sitoutuminen ajatukseen ”itsenäisen” talonpoikaisliikkeen ja työväen liitosta ja sinnikäs tarrautuminen Karjalan talonpoikien oppositioon. Kun SKP:n johto uskoi lujasti maan alla johdettavan työn merkitykseen, se ei kyennyt ennen vuotta 1928 ajattelemaan vaihtoehtoisia tapoja lähestyä maaseutuväestöä tai miettimään, että käytettyyn resurssimäärään nähden tulos ei ollut kovin hyvä¹⁵⁴². Sen käsityksiä eivät muuttaneet edes Suomesta tulleet raportit, joissa selitettiin työn maaseudulla olevan heikkoa ja kaivattiin

1538 Pentti ht:lle, ei pvm, saatu 25.12.1929, f. 516, op. 2, d. 1073; P(entti) (pb) 28.2. ja 7.3.1930, d. 1137, RGASPI; Eräistä tehtävistä työstä maaseudulla, hm 1059 (Ville Honkanen), EKV, VA.

1539 L(epo)la sihteeristön jäsenille 3.3.1930, f. 516, op. 2, d. 1114; SKP:n pb 5.3.1930, d. 1124 ja siht 7.3.1930, d. 1125, RGASPI, joissa ei kuitenkaan ole tehtyä päätöstä.

1540 Pientalonpoikien kokoontuessa, *TT* 17.4.1930 pk.

1541 Maata käsittävä pientalonpoikien edustajakokous ollut koolla, *TT* 23.4.1930; Lackman 1985, 176–179.

1542 Varojen käytöstä, esim. SKP:n siht 7.8.1926, f. 516, op. 2, d. 889; SKP:n pb 17.8. ja 16.10.1926 sekä 10.3.1927, d. 940; Pb ht:lle (SB) 3.1.1927, d. 987, RGASPI.

julkisia henkilöitä ja julkista toimintaa pitämään yhteyksiä pienviljelijöihin.¹⁵⁴³ Epäilyjä ”itsenäisen” talonpoikaisliikkeen luomisesta esitettiin ajoittain myös SKP:n kokouksissa.¹⁵⁴⁴

Kuitenkin vasta kesän 1928 plenumissa Hannes Mäkinen jälkiviisaasti totesi, että talonpoikaisoppositio oli jo alun alkaen ollut tuomittu kitumaan ja kuolemaan. Vikaa hän ei kuitenkaan löytänyt ajatuksesta luoda itsenäinen talonpoikaisliike vaan siitä, että SKP:n koneisto Viipurin läänissä oli heikko.¹⁵⁴⁵ Hänkään ei osannut kysyä, miten mielekästä oli yrittää synnyttää liikettä, josta vasemmistolaisen liikkeen oli pysyttävä tiukasti erossa ja josta puhumista oli jopa lehdistössäkin varottava, jotta sitä ei leimattaisi ”kommunistiseksi”¹⁵⁴⁶.

Suomessa yhteinen puolueenkaltainen ryhmittymä sosialistinen työväki ja pienviljelijät oli tärkein tapa, jolla suomalainen kommunismi puhutteli maatalousväestöä. Harvat sen jäsenistä olivat tietoisia SKP:n monimutkaisista yrityksistä luoda tai tukea itsenäistä talonpoikaisliikettä. Pyrkimykset siihen saattoivat joskus jopa herättää vastustusta suomalaisen kommunismin päivälehdissä.

1543 8 (Tampereen piiri) 5.5.1926; Pohjan Voima, Työläisten ja talonpoikien suhde siihen ja päinvastoin, ei allek., saatu 31.5.1926; -ilja (Eva Korhonen), Muutokset jäsenistön lukumäärässä, heidän vaikutuksensa lisääntyminen joukkojen keskuudessa ja komiteoidensa järjestely 31.5.1926, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI.

1544 SKP:n pk 1925, 77 (Salminen), f. 516, op. 2, d. 836; SKP:n pl 1926, 21 (Jaska) (Toivo Latva), d. 921; SKP:n pl 1927, 85 (Hansen) (Toivo Karvonen), d. 968, RGASPI.

1545 SKP:n laaj pl 1928, 42–43 (Matti Stein), f. 516, op. 2, d. 1013, RGASPI.

1546 Tällaisista ajatuksista, esim. No 1 (Kullervo Manner) ht:lle ei pvm, kuuluu SB-kirjeeseen 22.2.1925, f. 516, op. 2, d. 887; Pb ht:lle 1.2.1927, d. 987; Kertomus SKP:n kk:n polityyoon toiminnasta heinäkuulta 1926 helmikuulle 1927, 22–23, d. 970, RGASPI.

KANNATUS

Kommunistisella liikkeellä oli taipumus puhua abstraktisti luokista kiinnittämättä enemmälti huomiota esimerkiksi vaalituloksiin. Kommunistiselle liikkeelle vaalit olivat ensi sijassa tilaisuus harjoittaa omaa propagandaa. Ne olivat kuitenkin mit-tari, jonka perusteella saattoi arvailla, millainen sija sillä oli suomalaisessa yhteis-kunnassa.

Taulukko 7: SSTP:n ja STPV:n kannatus eduskuntavaaleissa vaalipiireittäin vuosina 1922–1929

	1922	1924	1927	1929
Uusimaa	25 915 18,4	16 017 11,4	18 434 12,7	17 996 12,4
Turun eteläinen	16 295 22,0	10 313 13,6	10 904 14,1	11 535 15,5
Turun pohjoinen	7 713 12,0	5 994 9,3	6 793 10,2	7 832 11,4
Hämeen eteläinen	6 136 11,3	4 487 8,1	5 989 10,7	6 947 12,0
Hämeen pohjoinen	3 631 7,1	3 016 5,5	5 154 9,4	6 589 11,4
Viipurin läntinen	5 485 7,7	5 413 7,2	6 077 7,8	7 864 9,9
Viipurin itäinen	3 259 5,0	2 340 3,4	4 631 6,2	4 880 6,1
Vaasan eteläinen	5 866 12,1	5 248 10,8	5 810 11,2	6 335 12,0
Vaasan pohjoinen	3 437 8,7	2 552 6,4	3 011 7,1	3 780 8,6
Vaasan itäinen	3 720 8,7	1 746 3,9	2 812 6,0	3 453 7,0
Mikkeli	2 975 6,0	1 645 3,2	2 934 5,8	3 037 5,7
Kuopion läntinen	19 439 37,8	14 445 30,3	14 668 30,2	17 643 32,3
Kuopion itäinen	1 838 5,2	779 2,4	2 098 5,6	3 123 7,3
Oulun eteläinen	13 483 27,0	10 744 22,8	11 848 25,2	15 617 27,7
Oulun pohjoinen	8 088 29,3	6 456 24,2	7 889 27,2	10 227 30,3
Lappi	900 35,3	644 23,2	887 31,0	1 306 31,0
Koko maa	128 121 14,8	91 839 10,4	109 939 12,1	128 164 13,5

Lähde: Suomen Virallinen Tilasto (SVT) XXIX Vaalitulasto 10. Eduskuntavaalit 1922. Helsinki 1923; SVT XXIX Vaalitulasto 11. Eduskuntavaalit 1924. Helsinki 1925; SVT XXIX Vaalitulasto 13. Eduskunta-vaalit 1927. Helsinki 1928; SVT XXIX Vaalitulasto 14. Eduskuntavaalit vuonna 1929. Helsinki 1930.

Vuoden 1922 eduskuntavaaleissa Suomen sosialistinen työväenpuolue sai vajaan viidentoista prosentin kannatuksen ja menestyi keskimääräistä paremmin Kuopion läntisessä, Lapin sekä Oulun eteläisessä ja pohjoisessa vaalipiirissä. Myös Uudellamaalla ja Turun eteläisessä vaalipiirissä kannatus nousi valtakunnantason yläpuolelle. Sen sijaan menestys oli vähäistä Hämeen, Viipurin, Vaasan, Mikkelin ja Kuopion itäosan vaalipiireissä. Sosiaalidemokraatit puolestaan saivat suuren kannatuksen Vaasan eteläistä ja pohjoista vaalipiiriä lukuun ottamatta juuri noissa pii-

reissä. Näin SSTP sai tukea maan itä- ja pohjoisosan pienviljelijä-metsätyöläisiltä, SDP Etelä- ja Keski-Suomen itsenäistyviltä torppareilta. Asutuskeskuksissa jako ei ollut yhtä selvää, vaikka SSTP:ta kannattivat satamien, sahojen ja rakennusten ja ilmeisesti yleisemmin sellaisten alojen työläiset, joilla etujen puolustamiseen tarvittiin ulkoparlamentaarista liikehdintää.¹⁵⁴⁷

Liikkeen alueellinen kannatus säilyi pääasiassa entisellään, vaikka äänimäärä ja ääniosuus putosivat huomattavasti talvella 1924 vaikeissa oloissa pidetyissä eduskuntavaaleissa. Vuosien 1927 ja 1929 vaaleissa kyse oli lähinnä SSTP:n kannatustason saavuttamisesta, vaikka SKP:n johtajat puhuivat 1920-luvun jälkipuolella vaalivoitoista. Kesällä 1929 STPV saikin ääniä hieman enemmän kuin SSTP, mutta sen ääniosuus jäi kuitenkin alemmas.

Vuoden 1924 menetykset olivat huomattavat kautta maan. Niistä toivuttiin eri alueilla eri lailla. Vahvoissa Oulun vaalipiireissä liike ylitti vuoden 1929 vaaleissa SSTP:n tulokset sekä äänimäärissä että prosenttiosuuksissa. Samoin kävi myös heikoissa Hämeen ja Viipurin kummassakin sekä Kuopion itäisessä vaalipiirissä, joissa sanomalehdellä oli ilmeisen suuri merkitys kannatuksen kasvuun. Lapissakin äänimäärä karttui, mutta SSTP:n aikainen prosenttiosuus jäi saavuttamatta. Vaasan pohjoisessa ja eteläisessä, Mikkelin ja Turun pohjoisessa vaalipiirissä kannatus nousi lähes vuoden 1922 tasolle. Sen sijaan Uudellamaalla ja Turun eteläisessä vaalipiirissä menetykset olivat sekä äänimäärissä ja osuuksissa huomattavat. Vahvassa Kuopion läntisessä vaalipiirissäkin jäätettiin kauas SSTP:n kannatuksesta.

Uudellamaalla suomalaisen kommunismin tappiot olivat huomattavat erityisesti Helsingissä, jossa liike menetti vuosien 1922–1929 välillä noin 4 400 äänestäjää ja sen kannatus laski yli kahdeksan prosenttiyksikköä. Muuten menetykset jakautuivat tasaisesti eri puolille vaalipiiriä. Niinpä liike sai vuonna 1922 yli 20 prosentin kannatuksen yhdeksässä kunnassa, vuonna 1929 vain yhdessä. Pahimmat tappiot tulivat Nummilla, jossa yli 28 prosentin kannatus kuihtui alle kymmeneen prosenttiin, sekä Kuusankoskella ja Vihdissä, joissa yli kahdenkymmenen prosentin kannatus puolittui. Jopa punaisena saarekkeena Uudellamaalla loistaneessa Pyhäjärven kunnassa menetettiin sata ääntä ja prosenttiosuus laski kuusi yksikköä mutta kannatus säilyi sentään yli 40 prosentin. Liike pystyi vuonna 1929 ylittämään SSTP:n aikaisen kannatuksen vain Helsingin maalaiskunnassa ja Espoossa.

Myös Turun eteläisessä piirissä lähes 4 800 äänen ja yli kahdeksan prosenttiyksikön tappio jakautui koko piirin alueelle. Eniten liike menetti kannatustaan Turussa, jossa katosi yli 600 ääntä. Edes Turun esikaupunkialueilla Kaarinassa ja Maariassa äänimäärät eivät nousseet vuosikymmenen alun tasolle, vaikka liike lisäsi Kaarinassa kannatusosuuttaan 33 prosentista 45 prosenttiin. Muissa vahvoissa kunnissa, kuten Dragsfjärdissä ja Askaisissa, suomalaisen kommunismin yli 40 prosentin kannatus supistui 26–27 prosenttiin. Vaikutuksen heikkenemistä kuvasi myös se, että liike sai vuonna 1922 seitsemässä kunnassa yli 30 prosenttia äänistä, mutta vuonna 1929 vain kolmessa. Parhaiten kannatus säilyi Kuusjoella, jossa se pysyi koko jakson reilussa kolmanneksessa.

1547 Saarela 1996, 272–273, 310–316.

Kuopion läntisessä vaalipiirissä liike pystyi palauttamaan kannatuksensa vuoden 1922 lukuihin Kuopiossa ja sen ympäristössä (Kuopion maalaiskunta, Vehmersalmi, Tuusniemi, Karttula, Suonenjoki, Riistavesi, Tervo, Juankoski). Sen sijaan Muuruvedellä, josta lohkaistiin uusia kuntia, äänimäärä putosi 828:sta 194:ään ja kannatus lähes 47 prosentista vajaaseen 17:ään. Huomattavia tappioita liike kärsi myös vaalipiirin reunoilla. Alueen eteläosissa Leppävirralla 28,5 prosentin kannatus putosi 19 prosenttiin, ja Rautalammilla 46:sta 37:ään. Vaalipiirin pohjoisosassa puolestaan 735 äänen ja 40 prosentin kannatus laski Sonkajärvellä vuosikymmenen kuluessa 314 ääneen ja vajaaseen 16 prosenttiin. Iisalmen maalaiskunnassakin kannatus putosi 37:sta 29 prosenttiin. Vielä pahempia menetyksiä koettiin lännessä: Vesannolla laskua oli 41,5 prosentista 27,6:een ja Keiteleellä yli 48:sta vajaaseen 38 prosenttiin. Kokonaiskehitystä osoittaa se, että vuonna 1922 SSTP sai yli 30 prosenttia äänistä 21:ssä vaalipiirin 23 kunnasta, mutta vuonna 1929 enää vain puolessa 28 kunnasta.

Oulun eteläisessä vaalipiirissä suomalainen kommunismi sai vuoden 1929 vaaleissa yli 2 100 ääntä enemmän kuin vuonna 1922. Laajenemista osoitti myös se, että liikkeen kannatus nousi 19:ssä vaalipiirin 48 kunnasta yli 30 prosentin vuonna 1929, kun vuosikymmenen alussa vastaavia kuntia oli 15. Liike vahvistui erityisesti Kainuussa, josta tuli noin puolet kannatuksen kasvusta. Merkittävintä oli yli 300 äänen lisäys Kajaanissa. Liike voimistui huomattavasti myös muutamissa Oulun eteläpuolella sijaitsevilla kunnissa: Muhoksella ääniä tuli lisää 115, Pulkkilassa ja Tyrnävällä hieman alle sata, Raahen kupeessa sijaitsevassa Saloisissa hieman yli sata, Kalajoella saman verran ja läänin etelärajan Sievissä noin 200. Oulussa ja sen ympäristössä liike sen sijaan menetti hieman asemiaan, vaikka kannatus Oulujoella ja Oulunsalossa pysyi edelleen yli 50 prosentin. Heikoimpia alueita vaalipiirissä olivat Oulun etelä- ja kaakkoispuolella sijainneet maatalousvaltaiset kunnat.

Oulun pohjoisen vaalipiirissä noin 2 100 äänen lisäyksestä puolet tuli Kemini ja sen maalaiskunnan alueelta. Kasvu oli huomattavaa myös Kuolajärvellä, Kolarissa ja Haukiputaalla, joissa liikkeen kannatus nousi yli 50 prosentin, mutta myös Pudasjärvellä, jossa 20 prosentin kannatus nousi 27:ään. Kaikkialla ei kuitenkaan edetty, sillä liike menetti asemiaan Tervolassa, jossa 38 prosentin kannatuksesta lohkesi noin kymmenen prosenttia, ja Alatorniolla, jossa kannatus säilyi kuitenkin yli 31 prosentin. Liikkeen heikkoja paikkoja olivat Tornio, Rovaniemi ja Kemijärvi sekä vaalipiirin etelä- ja kaakkoisosat, joissa kannatus jäi alle 20 prosentin. Rovaniemellä äänimäärä tosin kasvoi lähes sadalla. Lapissa äänen lisäys tuli jo ennestään vahvoissa Sodankylän ja Kittilän kunnissa sekä Petsamossa, jossa liike sai ensimmäisellä yrityksellä vuonna 1927 50 prosenttia äänistä. Äänimäärän kasvusta huolimatta liike menetti suhteellista kannatustaan varsinkin Sodankylässä, mutta pystyi silti yli 30 prosentin kannatuksen myös Kittilässä ja Pelkosenniemellä.

Hämeen vaalipiireissä liikkeen kannatuksen kasvu tapahtui pääasiassa kaupungeissa ja muissa taajamissa. Eteläisessä vaalipiirissä liikkeen suosio lisääntyi ennen muuta Lahdessa ja vuonna 1923 kauppaloiksi muuttuneissa Forssassa ja Valkeakoskella, joissa kannatus nousi yli 25 prosentin. Sen sijaan Lahden ympäristössä ja Helsingin-radan varressa kannatusta menetettiin, vaikka se pysyi Hollolassa, Asikkalassa ja Riihimäellä edelleen yli 20 prosentin. Pohjois-Hämeessä suomalainen kommunismi vahvistui tasaisemmin. Suurinta kasvu oli Tampereella ja sen ympä-

ristössä sekä Ruovedellä. Yli 20 prosentin liike pääsi kuitenkin vain Pohjois-Pirkkallassa, jossa se sai lähes 27 prosentin kannatuksen.

Myös Viipurin vaaliipiireissä STPV pystyi hivenen vahvistamaan asemiaan kaupungeissa ja taajamissa, mutta kannatus oli merkittävää vain Kotkassa, jossa se nousi 24 prosentista lähes 29:ään. Kotkan vaikutus tuntui myös Kymissä ja Pyhtäällä, joissa lähenneltiin 20 prosentin kannatusta. Viipurissa ja Käkisalmissa sekä niiden ympäristössä päästiin sen sijaan vain noin kymmenen prosentin kannatukseen. Maaseutupaikkakunnilla huomattavimmat kannatuksen lisäykset tulivat Salmisissa, jossa liike sai vuosikymmenen kuluessa yli 420 uutta kannattajaa, ja Suojärvellä, jossa kasvu oli yli 200 henkeä. Eniten kannatusta liike sai kuitenkin Harlussa, jossa hieman yli viidennes äänestäjistä tuki sitä.

Vaasan läänissä STPV säilytti parhaiten asemansa vahvoilla alueillaan, joita Pietarsaaren ja Vaasan ohella olivat eteläisessä vaaliipiirissä Teuvan ja Jurvan ja itäisessä Vimpelin ja Evijärven muodostamat saarekkeet. Kannatus nousi edellisissä reiluun 25 prosenttiin, Vimpelissä yli 33 prosentin ja Evijärvelläkin 28 prosenttiin. Sen sijaan monilla muilla maaseutupaikkakunnilla kannatus putosi. Esimerkiksi Kauhavalla ja Kurikassa noin neljänneksen kannatus putosi alle 20 prosentin ja Alahärmässäkin 29 prosentin kannatus 24 prosenttiin.

SSTP sai äänistään kaupungeista 29 500 eli noin 23 prosenttia. Vuosikymmenen aikana STPV yleensä menetti asemiaan kaupungeissa¹⁵⁴⁸. Poikkeus oli kuitenkin Kajaani, josta tuli maan STPV:läisin kaupunki 43,1 prosentilla äänistä. Yli 30 prosentin kannatus nousi edelleen myös Kemissä (39,2 %, 1929), Oulussa (36,8 %, 1929) ja Kuopiossa (36,2 %, 1929). Neljänneksen kannatus ylitettiin Lahdessa (29,7 %, 1929), Pietarsaareissa (29,2 %, 1929) ja Kotkassa (28,7 %, 1929). Vaasassa kannatus pysyi niukasti yli 20 prosentin (20,4 %, 1929), mutta jäi Helsingissä ja Turussa sen alle ja maan toiseksi suurimmassa kaupungissa Viipurissa alle kymmenen prosentin.

Jo SSTP:n aikana liikkeen kannatus kohosi korkealle monien kaupunkien vie-reisissä maalaiskunnissa, joilla kaupungeissa työssä käyvät työläiset asuivat tai joissa oli omasta takaa teollisuuslaitoksia. Mutta liike saavutti huomattavan kannatuksen myös monilla muilla Pohjois- ja Itä-Suomen maaseutupaikkakunnilla. Yli 60 prosentin kannatus nousi Kolarissa (62,8 %, 1929) Oulun pohjoisessa vaaliipiirissä ja Tuusniemellä (62,5 %, 1929) Kuopion läntisessä vaaliipiirissä. Yli puolet äänestäjistä antoi STPV:lle äänensä Kemin maalaiskunnassa (59,8 %, 1929), Oulunsalossa (57,2 %, 1927), Oulujoella (54,8 %, 1929), Kuolajärvellä (53,0, 1929), Haukiputaalla (52,8 %, 1929), Suomussalmella (52,3, 1929), Kajaanin maalaiskunnassa (51,9 %, 1929), Karttulassa (50,9 %, 1929) ja Petsamossa (50,0, 1927). Kuopion läntisessä vaaliipiirissä oli lisäksi seitsemän kuntaa – Vehmersalmi (48,1 %, 1929), Juankoski (47,7 %, 1929), Kuopion maalaiskunta (46,9 %, 1927, 1929), Pielavesi (43,1 %, 1929), Suonenjoki (41,5 %, 1929), Tervo (41,1 %, 1929) ja Riistavesi (40,2 %, 1929) – joissa STPV:n ääniosuus kohosi yli 40 prosentin. Muualla vastaavia kuntia oli vain viisi: Kaarina (45,7 %, 1929), Ii (45,3 %, 1929), Kempele (44,3 %, 1929), Maaria (43,0 %, 1929) ja Pyhäjärvi (41,7 %, 1929).

1548 Mies tornissa, Vartiopaikalta, TT 9.7.1927.

Suomalaisen kommunismin tavoitteena oli saada työväestön enemmistö kannalleen, mutta vaalitulokset eivät osoittaneet, että STPV olisi onnistunut anastamaan huomattavasti sosiaalidemokraattien kannattajia. Taulukko 8 osoittaa, että STPV:n osuus työväenliikkeen äänistä kasvoi hivenen vain heikoissa vaalipiireissä – Hämeen ja Viipurin molemmissa vaalipiireissä sekä Kuopion itäisessä. Muualla STPV sen sijaan kärsi menetyksiä.

Taulukko 8: SSTP:n ja STPV:n osuus työväenliikkeen äänimäärästä eduskuntavaaleissa vaalipiireittäin vuosina 1922–1929

	1922	1924	1927	1929
Uusimaa	46,2	29,1	31,8	31,1
Turun eteläinen	57,6	37,3	39,2	41,6
Turun pohjoinen	26,1	19,3	20,6	23,5
Hämeen eteläinen	21,4	15,6	19,5	22,4
Hämeen pohjoinen	12,2	9,6	15,4	18,9
Viipurin läntinen	21,4	19,5	21,0	25,3
Viipurin itäinen	20,4	13,1	20,4	21,9
Vaasan eteläinen	67,6	58,6	61,3	60,9
Vaasan pohjoinen	57,1	37,3	43,7	46,2
Vaasan itäinen	16,7	7,4	11,1	14,2
Mikkeli	12,0	6,5	11,8	11,6
Kuopion läntinen	76,2	63,2	60,6	64,5
Kuopion itäinen	10,5	4,9	11,6	15,2
Oulun eteläinen	81,3	69,2	71,6	76,3
Oulun pohjoinen	93,6	86,1	84,5	88,0
Lappi	100,0	100,0	100,0	100,0
Koko maa	37,1	26,5	29,9	33,3

Lähde: Hakalehto 1966, 199; SVT XXIX. Vaalitulasto 14. Eduskuntavaalit vuonna 1929. Helsinki 1930

Tappiot olivat huomattavimmat Uudellamaalla, Turun eteläisessä ja Kuopion läntisessä vaalipiirissä, joissa työväenliikkeen yhteinen äänimäärä ja prosenttiosuudet pysyivät ennallaan ja huomattava osa SSTP:n kannattajia ilmeisesti siirtyi äänestämään SDP:ta. STPV menettikin työväenliikkeen suuremman osapuolen aseman Turun eteläisessä vaalipiirissä, mutta pystyi säilyttämään sen niukasti Turussa. Uudellamaalla lähes tasavahva asema muuttui kolmanneksen kannatuksiksi, ja sosiaalidemokraatit nousivat Helsingissä selvästi ohi STPV:n. Kuopion läntisessä vaalipiirissä STPV sentään sai lähes 2/3 työväenliikkeen äänistä.

Myös Vaasan pohjoisessa vaalipiirissä sosiaalidemokraatit nousivat työväenliikkeen suuremmaksi osapuoleksi. Vaikka STPV:n kannatus kasvoi Oulun vaalipiireissä, liike ei pystynyt estämään sosiaalidemokraattien juurtumista alueelle. SDP:n ääniosuus toki laski vuoden 1927 jälkeen, mutta puolue vahvisti asemiaan eteläisen vaalipiirin eteläosan maalaiskunnissa ja sai hieman kannatusta myös STPV:n vahvoilla alueilla. STPV:n osuus työväenliikkeen äänistä oli kuitenkin eteläisessä vaali-

piirissä 76 ja pohjoisessa 88 prosenttia. Lappiin SDP ei sen sijaan kyennyt asettamaan ehdokkaita vuosikymmenen aikana.

Vaikka suomalainen kommunismi pystyi hieman lisäämään kannatustaan maaseudulla, se ei pärjännyt kilpailussa muiden puolueiden kanssa. Varsinkin maalaisliiton kannatus kasvoi vuosien 1922–29 välillä reilulla 70 000 äänellä ja lähes kuu-della prosenttiyksiköllä – vuonna 1929 reilu neljännes äänestäjistä antoi sille kannatuksensa. Vaikka maalaisliitto vahvisti asemiaan kaikissa vaalipiireissä, sen menestys Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa ja Hämeessä oli vähäistä. Sen sijaan maalaisliitto kukoisti Viipurin itäisessä ja Oulun vaalipiireissä, joissa se sai noin puolet äänistä. Vuonna 1929 se nousi edistyspuolueen kustannuksella vastaavalle tasolle myös Lapissa. Kuopion ja Mikkelin vaalipiireissä maalaisliitto lisäsi kannatustaan työväenliikkeen kustannuksella niin, että noin kolmannes vaalipiirin äänestäjistä tuki sitä.¹⁵⁴⁹ SKP:n huomattava panostus itsenäisen talonpoikaisliikkeen luomiseksi Karjalaan korkeintaan nirhaisi maalaisliittoa eikä pystynyt estämään sen etenemistä.

Suomalaisen kommunismin piirissä ei yleensä arvioitu kovin paljoa vaalituloksia, mutta jo vuoden 1924 eduskuntavaalien jälkeen kävi selväksi, että vaalituloksia arvioitiin eri tavoin Suomessa ja Neuvostoliitossa: kun Suomessa pyrittiin miettimään tilanteen aiheuttamia vaikeuksia, SKP:n johto painotti liikkeen omia virheitä ja puutteita. Sille oli aina selvää, että sen ohjeet olivat olleet oikeat ja niitä noudattamalla vaalitulokin olisi ollut parempi.

Vuoden 1927 eduskuntavaalien jälkeen SKP:n johto tiesikin kertoa, että menestys oli ollut huonompi kuin objektiiviset olot edellyttivät. Kuusinen osasi jopa arvioida, että ”ainakin 10 000 ääntä” olisi ollut mahdollista saada lisää. Manner puolestaan tiesi, että sosiaalidemokraateilta olisi pystytty valtaamaan ”työväkeä ja pikkuporvareitakin” omiksi kannattajiksi, jos olisi pidetty enemmän esillä sosiaalidemokraattien hallitusta ja sodanvaaraa. Sirola kaipasi vaalikamppailuun myös ”kommunistista sisua ja tietoa”.¹⁵⁵⁰

Kesän 1929 eduskuntavaalien jälkeen SKP:n johto puolestaan näki eduskuntavaalituloksen selvänä osoituksena työväenjoukkojen vasemmistolaisuudesta. Sosiaalidemokraattien äänimäärän väheneminen – noin kolmellasadalla – todisti heille, että Suomen työväenliikkeessä oli tapahtunut ”ratkaiseva käänne” työväen vallankumouksellistumisen suuntaan.¹⁵⁵¹ Vaalituloksen katsottiin osoittavan myös talonpoikien vasemmistolaisuudesta – he olivat siirtyneet kokoomuksesta maalaisliiton kannattajiksi.¹⁵⁵² Se oli tyystin toisenlainen näkemys maalaisliitosta kuin kaksi vuotta aiemmin, jolloin Kullervo Manner opetti Suomeen, että maalaisliiton vaalivoitto ei merkinnyt fasismen tappiota, sillä osa fasisteista oli vain siirtynyt maalaisliittoon.¹⁵⁵³

1549 Mylly, 164–175.

1550 Kullervo (Manner) Yrjö-veljelle (Sirola) 16.7.1927 Moskova, f. 525, op. 1, d. 131; Y. S. hv:lle (Manner) 21.7.1927 Krimiltä; O.W.K. hyvä veli Kullervolle 27.7.1927 Moskova, f. 516, op. 2, d. 981; SKP:n pl 1927, 6 (Manner), d. 968, RGASPI.

1551 Vallankumous marssii. Katsauksia, *Proletaari* kesä-heinäkuu 1929.

1552 SKP:n pkonf 1929, 58–59 (Matti), RGASPI.

1553 SKP:n pl 1927, 4–5 (Manner), f. 516, op. 2, 968; Kullervo (Manner) Yrjö-veljelle (Sirola) 16.7.1927 Moskova, f. 525, op. 1, d. 131, RGASPI.

SKP:n vaaliarviot henkivät valtavaa optimismia mutta myös hyvin yleistä näkemystä vallankumousvoimasta – siinä yleinen käsitys tiettyjen luokkien vallankumouksellisuudesta peitti alleen sen, että noista luokista kilpailivat myös muut poliittiset puolueet ja että niiden edustajat olivat – äänestystulosten perusteella – sidosissa noihin puolueisiin. SKP:n vaaliarviot toivat julki myös käsitystä, jonka mukaan vallankumouksessa ja sen tekevän voiman kokoamisessa tärkeintä oli puhdasoppisuus, ei niinkään voiman koko. Siten reilun kymmenen prosentin kannatuksenkin saattoi kuvitella edustavan vahvaa vallankumousvoimaa, vaikka toisin silmin asia ei niin olisi ollutkaan.

IV
VALLITSEVAN
JÄRJESTELMÄN
HEIKENTÄMINEN

Vallankumousvoiman kokoamisella pyrittiin luomaan pohjaa vallankumoukselle, jonka tavoitteena oli muuttaa suomalainen yhteiskuntajärjestys. Millainen sitten oli se Suomi, jonka järjestelmän suomalainen kommunismi halusi kumota?

Itsenäistyneestä Suomesta tuli tasavalta, vaikka sisällissodan voittajat pitivät parlamentaarista demokratiaa osasyynä sodan syttymiseen ja tunsivat voimakasta epäluuloa sitä kohtaan. Kielteistä asennoitumista osoittivat yritykset hankkia syksyllä 1918 Suomeen saksalainen kuningas. Sitä ilmensivät myös pyrkimykset rajoittaa eduskunnan valtaa ja vahvistaa hallintokoneiston asemaa. Se näkyi keväällä 1919 hyväksytyssä hallitusmuodossa, joka antoi tasavallan presidentille varsin suuret valtaoikeudet. Myös valtiovallasta riippumattoman aseellisen ulkoparlamentaarisen voiman, suojeluskuntien, olemassaolo osoitti epäluottamusta parlamentaariseen hallintotapaan.¹

Sodan voittajien parissa oli silti eroja: keskusta myönsi, että yhteiskunnassa saattoi olla erilaisia intressejä, kun oikeistolla oli taipumusta nähdä yhteiskunnallisista ristiriidoista nouseva toiminta yhteiskunnan vastaisena. Sen piirissä kannatettiin lujaa hallitusvaltaa, joka estäisi poliittisten ja sosiaalisten ristiriitojen esiin pääsyn. Järjestyksen ja kurin ohella oikeistossa ihailtiin sotilaallisuutta, jolle puheet Suur-Suomesta ja heimoajattelu antoivat hyökkäyksellisiä sävyjä. Keskustassa oli varsinkin aluksi pyrkimystä etsiä erilaisten uudistusten avulla mahdollisuuksia sitoa hävinnyttä osapuolta. Uudistushalu hiipui kuitenkin maareformin toteuttamisen jälkeen. Keskustassa, varsinkin maalaisliitossa, oli halua yhtenäistää Suomi talonpoikaisilla arvoilla, joilla tyypillistä oli maaseudun ja turmeltumattomien maalaisihmisten ihailu sekä kaupunkien, teollisuuden ja työväestön paheksuminen. Molempia ryhmiä yhdisti voimakas isänmaallisuus ja uskonnollisuus. Niiden väliset erimielisyydet heikkenivät muutenkin 1920-luvun edetessä.²

Hävinnyt osapuoli pääsi varsin nopeasti mukaan eduskuntaan ja kunnallisiin elimiin ja pystyi omien tiedotusvälineidensä ja järjestöjensä avulla osallistumaan maan poliittiseen keskusteluun. Työväenliikkeen mahdollisuudet ajaa työläisten asiaa olivat kuitenkin paljon heikommat kuin ennen sotaa ja se joutui yleensä tyytymään porvarillisen puolen ratkaisuihin. Esimerkiksi työmarkkinoilla työnantaja-puoli ei kelpuuttanut ammattiyhdistysliikettä neuvotteluosapuoleksi ja vastusti työehtosopimuksia sen kanssa. Neuvotteluiden sijasta se turvautui mieluummin työsulkuihin ja lakkojen murttamiseen.³

Suomessa ei noudatettu Länsi-Euroopan maille tyypillisiä parlamentaarisen demokratian ihanteita, joiden mukaan erilaisia mielipiteitä saattoi ilmaista vapaasti ja toimia niiden puolesta. Sitä osoitti SSTP:n toiminnan estäminen ja sen johtohenkilöiden vangitseminen. Se tuli myös ilmi koko vuosikymmenen ajan yrityksissä vaihtaa ja saada suomalainen kommunismi pois näkyvistä. Harva halusi tai osasi ajatella, että sisällissodan käynyt maa voisi pyrkiä sopeuttamaan hävinneen osapuolen

1 Juhani Paasivirta, *Suomi vuonna 1918*. Porvoo 1957, 257–290, 329–332, 346–351.

2 Kettunen 1986, 233–257; Risto Alapuro, *State and Revolution in Finland*. Berkeley, Los Angeles, London 1988, 204–207.

3 Alapuro 1988, 207–208; Pauli Kettunen, *Suojelu, suoritus, subjekti. Työsuoja teollistuvan Suomen yhteiskunnallisissa ajattel- ja toimintatavoissa*. Vammala 1994, 172–177.

itsenäistyneeseen Suomeen eikä vain työntää sitä sen ulkopuolelle.⁴ Suhtautumissaan Suomi rinnastui itäisen Euroopan valtioihin, joissa asenne työväenliikkeeseen oli myös torjuva.

Virkavaltaisuus oli autonomian kaudella painanut jälkensä suomalaiseen yhteiskuntaan, eivätkä sisällissodan voittajat – kaikesta Venäjän ja venäläisyyden vastaisuudestaan huolimatta – irtautuneet siitä. Pikemminkin he tunsivat samanlaista epäluuloa kansalaisten mielipiteitä ja niiden ilmaisuja kohtaan kuin tsaarinalta. Erityisen vaarallisilta mielipiteet ja esiintyminen niiden puolesta tuntuivat silloin, kun ne kyseenalaistivat ja kritisoivat voittajien lähtökohtia. Esimerkiksi lakot ja työväestön mielenosoitukset tulkittiin helposti ”uuden kapinan” valmisteluksi⁵.

Autonomian kauden perinnön ohella itsenäistyneen Suomen hallitsemistapaa ohjasi tulkinta talvella ja keväällä 1918 käydystä sodasta. Voittajien mukaan se oli vapaussota, jossa suomalaiset taistelivat Suomen itsenäisyyden ja suomalaisen identiteetin puolesta Venäjää ja venäläisiä vastaan. Tulokinnassa ei siten haluttu myöntää, että sodan taustalla olivat suomalaisen yhteiskunnan eri ryhmittymien erilaiset pyrkimykset ja että siinä oli tapeltu vallasta. Väittämällä edustaneensa kaikkia suomalaisia ja koko Suomea sodan voittajat tavallaan sulkivat häviäjät Suomen kansan ulkopuolelle. Näin vapaussotatulkinta määritti häviäjät enemmän tai vähemmän suorasti vihollisen kanssa liittoutuneiksi maanpettureiksi. Kuvaa punaisten rikollisuudesta vahvistettiin korostamalla, että kapinoinnin tavoitteena olivat olleet vain ryöstöt, murhat, anarkian ja epäjärjestyksen pystyttäminen. Selityksillä legitimoitiin myös voittajien kovia otteita.⁶

Kriminalisointi pohjasi ajatukseen, että sisällissota oli puhjennut, koska venäläisten vallankumousagitaatio oli tarttunut Suomen työväenliikkeen johtajiin.⁷ SKP:n perustamisjulistus elokuussa 1918 vahvisti käsitystä itärajan takaa tulevien viestien vaarallisuudesta. Julistus ja SKP:n johdon majoileminen Neuvostoliitossa myötävaikuttivat siihen, että suomalaisen porvariston piirissä oli tavallista kytkeä kaikki yhteiskunnallinen liikehdintä, joka osoitti solidaarisuutta Neuvosto-Venäjälle/Neuvostoliitolle ja puhui sen työväenliikkeen esittämien tavoitteiden ja toimintamuotojen puolesta, bolshevikkien maailmanvallankumouspyrkimykseen. Niinpä he myös varsin helposti nimesivät vallanpitäjien kritiikin ja voittajien näkemyksistä poikkeavat ajatukset rajantakaiseksi kiihotukseksi.⁸

Vaikka sisällissodan voittajat hallitsivat maan aatteellista koneistoa⁹, he eivät luottaneet siihen, että kykenisivät turvaamaan omien näkemystensä vaikutusvallan sanan voimalla. Siksi he turvautuivat myös hallinnollisiin ja oikeudellisiin toimiin pitääkseen toisenlaiset ajatukset kurissa. Se tarkoitti yhdistystoiminnan ja lehdistön valvontaa, mille ja autonomian kausi oli luonut pohjaa.¹⁰ Se merkitsi myös

4 Mäkelä 1989, 240–252.

5 Kettunen 1994, 166–167.

6 Paasivirta, 373–374; Kari Immonen, *Ryssästä saa puhua ... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918–39*. Keuruu 1987, 99–102, 107–116; Alapuro 1988, 198–200;

7 Alapuro 1988, 200.

8 Saarela 1996, 23, 39–58.

9 Esim. Alapuro 1988, 206; Erkki Sevänen, *Vapauden rajat. Kirjallisuuden tuotannon ja välityksen yhteiskunnallinen sääntely Suomessa vuosina 1918–1939*. Helsinki 1994, 138–139.

10 Martti Siisiäinen, *Suomalainen protesti ja yhdistykset. Tutkimuksia suomalaisen yhdistyslaitoksen kehityksen ja protestijaksojen suhteesta suurlakosta 1990-luvulle*. Jyväskylä 1990, 31–32; Sevänen, 98, 136–137.

henkilökohtaisen koskemattomuuden – kotirauhan, kirje- ja puhelinsalaisuuden ja liikkumisvapauden – rajoituksia ja rikkomista.¹¹

Poliittista valvontaa varten perustettiin sisäasiainministeriön alaisuuteen erityinen siviilivirasto, etsivä keskuspoliisi. Sen tehtävänä oli pitää silmällä ja ehkäistä valtakunnan itsenäisyyttä vastaan suunnattuja ja sen yleistä turvallisuutta tai laillisuutta yhteiskuntajärjestelmää järkyttäviä toimia. Käytännössä etsivä keskuspoliisi valvoi ennen muuta työväenliikkeen, varsinkin sen vasemmistolaisen osan, toimia ja jäseniä. Samalla se määritteli aktiivisesti sitä, mikä Suomessa oli ”laitonta” toimintaa.¹² Aktiivisuutta tässä suhteessa kenties lisäsi se, että etsivä keskuspoliisi oli aluksi tilapäinen organisaatio, jonka oli löydettävä vihollisia ja osoitettava tarpeellisuutensa, jotta se saisi määrärahoja.¹³

Se oli järjestelmä, jonka suomalainen kommunismi halusi kumota. Liike pyrki osoittamaan sen kumoamisen välttämättömyyttä yleisillä luonnehdinnoilla suomalaisesta yhteiskunnasta – se oli valkoinen Suomi, muistutti tsaarinvaltaa tai lähenteli fasismia – mutta myös nostamalla esille sen epäkohtia. Näin vallitsevan järjestelmän kritiikki muodosti keskeisen osan uuden järjestelmän tavoittelusta.

11 Mäkelä 1989, 237, 244; Björne 1977, 49–71.

12 Lackman 1994, 22; Mäkelä 1989, 238.

13 Mäkelä 1980, 28, 32.

EDUSTUKSELLINEN JA SUORA DEMOKRATIA

Vallankumouksen tavoitteena oli luoda uudenlaiset hallinnolliset elimet. Se oli syntyvän kommunistisen liikkeen alkuvaiheen pääsanoma: Kommunistisen internationaalien perustavassa kokouksessa todettiin, että porvarillisen demokratian elimet eivät sopineet työläisten johtaman yhteiskunnan hallitsemiseen vaan sitä varten tarvittiin neuvostoja.¹⁴ Vaatimus toi julki epäluottamusta edustuksellisen demokratian elimiä kohtaan ja henki luottamusta välittömään osallistumiseen päätöksenteossa: katsottiin, että neuvostot ilmensivät työväestön tahtoa suoremmin kuin eduskunnan tai kunnanvaltuustojen kaltaiset elimet. Päätös toi esille myös halun yhdistää päätöksenteko ja toimeenpano.

Neuvostot eivät olleet kommunistien keksintö. Mutta ne olivat saaneet konkreettista ilmiä Venäjällä vuonna 1905 ja uudelleen vuonna 1917. Venäjältä idea levisi muualle Eurooppaan – vuoden 1918 aikana neuvostoja perustettiin mm. Saksaan, Itävaltaan, Unkariin ja Italiaan.¹⁵ Neuvostot jäivät kuitenkin taka-alalle kansainvälisen kommunistisen liikkeen puheissa jo vuonna 1920: Kommunistisen internationaalien II kongressissa todettiin neuvostojen muodostaminen suotuisaksi silloin, kun laajat työläispiirit olivat nousemassa vallankumoukseen ja taloudellinen ja poliittinen pula oli kärjistynyt niin, että valta alkoi luisua entisen hallituksen käsistä, ja kun työväestö halusi aloittaa ratkaisevan taistelun vallasta. Kongressi totesi neuvostojen yleensä hävinneen vastavallankumouksen edetessä.¹⁶ Neuvostot katosivat puheesta myös siksi, että niiden merkitys Neuvosto-Venäjällä/Neuvostoliitossa kuihtui vuoden 1921 aikana, kun Kronstadtin kapinalliset toivat julki risti-riidan vallitsevan hallinnon ja neuvostovallan välillä.¹⁷

Suomessa työ- tai toimipaikkaan perustuva muoto ei saanut kannatusta. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen Helsinkiin ja muutamaan muuhun kaupunkiin perustettiin tosin elimiä, joiden tarkoituksena oli olla työväestön toimeenpanevia elimiä kunnallisella tasolla sekä vastapaino porvarilliselle kunnallishallinnolle. Nimellään nämä työväenjärjestöjen eduskunnat viittasivat kuitenkin vahvasti edustukselliseen järjestelmään. Eduskuntaan perustui myös kansanvaltuuskunnan esit-

14 Degras I, 7–16.

15 A. M. Pankratova, *Fabrikräte in Russland. Der Kampf um die sozialistische Fabrik*. Frankfurt am Main 1976, 103–126, 167–225; Volker Arnold, *Rätebewegung und Rätetheorie in der Novemberrevolution. Räte als Organisationsformen des Kampfes und der Selbstbestimmung*. Hannover 1985, 15–307; Kari Palonen, *Poliittinen muodonmuutos. Käsitteellistä ja historiallista tarkastelua kansalaisten ja ratkaisijain suhteista toisiinsa politiikan subjekteina*. Helsinki 1980, 40–65.

16 *Kommunistischen Internationaalen päätöslauseet ja ohjesääntö*. Hyväksytty *Kommunistischen Internationaalen 2:ssa kongressissa heinäk. 17 – elok 8. p:nä 1920*. II. Pietari 1920, 3–5.

17 Oskar Anweiler, *Die Rätebewegung in Russland 1905–1921*. Leiden 1958, 308–320; Pankratova, 262–270.

tämä valtiosääntöesitys, joka pyrki murtamaan virkavaltaista hallintoa lisäämällä eduskunnan valtaa hallituksen kustannuksella. Suoraa päätöksentekoa Otto Ville Kuusisen laatimassa mallissa edusti kansanäänestys.¹⁸

Ajatus neuvostoista levisikin Suomeen vasta tappioon päättyneen vallankumouksen jälkeen. Innokkaimmin sitä markkinoivat SKP ja muotoutumassa ollut SSTP, mutta neuvostoista puhuivat vuosikymmenen alussa myös sosiaalidemokraatit. Suomessa uusi tavoite kirjattiin mm. Otto Ville Kuusisen keväällä 1920 laatimaan SSTP:n ohjelmaan. Se tuotiin julki myös Ville Vainion ja Hilda Hannusen syksyllä 1921 tekemässä eduskunta-aloitteessa, jonka mukaan Suomi oli muutettava sosialistiseksi neuvostotasavallaksi. Kansalaissodan jälkeen tällaisten valtaa käyttävien elimien luomiseen oli vähän mahdollisuuksia. Puhuminen neuvostoista oli lähinnä suuren tavoitteen mainostamista ilman varsinaista yhteyttä senhetkiseen käytännön toimintaan, ja Suomessa neuvostot ymmärrettiin pikemminkin työväen itsehallinnollisiksi kuin vallankumousta tekeviksi elimiksi. Maan tuomioistuimet eivät kuitenkaan välittäneet siitä, kun ne SSTP:n ja Sosialistisen nuorisoliiton jutuissa katsoivat tavoitteen neuvostojärjestelmästä antavan aihetta järjestöjen lakkauttamiseen. Se hiljensi Suomessakin puhetta neuvostoista huomattavasti.¹⁹

Suomalaisen kommunismin ajatukset tulevan työväenvallan hallinnosta eivät olleetkaan kovin selkeät. Liikkeessä ei juuri puhuttu neuvostojen ja eduskunnan eroista. Vielä vähemmän käsiteltiin kommunistipuolueen ja neuvostojen tai niiden edustamien organisoitumismallien suhdetta – neuvosto oli itsehallinnollinen, kommunistipuolue rakentui voimakkaasti keskitetyn päätäntävällän ja ylhäältä tulevien ohjeiden varaan. Suhteen kannalta kovin hyvää ei luvannut, että kommunistipuolueen selitettiin olevan työväen etujen tietäjä ja sillä olevan ”ratkaiseva sana” päätöksenteossa.²⁰

Vaikka puhe neuvostoista jäi taka-alalle, ajatus kansalaisten mahdollisuudesta päättää omista asioistaan ja hoitaa niitä itse säilyi suomalaisessa kommunismissa. Se näkyi neuvosto-sanana esiintymisenä erilaisten organisaatioiden nimissä mutta myös vaatimuksina, että eri väestöryhmille – työttömille, kadosta kärsiville – oli annettava oikeus jakaa valtion niille myöntämät avustukset.²¹ Sama idea ilmeni myös eduskunta-aloitteina asutusneuvostoista, jotka panisivat täytäntöön asutus-toiminnasta annetut lait ja asetukset, tai vuokralaisten kokousten valitsemista vuokralautakunnista, jotka hyväksyisivät vuokrasopimukset.²² Liike itsekin pyrki osittain toteuttamaan suoran demokratian periaatteita: sen eri kysymyksistä järjestämien yleisten tai ammatillisesti järjestäytyneiden työläisten kokousten katsottiin ilmentävän välitöntä kansanvaltaa ja työläisten tahtoa, vaikka kokouksen järjestäjät tai alustajat olisivat laatineet kokouksessa hyväksytyn päätöslauselman etukäteen.

Itsehallinnolliset vaatimukset olivat myös suomalaisen yhteiskunnan virkavaltaisuuden kritiikkiä: Suomen porvarilliset ryhmät korostivat kansalaissodan jälkeen

18 Anthony Upton, *Vallankumous Suomessa 1917–1918. I osa*. Jyväskylä 1980, 62–63; Rinta-Tassi, 321–326.

19 Saarela 1996, 169–170, 172–173, 275; sosiaalidemokraateista, Kettunen 1986, 272–273.

20 *Kapitalistinen maailma ja Kommunistinen Internatsionaale*, 141–142.

21 Työläisten toiminta työttömyyspäivänä, *TT* 24.3.1925; Työttömyyshädän painamat esittivät laajan suunnitelman työttömyyshädän lieventämiseksi, *TT* 5.12.1929; Vp 1924L, 604–605, 606–608, 609–613.

22 Vp 1928L, 391–392; Vp 1924L, 456–458.

toimeenpanovallan lujaa asemaa ja pyrkivät myös käytännössä pitämään huolen siitä, että valta pysyi toimeenpanoelimillä. Virkamiesten vahva asema hallitusten kokoonpanossa myötävaikutti siihen, että hallitusten toimintakin oli virkavaltaista. Se näkyi myös pyrkimyksinä ohittaa eduskunta päätöksenteossa.²³

Vaikka itsehallinnolliset mallit olivat suomalaisen kommunismin ihanne, kannanotot porvarillisen kansanvallan elimiin ja niissä käyttäytymiseen olivat käytännössä tärkeämpiä. Niitä uskottiin voitavan käyttää agitaatiopaikkoina, joista voitaisiin paljastaa porvarillisen kansanvallan petollisuus. Suomalainen kommunismi ei kuitenkaan käyttänyt eduskuntaa 1920-luvun alkuvuosien jälkeen neuvostoihin pohjaavan hallintomallin propagoimiseen.

Kriittinen asenne olemassa oleviin elimiin tarkoitti sitä, että kommunistit eivät voisi tehdä niistä toimintansa pääpaikkoja. Se tarkoitti myös sitä, että kommunistien tulisi toimia ennen muuta ulkoparlamentaarisilla foorumeilla. Suomessa tilanne ei kuitenkaan ollut niin yksinkertainen – valtaapitävien kielteinen asenne ulkoparlamentaariseen toimintaan ja aiemmat perinteet tekivät eduskunnasta ja kunnallisista elimistä tärkeitä esiintymispaikkoja.

EDUSKUNTA

SSTP:n päätöslauselmissa ja eduskuntatyön periaatteissa toiminta eduskunnassa oli todettu Kommunistisen internationaalin II kongressin päätösten mukaisesti kansan ”peijaukseksi” ja selitetty kansanedustajien tehtäväksi osoittaa, ettei eduskunnan avulla voinut imperialismin oloissa enää saavuttaa uudistuksia tai parantaa työläisten elämää. Sen sijaan sitä voitiin edelleen käyttää puhujalavana, jolta paljastettaisiin ”lahtarimaailman mätä”, nostatettaisiin ulkoparlamentaarista liikehdintää ja saatettaisiin porvarillinen parlamenttitoiminta umpikujaan.

Kommunistisen internationaalin käsitys pohjasi optimistisiin toiveisiin vallankumouksellisesta tilanteesta ja antoi suuren merkityksen lehdistölle, jonka oli pysyttävä saattamaan ”puhujalavalta” esitetty sanoma työväestön tietoon. Suomessa kävi jo SSTP:n aikana ilmi, että eduskunnassa pidettävät puheet eivät nostata ulkoparlamentaarisia liikehdintöjä vaan korkeintaan kasvattavat pitemmällä aikavälillä tietoisuutta muutoksen välttämättömyydestä. Samalla kävi myös selväksi, että porvarillista eduskuntatoimintaa ei saatettu umpikujaan, vaikka ”lahtarimaailman mätää” paljastettiin. SSTP käyttikin eduskuntaa ennen muuta foorumina, jolla nostettiin esille työväelle tärkeitä asioita.²⁴

VÄÄRYYSIEN PALJASTAMISFOORUMI

STPV:n eduskuntaryhmä piti kuitenkin tärkeänä toistaa aiempia lähtökohtia ja ilmoittaa, että se piti tehtävänä avata niiden silmät, jotka luulivat eduskunnan kaut-

23 Virkamiesten asemasta, Seppo Tiihonen, *Hallitusvalta. Valtioneuvosto itsenäisen Suomen toimeenpanovallan käyttäjänä*. Helsinki 1990, 32, 64.

24 Saarela 1996, 275–289.

ta saavutettavan jotain hyvää. Taistelun päärintama oli sen mielestä eduskunnan ulkopuolella.²⁵ Julistuksestaan huolimatta eduskuntaryhmä ei yrittänyt kovin innokkaasti yhdistää eduskuntatyötä ja ulkoparlamentaarista liikehdintää. Sitä toivottiin lähinnä sosiaalipoliittisten aloitteiden yhteydessä. Sen sijaan SKP:n johto suunnitteli ajoittain erilaisia kampanjoita eduskunnassa esille tulevien tai nostettavien asioiden tunnetuksi tekemiseksi tai edistämiseksi. Esimerkiksi syksyllä 1926 se kaavaili, että budjettia käsiteltäessä olisi synnyttävä sotilasmenoja vastustava kampanja, jonka aloittaisivat talonpojat ja jota jatkaisivat työläiset. Joulukuussa 1929 se piti hyödyllisenä, että eduskuntaryhmä esiintyisi ”porvariston fasistista kamppailua” vastaan suuntautuvan joukkoliikkeen äänitorvena.²⁶ Suomessa ei kuitenkaan syntynyt merkittävää liikehdintää kummallakaan kertaa

Vaikka monilla paikkakunnilla järjestettiin useista eduskunnassa esille tulevista asioista työväen yleisiä kokouksia, ulkoparlamentaarisen toiminnan organisoiminen ei ollut merkittävintä. Koko liikkeelle oli paljon tärkeämpää, että eduskunnassa paljastettiin vallitsevia vääryyksiä. Käytännössä se tarkoitti sitä, että STPV:n edustajat kertoivat julkisuuteen, miten puolueellisesti eduskunta jakoi varoja, miten valtion toimeenpanovalta sekä sen rahoittamat virastot ja järjestöt käyttäytyivät. Se tarkoitti myös sitä, että STPV:n eduskuntaryhmä vastusti varojen myöntämistä porvarillista valtiomahtia lujittaville instituutioille – suojeluskunnille, etsivälle keskuspoliisille, armeijalle, korkealle virkamiehistöille. Myös moniin kulttuurisiin laitoksiin – kirkkoon, korkeisiin oppi- ja kulttuurilaitoksiin – se suhtautui torjuvasti.²⁷

Vallitsevien vääryyksien paljastaminen kävi usein yksin työväelle tärkeiden asioiden kanssa. Jo SSTP:n eduskuntatoiminnan periaatteissa niistä etusijalle nostettiin ”valtiollisesti vainottujen luokkataistelijoiden asia”. Eduskuntaan tullessaan SSTP halusi tuoda sen julki heti ensimmäisessä istunnossa: ryhmä vaati, että eduskunnan puhemiehen pitäisi puheessaan tasavallan presidentille valtiopäivien avajaisissa mainita vuoden 1918 vääryydet.²⁸

Myös STPV:n ryhmässä kirjoitettiin keväällä 1924 samaan tarkoitukseen esitys, jossa muistutettiin SSTP:n kansanedustajien vangitsemisten yhteydessä tapahtuneista ”räikeistä laittomuuksista”.²⁹ SKP:n johto puolestaan kehotti eduskuntaryhmää osoittamaan ”demonstratiivisella tavalla” olevansa vallitsevan järjestelmän vihollinen. Sitä varten se kirjoitti julistuksen, jossa eduskunta luettiin pääoman vallan ja luokkaherruuden sortokoneistoon. Julistuksessa, joka ei ilmeisesti ehtinyt ryhmälle ajoissa, selitettiin myös, etteivät edustajat astuneet eduskuntaan työskennelläkseen yhteisymmärryksessä luokkavihollisen kanssa ja etteivät he voineet puhua eduskunnan hedelmällisestä lainsäädäntötyöstä.³⁰

25 Luokkatietoiselle köyhälistölle, kaikille riistetyille ja sorretuille, *TT* 12.5.1924, jossa STPV:n ekr:n julistus.

26 SKP:n pb 1.9.1926, f. 516, op. 2, d. 940; SKP:n pb 8.12.1929, d. 1124, RGASPI.

27 Lindén 1991, 68–73, 154–155.

28 Saarela 1996, 279–280.

29 STPV:n ekr 1. ja 2.5.1924, STPV:n arkisto, KA.

30 No 1 (Kullervo Manner) Veikolle, Samulille ja Ristolle 24.4.1924, f. 516, op. 2, d. 789; SKP:n pb 30.4.1924, d. 801; Luokkatietoiselle köyhälistölle, kaikille riistetyille ja sorretuille työmiehille ja kyntäjille, lähetetty 24.4.1924, f. 522, op. 1, d. 110, RGASPI.

Kaksinkertaisesta valmistelusta huolimatta puhetta ei pidetty – pieni erimielisyys sen luonteesta saattoi vaikuttaa vaikenemiseen.³¹ Avajaisvaiheesta ei myöhemminkään tullut paikkaa, jossa STPV:n ryhmä olisi julistanut vallitsevan järjestelmän virheitä tai tavoitteitaan, sillä tavasta esitellä puhemiehen puhe tasavallan presidentille luovuttiin seuraavana vuonna.

SSTP:n ryhmä saattoi ”vainottujen luokkataistelijoiden asian” esille vuonna 1922 myös puhemiehistön vaalissa äänestämällä ennen istuntojen alkua vangittua Matti Väisästä.³² SKP:n keskuskomitea suositti keväällä 1924 vastaavanlaista protestia – puhemieheksi olisi ensimmäisellä kerralla äänestettävä SSTP:n eduskuntaryhmän puheenjohtajaa Toivo Hjalmar Långströmiä ja sen jälkeen mielenosoituksellisesti pidättäydyttävä äänestyksestä poistumalla salista.³³

SKP:n esitys ei ehkä ehtinyt eduskuntaryhmän tietoon – ainakaan se ei toimintakauttaan aloittaessaan miettinyt tämänkaltaista mielenosoitusta vaan keskusteli aluksi tyhjen lippujen jättämisestä tai mahdollisuudesta äänestää sosiaalidemokraattia. Lopulta ryhmä päätti kuitenkin äänestää omaa ehdokasta loppuun saakka, mistä tuli tapa koko vuosikymmeneksi. Vain vuoden 1925 alussa ensimmäisen varapuhemiehen kolmannessa äänestyksessä ryhmän edustajat siirtyivät yhtä lukuun ottamatta sosiaalidemokraattien ehdokkaan Väinö Vuolijoen taakse.³⁴ Oman ehdokkaan äänestäminen sai vastalauseluonnetta kuitenkin vain vuoden 1930 alussa, kun ryhmän puheenjohtaja Mauritz Rosenberg oli juuri vangittu.³⁵

SSTP:n eduskuntaryhmä yritti vuosina 1922–23 nostaa työväelle tärkeitä asioita ja vallitsevia vääryyksiä esille välikysymyksillä ja aloitteilla. Molemmissa tärkeällä sijalla olivat vuoden 1918 vääryyksien oikaiseminen sekä myöhemmät vangitsemiset ja muut kansalaisyhteisöjen loukkaukset. Aktiivisuudestaan huolimatta ryhmä ei pystynyt tekemään näistä kysymyksistä maan keskeisiä puheenaiheita.³⁶

STPV:n ryhmän mahdollisuudet tuoda vallitsevia vääryyksiä julki eduskunnan kautta olivat aluksi heikommat kuin SSTP:n eduskuntaryhmän: kun edustajia oli vain 18 – Edvard Huttusen erottua 17 – se ei pystynyt yksinään saamaan tärkeinä pitämiään asioita esille välikysymysten avulla. Edvard Jokela pitikin kummallisena, että hallituksen ei tarvinnut vaivautua vastaamaan lähes 100 000 valitsijan lähettämille edustajille. Eduskuntaryhmä esittikin valtiopäiväjärjestystä käsiteltäessä välikysymyksen tekemiseen tarvittavien kansanedustajien lukumäärän alentamista kymmeneen – turhaan.³⁷

Ryhmä ei kuitenkaan lannistunut – vuosina 1924–26 se teki kuusi välikysymystä, joista neljä tosin raukesi allekirjoittajien vähyyteen. Ryhmässä luotettiin ai-

31 Vp 1924, 16–19; erimielisyydestä, STPV:n ekr 2.5.1924, STPV:n arkisto, KA.

32 Saarela 1996, 280.

33 Kk ht:lle (SB) 25.4.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

34 STPV:n ekr 30.4. ja 1.5.1924, 1.2.1928, 1.2. ja 31.7.1929, STPV:n arkisto, KA; Vp 1924, 11–12; Vp 1925, 11–12; Vp 1926, 11–12, Vp 1927, 11–12; Vp 1928, 12–13; Vp 1929, 12–13.; Vp 1929II, 11–12, Vp 1930, 11–12; siirto oli SKP:n johdon mielestä tietenkin väärin, Pb (SB:lle) 22.2.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

35 Vp 1930, 11–12; vangitsemisesta, ptk 7/1930, hm 158 (Mauritz Rosenberg), EKV, VA.

36 Saarela 1996, 280–289.

37 Vp 1925, 51–52 (Jokela), 515–516 (Nurminen); Vp 1924 Asiakirjat, esitys 5, vastalause VI. Myös SDP vaati samaa, Vp 1925, 513–514 (Aalto).

nakin osittain siihen, että välikysymysten koskiessa työläisille tärkeitä asioita – työläisten toimintaoikeuksien loukkauksia ja työttömyyttä – niiden kannalle saataisiin joitakin sosiaalidemokraatteja. Elleivät he suostuisi, sitä voitaisiin käyttää heitä vastaan. Toisaalta tärkeiden kysymysten ilmeisesti uskottiin nousevan riittävästi esille lehdissä ja kokouksissa, vaikka niistä ei päästäisikään keskustelemaan eduskunnassa.³⁸ Niin vanhassa työväenliikkeessä oli ajateltu.³⁹

Muutaman sosiaalidemokraatin suostuminen vain kahden välikysymyksen taakse osoitti, että SDP:n ryhmä ei halunnut tukea STPV:n esillepääsyä. Pikemminkin sosiaalidemokraatit yrittivät saada STPV:n ryhmän jäsenet liittymään omiin kysymyksiinsä. He pyrkivät myös osoittamaan, että hekin halusivat korjata vuoden 1918 vääryyksiä. Niinpä he tekivät vuosina 1924–25 välikysymykset punaisten puolella vuonna 1918 taistelleiden armahtamisesta, kansalaissodassa kaatuneiden haudoista, erotettujen rautatieläisten palauttamisesta entisiin tehtäviinsä ja työväenjärjestöjen toimintaoikeuksista.⁴⁰ Ajankohtaisiin työläisten oikeuksien loukkauksiin SDP:n ryhmä puuttui välikysymyksillä työväenjärjestöjen toimintaoikeuksista, ammattillisten järjestöjen edustajien ulkomaan passeista ja STPV:n kansanedustajan Aleksanteri Allilan vangitsemisesta maaliskuussa 1926.⁴¹ STPV:n ryhmän kykeneväisyys saattoi jopa aktivoida SDP:n ryhmää, sillä se teki vuosina 1924–26 yhteensä kymmenen välikysymystä.⁴²

Vaikka sosiaalidemokraatit näin tarttuivat suomalaiselle kommunismille tärkeisiin asioihin, STPV:n ryhmä ei kertaakaan yhtynyt heidän välikysymyksiinsä. Sitä harkittiin lokakuussa 1924 sosiaalidemokraattien ilmoitettua tekevänsä välikysymyksen työväenjärjestöjen toimintaoikeuksista, mutta ryhmässä ryhdyttiin kirjoittamaan omaa esitystä, jota ei kuitenkaan jätetty. Syytä esityksen torjumiseen ei ilmoitettu, mutta ilmeisesti ryhmä ei halunnut yhtyä toisten muotoilemiin perusteluihin. Ainakin yhteiset vastalauseet eduskunnan valiokunnissa torjuttiin sillä perusteella.⁴³

STPV:n mahdollisuudet välikysymysten tekemiseen paranivat kesän 1927 vaa-leissa, kun ryhmä sai 20 edustajaa. Tosin kevään 1928 vangitsemiset tekivät sen taas muutamaksi kuukaudeksi vajaaksi, ja syyskuun alussa 1928 tehty välikysymys raukesi sen takia⁴⁴. Mahdollisuuksien paraneminen ei kuitenkaan välittömästi lisännyt STPV:n ryhmän aktiivisuutta välikysymysten tekemiseen – ryhmä oli Tannerin vähemmistöhallituksen aikana hyvin varovainen. Enemmän niiden lisääntymiseen vaikutti se, että suomalaisen kommunismin poliittinen vainoaminen yleistyi.

38 Veikko A. G. Koskinen, *Kommunistiryhmä Suomen eduskunnassa 1920-luvulla*. Valtio-opin laudatur-tyo. Helsingin yliopisto 1950, 53–59; rauenneista välikysymyksistä, Vp 1924, 288; Vp 1925, 31, Vp 1926, 118, 442; sosiaalidemokraattien yhtymisestä, Vp 1925, 1286, Vp 1926, 1469, Vp 1928, 933; ajatuksista, Vp 1924, 262–263; STPV:n ekr 31.5.1924, STPV:n arkisto, KA; SKP:n pk 1925, 482–483 (Arvi) (Rosenberg), RGASPI.

39 Jari Ehrnrooth, *Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914*. Jyväskylä 1992, 90.

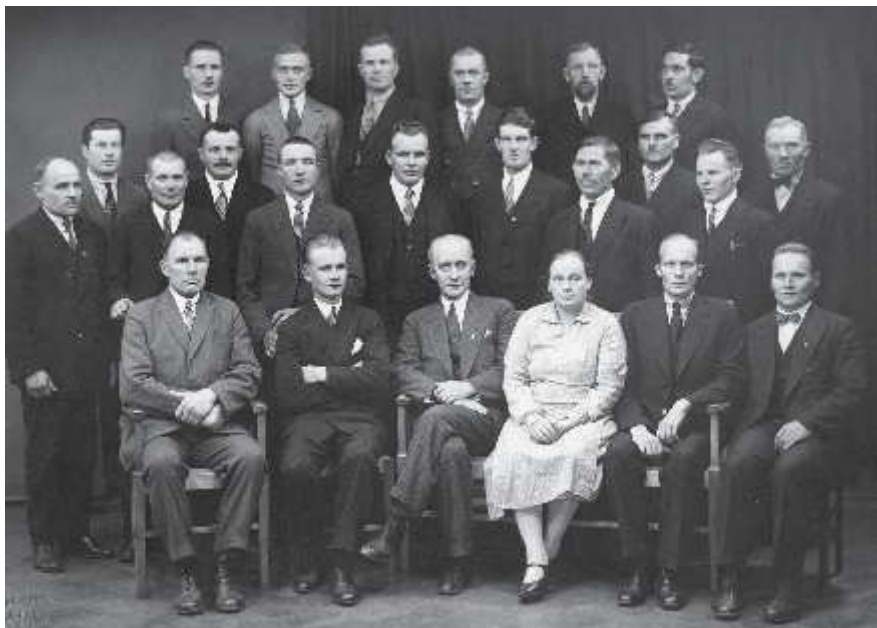
40 Vp 1924, 906–908; Vp 1925, 524–525, 1410–1411.

41 Vp 1924, 646–648; Vp 1925, 318–320; Vp 1926, 378.

42 Kari Joutsamo, *Välikysymys parlamentarismien ilmentäjänä Suomessa*. Vammala 1980, 133–137.

43 STPV:n ekr 24.10.1924; torjunnasta valiokunnissa, STPV:n ekr 29.5.1924, STPV:n arkisto, KA.

44 Vp 1928, 797–798.

Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin edustajat keskittyivät eduskunnassa ennen muuta vallitsevien epäoikeudenmukaisuuksien paljastamiseen. Niin teki myös kesällä 1929 valittu ryhmä: takaa vasemmalta Jalmari Rötkö, Asser Salo, Väinö Kallio, Jaakko Liedes, Heikki Väisänen, Verner Halén, keskellä Jalmari Virta, Kalle Meriläinen, August Turunen, Juho Perälä, Arvo Riihimäki, Lauri Myllymäki, Väinö Pohjaranta, Pekka Strengell, Kalle Kyhälä, Arvo Lehto, Konsta Talvio, edessä William Tanner, Emil Tabell, Mauritz Rosenberg, Siina Urpilainen, Eino Pekkala ja Kalle Kulmala. (Kansan Arkisto)

STPV:n eduskuntaryhmän vuosina 1924–30 tekemistä kahdestakymmenestä välikysymyksestä kahdeksan koskikin viranomaisten toimia suomalaisen kommunismin järjestöjä, lehtiä ja jäseniä vastaan⁴⁵ ja kaksi sen seurauksia – poliittisten vankien asemaa⁴⁶. Työläisten oikeuksien ohella toimet työttömyyden helpottamiseksi olivat ryhmälle tärkeä asia – siitä tehtiin vuotta 1927 lukuun ottamatta välikysymys joka keväältävi.⁴⁷ Vuosikymmenen loppuvuosina ryhmä huolestui suomalaisen kommunismin toimintaa estämään pyrkivästä kansanliikkeestä ja teki sen toimista kaksi välikysymystä.⁴⁸

Välikysymys oli suomalaisessa poliittisessa järjestelmässä 1920-luvulla lähinnä tapa nostaa esille tärkeiksi katsottuja asioita.⁴⁹ STPV:lle tällaisia kysymyksiä olivat

45 Koskinen, 53–59, 71–79; Vp 1924, 262–263; Vp 1926, 442, 1432; Vp 1928, 56–57, 400–401, 797–798; Vp 1929II, 30–31; Vp 1930, 90–91.

46 Vp 1925, 1266–1269, 1286; Vp 1929II, 664–667. Ryhmä aikoi esittää välikysymyksen poliittisten vankien asiasta myös syksyllä 1924, vaikka siihen ei saataisi riittävästi allekirjoituksia, STPV:n ekr 6.11.1924, STPV:n arkisto, KA, mutta ei kuitenkaan tehnyt sitä.

47 Vp 1925, 25–26; Vp 1926, 118; Vp 1928, 330–331; 1929, 194–196; Vp 1930, 439–440. Näistä vuosien 1925 ja 1926 välikysymykset raukesivat.

48 Vp 1929II, 1115–1117; Vp 1930, 774–775.

49 Jan-Magnus Jansson, Eduskunta ja toimeenpanovalta, kirjassa *Suomen kansanedustuslaitoksen historia*. Kahdestoista osa. Helsinki 1982, 131; Joutsamo, 124.

erityisesti kansalaisoikeudet ja työllisyys. Varsinkin edellisten esilletulo saattoi harmittaa porvarillisten puolueiden edustajia, sillä niissä huomautettiin usein, ettei järjestelmä noudattanut omia periaatteitaan. Merkittävää välikysymyksissä olikin ilmeisesti se, että varsinaisen asian lisäksi niiden avulla voitiin kritisoida myös valitsevia käsityksiä yhteiskunnan järjestäytymisestä – välikysymykset sattuiivat porvarillisten puolueiden kansalaissodan jälkeen vaalimiin ajatuksiin, joiden mukaan ylimmän toimeenpanovallan tuli olla parlamentaarisen valvonnan ulkopuolella.⁵⁰ Kenties työväenliike – suomalainen kommunismi mukaan lukien – opetti välikysymyksillään ennen muuta muille poliittisille ryhmittymille parlamentarismien periaatteita.

SSTP:n tekemät eduskunta-aloitteet liittyivät pääasiassa vuoden 1918 vääryyksien oikaisemiseen.⁵¹ Myös STPV:n ryhmälle aihepiiri oli tärkeä – suoraan vuoteen 1918 kytkeytyivät aloitteet sotaorpojen ja punaisten puolella vammautuneiden avustuksista sekä suojeluskuntien poistamisesta. Niiden ohella tasavertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden asiaa ajoivat esitykset työväenliikkeen vainoamiseen käytettyjen rikoslain pykäliden poistamisesta ja poliittisten vankien vapauttamisesta. Tasa- puolisuutta haluttiin edistää myös esittämällä vuosittain määrärahoja työväen raitius- ja järjestönuorten liitolle.⁵²

Niiden rinnalle tulivat kaupungin ja maaseudun työväestön aseman parantamiseen tähtäävät aloitteet. Aluksi etusijan saivat SKP:n johdon aloitteesta maaseudun pientilalliset, joiden asemaa haluttiin parantaa maan saantia helpottavilla esityksillä.⁵³ Niitä tärkeämmiksi nousivat kuitenkin erilaiset sosiaalipoliittiset uudistusesitykset – vanhuus- ja työkyvyttömyyseläke sekä työttömyysvakuutus – verotuksen uudistamiseen ja työttömyysmäärärahojen lisäämiseen liittyvät esitykset.⁵⁴ Näiden aloitteiden myötä suomalainen kommunismi irtautui vuoden 1918 ahtaasta perinnöstä. Samaan suuntaan veivät paikallisten kulkuyhteyksien parantamiseen tarkoitettua määrärahaesitykset, jotka olivat vuoden 1928 uutuus.⁵⁵

Vääryyksistä – työväestön vaikeasta asemasta ja poliittisesta sorrosta – ryhmä puhui myös muissa tilanteissa. Varsinkin tulo- ja menoarvion käsittelyn aikana STPV:n edustajat todistelivat budjettiesityksen luokkaluonnetta: porvaristo käytti valtion taloutta omaksi hyväkseen mutta työnsi maksut epäoikeudenmukaisesti työläisten ja talonpoikien niskoille. Aleksanteri Allila esimerkiksi luonnehti vuonna 1924 esitystä ”suurkapitalistien, suurtilallisten ja suurpalkkaisten virkamiesten ja

50 Joutsamo, 126; Tiuhonen, 46–47.

51 Saarela 1996, 281.

52 Vp 1924L, 172–174, 231–232, 437–439, 589–590; Vp 1925L, 126–129, 285–288; Vp 1926L, 122–123, 125–126, 214–215; Vp 1927L, 180, 249–250, 349–350; Vp 1928L, 140, 207–209, 297–303; Vp 1929IIL, 151–152, 154–155, 238–241.

53 Vp 1924L, 604–613; Vp 1925L, 180–181; Vp 1926L, 191; Vp 1927L, 210–211, 361–368; Vp 1928L, 386–390; SKP:n johdon aloitteellisuudesta, SKP:n pb 30.4. ja 8.5.1924, f. 516, op. 2, d. 801, RGASPI.

54 Vp 1925L, 307–310; Vp 1926L, 217–218, 302–309, 396–400; Vp 1927L, 247–248, 323–330, 391–395; Vp 1928L, 58–61, 254–256, Vp 1929IIL, 68–71, 318–320, 324.

55 Vp 1928L, 102, 109; Vp 1929L, 21–22, 24–29, 431; Vp 1929IIL, 341, 343–344, 349, 351, 355–357, 359. Aloitteita tekivät ensiksi Turun ja Porin läänin pohjoisesta vaalipiiristä valittu Arvo Riihimäki ja Oulun eteläisestä vaalipiiristä valittu Filemon Savenius; vrt. Jääskeläinen, 67, joka väittää ”kommunistien” panoksen olleen lainsäädäntötyössä heikon.

heihin verrattavien” budjetiksi työväen luokkia vastaan. Vielä useammin ryhmän edustajat nimesivät esityksen ”sotilas-, poliisi- ja kirkkovaltion budjetiksi” ja Suomea painotusten perusteella ”sotilas-, poliisi- ja vankilavaltioksi”.⁵⁶

Vaikka STPV:n eduskuntaryhmä teki välikysymyksiä ja aloitteita sekä puhui muissa yhteyksissä aktiivisesti, se ei pystynyt ratkaisevasti vaikuttamaan käsiteltäviin asioihin. Välikysymyksiin toki yleensä vastattiin mutta monet aloitteet hautautuivat valiokuntiin tai niitä voitiin ajaa lähinnä tulo- ja menoarvion käsittelyn yhteydessä. Ajoittain STPV:n edustajat toki saivat muut tekemään esityksiä esillä pitämistään asioista, mutta he eivät suinkaan määränneet, mistä eduskunnassa puhuttiin, vaan joutuivat ottamaan kantaa hallituksen esityksiin ja muiden poliittisten ryhmien puheisiin. Vasemmisto yritti tosin saada aikaan muutoksen esittämällä valtiopäiväjärjestystä käsiteltäessä, että hallituksen esityksiltä poistettaisiin etuoikeus muihin esityksiin nähden⁵⁷.

SUOMALAINEN KOMMUNISMI JA ”PORVARILLISET LAINSÄÄTÄJÄT”

Jo SSTP:n aikana suomalainen kommunismi piti tärkeänä, että sen kansanedustajat eivät samastu ”porvarillisiin lainsäätäjiin”. Periaate muuttui käytännöksi SSTP:n ja STPV:n eduskuntaryhmän esille nostamissa asioissa. Muuten ryhmä mukautui eduskunnan sääntöihin eikä yrittänyt järjestää niiden vastaisia toimia: se ei pyrkinyt jarruttamaan asioiden käsittelyä metelöimällä, pitkillä tai runsailla puheenvuoroilla, estämällä väkivalloin toisten edustajien toimia tai vastustamalla puhemiehen määräyksiä.⁵⁸ Välihuudoilla STPV:n edustajat toki puuttuivat muiden puheenvuoroihin, mutta eivät menettelyssä poikenneet muista edustajista. STPV:n ryhmän puheenjohtaja Mauritz Rosenberg tosin suljettiin joulukuussa 1927 kahdeksi päiväksi eduskunnan istunnoista, kun hän välihuudossaan kutsui sosiaalidemokratian Kalle Myllymäkeä roistoksi.⁵⁹ Sen sijaan välihuuto, jossa Rosenbergia nimitettiin ”ryssänkätöriksi”⁶⁰, jäi rankaisematta.

Muuten STPV:n edustajat eivät puhetyylillään loukanneet eduskunnan käyttäytymissääntöjä, vaikka nimesivät suomalaisen yhteiskunnan puutteita ja sen valtaapitäviä värikkäästi. Huomautuksia ryhmän jäsenet saivat toki kansanomaisesta kielenkäytöstä.⁶¹ Enemmän muistutuksia tuli siitä, että edustajat eivät puhemiehen mielestä pysyneet asiassa.⁶² Kritiikkiä tuli rajan takaakin – puheet olivat liian parlamentaarisia, väitti Yrjö Sirola kesällä 1928.⁶³

56 Vp 1924, 1258 (Allila); Vp 1925, 1130–1133 (Rosenberg); Vp 1926, 669–673 (Nurminen), 1154–1162 (Virta); Vp 1928, 1159–1166 (Virta).

57 Vp 1924 Asiakirjat, esitys 5, vastalause VI.

58 Säännösten vastaisista toimista, Ilpo Toivonen, *Jarrutuskeskustelut Suomen eduskunnassa itsenäisyyden aikana*. Tampere 1979, 3.

59 Vp 1927, 1161, 1176–1177.

60 Vp 1929II, 1642–1644 (Rosenberg).

61 Esim. Vp 1928, 999–1001 (Lehtinen); Vp 1929, 666–667 (Tanner); vrt. Jääskeläinen, 67.

62 Esim. Vp 1924, 731–737 (Jokela), Vp 1929II, 62–66 (Salo), 768–771 (Lehto); vrt. Jääskeläinen, 67, joka sanoo STPV:n edustajien pitäneen ”kiihkeitä propagandistisia puheita”.

63 SKP:n laaj pl 1928, 41–42 (Sirola), RGASPI.

Ryhmä osoitti vastarintaansa suhtautumalla torjuvasti eduskunnan muodollisuuksiin: se päätti, etteivät sen jäsenet osallistu eduskunnan avajaisiin – jumalanpalvelukseen ja tilaisuuteen presidentin linnassa. Kielteisyys ei muuttunut, vaikka avajaistilaisuus jumalanpalveluksen jälkeen siirtyi vuonna 1928 eduskunnan istuntopalatsiin – se oli silti vain ”valkoisen isänmaallisuuden palvelemista”.⁶⁴ Ryhmä halusikin – SDP:n tavoin – poistaa jumalanpalveluksen ja muut keisarivallasta muistuttavat muodollisuudet.⁶⁵

Eduskuntaryhmä pyrki myös muissa tilanteissa osoittamaan, etteivät sen jäsenet olleet tavanomaisia kansanedustajia. Niinpä ryhmä päätti, että uuden presidentin antaessa maaliskuussa 1925 eduskunnalle juhlallisen vakuutuksensa sen jäsenet poistuvat nimenhuudon jälkeen.⁶⁶ Osallistuminen tasavallan presidentin järjestämiin itsenäisyyspäiväjuhliin tai muihin päivän tilaisuuksiin ei liioin ollut sopuisuudessa ryhmän periaatteiden kanssa.⁶⁷

Esityksillään ja toimillaan STPV:n ryhmä osoitti, että se halusi esiintyä yksin. Se oli Suomen työväenliikkeen perinteiden mukaista, mutta STPV:ssä periaatetta ei korostettu samalla lailla kuin SSTP:ssä, joka torjui voimakkaasti ”lehmänkaupat”.⁶⁸ SKP:n toimihenkilöt toki moittivat ajoittain eduskuntaryhmää siitä, että se oli langennut ”petkutukseen” tottuneiden porvareiden ja noskelaiherrojen juonitteluun.⁶⁹

Muutkaan ryhmät eivät juuri kaivanneet yhteistyötä STPV:n kanssa, mutta eristäytyminen ei kuitenkaan ollut täydellistä. Syksyllä 1927 STPV:n ryhmä suostui vaaliliittoon sosiaalidemokraattien kanssa saadakseen lisäpaikkoja eduskunnan valiokuntien vaalissa. Seuraavana vuonna myös ruotsalaiset olivat mukana valtionvarainvaliokuntaa valittaessa, ja ryhmät liittoutuivat myös valtion tilintarkastajien vaalissa.⁷⁰ SKP:n johdolla ei ollut asiaan mitään sanomista, vaikka se oli keväällä 1924 kieltänyt vaaliliitot sosiaalidemokraattien kanssa jopa valiokuntien puheenjohtajia valittaessa.⁷¹ Kesän 1929 eduskuntavaalien jälkeen yhteisistä listoista ei kuitenkaan enää keskusteltu.

STPV:n eduskuntaryhmä ei aloitteissakaan kieltäytynyt täysin yhteisesiintymisestä. Muutamat STPV:n kansanedustajat pistivät vuonna 1927 nimensä yhteisiin alueellisiin määrärahaesityksiin, jotka koskivat sairaaloiden ja keuhkotautiparantoloiden rakentamista tai laajentamista. Vuoden 1929 toisilla valtiopäivillä STPV:n edustajat eivät enää allekirjoittaneet näitä ilmeisesti sosiaalidemokraattien aloitteesta tehtyjä esityksiä, joihin jopa kokoomuslaiset saattoivat osallistua.⁷² Sen si-

64 STPV:n ekr 30.4.1924 ja 1.2.1928, STPV:n arkisto, KA; Vp 1928, 19; Kertomus sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän toiminnasta v:n 1928 kevätistutuskautella, 4, f. 516, op. 2, d. 1051, RGASPI.

65 Vp 1925, 44–47 (J. F. Aalto), 496–497 (Jokela).

66 STPV:n ekr 28.2.1925, STPV:n arkisto, KA. Päätös tehtiin äänin 5–4 – vastustajat eivät halunneet osallistua nimenhuutoonkaan.

67 STPV:n ekr:n vv 12.12.1925, f. 516, op. 2, d. 913, RGASPI; STPV:n ekr 12.12.1925, STPV:n arkisto, KA.

68 Saarela 1996, 288–289.

69 Työväen ja pienviljelijäryhmän virheestä virkamiesten eläkeasiassa 7.12.1924, f. 516, op. 2, d. 793; Paul (Toivo Vuorela), Sos. työväen ja pienvilj. edusk. ryhmän työskentely 15.5.1925, d. 913, RGASPI.

70 STPV:n ekr 3., 6. ja 8.9.1927, 1. ja 2.2. sekä 11.12.1928, STPV:n arkisto, KA; Vp 1927, 34–38; Vp 1928, 42–45; Vp 1929, 32–35.

71 Kk ht:lle (SB) 25.4.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

72 Vp 1927L, 130–132, 137; Vp 1928L, 142–143, 152–154, 463–465, 482; 1929L, 55–57. Tällaisesta yhteistyöstä ei missään elimessä kuitenkaan vaadittu luopumaan.

jaan STPV:n ryhmä teki oman aloitteen yhden kunnallissairaalan laajentamisesta.⁷³ Yhteisiin esityksiin kulkuyhteyksien parantamisesta STPV:n edustajat sen sijaan laittoivat edelleen nimensä.⁷⁴

Selittäessään eduskunnan porvarillisen yhteiskunnan elimeksi suomalainen kommunismi loittooni vanhan työväenliikkeen kannoista, että eduskunta oli keskeinen valtioelin sekä toimeenpano- ja tuomiovalta voimakkaasti riippuvaisia siitä. Asenne merkitsi sitä, että kysymystä valtaelinten suhteesta ei tuotu liikkeessä juuri julki, vaikka STPV:n eduskuntaryhmä pyrki käytännön toimillaan korostamaan eduskunnan asemaa toimeenpanovaltaan nähden. Se tuli ilmi lähinnä silloin, kun STPV:n edustajat joutuivat ottamaan kantaa hallituksen esityksiin voimassa olevien säädösten muuttamiseksi.

Suomalaisilla oikeistopuolueilla oli jo Venäjän vallan aikana taipumusta korostaa toimeenpanovallan merkitystä suhteessa edustuksellisiin elimiin. Kansalaissoidan jälkeen nämä näkemykset voimistuivat entisestään ja tulivat ilmi yrityksenä hankkia maahan saksalainen kuningas. Ajatus toimeenpanovallan tärkeydestä näkyi myös kesällä 1919 hyväksytyssä hallitusmuodossa, joka antoi presidentille huomattavaa valtaa suhteessa eduskuntaan.⁷⁵

Eduskunnan ja presidentin suhde ei kuitenkaan määrittänyt suomalaisen kommunismin lähtökohtia, kun se vuodenvaihteessa 1927–28 otti kantaa presidentin valintatapaan. Ryhmä ei yhdistänyt valintatapaa elinten väliin valtasuhteisiin, kuten sosiaalidemokraatit, vaan tarkasteli kysymystä ”kansanvallan ilmaisukeinojen” – suoran demokratian ja agitaatiomahdollisuuksien – näkökulmasta. Siltä pohjalta ryhmä päätyi kannattamaan kansanäänestystä. Ryhmän puheenjohtajan Mauritz Rosenbergin mukaan työväen oli pidettävä kiinni oikeudesta käyttää äänioikeutta niin usein kuin mahdollista.⁷⁶

Osa ryhmästä oli tosin sitä mieltä, että eduskunnan tulisi valita presidentti, mutta hekään eivät vedonneet maan työväenliikkeen vanhoihin periaatteisiin vaan torjuivat ajatusta suoran vaalin merkityksestä agitaatiotilaisuutena vuoden 1925 vaalien huonojen kokemusten perusteella.⁷⁷ Kansanvaalia puolustavatkin muistelivat vuoden 1925 tilannetta ja todistelivat, että presidentinvaaleissa kysymys vallasta voitaisiin nostaa paremmin esille kuin eduskunta- tai kunnallisvaaleissa, joissa etusijalla olivat reformit. He torjuivat myös väitteet siitä, että presidentinvaali ei kiinnostaisi joukkoja.⁷⁸

Kansanvaalia puolustavien näkemyksessä eli SKP:n tulkinta vuoden 1925 presidentinvaaleista, mutta SKP vaikutti suuremminkin ryhmän kantaan, sillä Suomen

73 Vp 1929III, 175.

74 Vp 1929III, 591–592, 600–602, 624, 628, 629–631, 633–634, 636–639.

75 Sven Lindman, Eduskunnan aseman muuttuminen 1917–1919. *Suomen kansanedustuslaitoksen historia*. Kuudes osa. Helsinki 1968, 355–426; Antero Jyränki, *Presidentti. Tutkimus valtiopäämiehen asemasta Suomessa v. 1919–1976*. Juva 1981, 43–47.

76 STPV:n ekr 25.2.1928, STPV:n arkisto, KA; Vp 1928, 225–228 (Rosenberg), josta ilmaisu; SDP:n kannasta, Vp 1928, 221–224 (Sventorzetski).

77 STPV:n ekr 25.2.1928 (Virta, Myllymäki, Savolainen, Liedes, Riihimäki, Myllymäki, Asikainen), STPV:n arkisto, KA.

78 STPV:n ekr 25.2.1928 (Kuusela, Rosenberg, Latva, Enne, Urpilainen, Tanner), STPV:n arkisto, KA; Vp 1928, 225–228 (Rosenberg).

byroon mielestä kansanäänestyksessä oli helpompi paljastaa muiden poliittisten ryhmien juonittelu. Suomen byroon käsitystä ohjasi ilmeisen voimakkaasti se, että SDP oli asettunut kannattamaan eduskuntaa presidentin valitsijana. Suhtautumisesta ei muuttanut edes se, että STPV:n edustajat joutuivat äänestämään yhdessä kokoomuslaisten ja osan ruotsalaisia kanssa.⁷⁹

Muuten STPV:n edustajat tarttuivat 1920-luvun aikana SDP:n tavoin niihin ongelmiin, joita vallitsevaan järjestelmään oli jäänyt ja joita toiminnan aikana oli havaittu. Niinpä STPV:n edustajat eivät valtiopäiväjärjestyksen uudistuksen tultua esille eduskunnassa vuonna 1924 ryhtyneet esittämään vaihtoehtoa eduskuntakeskeiselle mallille, vaan ajoivat äänioikeusikärajan alentamista 20 vuoteen ja äänioikeusrajoitusten poistamista, pyrkivät turvaamaan kansanedustajien koskemattomuutta sekä eduskunnan asemaa suhteessa toimeenpanevaan valtaan. SKP:n Suomen byroo oli vuonna 1925 selvemmin hylkäämisen kannalla tai halusi selvemmin ”periaatteellista selvyyttä”, mutta jätti sanomatta, mitä se tarkoitti.⁸⁰ Vaalilakia uudistettaessa Edvard Jokela tavoitteli suhteellisuuden lisäämistä.⁸¹

RIISTOVALLAN LUJITTAMINEN

SSTP:n eduskuntatoiminnan periaatteissa vaadittiin vastustamaan riistovallan lujittamista. Yleinen ohje ei kuitenkaan auttanut paljoa, kun STPV:n kansanedustajat määrittivät kantaansa valtion talouteen ja taloudelliseen toimintaan. Se tuli hyvin ilmi eduskuntaryhmän käsitellessä syksyllä 1925 Suomen palaamista kultakantaan. Toisaalta ryhmässä arveltiin kultakantaan sitoutumisen voivan olla kohtalokas vallitsevalle porvarilliselle järjestelmälle, toisaalta epäiltiin, että se vahvistaisi vallitsevaa järjestelmää eikä siitä olisi mitään hyötyä työväestölle. Ryhmä kallistui kuitenkin edelliselle kannalle, mutta halusi korostaa, ettei se merkinnyt porvarillisen järjestelmän pönkittämistä. Eduskunnassa STPV:n edustajat eivät kuitenkaan sanooneet sanaakaan.⁸²

Pelko olemassa olevan valtion vahvistumisesta sävytti myös ryhmän puntarointia valtion osallistumisesta taloudellisiin toimiin, joita tarkasteltiin myös siltä kannalta, miten ne vaikuttivat työläisten työnsaantimahdollisuuksiin alueellisesti. Maaliskuussa 1925 ryhmä kallistui vastustamaan esitystä perustaa eetteri- ja typpihapotehdas, mutta kannatti vuotta myöhemmin lainan antamista Oy Petsamolle, koska se edistäisi kalastusta.⁸³ Useimmiten ryhmä kuitenkin yritti sivuuttaa kysymykset ottamatta kantaa.⁸⁴ Esimerkiksi vuonna 1924 esillä olleesta Imatran voima-

79 88 (SB) ht:lle (pb) 15.11.1927, f. 516, op. 2, d. 988; SKP:n siht 10.1.1928, d. 1027, RGASPI; Vp 1928, 287–289 (Rosenberg); SDP:n kannasta, Vp 1928, 221–224 (Sventorzetski).

80 Vp 1925, 51–52 (Jokela), 443–444 (Tabell), 444–447 (Rosenberg); Vp 1929, 666–667 (Tanner), 702–703 (Pekkala); 17 (SB) ht:lle (pb) 7.4.1925, f. 516, op. 2, d. 868; Ryhmän toimintamahdollisuudet, d. 913, RGASPI.

81 Vp 1925, 648–649 (Jokela).

82 STPV:n ekr 3.12.1925, vv 26.11.1925, STPV:n arkisto, KA; Vp 1925, 2087–2094, 2284–2287.

83 STPV:n ekr 19.3.1925, STPV:n arkisto, KA; STPV:n ekr 4.3.1926, f. 516, op. 2, d. 965, RGASPI.

84 STPV:n ekr 26.3.1925, STPV:n arkisto, KA; Vp 1924, 206–217, 1928–1944.

laitoksen rakentamisesta tai vuonna 1926 esillä olleesta Outokummun kaivoksen toiminnan laajentamisesta ryhmä ei sanonut mitään – eivät tosin muutkaan.⁸⁵

Suhtautumisessa valtion lainanottoon STPV:n kansanedustajat eivät hellineet pitkän tähtäimen toiveita siitä, että velkaantuminen myötävaikuttaisi porvarillisen valtion heikkenemiseen. Pikemminkin he henkivät periaatteellista haluttomuutta lainanottoon⁸⁶. Sitä lisäsivät hallitusten epämääräiset esitykset lainojen käytöstä ja pelko varojen tuhlaamisesta sotavarusteluun tai yhteiskunnan valvontakoneiston ylläpitoon.

Vastaehdotuksissaan STPV:n edustajat halusivatkin kohdentaa lainat selvemmin työläisten ja pienviljelijöiden aseman parantamiseen. Kun vuonna 1925 keskusteltiin lainanotosta maatalouden luotto-olojen parantamiseksi, he halusivat myös tarkemmin määrittää ne elimet, joiden välityksellä lainojen antamisen pientalonpojille pitäisi tapahtua. Painotuksestaan huolimatta STPV:n edustajat eivät täysin torjuneet lainojen käyttämistä pitkäaikaisiin sijoituksiin, mikä tuli vuonna 1924 ilmi valmiutena kannattaa lainanottamista Imatran voimalaitoksen rakentamiseen.⁸⁷

SKP:n johdon mielestä lainat olisi pitänyt kieltää, mutta Kalle Kulmala torjui näkemyksen jopa SKP:n puoluekokouksessa kesällä 1925. Hänen mielestään lainoja vastustamalla olisi menetetty vaikeisiin oloihinsa helpotusta halunneiden talonpoikien luottamus. Ryhmä ei seuraavana vuonna vastustanut tällaisia lainoja vaan tyytyi vaatimaan niiden jakamista oikeudenmukaisesti.⁸⁸

Kanta muuttui kuitenkin kielteisemmäksi: kun vuosikymmenen puolivälissä STPV:n edustajat tyytyivät esittämään pienempiä summia, kevättalvella 1930 he vastustivat kokonaan valtuuksien antamista valtioneuvostolle uusien lainojen ottamiseen. Silläkin kertaa ryhmää närkästyttivät hallituksen heikot perustelut lainojen käytöstä: niiden tulkittiin kattavan valvontakoneiston ja virkamiehistön suuria palkkausmenoja, joiden leikkaamista STPV:n ryhmä oli edellisyksynä esittänyt. Näin lainoista ei olisi mitään hyötyä työttömyydestä kärsiville työläisille tai maatalouspulan kourissa kamppaileville pienviljelijöille. Kielteinen kanta lainavaltuuksiin saatoi henkiä myös yleisemmin tyytymättömyyttä virkavaltaiseen menettelyyn, yritykseen saada hallitukselle lainanottovaltuudet määrittelemättä tarkemmin käyttöä.⁸⁹

KUNNAT

Kunnallisen äänioikeuden toteuttaminen oli työväenliikkeen tärkeitä tavoitteita 1910-luvulla. Eduskunnassa enemmistönä ollut työväenliike antoi sille suuntaa vuonna 1917. Työväenliikkeen aikomuksena oli tuolloin ulottaa kansanvaltaisuus-

85 Vp 1924, 283, 355; Vp 1926, 2322, 2975.

86 Erit. Jalmari Virran vastalause, Vp 1926. Ak III, esitys 62, vastalause II.

87 Vp 1925, 362–363, 961–962 (Asikainen); Vp 1926, 948–950 (Ramstedt); Vp 1924, 283, 355; valtion lainanotosta 1920-luvulla, Jääskeläinen, 158–159.

88 SKP:n pb 7.3.1925, f. 516, op. 2, d. 884, RGASPI; SKP:n pk 1925, 474–476 (Vilmi), 496–497 (Uuno) (Kalle Kulmala); Vp 1926, 948–950 (Ramstedt), 2943–2944 (Virta), 2944–2946 (Strengell).

89 Vp 1930, 618–619 (Lehto), 632–633 (Virta), 782–785 (Myllymäki); STPV:n ekr 13.3.1930, STPV:n arkisto, KA.

den ja itsehallinnon ihanteet mahdollisimman pitkälle. Vuoden 1917 laissa sitä ilmensivät äänioikeuskirajan alentaminen 20 vuoteen ja äänioikeusrajoitusten poistaminen, mahdollisuus kansanäänestykseen sekä valtuutettujen kolmivuotisen toimikauden lieventäminen siten, että 1/3 valtuutetuista valittiin vaaleilla joka vuosi. Myös kuntien päätöksien alistaminen valtiolle torjuttiin.⁹⁰

Työväenliikkeen määrittelemistä periaatteista ei kuitenkaan tullut itsenäisen Suomen kunnallishallinnon ohjenuoraa, sillä porvarillinen tynkäeduskunta muutti lakeja omien mieltymystensä suuntaan. Vaikutusvaltansa heikkenemisestä ja toiminnan tehokkuudesta huolestuneet porvarilliset ryhmät supistivat kansanvaltaisuutta tiukentamalla äänioikeusehtoja – ikärajaa nostettiin ja äänioikeus sidottiin kunnallisverojen maksamiseen. Myös kansanäänestyksen mahdollisuus poistettiin. Lähes kaikkien tärkeiden taloudellisten kysymysten ratkaisemiseen säädettiin lisäksi määränemistöt. Kuntien itsehallinnollista asemaa haluttiin myös rajoittaa lisäämällä valtion valvontaa. Sosiaalidemokraatit onnistuivat syksyllä 1919 parantamaan äänioikeusehtoja, mutta muuten lain sisältö pysyi ennallaan.⁹¹

Uudistuksen vesittäminen antoi suomalaiselle kommunismille aiheutta olla tyytymätön kunnalliseen itsehallintoon. Sen vähäiset mahdollisuudet rinnastuivat helposti paikallisten työväen elinten huomattavaan valtaan vuosina 1917–18. Se antoi pohjaa hyväksyä Kommunistisen internationaalinen tapa luonnehtia kunnallisia elimiä osaksi porvarillista valtiokoneistoa: periaate kirjattiin SSTP:n ohjelmallisiin asiakirjoihin ja myöhemmin sitä toistettiin alueellisten kokousten lausumissa.⁹²

Esimerkiksi Kuopion läänin läntisen vaalipiirin kunnanvaltuustojen työläisryhmien kokouksessa katsottiin vuonna 1926, etteivät kunnat olleet itsenäisiä elimiä vaan erottamaton osa vallitsevaa porvarillista yhteiskuntaa ja valtiojärjestelmää: kunnat suorittivat porvarillisen valtion ja hallitsevien luokkien asettamia tehtäviä ja tukivat vallassa olevan porvariston asemaa, valtiollisia tarkoituksia ja taloudellisia etuoikeuksia. Väitettä todisti kokouksen mielestä se, miten porvarillinen hallintokoneisto pystyi lain asettamien rajoituksin supistamaan kuntien todellista itsehallinto-oikeutta. Siten työväellä ei ollut todellista valtaa edes niissä kunnissa, joissa sillä oli enemmistö.⁹³

Vihantilainen kunnanvaltuutettu Matti Rautio puolestaan selitti vuoden 1928 kunnallisvaalien alla, että kapitalistisessa valtiossa kaikki elimet – myös kunnat – toimivat pääoman komennon mukaan. Niinpä kapitalistisen yhteiskunnan sisälle ei voinut rakentaa sosialistista yhteiskuntaa pienoiskoossa: työväestö ei pystyisi toteuttamaan omaa ohjelmaansa, vaikka saisi enemmistön jossakin kunnassa, koska se joutuisi noudattamaan erilaisia lakeja, jotka oli laadittu varakkaiden etua silmäläpitäen.⁹⁴

Vahvalla määrittelyllä pyrittiin osin irrottautumaan vanhasta ajattelusta, jossa oli taipumusta pitää pieniä itsehallinnollisia yksiköitä sosialismin muotona. Suo-

90 Hannu Soikkanen, *Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Maalaiskuntien itsehallinnon historia*. Helsinki 1966, 483–487.

91 Soikkanen 1966, 488–491, 494.

92 *Kommunistisen Internationaalisen päätöslauseet ja ohjesääntö*, 11; SSTP:sta, Saarela 1996, 177.

93 Kuopio länt 1926, 30–31; Oulu pohj 1929, 4.

94 Työläisedustajilla on tärkeitä tehtäviä kunnallisella alalla, PV 22.11.1928.

nessa ei – toisin kuin Saksassa – elänyt 1920-luvulla ajatus, että työväestön hallitsemat kunnalliselimet voisivat olla siirtymisvaihe sosialismiin.⁹⁵

TYÖLÄISTEN JA KUNNAN ETU

Kunnallisten elinten määrittely porvarillisen valtiokoneiston osaksi ei tarkoittanut sitä, ettei niitä pitänyt yrittää käyttää hyväksi. Jo SSTP:n aikana hyväksyttiin periaate, että liikkeen jäsenten oli toimittava kunnissa työväen, ei kunnan edun mukaisesti. Samaa ajatusta toistettiin kunnallisen toiminnan ohjenuorana myöhemmin 1920-luvulla alueellisissa kokouksissa ja lehdissä. Joskus jopa todettiin, että kunnan etu oli vain sananparsi, jolla porvaristo verhosi luokkapyyteitään ja kalasteli kannatusta.⁹⁶ Työväen ja kunnan etu eivät kuitenkaan olleet aina vastakkaisia – suomalaisen kommunisminkin jäsenet saattoivat ajoittain torjua avustuksia suoje-luskunnille kunnan etuun vedoten.⁹⁷

Työväen tai työväenluokan etukin oli moniselitteinen asia. Se tuli ilmi jo Kommunistisen internationaalin II kongressin päätöksestä, jossa kommunistien toiminta kunnissa määriteltiin kapitalistisen maan hajottamistyöksi. Niinpä kommunistien piti kunnissa harjoittaa – seurauksia pelkäämättä – vallankumouksellista oppositiota valtiovaltaa vastaan ja osoittaa sen todelliselle muutokselle asettamia esteitä. Toisaalta kommunisteja kehoitettiin myös tekemään kaikkensa hankkiakseen köyhälle väestölle taloudellisia etuja ja palveluksia.⁹⁸

Näin ohje tarjosi monia tulkintamahdollisuuksia. SKP:n johdolla ja sen toimihenkilöillä oli taipumusta painottaa ensimmäistä puolta ja vaatia valtuustoja esiintymään erityisesti ”valtion byrokraattista kuntien holhoamista” ja ”maaherrallista holhousta” vastaan. Lisäksi niiden oli esiinnyttävä sellaisia lakeja vastaan, jotka esitivät verottamasta rikkaita köyhien hyväksi.⁹⁹ Myös SSTP kallistui päätöslauselmissaan samalla kannalle, mutta käytännössä puolue ei pyrkinyt nostattamaan valtuustoja avoimesti valtiovaltaa vastaan.¹⁰⁰

Liikkeen myöhemmissä ohjelmallisissa asiakirjoissa esiintymisestä ei liioin puhuttu mitään, vaan kuntien ja valtion suhteeseen otettiin pikemminkin puolustusellinen kanta: valtiovalta ei saanut mielivaltaisesti määrätä kunnallishallinnon asioista. Kunnanvaltuutettujen kokouksissa puolestaan korostettiin työväen etua erotuksena porvarillisten ryhmien mainostamasta kunnan edusta.¹⁰¹

Suomalainen kommunismi yrittikin haastaa valtiiovallan ennen muuta ohjelmallisilla tavoitteilla. Sen esitykset verotuksen siirtämisestä rikkaille ja työäteke-

95 Volker Wunderich, *Arbeiterbewegung und Selbstverwaltung. KPD und Kommunalpolitik in der Weimarer Republik. Mit dem Beispiel Solingen*, Wuppertal 1980, 136–138.

96 Saarela 1996, 177–178; Etelä-Pohjanmaan kuntienvaltuustojen työläisryhmien edustajakokous Vaasassa, *TÄ* 22.4.1925; Kuopio länt 1926, 30; Oulu pohj 1928, 3; E. T(abe)ll, Työläisennemmistö ja kunnallisvaalit, *PV* 25.11.1928 pk.

97 Reisjärven porvariston kunnallispolitiikasta kuluvilta vuosilta, *PV* 24.11.1928.

98 *Kommunistisen internationaalin päätöslauseet ja ohjesääntö*, 14.

99 SKP I, 125; SKP:n pk 1925, 478–479 (Vilmi).

100 Saarela 1996, 177–178.

101 Kunnallishallitus työväen ja talonpoikain käsiin, *TT* 26.11.1925; Kuopio länt 1926, 30.

vien tukemisesta merkitsivät vaatimusta toisenlaisesta yhteiskuntapoliittisesta linjasta kuin valtio harjoitti. Haastaminen näkyi myös vaatimuksina siirtää monien kuntien vastuulla olleiden toimintojen – työllisyyden, sosiaalipoliittisten menojen, koulujen rakentamisen ja ylläpidon – rahoitus valtiolle. Se tuntui luonnolliselta, kun valtio oli sälyttänyt ne vuosikymmen alussa kunnille.¹⁰²

Monet kansanedustajat halusivat yhdistää vaatimuksen esiintymisestä valtiovaltaa vastaan eduskuntaryhmän aloitteisiin verotuksesta, työllisyyttä rahoista ja erilaisista vakuutuksista. Niiden avulla haluttiin synnyttää kunnista painetta valtiovaltaa kohtaan.¹⁰³ Siitä olikin myönteisiä tuloksia vuosikymmenen jälkipuolella.¹⁰⁴

Osa suomalaisen kommunismin jäsenistä piti yrityksiä paljastaa vallitsevia epäkohtia ja mainostaa omia esityksiä tärkeämpänä kuin varsinaista toimintaa kunnallisissa elimissä.¹⁰⁵ Epäkohtien paljastaminen tuli ainakin ohjelmallisella tasolla tärkeämmäksi: vuoden 1925 kunnallisvaaliohjelma asetti päätehtäväksi kunnallishallinnon ottamisen työväen ja talonpoikien käsiin, vuoden 1928 ohjelma suuntautui herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan. Jälkimmäisessä vallitsevan epäoikeudenmukaisuuden – työläisten ja talonpoikien raskaan verottamisen, varojen epäreilun jaon – paljastamiseen uhrattiin paljon enemmän tilaa kuin aiemmin.¹⁰⁶

Vallitsevan epäoikeudenmukaisuuden paljastaminen ei kuitenkaan ollut ainoa näkemys kunnallisesta toiminnasta. Kunnallisen toiminnan aktiivit uskoivat mahdollisuuteen vaikuttaa valtuustoissa ja muissa elimissä myönteisesti työläisten verotukseen, asuntopulaan tai parantaa heidän yhteiskunnallista huoltoaan.¹⁰⁷ Esimerkiksi Kajaanissa pidettiin mahdollisuuksia myöntää varoja työttömyyden helpottamiseen tai evätä suojelukuntamäärärahoja tärkeinä.¹⁰⁸ Näin ajatteleville paikkojen saaminen kunnallisiin elimiin oli hyvin merkittävää.¹⁰⁹ Työväestön sosiaalisen aseman parantamisen perspektiivistä työväen ja kunnan etujen vastakkaisuuden tai erilaisuuden korostaminen ei ollut yhtä keskeistä. Se tuli ilmi myös liikkeen edustajien suhtautumisessa kuntien raha-asioihin.

Liikkeen vaaliohjelmissa vaadittiin esitettyjen uudistusten rahoittamista ennen muuta verottamalla varakkaita. Jos kunnalla ei ollut mahdollisuuksia kiskoa varoja ”rikkaiden riistäjien kukkarosta”, sen oli vaadittava valtiota rahoittamaan uudis-

102 Esim. Kunnat ja työttömyys, *PV* 18.10.1928 pk; Työläisille ja työtätekeville talonpojille Kuolajärven kunnassa, *PV* 18.11.1928; Oulu pohj 1929, 46.

103 Pouttu (Mauritz Rosenberg), Työväen kunnallispolitiikan heikkouksia, *PV* 28.4.1925 pk; Kunnallispolitiikasta, *PV* 29.5.1926 pk; Kunnallisverotuksen perusteet, *TT* 29.9.1926 pk; SKP:n pl 1928, 17 (Kuusinen).

104 Huomattava aloite kunnallisverotuksen muuttamiseksi Oulussa, *PV* 22.10.1926; Oulujoen kunta tekee valtioneuvostolle esityksen kunnallisverotuksen uudistamisesta, *PV* 12.12.1926.

105 Miksi vaaleihin?, *PV* 22.11.1928; E.T(abe)ll, Työläisenemmistö ja kunnallisvaalit, *PV* 25.11.1928 pk; Kunnallista rajankäyntiä, *TT* 30.1.1929 pk.

106 *Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan!* Helsinki 1928, erit. 4–9.

107 Esim. Työläisten vaalikokoukset Pohjolassa, *TT* 26.9.1924; Pohjolan työläisille ja pienviljelijöille, *PV* 26.11.1924; Pouttu, Luokkataistelu kunnanvaltuustoissa, *PV* 7., 8. ja 9.10.1925 pk; Työläisedustajilla on tärkeitä tehtäviä kunnallisella alalla, *PV* 22.11.1928; J.R.L., Vaalikirje Ruukista, *PV* 22.11.1928; Valtter Hourula, Työvälle ei ole yhdenkään, se ketä valitaan kunnan asiain johtoon, *PV* 25.11.1928.

108 Työläisvaltuutettu, Onko työläisille hyötyä kunnallisesta toiminnasta Kajaanissa?, *SaT* 17.11.1928.

109 Esim. J.V(ir)ta, Lahti, *TT* 1.11.1928; Toveri Kalle Meriläinen, *SaT* 17.11.1928.

tukset. Sen sijaan kuntien velkaantumista ei saanut lisätä, koska se merkitsi kuntien kytkemistä ”koti- ja ulkomaisten pankkiherrojen orjiksi ja heistä riippuviksi”.¹¹⁰

Köyhissä maalaiskunnissa ohje ei ollut pitemmän päälle kovin hyödyllinen. Monet kunnallismiehet olivat huomauttaneet jo SSTP:n aikana, että ohjeiden tiukka noudattaminen saattoi johtaa sosialistisenkin kunnan vararikkoon.¹¹¹ SSTP:n lakkauttamisen jälkeen asiasta ei puhuttu paljoa, mutta Kalle Kulmala sanoi SKP:n puoluekokouksessa kesällä 1925, että työväestölle tehtiin ”vain karhunpalvelus”, jos tavoitteena pidettiin kunnan talouden hävittämistä.¹¹² Silti kunnallisen toiminnan rahoittamisesta oli erilaisia käsityksiä. Se tuli ilmi niiden kuntien ratkaisuisa, joissa suomalaisen kommunismin edustajilla oli vahvat asemat.

Kemin maalaiskunta, jossa liikkeellä oli selvä enemmistö, oli naapureitaan auiliimpi sijoittamaan varoja työläisten avustamiseen tai kouluverkoston laajentamiseen, vaikka se merkitsi kunnan velkaantumista. Myös Kaarinassa, jossa suomalainen kommunismi oli suurin ryhmä, vaikka ei yksin yltänyt enemmistöksi, valmius myöntää avustuksia velkaantumisesta huolimatta oli suuri. Sen sijaan Kajaanin maalaiskunnassa suomalaisen kommunismin edustajat pysyivät lujemmin agraarisen säästäväisyysperiaatteen puitteissa. Myös Karttulassa liikkeen edustajat suhtautuivat varovaisesti lainan ottamiseen.¹¹³ Toisaalta vaalikamppailuissa moitittiin liiallista säästäväisyyttä.¹¹⁴

Käytännön toimet toivat ilmi, että ratkaisuihin vaikuttivat muutkin seikat kuin yleiset ohjeet. Liikkeen Suomessa olevat johtohenkilöt myönsivätkin sen. Mauritz Rosenberg totesi Oulun läänin pohjoisen vaalipiirin kunnanvaltuutettujen neuvottelukokouksessa vuonna 1928, että tarkkoja ohjeita oli vaikea antaa, koska kunnallinen toiminta riippui myös valtuuston voimasuhteista, kunnan varallisuudesta ja sijainnista. Myös Kuopion läänin läntisen vaalipiirin valtuutetut selittivät talvella 1926, että työväen todellisen edun löytäminen ei ollut helppo asia ja että oli hyvinkin mahdollista ottaa virheellinen kanta.¹¹⁵

Kokouksissa ja lehtien ohjeissa oli silti tavallisempaa toistaa yleistä ohjetta työläisten edun ensisijaisuudesta ja kritisoida sen avulla harjoitettua kunnallistoimintaa jälkeinpäin. Moitteissa saattoi olla perää, mutta yleinen ohje muuttui vuosikymmenen aikana myös abstraktiksi teesiksi, jolla lausuja todisteli oikeaoppisuuttaan.¹¹⁶ Samantapaista abstraktisuutta oli vuoden 1928 lopulla yleistyneissä kirjoi-

110 *Kunnallishallitus työväen ja talonpoikain käsiin*. Helsinki 1925, 3; *Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan!*, 6, 10.

111 Saarela 1996, 178.

112 SKP:n pk 1925, 497–498 (Uuno) (Kulmala), RGASPI.

113 Reija Satokangas, Murroksen aika (1860–1930), kirjassa Pentti Koivunen, Jouko Vahtola, Reija Satokangas, Martti Itkonen, *Keminmaan historia*. Jyväskylä 1997, 341, 350–351, 364–365, 402; Kerttu Innamaa, *Kaarinan pitäjän historia. III osa. Aikakausi 1870–1939*. Turku 1957, 253–255, 358–359; Reijo Heikkinen, *Kunta kaupungin ympärillä. Kajaanin maalaiskunnan vaiheita kunnan lakkauttamiseen asti*. Kajaani 1984, 293, 320–321; Karttulan kunta työväestön vaikutusvallan alaisena taloudellisesti vaurastunut huolimatta rahaa kysyvistä uudistuksista, *SaT* 24.11.1928, jossa kunnanvaltuuston puheenjohtajan Emil Karttusen haastattelu.

114 R(ikhard).R(antakoski), Omia luokkaetuja ovat porvarit ajaneet kunnanvaltuustossa Rautiossakin, *PV* 28.11.1928; Taavetti Talonpoika, Säästäväisyydestä, *PV* 13., 15. ja 16.2.1930 pk..

115 Oulu pohj 1928, 4; Kuopio länt 1926, 32.

116 Esim. SKP:n pk 1925, 483–485 (Arvi) (Rosenberg), 487 (Mikko), RGASPI; Pouttu, Työväen kunnallispolitiikan heikkouksia, *PV* 28.4.1925 pk; Koskelankylän työväen paikallisjärjestön

tuksissa, joissa vaadittiin eroa sosiaalidemokraattiseen kunnallispolitiikkaan.¹¹⁷ Käytännössä suomalaisen kommunismin edustajat joutuivat kuitenkin miettimään kunnallisissa elimissä toimintojen rahoituskysymyksiä paljon vakavammin kuin eduskunnassa.

ITSEHALLINTO

Vaikka suomalainen kommunismi piti kunnallisen itsehallinnon laajentamista tärkeänä taistelukysymyksenä¹¹⁸, se ei ryhtynyt erityisiin toimiin sen edistämiseksi – asiasta ei tehty aloitteita eduskunnassa eikä siitä muutenkaan puhuttu. Liikkeen edustajat tarttuivat eduskunnassa kunnalliseen itsehallintoon lähinnä silloin, kun se tuli esille muiden aloitteesta ja kun senhetkinen itsehallinto näytti heistä uhatulta.

Ensimmäisen kerran suomalainen kommunismi joutui ottamaan kantaa kansanvaltaisuuden toteutumiseen kunnallisissa asioissa, kun hallitus antoi keväällä 1924 esityksen kunnallisvaltuustojen toimikauden pidentämisestä neljään vuoteen siten, että puolet valtuutetuista valittaisiin joka toinen vuosi. Valiokuntakäsittelyssä lakiesitystä muutettiin vielä siten, että valtuustot valittaisiin kerralla kolmeksi vuodeksi. Lakiesityksen perusteluna oli vähäinen äänestysaktiivisuus – se laski kaupungeissa alle 50 ja maaseudulla alle 30 prosentin jo vuonna 1922.¹¹⁹

Suomalaisen kommunismin suhtautuminen esitykseen ei ollut aluksi kovin selkeä. Eduskuntaryhmä asettui kannattamaan vaalikauden pidentämisestä, mutta muuten kunnallislacista haluttiin poistaa tynkäeduskunnan tekemät heikennykset: ääni-ikäraja haluttiin alentaa 20 vuoteen ja poistaa äänioikeuden sitominen veronmaksuun. Vaalikauden pidentäminen hyväksyttiin, koska jokavuotiset vaalit aiheuttivat väsymystä ja tyytymättömyyttä sekä rasittivat työväenjärjestöjä taloudellisesti.

Ryhmässä voitti kuitenkin lopulta äänin kahdeksan–kuusi Uno Nurmisen edustama kanta, että esitys oli työväestön ja todellisen kansanvallan vastainen. Todellisella kansanvaltaisuudella Nurminen tarkoitti yhteiskunnallisten asioiden hoitamista siten, että kansanjoukot voisivat jatkuvasti joko kansanäänestyksen tai edustajiensa kautta määrätä asioistaan. Vaalikauden pidentämisyritys soti sitä vastaan. J. A. Isaksson katsoikin porvariston haluavan muuttaa valtuutetut virkamiehiksi.¹²⁰

Eduskuntaryhmän kannan muuttumiseen vaikutti selvästi se, että järjestöt eri puolilla maata pitivät esitystä työväelle vahingollisena: se edisti porvarillista näkemystä, että politiikka oli vain edustajien toimintaa valtuustoissa ja komiteoissa. Myös *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* katsottiin hallituksen haluavan säilyttää nimel-

kokouksessa, PV 17.9.1925; Kunnanvaltuutettujen neuvottelukokous Kuopiossa, SaT 21.1.1926; Kunnallista rajankäyntiä, TT 30.1.1929 pk.

117 Työväen kunnallinen taistelu, PV 9.10.1928; Kunnallista rajankäyntiä, TT 30.1.1929 pk; SKP:n pl 1928, 17 (Kuusinen), RGASPI.

118 Kunnallispolitiikasta, PV 29.5.1926 pk; *Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan!*, 6–8.

119 Soikkanen 1966, 593–595, 598–599.

120 STPV:n ekr 12. ja 29.5., 30.9., 10. ja 15.10.1924, STPV:n arkisto, KA; Vp 1924, 374–376 (Nurminen), 372–373 (Isaksson).

linen kansanvalta mutta rajoittaa kansan ”häiritsevä” sekaantuminen mahdollisimman vähiin. Lehdessä pidettiin jokavuotisia vaaleja myös hyvänä tilaisuutena valistustyöhön sekä työläisten tietoisuuden ja aktiivisuuden lisäämiseen: jokavuotiset vaalit totuttaisivat työläisiä poliittiseen toimintaan.¹²¹ Suomalaisen kommunismin edustajat halusivat siten pitää kiinni jokavuotisista kunnallisvaaleista, vaikka näkivät äänestysaktiivisuuden laskun. Heidän mielestään se heijasti lähinnä valitsijoiden pettymystä vaikutusmahdollisuuksien vähyyteen.¹²²

Muuten kysymys äänioikeudesta aktivoitui kunnallisvaalien alla, kun liikkeen lehdet kehottivat pitämään huolta, ettei keneltäkään viety äänioikeutta virheellisin perustein. Äänioikeuden riistämistä ei kuitenkaan aina voitu estää: *Pohjan Voima* kertoi joulukuussa 1928, että Sievissä ja Iissä äänioikeus oli riistetty väärän vuoden veronmaksun perusteella ja etteivät työläisedustajat olleet saaneet nähdä rästiliis-taa.¹²³

Suomalainen kommunismi halusi sisällyttää kunnalliseen toimintaan myös suoran demokratian piirteitä. Siksi se toisti vaatimusta edustajien ja valitsijoiden läheisestä vuorovaikutuksesta. Se oli myös yritys estää kunnallista toimintaa muuttumasta täysin ylhäältäpäin määriteltyjen asioiden käsittelyksi. Käytännössä vuorovaikutus ei kuitenkaan sujunut täysin toivotulla tavalla – evästystilaisuuksia ei joko järjestetty riittävästi tai ne pelkistyivät ryhmän selostukseksi. Sellaisinkin kokouksissa ilmeisesti voitiin paljastaa ”porvarillisen enemmistön tapa käyttää valtuustoa omistavan luokan hyväksi”.¹²⁴

Evästyskokoukset eivät olleet ainoa suoran demokratian muoto, jota suomalainen kommunismi yritti rohkaista – se yritti aktivoida kuntalaisia muutenkin puuttumaan päätöksentekoon. Siinä se saavuttikin 1920-luvun loppuvuosina hyviä tuloksia, kun monien suurten kaupunkien asukkaat ryhtyivät esittämään vaatimuksia omien kaupunginosiensa kehittämistä.¹²⁵

Suomalainen kommunismi suhtautui kunnallisen toiminnan mahdollisuuksiin kriittisesti, koska kunnallinen itsehallinto oli sen mielestä rajoitettua: kuntien yläpuolella olevilla elimillä oli monessa asiassa lopullinen ratkaisovalta. Siksi se piti-kin tärkeänä taistelukysymyksenä kuntien ulkopuolisen vallan supistamista.¹²⁶ Kun-

121 Helsingin järjestynyt työväki vastustaa kunnallisvaalien harventamista, *TT* 2.6.1924; Tärkeä työväenkokous Kuopiossa, *SaT* 2.9.1924; Työläisten vaalikokoukset Pohjolassa, *TT* 26.9.1924; Vasemmistolainen (Väinö Vuorio), Minkä takia puolustamme jokavuotisia kunnallisvaaleja, *TT* 9.10.1924 pk; ks. myös Kunnallisvaalien väliaikojen pidentäminen on vahingoksi työväenliikkeelle, *TT* 23.5.1924.

122 Tärkeä työväenkokous Kuopiossa, *SaT* 2.9.1924; vrt. laskun toteamisesta; Helsingin järjestynyt työväki vastustaa kunnallisvaalien harventamista, *TT* 2.6.1924; Kunnallishallitus työväen ja talonpoikain käsiin, *SaT* 26.11.1925; Vp 1924, 374–376 (Nurminen).

123 Esim. Kunnallisvaalit lähestyvät, *TT* 31.10.1923; Vasemmistolainen, Kunnallisvaalit ja terrori, *TT* 26.10.1925 pk; Jakke, Havainnoita, *PV* 23.12.1928.

124 Esim. T. Tuura, Sananen kuntien työläisvaltuutetuille, *PV* 8.10.1924 pk, josta lainaus; V. L., Tappio *TT* 9.12.1924 pk; J. V (irta), Edustajillemme kuntien valtuustoissa, *TT* 20.1.1925 pk; Kunnallista toimintaa on tehostettava, *SaT* 24.11.1925 pk; Sosialistinen työväki ja pienviljelijät laatineet kunnallisvaaliohjelman, *TT* 2.10.1928; kokouksista, Helsingin työväestö tarkisti eilen kunnanvaltuutettujen toimintaa, *TT* 9.10.1926; Työväen kunnallinen taistelu, *PV* 9.10.1928.

125 Esim. Itäharjun väestö on oman kansakoulun ja vesijohdon tarpeessa, *TT* 14.3.1929; Vallilan, Hermannin ja Toukolan välle myös oikeuksia, *TT* 10.4.1929; Laitakaupungin kansa vaatimassa oikeuksiaikin, *TT* 30.4.1929; Pasilan työläislapsille saatava kelkkamäki ja leikkikenttä, *TT* 23.10.1929.

126 Kunnallispolitiikasta, *PV* 29.5.1926 pk.

nallisvaaliohjelmissaan liike vaati, että ”työätekevien ihmisten eduista ja kunnallisista laitoksista mitään välittämättömien hallinnollisten virkanyrkkien, maaherrain, kruununvoutien, nimismiesten ja poliisipamppujen kunnan asioihin tuppautuminen, isännöiminen ja holhousvalta” oli lopetettava.¹²⁷

Käytännön esimerkit vahvistivat väitettä todeksi – maaherrat purkivat esimerkiksi Kemin maalaiskunnan, Maarian, Oulujoen ja Haukiputaan verotuspäätöksiä, joilla verotaakkaa yritettiin siirtää työläisiltä maanviljelijöille.¹²⁸ Liike ei silti ryhtynyt toimiin asiantilan korjaamiseksi eikä erityisemmin yrittänyt nostaa puuttumisia julkisuuteen.

Kantansa suomalaisen kommunismin edustajat toivat kuitenkin julki vuonna 1928, kun hallitus esitti valtion- ja kunnallisverotuksen yhdistämisen perusteella kuntien verotuslautakuntien valinnan muuttamista siten, että läänitaso olisi nimenmynyt kolmanneksen lautakuntien edustajista. Sen lisäksi valtiovalta olisi nimenmynyt kokonaan läänin verotuslautakuntien jäsenet.

STPV:n kansanedustajien mielestä verotuselinten virkavaltaistaminen merkitsisi sitä, että omistavien luokkien edut pääsisivät paremmin esille, koska valtiovallan nimeämät henkilöt edustaisivat ennen muuta ”porvareita ja varakkaita veronmaksajia”. Tällaiset henkilöt eivät suinkaan suojelisi varatonta väestöä omistavia luokkia vastaan, vaan ”virkavaltaistettu veronmaksukoneisto” kiristäisi sen verotusta. STPV:n eduskuntaryhmä tuomitsikin esityksen yritykseksi supistaa kunnan asukkaiden päätösvaltaa merkityksettömäksi. Se kannatti myös läänin verolautakuntien nimeämisen jättämistä kokonaan veronmaksajille – se olisi helppo toteuttaa kuntien edustajakouksissa. Tukea kansanedustajat saivat monilta työläiskouksilta, joissa esitys nähtiin suuremmin yrityksenä riistää kunnallinen itsehallinto ja lujittaa ”kapitalistista diktatuuria”.¹²⁹

Kemin maalaiskunnan kunnanvaltuuston yritys saattaa kantansa eduskuntaryhmien tietoon johti sen sijaan porvarillisten valtuutettujen valitukseen ja maaherran tulkintaan, että valtuusto oli ylittänyt toimivaltansa. Korkein hallinto-oikeus asettui myöhemmin tukemaan maaherran kantaa. Prosessi varmaan vahvisti pohjoissuomalaisten näkemyksiä siitä, että kunnan itsehallinto oli rajoitettua.¹³⁰

Suomalaisen kommunismin mielestä todelliseen kansanvaltaan kuului myös se, että virkamiehet eivät olleet ohjaamassa päätöksentekoa. Varsinkin valtion paikalliset virkamiehet nähtiin ”suoranaisena vaivana”, mutta huolta tunnettiin myös kuntien oman virkamieskunnan kasvun aiheuttamasta byrokraatisoitumisesta.¹³¹ Vaali-

127 *Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan!*, 7.

128 Satokangas, 340; Kaukovalta – Kaukovalta, 222; Vähävaraisille maaherra veroa korottamassa, *PV* 13.1.1928; Työläisten kokous Haukiputaalla, *PV* 19.1.1928.

129 *Vp* 1928. Asiakirjat, esitys no 26, 74–75 (vastalause *V*); *Vp* 1928, 776–778 (*Virta*); Veronmaksajat!, *TT* 17.8.1928; Kuntien itsemääräämisoikeuden supistamista ei ole sallittava, *PV* 23.10.1928; Rovaniemen työläiset tuomitsevat porvariston veropolitiikan, *PV* 30.10.1928; Simon Jokikylän pientalonpojat tyytymättömiä nykyiseen verotusjärjestelmään, *PV* 14.12.1928; Kunnallinen itsemääräämisoikeus verotuskoneiston kokoonpanoon nähden, *PV* 15.3.1929.

130 Kemin mlk:n valtuuston päätös verotuskoneiston uudistusasiassa, *PV* 26.1.1929; Eräs tyhjä päätös, *PV* 26.1.1929 pk; Kuntien itsemääräämisoikeutta ei saa supistaa, *PV* 12.12.1928.

131 Työmies, Pois virkanyrkit kuntain asioista, *TT* 12.10.1928 pk; Vaasan kaupungin hallinnon uudelleen järjestämissuunnitelma, *TÄ* 24.10.1928; Ben, Vaasalaisillekin kuningas, *TÄ* 26.10.1928; Oulun kaupungin ohjesääntöä koskevasta valtuuston päätöksestä valitettua, *PV* 25.2.1930.

ohjelmissa se ilmaistiin vaatimuksina liikojen virkamiesten erottamisesta.¹³² Huoli virkavaltaistumisesta kuului myös väitteinä, että köyhäinohjotavaroista käytettiin liikaa palkkoihin.¹³³

Vielä enemmän suomalainen kommunismi paheksui kaupunkien johtavien virkamiesten suuria palkkoja. Vaatimus niiden lopettamisesta kävi vuosikymmenen loppua kohti näkyvämmäksi, kun *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* moitti Helsingin kaupunginjohtajien palkkoja: työläisnainen sai 6 000 markkaa, kaupunginjohtaja 120 000 markkaa vuodessa. Puhe korkeista palkoista sai myös sosiaalidemokraattien vastaisia sävyjä – nämä kannattivat Helsingissä johtajien palkkojen korottamista.¹³⁴

KUNNALLINEN LIKETOIMINTA

Kunnan toiminnan laajentaminen perustamalla tuotantolaitoksia tai ottamalla niitä kunnan haltuun kuului työväenliikkeen perinteisiin vaatimuksiin.¹³⁵ Suomalainen kommunismi ei innostunut tästä tavoitteesta: se ei saanut sijaa liikkeen vaali-ohjelmissa, joissa tyydyttiin vaatimaan, ettei kuntien olemassa olevia liike- ja liikennelaitoksia saanut käyttää nylkemisen välikappaleina. Esimerkiksi sähkölaitosten tarkoituksena ei ollut tuottaa voittoa kunnalle vaan kuntalaisille ”yleishyödyllisiä elämän välttämättömyyksiä ja mukavuuksia” mahdollisimman halvalla. Muuten suomalainen kommunismi halusi antaa etusijan työväen ja talonpoikien osuustoiminnallisille yrityksille.¹³⁶

Yleisten määrittelyiden ohella liikkeen haluttomuuteen vaikutti se, että työväestön kokemukset kunnista työnantajina eivät olleet kovin positiiviset: ne eivät olleet innostuneita solmimaan työläistensä kanssa työehtosopimuksia – 1920-luvulla niitä syntyi vain seitsemässä kunnassa, jotka olivat pääasiassa vasemmistoenemmistöisiä. Kunnat eivät muutenkaan olleet ihanteellisia työnantajia. Esimerkiksi Helsingissä kaupungin palkkojen todettiin useassa yhteydessä olevan jäljessä yksityisten vastaavista palkoista.¹³⁷

Aiemmistä kokemuksista huolimatta – tai juuri niiden takia – suomalainen kommunismi vaati kunnallisvaali-ohjelmassaan syksyllä 1928, että kuntien oli esiinnyttävä mallityönantajina. Sen oli näyttävä erityisesti työehtosopimuksia laadittaessa. Vaalikampanjassa korostui kuitenkin enemmän vallitseva tilanne: kaupun-

132 Kunnallishallitus työväen ja talonpoikien käsiin, *SaT* 26.11.1925; Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan, *TT* 23.10.1928.

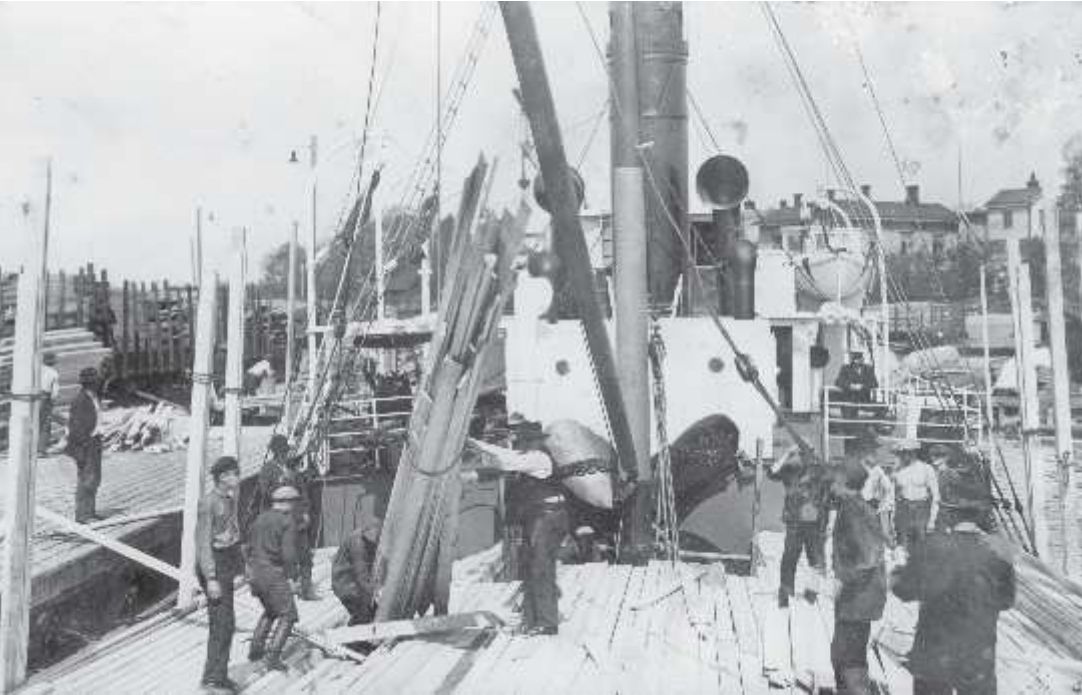
133 Ässä, Piirtoja Turun köyhäinohjotilanteesta, *TT* 18.12.1924.

134 Helsingin kaupungin palkkapolitiikasta, *TT* 3.12.1928; Mitä Helsingin kaupunki maksaa virkamiehille ja mitä työntekijöille, *TT* 6.2.1929; ks. myös 120 000 Smk yhden miehen vuosipalkaksi Vaasassa, *TÄ* 30.1.1929; Suuria palkkoja Kokkolan kaupungin virkaherroille, *TÄ* 30.9.1929; Vaasan kaupungin porvarit ja sosdemit ”säätävät” köyhien kymmenmarkkaa tuhlataksaan rikkaille tuhatlappusia, *TÄ* 4.10.1929.

135 Soikkanen 1966, 493.

136 Kunnallishallitus työväen ja talonpoikain käsiin, *TT* 26.11.1925; *Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan!*, 13; sähkölaitoksista, Kuopiolaisille tärkeä kysymys, *SaT* 2.12.1924.

137 Eeva Miittinen, *Kunnantöytäjäin ammattiyhdistystoiminta ennen omaa liittoa*, kirjassa *Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historia 1931–1981*. Helsinki 1987, 27–29.

Satamatöiden kunnallistamisesta ei tullut liikkeen virallista tavoitetta, vaikka tunnuk-sella oli suosiota 1920-luvun loppuvuosina. (Kansan Arkisto)

keja moitittiin haluttomuudesta työehtosopimukseen ja matalien palkkojen maksamisesta sekä todisteltiin niiden olevan mallityönantajia työläisten olojen huonontajina. Samalla puheet saivat sosiaalidemokraattien vastaisia sävyjä.¹³⁸

Vaikka vuosikymmenen aikana kävi selväksi, ettei kunnallinen liiketoiminta ollut automaattisesti parempaa kuin yksityinen, kysymys sen laajentamisesta nousi suomalaisen kommunismin piirissä esille, kun monessa kaupungissa kosketeltiin mahdollisuutta saada satamatöihin toisenlainen työnantaja. Toiveella oli todellisuuspohjaa vuosisadan alkupuolelta, jolloin työläisten omat osuuskuntapohjaiset yhtiöt hoitivat lastauksen ja lossauksen varsinkin Pohjois-Suomen satamissa.¹³⁹

Pohjan Voimassa muisteltiin jo lokakuussa 1926 tätä aikaa, mutta arveltiin vaikeaksi päästä omin voimin tilanteeseen, jossa työläisten satamaosuuskunnat vastaisivat lastauksesta ja lossauksesta. Sen sijaan kirjoituksessa vihjattiin, että Suomessa voitaisiin Ruotsin tapaan perustaa satamayhtiö, jossa kaupungilla olisi sananvaltaa.¹⁴⁰ Tällainen satamayhtiö ei tyydyttänyt marraskuun puolivälissä kokoontunei-

138 *Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan!*, 13; Kunnat kurjistavat työläisten elintaso, *TT* 23.11.1928 pk; Kunnat työnantajina, *PV* 23.11.1928 pk; Kotkan kaupungin sosdem edustajain palkkapolitiikka, *TT* 30.11.1928; Sosdem johtajat kunnallistaistelun petteureina, *TT* 1.12.1928; Helsingin kaupungin palkkopolitiikasta, *TT* 3.12.1928.

139 Bergholm 1988, 146–153; Kari Teräs, Hampuuseista ahtaajiksi – käsipelistä konetyöhön, kirjassa *Turun sataman historia*. Toimittanut Jussi T. Lappalainen. Turku 1999, 235.

140 A. P. (Armas Piirala?), Satamatöitten kunnallistuttamiskysymys, *PV* 2.10.1926.

ta Pohjolan työläiskunnallisvaltuutettuja, jotka työttömyystilannetta parantaakseen vaativat lainsäädännön muuttamista siten, että kunnat saisivat alueellisen monopolin satamatöiden harjoittamiseen. Turussa puolestaan arveltiin vuotta myöhemmin, että Oy Erikssonin monopoliin joutuneet satamatyöt muuttuisivat työläisten kannalta siedettävimmiksi, jos kaupunki ottaisi ne haltuunsa.¹⁴¹

Asiasta tuli uudella tavalla ajankohtainen satamatyönantajien osoitettua vuoden 1928 aikana haluttomuutensa solmia työehtosopimusta. Lähestyvien kunnallisvaalien alla monessa kaupungissa tehtiin syksyllä 1928 aloite satamatöiden ottamisesta kunnan haltuun.¹⁴² Esimerkiksi Turussa aloitetta tukivat ammatillisen keskusneuvoston ja kuljetustyöläisten liiton osaston lausunnot, joissa pidettiin vääränä, että yksittäinen yhtiö sai nauttia kunnan yhteisillä varoilla luodun omaisuuden eduista ja vaadittiin sitä palvelemaan kaupungin yhteistä etua. Turun työläisten yleinen kokous puolestaan vaati asian käsittelemistä kiireellisesti. Kunnallistamista pidettiin helppona, kun kaupunki omisti ja hallinnoi satama-aluetta ja sen laitteita.¹⁴³

Satamatöiden kunnallistuttaminen ei kuitenkaan innostanut muita poliittisia ryhmiä – esimerkiksi Turussa ja Kotkassa esitykset kaatuivat.¹⁴⁴ Vielä pahempi isku tuli omissa sanomalehdissä toukokuussa 1929 julkaistussa artikkelissa. Siinä nimimerkki Satamajätkä selitti, että kapitalistisen järjestelmän vallitessa kunnallinen kapitalismi ei voinut olla muuta kuin osa kapitalistista valtiota: kapitalismin keskittyessä yksityis- ja kunnalliskapitalismi kasvoivat yhteen valtiokapitalismin kanssa. Vaatiessaan eri toimintojen kunnallistamista työläiset ajoivat viime kädessä kapitalismin keskittämistä, jonka tuloksena vastassa olisi entistä voimakkaampi vastustaja. Kunnallistamisen jälkeen työläisiä vastassa ei liioin olisi yksityiskapitalistit, mikä hämmäntäisi luokkataistelua. Kirjoittajan mukaan kunnallistamiseen katkeytyikin työväen luokkataistelulle vieraita, opportunistisia syrjähyppäyksiä. Kunnallistamisvaatimusten sijaan pitikin luoda luja, keskitetty ja yhtenäinen luokkarintama satamaruhtinaita vastaan.¹⁴⁵

Kannalla oli painoa, sillä maaliskuussa 1930 pidetty Turun piirin työläisvaltuutettujen neuvottelukokous totesi, ettei työtätekevän kansan hyvinvointia palveleva järjestelmä ollut edes osittain mahdollinen kapitalistisen valtajärjestelmän puitteisissa. Tuotannon valtiollistaminen ja kunnallistaminen olivat kapitalistisen järjestelmän ja porvariston vallan aikana vain ”muunnettua kapitalismia”. Kunnallistamisen katsottiin olevan pikemminkin porvaristolle tärkeää imperialistisen sodan valmistelun kannalta. Siksi se oli työtätekevien taistelun kannalta vahingollista, ja siihen oli suhtauduttava ”jopa kielteisesti”.¹⁴⁶ Myös huhtikuun lopulla järjestetty sosialistisen työväen ja pienviljelijäin kunnanvaltuutettujen edustajakokous piti uu-

141 Pohjolan kunnanvaltuustojen työläisryhmien edustajakokous Oulussa, *PV* 16.11.1926; Satamatöiden kunnallistuttaminen, *TÄ* 11.11.1927.

142 Esim. Kemin työläiset vaativat vallanpitäjiltä tehokkaita toimenpiteitä työttömyyden johdosta, *PV* 14.11.1928; Asiaan innostunut, Satamatöitten kunnallistuttaminen Kotkassa, *TT* 15. ja 17.11.1928; Kokkolan kunnallisissa elimissä on toimitettava suursiivous, *TÄ* 23.11.1928, jossa vaalivaatimus Ykspihlajan sataman kunnallistamisesta.

143 Turun työväestö vaatii satamatyöt otettavaksi kunnan huostaan, *TT* 2.11.1928; kaupungista satama-alueen omistajana, *Teräs* 1995, 234.

144 Työläisten suuralote Turussa, *TT* 17.4.1929; Kotkan satamain kunnallistuttamiskysymys, *TT* 23.4.1929.

145 Satamajätkä, Satamatöitäkö kunnallistuttamaan?, *TT* 16.5.1929, *T* 18.5.1929 pk.

146 Turun piirin työläisvaltuutettujen neuvottelukokous, *TT* 4.3.1930.

sien teollisuusyritysten perustamista tai sellaisiin osallistumista virheellisenä ja vahingollisena, mutta se ei nostanut asiaa erityisemmin esille.¹⁴⁷

Kannan tiukentuminen oli seurausta Kommunistisen internationaalien puuttumisesta suomalaisen kommunismin kunnalliseen toimintaan. Toukokuussa 1929 internationaalien poliittinen sihteeristö käsittelee toimintaa vuoden 1928 kunnallisvaaleissa ja havaitsee liikkeen vaaliohjelman monessa suhteessa puutteelliseksi: ohjelmassa ei esitetty arviota kapitalismin kriisin uudesta vaiheesta eikä määritelty siltä pohjalta Suomen työväenliikkeen senhetkisiä tehtäviä. Siksi ohjelmasta puuttui monia tärkeitä vaatimuksia, jotka kumpusivat työväen aseman huononemisesta ja sodanvaarasta. Ohjelma kannusti riittävästi myös sosiaalidemokraattien vastaiseen toimintaan.

Poliittisen sihteeristön mielestä suomalaiset olivat kaventaneet vaalikamppailun vain kuntien puitteisiin. Vaaliohjelma oli lisäksi kylvänyt vahingollisia illuusioita mahdollisuudesta toteuttaa kunnissa työväen etuja ja siten heikentänyt tietoisuutta siitä, että työtätekevien demokratia oli mahdollinen vain porvariston luokkaherpuuden kukistamisen jälkeen. Ohjelman konkreettiset vaatimuksetkin ruokkivat reformistisia illusioita. Poliittinen sihteeristö katsoikin aiheelliseksi muistuttaa, että kommunistit käyttivät kunnallisia elimiä puhujalavana ”pääoman diktatuuriin paljastamiseksi” ja että kommunistisemmistöisten valtuustojen oli muodostettava vallankumouksellinen oppositio porvarillista keskusvaltaa vastaan.¹⁴⁸

Samankaltaisia moitteita oli esitetty jo edellisessä: internationaalien puolalais-balttilainen maasihteeristö oli Suomen kunnallisvaaleja käsitellessään arvellut SKP:n johdon laatimien teesien luovan illusioita, että kuntien saaminen työläisten käsiin tekisi lopun porvariston vallasta.¹⁴⁹ Myös SKP:n puheenjohtaja Kullervo Manner moitti elokuussa 1928, että loppupäämäärä ja osittaisvaatimukset oli ohjelmaluonnoksessa yhdistetty huonosti. Niinpä luonnos synnytti harhakuvaan, että kunnallinen itsehallinto voitaisiin toteuttaa lähiaikoina. Käytännössä siitä ei kuitenkaan tullisi mitään ennen kuin ”lahtarivalta ja lahtarivaltio” olisi murskattu.¹⁵⁰

Kommentit saivat aikaan sen, että alkuperäisen tekstin laatinut Kalle Lepola kirjoitti uuden luonnoksen, jossa hän pyrki ottamaan huomioon esitettyä kritiikkiä. SKP:n johto ei kuitenkaan käsitellyt esitystä istunnoissaan, vaan se lähetettiin kiireesti Suomeen.¹⁵¹ Vaalien jälkeen ohjelman muotoilut näyttivät aluksi tyydyttävän kaikkia ja hukkuvan hyvän vaalituloksen alle. Puolalais-balttilainen maasihteeristö palasi kuitenkin asiaan huhtikuussa 1929, jolloin se uudelleen muistutti kunnallisvaaliohjelman puutteista. Maasihteeristön kommentit olivatkin pohjana internationaalien poliittisen sihteeristön toukokuuiselle päätöslauselmalle.¹⁵²

147 EK:n Tampereen edustus päällikölle 25.4.1930, (kansio 48), am, EKV, VA, jonka mukana edustajakokouksen päätökset eri asioista.

148 Resolution des Politsekretariats des EKKI über die Frage der Stadtratswahlen in Finnland, f. 495, op. 3, d. 140, RGASPI; julkaistu suomeksi kirjassa KTS, 241–247.

149 Protokol n:o 15 zasedanija Polsko-pribaltiskogo lendersekretiariata 14.6.1928 (erit. Pervuhin, Mitskevitch), f. 495, op. 61, d. 13, RGASPI.

150 K. M. Kalle Lepolalle kunnallisvaaliohjelmavaatimusluonnoksesi johdosta 8.8.1928, f. 516, op. 2, d. 1037, RGASPI.

151 SKP:n pl 1929, 79–80, 102–104 (Lepola), RGASPI.

152 Protokol no 13 zasedanija Polsko-pribaltiskogo Lendersekretiariata 11.4.1929, f. 495, op. 61, d. 17, RGASPI.

Jo sitä ennen SKP:n keskuskomitean plenum oli käsitellyt asiaa ja hyväksynyt kannanoton, jonka mukaan vaaliohjelma sisälsi ”vakavia opportunistisia virheitä”, ”epäselvyyksiä” ja ”ristiriitaisuuksia”. Kokouksessa todettiin ohjelman puutteiden aiheutuneen kiireestä, esikuvan ja kollektiivisen käsittelyn puutteesta. Plenum ei kuitenkaan pitänyt niitä lieventävinä seikkoina vaan katsoi kaikkien ohjelman valmisteluun ja lähettämiseen osallistuneiden keskuskomitean ja politbyroon jäsenten syyllistyneen vakaviin virheisiin, minkä he olivat myös myöntäneet. Plenum lupasi myös vahvistaa säälimätöntä taistelua ”oikeistohorjahduksia” ja ”oikeistoharhaisuutta” vastaan. Virheiden tunnustaminen ja pyrkimys korjata ne luettiin internationaalissa eduksi SKP:lle.¹⁵³

Internationaalinen kantaa kunnallisvaaliohjelmasta ei tehty Suomessa laajasti tunnetuksi, vaikka Manner ja Sirola kannattivat ohjelman käsittelyä julkisessa liikkeesä.¹⁵⁴ SKP:n johto ei kuitenkaan halunnut myöntää omia virheitään Suomessa. Päätöksen vaikutus kuului kuitenkin kunnallismiesten yhteisten kokouksien kannanotoissa. Sen merkitys näkyi laajemmin siinä, että se innosti SKP:n johtajia löytämään oikeistopikkeamia muilta aloilta – niin se pystyi suuntaamaan huomion pois itsestään.

Vaikka suomalainen kommunismi ei pitänyt olemassa olevia edustuksellisia elimiä – eduskuntaa ja kunnanvaltuustoja – sopivina työväenvaltion eliminä, sen edustajat sitoutuivat niihin käytännössä hyvin vahvasti. Se ei aiheutunut pelkästään vanhasta perinteestä ja tilanteen vaikeudesta. Sitoutumiselle antoi pohjaa myös se, että Kommunistinen internationaali nosti eduskunnan ”puhujalavaksi” ja siten tärkeäksi foorumiksi. Eduskunnan ja kunnanvaltuustojen pelisääntöjä oli kuitenkin vaikea rikkoa, eivätkä STPV:n edustajat edes erityisemmin pyrkineet siihen. Heille oli paljon tärkeämpää nostaa niissä esille vallitsevia epäkohtia. Sitä tehdessään STPV:n eduskuntaryhmäkin toimi parlamentaarisen järjestelmän puitteissa – sen edustajat puhuivat yleisistunnoissa sekä tekivät aloitteita ja välikysymyksiä. Kunnissa, joissa STPV:lla oli vahvat asemat, sitouduttiin työväen aseman parantamiseen¹⁵⁵. Sitä tosin vaikeutti huomattavasti kielteinen suhtautuminen ”poliittiseen kaupankäyntiin” ja yhteistyöhön sosiaalidemokraattien kanssa.¹⁵⁶

ULKOPARLAMENTAARISET FOORUMIT

Kaupunkitilojen haltuunotto erilaisissa joukkokokouksissa ja mielenosoituksissa kuului työväenliikkeen tärkeisiin toimintamuotoihin. Varsinkin 1800-luvun puoli-

153 SKP:n pl 1929, 261–262, ks. myös 28–29, 50–52 (Manner), 76 (Sirola), 166–167 (Lepola), laatimisoongelmista, 82–83, 102–104 (Lepola), 106 (Lehtinen). SKP:n sihteeristö nimesi ohjelman valmisteluun osallistuneiksi Jalmari Salmisen, Kalle Lepolan, J. K. Lehtisen, Yrjö Sirolan, Hanna Malmin, Kullervo Mannerin ja Toivo Antikaisen, SKP:n siht. 29.4.1929, d. 1028, RGASPI.

154 SKP:n pl 1929, 52 (Manner), 76 (Sirola), vrt. 82 (Salminen), joka vastusti julkaisemista, f. 516, op. 2, d. 1055, RGASPI.

155 Soikkanen 1966, 608.

156 Esim. Parempi yhteys, *SaT* 9.2.1928 pk. On vaikea sanoa, pätkikö yhteistyökielto myös käytännössä. Sitä varten tarvittaisiin tutkimuksia kunnanvaltuustoryhmien toiminnasta.

välin liikehdinnöissä katujen valtaaminen ja barrikadien rakentaminen kaduille oli hyvin tavallista. Työväestön saatua äänioikeuden ja työväenliikkeen päästyä osalliseksi eduskuntatoimintaan katujen valtaaminen väheni, mutta mielenosoitukset säilyivät edelleen tärkeinä tapahtumina, joilla yritettiin edistää omien vaatimusten toteutumista.¹⁵⁷

Kommunistinen internationaali julisti uskollisuuttaan työväenliikkeen kehityksen myötä syntyneille taistelumuodoille, mutta internationaali oli aluksi niin keskittynyt selvittämään neuvostojen paremmuutta eduskuntaan nähden, että ulkoparlamentaarisien menetelmien selvittäminen jäi vähiin.¹⁵⁸ Kommunistisessa liikkeessä pidettiin kuitenkin katuja ja toreja tärkeinä toimintafoorumina – mielenosoitusten katsottiin edistävän vallan valtaamista ja kasvattavan jäseniä aktiivisiksi kommunisteiksi. Ne tarjosivat myös tilaisuuden näyttää omaa voimaa vastustajille ja laajemmalle yleisölle, lujittaa liikkeen identiteettiä ja nostaa esille omia vaatimuksia.¹⁵⁹

Mielenosoitukset, joissa työväestö esitti vaatimuksiaan kaupunkien keskeisillä toreilla pitämässään kokouksissa ja painosti läsnäolollaan valtiovaltaa hyväksymään ne, tulivat tärkeiksi toimintamuodoiksi Suomessa vuosina 1905–06. Ne toistuivat maaliskuun vallankumouksen jälkeen keväällä 1917 ja jatkuivat koko vuoden. Tuossa vaiheessa mielenosoitukset johtivat ajoittain väkivaltaisiin yhteenottoihin. Myös Suomen työväenliikkeen mielenilmaisulta vaatima järjestyneisyys ja kurinalaisuus horjuivat.¹⁶⁰

Suurten mielenosoitusten järjestäminen vuosina 1905–06 ja 1917–18 oli mahdollista paljolti siksi, että järjestysvalta heikkeni noina vuosina. Kansalaissodan jälkeen tilanne oli siinä suhteessa aivan toinen. Sodan voittajat pitivät yhteen kokoontuneita väkijoukkoja kiihkeiden tunteiden ja irrationaalisuuden kasvualustana ja pyrkivät tukahduttamaan kokoontumiset ja liikehdinnät alkuunsa. Myös sosiaalidemokraattisen puolueen johto epäili väkijoukkojen spontaania toimintaa ja suhtautui ulkoparlamentaariseen toimintaan pidättyväisesti.¹⁶¹

Suomen valtaapitävien kielteinen suhtautuminen työväenliikkeen ulkoparlamentaariseen toimintaan synnytti ilmeistä varovaisuutta suomalaisen kommunismin piirissä. Sille oli pohjaa autonomian ajalta – työväenliikekin oli pyrkinyt varomaan sellaisia ulkoparlamentaarisia toimia, jota Venäjän keisarivalta voisi kokea asemansa uhmaamiseksi.¹⁶² Valtiovallan rajoja testasi suomalaisen kommunismin nuorten yritys järjestää syyskuussa 1921 mielenosoituksia kansainvälisenä nuorisopäivänä, mutta sisäministeriö kielsi ne ja poliisi esti nuorison liikehdinnän.¹⁶³

Kiellot ja SSTP:n lakkauttaminen vähensivät pyrkimyksiä järjestää ulkosalla pidettyjä mielenosoituksia. Syksyllä 1924 Helsingissä tosin suunniteltiin sodanvastai-

157 Esim. Eley, 25–26, 31–33.

158 Degras I, 23, 118, 182.

159 Weitz, 161.

160 Risto Alapuro, *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Hämeenlinna 1997, 32–35, 38; Antti Kujala, *Venäjän hallitus ja Suomen työväenliike 1899–1905*. Helsinki 1996, 357–405; Upton 1980, 65–66, 107–136, 266–267, 285–294.

161 Alapuro 1997, 38; Kettunen 1986, 94–99, 299.

162 Alapuro 1997, 36–37.

163 Saarela 1996, 246–248.

sen mielenosoituskulkueen järjestämistä, mutta poliisimestari kielsi sen. *Nuori Kommunisti* joutui kyselemään, miksi olivat ”äänettäminä katujen vieret ja kylien kujat”.¹⁶⁴ Lehden kyselyt eivät muuttaneet tilannetta, vaan kansainvälisen nuorisopäivän tilaisuudet jouduttiin vastedeskin järjestämään työväentaloissa.¹⁶⁵ Viranomaisten painostuksen ohella sisällä vietettävien juhlien järjestämiseen vaikutti se, että monet kansainvälisen kommunistisen liikkeen juhlista ajoittuivat talveen tai loppusyksyyn eivätkä siksi tarjonneet kovin hyviä mahdollisuuksia ulkoilmatilaisuuksiin.

VAPPUMARSSIT

Suomalainen kommunismi pääsikin osoittamaan voimaansa julkisesti 1920-luvun alkuvuosien jälkeen lähinnä työväenliikkeen perinteisenä juhlapäivänä, vappuna, jolloin kaupunkien kadut ja kylien raitit täyttyivät ainakin hetkeksi marssivista työläisjoukoista. Esimerkiksi Helsingissä kulkue tunkeutui Pitkäsillan yli keskustaan Esplanadille, josta se jatkoi matkaansa Heikinkatua ja Läntistä Viertotietä pitkin Hakasalmen puistoon.¹⁶⁶ Myös Turussa ja Kotkassa vappumarssit valtasivat kaupungin keskustan kadut.¹⁶⁷ Viipurissa, Tampereella, Kuopiossa, Lahdessa ja Oulussa marssit suuntautuivat hieman poispäin varsinaisesta keskustasta, mutta kulkivat kuitenkin keskeisiä katuja pitkin.¹⁶⁸ Paikoin – esimerkiksi Hyvinkäällä – vappumarssi kävi myös punaisten haudoilla.¹⁶⁹

Pienissä kaupungeissa ja maaseudulla kulkueet saattoivat lähteä eri paikoista, kohdata ja marssia sitten yhdessä jollekin työväentalolle, jonka pihalla varsinainen juhla pidettiin. Näin tekivät esimerkiksi Kemin ja Karihaaran, Teuvan kirkonkylän ja Perälän, Kuusankosken, Kymintehtaan ja Voikkaan tai Tainionkosken ja Vuoksenniskan työläiset.¹⁷⁰ Paikoin pidettiin vain päivä- ja iltajuhlat tai jompikumpi työväentalon pihalla tai sisällä.¹⁷¹

Sekä osallistujat että varsinkin järjestäjät kokivat valtaavansa kaupungin tilaa. Vappukulkueita pidettiin työväenluokan ”joukkojen”, ”joukkovoiman” tai peräti

164 Nuorisopäivänä, *NK* 15.9.1924, f. 516, op. 2, d. 798, RGASPI.

165 Vaasan poliisi hajottanut nuorisujuhlan, *TÄ* 4.9.1925; Kansainvälisenä nuorisopäivänä kajahtelivat taistelun myrskykellot valaan mieliin uutta innostusta, *TT* 6.9.1926; Kansainvälisen nuorisopäivän vietto Kuopiossa, *SaT* 7.9.1926; Nuorisopäivä Varkaudessa, *SaT* 11.9.1926; Kritikus, Kansainvälinen nuorisopäivä, *TT* 1.9.1928; Onnistuneita mielenosoituksia kansainvälisenä nuorisopäivänä, *PV* 5.9.1929.

166 Esim. Työväen vappumielenosoitus Helsingissä, *TT* 30.4.1924.

167 Esim. Vapunvietto maaseudulla, *TT* 5.5.1924; Vappu Kotkassa, *T* 5.5.1928.

168 Esim. Vappujuhlat Pohjolassa, *PV* 30.4.1926; Lahden ja ympäristön työläisille, *TL* 28.4.1927; Työnarmeijan joukkokatsaus, *T* 3.5.1927; Köyhälistön kansainvälinen taistelujuhla, *SaT* 3.5.1927; Tampereen työväen vappujuhla pidetään Pynnikin kentällä, *TL* 28.4.1928; Työväen juhlapäivä, *TL* 4.5.1929.

169 Ilm. rek. no 530/1926 3.5.1926, vappumielenosoituksia (työväen vapputoiminnasta) v. 1926 (kansio 52); Ilm. rek. no 317/1929 2.5.1929, vappumielenosoituksia v. 1929 (kansio 53), am, EKV, VA.

170 Vappujuhlat Pohjolassa, *PV* 30.4.1926; T-nen, Vappujuhlan vietto Teuvalla, *TÄ* 20.4.1927; Vapunvietto piirillämme, *T* 5.5.1927.

171 Työväen vappumielenosoitukset v. 1925; Työväen vappumielenosoitukset v. 1926; Lyhyt selostus työväen vappumielenosoituksista v. 1927 (kansio 52), am, EKV, VA.

”työnarmeijan” katselmuksina.¹⁷² Proosallisesti tulkittuna se merkitsi vappukulkueseen ja -tilaisuuteen osallistuneiden ihmisten ja lippujen lukumäärän toteamista ja mahdollista vertaamista sosiaalidemokraattien tilaisuuksien lukuihin.¹⁷³

Vappukulkuessa ei kuitenkaan ollut kyse vain proosallisista luvuista. Niiden uskottiin kasvattavan myös innostusta, luottamusta ja tietoisuutta:

”Joukko kasvaa ja paisuu niin, että se lopulta vyöryy eteenpäin yhtenä ihmismerenä ja täyttää avarimmatkin aukeat. Se uhkuu voimaa ja innostusta. Suurimmatkin vastukset se varustautuu voittamaan. Sen täyttää usko ja luottamus ja tietoisuus luokkansa pikaisesta vapautumisesta. Seistessään tuossa tulipunaisen lipun juurella ja kuunnellessaan puhujalavalta sinkoilevia innostuksen ja totuuden sytyttäviä sanoja tuntee tuo känsäkouraisten rakentajain joukko, miten lihakset saavat ikäänkuin uutta verta ja keuhkot ikäänkuin entistä raittiimpaa ilmaa. Työläisten vartalo oikenee ja keuhkot laajenevat tuntiensa viereksensä seisovan raatajaveljen olkapään kosketuksen ja nähdessään hänen kirkkaan, luottavan katseensa tähtäävän valoisempaan tulevaisuuteen. Ajatuksissaan näkee hän, miten kapitalistisen maailman on mahdotonta vastustaa tätä työn jättäjäistä. Se taistelee ja tulee voittamaan.”¹⁷⁴

Marssit osoittivat näin työväestön moraalista ja siveellistä voimaa. Sitä korostettiin ajoittain rinnastamalla työväestön ”arvokkaat marssirivit” porvariston käyttäytymiseen vappuna. Rinnastuksia hallitsivat suoraviivaiset kuvat rappeutuvasta porvaristosta. Niitä piirsivät usein pakinoitsijat. Instituution luomaa vapautta käytti myös *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* Inkvisiittori kuvatessaan porvariston ”rentuilla”:

”Toiset riehuvat kaikille hyvälle tavoille mieltään osoittaen pirtutynnyrit selässä ja hurjan humalaisina pitkin katuja ja kujia. Toiset orgioivat mässäilypesissään. Kun katselee silmät nurin päässä, suut ammoltaan mölyäviä ja räyhääviä porvareita vakavan arvokkaiden työväen mielenosoittajien rinnalla, niin eipä tee mieli uskoa porvarien olevan sivistyneempää kansanluokkaa.”

Inkvisiittori pitikin hyvänä, että porvarit suunnittelivat muuttavansa kevään juhlimisen Floran päiväksi.¹⁷⁵

Pyrkimyksenä ei kuitenkaan ollut vain työväestön moraalisen voiman osoittaminen, vaan marssivien joukkojen määrän ja voitontahtoisuuden toivottiin myös vaikuttavan vastustajiin. *Työväen Lehden* nimimerkki Sarvipää arvelikin, että ”työn

172 Esim. Työväestöjen juhlapäivä, *T* 30.4.1927; Työnarmeijan joukkokatsaus, *T* 3.5.1927; Vapun vietto, *TL* 28.4.1928 pk; Valtavan suurenmoinen joukkovoimamme katselmus, *T* 3.5.1928; Tapper, 60–61.

173 Vapunvietto maaseudulla, *TT* 5.5.1924; Vappujuhlat Vaasassa ja Etelä-Pohjanmaalla, *TÄ* 3.5.1926; Vappuna liikehtivät valtaiset luokkataistelunarmeijan rivit, *TL* 3.5.1928; Joukkojen päivä, *TL* 7.5.1929 pk. Samaa laskivat myös EK:n etsivät, EK:n kiertokirje ao:ille 27.4.1925, (kansio 52), am, EKV, VA.

174 Työväestöjen juhlapäivä, *T* 30.4.1927.

175 Inkvisiittori, Työläisten juhlapäivä, *TT* 28.4.1927; myös Vasikka, Meidän juhlamme, *T* 4.8.1927; Sarvipää, Vappu, *TL* 3.5.1928; marssien arvokkuudesta, Tapper, 70.

armeijan tasainen tahti, punaiset liput ja ennenkaikkea työväenluokan taistelun aatteellinen kutsumus” saivat porvarin miettimään asemaansa.¹⁷⁶

Porvari ei kuitenkaan kovin paljoa huolestunut. Se ei ilmeisesti edes kovin usein vaivautunut häiritsemään tai uhkailemaan kulkueita – ainakaan lehdet eivät maininneet sellaisesta. Kannuksesta kerrottiin sentään vuonna 1929, että ”joku auto” ajoi ”edestakaisin kulkueen ohi ja liiallisella nopeudella ajaen pärskytti rauhallisten mielenosoittajien päälle kuraa”.¹⁷⁷ Etsivän keskuspoliisin raportitkaan eivät ilmaiseet pelkoa tai kauhistelua. Viipurin alaosasto luonnehti esimerkiksi keväällä 1927 vappua hiljaisimmaksi ja eleettömimmäksi työväenliikkeen jakautumisen jälkeen. Myös Oulussa ja Kajaanissa mielenosoituksia pidettiin merkityksettöminä.¹⁷⁸

Raportit osoittivat, ettei vappukulkueiden ”työn jättiläinen” tai ”työn armeija” ollut niin vaikuttava kuin toivottiin. Se ei aina edes ilmestynyt kaupunkien kaduille. Esimerkiksi Oulussa kulkue peruttiin vuonna 1925 huonon sään takia. Samanlaisia esimerkkejä löytyi myös vuodelta 1927, jolloin kuopiolainen *Savon Työkin* saattoi myöntää, että ”likainen kulkutie” sai ihmisiä jäämään pois kulkueesta.¹⁷⁹ Suomalainen kommunismi karaistui kuitenkin 1920-luvun loppua kohti, sillä vuonna 1929 saatettiin ylpeillä työläisjoukkoja olleen paljon liikkeellä lumisateesta ja huonosta säästä huolimatta.¹⁸⁰ Paltamon Kiehinässä marssi silloin 175-henkinen kulkue ”kujia ja metsäteitä pitkin osittain paksuissa kinoksissa kokonaista 7 kilometriä”.¹⁸¹

Vappukulkueita lukuun ottamatta suomalaisen kommunismin jäsenet ja kannattajat marssivat harvoin kaupunkien kaduilla. Huomattavien työväenliikkeen henkilöiden kuoltua saatettiin toki järjestää kulkueita hautausmaalle, mutta hautajaiskulkueisiin ei liittynyt samalla lailla tilan valtaamistuntoa ja voiman osoittamista kuin vappumarsseihin. Lisäksi varsinainen tilaisuus, kuten myös vuonna 1918 kaatuneiden punaisten muistojuhlien viettäminen, tapahtui hautausmaalla – poissa muiden kansalaisten näkyvistä.

Eduskuntavaalikampanjoissa sen sijaan pyrittiin näkymään ja jopa valtaamaan katutilaakin. Kesällä 1927 liike otti käyttöön ”punaiset autot”, vaalitunnuksin koristetut henkilö- tai kuorma-autot, ja esimerkiksi Helsingissä kolmisenkymmentä vaalitunnuksin varustettua autoa ajoi heinäkuun alussa ensiksi työväentalolta Valtilaan ja palasi sitten Kallion kautta keskikaupungille ja Hakasalmeen.¹⁸² ”Punaisten autojen” esiintyminen ei ollut yleensä yhtä näyttävää, vaan tavallisesti vain yksi auto teki retkiä eri paikkakunnille, joissa pysähdyttiin pitämään vaalipuheita sekä

176 Sarvipää, Vappu, *TL* 3.5.1928; Vahti, Etuvartiossa, *TL* 11.5.1929.

177 Paaria, Kannuksesta, *PV* 11.5.1929.

178 Viipurin ao, Vappukatsaus 3.5.1927; Kajaanin ao po:lle 3.5.1927; Oulun ao po:lle 2.5.1927, Vappumielenosoitukset (kansio 52); Viipurin ao:n tilkats toukokuulta 1929, vappumielenosoitukset 1929 (kansio 53), am, EKV, VA.

179 Esim. Työväen vappumielenosoitukset v. 1925, Vappumielenosoituksia (kansio 52), am, EKV, VA; Vapunvietto Vaasassa ja maaseudulla eilen onnistui hyvin, *TÄ* 2.5.1927; Köyhälistön kansainvälinen taistelujuhla, *SaT* 3.5.1927.

180 Työväen juhlapäivä, *TL* 4.5.1929; Joukkojen päivä, *TL* 7.5.1929 pk

181 Kajaanin edustuksen tilkats 1.–30.4.1929, vappumielenosoitukset 1929 (kansio 53), am, EKV, VA.

182 Työläislasten eilinen autoreklaamikulkue sekä juhla onnistuivat hyvin, *TT* 2.7.1927.

Vappukulkueet ilmensivät liikkeen voimaa, joka Kuopiossa jäi vuonna 1925 (yllä) huonon sään takia vähäiseksi. Aktiivisuus oli Rovaniemellä vuonna 1929 (alla) paljon suurempaa. (Kansan Arkisto)

esittämään soittoa, laulua ja muuta ohjelmaa. Esimerkiksi Oulujoella punainen auto pysähtyi heinäkuun ensimmäisenä päivänä 1927 viidessä eri paikassa.¹⁸³ Turun eteläisestä piiristä kerrottiin kesällä 1929, että autot olivat keränneet ”ympärilleen taajat joukot uteliasta väkeä”.¹⁸⁴ Helsingissä tilaa vallattiin vaalien aikana myös vetämällä isoja punaisesta lippukankaasta valmistettuja mainoksia katujen yli. Näin tehtiin varsinkin Vallilassa mutta myös Mustikkamaalla.¹⁸⁵

OPINTOPÄIVÄT

Suomalaisen kommunismin muista tilaisuuksista tilaa ja huomiota valtasivat kenties eniten nuorten työläisten opintopäivät, jotka järjestettiin elokuun puolivälissä – vuonna 1927 Tampereella, 1928 Lahdessa ja 1929 Vaasassa. 500–1 000 nuoren saapuminen näkyi kaupunkien katukuvassa. Etsivän keskuspoliisin Tampereen edustus jopa väitti elokuussa 1927, että ”kaupunki eli k.o. päivinä ... kommunismin merkeissä”.¹⁸⁶

Nuoret olisivat epäilemättä olleet tyytyväisiä, jos näin olisi ollut, mutta lausuma oli etsivälle keskuspoliisille tyypillistä liioittelua: opintopäivät näkyivät ennen muuta juhlapaikkojen läheisyydessä – Tampereella osuusliike Voiman juhlasalissa ja työväen kesäosuuskunnan huvilalla Päiväkummussa, Lahdessa ja Vaasassa työväentaloilla.

Työväentalot oli toki juhlien kunniaksi koristeltu köynnöksin, punaisin kukin ja kankain sekä erilaisin tunnuksin. Juhlasalien seinillä oli myös seinälehtiä, mutta niidenkin ”valkoisesta sorrosta” tai sodanvaarasta kertovat jutut tai neuvostovaa-kunat sirppeineen ja vasaroineen aiheuttivat närkästystä vain tilaisuuksia urkki-maan lähetetyissä etsivissä tai tiedottajissa. Selvemmin ulospäin näkyi työväentalon lipputankoon nostettu punainen lippu. Se häiritsi, sillä piirin urheilukilpailuihin kokoontuneet suojeluskuntalaiset yrittivät Lahdessa useaan otteeseen poistaa lipun. Suojeluskuntalaisia vaivasi myös kaupungille sijoitettu opintopäivien ilmoitustaulu, jonka he hävittivät.¹⁸⁷

Opintopäivien keskittyminen juhlapaikalle ei tarkoittanut sitä, etteivätkö nuoret olisi yrittäneet vallata laajemmin kaupunkitilaa. Esimerkiksi Helsingistä Tampereen opintopäiville saapuneet parisataa henkeä lauloivat heti rautatieasemalla Kansainvälisen ja marssivat sitten juhlapaikalle järjestäytyneenä rivistöinä sekä lauloivat matkalla työväenlauluja.¹⁸⁸ Lahden ja Vaasan opintopäivillä ”valtausta” edes-

183 Ilm. rek. 541/1927 30.6.1927, hm 2116 (Juho Holopainen); Oulun ao po:lle 2.7.1927, (kansio 35), am, EKV, VA; Punaiset vaaliautot hyökkäävät tänään, *PV* 1.7.1927; Punaiset autot herättävät huomiota, *SaT* 25.6.1929.

184 Kertomus vaalitoiminnasta Turun l. etel. vaalipiirissä v. 1929 eduskuntavaaleissa, Turun eteläinen vaalipiiri, STPV:n arkisto, KA.

185 Toimintaselostus helsinkiläisten vaalijärjestöjen ja vaalityöjoukkojen osallistumisesta vaalityöhön valtiollisissa vaaleissa 1929 (V. Paulin), Toimintakertomuksia ja -selostuksia, STPV:n arkisto, KA.

186 Tampereen edustus po:lle 18.8.1927, opintopäivät (kansio 186), am, EKV, VA.

187 Ilm. rek. no 650/1927 17.8.1927; Ilm. rek. no 669/1928 21.8.1928, opintopäivät (kansio 186), am; Vaasan edustus po:lle 21.8.1929, hm 552 (Ludvig Kosonen), EKV, VA.

188 Ilm. rek. no 650/1927 17.8.1927, opintopäivät (kansio 186), am, EKV, VA; Täällä pidetyt opintopäivät muodostuivat valtavaksi nuorison voiman näytteeksi, *TL* 16.8.1927.

Opintopäivät oli suomalaisen kommunismin nuorten kulttuuritapahtuma, joka järjestettiin vuonna 1927 Tampereella. (Kansan Arkisto)

autoivat vappumarssin reittiä edenneet juhlakulkueet ja vappujuhlapaikalla pidetyt tilaisuudet.

Opintopäivien osallistujat pistivät silmään myös siksi, että henkisiin kilpailuihin osallistuvat ryhmät pukeutuivat tavallisesta poikkeavasti. Varsinkin Tampereen opintopäiville osallistuneet Sörnäisten opintoyhdistyksen nuoret miehet, Meijän pojat -ryhmän jäsenet herättivät närkästystä alusta alkaen. Jo Helsingin rautatieasemalla ollut etsivän keskuspoliisin virkailija raportoi tuohtuneena, että he ”olivat pukeutuneet tulipunaisiin venäläismallisiin paitoihin, jotka ryssien tapaan olivat housujen päällä”.¹⁸⁹ Hämeenlinnan asemallakin kummasteltiin sitä, että junasta astui ”joukko täyteen kommunisti-asuun puettuja miehiä – punainen paita vedettyinä housujen päälle, lakissa neuvostovaltion merkki: viisikulmainen punatähti, sirppi ja vasara”.¹⁹⁰ Myös Tampereella ”tulipunaiset puserot tai ryssänpaidat” herättivät etsivän keskuspoliisin mielestä ”ymmärrettävää suuttumusta”

Etsivän keskuspoliisin Tampereen edustus arvelikin, että punapukuiset liikkuvat opintopäivien aikana enimmäkseen kaduilla eivätkä kokouspaikoissa. Se uskoi, että heidät oli määrätty esiintymään suuren yleisön edessä ja herättämään huomiota, suuttumusta ja vastenmielisyyttä – tarkoitus oli yksinomaan agitatorinen ja provokatiivinen. Sitä todisti etsivän keskuspoliisin mielestä sekkin, että ”nämä kiertelevät reklaamit nähtiin ulkosalla vielä klo 3 yöllä”.¹⁹¹

189 Ilm. rek. no 650/1927 17.8.1927, opintopäivät (kansio 186), am, EKV, VA.

190 Elämmekö kommunismissa valtiossa? *Hämeen Sanomat* 19.8.1927.

191 Tampereen edustus po:lle 18.8.1927, opintopäivät (kansio 186), am, EKV, VA.

Etsivän keskuspoliisin virkailijoiden silmä ei myöhemminkään tottunut punaisiin paitoihin, sillä opintopäiviltä kirjoittamissaan raporteissa he mainitsivat jatkuvasti närkästyneinä ”punaiset ryysyläispaidat”, punaiset huivit, ”tulipunaiset neuvostotähdet” sekä paitoihin tai huiveihin ommellut sirpät ja vasarat.¹⁹² Punainen ärsytti myös Pännäisten asemapäällikköä, joka kielsi myymästä asemaravintolassa kahvia Vaasan opintopäiviltä palaaville punapaitaisille nuorille.¹⁹³

Pukujen ohella nuoret yrittivät myös muuten näkyä. Helsingissä ilmeisesti pohdittiin jo Lahden opintopäivien aikaan, että Lahteen pitäisi matkustaa kuorma-autolla ja laittaa autoihin erilaisia mainoksia.¹⁹⁴ Helsingiläisten puheet saattoivat jäädä aikeiksi. Sen sijaan Oulusta Vaasan opintopäiville matkaavat laittoivat linja-autonsa kylkiin tunnukset Nuorten työläisten opintopäiville Vaasaan, Opiskelun kautta luokkatietoon ja Leninin käsky: Opiskele, opiskele. Tunnukset herättivät huomiota, sillä Lohtajan nimismies takavarikoi ne selittäen niiden olevan yhteiskunnalle vaarallisia sekä lakien ja hyvien tapojen vastaisia.¹⁹⁵

Opintopäivät saattoivat innostaa nuoria yrittämään myös muunlaista paikan valtaamista. Se oli toki harvinaista, mutta maaliskuussa 1929 joukko viipurilaisia työläisnuoria kokoontui asemalle saattamaan vankilaan junalla lähetettäviä tovereitaan. He halusivat hyvästellä vangittuja työväenlauluin ja ottaa niillä haltuunsa koko asemalaiturin, mutta joutuivat poliisin ahdistamana siirtymään pois asemalta.¹⁹⁶

TYÖVÄENTALOT JA SAARET

Suomen työväenliike oli toisaalta tottunut järjestämään tilaisuuksia omissa keskuudessa. Nuoret työväenyhdistykset rakensivat yleensä oman työväentalon, jonka suojissa järjestettiin erilaisia tilaisuuksia. Työväenliikkeen alkuvaiheen kulkueetkin suuntautuivat luontoon.¹⁹⁷ Omaan keskuuteen eristäytymisen perinne saatoi vahvistua vuoden 1918 jälkeen suomalaisen kommunisminkin piirissä, kun viranomaiset eivät suvainneet vappua lukuun ottamatta muiden kansainvälistä alkupeirää olevien mielenosoitusten järjestämistä ulkosalla. Niinpä monet mielenosoituskseenluonteiset kokouksetkin pidettiin joko työväentalossa tai sen pihalla.

Työväenliike oli jo ennen kansalaissotaa jalostanut kaupunkityöväestön perinteistä huvittelumuotoa retkeillä lähisaarissa ja hankkinut kaupunkien läheisyydestä omia kesänviettopaikkoja, joissa järjestettiin erilaisia tilaisuuksia.¹⁹⁸ Tämä perinne jatkui vahvana myös suomalaisen kommunismin piirissä 1920-luvulla. Turun työ-

192 Ilm. rek. no 669/28 21.8.1928, opintopäivät (kansio 186), am; Vaasan edustus po:lle 21.8.1929, hm 552 (Ludvig Kosonen), EKV, VA.

193 Pännäisten asemapäällikkö ”kunnostautunut”, *TÄ* 19.8.1929; Röhkeää menettelyä, *PV* 20.8.1929.

194 Ilm. rek 656/28 11.8.1928, opintopäivät (kansio 186), am, EKV, VA.

195 Lohtajan piirin nimismies kunniamerkin arvoinen, *PV* 16.8.1929; *Väre*, 90.

196 Aseistetun poliisiketjun ahdistama nuorisoyoukko lauloi *Internationalea*, *T* 21.3.1929.

197 Meltti, 39–40; Tero Tuomisto, *Tienraivaajan osa. Sata vuotta Helsingin työväenyhdistyksen historiaa 1884–1984*. Helsinki 1984, 91; Alapuro 1997, 31–32.

198 Kesänviettopaikoista, esim. Risto Koskinen, *Kukkaroherrojen pelot. Pietarsaaren työväki 1901–1918*. Kannus 1996, 47, 70–76; Tuomo Koivisto, *Työt ja tekijät. Näkökulmia tamperelaiseen ammatilliseen työväenliikkeeseen 1800-luvulta 2000-luvulle*. Tampere 1999, 276–283; Alapuro 1997, 31

väestö hankki oman kesäpaikan ”Airiston aukon reunalta” jo vuonna 1922. Oulun työväenyhdistys puolestaan osti toukokuussa 1925 Oulujoen suussa sijaitsevan Hevossaaren, jonne oli määrä keskittää Oulun työväestön kesänvietto ja kesäjuhlien juhlminen.¹⁹⁹

Esimerkiksi ammatillisen liikkeen Työnjuhlia, joita oli vuodesta 1911 vietetty elokuun ensimmäisenä sunnuntaina²⁰⁰, järjestettiin entistä enemmän paikkakunnan työläisten kesänviettopaikassa. Helsingissä sitä osoitti juhlapaikan muuttuminen Hakasalmen puistosta Mustikkamaalle vuonna 1926. Pietarsaareissa juhla pidettiin työväenyhdistyksen hallitsemassa Heinäsaareissa.²⁰¹ Vaasassa Työnjuhlien muodot kuitenkin noudattivat edelleen vapun muotoja marsseineen ja juhlatilaisuuksineen torilla.²⁰² Pienemmissä kaupungeissa tai maaseudulla päivän ulkoilmatilaisuutta seurasi usein iltajuhla työväentalossa.

Saarista tuli myös liikkeen nuorison suosikkipaikkoja, ja Sosialistinen nuorisoliitto jopa kehotti järjestöjä hankkimaan oman kesänviettopaikan.²⁰³ Helsingiläiset kehittivät kesällä 1928 eri nuoriso-osastojen yhdessäoloa varten ns. nuorten työläisten saaripäivät, joilla eri ryhmät esittivät joukkolausuntaa ja -laulua mutta joilla kilpailtiin myös lippujuoksussa, uintiviestissä, pussijuoksussa ja pelattiin ystävyysottelu rajapallossa sekä tanssittiin. Kilpailu ei ollut niin vakavamielistä kuin talvillä haastejuhlilla.²⁰⁴

Viranomaisten valvontaan ja tilaisuuskieltoihin rinnastettuna kesän vietto omissa paikoissa synnytti tunteita, että itse saatiin määrätä omista asioista. *Pohjan Voima* ylpeilikin kesällä 1928 sillä, että oululaiset työläiset elivät kesänviettopaikassaan Hevossaareissa ”kuin omassa yhteiskunnassaan”²⁰⁵. Reposaaren nuoriso-osastossa puolestaan kutsuttiin omaa saarta ”valtioksi”, johon Suomen lait eivät ulottuneet²⁰⁶.

PUNAINEN PÄIVÄ

Suomalaisen kommunismin piirissä voimistui vasta vuoden 1929 aikana pyrkimys vallata tilaa omien talojen ja kesänviettopaikkojen ulkopuolelta. Sysäyksen siihen antoi Kommunistinen internationaali, joka totesi VI kongressissaan kesällä 1928

199 Narrator, Hevossaari – kesäisten ilojen saari, *PV* 5.6.1925; K. V., Kuvaus turkulaisten työläisten omasta saaresta, *TMVL* 26.6.1925; Joon, Työväen huvisaari Rovaniemellä, *PV* 3.7.1928; Kesämaa Vaasan työväestön kesänviettopaikka, *TÄ* 24.5.1929; Rep., Rönö, *SaT* 8.6.1929.

200 Mies tornissa, Vartiopaikalta, *TT* 31.7.1926.

201 Työnjuhlan vietto, *TT* 3.8.1925; Eilen kokoontui kautta maan järjestynyttä ja järjestäytymätöntä työväestöä viettämään taisteluiden merkeissä työnjuhlia, *TT* 2.8.1926; Suomen työväki ja ammattijärjestö lausuvat vastalauseensa Saccon ja Vanzettin tappotuomion johdosta, *TT* 8.8.1927; Työn joukot juhlimassa, *TT* 6.8.1928; Työnjuhlain vietto kaikkialla onnistunut, *TÄ* 8.8.1927; Työnjuhlat Pietarsaareissa, *TÄ* 5.8.1927.

202 Esim. Työnjuhla Vaasassa, *TÄ* 3.8.1925; Työnjuhlat Vaasassa onnistuivat kohtalaisen hyvin, *TÄ* 2.8.1926; Työnjuhlan vietto kaikkialla onnistunut, *TÄ* 8.8.1927.

203 SSNL sos. nuorisopiirijärjestöille 15.5.1925, SSNL:n kiertokirjeet (kansio 187), am, EKV, VA.

204 Nuorten työläisten opintoyhdistys arvoisalle toverijärjestölle 13.7.1928 Helsinki, (kansio 193), am, EKV, VA; H:gin nuorten työläisten ensimmäiset saaripäivät erikoisen onnistuneet, *TT* 23.7.1928.

205 Oulun työläisten kesävirikistyspaikka, *PV* 1.7.1928.

206 Osastolainen, Kirje ”Reposaaren valtiosta”, *NL* 20.6.1925.

Omat kesäviettopaikat kokosivat liikkeen nuorisoa viettämään vapaa-aikaa luonnon helmassa. Kuvassa Helsingin opintoyhdistyläisiä. (Kansan Arkisto)

kapitalismin ”kolmannen vaiheen” yhdeksi tunnusmerkiksi sodanvaaran lisääntymisen. Kongressissa sovittiin, että seuraavana vuonna järjestettäisiin kansainvälinen taistelupäivä imperialistista sotaa vastaan ja Neuvostoliiton puolustamiseksi.²⁰⁷

Punaisesta päivästä puhuttiin elokuussa 1928 myös SKP:n plenumissa, jossa Tuure Lehén ja Kullervo Manner informoivat ideasta. Vaikka Suomessa olleet Toivo Antikainen ja Aapeli alias Eino Lehto epäilivät mahdollisuuksia saada katumielenosoituksia aikaan, kokous päätti jatkaa asian valmistelua.²⁰⁸

Huhtikuun lopulla 1929 Suomeen lähetetyt ohjeet painoutuivat sotalaitokseen: niissä kehoitettiin järjestämään lakkoja sotatarviketeollisuudessa, sotasatamissa ja rautateiden solmukohteissa sekä mielenosoituksia kasarmeissa ja sotalaivoissa. Sen lisäksi sotilaiden ja työläisten oli veljeiltävä mielenosoituksissa.²⁰⁹ Toukokuun lopulla SKP:n politbyroo nimesi sodanvastaisen taistelupäivän kesäkauden tärkeimmäksi kamppailuksi. Samalla se suuntasi päivän toimintoja laajemmalle ja suositti töiden keskeyttämistä pariin tunniksi, katumielenosoituksia ja joukkokokouksia ulkosalla. Tosin se edelleen halusi myös sotilaiden ”vallankumouksellisia joukko-

207 Riku Roos, *Kominternin punainen päivä Suomessa 1.8.1929*. Poliittisen historian pro gradu -työ. Helsingin yliopisto. Huhtikuu 1998, 8–9.

208 SKP:n laaj pl 1928, 22, 33 (Lehén), 31–32 (Manner), 25 (Antikainen), 28, 31 (Aapeli) (Eino Lehto), RGASPI.

209 Kansainvälisen sodanvastaisen taistelupäivän valmisteluista, läh 26.4.29, f. 516, op. 2, d. 1071, RGASPI.

esiintymisiä”, harjoituslakkoja, mielenosoituskokouksia, vallankumouksellisten laulujen esittämistä sekä sotilaiden ja työläisten veljeilyä. Painopisteen siirtymistä armeijan ulkopuolelle osoitti kuitenkin vaatimus, että kaduille oli mentävä, vaikka poliisi kieltäisi katumielenosoitukset. Politbyroo neuvoikin aloittamaan kulkueet työpaikoilta ja muodostamaan hajotusten jälkeen uusia kulkueita.²¹⁰

SKP:n johto perusteli punaisen päivän järjestämistä lähes yksinomaan Neuvostoliiton puolustamisella. Tunnusten tasolla se kuitenkin halusi liittää sodanvaaran ajankohtaisiin suomalaisiin teemoihin – sotatilalain ja koulujen militarisoimisen vastustamiseen sekä asevelvollisten aseman puolustamiseen. SKP:n politbyroo piti punaisessa päivässä tärkeänä myös sitä, että sen oma nimi tulisi esille. Siksi se neuvoi valmistamaan tunnuksia, joissa olisi SKP:n nimi. Kommunistisen internationaalien kuudennen kongressin omaksuma sosiaalidemokraatteja tuomitseva linja näkyi myös ohjeissa – punaisena päivänä taisteltaisiin ”kommunismien puolesta sosiaalifasisteja vastaan”.²¹¹

SKP:n intoa eivät sammuttaneet Suomen byroon heinäkuun alussa välittämät tiedot, joiden mukaan monet vasemmistoliikkeen johtavat henkilöt suhtautuivat nyrpeästi punaisen päivän ohjeisiin. Jopa useissa SKP:n piirielimissä epäiltiin mahdollisuuksia synnyttää vastalauselakkoja.²¹² Päätös lähettää Eero Fors alias Ville Honkanen Suomeen erityisesti valmistelevaan punaista päivää saattoi kuitenkin osoittaa, ettei SKP:n johto luottanut täysin päivän alkujärjestelyihin.²¹³

Julkisuuteen punainen päivä ilmestyi kesäkuun puolivälissä, jolloin sanomalehdet julkaisivat Helsingin nuorten työläisten yleisen kokouksen lausuman. Sen jälkeenkin lehdissä oli kirjoituksia päivän tarkoituksesta ja pieniä uutisia valmistelevien komiteoiden perustamisesta, mutta punainen päivä ja sen valmistelu jäivät kuitenkin eduskuntavaalikamppailun ja muiden kotimaisten tapahtumien alle. Sitä ei estänyt edes *Pohjan Voimaan* heinäkuun puolivälissä perustettu punaisen päivän nurkka.²¹⁴ Punaisen päivän mainostamista vaikeutti *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* kesäkuun puolivälissä saama kahden kuukauden julkaisukielto.

Kun lehdet puhuivat punaisesta päivästä, ne eivät perustelleet sitä aivan yhtä selvästi Neuvostoliiton puolustamisella kuin Kommunistinen internationaali ja SKP:n johto. *Työn Ääni* esimerkiksi selitti sodanvastaisen toiminnan tarpeellisuutta yleisemmin kapitalistisen talouden ”kiertämättömien ristiriitojen” pohjalta – ne veisivät ”luonnonlain välttämättömyydellä” uuteen imperialistiseen sotaan. Se olisi myös sotaa maailman ensimmäistä työväenvaltaa, Neuvostoliittoa, vastaan. Ja selaista ”imperialistista ihmisteurastusta” vastaan oli taisteltava.²¹⁵

210 (Pb) ht:lle (SB) 30.5.1929, f. 516, op. 2, d. 1071, RGASPI.

211 (Pb) ht:lle (SB) 30.5.1929; 66 (pb) (SB:lle) 7.6.1929, f. 516, op. 2, d. 1071, RGASPI.

212 (SB) (pb:lle) 5.7.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

213 SKP:n pb 28.6.1929, f. 516, op. 2, d. 1124, RGASPI.

214 Punaista päivää viettämään, *T* 15.6.1929, *TÄ* 17.6.1929, *SaT* 20.6.1929; Sodanvastainen työ on käynnissä eri puolilla Suomeakin, *TÄ* 5.7.1929; Valmistauduttava, *TÄ* 12.7.1929 pk; Kehoitus punaisen päivän viettoon, *T* 13.7.1929; Punaisen päivän valmistelut Kuopiossa, *SaT* 25.7.1929; *Pohjan Voiman* nurkasta, esim. Mitä Yrjö Mäkelin lausui sotavarusteluista 20 vuotta sitten?, *PV* 14.7.1929.

215 Sodanvastustaja, Punainen päivä, *TÄ* 17.6.1929 pk.

Porvarillisten ja sosiaalidemokraattisten lehtien väitteet, että punainen päivä tarkoitti ”kapinaa” tai ”verilöylyn päivää”,²¹⁶ saivat lehtiä selittämään yleisemmin, että päivä oli sodanvastaisen kamppailun päivä.²¹⁷ Joissakin lehdissä se voimisti halua muistuttaa sosiaalidemokratian ”rikoksista” työväenluokkaa vastaan vuonna 1914 ja korostaa, että punainen päivä oli myös sosiaalidemokraattien paljastamisen ”suuri ryntäyspäivä”. Viipurin työläisten komitea julisti, että uuden sodan kynnyksellä ”liehuu sosialidemokratian keltainen lippu sulassa sovussa fascismin mustan lipun vieressä”.²¹⁸ Oulussa ja Kuopiossa moitittiin enemmän sitä, miten porvarilliset ja sosiaalidemokraattiset lehdet pyrkivät kirjoittelullaan pelottelemaan ja leimaamaan sodanvastustajat valtion- ja maanpettureiksi sekä riistämään työväestöltä oikeudet esiintyä sotaa vastaan.²¹⁹

SKP:n politbyroo toivoi Göteborgissa heinäkuun lopulla pidettävästä Skandinavian kommunistipuolueiden ja nuorisoliittojen sodanvastaisesta neuvottelukokouksesta merkittävää innostajaa punaisen päivän valmisteluissa. Kokoukseen osallistumisesta ei kuitenkaan tullut työpaikkojen, järjestöjen ja lehtien keskeistä puheenaihetta niin kuin SKP:n johto halusi.²²⁰ Asiasta toki puhuttiin, sillä joillakin paikkakunnilla tehtiin päätöksiä lähettää kokoukseen edustaja. Enemmän julkisuutta Göteborgin rauhankokous sai kuitenkin vasta jälkepäin, kun lehdet selostivat sen kannanottoja ja haastattelivat siihen osallistuneita.²²¹

Punaisen päivän nosti Göteborgin kokousta enemmän julkisuuteen sisäasiainministeriön päivän aattona antama mielenosoituskielto.²²² Kiellon tultua julki lehdet reagoivat hieman eri painotuksin. *Pohjan Voima* ja *Savon Työ* korostivat päätöksen olevan perustuslainvastainen ja todistelivat, ettei työväestön pitänyt luopua laissa turvatuista oikeuksista. Kumpikaan ei kuitenkaan varsinaisesti kehottanut punaisen päivän mielenosoitukseen, mutta *Savon Työ* totesi Suomen luokkatietois- sen työväestön jatkavan taistelua imperialistisia sotia ja niiden puuhaajia vastaan. *Työ* tyytyi viittaamaan kieltoihin muualla Euroopassa ja toteamaan kaikkien maiden porvariston pelkäävän sodanvastaisia esiintymisiä.²²³

Lehtien varovaista sanomaa luettiin kuitenkin monissa kaupungeissa niin, että jotain oli tehtävä. Tavallaan viranomaisten kielto järjestää tilaisuuksia työväentaloilla painoi väkeä kokoontumaan ulkosalla. Helsingissä mielenosoitukseen saapunut työväki jäi Sirkuskadulle ja Sirkuspuistikkoon, kun poliisi esti pääsyn työväen-

216 Roos, 34–37.

217 Proletaari, Elokuun ensimmäinen, *PV* 3.7.1929 pk, *TÄ* 8.7.1929 pk; Imperialistista sotaa vastaan, työväenluokan vallan puolesta, *PV* 13.7.1929; Imperialistista sotaa vastaan!, *TÄ* 15.7.1929; Kehoitus punaisen päivän viettoon, *SaT* 16.7.1929.

218 Sodanvastustaja, Punainen päivä, *TÄ* 17.6.1929 pk; Työväenluokka yhteiseen rintamaan imperialistista sotaa vastaan, *T* 23.7.1929; Punaisen päivän vastustajat, *T* 30.7.1929.

219 Kuka tekee rikoksen?, *PV* 19.7.1929; Fascistit kehoittaa, *PV* 23.7.1929 pk.

220 SKP:n pb 28.6.1929, f. 516, op. 2, d. 1124, RGASPI.

221 Göteborgin konferenssilla suuri merkitys pohjoismaiden työläisten yhteiselle taistelulle sotaa vastaan; Oulun työläisillä eilen illalla sodanvastainen kokous, *PV* 27.7.1929; Sodanvastaiselle toiminnalle, *TL* 27.7.1929; Työläisten sodanvastaisia kokouksia Kemissä ja ympäristössä, *PV* 31.7.1929; Göteborgin konferenssi, *TL* 1.8.1929; Roos 24–27. Suomesta kokoukseen osallistui kahdeksan henkeä.

222 Roos, 45.

223 Työläisille ja työtätekeville talonpojille, *PV* 1.8.1929; Kielto, *SaT* 1.8.1929 pk; Kaikkien maiden porvaristo pelkää työtätekevän luokan sodanvastaisia esiintymisiä, *T* 1.8.1929.

talon pihalle. Se joutui kuitenkin pakenemaan Siltasaarenkadulle, kun ratsupoliisit kannustivat ratsujaan väkijoukkoon ja muut poliisit ryhtyivät pamputtamaan paikalla olleita. Lehti uutisen mukaan poliisi joutui monta kertaa tyhjentämään kadut koko Siltasaarenkadun pituudelta.²²⁴

Oulussa työväestö piti päivällä tilaisuuden kesänviettopaikassaan Hevossaarella. Sen päätyttyä pyrittiin marssimaan Kirkkokatua pitkin kaupungin keskustaan, mutta poliisi siirsi kulkueen ensin jalkakäytävälle ja hajotti sen lopulta. Osa kulkueesta siirtyi työväentalolle lauluja laulaen, mutta poliisi esti senkin. Töiden päätyttyä Heinätorille kokoontui satoihin nouseva joukko, mutta joukkoon karauttaneet ratsupoliisit hajottivat kokouksen ja pidättivät kymmenkunta työläisnuorta. Se sai joukon siirtymään poliisilaitoksen eteen vaatimaan pidätettyjen vapauttamista – seurauksena oli lisää pidätyksiä.²²⁵

Parhaiten siirtyminen paikasta toiseen onnistui Vaasassa, jossa oli tarkoitus järjestää mielenosoitus Palosaaren urheilukentällä. Kun poliisi esti työväkeä pääsemästä kentälle, se yritti ensin siirtyä Palosaaren Taiston talolle, mutta poliisin kieltäessä pääsyn sinne lähti kohti Vaasaa ja kasvoi matkalla laulavaksi kulkueeksi, jota ratsupoliisitkaan eivät saaneet hajalle. Myös Kemin seudulla työväestö pystyi siirtymään työväentalolta toiselle.²²⁶ Sen sijaan Tampereella, Viipurissa ja Kuopiossa liikehdintä jäi vähäiseksi.²²⁷

Maaseutupaikkakunnilla liikehtiminen onnistui vaihtelevasti – poliisi esti esimerkiksi Kalajoella, Kempeleessä ja Limingalla työväentalossa pidettävät tilaisuudet. Pudasjärvellä työväestö yritti kiellon jälkeen kokoontua Iijoen ylitse menevällä sillalla, mutta poliisi karkotti sen pois. Sen sijaan Oulujoen Koskelankylässä saatiin laulaa häiritsemättä työväentalon viereisen talon pihalla.²²⁸

SKP:n ohjeissa vaaditut tukilakot jäivät vähäisiksi. Työnantajien kategorinen ilmoitus, että lakkoilu katsottaisiin työehtosopimusten rikkomiseksi ja johtaisi työstä erottamiseen, heikensi haluja jäädä pois töistä. Lakot olivat yleisempiä pohjoisessa, jossa työväenliikkeen omistamien liikkeiden työläisten ohella lakkoon ryhtyivät joidenkin rakennustyömaiden työläiset ja Kemissä myös lukuisat sahatyöläiset.²²⁹

SKP:n Suomen byroon ensiraportissa pidettiin merkittävänä sitä, että laajat joukot olivat kiellosta huolimatta lähteneet liikkeelle – Helsingissä mielenosoitukseen sanottiin osallistuneen 8 000 henkeä ja Lahdessa väitettiin olleen enemmän väkeä kuin koskaan vuoden 1918 jälkeen. Byroo arvosti myös sitä, että mielenosoitukset olivat yleensä kestäneet myöhään iltaan asti. Helsinkiläiset saivat kuitenkin

224 Valtavat työtätekevien joukot liikkeellä sotaa vastaan, *T* 3.8.1929; Roos 49–51.

225 Punaisena päivänä työväki liikehti suurina joukkoina, *PV* 3.8.1929; Punaisen päivän tapahtumain yleinen kulku Suomessa, f. 516, op. 2, d. 1061; Hilikka, Selostus punaisen päivän vietosta Oulun piirissä, d. 1084, RGASPI.

226 Punainen päivä valkoisessa Suomessa, *TÄ* 2.8.1929; Punaisena päivänä työväki liikehti suurina joukkoina, *PV* 3.8.1929; SKP:n saama raportti Vaasan tapahtumista oli paljon puolustuksellisempi kuin lehti uutinen, ks. Punaisen päivän vieto Vaasassa, saatu 1.9., f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

227 Roos, 47; Selostus punaisen päivän vietosta Viipurissa, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

228 Maaseudullakin punaisena päivänä joukot liikkeellä, *PV* 4.8.1929.

229 Työläiset päättäneet olla tänään poissa töistä, *PV* 1.8.1929; Punaisena päivänä työväki liikehti suurina joukkoina, *PV* 3.8.1929; (Kalle) (Ville Honkanen) ht:lle (pb) 5.8.1929, f. 516, op. 2, d. 1073; Punaisen päivän tapahtumain yleinen kulku Suomessa, d. 1061; Hilikka, Selostus punaisen päivän vietosta Oulun piirissä, d. 1084, RGASPI.

moitteita siitä, että joukkoja ei ollut hajottamiskäskeyden jälkeen johdettu tarmokkaasti uusiin paikkoihin ja ettei pidätettyjen puhujien tilalle ollut astunut uusia. Turussa ja Vaasassa se oli hoidettu paljon paremmin.²³⁰

Myös suomalaisen kommunismin lehdet julistivat ”valtavien työläisjoukkojen” olleen liikkeellä. Toisaalta ne korostivat poliisin väkivaltaisuutta ja hyökkäystä rauhalliseen ihmisjoukkoon. Sama teema toistui STPV:n eduskuntaryhmän tekemässä välikysymyksessä.²³¹ Julkisuudessa ei kuitenkaan esitetty minkäänlaisia yhteenvetoja punaisen päivän sujumisesta eikä se saanut pitkäaikaista sijaa lehdistössä. Esimerkiksi *Työ*-lehdessä punaisen päivän arviointi jäi Väinö Vuorion kuoleman ja Työnjuhlien varjoon.²³² Myöhemmin pidetyissä kokouksissa huomiota kiinnitettiin lähinnä käytännön toteutuksen puutteisiin.²³³

SKP:n Suomen byroon myöhemmässä arvioissa päivän mielenosoitukset nimettiin ensimmäiseksi SKP:n ja SKNL:n järjestämäksi julkiseksi joukkoesiintymiseksi Suomessa. Byroo uskoi päivän vahvistaneen kommunistien vaikutusta tulevissa joukkoesiintymisissä. Se ylpeili myös sillä, että päivän valmistelu oli rikkonut ”legaalisuuden raamit” ja hälventänyt joukkojen harhoja ”lahtarivallasta” ja sosiaalidemokraateista. Siten ne olivat kypsyneet tai kypsymässä ”vallankumoukselliseen joukkoesiintymiseen”.²³⁴ SKP:n puoluekonferenssin lokakuussa esittämä arvio ei ollut yhtä positiivinen. Se pikemminkin väitti puolue-elinten syyllistyneen aliarvioimaan joukkojen aktiivisuutta ja moitti, ettei valmisteluja ollut aloitettu riittävän ajoissa. SKP:n johto ilmeisesti ajatteli, että parantamalla valmisteluja pystyttäisiin vastaisuudessa synnyttämään suurempia mielenosoituksia.²³⁵

Jonkinlaista pohjaa SKP:n optimistisille arvioille antoivat ilmeisesti nuorten kokemukset punaisesta päivän tapahtumista: päivää pidettiin jännittävinä ja pidätykset ja langetetut sakot katsottiin jonkinlaisiksi ansioiksi. Ainakin oululaisten Vaaran tyttöjen päivästä sepittämä laulu henki tällaisia tunnelmia.²³⁶

Suomalaisen kommunismin yritys ”vallata katuja” herätti viranomaisten lisäksi vastustusta myös liikkeen muissa vastustajissa. Jo kesällä 1929 käydyin eduskuntavaalikamppailun aikana joukko suojeluskuntalaisia uhkasi Askolan Monninkylässä työntää punaisen auton läheiseen koskeen.²³⁷ Se oli kuitenkin pientä siihen, mitä Lapualla tapahtui marraskuussa 1929.

Vaikka suomalainen kommunismi uhmasi punaisena päivänä mielenosoituskieltoa, sen asenne mielenosoituksiin oli paljon laimeampi kuin Saksan kommunistipuolueen, joka aktiivisesti pyrki valtaamaan kadut. Saksan kommunistipuolueen mielenosoitukset synnyttivät usein myös yhteenottoja poliisin, fasisistien järjestöjen tai jopa sosiaalidemokraattien kanssa.²³⁸ Pidättyväinen asenne osoitti vaikean tilanteen ohella suomalaisen työväenliikkeen lainkuuliaisuuden perinnettä.

230 (Kalle) ht:lle 5.8.1929, no 21, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

231 Poliisi ja laki, TÄ 5.8.1929; Roos 55–58, 60–62.

232 myös, Työn raatajat juhlineet työn oikeuden puolesta taas kasvavin joukoin, PV 6.8.1929.

233 Roos, 62–66.

234 Yhteen veto punaisen päivän vietosta ja tuloksista Suomessa, f. 516, op. 2, d. 1061, RGASPI.

235 SKP I, 238–239; SKP:n pkonf 1929, 104, 108 (Jussi), f. 516, op. 2, d. 1055, RGASPI.

236 ”Punainen päivä” eilen jo Oulun maistraatissa, PV 14.8.1929; Saunio – Tuovinen, 219–220.

237 Selostus ”Punaisen auton” matkoista 15.7.1929 (A. Lehto), Toimintakertomuksia ja -selostuksia, STPV:n arkisto, KA.

238 Weitz, 161–162.

SKP:n Suomen byroo ylpeili elokuussa 1929 järjestetystä punaisesta päivästä ”vallankumouksellisena joukkoesiintymisenä”. Tuisku kiinnitti huomiota poliisin väkivaltaisuteen – sen mielestä viranomaiset eivät olleet käyttäytyneet yhtä säälimättömästi tsaarin aikana tai Berliinin vappumellakoissa 1929. (Tuisku 15.8.1929)

Suomalaiselle kommunismille ei ollut paljon hyötyä kansainvälisen kommunistisen liikkeen ohjeesta, jonka mukaan olemassa olevat edustukselliset elimet eivät olleet sopiva muoto työväenvaltion luomiseen. Ohjeet eduskunnan käyttämisestä puhujalavana olivat sen sijaan käyttökelpoisempia, mutta Suomessa eduskuntapuheilla ei ensisijaisesti yritetty synnyttää ulkoparlamentaarisia liikehdintöjä niin kuin Kommunistinen internationaali neuvoi vaan paljastettiin vallitsevan järjestelmän puutteita ja epäoikeudenmukaisuutta. Suomalainen kommunismi ei siten seurannut loppuun saakka kansainvälisen kommunistisen liikkeen ohjeita ulkoparlamentaarisesta toiminnasta ensisijaisuudesta. Pikemminkin ohje myötävaikutti siihen, että eduskunnasta tuli suomalaisen kommunismin tärkein poliittinen foorumi. Siihen toki vaikuttivat myös liikkeen uhanalainen tilanne ja maan työväenliikkeen perinne.

Myös kunnalliselimistä tuli tärkeitä foorumeita suomalaiselle kommunismille, vaikka se selitti niiden olevan osa porvarillista valtiokoneistoa. Liike piti silti tärkeänä puolustaa kuntien itsehallintoa. Siinä tai kuntien taloutta koskevissa ratkai-

suissa sille ei ollut paljon apua Kommunistisen internationaalin ohjeesta työväen edun asettamisesta kunnan edun edelle, vaan liikkeen jäsenet joutuivat paljolti itse ratkaisemaan kantansa erilaisiin asioihin. Esimerkiksi valmius myöntää työväelle etuisuuksia kunnan velkaantumisen kustannuksella vaihteli jopa niissä kunnissa, joissa suomalaisen kommunismin edustajilla oli vahva asema. Kunnallistasolla suomalaisen kommunismin jäsenet joutuivat kuitenkin miettimään taloudellisten ratkaisujen vaikutuksia enemmän kuin eduskunnassa.

Ulkoparlamentaarinen toiminta jäi valtaapitävien kielteisen suhtautumisen takia suomalaiselle kommunismille toissijaiseksi. Näkyviä mielenosoituksia se saattoi järjestää lähinnä vappuna. Myös ajoittaiset tapahtumat, kuten nuorten opintopäivät, toivat suomalaisen kommunismin vahvasti kaupunkikuvaan. Suomalainen kommunismi, erityisesti sen nuoriso, yritti uhmata viranomaisten mielenosoituskieltoa vasta Kommunistisen internationaalin aloitteesta kesällä 1929 järjestettynä punaisena päivänä.

KANSALAIKKEUDET

Työväenliikkeessä ajateltiin, että porvariston olisi kapitalistisen järjestelmän loppuvaiheessa pakko luopua säättämistään kansalaisoikeuksista, mikäli se aikoi säilyttää valtansa. Kommunistinen liike piti väitettä ajankohtaisena – sitä osoittivat mm. fasisien valtaannousu Italiassa, muunlaisten taantumuksellisten hallitusten synty ja siihen liittynyt työläisten oikeuksien kaventaminen eri puolilla Eurooppaa. Vaikka kehitys ikään kuin osoitti historiankulun väistämätöntä suuntaa, työväenliike ei halunnut luopua oikeuksistaan vapaaehtoisesti.

Työväen ja työväenjärjestöjen oikeuksien turvaaminen oli alusta alkaen tärkeä asia suomalaisen kommunismin suomalaiselle haaralle. Se oli suomalaisen työväenliikkeen perinteinen vaatimus, joka oli ollut esillä varsinkin sortokaudella.²³⁹ Kansalais sodan jälkeen viranomaiset pyrkivät kuitenkin tukahduttamaan liikkeen toimintaa paljon innokkaammin, mikä teki työläisten kansalaisoikeuksien puolustamisesta tärkeämmän asian kuin autonomian ajan työväenliikkeessä.

KANSALAIKKEUKSIEN RAJOITUKSET

Rajoitukset kohdistuivat ennen muuta toimiin, joissa suhtauduttiin myönteisesti työväestön liikehdintään vuosina 1917–1918 ja jotka voitiin kytkeä kommunismiin ja sitä kautta Neuvosto-Venäjään/Neuvostoliittoon. Niinpä SKP:n jäsenyys määriteltiin oikeusistuinten päätöksellä jo 1920-luvun alussa valtiopetokseksi tai sen valmistelemiseksi. Samanlainen tuomio langetettiin myös osallistumisesta SKP:n toimintaan, vaikka se olisi tapahtunut kokonaan Neuvosto-Venäjän alueella ja kohdistunut siellä asuviin ihmisiin. Valtiopetosta valmisteltiin siten esimerkiksi osallistumalla SKP:n kokouksiin ja sen järjestämään koulutukseen. Myös kaikenlaisista yhteyksistä SKP:hen – sen julkaisemien kirjojen ja lehtien hallussapidosta ja levittämisestä, sen monistus- tai kirjoituskoneen säilyttämisestä tai huoneen luovuttamisesta sen toimihenkilöiden asunnoksi tai kokouspaikaksi – sai vankeusrangaistuksen.²⁴⁰

Suomalaisten työläisten oikeuksien kannalta huolestuttavampaa oli se, että viranomaiset pyrkivät jo 1920-luvun alussa rajoittamaan muutakin SDP:n vasemmalle puolelle sijoittuvaa toimintaa. Sitä osoittivat SSTP:n perustavaa kokousta valmistelleille henkilöille puolueen ohjelmallisten lausuntojen perusteella langetetut tuomiot. Paljon pitemmälle mentiin, kun SSTP:läiset tuomittiin kesäkuussa 1924 Turun hovioikeudessa valtiopetoksen valmistelusta. Päätöksessä yritettiin osoittaa puolueen yhteyksiä SSTP:n perustavassa kokouksessa esillä olleen ohjelman peri-

239 Kujala 1996, 30–117.

240 Kriminalisoiduista teoista, Björne 1977, 49–74.

aatteisiin ja valmiutta liittyä Kommunistiseen internationaaliin. Käytännössä päätös merkitsi huomattavaa muutosta Suomen oikeuskäytännössä – rikokseksi katsottiin jokin toimi tai asema puolueessa tai sen lehdistössä riippumatta siitä, mitä henkilö oli tehnyt. Niinpä pelkkä osallistuminen jonkin puolue-elimen kokouksiin tulkittiin valtiopetoksen valmisteluksi. Sillä, mitä kokouksessa oli päätetty tai miten aktiivisesti henkilö oli osallistunut kokoukseen, ei ollut väliä.²⁴¹

Viranomaiset tulkitsivat hovioikeuden päätöksen merkitsevän kaikkien SSTP:hen kuuluneiden järjestöjen toiminnan kieltämistä. Niin oli menetelty, kun sosiaalidemokraattinen nuorisoliitto lakkautettiin joulukuussa 1923 Helsingin raastuvanoikeuden päätöksellä²⁴². Sisäasiainministeriö kehottikin maaherroja valvomaan, että päätös pantaisiin täytäntöön estämällä järjestöjen toiminta.²⁴³ Asia selkiytyi, kun viranomaiset totesivat keväällä 1925 lakkautuspäätöksen koskevan vain puoluetta ja sen keskuselimiä. Oikeusministeriön kehotuksesta raastuvat ryhtyivät erillisillä päätöksillä kieltämään ennen muuta piiri- ja kunnallisjärjestöjä. Vaasassa ja Savossa lakkautettiin myös muutama perusjärjestö.²⁴⁴

Jo ennen näitä päätöksiä viranomaiset olivat aloittaneet uuden valtakunnallisen jutun: marraskuun alussa 1925 etsivä keskuspoliisi pidätti joukon sosialistisen nuorisoliiton (SNL) toimihenkilöitä, ja 45 henkilöä asetettiin syyteeseen seuraavan vuoden alkupuolella. Samalla vaadittiin myös liiton lakkauttamista. Kesäkuussa 1926 antamassaan päätöksessä Turun hovioikeus selitti, että SNL oli jatkanut lakkautettujen SSTP:n ja sosiaalidemokraattisen nuorisoliiton toimintaa. Niiden tavoin SNL:n katsottiin ottaneen – sitä tosin julkilausumatta – päämääräkseen kumota voimassa oleva hallitusmuoto ja yhteiskuntajärjestys sekä asettaa niiden tilalle työväen neuvostot. Tämän päämäärän toteuttamista liitto oli hovioikeuden mielestä suunnitellut laittomalla tavalla.

Asetettu päämäärä näkyi hovioikeuden mukaan SNL:n toiminnan järjestämisessä ja ”kiihotustyössä” – julkaisuissa, kokous- ja puhetilaisuuksissa ja opintokursseilla. Liiton ohjelmassa ja säännöissä mainittu tavoite työläisnuorison yhteiskunnallisten ja sivistyksellisten pyrkimysten tukemisesta ja edistämisestä eivät vakuuttaneet hovioikeutta, joka luki nuorisoliiton synniksi myös sen, että se oli ryhtynyt muuttamaan järjestäytymismuotoaan KNI:n neljännessä kongressissa tehtyjen päätösten mukaiseksi. Näillä perusteilla hovioikeus päätti lakkauttaa nuorisoliiton. Muutosta ankarampaan suuntaan osoitti se, että myös toimintaa ja jäsenyyttä perusjärjestöissä pidettiin valtiopetoksen valmisteluna – myös perusjärjestöt lakkautettiin.²⁴⁵

241 Björne 1977, 82–92.

242 Parkkari 1970, 122.

243 Sisäasiainministeriö maaherroille 4.7. ja 25.9.1924, (kansio 79), am, EKV, VA; ks. myös Lausunto- ja kokoontumisvapauden loukkauksia, *TT* 16.7.1924; Poliisi- ja ohranamielivalta jatkuu, *TT* 13.8.1924; Työväenjärjestöillä ei ole toimintaoikeuksia, *PV* 15.10.1924; Ammatillisiin järjestöihin kohdistettu mielivalta, *TT* 29.10.1924; Porvariston vainotoimenpiteitä vastaan, *TT* 12.11.1924 pk.

244 Valtiovallan toimenpiteet Suomen työväenpuoluetta vastaan, *PV* 19.5.1925; Kysymys työväenjärjestöjen lakkauttamisesta, *SaT* 4.6.1925; Kuopion sosialistinen kunnallisjärjestö r.y. raastuvassa, *SaT* 18.6.1925; Oulun sosialistinen kunnallisjärjestö, *PV* 9.9.1925; Kajaani, Jokohan vihdoin kuolivat?, *SaT* 4.2.1926; Vaasan vainotut ammatilliset järjestöt ja Palosaaren työväenyhdistys lakkautettu, *TÄ* 6.8.1926; Yhdistysvapaus käytännössä, *SaT* 2.10.1926.

245 Parkkari, 134–135; Björne 1977, 93–105; KO 5.11.1926, Korkein Oikeus. Päätöstalot 1926 IV. Loka-marraskuu, 292–308.

Vuoden 1929 aikana yleistyivät tapaukset, joissa osallistuminen erilaiseen vasemmistolaiseen toimintaan – naisten edustajaliikkeeseen, työläisnuorten komiteatoimintaan, nuorten opintoyhdistyksiin, valtiollisten vankien huoltoyhdistyksiin – nähtiin rikollisena.²⁴⁶

Vuosikymmenen lopussa Suomen porvarilliset puolueet halusivat tiukentaa valvontatoimiaan. Sitä varten hallitus esitti joulukuussa 1929 muutosta yhdistyslakiin. Muutoksella tähdättiin yhdistysten järjestämissä tilaisuuksissa esitetyn ohjelman rankaisemiseen. Sitä varten sisäministeriölle ja maaherroille haluttiin valta kieltää sellaisten yhdistysten toiminta, jonka katsottiin olevan vastoin lakia tai hyviä tapoja. Lailla pyrittiin myös helpommin kieltämään yhdistys, joka ”ilmeisesti” oli tarkoitettu jatkamaan jonkin lakkautetun yhdistyksen toimintaa.

Taulukko 9: Vuosina 1923–1934 lakkautetut järjestöt

	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931–4	yhteensä
työväen-										
yhdistykset	2	–	3	22	10	2	1	6	348	394
tpj, tpyv	–	–	–	–	–	–	–	7	205	212
vaalijärjestöt	–	–	–	–	–	–	–	5	78	83
toveriseurat	–	–	–	–	–	–	–	3	11	14
ammattilliset										
järjestöt	–	–	–	–	6	–	–	1	1285	1292
nuorisojärjestöt	415	–	–	165	–	–	1	169	140	890
naisjärjestöt	–	–	–	–	–	–	–	–	21	21
urheiluseurat	–	–	–	–	–	–	–	2	152	154
avustusjärjestöt	–	–	–	–	–	–	–	5	45	50
kulttuurijärjestöt	–	–	–	–	–	–	–	3	11	14
muut	–	–	–	–	–	–	–	–	5	5
yhteensä	417	–	3	187	16	2	2	201	2301	3129

Lähde: Luettelo lakkautetuista ja toimintakiellon alaisista yhdistyksistä. Helsinki 1934.

SSTP:n ja SNL:n jutut eivät merkinneet vain järjestöjen lakkauttamista – SSTP:n jutussa tuomittiin 189 henkeä puolesta vuodesta yhteentoista ja puoleen vuoteen vaihteleviin rangaistuksiin valtiopetoksen valmistelusta tai sen avustamisesta. Nuorisoliiton jutussa puolestaan tuomion sai 45 nuorta.

246 Björne 1977, 94–97.

Tamperelainen Arvi Laakso oli niitä lukuisia suomalaisen kommunismin jäseniä, jotka joutuivat pidätetyiksi ja vankilaan. Kuvassa Laakso astuu Vaasan lääninvankilan portista vuonna 1929. (Kansan Arkisto)

Taulukko 10: Tuomiot valtiorikoksista vuosina 1920–1930

1920	265	1926	99
1921	129	1927	18
1922	152	1928	84
1923	116	1929	72
1924	258	1930	336
1925	86	Yhteensä	1615

Lähde: Mäkelä 1989, 239.

Tuomiot merkitsivät useiden henkilöiden joutumista vankilaan moniksi vuosiksi. Rangaistus ei päättynyt vapautumiseen, sillä tuomioihin liittyi kansalaisluottamuksen menetys, joka tavallisesti vaihteli yhdestä viiteen vuoteen. Mutta SSTP:n jutussa 172 henkilöä menetti kansalaisluottamuksensa yli viideksi vuodeksi.²⁴⁷ Se vaikeutti näiden henkilöiden yhteiskunnallista osallistumista – he eivät voineet toimia yhdistysten luottamushenkilöinä tai olla ehdokkaina vaaleissa. He eivät voineet edes äänestää niissä.

²⁴⁷ Jaakko Mäkelä, Oikeudenkäyttö Suomen politiikassa: valtiorikosjutut 1918–1939, *Politiikka* 1976, 312.

Kansalaissodan voittajien mielestä sodan taustalla oli työväenliikkeen johtajien harjoittama kiihotus. Estääkseen tällaisen yllytyksen vastaisuudessa ja säilyttääkseen ylhäältä johdetun mielipiteen perinteen tynkäduskunta tiukensi rikoslain 16. luku. Uudessa pykälässä määrättiin rangaistavaksi teoksi julkiset puheet tai kirjoitukset, jotka levittivät ilmeisen perättömiä tietoja hallituksesta, eduskunnasta, sen valiokunnasta tai julkisista viranomaisista tai saattoivat niiden toimet tai laillisen yhteiskuntajärjestyksen halveksimisen alaiseksi. Säädös henki halua estää viranomaisten toimien julkinen tarkastelu ja pyrkimystä vaikeuttaa heidän arvosteluaan. Samaa tavoitteli luvun 8§, jossa määrättiin rangaistavaksi rikoksen ylistäminen ja viettely rikokseen – maanpetokseen, valtiopetokseen tai kapinaan.

Painokanteesta määräsi oikeusministeri, joka kehotti syyttäjiä nostamaan paikallisissa raastuvanoikeudessa kanteen jonkin kirjoituksen perusteella. Käytännössä valta valui alaspäin, ja oikeusministeriön painoasiainosaston päälliköllä oli huomattava osuus painokanteiden alullepanijana. Ajoittain myös alueelliset viranomaiset ottivat vallan omiin käsiinsä: maaherrat, poliisimestarit tai etsivän keskuspoliisin alaosastojen päälliköt saattoivat ryhtyä toimiin kanteen nostamiseksi tai julkaisun takavarikoimiseksi.²⁴⁸

Pykälät oli suunnattu ennen muuta työväenliikettä vastaan, ja niiden avulla pyrittiin vuosina 1921–22 sulkemaan suomalaisen kommunismin suu. Lukuisat painokanteet tai määräaikaiset lakkauttamiset eivät kuitenkaan johtaneet toivottuun tulokseen, sillä lakkauttamiset kierrettiin julkaisemalla samansisältöistä lehtea toisella nimellä – keino, jota työväenliike oli käyttänyt jo tsaarinvallan aikana.²⁴⁹ Painokanteiden määrä väheni SSTP:n noustua eduskuntaan kesällä 1922.

Lehtien ilmestymistä ei aina edes estetty oikeudenpäätoöksellä, sillä SSTP:n toiminnan kieltämisen yhteydessä elokuussa 1923 lehdet vaiennettiin hallinnollisella ratkaisulla vuodeksi. Samalla kirjapainoja estettiin vuoden ajan harjoittamasta toimintaansa. Vuosina 1924–27 lehtien painokanteet ja lakkauttamiset olivat harvinaisia, mutta tammikuussa 1928 viranomaiset nostivat syytteen STPV:n lehdissä kansalaissodan 10-vuotismuistoksi kirjoitetuista artikkeleista. Painokanteet lisääntyivät huomattavasti vasta vuoden 1929 kuluessa. Samoihin aikoihin hallitus ryhtyi valmistelemaan rikoslain muutosta. Se katsoi, että lain 12., 16. ja 24. lukujen pykälät eivät turvanneet yhteiskuntaa riittävästi ”painovapauden väärinkäytöltä”. Siksi hallitus esitti, että tuomioistuimet saisivat oikeuden sulkea kirjapainon enintään vuodeksi, jos se julkaisisi toistuvasti painotuotteita, joista langetettiin painokannetuomioita. Samalla painovapauslain valvonta haluttiin siirtää oikeusministeriltä oikeuskanslerille, jotta asia olisi vapautunut riippuvuudesta eduskunnasta.²⁵⁰

Painokannetuomioita langetettiin ennen muuta viranomaisia arvostelevista kirjoituksista. Joulukuussa 1924 Oulun raastuvanoikeus tuomitsi *Pohjan Voiman* vastaavan toimittajan Akseli Timosen kolmeksi kuukaudeksi vankilaan artikkelista, jossa puhuttiin maan hallitusten ja eri viranomaisten mielivallasta työväestöä koh-

248 Suomen Asetuskokoelma vuodelta 1919, no 1, 19; Mäkelä 1989, 241–242; Lars Björne, Sananvapaus 1920- ja 1930-luvulla, kirjassa *Sensuuri ja sananvapaus Suomessa*. Toimittanut Pirkko Leino-Kaukiainen. Helsinki 1980, 129, 133.

249 Mäkelä 1989, 243, Saarela 1996, 351–353.

250 Jääskeläinen, 152.

Taulukko 11: Lehtien painokanteet vuosina 1919–1930

	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	yhteensä
SSTP, STPV	5	10	82	38	11	3	7	1	–	2	12	11	182
SDP	6	6	20	9	2	3	1	–	–	1	–	–	48
Muut	1	5	1	2	10	1	–	–	1	2	–	5	28
yhteensä	12	21	103	49	23	7	8	1	1	5	12	16	258

Lähde: Mäkelä 1989, 242.

taan sekä rinnastettiin Suomen virkamiehistöä venäläiseen santarmivaltaan. Oikeusistuimen mukaan se oli maan hallituksen sekä hallinto- ja oikeusviranomaisien halventamista.²⁵¹

Tuomioita saattoi antaa myös tuomioistuimia, sotalaitosta, poliisia, suojeluskuntaa, valkoista armeijaa tai jopa maassa 1918 olleita saksalaisia joukkoja ”halventavista” kirjoituksista. Painokanne saatettiin nostaa viranomaisien halventamisperusteella jopa siinäkin tapauksessa, että kirjoituksessa puhuttiin muiden poliittisten ryhmien suunnitelmista.²⁵² Tuomioita langetettiin myös vankeinhoitolaitosta ja -viranomaisia koskevista kirjoituksista. Esimerkiksi poliittisten vankien nälkälakon aikana marraskuussa 1929 julkaistun SAJ:n julistuksen Hätäkellot soivat katsottiin esittäneen perättömiä tietoja vankilaviranomaisista, ja sen julkaisleet lehdet takavarikoitiin. Sen lisäksi julkaisemisesta langetettiin sakkoja ja *Työväenjärjestöjen Tiedonantajalle* kahden kuukauden ilmestymiskielto.²⁵³

Tuomiot etsivää keskuspoliisia koskevista jutuista olivat yleisempiä. *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* päätoimittaja August Niemistö sai esimerkiksi joulukuussa 1925 kuusi kuukautta vankeutta artikkeleista, joissa todettiin Yrjö Mäkelinin kuolleen porvarien vainon uhrina ja vihjattiin kuullun perusteella etsivän keskuspoliisin harjoittavan kuulusteluissa väkivaltaa.²⁵⁴ *Pohjan Voiman* vastaava Janne Kuivala sai puolestaan marraskuussa 1929 neljä kuukautta vankeutta ”toistuvasta perättömien tietojen levittämisestä” – artikkelit viittasivat väkivaltaan pidätysten ja kuulustelujen yhteydessä.²⁵⁵

Lain mukaan kanne voitiin nostaa vain perättömien tietojen levittämisestä. Sitä korosti myös suomalaisen rikosoikeuden asiantuntija Allan Serlachius. Kiistanalaisista kysymyksistä oli kuitenkin vaikea sanoa, mikä oli perättöntä tietoa, mikä aiheellista kritiikkiä. Oikeuskäytäntö irtautuikin lain sanamuodosta, ja varsin usein rangaistus langetettiin pelkästä mielipiteestä.²⁵⁶

251 Oulun raastuvanoikeus (ORO) 19.12.1924 § 1887, ORO. II osasto. Jälkimmäinen vuosipuolisko 1924, ORO:n arkisto, Oulun maakunta-arkisto (OMA); *Kansan Tahto. 70 vuotta taistelua työväen sananvapauden puolesta*. Oulu 1976, 82.

252 Björne 1977, 224–225, 251; Björne 1980, 125; Tiedonantaja saanut uuden painokanteen, TT 27.2.1924.

253 Helsingin raastuvanoikeus (HRO) 20. ja 28.12.1929 §8, HRO. Kuudes osasto. Joulukuu 1929, HRO:n arkisto, VA; Toverilehti TT lakkautettu kahden kuukauden ajaksi, T 31.12.1929.

254 Tuomiosta, Ohranan kunniaa paikattiin Helsingin raastuvassa, TT 8.12.1925; artikkeleista, Yrjö Mäkelin, TT 19.9.1925.

255 *Kansan Tahto*, 98.

256 Björne 1977, 221, 227; Björne 1980, 125–126.

Selvimmän rangaistukset tulivat mielipiteen perusteella kirjoituksista, jotka koskivat ennen muuta vuoden 1918 tapahtumia. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* tuomittiin lakkautettavaksi kahdeksi kuukaudeksi kansalaissodan 10-vuotispäivänä julkaistusta pääkirjoituksesta, jossa vapaussotakirjallisuuteen vedoten väitettiin, että kapitalistit olivat aloittaneet sodan ja pakottaneet työväestön puolustamaan itseään. Helsingin raastuvanoikeuden mielestä se oli yritys uskotella, ettei vuoden 1918 kapina ollut rikos. Sen lisäksi lehden katsottiin muissa kirjoituksissa ylistäneen kapinallisia.²⁵⁷ Vuoden 1918 tapahtumia käsittelevien kirjoitusten katsottiin usein levittäneen perättömiä tietoja. Rangaistuksen sai esimerkiksi väitteestä, että valkoinen armeija oli ampunut vankeja – miehiä, naisia, nuorukaisia, lapsia – yhteen kasaan. Perättömäksi oikeusistuimet katsoivat myös kirjoituksen, jossa arveltiin punaisten vaikutteiden, toiminnan ja päämäärän olleen jalompia ja oikeutempia.²⁵⁸

Rikollisen teon ylistämistä oikeusistuimet löysivät myös poliittisille vangeille osoitetuista tervehdyksistä. Esimerkiksi Tampereella huhtikuun alussa 1929 pidetyn nuorten työläisten neuvottelukokouksen tervehdys, jossa todettiin maan valkoisen porvariston saattaneen heidät vankilaan vallankumouksellisen toiminnan takia ja ilmoitettiin vallankumouksellisen nuorison jatkavan heidän työtään, toi kaikille sen julkaisuille lehdille rangaistuksen.²⁵⁹ Neuvosto-Karjalan keskusvirastojen MOPR:n jäsenten tervehdys, jossa selostettiin sosialistisen Karjalan kehitystä, julistettiin taistelutoveruutta Suomen ”luokkavallan” vangitsemille ja ennakoitiin kapitalismin tuhonpäiviä, aiheutti puolestaan Valtiollisten vankien huoltoyhdistyksen IV vuosikirjan takavarikoimisen ja toi sen päätoimittajalle Väinö Lundgrenille kahdeksan kuukautta vankeutta.²⁶⁰

Myös vankilaan tuomittujen liikkeen jäsenten toimintaan viittaaminen saatettiin katsoa tuomittujen tekojen ihannoimiseksi ja ylistämiseksi sekä kehotukseksi valtiopetolliseen toimintaan. Esimerkiksi tammikuussa 1930 liikkeen päivälehdissä ilmestynyt julistus Nuorille työläisille kautta maan toi kaikkien lehtien päätoimittajille vankeusrangaistuksen ja kahdelle sanomalehdelle kahden kuukauden julkaisukiellon.

Painokanteista langetettiin pääasiassa kolmen–kuuden kuukauden vankeustuomioita lehtien päätoimittajille. Oikeusistuimet eivät olleet johdonmukaisia, sillä saman kirjoituksen julkaisemisesta annettiin erilaisia tuomioita. Esimerkiksi lehdissä julkaistu Helsingin LLL-komitean Nuorille työläisille kautta maan -julistus toi *Pohjan Voiman* vastaavalle Janne Kuivalalle kahdeksan kuukautta vankeutta, kun *Työ*-lehden vastaava Aleksanteri Huhtala selvisi kahdella kuukaudella. Lisäksi *Pohjan Voima* lakkautettiin kahdeksi kuukaudeksi, *Työtä* ei.²⁶¹ Määräaikaiset lakkauttamiset olivatkin lehdille raskaita rangaistuksia. Niiden määrä käy ilmi taulukosta 12.

257 Tuomiosta, HRO 21.4.1928 §10, HRO. Kuudes osasto. Huhti-toukokuu 1928, HRO:n arkisto, VA; Työväenjärjestöjen Tiedonantaja lakkautettu kahdeksi kuukaudeksi, *T* 24.4.1928; kirjoituksesta, Luokkasota, *TT* 27.1.1928 pk; myös Björne 1977, 216–217.

258 Björne 1977, 226–227.

259 HRO 30.7.1929 §4, HRO. Neljäs osasto. Heinäkuu 1929, HRO:n arkisto, VA; *Kansan Tahto*, 98.

260 Tervehdys Tammisaaren poliittisille vangeille, kirjassa *IV Vuosikirja 1928*. Kuopio 1929, 56–59; SaT 4.7.1929.

261 *Kansan Tahto*, 98–99.

Taulukko 12: SSTP:n ja STPV:n sanomalehtien lakkautukset 1923–1930

4.8.1923	<i>Suomen Työmies</i>	kokonaan
4.8.1923	<i>Pohjan Kansa</i>	kokonaan
4.8.1923	<i>Vapaa Sana</i>	kokonaan
4.8.1923	<i>Savon Kansa</i>	kokonaan
4.8.1923	<i>Folkbladet</i>	kokonaan
12.12.1925–12.2.1926	<i>Työväenjärjestöjen Tiedonantaja</i>	2 kk
31.3.–30.6.1928	<i>Pohjan Voima</i>	3 kk
22.4.–21.6.1928	<i>Työväenjärjestöjen Tiedonantaja</i>	2 kk
15.6.–16.9.1929	<i>Työväenjärjestöjen Tiedonantaja</i>	3 kk
29.12.1929–28.2.1930	<i>Työväenjärjestöjen Tiedonantaja</i>	2 kk
11.2.–11.4.1930	<i>Savon Työ</i>	2 kk
21.3.–21.5.1930	<i>Pohjan Voima</i>	2 kk
16.4.1930–	<i>Työväen Lehti</i>	2 kk + kokonaan
16.4.1930–	<i>Työn Ääni</i>	2 kk + kokonaan
21.5.1930–	<i>Savon Työ</i>	3 kk + kokonaan
14.6.1930	<i>Työväenjärjestöjen Tiedonantaja</i>	kokonaan
14.6.1930	<i>Nya Folkbladet</i>	kokonaan
15.6.1930	<i>Työ</i>	kokonaan
15.6.1930	<i>Pohjan Voima</i>	kokonaan

Lähde: Saarela 1996, 354; TT 1923–1930; PV 1924–1930; SaT 1930; TÄ 1930.

Julkisuuden valvonta ei rajoittunut vain sanoma- ja aikakauslehtiin, vaan myös monia kirjoja takavarikoitiin. Niinpä esimerkiksi keväällä 1928 vangittujen ja heidän avustajiensa puolustuspuheita pääasiassa sisältänyt *Punaisten puolesta – valkoi-sia vastaan* määrättiin takavarikoitavaksi sillä perusteella, että sen johdannon katsottiin ylistävän rangaistuksenalaisia tekoja ja levittävän ilmeisen perättömiä huhuja, jotka olivat omiaan halventamaan hallitusta ja viranomaisia. *Työväen luokkatieto* -kirja, joka yritti esitellä kommunistisen liikkeen lähtökohtia, julistettiin puolestaan takavarikkoon siksi, että sen johdannon, väliotsikoiden ja kokonaisuuden katsottiin viettelevän valtiopetokseen ja kapinaan. Kirjan julkaisijalle puolestaan langetettiin kahdeksan kuukautta vankeutta.²⁶²

Jopa nuoriso-osastoissa monistetut lehdet tai työväentalojen tilaisuuksiin tehdyt seinälehdet saattoivat johtaa tuomioihin. Niinpä oululainen Yrjö Kanerva tuomittiin tammikuussa 1930 Oulun raastuvassa *Punainen Pohjola* -nimisen lehtisen artikkeleista rikolliseksi katsottavan teon ylistämisestä neljäksi kuukaudeksi vankeuteen ja lehdet takavarikoitiin.²⁶³ Kalle Kukkosen tuomio Kuopion työväentalolla tammikuussa 1929 pidetyn LLL-juhlan aikana julkaistun seinälehden kirjoituksista oli sen sijaan kolme ja puoli vuotta: lehden huudahdusten Eläköön Neuvosto-

262 Jälleen kirja takavarikkoon, SaT 23.7.1929; Tuomio ”Työväen luokkatiedosta”, SaT 28.9.1929; HRO 17.6.1929 § 4. HRO. Kolmas osasto. Kesäkuu 1929, HRO:n arkisto, VA.

263 Akp 324/1929 Oulu, hm 1890 (Yrjö Kanerva), EKV, VA.

liitto ja puna-armeija ja kehotuksen muuttaa imperialistinen sota kansalaissodaksi katsottiin viettelevän maanpetokseen ja murhaan ja ylistävän rangaistuksenalaista tekoa. Siitä tosin ei ollut varmuutta, oliko Kukkonen kirjoittanut tekstiä.²⁶⁴

Kansalaisoikeuksien rajoittaminen ulottui myös matkustamiseen. Passiasetuksen mukaan ulkomaanpassin saantia rajoittivat vain ase- ja virkavelvollisuudesta aiheutuneet esteellisyydet. Käytännössä ei kuitenkaan eletty asetuksen mukaan, sillä etsivä keskuspoliisi antoi lausuntoja ulkomaanpassia hakevista henkilöistä – tai ainakin ”kommunisteiksi” luonnehdituista ja heidän sukulaisistaan. Etsivä keskuspoliisi oli yleensä passin myöntämistä vastaan, sillä se katsoi ”johtavien ja vaikutusvaltaisten kommunistien” pyrkivän ulkomaanmatkoillaan yhteyteen SKP:n ja Kommunistisen internationaalien kanssa hakeakseen niiltä ohjeita. Esimerkiksi elokuussa 1929 etsivän keskuspoliisin pääosasto käski antaa vastustavan lausunnon, jos hakija oli SKP:n jäsen, muuten toimiva kommunisti tai matkan tarkoitus oli epäilyttävä. Julkisesti syytä ei toki kerrottu.²⁶⁵

Maaherrat eivät aina noudattaneet etsivän keskuspoliisin suositusta, mutta passi evättiin hyvin usein silloin, kun matkaa suunniteltiin Neuvostoliittoon. Niinpä Edvard Jokela ei saanut marraskuussa 1926 tai joulukuussa 1928 passia matkustaakseen SAJ:n edustajana Neuvostoliiton ammattijärjestön edustajakokoukseen eikä Uno Nurminen päässyt vuonna 1928 sen paremmin Neuvostoliiton rakennustyöläisten kuin ammattijärjestönsä kongressiin.²⁶⁶ SAJ:n vuonna 1925 Neuvostoliittoon kaavailemasta valtuuskunnasta ei liioin tullut mitään, koska Uudenmaan maaherra eväsi valtuuskunnalta passin. Kieltoa maaherra perusteli sillä, että matkan tarkoituksena oli levittää ja tukea kommunistisia aatteita Suomessa. Asiasta lausunnon antanut sisäasiainministeriö sen sijaan katsoi, ettei haetulle yhteispassille ollut esitetty riittävästi perusteita.²⁶⁷ Toukokuussa 1927 etsivä keskuspoliisi vastusti SAJ:n valtuuskunnan matkaa selittämällä, että monet matkalle lähtevät henkilöt olivat olleet mukana yhteiskunnanvastaisessa toiminnassa ja heidän pääsemisensä Neuvostoliittoon edistäisi ”arvaamattomassa määrässä” kommunistista toimintaa laillisen yhteiskuntajärjestyksen kumoamiseksi.²⁶⁸

Vaikka mahdollisuudet matkustaa Neuvostoliittoon helpottuivat vuoden 1927 aikana, kaikkia halukkaista sinne ei kuitenkaan päästetty. Varsinkin monet lokakuun vallankumouksen 10-vuotisjuhille aikoneet jäivät ilman passia.²⁶⁹ Porvarillisissa

264 Seinälehti: maanpetossyytteen aihe, *SaT* 18.4.1929; Kuopion raastuvanoikeus ampui poliittisten tuomioiden ”kaarilaukauksen”, *SaT* 16.5.1929; 44 (SB) ht:lle (pb) 24.5.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI, jossa sanotaan, että Kukkonen ei tehnyt seinälehteä.

265 Ek:n lausunnoista, esim. Ek Uudenmaan läänin maaherralle 13.11.1923 ja 22.11.1926, hm 366 (Edvard Jokela); EK Hämeen läänin maaherralle 22.12.1924, hm 43 (Yrjö Enne); Ek Uudenmaan läänin maaherralle 31.5.1926, hm 643 (Iivari Tervonen); Ek Viipurin ao:lle 26.8.1929, Skandinavinen työläislähetystö v. 1929 syksyllä Venäjälle (kansio 50), am, EKV, VA.

266 Vp 1926, 1432; EK Uudenmaan läänin maaherralle 28.3. ja 1.12.1928, hm 341 (Uno Nurminen); SAJ:n tpvk 25.11.1926 ja 14.12.1928, SAJ:n arkisto, TA; ks. myös EK Uudenmaan läänin maaherralle 9.2.1926, hm 646 (August Raatikainen), EKV, VA.

267 Totuus tulee ilmi, *TT* 2.10.1925 pk; Venäjälle pyrkineen lähetystön passiasia, *SS* 16.10.1925; Kommunisteilta evätty passi Venäjälle, *HS* 12.11.1925.

268 EK herra sisäministerille 19.5.1927, työläislähetystöjä Venäjälle (kansio 229), am, EKV, VA.

269 Passivaikeudet Neuvostoliittoon, *TT* 22.10.1927; jälleen passikielto, *PV* 27.10.1927; Passikiellot jatkuvat edelleen, *SaT* 29.10.1927; Matkakielto on edelleen voimassa, *TT* 29.10.1927.

lehdissä kieltoja perusteltiin sillä, että kyse ei ollut ensisijaisesti Neuvostoliittoon tutustumisesta vaan osallistumisesta tilaisuuteen, jossa ihannoitiin diktatorista kommentoa ja jonka aatteellinen tarkoitus oli vihamielinen Suomelle.²⁷⁰ Myös SAJ:n elokuussa 1929 Neuvostoliiton ammattijärjestöltä saama kutsu lähettää syyskuun alussa 20–30 hengen valtuuskunta yhdessä muiden pohjoismaiden työläislähetystöjen kanssa jäi pääosin toteutumatta, kun matkalle valitut eivät saaneet passia – vain kolme henkilöä pääsi matkaan. Ja samalla lähetystö muuttui SAJ:n lähetystöstä työläisten valtuuskunnaksi.²⁷¹

Suhtautuminen yksittäisten ihmisten hakemuksiin oli yhtä kielteistä. Maaherrat eivät esimerkiksi myöntäneet passia toimittajan leskelle Olga Haukkariutalle, joka halusi matkustaa Neuvostoliittoon tapaamaan siellä asuvia lapsiaan, tai Allan Walleniuksen vanhemmille.²⁷² Samoin kävi monille, jotka pyrkivät itänaapuriiin työnhakuun. Esimerkiksi Virroilta kotoisin ollut metallisorvari Eino Salmi ei päässyt Neuvostoliittoon, vaikka hänellä oli tiedossa työpaikka metalliverstaassa.²⁷³

Matkan päämäärä ei kuitenkaan ollut ratkaiseva – syksyllä 1924 metalliliiton luottamusmies Artturi Virta ei saanut passia, vaikka hän anoi sitä Ruotsiin, Tanskaan ja Saksaan suuntautuviin matkoihin. Sama toistui helmikuussa 1925. Kun asiaa ihmeteltiin eduskunnassa, silloinen sisäasiainministeri Gunnar Sahlstein sanoi suoraan, että ”kommunistien luottamusmiehille” ulkomaanpassia ei myönnettäisi.²⁷⁴ Joulukuussa 1926 sisäasiainministeri Gustaf Ignatius sen sijaan yritti selitellä kansanedustaja Edvard Jokelan passikieltoa mutta myönsi käytännössä, että passin epääminen oli tapahtunut Jokelan poliittisen toiminnan perusteella.²⁷⁵

KANSALAIISOIKEUDET JA SUOMALAINEN KOMMUNISMI

SSTP:läisten vangitseminen antoi hyvän pohjan korostaa vuoden 1924 eduskunta-vaaleissa, että työväenluokka taisteli perustuslaissa säädettyjen kansalaisvapauksien puolesta porvariston yrittäessä hävittää ne. Työväestön ja työväenliikkeen oikeuksien puolustaminen olikin suomalaisen kommunismin keskeisiä tunnuksia valtiollisissa vaaleissa.²⁷⁶ Kansalaisoikeudet ajankohtaistuivat kuitenkin yleensä silloin, kun

270 Mistä puhutaan, *IL* 12.10.1927.

271 SAJ:n tpvk 28.8. ja 5.9.1929; VZSPS:n keskusneuvoston ulkomaisten suhteiden komitea SAJ:lle 1.8.1929; passikielloista Kemian akn SAJ:lle 2.9.1929; Turun akn SAJ:lle 7.9.1929, ulkomainen kirjeenvaihto 1923–1930, SAJ:n arkisto, TA, kielloista myös, Työläisille ei myönnetä passia Neuvosto-Venäjäälle, *PV* 22.8.1929; ”Oikeaksi hylätä”, *SaT* 31.8.1929; Työläisille ei anneta passia neuvostomaahan, *TL* 31.8.1929.

272 Vaikeata on pääsy Neuvostoliittoon, *TÄ* 6.7.1928; August Heliodorus Wallenius, Sigfrid Albertina Wallenius till inrikesministeriet 7.9.1931 Åbo, hm 885 (Allan Wallenius), EKV, VA.

273 Pysykää maassa, vaikka nälkään kuolisitte, *TÄ* 7.10.1929; Koskelankylän työttömien päätöksiä, *PV* 23.11.1929; E.P., Työttömyys ja valtiovalta, *PV* 6.12.1929.

274 Vp 1924, 2126 (Rosenberg), 2127 (Sahlstein); Vp 1925, 892–894 (Sahlstein). Sahlstein oli Turun hovioikeuden jäsen, Björne 1977, 407.

275 Vp 1926, 1665–1667, 1670–1671 (Ignatius).

276 Suomen työväen ja työtätekevään talonpoikain presidentinvaaliohjelma, *TT* 24.12.1924; Valkoista valtakomentoa vastaan!, *TT* 25.5.1927; Luokka luokkaa vastaan!, *TT* 7.6.1929.

vääryyksiä oli tapahtunut. Niinpä kansalaisoikeudet jäivät välillä työväestön taloudellista ja sosiaalista asemaa koskevien esitysten varjoon, mutta nousivat uudelleen esille vuodesta 1928 lähtien ajankohtaisten vangitsemisten, oikeudenkäyntien tai kansalaisoikeuksia koskevien lakien muutosesitysten takia.

Vaikka kansalaisoikeuksien suhteen oli hieman vaikea olla aloitteellinen, suomalainen kommunismi pyrki pitämään vaaliohjelmissaan esittämiä epäkohtia esillä myös eduskunnassa ja esittämään niiden korjaamista: STPV:n eduskuntaryhmä toisti keväällä 1924 SSTP:n ryhmän tekemän aloitteen laista, jolla armahdettaisiin kansalaissoitaan osallistuneet sekä sen jälkeen poliittisista syistä tuomitut tai syytetyssä olevat. Se tarkoitti rikoslain 11–13 lukujen sekä 16 luvun 8 ja 24 pykälän nojalla syytettyjä. Talvella 1928 ryhmä ei enää tyytynyt armahdukseen vaan vaati erityistä lakia, joka takaisi, ettei ketään tuomittaisi työväenliikkeeseen osallistumisen tai valtiollisen toiminnan takia. Lain tuli koskea kaikkia vuoden 1918 aikana ja sen jälkeen tuomittuja. Myös kielletyille työväenjärjestöille oli palautettava perustuslainmukaiset toimintaoikeudet.²⁷⁷

Toinen tapa yrittää edistää toimintaoikeuksia olivat esitykset niiden rikoslain pykäläiden poistamisesta, joilla työläisiä ja heidän järjestöjään kriminalisoitiin. Talvella 1925 tekemissään aloitteissa STPV:n ryhmä esitti rikoslain 16. luvun 24 pykälän poistamista sekä 11 ja 12. lukujen soveltamista niin, ettei työväenjärjestöjen luottamus- tai toimihenkilöitä tai lakon tehneitä työläisiä saisi tuomita lainkohdan mukaan. Sen perusteella ei liioin pitäisi tuomita työväen ammatilliseen, poliittiseen, nuoriso-, urheilu tai muuhun järjestöön, ei edes työväen kansainvälisiin keskusjärjestöihin kuulumisesta.²⁷⁸ Esityksille ei löytynyt kannatusta, vaan ne hautautuivat valiokuntaan.²⁷⁹ Paljon paremmin ei käynyt eduskuntaryhmän tekemille välilyksymyksille, joista yli puolet peräsi työläisille ja työväenliikkeelle oikeuksia harjoitettua vainoa vastaan.

”PORVARILLISEN DIKTATUURIN KORKEAVEISU”

STPV:n ryhmä pystyi pitämään kansalaisoikeuksien asiaa enemmän näkyvillä keskustelussa sotatilalaista, joka oli esillä eduskunnassa lähes koko vuosikymmenen mutta nousi selvemmin puheenaiheeksi sen loppupuolella. Lailla pyrittiin määrittelemään viranomaisten valtuuksia sodan tai kapinan kaltaisen poikkeustilan aikana. Sen tausta oli kansalaissoidan jälkeisissä vaiheissa, jolloin hallinnolliset viranomaiset olivat saaneet suuret valtuudet ratkaista erilaisia asioita.²⁸⁰ Kansalaisoikeuksien puolustaminen merkitsikin sotatilalain yhteydessä toimeenpanoelinten liiallisen vallan kritiikkiä.

277 Vp 1924L, 437–439; Vp 1928L, 301–303; Vp 1930L, 26–28.

278 Vp 1925L, 285–288; Vp 1928L, 297–300.

279 Vp 1924, 2154, Vp 1925, 2460; Vp 1926, 3496; Vp 1928, 2150–2151.

280 Taustasta, esim. Antero Jyränki, *Lakien laki. Perustuslaki ja sen sitovuus eurooppalaisessa ja pohjoisamerikkalaisessa oikeusajattelussa suurten vallankumousten kaudelta toiseen maailmansotaan*. Helsinki 1989, 524–526; Vilho Tervasmäki, *Eduskuntaryhmät ja maanpuolustus valtiopäivillä 1917–1939*. Mikkeli 1964, 87–89.

Suomalaisen kommunismin piirissä myönnettiin ainakin aluksi, että sodan aikana tarvittaisiin jonkinlainen laki turvaamaan kansalaisten asemaa ja oikeuksia. Sen edustajat eivät kuitenkaan pitäneet asiaa ajankohtaisena, sillä Suomea ei uhanut sodanvaara. Kansalaissodan jälkiratkaisut loivat vahvan pohjan pelolle, että lakia käytettäisiin hyväksi poikkeustilan synnyttämiseen rauhan oloissa. Epämääräinen muotoilu sodan tai kapinan syttymisestä antoi lisäaihetta epäillä, että sotatila voitaisiin julistaa maahan tai johonkin sen osaan, vaikka mikään vaara ei uhkaisikaan.

STPV:n edustajat arvelivatkin, että porvarillisten ryhmien itsensä provosoimaa ulkopoliittista selkkausta voitaisiin käyttää tekosyynä sotatilan julistamiseen. Päljon useammin he kuitenkin muistuttivat, miten porvarilliset lehdet jatkuvasti leimasivat lakot tai työväen muut joukkoesiintymiset kapinahankkeiksi. He epäilivätkin, että ”porvarillisten sanomalehtien esiin loihtimaa kapinavaaraa” voitaisiin käyttää syynä sotatilan julistamiseen. Edvard Jokelan mukaan sotatila voitaisiin julistaa syillä, jotka katsottiin kapinaksi vain Italiassa tai Balkanin maissa.

Epämääräisyyttä STPV:n edustajat havaitsivat myös lain esityksissä, joilla valtioneuvostolle annettaisiin oikeus rajoittaa päätöksillään kansalaisten oikeuksia ja maaherrat saisivat valtuudet vangita ihmisiä. He moittivatkin esitystä siitä, että kuka tahansa voitaisiin vangita pelkän epäilyn tai olettamuksen perusteella. Se puolestaan vaikeuttaisi valtaapitävien toimien arvostelua. STPV:n edustajien mielestä esitys sotatilasta oli ”mielivallan laillistuttamista”.²⁸¹ Lehdissä asia sanottiin suora- viivaisemmin – sotatilalaki oli ”porvarillisen diktatuurin korkeaveisu” tai porvarilliseen diktatuuriin vievä hanke.²⁸²

Ilmaisu viittasivat lain muotoiluihin, joiden mukaan kansalainen saatettiin vangita koko sodan ajaksi epäilyn perusteella. Lisäksi esityksessä annettiin valtioneuvostolle oikeus määrätä julkaisuista, lakkauttaa yhdistysten toimintaa, estää kokousten pitoa ja työläisten lakkoilua sekä määrätä poikkeuksia työaikoihin ja naisten ja nuorten työskentelyyn.²⁸³ Esitetyt valtuudet saivatkin STPV:n edustajat väittämään esityksen ajavan avoimesti työnantajien etuja ja suuntautuvan työväenluokan perustuslaissa turvattuja oikeuksia vastaan. Siksi asiaa ei voinut käsitellä tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä. Helsingissä marraskuussa 1927 järjestetty vastalausekokous piti sellaista ”törkeänä hallitusmuodon loukkauksena”.²⁸⁴

Maan suomenkieliset porvarilliset ryhmittymät ja niiden muodostamat hallitukset puolestaan katsoivat, että rajoitukset voitiin säätää tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä. He perustivat arvionsa hallitusmuodon 16 §:ään, jossa sanottiin, että kansalaisten yleisiin oikeuksiin voitiin säätää lailla sellaisia rajoituksia, jotka kapinan tai sodan aikana olivat välttämättömiä.²⁸⁵ STPV:n edustajat eivät ryhtyneet keskustelemaan rajoitusten välttämättömyydestä.

281 Vp 1926, 1015–1018, 1636–1637 (Jokela), 1644–1646 (Virta); Vp 1927, 625–627 (Pekkala), 670–673 (Rosenberg), 820–823 (Urpilainen); Vp 1929, 521–523 (Turunen); Laki sotatilasta, *TT* 16. ja 17.11.1926 pk; Kapitalistit yrittävät kuristaa työväenluokan, *TT* 30.6.1927.

282 Sotatilalakiesitys, *PV* 22.6.1927 pk; Mistä vaaleissa kysymys, *PV* 10.5.1927 pk.

283 Vp 1924 Ak, hallituksen esitys n:o 7.

284 Vp 1926, 1015–1018, 1636–1637, 1653–1656 (Jokela), Vp 1927, 625–627 (Pekkala); ”Työväestö asettaa sotatilalakia vastaan koko luokkavoimansa ja puolustaa taistellen oikeuksiaan”, *TT* 16.11.1927.

285 Tervasmäki, 100–103.

Vaikka STPV:n edustajat moittivat lakiesityksen muotoiluja epämääräisyydestä, he eivät juuri yrittäneet parantaa esitystä. Eduskuntaryhmän puheenjohtaja Mauritz Rosenberg toki totesi, että sotatilan julistamisesta pitäisi päättää eduskunnan eikä tasavallan presidentin²⁸⁶. Ryhmä ei kuitenkaan tehnyt yhtä tarkkoja muutosesityksiä lain muotoiluihin kuin sosiaalidemokraatit, jotka kritisoivat lakiesitystä yhtä aktiivisesti ja paljolti samoilla perusteilla.²⁸⁷

Lain laatijat ottivat muutosesityksiä jossain määrin huomioon muotoillessaan syksyllä 1927 hylätyn esityksen jälkeen uutta ehdotusta: kapina-määritelmää pyrittiin konkretisoimaan, maaherran ja sotaväen päällikön oikeudet pidättää ihmisiä poistettiin, yhdistystoiminnan rajoituksia lievennettiin hieman. Samalla tehtiin omat lakiesitykset elinkeinonharjoittajien ja kunnallisviranomaisten avustusvelvollisuudesta.²⁸⁸

Muutokset eivät saaneet suomalaista kommunismia luopumaan sotatilan vastustamisesta.²⁸⁹ Vuosikymmenen lopulla liikkeen jäsenet selittivät lakia tarvittavan siksi, että työläisten taloudellisen taistelun estämisestä oli talouspulan oloissa tullut entistä tärkeämpää. Laki yhdistettiin myös Neuvostoliiton vastaisiin hyökkäyssuunniteluihin. Edustajat eivät kuitenkaan uhranneet yhtä paljon aikaa lain tavoitteen käsittelemiseen, vaan keskittyivät selittämään, miten laki veisi työläisten oikeudet.²⁹⁰

Suomalainen kommunismi vastusti sotatilalakia pääasiassa eduskunnassa, mutta loka-marraskuussa 1927 liike järjesti eri puolilla maata vastalausekokouksia, joissa korostettiin lain määräysten olevan mielivaltaa työväestöä kohtaan ja ristiriidassa perustuslakien kanssa. Helsingissä pidetyssä kokouksessa jopa uhottiin, ettei työväestö tunnusta lakia, jos eduskunta hyväksyy sen.²⁹¹ *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* vastalausekokouksille annettiin suuri merkitys – niiden todisteltiin aiheuttaneen sotatilalain hylkäämisen.²⁹² Vastalausekokoukset toistuivat maaliskuussa 1929, kun asia tuli uudelleen esille eduskunnassa. Tuolloin kokoukset saattoivat kantansa aiempaa suuremmin eduskunnan tietoon lähettämällä puhemiehelle sähköitä.²⁹³ Kokouksilla ja sähköillä ei kuitenkaan ollut suurta merkitystä, sillä uusi esitys hyväksyttiin.

”BALKANISOITUA” OIKEUDENKÄYTTÖÄ?

Kansalaisoikeuksiin liittyvät kysymykset nousivat näkyvämmiin esille silloin, kun liike joutui puolustautumaan oikeuksien viemistä vastaan. Niinpä oikeudenkäyn-

286 Vp 1926, 1640–1644, 1677–1678 (Rosenberg), Vp 1927, 670–673 (Rosenberg).

287 Vp 1926, 1677–1690; Tervasmäki, 96–99.

288 Tervasmäki, 90–91; Jyränki 1989, 525–526.

289 Vp 1929, 498–500 (Pekkala); Lakiesitykset sotatilasta, *TT* 14.3.1930 pk.

290 Vp 1929, 498–500 (Pekkala), 521–523 (Turunen); Vp 1930, 444–446 (Rötkö), 504–505 (Strengell).

291 Sotatilalakia vastaan, *PV* 25.10.1927; ”Työväestö asettaa sotatilalakia vastaan koko luokkavoimansa ja puolustaa taistellen oikeuksiaan”, *TT* 16.11.1927; Sotatilalaki työläisten tuomittavana, *TT* 22.11.1927.

292 Murskautuivat, *TT* 1.12.1927.

293 Työtätekevät tuomitsevat porvariston sotahankkeet, mielivallan ja vainon, *PV* 19.3.1929; Helsingin työväestön suuri kokous lausunut käsityksensä päivän tärkeimmistä kysymyksistä, *TT* 25.3.1929; Kuopion työväki tuomitsee jyrkästi sotatilalain hyväksyttämisesitykset, *SaT* 6.4.1929; Lyytilänmäen työläiset valveilla, *SaT* 6.4.1929; Vp 1929, 521 (Pekkala).

tien yhteydessä lehtien etusivuille sijoitettiin suurten juttujen selostuksia ja puolustuspuheita isoin otsikoin.²⁹⁴ Puolustuspuheista koottiin myös kirjasia: vuonna 1923 *Laittomuutta vastaan* ja vuonna 1928 *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*.²⁹⁵ Oikeusjuttujen merkittävyttä korostettiin puhumalla ”suurjutuista” ja ”leikkauksista” sekä nostamalla esille syytettyjen määrät ja yhteenlasketut vankilatuomiot. *Pohjan Voima* esimerkiksi väitti otsikossaan syyskuussa 1929, että Suomessa oli kuuden kuukauden aikana annettu vankeustuomioita poliittisista syistä yli sata vuotta.²⁹⁶

Oikeusjuttujen kommentointi oli kuitenkin aluksi varovaista – SSTP:n jutun aikana ei haluttu vaarantaa lehden ja syntyvien järjestöjen toimintamahdollisuuksia. *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* tyydyttiin toteamaan, että tuomio oli todisteiden niukkuuteen nähden yllättävä. Jonkinlaista oikaisua perättiin sentään kyselemällä, kuka korvaisi kirjapainoille lähes vuoden kiinni olemisesta aiheutuneet menetykset.²⁹⁷ Olemassaolon tultua turvallisemmaksi kommenttien kriittisyys lisääntyi ja lehdissäkin sanottiin suoraan, että syytteesenpano oli poliittinen toimi ja oikeuden päätökset ”selvä luokkatuomio”.²⁹⁸

Työläisten oikeuksien kaventaminen ja työväenjärjestöjen kiellot merkitsivät Suomen hallitusmuodossa ilmaistujen oikeuksien rikkomista. Se antoi suomalaisen kommunismin edustajille perusteita väittää, että porvaristo rikkoi omia perustuslakejaan ja porvarillisen demokratian periaatteita estäessään työläisiä järjestäytymästä tavoitteidensa toteuttamiseksi tai toimimasta eduskunnassa ja rajoittamalla heidän sananvapauttaan.²⁹⁹

Todistellessaan järjestelmän toimivan vastoin omia periaatteitaan suomalaisen kommunismin edustajat ja lehdet muistuttivat toistuvasti siitä, että kansalaiset eivät olleet tasavertaisia lain edessä. Sitä osoittivat SSTP:n ja SNL:n juttujen ankarat tuomiot ja oikeiston jättäminen rankaisematta vastaavanlaisista puheista ja teoista. *Työn Ääni* kummasteli joulukuussa 1927 SSTP:n lakkauttamista, vaikka se oli toiminut tarkoituksensa toteuttamiseksi kuten muut puolueet. Lehti arveli, että SSTP

294 Esim. Suurjuttu S. Sosialistista Työväenpuoluetta ja sen toimitsijoita vastaan, *TT* 19.11.1923; Suurjuttu Sosialistista Työväenpuoluetta vastaan, *TT* 21.11.1923; Marraskuun leikkauksen uhrin Turun hovioikeuden tuomittavana, *TT* 18.3.1926; Sosialistisen nuorisoliiton suurjutun toinen näytös, *TT* 19. ja 20.3.1926; Sosialistisen nuorisoliiton suurjutun kolmas näytös, *TT* 23. ja 24.3.1926; 47:n toverin oikeusjutussa paljastuu hämmästyttäviä asioita, *TÄ* 20.7.1928; Syytetyt esiintyvät syyttäjinä, *TÄ* 23.7.1928.

295 *Laittomuutta vastaan*. Hj. Långströmin ja Niilo Vällärin puolustuspuheet Turun hovioikeudessa marraskuulla 1923. Hämeenlinna 1923; *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*. Lehtisiä luokkataistelu uusimmasta historiasta Suomessa. Asiakirjoja ja tosiasioita 5:n ja 49:n syytetyin jutussa. Helsinki 1929.

296 Esim. Suurjuttu S. Sosialistista Työväenpuoluetta vastaan, *TT* 21.11.1923; Marraskuun leikkauksen uhrin Turun hovioikeuden tuomittavana, *TT* 18.3.1926; Sosialistisen nuorisoliiton suurjutun toinen näytös, *TT* 19. ja 20.3.1926; Hovioikeus tuominnut 46 työläistä yht. yli 121 v. kuritushuonerangaistukseen, *TT* 26.9.1928; Yli 50 vuotta kuritushuonetta, *I&L* 7/1929; Suomessa annettu puolen vuoden aikana poliittisista syistä tuomioita yli sata vuotta, *PV* 19.9.1929.

297 Tuomio, *TT* 27.6.1924; Kansalaisvapaudet, *TT* 14.8.1924 pk; Työmies, Meidän oikeutemme, *TT* 15.8.1924 pk; J. Vasara, ”Kaikki kansalaiset ovat yhdenvertaiset lain edessä”, *TT* 18.8.1924 pk.

298 Esim. Porvaristo pyörii noidutussa ympäristössä, *TÄ* 1.8.1928; Kalterien taakse joutuvat toverit työläisten suosiossa, *TÄ* 28.9.1928.

299 Vp 1924, 754 (Virta); Vp 1925, 1716–1718 (Jokela); ”Vuosikausia on porvaristo jo kulkenut vääryyden ja laittomuuden tietä”, *TT* 13.4.1926, jossa Ludvig Kososen puolustuspuhe; Vasemmistolainen (Väinö Vuorio), Kuilu kummallakin puolella, *TT* 16.3.1926 pk; Perustuslain takaamat oikeudet, *TT* 12.12.1927 pk; Laillisuus tuhoaa, *TT* 1.10.1928 pk; Kansanvalta, *TT* 9.12.1929 pk.

oli kielletty, koska sen tavoite laajan kansanvallan toteuttamisesta ei ollut miellyttänyt valtaapitäviä. Sen sijaan kokoomuksen pyrkimystä vähentää eduskunnan ja laajentaa hallituksen valtaa ei ollut leimattu rikolliseksi.³⁰⁰

Suomalaisen kommunismin vetoaminen tasavertaisuuteen oli vakavaa puhetta, mutta se sai ajoittain myös ivan sävyjä. Yrjö Enne esimerkiksi kummeksui keväällä 1928 liikkeen jäsenten tuomitsemista sillä perusteella, että he olivat pitäneet hallussaan tai lukeneet Kommunistisen internationaalien tai SKP:n kirjasia. Mikäli se oli rikos, niitä puheissaan jatkuvasti siteerannut kokoomusjohtaja Lauri Ingman olisi pitänyt olla Enteen mielestä lukkojen takana jo pitkät ajat.³⁰¹ Sama päti suomalaisen kommunismin edustajien mielestä myös korkeisiin oikeusviranomaisiin – salliessaan SSTP:n kansanedustajien pidätykset oikeuskanleri oli rikkonut törkeästi perustuslakeja vastaan.³⁰²

Kritisoidessaan kansalaisoikeuksia loukkaavia käytäntöjä suomalaisen kommunismin edustajat kummastelivat usein, miten länsimaisen kulttuurin kannattajaksi julistautunut suomalainen porvaristo ei noudattanut länsimaisia tapoja – suomalaisten oikeustulkinta ei vastannut sivistyneen Euroopan oikeuden tunnetta ja oli omiaan halventamaan koko Suomea ”suuressa maailmassa”.³⁰³ Kansanedustaja J. A. Isaksson arveli esimerkiksi vuonna 1928, että Ruotsissa vapaamieliset porvaritkin nauraisivat syytöksille työväenlehtien valtiopetoksellisista kirjoituksista. Samana vuonna todisteltiin myös innokkaasti, että Pohjoismaissa, Englannissa, Ranskassa tai Saksassa ei pidetty kommunistista puoluetta rikollisena eikä työläisiä tuomittu kuulumisesta siihen.³⁰⁴

Oikeudenkäyttöä Suomessa luonnehdittiinkin ajoittain omaperäiseksi, ”aitosuomalaiseksi”³⁰⁵, mutta tavallisempaa oli rinnastaa Suomea muualle. Jo SSTP:n oikeusjutun aikana *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* arveli toimintakieltojen valmistelevalta maaperältä vallankaappaukseen ja uskoi tavoitteena olevan Italian ja Espanjan kaltainen diktatuuri.³⁰⁶ Vuonna 1926 Mauritz Rosenberg puhui Suomen ja Balkanin maiden samankaltaisuudesta, ja *Työn Ääni* väitti syksyllä 1928 Suomen porvariston ”balkanisoivan” isänmaataan.³⁰⁷ Syksyllä 1927 tehtyjen pidätysten jälkeen kansanedustaja Toivo Latva puolestaan arveli, että Suomea oli lähinnä verrattava ”ei varsinaisen porvarillisen kansanvallan maihin”, joilla hän tarkoitti Bulgariaa, Romaniaa, Viroa ja Unkaria. Samoihin maihin Suomea rinnastettiin silloinkin, kun Toivo Hjalmar Långström puhui ”valkoisen terrorin maista”.³⁰⁸

300 Sosdem hallitus ja työväen kansalaisoikeudet, *TÄ* 14.12.1927 pk; ”Lain kunnioitus horjuu”, *TÄ* 9.5.1928 pk; syytöseenpanon puolueellisuudesta, Mäkelä 1989, 240, 243; Björne 1980, 126.

301 Vp 1928, 239–244 (Enne); Sosialistisen nuorisoliiton suurjutun kolmas näytös, *TT* 23.3.1926, jossa Vilho Nokireki puhuu samasta asiasta.

302 Vp 1926, 57–60, 85–86 (Jokela), 62–64 (Strengell).

303 Oikeudenkäyttö Suomessa, *TT* 11.3.1926 pk; Tuomio, *PV* 27.9.1928 pk.

304 Vp 1928, 239–244 (Enne), 580–582 (Isaksson); Kansalaisvapaudet, *SaT* 22.3.1928 pk; Selitysten johdosta, *SaT* 5.5.1928 pk; Kansanvalta, *TT* 9.12.1929 pk.

305 Oikeudenkäyttö Suomessa, *TT* 11.3.1926 pk.

306 Järjestömme aiotaan tuhota, *TT* 10.10.1923; Laillisuuden naamarin alla vallankaappausyritystä, *TT* 29.10.1923.

307 Vp 1926, 1672–1674 (Rosenberg); Vaasan työläisten yleinen kokous tuomitsee jyrkästi poliittisen vainon, *TÄ* 1.10.1928.

308 Vp 1928, 252–254 (Latva); Hj. Långström, Valkoinen terrori, *Punainen Huolto (PH)* 20.12.1928.

Suomalaisen kommunismin edustajat rinnastivat Suomea mielellään myös tsaarinajan Venäjään ja moittivat maan noudattavan ”hävinneen tsaarinvallan mustimpia piirteitä” tai jopa ylittävän ”mustimmat bobrikoffilaisvuodet”. Tämä rinnastustapa saattoi yleistyä vuoden 1929 aikana, kun erilaisten oikeuksien rajoittaminen voimistui.³⁰⁹ Rinnastuksilla pyrittiin osoittamaan suomalaiselle porvaristolle, että se ei toiminut demokratian sääntöjen mukaisesti, mutta tarkoitus oli myös herättää huomiota sekä kotimaassa että ulkomailla.

Työväenjärjestöjen sortoon ja oikeuksien riistoon piti SKP:n mielestä vastata mielenosoituksilla ja vastalausekokouksilla. SSTP:laisten vangitsemisten yhteydessä ne jäivät kuitenkin vähiin. Pyrkimykset rajoittaa yhdistysten toimintaa herättivät kuitenkin närkästystä eri puolilla maata syksyllä 1924. Mauritz Rosenberg tosin yritti ruotsalaisten oikeusoppineiden lausuntojen innoittamana vielä tammikuussa 1925 kannustaa yleisiin kokouksiin³¹⁰, mutta turhaan. SNL:n toiminnan estämishetkilläkään nuorisoliittolaiset eivät juuri pyrkineet järjestämään mielenosoituksia.

Laajemmin vastalausekokouksia järjestettiin vuodenvaihteen 1927–28 suurten pidätysten ja painokanteiden jälkeen. Varsinkin huhtikuussa 1928 tehdyt pidätykset synnyttivät eri puolilla maata kokouksia, jotka jatkuivat oikeudenkäynnin alkuun saakka.³¹¹ Kesällä 1928 vangitsemisten takia järjestettiin eri puolilla maata, varsinkin Pohjois-Suomen sahoilla, parin tunnin mielenosoituslakkoja. Turussa metallityöläiset suunnittelivat jopa 24 tunnin vastalauselakkoa, mutta sitä ei järjestetty.³¹² Hovioikeuden ratkaistua asian suomalaisen kommunismin kannattajat kokoontuivat lausumaan vastalauseensa luokkatuomiona pitämäänsä päätökseen.³¹³ Pyrkimykset rajoittaa työväestön kansalaisoikeuksia lisäsivät vastalausekokouksia vuoden 1929 aikana.³¹⁴

309 Työväenluokka mielivallan jaloissa, *PV* 23.10.1924; Vasemmistolainen (Väinö Vuorio), Rintamat vastakkain, *TT* 1.8.1925 pk; ”Mikä ei ollut mahdollista mustimpina bobrikoffilaisvuosina, on nyt mahdollista itsenäisessä tasavallassa”, *TT* 24.3.1926, jossa Asser Salon puhe SNL:n jutun yhteydessä; Työläinen, ”Suomeni, kansani, synnyinmaani, äitini, kurja ja kallis, *TÄ* 29.3.1926; Vp 1928, 286–288 (aloite); Porvariston osoittama vaino ylittää tsaristisen Venäjän aikanaan ylläpitämän poliittisen sarron ja vainon, *TT* 16.9.1929; Bobrikoffilaisuus varjoon valkosuomalaisen taantumuksen riehussa, *TT* 24.9.1929.

310 M. Rosenberg Yrjö Tuomiselle Vaasaan 10.2.1925, hm 158 (Mauritz Rosenberg), EKV, VA.

311 Työläisiin kohdistettu poliittinen vaino on viipymättä lopetettava, *TÄ* 7.12.1927; Tämän maan työtätekevä väestö ei tule koskaan luopumaan oikeuksistaan, *TT* 10.3.1928; Ohranan toimeenpaneman ajolahdin uhreina jo puolisisensataa toveriamme telkien takana, *TÄ* 23.4.1928; Luja vastarinta porvariston julkeata hyökkäystä vastaan, *SaT* 26.4.1928; Vaino tuomitaan, *SaT* 10.5.1928; Vastalausekokous Kajaanissa, *SaT* 21.6.1928; Vastalausemyrsky vangitsemisten johdosta jatkuu, *TÄ* 22.6.1928; Kuopion työtätekevät vainotoimia vastaan, *SaT* 19.7.1928; Vastalausekokous Iisvedellä, *SaT* 19.7.1928.

312 Yli 3000 H:gin työläistä vastalauselakossa, *SaT* 5.6.1928; Vastalauselakko Pateniemessä, *TÄ* 13.6.1928; Perä-Pohjolan työläiset asettuvat päättävästi puolustamaan vankiluolissa viruvia tovereitaan, *TÄ* 20.6.1928; Työläiset liikehtivät tuomittavina olevien tovereidensa puolesta, *PV* 18.7.1928; Turusta, Teräs 1995, 313.

313 Vastalausekokouksesta muodostui työväestön valtava mielenilmaus, *TT* 28.9.1928; Vaasan työläisten yleinen kokous tuomitsee jyrkästi poliittisen sarron, *TÄ* 1.10.1928; Talonpoikaissäestö tuo voimakkaasti julkimyötätuntonsa tuomituille, *TÄ* 1.10.1928; Oulun työväestö nousee Turun hovissa annetun suurtuomion johdosta, *PV* 2.10.1928.

314 Esim. Työläiset liikehtivät oikeuksiensa puolesta sortotoimia vastaan, *PV* 29.5.1929; *TT* 7.10.1929, *PV* 11 ja 18.10.1929.

Suurten pidätysten aikana suomalainen kommunismi vetosi yleensä ulkomaihin. Keväällä 1928 STPV:n ryhmä sähköitti eri maiden kommunistisille eduskuntaryhmille vangitsemisista ja pyysi tiedottamaan asiasta maan työläisille. Ryhmä päätti myös laatia julkilausuman eri maiden työväenlehtiin. Viestien toivottiin synnyttävän vastalauseita ja vaikuttavan Suomen viranomaisiin.³¹⁵

Laajat pidätykset ja tuomiot herättivät huomiota varsinkin Pohjoismaissa. Syksyllä 1923 Ruotsin liberaali valtalehti *Dagens Nyheter* totesi, että oikeusvaltiossa ei ollut tapana kriminalisoida näkemyksiä, joita vallanpitäjät eivät hyväksyneet. Ruotsin ammattijärjestö puolestaan ihmetteli Suomen hallitukselle jättämässään vastalauseessa, miten vainot saattoivat mennä niin pitkälle, vaikka Suomi halusi olla kulttuurimaa. Vuoden 1928 vangitsemisten jälkeen Norjan työväenpuolue ja ammattijärjestön sihteeristö esittivät vastalauseensa Suomen hallitukselle. Ruotsissa 135 sivistyneistön jäsentä allekirjoitti kolmen ylioppilasarjestyksen alullepaneman vastalauseen, jossa Suomen viranomaisten katsottiin tulkinneen lakia mielivaltaisesti, mikä asetti Suomen erityisluokkaan demokraattisiksi kutsuttujen valtioiden joukossa.³¹⁶ Myös lukuisat amerikkansuomalaiset työväenyhdistykset lähettivät vastalauseensa ja kannustuksensa.³¹⁷

Vielä selvemmin asian toivat julki ulkomaiset oikeusoppineet, jotka avustivat lähes kaikissa suurissa oikeusjutuissa. Jo SSTP:n jutun aikana Suomeen saapuivat viranomaisten estelyistä huolimatta ruotsalaiset Georg Branting ja Nils Söderqvist. Brantingista tulikin oikeusjuttujen vakiovieras, sillä hän avusti myös nuorisoliiton ja vuoden 1928 jutuissa, vaikka viranomaiset yrittivät joka kerta vaikeuttaa hänen maahantuloaan³¹⁸. Vuonna 1928 erityisesti Adolf Taimen avustajaksi tuli saksalainen Joseph Herzfeld, jolla oli pitkän asianajouran ohella kokemusta myös Saksan työväenliikkeestä.³¹⁹ Vuoden 1928 oikeusjuttuun yritettiin hankkia myös englantilainen työväen veteraani George Lansbury, mutta tämä ei päässyt saapumaan.³²⁰ Moskovassakin mietittiin kesällä 1928 julkisuuden saamista: SKP:n sihteeristössä nousi esille ajatus kuuluisan itävaltalais-saksalaisen raportterin Egon Erwin Kischin kutsumisesta Suomeen.³²¹

315 STPV:n ekr 24.4.1928, STPV:n arkisto, KA; Komitealainen, Puolustustaistelumme, *PH* 10.12.1928..

316 Oro i Finland, *Dagens Nyheter* 7.8.1923 pk; Työväenjärjestöjen vainoa ja poliittisia vangitsemisia vastaan, *TT* 16.10.1923; Suomen vallanpitäjien touhuja seurataan valppaasti ulkomailla, *TÄ* 14.5.1928; *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*, 342–345.

317 Esim. Atlantin takanakin tuomitaan valkoisen Suomen työläisvainot, *T* 17.7.1928; ”Olkaa rohkeita toverit, te voitatte vielä kerran, *TÄ* 18.7.1928.

318 Björne 1977, 352–353; Oikeudenkäynti työväenpuoluetta ja sen johtoa vastaan, *TT* 5.11.1923; Ulkomaisten lehtien lausuntoja passikiellosta, *TT* 16.11.1923; Ek ulkoasiainministeriölle 31.3.1926; R(iek)ki 3.5.1928, hm 10952 (Georg Branting), EKV, VA.

319 Joseph Herzfeld (1853–1939) oli SPD:n kansanedustaja ennen maailmansotaa ja kommunistipuolueen 1920-luvun alussa ja ns. puna-avun perustajia, vuonna 1928 hänestä tuli tasavallan suojelemiseksi perustetun oikeusistuimen jäsen, Hermann Weber, *Die Wandlung des deutschen Kommunismus. Die Stalinisierung der KPD in der Weimarer Republik. Band 2* Frankfurt am Main 1969, 159–160.

320 Ohranan uhreille saappuu ulkomailta oikeusavustajia, *TÄ* 6.7.1928; 47:n vangitun työläisen juttu vihdoinkin esille Turun hovissa, *TÄ* 18.7.1928.

321 SKP:n siht 9.7.1928, f. 516, op. 2, d. 1027, RGASPI.

MAAILMANKATSOMUS SYYTTEESSÄ?

Ulkomaisten asianajajien lausunnot eivät mairitelleet Suomen oikeusoloja. Varsinkin Branting otti niihin usein kantaa – hän julkaisi vuonna 1924 Suomen oikeudenkäytöstä jopa kirjan, joka suomennettiin seuraavana vuonna. Branting antoi myöhemminkin sekä Suomessa että Ruotsissa lausuntoja, joita suomalaisen kommunismin lehdet toivat esille. Keväällä 1928 Helsingissä järjestettiin jopa erityinen tilaisuus, jossa Branting puhui.³²²

Suomalainen porvaristo perusteli ankaria oikeudellisia toimia kommunismia vastaan sillä, että maantieteellisen aseman ja vuonna 1918 käydyn kansalaissodan takia Suomi oli paljon vaarallisemmassa tilanteessa kuin monet muut maat. Selytykset eivät vakuuttaneet Georg Brantingia, joka katsoi vetoamisen poikkeusoloihin olleen kyseenalaista jo vuonna 1923. Vuonna 1926 se oli sitä entistä enemmän. Hän arveli poikkeustilanteesta puhumisen johtavan oikeudenkäytön liukuvalla pohjalle ja lopulta päädyttävän tilanteeseen, joka muistuttaisi mielivaltaa. Sillä hän tarkoitti oikeusjuttujen nostamista puhtaasti poliittisin perustein ja maan poliittisen hallinnon aloitteesta.³²³

Oikeusistuinten riippumattomuutta epäili myös Eino Pekkala, jonka mielestä joukkovangitsemiset tehtiin yleensä poliittisin perustein. Kun hallitus oli vastuussa niistä, jutuista oli langetettava tuomio, jotta hallituksen ja viranomaisten arvovalta ei kärsisi. Samalla ne saattoivat piiloutua tuomioistuimen selän taakse. Vastaavat puheet yleistyivät vuoden 1928 aikana myös sanomalehdissä.³²⁴ Paljon useammin suomalaisen kommunismin edustajat kuitenkin totesivat, että ihmisiä oli vangittu, koska he olivat uskaltaneet esittää eriävän mielipiteen yhteiskunnan asioihin. Puolustuspuheissa väitettiinkin usein, että syytettyjen penkille oli raahattu aatesuunta tai maailmankatsomus.³²⁵

Kaikissa oikeudenkäynneissä syytetty ja heidän puolustajansa kiistivät syyllistyneensä valtiopetokseen tai sen valmisteluun. Ja joka kerta syyttäjälle opetettiin, että lain mukaan valtiopetoksen valmisteluun tarvittiin teko – siihen ei riittänyt pelkkä mielipide. Nuorisoliiton jutussa syytettyjen avustaja Asser Salo todisteli asiaa suomalaisen oikeusoppineen Allan Serlachiuksen SSTP:n perustamisesta antaman lausunnon ja oikeustieteellisen kirjallisuuden pohjalta. Georg Branting puolestaan yritti tulkita, että korkeimman oikeuden päätös SSTP-jutussa oli myös pyrkinyt viittaamaan johonkin tekoon.³²⁶

322 Georg Branting, *Oikeudenkäyttö Suomessa. Muutamia asiakirjoja selityksineen*. Helsinki 1925; ”Poliittisissa jutuissa ovat syytetty jo etukäteen tuomittuja”, *SaT* 10.5.1928; Suomi liikkuu sitä linjaa että tuomitaan, *SaT* 15.5.1928.

323 Kaksi puolustuspuhetta, *TT* 28.12.1923; Branting, 29, 75–81, 86–89; ”Suomen poliittinen poliisi on entisestään syöpynyt yhteiskuntaan ja alkaa tulla valtioksi valtiossa”, *TT* 1.4.1926, jossa Brantingin haastattelu *Politiikeniassa*.

324 *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*, 282–286; Vp 1928, 732–733 (Pekkala); Porvaristo pyörii noidutussa ympäristössä, *TÄ* 1.8.1928.

325 Vp 1924, 1385–1386 (Allila); ”Vuosikausia on porvaristo jo kulkenut vääryyden ja laittomuuden tietä”, *TT* 13.4.1926; *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*, 186–191 (Vuorio), 265 (Tuominen), 265–266 (Gustafsson); Kymmenen vuotta, *TÄ* 29.8.1928 pk; ”Syyte minua vastaan on luokkavainoa”, *T* 15.2.1930, jossa Hanna Kuuselan puhe.

326 Kaksi puolustuspuhetta, *TT* 28.12.1923; ”Mikä ei ollut mahdollista ...”; Sosialistisen nuorisoliiton suurjutun kolmas näytös, *TT* 24.3.1926; ”Koko maailman työätekevä kansanosaa on vallankumouk-

Vuoden 1928 jutussa Eino Pekkala ja varsinkin saksalainen Joseph Herzfeld osoitivat aiempaa konkreettisemmin, että valtiopetoksen valmistelussa täytyi Suomen lain mukaan olla aikomus kumota hallitusmuoto väkivalloin, suunnitelma sen toteuttamiseksi ja yritys panna tuo suunnitelma täytäntöön tiettyinä ajankohtana hankkimalla aseita, kokoamalla joukkoja tai muuten. Päätös perustaa SKP ei Herzfeldin mielestä vielä synnyttänyt sellaista organisaatiota, joka hankkisi aseita hallitusmuodon kumoamiseksi – puolueen päämäärä ei ollut konkreettinen teko.³²⁷

Konkreettista tekoa ei liioin voinut osoittaa oikeuden suosimalla ketjuuntumisperiaatteella, joka piti sisällään ajatuksen, että järjestöt jatkoivat aiemmin kiellettyjen järjestöjen toimintaa, vaikka julistivat ohjelmassaan jotain muuta, ja olivat sillä perusteella rikollisia. Varsinkin nuorisoliiton jutun aikana Georg Branting kritisoi periaatetta: rikollisuutta ei voinut osoittaa viittaamalla jonkun aiemman järjestön lähtökohtiin. Hän moitti erityisesti yritystä todistaa järjestön olevan rikollinen sillä perusteella, että lakkautettuihin järjestöihin kuuluneet henkilöt olivat liittyneet siihen. Periaate johti Brantingin mukaan siihen, että viranomaiset eivät sallineet näiden henkilöiden ottavan oppia langetetuista tuomioista. Branting kehotti tarkastelemaan asiaa toisinpäin: liittyminen uuteen järjestöön ja sitoutuminen sen periaatteisiin oli todistus muuttumisesta.³²⁸ Nuorisoliittolaiset puolestaan pilkkasivat koko periaatetta osoittamalla, että vastaavien ketjujen avulla heitä voitiin syyttää lähes mistä tahansa.³²⁹

Puolustuspuheissa torjuttiin myös väitteet, joiden mukaan Suomessa toimivan järjestön takana olisi jokin toinen järjestö, jolla olisi erilainen tarkoitus ja eri johto. Branting oli sitä mieltä, ettei jonkun kommunistiksi itseään kutsuvan henkilön liittyminen nuorisoliittoon muuttanut sitä kommunistiseksi. Pikemminkin hän liittyi järjestöön toimiakseen sen puitteissa. Myös nuorisoliittolaiset katsoivat, ettei kokonaista järjestöä voinut tuomita yksittäisten jäsenten toiminnan perusteella. Armas Äikiä torjui tyystin yritykset tehdä nuorisoliittolaisista ”valtiopettäjiä” Kullervo Mannerin puheiden perusteella – Manner ei ollut pätevä kertomaan heidän toimistaan.³³⁰

Syytetyt ja puolustusasianajajat torjuivat myös syytteiden tavan nähdä kaiken toiminnan alku Moskovassa tai SKP:ssa. Nuorisoliiton jutussa liiton johtohenkilöt pilkkasivat syytekirjelmän viittausta KNI:n neljännen kongressin ohjeisiin. Varsinkin liiton sihteeri Vilho Nokireki osoitti vaatimusten kuuluvan laajemmin työväenliikkeen, jopa suomalaisen, historiaan. Se, että SNL:lla oli samanlaisia vaatimuksia kuin muiden maiden järjestöillä, ei voinut Werner Paulinin mielestä olla rikos. Ei edes se, että jokin vaatimus olisi ulkomaista alkuperää. Tatu Väätäinen kehotti syyttäjää vertaamaan SNL:n toimintaa sosiaalidemokraattien ja porvarien nuorisjärjestöjen toimintamuotoihin.³³¹ Vuonna 1928 Arvo Tuominen puolestaan kumo-

sellista”, *TT* 27.3.1926; ”Vuosikausia on porvaristo jo kulkenut vääryyden ja laittomuuden tietä, *TT* 13.4.1926; Branting, 25–27.

327 *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*, 273–278 (Herzfeld), 309–319 (Pekkala).

328 Sosialistisen nuorisoliiton suurjutun kolmas näytös, *TT* 24.3.1926.

329 ”Vuosikausia on porvaristo jo kulkenut vääryyden ja laittomuuden tietä, *TT* 13.4.1926.

330 Sosialistisen nuorisoliiton suurjutun kolmas näytös, *TT* 24.3.1926; ”Jos sosialistisen sivistystyön ..., *TT* 10.4.1926.

331 Sosialistisen nuorisoliiton suurjutun kolmas näytös, *TT* 23.3.1926; ”Ei ole kysymys ...”, *TT* 24.3.1926; ”Yhteiskunnan yliskerroksen alta kuuluu tulevaisuuden miljoonien askelten tahti”, *TT* 15.4.1926.

si SAJ:n päätöksiin viittaamalla syyttäjän väitteitä, että hän olisi toiminut SAJ:ssa SKP:n ohjeiden mukaisesti.³³²

Jäsenten kommunistisuudesta ja kommunistipuolueesta puhuttiin enemmän syksyn 1927 ja kevään 1928 vangitsemisten jälkeen, koska vangittuja syytettiin ennen muuta osallistumisesta SKP:n työhön. Se rohkaisi suomalaisen kommunismin edustajia kyselemään lehdissä ja eduskunnassa, miksi kommunistinen puolue ei voinut toimia Suomessa julkisesti niin kuin muualla ja miten pelkkä ilmoitus SKP:hen kuulumisesta saattoi riittää rikokseksi.³³³ Yrjö Enne ja Toivo Latva jopa ilmoittivat eduskunnassa, etteivät pitäneet työväen maanalaista vallankumouksellista toimintaa rikollisena silloin, kun se ei porvariain vainon takia voinut olla julkista.³³⁴

Puolustusasianajat ja jotkut syytetyt puolestaan torjuivat tulkinnan, jonka mukaan jäsenyys SKP:ssa olisi valtiopetoksen valmistelua. Varsinkin Nils Söderqvist ja Joseph Herzfeld kummastelivat asiaa viittaamalla Länsi-Eurooppaan, jossa oikeusistuimille ei tullut mieleenkään kieltää kommunistipuolueita tai rangaista niiden jäseniä pelkän jäsenyyden perusteella. Länsimaissa kommunistipuolueen jäseniä rangaistiin vain, jos he ryhtyivät tekoihin valtiomuodon väkivaltaiseksi kumoamiseksi.³³⁵

Herzfeld oikoi myös Suomen viranomaisten käsityksiä vallankumouksesta – se ei ollut kaappaus. Kommunistipuolueet olivat pikemminkin sitä mieltä, että kumous oli mahdollinen vasta silloin, kun kansan suuri enemmistö ei enää sietänyt yhteiskunnallisia ja poliittisia oloja ja kun se oli liittynyt kumouspyrkimyksiin. Siksi kommunistipuolueet yrittivät voittaa kannatusta agitoimalla eri väestökerrosten parissa – niin tekivät muutkin puolueet.³³⁶

Rohkaistuminen ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että syytetyt olisivat oikeudessa tunnustaneet olevansa SKP:n jäseniä. Osa SKP:n maanalaisista toimijoista myönsi jäsenyytensä, mutta suuri osa kielsi sen. Samoin tekivät julkisen toiminnan henkilöt, joista esimerkiksi Yrjö Enne, Toivo Latva ja Arvo Tuominen myönsivät olevansa mielipiteiltään kommunisteja. Se oli SSTP-juttuun annettujen ohjeiden mukaista, mutta Väinö Vuorio ei sanonut edes sitä.³³⁷

Vaikka suomalaisen kommunismin jäsenet katsoivat saaneensa syytteet poliittisten mielipiteiden perusteella, he yrittivät koko 1920-luvun kärsivällisesti todistella syytteiden heppoisuutta. Tässä mielessä he pysyivät syytteen asettamisissa puitteissa. Syytetyt astuivat kuitenkin niiden ulkopuolelle selittäessään toimintansa kimmokkeena olevan yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden eikä ulkopuolisen kiihotuksen, kuten syytteet usein antoivat ymmärtää. Puolustuspuheet olivat ajoit-

332 *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*, 161–175.

333 Perustuslainkin takaamat oikeudet, *TT* 12.12.1927 pk; Kansalaisvapaudet, *SaT* 22.3.1928 pk; Kymmenen vuotta, *TÄ* 29.8.1928 pk; Kansanvalta, *TT* 9.12.1929 pk; ks. myös Salainen toiminta ja emigrantit, *SaT* 5.10.1926 pk.

334 Vp 1928, 239–244 (Enne), 252–254 (Latva).

335 Branting, 82–83; *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*, 156–157 (Kivi), 189 (Vuorio), 208 (Enne), 262 (Tuominen), 280 (Herzfeld); Tohtori A. Herzfeld lukee Suomen lakia, *TT* 28.7.1928; Kuka on rikollinen? *TT* 7.8.1928 pk; Tuomio annettu, *TT* 26.9.1928 pk.

336 *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*, 280–281.

337 *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*, 39 (Korhonen), 48 (Martelius), 156–159 (Kivi), 188–189 (Vuorio), 208 (Enne), 213 (Latva), 262–263 (Tuominen); Olen periaatteeltani vakaumuksellinen kommunisti, *T* 22.2.1930; ohjeista 1923, Esiintymisen pääsuunta, kkn päätös, Bille 23.9.1923, f. 516, op. 2, d. 739, RGASPI.

tain väkeviä moraalisaarnoja maassa esiintyvistä sorrosta ja vääryydestä. Siltä pohjalta syytetyt saattoivat joskus päätyä toteamukseen, että näin kärsineet sopisivat moraalisesti ja oikeudellisesti paremmin esiintymään syyttäjinä ja oikeuden jäseninä.³³⁸

Selvemmin oikeuden jäsenten sopivuuteen tarttui Arvo Tuominen, joka yritti sekä vuonna 1923 että 1928 jäävätä oikeuden puheenjohtajan ja jäsenet sillä perusteella, että nämä kuuluivat porvarillisiin puolueisiin, jotka olivat julistaneet taistelevansa kommunistia vastaan. SKP:n maanlaiset organisaattorit tyytyivät toteamaan olevansa luokkatuomioistuimen edessä.³³⁹

Syytetyt kritisoivat yleensä etsivässä keskuspoliisissa tehtyjen pöytäkirjojen käyttämistä todisteina syytettyjen tunnustuksista. Niiden epämääräisyydestä puhuttiin koko ajan ja oikeudessa yritettiin jäävätä etsivän keskuspoliisin virkailijat, jotka todistivat pöytäkirjat oikeiksi. Kuitenkin vasta vuonna 1928 syytetyt pyrkivät tosisaan osoittamaan kuulustelujen ja pöytäkirjojen arveluttavuuden. Varsinkin Arvo Tuominen kertoi, miten keskusteluista ei aina edes tehty pöytäkirjoja ja miten niistä jätettiin pois puhuttuja asioita. Hän halusi lisätä epäilyjä pöytäkirjojen luotettavuuteen kertomalla, miten etsivän keskuspoliisin virkailijat yrittivät uhkauksin, kiristyksin tai lahjonnalla saada pidätettyjä puhumaan niin kuin he halusivat. Tuominen ja Jaakko Kivi yrittivät myös saattaa etsivän keskuspoliisin ja oikeuden jäsenet vastakkain kertomalla, miten etsivän keskuspoliisin virkailijat olivat kuulusteluissa rehennelleet päättävänsä tuomioista ja hovioikeuden jäsenten olevan vain juristeja.³⁴⁰

Tuominen lioitteli etsivän keskuspoliisin virkailijoiden kuulustelukeinoja, mutta peräinkin puheissa oli: esimerkiksi SKP:n Suomen byroon työntekijää Aleksi Hirvelää ajelutettiin ympäri kaupunkia ja uhattiin ampua³⁴¹. Sen sijaan Tuomisen väitteet pöytäkirjojen tarkoituksenmukaisuudesta pitivät paikkansa. Pöytäkirjat eivät suinkaan sisältäneet pelkästään pidätettyjen kertomuksia vaan etsivän keskuspoliisin virkailijat kirjasivat niihin runsaasti omia tulkintojaan. Varsinkin pöytäkirjojen johdannot, jotka olivat syytekirjelmien pohjana, perustuivat yleisiin väitteisiin toiminnan rikollisuudesta. Virkailijat laativat pöytäkirjat myös sellaiseen muotoon, että kuulusteluilla oli usein vaikeuksia tunnistaa niitä. Esimerkiksi nuorisoliiton jutussa vaasalaisten nuorisoliittolaisten suuhun pantiin muotoiluja, joilla he itse syyttivät itseään valtiopetoksesta.³⁴²

Etsivän keskuspoliisin laatimat pöytäkirjat olivat syytettyjen oikeusturvan kannalta ongelmallisia myös siksi, että oikeusavustajat eivät saaneet tutustua niihin en-

338 Esim. *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*, 186–192 (Vuorio), 246–258 (Tuominen); Taaskin joukko työläisiä syytettynä Vaasan hovissa, TT 11.10.1929; ”Syyte minua vastaan on luokkavainoa”, T 15.2.1930; ”Työätekevien naisten asema ’itsenäisessä’ Suomessa on hyvä kumouksen taimitarha ilman kommunistista kiihoitusta”, T 25.2.1930. Björne jakaa syytettyjen esiintymisen hyökkävään puolustukseen ja asialinjaan, Björne 1977, 367–371, mutta ne eivät sulkeeneet toisiaan pois.

339 Björne 1977, 367; *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*, 39 (Korhonen).

340 *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*, 158–159 (Kivi), 166–186 (Tuominen). Kivi kertoi, että häntä uhattiin vaimon ja pojan vangitsemisilla.

341 Ohranan kuulustelutavoista esitetään yhä karmeampia kuvauksia, PV 24.7.1928; Rentola 1994, 552.

342 Akp 440/1925, hm 318 (Urho Palo), EKV, VA, jossa on kahden kuulusteltavan kohdalla täsmälleen samanlaiset muotoilut; vrt. Björne 1977, 346, jonka mielestä huomautukset pöytäkirjoissa olivat asiallisia.

nen oikeudenkäynnin alkua. Keväällä 1928 tehtyjen vangitsemisten jälkeen oikeusavustajat jopa pysyivät sisäministeriltä toimia saadakseen kopiot pöytäkirjoista, mutta ministeri ei tehnyt mitään. Oikeuskansleri, jolle asiasta sen jälkeen kanneltiin, antoi sentään päätöksen, ettei kantelu anna aihetta mihinkään toimiin. Hän kuitenkin perusteli päätöstään sillä, että pöytäkirjojen luovuttaminen vaikeuttaisi etsivän keskuspoliisin tutkimuksia. Vielä oikeusistunnon alkaessakin Asser Salo joutui toteamaan, ettei ollut nähnyt pöytäkirjoja, ja muistuttamaan, että oikeus tutustua asiakirjoihin oli ollut Suomessa vakiintunut tapa, vaikka siitä ei sanottu laisaa mitään. Salo väitti aiheellisesti, että pöytäkirjojen pimittäminen loukkasi syytettyjen mahdollisuuksia puolustautua.³⁴³

Puolustautumismahdollisuuksia heikensi myös se, että avustajat eivät saaneet ennen oikeudenkäyntiä keskustella päämiestensä kanssa kahden kesken. Näin pidätetyillä ei ollut mahdollisuutta saada oikeudellista apua kuulustelujen aikana, vaikka ne olivat tulevan oikeudenkäynnin kannalta erittäin tärkeitä.³⁴⁴ Pidätetyillä ei liioin ollut mahdollisuuksia tavata sukulaisiaan tai lukea sanomalehtiä, sillä heidät haluttiin eristää ulkomaailmasta. Suomalaiset kommunismin lehdet tarttuivat epäkohtaan varsinkin vuoden 1928 aikana³⁴⁵.

Suomalaista kommunismia harmitti kuitenkin enemmän se, että pidätysaika venyi usein kuukausiksi. Esimerkiksi elokuussa 1923 pidätetyt joutuivat istumaan vankilassa vähintään kaksi kuukautta ennen kuin heitä vastaan esitettiin syyte, nuorisoliittolaisten jutussakin pidätysaika kesti kolme kuukautta. Sitä pidettiin osoituksena epätasa-arvosta, mutta pitkien pidätysaikojen katsottiin myös osoittavan, että pidätykset oli tehty heikoin perustein.³⁴⁶

Oikeusavustajat puhuivat epäkohdasta useita kertoja³⁴⁷, mutta liike tarttui asiaan laajemmin vasta helmikuussa 1928, jolloin eduskuntaryhmä välikysymyksessään kummasteli edellissyksynä pidätettyjen henkilöiden pidätysaikojen venymistä. Kimmokkeen kysymykselle antoivat vaasalaisen *Työn Äänen* artikkeli sekä Eva Korhosen tekemä kantelu oikeuskanslerille. Välikysymyskeskustelussa Eino Pekkala opetti, että lain mukaan asia oli kaupungissa otettava esille kahdeksan ja maaseudulla 30 vuorokauden kuluessa. Hän moitti etsivää keskuspoliisia pykälän kiertämisestä sillä, että henkilöitä ei julistettu vangituiksi vaan pidettiin pidätettyinä kuukausikappalla.³⁴⁸

343 Björne 1977, 354–355; *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*, 98–100, 120–121.

344 Björne 1977, 354–358.

345 Esim. Länsimaista oikeudenkäyttöä, *PV* 22.7.1928 pk; Brantingin arvostelu Suomen poliisivallasta, *TT* 28.7.1928; Tuomio annettu, *TT* 26.9.1928 pk.

346 Pidätysajoista, Saarela 1996, 355; Parkkari 1970, 133–134; vrt. miten Jukka Kemppinen arvelee pitkien pidätysaikojen olleen ongelma vasta tasavallan suojeluslain säätämisen jälkeen, Jukka Kemppinen, *Tätä kaikki asianosaiset noudattakoot. Korkein oikeus, ihmiset ja yhteiskunta 1918–1990*. Helsinki 1992, 170; kannoista, *Vp* 1928, 239–244 (Enne), 244–248 (Virta), 1276–1279 (Rosenberg); Ohranan kuulustelut edistyvät Oulussa tavattoman hitaasti, *PV* 23.5.1928; Vangittujen työläisten kuulusteluvankeus jatkuu yhä, *TÄ* 1.6.1928; Väliverhon auetta, *TT* 30.7.1928 pk.

347 Esim. Puolueeton arvostelu suuresta oikeusjutusta, *TT* 13.12.1924, jossa ruotsalainen Nils Söderqvist kummasteli asiaa.

348 Ohranan uhrien piinaaminen tutkintovankeina, *TÄ* 27.1.1928 pk; Miksi Eeva Korhosen asiaa ei käsitellä?, *TÄ* 10.2.1928; *Vp* 1928, 56–57, 258–259 (Pekkala). Ryhmä tarkoitti erityisesti Agnes Rosendahlia, Anni Kurvista ja Eva Korhosta.

Eduskuntaryhmä nosti asian esille huonoon esimerkkiin vedoten, sillä muiden puolueiden edustajat sivuuttivat varsinaisen epäkohdan väittämällä kyseisten henkilöiden harjoittaneen sotilasvakoilua vieraan vallan hyväksi. Sisäministeri Matti Auran vastaus vihjasi jopa siihen suuntaan, että SKP:n palkallisilla toimihenkilöillä ei ollut samanlaisia oikeuksia kuin muilla. Jalmari Virran ja Eino Pekkalan yritykset pitää keskustelu varsinaisessa asiassa eivät tuottaneet tulosta. STPV:n muut edustajat saattoivat suunnata keskustelua sotilasvakoiluun todistelemalla, ettei väitteitä sen harjoittamisesta ollut todistettu.³⁴⁹ Välikysymyksellä ei liioin ollut vaikutusta käytäntöön – huhtikuussa 1928 pidätetyt henkilöt joutuivat olemaan pidätettyinä yli kaksi kuukautta ennen kuin heitä vastaan nostettiin syyte.

Asiallisen puolustautumisen vaikeudet saattoivat vaikuttaa syytettyjen esiintymiseen, sillä vuosikymmenen loppua kohti valmius ilmaista vastalause oikeuden eteen joutumisesta kasvoi. Niinpä nuorisoliittolaiset kajauttivat käsittelyn loputtua keväällä 1926 oikeusistunnossa *Kansainvälisen*, mistä oikeuden virkailijatkin yllättyivät niin, että nousivat seisomaan.³⁵⁰ Vuosien 1927–28 juttujen yhteydessä monet SKP:n organisaation jäsenet päättivät puolustuspuheensa eläköönhuutoon SKP:lle, Kommunistiselle internationaalille, nuorisointernationalille tai maailman vallankumoukselle.³⁵¹ Menettely saattoi yleistyä vuosina 1929–30.³⁵²

PAINOKANTEET

Sanomalehtien painokanteita ja niiden oikeudenkäyntejä ei nostettu esille yhtä näyttävästi kuin muita oikeusjuttuja – yleensä lehdissä oli pieni uutinen kanteen saamisesta, oikeuskäsittelystä ja tuomiosta. Sen sijaan syytettyjen vastineita ei lehdissä julkaistu, vaikka niissä kehoitettiin hyvin usein syyttäjää osoittamaan tarkemmin ne kohdat, joissa kirjoitus oli syyllistynyt rikokseen. Vaatimuksen voi nähdä yrityksenä saada selvemmin esille, millainen teko oli rikollinen. Oikeudenkäynnissä siitä ei yleensä välitetty, sillä päätös oli hyvin usein samaa sanamuotoa kuin oikeusministerin kehoitus nostaa syyte – siinä toistettiin samat yleiset lainkohdat perustelematta päätöstä sen kummemmin.³⁵³

Suomalaisen kommunismin jäsenet moittivat painokanteita puolueellisuudesta: ”fasistien” sanomalehdet eivät saaneet painokanteita tai lakkautustuomioita, vaik-

349 Vp 1928, 236–238 (Aura), 248 (Ryömä), 248–250 (Ingman), 257–258 (Linna), 259 (Kallio), 260–261 (J.F. Leino); vrt. 239–244 (Enne), 244–248 (Virta), 252–254 (Latva), 255–257 (Lehtinen), 258–259 (Pekkala).

350 Parkkari, 135–136; Björne 1977, 369–371; syyttäjä Olavi Honka sijoitti laulun vuoden 1928 jutun yhteyteen, Olavi Honka, *Muistelmia ja mielipiteitä*. Porvoo 1972, 130.

351 *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*, 47 (Korhonen), 147 (Taimi), 215 (Latva), 266 (Visanen).

352 Esim. Helffors huutanut Turun hovissa eläköötä Komm. nuorisointernationalille, *TÄ* 16.9.1929; Turun lääninvankilassa kajahtanut reipas ”eläköön”-huuto, *T* 30.1.1930; ”Armeija on porvariston herruuden selkänöjä”, *T* 20.2.1930.

353 Esim. Akseli Timonen Oulun raastuvanoikeudelle 19.12.1924, ORO 19.12.1924 §1887, ORO. II osasto. Jälkimmäinen vuosipuolisko 1924; Ilmari Sormunen Oulun kaupungin raastuvanoikeudelle 28.3.1928, ORO 30.3.1928 §454, ORO. II osasto. Ensimmäinen vuosipuolisko 1928, ORO:n arkisto, OMA; Alexander Huhtala Helsingin kaupungin raastuvanoikeudelle 2.7.1929, HRO 2.7.1929 §10, HRO. Neljäs osasto. Heinäkuu 1929, HRO:n arkisto, VA.

Helsinkiläisen Nyland-lehden kirjoitusta kommentoiva piirros toi Työväenjärjestöjen Tiedonantajalle painokanteen. (TT 8.12.1923)

ka niissä oli paljon ”Mussoliini-maisia oppeja ja teesejä”, jotka suuntautuivat porvarillista demokratiaa vastaan. Sen sijaan työväenlehtien kimppuun käytiin heti, kun ne uskalsivat suosittaa neuvostovallan esimerkkiä.³⁵⁴ Ihmettelyä suomalaisen kommunismin piirissä herätti myös se, että oikeistolaiset lehdet eivät joutuneet syytöseen, vaikka ne vaativat suomalaisen kommunismin sulkemista pois vaaleista ja muusta poliittisesta toiminnasta.³⁵⁵ Suomalaisen kommunismin edustajien mielestä se tarkoitti kehotusta, jopa yllytystä, perustuslakien vastaisiin tekoihin. Tällaiset väitteet lisääntyivät vuosikymmenen lopussa, kun porvarilliset lehdet ja kokoukset alkoivat vaatia ”kommunistien” toiminnan lakkauttamista.³⁵⁶

Sattuvan esimerkin tasapuolisuuden puutteesta tarjosi Helsingissä ilmestyneen *Nyland*-lehden elokuussa 1923 julkaisema kirjoitus, jossa kehoitettiin ryhtymään perinpohjaisiin toimiin kommunismin hävittämiseksi ja vihjattiin hirttämisen puhelinpylväisiin olevan siihen sopiva keino. Siitä ei tullut painokannetta. Kun *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* julkaisi otteita kirjoituksesta ja havainnollisti sitä kuvalla, lehti takavarikoitiin ja päätoimittajalle langetettiin 600 markan sakko laillisen yhteiskuntajärjestyksen halventamisesta. Pilalehti *Kurikka* ei sen sijaan saanut kannetta vastaavanlaisesta kuvasta ja tekstin kommentoinnista.³⁵⁷

354 Vp 1924, 736–739 (Tabell); Fascistien ajatuksenjuoksu, *TÄ* 13.9.1926 pk, *SaT* 16.9.1926; Ratsia, *PV* 23.11.1927 pk.

355 Esim. Kommunistien toiminta on estettävä, *Karjala* 6.11.1923 pk; Nuija, Kommunistien hirmuvalta, *AL* 14.1.1928; Nuija, ”Onko hallitus kiinnittänyt ...”, *AL* 1.3.1928; Eva Korhos -jutun opetukset, *Uusi Aura* 8.3.1928 pk.

356 Esim. Vp 1924, 736–739 (Tabell), 754 (Virta); Vp 1928, 56–57 (välilyksymys); Verhot avautuvat, *SaT* 1.6.1929 pk; Muuan ”Lalliliitto” yllyttää hallitusta törkeään rikokseen, *PV* 1.6.1929 pk.

357 Nyl. småbrukare, Ogräs i åkern, *Nyland* 11.8.1923. Lehden toimitus piti viittausta puhelin-

Yleensä suomalainen kommunismi tyytyi kertomaan lehtien saamista painokanteista ja tuomioista. Maaliskuussa 1928 – *Pohjan Voiman ja Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* saatua kanteet vuoden 1918 tapahtumia koskevista kirjoituksista – liike nosti asian esille eduskunnassa. Tekemässään välikysymyksessä ryhmä katsoi, etteivät artikkelit antaneet aihetta syytteen nostamiseen, ja arveli hallituksen ryhtyneen toimeen, koska monissa oikeistolaisissa sanomalehdissä oli vaadittu sitä.³⁵⁸ Mauritz Rosenberg arveli, että lehtien esittämät ajatukset olisi voitu oikoa ilman voimatoimia, jos ne olivat vääriä, kuten porvarit väittivät. Se, etteivät omat sanomalehdet, koulu ja kirkko riittäneet pitämään kommunisteja aisoissa, sai Rosenbergin arvelemaan, ettei porvareilla ollut varmuutta yhteiskuntansa pystyessä pysymisestä. Siksi se tarttui väkivaltaan. Aatteita vastaan oli taisteltava aatteilla, muistutti myös J. A. Isaksson.³⁵⁹ *Työn Ääni* puolestaan totesi, ettei työväki ollut Suomessa saavuttanut todellista painovapautta, jonka puolesta se oli taistellut jo tsaarin ajoista lähtien.³⁶⁰

Muutamaa sosiaalidemokraattia lukuun ottamatta kansanedustajat eivät välittäneet Rosenbergin näkemyksistä. Porvarillisille edustajille toisenlaiset tulkinnat vuoden 1918 tapahtumista olivat vain valtio- ja maanpetosrikosten ylistämistä, kehoituksia yhteiskuntajärjestyksen väkivaltaiseen kumoamiseen ja sellaisen valmisteluun. Oikeusministeri Torsten Henrik Malisen puheenvuoro henki näkemystä, että kommunistien toimet ja puheet olivat yleensä rikollisia. Samaa mieltä oli kokoomuksen kommunistivastustaja Lauri Ingman. Maalaisliiton voimamies Kyösti Kallio puolestaan katsoi, että välikysymystä ei ollut tehty sananvapauden turvaamiseksi vaan propagandan harjoittamiseksi eduskunnasta. RKP:n kansanedustaja Knut Molin, Turun hovioikeuden jäsen, antoi ymmärtää, ettei asiaa olisi saanut ottaa esille eduskunnassa, koska sillä pyrittiin vaikuttamaan oikeuden päätökseen.³⁶¹

KANSANEDUSTAJIEN KOSKEMATTOMUUS

Eduskunnassa puhuttiin kansalaisoikeuksista paljon enemmän silloin, kun kansanedustajilta vietiin mahdollisuudet harjoittaa tehtäviään. Valtiopäiväjärjestys suojaasi kansanedustajia ja antoi heille mahdollisuuden puhua vallitsevista epäkohdista eduskunnassa varsin vapaasti. Suoja ei kuitenkaan ulottunut eduskunnan ulkopuoliseen puoluetoimintaan. Valtiopäiväjärjestyksen mukaan kansanedustaja voitiin vangita ilman eduskunnan suostumusta, jos hänet oli tavattu verekseltään törkeänluontoisesta rikoksesta, josta tulisi vähintään puolen vuoden vankeusrangaus, tai jos tuomioistuimien oli langettanut hänelle vankeustuomion.

pylväisiin liian pitkälle menevänä; Fascistien suunnitelmat tehtävä tyhjiksi, *TT* 3.12.1923; Päätös lehtemme painokannejutussa, *TT* 23.1.1924; Suomalainen maantiemaisema lähitulevaisuudessa, *Kurikka* 23.8.1923.

358 Vp 1928, 400–401 (välikysymys), 565–567 (Pekkala), 576–579 (Enne).

359 Vp 1928, 570–575 (Rosenberg), 580–582 (Isaksson).

360 Painovapaus, *TÄ* 2.4.1928 pk.

361 Vp 1928, Vp 1928, 563–564 (oikmin Malinen), 575–576 (Ingman), 579–580 (J. F. Aalto), 584 (Molin), 584–585 (Kallio).

Valtiopäiväjärjestyksen määräyksistä ei välitetty SSTP:n kansanedustajien vangitsemisen yhteydessä: edustajat vangittiin hallinnollisten viranomaisten luulojen perusteella. Lisäksi seitsemän STPV:n kansanedustajaa menetti vuosina 1924–30 edustajaoikeutensa sillä perusteella, että tuomioistuimet olivat tuominneet tai tuomitsivat heidät myöhemmin poliittisesta toiminnasta vankeusrangaistuksiin.

Suomalaisen kommunismin kansanedustajat eivät menetyksistään huolimatta pitäneet kansanedustajan turvatonta asemaa esillä kovin aktiivisesti. Edvard Jokela tosin kummasteli, miten parlamentarismien periaatteisiin sopi se, että hallitus poisti vastustajien edustajia eduskunnasta mielensä mukaan. Valtiopäiväjärjestyksen muutosta käsiteltäessä talvella 1925 hän esittikin, että kansanedustajan loukkaamattomuus laajennettaisiin koskemaan myös eduskunnan ulkopuolista toimintaa, mutta asian käsittelyssä ryhmän muut vaatimukset jättivät sen varjoonsa.³⁶² Muuten STPV:n kansanedustajat tyytyivät reagoimaan tapahtuneeseen.

STPV:n edustajat hyväksyivät, että kansanedustaja menetti oikeutensa edustajantoimeen tuomion julistamisen jälkeen. Heidän mielestään se tarkoitti kuitenkin lopullista päätöstä. Niinpä ryhmän edustajat vastustivat lokakuussa 1924 Bruno Tenhusen edustajaoikeuden epäämistä hovioikeuden päätöksen perusteella. Hävityään asian SDP:n tuesta huolimatta he jättivät päätökseen vastalauseen: se oli heidän mielestään ”lainvastainen ja parlamenttaaristen oikeuksien törkeä loukkaus”. Konsta Vuokilan edustajaoikeuden menetykseen heillä ei sen sijaan ollut vastaansanomista – siitä oli korkeimman oikeuden päätös.³⁶³

Polemiikkia herätti myös edustajaoikeuden vieminen Aleksanteri Allilalta maaliskuussa 1926. Allila oli tammikuussa 1923 tuomittu Turun hovioikeudessa kolmeksi kuukaudeksi vankeuteen syksyllä 1921 pitämästään puheesta, jonka hovioikeus oli katsonut sisältävän yllytyksen rikokseen. Tuomiota ei kuitenkaan pantu täytäntöön, ja Allila valittiin vuoden 1924 vaaleissa eduskuntaan, jossa hän ehti istua kevääseen 1926 ennen kuin hänet etsintäkuulutettiin ja vangittiin. STPV:n edustajien mielestä viranomaiset olisivat voineet odottaa valtiopäivien päättymiseen.³⁶⁴

Menettely närkästytti myös sosiaalidemokraatteja, jotka tekivät siitä välikysymyksen. Heidän ensisijainen tarkoituksensa oli kiinnittää huomiota kansanedustajan oikeudelliseen asemaan sekä toimeenpanovallan ja lainsäädäntövallan suhteisiin: vangitsemalla kansanedustajia toimeenpanovallan edustajat vaikuttivat lainsäädäntöön tavalla, joka ilmensi Suomen tsaristisia perinteitä ja kansalaissodan päättymisen jälkeistä henkeä mutta soti perinteisiä vallanjaon käsityksiä vastaan. Sosiaalidemokraattien mielestä kansanedustajia tulisi rangaista vasta istuntokauden päätyttyä. Niin olisi pitänyt menetellä myös Allilan tapauksessa. Sosiaalidemokraateille riitti asian toteaminen.³⁶⁵

STPV:n ryhmä halusi mennä pitemmälle, kun se syksyllä 1928 otti kantaa Yrjö Eenteen ja Toivo Latvan vangitsemiseen huhtikuussa. Niinpä ryhmän puhemiehenä toiminut Eino Pekkala väitti, että kansanedustajien koskemattomuutta oli loukattu

362 Vp 1924, 363 (Jokela); Vp 1925, 51–52, 476–477 (Jokela), 444–447 (Rosenberg), 788–790 (Isaksson).

363 Vp 1924, 361, 365 (Rosenberg), 363 (Jokela).

364 Poliisisanommat 11/1926, hm 392 (Aleksander Allila), EKV, VA; Vp 1926, 322–323 (Rosenberg), 569–570 (Kulmala).

365 Vp 1926, 378 (välikysymys), 562–567 (Sventorzetski), 567–569 (Helo).

törkeästi, kun vangitsemiseen ei ollut hankittu eduskunnan suostumusta. Pekkalan mielestä Turun hovioikeuden kolme kuukautta myöhemmin tekemä päätös ei oikeuttanut hallituksen tai poliisin toimia. Hän katsoi, että säilyttääkseen arvotuksensa eduskunnan tuli todeta hallituksen menetelleen lainvastaisesti.³⁶⁶

Ryhmä yritti aluksi saada asian laajempaan käsittelyyn vaatimalla sen lähettämistä perustuslakivaliokuntaan. Epäonnistuttuaan siinä se teki välikysymyksen hallituksen virkatoimien laillisuudesta ja pyysi eduskuntaa ryhtymään toimiin hallituksen jäsenten saattamiseksi syytteeseen valtakunnanoikeudessa. Ryhmä esitti myös vastalauseen siihen, miten Yrjö Enne ja Toivo Latva julistettiin oikeudettomiksi edustajatoimeen.³⁶⁷

Välikysymys, johon ryhmä tarvitsi muutaman sosiaalidemokraatin tuen, perustui ajatukseen, että Enne ja Latva oli vangittu valtiopäivien aikana. Keskustelu käytiinkin pääasiassa siitä, milloin valtiopäivät olivat toiminnassa. Eino Pekkalan mukaan valtiopäiväjärjestyksen muotoilu valtiopäivien aikana ei tarkoittanut samaa kuin valtiopäivien koolla ollessa. Hänen mielestään valtiopäivät olivat toiminnassa niin kauan kuin niitä ei oltu lopetettu – keskeyttäminen oli eri asia kuin päättäminen. Pekkala muistutti myös, että esimerkiksi Saksassa kansanedustajan koskemattomuus oli voimassa keskeytyksen aikana.³⁶⁸ Pekkala sai tulkinnalleen tukea SDP:n edustajilta ja ruotsalaisten Georg Schaumanilta mutta eduskunnan enemmistö kannatti näkemystä, että istuntojen väliaika ei ollut eduskunnan koossaoloaikaa. Se ei liioin hyväksynyt ajatusta, että hallituksen jäsenet olisivat syyllistyneet laittomuuteen.³⁶⁹

Vuoden 1928 jälkeen STPV:n ryhmä ei puuttunut edustajiensa vangitsemisiin: se ei nostanut minkäänlaista protestia ryhmän puheenjohtajan Mauritz Rosenbergin tai edustaja Väinö Kallion vangitsemisesta hieman ennen valtiopäivien alkua talvella 1930. Se ei liioin yrittänyt kiistää Kallion tai Rosenbergin edustajanoikeuksien menetystä Vaasan ja Turun hovioikeuksien antamien tuomioiden perusteella.³⁷⁰

Vaikka kansalaisyhteiskunnan loukkaukset koskettivat laajasti Suomen työväestöä, niiden puolustamiseksi ei syntynyt laajojen kansalaisjoukkojen liikettä. Aihepiiri yhdisti aluksi kuitenkin työväenliikkeen haaroja eduskunnassa. Vaikka mitään muodollista yhteistyötä ei solmittu, STPV:n ja SDP:n kansanedustajat puhuivat yhdessä loukkauksia vastaan. Esimerkiksi ammattiyhdistysmiesten passikiellot närkästyttivät kaikkia työväenmiehiä – niitä pidettiin loukkauksena Suomen ammattijärjestöä kohtaan. Maaliskuussa 1925 sosiaalidemokraatit tekivätkin välikysymyksen asiasta ja antoivat Edvard Jokelan passihakemuksen hylkäämisen yhteydessä marraskuussa 1926 tukensa STPV:n eduskuntaryhmän välikysymykselle. Myös kansanedustajien koskemattomuuden turvaaminen yhdisti työväen ryhmiä.³⁷¹

366 Vp 1928, 724, 732–733 (Pekkala).

367 Vp 1928, 736, 767, 938.

368 Vp 1928, 1683–1685 (Pekkala).

369 Vp 1928, 730–731 (Aalto), 731–732 (Schauman), 732 (Sventorzetski), 1685–1686 (Aalto), vrt. 731 (Kallio), 735 (Molin), 798–799.

370 Vangitsemisista, akp 349/1929 Vaasa, hm 1767 (Väinö Kallio); ptk 7/1930, hm 158 (Mauritz Rosenberg), EKV, VA; edustajanoikeuden menetyksistä, Vp 1930, 280–281, 934.

371 Vp 1925, 318–320 (välikysymys), 894–896 (Huttunen), 897–898 (Ampuja), 899–900 (Jokela), 902–903 (Sventorzetski), 906 (Jokela); Vp 1926, 1667–1669 (Jokela), 1669 (Paasivuori), 1669–

Vuoden 1928 aikana sosiaalidemokraattien valmius tukea STPV:n esiintymistä alkoi kuitenkin hiipua. Jo maaliskuussa 1928 sanomalehtien painokanteista tehdyn välikysymyksen yhteydessä sosiaalidemokraattien Väinö Hakkila vihjaili, etteivät STPV:n lehdissä esitetyt tiedot täyttäneet rehellisyyden vaatimuksia. Luottamusäänestyksessäkin vain muutama sosiaalidemokraatti tuki STPV:n välikysymystä.³⁷² Kun STPV:n eduskuntaryhmän edustajia pidätettiin huhtikuussa, SDP:n eduskuntaryhmä antoi kuitenkin vapaat kädet tukea STPV:n välikysymystä.³⁷³ Silti sosiaalidemokraattien halu auttaa STPV:ta väheni vuoden 1928 aikana, ja vuonna 1929 STPV ei saanut enää yhteenkään välikysymykseensä sosiaalidemokraattien tukea.³⁷⁴

Muutoksen sai ilmeisesti liikkeelle SKP:n maanalaisten organisaattorien vangitseminen vuoden 1927 lopulla. SKP:n sotilasjärjestön toimistosta tavatut asiakirjat saivat sosiaalidemokraatitkin puhumaan sotilasvakoilusta Neuvostoliiton hyväksi.³⁷⁵ Tapahtuma voimisti heidän parissaan tulkintaa suomalaisen kommunismin edustajista vieraina voimina ja muutti heidän asennettaan sen vainoamiseen. Myös muiden poliittisten ryhmien kommunisminvastaisuuden vahvistuminen lisäsi sosiaalidemokraattien valmiutta erottausta STPV:sta, hyväksyä syytökset Moskova-johtoisesta liikkeestä ja vetää tuki jopa kansalaisoikeuksia koskevissa kysymyksissä. Välejä viilensivät lisäksi Kommunistisen internationaalin ja SKP:n voimistuneet hyökkäykset sosiaalidemokraattien kimppuun, mikä kuului myös joidenkin kansanedustajien puheista.

Muille poliittisille ryhmille kansalaisoikeudet – ainakaan suomalaisen kommunismin jäsenten oikeudet – eivät olleet tärkeä asia. Se tuli ilmi suhtautumisessa kansanedustajien vangitsemisiin. Sitä osoittivat myös keskustelut passikielloista: muutamaa RKP:n jäsentä lukuun ottamatta porvarilliset edustajat eivät huolestuneet siitä, että kansanedustajalta evättiin ulkomaanpassi poliittiseen kantaan viitaten vaan – SDP:n kansanedustajan Taavi Tainion sanoin – hymyilivät selvityksen saatuaan tyytyväisinä ja äänestivät välikysymystä vastaan.³⁷⁶

Porvarilliset ryhmät eivät kuitenkaan voineet sivuuttaa kansalaisoikeuksien rikkomisia pelkästään hymyillen eivätkä antaa suomalaiselle kommunismille tai työväenliikkeelle yksinoikeutta tulkita kansalaisoikeuksia. Siksi ne halusivat saattaa STPV:n edustajien puheet epäilyttävään valoon ja selittivät niiden olevan vain eduskunnasta harjoitettavaa propagandaa. Vuoden 1929 aikana porvarillisten edustajien propaganda-syyte kiteytyi väitteeksi kansalaisvapauksien väärinkäytöstä. Sillä he perustelivat myös oikeuksien rajoittamiseksi tehtyjä lakiesityksiä.³⁷⁷ Tilanteen muuttuminen heikensi STPV:n mahdollisuuksia puhua epäoikeudenmukaisuudesta. Esimerkiksi Lapuan tapahtumista joulukuussa 1929 käyty välikysymyskeskustelu oli

1670 (Virta), 1670 (Tainio), 1671–1672 (Huttunen), 1672–1674 (Rosenberg), 1674–1675 (J. E. Aalto), 1676.

372 Vp 1928, 567–570 (Hakkila), 587.

373 Kettunen 1986, 401n.

374 Esim. Vp 1929II, 89–90, 785–786 (Harvala), 803, 1210–1211 (Harvala); Vp 1930, 299–301 (Huttunen), 311.

375 Vp 1928, 250–252 (Aalto), 261 (Leino), 262 (Ryömä).

376 Vp 1925, 1670 (Tainio).

377 Esim. Vp 1929II, 1828–1830 (Vennola), 1834–1836 (Mantere).

pikemminkin muiden ryhmien edustajien todistelua siitä, miksi suomalaisen kommunismin edustajat pitäisi sulkea pois Suomen poliittisesta elämästä.³⁷⁸

KANSALAIISOIKEUDET JA PROLETARIAATIN DIKTATUURI

Nostaessaan esille lukuisat kansalaisoikeuksien loukkaukset suomalainen kommunismi pyrki ensisijaisesti osoittamaan, että porvarillinen demokratia ei toiminut omien julkilausuttujen periaatteidensa mukaisesti. Näin pyrittiin kaivamaan pohjaa järjestelmän legitimiisyydeltä. Puhuessaan kansalaisoikeuksista liike tarkoitti kuitenkin ennen muuta omia, ei kaikkien oikeuksia.

Kaikkien oikeuksista puhuminen ei sopinutkaan kommunistisen liikkeen lähtökohtiin. Kommunistit katsoivat historian opettavan, ettei sorretty luokka ollut koskaan päässyt valtaan, ellei se ollut väkivalloin tukahduttanut riistäjien toimeenpanemia vastarintayrityksiä. Niin oli tehnyt porvaristo omissa vallankumouksissaan, ja sellaista diktatuurin välivaihetta tarvittaisiin myös tulevassa työväestön vallankumouksessa. Proletariaatin diktatuuri erosi kuitenkin aiemmista diktatuureista siinä, että se alistui vain väestön pienen vähemmistön. Kommunistinen internationaalinen perustava kokous korosti, että työväenluokalle etuoikeutetun aseman antava proletariaatin diktatuuri olisi väliaikainen ja häviäisi, kun porvariston vastarinta olisi murrettu, sen omaisuus takavarikoitu ja sen jäsenet muutettu työtätekeviksi.³⁷⁹

Työväen diktatuurin tärkeyttä korostivat myös SKP:n perustajat, jotka kirjasivat sen pystyttämisen lähitavoitteekseen. Kovin tarkkaa kuvaa uusi puolue ei kuitenkaan kyennyt antamaan uudelle käsitteelle. Se toki tuli selväksi, että työväen diktatuuri oli jotain muuta kuin pelkkä kansanvalta. SKP:n intoilusta huolimatta käsitteestä ei tullut Suomessa suosittua. Siitä puhuttiin työväenliikkeen alkaessa jakautua syksyllä 1919. Sitä ei silti mainittu SSTP:n ohjelmassa, vaan sanapari kierrettiin ilmaisulla väliaikainen valtiokoneisto, jonka tehtävänä olisi ”riistäjien vastustuksen masentaminen ja työn vapauttaminen pääoman ikeestä”. Sen avulla tukahdutettiin riistämismvapaus ja syrjäytettäisiin riistäjien etuoikeudet.³⁸⁰

Ohjelma ei sanonut mitään riistämismvapauden ja riistäjien etuoikeuksien suhteesta kansalaisoikeuksiin. Suomalainen kommunismi ei liioin ottanut kovin usein kantaa siihen, miten kansalaisoikeudet toteutuisivat järjestelmässä, jossa se olisi vallassa. SSTP:n eduskuntaryhmän vuonna 1922 tekemässä aloitteessa sanottiin kuitenkin, että Suomen sosialistisessa neuvostotasavallassa ei olisi äänioikeutta henkilöillä, jotka käyttivät palkkatyövoimaa voittoa saadakseen tai elivät työtä tekemättä pääoman koroilla, liiketuloilla tai omaisuudesta saaduilla ansioilla. Äänioikeutta ilman jäisivät myös yksityiskauppiat, välittäjät, piispat ja papit, koronkiskonnasta tai keinottelusta tuomitut. ”Ohranan” palveluksessa olleet ja suojeluskuntalaiset saivat äänioikeuden vasta kymmenen vuoden kuluttua lain voimaan

378 Vp 1929II, 1186–1248.

379 Degras I, 8, 12–13, 19–20.

380 Saarela 1996, 39–46, 169–170.

tulosta.³⁸¹ Vuonna 1929 Villiam Tanner toisti listan hieman uusittuna ottaessaan kantaa valtiopäiväjärjestyksen muuttamiseen.³⁸²

Muuten suomalainen kommunismi ei pitänyt suurta meteliä proletariaatin diktatuurista ja sen mahdollisesta vaikutuksesta kansalaisoikeuksiin. Keskustelua hiltitsi SSTP:n oikeusjutun aikana syntynyt näkemys, että proletariaatin diktatuurista puhuminen ei olisi turvallista. Siihen viitattiin kuitenkin kirjoituksissa, jotka nimesivät liian lempeän suhtautumisen porvaristoon Suomen vallankumouksen epäonnistumisen syyksi, sekä Pariisiin kommuunia ja Venäjän vallankumousta muisteltaessa.³⁸³ Selvemmin käsitteen sisällön toi julki VKP:n pääsihteerin J. Stalinin vuonna 1926 Suomessa julkaistu kirja *Lenin ja leninismi*. Sen mukaan proletariaatin diktatuuri oli vallankumouksellista valtaa, joka nojasi väkivaltaan porvaristoa vastaan. Siksi se ei ollut ”täydellistä” kansanvaltaa.³⁸⁴ *Työn Äänessäkin* innostuttiin kesällä 1927 todistelemaan, että vapautensa ja ihmisoikeuksiensa puolesta taistelevan työväenluokan ”terrori” oli monin verroin oikeutetumpaa kuin kapitalistisen luokan valta-asemansa ylläpitämiseksi harjoittama ”terrori”.³⁸⁵ Muuten tyydyttiin korostamaan sen välttämättömyyttä porvariston vastarinnan nujertamiseksi.³⁸⁶

Ennen valtaanpääsyä SKP:lla tai muillakaan ei ollut mahdollisuuksia edistää proletariaatin diktatuuria. Käytännössä puheet proletariaatin diktatuurin mukaisesta menettelystä näkyivät ennen muuta liikkeen sisäisissä suhteissa – vaatimukset tiukasta kurista ja johdon päätösten ehdottomasta hyväksymisestä sekä toisinajattelevien sysääminen syrjään antoivat viitteitä siitä, mitä proletariaatin diktatuuri saattaisi olla käytännössä.

Vuoden 1924 eduskuntavaalit osoittivat, että Suomessa ja Neuvostoliitossa elävien välillä ei vallinnut täysi yksimielisyys siitä, missä määrin suomalaisen kommunismin oli yritettävä osoittaa vallitsevan järjestelmän puutteita ja missä määrin esittää muita tunnuksia. Vuonna 1924 erimielisyys pelkistyi siihen, että Suomessa olevat halusivat keskittyä moittimaan vallitsevaa järjestelmää ja muita puolueita demokratian periaatteiden vastaisesta suhtautumisesta kansalaisoikeuksiin ja torjuivat SKP:n johdon esityksen sosiaalidemokraattien haukkumisesta.

Vielä selvemmin erot tulivat esille valmistauduttaessa tasavallan presidentin valitsijamiesvaaleihin syksyllä 1924 ja talvella 1925³⁸⁷. Suomessa vaaleihin ei aluksi tunnettu suurta kiinnostusta, koska niiden avulla ei uskottu saatavan ajettua pa-

381 Vp 1922. Liitteet I–X. Helsinki 1922 (Vp 1922L), 10–11. Esitys toisti Ville Vainion ja Hilda Hannusen edellisille valtiopäiville jättämän aloitteen, Vp 1921. Liitteet I–X. Helsinki 1921 (Vp 1921L), 9.

382 Vp 1929, 666–667 (Tanner).

383 Esim. Kymmenen vuoden takaa, *SaT* 26.1.1928 pk; Ehtoollisohjelma, *TT* 23.2.1928 pk; Pariisin Kommuuni – Venäjän vallankumouksen edelläkävijä, *I&L* 30.4.1927; -isti, Voittoisan lokakuun vallankumouksesta, *TT* 18., 21. ja 25.10.1927; Kullervo Manner, Lokakuun vallankumouksen vaikutuksista Suomen proletariaatin taisteluun, *TT* 8.11.1927.

384 I. Stalin, *Lenin ja leninismi*. Helsinki 1926, 56–60; proletariaatin diktatuuria esitteli suomeksi myös *Työväen luokkatieto*. *Luokkataistelun perustiedot*. Kustantaja Tauno Tietäväinen. Vaasa 1929, 123–131.

385 Terrori ja terrori, *TÄ* 15.7.1927 pk.

386 Punasoturi, Työväen diktatuuri, *PS* 1.7.1923.

387 Teksti pohjaa kirjoitukseeni, ”Vallankumouksellinen” mielenosoitus – suomalainen kommunismi ja presidentinvaalit 1925, *Paradoksi* VIII. Näyttämö vailla ohjaajaa – viimeinen Paradoksi. Jyväskylä 1993, 73–88.

rannuksia työväen taloudellisiin tai poliittisiin oloihin. Jo syksyn aikana vahvistui kuitenkin käsitys, että vaaleissa pystyttäisiin tuomaan esille porvarillisen kansanvallan puutteita. Helsingin työväen paikallisjärjestön kutsumassa järjestyneiden työläisten kokouksessa lokakuun alussa 1924 esitettiin vaalien keskeiseksi tunnukseksi poliittisten vankien vapauttamista. Käytännössä valmistelut jäivät monilla paikkakunnilla joulukuussa 1924 pidettyjen kunnallisvaalien jalkoihin.

Helsingin kokouksen ajatukset eivät täysin vastanneet SKP:n johtajien käsitystä. Otto Ville Kuusisen lokakuun lopulla esittämässä vaalivaatimuksissa lähdettiin toki liikkeelle työläisten ja heidän järjestöjensä oikeuksien sortamisesta ja päädyttiin vaatimuksiin niitä tukahduttavien koneistojen lakkauttamisesta. Ohjelmaan kuului myös taloudellisia tunnuksia sekä vaatimus Suomen ja Neuvostoliiton rauhallisista suhteista. Ne olivat tuttuja esityksiä vuosien 1922 ja 1924 eduskuntavaaleista. Uutta oli vaatimus työväen ja talonpoikien hallituksesta, joka oli asetettava herrahallituksen tilalle. Tämän tunnuksen SKP:n johto halusi nostaa vaaleissa etusijalle.³⁸⁸

Työväen ja talonpoikien hallituksesta oli puhuttu jo Kommunistisen internationaalin IV kongressissa joulukuussa 1922.³⁸⁹ Aiheeseen palattiin uudelleen kesäheinäkuussa 1924 pidetyssä V kongressissa, joka pidettiin Saksan epäonnistuneen vallankumousyrityksen jälkitunnelmissa. Se sai internationaalin venäläiset johtajat painottamaan aiempaa voimakkaammin Venäjän esimerkkiä.³⁹⁰

Tunnus työväen ja talonpoikien hallituksesta liittyi enemmän tai vähemmän kuviteltuun liittoutumaan senhetkisessä Neuvostoliitossa. Tunnus oli kuitenkin moniselitteinen, sillä se nostettiin esille, jotta kaikki internationaalin jäsenpuolueet harjoittaisivat agitaatiota köyhien talonpoikaisjoukkojen saamiseksi työväen vallankumouksen kannalle. Internationaalin puheenjohtaja Grigori Zinovjev tosin yksinkertaisti tulkintaa väittämällä IV kongressissa, että työväen ja talonpoikien hallitus oli proletariaatin diktatuurin pseudonyymi. Ja viides kongressi totesi samaan henkeen, että työväen ja talonpoikien hallituksen tunnus käänsi proletariaatin diktatuurin tunnuksen ”kansan, vallankumouksen kielelle”. Muotoilu tarkoitti joukkojen agitoimista ja mobilisoimista kukistamaan porvariston valta ja luomaan neuvostovalta. Sen sijaan tunnus ei voinut viitata parlamentaarisiin sopimuksiin ja liittoiin sosiaalidemokraattien kanssa.³⁹¹

Proletariaatin diktatuuri oli Kommunistista internationaalia synnytettyä tärkeä tunnussana, kun haluttiin tehdä pesäeroa sosiaalidemokraatteihin. Vaikka termi ei 1920-luvun puolivälissä ollut enää yhtä ajankohtainen toimintaohje kuin internationaalia perustettaessa, se haluttiin muodossa tai toisessa säilyttää kuvaamaan kommunistisen liikkeen luonnetta. Internationaalin piirissä ei häirinnyt se, että tunnuksen hyökkäyksellinen sisältö löi korville internationaalin arviota välitömän vallankumousvaiheen päättymisestä ja kapitalismin hienoisesta vakiintumisesta. Tunnuksella haluttiin ylläpitää uskoa myös läheiseen vallankumoukseen. Sa-

388 SKP:n pb 21.10. ja kk 27.10.1924, f. 516, op. 2. d. 801, RGASPI.

389 Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale. Petrograd-Moskau vom 5. November bis 5. Dezember 1922. Hamburg 1923, 1015–1017.

390 Esim. McDermott and Agnew, 45–46.

391 Degras II, 152; Carr 1972, 81

malla se muistutti siitä, että jokaisen todellisen kommunistipuolueen tavoitteena tuli olla vallan valtaaminen.³⁹²

Kuusinen ei ottanut V kongressin julkisissa keskusteluissa kantaa työväen ja talonpoikien hallitukseen tai sen sopivuuteen kehittyneissä kapitalistisissa maissa.³⁹³ Internationaalin laajennetussa plenumissa maaliskuussa 1925 hän kuitenkin toisti Zinovjevin näkemyksen tunnuksesta proletariaatin diktatuuriin pseudonyyminä. Kuusinen myönsi kuitenkin, että tavoiteltavat talonpojat eivät olleet vielä valmiit taistelemaan proletariaatin diktatuuriin puolesta. Juuri siksi kommunistit tarvitsivat tunnusta työväen ja talonpoikien hallituksesta.³⁹⁴

Kommunistisen internationaalin plenum arveli jo kesäkuussa 1923, että tunnoksella olisi suuri merkitys mm. Suomessa.³⁹⁵ Kuusinen ilmeisesti esitti tunnoksen ottamista vaaliohjelmaan osoittaakseen internationaalille ja venäläisille, että suomalainen liike toimi kunnan kommunistisen puolueen tavoin. Se ei kuitenkaan ollut ainoa syy, sillä SKP oli jo syntyvaiheissaan sitoutunut hyvin vahvasti ajatuksen välittömästä vallankumouksesta. Siitä irtautuminen oli vaikeaa, mikä näkyi mm. Kuusisen toiveina Saksan tapahtumien vaikutuksesta Suomeen syksyllä 1923. Saksan ”lokakuun” epäonnistuttuaan SKP:n johto ei muuttanut käsityksiään, vaan toisti V kongressin arvioita kapitalismin läheisestä lopusta.

Siksi oli tarpeellista korostaa myös valtakysymystä. Sitä Kuusinenkin halusi tehdä työväen ja talonpoikien hallituksen avulla.³⁹⁶ Se näkyi ohjelmaluonnoksessa todisteluna, että Suomessa ei vallinnut kansanvalta – äänioikeus ei estänyt työtätekevien taloudellista sortoa eikä taannut valtaa ”hyödyllisen työn tekijöille ja rikkaiden luojille”. Kuusisen mielestä Suomen kansanvalta oli vain ”kansanvallan pilkkaa”. Siksi se oli kumottava työväen ja talonpoikien hallituksella.³⁹⁷

Kuusisen laatima ohjelma ei saanut välitöntä tukea Suomessa, vaan marraskuun alussa kokoontunut neuvottelukokous korosti yhä päätunnuksena poliittista amnestiaa ja poliittisen vainon lopettamista. Edes SKP:n Suomen byroon kaikki jäsenet tai siihen läheisessä yhteydessä olleet eivät kannattaneet sitä, sillä Väinö Vuorio, Emil Paajanen, Edvard Jokela ja osittain myös Eino Pekkala pitivät ohjelman esittämistä sopimattomana siinä tilanteessa. Heidän mielestään tunnus työväen ja talonpoikien hallituksesta, jonka he samastivat proletariaatin diktatuuriin, vaaransi liikkeen toimintamahdollisuuksia Suomessa: viranomaiset voisivat tulkita viittaukset menettelytapoihin kumoustoimiksi ja vaaleja johtavien elinten ohjelmaksi. Väi-

392 Zinovjevin tulkinnoista, Protokoll. Fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale. Berlin 1925, 80–92, 462–496.

393 Karl Radekin ja Clara Zetkinin mielestä Zinovjevin tulkinta ei sopinut kehittyneisiin kapitalistisiin maihin, emt., 165–172 ja 335–338.

394 Erweiterte Exekutive der Kommunistischen Internationale. Moskau, 21. März – 6. April 1925. Hamburg 1925, 158.

395 Protokoll der Konferenz der erweiterten Exekutive der Kommunistischen Internationale. Moskau 12.–23. Juni 1923. Hamburg 1923, 283.

396 Selostus (O. W. Kuusinen, Leo Laukki) 24.11.1924 Moskova, f. 516, op. 2, d. 887, RGASPI, jossa kerrotaan Kuusisen ja Laukin tapaamisesta Zinovjevin kanssa.

397 Suomen työväen ja työtätekevään talonpoikain presidentinvaaliohjelma, *TT* 24.12.1924. Kuusisen laatiman luonnoksen tekstiosuutta ei arkistoissa ole.

nö Vuorio arvelikin ohjelman aiheuttavan joukkovangitsemisia ja lehtien lakkauttamisen. Emil Paajanen piti sitä ”100 %:na linnaohjelmana”.³⁹⁸

Kuusisen ohjelmaesitys ei heidän mielestään ollut muutenkaan ajankohtainen Suomessa. Paajanen sanoi sen olevan samanlaista ”ilmaan lyömistä” kuin tunnukset työväen kontrollista vuonna 1921.³⁹⁹ Jokela puolestaan arveli, että SKP:n esittämällä tavalla tunnuksista tehtäisiin ”halpoja sanasutkauksia, joille naureskellaan silloin, kun aika vaatii köyhälistön diktatuurin toteuttamista”. Hän katsoikin, ettei senhetkisessä tilanteessa ollut aihetta ladella ”puhtaita” tunnuksia vaan yrittää vierottaa työläisiä ja talonpoikia ”lahtarien” vaikutusvallasta. ”Selvien kommunististen tunnusten” esittäminen johtaisi pikemminkin liikkeen eristäytymiseen laajoista työväenjoukoista.⁴⁰⁰

Vuorio piti siksi välttämättömänä, että työläisiä nostettaisiin kamppailuun käyttämällä senhetkisestä tilanteesta nousevia tunnuksia. Kuusisen esitys merkitsi hänen mielestään ”mahdottomalta tuntuva ja yllättävää uutta ja vierasta tunnusta”, joka ei voinut välittömästi syöpyä joukkojen lävitse ja saada niitä toimimaan sen puolesta. Vuorio piti myös paremmin marxilaisen taktiikan mukaisena sitä, että joukkojen keskuudesta otetuista tunnuslauseista tehtäisiin vallankumouksellisia tunnuksia.⁴⁰¹ Kannassa näkyi epäilemättä myös Vuorion kansalaissodan kynnyksellä esittämä korostus, ettei ”poliisiosialismi” ollut riittävä tavoite.⁴⁰²

Esittämältään pohjalta Vuorio laati ohjelmaesityksen, jossa asetettiin rinnakkain työläisten oikeuksien polkeminen ja perustuslakien lupaukset kokoontumis-, yhdistymis- ja lausuntavapaudesta. Esityksessä toistettiin aiemmat vaatimukset työläisten ja pienviljelijöiden kansalaisyhteisyyksien turvaamisesta sekä heidän taloudellisen asemansa parantamisesta. Vuorio korosti työläisten ottavan osaa vaaleihin ennen muuta kamppailukseen poliittisten vankien vapauttamisen ja työtätekevien kansalaisvapauksien turvaamisen puolesta. Esityksensä lopuksi hän toivoi vaalitaistelun lähentävän sitä päivää, jolloin valta olisi niiden käsissä, joille se oikeuden mukaan kuuluisi. Silloin astuisi voimaan kansan enemmistön – palkkatyöläisten, pienviljelijäin ja työtätekevien talonpoikien – hallitus.⁴⁰³ Näin Vuorio halusi muotoilla Kuusisen esittämää tunnusta sopivammaksi Suomen oloihin.

Vuorion esitys jäi kuitenkin tappiolle joulukuun lopussa pidetyssä Helsingin järjestyneen työväen kokouksessa, joka hyväksyi ”hallitusohjelman”. Kuusisen laatimaa luonnosta ilmeisesti muutettiin hieman, sillä hyväksytyssä ohjelmassa puhuttiin työväen ja työtätekevien talonpoikien enemmistön mukaisesta hallituksesta,

398 (Edvard Jokela) ht:lle 9.1.1925; Pettersson (Väinö Vuorio) ht:lle (Kullervo Manner), ei pvm; Moses (Jaakko Kivi) ht:lle (pb) 8.1.1925, jossa Pekkalan kannasta; V.L. (Emil Paajanen), Muistiinpanoja presidentin vaalien aikana sattuneista erimielisyyksistä, ei pvm, saatu 28.1.1925, f. 516, op. 2, d. 868, Vuorion ja Jokelan kirjeet myös f. 522, op. 1, d. 123, RGASPI.

399 V. L. (Emil Paajanen), ht:lle (pb), ei pvm, saatu 3.11.1924, f. 516, op. 2, d. 880, RGASPI; työväen kontrollivaatimuksista 1921, esim. Saarela 1996, 207–209.

400 (Edvard Jokela) Helsingissä 30.12.1924, f. 522, op. 1, d. 123, RGASPI.

401 (Pettersson) ht:lle, ei pvm, saatu 4.1.1925; Pettersson ht:lle (Manner), ei pvm; P-sson toveri O.V.K:lle 12.3.1925 Helsinki, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

402 Tauno Saarela, ”Tulisieluinen reaalioliittikko” – Väinö Vuorio, kirjassa *Elämää arkistossa. Kansan Arkisto 60 vuotta*. Toimittanut Marita Jalkanen. Jyväskylä 2005, 117.

403 Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaaliohjelma, V. Vuorion ehdotus, saatu 28.12.1924, f. 516, op. 2, d. 887, RGASPI.

joka kaikkialla nojautuisi työväen ja työtätekevien talonpoikien yhteisesti valitsemaan edustajiin ja itsehallintoon. Lisäksi ohjelmaan liitettiin vaatimus fasistisen vallankaappauksen vastustamisesta.⁴⁰⁴ Kokouksen esitys ei sellaisenaan kelvannut kaikille. Kuopiolaista *Savon Työtä* päätoimittanut Kaarlo Luoto julkaisi vaaliohjelman aluksi muutettuna mutta korjausvaatimusten jälkeen jo seuraavassa numerossa hyväksytyssä muodossa.⁴⁰⁵

Erimielisyydet vaaleissa esiintymisestä eivät pelkistyneet ohjelmaan – myös ehdokkaasta oli monenlaisia mielipiteitä. Nekin ilmaisivat erilaisia painotuksia siitä, mitä vaaleissa tulisi esittää. Jo syyskuussa 1924 *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* vaadittiin, että vaaleihin asetettavan ehdokkaan piti olla ”rehellinen ja leppymätön luokkataistelija”.⁴⁰⁶ Kun osallistumisen tuli olla myötätunnonilmaus poliittisille vangeille, päädyttiin helposti ajatukseen, että ehdokkaaksi sopisi parhaiten poliittinen vanki. SKP:n politbyroo tulkitsi asiaa laajemmin ja muistutti, että vainottuja olivat myös Suomesta paenneet työväenliikkeen henkilöt, emigrantit.⁴⁰⁷

Kysymystä mietittiin Suomessakin pääasiassa tältä pohjalta. Tosin eri kokouksissa ehdokkaiksi esitettiin vankilassa olleiden SAJ:n entisen puheenjohtajan Matti Väisäsen ja SSTP:n entisen pääsihteerin Arvo Tuomisen sekä poliittisten pakolaisien Otto Ville Kuusisen ja Edvard Gyllingin ohella STPV:n eduskuntaryhmän puheenjohtajaa Mauritz Rosenbergiä ja Työväen urheiluliiton puheenjohtajaa Eino Pekkala.⁴⁰⁸

SKP:n politbyroo ratkaisi kysymyksen omalta osaltaan lokakuun 16. päivä pitämässään kokouksessa, jossa ehdokkaaksi nimettiin ”vallankumouksellisten työläisten kunnioittama ja rakastama toveri O. V. Kuusinen”.⁴⁰⁹ Kuusista pidettiin hyvänä ehdokkaana, koska hänellä oli ”tarmokkaan, sisukaan ja uhrautuvan kansanmiehen maine ... tieteellisen toiminnan luoma arvovalta, ... internationalinen ja kotimainen asema”. Näin ehdokkaankin avulla voitiin liehuttaa ”mahdollisimman selvästi kommunismin punaista lippua”.⁴¹⁰

Politbyroolle oli tärkeää saada esille SKP:n nimi ja sitä kautta korostaa kommunistisen puolueen johtavaa roolia. Kenties se myös ajatteli, että monien Suomessa

404 Kokouksesta, Edvard Jokela Helsingissä 30.12.1924, Pettersson (Väinö Vuorio) ht:lle, ei pvm, f. 522, op. 2, d. 123, RGASPI; EK:n tilannekatsaus 14.–27.12.1924; Asiakirja 808, am, EKV, VA; ohjelmasta, Suomen työväen ja työtätekevään talonpoikain presidentinvaaliohjelma, *TT* 24.12.1924.

405 En ole saanut käsiini *Savon Työn* numeroa 1/1925, jossa vaaliohjelma julkaistiin ensi kerran; aikalaisten esittämässä raporteissa ei kerrottu, miten Luoto muutti ohjelmaa, vaikka siitä paljon puhuttiin, esim. Mooses (Jaakko Kivi) (kk:lle) 26.1.1925; No 5 (Kuopion piiri), ei pvm, saatu 28.1.1925, f. 516, op. 2, d. 867; 17 (SB) ht:lle (pb) 29.1.1925, d. 868, RGASPI; asiakirja 808, am, EKV, VA; hyväksytty versio, Suomen työväen ja työtätekevään talonpoikain presidentinvaaliohjelma, *SaT* 8.1.1925.

406 Rivimies, Missä mielessä presidentin vaaleihin, *TT* 23.9.1924.

407 SKP:n pb 25.9.1924, f. 516, op. 2, d. 801, RGASPI.

408 Työväki valmistuu presidentinvaaleihin, *TT* 11.10.1924; Työläiset ja presidentin vaali, *PV* 9.12.1924; Kuopion ao tilanteesta 18.–31.10.1924, alaosastojen tilannekatsaukset, EKV, VA; myös Työväki valmistautuu presidentin vaaleihin, *TT* 23.10.1924; Työväki ja presidentinvaalit, *TT* 30.10.1924; Työläisten päätöksiä presidentinvaaleista, *TT* 3.11.1924; Oulun työläisvalitsijain kokous, *PV* 31.10.1924; Rovaniemen työläiset vaalivalmisteluissa, *PV* 31.10.1924.

409 SKP:n pb 16.10.1924, f. 516, op. 2, d. 801; SKP:n kk:n kiertokirje no 2 presidentinvaalitaistelun johdosta 18.10.1924, lähetetty SB:lle 21.10.1924, d. 782, RGASPI.

410 No 1 (Kullervo Manner) hv:lle (Toivo Aronen) 14.10.1924, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI.

vihaama ehdokas pysyisi hyvin julkisuudessa, kun muut kiroaisivat hänen osallistumisestaan.⁴¹¹ Se olisi ”isku vasten kasvoja lahtareille”, kuten Yrjö Sirola hieman myöhemmin kirjoitti.⁴¹²

Kaikki Suomessa olevat eivät kuitenkaan luottaneet iskun voimaan. Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmä torjui ajatukset ”emigranttien” asettamisesta ehdokkaaksi, koska se antaisi vastustajille aihetta syyttää liikkeen olevan Moskovan asioilla. Se puolestaan pelästyttäisi äänestäjiä. Jotkut ryhmän jäsenet väittivät lisäksi, ettei maaseudun työväestö hyväksyisi Kuusista ehdokkaaksi. Eduskuntaryhmä pitikin välttämättömänä, että ehdokkaan oli oltava Suomesta. Tämä yksimielisyys ei kuitenkaan poistanut täysin kiistanaiheita. Osa ryhmän edustajista kannatti vankilassa olevan henkilön asettamista ehdokkaaksi – vaaleihin osallistuminenhan oli mielenosoitus. Toinen puoli ryhmää vastusti kuitenkin poliittista vankia, koska viranomaiset estäisivät silloin vaalityön. Kemiläinen Emil Tabell väitti jopa tietävänsä, etteivät Tammisaarella olevat halua ryhtyä ehdokkaiksi. Ryhmä päätyi kuitenkin äänin 9–7 kannattamaan vankilassa olevan ehdokkaan asettamista.⁴¹³ Samalla kannalla olivat Väinö Vuorio ja Emil Paajanen ja monet ammattiyhdistysliikkeen johtohenkilöt.⁴¹⁴

Lopullisesti ehdokkaasta päätettiin 19.12. pidetyssä Helsingin järjestyneen työväen kokouksessa, jossa SAJ:n vankilassa oleva puheenjohtaja Matti Väisänen valittiin ehdokkaaksi äänin 125–45, vaikka osa SKP:n Suomen byroon jäsenistä ponnisteli Kuusisen valinnan puolesta.⁴¹⁵ Äänestys osoitti, ettei Kuusisessa ollutkaan ”kansanomaista populariteettia” eivätkä ”työpenkin ääressä olleet proletarit” kannattaneet häntä, kuten Kullervo Manner yritti selittää.⁴¹⁶

Keskustelut vaalituloksesta tai ehdokkaasta eivät innostaneet suomalaisen kommunismin kannattajia tai muitakaan osallistumaan vaaleihin: äänestysprosentti oli 39,7, kun se vuoden 1924 eduskuntavaaleissa nousi 57,4 %:iin. Kaikki ryhmät menettivät näin äänestäjiä, mutta pahimman tappion kärsi sosialistisen työväen ja pienviljelijöiden vaaliliitto, joka kokosi 41 213 ääntä ja 6,6 % annetuista äänistä. Se merkitsi hieman yli 50 000 äänen ja lähes neljän prosenttiyksikön menetystä eduskuntavaaleihin. Ja niissäkin oli kärsitty tappio kesän 1922 eduskuntavaaleihin verrattuna.⁴¹⁷

Valitsijamiesvaalit eivät näin osoittaneet kovin suurta mielenosoitusta vaaliliiton ajamiin tavoitteiden puolesta. Prosessia ei kuitenkaan aiottu jättää kesken,

411 Ainakin Kuusinen vihjasi tällaiseen näkemykseen vaalien jälkeen, O.W.Kuusinen, *Proletaari* 21.3.1925.

412 Yrjö Sirola hv:lle 29.10.1924 Leningrad, f. 525, op. 1, d. 130, RGASPI.

413 STPV:n ekr 28.10.1924 ja 19.12.1924, STPV:n arkisto, KA.

414 17 (SB) ht:lle (pb) 8.1.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

415 Kokouksesta, Helsingin järjestyneet työväki tehnyt tärkeitä päätöksiä, *TT* 20.12.1924; Pettersson (Väinö Vuorio) ht:lle, ei pvm, f. 522, op. 1, d. 123; SKP:n pl 1925, 27–29, f. 516, op. 2, d. 857, RGASPI; EK:n tilannekatsaus 14.–27.12.1924, jossa kerrotaan, että kokous päätti vaieta äänestystuloksesta, jotta ”ei nähtäisi kokouksen vähäistä osallistujamäärää”.

416 No 1 (Kullervo Manner) hv:lle (Toivo Aronen) 14.10.1924, f. 516, op. 2, d. 789, RGASPI; Kullervo Manner, Luokkatietoisten työläisten taistelutahdon peittämisyrittö presidenttiehdokaskysymyksessä, *Proletaari* 4 (25) huhtikuulla 1925.

417 Tuloksista, Paavo Hirvikallio, *Tasavallan presidentin vaalit Suomessa 1919–1950*. Porvoo 1958, 29–30; Ville V-a, Presidentin valitsijamiesten vaalit v. 1925, *Tiedonantajan Aikakauskirja* 1925, 41–42.

vaan kuudentoista valitsijamiehenkin piti osallistua mielenosoitukseen. Heille oli laadittu etukäteen ohjeitakin – toisin kuin monille muille ryhmille, jotka saivat itse ratkaista, miten menettelivät vaaleissa. Sosialistinen työ- ja pienviljelijäväestö oli sen sijaan päättänyt pysytellä oman ehdokkaan takana loppuun asti. Tosin asiasta oli ollut erilaisia mielipiteitä, ja esimerkiksi eduskuntaryhmässä äänestys kysymyksestä oli päättynyt tasan 8–8 puheenjohtajan äänen ratkaistessa kannan oman ehdokkaan takana pysymisen puolesta.⁴¹⁸

Valitsijamiesvaalien jälkeen SKP:n politbyroo toisti tämän kannan. Viimeisessä äänestyksessä sen mielestä tosin oli mahdollista jättää mielenosoituksellisia vaalilippuja – kirjoittaa vaaliohjelmasta otettuja tunnuksia, kuten työväen ja talonpoikien hallituksen puolesta.⁴¹⁹ Myös Suomessa korostettiin, ettei sosialistinen työväki voinut kannattaa ketään porvarillista ehdokasta tai yleensä osallistua lehmänkauppoihin. Valitsijamiesten tuli päinvastoin paljastaa, että koko vaalitouhu oli ”kulissien takaista konikauppaa”, jossa porvarilliset puoluejohtajat ratkaisivat valinnan.⁴²⁰ Sosialistisen työväen ja pienviljelijöiden valitsijamiehet äänestivätkin kaikilla kierroksilla Matti Väisästä⁴²¹, joka tammikuun alussa sai yli 6,5 vuoden tuomion valtiopetoksen valmistelusta.⁴²²

Vaalitulokset osoitti, että suomalaisen kommunismin kannattajat eivät olleet halukkaita pitämään vaaleja pelkkänä mielenosoituksena. Se osoitti myös, että Vuorio, Jokela, Paajanen ja muut olivat arvioineet tilannetta sattuvammin kuin SKP:n johto. Tulos ei kuitenkaan saanut SKP:n johtajia perääntymään käsityksistään – SKP:n keskuskomitean kannanotossa sekä Kuusisen ja Mannerin *Proletaari*-lehdessä julkaisemissa vaaliarvioissa väitettiin edelleen, että suuret joukot ymmärsivät tunnuksen työväen ja talonpoikien hallituksesta. Syy vaalitappioon oli pikemminkin siinä, että liikkeen julkiset toimihenkilöt olivat ymmärtäneet valtakysymyksen väärin ja toteuttaneet ohjeita haluttomasti ja virheellisesti.⁴²³

Korostaessaan työväen ja talonpoikien hallitusta keskeisenä tunnuksena SKP:n johto halusi sanoa, että poliittinen epäoikeudenmukaisuus ratkeaisi Suomessa vain siten, että työläiset ottaisivat SKP:n johdolla vallan. Tunnusta vastustavat olivat varmaan samaa mieltä siitä, että vasta työväen valtaannousu poistaisi ongelmat lopullisesti. Heidän esityksensä saattoi kuitenkin antaa myös käsityksen, että se olisi mahdollista palaamalla porvarillisen demokratian periaatteisiin.

SKP:n johdolle, joka oli totaalidemokratiaa vastaan, tällainen ajatus oli kauhistus. Kullervo Manner moittikin Väinö Vuorion syytä, että hänen ehdotuksissaan ei esitetty kunnolla porvarillisen ja työväen demokratian ”räikeää vastakohtaa”.⁴²⁴ SKP:n johtajien lähtökohta merkitsi myös sitä, että

418 STPV:n ekr 28.10.1924, STPV:n arkisto, KA.

419 SKP:n pb 29.1.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb (SB:lle) 3.2.1925, d. 868, RGASPI.

420 V. L., Presidentin valinta, *TT* 11.2.1925 pk; V. L., Viimeinen näytös, *TT* 18.2.1925 pk; Avoin kirje Suomen työväelle ja talonpojille presidentinvaalin johdosta, *TT* 20.2.1925, jossa valitsijamiesryhmän julkilausuma.

421 Hirvikallio, 40–42.

422 Matti Väisäsen tuomio, *TT* 5.1.1925.

423 Vaalitaistelun kokemuksista presidentin valitsijamiesvaaleissa, *Proletaari* 3 (24) 21.3.1925, jossa SKP:n kk:n lausunto. Se on julkaistu myös kirjassa SKP I, 83–87; O. W. Kuusinen, *Proletaari* 21.3.1925.

424 K. M(anne)r Petterssonille (Väinö Vuorio) 13.1.1925 Leningrad, f. 516, op. 2, d. 880, RGASPI.

he eivät antaneet porvarillisille kansalaisoikeuksille samanlaista asemaa kuin Suomessa olevat. He eivät osanneet arvostaa niitä kunnolla edes julkisten toimintamahdollisuuksien kannalta vaan arvelivat niiden suojaamisyritysten synnyttävän vaaraa luisua ”vallankumoukselliselta radalta porvarillisen laillisuuden suohon”.⁴²⁵

SKP:n johto ei ollut vaaliarvioissaan kovin erittelevä. Kuusinen ja Manner närkästyivät selvästi Suomessa esiintyneestä vastarinnasta. Kuusisen ehdokkuuden torjuminen sai heidät todistelemaan, että emigrantti olisi vallankumouksellistanut vaalit. Väitteellään he ilmeisesti tarkoittivat sitä, että SKP:n ja Kommunistisen internationaalien johtoon kuuluneen henkilön asettaminen ehdokkaaksi oli jo sinänsä vallankumouksellista. Ilmeisesti he myös ajattelivat, että Kuusisen asettaminen ehdokkaaksi olisi rikkonut julkisuusrajoja, saanut porvarilliset lehdet kommentoimaan ahkerasti hänen ehdokkuuttaan ja kenties myös johtanut vaalitoiminnan estämiseen. Sitä Kuusinen tai Manner eivät kuitenkaan kyenneet kertomaan, miten ehdokkuus olisi lisännyt suomalaisten työläisten ja pienviljelijöiden tietoisuutta ja toimintavalmiutta tai saanut heidät ryhtymään toimiin työväen ja talonpoikien hallituksen pystyttämiseksi Suomeen.

Jokela arveli sen karkottavan mukaankin kulkeneita sosiaalidemokraattien helmaan. ”Selville” linjoille jäisi ”niin helkkarin vähän kulkijoita, että sen voimat eivät lahtari-Suomessa merkitse tuon taivaallista”. Jokelan mielestä sosialistisen liikkeen selkänöjan oli oltava joukkojärjestöissä, joihin kelpasi ”epäpuhdaskin” joukko.⁴²⁶

Vaikka Suomessa olevista johtomiehistä varsinkin Väinö Vuorio, Edvard Jokela ja Emil Paajanen pitivät SKP:n esittämää tunnusta epäonnistuneena eivätkä liioin hyväksyneet sen jälkikäteiskritiikkiä⁴²⁷, SKP:n johdon painotuksilla oli merkitystä. Se näkyi siinä, että myöhemmissä vaaliohjelmassa käytiin selvemmin koko järjestelmää vastaan. Vastakkain ei kuitenkaan asetettu työväen ja talonpoikien hallitusta ja porvarillista demokratiaa vaan vuoden 1927 eduskuntavaaliohjelmassa suuntauduttiin ”valkoista valtakuntaa” vastaan, mikä korosti Suomen poliittisen demokratian puutteita.

Kansalaisoikeuksien puolustaminen oli toki ensimmäisellä sijalla kesän 1927 eduskuntavaalien ohjelmassa, mutta asia ei noussut samalla lailla esille kuin vuosina 1924–25. Edes kesän 1929 eduskuntavaaliohjelmassa oikeuksista ei puhuttu yhtä aktiivisesti, vaikka niiden olisi luullut tulleen tärkeämmiksi, kun vaatimukset suomalaisen kommunismin toiminnan tukahduttamisesta olivat lisääntyneet huomattavasti. Asiakysymyksenä kansalaisoikeudet oli kuitenkin pudotettu sodan- ja fasisminvaaran jälkeen.⁴²⁸ Kansalaisoikeudet säilyttivät kuitenkin tärkeytensä konkreettisenä kysymyksenä poliittisista vangeista.

425 O. W. Kuusinen, *Proletaari* 21.3.1925.

426 E. Jokela 30.12.1924 Hki, f. 522, op. 1, d. 123, RGASPI.

427 P:sson, I:sen kirjeen johdosta, ei pvm; Pettersson ht:lle (Manner), ei pvm; P:sson toveri O.W.K:lle 12.3.1925, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

428 Valkoista valtakomentoa vastaan, *TT* 25.5.1927; Luokka luokkaa vastaan!, *TT* 7.6.1929.

POLIITTISET VANGIT

Punaisten vangittujen vapauttamisvaatimukset olivat olennainen osa suomalaisen kommunismin alkuhistoriaa.⁴²⁹ Armahdukset vähensivät vuoden 1918 tapahtumista tuomittuihin vankeihin liittyvää yhteiskunnallista painetta, vaikka sosiaali-demokraatitkin puhuivat vielä 1920-luvun lopulla yleisen armahduksen tarpeesta. Suomalaiselle kommunismille poliittisten vankien asia pysyi erityisen tärkeänä – vangittiinhan sen edustajia lukuisasti pelkän poliittisen mielipiteen esittämisen tai johonkin järjestöön kuulumisen perusteella. Vankien asian esilläpito olikin tärkeä osa suomalaisen kommunismin kamppailua kansalaisoikeuksien puolesta. Tärkeys näkyi vaaliohjelmien vaatimuksina poliittisten vankien vapauttamisesta ja valmiu-tena asettaa poliittinen vanki ehdokkaaksi tasavallan presidentin vaaliin.

Poliittisten vankien⁴³⁰ asia symbolisoi suomalaisen yhteiskunnan eriarvoisuutta ja toi ilmi valkoisten voittajien lähtökohtia. Siksi se pysyi tärkeänä asiana, vaikka poliittisten vankien määrä laski 1920-luvun jälkipuolella huomattavasti. Jaakko Ki-ven laskelmien mukaan poliittisia vankeja oli syyskuussa 1924 noin 850, joista 350 oli vuoden 1918 tapahtumien perusteella leimattu yksityisrikollisiksi. Määrä laski kuitenkin nopeasti, sillä vuoden 1926 lopussa valtiolisten vankien huoltoyhdistys arveli poliittisia vankeja olevan 218. Seuraavina vuosina määrä pieneni edelleen, vaikka syksyllä 1927 ja keväällä 1928 vangittiin lukuisia suomalaisen kommunis-min jäseniä. Vuoden 1928 lopussa huoltoyhdistys laski poliittisia vankeja olevan 139, josta se nousi seuraavan vuoden loppuun mennessä 167:ään.⁴³¹

Poliittisen vangin asema 1920-luvun Suomessa ei ollut kovin selkeä. Tammi-kuussa 1921 annetussa laissa rangaistusten toimeenpanosta todettiin, että rikoslain 11–13. lukujen sekä 16. luvun 24 pykälän perusteella tuomittuja ei pitänyt panna yhteen muusta rikoksesta vankeusrangaistusta kärsivien kanssa ja että heihin oli sovellettava joulukuussa 1889 annetun rikoslain voimaannonasetuksen 35 §:n määräyksiä tutkimusvangeista. Noissa vuoden 1889 määräyksissä puolestaan sanottiin, että tutkimusvangille oli hankittava yleisillä varoilla tarpeellinen ravinto ja muut tarpeet. Hänellä oli lupa kustantaa itselleen parempi elatus ja enemmän mukavuutta, ellei vankilan järjestys häiriintynyt siitä. Laki rangaistusten toimeenpanosta, joka hyväksyttiin eduskunnassa syksyllä 1920 lähes keskustelutta, supisti poliittisten vankien asemaa, sillä se sivuutti vuoden 1889 määräykset, joiden mukaan tutkimusvankia ei pitänyt pakottaa työhön. Myös maininta oikeudesta lukea ja kirjoittaa sekä lähettää ja vastaanottaa kirjeitä jätettiin uudesta laista pois.⁴³²

429 Saarela 1996, 183–187.

430 Käytän ilmaisua poliittiset vangit, vaikka liike itse puhui pääasiassa valtiollisista vangeista.

431 Suomen vankiloista ja poliittisten vankien säilytyspaikoista 26.9.1924, f. 516, op. 2, d. 911; Tilasto valtiolisten vankien huoltoyhdistysten ja huoltoyhdistysten yhteydessä toimivien avustus-toimikuntien toiminnasta vuodelta 1926, d. 1003; Kertomus v.v. huoltoyhdistysten toiminnasta 1.7.–31.12.1928; Poliittisia vankeja tänä päivänä (Hki joulukuun 27 p:nä 1929), d. 1089, RGASPI. Huoltoyhdistyksen luvut eivät välttämättä kata kaikkia poliittisia vankeja.

432 Suomen asetuskokoelma vuodelta 1921. Helsinki 1922, 31; Suomen suuriruhtinmaan asetus-kokous vuodelta 1889. Helsinki 1890, n:o 39, 110–111; Jussi Nuorteva, *Vangit-vankilat-sota. Suomen vankeinhoitolaitos toisen maailmansodan aikana*. Helsinki 1987, 24, 27; Vp 1920, 2041, 2048; lain synnystä, myös M. W. E(rich), Poliittisten vankien asema, SS 28.8.1929 pk.

Poliittisista rikoksista tuomitut pyrittiin sijoittamaan Tammisaaren pakkotyölaitokseen, jonka läntinen kasarmi kuvassa. (Kansan Arkisto)

Vankeinhoitohallituksen helmikuussa 1921 antamissa ohjeissa määrättiin, että kaikki poliittisista rikoksista tuomitut miesvangit siirrettiisiin Tammisaaren pakkotyölaitokseen. Naisvankeja puolestaan pyrittiin pitämään erillään kriminaalivangeista Hämeenlinnan naisvankilassa. Vankeinhoitohallituksen ohjeet korostivat, että jokainen vanki oli velvollinen tekemään työtä valtion hyväksi. Muuten ne määrittivät rikoslain pykälien mukaan tuomittujen oikeudeksi ottaa vastaan vankilan ulkopuolelta ruokapaketteja sekä ostaa omilla varoilla vankilaan hankituista ruoka-aineksista ruokatarpeita, ottaa ”asuinhuoneeseensa” mukavuuksia, jotka vankilan järjestyksen ja siisteyden kannalta olivat mahdollisia – esimerkiksi ”säädylisiä kuvia” ja kellon.

Vapaa-ajallaan poliittisista rikoksista tuomitut vangit saivat pitää hallussaan omaa tieteellistä kirjallisuutta kolme kerrallaan, tilata tai vastaanottaa luettavaksi päivälehdistä *Helsingin Sanomat*, *Hufvudstadsbladetin*, *Suomen Sosialidemokraatin* tai *Uuden Suomen*, aikakauslehdistä *Suomen Kuvalehden*, *Maailman*, *Sosialidemokraattisen Aikakauskirjan*, *Suomen Urheilulehden* ja *Työväen Urheilulehden*. Heillä oli myös lupa tehdä muistiinpanoja lukemastaan kirjallisuudesta vihkoon, jossa oli vankilan leima ja valmiit sivunumerot. Muistiinpanot eivät kuitenkaan saaneet kosketella politiikkaa eivätkä vankilaoloja. Vangeilla oli oikeus tavata yhtä omaistaan kerran kuukaudessa sekä lähettää ja vastaanottaa yksi kirje kuukaudessa. Kirjeissä-

kään ei ollut lupa käsitellä politiikkaa tai vankilan oloja.⁴³³ Myöhemmin vangeille luvallisten aikakauslehtien määrä kasvoi huomattavasti.⁴³⁴

Säädökset heijastelivat Suomen valtaapitävien parissa vallitsevaa ajattelutapaa, jonka mukaan maassa ei ollut poliittisia vankeja vaan rikollisia. Niiden pohjalta myös vankeinhoitolaitoksessa ja vankiloissa voimistui taipumus tulkita poliittisten vankien oikeuksia kovin kapeasti, jopa kohdella heitä samalla lailla kuin rikosvankeja. Ainakin vankeinhoitohallinnon ylijohdaja A. P. Arvelo totesi helmikuussa 1929, että Suomen rikoslaki ei erottanut kriminaali- ja poliittista vankia. Eron pienuus kävi selväksi myös eduskunnan oikeusasiamiehen vuonna 1926 antamasta vastauksesta karihaaralaisen Jaakko Enqvistin valitukseen, jossa hän kummasteli sitä, että poliittisia vankeja oli pakotettu töihin – oikeusasiamies totesi Enqvistin saaneen nauttia laissa säädettyjä oikeuksia.⁴³⁵

Suomen vankeinhoiton johtavia periaatteita 1920-luvulla olivat kuri ja järjestys – rangaistuksella oli oltava pelottava vaikutus. Sitä ilmensivät esimerkiksi vangin eristäminen vankeuden aluksi vähintään kuukaudeksi tai vankilajärjestyksen rikkomuksista määrätyt rangaistukset, joiden mukaan vanki eristettiin 2–8 vuorokaudeksi ja hänelle annettiin ravinnoksi vain vettä ja leipää.

1920-luvun puolivälissä monet viranomaiset ja porvarillisten puolueiden edustajat arvelivat kuitenkin rangaistusten pelotusvaikutuksen menettäneen tehoaan, koska rikollisuus Suomessa kasvoi. Sen voimistamiseksi esitettiin erilaisia vaihtoehtoja, joista merkittävimmäksi nousi ajatus vankilaojen kiristämisestä pidentämällä vankien työpäivää ja lisäämällä työurakoiden vaativuutta vapaudessa työskentelevien tasolle. Työpäivän pidentämisen ja työtahdin kiristämisen arveltiin myös estävän vankien vahingolliset keskustelut illan aikana. Puheet konkretisoituivat syksyllä 1927, kun eduskunta päätti budjettikäsittelyn yhteydessä pidentää vankien työpäivän 10-tuntiseksi.

Työnteon merkitys oli korostunut jo vuoden 1925 asetuksessa vankeinhoitolaitoksesta: siinä määrättiin, että jokaisen vangin oli työnteollaan tuotettava sen veran rahaa kuin hänen ruokaansa ja vaatteisiinsa kului. Se yhdisti vankien työn vankiloitten kannattavuuteen. Vaatimus omavaraisuudesta saattoi vaikuttaa myös siihen, että esitykset vankien ruokamenojen supistamisesta yleistyivät vuoden 1926 aikana. Vankiloitten ruuan tason alentamista saatettiin perustella myös sillä, että rangaistukset menettivät pelotusvaikutustaan, jos vangit saivat parempaa ruokaa

433 Vankeinhoitohallitus Tammissaaren pakkotyölaitoksen johtajalle 7. ja 28.2.1921; päiväkäsky n:o 63 5.3.1921, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat 1893–1931, Tammissaaren pakkotyölaitoksen arkisto, VA; myös *Huuto syvyydestä. Poliittisten vankien, heidän omaistensa ja punaorpojen puolesta*. Helsinki 1925, 20–26; yleisesti vankien oikeuksista, vrt. Raili Matinpuro, *Vankien oikeudet ja vankilajärjestys 1918–1975*. Helsinki 1981, 17–23; poliittisten vankien oikeuksista, esim. Nuorteva, 27; Ulla-Maija Peltonen, *Naisia turvasäilössä. Poliittisena naisvankina Suomessa 1930–1944*. Porvoo 1989, 12; Hanna Savolainen, *Tuomittu elämään. Poliittiset naisvangit Hämeenlinnan kuritushuone- ja keskusvankilayhteisössä 1924–1939*. Suomen historian pro gradu -tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Syyskuu 2000, 23–24, 39–49, 56–57.

434 Päiväkäsky n:o 65 12.9.1922; vankeinhoitoasiainosasto vankilain johtokunnille 24.3.1925, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat 1893–1931, Tammissaaren pakkotyölaitoksen arkisto, VA.

435 Tammissaaren pakkola pidetään edelleenkin maineensa veroisena, PV 12.2.1929; Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 1926. Vp 1928. Asiakirjat Neljäs ja viides osa. Helsinki 1929, 16–17.

kuin kansalaiset keskimäärin.⁴³⁶ Kaikki tämä koski myös poliittisia vankeja ja teki heidän asemastaan entistä kiistanalaisemman.

Suomalaisen kommunismin ensisijaisena tavoitteena oli poliittisten vankien vapauttaminen ja yhteiskunnan muuttaminen sellaiseksi, ettei siinä vainottaisi työväenliikkeeseen kuuluvia. Sitä varten STPV:n eduskuntaryhmä esitti vuonna 1924 lakia, jolla armahdettaisiin kansalaissotaan osallistuneet sekä sen jälkeen poliittisista syistä tuomitut tai syytteessä olevat, ja uusi sen vuonna 1928. Tuolloin se esitti myös erityislakia, joka vapauttaisi kaikki vuonna 1918 ja sen jälkeen valtiollisista syistä tuomitut ja estäisi panemasta ketään syytteeseen valtiollisen toiminnan tai työväenliikkeeseen osallistumisen takia.⁴³⁷

Liike ei kuitenkaan luottanut sinisilmäisesti siihen, että muut poliittiset ryhmät halusivat vapauttaa vangit. Siksi se esitti parannuksia myös poliittisten vankien oikeuksiin ja asemaan. Samalla se esitti muutoksia lakipykäliin, joita se toisaalta vaati kumottaviksi. STPV:n eduskuntaryhmä teki jo keväällä 1924 esityksen laiksi valtiollisista rikoksentekeijöistä. Esityksessä haluttiin ensinnäkin lisätä poliittisten rikosten piiriin rikoslain 16. luvun 8. pykälän mukaan tuomitut henkilöt – ne, jotka oli tuomittu valtion, sen laitoksia tai virkamiehiä loukkaavista puheista tai kirjoituksista tai sellaisten levittämisestä. Aloitteessa katsottiin myös poliittisten vankien oikeuksia supistetun ja perättiin heille vähintään niitä oikeuksia, jotka tutkintovangeille oli säädetty.⁴³⁸

Asia ei tullut koskaan käsittelyyn, mutta ryhmä uudisti esityksen kuitenkin vasta helmikuussa 1929. Tuolloin se toisti aiemmat vaatimukset mutta kirjasi erikseen poliittisten vankien oikeudet. Esityksen mukaan valtiollista vankia ei pitänyt pakkottaa työhön. Hänen piti myös saada itse valita työnsä. Lisäksi hänellä tuli olla oikeus hankkia omalla kustannuksellaan lisäruokaa, käyttää omia vaatteitaan, hankkia haluamiaan kirjoja ja aikakauslehtiä, lähettää ja ottaa vastaan kirjeitä niin usein kuin halusi sekä tavata omaisiaan ja tuttaviaan vähintään kerran viikossa kahden tunnin ajan.⁴³⁹

Eduskuntaryhmä ajoi myös aloitteiden välillä poliittisten vankien oikeuksien laajentamista. Sen väläkysymys marraskuussa 1925 oli lähinnä reagointia vankien aseman huononemiseen. Paremmiin pohjaa oikeuksien tarkalle määrittelylle antoi eduskuntaryhmän kirjelmä sosiaalidemokraattisen hallituksen oikeusministerille Väinö Hakkilalle lokakuussa 1927. Kirjelmässä todettiin poliittisten vankien aseman huononeminen eri suhteissa, kaivattiin perinpohjaista ja puolueetonta tutkimusta vankilaviranomaisten ja vankien suhteesta sekä tehtiin yksityiskohtainen ehdotus vankien oikeuksien parantamisesta. Ehdotuksen kärkisijalla oli työajan supistaminen tai vankien vapauttaminen kokonaan työvelvollisuudesta. Myös helmi-

436 Mielipiteistä, esim. Vankilaolomme on tarkastettu eduskunnan oikeusasiamiehenviraston puolesta, *HS* 22.8.1926, jossa eduskunnan oikeusasiamiehen varamiehen Bruno A. Sundströmin haastattelu; Vankilaolomme toiseltakin kannalta, *HS* 24.8.1926, jossa vankeinhoitohallinnon ylijohtajan A. P. Arvelon haastattelu; Vp 1926, 1226–1228 (T. M. Kivimäki); työpäivän pitentämisestä, myös *Matinpuro*, 16, 25; varsinkin maalaisliittolaiset puhuivat vankiloiden ”itsekanattavuudesta”, Vp 1927, 1036 (Juho Niukkanen).

437 Vp 1924L, 437–439; Vp 1928L, 301–303; Vp 1930L, 26–28; Vp 1924, 1385–1386 (Allila).

438 Vp 1924L, 442–444; Vp 1924, 118–119 (Jokela).

439 Vp 1929L, 159–162; Vp 1929IIL, 371–372.

kuussa 1929 ryhmän lähetystö kävi tiedustelemassa poliittisten vankien oikeuksia oikeusministeriltä.⁴⁴⁰

VALTIOLLISTEN VANKIEN HUOLTOYHDISTYKSET

Eduskunta ei ollut ainoa paikka, jossa suomalainen kommunismi pyrki pitämään poliittisten vankien asia esillä. Kysymys oli alusta lähtien tärkeä myös liikkeen järjestäytymisessä. Moniin piireihin oli jo 1920-luvun alkupuolella perustettu vankien avustuskomiteita, jotka keräsivät varoja toimittaakseen vangituille ruokapaketteja. Osa niistä jatkoi toimintaansa SSTP:n lakkauttamisen jälkeen.⁴⁴¹ Myös Helsingin sosialistisella nuorisolla oli oma avustustoimikunta.⁴⁴² 1920-luvun puolivälissä ryhdyttiin kuitenkin puhumaan yhtenäisemmän organisaation luomisesta.

Ajatus luoda uusi organisaatio auttamaan poliittisia vankeja sai alkunsa Kansainvälisen puna-avun valitettua vuoden 1923 lopulla, että se tiesi vähän vangitsemisista ja avustustoiminnasta Suomessa. Kansainvälinen puna-apu, joka Suomessa opittiin tuntemaan paremmin venäjänkielisellä lyhenteellään MOPR (*Mezhdunarodnaja organizatsija pomoshtshi bortsam revoljutsii*), oli syntynyt syksyllä 1922 auttamaan porvarillisen terrorin uhreja Puolassa. Kommunistisen internationaalin neljäs kongressi teki siitä vuonna 1924 pysyvän organisaation, joka pyrki pikaisesti laajentamaan toimintaansa eri maihin.⁴⁴³ Uuden organisaation moite sai SKP:n johdon peräämään kaivattuja tietoja mutta myös esittämään, että Suomeen perustettaisiin Kansainvälisen puna-avun julkinen osasto. MOPR:n johtoon valittu Pekka Paasonen katsoi, että elimen voisi muodostaa vuonna 1921 luodusta Venäjän nälänhätäisten avustuskomiteasta.⁴⁴⁴

Se oli kuolleena syntynyt ajatus, sillä viranomaiset olivat heti rahankeräyksen käynnistyttyä vainonneet avustuskomitean toimintaa.⁴⁴⁵ Suomessa syntyi kuitenkin elin koordinoimaan paikallista avustustoimintaa, sillä SAJ perusti tammikuun lopulla 1924 poliittisten vankien ja punaorpojen avustuskeskuskomitean.⁴⁴⁶ SKP:n Suomen byroo katsoi sen sopivan MOPR:n elimeksi Suomeen, vaikka ei ollut aivan

440 STPV:n ekr 13.10.1927, STPV:n arkisto, KA; Nykyisenkin hallituksen aikana on poliittisten vankien asema huonontunut, *TT* 19.10.1927; Poliittisten vankien oikeuksien turvaaminen lainsäädäntötietä, *TT* 9.2.1929; Tammissaren pakkola pidetään edelleenkin maineensa veroisena, *PV* 12.2.1929; myös STPV:n ekr:n vv 2.9.1926, f. 516, op. 2, d. 934, RGASPI, jossa mietittiin välikysymyksen tekoa poliittisten vankien oikeuksista..

441 Saarela 1996, 186–187; Turun ja ympäristön työväenjärjestöille sekä yksityisille tovereille, *TT* 8.9.1925; Oulun läänin pohjoisen vaalipiirin komitea sai kirjeitä vielä vuodenvaihteessa 1929–30, Kyläjoen tpj O.l. pohj. vaalipiirin vankien avustustmk:lle 24.12.1929 ja 23.2.1930, Kemin vvh:n arkisto, KA.

442 Helsingin sos. nuorison valtiollisten vankien avustustoimikunta 8.6.1924–26.2.1925, valtiollisten vankien avustustoiminta (kansio 394), am, EKV, VA, jossa jäljennökset pöytäkirjoista.

443 MOPR:n alusta, Carr 1972, 985–986; *För leninismen*, 137–139, jossa IV kongressin päätöslauselma.

444 Kk (K. Manner) (SB:lle), ei pvm, f. 516, op. 2, d. 741; Pekka (Paasonen) Kullervolle (Manner) 10. ja 11.12.1923 Moskova, d. 734; MOPR:n halusta saada tietoja, myös SKP:n kk 5.3.1923, d. 726, RGASPI.

445 Hiitonen, 146; Antti Hyvönen, *Suomen Kommunistinen Puolue 1918–1924*. Tampere 1968, 218–221.

446 SAJ:n tpvk 24.1.1924, tmk 30.1.1924, SAJ:n arkisto, TA; SAJ:n poliittisten vankien ja punaorpojen avustuskeskuskomitea 2.1924, KA, pöytäkirjassa ei mainita päivämäärää.

tyytyväinen sen luonteeseen. Lisäksi se halusi pidättää yhteydenpidon MOPRIin itselleen tai jollekin avustuskeskuskomitean kommunistiselle jäsenelle.⁴⁴⁷

SAJ:n avustuskeskuskomitean toiminnasta lähetettiin vuoden 1924 alkupuolella raportteja rajan taakse.⁴⁴⁸ Myös Jaakko Kivi kirjoitti selostuksia Suomen vankiloista, poliittisten vankien määristä ja avustustoiminnasta.⁴⁴⁹ Se ei kuitenkaan riittänyt MOPR:lle, jonka suhde toiseen avustusjärjestöön, Kansainväliseen työväenapuun, oli alusta lähtien jäänyt hämäräksi. Kommunistinen internationaali yritti tuoda valoa hämäryyteen määrittelemällä MOPR:n järjestöksi, jossa oli vain henkilöjäseniä. Sellaisen MOPR halusi myös Suomeen.⁴⁵⁰

SKP:n politbyroo palasi aiheeseen helmikuussa 1925, jolloin se oli päätynt näkemykseen, ettei Suomessa voisi toimia julkisesti MOPR:n nimissä vaan yhteyttä sinne oli pidettävä SKP:n kautta. MOPR:n jatkuvat muistutukset huonoista yhteyksistä Suomeen ja vaatimus, että kaikkien kommunististen puolueiden oli luotava henkilöjäsenyyteen pohjaava MOPR-järjestö, saivat sen kuitenkin miettimään kiertotietä ja liittämään MOPR-työn organisoimisen – vankien ja punaorpojen avustamisen – erityisesti naisten toiminnan aktivoimiseen.⁴⁵¹ Samaa toistettiin myös kesäkuun alkupuolella järjestetyssä SKP:n plenumissa.⁴⁵²

Elokuun ensimmäisellä puoliskolla pidetyssä puoluekokouksessa työ vankien ja punaorpojen keskuudessa liitettiin edelleen naistoimintaan. Hanna Malm moitti sitä kuitenkin liian kapeapohjaiseksi – se oli vain järjestäytyneiden ja järjestöjen toimintaa. Hän halusi tehdä työstä poliittista kamppailua, mihin hänen mielestään ei ollut mahdollisuuksia SAJ:n suojissa. Siksi SKP:n johdolla oli luotava vankien, heidän perheidensä ja punaorpojen ”joukko-avustusjärjestö”, johon oli vedettävä mukaan puolueettomat ja järjestäytymättömät. Politbyroo viittasi puoluekokouksen jälkeen haluun luoda vastavoima vuonna 1920 perustetulle Mannerheimin lastensuojeluliitolle, mutta päätös oli myös osa SKP:n pyrkimystä ratkaista suomalaisen kommunismin organisoitumiskysymys monilla joukkojärjestöillä.⁴⁵³ Avustustoiminnan yhteydessäkään SKP:n johto ei miettinyt, miten uusi järjestö voisi olla

447 Tsentr. komitet finskoi organ. pomoshthi (M. Kallio) (Jaakko Kivi) mezhdunarodnoi organizatshii pomoshthi bortsam revoljutsii 1.3.1924; Poliittisten vankien ja heidän perheidensä avustustoiminnan keskittämis-suunnitelma, ei allek., ei pvm, f. 516, op. 2, d. 829; 17 (Mooses) (Jaakko Kivi) ht:lle (kk) 20.12.1923, d. 741, RGASPI.

448 Lyhyt selostus S.A. Avustuskomitean toiminnasta ensimmäisellä vuosineljänneksellä 1924; O. T(anner), Suomen punaorpojen ja poliittisten vankien perheiden avustaminen, kesäkuulla 1924, f. 516, op. 2, d. 829, RGASPI. Selostukset lakkasivat ilmeisesti, kun komitean rahastonhoitajana ollut Otto Tanner pidätettiin kesällä 1924.

449 Suomen vankiloista ja poliittisten vankien säilytyspaikoista 26.9.1924; Muutamia numerotietoja vankien avustamisesta, saatu 13.4.1925, f. 516, op. 2, d. 911; Mooses (Jaakko Kivi) ht:lle 12.10.1925, d. 869, RGASPI.

450 IRH v finljandskuju sektsiju MOPR 15.9.1924; SKP:n kk MOPR:n puhemiehistölle lokak 1924; Internationale Rote Hilfe MOPR'n Suomen jaostolle, ei pvm, mutta vastaava venäjänkielinen 14.11.1924, f. 516, op. 2, d. 829, RGASPI; Kansainvälisen työväenavun taustasta ja luonteesta, Carr 1972, 980–985.

451 SKP:n pb 14.2.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Hanna Malm MOPRin puhemiehistölle 4.2.1925, jossa vastaus MOPR:n muistutuksiin; Kk ht:lle (SB) 4.9.1924, d. 793; Internationale Rote Hilfe MOPR'n Suomen jaostolle, ei pvm, mutta vastaava venäjänkielinen 14.11.1924, d. 829; MOPR:n tpk:n sihteeri MOPR:n suomalaisen jaoston kk:lle 12.12.1924, d. 911, RGASPI.

452 SKP:n pl 1925, 10–11 (Manner), 91 (Malm), RGASPI.

453 SKP:n pk 1925, 87, 247, 507–508 (Malm); myös Pb ht:lle (SB) 14.9.1925, d. 869; SKP I, 133–134.

tiukasti SKP:n vaatimusten mukainen mutta samalla joukkojärjestö. Sillä ei liioin ollut minkäänlaista käsitystä, mikä järjestön suhde olisi muihin esitettyihin organisaatiolinjoihin.

Myös Suomessa oli ajateltu erityisen järjestön perustamista avustamaan poliittisia vankeja. *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* kaivattiin jo heinäkuun lopulla avustustoiminnan laajentamista, ”suurten joukkojen” saamista mukaan ja vankien avustusyhdistysten perustamista olemassa olevien komiteoiden lisäksi. Helsingissä tällainen yhdistys perustettiinkin lähes välittömästi. Uuden yhdistyksen luominen saattoi osoittaa vankilassa olevien pienoista tyytymättömyyttä olemassa oleviin järjestöihin – ainakin monet yhdistyksen keskeisistä hahmoista olivat vapautuneet hieman aiemmin.⁴⁵⁴ SKP:n puoluekokouksessa uuteen järjestöön viittasi avustustointaa omien vankilakokemustensa pohjalta moittinut Iivari Tervonen.⁴⁵⁵

Uuden järjestön perustamispuuhaa helpotti se, että MOPR myönsi siihen loka-kuussa avustusta 125 dollaria kuukaudessa kolmen kuukauden ajaksi. Sen turvin valtiollisten vankien huoltoyhdistysten järjestäjäksi voitiin palkata Kuopiosta lähtöisin ollut sähkötyömies Väinö Lundgren, joka oli aiemmin toiminut lähinnä ammatillisissa järjestöissä.⁴⁵⁶ Avustuksen muuttuminen vuosittaiseksi auttoi syntyneen yhdistyksen toimintaa ja sen mahdollisuuksia puhua poliittisten vankien ja punaorpojen asiasta julkisuudessa.⁴⁵⁷

Helsingin esimerkin mukaisesti valtiollisten vankien huoltoyhdistyksiä syntyi myöhemmin syksyllä ja alkuvuoden 1926 aikana suurimpiin kaupunkeihin, mutta myös muutamalle maaseutupaikkakunnalle. Joillain paikkakunnilla toimintaa hahutettiin kuitenkin hoitaa entisin muodoin – esimerkiksi Turussa avustuskomitea säilyi ammatillisen keskusneuvoston alaisuudessa vuoteen 1926.⁴⁵⁸ Vuoden 1926 lopussa huoltoyhdistyksiä oli silti jo 33 paikkakunnalla ja niissä jäseniä hieman yli 2 000. Yhdistysten määrä ei enää noussut paljoa – vuoden 1928 lopussa niitä oli 38 ja kesällä 1930 41. Jäseniä ilmoitettiin vuoden 1927 lopussa olevan 6 500.⁴⁵⁹

454 Avustuskomitealainen, Valtiollisten vankien avustaminen, *TT* 25.7.1925, Avustuskomitealainen, Valtiollisten vankien huolto, *TT* 11.8.1925; yhdistyksestä, Valtiollisten vankien huoltoyhdistyksen perustava kokous 26.7.1925, valtiollisten vankien huoltoyhdistykset (kansio 395), am, EKV, VA; Apua avuttomille!, *TT* 29.8.1925.

455 SKP:n pk 1925, 193, 251–252 (Tatu) (Iivari Tervonen); vrt. 113 (Mikko) (Bernhard Liimatainen), 205 (Saima) (Sofia Varvi) ja 256 (Olavi) (Jalmari Mäkinen), jotka kiittelivät avustustoiminnan senhetkistä tilaa.

456 MOPR:n tpk (sihteer G. Objan) Valt. vankien huoltoyhdistykselle 12.10.1925, venäjänkielinen kirje on osoitettu v tsk finskii tsektshii MOPR, f. 516, op. 2, d. 911; SKP:n pb 9.10.1925, d. 884, Pb ht:lle (SB) 11.10.1925, d. 869; Lundgrenista, 17 (SB) ht:lle (pb) 25.2.1926, d. 936, RGASPI.

457 Avustuksista, esim. 17 (SB) ht:lle (pb) 11.3.1926, f. 516, op. 2, d. 936; SKP:n pb SB:lle 25.4.1927, d. 987; Tilitys 1.1.–31.1.1928; Tilitys 1.3.–31.3.1928, d. 1025; merkityksestä, esim. 88 ht:lle 18.1.1928, d. 1036, RGASPI.

458 Valtiollisten vankien huoltoyhdistys perustettu, *TÄ* 4.11.1925; Valtiollisten vankien huoltoyhdistys perustettu Ouluun, *PV* 11.12.1925; Valtiollisten vankien huoltoyhdistys perustettu Koskelankylään, *PV* 17.12.1925; Valtiollisten vankien huoltoyhdistys Kajaaniinkin, *SaT* 27.5.1926; Teräs 1995, 312; EK:n Turun ao:n tilkats 1.–15.1.1926, hm 1338 (Arvi Puttonen), EKV, VA; SKP:n pl 1926, 84 (Malm), jossa sanotaan Oulussa ja Pietarsaareissa kannatetun entisiä muotoja.

459 Tilasto valtiollisten vankien huoltoyhdistysten ja huoltoyhdistysten yhteydessä toimivien avustustoimikuntien toiminnasta vuodelta 1926; Vuosikertomus. Yhteenveto huoltotoiminnasta Suomessa vuoden 1927 aikana; Kertomus v.v. huoltoyhdistysten toiminnasta 1.7.–31.12.1928 (V. Lundgren), f. 516, op. 2, d. 1003, RGASPI; *Luettelo lakkautetuista ja toimintakiellon alaisista*

Kehitys ei kuitenkaan vastannut SKP:n johtajien unelmia suuresta joukkojärjestöstä. Niitä ilmensivät Jalmari Salmisen haaveet jäsenmäärän nostamisesta yli sadantuhannen sekä Kullervo Mannerin ja Hanna Malmin toiveet huoltoyhdistysten laajentamisesta keskikerroksiin. SKP kehotti myös järjestämään ”erityisiä otteluita” työpaikkojen työläisten liittämiseksi yhdistyksiin. Kehotuksissa näkyi SKP:n johdon kuvitelma työpaikkojen kaikkinaisesta autuudesta mutta myös halu tehdä huoltoyhdistyksistä henkilöjäsenyyteen pohjaavia järjestöjä. Se ilmeni vielä selvemmin varoituksina, että huoltoyhdistysten kannatusjäseninä olevat työväenjärjestöt, varsinkin ammattiosastot vaikuttivat passivoivasti huoltoyhdistysten toimintaan. SKP:n johto torjuikin ammattiosastojen liittymisen niiden kannatusjäseniksi – osastot oli saatava muuten työskentelemään asian hyväksi.⁴⁶⁰

SKP:n johdon halu irrottaa ammattiosastot huoltotoiminnasta liittyi epäluuloon, jota se tunsu SAJ:n johtoa kohtaan. Tunteeseen saattoi sekoittua myös pelkoa avustustoiminnan kielteisistä vaikutuksista SAJ:n toimintamahdollisuuksiin. Suurin syy erityisen organisaation luomiseen oli kuitenkin halu tehdä poliittisten vankien asiasta näyttävämpiä kamppailuja. Se tarkoitti yritystä painottaa uusien yhdistysten toimintaa toisin: ei riittänyt, että ”viedään vangeille voileipiä” – kuten Eino Rahja asian ilmaisi – vaan oli saatava työläiset liikkeelle. Siksi huoltoyhdistysten oli pyrittävä avustamaan jo oikeudenkäyntien yhteydessä sekä toimimaan muutenkin työväen järjestötoiminnan vapauden turvaamiseksi.⁴⁶¹ SKP:n johto jopa moitti huoltoyhdistysten työn olleen ”liikaa vain varojen keräystä”. Se ei J. K. Lehtisen mukaan tehnyt huoltoyhdistyksistä poliittista järjestöä, kuten tarkoitus oli.⁴⁶²

SKP:n johto oli oikeassa siinä, että avustusjärjestöt olivat keskittyneet tuomittujen avustamiseen. Jo SSTP:n aikana avustuskomiteat järjestivät iltamia ja juhlia kerätäkseen avustusrahoja. Niitä kartuttivat myös eri järjestöiltä saadut lahjoitukset.⁴⁶³ Juhlien ja iltamien tuotot, jäsenmaksut ja lahjoitukset olivat huoltoyhdistystenkin pääasialliset tulolähteet. Lisänsä niihin antoivat käsitöiden myynti ja aluksi loppuunmyydyt julkaisut.⁴⁶⁴ Myös osuuskaupat saattoivat myöntää avustuksia.⁴⁶⁵ Suomessa koottuja varoja täydensivät MOPR:lta aluksi vankien joulupaketteihin

yhdistyksistä. Helsinki 1934. Tässä vaiheessa Oulun raastuvanoikeus oli jo lakkauttanut Oulun yhdistyksen, Oulun ao po:lle 11.4.1930, valtiollisten vankien huoltoyhdistykset (kansio 395), am, EKV, VA.

460 SKP:n pl 1926, 75–76 (Salminen), 78 (Manner), 84–85 (Malm); Julkiset valtiolliset joukkojärjestöt, d. 926, jossa 1926 plenumin päätökset; SKP:n pl 1927, 59 (Malm), 76 (Salminen); Taistelu valtiollisten vankien puolesta ja sen edelleen kehittäminen, d. 970; myös SKP I, 191–194; SKP:n pb 8.3.1928, d. 986, RGASPI.

461 Toiminnan painotuksista, esim. Taistelu valtiollisten vankien puolesta ja sen edelleen kehittäminen, f. 516, op. 2, d. 970; sama myös SKP I, 191–194; SKP:n pl 1927, 58 (Hanna Malm); SKP:n pl 1926, 35 (Eino Rahja), 85–87 (Kalle Lepola), RGASPI.

462 SKP:n pkonf 1929, 32 (J. K. Lehtinen), f. 516, op. 2, d. 1056, RGASPI.

463 Saarela 1996, 186–187; Mooses (Jaakko Kivi) ht:lle (pb) 12.10.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.

464 Tilasto valtiollisten vankien huoltoyhdistysten ja huoltoyhdistysten yhteydessä toimivien avustustoimikuntien toiminnasta vuodelta 1926, f. 516, op. 2, d. 1003; Vuosikertomus. Yhteenveto huoltotoiminnasta Suomessa vuoden 1927 aikana; julkaisujen menekistä myös, Kertomus v.v. huoltoyhdistysten toiminnasta 1.7.–31.12.1928 (V. Lundgren), d. 1049, RGASPI.

465 SKP:n pl 1926, 114 (Matti), 115 (Hilja), 116 (Kalle, Timo, Antti), RGASPI.

saadut rahasummat⁴⁶⁶ ja MOPR:n neuvostoliittolaisten jäsenjärjestöjen – erityisesti suomalaisten poliittisten vankien kunniapäälliköksi nimetyn Vjasman osaston – keräykset.⁴⁶⁷ Vankien avustamiseen tuli varoja myös amerikansuomalaisilta työväenjärjestöiltä.⁴⁶⁸

Osa ulkomailta tulleista varoista oli tarkoitettu oikeudenkäyntikulujen maksamiseen⁴⁶⁹, mutta pääosa eri tavoin kerätyistä ja saaduista rahoista käytettiin vangeille lähetettäviin ruokapaketteihin, jotka tavallisesti sisälsivät voita, sokeria, korpupuja, teetä tai kahvia ja tupakkaa. Joskus vangeille lähetettiin myös rahaa. Sitä saivat pienempiä määriä myös vangittujen perheet ja punaorvot.⁴⁷⁰

Aktiivisimmat järjestöt saattoivat 1920-luvun alussa lähettää paketteja vankilaan joka kuukausi, mutta tavallisemmin niitä toimitettiin muutama kerta vuodessa. Esimerkiksi Viipurin vankien avustuskomitea lähetti vuonna 1924 paketteja perinteisinä juhlapäivinä – pääsiäisenä, juhannuksena ja jouluna. Jotkut avustuskomiteat halusivat puolestaan muistaa vankeja työväen juhlapäivinä, erityisesti elokuussa vietettävän Työnjuhlan aikaan.⁴⁷¹ Järjestelmä ei muuttunut uusien yhdistysten myötä, mutta vankiluvun vähetessä tuli helpommaksi lähettää ruokapaketteja kerran kuukaudessa. Yleensä yhdistykset avustivat omalta paikkakunnalta lähöisiin olevia vankeja, mutta hovioikeuspaikkakunnilla avustettiin myös vieraspaikkakuntalaisia, jotka odottivat tutkintovankeudessa oikeudenkäyntiä.⁴⁷²

Järjestelmän heikkoudeksi havaittiin vähitellen se, että vangit eivät saaneet avustuksia yhtäläisesti. Kun paketteja haluttiin saada kaikille vangeille tasaisesti, huoltoyhdistysten neuvottelukokouksessa huhtikuussa 1929 sovittiin avustusten jaon keskittämistä. Keskittämällä tarkoitettiin sitä, että yhdistyksille nimettäisiin huollettavat vangit. Menettelyn uskottiin olevan myös taloudellisempaa. Suurin vastuu lankesi Helsingin huoltoyhdistykselle, jonka tehtäväksi tuli huolehtia helsinkiläisten ohella niistä vangeista, jotka eivät saaneet avustusta muualta. Siihen se sai kuitenkin tukea niiltä yhdistyksiltä, jotka eivät halunneet lähettää paketteja.⁴⁷³

466 Esim. Kk (Manner), ei pvm, f. 516, op. 2, d. 741; Pb ht:lle (SB) 21.12.1925, d. 869, RGASPI.

467 Vjasman ujestin ja kaupungin MOPR:n konferenssin puhemiehistö SKP:n kk:lle, ei pvm, saatu 16.12.1927, f. 516, op. 2, d. 1003, jossa todetaan vjasmalaisten keräyksen neljän vuoden aikana Tammisaaren poliittisille vangeille n. 10 700 ruplaa eli n. 210 000 mk; myös Pb ht:lle (SB) 5.10.1925, d. 869; Pb ht:lle (SB) 24.5.1926, d. 942; SKP:n sihti 10.1. ja 18.6.1928, d. 1027, RGASPI.

468 Esim. SKP:n sihti 10.1.1928, f. 516, op. 2, d. 1027, RGASPI.

469 Pb ht:lle (SB) 1.2.1926, f. 516, op. 2, d. 936, jossa sanotaan MOPR:n myöntäneen nuorisolion oikeusjuttuun avustusta; Selostus v.v. huoltoyhdistysten toiminnasta 1.1.–1.7.1928, d. 1049, RGASPI.

470 Esim. Tilasto valtiollisten vankien huoltoyhdistysten ja huoltoyhdistysten yhteydessä toimivien avustustoimikuntien toiminnasta vuodelta 1926, f. 516, op. 2, d. 1003, RGASPI;

471 Saarela 1996, 186; Muutamia numerotietoja vankien avustamisesta, ei allek, ei pvm, saatu 13.4.1925, f. 516, op. 2, d. 911; Mooses (Jaakko Kivi) ht:lle 12.10.1925, d. 869, RGASPI.

472 Esim. T(oivo).L(atva), Kertomus Vaasan Valtiollisten Vankien Huoltoyhdistyksen toiminnasta ajalla 2.11.1925–9.6.1926, kirjassa *Älkää unohtako meitä!* Helsinki 1926, 53–55; Turun V. V. Huoltoyhdistys, kirjassa *II Vuosikirja 1926*. Vaasa 1927, 50–51; Sihteeri, Turusta, kirjassa *IV Vuosikirja 1928*. Kuopio 1929, 52.

473 Ptk Valtiollisten vankien huoltoyhdistysten yhteisestä neuvottelukokouksesta Helsingissä Työväentalolla 21 p:nä huhtikuuta 1929, f. 516, op. 2, d. 1089, RGASPI; toteutuksesta, Huoltoyhdistykset lähettävät paketteja seuraaville henkilöille, Hki 29.10.1929, valtiolliset vangit (yleistä), (kansio 394), am, EKV, VA, jonka mukaan paketteja lähetti 20 yhdistystä; Enson v.v. huoltoyhdistyksen vuosikertomus v:lta 1929; Harlun v.v. huoltoyhdistyksen toiminnasta 1929; E.A., Hiukan Suolahden toimintoista, kirjassa *V Vuosikirja 1929*. Kuopio 1930, 46, 55, 59.

Huoltoyhdistysten yhteydet poliittisiin vankeihin eivät olleet vain aineellisia – niiden tai muiden yhdistysten jäsenet saattoivat myös olla kirjeenvaihdossa joidenkin poliittisten vankien kanssa. Helsingiläisnuori Inkeri Lehtinen esimerkiksi vaihtoi kirjeitä monien nuorisoliittolaisten mutta myös SKP:n keskuskomitean jäsenen Kalle Lepolan kanssa.⁴⁷⁴ Vaikka vangit saivat kirjeet vain kerran kuukaudessa, vankilassa olevat pitivät kirjeitä ja tervehdyksiä tärkeinä – ne rohkaisivat.⁴⁷⁵ Mauritz Rosenberg ilmaisi kesällä 1925, miten viestit toivat poliittisten vankien elämään ututta sisältöä:

”Vankilan pimeys hälvenee silloin uuden toivon sytyttämän kirkkaan valon vaikutuksesta. Ei silloin raskaat ristikot enään kykene vapaustunnelmaa nujertamaan ...”⁴⁷⁶

Myös monet kokoukset ja järjestöt tervehtivät poliittisia vankeja ja kertoivat näiden olevan vankilassa kaikkien työläisten asian puolesta.⁴⁷⁷ Lisäksi vankilasta vapautuneille järjestettiin usein tervetuliaisvastaanottoja.⁴⁷⁸

Huoltoyhdistysten voimakas panostus vankilassa olleiden avustamiseen osoitti, että SKP:n yritykset suunnata poliittisten vankien avustamisjärjestöjen toiminta oikeudenkäynteihin ja syytettyjen puolustamiseen eivät täysin onnistuneet. Sen tavoitteet eivät edes miellyttäneet kaikkia Suomessa olevia liikkeen johtajia. Esimerkiksi Väinö Vuorio halusi pitää oikeusjutut selvemmin poliittisten järjestöjen tehtävänä eikä sotkea huoltoyhdistyksiä niihin.⁴⁷⁹

SKP:n muutkaan pyrkimykset eivät toteutuneet, vaikka Suomessakin katsottiin, että huoltoyhdistyksissä pitäisi olla kymmeniätuhansia jäseniä.⁴⁸⁰ Tätä määrää ei kuitenkaan uskottu löydettävän yleisesti työpaikoilta, vaan muista järjestöistä. Siksi niin ammatillisia kuin muitakin järjestöjä kehoitettiin liittymään jäseniksi huoltoyhdistyksiin.⁴⁸¹ Joissakin huoltoyhdistyksissä ammattiosastot säilyivät keskeisinä. Esimerkiksi Pohjois-Hämeen yhdistys koostui ammattiosastojen vuosittain valitsemista edustajista ja yksittäisistä kannattajajäsenistä, eikä joulukuussa 1928 herännyt ajatus muuttaa yhdistys yksilöjäsenpohjalle saanut ilmeisesti kannatusta.⁴⁸²

474 Kirjeenvaihtokumppaneina olivat mm. Hannes Mäkinen, Ludvig Kosonen, Lydia Arppe ja Niilo Väre, Saapuneet kirjeet 1910–20-luvulta, Inkeri Lehtisen arkisto, KA.

475 Esim. SKP:n pk 1925, 258–259 (Ulla); SKP:n pl 1926, 85–87 (Kalle Lepola), RGASPI.

476 Pouttu, Punaorpojen juhla, PV 3.7.1925 pk.

477 Esim. Raahan kuljetustyöläisten tervehdys vangituille tovereille, PV 19.12.1928; Tervehdys valtiollisille vangeille, TT 24.4.1930.

478 Esim. VIII. Ilm no 258 28.7.1925, valtiollisten vankien avustustoiminta (kansio 394), am, EKV, VA; Yrjö Tuominen, TÄ 7.9.1928; Juhla kalterien takaa tulleille, TÄ 12.9.1928; Huomattava ”punikkiylioppilaiden” toveritilaisuus, T 18.7.1929.

479 SKP:n pl 1926, 89 (Erkki) (Väinö Vuorio), RGASPI.

480 Huoltoyhdistyksen toimintaa laajennettava ja tehostettava, TT 3.3.1928.

481 Valtiollisten vankien huoltotoimintaa tehostamaan! TT 20.6.1927, PV 29.6.1927 pk; Kertomus valtiollisten vankien ja punaorpojen huoltotoiminnasta Suomessa ajalta 1.7.–1.10.1927, f. 516, op. 2, d. 1049; Ptk Valtiollisten vankien huoltoyhdistysten yhteisestä neuvottelukokouksesta Helsingissä Työväentalolla 21 p:nä huhtikuuta 1929, d. 1089; myös SKP:n pl 1927, 59 (Maija) (Eva Korhonen), RGASPI.

482 Tnen, Pohjois-Hämeen valtiollisten vankien avustusyhdistyksen toiminnasta, kirjassa III Vuosikirja 1927. Helsinki 1928, 46–47; myös Pohj.-Hämeen valtiollisten vankien avustusyhdistys (Juho Majanen) arvoisalle järjestölle tai toverille joulukuulla 1928; Pohjois-Hämeen valtiollisten vankien avustusyhdistys arvoisalle osastolle tai järjestölle 6.1.1929, Tampereen tpj:n arkisto, KA.

Täysin ei liioin toteutunut pyrkimys tehdä muista avustustoiminnan organisaatioista – punaorpokomiteoista, käsityöseuroista ja hautakomiteoista – vain huoltoyhdistysten apuelimiä.⁴⁸³ Ompelu- ja käsityöseurat järjestivät toki helposti yhdistysten alaosastoiksi. Myös punaisten hautojen hoito siirtyi vähitellen huoltoyhdistysten tehtäväksi. Sen sijaan itsenäinen punaorpotoimikunta jatkoi toimintaansa esimerkiksi Helsingissä 1920-luvun loppuun.⁴⁸⁴ Myös SAJ:n toimikunta keräsi ja jakoi avustuksia punaorvoille koko vuosikymmenen.⁴⁸⁵ Lisäorganisaatioita avustustoimintaan toi Punainvalidien liiton perustaminen huhtikuussa 1928.⁴⁸⁶

Poliittisten vankien tärkeyttä osoitti myös erityinen kamppailuviikko, valtiollisten vankien viikko, joka järjestettiin ensi kerran joulukuun toisella viikolla 1925. Sen tehtävänä oli aluksi myötävaikuttaa huoltoyhdistysten perustamiseen mutta myös nostaa esille poliittisten vankien asiaa sekä kerätä varoja heidän avustamiseksi.⁴⁸⁷ Ajatus erityisestä tilaisuudesta ei ollut aivan uusi, sillä Suomessa oli puhuttu valtiollisten vankien päivästä – Oulun läänin eteläisen vaalipiirin avustajajärjestö oli kehottanut järjestämään uuden vuoden aaton juhlat valtiollisten vankien omaisten hyväksi ja viettämään aattoa valtiollisten vankien päivänä. Tapa säilyi ainakin Oulussa koko 1920-luvun lopun.⁴⁸⁸

Valtiollisten vankien viikolla oli kuitenkin kansainvälinen alkuperä, sillä Moskovassa oli vuotta aiemmin järjestetty joulukuun ensimmäisellä viikolla MOPR-viikko, ja SKP:n johto oli jo tuolloin kehottanut järjestämään vankien viikon myös Suomessa.⁴⁸⁹ Viikon sijoitus sai Suomessa kansallista leimaa, kun se järjestettiin itsenäisyyspäivän ympärille – se tarjosi hyvän mahdollisuuden kummastella esimerkiksi sitä, miksi itsenäisyyden puolesta kamppailleet työväenliikkeen jäsenet istuivat vankilassa. Viikon ajoittamiseen vaikuttivat myös käytännöllisemmät oletukset – ihmisten tunteiden ja valmiuden avustamiseen ajateltiin olevan herkempiä joulun lähellä.⁴⁹⁰

Viikko siirrettiin kuitenkin vuonna 1929 maaliskuun toiselle puoliskolle, kuten MOPR oli jo aiemmin suosittanut. Ratkaisu ei ollut hyvä, sillä ajankohtaan sattui monia muita propagandaviikkoja. Lisäksi viikkoon haluttiin myös kytkeä ajankoh-

483 Taistelu valtiollisten vankien puolesta ja sen edelleen kehittäminen, SKP I, 191–194 tai f. 516, op. 2, d. 970; myös SKP:n pl 1927, 58 (Malm); Mooses (Jaakko Kivi) ht:lle (pb) 18.9.1925, d. 869, RGASPI.

484 Kertomus Helsingin Työväenjärjestöjen Punaorpotoimikunnan toiminnasta v. 1926. Helsinki 1926; Kertomus H:gin Työväenjärjestöjen Punaorpotoimikunnan toiminnasta vuotena 1927. Helsinki 1927; Kertomus H:gin Työväenjärjestöjen Punaorpotoimikunnan toiminnasta vuotena 1928. Helsinki 1928; Kertomus H:gin Työv. järjestöjen Punaorpotoimikunnan toiminnasta v. 1929. Helsinki 1929.

485 Esim. A. J. L. (uostarinen), Ammattijärjestön punaorpotoimikunnan avustustoiminta v. 1924–1929, *Punainen Huolto (PH)* 15.3.1929.

486 Invalidi, Oli jo aikakin, *PH* 10.12.1928.

487 Pb ht:lle (SB) 27.9.1925; 17 (SB) ht:lle (pb) 15.10.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI; Hgin vk 23.10.1925; Hgin vn 13.11.1925, STPV:n arkisto, KA.

488 Painettu ilmoitus Valtiollisten vankien päivät, ei pvm, ei painopaikkaa, muuti asiakirjat, SAJ:n poliittisten vankien ja punaorpojen avustuskeskuskomitean arkisto, KA; Uudenvuoden valviaisjuhla valtiollisten vankien hyväksi, *PV* 30.12.1928.

489 Viikosta, Carr 1972, 987; IRH:n (Internationale Rote Hilfe) järjestelykiertokirje 17.10.1924, f. 516, op. 2, d. 829; kehotuksesta, Kk ht:lle (SB) 29.11.1924, d. 793, RGASPI.

490 Itsenäisen Suomen vankilassa istuu itsenäisyysmiehiä, *PV* 8.12.1927; 17 (SB) ht:lle (pb) 15.10.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.

taiseksi tullut sosiaalidemokraattien vastainen kamppailu.⁴⁹¹ VVHY:ssa katsottiinkin viikon epäonnistuneen ja päätettiin miettiä sen järjestämistä muuna aikana. Mietteistä huolimatta se pidettiin seuraavana vuonna samana ajankohtana.⁴⁹²

Poliittisten vankien asiaa pidettiin julkisuudessa myös erityisin kirjasin ja lehtisin. Vuonna 1925 ilmestynyt *Huuto syvyydestä*, jossa kerrottiin poliittisten vankien asemasta, syntyi ilmeisesti MOPR:n aloitteesta – se halusi levittää tietoja Suomen poliittisista vangeista ulkomaille.⁴⁹³ Samana vuonna Helsingin huoltoyhdistys alkoi julkaista vuosikirjaa, joka suuntautui ennen muuta kannustamaan liikkeen omaa avustustoimintaa. Vuoden 1928 lopussa Helsingin yhdistys laajensi toimintaansa ja ryhtyi julkaisemaan neljä kertaa vuodessa ilmestynyttä aikakauslehteä *Punainen Huolto*.⁴⁹⁴

KAMPPAILU POLIITTISTEN VANKIEN ASEMASTA

Parhaiten poliittisten vankien asemaa ja oikeuksia pitivät kuitenkin esillä sanomalehdet, jotka kertoivat esimerkkejä siitä, miten Tammisaaressa ei saanut ostaa ruokaa omilla rahoilla, rajoitettiin kirjeiden kirjoittamista ja vastaanottamista sekä kirjallisuuden saantia.⁴⁹⁵ 1920-luvun puolivälissä lehdet kirjoittivat kuitenkin useammin Tammisaaren pakkotyölaitoksen puutteista. Lehdissä oli tavallista puhua vanhan sotilaskasarmien koppien ahtaudesta, kylmyydestä ja kosteudesta, työolojen pölyisyydestä, pilaantuneesta ruuasta, epäterveellisten olojen aiheuttamista sairauksista, huonosta sairaanhoidosta, hävyttömistä vartijoista ja mielivaltaisista kurinpitöraangaistuksista.⁴⁹⁶ Tietoja niistä saatiin vapautuneilta vangeilta sekä vankien viranomaisille tekemistä valituksista, joita vangit toimittivat salaa lehdille julkaistaviksi.⁴⁹⁷

491 66 (SKP:n pb) ht:lle (SB) 26.2.1929, f. 516, op. 2, d. 1065, RGASPI; Valtiollisten vankien viikko maaliskuun 15–22 p:nä 1929, *PH* 15.3.1929.

492 V.V. huoltoyhdistysten toiminnasta 1.1.–1.9.1929, f. 516, op. 2, d. 1089, RGASPI; Vankien viikko, *PH* 15.3.1930.

493 *Huuto syvyydestä. Poliittisten vankien, heidän omaistensa ja punaorpojen puolesta*. Helsinki (1925); SKP:n pb 2.10.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb ht:lle (SB) 5.10.1925, d. 869, RGASPI; kirjoittaja saattoi olla Hannes Mäkinen.

494 *Punainen Huolto* ilmestyi 10.12.1928, 15.3., 25.6., 25.9. ja 15.12.1929 sekä 15.3.1930.

495 Laki poliittisten vankien oikeuksista vain kuollut kirjain, *TT* 10.6.1926; Keskiaikainen pimeys ja henkinen sorto Tammisaaren pakkotyölaitoksella, *TT* 23.6.1926; Vankilanjohtajan mielivaltaa, *SaT* 1.4.1926.

496 Esim. *Huuto syvyydestä*, 12–19; Tammisaaren pakkotyölaitoksella olevien työläisvankien kurittaminen, *TT* 16.9.1925; Kulttuuri-Suomen vankilakurjuus, *TT* 25.9.1925; Tammisaari – työläisten kärsimysten luvattu paikka, *TT* 11.12.1925; Tammisaaren pakkotyölaitoksen kurja komento, *SaT* 3.6.1926; Prisoner, Epäkohdat Tammisaaren pakkotyölaitoksessa, *TT* 15., 20. ja 21.7.1926; V, ”Sairashoito” Tammisaaren pakkotyölaitoksella, kirjassa Älkää unohtako meitä! Helsinki 1926, 28–31; Tammisaaren pakkolasta, *SaT* 16.7.1927; Tammisaaren vankien terveydellisistä, työ- ja opiskeluoloista, *TT* 17.9.1928; Poliittisten vankien oloista Tammisaaren pakkotyölaitoksella, *TT* 31.10.1928.

497 Keskiaikaiset olosuhteet Tammisaaren pakkotyölaitoksella, *TT* 6.5.1926, jossa Kalle Pihlmanin valitus työolojen puutteista oikeusministeriölle; Tammisaaren pakkotyölaitoksen kurjat työolot, *TT* 25.6.1926; Tammisaaren pakkotyölaitoksen ”kasvatusmetoodit”, *TT* 29.6.1926; Vartijamielivalta ja aiheettomat rangaistukset Tammisaaren pakkotyölaitoksella, *TT* 5.7.1926; Poliittisten vankien olot valkoisessa Suomessa, *TT* 19.8.1926, jossa Tatu Uosikkisen valitus työoloista ja selleistä; Tammisaaren pakkolan olot, *SaT* 19.7.1927, jossa Antti Seppäsen valitus ruuasta.

Ammattiyhdistysmiehet Kalle Kankari (vasemmalla) ja Arvo Tuominen (oikealla) sekä lehtimies Hugo Ahokanta (keskellä) eivät varmaan olleet tyytyväisiä oloihinsa Tammisaaressa. (Kansan Arkisto)

Näihin yleisiin epäkohtiin suomalainen kommunismi tarttui myös marraskuun alussa 1925 tekemässään välikysymyksessä. Sen välitön syy olivat Hämeenlinnan naisvankilasta kantautuneet uutiset poliittisten naisvankien työpäivän pidennyksestä. Ne herättivät mm. Vaasan ja Tampereen työläiset vaatimaan välikysymystä asiasta. Ilmeisen huonosti asiaan valmistautuneet STPV:n kansanedustajat kasasivat kysymykseen ja puheenvuoroihinsa kuitenkin kaikki valituksenaiheet. Samalla he lausuiivat julki epäilyksensä viranomaisten toimittamien tarkastusten asiallisuudesta.⁴⁹⁸

Yleiset valitukset poliittisten vankien asemasta jatkuivat, mutta yhä useammin alettiin valittaa työajasta ja puhua pakkotyöstä. Kesällä 1926 myös Tammisaaresta alkoi tihkua uutisia, joiden mukaan poliittisten vankien työpäivää oli pidennetty 40 minuuttia ja heille oli määrätty raskaat pakkotyöurakat. Vankilasta vapautunut Niilo Välläri kertoi puolestaan tammikuussa 1927, miten vangeilta kuukaudessa

498 Poliittisten naisvankien asemaa Hämeenlinnan kuritushuoneella kiristetty, PV 13.10.1925; Ovatko Hämeenlinnan poliittiset naisvangit pakoitetut tekemään nälkälakon? PV 14.10.1925, jossa vankien avoin kysymys oikeusministerille; vaasalaisten vaatimuksesta, Vaasan työläiset poliittisten vankien asiasta, TÄ 16.10.1925; STPV:n ekr:n vv 24. ja 28.10.1925, STPV:n arkisto, KA; Vp 1925, 1966–1969, 2311–2317 (Rosenberg), 2322–2324 (Strengell). STPV:n omien edustajien määrä ei riittänyt välikysymyksen tekemiseen, joten joidenkin sosiaalidemokraattien oli yhdyttävä siihen. Välikysymystä Tammisaaren poliittisten vankien huonoista oloista oli mietitty jo edellisyyksinä, STPV:n ekr 6.11.1924, STPV:n arkisto, KA.

vaadittavan työn arvo oli koko ajan noussut ja miten sen alittamisesta seurasi rangaistuksia ja oikeuksien menetyksiä. Lisäksi vangit joutuivat työskentelemään heille oudoilla aloilla. Esimerkiksi puuseppänä työskennelleestä Arvo Tuomisesta tehtiin vankilassa räätäli. Hannes Mäkinen puolestaan kiersi pesutuvasta puuseppäksi ja edelleen pajaan viilariksi.⁴⁹⁹

Työpäivän pidentämisellä ja työn pisteytyksellä oli myös vaikutuksia poliittisten vankien vapautumiseen. Kaikilla moitteettomasti käyttäytyneillä vangeilla oli oikeus päästä ehdolliseen vapauteen kärsittyään 3/4 tuomiostaan. Työn pisteytysjärjestelmän tultua käyttöön hyvään käyttäytymiseen alettiin lukea myös riittävä työsuoritus. Joidenkin poliittisten vankien pääsy ehdollaiseen vapauteen siirtyi sen takia, että vankilan johtokunta tai oikeusministeriön vankeinhoito-osasto ei pitänyt työsuorituksia riittävinä. Se puolestaan antoi poliittisille vangeille lisäaiheen valituksiin.⁵⁰⁰

Jo aiemmin poliittiset vangit olivat valittaneet, että heitä estettiin pääsemään ehdolliseen vapauteen erilaisin verukkein. Vankia saatettiin esimerkiksi syyttää juuri vapautumisen edellä jostain rikkeestä ja tuomita kurinpitörangaistukseen, jolloin vapautuminen siirtyi. Joissain valituksissa sen katsottiin merkitsevän kahdenkertaista rangaistusta samasta asiasta.⁵⁰¹

Valituksista ei yleensä ollut myönteisiä seurauksia, sillä viranomaiset katsoivat niiden olevan aiheettomia⁵⁰² ja halusivat pikemminkin tiukentaa vankilaoiloja. Kesällä 1926 Tammisaaren vankilassa tarkastusmatkalla käynyt eduskunnan oikeusasiamiehen varamies Bruno A. Sundström vaati julkisuudessa vankien työpäivän pidentämistä, urakoiden kiristämistä ja liian herkullisen ruuan yksinkertaistamista. Myös vankeinhoitohallinnon ylijohtaja A. P. Arvelo kannatti vankien työtehon lisäämistä ja työpäivän pidentämistä.⁵⁰³ He saivat tukea kansanedustajilta, jotka selittivät ruuan olevan vankiloissa liian hyvää ja pitivät vääränä, että vankiloissa selvittäisiin 8-tuntisilla työpäivillä, kun ”kunnialliset kansalaisetkin” joutuivat tekemään pitempiä työpäiviä.⁵⁰⁴

Vankien työpäivän pidentäminen osoitti, ettei poliittisten vankien asia ollut muille poliittisille ryhmille tärkeä asia. Eduskunnassa porvarilliset kansanedustajat toivat julki välinpitämättömyyttään poistumalla istunnosta, kun ryhdyttiin kysele-

499 Oloja Tammisaaren pakkotyölaitoksella kiristetään entisestään, *TT* 8.6.1926; Poliittisten vankien olojen kiristys, *SaT* 28.8.1926; Niilo Välläri, Työnkiristysjärjestelmästä Tammisaaren pakkotyölaitoksella, *TT*, *SaT* 11.1.1927; Tuominen 1958, 150–151; Hannes (Mäkinen) äidille 1.2.1925 ja Hannes äidille, ei pvm, Hannes Mäkisen arkisto, KA.

500 Poliittisten vankien kohtelu, *TT* 10. ja 11.12.1926 pk; ”Olen kärsinyt rangaistuksen jo puoliväliin kolminkertaisesti”, *T* 11.7.1929, jossa kerrotaan Väinö Vartiaisen ja Jalmari Mäkisen valituksista.

501 Hj. Rantalehto, Epätasaisuutta poliittisten vankien ehdolliseen vapauteen laskemisessa, *TÄ* 25.1.1926; Poliittisten vankien oikeusturva, *SaT* 14.12.1926 pk; Niilo Kavenius herra oikeusministerille 1.1.1927 Tammisaaren pakkotyölaitos; Pätkä, Tammisaari Pakkola 23.1.1927, *TT*:n toimituksesta Jussi Forsmanin huoneesta otettuja papereita, Tammisaaren vankien kirjeenvaihto (kansio 400), am, EKV, VA, jossa vankilasta lehtiin lähetettyjä kirjeitä.

502 Poliittisten vankien kohtelu, *TT* 10. ja 11.12.1926 pk.

503 Vankilaoimme on tarkastettu eduskunnan oikeusasiamiehenviraston puolesta, *HS* 22.8.1926; Vankilaoimme toiseltakin kannalta, *HS* 24.8.1926.

504 Vp 1925, 2318–2319 (Hästbacka); Vp 1926, 1230–1232 (Pitkänen); Vp 1927, 1036–1038 (Pitkänen), 1038–1039 (Vehkaoja).

mään poliittisten vankien oikeuksia.⁵⁰⁵ Eduskunta päättikin vuoden 1927 lopulla pidentää vankien työpäivän kymmeneen tuntiin. STPV:n edustajat pitivät päätöstä epäinhimillisenä tekona, jota ohjasi ”sokea kostonhalu”. He arvelivat työpäivän pidentämisen heikentävän vankilan kasvatustavoitteita, kun opiskeluun jäisi vähän aikaa. He pitivät ratkaisua myös taloudellisesti epäonnistuneena – se ei toisi kaivat-
tuja säästöjä eikä lisäisi vankiloiden omavaraisuutta.⁵⁰⁶

STPV:n eduskuntaryhmän budjettikäsittelyssä tekemät esitykset poliittisten vankien ravinnon parantamisesta ja syksyllä 1928 tekemä aloite olivat puolestaan vastaus puheisiin ruuan laadun heikentämisestä.⁵⁰⁷ Paljon selkeämmin vaatimuk-
siin ruuan laadun heikentämisestä reagoivat lehtien pakinoitsijat. *Työn Äänessä* ni-
mimerkki Jani alias Toivo Latva ivasi puheita seuraavasti:

”... kademieliset porvarilliset lehtimiehet, ..., vieläpä maalaisliittolaiset kansanedustajat ja ministeritkin ovat jo pitemmän aikaa katselleet vesi kielellä noita vankien, etenkin poliit-
tisten, pöydillä olevia herkkuja, ja kiukutelleet sitä, että kohtalo on lastannut heidät raskailla
hallitus- y.m. valtiomiehen velvollisuuksilla, ettei ole mahdollisuutta päästä nauttimaan
noista ‘herkuista’ ynnä muista tuohon ‘paratiisielämään’ kuuluvista ihanoisuuksista ...”⁵⁰⁸

Jalmari Virta puolestaan ihmetteli eduskunnassa, miksi ruuan erinomaisuudesta
innokkaasti puhunut maalaisliiton kansanedustaja Matti Pitkänen viitsi olla niin
laiha mies eikä mennyt vankilaan lihomaan.⁵⁰⁹

Työtahdin kiristäminen ja vaatimukset ruuan heikentämisestä olivat ilmeinen
syy siihen, että valitukset poliittisten vankien asemasta lisääntyivät vuoden 1927 ai-
kana. Kasvuun vaikutti myös sosiaalidemokraattisen hallituksen synty – osa suo-
malaisen kommunismin jäsenistä arveli, etteivät sosiaalidemokraatit voisi olla
puuttumatta valituksiin. Jos he puolestaan eivät puuttuisi asiaan, he osoittaisivat
puheet samastumisesta porvarilliseen valtiokoneistoon oikeiksi.⁵¹⁰ Tannerin halli-
tuksen synnyttyä vaatimukset vankien vapauttamisesta voimistuivatkin. Vankilassa
olevat puolestaan tekivät aiempaa enemmän valituksia oloistaan – hallituksen ai-
kana arvioitiin tehdyn 60–80 valitusta.⁵¹¹

Sosiaalidemokraattisen hallituksen synty tarjosi myös mahdollisuuden kum-
mastella, miksi vankilassa ei saanut lukea pääministerin suomentamia kirjoja.⁵¹²

505 Näin kävi esimerkiksi 1925 tehdyn välikysymyksen aikana, Vp 1925, 2329–2330 (Jokela).

506 Vp 1927, 1014–1017 (Latva), 1029–1031 (Tabell), 1031–1034 (Rosenberg); myös Vankien työpäivä
kymmmentuntiseksi, *TT* 2.12.1927 pk; Huuto ristikkojen takaa, *PV* 11.2.1928, jossa Tammisaaren
poliittisten vankien julistus.

507 Vp 1925, 1625–1626 (Allila); Vp 1926, 1233–1236 (Tabell); Vp 1927, 1029–1031 (Tabell); Vp
1928L, 459; Vp 1929IIL, 153.

508 Jani, Vankilain ”herkulliset” ruokapöydät, *TÄ* 13.9.1926; myös Inkvisiittori, Siitä herkuttelusta
tulee loppu, *TT* 25.8.1926.

509 Vp 1927, 1044 (Virta), 1036–1038 (Pitkänen).

510 Kalle (Tatu Väättäinen), Selostus nälkälakkopuuhista Tammisaaren pakkotyölaitoksella 1927 ja
1928, saatu 17.8.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

511 Tilanteen kehitys Tammisaarissa poliittisten vankien keskuudessa, saatu 14.2.1929, f. 516, op. 2, d.
1089, RGASPI.

512 Vapautunut vanki, Me kysymme, *PV* 20.2.1927 pk, jossa viitattiin Sulo Vuolijoen ja Väinö
Tannerin suomentamaan Pariisin kommuunin historiaan.

Vangit hämmästelivät myös sitä, että vankiloissa ei saanut enää lukea J. H. Vehkämäen toimittamaa SAJ:n ja sosialidemokraattisen nuorisoliiton toimitsijaopasta tai Aleksander Bogdanovin *Taloustieteen oppikirjaa*, vaikka molemmat kuuluivat Työväen sivistysliiton opinto-ohjelmistoon. Ihmettelyä riitti myös siitä, että vankilaan ei saanut tilata *Suomen ammattijärjestö* -lehteä, josta vastasi ministeri Matti Paasi-vuori.⁵¹³

Valitukset saivat aikaan sen, että ministerit Väinö Hakkila ja Väinö Hupli tekivät tarkastusmatkan Tammisaaren pakkotyölaitokseen. Heille sielläkin esitetyt lukuisat valitukset eivät kuitenkaan johtaneet muutoksiin.⁵¹⁴ Sosiaalidemokraatit vastustivat toki eduskunnassa vankien työpäivän pidentämistä, mutta se ei kuitenkaan estänyt suomalaisen kommunismin lehtiä kirjaamasta sitä sosiaalidemokraattisen hallituksen aikana tehtyihin työläisvastaisiin toimiin.⁵¹⁵

Sosiaalidemokraattien hallituksen kaaduttua valitukset ilmeisesti hiipuivat, mutta yleistyivät uudelleen vuoden 1929 aikana. Tuolloin valituksen aiheena oli entistä useammin se, että vankeja sijoitettiin työhön ammatista tai ammattitaidosta välittämättä. Tavallista oli myös listata kaikki vankilan epäkohdat ja esittää vaatimuksia niiden parantamiseksi.⁵¹⁶ Vuoden aikana tuli myös ilmi, että poliittiset vangit väsyivät olojensa jatkuvaan huononemiseen.

NÄLKÄLAKKO

Valitukset sekä vankilaolojen esilläpito julkisuudessa – lehdissä ja eduskunnassa – olivat suomalaisen kommunismin tärkeimpiä toimintamuotoja. Niistä ei juuri ollut myönteisiä tuloksia, mutta ne vastasivat silti vankilassa olevien poliittisten vankien toiveita. Eduskuntaryhmän toimet pohjasivat jopa usein vapautuneiden poliittisten vankien kertomuksiin.⁵¹⁷

Poliittiset vangit eivät kuitenkaan tyytyneet vain ulkopuolisten toimiin. He kokivat oikeuksiensa kaventamisen osaksi vastustajien pyrkimyksiä murtaa ruumiillisesti ja henkisesti ne, jotka esittivät toisenlaisia näkemyksiä yhteiskunnan oloista. Siihen poliittiset vangit eivät suostuneet. Se näkyi yleisesti yrityksenä muodostaa jonkinlainen poliittisten vankien organisaatio vankilan sisälle⁵¹⁸, Tammisaaressa

513 Matti Valtteri Ojala herra oikeusministerille 11.1.1927, jossa sanotaan, että Toimitsijaopasta oli saanut lukea vuonna 1925; Veikko Makkonen herra oikeusministerille 23.1.1927; Uuno Houni herra oikeusministerille 6.3.1927, TT:n toimituksesta Jussi Forsmanin huoneesta otettuja papereita, Tammisaaren vankien kirjeenvaihto (kansio 400), am, EKV, VA; ks. myös Tammisaaren pakkolasta, *SaT* 16.7.1927.

514 Ministerit käyneet Tammisaaren pakkolassa, *TT* 24.8.1927; Väre 71–72.

515 Vankien työpäivä kymmentuntiseksi, *TT* 2.12.1927 pk; Isku poliittisille vangeille, *PV* 4.12.1927 pk; Poliittiset vangit, *PV* 18.12.1927 pk.

516 Esim. Tovereittemme kohtelu Tammisaaren pakkolassa, *TT* 19. ja 20.2.1929; Poliittisten vankien olot kiristyvät Tammisaaressa, *TT* 6.4.1929; Tammisaaren pakkolan komento antaa edelleen valittamisen aihetta, *PV* 9.7.1929; Vainotaanko tovereitamme vankilamuurien sisälläkin?, *TT* 26.9.1929; Vapautunut vanki, Valtiolliset vangit, *TT* 29.10.1929 pk.

517 STPV:n ekr 10.3.1927, STPV:n arkisto, KA, jossa vapautunut Niilo Kavenius kertoi tilanteesta ja jossa sovittiin ryhmän lähetystöstä hallituksen puheille, ja 7.2.1929, jossa vapautuneet Kalle Kankari ja Tatu Väätäinen ryhmän puheilla.

518 Esim. Tohtori, Lyhyt selostus SKP:n kk:lle olosuhteista Tammisaaren pakkotyölaitoksella, ei pvm, f. 516, op. 2, d. 829, RGASPI.

julkaistuna *Elämää yössä* -lehtenä, sanomalehdille toimitettuina kirjoituksina sekä yrityksinä vastustaa oikeuksien kaventamista eri muodoin. Yhtenä keinona pidettiin myös nälkälakkoa.

Nälkälakosta puhuttiin ilmeisesti ensi kerran vuodenvaihteessa 1923–24, kun päätöksen antaminen SSTP:n jutussa viipyi.⁵¹⁹ Sitä väläytettiin myös lokakuussa 1925, kun poliittisten naisvankien työpäivää pidennettiin Hämeenlinnan naisvankilassa.⁵²⁰ Yksityiset poliittiset vangit puolustivat Tammisaaressa oikeuksiaan myös käytännössä nälkälakon avulla.⁵²¹ Laajemmin nälkälakosta keskusteltiin Tammisaaressa kuitenkin vasta vuoden 1927 aikana.⁵²²

Keskustelu toi julki vankien olojen ja oikeuksien huononemista työn pisteytysjärjestelmän myötä. Tyytymättömyyttä kasvatti kesällä 1927 se, että sosiaalidemokraattisten ministerien käynti pakkotyölaitoksessa ei tuonut oloihin parannuksia. Se voimisti halua testata laajemmin sosiaalidemokraattien asennetta poliittisiin vankeihin. Nälkälakkoa suosittanut seppien työryhmä ajatteli, ettei sosiaalidemokraattinen hallitus voisi suhtautua täysin kylmästi poliittisten vankien nälkälakkoon: lakko toisi joko parannuksia tai se olisi ”murhaava isku” SDP:n maineelle ”joukkojen keskuudessa”.⁵²³

Kaikki Tammisaaren poliittisista vangeista eivät innostuneet ajatukseen. Esitystä vastustettiin sillä perusteella, että nälkälakkoon ryhtyminen muuttaisi perusteellisesti suhtautumista vankilassa olemiseen: se vaaransi aiemman tavoitteen selviytyä vankilassa mahdollisimman hyvässä taistelukunnossa. Vastustajat moittivat nälkälakon ajajia myös siitä, että nämä eivät olleet ajatelleet lakon seurauksia. Itse he katsoivat tuloksena olevan vain ”katkeria tappioita”. ”Ainoaksi voitoksi jäisi vain se maine, että on taisteltu” – se merkitsi ”uhreja uhraamisen vuoksi”. Nälkälakon vastustajat kehoittivatkin jatkamaan entisin keinoin – poliittisten vankien asemaa ja sosiaalidemokraattisten ministerien lupauksia oli selostettava tarkkaan lehdissä, eduskuntaryhmän käytävä lähetystönä hallituksen puheilla tai tehtävä asiasta välilikysymys.⁵²⁴

Nälkälakon vastustusta ilmeisesti lisäsi se, että vankilan johto sai suunnitelmat selville. Se saattoi myös vaikuttaa loppuvuoden ratkaisuihin. 10-tuntisen työpäivän voimaantulo oli varmaan kova isku poliittisille vangeille, joista monet olivat pitkään kamppailleet 8-tuntisen työpäivän puolesta. Silti he päättivät vastata siihen

519 N. Wälläri, ”Elokuun” vangitkin nälkälakkopuuhiissa, *TT* 14.11.1929.

520 Ovatko Hämeenlinnan poliittiset naisvangit pakoitetut tekemään nälkälakon?, *PV* 14.10.1925.

521 V., ”Sairashoito” Tammisaaren pakkotyölaitoksella, kirjassa Älkää unohtako meitä! Helsinki 1926, 28–31, jossa kerrotaan Erkki Haaksin ajaneen nälkälakolla läpi vaatimuksen siirtämisestään Sörnäisiin; Äsken vapautunut, Missä viipyvät oikeusministerin toimenpiteet tov. Yrjö Urhosen asiassa, *TT*:n toimituksesta Jussi Forsmanin huoneesta otettuja papereita, Tammisaaren vankien kirjeenvaihto (kansio 400), am, EKV, VA.

522 STPV:n ekr 10.3.1927, STPV:n arkisto, KA; Tammisaaressa viruvat toverit häikäilemättömän mielivallan kourissa, *TÄ* 11.3.1927.

523 Tammisaaren pakkotyölaitoksen jk 19.9.1927, Tammisaaren pakkotyölaitoksen arkisto, VA; Kalle (Tatu Väätäinen), Selostus nälkälakkopuuhiista Tammisaaren pakkotyölaitoksella 1927 ja 1928, saatu 17.8.1929, f. 516, op. 2, d. 1073; myös J(almari).M(äkinen)., E(sa).H(ietanen)., S.V., ht:lle, ei pvm. saatu 13.10.1928, d. 1036, RGASPI.

524 Tammisaaren pakkotyölaitoksen jk 19.9.1927, Tammisaaren pakkotyölaitoksen arkisto; Ilm. rek 820/1927, 26.9.1927, hm 811 (Vilho Harinen), EKV, VA, jossa Hariselta vankilassa takavarikoitu kirjoitus; Kalle (Tatu Väätäinen), Selostus nälkälakkopuuhiista Tammisaaren pakkotyölaitoksella 1927 ja 1928, saatu 17.8.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

pudottamalla työnormeja ja työskentelemällä kahdeksan tunnin jälkeen vain muodollisesti. Ajatukset nälkälakosta jäivät tappiolle. Eniten niitä kannatettiin seppiä ja räätälien työryhmissä. Sen sijaan puuseppiä ryhmä puolusti työnormien pudottamista – heille se oli ilmeisesti helpompaa kuin räätäleille tai sepille. Myös pitkän tuomion jälkeen lähestyvä vapautuminen sai helposti vastustamaan nälkälakkoa, joka hylättiin äänin 45–37.⁵²⁵

Keskustelu työnormeista jatkui Tammisaaressa loppuvuodesta 1928. Aiemmat puheet poliittisten vankien työpakon torjumisesta olivat tuottaneet tulosta, sillä Tammisaaressa vahvistui käsitys, että poliittinen vanki ei ole velvollinen sovittamaan tekojaan pakkotyöllä. Käsitystä pantiin käytäntöön laskemalla edelleen työtehoa, mikä puolestaan johti vankien työpisteiden poistamiseen ja uhkauksiin, ettei heitä lasketa ehdolliseen vapauteen, ellei työpisteitä ole riittävästi. Tunnelmaa vankilassa kiristivät myös uudet järjestyssäännöt, joiden poliittiset vangit katsoivat koskevan vain kriminaalivankeja, sekä tarkastusten lisääntyminen.⁵²⁶

Syypää tarkastusten yleistymiseen oli ainakin osittain etsivä keskuspoliisi, joka oletti, että keväällä 1928 vangitut SKP:n organisaattorit ryhtyisivät vankilasta johtamaan suomalaisen kommunismin poliittista toimintaa. Näytöt siihen olivat lähes olemattomat, mutta silti se peräsi lisää valvontaa ja salaisen kirjeenvaihdon täydellistä estämistä. Niitä se provosoi väittämällä, että vartijat olivat täysin poliittisten vankien ”armoilla”.⁵²⁷

Etsivän keskuspoliisin vaatimukset johtivat jo keväällä tarkastuksiin, joissa poliittiset vangit pakotettiin riisuutumaan alastomiksi ja seisomaan pitkän aikaa kylmillä käytävillä. Noissa tilanteissa tarkastettiin Yrjö Enteen valituksen mukaan ”varpaiden välit ja peräreikä”, joista etsittiin ”muutamaa tuhatta kappaletta ’Vankeinhoitoyhdistyksen Vuosikirjaa’”.⁵²⁸ Etsivän keskuspoliisin painostuksesta siirrettiin Tammisaaressakin eristyksissä olleet Adolf Taimi, Toivo Latva, Yrjö Enne, Jaakko Kivi ja Abel Majanen heinäkuussa 1929 Turun lääninvankilaan.⁵²⁹

525 Kalle (Tatu Väätäinen), Selostus nälkälakkopuuhiesta Tammisaaren pakkotyölaitoksella 1927 ja 1928, saatu 17.8.1929, f. 516, op. 2, d. 1073; J(almari).M(äkinen)., E(sa).H(ietanen)., S.V., ht:lle, ei pvm. saatu 13.10.1928, d. 1036, joka antaa virheellisesti kuvan, että vankien pääneuvosto olisi päättänyt nälkälakosta ennen suunnitelmien julkituloa; Tilanteen kehitys Tammisaaressa poliittisten vankien keskuudessa, saatu 14.12.1929, d. 1089, RGASPI. Kaikissa kolmessa kirjeessä listataan innokkaasti nälkälakon vastustajia ja yritetään vihjata, että yhä vankilassa olleet SSTEP:n johtajat tai kansanedustajat olisivat vastustaneet lakkoa, ”illegaalit” ja ”kehittyneimmät nuorisoliittolaiset” olleet sen puolesta. Väitteessä saattoi olla perää, mutta jako ei kuitenkaan ollut suoraviivainen. Esimerkiksi salaisia yhteyksiä solminut tamperelainen Gunnar Keltamäki tai nuorisoliiton sihteerinä ollut Vilho Nokireki ja sen ltmk:n jäsen Verner Paulin vastustivat lakkoa.

526 Tilanteen kehitys Tammisaaressa poliittisten vankien keskuudessa, saatu 14.12.1929, f. 516, op. 2, d. 1089, RGASPI.

527 P. M.. lähetetty 16.11.1928 joht. Arvelolle, Tammisaaren pakkotyölaitos – kirjeenvaihtoa 2, kansio 397; Ek herra ylijohdaja Arvelolle 22.1.1929; P.M. 8.4.1929; B(ang), Tammisaari, jossa kerrotaan Esko Riekin, Ville Bangin, ylijohdaja Arvelon ja oikeusministeri Huttusen tapaamisesta 26.4.1929; Ek herra oikeusministerille 26.10.1929, Tammisaaren vankien kirjeenvaihto (kansio 400), am, EKV, VA.

528 Ankaria sanoja poliittisten vankien jatkuvasta kohtelusta, *TT* 21.9.1929; Kärsimystemme mitta on täysi, *TT* 11.11.1929.

529 Ek oikeusministerille 17.5.1929, jossa esitettiin neljän ensi mainitun sekä Kaarlo Selinin, Erkki Nissisen ja Allan Visasen siirtämistä, Tammisaaren vankien kirjeenvaihto (kansio 400), am, EKV, VA. Majanen saatettiin valita näiden sijasta siksi, että hän valitti ahkerasti vankilan oloista; siirrosta myös Kivi, 102.

Tarkastukset ja poliittisten vankien oikeuksien rajoitukset lisäsivät tyytymättömyyttä, mikä näkyi lukuisina valituksina ja lehtien moitteina viranomaisten mieltävaltaisuudesta.⁵³⁰ Ne kärjistyivät tilannetta vankilassa lisää – niistä tai niiden julkaisemisesta seurasi ilmeisesti kurinpitorangeistuksia.⁵³¹ Lopullisesti syömälakon saattoivat laukaista kurinpitorangeistukset, jotka määrättiin siitä, että vangit nauroivat vankilan apulaisjohtajalle. Sairaana olleen Kaarlo Selinin huono kohtelu myötävaikuttii siihen, että kaikki poliittiset vangit yhtyivät marraskuun 11. päivänä kurinpitorangeistuksen saaneiden edellispäivänä aloittamaan syömälakkoon. Seuraavana päivänä siihen liittyivät myös Turun lääninvankilaan siirretyt viisi ja Hämeenlinnan naisvankilan yksitoista poliittista vankia.⁵³² Julistuksessaan poliittiset vangit toivat julki aiempaan tapaan vankilaolojen puutteita ja esittivät ison joukon vaatimuksia niiden korjaamiseksi.⁵³³

Poliittisten vankien nälkälakko sai välittömästi solidaarisuuden ja tuen osoituksia. STPV:n eduskuntaryhmä jätti 12. marraskuuta välikysymyksen valtiollisten vankien kohtelusta Tammisaaressa.⁵³⁴ Jo sitä ennen oli usealla paikkakunnalla järjestetty kokouksia, jotka sähkösanomin kehottivat oikeusministeriä suostumaan poliittisten vankien vaatimuksiin. Kokoukset päättivät myös lähettää – Helsingin esimerkkiä noudattaen – vankien omaisten lähetystöjä hallituksen puheille. Vankien omaiset pyrkivät myös tapaamaan nälkälakkolaisia eri vankiloissa. Vallilan sosialistisen yhdistyksen kokouksessa vaadittiin puolestaan yleisen vastalauselakon järjestämistä ja kaivattiin sellaista joukkoliikettä, joka ”tuntuisi hallitustuoleilla saakka”. Pohjois-Suomessa tukikokoukset puolestaan toistivat Kemissä vaadittua yleislakkoa ja katumielenosoituksia.⁵³⁵ Myös SAJ:n johto päättyi lakon kannalle ja julisti tukilakon lauantaiksi 16.11.⁵³⁶

Maan viranomaiset ja porvarilliset ryhmät olivat siihen saakka torjuneet vaatimukset poliittisten vankien aseman ja oikeuksien parantamisesta turhina puheina.

530 Poliittisten vankien ”oikeudet” Suomessa ovat vankilaviranomaisten mielivallan varassa, *PV* 25.7.1929 pk; Poliittisiin vankeihin kohdistetut rangaistusmenetelmät mieltävaltaa, *PV* 21.8.1929; Vankilaviranomaiset sivuuttivat vankeinhoidon ohjesääntöjä, *PV* 28.9.1929, jossa Adolf Taimin valitus; Viimeisimpiä tapauksia Tammisaaren pakkolasta, *TT* 22.10.1929.

531 Vankilamielivalta saa yhä räikeämmät muodot, *PV* 10.11.1929; Entinen vanki: Nälkälakko Tammisaaren pakkolassa, *TT* 13.11.1929; Tilanteen kehitys Tammisaaressa poliittisten vankien keskuudessa, saatu 14.12.1929, f. 516, op. 2, d. 1089, RGASPI.

532 Elämästä ja kuolemasta taistellaan Tammisaaren pakkotyölaitoksessa; Kärsimystemme mitta on täysi, *TT* 11.11.1929; Taistelija, Nälkälakko, *PH* 15.12.1929; Vp 1929II, 664; Tuominen 1958, 333–336; Nälkälakkorintama laajentunut – yleislakko, *TT* 14.11.1929; Nälkälakkokamppailu Suomessa, ei allek., ei pvm, mutta jossa Hannes Mäkisen laatima ja yhdessä J. K. Lehtisen kanssa muokkaama selvitys asiasta internationaalille, f. 516, op. 2, d. 1061, 1072 tai 1089; laatijoista, SKP:n siht 22.11. ja 7.12.1929, d. 1028, RGASPI; vrt Suomen nälkälakkokamppailu ja naisten osanotto siihen, ei allek., ei pvm, d. 1089, RGASPI, jossa väitetään lakkoon osallistuneita naisvankeja olleen 16; Kivi, 103–104, joka puhuessaan Tammisaaressa pakkosyötön uhreina kuolleista näyttää sekoittaneen nälkälakon ainakin osittain 1930-luvun alun lakkoon.

533 Kärsimystemme mitta on täysi, *TT* 11.11.1929, *PV* 12.11.1929.

534 STPV:n ekr 11.11.1929, STPV:n arkisto, KA; Vp 1929II, 664–667.

535 Elämää ja vapautta vankilassa kituville!, *TT* 12.11.1929; Työn armeija nousee vankilatorroria vastaan, *TT* 13.11.1929; Nälkälakkorintama laajentunut – yleislakko, *TT* 14.11.1929; Tammisaarella olevien toveriemme sankarillinen taistelu jatkuu yhä, *PV* 14.11.1929; Jo 5 vuorokautta toverimme nälkälakossa, *TT* 15.11.1929; Työväenluokka noussut, *PV* 16.11.1929.

536 Hätäkellot soivat!, *TT* 14.11.1929.

Sama toistui marraskuussa 1929. Valtaapitävien asenne oli muutenkin tyyliä: omaisia ei päästetty tapaamaan nälkälakkolaisia; oikeusministeri ei ottanut vastaan lähetystöjä ja oli närkästynyt siitä, että hänelle ja hallitukselle läheteltiin sähkösanomia; poliisi esti mielenosoituskulkuet, paikoin jopa työväentaloissa pidetyt tilaisuudet. Hallitus päätti presidentti Relanderin kannustamana myös takavarikoida suomalaisen kommunismin lehdet, joissa julkaistiin SAJ:n julistus tukilakosta.⁵³⁷ Se ei riittänyt, vaan vankien ja vankilan ulkopuoliset toimet punottiin myös Moskovasta lähtöisin olevaksi ”kiihotuskeinoksi laillista yhteiskuntajärjestelmää vastaan”.⁵³⁸

Porvarillisten ryhmien edustajat olivat oikeassa väittäessään poliittisten vankien syömälakon suuntautuvan järjestelmää vastaan – se haastoi vallitsevia ajattelu- ja menettelytapoja ja kyseenalaisti viranomaisten asemaa ja kykyä hoitaa tehtäviään. Nälkälakko, sitä tukevat kokoukset ja päivän yleislakko saattoivat jopa vastata sitä, mitä SKP oli poliittisiin vankeihin liittyvältä toiminnalta odottanut. Se ei silti syntynyt SKP:n tai Moskovan aloitteesta. Puhe rajantakaisesta ylläkkeestä oli varsin kömpelö keino yrittää siirtää huomio pois varsinaisesta asiasta – poliittisten vankien asemasta ja oikeuksista.

Tammisaaren poliittisilla vangeilla oli hyvät yhteydet ulkomaailmaan, ja pakko-työlaitoksella kirjoitettuja raportteja päätyi Moskovaankin. Mutta puheet nälkälakon toteuttamisesta Moskovan käskystä olivat vailla perää. Tukholmassa loppukesällä ja alkusyksyllä ollut SKP:n puheenjohtaja Kullervo Manner sai kyllä jo elokuussa tietää, että Tammisaaressa oli puhuttu 4–5 vuorokauden mielenosoituksellisesta syömälakosta. Manner ei odottanut lakosta kovin suuria tuloksia, mutta piti sitä mahdollisena.⁵³⁹ SKP:n johto puhui seuraavan kerran nälkälakosta, kun sai kuulla SAJ:n julistaneen mielenosoituslakon nälkälakon takia. Muuten sen kiinnostus suuntautui neuvostojen päivän valmisteluihin – niihin ei aiottu liittää vankien nälkälakkoa.⁵⁴⁰

Suomalaisen kommunismin Suomessa oleva johtokaan ei kommentanut aloittamaan syömälakkoa. Tietoisuus vankien keskusteluista näkyi kuitenkin monina lehdistökirjoituksina ja syksyllä pidettyinä vastalausekokouksina. Kiinteitä yhteyksiä vankilaan osoitti myös se, että poliittisten vankien vaatimukset julkaistiin lehdissä välittömästi syömälakon alettua.⁵⁴¹ Valmius ryhtyä pikaisesti toimiin poliittisten van-

537 Elämää ja vapautta vankilassa kituville!, *TT* 12.11.1929; Nälkälakko, *TT* 12.11.1929 pk; Jo 5 vuorokautta toverimme nälkälakossa, *TT* 15.11.1929; Vankilassa olevia tovereitamme uhkaa kaamea nälkäkuolema, *TT* 18.11.1929; Nälkälakkokamppailu Suomessa, ei allek, ei pvm, mutta jossa Hannes Mäkisen laatima ja yhdessä J.K. Lehtisen kanssa muokkaama selvitys asiasta internationaalille, f. 516, op. 2, d. 1061, 1072 tai 1089; *Presidentin päiväkirja II. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1928–1931*. Julkaissut Eino Jutikkala. Helsinki 1968, 343–345.

538 Vp 1929II, 763–766 (oikeusministeri Elieser Kaila), 767–768 (pääministeri Kyösti Kallio), 776–777 (Puhakka), 777 (Lohi), 800–801 (Juutilainen).

539 Anders (Kullervo Manner) ht:ille 19.8.1929, f. 516, op. 2, d. 1063, RGASPI. Tätä kirjettä ek käytti todisteena syömälakon suunnittelusta ulkomailla ja sai oikeusministeri Elieser Kailan yhtymän kuuroon.

540 SKP:n siht 16.11.1929, f. 516, op. 2, d. 1074; nälkälakosta ei puhuttu 7.–15.10. pidetyssä SKP:n puoluekonferenssissa, SKP:n pkonf 1929, d. 1056, RGASPI.

541 Onko Tammisaaressa ruoka kommunistien vatsojen mukainen?, *TT* 26.10.1929, jossa selostetaan vhy:n Helsingissä järjestämää vastalausekokousta; Vapautunut vanki, Valtiolliset vangit, *TT* 29.10.1929 pk; E. Viki, Valtiollisten vankien sairaanhoidosta Tammisaaren pakkotyölaitoksella, *TT* 9.11.1929; vaatimuksista, Kärsimystemme mitta on täysi, *TT* 11.11.1929.

kien aseman puolustamiseksi osoitti asian tärkeyttä koko suomalaiselle kommunistisille.

Nälkälakko venyi suunniteltua neljää–viittä päivää pitemmäksi, sillä Tammisaaren vangit ilmoittivat vasta 18.11. lopettavansa lakon. Sen merkittävin tulos oli ilmeisesti siinä, että poliittisia vankeja ylimielisesti kohdellut apulaisjohtaja ja muutamia vartijoita siirrettiin muihin tehtäviin. Lisäksi eristyksissä olleet siirrettiin muiden yhteyteen ja luvattiin parantaa sairaanhoitoa, vankilan lämmitystä ja ruuan vastaanottomahdollisuuksia.⁵⁴²

Viranomaiset suostuivat myönnytyksiin vasta sitten, kun he havaitsivat, että SAJ:n julistamasta tukilakosta ei tullut suurta yleislakkoa. Monissa kaupungeissa oli toki suuria osia joistakin työläisryhmistä lakossa, jotkut työpaikat jopa kokonaan, mutta valtaosa työläisistä meni kuitenkin töihin työpaikan menettämisen pelossa. Monet vastalauselakkoon osallistuneet erotettiinkin töistä, vaikka he ja heidän järjestönsä yrittivät selittää, ettei lakko ollut suuntautunut työnantajia vastaan.⁵⁴³

Työväenjärjestöjen Tiedonantaja totesikin yksityisten työläisten osoittaneen kamppailun aikana ”suorastaan liikuttavaa alttiutta ja uhrautuvaisuutta” mutta luokkana velvollisuudet vangittuja kohtaan olivat jääneet täyttämättä. Sen mielestä vapaina olevien oli syytä harjoittaa itsekritiikkiä.⁵⁴⁴ Myös SKP:n politbyroo moitti lakon sujuneen ”kurjasti”, koska joukkoja ei ollut valmistettu edeltä käsin lakkoon. Siksi vastustajat olivat saaneet aikaan sekaannuksen. Politbyroo kuvitteli, että kamppailu työstä erotettujen puolesta voisi muuttaa puolustustaistelun ”vastahyökkäykseksi”.⁵⁴⁵ Ilmeisesti se kuvitteli tämän ”vastahyökkäyksen” ratkaisevan myös poliittisten vankien asian.

KANSAINVÄLISTÄ SOLIDAARISUUTTA JA VANKIENVAIHTOA

Vaikka poliittisten vankien tukemiseksi syntynyt VVHY oli kiinteässä yhteydessä kansainväliseen järjestöön MOPR:iin, joka pyrki synnyttämään laajaa solidaarisuustoimintaa yli rajojen, poliittisten vankien asiasta ei tullut Suomessa samalla lailla kansainvälistä kuin oikeudenkäynneistä. MOPR toki keräsi Suomestakin tietoja poliittisesta vainosta ja saattoi niitä julki omissa kirjoissaan, mutta ne eivät palanneet samalla lailla Suomen julkisuuteen kuin Skandinaviassa esitetyt kommentit Suomen oikeudenkäytöstä.

Kansainvälistä solidaarisuutta piti julkisuudelta piilossa pelko siitä, että viranomaiset puuttuisivat valtiollisten vankien huoltoyhdistysten toimintaan, jos yhteys paljastuisi. Niinpä MOPR:n neuvostoliittolaisten alaosastojen Tammisaaren poliittisille vangeille toimittamat tervehdykset, jotka ajoittuivat pääasiassa kommunistisen liikkeen kansainvälisiin merkkipäiviin, toimitettiin vangeille salateitse. Tervehdyksissä rinnastettiin suomalaisten vangittujen kärsimykset usein muiden maiden työväestön taisteluun ja luvattiin, että pian koittaisi päivä, jona kaikkien maiden pro-

542 Tammisaaren nälkälakko päättynyt, *TT* 19.11.1929; Onko poliittisten vankien oloja Tammisaaren pakkolassa parannettu?, *TT* 20.11.1929.

543 Pentti (Uuno Väre) ht:lle (pb) 29.11.1929, f. 516, op. 2, d. 1073; Nälkälakkokamppailu Suomessa, ei allek, ei pvm, d. 1061, RGASPI; Teräs 1995, 368–369.

544 Taistelun päätyttyä, *TT* 20.11.1929 pk.

545 (Pb) ht:lle (SB), ei pvm. läh. 5.12.1929; 66 (Pb) ht:lle (SB) 10.12.1929, f. 516, op. 2, d. 1065, RGASPI.

letaarit ”raskaalla proletaarin moukarilla murskaavat porvarien tyrmien lukot”.⁵⁴⁶ Kaikki salateitse toimitetut tervehdykset eivät varmaan päätyneet Tammisaaren poliittisille vangeille, mutta joitakin niistä he saivat käsiinsä, koska lähettivät kiitoskirjeitä tervehdijöilleen.⁵⁴⁷ Sen sijaan yritykset saada yksityisiä vankeja kirjoittamaan Neuvostoliiton MOPR-järjestöille, erityisesti Vjasmaan, eivät tuottaneet tulosta.⁵⁴⁸

MOPR:n neuvostoliittolaisten alaosastojen tervehdyksiä esitettiin joskus myös julkisesti. Tulokset tosin saattoivat olla itse tavoitteen kannalta nurinkuriset. Esimerkiksi Helsingin huoltoyhdistyksen neljännessä vuosikirjassa julkaistu Karjalan tasavallan keskusvirastoissa työskentelevien MOPR-jäsenten tervehdys Tammisaaren poliittisille vangeille sai oikeusministeriön julistamaan kirjan takavarikkoon. Oikeusistuun puolestaan tuomitsi julkaisun vastaavan vankeuteen kahdeksaksi kuukaudeksi ”rikollisen teon ylistämisestä” – tervehdys kertoi pääasiassa Karjalan saavutuksista.⁵⁴⁹

Suomalaiset olivat kansainvälisessä solidaarisuustoiminnassa pääasiassa vastaanottavana puolena, vaikka SKP:n johto moitti toimintaa ahtaan kansalliseksi ja kehotti keräämään avustuksia ja esittämään solidaarisuutta muihin maihin. Vielä innokkaammin kansainvälistä solidaarisuutta pyrki edistämään MOPR, joka mm. määräsi valtiollisten vankien huoltoyhdistyksen virolaisten Pärnun ja Krenholmin vankiloiden ”kunniapäälliköksi” – keskittämään solidaarisuudenosoitukset erityisesti näiden vankiloiden poliittisille vangeille. Suomen vankiloiden ”kunniapäälliköksi” se puolestaan kaipasi skandinaavisia järjestöjä.⁵⁵⁰

Suomalaiset olivat jo aiemmin esittäneet solidaarisuuttaan Viron poliittisille vangeille, mutta MOPR:n sekaantuminen saattoi lisätä valmiutta ryhtyä konkreettisiin toimiin. Vaikka koottujen summien toimittamista pidettiin vaikeana, Helsingin huoltoyhdistys lähetti raha-avustuksia virolaisille poliittisille vangeille.⁵⁵¹

Solidaarisuuden osoittaminen ei ollut ainoa kansainvälinen toimi vankien aseman helpottamiseksi. Jo vuoden 1922 aikana yhdeksi keinoksi keksittiin joidenkin

546 Tammisaaren vankilassa oleville poliittisille vangeille, läh. SB:lle 19.5.1925, jossa Petroskoin MOPR:n järjestön ensimmäisen konferenssin tervehdys; Leningradin telefonitehdas Punaisen Koiton MOPRin byroo Tammisaaren vankilaan 28.9.1925, josta lainaus; Heikon virran tehtaitten trustin MOPRin jäsenet Tammisaaren vankilaan, ei pvm, lähetetty SB:lle 28.10.1925, f. 516, op. 2, d. 911; ”Engelsin” ja ”Svetlanan” tehtaitten työläisten kirje Tammisaaren tyrmän poliittisille vangeille 15.3.1926 Leningrad; d. 963; Punainen viipurilainen - nimisen tehtaan MOPR:n järjestön jäsenet, työläiset, työläisnaiset ja henkilökunta kunniapäällikkyytemme alaisille tovereille, Tammisaaren vankilassa viruville vallankumoustaistelijoille 1.5.1926, d. 964; Karl Marxin tehtaan työläisten MOPR:n solu Tammisaaren vankilaan 26.10.1926; Leningradin metsäopiston työläisnaiset kalliille tovereille, ei pvm, d. 1003, RGASPI.

547 K. Ek (Arvo Tuominen) satojen vankitoverien puolesta neuvosto- ja puoluetoimitsijain piirikunnan kurssilaisille 30.7.1925 Tammisaaren pakkotyölaitos, f. 516, op. 2, d. 911, RGASPI.

548 Pb ht:lle (SB) 15.7.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

549 Taistelutervehdys poliittisille vangeille ja Punaisen Huollon lukijoille, PH 10.12.1928, jossa Vjasman kaupungin MOPRin lääninkomitean tervehdys; Tervehdys Tammisaaren poliittisille vangeille, kirjassa *IV Vuosikirja 1928*. Kuopio 1929, 56–59, jonka allekirjoittajana Karjalan tasavallan keskusvirastoissa työskentelevät vallankumouksellisten kansainvälisen huoltoyhdistyksen jäsenet; Luettelo oikeusministeriön nostamista painokanteista 1919–1939, oikeusministeriön arkisto, VA; myös Takavarikoita, PH 25.6.1929.

550 SKP:n pl 1927, 58, 76 (Malm), 63 (Lepola); Pb ht:lle (SB) 15.7.1927, d. 987, RGASPI.

551 Vaikeuksista, 88 (SB) ht:lle (pb) 25.8. ja 16.10.1927, f. 516, op. 2, d. 988, RGASPI; avustuksista, Vuosikertomus. Yhteenveto huoltotoiminnasta Suomessa vuoden 1927 aikana, d. 1049, RGASPI; Helsingin vvhy (Väinö Lundgren) toveri Juhannes Laurustinille 16.1.1928 Helsinki, valtiollisten vankien huoltoyhdistys (kansio) 395, am, EKV, VA.

poliittisten vankien vaihtaminen Neuvosto-Venäjällä oleviin suomalaisiin. Sitä ehdotti SSTP:n entinen puoluesihteerinä Arvo Tuominen kirjeessään vankilasta.⁵⁵² Myös venäläiset puhuivat samasta asiasta. He jopa pyysivät SKP:lta luetteloa mahdollisista vaihdettavista vangeista ja ilmeisesti saivat Suomen byroon laatiman nimilistan.⁵⁵³

Asia hautautui sillä erää, mutta siihen palattiin marraskuussa 1924, jolloin neuvostoliittolaiset jälleen pyysivät luetteloa vaihdettavista henkilöistä. Tuolloin neuvostoliittolaiset myös neuvottelivat Suomen ulkoministeriön kanssa vaihdosta, mutta vaihdon toteutumisen esti silloin erimielisyys menettelytavoista. Sopimukseen päästiin kuitenkin kesällä 1926, kun Suomen viranomaiset lakkasivat vaatimasta vaihdettavilta vangeilta armonanomusta ja tyytyivät siihen, että nämä anoivat vapautusta Suomen kansalaisuudesta siirtyäkseen Neuvostoliiton kansalaisiksi. Sen pohjalta tasavallan presidentti armahti vangit ja vapautti heidät Suomen kansalaisuudesta. Tuon menettelyn myötä Suomessa olevista poliittisista vangeista siirtyivät Neuvostoliittoon vuosina 1919–22 vangitut Kalle Lepola, Jukka Lehtosaari, Aleksander Weckman, Arvi Enroth, Elo Syvänen ja Kalle Summanen.⁵⁵⁴

Kesäkuussa 1926 tapahtunut vaihto ei täysin vastannut SKP:n johdon toiveita: marraskuussa 1924 SKP:n keskuskomitea oli esittänyt luettelon 20 henkilöstä, joista noin puolet oli SKP:n Suomeen pääasiassa vuonna 1919 lähettämiä henkilöitä ja toinen puoli SSTP:n keskeisiä hahmoja. Määrän supistuessa paino siirtyi SKP:n lähettämiin, jotka kärsivät pitkiä tuomioita. Valikoitumiseen vaikutti myös se, että osa SSTP:n johtajista ei halunnut pyytää armoa eikä siirtyä Neuvostoliiton kansalaiseksi ja pakolaiseksi Neuvostoliittoon.⁵⁵⁵

Vankien vaihtaminen ei ollut Suomen hallinnon legitimitettiin rikkomisen kannalta kovin onnistunut, sillä vaihdossa tavallaan myönnettiin, että vangit jollain tavalla kytkeytyivät Neuvostoliittoon. SKP:n johto palasi silti vaihtomahdollisuuteen kevään 1928 vangitsemisten jälkeen, jolloin poliitbyroo Adolf Taimesta huolestuneena toivoi sitä VKP:lta.⁵⁵⁶

Poliittisten vankien asia oli hyvin tärkeä, kun suomalainen kommunismi yritti osoittaa vallitsevan järjestelmän epäoikeudenmukaisuutta. Se ei silti nostattanut suurta liikettä, johon olisi liittynyt sankoin joukoin ihmisiä suomalaisen kommunismin ulkopuolelta. Kampppailu poliittisten vankien asemasta ei liioin pystynyt murtamaan valtaapitävien ajattelutapaa, jonka mukaan poliittisille vangeille ei pitänyt antaa mitään erioikeuksia. Poliittiset vangit ja vankilaan joutuminen saattoi vaikuttaa enemmän liikkeen omaan luonteeseen, kun vankilassa olosta ja siellä

552 SKP:n kk 12.12.1922, f. 516, op. 2, d. 680, RGASPI.

553 SKP:n kk 8. ja 29.5.1922, f. 516, op. 2, d. 680; SKP:n kk 12.2. ja 15.3.1923, d. 726, RGASPI.

554 Neuvotteluista, Vuonna 1925, TT:n toimituksesta Jussi Forsmanin huoneesta otettuja papereita, Tammisaaren vankien kirjeenvaihto (kansio 400), am, EKV, VA, jossa laaja kertomus Tammisaaresta; vaihdosta, Venäjällä kuolemaan tuomitut suomalaiset, *HS* 23.6.1926; Vankien vaihto Suomen ja Neuvostoliiton välillä, *TT* 29.6.1926; Kalle Lepola, Tammisaaresta Neuvostoliittoon, *I&L* 30.9.1926.

555 Luetteloista, Kk ht:lle (SB) 10.11.1924; 17 (SB) ht:lle (kk) 6. ja 20.11.1924, f. 522, op. 1, d. 110; SKP:n pb 3.7.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb ht:lle (SB) 13.7.1925, d. 869; kieltäytymisistä, Pb ht:lle 26.4.1926, d. 942; H. Malm Leo Mäkelinille 11.5.1926, d. 934, RGASPI.

556 SKP:n kk:n pl 1928, 7–8 (Manner), RGASPI.

Kesällä 1926 kuusi poliittista vankia vapautui vaihtokaupassa Neuvostoliiton kanssa. Lomamatkalla Kaukaasiassa otettuun kuvaan heistä päätyivät Kalle Summanen (seisomassa vasemmalla), Aleksander Weckman (seisomassa oikealla), Elo Syvänen (istumassa vasemmalla), Jukka Lehtosaari (istumassa keskellä) ja Kalle Lepola (istumassa oikealla). (Kansan Arkisto)

käyttäytymisestä tehtiin ansio ja jäsenten arviointiperuste. Se puolestaan suuntasi huomiota pois vallitsevan järjestelmän legitimiisyyden kyseenalaistamisesta.

Työväenliikkeen perinteessä oli tapana korostaa työväestön vaikeuksia ja vastustajan julmia menetelmiä. Se epäilemättä näkyi myös suomalaisen kommunistien jäsenten kirjoituksissa, mutta poliittisten vankien olojen moitteissa ei ollut kyse vain konkreettisistä esiintyvistä ongelmista vaan yleisemmin siitä ristiriidasta, joka katsottiin olevan poliittisen vangin oletettujen oikeuksien ja todellisuuden välillä. Ja tietenkin valituksilla haluttiin asettaa kyseenalaiseksi koko poliittinen vangitseminen.

VANKILAKUOLEMIEN MARTTYYRIT

Tämä kaikki näkyi selvästi suhtautumisessa poliittisten vankien kuolemiseen vankilassa. Niiden avulla liike saattoi syyttää vallitsevaa järjestelmää piittaamattomuudesta ja raakuudesta mutta toisaalta myös voimistaa vankilaan joutuneiden sankaruutta. Ensimmäisen mahdollisuuden siihen tarjosi Yrjö Mäkelinin kuolema vankilassa syyskuussa 1923. Sen muuttaminen syytöksiksi vallitsevaa järjestelmää vastaan tai kuolleen sankaruuden osoitukseksi ei kuitenkaan ollut aivan helppoa. Mäkelin kuoli toki epäoikeudenmukaisen vangitsemisen jälkeen vankilassa, mutta kuo-

leman aiheutti liikaa nautittu unilääke.⁵⁵⁷ Itsemurha saattoi olla työväenliikkeessä kunniallinen tapa osoittaa moraalista protestia tai selvytyä vaikeasta tilanteesta. Esimerkiksi bolshevikkien traditiossa tällainen itsemurha sai sankarillista sävyä⁵⁵⁸.

Suomalaisen kommunismin kirjoituksissa se ei kuitenkaan ollut näkynyt. Varsinkin SKP:n johtajille oli tyyppillistä vaatia uhrautuvaa taistelua joka paikassa – se ei merkinnyt itsemurhaa. Ensireaktioissaan he käänsivätkin Mäkelinin kuoleman etsivän keskuspoliisin tekemäksi myrkytykseksi.⁵⁵⁹ Myös Ruotsin puolella tehdyssä *Revontulet*-lehdessä selitettiin kuolema murhaksi, vaikka toisaalta myönnettiin Mäkelinin ottaneen liikaa unilääkettä. Lehti torjui kuitenkin puheet lääkkeen otosta heikkouden merkinä ja tulkitsi sen voiman osoitukseksi.⁵⁶⁰ Myöhemmin kuolintapaan palattiin harvoin. Lehdissä saatettiin toki sanoa, että Mäkelin kuoli ”kummallisissa oloissa”⁵⁶¹. Tavallisempaa oli kuitenkin muistuttaa, että Mäkelin kuoli taistelussa – ”viimeiseen saakka sosisopaan puettuna, kaatuen kuni sankari”.⁵⁶²

Mäkelinistä tuli oikeastaan symboli siksi, että hän kuoli vankilassa aikana, jolloin suomalaisella kommunismilla oli vaikeuksia saada ääntään kuuluville. Niinpä jo Mäkelinin muistotilaisuuksista syksyllä 1923 yritettiin tehdä omia mielenosoituksia. Mäkelinin muistamiseen vaikutti myös se, että sosiaalidemokraatit vihjailivat Mäkelinin tehneen itsemurhan, koska oli huomannut kommunismin kannattamisen erehdykseksi, tai yrittivät muuten vallata hänen perintönsä.⁵⁶³ Vaikeassa tilanteessa edes SKP:n johtajat eivät halunneet luovuttaa Yrjö Mäkelinin perintöä sosiaalidemokraateille, vaikka heillä oli ollut erimielisyyksiä tämän kanssa vanhassa työväenliikkeessä ja SSTP:n aikana. Yrjö Sirola muistuttikin Ruotsista, että Mäkelinille toiminnanhalu oli ollut tärkeämpää kuin teoreettiset arviot ja että omatunto esti häntä liittymästä ”noskelaisiin”.⁵⁶⁴ Näin kuuluisuus myötävaikuttii siihen, että Mäkelinin kuolemasta puhuttiin enemmän kuin marraskuussa 1923 Viipurin vankilassa hieman hämärissä oloissa kuolleesta oululaisesta Väinö Kujalasta.⁵⁶⁵

Mäkelinin kuolemanjälkeinen elämä olisi ilmeisesti jäänyt lyhyeksi, ellei Pohjolan ammatillinen paikallisjärjestö oli helmikuussa 1925 päättänyt, että Mäkelinin kuolinpäivää lähellä olevana sunnuntaina järjestettäisiin vuosittain muistotilaisuuksia, joiden tuottamalla varoilla rakennettaisiin muistomerkki Mäkelinin haudalle. Sen jälkeen kertyneet varat käytettäisiin valistustoimintaan.⁵⁶⁶

557 Ptk 239/1923 19.9.1923, hm 4348 (Yrjö Mäkelin), EKV, VA; Salkola, 152.

558 Fitzpatrick 1999, 174.

559 SKP:n kk, Uusi valkoterorioruhri, f. 516, op. 2, d. 727; SKP:n Oulun komitea, Laittomuuden ja terrorin maassa; SKP:n Tampereen komitea, Työväki mielivallan ja terrorin alaisena; SKP:n Helsingin komitea, Valkoisen terrorin ja mielivallan maassa, d. 743, RGASPI; Tov. Yrjö Mäkelin myrkytetty, *Vapaus* 22.9.1923.

560 Yrjö Mäkelinin kuolema, *RT* 9.11.1923; myös Esitaistelija kaatunut, *RT* 11.10.1923.

561 Yrjö Mäkelinin kuolinpäivänä, *SaT* 18.9.1926.

562 Pouttu, Muistoksi sankarille, *PV* 19.9.1925.

563 Ähvä, Viikon varrelta, *SS* 22.9.1923; K.H. Wiik esitti lokakuussa 1923, että Mäkelinin elämäkerta ja hänen parhaat kirjoituksensa julkaistaisiin, Kustannusosakeyhtiö Kansanvallan jk 15.10.1923, Kustannusosakeyhtiö Kansanvallan arkisto, TA. Esitys hylättiin taloudellisesti kannattamattomana.

564 Yrjö Sirola, Marttyyrin muiston häpäisijä, *RT* 10.1.1924.

565 Kuollut komeroihin, *TT* 3.12.1923.

566 Pohjolan ammatillisen piirijärjestön vuosikokous, *PV* 24.2.1925; asiaa oli esitetty jo aiemmin, ks. M.V., Yrjö Mäkelinin muistoa säilyttämään, *TT* 12.12.1924, *PV* 16.12.1924; myös Rahasto Yrjö

PAPJ halusi laajentaa Mäkelinin muistamisen koko maahan, mutta muistojuhlia järjestettiin kuitenkin ennen muuta vain Oulun ympäristössä. Mäkeliniä muistettiin silti myös Rovaniemellä, Kokkolassa, Kuopiossa ja jopa Viipurissa.⁵⁶⁷ Sen sijaan Tampereella, jossa Mäkelin aloitti lehtimiesuransa, muistojuhlia ei vietetty.⁵⁶⁸ Etelämpänä Mäkelin liitettiin ennen muuta sanomalehtien edistämiskampanjaan.⁵⁶⁹ Oulun seudulla Mäkelinin muistojuhlat saattoivat aluksi ohittaa suosiossa suomalaisen kommunismin uudet tilaisuudet, mikä osoitti alueen liikkeen vahvaa sidonnaisuutta vanhaan työväenliikkeeseen.

Juhlat ja patsashanke muistuttivat siitä, että vastustajien oli pitänyt turvautua vangitsemiseen saadakseen Mäkelinin kirjoitukset lakkaamaan. Kuolemalla haluttiin näin osoittaa valtaapitävien häikäilemättömyyttä ja innostaa työväestöä toimintaan oikeuksiansa puolesta. Sitä ei saanut estää tietoisuus siitä, että vankilaan joutuminen oli suomalaisen kommunismin historiakäsityksen mukaan lähes luonnollista – se oli ”sankareiden osa aina”.⁵⁷⁰ Muistokirjoituksissa toistettiin myös Mäkelinin esimerkillisyyttä – hän ”antautui asialleen” ja oli työväenjohtaja, jonka ”siveellinen kuntoisuus oli moitteeton”.⁵⁷¹

Kuolinpäivänä julkaistuissa teksteissä muistettiin myös Mäkelinin taitoa kynän käyttäjänä:

”Hänen kynäänsä tuli terävä kärki, se oli peitsi, joka ei säästänyt vihamiestä. Siinä saattoi olla silloin, kun se iski, peloittavaa vihaa, mutta kaikkiin nähden ei hän vihan iskua suunnannut. ... Siellä missä ei ollut vihanarvoista vastustajaa, sinne valui pureva iva ja leikki.”⁵⁷²

Patsaan paljastaminen ajoittui viiden vuoden päähän Mäkelinin kuolemasta. Tilaisuuteen kokoontui 3 – 4 000 henkeä, ja kunnioitusta Mäkelinille osoitettiin noin kuudellakymmenellä muistomerkillä lasketulla seppeleellä sekä puheilla, joissa muistutettiin Mäkelinin oikeudentajusta ja siveellisestä kuntoisuudesta.⁵⁷³ Hautapatsaan paljastamiseen loppuivat kuitenkin Mäkelin-muistojuhlat. Ainakaan *Pohjan Voima* ei syksyllä 1929 kertonut sellaista järjestämisestä.⁵⁷⁴

Suomalainen kommunismi – tai ainakin sen helsinkiläinen osa – sai kuitenkin samana vuonna uuden marttyyrin, joka sopi muistuttamaan suomalaisen porva-

Mäkelinin muistoksi, *PV* 13.2.1925; Yrjö Mäkelinin muisto, *PV* 18.2.1925, joissa Kemin akn:n ja PTL:n Röytän osaston esitykset valistusrahaston perustamisesta.

567 Mäkelinin muistojuhlia, *PV* 19. ja 22.9.1925; Yrjö Mäkelin -juhlat Pohjolassa, *PV* 21.9.1926; Pohjolan työkansä kunnioittaa suuren taistelijan muistoa, *PV* 19.9.1927; Kokkolan akn 28.8.1927, Kokkolan akn:n arkisto, KA; Kuopion akn 21.9.1928, Kuopion akn:n arkisto, KA; Viisi vuotta kulunut suuren luokkataistelijan kuolemasta, *T* 22.9.1928; Po:n tilkats 20.9.–3.10.1925, po:n tilkats, EKV, VA, jossa sanotaan juhlia olleen harvoilla paikkakunnilla.

568 *TL* 1.–30.9.1927; *TL* 1.–30.9.1928; Mäkelinistä Tampereella, Salkola, 19–22.

569 Esim. Yrjö Mäkelinin kuolinpäivänä, *SaT* 18.9.1926.

570 Mäkelin-muistojuhlat, *PV* 28.7.1927 pk; Venni Kuusio, Yrjö Mäkelinin muistolle, *PV* 17.9.1927.

571 Muistopäivän johdosta, *PV* 18.9.1926 pk; Pentti Pouettu, Tulen syyttäjät, *PV* 18.9.1926; Taistelun lippu korkealle! *PV* 17.9.1927.

572 Heikki Ohto, Yrjö Mäkelin – taistelija, *PV* 19.9.1925; Kaarlo Lento, Yrjö Mäkelin sanomalehtimiehenä, *PV* 18.9.1926.

573 Yrjö Mäkelinin muistomerkki paljastettiin eilen Oulussa suurin juhllisuuksin, *TT* 24.9.1928; Yrjö Mäkelinin muistomerkkin paljastus oli suurjuhla, *PV* 25.9.1928.

574 *PV* 1.–30.9.1929.

riston sydämettömyydestä. Keväällä 1928 vangittu Väinö Vuorio sairasti jo vangit-
taessa keuhkotautia. Se paheni vankilassa entisestään eikä myöhäisessä vaiheessa
tehty siirto Halilan parantolaan estänyt hänen kuolemaansa heinäkuun lopussa
1929.⁵⁷⁵

Vuorio oli suomalaisen kommunismin keskeisiä voimia Suomessa, ja hänen
kuolemastaan haluttiin tehdä mielenosoitus. Se näkyi jo Vuorion ruumisarkun
saapuessa Helsinkiin – sitä vastassa oltiin suruharsoin verhotuin lipuin ja arkku
kuljetettiin kulkueessa asemalta Kallion ruumishuoneelle.⁵⁷⁶ Vielä näyttävämpi oli
hautajaissaatto työväentalolta Malmin hautausmaalle, jossa 5 000 henkeä osallistui
Vuorion ja ”punaisen lipunkantajan” Johan V. Isakssonin hautajaisiin.⁵⁷⁷

Vuorion muistamista ei kuitenkaan aiottu lopettaa hautajaisiin, sillä Vaasan
nuorten työläisten parissa syntyi elokuun alussa ajatus muistomerkin pystyttämi-
sestä Vuorion haudalle. SKNL:n edustajakokous puolestaan päätti hieman myö-
hemmin Tukholmassa, että Vuoriota tulisi muistaa perustamalla rahasto, jonka va-
roja käytettäisiin luokkataistelujärjestyksen julkaisemiseen. Liitto päätti myös
julkaista kirjasen, jossa selostettaisiin Vuorion työtä Suomen työväenliikkeessä,
sekä tutkia mahdollisuutta julkaista hänen kirjoituksiaan.⁵⁷⁸

Myönteisen kannan Vuorion muistamiseen ottivat elokuun lopulla myös Vaa-
san opintopäivät, joiden velvoittamana Helsingin nuoret työläiset perustivat loka-
kuun alussa Vuorion rahaston. Siihen kertyvillä tuloilla aiottiin pystyttää muisto-
merkki Vuorion haudalle ja edistää proletariaatin nuorisokirjallisuutta. Varoja näi-
hin tarkoituksiin päätettiin hankkia yleisillä maksullisilla tilaisuuksilla, joissa Vuo-
rion toimintaa tehtäisiin tunnetuksi. Rahaa aiottiin saada myös myymällä Vuori-
osta ja hänen hautajaisistaan tehtyjä postikortteja.⁵⁷⁹

Kansalaisoikeuksien ja -vapauksien puolustamisesta tuli keskeinen teema, jolla
suomalainen kommunismi pyrki haastamaan suomalaisen yhteiskunnan valtaa-
pitävät. Järjestöjen lakkautukset, henkilöiden vangitsemiset, painokanteet ja mat-
kustamisen estäminen antoivat aihetta nostaa teema esille vaalivaatimuksissa, edus-
kunta-aloitteissa, välikäsytymyksissä, lehdissä ja kirjasissa. Suomalainen kommunis-
mi nosti kansalaisoikeuksien ja -vapauksien loukkaukset julkisuuteen varsinkin
suurten oikeudenkäyntien yhteydessä mutta kytki ne myös koko vuosikymmenen
ajan esillä olleen sotatilalain vastustamiseen.

Oikeuksien ja vapauksien loukkaukset antoivat pohjaa väitteille, että Suomi ei
noudattanut perustuslaissaan määrittämiä oikeuksia ja vapauksia, sekä rinnastuk-
sille Keski- ja Pohjois-Euroopan sivistysmaihin, jotka sallivat kommunistipuolueen

575 Lääkirintodistus 1.8.1928, hm 292 (Väinö Vuorio), EKV, VA; Tov. Vuorion terveydentila sangen
vakava, *T* 30.7.1929; Väinö Aarre Vuorio kuollut, *T* 3.8.1929; Kössi Kullervo (Kössi Ilola),
Muutamia muistelmia poismenneestä toverista ja taistelijasta, *Nuoren Työläisen Joulu (NTJ)* 1929.

576 Toveri Väinö Vuorion ruumis siirretty Helsinkiin, *T* 6.8.1929.

577 Punaisen lipunkantajan ja tuliseluisen kumousmiehen viimeinen matka, *T* 13.8.1929; Eturivin
miesten viime matkalta, *I&L* 15/1929. Johan V. Isaksson oli helsinkiläisiä työväenliikkeen
veteraaneja, joka tavallisesti kantoi lippua vappukulkueessa.

578 Luokkatietoiselle nuorisolle!, *PV* 9.8.1929, jossa Vaasan nuorten työläisten esitys; SKNL:n ek 1929,
mietintö Väinö Vuorion muiston kunnioittamisesta, f. 516, op. 2, d. 1083, RGASPI.

579 Taistelijan muisto, *TL* 27.8.1929; Vuorion rahastoa kartuttamaan, *TT* 9.10.1929 tai *L* 11.10.1929;
Vuorio-kortit ilmestyivät, *L* 20.12.1929.

Järjestönuorten kunniakuja oli osa Väinö Vuorion hautajaisia Malmin hautausmaalla kesällä 1929. (Kansan Arkisto)

toiminnan. Liike ei kuitenkaan hyödyntänyt vaatimusta demokratian toteuttamisesta kunnolla, sillä oikeuksista ja vapauksista puhuessaan se tarkoitti lähinnä omien jäsentensä oikeuksia ja vapauksia. Puhumista kaikkien oikeuksista rajoitti myös käsitys, jonka mukaan työväestön oli valtaan päästyään luotava oma pakkovaltakoneisto ja rajoitettava porvariston oikeuksia.

Liikkeen parissa oli asiasta erilaisia painotuksia. Se kävi ilmi presidentin valitsijamiesvaaleissa vuodenvaihteessa 1924–25. Tuolloin SKP halusi keskeiseksi tunnukseksi työväen ja talonpoikien hallituksen, jonka Kommunistinen internationaali oli tulkinnut olevan proletariaatin diktatuurin pseudonyymi, ja presidenttiehdokkaaksi Otto Ville Kuusisen. Suomessa olevat toimihenkilöt kannattivat vaalikampanjan liittämistä kansalaisoikeuksien puolustamiseen ja presidenttiehdokkaaksi poliittista vankia.

Suomalainen kommunismi kytki kansalaisoikeudet ja vapaudet muutenkin laajasti poliittisiin vankeihin – heidän tukemiseensa muodostettiin omat organisaatiot. Liike peräsi poliittisille vangeille asianmukaisia oikeuksia, vastusti näiden aseman heikentämistä, mitä työpäivän pidentäminen vuonna 1926 tarkoitti, ja tuki näiden omia pyrkimyksiä julkaisemalla heidän valituksiaan. Vuonna 1929 Tammissaaren pakkotyölaitoksessa syttynyt nälkälakko oli vankien oma ratkaisu, ei ulkoapäin annettu määräys, mutta sille oltiin valmiita osoittamaan solidaarisuutta vankilan ulkopuolellakin.

Suomalainen kommunismi nosti oikeudet ja vapaudet esille myös poliittisten vankien kuollessa vankilassa. Varsinkin Yrjö Mäkelinin ja Väinö Vuorion kuolemissa pyrittiin osoittamaan valtaapitävien välinpitämättömyyttä ja raakuutta. Muistotilaisuudet ja -juhlat myötävaikuttivat myös jonkinlaisten ihannekuvien syntyymiseen.

VÄKIVALTAKONEISTO

Vaikka työväenliike jo ennen ensimmäistä maailmansotaa törmäsi usein siihen, että poliisi ja armeija asettuivat sitä vastaan, se ei kuitenkaan korostanut väkivaltakoneiston merkitystä porvariston vallan ylläpitäjänä – esimerkiksi hollantilainen Anton Pannekoek tarkasteli porvariston poliittista, moraalista ja fyysistä valtaa rinnakkain.⁵⁸⁰ Kommunistisessa liikkeessä sen sijaan oli taipumusta ajatella, että valta oli perimmiltään valtion väkivaltakoneistossa. Sen murtaminen tai tempaaminen omiin käsiin nähtiin myös tärkeänä osana vallankumousta. Siitä myös juontui osittain ajatus, että vallankumous oli välttämättä aseellinen.⁵⁸¹

Käsitys väkivaltakoneiston ja vallan yhteydestä sopi itsenäistyneeseen Suomeen – maan poliittiseen elämään kuului vahva väkivaltakoneisto, jonka asevelvollisuusarmeijan ohella muodostivat suojeluskunnat ja vasemmistolaisten valvontaan tarkoitettu organisaatio, etsivä keskuspoliisi. Niiden merkittävää asemaa todisti huomattava osuus valtion budjettimenoista mutta myös puuttuminen arkiseen poliittiseen toimintaan.⁵⁸²

Suomessa tätä ajatusta ei silti lausuttu julki kovin usein. Ivar Lassy tosin samasti kesällä 1920 valtion virka-, käskemis- ja rangaistuskoneistoon ja antoi ymmärtää, että tätä koneistoa hallussaan pitävä luokka oli myös vallan todellinen haltija. Lassy ei kuitenkaan pitänyt aseistetun koneiston valtaamista suomalaisen kommunismin lähitehtävänä vaan kehotti pikemminkin heikentämään porvariston aseellista ja taloudellista voimaa agitaation avulla.⁵⁸³

Tähtäsiä suomalainen kommunismi millaiseen vallankumoukseen tahansa, valtion väkivaltakoneisto oli sen tiellä. Jo SSTP pyrki rikkomaan valkoisten voittajien yksipuolisen valta-aseman yhteiskunnassa vaatimalla suojeluskuntien ja etsivän keskuspoliisin lakkauttamista sekä kritisoimalla armeijaa ja oikeuslaitosta. Liikkeen linja jatkui samanlaisena myös vuoden 1923 jälkeen. Yhteiskunnan väkivaltakoneiston poistaminen oli heti kansalaisyhteiskunta- ja oikeusvaatimusten jälkeen toisella sijalla liikkeen vaalivaatimuksissa.⁵⁸⁴ Väkivaltakoneiston vastaisuus tuli selvästi ilmi myös eduskunnassa, jossa varsinkin budjettikeskustelussa STPV:n edustajat nimesivät Suomen tulo- ja menoarvion painostusten perusteella ”täydelliseksi sotilas- ja poliisivaltioksi”.⁵⁸⁵

580 Anton Pannekoek, *Työväenliikkeen menettelytavasta*. Pori 1910, 14–15.

581 Degras I, 19.

582 Lindén 1991, 42–62, 142–150.

583 Saarela 1996, 171.

584 Suomen työväen ja työtätekevän talonpoikain presidentinvaaliohjelma, TT 24.12.1924; Valkoista valtakomentoa vastaan, TT 25.5.1927; Luokka luokkaa vastaan!, TT 7.6.1929.

585 Vp 1924, 1267–1268 (Rosenberg).

SUOJELUSKUNNAT

Suojeluskunnat olivat alusta alkaen olleet vastakkain työväestön kanssa – vuosina 1905–06 ja 1917–18 ne olivat kilpailleet työväestön elinten kanssa venäläisiltä kirjonneen järjestysvallan hoitamisesta. Kansalaissodan aikana suojeluskunnat muodostivat merkittävän osan valkoista armeijaa. Suojeluskuntien suosiota ei työväestön silmissä suinkaan lisännyt se, että niistä tuli pysyviä tynkäeduskunnan aikana. Vaikka suojeluskuntien olemassaoloa perusteltiin ulkoisella uhalla, ne olivat erityisesti 1920-luvun alkuvuosina peittelemättä työväenliikkeen, varsinkin ”kommunistien”, vastainen voima, jolla oli epävirallisen poliisin asema ja valtuudet. Toisaalta valtiovallan kontrolli suojeluskuntiin oli varsinkin 1920-luvun alkupuolella vähäistä.

Suojeluskunnat henkivät itsenäistyneen Suomen tiukkaa yhtenäisnationalismia, jonka mukaan yksilön kuului alistua kansakunnan edulle. Voimakkaasta työväenliikkeenvastaisuudesta huolimatta niissä eli toive siitä, että niiden puitteissa voitaisiin sovittaa yhteen yhteiskunnassa vallitsevat erilaiset näkemykset. Toisaalta sitä kuitenkin pidettiin järjestönä, jonka ulkopuolelle poliittiset erimielisyydet oli suljettava. Ristiriitaa pyrittiin ratkaisemaan tulkitsemalla järjestön toiminta isänmaallisuudeksi, joka oli politikoinnin ja puoluepyyteiden yläpuolella. Niinpä kommunistien vastustaminenkaan ei ollut poliittista vaan isänmaallista toimintaa.⁵⁸⁶

”PORVARISTON LUOKKAKAARTI”

Suojeluskuntien hajottaminen ja määrärahojen epääminen oli toistuva vaatimus suomalaisen kommunismin vaaliohjelmissa.⁵⁸⁷ SSTP:n edustajat olivat tehneet asiaa aloitteen eduskunnassa jo syksyllä 1922. Aloite uusittiin eduskuntavaalien jälkeen vuosina 1924 ja 1927 sekä 1928.⁵⁸⁸ Toiminta suojeluskuntia vastaan tapahtuikin pääasiassa eduskunnassa, sillä aloitteiden ohella STPV:n edustajat esittivät budjettikeskustelussa suojeluskunnille tarkoitettujen määrärahojen epäämistä.

STPV:n edustajat luonnehtivat suojeluskuntia ”porvariston luokkakaartiksi”. Nimitys viittasi suojeluskuntien syntytaustaan, mutta myös niiden terroritoimiin kansalaissodan aikana ja sen jälkeen. Kun suojeluskunnat olivat syntyneet ”huutavien luokkavastakohtien keskellä” ja saaneet ”tulikasteensa työläisten veressä”, ne eivät voineet olla koko kansan järjestö eivätkä synnyttää kansallista eheyttä.⁵⁸⁹ Pi-

586 Suojeluskunnista, esim. Kari Selén, *Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918–1944*. Helsinki 2001, 11–20, 162; Martti Ahti, Tunteamaton suojeluskuntalainen? Kirjassa *Kansa liikkeessä*. Toimittaneet Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds, Henrik Stenius. Vaasa 1987, 278–280; Pauli Kettunen, Suojeluskunnat ja suomalainen kansanvalta, kirjassa *Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin*. Toimittanut Risto Alapuro. Porvoo 1998, 285–287; Juhani Mylly, Porvarilliset puolueet ja suojeluskunnat, emt., 41–42; Risto Alapuro, *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Porvoo 1994, 231.

587 Suomen työväen ja työtätekevään talonpoikain presidentinvaaliohjelma, TT 24.12.1924; Valkoista valtakomentoa vastaan!, TT 25.5.1927; Luokka luokkaa vastaan!, TT 7.6.1929.

588 Saarela 1996, 281; Vp 1924L, 589–590; Vp 1927L, 349–350; myös Selén 2001, 229–231.

589 Esim. Vp 1924, 128–129 (Nurminen); Vp 1926, 1384–1389 (Kulmala), 1441–1442 (Virta); Vp 1927, 715–718 (Latva), josta lainaukset; Suojeluskunta kaikkien riistettyjen ja sorrettujen vastustaja, PV 14.12.1926; suojeluskunnista kansalaissodan aikana ja jälkeen, Jaakko Paavolainen, *Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918 II. Valkoinen terrori*. Helsinki 1967, 331–350.

kemminkin suojeluskunnat herättivät ”pöyristyttäviä kauhukuvia” – ”asetakissa kukkoileva suojeluskuntalainen” ei synnyttänyt turvallisuuden tunteita, vaan ”kammoa ja suuttumusta”.⁵⁹⁰

Puheilla ja kirjoituksilla pyrittiin osoittamaan, että suojeluskuntien luonne ei ollut muuttunut vuodesta 1918 – niiden tarkoituksena oli edelleen vastustaa työväestön poliittista toimintaa. STPV:n kansanedustajat muistuttivatkin usein, että suojeluskuntien isänmaallisuus tarkoitti työläis- tai luokkavihaa, jota ylläpidettiin mm. vaalimalla ”joukkoteloitusten muistoa”.⁵⁹¹

Vuoden 1918 valkoisen tulkinna ylläpitäminen ei ollut ainoa todiste suojeluskuntien asenteista. Niitä osoittivat myös muut toimet. Suojeluskunnille ei kuulunut varsinainen järjestyksenpito, mutta ne autoivat paikallisia poliisiviranomaisia ja etsivää keskuspoliisia valvomaan työväentalojen tilaisuuksia ja iltamia – jopa ilman poliisin avunpyyntöä – tekemään kotietsintöjä ja seuraamaan työväestön mielialoja ja poliittisia kantoja.⁵⁹² STPV:n edustajien mielestä tällaiset valvontatoimet olivat ”työväenluokan ja rauhallisten väestökerrosten terrorisoimista ja hulikaanien temmeltämistä”.⁵⁹³

Nämä toimet todistivat STPV:n edustajille myös sen, että suojeluskunnat eivät olleet koko kansan yhteinen järjestö ulkoista vihollista vastaan, kuten suojeluskuntien puoltajat selittivät. He torjuivat myös väitteet suojeluskunnista lain ja järjestyksen ylläpitäjinä – sen toimet todistivat päinvastaista. Suojeluskuntien olemassaolon katsottiinkin osoittavan, että porvarilliset ryhmät halusivat ratkaista erimielisydet väkivalloin.⁵⁹⁴

STPV:n edustajat syyttivät suojeluskuntia kansalaisoikeuksien ja -vapauksien rikkomisesta⁵⁹⁵ mutta he eivät sanoneet suoraan, että ”aseellinen luokkakaarti” ei kuulunut porvarilliseen demokratiaan. Sen sijaan kansanedustajat viittasivat silloin tällöin suojeluskuntien ja kansanvallan suhteeseen. Esimerkiksi Uno Nurminen kyseli vuonna 1924, oliko kansanvaltaa, että yhdellä luokalla oli luokkakaarti pystyssä. Aleksander Allila epäili puolestaan, että mistään rehellisestä kansanvaltaisuudesta sanan täydessä merkityksessä ei voinut puhua niin kauan kuin suojeluskunnat olivat olemassa.⁵⁹⁶ Kansanvallan tulkinnasta lähtivät myös Edvard Jokela ja Svante Vuorio väittäessään yhden luokan aseellisen kaartin ylläpitämisen olevan epäoikeudenmukaista.⁵⁹⁷ Kalle Kulmala puolestaan arveli suojeluskuntien olevan olemassa siltä varalta, että eduskunnan kokoonpano muuttuisi vaaleissa ”porvareille vaaralliseksi”.⁵⁹⁸

590 Vp 1925, 2155–2158 (Kulmala); Vp 1927, 726 (Tabell).

591 Esim. Vp 1927, 315–319 (Tanner); Vp 1928, 1857–1860 (Rosenberg), Vp 1929, 73–76, 418–422 (Tanner).

592 Tuija Hietaniemi, *Lain vartiossa. Poliisi Suomen politiikassa 1917–1948*. Vammala 1992, 69–74, 101–103; Selén, 86–90, 174–181; Erkki Vasara, Suojeluskunnat osana paikallista järjestysvaltaa, kirjassa Mikko Majander (toim.), *Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 1994*. Helsinki 1993, 54–70; Alapuro 1994, 227; Rentola 1992, 828–829.

593 Vp 1925, 2155–2158 (Kulmala); Vp 1927, 715–718 (Latva).

594 Vp 1924, 128–129 (Nurminen), 1834–1837 (Allila), 1837–1839 (Kulmala); Vp 1925, 2155–2158 (Kulmala), 2160–2162 (Allila).

595 Esim. Vp 1926, 105–107 (Allila), 1439–1441 (Kulmala); Vp 1927, 296–297 (Myllymäki).

596 Vp 1924, 128–129 (Nurminen); Vp 1926, 105–107 (Allila); myös Vp 1924, 1834–1837 (Allila); Vp 1926, 2750–1752 (Kulmala).

597 Vp 1924, 1846–1847 (Vuorio); Vp 1925, 725 (Jokela); Vp 1926, 107–108 (Isaksson).

598 Vp 1927, 637–640 (Kulmala).

Viittaukset aseellisen järjestön ja porvarillisen demokratian suhteeseen eivät kuitenkaan olleet kovin yleisiä, sillä ne eivät sopineet kunnolla liikkeen historiakäsitykseen: kapitalistisen järjestelmän uskottiin lähenevän loppuaan, kun se ryhtyi kieltämään keskeisiä oikeuksiaan. Siitä perspektiivistä vetoaminen porvarillisen demokratian periaatteisiin tuntui taaksepäin katsomiselta. Vetoamista esti myös se, että varsinkin SKP:n johto tuomitsi porvarillisen demokratian ja siihen kuuluvat oikeudet miettimättä, oliko sen periaatteiden ja Suomen tilanteen välillä ristiriitaa. Viittauksia porvarillisen demokratian periaatteisiin vähensi vuosikymmenen loppua kohti myös se, ettei Suomen porvarillisissa ryhmittymissä ollut yleisöä, jolle olisi voinut todistella porvarillisen demokratian periaatteiden ja suojeluskuntien olemassaolon ristiriitaa.

Suomalaisen kommunismin piirissä puututtiinkin porvarillisen demokratian ja suojeluskuntien suhteeseen tulevan uhan perspektiivistä – suojeluskuntia pidettiin fasistiseen kaappaukseen valmistautuvana kaartina tai fasististen aineiden tukikohdaksi. Vahvistusta väitteelle saatiin suojeluskuntien poliittisista toimista itsenäistymisen jälkeen, Italian fasistista järjestelmää ihailevista lausunnoista ja yhteyksistä Italiaan. Suojeluskuntien pelkän olemassaolon katsottiin lisäävän fasismin vaaraa, vaikka joskus saatettiin myöntää, että suojeluskuntalaisissa oli myös tasavaltalaisia, ja jopa muistuttaa, ettei suhtautuminen suojeluskuntalaisiin voinut olla suoraviivaista.⁵⁹⁹

Nimitys ”porvariston luokkakaarti” ei viitannut vain suojeluskuntien pyrki- myksiin kaventaa työväestön poliittisia oikeuksia vaan myös toimiin porvariston taloudellisten etujen turvaajana. Väitettä todisteltiin esimerkeillä siitä, miten suojeluskuntia tai niiden jäseniä käytettiin hyväksi työmailla esiintyvien taloudellisten erimielisyyksien ratkaisemisessa – suojeluskuntalaiset ahdistelivat lakkolaisia, olivat rik- kureina ja pyrkivät jopa estämään työväen ammatillista toimintaa.⁶⁰⁰ Samaa todisti myös se, että monet suuret yhtiöt avustivat suojeluskuntia tai vaativat työntekijöi- tään kuulumaan niihin.⁶⁰¹ Kansanedustaja J. A. Isakssonin mielestä suojeluskuntien olemassaolo olikin omiaan vahvistamaan työnantajien asemaa työmarkkinoilla.⁶⁰²

Korostaessaan suojeluskuntien suuntautumista työväestöä vastaan suomalaisen kommunismin edustajat eivät puhuneet kovin usein suojeluskuntien suhteesta maanpuolustukseen. Siihen viitattiin korkeintaan todisteltaessa, etteivät suojelus- kunnat olleet koko kansan järjestö ulkoista vihollista vastaan. Vasta vuonna 1929 suojeluskunnat mainittiin sotakiikhon ja neuvostovihan lietsojina.⁶⁰³

599 Vp 1924, 1837–1839 (Kulmala); Vp 1925, 2155–2158 (Kulmala), 2160–2162 (Allila); Vp 1926, 1439–1441 (Kulmala), 2750–2752 (Kulmala); Vp 1928, 1439–1441 (Kulmala); Suojeluskunta, *TT* 18.2.1926 pk; Suojeluskunta kaikkien riistettyjen ja sorrettujen vastustaja, *PV* 14.12.1926; Suojeluskuntakysymys, *TT* 13.7.1927 pk; suojeluskuntien poliittisista toimista 1918–21, esim. Martti Ahti, *Salaliiton ääriiviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918–1919*. Espoo 1987, 50–72; Martti Ahti, Suojeluskuntalain kolmas pykälä, kirjassa *Raja railona*, 241–255.

600 Vp 1924, 1834–1837 (Allila); Vp 1925, 725–726 (Nurminen); Vp 1926, 105–107 (Allila); Vp 1927, 296–297 (Myllymäki), 637–640 (Kulmala); Vp 1928, 1849–1852 (Tabell); Vp 1929, 73–76 (Tanner); myös Rentola 1992, 736–737; suojeluskuntien ja lakonmurtajien yhteydestä, Hannu Soikkanen, *Vasemmisto ja suojeluskunnat*, kirjassa *Raja railona*, 67.

601 Hannu Soikkanen, *Varkauden historia*. Helsinki 1963, 521; Rentola 1992, 828; Panu Pulma – Oiva Turpeinen, *Pikkukaupungin unelma. Kajaani 1906–1976*. Kajaani 1994, 177–178.

602 Vp 1926, 107–108 (Isaksson).

603 Vp 1924, 1837–1839 (Kulmala); Vp 1929, 73–76 (Tanner).

”HYLKYAINESTEN” KALLIS ”KAATOPAIKKA”

Suomalaisen kommunismin puhujat ja kirjoittajat korostivat suoje-luskuntien suun-tautuneen työväestöä vastaan. Mutta liike pyrki muutenkin osoittamaan suoje-luskuntien moraalisesti arveluttavaa luonnetta. Suoje-luskuntia ja niiden jäseniä syy-tettiin väkivallan uhan ja kansalaisten terrorisoinnin ohella jatkuvasti kieltolain rikkomisesta sekä osallisuudesta pirtun salakuljetukseen ja ”trokaukseen”. Kerto-mukset ”suoje-lijoiden” riehunnasta humalassa julkisilla paikoilla tai eri tilaisuuksissa olivat hyvin tavallisia.⁶⁰⁴ Yhtä mieluusti kerrottiin juttuja, joissa voitiin paljas-taa suoje-luskuntalaisia murhaajiksi, kavaltajiksi tai raiskaajiksi.⁶⁰⁵ Kansanedustaja Lauri Myllymäki katsoikin oikeutetuksi sanoa, että suoje-luskunnista oli muodos-tunut ”hylkyainesten kaatopaikka”.⁶⁰⁶

Pyrkimys kytkeä suoje-luskunnat ja niissä vallitseva ”asekulttuurin ihannointi” rikollisuuden kasvuun voimistui, kun maassa alettiin vuodesta 1926 kauhistella ”huliganismin” lisääntymistä.⁶⁰⁷ Esimerkiksi Kalle Kulmala arveli suoje-luskuntien kasvattavan ”huomattavan määrän rikollisuutta ja rikollisia aina pienemmistä ilta-maräyhäjäjistä tunnettuihin pankkirosvoihin asti”. Hän uskoi järjestyksen myös sekoit-taneen suuresti käsitystä siitä, mikä oli rikollista ja mikä oikein – suoje-luskuntalai-set kuvittelivat saavansa tehdä mitä tahansa.⁶⁰⁸

Luodessaan kuvaa suoje-luskuntien turmeltuneisuudesta STPV:n edustajat jätti-vät mainitsematta, että niiden piirissä korostettiin myös raittiutta ja kannustettiin terveisiin elämäntapoihin, erityisesti urheiluun.⁶⁰⁹ Urheilun kytkeytyminen vah-vasti maanpuolustukseen ei toki miellyttänyt heitä. Pikemminkin ampumaharjoi-tukset koettiin elämänmenoa häiritsevinä. Ne saattoivat myös kirjoittaa lausunto-ja, miten ”sarkatakkisia kunnan elättejä” maleksi kylän raiteilla ”rautakanki rem-meillä selässä”.⁶¹⁰

Armeijaan verrattuna suoje-luskuntiin käytettiin pieni osa valtion varoja – mää-räraha nousi vuonna 1925 32 miljoonasta 42 miljoonaan markkaan⁶¹¹. STPV:n eduskuntaryhmä paheksui vuonna 1924 tekemässään aloitteessa suoje-luskuntien

604 Esim. Vp 1924, 1834–1837 (Allila); Vp 1925, 725–726 (Nurminen), 2155–2158 (Kulmala), 2169–2171 (Nurminen); Vp 1926, 105–107 (Allila); Vp 1927, 233 (Kulmala); Suoje-lijat häätappelijoina Vuokselan Noisniemessä, *TT* 11.12.1925; Suoje-luskunta, *TT* 18.2.1926 pk; Isänmaan suoje-lijain skandaalit, *SaT* 14.1.1926; Ylikiimingin suoje-lija mielityössään, *PV* 9.9.1926; Suoje-lijat ihmisten kauhuna, *PV* 21.12.1926; Norrena, 263.

605 Esim. Isänmaan suoje-lijain skandaalit, *SaT* 14.1.1926; Jälleen suoje-lijamurhaaja paljastunut, *PV* 29.12.1926; Taas yksi suoje-lija paljastunut kavaltajalurjukseksi, *TT* 31.5.1927; Suoje-lijahirviö raivonnut hulluna, *PV* 9.11.1927; Suoje-lija ampunut työläisen kuoliaaksi, *TT* 7.3.1928; Vp 1927, 713–715 (Tanner), 715–718 (Latva).

606 Vp 1927, 296–297 (Myllymäki).

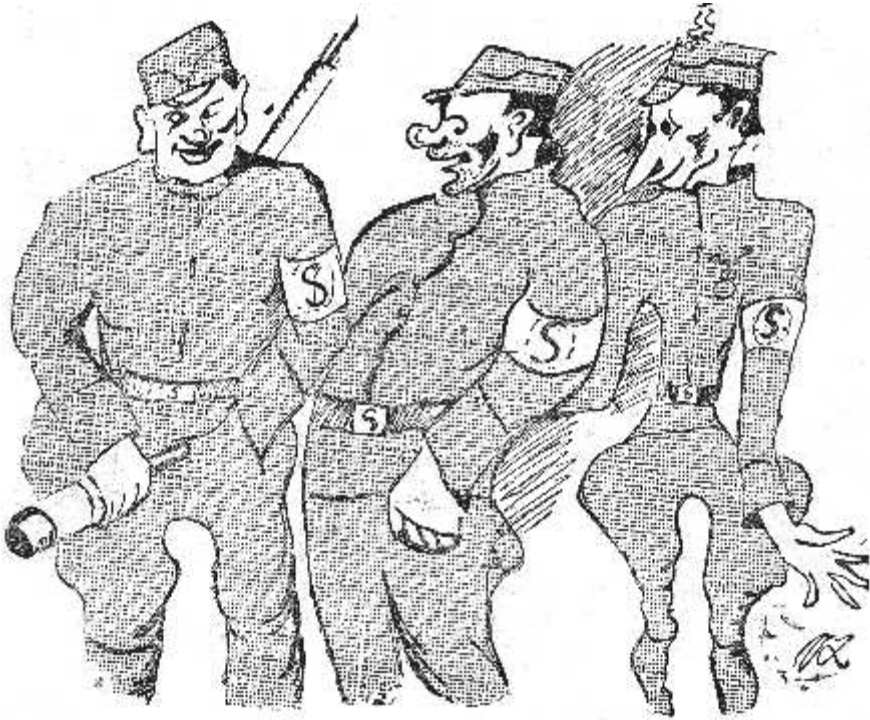
607 Vp 1927, 233 (Kulmala), 713–715 (Tanner), 715–718 (Latva), 1318 (Latva); Vp 1928, 1439–1441 (Kulmala); ”huliganismi”-keskustelusta, Hietaniemi, 110–111, 115–119.

608 Vp 1926, 1439–1441 (Kulmala); myös Vp 1925, 725–726 (Nurminen); Vp 1927, 715–718 (Latva), 723–725 (Kulmala).

609 Alapuro 1994, 232–233; Kari Selén – Ali Pykkänen, *Sarkatakkien armeija. Suoje-luskunnat ja suoje-luskuntalaiset 1918–1944*. Juva 2004, 79–81, 84–94.

610 Iisakki Materon muistiinpanoja II, 20, Iisakki Materon muistelmat, KA; Seurakuntalainen, Simosta, *PV* 9.12.1925.

611 Lindén 1991, 70–71.

Vaalilehti Punaisessa Naurussakin suojeluskuntalaiset kuvattiin viinaa juoviksi, ”rautakanki selässä” kuljeskeleviksi häiriköiksi. (Punainen Nauru 1929)

kalleutta, mutta kansanedustajien puheenvuoroissa se jäi usein muiden seikkojen varjoon. Vuosikymmenen puolivälissä rahoille esitettiin kuitenkin hyödyllisempiä käyttötapoja. J. A. Isaksson arveli esimerkiksi vuonna 1924, että suojeluskunnille luvatuilla miljoonilla voisi moni sosiaalipoliittinen tai sivistyslaitos työskennellä menestyksellisesti. Samalla hän viittasi sosiaalipoliittisten menojen pieneen osuuteen Suomen budjetissa.⁶¹²

Puhe suojeluskuntien kalleudesta oli ilmeisesti tarkoitettu ennen muuta eduskunnan ulkopuolelle. Ainakin lehdissä muistutettiin kesällä 1927, että erityisesti talonpojille oli kerrottava suojeluskuntien aiheuttamista kuluista⁶¹³. Käsitös suojeluskunnista ”porvariston luokkakaartina” oli kuitenkin niin syvälle juurtunut, että esitykset jäivät aikomuksiksi. Myös vaatimus suojeluskuntien hajottamisesta oli liikkeen piirissä niin horjumaton, että sen jäsenille ei juuri tullut mieleen miettiä muita ratkaisuja. Vain pikaisesta vallankumouksesta haaveileva SKP:n plenum puhui syksyllä 1923 varovaisesta suhtautumisesta suojeluskuntiin. Ainakin Kustaa Mikko Evä oli tuolloin valmis hyväksymään niiden säilyttämisen, mutta hän piti ehtona sitä, että talonpojat ottaisivat ne haltuunsa. Myös Eino Pekkala arveli tuol-

612 Vp 1924, 1843–1844 (Isaksson); Vp 1925, 1839–1841 (Jokela); Vp 1926, 105–107 (Allila); Vp 1929, 73–76 (Tanner).

613 Suojeluskuntakysymys, TT 13.7.1927 pk.

loin, että suojeluskunnat eivät kokonaisuudessaan lähtisi monarkistikaappaukseen tai työväestöä vastaan.⁶¹⁴

Suomen puolella suojeluskuntien säilyttämistä ei mietitty edes taktisista syistä. Se tuli ilmi vuosina 1926–27, kun STPV:n edustajat torjuivat erityisesti sosiaalidemokraattien tekemät esitykset suojeluskuntien muuttamisesta armeijan reserviksi – heitä ei miellyttänyt ajatus suojeluskuntien sitomisesta siten tiukemmin valtion valvontaan. STPV:n kansanedustajien mielestä se ei muuttaisi suojeluskuntien luokkahenkeä, joka juonsi vuoden 1918 epäoikeudenmukaisuudesta. He tulkitsivatkin esityksen yritykseksi naamioida suojeluskunnat.⁶¹⁵ Kielteisestä kannastaan huolimatta STPV:n edustajat tekivät lain käsittelyssä muutosesityksiä, joilla he yrittivät saattaa suojeluskunnat sotaväen rikoslain alaiseksi.⁶¹⁶

Keskustelu suojeluskuntien muuttamisesta armeijan reserviksi osoitti, että vaatimuksella suojeluskuntien hajottamisesta ei ollut paljon merkitystä. Tai kenties esitys vaikutti toisinpäin – sai suojeluskunnan johdon huolestumaan järjestön pysyvyydestä. Ainakin se esitti vuonna 1926 puolustusministeriölle suojeluskuntalain säätämistä. Hallitus jättikin joulukuussa asiaa koskevan lakiesityksen, joka tuli eduskunnan käsittelyyn maaliskuussa 1927. Tuolloin esitys äänestettiin yli vaalien, mutta hyväksyttiin uuden eduskunnan kokoontuessa syyskuussa.⁶¹⁷

Suojeluskuntien vakiinnuttamista pidettiin suomalaisen kommunismin piirissä toimena, jolla porvarillisen kansanvallan koneistoon liitettiin vähemmistön luokkavaltaa suojaava elin – ”porvarillinen aseellinen diktatuuri” julistettiin tosiasiaksi. Sitä pidettiin askeleena ”lujan järjestysvallan”, fasismin toteuttamiseen.⁶¹⁸

Suojeluskuntalain hyväksyminen ei saanut STPV:n eduskuntaryhmää muuttamaan linjaansa. Uno Nurminen oli vuonna 1925 luvannut, että vaatimus suojeluskuntien hajottamisesta esitettäisiin niin kauan kuin järjestö oli olemassa.⁶¹⁹ Sen mukaisesti ryhmä teki lokakuussa 1927 uuden esityksen suojeluskuntien hajottamisesta ja vaati edelleen budjettikäsittelyssä niille esitettyjen määrärahojen poistamista. Eduskuntaryhmä toisti vaatimuksen suojeluskuntien lakkauttamisesta joka vuosi, vaikka esityksiä ei aina edes asetettu äänestykseen.⁶²⁰ Kansanedustajat eivät tehneet esitystä siksi, että olisivat uskoneet vaatimuksen menevän läpi – heistä oli tärkeä kerta toisensa jälkeen osoittaa suojeluskuntien rappeuttava vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan⁶²¹.

614 Skp:n kk:n pl 1923, 131 (Evä), 76 (Leino) (Eino Pekkala), RGASPI.

615 Sosiaalidemokraattien ajatuksista, Vp 1926, 1436–1439 (Saarinen), 1447–1449 (Tainio); myös Kosonen, 95–111; suomalaisen kommunismin kannoista, Vp 1926, 1445–1446 (Rosenberg); 1457–1459 (Nurminen); 1465–1466 (Jokela); Vp 1927, 315–319 (Tanner); Suomen työtätekevät taisteluun noskelaisia kavaltajia vastaan, *TT* 6.12.1926; Suojeluskunnat ja sos.-dem. johtajat, *TÄ* 10.12.1926 pk.

616 Vp 1926, 2764–2765 (Asikainen), 2765 (Nurminen), 2767 (Asikainen).

617 Jääskeläinen 1973, 140–141; Selén, 278–289.

618 Vp 1927, 298–299 (Savolainen); Taantumuksen suuri päivä, *PV* 29.9.1927 pk.

619 Vp 1925, 725–726 (Nurminen); Vp 1926, 2549–2550 (Jokela).

620 Vp 1927, 637–640 (Kulmala), 1318 (Latva); Vp 1928L, 445–446; Vp 1930L, 258–259; Vp 1928, 1439–1441 (Kulmala); Vp 1929, 73–76 (Tanner); Vp 1929II, 1318–1319 (Kulmala); menettelystä, Vp 1927, 719; Vp 1929II, 1327–1328.

621 Vp 1927, 723–725 (Kulmala).

Suojeluskuntien lopettamista ei pidetty yhtä välttämättömänä laulussa, jossa niiden ”rähjääminen ja riehuminen” uskottiin saatavan hillittyä vanhalla kasvatuskonstilla:

”Riipautus ahterikolkkään
vitsoilla sen minkä ennättää.
Niin oppivat mokomat ne rauhanpolkkään
kylläpä riidanhalu syrjään jää.⁶²²

”SUOJELIJAT” POIS KUNNAN KUKKAROLTA

Suojeluskuntien lakkauttaminen oli tärkeä asia suomalaiselle kommunismille, mutta se ei näkynyt kovin usein järjestöjen ja jäsenten toiminnassa – vaatimuksen puolesta ei järjestetty erityisiä kampanjoita tai mielenosoituksia. Työläisten kokoukset lausuivat toki paheksumisensa, kun esitys suojeluskuntien vakiinnuttamisesta tuli eduskuntaan, mutta silloinkaan mieltä ei osoitettu isommin, vaikka lehdet kehottivat siihen. Sen sijaan järjestöt kyllä komensivat jäseniään pysymään poissa suojeluskuntien järjestämistä tilaisuuksista.⁶²³

Erityisen pahoina mainittiin suojeluskunta- ja palokuntatalojen tanssit, joissa suojeluskuntalaiset ja upseerit ”elostelivat”. Kovin sopimatonta oli, että ”työläisneiton” kävisi niissä ”humalaisten suojelijajehujen, omaistensa ja toveriensa teuras-tajain, pöksynpusseja suutelemassa” tai työläisnuorukainen ”alkohoolin lemua ja tanssihiien ja hajuveden kirpeätä katkua imemässä keuhkoihinsa”.⁶²⁴

Suomalaisen kommunismin jäsenet vastustivat suojeluskuntia myös kuntatalla. Kunnallisvaaliohjelmissaan liike ei hyväksynyt avustusten myöntämistä suojeluskunnille ja esitti syksyllä 1928 ”porvarillisten asekaartien, aseellisten rikkuruuskoplien ja joukkojen” olemassaolon kieltämistä kuntien alueella. Lisäksi se vaati suojeluskuntiin kuuluvien virkamiesten erottamista ”armotta”.⁶²⁵

Sievissä sama asia ilmaistiin pilkallisemmin:

”Kerrotaan olevan kuntamme suojelijoilla pussipöksyt ja sarkatakit taas rikki entiset. Ne 20.000 mk, mitkä suojeluskunta muutama vuosi takaperin anasti kunnalta kapinan aikana tekemänsä päätöksen nojalla, on tietysti tullut loppuunkulutetuksi. ... Jos porvarit voittavat, voidaan odottaa ensi vuoden menoihin merkittäväksi tuhansia suojeluskunnalle”.⁶²⁶

622 Mitähän me mokomille tehtäisiin?, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, Ohjelmatoiminta, KA.

623 Suojeluskunta kaikkien riistettyjen ja sorrettujen vastustaja, *PV* 14.12.1926; Porvariston luokka-kaarti on hajotettava, *TT* 18.12.1926 pk; *PV* 21.12.1926 pk; Norrena, 277.

624 Iikka, Porvarilliset huvitilaisuudet ja työväenluokan nuoriso, *TT* 25.6.1926.

625 Kunnallishallitus työväen ja talonpoikien käsiin, *SaT* 26.11.1925; Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan, *TT* 23.10.1928; ks. myös Työläiset ja pientalonpojat vaaleihin! *SaT* 1.12.1925, jossa Kuopion työväen vaalikomitean julistus; Suojeluskunnat ja kunnallistoiminta, *TT* 25.10.1928 pk.

626 Sievin kunnan työläisille, *PV* 26.11.1924.

Vaatimukset suojeluskuntien avustusten lakkauttamisesta yhdistivät koko työväenliikettä. Niiden lopettaminen olikin monessa kunnassa konkreettinen osoitus voimasuhteiden muuttumisesta.⁶²⁷ Tilanteen muutos saattoi jopa aiheuttaa – kuten Karttulassa – että porvarisenemmistöisten valtuustojen aiempia päätöksiä avustuksista ei toteutettu. Se puolestaan johti valituksiin maaherroille ja korkeimmalle hallinto-oikeudelle, jotka yleensä vaativat maksujen suorittamista.⁶²⁸

Asian tärkeys näkyi myös yrityksissä tehdä kaikki voitava määrärahojen epäämiseksi. Esimerkiksi Helsingissä suuri osa vasemmistoa yritti joulukuussa 1924 estää suojeluskuntamäärärahojen korottamisen poistumalla valtuuston kokouksesta ja tekemällä siitä päätösvallattoman. Ratkaisu oli lähinnä mielenosoitus, sillä vasemmistolaiset joutuivat seuraavassa kokouksessa toteamaan korotuksen menevän läpi.⁶²⁹

SKP:n johto ei aina havainnut tinkimätöntä asennetta suojeluskuntiin. Ainakin SKP:n politbyroo katsoi maaliskuussa 1928, että Savossa oli ”horjahdeltu” määrärahojen myöntämisessä: suomalaisen kommunismin edustajat olivat ryhtyneet käymään kauppaa suojeluskunnille myönnettävistä avustuksista.⁶³⁰ Karjalan johtaja Edvard Gylling ei puolestaan ollut täysin tyytyväinen vasemmistoenemmistöisten kuntien toimiin vaan kaipasi kesällä 1928 kunniltakin esityksiä suojeluskuntien lakkauttamisesta.⁶³¹

SKP:n johto mietiskeli helmi-maaliskuussa 1924, miten suojeluskuntien ja Suojelusliiton vastustaminen olisi järjestettävä. Keskuskomitea piti erityisen tärkeänä, että pystyttäisiin seuraamaan suojeluskuntien mielialoja. Suomen byroo esitti asian ratkaisuksi puolue- tai sotilastoiminnasta erillisen koneiston muodostamista suojeluskuntatyötä varten. Asia jäi pelkäksi maininnaksi, koneistoa ei yritetty luoda eikä siitä puhuttu myöhemmin.⁶³²

”OHRANA”

Vuonna 1919 sisäasiainministeriön alaisuuteen perustetun Etsivän keskuspoliisin tehtäväksi määriteltiin valtakunnan itsenäisyyttä vastaan tähdättyjen, sen yleistä turvallisuutta tai laillista yhteiskuntajärjestystä järkyttävien toimien ja yritysten silmälläpito ja ehkäiseminen. Käytännössä se merkitsi työväenliikkeen, erityisesti sen vasemmistolaisen osan, valvontaa ja aktiivista osallistumista ”laittoman” poliittisen toiminnan määrittelyyn.⁶³³

627 Esim. Rentola 1992, 813, 815; Pulma – Turpeinen, 177; Eino Ketola, *Vihdin historia 1918–1965. Ensimmäinen osa 1918–1939*. Jyväskylä 1996, 43–44; Seppo Myllyniemi, *Etelähämäläinen suojeluskuntalainen*, kirjassa *Raja railona*, 161–163.

628 Pyssyhurtat kunnan kukkarolla, *SaT* 4.9.1926.

629 Taistelu suojeluskuntamäärärahoja vastaan Helsingin valtuustossa, *TT* 29.12.1924; Suojeluskuntaräätös ensi vuonna Helsingissä puoli miljoonaa markkaa, *TT* 31.12.1924; Porvarillinen luokkapolitiikka kukoistaa kunnanvaltuustoissa, *TT* 3.1.1925.

630 SKP:n pb 8.3.1928, f. 516, op. 2, d. 986; myös SKP:n pkonf 1929, 92 (Timo), RGASPI, joka puhui Hyvinkästä ja Kuopiosta.

631 SKP:n pl 1928, 13 (Gylling), RGASPI.

632 Kk ht:lle (SB) 22.2.1924; 17 (SB) ht:lle (kk) 15.3.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

633 Matti Lackman, Etsivä keskuspoliisi. ”Valkoisen Suomen” turvallisuuspoliisi 1919–1937, kirjassa *Isänmaan puolesta. Suojelupoliisi 50 vuotta*. Toim. Matti Simola ja Tuulia Sirviö. Jyväskylä 1999, 20–23.

Etsivän keskuspoliisin kanssa suomalaisen kommunismin edustajat joutuivat tekemisiin useasti: se seurasi ja kortistoi liikkeen jäseniä ja järjestöjä, teki kotietsintöjä, pidätti, kuulusteli, laati pöytäkirjat syytteenpanoa varten. Rajamäen poikien sanoin:

Nuo ohranaretkut
on niilläkin metkut,
tuppautuvat joka paikkaan
vaikka heitä inhotaan.⁶³⁴

Vaikka etsivä keskuspoliisin kosketti suomalaista kommunismia enemmän kuin suojeleuskunnat, sen lakkauttamiseksi ei tehty erityistä aloitetta, vaan vaatimus esitettiin budjettikäsittelyn yhteydessä, jolloin vaadittiin järjestön lakkauttamista ja varojen epäämistä. Varsinkin vuosikymmenen alkupuolella STPV:n kansanedustajat torjuivat etsivän keskuspoliisin sillä, että se tallasi maahan perustuslakien säätämät ”kalleimmat kansalaisoikeudet” – se esti sanan-, kokoontumis- ja yhdistymisvapautta, rikkoi kotirauhaa sekä kirje- ja puhelinsalaisuutta. Etsivälle keskuspoliisille ei voitu myöntää varoja rikkomatta hallitusmuodon periaatteita, selitti Edvard Jokela vuoden 1925 lopulla.⁶³⁵

Poliittista poliisia syytettiin myös väkivalta politiikan ylläpitämisestä, ja arveltiin huliganismista ja raakuudesta päästävän, jos se lakkautettaisiin.⁶³⁶ Sitä moitittiin myös puolueellisuudesta: sen toiminta kohdistui vain työläisiin. Siltä pohjalta STPV:n edustajat ja lehdet nimesivät etsivän keskuspoliisin porvariston luokkalaitokseksi.⁶³⁷ Laitoksen merkitystä saatettiin korostaa selittämällä sen olevan valtio valtiossa.⁶³⁸ Toisaalta lohdutauduttiin sillä, että etsivä keskuspoliisi edusti ”rappeutuneen kapitalismin taistelukeinoja”.⁶³⁹

STPV:n edustajat eivät innostuneet syksyllä 1926 alkaneista keskusteluista etsivän keskuspoliisin vakinaistamiseksi organisoimalla koko poliisikunta uudelleen.⁶⁴⁰ Uno Nurminen oli sentään tyytyväinen, että laitoksen toiminnasta puhuttiin julkisesti. Keskustelu kävi kuitenkin väärään suuntaan – ei puhuttu ”ohranan” toiminnasta työväenjärjestöjä vastaan tai työläisten mielipiteiden urkkimisesta vaan mietittiin vain laitoksen toiminnan järjestämistä uuden nimen alla. Nurminen ei uskonut, että poliisi saisi kansanjoukkojen suosion, jos siihen yhdistettäisiin ”ohranointi”.⁶⁴¹

Liikkeen edustajat laiminlöivät keskustelun tarjoaman mahdollisuuden muistuttaa poliittisen poliisin ja kansalaisoikeuksien ristiriidasta. Itse asiassa puheet

634 Saunio – Tuovinen, 181.

635 Esim. Vp 1924, 1861–1867 (Jokela); Vp 1925, 1716–1718 (Jokela), 1753–1760 (Allila), 1760–1765 (Rosenberg); Vp 1927, 1068–1071 (Tanner); Vp 1928, 1276–1279 (Rosenberg); Vp 1929II, 1274–1276 (Tanner).

636 Ohrana lopetettava!, *TT* 21.1.1927 pk; Vp 1928, 1243–1247 (Rosenberg).

637 Vp 1927, 1146–1148 (Pekkala); Vp 1928, 1290–1292 (Urpilainen).

638 Ohrana, *SaT* 26.11.1927 pk.

639 Ohranoiminen on lopetettava!, *TÄ* 2.2.1927 pk.

640 Keskustelusta, Hietaniemi, 103–110; Ari Uino, *Nuori Urho Kekkonen. Poliittisen ja yhteiskunnallisen kasvun vuodet (1900–1936)*. Jyväskylä 1985, 57–61; Lindén 1991, 117–118.

641 Vp 1926, 1314–1317 (Nurminen); Ohrana, *TT* 13.10.1926 pk; Ohranalaitos, *PV* 22.10.1926 pk.

”Ohranan” selitettiin kotitarkastuksissa etsivän ”myyrän reikää”. Löysiköhän se etsimänsä Hannes Kasasen asunnosta vuonna 1930? (Kansan Arkisto)

kansalaisoikeuksien rikkomuksista jäivät taustalle, kun kansanedustajat ja lehdet ryhtyivät muistuttamaan etsivän keskuspoliisin ”alhaisista” menettelytavoista – se petti, lahjoi, pakkojuotti ja kidutti pidätettyjä.⁶⁴² Varsinkin kevään 1928 vangitsemiset sekä Alekski Hirvelän ilmeinen pahoinpitely ja uhkailu kirvoittivat lehtiä vaatimaan tutkimusta etsivän keskuspoliisin toimista.⁶⁴³

Puheille kansalaisoikeuksien rikkomisesta oli hyvää pohjaa, sillä ihmisten ja järjestöjen vainoaminen mielipiteiden perusteella ei kuulunut porvarilliseen demokratiaan. STPV:n edustajien kertomukset asiasta puhuttelivat kuitenkin vain sosiaalidemokraatteja ja muutamia harvoja porvarillisia henkilöitä.

Suomalainen kommunismi ei liikkeenä yrittänyt vastata etsivän keskuspoliisin kansalaisoikeuksia rikkoviin toimiin vastaavin keinoin. Se ei liioin suunnitellut etsivän keskuspoliisin jäsenten pahoinpitelyjä, eikä sellaisia sattunut.⁶⁴⁴ Suurimmil-

642 Vp 1926, 1314–1317 (Nurminen), 1339–1340 (Liedes).

643 Korppus Juuris, Ohranan entisiä kuulustelutapoja, *TT* 21.4.1928; Hovioikeus sai kuulla eilen kauhean räkkäyskertomuksen, *TT* 21.7.1928; Kidutuksesta, *TT* 23.7.1928 pk; Ohranan kuulustelutavoista, *PV* 8.8.1928 pk; Vp 1928, 1276–1279 (Rosenberg), 1290–1292 (Urpilainen).

644 Väkivaltaa käytettiin tiettävästi etsivän keskuspoliisin virkailijoita kohtaan vain tammikuussa 1931 Helsingin työväenopiston edustalla sattuneessa mellakassa, jossa puukotettiin erästä etsivää, Joni Krekola, ”Kauhea joskin on puhdistustyömme ...” – Skp ja väkivalta, kirjassa *Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan*. Toimittaneet Ulla Aatsinki ja Johanna Valenius Saarijärvi 2005, 145.

laan ”väkivalta” etsivän keskuspoliisin virkailijoita kohtaan merkitsi sitä, että johonkin suomalaisen kommunismin tilaisuuteen saapuneita etsiviä yritettiin puhumalla pitää ovien ulkopuolella. Kun siinä ei onnistuttu, etsivän takkiin tai istumapaikan läheisyyteen saatettiin nuorison tilaisuuksissa kiinnittää lappu ”Tämä on ohrana” tai ”Tässä istuvat ohranat” tai tilaisuuden juontaja muistutti jollain kompasanalla paikalla olevan kutsumattomia vieraita.⁶⁴⁵

Suomalainen kommunismi vastasi etsivän keskuspoliisin toimiin suullisesti – pilkalla. Jo laitokselle työväestön parissa annettu ”ohrana”-nimi osoitti halveksuvaa suhdetta siihen. Liike muistuttikin mielellään, että taantumuksellisella tsaarin-Venäjäällä oli ollut samanniminen laitos⁶⁴⁶. SKP:n sotilasjärjestön *Punasotilaassa* tosin arveltiin marraskuussa 1926, että ”ohranaksi” oli hankkiutunut ”vanhan tsaarihallituksen virastoistakin poispotkittuja juoppoja ja rötöksien tekijöitä ... sekä poliisilaitoksesta poispotkitut hylkiöt ... y.m. porvarillisen yhteiskuntamme kuona-aines”.⁶⁴⁷ Propagandaryhmien lauluissa etsivän keskuspoliisin virkailijoita puhuteltiin puolestaan ”retkuiksi”, joiden taitoa luonnehdittiin:

”Työläisten kodista he etsii myyrän reikää,
sattamu rimu ramu rallalalei,
tuskinpa lie löytäneet ees reijällistä leipää
sattamu rimu ramu rallalalei.”⁶⁴⁸

Samalla saatettiin myös ottaa kantaa siihen, miksi etsivä keskuspoliisi suoritti pidätyksiä

”Hyötyä on nuuskijoille itselleenkin siitä
sattamu rimu ramu rallalalei,
miljoonia valtiolta muuten kun ei riitä
sattamu rimu ramu rallalalei.”⁶⁴⁹

Luonnehdinnoilla haluttiin osoittaa etsivän keskuspoliisin toiminnan häpeällisyys. Nuorten tilaisuuksissa pilkka suuntautui toisaalle, sillä niissä esitettyssä eläintieteellisessä pakinnassa ”ohrana” rinnastettiin ”muurahaiseen eli pissiäiseen”, koska hän kantoi samalla lailla valloittamansa ja myrkyttämänsä uhrin pesänsä. Yölepakon tavoin ”ohrana” pelkäsi päivänvaloa ja vihasi kuin lautapää-härkä punaista väriä. ”Ohranalla” oli myös hyvin kehittynyt kuuloaisti – hän kuuli aina enemmän kuin ihmiset puhuivat. Järki ”ohranalla” juoksi puolestaan kuin aasilla.⁶⁵⁰

645 VIII. Ilm no 298 3.9.1925, hm 52 (Armas Äikiä); VIII. Ilm. no 522/26 1.5.1926, vappumielenosoituksia (työläisten vapputoiminnasta) v. 1926 (kansio 52), am, EKV, VA; Parkkari, 132; Väre, 46–47.

646 Arvi, Tsaarin ja tasavallan ohrana, *TT* 10.9.1925 pk.

647 Sotilas, Tilanteesta, *PS* Marraskuu 1926.

648 Maailman toilauksia, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–1930-luvuilta, ohjelmatoiminta, KA.

649 Ohranan kuolinpaitavalmistus, hieman toisin esitettynä, Ohranan nuotanveto, ”kollektiivisia esityksiä”, (kansio 200), am, EKV, VA; samasta teemasta, Ohranan budjetti

650 Eläintieteellinen pakina, ”kollektiivisia esityksiä” (kansio 200), am; VIII. Ilm. no 1366 17.1.1928, Helsingin nuorten työläisten opintoyhdistys (kansio 192), am, EKV, VA, jossa kerrotaan ohranaa pilkkaavasta näytelmäkappaleesta.

Suomalaisen kommunismin vaatimusten ja pilkan uskottavuutta alensi huomattavasti se, että liikkeen lehdissä julkaistiin myönteisiä kirjoituksia Neuvostoliiton poliittisesta poliisista. Vaatimukset eivät saaneetkaan valtaapitäviä muuttamaan suhtautumistaan – niiden mielestä toisenlaisia poliittisia mielipiteitä ehkäisemään tarvittiin edelleen erityinen laitos. Nuorten propagandaryhmät saivatkin tyytyä laulamaan:

Vielä se ohrana kyttäilee
tuolla valko Suomen mailla.
Vielä niitä ollaan parhaita poikia
Tammisaarella vailla.⁶⁵¹

Suomalaisen kommunismin mukaan ”ohrana” oli ”rappeutuneen kapitalismin” taistelukeino. Toisaalta kommunistinen liike kuitenkin piti välttämättömänä, että työväen otettua vallan olisi perustettava jonkinlainen poliittinen poliisi turvaamaan saavutettuja asemia. Suomessa asiaan ei erityisemmin puututtu, mutta lehdissä saivat kuitenkin sijaa Neuvostoliiton valtiollista poliisia ihailevat kirjoitukset⁶⁵². Suomen ja Neuvostoliiton esimerkit ilmeisesti voimistivat suomalaisen kommunismin piirissä ajattelua, että vallanpitäjät tarvitsivat valtansa suojaamiseen vastaavan koneiston.⁶⁵³

ARMEIJA – VALLANKUMOUSVOIMA?

Suomalainen kommunismi luki myös armeijan vallitsevan järjestelmän väkivalta-koneistoon, mutta suhtautuminen siihen oli ristiriitaisempaa kuin suojeluskuntiin tai etsivään keskuspoliisiin. Ristiriita syntyi siitä, että varsinkin SKP piti armeijaa myös tulevan vallankumouksen tärkeänä voimana tai ainakin sen kasvatuspaikkana. Käytännössä se merkitsi sekä vaatimuksia armeijan lakkauttamisesta tai ainakin supistamisesta että panostusta armeijassa olevien vallankumoukselliseen kasvatukseen.

Erilaiset painotukset liittyivät suomalaisen kommunismin syntyyn kahdessa maassa. Armeijan pitäminen tärkeänä vallankumousvoimana kumpusi sotilaiden ja matruusien näkyvästä osasta Venäjän vallankumouksissa. Neuvosto-Venäjälle paenneet, omaa tappiotaan murehtineet punajohtajat olivatkin SKP:ta perustaessaan vahvasti sen pauloissa. Hylätessään aiemmat toimintamuodot SKP luotti voimakkaasti uuteen vallankumoukselliseen nousun ja pyrki edistämään sitä värväämällä suomalaisia puna-armeijaan ja hankkimalla heille sotilaallista koulutusta Pietariin perustetussa kansainvälisessä sotakoulussa. Käytännössä toimet merkitsi-

651 Punainen päivä, nuorten työläisten opintoyhdistysten ohjelmia 1920–1930-l., ohjelmatoiminta, KA. Laulu esitettiin sävellellä Vielä niitä honkia humisee.

652 GPU – sosialismin etuvartijakaarti, *I&L* 17/1929.

653 Kun liike vuonna 1944 astui julkisuuteen, ”ohranan” hävittäminen ei enää ollut itsestään selvää vaan asemien saaminen valtiollisessa poliisissa nähtiin tärkeäksi, Rentola 1994, 530–531, 534–535

vät ennen muuta osallistumista Neuvosto-Venäjän puolustamiseen mutta suunnitelmat sotilaallisen vallankumousarmeijan luomisesta ulottuivat myös Suomeen.⁶⁵⁴

Uutta vallankumousnousua ei tullut, ja SKP:n johtajatkin mukautuivat muihin toimintamuotoihin. Sotilasorganisaatiota ei kuitenkaan supistettu, vaikka aivan välittömästä vallankumouksesta ei enää puhuttu ja toiminnan painopiste siirtyi poliittiselle puolelle. Toisaalta SKP:n johdossakin epäiltiin jo loppuvuodesta 1923 SKP:n kykyä saada aikaan mitään sotilaallisesti merkittävää. Varsinkin Eino Rahja ja hänen kanssaan kaveeranneet Leo Laukki ja Otto Vilmi katsoivat, että vallankumous Suomessa edellytti mm. sotaa Neuvostoliiton ja Suomen välillä sekä punaarmeijan päättävistä hyökkäystä Suomeen – Suomessa olevien osallistumista voitiin odottaa vasta sitten, kun puna-armeija olisi lyönyt valkoisen armeijan.⁶⁵⁵

Rahjan, Laukin ja Vilmin mielestä Karjalaan vuonna 1925 perustettu jääkäripataljoona, joka koostui suomalaisista⁶⁵⁶, ei varmaankaan ollut riittävä voima tekemään Suomen vallankumousta. Jotkut suomalaiskommunistit saattoivat silti ajatella niin. SKP:n johto piti tällaisia käsityksiä virheellisinä. Tuure Lehén jopa varoitteli SKP:n keskuskomitean plenumissa kesällä 1927 kuvittelemasta, että kumoustaistelu perustuisi punaupseerien tuloon Venäjältä.⁶⁵⁷

Suomen puolelle SKP halusi pikemminkin opettaa periaatetta armeijan potentiaalisesta vallankumouksellisuudesta. Esimerkiksi SKP:n sotilasorganisaattori Ville Honkanen esitti tammikuussa 1924 tavoitteeksi, että mahdollisimman useat sotaväen joukko-osastot nousisivat aseelliseen taisteluun porvaristoa vastaan samalla hetkellä, kun työväki ryhtyisi taisteluun vallasta. ”Asetakkiset toverit” olivat osa sitä ”jättiläisvoimaa”, joka löisi ”koko mädän porvarillisen järjestelmän ... tuhannen murskaksi.” Joissain tilanteissa he saattaisivat jopa joutua käynnistämään koko kumoustaistelun. Suomessa sellainen tilanne saattaisi syntyä esimerkiksi silloin, kun syttyisi sota Neuvosto-Venäjää vastaan.⁶⁵⁸ SKP:n sotilasjaosto antoikin vielä talvella 1924 ohjeita vallankumoustaistelun valmistelusta armeijassa ja opetti myös myöhemmin oikeata suhtautumista aseelliseen kapinaan.⁶⁵⁹ Kansalaissodan tavoitteesta puhui myös Otto Ville Kuusinen SKP:n puoluekokouksessa kesällä 1925.⁶⁶⁰

Suuri luottamus sotaväen aktiiviseen osallisuuteen vallankumouksessa perustui Venäjän esimerkin ohella siihen, että armeija koostui työläisaineksista, jotka eivät taistelisi työtätekeviä vastaan, ellei heitä myrkytettäisi ”militarismilla ja isänmaalli-

654 Saarela 1996, 67–79, 110–114.

655 (Eino Rahja, Leo Laukki, Otto Vilmi) Suomen kommunistisen puolueen keskuskomitealle, ei pvm., f. 516, op. 2, d. 878 tai hieman lyhyempänä d. 732, RGASPI.

656 Pataljoonasta, Markku Kangaspuro, Karjalan jääkäripataljoona ja suomalaiset kommunistit, kirjassa *Aave vai haave*. Toimittaneet Tauno Saarela, Joni Krekola, Raimo Parikka, Anu Suoranta. Saarijärvi 1998, 63–69.

657 SKP:n pl 1927, 79–80 (Lehén), RGASPI.

658 36, SKP sotilasjaoston alaisesta poliittisesta toiminnasta armeijassa (ehdotus) 11.1.1924, f. 516, op. 2, d. 798; S.L., Piirteitä asetakkisten kansainvälisestä työstä, *PS* Tammikuu 1926, d. 955, RGASPI, josta lainaukset.

659 Toimintaohjeita vallankumoustaistelun valmistamisesta ja tehtävistä sen puhjetessa, luonnos, 1924, f. 516, op. 2, d. 798; Punasoturi, Suomen vallankumous ja kapinatieto, *PS* Helmikuu 1926, d. 955; Opportunistinen käsitys aseellisesta kapinasta, ei allek., ei pvm, d. 935; myös SKP:n pl 1927, 80 (Kuula) (Martelius), RGASPI.

660 SKP:n pk 1925, 81 (Kuusinen), f. 516, op. 2, d. 836, RGASPI.

suudella”⁶⁶¹ Vahvistusta käsitykselle saattoi antaa suomalaisen porvariston huoli asevelvollisten poliittisesta luotettavuudesta.⁶⁶²

ASETAITOJA VAI ARMEIJAN KIELTO?

Työläisten meneminen armeijaan ei kuitenkaan ollut itsestään selvää. Työläisnuorisoliike oli Suomessakin vastustanut suomalaisnuorten joutumista Venäjän armeijaan ja saanut Karl Liebknechtin kirjoituksista aineksia yleiseen militarisminvastaiseen asenteseen.⁶⁶³ Oman vallankumouksen päätyminen tappioon ja tappion rinnastaminen Venäjän voitolliseen vallankumoukseen saattoi synnyttää käsitystä, että vallankumous vaatisi asetaitoa, jonka oppimiseksi oli mentävä armeijaan. Käsitystä vahvisti kommunistisen opin väite, että vallankumous olisi väistämättä aseellinen. Päinvastaiseen suuntaan saattoi kuitenkin vaikuttaa se, että Suomen armeija samastui hävinneellä puolella valkoiseen armeijaan. Vahvistusta tuntemuksella antoi se, että kansalaisluottamuksensa menettäneitä ei otettu sotaväkeen⁶⁶⁴. Kielteisiä tuntemuksia armeijasta ei kuitenkaan ilmaistu puheenvuoroina, vaan protestointi ilmeni lähinnä kutsuntojen välttelynä ja armeijasta karkaamisina.⁶⁶⁵ Ja siinä, ettei työtä armeijassa pidetty ensisijaisena.

Armeijan välttely ei ollut SKP:n mieleen. Se halusi mahdollisimman monen työläisnuoren ymmärtävän, että armeijaan meno oli välttämätöntä sotataidon oppimiseksi vallankumousta varten. Lisäksi työläiset pystyisivät armeijassa saamaan selville vihollisen voimat ja tekemään agitaatiota niiden heikentämiseksi ja omien vahvistamiseksi. SKP kampanjoikin innokkaasti näiden ajatusten puolesta.⁶⁶⁶

Samalla se torjui toisenlaiset näkemykset: kieltäytyminen menemästä armeijaan merkitsisi vain armeijan puhdistumista työläisnuorista, estäisi heitä saamasta aseellista koulutusta ja antaisi armeijan ”vastavallankumouksellisten käyttöön”. Tältä pohjalta SKP:n sotilasjärjestön edustajat torjuivat Norjassa talvella 1924 esitettyjen kutsuntalakkojen esimerkin ja suhtautuivat halveksien ja vähätellen uskonnollisista syistä aseista kieltäytyneisiin. Myös eettisistä syistä asepalveluksen vuonna 1929 torjuneen Arndt Pekurisen tekoa pidettiin ”suurena palveluna lahtareille” – sotilasjärjestön edustajat eivät edes moittineet armeijaa Pekurisen huonos-

661 Taipaleelle lähdetessä, PS 1.1.1923, f. 516, op. 2, d. 742, RGASPI.

662 Mikko Kosunen, *Asevelvollisten poliittisen luotettavuuden kontrollointi Suomen armeijassa 1920-luvulla*. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Tammikuu 1996, 14, 28–38, 70–73.

663 Kairamo, 71–73; Karl Liebknecht, *Militarismi ja antimilitarismi*. Tampere 1910.

664 Kosunen, 22–25.

665 Niilo Väre, *Meitä murtaneet ei piiskurit*. Toimittanut Toivi Väre. Juva 1990, 27; Kimmo Rentola, Suomi punaisessa Karkkilassa. Kirjassa *Työväestö ja kansakunta*. Toimittanut Raimo Parikka. Helsinki 1997, 221; Ilm. rek. no 1482/25 15.12.1925; ptk 112/1925, hm 52 (Armas Äikiä), EKV, VA; karkaamisista, Jarl Kronlund, *Suomen puolustuslaitos 1918–1939. Puolustusvoimien rauhan ajan historia*. Porvoo 1988, 254, 323.

666 Esim. Sotilas, Vallankumous – sodankäyntitaito, PS 1.6.1923; Punasoturi, Luokkatietoisien työläisssotilaan velvollisuudet armeijassa, PS 1.1.1924; Bolshevistinen antimilitaristinen työ kapitalismin vallitessa, NK 15.10.1924; Sotilas, Rintamavaihdos, PS 1.3.1925; Punasoturi, Vallankumouksellinen työläisnuorisio ja porvarillinen armeija II, PS Toukokuu 1926.

ta kohtelusta.⁶⁶⁷ *Pohjan Voimassa* Pekurisen tapausta käytettiin sentään vallitsevan järjestelmän kritisoimiseen.⁶⁶⁸

Usko sotilaiden tärkeyteen tulevassa vallankumouksessa ja armeijan sisällä tehtävän työn mahdollisuuksiin oli SKP:n johdossa aluksi niin luja, että se polki alleen näkemyksen, jonka mukaan armeija oli osa vallitsevaa järjestelmää ylläpitävää väkivaltakoneistoa. Näkemys ei vastannut Suomessa syntyneen suomalaisen kommunismin haaran ajatuksia armeijan vallankumouspotentiaalista. Epäilevään suhtautumiseen painoi työväenliikkeen perinteinen näkemys, jonka mukaan armeijat suojelivat vallitsevaa yhteiskuntajärjestelmää ja asettuivat työväen vapautuspyrkimyksiä vastaan.⁶⁶⁹ Käsitystä vahvisti armeijan tärkeä asema valkoisen Suomen luomisessa.

Venäjänsä vallankumouksesta inspiraationsa saanut näkemys armeijasta sai kuitenkin jalansijaa Suomessa jo 1920-luvun alussa. Se näkyi sosialidemokraattisen nuorisoliiton liittokokouskannanotoissa vuonna 1922, kun liitto siirtyi armeijan-vastaisista asenteista kannattamaan valistusta armeijaan menevien keskuudessa. Erilaiset painotukset tulivat ilmi myös SSTP:n kansanedustajien toimissa syksyllä 1922: he vaativat toisaalta armeijan määrärahojen epäämistä mutta aprikoivat silti, miten asevelvollisuusajan pidentämiseen tulisi suhtautua, jotta työläisetkin oppisivat sen kuluessa kunnolla sotataitoja.⁶⁷⁰

SSTP:n lakkauttamisen jälkeen olemassa olevan ja tulevan armeijan suhde ei enää aiheuttanut ongelmia eduskuntatasolla – vaatimus armeijan lakkauttamisesta korvattiin vuonna 1924 esityksellä armeijan muuttamisesta työväen ja talonpoikien miliisiksi ja seuraavana vuonna yleisemmin kansan aseistusjärjestelmäksi. Eduskuntaryhmä ei tehnyt esitystä niinkään siksi, että olisi uskonut sen välittömään toteutumiseen – kysymys armeijan luonteesta oli pääosin ratkaistu asevelvollisuutta koskevan lain myötä vuonna 1922. Puhe oli pikemminkin vastinetta SDP:n esityksille.⁶⁷¹ Kansan aseistusjärjestelmää ei mainostettukaan vuoden 1925 jälkeen. Kalle Kulmala myönsikin joulukuussa 1927, ettei heidän esityksensä toteutumisesta ollut toivoa lähitulevaisuudessa.⁶⁷²

Kulmala määritteli eduskuntaryhmän tehtäväksi paljastaa armeijan virheellinen perusta ja sen työväelle aiheuttama vaara, esittää supistuksia työväen verotaakkaa

667 Pekka (Paasonen), Kansainvälisestä nuorisosta, *NK* 15.9.1924; Kapitulanti, Sotilaskysymyksiä, *NK* Marraskuulla 1926; Punasoturi, Kun sota on puhjennut, *PS* Huhtikuulla 1929; SKP:n laaj pl 1928, 18–19 (Lehen), *RGASPI*; Kantajääkäri, Pasifisti Pekurinen, *PS* Helmikuulla 1930; Norjassa esitetystä kutsuntalakosta, Terje Halvorsen, *Partiets salt. AUFs historie*. Oslo 2003, 148–153; Pekurisesta, Kalevi Kalemaa, *Suomen rauhanliikkeen juuria*. Vaasa 1981, 85–90; Erno Paasilinna, *Rohkeus. Arndt Pekurisen elämä ja teloitus*. Keuruu 1998, 55–105. Pekurisen moittiminen osoitti sotilasjärjestön miesten lukeneen Kommunistisen internationaalin VI kongressin kannan sotapalveluksesta kieltäytyviin, *Sotakysymyksestä. Teesit ja päätöslauselma*. Kommunistisen internationalen VI maailman kongressi, 43–46.

668 ”Rauhan” ja ”hyvän tahdon” maassa, *PV* 28.12.1929; Rauhanaatteen ajaja joutui vankeuteen, *PV* 8.1.1930; Huomattava asevelvollisuudesta kieltäytyminen, *TÄ* 29.1.1930 oli lähinnä uutinen.

669 Liebknecht, 25–27, 39–52, 78–112.

670 Saarela 1996, 284–285; *Vp* 1922, 1236–1238 (Lampinen).

671 *Vp* 1924, 1492–1495 (Kulmala); *Vp* 1925, 234–236 (Kulmala), 1798–1801 (Kulmala); muutos syntyi SKP:n puoluekokouksessa, joka katsoi edellisen tunnuksen viittaavan liiaksi puna-armeijaan, SKP:n pk 1925, 80 (numeroimaton osa), myös 477 (Antikainen), 480–481 (Sirola), *RGASPI*; sosiaalidemokraattien esityksistä, esim. Hyttiä, 335–356.

672 *Vp* 1927, 1197–1201 (Kulmala).

lisääviin menoihin sekä yrittää suojata työtätekevien oikeuksia armeijassa. STPV:n eduskuntaryhmä puhuikin alusta alkaen armeijan ulko- ja sisäpoliittisesta vaarasta sekä sen kalleudesta ja vaati parannuksia asevelvollisten oloihin.⁶⁷³

Armeijan luonne Suomessa määritettiin jo 1920-luvun alkuvuosina. Sen sijaan asevoimien vahvuudesta puhuttiin koko vuosikymmenen ajan. Suuntaa keskustelulle antoi vuosina 1923–26 toiminut ns. puolustusrevisiokomitea, joka laati esitykset Suomen sotavoimien henkilöstö-, aseistus- ja välinetarpeesta. Esitykset niistä ohjasivat eduskunnan keskustelua koko 1920-luvun. Valmistelutyö ei kuitenkaan täysin poistanut erimielisyyksiä poliittisten ryhmien – erityisesti vasemmiston ja muiden – väliltä.⁶⁷⁴

Puolustusrevision keskeisten periaatteiden mukaan riittävän vahvat ja arvostetut puolustusvoimat ehkäisisivät muita hyökkäämästä maahan.⁶⁷⁵ STPV:n edustajia näkemys ei vakuuttanut, vaan he tulkitsivat asiaa lähes päinvastoin. Esimerkiksi Uno Nurminen arveli, että maata puolustettaisiin paremmin muilla keinoilla kuin armeijalla, joka pikemminkin sotkisi maan sotaan. Ryhmän edustajat pitivätkin armeijaa hyökkäykseen tarkoitettuna instituutioon, jonka todelliset tavoitteet kätettiin ”isänmaan puolustamiseen”.⁶⁷⁶

Tulkinnassa kaikui työväenliikkeen perinteinen näkemys, jota kommunistiset kirjoitukset olivat vahvistaneet. Sitä tukivat myös kokemukset suomalaisten seikkailuista Karjalassa vuosikymmenen alussa – STPV:n ryhmässä arveltiin aluksi armeijan vahvistamisen olevan jatketta niille⁶⁷⁷. Yleisempää oli kuitenkin liittää Suomen puolustusvoimien kehittäminen osaksi suurvaltojen ristiretkä Neuvostoliittoa vastaan. Esimerkiksi esitys rannikkolaivaston perustamisesta vuonna 1925 tulkittiin osaksi ”siitä yhtenäisestä ketjusta, jota imperialistit valmistavat Neuvostovenäjän ympärille”. Syksyllä 1927 eduskuntaryhmä kytki laivaston rakentamisen Englannin pyrkimyksiin hyökätä Neuvostoliittoon.⁶⁷⁸

Toisaalta STPV:n edustajat torjuivat pelottelun itäisestä vaarasta aiheettomana. Vuodesta 1926 he ja sanomalehdet korostivat Neuvostoliiton tarjonnan Suomelle hyökkäämättömyyssopimusta ja Suomen valtaapitävien haluttomuutta suostua siihen, koska nämä eivät voisi sen solmittuaan kasvattaa sotilasmenoja.⁶⁷⁹

Vaikka isänmaa oli jo käsitteenä vieras kansainvälisyyttä korostaneelle työväenliikkeelle, Suomen työväenliike sitoutui kuitenkin ennen kansalaissotaa maan itsenäisyyden ajamiseen. Tämä näkemys eli suomalaisen kommunismin parissa, vaikka vainot tekivät vaikeaksi kokea Suomea isänmaana. STPV:n kansanedustajat

673 Vp 1927, 1197–1201 (Kulmala).

674 Komiteasta, Tervasmäki, 32–35; Kronlund, 286–287.

675 Tervasmäki, 27; Kronlund, 286.

676 Vp 1924, 225–226, 227 (Nurminen), 294–296 (Kulmala); Vp 1925, 1575–1576 (Jokela), 1798–1801 (Kulmala); Vp 1927, 386–387, 1197–1201 (Latva), 391–392 (Kulmala).

677 Vp 1924, 1492–1495 (Kulmala), Vp 1925, 1798–1801 (Kulmala).

678 Vp 1924, 1262 (Rosenberg); Vp 1925, 1128–1129 (Nurminen), 1351–1354 (Kulmala), 1512–1514 (Kulmala); Vp 1927, 356–358 (Enne), 379–384 (Rosenberg), 386–387 (Latva).

679 Vp 1924, 1533–1536 (Nurminen); Vp 1925, 1512–1514 (Kulmala); Vp 1926, 1384–1389 (Kulmala), 1390 (Virta); Vp 1927, 386–387 (Latva); Talonpojat ja rauhan turvaaminen, *TT* 14.4.1926 pk; Kieräilyä, *TT* 26.5.1926 pk; Toiska, Keskustelua hyökkäämättömyyssopimuksesta, *TT* 15. ja 16.7.1926 pk; Hyökkäämättömyyssopimusneuvottelut, *TT* 24.8.1926 pk.

liittivätkin isänmaan puolustamisen yleensä omiin tavoitteisiinsa toisenlaisesta isänmaasta – Mauritz Rosenberg ja Yrjö Enne lupasivat puolustaa työtätekevien ja talonpoikien isänmaata.⁶⁸⁰ Uno Nurminen oli puolestaan valmis myöntämään varoja työläisten ja talonpoikien määräysvallan alla olevalle sotalaitokselle – tosin silloinkin vain kohtuullisesti.⁶⁸¹

Suomen armeija ei ollut STPV:n kansanedustajien mielestä vaarallinen pelkästään ulkoisen ”seikkailupolitiikkansa” takia. Varsinkin vuosina 1924–25 jääkärien armeijassa ajama puhdistus nähtiin uhkana sille, että armeija tottelisi hallitusta ja eduskuntaa. Pahimmillaan armeijan puhdistuksen arveltiin johtavan jopa ”fasistiseen hallituskomentoon”.⁶⁸² STPV:n kansanedustajat käyttivät armeijan epäilyttävää henkeä perusteena myös torjuessaan armeijan virkojen vakiinnuttamista vuonna 1927. Silloin epäilyttävyys liitettiin kuitenkin enemmän upseerien ja aliupseerien mielivaltaan asevelvollisia kohtaan.⁶⁸³ Siitä STPV:n kansanedustajat muistuttivat usein.⁶⁸⁴

Ulko- ja sisäpoliittisia syitä tärkeämpi peruste vaatia armeijan määrärahojen supistamista oli kalleus. Moitteille oli pohjaa, sillä puolustusmenojen osuus valtion budjetista oli vuosina 1925–27 19 %.⁶⁸⁵ Suunnitelmat sotalaitoksen kehittämisestä uhkasivat nostaa osuutta vieläkin suuremmaksi. Armeijan kalleudesta STPV:n kansanedustajat puhuivat vuosittain. Sen työväestölle ja talonpojille aiheuttamaa verotaakkaa moitittiin eniten vuosina 1924–26, jolloin puolustuslaitoksen määrärahoja nostettiin vahvasti. Tuolloin oli tavallista viitata valtion budjetin suuriin sotilasmenoihin ja esittää niiden käyttämistä muihin tarkoituksiin. Myös suunnitelmat hankkia maalle rannikkolaivasto saivat kansanedustajat vaatimaan rahojen käyttämistä toisin.⁶⁸⁶ Muistutukset uusiutuivat vuosikymmenen lopulla, kun työttömyys ja kato alkoivat koetella maata.⁶⁸⁷

Vaikka STPV:n edustajat halusivat vähentää armeijan menoja, he eivät tahtoneet vaikeuttaa asevelvollisten asemaa. Jo vuonna 1924 he vaativatkin upseerien ja sotilaiden palkkauksen välisen epäsuhdan tasaamista ja esittivät siitä lähtien toistuvasti eduskunnan budjettikäsittelyssä asevelvollisten päivärahan nostamista yhdestä markasta viiteen.⁶⁸⁸ Vuonna 1928 he tekivät asiasta eduskunta-aloitteen.⁶⁸⁹

Armeijan menojen supistaminen ja asevelvollisten aseman parantaminen kohtasivat myös kysymyksessä palvelusajasta, joka tuli eduskunnassa uudelleen esille

680 Vp 1925, 1519 (Rosenberg); Vp 1927, 356–358 (Enne), 384–386 (Urpilainen), 386–387 (Latva).

681 Vp 1925, 1128–1129 (Nurminen).

682 Vp 1924, 222–223, 227–228 (Jokela), 294–296, 1492–1495 (Kulmala); Vp 1925, 234–236 (Kulmala).

683 Vp 1927, 391–392 (Kulmala).

684 Vp 1924, 1496–1500 (Kulmala), 1505–1508 (Rosenberg); Vp 1925, 1801–1806 (Kulmala); Vp 1926, 1384–1389 (Kulmala); Vp 1928, 1389–1394 (Kulmala); Vp 1929II, 1287–1291 (Kulmala).

685 Lindén 1991, 151.

686 Vp 1924, 222–223 (Jokela), 294–296 (Kulmala), 1533–1536 (Nurminen); Vp 1925, 345–346, 1575–1576 (Jokela), 1798–1801 (Kulmala), Vp 1926, 1390 (Virta); Vp 1927, 384–386 (Urpilainen);

Luokka-armeijan kustannukset, TT 14.10.1925 pk; määrärahojen noususta, Lindén 1991, 93.

687 Vp 1929, 81–83 (Kulmala); Vp 1929II, 1287–1291 (Kulmala).

688 Vp 1924, 1496–1500 (Kulmala); Vp 1925, 1129 (Nurminen), 1801–1806 (Kulmala); Vp 1926, 1384–1389 (Kulmala); Vp 1927, 1197–1201 (Latva).

689 Vp 1928L, 496; Vp 1929IIL, 331.

vuonna 1926, kun monien puolueiden edustajat tekivät aloitteita 12–15 kuukauden palvelusajan lyhentämisestä⁶⁹⁰. STPV:n ryhmäkin puhui palvelusajan puolittamisesta jo syksyllä 1925, mutta edustajat ottivat asian esille eduskunnan puhujalavalla vasta vuoden päästä, kun Jalmari Virta totesi vuoden 1927 budjettia käsiteltäessä, että menojen säästämiseksi palvelusaikaa voitaisiin lyhentää puolella.⁶⁹¹ SKP:n politbyroon sysäyksen jälkeen asevelvollisuusajan lyhentämisestä kuuteen kuukauteen tuli liikkeen vaalivaatimus.⁶⁹² Vuonna 1928 asiasta tehtiin myös eduskunta-aloite. Se toistettiin seuraavana vuonna, vaikka Kommunistisen internationaalin kongressissa kesällä 1928 puhuttiin palvelusajan lyhentämisesityksiä vastaan.⁶⁹³ STPV:n ryhmä piti esityksiä suojeluskuntalaisille myönnettävistä etuoikeuksista yrityksinä kiertää vaatimuksia asevelvollisuuden lyhentämisestä.⁶⁹⁴

Sen sijaan armeijaan menoon liittyvät epäkohdat jäivät varsin vähälle huomiolle. Suomeen synnytettyssä asevelvollisuusarmeijassa säilyi nimittäin valkoisen armeijan omaksuma tapa, että sotilaspiirit ja suojeluskunnat antoivat lausuntoja asevelvollisten poliittisesta luotettavuudesta. Syksyllä 1924 annettujen ohjeiden mukaan luotettavia olivat ne, jotka olivat osallistuneet ”vapaussotaan” ja kuuluivat suojeluskuntiin. Epäluotettaviin luettiin puolestaan sellaiset, jotka olivat ottaneet osaa ”vuoden 1917 levottomuuksiin ja ns. marraskuun lakkoon” tai ”kapinaan”, kuuluneet myöhemmin kommunistiseen puolueeseen tai kommunistisiin järjestöihin tai kasvaneet epäluotettavaksi tunnetussa kodissa. Näiden väliin jäivät ne, joista ei ollut tietoa.⁶⁹⁵ Kesällä 1926 yleisesikunta pyrki täsmentämään ”epäluotettavien” määrittelyä jakamalla ryhmän kahtia ja nimeämällä vaarallisiksi vain aktiivisesti toimivat nuorisoliittolaiset, joilla oli kommunistinen katsantokanta.⁶⁹⁶ Uutta mallia ei kuitenkaan käytetty Pyhäjärvellä vuoden 1929 kutsunnoissa, joissa merkittiin seitsemän nuorta miestä luotettaviksi, 40 epäluotettaviksi ja 24 epäselviksi tapauksiksi.⁶⁹⁷ Näistä luokittelusta STPV:n edustajat puhuivat eduskunnassa vain kerran.⁶⁹⁸

Eduskunnassa oli myös vaikea tarttua siihen positiiviseen julkisuuteen, jota armeija sai erilaisilla muistojuhlilla ja päivillä. STPV:n edustajat toki pyrkivät sekä eduskunnassa että sanomalehdissä heikentämään armeijan legitimitettä uutisilla

690 Tervasmäki, 147–150.

691 STPV:n ekr 5.9.1925, STPV:n arkisto, KA; Vp 1926, 1390 (Virta).

692 Pb ht:lle (SB) 28.2.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI; vaalivaatimuksista, Valkoista valtiokomentoa vastaan, *TT* 25.5.1927; Luokka luokkaa vastaan, *TT* 7.6.1929.

693 STPV:n ekr 11.2.1928, STPV:n arkisto, KA; Vp 1928L, 447; Vp 1929L, 374; kongressin kannoista, SKP:n laaj pl 1928, 20 (Lehen), RGASPI.

694 Vp 1927, 636–637, 739 (Kulmala), 739–740 (Latva), 849–850 (Rosenberg).

695 Luotettavuuskriteereistä, Kosunen, 14, 28–32, 36–38, 70–73; Yek puolustusministeriölle 6.8.1924, asevelvolliset (kansio 413), am, EKV, VA; suojeluskuntien lausunnoista, Selén 175–180.

696 P. M., jonka sanotaan olevan yek:n valvontatoimiston muistio heinäkuulta 1926, Yleistä SKP:n sotilastyöstä (kansio 111), am, EKV, VA. Samoihin aikoihin yleisesikunta halusi myös tarkempia lausuntoja kertausharjoituksiin määrättyistä aliupseereista, ja heidän nimiään verrattiin etsivän keskuspoliisin nimiluetteloihin, Ek yek:n valvontatoimistolle 14.8.1926; Ek puolustusministeriön sota-asiaainosaston päällikölle 9.9.1926; Luettelo Helsingin kutsuntapiiriin Uudenmaan rykmenttiin määrättyistä aliupseereista; EK yek:n valvtstolle 14.8.1926, Armeijan ”puhdistus”, henkilökysymyksiä, asevelvolliset (kansio 413), am, EKV, VA; myös Kosunen, 85–88.

697 Rentola 1997, 221.

698 Vp 1925, 1801–1806 (Kulmala).

upseerien rötöksistä – kavalluksista ja muusta taloudellisesta omavaltaisuudesta⁶⁹⁹. Helsingin järjestöt yrittivät järjestää sodanvastaisia mielenosoituksia maailmansodan syttymisen 10-vuotispäivänä, mutta viranomaiset kielsivät ne. Niinpä nuorisoi sai myöhemmin tyytyä työväentaloissa kansainvälisenä nuorisopäivänä syyskuussa pidettyihin kokouksiin.⁷⁰⁰

Liike ei kuitenkaan ollut kovin aktiivinen, kun keskustelu armeijasta lisääntyi Suomessa vuonna 1926 armeijan revisiokomitean mietinnön valmistuttua tai kun keskustelulle armeijasta antoi vuoden 1928 lopulla uutta vauhtia Pentti Haanpään kirja *Kenttä ja kasarmi*. Vaikka kirjan vastaanotto oli pääosin kielteinen, sen ansiota lienee paljolti ollut, että armeija ryhtyi vuodesta 1929 järjestämään ns. omaisten päiviä, joiden aikana sukulaiset pääsivät tapaamaan asevelvollisia.⁷⁰¹

Eduskunta oli suomalaiselle kommunismille tärkeä foorumi esitettäessä näkemyksiä armeijasta ja sen supistamisesta. Armeijan vastustaminen sai STPV:n kansanedustajien puheissa uusia sävyjä, mutta heijasteli myös työväenliikkeen vanhaa perintöä. Selvemmin liikkeen uudenlainen suhtautuminen tuli ilmi toisella foorumilla, armeijassa, jossa toimiminen ilmensi myös pyrkimystä aktivoida ihmisiä ajamaan omia asioitaan.

SKP:N SOTILASJÄRJESTÖ

Armeijan tärkeyttä SKP:n ajattelussa osoitti myös se, että sitä varten luotiin oma organisaatio, sotilasjärjestö, jonka palkkalistoilla oli koko 1920-luvun neljä–seitsemän miestä. Merkittävyyttä ilmensi myös se, että sotilasjärjestö luotiin ylhäältäpäin, vaikka SKP muuten korosti organisoitumista alhaalta. Muuten sotilasjärjestön organisaatio pyrki mukautumaan Suomen armeijan divisioonajakoon.

Sen mukaisesti armeijan I divisioonan alaiset joukko-osastot Helsingissä, Santahaminassa, Tuusulassa, Turussa ja Hangossa kuuluivat sotilaslinjan I divisioonan organisaattorille, joukko-osastot Viipurissa, Kouvolassa, Raivolassa ja Kellomäellä II divisioonan organisaattorille, joukko-osastot Haminassa, Kuopiossa, Mikkelissä, Lahdessa III divisioonan organisaattorille ja joukko-osastot Riihimäellä, Hämeenlinnassa, Vaasassa ja Oulussa jääkäriprikaatin organisaattorin toimialaan.⁷⁰² Kesällä

699 Esim. Kavaltaja-eversti Mandelin oli vain yksi monista, *TT* 28.9.1925; Armeijan henki, *TT* 27.5.1926 pk; Mätää, *TT* 26.8.1926 pk.

700 SSNL sosialistisille nuorisojärjestöille heinäkuu 1924 ja 15.8.1925, kiertokirjeet, Sosialistinen nuorisoliitto (kansio 187), am, EKV, VA; Pöytäkirja Hgin tpj:n ja sodanvastaisen viikon järjestävän toimikunnan yhteisestä kokouksesta 23.7.1924, f. 516, op. 2, d. 794; no 8 (Antikainen) ht:lle (kk) 14.7. ja 3.8.1924, d. 793, RGASPI; Sodanvastaisten mielenosoituskokousten pito estetään hallinnollisella määräyksellä, *TT* 30.7.1924; Vaasan poliisi hajottanut nuorisouhlan, *TÄ* 4.9.1925; Kansainvälisenä nuorisopäivänä kajahtelivat taistelun myrskykellot valaan mieliin uutta innostusta, *TT* 6.9.1926; Kansainvälisen nuorisopäivän vietto, *TÄ* 12.9.1928; myös SKP:n pk 1925, 398–399, 403–404 (Paasonen); SKP:n laaj pl 1928, 27–28 (Aapeli), RGASPI.

701 Kirjan vastaanotosta, Vesa Karonen, *Haanpään elämä*. Pieksämäki 1985, 53–69; omaisten päivästä, Kronlund, 354–355.

702 36, Kuuk.raportti 7.5. ja 7.7.1921, f. 516, op. 2, d. 742, jotka kuitenkin vuoden 1923 raportteja; 36, Vastaukset kp:lle osoitettuun kyselykaavakkeeseen 22.10.1924, d. 799, RGASPI; myös Salomaa 1992, 236; Suomen armeijan organisaatiosta Kronlund, 161–168.

1924 organisaatiota täydennettiin ns. rajakomendantilla, jonka tehtävänä oli huolehtia sotilastiedustelusta rajaseudulla.⁷⁰³ Hieman myöhemmin II divisioonan alueelle haluttiin palkata toinen organisaattori, mutta suunnitelma toteutui vasta loppuvuodesta 1925.⁷⁰⁴

Sotilasjärjestön toimitsijakunta säilyi tällaisena vuoden 1929 alkuun, jolloin organisaatio supistettiin kolmeen selvemmin alueperusteiseen toiminta-alueeseen. Uudessa jaossa ensimmäiseen alueeseen kuuluivat Helsingin, Santahaminan, Suomalinnan, Turun, Hangon, Riihimäen, Keravan, Lahden, Kotkan, Haminan, Kouvolan, Utin ja Korian varuskunnat, toiseen Viipuri, Lappeenranta, Sortavala, Salmi, Käki-salmi, Kiviniemi, Valkjärvi ja Terijoki sekä kolmanteen Mikkeli, Kuopio, Joensuu, Kajaani, Oulu, Vaasa, Kauhava, Parola ja Hämeenlinna.⁷⁰⁵ Supistuksen välittömänä syynä oli sotilastiedustelun siirtyminen erilliselle tiedustelukoneistolle.⁷⁰⁶ Tiedustelutyön toissijaisuudesta poliittiseen työhön nähden oli puhuttu aiemminkin, mutta organisatorisiin toimiin puheet eivät olleet johtaneet.⁷⁰⁷

Sotilasjärjestön toimintaa johtava yleisorganisaattori – toukokuuhun 1926 Ville Honkanen, kesäkuusta 1926 kesäkuuhun 1927 Kustaa Emil Heikkilä, kesästä 1927 tammikuuhun 1928 ilmeisesti Akseli Lindfors, tammi-helmikuusta 1928 tammikuuhun 1929 ilmeisesti Reino Lahtinen – oli tavallisesti saanut jonkun verran sotilaallista koulutusta kansainvälisessä sotakoulussa Pietarissa.⁷⁰⁸ Divisioonan organisaattorit olivat nuoria miehiä, jotka olivat suorittaneet sotapalveluksensa hieman aiemmin tai saaneet koulutusta kansainvälisessä sotakoulussa Pietarissa. Edellisiä olivat esimerkiksi Arne Sippola, Nestori Parkkari, Arne Martelius, Reino Lahtinen, Lauri Nalkki, Sulo Salonen, Uuno Laurikainen, Urho Oras, Väinö Pelkonen, Harald Severi Vikström, jälkimmäisiä ainakin Seth Pakarinen, Akseli Lindfors, Kustaa Emil Heikkilä, Juho Martelius, Jalmari Eriksson, Gunnar Laine.⁷⁰⁹ Divisioonan or-

703 36 (kk:lle) 1.6.1924, f. 516, op. 2, d. 798; aloite tuli keskuskomitealta, Kk ht:lle 10.3. ja 4.4.1924, d. 792 ja saattoi heijastella Neuvosto-Venäjän intressejä. Henkilön titteli otettiin silti Suomen armeijan rajamaan komendantin mukaan, esim. Martti Turtola, *Erik Heinrichs – Mannerheimin ja Paasikiven kenraali*. Keuruu 1988, 69.

704 Suunnitelmista, 36, Selostus lokakuulta, 7.11.1924, f. 516, op. 2, d. 799; No 8 (Toivo Antikainen) ht:lle 22.12.1924, d. 868; Sotilastoiminta helmikuulla, d. 935, RGASPI.

705 Olli, SKP:n sotilasjärjestön tilasta, kesäkuulla 1930, f. 516, op. 2, d. 1138; vrt. 66 (pb) ht:lle (SB) 23.2.1929, d. 1065, RGASPI, jossa jako tehtiin hieman toisin.

706 SKP:n pb 16.2.1929, f. 516, op. 2, d. 986; Ehdotus SKP:n sotilasjärjestön uudesta piiriasta, helmikuulla 1929, d. 1045, RGASPI.

707 Pb ht:lle (36) (Ville Honkanen) 8.2.1926, f. 516, op. 2, d. 942; SKP:n pb 12.1.1928; d. 986; SKP:n sihteeristö 19.5.1928, d. 1027, RGASPI.

708 Elämäkertani, Vilho Honkanen 10.7.1940, f. 495, op. 269, d. 1537; Heikkilästä, SKP:n pb 10.6.1927, jossa Jaakko selosti sotilastyötä Suomessa, SKP:n pb oli hänen eli no 43:n kanssa kirjeenvaihdossa sotilasioista vuonna 1927, esim. 43 (Heikkilä) ht:lle 1.3.1927, f. 516, op. 2, d. 996; Lindforsista, 43 ht:lle 1.3.1927; (Pb) 43:lle, ei pvm, d. 996, RGASPI, ptk 4/1928, hm 1084 (Lindfors), EKV, VA; Lahtisesta, Elämäkerta, Lauri Haapanen 15.1.1936, f. 495, op. 269, d. 351; SKP:n siht. 1.2.1929, f. 516, op. 2, d. 1028, RGASPI.

709 Ote sotilaskantakirjasta, hm 988 (Arne Kivekäs (Sippola)); Hagel 27.9.1927, hm 391 (Reino Lahtinen); yek:n valvsto EK:lle 24.1.1926, hm 721 (Sulo Salonen); akp 54/1926, hm 943 (Urho Oras); akp 257/1927 Terijoki, hm 697 (Harald Severi Vikström); Hagel 26.8.1927, hm 1057 (Jalmari Eriksson); ptk 4/1928, hm 1084 (Akseli Lindfors), EKV, VA; Muistelmaan jäsentelyä; Tuloni SKP:n sotilaslinjalle, Nestori Parkkarin arkisto, KA; Henkilöluettelokortti (Arne Martelius), f. 495, op. 269, d. 584; Elämäkerta, Lauri Haapanen 15.1.1936, d. 351; Henkilöluettelokortti (Lauri Robert Nalkki), d. 1663; Gunnar Björk (Harald Severi Vikström), d. 464; Vili Sten

ganisaattorit olivat yhteydessä sotapalveluksessa oleviin itse tai jonkun varuskuntapaikkakunnalla asuvan henkilön välityksellä.

Vuoden 1926 aikana yhteyshenkilöiden tueksi päätettiin luoda erillisiä kolmen- neljän hengen elimiä, ja sotilaslinja ryhtyi siitä lähtien tilastoimaan paikallisia sotilaskomiteoita. Tavoitteena oli perustaa komitea kaikille 20 ”garnisoonialueelle”, mutta sitä ei saavutettu: heinäkuussa 1926 komiteoita kirjattiin olevan seitsemän, kesäkuussa 1927 yksitoista, joulukuussa 1927 yhdeksän ja kesäkuussa 1929 kymmenen. Kesällä 1930 määrä oli noussut kolmeentoista, kun komiteat ilmoitettiin olevan Helsingissä, Turussa, Riihimäellä, Keravalla, Lahdessa, Voikkaalla, Kotkassa, Viipurissa, Lappeenrannassa, Kuopiossa, Oulussa, Vaasassa ja Hämeenlinnassa sekä vielä yhteismies Pölläkkälässä.⁷¹⁰

Paikallisten sotilaskomiteoiden perustaminen osoitti, että kiertelevien organisaattorien ei ollut helppo pitää säännöllisiä yhteyksiä asepalveluksessa oleviin. Se liittyi myös ajatukseen yhdistää sotilastoiminta paremmin muuhun poliittiseen työhön. Suhdetta tarkasteltiin kuitenkin vain organisatorisesti. Jo vuoden 1925 aikana SKP oli pitänyt välttämättömänä synnyttää yhteydet paikallisten puolue- ja sotilaselinten välille⁷¹¹. Siitä ei tullut mitään, sillä kehotusta niiden järjestämisestä ja yhteistyön parantamisesta toistettiin myöhemminkin.⁷¹² Edes yhteydet nuorisoliittolaisiin, joiden tehtävänä oli huolehtia asevelvollisuuttaan suorittamaan menevien valmennuksesta⁷¹³, eivät aina toimineet kunnolla. Paikalliset sotilasyhdyskunnat olivat kuitenkin aluksi usein nuorisoliittolaisia.

Paikallisten sotilaskomiteoiden perustaminen osoitti myös, että sotilasorganisaatiolla oli vaikeuksia saada yhteyksiä joukko-osastoihin – puhumattakaan, että se olisi saanut aikaan pysyvän organisaation armeijan sisälle. Paikallisten sotilaskomiteoiden perustaminen ei kuitenkaan automaattisesti parantanut tilannetta, sillä sotilasjärjestäjät valittivat usein, etteivät komiteat olleet kokoontuneet tai että asioiden käsittely jäi vain niihin.⁷¹⁴ Haluttomuus kokoontumiseen osoitti, ettei sotilastoimintaa pidetty kaikkialla niin tärkeänä kuin SKP halusi.

Paikallisten sotilaskomiteoiden ei ollut tarkoitus olla sotilasjärjestön keskeisiä elimiä – tärkeintä oli päästä vaikuttamaan asepalveluksessa oleviin ja synnyttää heidän keskuuteensa tavoitetta edistäviä ryhmiä. Jo loppuvuodesta 1923 sotilasjär-

(Väinö Pelkonen), d. 1703; Biografia, M. Tunturi (Seth Pakarinen) 24.10.1925, d. 670, RGASPI; vrt. Salomaa 1992, 237–238, joka väittää organisaattorien olleen sotakoulun käyneitä.

710 Päätöslauselma sotilastyöstä, SKP I, 147, jossa vuoden 1926 plenumin lausuma; Puolueen sotilastyöstä ja järjestön tilasta Suomen armeijassa ajalta 1.7.(26)–1.6.27, f. 516, op. 2, d. 997; Jäsenluettelo heinä-, elo-, syyskuussa 1926; P.S.K:t ja solujen lukumäärä ja vahvuus huhti-, touko- ja kesäkuulla 1927, d. 988; Puolueen sotilasjärjestön toiminnasta, ei pvm, ei allek., d. 1114; Olli, SKP:n sotilasjärjestön tilasta, kesäkuulla 1930, d. 1138, RGASPI.

711 SKP:n pb 19.11.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb ht:lle (SB) 22.11.1925, d. 869, RGASPI.

712 Pb ht:lle 5.10.1926, f. 516, op. 2, d. 941; SKP:n pb 16.2.1929, d. 986, RGASPI, jossa puhutaan SB:hen muodostettavasta SB:n, SKNL:n ja sj:n edustajien kolmikosta ja samaan siirtymisestä myöhemmin piireissä.

713 Pb ht:lle (SB) 5.10.1926, f. 516, op. 2, d. 941, RGASPI.

714 K-raportti 1.12.26–1.1.27; 37, 15.4.–15.5.27; 34 ht:lle 15.8.–15.9.27; 37, K-tiedonanto no 15, ei pvm, saatu 26.9.27, f. 516, op. 2, d. 996; Puolueen sotilastyöstä ja järjestön tilasta Suomen armeijassa ajalta 1.7.(26)–1.6.27, d. 997; Olli, ajalta 15.1.–15.2.(1930); 30, Sotilasraportti 20.10.1930, d. 1138, RGASPI.

jestössä puhuttiin soluista armeijassa. Vaikka osa organisaattoreista oli sitä mieltä, ettei työ armeijassa paranisi solujen myötä, SKP mittasi keväästä 1925 lähtien menestystään solujen lukumäärällä. Huhtikuussa 1925 niitä kirjattiin 22, saman vuoden syyskuussa jo 40, mutta kesällä 1926 30 ja vuoden 1927 alkukuukausina 21, maaliskuussa 1930 4, kesäkuussa 1930 13 ja heinäkuussa 23. Jäseniä niissä arvioitiin olevan touko-elokuussa 1925 158–162, elokuussa 1926 116, maaliskuussa 1927 89, maaliskuussa 1930 36 ja kesäkuussa 1930 97.⁷¹⁵ 20 000 asevelvollisen joukossa määrä ei ollut suuri.⁷¹⁶

Puhe varsinaisesta organisaatiosta armeijan sisällä oli muutenkin liioittelua, sillä soluja oli olemassa satunnaisesti ja monesti vain paperilla. Se kävi ilmi viimeistään siinä vaiheessa, kun pelkästä lehtien tai julistusten levittämisestä haluttiin siirtyä käsittelemään tiettyjä teemoja armeijan sisällä. Siinä vaiheessa raportit kertoivat toistuvasti, etteivät solut olleet kokoontuneet eikä kysymyksistä ollut keskusteltu.⁷¹⁷ Järjestäjät saattoivat itsekkin todeta, ettei toimintaa voinut olla paljoo, jos joukko-osastossa oli vain 1–2 miestä.⁷¹⁸

Sattuvamman mittarin sotilasjärjestön voimasta – tai voimattomuudesta – antavat yhteydet joukko-osastoihin ja niissä palvelevien jäsenten määrät (taulukko 13).

Suomalaiskommunisteilla oli siis yhteys vain osaan armeijan joukko-osastoista. Helpoiten sotilasjärjestö sai yhteyksiä sellaisiin joukko-osastoihin, joissa oli paljon työläiskodeista lähteneitä ja aiemmin vasemmistolaiseen nuorisoliikkeeseen kuuluneita asevelvollisia. Ne olivat yleensä jalkaväen osastoja. Huonosti kontakteja saatiin ilma- ja merivoimiin, erikoisjoukkoihin sekä aluksi myös tykistöön, mitä selitettiin sillä, että työläisiä ei sijoitettu näihin joukko-osastoihin. Yhteydet kantahenkilökuntaan olivat myös olemattomat.⁷¹⁹

Syyskuussa 1924 Ville Honkanen piti parhaina osastoina Uudenmaan ja Tampereen rykmenttejä, Suomen valkoista kaartia sekä Kaartin ja Pohjanmaan jääkäripataljoonia.⁷²⁰ Lahdessa majailevan Tampereen rykmentin asevelvollisissa oli myöhemminkin paljon SKP:n jäseniksi laskettuja: tammi-maaliskuussa 1927 heissä laskettiin olevan 41–42 SKP:n jäsentä, touko-kesäkuussa jopa 55. Myös Uudenmaan, Pohjois-Savon ja Karjalan kaartin rykmenteissä sekä Riihimäellä sijaitsevassa kenttätykistörykmentissä saattoi ajoittain olla yli kymmenen jäsenenä luettavaa. Porin rykmentissä Turussa määrä kohosi kesällä 1930 36:een. Tavallisesti jäsenet keskityivätkin muutamaankin joukko-osastoon. Esimerkiksi kesäkuussa 1927 ilmoitetusta

715 36, Kuuk. rap. no 90a 4.11.1923; 36, Kuuk. raportti no 95 9.12.1923, f. 516, op. 2, d. 742; 36, Selvitys lokakuulta, 7.11.1924, d. 799; Puolueen sotilastyöstä ja järjestön tilasta Suomen armeijassa ajalta 1.7.(26)-1.6.27, d. 997; solujen määristä, Jäsenluettelo ja verot huhti-kesäkuu (1925); Jäsenluettelo ja -verot heinä-syysk. 1925, d. 869; Jäsenluettelo heinä-, elo-, syyskuussa 1926, d. 988; Jäsenvahvuus ajalta 1.1.–1.4.27, d. 996; 30, Jäsenluettelo (15.3.1930); Olli, SKP:n sotilasjärjestön tilasta, kesäkuulla 1930; (30), Heinäkuu 1930, d. 1138, RGASPI.

716 Kronlund, 180, 184.

717 Sotilastoiminta helmikuulla 1926, f. 516, op. 2, d. 935; K-tiedonanto 1.1.–15.2.27; 37 (SJ), 15.4.–15.5.27; 37 (SJ) ht:lle (pb) 14.6.27; 34, 15.9.–15.10.27, d. 996, RGASPI.

718 Olli ht:lle (pb) 25.1.1930, f. 516, op. 2, d. 1138, RGASPI.

719 36 (SJ) ht:lle 12.9.1924, f. 516, op. 2, d. 799; Pb ht:lle (36) 8.2. ja 21.3.1926, d. 942; Puolueen sotilastyöstä ja järjestön tilasta Suomen armeijassa ajalta 1.7.(26)-1.6.27, d. 997; SKP:n pl 1927, 48 (Toivo Antikainen), RGASPI.

720 36 (SJ) ht:lle 12.9.1924, f. 516, op. 2, d. 799, RGASPI.

Taulukko 13:SKP:n jäsenten määrä Suomen armeijan joukko-osastoissa 1923–1930

	4.23	9.25	1.27	6.27	6.30
Uudenmaan rykmentti (Hki)	8	*	3	12	3
Suomen valkoinen kaarti (Hki)	18	–	–	1	–
Radiojoukot (Hki)	1	–	–	–	–
Autopataljoona, 1 ja 3 komppania	1	–	–	–	1
Ilmailupataljoona (Santahamina)	2	–	–	–	–
Helsingin komennuskomppania	–	–	–	–	–
Suomenlinnan paikalliskomppania	–	–	3	–	–
Rannikkotykistörykmentti 1 (Hki)	1	–	3	2	1
Laivaston komennuskunta (Hki)	1	*	*	3	–
Porin rykmentti (Turku)	5	*	*	–	36
Kenttätykistörykmentti 1 (Turku)	–	–	–	–	–
Kenttätykistörykmentti 1 (Tuusula)	–	–	–	–	–
Karjalan kaartin rykmentti (Viipuri)	2	*	5	2	16
Savon jääkärirykmentti 1 (Viipuri)	4	*	–	–	–
Kenttätykistörykmentti 2 (Viipuri)	–	*	–	–	–
Raskas tykistörykmentti (Viipuri)	2	*	–	–	–
Autopataljoona, 2 komppania	4	–	*	–	1
Ilmailuosasto 2 (Viipuri)	–	–	–	–	–
Rannikkotykistörykmentti 2 (Viipuri)	1	–	–	–	–
Keski-Suomen rykmentti (Kouvola)	–	–	*	1	2
Pioneeripataljoona (Koria)	–	*	–	–	–
Polkupyöräpataljoona 1 (Terijoki)	2	–	–	2	–
Polkupyöräpataljoona 2 (Raivola)	–	–	8	–	–
Viipurin rykmentti (Hamina)	–	–	–	–	–
Tampereen rykmentti (Lahti)	16	*	42	55	9
Pohjois-Savon rykmentti (Kuopio)	3	*	–	23	–
Polkupyöräpataljoona 3 (Mikkeli)	*	–	*	1	–
Kajaanin sissipataljoona (Hämeenlinna)	–	*	–	–	2
Kenttätykistörykmentti 3 (Riihimäki)	–	–	–	1	3
Kenttälennätinpataljoona (Riihimäki)	2	–	–	1	–
Kaartin jääkäripataljoona (Vaasa)	7	–	–	–	–
Erillinen konekiväärikomppania (Vaasa)	–	–	3	–	–
Pohjanmaan jääkäripataljoona (Oulu)	4	–	7	?	–
Kainuun rajavartiopataljoona (Kajaani)	–	–	–	–	–
Lapin rajavartiopataljoona (Rovaniemi)	–	–	–	–	–
Uudenmaan rakuunarykmentti (LPR)	–	*	–	–	2
Hämeen ratsurykmentti (LPR)	6	*	–	–	–
Yhteensä	101		63	105	97

* tarkoittaa yhteyttä joukko-osastoon

Lähde: 36, Kuukauseraportti no 75, f. 516, op. 2, d. 742; Jäsenluettelo ja verot huhti-kesäkuu (1925); Jäsenluettelo ja verot heinä-syysk. 1925, d. 869; Solujen jakautuminen eri j-os. kesken ajalta 1.1.–1.4.27, d. 996; Org vahvuus huhti-, touko- kesäkuulla 1927, d. 988; Puolueen sotilasjärjestön toiminnasta, d. 1114; Olli, SKP:n sotilasjärjestön tilasta, kesäkuulla 1930, d. 1138, RGASPI.

105 jäsenestä 90 suoritti asevelvollisuuttaan kolmessa joukko-osastossa. Ja kesäkuussa 79 jäsenestä laskettiin 58 olevan Karjalan kaartissa.⁷²¹

Yhteyksissä ja jäsenmäärässä tapahtui myös suuria heilahteluita. Esimerkiksi maaliskuussa 1930 yhteys oli viiteen joukko-osastoon, mutta kesäkuussa jo kolmeentoista. Elokuussa 1926 jäseniä puolestaan ilmoitettiin olevan 116, kuukautta myöhemmin enää 48.⁷²²

Vaikka sotilasjärjestöllä oli ainakin vuosina 1923–24 tarkat tiedot palvelukseen astuvista nuorisoliittolaisista⁷²³, yhteydet heikkenivät ja organisaatio supistui myös paperilla, kun ikäluokka vaihtui – alokkaiden eristäminen esti kontaktien luomisen heti asevelvollisuuden alussa. Yhteydenpitoa vaikeuttivat myös lomakiellot, siirtyminen kesäleireille sekä varuskunta-alueiden eristyminen erilaisten epidemioiden aikana.⁷²⁴ Ajoittain yhteydet saattoivat olla poikki jopa jonkun divisioonan kaikkiin joukko-osastoihin.⁷²⁵ Kontakteja ei aina ollut edes joukko-osastoon, jossa oli runsaasti jäseniä.⁷²⁶ Se osoitti, etteivät asevelvolliset olleet aina kovin innokkaita pitämään yhteyksiä sotilasorganisaatioon.

Yhteyksien ylläpitoa vaikeutti myös valvonnan tehostuminen vuosina 1926–27.⁷²⁷ SKP:n sotilaspuolen henkilöt näkivät kuitenkin syynä lyhyen palvelusajan. Heidän mielestään puolue ja nuorisoliitto eivät liioin tukenet riittävästi sotilasjärjestön toimintaa, jota monet Suomessa pitivät toisarvoisena työnä.⁷²⁸

PUNASOTILAS JA KASARMI

Suomalaisten kommunistien tärkein väline asevelvollisten vallankumouksellistamiseen oli *Punasotilas*-lehti, joka ilmestyi yleensä joka kuukausi 8–30-sivuisena puolen arkin kokoisena monisteena. Lehteä painettiin maaliskuuhun 1930 100–150 kappaletta ja sen jälkeen 500, joista sotilasjärjestö sai 150 joukko-osastoihin levitettäväksi ja loput jaettiin SKP:n ja SKNL:n jäsenille.⁷²⁹ *Punasotilas* kertoi paljon ta-

721 Solujen jakautuminen eri j-os. kesken ajalta 1.1.–1.4.27, f. 516, op. 2, d. 996; Org vahvuus huhti-, touko- kesäkuulla 1927, d. 988; Puolueen sotilasjärjestön toiminnasta, d. 1114, RGASPI.

722 30, Jäsenluettelo (15.3.1930), f. 516, op. 2, d. 1138; Jäsenluettelo heinä-, elo-, syyskuussa 1926, d. 988, RGASPI.

723 36 (SJ), Kuuk. rap. no 90a 4.11.1923, f. 516, op. 2, d. 742; 36, Selostus maaliskuulta 10.4.1924, d. 798; (37), Tiedonanto 15.2.–15.3.27, d. 996, RGASPI.

724 Esim. V.a. 36 (pb:lle) 11.7.1924; 36, Selostus syysk. toiminnasta, 7.10.24, f. 516, op. 2, d. 799; K(uukausi)tiedonanto 1.1.–15.2.27; (37), tiedonanto 15.2.–15.3.27 ja 15.3.–15.4.27; 34 ht:lle 15.8.–15.9.27, d. 996, RGASPI; alokkaiden eristämisestä, Pekka Leimu, *Pennalismi ja initiaatio suomalaisessa sotaelämässä*. Jyväskylä 1985, 158–160.

725 Esim. Sotilastoiminta helmikuulla (1926), f. 516, op. 2, d. 935; 34, 15.9.–15.10.27, d. 996; 30 ht:lle (pb) 1.9.1928, d. 1035, RGASPI.

726 (37), tiedonanto 15.2.–15.3.27, f. 516, op. 2, d. 996, jossa sanotaan yhteyksien Tampereen rykmenttiin olevan poikki.

727 SKP:n pl 1927, 48 (Antikainen), RGASPI; Toimintakertomus no 2. Laatinut yleisesikunnan valvontatoimisto ajalta 1.2.–29.2.1928, hm 1084 (Akseli Lindfors), EKV, VA.

728 SKP:n pl 1927, 49 (Antikainen), 77 (Eero Fors) (Ville Honkanen), 79–80 (Lehén), 80 (Manner); SKP:n laaj pl 1928, 21 (Lehén), 28–29 (Lund) (Uuno Väre); vrt. SKP:n pl 1927, 78 (Väinö) (Eino Lehto); SKP:n laaj pl 1928, 27–28 (Aapeli) (Eino Lehto); Puolueen sotilasjärjestön toiminnasta, ei pvm, ei allek., d. 1114, RGASPI.

729 SKP:n pk 1925, 89–90 (Toivo Antikainen), f. 516, op. 2, d. 836; Puolueen sotilastyöstä ja järjestön tilasta Suomen armeijassa ajalta 1.7.(26)–1.6.27, d. 997; Olli, SKP:n sotilasjärjestön tilasta,

pahtumista ja toimista Suomen armeijassa – sitä varten lehdessä oli erityinen Mitä kasarmeista kuuluu -osasto. Lehdessä käsiteltiin myös yleisiä aiheita, jotka sivusivat armeijaa – aseriisuntaa, isänmaan puolustusta, puolustustahtoa. Lisäksi *Punasotilas* katsasti kansainvälistä tilannetta ja esitteli monesti myös puna-armeijaa.⁷³⁰

Parhaimmillaan lehti oli vuonna 1926, jolloin siinä oli kaikkiaan 285 sivua. Vuodesta 1928 lähtien *Punasotilaan* sivumäärä väheni, ja vuonna 1929 ilmestyneessä yhdessätoista numerossa oli enää 109 sivua. Lehden sivumäärän supistuminen ja erityisesti Mitä kasarmeista kuuluu -osaston kutistuminen lähes olemattomiin osoittivat yhteyksien huononemista asevelvollisiin. Supistuminen saattoi myös heijastella painopisteen muutosta yleisempään sodanvaarasta puhumiseen, mitä SKP:n kokoukset vuonna 1927 ja 1928 henkivät.

Vuosina 1924–25 SKP:n johtomiehet arvioivat 800–1300 sotamiehen lukevan *Punasotilasta*.⁷³¹ Se ei ollut kovin suuri osa asevelvollisista. Arvio oli lisäksi optimistinen, sillä vuoden 1927 raporttien mukaan yhdellä lehdellä oli keskimäärin 3–5 lukijaa.⁷³² Kenties lukijamäärä putosi tuossa vaiheessa – *Punasotilaan* levittämisestä langetut rangaistukset saattoivat vähentää halua lukea lehteä, mikä uhkasi pidentää armeijassa oloa.

Punasotilaan ohella kasarmeihin jaettiin myös nuorisoliikkeen julkisia lehtiä – *Liekkiä*, *Itää ja Lanttä* sekä *Revontulia* – sanomalehtiä ja SKP:n *Proletaari*-lehteä. Nuorisolehdet, joissa oli ajoittain myös kertomuksia armeijasta, saattoivat jopa olla suosittumia kuin *Punasotilas*. Mukana olevatkin saattoivat suosia niitä, sillä esimerkiksi Porin rykmentin yhdyshenkilö suostui vuodenvaihteessa 1926–27 vieämään kasarmille vain *Liekkiä*.⁷³³

Julkiset nuorisolehdet eivät kuitenkaan horjuttaneet *Punasotilaan* asemaa, vaikka sen rooli alkoi muuttua. Pohjaa muutokselle loi se, että vuoden 1927 aikana *Punasotilas* päättyi ajoittain vain paikallisten sotilaskomiteoiden jäsenille tai sitä jaettiin joukko-osastoissa vain jäseniksi laskettaville. Seuraavana vuonna SKP:n nuoret sotilasjohtajat määrittivätkin *Punasotilaan* ennen muuta kaaderien lehdeksi ja suo-

kesäkuulla 1930, d. 1138; *Punasotilas*-lehti löytyy parhaiten RGASPI:sta, d. 742, 795, 872, 955, 997, 1038, 1080 ja 1139, RGASPI.

730 Taipaleelle lähettäessä, *Punasotilas*. Asetakkisten työläisten maanalainen lehti 1.1.1923; armeijan tapahtumista kertova osasto oli vuoteen 1926 Sisäiset tapahtumat, ks. *PS* 1924; Mitä kasarmeista kuuluu? *PS* 1926; ks. myös Poliittisia päiväkysymyksiä meillä ja muualla, *PS* 1.10.–1.12.1924; puna-armeijasta, Kaartilainen, Kertomus punaisesta rykmentistä ja sen johtajista, *PS* 1.2.1924; Pommi, Venäjän Puna-Armeija, *PS* 1.3.1924; Matkamies, Puna-armeijalaisia tapaamassa, *PS* 1.9.1924; Sotakoululainen, Neuvostoliiton Puna-Armeija, *PS* 1.10. ja 1.11.1925; V.A., Punainen armeija 8-vuotias, *PS* Maaliskuu 1926; Punainen Jääkäri, Karjalan erillinen jääkäripataljoona, *PS* Huhtikuu 1926; Puna-solttu, Miksi Puna-armeija voitti? *PS* Elokuu 1928; ”Punikki kersantti”, Puna-armeijan aliupseerikoulussa, *PS* Joulukuulla 1928.

731 No 8 (Toivo Antikainen) ht:lle (pb) 22.12.1924, f. 516, op. 2, d. 868; SKP:n pl 1925, 14 (Manner), d. 857, RGASPI.

732 Esimerkiksi Karjalan kaartin rykmenttiin toimitetuilla 5–8 *Punasotilaalla* arvioitiin vuoden 1927 alussa olevan 25–30, Keski-Suomen rykmentissä kolmella *Punasotilaalla* 5–6 lukijaa, K-tiedonanto 1.1.–15.2.27; (37), tiedonanto 15.2.–15.3.27; (37), tiedonanto 15.3.–15.4.27, f. 516, op. 2, d. 996, RGASPI.

733 36, Kuuk. raportti no 95 9.12.1923, f. 516, op. 2, d. 742; Puolueen sotilastyöstä ja järjestön tilasta Suomen armeijassa ajalta 1.7.(26)–1.6.27, d. 997; K-raportti 1.12.26–1.1.27; K-tiedonanto 1.1.–15.2.27; (37), Tiedonanto 15.2.–15.3.27 (37), tiedonanto 15.3.–15.4.27; 34 ht:lle 15.8.–15.9.27, d. 996, RGASPI.

Kasarmista SKP:n sotilasjärjestö pyrki tekemään ”sotilasjoukkolehden”.
(Kansan Arkisto)

sittelivat armeijaan jaettavaksi kevyempää ja pienempää julkaisua.⁷³⁴ Keväällä 1929 ajatus kypsyi päätökseksi ryhtyä julkaisemaan *Punasotilaan* lisäksi painettua *Kasarmi*-nimistä sotilasjoukkolehteä, jonka aineisto olisi ”sotilaiden elämän keskeltä”. Tavoitteena oli saada lehti ilmestymään joka toinen kuukausi tuhannen kappaleen painoksena.⁷³⁵ Ajatus kuivui kuitenkin alkuvaiheeseensa, ja *Kasarmi* ilmestyi vain heinäkuussa 1929.⁷³⁶

Lentolehtiset olivat *Punasotilaan* ohella tärkeä väline suomalaisen kommunismin näkemysten levittämiseksi. Julisteita valmistettiin yleensä vapuksi ja muiksi merkkipäiviksi, ja niitä jaettiin noin tuhat kappaletta. Julisteita liimattiin tavallisesti kasarmien lähelle tolppiin, lauta-aitoihin, seiniin, kiinnitettiin puihin, jätettiin käymälöihin tai muihin yhteisiin tiloihin, kuten lukutupien pöydille.⁷³⁷ Vuosikym-

734 37, 15.4.–15.5.27; 34 ht.lle (pb) 15.8.–15.9.27, f. 516, op. 2, d. 996; SKP:n kk:n plenum 1928, 21 (Tuure Lehen), 24 (Antikainen), d. 1011, RGASPI.

735 SKP:n pb 6.5.1929, f. 516, op. 2, d. 986; myös SKP:n kk:n sotilasjaosto 23.3.1929, d. 1079, RGASPI.
736 *Kasarmi*. Heinäkuulla 1929; myös Olli, *Ajalta* 15.1.–15.2.(1930), f. 516, op. 2, d. 1138, RGASPI, jossa perättiin lisänumeroita.

737 Sotilasjärjestön julisteista, esim. Suomen itsenäisyyden vuosipäivä (1924); Vappujulistus työläis-talonpoikaissotilaille (1925); Julistus armeijan lippujuhlan johdosta; Kansainvälisenä mielenosoituspäivänä sotaa ja sotavarustelua vastaan (1927); Köyhälistön kansainvälisenä taistelupäivänä, SKP:n sotilaslinjan salaisia julistuksia, kansio 120; EK Yek:n valv.tstolle 12.7.1926; Turun edustuksen puhelinsanoma po:lle 6.4.1930, salainen kiihoituskirjallisuus ja sen levittäminen (kansio 117), am, EKV, VA.

menen lopulla joukko-osastoissa olevia sotilaita neuvottiin myös valmistamaan nyrkkilehtiä – tekstaamaan paperiarkille joitakin vaatimuksia ja kiinnittämään arkki näkyvälle paikalle. Sellaisia tehtiin vuoden 1930 alkupuolella ainakin Uudenmaan rykmentissä.⁷³⁸

KURINALAINEN KURITTOMUUS?

Lehdillä, lentolehtisillä ja muulla toiminnalla pyrittiin siihen, että asevelvolliset eivät omaksuisi armeijan tavoitteita ja henkeä vaan ryhtyisivät vieroksumaan sen tarkoitusta. Tavoitteena oli ”porvarillisen luokka-armeijan perusteiden pirstominen sisältä käsin”.⁷³⁹ Pohjaa sille uskottiin löytyvän ”armeijan luokkavastakohtien räikeydestä”, kuten Toivo Antikainen asian ilmaisi – päällystön mielivallasta ja sotilaiden jokapäiväisistä epäkohdista ja oikeuksien puutteesta.⁷⁴⁰

Suomen armeija oli asevelvollisuusarmeija, jonka tavoitteena oli opettaa 12–15 kuukauden asevelvollisuutta suorittaville nuorille miehille isänmaan ja laillisen yhteiskuntajärjestelmän puolustamista.⁷⁴¹ Leiman koulutukselle antoi armeijan päällystö, joka oli opetettu kasvattamaan sotilaita kuriin ja järjestykseen. Koulutuksen tärkein osa olikin kuri. Asevelvollisuusajan tavoitteena oli saada varusmiehet hallitsemaan tietyt sotilaalliset toimintatavat ja tehtävät mutta myös tottelemaan esimiehiään kyselemättä. Armeijan koulutus tähtäsikin ennen muuta oma-aloitteisuuden eliminoimiseen – yksilöllä saattoi armeijassa olla merkitystä vain joukon osana. Uuden roolin oppimiseksi varusmiehet eristettiin aluksi tyystin muusta maailmasta.⁷⁴²

Varusmiehen kurinalainen rooli pelkistyi sulkeisjärjestyksessä: tehtäviä toistettiin kaavamaisesti niin usein, että tottelemisesta tuli automaattista. Toiston ohella armeijan opetuskeinoina olivat rangaistukset. Varsinaisessa palveluksessa ne näkyivät juoksuttamisina, maahan syöksymisinä ja raskaina marsseina, jotka voitiin tulkita myös osaksi varsinaista palvelusta mutta nähdä myös kollektiivisena simputuksena, santseina. Palvelusajan ulkopuolella rankaiseminen ilmeni vuoteiden, vaatteiden ja muiden tavaroiden toistuvina tarkastuksina ja työn uudelleen teettämisinä.⁷⁴³

Halventaminen oli myös armeijan suosima menetelmä karsittaessa varusmiesten itsenäisyyttä ja opetettaessa kurinalaisuutta. Se ilmeni jo varusmiesten saapuesa: heidät ajettiin kaljuiksi – mitä voitiin perustella myös terveyssyillä – usein väki-

738 Kokenut, Nyrkkilehti, PS Tammikuulla 1930; Olli, ajalta 15.1.–15.2.(1930), f. 516, op. 2, d. 1138, jossa sanotaan nyrkkilehden ilmestyneen kahdesti; SKP:n sj, ”Päiväraha korotettava 5 markkaan”; Kurjaa ruokakomentoa vastaan, joita jaettiin II divisioonan alueella, EK yek:n valvoston päällikölle 25.3.1929, SKP:n sotilaslinjan salaisia julistuksia (kansio 120), am, EKV, VA; tekstatausta lupaista myös SKP:n V pk 1925, 89–90 (Antikainen), d. 836; SKP:n pl 1927, 49 (Antikainen), d. 968, RGASPI.

739 Punasoturi, Vallankumouksellinen nuoris ja porvarillinen armeija III, PS Kesäkuu 1926.

740 SKP:n pl 1927, 48 (Antikainen); Punasoturi, Vallankumouksellinen nuoris ja porvarillinen armeija II, PS Toukokuu 1926.

741 Suomen Asetuskokoelma vuodelta 1922. Helsinki 1923, 1077–1078.

742 Leimu, 152–153, 161; Kronlund, 254–255.

743 Leimu, 161–162, 171–174; Wolf H. Halsti, *Mies elää aikaansa. Muistelmat 1. 1905–1939*. Keuruu 1973, 115, 120–121.

valtaisesti ja puettiin huonoihin vaatteisiin. Selvimmin halventaminen näkyi ns. huudattamisena: pikkurikkeeseen tai epäonnistumiseen syyllistynyt varusmies komennettiin jollekin korkealle paikalle huutamaan olevansa esimerkiksi komppanian suurin aasi.⁷⁴⁴

Myös SKP:n sotilasjärjestössä ymmärrettiin, että armeijan tavoitteena oli kasvattaa sotilaasta ”tahdoton koira” ja että se nojasi siihen pyrkiessään ”pakkovaltaan”.⁷⁴⁵ Suhtautuminen armeijan kuriin ei kuitenkaan ollut yksiselitteistä. *Punasotilaassa* saatettiin sanoa, että kurittomuuden aikaansaaminen oli vallankumouksen asialle ”suuri voitto”.⁷⁴⁶ SKP:n johto piti puolestaan kokouslausumissaan tärkeänä, että sotilaat saataisiin yllytettyä armeijan ja joukko-osastojen johtoa vastaan.⁷⁴⁷

Kokouslausumat eivät kuitenkaan kertoneet kaikkea. Kurittomuus soti oppimistavoitteita vastaan: tulevaisuudessa tarvittaisiin miehiä, jotka tunsivat sota-asioita ja sitä varten kommunistienkin oli päästävä aliupseereiksi ja erityistehtäviin. Se puolestaan vaati mukautumista kuriin.⁷⁴⁸ Omien miesten saamista aliupseereiksi pidettiin välttämättömänä myös vakinaisen organisaation luomiseksi armeijaan.⁷⁴⁹

Punasotilaan suhdetta kuriin leimasi varovaisuus. Uutiset upseerien ja aliupseerien kurinpidosta, hyppyyttämisistä, santseista, rangaistusmarsseista tai ”jäädymismisanöövereistä” – harjoituksista huonoissa varusteissa kovilla pakkasilla – toistuivat usein lehden palstoilla.⁷⁵⁰ Huonoa kohtelua todisteltiin myös kertomuksilla asepalveluksessa olleiden itsemurhista tai sairaana olevien pakottamisesta palveluun.⁷⁵¹ Jutuilla pyrittiin herättämään moraalista närkästystä, mutta lehti ei varsinaisesti neuvonut kurittomuuteen, vaikka saattoi joskus kehottaa nousemaan joukkona, koska valituksista ei ollut apua.⁷⁵²

Kovin usein sotilaslehdet eivät liioin esittäneet esimerkkejä tehdystä vastarinasta. Vain pariin otteeseen ne viittasivat Tampereen rykmentin kieltäytyneen marssilla juoksemasta tai maahan lyöttämisestä ja Karjalan kaartin rykmentin komppanian kieltäytyneen lähtemästä harjoituksiin keskellä yötä.⁷⁵³ Keväällä 1923

744 Leimu, 163–167; Halsti, 118–119.

745 Kommunistit, Tulevaisuus sitä tarvitsee, *PS* Tammikuu 1926; Kaartilainen, Taisteluun asevelvollisten sanavapauden puolesta, *PS* 1.10.1924.

746 Punasoturi, Suhteemme porvarillisen armeijan kuriin, *PS* 1.6.1925; Punasoturi, Vallankumouksellinen nuoriso ja porvarillinen armeija III, *PS* Kesäkuu 1926.

747 SKP I, 100, 147.

748 Kommunistit, Tulevaisuus sitä tarvitsee, *PS* Tammikuu 1926.

749 SKP:n pl 1927, 78 (Kuula) (Martelius).

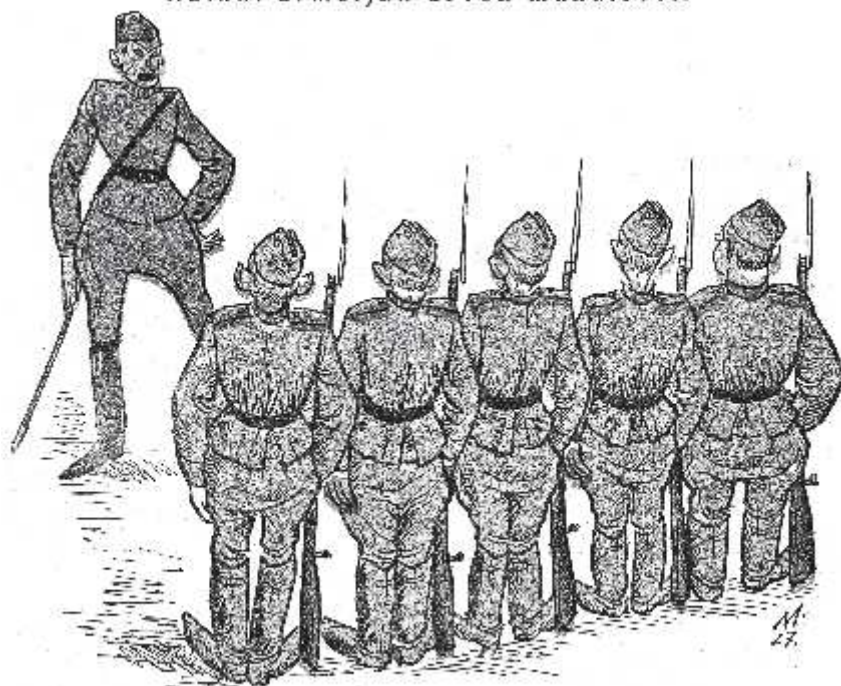
750 Esim. Sotilas, Ihmisoikeuksiemme puolesta, *PS* 1.6.1924; Kapitulanti, Muutama sana miehistön kohtelusta, *PS* 1.3.1925; Jääkäri, P.J.P:n elämästä, Mitä kasarmeista kuuluu?, *PS* Tammikuu 1926; Punainen Jääkäri, Sotilaiden jäädymismisanööverit, Mitä kasarmeista kuuluu?, *PS* Maaliskuu 1926; Mitä kasarmeista kuuluu?, *PS* Heinäkuu 1926; Sotamies, T.R:sta, Mitä kasarmeista kuuluu? *PS* Heinäkuu 1927; Kipinä, KLP:sta; Sotamies, T.R:sta, Mitä kasarmeista kuuluu? *PS* Syyskuu 1927.

751 Esim. Sisäiset tapahtumat, *PS* 1.3., 1.8. ja 1.10.1924; Jääkäri, J.T.R:sta, Mitä kasarmeista kuuluu?, *PS* Heinäkuu 1926; Sotilas, P.S.R., Mitä kasarmeista kuuluu?, *PS* Elokuu 1926; Rakuuna, Asevelvollisten kohtelu armeijassa, *PS* Lokakuu 1927; myös 36 (pb:lle) 24.5. ja 21.6.1924, f. 516, op. 2, d. 798; V.a. 36 (pb:lle) 5.7.1924, d. 799, RGASPI.

752 Kaartilainen, Taisteluun asevelvollisten sanavapauden puolesta, *PS* 1.10.1924.

753 Sisäiset tapahtumat, *PS* 1.5.1925; Sisäiset tapahtumat, *PS* 1.7.1925; Entinen kaartilainen, Eräs ”kapinayö” armeijassa, *Kasarmi* Heinäkuulla 1929.

Kaikki armeijan arvon mukaisesti

Lupa saatiin kukaan sotilaspöytäkirjoista: "Kukaan, työllänsäntänsä laatu ei ole kukaan". Kiviseksen kirjasto: Helsinki. M. Kätkö: Helsinki 1931. Nimi: pöytäkirjoista: "Kukaan" - l. 137.

SKP:n sotilasjärjestö yritti ratkaista kurittomuuden ja kuriin alistumisen ristiriitaa kurinalaisella kurittomuudella kuten pilapiirroksen kouluttaja. (Tuisku 1.8.1927, piirtäjä M.)

valkoisen kaartin asevelvolliset puolestaan kieltäytyivät menemästä satamatöihin lakon aikana.⁷⁵⁴ Tuosta rohkeasta esiintymisestä muistutettiin myös vuoden 1928 satamalakon aikana.⁷⁵⁵

Paremmiin suomalaisen kommunismin jäsenet saattoivat menestyä torjuessaan käytäntöä, jonka mukaan asevelvolliset olisivat oma-aloitteisesti ryhtyneet esim. remmi-apellilla rankaisemaan huonosti pärjääviä tai muuten kantahenkilöstön silmätikuiksi joutuneita sotilaita. *Punasotilaan* mielestä remmi-apellia voitiin käyttää vain etsivän keskuspoliisin käytyreihin.⁷⁵⁶

Pyrkimykseen rikkoa armeijan auktoriteettia saatiin ainesta myös upseerien ja aliupseerien muusta käyttäytymisestä. Varsinkin juopottelu ja räihinointi humalas-

754 36, Kuuk. rap. toiminnastamme toukokuun ajalta (1923), f. 516, op. 2, d. 742, RGASPI; Sotamies, Sisäiset tapahtumat, PS 1.6.1923.

755 Reserviläinen, Sotilaitten käyttö satamalakon murtaajina; Pistin, Isänmaan puolustustako? PS Heinäkuu 1928; Toivo Antikainen ylpeili asiasta jo SKP:n V puoluekokouksessa 1925 esimerkkinä sotilasjärjestön vaikutusvallasta, SKP:n V pk 1925, 90 (Antikainen), d. 836, RGASPI.

756 Kaartin poika, Milloin käytämme remmi-apellia? Mitä kasarmeista kuuluu? PS Tammikuu 1928; Olli, SKP:n sotilasjärjestön tilasta kesäkuulla 1930, f. 516, op. 2, d. 1138, RGASPI; myös Tatu Väätäinen, Remmiapelli, *I&L* 4/1929.

sa tarjosivat tilaisuuksia puhua armeijan rappiosta.⁷⁵⁷ Mädännäisyyttä osoittivat myös armeijan johdon taloudelliset väärinkäytökset. *Punasotilas* uutisoikin mielellään jääkäriupseerien ”halko-, heinä- ja kangaskaupoista”.⁷⁵⁸ Artikkeleilla pyrittiin todistelemaan, ettei armeijan päällystö ansainnut asevelvollisten kunnioitusta. Joulukuussa 1928 *Punasotilas* yritti siirtää ajatusta käytäntöön esittämällä kunnianteon poistamista.⁷⁵⁹

Vaikka armeijan kantahenkilökunnassa oli paljon valkoisten puolella vuonna 1918 taistelleita, sen avulla ei juuri yritetty mustamaalata päällystä. *Punasotilas* muistutti vain kerran, että upseerit olivat kunnostautuneet omaisten ja luokkatoverien murhaajina.⁷⁶⁰ Yleisempiä sen sijaan olivat viittaukset sotilaiden ”ihmisenarvoiseen” kohteluun sekä miehistön ja päällystön toverillisiiin suhteisiin puna-armeijassa.⁷⁶¹

ISÄNMAALLISUUTTA JA ”USKONNOLLISTA PIMITYSTÄ” VASTAAN

Asevelvollisuus aika ei ollut pelkästään kurin ja asekäytön harjoittelua, vaan armeijassa opetettiin myös käsityksiä suomalaisesta yhteiskunnasta: valistuslentojen keskeisenä sisältönä oli vuonna 1925 laaditun kansalaisopetusohjelman mukaan ”isänmaan historia” ja yhteiskuntaoppi. Sotilasoppien ja jääkäriupseerien tulkitsemana opetus henki uskonnollisuutta ja ”runebergilaista isänmaallisuutta” sekä puolusti valkoista Suomea, jonka vihollinen oli vain idässä. Opetus mainitsi myös maan ”sisäiset viholliset”, joiksi vuonna 1926 pidetyissä luennoissa nimettiin kommunistit.

Kansalaisopetuksen henkeä täydensivät iltahartaudet, sotilaskodeissa pidetyt isänmaalliset juhlat, suojeluskuntien ja muiden vastaavien järjestöjen valistusilaisuudet sekä marsseilla laulettu isänmaalliset laulut.⁷⁶² ”Valkoisuus”, isänmaallisuus ja uskonnollisuus yhdistyivät myös armeijan paraateissa, erityisesti toukokuun 16. päivänä vietettynä armeijan lippupäivänä. Jumalanpalvelus, paraatit ja vapausso-

757 Esim. Sisäiset tapahtumat, *PS* 1.11.1925; Jääkäri, P.J.P:n elämästä, Mitä kasarmeista kuuluu?, *PS* Tammikuu 1926; Eräs joukosta, P.S.R:stä, Mitä kasarmeista kuuluu?, *PS* Toukokuu 1926; Pääsolu, KKR:sta, Mitä kasarmeista kuuluu? *PS* Helmikuu 1927; Kipinä, KLP:sta, Mitä kasarmeista kuuluu?, *PS* Syyskuu 1927; Punainen ”Torpedo”, LKK:sta, Mitä kasarmeista kuuluu?, *PS* Syyskuu 1927.

758 Sisäiset tapahtumat, *PS* 1.7.1925; Punasoturi, Eikö armeijassa ole mätää?, *PS* 1.10.1925; Tähestäjä, Mätää on, Mitä kasarmeista kuuluu?, *PS* Helmikuu 1926; Alokas, Haiseva mätäpaive, *PS* Marraskuulla 1928.

759 Reserviläinen, Pois pakollinen kunnianteko, *PS* Joulukuulla 1928.

760 Kommunistit, Tulevaisuus sitä tarvitsee, *PS* Tammikuu 1926.

761 Sotakoululainen, Neuvostoliiton Puna-Armeija IV, *PS* Tammikuu 1926; Ent. Korpraali, Kirje Puna-armeijasta, *PS* Helmikuu 1926; Punasissi-jääkäri, Katsaus Puna- ja Suomen armeijassa havaittaviin ilmiöihin, *PS* Syyskuu 1927; Entinen punasotilas, Alokkaana puna-armeijaan, *PS* Heinäkuu 1928; puna-armeijan oloista vrt. Roger R. Reese, *Stalin's Reluctant Soldiers. A Social History of the Red Army 1925-1941*. Kansas City 1996, 41-62, 80-83.

762 Opetuksesta, Kronlund, 326-327; yek:n valvontatoimiston tk 1.-31.8.1926, Yleistä SKP:n sotilaslinjalta (kansio 111), am, EKV, VA, jossa sanotaan yek:n laativeen luennon kommunismista; luentojen pitämisestä, esim. T.R:n sotilas, T.R:stä, Mitä kasarmeista kuuluu?, ”Punajääkäri”, P.J.P., Mitä kasarmeista kuuluu?, *PS* Joulukuu 1926; Sotilas, Kansalaisopetuksesta, *PS* Tammikuu 1927; K-raportti 1.12.26-1.1.27, f. 516, op. 2. d. 996, RGASPI; isänmaallisista tilaisuuksista, Kosunen, 35, 49; K-tiedonanto 1.1.-15.2.1927, d. 996; ”Puna-solttu”, PJP, Mitä kasarmeista kuuluu? *PS* Helmikuu 1927; lauluista, Sotavanhus, Marssilauluista, *PS* Elokuulla 1929.

dan merkityksestä pidetty luento vapauttavat asevelvolliset tuolloin varsinaisesta palveluksesta.⁷⁶³

SKP:n sotilasjärjestön tavoitteena oli estää sotilaiden myrkyttäminen ”militaris-milla ja isänmaallisuudella”. Se ei liioin halunnut, että ”uskonnollisella pimityksellä” kasvatettaisiin sotilaita ”sokeaan tottelevaisuuteen”.⁷⁶⁴ Vastustus kävi helppoiten juuri juhlatilaisuuksissa, joiden aikana sotilasjärjestö pyrki lentolehtisillään selvittämään armeijan luonnetta ja päivän merkitystä ”valkoisen komennon” ylläpidossa.⁷⁶⁵

Armeijan lippujuhla se kehotti kääntämään selän – se oli valkoisen vallan ja sen vapaussodan muistojuhla, jota kohtaan työläiset tunsivat vain ”syvää inhoa ja suuttumusta”.⁷⁶⁶ Selän kääntäminen ei kuitenkaan ollut armeijassa kovin yksinkertaista. Sotilasjärjestö joutuikin myöntämään, että sotilaiden oli osallistuttava juhliin ja ettei protestointiin ollut paljon mahdollisuuksia. Vastarinnaksi jäi kehotus pitää mielessä, että punaiset eivät saaneet muistaa uhrejaan ja viettää päivää omamaistojuhlanaan.⁷⁶⁷ Vuodesta 1927 lähtien sotilasjärjestö valmisti lippujuhliin myös punaisia lippuja, joita yritettiin jakaa varuskuntiin. Järjestö joutui silti ajoittain toteamaan, ettei sillä ollut voimia lippujuhlien viettoon.⁷⁶⁸

Itsenäisyyspäiväjuhla joulukuussa oli toinen tilaisuus, jona suomalaiskommunistit halusivat osoittaa mieltään. Jo vuonna 1923 sotilasjärjestö levitti kasarmeihin julistusta, jossa torjuttiin porvariston ansiot Suomen itsenäistymisessä. Julistus synnytti Ville Honkasen mukaan hurraa-huutoja valkoisen kaartin asevelvollisissa.⁷⁶⁹ Vielä merkittävämpänä tapahtumana sotilasjärjestö piti Tampereen rykmentissä vuonna 1926 tehtyä päätöstä, ettei yksikään työläissotilas huuda eläköötä päivän paraatissa. Asiaa suurenneltiin myöhemmin sanomalla, ettei kukaan 600 sotilaasta yhtynyt eläköönhuutoon itsenäiselle Suomelle.⁷⁷⁰

Myös sotilasvalan vannominen oli juhlatilaisuus, mutta siihen SKP:n sotilasjärjestö ei koskaan puuttunut, vaikka siinä jokainen sotilas lupasi vastustaa laillisen esivallan ja Suomen valtakunnan ulkoisia ja sisäisiä vihollisia ja ilmaista kaikki laillisen yhteiskuntajärjestelmän vastaiset toimet. *Punasotilaassa* sentään muistutettiin, että työläis- ja talonpoikaissotilailla ei ollut velvollisuutta toimia valan mukaisesti, koska heidät pakotettiin vannomaan vala.⁷⁷¹

763 Päivästä, Tapper, 53–54.

764 Taipaleelle lähdetessä, *PS* 1.1.1923; T.K., Uskonnollinen pimitys sotaväessä, *PS* Maaliskuu 1926.

765 Esim. Pb ht:lle 21.3.1926, f. 516, op. 2, d. 942; Punasoturi, Solujen toimintaidosta, *PS* Marraskuu 1926; Olli, SKP:n sotilasjärjestön tilasta, kesäkuulla 1930, d. 1138, RGASPI; SKP:n sj, Julistus armeijan lippujuhlan johdosta, SKP:n sotilaslinjan salaisia julistuksia (kansio 120), am, EKV, VA.

766 Sotilas, Armeijan lippujuhla, *PS* Toukokuu 1926; ks. myös SKP:n sj, Julistus armeijan lippujuhlan johdosta, SKP:n sotilaslinjan salaisia julistuksia (kansio 120); Kaikille sotilaille Suomen armeijassa!, sotilastyöstä annettuja SKP:n ohjeita, määräyksiä ja kirjoitelmia (kansio 110), am, EKV, VA.

767 Sotilas, Toukokuun 16 päivä, *PS* 1.5.1925; Mitä kasarmeista kuuluu? *PS* Kesäkuu 1926; ks. myös Kaikille sotilaille Suomen armeijassa!, sotilastyöstä annettuja SKP:n ohjeita määräyksiä ja kirjoitelmia (kansio 110), am, EKV, VA.

768 37, 15.4.–15.5.27, f. 516, op. 2, d. 996, RGASPI.

769 SKP:n sj, Suomen itsenäisyyden vuosipäivä; 36, Kuuk. raportti 9.12.1923, f. 516, op. 2, d. 742, RGASPI.

770 K-raportti 1.12.26–1.1.27, f. 516, op. 2, d. 996; Puolueen sotilastyöstä ja järjestön tilasta Suomen armeijassa ajalta 1.7.(26)–1.6.27, d. 997; SKP:n pl 1927, 48 (Antikainen), RGASPI.

771 Valasta, Lindén 1991, 50; Punasoturi, Sotilasvala ja vala köyhälistön vapaudelle, *PS* 1.11.1923; STPV:n kansanedustajatkin puhuivat asiasta vain kerran, Vp 1925, 1798–1801 (Kulmala); myös

Sotilasjärjestön oli vaikea puuttua myös armeijan jokapäiväiseen ”isänmaallisuuteen” ja sen antaman kasvatuksen sisältöön. Kehotukset tarttua oppitunneilla esitettyihin vääristelyihin ja valheisiin⁷⁷² eivät johtaneet tuloksiin – *Punasotilas* ei kertaakaan ylpeillyt, että jossain joukko-osastossa olisi vastustettu luennoitsijan näkemyksiä.⁷⁷³ Vastarinta ilmeni pikemminkin hiljaisena purnauksena ja mahdollisena keskusteluna tuvissa tai muualla.⁷⁷⁴

Ainesta siihen antoivat *Punasotilaan* luonnehdinnat Suomen armeijasta porvarien valtaelimenä ja sotahenkeä luovana laitoksena tai muistutukset sotilaskoulutuksen pyrkimyksestä syövyttää mieliin, että hyökkäys itään olisi välttämätön.⁷⁷⁵ Lehti kritisoi armeijan puheita ”isänmaasta ja isänmaallisuudesta” sekä kodin ja kotiseudun puolustamisesta – jääkärit olivat vuonna 1918 hyökänneet työläiskoteihin.⁷⁷⁶ Se yritti antaa puolustustahdolle uutta sisältöä määrittelemällä sen kapitalistien riiston vastustamiseksi.⁷⁷⁷ *Punasotilas* saattoi jopa viitata armeijan historiaopetuksen yksipuolisuuteen: se nosti ihailtaviksi ”herrasluokkien edustajat” mutta sivuutti esimerkiksi nuijasodan vähämerkityksellisenä.⁷⁷⁸

Purnausta sekä lehtien ja julisteiden jakaminen olivat tärkeimmät tavat vastustaa armeijan henkeä. Sitä saatettiin osoittaa myös lähettämällä upseereille paketissa *Punasotilasta*. Vastarinta saattoi ilmetä myös haluttomuutena huutaa eläkөөtää isänmaalle tai komentajalle tai laulaa isänmaallis-sotilaallisia lauluja – ne saattoivat kajahtaa ”väkänäisesti” ja ”lahtareihin kohdistuva kirous hampaiden raossa”.⁷⁷⁹ Perinteisten armeijalaulujen sijasta sotilaat lauloivat silloin tällöin työväenlauluja. Edes niistä langetut putkarangaistukset eivät lannistaneet intoa.⁷⁸⁰

Armeijan uskonnollisuuteen saatettiin puolestaan vastata esimerkiksi sotilaan rukouksella:

”Armeija on porvariston herruuden selkänoja”, *T* 20.2.1930, jossa Ville Honkasen vastine Turun hovioikeudessa.

772 Esim. *Punasoturi*, Solujen toimintataidosta, *PS* Marraskuu 1926; *Sotilas*, Kansalaisopetuksesta, *PS* Tammikuu 1927.

773 Nimimerkki *Sotilas* esitti myöhemmin näin tapahtuneen, *Sotilas*, Valkoisen vallan ”ruotuväessä”, kirjassa SKP:n taistelun tieltä. Leningrad 1934, 327–329, mutta artikkeli kuvanee sitä, miten asioiden olisi pitänyt olla.

774 Esim. 36, Selostus syysk. ajalta, 8.10.1923, f. 516, op. 2, d. 742, RGASPI.

775 Punaupseeri, Suomen valkoinen armeija ja kansa, *PS* 1.8.1924; *Sotilas*, Kumpi on oikeassa? Väittelyä armeijan luokkaloonteesta, *PS* Huhtikuu 1926; Puna-Jääkäri, Herrat tahtovat sotaa, *PS* Heinäkuu 1926; Rakuuna, Sotahullut, *PS* Heinäkuu 1928; *Punasoturi*, Meneekö talonpoika sodassa herravallan käskyläiseksi? *PS* Maaliskuulla 1929; Ruotukaveri, Päivänkysymyksiä ruotuväessä, *PS* Tammikuulla 1930; *Sotamies*, Sotilaat!, ilmeisesti kesältä 1929, SKP:n sotilajaoston salaisia julistuksia (kansio 120), am, EKV, VA.

776 Kapitulantti, ”Isänmaa” ja ”isänmaallisuus”, *PS* 1.3. ja 1.4.1923; *Punasoturi*, ”Sinä puolustat kotia ja kotiseutua”, *PS* 1.3.1925.

777 Konekiväärinmies, Puolustustahto, *PS* 1.9.1924.

778 *Sotilas*, Kansalaisopetuksesta, *PS* Syyskuu 1926.

779 K-tiedonanto 1.1.–15.2.27, f. 516, op. 2, d. 996, RGASPI; Pyöräilijä, Pyöräilijä-herrojen mielingeistä, Mitä kasarmeista kuuluu?, *PS* Tammikuu 1926; ”Puna-solttu”, PJP, Mitä kasarmeista kuuluu?, *PS* Helmikuu 1927; Sotavanhus, Marssilauluista, *PS* Elokuulla 1929, josta lainaukset.

780 Pyöräilijä, Ei ole unohtunut, Mitä kasarmeista kuuluu, *PS* Tammikuu 1928; Kaartilainen, K.K.R:ssä, Mitä kasarmista kuuluu? *PS* Lokakuulla 1928; Joukossa ollut, U.R., Mitä kasarmista kuuluu, *PS* Marraskuulla 1928; Savon jääkäri, Pistimme lauluksi, *Kasarmi* Heinäkuulla 1929.

”Auta meitä nääntymästä taakan alle, jonka esivalta kannettavaksemme on asettanut. Se on liian raskas. Helpoita harjoituksia. Pänttää esivallan päähän järkea, etteivät he harjoituksissa järjettömiä olisi. Pelasta meidät enemmän santeille joutumasta. Käännä apelisi esivallan pehmosia vastaan ja kurita heitä siitä, kun ovat meitä syyttömästi santsauttaneet. Käännä katseesi soppapatamme puoleen ja sinä näet, että siellä on usein matoja ja muitakin elukoita. Anna tästä keittiömestarille muistutus. Rankaise niitä, jotka fuskaavat sotilaiden annoksia ja saattavat meidät huonolle muonalle. Älä salli, että ruokavarastomme joutuvat viinon säilytys- ja myymispaikaksi ...”⁷⁸¹

Pentti Haanpään *Kenttä ja kasarmi* -kirjan ilmestyminen saattoi lisätä tämäntyyppisiä kirjoituksia varsinkin *Revontulet*-lehdessä.⁷⁸²

Kaikesta tästä oli kuitenkin pitkä matka siihen, että asevelvolliset olisivat ryhtyneet kannattamaan suomalaisen kommunismin esityksiä. Jopa liikkeen protestointi jäi monesti lehtien kirjoituksiksi siitä, miten asevelvollisten olisi pitänyt menetellä.⁷⁸³

SOTILAIDEN ETUJEN JA OIKEUKSIEN PUOLESTA

Punasotilas ei pelkästään reagoinut sotapalveluksen epäkohtiin vaan markkinoi suomalaisen kommunismin tavoitteita sotilaiden aseman parantamiseksi kasarmien ulkopuolella: se kertoi STPV:n eduskuntaryhmän aloitteista päivärahan nostamiseksi, lomien lisäämiseksi ja asevelvollisuusajan lyhentämiseksi.⁷⁸⁴ Näilläkin kysymyksillä se yritti syventää kuilua asevelvollisten ja päällystön välillä toteamalla jälkimmäisten vastustavan asevelvollisten lomia peltotöihin tai ihmettelemällä päätöstä nostaa upseerien palkkoja mutta jättää päivärahat ennalleen.⁷⁸⁵

Mitään liikehtimistä vaatimusten edistämiseksi ei armeijan sisällä pystytty kehotuksista huolimatta synnyttämään.⁷⁸⁶ Vuonna 1924 Tampereen rykmentissä ilmeisesti päätettiin esittää päällystölle vaatimus päivärahojen korottamisesta ja sitä varten kerättiin nimiä, mutta aloite raukesi ikäluokan vapautuessa.⁷⁸⁷ Hanakimmin sotilaat puuttuivat rahakysymyksiin silloin, kun osalla päivärahoista yritettiin maksaa armeijan yleisiä kuluja. Innostusta tosin rajoitti päällystön tapa tulkita tällaiset esiintymiset kapinoinniksi.⁷⁸⁸

781 Alokas, Sotilaan rukous, PS 1.4.1924; myös Työläis- ja talonpoikaissotilaiden kymmenet käskyt, *Kasarmi* Heinäkuulla 1929.

782 Esim. Harmaa elämä, RT 14.9.1928; Väinö Kainuu, Herra taloudenhoitaja, RT 15.9.1929.

783 Veli, Alokas Berg, L 18.2.1927; Sotilas, ”Isänmaa”, L 8.4.1927; Sotilas, Liekki, L 15.7.1927; ”Sotilas”, Sotilaan vappu, L 29.7.1927; Eräs kuulustelu; Piikkari, Komppanian ”mätämuna”, *Kasarmi* Heinäkuulla 1929.

784 Kaartilainen, Paheksuttava päätös, PS 1.11.1924; Poliittisia päivänkysymyksiä meillä ja muualla, PS 1.12.1924; Sotilas, Vaatimuksemme, PS 1.9.1925; Kapitulantti, Suomen armeija Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän arvosteltavana, PS Tammikuu 1926.

785 Joukko punasotilaita, Sotilaan kurja päiväpalkka, PS 1.12.1923; Sotamies, Asevelvollisten kesälomakysymys, PS Huhtikuu 1926; Puna-Jääkäri, Herrat tahtovat sotaa, PS Heinäkuu 1926; Miksi ainoastaan upseerien palkkoja korotetaan, PS Heinäkuu 1928.

786 Esim. 30 ht:lle (pb) 15.7.1928, f. 516, op. 2, d. 1035, RGASPI.

787 36, Selostus kuluneelta kuukaudelta, 3.2.1924; 36, Selostus maaliskuulta, 10.4.1924, f. 516, op. 2, d. 798, RGASPI.

788 Sisäiset tapahtumat, PS 1.4.1925; Jääkäri, P.J.P:n elämästä, Mitä kasarmeista kuuluu?, PS Tammikuu 1926; Mitä kasarmeista kuuluu?, PS Syyskuu 1926.

Monissa *Punasotilaan* vaatimuksissa oli kyse sotilaiden oikeuksista. Perimmäisenä tavoitteena oli saada oikeus perustaa joukko-osastoihin sotilaiden valitsemia komiteoita, jotka valvoisivat ja ajaisivat sotilaiden oikeuksia.⁷⁸⁹ Välittömämpi tavoite oli sotilaiden sanan- ja kokoontumisvapauden puolustaminen. Se oli sotilajärjestön keskeisiä teemoja varsinkin syksyllä 1924 sekä vuosina 1928–29.⁷⁹⁰ Oikeuksien puolustaminen liittyi kiinteästi vaatimukseen, että asevelvolliset voisivat palvelusaikana osallistua työväenliikkeen toimintaan.

Politikointi oli armeijassa periaatteessa kielletty, mutta se ei koskenut ”isänmaallista toimintaa” – esimerkiksi suojeluskunnat saivat pitää varuskunnissa tilaisuuksia. Politikoinnin kieltö koski lähinnä työväenliikettä: varusmiehet eivät saaneet puhua työväenliikkeestä, lukea työväenlehtiä tai käydä työväentaloilla, jotka rinnastettiin kiellossa aseisiin ja huonomaineisiin kahviloihin.⁷⁹¹ Vahvaa työväenliikkeen tai ainakin suomalaisen kommunismin vastaisuutta osoittivat lehtien levittämisestä annetut rangaistukset – kaksi–kuusi kuukautta ”ilmajokea” tai jopa vuosi kuritushuonetta.⁷⁹²

Oikeus työväentalolla käymiseen nousi laajemmin esille vuoden 1926 aikana, kun armeijan johtokin myönsi, ettei kieltö käydä työväentaloilla pohjannut mihinkään yleiseen määräykseen vaan oli varuskuntien komentajien omaksuma tapa ja heijasteli kansalais sodan perintöä.⁷⁹³ Sotaväen päällikkö Aarne Sihvo tosin yritti selittää julkisuudessa, ettei mitään yleistä kieltöä ollut. Lausunnon uutisoinut *Hel-singin Sanomat* antoi ymmärtää, että Sihvon lausunto koski vain sosiaalidemokraattisia taloja.⁷⁹⁴ Varuskuntien päälliköille lausunto merkitsi muutosta entiseen vain siinä mielessä, että sotilaiden sallittiin käydä työväentaloilla korkeintaan teatteri- tai elokuvaesityksissä.⁷⁹⁵

789 Sotilas, Vaatimuksemme, *PS* 1.9.1925; Punasoturi, Vallankumouksellinen nuoriso ja porvarillinen armeija II, *PS* Toukokuu 1926; Sotilaiden kohtelu työväenkokouksen pohdittavana Vaasassa, *TT* 21.12.1928.

790 36 ht:lle (kk) 5.9.24, f. 516, op. 2, d. 799, RGASPI; Kantajääkäri, Sotilaiden kansalaisoikeudet; K. Kaartin solu, Työläissotilaiden tunnus valtiollisiin vaaleihin käytäessä, SKP:n sotilaslinjan salaisia julistuksia (kansio 120), am, EKV, VA.

791 Kronlund, 352; Viipurin komendanttiviraston luettelo paikoista, joissa käynti sotilailta on ehdottomasti kielletty, 5.1.1927, asevelvolliset (kansio 413), am, EKV, VA; K-tiedonanto 1.1.–15.2.27, f. 516, op. 2, d. 996, RGASPI.

792 Esim. Surullisenkuuluisat ”valtiopetos”-jutut eivät ota loppuakseen, *TT* 2.10.1925, jossa kerrotaan sotaylioikeuden tuominnan *Punasotilaan* levittämisestä enimmillään kaksi vuotta ja kolme kuukautta vankeutta; tuomioista myös Sotilastakki ja vanginpuku, *SaT* 16.3.1929; Nyt neljä sotilasta tyrmään, *T* 16.3.1929; Sotilas tuomittu sotilasylioikeudessa, *SaT* 8.2.1930. Ilmaisu ”ilmajoki” viittasi siihen, että rangaistukset kärsittiin Ilmajoella.

793 Asian esille tulo sai yleisesikunnan valvontatoimiston miettimään yleisempien ohjeiden antamista ja kysymään neuvoa etsivältä keskuspoliisilta, joka puolestaan ryhtyi selvittämään, millaisissa tilaisuuksissa ja millä taloilla sotilaat saisivat käydä ja missä eivät, Yek:n valvtoston va. päällikkö (Pöysti) EK:lle 1.10.1926; Riekin muistiinpanot tapaamisesta evltn Tuompon kanssa 28.10.1926; EK ao:ille 2.11.1926; Oulun ao po:lle 5.11.1926; Turun ao po:lle 22.11.1926; Tampereen ao po:lle 24.11.1926; EK Yek:n valvtstolle 11.1.1927, asevelvolliset (kansio 413), am, EKV, VA.

794 Sotilaita ei ole kielletty lukemasta sos.demokraattisia lehtiä tai ottamasta osaa työväen järjestämiin tilaisuuksiin, *HS* 2.12.1926.

795 Veli-Matti Syrjö, Pykälät ja todellisuus itsenäisen Suomen varuskunnissa, kirjassa Jussi T. Lappalainen (toim.), *Kasarmien aidan kahden puolen. Kaksisataa vuotta suomalaista varuskuntayhteisöä*. Vammala 1993, 115–117; elokuvaan pääsykiellosta, Kekkarainen, 40; myös (Riekki) yek:n valvtstolle, luonnos, asevelvolliset (kansio 413), am, EKV, VA.

Suomalaisen kommunismin jäsenet uhmasivat lehtikieltoa kuljettamalla varuskuntiin työväenlehtiä, erityisesti nuorison kirjallisia lehtiä ja sijoittamalla niitä jopa lukutupien pöydille. Nuorisoliittolaiset eivät liioin totelleet työväentalolla käyntikieltoa, vaikka se saattoi johtaa siihen, että sotapoliisit jahtasivat tottelemattomia varusmiehiä pitkin työväentaloa tai tunkeutuivat jopa työväenteatterien näyttämöihin.⁷⁹⁶ Nuorisoliittolaiset saattoivat myös osallistua osastojen kokouksiin asepuvussa, mitä ilmeisesti pidettiin rohkeana tekona.⁷⁹⁷ Nuorten miesten toiminta ei kuitenkaan perustunut sotilasjärjestön ohjeisiin. Sotilasjärjestö ilmeisesti antoi erityisen kehotuksen käydä työväentalolla vain Sihvon antaman lausunnon jälkeen. Se oli pyrkimys testata sotavoimien päällikön vakuutusta. Järjestö joutui keväällä 1927 kuitenkin toteamaan, ettei kehotuksesta ollut tuloksia.⁷⁹⁸

Sotilasjärjestö ei tyytynyt vaatimaan asevelvollisille oikeutta lukea työväenlehtiä ja käydä työväentalolla vaan halusi saada heille myös mahdollisuuden viettää työväen merkkipäivää vappua. Lähes koko 1920-luvun se yritti työntää vappua kasarmeihin – niiden alueelle ja läheisyyteen pyrittiin levittämään lentolehtisiä, 1920-luvun lopulla jopa pieniä punalippuja.⁷⁹⁹ Varsinkin vappuna 1924 sotilasjärjestö pystyi yllättämään armeijan ja levittämään julistustaan laajasti eri varuskuntiin mutta sen jälkeen lentolehtisten saaminen sotilaille vaikeutui: varuskunnissa oltiin vapun aikoihin varuillaan – pääsyä kasarmeille ja niiden läheisyyteen valvottiin tarkkaan eikä sotilaille myönnetty lomiam. Lisäksi upseerit ja poliisi keräsivät pois valtaosan levitetystä julisteista, jotka suuntautuivat yleisesti sotaa vastaan.⁸⁰⁰

Lentolehtisillä pyrittiin innostamaan asevelvollisia viettämään vappua varuskunnissa – käymään keskusteluita tai laulamaan kumouksellisia lauluja. Merkittäviä tuloksia kehotuksista ei ollut, vaikka joissain joukko-osastoissa saatettiin joskus laulaa *Kansainvälinen*.⁸⁰¹

Vaikeus viedä vappu kasarmeihin sai sotilasjärjestön vähitellen muuttamaan linjaansa. Vuonna 1929 sotilasjärjestö esitti edelleen tunnuksiksi Punainen vappu kasarmeihin, mutta protestoi oikeastaan sitä vastaan, että sotilailta oli riistetty oi-

796 (SB) (pb:lle), saatu 30.4.1926, f. 516, op. 2, d. 798, RGASPI; ”Sotamies”, PSR:ista, Mitä kasarmeista kuuluu?, PS Helmikuu 1927; Joukko teatterin ja sotilaiden ystäviä, Avoin kysymys puolustusministerille ja armeijan päällikölle, SaT 4.1.1927; Armeijan päällikön käskyjen noudattaminen, TT 24.1.1927 pk.

797 Esim. Ilm. rek no 325/28 27.3.1928, Helsingin nuorten työläisten opintoyhdistys (kansio 192), am, EKV, VA.

798 Kapitulantti, Sotaväenpäällikkö ja työväentaloilla käyntioikeus, PS Tammikuu 1927; 37, 15.4.–15.5.27, f. 516, op. 2, d. 996, RGASPI.

799 Esim. sotilasjärjestön lentolehtiset Alas riistosota (1924); Vappujulistus työläis- ja talonpoikais-sotilaille; Kansainvälisenä mielenosoituspäivänä sotaa vastaan; Köyhälistön kansainvälisenä taistelupäivänä, SKP:n sotilaslinjan salaisia julistuksia (kansio 120), am, EKV, VA.

800 Vuodesta 1924, 36, Selostus huhtikuulta, 9.5.1924; 36, Selostus toukokuulta sekä 36 (pb:lle) 24.5.(24), f. 516, op. 2, d. 798; myöhemmästä ajasta, esim. 37, 15.4.–15.5.-27, d. 996, RGASPI; Toimintakertomus no 2, laatinut yek:n valvontatsto ajalta 1.2.–29.2.1928, hm 1084 (Akseli Lindfors); Viipurin ao po:lle 4.5.1929, vappumielenosoituksia v. 1929 (kansio 53), am, EKV, VA.

801 Sotamies, Asetakkiset toverit mielenosoitukseen vappuna, PS 1.4.1923; Pb ht:lle (SB) 21.3.1926, f. 516, op. 2, d. 942; 66 (Pb) ht:lle (SB) 23.2.1929, d. 1065; Olli, SKP:n sotilasjärjestön tilasta, kesäkuulla 1930, d. 1138, RGASPI; K. Kaartilainen, Kasarmilla vappuna; Tykkimies, R.T.2, *Kasarmi* Heinäkuulla 1929.

keus osallistua työväen vapunviettoon.⁸⁰² Seuraavana vuonna sotilaita kehoitettiin ulos kasarmeista ja harjoituslakkoon, mutta tuloksia siitä ei ollut.⁸⁰³

MONARKISTIT ARMEIJASSA

Vaikka SKP:n sotilaslinja halusi rappeuttaa armeijan moraalialia ja moittia sen luonnetta, sen kanta ns. upseerikapinan aikana keväällä 1924 ja armeijan upseeriston puhdistamiskisloissa ei tähännyt yksiselitteisesti siihen.

Upseerikapinassa oli pohjimmiltaan kyse armeijan ja upseerien asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa, vaikka kiista toi ilmi myös armeijan sisäisiä erimielisyyksiä jääkäriupseerien ja vanhempien, Venäjän armeijassa koulutuksensa saaneiden upseerien välillä. Jääkärit olivat pettyneitä siihen, että keväällä 1918 esiintynyt valkoisen Suomen yhtenäisyys, järjestys ja kurinalaisuus oli kadonnut. Heitä kiukutti myös armeijan johdon puolustuksellinen ja passiivinen strategia. He uskoivat tilanteen korjautuvan, jos sotaväen ylin johto keskitettäisiin, sotaväen ja suoje-luskuntien yhteistyötä tehostettaisiin ja sotilaskoulutusta parannettaisiin. Jääkärit vaativat avoimesti myös ”ryssänupseerien” erottamista. Maan oikeistolaistuminen ja suomalaishenkisyyden kasvu vuosina 1923–24 nostivat armeijakysymyksen tärkeäksi aiheeksi ja rohkaisivat jääkäreitä ja heidän taustavoimiaan kampanjoimaan vaatimustensa puolesta ja uhkaamaan upseerien joukkoerolla.⁸⁰⁴

Jääkärien uhkavaatimukset ja niihin liittyneet huhut huolestuttivat myös SKP:n sotilasjärjestäjää Ville Honkasta, joka raportoi Pietariin ”Mannerheimin väkivaltaisesta tulemisesta”. Sillä Honkanen tarkoitti monarkististen upseerien vallankaappausta armeijassa, mikä loisi pohjaa ”fasistiseen” vallankaappaukseen koko maassa ja edistäisi suunnitelmia hyökkäyssodasta Neuvosto-Venäjää vastaan.⁸⁰⁵

Honkanen sai tuossa vaiheessa tietoja joko yleisesikunnan tai laivaston johdon lähipiiristä. Se jätti myös jälkensä sotilasjärjestön kannanottoihin. Kenraalien puheisiin ja armeijan varotoimiin pohjaten Honkanen liitti kaappausuhan huhuihin Romanian, Puolan ja venäläisten monarkistien suunnittelemasta hyökkäyssodasta Neuvosto-Venäjälle. Honkanen varoittikin SKP:n keskuskomiteaa mahdollisesta vallankaappauksesta armeijan lippujuhlapäivänä.⁸⁰⁶ Sotilasjärjestö laati myös lentolehtisen, jossa se varotteli taantumuksellisten upseerien aikeista ja sodan tuomisesta kärsimyksistä sekä todisteli, ettei Neuvosto-Venäjä ollut Suomen vihollinen.⁸⁰⁷

802 Työläis- ja talonpoikaissotilaille! Punainen vappu kasarmeihin!, SKP:n sotilaslinjan salaisia julistuksia (kansio 120), am, EKV, VA; 66 (Pb) ht:lle (SB) 23.2.1929, f. 516, op. 2, d. 1065, RGASPI.

803 SKP:n sotilasjärjestö, Proletaarisotilaille kapitalistisessa armeijassa; Ulos kasarmeista vappuna, PS Huhtikuulla 1930; 30 ht:lle 20.4.1930; Olli, SKP:n sotilasjärjestön tilasta, kesäkuulla 1930, f. 516, op. 2, d. 1138, RGASPI.

804 Martti Ahti, *Ryssänvihassa. Elmo Kaila 1888–1935. Aktivistin, asevoimien harmaan eminenssin ja Akateemisen Karjala-Seuran puheenjohtajan elämäkerta*. Juva 1999, 259–352; Blomstedt, 446–450; Vesa Saarikoski, *Keskustajääkäri Aarne Sihvo. Demokraatti ja eheyttäjä murrosaikojen asevoimissa*. Helsinki 1997, 141–146; Turtola, 48–53, 60–61, 90–104.

805 36 (Ville Honkanen), Monarkistien hommista armeijassa 2.5.1924, f. 516, op. 2, d. 798; (SB) hyvälle toverille 10.5.1924, d. 792, RGASPI.

806 36 (Ville Honkanen), Monarkistien hommista armeijassa 2.5.1924; 36, Selostus huhtikuulta 9.5.1924, liite 11.5.1924, d. 798, RGASPI.

807 Olkaa varuillanne!, saatu 14.5.1924, f. 516, op. 2, d. 798, RGASPI tai SKP:n ym. salaiset julistukset ja lentolehtiset (kansio 117), am, EKV, VA

SKP:n politbyroo puolestaan kiirehti edemmäs ja antoi Suomeen ohjeita val-lankaappauksen jälkeiseen aikaan. Se uskoi kaappauksen synnyttävän ristiriitoja ja taistelua porvarillisten ryhmien kesken. Työväestön oli siinä tilanteessa edistettävä omalla toiminnallaan porvarillisen vallan hajoamista ja työväenvallan toteutumista sekä pyrittävä aseistautumaan.⁸⁰⁸ Politbyroon yleisistä ohjeista ei olisi ollut paljon apua Suomessa, vaikka kaappaus olisi tehty. Vielä vähemmän niistä oli hyötyä tilanteessa, jossa jääkärien vaatimuksia edistettiin toisin keinoin.

Sotilasjärjestön huolestuneet raportit eivät nimittäin lakanneet, vaikka kaappaus tai hyökkäyssota Neuvostoliittoa vastaan eivät toteutuneet keväällä 1924. Se ei uskonut uhan olevan ohi vaan arveli jääkärien vain siirtäneen tavoitteitaan kauemmas tulevaisuuteen. Varsinkin muutokset armeijan ylimmässä johdossa – yleisesikunnan siirtäminen sotaväen päällikön alaisuuteen, yleisesikuntapäällikkö Oscar Enckellin eroaminen syksyllä 1924 ja vaihtuminen jääkärieversti Erik Heinrichsiin ja sotaväen päällikkö K. F. Wilkaman siirtyminen virkavapaalle – vahvistivat käsitystä, että tarkoitus oli sieltä käsin johtaa koko armeijan puhdistusta.⁸⁰⁹ Sotilasjärjestö seurasikin huolestuneena puhdistusten etenemistä.⁸¹⁰

Nimimerkki Kaartilainen yritti tosin *Punasotilaassa* väittää, että työväelle oli sama, kenestä tuli armeijan päällikkö, koska armeija oli työläisiä vastaan. Hän joutui kuitenkin myöntämään, ettei asia ollut aivan niin. Jo upseerikapinan aikana sotilasjärjestö oli varoitellut, että ”verikenraali Mannerheimin” pääsy armeijan johtoon merkitsisi synkkää aikaa Suomen työväelle ja asevelvollisuuttaan suorittaville nuorille miehille.⁸¹¹ Myöhemmin se sotkeutui vielä pahemmin vastakkainasetteluun jääkärit – ”tasavaltalaiset kenraalit” ja otti kantaa jälkimmäisten puolesta.

Asenteeseen vaikutti se, että jutussa olivat tärkeinä tekijöinä jääkärit, jotka olivat vuonna 1918 olleet keskeisesti kukistamassa punaisten vallankumousyritystä. Kommunisteille he symbolisoivat työläisten murhia ja vainoja, monarkistisia valta-yrkimyksiä ja hyökkäyssuunnitelmia Neuvosto-Venäjälle. Esimerkiksi sotaväen päälliköksi nouseva Aarne Sihvo oli kommunisteille ”vuoden 1918 suurimpia pyöveleitä”, joka ”tapatti tuhansia työläisiä Karjalassa”, ja ”Karjalan ’kansannousujen’ organisoiija”.⁸¹²

Toiselle puolelle sotilasjärjestön kantoja veti se, että sotaväen päällikkö K. F. Wilkama suhtautui kriittisesti kansalaissodassa 1918 mukana olleiden jääkärien nopeaan ylentämiseen ja kieltäytyi joulukuussa 1925 esittelemästä heidän ylennyksiään. Lisäksi Wilkama vastusti armeijan ja suojeluskuntien yhteistyön kehittämistä.⁸¹³

808 SKP:n pb 12.5.1924, f. 516, op. 2, d. 801, RGASPI.

809 36 (pb:lle) 1. ja 21.6.1924, f. 516, op. 2, d. 798; V.a. 36 (pb:lle) 28.6.1924; (36) ht:lle 3.10.1924, d. 799; muutoksista armeijassa, Saarikoski, 150–152; Ahti 1999, 332–334.

810 Esim. v.a. 36 (pb:lle) 28.6.1924, f. 516, op. 2, d. 799, RGASPI; Kaartilainen, Poliittisia päivänkysymyksiä meillä ja muualla, PS 1.8.1925; Kaartilainen, Tilannekatsausta, PS Tammikuu 1926.

811 Kaartilainen, Kuka sotaväen päälliköksi?, PS 1.4.1925; Olkaa varuillanne!, SKP:n s:n II, saatu 14.5.1924, f. 516, op. 2, d. 798; ks. myös (36) (Ville Honkanen) ht:lle (pb) 3.10.1924, d. 799, RGASPI.

812 Kaartilainen, Mihin suuntaan nyt?, PS 1.5.1925; Kaartilainen, Tilannekatsausta, PS Tammikuu 1926; Sotilas, Päällikön vaihdos, PS Kesäkuu 1926; K-ra, Sotakiikhoilu Suomen armeijassa, NK Kesäkuulla 1926; Rakuna, Ne kunnioitettavat upseerit, *Kasarmi* Heinäkuulla 1929; Sihvosta kansalaissodassa ja Aunuksen retkellä, Saarikoski, 72–77, 119–122.

813 Kaartilainen, Tilannekatsausta, PS Tammikuu 1926; Sotilas, Päällikön vaihdos, PS Kesäkuu 1926; Wilkamasta ja tapahtumista, esim. Saarikoski, 152, 163.

SKP:n sotilasjärjestäjät kallistuivat tukemaan Venäjän armeijassa palvelleita upseereita myös siksi, että nämä olivat pyrkineet muotoilemaan Suomen armeijaa vain puolustamista varten. Jääkärit puolestaan halusivat tehdä Suomen sotastrategiasta hyökkäävämmän. Heimohenkisiin puheisiin yhdistettyinä tällaiset suunnitelmat näyttivät suomalaiskommunisteista yrityksiltä toteuttaa suur-Suomi -unelmia ja saattaa Suomi sodan jalkoihin. Tällä ja vuoden 1918 perusteella *Punasotilas* leimasikin jääkärit ”sotahulluiksi” tai ”järjettömiksi sotahulluiksi”, jotka halusivat ”siirtää Suomen rajat Äänisjärven ja Nevan rannoille”.⁸¹⁴

Jääkäriupseerien väärinkäytökset ja mielivalta antoivat puolestaan pohjaa ivata puolustusministeri Aleksander Lampénin kesällä 1925 esittämiä perusteita, joiden mukaan armeijasta oli erotettava ”siveellisesti alakuntoiset”, ”sotilaallisesti epäpätevät” ja ”epäisänmaalliset”. Suomalaiskommunistien vaa’alla punnittuna vaatimus merkitsi sitä, että jääkärit joutuisivat ensimmäisinä ”helvettiin kärrättäviksi”. Kärräämisen he kehottivat aloittamaan vt. sotaväen päälliköksi nousseesta Lauri Malmbergista, joka oli ”sikajuoppo”. Tilanteen vastakkainasettelu sai sotilasjärjestön tässäkin yhteydessä toteamaan, että jääkäriupseereissa oli ”enemmän epäsiiveellisiä porsastelijoita” kuin Venäjän armeijassa oppinsa saaneissa.⁸¹⁵

Sotilasjärjestö totesi kuitenkin jo joulukuussa 1925 tehtyjen ylennysten jälkeen, että jääkärit heiluivat ”kukkona tunkiolla” ja Wilkama saisi kohta lähteä.⁸¹⁶ Sen mielestä vaihdokset merkitsivät sodan vaaran ja fasistisen seikkailun lisääntymistä. *Punasotilas* liittikin puhdistukset puolustusrevisionikomitean ajatuksiin armeijan vahvistamisesta ja tulkitsi ne toimiksi valmistaa armeijaa hyökkäyskuntoon. Positiivisena sotilasjärjestö näki tilanteessa sen, että armeija oli vaihdon myötä myös heikennyt: ”sihvot ja malmbergit” olivat ”sotilasteoreettisesti oppipoikia” Venäjän armeijassa koulutuksensa saaneiden rinnalla.⁸¹⁷ Jääkärienvastaisuus sai sotilasjärjestön unohtamaan ”tasavaltalaisten kenraalien” ikävät puolet – se ei puuttunut Wilkaman uskonnollisuuteen tai Enckellin sympatiaan venäläisiä monarkisteja kohtaan⁸¹⁸.

Puolen valinta kahden porvarillisen ryhmittymän välillä oli harvinaista suomalaisen kommunismin toiminnassa 1920-luvulla. Sotilasjärjestö tosin mukautui kiistassa varsin pitkälti muiden määrittämään vastakkainasetteluun, jolloin olennaisempi asia – keskustelu armeijan varustautumisen lisäämisestä – jäi taustalle. Siitä ei tosin ennen puolustusvisiokomitean astumista julkisuuteen ollut riittävästi tietoja.

814 Kaartilainen, Poliittisia päiväkirjasyksymiä meillä ja muualla, *PS* 1.9.1925; Kaartilainen, Tilannekatsausta, *PS* Tammikuu 1926; Sotilas, Päällikön vaihdos, *PS* Kesäkuu 1926; (36) (Ville Honkanen) ht:lle (pb) 3.10.1924, f. 516, op. 2, d. 799, RGASPI; eroista, Turtola, 92, 95–96..

815 Kaartilainen, Poliittisia päiväkirjasyksymiä meillä ja muualla, *PS* 1.9.1925; myös Wilkaman puolesta vaikuttanut Jalmari Finne piti Malmbergia ”juoppona” ja ”kykenemättömänä”, Saarikoski, 158.

816 Kaartilainen, Tilannekatsausta, *PS* Tammikuu 1926.

817 Kaartilainen, Poliittisia päiväkirjasyksymiä meillä ja muualla, *PS* 1.9.1925; Kaartilainen, Tilannekatsausta, *PS* Tammikuu 1926; Sotilas, Päällikön vaihdos, *PS* Kesäkuu 1926; Kera, Sotakiihkoilu Suomen armeijassa, *NK* Kesäkuulla 1926.

818 Saarikoski, 152; Ahti 1999, 271, 314.

SOTILASVAKOILU

Aikalaistulkinnossa sotilasvakoilua pidettiin SKP:n keskeisenä tehtävänä armeijas-
sa. Mutta ei tiedoilla armeijan vahvuudesta, varustuksista ja suunnitelmista tai kar-
toilla tykkipattereista, linnoituslinjoista ja asemapihoista kovin helposti saatu ar-
meijassa sotavelvollisuuttaan suorittavia kannattamaan SKP:n ajatuksia. Sotilastie-
dustelu ei voinut olla keskeistä, jos tavoitteena oli saada palveluksessa olevat vallan-
kumouksen puolelle tai vähintäänkin estämään armeijaa asettumasta sitä vastaan.
Sillä oli kuitenkin tärkeä sija sotilasjärjestön toiminnassa.

SKP perusteli sotilastiedustelua sillä, että oli tärkeä saada selville luokkavihollis-
sen aseelliset voimat ja sotasuunnitelmat, jotta puolue voisi vetää niistä oikeat joh-
topäätökset eri vaiheissa. Siksi sotilastiedustelu oli välttämätön osa työväenluokan
vapaustaistelua. Osa tiedustelutehtävistä koski asevelvollisten oloja, koulutusta ja
kohtelua, ja näistä saatuja tietoja käytettiin *Punasotilaassa*. Tiedot joukko-osastojen
vahvuudesta, aseistuksesta, kalustosta, harjoituksista yms. palvelivat sen sijaan
kauempana olevaa tavoitetta.⁸¹⁹

Kun SKP ensimmäisissä sotilasohjeissaan vuonna 1919 kehotti ottamaan selvää
asevarastoista, ajatuksena oli, että tieto siitä auttaisi paikallista työväestöä, kun se
nousisi vallankumoukseen.⁸²⁰ Sama toive eli ilmeisesti koko 1920-luvun ajan, sillä
sotilasjärjestö säilytti hankittua tiedusteluaineistoa, mutta ei tehnyt siitä samanlai-
sia yhteenvetoja kuin sotilaiden oloja koskevista kysymyksistä.⁸²¹

1920-luvun aikana tiedustelulla hankitut tiedot saivat myös toisen merkityksen:
kun tiedot lähetettiin rajan taakse SKP:n johdolle ja siellä luultavasti toimitettiin
Neuvostoliiton elimille⁸²², niitä kuviteltiin voitavan käyttää jonkin yleisen suunni-
telman osana. SKP ei tällaista suunnitelmaa tehnyt, mutta puna-armeija saattoi
käyttää tietoja hyödykseen arvioidessaan, millaista vaaraa Suomen sotalaitos edus-
ti. Näin Neuvostoliiton intressit nousivat kenties hieman huomaamatta tiedustelu-
toiminnan keskiöön.

Sotilasjärjestön hankkimien tietojen merkitys riippui niiden alkuperästä. Huh-
tikuussa 1924 sotilasjärjestö ilmeisesti sai kosketuksen varsin ylös Suomen armei-
jan organisaatioon – ainakin yleisorganisaattori Ville Honkanen ilmoitti saaneensa
yhteyden ”erääseen armeijan johtavaan keskukseseen ja laivastoon”⁸²³. Jo siihen men-

819 Esim. Tiedustelutehtävä H.R.R:ssa, SKP:n sotilaslinja ja sotilastyö (ylijohto ja organisaatio), kansio
110, amp; Tiedustelutehtävä rykmentin ja pataljoonain organisaattoreille, liitteenä ptk:ssa 62/1927,
hm 719 (Juho Martelius), EKV, VA; myös T(uure Lehen), ”Kiihotusta ja vakoilua”, *Proletaari* joulu-
kuulla 1927.

820 Saarela 1996, 111–112.

821 Tiedusteluaineiston säilyttämisestä, SKP:n pb 19.11.1925, f. 516, op. 2, d. 884; aineistoa löytyi
varsin runsaasti sotilasjärjestön päämajasta Fredriksberginkadulta syksyllä 1927, ks. ptk 62/1927,
hm 719 (Juho Martelius), EKV, VA.

822 Sotilasjärjestön kirjeiden mukana lähetetty tiedusteluaineisto ei ainakaan ole kirjeiden liitteenä,
esim. V.a. 36 5., 11. ja 26.7., 2. ja 9.8.-24, f. 516, op. 2, d. 799, RGASPI; vrt., miten *Proletaarissa*
kiistettiin vakoilu Neuvostoliiton hyväksi, T., ”Kiihotusta ja vakoilua”, *Proletaari* joulukuulla 1927.

823 36, Selostus huhtikuulta, 9.5.1924, f. 516, op. 2, d. 798, RGASPI; myös Hagel 17.11.1927, hm 1059
(Ville Honkanen), jossa sanotaan Ville Honkasen kehaiseen vuosina 1924–25, että saa sotaväen-
päällikkö Vilkanan päiväkäskyt ennen kuin tämä on allekirjoittanut ne. Muistilappunen perustuu
divisionaan organisaattorina toimineen Sulo Salosen kertomuksiin.

nessä sotilasorganisaatio oli toimittanut tietoja rajaseudun aseistuksesta⁸²⁴, mutta toukokuusta lähtien raporttien mukana lähetettiin otteita sotaväen tai laivaston päällikön päiväkäskyistä, rannikkopuolustuksen liikekannallepanosuunnitelmista ja ampumaharjoituksista, tietoja laivaston aseistuksesta, kertomuksia kesän leireiltä, jne.⁸²⁵

Ylätason tietojen saaminen ei kuitenkaan ollut jatkuvaa.⁸²⁶ Yleensä tietoja sotilaiden oloista ja joukko-osastojen sijainnista, aseistuksesta, harjoituksista, yms. hankkivat kuitenkin armeijassa olevat sotilasjärjestön laatiman kyselykaavakkeen mukaan. Niissä asioita kyseltiin niin laajasti ja yksityiskohtaisesti, että tavallisen asevelvollisen oli mahdollista saada vastauksia kysymyksiin. Hieman paremmin sotilasjärjestö ilmeisesti onnistui hankkimaan karttoja varuskunnista, ratapihoista, jopa rajaseudun tykistöpatereista.⁸²⁷ Ajoittain se kuitenkin piti saatuja tietoja vähäarvoisina.⁸²⁸

Sotilasvakoilu oli lisäksi arveluttavaa poliittisen toiminnan kannalta. Se kävi hyvin ilmi, kun etsivä keskuspoliisi sai syksyllä 1927 selville sotilasjärjestön päämajan. Oikeistolehdet käyttivät sieltä löytyneitä karttoja ja tiedusteluraportteja hyväkseen yhdistääkseen koko suomalaisen kommunismin Neuvostoliiton hyväksi tehtyyn vakoiluun.⁸²⁹ Ne saivat Eino Pekkalan julistamaan eduskunnassa, ettei STPV:n ryhmä hyväksynyt eikä puolustanut vakoilua vieraan vallan hyväksi. Myös lehdissä väitteitä pidettiin yrityksenä mustata työläisiä. Rajan takanakin Tuure Lehén torjui väitteet SKP:sta ”suuruisuuntaisen sotilasvakoilun” harjoittajana ja yritti selittää sotilasjärjestön toiminnan olevan ”ankaran konspiratiivista” olojen pakosta.⁸³⁰ Porvarilliset lehdet epäilemättä suurentelivat SKP:n sotilasjärjestön menestystä armeijassa mutta niiden vaatimukset lujista otteista koko suomalaista kommunismia vastaan loivat pohjaa liikkeen julkisen toiminnan kieltotoimille.

PUNAINEN ARMEIJA?

Vaikeuksista ja vähäisistä saavutuksista huolimatta SKP piti varsinkin vuosikymmenen alkupuolella toimintaansa armeijassa menestyksekkäänä.⁸³¹ Asenne periy-

824 36 (pb:lle) 5.4.1924; 36, Selostus huhtikuulta, 9.5.1924, f. 516, op. 2, d. 798, RGASPI.

825 36 (pb:lle) 24.5., 21.6., 12.9. ja 10.12.1924; V.a. 36 (pb:lle) 28.6., 5., 11., 19 ja 26.7. sekä 2., 9., 16., 23. ja 30.8.1924, f. 516, op. 2, d. 799, RGASPI.

826 Asiaa ei voi kunnolla arvioida, sillä SKP:n sotilasjärjestön raportit vuosilta 1925–26 ovat suljetut. Vuoden 1927 raporteissa tällaisia tietoja ei kuitenkaan ole.

827 Kyselykaavakeista, Tiedustelutehtävä rykmentin ja pataljoonain organisaattoreille tai Tiedustelutehtävä, liitteenä ptk:ssa 62/1927, hm 719 (Juho Martelius); V. Vuoksi EK:n päällikölle 28.9.1926 Viipuri, jossa kerrotaan yek-majuri Heikelin arvioista, hm 661 (Kustaa Emil Heikkilä); yek:n valvontatston ptk no 11 30.4.–18.5.1928, hm 1145 (Väinö Pelkonen); kartoista, em. ptk 62/1927; Terijoen ao EK:n päällikölle 27.11.1924, hm 2345 (Heikki Aate Mustonen), EKV, VA.

828 37, 15.4.–15.5.27, f. 516, op. 2, d. 996, RGASPI.

829 Suomen kommunistisen puolueen sotilasjaoston vakoilutoiminta sekä kiihoitustyö armeijassa, *US* 26.11.1927; Viimeiset maanpetospaljastukset, *Aamulehti* 27.11.1927 pk; Maanpetoksellisen kiihoitustyön järjestäytyminen, *US* 30.11.1927 pk; Kommunistit kiihtyvässä toiminnassa, *Karjala* 1.12.1927 pk.

830 Vp 1928, 258–259 (Pekkala); Oikeuden puolesta, *PV* 14.2.1928 pk; Kommunistinen Puolue ei harjoita vakoilua vieraan vallan hyväksi, *TÄ* 18.2.1928; Vangitsemisen perusteet, *TÄ* 29.4. ja 2.5.1928 pk; T, ”Kiihotusta ja vakoilua”, *Proletaari* joulukuulla 1927.

831 Esim. SKP:n pl 1925, 14–15 (Manner), RGASPI.

SKP:n sotilasorganisaattorina kesään 1926 toiminut Ville Honkanen unelmoi armeijan punaisuudesta. (Kansan Arkisto)

tyi puolueen alkuvuosilta, jolloin armeijan punaisuusprosenttien arvuuttelu oli SKP:n toiminnan tärkeitä osia.⁸³² Myöhemminkään siitä ei luovuttu tyystin, vaan yleisorganisaattori Ville Honkanen väitti syksyllä 1924, että 20 % jalkaväestä oli kommunistista ainesta ja 40–50 % myötämielisiä työväen vallankumoukselle tai vedettävissä mukaan vahvemman puolelle. Helmikuussa hän oli jo väittänyt, että mahdollisen sodan sytymässä 35–40 % sotilaista olisi myötämielisiä Neuvosto-Venäjää kohtaan. Kokonaisuutenakaan Suomen armeija ei ollut Honkasen mukaan ”hyvä ase porvariston käsissä” taistelun puhjetessa, vaikka tykistössä ja erikoisjoukoissa oli paljon ”porvareita”.⁸³³

Arviot vastasivat paljolti kutsuntaviranomaisten luokitteluja asevelvollisista⁸³⁴, vaikka sotilasjärjestön edustajat eivät niihin viitanneet. Pikemminkin he yleistivät optimistisesti yksittäisiä tapauksia tai keskusteluita.⁸³⁵ Lisäksi puheet heijastivat toiveita ja yleisiä teoreettisia käsityksiä: kun valtaosa sotaväkeen tulevista oli lähtöisin työväestöstä tai talonpojista, armeijan täytyi olla punainen. Maahan syksyllä 1924 tullut Toivo Antikainen pitikin jo joulukuussa 1924 sotilaslinjan arvioita armeijan punaisuudesta liioiteltuina. Kun sotaväkeen menevistä vajaa 15 % oli ollut yhteydessä työväenliikkeeseen ja kun kirjallisuuden levitys saavutti 800–1300 sotilasta ja keskustelu hieman useamman, paljon oli vielä tehtävä, jotta voitaisiin puhua armeijan punaisuudesta.⁸³⁶

832 Saarela 1996, 70.

833 36 (Ville Honkanen) ht:lle (pb) 12.9.1924, f. 516, op. 2, d. 799; 36, Selostus kuluneelta kuukaudelta, 3.2.1924, d. 798; ks. myös 36 ht:lle, kuukausiraportti no 78, saatu 16.8.1923; 36, Selostus syysk. ajalta 1923, d. 742, RGASPI.

834 Kosunen, 67.

835 Esim. 36 (Ville Honkanen), Kuuk. rap. toiminnastamme toukok. ajalta, f. 516, op. 2, d. 742; 36, Selostus kuluneelta kuukaudelta, 3.2.1924, d. 798; Va. 36 19.7.1924; 36, Selostus syysk. toiminnasta, 7.10.1924, d. 799, RGASPI.

836 No 8 (Antikainen) ht:lle (pb) 22.12.1924, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI.

SKP mittasi menestystään armeijassa myös työnsä vaikeutumisella: kun armeijan johto pyrki entistä tehokkaammin estämään lehtien ja lentolehtisten levittämisen varuskuntiin, SKP tulkitsi työnsä armeijassa tuottaneen hyviä tuloksia.⁸³⁷ Ville Honkanen piti esimerkiksi kansalaisopetuksen tehostumista ”kommunistisen myyräntyön” ansiona.⁸³⁸ *Punasotilaassa* puolestaan nähtiin tarkastusten lisääntyminen ”luokkavihollisen” säikähtämisenä, koska armeija oli muuttunut yhä punaisemmaksi.⁸³⁹ Se merkitsi katteetonta optimismia ja silmien ummistamista asian toiselta puolelta – sotilastoiminnassa tapahtui runsaasti pidätyksiä ja pidätetyt tuomittiin yleensä vankeuteen.

Suomalaisen kommunismin lehtiä ja lentolehtisiä kasarmeihin levittäneet sotilaat eivät olleet kovin tiukka-uulisia vaan kertoivat varsin usein, keneltä olivat jaettavansa saaneet.⁸⁴⁰ Se johti usein myös armeijan ulkopuolisten yhteyksien kiinni jäämiseen – esimerkiksi Viipurissa pidätettiin huhtikuussa 1927 sotilaskomitean puheenjohtaja, Turussa kevättalvella 1929 koko paikallinen sotilaskomitea, samoin Viipurissa syksyllä 1929 ja Käkisalmella tammikuussa 1930⁸⁴¹.

Paikalliskomiteoiden jäsenet puolestaan saattoivat ohjata viranomaisia divisioonan organisaattorien jäljille.⁸⁴² Menestys heidän jäljittämisekseen ei aina ollut kovin hyvä, mutta alueellisista organisaattoreista kiinni jäivät esimerkiksi Seth Pakarinen kesäkuussa 1925, Lauri Nalkki ja Urho Oras tammikuussa 1926, Sulo Salonen huhtikuussa 1927, Juho Martelius lokakuussa 1927, Akseli Lindfors tammikuussa 1928, Harald Severi Vikström maaliskuussa 1928, Väinö Pelkonen huhtikuussa 1928 ja Gunnar Laine lokakuussa 1928. Pidätetyt organisaattoritkaan eivät aina vaienneet, vaan esimerkiksi Sulo Salosen kertomukset johtivat etsivän keskuspoliisin muidenkin organisaattorien jäljille ja vaaransivat koko sotilasjärjestöä.⁸⁴³ Myös muutamat muut sotilasjärjestön palkkalistoille päässeet olivat valmiit yhteistyöhön etsivän keskuspoliisin kanssa.⁸⁴⁴

837 SKP I, 100, jossa SKP:n pk:n päätöslauselma vuodelta 1925.

838 (36) ht:lle (pb), saatu 7.12.1924, f. 516, op. 2, d. 799, RGASPI.

839 Sotilas, Eteenpäin!, PS Tammikuu 1926.

840 Esim. ptk 90/1925, hm 423 (Uuno Laurikainen); yek:n valvstn ptk 28.2.–31.3.1926, hm 1070 (Lauri Robert Nalkki) ja 2.-3.5.1927, hm 721 (Sulo Salonen), EKV, VA.

841 37 ht:lle 19.4.1927, f. 516, op. 2, d. 996; Olli, SKP:n sotilasjärjestön tilasta, kesäkuulla 1930, d. 1138, RGASPI.; hm 474 (Reino Sirenius), EKV, VA.

842 Esim. Kuulusteluissa 8.8.-29 kertoi Einari Kyyrö seuraavaa; Einari Kyyrö kertonut 9.-15.8.1929; 16.9. kertoi Einari Kyyrö seuraavaa; Einari Kyyrö kertoi 20.9.1929; vrt. ptk 25/1929, hm 1576 (Einari Kyyrö), EKV, VA.

843 Ptk 56/1925, hm 345 (Seth Pakarinen); akp 54/1926; ptk 107/1940, hm 943 (Urho Oras); hm 721 (Sulo Salonen); ptk 62/1927, hm 719 (Juho Martelius); hm 697 (Harald Severi Vikström); yek:n valvontatstn ptk 30.4.–18.5.1928, hm 1145 (Väinö Pelkonen); akp 258/1928 Sortavala, hm 1455 (Gunnar Laine), EKV, VA; myös Sotilastoiminta helmikuulla, f. 516, op. 2, d. 935; 37 ht:lle (pb) 26.4. ja 3.5.1927, d. 996; 30 ht:lle 18.11.28, d. 1035, RGASPI; Sulo Salosen kertomuksia ei ole tallennettu hänen omaan henkilömappiinsa, vaan ne esiintyvät yleensä eri mapeissa Hagel(berg)in muistiinpanoina ja niissä viitataan henkilömappiin 1063, jota ei ole.

844 Tällaisia olivat Kusti Hakkarainen ja Lauri Raunio, esim. K(ekko)nen 1.7.-26; V(alter) V(uoksi) johtaja Esko Riekille 22.7.1926 Viipuri, hm 661 (Kustaa Emil Heikkilä); Ilmoitus no 94; Ilmoitus no 1, Ilm. rek no 156/1928, hm 718 (Lauri Raunio), EKV, VA. Sotilasjärjestön henkilöt ilmeisesti ampuivat Hakkaraisen, Raunio kuoli vankilassa Neuvostoliitossa, jonne hän lähti hankkimaan tietoja etsivälle keskuspoliisille.

Sotilasjärjestö tai SKP:n johto eivät kuitenkaan tehneet mitään arvioita pidätyksistä, puhumattakaan, että ne olisivat arvioineet koko sotilasorganisaation kannattavuutta – ne tyytyivät vain toteamaan, että vallankumouksellinen toiminta vaati uhreja⁸⁴⁵. Jotkut liikkeen rivijäsenet saattoivat sen sijaan epäillä lehtien ja julistusten levittämisen hyödyllisyyttä, koska niin monet joutuivat sen takia vankilaan.⁸⁴⁶

ANTIMILITARISTINEN TOIMINTA

Runsaat pidätykset eivät olleet suomalaisen kommunismin ainoa ongelma. Toinen ongelma piili jo sen lähtökohdissa. SKP muotoili käsityksensä toiminnasta armeijassa välittömän maailmanvallankumouksen toiveissa. Niiden mukaan tärkeintä oli pyrkiä luomaan salainen organisaatio armeijan sisälle. SKP ei luopunut linjasta, vaikka tilanne muuttui. Näin se tavallaan mukautui armeijan pyrkimykseen olla yhteiskunta yhteiskunnassa ja päättää asioistaan ulkopuolisten sekaantumatta. Sotaan ja armeijaan liittyvien kysymysten nostaminen julkisuuteen jäi kansanedustajien, lehtien ja sodanvastaisia tilaisuuksia järjestävien nuorten tehtäväksi.

Välittömän vallankumouksen ajalta periytyvä näkemys toiminnasta armeijassa alkoi muuttua SKP:ssakin vuosikymmenen puolivälissä. Sen piirissä huomattiin vuonna 1925, että armeijaa koskevat kysymykset jäivät liaksi sen sisälle. SKP vaati kesän 1925 puoluekokouksessa, että ”valkosuomalaista militarismia vastaan” oli harjoitettava agitaatiota muuallakin kuin armeijassa. Se jäi kuitenkin fraasin ”työtä sotilaiden keskuudessa on edelleen kehitettävä” jalkoihin.⁸⁴⁷ Muutosta hidasti myös Mannerin takertuminen internationaalien V kongressin päätöksiin, joissa puhuttiin loppuvaatimusten kytkemisestä senhetkiseen tilanteeseen. Sen mukaisesti Manner selitti vielä syksyllä 1926, että militaristisen armeijalaitoksen tilalle oli vaadittava kansanaseistamista. Hän suhtautui hyvin kielteisesti myös kaikkiin ”aseistariisuntaesityksiin”, koska ne levittivät vain ”pasifistisia harhakuvitelmiä”. Niinpä sotilasmienojen alentamisvaatimukset oli Mannerin mukaan liitettävä omaan suureen taivotteeseen.⁸⁴⁸

SKP:n nuoret sotilasmiehet vaativat puolestaan sotilastyön saamista koko puolueen työksi. He uskoivat ratkaisevansa ongelman organisatorisesti parantamalla yhteyksiä poliittisen ja sotilaslinjan välillä. Tuure Lehén jopa perusteli yhteyden välttämättömyyttä viittaamalla vallankumouksen lopputaisteluihin.⁸⁴⁹ Usko vallankumouksen läheisyydestä saattoikin ohjata sotilasmiesten ajattelua. Mutta pohjaa vaatimuksille antoi myös SKP:n sotilasorganisaation taantuminen armeijassa –

845 Sotilas, Eteenpäin!, PS Tammikuu 1926.

846 Ilm. rek. 36/27 11.1.1927, yleistä SKP:n sotilastyöstä (kansio 111), am, EKV, VA.

847 SKP I, 103; ks. myös SKP:n pb 1.9.1926, f. 516, op. 2, d. 942, RGASPI, jossa vaaditaan kampanjoimaan sotilasbudjetin käsittelyn aikana.

848 (Manner) ht:lle (SB) 17.10.1926, f. 516, op. 2, d. 941, RGASPI.

849 SKP:n pk 1925, 81, 93 (Antikainen); SKP:n pl 1927, 49–50 (Antikainen), 77 (Eero Fors) (Ville Honkanen), 78–79 (Jussi) (Urho Harjunpää?), 79 (Olli) (Jalmari Rasi), 79–80 (Tuure Lehén), 80 (Eero Fors) (Ville Honkanen), Kuula (Martelius), Jussi (Urho Harjunpää), 81 (Toivo Antikainen), d. 968; SKP:n pb 7.5.1928, d. 986; SKP:n laaj pl 1928, 21 (Lehén), 24 (Antikainen), 28–29 (Lund) (Uno Väre); vrt. SKP:n pl 1927, 79 (Iso-Kalle) (Heikki Stenius), jossa yhteyttä pidettiin riskinä.

sotilastyö oli Toivo Antikaisen mielestä kesällä 1928 ”sikamaisen huonoa”.⁸⁵⁰ Uutta suuntaa ajatuksille antoi sodanvaara-teeman nousu esille koko kommunistisessa liikkeessä. Myös SKP otti kesällä 1927 pidetyssä plenumissaan poliittiseksi tehtäväkseen ”tarmokkaan ja järjestelmällisen taistelun” sotahankkeita vastaan ja politbyroo neuvoi pitkin vuotta lehtiä ja kokouksia puhumaan sodanvaaraa vastaan.⁸⁵¹ Laajemman ja konkreettisemmän suunnitelman sodanvastaisen työn tehostamisesta puolue laati kuitenkin vasta kesällä 1928.⁸⁵²

Suunnitelmissa ei puhuttu suhteesta muihin rauhanjärjestöihin, mutta maaliskuun alussa 1927 SKP:n politbyroo heräsi synnyttämään ”uutta juoksuhaulinjaa” ja esitti, että Rauhanliittoon oli pyrittävä saamaan vaikutusta liittämällä siihen hyviä työläisiä. Järjestöön ei pitänyt kuitenkaan mennä ”suurella ryminällä” eikä tunnettujen kommunistien pitänyt liittyä siihen. Liiton ohjelmaa ja sisältöä ei liioin pitänyt yrittää muuttaa. Sen sijaan omia ajatuksia oli esitettävä varovaisesti ja pyrittävä siten saamaan ”pikkuporvaristo” suomalaisen kommunismin vaikutukseen, irtoamaan ”pasifismin lumosta”. Politbyroo kehotti panemaan hankkeen alulle Tampereella ja Helsingissä.⁸⁵³

Vaikka Suomen byroo suhtautui hankkeeseen myötämielisesti, siitä ei ainakaan Tampereella tullut mitään.⁸⁵⁴ Sen sijaan Helsingissä nuorten työläisten opintoyhdistys pyysi Suomen antimilitaristiselta liitolta puhujaa tilaisuuteensa, jossa oli tarkoitus myös esittää yhteiset ponnet. Liitto kieltäytyi, koska piti myös Neuvostoliiton militarismia maailmanrauhaa vaarantavana, mutta liiton puheenjohtaja Aarne Selinheimo puhui yksityishenkilönä tilaisuudessa.⁸⁵⁵ Näin suomalaisen kommunismin suoraviivainen asenne rauhantyöhön esti mahdollisuuksia yhteistyöhön muiden kanssa, ja SKP:n johto pilasi sitä lisää varottelemalla koko ajan työväen sortuvan pasifismiin.⁸⁵⁶

Yleisemmin koko väestölle suunnattu sodanvastainen toiminta ja ahtaammin armeijan sisällä pysytellyt sotilastoiminta elivät suunnitelmien jälkeenkin paljolti omaa elämäänsä⁸⁵⁷, mutta SKP panosti edelliseen julkaisemalla kirjasia, jotka puhuivat sodanvarasta, varottelivat virheellisistä aseriisunta-tunnuksista ja toivat aiempaa voimakkaammin julki kommunistista historiankäsitystä sodan väistämättö-

850 Taantumisesta, SKP:n pl 1927, 48 (Antikainen); SKP:n laaj pl 1928, 24 (Antikainen); SKP:n pb 12.8.1928 (Antikainen), d. 986, RGASPI. Toisaalta Antikainen kehui SKP:n olevan harvoja systemaattisesti sotilastyötä tekeviä puolueita internationaalissa, SKP:n pl 1927, 47; SKP:n laaj pl 1928, 24, RGASPI.

851 SKP I, 172; SKP:n pb 2.1. ja 11.7.1927, f. 516, op. 2, d. 940; Pb ht:lle (SB) 28.5. ja 15.7.1927, d. 987, RGASPI.

852 SKP:n sihteeri 19.5.1928, f. 516, op. 2, d. 1027; SKP:n laaj pl 1928, 25 (Toivo Antikainen), 26–27, 29 (Eero Fors (Ville Honkanen)), 27–28 (Aapeli (Eino Lehto)), 30 (Manner), 66–69 (päättölauselmaehdotus), RGASPI.

853 SKP:n pb 3.3.1927, f. 516, op. 2, d. 940; Pb ht:lle (SB) 5.3.1927, d. 987, RGASPI.

854 E. P-son, Toimihenkilökokous 17.3.1927, f. 516, op. 2, d. 987; SKP:n pl 1927, 26–27 (Heikki), RGASPI.

855 VIII. Ilm. no 1057 27.4.1927, jossa jäljennös Suomen antimilitaristisen liiton johtokunnan kokouksesta 10.3.1927, Suomen antimilitaristinen liitto (kansio 407), am, EKV, VA; Helsingin nuoret työläiset lausuivat eilen julki sodanvastaisen kantansa, *TT* 14.3.1927; Sodanvaaraa ja sotavehkeilyä vastaan, *TT* 14.3.1927.

856 SKP:n pl 1927, 28 (Sirola), 89 (Kajava); SKP:n laaj pl 1928, 24 (Antikainen), RGASPI.

857 SKP:n pb esimerkiksi moitti sotilasorganisaattoria virheellisistä asenteesta sodanvastaisen toimintaan, SKP:n pb 6.5.1929, f. 516, op. 2, d. 986, RGASPI.

myydestä.⁸⁵⁸ Julkaiseminen merkitsi sitä, että suomalainen kommunismi yritti pa-
neutua aiempaa enemmän aatteelliseen kamppailuun sotakysymyksistä.

Yritys yhdistää sodanvastaista ja sotilastyötä näkyi myös siinä, että sotaväkeen
meneville järjestetyt evästystilaisuudet saivat aiempaa enemmän julkisuutta. Yleen-
sä näissä kokouksissa toistettiin eduskuntaryhmän vaatimuksia palvelusajan lyhen-
tämistä ja asevelvollisten oikeuksista, varsinkin oikeuksista kuului työväenjär-
jestöihin ja osallistua niiden toimintaan sekä saada työväenlehtiä varuskuntiin. Ko-
kouksissa vaadittiin myös pakollisen jumalanpalveluksen ja ”hengellisen” kansalais-
opetuksen lopettamista.⁸⁵⁹ Mutta ennen muuta uusi suuntaus näkyi SKP:n ja SKNL:n
aktiivisena valmistautumisena elokuulle 1929 määrättyyn punaiseen päivään.

Suomalaisen kommunismin vaatimukset väkivaltakoneiston – erityisesti suojelus-
kuntien ja etsivän keskuspoliisin lakkauttamisesta – kytkeytyivät olennaisesti työ-
väestön kansalaisoikeuksien turvaamiseen. Liikkeen piirissä katsottiin molempien
olevan tarkoitetun vain suojaamaan valtaapitäviä. Vaikka etsivä keskuspoliisi oli
käytännössä – pidätysten ja valvonnan toimeenpanijana – suurempi uhka suoma-
laiselle kommunismille, suojeluskuntien lakkauttaminen oli ensisijainen vaatimus,
joka esitettiin vaaliohjelmien lisäksi eduskunnassa. Liike pyrki myös pitämään yllä
kuvaa sekä suojeluskuntien että etsivän keskuspoliisin moraalittomuudesta. Se tor-
jui muut kuin lakkautusesitykset.

Armeijan lakkauttamista suomalainen kommunismi ei vaatinut, vaikka suoma-
laisella työväenliikkeellä oli vahva anti-militaristinen perinne. Pikemminkin se ke-
hotti työläisnuoria menemään armeijaan oppimaan asetaitoja. Sotilaiden merkittä-
vä osuus Venäjän vallankumouksessa sai varsinkin SKP:n pitämään armeijassa ole-
vien voittamista vallankumouksen puolelle välttämättömänä ja perustamaan eri-
tyisen organisaation, sotilasjärjestön, sitä varten. Se uskoi saavansa Suomen asevel-
vollisarmeijassa enemmistönä olleet työläis- ja talonpoikaisnuoret helposti omalle
kannalleen. Puheita armeijan punaisuudesta ei lopettanut edes havainto, että vajaa
prosentti asevelvollisikäluokasta liittyi SKP:n sotilasjärjestöön ja tuki sen toimintaa.

SKP:n sotilasjärjestö piti armeijan epäkohtien – huonojen olojen, kantahenki-
lökunnan mielivaltaisuuden, opetuksen yksipuolisuuden – paljastamista tärkeim-
pinä asioina asevelvollisten nostattamiseksi armeijan johtoa ja valkoisuutta vas-
taan. Tavallaan se puolusti asevelvollisten oikeuksia, mutta ei kuitenkaan saanut
sotilaita tai joukko-osastoja esittämään yleisiä vaatimuksia olojensa parantamisesta
ja samalla uhmaamaan armeijan hierarkkista rakennetta. Tietojen hankkiminen ar-
meijasta oli hieman helpompaa, mutta niillä ei ollut ainakaan välitöntä käyttöä.
Salaisen toiminnan painottaminen merkitsi tavallaan sitä, että varsinkin SKP mu-
kautui armeijan pyrkimykseen pitää asiat armeijan sisällä. Armeijan legitimaation
heikentämisen ja muuttamisen kannalta merkittävämpää saattoikin olla se, että lii-
ke nosti epäkohtia julkisuuteen myös eduskunnassa ja lehdissä. Siihen tosin panos-
tettiin huomattavasti vähemmän kuin salaiseen toimintaan.

858 *Sotakysymyksestä. Teesit ja päätöslauselma*; N. Lenin, *Aseistariisumisen tunnussanasta*. 1929.

859 Työn-sotilas, Sotilastoverimme kasarmeissa, *TT* 27.10.1928; Sotilaiden kohtelu työväenkokouksen
pohdittavana Vaasassa, *TT* 21.12.1928; VIII. Ilm. no 1629 29.10.1928, asevelvolliset (kansio 413),
am; Vaasan edustus po:lle 2.3.1929, hm 1573 (Arvi Laakso), EKV, VA; myös 66 (pb) ht:lle (SB),
jossa kehoitetaan lehtiä pitämään vaatimuksia enemmän esillä, f. 516, op. 2, d. 1017, RGASPI.

AATTEELLISET INSTITUUTTIOT

Kommunistisella liikkeellä oli taipumus nähdä porvariston vallan perustuvan voimaan ja väkivaltakoneiston hallintaan. Suomessa tällaista käsitystä vahvasti käyty kansalaissota ja sen jälkeinen aika – suojeluskunnilla, etsivällä keskuspoliisilla ja armeijalla oli merkittävä asema Suomen poliittisessa elämässä ja vallan lujittamisessa. Suomalaisen kommunismin piirissä eli silti vahvana aiemmalta ajalta peräisin ollut näkemys, jonka mukaan aatteellisen koneiston hallinnalla oli tärkeä sija porvariston vallanpidossa.

Suomalainen kommunismi ei suinkaan hahmottanut merkittäviä strategioita porvariston aatteelliseksi kukistamiseksi niin kuin Itävallan sosiaalidemokraatit tai Saksan vasemmistososialistit, mutta monet liikkeen käytännöistä osoittivat sen käyvän aatteellista kamppailua olemassa olevia aatteellisia instituutioita vastaan sekä pyrkivän esittämään omia näkemyksiään

USKONTO JA KIRKKO

Aatteellisista instituutioista uskonto ja kirkko olivat työväenliikkeen kovimmat kilpailijat. Työväenliikkeen ja kirkon tai sosialismin ja kristinuskon vastakkaisuus nousi erilaisista yhteiskuntakäsityksistä: asettaessaan tavoitteekseen sosialistisen yhteiskunnan työväenliike katsoi ihmisten voivan muuttaa vallitsevaa järjestelmää, kirkon mielestä jumala oli luonut yhteiskunnan muuttumattomaksi. Siltä pohjalta nousi se ”kulttuuritaistelu”, jota Suomen työväenliikekin oli käynyt 1890-luvulta lähtien. Sen olennaisia piirteitä olivat vaatimukset uskonnonvapauslaista, kirkon ja valtion erottamisesta sekä uskonnon opetuksen poistamisesta kouluista.⁸⁶⁰ Käyty kansalaissota loi ”kulttuuritaistelulle” uudet puitteet ja antoi sille lisäsisältöä.

Kansalaissodan aikana kirkko ja papisto tukivat varauksitta valkoisia ja selittivät sodan syntyneen siksi, että kansa oli kiihotuksen tuloksena luopunut jumalasta, mikä puolestaan oli heikentänyt esivallan kunnioittamista. Kirkonmiehet pitivätkin työväenliikkeen johtajia ja heidän levittämänsä oppia vastuullisina kansalaissodan syttymiseen. Kielteinen asenne ulottui myös työväenliikkeen rivijäseniin, sillä papit eivät puhuneet armeliaisuudesta vangittuja punaisia tai heidän perheitään kohtaan. He suhtautuivat myös kielteisesti punaisten kaatuneiden kunnioittamiseen ja punaisten hautojen kunnostamiseen.⁸⁶¹

860 Soikkanen 1961, 142–157, 295–310; Jussi Pikkusaari, *Vaikea vapaus. Sosialidemokratian häviö kirkolle Suomen kulttuuritaistelussa*. Helsinki 1998, 82–212.

861 Kirsti Kena, *Kirkon aseman ja asenteiden muotoutuminen itsenäistyneessä Suomessa 1918–1922*. Helsinki 1979, 52–53, 78–87, 97, 103–104, 122; Eino Murtorinne, *Suomen kirkon historia 4. Sortovuosista nykypäivään 1900–1990*. Porvoo 1995, 117–120.

Kirkon ja uskonnon asema vahvistui suomalaisessa yhteiskunnassa kansalaissodan myötä, kun siitä tuli tärkeä osa syntyvää suomalaista identiteettiä. Myös kirkon tehtäväksi nähtiin oikean kansallistunteen vaaliminen. Uskonnon asema voimistui myös siksi, että käydyt sodat – maailmalla ja Suomessa – heikensivät uskoa ihmisen ja ihmiskunnan jatkuvaan henkiseen ja kulttuuriseen kehitykseen ja taittoivat vapaamielistä asennetta, joka oli halunnut vapauttaa kulttuurin kaikista uskonnollisista aineksista.⁸⁶²

Uskonnon asema korostui Suomessa myös siksi, että monet papit osallistuivat näkyvästi poliittiseen toimintaan – he olivat mukana perustamassa kansallista kokoomusta, kannattivat Suomen tekemistä kuningaskunnaksi, suhtautuivat kielteisesti punaisten armahtamiseen ja intoilivat ”kommunismin” tukahduttamisen puolesta. Papit olivat aktiivisia myös suojeluskunnissa ja muissa oikeistolaisissa kansalaisjärjestöissä.⁸⁶³

JÄÄHYVÄISET ”KIRKON PIMEILLE PEIKOILLE”

Uskonto ja kirkko eivät olleet suomalaiselle kommunismille liikkeenä keskeisiä asioita välittömästi kansalaissodan jälkeen. Sen jäsenet törmäsivät toki kirkon ja pappien penseyteen esimerkiksi punaisten hautaamiseen liittyvissä kysymyksissä. Vanhan työväenliikkeen kantojen ohella se loi pohjaa liikkeen kielteiselle asennoitumiselle.

Suomen sosialistinen työväenpuolue ei ohjelmissaan tai puolueuuevoston päätöksissään sanonut mitään kirkosta tai uskonnosta.⁸⁶⁴ Ville Vainion eduskunnassa vuonna 1921 tekemässä aloitteessa Suomen hallitusmuodon muuttamisesta neuvostojärjestelmäksi vaadittiin työväenliikkeen perinteiden mukaisesti kirkon erottamista valtiosta ja koulun kirkosta, jotta työtätekevien ”todellinen omantunnonvapaus” turvattaisiin. Esityksessä tunnustettiin myös kaikille kansalaisille vapaus levittää uskonnollista ja uskonnonvastaista aatetta. Edellisen mahdollisuuksia rajoitti tosin vaatimus, että piispoilla ja papeilla ei olisi oikeutta valita edustajia neuvostoihin tai tulla valituiksi niihin.⁸⁶⁵

Uskonnosta tuli tärkeämpi asia, kun eduskunta syksyllä 1922 hyväksyi uskonnonvapauslain, joka mahdollisti 18 vuotta täyttäneiden Suomen kansalaisten eroamisen kirkosta. Sekä SSTP:n että nuorisoliiton lehdissä selitettiin, miten eroaminen tapahtui, kannustettiin siihen ja vakuutettiin, ettei siinä ollut mitään pelättävää. Nuorisoliittolaiset pitivät – varsin kirkollisesti – ”pyhänä velvollisuutenaan” rientää sanomaan jäähyväiset ”kirkon pimeille peikoille”.⁸⁶⁶

862 Murtorinne, 124–125.

863 Kena, 144, 192, 210–211; Murtorinne, 125–128; Pikkusaari, 51–53.

864 *Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen ohjelma*. Kuopio 1920.

865 Vp 1921. Liitteet I–VIII. Helsinki 1921, 8–9; Juha Seppo, Uskonto- ja kirkkopoliittiset eduskuntaaloitteet vuosina 1923–1930. Kirjassa *Aate ja yhteiskunta. Mikko Juvalle omistettuja tutkielmia*.

Keuruu 1978, 377, joka kuitenkin korostaa liikaa aloitteen merkitystä koko ryhmän ”uskonto- ja kirkkopoliittisena ohjelmana”.

866 Esim. Kirkosta eroon aikoville, *ST* 9.1.1923; Kritikus, Nuoriso irti kirkon kahleista, *Nuori Työläinen (NT)* 8.12.1922; Vasama, Uskonnonvapaus ja luokkataistelu, *NT* 19.1.1923 pk; E. Rissanen, Uskonnonvapautta kohti, *SA* 16.12.1922; Irti kirkosta, *ST* 18.1.1923.

Myös sosiaalidemokraatit yllyttivät työläisiä eroamaan kirkosta – Hannes Ryömä julkaisi asiasta jopa kirjasen. Monin paikoin levitettiin kuitenkin vanhaa uskonnonvastaista kirjallisuutta.⁸⁶⁷ Kirkosta eroaminen jäi silti vähäiseksi. Esimerkiksi Helsingissä ilmoitettiin eronneiden määräksi tammikuun lopussa 2 120 henkeä⁸⁶⁸. Vuoden 1923 talvikuukaudet olivatkin vilkasta eroamisaikaa, mutta vuoden aikana kirkosta erosi koko maassa vain 22 585 ja vuoden 1930 loppuun mennessä 52 172 henkeä.⁸⁶⁹ Se oli vähän työväenliikkeen jäsen- ja kannattajamääriin verrattuna. Vielä vähemmän se oli evankelis-luterilaisen kirkon reiluun 3,4 miljoonaan jäseneseen rinnastettuna. Eronneet perustelivat eroaan valtaosin sillä, että he eivät hyväksyneet kirkkoa ja sen oppia. Esimerkiksi Turussa yli 60 % erosi maailmankatsomuksellisista syistä ja 13 % perusteli eroaan taloudellisilla syillä.⁸⁷⁰

Taulukko 14: Kirkosta vuosina 1923–1930 eronneet lääneittäin

	kaupungit	maaseutu	yhteensä
Uudenmaan lääni	9786	1764	11550
Turun ja Porin lääni	2384	3463	5847
Ahvenanmaa	10	115	125
Hämeen lääni	2609	3601	6210
Viipurin lääni	1832	5691	7523
Mikkelin lääni	156	1094	1250
Kuopion lääni	1140	8646	9786
Vaasan lääni	1646	5202	6848
Oulun lääni	923	2944	3867
Yhteensä	20486	32520	53006

Lähde: Seppo 1983, 469–476.

Työväenliikkeen vaalikannatukseen verrattuna kirkosta eroaminen oli runsainta Uudellamaalla, jossa eronneiden määrä oli noin 20 % työväenliikkeen eduskunta-vaaleissa vuonna 1929 saavuttamasta äänimäärästä. Myös Kuopion ja Vaasan lääneissä päästiin yli 15 prosentin. Sen sijaan suomalaisen kommunismin tukialueella

867 Pikkusaari, 144–156; esimerkiksi Turussa levitettiin mm. Väinö Jokisen kirjoja, Matti Helin, *Kirkosta eroaminen sosio-kulttuurista taustaa vasten Turussa ja Janakkalassa 1920-luvulta 1940-luvulle*. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu työ. Helsingin yliopisto 10.11.1992, 34–36; vrt. Juha Seppo, Kansankirkkona uskonnonvapauslain toteututtua. Kirjassa *Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla*. Toimittajat Markku Heikkilä, Eino Murtorinne. Hämeenlinna 1977, 71–72 joka unohtaa SDP:n toiminnan ja liioittelee siksi SSTP:n lehtien agitaatiota.

868 Kirkosta eronneiden, ST 17.2.1923.

869 Juha Seppo, *Uskoviensa yhteisö vai valtionkirkko. Uskonnotalliset vähemmistöyhteisöt ja evankelis-luterilaisesta kirkosta eroaminen Suomessa vuosina 1923–1930*. Jyväskylä 1983, 199; eroamisen painottumisesta, myös Helin 1992, 25–26, 52–53.

870 Helin 1992, 30, 41; Teuvalla, Etelä-Pohjanmaalla, vastaavat luvut olivat 66 ja 27 %, Viljanmaa, 88.

Oulun läänissä lähes 90 % työväenliikkeen kannattajista pysyi kirkon jäsenenä. Sosiaalidemokraattien vahvalla kannatusalueella Hämeessä vieläkin suurempi osa työväenliikkeen kannattajista jäi kirkkoon. Eroaminen oli yleensä voimakkainta kaupungeissa: Helsingissä eronneiden määrä nousi lähes 43 mutta Pietarsaareissa lähes 53 %:iin kannattajista, Kokkolassa yli 51, Kemissä yli 38 ja Kuopiossa yli 37 %:n, Turussa reiluun 28 %:iin. Pietarsaareissa, Kemissä ja Kuopiossa eroaminen oli paljon voimakkaampaa kuin Oulussa ja Kajaanissa, joissa suomalaisella kommunismilla oli myös vahva kannatus – niissä eronneita oli noin 21 % kannattajista.⁸⁷¹

Eroaminen oli myös joillakin maaseutupaikkakunnilla huomattavaa. Esimerkiksi Karttussa, Kuopion läänissä, eronneiden määrä oli 3,5-kertainen työväenliikkeen äänimäärään verrattuna. Eroamisessa näkyi voimakkaan työväenliikkeen vaikutusvallan ohella kritiikki kaavailtuun seurakuntajakoon. Myös Jurvassa, Etelä-Pohjanmaalla, eronneiden määrä ylitti huomattavasti työväenliikkeen kannatuksen – kunnassa oli suhteellisen vahvan työväenliikkeen ohella merkittävä baptistien yhteisö.⁸⁷² Vaikka Kittilässä kirkosta erosi 53,4 % työväenliikkeen – suomalaisen kommunismin – kannattajista ja Saloisissa 30,6 %, kirkosta eroamista ei koettu tärkeimmäksi tehtäväksi kaikissa niissä kunnissa, joissa suomalaisella kommunismilla oli vahva kannatus. Yli 60 %:n vaalikannatuksen Kolarissa ja Tuusniemellä kirkosta eronneita oli vain 1,7 ja 3,1 % työväenliikkeen vuonna 1929 saamasta äänimäärästä. Alle 10 %:n äätiin myös Haukiputaalla, Suomussalmella ja Oulunsalossa, joissa liikkeen kannatus nousi yli 50 %:n, Kemin maalaiskunnassa ja Kuolajärvellä eronneiden määrä nousi hieman yli 10 %:n. Eroaminen ei ollut suurempaa etelän vahvoissa kunnissakaan – Pyhäjärvellä 5,7 %, Kaarinassa 9,2 % ja Maariassa 13,9 % työväenliikkeen saamasta kannatuksesta vuoden 1929 eduskuntavaaleissa.⁸⁷³

Kirkosta eroamisen vähäisyys oli ilmeinen pettymys SSTP:n edustajille.⁸⁷⁴ Syitä siihen löydettiin asianomaisista virastoista: kirkkokonttorien aukioaloajat estivät työläisiä käymästä ilmoittamassa erostaan, siviilirekisterivirastot olivat puolestaan ”maanalaisia laitoksia”, joista ei saanut riittävästi tietoja. Lisäksi papit keksivät erilaisia tekosyitä estääkseen eroamiset tai pelottelivat avoimesti eroamaan tulleita. Eniten kirkossa pysymiseen vaikutti kuitenkin se, että eroaminen leimattiin ”kommunistiseksi” – vanhemmat pelkäsivät lapsille koituvan koulussa hankaluuksia eroamisesta. Myös joidenkin työnantajien tiedettiin karsastavan kirkosta eronneita.⁸⁷⁵

Toisaalta syytä nähtiin myös työväestössä – kirkossa pysyttiin vanhasta tottumuksesta tai välinpitämättömyydestä, vaikka sillä myötävaikutettiin ”omien kah-

871 Seppo 1983, 199–213, 469–471, 473–476; SVT XXIX. Eduskuntavaalit vuonna 1929. Helsinki 1930, 32–33, 40, 44–45.

872 Seppo 1983, 229–230; Viljanmaa, 87–88;

873 Seppo 1983, 469–471, 475–476; SVT XXIX. Eduskuntavaalit vuonna 1929. Helsinki 1930, 32, 34, 44–45.

874 Irti kirkosta, *ST* 20.2.1923 pk; Seppo 1977, 71.

875 Uskonnonvapauslaki käytännössä, *TT* 21.5.1926 pk; Vaasan työväen paikallisjärjestön eilinen kokous, *TÄ* 6.5.1925; virastoista myös, Kirkosta eroaminen ja työväki, *ST* 5.5.1923, jossa Töölön sosialistinen yhdistys vaati aukioaloaikojen muuttamista; papeista myös, Kajaanin pappi laittomuuden tiellä, *TL* 11.1.1923; Mustatakkien metkut, *ST* 30.1.1923; Taikauskon pöngittäjän tavaton ahneus, *TT* 25.9.1925; Kirkosta ei laskettaisi eroon, *TT* 25.9.1925; eroamisen leimaamisesta, Seppo 1983, 214; *Aatteet ja asenteet*. Toimittaneet Matti Hako, Heimo Huhtanen, Matti Nieminen. Helsinki 1973, 306.

leiden säilymiseen” ja annettiin kirkolle siveellistä ja aineellista tukea.⁸⁷⁶ Näin suomalainen kommunismi ei yrittänyt miettiä, millaisia vaikeuksia kirkon aseman vahvistuminen aiheutti eroamaan pyrkiville. Lumijoelta lähetetyssä kirjeessä asenne oli ymmärtävämpi: kun kaikki näytti ”täällä maanpäällä” epävarmalta, yritettiin säilyttää edes varmuus ”tulevasta elämästä”.⁸⁷⁷

SKP:n johto ei voinut olla etujoukkona kirkosta eroamisessa, sillä kukaan heistä ei tullut henkilökohtaisesti eroamaan kirkosta. Myös muut, jotka olivat siirtyneet Neuvosto-Venäjälle ennen uskonnonvapauslain voimaan tuloa, säilyivät kirkon jäseninä. Niinpä monet SKP:n piiriorganisaattoreista kuuluivat kirkkoon. Kaikki muutkaan eivät kiirehtineet välittömästi eroamaan – esimerkiksi kirkonvastaisia pakinoita kirjoittaneesta Antti Timosesta tuli siviilirekisterin jäsen vasta marraskuussa 1927⁸⁷⁸. Kirkosta eroaminen yleistyi kuitenkin vuosikymmenen aikana suomalaisen kommunismin aktiivien parissa. Turun hovioikeudessa tuomittujen parissa kirkkoon kuulumattomien osuus kasvoi 57 prosentista 78 prosenttiin vuosina 1923–1930. Kasvu ei kuitenkaan ollut suoraviivaista.⁸⁷⁹

KIRKON JA VALTION SUHDE

Vaikka uskonnonvapauslaki antoi mahdollisuuden erota kirkosta, se ei toteuttanut työväenliikkeen toista keskeistä vaatimusta, valtion ja kirkon eroa. SSTP:n edustaja Heikki Jalmari Mäkinen pitikin sitä lakia hyväksyttäessä suurena puutteena.⁸⁸⁰ Suomalainen kommunismi palasi asiaan syksyllä 1925, jolloin STPV:n eduskuntaryhmä teki budjettikäsittelyn yhteydessä esityksen kirkon ja valtion erottamisesta. Seuraavan vuoden helmikuussa vaatimus muotoiltiin eduskunta-aloitteeksi, joka uusittiin kahta vuotta myöhemmin.⁸⁸¹ Asia saatiin kuitenkin paremmin esille vuotuisissa budjettikäsittelyissä, joissa ryhmä toisti esitystään vuoteen 1928 asti – vuonna 1928 se tosin näkyi vain ryhmän jäsenten valiokunnassa esittämässä vastalauseessa.⁸⁸²

Eduskuntaryhmä katsoi työväenliikkeen perinteiden mukaisesti, että kirkon ja valtion erottaminen oli ehto uskonnonvapauden toteutumiselle. Jalmari Virta arveli syksyllä 1925, että ”uskonnollisesta kannasta” voitaisiin kamppailla tasavertaisesti vasta sitten, kun kirkko ei saisi aineellista tukea valtiolta – se saattaisi kaikki osapuolet yhdenvertaisiksi ja mahdollistaisi aidon kamppailun vain ”henkisillä aseilla”. Seuraavana syksynä Emil Tabell puolestaan tuomitsi sen, että valtio tuki jo-

876 K. Tuisku, Työväki ja kirkko, *TT* 24.12.1924 pk; Reijo Tuovinen, *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan kirkko- ja uskontopoliittinen linja vuosina 1923–1930*. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu. Helsingin yliopisto. Tammikuu 1992, 35.

877 Leka, Kirje Lumijoelta, *PV* 28.3.1925.

878 Tuovinen, 36.

879 Björne, 420–421, 492; Hakalehto 1966, 145–146.

880 *Vp* 1922, 103–104 (Mäkinen).

881 *Vp* 1925. Asiakirjat. Toinen ja kolmas osa. Helsinki 1926, esitys 51, vastalause IX; *Vp* 1925, 1862–1865 (Virta); *Vp* 1926L, 11; *Vp* 1928L, 49; myös STPV:n ekr ja vv 28.10.1925, STPV:n arkisto, KA; Uskonnonvapauslaki käytännössä, *TT* 21.5.1926 pk; Seppo 1978, 377–378.

882 *Vp* 1926, 1473–1475 (Tabell); *Vp* 1927, 1330–1335 (Lehtinen); *Vp* 1928. Asiakirjat. Ensimmäinen ja toinen osa. Helsinki 1929, esitys no 33, vastalause IX.

tain erityistä uskontosuuntaa. Ryhmä pitikin valtion kirkolle antamien avustusten lopettamista ensimmäisenä askeleena kirkon ja valtion erottamiseen. Sen mielestä oli oikein, että uskovaiset kustantaisivat omat menonsa – niin olivat tehneet myös ensimmäiset kristityt.⁸⁸³ Samalla oikaistaisiin myös se väärä, että kirkkoon kuulumattomien maksamia veroja käytettäisiin kirkon tukemiseen.⁸⁸⁴ Suomalaisen kommunismin edustajat pitivät eroa suotavana kirkonkin kannalta – se vapautuisi valtion holhouksesta eikä joutuisi enää auttamaan sen aineellisia tai poliittisia pyrkimyksiä. Silloin voitaisiin myös päästä todelliseen kristillisyyteen.⁸⁸⁵

Vaikka aloite pohjasi Suomen työväenliikkeen perinteisiin vaatimuksiin, sen innoittajana saattoi silti olla SKP:n politbyroo, joka oli syyskuussa 1925 sitä mieltä, että eduskunnassa pitäisi vastustaa kaikkien varojen myöntämistä kirkolle. Ryhmä, joka oli siihen asti vastustanut vain varojen lisäämistä kirkolle, hyväksyi ajatuksen. Kun monet menot oli säädetty erillisillä laeilla, varojen kieltäminen kirkolta oli mahdollista vain vaatimalla hallitukselta esitystä kirkon erottamiseksi valtiosta.⁸⁸⁶

Kun STPV:n edustajat eivät saaneet esitystään läpi⁸⁸⁷, he ryhtyivät vuodesta 1926 tekemään yksityiskohtaisia esityksiä kirkon menojen vähentämisestä. He vastustivat ennen muuta ”sielunhoitoon eri paikkakunnilla” eli teollisuusseutujen evankelioimis seuralle tai merimieslähetykselle tarkoitettuja varoja sekä erilaisia lisäyksiä, uusien virkojen perustamista ja palkkojen korotuksia. Varsinkin merimieslähettyksen määrärahoja kritisoitiin voimakkaasti, kun niiden käytössä ilmeni epäselvyyksiä.⁸⁸⁸

Ryhmä vastusti keväällä 1928 myös esitystä, jolla haluttiin päästä eroon piispojen korkeista luontaispalkoista ja yhtenäistää heidän palkkaustaan muiden valtion virkamiesten kanssa. Esitys merkitsi palkkauksen pienenemistä, mutta se ei riittänyt STPV:n edustajille – Mauritz Rosenberg halusi pudottaa ”kirkkoruhtinaitten” palkan kymmenesosaan esitetystä määrästä. Hän uskoi piispojen tulevan myös toimeen isosta palkasta kertyneillä säästöillä ja esitti siksi piispojen eläkkeiden poistamista.⁸⁸⁹ Ilmeisesti ryhmän kannan katsottiin vastaavan Jeesuksen opetuksia – ainakin Yrjö Lehtinen ihmetteli, miten korkeat palkat sopivat yhteen ”sen miehen opin kanssa, jonka nimi on ahkerasti näiden palkkapaimenten huulilla”.⁸⁹⁰

Kirkkojen rakentamis- ja kunnostustöiden rahoittamista vastusti pakinoitsija Antti Timonen nimimerkilleen Inkvisiittori soveliaalla tavalla. Inkvisiittori perusteli kantaansa selittämällä, ettei ”yläpihan ukko” asunut uskonnon omien selitysten

883 Vp 1926L, 11; Vp 1925, 1862–1865 (Virta); Vp 1926, 1473–1475 (Tabell); STPV:n ekr ja vv 28.10.1925, STPV:n arkisto, KA.

884 Tuovinen, 32.

885 Vp 1928L, 49; Vp 1928, 1456–1457 (Tabell); ks. myös Marianpäiväpuhe v. 1925, f. 516, op. 2, d. 910, RGASPI.

886 SKP:n pb 20.9.1925, f. 516, op. 2, d. 884, RGASPI; STPV:n ekr ja vv 28.10.1925, STPV:n arkisto, KA.

887 Vp 1925, 1866.

888 Vp 1926, 1473–1475, 1477 (Tabell); Vp 1927, 1330–1335, 1348, 1374 (Lehtinen); Vp 1928, 1456–1457 (Tabell), 1497 (Lehtinen); Vp 1929II, 1336 (Myllymäki), 1340, 1341 (Lehto); Irti kirkosta! PV 16.3.1927 pk; Kirkko ja valtio, PV 27.7.1927 pk Esko Turpeinen, Eskon päiväkirja, PV 27.8.1929.

889 Murtorinne, 152; Vp 1928. Asiakirjat. Ensimmäinen ja toinen osa. Helsinki 1929, esitys 11; Vp 1928, 557–558, 559, 629 (Rosenberg). Hallituksen esitys palkoiksi oli 120 000 ja 100 000 mk ja sen sanottiin vastaavan suunnilleen maaherran palkkaa.

890 Vp 1927, 1330–1335 (Lehtinen).

mukaan käsin tehdyissä huoneissa. Hän arvelikin, että ”loistokirkkoja” rakennettiin vain ”suurimahaisten pappien temmellyspesiksi”. Inkvisiittori ei hyväksynyt kirkkoja edes historiallisina muistomerkkeinä ja vastusti jatkuvia määrärahoja Turun tuomiokirkon kunnostamiseen. Kirkkojen kunnostustöiden kalleus saattoi myös paikallisesti antaa aihetta kirkosta eroamiseen.⁸⁹¹

Eduskuntaryhmän esityksillä pyrittiin luomaan parempia edellytyksiä kirkon ja uskonnon vaikutusvallan vähentämiseksi. Ne voi myös nähdä osana kirkon- ja uskonnonvastaista valistustyötä.

”SYVÄLLINEN TIETOPUOLINEN VALISTUSTYÖ”

Vanhassa työväenliikkeessä uskonnonvastainen valistus oli ollut runsasta – monien kirjojen ohella uskonnon ja kirkon luonnetta oli kosketeltu lehtiartikkeleissa. Valistus oli ollut lähinnä kristinopin arvostelua tiedolliselta, eettiseltä ja moraaliselta kannalta tai sen edustajien – pappien ja kirkon – kritiikkiä. Sitä oli täydentänyt oman historiakäsityksen esittely.⁸⁹²

Suomalainen kommunismi ei 1920-luvulla juuri julkaissut uskonnonvastaista kirjallisuutta – ainoaksi lienee jäänyt Santeri Mäkelän Leningradissa vuonna 1925 julki saattama *Jumalat ja jumalien palvelus*. Liikkeen uskonnonvastainen valistus tuli pikemminkin julki artikkeleissa, joita julkaistiin eri lehdissä erityisesti uskonnollisten juhlapyhien – joulun ja pääsiäisen – aikaan. Niissä näkyivät hyvin vahvoina vanhan työväenliikkeen lähtökohdat.

Kommunistisen internationaalin kesällä 1923 ennen muuta Ruotsin kommunisteille ojennukseksi esittämä kanta tuki aiempia näkemyksiä. Uutta oli korkeintaan se, miten voimakkaasti internationaali vaati kommunistisen puolueen jäseniä irrottautumaan uskonnosta. Sitäkin tosin lievennettiin selittämällä, että kommunistisissa joukkopuolueissa oli jäseniä, jotka eivät olleet vielä vapautuneet kokonaan uskonnollisista mielialoista. Lausuma piti itsestään selvänä, että uskonnonvastaista propagandaa oli harjoitettava erittäin varovaisesti ja harkiten.⁸⁹³

Suomalaisen kommunismin piirissä katsottiin, että uskonnon merkityksen vähentäminen vaati paljon ”syvällistä tietopuolista valistustyötä”. Vain siten saataisiin valistettavat vähitellen vapautumaan harhastaan. Tiedollisen valistuksen korostaminen tarkoitti sitä, että uskontoa pidettiin suomalaisen kommunismin parissa arkaluontoisena asiana. Liikkeessä neuvottiinkin, ettei uskonnollismielisiä saanut solvata.⁸⁹⁴ Jopa SKP:n johto varotti toukokuussa 1925 liittämästä talonpojille suun-

891 Inkvisiittori, (Antti Timonen), Niinkuin Kankkulan kaivoon, *TT* 6.4.1927; ”Jumalan vihreille laiturille”, *TT* 14.1.1928; Taivaallisia tarinoita, *TT* 21.1.1928; Vai kansallinen häpeä, *TT* 20.2.1928; Tuovinen, 51; Viljanmaa, 90.

892 Mauri Larkio, *Kirkon ja työväenliikkeen kohtaaminen Helsingissä. Suurlakosta ensimmäisen maailmansodan syttymiseen*. Helsinki 1967, 81–121, 211–227; Pikkusaari, 95–116, 120–122, 193–194; Soikkanen 1961, 296–297.

893 Kommunistien suhde uskontoon, *ST* 5.7.1923; Degras II, 37–39; Josephsson, 212–217; merkityksestä, vrt. Tuovinen, 27–28.

894 Maarianpäiväpuhe v. 1925, f. 516, op. 2, d. 910; Eroon kirkon kahleista, saatu 13.12.1926, d. 919, RGASPI, jossa on Suomessa laadittu teksti; Hannes Juvonen, *Kirkko, uskonto ja luokkataistelu*, L 22.3.1929.

nattavaan valistustyöhön uskonnonvastaisia sävyjä – sen mielestä talonpoikia puhuttelivat enemmän eroamiseen liittyvät taloudelliset edut.⁸⁹⁵

Tietopuolisuutta korosti myös suomalaisen kommunismin nuorten laatima ohje, jossa kehoitettiin selvittämään uskontoa historiallisen kehityksen ja luonnontieteen valossa. Sitä varten oli tarpeellista arvioida uskonnon merkitystä kulloisesakin yhteiskuntajärjestelmässä sekä toisaalta tarkastella, mitä raamattu ja luonnontieteet sanoivat maapallon ja elämän synnystä ja kehityksestä.⁸⁹⁶

Käytännössä se merkitsi viittauksia uskonnon syntyyn ja muuttumiseen. Monissa kirjoituksissa kerrottiin uskonnon syntyneen, kun alkukantainen ihminen ei pelossaan ja tietämättömyydessään osannut selittää luonnonvoimia. Uskonto oli näin kyvyttömyyttä käsittää luonnon ilmiöitä ja niiden syntyä. Siltä kannalta uskonto ei ollut enää tarpeellinen, sillä 1900-luvun ihmisellä oli aivan toiset mahdollisuudet ymmärtää luonnonvoimia.⁸⁹⁷ Toisaalta uskontojen selitettiin palvelleen ihmisten aineellisia tarpeita: ihminen oli luonut jumalat, jotta nämä auttaisivat häntä.⁸⁹⁸

Artikkeleissa muistutettiin silloin tällöin myös siitä, että raamattu oli ”vain ihmistyötä”. Niinpä esimerkiksi evankeliumin kertomukset olivat vain ”alkukristillisten seurakuntien propagandakirjoja”, joiden kirjoittajat olivat ”hurmahenkisiä laholkaisia” ja oppimattomia kynämiehiä. Siitä huolimatta niitä saattoi tarkastella kaunokirjallisina tuotteina, joiden kertomuksilla oli ”draamallista arvoa” – ne kykenivät tekemään järkyttävän vaikutuksen ja antamaan ainesta mielikuvitukselle.⁸⁹⁹ Raamatun sanoman ainutkertaisuutta pyrittiin myös suhteellistamaan kertomalla, että kristinusko oli omaksunut paljon – esim. ylösousemuksen ja opin iankaikkisesta elämästä – aiemmista uskonnoista.⁹⁰⁰

Raamatun tekstien ristiriitaisuuksiin puuttuminen ei ilmeisesti ollut yhtä yleistä kuin vanhan työväenliikkeen aikana, mutta silloin tällöin niitä nostettiin esille tai väitettiin, että kirja tarjosi mahdollisuuksia erilaisiin tulkintoihin. Esimerkiksi vanhan testamentin kostonjumalan katsottiin sopivan huonosti yhteen uuden testamentin rakkauden jumalan kanssa. Kummastelua herättivät myös puheet ”saastuttamattomasta sikiämisestä” ja niistä kiistelemine vielä 1900-luvulla.⁹⁰¹

895 SKP:n pb 18.5.1925, f. 516, op. 2, d. 884; Pb (SB:lle) 18.5.1925, d. 868, RGASPI.

896 Eron kirkon kahleista, saatu 13.12.1926, f. 516, op. 2, d. 919, RGASPI.

897 Esim. Uskonto ja työväestö, *NL* 28.3.1925 pk; O(skari).T(ammelin)., Uskontojen synnystä, *Punainen Nuoris* (PN) 20.12.1928, tammikuulla 1929, helmikuulla 1929; Hannes Juvonen, Kirkko, uskonto ja luokkataistelu, *L* 22.3.1929; Puhe Työvätekevän nuorison suhde kirkkoon, opintotyön neuvontayhdistys (kansio 187), am, EKV, VA, jossa sanotaan Opt-ny:n lähettäneen sen Harlun opy:lle 31.1.1930; vanhan työväenliikkeen tavoista, Soikkanen 1961, 153; Larkio, 88–89.

898 Santeri Mäkelä, *Jumalat ja jumalien palvelus*. Leningrad 1925, 3–9; Uskonto ja elämä, *L* 18.1.1924.

899 Kimmo Kiivas, Erään toverimme kuolinriippi, *L* 16.11.1923; Ateisti, Golgatan tie historian valossa, *L* 2.4.1926.

900 Esim. Uskonto ja elämä, *L* 18.1.1924; Uskonto, *TÄ* 21.3.1928; K. Kivi, Ylösousemustarun alkuperästä, *L* 23.3.1928; Mitä tiedämme uskonnoista ja jumalista, *L* 30.3.1928; O(skari).T(ammelin)., Uskontojen synnystä, *PN* 20.12.1928, tammikuulla 1929, helmikuulla 1929.

901 Pius, Jumala – paholainen – raamattu, *L* 8.1.1926; Ateisti, Golgatan tie historian valossa, *L* 2.4.1926; Kastamaton, Kaste ei ole paljas vesi, *TÄ* 17.9.1926; Uskonto, *TL* 22.3.1928; Kristilliset jumalakäsitteet, *L* 26.10.1928; Uskontohistoriallisia pakinoita, *L* 11.1.1929; myös Nuorilla onnistunut uskonnonvastainen marianpäiväjuhla, *TT* 26.3.1928, jossa kerrottiin Antti Timosen esitelmän kosketelleen uskonkappaleiden sekavuutta; Viljanmaa, 92.

Historiallisissa katsauksissa oli kuitenkin tavallisempaa kuvata kristinopin alkuja ja sen muuttumista valtaapitävien sortovälineeksi. Se tarjosi mahdollisuuden maalata ”alkukristillistä kommunismia” positiivisin värein ja asettaa sen vastapainoksi myöhemmän ajan ”valtionuskonto”. Edellinen oli ollut köyhien ja sorrettujen puolesta käytävää taistelua ja sen tavoitteena oli ollut toteuttaa ”jumalan valtakunta” maan päällä. Vasta katolinen kirkko oli siirtänyt valtakunnan ”pilvien taakse” ja muuttanut köyhien sanoman rikkaiden ja valtaherrain evankeliumiksi. Luterilainen oppi oli puolestaan alusta lähtien alistettu valtiovallalle.⁹⁰²

Uskonnon sanoman vääristyminen oli yleinen teema suomalaisen kommunismin jäsenten kirjoituksissa. Vertailukohtana ei ollut vain ”alkukristillinen kommunismi” vaan myös Jeesus ja hänen opetuksensa. Niihin viitattiin varsinkin jouluna ja pääsiäisenä. Kirjoituksissa muistutettiin, että Jeesus oli tuominnut yksityisomaisuuden ja etuoikeudet sekä noussut muutenkin aikansa vääryyttä vastaan. Sen takia hän oli saanut vastaansa rikkaat. Tämän tulkinnan mukaan Jeesus oli kuollut siksi, että hän saarnasi köyhien evankeliumia maallisessa mielessä – julisti kärsivälle kansalle avoimesti uutta yhteiskuntaoppia, taivaan valtakunnan toteutumista maan päällä.⁹⁰³

Myöhemmin Jeesuksen nimeä oli käytetty väärin ja hänen sanoihinsa yritetty valaa uusi sisältö – hänen nimissään oli ”siunattu vuosisatojen vääryydet” ja ”yllytetty kansakunnat aseet käsissä toisiaan vastaan”. Ero ”natsarealaisen” ja kirkon välillä näkyikin selvimmin siinä, että Jeesus kehotti ihmisiä rakastamaan toisiaan ja puhui rauhasta, papit pyysivät apua sotajoukoille ja siunasivat sotalippuja. Oppi rakkaudesta näkyi myös Jeesuksen teoissa – hän ruokki köyhiä – ei vain korusanoissa ja saarnoissa, kuten papeilla.⁹⁰⁴

Revontulet-lehdessä katsottiin jouluna 1926, että

”Sorrettujen ja solvaistujen keskuudessa vaalitaan Mestarin aatetta sen alkuperäisessä, väärentämättömässä muodossaan.”⁹⁰⁵

Ajoittain rinnastettiin myös Jeesuksen ja työväenluokan tehtävät vapauttajina⁹⁰⁶ mutta myös kärsimys ennen vapautumista. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* kirjoitti esimerkiksi pääsiäisenä 1926 pääkirjoituksessaan:

902 Uskonto ja elämä, *L* 18.1.1924; Uskonnon opiiumi, *L* 25.1.1924; Miten meistä tuli protestantteja, *L* 1.2.1924; Pertti, Marianpäivänä, *TÄ* 23.3.1925; Mäkelä 1925, 17–30; Hannes Juvonen, Kirkko, uskonto ja luokkataistelu, *L* 22.3.1929; Marianpäiväpuhe v. 1925, f. 516, op. 2, d. 910, RGASPI.

903 Jeesus Natsarealainen, *PV* 24.12.1924 pk; myös Frans Leppäaho, Mierolaisen joulumietteitä, *L* 14.12.1923; Paavali, Viikon varrelta, *PV* 20.12.1924; Meidän joulumme, *SaT* 24.12.1925 pk; Vaasan ao:n tilkats 29.12.1925, ao:jen tilkats, EKV, VA, jossa selostetaan Heikki Kaupin joulusaarnaa Vaasan työväentalolla; Viljanmaa, 92–93; Salmi-Niklander 2004, 237–238.

904 Esim. Pertti, Marianpäivänä, *TÄ* 23.3.1925; Pius, Jumala – paholainen – raamattu, *L* 8.1.1926; Veikko Vuorela, Joulumietteitä, *RT* 17.12.1926; Jo eronnut, Irti kirkon kahleista, *TÄ* 28.3.1927; Punerrus kultaa jo vuorten huiput, *TL* 22.12.1927; Vp 1927, 1330–1335 (Lehtinen); Vapahdus orjuudesta, *TÄ* 22.12.1928.

905 Veikko Vuorela, Joulumietteitä, *RT* 17.12.1926.

906 Meidän joulumme, *SaT* 24.12.1925 pk; Vapahdus orjuudesta, *SaT* 22.12.1928; Vaasan ao:n tilkats 29.12.1925, ao:jen tilkats, EKV, VA.

”Proletariaatti elää edelleen kiirastorstain ja pitkänperjantain kärsimyskyläisiä hetkiä, edelleenkin vuodattaa se hikensä ja verensä kapitalismin hyväksi, sortajiensa nautinnoksi ja saa vallassaolijoilta osakseen vain pilkkaa, vainoa, häväistystä ja kirveleviä ruoskanis-kuja. ... Ylpeä hymy huulillaan kuuntelee hän vainoojiensa pilkkaa ja ärhentelyä ja voimastaan tietoisena kestää hän uudet iskut ja pistokset valmistautuessaan lunastustyöhönsä.”⁹⁰⁷

Jeesuksen ja työväestön yhteydestä puhui myös Oy Työn vuonna 1926 julkaisema Upton Sinclairin kirja *Minua sanotaan puusepäksi*, joka kuvasi Jeesuksen ilmaantumista 1920-luvun Amerikkaan. Hänen puheensa rauhasta ja rakkaudesta saivat eniten ymmärrystä köyhissä, mutta valtaapitävät leimasivat ne anarkiaksi ja bolshevismiksi.⁹⁰⁸

Puheet uskonnon sanoman vääristämisestä antoivat hyvän pohjan selittää, että kirkosta eroaminen ei välttämättä merkinnyt uskonnosta luopumista, kuten kirkko väitti.⁹⁰⁹

Suomalainen kommunismi ei aina tyytynyt moittimaan kirkkoa kristinuskon väärrästä tulkinnasta vaan kritisoi myös yleisemmin koko oppia. Jo vanhassa työväenliikkeessä pidettiin erityisen pahana sitä, että uskonto opetti kärsivällisyyttä, nöyryyttä ja alistumista. Siten se passivoi ihmisiä, eivätkä he ryhtyneet toimimaan olojensa parantamiseksi.⁹¹⁰ Samat moitteet toistuivat suomalaisen kommunismin jäsenten kirjoituksissa ja puheissa.⁹¹¹

Vanhan työväenliikkeen tapaan kirkon katsottiin opetuksineen asettuvan vallitsevan järjestelmän puolelle. Vuoden 1929 aikana yleistyivät väitteet, joiden mukaan uskonto oli porvarien työläisiä vastaan käyttämä ase.⁹¹² Samalla voimistuivat luonnehdinnat uskonnosta yleisesti kielteisenä. Tuolta ajalta olevassa puheluonoksessa selitettiin esimerkiksi, että uskonto oli ”siittänyt ja synnyttänyt kaikki orjuuden muodot”. Sen aatteisiin sopivat myös ”murhat ja veriset sodat”, ”yksityiset veriteot, sukupuolisairaudet, irstailut, kaikki henkiset ja ruumiilliset epänormaalisuudet”.⁹¹³

Tärkeän sijan uskonnon ja kirkon vastaisissa kirjoituksissa ja puheissa sai papin mustamaalaaminen. Heidät haluttiin nimenomaan samastaa mustaan – papit olivat ”mustatakkeja” tai ”mustakaapuja”.⁹¹⁴ Työväenliikkeen valoa korostavassa sa-

907 Lunastusteko, *TT* 1.4.1926 pk; ks. myös Simson, Jouluna 1925, *SaT* 22.12.1925; Pitkäperjantaiksi, *TL* 3.4.1928; Punainen pääsiäinen, *SaT* 5.4.1928 pk; Viljanmaa, 93.

908 Upton Sinclair, *Minua sanotaan puusepäksi*. Helsinki 1926; -n, Kristustaru nykyaikaistettuna, *TT* 13.3.1926.

909 Irti kirkosta!, *PV* 16.3.1927 pk.

910 Soikkanen 1961, 157; Pikkusaari, 104.

911 Esim. Maarianpäiväpuhe v. 1925, f. 516, op. 2, d. 910, RGASPI; Pääsiäinen, *SaT* 14.4.1927; Uskonon, Teuvan menoa!, *TÄ* 9.5.1927; Joulun, *TL* 22.12.1928; Uskonto ja työväenliike, *SaT* 9.2.1929 pk.

912 Suomen työtätekeväälle nuorisolle, *PV* 22.3.1929; Punaisen nuorison musta vihollinen, *L* 21.3.1930.

913 Joukkopuhe uskonnosta, kollektiivisia joukkoesityksiä (kansio 200), am, EKV, VA.

914 Esim. Mustatakkien metkut, *ST* 30.1.1923; Mustatakkien kujeilua, *TÄ* 17.9.1926; Epra Lehtinen, Uusi näyte kirkon ja mustatakkien lähimmäisenrakkaudesta, *TÄ* 24.12.1926; Inkvisiittori, Eräiden mustamekkojen omatunto, *TT* 2.12.1927; Alas kirkko ja mustatakkien holhoajavalta, *TT* 30.3.1929; Mustatakkisten holhousvallasta tehdään loppu, *T* 4.4.1929.

Kirkollisten maksujen katsottiin tarkoittavan kansalaisten kukkaron tyhjentämistä papin yllelliseen elämään. (Tuisku 26.3.1927, piirtäjä AVS)

nastossa se kuulosti pahalta, mutta antoi myös tilaisuuden hyödyntää uskonnon kielteisenä pitämää väriä.

Jo vanhassa työväenliikkeessä pappeja moitittiin ahneudesta, tekopyhydestä, vallanhimosta, vanhoillisuudesta ja yhteiskunnallisesta puolueellisuudesta. Pappeja tarkasteltiin usein alkukristillisyyttä tai Jeesuksen tekoja ja opetuksia vasten.⁹¹⁵ Samat teemat ja tarkastelutavat jatkuivat suomalaisen kommunismin lehdissä. Varsinkin viittaukset pappien ahneuteen olivat yleisiä – kirkollisveroihin viitaten saatiin sanoa, että papit saarnasivat lähimmäisenrakkautta mutta olivat kylmiä kuin ”kilisevä kulkunen ja helisevä vaski”. Niissä paheksuttiin usein sitä, että kansalaisten kukkaro tyhjennettiin ”papiston yllelliseen elämään”.⁹¹⁶ Merimieslähetysseuran piirissä ilmenneet rahankäytön epäselvyydet saivat pakinoitsija Inkvisiittorin väittämään, että kirkkosäädystä vallitsi ”rahanahneuden ja maallisen mammonan rietas henki”.⁹¹⁷ Hän arveli myös, etteivät papit uskonnet ”taivaantakaiseen” elä-

915 Pikkusaari, 95–98; Larkio, 85, 105.

916 Vp 1922, 103–104 (Mäkinen); Marianpäiväpuhe v. 1925, f. 516, op. 2, d. 910, RGASPI; Inkvisiittori, Sunnuntaiteksti, *TT* 16.11.1923; Epra Lehtinen, Uusi näyte kirkon ja mustatakkien lähimmäisenrakkaudesta, *TÄ* 24.12.1926; Pohjaton on pappien säkki, *TÄ* 4.3.1927; Eronnut, Lampaitansa keritsevä kirkko, *TÄ* 30.9.1927; Hara, Hedelmistä puu tunnetaan, *TÄ* 28.10.1926; Punerrus kultaa jo vuorten huiput, *TL* 22.12.1927; Uskonto, *TL* 22.3.1928; Kauno, Pakinaa Kurikasta, *TÄ* 16.3.1928; Sarvipää, Ja hyvä tahto, *TL* 22.12.1928; Työläisäiti, Uskovaisille työläisnaisille, *SaT* 14.3.1929; Tuovinen, 45; Viljanmaa, 92.

917 Inkvisiittori, Eräiden mustamekkojen omatunto, *TT* 2.12.1927, myös Joululahjoja merimiehille, *TT* 23.11.1927; Onko Jeesus kolkuttanut, *TT* 30.11.1927.

mään, koska heillä oli ”leveä leipä, viiniä, hunajaa ja samarialaisia vaimoja jo maanpäällistä elämää sulostuttamassa”.⁹¹⁸

Pappien kritiikki sai kuitenkin vuoden 1918 jälkeen uusia sävyjä, kun puheet pappien ja kapitalistien yhteyksistä yleistyivät. ”Valtiokirkon palvelijoita” saatettiin jopa syyttää uskonnon myymisestä kapitalisteille palvelemaan ”rosvoutta ja vääryyttä”. Kristinuskon historian ohella se muistutti myös siitä, että kirkko ja papit vastustivat kirkon ja valtion erottamista.⁹¹⁹

Uskonnon myymistä katsottiin todistavan sen, että kirkon alkuperäisestä ”uhrautumisen ja auttamisen hengestä” ei näkynyt jälkeäkään – se oli pikemminkin ”kapitalistinen voitonälkäinen riistoyhtymä”, jolla ”rahan saalistaminen” oli pääasia. Kirkosta ei liioin kuulunut lohdun sanoja, vaan papit kirosivat köyhiä, elleivät nämä olleet riittävän nöyriä kapitalistien edessä. Kirkossa tuomittiin myös työväen toiminta synniksi, saarnattiin työtaisteluita vastaan mutta puolustettiin rikkureita. Myös ”kapitalistien vääryydet” julistettiin ”pyhiksi ja oikeiksi”.⁹²⁰

Pappien ”synteinä” toistuivat myös aiempaa useammin sodan – varsinkin kapitalistisen riistosodan – sotajoukkojen ja aseiden siunaaminen. Käsky Älä tapa oli pappien suussa muuttunut kehotukseksi Mene ja tapa.⁹²¹ Todisteeksi väitteelle nähtiin kirkon ja pappien suhde käytyyn maailmansotaan tai suunnitteilla oleviin hyökkäyssotiin – mutta myös pappien toimet vuonna 1918.⁹²²

Pappien ”vapaussodasta” antama kuva herätti erityistä suuttumusta. Nimi-merkki Korvenukko piti *Työn Äänessä* heinäkuussa 1928 sodan 10-vuotistilaisuuksissa pidettyjä saarnoja törkeänä valehteluna ja jumalanpilkkana. Häntä sapetti erityisesti saarnojen todistelu, että ”ne herrashulikaanit, jotka järjettömässä verenhimossaan tappoivat ja tapattivat tuhansia työläisvankeja, olivat vain ‘aseita jumalan kädessä’”. Korvenukko kummastelikin, miten papit eivät joutuneet tilille omantuntonsa kanssa – ja päätyi tulokseen, ettei papeilla ollut omaatuntoa.⁹²³

Monien näkyvin pappien osallistuminen porvarillisten puolueiden toimintaan antoi suomalaiselle kommunismille aihetta puhua pappien ja kirkon konservatiivisuudesta. Varsinkin kokoomuksen johtohahmojen Lauri Ingmanin, ”Mustan-Laurin”, ja Paavo Virkkusen, toiminta Suomen tekemiseksi kuningaskunnaksi tai ”kommunismin” tukahduttamiseksi vahvisti kuvaa koko kirkon porvarillisuudesta ja antoi pohjaa väittää, että ”julkijumalattomat suomettarelaispapit” tekivät ”her-

918 Inkvisiittori, Hyvätuottoinen Jouluburleski, *TT* 21.12.1927.

919 Marianpäiväpuhe v. 1925, f. 516, op. 2, d. 910, RGASPI; Vp 1926, 1473–1475 (Tabell); -ki, Uskonto sortomahdin välineenä, *TT* 23.3.1928.

920 Marianpäiväpuhe v. 1925, f. 516, op. 2, d. 910; Vp 1925, 1865–1866 (Tabell), Vp 1927, 1456–1457 (Tabell); Vp 1928, 1456–1457 (Tabell); Eronnut, Kirkosta eronneet Kurikassa saaneet oman hautausmaan, *TÄ* 20.12.1926; Punerrus kultaa jo vuorten huiput, *TL* 22.12.1927; Uskonto, *TL* 22.3.1928; Vapahdus orjuudesta, *SaT* 22.12.1928.

921 Esim. -ro -nen, Teuvalta, *TÄ* 3.3.1925; Pertti, Marianpäivänä, *TÄ* 23.3.1925; Jo eronnut, Irti kirkon kahleista, *TÄ* 28.3.1927; Uskonto ja sota, *PV* 17.7.1929; Punaisen nuorison musta vihollinen, *L* 12.3.1930.

922 Vp 1922, 103–104 (Mäkinen); Vp 1926, 1473–1475 (Tabell); M. -aho, Evijärveltä, *TÄ* 15.9.1926; Hara, Hedelmistä puu tunnetaan, *TÄ* 28.10.1926; Isto, Perjantakirje, *TÄ* 29.4.1927; A-a, Uskonto, papit ja luokkataistelu, *TT* 21.3.1930; Tuovinen, 41.

923 Korvenukko, Valhe, *TÄ* 20.7.1928 pk.

ran huoneesta poliittisen kauppahuoneen”. Monien pappien osallistuminen aktiivisesti suojeluskuntien ja lapuanliikkeen toimiin antoi käsitykselle lisätukea.⁹²⁴

Oman panoksensa suomalaisen kommunismin käsityksiin papiston konservatiivisuudesta antoi arkkipiispa Gustaf Johanssonin puhe Turun hovioikeuden 300-vuotisjuhlien jumalanpalveluksessa vuonna 1923. Tuossa puheessa arkkipiispa katsoi yleisen äänioikeuden edistävän yhteiskunnan hajottamista, koska kaikki kansalaiset eivät kyenneet käyttämään kansalaisoikeuttaan, vaan ”kiihottelijat” vaikuttivat heihin. Valtiopäivilläkin saattoivat asioita ratkaista ne, jotka ”eivät kyenneet niitä oikein arvostelemaan”. Myös vaatimukset kaikkien kunnollisesta toimeentulosta ja sivistyksestä rikkoivat Johanssonin mukaan oikeusjärjestystä, koska ne edellyttivät omaisuuden tasaamista.⁹²⁵ Vanhoillisuutta todisti suomalaisen kommunismin mukaan myös kirkon kielteinen asenne naisten pääsyyn kirkolliskokouksen maalikkojäseniksi.⁹²⁶

JOULU, PÄÄSIÄINEN JA MARIANPÄIVÄ

Työväenliike halusi saada kansalaiset pois kirkollisten menojen vaikutuspiiristä. Siksi se pyrki erityisesti kirkollisten juhlapyhien aikaan tuomaan julki omia tulkin-tojaan. Sitä edistivät varsinkin joulun ja pääsiäisen aikana ilmestyneet vuosijulkaisut sekä omat tilaisuudet.⁹²⁷ Suomalainen kommunismi jatkoi näitä perinteitä ja julkaisi *Punikin joulu* (1919–22) ja *Punikin pääsiäinen* (1920–30) sekä *Nuoren työläisen joulu* -lehtiä. Se seurasi myös työväenliikkeen vanhaa tapaa käydä joulukirkossa – työväentalossa jouluaamuna pidetyssä tilaisuudessa, jota erotukseksi tavallisesta joulukirkosta kutsuttiin punaiseksi.

Joulukirkko alkoi tavallisesti jouluaamuisin klo 7, mutta muutamaa tuntia myöhäisempi hetkikin oli mahdollinen. Joskus joulukirkkoon kokoonnuttiin vasta iltapäivällä. Punaisessa joulukirkossa ”saarnasi” tavallisesti joku paikallinen työväenmies joulun merkityksestä, sosialismin tavoitteesta tai ajankohtaisista kysymyksistä. Muuna ohjelmana oli soittoa, kuoro- tai yksinlaulua, lausuntaa, kaunoluksia – jopa ateistinen esitelmä tai pakina. Lopuksi ”veisattiin” *Kansainvälinen*.⁹²⁸

Suomalaisen kommunismin piirissä asennoiduttiin jouluun muutenkin vanhan työväenliikkeen perinteen mukaisesti. Liikkeessä oli aiempaan tapaan tavallista väit-

924 M. -aho, Evijärvellä, *TÄ* 15.9.1926; Mustatakkien kujeilua, *TÄ* 17.9.1926; Isto, Perjantaikirje, *TÄ* 29.4.1927; Apostata, Taantumuksen tukipylväät, *TÄ* 8.10.1928, josta lainaukset; Inkvisiittori, No voi turkanen sitä notkeutta, *TT* 28.12.1929; A-a, Uskonto, papit ja luokkataistelu, *TT* 21.3.1930; Tuovinen, 42, 56–58, 94–95.

925 Puheesta, Turun hovioikeus juhli eilen perustamisensa 300-vuotismuistoa, *Uusi Aura* 1.11.1923; kommentteista, esim. Vp 1925, 1862–1865 (Virta); Inkvisiittori, ”Mikä ilo”, *TT* 12.11.1923; Apostata, Taantumuksen tukipylväät, *TÄ* 8.10.1928.

926 Tuovinen, 63–66; Apostata, Taantumuksen tukipylväät, *TÄ* 8.10.1928.

927 Pikkusaari, 92.

928 Joulukirkoista, esim. Joulukirkkoon, *SaT* 23.12.1924; ”Joulukirkkoon”, *SaT* 23.12.1926; Joulusaarnat kaupungissa onnistuivat hyvin, *TÄ* 27.12.1926; Kotkan työläisillä onnistunut joulukirkko, *TT* 29.12.1927; ”Joulukirkkoon”, *PV* 23.12.1928; Vallilassa onnistunut punainen joulukirkko, *TT* 27.12.1928; Työläisten joulunvietto Lahdessa, *TT* 29.12.1928, jossa joulukirkko järjestetty iltapäivällä; Joulu vietetty Teuvalla reippaasti, *TÄ* 31.12.1928; Huomenna ”joulukirkko” Oulussa, *PV* 24.12.1929; Viipurin ao po:lle 31.12.1927, hm 1303 (Lyyli Heinonen), EKV, VA.

tää kristillisen maailman viettävän joulua ”tekohurskauden nimissä” – se ei elänyt ”maassa rauha ja ihmisillä hyvä tahto”-joulusanoman mukaisesti.⁹²⁹ Joulusanoman toteutumattomuutta todisteltiin esimerkeillä siitä, miten kristikunnan emämaiden aseilla tuhottiin siirtomaiden asukkaita, miten niissä varustauduttiin uuteen sotaan ja miten useissa maissa ihmisiä nälännytettiin vankiloissa. Suomessa sanoman vilpillisyyttä osoittivat työläisten elämää kuristavat lait ja käytännöt – tai yleisemmin luokkasodan jäljet.⁹³⁰ Lehdissä oli tapana myös ilmoittaa millaisilla ”joululahjoilla” Suomen porvaristo oli työväestöä muistanut.⁹³¹

Kirjoituksilla haluttiin myös sanoa, ettei joulu ollut vielä rauhan ja hyvän tahdon juhla. Rauha ja hyvä tahto vallitsivat jossain vaiheessa – ne syntyisivät niiden työstä ja taistelusta, jotka olivat kärsineet vääryyttä ja sortoa. Näin työväenliike – erityisesti kommunismi – toteutti joulusanomaa paremmin kuin kirkko.⁹³² Oikeastaan jouluevankeliumin sanoma rinnastui työväenliikkeen kutsuun.⁹³³

Hieman etäämmälle kristillisestä perinteestä astuivat ne, jotka keskieurooppalaisen työväenliikkeen tapaan etsivät joulunvieton alkuperää ”pakanallisesta” ajasta. Heidän mukaansa kristillinen kirkko oli muuttanut joulun alkuperäisen sanoman sijoittamalla Jeesuksen syntymän samaan aikaan kuin pakanallisissa maissa oli juhlistu valon voittoa pimeydestä – sitä, että päivät alkoivat pidetä. Monet suomalaisen kommunismin jäsenetkin halusivat viettää joulua valon voittona. Se viittasi kuitenkin symbolisemmin valoon, jota työväestö, sen liike ja oppi toivat maailmaan.⁹³⁴ Raamatullisia vivahteita valon juhla -selitykseen saattoi tuoda viittaus itäisellä taivaalla tuikkivaan tähteen, joka opasti työväenliikettä. Ajoittain se rinnastui itärajan takana olevaan valtioon, ajoittain sosialistisen yhteiskunnan tavoitteeseen.⁹³⁵

Molemmat tarkastelutavat viittasivat tulevassa sosialistisessa yhteiskunnassa toteutuvaan rauhaan ja hyvään tahtoon. *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* paki-noitsija Inkvisiittori ei kuitenkaan halunnut odottaa niin kauan, vaan kuvasi, mitä rauhan ja hyvän tahdon vallitseminen merkitsisi Suomessa jouluna 1927:

929 Esim. Vesuri, Velvollisuutemme, *TT* 23.12.1924 pk; Simson, Jouluna 1925, *SaT* 22.12.1925; Meidän joulumme, *SaT* 24.12.1925 pk; Punerrus kultaa jo vuorten huiput, *TL* 22.12.1927; Maahan rauha ja ihmisille hyvä tahto, *SaT* 24.12.1927; Sarvipää, Ja hyvä tahto, *TL* 22.12.1928; vanhasta työväenliikkeestä, *Larkio*, 31–32, 112–113.

930 Esim. Pouttu, Rauhan juhla, *PV* 20.12.1924; Simson, Jouluna 1925, *SaT* 22.12.1925; Talonpoika, Taaskin tänä jouluna, *PV* 20.12.1925 pk, ”Joulurauha”, *TÄ* 22.12.1926; Köyhän joulu, *SaT* 23.12.1926; Pimeydestä valoon – vapauteen, *TT* 21.12.1929; Salmi-Niklander 2004, 236–237.

931 Esim. ”Joululahja” työläisille, *SaT* 21.12.1929; Inkvisiittori, Kristillisiä joululahjoja, *TT* 24.12.1929; ”Joululahja” valkoisessa Suomessa: palkanalennus, *T* 24.12.1929; Juhani, Lauantaijuttua, *PV* 28.12.1929.

932 Esim. Meidän joulumme, *SaT* 24.12.1925 pk; Köyhän joulu, *SaT* 23.12.1926; Pentti Pouttu, Sanoivat syntyneen, *PV* 22.12.1927; Ei ”rauhan” vaan taistelun juhla, *T* 24.12.1929.

933 Pouttu, Rauhan juhla, *PV* 20.12.1924.

934 Esim. A.A., Joulunvieton synty ja merkitys, *Työmiehen Viikkolehti (TMVL)* 19.12.1924; Simson, Jouluna 1925, *SaT* 22.12.1925; Enemmän valoa, *L* 22.12.1925; Tulkoon valkeus! *TT* 20.12.1928; Pentti Pouttu, Valon valloittajat, *NTJ* 1928; Pimeydestä valoon – vapauteen, *TT* 21.12.1929; joulunvietosta Keski-Euroopan työväenliikkeessä, *Räsäsky*, 41.

935 Esim. A.A., Joulunvieton synty ja merkitys, *TMVL* 19.12.1924; Joulu, *TL* 22.12.1928.

”Lauri Ingmanin pitäisi siis langeta sovinnon kyneleet silmissä ja katumuksen sanat huulilla William Tannerin kaulaan, sekä antaa kaikki liiat rahansa ja ponksuuninsa Pyhäjärven sulkulaisille. Riekin pitäisi mennä Tammisaareen, laskea sieltä poliittisesti vainotut vapaiksi, pyytää heiltä nöyrästi anteeksi ja kulettaa heidät rakkauden hymniä soivissa kotiinsa omaistensa luo. Allekirjoittaneen pitäisi istua yhteisessä joulusaunassa Tatu Valoksen ja Sasu Punasen kanssa, kylpeä lupsutella yhteisellä vastalla ja pestä vuorovelkaisin toinen toistensa selkiä.”⁹³⁶

Jeesukseen suomalaisen kommunismin jäsenet saattoivat vedota myös silloin, kun he moittivat joulun muuttuneen pelkästään rikkaiden juhlaiksi. Hyvin usein sitä todisteltiin viittauksilla köyhien varattomuuteen ostaa joululahjoja, mutta myös kritisoimalla, että rikkaat juhlivat joulua ylensyömisellä ja -juomisella:

”Miljonäärien ja varakkaiden pöydille ilmestyy sampanjaa ja muita väkijuomia. Loistohotellit ja yökapakat täyttyvät. Niihin tulvii irstaisia remuavia herrasmiehiä ja vallasnaisia. Ellei hotellielämä viehätä porvarillisen sivistyksen kukkuloilla elävää kapitalistia, niin sytytetään palatsin kattokruunut ja jazzimusiikin kaikuessa tanssitaan herkullisen ruokapöydän ympärillä – charlestonia.”⁹³⁷

Kaikille suomalaisen kommunismin jäsenille joulu ei ollut ollenkaan työläisten juhla, vaan päivä, jolloin ei tarvinnut mennä töihin. Osa näin ajattelevista oli sitä mieltä, että ei ollut mitään syytä juhlia jonkun ”puusepän pojan” muistoa, sillä niitä syntyi jatkuvasti uusia.⁹³⁸ Toisille syy nousi puolestaan siitä, että köyhillä ei ollut taloudellisia mahdollisuuksia juhlia joulua.⁹³⁹

Joulun vieton vastustajat saivat tukea SKP:n johdolta. Yrjö Sirola muistutti jokuksella 1925, että lehtien erikoisnumeroita ei pitänyt julkaista kirkollisina muistopäivinä. Joulun vastustus lisääntyi vuodesta 1928 lähtien. Tuolloin Kullervo Manner ilmoitti sanomanaan, että ”jouluista, joulukuusesta ja sen kynttilöistä runoilminen ei kuulu meille”. Kun työväenluokka piti johdattaa pois vanhoista tavoista, oli pahaksi, että lehdissä kirjoitettiin ”jeesus-jutuista vanhaan tapaan”. Manner ei liioin hyväksynyt puhumista valon voiton -juhlista – sekin oli uskonnollista puhetta. Hänestä jouluna oli puhuttava työväen asioista ja luokkataistelusta.⁹⁴⁰

Hieman myöhemmin SKP:n politbyroo tarttui samaan asiaan. Se piti hyvänä, että Suomessa oli harjoitettu uskonnonvastaista propagandaa ja paljastettu ”porvarillinen jouluhumbuuki”. Huonoa oli puolestaan se, että samalla oli asetettu ”joulu ja siis porvarillisen uskontohumbuukin raameihin”: joulusta oli tehty työväen-

936 Inkvisiittori, Maassa rauha ja ihmisillä hyvä tahto, *TT* 24.12.1927.

937 Joulusta on tehtävä proletaarisen luokkatietoisuuden kohottaja, *PV* 22.12.1926; myös Frans Leppäaho, Mierolaisen joulumietteitä, *L* 14.12.1923; Paavali, Viikon varrelta, *PV* 20.12.1924; H. Rantalehto, Joulumietteitä, *TÄ* 22.12.1924; ”Joulurauha”, *TÄ* 22.12.1926; O(lga). V(uolasvir)ta, Joulun vietosta, *L* 23.12.1927.

938 A.L., Joulu, *NL* 20.12.1924; Sarvipää, Pakanallinen juhlapäivä, *TL* 22.12.1927.

939 K(aarlo).V(alli)., Jouluaatto, *L* 22.12.1924; Pimeydestä valoon – vapauteen, *TT* 21.12.1929.

940 SKP:n pl 1925, 73–75 (Sirola), f. 516, op. 2, d. 857; Allekirjoittamaton ja päiväämätön kirje ht:lle, kirjoittaja Kullervo Manner, d. 980, RGASPI.

kin juhla, vaikka siltä piti ”marxilaisen kannan” mukaan ”kokonaan riisua juhla-vaipat”.⁹⁴¹

Mannerin ja Hanna Malmin intoilu heijasteli askeettista puritanismia, jolla puutteet ja vaikeudet oli voinut Neuvosto-Venäjän alkuvaiheissa sivuuttaa.⁹⁴² Siinä näkyi myös uskonnonvastaisen kampanjoinnin elpyminen Neuvostoliitossa vuodesta 1928 lähtien. Sen myötä joulukuuset kiellettiin ja pakkasukko paljastettiin papin ja kulakin liittolaiseksi.⁹⁴³ Hanna Malm julistikin kirjeissään, ettei ”heidän maassaan” vietetty ”joulu”. Tosin hän joutui vetämään väitteitään takaisin, kun hän huomasi Karjalassa jouluna 1927, että ”joulunpyhät oli merkitty allakkaan” ja että kaikki eivät olleet vielä muutenkaan ”vapautuneet vanhoista tottumuksista”.⁹⁴⁴

Vanhojen tapojen murtamiseksi Neuvostoliitossa käytiin kuitenkin ”tehokasta agitaatiota”. Hanna Malm ja Kullervo Manner halusivat kirjeillään laajentaa sen myös Neuvostoliiton ulkopuolelle. Siksi Hanna Malm leimasi joulunvieton ja lahjojen antamisen vanhoilliseksi.⁹⁴⁵ He eivät kuitenkaan vaatineet, että Suomessa järjestettäisiin jouluna kirkkojen läheisyydessä uskonnonvastaisia karnevaaleja, joissa häpäistäisiin uskontoa, pappeja ja uskovaisia, kuten Neuvostoliitossa oli tapana.⁹⁴⁶ Joulun vastustus näkyi lähinnä siinä, että politbyroo kehotti marraskuussa 1929 Suomeen osoittamisensa ohjeissa lähettämään vankilaan ”punaisen kuukauden paketteja”, jotta päästäisiin irti vanhasta nimityksestä ”joulupaketit”.⁹⁴⁷

Kullervo Mannerin ja Hanna Malmin suhde joulun osoitti myös, että heidän mielestään kommunistin oli käytävä luokkataistelua joka hetki. He näyttivät pelkäävän, että Suomessa olevat lankeaisivat juhlimaan joulua liikaa ja antaisivat samalla pikkusormensa juhlamaailman pirulle, joka välittömästi tempaisisi tuosta pikkusormesta kommunistisen luokkataistelijan omalle puolelleen.

Vaikka Suomessa olevat moittivat porvarillisen joulun luonnetta, he eivät kannattaneet joulun täydellistä unohtamista. Emil Tuomi torjui *Liekissä* tällaiset esitykset – hänestä oli tarkoituksenmukaisempaa suhtautua joulun kaltaisiin uskonnollisiin juhliin valistustyön merkeissä ja pyrkiä antamaan niille uusi proletaarinen sisältö kuten oli tehty.⁹⁴⁸ Edes kaikki niistä, jotka selittivät joulun olevan arjen kaltaista kituuttamista, eivät halunneet luopua joulusta. Esimerkiksi ahlaislainen ”Hakoäijä” aikoi paistaa juhlan kunniaksi silakoita ”hieman runsaammin kuin arkioloissa” ja syyttää ”juhlakynttilät” uskoen, että uusi päivä koittaisi.⁹⁴⁹

Vielä selvemmin joulunvieton kannattaminen näkyi siinä, että suomalaisen kommunismin piirissä hyväksyttiin 1920-luvun kuluessa Suomessa yleistyneitä tapoja. Niinpä opintotyön neuvontayhdistys hankki ainakin vuosina 1927 ja 1928

941 (SKP:n pb) hyvälle toverille (SB) uudenvuoden päivänä 1929, f. 516, op. 2, d. 1017, RGASPI.

942 David L. Hoffman, *Stalinist Values. The Cultural Norms of Soviet Modernity, 1917–1941*. Ithaca and London 2003, 120–122.

943 Stites, 230–231.

944 Hanna (Malm) rakkaalle ystävälle (Aino Stolt) 6.1.1928, f. 516, op. 2, d. 1024, RGASPI.

945 Hilja rakas Hanna 15.1.1928 Toronto, f. 516, op. 2, d. 1024, RGASPI, jossa kommentoitiin Malmin näkemyksiä mm. joulusta.

946 Stites, 109; 230–231.

947 (Pb) ht:lle (SB), läh. 20.11.1929, f. 516, op. 2, d. 1071, RGASPI.

948 E. Tuomi, Uskonnolliset juhlat ja luokkatietoinen työväki, *L* 29.3.1929.

949 Hakoäijä, Jouluvankina Ahlaisissa, *TL* 22.12.1928.

Vaikka SKP:n johtohenkilöt pitivät joulun juhlamista virheellisenä, Kotkan opintoyhdistysläiset viettivät ”kodittomien jouluyötä”. (Kansan Arkisto)

levitettäväksi joulukortteja.⁹⁵⁰ Kortteihin kirjoitetut tekstit – ”Taistelun merkeissä joulusi vietä, punalippu viittoopi taistosi tietä” ja ”Juhlios joulua raatajakansa, poistaos päältäsi riistäjän ansa” – osoittivat tosin punaisen joulusanoman toisenlaisiksi. Toisen joulukortin kuva – punaisen tuvan taustalla punaiset tehtaaniiput ja taivaanrannasta nouseva suuri punatähti – haastoi perinteiset joulukortit, joissa yksittäinen maalaistalo vietti joulua. Samalla se vihjasi tulevaan yhteiskuntakehitykseen.⁹⁵¹

Suhde joululahjoihin oli hieman epämääräisempi, mutta niitä ilman ei haluttu olla. Se kävi ilmi artikkeleista, joissa paheksuttiin rikkaiden saavan lahjoja mutta köyhien jäävän ilman.⁹⁵² Vielä selvemmin se näkyi lehdissä, jotka joulun alla antoivat vihjeitä, mitä lahjaksi kannattaisi ostaa ja mistä lahjat hankkia⁹⁵³. Myös nuoriso-osastojen puurojuhlissa jaettiin joululahjoja.⁹⁵⁴

Jouluna ja pääsiäisenä tavoitteena ei julkilausutusti ollut uskonnonvastainen valistus. Sitä tehtiin sen sijaan maaliskuussa marianpäivänä, jonka sosialistinen nuorisoliitto muutti vuonna 1925 nuorison yleisestä valistuspäivästä uskonnonvastaisen agitaation päiväksi. Suurena tavoitteena oli kytkeä pois ”uskonnollinen haaveilu” ja istuttaa tilalle materialistinen maailmankatsomus. Käytännössä marianpäivä

950 Opt-ny tmk 17.10.1927 ja 11.9.1928, opintotyön neuvontayhdistys (kansio 186), am, EKV, VA.

951 Joulupostikortit, Postikortit, KA.

952 Esim. Pimeydestä valoon – vapauteen, *TT* 21.12.1929.

953 Esim. Mistä työläiset tekevät jouluostoksensa Pohjolassa, *PV* 19.12.1925; Jouluostoksilla, *SaT* 14.12.1926 ja 17.12.1927.

954 Esim. Joulujuhlaa, *SaT* 24.12.1925.

merkitsi valtiokirkon ja muun ”uskonnollisen humbuugin” vastustamista. Järjestönuorten liiton sihteeri Niilo Kavenius nimesi sen keväällä 1928 ”kirkollisuuden vastaiseksi päiväksi”.⁹⁵⁵

Marianpäivä tilaisuuksineen merkitsi suomalaisen kommunismin uskonnonvastaisen toiminnan lisääntymistä, vaikka päivää vietettiin edelleen myös yleisenä nuorison valistuspäivänä. Varsinkin keväällä 1926 – sosialistisen nuorisoliiton oikeusjutun ollessa parhaillaan käynnissä – päivä sai yleisempiä sävyjä.⁹⁵⁶ Seuraavana vuonnakin uskonnonvastaisuus sai monin paikoin väistyä yleisten teemojen tieltä: useissa tilaisuuksissa puhuttiin sen hetken ajankohtaisista asioista – sodanvaarasta tai sosiaalidemokraattisesta hallituksesta.⁹⁵⁷ Vasta vuonna 1928 uskonnosta tuli marianpäivän ainoa sisältö. Uskontoa ja kirkon toimia käsittelevien artikkeleiden ohella lehdet antoivat ohjeita kirkosta eroamiseksi ja selittivät, että koulujen oli velvollisuus antaa kirkosta eronneille siveysopetusta.⁹⁵⁸

Artikkelien lisääntyminen ei kuitenkaan riittänyt, sillä nimimerkki Nuorisoliittolainen katsoi päivän epäonnistuvan, ellei saataisi käytännön tuloksia. Siksi hän kehottikin kokouksia päättämään joukkoeroamisista. Kehotus toi tulosta myöhemmin samana vuonna.⁹⁵⁹ Näkyvämpää se oli seuraavana vuonna, kun marianpäiväjuhlassa sovittiin monin paikoin, että nuoret menisivät pääsiäislauantaina, joka oli vapaapäivä, joukolla eroamaan kirkosta. Helsingissä eroavat kokoontuivat ensin työväentalon pihalle yhteiseen tilaisuuteen. Kuultuaan alustuksen uskonnon synnystä he lähtivät kirkkokonttoreihin – päivän aikana kirkosta erosi 147 henkilöä.⁹⁶⁰ Samanlaiset joukkoerot toistuivat paikoitellen seuraavana vuonna. Ne saivat myös ajankohtaista leimaa – esimerkiksi Kotkan työttömien ero oli vastalause pappien osallistumiselle lapuan liikkeeseen.⁹⁶¹

955 SNL sos. no:ille maaliskuulla 1925, kiertokirje no 2, sosialistinen nuorisoliitto (kansio 187), am, EKV, VA; Nuorten päivä, *TT* 21.3.1925; Pertti, Marianpäivänä, *TÄ* 23.3.1925; Onnistuneet Maarianpäiväjuhlat Helsingissä, *TT* 26.3.1925; Maarianpäivän vieto, *TT* 27.3.1925; N. K(aveniu)s, Kirkollisuutta vastaan, *TL* 24.3.1928; Marianpäivän aiemmasta luonteesta, Kairamo, 138.

956 Marianpäivän vieto maaseudulla, *TT* 29.3.1926; Onnistunut Marianpäiväjuhla Karhulassa, *TT* 29.3.1926; Marianpäiväjuhlat maaseudulla, *TT* 30.3.1926; myös Proletaari, Maarianpäiväjuhlat, *TT* 20.3.1926.

957 Työtätekevän nuorison valistusviikko, *PV* 17.3.1927 pk; Nuorison juhlat Vaasassa, *TÄ* 21.3.1927; Marianpäiväviikko, *TT* 22.3.1927 pk; Onnistunut Marianpäiväjuhla, *SA* 29.3.1927; Lahden nuorten työläisten marianpäivän juhla, *TL* 2.4.1927; vrt. Nuorisopäivän vieto, *PV* 29.3.1927, jossa mainittiin neljä uskonnonvastaista tilaisuutta; H:gin nuorten työläisten Marianpäivä-juhla, *TT* 29.3.1927, jossa puheet koskettelivat uskontoa.

958 Uskonnonvastainen propagandaviikko, *TT* 21.3.1928 pk; Uskonto, *TL* 22.3.1928; Nuorisoliittolainen, Irti kirkon kahleista, *TT* 23.3.1928 pk; Miten kirkosta eroaminen tapahtuu, *TT* 23.3.1928, *TL* 27.3.1928 pk; -ki, Uskonto sortomahdin välineenä, *TT* 23.3.1928; N(iilo).K(aveniu)s, Kirkollisuutta vastaan!, *TL* 24.3.1928.

959 Nuorisoliittolainen, Irti kirkon kahleista, *TT* 23.3.1928 pk; Yksi eronneista, Suuri aukko Kymän mustatakkien ”lammaskatraseen”, *T* 13.11.1928.

960 Helsingin työläisjoukot vastustavat kirkkoa ja uskontohumbuukia, *TT* 26.3.1929; Alas kirkko ja mustatakkien holhoojalvalta, *TT* 30.3.1929; Kirkon karsinasta eronneet joukot, *TT* 4.4.1929; Työläiset kirkosta eroon, *PV* 29.3.1929, jossa puhutaan Oulun ja Koskelankylän nuorista; Mustatakkisten holhousvallasta tehdään loppu, *T* 4.4.1929; Irti pappien holhouksesta, *PV* 5.5.1929, jossa kerrotaan joukkoerosta Reisjärvellä.

961 Vastauksemme Suomen fascistipapeille on: Irti joukolla kirkosta, *TT* 8.4.1930, jossa kerrottiin joukkoerosta myös Haapajärvellä; ”Irti kirkosta” tunnus käytännössä Kuopiossa, *SA* 24.4.1930; Seppo 1992, 22.

JUMALANPILKKA?

Marianpäivän tilaisuudet ja joulukirkot herättivät ilmeisesti 1920-luvun loppuvuosina enemmän huomiota. Se puolestaan aiheutui tilaisuuksien ohjelman muuttumisesta. Marianpäiväjuhlat olivat alusta alkaen koostuneet uskontojen syntyä ja historiaa käsittelevien puheiden ohella lausunnasta, laulusta, näytelmistä, tanssiesityksistä yms. Osa niistä kosketti päivän aihetta.⁹⁶² Joukko- ja ryhmäesitysten yleistyessä tilaisuuksien ohjelmistoon tuli enemmän laulu- ja näytelmäesityksiä uskonnosta, kirkosta ja papeista.⁹⁶³ Ohjelmaryhmillä oli monia esityksiä, joissa mm. kehoitettiin eroamaan kirkosta.⁹⁶⁴ Kehotus saattoi tosin olla kysymyksen muodossa:

Yhä vieläkö palvot sä ”Luoja”
joka orjuutta kärsiä suo,
joka riistäjäluokkaa vain suojaa,
eikä leipääkään köyhälle suo?⁹⁶⁵

Pilkka- ja pilalaulujen kohteena olivat usein papit. Laulut luonnehtivat pappeja suorasukaiseen tyyliin ”ahneiksi”, ”puijaaiksi”, jotka ”aivot uhreiltansa pimittääpi”, ”porvarien rosvottavaksi vietteleepi” ja yleensä ”kierosti, hienosti ... autuutta kauppailee”. Lennokkaimmat kuvasivat pappeja ilmaisuilla ”nuo mustat kirkon peikot” tai ”nuo mustatakki-marakatit”.⁹⁶⁶

Laulut muistuttivat myös, miten papit tuomitsivat toimet köyhälistön puolesta

Voi syntiänne suurta,
jos yhteiskunnan juurta
te uskallatte käydä hiukan pöyhimään.
Ne silloin irvistelee ja papit pöyhistelee
sua helvettinsä tulella kilvan uhkailee.⁹⁶⁷

ja asettuivat eturiviin vastustamaan työläisiä:

Papit siunaavat työläisten vainot,
himomurhatkin fascistien,
sodat julmat ja terroritoimet,
verityöt kaikki valkoisten.

962 Marianpäiväjuhlien vietto, *TT* 26.3.1926; Marianpäiväjuhlat maaseudulla, *TT* 30.3.1926; Nuorilla onnistunut uskonnonvastainen marianpäiväjuhla, *TT* 26.3.1927; Marianpäiväjuhla, *TL* 29.3.1927.

963 Esim. Po:n tilannekatsaus, joulukuu 1927, po:n tilannekatsaukset, EKV, VA; Helsingin työläisjoukot vastustavat kirkkoa ja uskontohumbuukia, *TT* 26.3.1929.

964 Esim. Me erosimme kirkosta, Terveisiä helvetistä, Pappien puuhut, Kun pappeja ei oisi, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920-luvulta, Ohjelmatoiminta, KA; Pappilaulu, Yhä vieläkö?, Sos. nuorisoliiton kiihoitustoiminta. ”Kollektiivisia” esityksiä (kansio 200), am, EKV, VA; ohjelmaryhmien ohjelmistosta, myös Edvin Salosen muistelmät, 7, KA.

965 Yhä vieläkö?

966 Lainaukset lauluista Terveisiä helvetistä ja Pappien puuhut.

967 Terveisiä helvetistä; ks. myös Pappien puuhut.

Kauhutöissä he itse myös liehuu,
orgioihin osallistuu,
eellimmäisinä vainoissa riehuu,
mitkä luokkaamme kohdistuu.⁹⁶⁸

Laulut antoivat papeille huomattavan merkityksen uskonnon ylläpitäjinä. Pappien häviämisestä saatettiin jopa löytää ratkaisu koko uskontokysymykseen:

Jos papit häviäisi, niin kirkot tyhjäksi jäisi
ei sielunmarkkinoita enää missään tunnettaisi.
Taivaan portit suljettaisiin, Pietarikin levon saisi,
virastansa Jehovakin poies potkittais.

Myös helvettikin sammuis', sen kattoiloista pannuist'
sieluparat kiirehesti kömpisivät pois.
Pirut joutuis' joutilaiksi, tulimeri erämaaksi,
jos ei täällä maailmassa pappeja vain ois.⁹⁶⁹

Laulu ei maininnut, miten papit saataisiin häviämään. Sen tarkoitus oli ilmeisesti osoittaa, ettei elämä ilman uskontoa, kirkkoa ja pappeja olisi kovin kamalaa. Samalla teksti halusi muistuttaa, miten hassulta monet raamatun tekstit kuulostivat.

Lauluissa saatettiin myös epäillä kirkon pelottelua työläisten joutumisesta kadotukseen

Jos köyhällä ihmisellä on puhdas omatunto
rehellinen luonto ja myöskin hyvä kunto.
Silloin emme huoli, vaikka loppu tulisi,
kun Pietari meille varmaan näin sanoisi.
Ai, ai, toveri, sinä kunnan mies,
sulle tuolla ylhäällä on varmaan kotilies.
Tuleppas mukaani vaan rohkeasti
meille aina kelpaa kunnan Proletaari.⁹⁷⁰

Laulut ja esitykset eivät sanoneet kirkosta tai papeista sen pahemmin kuin lehtikirjoitukset. Lauluissa ei edes kuvattu pappeja tyttöjen ja nuorten naisten viettelijöinä, kuten ajoittain kaunokirjallisissa lehdissä.⁹⁷¹ Laulut ja näytelmät toivat ajatukset kuitenkin paremmin julki. Pappien nimittely, pappeina esiintyminen tai yleensä puuttuminen kirkkoon tai sen oppeihin ei miellyttänyt kaikkia työväenliikkeen ulkopuolisia. Työläisten joulukirkko kiellettiin Tampereella jouluna 1927.⁹⁷² Por-

968 Yhä vieläkö?

969 Kun pappeja ei oisi.

970 Pappilaulu; Terveisiä helvetistä.

971 Esim. Hellä Kotijärvi, Läpi kuohujen, *L* 31.10–5.12.1924; H., Kauppias Kapiainen, *L* 25.2.1927;

Simson, Joululahja, *NTJ* 1928.

972 Sarvipää, Kappale keskiaikaa, *TL* 29.12.1927.

varillisissa lehdissä julkaistiin puolestaan talvella 1928 kirjoituksia, joissa todettiin työväentalolla pidettyjen esitysten häpäisseen kirkkoa ja uskontoa ”mitä törkeimmällä ja raaimmalla tavalla”.⁹⁷³

Viranomaisten valmius puuttua esityksiin lisääntyi muutenkin. Kurikan käräjät tuomitsi helmikuussa 1928 neljä nuorta kahden kuukauden vankeusrangaistukseen, koska heidän Luovan työväentalolla joulukuussa 1927 esittämänsä joukkolaulu oli ”jumalan pyhää sanaa sekä evankelis-luterilaisen uskonnon oppia ja sakramentteja pilkkaavaa”. Ruokolahden käräjät puolestaan katsoi, että Hannes Kasanen oli 1929 pitämässään joulupakinassa pilkannut jumalansanaa, ja langetti hänelle neljän kuukauden vankeustuomion.⁹⁷⁴ Heinolassa tuomittiin kymmenen nuorta miestä sakkoihin kirkollisten tapojen pilkkaamisesta, kun he esittivät työväentalolla pidetyissä iltamissa laulun Noskein ammattijärjestö Hyv’ onpi veisata Jeesuksesta -virren sävelellä. Uskonnollisten tunteiden loukkausta oikeus näki ilmeisesti myös siinä, että ryhmä esitti laulun viimeisen säkeistön polvillaan kädet ristissä ”kuin rukousasennossa”.⁹⁷⁵

Syytteet saivat STPV:n eduskuntaryhmän tekemään helmikuussa 1929 aloitteen jumalanpilkan poistamisesta rikoslaiasta – raskaiden vankeusrangaistusten langettaminen oli ristiriidassa uskonnonvapauslain kanssa ja takasi uskonkiihkoilijoille mahdollisuuden käyttää pykälää poliittisena välineenä.⁹⁷⁶ Näin suomalaisen kommunismin piirissä seurattiin vanhan työväenliikkeen esimerkkiä – se oli vaatinut jumalanpilkan poistamista jo vuonna 1910. Silloinkin vaatimuksen välittömänä syynä olivat työväenliikkeen jäsenille esitetyt syytteet ja tuomiot.⁹⁷⁷

Jumalanpilkkasyytteet saattoivat vakuuttaa suomalaisen kommunismin nuorisoa siitä, että uskonto oli todella niin tärkeä aihe kuin he juhlapuheissaan sanoivat. Se saattoi lisätä innostusta puuttua asiaan ja voimistaa uskoa, että uskonto oli porvariston työläisiä vastaan käyttämä ase. Ainakin Helsingin nuorten työläisten marianpäiväkomitea piti jumalanpilkkasyytteitä naurettavina ja vaati uskonnon vapaan arvostelun sallimista.⁹⁷⁸

Molemmipuolinen uhittelu myötävaikutti siihen, että uskonto nousi tärkeäksi päivänpoliittiseksi aiheeksi. Uskonnon merkityksen kasvun huomasi myös Tampereella pääsiäisenä 1929 järjestetty nuorten työläisten neuvottelukokous: se päätti, että nuorten työläisten oli järjestettävä valistus-, luento- ja esitelmätilaisuuksia, joissa paljastettaisiin kirkon todellinen luonne tieteen ja elävän elämän pohjalta. Lisäksi aiottiin tukea eduskuntaryhmän toimia kirkon ja valtion erottamisesta sekä ryhtyä ”vakavasti työskentelemään” uskonnonopetuksen poistamiseksi koulusta ja

973 Kauvatsan punaiset uskontoa häpäisemässä, *Satakunnan Kansa* 2.2.1928, jossa kerrottiin työväentalon naamiaisista.

974 Kurikkalaisten ”jumalanpilkkajain” juttu, *TÄ* 10.12.1928; myös Selostuksia ja tiedonantoja korkeimman oikeuden ratkaisuista vuonna 1928. Korkeimman oikeuden määräyksestä toimittanut L.K. Soini. Helsinki 1930, 353; ”Jumalan sanan pilkka”, *PV* 4.6.1930.

975 10 heinolalaista kommunistia syytteessä uskonnon pilkkaamisesta, *Heinolan Sanomat* 10.12.1929; Heinolan kommunistijuttu päättyi eilen, *Heinolan Sanomat* 28.1.1930; Kuka on nykyään Heinolassa kristittyjen päänä?, *TT* 13.12.1929.

976 STPV:n ekr 11.2.1929 ja 12.2.1930, STPV:n arkisto, KA; Vp 1929L, 151; Jumalanpilkkajutut ovat työväenluokan poliittista vainoa, *TT* 20.3.1929; myös Vp 1930L, 25; Seppo 1978, 378.

977 Pikkusaari, 140–142.

978 Suomen työätekeväälle nuorisolle, *PV* 12.3.1929, *TT* 20.3.1929.

uskonnollisen pimityksen lopettamiseksi armeijassa. Jokaista nuorta työläistä muistettiin lisäksi velvollisuudesta erota kirkosta.⁹⁷⁹

Kokous oli ensimmäinen tilaisuus, jossa alustaja Antti Timonen paljasti numeroina kirkosta eronneiden määrän – ja työväenliikkeen kirkonvastaisten saavutusten vaatimattomuuden. Hän ei liioin luvannut nopeita tuloksia, vaan arveli uskonnon juurien olevan niin syvällä, että niitä ei voitaisi hävittää yhden sukupolven aikana. Tehtävää vaikeutti uskonnollisten laitosten voimakas taloudellinen riippuvuus valtiosta. Vaikeaan uskonnonvastaiseen taisteluun Timonen kaipasi myös erityistä tyyliä. Uskomusta yliluonnollisiin tekijöihin voitiin poistaa vain erittelemällä väsymättä ja vakuuttavasti yhteiskunnallista todellisuutta – tiede, tiedot ja esimerkiksi elävästä elämästä katkoivat parhaiten uskonnon syvällä olevia juuria. Sen sijaan uskonnon vaikutusvaltaa ei voitaisi pysäyttää ”typeryyksiin ja raakuuksiin saakka menevillä tuomitsemisilla ja lauseparsilla”. Tulokseen eivät liioin johtaisi ”uhkailut, ylimalkaiset viitteet, filosofiset teoriat ja fraaseilut”.⁹⁸⁰

Vaatus pitkäjänteisestä valistustyöstä oli työväenliikkeen perinteiden mukainen. Myös suomalaisen kommunismin piirissä oli korostettu kärsivällistä ja varovaista toimintaa.⁹⁸¹ Timosen puhe saattoi silti kohdistua ajankohtaisemmin ohjelmaryhmien teksteihin ja esiintymiseen⁹⁸² tai jopa hieman aiemmin julkaistuun Helsingin nuorten työläisten marianpäivän julistukseen, jota ”fraaseilu” luonnehti satuvasti. Alustus saattoi olla moite esimerkiksi laululle, jossa luvattiin kirkkojen muuttuvan työväentaloiksi, jos työväestö saisi ne omikseen

punaliput siellä liehuisi niin
Ja alttaritaulun paikalle
kuvat Marxin ja Leninin.⁹⁸³

Tampereen tapaamisen jälkeen uskonnollisen valistustyön kysymyksistä tuli nuorten ja naisten kokousten tavanomainen aihe. Niissäkin kannatettiin ”tietopohjaista valistustyötä”, mutta suomalaisen kommunismin nuorisolla oli vaikeuksia antaa vaatimukselle konkreettista sisältöä. Niinpä anniksi jäi pääasiassa aiemmin keväällä esitettyjen vaatimusten toistaminen, ja liike sortui paljolti Tampereella kritisoiutuun ”lauseparsityyliin”.⁹⁸⁴

Se liittyi osittain nuorten innokkuuteen mutta sille antoi pontta myös kommunistien arvio, jonka mukaan uskonnosta oli tullut porvaristolle aiempaa tärkeämpi väline, kun se yritti pitää työläisiä kurissa tai valmisteli imperialistista sotaa Neu-

979 *Työtätekevän nuorison lähimmät tehtävät. Tampereen neuvottelukokouksen alustukset ja päätökset.* Helsinki 1929, 22, 53.

980 *Työtätekevän nuorison lähimmät tehtävät*, 14–19; ks. myös VIII. Ilm. no 1841 2.4.1929, jossa tiedottaja T.129:n kertomus ja maininta, että alustaja oli Antti Timonen, nuorten työläisten neuvottelukokous Tampereella 30.–31.3.1929, (kansio 186), am, EKV, VA.

981 Voiko työläinen uskoa jumalaan?, SA 1.10.1922; Marianpäiväpuhe v. 1925, f. 516, op. 2, d. 910, RGASPI.

982 Ryhmien kielteisestä vaikutuksesta, *Aatteet ja asenteet*, 302–303.

983 Me erosimme kirkosta, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920-luvulta, Ohjelmatoiminta, KA.

984 Työläisnaisilla pääkaupungissa edustajakokous, TT 20.5.1930; Työläis- ja talonpoikaisnaiset luokkansa taistelukysymyksiä pohtimassa, PV 22.5.1930; Työtätekevän nuorison suhde kirkkoon, ilm. puheluonnon, Kollektiivisia joukkoesityksiä (kansio 200), am, EKV, VA.

vostoliittoa vastaan.⁹⁸⁵ Siksi kokousten lausumissa ja lehtikirjoituksissa yleistyi tapa tuomita koko uskonto, ei vain kirkon tulkintaa siitä. Tuomittavien listalle ilmestyivät myös ”uskonnolliset lahdot”, jotka edustivat ”synkkää henkistä taantumusta”.⁹⁸⁶

Suomalaisen kommunismin nuoriso halusi liittää uskonnonvastaisen kamppailun laajempaan kapitalisminvastaiseen taisteluun. Tosin joissakin kirjoituksissa selitettiin, ettei uskonnon hävittäminen ollut mahdollista kapitalismin aikana vaan vasta työväenvallan vallitessa.⁹⁸⁷ Kenties nekään eivät tarkoittaneet sitä, että jäätäisiin odottamaan kapitalismin kukistumista, vaan haluttiin liittää uskonnonvastainen toiminta osaksi koko kapitalisminvastaista taistelua.

Suomalaisen kommunismin uskonnonvastaisen toiminnan voimistuminen kytkeytyi välillisesti Neuvostoliiton tapahtumiin vuosikymmenen lopulla. Maassa käynnistyi vuonna 1929 uskonnonvastainen kampanja, joka pyrki tukahduttamaan uskonnon voimakeinoin. Se herätti närkästystä lännessä: paavi ja Canterburyn arkkipiispa tuomitsivat kristittyjen ja kirkkojen vainoamisen. Myös Suomessa lehdistö paheksui Neuvostoliiton tapahtumia, ja papit määrättiin toimittamaan yleinen rukous uskonnonvainojen takia.⁹⁸⁸

Suomalaisen kommunismin jäsenet eivät osanneet ajatella, että ryhtymällä voimatoimiin neuvostojohto tavallaan myönsi kykenemättömyytensä vastustaa uskonnollista toimintaa pelkästään valistustoimin.⁹⁸⁹ Liikkeen lehdet todistelivatkin Neuvostoliiton johtajien, tiede- ja kirkonmiesten lausuntoihin viitaten, ettei uskoaisia vainottu Neuvostoliitossa, tai selittivät yleisesti, että jumalusko hävisi sosialismin aikana. Uskonnonvastaista kampanjaa puolustettiin kertomalla vastavallankumouksellisista uskonnollisista terroristiryhmistä. Enemmän lehdissä kuitenkin kummasteltiin, miten paavi ilkeni puhua ”vainottujen” puolesta, vaikka koko institution historia tulvi heidän verestään. Niissä iloittiin myös Neuvostoliitossa järjestetyistä suurista mielenosoituksista lännen kampanjaa vastaan.⁹⁹⁰

KIRKOSTA ERONNEIDEN YHDISTYKSET

Suomalaisen kommunismin uskonnonvastainen toiminta aktivoitui pääsiäisenä 1929 toisellakin tavalla – Kuopioon perustettiin pitkänaperjantaina kirkosta eron-

985 Punaisen nuorison musta vihollinen, *L* 12.3.1930; Uskonnonvastaiseen joukkotyöhön, *PV* 20.3.1930.

986 Suomen työtätekevälle nuorisolle, *PV* 12.3.1929; Hannes Juvonen, Kirkko, uskonto ja luokkataistelu, *L* 22.3.1929; Johannes, Salonpäästä, *PV* 28.5.1929; J. Forsman, Kirkko ja uskonto pohjolassa, *Punikin pääsiäinen* 1930.

987 Hannes Juvonen, Kirkko, uskonto ja luokkataistelu, *L* 22.3.1929; Punaisen nuorison musta vihollinen, *L* 12.3.1930.

988 Kampanjasta, Arto Luukkanen, *The Religious Policy of the Stalinist State. A Case Study: The Central Standing Commission on Religious Questions, 1929–1938*. Tampere 1997, 53–105; Seppo 1992, 24–27; Kiikarimies, Päivän tähytimestä, *PV* 2.3.1930.

989 Brovkin, 106.

990 Kapitalismin valhekamppailu, *TÄ* 5.2.1930; Marianpäivä, *L* 7.2.1930; Apostata, Kun vainoajat puhuvat ”vainottujen” puolesta, *TÄ* 14.2.1930; Kiihoitus Neuvostoliittoa vastaan, *PV* 19.2.1930 pk; Uskonsotaa käydään vääristelyn aseilla, *TÄ* 26.2.1930; Naskali, Paavi antaa bullan, *TÄ* 26.2.1930; Punaisen nuorison musta vihollinen, *L* 21.3.1930; Asiat päälleallaan, *T* 22.3.1930 pk; Miljoonien proletaarien protestimyrsky, *TÄ* 26.3.1930.

neiden yhdistys, johon ilmoittautui perustavassa kokouksessa 47 henkeä.⁹⁹¹ Kirkosta eronneiden järjestäytymisestä oli puhuttu jo vuoden 1922 lopussa⁹⁹², ja joillakin paikkakunnilla eronneet olivat toimineet yhdessä jo aiemmin. Esimerkiksi Teuvalla kirkosta eronneet olivat huhtikuusta 1926 puuhanneet omaa hautausmaata, joka otettiin käyttöön vuoden 1928 aikana. Myös muualla oli toimittu samoin tai ainakin keskusteltu samasta teemasta.⁹⁹³

Kuopion yhdistys antoi kuitenkin esimerkkiä laajemmin, ja uskonnon noustessa muutenkin suomalaisen kommunismin tärkeäksi teemaksi yhdistyksiä alkoi vuodenvaihteessa 1929–30 ja keväällä 1930 syntyä moniin kaupunkeihin mutta myös muutamaiin maaseutukuntiin.⁹⁹⁴ Kenties ne myös osittain korvasivat lakkautusuhalla olevia nuorten työläisten opintoyhdistyksiä.

Kirkosta eronneiden yhdistysten syntymisellä saattoi myös olla jotain yhteyttä kansainväliseen kommunistiseen liikkeeseen. Otto Ville Kuusinen oli kesäkuun alussa 1928 pidetyssä SKP:n keskuskomitean plenumissa kansainvälistä tilannetta selostaessaan maininnut, miten kommunistit toimivat Saksassa vapaa-ajattelijoiden liitossa saadakseen katolisia työläisiä pois pappien johdosta.⁹⁹⁵ Kokous ei kuitenkaan tehnyt mitään päätöksiä asiasta, eikä Suomeen ilmeisesti myöhemmin kään lähetetty ohjeita tällaisten järjestöjen perustamisesta, vaikka idea sopi hyvin SKP:n ajatuksiin erillisten organisaatioiden synnyttämisestä eri alueille. Kokouksessa Suomesta ainoana läsnä ollut Niilo Välläri saattoi toki omaksua ajatuksen.

Yhdistykset järjestivät valistustilaisuuksia, joiden aiheena oli esim. kirkko ja valtio, uskonnonopetus kouluissa, uskonnonvastainen valistustyö. Kuopiossa yhdistys jopa vietti joulunalusviikkoa uskonnonvastaisena viikkona ja järjesti juhlan sitä varten.⁹⁹⁶

KIRKOLLISET SEREMONIAT

Suomalaisen kommunismin toiminta muistutti 1920-luvun lopulla monessa mielessä sosialidemokraattisen nuorisoliiton kampanjointia parikymmentä vuotta aiemmin. Se ei kuitenkaan puuttunut samalla tavalla yksityisiä ihmisiä koskettaviin kirkollisiin tapahtumiin – kasteeseen, rippikouluun, avioliittoon ja hautajaisiin.⁹⁹⁷

991 Kirkosta eronneiden työläisten kokous 29.3.1929 Kuopion työväentalolla, Kuopion ja lähiympäristön vapaa-ajattelijoiden arkisto, Vapaa-ajattelijoiden arkisto (VAA), KA; Yhdistys kirkosta eronneille, *SaT* 4.4.1929.

992 E. Rissanen, Uskonvapautta kohti, *SA* 16.12.1922.

993 Kertomus Teuvan kirkosta eronneiden toiminnasta 18 päivästä huhtikuuta 1926 31 päivään joulukuuta 1928 (E.L. Suksi), Teuvan vapaa-ajattelijoiden arkisto, KA; myös Historiikkia Teuvan valtiokirkkoon kuulumattomista ja Rauhanmaasta (Jalmari Teirilä 9.7.1960), Rauhanmaan arkisto, KA; Oma hautausmaa kirkosta eronneille Saloisissa, *SaT* 21.8.1926; Työväki keskustelee päivän tärkeistä kysymyksistä, *TÄ* 8.10.1926, jossa Vaasan työläisten kerrottiin keskustelleen omasta hautausmaasta; Ykspihlajan tpj:n yk 18.3.1926, Ykspihlajan tpj:n arkisto, KA.

994 Seppo 1992, 20; Turkuun perustettu kirkosta eronneiden yhdistys, *TT* 16.4.1930.

995 SKP:n pl 1928, 47–48 (Kuusinen), f. 516, op. 2, d. 1011, RGASPI.

996 Kuopion kirkosta eronneiden yhdistys, yleinen kokous 19.9. ja 17.10.1929, tmk 27.11.1929, keskustelutilaisuus 17.1.1930, Kuopion ja lähiympäristön vapaa-ajattelijat, KA; Turun kirkosta eronneiden yhdistys, *TT* 22.5.1930.

997 Larkio, 213–214; Pikkusaari, 224–231.

Kirkosta eronneiden yhdistyksetkään eivät tietävästi järjestäneet kirkollisten seremonioiden – ristiäisten, häiden ja hautajaisten – tilalle omia ei-kirkollisia tilaisuuksia, vaikka sellaista esitettiin.⁹⁹⁸

Lauluryhmien lauluissa tosin todisteltiin, ettei kirkosta eroaminen vaikuttaisi siinäkään suhteessa erityisemmin elämään:

Kylän ämmät ne meitäkin peloitteli,
uskonsisaret juorusi:
kun kuolette, teitä ei haudatakaan,
vaan jäätte päälle maan.
Ajast' aikoja monta on elettynä,
eikä moista ole tapahtunutkaan,
että ruumihit vastaan luuraisi
vitivalkeissa vaatteissaan.

Mutta kuinkahan kävis',
jos mieli niinkuin tekis'
tuohon avioliittohon.
Kuka piru meidät vihkis'
ja lapsemme kastais,
siinäpä puuhaa vasta on.

Me vihkimättä elettais
ja eiköhän lie
lapset avannossa kastettava.⁹⁹⁹

Kirkolliset seremoniat eivät laulun uhosta huolimatta olleet 1920-luvulla samanlaisia kamppailukysymyksiä kuin aiemmin, sillä nainen ja mies saattoivat aloittaa yhteiselämän ja saada lapselleen nimen ilman kirkon myötävaikutusta vuodesta 1918 lähtien. Uskonnonvapauslaki puolestaan myönsi evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuulumattomille oikeuden tulla haudatuksi seurakunnan hautausmaahan mutta antoi myös mahdollisuuden perustaa yksityisen hautausmaan.¹⁰⁰⁰ Se sopi ennen muuta maaseudulle, ja varsinkin Etelä-Pohjanmaan vahvoilla alueilla – Jurvassa, Teuvalla ja Kurikassa – perustettiin omat hautausmaat. Vuosikymmenen vaihteessa asia antoi puuhaa monelle kirkosta eronneiden yhdistykselle.¹⁰⁰¹

Omien hautausmaiden hankkiminen oli aatteellisten pyrkimysten ohella tulosta myös siitä, että monet seurakunnat perivät kirkosta eronneiden hautapaikoista paljon korkeammat hinnat kuin kirkkoon kuuluvilta – ryhtyivät ”keinottelemaan hautapaikoilla”, kuten suomalaisen kommunismin piirissä katsottiin.¹⁰⁰² Sosiaali-

998 Työläismies, Työläisnuorison suhde uskontokysymykseen, L 24.1.1930.

999 Me erosimme kirkosta, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920-luvulta, Ohjelmatoiminta, KA

1000 Seppo 1983, 187, 189–190.

1001 Viljanmaa, 93–94; Kuopion kirkosta eronneiden yhdistys, yleinen kokous 19.9.1929, KA;

Kirkosta eronneet toiminnassa, SaT 21.9.1929; Kotkan Vapaa-ajattelijat 50 v. Helsinki 1979, 4.

1002 Hautapaikkojen hinnoista, esim. Helin 1992, 43; kommentista Eronnut, Kirkosta eronneet Kurikassa saaneet oman hautausmaan, TÄ 20.12.1926.

Teuvalla työläiset perustivat oman hautausmaan, Rauhanmaan, jota siivoustalkoolaiset kunnostavat. (Kansan Arkisto)

demokraatit pyrkivät ratkaisemaan tätä ongelmaa esittämällä eduskunnassa hautausmaiden siirtämistä kunnalliseen omistukseen.¹⁰⁰³ STPV:n edustajat antoivat aloitteelle tukensa, koska arvelivat sen parantavan asiaintilaa. Suomalaisen kommunismin jäsenet saattoivat kuitenkin pyrkiä ratkaisemaan ongelman mieluummin perustamalla oman hautausmaan, vaikka *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* pakinoitsija Inkvisiittori tuki polttohautausta.¹⁰⁰⁴

Suomalaisen kommunismin parissa ei annettu erityisiä ohjeita hautajaistapaan. Ensimmäiset ei-kirkolliset hautajaiset synnyttivät kuitenkin eri paikkakunnilla ylpeydenaihetta. Myös ne tapaukset, joissa papit tunkeutuivat väkisin jonkun työväenhenkilön hautajaisiin, pantiin paheksuen merkille.¹⁰⁰⁵ Yleensä hautajaisiin kiinnitettiin laajemmin huomiota silloin, kun ne saivat mielenosoituksen luonnetta, kuten Yrjö Mäkelinin tai Väinö Vuorion tapauksissa.

Nuoria puhutti paljon enemmän työläisnaisen ja -miehen suhde. Kajaanin nuoriso-osasto totesi jo marraskuussa 1920, että kirkolla ei ollut mitään tekemistä

1003 Seppo 1978, 372–377.

1004 Vp 1925, 1393 (Allila); Oma hautausmaa kirkosta eronneille Saloissa, *SaT* 21.8.1926; Inkvisiittori, Krematorioon sitä vielä joudutaan jos eletään ja terveenä ollaan, *TT* 3.11.1924.

1005 Viljanmaa, 90; Kiikarimies, Päivän tähytimessä, *PV* 30.1.1930; Jo menee mustatakkien riena pitkälle, *SaT* 1.2.1930.

kahden työläisnuoren ryhtyessä viettämään yhteiseloä. Sen mielestä kirkolliseen avioliittoon menevä nuorisoliittolainen erosi samalla osastosta. Osasto torjui myös siviiliavioliitot luokkatietoisien työväen periaatteille virheellisinä – ne tukivat vallitsevaa oikeusjärjestelmää. Vapain ja täydellisin yhteiselön muoto oli omantunnon avioliitto, jota sitoi vain naisen ja miehen todellinen rakkaus ja yhteisymmärrys.¹⁰⁰⁶

Omantunnon avioliitto sai myöhemmin tukea myös nuorten lehdistä. Niissä katsottiin, ettei yhdessä elämiseen tarvittu papin tai tuomarin toimia. Omantunnon liitossa erokin voisi tapahtua yhteisestä sopimuksesta eikä sitä tarvitsisi hakea käräjien tai maistraatin kautta. Osa kirjoittajista uskoi optimistisesti, että todellisista omantunnon liitoista erottaisiin harvoin, koska ne perustuivat aineellisista eduista ja muista vaikutuksista riippumattomaan vapaaseen rakkauteen.¹⁰⁰⁷

Myös *Sosialistisessa Aikakauslehdessä* vuonna 1922 Ivar Lassu kannatti ”vapaata liittoa”. Aleksandra Kollontain kirjoituksen pohjalta käytyä keskustelua jäseni kuitenkin selvemmin kysymys luokkataistelijan suhteesta naisen ja miehen yhteiselämään.¹⁰⁰⁸ Oppi ammattivallankumouksellisista saattoi hieman horjuttaa luottamusta omantunnon liittoihin. Vuosikymmenen lopulla nuoret pohtivat järjestöissä ja lehdistään, sopiko luokkataistelijan ”kahlita” itseään vastakkaiseen sukupuoleen. Helsingin nuorten työläisten opintoyhdistyksessä päädyttiin keväällä 1927 kielteiseen näkemykseen ainakin avioliittoon, koska luokkataistelijan oli oltava vapaa kaikista työtä vaikeuttavista kahleista.¹⁰⁰⁹

Myös *Liekissä* syksyllä 1929 käydyssä keskustelussa torjuttiin ”virallinen, elinläiksi sitova liitto”, siihen liittyvät muodollisuudet sekä myös ”oman kodin onnen tavoittelu” sopimattomina. Taistelijoiden ”vapaata toverillista suhdetta” pidettiin mahdollisena, ellei luokkataistelu kärsinyt siitä. Keskustelussa ei varsinaisesti sanottu, mikä luokkataistelu häiritsisi, mutta kyse oli selvästi lapsista – ainakin yksi keskustelijoista neuvoi säännöstelemään syntyvyyttä.¹⁰¹⁰ Samaan oli kehoitettu myös *Sosialistisessa Aikakauslehdessä* vuonna 1922.¹⁰¹¹

Myös lauluryhmät viittasivat osallistumisen ja avioliiton väliseen ristiriitaan. Esimerkiksi Ikäneitojen laulussa väitettiin, että perheettömillä naisilla

”Aikaa ompi valistua,
valistusta jakaa.
Täähän puoli lähemmäksi
kumouksen takaa.”

1006 Avioliittokysymys, *NT* 10.12.1920.

1007 Tikka, Avioliitosta, *L* 12.9.1924.

1008 Katainen, 2002, 132–134.

1009 Ohjelman suorittajien valmistava opintopiiri 27.2. ja 21.3.1927, HNTOPYA, KA.

1010 Taistelija, Onko luokkataistelijoilla oikeutta ”kahlita” itseään, *L* 8.11.1929; Aatos, Onko luokkataistelijoilla oikeus ”kahlita” itsensä?, *L* 15.11.1929; O. Oinonen, Muutama reuna-
huomautus, *L* 29.11.1929.

1011 Katainen 2002, 133–134.

Sama laulu torjui liittoa myös muistuttamalla työläisvaimon kovasta elämästä:

”Harvemmin nääs työläisvaimo
onnesta voi haastaa.
Liian raskas usein taakka,
vielä riita raastaa.

Itkee moni nuori vaimo,
surkastunut rukka;
ikäneito iloitsee,
– kukoistaa kuin kukka.”¹⁰¹²

Vapaan toverillisen liiton siteet ymmärrettiin liikkeessä monella tavalla. Vapaamielisen Aleksandra Kollontain ohella nuorten parissa tehtiin tunnetuksi myös Leninin näkemyksiä, jotka kritisoivat naisen alistettua asemaa porvarillisessa avioliitossa mutta tuomitsivat myös ”kevytmieliset” aviolliset suhteet ja vaativat kestävyyttä ja itsehillintää rakkaudessaakin.¹⁰¹³

Keskustelulle oli ilmeisesti pohjaa myös käytännön elämässä – pitkät vangitsemiset, toiminta maanalaisena järjestäjänä tai siirtymiset Neuvostoliittoon vaikeuttivat liittoa. Sitä osoittivat monien SKP:n johtajien avioliitton j kariutumiset.

KOULU

Suomalaisen kommunismin piirissä eli työväenliikkeen kaksijakoinen suhtautuminen kouluun. Toisaalta myönnettiin, että koulussa opittiin tietoja ja taitoja, joista oli hyötyä työläisille asemansa parantamiseksi.¹⁰¹⁴ Toisaalta kuitenkin ymmärrettiin koululla olevan ideologista valtaa ja pelättiin, että se viekoittelisi työläislapsia pois proletariaatin ja sosialismin asialta. Kuopiolainen Antti Seppänen epäili jopa, että työläislapsista yritettäisiin koulussa tehdä vanhempiensa vihaajia selittämällä heille yhteiskunnallisia asioita toisin kuin kotona. 1920-luvun kuluessa esitettiin myös epäilyjä, että yleinen oppivelvollisuus oli vain kapitalistisen kehityksen väistämätön seuraus: tuotannon edistämiseksi tarvittiin enemmän tietoja ja taitoja – työläiset eivät kelpaisi uusien tuotantomenetelmien riistettäväksi ilman kansakoulun antamia tietoja. *Liekissä* valitettiin kesällä 1929, että lapsista tehtiin ”koneen ja nykypäivän rationalisoidun teollisuuden pönkittäjiä”, mikä merkitsi lapsuuden loppua.¹⁰¹⁵

1012 Ikäneitojen laulu, Kollektiivisia esityksiä (kansio 200), am, EKV, VA.

1013 Rakkaudesta ja sukupuolielämästä, *L* 6.4.1928; Lenin rakkaussuhteista, *L* 17.1.1930; P. Kudelli, Mitä Lenin opetti perhe- ja avioliittokysymyksistä, *TÄ* 13.8.1928; Katainen 2002, 136–137.

1014 Esim. Y(rjö).M(äkelin)., Meidän entisyytemme, *PK* 1. ja 2.6.1923 pk.

1015 A. Seppäsen alustus, Selostusta kunnanvaltuutettujen kokouksesta Kuopiosta 5 ja 6 p:ta tammikuuta 1926, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI; Pelastakaamme lapsemme henkisestä orjuudesta, *NL* 25.8.1924; Opinto-ohjaaja, Opiskelutyö, *NL* 25.8. ja 25.9.1924; T. Tuura, Huomiota järjestönuorten toimintaan, *PV* 8.2.1925 pk; K., Lapsetkin kapitalismin kahleisiin, *L* 30.8.1929.

Puheet oppivelvollisuuden toteuttamisen ja tuotantomenetelmien vaatimuksien yhteydestä jäivät kovin yleisiksi ja liioittelivat ”kapitalistista tarkoituksenmukaisuutta” ja suunnitelmallisuutta.¹⁰¹⁶ Vankemmalla pohjalla suomalaisen kommunismin edustajat olivat väittäessään, että koulu istutti kunnioitusta vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän perusteita ja ajattelutapoja kohtaan. Suomalaisen kommunismin kritiikki ei kohdistunutkaan ensisijaisesti kapitalistisen tuotannon koululaitokselle asettamiin vaatimuksiin vaan pikemminkin epäkohtiin, joita kansalaissodan jälkeisen Suomen yhtenäistämisaatteet aiheuttivat.

ETUSIJA ”VÄHÄVARAISTEN LASTEN OPPILAITOKSILLE”

SSTP:n edustajat eivät päässeet eduskunnassa vaikuttamaan vuonna 1921 hyväksytyyn oppivelvollisuuslain sisältöön, mutta lehdissään he epäilivät, ettei laista olisi paljoa hyötyä, koska oppikirjallisuus ei vastannut todellisuutta, tunnustuksellinen uskonnonopetus säilytettiin kouluissa ja opettajat olivat puolueellisia. SSTP:ssa epäiltiin myös lain toteuttamismahdollisuuksia – koulutiloja ei ollut riittävästi eikä laki turvannut työläislasten koulunkäyntiä. Sen edistämiseksi lehdissä perättiin köyhille lapsille aineellista tukea – koulutarpeita, vaatteita, ruokaa ja majoituspaikkoja.¹⁰¹⁷

Huoli työläislasten koulunkäynnin turvaamisesta ohittikin suomalaisen kommunismin toimissa 1920-luvun alkupuolella kouluun liitetyt kielteiset piirteet: liike vaati koulunkäynnin aineellisten edellytysten takaamista – ja samalla oppivelvollisuuslain toteuttamista. Eduskunnassa sen edustajat vastustivat esityksiä lain toteuttamisen siirtämisestä tai sen supistamisesta¹⁰¹⁸. Kunnissa he yleensä patistelivat muita pysymään lain puitteissa. Huomautukset koskivat usein koulurakennuksia, ruokaa ja vaatetusavustusten jakamista sekä koulupäivän järjestämistä. Ongelmana pidettiin myös sitä, että koululaiset joutuivat tekemään vahtimestarin tai talonmiehen töitä.¹⁰¹⁹ Kuopion läänin kunnanvaltuutettujen kokouksessa tammikuussa 1926 tuli jopa esille ajatus oppivelvollisuusikärajan nostamisesta yhdeksään vuoteen.¹⁰²⁰

Oppivelvollisuuslain kunnollinen toteuttaminen edellytti suomalaisen kommunismin mielestä sitä, että valtio maksaisi kaikki kansakoulusta aiheutuvat kulut ja hankkisi varat siihen omistavaa luokkaa verottamalla. Sitä liike toisti vaaliohjelmis-

1016 Esim. Tärkeä tehtävä, *TT* 16.9.1927 pk; Y.M., Meidän entisyytemme, *PK* 1. ja 2.6.1923 pk; 20 vuotta koulussa, *SaT* 17.8.1929 pk.

1017 M.T-mi, Oppivelvollisuus ja työläisten lapset, *Savon Kansa* 20.7.1921 pk; Voimaanastuva oppivelvollisuuslaki, *NT* 22.7.1921.

1018 Esim. Vp 1923, 244–246 (Pulkkinen); Vp 1926, 301 (Virta), 355–356 (Varho), 368 (Asikainen).

1019 Esim. Kuopio länt 1926, 16; Kuopion kansakoulukysymys, *SaT* 17.2.1925; Iisalmen maalaiskunnasta, *SaT* 5.1.1926; Porvarit supistamassa Helsingin työläislasten oppimahdollisuuksia, *TT* 14.10.1926; Riika, Eräs epäkohta Tuuran kansakoululla, *PV* 29.1.1927; Työläisten edustajat vaativat esikaupunkeihin rakennettavaksi kansakouluja, *TL* 24.12.1927; Maaseudun ja kaupungin nuoret raatajat, *TT* 26.10.1928; Reisjärven porvariston kunnallispolitiikasta kuluneilta vuosilta, *PV* 24.11.1928; V. Mehtälä, Työläiset ja pienviljelijät Haapajärvellä, *PV* 24.11.1928; vahtimestarin tehtävistä, esim. Vp 1926, 360–363 (Isaksson); Oulu pohj 1929, 34, 36; Paavo Hauta-aho, ”*Purilinnan*”. *Lapuanjoen rantajätjän muistoja*. Helsinki 1985, 17–19.

1020 Selostusta kunnanvaltuutettujen kokouksesta Kuopiosta 5 ja 6 p:ltä tammikuuta 1926, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI.

saan ja yritti 1929 lähtien saada myös kunnanvaltuustoja esittämään samanlaisia vaatimuksia valtiovalle.¹⁰²¹ Uudistuksen toteuttamismahdollisuutta ei ilmeisesti pidetty välittömänä, sillä STPV:n kansanedustajat eivät 1920-luvulla tehneet kertaakaan aloitetta kansakoulukulujen siirtämisestä valtiolle. Vuodesta 1927 lähtien he kuitenkin ryhtyivät budjettikäsittelyssä esittämään määrärahalisäyksiä kansakoulujen kuluihin. Syksyllä 1928 ryhmän edustajat asettivat ”vähävaraisten lasten oppilaitokset” etusijalle ja moittivat opetusministeriön budjettia siitä, että määrärahat kasvoivat muissa laitoksissa enemmän.¹⁰²² *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* esitti marraskuussa 1929, että valtion avustusten osuutta lisättäisiin ja lainojen pienennettäisiin kansakouluja rakennettaessa, mutta kukaan ei muotoillut sitä tarkemmaksi vaatimukseksi tai eduskunta-aloitteeksi.¹⁰²³

Ennen kansalaissotaa työväenliike vaati yhtenäiskoulun toteuttamista. Sitä esitti myös sosialidemokraattinen nuorisoliitto vuonna 1920.¹⁰²⁴ Suomalaisen kommunismin edustajat eivät sen sijaan puuttuneet kovin usein kansakoulun jälkeiseen koulunkäyntiin. Esimerkiksi Kuopion läänin kunnanvaltuutettujen kokouksessa vuonna 1926 aiheena oli nimenomaisesti kansakoulukysymys. Vuoden 1928 kunnallisvaaliohjelmassa vaadittiin kuitenkin työläislasten opiskelun tukemista myös ammatillisissa kouluissa, ja Helsingin nuorten työläisten vaalijulistuksessa kaivattiin varattomille maksutonta koulunkäyntiä oppikouluun asti. Sitä vaadittiin myös Oulussa vappuna 1929.¹⁰²⁵ Keväällä 1930 pidetyissä työläisvaltuutettujen kokouksissa vaatimus varattomien lahjakkaiden koululaisten avustamisesta ulotettiin yliopistoon asti.¹⁰²⁶

Muuten oppikouluista puhuttiin varsin harvoin. Silloin niihin yleensä viitattiin ”porvarillisen nuorison” oppilaitoksina, joihin työväenluokan lasten pääsy oli esitetty taloudellisesti. Oppikoulujen katsottiinkin valmistavan ”vallassa olevien luokkien nuorista” yhteiskunnan kurinpitäjiä sekä työtätekevän kansan ”sivistyneitä” kasvattajia. Sen arveltiin myös opettavan ajattelemaan yläluokan maailmankatsomuksen mukaisesti.¹⁰²⁷ Väite oppikouluista vain ”porvarillisen nuorison” oppilaitoksina oli perusteltua siinä mielessä, että työläiskodeista lähtöisin olevien oppilaiden osuus laski välittömästi kansalaissodan jälkeen. Vaikka osuus palasi vuosikym-

1021 Kunnallishallitus työväen ja talonpoikain käsiin, *SaT* 26.11.1925; Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan, *TT* 23.10.1928; myös A. Seppäsen alustus, Selostusta kunnanvaltuutettujen kokouksesta Kuopiosta 5 ja 6 p:ltä tammikuuta 1926, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI; Oulu pohj 1929, 36.

1022 Vp 1927, 1387 (Tabell), Vp 1928, 1450–1453, 1509 (Lehtinen), Vp 1929II, 1391 (Lehto).

1023 Kuntien koulurakennustyöt, *TT* 23.11.1929.

1024 *Koulukysymys Suomen sos. dem. nuorisoliiton ohjelmassa*. VI edustajakokoukselle K.V. Silverbergin ja Hj. Eklundin esittämien alustusten sekä kokouksien päätöksien mukaan toimittanut Hj. Eklund. Pori 1920, 5–7.

1025 Kuopio länt 1926, 15; Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan, *TT* 23.10.1928; Maaseudun ja kaupungin nuoret raatajat, *TT* 26.10.1928, jossa Helsingin nuorten työläisten vaalikomitean julistus; Työläislasten osallistuminen vappujuhliin, *PL* 15.6.1929.

1026 Työläisvaltuutettujen kokous 1928 tai 1929, Alustuksia ja selostusaineistoja sekä puheita, STPV:n arkisto, KA.

1027 Opinto-ohjaaja, Opiskelutyö, *NL* 25.8. ja 25.9.1924; T. Hj. Långström. Työväenluokka ja koulu, *Punikin pääsiäinen* 1928; Työväenluokan sivistystaistelu, *TÄ* 30.6.1928 pk; Asianharrastaja, Sosialistinen ja porvarillinen koulu, *L* 1.5.1929.

menen aikana sotaa edeltävälle tasolle ja määrä nousi oppikoululaisten luvun kasvaessa, oppikoulu ei silti ollut työläiskodeissa tavanomainen koulutusväylä.¹⁰²⁸

Suomalaisen kommunismin piirissä väitteellä viitattiin kuitenkin ennen muuta porvarillisten aatteiden ja hengen ylivaltaan oppikouluissa – autonomian ajan vahva venäläisvastaisuus purkautui jo talvella 1918 innokkaana osallistumisena valkoisten toimiin. 1920-luvulla se näkyi isänmaallisuuden ja suomalaisuuden korostamisena sekä työväenvastaisuutena.¹⁰²⁹ Yhtäläistämisen paine ulottui myös työläiskodeista lähtöisin oleviin.¹⁰³⁰

Myös punaisten puolella vuoden 1918 aikana toimineiden oppilaiden erottamiset¹⁰³¹ antoivat pohjaa käsitykselle oppikouluista ”porvarillisen nuorison” laitoksina. Sitä tukivat jotkut sosialististen nuorisjärjestöjen jäsenten erottamiset 1920-luvulla. Esimerkiksi Sörnäisten nuoriso-osaston sihteerinä toiminut Inkeri Lehtinen erotettiin – tai painostettiin eroamaan – syksyllä 1925 Kallion yhteiskoulusta. Syynä oli osallistuminen sosialistisen järjestön toimintaan ja erityisesti se, että osaston *Eteenpäin*-lehdessä ilmestyi artikkeli, jossa kehoitettiin menemään armeijaan omat aatteet mielessä.¹⁰³²

Syksyllä 1929 julkaisemassaan artikkelissa Yrjö Leino piti kyseenalaisena, kannattiko työläiskotien lähettää lapsiaan oppikouluun. Monet työläispiireistä lähteneet nuorukaiset olivat hänen mukaansa joutuneet oppikoulujen vanhoillisen opetuksen myötä porvariston pauloihin. Sen estämiseksi lasten vanhempien oli Leinon mielestä oltava ”selväjärkisiä luokkataistelijoita”. Leinon epäily sai tukea *Revontulien* julkaisemassa kaunokirjallisessa kertomuksessa, jossa poika ei myöntänyt lakiaistilaisuudessa köyhää pesijätärtä äidikseen, koska häpesi taustaansa.¹⁰³³ Kaikki eivät kuitenkaan jakaneet Leinon näkemystä, sillä nimimerkki ”Työläisissä” moitti joulukuussa 1925 oppikoulujen lukukausimaksujen nousun estävän köyhien lasten pääsyn niihin.¹⁰³⁴ Nuoriso-osastoissa olikin mukana oppikoulua käyneitä nuoria, joista ylioppilaaksi kirjoittivat ainakin Inkeri Lehtinen ja Ahti Liedes.¹⁰³⁵

”RAHARUHTINAITTEN HENKISET ARVOT”

Työväenliike esitti ennen oppivelvollisuuslain hyväksymistä koulunkäynnin aineellisen puolen turvaamisen ohella näkemyksiä opetuksen luonteesta ja korosti sen

1028 Kyösti Kiuasmaa, *Oppikoulu 1880–1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun*. Oulu 1982, 239–244.

1029 Kiuasmaa, 297–301.

1030 Risto Alapuro, *Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla*. Porvoo 1973, 67–68.

1031 Esim. Saarela 1990, 18–19.

1032 Porvarillisen koulun luokkaluonne kaikessa alastomuudessaan, *TT* 30.11.1925; Ville Bang Kallion yhteiskoulun johtajalle 19.11.1925; M. K(uortti). 1.12.1925, jossa selostetaan yhteiskoulun tyttöoppilaiden valvojan Lydia Allénin kantoja, hm 387 (Inkeri Lehtinen), EKV, VA.

1033 A.T(amm)i, (Yrjö Leino), Proletariaatti ja oppikoulut, *TT* 23.11.1929; Väinö Kainuu, Lakki ja kyynel, *RT* 17.5.1929.

1034 Työläisissä, Luokkataistelu kouluihin! *TT* 3.12.1925.

1035 Esim. ptk Sortavalan ao:ssa 28.5.1921, hm 552 (Ludvig Kosonen); ptk 62/1928, hm 1118 (Kaarlo Kivilahti); ptk 81/1929, hm 1527 (Leo Salminen); akp 411/1930 Oulu, hm 2078 (Martta Määttä); akp 136/29 Vaasa, hm 1504 (Ilmi Karvonen); akp 324/29 Oulu, hm 1890 (Yrjö Kanerva), EKV, VA.

yhteyttä ”elävään elämään”. Esimerkiksi sosialidemokraattisen nuorisoliiton liittokokouksessa 1920 hyväksyttiin tarkka esitys opetuksen sisällöistä.¹⁰³⁶

Suomalaisen kommunismin edustajat eivät puuttuneet kouluopetuksen sisältöön yhtä laajasti vaan puhuivat monesti vain kasvatuksen ”kapitalistisuudesta” tai ”porvarillisuudesta”. Yhtä yleisesti sanottiin, että porvarillinen koulukasvatus alisti ”henkiset arvot palvelemaan raharuhtinaitten hegemoniaa”.¹⁰³⁷ Väitteet osoittivat, miten suomalaisen kommunismin piirissä pidettiin tärkeänä sanoa, että koulu ei ollut puolueeton laitos.¹⁰³⁸ Toisaalta niistä henki myös vahva suojautumisen tarve sekä näkemys, etteivät mahdollisuudet vaikuttaa opetuksen sisältöön olleet kovin suuret.¹⁰³⁹ Se teki suomalaisesta kommunismista ennen muuta kritikon, mikä sopi myös työväenliikkeen perinteeseen.

Suomalainen kommunismi moitti vanhan työväenliikkeen tapaan, että koulussa tuotettiin ”aloitekyvyttömiä, itsetiedottomia olioita”, joiden ihannepiirteiksi suositeltiin tyytyväisyyttä ja nöyryyttä. Vielä huolestuttavampaa oli se, että työläislapsista yritettiin kasvattaa ”jumalaapelkääväisiä, isänmaata ihannoivia ja ‘laillista’ yhteiskuntaa suosivia nöyriä, kunnon kansalaisia”.¹⁰⁴⁰ Liike pitikin uskonnollisia opinkappaleita, porvarillista isänmaallisuutta, sokeaa kuuliaisuutta, rikkaiden ja rikkaiden kunnioitusta sekä köyhien halveksuntaa kouluopetuksen epäilyttävinä piirteinä.¹⁰⁴¹

Varsinkin uskonnonopetuksen väitettiin kasvattavan kuuliaisuuteen. ”Pitkillä katkismus- ja piplialäksyillä” lamaannutettiin lasten ajattelutaitoa.¹⁰⁴² Alistumista juurrutettiin myös todisteluilla, että kansa ei napissut, vaikkei sillä ollut leipääkään. Sitä edistivät kertomukset, jotka tarjosivat esimerkiksi Saarijärven Paavao, kuoliaaksi paleltuvaa pientä mierolaista tai prinsessan puolisoiksi pääsevää paimenpoikaa.¹⁰⁴³ Näillä hahmoilla ”alaston todellisuus, köyhyys ja suuret epäkohdat” puettiin ”romanttiseen pyhäpukuun”.¹⁰⁴⁴

Väite aloitekyvyttömyydestä oli ristiriidassa sen kanssa, että monet suomalaisen kommunismin jäsenet katsoivat kaiken koulukasvatuksen olevan ”enemmän tai vähemmän samaa kuin individualistinen maailmankatsomus ja yksilöllinen kilpailu taloudellisella tantereella”.¹⁰⁴⁵ Puheet nöyryydestä ja aloitekyvyttömyydestä sat-

1036 *Koulukysymys*, 13–27, 30–31.

1037 Opinto-ohjaaja, *Opiskelutyö*, *NL* 25.8. ja 25.9.1924; Sosialistinen valistustyö, *TÄ* 3.9.1924; Järjestönuorten liiton kuudes edustajakokous, *TT* 30.7.1928; Kaksikymmentä vuotta koulussa, *T* 2.3.1929 pk; Nuorisio ja luokkataistelu, *PV* 21.8.1929, jossa Asser Salon alustus Vaasan opintopäivillä.

1038 Asianharrastaja, Sosialistinen ja porvarillinen koulu, *L* 1.3.1929.

1039 T. Hj. Långström, Työväenluokka ja koulu, *Punikin pääsiäinen* 1928; Tuomas Takala, *Koulun yhteiskunnallinen opetus ideologisen sääntelyn välineenä Suomessa 1917–75*. Tampere 1975, 59.

1040 Opinto-ohjaaja, *Opiskelutyö*, *NL* 25.8. ja 25.9.1924; Sosialistinen valistustyö, *TÄ* 3.9.1924; aiemmista moitteista, Osmo Kivinen, *Koulutuksen järjestelmäkehitys. Peruskoulutus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800- ja 1900-luvulla*. Turku 1988, 139.

1041 Into Erä, Varhaisnuorisotyöstä, *TT* 2.10.1926; T. Hj. Långström, Työväenluokka ja koulu, *Punikin pääsiäinen* 1928; Vaikein tiede: lasten kasvatus, *TT* 9.8.1928 pk; Lasten kasvatus, *ST* 28.2.1930 pk.

1042 Opinto-ohjaaja, *Opiskelutyö*, *NL* 25.8. ja 25.9.1924; Y.M.(äkelin), Meidän entisyytemme, *Pohjan Kansa (PK)* 1. ja 2.6.1923 pk.

1043 T. Tuura, Huomiota järjestönuorten toimintaan, *PV* 8.2.1925 pk.

1044 A.P., Järjestötyö lasten keskuudessa, *PV* 6.8.1924 pk.

1045 A.P., Järjestötyö lasten keskuudessa, *PV* 6.8.1924 pk; Pelastakaamme lapsemme henkisestä orjuudesta, *NL* 25.8.1924; Opinto-ohjaaja, *Opiskelutyö*, *NL* 25.8. ja 25.9.1924; Historian opetus kouluissa, *TT* 24.9.1924.

tuivat kuitenkin kansakoulun autoritaarisuuteen – opetuksessa oli tärkeää kurin-pito ja oppilaiden hallinta, pyrkimys taivuttaa oppilaat koulun tai opettajan tah-toon.¹⁰⁴⁶ Ne osuivat myös opetustapaan: koulu suosi muunlaisista suosituksista huolimatta ulkoa oppimista. Työväenliike puolestaan kaipasi tiedon etsimistä, itse-näistä työskentelyä ja keskusteluja sekä käsitysten muodostamista siltä pohjalta.¹⁰⁴⁷

Suomalaisuuden ja isänmaallisuuden korostaminen oli itsenäistyneen Suomen kouluopetuksen tukipilareita.¹⁰⁴⁸ Suomalaisen kommunismin piirissä oli yleistä luonnehdintaa lukuun ottamatta hieman vaikea tarttua näihin teemoihin. Puhetta isänmaasta ja sen kokonaisedusta vastustettiin pääasiassa luokkanäkökulmasta – lehdet moittivat ajoittain, miten isänmaallisuuden nimissä opetettiin, että työnan-tajat olivat yhteiskunnan hyväntekijöitä ja että heitä vastaan nouseva teki rikoksen yhteiskuntaa vastaan.¹⁰⁴⁹

Suomalaisen kommunismin lehdet torjuivat myös Itsenäisyyden liiton, Suoma-laisuuden liiton ja Inkerin liiton vuonna 1925 tekemän esityksen heimo-opetuksen saamisesta koulujen opetusohjelmaan. Lehtien mukaan koulujen henki oli muu-tenkin liian ahdas ”kansojen veljeydelle”. Esitys tarjosi myös tilaisuuden kummas-tella, eivätkö kyseiset järjestöt luottaneet ”isänmaallisten” opettajien riittävän kiih-keään ”heimotunteeseen”.¹⁰⁵⁰ Vuosikymmenen vaihtuessa kummastelut muuttui-vat syytöksiksi koulujen tekemisestä ”kansallisuusvihan kiihotuslaitoksiksi”.¹⁰⁵¹

Suomalaisen kommunismin piirissä kauhisteltiin, miten koulussa opetettiin isän-maallisuuden varjolla ”suureksi ja pyhäksi” tehtäväksi suojella länsimaista kulttuu-ria ”raakaa Aasiaa vastaan”. Sen mielestä opettajien velvollisuutena oli pikemmin-kin herättää lapsissa rauhanrakkautta ja opettaa kunnioittamaan naapurikansoja. Sille huoli naapurikansoista tarkoitti ennen muuta Neuvostoliittoa.¹⁰⁵²

Huomautukset opetuksen neuvostovastaisuudesta jäivät satunnaisiksi, vaikka lisääntyivät 1920-luvun jälkipuolella. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* esimerkiksi protestoi talvella 1925 sitä, että opettajat olivat jakaneet koulussa jäljennöksiä pos-tikorteista, joita oli aiemmin levitetty eri maissa Neuvosto-Venäjästä mustaamiseksi. Lehti piti siveettömänä, että lapsille annettiin kortteja, joissa puhuttiin mm., miten bolshevikit ”kansallistuttivat naisia”. Tavallisemmin kirjoituksissa kuitenkin vastus-tettiin sitä, että oppitunneilla luotiin kuvaa barbaarisesta Neuvosto-Venäjästä, jossa

1046 Aimo Halila, *Suomen kansakoululaitoksen historia. Kolmas osa. Piirijakoasetuksesta oppivelvolli-suuteen*. Turku 1949, 111, 144–147; Risto Rinne, *Suomen oppivelvollisuuskoulun opetus-suunnitelman muutokset vuosina 1916–1970. Opetussuunnitelman intentionien ja lähtökohtien teoreettis-historiallinen tarkastelu*. Turku 1984, 127.

1047 Asianharrastaja, *Sosialistinen ja porvarillinen koulu*, L 1.3.1929.

1048 Aimo Halila, *Suomen kansakoulun historia. Neljäs osa. Oppivelvollisuuskoulun alkuvaiheet (1921–1939)*. Turku 1950, 179–182; Kivinen, 143, 172–173.

1049 Esko Turpeinen, *Eskon päiväkirja*, TT 9.5.1929; myös Into Erä, *Varhaisnuorisotyöstä*, TT 2.10.1926; A.D., *Mietteitä kansakoulujen päättäjäsissä käynnin johdosta*, PV 8.6.1929; Taistelu porvarillista pimitystä vastaan työläislasten keskuudessa, PV 11.12.1929.

1050 Koulut vieläkin kiihkokansallisemmiksi, TT 1.10.1925; esityksestä, Toivo Nygård, *Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa*. Keuruu 1978, 115–116, 149; Halila 1950, 207–208.

1051 Huolestuttavia ilmiöitä kansakouluopetuksessa, TÄ 17.2.1930.

1052 Opinto-ohjaaja, *Opiskelutyö*, NL 25.8. ja 25.9.1924; Huutomäen kansakouluopettaja väärällä asialla, TÄ 8.5.1929.

oli vain orjuutta, työttömyyttä, sortoa ja vainoa, ja jossa maa ei tuottanut mitään eikä ihmisillä ollut kunnan vaatteita.¹⁰⁵³

Suomalaisen kommunismin jäseniä närkästytti se, että lapsia opetettiin kouluksa pitämään yhteiskuntajärjestelmän perusteita ”pyhinä ja koskemattomina” ja näkemään yritykset järkyttää niitä rangaistavina tekoina. Liikkeen edustajat eivät liioin pitäneet siitä, että yhteiskunnan jakautumista rikkaisiin ja köyhiin selitettiin luonnolliseksi – köyhät ikään kuin vastasivat raamatun kertomusta varjoon pudonneista siemenistä, joilla ei ollut kykyä tai elinvoimaa menestyä.¹⁰⁵⁴ Pahaa oli myös se, että koulu ei kyennyt suvaitsevaisuuteen työväenluokkaa kohtaan vaan näki sen vain repivän kulttuuria ja sivistystä.¹⁰⁵⁵

Viittaukset opetuksen luonteeseen olivat tavallisesti yleisiä, vaikka järjestönuorten liitto yritti saada kritiikkiä konkreettiseksi. Se jopa kehotti ohjaajiaan tarttumaan esitelmissään oppikirjojen vahingollisiin mielipiteisiin. Lehdissä tällaiset maininnat jäivät kuitenkin vähäisiksi.¹⁰⁵⁶

Vaikka suomalaisen kommunismin kritiikki koski koko koulutuksen sisältöä, se puuttui eniten historian ja uskonnon opetukseen. Työväenliike oli jo ennen kansalaissotaa väittänyt, että juuri niiden avulla voitiin ylläpitää ”porvarillista luokkavaltaa”. Se oli myös esittänyt koulujen historian opetuksen painopisteen siirtämistä talous- ja kulttuurihistoriaan.¹⁰⁵⁷ Kansalaissodan jälkeen vaatimus ajankohtaistui, kun oppivelvollisuuslaki tuli hyväksyttäväksi.

Sosiaalidemokraattisen nuorisoliiton liittokokoukselle vuonna 1920 tehdyssä alustuksessa käsiteltiinkin koulun historian opetusta laajasti. Sen katsottiin antavan vääristyneen kuvan ihmiskunnan vaiheista, koska sen esihistoria yleensä sivuutettiin tai sitä selostettiin pintapuolisesti. Kuvaa vääristi myös se, että opetuksessa annettiin paljon tilaa kulttuuria hävittäville ilmiöille – sodille, ulkopolitiisille selkkausille, aluevaltauksille – mutta unohdettiin lähes kokonaan ihmisten rakentava työ. Niinpä kuninkaiden tai muiden yksilöiden teot saivat hyvin suuren merkityksen mutta tavallisen kansan elämää ja oloja selostettiin vähän. Historianopetuksen katsottiin myötävaikuttavan siihen, että oppilaat oppivat ihailemaan sotaa, sotasankareita, monarkiaa, kuninkaita ja yläluokkaa sekä pitämään rauhallisen työn tekiäjiä, kansanvaltaisuutta ja tavallista kansaa alempiarvoisina.¹⁰⁵⁸

Nuorisoliiton kokouksessa esitetyt ajatukset antoivat pohjaa myös monen suomalaisen kommunismin jäsenen asennoitumiselle. Sen edustajat eivät kuitenkaan vaatineet historian opetuksen painopisteen siirtämistä sotahistoriasta kulttuuri- ja

1053 Törkeä skandaali Helsingin kansakoulussa, *TT* 3.2.1925; H., Kemin seudulta, *PV* 10.3.1926; N.K.-s, Järjestönuorten liike, *PV* 16.2.1928 pk; Esko Turpeinen, Eskon päiväkirja, *PV* 31.1.1929; Huutomäen kansakouluopettaja väärällä asialla, *TÄ* 8.5.1929.

1054 Pelastakaamme lapsemme henkisestä orjuudesta, *NL* 25.8.1924; Into Erä, Varhaisnuorisotyöstä, *TT* 2.10.1926; Emil Tuomi, Enemmän valoa, *NTJ* 1926; Esko Turpeinen, Eskon päiväkirja, *TT* 9.5.1929; Nuoriso ja luokkataistelu, *PV* 21.8.1929.

1055 Opinto-ohjaaja, *Opiskelutyö*, *NL* 25.8. ja 25.9.1924.

1056 Historian opetus kouluissa, *TT* 24.9.1924, jossa viitataan Mikael Soinisen ja Alpo Noposen Historian oppikirjaan; Työläisissä, Luokkataistelu kouluihin!, *TT* 3.12.1925.

1057 Tuomas Takala, *Oppivelvollisuuskoulu ja yhteiskunnalliset intressit. Tutkimus kvaalifikaation ja koulutuskustannuksiin kohdistuvista intresseistä Suomen oppivelvollisuuskoulua koskevan koulutuspolitiittisen päätöksenteon määreinä*. Tampere 1983, 174.

1058 *Koulukysymys*, 14–16, 30; Kairamo, 294–295.

taloushistoriaan tai peränneet ihmiskunnan historian suurten linjojen esittämistä. He tyytyivät moittimaan opetusta siitä, että se ylisti ”kapitalistisia riistosotia” ja sotaurohoja ”tyhmeliini Sven Dufvasta Mannerheimiin”.¹⁰⁵⁹ Liikkeen aikakauslehdissä julkaistiin kuitenkin vuosina 1924–25 historiallisia artikkeleita, jotka painotuiivat kulttuuri- ja sosiaalishistoriaan.¹⁰⁶⁰ Ajoittain esitettyä marxilaista historian-tulkintaa ei niinkään tarjottu kouluun kuin työläisten omaan opiskeluun.¹⁰⁶¹

Liike arvosteli kansakoulun historianopetuksessa ennen muuta vuoden 1918 tapahtumien tulkintaa. Oppikirjoissa vuonna 1918 käytyä sotaa kutsuttiin vapaus-sodaksi, jossa valkoinen armeija ja suojeluskunnat turvasivat laillista yhteiskunta-järjestystä ja edustivat kaikkien suomalaisten tahtoa ja etuja. Työväestön pyrki-myksenä oli puolestaan anarkian ja epäjärjestyksen synnyttäminen, ryöstöt ja murhat. Tällaista mielialaa ruokki vallankumouksellinen kiihotus, jonka myötä Suo-men työväestö antautui bolshevikkien pyrkimyksille ulottaa vallankumous Suo-meen. Sodasta oppikirjoissa kerrottiin keskeiset tapahtumat ja suuret taistelut mutta sen jälkeisistä tapahtumista varsin vähän. Teloituksia ja vankileireillä kuol-leita ei mainittu.¹⁰⁶²

Kouluopetusta koskevissa kirjoituksissa ei puututtu vuoden 1918 historiaan ko-vin tarkkaan. Usein kirjoittajat totesivat vain yleisesti, että opetuksessa annettiin väärä kuva tai että oppikirjat parjasivat työläisiä leimaamalla nämä roistoiksi tai puhumalla ”rosvojen ja huligaanien kapinasta”.¹⁰⁶³ *Pohjan Voiman* pakinoitsijani-mimerkki Esko Turpeinen alias Arvi Sänkiaho sanoi selvemmin, että oppikirjat vääristelivät historiaa väittäessään punaisten taistelleen maan riippumattomuutta vastaan ja pyrkineen säilyttämään maan perivihollisen vallan alla. Särkiahon mie-lestä kansalaissodassa oli kyse siitä, saisiko porvaristo vai työväestö vallan.¹⁰⁶⁴ Jos-kus vuoden 1918 käsittely kouluissa liitettiin myös moitteisiin sotien ja sotapäälli-köiden ihailemisesta: oppitunneilla ylistettiin valkoista armeijaa ja sen johtajaa Man-nerheimia, sen sijaan valkoisten kataluudet ja työläisten murhat unohdettiin.¹⁰⁶⁵

Työväenliikkeen keskeinen vaatimus tunnustuksellisen uskonnonopetuksen pois-tamisesta ei toteutunut koululakeja säädettäessä. Pikemminkin uskonnon asema koulussa vahvistui, kun tunnustuksellinen uskonnonopetus kirjattiin oppivelvolli-suuslakiin työväenliikkeen ja joidenkin porvarillisten edustajien vastustuksesta huolimatta. Siitä pitivät huolta myös opettajat, joiden vaalimaan isänmaallisuuteen kuului olennaisena osana jumalanpelon kasvattaminen.¹⁰⁶⁶

1059 T. Tuura, Huomiota järjestönuorten toimintaan, *PV* 8.2.1925 pk.

1060 Esim. Kolmikymmenvuotinen sota ja suomalaiset, *L* 21. ja 28.3., 4. ja 11.4.1924; J.V.S., Nuijasota, *L* 18.4.–6.6.1924; -nt-, Historian sirpaleita, *TMVL* 28.11., 5., 12. ja 19.12.1924, 16., 23. ja 30.1. sekä 6.2.1925; Henriks D:son (Kyösti Kivi), Ranskan suuren vallankumouksen juurista, *L* 12, 19. ja 22.12.1924, 2. ja 30.1., 13.3. ja 10.4.1925.

1061 Esim. H., Miten on historiaa luettava?, *SaT* 10.9.1929 pk.

1062 Pertti Jokivuori & Juha Niiranen, *Historian oppikirjat ja hegemonia. Tutkimus kansalaissodasta koulun historian oppikirjoissa*. Sosiologian pro gradu. Jyväskylän yliopisto 1989, 28, 30–35.

1063 Esim. Opinto-ohjaaja, Opiskelutyö, *NL* 25.8. ja 25.9.1924; Pentti, Kansakoulu ja työväen lapset, *TÄ* 7.11.1924; T. Tuura, Huomiota järjestönuorten toimintaan, *PV* 8.2.1925 pk; Työläisissä, Luokkataistelu kouluihin!, *TT* 3.12.1925; M. -aho, Evijärveltä, *TÄ* 15.9.1926; N.K.-s, Järjestö-nuorten liike, *PV* 16.2.1928 pk; Lasten kasvatus, *ST* 28.2.1930 pk.

1064 Esko Turpeinen (Arvi Sänkiaho), *Eskon päiväkirja*, *PV* 12.12.1928.

1065 Järjestönuorten ystävä, Enemmän huomiota varhaisnuoriin, *TÄ* 7.10.1927 pk.

1066 Takala 1983, 169, 171–172; Pikkusaari, 133–135; Kivinen 1988, 139, 142–143.

Tunnustuksellisen uskonnonopetuksen säilymistä pidettiin myös suomalaisen kommunismin piirissä pahana puutteena.¹⁰⁶⁷ SSTP:n kansanedustajat yrittivätkin poistaa uskonnonopetusta, kun eduskunnassa vuosina 1922–23 käsiteltiin lakia kansakoulujen järjestömuodon perusteista. Heidän mielestään tunnustuksellisen uskonnonopetuksen säilyminen koulussa ei ollut sopusoinnussa uskonnonvapauslain kanssa.¹⁰⁶⁸

Uskonnonopetuksen kielteisistä vaikutuksista muistutettiin myös monissa kirjoituksissa – lasten todellisuudentajun katsottiin turmeltuvan, kun vanhan ja uuden testamentin ”mielettömät sota- ja ihmekertomukset” esitettiin koulussa täysinä totuuksina. Uskonnonopetuksen poistamista tai vähentämistä vaadittiinkin lehdistä ja lausumissa.¹⁰⁶⁹ Kuopion läänin kunnanvaltuutettujen kokouksessa tammikuussa 1926 esitettiin jopa uskonnon korvaamista esperantolla.¹⁰⁷⁰ Asia nousi uudelleen ajankohtaiseksi, kun Tampereella keväällä 1929 pidetty nuorisokokous määräiti uskonnonopetuksen poistamisen kouluista tärkeäksi tehtäväksi.¹⁰⁷¹

Talvella 1923 hyväksytyssä laissa kansakoulujen järjestömuodon perusteista säädettiin, että uskonnonopetuksesta vapautuneille oli opetettava uskonnonhistoriaa ja siveysoppia. SSTP:n edustajat epäilivät, ettei siveysopin opettaminen ollut mahdollista, koska senhetkinen yhteiskuntajärjestelmä perustui itsekkyydelle. He pitivät sitä myös sopimattomana ala-asteelle – pienet lapset eivät ymmärtäisi sitä. Lisäksi sitä voitaisiin käyttää porvarillisten luokkaihanteiden juurruttamiseen.¹⁰⁷²

Käytännössä lähes kaikki kansakoululaiset osallistuivat uskonnonopetukseen. Siveysopin ja uskonnonhistorian erityinen opetus jäi vähäiseksi ja toteutui ennen muuta suurissa kaupungeissa. Muualla kirkosta eronneiden vanhempien lapset joutuivat osallistumaan uskontotunneille kuten ennenkin.¹⁰⁷³ *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* viittasi ilmeisesti siihen, kun se toukokuussa 1926 kuvasi värikkäästi, miten kirkosta eronneita lapsia kohdeltiin ”useasti kuin saastaisia olentoja, kuin ruttotautisia” ja miten toisia oppilaita yritettiin nostattaa heitä vastaan. Opettajien ja muiden oppilaiden painostus ei kuitenkaan saanut lehden mielestä estää kirkkoon kuulumattomien lasten vapautumista uskonnon opetuksesta. Suomalaisen kommunismin helsinkiläinen äänenkannattaja sälyttikin vastuuta asian hoitamisesta lasten vanhemmille.¹⁰⁷⁴

Kysymystä hieman lähempää tarkastellut järjestönuorten liitto ei ilmeisesti ollut aivan samaa mieltä, sillä se muistutti kesällä 1928, etteivät kirkosta eronneiden lapset saaneet kouluissa uskonnonvapauslain mukaisia oikeuksia. Samantapaisia väit-

1067 Voimaanastuva oppivelvollisuuslaki, NT 22.7.1921.

1068 Vp 1922. Asiakirjat. Ensimmäinen osa. Helsinki 1923, hallituksen esitys no 28, vastalause 1; Vp 1923, 87–90 (Mäkinen), 103 (Pulkinen).

1069 Esim. Y.M., Meidän entisyytemme, PK 1. ja 2.6.1923 pk; Pertti, Kansakoulut ja työväen lapset, TÄ 7.11.1924; Into Erä, Varhaisnuorisotyöstä, TT 2.10.1926; Järjestönuorten ystävä, Enemmän huomiota varhaisnuorisoon, TÄ 7.10.1927 pk.

1070 Selostusta kunnanvaltuutettujen kokouksesta Kuopiosta 5 ja 6 p:ltä tammikuuta 1926, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI.

1071 *Työätekevän nuorison lähimmät tehtävät*, 22.

1072 Vp 1923, 71–74 (Pulkinen), 87–90 (Mäkinen).

1073 Halila 1950, 155, 160.

1074 Uskonnonvapauslaki käytännössä, TT 21.5.1926 pk; Uskonto ja lapsemme, TT 25.9.1928 pk; Kouluissa ovat lapset opettajiston terrorin alaisina, TT 20.3.1929.

teitä esitettiin myös lehdissä.¹⁰⁷⁵ STPV:n eduskuntaryhmä tekikin helmikuussa 1929 esityksen, että kirkkoon kuulumattomien vanhempien lapset vapautettaisiin uskonnonopetuksesta, kuten laki sanoi. Muiden poliittisten ryhmien mielestä esitys oli turha – laki takasi, ettei lasten tarvinnut osallistua uskonnon opetukseen.¹⁰⁷⁶ Asia pysyi kuitenkin julkisuudessa, kun lehdet esittivät siitä esimerkkejä.¹⁰⁷⁷

”KAPITALISTISEN HENGEN KYLLÄSTÄMÄT”

Suomalaisen kommunismin piirissä pidettiin opetuksen porvarillisuutta varsin luonnollisena – kapitalistisessa yhteiskunnassa kouluopetus ei voinut olla hengeltään muunlaista.¹⁰⁷⁸ Myös koulutyöhön ratkaisevasti vaikuttavat opettajat olivat poikkeuksetta porvarillisia, ”kapitalistisen tai ainakin pikkuporvarillisen hengen kyllästämiä”.¹⁰⁷⁹ Yleisen historiakäsityksen ohella arvio heijasteli myös opettajien kannanottoa vuosien 1917–18 aikana – suuri enemmistö heistä oli asettunut valkoisten puolelle ja ryhtynyt kaupungeissa lakkoon. Se saattoi myös viitata siihen, että opettajille sovitettiin itsenäistyneessä Suomessa esimerkin ja eheyttäjän osaa.¹⁰⁸⁰

Se tarkoitti myös sitä, että työväenmielisiä opettajia oli vaikea löytää.¹⁰⁸¹ Heitä oli ollut vähän ennen kansalaissotaakin, mutta tilanne hankaloitui sen jälkeen, kun punaisten toimiin myötämielisesti suhtautuneita opettajia erotettiin. Joukossa olivat mm. SKP:n johtoon kesällä 1920 valittu Heimo Rautio sekä lehtimiehenä ja SSTP:n kansanedustajana ollut Hannes Pulkkinen. Erottamisten taustalla oli monesti aiempia paikallisia ristiriitoja. Vaikka monet erotetuista pystyivät muutaman vuoden kuluttua palaamaan opettajan ammattiin, näkyvä työväenmielisyys luettiin rasitteeksi opettajalle – se oli politiikkaa.¹⁰⁸²

Arvio antoi tavallaan ymmärtää, että toisenlainen koulu ja toisenlaiset opettajat olisivat mahdollisia vasta sosialistisessa yhteiskunnassa. Suomalaisen kommunismin piirissä haaveiltiin silti opettajista, jotka olisivat työväelle myötämielisiä tai joiden kasvatusperiaatteet olisivat lähellä työtätekevän luokan näkemyksiä.¹⁰⁸³ Asiaa ei eritelty tarkemmin, mutta joissakin fiktiivisissä kertomuksissa kuvattiin, millaisia opettajien olisi pitänyt olla. *Liekissä* kerrottiin esimerkiksi opettajattaresta,

1075 Järjestönuorten liiton kuudes edustajakokous, *TT* 30.7.1928; Uskonnon opetus koulussa, *SaT* 8.9.1928 pk.

1076 STPV:n ekr 11.2.1929, STPV:n arkisto, KA; Vp 1929L, 301; Vp 1929, 527–529 (Lehtinen), 530–531 (Isaksson).

1077 Kansakoulunopettaja, jonka ominaisuudet muistuttavat Tammisaaren pakkolan vartijoita, *TÄ* 20.11.1929.

1078 Oulu pohj 1929, 33.

1079 Tärkeä tehtävä, *TT* 16.9.1927 pk; T. Hj. Långström, *Punainen pääsiäinen* 1928.

1080 Rinta-Tassi, 200–201; Jukka Rantala, *Kansakoulunopettajat ja kapina. Vuoden 1918 punaisuus-syytökset ja opettajien asema paikallisyhteisössä*. Vammala 2002, 16–17; Jukka Rantala, *The Political Ethos of a Model Citizen. Ensuring the Correct Political Attitude of Elementary School Teachers during the First Decades of Finland's Independence*, kirjassa *Nordic Lights. Education for Nation and Civic Society in the Nordic Countries, 1850–2000*. Edited by Sirkka Ahonen & Jukka Rantala. Tampere 2001, 157.

1081 Kettunen 1986, 157–158.

1082 Rantala 2002, 17–22, 37–134, 182; Rantala 2001, 157–160.

1083 Tärkeä tehtävä, *TT* 16.9.1927 pk.

joka ei ryhtynyt seurustelemaan kylän isäntien kanssa vaan järjesti opetusta piioille ja reungeille sekä kertoi uskontotunnilla kristinuskon historiasta. Kertomus pyrki mahdollisesti sanomaan, ettei opettajan osa ollut helppo, sillä opettaja erotettiin tekojensa takia.¹⁰⁸⁴

Vasemmistolaisten opettajien vähyyttä osoitti myös se, että suomalaisen kommunismin lehdet puuttuivat harvoin opettajien erottamisiin. *Työn Ääni* sentään tarttui kansakoulunopettaja Bertel Mattsonin erottamiseen Maalahdella vuonna 1928. Lehti uskoi, että koulun johtokunnan esittämät perusteet ”opettajalle sopimattomasta esiintymisestä” tarkoittivat Mattsonin oloa STPV:n ehdokkaana vaaleissa ja voimakasta raittiusaatetta.¹⁰⁸⁵

Paljon tavallisempaa oli moittia opettajien kuulumista suojeluskuntiin tai Lotta Svärdiin – sellaisista opettajista ei ollut esimerkiksi työläislapsille. Oli lisäksi väärin, että veronmaksajien varoilla ylläpidetyissä kouluissa oli opettajia, jotka puhuivat suojeluskuntien ylevyydestä ja kauneudesta sekä kehottivat lapsiakin liittymään niihin tai muihin porvarillisiin lapsijärjestöihin. Joskus opettajan jopa väitettiin laiminlyöneen opetustehtäviään suojeluskuntakokousten takia. Kritiikissä ei kuitenkaan viitattu politikointiin, jota opettajille ei suotu.¹⁰⁸⁶

Lehdissä paheksuttiin sitä, että opettajat väittivät sosialistisen työväen olevan yhteiskunnallisesti epäluotettavaa ja kurjaa ainesta tai nimittelivät työläislapsia ”punikeiksi” tai ”kommunistipenikoiksi”. Kirjoituksissa moitittiin opettajia myös siitä, että nämä pitivät työväenliikkeeseen liittyviä toimia sopimattomina koululaisille ja pyrkivät estämään oppilaitten käynnin työväentaloilla, kuulumisen työväen urheiluseuroihin tai työväen järjestönuorten liittoon. Oli väärin, että työläislapsia rangaistiin siitä haukkumisin, seisottamisin, jälki-istunnoin tai uhkaamalla erottaa heidät koulusta.¹⁰⁸⁷

Opettajien allergisuutta työväentaloihin kuvasi esimerkki Lapualta, jossa kansakoulun opettajat eivät hyväksyneet, että Suomi-filmi olisi esittänyt kouluhallituksen lähettämää elokuvaa koululaisille työväentalolla vaan vaativat sen näyttämistä koululla. Kun koneita ei kuitenkaan voitu siirtää, Lapuan koululaisilta jäi näkemättä kouluhallituksen elokuva. Allergisuus ulottui myös punaiseen väriin – Laihialta

1084 Ida Hagert, Totuuden taistelija, L 18.7.1924.

1085 Kansakoulun opettaja porvariston poliittisen vainoamisen uhrina, *TÄ* 19.3.1928; Kouluhallituksen oivallinen näyte vanhoillisuudestaan, *TÄ* 8.5.1929.

1086 Pertti, Kansakoulu ja työväen lapset, *TÄ* 7.11.1924; Ne ”sivistyneet” kansakoulunopettajat, *TÄ* 1.12.1924; Kynä, Sosialismin parjaus oppiaineena Laihian kirkonkylän kansakoulussa, *TÄ* 20.2.1925; Töllinmies, Kansakoulun opettajille, *TT* 6.7.1925 pk; Epäinhimillinen kansakoulunopettaja, *PV* 11.12.1926; Sopimatonta puuhailua kansakoulunopettajille, *TÄ* 28.2.1927; Lapuan Lakaluoman kunnan kansakoulusta ajetaan tehdä suojeluskuntaan valmentava oppikoulu, *TÄ* 13.2.1929; Huutomäen kansakouluopettaja väärällä asialla, *TÄ* 8.5.1929; Esko Turpeinen, Eskon päiväkirja, *PV* 9.5.1929.

1087 Harry G-g, Opettajamielivaltaa Teuvalla, *TÄ* 26.1.1925; Taantumuksellinen kansakoulunopettaja Kuolajärvellä, *PV* 7.5.1926; Valkaisuintoinen kansakouluopettajatar, *TT* 26.1.1927; Opettaja ei anna liittyä järjestönuorten osastoon, *PV* 14.12.1927; N(iilo).K(aveniu)s, Järjestönuorten liike, *PV* 16.2.1928 pk; Isä, Suojelijaväki sekaantuu heille kuulumattomiin asioihin, *TÄ* 7.12.1928; Esko Turpeinen, Eskon päiväkirja, *PV* 30.1.1929; V. M-ki, Kansakoulujen opettajat ja luokkatietoisten työläisten lapset, *PV* 24.9.1929; ”Historian” opetus kansakouluissa, *SaT* 5.10.1929; Taistelu porvarillista pimitystä vastaan työläislasten keskuudessa, *PV* 11.12.1929; Hauta-aho, 17–19; Peltonen 1996, 234–235.

kerrottiin opettajan ottaneen pois erään pojan rinnassa olleen punaisen rusetin ja rankaisseen tätä seisottamalla.¹⁰⁸⁸

Suomalaisen kommunismin piirissä oli tyytymättömyyttä myös opettajien kantoihin vuoden 1918 tapahtumista ja väitettiin opettajien antavan punaisten tavoitteista ja toimista väärän kuvan.¹⁰⁸⁹ Vaasalainen *Työn Ääni* piti häikäilemättömänä tekona jopa sitä, että opettaja oli määrännyt oppilaansa osallistumaan Mannerheimin lastensuojeluliiton järjestämiin hiihtokilpailuihin ja kirjoittamaan niistä aiheen. Se sai lehden kyselemään, halusiko opettaja kiusata työläislapsia, joissa Mannerheimin nimi herätti ”enemmän kauhua kuin myötätuntoa”.¹⁰⁹⁰

Oppivelvollisuuslaissa ei hyväksytty lasten ruumiillista kuritusta, mutta suomalaisen kommunismin lehdet huomauttivat ajoittain tapauksista, joissa opettaja oli lyönyt oppilaita ”karttakepillä tai muilla käteen sattuvilla esineillä”.¹⁰⁹¹ Heidät tai julkisilla paikoilla juovuksissa esiintyneet kasvattajat lehdet halusivat erottaa opettajan tehtävistä.¹⁰⁹² Samaa vaativat sosiaalidemokraattiset lehdet.¹⁰⁹³

1920-luvun alkuvuosina SSTP:n järjestöt valittivat opettajien puolueellisuudesta kansakoulujen johtokunnille tai tarkastajille. Esimerkiksi Kuopion sosialistinen kunnallisjärjestö moitti vuoden 1922 alussa opettajien käyttävän kansakoulua ”puoluetarkoituksiin” – ylistävän valkoista kenraalia, parhaavan työläisiä ja vainoavan järjestäytyneen työväen lapsia.¹⁰⁹⁴ 1920-luvun puolivälissä järjestöjen valitukset ilmeisesti vähenivät, mutta lehdet puuttuivat edelleen opettajien toimiin. Esimerkiksi *Pohjan Voima* paheksui Saloisten opettajaa, joka nimitteli oppilaita sopimattomasti – sen totesi jopa raastuvanoikeuskin mutta langetti silti lehdelle sakkoja ”loukkaavaan tapaan” kirjoitetusta artikkelista.¹⁰⁹⁵

Kesällä 1928 Järjestönuorten liiton sihteeri Niilo Kavenius kehotti vanhempia puuttumaan asiaan, kun kuulivat opettajien kieltävän lapsia menemästä työväentalolle tai järjestönuorten tilaisuuksiin ja valittaman asiasta johtokunnalle, kansakoulutarkastajalle tai jopa kouluhallitukselle. Hänen mielestään myös valtuustojen työläisedustajien oli tartuttava epäkohtaan. Kehotus tuotti tulosta ainakin siinä, että uutiset järjestönuorten toimintaan osallistuneiden syrjimisestä yleistyivät leh-

1088 Isä, Lapuan kansakoulunopettajien kauhu työväentaloa kohtaan, *TÄ* 4.3.1925; Kynä, Sosialismin parjaus oppiaineena Laihian kirkonkylän kansakoulussa, *TÄ* 20.2.1925.

1089 Pertti, Kansakoulut ja työväen lapset, *TÄ* 7.11.1924; ”Historian” opetus kansakouluissa, *SaT* 5.10.1929.

1090 Kansakoulunopettajain häikäilemättömyys loistossaan, *TÄ* 23.3.1925.

1091 Epäinhimillinen kansakoulunopettaja, *PV* 11.12.1926; Julmuri lasten kasvattajana, *TÄ* 29.10.1926; Kansanlasten kasvatusta, *SaT* 8.10.1927; Opettaja Isotalo jälleen sankarina, *SaT* 31.3.1928; Kansakoulunopettaja, jonka ominaisuudet muistuttavat Tammisaaren pakkolan vartijoita, *TÄ* 20.11.1929.

1092 Valkoiset kansan kasvattajat, *SaT* 18.3.1926; N(iilo).K(avenius), Oppilaiden ja lastenvanhempain neuvostot kouluihin, *TT* 23.10.1929; Vetokannaksen kansakoulun opettaja sopimaton toimeensa, *TÄ* 2.12.1929; ”Oikea” kansan lasten kasvattaja, *SaT* 12.4.1930.

1093 Jyrki Männistö, *Sivistyksen kylvä. Suomen kansakoululaitos johtavien puoluelehtien mielenkiinnon kohteena vuosina 1918–1939*. Tampere 1994, 129.

1094 Puolueviha kansakouluissa, *Sanantuojia* 8.2.1922; ks. myös Sopimaton lasten opettaja, *PK* 7.11.1919, jossa puhuttiin Oulujoen Koskelankylän opettajan toimista.

1095 Opettaja Suorsan kunniaa paikattu 500 markalla, *PV* 8.2.1927; sakoista, myös Uusin tuomio lehdellemme, *SaT* 27.5.1926, jossa kerrotaan *TT*:n saaneen sakkoja 1000 mk ja *SaT*:n 2400 mk ja päätoimittajan kuukauden vankeutta samasta jutusta.

dissä.¹⁰⁹⁶ Ne saattoivat tosin olla seurausta siitä, että oikeistolehdet vaativat entistä voimakkaammin oppilaiden suojelemista ”kommunistien propagandalta”.¹⁰⁹⁷

Vaikka suomalaisen kommunismin järjestöillä ja lehdillä oli yleensä negatiivista sanottavaa kansakouluopettajista, liike ei silti asettunut vastahankaan, kun maalaiskuntien opettajien palkkaus tuli esille eduskunnassa talvella 1926. STPV:n eduskuntaryhmän edustajat korostivat kuitenkin, että koulurakennuksiin, ruokailuun, ja asuntoihin liittyvien puutteiden korjaaminen olisi tärkeämpää kuin opettajien palkkaus.¹⁰⁹⁸

Eduskuntaryhmä ei vastustanut palkkojen korottamista, vaikka varsinkin iiläinen Jaakko Liedes, Kajaanin maalaiskunnasta kotoisin oleva Janne Räsänen ja suomenjokinen Pekka Strengell pitivät opettajien palkkatasoa liian korkeana – ainakin työläisten palkkoihin verrattuna. Reisjärvellä asuva Filemon Savenius puolestaan torjui työläisten palkkojen käyttämisen mittapuuna, ja kannatti palkkojen korottamista, jotta syrjäseuduillekin saataisiin kunnan opettajia. Tärkein syy ryhmän myötämielisyyteen oli kuitenkin se, että opettajien palkkakulut siirtyivät uudistuksessa kokonaan valtion maksettaviksi. Se puolestaan nähtiin askeleena siihen, että valtio vastaisi kaikista kansakoulukustannuksista.¹⁰⁹⁹

Ratkaisuun sisältyi ilmeisesti myös toiveita, että taloudellisen aseman huononeminen lähentäisi opettajia työläisiin tai ainakin synnyttäisi kuilua heidän ja yläluokan välille. Jonkinlaisena osoituksena siitä nähtiin opettajien valmius lähettää lähetystö myös STPV:n eduskuntaryhmän puheille. Se mairitteli selvästi ryhmän jäseniä. Vaikka opettajien ”luokkatietoisuuden” pikaisesta heräämisestä ei unelmoitu, heidän myötämielisyytensä saavuttamiseksi ei katsottu voitavan esittää vähempää kuin muut poliittiset ryhmät.¹¹⁰⁰

”VANHOILLISET TANTAT”, KOULUSOLUT JA VANHEMPIEN NEUVOSTOT

Suomalaisen kommunismin edustajat moittivat usein opettajien toimia mutta puuttuivat lehtiensä sivuilla harvoin opettajien valitsemiseen. Kunnallisvaalien yhteydessä saatettiin muistuttaa, että kansakoulujen – tai koulupiirien – johtokunnat valitsivat opettajat ja että niihin saataisiin työläisedustajia kunnallisvaltuuston voimasuhteiden mukaan. Esimerkiksi Satakunnassa pidettiin syksyllä 1924 kummallisena, että kansakoulujen johtokunnissa istuivat ”vanhoilliset tantat tai tekohurskusten pappien agentit”, vaikka työläislapset muodostivat suuren enemmistön kou-

1096 N. K-s, Työläislapset ja koulu, *PV* 14.3.1928, *TT* 17.3.1928; Taistelu porvarillista pimitystä vastaan työläislasten keskuudessa, *PV* 11.12.1929; Työläisvanhemmat taistelussa lastensa puolesta, *PV* 18.1.1930; Työläisissä, Porvariston ”lastensuojelu”, *PV* 23.1.1930 pk; Huolestuttavia ilmiöitä kansakouluopetuksessa, *TÄ* 17.2.1930.

1097 Rantala 2001, 161.

1098 *Vp* 1926, 355–356 (Varho), 360–363 (Isaksson).

1099 STPV:n ekr 25.2. ja 4.3.1926, STPV:n arkisto, KA; *Vp* 1926, 293–295, 355–356 (Varho), 360–363 (Isaksson); uudistuksesta Halila 1950, 272–273.

1100 Kaulusköyhälistö ja työväki, *TT* 26.2.1926 pk; STPV:n ekr:n vv 22.2.1926, STPV:n ekr 25.2. ja 4.3.1926, STPV:n arkisto, KA; *Vp* 1926, 358–360 (Nurminen).

lujen oppilaista.¹¹⁰¹ Kuitenkin vasta 1920-luvun lopulla pidetyissä kunnanvaltuutettujen kokouksissa yleistyivät vaatimukset saada johtokuntiin vahva työläisedustus ja rajoittaa opettajien liian itsenäistä asemaa.¹¹⁰² Jo aiemmin jotkut työväenyhdistykset olivat asettaneet työläisehdokkaita valittaviksi koulujen johtokuntiin tai ainakin paheksuneet valtuustoa, kun työläisehdokkaita ei ollut valittu.¹¹⁰³

Kansakoulujen johtokuntia – tai kunnallisvaltuustoja – pidettiin toisaalta liian kaukaisina eliminä puuttumaan koulujen asioihin. Siksi suomalaisen kommunismin piirissä esitettiin jo 1925 pohdittavaksi koululaisryhmien perustamista, jotta lapset oppisivat itse taistelemaan ”kaikkea vääryyttä ja epäkohtia vastaan kouluissa”.¹¹⁰⁴ Esitys oli ehkä tulosta Kommunistisen nuorisointernationaalin ja sen toimeenpanevan komitean suomalaisen jäsenen vakuutteluista, että koulusolut olivat uudenaikainen työmuoto ja että monissa Länsi-Euroopan maissa oli jo sellaisia.¹¹⁰⁵

Suomessa koulusoluista ei tullut mitään, mutta ajatus komiteoiden perustamisesta huolehtimaan koululaisten eduista yleistyi 1920-luvun lopulla järjestönuorten liiton vahvistuessa. Työläislasten oli vähintään keskusteltava keskenään kaikista kouluissa ilmenevistä epäkohdista ja kerrottava niistä vanhemmilleen ja järjestöisäänsä, jotka puolestaan valittaisivat niistä koulujen johtokunnille, tarkastajille tai ottaisivat ne esille valtuustoissa. Idea kypsyi vähitellen ajatuksiksi muodostaa koulujen alueelle vanhempien neuvostoja, jotka seuraisivat yhdessä lasten kanssa opettajien toimintaa.¹¹⁰⁶ Se kirjattiin vaatimukseksi myös kunnallisvaaliohjelmaan syksyllä 1928.¹¹⁰⁷

Idealla vanhempien neuvostosta oli myös kotimaista pohjaa, sillä kouluhallitus oli jo 1920-luvun alussa kehottanut kouluja järjestämään vanhempien kokouksia ja perustamaan yhteisiä elimiä.¹¹⁰⁸ Kunnanvaltuutettujen neuvottelukokouksissa tämä organisatorinen uutuus ei kuitenkaan innostanut. Esimerkiksi Oulun läänin pohjoisessa vaalipiirissä puhuttiin yleisemmin koululaisten vanhempien, johtokuntien työläisjäsenten ja valtuutettujen yhteyksistä.¹¹⁰⁹ Työläislasten puolustami-

1101 Simson (Juho Vesterlund), Satakunnan työläisvalitsijoille! *TT* 25.11.1924; myös Työläisissä, Luokkataistelu kouluihin! *TT* 3.12.1925; johtokuntien asemasta, Halila 1950, 331–336; Männistö, 169–170.

1102 Oulu pohj 1929, 35–36; ks. myös Kuopio länt 1926, 16; Lapuan työläisten ja talonpoikain edustajat olleet koolla, *TÄ* 18.4.1928.

1103 Kellon ty:n yk 16.8.1923, Kellon työväenyhdistyksen arkisto; Ykspihlajan tp:n yk 30.12.1927, Ykspihlajan tp:n arkisto, KA.

1104 Työläisissä, Luokkataistelu kouluihin! *TT* 3.12.1925; Helsingin ja lähiympäristön työläisnaisten edustajakokous, *TT* 18.5.1926.

1105 Vakuutteluista, esim. (A.B.) N.Z:lle 10.2.1925, f. 516, op. 2, d. 910; A.B. ht:lle 2.5.1927, d. 1005, RGASPI; koulusolujen yleisyydestä myös, N. Kavenius, Pikapiirtoja lastentyöstä länsimaissa, *NTJ* 1928.

1106 N(iilo).K(avenius), Työläislapset ja koulu, *PV* 14.3.1928, *TT* 17.3.1928; Järjestönuorten liiton kuudes edustajakokous, *TT* 30.7.1928; N(iilo).K(avenius), Oppilaiden ja lastenvanhempain neuvostot kouluihin, *TT* 23.10.1929.

1107 Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan, *TT* 23.10.1928; Valveille työläisnaiset!, *TT* 30.11.1928, jossa Helsingin työväen vaalikomitean naisjaoston julistus; Työläislasten vanhemmat ja koulujen militarisointi, *PV* 3.12.1929.

1108 Männistö, 132.

1109 Oulu pohj 1929, 35; ks. myös Lapuan työläisten ja talonpoikain edustajat olleet koolla, *TÄ* 18.4.1928.

Koulusoluja ei Suomen kouluihin perustettu, mutta järjestönuoret nostivat kouluun liittyviä tunnuksia esille 1920-luvun loppuvuosina. Tampereella osa tunnuksesta tosin peittyi lipun taakse. (Kansan Arkisto)

nen ei ollutkaan käytännössä kovin tiukasti organisoitua – vain muutamassa kaupungissa oli ryhmiä, joita saattoi kutsua vanhempien neuvostoiksi.¹¹¹⁰

Kirjoituksista ja puheista huolimatta koulukysymys ei ollut suomalaiselle kommunismille yhtä tärkeä asia kuin vanhalle työväenliikkeelle. Haukiputaalainen E. Ervasti kertoi yhden puolen asiasta arvellessaan koulukysymyksen jääneen tärkeydestään huolimatta lapsipuolen asemaan siksi, että se ei ollut työläisille samalla lailla leipäkysymys kuin työttömyys tai köyhäinhoito.¹¹¹¹ Samaan suuntaan vaikuttivat muutkin tekijät.

Yleisen oppivelvollisuuden tultua voimaan työväenliike oli jo saavuttanut yhden tavoitteen. Se vähensi tarvetta puhua asiasta. Samaan suuntaan vaikutti myös kansalaissodan jälkeen vahvistunut tulkinta, että koulu oli osa porvarillista yhteiskuntaa. Se sai puolestaan korostamaan omaa valistustoimintaa koulun vastapainona. Suomalaisen kommunismin innostus kouluun kasvoi kuitenkin vuosikymmenen lopussa. Sen sai aikaan ”koulujen militarisointi”.

1110 Työläisissä, Porvariston ”lastensuojelu”, PV 23.1.1930 pk.

1111 Oulu pohj 1929, 32.

”KOULUJEN MILITARISOIMINEN”

Kouluopetusta tarkasteltiin heti itsenäistymisen jälkeen myös maanpuolustuksellisesti näkökulmasta, ja armeijan johto esitti vuosina 1920 ja 1924 sotilaallisen alkeiskoulutuksen järjestämistä koululaisille liikunnan yhteydessä.¹¹¹² Sotilaallisuus saattoi näkyä kouluissa myös suojeluskuntapukuisina opettajina ja heidän toiminaan. Esimerkiksi Pudasjärveltä kerrottiin opettajasta, joka säilytti aseita kouluhuoneistossa ja saattoi panna lapset puhdistamaan niitä oppitunnilla.¹¹¹³

STPV:n lehdet viittasivat ajoittain kouluopetuksen sotaaisuuteen. *Työn Ääni* paheksui jo syksyllä 1927 suojeluskuntien oravakomppanioita ja koulujen välisiä ampumakilpailuja. Lehti arveli kilpailujen luovan myönteistä mielialaa sille, että laukaukset puhkaisivat ”ryssän silmän” tai ”punikin rinnan”. Se vaatikin opetusministeriötä puuttumaan oppikoulujen ”kiväärrikulttuuriin”. Kritiikki kouluopetuksen sotilaallisuutta kohtaan lisääntyi kuitenkin vasta kevättalvella 1929, jolloin liike ryhtyi kampanjoimaan ”koulujen militarisoimista” vastaan.¹¹¹⁴

Kommunistinen nuorisointernationaali määräiti jo syksyllä 1928 lapsijärjestöjen tärkeimmäksi tehtäväksi taistelun sodanvaaraa vastaan kouluissa¹¹¹⁵, mutta Suomessa kampanja oli pikemminkin reaktio porvarillisen nuorisotoiminnan voimistumiseen ja erityisesti suojeluskuntien poikatyön alkamiseen. Jälkimmäisen olennaisena osana oli ryhmien perustaminen kouluihin. Myös Itsenäisyyden liitto lähetti kaikille koululaisille kirjeen puolustustahdon kasvattamisesta ja puolustuslaitoksen tunnetuksi tekemisestä. Oikeistolehdet tukivat innokkaasti aseellista kasvatusta koulussa.¹¹¹⁶

Porvarillisen kampanjan vaikutus näkyi myös kouluhallituksen keväällä 1929 kouluille lähettämässä kirjeessä, jossa kehoitettiin historian ja yhteiskuntaopin opetuksessa korostamaan itsenäisyyden ja sen viimeiseen saakka puolustamisen tärkeyttä. Samoin oli tähdennettävä puolustustahdon elähdyttämän kansan voimaa ylivoimaisenkin vihollisen edessä. Historian ja maantiedon opetuksessa tuli myös korostaa maan vaaranalaista asemaa ja kertoa, miten venäläiset olivat usein hyökänneet maahan ilman syytä ja miten venäläisyys oli tilaisuuden tullen tuhonnut suomalaisia heimoja. Kemian tunneilla oli puolestaan selitettävä sodassa käytettyjen kaasujen ominaisuuksia ja suojautumiskeinoja niitä vastaan.¹¹¹⁷

Kouluhallituksen kanta oli myönteinen vastaus yleisesikunnan vuoden alussa jättämään kirjeeseen, jossa pyydettiin opetuksessa tilaa puolustustaidolle, fyysiselle puolustuskuntoisuudelle ja myrkykaasuteorialle. Yhtä myönteisesti kouluhallitus ei suhtautunut Suomen rauhanliiton joulukuussa 1928 lähettämään kirjeeseen,

1112 Takala 1975, 71; Rinne, 125.

1113 Nurinkurisia koulutapoja Pudasjärvellä, PV 9.12.1926; Väinö Sievänen, Kivikkoinen tie I. Espoo 1985, 51, Väinö Sieväsen arkisto, KA.

1114 Hara, Sivistystä – kiväärillä, TÄ 14.10.1927; Lasten henkistä raiskausta vastaan, TÄ 13.2.1929 pk; Lapuan Lakaluoman kunnan kansakoulusta aijotaan tehdä suojeluskuntaan valmistava oppikoulu, TÄ 13.2.1929; Tehdäänkö kansakouluopettajat sotarumpaleiksi, TÄ 15.3.1929; Työläislapsenko militarismien välikappaleiksi? TT 6.4.1929.

1115 Geminder, Sitzung des Präsidiums der KJI 22.10.1928, f. 516, op. 2, d. 1044, RGASPI.

1116 Takala 1975, 74–75; Vasara 1997, 564–580, 594–595, 640–647; ”Nuori mies!”, TT 20.9.1928 pk, jossa kerrotaan suojeluskuntien Helsingin oppikouluihin jakamasta lentolehdistä.

1117 Kalemaa, 76.

jossa esitettiin opetuksen uudistamista. Esityksen laati liiton sosiaalidemokraattinen puheenjohtaja Väinö Voionmaa, ja se sisälsi monia työväenliikkeen perinteisiä kantoja – kouluopetuksen oli kunnioitettava ihmisarvoa; historian opetuksen painopiste oli siirrettävä aatteiden, kulttuurin ja työn historiaan; sotien syitä, kulkua ja seurauksia oli valaistava monipuolisesti; opetuksen oli myös edistettävä rotujen, kansojen ja ryhmien yhteenkuuluvaisuutta.

Myöhemmin rauhanliitto torjui kouluhallituksen esitykset ja katsoi niiden merkitsevän vihan lietsontaa historian vääristelyn avulla, mikä oli vaarallista koko maalle. Historia ei liiton mukaan kertonut venäläisten hyökkäyshaluista vaan Ruotsin holtittomasta politiikasta. Autonomian aikanakin suomalaiset olivat saaneet kehittää kulttuuriaan melko vapaasti. Liitto myönsi itsenäisyyden tärkeyden mutta epäili, pitkö sen takia valmistautua tappelamaan viimeiseen saakka. Se merkitsi ihmisuhreja ja tuhottua maata.¹¹¹⁸

Suomalaisen kommunismin piirissä ei suhtauduttu Rauhanliiton kantaan myönteisesti. Moskovassa majaileva Kalle Lepola katsoi sen olevan ”pelkkää tuomas-kuonaa”. Sillä hän tarkoitti esityksen ”pasifistista haihattelua” sekä Kansainliittoa ja ”muuta imperialistisia rosvoja” suosivaa sävyä. Siihen oli syyppää esityksen laatija Väinö Voionmaa, joka Lepolan mukaan oli todellisuudessa ”Suomen imperialistisen politiikan pääedustajia, ase- ja ammustehtaitten, sotalaivain, ym. sotavarusteluhommain ajaja ja Suur-Suomi-kirjallisuuden ‘tieteellinen’ tienraivaaja”. Tällaisen ”sotapapin” kansa Lepola ei halunnut olla missään tekemisissä.¹¹¹⁹

Myös Suomessa Rauhanliiton esitys torjuttiin. Järjestönuorten liiton ohjaajien kokous sanoi kuitenkin suorasanaistemmin, että se hämmensi työläisten selvää katsetta ja vahingoitti siten työväenluokan tarkoituseriä. ”Selvä katse” tarkoitti ohjaajien mukaan sitä, että rauhanaatteen ratkaisisi lopullisesti työväenluokka nousemaan valtaan. He halusivat ilmeisesti korostaa koulujen ”militarisoinnista” yhteyttä lähestyvään vallankumoukseen, sillä he vaativat työväenluokan voimien kokoamista vastustamaan yleisesikunnan suunnitelmia.¹¹²⁰

Rauhanliiton esitystä moitittiin erityisesti siksi, että sen katsottiin vievän asian virastojen ja järjestöjen väliseksi kirjeenvaihdoksi, jolla sitä ei voitaisi ratkaista – siihen tarvittiin kansanjoukkojen voimaa. Tosin kukaan ei sanonut sitä suoraan.

Konkreettisempiin toimiin ryhtyi STPV:n eduskuntaryhmä, jonka lähetystö kävi ensin kouluhallituksessa tiedustelemassa Etelä-Pohjanmaan koulujen oravakomppanioista. Jäätymään ilman vastausta se teki välikysymyksen, jossa perättiin, olivatko kouluhallituksen virkamiehet ryhtyneet sotilasjohdon esitysten suosittajiksi. Eduskuntaryhmä halusi, että tapauksiin puututtaisiin ja estettäisiin ”porvarillisten aseellisten luokkakaartien” ja niihin kuuluvien opettajien ”edesvastuuton” kiihotus. Välikysymyksessä haluttiin myös lyödä Rauhanliittoa, ja sen kirjeestä tehtiin koko militarisoimispuuhan alullepanija. Samaa väittivät myös lehdet.¹¹²¹

1118 Emt., 75–76.

1119 K. Lepola (SKP:n) nuorisajaostolle 9.3.1929, f. 516, op. 2, d. 1066, RGASPI.

1120 Militarisminko tarkoituserät lasten koulukasvatukseen? *TT* ja *PV* 6.4.1929.

1121 STPV:n ekr 10. ja 11.4.1929, STPV:n arkisto, KA; Suojeluskunnatko opetusohjaajina kansakouluissa, *TT* 11.4.1929; Koulutko imperialistisen sodan lietsontaa ahjoiksi? *TT* 12.4.1929; Asiaa tunteva, Pyrkimykset Suomen koululaitoksen militarisoimiseksi, *TT* 2.10.1929; *Vp* 1929, 678–679.

Liikkeen toimet eivät jääneet siihen, sillä työväen paikallisjärjestöt tai työläisnaiset järjestivät vastalausekokouksia, joissa ”oravakomppanioiden” perustamispuuhat liitettiin Suomen porvariston ”imperialistisiin suunnitelmiin” – niillä pyrittiin saamaan koulut ”sodan ahjoiksi”. Kokouksissa vaadittiin, ettei koulujen soti-laallistamissuunnitelmia saanut toteuttaa ja että suojeluskuntia oli kiellettävä sekaantumasta koulutyöhön ja opetukseen. Sen varmistamiseksi suojeluskuntiin kuuluvat opettajat oli erotettava viroistaan.¹¹²² Vastustus näkyi myös vappukul- kueissa, joihin järjestönuoret valmistivat sota- ja uskonnon opetusta vastustavia tunnuksia.¹¹²³

Myös SKP – tai sen nuorisosaasto – suunnitteli kampanjaa aiheesta, mutta sen ohjeet ehtivät Suomeen vasta huhti-toukokuun vaihteessa. Puolueen mielestä kyse oli ”lasten ja koulunuorison henkisestä raiskauksesta”, ja se vaati suunnitellun soti- lasopetuksen ja koulujen suojeluskuntayhteyksien kieltämistä. Se halusi myös ”kiihkoisänmaallisen ja vapausotaa ylistävän” opetuksen sekä ”oman maan työ- väenjärjestöjä ja Neuvostoliittoa vastaan” suuntautuvan ”kiihotuksen” lopettamis- ta. Sitä SKP katsoi edistävänsä vaatimalla suojeluskuntiin kuuluvien opettajien erottamista sekä virheellistä oppia antavien kirjojen poistamista koulujen kirjas- toista. Se kehotti myös ottamaan koulujen seiniltä pois ”mannerheimiläiset kuvat” ja laittamaan tilalle ”työväenluokan esitaistelijoiden ja johtajien kuvia”. Sitä ilmei- sesti pidettiin alkuna työväen luokkataisteluhistorian opetukselle, jota vaadittiin kouluihin.¹¹²⁴

SKP:n suunnitelmat suuntasivat toimintaa kouluihin tai maan alle. Maaliskuus- sa 1929 Kalle Lepola löysi nimittäin kouluista kolme ”sotaista ilmiötä” – kouluhal- lituksen pyrkimykset, suojeluskuntien toimet ja erilaiset salakoplat, joissa oli satoja jäseniä. Miettiessään SKP:n antimilitaristista työtä Lepola haaveili salaisista ”pu- naisista käsistä”, jotka ryhtyisivät vastustamaan ”Mustat kädet” tai ”Tulisen käär- meen päät” -nimisiä salakoplia.¹¹²⁵ SKP:n nuorisosaasto tai SKNL eivät kuitenkaan innostuneet ”punaisista käsistä”, vaikka SKNL halusi aktivoida työläislapset puut- tumaan laajemmin kouluopetukseen. Kamppailun oli ”annettava vakava sysäys” heidän koulujärjestöjensä muodostamiseen – se oli ”iskutehtävä”. Niinpä työläis- lapset eivät saaneet boikotoida aseopetusta, jotta eivät eristyisi muista ja jotta opet- tajat eivät saisi häiritsemättä harjoittaa ”militaristista kasvatustyötään”.¹¹²⁶

Rajan takana laaditut suunnitelmat jäivät paperille – sen paremmin ”punaisia käsiä” kuin järjestönuorten koulusoluja ei syntynyt, vaikka niitä saatettiin vaatia

1122 Pöytäkirja Helsingin työväen paikallisjärjestön järjestämästä yleisestä vastalausekokouksesta HTY:n pihalla 17.4.1929, Helsingin työväen paikallisjärjestö, STPV:n arkisto, KA; Työläislasten mieliä ei saa rikollisella sotakiihotuksella myrkyttää, *TT* 18.4.1929; muista kokouksista, esim. Kouluja ei saa alistaa sotakiihoituksen välikappaleiksi, *PV* 20.4.1929; Työväenluokan lasten puolesta, *T* 18.4.1929; Työläis- ja talonpoikaisnaisten edustajakokous Muhoksella, *PV* 12.5.1929; Haukiputaan työläisten päätöksiä, *PV* 25.5.1929.

1123 Esim. Työläislasten osallistuminen vappujuhliin, *Punalippu (PL)* 15.6.1929.

1124 SKP:n pb:n ja sen nuorisosaaston yhteinen kokous 13.2.1929; SKP:n pb:n nuorisosaasto 7.4.1929, f. 516, op. 2, d. 1029; SKP:n siht 25.4.1929, d. 1028; 66 (Pb) ht:lle (SB) 7.5.1929, d. 1065, joissa puhutaan työstä koulujen militarisoimista vastaan mutta ei esitetä hyväksyttävää päätöstä; Antimili- taristisesta työstämme kouluissa, d. 1084, RGASPI, jossa SKNL:n päätöslausuma, mutta ei pvm.

1125 K. Lepola nuorisosaostolle 9.3.1929, f. 516, op. 2, d. 1066, RGASPI.

1126 Antimilitaristisesta työstämme kouluissa, f. 516, op. 2, d. 1084, RGASPI.

julkisissakin kokouksissa. Järjestönuorten liitto – tai sen sihteeri Niilo Kavenius – ei kuitenkaan ollut kovin innostunut ”kärjistämään oloja koulussa”, koska se sai porvarilehdet hyökkäämään liittoa vastaan ja vaatimaan sen lakkauttamista. Liitto halusi pikemminkin pitää asiaa julkisuudessa: se julkaisi 16-sivuisen vihkosen *Lasten militarisointia vastaan*, jossa selitettiin kampanjan taustaa. Vihkonen kertoi myös hyökkäyksestä liiton kimppuun, kun se oli puuttunut kysymykseen.¹¹²⁷

Julkisuudessa ja vanhempien asiana halusi koulukysymyksen pitää myös Järjestönuorten parissa sepitetty laulu:

Suomessakin porvari koittaa,
kaikilla keinoilla kasvattaa.
Sotilaita meistäkin meinaa,
kouluissa niitäkin opettaa.

Kun oppiaineen aikoo se tuoda
kouluihin aivan sekavan.
Tappamahan meinaa neuvoo,
joka ainoan vekaran.

Isät ja äidit, te ettekö huomaa,
herrojen aikeita selvittää.
Kouluthan on meidän, teidän lasten
niit’ ei saa porvarit muonittaa.¹¹²⁸

Koulukysymys nousi tärkeäksi myös syksyllä 1929 ja keväällä 1930 pidetyissä työläisvaltuutettujen kokouksissa. Niissä hyväksyttiin päätöslauselmiin oli koottu aiemmin esitettyjä taloudellisia ja hallinnollisia vaatimuksia mutta sävy oli tiukentunut. Esimerkiksi kuntien avustukset keskikouluille ja kansanopistoille oli evättävä, elleivät STPV:n edustajat päässeet mukaan koulujen johtokuntiin ja vanhempien neuvostoihin laatimaan koulujen opetusohjelmia.¹¹²⁹

Vaikka päätöslausemissa oli paljon konkreettisia vaatimuksia, niiden tarkoituksena oli myös ”paljastaa” koulu ”porvariston luokkaherruuden välikappaleeksi” ja sitoa koulukysymys kamppailuun koko järjestelmää vastaan. Tampereella pääsiäisenä 1929 kokoontuneet nuoret olivat jo todenneet, että koulu saataisiin palvelemaan inhimillisen elämän ja työn vaatimuksia vain muuttamalla yhteiskuntajärjestelmä.¹¹³⁰

Vaikka koulusolujen organisoiminen ei innostanut Suomessa olevia, ajatus lasten aktiivisuudesta koulussa tuli ilmi mm. omiin juhliin kirjoitetuissa näytelmissä. Karjalahden työväentalolla Kemin maalaiskunnassa esitettiin esimerkiksi tammi-kuussa 1930 näytelmä, jossa käsiteltiin ajankohtaista koulujen militarisoimisteemaa.

1127 N. Kavenius tov. Sulo Smahlille Veitsiluotoon 13.5.(1929), Veitsiluodon työväen järjestönuoret, KA; Lasten militarisointia vastaan. Helsinki 1929.

1128 Koulujen militarisoiminen, Kollektiivisia joukkoesityksiä (kansio 200), am, EKV, VA; Sen sanotaan olevan Järjestönuorten Nummenmäen osaston laulun.

1129 Työläisvaltuutettujen kokous 1928 tai 1929, Alustuksia ja selostusaineistoja sekä puheita, SSTP:n arkisto, KA; Työläislasten vanhemmat ja koulujen militarisointi, PV 3.12.1929.

1130 *Työtätekevän nuorison lähimmät tehtävät*, 64.

Näytelmä alkoi historian oppitunnista, jolla opettaja kysyy läksynä olleesta Suomen vapaussodasta. Oppilaan vastaus, että Suomen työväestö puolusti silloin vapautta sortajia vastaan, ei kuitenkaan miellyttä opettajaa, joka selittää äkäisenä valkoisten puolustaneen laillista yhteiskuntaa punaisia roistoja vastaan. Se puolestaan suututtaa nurkassa seisovan oppilaan, joka ei hyväksy väitettä roistoista, koska hänen isänsäkin on ollut mukana. Opettaja lopettaa väittelyn määräämällä niskuroijat karsseriin.

Seuraavissa näytöksissä päästiin varsinaiseen aiheeseen, kun opettaja perustaa poikakerhon, ns. oravakomppanian, jonka harjoitukset kuvataan hölmöläistyiliksi. Näytelmä saa kuitenkin vakavampaa sävyä, kun järjestönuorten kokouksessa kerrotaan, miten yksi poika oli kuollut oravakomppanian leikkiessä vuoden 1918 tapahtumia. Kuolemantapaus saa järjestönuoret keskustelemaan, mitä olisi tehtävä. Osa heistä esittää jäämistä pois koulusta, jossa heidän vanhempiaan haukutaan punarosvoiksi ja heitä itseään värvätään murhakopliin. Nuorten ohjaajien mielestä siitä ei kuitenkaan olisi hyötyä, koska opettajia ei erotettaisi tai kouluja suljettaisi, jos jotkut jäisivät pois. Järjestönuoret päättävätkin ryhtyä voimakkaaseen agitaatioon.

Loppukohtaus tapahtuu jälleen koulussa, jossa opettaja kertoo oppilaan kuolemasta. Järjestönuoriin kuuluvat oppilaat ilmoittavat lähtevänsä pois koulusta, koska eivät hyväksy vanhempiaan haukuttavan roistoiksi eivätkä halua joutua aseellisiin järjestöihin. Opettaja toivottaa tervehdystä. Silloin myös oravakomppaniaan kuuluvat oppilaat ilmoittavat jättävänsä koulun. Se saa opettajan jättämään luokansa murheissaan – näytelmä päättyy oppilaiden huutaessa ”Pois suojeluskuntalaiset opettajat kouluista”.¹¹³¹

Näytelmä ilmaisi toiveita siitä, millaista suomalaisen kommunismin toiminnan kouluissa olisi pitänyt olla. Samaa kuvasivat muutamat kaunokirjalliset artikkelit¹¹³². Todellisuudessa toiminta ei ollut näin määrätietoista, vaikka työläislapset saattoivat eri tavoin osoittaa tyytymättömyyttään koulun ja opettajien autoritaarisuuteen tai opetuksen sisältöön. Se saattoi ilmetä kieltäytymisenä opettajien määräämistä tehtävistä – esimerkiksi isänmaallisten laulujen laulamiseksi, Suomen lipun piirtämisestä tai kohtuuttomina pidetyistä rangaistuksista¹¹³³. Vastarinta saattoi näkyä myös siten, että historiankirjojen kuvat Mannerheimista tai suojeluskuntalaisista ”saivat pirunsarvilla varustettuja lisäpiirteitä”¹¹³⁴. Jälkimmäiset saattoivat tosin osoittaa myös koulupoikien kyllästymistä opetukseen.

Paljon tietoisempi oli sen sijaan Oulun lyseosta ylioppilaaksi keväällä 1930 päässeen iiläisen Ahti Liedeksen teko: hän hankki ylioppilaslakkiinsa tavanomaisen sinisen vuoren sijasta punaisen – lakkia päähän pantaessa punainen väri vilahti hetken kaiken sinivalkeisuuden keskellä.¹¹³⁵ Pienoinen punaisen värin vilahdus oi-

1131 Ilm. rek. 18/30 24.1.1930 Sulo Auer, L-L-L-viikko (kansio 197), am, EKV, VA. Sulo Auer kunnostautui myöhemmin omiaan puhuvana etsivänä, mutta tokkopa hänenkään mielikuvituksen riitti näytelmän seppitämiseen.

1132 Entinen Jakobiini, Keväinen rakkaus, RT 5.3.1926; Martti Meri, Leo, toveri, RT 9.4.1926.

1133 Sulo (Smahl) N. Kaveniukselle 4.5.1929 Veitsiluoto, Veitsiluodon työväen järjestönuorten arkisto, KA; Hauta-aho, 17–19.

1134 Väinö Sievänen, Kivikkoinen tie I. Espoo 1985, 51, Väinö Sieväsen arkisto, KA; myös Peltonen 1996, 235–236; Matti Telemäki, *Tampereen kansakoulun historia 1872–1976*. Tampere 1979, 138.

1135 Ahti Liedes Tauno Saarelalle 19.10.1993 Moskovassa.

keastaan vastasi suomalaisen kommunismin koulukritiikin laajuutta ja mahdollisuuksia. Mutta jo tuo vilahdus oli kauhistus toisinajatteleville

VAPAUSSOTA – LUOKKASOTA

Talven ja kevään 1918 tapahtumien tulkinta oli olennainen osa uuden kansallisvaltio–Suomen identiteettiä. Sodan voittajat tarrautuivat näkemykseen, että vuonna 1918 käytiin vapaussotaa, jossa suomalaiset taistelivat Suomen itsenäisyydestä ja suomalaisesta identiteetistä Venäjää ja venäläisiä vastaan. Näkemyksen mukaan punaiset olivat venäläisten kanssa liittoutuneita maanpettureita. Korostaessaan pelkästään kansallista puolta vapaussota-käsitys kadotti suomalaisen yhteiskunnan eri ryhmät ja niiden väliset ristiriidat ja loi voimakkaasti kuvaa punaisten rikollisuudesta, siveettömyydestä ja raakuudesta. Käsitystä loivat ja pitivät hengissä vuosittain järjestetyt muistojuhlat, vapaussotakirjallisuus ja lehtikirjoitukset. Sitä opetettiin myös koulussa ja kirkossa. Se ei kuitenkaan riittänyt valtaapitäville – he eivät suvainneet toisenlaisia tulkintoja vuoden 1918 tapahtumista vaan pyrkivät kriminalisoimaan ne.¹¹³⁶

Myönteinen tulkinta punaisten toimista vuonna 1918 oli tärkeä osa suomalaisen kommunismin identiteettiä. Se ei niinkään tullut ilmi selkeinä kannanottoina käydystä sodasta, vaikka SSTP:n lehdissä torjuttiin vapaussota-nimitys ja korostettiin työläisten puolustautuneen porvariston hyökkäyksen edessä. Myönteisyys näkyi selvemmin haluna kunnioittaa kaatuneiden punaisten muistoa, vaatimuksina vangittuna edelleen olevien punaisten vapauttamisesta sekä pyrkimyksinä huolehtia kaatuneiden punaisten lapsista ja muista omaisista. Myös ne olivat kritiikkiä sodan voittajien yksipuolista vapaussota-näkemyksestä vastaan. Ne ylläpitivät myös muistoja valkoisten tekemistä kauhuteoista.¹¹³⁷

1920-luvun puolivälissä suomalaisen kommunismin piirissä esitettiin varsin harvoin tulkintoja vuoden 1918 tapahtumista, mutta liikkeen kaunokirjallisissa lehdissä ilmestyi kuitenkin kertomuksia tai reportaaseja punakaartilaisien taisteluista¹¹³⁸, jopa naisten osallistumisesta niihin¹¹³⁹. Taistelukuvaukset eivät saaneet sankarillista hohdetta vaan kertoivat varsin tasapuolisesti punaisten menestyksestä ja tappioista. Voittajien vapaussotatulkinna ylevyyttä haastoivat selvemmin kertomukset valkoisten raakuudesta ja välinpitämättömyydestä¹¹⁴⁰, vankileireistä¹¹⁴¹,

1136 Paasivirta, 373–376; Alapuro 1988, 198–202; Jokivuori & Niiranen, 28–35; Ulla-Maija Peltonen, *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Saarijärvi 2003, 14–15, 114–137.

1137 Saarela 1996, 179–187; Peltonen 1996, 204–242.

1138 Esim. Lauri Kanto (Kaarlo Valli), Eräs muistelu, *L* 17.4.1925; Venu Jokiruoho, Rintamalinjojen välissä, *L* 7. ja 14.5.1926; K.E., Luokkasodan muistoja, *L* 21.5.1926; Perääntymishyökkäys, *I&L* 15.6.1926; Hellä Kotijärvi, Muisto taistelutanterilta, *RT* 17.12.1926; Kaarlo Valli, Yksimonista, *L* 22.7.1927.

1139 Maisu K. ”Jukka”, *L* 16.11.1923; Hanna Niemi, Asiansa puolesta, *L* 28.2.1924.

1140 Esim. Simson, Huhtikuun viideskolmatta vuonna ...?, *L* 2.5.1924; Toivo P-la, Viimeinen tilinteko *L* 9.5.1924; Simson, ”Eläköön vallankumous!”, *L* 14.8.1925; Kössi Kaatra, Hymyilevä sydämettämyys, *L* 30.12.1925.

1141 Kössi Kaatra, Kohtalonsa välttäminen, *L* 30.10. ja 6.11.1925; Worker (Kyösti Kivi), Eräs pääsiäismatka v. 1918, *L* 2.4.1926; Worker, Helsingin menetyksen päiviltä, *L* 16. ja 23.4.1926; Worker, Kelluva helvetti, *L* 7.5.1926; Hannes Mäki, Muistelmia Turun vankileireiltä, *I&L* 4/1930.

lasten isättömyydestä, nälästä ja kerjuusta¹¹⁴². Menneen painolastista muistuttivat kirjoitukset, joissa syyllisyys hirmuteoista ahdisti valkoisia ja johti mielisairauteen tai itsemurhaan.¹¹⁴³

Kaunokirjallisten lehtien kertomuksia ei pidetty riittävänä vastauksena siihen, että ”porvaristo oli mobilisoinut kynämiehensä kyhäämään ylistystä voitolleen ja vääristelemään asian todellisen luonteen”. Siksi sekä Suomessa että Neuvostoliiton puolella perättiin muistelmia tapahtumista. *Pohjan Voimassa* patistettiin elokuussa 1926 työväenjärjestöjä toimimaan tarmokkaasti asian hyväksi ja kaivattiin jopa valtakunnallista elintä, joka saattaisi työn yhtenäiseksi koko maassa. Lehti kehotti kiinnittämään erityistä huomiota niihin taloudellisiin ja valtiollisiin seikkoihin, jotka saivat työväestön tarttumaan aseisiin, häviön syihin sekä paljastamaan kaikki valkoisten tekemät murhat.¹¹⁴⁴ Kehotuksella ei kuitenkaan ollut välitöntä vaikutusta. Ajoittain lehdissä toki torjuttiin voittajien tulkintoja, joiden mukaan sota olisi johtunut työväen halusta ”hulinoida”. Samalla muistutettiin, että työväestön oli ollut turvaututtava joukkovoimaan, koska porvaristo ei ollut halunnut suostua työväestön uudistusvaatimuksiin.¹¹⁴⁵

10-VUOTISJUHLAT

Vuoden 1918 tapahtumien kommentointi yleistyi sanomalehdissä vasta vuosina 1927–28, jolloin sanomalehdet uudelleen kehottivat ”jokaista punikkia” osallistumaan luokkasodan historian kirjoittamiseen.¹¹⁴⁶ Kannanottoihin haastoi myös porvarillisen puolen halu juhlia kaupunkien ”vapautumista” ja käyttää siihen niiden varoja. Vaasassa STPV:n edustajat katsoivat, ettei raa’assa terrorissa ja vainossa ollut mitään juhlamista – veritekojen ylistämisellä sekä jatkuvilla vapaus- ja patsasjuhlilla hävitettiin kunnioitus ihmishenkeä kohtaan. Pikemminkin voitaisiin järjestää surujuhlat. Helsingissä liikkeen edustajat puolestaan pitivät varojen myöntämistä ”vapautusjuhliin” tunnustuksena myös Helsingin ympäristön kauhuteoille.¹¹⁴⁷

Porvariston ”vapaus”-puheiden yleistyttyä liikkeen lehdissä pidettiin ilmeisesti tarpeellisenä muistuttaa, että vuonna 1918 ei käyty ”vapaussotaa” vierasta sortajaa vastaan: sodan syyttyessä neuvostohallitus oli jo tunnustanut Suomen itsenäisyyden. Kyse oli sen sijaan porvariston ja työväen luokkataistelun kärjistymisestä, kun porvarit kieltäytyivät toteuttamasta työväen ja torpparien vaatimia uudistuksia.¹¹⁴⁸

1142 Esim. Korven-Kallio, Vapauden kultaisia hetkiä, *L* 20.6. ja 4.7.1924; Eero Erakko (E. Eronen), Kurjuuden lapsia, *L* 15.8.1924; Väinö Viitala, Kappale kurjaa elämää, *L* 14.11.1924.

1143 Rebelli, Valkoinen veli, *L* 18.3.1927; Ernst Asp (Väinö Vuorio), Kylän ainoa punainen, *I&L* 15.9.1927.

1144 T. Tuura, Historiaamme kirjoittamaan, *PV* 29.8.1926; SKP:n kehoituksista, esim. SKP:n pl 1927, 95 (Sirola), f. 516, op. 2, d. 968, RGASPI.

1145 Yhdeksän vuotta, *TÄ* 28.1.1927 pk.

1146 Kymmenvuotismuisto, *PV* 23.12.1927 pk, *TT* 23.12.1927, *TÄ* 28.12.1927 pk; Vuoden 1918 muistot koottava talteen, *TÄ* 8.2.1928

1147 Vaasan porvaristo valmistautuu verestämään v:n 1918 verisiä muistoja suurin juhlamenoin, *TÄ* 9.3.1927; Tappelu- ja murhavimma, *TÄ* 9.1.1928 pk; Valtuustoporvarit ihannoivat v. 1918 työläismetsästyksiä, *TT* 23.2.1928; Vaasan valtuustoporvarit ratkoivat taas eilen asioita räikeän luokkaherruutensa merkeissä, *TÄ* 22.2.1928.

1148 Kymmenvuotismuisto, *PV* 23.12.1927 pk, *TT* 23.12.1927, *TÄ* 28.12.1927 pk; Kansalaisedon muistojuhla, *PV* 28.1.1928.

Näin liikkeessä vetäydyttiin *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* syksyllä 1926 esittämästä tulkinnasta, jonka mukaan kyseessä oli vapaussota, jossa yläluokka suojeli ikivanhoja oikeuksiaan ja vapauksiaan ja ”punikit” yrittivät saavuttaa vapauden.¹¹⁴⁹

Suomalaisen kommunismin piirissä oli muutenkin valmistauduttu vuoden 1918 tapahtumien muistamiseen. SKP:n politbyroo päätti joulukuussa 1927 ryhtyä valmistelemaan 10-vuotisjuhlia ja juhlaulkaisuja ja saattaa luokkasodan muiston julki sekä Neuvostoliitossa että kansainvälisillä foorumeilla. Politbyroo velvoitti myös Suomen byroon huolehtimaan, että sodan kymmenvuotisvuotismuisto tulisi hoidettua asiallisesti. Se kehotti asettamaan salaisia ja julkisia elimiä, jotka hankkisivat muistokirjoituksia ja ohjaisivat muistojuhlien viettoa. Itse se päätti kirjoittaa teesit muistokirjoitusten laatijoiden ja puhujien käyttöön.¹¹⁵⁰

Teesien kirjoittaminen lankesi Yrjö Sirolalle, joka julisti kesällä 1927, että vuoden 1918 tapahtumien tulkinta oli tärkeä taistelukysymys ”lahtareita” mutta myös ”noskeja” vastaan ja että oli tärkeä osoittaa, missä porvaristo valehteli ja vääristeli luokkasodan aikaa. Sirolaa ärsytti erityisesti O. V. Itkosen kirja *Muurmannin suomalainen legioona*, joka hänen mukaansa oli ”noskelainen luokkasodan historia”: se kuvasi luokkasodan yleisenä onnettomuutena, johon jouduttiin, esitti englantilaisten toiminnan edullisena punikeille ja teki Oskari Tokoista suuren valtiomiehen, joka ymmärsi, miten Suomessa pitäisi rakentaa luokkarauha.¹¹⁵¹

Sirola ei kuitenkaan valinnut ”lahtarien ja imperialistien historioitsijan”¹¹⁵² tulkintojen oikaisemista SKP:n teesien lähtökohdaksi vaan piti tärkeänä, että niissä harjoitettaisiin armotonta itsekritiikkiä.¹¹⁵³ Se tarkoitti mukautumista Neuvostoliiton puolella asuneiden suomalaisten kommunistien parissa vallinneeseen tapaan, että vuoden 1918 tapahtumia arvioitaessa korostettiin jälkiviisaasti Suomen työväenliikkeen puutteita ja unohdettiin tilanteen laajempi arviointi.¹¹⁵⁴ Sirola ei ollut aivan tyytyväinen tähän lähestymistapaan, vaikka myönsi, että entisyys oli pantava paikalleen ”ilman apologioita ja kaunistelua”. Hän ei kuitenkaan hyväksynyt, että vuoden 1918 aikaa yritettiin käyttää ”demagogiana” SKP:n puoluejohtoa tai joitakin johtavia tovereita vastaan. Sellaista hän näki Eino Rahjan ja Kustaa Mikko Evän kirjoituksissa¹¹⁵⁵.

Arvostelemalla voimakkaasti SDP:n johdon toimintaa vuosina 1917–1918 Sirola kenties halusikin viedä ”demagogian” harjoittajilta mahdollisuuden kritisoida SKP:n johdossa olevia entisiä SDP:n johtajia. Tulos ei kuitenkaan ollut ongelmaton. Kullervo Manner ei turhaan huomauttanut, että puutteista puhuttiin kovin absoluuttisesti. Hän epäili, ettei parhaitenkaan johdettu vallankumous voinut

1149 Hautojen päivä, *TT* 11.6.1926 pk; Vapaus, *TT* 14.10.1926 pk.

1150 SKP:n pb 7.12.1927, f. 516, op. 2, d. 986; 55 (pb) ht:lle (SB) 13.12.1927, d. 988, RGASPI.

1151 SKP:n pl 1927, 95–96 (Sirola), f. 516, op. 2, d. 968; Y.S(irola) tov. K. Mannerille 6.5.1927 Leningrad, d. 981, RGASPI.

1152 Se oli Kullervo Mannerin tulkinta Itkosen kirjasta, (K. Manner) hyvä veli Yrjölle 19.5.1927 Moskova, f. 516, op. 2, d. 981, RGASPI.

1153 Y.S(irola) tov. K. Mannerille 8.1.1928 Leningrad, f. 525, op. 1, d. 131, RGASPI.

1154 Eino Rahja, Suomen luokkasodan tappion syyt, *Kommunisti* 15.5.1925; K.M. Evä, Kuinka jouduimme luokkasotaan ja tappioon Suomessa, *Kommunisti* 15.1.1926; K.M. Evä, Suomen aseellisen luokkasodan tappion syistä, *Kommunisti* 15.7.1926.

1155 Y.S(irola) OVK:lle ja KM:ille 10.1.1927 Moskova, f. 525, op. 1, d. 121; SKP:n pl 1927, 96–97 (Sirola), f. 516, op. 2, d. 968, RGASPI.

päästä niistä eroon – jopa Venäjälläkin oli ollut samoja puutteita.¹¹⁵⁶ SKP:n johto hyväksyi kuitenkin lähtökohdan.¹¹⁵⁷

Teeseissä porvariston ja sosiaalidemokraattien vääristelyn osoittaminen jäikin olemattomaksi. Niissä haluttiin ennen muuta selittää, että tapahtumat olisivat sujuneet työväestön kannalta paremmin, jos marraskuun suurlakkoa olisi laajennettu täydelliseen vallan valtaamiseen, silloinen SDP olisi ymmärtänyt imperialismia, kansanvaltuuskunta olisi julistanut proletariaatin diktatuurin ja Suomessa olisi ollut bolshevikkipuolue. Teesien mukaan SDP ei liioin ollut käsittänyt itsenäisyyskysymystä proletariaatin vallankumouksen näkökulmasta vaan oli ollut ”sosiaalipatriottisella kannalla”. Suomeksi se tarkoitti eristäytymistä Venäjän vallankumouksesta. Teeseissä moitittiin SDP:ta myös siitä, ettei se ollut aseistanut työväestöä, ei ollut antanut sille aseellista koulutusta tai opettanut sotilaskuria eikä muutenkaan mobilisoinut työväenjoukkoja riittävästi. Epämääräisen asenteensa takia puolue olikin menettänyt vallankumouksellisten työläisten luottamuksen. Siksi joukotkin olivat esiintyneet hajanaisina ja kurittomina. Teeseissä annettiin myös ymmärtää, että ”lahtarit” eivät olisi voittaneet, elleivät saksalaiset olisi tulleet avuksi – sodan pitkittyessä oikea bolshevistinen kanta olisi saanut jalansijaa, mikä olisi tuonut periaatteisiin selvyyttä ja vallankumouksellista kestävyyttä. Vaikka teesit painottivat omia virheitä, niiden lopussa kehoitettiin selvittämään luokkasodan 10-vuotismuistona ennen muuta porvariston petomaisuutta – terrorin muistoilla oli pidettävä yllä ”vanhurskasta vihaa”.¹¹⁵⁸ Sosiaalidemokraatteihin oli sen sijaan noudatettava yhteisrintamataktiikkaa – vedettävä sosiaalidemokraattisia ja puolueettomia työläisiä omiin juhliin mutta eristettävä johtajat aineksina, joilla ei ollut oikeutta esiintyä ”punikkeina”.¹¹⁵⁹

Teesit eivät olleet ainoa tapa, jolla SKP:n johto halusi reagoida vuoden 1918 tapahtumien kymmenvuotismuistoon. SKP:n Leningradissa olevat toimihenkilöt perustivat Sirolan ehdotuksesta jo helmikuussa 1925 Suomen luokkasodan tutkimuskerhon, joka käsitteli vuoden 1918 tapahtumia rintamalla.¹¹⁶⁰ Tutkimuskerhossa toteutui ainakin osittain Yrjö Sirolan jo heinäkuussa 1918 esittämä ajatus vallankumoushistorian toimituskomitean asettamisesta. Tuolloin Sirola kaipasi erilaista tietoa talven ja kevään tapahtumista ja pyrki tavallaan organisoimaan maanpakoissa sosiaalidemokraattien toiminnan sen selvittämiseen.¹¹⁶¹ Vaikka Sirolasta tuli SKP:n johtohahmo, Suomen vallankumoushistoriaa ei ryhdytty välittömästi selvittämään.

Perustetun tutkimuskerhon piirissä syntyi ajatus, että luokkasodan 10-vuotismuistoksi toimitettaisiin laaja julkaisu. Sitä ei uskottu voitavan saattaa julkisuuteen Suomessa, minkä takia kerho lähestyi amerikansuomalaista työväenliikettä ja kehotti sitä kokoamaan luokkasodan historiaa koskevaa aineistoa ja selvittämään

1156 Kullervo M. hv Yrjölle 12.1.1928 Moskova, f. 525, op. 1, d. 131, RGASPI.

1157 SKP:n pb 12.1.1928, f. 516, op. 2, d. 986, RGASPI.

1158 Suomen työväen vallankumous, *Proletaari* tammikuulla 1928.

1159 SKP:n pb 9.12.1927, f. 516, op. 2, d. 986; 55 (pb) ht:lle (SB) 13.12.1927, d. 988, RGASPI.

1160 Y.S(irola) tov. K. Mannerille 1. ja 16.2.1925, f. 516, op. 2, d. 880; Y.S(irola) K. Mannerille 22.3., 5., 12. ja 27.4.1925 Leningrad; Luokkasodan tutkimuskerhon työsuunnitelma, f. 516, op. 2, d. 878;

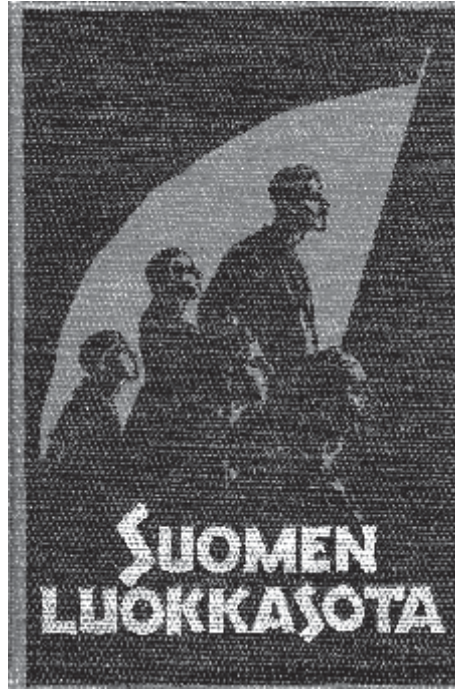
Y.S(irola) ht:lle 22.2.1925, f. 525, op. 1, d. 130, RGASPI.

1161 (Yrjö Sirola), Vallankumouksen arvioimisessa 18.7.1918, f. 525, op 1, d. 3, RGASPI.

mahdollisuuksia tukea julkaisua ta-
loudellisesti.¹¹⁶² Keväällä 1927 tutki-
muskerho esitti SKP:lle, että vuosien
1917–1918 tutkimusta laajennetta-
isiin. Esityksen tuloksena perustettiin
Suomen vallankumousliikkeen tut-
kijakunta, jonka tehtäväksi tuli ai-
neiston kokoamisen ja säilyttämisen
ohella tehdä ja julkaista tutkimuksia
ja muistelmateoksia. Uuden elimen
toiminta keskittyi pääasiassa Neu-
vostoliitossa elävien suomalaisten
pariin, mutta sille oli tarkoitus pe-
rustaa alaosastoja myös Amerikkaan
ja Suomeen. Keväällä 1927 se pyrki
myös hankkimaan Suomesta kirjoit-
uksia taisteluista ”lahtarien rinta-
man sisäpuolella”. Amerikassa jul-
kaistavaan teokseen toimitettiin kui-
tenkin ennen muuta Neuvostoliitos-
sa koottua aineistoa.¹¹⁶³

Kirjan valmistuminen venyi kui-
tenkin seuraavan vuoden puolelle –
Suomen luokkasota -kirja ilmestyi
tammikuun lopussa. Kirjaan sisältyi
muutama artikkeli luokkasodan esihistoriasta
ja punaisen hallinnon järjestämisestä eri
aloilla, mutta pääosan veivät kuvaukset eri
rintamilta ja eri taisteluista. Laajan sijan
saivat myös kertomukset valkoisesta terro-
rista ja vankileireistä. Kirjan lopussa
tutkailtiin luokkasodan vaikutusta ameri-
kan-suomalaisiin.¹¹⁶⁴

Suomen luokkasota oli tarkoitettu toimitettavaksi myös Suomeen, jotta suoma-
laisen kommunismin jäsenet voisivat käyttää sitä hyväkseen haastaakseen voittajien
tulkintoja vuoden 1918 tapahtumista. Se ei kuitenkaan ehtinyt Suomeen ajoissa.
Kirjan kuljettaminen Suomeen Tukholman kautta, mitä SKP:n Suomen byroo
suunnitteli kevättalvella, vaikeutui, kun byroon jäsenet ja piiriorganisaattorit pidä-
tettiin huhtikuussa. Pohjoisessa sitä ilmeisesti onnistuttiin saamaan Suomen puo-
lelle vasta seuraavana keväänä.¹¹⁶⁵ Leningradissa painettua kirjaa *Suomen työväen*

*Suomen luokkasota -teos toi julki punaisen
puolen kokemuksia vuoden 1918 tapahtu-
mista.*

1162 V. Ojanen tov. Matti Tenhuselle 14.1.1926, f. 516, op. 2, d. 930, RGASPI.

1163 (Yrjö Sirola) SKP:n pb:lle 20.3.1927, f. 516, op. 2, d. 989; SKP:n siht 17.3. ja 7.4.1927, d. 990; SKP:n
pb 13.5.1927, d. 940; Pb ht:lle (SB) 18.3. ja 16.5.1927, d. 987; SKP:n pl 1927, 97–98 (Sirola), d. 968,
RGASPI. SVT:n puheenjohtajaksi valittiin Yrjö Sirola, toimikunnan muiksi jäseniksi Otto Ville
Kuusinen, Kullervo Manner, Kustaa Rovio ja J. A. Komu, varalla Kalle Lepola ja Otto Vilmi.

1164 *Suomen luokkasota. Historiaa ja muistelmia*. Toimittanut: A. Halonen. Superior, Wis. 1928, 3–5,
526–527.

1165 55 (pb) ht:lle (SB) 13.12.1927, f. 516, op. 2, d. 988; 88 (SB) ht:lle (pb) 18.1. ja 10.3.1928, d. 1036;
88 (SB) ht:lle (pb) 18.3.1928, d. 1017; SKP:n pb 16.5.1928, d. 986, RGASPI; Lackman 1991, 77–
80. SKP:n pb:n ja Suomen byroon kirjeenvaihdossa kirjasta ei puhuttu maaliskuun jälkeen.

vallankumous, joka sisälsi pääasiassa SKP:n johtohenkilöiden aiemmin laatimia kirjoituksia ja jota oli ajateltu oppikirjaksi Neuvostoliiton puolella oleville, ei yrittetty toimittaa Suomen yhtä runsain määrin.¹¹⁶⁶

Kirjan jääminen Ruotsiin ja SKP:n Suomen byroon jäsenten vangitseminen ilmeisesti latistivat luokkasodan kymmenvuotismuiston viettämistä. *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* julkaistiin kuitenkin palstaa Kymmenen vuotta sitten, joka kertasi tapahtumia ja punaisen puolen tekemisiä aluksi koko sivun verran, myöhemmin parilla palstalla.¹¹⁶⁷ SKP:n teeseillä saattoi olla vaikutusta Suomessa, sillä lehdissä yleistyivät kriittiset huomautukset työväenliikkeen toiminnasta vuosina 1917–18. Niissä esimerkiksi arvioitiin marraskuuta 1917 parempana tilaisuutena vallanottoon, koska työväellä oli silloin aloite toisin kuin tammikuussa 1918.¹¹⁶⁸ Kirjoituksissa huomauteltiin myös työväenliikkeen johdon ”hyvänahkaisuudesta” – se oli saarnannut, ettei aseita tarvittaisi.¹¹⁶⁹ Kansanvaltuuskunnan valtiosääntöesitystäkin pidettiin epähistoriallisena ja epämarxilaisena: se tavoitteli mahdollisimman täydellistä porvarillista kansanvaltaa, joka ei kelvannut työläisille eikä porvareille.¹¹⁷⁰ Useassa kirjoituksessa annettiin myös ymmärtää, että nämä puutteet olisi vältetty, jos olisi ollut kommunistinen puolue.¹¹⁷¹

Arvostelu ei kuitenkaan ollut yhtä totaalista kuin SKP:n johdon teeseissä, sillä Suomessa julkaistuissa artikkeleissa muistettiin, että eri tilanteissa oli muitakin toimijoita. Päivälehdet esimerkiksi moittivat Suomen työväenliikettä siitä, että se ei ollut omaksunut opetuksia työväestön ja talonpoikien suhteesta, mutta muistuttivat toisaalta, että muutkin poliittiset voimat olivat kilpailleet talonpoikien suosiota – ja onnistuneet ”petkuttamaan” nämä puolelleen.¹¹⁷² Jopa Kullervo Manner yritti marraskuussa 1927 julkaistussa artikkelissaan selittää Suomen työväenliikkeen ongelmien johtuneen siitä, että sen oli taisteltava kahdella rintamalla – kotimaista porvaristoa ja vierasta sortajaa vastaan. Työväestön selkeitä luokkataistelukäsityksiä sotki se, että porvaristokin taisteli ajoittain venäläistä sortajaa vastaan. Manner tosin ratkaisi kaikki ongelmat toteamalla vallankumouksen päätyneen tappioon siksi, ettei ollut kommunistista puoluetta.¹¹⁷³

Kaikki eivät kuitenkaan halunneet muuttaa vuosien 1917–18 tarkastelutapaa. Varsinkin kuvalehti *Itä ja Länsi* jatkoi perinteisillä linjoilla ja muistutti vastustajien kauhuteoista. Lehti ei kuitenkaan halunnut lietsoa samalla lailla ”vanhurskasta vihaa” kuin SKP:n johto – se luotti siihen, että Suomen porvaristo tulisi syytetyksi ja

1166 *Suomen työväen vallankumous. Arviota ja itsekritiikkiä*. Leningrad 1928; Y.S(irola). tov. K. Manner 19.4.1927 Leningrad, f. 525, op. 1, d. 131; Y.S(irola). tov. K. Mannerille 6.5.1927 Leningrad, f. 516, op. 2, d. 981; SKP:n pb 9.12.1927, d. 986; 55 (pb) ht:lle (SB) 13.12.1927, d. 988, RGASPI.

1167 Esim. Kymmenen vuotta sitten, *TT* 27., 28. ja 31.1., 1., 2., 3, 4., 6., 22., 25.2., 9.3., 4.4.1928.

1168 Esim. Yhdeksän vuotta, *TÄ* 28.1.1927 pk; Luokkasota, *TT* 27.1.1928 pk.

1169 Esim. Kymmenen vuoden takaa, *SaT* 26.1.1928 pk; Kössi Kullervo, Toiveita ja taisteluita, *Rynnäkköön* 1928.

1170 Ehtoollisohjelma, *TT* 23.2.1928 pk.

1171 Yhdeksän vuotta, *TÄ* 28.1.1927 pk; Kullervo Manner, Lokakuun vallankumouksen vaikutuksista Suomen proletariatin taisteluun, *TT* 8.11.1927;

1172 Kymmenvuotismuisto, *PV* 23.12.1927 pk, *TT* 23.12.1927, *TÄ* 28.12.1927 pk.

1173 Kullervo Manner, Lokakuun vallankumouksen vaikutuksista Suomen proletariatin taisteluun, *TT* 8.11.1927.

tuomituksi ”historian pyörien edetessä”.¹¹⁷⁴ *Itä ja Länsi* pyrki kuitenkin esittämään todistusaineistoa ja kokosi vuoden 1928 aikana kolme kaksoisnumeroa, joissa julkaistiin noin 2 650 kaatuneen, teloitetun tai vankileirillä kuolleen työläisen kuva. Näiden ”vallankumoustaistelijoiden” sekaan sijoitettiin kuvia punaisten teloituspaikoista ja haudoista.¹¹⁷⁵

Idässä ja Lännessä ei kritisoi työväenliikkeen johtoa tai kansanvaltuuskuntaa. Esittelemällä kansanvaltuuskunnan elimiä ja sen antamia lakeja sekä julkaisemalla kuvia vallankumousjohtajista lehti pikemminkin halusi muistaa punaista hallintoa saavutuksena.¹¹⁷⁶ Se ei kuitenkaan keskittynyt punaisen vallan hallintoon vaan antoi tilaa myös muistelmille taisteluista ja niihin osallistumisen taustoista.¹¹⁷⁷ Taisteluiden esittelyssä ja arvioinnissa se hyödynsi punaisten neuvonantajana toimineen venäläisen upseerin M. S. Svetshnikovin kirjaa *Vallankumous ja kansalaissota Suomessa 1917–1918*.¹¹⁷⁸

Omat puutteet ja viat jäivät taustalle myös päivälehdissä, kun ne joutuivat puolustautumaan porvarillisten lehtien syytöksiä ja painokanteita vastaan. Lehtien asenne vaihteli: *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* kommentoi kanteita rauhallisesti, *Pohjan Voima* muistutti, että luokkasodan haavat oli pidettävä avoimina.¹¹⁷⁹ Lehdissä torjuttiin pyrkimykset langettaa kaikki syy työväestön niskoille ja todettiin työväestön joutuneen puolustautumaan porvariston aseellista hyökkäystä vastaan.¹¹⁸⁰ Lehdet muistuttivat valokuvien ja kirjoitusten myös valkoisten tekemistä murhista ja teloituksista tai työväentalojen hävityksistä.¹¹⁸¹ Ne käyttivät hyväkseen myös Ilmari Kiannon tekstejä keväältä 1918 osoittaakseen valkoisten vainohaluja.¹¹⁸² *Työn Äänessä* tartuttiin itsenäisyys-temaan ja muistutettiin valkoisten kytköksistä Venäjän vastavallankumouksellisiin ja Saksan imperialisteihin ja väitettiin, että Suomesta olisi tullut entisenkaltainen venäläinen kuvernöörinkunta, jos Mannerheimin ja muiden tsaarinvenäläisten kenraalien ohjelma olisi toteutunut.¹¹⁸³

1174 Marttyyriemme päivänä, *I&L* 16.6.–15.7.1928.

1175 V. 1918 vallankumoustaistelijoita, *I&L* 16.4.–15.5.1928; 16.6.–15.7.1928; 1.–15.9.1928; ks. myös Nuoria vallankumouksellisia v. 1918; Vallankumoustaisteluun osaaottaneita työläisnaisia, jotka kaatuivat työväenluokan vapauden puolesta, *I&L* 31.1.–15.2.1928; Punaisten sankareitten haudoilla, *I&L* 16.6.–15.7.1928; Punaisten veljeshautoja 31.7.1928; Punaisten teloituspaiikkoja, *I&L* 1.–15.9.1928. Kevättalvella 1929 lehti julkaisi vielä yli 600 kuolleen työläisen kuvan, ks. *I&L* 5-6/1929.

1176 Vuoden 1918 vallankumous Suomessa; V. 1918 vallan vallankumouksen johtajia, *I&L* 31.1.–15.2.1928; J. Lehtosaari, Muuan muisto; Vallankumouskuvia vuodelta 1918, *I&L* 1.–15.3.1928.

1177 80 punaista kiväärimestä taistelussa 4000 tykeillä ja konekivääreillä varustettua valkoista vastaan; Punainen ratsuväkihyökkäys Väärinmajalle, *I&L* 15.–31.3.1928; Väinö V., Helsingin sosialistinen nuorisovallankumoustaistelussa 10 vuotta sitten, *I&L* 16.6.–15.7.1928; myös Kaarlo Valli, Uudenkaupungin valtaus, *L* 10.2.1928; K. Valli, Väärinmaja, *L* 2., 9. ja 30.3.1928; Kaarlo Valli, Korkeakosken taistelu, *L* 13.4.1928.

1178 V. 1918 kansalaissota, *I&L* 16.4.–15.5.1928.

1179 ”Kommunistien kapinakihoitus”, *TT* 3.2.1928 pk; 10-vuotispäivänä, *PV* 3.2.1928 pk.

1180 Kymmenen vuoden takaa, *SaT* 26.1.1928 pk; Luokkasota, *TT* 27.1.1928 pk; Historian väärennys, *SaT* 31.1.1928 pk.

1181 Luokkataistelija muisto, *SaT* 9.2.1928; Kymmenen vuotta sitten, *SaT* 21.2.1928; Kymmenvuotismuistoja, *TÄ* 24.2.1928; Varkaudessa ei 1918 aikaa ole unohdettu, *SaT* 25.2.1928; Mitä Pietarsaaressa kymmenen vuotta sitten tapahtui, *TÄ* 2.3.1928; Sarvipää, Syötiin lämpöyksikköjä ja kuoltiin nälkään, *TÄ* 16.7.1928.

1182 ”On hulluutta säästää ja olla ampumatta naisia”, *TÄ* 16.3.1928.

1183 Vasemmistolainen, Vieraalla asialla, *TÄ* 6.2.1928 pk; ks. myös Ben, Vetivätkö saksalaiset valtiomiehet suomalaisia nahkapoikia nenästä 1918?, *TÄ* 31.1.1927.

Suoremmin painokannevaatimukseen tarttui kirjoitus, jossa huomautettiin, miten ”kapitalistisen yhteiskuntajärjestelmän puolesta kiihkoileva sanomalehdistö” esitti vuoden 1918 tapahtumat virheelliseen sävyyn puhumalla jatkuvasti ”punaryssistä”, ”punaroistoista”, ”rosvoista” ja ”murhamiehistä”. Työväenlehdissä käytettiin kirjoittajan mukaan harvoin edes ”lahtari”-nimitystä.¹¹⁸⁴

Vaikka suomalaisen kommunismin piirissä pyrittiin vuonna 1928 luomaan yhtenäinen näkemys vuoden 1918 tapahtumista, se ei täysin ratkaissut, missä määrin pitäisi pohtia omia virheitä ja missä määrin muistuttaa edelleen vastustajan hirtutöistä ja oikaista sen yksipuolista näkemystä. SKP ilmeisesti halusi siirtää painopistettä edelliseen, mutta viesti ei kuitenkaan ollut yksiviivainen: *Suomen luokkasodassa* oli myös vahva annos valkoisen puolen kritiikkiä. Sama jatkui muutenkin, vaikka SKP:n johtajat olivat uudelleen oppoamassa keskusteluun, miksei Suomessa ollut bolshevikkipuoluetta vuonna 1918.¹¹⁸⁵ Toisaalta vallankumousliikkeen tutkijakunta ohjasi oikaisemaan porvarillisten kirjoittajien väitteitä – sen toimihenkilö Jukka Lehtosaari esimerkiksi muistutti joulukuussa 1928 aktivisti Herman Gummeruksen kirjaan *Jääkärit ja aktivistit* sisältyvistä virheistä.¹¹⁸⁶ Jälkiviisas ja epähistoriallinen kritiikki sai silti sijaa Suomessa varsinkin nuorten parissa – se oli samalla myös mahdollisuus hyökätä vanhempien kimppuun¹¹⁸⁷.

HAUTOJEN PÄIVÄT

Suomalaisen kommunismin jäsenet eivät olleet kovin aktiivisia kirjoittamaan vuoden 1918 tapahtumien historiaa mutta tarttuivat historiantulkintaan konkreettisemmin – he toivat julki kunnioituksensa punaisten muistolle huolehtimalla kaatuneiden punaisten haudoista ja esittämällä niillä järjestetyissä tilaisuuksissa näkemysensä tapahtumista. Myös pyrkimykset huolehtia kaatuneiden punaisten lapsista toivat julki voittajien suhtautumisen yksipuolisuutta.

Kansalaissodan voittajat eivät pitäneet siitä, että punaisten muistoa kunnioitettaisiin. He pyrkivät estämään punaisten hautojen kunnostamisen ja patsaiden pysyttämisen niille. Valtiovaltakaan ei katsellut hautojen kunnostamista ja niillä järjestettyjä muistotilaisuuksia suopeasti, sillä sisäasiainministeriö antoi toukokuussa 1923 ohjeita punaisten haudoilla järjestettävistä tilaisuuksista. Ohjeiden mukaan viranomaisten oli estettävä haudoilla käynnit, jotka saivat agitaatiotarkoituksessa järjestetyn joukkoesiintymisen muodon. Sellaisiksi katsottiin käynnit, joita panivat toimeen erityiset järjestöt ja joihin kuuluivat näyttävät kulkueet, haudoilla pidettävät kiihotuspuheet, seppeleiden laskeminen ja muut menot. Silloin kyseessä olisi mielenosoituksellinen, kapinaa ja kapinallisten tekoja ylistävä toimenpide.¹¹⁸⁸

1184 ExEx, Valkosuomalaisen sivistyksen näytteitä, TÄ 22.2.1928 pk.

1185 Yrjö Sirola, Miksi ei Suomessa ollut bolshevikkipuoluetta?, *Kommunisti* tammikuulla 1928; A. Taimi, Vieläkin miksi ei Suomessa ollut bolshevikkipuoluetta; Yrjö Sirola, Vastaukseksi tov. Taimelle, *Kommunisti* kesäkuulla 1928.

1186 SVT (J. Lehtosaari) tov. K. Mannerille 12.12.1928, f. 516, op. 2, d. 1023, RGASPI.

1187 VIII. Ilm. no 1659 9.11.1928, Venäjän vallankumouksen muistojuhla (kansio 58), am, EKV, VÄ, jossa selostus Asser Salon puheesta lokakuun vallankumousjuhlassa Helsingissä 1928; vrt. 27.1.1918, PV 26.1.1930, jossa ei syylistämistä.

1188 Saarela 1996, 181–183.

Suomalainen kommunismi uhmasi kuitenkin ohjeita järjestämällä haudoilla muistotilaisuuksia, jotka usein täyttivät lähes kaikki mainitut tunnusmerkit – haudoilla pidettiin puheita, lausuttiin runoja ja laulettiin lauluja, niille laskettiin seppeleitä.¹¹⁸⁹ Lappeenrannassa jopa marssittiin kulkueena lippujen kera työväentalolta hautausmaalle.¹¹⁹⁰ Viranomaiset eivät kuitenkaan kaikkialla puuttuneet haudoilla järjestettyihin tilaisuuksiin. Helsingin poliisit tyytyivät yleensä vain seuraamaan niitä. Turussa ja Viipurissa puolestaan kiellettiin toisinaan koko juhla tai pelkät puheet ja laulut, toisinaan taas sallittiin ne. Jos viranomaiset eivät ehtineet estää tilaisuutta ennakolta, puhujia saatettiin rangaista jälkepäin. Yleensä rangaistuksena oli sakkoja, mutta Viipurin pitäjän käräjät tuomitsivat haudalla puhuneen Artturi Rönnqvistin kahden kuukauden vankeuteen.¹¹⁹¹

Helsingin työväenjärjestöjen valitsema hautojen huoltokomitea halusi keväällä 1926 tehdä muistojuhlista näyttävämmät – työläisten piti kunnioittaa omia kaatuneitaan samalla lailla kuin porvariston. Siksi ”hajanaisista pikkujuhlista yksinäisten hautakumpujen ääressä” oli päästävä yhteisiin, samaan aikaan järjestettäviin muistojuhliin. Se osoittaisi selvemmin, että aate elää yhä. Yhteiseksi ajankohdaksi helsinkiläiset esittivät kesäkuun toista sunnuntaita.¹¹⁹²

Helsinkiläisten esitys oli tärkeä siinä mielessä, että se muistutti hautojen päivän järjestämisestä ja innosti ihmisiä osallistumaan muistojuhliin. Esimerkiksi Malmin hautausmaalle ilmoitettiin kesäkuussa 1926 kokoontuneen 3 000 ihmistä viettämään muistotilaisuutta. Viipurin tilaisuudessa oli seuraavana vuonna lähes 2 000 henkeä.¹¹⁹³ Esitys ei kuitenkaan yhtenäistänyt hautojen päivän ajankohtaa, sillä haudoille kokoontuminen jatkui aiempien tapojen mukaan. Haudoilla saatettiin esimerkiksi käydä sinä päivänä, jona kansalaissodan taistelut loppuivat kyseisellä paikkakunnalla. Yleensä hautojen päivä ajoittui kuitenkin loppukevääseen tai alkukesään, mutta ajankohta saattoi samallakin paikkakunnalla vaihdella – Kotkassa ja Viipurissa muistojuhla oli toisinaan kesä-, toisinaan elokuussa.¹¹⁹⁴

1189 Esim. Valtava työläisjuhla Malmin työläishaudoilla, *TT* 20.7.1925; Viime sunnuntaina muistotilaisuus Viipurin veljeshaudoilla, *TT* 18.8.1925; Surujuhla veljeshaudalla Tuusulassa, *TT* 15.6.1926; Surujuhla Viipurin punaisten veljeshaudalla, *TT* 15.6.1926; Surujuhlat Kotkan veljeshaudalla, *TT* 23.8.1926; Työläiset muistavat kaatuneita tovereita kunnioituksella, *TL* 9.6.1927; Esitaistelijoita eivät työläiset ole unohtaneet, *T* 14.6.1927; Muistojuhla Vaasan veljeshaudoilla eilen päivällä, *TÄ* 9.7.1928; Muistiinpainuva 10-vuotismuistojuhla P. Pirkkalan hautausmaalla, *TL* 12.7.1928.

1190 V:n 1918 uhrien muistojuhla Lappeenrannassa, *TT* 23.8.1926; Luokkasodan uhrien muistojuhla Lappeenrannassa, *TT* 4.8.1927; Luokkasodan uhrien 10-vuotismuistojuhla Lappeenrannassa, *TT* 3.7.1928.

1191 Kielloista Turussa, Turun poliisimestari vihaa vainajia, *TT* 24.9.1925; Poliisimellakka eilen Turussa hautausmaalla, *TT* 20.7.1928; sakkorangaistuksista, Björne, 213–214; Rönnqvististä, Veljeshaudalla puhumisestakin tuomitaan, *TT* 14.11.1925; Tauno Saarela, Luokkataistelua hautausmaalla, kirjassa Mikko Majander (Toim.), *Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 1992*. Helsinki 1992, 107.

1192 Työläissankarien muisto, *TT* 8.5.1926; *PV* 11.5.1926; H. V-a, Tuleekohan totta?, *TT* 21.5.1926; Saarela 1992, 110.

1193 Vuoden 1918 marttyyrien muistojuhla Malmilla, *TT* 14.6.1926; Esitaistelijoita eivät työläiset ole unohtaneet, *T* 14.6.1927.

1194 Esim. Taistelujaimme muisto säilyy, *PV* 3.2.1927; Vuoden 1918 marttyyrien muistojuhla Malmilla, *TT* 14.6.1926; Surujuhla veljeshaudalla Tuusulassa, *TT* 15.6.1926; Surujuhla Viipurin punaisten veljeshaudalla, *TT* 15.6.1926; Punaisten vainajien muistojuhla Oulussa, *PV* 15.6.1926; Surujuhlat Kotkan veljeshaudalla, *TT* 23.8.1926; Tampereen työläiset kunnioittavat kaatuneiden

Tilaisuudet punaisten haudoilla olivat suomalaisen kommunismin tapa muistaa vuoden 1928 tapahtumia. Esimerkkiä antoivat helsinkiläiset, jotka viettivät muistojuhlaa 13.6.1926. (Kansan Arkisto)

Haudoilla käyntiä yritettiin yhdenmukaistaa uudelleen vuonna 1929, jolloin Helsingin toverihautain huoltokomitea ja SKP:n johto esittivät tapahtuman siirtämistä heinäkuun toiseksi sunnuntaiksi.¹¹⁹⁵ Kehotukset ilmeisesti vaikuttivat siihen, että tilaisuuksia haudoilla järjestettiin aiempaa enemmän esitettynä ajankohtana – paikoin ne yhdistettiin punaorpojuhliin. Ajankohta ei kuitenkaan ollut onnistunut, sillä tilaisuuksiin ei saapunut yhtä paljon väkeä kuin aiemmin. Esimerkiksi Viipurissa haudoille kokoontui vain 6–700 henkeä.¹¹⁹⁶

Haudoille mentiin tietenkin suremaan ja muistamaan vainajia, mutta se ei kuitenkaan ollut ainoa tarkoitus. Muistotilaisuuksilla haluttiin myös esittää käsityksiä vuoden 1918 tapahtumista. Jo hautojen kunnostaminen ja haudoille meno haastoi voittajien näkemykset siitä, että niissä makasi ”punaroistoja” ja ”kapinoitsijoita”, joita ei tullut kunnioittaa. Niitä torjuivat haudoilla pidetyt puheet, joiden mukaan punaiset olivat vuonna 1918 puolustaneet työväenluokan oikeuksia, aatetta ja tule-

tovereiden muistoa, *TT* 9.6.1927; Onnistunut muistojuhla Kotkassa, *TT* 13.6.1927; Esitaistelijoita eivät työläiset ole unohtaneet, *T* 14.6.1927; Mieleenpainuva muistohetki eilen toverihaudoilla, *PV* 4.2.1928; Luokkasodan uhrien 10-vuotismuistojuhla Lappeenrannassa, *TT* 3.7.1928; myös Saarela 1992, 110.

1195 Toverihautain päiväksi heinäk. toinen sunnuntai, *TT* 17.5.1929; (Pb) ht:lle (vvhy:t) 27.5.1929, f. 516, op. 2, d. 1065, RGASPI; ks. myös H-nnu, Punaisten hautojen päivä, *PV* 5.7.1929 pk; *T* 13.7.1929 pk.

1196 Esim. Punaorpo- ja hautojenjuhlat Oulussa, *PV* 5.7.1929; Muistojuhlat veljeshaudoilla, *T* 16.7.1929; Hautojen päivä Kemissä, *PV* 18.7.1929; Vaasan edustuksen tk heinäkuu 1929, aojen tk:t, EKV, VA.

vaisuutta ja taistelleet siten puhtaan ja oikean asian puolesta.¹¹⁹⁷ Myös muistutukset siitä, että työläisten veriteot olivat vähäisiä ”sivistyneen” porvariston terroriin ja kostonvimmaan verrattuna¹¹⁹⁸, rikkoivat voittajien vuoden 1918 tapahtumista luomaa kertomusta. Muistaminen ja hirmutekujen kauhistelu olivat keskeisiä myös muistotilaisuuksissa usein esitetyssä Pietari Salmenojan runossa *Kumpujen virsi*.

Haudoilla järjestettyihin muistotilaisuuksiin liittyi myös rohkaisun aineksia. Todistelemalla kuolleiden olleen ihmisyyden asialla vahvistettiin luottamusta ”suuren asian oikeuteen ja voittoon” ja uskoa valoisaan tulevaisuuteen. Tilaisuuksien haluttiin kannustavan tulevaan toimintaan ja antavan siihen uutta intoa ja uskallusta.¹¹⁹⁹ Samalla tosin haluttiin totuttaa ajatukseen, että ”ihmiskunnan jaloimmat aatteet” olivat aina vaatineet uhreja.¹²⁰⁰ Kaatuneiden esimerkin ja muiston toivottiinkin velvoittavan kaikkia tarmokkaaseen toimintaan, jopa jatkamaan taistelua seurauksista välittämättä. Haudoilla saatettiin jopa kehottaa vannomaan vala, että haudoissa makaavien taistelua jatkettaisiin lopulliseen voittoon saakka.¹²⁰¹ Näin pyrittiin sitomaan uutta sukupolvea menneeseen. Lappeenrannassa sen onnistumista kuvasi kesällä 1928 lasketun seppeleen teksti: ”Teille veljet, aukes manan holvi. Tilalenne astuu uusi polvi.”¹²⁰²

Haudoilla pidetyt puheet ja lehtikirjoitukset eivät silti tyydyttäneet SKP:n johtoa. Hanna Malm väitti kesällä 1926, että surunkynneliin oli kätkeyty osittainen alistuminen. Hän pitikin harhaluulona, että puhumalla työväestön kärsimyksistä voitaisiin vaikuttaa porvaristoon, koska siinä ei hänen mielestään ollut humanistisia osia. Malm halusi, että sanoma suunnattaisiin työväen omiin kerroksiin ja puheisiin sisällytettäisiin selvemmin luokkavihaa riistäjiä ja sortajia vastaan. Puheet ja kirjoitukset oli saatava ”kuvastamaan vastaisen taistelun näkörantaa”.¹²⁰³

Vuonna 1929 SKP:n johto halusi muuttaa haudoilla järjestettyjen tilaisuuksien luonnetta, liittämään ne osaksi sodanvastaisia mielenosoituksia ja ristiä tapahtuman punaisten hautojen päiväksi. SKP:n politbyroo korosti, ettei uusi merkkipäivä saanut olla mikään surujuhla, koska se sai ajattelemaan, että oli vältettävä tuottamasta samanlaisia uhreja – se puolestaan merkitsisi asettumista luokkasovun kannalle. Haudoilla järjestettävissä tilaisuuksissa piti pikemminkin osoittaa, että aseellinen taistelu oli luokkataistelun ratkaisevin muoto.¹²⁰⁴ Hanna Malm kehottikin teke-

1197 Valtava työläisjuhla Malmin työläishaudoilla, *TT* 20.7.1925; Hautojen päivä, *TT* 11.6.1926 pk; *TT* 29.8.1926; Työläiset muistavat kaatuneita tovereita kunnioituksella, *TL* 9.6.1927; Hautojen päivän vietto Tampereella, *TL* 10.7.1928.

1198 Esitaistelijoita eivät työläiset ole unohtaneet, *T* 14.6.1927; Muistiinpainuva 10-vuotismuistojuhla P. Pirkkalan hautausmaalla, *TL* 12.7.1928.

1199 Viime sunnuntaina muistotilaisuus Viipurin veljeshaudoilla, *TT* 18.8.1925; Hautojen päivä, *TT* 11.6.1926 pk.

1200 Työläiset muistavat kaatuneita tovereita kunnioituksella, *TL* 9.6.1927.

1201 Vuoden 1918 marttyyrien muistojuhla Malmilla, *TT* 14.6.1926; V:n 1918 uhrien muistojuhla Lappeenrannassa, *TT* 23.8.1926; Muistiinpainuva 10-vuotismuistojuhla P. Pirkkalan hautausmaalla, *TL* 12.7.1928; valasta, Hautojen päivän vietto Tampereella, *TL* 10.7.1928.

1202 Luokkasodan uhrien 10-vuotismuistojuhla Lappeenrannassa, *TT* 3.7.1928.

1203 (Hanna Malm) *rt Tertulle* (Martta Lehtonen) 8.6.1926, f. 516, op. 2, d. 934, RGASPI.

1204 Toverihautain päiväksi heinäk. toinen sunnuntai, *TT* 17.5.1929; (Pb) *ht:lle* (vvyh:t) 27.5.1929, f. 516, op. 2, d. 1065, RGASPI; myös H-nnu, Punaisten hautojen päivä, *PV* 5.7.1929 pk; *T* 13.7.1929 pk.

mään päivästä ”taisteluun kutsumisen päivän”.¹²⁰⁵ Tilaisuuksien sanoma ei kuitenkaan ollut aivan SKP:n johtajien toivoma – Kalle Toppinen puhui Viipurissa kyllä taistelusta, mutta katsoi työväenluokan joutuvan siihen ”kehityksenkulun rautaisen lain” myötä. SKP:n panos näkyi selvemmin seppeleissä, joita puolue vuodesta 1928 päätti laskea joukkohaudoille.¹²⁰⁶

PUNAORVOT

Kansalaissodan voittajien yksipuolinen vapaussota-tulkinta ulottui myös lapsiin – jo huhtikuussa 1919 säädettiin laki, joka takasi valtion eläkkeen valkoisten kaatuneiden leskille ja lapsille mutta hävinneen puolen orvot – valtaosa sotaorvoista – jätettiin köyhäinhoidon varaan. Se samoin kuin pyrkimykset sijoittaa punaisten orvoiksi jääneitä lapsia kasvatuskoteihin koettiin työväestön parissa suurena epäoikeudenmukaisuutena, jota työväenliike yritti oikaista aluksi yhdessä mutta vuodesta 1921 eriytynein toimin.¹²⁰⁷ Tammikuussa 1924 SAJ pyrki kokoamaan hajanaisen toiminnan perustamalla punaorpojen ja valtiollisten vankien avustustoimikunnan. Se jatkoi toimintaansa vuoteen 1929 asti, vaikka joutui kilpailemaan valtiollisten vankien huoltoyhdistysten kanssa.¹²⁰⁸

Työväenpuolueiden suhtautuminen punaorpokysymykseen erosi siinä, että SSTP halusi pitää asiaa esillä eduskunnassa ja teki siksi aloitteen avustuksista punaorvoille. STPV:n eduskuntaryhmä jatkoi samoilla linjoilla. Se puhui yleisemmin sotaorpojen avustamisesta, mutta tarkoitti niitä, jotka oli ”sysätty kuntien köyhäinhoidon kontolle”. Eduskuntaryhmä halusi, että tällaisten lasten avustusten jakaminen siirrettäisiin SAJ:lle, jota sosiaaliministeriö ohjaisi ja valvoisi. Vuodesta 1927 se esitti, että avustusten jakaminen annettaisiin valtiollisten vankien huoltoyhdistyksille.¹²⁰⁹

Punaorpojuhilla, joita järjestettiin vuodesta 1921 alkaen, osoitettiin kunnioitusta vapautensa ja henkensä uhranneiden muistoa sekä vahvistaa työväen ”luokkavoiman ja solidaarisuuden tunnetta”. Viittaus punaorpoihin riitti muistuttamaan, että sisällissodan voittajat olivat tehneet monesta lapsesta orvon. Pitämällä asiaa esillä ja vaatimalla punaorvoille samanlaista tukea kuin valkoisten kaatuneiden lapsille haluttiin muistuttaa voittajien epäoikeudenmukaisuudesta ja paheksua sitä, että punaorvot oli sysätty köyhäinhoidon kontolle tai työväenluokan huolehdittaviksi.¹²¹⁰

1205 (Hanna Malm) Puolukalle (Betty Peltonen) 31.5.1929, f. 516, op. 2, d. 1066, RGASPL.

1206 SKP:n sihti 17.2.1928, f. 516, op. 2, d. 1027, 55 (Pb) ht:lle 7.3.1928, d. 1017, RGASPL; Onnistunut muistojuhla eilen toverihaudoilla, *TT* 9.7.1928, jossa maininta SKP:n ja SKNL:n ”kauniista seppeleestä”.

1207 Panu Pulma, Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa, kirjassa Panu Pulma – Oiva Turpeinen, *Suomen lastensuojelun historia*. Kouvola 1987, 128–136; Lähteenmäki 218–221.

1208 SAJ:n tmk 30.1.1924, SAJ:n arkisto, TA.

1209 Saarela 1996, 281; Vp 1924L, 172–174; Vp 1925L, 129; Vp 1926L, 214–215; Vp 1927L, 249–250; Vp 1928L, 140; Vp 1929IIL, 151–152.

1210 Mies tornissa, Vartiopaikalta, *TT* 27.6.1925; Punaorpojuhlat H:gissä onnistuivat hyvin, *TT* 4.7.1927; Turun punaorpojuhlat viime sunnuntaina, *TT* 4.7.1928; Tavaton vääräys, *PV* 29.8.1929 pk.

Juhlien avulla kerätyillä varoilla avustettiin punaorpoja ja -leskiä. Punaorpoihin rinnastettiin myös vuoden 1918 jälkeen poliittisista syistä vangittujen lapset. Avustuksilla osoitettiin, että liike muisti punaorpojen kärsimyksiä, halusi ”auttaa heitä elon raskailla poluilla, osoittaa isän rakkautta ja äidin hellyyttä”, kuten *Työn Äänen* nimimerkki Jyrä asian ilmaisi. Toisaalta juhlien avulla osoitettiin kunnioitusta vapautensa ja henkensä uhranneiden toverien muistolle ja vahvistettiin työväen ”luokkavoiman ja solidaarisuuden tunnetta”.¹²¹¹

Punaorpojuhlissa ja niitä mainostavissa lehtikirjoituksissa korostettiin huolenpitoa lasten taloudellisesta toimeentulosta mutta viitattiin myös valtaapitävien pyrkimyksiin kasvattaa ”punikkien” lapsista ”kunnan kansalaisia”. Vielä vuosikymmenen lopulla moitittiin sitä, että punaorpoja oli otettu kasvatettaviksi porvarillisiin perheisiin, ja Mannerheimin lastensuojeluliiton keskeistä asemaa aatteellisen kasvatuksen ohjaajana.¹²¹²

Kesällä 1926 Hanna Malm ilmoitti, että punaorvoista oli tehtävä ”taistelueloja, kelloja, jotka mustimmankin taantumuksen vallitessa innostavat työväen joukkoja taistelemaan”.¹²¹³ Kolme vuotta myöhemmin hän esitti SKNL:n edustajakokouksessa, että punaorpo-sana korvattaisiin nimityksellä punaiset lapset, mutta sai vastaansa Hannes Mäkisen, joka ei pitänyt hyödyllisenä, että viittaus kansalaisuuteen haudattaisiin. Se oli pikemminkin tuotava selvemmin esille.¹²¹⁴

Suomessa punaorpoitointia suunnattiin toisaalle – keväällä 1928 *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* esitettiin, että raha-avustusten ohella punaorvoille tai työläislapsille oli perustettava kesäsiirtoloita.¹²¹⁵ Ajatus ei ollut uusi, sillä monet työväenjärjestöt olivat kesäisin järjestäneet työläislapsille mahdollisuuksia päästä pois kaupungista. Lahden Enonsaaren kesällä 1928 perustettua siirtolaa mainostettiin punaorpojen kesäkotina, Vaasassa ja Pietarsaaressa puhuttiin yleisemmin työläislasten kesäsiirtolasta. Vaasassa lasten kesäsiirtola sai vuonna 1928 kaupungilta jopa avustusta, joka kuitenkin evättiin seuraavana vuonna.¹²¹⁶ Seuraavana keväänä Helsingin huoltoyhdistys osti hehtaarin maapalstan Mäntsälän Sälinkästä ja ryhtyi rakennuttamaan sille siirtolaksi sopivaa taloa, joka valmistui loppukesällä.¹²¹⁷

Kesäsiirtolat eivät nimestään huolimatta kytkeytyneet kovin selkeästi vuoden 1918 tulkintoihin. Pikemminkin tavoitteena oli saada työläislapsille työväenhenkistä toimintaa porvarillisten järjestöjen vastapainona. Samalla haluttiin toteuttaa

1211 Punaorpojuhlut, *TT* 30.6.1926 pk; R(osa).S(illanpää), Punaorpojen päivä lähestyy, *TT* 23.6.1928; Punaorpojen päivänä, *PV* 4.7.1926 pk; Jyrä, Pientä puhetta, *TÄ* 10.7.1925.

1212 Esim. Pouuttu, Punaorpojen juhla, *PV* 3.7.1925 pk; Punaorpo, *TL* 2.7.1927; Punaorpojen päivänä, *SaT* 6.7.1929 pk.

1213 (Hanna Malm) rt Tertulle (Martta Lehtonen) 8.6.1926, f. 516, op. 2, d. 934, RGASPI.

1214 Pöytäkirja SKNL:n ensimmäisestä edustajakokouksesta pidetty Tukholmassa elokuun 10–17.1929 välisenä aikana, 23b (Margit) (Hanna Malm), 23b–24 (Matti) (Hannes Mäkinen), f. 516, op. 2, d. 1083, RGASPI.

1215 Huoltoyhdistysten toimintaa laajennettava ja tehostettava, *TT* 3.3.1928.

1216 Ensimmäinen työläislasten kesäsiirtola perustettu Lahteen, *PV* 30.3.1928; Vaasan työläislapsat saavat kesäsiirtolan, *TÄ* 29.6.1928; Pikakäynnillä punaorpokodissa, *TT* 18.7.1928; L.A.-o, Ensimmäinen punaorpojen kesäkotina, *PV* 1.9.1928; Kalle, Näkemyksiä Pietarsaaren työläislasten kesäsiirtolasta, *TÄ* 19.7.1929; Työläislasten kesävirkestys ja Vaasan porvaristo, *TÄ* 13.12.1929.

1217 Vvhy:n siirtolatoimikunta (Väinö Lundgren), Punaorpojen ja työläislasten kesäsiirtolat v. 1929; Vvhy:n lastensuojelun toimintakertomus v. 1929, lasten kesäsiirtolatoimikunta, Helsingin vvhy:n arkisto, KA; Punaorpokoti Mäntsälään, *TT* 12.6.1929.

uudenaista kasvatusta, jossa ei ollut ”virallisia ja kuivia luento- ja opetustunteja” vaan ”tarkoituksenmukaisia pioneerimuotoja” – asioista keskusteltiin leiritulen ääressä tai metsässä retkeillen. Käytännössä kesäsiirtoloiden päiväjärjestys koostui ulkoilusta, palloleikeistä, lausunnan, laulun, kokoustapojen harjoittelusta ja seinälehtien tekemisestä.¹²¹⁸

KOMMUNISTINEN AATTEELLINEN KASVATUS

Suomalaisen kommunismin piirissä elivät työväen oman sivistystyön perinteiset, kunnianhimoiset tavoitteet: sen avulla työväen oli vallattava itselleen osa kapitalistisen kulttuurin arvoista ja kohottava ihmiskunnan suurten saavutusten perijäksi. Oman sivistystyön uskottiin myös auttavan saavuttamaan riittävän tietomäärän, jotta työväestä voisi ”tarttua kohtalonsa ohjaksiin” – pelkkä luokkavihan synnyttämä tunto ei riittäisi siihen. Omalle opiskelulle annettiin myös edelläkävijän asema kokonaan uuden kasvatustajajärjestelmän, kollektiivisen sivistyselämän luomisessa. Omakohtainen opiskelu oli ”siemen sivistyksestä, johon on piirretty ennustus tulevien aikojen onnellisesta ihmiskunnasta”. Arvokasta omassa opiskelutoiminnassa oli myös itsehallinnollisuus: opiskelupiirit organisoituivat itse ja huolehtivat opiskelusta ilman ammattiopettajaa.¹²¹⁹

Toisaalta kommunistinen liike kavensi työväenliikkeen perinteistä sivistystoimintaa, sillä sitä kiinnosti ennen muuta opetus, joka koski uutta kommunistista oppia ja sen käytännön toimia. Kommunistinen internationaali paneutui aatteelliseen kasvatustyöhön voimakkaasti vasta vuoden 1924 aikana, jolloin Länsi-Euroopan kommunistipuolueiden katsottiin epäonnistuneen vallankumouksessa osittain puutteellisen aatteellisen tasonsa takia. Internationaalin viides kongressi ottikin kesällä 1924 tehtäväksi kommunistipuolueiden ”bolshevisoimisen”.¹²²⁰ Aatteellisella puolella se tarkoitti ”marxismi-leninismimin (tai toisin sanoen imperialismin kauden ja työväen vallankumouksen ajanjakson marxismimin) lopullista voittoa Toisen internationaalin marxismista ja syndikalismimin jätteistä”.¹²²¹

Tavoitteen edistämiseksi Kommunistinen internationaali päätti vuonna 1924 aloittaa Lenin-kurssit, joiden tehtävänä oli kasvattaa kommunistisille puolueille tietoisia kaadereita. Koulutus pääsi alkuun kuitenkin vasta vuonna 1926, jolloin alun perin kuusikuukautisiksi tarkoitettut kurssit muutettiin kaksivuotisiksi. Kurssit järjestettiin venäjäksi, saksaksi, englanniksi ja ranskaksi, ja niillä opetettiin poliittista taloustiedettä, Venäjän kommunistisen puolueen ja työväenliikkeen historiaa, leninismia ja puoluerakennetta.¹²²²

1218 *Orpojen puolesta. Selostus ensimmäisen punaorpokodin toiminnasta*. Vaasa 1928, 2–7.

1219 Opinto-ohjaaja, *Opiskelutyö*, NL 25.8. ja 25.9.1924; E. E-n, Kirjallisuus ja työväestö, *SaT* 9.6.1925.

1220 Esim. McDermott and Agnew, 45–47, 50–58.

1221 Degras II, 122–123.

1222 Krekola 2006, 92–97, 100–101; myös Protokoll der Sitzung des Präsidiums des Ekki vom 6. Mai 1925, f. 495, op. 2, d. 38b; Zur Lage und der nächsten Aufgaben der KJI, d. 39; vom 17. Juni 1925, d. 40; Entwurf zum Beschluss über die internationalen leninistischen Kurse, d. 49b; Frage der Internationalen Lenin-Schule, d. 51; Bericht der internationalen Lenin-Schule an die Komintern über die Ergebnisse ihres zweijährige Tätigkeit, d. 124, RGASPI.

KOLMANNEN JA TOISEN INTERNATIONAALIN MARXISMIA

Aatteellinen kasvatus ei suomalaisen kommunismin piirissä noussut yhtä laajaksi kuin Suomen työväenliikkeessä vuodesta 1906 lähtien annettu valtakunnallinen ja alueellinen koulutus.¹²²³ SKP:ta kiinnosti lähinnä toimihenkilöiden tai sellaiseksi tulevien koulutus. 1920-luvun alussa uuteen kommunistiseen oppiin tutustuttiin pääasiassa SKP:n Neuvosto-Venäjällä järjestämällä kursseilla, joiden järjestäminen kävi harvinaisemmaksi vuoden 1921 jälkeen, kun Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopisto (LVKY) perustettiin.¹²²⁴ Jonkinlaista jatkoa niille olivat SKP:n Tukholmassa kesällä 1924 järjestämät kurssit, joilla Kullervo Manner, Yrjö Sirola ja Leo Laukki opettivat neljälletoista Suomesta tulleelle – lähinnä SKP:n piiriorganisaattoreille ja muille SKP:hen tiiviissä yhteydessä olleille – kommunistien ajankohtaisia tunnuksia.¹²²⁵ SKP:n plenumin yhteydessä kesällä 1926 pidetyillä kursseilla selvitettiin puolestaan VKP:n opposition virheellistä politiikkaa.¹²²⁶

SKP:n johdolla oli lisäksi taipumusta tarkastella koulutusta ahtaasti maanalaisesta perspektiivistä. Se ei erityisemmin kantanut huolta julkisen organisaation toimihenkilöiden koulutuksesta – sille riitti, että se saattoi poimia omat piiriorganisaattorinsa pääasiassa LVKY:n käyneistä suomalaisista. SKP:n johdolla oli varsinkin vuosina 1924–25 taipumusta suunnata opiskelu maanalaiseen organisaatioon, SKNL:ssa myöhemminkin.¹²²⁷

Julkisen toiminnan kannalta Kommunistisen internationaalnin aloittamat Lenin-kurssitkaan eivät olleet kovin hyödylliset. Kielitaidon puute rajoitti suomalaisten mahdollisuutta osallistua.¹²²⁸ Vielä pahempaa Suomessa järjestettävän toiminnan kannalta oli se, että SKP pyrki houkuttelemaan kursseille julkisen toiminnan keskeisiä henkilöitä. Keväällä ja kesällä 1926 SKP:n politbyroo halasi kursseille vankeilasta vapautuneita Hannes Mäkistä ja Arvo Tuomista tai Suomen byroon toimissa ollutta Toivo Vuorelaa.¹²²⁹ Seuraavana vuonna paikkoja tarjottiin Jaakko Kivelle, Niilo Vällärille, Jalmari Kuuselalle ja Hugo Ahokannalle.¹²³⁰

Suomessa olevat johtohenkilöt – varsinkin Väinö Vuorio ja Arvo Tuominen – vastustivat henkilöiden lähettämistä, koska ei ollut varaa luovuttaa voimia pois maasta. He arvelivat, ettei pitkäaikainen poissaolo pysyisi salassa, vaan koulutukseen osallistuneiden olisi jätävä emigranteiksi tai he kykenisivät toimimaan vain

1223 Ehrnrooth, 199–214, 229–241.

1224 Kurkseista, Saarela 1996, 201–203; LVKY:sta, Krekola 2006, 61–65.

1225 Hyvönen 1973, 93–95; SKP:n pb 2.6. ja 20.7.1924, f. 516, op. 2, d. 803; Kurssit, d. 810; K(ullervo) hv Otolle 15.8.1924 Tukholma, d. 791, RGASPI.

1226 Kertomus SKP:n kk:n politbyroon toiminnasta heinäkuulta 1926 helmikuuhun 1927, f. 516, op. 2, d. 970; SKP:n pb 23.4.1926; Pb ht:lle (SB) 24.5.1926, d. 940, RGASPI; Äikiä, 121; Väre, 55–58.

1227 SKP:n pk 1925, 410 (Paasonen), f. 516, op. 2, d. 840; Kirjallisuuden julkaisemisesta, d. 858, RGASPI; Marxilaisen opintokerhon ohjelma, hm 306 (Eva Sassi (Korhonen), EKV, VA; SKNL ylpeili keväällä 1928 laatineensa illegaalien opinto-ohjelman, Selostus Suomen kommunistisen nuorisoliiton toiminnasta, d. 1046, RGASPI.

1228 Esim. 17 (SB) ht:lle (pb) 2.3.1926, f. 516, op. 2, d. 936; Rauha (Jaakko Kivi) Akille (Kullervo Manner) 16.5.1927, d. 981, RGASPI.

1229 Pb ht:lle (SB) 22.2., 1.3., 12.4. ja 10.5.1926, f. 516, op. 2, d. 942; SKP:n pb 17. ja 27.3. sekä 8.5.1926, d. 940, RGASPI.

1230 Aki (Kullervo Manner) ht Rauhalle (Jaakko Kivi) 9.5.1927, f. 516, op. 2, d. 981; Pb ht:lle (SB) 10.7.1927; 55 (Pb) ht:lle (SB) 2.9.1927, d. 988, RGASPI.

maanalaisina. Näillä perustein byroon edustajat vastustivat politbyroon esitystä Hannes Mäkisen tai Jaakko Kiven nimeämistä kursseille.¹²³¹ Niilo Välläri epäili keväällä 1927 yleisemmin annettavan opetuksen merkitystä. Hänestä ”enemmän tai vähemmän oikein ymmärrettyjä teorioita ja niiden vetkuttelua” oli liikaakin. Pikemminkin tarvittaisiin ”enemmän työtä kuin teoreettista saivartelua”.¹²³²

Vastustuksesta huolimatta politbyroo päätti heinäkuussa 1926 äänin 9–5 nimeätä Hannes Mäkisen Lenin-kursseille.¹²³³ Muita kursseille sijoitettuja olivat SKP:n maanalaisissa toimissa olleet Toivo Antikainen ja Ville Honkanen sekä vankienvaihdossa keväällä 1926 Neuvostoliittoon saapunut Juho Lehtosaari.¹²³⁴ Myöhemmin kursseille osallistuivat nuorisointernationaalin työhön Moskovaan siirtyneet Kaarlo Kosunen ja Inkeri Lehtinen sekä Suomessa vangitsemisuhan alaiseksi joutunut SKNL:n toimihenkilö Eino Lehto.¹²³⁵

Jäsenten koulutus jäi erityisesti nuorisojärjestöjen tehtäväksi: ne järjestivät ryhmäopiskelua ja sen ohjausta – opintotyön neuvontayhdistys esimerkiksi järjesti keuhällä 1929 kaksiviikkoiset opinto-ohjaajakurssit, joilla opetettiin marxilaisuutta, sosialismin historiaa, järjestötehtäviä, nuorisotoiminnan muotoja, puhetaitoa ja lausuntaa.¹²³⁶ Nuorisojärjestöt kannustivat myös itseopiskeluun, jota arvostettiin liikkeen piirissä¹²³⁷. Niissä pidettiin 1920-luvun puolivälissä tarpeellisenä lisätä tietomäärää ennen muuta työväenliikkeen ja sosialismin historiasta, marxilaisuudesta ja taloustieteestä, sillä niistä laadittiin sekä Sosialistisen nuorisoliiton että nuorten työläisten opintoyhdistysten piirissä ohjeita opintokerhoille. Vuosikymmenen puolivälissä neuvoja annettiin varsinkin taloustieteen opiskelusta, vaikka sen katsottiin edellyttävän historian tuntemusta. Opiskelun tavoitteena pidettiin tutustumista talouselämän ja tuotantotapojen historiaan, jota ennen oli opittava taloustieteen ja tuotannon määrittelyt. Pääosa kursseista käsittelee kuitenkin kehitystä luontais- ja orjataloudesta feodaaliseen yhteiskuntaan ja edelleen tavara- ja kauppa-kapitalismiin. Opiskelussa pyrittiin antamaan myös kuvaa kapitalismin uusimmasta kehityksestä.¹²³⁸

1231 17 (SB) ht:lle (pb) 2. ja 31.3. sekä 29.4. ja 10.6.1926; Lauri Valta (Arvo Tuominen) ht:lle (pb) 20.5.1926, f. 516, op. 2, d. 936; 88 (SB) ht:lle (pb) 21.9.-27, d. 988. Esillä olivat myös *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* toimittaja Yrjö Kaarne ja Aarne Paajanen, 17 (SB) ht:lle (pb) 10.6.1926; Pb ht:lle (SB) 14.6.1926, d. 936, RGASPI.

1232 (Niilo Välläri) ht:lle (pb) 29.5.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

1233 SKP:n pb 25.7.1926, f. 516, op. 2, d. 940, RGASPI. Kokouksessa olivat Suomesta läsnä Väinö Vuorio, Anton Järvinen, Emil Paasonen ja Hannes Mäkinen ja kymmenen Neuvosto-Venäjällä majoilevaa, joista joku äänesti Suomen byroon kannan mukaisesti.

1234 KP Finland (K. Manner) an Agitprop des EKKI 5.8.1926, f. 516, op. 2, d. 916; Predsedatelj tsk Kpf (A. Taimi) v sekretariat IKKI 14.9.1926, d. 917; SKP:n pb 25.6. ja 17.8.1926, d. 940, RGASPI; Krekola 2006, 105–106.

1235 Krekola 2006, 107; myös Toivo Sillanpäästä puhuttiin, 88 (SB) ht:lle (pb) 22.2.1928, f. 516, op. 2, d. 1036; 55 (pb) ht:lle (SB) 14.1.29, d. 1017, RGASPI.

1236 Kurssien ohjelmassa oli 40 tuntia marxilaisuutta, 15 tuntia sosialismin historiaa ja järjestötehtäviä, 10 tuntia puhetaitoa ja 5 tuntia nuorisotoiminnan muodoista ja lausunnasta, Opintotyön neuvontayhdistys nuorten työl. opiskelu- ja valistusjärj. 16.3.1929, opintotyön neuvontayhdistys (kansio 187); Opinto-ohjaajakurssien päiväohjelma, kansainvälinen nuorisopäivä ja -viikko (kansio 198), am, EKV, VA.

1237 Kontio, Itsekasvatus ja työläiset, *TT* 15.11.1924 pk; E. E-n, Kirjallisuus ja työväestö, *SaT* 9.6.1925.

1238 Opinto-ohjaaja II, Opiskelutyö, *NL* 25.5. ja 20.6.1925.

Pelkän taloustieteen opiskelua pidettiin ilmeisesti vanhanaikaisena talouden ja politiikan erottamisena, sillä vuosikymmenen jälkipuoliskolla ohjattiin enemmän marxilaisuuden, leninismien tai sosialismin historian opiskeluun. Kapitalistisen tuotantotavan synnyn opiskelusta tuli näin vain pieni osa suunniteltuja ohjelmia. Painopisteen siirtyminen taloustieteestä marxilaisuuteen merkitsi muutenkin opinto-otoiminnan kytkeytymistä selvemmin liikkeen poliittiseen toimintaan. Sitä osoitti myös halu liittää opiskelu ajankohtaiseen politiikkaan ja erottautumiseen sosiaali-demokraateista.

Lenin-koulussa aloittelevat Hannes Mäkinen ja Ville Honkanen esittelivät vuoden 1927 alussa leninismien opiskelua ja siihen tarvittavia kirjoja. Heidän ohjeissaan painottuivat kapitalismin uusimman vaiheen imperialismien, marxilais-leniniläisen valtioteorian, työväenliikkeen strategian ja taktiikan opiskelu. Viimeksi mainittua pystyi oppimaan tutustumalla ennen muuta bolshevikkien historiaan. Mäkinen jakoi myös marxilaisuuden historiaa jaksoihin venäläisten määritelmien mukaan: oli Marxin ja Engelsin ajan marxilaisuus, jäljittelijöiden eli Toisen internationaalin ajan marxilaisuus ja Leninin marxilaisuus, joka oli palannut Marxin ajan marxilaisuuteen mutta myös rikastuttanut sitä uusilla kokemuksilla.¹²³⁹ Joillain paikkakunnilla ilmeisesti laadittiin näiden kirjoitusten pohjalta opinto-ohjelmaa.¹²⁴⁰

Mäkisen ja Honkasen ohjeet loivat pohjaa opintotyön neuvontayhdistyksen vuonna 1928 julkaisemalle marxilaisuuden alkeiden opinto-ohjelmalle, joka koostui kahdestakymmenestä opintoillasta ja jonka pääteemat olivat kapitalismi, luokkataistelu ja valtio, siirtyminen kapitalismista sosialismiin sekä puolue ja muut työväenjärjestöt. Samana vuonna julkaistussa sosialismin alkeiden opinto-ohjelmassa keskityttiin eri valtiomuotojen, luokkataistelun sekä työväenliikkeen historiaan.¹²⁴¹ Samoihin teemoihin oli viitattu jo vuoden alkupuolella ilmestyneessä ensimmäisessä opinto-ohjelmassa, jossa historiallisiksi opiskeluaiheiksi nimettiin mm. talonpoikaissodat Saksassa, Pariisin Kommuuni sekä nuijasota ja vuoden 1918 tapahtumat Suomessa.¹²⁴²

Opinto-ohjelmat eivät kuitenkaan ratkaisseet kaikkia opiskelun ongelmia. Sitä vaikeutti myös sopivan kirjallisuuden puute. Suomessa oli toki vuosikymmenen alussa julkaistu uuden kommunistisen opin tärkeitä teoksia, kuten Leninin *Valtio ja vallankumous* ja *Penikkatauti* sekä Nikolai Buharinin ja Evgeni Preobratshenskin *Kommunismien aapinen*. Leninin *Imperialismi kapitalismin uusimpana asteena* oli julkaistu SKP:n julkaisusarjassa Neuvosto-Venäjällä vuonna 1921¹²⁴³, mutta opintokerhot eivät voineet käyttää rajan takana painettua kirjaa. Suomessa puhuttiinkin vuoden 1926 lopulla *Imperialismin* kustantamisesta¹²⁴⁴, mutta siitä ei kuiten-

1239 M. S. (Hannes Mäkinen), Leninismien opiskelusta ja Marxilaisuus ja leninismi, kirjassa *Lenin/Liebknecht/Luxemburg. Suomen proletaarinuoriselle vallankumoussankarien muistoa juhliittaessa v. 1927*. Helsinki 1927, 5–6 ja 13–16; E-o (Ville Honkanen), Leninin opetuksia imperialismista, emt., 9–12.

1240 Vaasan a.o:n tilkats no 8 1927, valistustyöaineistoa (kansio 199), am, EKV, VA.

1241 *Opinto-ohjelma n:o 2 kolmannelle vuosinelj.* 1928. Helsinki 1928, 7–11; *Opinto-ohjelma n:o 3 neljännelle vuosinelj.* 1928. Helsinki 1928, 12–16.

1242 *Opinto-ohjelma no 1 v. 1928 toiselle neljännekselle.* Helsinki 1928, 2–3.

1243 Saarela 1996, 199, 490.

1244 17 (SB) ht:lle (pb) 27.10.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

kaan tullut mitään. Vuonna 1926 saatiin Suomessa julki J. V. Stalinin *Lenin ja leninismi*, joka kokosi Leninin oppeja, ja Nikolai Buharinin *Sosialidemokraatit ja Neuvostoliitto*.¹²⁴⁵

Marxilaisuuden opiskelussa ajankohtaisiksi katsottujen kirjojen määrä oli suurempi. Vaikka Hannes Mäkisen suositukset perustuivat Kommunistisen internationaalien Lenin-koululaisten pääsyvaatimuksiksi laatimaan kirjallisuuteen, hän yritti myös sovittaa opiskelua suomeksi julkaistujen kirjojen mukaan. Vanhan työväenliikkeen aikana julkaistuista kirjoista hän kelpuutti Marxin ja Engelsin *Kommunistisen manifestin*, *Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperän* sekä *Kansalaissoita Ranskassa* -kirjan. Varsinaisesta kommunistisesta kirjallisuudesta hän piti tärkeänä Leninin *Valtiota ja vallankumousta* sekä *Penikkatautia*, Trotskin *Terrorismi ja kommunismi* -kirjaa ja Stalinin *Lenin ja leninismi* -kirjaa. Pohjaa niille antoi *Kommunismien aapinen*. Mäkinen pahoitteli, että Venäjän työväenpuolueen historian oppimiseksi jouduttiin tyytymään vuonna 1907 julkaistuun M. Ljadovin *Venäjän sosialidemokraattisen työväenpuolueen historiaan*.¹²⁴⁶ Yrjö Sirolaa puolestaan harmitti se, ettei Suomessa ollut julkaistu Marxin *Luokkataistelut Ranskassa 1848–1852* tai *18. Brumairea*, joista jälkimmäinen oli sentään saatu julki Amerikassa.¹²⁴⁷ Näin Sirola pyrki suuntaamaan huomiota Marxin kirjoituksiin 1840-luvun lopussa ja 1850-luvun alussa. Sirolan toiveilla saattoi olla merkitystä siihen, että Työväenkirjallisuuden edistämiseseura julkaisi vuonna 1928 *Kommunistien Liitto* -kirjan.¹²⁴⁸

Opintoyhdistysten opinto-ohjelma luotiin kuitenkin *Kommunistisen manifestin*, *Erfurtin ohjelman*, *Lenin ja leninismi* sekä *Valtio ja vallankumous* -kirjojen pohjalta.¹²⁴⁹ Sosialismin alkeiden opiskelussa suositeltiin *Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperän* ohella myös Väinö Voionmaan vuosina 1906–09 toimittamaa *Sosialidemokratian vuosisatata* ja ruotsalaisen nuorisajohtajan Zeth Höglundin alun perin vuonna 1906 kirjoittamaa *Sosialismin historia pääpiirteissään*, jonka sosialidemokraattinen nuorisoliitto oli saattanut suomeksi vuonna 1913 ja josta oli tehty uusi painos vuonna 1921.¹²⁵⁰

Suomessa ei muutenkaan pidetty oikeaoppisuutta aivan välttämättömänä. Niinpä Sosialistisessa nuorisoliitossa kehoitettiin vuonna 1925 opiskelemaan taloustiedettä vuonna 1906 julkaistun Karl Kautskyn *Karl Marxin taloudelliset opit* ja Amerikassa vuonna 1914 ilmestyneen Aleksander Bogdanovin *Taloustieteen oppikirjan* pohjalta.¹²⁵¹ Niitä täydensi Otto Ville Kuusisen puoluekoulussa 1910-luvulla pitämistä luennoista vuonna 1921 tehty *Työmiehen talousoppia* -kirja.¹²⁵² Suositusta annettaessa ei tiedetty tai välitetty siitä, että Lenin oli tuominnut Kautskyn luopioksi ja

1245 Stalinin *Lenin ja leninismi* ilmestyi Leningradissa suomeksi jo 1925.

1246 M.S. (Hannes Mäkinen), Leninismin opiskelusta, 5–6; suosituksesta Lenin-koululaisille, Pb ht:lle (SB) 10.7.1927., f. 516, op. 2, d. 988, RGASPI.

1247 (Y.S.) tov. K. Mannerille 14.4.1927, f. 516, op. 2, d. 981, RGASPI.

1248 Karl Marx ja Friedrich Engels, *Kommunistien Liitto. Asiakirjoja vuosilta 1850–52*. Kuopio 1928.

1249 *Opinto-ohjelma n:o 2*, 7–11.

1250 *Opinto-ohjelma n:o 3*, 12–14; *Sosialidemokratian vuosisatata 1–2*. Suomeksi toimittanut Väinö Voionmaa. Porvoo 1906, 1909; Zeth Höglund, *Sosialismin historia pääpiirteissään*. Helsinki 1913.

1251 Karl Kautsky, *Karl Marxin taloudelliset opit*. Pori 1906; A. Bogdanoff, *Taloustieteen oppikirja*. Hancock 1914.

1252 Opinto-ohjaaja II, Opiskelutyö, *NL* 25.5. ja 20.6.1925; Mallityösuunnitelma sosialistisen nuorisosaaston sivistysjaostolle v:ksi 1926 (kansio 187), am, EKV, VA.

KUINNES ILTA:

Imperialismi.

Kirjallisuutta: "Sosialistinen aikakauslehti" v. 1920 siv. 196–198 ja 209–210. "Lenin ja leninismi" siv. 21–23. Lisäksi voi käyttää sanomalehtileikkkeitä y.m.

SEITSEMÄS ILTA:

Imperialismin määrittäminen.

Kirjallisuutta: "Lenin ja leninismi" siv. 23–29 ja "Sosialistinen aikakauslehti" v. 1920 siv. 230–232 ja 245–250.

II. Luokat, Luokkataistelu ja valtio.

KAHDEKSAS ILTA:

Työväenliikkeä.

Kirjallisuutta: "Kommunistinen manifesti" sanoina "aseet, joita käytetään porvarlato." sanoina "mutta teollisuuden kehittyessä..." ja "Erfurtin ohjelma" siv. 219–235.

YHDEKSÄS ILTA:

Tatousohjelmato ja muut ohjelmat.

Kirjallisuutta: "Lenin ja leninismi" siv. 76–92. "Erfurtin ohjelma" siv. 52–67.

KYMMENTES ILTA:

Luokkataistelun ja valtion.

Kirjallisuutta: "Valtio ja vallankumous" siv. 2–16 ja "Erfurtin ohjelma" siv. 149–155.

YHDESTOISTA ILTA:

Työväenliikkeä.

Kirjallisuutta: "Kommunistinen manifesti" kapitelesta "mutta teollisuuden kehittyessä luvun loppuun ja "Valtio ja vallankumous" s. 16–23.

III. Kapitalismista sosialismin siirtymiseen

KAHDESTOISTA ILTA:

Työväenliikkeä ja vallankumous.

Kirjallisuutta: "Kommunistinen manifesti" toinen luku.

KOLMASTOISTA ILTA:

Valtio ja vallankumous.

Kirjallisuutta: "Valtio ja vallankumous" s. 24–37 ja "Lenin ja leninismi" siv. 52–60.

NELJÄSTOISTA ILTA:

Valtio ja vallankumous.

Kirjallisuutta: "Valtio ja vallankumous" s. 37–60 ja "Lenin ja leninismi" siv. 58–60.

VIIDESTOISTA ILTA:

Kapitalismista sosialismin siirtymiseen.

Kirjallisuutta: "Valtio ja vallankumous" s. 90–111 ja "Lenin ja leninismi" siv. 60–64.

IV. Puolue ja muut työväenjärjestöt.

KUUDESTOISTA ILTA:

Puolue.

Kirjallisuutta: "Kommunist. liitto" siv. 5

Opintoyhdistysten opinto-ohjelmissa annettiin ohjeita mm. sosialismin alkeiden opiskeluun. (Opinto-ohjelma n:o 3, 14–15)

Bogdanovin filosofiset kirjoitukset empiriokritisismiksi¹²⁵³, tai siitä, että Kuusisen kirja pohjasi vahvasti sosiaalidemokraattien pääideologiksi nousseen itävaltalais-saksalaisen Rudolf Hilferdingin käsityksiin imperialismista¹²⁵⁴. Myöhempiäkään suosituksia ei aina seurattu, vaan esimerkiksi Joensuun opintokerhossa opiskeltiin keväällä 1928 sosialismin historiaa kansainvälisestä kommunistisesta liikkeestä vuonna 1924 erotetun Zeth Höglundin kirjan pohjalta¹²⁵⁵.

Puutteita yritettiin ilmeisesti korjata vuonna 1929 ilmestyneellä *Työväen luokkataistelu* -kirjalla, jossa esitettiin lyhyesti kapitalismin kehitystä ja olemusta erityisesti imperialismien kaudella mutta esiteltiin myös Neuvostoliiton merkitystä sekä annettiin opastusta ajankohtaiseen luokkataistelutoimintaan.¹²⁵⁶ Kirjan pikainen takavarikointi teki kuitenkin tavoitetta tyhjäksi.

Opinto-ohjelmat ja kirjojen nimeäminen helpottivat opiskelua, johon ei järjestöjen kertomusten perusteella ollut silti kovin suurta innostusta.¹²⁵⁷ Opintokerhot toimivat lähinnä suurten kaupunkien yhdistyksissä, mutta niissäkin oli vaikeuksia

1253 Robert Service, *Lenin*. Juva 2001, 225–230, 350–352, 444–445; Kolakowski, 447–448, 451–458.

1254 Saarela 1996, 200.

1255 Joensuun käsityö- ja opintokerhon viikkokokoukset 24.2., 4., 11. ja 18.3.1928, Joensuun työväen opintoyhdistyksen arkisto, KA; Höglundista, Lars Björnin, Zeth Höglund in the Communist International 1919–1924, kirjassa *Communism: National & International*, 207–217.

1256 *Työväen luokkatieto*, 13–263.

1257 Esim. Rekisteröity, Tietoja Pohjois-Savon ja Kainuun piirijärjestön toiminnasta, *NL* 20.6.1925; M-nen, Karihaarasta, *NL* 26.8.1925.

löytää sopivia ohjaajia.¹²⁵⁸ Esimerkiksi Oulussa todettiin vuonna 1928 marxilaisuuden opintokerhon loppuneen alkuinnostuksen jälkeen kesken.¹²⁵⁹ Tavallisempaa oli kuitenkin, että opintokerhoja ei perustettu huone- tai opettajapulankin tai että päätökset opintokerhojen perustamisesta jäivät toteuttamatta.¹²⁶⁰

Opintokerhoja tavallisempaa olikin, että opintoyhdistysten tilaisuuksissa esitettiin alustuksia joistain ajankohtaisista teemoista. *Pohjan Voimassa* oli jo heinäkuussa 1926 todettu, ettei opiskelun tarvinnut olla ”tylsää lukemista” vaan se saattoi olla keskustelua päivänkysymyksistä.¹²⁶¹ Se vastasi jo Sosialistisen nuorisoliiton antamaa kehotusta perustaa poliittisia keskustelupiirejä.¹²⁶² Nuorten työläisten opinto-ohjelmissä sama näkyi kehotuksina kytkeä opiskelu työväenliikkeen merkkipäiviin.¹²⁶³

”TAMMISAAREN YLIOPISTO”

Järjestöjen toimeenpanemat opintokerhot ja kurssit eivät olleet ainoita paikkoja, joissa suomalaisen kommunismin jäsenet saivat opetusta ja harjoittivat itseopiskelua. Jo aikalaiset nimesivät vankilan merkittäväksi opiskelupaikaksi. Esimerkiksi *Idän ja Lännen* loppuvuodesta 1926 järjestämässä kyselyhaastattelussa moni mainitsi vankilassaolon tarjonnan mahdollisuuden lukemiseen ja opiskeluun.¹²⁶⁴

Muistelmissa on voimakkaasti korostettu opiskelun järjestelmällisyyttä ja suunnitelmallisuutta – vankilassa opiskeltiin ennalta laadittujen opinto-ohjelmien pohjalta.¹²⁶⁵ 1920-luvulta säilyneet vankilavihkot eivät kuitenkaan täysin todista etukäteen laadituista opintosuunnitelmista. Aluksi lienee pikemminkin ollut tavallista, että vangit valitsivat pakkotyölaitoksen kirjastosta tai hankkivat itse joitakin kirjoja, joita luettiin tarkkaan muistiinpanoja tehden. Luettujen kirjojen kirjo oli runsas: luettiin saatavilla olevia sosialismin perusteoksia, eri tiedemiesten kirjoja sosialismista tai työväenkysymyksestä sekä oppikirjoja yleisestä, Suomen ja filosofian

1258 Nuorten työläisten opintoyhdistyksen (Nt-opy) toimintakertomus ajalta 1.1.1926–31.12.1926; Toimintakertomus opintopiirien toiminnasta 1927 syystoimintakaudella; Nt-opy:n tk vuodelta 1928; Nt-opy:n kerhojen toimintakertomukset ajalta 4.2.–30.6.1929, toimintakertomukset, Helsingin nuorten työläisten opintoyhdistyksen arkisto (HNTOPYA), KA; Vaasan ao:n tilkats no 8/1927, valistustyöaineistoa (kansio 199), am, EKV, VA..

1259 Oulun työläisnuorisoklubin tk 1928, VA.

1260 Keravan työväen opintoyhdistys Toiveen vk 9.2.1927 ja kk 24.11.1927, vrt. toimintakertomus vuodelta 1928, Keravan työväen opintoyhdistys Toiveen arkisto; Vuosikertomus Tampereen Työv. Opintoyhdistyksen toiminnasta vuodelta 1927, Tampereen työväen opintoyhdistyksen arkisto; Valkeakosken työv. opintoyhdistyksen toimintakertomus v. 1929, Valkeakosken työväen opintoyhdistyksen arkisto; Malmin työväen opintoyhdistys, toimintakertomus 1929, Malmin työväen opintoyhdistyksen arkisto, KA.

1261 Opiskelija, Työläisnuoriso, vastaa porvariston iskuun!, PV 21.7.1926.

1262 Mallityösuunnitelma sosialistisen nuoriso-osaston sivistysjaostolle v:ksi 1926, Sosialistinen nuorisoliitto (kansio 187), am, EKV, VA.

1263 *Opinto-ohjelma no 2*, 11–13.

1264 ”Vankilat luokkataistelijain kouluna”, *I&L* 15.12.1926 ja 31.1.1927.

1265 Tuominen 1958, 145–146; Nestori Parkkari, *Väkivallan vuodet*. Tampere 1961, 97–98; Väre, 62–63; Gunnar Keltamäen muistelmat 25.3.1977, Muistelmat, KA; vrt. Artturi Rönnqvist, Välähdyksiä sieltä täältä vuosien varrelta, Muistelmat, KA, jossa painotetaan ohjauksen ja sosialististen kirjojen puutetta. Muistelmat välittänevät 1930-luvun tilannetta sekä sitä kertomuserinnettä, joka syntyi 1940-luvulla, kun vankilassaoloa muisteltiin.

historiasta. Esimerkiksi SSTP:n kansanedustaja, karihaaralainen Jaakko Enqvist luki vuosina 1925–26 muun muassa Karl Marxin *Pääoman* ykkösosan, Karl Kautskyn *Sosialismin historian*, Werner Sombartin kirjan *Sosialismi ja sosiaalinen liike*, Heinrich Herknerin *Työväenkysymyksen*, J. A. Forsmanin kirjoituksen *Yhdeksännentoista vuosisadan taloudellinen ja yhteiskunnallinen kehitys*, K. O. Lindeqvistin neliosaisen *Yleisen historian* sekä Arvi Grotenfeltin *Filosofian historian* ja J. E. Salomaan *Nykyajan filosofian*. Ajankohtaista suomalaista yhteiskunnallista kirjallisuutta edusti Yrjö Ruuthin *Kehitys ja edistys*.¹²⁶⁶

Kaikki eivät olleet yhtä laaja-alaisia. Helsinkiläinen Matti Lappi ja vaasalainen Onni Harjula olivat sen sijaan kiinnostuneet Suomen historiasta, jota opiskeltiin K. O. Lindeqvistin kirjan pohjalta. Lappia viehätti myös saksalaisen Adolf Damaschken vuonna 1908 suomennettu *Kunnallispoliittisista tehtävistä*.¹²⁶⁷ Tamperelainen Otto Mikkola tutustui yleiseen historiaan, teki muistiharjoituksia mutta myös huonekalupiirustuksia.¹²⁶⁸ Kajaanilainen Erkki Leinonen puolestaan etsi tietoja elämän synnystä ja kehityksestä, ihmisen alkuperästä, löytöretkistä ja valtio-opista K. N. Rauhalan *Jokamiehen valtio-opin* pohjalta sekä tutustui yhdeksännentoista vuosisadan taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen Jaakko Forsmanin kirjoituksesta.¹²⁶⁹

Osa vangeista toimi systemaattisemmin ja valitsi etukäteen erilaisia tutkittavia teemoja, joihin pyrki etsimään vastauksia lukemistaan kirjoista. Uuno Laurikaisen aiheena oli vuonna 1927 yhteiskunnan kehitys. Vastauksia etsiessään hän hyödynsi Engelsing *Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperän* ohella Väinö Voionmaan *Sosialidemokratian vuosisataa*, Sombartin kirjaa, H. G. Wellsin *Historian ääriiviivoja*, Gunnar Landtmanin *Yhteiskuntaluokkien syntyä*, tanskalaisen historian professorin Julius Albert Friderician kirjaa *Katsaus valtiolliseen historiaan vuodesta 1848 nykyaikaan*, tanskalaisen sosiaalidemokraatin Gustav Bangin kirjoja *Euroopan sivistyshistoria* ja *Nyky aika*, saksalaisen etnologin Heinrich Schurtzin *Kulttuurin alkuhistoriaa*, Eino Kuusen *Kauppahistoriaa*, tanskalaisen kirjailijan Henrik Carl Bering Liisbergin *Ranskan vallankumousta* ja suomalaisen valtio-oppieneen K. R. Brotheruksen kirjaa *Uusimman ajan valtiollinen historia*.

Myös Kusti Kulo tarkasteli yhteiskunnallista kehitystä mutta yritti enemmän etsiä selityksiä ns. päällysrakenteen ilmiöihin – moraaliin, tapoihin, lakiin, oikeuteen, uskontoon, sivistykseen, tieteeseen, taiteeseen, jopa isänmaallisuuteen. Kulo ei hakenut vastauksia vain sosialistisista oppikirjoista vaan luki myös ranskalaisia valistusfilosofejia (Montesquieu ja Rousseau), suomalaisia sosiologeja (Edvard Westermarck ja Gunnar Landtman), saksalaista ”energeetikkoa” Wilhelm Ostwaldia, saksalaista liberaalia poliitikkoa Walther Rathenauta, tanskalaista psykologia ja filoso-

1266 Vankilavihkot annettu 9.7., 7.8., 14. ja 19.10. sekä 7.12.1925 ja 22.1., 23.2., 3.5., 14.7., 9.9. ja 7.10.1926, Jaakko Enqvist, Poliittiset vangitsemiset 1918–1944, KA.

1267 Sini- ja ruskeakantiset vihkot, joissa Tammisaaren leima mutta ei päivämäärää, Matti Lappi, Poliittiset vangitsemiset 1918–1944; vankilavihkot annettu 30.5. (kaksi) ja 10.8.1927 (kaksi), Onni Harjulan arkisto, KA.

1268 Vankilavihko annettu 25.1., 2.6. ja 1.7.1924 sekä 2.1.1925, Otto Mikkolan arkisto, KA.

1269 Vankilavihkot annettu 13.7. ja 2.11.1926, 14.2., 3.5. ja 1.8.1927, 2.3. ja 2.4.1928, Erkki Leinonen, Poliittiset vangitsemiset 1918–1944, KA.

fia Harald Höffdingiä, ranskalaista ”miljöoteoreetikkoa” Hippolyte Tainea ja amerikkalaista Henry Georgea.¹²⁷⁰

Vuoden 1928 pidätysten jälkeen opiskelua ilmeisesti yritettiin muuttaa yhtenäisemmäksi, kun SKP:n entiset piiriorganisaattorit laativat opiskelusuunnitelman. Vaasalaisen Urho Harjunpään mukaan opiskelu tapahtui neljän miehen selliryhmissä. Jokainen piti vuorollaan alustuksen, jonka pohjalta käytiin keskustelua. Muidenkin oli tutustuttava aineistoon, sillä alustaja teki toisille kysymyksiä. Lopuksi hyväksyttiin alustajan luonnoksen pohjalta ”teesit”, jotka kaikki kirjoittivat alustajan sanelun pohjalta vihkoihinsa.¹²⁷¹

Opinto-ohjelman tarkoituksena oli ilmeisesti lujittaa materialistista historia-näkemyksiä, sillä opiskelu alkoi elämän synnystä, maapallon ja ihmisen kehityksestä sekä eteni siitä yhteiskuntamuotojen historiaan ja päättyi työväenliikkeen eri suuntien historiaan. Näin se ei loppuosaltaan poikennut paljoakaan aiemmasta opiskelusta. Lähteinäkin jouduttiin edelleen käyttämään saatavilla olevia kirjoja. Yhteiskuntamuotojen historiaan, työväenliikkeen kehitykseen ja eri suuntiin tutustuttaessa käytettiin hyväksi muun muassa *Pääomaa* ja Friedrich Engelsin *Perheen, yksityisomaisuuden ja valtion alkuperää*, Kautskyn kirjoja *Sosialismin historia*, *Kristinuskon alkuperä*, *Marxin taloudelliset opit* ja *Erfurtin ohjelma*, Väinö Voionmaan, N. R. af Ursinin, Sombartin, Herknerin ja Forsmanin tekstejä.¹²⁷²

Ihmisen ja yhteiskuntamuotojen historian opiskelu oli tavallista poliittisten vankien parissa, mutta se ei ollut kaikilla yhtä systemaattista. Turkulainen Arvi Puttonenkin teki niin, mutta hänen opiskelussaan sai enemmän sijaa Ranskan vallankumouksen jälkeinen kehitys ja työväenliikkeen muotoutuminen.¹²⁷³ Aukusti Hämäläiselle olivat puolestaan tärkeitä ammattiyhdistys- ja osuustoimintaliike mutta myös taide, estetiikka ja kirjallisuus.¹²⁷⁴

Tammisaaren opinto-ohjelmiin löi 1920-luvun lopulla leimansa LVKY:ssa opintinsa saaneiden SKP:n puolueorganisaattorien kokemus – sielläkin oli opiskeltu yhteiskuntamuotojen historiaa.¹²⁷⁵ Toisaalta se vastasi Karl Kautskyn myötä vakiintunutta tapaa kirjata varhaisia toisinajatteliijoita ja poliittisia konflikteja työväenliikkeen esihistoriaan.¹²⁷⁶ Vankilaoiskelu erosi tässä suhteessa opintoyhdistysten samoihin aikoihin omaksumasta koulutuksesta, jossa painotettiin paljon enemmän imperialismin kauden historiaa ja luokkavastakohtaisuuksia. Vankilassa opiskeltiin osittain samoja kirjoja kuin vanhassa työväenliikkeessä, mikä myötävaikutti siihen, että opiskelussa säilyi samankaltainen löyhä suhtautuminen maailmankatsomukseen kuin vanhassa työväenliikkeessä. Se ei vielä siinä vaiheessa puristunut siihen kapeaan muottiin, johon kommunistinen liike sitä yritti sovittaa.

1270 Vihko, annettu 23.7.1924, vankilavihkot, Kusti Kulon arkisto, KA.

1271 Opiskelua Tammisaaren pakkotyölaitoksella, Urho Harjunpää, Poliittiset vangitsemiset 1918–1944, KA.

1272 Vankilavihko, Urho Harjunpää, Poliittiset vangitsemiset 1918–1944, KA.

1273 Mustakantinen vankilavihko, jossa ei päivämäärää, sekä vankilavihko annettu 5.1.1929, Arvi Puttonen, Poliittiset vangitsemiset 1918–1944, KA.

1274 Vankilavihkot annettu 5. ja 26.10.1928 sekä 2.4.1929, Aukusti Hämäläinen, Poliittiset vangitsemiset 1918–1944, KA.

1275 Krekola 2006, 65.

1276 Gary P. Steenson, *Karl Kautsky, 1854–1938. Marxism in the Classical Years*. Pittsburgh 1991 (1979), 80–82, 162–165; Kolakowski, 33.

Vaikka Tammisaaren pakkotyölaitoksesta puhuttiin jo 1920-luvulla ”yliopistona”, se ei – ainakaan kaikkien kielenkäytössä – viitannut ensisijaisesti siellä harjoitettuun opiskeluun. Nimimerkki Tohtori alias August Forsman kirjoittikin vuonna 1924, että

”Tammisaaren kurjala on ja tulee olemaan se keskuskoulu, jonka kurssin jokaisen aktiivisen luokkataistelijan täytyy suorittaa – kunnialla. Siellä voi tehdä huomioita kuka ja ketkä ovat niitä oikeita luokkataistelumihiä ja oppia täydellisesti ja aina seuraamaan Kommunistisen Internatsionaalen parolleja.”¹²⁷⁷

Idän ja Lännen loppuvuodesta 1926 järjestämä kyselyhaastattelu henki samanlaisia tuntemuksia. Siinä mainittiin toki vankila-ajan antaneen mahdollisuuden lukemiseen ja tietojen hankkimiseen. Useammin puhuttiin kuitenkin yleisesti siitä, miten vankilassaolo oli karaisut, lisännyt taistelumieltä ja selkeyttänyt luokkarajoja. Vain Toivo Hjalmar Långström muisti haittapuolia – vankilassa jäi syrjään työväenjärjestöjen toiminnasta ja terveyskin saattoi heiketä.¹²⁷⁸

Vankien karaistumispuheet olivat jatkoa sille, miten koko liike piti välttämättömänä todistella, etteivät vangitsemiset ja toiminnan estäminen lannistaisi sitä ja sen jäseniä vaan pikemminkin lisäisivät vastarintaa. Siksi vangitsemisten selitettiin karaisevan suomalaista kommunismia: työväen uhrien uskottiin estävän sitä painumasta ”länsimaiseen velttouteen” sekä kasvattavan taistelijoita ja jouduttavan työväen voittoa. ”Satojentuhansien sorrettujen työtätekevien aivoissa valmistuu tullivuoren purkaus”, kirjoitti Väinö Vuorio kesällä 1925. Hän ei pyrkinyt vain rohkaisemaan omaa joukkoa vaan myös pelottelemaan vastustajia. Syksyllä 1926 hän pelotteli vastustajaa vielä selvemmin väittämällä, että oikeuksien riisto herättäisi työväen huomaamaan, miten merkityksettömiä hallitusmuoto ja perustuslait olivat porvaristolle. Se osoittaisi myös, että ainoa tapa ajaa omaa asiaa oli kumous.¹²⁷⁹ Samanlainen työväenliikkeen historiakaavan mukainen pelottelu oli myös puolustuspuheiden vakioaihe oikeudessa.¹²⁸⁰

Karaistumisen ja luokkamoraalin kannalta tarkasteltiin myös suhtautumista armonanomuksiin, joita monet tekivät henkensä säilyttämiseksi välittömästi kansalaissodan jälkeen ja jotka olivat yleisiä vielä 1920-luvun alkuvuosinakin.¹²⁸¹ Kielteinen asenne niihin lisääntyi vuosikymmenen mittaan. Arveluttaviksi armonanomukset teki Arvo Tuomisen mukaan se, että niissä joutui myöntämään vankilaan joutumisella olleen pätevä syy ja lupaavansa elää vastaisuudessa ”laillisesti”. Tuominen ei kannattanut armon anomista vain siksi, että päästäisiin aiemmin takaisin toimintaan. Hanna Malm puolestaan julisti, että armonanomukset eivät olleet oikein – edes sairaustapauksissa niitä ei saanut tehdä ilman puolueen lupaa.¹²⁸²

1277 Tohtori, Lyhyt selostus SKP:n kk:lle olosuhteista Tammisaaren pakkotyölaitoksella, ei pvm, f. 516, op. 2, d. 830, RGASPI.

1278 ”Vankilat luokkataistelijain kouluna”, *I&L* 15.12.1926 ja 31.1.1927.

1279 Vasemmistolainen (Väinö Vuorio), Rintamat vastakkain, *TT* 1.8.1925 pk; Vasemmistolainen, Sokeita suunnitelmia, *SaT* 23.9.1926 pk.

1280 ”Koko maailman työtätekevä kansanosa vallankumouksellista”, *TT* 27.3.1926; ”Jos sosialistisen sivistystyön ...”, *TT* 10.4.1926; *Punaisten puolesta – valkoisia vastaan*, 190–191 (Vuorio).

1281 Esimerkiksi Väinö Vuorioanoi kesällä 1918 armoa, Saarela 2005, 115.

1282 SKP:n pl 1927, 61 (Tikkanen) (Tuominen), 59 (Malm), 63 (Lepola), RGASPI.

Tiukka periaatteellisuus näkyi myös Valtiollisten vankien huoltoyhdistysten neuvottelukokouksessa huhtikuussa 1929, kun asian alustaja totesi, ettei armoa voinut pyytää, koska vankilaan oli jouduttu luokkaoikeuden uhreina. Hänen mielestään armonanomuksen tekeminen oli osoitus siitä, että anojan luokkamoraali ei ollut kasvanut riittävästi: armon pyytäminen luokkaviiholliselta oli luokkamoraalin vastainen teko. Väinö Lundgrenin suhde asiaan oli joustavampi, sillä hän kysyi, miten pitäisi suhtautua kolmetoista vuotta vankina olleen, terveytensä menettäneen miehen armonanomukseen.¹²⁸³

Vankilaan joutumisen arvostus oli jatkoa sille maanalaisuuden ja salaisuuden ylistämiselle, johon SKP oli vahvasti sitoutunut. Vankilaan joutumisesta tehtiin ansio – se osoitti henkilön pysyneen luokkataistelun tiellä. Vankilaan joutuneet tarvitsivat toki yksilöinä rohkaisua, mutta henkilöiden vangitseminen oli poliittisen liikkeen kannalta ongelmallista, sillä se menetti useiksi vuosiksi päteviä toimijoita, jotka vankilaloissa altistuivat lisäksi sairauksille. Siitä näkökulmasta olisi ollut asiallisempaa pitää ansiona sitä, että pystyi säilyttämään poliittiset toimintamahdollisuutensa.

VALISTUSTA JUHLAPÄIVINÄ

Työväenliikkeen aatteellinen kasvatusta ei rajoittunut opintokerhoihin ja niissä tai niiden ulkopuolella luettuun kirjallisuuteen. Aatteen leviämisen kannalta hyvin tärkeitä olivat myös erilaiset tilaisuudet ja juhlat, joilla pyrittiin sekä lähestymään liikkeeseen kuulumattomia että kasvattamaan liikkeeseen jo liittyneitä. Työväenliikkeessä pantiin paljon painoa myös sille, että juhlien ja tilaisuuksien ohjelma herättäisi työväenjoukoissa sosialistista innostusta, jopa myötävaikuttaisi uuden sosialistisen ihmisen syntyyn. Siksi juhlissa pyrittiin yhdistämään työväenluokan elämään sosialistisen tulevaisuuden odotuksia ja antamaan voimakkaita emotionaalisia kokemuksia. Varsinkin saksankielisessä työväenliikkeessä pyrittiin synnyttämään yhteisiä tuntemuksia luomalla joukkoesityksiä ja rikkomalla samalla esiintyjien ja katsojien rajaa.¹²⁸⁴

Vappu vakiintui jo 1800-luvun lopulla suomalaisen työväenliikkeen tärkeäksi juhlapäiväksi, mutta muuten valtakunnalliset juhlat ja tilaisuudet eivät saaneet samanlaista merkitystä kuin katolisten tai ortodoksisten maiden työväenliikkeissä, jotka ryhtyivät järjestämään juhlia kirkollisten merkkipäivien vastapainoksi mutta myös työväenliikkeen merkkitapahtumien ja -henkilöiden kunniaksi¹²⁸⁵. Suomessa tarve vaihtoehtoiseen kalenteriin ei ollut yhtä suuri. Hallitsijoihin sidottu juhlapäi-

1283 Ptk Valtiollisten vankien huoltoyhdistysten yhteisestä neuvottelukokouksesta Helsingissä Työväentalolla 21 p:nä huhtikuuta 1929, f. 516, op. 2, d. 1089, RGASPI.

1284 W.L. Guttsman, *Workers' Culture in Weimar Germany. Between Tradition and Commitment*. New York, Oxford, Munich 1990, 233–234, 246–248; Josef Weidenholzer, *Auf dem Weg zum "Neuen Menschen". Bildungs- und Kulturarbeit der österreichischen Sozialdemokratie in der Ersten Republik*. Wien, München, Zürich 1983 (1981), 180–207.

1285 Béla Rásky, *Arbeiterfesttage. Die Festen und Feiernkultur der sozialdemokratischen Bewegung in der Ersten Republik Österreich 1918–1934*. Wien–Zürich 1992, 19–22, 34–38; Weidenholzer, 183–189; Guttsman, 233, 237–240.

vätraditiokin oli vaatimaton. Sen sijaan kansallistunteen voimistuessa kansallisiksi merkkipäiviksi muodostuivat Kalevalan päivä helmikuun lopussa sekä kahden kansallisen merkkihenkilön J. L. Runebergin ja J. V. Snellmanin syntymäpäivät.¹²⁸⁶ Nuori työväenliikekin osallistui kansallisten suurmiesten juhlimiseen.¹²⁸⁷

Tarve omiin juhliin saattoi lisääntyä kansalaissodan jälkeen, kun merkkipäivän aseman saivat toukokuun 16., jota vietettiin valkoisten voiton kunniaksi, ja joulukuun kuudes, josta tehtiin jo vuonna 1919 itsenäisyyspäivä.¹²⁸⁸ Suomalaisen kommunismin suhde omaan juhla kalenteriin ei silti ollut yhtä tietoinen kuin esimerkiksi Itävallan sosiaalidemokraattien. Suomalaisen kommunismin piirissä juhlat pikemminkin syntyivät yksittäisinä tapahtumina, eikä edes nuoriso puhunut proletarisesta kalenterista. Punainen kalenterikin viittasi liikkeen vuosikirjaan, joka varsin satunnaisesti jäseni kalenteriosassaan vuotta juhlatapahtumien pohjalta.¹²⁸⁹

Suomalaisen kommunismin juhlavuosi alkoi tammikuun toisella puoliskolla, jolloin vietettiin saksalaisten Karl Liebknechtin ja Rosa Luxemburgin sekä venäläisen V. I. Leninin muistotilaisuutta tai -viikkoa. Seuraavat suuret juhla- tai kampanjatilaisuudet ajoittuivat maaliskuulle, jolloin vietettiin perinteisiä kansainvälistä naisten päivää (8.3.) ja marianpäivää (21.3.). Ne saivat vuonna 1926 rinnalleen Pariisin Kommuunin muistopäivän (18.3.). Lisäksi marianpäivään liitettiin vuodesta 1925 lähtien uskonnon- ja kirkonvastainen valistusviikko.

Vapun (1.5.) jälkeiset äitien juhlat – äitienpäivän vastapaino – koskettivat vuosikymmenen jälkipuolella ennen muuta naisia. Kesäkuun alussa järjestettiin tavallisesti muistotilaisuus punaisten haudalla. Myös heinäkuun ensimmäinen sunnuntai liittyi vuoden 1918 tapahtumiin – silloin vietettiin punaorpojuhla. Kuukautta myöhemmin – elokuun ensimmäisenä sunnuntaina – järjestettiin puolestaan Työnjuhla. Samoihin aikoihin sijoittui myös nuorison markkinoima sodanvastainen viikko. Syyskuun ensimmäisenä sunnuntaina nuoriso puolestaan vietti kansainvälistä nuorisopäivää. Pohjois-Suomessa kunnioitettiin lisäksi vuodesta 1924 lähtien Yrjö Mäkelinin muistoa kuolinpäivää (18.9.) edeltävänä tai seuraavana sunnuntaina.

Marraskuu alkoi ammatillisella valistusviikolla. Kuukauden ensimmäiselle viikolle sattui myös raittiusvalistusviikko, ja sosialistinen nuoriso valisti vielä samaan aikaan maalaisnuorisoa. Valistusviikkoja seurasi puolestaan välittömästi lokakuun vallankumouksen muistopäivä (7.11.). Joulukuu oli vuodesta 1925 lähtien punainen kuukausi, jolloin hankittiin tilauksia lehdille ja tehtiin muutenkin tunnetuksi julkaisutoimintaa. Samasta vuodesta lähtien joulukuun alussa vietettiin myös valtiollisten vankien viikkoa. Kuukauden juhliin kuuluivat myös nuoriso-osastojen puurojuhlat ennen joulua, joulukirkko joulupäivän aamuna sekä joulun jälkeen uudenvuoden juhlat, joita saatettiin viettää valtiollisten vankien hyväksi.¹²⁹⁰

1286 Matti Klinge, Kansalliset merkkipäivät, kirjassa *Juhlakirja. Suomalaiset merkkipäivät*. Toimittanut Urpo Vento. Helsinki 1979, 38–40; Tapper, 8–12.

1287 Esim. Roininen, 183, 187–189; Saarela 2006, 69–70.

1288 Klinge 1979, 34–36.

1289 *Punainen Kalenteri 1926*. Helsinki 1925, 4–15, jossa viittauksia juhlapäiviin; vrt. *Punainen Kalenteri 1927*. Helsinki 1926, 4–15; *Punainen Kalenteri 1928*. Helsinki 1927, 4–15; *Punainen Kalenteri 1929*. Helsinki 1928, 4–15; *Punainen Kalenteri 1930*. Helsinki 1929, 6–29.

1290 Merkkipäivistä, Katainen 1994, 26–29; Tauno Saarela, International and National in the Communist Movement, kirjassa *Communism: Nationale&International*. Edited by Tauno Saarela

Näiden ympäri maata järjestettyjen juhlien lisäksi sattui lähes joka vuodelle joi-
tain merkkipäiviä, joiden kunniaksi järjestettiin juhlat. Paikalliset yhdistykset tai
työväentalot täyttivät esimerkiksi vuosia. Nuoriso-osastot järjestivät eri toiminta-
kausien alkajais- ja lopettajaisjuhlia sekä erilaisia kesäjuhlia¹²⁹¹. Myös vanhempi
väestö juhli paikkakunnan työväestön kesänviettopaikan avajaisia ja päättäjäi-
siä.¹²⁹² Lisäksi niillä ja työväentaloilla vietettiin tavanomaisia viikonloppujuhlia.

1920-luvun loppuvuosina Kommunistinen internationaali pyrki antamaan etu-
sijan laajemmille kampanjoille ja sysäsi yksittäiset merkkipäivät taka-alalle. Se mer-
kitsi joissain tapauksissa myös sitä, että kampanjat riuhkaistiin perinteisiltä paikoil-
taan toisaalle. Niinpä esimerkiksi suomalaisittain loppuvuoteen sijoittuneet maa-
laisnuorison ja valtiollisten vankien viikot siirrettiin vuonna 1929 maaliskuuhun,
joka oli jo muutenkin täynnä erilaisia viikkoja.¹²⁹³ Maalis-huhtikuussa internatio-
naali halusi lisäksi juhlia 10-vuotista taivaltaan tekemällä tunnetuksi ohjelmaansa,
VI kongressin päätöksiä sekä luokka luokkaa vastaan -tunnusta. Kampanjan aikana
kansainvälistä naisten päivää tai Pariisin kommuunin muistopäivää ei pitänyt juh-
lia perinteisin aihein vaan tuoda julki internationaalinen koko toimintaa – Pariisin
kommuunin muistopäivänä piti käsitellä konkreettisesti vallan valtaamisen tun-
nusta. Kampanjaan haluttiin sisällyttää myös fasisminvastaisen toiminnan viikko ja
kytkeä se Berliinissä järjestettävään kansainväliseen kokoukseen. Sen jälkeen piti
puolestaan järjestää valtiollisten vankien viikko, joka sattui päällekkäin Pariisin
kommuunin muistopäivän kanssa.¹²⁹⁴ Internationaalinen suuret mainostussuunni-
telmat jäivät Suomessa paljolti paperille.

Suomalaisen kommunismin juhlat haastoivat vallitsevaa juhlapäiväkalenteria
sekä tarjosivat vaihtoehdon muiden yhteiskunnallisten toimijoiden järjestämille ti-
laisuuksille ja kasvavalle populaarikulttuurille. Juhlat loivat myös yhteenkuuluvai-
suuden tuntua, mutta niillä oli myös tärkeä sija oman aatteen levittäjinä. Varsinkin
”kolmen L:n”, Rosa Luxemburgin, Karl Liebknechtin ja V. I. Leninin, sekä Pariisin
kommuunin muistoksi pidetyissä tilaisuuksissa ja niihin liittyneissä lehtikirjoituk-
sissa selitettiin kommunistisen opin peruseriaatteita.

”KOLMEN L:N” HENGESSÄ

Kansainvälinen kommunistinen liike sai jo tammikuussa 1919 omat merkkihen-
kilönsä, kun Rosa Luxemburg ja Karl Liebknecht murhattiin Berliinissä. Sekä Sak-
sassa että Neuvosto-Venäjällä järjestettiin välittömästi mielenosoitustilaisuuksia

and Kimmo Rentola. Helsinki 1998 (Saarela 1998A), 34–37; Saarela 2006, 113–115; SNL sos.
no:lle maaliskuulla 1924 ja maaliskuulla 1925, Sosialistinen nuorisoliitto (kansio 187), am, EKV,
VA; Tyytyväinen juhlavieras, Äitien päivä Ahvenlammin kylässä, PV 30.5.1925; Raittiusvalistus-
viikkoa viettämään, TÄ 21.9.1927.

1291 Esim. SNL:n kiertokirje no 9 elokuulla 1924, f. 516, op. 2, d. 824, RGASPI; Kesäjuhlat Ruovedellä,
TL 14.7.1927; Kesäjuhlat Alahärmän Ylikylässä, TÄ 25.7.1927; Onnistuneita kesäjuhlia, SAT
1.9.1927; Nuoret työläiset toimivat aktiivisesti, TÄ 16.9.1927.

1292 Esim. Syysjuhla, PV 31.8.1929; Syysjuhlat Martinniellä, PV 18.9.1929.

1293 44 (pb) ht 66 (SB) 15.1.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

1294 Pb ht:lle (SB), ei pvm, f. 516, op. 2, d. 1084; (Pb) ht:lle (SB), ei pvm., läh. 10.2.1929, d. 1071, RGASPI.

murhattujen kunniaksi. Myös Neuvosto-Venäjälle paenneet punaiset suomalaiset tekivät niin.¹²⁹⁵ Muistaminen muuttui kansainväliseksi, kun Kommunistisen nuorisointernationaalin ensimmäinen kongressi päätti marraskuussa 1919, että vuosittain järjestettäisiin kokouksia Karl Liebknechtin kuolinpäivänä. Rosa Luxemburg liitettiin kuitenkin päiväksi kirjoitettuun julistukseen, ja näin tapahtumia alettiin mainostaa Liebknecht–Luxemburg-muistotilaisuuksina.¹²⁹⁶ Henkilöiden muiston viettäminen sai uutta painoa V. I. Leninin kuoltua tammikuussa 1924.¹²⁹⁷

Suomen työväenliikkeelle tällaisten muistopäivien järjestäminen ei ollut tuttua, mutta se mukautui nopeasti kansainvälisiin esimerkkeihin. Karl Liebknechtin ja Rosa Luxemburgin muistaminen alkoi Suomessa ilmeisesti tammikuussa 1921, jolloin *Suomen Työmies* julkaisi heidän kirjoituksiaan.¹²⁹⁸ Seuraavana vuonna muistopäivää vietettiin Helsingissä osoittamalla mieltä Karjalan sotaretkeä vastaan¹²⁹⁹. Tammikuussa 1923 nuorisoliitto ilmoitti muistojuhlia järjestetyn 20 paikkakunnalla.¹³⁰⁰

Muistotilaisuuksien merkitys kasvoi kuitenkin vasta Leninin kuoltua. Sosialistinen nuorisoliitto kehotti jo helmikuun alussa 1924 osastoja järjestämään ”surujuhlia tov. Leninin muistolle”¹³⁰¹. Kehotuksen ja kansainvälisen kommunistisen liikkeen kampanjoinnin merkitys näkyi kuitenkin vasta tammikuussa 1925, jolloin lehtiin ilmestyi enemmän artikkeleita kuukauden merkkihenkilöistä. Luxemburg-Liebknecht -juhlat saivat tuolloin myös seurakseen Lenin-muistojuhlat, jotka järjesti yleensä työväen paikallisjärjestö. Jopa poliisikin kiinnitti niihin paikoin huomiota – se kielsi muistojuhlan järjestämisen Oulussa.¹³⁰² Seuraavina vuosina juhlat vietettiin yleensä yhdessä.¹³⁰³

Tilaisuuksien järjestämistä auttoi se, että kansainvälinen kommunistinen liike tuotti ohjeita ja materiaalia muistopäiviä varten. Kommunistinen nuorisointernationaali intoili tammikuussa 1925 voimakkaasti Lenin-Liebknecht -viikon järjestä-

1295 Weitz, 179; Heikki Marjomäki, Translated Communism: Remarks on ‘Politics Translated’ in the Finnish Communist Movement during the 1920s and the 1930s, kirjassa *Communism: National&International*. Edited by Tauno Saarela and Kimmo Rentola. Helsinki 1998, 268.

1296 *Unter dem roten Banner. Bericht über den ersten Kongress der Kommunistischen Jugendinternationale*. Berlin, 74; *Die Jugend der Revolution. Drei Jahre proletarische Revolution 1918–1920*. Berlin. 27–28.

1297 Leninin muiston luomisesta, Nina Tumarkin, *Lenin lives! The Lenin Cult in Soviet Russia*. Cambridge, Massachusetts and London 1997 (1983), 134–268.

1298 ”Kaikesta huolimatta” – Karl Liebknechtin viimeinen kirjoitus; Pyrrhoksen voitto – Eräs Rosa Luxemburgin viimeisimpiä kirjoituksia; Nevahete, Kommunismmin marttyyreille, *ST* 15.1.1921. Vrt. *Die Jugend der Revolution*, 30, joka puhuu lukuisista tilaisuuksista Suomessa.

1299 Taantumuksen veriset kynnet työväen kurkussa, *ST* 16.1.1922; Karl Liebknecht ja Rosa Luxemburg, *NT* 20.1.1922.

1300 Sd-nl KNI:n tpk:lle 28.1.1923, f. 516, op. 2, d. 729, RGASPI.

1301 SNL:n tmk sos. no:ille 2.2.1924, jälj., Sosialistinen nuorisoliitto (kansio 187), am, EKV, VA.

1302 Artikkeleista, esim. Vallankumouksen johtaja, *TT* 21.1.1925; Pouttu, Köyhälistön johtaja, *PV* 21.1.1925; Leninin muistojuhlista, Leninin ja muiden köyhälistön vainajien muistolle, *SaT* 22.1.1925; Leninin muistojuhla Vaasassa, *TÄ* 23.1.1925; Lenin ja Oulun poliisimestari, *PV* 23.1.1925; po:n tk 11.–24.1.1925, po:n tk:t, EKV, VA; No 13 (Turun alue), Tilanteesta 5.2.1925; No 3 (Vaasan alue) (kk:lle) 30.1.1925; No 8 (Tampereen alue) (kk:lle) 24.1.1925, d. 867, RGASPI.

1303 Esim. L-L-L-viikon tilinpäätös, *TT* 12.2.1927; Arvokas L.L.L.-juhla Turussa eilen, *TT* 21.1.1928; L.L.L.viikon päättäjäisjuhlat Oulun seudulla, *PV* 24.1.1928; L.L.L-juhlat Pohjolassa innostavia, *PV* 23.1.1929. SKP:n johtokin kannatti yhteistä viikkoa, SKP:n pb 19.12.1926, f. 516, op. 2, d. 940, RGASPI.

misestä. Se ilmeisesti luuli, että Leninin kuolema aiheuttaisi muualla samanlaisen innon liittyä kommunistiseen puolueeseen kuin Neuvosto-Venäjällä. Ainakin se asetti – Venäjän kommunistisen puolueen päätöksiä seuraten – tehtäväksi kaksinkertaistaa nuorisoliittojen jäsenmäärä talven 1924–25 aikana. KNI:n johto halusi myös suunnata viikon toimintaa yleisesti ”leninismien hengessä” – järjestää sen aikana avustustoimintaa poliittisille vangeille, antimilitaristista toimintaa, lujittaa liittoa työläisten ja talonpoikien välillä sekä taistella pienten ja heikkojen kansojen vapauttamiseksi imperialismista.¹³⁰⁴ Johdon suomalainen edustaja yritti kuitenkin antaa viikolle selvemmin Leniniin liittyvää sisältöä kehottamalla selostamaan taistelua ultravasemmistoa ja oikeistoa vastaan, leninismien strategiaa sosiaalidemokratian hajottamiseksi sekä hänen oppejaan puolue- ja solutoiminnasta.¹³⁰⁵

Ohjeiden moninaisuus ei muuttunut, kun Kommunistinen internationaali tarttui asiaan saman vuoden syksyllä – se halusi korostaa Leninin merkitystä ja järjestää tälle oman viikon, joka oli kuitenkin liitettävä Liebknecht-tilaisuuksiin. Ratkaisu liittyi IV kongressissa kesällä 1924 tehtyyn päätökseen puolueiden ”bolshevoimistamisesta”: Lenin-viikolla aiottiin kampanjoida sen edistämiseksi. Ohjeissa painotettiin poliittisia teemoja – kampanjassa haluttiin esitellä Leninin suhdetta ammattiyhdistyksiin, keskikerroksiin ja joukkoihin. Lisäksi haluttiin tarkastella ”leninismien valossa” päämäärän ja osavaatimusten suhdetta, vastustaa ”länsieurooppalaisia teorioita” sekä harjoittaa joukkoagitaatiota työläisten, talonpoikien, pienomistajien ja intelligentsian parissa. Talonpoikaisissa maissa oli nostettava esille opit porvarillisen vallankumouksen strategiasta ja taktiikasta. Ja tietenkin viikolla oli käsiteltävä organisatorisia kysymyksiä.¹³⁰⁶

Kampanjan ohjeista kävi selvemmin ilmi, että viikolla oli tavallaan kaksi tavoitetta: esitellä Leninin oppeja mutta tarkastella myös senhetkisiä ongelmia, joita oli selvitettävä ”leninismien valossa”. Internationaalin ja nuorisointernationaalin ohjeissa lueteltiin yleensä, mitä ajankohdan tärkeät kysymykset olivat. Niitä ei kuitenkaan nähty kaikkialla samalla lailla. Kun IKKI:n sihteeristö toi kirjessään ilmi ennen muuta Leninin oppeja vaikutusvallan laajentamiseksi eri väestökerroksissa, paria viikkoa myöhemmin lähetetty ohjekirje jätti tärkeät asiat määrittelemättä mutta pani painopisteen selvästi puolueen sisäisiin kysymyksiin.¹³⁰⁷

Myös SKP:n politbyroo kallistui jälkimmäiselle kannalle. Se piti Lenin-viikon päätehtävänä kertoa ”leppymättömän luokkataistelun tietä” kaikissa oloissa kulkevan etujoukon välttämättömyydestä: ilman ”johdonmukaisesti marxilaisuuden pohjalla toimivaa puoluetta” työväestö oli tuomittu tappioihin. Politbyroo antoi ymmärtää, että Suomessa sellaista ei vielä ollut. Erotessaan sosiaalidemokratiasta vallankumouksellinen työväki oli irronnut vain reformistisista johtajista mutta ei omaksunut kommunistisia organisaitumis- tai toimintamuotoja. SKP:n johto ha-

1304 Kaikkien K.N.L:n keskuskomiteoille, ei pvm, f. 516, op. 2, f. 516, op. 2, d. 825, RGASPI; ”leninismi” -intoilusta myös Kommunistisen nuorisointernationaalin IV kongressin teesit ja päätöslauselmat, 9-11; liittymisestä Venäjän kommunistiseen puolueeseen Leninin kuoleman jälkeen, esim. Tumarkin, 147–150.

1305 A.B. (Pekka Paasonen) ht:lle 25.1.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.

1306 Das Sekretariat EKKI (O.V. Kuusinen) an das Z.K. des K.P. Finnlands 1.12.1925, f. 516, op. 2, d. 836, RGASPI.

1307 BK an das Z.K. des K.P. Finnland 12.11.1925, f. 516, op. 2, d. 836, RGASPI.

lusi opettaa, että työväen todellinen vallankumouksellinen etujoukko oli ”ankku-roitunut” työpaikoille ja ymmärsi pientenkin taisteluiden olevan tärkeitä.

SKP:n johto ei tyytynyt mainostamaan vain kommunistisen puolueen tärkeyttä. Lenin-viikon aikana oli sen mukaan myös ”herätettävä” työväestö, talonpojat ja muut pikkuporvarilliset kerrokset huomaamaan, että Suomi oli myyty ”imperialististen suurvaltojen alusmaaksi”, paljastettava Suomen porvariston sotavalmistelut ja toisen internationaalinen politiikka, selitettävä työväen ja talonpoikien liiton tunnusta ja rinnastettava Neuvostoliiton saavutuksia toisen internationaalisen tuloksiin. Ja tietenkin oli selitettävä leninismistä päiväkysymysten valossa.¹³⁰⁸ SKP:n Suomen byroonin piti tärkeänä, että viikolla valaistaisiin ”leniniläisen ohjelman toteutumista Neuvostoliitossa” ja asetettaisiin sen rinnalle ”kapitalististen maiden sorto ja riisto”. Byroo viittasi myös talonpoikiin, mutta pääsijain sen ohjeissa sai ”sosiaalidemokraattisten petturien” politiikan paljastaminen.¹³⁰⁹

Internationaalinen ja SKP:n ohjeet olivat myöhemminkin yhtä moninaiset. Organisaatoriset neuvot saivat kuitenkin antaa sijaa kehoituksille selittää kapitalismin senhetkistä tilaa ja vallankumousnäköaloja Leninin imperialismi-teorian pohjalta. Siltä perustalta oli torjuttava virheelliset ajatukset ”yli-imperialismista” tai ”järjestäytyneestä kapitalismista” sekä ”pasifistiset fraasit”. Puheet kapitalismin senhetkisestä tilasta nostivat tärkeiksi teemoiksi sodanvaaran, sodanvastaisen agitaation ja toiminnan sekä siirtomaiden vapaustaistelun. Sodanvaarasta ei puolestaan voinut puhua ilman mainintaa Neuvostoliiton puolustamisesta. Intoa siihen haluttiin ilmeisesti nostaa puhumalla maan saavutuksista.¹³¹⁰

Sodanvaara viittasi kommunistien ajattelun mukaan myös tulevaan vallankumoukseen. Niinpä SKP:n politbyroo kehotti joulukuussa 1929 lähettämässään ohjeissa selittämään LLL-viikolla kysymyksiä poliittisesta joukkolakosta, aseellisesta kapinasta ja niiden suhteesta. Toisaalta viikkoon oli myös kytkettävä vuoden 1918 vallankumouksyrityksen ja erityisesti sen virheiden selostaminen.¹³¹¹

Ohjeet eivät toteutuneet käytännössä sellaisinaan, mutta muistopäivien aikana oli tapana kertoa muistettavien henkilöiden elämästä yleensä tai jostain elämänavaiheesta¹³¹² ja julkaista heidän kirjoituksiaan¹³¹³. Muuten juhliin liittynyt sanoma oli yhtä moninainen kuin internationaalien ja SKP:n ohjeissa. Etsivän keskuspoliisin

1308 Lenin-viikon kamppailu (viikko 21–28 tammikuuta), lähetetty 5.1.1926; SKP:n pb:n kiertokirje 8.2.1926, f. 516, op. 2, d. 942, RGASPI.

1309 (SB) ht:lle (pik) 6.1.1926, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI.

1310 Agitprop des EKKI (Alfred Kurella) an das Z.K. der K.P. Finnland 30.11.1926 Moskau, f. 516, op. 2, d. 916; Esitelmäteesit Leninin viikkoa varten 11.1.1927, d. 987; A.B. (Kalle Kosunen) ht:lle 14.12.1927, d. 1005; 15-liuskainen otsikoton teksti, joka lähetetty LLL-juhliin 13.12.1928, d. 1017; IKKI:n poliisiteheristö kaikkien maiden kommunistisille puolueille, saatu 13.12.1929; (Pb) rt:lle (SB), ei pvm., läh. 28.12.1929, d. 1071, RGASPI.

1311 (Pb) rt:lle (SB), läh. 28.12.1929, f. 516, op. 2, d. 1071; Aineistoksi, ei allek., ei pvm., d. 1084, RGASPI.

1312 Esim. Muuan historiallinen keskustelu, *Rynnäkköön* 1924; Lenin marraskuun vallankumouksessa, *SaT* 22.1.1925; Vallankumouksen suuri johtaja, *SaT* 21.1.1926; Leninin elämästä, *L* 29.1.1926; K. Sopuli, Vladimir Iljitsh Uljanov-Lenin, *I&L* 31.1.1926; Kun Karl Liebknecht vangittiin; Leninin emigrantielämästä, *Rynnäkköön* 1926; Lyhyitä tietoja Leninin elämästä, *TÄ* 19.1.1927.

1313 Militarismi, vaara rauhalle, *NL* 20.12.1924; Historiallinen puhe, *NL* 25.4.1925; ”Kaikesta huolimatta”, *TÄ* 14.1.1927, *SaT* 20.1.1927, joissa Karl Liebknechtin kirjoituksia.

Tampereella LLL-juhlien sanomaa tuotiin julki myös seinälehdessä. (I&L 28.2.1927)

tilannekatsauksen mukaan juhlissa selostettiin tammikuussa 1927 työväen diktatuurin luonnetta, Neuvostoliiton saavutuksia, leninismien opiskelun tärkeyttä, peloteltiin fasismilla ja parjattiin sosialidemokraattisia johtomiehiä sekä selostettiin teoriassa ja käytännössä valmistautumista sosialismin voittoon viemiseksi.¹³¹⁴ Pääosaston miehiltä jäivät jopa kirjaamatta puheet kapitalismin lahoamisen kaudesta.¹³¹⁵

Muistopäivien ja -viikkojen ohjelmassa korostuivat kuitenkin Leninin opetukset. Aluksi saatettiin puhua Leninin organisatorisista ohjeista¹³¹⁶, mutta pääsijan vei lähes heti muistotilaisuuksien alettua yleinen puhe Leninin kehittämästä opista, leninismistä. Aluksi sen ilmoitettiin olevan ”testamentti, jonka suuri johtajamme meille jätti”, ”luokkataistelijan aarre-aitta”, ”rautaisen tarmon ja taistelutahdon kasvattaja” ja ”vallankumouksellista marxismia”.¹³¹⁷ Myöhemmin leninismiä luonnehdittiin kapitalismin lahoamiskauden opiksi ja ”nykyaikaiseksi marxismiksi”, Marxin teorioiden sovellutukseksi käytäntöön. Sitä pidettiin myös taitona ”käyttää parhaalla mahdollisella tavalla olemassa olevia tosiasioita työätekevien hyväksi” tai sen sanottiin olevan täydellinen teoria ja käytännön oppi siitä, miten työväenluokan vapautus oli suoritettava.¹³¹⁸ Viipurilainen Artturi Rönnqvist tiesi kertoa, että

1314 Pääosaston tilannekatsaus no 2 16.–31.1.1927, po:n tilkats, EKV, VA.

1315 Viipurin ao:n tk 1.2.1927, EKV, VA.

1316 No 13 (Turun piiri), Tilanteesta 5.2.1925, f. 516, op. 2, d. 867, RGASPI.

1317 Eläköön leninismi! -lentolehtinen, jota jaettiin Turun tp:n juhlassa tammikuussa 1925; Turun ao:n til. katsaus 9.-23.1.1925, (kansio 197), am, EKV, VA.

1318 Leninismi, *TT* 10.1.1927 pk, *TÄ* 14.1.1927, *SaT* 20.1.1927; Teot elävät, vaikka tekijä on kuollut, *PV* 22.1.1927; L-L-L-viikosta todellinen taisteluviikko, *PV* 23.12.1928; Yrjö Lehtinen Helsingin tp:n LLL-juhlassa 19.1.1926, VIII.Ilm. no 527 21.1.1926, L.L.L.-juhlat (kansio 58), am, EKV, VA.

Leninin teoria oli ”venäläis-amerikkalainen” – siinä näkyivät ”venäläinen sielukkuus ja amerikkalainen tarmo”.¹³¹⁹

Puheissa ja muistokirjoituksissa pysyttiin yleisissä luonnehdinnoissa mahdollisesti siksi, että leninismiin saattoi tutustua tarkemmin lukemalla *Lenin ja leninismi* -kirjan, joka oli julkaistu Suomessa tammikuuksi 1926 ja jonka kirjoittajaa VKP:n pääsihteerä J. V. Stalinia *Nuori Kommunisti* luonnehti ”leninismien päteväksi tuntijaksi”.¹³²⁰ Lisäksi Helsingin nuorten työläisten LLL-viikko- järjestänyt komitea julkaisi tammikuussa 1927 16-sivuisen kirjasen *Lenin/Liebkecht/Luxemburg*. Se koostui rajan takana olevien suomalaisten kirjoittamista artikkeleista, joiden tarkoituksena oli esitellä lyhyesti leninismien olemusta ja sen opiskelua.¹³²¹

Puheissa ja kirjoituksissa korostettiin usein, että kirjatieta oli opiskeltava yhdessä ”elävän elämän kanssa” tai että kyse oli marxilaisen tietoisuuden syventämisestä ”käytännön luokkataistelutehtäviä silmälläpitäen”.¹³²² Vuodesta 1927 lähtien tällaiseksi käytännön tehtäväksi huomattiin sodanvaara ja sen vastustaminen.¹³²³

Sodanvaarasta puhuttaessa ei ensisijaisesti viitattu Leninin teorioihin, vaan nostettiin esille Karl Liebkechtin ja Rosa Luxemburgin toiminta sotaa vastaan. Liebkechtiä ja Luxemburgia arvostettiin erityisesti siksi, että he olivat maailmansodan syttyessä ja sen aikana puhuneet sotaa vastaan, kun monet työväenliikkeen silloiset johtohenkilöt olivat luopuneet kansainvälisyyden periaatteista ja ryhtyneet kannattamaan ”isänmaan” puolustamista.¹³²⁴ Näin Liebkechtin ja Luxemburgin sodanvastainen työ liitettiin sosiaalidemokraattien vastustamiseen. Myös heidän kuolemansa kytkettiin sosiaalidemokraatteihin: kirjoituksissa ja puheissa selitettiin sosiaalidemokraattien murhauttaneen heidät. Liebkecht-Luxemburg -päivät ja -viikot olivatkin tilaisuuksia, joissa välitettiin vahvasti kuvaa sosiaalidemokraattien petturuudesta. Vuospäivät vaikuttivat myös noske-nimityksen yleistymiseen Suomessa.¹³²⁵

Kommunistisella internationaalilla ja nuorisointernationaalilla oli arvostuksesta huolimatta taipumusta pudottaa Rosa Luxemburg juhlintavien joukosta. Se liittyi internationaalien piirissä jo vuonna 1924 esitettyihin tulkintoihin, joiden mukaan

1319 Viipurin ao:n tk no 2 1.2.1927, L.L.L.-juhlat (kansio 58), am, EKV, VA.

1320 Kirjan julkaisemisesta, Pb ht:lle (SB) 6.12.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI; Stalinin luonnehdinnasta, Mauri, Mitä on ”leninismi”, NK Tammikuu 1926.

1321 *Lenin/Liebkecht/Luxemburg. Suomen proletaarinuorisolle vallankumoussankarien muistoa juhlistaessa v. 1927.*

1322 Esim. Mauri, Lenin-Liebkecht-viikko, NK Tammikuu 1926; L-L-L, TT 5.1.1928 pk.

1323 L-L-L-viikosta todellinen taisteluviikko, PV 23.12.1928; L.-L.-L., PV 15.1.1929 pk; Sodanvaara, PV 16.1.1929 pk.

1324 Luxemburg-Liebkecht-Lenin, NL 24.1.1925; Pommi, Liebkecht-Luxemburg, NK 15.1.1925; Kunnia luokkataistelun marttyyreille!, TÄ 16.1.1926 pk; Lenin, Liebkecht, Rosa Luxemburg ja nuoriso, TT 3. ja 4.1.1929, PV 8. ja 16.1.1929; Toivo Espo Helsingin sosialististen nuoriso-osastojen aluejärjestön LL-iltamissa 17.1.1926, VIII.Ilm. no 523 19.1.1926; Hannes Mäkinen Helsingin tp:n LLL-juhlassa 19.1.1926, VIII.Ilm. no 527 21.1.1926, L.L.L.-juhlat (kansio 58), am, EKV, VA.

1325 Nevahete, Kommunismien marttyyreille, ST 15.1.1921; Kunnia luokkataistelun marttyyreille!, TÄ 16.1.1926 pk; Taistelevan köyhälistön marttyyrit, TÄ 12.1.1927; Sosialidemokraatti ja porvari Karl Liebkechtistä ja hänen murhastaan, L 14.1.1927; Esitaistelujamarttyyrit, SaT 18.1.1927 pk; L.-L.-L., PV 15.1.1929 pk; NK 15.1.1925; Lenin-Liebkecht-Luxemburg, NK Tammikuulla 1929; Yrjö Paakkalan 15.1.1927 Helsingin LLL-komitean järjestämässä juhlassa, VIII Ilm. no 947 17.1.1927, L.L.L.-juhlat (kansio 58), am, EKV, VA.

Rosa Luxemburg ei ymmärtänyt oikein puolueen johtavaa roolia vaan korosti liikaa työväenluokan ”spontanismia”. Tulkinta oli osa kommunistipuolueiden bolshevoimista, ja käsitystä pyrittiin istuttamaan puhumalla ”luxemburgismista” leninismien vastapainona.¹³²⁶

SKP:n johtajiin luxemburgismi-termi ei vuodenvaihteessa 1924–25 tarttunut. Yrjö Sirola tosin myönsi, että ”meikäläisillä ei ole aavistustakaan, mitä se on” ja kaipailli selostusta ”luxemburgismista” suomeksi.¹³²⁷ Sellaista ei kuitenkaan ilmestynyt, ja SKP:n johto tyytyi lähettämään Suomeen kehotuksen selostaa luxemburgilaisten virheellisiä käsityksiä ”vaistomaisten joukkoliikkeiden merkityksestä”¹³²⁸. Muuten se osoitti kantaansa puhumalla useimmiten vain Lenin-Liebkecht -juhlista.¹³²⁹

Myös Suomessa puhuttiin ajoittain vain Leninistä ja Liebkechtistä¹³³⁰, mutta juhlat olivat tavallisesti joko Liebkecht-Luxemburg tai Lenin-Liebkecht-Luxemburg -tilaisuuksia.¹³³¹ Luxemburg jäi kuitenkin molempien miesten varjoon: tilaisuuksia varten julkaistuissa artikkeleissa kerrottiin yleensä paljon enemmän Liebkechtistä ja Leninistä kuin Luxemburgista. Tammikuussa 1927 ilmestyneessä kirjassakin oli vain lyhyt saksalaisperäinen juttu Luxemburgin kuolemasta.¹³³²

Tässä yksittäistapauksessa pyrkimys oli ilmeisesti tietoinen, sillä tekstin laatijat olivat Lenin-kursseilla oppia saaneet Hannes Mäkinen ja Ville Honkanen. Syrjäytymiseen vaikutti kuitenkin yleisemmin se, että Liebkecht tunnettiin Suomessa paremmin kuin Luxemburg – hän oli tullut tutuksi kansainvälisen sosialistisen nuorisoliikkeen kautta ja hänen *Militarismi ja antimilitarismi* -kirjansa oli ilmestynyt suomeksi jo 1910. Lisäksi Liebkecht sai kansainvälistä mainetta vastustaessaan sotamäärärahojen myöntämistä Saksan parlamentissa maailmansodan aattona.¹³³³ Leninin ja Liebkechtin etusijaan saattoi vaikuttaa myös se, että kirjoittajat olivat miehiä. Luxemburgia esiteltiin laajemmin muissa yhteyksissä, esimerkiksi kansainvälisenä naisten päivänä maaliskuussa. Tuolloin julkaistut kirjoitukset tekivät tunnetuksi hänen toimintaansa revisionismia vastaan ja sosiaalidemokratian kriisin osoittajana.¹³³⁴

Suoranaisia moitteita Rosa Luxemburgia kohtaan esitettiin Suomessa harvoin. Tammikuussa 1926 *Nuoressa Kommunistissa* tosin ilmoitettiin, että Rosa Luxem-

1326 Winkler 1985, 209–210; Heikki Marjomäki, Hic Rhodus, hic salta! Tässä Rosa, hyppää tässä!, *Uudistuva Ihmiskunta* 1/1986, 78–80.

1327 Y.S., tov. K. Mannerille 1.2.1925 Leningrad, f. 516, op. 2, d. 880; K. M(anner) adb:lle 13.2.1925 Moskova, d. 893, jossa Manner kannatti selittämistä, RGASPI.

1328 Kirjallisuuden julkaisemisesta, f. 516, op. 2, d. 858, RGASPI.

1329 Lenin-viikon kamppailu (viikko 21–28 tammikuuta), lähetetty 5.1.1926, f. 516, op. 2, d. 942; SKP:n pb 19.12.1926, d. 940; Otsikoimaton teksti 27.12.1926, d. 941; A.B. (Kaarlo Kosunen) ht:lle (SKNL) 14.12.1927, d. 1005, RGASPI.

1330 Esim. Liebkecht-Lenin, *I&L* 15.1.1925; *I&L* 31.1.1927, jossa on vain heidän kuvansa; vrt. Taistelija muisto, *I&L* 15.1.1926, jossa Liebkechtin ja Luxemburgin kuvat.

1331 Esim. Leninin ja muiden köyhälistön vainajien muistolle, *SaT* 22.1.1925; Lenin-Luxemburg-Liebkecht-juhla, *SaT* 21.1.1926.

1332 Hermann Rottenberger, Viimeiset hetket RL:n kuolemasta, kirjassessa *Lenin/Liebkecht/Luxemburg. Suomen proletaarinuoriselle vallankumoussankarien muistoa juhlihtaessa v. 1927*,

1333 Kairamo, 96–97, 122–124; Marjomäki 1998, 268–269.

1334 Rosa Luxemburg – voittamaton, *TÄ* 7.3.1927; myös Kultainen kirje, *L* 21.5.1926.

burgilla oli ollut muutamissa periaatteellisissa kysymyksissä virheellinen kanta – hän ei ollut esimerkiksi ymmärtänyt punaista terroria. Luxemburg oli lisäksi suotta syyttänyt bolshevikkeja virheistä. Tammikuussa 1930 Helsingissä puhunut Arvi Laakso puolestaan väitti Luxemburgin tehneen virheitä mutta korjanneen ne myöhemmin. Samalla hän kuitenkin kiisti sosiaalidemokraattisten lehtien kirjoitukset Rosa Luxemburgin ja Leninin vastakkaisuudesta. Kummassakaan tapauksessa Luxemburgia ei haluttu hylätä – *Nuori Kommunisti* arvosti hänen tekojaan vallankumouksen edistämiseksi. Arvi Laaksokaan ei liittänyt Suomessa ”väärälle tolalle” vastikään kääntyneitä henkilöitä Luxemburgiin vaan rinnasti heidät Trotskiin, joka oli muuttunut työtoverista toiminnan jarruttajaksi.¹³³⁵

Muistojuhlia ei vietetty vain siksi, että olisi voitu käsitellä tärkeitä teemoja. Liebknecht ja Luxemburg haluttiin myös nostaa esimerkeiksi – he olivat taistelijoita sanan varsinaisessa merkityksessä. Ylistämällä heidän tarmokkuuttaan ja lannistumattomuuttaan yritettiin myös ”valaa taisteluintoa” suomalaiseen työläisnuorisoon.¹³³⁶ Liebknechtin ja Luxemburgin julistaminen marttyyreiksi vihjasi, että vaino ja väkivaltainen kuolema saattoivat olla vallankumouksellisen kohtalona. Henkilöiden avulla pyrittiin kuitenkin korostamaan mahdollisuutta tai jopa velvollisuutta toimia vaikeissa oloissa: tosivallankumouksellinen ei pelännyt porvariston kosta vaan muisti, että uhrit lisäsivät voitonmahdollisuuksia. Kun sodanvaaran tulkittiin olevan suuren ja sosiaalidemokraattien asennoitumisen tulevaan sotaan samanlaisen kuin 1914, voitiin kehottaa seuraamaan heidän esimerkkiään, miten ennen sotaa ja sen aikana oli toimittava.¹³³⁷

Myös Leniniä pidettiin silloin tällöin esikuvana. Esimerkiksi Turun muistojuhlissa tammikuussa 1925 kehoitettiin oppimaan taistelemaan ja voittamaan kuin Lenin.¹³³⁸ Myöhemmin häntä tarjottiin esimerkiksi teoreettisessa ja käytännön toiminnassa.¹³³⁹ Toisaalta Leninistä annettiin kuitenkin kuva, että hänen esimerkkinä seuraaminen oli hyvin vaikeaa – jopa mahdotonta. Sitä toivat julki puheet Leninin neroudesta.¹³⁴⁰ Kullervo Manner puolestaan rinnasti kirjeessään Tukholmasta huhtikuussa 1926 Leninin jumalaan.¹³⁴¹ Yhtä jumalallisia olivat puheet Leninin hengestä, joka leninisminä johti edelleen vallankumouksellista liikettä.¹³⁴²

1335 Kaksi vallankumouksen sankarillista esitaistelijaa, *NK* Tammikuu 1926; VIII.Ilm. no 2076 21.1.1930, L-L-L-viikko (kansio 197), am, EKV, VA; lehdissä tilaisuudesta ei kerrottu, *T* 20.–31.1.1930.

1336 Esim. Liebknecht-Lenin, *I&L* 15.1.1925; Luxemburg-Liebknecht-Lenin, *NL* 24.1.1925; Kunnia luokkataistelun marttyyreille, *TÄ* 16.1.1926 pk; L-L-L, *TT* 5.1.1928 pk; Mihin kuuluva viikko velvoittaa? *PV* 18.1.1927.

1337 Esim. Kunnia luokkataistelun marttyyreille, *TÄ* 16.1.1926 pk; Taistelevan köyhälistön marttyyrit, *TÄ* 12.1.1927; Marttyyrien muistopäivä, *PV* 15.1.1927; Mihin kuuluva viikko velvoittaa?, *PV* 18.1.1927; L-L-L-viikosta todellinen taisteluviikko, *PV* 23.12.1928; L.-L.-L., *PV* 15.1.1929 pk; Yrjö Lehtinen ja Hannes Mäkinen Helsingin tpj:n LLL-juhlassa 19.1.1926, VIII.Ilm. no 527 21.1.1926; Reino Leander Talikkalan työväentalolla 18.1.1928, Viipurin aon tk 1.-31.1.1928, L.L.L.-juhlit (kansio 58), am, EKV, VA.

1338 Eläköön leninismi! -lentolehtinen, jota jaettiin Turun tpj:n juhlassa tammikuussa 1925; Turun aon til. katsaus 9.-23.1.1925, L-L-L-viikko (kansio 197), am, EKV, VA.

1339 L-L-L, *TT* 5.1.1928 pk.

1340 Lenin, vallankumouksellinen nero, *TT* 24.1.1927.

1341 Frans (Kullervo Manner) pb:lle 21.4.1926 Tukholma, f. 516, op. 2, d. 943, RGASPI.

1342 *I&L* 15.1.1925, kansio.

PARIISIN KOMMUUNIN OPETUKSET

Henkilöihin kytketyneet muistotilaisuudet tarjosivat hyvän mahdollisuuden tuoda julki uuden kommunistisen opin periaatteita ja teemoja sekä opettaa myös vallankumouksellisessa liikkeessä toimivan henkilön ominaisuuksia, mutta kommunistinen liike hyödynsi myös historiallisia tapahtumia uuden opin levittämiseksi. Näistä tapahtumista tärkeimmät olivat maaliskuussa 1871 perustettu Pariisin kommuuni ja lokakuun vallankumous, joita haluttiin kunnioittaa omilla merkkipäivillä.

Ranskan vallankumoukselliset olivat vaalineet Pariisin kommuunin muistoa erilaisilla tilaisuuksilla jo 1880-luvulta lähtien.¹³⁴³ Sen perinne eli myös Eugène Pottierin kommuunin viimeisenä päivänä kirjoittamassa *Internationaalissa*, josta tuli Pierre Degeyterin sävellyksen myötä kansainvälisen työväenliikkeen tunnuslaulu.¹³⁴⁴ Pyrkimys tehdä maaliskuun 18. päivästä kansainvälinen merkkipäivä oli kuitenkin uutta. Sen alku kommunistisessa liikkeessä juontui Kansainvälisen punavapun tammikuussa 1923 antamasta kehotuksesta järjestää kommuunin kukistuspäivänä vastalause-tilaisuuksia vallankumouksellisten sortoa ja vangitsemisia vastaan sekä vangittujen auttamiseksi. Kansainvälinen puna-apu pyrki samanaikaisilla tilaisuuksilla osoittamaan vastalauseen painoa.¹³⁴⁵ Kommunistisen internationaalin V kongressi siunasi kehotuksen kesällä 1924.¹³⁴⁶

Jo SKP:n järjestämällä poliittisilla kursseilla maaliskuussa 1921 vietettiin kommuunin 50-vuotispäivää¹³⁴⁷, mutta Suomessa sen muistaminen alkoi varsinaisesti maaliskuussa 1926¹³⁴⁸. Päätös muistojuhlan järjestämisestä tehtiin usein LLL-viikon jälkitunnelmissa.¹³⁴⁹ Pariisin kommuunin juhla ei kuitenkaan saanut samalaista suosiota kuin LLL-juhlat, sillä se sijoittui samoihin aikoihin perinteisempien marianpäiväjuhlien kanssa – niitä saatettiinkin viettää samassa tilaisuudessa.¹³⁵⁰ Niemenomaiset Pariisin kommuunin tilaisuudet jäivät paljolti kaupunkien juhliksi.¹³⁵¹

Kun suomalainen kommunismi muisti valtiollisia vankeja joulukuun alussa, se ei pitänyt tarkoituksenmukaisena puhua samasta aiheesta Pariisin kommuunin muistopäivänä. Sen sijaan Pariisin kommuunia juhlistettiin uuden yhteiskunnan ”maineikkaana enteenä”: se oli ensimmäinen tilaisuus, jossa aseistettu kansa otti vallan välittömästi käsiinsä sekä teki samalla lopun virkamiehistä ja byrokraateista. Pariisin kommuuni osoitti myös, että vain työväenluokka kykeni yhteiskunnallisten aloitteiden tekemiseen.¹³⁵²

1343 Patrick H. Hutton, *The Cult of Revolutionary Tradition. The Blanquists in the French Politics, 1864–1893*. Berkeley, Los Angeles, New York 1981, 10–14.

1344 Ilpo Saunio, *Veli sisko kuulet kummat soitot. Työväenlaulut eilen ja tänään*. Pori 1974, 35–36.

1345 Kansainvälinen punainen apu vallankumouspuolueelle 25.1.1923 Moskova, f. 516, op. 2, d. 728; Aino K(uusinen), Lyhyt selostus ”Kansainvälisen punaisen avun” kiertokirjeestä, ei pvm, d. 824, RGASPI.

1346 *För leninismen*, 139.

1347 Oppilastoimikunnan kokous 18.3.1921, f. 516, op. 2, d. 648, RGASPI.

1348 Politbyroon kertomus puolueen toiminnasta elokuusta 1925 heinäkuuhun 1926. SKP:n kk:n plenumille, 47–48, f. 516, op. 2, d. 925, RGASPI.

1349 Esim. L-L-L-viikon tilinpäätös, TT 12.2.1927.

1350 Esim. Nuorison juhlat Vaasassa, TÄ 28.3.1927; Pariisin Kommuunin muistojuhla, TL 27.3.1928.

1351 Työväenliikkeen toimintaa Kauhavalla hyvin tarkkaan kartoittanut Anja Järvenpää ei mainitse tällaisia juhlia, emt., 316–317.

1352 Kommuunin muistoa kunnioittamaan, TT 15.3.1926; Esitaistelijat, TT 18.3.1926 pk; Topias, Ensimmäinen askel, TT 18.3.1927; Pariisin Kommuuni, TÄ 18.3.1927.

Mutta kommuunia ei kuitenkaan ryhdytty juhlimaan pelkästään kannustavana esimerkkinä, sillä seuraavana vuonna pääsijan saivat Pariisin kommuunin puutteet ja virheet: se salli porvarien toimia kommuunin alueella, säilytti osin porvarillisen virkakoneiston, järjesti vaalit virheellisen kansanvallan pohjalta, ei ottanut haltuunsa taloudellisia yrityksiä, antoi vastustajan varustautua rauhassa yrittämättä laajentaa omaa aluettaan, ei vedonnut riittävästi maaseutuun ja muiden maiden työläisiin. Kaikkien näiden puutteiden katsottiin puolestaan aiheutuneen siitä, että kommuunin johdossa ei ollut ”vankkaa ja yhtenäistä poliittista puoluetta” vaan eri suuntiin tempovia virtauksia.¹³⁵³

Pariisin kommuunin virheiden huomaaminen ei ollut uutta – niistä puhuttiin Prosper Olivier Lissagarayn kommuunin historiasta julkaisemassa kirjassa. Myös Sulo Vuolijoki viittasi niihin kirjan suomennoksen esipuheessa.¹³⁵⁴ Uutta oli kritiikin totaalisuus ja historiaton jälkiviisuus – Pariisin kommuunia tarkasteltiin lokakuun vallankumouksen tirkistysaukosta.¹³⁵⁵ Nuorisointernationaali jopa kehotti viettämään kommuunin muistopäivää siten, että se nostaisi esille lokakuun vallankumouksen 10-vuotispäivän¹³⁵⁶. Vaikka Pariisin kommuuni asetettiin lokakuun vallankumouksen rinnalle, tarkoitus ei ollut pohtia tilanteiden eroja. Pikemminkin pyrkimyksenä oli muistuttaa, että lokakuun vallankumouksessa noita virheitä ei löytynyt, ja korostaa bolshevikkien erinomaisuutta. Samalla painottuivat kommunistisen puolueen ja proletariaatin diktatuurin – vastustajan säälimättömän kohtelun – merkitys. Muistojuhlissa haluttiin opettaa, että asiat sujuisivat erinomaisesti, jos kommunistinen puolue ryhtyisi heti vallankumouksen jälkeen soveltamaan proletariaatin diktatuuria vastustajia kohtaan.¹³⁵⁷

Kommuunin virheillä oli seuraavinakin vuosina pääpaino.¹³⁵⁸ Siten Pariisin kommuunin tarkastelu lokakuun vallankumouksen tirkistysaukosta syrjäytti lähes kokonaan puheet Pariisin työläisten rohkeudesta. Myös maininnat Ranskan porvariston häikäilemättömydestä ja sen harjoittaman terrorin verisyydestä jäivät taustalle, vaikka ne olivat kansainvälisen puna-avun aloitteen pohjana. Niistä muistutivat vain aikakauslehtien kuvat ja lyhyet jutut¹³⁵⁹, ehdotukset Père Lachaisen hautausmaan tekemisestä ”kansainvälisen köyhälistön pyhätköksi”¹³⁶⁰ tai pian kom-

1353 Esim. E(er)o (Ville Honkanen), Pariisin Kommuunin opetuksia, *TT* 18.3.1927; Pariisin Kommuunin häviön syyt, *TÄ* 18.3.1927 pk; Pariisin kommuunin muistojuhlan vieto eilen Helsingissä, *TT* 22.3.1927, jossa kerrotaan Arvo Tuomisen pitämästä puheesta; Pariisin kommuunin heikkoudet, *TT* 5.4.1928; myös T-s, Pariisin kommuuni, *Proletaari* helmimaaliskuulla 1928.

1354 Lissagaray, *Parisin veripäivät eli Parisin kommuunin historia v. 1871*. Pori 1908, 7, 159–167, 186–191, 205, 211–229, 262–270.

1355 Jo Kommunistisen internationaalin toisessa kongressissa vuonna 1920 mainittiin kurinalaisen kommunistisen puolueen puute, Degras I, 128.

1356 A.B. ht:lle 13.2.1927, f. 516, op. 2, d. 1005, RGASPI.

1357 Esim. Pariisin Kommuuni – Venäjän vallankumouksen edelläkävijä, *I&L* 30.4.1927.

1358 Esim. Pariisin kommuuni, *TT* 17.3.1928 pk; Pariisin kommuuni, *PV* 18.3.1928 pk; Muistakaamme heitä! *PV* 18.3.1929 pk.

1359 Esim. Kun sankarit sortuvat, *L* 20.3.1925; Pariisin kommuunista 55 vuotta, *I&L* 31.3.1926; Louis Dubreuilh, Kun Pariisin köyhälistöä ”apuharvennettiin”, *L* 14.5.1926; Jules Jouy, Muuri, *I&L* 15.3.1927, *L* 25.5.1928; Kommuunin uhrit, *L* 25.5.1928; Henry Bauer, Lehti Pariisin kommuunin historiasta – karkoitettu, *L* 1., 8., 15., 22. ja 29.6. sekä 6.7.1928; Kommuunin muisto, *I&L* 7/1929.

1360 Suurien taistelujen muisto, *SaT* 18. ja 20.3.1926; myös Pyhiinvaelluspaikka, *I&L* 15.5.1924.

muunin jälkeen kirjoitetut laulut¹³⁶¹. Moralisoiminen porvariston murhanhimolla olisi kuitenkin sopinut paremmin Suomen kansalaissotatulkintoihin. Se saattoi elää maaseutukaupungeissa järjestetyissä juhlissa, joiden ohjelmassa saattoi olla esimerkiksi kuvaelma Punakaartilaisten haudalla.¹³⁶²

Kun valtiollisten vankien viikko siirrettiin keväällä 1929 maaliskuuhun, mahdollisuudet kytkeä Pariisin kommuunin tilaisuudet laajemmin tähän perinteeseen lisääntyivät. Vaikka kirjoituksissa muistutettiin Suomeen sopivasti, että saksalaiset imperialistit autoivat kommuunin kukistamisessa, tärkeintä oli väittää, että kommuunin henki oli herännyt uudelleen eloon Neuvostoliitossa. Siten kahden lähtökohdan yhdistäminen sujui kovin heikosti¹³⁶³.

TYÖNJUHLIEN SANOMA

Kaikki suomalaisen kommunismin järjestämät juhlat eivät yhtä selkeästi välittäneet uutta kommunistista oppia. Työväen perinteisten juhlien, kuten vapun, aikana puhuttiin ja kirjoitettiin yleisesti työväen taistelusta mutta myös ajankohtaisista tunnuksista.

Työnjuhla, jota oli vuodesta 1911 vietetty elokuun ensimmäisenä sunnuntaina erityisesti ammatillisen liikkeen juhlan¹³⁶⁴, kertoi ennen muuta marxilaisen historiakäsityksen perusteista – työstä ja työn tuotteiden jakautumisesta. Päivän sanoma korosti työtätekevien tärkeyttä yhteiskunnallisen vaurauden tuottajina. Samalla se muistutti, että heidän tuottamansa vauraus joutui suurelta osin kapitalistien käsiin. Tuon vääryyden oikaiseminen asetettiin yleensä tavoitteeksi Työnjuhlissa ja niihin liittyvissä kirjoituksissa. Silloin työ olisi vapaata ja palvelisi koko ihmiskunnan onnea. Tätä suurta tavoitetta uskottiin voitavan edistää vahvistamalla työläisten järjestäytymistä.¹³⁶⁵

Suurten vaatimusten ohella Työnjuhlissa puhuttiin myös ammatillisen liikkeen senhetkisistä vaatimuksista. Palkankorotusvaatimukset nousivat varsin luonnollisesti päivän suurista teemoista, samoin lakko-oikeuden puolustaminen ja käynnissä olevien työtaisteluiden tukeminen. Päivän teemoihin kuuluivat myös työsuojelu ja kesäloma.¹³⁶⁶ SKP:n johto pyrki laajentamaan Työnjuhlien aihepiiriä ja työntämään niihin tärkeinä pitämiään kysymyksiä, kuten ammatillisen liikkeen kansain-

1361 Eugene Pottierin sanoittama *Kommuunin momentti* kuului ainakin riihimäkeläisten Töyryn poikien ohjelmistoon, Töyryn poikien arkisto, Ohjelmatoiminta, KA.

1362 Kuopion edustuksen tk maaliskuulta 1928, hm 962 (Kaarlo Lampinen), EKV, VA.

1363 Esim. Muistakamme heitä! *PV* 16.3.1929 pk; Kommuuni, *TT* 18.3.1929 pk; Pariisin Kommuunin juhla Tampereella, *TL* 28.3.1929; Pariisin Kommuuni, *TT* 18.3.1930.

1364 Mies tornissa, Vartiopaikalta, *TT* 31.7.1926.

1365 Esim. Toimi Aura, Työnjuhla on raatajain juhla, *TÄ* 31.7.1925; Pouttu, Työtätekevien juhliessa työtä, *PV* 1.8.1925; Työnjuhla Vaasassa, *TÄ* 3.8.1925; Työnjuhlan vietto, *TT* 3.8.1925; Kunnia työlle, *SaT* 31.7.1926 pk; Vasikka, Meidän juhlamme, *T* 4.8.1927; Vicaris, Näistä täytyy puhua, *TÄ* 5.8.1927; Työnjuhlain vietto kaikkialla onnistunut, *TÄ* 8.8.1927; Työnjuhlissa, *TT* 4.8.1928 pk.

1366 Esim. Työnjuhlaa valmistamaan, *SaT* 15.7.1926 pk; Työn juhlapäivänä, *TL* 4.8.1928 pk; Työn joukot juhlimassa, *TT* 6.8.1928.

välisen yhtenäisyyden ja PAI:n mainostamisen. Ne saattoivat olla tärkeitä myös Suomessa oleville suomalaisen kommunismin jäsenille.¹³⁶⁷

Työnjuhlaa ei pidetty yhtä juhlallisena tilaisuutena kuin vappua vaan se säilyi selvemmin ammatillisen liikkeen kesäjuhlanäytelmänä: puheiden lisäksi ohjelmaa oli usein kevyttä – laulua, pakinoita, kansantansseja ja monesti myös urheilukilpailuja ja näytelmiä.¹³⁶⁸ Vasta kesällä 1929 työväenliikkeen sisäiset erimielisyydet tuntuivat Työnjuhlien järjestämisessä.¹³⁶⁹

JOUKKOVOIMAN TUNNE

Kommunistisessa liikkeessä korostettiin tietopuolista opiskelua ja perehtymistä tiettyihin oppikirjoihin, mutta nuorisjärjestöjen piirissä muistutettiin, että valistustyön oli vedottava myös tunteisiin sekä tyydytettävä nuorten halua huvitteluun ja seurusteluun. Siksi Kommunistinen nuorisointernationaalikin kehotti järjestämään juhlallisia kokouksia, joissa esitettäisiin vallankumousaiheisia näytelmiä, lauluja ja lausuntoa.¹³⁷⁰ Kommunistinen liike ei kuitenkaan paneutunut tunnekasvatukseen yhtä innokkaasti kuin saksankielinen työväenliike¹³⁷¹.

Laulut, lausunta ja näytelmät olivat kuuluneet suomalaisten nuoriso-osastojen kokousten ohjelmistoon alusta alkaen ja kytkeytyneet myös jäsenten kasvattamiseen. Erilaisten ohjelmanumeroiden esittäminen kuului myös olennaisena osana Sosialistisen nuorisoliiton osastojen ja opintoyhdistysten kokouksiin, joissa jäsenet opettelivat kertomusten, runojen, pakinoiden ja huumorin esittämistä sekä laulua¹³⁷².

Sosialistisessa nuorisoliitossa innostuttiin kuitenkin vuoden 1924 aikana keski-eurooppalaisen esimerkin mukaan joukkolausunnasta, -laulusta ja -puheista.¹³⁷³

1367 Pb ht:lle (SB) 18.6.1927, f. 516, op. 2, d. 988; SKP:n pb 11.7.1927, d. 940; 17 (SB) ht:lle (pb), ei pvm, saatu 4.7.1926, d. 936. RGASPI; myös Työnjuhlat Vaasassa onnistuivat kohtalaisen hyvin, *TÄ* 2.8.1926, jossa selostetaan Eino Pekkanen mainostaneen PAI:n avustuksia Englannin kaivoslakkolaisille.

1368 Esim. Työnjuhla Tervajoella, *TÄ* 2.8.1925; Työnjuhlan vietto, *TT* 3.8.1925; Työn ja työntekijäin juhlapäivän vietto Kuopiossa, *SaT* 4.8.1925; Työnjuhla Kuopiossa, *SaT* 9.8.1927; Työnjuhlat kaikkialla mahtavia ja innostuneita, *SaT* 7.8.1928; Työn raatajat juhlineet työn oikeuden puolesta taas kasvavin joukoin, *PV* 6.8.1929.

1369 Esim. Leivän varastajaa ymmärtää, mutta ..., *T* 27.7.1929 pk; Työnjuhlille, *T* 3.8.1929 pk.

1370 SNL:n tmk sos. nuorisojärj 1.10.1924, Sosialistinen nuorisoliitto (kansio 187), am, EKV, VA; A.B. (Pekka Paasonen) ht:lle 9.10.1924; Muutamia marxilaisen opintotyön perusteita, ei pvm, ei kirj, f. 516, op. 2, d. 825; (K. Kajava) ht:lle 25.4.1927, d. 1005, RGASPI.

1371 Saksalaisen ja itävaltalaisen työväenliikkeen tunnekasvatuksesta, esim. Guttsman, 233–253; Weidenholzer, 180–183, 190–192. 197–201.

1372 Kairamo, 138–140, 176–179; Joensuun käsityö- ja opintokerhon viikkokokous 4., 11. ja 18.3. sekä 1. ja 15.4.1928, Joensuun työväen opintoyhdistyksen arkisto; Jyväskylän opintoyhdistys Valistuksen viikkokokoukset 4. ja 31.7., 21.8., 18.9., 9.10, 13.11.1928, 26.2., 26.8., 8.10. ja 10.12.1929, Jyväskylän opintoyhdistys Valistuksen arkisto, KA.

1373 SNL:n tmk sos. nuorisojärjestöille 1.10.1924; Mallityösuunnitelma sosialistisen nuoriso-osaston sivistysjaostolle, Sosialistinen nuorisoliitto (kansio 187), am, EKV, VA; Keski-Euroopan sosialistien innostuksesta kollektiivisiin esityksiin, Weidenholzer, 197–199; Wilfried van der Will – Rob Burns, *Arbeiterkulturbewegung in der Weimarer Republik. Eine historisch-theoretische Analyse der kulturellen Bestrebungen der sozialdemokratisch organisierten Arbeiterschaft*. Frankfurt/m 1982, 171–225.

Joukkoesitysten katsottiin symboloivan työväenliikkeen joukkoluonnetta ja ilmentävän hetken kollektiivisuutta. Niiden katsottiin myös voivan tulkita ajatuksia ja tunteita laajemmin kuin yksilön. 40–50-henkisen ryhmän esitys saattoi olla ”kärsivän huokauksia, puutteenalaisen perheenäidin nyyhkytystä, työstä erotetun isän synkkiä kirouksia, tehtaan remmien surinaa ja koneiden jyskettä, leimuavaa nuoruuden innostusta, karaistuneen taistelijan lujaa tahtoa, uhmaa, ukkosen jyrinää ja salaman leimahduksia, tykkien pauketta ja barrikaadilla kaatuvien toverien kehoitavia jäähyväishuudahduksia, voiton riemua ja sitkeän luomistyön tuntua aina liikkuvimmasta ja hellimmistä tunteista voimakkaimpana leimuavan vihan ja intohimon ilmauksiin asti”.¹³⁷⁴ Sen avulla voitaisiin myös parhaiten tuoda julki työväenluokan kurjuus, hätä, taistelu ja joukkovoima.¹³⁷⁵

Joukkoesiintymisen foorumiksi Sosialistinen nuorisoliitto järjesti Turussa loka-kuussa 1925 sosialistiset nuorisopäivät, jotka jatkoivat suomalaisen työläisnuorisoliikkeen perinteitä: työläisnuoriso oli jo ennen kansalaissotaa kokoontunut piirijuhliin sekä talvi- ja kesäpäiville kilpailemaan mm. lausunnassa, sadunkerronnassa, näytelmissä ja urheilussa.¹³⁷⁶ Sama perinne oli jatkunut kansalaissodan jälkeenkin.¹³⁷⁷ Sosialistisen nuorisoliiton lakkauttamisen jälkeen nuoriso ryhtyi järjestämään valtakunnallisia opintopäiviä, jotka pidettiin vuonna 1927 Tampereella, 1928 Lahdessa ja 1929 Vaasassa. Valtakunnallisilla tapaamisilla haluttiin tehostaa ja innostaa nuorten toimintaa. Niillä pyrittiin myös tutustuttamaan nuoria toisiinsa sekä osoittamaan ”kuntoisuutta” henkisissä ja urheilukilpailuissa.¹³⁷⁸

Turun sosialistisilla nuorisopäivillä urheilu- ja kulttuurikilpailut saivat varsin tasavahvan sijan. Syksyllä 1925 suosittiin myös yksilölajeja, vaikka henkisissä kilpailuissa miteltiin taitoja myös joukkolausunnassa ja -puheessa sekä urheilussakin yleisurheilulajien lisäksi köydenvedossa ja jalkapallossa. Varsinaisilla opintopäivillä urheilu- ja yksilölajit jäivät taustalle – etusijan saivat kollektiiviset esitykset, joiden asemaa nuorisojärjestöissä pyrittiin vahvistamaan.¹³⁷⁹

Sosialistisessa nuorisoliitossa oli korostettu kollektiivisten esitysten – joukkolausunnan ja joukkopuheen – merkitystä aikakauden heijastajana mutta myös joukkotyön osoituksena ja ujojen jäsenten rohkaisijana.¹³⁸⁰ Opintopäivillä kehoitusten hedelmät näkyivät lausunta- ja lauluryhmien yhteisesiintymisinä. Tampereen opintopäivien päänumerona oli Santeri Mäkelän kirjoittama *Puukenkäarmeijä*.

1374 I. K., Joukkoesitykset, *TT* 21.12.1927.

1375 *Opinto-ohjelma no 4 ensimmäiselle vuosinelj.* 1929. Helsinki 1929, 8.

1376 Kairamo, 138–140.

1377 Esim. Onnistuneet talvijuhlat Perälässä, *TÄ* 18.3.1925; Taavetti, Piirijuhlilta, *TÄ* 27.3.1925; Nuorisopiirijuhlat Karihaarassa, *PV* 15.7.1925.

1378 SNL sosialistiselle nuorisojärjestölle 14.9.1925, SNL:n kiertokirjeet, Sosialistinen nuorisoliitto (kansio 187), am, EKV, VA; Työläisnuorten opintopäivistä muodostuvat todelliset suurkisat, *PV* 8.8.1929.

1379 Turun nuorisopäivien ohjelmasta, SNL sosialistiselle nuorisojärjestölle 14.9.1925, SNL:n kiertokirjeet, Sosialistinen nuorisoliitto (kansio 187), am, EKV, VA; opintopäivien ohjelmista, Opintopäivien ohjelma, *TL* 13.8.1927; Lahden opintopäiville matkustavien huomioon, *TL* 9.8.1928; *III Nuorten työläisten opiskelijajärjestöjen koko maata käsittävät opintopäivät Vaasassa elokuun 16, 17 ja 18 p:nä* 1929. Vaasa 1929.

1380 SNL:n kiertokirje no 12 1.10.1924, f. 516, op. 2, d. 825, RGASPI; Vilho N(okireki)., Liittomme työstä viime aikoina, *Rymäkköön* 1925.

jan marssi, joka esitettiin kollektiivisena sovituksena 150 hengen voimin.¹³⁸¹ Myös seuraavilla opintopäivillä toteutettiin parinsadan hengen runoesitys. Lahdessa ja Vaasassa se saattoi jopa kantaa kauemmas, kun esitys tapahtui ulkoilmajuhlissa.¹³⁸²

Lahden ja Vaasan opintopäivillä 200 hengen yhteisiintyminen jäi kuitenkin pienempien kollektiivisten suoritusten jalkoihin. Samalla esitysten luonne muuttui – isot lausuntaesitykset pyrkivät lähinnä lietsomaan omaa voimantunnetta ja kenties osoittamaan sitä ulospäinkin, pienet ryhmät suuntautuivat puolestaan vastustajien moittimiseen ja siten paljon suuremmin ajankohtaiseen poliittiseen kampaanpailuun. Viisi-kymmenhenkisten ryhmien perustaminen oli tietenkin helpompaa kuin monia kymmeniä henkilöitä tarvitsevan lausuntaryhmän – jopa Helsingissä jouduttiin jo vuoden 1927 aikana toteamaan, ettei joukkolausuntaan löytynyt tarpeeksi ihmisiä¹³⁸³. Silti tulokset eivät olleet aluksi erinomaiset – Tampereella mukana oli viitisentoista esiintymisryhmää¹³⁸⁴. Lahdessa tilanne oli jo aivan toinen, kun kilpailuissa oli mukana 56 laulu- ym. ryhmää ja niiden ulkopuolellekin jäi vielä 22 joukkuetta. Vaasassa ryhmien luku nousi jo 120:een.¹³⁸⁵

Myös alueellisten kulttuuritilaisuuksien – lääniä tai muutamaa kuntaa käsittävien haaste- sekä talvi- ja kesäjuhlien – sisältö koki vuosikymmenen loppuvuosina vastaavan muutoksen kuin opintopäivät: propagandaryhmät ja seinälehdet nousivat uusina muotoina suosituiksi, mutta ohjelmassa säilyivät myös vuosikymmenen puolenvälin suosikit joukkolaulu, -lausunta ja -puhe sekä vielä perinteisemmät näytelmät ja urheilukilpailut sekä yksityisten mittelit laulussa, lausunnassa, puheenpidossa tai sadunkerronnassa.¹³⁸⁶ Pienet esiintymisryhmät olivat tärkeä osa myös kommunististen merkkipäivätilaisuuksien ohjelmassa.¹³⁸⁷ Siten esiintymisten merkitys suomalaisen kommunismin luonteen muodostajana lisääntyi. Esiintymiset eivät kuitenkaan välttämättä vahvistaneet kuulijoiden sitoutumista liikkeeseen – paikoin tuotiin julki käsityksiä, ettei vastustajien ylenpalttinen pilkkaaminen sopinut työväenliikkeen vleviin lähtökohtiin.¹³⁸⁸

1381 Opiskelevan työläisnuorison joukkojen katselmus Tampereella, *TT* 15.8.1927; Proletaari-nuorison valtava joukkovoimanäyte, *TT* 16.8.1927; Tampereen työv. opy työläisnuorison opiskelu- ja valistusjärjestöille 16.7.1927, (kansio 193), am, EKV, VA.

1382 Lahden opintopäiville oli saapunut noin 1500 osanottajaa, *TL* 21.8.1928; Punaisen nuorison kolmannet opintopäivät – mitä valtavin nuorison joukkovoiman näyte, *TÄ* 19.8.1929.

1383 HNTYOPY:n jk 28.1., 15. ja 22.2. sekä 20.5.1927, pöytäkirjat, HNTYOPY:n arkisto, KA.

1384 Opiskelevan työläisnuorison joukkojen katselmus Tampereella, *TT* 15.8.1927; Proletaari-nuorison valtava joukkovoimanäyte, *TT* 16.8.1927.

1385 Lahden opintopäiville oli saapunut kaikkiaan noin 1500 osanottajaa, *TL* 21.8.1928; Kössi Kullervo (Ilola), Pikakuvia Vaasan opintopäiviltä, kirjassa *Nuorisotoverimme Suomessa. Muutamia Suomen vasemmistolaisia nuorisoliikettä kuvaavia kaunokirjallisia tuotteita*. Toimittaneet Helka Ström ja Ludvig Kosonen. Leningrad 1931, 32–35; Parkkari 1970, 172, 183.

1386 Esim. Onnistuneet talvijuhlat Perälässä, *TÄ* 18.3.1925; Nuorisopiirijuhlat Karihaarassa, *PV* 15.7.1925; Työläisnuorisolla oli hyvin onnistuneet kesäjuhlat Oulussa, *PV* 26.7.1927; Karjalan nuoret työläiset taas liikekannalla, *TT* 26.9.1927; Erinomaiset talvijuhlat Oulussa työläisnuorisolla, *PV* 21.2.1928; K.i., Uudenmaan nuoret työläiset ovat liikehtineet, *TT* 17.7.1928; Pohjolan raatajanuorison yhteistunnon ja -kunnan valtaisa voimannäytös, *PV* 12.2.1929; Nuorten työläisten haastekilpailuilla oli suuri menestys, *T* 7.3.1929.

1387 Esim. YEK tsto VI EK:lle 25.1.1924, hm 141 (Vilho Nokireki); Vaasan ao:n tilkats 15.–29.1.1926, (kansio 58), am, EKV, VA; Leninin muistojuhla Vaasassa, *TÄ* 23.1.1925; Arvokas L.L.L.-juhla Turussa eilen, *TT* 21.1.1928; Arvokkaita juhlatilaisuuksia, *PV* 17.1.1929; L.L.L.-juhlat Pohjolassa innostavia, *PV* 23.1.1929.

1388 Jeppe, Pettiittinikkarin toilauksia, *L* 10.5.1929; -der, Poutun Pojat Perälässä, *TÄ* 16.10.1929.

Myös juhlatilaisuuksien koristeilla pyrittiin tekemään vaikutusta läsnäolijoihin. Uudet kommunistiset juhlat toivat Suomeen monia uusia agitaatiomuotoja. Varsinkin Lenin-tilaisuuksia varten Kommunistinen internationaali tuotti erilaista oheismateriaalia – julisteita, merkkejä, patsaita, albumeita, varjokuvia ja jopa elokuvan Leninin elämästä.¹³⁸⁹ Ideana oli myös tehdä juhlahuoneistoon Lenin-nurkka, joka koottaisiin kuvista ja teksteistä.¹³⁹⁰ Tämä venäläisestä ikoninurkasta mallinsa saanut ohje ei puhutellut Suomessa, vaan suomalaisen kommunismin edustajat tyytyivät perinteisempiin suruharsoilla verhottuihin tai punaisissa kehyksissä oleviin kuviin, lippuihin ja teksteihin, jotka asetettiin ympäri juhlahuoneistoa.¹³⁹¹ Ohjetta asettaa huoneistojen seinille sopivia Leninin lauseita sen sijaan noudatettiin. Vuosikymmen lopulla seinille ilmestyivät myös seinälehdet – monella paikkakunnalla ensimmäistä kertaa juuri LLL-juhlissa.¹³⁹²

Suomalainen kommunismi haastoi vallitsevan aatteellisen koneiston tarjoamalla oman näkemyksen kirkon välittämälle uskonnolle. Se kannusti eroamaan kirkosta mutta tulokset eivät olleet mairittelevia edes kaikilla liikkeen voimapaikkakunnilla. Kirkkoa haastettiin vahvasti Suomen työväenliikkeen perinteen mukaisesti: kirkon oppeja ja pappien toimintaa arvosteltiin uskonnon sisältä lähtevillä tulkinnoilla – väitettiin heidän tulkitsevan Jeesuksen oppia väärin. Näin liikkeen suhtautuminen uskontoon oli aluksi varovaista mutta vuosikymmenen lopulla varsinkin lauluryhmien esitykset muuttivat sävyä pilkallisemmaksi.

Koulusta suomalainen kommunismi ei kehottanut eroamaan vaan tuki koululaitoksen syntyä ja vaati sen aineellisten olojen kuntoonpanoa. Se tunsikin voimakasta epäilyä koulun antamaa opetusta ja opettajia kohtaan. Epäily perustui siihen, että valtaosa opettajista oli asettunut sisällissodan aikana valkoiselle puolelle, sekä opettajien isänmaallis- ja suojeluskuntahenkiseen kasvatukseen. Liikkeen yritykset luoda koulun sisälle vastarintaa eivät tuottaneet tuloksia.

Suomalainen kommunismi syntyi paljolti puolustamaan sisällissodan häviäjien oikeutta esittää maan lähihistoriasta mielipiteensä, joiden julkituonnin valtaapitävät katsoivat loukkaavan omaa tulkintaansa. Liike vastusti valkoisia tulkintoja vapaussodasta erityisesti käytännön toimilla – järjestämällä tilaisuuksia kaatuneiden punaisten haudoilla ja vaatimalla punaorvoille samanlaista asemaa kuin valkoisen puolen kaatuneiden lapsille. Varsinaisten historiaselitysten laatiminen tapahtui pääasiassa Suomen rajojen ulkopuolella.

1389 B. Werte Genossen 14.11.1925, f. 516, op. 2, d. 836; Agitprop des EKKI (Kurella) an das Z.K. der K.P. Finland 30.11.1926 Moskau, d. 916; varjokuvia lähetettiin Suomeenkin, Pb (SB:lle) 16.2.1925, d. 868, RGASPI.

1390 Lenin-viikon kamppailu (viikko 21–28 tammikuuta), lähetetty 5.1.1926, f. 516, op. 2, d. 942, RGASPI.

1391 Yek tsto VI EK:lle 25.1.1924, hm 141 (Vilho Nokireki); Po:n tilkats 11.–24.1.1925, po:n tk:t; Vaasan ao:n tilkats. 15.–29.1.1926, L.L.L.-juhlata (kansio 58), am, EKV, VA; Lenin-nurkan taustasta, Tumarkin, 127.

1392 L.L.L.viikon päättäjäisjuhlat Oulun seudulla, PV 24.1.1928; Tampereelta, saatu 8.2.1926; 3 (Otto): Nuorisoliike tammi- ja helmikuulla 1926, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI; E. Pinola ht:lle 26.1.1929 Pateniemi, L-L-L-viikko (kansio 197); Kuopion edustuksen tk tammikuulta 1929, L.L.L.-juhlata (kansio 58), am, EKV, VA.

Suomalainen kommunismi ei kyennyt merkittävästi horjuttamaan Suomen aatteellisten instituutioiden välittämää sanomaa. Liike pitikin omaa kasvatustoimintaa paljon tärkeämpänä niiden vastustamisessa. Siinä tärkeintä oli erilaisen yhdessäolon järjestäminen. Omissa tilaisuuksissa opittiin liikkeen peruslausumia sekä yhteisyyden ja ajoittain myös joukkovoiman tuntua. Liikkeen teoreettinen opiskelu supistui nuorisjärjestöjen puitteisiin ja maan rajojen ulkopuolella saatuun koulutukseen, josta ei kuitenkaan ollut paljon apua Suomessa.

UUDISTUKSET JA VALLANKUMOUS

Erilaisten uudistusten ja sosialistisen päämäärän suhde oli työväenliikkeelle vaikea asia. Ennen ensimmäistä maailmansotaa se torjui periaatteessa vääroppisena näkemykset, että kapitalismia voitaisiin radikaalisti muuttaa pelkillä reformeilla. Niiden puolesta oli silti taisteltava, sillä se harjoittaisi työväestöä tuleviin kamppailuihin ja lisäisi luokkatietoisuutta. Lisäksi uudistukset tekisivät työläisten oloista siedettävämpiä.¹³⁹³ Käytännössä työväenliikkeen asenne erilaisiin sosiaalisiin uudistuksiin kiteytyi kolmeen kohtaan. Se kritisoi porvarillista reformismia, mutta yritti silti vaikuttaa esitettyihin uudistuksiin. Sen lisäksi työväenliike synnytti työväen omaehtoisia avustusjärjestelmiä.¹³⁹⁴

Kommunistisen internationaalin toinen kongressi julisti, että kapitalismin laskukaudella ei ollut mahdollista toteuttaa samanlaisia uudistuksia kuin kapitalismin kultakaudella.¹³⁹⁵ Näin se halusi korostaa, että uudistusten toteuttaminen edellytti kapitalismin kukistamista. Siksi kamppailut erilaisten reformien puolesta oli laajennettava haastamaan koko kapitalistinen järjestelmä, ja työläisten nouseva liikehtimään uudistusten puolesta. Vaikka kommunistinen liike piti uudistusten toteuttamista tärkeänä työläisten välittömän aseman parantamiseksi, sen asenne oli varauksellinen: liikkeellä oli taipumusta ajatella, että kurjistuminen tekisi työläisistä vallankumouksellisia. Samaan suuntaan vaikutti pelko siitä, että langettaisiin sosiaalidemokraattien tavoin tavoittelemaan vain työläisten olojen parantamista.¹³⁹⁶

Erilaiset sosiaaliset uudistukset olivat kansalaisyhteiskunnan ohella keskeisiä teemoja SSTP:n ja STPV:n vaalivaatimuksissa.¹³⁹⁷ Niiden tarkoituksesta puhuttiin tai kirjoitettiin kuitenkin harvoin. Ajoittain toki muistutettiin, että työläisten etuja ei voinut lisätä supistamatta vastaavasti porvariston etuja. Näin reformeille haluttiin antaa vallankumouksellista luonnetta ja kytkeä niistä käytävää kamppailua taisteluun kapitalistisen järjestelmän kumoamiseksi.¹³⁹⁸ Toisaalta vaali- ja muut tunnukset sekä paikallisten kokousten kannanotot antoivat kuvan, että liike tavoitteli uudistuksia myös kapitalistisen järjestelmän vallitessa. Samaan suuntaan viittasivat kannanotot muiden poliittisten ryhmien tekemiin esityksiin.

Suomalaisen kommunismin piirissä oli myös painotuseroja siitä, millainen uudistusesitys oli sopiva. Työväenliikkeen perinteinen taistelu ”reformismiin sortumista vastaan” ja kommunistisen liikkeen sille antama lisäkorostus saivat suomalaisen

1393 Kolakowski, 4, 45, 55–56.

1394 Gösta Esping-Andersen, *Politics against Markets. The Social Democratic Road to Power* Princeton 1988 (1985), 149.

1395 Degras I, 151; *Kapitalistinen maailma ja Kommunistinen Internationale*, 52–53, 82.

1396 Degras I, 248–250; *För leninismen*, 41; Stalin, 123–126.

1397 Valkoista valtakoneistoa vastaan, *TT* 25.5.1927; Luokka luokkaa vastaan!, *TT* 7.6.1929.

1398 Eduskunta-aloitteet, *PV* 24.9.1927 pk; O-a, Muutama sana reformeista, *L* 3.1.1930.

kommunismien jäseniä pelkäämään esitysten ”reformistisuutta”. Eduskuntaryhmän laatiessa talvella 1926 aloitteita erilaisista sosiaalivakuutuksista ryhmän puheenjohtaja Mauritz Rosenberg piti laadittuja esityksiä ”täysin reformistisina”, kun taas ryhmän sihteeri Emil Tuomi katsoi niiden toteuttamisen olevan mahdotonta porvarillisen järjestelmän vallitessa ja antavan aseita paljastaa porvarillisen demokratian voimattomuus.¹³⁹⁹ Myös muissa tilanteissa oltiin eri mieltä siitä, missä määrin uudistusten esittäminen oli pelkkää valistusta ja missä määrin niillä pyrittiin myös todellisiin tuloksiin.¹⁴⁰⁰ SKP:n johto ei tässä suhteessa osannut auttaa, sillä se ei sanonut mitään positiivista reformeista vaan puuttui asiaan lähinnä kritisoidessaan toimia Suomessa. *Liekissä* osattiin sen sijaan sanoa tammikuun alussa 1930, että reformit olivat edullisia työväelle silloin, kun ne voimistivat vallankumouksellista taistelua ja paransivat todella työväestön taloudellista, sivistyksellistä ja poliittista asemaa.¹⁴⁰¹

1920-luvun alussa suomalainen kommunismi pyrki nostattamaan työläisiä liikehdintään lähinnä verotukseen ja asumiseen liittyvillä kysymyksillä.¹⁴⁰² SSTP:n kieltämisen jälkeen yritykset vallata sosiaalisille uudistuksille sijaa eduskunnassa tulivat tavallisemmiksi. Liike pyrki siten antamaan uudistuksille merkittävemmän aseman suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa mutta myös vastaamaan muiden puolueiden näkemyksiin ja esityksiin. Näin erilaisilla sosiaalipoliittisilla vaatimuksilla pyrittiin ennen muuta osoittamaan vallitsevan järjestelmän haluttomuutta uudistuksiin ja siten kyseenalaistamaan sen legitimitettiin. Samalla uudistusten teemat muuttuivat: erilaiset sosiaalivakuutukset nousivat työttömyyden rinnalla etualalle, verotus ja varsinkin asuminen jäivät taustalle.

Suomalaisen sosiaalipoliittian kehittymättömyys vahvisti käsitystä, etteivät uudistukset olleet mahdollisia kapitalistisen järjestelmän aikana. Suomen valtaapitävät kiinnittivät huomiota ennen muuta sellaisiin uudistuksiin, joista ei olisi paljon menoja tai joiden kustannukset voitaisiin sälyttää pääosin muille. Sosiaalipoliittiset menot olivatkin valtion menoista vain pari prosenttia vuosina 1918–1930. Kun valtion sosiaalipoliittinen toiminta oli vähäistä, tilaa jäi paljon vapaaehtoisuudelle, jota Suomessa harjoittivat lukuisat kansalaisjärjestöt mutta myös työnantajat. Niiden harjoittama huoltotoiminta ei täysin tyydyttänyt työväenliikettä, joka perusti omia huoltojärjestöjään.¹⁴⁰³

SOSIAALIVAKUUTUKSET

Suomessa oli tehty esityksiä erilaisista sosiaalivakuutuksista jo säätyvaltiopäivillä. Keskustelua niistä jatkettiin eduskunnassa. Aiheesta laadittiin myös monia komiteamietintöjä, viimeksi vuonna 1921. Ilmapiiri uudistuksille kylmeni kuitenkin si-

1399 STPV:n ekr 11.2.1926, STPV:n arkisto, KA.

1400 Pöytäkirja sosialistisen työväen ja pienviljelijäin maatakasittävstä neuvottelukokouksesta maalisk. 26–27 p:nä (1927), 19 (Välläri, Kuusela), f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

1401 O-a, Muutama sana reformeista, L 3.1.1930.

1402 Saarela 1996, 254–261.

1403 Kyösti Urponen, Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon, kirjassa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka, Kyösti Urponen, *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaaliturvan historia*. Helsinki 1994, 174, 184–186.

sällissodan jälkeen. Vallitseva liberaali talouspolitiikka ei liioin suosinut valtion rahojen käyttämistä sosiaalipoliittikkaan, jossa huomio kiinnitettiin ennen muuta työläinsäädäntöön.¹⁴⁰⁴

”REFORMISMIN HÄNNÄSSÄ”?

Suomalainen kommunismi oli syrjässä 1920-luvun alun keskusteluista, eikä sillä ollut oikeastaan kantaa erilaisiin sosiaalipoliittisiin uudistuksiin. Niinpä se joutui muotoilemaan näkemyksiään, kun eduskunnassa käsiteltiin syksyllä 1924 valtion virkamiesten eläkekysymystä. Koko vasemmisto piti epäoikeudenmukaisena sitä, että eläkettä saivat vain virkamiehet. Valiokuntakäsittelyssä se saikin aikaan, että eläkeoikeutta laajennettiin joihinkin valtion palveluksessa oleviin työläisryhmiin. Varsinaisessa käsittelyssä STPV:n eduskuntaryhmän jäsenet puhuivat edelleen esityksen epäoikeudenmukaisuudesta, mutta mukautuivat toisaalta SDP:n edustajien esittämiin muutoksiin ja vaativat eläkeoikeuden laajentamista kaikkiin valtion töissä oleviin työläisiin.¹⁴⁰⁵

Kysymyksestä puhuneet STPV:n edustajat pitivät yhteistä esiintymistä sosiaalidemokraattien kanssa tärkeänä. Se ei kuitenkaan riittänyt kaikille, sillä ryhmän oli vaikea ratkaista kantaansa. Se harkitsi lain äänestämistä yli vaalien, ellei toivottuja muutoksia saataisi aikaan, mutta päättyi lopulta äänin 9–5 kannattamaan esityksen hylkäämistä. Päätös ei kuitenkaan kantanut ryhmän kannan esittäneen Uno Nurminen korviin, vaan hän esitti tukevansa esityksen hyväksymistä, koska se kuitenkin toisi etuja joillekin työläisille. Äänestyksessä ryhmä hajosi.¹⁴⁰⁶

Suhtautuminen esitykseen saattoi osittain kulkea maaseutu-kaupunki-akselilla. Tiukimmin esitystä vastustivat maaseudulta lähtöisin olevat Emanuel Ramstedt ja Pekka Strengell mutta myös ryhmän sihteerin tehtäviä hoitanut Toivo Vuorela. Sen sijaan kaupunkien ammattiyhdistysmiehet – Edvard Jokela, Uno Nurminen, Aleksanteri Allila – sekä Jalmari Virta puolustivat esityksen hyväksymistä sillä perusteella, että valtion työntekijät luettiin uudistuksen piiriin. He pitivät myös vaikeana selittää työläisille, miksi eduskuntaryhmä oli yhdessä taantumuksen kanssa kaatanut saavutetun edun. Jälkeenpäin he viittasivat myös poliittisen tilanteen muuttumiseen käsittelyn loppuvaiheessa, millä he ilmeisesti tarkoittivat hallituspuolueiden – maalaisliiton ja kokoomuksen – erilaista suhtautumista asiaan.¹⁴⁰⁷

SKP:n politbyroo puolestaan arveli, että eduskuntaryhmä ei ollut ymmärtänyt poliittista tilannetta lainkaan oikein. Se ei ollut käsittänyt, että porvariston pyrkimyksenä oli ollut hajottaa työväestöä myöntämällä etuja joillekin ryhmille. Ryhmä

1404 Heikki Niemelä, *Suomen kokonaiseläkejärjestelmän muotoutuminen*. Helsinki 1988, 22–23, 28–33.

1405 Valtion virkamiesten eläkkeistä, Niemelä, 17, 35; Vp 1924, 487 (Huttunen), 833–834, 846 (Jokela); suuren valiokunnan käsittelyssä STPV:n jäsenet yhtyivät SDP:n edustajan Johan Helon vastalauseeseen, sitä edeltäneessä valtiovarainvaliokunnassa he eivät ilmaisseet kantaansa, Vp 1924. Asiakirjat. Ensimmäinen osa. Helsinki 1925, esitys 4, vastalause 1.

1406 STPV:n ekr 28.10., 13., 17. ja 20.11.1924, STPV:n arkisto, KA; Vp 1924, 927–929 (Nurminen); äänestyksestä, Yksi joukosta, Oman toiminnan arvostelua, *TT* 3.1.1925; Kertomus marraskuusta 1924 kesäkuuhun 1925, f. 516, op. 2, d. 784, RGASPI.

1407 STPV:n ekr 13., 17. ja 20.11.1924 sekä 9.2.1925 STPV:n arkisto, KA.

ei liioin ollut oivaltanut sitä, että esityksellä haluttiin myös lyödä kiilaa työ- ja maalaisväestön välille. Toiminnallaan ryhmä oli pikemminkin vahvistanut näitä pyrkimyksiä – antanut suomalaiselle kommunismille leiman vain kaupunkilaisliikkeenä ja samalla maalaisliitolle tilaa vahvistaa vaikutustaan maaseudulla. Ryhmän kanta ei ollut liioin heikentänyt oleellisesti porvarillisten ryhmien yhteistyötä. Vielä vaarallisempaa eduskuntaryhmän käyttäytymisessä oli politbyroon mielestä ilmeisesti se, että ryhmä oli kannoillaan ja toimillaan ylläpitänyt ja vahvistanut harhaluuloja reformeista. Se puolestaan merkitsi sosiaalidemokratian vaikutuksen vahvistumista sekä omissa riveissä että työväestön keskuudessa. Politbyroo katsoikin ryhmän kulkeneen ”reformismin hännässä”.¹⁴⁰⁸

Politbyroo saattoi olla oikeassa siinä, että eduskuntaryhmä ei ollut pohtinut asiaa kovin monipuolisesti¹⁴⁰⁹ ja että se oli myötäillyt SDP:ta. Mutta siitä se sai myös syyttää itseään – jo SSTP:n aikana oli tullut ilmi, ettei SKP:n vallankumousretoriikka auttanut muodostamaan kantaa erilaisiin uudistusesityksiin. Virkamiesten eläkeasiaankin SKP:n johto puuttui vasta jälkikäteen. Väittäessään, että porvaristo pyrki hajottamaan työläisten rivejä myöntämällä osalle heistä etuja, se sulki silmänsä siltä, että työläiset myös itse tavoittelivat noita etuja. Asenne ennen muuta kaupunkien työläisiä koskettaneeseen kysymykseen toi myös julki SKP:n johdon vahvaa sitoutumista talonpoikiin, mikä saattoi jopa merkitä, että kaupunkien työläiset olivat vaarassa unohtua.

SKP:n politbyroo edellytti, että eduskuntaryhmä tunnustaisi virheen avoimesti.¹⁴¹⁰ Siitä ei kuitenkaan tullut mitään.¹⁴¹¹ SKP:n johtajien kannalla saattoi silti olla syväiset vaikutukset koko liikkeen suhteelle sosiaalipoliittisiin uudistuksiin, varsinkin erilaisiin vakuutuksiin. SKP:n johto ei kuitenkaan itse myötävaikuttanut uuden suhtautumistavan syntyyn – sen teki eduskuntaryhmä, joka ryhtyi laatimaan omia esityksiä eri sosiaalivakuutuksista.

ESITYS VANHUUS- JA TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEISTÄ

Omaa esitystä vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeistä mietittiin eduskuntaryhmässä jo helmikuussa 1925. Virkamiesten eläkekäsittelyn aiheuttaman erimielisyyden ohella esityksen laatimiseen vaikutti myös se, että äänestäjät toivoivat sellaista. Kesti kuitenkin vuoden ennen kuin ryhmä sai ehdotuksensa valmiiksi, ja vielä silloinkin ehdotus oli ryhmän puheenjohtajan Mauritz Rosenbergin mielestä ”täysin reformistinen”. Samaan aikaan laadittiin myös esitys työttömyysvakuutuksesta.¹⁴¹²

1408 Työväen ja pienviljelijäryhmän virheestä virkamiesten eläkeasiassa 7.12.1924, f. 516, op. 2, d. 793; ks. myös SKP:n pb 5.12.1924, d. 801, jossa päätettiin, että Yrjö Sirola ja Kullervo Manner laativat ryhmälle kritiikin, sekä Kullervo (Manner) Pekka-veikolle (Paasonen) 18.12.1924 Leningrad, d. 789, RGASPI.

1409 Eduskuntaryhmä ei ainakaan jättänyt jälkiä siitä.

1410 Työväen ja pienviljelijäryhmän virheestä virkamiesten eläkeasiassa 7.12.1924, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI; Yksi joukosta, Oman toiminnan arvostelua, *TT* 3.1.1925, jossa vaadittiin asian selvittämistä joukkojen keskuudessa.

1411 17 (SB) ht:lle (pb) 18.12.1924, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI.

1412 STPV:n ekr 2. ja 12.2.1925 sekä 11.2.1926, STPV:n arkisto, KA; äänestäjien toiveista, esim. Kuopion työläiset evästäneet edustajiaan, *TT* 5.2.1925.

STPV:n vanhuus- ja työkyvyttömyysesitys lupasi, että kaikki 60 vuotta täyttäneet työläiset, pientalonpojat ja vastaavat olisivat oikeutettuja saamaan valtiolta vakinaista eläkettä vähintään 5 000 markkaa vuodessa. Saman summan se lupasi puolet varsinaisesta työkyvystään menettäneille, vaikka nämä eivät olisikaan 60-vuotiaita. Työttömyysvakuutusesityksessä puolestaan haluttiin taata työttömäksi joutuneille palkkatyöläisille ja pientalonpojille riittävä toimeentulo työttömyyden alustan loppuun.

Esitykset pohjasivat arvioon, että väestön enemmistöstä tuli kapitalistisen talousjärjestelmän aikana pysyvästi palkkatyöläisiä. Nämä palkkatyöläiset eivät kuitenkaan voineet säästää vanhuuden, työkyvyttömyyden tai työttömyyden varalle, koska palkka kattoi vain välttämättömän toimeentulon. Näin he joutuivat vanhenuttuaan tai onnettomuuden kohdatessa muiden armoille. Sitä pidettiin epäoikeudenmukaisena, koska työtätekevät loivat kaikki elämän ylläpitämiseen välttämättömät arvot – yhtiöiden liikevoittoa oli maksamatta jätettyä työpalkkaa. Siksi STPV:n ryhmä piti ”aivan luonnottomana ja vääränä”, että työläiset pakotettaisiin osallistumaan erilaisten vakuutusten kustannuksiin. Erityisen huonosti se sopi työttömyysvakuutukseen, koska työläiset eivät olleet syypäitä työttömyyteen – se johtui kapitalistisen tuotannon anarkiasta. Siksi kapitalistit ja valtio – kapitalistien keskusjärjestö – olivat velvollisia huolehtimaan arvojen luojista.

Marxilaisesta palkkateoriasta johdettu oikeudenmukaisuus ei ollut ainoa tapa puolustaa esityksiä. Työttömyysvakuutusta perustellessaan STPV:n edustajat vetosivat myös Suomen hallitusmuotoon – sen 6§:ssä sanottiin kansalaisten työvoiman olevan valtakunnan erityisluokituksen. Eduskuntaryhmän mukaan se tarkoitti, että valtio takasi kaikille kansalaisille riittävät työnsaantimahdollisuudet, kun nämä joutuivat pakosta työttömiksi.

Tärkeintä suomalaiselle kommunismille oli kuitenkin kiistää periaate, että vakuutetut itse joutuisivat osallistumaan vakuutusmaksuihin. Se ei kovin tarkkaan miettinyt maksajien roolia, vaan totesi yleisesti, että vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksen toteuttamiseksi valtio perustaisi eläkerahaston, johon varoja kerättäisiin kapitalisteilta ja muilta varakkailta mm. korottamalla omaisuus- ja perintöveroa. Työttömyysvakuutuksesta vastaisivat työnantajat, koska he aiheuttivat työttömyyden erottamalla työläiset töistä. Kustannusuhan ajateltiin vaikuttavan ehkäisevästi: työnantajat joutuisivat toimimaan siten, että työstä erottamisia olisi mahdollisimman vähän.¹⁴¹³

STPV:n eduskuntaryhmän aloitteet pohjasivat yleisiltä periaateiltaan työväenliikkeen perinteeseen. Niissä näkyi kuitenkin kommunistisen liikkeen uudenlainen kiinnostus maaseutuun, sillä vakuutetuissa mainittiin palkkatyöläisten lisäksi erikseen pientalonpojat – vanha työväenliike puhui epämääräisemmin työntekijöistä.

1413 Esityksistä, Vp 1926L, 396–398, 399–400; Vp 1927L, 391–393, 394–395; Vp 1929IIL, 559; Vp 1930L, 246–247; myös Toimintakertomus sos. työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän toiminnasta vuoden 1926 valtiopäivien kevätistuntokaudella, f. 516, op. 2, d. 965; Pöytäkirja sosialistisen työväen ja pienviljelijäin maatakasittävistä neuvottelukokouksesta maalisk. 26–27 p:nä (1927), 14–16 (Arvo Tuominen), d. 988, RGASPI; Heikki Ohto, Työttömyys, työkyvyttömyys ja vanhuus, PV 23.2.1926 pk; Työkyvyttömyys- ja vanhuusvakuutus, TT 7.4.1926 pk; Työttömyysvakuutus, TT 17.4.1926 pk; Työttömyysvakuutus, TT 9.3.1927 pk; Vanhukset ja työkyvyttömät, TT 29.9.1927 pk.

Työttömyysvakuutuksessa suomalainen kommunismi vaati myös paljon selkeämpiä toimia kuin vanha työväenliike, joka oli esittänyt työttömyyden laajuuden selvittämistä ja sen seurausten lievittämistä¹⁴¹⁴. Vaatimukset työnantajien maksamasta työttömyysvakuutuksesta haastoivatkin koko järjestelmän selvemmin kuin aiemmat esitykset.

Vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksen asettaminen etusijalle soti suomalaisen kommunismin nuorta olemusta vastaan, mutta ilmeisesti työttömyysvakuutuksen katsottiin vetoavan myös nuoriin. Nostamalla vanhuus- ja työkyvyttömyys sekä työttömyysvakuutuksen keskeisiksi liike suuntasi työväenliikkeen perintöä eri tavoin kuin SDP, joka asetti edellisen rinnalle sairaus- ja äitiysvakuutuksen. SDP halusi myös edetä suppeammin esittämällä vuonna 1922 vain toisen palveluksessa olevien vakuuttamista. Muut vähävaraiset tosin aiottiin liittää järjestelmään vapaaehtoisen vakuutuksen myötä. 1922 puolue piti vielä kiinni siitä, että vakuutuskestannukset maksaisi palkkatyöntekijöiden osalta työnantaja, mutta vähitellen se siirtyi kannattamaan vakuutettujen osallistumista maksuihin.¹⁴¹⁵

STPV:n eduskuntaryhmän esitykset haastoivat selkeästi vallitsevat näkemykset valtion sosiaalisesta toiminnasta. Porvarillisten ryhmien liberaalien oppien mukaan valtion ei tullut puuttua sosiaalipoliittisiin kysymyksiin – ei ainakaan tuhjata niihin rahaa. Vallitsevat opit vierastivat myös ajatusta vastikkeettomasta avustuksesta – mahdollisen tuen oli perustuttava työsuoritukseen.¹⁴¹⁶ STPV:n esitykset vakuutuksista olivat kannanotto siihen, että näitä uudistuksia ei ollut toteutettu.

Esityksellään vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksesta suomalainen kommunismi kritisoi myös vallitsevaa käytäntöä. Se piti epäoikeudenmukaisena sitä, että virkamiehille eläke oli oikeus mutta työläiset joutuivat turvautumaan köyhäinhoitoon, joka perustui ”armeliaisuuteen” ja ”sääliin”. Järjestelmä oli väärä myös siksi, että suomalainen kommunismi katsoi työläisten tuottavan työaikanaan yhteiskunnalle suurempaa hyötyä kuin virkamiehet. Se halusikin yhteiskunnan tunnustavan, että työläiset tekivät hyödyllistä työtä, josta kuului oikeus eläkkeeseen. Siihen päästäisiin myöntämällä kaikille eläke – tai laittamalla ”herratkin” köyhäinhuollon varaan.¹⁴¹⁷ Keväällä 1930 Turussa vaadittiin köyhäinhuolto-sanan hylkäämistä ja puhumista sosiaalisesta huollosta.¹⁴¹⁸

Eläkepolitiikan vääristymää kuvasi suomalaisen kommunismin mukaan sattuvasti korkeimman hallinto-oikeuden vuonna 1926 tekemä päätös, joka myönsi ”tsaarilaisille mustille bobrikoffilaisille” – tsaarinaikaisille senaattoreille ja kuvernööreille – takautuvat eläkkeet valtion varoista. Se sai lehdet kummastelemaan, kuinka ”vierasheimoisia onnenonkijoita” pidettiin isänmaan palvelijoina, mutta

1414 Vp 1907. Liitteet IX. Työväenasiain-valiokuntaan lähetetyt eduskuntaesitys- ja anomusehdotukset. Helsinki 1907, 46–50 ja 51–54.

1415 Soikkanen 1975, 403; Vp 1922L, 440–445; Vp 1926L, 375–394.

1416 Urponen, 174.

1417 Eläke ja köyhäinhuolto, *PV* 22.1.1927 pk; Vanhuus- ja työkyvyttömyyseläke, *PV* 14. ja 15.5.1927 pk; Vanhukset ja työkyvyttömät, *TT* 29.9.1927 pk; Vanhuuden turva, *PV* 5.10.1927 pk; Vanhuusvakuutus, *PV* 8. ja 9.11.1928 pk, 10.11.1928; Nykyinen köyhäinhuoltojärjestelmä lepää kokonaan väärällä pohjalla, *PV* 2.12.1928; Työläisvanhuksille on saatava vanhuusturva ilman pakko-erotusta, *PV* 9.6.1929.

1418 Turun piirin työläisvaltuutettujen neuvottelukokous, *TT* 4.3.1930.

Työläisen vanhuuden ilot.

Kun työläiset uskollisesti raatavat kipeitä töitä koko elämänsä ajan, lopulta tulee niin helppoja, ettei enää jaksaa tehdä yhtä työtä, heittävä kapetalla hänet maastalle. Hyvä yhteiskuntamme on kuitenkin valmiina häntä suoraan maahanlaskemaan.

Kolme vaihtoehtoa näki Työväenjärjestöjen Tiedonantaja vanhoille työläisille syksyllä 1923. (TT 21.11.1923)

työläisiä syytettiin ”ryssäläisiksi”.¹⁴¹⁹ Vielä selvemmin epäoikeudenmukaisuutta pyrittiin osoittamaan esimerkeillä työnantajien tylystä suhtautumisesta pitkäaikaisten työläistensä vanhuuden tai työkyvyttömyyden turvaan.¹⁴²⁰

Vaatus vanhuuseläkkeestä oli myös kannanotto senhetkiseen köyhäinhoitoon. Suomalaisen kommunismin piirissä myönnettiin edistystä tapahtuneen siinä,

1419 Raataja, Porvariston isänmaallisuus, *PV* 14.3.1926 pk; Eläkkeitä satraapeille, *TT* 7.7.1926 pk; Kansan varat ”konnain kukkaroon”, *SaT* 10.7.1926; Korkeimman hallinto-oikeuden päätökset 1926 (Tammikuu–maaliskuu). Helsinki 1929, 226–228.

1420 Uskollisen raatajan palkka, *SaT* 23.9.1926; Raatajan kohtalo, *SaT* 28.9.1926 pk; Kuinka suuryhtiö palkitsee työläisensä, *SaT* 9.11.1926; Työraatajan vanhuuden päivät, *PV* 21.12.1926.

että ”köyhien huutokaupat” oli lopetettu ja köyhiä vanhuksia alettu sijoittaa kunnalliskoteihin. Vanhaa ajattelua liikkeen mielestä henki kuitenkin se, että kunnalliskodeissa kohdeltiin asukkaita ”armopalan saajina” ja ala-arvoisina. Se näkyi ”orjamaisina” säännöksinä, työvelvollisuutena ja ”alentavana” kohteluna, mikä loukkasi ikänsä hyödyllistä työtä tehneitä ihmisiä. Liikkeen piirissä luonnehdittiinkin kunnalliskoteja ajoittain ”vaivaistaloiksi” tai jopa ”vaivaisvankiloiksi”. Muhoslainen Heikki Hyvärinen mielestä ne olivat ”jättesuojia, joihin yhteiskunta työntää ne, jotka se on loppuun imenyt, joista se on pusertanut viimeisenkin mehun pisanan”.¹⁴²¹

Yleensä liikkeessä kuitenkin vaadittiin kunnollisten kunnalliskotien perustamista, mutta Hyvärinen kritisoi ajattelua, jonka mukaan kunnalliskodit oli varattu työläisille ja pientalonpojille. Niihin eivät joutuneet virkamiehet, jotka saattoivat nauttia ”viimeiset elinvuotensa kotioloissa tai sukulaisten parissa, kokonaan syrjässä tällaisesta kasarmimaisesta elämästä”. Hyvärinen pitikin ihanteena, että vanhukset pystyisivät viettämään loppuelämänsä kotonaan, minkä vanhuuseläkkeen säättämisen katsottiin mahdollistavan. Samalla kunnat säästäisivät, kun niiden ei tarvitsisi rakentaa kalliita kunnalliskoteja.¹⁴²²

PULMALLINEN SAIRAUSSAKUUTUS

Suomalaisen kommunismin piirissä oli epäilemättä mieluisaa mainostaa omia esityksiään, kritisoida vallitsevaa epäoikeudenmukaisuutta ja moittia muita poliittisia ryhmiä tarvitsematta ottaa kantaa muiden konkreettisiin esityksiin. STPV:n aloitteilla saattoi olla jotain merkitystä siihen, että myös muut poliittiset ryhmät tartuivat uudelleen vakuutuskysymyksiin.¹⁴²³

Väinö Tannerin sosiaalidemokraattinen hallitus antoi nimittäin helmikuussa 1927 esityksen sairausvakuutuslaista. Esitys määrätti vakuutuksen piiriin noin 310 000 palkkatyöntekijää mutta jätti sen ulkopuolelle maanviljelijät, pienyritysten työntekijät ja itsenäiset yrittäjät. Se oli vielä eduskunnan käsiteltävänä, kun maalaisliittolainen hallitus teki esityksen vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksesta. Esitykset osoittivat, että sosiaalidemokraatit painottivat kansainvälisen työtoimiston suositusten mukaisesti sairausvakuutuksen säätämistä vakuutusjärjestelmän pohjaksi. Maalaisliittolaiset puolestaan kaipasivat uudistusta, joka koski myös maaseutuväestöä.¹⁴²⁴ Työttömyysvakuutuksesta muut poliittiset ryhmät eivät halunneet puhua.

Esitysten myötä suomalainen kommunismi joutui monimutkaisempaan tilanteeseen – syytökset uudistushaluttomuudesta eivät enää riittäneet vaan liike joutui

1421 Kuopio länt 1926, 3–10; Vanhuus- ja työkyvyttömyyseläke, PV 14. ja 15.5.1927 pk; Parhainkaan köyhäintalo ei vähennä tässä yhteiskuntamuodossa olevaa vääryyttä, PV 1.11.1928; Köyhäinhoidon kurjuus, PV 21.11.1928 pk; Nykyinen köyhäinhoitojärjestelmä lepää kokonaan vääriällä pohjalla, PV 2.12.1928; ”Nämä suojat tulevat olemaan raskaan surun ankeita rajoja”, PV 22.12.1928; kunnalliskotien säännöistä ja työvelvollisuudesta, Urponen, 181-182.

1422 ”Nämä suojat tulevat olemaan raskaan surun ankeita rajoja”, PV 22.12.1928; Selostusta kunnanvaltuutettujen kokouksesta Kuopiosta 5 ja 6 p:ltä tammikuuta 1926; No 5, Tiedonantaja, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI.

1423 Ainakin liike itse ylpeili siitä, ks. esim. Vasten seinää, TT 9.2.1928 pk; Vanhuus- ja työkyvyttömyysluolto, PV 14.8.1928 pk.

1424 Esityksistä, Niemelä, 34.

myös ottamaan kantaa toisten näkemyksiin. Esitysten tultua eduskuntaan se ei halunnut asettaa niitä vastakkain. STPV:n edustajat pitivät kummankin pikaista toteuttamista mahdollisena, jos yhteiskunnan väkivaltakoneiston menoja supistettaisiin ja virkamiesten korkeita palkkoja alennettaisiin.¹⁴²⁵ Tärkeysjärjestys näkyi kuitenkin lehdissä, jotka puhuivat vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksesta enemmän ja suopeammin kuin sairausvakuutuksesta.¹⁴²⁶

Suomalaisen kommunistin edustajat eivät silti kannattaneet maalaisliiton hallituksen esitystä, joka perustui vakuutettujen itsensä suorittamiin maksuihin. Sen ohella STPV:n edustajat moittivat eläkkeiden määrää alhaiseksi – heidän laskelmiensa mukaan 44 vuotta säännöllisesti vakuutusta maksanut saisi vanhuuseläkettä noin 3 200 markkaa vuodessa – ja 65 vuoden ikärajaa liian korkeaksi.¹⁴²⁷ Kriittikissä pyrittiin myös käyttämään hyväksi virkamiesselvitystä, joka kertoi vakuutettujen maksuihin pohjaavan järjestelmän raskaudesta ja kalleudesta.¹⁴²⁸ Toisaalta lehdet arvelivat maalaisliiton pyrkivän esityksellään tappamaan koko kysymyksen.¹⁴²⁹ STPV:n edustajat joutuivatkin ottamaan kantaa ennen muuta sairausvakuutukseen, sillä esitys vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeestä hautautui eduskunnassa valiokuntiin ja raukesi.

Liike torjui esityksen sairausvakuutuslaista pääasiassa kahdella perusteella. Se piti vääränä, että työläiset joutuisivat itse maksamaan vakuutusta. Yhtä närkästyntyt se oli siitä, että esitys jätti monia työläisryhmiä uudistuksen ulkopuolelle. Niistä se halusi erityisesti mainita maataloudessa työskentelevät talonpojat. Omien esitystensä periaatteiden mukaisesti STPV:n lehdet ja edustajat vaativat vakuutusmaksujen jakamista valtion ja työnantajien kesken, vakuutuksen ulottamista kaikkiin pienituloisiin ja heikossa taloudellisessa asemassa oleviin sekä palkkaan sidotun korvauksen muuttamista paikkakunnan hintatasosta riippuvaksi.¹⁴³⁰ Esitykseen sisällyntyy äitiysvakuutusta haluttiin myös laajentaa maaseudulle ja pieniin työpaikkoihin sekä pidentää ajallisesti.¹⁴³¹

1425 Vp 1928, 975–977 (Rosenberg), 1667–1669 (Tanner); Se on saatava oikeille raiteille, *TT* 13.11.1928 pk.

1426 Kaikille vanhoille ja työkyvyttömille saatava 5000 mk:n vuosieläke, *TT* 22.9.1927; Raatajavanhuksille ja työkyvyttömille on taattava toimeentulo, *PV* 25.9.1927; Vanhukset ja työkyvyttömät, *TT* 29.9.1927 pk; Vanhuus- ja työkyvyttömyyshuolto, *PV* 14.8.1928 pk; Vielä reformeista, *PV* 17.5.1929 pk.

1427 Esim. Vanhuusvakuutus, *PV* 8. ja 9.11.1927 pk, 10.11.1927; Se on saatava oikeille raiteille, *TT* 13.11.1928 pk; Hallituksen vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutusehdotus on hylättävä, *PV* 15.11.1928; Työläisvanhuksille on saatava vanhuusturva ilman pakkoverotusta, *PV* 9.6.1929.

1428 Esim. Vanhuuden turva, *PV* 5.10.1927 pk; Tri Helmisen ehdotus, *PV* 31.1.1928 pk; Vp 1928, 975–977 (Rosenberg); asiantuntijaselvityksistä, Niemelä, 34–35.

1429 Vanhuus- ja työkyvyttömyyshuolto, *PV* 15.8.1928 pk.

1430 STPV:n ekr 10.2.1927, 19.3.1928, vv 29.2.1928, STPV:n arkisto, KA; STPV:n ekr:n vv 8.3.1928, f. 516, op. 2, d. 1051, RGASPI; Sairausvakuutus, *TT* 21.2.1927; Sairausvakuutus, *PV* 14. ja 15.9.1928 pk; Vp 1929, 109–111 (Myllymäki), myös (Pb) ht:lle 1.3.1927, d. 987, RGASPI.

1431 Pöytäkirja sosialistisen työväen ja pienviljelijäin maatakasittävistä neuvottelukokouksesta maalisk. 26–27 p:nä (1927), 16–17 (Martta Lehtonen), 17 (Vuorinen), f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI; Työläisnaiset vaativat äitiysvakuutusta valtion ja työnantajain kustannuksella, *TT* 20.4.1927; Oulun ja lähiseudun työläisnaisten päätöksiä, *PV* 15.6.1927; Martta Lehtonen, Sosialidemokraattien kanta äitiysvakuutuskysymyksessä, *TT* 28.6.1927; Tohtori, Äitiysvakuutuskysymyksestä, *TT* 7. ja 9.3.1929; Vp 1929, 232–234 (Hämäläinen).

Vaikka STPV:n edustajat ja lehdet toistivat koko käsittelyn ajan esityksen heikkouksia, eduskuntaryhmällä oli kuitenkin vaikeuksia päättää suhtautumisestaan. Vaakakuppiin asettuivat toisaalta ryhmän maaseutujäsenten todistelut siitä, että esitys ei ollut mikään uudistus vaan pakkovero, ja toisaalta asiaan vahvimmin eduskuntakäsittelyssä sitoutuneiden Lauri Myllymäen ja Jalmari Virran näkemys, että esitys toisi puutteistaan huolimatta pieniä etuja teollisuustyöläisille. Jälkimmäiselle puolelle vaakaa painoi se, että ryhmä epäili kykyään selittää työläisille sairausvakuutuksen olevan pelkästään rasitus. Vaikealta tuntui myös asettua vastustamaan esitystä yhdessä oikeiston kanssa.

Ryhmä yritti etsiä apua menneisyydestä – SSTP:n eduskuntaryhmän suhtautumisesta lex Kallioon vuonna 1922. Sairausvakuutuksen katsottiin toki eroavan maareformista, koska se toi työläisille automaattisesti myös maksuja. Silti monet halusivat ratkaista suhtautumisen vuoden 1922 tapaan – puhua esityksen huonoudesta mutta äänestää silti sen puolesta, koska työläiset näkisivät uudistuksen kielteiset vaikutukset vasta käytännössä. Tämän mukaisesti Mauritz Rosenberg ilmoitti eduskunnassa, että ryhmä ei vastusta esitystä.¹⁴³²

Asian käsittely ei kuitenkaan loppunut siihen, sillä vastustajat äänestivät lain yli vaalien.¹⁴³³ Esitys tuli uudelleen esille eduskunnassa lokakuussa 1929. Eduskuntaryhmässä Myllymäki ja Virta kannattivat edelleen hyväksymistä, mutta maaseutuedustajien ja heitä säästävien uusien kansanedustajien joukko jyräsi epäilyt sivuun väittämällä sairausvakuutusesityksen olevan puutteidensa lisäksi vaarallinen reformi, joka pyrki nukuttamaan työväestöä ja estämään yhteiskunnallista vallankumousta. Ryhmä katsoi esityksen hyödyttävän myös muuten kapitalisteja – nämä käyttäisivät kerättyjä varoja voittojensa lisäämiseen. Esityksen kannattaminen johtaisi myös talonpoikien tuen menetykseen. Ryhmä päätyikin kannattamaan lakiesityksen hylkäämistä ja esittämään pontta, joka toisti ryhmän oman esityksen. Sitä ei enää huolettanut, että se vastustaisi esitystä yhdessä porvariston kanssa.¹⁴³⁴

Kannan muutos närkästytti varsinkin uudistusta ajaneita sosiaalidemokraatteja.¹⁴³⁵ Se ei kuitenkaan ollut niin yllättävä kuin ulospäin näytti. William Tanner oli jo helmikuussa esittänyt mahdollisuutta tarkistaa kantaa, jos laki äänestettäisiin yli vaalien. Myös *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* oli huhtikuun alussa pidetty ryhmän kantaa virheellisenä – käsittelyssä ollut esitys olisi pitänyt hylätä ja vaatia uutta.¹⁴³⁶ Esitystä vastaan puhui myös SKP:n johdon syyskuun alussa Suomeen toimittama ohje.¹⁴³⁷ Toisaalta SKP:n puoluekonferenssiin osallistunut eduskuntaryh-

1432 STPV:n ekr 7., 21. ja 26.2.1929, vv 26.2.1929, STPV:n arkisto, KA; Vp 1929, 311–313 (Rosenberg); Tempelin harjalla, *TT* 6.3.1929 pk; ks. myös 44 (SB) ht:lle (pb) 27.2.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI, jossa selostetaan erilaisia kantoja; suhteesta lex Kallioon, Saarela 1996, 286–288.

1433 Niemelä, 34.

1434 STPV:n ekr 16. ja 17.10.1929, STPV:n arkisto, KA. Eryteisesti Kulmala puhui lain vaarallisuudesta ja uusista kansanedustajista esitystä vastaan olivat Arvo Lehto, Jalmari Rörtö, Verner Halen, Asser Salo ja Väinö Pohjaranta; Vp 1929II, 560–568 (Tanner), 584–586 (Lehto), 586–587 (Urpilainen), 594–597 (Liedes), 602–604 (Rörtö).

1435 Vp 1929II, 546–550 (Paasivuori), 576–580 (Huttunen).

1436 STPV:n ekr 21.2.1929, STPV:n arkisto, KA; O.K., Oliko oikein?, *TT* 6.4.1929.

1437 Otsikoimaton kirje, joka alkaa Suhtautuminen lepäämään jätettyjen ..., läh. 4.9. f. 516, op. 2, d. 1071, RGASPI.

män jäsen oli vielä lokakuun puolivälissä sitä mieltä, että sairausvakuutuslaki voitaisiin hyväksyä.¹⁴³⁸

SKP:n ohje ei kenties yksinään olisi merkinnyt suuria. Enemmän vaikutti se, että ohjeen saattoi nähdä osaksi SKP:n johdon kesällä 1929 *Proletaari*-lehdessä aloittamaa kampanjaa oikeistolaisuutta vastaan. Suhtautumista sairausvakuutuslakiin ei nimenomaisesti mainittu, mutta yleiset moitteet pelkäästä uudistusten tavoittelusta ja eduskuntatyön kohottamisesta toiminnan päämuodoksi vihjasivat eduskuntaryhmänkin tehneen virheitä.¹⁴³⁹ Moitteet ilmeisesti saivat kansanedustajat varomaan leimautumista oikeistolaisiksi. Samalla ne jäykistivät tapaa määrittää luokkataistelulinjalla olemista ja toivat selityksiin maininnat vaarallisista reformeista, jotka puolestaan osoittivat ”kolmannen kauden” myötä elpynyttä ajattelutapaa, että vallankumouksen edellytyksenä oli työläisten ”kurjuus”. Se polki alleen vaatimukset työväestön aseman parantamisesta.

SKP:n ohjetta tai kampanjaa oikeistolaisuutta vastaan ei silti pidä korostaa liikaa. Jo omien eduskuntaesitysten tekeminen vahvisti koko suomalaisen kommunismin piirissä näkemystä ”puhtaiden” uudistusten toteuttamisesta. Niistä haluttiin karsia kaikki ”reformistiset käsitykset”, joilla pyrittiin ”vain kapitalismin paikkaamiseen ja parantamiseen”. Omista esityksistä tuli näin ainoa vaihtoehto, jonka turviin pakenemalla voitiin hylätä kaikki muut esitykset.¹⁴⁴⁰

Samaan suuntaan vaikutti se, että kaupunkien ammattiyhdistysmiehet – erityisesti ammattiliittojen johtoon kuuluvat – jotka olivat valmiimpia kompromisseihin, hävisivät eduskuntaryhmästä jo kesän 1927 vaaleissa. Kesän 1929 vaaleissa ryhmään tuli lisää henkilöitä, joilla ei ollut samanlaisia sidoksia ja joiden saattoi katsoa edustavan uudistuksen ulkopuolelle jääviä ryhmiä.¹⁴⁴¹ Jopa asiaa käsittelevään valiokuntaan tuli uusia miehiä.¹⁴⁴²

Suomalaisen kommunismin piirissä ei yleensä pohdittu mahdollisuuksia toisenlaisiin ratkaisuihin. Oman puhtaan kannan esittäminen oli niin tärkeää, että se polki alleen kaiken muun. Sairausvakuutuslain loppukäsittelyssä se näkyi väitteinä, että esityksen hyväksyminen siirtäisi toisenlaisen sairausvakuutuksen saamisen kauas tulevaisuuteen, koska porvaristo voisi vedota olemassa olevaan järjestelmään ja työläisiä olisi vaikea koota kamppailuun sellaisen puolesta. Suomalaisen kommunismin edustajat eivät halunneet ajatella, että esityksen hylkäämisestä saattaisi olla sama tulos – he todistelivat, että asia pysyisi esillä, jos käsittelyssä ollut esitys hylättäisiin, ja voitaisiin kamppailla paremman uudistuksen puolesta.¹⁴⁴³ Se ei kuulostanut kovin vakuuttavalta.

Vaikka ryhmä torjui sairausvakuutuslain työläisille vaarallisen ja virheellisen uudistuksena, liike epäili silti, ymmärtäisikö työväestö kannanmuutosta. Hylkää-

1438 SKP:n pkonf 1929, 45 (Simo). Simo saattoi olla Jalmari Rötök, joka oli tuossa vaiheessa poissa eduskunnan istunnoista.

1439 Esim. Silmä, Kansainvälisestä luokkataistelusta, *Proletaari* kesä-heinäkuu 1929.

1440 Tällaisesta ajattelusta esim. STPV:n ekr 15.8.1929, STPV:n arkisto, KA, varsinkin Jalmari Kuuselan puheenvuoro.

1441 Ptk 53/1930, hm 1041 (Jaakko Liedes); ptk 77/1930, hm 328 (August Turunen); ptk 124/1930, hm 1191 (Konsta Talvio); akp 247/1930 Kuopio, hm 1346 (Pekka Strengell), EKV, VA.

1442 Aiemmin ryhmän edustajina olivat Jalmari Virta ja Lauri Myllymäki, vaalien jälkeen William Tanner ja Verner Halen.

1443 Porvariston apuroimistako?, *TT* 22.10.1929 pk; Vp 1929II, 560–568 (Tanner).

vää kantaa selitettiin runsaasti sanomalehdissä, joissa toistettiin lakiesityksen puutteita ja rasituksia. Aiempaa selvemmin nimettiin myös ne ryhmät, joita uudistus ei olisi koskenut. Myös erilaisista kokouksista haettiin tukea ryhmän kannalle.¹⁴⁴⁴

Uudistusten vaarallisuutta työväestölle pyrittiin ilmeisesti selvittämään rinnastamalla lakiesitys kansleri Otto von Bismarckin sosiaalilainsäädäntöön 1880-luvulla. Rinnastuksen esittänyt Jalmari Kuusela ei sanonut, tarkoittiko hän lain sisältöä vai sen tavoitteita. Edellinen toki sattui, mutta tavoitteiden rinnastus ontui – Bismarckin lakien pyrkimyksenä oli ehkäistä alkuvaiheissaan olevan työväenliikkeen vaikutuksen kasvua, 1920-luvun Suomessa tällainen liike oli jo olemassa.¹⁴⁴⁵ Läheisempään saksalaiseen esimerkkiin – KPD oli vuonna 1927 vastustanut vakuutettujen maksuihin perustuvaa esitystä työttömyysvakuutuksesta¹⁴⁴⁶ – he eivät viitanneet.

TYÖTTÖMYYS

Työttömyys kosketti vuosina 1917–18 useaa suomalaista, mutta 1920-luvun alkuvuosina se ei kasvanut yhtä suureksi kuin monessa Länsi-Euroopan maassa. Suomessa työttömyydestä kärsittiin lähinnä talvikuukausina. Suurimmillaan se oli talvella 1924–25, jolloin maassa arvioitiin olevan työttömiä 10–12 000. Vuosikymmenen lopulla työttömien määrä nousi virallistenkin tilastojen mukaan paljon suuremmaksi – talvikaudella 1929–30 työttömiä oli viranomaisten arvioiden mukaan 44 000.

Vastuu työttömyyden helpottamisesta lankesi vuoden 1922 köyhäinhuoltoain mukaan kunnille, jotka varojensa mukaan järjestivät ns. yleisiä töitä ja jakoivat avustuksia työttömille. Avustukset eivät olleet vastikkeettomia vaan sen saaminen edellytti työsuoritusta. Valtion osuus työttömyyden vastustamisessa oli vähäinen. Suomen hallitus hyväksyi tosin Kansainvälisen työkonferenssin suosituksen, että yleisiä töitä järjestettäisiin niinä aikoina, joina työttömyyttä esiintyi. Valtiovalta ei – sosiaalidemokraattien vähemmistöhallitusta lukuun ottamatta – ryhtynyt varamaan töitä talvikuukausiksi tai suunnittelemaan työllistämistoimia pitkäjänteisesti. Talven 1924–25 korkean työttömyyden takia valtion tulo- ja menoarvioon otettiin kuitenkin määräraha työttömyyden lieventämiseen, mutta sen määrä jäi pieneksi.¹⁴⁴⁷

1444 Sairausvakuutus, PV 20.10.1929 pk; Porvariston apuroimistako?, TT 22.10.1929 pk; J(almani).K(uusela)., Lepäämään jätetty sairausvakuutuslaki, TT 24., 25., 26. ja 29.10.1929; kokouksista, Sairausvakuutuslaki on työväen pakkokiskontaa kapitalistien hyväksi, TT 1.11.1929; Uutta lisäveroa olisi merkinnyt sairausvakuutuslain hyväksyminen, TT 19.11.1929; Sairausvakuutuslaki uusi pakkovero, TT 20.11.1929; Sairausvakuutuslaki oli kapitalisteille ajottu riistolähde, TT 7.12.1929.

1445 J(almani).K(uusela)., Lepäämään jätetty sairausvakuutuslaki, TT 24., 25., 26. ja 29.10.1929; Vp 1929II, 608–609 (Myllymäki); Bismarckin esityksistä, Gerhard A. Ritter, Klaus Tenfelde, *Arbeiter in Deutschen Kaiserreich 1871 bis 1914*. Bonn 1992, 694–698, 708.

1446 Siegfried Bahne, Die Erwerbslosenpolitik der KPD in der Weimarer Republik, kirjassa *Vom Elend der Handarbeit. Probleme historischer Unterschichtenforschung*. Herausgegeben von Hans Mommsen und Winfried Schulze. Stuttgart 1981, 482; Winkler 1985B, 464–465.

1447 Aapo Pöhlö, *Työttömyyspoliittiset toimenpiteet ja niiden suunnittelu Suomessa 1928–1932*. Poliittisen historian pro gradu. Helsingin yliopisto. Tammikuu 1976, 16, 31–38, Jorma Kalela, *Työttömyys 1900-luvun suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa*. Helsinki 1989, 84–86, 91.

Työttömyys oli 1920-luvun alussa tärkeimpiä yhteiskunnallisia kysymyksiä, johon tarttumalla SKP:n johto ajatteli nostattavansa vallitsevan järjestelmän kumoavan liikkeen. SKP:n kuvitelmia hallitsi vuoden 1917 tilanne, joka ei kuitenkaan toistunut, sillä työttömyys ei muuttunut samanlaiseksi liikehdinnäksi. Suomessa liikkeen jäsenet pyrkivät hoitamaan asiaa vanhan työväenliikkeen perinteiden mukaisesti jo olemassa olevien elinten kautta. Niiden puitteissa he haastoivat vallitsevan tavan suhtautua työttömyyteen.¹⁴⁴⁸

Haastaminen tarkoitti ennen muuta todistelua työttömyyden laajuudesta ja vakavuudesta. Vakuuttelu kävi tavallaan kahteen suuntaan: toisaalta sen avulla todisteltiin työväestölle kapitalistisen yhteiskunnan rappiota ja loppuvaihetta.¹⁴⁴⁹ Esimerkiksi Edvard Jokela selitti talvella 1925 senhetkisen työttömyyden osoittavan, että vallitseva järjestelmä oli saanut ”pahanlaatuisen kouristuskohtauksen”¹⁴⁵⁰. Toisaalta puheilla työttömyyden laajuudesta pyrittiin vakuuttamaan epäuskoisia viranomaisia ja muita poliittisia ryhmiä siitä, että työttömyys oli suuri ongelma, joka ei ratkeaisi itsestään vaan johon oli puututtava. Pitämällä työttömyyskysymystä ahkerasti esillä suomalainen kommunismi yritti torjua muiden ryhmien ja viranomaisten todistelut ongelman vähäpätöisyydestä.¹⁴⁵¹ Sen tärkeys heijasteli myös kausityöttömyydestä kärsivien Pohjois- ja Itä-Suomen saha- ja tukkityöläisten vahvaa asemaa suomalaisessa kommunismissa.

Työttömyyden laajuuden todistelu merkitsi myös sitä, että suomalaisen kommunismin piirissä ei pidetty virallisesti kerättyjä tietoja työttömien määrästä luotettavina: liikkeessä katsottiin työnvälitystoimistojen tietoihin perustuvien lukujen olevan aivan liian pieniä, koska toimistoja oli vain harvoilla paikkakunnilla. Lukuja piti alhaisina myös se, että työttömät eivät ilmoittautuneet toimistoihin, koska mahdollisuudet saada työtä niiden kautta olivat vähäiset. Kansanedustaja Yrjö Lehtinen arvelikin talvella 1928, että varsinaisen työttömyyden selville saamiseksi virallisen tilaston luvut oli kerrottava kolmella. *Työn Äänessä* kerroin määriteltiin marraskuussa 1929 kymmeneksi.¹⁴⁵²

Puutteista huolimatta liikkeen lehdet ja järjestöt patistivat kaikkia työttömiä ilmoittautumaan paikalliseen työnvälitystoimistoon, jotta ne välittäisivät todellisen kuvan työttömyyden suuruudesta ja jotta vaatimukset toimista saisivat enemmän pontta.¹⁴⁵³ Toisaalta liike kehotti työttömien toimikuntia, ammattiosastoja ja mui-

1448 Saarela 1996, 254–256.

1449 Esim. T. Tuura, Sananen työttömyyden syistä, *PV* 4.12.1924 pk; T. Latvalta löydetty puhe 5.11.1925, työttömyyskiihotus (kansio 65), am, EKV, VA.

1450 Vp 1925, 115–120 (Jokela).

1451 Esim. Vp 1925, 602–605 (Allila); Vp 1928, 489–492 (Tabell).

1452 Vp 1925, 619–620 (Jokela); Vp 1928, 477–481 (Lehtinen); S-nen, Eteenpäin työttömien asiassa, *TT* 6.4.1925 pk; Työttömyys H:gissä huomattavan suuri, *TT* 2.12.1927; Kunnat ja työttömyys, *PV* 18.10.1928 pk; Taisteluun työttömyystuhoa vastaan, *TT* 25.1.1929; Työttömät ja työnvälitystoimistot, *PV* 5.9.1929 pk; Kuinka suuri on todellinen työttömyys?, *TÄ* 20.11.1929; työnvälitystoimistoista, Pöhlh, 109–110.

1453 Kuopion työväki työttömyydestä, *SaT* 19.2.1925; Tilaston merkitys, *PV* 9.11.1927 pk; Työttömillä Oulussa eilen oli kokous, *PV* 8.12.1927; Työttömät ja työnvälitystoimistot, *PV* 5.9.1929 pk; Oulun työläiset eilen kokouksessaan pohtineet työttömyyskysymyksiä, *PV* 21.9.1929.

ta järjestöjä keräämään tietoja paikkakuntien työttömyydestä.¹⁴⁵⁴ Samaa perättiin myös kunnallisilta elimiltä tai niiden asettamilta työttömien toimikunnilta.¹⁴⁵⁵

Suomalaisen kommunismin edustajat käyttivät kaikkia näitä lukuja hyväkseen todistellessaan paikallisen tai alueellisen työttömyyden laajuutta. He esittivät mieluummin useiden paikkakuntien lukuja kuin ryhtyivät arvioimaan koko maan työttömyyttä.¹⁴⁵⁶ Tapaa ylläpiti se, että valtakunnallisia tilastoja ei ollut ja että työttömyyden hoito oli pääosin kuntien vastuulla. Eduskuntaryhmän jäsenet saattoivat joskus kuitenkin esittää koko maan lukuja. Edvard Jokela arvioi helmikuussa 1925, että maan jokaisessa maalaiskunnassa oli vähintään 100 ja kaupungeissa noin 15 000 eli koko maassa yhteensä noin 65 000 työtöntä. STPV:n eduskuntaryhmän jäsenet puhuivat mielellään laajemmin työttömyyden piirissä olevista eli laskivat mukaan myös perheenjäsenet. Joulukuun alussa 1929 kokoontuneen työttömien valtakunnallinen neuvottelukokous arvioi työttömyyden piirissä olevan noin 100 000 henkeä, *Työn Ääni* noin 240 000 henkeä.¹⁴⁵⁷

TYÖTÄ TAI AVUSTUKSIA!

Työttömyys koetteli työväestöä erityisesti talvikuukausina, mutta suomalaisen kommunismin edustajat nostivat sen esille jo loppukesällä, kun tyypilliset kesätyöt alkoivat päättyä. Silloin paikallisia työväenjärjestöjä kehoitettiin selvittämään paikkakuntansa tilannetta ja esittämään siltä pohjalta vaatimuksia kuntien ja koko maan tulo- ja menoarvioesityksiin.¹⁴⁵⁸

Menettelyllä haluttiin ennen muuta kritisoida vallitsevaa tapaa, jonka mukaan työttömyyteen ei varauduttu ennakolta vaan tartuttiin vasta sitten, kun se oli nousut suureksi.¹⁴⁵⁹ Vaatiessaan, että kunnat ja valtio varautuisivat etukäteen talvikuukausina kasvavaan työttömyyteen, suomalaisen kommunismin edustajat saattoivat jopa vedota muuten moittimansa Kansainvälisen työjärjestön suosituksiin.¹⁴⁶⁰

Työttömyyskysymyksen nostaminen esille jo syksyllä tarjosi mahdollisuuden kritisoida sekä kunnissa että eduskunnassa työttömyyden hoitoon tulo- ja meno-

1454 Tilaston merkitys, *PV* 11.9.1927 pk; Oulun työläiset eilen kokouksessaan pohtineet työttömyyskysymyksiä, *PV* 21.9.1929.

1455 Helsingin työttömät vaativat työtä tai leipää, *TT* 26.2.1927; Kunnat ja työttömyys, *PV* 18.10.1928 pk; Kunnallinen toiminta, *PV* 10.9.1929 pk; Työttömyys ja kunnat, *PV* 24.9.1929 pk.

1456 Työttömyys lisääntyy uhkaavassa määrin, *TT* 31.1.1925; Työttömyys tilaston valossa, *PV* 30.1.1927; Kuolajärvellä on tällä hetkellä työttömänä jo 725 perheenhuoltajaa, *PV* 20.3.1927; Iissä on työttömiä 285 henkeä, *PV* 26.4.1927; Työttömyys uhkaa ainakin 500 työntekijää Oulussa, *PV* 20.11.1927; Vp 1928, 489–492 (Tabell), 494–495 (Savolainen), 498–500 (Hämäläinen).

1457 Vp 1925, 115–120 (Jokela); Vp 1929, 475–478 (Liedes); Vp 1929II, 1774–1775 (Liedes), 1776–1777 (Pohjaranta); Kuinka suuri on todellinen työttömyys?, *TÄ* 20.11.1929.

1458 Esim. Toimenpiteisiin uhkaavan työttömyyden torjumiseksi, *TT* 18.8.1925 pk; Työttömyyshätä uhkaa Tampereen työläisiä, *TT* 26.9.1925; Tärkeä tehtävä ammatillisille järjestöille, *PV* 11.9.1927 pk; Toimintaan työttömyyden torjumiseksi, *PV* 8.10.1927, jossa PAP:n kehoitus; Talven työmahdollisuudet, *PV* 29.8.1928 pk; Talvityöttömyys on Oulussa nyt vakavana edessä, *PV* 4.9.1929.

1459 Kriitikkistä, esim. ”Työttömyyskysymys”, *SaT* 28. ja 31.3.1925 pk; Työttömyyden lieventäminen, *SaT* 26.10.1926; Vp 1925, 130–133 (Nurminen); Vp 1929, 406–408 (Lehtinen).

1460 Vp 1925, 25–26 (välilyksymys).

Järjestöillä oli tapana esittää erilaisia esimerkkejä työttömyysaikoina tehtävistä töistä. Nokiella työttömiä laitettiin kivitöihin. (Kansan Arkisto)

arvioissa varattujen määrärahojen vähyyttä. STPV:n edustajat nostivat näissä tilanteissa usein esille myös budjettiesitysten virheelliset painotukset ja esittivät varojen siirtämistä väkivaltakoneistoon esitetyistä menoista työttömyyden lieventämiseen. Joskus he saattoivat vaatia myös maaseutuväestön elämää turvaavia toimia, jotta se ei tulisi kaupunkiin lisäämään työttömien määrää.¹⁴⁶¹

1461 Suuri työväen kokous Oulussa, *PV* 24.3.1925; ”Työttömyyskysymys”, *SaT* 28. ja 31.3.1925 pk; Työttömyyshätä uhkaa Tampereen työläisiä, *TT* 26.9.1925; Työttömät työläiset on jätetty oman onnensa nojaan, *SaT* 15.12.1925; Työttömien kokous arvostelee kaupungin varain käyttöä, *SaT* 13.4.1926; *Vp* 1925, 115–120 (Jokela).

Budjettiesitysten rakenteelliset seikat eivät kuitenkaan olleet etusijalla, vaan liikkeen tavallisin vaatimus työttömyyden helpottamiseksi oli se, että valtio ja kunnat panisivat käyntiin yleisiä töitä ja valtio myöntäisi kunnille varoja niihin. Työttömien kokoukset ja lehdet esittivät varsinkin Pohjois-Suomessa konkreettisia kohteita määrärahoille – teiden, siltojen ja rautateiden rakentamista ja kunnostamista, vesistöjen perkaamista ja soiden kuivaamista, laitakaupunkien vesijohtoverkkojen ja katujen rakentamista tai jopa selluloosatehtaan perustamista. Näistä töistä vaadittiin myös elinkustannuksia vastaavaa palkkaa.¹⁴⁶²

Töiden ohella työttömien katsottiin tarvitsevan myös avustuksia toimeentulonsa turvaamiseen. Avustusta vaadittiin kunnilta, jotka köyhäinhuoltoain mukaan jakoivatkin niitä ruokaan ja asumiseen, mutta myös valtiolta.¹⁴⁶³ Vaatimus vastikkeettomista avustuksista suuntautui voimakkaasti vallitsevaa näkemystä vastaan – porvarilliset ryhmät eivät hyväksyneet sellaisia.¹⁴⁶⁴

Yleisten töiden ja avustusten määrärahoista kiisteltiin pääasiassa talvikuukausina. Silloin suomalaisen kommunismin edustajat ja lehdet tai niiden aloitteesta kokoon kutsutut työttömien kokoukset peräsivät pikaisia toimia työttömyyden helpottamiseksi, vaativat myönnettyjen työmäärärahojen ja avustusten korottamista sekä moittivat kuntien virkamiehiä ja muita poliittisia ryhmiä välinpitämättömyydestä suhtautumisesta ja haluttomuudesta pyytää varoja valtiolta.¹⁴⁶⁵

Vilkkainta liikehdintä oli kevättalvella 1925, jolloin lukuisat työttömien ja kuntien lähetystöt saapuivat Helsinkiin esittämään vaatimuksiaan hallitukselle, eduskunnalle ja eduskuntaryhmille.¹⁴⁶⁶ SAJ:n aloitteesta järjestettiin maaliskuun 22. päivänä lisäksi ns. työttömyyspäivä. Tuolloin eri paikkakunnilla järjestetyissä mielenosoituskokouksissa vaadittiin työtä tai avustuksia työttömille.¹⁴⁶⁷ Suomalaisen kom-

1462 Työttömäin kokous Oulussa, *PV* 29.11.1924; Työttömien kokouksia Turussa, Viipurissa ja Lappeenrannassa, *TT* 5.3.1925; Työttömyyskysymys Oulun kaupungin valtuustossa, *PV* 30.9.1925; Kajaanin työttömät liikehtivät, *SaT* 3.12.1925; Perä-Pohjolassa on tulossa sietämätön työttömyystilanne, *TT* 8.12.1927; Iin kunnassa työttömänä 256 työläistä, *PV* 18.12.1927; Alkavana talvena työn tarve Muhoksen kunnassa tulee melkoisen suureksi, *PV* 7.11.1928; Turun piirin työläisvaltuutettujen neuvottelukokous, *TT* 4.3.1930; *Vp* 1925, 2412–2414 (Tabell).

1463 Oulun työttömät anovat kaupungilta avustusta, *PV* 8.12.1924; Kuopion työttömäin kokous, *SaT* 5.3.1925; Työläisten toiminta työttömyyspäivänä, *TT* 24.3.1925; Työttömyyshätä uhkaa Tampereen työttömiä, *TT* 26.9.1925; Työttömyyden kirossa, *SaT* 27.2.1926; Kemin työläiset vaativat vallanpitäjiltä tehokkaita toimenpiteitä työttömyyden johdosta, *PV* 14.11.1928; avustusten myöntämisestä, esim. Työttömyys lisääntyy uhkaavassa määrin, *TT* 31.1.1925; Vallitsevan työttömyystilanteen synkät seuraukset vihdoinkin todetaan, *TT* 19.2.1925; Työttömyyskysymys Viipurin kaupunginvaltuuston käsiteltävänä, *TT* 27.2.1925.

1464 *Vp* 1925, 601–602 (Virta), 602–605 (Allila), *Vp* 1928, 484–487; Kalela 1989, 84.

1465 Työttömyys ja siitä johtuva työläisten taloudellinen hätä kasvaa Vaasassa, *TÄ* 28.1.1925; Kuopion työväki työttömyydestä, *SaT* 19.2.1925; Kaupungin toimenpiteitä työttömyysasiassa, *SaT* 7.3.1925; V. K., Porvariston suhtautuminen työttömyystilanteeseen, *TT* 4.4.1925 pk; Työttömien työläisten hätä ei liikuta herroja, *TT* 4.3.1926; Työttömyyskirous, *TT* 14.2.1927 pk; Helsingin työttömät työläiset vaativat työtä tai leipää, *TT* 26.2.1927; Oulun työttömät anovat työtä tahi avustusta, *PV* 10.12.1927; Työttömäin kokous Rovaniemellä, *PV* 13.1.1928; Työttömyyshätä Kemin seudulla yhä lisääntyy, *PV* 24.1.1928; Kurkistaja, Kotkan valtuuston lehteriltä, *TT* 1.2.1928; Helsingin työttömät työläiset jätetty ilman avustusta, *TT* 23.2.1928.

1466 Esim. STPV:n ekr 2. ja 5.2. sekä 5.3.1925, STPV:n arkisto, KA.

1467 Esim. Työläisten toiminta työttömyyspäivänä, *TT* 24.3.1925; Suuri työväen kokous Oulussa, *PV* 24.3.1925; Työtä, leipää ja elämisen oikeutta, *TT* 26.3.1925.

munismin tukijat yrittivät lisätä vaikutusta tekemällä eduskunnassa välikysymyksen, mutta se raukesi liian vähiin allekirjoittajiin. Asiasta päästiin silti keskustelemaan, sillä myös sosiaalidemokraatit peräsivät hallituksen toimia työttömyyden vähentämiseksi.¹⁴⁶⁸

Kevättalvella tehdyt välikysymykset ja hieman myöhemmin eduskunnassa käydyt keskustelut määrärahojen myöntämisestä työttömyyden lievittämiseen olivatkin seuraavina vuosina kamppailun valtakunnallisia päätapahtumia, vaikka työttömien alueelliset kokoukset ja lähetystöt säilyivät toimintamuotoina erityisesti kausityöttömyyden ravistelemassa Pohjois-Suomessa.¹⁴⁶⁹ Painopisteen siirtyminen eduskuntaan osoitti toisaalta työttömyystilanteen helpottumista, toisaalta suomalaisen kommunismin vahvaa halua lisätä valtion vastuuta työttömyyskysymyksessä.

Välikysymyksillä ei tavoiteltu hallitusten kaatamista, vaan niiden avulla haluttiin nostaa esille työväenluokalle tärkeäksi koettu yhteiskunnallinen kysymys ja todistella sen tärkeyttä muille poliittisille ryhmille. Samalla saatiin tilaisuus osoittaa vallitsevan järjestelmän piittaamattomuutta ihmisten hädästä ja paheksua riittämättömiä ja myöhässä olevia toimia tilanteen parantamiseksi. Esimerkiksi kevättalvella 1928 STPV:n edustajat moittivat hallitusta ennen muuta siitä, ettei yleisiä töitä ollut pantu käyntiin, vaikka niihin oli varattu rahoja.¹⁴⁷⁰

Suomalaisen kommunismin vaatimukset ja toimet osoittivat, että se halusi siirtää vastuuta työttömyyskysymyksen hoitamisesta kunnilta valtiolle. Kenties se samalla halusi synnyttää kuntien ja valtion vastakkainasettelua.¹⁴⁷¹ Molemmista syistä liike kannusti kuntia anomaan valtiolta määrärahoja yleisten töiden järjestämiseen ja avustuksiin sekä esiintymään yhdessä suhteessa valtioon.¹⁴⁷² Kehotuksilla saattoi olla merkitystä varsinkin Pohjois-Suomessa, jossa taloudellisista vaikeuksista kärsivät kunnat aktiivisesti anoivat valtiolta määrärahoja työttömyyden helpottamiseen.¹⁴⁷³

Halua siirtää vastuuta työttömyyskysymyksen hoidosta valtiolle osoittivat myös STPV:n eduskuntaryhmän aloitteet. Niissä etusijan saivat aluksi työttömille jaettavat avustukset. SSTP:n eduskuntaryhmä jätti nimittäin helmikuussa 1923 edus-

1468 Vp 1925, 24–26.

1469 STPV:n eduskuntaryhmä teki vuosina 1925–30 välikysymyksen työttömyydestä kaikkina muina vuosina paitsi vuonna 1927, Vp 1925, 25–26; Vp 1926, 94–95; Vp 1928, 330–331; Vp 1929, 194–196; Vp 1930, 439–440; työttömien kokouksesta, Pohjolaa käsittävä työttömäin edustajakokous Oulussa, PV 12.1.1926; Helsingin työttömät vaativat työtä, TT 26.2.1927.

1470 Vp 1925, 601–602 (Virta), 602–605 (Allila); Vp 1926, 250–252 (Savenius), 489–490 (Virta); Vp 1928, 330–331, 477–481, 495–497 (Lehtinen), 484–487 (Virta); 2016–2017 (Urpilainen); Vp 1929, 392–395 (Virta); Vp 1930, 819–820 (Virta); STPV:n ekr 25.2. ja 1.3.1928, STPV:n arkisto, KA; Työttömyyskirous, TT 14.2.1927 pk.

1471 Ainakin SKP:n johto halusi sitä, SKP:n pk 1925, 478–479 (Vilmi), RGASPI.

1472 Pohjolan työttömäin edustajakokous Oulussa, PV 27.1.1925; P. Am. Piirijärjestön edustajakokous, PV 14.2.1928; Kemin työläiset vaativat vallanpitäjiltä tehokkaita toimenpiteitä työttömyyden johdosta, PV 14.11.1928.

1473 Esim. Työttömyyskysymys kuntien käsiteltävänä Perä-Pohjolassa, TT 3.3.1925; Työttömyyskysymys kunnanvaltuustossa Maarialla ja Oulujoella, TT 5.3.1925; Työttömyyskurjuus Kittilässä, PV 10.3.1925; Perä-Pohjolassa on tulossa sietämätön työttömyystilanne, TT 8.12.1927; Työttömyystilanne yhä kärjistynyt, PV 2.2.1928. Valtuustot eivät aina kuitenkaan suostuneet suomalaisen kommunismin edustajien esityksiin, Iissä työttömiä 285 henkeä, PV 26.4.1927; Ylikiimingin porvareita ei liikuta työttömäin hätätila, PV 31.3.1929.

kunnalle aloitteen 80 miljoonan markan määrärahasta, jonka SAJ jakaisi avustuksina työnpuutteen takia hätätilaan joutuneille. Talvella 1925 avustussummaa nostettiin 100 miljoonaan. Muutamat eduskuntaryhmän jäsenet olisivat kuitenkin halunneet käyttää osan määrärahasta yleisten töiden järjestämiseen.¹⁴⁷⁴ Tämä vaatimus toteutui seuraavana talvena, kun ryhmä jakoi esityksensä tasan avustuksiin ja yleisiin töihin. Helmikuussa 1928 painopiste siirrettiin yleisten töiden järjestämiseen – avustuksiin esitetty summa oli ensi kertaa pienempi kuin yleisiin töihin.¹⁴⁷⁵ Talvella 1930 se oli jo valmis jättämään avustusten jaonkin sosiaaliministeriölle – tosin SAJ:n avustuksella.¹⁴⁷⁶ Lisäksi se pudotti kokonaissummaa, jota tosin lisäsivät kadosta ja pulasta kärsimään joutuneelle maalaisväestölle erikseen esitetyt avustukset.¹⁴⁷⁷

Painopisteen muuttuminen osoitti suomalaisen kommunismin mukautumista vallitsevaan järjestelmään. Se oli osin tulosta siitä, että esitykset avustuksista pääsivät yleensä esille eduskunnan budjettikäsittelyssä, jossa ne hävisivät muiden ryhmien esityksille.¹⁴⁷⁸ Muutokseen vaikutti myös se, että eduskunta otti talvella 1925 käyttöön määrärahan työttömyyden lieventämiseksi – se tarjosi helpomman mahdollisuuden yrittää vaikuttaa kysymykseen.

Eduskunnan ulkopuolella sen sijaan pidettiin lujasti kiinni vaatimuksesta, että työttömien omat komiteat jakaisivat työttömille myönnettävät avustukset – vaatimus saattoi jopa vahvistua työttömyyden lisääntyttyä talvesta 1928–29. Halu pitää kiinni vaatimuksesta osoitti liikkeen itsehallinnollisia periaatteita mutta myös sitä, että avustusten jakaminen haluttiin pois köyhäinholautakunnilta, joiden katsottiin nöyryyttävän työttömiä.¹⁴⁷⁹

Vaatimuksen korostaminen saattoi osoittaa myös sitä, että käytännössä viranomaiset valvoivat jopa työttömien elinten keräämien avustusten jakoa. Esimerkiksi Helsingissä työttömien komitean ja ammatillisen keskusneuvoston vastaanottamien avustusten jakoa valvoivat työnvälitystoimiston sekä köyhäinhuolto- ja sosiaalilautakunnan edustajat.¹⁴⁸⁰ Myös SAJ joutui talvella 1929 hyväksymään, että sen oli tehtävä tarkat selvitykset vappumerkin myynnistä kertyneiden varojen jakamisesta työttömille.¹⁴⁸¹

1474 Vp 1923. Liitteet I–IX. Helsinki 1923, 255–256; Vp 1925L, 183; Vp 1925, 2409 (Jokela); STPV:n ekr 12. ja 19.11.1925, STPV:n arkisto, KA.

1475 Vp 1926L, 217–218; Vp 1928L, 254–255, 256; Vp 1929IIL, 318–320; STPV:n ekr 11.2.1926 ja 11.2.1928, STPV:n arkisto, KA.

1476 Vp 1930L, 54–55. Aiheesta oli keskusteltu jo aiemmin, STPV:n ekr 12.11.1925 ja 11.2.1926, STPV:n arkisto, KA.

1477 Vp 1929L, 304–305; Vp 1930L, 56–57.

1478 Esim. Vp 1925, 2419; Vp 1926, 2115–2117; Vp 1927, 1669.

1479 Esim. Työttömyys lisääntyy uhkaavassa määrin, *TT* 31.1.1925; Työläisten toiminta työttömyyspäivänä, *TT* 24.3.1925; Työttömyyshädän painamat esittivät laajan suunnitelman työttömyyhädän lieventämiseksi, *TT* 5.12.1929; asenteesta, V. K., Porvariston suhtautuminen työttömyys-tilanteeseen, *TT* 4.4.1925 pk.

1480 Kertomus H:gin ammatillisen keskusneuvoston toiminnasta 28/3 1926 – 1/3 1927, 10; Toimintakertomus Helsingin Ammatillisen Keskusneuvoston toiminnasta vuodelta 1927. Helsinki 1928, 8–9.

1481 SAJ:n tpvk 16.3.1929, SAJ:n arkisto, TA; SAJ (Isak Heikka) sisäasiainministeriölle 13.10.1929, jäljennös, vappumerkit (kansio 52), am, EKV, VA.

TYÖTTÖMYYS TYÖNANTAJIEN KORVATTAVAKSI!

Vallitsevan työttömyyspolitiikan kritisointi ja siihen liittyneet toimet eivät tyydyttäneet SKP:n johtoa, joka halusi rikkoa työväenliikkeen perinteistä tapaa tarttua työttömyyskysymykseen. SKP:n johdolle tärkeintä oli saada työttömät liikehtimään aktiivisesti. Samalla se oli huolestunut siitä, että liikehdintä näivettyisi alkuunsa. Siksi SKP:n keskuskomitea paheksui joulukuussa 1924 SAJ:ta keskusteluista hallituksen kanssa: se arveli niiden tekevän työttömyyskysymyksestä ”paljaan byrokraattisen kansliahomman” – pelkästään työttömien ja työmahdollisuuksien tilastointia.¹⁴⁸²

Edes maaliskuussa 1925 pidetyn työttömyyspäivän kokoukset tai lähetystöt eivät tyydyttäneet SKP:n johtajia: he halusivat 1920-luvun alun tapaan suunnata työttömien liikehdinnän työpaikoille, jossa työnantajille oli esitettävä vaatimuksia työttömien ottamisesta takaisin töihin. Sen oli tapahduttava yhdessä työssä olevien kanssa, ja siksi työpaikoille oli perustettava työmaakomiteoita.¹⁴⁸³

SKP:n esitykset työttömyyskysymykseen henkivät vielä vuonna 1925 välittömän vallankumouksen ajatuksia, vaikka puolue toisaalta puhui kapitalismin väliaikaisesta stabilisoitumisesta. SKP ei silti osannut asettaa minkäänlaiseen järjestykseen työttömien välittömiä etuja ja suuria vallankumouksellisia tavoitteita. Vaatimuksillaan se erosi esimerkiksi Saksan kommunistisesta puolueesta, joka joulukuussa 1925 piti aineellisten etujen saavuttamista paljon arvokkaampana kuin suurten ohjelmien tai puhtaiden agitaatiotunnusten julistamista.¹⁴⁸⁴

Suomessa ajateltiin samalla lailla – kaikki eivät ottaneet vakavasti vaatimuksia, joiden mukaan kapitalistien oli maksettava työläisille palkkaa, vaikka työtä ei ollut. Jopa SKP:n piiriorganisaattorit saattoivat sanoa, että työnantajille esitetyt vaatimukset jäivät ”ilmaan riippumaan”, ja kannattaa kunnille ja valtiolle esitettyjä vaatimuksia, koska niiltä voitiin kuvitella saatavan jotakin.¹⁴⁸⁵

SKP:n johdon esitykset saivat kuitenkin kannatusta Suomessa keväällä ja kesällä 1925, kun eduskuntaryhmä ja työväen keskuskomitea arvelivat työttömien liikkeen kärjen katkenneen, koska ei ollut vaadittu tuotannon kontrollia. Ne kehottivatkin esittämään vaatimukset vastedes kapitalisteille ja perustamaan työmaakomiteoita. Myös jotkut Suomesta SKP:n puoluekokoukseen kesällä 1925 osallistuneet arvelivat työttömyysliikkeen epäonnistuneen, koska sitä oli ”ajettu virheellisesti vanhan tavan mukaan”.¹⁴⁸⁶ Suomen byroo toisti vaatimuksia ohjeissaan syksyllä 1925. Ja

1482 Kk (SB:lle) 10.12.1924, f. 516, op. 2, d. 793, RGASPI.

1483 SKP:n pl 1925, 11–12 (Manner); SKP:n pk 1925, 244–246 (Malm); myös SKP:n pb 8.2. sekä 16.9. ja 2.10.1925, f. 516, op. 2, d. 884, joissa puhutaan Hanna Malmin laatimasta suunnitelmasta työttömyyden takia ja J. K. Lehtisen ohjeista Suomen byroolle. Suunnitelmaa tai ohjeita ei kuitenkaan ole löytynyt poliitbyroon Suomeen lähettämistä kirjeistä; työttömyyspäivän moitteista, 17 (SB) ht:lle (pb) 26.3. ja 7.4.1925, d. 868, RGASPI; Saarela 1996, 254–255.

1484 KPD:sta, Winkler 1985B, 464.

1485 Otto (Erkki Nissinen), Toiminta Vaasan piirissä tammi-helmikuulla 1926 f. 516, op. 2, d. 937; SKP:n pk 1925, 166 (Iitu) (Antti Hyvönen), RGASPI.

1486 Työttömyyskysymys, liite no 5, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI, jossa STPV:n ekr:n 4.-5.4.1925 pitämän kokouksen lausuma; Työväen kk 19.6.1925, STPV:n arkisto, KA; SKP:n pk 1925, 149 (Tiltu) (Ilmari Urpilainen).

SKP:n piiriorganisaattorit työnsivät niitä alueellisten neuvottelukokousten päätöksiin.¹⁴⁸⁷ Vaatimus liitettiin myös STPV:n kunnallisvaaliohjelmiin vuosina 1925 ja 1928.¹⁴⁸⁸

Vaatimuksien suuntaamista työnantajille perusteltiin yleensä sillä, että työläiset maksoivat itse veroina kuntien ja valtion työttömyysvarat. Työläisten verovarojen sijasta oli päästävä käsiksi riiston synnyttämiin rahoihin.¹⁴⁸⁹ SKP:n johto ja sitä mukailevat eivät sanoneet, miten se tapahtuisi – esimerkiksi vuoden 1925 kunnallisvaaliohjelmassa sanottiin vain, että työnantajat oli ”pakotettava pitämään työt käynnissä”. Vaatimus antoi kuitenkin kuvan, että työttömien tai yleisemmin työläisten oli tehtävä se ottamalla työpaikka valvontaansa. Sitä heijastelivat myös vaatimukset, joiden mukaan työväenjärjestöjen oli toimittava niin, että työt pysyisivät mahdollisimman kauan käynnissä.¹⁴⁹⁰

Suomessa oli kuitenkin tavallisempaa vaatia lakia, joka velvoittaisi työnantajat pitämään huolta työttömistä tai panisi heidät maksamaan enemmän veroa.¹⁴⁹¹ Epämääräisen vaatimuksen työnantajan velvollisuuksista korvasi osittain esitys työnantajien kustantamasta työttömyysvakuutuksesta.¹⁴⁹² Myös satamatöiden kunnallistamista pidettiin keinona vähentää työnantajien valtaa työllisyyskysymyksissä.¹⁴⁹³ Silti myös yleiset vaatimukset säilyivät kokousten vaatimuksina.¹⁴⁹⁴

Suomalainen kommunismi ei kovin usein suhteuttanut työnantajille osoitettuja vaatimuksia käytännön toimiinsa. Syksyllä 1925 *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* kuitenkin rakensi tikkaita ”ilmassa riippuvien” tavoitteiden saavuttamiseksi: kapitalististen liikelaitosten ja yritysten pakottaminen huolehtimaan työläisten toimeentulosta oli kaukaisempi tavoite, joka vaati pitkäaikaista taistelua – ajankohtaisiksi vaatimuksiksi riittivät määrärahat valtion ja kuntien budjetteihin ja niiden ottaminen valtion väkivaltakoneistolle varatuista rahoista. Toisaalta lehti saattoi moittia työttömien kokouksia siitä, että ne olivat unohtaneet vaatia kapitalisteilta toimia työttömyydestä aiheutuneen hädän lieventämiseksi.¹⁴⁹⁵ Käytännössä nämä

1487 SB pik:lle 18.10.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI; Oulun l. eteläisen vaalipiirin työväen paikallisjärjestöjen edustajakokous Oulussa 26.–27.4.1925, Oulun et. vaalipiirin piirijärjestö, TA; Kunnanvaltuutettujen neuvottelukokous Kuopiossa, SaT 26. ja 30.1.1926.

1488 *Kunnallishallitus työväen ja talonpoikien käsiin; Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan!*, 13.

1489 Työväen kk 19.6.1925, STPV:n arkisto, KA; Työttömyyskysymys, liite no 5, f. 516, op. 2, d. 868, RGASPI; A.P., Mietelmiä työttömyydestä, PV 7. ja 19.10.1926; Työttömyys, TT 18.2.1927 pk.

1490 *Kunnallishallitus työväen ja talonpoikien käsiin*; P. Am. Piirijärjestön edustajakokous, PV 14.2.1928.

1491 Jätkä, Työttömän mietteitä, TÄ 13.3.1925 pk; Työttömyyshätä uhkaa Tampereen työläisiä, TT 26.9.1925; Työnantajat huolehtimaan työttömien työläisten elatuksesta, PV 7.10.1925; A. P., Mietelmiä työttömyydestä, PV 7. ja 19.10.1926.

1492 Suuri työväen kokous Oulussa, PV 24.3.1925; Helsingin työttömät vaativat työtä tai leipää, TT 26.2.1927; Valkoista valtakomentoa vastaan!, TT 25.5.1927; Kemin työläiset vaativat vallanpitäjiltä tehokkaita toimenpiteitä työttömyyden johdosta, PV 14.11.1928; *Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan!*, 13.

1493 Esim. A. P., Mietelmiä työttömyydestä, PV 7. ja 19.10.1926; Kemin työläiset vaativat vallanpitäjiltä tehokkaita toimenpiteitä työttömyyden johdosta, PV 14.11.1928.

1494 Oulu pohj 1928, 8–9.

1495 Työttömyyskirous, TT 12.9.1925 pk; Työttömyyskysymys – valtakysymys, TT 24.9.1925 pk; Työttömyys, TT 18.2.1927 pk.

toimet näkyivät työttömien tai kunnan elinten varsinkin puutavarayhtiöille esittämänä vaatimuksina töiden käynnistämisestä.¹⁴⁹⁶

Vaikka SKP:n johto joutui jatkuvasti toteamaan, ettei työpaikoille suuntautuminen muuttunut käytännöksi eikä työmaakomiteoita syntynyt¹⁴⁹⁷, se ei luopunut ajatuksesta. Esimerkiksi Hannes Mäkinen totesi kesällä 1926 SKP:n plenumissa, ettei edellistalvena ollut saatu syntymään yhtään työttömyyskomiteaa. Silti hän kannatti seuraavan kesän plenumissa erityisten nuorison työttömyyskomiteoiden perustamista.¹⁴⁹⁸ Suomessa jopa SKP:n organisaattorit moittivat SKP:n johdon intoa pyrkiä synnyttämään kaikenlaisia järjestöjä työpaikoille.¹⁴⁹⁹

SKP:n johto ei kuitenkaan esittänyt vuosina 1926–27 erityisiä ohjeita työttömyyskysymyksessä. Pienosen neuvottomuuden ohella siihen vaikutti työttömyyden väheneminen. Vasta helmikuussa 1928 se pyrki laatimaan neuvoja liikkeen elvyttämiseksi ja ”terävöittämiseksi”¹⁵⁰⁰. Terävöittäminen tarkoitti kuitenkin aiempien ohjeiden lieventämistä ja mukautumista osittain siihen, mitä Suomessa tapahtui. Niinpä suoraviivainen vaatimus työnantajien elättämistä työttömistä muuttui valtiolle osoitetuiksi vaatimuksiksi palkkaa vastaavasta avustuksesta ja kapitalistien verottamisesta sen kattamiseksi – yleisten töiden järjestämisestä SKP ei puhunut.

SKP:n johtajat eivät kuitenkaan lakanneet kokonaan vaatimasta tuotannon ja työpaikan kontrollia. Niinpä työttömien oli osoitettava vaatimukset työn järjestämisestä ensisijaisesti työnantajille. Vielä selvemmin kontrolli-ajatus näkyi syksyllä 1928 esitetyissä vaateissa, että määräysvalta työhön ottamis- ja erottamisasioissa piti olla työväellä. Vaatimuksissa työttömien organisoimisesta ei kuitenkaan korostettu työpaikkoja aiempaan tapaan. Työttömät saattoivat ohjeissa myös menettää etusijaa suhteessa työssä oleviin, mitä vuoden 1925 esitykset henkivät.¹⁵⁰¹

TYÖTTÖMIEN TOIMIKUNNAT

Työttömien liike ei kuitenkaan organisoitunut työpaikoille. Sen sijaan suuriin kaupunkeihin perustettiin työttömien komiteoita tai toimikuntia, jotka puolustivat työttömien asiaa yhdessä ammatillisten järjestöjen kanssa. Esimerkiksi Helsingissä työttömien elin valittiin yleisessä työttömien kokouksessa, ja se toimi yhdessä ammatillisen keskusneuvoston työttömyysjaoston kanssa.¹⁵⁰² Muualla työttömien komitea perustettiin joko keskusneuvoston yhteyteen tai keskusneuvosto ja sen jäsen-

1496 Esim. Työttömyyskurjuus Kittilässä, *PV* 10.3.1925; Kuolajärven kunnassa työttömänä 1215 vähävaraista kuntalaista, *PV* 13.11.1928.

1497 17 (SB) ht:lle (pb) 26.3.1925, f. 516, op. 2, d. 868; SKP:n pl 1925, 24 (Antikainen), SKP:n pk 1925, 244–246 (Malm), SKP:n pl 1926, 33 (Antikainen), 35 (Malm), 149 (Pekka), RGASPI.

1498 SKP:n pl 1926, 152 (Matti) (Hannes Mäkinen); SKP:n pl 1927, 94 (Matti) (Hannes Mäkinen), RGASPI.

1499 Otto (Erkki Nissinen), Toiminta Vaasan piirissä joulukuulla 1925 7.1.1926, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI.

1500 SKP:n pb 11.2.1928, f. 516, op. 2, d. 986; ks. myös SKP:n siht 10.1. ja 14.2.1928, d. 1027, RGASPI.

1501 SKP:n pb 15.2. ja 3.11.1928, f. 516, op. 2, d. 986; myös SKP:n siht 20.10.1928, d. 1027, RGASPI.

1502 Kertomus H:gin ammatillisen keskusneuvoston toiminnasta 28/3 1926–1/3 1927, 10; Toimintakertomus Helsingin Ammatillisen Keskusneuvoston toiminnasta vuodelta 1927, 8–9.

järjestöt nimesivät siihen edustajansa.¹⁵⁰³ Hyvä suhde työttömien ja ammatillisten järjestöjen kesken näkyi myös siinä, että SAJ järjesti työttömien alueelliset ja valtakunnalliset kokoukset sekä työttömyyspäivät.¹⁵⁰⁴ Pientä hankausta työttömien ja SAJ:n kesken saattoi kuitenkin osoittaa työttömien maata käsittävässä neuvottelukokouksessa joulukuussa 1929 käyty keskustelu siitä, olisiko kamppailun valtakunnallisena johtelimenä SAJ vai työttömien keskuskomitea.¹⁵⁰⁵ Se oli kuitenkin pientä verrattuna siihen, että Ruotsissa LO katsoi työttömien järjestön olevan laillisen ja vastuunalaisen työväenliikkeen ulkopuolella.¹⁵⁰⁶

Työttömien toimikunnat ja ammatilliset keskusneuvostot hoitivat työttömyyskamppailua paikallistasolla – ne selvittivät työttömyyden laajuutta, organisoivat lähetystöjä kunnallisten elinten puheille ja laativat niille kirjelmää.¹⁵⁰⁷ Ne eivät kuitenkaan rajoittuneet vaatimaan töitä tai avustuksia kunnilta ja eduskunnalta – ne olivat myös omaehtoisen avustustoiminnan elimiä ja keräsivät rahaa ja ruokatavaroita, joita varsinkin paikalliset osuusliikkeet antoivat työttömille.¹⁵⁰⁸ Omaehtoista avustustoimintaa tosin estivät paikoin maaherrat, jotka kielsivät työttömien rahan-keräyksen.¹⁵⁰⁹

Työttömien toimikuntien aktiivinen avustustoiminta ei tyydyttänyt SKP:n johtoa ja piiriorganisaattoreita, jotka halusivat tehdä työttömien elimistä taisteluorganisaatioita. Vuosia 1917–18 tulkiten heillä ilmeisesti oli taipumusta uskoa työttömien olevan luonnostaan radikaalimpia ja vallankumouksellisempia kuin työssä olevat. Se näkyi SKP:laisten kannoissa varsinkin vuosina 1924–26, jolloin he moittivat työttömien toiminnan olevan vain ”kerjäystä ja turhaa jaarittelua”.¹⁵¹⁰ Työttömyyden kasvaessa 1920-luvun lopussa SKP:n johtajien asenne avustusten keräämisen kuitenkin lieentyi.¹⁵¹¹

Työttömien elimiä moitittiin porvarillisissa lehdissä varsinkin talvella 1925 ”kommunistisiksi”, mikä puolestaan johti työttömien toimikuntien jäsenten kuulusteluihin.¹⁵¹² Leima ei kuitenkaan johtanut siihen, että kunnalliset elimet olisivat

-
- 1503 Esim. Kokkolan akn 10.1.1926, 26.2. ja 9.12.1928, Kokkolan akn:n arkisto, KA; Kuopion akn:n hallinto 16.11.(1928), Kuopion akn:n arkisto, KA; Kemin työläiset vaativat vallanpitäjiltä tehokkaita toimenpiteitä työttömyyden johdosta, PV 14.11.1928.
- 1504 Työläisten toiminta työttömyyspäivänä, TT 24.3.1925; SAJ:n tpvk 12.10.1929, SAJ:n arkisto, TA; Pohjois-Suomessa työttömien kokoukset järjesti PAPJ, esim. Pohjolan työttömäin edustajakokous Oulussa, PV 27.1.1925; Pohjolaa käsittävä työttömäin edustajakokous Oulussa, PV 12.1.1926.
- 1505 Työttömyyshädän painamat esittivät laajan suunnitelman työttömyyshädän lieventämiseksi, TT 5.12.1929.
- 1506 Lena Eriksson, *Arbete till varje pris. Arbetslinjen i 1920-talets arbetslöshetspolitik*. Stockholm 2004, 234–242, 247–253.
- 1507 Kertomus Hgin ammatillisen keskusneuvoston toiminnasta 28/3 1926 – 1/3 1927, 10; Kokkolan akn 8.3.1926 ja 20.2.1927, Kokkolan akn:n arkisto, KA; Kuopion akn:n hallinto 2.3.1928 ja 20.9.1929, Kuopion akn:n arkisto, KA; A. P., Mietelmiä työttömyydestä, PV 7. ja 19.10.1926.
- 1508 Esim. Työttömyyshädän torjuminen Helsingissä, TT 14.1.1925; Keräys työttömiksi joutuneiden avustamiseksi, TT 10.2.1925; Helsingin työttömät vaativat työtä tai leipää, TT 26.2.1927; Työttömyyskurjuus ja eräitä toimenpiteitä sen lieventämiseksi, TT 1.2.1928; Helsingin työttömillä, TT 28.12.1928.
- 1509 Vaasan työttömien hätää ei saa lieventää, TÄ 11.3.1925.
- 1510 Saarela 1996, 255; Tampereelta, ei allek, saatu 8.2.26; Selostus: Oulu 6.10.–22.11.+ lisäys 22.11.–20.12.25, f. 516, op. 2, d. 937, RGASPI.
- 1511 K-i, Työttömyyskurjuuden torjuminen, T 17. ja 20.8.1929 pk.
- 1512 Esim. Ville V., Porvaristokin ryhtynyt ”ajamaan työttömien asiaa”, TT 5.2.1925 pk; Ville V-a,

kokonaan kieltäytyneet tunnustamasta työttömien toimikuntia. Esimerkiksi Helsingissä kaupunginjohtaja Arthur Castren kävi pariin otteeseen puhumassa toimikunnan järjestämissä kokouksissa. Toimikunta sai jopa kaupungilta avustusta toimintaansa.¹⁵¹³

Suomalaisen kommunismin vaatimukset työttömyyden lieventämisestä eivät asiallisesti eronneet SDP:n esityksistä. Sekin halusi valtion ja kuntien varautuvan ennakolta talvikauden työttömyyteen ja esitti yleisten töiden järjestämistä ja avustuksia – tosin se vaati yleensä pienempiä summia niitä varten.¹⁵¹⁴ Suomalainen kommunismi ei silti pyrkinyt työttömyyskysymyksessä yhteistyöhön muiden poliittisten ryhmien kanssa. Edes se, että STPV:n eduskuntaryhmä ei vuosina 1924–27 kyennyt omin voimin saamaan välikysymystä eduskunnan käsittelyyn, ei saanut sitä esittämään yhteistyötä.

Talvella 1925 tosin keskusteltiin STPV:n ja SDP:n eduskuntaryhmien sekä SAJ:n yhteisestä julistuksesta, mutta se kariutui, kun sosiaalidemokraatit eivät innostuneet STPV:n vaatimuksista suunnata työttömien mielenosoituskokoukset koko kapitalistista järjestelmää vastaan. SDP ja SAJ eivät muutenkaan halunneet panna työttömien omalle liikehännälle yhtä paljon painoa kuin suomalainen kommunismi.¹⁵¹⁵ Kuntatasolla saatettiin kuitenkin esiintyä yhdessä. Esimerkiksi Helsingissä STPV:n ja SDP:n ryhmät tekivät yhteisen esityksen kaupunginvaltuustolle.¹⁵¹⁶

Suhde ulkoparlamentaariseen toimintaan ei ollut ainoa ero suomalaisen kommunismin ja sosiaalidemokraattien välillä. SDP ei ollut työttömyyden lieventyessä yhtä innokas ottamaan asiaa esille eikä tekemään siitä välikysymyksiä. Sen edustajat eivät liioin vaatineet avustuksia yhtä tiukasti kuin suomalaisen kommunismin edustajat.¹⁵¹⁷ Nämä seikat vaikuttivat siihen, että yhteistyötä ei syntynyt.

Ratkaisevampaa oli kuitenkin yleinen haluttomuus ja se, että SKP:n kanta asennoitumisessa sosiaalidemokraatteihin voitti alaa Suomessa. SKP:n johdon asennetta yhteistyöhön työttömyysasiassa kuvasi Toivo Antikaisen ilakointi siitä, että työtömät olivat Viipurissa ajaneet sosiaalidemokraatit pois kokouksestaan ja että heidän paljastamisensa oli onnistunut hyvin.¹⁵¹⁸ SKP:n johdon ohjeissa korostettiin työttömyyskampailun tärkeänä tavoitteena olevan sosiaalidemokraattisten johtajien ”petollisen” työttömyyspolitiikan paljastaminen.¹⁵¹⁹ Suomessa paljastamista ei liitetty työttömyyskampailuun yhtä selkeästi.

Työttömyys-välikysymys, *TT* 9.2.1925 pk; Hyökkäykset Oulun työttömien toimikuntaa vastaan, *PV* 23.2.1926.

1513 Käynneistä, Työläiset arvostelevat herrojen toimenpiteitä työttömyyskysymyksessä, *TT* 4.2.1927; Tunnustus porvarin suusta työttömyydestä, *TT* 14.12.1929; avustuksesta, Työttömyyskurjuus ja eräitä toimenpiteitä sen lieventämiseksi, *TT* 1.2.1928.

1514 Esim. Vp 1925, 113–115 (Paasivuori); Vp 1925L; Vp 1928L, 253; Vp 1929L, 131; Vp 1929, 395–399 (Huttunen).

1515 STPV:n ekr 5. ja 12.3. sekä ekr:n vv 18.3.1925, STPV:n arkisto, KA; Pouttu, Yhteisrintama työttömyyskysymyksessä, *PV* 21.4.1925 pk.

1516 Sosialistinen ja sos.-dem. valtuustoryhmät tehneet yhteisen aloitteen työttömyyshädän lieventämiseksi, *TT* 14.3.1925.

1517 SDP ei tehnyt vuoden 1925 jälkeen välikysymystä asiasta eikä aina halunnut kannattaa STPV:n esityksiä, esim. Vp 1928, 481–483 (Huttunen); Vp 1929, 395–399 (Huttunen).

1518 SKP:n pl 1925, 24 (Antikainen), RGASPI.

1519 SKP:n pb 15.2. ja 3.11.1928, f. 516, op. 2, d. 986, RGASPI.

KAPITALISMIN KRIISIN VAIKUTUKSET

Suomalaisen kommunismin asenne ei muuttunut olennaisesti työttömyyden alkaessa nousta talvella 1928–29. Sen edustajat varottelivat kuitenkin aiempaa tarkomkammin tilanteen huononemisesta. Varsinkin Pohjois-Suomessa ennakoitiin jo loppukesällä ja syksyllä 1928 vaikeaa työttömyystalvea, koska metsä- ja sahatöitä oli tarjolla vähän. Maataloudessa koettu kato pahensi näkymiä lisää. STPV:n edustajat vetosivatkin eduskunnassa aluksi juuri Pohjois-Suomen vaikeaan tilanteeseen.¹⁵²⁰

Talvella 1929 puheissa ja kirjoituksissa yleistyivät kuitenkin todistelut siitä, että tilanne oli muuttunut – kyse ei enää ollut talvien kausityöttömyydestä vaan pitempiäaikaisesta ilmiöstä. Myös STPV:n eduskuntaryhmän välilikysymys helmikuussa 1929 vakuutti samaa.¹⁵²¹ Todistelua vaikeutti kuitenkin se, että ryhmä oli pitänyt asiaa esillä jatkuvasti.

Esitykset eivät henkineet Kommunistisen internationaalien retoriikkaa kapitalistisen järjestelmän läheisestä tuhosta, mutta uusi tilanne näkyi kuitenkin laajempina arvioina kapitalismin tilasta ja sen vaikutuksesta työttömyyteen. Puheissa ja kirjoituksissa selitettiin entistä useammin työttömyyden johtuvan kapitalistisesta riistojärjestelmästä ja sen olevan pysyvä ilmiö kapitalismin imperialistisella kaudella. Myös selitykset vaiheen muista ilmiöistä – monopoleista ja rationalisoinnista – yleistyivät. Kapitalistien häikäilemättömästi toteuttama rationalisointi nähtiinkin tärkeänä syynä työttömyyden kasvuun.¹⁵²²

Tilanteen muuttumisesta huolimatta tärkeimmät vaatimukset – työtä tariffien mukaisilla palkoilla tai avustuksia – säilyivät ennallaan.¹⁵²³ Aiempaa enemmän ryhdyttiin kuitenkin vaatimaan työttömien vapauttamista erilaisista maksuista.¹⁵²⁴ Myös työttömien liikkumista haluttiin helpottaa vaatimalla ilmaisia matkoja työnhakuun ja passikieltojen poistamista.¹⁵²⁵ Muitakin uusia asioita ilmestyi liikkeen esityksiin.

1520 Talven työmahdollisuudet, *PV* 29.8.1928 pk; Kuusamossa on väestön asema erittäin suuren huolestumisen aiheena, *PV* 9.10.1928; Kunnat ja työttömyys, *PV* 18.10.1928 pk; Pudasjärven kunnassa työn tarpeessa olevia ainakin 400 henkeä, *PV* 9.11.1928; Vp 1928, 2011–2023 (Liedes), 2038–2039 (Tanner).

1521 Työttömyyskysymyksen tarkastelua, *PV* 9., 10. ja 11.1.1929 pk; Vp 1929, 378–392 (Rosenberg); STPV:n ekr 7. ja 14.2.1929, STPV:n arkisto, KA.

1522 Esim. Työttömyyskysymyksen tarkastelua, *PV* 9., 10. ja 11.1.1929 pk; Suomen työtätekevälle väestölle, *TT* 5.3.1929, jossa STPV:n ekr:n julistus; K-i, Työttömyyskurjuuden torjuminen, *T* 17. ja 20.8.1929 pk; Nälkääkärsivien edustajat ovat koolla pohtimassa työttömien avustusasiana, *TT* 3.12.1929; Työttömien parlamentti koolla, *TT* 4.12.1929.

1523 Työläisvaltuutetut vaativat työtä normaalipalkoilla ja hätääkärsiville avustusta, *T* 19.9.1929; Työttömien kokouksessa päätetty vaatia kaupungin järjestämään töitä, *TT* 1.10.1929; Työttömyyshädän torjuminen päivän polttava kysymys Kemin seudulla, *PV* 22.10.1929.

1524 Työttömyyshädän torjuminen päivän polttava kysymys Kemin seudulla, *PV* 22.10.1929; Työttömyyshädän painamat esittivät laajan suunnitelman työttömyyshädän lieventämiseksi, *TT* 5.12.1929; Etelä-Hämeen työläiset tulevan ajan toimintaa yhdessä suunnittelemassa, *TT* 27.3.1930.

1525 Haukiputaan työtätekevät vaativat toimenpiteitä työttömyyshädän lieventämiseksi, *PV* 30.10.1929; Työttömyyshädän painamat esittivät laajan suunnitelman työttömyyshädän lieventämiseksi, *TT* 5.12.1929.

Kun rationalisointi nähtiin tärkeäksi syyksi työttömyyteen, vaatimuslistaan liisättiin rationalisoinnin seurausten lieventäminen. Käytännössä se tarkoitti esityksiä työpäivän lyhentämisestä 7-tuntiseksi työpalkkaa alentamatta, yli-, urakka- ja palkkiotöiden kieltämisestä sekä kesäloman toteuttamisesta. Vaatimukset työttömien avustamisesta liitettiin aiempaa selvemmin myös maaseutuväestön asemaan ja toimiin kadon satuttamien pienviljelijöiden auttamiseksi. Esitykset toimista, joilla pienviljelijät pysytettäisiin tiloillaan, yleistyivät myös työttömien kokousten vaatimuksina.¹⁵²⁶ Myös toinen väestöryhmä – Karjalasta tulleet pakolaiset – haluttiin poistaa kilpailemasta työpaikoista, ja kokouksissa vaadittiin heidän karkottamistaan maasta.¹⁵²⁷

Vaatimukset koko työväen mobilisoimisesta taisteluun työttömien asian puolesta ja työttömyyden aiheuttavaa kapitalistista järjestelmää tai ainakin kapitalisista rationalisointia vastaan lisääntyivät. Näin uskottiin synnyttävän joukkoliike, joka vallassa olevien olisi otettava huomioon.¹⁵²⁸ SKP:n politbyroo esitti jo marraskuussa 1928 mobilisoimiskeinoiksi erilaisten lähetystöjen ja joukkokokousten ohella katumielenosoituksia.¹⁵²⁹ Yrjö Sirola puolestaan arveli lokakuussa 1929 historiaan viitaten, että työttömyys saattoi olla lähtökohta suurille kansanliikkeille ja kehotti opettelemaan katuliikkeiden johtamistaitoja.¹⁵³⁰

Suomessa työväen mobilisoimistoimet pysyivät pääasiassa ennallaan. Työttömien alueelliset kokoukset lisääntyivät kuitenkin syksystä 1929, joulukuussa Helsingissä järjestettiin myös työttömien maata käsittävä neuvottelukokous. Aiemmistä vuosista poiketen kampanja työttömyyden lieventämiseksi jatkui koko kevään 1930. Kokousten toimenpide-esitykset puhuivat lähinnä työttömien organisoimisesta ja erilaisista lähetystöistä, jotka myös yleistyivät.¹⁵³¹ Helsingissä kannatettiin myös katumielenosoituksia ja kulkueita kuntien elimiin. Myös Etelä-Hämeessä suositeltiin työttömien osallistumista joukolla valtuustojen kokouksiin.¹⁵³²

1526 Esim. Työttömyyskysymyksen tarkastelua, *PV* 9., 10. ja 11.1.1929 pk; Työttömien kokouksessa päätetty vaatia kaupungin järjestämään töitä, *TT* 1.10.1929; Työttömyyshädän painamat esittivät laajan suunnitelman työttömyyshädän lieventämiseksi, *TT* 5.12.1929; Tehtyä työtä tarkastettu – uusia tehtäviä suunniteltu, *TT* 3.3.1930; Etelä-Hämeen työläiset tulevan ajan toimintaa yhdessä suunnittelemassa, *TT* 27.3.1930; Oulu pohj 1929, 31; SKP:n pb 3.11.1928, f. 516, op. 2, d. 986, RGASPI.

1527 Kemin työläiset vaativat vallanpitäjiltä tehokkaita toimenpiteitä työttömyyden johdosta, *PV* 14.11.1928; Työttömyyshädän painamat esittivät laajan suunnitelman työttömyyshädän lieventämiseksi, *TT* 5.12.1929; Tehtyä työtä tarkastettu – uusia tehtäviä suunniteltu, *TT* 3.3.1930.

1528 K-i, Työttömyyskurjuuden torjuminen, *T* 17. ja 20.8.1929 pk; Työttömien kokouksessa päätetty vaatia kaupungin järjestämään töitä, *TT* 1.10.1929.

1529 SKP:n pb 3.11.1928, f. 516, op. 2, d. 986, RGASPI.

1530 SKP:n pkonf 1929, 143–144 (Sirola), f. 516, op. 2, d. 1056, RGASPI.

1531 Kokouksista, esim. Yli 1000 palkkaorjaa pois töistä kesäk. 1. päivänä, *TT* 22.5.1930; Työstä erottamisia ja palkanalennuksia vastaan!, *TT* 3.6.1930; toimenpide-esityksistä, Työttömyyshädän painamat esittivät laajan suunnitelman työttömyyshädän lieventämiseksi, *TT* 5.12.1929; lähetystöistä, esim. Kittilässäkin on nyt työttömyys kauheampi kuin koskaan ennen, *TT* 28.8.1929; Ammattijärjestön lähetystö tänään hallitusherrain luona työttömyysilanteen johdosta, *TT* 27.9.1929; Raahen työttömien lähetystö kävi eilen maaherran puheilla, *PV* 9.10.1929; Missä viipyvät toimenpiteet Kuolajärven hädänalaisten auttamiseksi?, *PV* 10.10.1929; Työttömyyden lievittäminen Haukiputaan kunnassa, *PV* 26.10.1929.

1532 Työttömien kokouksessa päätetty vaatia kaupungin järjestämään töitä, *TT* 1.10.1929; Etelä-Hämeen työläiset tulevan ajan toimintaa yhdessä suunnittelemassa, *TT* 27.3.1930.

Suomessa ei kuitenkaan järjestetty työttömien mielenosoituksia kaupungintalojen edessä kuten esimerkiksi Saksassa.¹⁵³³ Työttömien joukkokäynnit valtuustojen kokouksissa jäivät myös harvinaisiksi. Kotkassa, jossa edellisvuosilta oli myönteisiä kokemuksia valtuuston lehtereillä olevien työttömien vaikutuksesta, lähti parisataahenkina työttömien joukko vaatimaan kaupunginjohtajalta toimia työttömyyden lieventämiseksi, mutta poistui kaupungintalolta heti kehotuksen saatuaan. Maariassa tulokset olivat myönteisemmät.¹⁵³⁴

Myös katumielenosoitukset jäivät vaatimattomiksi. Sellaisia toki suunniteltiin talvella 1930, kun SAJ esitti työttömyyspäivän järjestämistä 19.2. ja Kommunistinen internationaali kansainvälisen työttömyyspäivän pitämistä 6.3. Niillä ei kuitenkaan mobilisoitu aiempaa suurempia työläisjoukkoja niin kuin toive oli, sillä sisäasiainministeriö kielsi etsivän keskuspoliisin aloitteesta molempina päivinä kulkeet ja kokoukset julkisilla paikoilla sekä kehotti myös valvomaan tarkoin sisällä järjestettäviä tilaisuuksia.¹⁵³⁵

Viranomaisten kielteinen suhtautuminen työttömyyspäiviin vaikutti ilmeisesti myös siihen, että talvella 1930 eri puolilla maata esitetty ajatus koko maan työttömien nälkämarssista Helsinkiin jäi toteutumatta. Nälkämarsseja oli järjestetty 1920-luvun alkupuolella varsinkin Britanniassa mutta myös Saksassa ja Yhdysvalloissa. Laman iskettyä ne yleistyivät uudelleen, ja niitä järjestettiin Norjassakin. Suomessa sellaisista ei ollut kokemusta, mikä saattoi myös vaikuttaa siihen, että ajatuksesta luovuttiin. Lyhyitä paikallisia marsseja kuitenkin järjestettiin.¹⁵³⁶

Suomalaisen kommunismin kirjoituksilla, puheilla ja liikehtimisellä saattoi kuitenkin olla merkitystä siihen, että kunnat ja hallitus myönsivät varoja työttömyyden lieventämiseen. Liikkeen omassa piirissä sitä ei kuitenkaan osattu nähdä saavutuksena. SKP:n johdossa varsinkin Kullervo Mannerilla oli taipumusta pitää niitä ”porvarien ja noskejen näennäistoimina” työttömien liikehinnän sammuttamiseksi¹⁵³⁷.

1533 Saksasta, Winkler 1985B, 463–464.

1534 Kotkan työttömät vaatineet kaupungin herroja järjestämään työtä tai leipää työttömille, *TT* 20.3.1930; aiemmasta, Kurkistaja, Kotkan valtuuston lehteriltä, *TT* 1.2.1928; K. V. Kaukovalta – Eila Kaukovalta, *Maarian pitäjän historia. III osa. Maaria 1866–1943*. Turku 1950, 208.

1535 Päivistä, esim. Työläistoverit!, *T* 30.1.1930, jossa SAJ:n julistus; Kansainvälinen kamppailu työttömyyskurjuutta vastaan, *TT* 4.3.1930 pk; kielloista, EK sisäasiainministeriölle 17.2.1920; EK herra sisäasiainministerille 1.3.1930; EK:n kiertokirje ao:ille ja edustuksille 3.3.1930, työttömyyskiihotus (kansio 65), am, EKV, VA; päivien tapahtumista, Työttömien päivä, *T* 22.2.1930; Helsingin poliisit estivät työttömien mielenosoitukset, *TT* 7.3.1930.

1536 Ajatuksesta, esim. Savon Mies, Suomen työttömät eivät aio sovinnolla kuolla nälkään, *SaT* 25.1.1930; Kotkan työttömät vaatineet kaupungin herroja järjestämään työtä tai leipää työttömille, *TT* 20.3.1930, jossa kerrotaan myös Enson työläisten paikallisesta marssista; nälkämarsseista muualla, Richard Croucher, *We refuse to starve in silence. A History of the National Unemployed Workers' Movement 1920–46*. London 1987, 54–56, 87–90, 92–99; Richard Croucher, *Communist Unemployed Organisations between the World Wars. International Patterns and Problems. Archiv für Sozialgeschichte XXX*. Bonn 1990, 586–587, 594–597; Einhart Lorenz, *Hungermarsjen i 1932, Tidskrift for arbeiderbevegelsens historie 1/1983*, 67–78.

1537 SKP:n pl 1925, 11–12 (Manner), RGASPI.

VEROTUS

Verotus kosketti vuosittain paljon useampaa ihmistä kuin työttömyys. Se oli myös joka vuosi poliittisten kiistojen aihe sekä eduskunnassa että kunnalliselimityksissä. Verotus nousi tärkeäksi aiheeksi, koska se sivusi laajoja kysymyksiä valtion ja kuntien tuloista sekä maatalous- ja teollisuuspolitiikasta.¹⁵³⁸ Verotus ei silti ollut tärkeä teema suomalaisen kommunismin toimissa 1920-luvun jälkipuoliskolla. Puuttuessaan siihen suomalainen kommunismi ei ottanut kantaa niinkään valtion tai kuntien talouteen tai elinkeinopolitiikkaan – sitä huolettivat vähävaraisten mahdollisuudet selviytyä verotuksesta.

1920-luvun alussa suomalaisen kommunismin piirissä oli kahdenlaista suhtautumista verotukseen. Toiset pitivät sitä kysymyksenä, jonka avulla voitaisiin synnyttää välitöntä liikehdintää kapitalistista järjestelmää vastaan. Sitä he uskoivat kannustavansa tunnuksella verolakosta – sanoutumalla irti veroista sanouduttaiisiin irti koko porvarillisesta järjestelmästä. Toisaalta liikkeen piirissä uskottiin, että verotuloja voitaisiin paikallisella tasolla käyttää työväestön hyödyksi.¹⁵³⁹

Tämä kaksijakoinen suhde verotukseen eli suomalaisessa kommunismissa koko 1920-luvun, vaikka sitä ei lausuttu julki kovin usein. Se pilkahti kuitenkin esille maaliskuussa 1927 järjestetyssä valtakunnallisessa neuvottelukokouksessa, kun Niilo Välläri huomautti, ettei pitänyt esittää ylimalkaisia vaatimuksia miettimättä, miten ne toteutettaisiin. Esimerkiksi hän nosti vaatimuksen verojen siirtämisestä porvaristolle – sitä ei voitu toteuttaa käytännössä edes työläisenemmistöisissä kunnissa. Vällärin huomautus ei nostanut suoranaisia vastaväitteitä, mutta Jalmari Kuusela saattoi ilmaista niitäkin toteamalla, että verotuskysymys oli pääasiassa valistuskysymys.¹⁵⁴⁰

Toisen kerran erilaiset painotukset tulivat esille SKP:n keskuskomitean plenumissa kesällä 1928. Silloinkin toisena osapuolena oli Niilo Välläri, joka vaalitunnuksista puhuessaan totesi, että ei pitänyt vaatia kategorisesti verojen poistamista työläisiltä. Kullervo Manner ei kuitenkaan ollut täysin samaa mieltä, vaan katsoi, että esimerkiksi Maarian kunnanvaltuuston piti kieltäytyä verottamasta työläisiä, koska sellaisella oli suuri agitaatiomerkitys vississä tilanteessa.¹⁵⁴¹ Sitä Manner ei sanonut, oliko kesällä tai syksyllä 1928 ”vissi tilanne”.

Kaksinaisuus näkyi myös liikkeen vaalitunnuksissa – toisinaan vaadittiin ”lähi-tehtävänä” työtätekevien täydellistä vapauttamista veroista ja niiden maksattamista rikkailla, toisinaan vaatimattomammin verohelpotuksia työtätekeville ja heidän verorasituksensa lieventämistä tai pyrittiin siirtämään ”verokuormaa pääoman ja suurten tulojen kannettavaksi”.¹⁵⁴²

1538 Mauno Jääskeläinen, Itsenäisyyden ajan eduskunta 1919–1938. *Suomen kansanedustuslaitoksen historia*. Seitsemäs osa. Helsinki 1973, 160–161; Sakari Heikkinen, *Suomeen ja maailmalle. Tullilaitoksen historia*. Helsinki 1994, 388.

1539 Saarela 1996, 256–259.

1540 Pöytäkirja sosialistisen työväen ja pienviljelijäin maatakasittävistä neuvottelukokouksesta maalisk. 26–27 p:nä (1927), 19 (Välläri, Kuusela), f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

1541 SKP:n pl 1928, 21 (K. Into) (Niilo Välläri), 22 (Manner), RGASPI.

1542 Kunnallishallitus työväen ja talonpoikien käsiin, *SaT* 26.11.1925; Luokka luokkaa vastaan!, *TT* 7.6.1929; vrt. Vaaleihin! *TT* 28.11.1923; Viipurin kaupungin ja maalaiskunnan työväestölle!, *TT* 21.11.1924; Pohjolan työläisille ja pienviljelijöille, *PV* 26.11.1924; Etelä-Pohjanmaan kuntienvaltuustojen työläisryhmien edustajakokous Vaasassa, *TÄ* 22.4.1925.

Työläisten verovapautta vaadittiin näkyvästi vuoden 1929 vaalimainoksessa tunnuk- sen ongelmallisuudesta huolimatta. (Kansan Arkisto)

Ero ei ollut kovin selkeä, eikä sitä varmaan ajateltu tietoisesti. Tunnusten paino- tus saattoi riippua siitä, missä ne kirjoitettiin – Moskovassa ja maan alla vaadittiin ilmeisesti helpommin työläisten vapauttamista kokonaan veroista. Ainakin 1920- luvun puolivälissä kirjoitetussa alustuksessa perusvaatimukseksi asetettiin kaikkien kunnallisten ja valtiollisten verojen siirtäminen ”kapitalististen riiestäjien” makset- taviksi – sen toteuttaminen merkitsisi samalla vallan siirtymistä työtätekevien kä- siin.¹⁵⁴³ Suomessa julkisestikin toimivat saattoivat hyväksyä tunnuksen kaukaisem- pana tavoitteena tai yhdistää sen työläisten yhteiskunnalliseen ulkopuolisuuteen – kun valtion menot olivat rikkaiden etujen mukaiset, kuuluisivat verot kokonaan heidän maksettavakseen.¹⁵⁴⁴

Moskovassa ja maan alla säilyi myös pitempään usko, että verotus olisi kysymys, joka synnyttäisi vallankumouksellista liikehdintää. Ainakin SKP:n piiriorganisaat- tori Antti Ojala kuvitteli vielä talvella 1924, että talonpojat ryhtyisivät liikehtimään tyytymättöminä juuri veroihin.¹⁵⁴⁵ Liikehdintää ei syntynyt, vaan suomalaisen

1543 Alustus veronmaksajien kokoukselle, ei pvm, kommunistinen verotuskiihotus (kansio 67), am, EKV, VA.

1544 Vp 1924, 538–539 (Jokela).

1545 K. Syrjälä (Antti Ojala), Selostusta talonp. väestön mielialoista 2.2.1924 ja Veikko (J. K. Lehti- nen), lisäyksenä 20.2.1924, f. 516, op. 2, d. 792, RGASPI.

kommunismien toiminta verotuskysymyksissä keskittyi eduskuntaan ja kunnan elimiin. Tulo- ja omaisuusveroesityksen käsittely eduskunnassa vuonna 1924 osoitti varsinkin STPV:n kansanedustajille, että verotusasiassa ei selvittäisi pelkillä yleisillä tunnuksilla¹⁵⁴⁶. Se pakotti liikettä esittämään tarkempia vaatimuksia ja suuntasi sitä ottamaan selvemmin kantaa vallitsevaan verotusjärjestelmään. Eduskunnassa vuosina 1925–28 tehdyistä aloitteista ja esitetyistä kannoista muodostui itse asiassa suomalaisen kommunismin vero-ohjelma. Sen keskeiset vaatimukset olivat tulliverojen poistaminen, alimman verotettavan tulon nostaminen ja progressiivisuuden voimistaminen.

VÄLILLISET VEROT POIS!

Itsenäistyneen Suomen veropolitiikkaa painoi historian perinne – Venäjän vallan aikana valtion tulot oli koottu pääasiassa tulleilla ja valmisteveroilla. Se ei muuttunut, vaikka maahan säädettiin jo vuonna 1919 tulo- ja omaisuusverolaki. Aluksi välittömät verot tuottivat tosin noin 40 % valtion verotuloista, mutta 1920-luvun kuluessa paino palautui tulleihin ja valmisteveroihin – edelliset muodostivat 55–60 % ja jälkimmäiset reilut 10 % valtion verotuloista.¹⁵⁴⁷

Suomalaisen kommunismin piirissä ei hyväksytty tulliverotuksen kasvua, koska tullit siirsivät verotaakan vähävaraisten harteille. Ne rikkoivat myös periaatetta, jonka mukaan verotuksen tuli mukautua maksukykyyn: pienituloiset käyttivät tuloistaan paljon suuremman osan tullien rasittamiin välttämättömyystavariin kuin suurituloiset. Tähän Suomen verotuksessakin hyväksytyyn ihanteeseen STPV:n kansanedustajat vetosivat vaatiessaan verotuksen painopisteen muuttamista. He eivät ilmeisesti odottaneet puheidensa vaikuttavan paljoa, sillä he arvelivat tullien yleistyneen juuri siksi, että ne olivat varakkaille edullinen verotustapa – ne eivät synnyttäneet tyytymättömyyttä samalla lailla kuin välittömät verot.¹⁵⁴⁸

Eduskuntaryhmä vaatikin tullien poistamista välttämättömiltä elintarpeilta – viljatuotteilta, lihalla, kalalla – sekä yleisiltä kulutustavaroilta, joihin luettiin erityisesti ”vähävaraisten nautintoaineet” – kahvi, tee, sokeri ja tupakka.¹⁵⁴⁹ Se torjui myös esitykset uusien elintarpeiden – esimerkiksi perunan – liittämisestä tullituotteisiin ja vaati kangastullien alentamista.¹⁵⁵⁰

STPV:n kansanedustajat tarkastelivat tulleja pääasiassa niiden vähävaraisille tuoman rasituksen näkökulmasta. Sillä perusteella he torjuivat myös porvarillisten

1546 STPV:n edustajien vastalause ja puheenvuorot osoittivat neuvottomuutta, Vp 1924. Asikirjat, esitys no 66, vastalause II; Vp 1924, 538–539 (Jokela), 762–764 (Tabell); esityksestä, Kauko Wikström, *Valtion tuloveron rakenne. Tutkimus tuloveron rakenteesta ja sen peruspiirteiden historiallisesta kehityksestä*. Turku 1985, 129–131.

1547 Heikkinen 1994, 393; Wikström, 128–129, 165.

1548 Vp 1924, 1414–1415 (Asikainen), Vp 1925, 1451–1455 (Virta), 1463–1465 (Liedes), Vp 1926, 1550–1553 (Asikainen), 1559–1561 (Liedes), Vp 1927, 170–173 (Virta); Vp 1928, 1761–1764 (Virta).

1549 Vp 1924, 1437–1438 (Allila), Vp 1925, 1365–1366 (Allila), Vp 1927, 1220–1223 (Virta); Vp 1928, 1761–1764 (Virta); *Alustuksia verotuskysymyksestä*. Helsinki 1928, 8–9.

1550 Vp 1928, 1781 (Virta); Vp 1927, 1220–1223 (Virta), 1284–1285 (Myllymäki).

puolueiden esittämät väitteet, että viljatullit turvaisivat kotimaista tuotantoa ja hyödyttäisivät kaikkia maaseudulla asuvia. STPV:n edustajat todistelivatkin vuosittain, että viljatulleista hyötyivät vain yli 25 hehtaaria viljeltyä omistavat suurtilalliset – muut eivät kyenneet kuin satunnaisesti tuottamaan viljaa myyntiin. Pienempien tilojen omistajat joutuivat yleensä ostamaan sitä, ja katovuodet lisäsivät ostamistarvetta.¹⁵⁵¹ STPV:n edustajat pitivät parempana, että maaseutua tuettaisiin myöntämällä tullivapaus koneille, jotka lisäsivät ja helpottaisivat pientäkin maanviljelys- ja karjanhoitotuotantoa.¹⁵⁵²

Vaikka STPV:n edustajat arvioivat tulleja työväestön toimeentulon perspektiivistä, he eivät silti unohtaneet, että tulliverot muodostivat huomattavan osan valtion tuloista. STPV:n edustajille valtion talouden tasapaino ei kuitenkaan ollut yhtä tärkeää kuin muille puolueille. Niinpä he eivät muuttaneet vaatimustaan tullien poistamisesta, vaikka sosiaalidemokraatit yrittivät opettaa heille 1920-luvun lopulla, ettei tulleista voinut luopua kerralla. Ajoittain STPV:n edustajat kuitenkin viittasivat valtion budjettiin toteamalla, että tulleja ei tarvittaisi, jos sota- ja suoje-luskuntamenot poistettaisiin.¹⁵⁵³

Edes taloudellisen tilanteen huononeminen 1920-luvun loppuvuosina ei saanut suomalaisen kommunismin edustajia myönteisemmiksi tulleja kohtaan. Kansanedustajat todistelivat aiempaa tomerammin, etteivät tullit suojanneet kotimaista tuotantoa, koska kapitalistinen järjestelmä ei toiminut yksittäisen maan rajojen sisällä. Jalmari Virran mukaan tullisuoja pikemminkin jarrutti kansantalouden kehitystä – sitä osoittivat Suomen maatalouden vanhanaikaiset menetelmät. Mauritz Rosenberg pyrki marraskuussa 1929 jopa kääntämään asiaa toisinpäin – tuotanto laajenisi, kun olisi ostokykisiä kuluttajia. Tullien poistaminen myötävaikuttaisi siihen.¹⁵⁵⁴

Kielteinen suhde välillisiin veroihin tuli ilmi myös siinä, että STPV:n kansanedustajat torjuivat erilaiset valmisteverot – vuosina 1919 ja 1922 säädetyt tupakka- ja tulitikkuveron tai niiden korotukset.¹⁵⁵⁵ Kantaa tulitikkuveron vastustamiseen vahvasti syksyllä 1925 Savon tulitikkutehtaan työläisten lähetystön viesti, että veron voimaantulo merkitsisi tuotannon supistamista ja työttömyyttä.¹⁵⁵⁶ Kielteinen suhde näkyi myös makeisten valmisteveron torjumisena – STPV:n edustajat torjuivat veron, vaikka myönsivät, etteivät makeiset olleet välttämättömystarvikkeita.¹⁵⁵⁷ Asenne välillisiin veroihin ei silti ollut täysin kielteinen – syksyllä 1928 puhuttiin ylellisyystavaroiden tulleista, joiden avulla verotusta haluttiin siirtää rikkaille.¹⁵⁵⁸

1551 Vp 1924, 1224–1225 (Soikkeli); Vp 1925, 1463–1465 (Liedes); Vp 1926, 1550–1553 (Asikainen); Vp 1927, 170–172 (Virta), 1235–1236 (Turunen); Vp 1928, 1761–1764 (Virta); J. Liedes, Tullitariffiehdotus, PV 21.8.1929 pk.

1552 Vp 1927, 1220–1223 (Virta).

1553 Esim. Vp 1925, 1365–1366 (Allila); Vp 1926, 1550–1553 (Asikainen); Vp 1929II, 1079–1081 (Virta); sosiaalidemokraattien kannoista, Vp 1928, 1779–1780 (Keto), sekä Rieti Itkonen, *Kunnallisverot – kuka ne maksaa ja miten ne saadaan oikeudenmukaisemmiksi?* Helsinki 1926, 58.

1554 Vp 1927, 170–172 (Virta); Vp 1929II, 1064–1071 (Rosenberg); myös Vp 1925, 1365–1366 (Allila).

1555 Vp 1922, 209–210 (Koivisto), 313–314 (Enqvist); Vp 1924, 632–633 (Isaksson).

1556 STPV:n ekr 5.11.1925, STPV:n arkisto, KA.

1557 STPV:n ekr 2.9.1925, STPV:n arkisto, KA; Vp 1925, 1381–1382 (Virta), jossa vero torjuttiin nimenomaisesti välillisenä verona; Vp 1926, 1584–1585 (Isaksson).

1558 *Alustuksia verotuskysymyksestä*, 15.

VEROTTOMAT TULOT JA PROGRESSIIVISUUS

Suomalaisen kommunismin esitykset kunnallis- sekä tulo- ja omaisuusverotuksen muuttamisesta olivat itse asiassa yritykset korjata tullien aiheuttamaa verotuksen epäoikeudenmukaisuutta ja siirtää painopistettä välittömiin veroihin. Se oli ainoa keino verottaa ”kapitalistisia tuloja ja omaisuuksia”.¹⁵⁵⁹ Verotuksen painopisteen muuttaminen tapahtui liikkeen mukaan kolmella tavalla. Alimman verotettavan tulon raja oli ensiksi määritettävä niin korkealle, ettei veronmaksajan tarvinnut ”vähentää ruoka-annoksiaan”. Toiseksi oli voimistettava verotuksen progressiivisuutta ja kolmanneksi lisättävä omaisuuden verotusta.

Voimassa olevan kunnallisverolain mukaan alin verotettava tulo oli maalaiskunnissa 1 500–2 500 ja kaupungeissa 2 000–4 000 markkaa. STPV:n eduskuntaryhmä halusi asettaa rajat maalaiskunnissa 8 000 ja kaupungeissa 14 000 markkaan. Vuonna 1928 tehdyssä tulo- ja omaisuusveroesityksessä esitettiin puolestaan alle 15 000 markan vuositulojen vapauttamista tuloverosta – voimassa oleva raja oli 6 000 markkaa. Omaisuuden kohdalla alarajaksi määriteltiin ensin 40 000 markkaa, mutta syksyllä 1929 se nostettiin 100 000 markkaan.¹⁵⁶⁰ Määrittelemällä alimmat verotettavat tulot suomalainen kommunismi tavallaan konkretisoi yleistä tunnusta työtätekevien verovapaudesta.

Toinen keskeinen vaatimus oli verotuksen progressiivisuuden voimistaminen. Kunnallisverotuksessa ryhmä halusi toteuttaa progressiivisuuden muuttamalla veroäyriin laskemisperusteita siten, että suuremman tulon saajalle äyri määrättäisiin pienemmästä yksiköstä kuin pienituloisille – voimassa olevan lain mukaan jokaisesta 100 markan ansiosta määrättiin yksi veroäyri. Valtionverotuksessa tavoitteeksi asetettiin omaisuusverotuksen nostaminen vähintään kaksinkertaiseksi.¹⁵⁶¹

Liikkeen edustajat pitivät esityksiään vallankumouksellisina – ainakin, kun ne rinnastettiin muiden poliittisten ryhmien näkemyksiin.¹⁵⁶² Adam Asikainen puolestaan kuvasi esitysten suhdetta voimassa oleviin lakeihin siten, että hänen esimerkkikunnissaan veroja maksettiin sillä hetkellä 8 – 20 000 markan tuloista 10–15 % ja siitä ylöspäin noin 15 %. STPV:n esityksen mukaan verotus nousisi maalaiskunnissa 15 %:iin vasta 25 000 mk:n ja kaupungeissa 35 000 mk:n tuloissa. Sen sijaan 100 000 mk:n ansiosta veroja perittäisiin noin 25 %. Asikaisen mukaan kahden miljoonan tuloista maksettaisiin Karttulassa, hänen toisessa esimerkkikunnassaan, kunnallisveroa noin 700 000 ja valtionveroa noin 400 000 mk. Asikainen arveli, että verotus ei silti lamauttaisi yritteliäisyyttä.¹⁵⁶³

Tulo- ja omaisuusveroesityksensä STPV:n edustajat puolestaan laskivat vapauttavan noin 478 000 henkeä maksamasta valtiolle tuloveroa. He arvioivat esityksen alentavan verotusta 15–75 000 markan vuosituloissa, pitävän sen ennallaan 75–

1559 Vp 1925L, 307–310; Vp 1928L, 58–61; *Alustuksia verotuskysymyksestä*, 10.

1560 Vp 1925L, 307–310; Vp 1928L, 58–61; Vp 1929IIL, 68–71. Jälkimmäisestä tulo- ja omaisuusverolain, Vp 1924, 762–764 (Tabell), 803–804 (Allila); voimassa olevista rajoista, Suomen Asetuskokoelma vuodelta 1922. Helsinki 1923, 122, 126; Suomen Asetuskokoelma vuodelta 1924. Helsinki 1925, 1194.

1561 Vp 1925L, 307–310; Vp 1928L, 58–61.

1562 Oulu pohj 1929, 27.

1563 Vp 1925, 159–162 (Asikainen).

90 000 markan tuloissa ja nostavan sitä suuremmissa tuloissa asteittain muutaman prosenttiyksikön siten, että yli 400 000 markan tuloissa korotus olisi 14 %. Verotuksen progressiivisuutta oli tarkoitus nostaa siten, että se olisi yli miljoonan markan tuloista lopulta 50 %. Omaisuusveron vaikutuksista he eivät tehneet vastaavia laskelmia. Sen sijaan he väittivät, että 100 000 markan omaisuudesta maksettiin veroa 15 markkaa. Ilmeisesti he pitivät sitä varsin alhaisena.¹⁵⁶⁴

Sekä alin verotettava tulo että verotuksen progressiivisuus olivat suomalaiselle kommunismille hieman ongelmalliset. Talvella 1927 – sosiaalidemokraattisen hallituksen esitystä käsiteltäessä – Suomen byroon jäsen Jaakko Kivi myönsi, että alimman verotettavan tulon määrittäminen oli vaikeaa erityisesti maalaiskunnissa. Eduskuntaryhmässä ilmeisesti aprikointiin, missä määrin oli uskottava väitteisiin, että monessa maalaiskunnassa vain harvalla oli niin suuria tuloja kuin STPV:n aloitteessa oli esitetty.¹⁵⁶⁵ Mietiskelyt näkyivät syksyllä 1927 eduskunnalle tehdyssä esityksessä: alarajaa ei asetettu enää yhtä tiukasti vaan se jätettiin kunnanvaltuuston harkittavaksi tietyissä rajoissa, jotka kuitenkin olivat vallitsevaa käytäntöä suuremmat.¹⁵⁶⁶

Sosiaalidemokraattisen hallituksen esitykset antoivat talvella 1927 aihetta miettiä myös verotuksen progressiivisuutta. Vielä enemmän siihen sysäsivät sosiaalidemokraattien eduskunnassa esittämät piikittelyt. Niiden mukaan STPV:n ehdotuksessa oli niin suuria hyppäyksiä, että sadan markan lisätulosta saattoi aiheutua monen sadan markan verolisäys, mitä ei voinut hyväksyä ”missään järkiperaisessä lakiehdotuksessa”. Sosiaalidemokraatit ilmeisesti tarkoittivat verotuksen hyppäyksellistä nousua 20–25 000 sekä 30–35 000 markan tuloissa, mitä STPV:n edustajat yrittivät purkaa vuoden 1927 esityksessä. Sen sijaan moitteita progressiivisuuden loppumisesta jo varsin varhaisessa vaiheessa ei otettu huomioon.¹⁵⁶⁷

Vaikka STPV:n edustajat tekivät esityksensä helpottaakseen tulliverotusta, he eivät pitäneet tavoitteena koota sen avulla tulliverot korvaavia tuloja – tulo- ja omaisuusveroesityksensä he arvioivat tuottavan vuosittain noin 300 miljoonaa markkaa.¹⁵⁶⁸

Suomalaisen kommunismin lehdissä saatettiin valittaa, että vain rikkaat tai yhtiöt pystyivät tekemään voimassa olevien lakien puitteissa vähennyksiä.¹⁵⁶⁹ Eduskunnassa tehdyissä aloitteissa tai esitetyissä puheenvuoroissa verotuksen vähennyksiin ei juuri puututtu. Vain vuonna 1924 STPV:n edustajat vaativat tulo- ja omaisuusverosta poistettavaksi oikeutta vähentää verotettavasta tulosta puolet verovuonna maksettavan tulo- ja omaisuusveron määrästä, koska he katsoivat sen suosivan suurituloisia. Muuten he tyytyivät voimassa olevien lakien vähennyk-

1564 Vp 1928L, 58–61.

1565 Rauha (Jaakko Kivi), Nro 230 (STPV-ekr) fr. byroon kokous 10.2.1927, f. 516, op. 2, d. 1006, RGASPI.

1566 Vp 1927L, 323–330.

1567 Progressiivisuuden miettimisestä, Nro 203 fraktion (STPV:n ekr) byroon kokous 4.2.1927, f. 516, op. 2, d. 1006, RGASPI; sosiaalidemokraattien moitteista, Vp 1926, 2898–2899, 2902 (Itkonen), 2899–2900 (Myllymäki); esityksen muutoksesta, Vp 1927L, 323–330.

1568 *Alustuksia verotuskysymyksestä*, 12.

1569 T. Tuura, Veroperusteiden määrääminen, *TT* 15.10.1924 pk; Valtuusmies, Vakavampaa huomiota kunnalliseen toimintaan maalaiskunnissa, *TT* 28.10.1925.

siin.¹⁵⁷⁰ Alueellisissa kokouksissa moitittiin kuitenkin sitä, että palkkatyöläiset eivät voineet tehdä senhetkisten lakien perusteella poistoja.¹⁵⁷¹

Vaikka STPV:n eduskuntaryhmä oli valmis ottamaan huomioon toisten kritiikkiä, se ei kuitenkaan hyväksynyt sosiaalidemokraattien tai maalaisliiton hallitussien vuosina 1927 ja 1928 tekemiä esityksiä verotuksen muuttamisesta. Ryhmän mielestä molemmissa oli liian alhainen verovapaan tulon raja ja kumpikin lisäsi progressiivisuutta liian vähän.¹⁵⁷² Kielteistä suhtautumista muiden esityksiin lisäsi luultavasti se, että STPV:n aloite kunnallisverotuksen muuttamisesta torjuttiin tyylysti – valiokunnissa päätettiin, ettei sitä oteta käsittelyyn. Se näkyi varsinkin esitystä huolellisesti valmistelleen Adam Asikaisen ja Uno Nurmisen närkästyneinä puheenvuoroina, kun esityksestä ei päästy lainkaan keskustelemaan.¹⁵⁷³

Vaikka STPV:n eduskuntaryhmän aloitteet ja toisaalta 1920-luvun alussa hyväksytyt lait muodostivat tietynlaisen pohjan suomalaisen kommunismin verokannoille, sen piirissä eli vielä 1920-luvun jälkipuoliskolla ajatus toisenlaisesta veromuutoksesta. Oulun pohjoisen vaalipiirin neuvottelukokouksessa keskusteltiin keväällä 1928 mahdollisuudesta lakkauttaa kunnallisverotus kokonaan ja siirtää kuntien menot valtion maksettaviksi. Ajatus torjuttiin, sillä sen katsottiin rajoittavan kuntien itsehallintoa. Keskustelulla oli kuitenkin vaikutusta, sillä liikkeen verokantoihin liitettiin 1920-luvun loppuvuosina vaatimus, että kuntien yleiset menot – esim. kansakoulun ja köyhäinhoidon aiheuttamat – siirrettäisiin valtion tai kapitalistien maksettaviksi. Siihen epäilemättä vaikuttivat myös monen maalaiskunnan suuret verorästit, joita suomalaisen kommunismin edustajat pitivät myös osoituksena verotuksen nurinkuruudesta, sekä niiden vaikeudet rahoittaa menojaan. Samalla saatiin kuitenkin tilaisuus mainostaa STPV:n eduskunta-aloitteita eri eläkkeistä.¹⁵⁷⁴

VÄHÄVARAISTEN VERONMAKSAJIEN KOKOUKSET

Verotus oli 1920-luvun alussa kysymyksiä, joista suomalainen kommunismi halusi synnyttää liikehdintöjä.¹⁵⁷⁵ Into hiipui varsin pian, eikä edes omien lakialoitteiden tunnetuksi tekemiseksi yritetty järjestää erityisiä kampanjoita. Niitä mainostettiin toki lehdistä, ja niistä puhuttiin kokouksissa.¹⁵⁷⁶

1570 Esim. Vp 1924, 762–764 (Tabell); Vp 1925, 159–162 (Asikainen); Vp 1928, 772–774 (Asikainen); Vp 1928L, 58–61, vrt. Suomen Asetuskokoelma vuodelta 1924, 1192.

1571 Oulu pohj 1928, 25–26.

1572 Vp 1926, 2559–2561 (Asikainen); Vp 1927, 213–214 (Asikainen); Vp 1928, 772–774 (Asikainen); hallitusten esityksistä, Wikström, 145–146.

1573 Vp 1925, 159–162 (Asikainen), 1370 (Asikainen), 1449–1450 (Asikainen), 1450–1451 (Nurminen).

1574 Oulu pohj 1928, 10, 11–12; *Alustuksia verotuskysymyksestä*, 24–25; Simon Jokikylän pientalonpojat tyytymättömiä nykyiseen verotusjärjestelmään, PV 14.12.1928; verorästeistä, esim. Kunnallisverotuksen nurinkuruus, TÄ 20. ja 23.5.1927 pk; Verorästit nousevat Oulun ympäristössä ylettömän suuresti, PV 26.1.1928; Tilanteesta Oulun läänin pohjoisessa vaalipiirissä, ilmeisesti 1929 alussa, Oulun pohjoinen vaalipiiri, STPV:n arkisto, KA.

1575 Saarela 1996, 256–259.

1576 Esim. T. Tuura, Kunnallisverolakien uudistus, PV 4.3.1925 pk; Verot tulojen mukaisiksi, SaT 25.2.1926; Kunnallisverot, TT 23.9.1926 pk; Kunnallisverotuksen perusteet, TT 29.9.1926 pk; Kunnallinen verotus uusittuna, SaT 5.3.1927; Kuopio länt 1926, 17–18; Oulu pohj 1928, 17–18.

Syksystä 1926 kunnallisverotuksen uudistamista ajettiin myös kunnallisvaltuustoissa, joita yritettiin saada tekemään esityksiä alimman tulorajan nostamisesta ja verotuksen progressiivisuuden toteuttamisesta joko suoraan valtioneuvostolle tai kaupunki- tai maalaiskuntien liitolle.¹⁵⁷⁷ Yritykset tuottivat paikoin tulosta – siihen oli halua myös muilla poliittisilla ryhmillä – mutta esitykset eivät aina vastanneet suomalaisen kommunismin edustajien toiveita.¹⁵⁷⁸ Toisaalta Kemin maalaiskunnan päätös esittää eduskuntaryhmille kunnallisverotuksen uudistamista STPV:n aloitteen mukaisesti johti siihen, että maaherra kumosi päätöksen, kun porvarilliset valtuutetut valittivat siitä.¹⁵⁷⁹

Syksyllä 1926 suomalaisen kommunismin jäsenet pääsivät myös vähävaraisten veronmaksajien kokouksiin esittelemään kantojaan verotuksesta. Se tapahtui sosiaalidemokraattien sysäyksestä – SDP ryhtyi järjestämään veronmaksajien kokouksia. Puolueen tavoitteena oli tehdä tunnetuksi puoluekokouksessa helmikuussa hyväksytyyn vero-ohjelman ajatuksia mutta ilmeisesti myös ryöstää se johtoasema, jonka äänekkäämpi STPV oli eduskunnassa hankkinut verokysymyksissä.¹⁵⁸⁰

Suomalaisen kommunismin piirissä SDP:n toimien koettiin vaarantavan omaa asemaa työtätekevien veroetujen puolustajana. SKP:n Suomen byroo ja Helsingin vaalikomitea pyrkivätkin mobilisoimaan omat voimat SDP:n suunnittelemiin kokouksiin. Niissä oli STPV:n eduskuntaryhmän aloitteiden esittelyn ohella moitittava SDP:n toimia verotusasiassa, erityisesti sen haluttomuutta puolustaa STPV:n esityksiä eduskunnassa. Kritiikin aiheita Suomen byroo ja vaalikomitea löysivät myös Rieti Itkosen kirjoituksista, jotka antoivat kuvan, että varakkailla oli oikeus suurempiin välttämättömiin tarpeisiin kuin vähävaraisilla. Moitteista huolimatta ideana oli saada kokoukset hyväksymään lausuma, joka tukisi STPV:n kantaa ja toimintaa.¹⁵⁸¹

Varsinkin Etelä-Pohjanmaalla suomalaisen kommunismin edustajat olivat valmiit aktiiviseen toimintaan verotusta vastaan. Vaasassa he järjestivät itse vähävaraisten veronmaksajien kokouksen, esittivät omat näkemyksensä ja hyväksyivät STPV:n eduskuntaryhmän esityksiä tukevan lausuman. Kokous ilmoitti myös vastustavansa ehdottomasti sosiaalidemokraattien esitystä. Vaasan mallia seurattiin muutamassa maalaiskunnassa.¹⁵⁸²

Yleensä sosiaalidemokraattien kuitenkin annettiin pitää aloite kokousten järjestäjinä, ja toimiin ryhdyttiin vasta kokouksissa. Esimerkiksi Raumalla sosiaalide-

1577 Kunnallisverotuksen perusteet, *TT* 29.9.1926 pk; Taistelu veroriistoa vastaan, *PV* 9.10.1926 pk; Huomattava aloite kunnallisverotuksen muuttamiseksi Oulussa, *PV* 22.10.1926; Työläisvaltuutettujen esitys asteettaisesta verotuksesta hyljätty, *TT* 8.3.1928.

1578 Kunnallisverotuksen perusteet, *TT* 29.9.1926 pk; Oulujoen kunta tekee valtioneuvostolle esityksen kunnallisverotuksen uudistamisesta, *PV* 12.12.1926; Kunnallisverotus, *TT* 22.3.1928 pk.

1579 Oulu pohj 1929, 8–9.

1580 Kokouksista, esim. Väärää verotusta vastaan, *SS* 14.9.1926; Köyhät verojen kiirastulussa, *SS* 25.9.1926 pk; ohjelmasta, Soikkanen 1975, 443.

1581 (SB:lta, saatu 20.9.1926); Alhaista politikoimista vastaan, f. 516, op. 2, d. 936, RGASPI; Jalmari Kuusela Yrjö Tuomiselle 7.10.1926, alustuksia ja selostusaineistoja sekä puheita, jossa myös ko. aineisto, sekä Jallu (Jalmari Kuusela) T. Latvalle 8.10.1926, STPV:n arkisto, KA; myös SKP:n pb 24.10.1926, d. 940, jossa myöhässä olleet ohjeet aloitteen valtaamisesta SDP:lta, kokouksiin osallistumisesta ja omien kokousten järjestämisestä; Itkosen kirjoituksista, Itkonen, 5.

1582 Sos.-demien ja porvareiden verotuspolitiikka tuomitaan, *TÄ* 20.10.1926; Jurvan Savijoen vähävaraiset veronmaksajat liikkeellä, *TÄ* 1.11.1926.

mokraattien järjestämä vähävaraisten veronmaksajien kokous hyväksyi suurella äänten enemmistöllä STPV:n ryhmän esityksen ja tuomitsi sosiaalidemokraattisen johdon menettelyn.¹⁵⁸³ Kaikkialla asiat eivät sujuneet yhtä mutkattomasti, sillä suomalaisen kommunismin edustajat saattoivat jäädä myös vähemmistöön tai he ilmaisivat vastalauseensa ”olemalla vaiti”.¹⁵⁸⁴ Paikoin sosiaalidemokraatit järjestivät kokoukset puhtaasti sosiaalidemokraattisina tai muuttivat ne vähemmistöön jäätyään sellaisiksi. Jälkimmäisessä tapauksessa he saattoivat myös kieltäytyä tekemästä päätöksistä.¹⁵⁸⁵ Se pakotti suomalaisen kommunismin edustajat järjestämään omia kokouksia.¹⁵⁸⁶

Niinpä vähävaraisten veronmaksajien kokoukset olivat paljolti suomalaisen kommunismin ja sosiaalidemokraattien järjestötekniistä riitelyä. Ne pakottivat kuitenkin kumpaakin ryhmittymää tuomaan julki ajatuksiaan verotuksesta ja tekivät kantoja tunnetuiksi – saattoihan keskustelu kestää viisikin tuntia.¹⁵⁸⁷

Molemmat ryhmittymät pitivät tärkeimpänä saada omat kantansa kokousten päätöksiksi. Niissä ei haluttu etsiä yhteisiä näkemyksiä eikä mieltiä, olisiko STPV:n aloitteiden ja SDP:n vero-ohjelman pohjalta mahdollista toimia yhdessä. Pohjaa sille olisivat antaneet samankaltaiset näkemykset välillisten verojen vähentämisestä ja välittömien lisäämisestä, progressiivisuuden toteuttamisesta, alimman verotettavan tulon korottamisesta ja omaisuusveron kiristämisestä. Edes sosiaalidemokraattien halu kehittää valtionveroa, erityisesti tulo- ja kunnallisveroa, omaisuusverona ei olisi ollut erityinen este yhteistyölle.¹⁵⁸⁸

Yhteistyötä vastaan puhuivat erilaiset näkemykset uudistusten edistämisestä. Erot näkyivät mm. siinä, että STPV:n ryhmä teki korjaavia esityksiä, mutta SDP esitti yleisemmin uudistuksen käynnistämistä. Se tuli ilmi myös suhtautumisessa tulleihin: STPV oli valmis poistamaan ne heti, SDP asteittain. Kaikki tämä sai suomalaisen kommunismin jäsenet väittämään, etteivät sosiaalidemokraatit tehneet mitään tai että he asettuivat puolustamaan vallitsevaa järjestelmää.¹⁵⁸⁹ Yhteistyön mahdollisuuksia heikensi myös se, että suomalaisen kommunismin piirissä vahvistui näkemys, jonka mukaan ”sosiaalidemokraattisella herrajohdolla” tai sen esityksillä ei ollut mitään tekemistä työväestön kanssa.¹⁵⁹⁰

1583 Rauman vähävaraisten veronmaksajien tuomio sos.-dem. puoluejohdolle, *TT* 20.10.1926; Näin päättävät tietoiset joukot, *TT* 20.10.1926; Pekka, Selostusta 13-piiriin toiminnasta 1.11.1926, f. 516, op. 2, d. 938, RGASPI, jossa sanotaan Maariassa hyväksytyyn ”meikälaisten” kanta.

1584 Diktatuuri pelasti herrojen meiningit Kotkassa, *TT* 20.10.1926; Pekka, Selostusta 13-piiriin toiminnasta 1.11.1926; (8. pik) (Tampere) ht:lle 3.11.26, f. 516, op. 2, d. 938, RGASPI, joissa valitetaan vähäistä osallistumista ja puhumattomuutta.

1585 Pietarsaaren sos.-dem pomojen ”kansanvaltaisuuden” viimeisin näyte, *TÄ* 18.10.1926; Sos.-dem. johtoherrain kamala vehkeily; Sos.-demien verotuspolitiikka tuomitaan Kajaanissakin, *SaT* 19.10.1926; Mikkelin veronmaksajia vedetty nenästä, *TT* 20.10.1926; Pisara, Jyväskylän kuulumisia, *TÄ* 20.10.1926.

1586 Esim. Kurikan vähävaraiset veronmaksajat liikehtivät, *TÄ* 25.10.1926; Vähävaraisten veronmaksajien kokous Pietarsaareissa, *TÄ* 29.10.1926.

1587 Noskepuolue joutunut häpeäpaaluun julkean petturuutensa takia, *TT* 17.11.1926.

1588 Sosiaalidemokraattien kannoista, Itkonen, 54–68.

1589 Vaatimus toiminnasta tuli esille mm. Tampereen kokouksessa, Huutavan verotuskurjuuden nostattamat liikehdinnät tahtoo sos.-dem. puolueen herrasjohto pysähdyttää puoliteihen, *TT* 7.10.1926.

1590 Mies tornissa, Vartiopaikalla, *TT* 9. ja 16.10.1926; Sos.-dem. johtoherrain kamala vehkeily, *SaT* 19.10.1926; ”Väärä verotus”, *TT* 22.10.1926 pk.

Elo-syyskuussa 1928 järjestetyllä kampanjalla pyrittiin paljon selvemmin tuomaan julki omia käsityksiä verotuksesta, vaikka sekin oli reagointia maalaisliittolaisen hallituksen esitykseen tulo- ja omaisuus- sekä kunnallisverotuksesta ja yritykseen muuttaa kunnallisten verotuslautakuntien koostumusta siten, että maaherra nimeäisi osan niiden jäsenistä. Ne tarjosivat suomalaiselle kommunismille tilaisuuden esitellä laajemmin omia veropoliittisia kantojaan ja aktivoida samalla vaalijärjestöjään tuleviin kunnallisvaaleihin.¹⁵⁹¹ Kampanjaa varten STPV:n esitykset koottiin myös 32-sivuiseksi julkaisuksi *Alustuksia verotuskysymyksestä*.¹⁵⁹²

Lehdet ja kokoukset, joita järjestettiin laajasti ympäri maata, pitivätkin hallituksen esitystä vain vallitsevan tilanteen vakauttamisena. Vastapainoksi ne esittivät omat vaatimukset tulliverotuksen helpottamisesta – erityisesti elintarvikkeiden vapauttamisesta tulleista – tulo- ja kunnallisverotuksen alimmista verotettavista tuloista, omaisuusveron korottamisesta sekä verotuksen progressiivisuuden toteuttamisesta. Ne torjuivat närkästyneinä myös ajatuksen kunnallisten verolautakuntien kokoonpanon muuttamisesta.¹⁵⁹³ Seuraavana syksynä Helsingissä kampanjoitiin alimman verotettavan tulon nostamiseksi.¹⁵⁹⁴

PINTA-ALATUOTTO JA ISÄNNÄN PALKKA

Suomalaisen kommunismin vaalitunnukset ja eduskunta-aloitteet tarttuivat verotuksen yleisiin väärentymiin. Niissä ei kuitenkaan puututtu siihen, että tulojen arvioiminen maatalouskiinteistöistä oli monimutkaista. 1920-luvun alussa hyväksytyissä laeissa otettiin käyttöön pinta-alaverotus sekä kunnallis- että valtionverotuksessa. Verotuslautakunta joutuikin arvioimaan viljellyn maan, luonnonniityn ja metsämaan tuoton sen mukaan, mitä se oli keskimäärin ollut samanlaisilla tiloilla edellisvuonna. Arvioinnissa oli otettava huomioon myös maan laatu ja sijainti. Sen lisäksi tuloksi oli laskettava ns. isännän palkka ja asuntoetu.¹⁵⁹⁵

Suomalaisen kommunismin lehdissä saatettiin ajoittain moittia lain olevan edullinen suurtilallisille, koska heidän tulojaan ei voinut tarkistaa samalla lailla kuin työläisten ja pientilallisten. Lain katsottiin myös antavan suurmaanomistajille mahdollisuuden tehdä poistoja ”kaikenlaisten aidanseivästeroituskustannusten muodossa”.¹⁵⁹⁶ Moitteista huolimatta suomalaisen kommunismin edustajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että lain puitteissa pystyi soveltamaan vaatimusta oikeuden-

1591 Kampanjan taustasta, Hgin vk 21.6.1928 ja sen paikallis- ja maatakasittävä jaosto 20.6.1928; Hgin vn 29.6.1928, STPV:n arkisto, KA; Veronmaksajat!, *TT* 17.8.1928, jossa Hgin työväen vaalikomitean julistus; Nouskaa taisteluun!, *PV* 21.8.1928 pk.

1592 *Alustuksia verotuskysymyksestä*.

1593 Yleinen veronmaksajien kokous Turussa eilen, *TT* 27.8.1928; Sunnuntaina ovat veronmaksajat Pohjolassa esittäneet oman mielipiteensä, *PV* 28.8.1928; Lahden vähävaraisten veronmaksajain kokous tärkeistä kysymyksistä, *TT* 28.8.1928; Työätekevät keskustelemassa vääristä veroperusteista, *TÄ* 31.8.1928; Suuria veronmaksajajoukkojen kokouksia pitkin Uuttamaata, *TT* 4.9.1928; Veronmaksajien liikehdintä voimaperäistä, *TT* 5.9.1928; Verotustaistelu, *TT* 8.9.1928 pk.

1594 Vallilan työläiset raskasta veroriistää ja poliittista sortoa ja vainoa vastaan, *T* 3.9.1929; Käpylässäkin nousee verovääryyttä vastaan, *T* 14.9.1929.

1595 Soikkanen 1966, 563–564.

1596 T. Tuura, Veroperusteiden määrääminen, *TT* 15.10.1924 pk.

mukaisemmasta verotuksesta. Sen tekemisestä he antoivat ohjeita sanomalehdissä ja erilaisissa kokouksissa. Neuvoissa puututtiin pääasiassa kahteen seikkaan – pinta-alatuoton määräämiseen ja isännän palkkaan.

Näihin kahteen asiaan puuttamalla suomalaisen kommunismin edustajat halusivat myös sanoa, että pienviljelijä ei ollut samanlainen maanomistaja kuin suurtilallinen. Lehdissä pyrittiin erityisesti kumoamaan väitteet, joiden mukaan kaikille maanomistajille oli edullista, että pinta-alatuotto määriteltäisiin mahdollisimman alhaiseksi. Suomalaisen kommunismin mukaan pienviljelijöille oli paljon edullisempaa, että pinta-alatuotto määriteltäisiin mahdollisimman korkeaksi – se sattui suuriin tiloihin paljon raskaammin kuin pieniin.¹⁵⁹⁷ Kuopion läntisen piirin kunnanvaltuutettujen neuvottelukokouksessa tammikuussa 1926 esitettiin jopa konkreettisia ohjeita kääpiö-, pien- ja suurtilojen viljelyyn ja metsämaan veroperusteista.¹⁵⁹⁸ Neuvoja annettiin Oulun ja Kuopion lehdissä myös julkaisemalla eri kuntien veroratkaisuja.¹⁵⁹⁹

Isännän palkkaa määriteltäessä suomalaisen kommunismin lehdet itse asiassa yhtyivät valtiovarainministeriön ohjeisiin ja vaativat palkan määräämistä tilakoon mukaan. Lehtien mielestä työ pienillä ja karuilla tiloilla ei voinut tuottaa samalaista tulosta kuin suurilla ja hyvillä tiloilla. Ohjeissa korostettiin myös, että suurtilojen johtotyö vaati ammattimiestä, jonka palkka oli rinnastettava virkamiesten ansioihin. Toisinaan isännän palkka kehoitettiin laskemaan sen mukaan, miten paljon työstä olisi pitänyt maksaa ulkopuoliselle. Siinäkin tapauksessa perustaksi oli saatava tilan viljellyn maan pinta-ala.¹⁶⁰⁰

Ohjeilla oli ilmeisesti merkitystä vasemmistoenemmistöisissä kunnissa. Ainakin päivälehdissä ylleiltiin sillä, että Kaarinassa oli pinta-alatuotto ja isännän palkka arvioitu korkeammalle kuin porvarien hallitsemissa kunnissa.¹⁶⁰¹ Toisaalta pohjoisen vasemmistoenemmistöiset kunnat joutuivat maatalouden veroperusteita määrittäessään erimielisyyksiin maaherran kanssa – tämä kumosi kunnan määräämät veroperusteet.¹⁶⁰² Se saattoi lisätä pohjoisessa epäilyä, että vallitsevan järjestelmän puitteissa ei voinut paljoa helpottaa työtätekevän verotusta.¹⁶⁰³

1597 T. Tuura, Veroperusteiden määrääminen, *TT* 15.10.1924 pk; Kuopion l. länt. vaalipiirin sosialististen valtuustoryhmäin edustajakokous, *SaT* 22.1.1925; Kuopio länt 1926, 20, 22; Satakunnan ja Hämeen työläisvaltuutetut koolla Tampereella, *TT* 24.8.1927; A. R-i, Kunnallisverotus maalaiskunnissa, *TT* 27.1.1928; Veroperusteet, *PV* 15.11.1928 pk.

1598 Kuopio länt 1926, 18–19.

1599 Esim. Veroperusteet Oulujoella, *PV* 20.10.1924; Veroperusteet Haukiputaalla; Taksoitusperusteet Iissä, *PV* 30.10.1924; Työläinen: Veroperusteet Suonenjoella, *SaT* 6.11.1925; Veroperusteet Oulujoella, *PV* 1.11.1927; Verotusperusteet Ruovedellä, *TL* 1.11.1928.

1600 Isännän palkan määrittely valtion tulo- ja omaisuusverotuksessa, *TT* 8., 11. ja 12.5.1925 pk; Pikkuisäntä, Verotus ”isännän palkasta”, *TT* 30.1.1928, *PV* 3.2.1928; myös Kuopion l. länt. vaalipiirin sosialististen valtuustoryhmäin edustajakokous, *SaT* 22.1.1925; Kuopio länt 1926, 20, 22; Isännän palkka, *SaT* 16.11.1926; Veroperusteet, *PV* 15.11.1928 pk.

1601 Työläisille ja pienviljelijöille Kaarinassa, *TT* 21.11.1928.

1602 Esim. T. Tuura, Veroperusteiden määrääminen, *TT* 15.10.1924 pk, Oulujoen porvarit valittavat veroperusteista, *PV* 8.11.1927; Vähävaraisille maaherra veroa korottamassa, *PV* 13.1.1928; Työläisten kokous Haukiputaalla, *PV* 19.1.1928; Satokangas, 340.

1603 Oulu pohj 1929, 25.

ASUMINEN

Työväen asumiskysymys katosi 1920-luvun jälkipuoliskolla lähes täysin suomalaisen kommunismin asialistalta, jonne se kesällä 1922 nousi sota-aikana säädetyn vuokrasäännöstelyn uhatessa lakata. Silloin SSTP järjesti kokouksia, jotka esittivät hallitukselle ja kaupungeille vaatimuksia vuokrasäännöstelyn jatkamisesta ja asunnottomien auttamisesta. Samalla se pyrki organisoimaan vuokralaisia vastustamaan mahdollisia häätöjä.¹⁶⁰⁴

Samanlainen reagointi toistui keväällä 1924, jolloin suomalainen kommunismi aiempaan tapaan ryhtyi kampanjoimaan sekä eduskunnassa että sen ulkopuolella ennakoimiensa häätöjen, vuokrankorotusten ja keinottelun estämiseksi. Sillä kertaa keskityttiin kuitenkin esittämään vaatimuksia valtiolle ja kaupungeille – vuokralaisten organisoiminen vastustamaan häätöjä katosi tunnuksista. Vuokralaisia haluttiin kuitenkin organisoida vaatimalla vuokralautakunnan valitsemista talojen asukkaista.¹⁶⁰⁵

STPV:n eduskuntaryhmän keväällä jättämässä aloitteessa määriteltiin myös asumiseen liittyviä periaatteita: siinä puhuttiin täysi-ikäisten ihmisten oikeudesta pitää hallussaan yhtä asuinhuonetta, keittiötä ja työhuonetta sekä huonetta kahta alaikäistä lasta kohden. Lisäksi esityksessä pidettiin enintään viiden markan neliövuokraa kohtuullisena. Periaatteet heijastelivat Kuopiossa jo aiemmin esitettyjä näkemyksiä asumisen minimitasosta. Säännöstelyn päättymisuhka jätti kuitenkin jälkensä esitykseen – siinä korostui vaatimus liikojen huoneiden poislouvuttamisesta.¹⁶⁰⁶

Eri kaupungeissa pidetyissä kokouksissa sama sanottiin suuremmin – oli säädettyvä määräys, ettei asuntoja saanut pitää tyhjillään. Lisäksi ”kohtuuttomasti” huoneita omistavilta oli otettava ne tarvitseville tai ylellisyysasumisesta oli säädettyvä korkea vero, jonka tuotto käytettäisiin uusien asuntojen rakentamiseen. Kokouksissa vaadittiin myös valtiota varaamaan vuosittain määräraha työläisasuntojen rakentamiseen tai tukemaan kuntien ja työväen asunto-osuuskuntien rakennustoimintaa.¹⁶⁰⁷

Asuminen oli tärkeä tema varsinkin vuoden 1924 kunnallisvaaleissa. Kunnallisen asuntotuotannon ohella suomalaisen kommunismin jäsenet peräsivät kaupungeilta ilmaisia rakentamattomia tontteja ja pitkäaikaisia korottomia lainoja.¹⁶⁰⁸ Valtuustoryhmien tekemiä aloitteita ei kuitenkaan mainostettu kovin näkyvästi.¹⁶⁰⁹

1604 Saarela 1996, 259–260.

1605 STPV:n ekr 16.5.1924, STPV:n arkisto, KA; Vp 1924, 122–124 (Allila), 124 (Virta); Vp 1924L, 456–458; Vuokrahuujaus, *TT* 19.5.1924; Työläisnaiset ja asuntokurjuus, *TT* 19.5.1924, jossa selostetaan Helsingin työläisnaisten keskustelukokouksen esityksiä; Lahden vuokralaisten kokous, *TT* 19.5.1924; Asuntokurjuutta ja keinottelua vastaan, *TT* 2.6.1924.

1606 Vp 1924L, 456–458; aiemmista esityksistä, Saarela 1996, 260.

1607 Esim. Työläisnaiset ja asuntokurjuus, *TT* 19.5.1924; Lahden vuokralaisten kokous, *TT* 19.5.1924; Asuntokurjuutta ja keinottelua vastaan, *TT* 2.6.1924.

1608 Viipurin kaupungin ja maalaiskunnan työväestölle! *TT* 21.11.1924; Kotkan työläiset vaaleihin! *TT* 21.11.1924; Simson, Satakunnan työläisvalitsijoille! *TT* 25.11.1924; Pohjolan työläisille ja pienviljelijöille, *PV* 26.11.1924; Tampereen työläiset, *TT* 27.11.1924; F(iina).P(ietikäine)n, Työläisnaiset kunnallisvaaleihin, *TT* 29.11.1924.

1609 Esim. Helsingin ammatillisen keskusneuvoston alote asuntopulan lieventämiseksi, *TT* 25.9.1924; Työläisten aloitteet asuntokurjuuden poistamiseksi, *TT* 13.11.1924; Porvaristo ei halua asuntokurjuuden pikaista lieventämistä, *TT* 18.6.1925.

Asuntokurjuus oli liikkeen teemoja varsinkin 1920-luvun puolivälissä, mutta nousi vaalimainokseen myös 1929. (Kansan Arkisto)

Pikemminkin suomalainen kommunismi tyytyi vuosina 1924–26 paljastamaan vallitsevaa asuntokurjuutta, sillä lehdissä esitettiin monia kuvauksia kaupunkien työläisasuntojen ahtaudesta ja surkeudesta. Oulussa, Toppilansalmen lähistöllä sijainneita entisiä huviloita, joihin kaupunki oli sijoittanut työläisiä, luonnehdittiin seuraavasti:

”Seinät olivat niin lahot, että lävitse näkyi. Lattiassa oli nyrkin mentäviä reikiä. Seinissä ei ollut minkäänlaisia papereita, suuret raot irvistelivät – oikeita torakanpesiä. Katto oli niin ränsistynyt, että saattoi joka hetki odottaa sen putoavan niskaan.”¹⁶¹⁰

Kuvalehti *Itä ja Länsi* vahvisti tulkintaa esittämällä erilaisia kuvia työläisten asunnoista.¹⁶¹¹

Kuopiossa pidettiin kuitenkin parempana kuvata rinnakkain porvariperheiden ja työläisten asumista. Edelliset asuivat ”muhkeissa ja tilavissa asunnoissa, tilavine makuukammareineen, ruokailu-, luku- ja vierailusaleineen, eristettyine keittiöineen”. Työläiset, jotka rakensivat nuo komeat rakennukset, saivat tyytyä asumaan ”mitä

1610 Heikki Ohto, Oulussa vallitsee asuntokurjuus, *PV* 3.10.1925; ks. myös Heikki Ohto, Kunnollisia asuntoja työläisille, *PV* 12.9.1925 pk, jossa tilastoja yhden huoneen asunnoista; Heikki Ohto, Porvaristo laskee leikkiä asuntokurjuudesta, *PV* 6.11.1925 pk.

1611 Asuntokurjuus; Uutta ”huvila-asutusta”, *I&L* 30.6.1924; Asuntokurjuus maaseudulla, *I&L* 30.4.1926; Suomesta ja ulkomailta, *I&L* 31.10.1926.

kurjemmissa hökkeleissä, kellarikerroksissa, ullakoilla, parakeissa ja kaikenlaisissa luolissa”. Asunnot olivat ”samalla keittiöinä, makuuhuoneena, pyykitupana”.¹⁶¹²

Rinnastuksilla haluttiin esittää moraalinen tuomio vallitsevan järjestelmän epäoikeudenmukaisuudelle. Kenties jopa koskettaa hyvin asuvien omaatuntoa. Toisaalta suomalaisen kommunismin piirissä oltiin kuitenkin sitä mieltä, että ”yksityisiin etuihin perustuva kapitalistinen järjestelmä” ei sallinut järjestää työläisten asunto-oloja siedettäväksi.

Siitä huolimatta suomalaisen kommunismin edustajat pitivät – varsinkin Kuopiossa – mahdollisena vaatia parannuksia työläisten asunto-oloihin: kunnalliselämissä oli vaadittava, että kunnat ja valtio ryhtyisivät rakentamaan työläisille ”uusien ajanmukaisia asuntoja”. Kunnanvaltuustojen kautta oli myös esitettävä, että työnantajat rakentaisivat riittävästi kunnollisia asuntoja. Työläiset eivät kuitenkaan saisi joutua niissä ”kapitalistien mielivallan alaisiksi”. Rakennettavat asunnot eivät saaneet olla liian kaukana työpaikoilta eivätkä epäterveellisillä paikoilla. Sen ja sopimattomien asuntojen korjaamiseksi tai hävittämiseksi kunnissa oli järjestettävä ”asuntotarkkailu”.¹⁶¹³

Asuntokysymys siirtyikin vuoden 1925 jälkeen lähes täysin kunnanvaltuustoryhmien asiaksi. Se toki esiintyi rutiinivaatimuksena kesän 1927 eduskuntavaaliohjelmassa ja erityisesti syksyn 1928 kunnallisvaaliohjelmassa¹⁶¹⁴ mutta valtakunnalliseksi kysymykseksi se ei enää noussut. Eikä juuri lehtien palstoillekaan. Se saattoi osoittaa liikkeen vahvaa sitoutumista maaseutuun ja vaikeutta tarttua kaupunkien työläisiä koskettaviin kysymyksiin. Ilmeisesti se myös heijasteli sitä, että asumiseen liittyvistä kysymyksistä oli vaikea synnyttää liikehdintää.

Pienen poikkeuksen teki Niilo Välläri talvella 1928, kun hän pyrki antamaan konkreettista sisältöä kunnallisvaaliohjelmissa esitetyille vaatimukselle liioista huoneista perittävästä ylellisyysverosta. Vällärin mielestä kaikkia määrätyn huone-luvun tai tietyn lattiapinta-alan ylittäviä huoneistoja olisi verotettava. Mahdolliseksi verotettavaksi rajaksi hän tarjosi 60 neliometriä. Lisäksi hän halusi verotettavan kaikkia vuokralaisiaan nylkeviä keinottelijoita.¹⁶¹⁵

Asuntojen ylellisyysvero merkitsi astumista sosiaalidemokraattien maaperälle – nämä tekivät vuosina 1922 ja 1924 eduskunnassa aloitteen asuntoylellisyysverosta.¹⁶¹⁶ Se tai veromuodon liittyminen Itävallan sosiaalidemokraatteihin ja punaiseen Wieniin¹⁶¹⁷ ei estänyt esittämästä vaatimusta vaaliohjelmissa, vaikka SKP:n johto ei ollut siitä innostunut.¹⁶¹⁸ Loppukesästä 1929 SKP:n Suomen byroo halusi liittää ylellisyysveron laajemmin tunnuksen verojen siirtämisestä kokonaan rik-

1612 Kuopio länt 1926, 22–23.

1613 Kuopio länt 1926, 22–25; Oulu pohj 1929, 36–37; F(iina).P(ietikäine)n, Työläisnaiset kunnallisvaaleihin, *TT* 29.11.1924.

1614 Valkoista valtakomentoa vastaan!, *TT* 25.5.1927; Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan, *TT* 23.10.1928. Kesän 1929 Luokka luokkaa vastaan! -ohjelmassa asumista ei mainittu, *TT* 7.6.1929.

1615 N(iilo).W(älläri)., Asuntovero, *TT* 1.2.1928 pk.

1616 Vp 1922L, 40–41; Vp 1924L, 52–56.

1617 Esim. Frei, 58.

1618 Kunnallishallitus työväen ja talonpoikien käsiin, *SaT* 26.11.1925; vrt. Työväen ja talonpoikien kunnallishallituksen toimintaohjelma, ei pvm, läh. SB:lle 3.11.1925, f, 516, op. 2, d. 887, RGASPI, jossa veroa ei mainittu.

kaiden maksettaviksi. Politbyroo ei kuitenkaan viehättynyt asiasta, vaikka kannatti vaatimusta työätekevien vapauttamisesta kokonaan veroista ja verojen siirtämistä rikkaille.¹⁶¹⁹

Asumiseen liittyi kiinteästi pyrkimys parantaa työläisten asuttamien laita- tai esikaupunkien oloja. Varsinkin *Savon Työ* piti 1920-luvun alkupuolella Kuopion tilannetta aktiivisesti esillä. Se asetti vastakkain keskikaupungin ”tasaiset kadut” ja laitakaupungin, jossa ”kuraan hukkuminen” ei ollut syksyllä ”aivan tuntematon vaara”. Laitakaupungilla ei liioin ollut vesijohtoa eikä valoja. Kuopiossa vaadittiinkin vesijohto- ja viemäriverkon ulottamista esikaupunkeihin ja katujen saamista siedettävään kuntoon. Työväen edustajat vaativat jopa suunnitelmaa siitä, miten esikaupunkien kadut, vesijohdot ja viemärit rakennettaisiin viiden vuoden kuluessa.¹⁶²⁰

Muulla kaupunkisuunnittelun kysymyksiä ei nostettu julkisuuteen samalla lailla, eikä se noussut kunnallisvaaliohjelmien teemaksi. Suomalaisen kommunismin valtuustoryhmät tarttuivat kuitenkin vuosina 1928–29 isoissa kaupungeissa kaupunkisuunnitteluun ja sen järjestöt yrittivät myös aktivoida kaupunginosien asukkaita esittämään vaatimuksia kaupungin elimille.

Vallilan sosialistinen yhdistys järjesti esimerkiksi Vallilan, Toukolan, Hermannin ja Kumpulan asukkaiden kansalaiskokouksen, joka vaati kaupunginvaltuustolle lähettämässään kirjeessä kaupunginosaensa katujen kunnostamista samanlaisiksi kuin kaupungin etelä- ja keskiosissa, puistojen ja leikkikenttien toteuttamista sekä Kyläsaaren alueen siivoamista ulkoilukäyttöön mm. siten, että sen kohdalla Vanhankaupunginlahteen johdettu likaviemäri siirrettäisiin muualle.¹⁶²¹ Myös Turussa valtuustoryhmä teki aloitteen raitiotieverkoston laajentamisesta työläiskaupunginosiin ja Itäharjun asukkaat vaativat alueelleen vesijohtoa ja kansakoulua.¹⁶²²

Aloitteilla pyrittiin saamaan kaupunkilaiset osallistumaan kunnalliseen toimintaan muutenkin kuin valitsijakokouksissa. Tulokset eivät välttämättä olleet kannustavat, sillä kaupunkien virkamiehet ja porvarilliset edustajat suhtautuivat varauksellisesti kaupunkilaisten aloitteellisuuteen: Helsingissä pidettiin sopimattomana, että asukkaat halusivat vaikuttaa rakennusohjelmaan. Valtuusto päätti kuitenkin selvitys- ja valmistelutoimista. Varsinkin Kyläsaaren puhdistuslaitosta ja viemärien kunnostamista aiottiin tutkia.¹⁶²³

Vaikka suomalainen kommunismi reagoi eri tavoin eri sosiaalisiin kysymyksiin, perusajatuksena oli kuitenkin muotoilla ne sellaisiksi, että ne haastoivat koko jär-

1619 Kalle ht:lle (pb) 19.8.1929, f. 516, op. 2, d. 1073; Anton (pb) ht Andersille (Manner), läh 10.9.1929, d. 1063, RGASPI.

1620 Kuopion esikaupunkiolojen kurjuus, *SaT* 13.9.1924 pk; Kuopion esikaupunkiolot, *SaT* 21.10.1924; K., Kuopion kaupungin sähköistämiskysymys, *SaT* 20.11.1924; Viipurin kaupungin ja maalaiskunnan työväestölle!, *TT* 21.11.1924.

1621 Vallilan, Hermannin ja Toukolan välle myös oikeuksia, *TT* 10.4.1929; Laitakaupungin kansa vaatimassa oikeuksiakin, *TT* 30.4.1929; Pasilan työläislapsille saatava kelkkamäki ja leikkikenttä, *TT* 23.10.1929.

1622 Vääryyttä, ilveilyä, sydämetöntä riistoa, ylimielistä raakuutta, *TT* 27.11.1928, jossa Judit Nederströmin haastattelu; Raitiotieliikenteen parantamiskysymys Turun valtuustossa, *TT* 7.5.1929; Itäharjun väestö on oman kansakoulun ja vesijohdon tarpeessa, *TT* 14.3.1929.

1623 Vallilan katu- ja puistoasioissa vitkutellaan, *TT* 6.6.1929; Työläiskaupunginosien katu- ja puistokysymys kaupunginvaltuustossa, *TT* 24.10.1929.

jestelmän. Idea periytyi vanhasta työväenliikkeestä, mutta kommunistisen liikkeen aatemaailma vahvisti sitä huomattavasti. Samaan suuntaan vaikutti porvarillisten ryhmien haluttomuus ryhtyä työväestöä laajasti koskettaviin uudistuksiin.

Tavallaan suomalainen kommunismi yritti saada uudistuksia – erityisesti erilaisia vakuutuksia – keskeiseen asemaan suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa, ja onnistuikin siinä ajoittain. Sillä ei kuitenkaan ollut mahdollisuuksia samanlaiseen yhteiskunnallisen ilmapiirin hallintaan kuin vanhan työväenliikkeen aikana, jolloin työväenkysymys puhutteli myös porvarillisia uudistajia. Se näkyi varsinkin yrityksissä saada viranomaiset ja muut poliittiset ryhmittymät kiinnostumaan työttömyyden torjumisesta tai verotuksen uudistamisesta.

Suomalaisen kommunismin oli vaikeaa luoda yhteyttä sosiaalisten uudistusten ja vallankumouksen välille. SKP:n johdolle uudistukset näyttäytyivät lähinnä jonain, johon langettiin. Liike jatkoikin vanhan työväenliikkeen vanhan kahtiajaon pohjalta: toisaalla olivat ajankohtaiset konkreettiset vaatimukset, toisaalla vallankumous. Kommunistisen liikkeen usko vallankumouksen läheisyyteen 1920-luvun lopulla näkyi siinä, että uudistuksen puhtauden tai totaalisuuden vaatimus korostui.

ISÄNMAAN KAHDET KASVOT

Kysymys kansallisvaltiosta oli ongelmallinen kansainvälisyyttä korostavalle työväenliikkeelle. Erityisen pulmallinen se oli kommunistiselle liikkeelle, sillä sen synty oli kriittinen kannanotto liiaksi kansallisvaltion puitteissa toimineeseen ja kansallisvaltioon samastuneeseen työväenliikkeeseen. Kommunistisen liikkeen näkemykset eivät kuitenkaan merkinneet suurta välikokoa työväenliikkeen aiempiin käsityksiin vaan pohjasivat pääosin marxismin luojien ajatuksiin. Marx ja Engels pitivät kansakuntaa ja sen ideologiaa, nationalismia, kapitalismin sivutuotteina. Nationalismi palveli heidän mukaansa porvaristoa, sillä se esti työväenluokkaa tunnistamasta omia etujaan. Kansalliset tuntemukset eivät kuitenkaan voisi pitemmän päälle ylittää taloudellisia tosiasioita. Siksi nationalismi olisi lyhytaikainen ilmiö.¹⁶²⁴

Marx ja Engels näkivät kansallisuuskysymyksellä olevan merkitystä myös porvaristoa heikentävänä tekijänä ja tukivat ainakin periaatteessa itsemääräämisoikeutta. Käytännössä he kuitenkin harkitsivat erikseen, olisiko jotain liikettä tuettava vai vastustettava. Heillä oli myös taipumusta hyväksyä isojen valtioiden olemassaolo mutta pitää uusien pienten kansakuntien syntyä järjettömänä. Samat piirteet leimasivat myös toisen internationaalien suhtautumista.¹⁶²⁵

Kansallisuuskysymys oli toisen internationaalien aikana tärkeä erityisesti monikansallisten maiden työväenliikkeille. Venäjällä bolshevikit halusivat käyttää kansallisia pyrkimyksiä hyväkseen kamppaillessaan vallasta: he hyväksyivät kansallisen itsemääräämisoikeuden ja antoivat jopa oikeuden erota Venäjästä. Valtaan päästyään he myönsivät itsenäisyyden Suomelle, Puolalle ja hieman vastahakoisemmin Baltian maille mutta torjuivat sen muissa tapauksissa. 1920-luvun edetessä kansalliset pyrkimykset jäivät paljolti keskusvallan lujittamisen varjoon.¹⁶²⁶

Kansallisuuskysymys ei kuitenkaan ollut kommunistiselle liikkeelle vain vanhan perinteen toistamista. Maailmansodan syttyessä Lenin tulkitsti nationalismiin voitaneen internationalismin, koska Euroopan porvaristo oli kyennyt siirtomaita riistämällä hämärtämään työläisten vallankumouksellista tietoisuutta. Lenin yhdisti kansallisuuskysymyksen tiukasti siirtomaakysymykseen. Pääosin siitä perspektiivistä asiaa tarkasteli myös Kommunistinen internationaali.¹⁶²⁷ Kysymyksen tarkastelu ennen muuta siirtomaiden vapautumisen näkökulmasta, usko sulautumisen edistykseellisyteen ja välttämättömyyteen esti kommunistista liikettä näkemästä, että ensimmäisen maailmansodan jälkeen Eurooppaan syntyi uusia kansallisvaltioita, joilla ei ollut siirtomaita mutta joille oman kansallisen identiteetin luominen

1624 Walker Connor, *The National Question in Marxist-Leninist Theory and Strategy*. Princeton 1984, 10–11.

1625 Emt., 12–13.

1626 Emt., 34–35, 46, 52–55; Hélène Carrère d'Encausse, *The Great Challenge. Nationalities and the Bolshevik State 1917–1930*. New York, London 1992, 63–91.

1627 Connor, 32–33, 55–57.

oli hyvin tärkeää. Osa niistä loi sen suhteessa Neuvostoliittoon ja siihen samastuneeseen kansainväliseen kommunistiseen liikkeeseen.

Suomalaista kommunismia ongelma isänmaasta kosketti hyvin konkreettisesti, kun liike syntyi ja vaikutti sekä Suomessa että Neuvosto-Venäjällä/Neuvostoliitossa. Kansallisvaltio Suomi ei ollut ongelmallinen suomalaiselle kommunismille kuitenkaan vain sen takia. Asennoitumiseen vaikutti voimakkaasti myös kansalaissoidan voittajien tulkinta, jonka mukaan vuonna 1918 käytiin vapaussotaa venäläisiä vastaan. Se yhdisti punaiset venäläisiin. Varsinkin niitä työväenliikkeen jäseniä, jotka olivat yhteydessä Neuvosto-Venäjälle paenneisiin ja siellä luotuun kommunistiseen liikkeeseen, pidettiin venäläisten etujen ajajina ja haluttiin sulkea Suomen kansan ulkopuolelle.

Ahtaalle joutuminen omassa toimintaympäristössä sai muotoutumassa olevan suomalaisen kommunismin jäseniä hakemaan turvaa kansainvälisestä työväenluokasta, jonka edustajiksi uusi työläisten valtio, Neuvosto-Venäjä, ja Moskovassa maaliskuussa 1919 perustettu Kommunistinen internationaali tulkittiin miettimättä paljoakaan, miten Neuvosto-Venäjä/Neuvostoliitto saattoi edustaa kansainvälistä työväenluokkaa. Tukeutuminen oli tavallaan yritys vastata isänmaa-keskeiseen puheeseen kansainvälisellä työväenluokalla. Siihen suuntaan suomalaista kommunismia ohjasi myös uusi kommunistinen oppi. Puheella oli heikot mahdollisuudet menestyä Suomessa, kun viranomaiset kriminalisoivat yhteyden Kommunistiseen internationaaliin ja Neuvosto-Venäjään.

Isänmaa ja kansallisvaltio olivat kommunistisessa liikkeessä pääasiassa negatiivisia käsitteitä, joiden muuttaminen myönteisiksi tuotti suuria ongelmia. Suomalaisen kommunismin piirissä halusta olla osa kansainvälistä työväenluokkaa nousi kaksi erilaista tapaa suhtautua kansallisvaltioon ja kansaan. Toisessa korostui yritys vastata kansallisvaltion asettamaan haasteeseen torjumalla vallitsevia tulkintoja itsenäisyydestä ja isänmaasta sekä määrittämällä kansaa luokkapohjaisesti, toisessa haettiin isänmaata Neuvostoliitosta. Edellinen ilmeni pääasiassa yrityksenä kääntää pääläelleen porvarillisen Suomen julistuksia ja syytöksiä.

ISÄNMAA SUOMI

ONKO SUOMI ITSENÄINEN?

Vanhassa työväenliikkeessä Suomen aseman puolustaminen ja itsenäisyyden tavoittelu oli tärkeää, koska sen katsottiin parantavan työväenliikkeen muiden tavoitteiden toteuttamismahdollisuuksia.¹⁶²⁸ Suomen itsenäistyttyä mahdollisuudet työväestön aseman parantamiseen eivät kuitenkaan muuttuneet. Se sai suomalaisen kommunismin jäsenet epäilemään, oliko Suomi itsenäinen – senhetkinen itsenäisyys merkitsi vain kapitalistien oikeutta riistoon, raskaiden verojen säilyttämistä

1628 Jouko Heikkilä, *Kansallista luokkapoliittikkaa. Sosiaalidemokraatit ja Suomen autonomian puolustus 1905–1917*. Tampere 1993, 23–359.

työtätekevien niskoille ja heidän oikeuksiensa polkemista. Esimerkiksi *Työn Äänen* mukaan porvariston isänmaa oli ”tullimuurilla aidattu riisto-oikeus” ja isänmaallisuus tämän riisto-oikeuden puolustamista.¹⁶²⁹

Todellinen itsenäisyys edellytti liikkeen mielestä työläisten elämisoikeutta ja vapautta. Sen saavuttamisen katsottiin vaativan vapautumista kapitalistisesta järjestelmästä ja vallan siirtymistä kokonaan työväenluokalle. Mauritz Rosenberg tosin myönsi syksyllä 1927, että itsenäisyydestä voitaisiin puhua silloinkin, kun porvarillinen demokratia todella vallitsisi Suomessa.¹⁶³⁰ Sama ajatus saattoi olla monissa itsenäisyyspäiväkirjoituksissa, joissa kritisoitiin sitä, että ”itsenäisessä ja vapaassa” maassa loukattiin työläisten alkeellisiakin oikeuksia.¹⁶³¹

Siltä pohjalta nousi myös haluttomuus sitoutua puolustamaan senhetkistä ”isänmaata”. Yrjö Enne esimerkiksi selitti vuonna 1927, että puolustautuminen oli porvariston keksimä nimitys sodille. Suomenkin puolustamisessa oli kyse vain kapitalistien riisto-oikeuksien turvaamisesta.¹⁶³² Puolustushaluttomuuteen vaikutti myös Suomen voimakas neuvostovastaisuus: kun hyökkääjänä nähtiin yleensä vain Neuvostoliitto, suomalaisen kommunisminkaan piirissä ei osattu nähdä muita mahdollisia hyökkäyksiä – torjuessaan läntisten suurvaltojen pyrkimyksiä vaikuttaa Suomeen he eivät puhuneet isänmaan puolustamisesta.

Muistuttaminen työväestön syrjitystä asemasta ei ollut ainoa tapa kiistää Suomen itsenäisyys. Toinen tapa syntyi vastustettaessa kansalaissodan voittajien tulkintaa, jonka mukaan punaiset olivat taistelleet venäläisten rinnalla Suomen itsenäisyyttä vastaan. Varsinkin itsenäisyyspäiväkirjoituksissa suomalainen kommunismi torjui nämä väitteet ja todisteli työväenliikkeen olleen ”itsenäisyystaistelun eturintamassa”. Konkreettisina todisteina tästä esitettiin esimerkiksi Yrjö Mäkelinin toimet tsaarivaltaa vastaan tai vuoden 1917 valtalaki. Suomen työväenliikkeen toimiin lisättiin usein väite, että Venäjän työläiset olivat luoneet Suomelle tilaisuuden itsenäistyä.¹⁶³³

Ansion antaminen Suomen tai Venäjän työläisille tarkoitti sitä, että Suomen porvaristolle jäi vähän ylpeilyn aihetta itsenäisyyden hankkimisesta. Kirjoituksissa ja puheissa muistutettiinkin toistuvasti, miten suuri osa porvaristosta oli Venäjän vallan aikaan ”nöyrinä lakeijoina” nuollut ”tsarististen satraappien saappaiden kärkiä” tai tehnyt ”kumarrusmatkoja” Pietariin. Kesällä 1917 suomalaisen porvariston katsottiin puolestaan liittoutuneen Venäjän hallituksen kanssa estääkseen valtalain toteutumisen ja hieman myöhemmin vehkeilleen saksalaisten kanssa tehdäkseen Suomesta ”saksalaisen kuningassiirtolan”. Sen jälkeen porvaristo oli kaupannut

1629 Isänmaa, *TT* 5.4.1927 pk; Pikku talonpoika ja ”isänmaa”, *TÄ* 1.6.1927 pk; Talonpoika, Talonpoijan isänmaallisuus, *TÄ* 3.6.1927 pk; ”Itsenäisyys”, *TL* 6.12.1928; Itsenäisyys, *PV* 6.12.1929 pk; Vp 1927, 356–358 (Enne), 384–386 (Urpilainen).

1630 Vp 1927, 234–235 (Rosenberg).

1631 Porvarillinen Suomi juhlii itsenäisyyttä, *TÄ* 6.12.1926 pk; K-ti, Työväen toimintavapaudet ja ”itsenäisyyspäivä”, *TT* 1.12.1927; Itsenäisyydestä, *PV* 5.11.1927 pk; Siitä itsenäisyydestä, *TT* 7.11.1927; Itsenäisyys, *T* 6.12.1927 pk; ”Itsenäinen kansakunta”, *TT* 6.12.1927 pk; Maalainen, Mitä juhlittava? *PV* 11.12.1928 pk; Matinpoika, Pistelmiä, *PV* 11.6.1929.

1632 Vp 1927, 356–358 (Enne), 386–387 (Latva).

1633 Vesuri, Juhlapäivä, *TT* 6.12.1924 pk; Porvarillinen Suomi juhlii itsenäisyyttään, *TÄ* 6.12.1926 pk; Itsenäisyys, *TT* 6.12.1928 pk; Itsenäisyys, *PV* 6.12.1929 pk; Vp 1927, 234 (Virta).

maata Englannille ja Ranskalle.¹⁶³⁴ Myös toimet Kansainliitossa nähtiin pyrkimyksenä alistaa Suomi suurten imperialististen valtioiden tahdottomaksi käskyläiseksi.¹⁶³⁵

Pienillä kansallisvaltioilla ei ollut suurta arvoa marxismien teoreetikoille.¹⁶³⁶ Kommunistinen liike jatkoi tätä perinnettä: tarkastellessaan maailmaa ahtaan vastakkainasettelun läpi se näki pienet valtiot lähinnä suurten imperialististen valtioiden pelinappuloina. Kun kommunistinen liike otti tehtäväkseen Neuvostoliiton sosialismin puolustamisen, tulkinta imperialistisista valtioista juonittelemassa pienten kansallisvaltioiden takana Neuvostoliiton pään menoksi voimistui entisestään. Siten kommunistinen liike ei osannut antaa suurta arvoa monien pienten valtioiden pyrkimyksille olla puolueeton.¹⁶³⁷

Suomalaisen kommunismin jäsenet omaksuivat tarkastelutavan aluksi Neuvosto-Venäjällä, mutta se yleistyi Suomessakin vuodesta 1925 alkaen. Liike pyrki todistelemaan, että Suomi ei ollut todella itsenäinen, koska se oli jonkin suurvallan ohjauksessa. Yleensä Suomen holhoajana mainittiin Englanti mutta sen rinnalla esiintyivät joskus myös Ranska ja Saksa.¹⁶³⁸ Väitettä perusteltiin useasti Suomen ulkopoliittisilla ratkaisuilla mutta myös Englannin ja Suomen taloudellisilla sidoksilla.¹⁶³⁹ Ne saivat SKP:n politbyroon jäsenen J. K. Lehtisen uskomaan, että Englannin finanssipääoma määräsi Suomessa: ”Lahtari-Suomi” kuului sen ”finanssipääoman kahlekoirain joukkoon ärhentelevänä pikkupiskinä”. *Työn Äänen* nimimerkki Hara puolestaan väitti Suomen olevan ”englantilaisen ja amerikkalaisen pääoman maa”. Samaan viittasi *Työväen Lehti* selittäessään todellisten vallanpitäjien löytyvän Lontoon ja New Yorkin pörseistä.¹⁶⁴⁰ Uno Nurmiselle riitti toteamus, että Suomen talous oli riippuvainen Englannista.¹⁶⁴¹

Käsityksissä suurvaltojen tai kansainvälisen pääoman vallasta Suomessa tai Suomen mahdollisuudesta riippumattomuuteen oli erilaisia painotuksia. STPV:n eduskuntaryhmän sihteeri Jalmari Kuusela esimerkiksi väitti lokakuussa 1927 pitämässään puheessa, että puolueettomuuden säilyttäminen oli mahdotonta. Ryhmän puheenjohtaja Mauritz Rosenberg sen sijaan katsoi marraskuussa 1928, että Suomella oli mahdollisuus valita kahden tien välillä: se saattoi joko sitoutua entistä

1634 Esim. Porvarillinen Suomi juhlii itsenäisyyttä, *TÄ* 6.12.1926 pk; A(rvi).S(änkiäho), Porvarit uskottelevat olevansa itsenäisyysankareita, *TÄ* 20.12.1926; ”Itsenäisyys” ja ”vapaus”, *TÄ* 3.10.1927 pk; ”Itsenäisyys”juhlat ja työväki, *TÄ* 5.12.1927 pk; Itsenäisyys, *T* 6.12.1927 pk; ”Itsenäisyys”, *PV* 6.12.1927; Vasemmistolainen, Vieraalla asialla, *TÄ* 6.2.1928 pk; Matinpoika, Pistelmiä, *PV* 11.6.1929; Itsenäisyys, *PV* 6.12.1929 pk.

1635 Esim. Sotakiikhoilijoiden ja heidän apuriensa sotapuuhailut tuomitaan, *TT* 8.10.1927; ”Kuka uhkaa ...”, *TT* 16.3.1929 pk.

1636 Connor, 12–13.

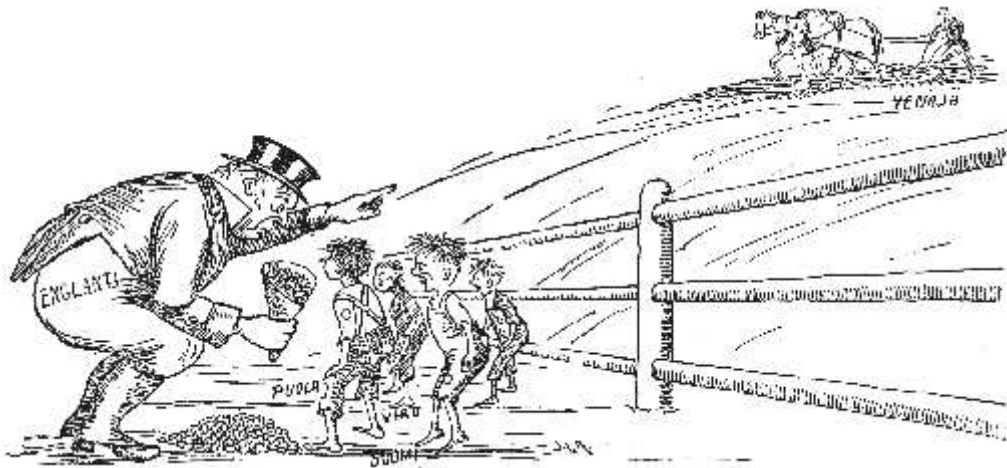
1637 Degras I, 32–33, 36, 428–432.

1638 Esim. Kullervo Manner, Sota vaiko rauha, *Proletaari* 3.11.1923; SKP:n pl 1923, 10–11 (Manner); SKP:n pl 1927, 4 (Manner); Vp 1925, 1798–1801 (Kulmala); Vp 1927, 356–358 (Enne); Toivo Antikainen, Suomen sotilaspoliittisesta kysymyksestä, *Kommunisti* tammikuu 1927.

1639 Esim. SKP:n pl 1923, 10–11 (Manner); SKP:n pk 1925, 187–188 (Kuusinen), RGASPI; SKP I, 168–169.

1640 I-ri (J. K. Lehtinen), Suomen noskelaiset – imperialismien rengit, *Proletaari* syyskuulla 1927; Hara, I.L., *TÄ* 10.1.1927; Englantilainen pääoma määrää Suomen asioista, *TL* 5.11.1927; ”Itsenäisyys”, *TL* 6.12.1928; Vp 1927, 356–358 (Enne).

1641 Vp 1925, 1127–1130 (Nurminen).

Idän ja Lännessä Englanti turvautui pienten reunavaltioiden parissa myös lahjontaan. (I&L 31.10.1927, piirtäjä J.L.K)

kiinteämmin suurvaltojen valtauspoliittikkaan tai pyrkiä irtautumaan siitä ja noudattaa itsenäistä rauhanpolitiikkaa sekä luoda sopimuksin rauhalliset suhteet naapurivaltioihin.¹⁶⁴²

Itsenäinen rauhanpolitiikka ei suomalaisen kommunismin edustajien mukaan tarkoittanut osallistumista Kansainliittoon: kun Kansainliitto oli ”imperialististen valtioiden välikappale”, oli parasta, että Suomi pysyisi erillään siitä. Varoittelu voimistui Suomen tultua Kansainliiton neuvoston jäseneksi vuonna 1927. Vuotta myöhemmin Eino Pekkala jopa esitti, että eduskunta kehottaisi hallitusta ryhtymään toimiin Suomen eroamiseksi Kansainliitosta.¹⁶⁴³ Keväällä 1929 lehdissä Suomen katsottiin sitoutuvan imperialistisiin valtioihin, kun se teki esityksen hyökkäyksen kohteeksi joutuneen maan auttamisesta.¹⁶⁴⁴

Väittäessään porvariston myyvän Suomen itsenäisyyden suomalaisen kommunismin edustajat halusivat myös todistella, että he tai Neuvostoliitto eivät uhanneet maan itsenäisyyttä.¹⁶⁴⁵

SUOMEN JA NEUVOSTO-VENÄJÄN/NEUVOSTOLIITON SUHDE

Liike ei puhunut paljoa siitä, mikä kansallisuuden ja kielen merkitys olisi sosialistisessa maailmassa tai millä tavalla sosialistinen Suomi olisi itsenäinen. Kysymys oli esillä lähinnä Suomesta paenneiden punaisten puheissa. SKP:n tammikuussa 1919 laatima Kommunistinen vaalilippu kehotti muodostettavaa Suomen sosialistista

1642 Sotakiikhoilijoiden ja heidän apuriensa sotapuhailut tuomitaan, *TT* 8.10.1927; *Sotaa ja imperialismia vastaan*, 21.

1643 Vp 1927, 995–997 (Pekkala); Vp 1928, 1212–1213 (Pekkala).

1644 ”Kuka uhkaa ...”, *TT* 16.3.1929 pk.

1645 ”Itsenäisyys” ja ”vapaus”, *TÄ* 3.10.1927 pk; Vp 1927, 386–387 (Latva).

neuvostotasavaltaa liittoon muiden sosialististen neuvostotasavaltojen kanssa mutta ei sanonut mitään maan asemasta tässä liitossa eikä sen suhteesta Neuvosto-Venäjään.¹⁶⁴⁶ Kysymys olikin vielä varsin akateeminen, sillä Ukrainan sosialistinen neuvostotasavalta oli tuossa vaiheessa Neuvosto-Venäjän ohella ainoa mahdollinen liittolainen.

Syksyllä 1920 Tukholmasta internationaalinen puheenjohtajalle Grigori Zinovjeville lähettämässään kirjeessä Otto Ville Kuusinen sen sijaan totesi, että työväen otettua vallan Suomessa minkäänlainen ”riippumattomuus” ei tullut kyseeseen – ainakaan ulkopolitiikassa ja sotilasjohdossa.¹⁶⁴⁷ Näin Kuusinen antoi perään siitä itsenäisyydestä, jota kansanvaltuuskunta vuonna 1918 osoitti Neuvosto-Venäjää kohtaan¹⁶⁴⁸, ja tavallaan palautti Suomen aseman samanlaiseksi kuin autonomian aikana. Samalla hän yhä pyysi anteeksi sitä, että Suomen sosiaalidemokraatit olivat vuosina 1917–18 toimineet liiaksi kansallisissa puitteissa ja keskittyneet itsenäisyyden tavoitteluun. Esitykseen saattoi vaikuttaa myös Neuvosto-Venäjällä kesällä 1919 tehty päätös, jonka mukaan se vastasi muiden neuvostotasavaltojen puolustuksesta¹⁶⁴⁹.

SKP:n johdossa saattoi olla pieniä painotuseroja Suomen asemasta. Tai sitten kyse oli siitä, missä järjestyksessä tunnuksia haluttiin esittää. SKP:n plenumissa syksyllä 1923 Kuusinen väitti liiton Neuvosto-Venäjän kanssa olevan Suomen itsenäisyyden ainoa tuki. Yrjö Sirola puolestaan katsoi, että tavoitteeksi ei sillä hetkellä pitänyt asettaa neuvostovaltain liittoa vaan Suomen ja Neuvosto-Venäjän läheiset ystävyysuhteet. Samalla hän kuitenkin muistutti, että pikkuvaltioiden itsenäisyys oli ohimenevä ilmiö, ja vihjasi, että tunnus läheisistä ystävyysuhteista oli väliaikainen. Leo Laukinkaan mielestä yhtyminen neuvostotasavaltain liittoon ei ollut ensisijainen tunnus.¹⁶⁵⁰

1920-luvun jälkipuoliskolla SKP:n johto halusi ennen muuta vakuuttaa, että työväen ja talonpoikien johtama Neuvostoliitto ei ollut Suomen vihollinen. Sillä tai kommunisteilla ei ollut aikeita pakottaa Suomea luopumaan itsenäisyydestään. Puhuminen itsemääräämisoikeudesta jätti suhteeseen tosin epämääräisyyttä. Yrjö Sirolan vuonna 1928 toimittamassa kirjasessa *Lenin ja Suomi* puolestaan sanottiin, että työväen ja työtätekevän talonpoikaiston johtama Suomi olisi läheisessä, ”keskinäiselle luottamukselle perustuvassa suhteessa” Neuvostoliittoon ja muihin samanlaisiin työväen ja talonpoikien tasavaltoihin. Se ei tarkoittanut sitä, että Suomen kansa saatettaisiin ”Venäjän alaisuuteen”.¹⁶⁵¹

On vaikea sanoa, olisiko Suomen asema ollut erilainen kuin Neuvosto-Karjalan ja Neuvostoliiton suhde 1920-luvulla. Neuvosto-Karjalassa pyrittiin Edvard Gyllingin johdolla luomaan suomalaista sosialismia, jossa suomen kielellä oli pääsija. Neuvosto-Karjala halusi myös vahvistaa päätösvaltaansa mm. taloudellisissa kysy-

1646 SKP I, 24.

1647 O. V. Kuusinen an Gen. Zinovjev elo-syyskuu 1920, f. 516, op. 2, d. 778, RGASPI; julkaistu KTS, 129–131.

1648 Rinta-Tassi, 420–427.

1649 Markku Kangaspuro, *Neuvosto-Karjalan taistelu itsehallinnosta. Nationalismi ja suomalaiset punaiset Neuvostoliiton vallankäytössä 1920–1939*. Helsinki 2000, 54.

1650 SKP:n pl 1923, 64–65 (Sirola), 120–121 (Kuusinen); SKP:n pk 1925, 441–442 (Laukki).

1651 SKP I, 75, 97; Yrjö Sirola, *Lenin ja Suomen kysymys*. Helsinki 1928, 11.

myksissä ja joutui siinä vastakkain päätösvalan keskittämistä ajavan keskushallinnon kanssa.¹⁶⁵² 1920-luvun alkupuolella Karjala kävi kuitenkin vielä positiivisesta mallista, mutta SKP:n johtajat eivät voineet olla näkemättä, että suhde oli ongelmallinen ja että Moskova puuttui liikaa Karjalan asioihin.

Näistä suhteista ei kuitenkaan puhuttu, kun SKP:n johto halusi torjua intoilua kaikkien suomenheimoi-
sten alueiden liittämistä Suomeen. Varsinkin 1920-luvun alkupuolella se jopa selitti, että Neuvosto-Venäjä ei vastustanut Suomen ja Neuvosto-Karjalan liittämistä toisiinsa. Se edellytti kuitenkin, etteivät Suomessa pitäneet valtaa ”imperialistien kätyrit” vaan ohjaukset olivat työväen ja talonpoikien käsissä.¹⁶⁵³ Vuosikymmenen lopulla yhdistämisestä ei enää puhuttu, vaan suomalaisten Karjala-intoiiluun vastattiin todistelemalla Neuvostoliitto-yhteyden hedelmällisyyttä Neuvosto-Karjalan henkiselle ja taloudelliselle kehitykselle.¹⁶⁵⁴

Suomessakin arvostettiin hyviä suhteita itäiseen naapuriin. Se näkyi vuodenvaihteessa 1921–22, jolloin SSTP pyrki estämään Itä-Karjalassa järjestettyjen kansannousujen kehittymisen Suomen ja Neuvosto-Venäjän väliseksi sodaksi.¹⁶⁵⁵ Rauhajulistuksesta langetetuilla tuomioilla ja SSTP:n vainoamisella oli vaikutusta siihen, että Suomessa ei pidetty kovin suurta ääntä suhteista: vuoden 1924 eduskuntavaaleissa niistä ei sanottu mitään ja vuoden 1925 presidentinvaaleissa puhuttiin rauhasta ja sovinnosta ulkomaiden kanssa.¹⁶⁵⁶ Neuvostosuhteiden unohtaminen ei miellyttänyt SKP:n johtoa. Otto Ville Kuusinen moitti presidentinvaaleissa esitettyä tunnusta ”lammasnahkaiseksi” – hän itse oli esittänyt rauhaa ja sovintoa Neuvosto-Venäjän kanssa.¹⁶⁵⁷ Moitteet eivät kuitenkaan olleet tärkein syy siihen, että myös suomalaisen kommunismin suomalainen haara aktivoitui puhumaan Suomen ja Neuvostoliiton suhteista.

Aihetta aktivoitumiselle antoi Neuvostoliiton esitys hyökkäämättömyyssopimuksesta keväällä 1926. Se sai suomalaisen kommunismin lehdet todistelemaan Neuvostoliiton rauhanrakkautta ja sopimuksen edullisuutta suomalaisille työläisille ja talonpojille: turvallisuuden ylläpitämiseksi ei enää tarvittaisi kallista sotalaistosta ja verotusta voitaisiin keventää. Sopimus turvaisi myös, ettei Suomi joutuisi sotatantereeksi, joksi Englanti yritti saattaa sen.¹⁶⁵⁸ Suomen hallituksen esityksiä pidettiin verukkeina: syytteet Neuvostoliiton puolelta levitettävästä ”kiihotuskirjallisuudesta” torjuttiin viittaamalla monien suomalaisten järjestöjen Suur-Suomi-aineistoihin.¹⁶⁵⁹

1652 Kangaspuro 2000, 87–213.

1653 SKP I, 81, 97.

1654 SKP:n pk 1925, 196–197 (Gylling).

1655 Saarela 1996, 249–253.

1656 Sosialistisen työväen vaaliohjelma, KA; Suomen työväen ja työtätekevän talonpoikain presidentinvaaliohjelma, *TT* 24.12.1924.

1657 SKP:n pk 1925, 190 (Kuusinen.), RGASPI.

1658 Neuvotteluista, Jääskeläinen 1977, 408–409; Talonpojat ja rauhan turvaaminen, *TT* 14.4.1926 pk; Kaksi liittoa, *TT* 15.4.1926 pk; Toiska (Antikainen), Keskustelua hyökkäämättömyyssopimuksesta, *TT* 15. ja 16.7.1926 pk; Hyökkäämättömyyssopimus-neuvottelut, *TT* 24.8.1926 pk; K.S., Mitä merkitsee hyökkäämättömyyssopimus, *TT* 3.2.1927; Vp 1926, 1384–1389 (Kulmala).

1659 (Mauritz Rosenbe)rg, Hyökkäämättömyyssopimus, *TT* 8.5.1926 pk; Kieräilyä, *TT* 26.5.1926 pk; Toiska, *TT* 15, ja 16.7.1926.

Sopimuksen kariuduttua *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* summattiin syiksi Suomen valtaapitävien lyhytnäköisyys ja tsaarinvallan ajoilta periytynyt vihamielisyys, yhteiskuntajärjestelmien erilaisuus sekä Englannin ja Saksan hallitusten vaikutus Suomen ulkopoliittikkaan.¹⁶⁶⁰ Muuten lehdet tyytyivät vuoden 1927 aikana moittimaan sosiaalidemokraattista vähemmistöhallitusta siitä, ettei se aloittanut neuvotteluita uudelleen.¹⁶⁶¹ Moitteet olisivat saattaneet olla ankarampiakin, jos liikkeessä olisi tiedetty, että STPV:n eduskuntaryhmää ei helmikuussa 1927 kutsuttu hallituksen ja eduskuntaryhmien keskusteluun hyökkäämättömyyssopimuksesta¹⁶⁶².

Vaikka vaatimus hyökkäämättömyyssopimuksen solmimisesta nousi kesällä 1927 suomalaisen kommunismin vaaliohjelmaan¹⁶⁶³, Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden parantamisesta ei tehty esityksiä lehdissä tai eduskunnassa. Suhteisiin puututtiin lähinnä silloin, kun katsottiin olevan aihetta torjua esimerkiksi väitteitä ”idänvaarasta”. Niitä pidettiin tyhjinä puheina: Neuvosto-Venäjä oli antanut Suomelle itsenäisyyden ja Neuvostoliitto tarjonnut Suomelle turvallisuutta hyökkäämättömyyssopimuksella ja keskinäisellä ystävyydellä.¹⁶⁶⁴ Edellistä näkemystä yritettiin vahvistaa julkaisemalla vuonna 1928 Yrjö Sirolan toimittama kirjanen *Lenin ja Suomen kysymys*, johon oli koottu Leninin kirjoituksia Suomesta.¹⁶⁶⁵ Leninin ansioita Suomen itsenäistymisessä toivat julki myös LLL-juhlien puheet ja kirjoitukset.¹⁶⁶⁶

Neuvostoliiton vuodenvaihteessa 1928–29 tekemä tarjous, että reunavaltiot ja Neuvostoliitto saattaisivat erityisellä sopimuksella, ns. Litvinovin pöytäkirjalla, voimaan Pariisissa elokuussa 1928 hyväksytyn mutta ratifiointia vaille olleen ns. Kellogg-sopimuksen, ei herättänyt samanlaista huomiota kuin hyökkäämättömyyssopimus. Siitä puhuivat lähinnä kansanedustajat Kellogg-sopimuksen ratifioinnin yhteydessä.¹⁶⁶⁷

Suomen ja Neuvostoliiton taloudellisista suhteista suomalaisen kommunismin jäsenet puhuivat ja kirjoittivat yhtä satunnaisesti. SKP:n johtajat tosin todistelivat, että Suomi oli autonomian aikana kehittynyt niiden ansiosta.¹⁶⁶⁸ Myös Suomen itä- ja pohjoisosissa liikkeen kannattajat kaipasivat vanhan taloudellisen kanssakäymisen elvyttämistä.¹⁶⁶⁹ Ja lehdissä väitettiin ajoittain, että Neuvostoliiton laajat markkinat olisivat luonnollinen paikka Suomen teollisuustuotteille.¹⁶⁷⁰

1660 Suomen suhde Neuvostoliittoon, *TT* 29.8.1927 pk.

1661 Sos.-dem. hallituskoetta toteuttaakseen Holstin ohjelman, *TT* 26.2.1927; Sotakiikhoilijoiden ja heidän apuriensa sotapuhailut tuomitaan, *TT* 8.10.1927; Vuosi sosdem hallituskautta, *TT* 13.12.1927.

1662 *Presidentin päiväkirja II*, 396–397; Paavolainen 1984, 103–104.

1663 Valkoista valtakomentoa vastaan!, *TT* 25.5.1927.

1664 Vp 1925, 1512–1514 (Kulmala); *Sotaa ja imperialismia vastaan*, 8.

1665 Sirola 1928.

1666 Lenin ja Suomen itsenäisyystaistelu, *TÄ* 21. ja 23.1.1925; VIII. Ilm. no 2076 21.1.1930, L-L-L-viikko (kansio 197), am, EKV, VA.

1667 Neuvostoliiton esityksestä, Korhonen, 186–194; Vp 1929, 43–46, 545–552 (Rosenberg.).

1668 SKP I, 81; SKP:n pk 1925, 196–197 (Gylling), RGASPI.

1669 Korven-Kustaa, Raja avattava kaupalle Neuvosto-Venäjän kanssa Kainuun kohdalta, *SaT* 29.5.1927.

1670 Suomen suhde Neuvostoliittoon, *TT* 29.8.1927 pk.

Laajemmin kauppasuhteet nostettiin esille vasta vuoden 1929 aikana, kun taloudellinen tilanne Suomessa heikkeni. Vaaliohjelmassakin vaadittiin kesällä 1929 hyökkäämättömyyssopimuksen ohella kauppasopimusta.¹⁶⁷¹ Syksyllä STPV:n kansanedustajat yrittivät lisäksi vakuuttaa, että työläisten päästäminen työnhakuun Neuvostoliittoon kehittäisi rajaseutua.¹⁶⁷² Liikkeen lehdet mainostivat myös Neuvostoliiton tarjoutua ostaa Suomesta laivoja ja sen myönteistä vaikutusta Suomen työllisyystilanteeseen.¹⁶⁷³

Puheita taloudellisesta yhteistyöstä vaikeutti vuosikymmenen viimeisinä vuosina Suomen ja Neuvostoliiton kilpailu puutavaramarkkinoilla. Se synnytti syytöksiä polkumyynnistä ja metsänraiskauksesta. Tässä kiistassa suomalaisen kommunismin edustajat asettuivat yleensä Neuvostoliiton puolelle. J. K. Lehtinen jopa iloitsi, että ”Neuvostoliiton yhä nouseva sosialistinen puutavarateollisuus lahtari-Suomen tuotteita parempine tuotteineen voittaa alaa Englannin markkinoilla”.¹⁶⁷⁴ Edvard Gylling sen sijaan lohdutteli, että kilpailulla oli vahingollisia vaikutuksia Suomessa vain niin kauan kuin maa oli kapitalistien vallassa.¹⁶⁷⁵ Suomessa puolenvaihtoa ei ehkä ollut yhtä selkeää, mutta lehdissä torjuttiin syytökset Neuvostoliiton metsänraiskauksesta.¹⁶⁷⁶

Taloudellinen kilpailu ei kuitenkaan ollut tärkein syy siihen, että Suomen ja Neuvostoliiton taloudellinen yhteistyö ei saanut kovin tärkeää sijaa suomalaisen kommunismin vaatimuksissa. Pikemminkin ne peittyivät todisteluihin Suomen valtaapitävien hyökkäyshaluista ja toiminnasta osana suurvaltioiden suunnitelmia. Suhteiden kehittämiskaavat jäivät myös Neuvostoliiton puolustamisen alle.

ISÄNMAA NEUVOSTOLIITTO

NEUVOSTOLIITON PUOLUSTAMINEN

Kansainvälinen kommunistinen liike sitoutui alusta lähtien vahvasti Neuvosto-Venäjän ja sen vallankumouksen puolustamiseen. Se näkyi selvästi Kommunistisen internationaalisen perustavan kongressin vetoomuksessa maailman työläisille¹⁶⁷⁷. Pikaisen maailmanvallankumouksen toiveissa puolustamisvaatimus jäi kuitenkin taustalle. Kun Neuvostoliitossa ja Kommunistisessa internationaalissa vuosina 1924–25 myönnettiin, että välitön vallankumousvaihe oli ohi ja kapitalismi väliaikaisesti tai suhteellisesti vakiintunut, Neuvostoliiton vallankumouksen turvaaminen sai uutta painoa, jota edistettiin tunnuksella sosialismi yhdessä maassa. Internationaalinen ja kommunististen puolueiden tärkeäksi tehtäväksi nousikin vuoden 1926 lopussa

1671 Luokka luokkaa vastaan!, *TT* 7.6.1929.

1672 Vp 1929II, 976–979 (Meriläinen), 1020–1022 (Rosenberg); E. P., Työttömyys ja valtiovalta, *PV* 6.12.1929.

1673 Työtä ja leipää voitaisiin saada riittävästi koko Suomen metallityöväelle, *TT* 4.11.1929; Neuvostoliitto tarjoaa työtä ja leipää Suomen metallityöntekijöille, *TÄ* 6.11.1929.

1674 L(ehtine)n, Suomen kapitalismin pulasta, *Proletaari* tammikuu 1929.

1675 SKP:n kk:n pl 1928, 39 (Gylling), RGASPI.

1676 Metsänraiskaus, *TT* 24.3.1930 pk.

1677 Degras I, 28–31.

Neuvostoliiton puolustaminen kansainvälisen imperialismiin hyökkäyksiltä. Maailman työläisten oli ryhmittytävä ”rautaiseksi seinäksi Neuvostoliiton ympärille”, vaati internationaalinen tunnuslause loppuvuodesta 1928.¹⁶⁷⁸

Neuvostoliiton puolustaminen peittyi osin varoitteluihin uudesta imperialistisesta sodasta. Sodanvaaran lisääntyminen puolestaan selittyi kapitalistisen maailmantalouden heikkenemisellä maailmansodan jälkeen: Neuvostoliiton synty, siirtomaisten teollisuuden kehitys, kapitalististen maiden työtätekevien ostovoiman heikkeneminen ja tullimuurien synty supisti maailmantaloutta. Siksi imperialistiset valtiot pyrkivät laajentamaan markkina-alueitaan voimakkeinoin. Imperialistiset valtiot eivät arvion mukaan kuitenkaan hallinneet maailmaa yhtä esteettä kuin aiemmin, sillä Neuvostoliitto ja itsenäisyydestä kamppailevat siirtomaat muodostivat leirin, joka uhkasi kapitalististen valtioiden valta-asemaa. Toisaalta kahden leirin vastakkaisuus siirsi kapitalististen valtioiden keskinäisiä ristiriitoja taka-alalle ja lujitti niiden halua hyökätä Neuvostoliittoon.¹⁶⁷⁹

Tässä tulkinnassa käytännön todellisuus sai usein antaa periksi teorian lähtökohdille ja poliittisille tarpeille. Niinpä VKP:n johto suurenteli kesällä 1927 – Englannin katkaistua suhteet Neuvostoliittoon – sodanvaaraa¹⁶⁸⁰. Kommunisteilla oli myös vaikeuksia sovittaa yhteen marxismin perinteinen näkemys imperialistien keskinäisten ristiriitojen voimistumisesta ja imperialististen valtioiden yhteinen suuntautuminen Neuvostoliittoa vastaan.

Suomalaisen kommunismin valmiudessa puolustaa Neuvostoliittoa oli aste-eroja. Neuvosto-Venäjälle paenneet sitoutuivat alusta alkaen puolustamaan bolshevikkihallitusta eri hyökkäjiä vastaan: heidän mielissään maailmanvallankumous ja Neuvosto-Venäjän puolustaminen kietoutuivat ilmeisesti jo tuolloin yhteen.¹⁶⁸¹ SKP:n johtajilla ei ollutkaan vaikeuksia hyväksyä Neuvostoliiton puolustamista kommunistisen internationaalisen jäsenpuolueiden tärkeäksi tehtäväksi. Heistä oli myös varsin luonnollista, että maailman työväenluokan edut määriteltiin Neuvostoliiton etujen kautta. Neuvostoliiton puolustamisesta tuli SKP:n johdon keskeinen tunnus kuitenkin vasta kesällä 1927.¹⁶⁸²

Suomeen tämä näkökulma tuli SKP:n lausumien ja lähettämien juttujen ohella erityisesti lokakuun vallankumouksen muistopäivänä. Sen aikana oli tavallista muistuttaa, että Venäjän työläisten voitto oli koko maailman työläisten voitto. Siksi työväestön velvollisuus oli kaikissa maissa turvata sosialismin rakentaminen Neuvostoliitossa. Vuosikymmenen lopussa suhde näyttäytyi myös toisinpäin: jos Neuvostoliittoa ei olisi, valtaapitävät uskaltaisivat eri maissa polkea työläisiä paljon häikäilemättömämmin.¹⁶⁸³

1678 McDermott and Agnew, 51–52; Tunnuslauseita, f. 516, op. 2, d. 1017, RGASPI.

1679 *Inför Englands krigsplaner*, 4–7.

1680 Robert C. Tucker, *Stalin in Power. The Revolution from Above, 1928–1941*. New York, London 1992 (1990), 74–75

1681 Saarela 1996, 67–79.

1682 SKP:n pl 1927, 3–4 (Manner); SKP:n kk:n pl 1928, 18–19 (Lehen); SKP:n pkonf 1929, 21–22 (Manner), RGASPI; SKP I, 165–171, 172–174.

1683 Venäjän työläisten ja talonpoikain valta 9-vuotias, *TÄ* 5.11.1926; Neuvostoliitto 9-vuotias, *TT* 6.11.1926; Kymmenen vuotta työtätekevien valtaa, *TT* 5.11.1927; Sotauhon perussy, *TÄ* 5.8.1929 pk; Mustat voimat, *TT* 2.11.1929 pk.

Neuvostoliiton puolustamisvaatimus yleistyi muidenkin kansainvälistä alkupe-
rää olevien kampanjoiden ohjeissa. SKP:n politbyroo kehotti jopa toukokuussa 1929
pidettävän kansainvälisen lastenviikon puheissa painottamaan erityisesti velvolli-
suutta puolustaa Neuvostoliittoa.¹⁶⁸⁴ Asian tärkeys omaksuttiin myös Suomessa,
sillä Neuvostoliiton puolustusvaatimus nousi etusijalle eduskuntavaalivaatimuksissa
kesällä 1929.¹⁶⁸⁵

Suomalaisen kommunismin väitteille Suomen valmiudesta hyökätä Neuvosto-
liittoon löytyi tukea vuosien 1919–22 tapahtumista, jolloin oikeistolaiset piirit
suunnittelivat Pietarin tuhoamista ja heimomieliset suomalaisryhmät synnyttivät
”kansannousuja” Karjalassa.¹⁶⁸⁶ Heimohenkisten Suur-Suomi-puheet¹⁶⁸⁷ saivat suo-
malaisen kommunismin jäsenet myöhemminkin väittämään, että Suomessa suun-
niteltiin seikkailuretkiä Karjalaan, jotta ”metsäkapitalistit” saisivat himoamansa
tukkipuut. Näkemys voimistui uudelleen vuodesta 1928 lähtien varsinkin Neuvos-
toliiton puolella elävien parissa.¹⁶⁸⁸

Aihetta väitteille antoi porvarillisten ryhmien ja koko valtion neuvostovastai-
suus ja epäluulo Neuvostoliittoa kohtaan. Varsinkin suuret sotilasmäärärahat saivat
suomalaisen kommunismin edustajat julistamaan, että Suomen porvaristo oli ”so-
tahulluuden innoittama” ja maa varustautui hyökkäykseen isänmaan puolustuksen
nimissä. Heistä oli vaikea uskoa, että sotalaivoja ja tykkejä olisi rakennettu rauhaa
varten tai sen takia lietsottu niin innokkaasti vihaa ”ikuista vihollista” vastaan.¹⁶⁸⁹
Haluttomuuden hyökkäämättömyyssopimusneuvotteluihin nähtiin myös ilmentä-
vän suomalaisten sotaisuutta.¹⁶⁹⁰

Suomalaisen kommunismin usko suomalaisten omatoimiseen hyökkäykseen
hiipui 1920-luvun edetessä, vaikka silloin tällöin muistutettiin Suomen porvaris-
ton tavoittelevan Karjalan luonnonrikkauksia.¹⁶⁹¹ Vuosikymmenen jälkipuolella
Suomi nähtiin pikemminkin osana suurvaltojen – erityisesti Englannin – johtamaa
rintamaa. Esimerkiksi Suomen laivaston rakentaminen oli osa ”siitä yhteisestä ket-
justa”, jota imperialistit valmistelivat Neuvostoliiton ympärille. Tämä näkemys voi-
mistui Neuvostoliiton ja Englannin suhteiden katkettua.¹⁶⁹² SKP:n plenumissa huh-
tikuussa 1929 ”Valko-Suomi” nimettiin ”imperialismin kätyriksi” sodan valmiste-
lussa Neuvostoliittoa vastaan.¹⁶⁹³

STPV:n edustajat suhtautuivat epäluuloisesti Kansainliiton yrityksiin saada ai-
kaan aseriisuntaa. Epäluulon taustalla oli työväenliikkeen vanha ajattelu, jonka

1684 Esim. A.B (Kaarlo Kosunen) ht:lle 13.2. ja 14.12.1927, f. 516, op. 2, d. 1005; Pb SB:lle 28.12.1929,
d. 1071; 66 (pb) ht:lle (SB) 26.4.1929, d. 1065, RGASPI.

1685 Luokka luokkaa vastaan!, *TT* 7.6.1929.

1686 Esim. Ahti 1987, 111–146.

1687 Esim. Nygård, 50–158, 187–220; Alapuro 1973, 92–96.

1688 Vp 1924, 1492–1495 (Kulmala); Vp 1925, 1798–1801 (Nurminen); SKP:n laaj pl 1928, 31
(Järvisalo, Gylling); SKP I, 169, 198.

1689 Vp 1924, 294–296, 1492–1495 (Kulmala); 1262 (Rosenberg); Vp 1925, 1351–1354 (Kulmala); Vp
1927, 356–358 (Enne); Sotahullujen unelmat, *TÄ* 13.7.1927 pk.

1690 Vp 1928, 1192–1998 (Rosenberg).

1691 Vp 1925, 1798–1801 (Kulmala).

1692 Vp 1925, 1127–1130 (Nurminen), Vp 1927, 379–384 (Rosenberg); SKP:n pk 1925, 187–188
(Kuusinen); SKP:n pl 1927, 4 (Manner); SKP:n pkonf 1929, 22 (Manner), RGASPI.

1693 SKP I, 198–200.

mukaan suurvaltojen kilpailu markkinoista ja raaka-aineista johtaisi väistämättä uuteen sotaan. Kun Kansainliittoa pidettiin suurvaltojen välineenä, sen pyrkimykset aseriisuntaan tulkittiin ”rauhan humbuugiksi”, jolla suurvallat sumuttivat kansoja ja verhosivat omaa varustautumistaan. Se näkyi suomalaisen kommunismin edustajien mukaan hyvin ns. Kellogg-sopimuksessa, jossa sitouduttiin sodan hylkäämiseen politiikan välineenä ja ilmaistiin pyrkimys ratkaista syntyneet riidat rauhanomaisesti. Sitoumuksistaan huolimatta suurvallat jatkoivat varusteluaan. Lisäksi sopimus salli puolustussodan, vaikka maailmansota oli osoittanut, että sen nimissä voitiin käydä millaisia sotia tahansa. Vaikka Neuvostoliitto pyrki käyttämään sopimusta hyväkseen ja tarjosi naapureilleen mahdollisuutta saattaa se voimaan aiemmin, STPV:n eduskuntaryhmä suhtautui esitykseen hyvin kriittisesti. Se oli kuitenkin aluksi valmis kannattamaan sopimuksen ratifioimista mutta otti myöhemmin kielteisemmän kannan.¹⁶⁹⁴ Siihen oma osansa oli SKP:n johdon kannalla.¹⁶⁹⁵

Suomalaisen kommunismin piirissä oli taipumusta tulkita innokkaimpien sodan kannattajien lausuntoja koko maan kannanotoiksi ja nähdä kaikki toimet vain hyökkäyksen valmisteluna. Nämä äänenpainot voimistuivat suomalaisen kommunismin joutuessa ahtaammalle. Sotatilalakikin, jota suomalaisen kommunismin jäsenet torjuivat aluksi ennen muuta yrityksenä polkea työläisten oikeuksia, näytti vuosikymmenen vaihteessa pyrkimykseltä valmistella hyökkäystä.¹⁶⁹⁶ Samastuminen Neuvostoliiton perspektiiviin näkyi ennen muuta siinä, että huoli Suomen työläisten ja talonpoikien hengen menetyksistä ja kärsimyksistä jäi taustalle ja puhuttiin vain Neuvostoliitosta. Mauritz Rosenberg muisti sentään vielä vuonna 1924 huolestua työläisten veren ja hengen uhraamisesta sotatantereella.¹⁶⁹⁷

Neuvostoliiton puolustaminen ei tarkoittanut vain Neuvostoliiton vastaisten ”sotasuunnitelmien” paljastamista vaan myös maata kohtaan esitetyn kritiikin torjuntaa. Porvarillisten piirien esittämä arvostelu nähtiin osoituksena siitä, miten porvaristo oli kauhistanut työväenvallan pystyttämistä ja sosialistisen talousjärjestelmän etenemisestä. Kun kapitalistiset valtiot eivät kyenneet kilpailemaan Neuvostoliiton kanssa, ne pyrkivät kannanotoillaan myrkyttämään yleistä mielipidettä sitä vastaan.¹⁶⁹⁸ Vuosikymmenen alkupuolella suomalaisen kommunisminkin lehdistä todisteltiin, että sosialismin rakentaminen Neuvosto-Venäjäällä oli mahdollista, vuosikymmenen jälkipuolella puolestaan selitettiin, etteivät porvarilliset valtiot pärjänneet Neuvostoliitolle.¹⁶⁹⁹

Lehdet torjuivat myös puheita ”neuvosto-” tai ”punaisesta imperialismista” ja ”punaisesta militarismista”, joilla uskoteltiin Neuvostoliiton valmistautuvan alue-

1694 Vp 1929, 43–46, 545–552 (Rosenberg); Kellogg-sopimuksesta, Korhonen, 183–197.

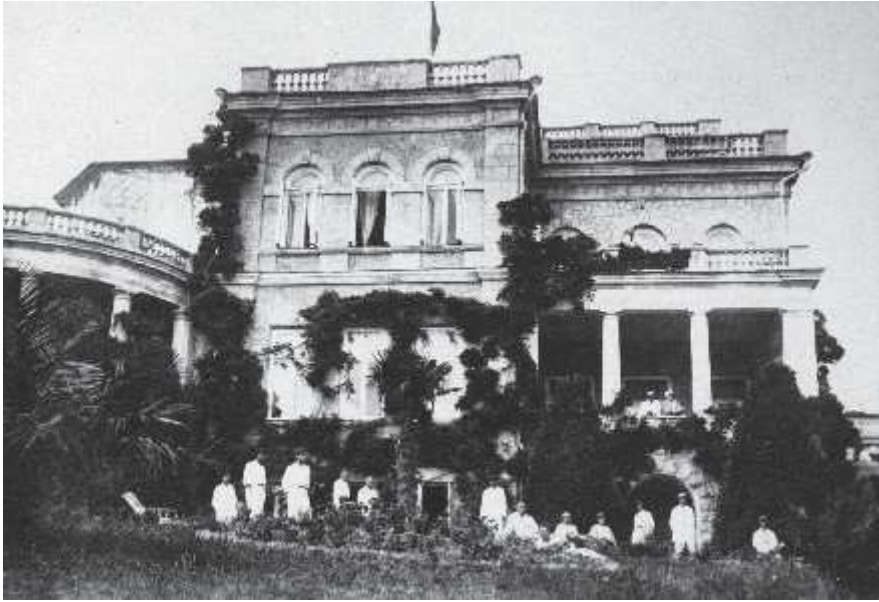
1695 66 (pb) ht:lle (SB) 23.2.1929, f. 516, op. 2, d. 1065; SKP:n sihti 17.7.1929, d. 1074, RGASPI.

1696 Sotahullujen unelmat, *TÄ* 13.7.1927 pk; Vp 1930, 444–446 (Rötkö).

1697 Vp 1924, 1262 (Rosenberg).

1698 *Inför Englands krigsplaner*, 17–19.

1699 Esim. Voiton tiellä, *TT* 7.11.1925 pk; Myrsky, Neuvosto-Venäjä yhdeksänvuotias, *TÄ* 5.11.1926 pk; E-o (Ville Honkanen), Mikä kiirehtää imperialisteja sotaan; *TT* 1.3.1927 pk; Imperialistit ja Neuvostoliitto, *TT* 8.7.1927 pk; Ei häivy – lähenee!, *TT* 10.8.1927; Venäjän työläisten ja talonpoikain Neuvostovallan kymmenvuotispäivänä, *TÄ* 7.11.1927; Imperialismia ja fascismia vastaan, *TT* 28.10.1929; Hyvinvointi lisääntyy nopeammin Neuvostoliitossa kuin porvarillisissa maissa, *SaT* 4.1.1930.

Työläisten lepokodit olivat tärkeällä sijalla Neuvostoliitto-mainonnassa. (Kansan Arkisto)

valtauksiin ja olevan uhka maailmanrauhalle.¹⁷⁰⁰ Myös uutiset kansallisuuksien sorrosta tai uskonnonvainoista Neuvostoliitossa torjuttiin.¹⁷⁰¹ Väitteet terrorista kumottiin sillä, että ”alati vehkeileviä ja katalia keinoja käyttäviä vastavallankumouksellisia, jotka sabotoivat tuotantoa maaseudulla ja kaupungissa”, oli pakko vastustaa voimakkein. Lehdissä selitettiin myös rikkaiden talonpoikien, kulakkien, harjoittavan väkivaltaa neuvosto- tai puoluetoimitsijoita kohtaan.¹⁷⁰² Elintarvikkeiden ajoittainen puutekin langetettiin kadon ohella kulakkien syyksi: heidän todisteltiin neuvostopropagandaa toistaen syöttäneen viljaa eläimille tai kätkeneen sitä. Siksi hallituksen oli ollut pakko ryhtyä säännöstelemään joidenkin elintarvikkeiden jakelua.¹⁷⁰³ Jopa kommentit VKP:n sisäisistä kiistoista käännettiin yritykseksi valmistella hyökkäystä Neuvostoliittoa vastaan.¹⁷⁰⁴

Kritiikin torjuminen oli vain toinen puoli Neuvostoliiton puolustamista – paljon tärkeämpää oli esitellä sen saavutuksia. Tätä puolta hoitivat Suomessa aluksi erityisesti kuvalehti *Itä ja Länsi* sekä kirjallisuuslehti *Liekki*, jotka toivat kuvilla ja

1700 Esim. ”Neuvostoimperialismi”, *TT* 10.4.1926 pk; Sotavalmistelut Neuvostoliittoa vastaan, *TÄ* 12.8.1927 pk; Jutut ”punaisesta imperialismista” ovat valhetta, *T* 20.3.1928; Taisteluun imperialistista sotaa ja fascismia vastaan, julkaisussa *Neuvostojen puolesta imperialismia vastaan*. Helsinki 1929; Vp 1928, 1321–1325 (Kulmala).

1701 Niilo Välläri, Neuvosto-Georgiassa, *I&L* 15.8.1928; Terrori Georgiassa on pelkkää lorua, *I&L* 12/1929; uskonnonvainoista, esim. Kiihoitus Neuvostoliittoa vastaan, *PV* 19.2.1930 pk; Paavin ristiretki Neuvostoliittoa vastaan, *PV* 3.6.1930.

1702 Terrori ja terrori, *TÄ* 15.7.1927 pk; Mustaryssäin murhaajajärjestöjen harjoittama terrori Neuvostoliitossa, *TÄ* 22.7.1927; Kulakkiterroria Neuvostoliitossa, *TT* 24.11.1928 pk.

1703 A. K-i, Havaintoja Leningradista, *TÄ* 19.8.1929.

1704 Kylmää vettä, *TT* 11.8.1926 pk.

lyhyillä kertomuksilla julki Neuvostoliiton yhteiskunnallista huoltoa¹⁷⁰⁵, kulttuuri-elämää¹⁷⁰⁶ ja varsinkin rakennustyön suurtöitä – patoja, sähkölaitoksia, rautateitä, kanavia, isoja kollektiivitaloja, Magnitogorskin kaltaisia uusia kaupunkeja.¹⁷⁰⁷ Kuvaukset maan tuntemattomista osista antoivat kertomuksiin löytöretkeilyn tuntua.¹⁷⁰⁸

Myös sanomalehdet yhtyivät Neuvostoliiton saavutusten mainostamiseen ja vyöryttivät varsinkin vuosikymmenen loppuvuosina numero- ja juttusarjoja todisteeksi Neuvostoliiton talouden kehityksestä.¹⁷⁰⁹ Niitä esitteli myös talvella 1930 julkaistu kirjanen *Sosialistinen rakennustyö Neuvostoliitossa*.¹⁷¹⁰ Numerosarjojen tavoitteena oli vakuuttaa lukijoita Neuvostoliiton valtavasta kehityksestä, mutta luvut oli tarkoitettu myös vertailuun. Jo kesällä 1926 antamissaan ohjeissa Kommunistinen internationaali halusi nostaa esille sosialistisen rakennustyön saavutukset Neuvostoliitossa ja rinnastaa ne porvarillisen yhteiskunnan vastakohtiin.¹⁷¹¹

Suomalaiset nuorkommunistit olivat jo ennakoineet näitä ohjeita ja asettaneet lokakuussa 1924 *Nuoressa Kommunistissa* rinnakkain Neuvostoliiton saavutukset ja kapitalististen maiden työläisten vaikeudet – edellisessä vallitsi ”proletariaatin vapaus, elämisen oikeus, taistelu ja sitkeä rakennustyö uuden yhteiskunnan sosialismin saavuttamiseksi”, jälkimmäisissä työväenluokka eli kurjassa asemassa ja kärsi häikäilemätöntä diktatuuria.¹⁷¹² Rinnastukset kapitalististen maiden vaikeuksiin yleistyivät kuitenkin vasta Neuvostoliiton ensimmäisen viisivuotissuunnitelman ja kapitalististen maiden taloudellisen laman myötä.¹⁷¹³

1705 Esim. Kesäkuvia Idästä ja Lännestä, *I&L* 31.8.1925; ”Terveyspaja”, *I&L* 15.12.1925; Kevätauringon paistaessa, *I&L* 30.4.1926; Lastentarhat Neuvosto-Venäjäällä, *I&L* 15.7.1926; Sieltä ja täältä, *I&L* 31.10.1928; Vappu Hurmevaara, Lasten parissa Neuvostoliitossa, *I&L* 13-14/1929.

1706 Esim. A. Lunatsharskij, Neuvosto-Venäjän kansanvalitusoloista, *L* 5.12.1924; Neuvosto-Venäjän näyttämötaiteesta, *I&L* 31.1.1925; Tieteellinen elämä Neuvosto-Venäjäällä, *L* 25.8.1925; Moskovan moderniteatteri, *I&L* 25.2.1927; Kino Neuvostoliitossa, *L* 12.10.1928.

1707 Neuvosto-Venäjän sähköistäminen edistyy, *I&L* 31.1.1925; Jättiläissähköasemaa rakennetaan, *L* 21.12.1928; Jättiläisvoimalaitos, *I&L* 4/1930; E. V-d, Sosialismin voittokulku Donin leipämailla, *I&L* 6/1930; A. Shin, Ei Wellsin vaan Leninin mukaan, *I&L* 7/1930; Volga-Don, *I&L* 9/1930; Turksib, *I&L* 11/1930; A. Lunatsharski, Uusi kaupunki, *PV* 15.3.1930.

1708 J. V., Kirje Mustanmeren rannalta, *L* 23.5.1924; Siperia – uusi Klondyke, *L* 18.9.1925; L. G., Retkeilyllä Kaukaasissa, *L* 11.12.1925; Veikko Salama, Neuvostoliiton eteläisiltä rajoilta, *L* 3., 10. ja 17.12.1926; Kalle Karjalainen, Matkakuvia Kaukaasiasta, *L* 18. ja 25.11., 2. ja 9.12.1927; Kulkija, Altai, *I&L* 31.12.1927; Niilo Välläri, Kaspianmeren rannalla, työtätekevien Bakussa, *I&L* 31.7.1928; Dimitrij Albanov, Turkestan-tshumkurijat, *I&L* 18/1929; Alaska Beringin salmen toisella puolen, *I&L* 13-14/1929; Etuvartioasema Pohjoisella Jäämerellä, *I&L* 21/1929.

1709 Esim. Kapitalistinen maailma ja Sosialististen neuvostotasavaltojen liitto, *SaT* 23. ja 26.10. sekä 6.11.1926; Myrsky, Neuvosto-Venäjä yhdeksänvuotias, *TÄ* 5.11.1926 pk; Sosialismin rakennustyö, *TT* 26.1.1928 pk; Sosialismin rakennustyössä Neuvostoliitossa reipas tahti, *TT* 13. ja 14.6.1929; Kollektiivitaloudet Neuvostoliitossa, *TÄ* 13.9.1929 pk; Viisivuotissuunnitelman ilmapiiristä, *TÄ* 30.9., 9., 14, 21. ja 28.10.1929; Rientomarssissa sosialismiin, *PV* 27.10.1929.

1710 *Sosialistinen rakennustyö Neuvostoliitossa. 5-v. suunnitelma ja sen toteuttaminen*. Julkaisija Yrjö Aliklaavu. Oulu 1930.

1711 KITK:n sihteeri John Pepper Suomen kp:n kk:lle 7.8.1926 Moskova, f. 516, op. 2, d. 941; Teesit Neuvostovenäjän proletaarisen diktatuurin yhdeksänvuotisjuhlasta (agitaattoreita varten), d. 916, RGASPI.

1712 Pommi, Lokakuun vallankumous, *NK* 15.10.1924; myös Proletariaatin vapaustaistelun suurena voiton päivänä, SKP:n ym. salaiset julistukset ja lentolehtiset (kansio 117), am, EKV, VA, jossa jäljennös SKP:n ja SKNL:n Helsingin komitean monistetusta julisteesta 6.11.1926.

1713 Esim. Sosialistinen rakennustyö Neuvostoliitossa edistyy suunniteltua nopeammin, *TÄ* 27.9.1929; Kaksi maailmaa, *PV* 19.10.1929 pk; Harppa-askelin edistyy neuvostotalous, *TT*

Lehdet saattoivat vielä syksyllä 1927 myöntää, että Venäjä oli ollut ja oli edelleen teknisesti takapajuinen maa, jossa varsinaista teollisuusproletariaattia oli suhteellisen vähän pientalonpoikiin ja maataloustyöläisiin nähden. Viittaamalla lähtötilanteeseen ja alkuvuosien vaikeuksiin – maailman- ja kansalaissodan tuhoihin – ei kuitenkaan haluttu vähätellä saavutuksia vaan korostaa kommunistipuolueen kykyä johtaa sosialistisen yhteiskunnan rakentamista. Samalla saavutuksille pyrittiin antamaan entistä suurempi arvo.¹⁷¹⁴

Neuvostoliittoa esittelevien artikkelien määrä lisäntyi vuosikymmenen jälkipuoliskolla, mutta mainostus keskittyi lähinnä lokakuun vallankumouksen vuosipäivän tienoille. SKP:n johto olikin ajoittain tyytymätön Neuvostoliitosta kertovien kirjoitusten määrään ja alkuperään ja peräsi lisää neuvostolähteisiin pohjaavaa esittelyä.¹⁷¹⁵ Moitteet olivat kohtuuttomia. Ne osoittivat, että SKP:n johto piti Neuvostoliiton olojen esittelyä tärkeämpänä kuin Suomessa olevat. Ajoittain se jopa uskoi saavansa siten lisää kannatusta omille tavoitteilleen Suomessa¹⁷¹⁶.

NEUVOSTOMAA OMIN SILMIN

Oikeata tietoa Neuvostoliitosta uskottiin saatavan siten, että työläiset pääsisivät itse katsomaan, millaista elämä maassa oli. Ajatukselle loi pohjaa marras-joulukuussa 1924 Neuvostoliitossa vierailut englantilainen ammattiyhdistysvaltuuskunta. Se innosti neuvostoliittolaiset kutsumaan maahan muitakin vierailijoita: Neuvostoliitossa kävi kevään 1925 ja syksyn 1926 välillä yhdeksäntoista muuta työläis- ja ammattiyhdistys- sekä kuusi nuorisodelegatiota, joiden oleskelu maassa kesti yhdestä yhteentoista viikkoa.¹⁷¹⁷

Myös Suomessa alettiin keväällä 1925 kaivata mahdollisuutta nähdä Neuvostoliittoa omin silmin. Toukokuun puolivälissä *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* esitettiin englantilaisten matkaan viitaten, että Suomesta lähetettäisiin Neuvostoliittoon vastaava ammattiyhdistysvaltuuskunta.¹⁷¹⁸ Esitys oli ilmeisesti Kullervo Mannerin¹⁷¹⁹, ja sen voi nähdä myös yrityksenä ohjata kansainvälisessä suuntautumissaan horjunutta SAJ:ta voimakkaammin itään. Ajatuksella oli Suomessakin laa-

2.11.1929; Neljä työpäivää, *SaT* 14.1.1930 pk; Sosialismin voittokulku N-liitossa jatkuu tuloksellisesti, *T* 6.2.1930; *Sosialistinen rakennustyö Neuvostoliitossa*, 33–38.

1714 Sosialismia käytännössä, *TT* 5.11.1927 pk; Kymmenen vuotta työtätekevien valtaa, *TT* 5.11.1927; ks. myös Yhdeksän vuoden kuluttua, *SaT* 4.11.1926 pk.

1715 Esim. K(ullervo) M(anner). ht:lle (Emil Paajanen) 1.6.1925, f. 516, op. 2, d. 880; SKP:n pl 1926, 177 (Malm); Pb ht:lle (SB) 27.11.1926, d. 941, RGASPI.

1716 Esim. SKP:n pl 1925, 58–59 (Kuusinen), 62 (Manner); SKP:n pk 1925, 197–199 (Gylling), joissa uskotaan tietojen Neuvostoliiton maaoloista vahvistavan Suomenkin talonpojissa halua päästä valtaan.

1717 Carr, 589–591, 598–600; Hans Schafranek, *Die Avantgarde der Einäugigen – österreichischer Arbeiterdelegationen in UdSSR*, kirjassa Barry McLoughlin–Hans Schafranek–Walter Szevera, *Aufbruch, Hoffnung, Endstation. Österreicherinnen und Österreicher in der Sowjetunion 1925–1945*. Wien 1997, 13, 17.

1718 Vasara, Emmeköhän mekin lähettäisi edustajiamme käymään Neuvosto-Venäjällä?, *TT* 16.5.1925.

1719 K(ullervo)M(anner) hv Yrjölle (Sirola) 26.5.1925, f. 516, op. 2, d. 880, RGASPI.

jaa kannatusta, sillä järjestöt ja kokoukset kehottivat eri puolilla maata SAJ:ta ryhtymään toimiin valtuuskunnan lähettämiseksi. Samalla ne ottivat kantaa valtuuskunnan kokoonpanoon – sen enemmistöksi haluttiin rehellisiä työläisiä, joilla oli tarkka huomiokyky ja kirjoitustaitoa. ”Silmäätekevien” valinta ei sen sijaan ollut välttämätöntä.¹⁷²⁰

SAJ:n johto ryhtyi toimiin vasta hankittuaan Neuvostoliiton ammattijärjestöjen keskusneuvoston kutsun – elokuun alussa toimeenpaneva valiokunta päätti, että Neuvostoliittoon lähetettäisiin 10-henkinen valtuuskunta, johon SAJ valitsisi kaksi edustajaa, Helsingin, Tampereen, Turun, Viipurin, Vaasan ja Kuopion keskusneuvostot sekä Pohjolan ammatillinen paikallisjärjestö ja ammatillisesti järjestäytyneet työläisnuorisot yhden edustajan. Samalla SAJ:n johto päätti matkan alkavan syyskuun puolivälissä.¹⁷²¹

SAJ:n toimien viipyminen ja valtuuskunnan pienuus herättivät hienoista tyytymättömyyttä. Paikoin esitettiin, että pienviljelijät, osuuskauppaliike ja työväenlehdistö voisivat valita omat edustajansa matkalle.¹⁷²² Osa kokouksista sen sijaan evästi valtuuskuntaa. Kuopiossa järjestäytyneiden työläisten kokous kehotti valtuuskunnan jäseniä kiinnittämään matkalla huomiota ammatillisten järjestöjen oikeuksiin, velvollisuuksiin ja järjestäytymismuotoon, työläisten työaikaan ja lomiin, työtätekevien asemaan teollisuudessa ja maataloudessa, yhteiskunnalliseen huoltoon ja ruumiin kulttuuriin, väestön ja hallintojärjestelmän suhteisiin, kauppaan, teollisuuteen ja liikenteeseen, porvariston ja sivistyneistön asemaan, kansanvalistukseen, vähemmistökansallisuuksien asemaan ja Neuvostoliiton ulkopoliittikkaan.¹⁷²³

Evästyksset ja muut valmistelut valuivat kuitenkin hukkaan, sillä Uudenmaan maaherra eväsi valtuuskunnalta passin. Matkasta ei näin tullut mitään, vaan Suomessa saatiin tyytyä kuuntelemaan paluumatkallaan Helsingissä pysähtyneiden norjalaisten ja tanskalaisten valtuuskuntien matkavaikutelmia, lukemaan englanti-alaisten matkasta – *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* julkaisi näiden laatiman matkareportin 400-sivuisena kirjana – sekä todistelemaan muiden valtuuskuntien lausuntojen pohjalta, että Neuvostoliitossa oli valta työläisillä ja talonpojilla, teollisuus ja maatalous olivat nousseet siellä valtavasti ja yhteiskunnallinen huolto oli ennenkuulumaton.¹⁷²⁴

1720 Työväen kk 15.5. ja 12.6.1925, Pienviljelijä, Valtuuskunnan lähettämisestä Neuvosto-Venäjälle, *TT* 27.5.1925 pk; Pohjolan työväki tahtoo selvyyttä Neuvosto-Venäjältä, *TT* 5.6.1925; Työväen valtuuskunta, *TT* 18.6.1925 pk; Totuus Neuvosto-Venäjältä, *SaT* 18.6.1925; Suomen ammattijärjestön tehtäväksi työläisvaltuuskunnan lähettäminen Venäjälle, *TT* 19.6.1925; Kuopion maalaiskunnan työväen ja pienviljelijäin edustajakokous, *SaT* 21.7.1925; myös SAJ:n tpvk 27.5. ja 19.6.1925, SAJ:n arkisto, TA.

1721 SAJ:n tpvk 26.6., 7. ja 19.8.1925, tmk 19.8.1925, SAJ:n arkisto, TA.

1722 Työläisvaltuuskunnan lähettäminen Neuvosto-Venäjälle, *TT* 21.7.1925; Eikö johtavien tarvitse joukkoja kuunnella?, *SaT* 23.7.1925 pk; H., Työläisvaltuuskunnan lähettäminen Neuvosto-Venäjälle, *PV* 16.8.1925 pk; Valtuuskunnan lähettäminen Neuvosto-Venäjälle, *SaT* 18.8.1925. Neuvostoliitosta ilmoitettiin syyskuussa, että työläisnaiset ja osuuskauppaväki saivat liittää omat edustajansa valtuuskuntaan, SAJ:n tpvk 8.9.1925, SAJ:n arkisto, TA.

1723 Neuvosto-Venäjälle lähetettävää valtuuskuntaa eväsetään, *SaT* 17.9.1925; myös Helsingin työväen eileniltainen evästyskokous, *TT* 9.9.1925; Neuvosto-Venäjälle lähtevän valtuuskunnan evästyskokous Viipurissa, *TT* 16.9.1925.

1724 Norjalaisen työläisvaltuuskunnan vaikutelmia Neuvostoliitosta, *TT* 23.11.1925; Työläisvaltuuskuntien kokemukset Neuvostoliitosta, *TT* 30.11.1925 pk; Tanskalainen työläis-

Seuraavana vuonna Neuvostoliiton oloista saatiin omakohtaisia havaintoja mm. joidenkin ammattiyhdistysmiesten, urheilijoiden ja osuuskauppaseurueen välittämänä¹⁷²⁵ mutta laajemmin retkikuntien matkaaminen onnistui vuoden 1927 aikana, kun matkustusmahdollisuudet helpottuivat. Neuvostoliitossa kävivät silloin mm. 174-henkinen rautatieläisten seurue huhtikuussa, 90 koittolaisen retkikunta heinäkuussa, saman verran viipurilaisia syyskuussa.¹⁷²⁶ Myös lokakuun vallankumouksen 10-vuotisjuhliin matkusti Suomesta erilaisia valtuuskuntia, mutta edustajien määrä jäi pienemmäksi kuin muiden maiden valtuuskunnissa.¹⁷²⁷

Halua matkustamiseen oli paljon enemmänkin, mutta viranomaiset tekivät vuoden 1927 aikana ja sen jälkeen monet suunnitelmat tyhjiksi epäämällä passin.¹⁷²⁸ Esimerkiksi Helsingissä syyskuussa 1927 syntynyt ajatus lähettää lokakuun vallankumouksen 10-vuotisjuhille viisitoista henkeä kuivui paljolti kasaan, koska eri puolilla maata valitut henkilöt eivät saaneet passia.¹⁷²⁹

Myös ammattijärjestön valtuuskuntaan palattiin vuoden 1927 alussa, kun Pohjolan ammatillinen paikallisjärjestö toivoi – VZSPS:n sihteerin Grigori Melnitskanskin SAJ:n edustajakokouksessa toukokuussa 1926 uudistamasta kutsusta muistuttaen – SAJ:n ryhtyvän toimiin valtuuskunnan lähettämiseksi Neuvostoliittoon. SAJ päättikin maaliskuun lopussa sosiaalidemokraattien hienoisesta vastustuksesta huolimatta, että tasapuolisesti molempia poliittisia suuntia edustavista henkilöistä koostuva valtuuskunta lähetettäisiin Neuvostoliittoon kevään aikana. SAJ:n seitsemän henkilön lisäksi osuuskauppa-, urheilu-, nuoriso- ja naisjärjestöille annettiin tilaisuus täydentää valtuuskuntaa.¹⁷³⁰ Matkalle sosiaalidemokraattisen kansanedustajan Mikko Ampujan johtama valtuuskunta lähti toukokuun lopussa. Sillä kertaa etsivän keskuspoliisin yritykset estää matkaa raukesivat tyhjiin.

Valtuuskunnan matka kulki Neuvostoliitossa aiempina vuosina muodostunutta reittiä: ensin innostunut vastaanotto rajalla ja Leningradissa, vierailuja mm. Moskovan, Harkovin ja Leningradin tehtaisiin, Novorossiiskin sementtitehtaaseen, Rostovin suola- ja kivihiihkaivoksille sekä amerikkansuomalaiseen maatalouskommu-

valtuuskunta Helsingissä, *TT* 1.12.1925; *Neuvosto-Venäjä. Englannin ammattiyhdistysvaltuuskunnan virallinen raportti matkastaan Venäjälle ja Kaukaasiaan marras- ja joulukuussa 1924.* Helsinki 1925.

1725 Matkavaikutelmia Neuvosto-Venäjältä, *PV* 20.12.1925, jossa metalliliiton sihteerin Yrjö Lehtisen kertomus; Eino Pekkala, Neuvostoliiton osuustoimintaan tutustumassa, *TT* 22.4.1926; Rep., Työläispainijain matkakokemuksia Neuvostoliitosta, *TT* 23.4.1926.

1726 Työmielen vaikutelmia Neuvostoliitosta, *TT* 21.4.1927; Terveiset Neuvostoliitosta Suomen työväelle, *TT* 26.7.1927; Neuvostoliitossa on valta työtätekevillä eikä raharuhtinailla, *T* 15.9.1927.

1727 Puolueemme edustajat Venäjän S.T. valtioliiton 10-vuotisjuhlissa, *TPS* 4.11.1927; esim. norjalaisilla oli 87 hengen valtuuskunta, Ole Martin Rønning, *Norsk-russiske forbindelser i mellomkrigstiden. Noen trekk ved den norske virksomheten i Russland, Arbeiderhistorie* 2002, 49.

1728 Esim. Passivaikeudet Neuvostoliittoon, *TT* 22.10.1927; Jälleen passikielto, *PV* 27.10.1927; Työläisnuorille ei lupaa matkustaa Neuvosto-Karjalaan, *TT* 26.7.1928; Tornion ao:n tilkats 31.7.–30.8.1927; Viipurin ao EK:lle 17.7.1928, Yleistä retkikunnista Neuvosto-Venäjälle (kansio 49), EKV, VA.

1729 Kymmenvuotismuistojuhlaa valmistamaan, *TT* 21.9.1927; epäämisistä, esim. Passivaikeudet Neuvostoliittoon, *TT* 22.10.1927; Jälleen passikielto, *PV* 27.10.1927; Passikiellot jatkuvat edelleen, *SaT* 29.10.1927.

1730 SAJ:n edkok 1926, 10–11, 163; Kysymys S. Ammattijärjestön valtuuskunnan lähettämisestä Neuvosto-Venäjälle, *PV* 4.1.1927; SAJ:n tpvk 28.3. ja tmk 30.3.1927, SAJ:n arkisto, TA.

niin Donin aroilla, keskusteluja ammattiyhdistysjohdon ja eri työpaikkojen työläisten kanssa ja tutustumisia työläisklubeihin, ammatilliseen ja osuustoimintaan sekä erilaisiin kulttuurilaitoksiin.¹⁷³¹

Myös valtuuskunnan lausunto seuraili aiemmin maassa vierailleiden valtuuskuntien sanomaa. Niiden tapaan valtuuskunta totesi saaneensa käydä vapaasti eri paikoissa, kysellä rajoituksitta ja keskustella vapaasti työläisten kanssa tehtaissa. SAJ:n valtuuskunta oli edeltäjiensä tapaan vakuuttunut, että työläisillä ja talonpojilla oli järjestöjänsä kautta valta Neuvostoliitossa niin taloudessa kuin valtionhallinnossakin ja että työläiset osallistuivat tuotannon suunnitteluun ja johtoon. Maan talouden katsottiin nousseen ja jatkavan nousuaan. Muiden valtuuskuntien lailla SAJ:n delegaatio kiitteli Neuvostoliiton kulttuuritoimintaa ja sosiaalipoliittisia saavutuksia. Se torjui myös puheet ”punaisesta militarismista” ja ”punaisesta imperiaalisista”¹⁷³²

Myöhemmät valtuuskunnatkin totesivat sosialistisen rakennustyön olevan käynnissä Neuvostoliitossa ja kehuivat yhteiskuntaelämän eri uudistuksia. Niiden sanoma korosti aiempaa selvemmin, että maan työläiset ja talonpojat pitivät vallitsevaa järjestelmää omanaan ja olivat valmiit puolustamaan sitä. Lausumissa yleisty myös muiden maiden työläisille esitetty vaatimus Neuvostoliiton puolustamisesta sodanhukkaa vastaan.¹⁷³³

Valtuuskuntien lausunnot ja kertomukset vastasivat syytteisiin, joiden mukaan työläisillä ei ollut valtaa Neuvostoliitossa ja he elivät vaikeissa oloissa pakkovallan alla. Saatu käsitys oli epäilemättä Neuvostoliiton tavoitteiden värittämä: maasta yritettiin antaa mahdollisimman hyvä kuva ja vakuuttaa, että Neuvostoliitossa rakennettiin sosialismia ja edistettiin siinä koko ajan. Isännät vaikuttivat syntyvään kuvaan valitsemalla käytännössä matkareitin ja tutustuttavat kohteet, vaikka valtuuskunnat korostivat valinnanvapauttaan. Esittelemällä tehtaita, työläisklubeja ja muita instituutioita he halusivat korostaa, miten elämä sosialistisessa maassa pyöri työn ja yhteiskunnallisen osallistumisen ympärillä. Näin vierailijat näkivät varsin vähän neuvostokansalaisten arkea niiden ulkopuolella. Myös tiiviit päiväohjelmat ja nopea siirtyminen paikasta toiseen estivät sitä. Samalla isännät ilmeisesti yritti-

1731 Leningradin työläiset komeasti tervehtineet A.j:n valtuuskuntaa, *TT* 28.5.1927; A.j:n valtuuskunta laskenut seppeleen Leninin haudalle, *TT* 30.5.1927; Työläisillä 2-6 viikon kesäloma ja ilmaiset lepokodit, *TT* 1.6.1927; Ammattijärjestön valtuuskunta N-liiton ammattijärjestön johtomiesten puheilla, *TT* 4.6.1927; A.j:n valtuuskunta tutustunut Moskovan tehtaisiin ja Kremliin, *TT* 8.6.1927; Ukraina täysin itsenäinen osa Neuvostoliittoa, *TT* 9.6.1927; Donin aroilla Amerikan suomalaiset toteuttavat kommunismia teoissa, *TT* 15.6.1927; Klubitoiminnan alalla on Neuvostoliitossa päästy suurenmoisiin tuloksiin, *TT* 18.6.1927; Avoin kirje Neuvostoliiton proletariaatille, *TT* 21.6.1927; Neuvostoliiton oloihin tutustumassa, *TT* 25.6.1927; aiempien valtuuskuntien matkoista, Schafranek, 18–20, 22–23; Rønning, 45–48.

1732 Avoin kirje Neuvostoliiton proletariaatille, *TT* 21.6.1927. SAJ:n lausunto saattoi olla valtakysymyksessä hieman epämääräisempi kuin esimerkiksi norjalaisten, vrt. Erklarung der norwegischen Arbeiterdelegation, *IPK* 24.11.1925.

1733 Terveiset Neuvostoliitosta Suomen työvaenluokalle, *TT* 26.7.1927; Neuvostoliitossa valta tyovaella ja talonpojilla, *TT* 1.12.1927; Neuvostovalta tyovaen edun mukainen, *TT* 5.1.1928; Neuvostoliitossa on luotu kestava pohja tyotatekevien vallalle, *TT* 14.1.1928; Vaasan tyolaisille selostettiin eilen Neuvostoliitossa vallitsevia oloja, *TA* 6.2.1928; Totuus Neuvostoliitosta, *T* 19. ja 22.10.1929; Enson tyovaeki kuulemassa Neuvostoliitossa kayneen edustajiston matkaselostusta, *TT* 24.10.1929.

vät luoda kuvaa tehokkuudesta. Mahdollisuudella tavata maan keskeisiä henkilöitä haluttiin vahvistaa käsityksiä heikkoudesta lähestyä neuvostojohtoa. Olisi silti yksisilmäistä väittää, että Neuvostoliitossa käyneet olisivat tyystin altistuneet isäntien manipulointitekniikoille.¹⁷³⁴

Arviot toivat julki myös matkaajien kotimaan oloja. Suomessa kysymys Neuvostoliitosta jäseni vahvasti maan poliittista elämää, ja arvioissa siitä oli voimakas ideologinen lataus: valtaapitävien neuvostovastaisuus, Neuvostoliiton vähättely ja haluttomuus päästää työläisiä tutustumaan maahan synnyttivät käsityksiä, että porvaristo pyrki estämään totuuden ilmituloa Neuvostoliiton oloista¹⁷³⁵. *Liekissä* kritisoitiin tammikuussa 1927 sitä, että suomalaisilla oli tapana lähteä ”etsimään lyhdyn kanssa pahaa Venäjältä”: kun keskityttiin löytämään huonosti pukeutuneita työläisiä tai kerjäläisiä, kulttuurilaitokset ja sosiaalinen huolto jäivät huomaamatta.¹⁷³⁶ Nimimerkki Ilmi M. ilmaisi kesällä 1927 suomalaisten kahtalaisia lähtökohdita selittäessään seurueensa matkaavan ”kaivattuun ja rakastettuun, epäiltyyn ja vihattuun Neuvostoliittoon”. Samalla hän valitsi puolensa kertomalla olevansa matkalla ”ihmemaahan”.¹⁷³⁷

Samanlaista ihastusta henki huhtikuussa 1927 Leningradiin matkannut Helsingin nuorisoseuralaisten ryhmä, joka lumoutui juhlavasta vastaanotosta, majoipaikkansa isoista valoisista huoneista, omista sängyistä ja ”hämmästyttävistä” ruuista. Myös työpaikkojen tehokkuus ja yhteiskunnallinen toiminta sekä kulttuuritapahtumat – mm. *Äiti*-elokuvan näkeminen – tekivät ryhmään syvän vaikutuksen.¹⁷³⁸ Kaikki eivät ilmaisseet ihastustaan yhtä selvästi, mutta matkaajien kertomukset olivat yleensä hyvin positiivisia ja korostivat Neuvostoliiton etenemistä.

Ylenpalttinen ihastelu ei ollut pelkästään aatteellista vastausta vastustajien väitteisiin – niissä oli kyse myös rinnastuksista oman maan tilanteeseen. Esimerkiksi Neuvostoliiton työpaikkojen yhteiskunnallinen toiminta ja työläisklubit näyttivät merkittävilta saavutuksilta verrattuna Suomeen, jossa työläisten toiminta työpaikoilla oli mahdotonta. Siitä perspektiivistä ne oli helppo käsittää osoitukseksi työläisten vallasta. Myös puheet kahden–kuuden viikon kesälomasta ja sen viettämisestä lepokodeissa sekä maininnat erilaisista vakuutuksista näyttivät Suomeen verrattuina huomattavilta edistysaskeleilta.

Neuvostoliitossa vierailleet eivät kuitenkaan kokonaan kieltäneet Neuvostoliiton vaikeuksia. Esimerkiksi lokakuun vallankumousjuhliille osallistunut Toivo Karvonen myönsi, että maataloudessa oli ongelmia ja maassa paljon työttömiä. Juuri tuolloin alkanutta työläisten aineellisten olojen heikkenemistä hän ei kuitenkaan huomannut – hän ei maininnut leipäjonoista tai elintarvikkeiden puutteesta. Hän ei liioin miettinyt maaltamuuton tai elintarvikkeiden tarjonnan ongelmia suhteessa sosialistisen yhteiskunnan kykyyn suunnitella toimintaansa.¹⁷³⁹ Kuvaukset työ-

1734 Schafrank, 15–16.

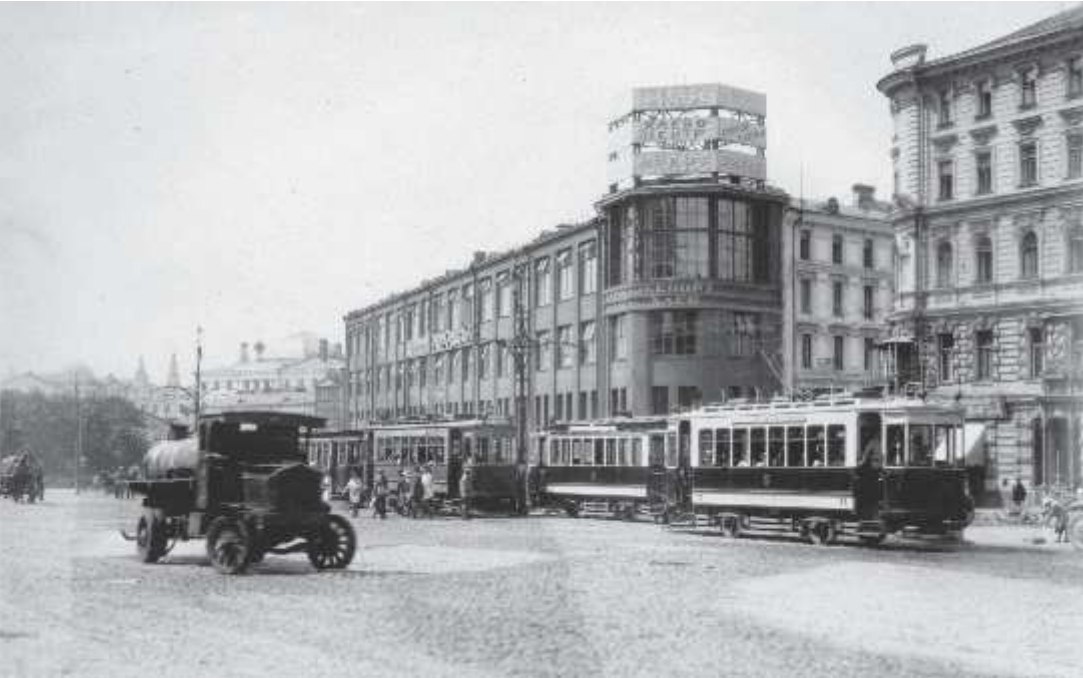
1735 Totuus tulee ilmi, *TT* 2.10.1925 pk.

1736 Venäjällä ollut, Neuvosto-Venäjä todellisuudessa ja herrassankariemme kuvailemana, *L* 5.1.1927.

1737 Ilmi M., Matkakirje Neuvostoliitosta, *L* 5.8.1927.

1738 Helsingistä Leningradiin, *L* 6., 13., 20., 25.5. ja 2.6.1927.

1739 VIII.Ilm. No 1352 27.12.1927, vallankumousjuhlaedustajisto marraskuulla 1927 (kansio 50), am, EKV, VA; työttömyydestä ja elintason heikkenemisestä, Siegelbaum, 204.

Moskovan katunäkymä ei kerro leipäjonoista tai asuntojen ahtaudesta. (Kansan Arkisto)

läisasuntojen tilavuudesta olivat Neuvostoliiton suurkaupunkien asutopulaan nähden kovin valoisat. Tosin sitäkin katseltiin suomalaisen asumisahtauden silmin.¹⁷⁴⁰

Vierailijoiden käsitykset työläisten osallistumisesta tuotannon suunnitteluun ja johtoon olivat kovin optimistiset. Vaikeita kysymyksiä ammattijärjestön suhteesta puolueeseen tai valtioelimiin ei osattu kosketella, ei liioin ammattijärjestön painiskelua valtion tavoitteiden ja työläisten välittömien etujen välillä – ne sivuutettiin viittaamalla tehdaskomiteoiden vahvaan asemaan.¹⁷⁴¹ Kysymykset yksittäisten työläisryhmien tai muiden kerrosten oikeudesta poliittiseen toimintaan peittyivät vahvaan ennakkokäsitykseen työläisten yhteisen tahdon toteutumisesta.

Ylimmillään sinisilmäisyys oli suhtautumisessa Neuvostoliiton vankiloihin. Jo lokakuussa 1924 *Työmiehen viikkolehti* julkaisi kuvia Solovetskin vankisiirtolasta ja todisteli, että vankien ”asuinhuone tuskin mitenkään eroaa tavallisen työläisen huonekalustosta”. *Liekissä* puolestaan selitettiin kesällä 1928, että Solovetsk oli vankilakaupunki, jossa vangeilla oli ”täydellinen sisäinen itsehallinto” ja he saivat vapaasti asua ja liikkua kaupungilla. Näin vanki oli Neuvostoliitossa vain ”eristetty ihminen”, jolle annettiin tilaisuus ”harjaantua kelpolliseksi kansalaiseksi”.¹⁷⁴² Jo sitä en-

1740 Asumisesta Neuvostoliitossa, esim. Fitzpatrick 1999, 46–51.

1741 Työläisten osallisuudesta tuotantoon, vrt. Siegelbaum, 180.

1742 Kaikilta kulmilta, *TMVL* 3.10.1924; Kalle Karjalainen, Halki Vienen-Karjalan, *L* 30.3. ja 6.4.1928; ks. myös Työläisen näkemyksiä Neuvostoliitosta, *TT* 3.3.1928; Neuvostoliiton vankilasta vapautunut, Vankilaolet Neuvostoliitossa, *PV* 8.12.1929.

nen Arvo Tuominen oli vakuuttanut, miten vangeilla oli Solovetskissa paljon vapauksia – omat radiot, sanomalehdet, jopa oma lentokone.¹⁷⁴³ Tuomisen arvioihin vaikuttivat omat vankilakokemukset, mutta hän ei kuitenkaan korostanut poliittisten vankien vapauksia samalla lailla kuin englantilaisten raportti.¹⁷⁴⁴

Neuvostojohto pyrki matkojen avulla antamaan edullisen kuvan maastaan. Ensisijainen tarkoitus ei kuitenkaan ollut mainostaa maata kommunistisen liikkeen jäsenille ja kannattajille niin kuin Suomen viranomaiset oletivat – tavoitteena oli saada vierailulle muita työläisiä. Se näkyi myös SKP:n johdon asenteissa. Syyskuussa 1925 politbyroo valitti, ettei valtuuskuntaan ollut valittu yhtään sosiaalidemokraattista työläistä. Myöhemmin se torjui tyystin delegaatiot, joihin kuului vain kommunisteja tai tunnettuja vasemmistolaisia. Matkalle oli paljon tärkeämpää saada sosiaalidemokraattisia ja puolueettomia työläisiä. Vannoutuneita Neuvostoliiton vihollisia, esimerkiksi sosiaalidemokraattisia lehtimiehiä, politbyroo ei kuitenkaan kaivannut vierailijoiksi.¹⁷⁴⁵

Sosiaalidemokraattien edustus jäi SKP:n johdon toiveista huolimatta vähäiseksi. Jo pelkät yritykset järjestää ammatillisen liikkeen valtuuskuntaan sosiaalidemokraattinen enemmistö tuntuivat kovin keinotekoisilta. Sitä vastaan vaikutti myös se, että edustajia nimesivät ammatilliset keskusneuvostot.¹⁷⁴⁶ Etsivä keskuspoliisi tosin myötävaikutti sosiaalidemokraattien osuuden kasvuun epäämällä passeja kommunisteiksi epäilemiltään.

Sosiaalidemokraatit eivät itsekään olleet kovin ihastuneita matkojen järjestämisestä. Osa heistä piti matkoja turhina, koska Neuvostoliiton oloista oli tietoa – niistä olivat kertoneet Neuvosto-Venäjältä palanneet suomalaiset työväenmiehet tai venäläinen menshevikki Theodor Dan suomeksi vuonna 1925 julkaistussa kirjassa *Venäjän työväenluokka kommunismin jaloissa*. Lisäksi tietoa saatiin venäläisistä lehdistä. Toiset torjuivat matkan sillä perusteella, että kielitaidoton valtuuskunta ei saisi lyhyellä vierailulla kunnon kuvaa oloista ja työläisten mielipiteistä. Jotkut sosiaalidemokraateista torjuivatkin matkan hyödyttömänä rahan tuhlausena, osa puolestaan asetti osallistumiselle ehtoja. Sasu Punanen esimerkiksi piti tärkeänä vaikuttaa matkan aikana siihen suuntaan, että Neuvostoliitossakin saataisiin voimaan siedettävät kansalaisvapaudet.¹⁷⁴⁷

Epäilyihin matkan käytännön ongelmista oli varmaan aihetta, mutta haluttomuus osoitti myös tarvetta tuomita kommunismi vääränä vaihtoehtona: Neuvostoliittoa tarkasteltiin ennen muuta oman oppisuunnan kanssa kilpailevan kommunistisen ideologian toteuttajana. Se toi arvioihin Neuvostoliitosta koko kansainvälisen sosiaalidemokratian korostamia vaatimuksia poliittisesta vapaudesta ja kan-

1743 Arvo Tuominen, Vankilaolot Neuvostoliitossa, *TT* 1.9.1927.

1744 *Neuvosto-Venäjä*, 237–239; itävaltalaisen valtuuskunnan arvioista, Schafranke, 26–27.

1745 Pb ht:lle (SB) 21.9.1925, f. 516, op. 2, d. 869; SKP:n pl 1926, 152 (Lumivuokko); SKP:n pb 6.2. ja 13.4.1927, d. 940, RGASPI.

1746 17 (SB) (pb:lle) 3.9.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI.

1747 Sasu Punanen, Mitä Sasulle kuuluu, *SS* 23.5. ja 16.6.1925; K. L-r, Kommunistien puuhatt ammatillisessa liikkeessä, *SS* 3.6.1925; SAJ:n tmk 30.3.1927 (Fagerholm), SAJ:n arkisto; SDP:n ptmk:ssa oltiin jälkikäteen sitä mieltä, että Ampujan osallistuminen valtuuskuntaan ja asettuminen sen johtoon oli epäedullista vaalien alla, SDP:n ptmk 6.7.1927, SDP:n arkisto, TA; Theodor Dan, *Venäjän työväenluokka kommunismin jaloissa*. Helsinki 1925.

sojen itsenäisyydestä, epäilyjä maan romahtamisesta sekä väkivaltaisen vallankumouksikäsitteiden ja puoluediktatuurin torjumisen.¹⁷⁴⁸

Tätä taustaa vasten kuvitelmat sosiaalidemokraattisten vieraiden esittämien matkakertomusten vaikutuksesta puolueen jäsenten parissa olivat heikolla pohjalalla. *Suomen Sosialidemokraatti* julkaisi toki kesällä 1927 lyhyitä uutisia SAJ:n valtuuskunnan matkasta ja antoi sitä johtaneelle Mikko Ampujalle tilaa kertoa Neuvostoliitosta. Merkittävintä lieneekin ollut Ampujan yritys tasoitella suhtautumista Neuvostoliittoon – sitä ei ollut syytä maalata helvetiksi mutta ei myöskään paratiisiksi.¹⁷⁴⁹ Samaa korosti lokakuun vallankumouksen 10-vuotisjuhlien aikana maahan tutustunut oululainen osuuskauppamies Otto Karhi.¹⁷⁵⁰

Ampujan ja Karhin lausunnot eivät kuitenkaan muuttaneet SDP:n perusasetusta – edes Neuvostoliiton viisivuotissuunnitelman saavutukset raskaassa teollisuudessa eivät saaneet suomalaisia sosiaalidemokraatteja muuttamaan kielteistä asennettaan. Se vastasi kansainvälisen sosiaalidemokraattisen liikkeen valtaosan katsomuksia. Ainoa poikkeus tässä suhteessa oli itävaltalainen Otto Bauer, joka alkoi kesällä 1930 varovaisesti uskoa Neuvostoliiton sosialistisiin kehitysmahdollisuuksiin.¹⁷⁵¹ Mutta Bauerin kannanmuutoksella oli kuitenkin vähän tekemistä Neuvostoliitossa vierailleiden valtuuskuntien lausuntojen kanssa.

Valtuuskuntien matkat Neuvostoliittoon eivät saaneet Suomessa samanlaista julkisuutta kuin niissä maissa, joissa matkaajat julkaisivat kirjoja kokemuksistaan. SKP:n johto ei ilmeisesti uskonut, että matkakokemuksia pyrittiin Suomessa saattamaan muiden tietoon, sillä se patisti toistuvasti järjestämään selostustilaisuuksia matkoista. Maaliskuussa 1928 se jopa kehotti miettimään, voisiko SAJ julkaista kirjasen Neuvostoliitossa käyneiden lähetystöjen selostuksista.¹⁷⁵²

YSTÄVYYSSEURA

Neuvostoliiton puolustamista ei ollut tarkoitus jättää lehti uutisten ja satunnaisten matkojen varaan. Tyypilliseen tapaan kommunistit pyrkivät luomaan järjestön asian ympärille. Jo vuonna 1921, kun Neuvosto-Venäjää koetteli nälkähätä, eri maihin perustettiin komiteoita auttamaan nälkäänäkeviä. Nämä komiteat vaativat myös maan tunnustamista ja kauppasuhteiden solmimista sen kanssa. Varsinaisesti järjestäytymiseen tartuttiin kuitenkin lokakuun vallankumouksen 10-vuotisjuhlilla marraskuussa 1927, jolloin perustettiin Neuvostoliiton ystävien liitto.¹⁷⁵³

1748 Saarela 1990, 120–123; Braunthal, 289–291; Raimund Löw, *Otto Bauer und die russische Revolution*. Wien 1980, 112, 118.

1749 Kamera, Suomalainen retkikunta Venäjällä, SS 31.5.1927; Camera, S.Aj:n retkikunnan matkat Venäjällä, SS 2.6.1927; Kamera, Aj:n retkikunnan matkat Venäjällä, SS 9., 14., 16. ja 22.6.1927; Toveri Mikko Ampuja kertoilee laajemmin matkastaan, SS 6.7.1927; M. A-ja, Havaintoja Venäjän matkalta, SS 2., 3. ja 5.8.1927; vrt. Mikko Ampuja selosti eilen Neuvostoliiton matkansa vaikutelmia, *TT* 29.6.1927.

1750 Neuvostoliitossa elämä virkeää ja eteenpäin menevää, PV 17.11.1927; Johtaja Karhi kertoo havainnoistaan työväen vallan maassa, PV 22.11.1927.

1751 Löw, 152–153.

1752 Pb ht:lle (SB) 23.5.1927, f. 516, op. 2, d. 987; 55 (pb) ht:lle 26.9. ja 8.12.1927, d. 988; SKP:n siht 6.3.1928, d. 1027, RGASPI.

1753 Kaisa Kinnunen, *Suomi-Neuvostoliitto-Seuran historia 1944–1974*. Jyväskylä 1998, 26.

Suomessakin ammattijärjestön aloitteesta perustettiin vuonna 1921 komitea avustamaan Neuvosto-Venäjän nälkäänäkeviä, mutta viranomaiset estivät sen toiminnan lähes välittömästi.¹⁷⁵⁴ Suomessa järjestäytymisestä Neuvostoliiton ympärille ei sen jälkeen puhuttu useaan vuoteen, mutta asia nousi esille SKP:n kokouksissa vuodesta 1925, kun kansainvälisen hyökkäyksen Neuvostoliittoa vastaan katsottiin voimistuneen.

Jo kesällä 1925 Otto Ville Kuusinen piti mahdollisena, että Suomeen voisi syntyä Neuvostoliiton työläisyväestävien liike.¹⁷⁵⁵ Paria vuotta myöhemmin SKP:n plenumissa keskusteltiin, pitäisikö Suomeen perustaa Kädet irti Neuvostoliitosta -seuroja, mutta asiasta ei tehty varsinaisia päätöksiä, kun Suomesta tulleet pitivät parempina yhdistyksiä, jotka keskittyisivät vastustamaan fasismia.¹⁷⁵⁶ Saman vuoden marraskuussa Toivo Karvonen osallistui kuitenkin Neuvostoliiton ystäväliiton perustavaan kokoukseen Moskovassa.¹⁷⁵⁷

Karvonen ei kuitenkaan saanut järjestöä syntymään Suomeen, sillä syksyllä 1928 liitto ja sen keskeinen hahmo Willi Münzenberg kyselivät SKP:lta yhteyksiä Suomeen järjestön perustamiseksi. SKP:n johto ei ilmeisesti täysin luottanut pelkkään yhteydenottoon, sillä se kehotti liittoa lähettämään Suomeen kyvykkään edustajan auttamaan perustamistoimissa. Ajatuksena oli, että liitto perustettaisiin lokaan vallankumouksen muistopäivänä.¹⁷⁵⁸

Ilmeisesti näihin ajatuksiin viitaten Kullervo Manner väitti SKP:n puoluekonferenssissa lokakuussa 1929, että Neuvostoliiton ystäväliiton perustava kokous oli pidetty mutta liiton toiminta ei ollut vielä päässyt alkua pitemmälle. Toisaalta Hanna Malm kyseli konferenssissa, eikö Neuvostoliitossa käyneitä työläisiä voisi yhdistää jonkinlaiseksi järjestöksi voimistettaessa Neuvostoliiton puolustamista.¹⁷⁵⁹ Ja tokkopa Berliinissä Neuvostoliiton ystäväliiton kokoukseen osallistunut Uuno Laurikainen olisi keväällä 1930 yrittänyt perustaa liittoa, jos sellainen olisi jo ollut olemassa.¹⁷⁶⁰

ISÄNMAAN MERKKIPÄIVÄ JA TUNNUKSET

Suomalaisen kommunismin tasapainoilu kahden isänmaan välillä ei ilmennyt vain käsityksinä Suomen itsenäisyydestä tai Neuvostoliiton mainostamisena. Se näkyi myös suhtautumisena erilaisiin tapahtumiin, erityisesti itsenäisyyteen liittyviin merkkipäiviin.

1754 Hiitonen, 146.

1755 SKP:n pk 1925, 189–190 (Kuusinen), RGASPI.

1756 SKP:n pl 1927, 56 (Salminen), 62 (Olli), 66, 69 (Manner), 68 (Iso-Kalle) (Martti Stenius), Bakman), 69 (Hansen) (Karvonen); 55 (pb) ht:lle (SB) 26.9.1927, d. 968, RGASPI.

1757 Kinnunen, 28–29.

1758 Der Verbund der Freunden der Sowjetunion an das Zentralkomitee der Kommunistischen Partei Finnlands 14.9.1928 Berlin; K. Manner an den Genossen Willi Münzenberg 26.10.1928 Moskau, f. 516, op. 2, d. 1022; ks. myös 66 (pb) ht:lle (SB) 17.10.1928, d. 1017, RGASPI. Kirjeissä yhdistyksen perustajaksi esitettiin Antti Luostarinen.

1759 SKP:n pkonf 1929, 36 (Manner); 67–68 (Malm), 71–73 (Fors) (Ville Honkanen).

1760 Kinnunen, 29.

ITSENÄISYYSPÄIVÄ JA LOKAKUUN VALLANKUMOUKSEN VUOSIPÄIVÄ

J. H. Vennolan hallitus nimesi jo marraskuussa 1919 joulukuun 6. päivän Suomen itsenäisyyspäiväksi. Se oli yritys löytää kaikille kansalaisryhmille sopiva juhlapäivä ja vastapainoa oikeiston hellimälle toukokuun 16. päivälle, joka viittasi valkoisten voittoon ja sen kunniaksi järjestettyyn voitonparaatiin. Päätös teki päivästä osittain vapaan: valtion virastot ja koulut eivät työskennelleet, julkiset rakennukset liputtivat ja päivän aikana järjestettiin isänmaallisia tilaisuuksia – jumalanpalvelus, sotilasparaati, kansalaisjuhlia ja tasavallan presidentin vastaanotto. Maaseudulla juhliille antoivat enemmän leimaa suojeluskunnat – tilaisuudet järjestettiin niiden taloilta ja päivään liittyi usein valkoisten kaatuneiden kunnioittaminen.¹⁷⁶¹

Suomalainen kommunismi sanoi harvoin suoraan, että 6.12. ei ollut oikea päivä itsenäisyyden viettämiseen. Tukholmassa vuonna 1919 majailnut Edvard Gylling tosin torjui Vennolan hallituksen päätöksen tuoreeltaan: vaikka eduskunta julisti maan itsenäiseksi 6.12., se ei silti ollut mikään itsenäisyyspäivä, koska Svinhufvudin senaatti oli jo aiemmin tehnyt Saksan kanssa sopimuksen ja myynyt maan saksalaiselle militarismille.¹⁷⁶²

Gylling ei tarjonnut toista ajankohtaa tilalle. Se ei ollut muutenkaan tavallista. *Pohjan Voima* tosin huomasi vuonna 1927, että joulukuun 6. ei ollut porvaristolle hyvä päivä, koska se viittasi eduskunnan rooliin ja itsenäisyyden saavuttamiseen ilman taistelua. Näin porvaristo ei päässyt puhumaan ”valkoisten luista” itsenäisyyden hintana. Sen sijaan päivä toi mieliin porvarien vehkeilyt venäläisten kanssa sekä bolshevikkien myöntämän itsenäisyyden. *Työn Äänessä* ja *Työväen Lehdessä* esitettiin seuraavana vuonna, että 3.1. olisi sovelia in päivä itsenäisyyden viettoon, koska Venäjän kansankomissaarien neuvoston päätös Suomen itsenäisyydestä julkaistiin silloin.¹⁷⁶³

Tammikuun kolmannelta ei kuitenkaan tullut suomalaisen kommunismin juhlapäivää. Sitä ei tullut joulukuun kuudennestakaan: työväestön oikeudettomaan tilaan viitaten suomalainen kommunismi totesi koko 1920-luvun alkupuolen, ettei työväki juhlinut itsenäisyyspäivää, vaikka sillä olisi ollut siihen enemmän oikeutta kuin porvaristolla.¹⁷⁶⁴ STPV:n eduskuntaryhmä antoi asialle kannatuksensa kieltämällä jäseniään osallistumasta tasavallan presidentin kutsuille tai muihin päivän tilaisuuksiin.¹⁷⁶⁵

1761 Mikko Tapper, *Valtiollis-poliittiset juhlapäivät Suomessa vuosina 1918–1939. Tutkimus suhtautumisesta vappuun, toukokuun kuudenteentoista ja itsenäisyyspäivään sekä niiden vietto*. Suomen historian pro gradu. Helsingin yliopisto. Maaliskuu 1995, 30–31, 40–43; Matti Kuusi, *Itsenäisyyspäivä*, kirjassa *Juhlakirja. Suomalaiset merkkipäivät*. Toimittanut Urpo Vento. Helsinki 1979, 184–186.

1762 Edvard Gylling, *Porvarien juhlapäivät*, *Viesti* 29.11.1919.

1763 ”Itsenäisyys”, *PV* 6.12.1927; Äimä, *Epäitsenäistä itsenäisyyttä*, *TÄ* 5.12.1928; Sarvipää, *Epäitsenäistä itsenäisyyttä*, *TL* 6.12.1928; ks. myös *Porvarillinen Suomi juhlii itsenäisyyttään*, *TÄ* 6.12.1926 pk.

1764 Esim. Vesuri, *Juhlapäivä*, *TT* 6.12.1924 pk; ”Itsenäisyyspäivä”, *TT* 6.12.1926; *Porvarillinen Suomi juhlii itsenäisyyttä*, *TÄ* 6.12.1926 pk; ”Itsenäisyys”, *PV* 6.12.1927.

1765 STPV:n ekr 12.12.1925, STPV:n arkisto, KA. Kokouksessa todettiin kolmen edustajan osallistuneen presidentin kutsuille ja useamman oopperaan.

Itsenäisyyspäivän juhlat torjuttiin myös ”korkeaisänmaallisina” – niiden tarkoituksena oli valkoisen vallan voimistaminen:

”... Talot on liputettu, Herrat pukeutuvat naikkosineen juhlaatteisiinsa, kokoontuvat syöminkeihin ja juominkeihin mässäilemään ja puhumaan koreita sanoja ‘isänmaasta’ ja ‘itsenäisyydestä’. Valko-Suomen päämies kutsuu yhteiskunnan kerman ‘illanviettoon’ linnaansa, jossa nämä riikinkukot höyhenissään ja hepenissään kilvan pöyhistelevät.” ...
 ”Valko-Suomen itsenäisyys on perustettu ‘punikkien’ pääkallojen, sorakuoppien, vankiloiden, suunnattomien verojen, rajattoman riiston ja työväenluokan pohjattomain kärsimysten varaan.”¹⁷⁶⁶

Näistä pohjattomista kärsimyksistä suomalainen kommunismi halusi muistuttaa valtiollisten vankien viikolla, joka vuodesta 1925 järjestettiin itsenäisyyspäivän ympärillä. Viikko yleistyi vuoden 1927 aikana, ja se tarjosi mahdollisuuden puhua laajemmin poliittisten oikeuksien puuttumisesta, poliittisista vangitsemisista – jopa siitä, että monet työväenliikkeen itsenäisyysmiehet istuivat vankilassa tai oli ajettu maanpakoon.¹⁷⁶⁷ Syksyllä 1927 STPV:n eduskuntaryhmä esitti, että kaikki poliittiset vangit vapautettaisiin itsenäisyyden 10-vuotisjuhlien kunniaksi. Esitystä ei kuitenkaan otettu käsittelyyn – sitä ei ollut jätetty ajoissa.¹⁷⁶⁸

Itsenäisyyspäivän tilaisuuksiin ei tuossa vaiheessa kuitenkaan kiinnitetty niin paljon huomiota kuin lokakuun vallankumouksen vuosipäivään, joka Suomessaakin tunnustettiin empimättä maailmanhistorian merkittäväksi tapahtumaksi ja koko maailman proletariaatin merkkipäiväksi. Päivän merkitystä korostettiin myös sillä, että Venäjän työläisten tai heidän hallituksensa mainittiin toistuvasti tehneen Suomen itsenäistymisen mahdolliseksi.¹⁷⁶⁹

Juhlia lokakuun vallankumouksen kunniaksi järjestettiin Suomessa jo vuonna 1922¹⁷⁷⁰, mutta laajemmin ne vakiintuivat suomalaisen kommunismin tilaisuuksiksi vuodesta 1926 lähtien. Juhlapäivä sattui ammatilliselle valistusviikolle, ja suurissa kaupungeissa muistopäivän juhlat olivat näyttävämpiä kuin viikon muut tilaisuudet mutta eivät yhtä yleisiä kuin ne. Esimerkiksi Kuopion piirissä järjestettiin vuonna 1927 kolme lokakuun vallankumouksen juhlaa mutta 33 ammatillisen valistusviikon tilaisuutta.¹⁷⁷¹ Hämeessä ilmeisesti järjestettiin lokakuun vallankumousjuhlia vuonna 1927 vain Tampereella, Nokiällä, Valkeakoskella ja Lahdes-

1766 ”Itsenäisyyspäivä”, *TT* 6.12.1926 pk; myös Äimä, Epäitsenäistä itsenäisyyttä, *TÄ* 5.12.1928.

1767 17 (SB) ht:lle (pb) 15.10.1925, f. 516, op. 2, d. 869, RGASPI; Hgin vk 23.10.1925; Hgin vn 13.11.1925, STPV:n arkisto, KA; Itsenäisen Suomen vankiloissa istuu itsenäisyysmiehiä, *PV* 8.12.1927; Vankien viikon alkajaisjuhla onnistui hyvin, *TT* 5.12.1927; Vankien viikon tilaisuudet, *TT* 9. ja 10.12.1927; Valtiollisten vankien huoltojuhla Mikkelissä, *TT* 13.12.1927; Vankien viikko, *PV* 10.12.1927.

1768 Vp 1927, 809–810.

1769 Esim. Maailman proletariaatin merkkipäivä, *TÄ* 6.11.1925; Samuli Sirppi, Seitsemän vuotta, *TT* 7.11.1925; Lokakuun vallankumous Venäjällä ja Suomen itsenäisyys, *SaT* 6.11.1926; Itsenäisyydestä, *PV* 5.11.1927 pk; Siitä itsenäisyydestä, *TT* 7.11.1927.

1770 Venäjän työläisvallan 5-vuotisjuhlat, *ST* 8.11.1922.

1771 Juhlita, Tilanteesta Viipurin alueella 29.10.26; K.S. (Antti Ojala), 23.11.1926, f. 516, op. 2, d. 937; Kuopiosta, (No 5), 1.11.–1.12.–27, d. 1040, RGASPI, jossa SKP:n Kuopion piiriorganisaattorin raportti; Suomen työläiset lokakuun kumouksen juhlaa viettämässä, *TT* 8.11.1927.

sa.¹⁷⁷² Näin *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* syyskuussa esitetty kehoitus järjestää juhlia eri paikkakunnilla¹⁷⁷³ ei tuottanut kovin hyvää tulosta.

SKP:n politbyroo pyrki voimistamaan kantaa vallankumousjuhlien merkityksestä ja selitti syksyllä 1927 Suomeen, että marraskuun 7. oli proletariaatille paljon suurempi itsenäisyyspäivä kuin joulukuun kuudes. Vuoden 1929 lopulla se jopa kehotti julistamaan, että Suomen työväen juhlapäivä oli 7.11., jonka ohella oli juhlittava tammikuun 27. päivää. Suomessa saman puki sanoiksi Kalle Kulmala eduskunnassa.¹⁷⁷⁴

Päivästä tuli tärkeä vuonna 1929, kun Kommunistisen internationaalin johto halusi tehdä lokakuun vallankumouksen muistopäivästä erityisen taistelupäivän ja jatkaa punaisena päivänä 1.8.1929 aloitettua kamppailua Neuvostoliiton puolustamiseksi imperialistista sotaa vastaan. Näiden ohjeiden mukaan SKP:n johtokin kehotti järjestämään mielenosoituksen. Suomalaisen kommunismin lehdissäkin puhuttiin laajasta ja mahdollisimman voimakkaasta joukkokamppailusta, mielenosoituksesta, taistelupäivästä ja toimettomuuden torjumisesta.¹⁷⁷⁵

Päivää valmistelemaan valittiin eri puolilla maata sodanvastaisia komiteoita. Ne järjestivät isoissa kaupungeissa jo lokakuun puolella kokouksia sotaa vastaan ja suunnittelivat mielenosoituskokousten järjestämistä vuosipäivänä joko työväentalolla tai muualla.¹⁷⁷⁶ Viipurin työläisnuoret puolestaan miettivät päivän juhlistamista lahjoittamalla Neuvostoliitolle jotakin – Ruotsin kommunistinuoret olivat päättäneet antaa traktorin.¹⁷⁷⁷

Se ei riittänyt SKP:lle, joka arveli viranomaisten kieltävän mielenosoitukset. Puolueen mielestä kieltoja oli uhmattava ja mentävä kaduille – se kasvattaisi ja lujittaisi voimia tulevia taisteluja varten. SKP antoi myös ohjeita katumielenosoitusten turvaamiseksi: oli ilmoitettava useita mielenosoituspaikkoja ja siirryttävä hajotuksen jälkeen paikasta toiseen. Kulkueet oli puolestaan pyrittävä turvaamaan järjestämällä ne suoraan työpaikoilta mielenosoituspaikoille. Myös puheet oli laadittava hajotusuhkaa silmälläpitäen muutaman minuutin mittaisiksi. Paikallistasolla katumielenosoitusten järjestämiseen suhtauduttiin kovin epäillen.¹⁷⁷⁸

SKP:n aavistelut toteutuivat, kun sisäministeriö kehotti marraskuun alussa maaherroja kieltämään suunnitellut mielenosoitukset, aiottiinpa ne panna toimeen

1772 Onnistunut vallankumouksen muistojuhla Tampereella, *TL* 10.11.1927; Työläisillä suuria vallankumousjuhlia Etelä-Hämeessä, *TL* 12.11.1927.

1773 Kymmenvuotisjuhlaa valmistamaan, *TT* 21.9.1927.

1774 SKP:n pb 20.10.1927, f. 516, op. 2, d. 986: Suhtautuminen lepäämään jätettyyn sairausvakuutuslakiin, joka tulee uusintakäsittelyyn eduskunnassa, läh. 4.9.(1929), d. 1071, RGASPI; Vp 1929II, 256–258 (Kulmala); Joulukuun kuudes, *TT* 9.10.1929 pk; Helsingin työväellä eilen valtava punaisen kuukauden tilaisuus, *TT* 7.12.1929.

1775 Kusti ht:lle 26.9.1929, f. 516, op. 2, d. 1072, RGASPI; Neuvostojen päivä, *PV* 15.10.1929, *TT* 17.10.1929, *TÄ* 23.10.1929.

1776 Taisteluun imperialistista sotaa ja fascismia vastaan, *TT* 16.10.1929; Marraskuun 7 päivän johdosta, *PV* 19.10.1929; Oulun työläiset käsitelivät kokouksessaan tärkeitä kysymyksiä, *PV* 22.10.1929; Imperialismia ja fascismia vastaan, *TT* 28.10.1929; Maaseudun edustajat pohtivat päivänkysymyksiä, *TÄ* 30.10.1929; Neuvostojen päivä, *PV* 30.10. ja 3.11.1929.

1777 Punaisen nuorison poliitt. taistelu, *T* 24.10.1929.

1778 Kusti ht:lle 26.9.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI; allekirjoittamaton kirje ht:lle komm. terveisin, ei pvm; Edustus Tampereella EK:n päällikölle 2.11.1929, jossa raportti Tampereen sodanvastaisen komitean kokouksesta 1.11.1929, neuvostojen päivä 7.11.1929 (kansio 63), am, EKV, VA.

kulkueina, yleisinä kokouksina tai muuten. Sen mielestä ei voitu hyväksyä rikollisen kommunistisen puolueen aloitteesta toimeenpantavia mielenosoituksia, jotka olivat selvästi lain ja hyvän tavan vastaisia sekä tarkoitettu häiritsemään yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Oikeusministeriö puolestaan takavarikoi vuosipäiväksi julkaistun vihkoson *Neuvostojen puolesta imperialismia vastaan*.¹⁷⁷⁹

Suomalaisen kommunismin lehdet paheksuivat sitä, että hallitus oli leimannut sodanvastaisen esiintymisen yhteiskunnanvastaiseksi toimeksi. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* tosin epäili, ettei hallitus pystyisi kiellollaan estämään mielenosoituksia.¹⁷⁸⁰ Myös monissa maaseutukaupungeissa aiottiin mennä kaduille kiellosta huolimatta.

Työväenjärjestöjen Tiedonantaja erehtyi: missään ei – ainakaan viranomaisten ja porvarillisten lehtien mukaan – järjestetty huomattavia mielenosoituksia, eri puolille kokoontuneet työläisjoukot hajotettiin, tilaisuudet työväentaloilla estettiin lähes kaikkialla.¹⁷⁸¹ SKP:n Suomen byroon jäsen Uno Värekin myönsi, ettei puolue saanut joukkoja liikkeelle ja että ne olivat suuresti laillisuusharhojen lumoissa – alistuivat ilman muuta, kun viranomaiset kielsivät kulkueet.¹⁷⁸²

Lehdissä sen sijaan ylpeiltiin sillä, että monen työväentalon katolla oli liehunut punalippu, kaupungeissa oli levitetty punaiselle paperille kirjoitettuja tunnuslauseita ja ihmiset liikehtineet kaduilla esimerkiksi Kemissä, Turussa, Porissa ja Viipurissa, vaikka viranomaiset olivat miehittäneet kokouspaikat ja estäneet pääsyn työväentaloille.¹⁷⁸³ SKP:n johdon internationaalille kokoamassa yhteenvedossa nämä liikehinnat nostettiin myös etusijalle – Helsingin mielenosoituksen epäonnistuminen jäi niiden varjoon. Näiden liikehdintöjen perusteella SKP:n johto arvioi, että työväenjoukkojen taistelunhalu oli tullut Suomessa esille laajemmin kuin koskaan aiemmin. Samalla suurten joukkojen tietoisuuteen oli välittynyt entistä selvempi käsitys Kommunistisesta internationaalista ja SKP:sta Suomen proletariaatin voiton järjestäjänä ja johtajana.¹⁷⁸⁴

Mielenosoitusten vähäisyys lokakuun vallankumouksen muistopäivänä ei aiheutunut pelkästään viranomaisten voimakkaista toimista. Haluttomuus osoitti myös, ettei sitoutuminen päivään ollut niin voimakasta kuin SKP:n johto toivoi. Sitä osoitti myös kannan muuttuminen itsenäisyyspäivään.

Vuoden 1928 aikana suomalainen kommunismi nimittäin luopui pidättyväisyydestään – työväentalojen ”hautajaistunnelmaa” ryhdyttiin poistamaan järjestä-

1779 Sisäministeriö kaikille maaherroille 1.11.1929, neuvostojen päivä 7.11.1929 (kansio 63), am, EKV, VA; Painovapautta ”laillistettiin” täällä eilen, *TT* 6.11.1929.

1780 Myöskin Kallion hallitus kieltää työvältä oikeuden esiintyä sotaa vastaan, *TT* 5.11.1929.

1781 Kuopion edustaja po:lle 8.11.1929; Oulun ao po:lle 8.11.1929; Viipurin ao:n tilkats marraskuulta 1929, kansio 63, am, EKV, VA; Kommunistit meillä eilen rauhallisia, *HS* 8.11.1929;

Bolshevikkivallankumouksen 12-vuotispäivä kaikkialla maassa varsin rauhallinen, *US* 8.11.1929.

1782 Pentti ht:lle 29.11.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

1783 Työläiset esiintyivät kielloista huolimatta eilisen päivän aikana, *PV* 8.11.1929; Poliisi- ja suojeluskuntajoukot olleet liikkeellä eilen eri puolilla maata, *TT* 8.11.1929; Poliisit riehuneet Turussa, *TT* 8.11.1929; Poliisivallan isällinen käsi, *TÄ* 8.11. ja *TL* 9.11.1929; Työläiset monin paikoin suurin joukoin liikkeellä neuvostojen päivänä, *PV* 9.11.1929.

1784 Lokakuun vallankumouksen XII-vuotispäivän kamppailut Suomessa, ei allek., ei pvm, f. 516, op. 2, d. 1071; ks. myös Pik 2 toimintaselostus ajalta lokak 31 pv marrask 30 pv:ään (1929), d. 1084, RGASPI.

mällä omia itsenäisyyspäiväjuhlia ja nostamalla talojen katoille punaiset liput. Juhlissa tuotiin ilmi työväenliikkeen ansioita itsenäisyyden saavuttamisessa, itsenäisyyden merkitystä työläisille sekä valkoisen itsenäisyyden puutteita. SKP:n johto halusi selitettävän itsenäisyyspäivän virallistamisen merkitystä ”imperialistisen sotapolitiikan edistäjänä”.¹⁷⁸⁵

Kannan muutos oli tulosta siitä, että itsenäisyyspäivä sai 10-vuotisjuhlien myötä enemmän julkisuutta. Suomalainen kommunismi reagoi tavallaan myöhässä tai halusi tuoda omia näkemyksiään vahvasti ilmi kansalaissodan 10-vuotismuistoksi. Muutos ilmensi kenties myös liikkeen erilaisia painotuksia – ne, jotka korostivat Suomen työväenliikkeen ansioita itsenäisyyden saavuttamisesta, saattoivat huolestua lokakuun vallankumouksen muistopäivän runsaasta esilläolosta ja haluta omia juhlia.

Vuoden 1927 aikana itsenäisyyspäivästä tuli tärkeämpi myös siksi, että sosiaalidemokraattien vähemmistöhallitus antoi eduskunnalle esityksen itsenäisyyspäivän säätämisestä palkalliseksi vapaapäiväksi. Esityksen tarkoituksena oli poistaa päivän viettomahdollisuuksiin liittyvä epätasa-arvo – valtion virastojen ohella vain jotkut työnantajat antoivat työläisilleen vapaata. Lailla haluttiin määrätä kaikki työnantajat siihen.¹⁷⁸⁶

Suomalaisen kommunismin edustajat epäilivät, oliko syytä tukea juhlamista, jonka nimissä oli tapettu tuhansia työläisiä. STPV:n eduskuntaryhmän kielteinen kanta varmistui, kun lain käsittelyssä kävi ilmi, että osa työntekijöistä jäisi ilman palkkaa. Mauritz Rosenbergin mukaan porvariryhmien haluttomuus hyväksyä, että päivä säädettäisiin laissa palkalliseksi, osoitti aiemmankaltaista kyvyttömyyttä kompromisseihin ja pyrkimystä sisällyttää itsenäisyyspäivään ”valkoisen voiton” henki.¹⁷⁸⁷

Laki äänestettiin syksyllä 1927 lepäämään. Esitykseen palattiin vaalien jälkeen syksyllä 1929, jolloin laki myös hyväksyttiin sosiaalidemokraattien ja keskiryhmien edustajien äänin. STPV:n ryhmän kielteistä asennetta ei häirinyt edes se, että joutui äänestyksessä esiintymään samalla puolella oikeiston kanssa.¹⁷⁸⁸ Ryhmän kielteisyyttä oli selvästi lisääntynyt. Urakatyöläisten jättäminen lain ulkopuolelle oli yhä tärkeä peruste¹⁷⁸⁹, mutta vielä enemmän vaikuttivat eduskuntaa jo aiemmin puhuttaneet esitykset, joilla pyrittiin supistamaan suomalaisen kommunismin toimintamahdollisuuksia. Ne saivat ryhmän jäsenet korostamaan, että työväellä oli entistä vähemmän aihetta juhlia itsenäisyyttä¹⁷⁹⁰. Näkemystä vahvistivat itsenäisyyspäivän aikoihin järjestetyt kansalaiskokoukset, joissa vaadittiin ”kommunistien” toiminnan lakkauttamista.¹⁷⁹¹

1785 Itsenäisyys, *TT* 6.12.1928 pk; Punaisia lippuja ja punaista mielialaa itsenäisyyspäivänä, *TT* 7.12.1928; -kki, Joulukuun kuudes päivä, *TT* 4.12.1929; Joulukuun kuudes päivä, ei allek., läh. 20.11.1929, f. 516, op. 2, d. 1065, RGASPI; VIII. Ilm. 2021 25.11.1929, hm 1071 (Pauliina Saari), EKV, VA, jossa selostetaan Jalmari Kuuselan puhetta työväen vaalikomiteassa 24.11.1929.

1786 Tapper, 95.

1787 Kertomus Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin eduskuntaryhmän toiminnasta v:n 1927 syysistuntokaudella, 24–25, f. 516, op. 2, d. 1051, RGASPI; STPV:n ekr 13.10.1927 ja ekr:n vv 20.10.1927, STPV:n arkisto, KA; Vp 1927, 509–510, 577, 584 (Pekkala), 604 (Rosenberg).

1788 Vp 1927, 607; Vp 1929II, 269; Tapper, 102.

1789 Vp 1929 II, 258 (Lehto), 264 (Myllymäki), 266 (Tanner).

1790 Vp 1929 II, 256–258 (Kulmala), 265 (Pekkala).

1791 Tapper, 122.

Suomalaisen kommunismin kritiikkiin löytyi muitakin syitä. Osa työnantajista kieltäytyi noudattamasta säädöstä itsenäisyyspäivän palkallisuudesta. Kiertääkseen sen työnantajat sanoivat työntekijöitä irti itsenäisyyspäivän alla ja kehottivat näitä kysymään töitä uudelleen päivän jälkeen. Tällöin heidät yleensä otettiin töihin uusina työntekijöinä, mikä puolestaan heikensi työläisten kesälomaoikeutta.¹⁷⁹² Toisaalta suomalaisen kommunismin edustajat eivät itsekään olleet halukkaita myöntämään itsenäisyyspäivää vapaapäiväksi vaan asettuivat vastaan, kun kaupungeissa päätettiin kaupunkien työläisten saavan vapaata. Myös osuuskaupoissa liikkeen edustajat vastustivat asiaa – heidän mielestään se olisi asettanut työläiset eriarvoiseen asemaan.¹⁷⁹³

Suomalaisen kommunismin piirissä ei ollut näkyviä erimielisyyksiä itsenäisyyspäivän tai lokakuun vallankumouksen muistopäivän viettämisestä – molemmat sopivat liikkeen juhlakalenteriin. Liikkeessä oli kuitenkin erilaisia painotuksia, jotka koskivat osittain myös sitä, mistä haluttiin puhua. Itsenäisyyspäivänä kirjoitukset ja puheet toivat ennen muuta julki kriittisiä ääniä Suomen itsenäistymisestä sekä kansalaisvapauksien ja -oikeuksien puutteita maassa. Lokakuun vallankumouksen muistopäivänä puhuttiin sen sijaan joko vallankumouksen toteutumisesta Venäjällä tai laajemmin sen tuloksena syntyneen työläisvaltion historiasta, saavutuksista ja merkityksestä.¹⁷⁹⁴

Vallanotosta voitiin kuitenkin kirjoittaa ja puhua eri tavoin. Toiset selittivät vallankumouksen olleen merkittävä näyte ”kansan pohjakerroksissa piilevistä voimista”. Näin he korostivat työväestön osuutta vallankumouksessa sekä sosialismin rakennustyössä.¹⁷⁹⁵ Tällaiset kirjoitukset sysäsi ajoittain syrjään tulkinta, joka korosti bolshevikkien ja heidän puolueensa merkitystä vallankumouksessa. Sen mukaan porvarillisen hallinnon kukistamiseen tarvittiin välttämättä puolue, jonka ”käytettävänä” oli ”suuria järjestyneitä ihmisjoukkoja” ja joka kykenisi arvioimaan ”oikein ja täsmällisesti” vallankumouksen hetken. Varsinkin neuvostoalkuperää olleissa kirjoituksissa painotettiin, että porvariston kukistamisen välttämätön edellytys oli puolueen ”kurinalaisuus”, ”horjumattomuus”, ”ajatusten ja toiminnan yhtenäisyys”.¹⁷⁹⁶

Kirjoitusten tarkoituksena ei ollut vain ihailia bolshevikkien toimia ja luoda heidän ympärilleen sädekehää. Torjuessaan väitteet, että lokakuun vallankumouksen tapa oli mahdollinen vain Venäjällä, SKP:n johtajat nostivat tapahtuman ja kommunistipuolueen merkitystä liioittelevan kuvan esimerkiksi muuallakin. Eriytyisen selvästi se näkyi kirjoituksissa ja puheissa, joissa lokakuun vallankumousta rinnastettiin Suomen epäonnistuneeseen vallankumoukseen – Suomessa kärsittiin tappio, koska ei ollut kommunistista puoluetta, joka olisi pystyttänyt proletariaatin diktatuurin ja luonut kunnollisen armeijan.¹⁷⁹⁷

1792 Tapper, 148–149; Rakennustyöläisiä eroitettu joukoittain jouluk. 6 p:n vuoksi, *TT* 7.12.1929; Helsingin työväellä eilen valtava punaisen kuukauden tilaisuus, *TT* 7.12.1929.

1793 Tapper, 112–113.

1794 Esim. Työläisten ja talonpoikien valta kymmenvuotias, *TL* 5.11.1927; Yksitoista vuotta, *TL* 6.11.1928 pk; Kaksitoista vuotta työväenvaltaa, *PV* 7.11.1929.

1795 Esim. Voiton tiellä, *TT* 7.11.1925 pk; Suuren tapahtuman vuosipäivä, *SaT* 6.11.1926 pk.

1796 E., Lokakuun kumous, *TT* 13.10.1927 pk.

1797 -isti, Voittoisan lokakuun vallankumouksesta, *TT* 18., 21. ja 25.10.1927; Kullervo Manner, Lokakuun vallankumouksen vaikutuksista Suomen proletariaatin taisteluun, *TT* 8.11.1927; VIII.

SINIRISTILIPPU JA PUNAISET LIPUT

Kansalliset tunnukset – siniristilippu ja vaakuna – eivät koskettaneet suomalaista kommunismia yhtä konkreettisesti kuin itsenäisyyspäivä. Tynkäeduskunnan kesällä 1918 hyväksymä siniristilippu¹⁷⁹⁸ oli liikkeelle kuitenkin valkoisen Suomen eikä koko kansan vapauden vertauskuva. Sitä ei liioin pidetty korkean aatteellisuuden vaan porvarillisuuden symbolina. Lippu liitettiin voimakkaasti vuoteen 1918 ja ”työläisten teurastukseen”. Siksi ”punikki” tunsikin ”kauhusekaista kammoa porvariston siniristilippua” katsellessaan.¹⁷⁹⁹

Suomalaisen kommunismin piirissä oltiin vakaasti sitä mieltä, että kaikkien maiden työläisten lippu oli punainen. Vuonna 1918 annetun punaisten lippujen käyttökiellon takia liikkeen oli kuitenkin vaikea tuoda ajatusta julki käytännössä. Mahdollisuudet siihen paranivat sosiaalidemokraattien vähemmistöhallituksen aikana. Suomalaisen kommunismin piirissä nousikin seuraavana kesänä esille ajatus punaisten lippujen käytön lisäämistä.

Esitys ei kuitenkaan ollut puhtaasti hyökkäyksellinen, sillä kampanjointi siniristilipun käytön puolesta voimistui vuosina 1926–27. Suomalaisuuden liitto teki toukokuussa 1926 jopa esityksen, jonka mukaan maassa tulisi liputtaa siniristilipuilla J. L. Runebergin syntymäpäivänä (5.2.), Kalevalan päivänä (28.2.), vappuna (1.5.), J. V. Snellmanin syntymäpäivänä (12.5.), armeijan lippujuhla (16.5.), juhannuksena (24.6.), Aleksis Kiven syntymäpäivänä (10.10.) ja itsenäisyyspäivänä (6.12.). Helmikuussa 1927 liitossa päädyttiin siihen, että juhannusta tulisi viettää Suomen lipun päivänä. Jopa jotkut sosiaalidemokraatit asettuivat tukemaan ajatusta.¹⁸⁰⁰ Lipun käyttöä pyrkivät edistämään myös kaupunginvaltuustot – esimerkiksi Turussa myönnettiin erityinen määräraha pienikokoisten Suomen lippujen ostamiseksi kansakoululaisille itsenäisyyspäivän kulkueisiin.¹⁸⁰¹

Suomalaisen kommunismin esitykset olivat ensisijaisesti reaktio näitä suunnitelmia vastaan, sillä punaisten lippujen puolestapuhuja Niilo Välläri halusi vastustaa propagandaa valtakunnan lipun puolesta lisäämällä punaisten lippujen käyttöä.¹⁸⁰² Syys-lokakuun vaihteessa 1928 pidetty valtakunnallinen neuvottelukokous päätti, että työväen juhla- ja mielenosoituspäivinä liputettaisiin kaikki työväentalot, työväen liikelaitokset sekä mahdollisuuksien mukaan myös yksityistalojen ja -asuntojen katot tai ikkunat. Lisäksi kaikissa mielenosoituksissa olisi järjestölippujen ohella käytettävä mahdollisimman paljon pieniä punalippuja. Omiksi liputuspäivikseen suomalainen kommunismi nimesi vapun ja työnjuhlapäivän (4.8.) ohella kansalaissodan alkamisen muistopäivän (28.1.), Pariisin kommuunin alkamispäivä-

Ilm. no 1659 9.11.1928, Venäjän vallankumouksen muistojuhla (kansio 58), am, EKV, VA, jossa selostetaan Asser Salon puhetta lokakuun vallankumouksen 11-vuotisjuhlassa Helsingissä.

1798 Jouko Hulkko – Kai Huovinmaa, *Siniristilippu. Katsaus Suomen lipun vaiheisiin ja opas lipun käyttäjälle*. Keuruu 1982, 15–19.

1799 Inkvisiittori, Ei tule kauppoja, *TT* 4.6.1927; Haka, Siniristikö vai puhdas punainen?, *TÄ* 12.9.1927.

1800 Hulkko – Huovinmaa, 23–24; Matti Klinge, *Suomen sinivalkoiset värit. Kansallisten ja muidenkin symbolien vaiheista ja merkityksestä*. Helsinki 1982, 59.

1801 Jälleen 300.000 mk. verirahoja Turun suojelejoille, *TT* 11.11.1927.

1802 Hgin vk 19.6.1928, STPV:n arkisto, KA; Sosialistinen työväki ja pienviljelijät laatineet kunnallisvaaliohjelman, *TT* 2.10.1928; myös Haka, Siniristikö vai puhdas punainen?, *TÄ* 12.9.1927; Punainen lippu yleisempään käytäntöön! *TT* 15.8.1928.

vän (16.3.), Venäjän vallankumouksen muistopäivän (7.11.) ja punaisen kuukauden alkamispäivän (1.12.). Hieman myöhemmin mukaan liitettiin myös juhannus – vastapainona joidenkin sosiaalidemokraattienkin hyväksymälle ajatukselle liputtaa juhannuksena siniristilipuilla.¹⁸⁰³

Ajatus otettiin myönteisesti vastaan: punaisten lippujen uskottiin vaikuttavan innostavasti ja rohkaisevasti.¹⁸⁰⁴ Punaiset liput yleistyivät varsinkin työväentalojen katoilla esimerkiksi nuorison haastejuhlien ja opintopäivien aikana mutta myös yksityisasuntojen ikkunoissa ja lippusaloissa ja kulkueissa erityisesti vappuna.¹⁸⁰⁵

Se jäi kuitenkin varsin lyhytaikaiseksi iloksi, sillä sisäministeriö antoi huhtikuussa 1929 maaherroille ohjeen, jonka mukaan punaisten lippujen nostaminen työväentalojen lipputankoon tulisi estää, jos oli perusteltua aihetta epäillä, että se synnyttäisi epäjärjestystä.¹⁸⁰⁶ Myöhemmin sisäministeri perusteli ohjetta sillä, että työväenliikkeen halu asettaa kansainvälinen punalippu kansallislipun edelle herätti ärsytystä – punalippu oli kapinan ja kansalaissodan lippu, joka muistutti vuoden 1918 verisistä tapahtumista.¹⁸⁰⁷

Paikalliset viranomaiset eivät juuri miettineet ohjeessa esitettyjä ehtoja, vaan kielsivät suurissa kaupungeissa punalippujen käytön hieman ennen vappua. Vappuna poliisi sitten kiersikin eri työväentaloja ja poisti punaliput niiden lippusaloista. Aina se ei käynyt kovin helposti – Pateniemessä poliisi ei uskaltanut kiivetä työväentalon katolle, Halosenniemellä lipun vetonarut sotkeutuivat niin pahasti, ettei lippua saatu alas. Suomalaisen kommunismin jäsenet eivät vastalauseita lukuun ottamatta asettuneet vastarintaan. Kuolajärvellä, jossa punalippu ei ollut yhteentoista vuoteen liehunut työväentalon lipputangossa, tosin lippu nostettiin uudelleen salkoon nimismiehen poistuttua ja ilmaistiin vastalause laulamalla *Kansainvälinen*, kun nimismies tuli uudelleen poistamaan lippua.¹⁸⁰⁸

Viranomaisten innokkuus ei lannistanut suomalaisen kommunismin jäsenistöä, vaan Helsingin työväen vaalikomitea kehotti nostamaan punalipun juhannuksena lipputankoihin ”ennustamaan uuden huomisen koittoa”. Myös punaisena päivänä (1.8.1929) määräystä uhmattiin nostamalla punalippu työväentalojen katolle. Monella maaseutupaikkakunnalla se saattoikin olla ainoa protestin muoto. Edes punalipun nostamisesta langetetut sakot eivät lannistaneet suomalaisen kommunismin jäseniä.¹⁸⁰⁹

1803 Sosialistinen työväki ja pienviljelijät laatineet kunnallisvaaliohjelman, *TT* 2.10.1928; Hgin vk:n maatakäsittävä jaosto 28.12.1928 ja 29.1.1929; Hgin vk 5.2. ja 15.5.1929, STPV:n arkisto, KA; sosiaalidemokraateista, Saarela 1990, 34.

1804 Esim. Köyhälistön punaliput yleisemmin liehumaan, *TT* 27.8.1928; Punalipun käyttöä yleistämään, *PV* 21.2.1929; Teuvan työtätekevillä hyvä kokous Perälässä, *TÄ* 3.4.1929; Tehtyä arvosteltu, tulevaa suunniteltu Hämeen piirissä, *TT* 4.4.1929.

1805 Esim. Punalippu hulmusi opiskelevan nuorison juhlilla Teuvalla, *TÄ* 20.3.1929; Nimismies ollut suojelijoiden juoksupoikana, *TÄ* 3.5.1929; Punanen väri kauhistuttaa virkavaltaa, *TT* 7.5.1929.

1806 Lippukielto jälleen, *TT* 25.4.1929; Lippukielto annettu Oulussa, *PV* 29.4.1929.

1807 Vp 1929II, 1153–1154 (Kivimäki).

1808 Lippukielto annettu Oulussa, *TT* 29.4.1929; Uusi lippukielto, *TT* 30.4.1929; Oulun ja eräiden muiden paikkakuntien poliisit punaisen värin kauhussa, *PV* 3.5.1929; Työn armeija osoittanut olevansa hereillä ja tehtävästään tietoinen, *SaT* 4.5.1929; Jehu, Kuolajärveltä, *PV* 11.5.1929.

1809 Juhannuksena punaiset värit hulmuamaan!, *PV* 22.6.1929; Punaisena päivänä työväki liikehti runsaina joukkoina, *PV* 3.8.1929; Maaseudullakin punaisena päivänä joukot liikkeellä, *PV* 4.8.1929; Ks. esim. Punainen lippu: sakkoa 300 markkaa, *SaT* 14.9.1929.

Virkavallan toimiin kuului 1920-luvun lopulla punalipun poistaminen työväentalojen katoilta tai lippusaloista. Kuvassa tehtävää toteutetaan Kemlin työväentalolla vuonna 1929. (Kansan Arkisto)

Sisäministeriön määräys närkästytti myös sosiaalidemokraatteja, joiden mielestä porvarilliset sisäministerit eivät halunneet luopua punalippujen kiellosta. Kalle Myllymäki tekikin syksyllä 1929 eduskunta-aloitteen, jossa hän esitti, että kansalaisilla ja yhdistyksillä oli oikeus käyttää juhlissa ja kulkueissa haluamansa väristä lippua, ellei siihen sisältynyt lain tai hyvien tapojen vastaista kuvaa tai tekstiä. Sosiaalidemokraatit katsoivat, että sisäministeriön ohje lähti liikkeelle väärästä päästä, kun se halusi poistaa punaliput eikä pyrkinyt rangaistuksella uhaten estämään ihmisiä käymästä niiden kimppuun. Heidän mielestään ohje antoi rähinöiville ihmisille oikeuden luoda epäjärjestystä ja synnytti rettelöitä.¹⁸¹⁰ STPV:n eduskuntaryh-

1810 Vp 1929IIL, 52–53; Vp 1929II, 1154–1155, 1360–1364 (Myllymäki), 1155–1156, 1366–1367 (Voionmaa).

mä ei osallistunut keskusteluun kovin innokkaasti. Eino Pekkala vain totesi, että kiellot olivat ristiriidassa hallitusmuodon säädösten kanssa. Hän ei yhtynyt sosiaalidemokraattien esitykseen, sillä hän ei pitänyt tarpeellisena, että lakitekstissä viitattaisiin lain ja hyvien tapojen vastaisuuteen.¹⁸¹¹

Muihin Suomen symboleihin suomalaisen kommunismin lehdet tarttuivat harvoin. *Pohjan Voiman* pakinoitsija Esko Turpeinen alias Arvi Sänkiaho tosin kummasteli syksyllä 1928 porvarien ”isänmaallista näpertelyä”, jolla hän tarkoitti vaakunan ”remontteerausta”. Samalla hän otti kantaa maan tunnuseläimeen, josta oli keskusteltu vilkkaasti vuonna 1917¹⁸¹²:

”Voi leijona parka,
sun nimeshän on jalopeura.
Susi valkoinen tilallasi olla sais,
tai korppien räakkyvä lauma.”

tai

”Maalaissonni emäntineen,
niin kaikki ois kotoista – omaa.”¹⁸¹³

Lehdissä torjuttiin myös ajatus Suomen itsenäisyyden kunnioittamisesta muistomerkillä, jopa kilpailu siitä¹⁸¹⁴. Varsinkin *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* pakinoitsija Inkvisiittori pilaili hankkeesta: kun Suomen itsenäisyys oli liikkuvaa laatua, patsas olisi laitettava vankkureille ja vedettävä paikasta toiseen. Se voitaisiin antaa kaupanpäällisiksi, kun itsenäisyys olisi jälleen kerran myyty jonnekin. Muistomerkivankkureiden ajajaksi Inkvisiittori suositteli Karl Kustaa Mannerheimia.¹⁸¹⁵

Muihin kansallisiin merkkipäiviin suomalainen kommunismi ei juuri reagoinut. Pari kertaa sen lehdissä tosin muistutettiin J. V. Snellmanin päivän yhteydessä, että aikalaisporvarit vainosivat Snellmania ja että tämä kirjoitti väärinkäytöksistä ja huonossa asemassa olevista. Kirjoittajat halusivat myös vaimeasti vihjata, että Snellman ei sopinut senhetkisen porvariston juhlistavaksi. Toisaalta he eivät pitäneet häntä kovin tärkeänä työväen kannalta, koska hän ei ”tuntenut kapitalismin vaikutuksia” vaan luuli ”kansallisuus- ja valtioaatteen saattavan ihmiset sovinnollisesti jakamaan vapaudet ja oikeudet”.¹⁸¹⁶

Synty ja toiminta kahdessa maassa sekä vaikeat olot Suomessa tekivät suomalaisen kommunismin suhteesta kansallisvaltion ongelmallisemmän kuin monessa muussa

1811 Vp 1929II, 1151–1152 (Pekkala).

1812 Klinge 1982, 52–53.

1813 Esko Turpeinen, Eskon päiväkirja, PV 25.11.1928.

1814 Vp 1927, 234 (Virta), 234–235 (Rosenberg).

1815 Inkvisiittori, Mukavin ratkaisu, TT 28.11.1927.

1816 J. V. Snellman’in muistolle, SaT 14.5.1925; K(osti).S(alonen)., Snellmanin filosofisista ja taloudellisista aatteista, PK 12.5.1923.

maassa. Suomalaisella kommunismilla oli vaikeuksia pyrkimyksissään vastustaa uuden kansallisvaltio Suomen voimakasta isänmaallisuutta ja siihen olennaisena osana kuulunutta venäläisvastaisuutta. Se pyrki toki pitämään kiinni maan työväenliikkeen vanhoista itsenäisyystavoitteista mutta epäilyt maan poliittisesta ja taloudellisesta riippuvuudesta eivät saaneet sijaa Suomen keskusteluissa. Neuvostoliiton puolustaminen saikin yliotteen liikkeen sanomassa. Se tarkoitti todistelua neuvostohallinnon hyväntahtoisuudesta Suomea kohtaan, varottelua hyökkäyssuunnitelmiin osallistumisesta mutta myös ”oikean” tiedon levittämistä Neuvostoliitosta ja sen saavutuksista. Suomen viranomaisten kielteinen suhtautuminen työväestön matkoihin Neuvostoliittoon vahvisti näkemystä tiedon pimittämisestä.

Yrityksissä vastustaa vahvaa isänmaallisuutta puolustamalla Neuvostoliittoa oli koko ajan vaarana, että suomalainen kommunismi voimistaisi Suomen valtaapitävien luomaa kuvaa, jonka mukaan suomalainen kommunismi ajoi itänaapurin asiaa. Vaara oli selkeä liikkeen suhtautumisessa itsenäisyyspäivän ja lokakuun vallankumouksen juhlapäivän viettämiseen: itsenäisyyspäivän juhlimiseen suhtauduttiin aluksi torjuen ja lokakuun vallankumouksen muistopäivää muistettiin. Myös siniristilippua pidettiin selvästi valkoisten voittajien tunnuksena, ja siihen yritettiin vastata punalipuilla. Molemmissa tapauksissa symbolinen vastustus voimisti viranomaisissa ja poliittisissa vastustajissa näkemystä, että suomalainen kommunismi samastui Neuvostoliittoon. Sille toki antoi pohjaa suomalaisen kommunismin synty ja toiminta kahdessa maassa.

POPULAARIKULTTUURIN HAASTE

Kommunistisella liikkeellä ei ollut alkuvaiheessa kovin selkeää sanomaa kulttuurista. Sitä ei puristettu Neuvosto-Venäjällä välittömästi yhtenäiseen muottiin, vaikka osa bolshevikeista vieroksui aiempaa kulttuuria ja piti sen edustajia vastavallankumouksellisina. Proletaarinen kulttuuritoiminta vahvisti toki asemiaan, kulttuuri-laitoksia kansallistettiin ja työläisten mahdollisuuksia päästä osallisiksi kulttuuritarjonnasta pyrittiin lisäämään, mitä osoittivat esimerkiksi erilaiset joukkofestivaalit. Silti myös edellisillä vuosikymmenillä kukoistaneet formalismi ja avantgarde olivat aluksi voimissaan. Vasta 1920-luvun jälkipuoliskolla proletaariset kulttuurijärjestöt saivat johtoaseman maan kulttuurielämässä.¹⁸¹⁷ Neuvosto-Venäjän kulttuuritoiminnasta ei ollut alkuvaiheessa malliksi. Kansallisissa kommunistipuolueissa asenoiduttiinkin kulttuuriin 1920-luvun alkuvuosina paljolti maan työväenliikkeen omien perinteiden mukaisesti.¹⁸¹⁸

Vaikka Suomen työväenliike teki monessa suhteessa eroa porvarillisiin ryhmittymiin, sen suhde kulttuuriin noudatti paljolti fennomaanisen liikkeen kansanvalistusasennetta – työväestöstä pyrittiin kitkemään paheellisina pidettyjä tapoja ja opettamaan omissa tilaisuuksissa ylevää toimintaa. Samankaltaisuus nousi osittain liikkeen poliittisista vaatimuksista: oli tasa-arvovaatimuksen mukaista, että työväestö pääsisi osalliseksi taidemuodoista, jotka olivat aiemmin kuuluneet vain säätyläisille. Sitoutumista kansanvalistuksellisiin lähtökohtiin voimisti myös se, että monet työväenliikkeen johtohenkilöt olivat lähtöisin sivistyneistöstä ja siten soisialisituneet korkeakulttuuriin. Kansanvalistuksellinen asenne näkyi ahdasmielisenä suhtautumisena alkoholiin, kortinpeluuseen ja muihin kansan huvittelumuotoihin mutta myös ensiaskelaitaan ottaneeseen populaarikulttuuriin – esimerkiksi rikos- ja rakkauslukemistoihin, uusiin tanssityyleihin ja elokuvaan. Toisaalta työväenliikkeen kulttuuritoiminnassa, esimerkiksi mölykööreissä ja kuplettien suosiossa, näkyi myös kansankulttuurisia aineksia.¹⁸¹⁹

Suomalaisen kommunismin piirissä eli samanlainen kaksinainen suhtautuminen kulttuuriin. Vaatimus puhtasoppisuudesta sattui yksiin vanhan kansanvalis-

1817 Esim. Lynn Mally, *Culture of the Future. The Proletkult Movement in Revolutionary Russia*. Berkeley, Los Angeles and Oxford 1990; Brandon Taylor, *Art and Literature under the Bolsheviks. Volume One: The Crisis of Renewal 1917–1924*. London, Concord, Mass. 1991; *Volume Two: Authority and Revolution 1924–1932*. London, Boulder, Colorado 1992.

1818 Esim. Guttsman, 74–81.

1819 Vesa Kurkela, *Tanhuten valistukseen. Musiikkivalistus ja perinnettyö Suomen Demokraattisessa Nuorisoliitoissa*. Helsinki 1986, 42–45; Vesa Kurkela, *Työväeniltamat, valistus ja karnevaali*, kirjassa *Naurava työläinen, naurettava työläinen. Näkökulmia työväen huumoriin*. Toimittaneet Joni Krekola, Kirsti Salmi-Niklander ja Johanna Valenius. Helsinki 2000, 9–14; Kari Koskela, *Huligaanit. Katuelämää Sörkassa suurlakosta sisällissotaan*. Vammala 2002, 107–128.

tusasenteen kanssa. Niinpä liike asennoitui varsin perinteisesti monilla kulttuurin alueilla. Se näkyi esimerkiksi kirjallisuudessa mutta myös torjuvana asenteena 1920-luvun aikana laajentuneeseen ja perinteistä kulttuuria haastaneeseen populaarikulttuuriin, joka suomalaisen kommunismin piirissä tulkittiin usein valtaapitävien toimeksi. Toisaalta liikkeen parissa oli kuitenkin pyrkimystä käyttää hyväksi uuden kaupallisen kulttuurin välineitä ja muotoja.

KIRJALLISUUS

Kirjallisuudella oli 1800-luvulla tärkeä osa suomalaisen identiteetin ja suomalaisen yhteiskunnan luomisessa. Jo tuolloin kirjallisuus kytkeytyi vahvasti fennomaaniin liikkeeseen ja nationalistisiin aatteisiin. Työväenliikkeen yritykset luoda omia kirjallisia instituutioitaan eivät horjuttaneet porvarillista ylivaltaa. Sisällissodan jälkeen työväenliikkeen mahdollisuudet tarjota omaa vaihtoehtoaan olivat vähäiset – sillä ei ollut kunnollisia voimavaroja pitää yllä kirjojen kustantamista ja sen harjoittama välitystoiminta heikkeni, kun monia työväenyhdistysten kirjastoja tuhoutui sisällissodan aikana ja ne menettivät asemiaan kunnallisille kirjastoille. Porvarilliset kustantajat lopettivat myös työläiskirjailijoiden tekstien julkaisemisen.¹⁸²⁰

Suomalainen kommunismi tunnisti kirjallisuuden merkityksen yhteiskunnan ajatusmaailman luojana ja ylläpitäjänä, mutta lehtiyhtiöiden yritykset julkaista kirjallisuutta ja järjestöille annetut kehotukset perustaa omia kirjastoja olivat satunnaisia – sen piiristä ei noussut omaa halpojen kirjojen sarjaa, kuten *Rote Eine Mark Romane* Saksassa¹⁸²¹. Sen pyrkimykset haastaa porvariston ylivaltaa kustannus- ja levitystoiminnassa rajoittuivatkin paljolti liikkeen kaunokirjallisiin lehtiin, jotka esittelivät sopiviksi katsottuja kirjailijoita¹⁸²² ja julkaisivat heidän tekstejään, varottelivat huonosta kirjallisuudesta ja tarjosivat nuorille työläisille mahdollisuuden kirjoittaa itse. Kirjallisten lehtien ohella kaunokirjallista ohjausta antoivat nuorisosastojen opintokerhot. Näin kirjallisuuden merkitys rajattiin ennen muuta keinoksi vetää nuoria työläisiä omaan liikkeeseen. Monet nuoret työläiset saivat ensimmäisten ajatustensa idut kaunokirjallisista kertomuksista, perusteli Väinö Vuorio kirjallisten lehtien tarvetta.¹⁸²³

Suomalaisen kommunismin piirissä oltiin yhtä mieltä siitä, että porvarillinen kirjallisuus oli ”iänikuista samojen tympeitten asioiden vatkamista”. Näitä ”tympeitä asioita” olivat ”murha, varkaus, rosvous, taikauskoisuus, sukupuolinen sairalloisuus ja rahanahneus” – ja ne vaikuttavat kielteisesti lukijaan.¹⁸²⁴ Sen sijaan liikkeessä ilmeni erilaisia painotuksia siitä, millainen kirjallisuus auttaisi asetettuja tavoitteita. Jotkut arvostivat yleensä kaunokirjallisuutta ja katsoivat sen antavan

1820 Sevänen, 23–24, 64–65, 71–73, 188, 377.

1821 Guttsman, 89–90.

1822 Esim. K(aarlo).V(alli), Eräitä sosialistisia kirjailijoita ja heidän asemansa maailman kirjallisuudessa, *TMVL* 24.4.1925; V.O., Kaunokirjallisuus ja työläisnuoriso, *TT* 20.12.1928; Kontio, Työväenkirjallisuutemme edistäminen, *TT* 26.10.1929.

1823 SNL:n ltmk 10.4.1925 (Vuorio), Sosialistinen nuorisoliitto (kansio 187), am, EKV, VA; Paavali, Kaunokirjallisuutta, *TT* 20.8.1924 pk.

1824 Ernst Asp (Väinö Vuorio), Punaisen kirjallisuuden puolesta, *I&L* 15.12.1927.

”tilaisuuden nousta elämän harmaasta arkipäiväisyydestä vapaampiin näköaloihin”, avartavan maailmankatsomusta ja antavan taistelutarmaa.¹⁸²⁵ Toiset rajasivat suositeltavan lukemisen ahtaammin työväen kirjallisuuteen – vain se saattoi tarjota työläiselle hänen maailmankatsomuksensa mukaista henkistä nautintoa.¹⁸²⁶ Painotuserot liittyivät osin erilaisiin arvioihin työväenkirjallisuuden määrästä: toisten mielestä sitä oli jo niin paljon, että työläiset saattaisivat tyydyttää lukuhalunsa lähes kokonaan omilla tuotteilla, toiset puolestaan korostivat, että proletaaristen aiheiden käsittely oli ”lapsipuolen asemassa”.¹⁸²⁷

TYÖLÄISTAUSTAiset JA TYÖVÄELLE MYÖTÄMIELISET

Painotuseroista huolimatta suomalaisen kommunismin piirissä ei tehty suurta ongelmaa siitä, mikä oli sopivaa kirjallisuutta työväelle. Kysymys ratkaistiin noudattamalla työväenliikkeen perinnettä. Suomen vanhassa työväenliikkeessä kirjailijoita suosittiin työläistaustan, työläisaiheiden tai työväelle ja sen liikkeelle myönteisten yhteiskunnallisten kannanottojen takia.¹⁸²⁸ Samat lähtökohdat pätevät suomalaisen kommunismin piirissä 1920-luvulla. Suosikkikirjailijatkin olivat paljolti samat. Esimerkiksi Sosialistisen nuorisoliiton toukokuussa 1925 opintokerhoilleen lähettämässä kirjeessä suositettiin luettaviksi venäläistä Maksim Gorkia, amerikkalaisia Jack Londonia ja Upton Sinclairia, ranskalaisia Henri Barbussea, Anatole Francea, Victor Hugoa ja Emile Zolaa, pohjoismaalaisia Martin Andersen-Nexöa, August Strindbergiä ja Knut Hamsunia sekä suomalaisia Irmari Rantamalaa, Kalle Rissasta ja Kössi Kaatraa¹⁸²⁹.

Vaikka *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* puhuttiin joulukuussa 1928 lämpimästi kirjailijoista, joilla oli sosialistinen maailmankatsomus tai jotka ”tuntevat suurta lämpöä käytännön luokkataistelua ja sivistysharrastuksia kohtaan”, suositelu saattoi kuitenkin hieman muuttua vuosikymmenen kuluessa. Hieman myöhemmin lehdessä selitettiin maailmansodan olleen huomattava rajapyykki työväenkirjallisuuden kehityksessä: se nosti esille uusia sosialistisia kirjailijoita, joiden katsottiin osaavan vastata paremmin luokkataistelun uusiin haasteisiin.

Maailemansodan asettaminen rajapyykiksi ei kuitenkaan merkinnyt sitä, että vanhat suosikit olisivat kadonneet, sillä kirjoituksissa toistuivat monet aiemmat nimet. Heidän rinnalleen nousi kuitenkin joitakin uusia länsimaisia kirjailijoita – esimerkiksi saksalainen Ernst Toller – mutta erityisesti Neuvostoliiton ”uusi proletaarinen runoilija- ja kirjailijaluokka”. Kirjoituksissa korostettiin, että suuri osa tämän uuden ”kirjailijaluokan” jäsenistä oli viettänyt nuoruutensa tehtaissa ja pelloilla. Vuosikymmenen lopun kirjasuosituksiset saattoivat vihjata, että pelkkä työläistausta ei enää riittänyt vaan kaivattiin suurempaa sitoutumista kommunistisen

1825 A(rvi).S(änkiäho)., Kirjallisuuden levitys työväen keskuuteen, *TÄ* 7.9.1925 pk.

1826 Kontio, Pieni piirrelmä työväen kirjallisuudesta, *PV* 17.12.1925.

1827 Kontio, *PV* 17.12.1925; Karmosiini, Työväestö ja kaunokirjallisuus, *TT* 10.10.1928.

1828 Aimo Roininen, *Kirja liikkeessä. Kirjallisuus instituutiona vanhassa työväenliikkeessä (1895–1918)*. Vammala 1993, 96–99, 405–406.

1829 Snl sos. no:ille 23.5.1925, Sosialistinen Nuorisoliitto, kiertokirjeet (kansio 187), am, EKV, VA.

liikkeen asettamiin tehtäviin.¹⁸³⁰ Vaatimus ei kuitenkaan ollut kovin selkeä, eikä se välttämättä näkynyt aikakauslehdissä – niillä oli omat suosikkinsa, jotka valikoituivat ja vaihtuivat toimittajien mieltymysten mutta myös juttujen saantimahdollisuuksien myötä. Suosikkien valikoituminen osoitti myös suomalaisen kommunismin ja aikakauslehtien toimitusten miehistä luonnetta – suurten suosikkien joukossa ei ollut yhtään naista.

Työläistaustaisista kirjailijoista vanhan työväenliikkeen paljon julkaisema Maksim Gorki oli myös 1920-luvun aikakauslehtien suosikki.¹⁸³¹ Gorkin asema oli niin selvä, että hänen kirjailijan rooliaan ei kovin paljoa esitelty – hänestä riittivät kommentit ”mietiskelijä- ja rakentajakirjailija”, jonka tuotanto oli ”työn runoutta”, tai hänen kollektiivisuutensa korostaminen Jack Londonin vastapainona.¹⁸³²

Ainoan kriittisen näkemyksen Gorkin sattuvuudesta kommunistisen kirjallisuuden esikuvaksi esitti Amerikkaan vuonna 1913 muuttanut lehtimies ja kirjailija Kalle Rissanen. Hän epäili, etteivät omaelämäkerralliset *Pohjalla* ja *Nuoruuteni yliopistot* voineet synkkyytensä ja pessimisminsä takia olla Venäjän alaluokan muotokuva, sillä sellainen alaluokka ei tekisi vallankumousta vaan olisi ”vain kapitalistisen yhteiskunnan sakkaa”. Rissanen arveli, ettei Gorki ollut nähnyt järjestyneen työväenluokan komeita rivejä, ja kaipasi tämän tilalle vallankumouksellista miestä.¹⁸³³

Kössi Kaatran *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* lokakuussa 1928 esittämä näkemys Gorkista saattoi olla myöhästynyt vastaus Rissaselle. Kaatra korosti artikkelissaan, että Gorki oli kuvannut raatavaa ja taistelevaa työväenluokkaa paljon ja sattuvasti – *Äiti*-romaanin oli erinomainen esimerkki siitä. Kaatra piti Gorkin ansiona myös suurenmoista raskaan ruumiillisen raadannan kuvausta.¹⁸³⁴

Vanhan työväenliikkeen suosimista työläistaustaisista kirjailijoista amerikkalainen Jack London menetti hieman asemiaan, vaikka hänen tärkeimmät yhteiskunnalliset kirjansa – *Martin Eden*, *Kadotuksen kansaa*, *Luokkasota* ja *Rautakorko* – ilmesyivät Suomessa 1920-luvun alussa.¹⁸³⁵ Aikakauslehdet julkaisivat kuitenkin edel-

1830 V.-O., Kaunokirjallisuus ja työläisnuoriso, *TT* 20.12.1928; Kontio, Työväenkirjallisuutemme edistäminen, *TT* 26.10.1929; K.V., Valitsetko huolella kirjallisuutesi? *L* 13. ja 20.12.1929. Raoul Palmgrenin mukaan ideologisen tekijän merkitys kasvoi työväenliikkeen hajottua, Raoul Palmgren, *Työläiskirjallisuus (proletaarikirjallisuus)*. *Kirjallisuus- ja aatehistoriallinen käsitte selvittely*. Porvoo 1965, 139.

1831 Maxim Gorki, Lähin sota, *L* 13.6.1924; Mitä Gorki arvelee naisesta, *L* 18.7.1924; Maxim Gorkij, *L* 12.12.1924; Sankaruus, *I&L* 30.4.1925; Lasten vastaanotto, *L* 23.10.1925; Kotitarkastus, *I&L* 15.11.1925; Kansa ja maailmansota, *L* 12.3.1926; ”Munkkielämää”, *L* 14.5.1926; Maankiertäjään ja veijarien parissa, *L* 21.5.1926; Päärlyjä sikain edessä, *L* 28.5.1926; Lotjamiehet, *I&L* 31.5.1926; Syntyä pakoon, *L* 18.6.1926; Pyhän viinan veljeskunta, *L* 30.7.1926; Kaksikymmentäkuusi ja yksi, *L* 13. ja 20.8.1926; Päiväkirjasta, *L* 17.9.1926; ”Emblema”, *L* 15.10.1926; Semjon Podjätsev, *L* 10.6.1927; Epäonnistunut kirjailija, *I&L* 15.10.1927; Maksim Gorki Leninistä, *L* 4.11.1927; Kymmenen vuoden opetus: keskinäisyyden ymmärtämys, *L* 5.1.1928; Yhdeksäs tammikuuta, *L* 13.1.1928; Maksim Gorki puolustaa Neuvostoliittoa, *L* 20.1.1928; Viisas, *L* 20.4.1928; Maksim Gorki, V.G. Korolenko, *RT* 9.7.1926; Huima, uljas Danko, *RT* 23.9.1927; Miten laulua laadittiin, *RT* 14.9.1928; Palatsilla, *RT* 5.4.1929; Toveri, *RT* 14.6.1929; Viisas, *RT* 2.8.1929.

1832 L. Grossman, Maxim Gorkij, *L* 23.4.1926; S. Epstein, Jack London ja Maksim Gorki, *L* 26.9.1924.

1833 Kalle Rissanen, Maksim Gorkin itsemuotokuva, *L* 30.12.1927; Rissasesta, Palmgren 1966, 146–157.

1834 K. K., Gorki – työn sankarirunoilija, *TT* 24.10.1928.

1835 Roininen, 270–275.

Tanskalainen Martin Andersen Nexø oli suomalaisen kommunismin kirjallisten lehtien uusia suosikkeja. (L 5.2.1926)

leen hänen seikkailukertomuksiaan¹⁸³⁶ ja lehdissä ilmaistiin näkemyksiä Londonin kirjojen sopivuudesta kommunistiselle liikkeelle.

Londonin yhteiskunnallisesta tuotannostaan muistutti lähinnä Kaarlo Valli, joka esittelyissään luonnehti Londonia materialistisen naturalismin edustajaksi, individualistiksi ja anarkistiksi. Hän piti Londonin parhaina teoksina niitä, jotka perustuivat omakohtaisiin kokemuksiin tai kuvasivat yhteiskunnallista valtataistelua. Valli arvosti Londonia myös luonnon ja ihmisyksiköiden kuvaajana. Hän myönsi kuitenkin, että Londonin runsaassa tuotannossa oli toisarvoisia kirjoituksia. Vaikka Valli totesi Londonin teosten kuvaavan vahvoja yksilöitä, jotka tahtonsa avulla taistelivat eteenpäin, hän ei moittinut tämän individualismia, kuten esimerkiksi Yrjö Sirola oli tehnyt ennen sisällissotaa.¹⁸³⁷

Lehdissä ilmeni myös näkemyksiä, että Londonin kirjoilla ei olisi merkitystä yhteiskunnallisille liikkeille. *Pohjan Voimassa* barrikadeille nousi nimimerkki *Barrikaadipoika*, jonka mielestä London ei ollut ”todellinen yhteiskunnallinen kirjailija”, vaan ”pelkkä kielitaituri”, joka maalaili yhteiskuntaa vain huvikseen. Lisäksi London hämäsi kohtalonuskollaan luokkavaistoa ja tukahdutti oikeutetun tyytymättömyyden senhetkistä yhteiskuntajärjestelmää vastaan. Kirjoitus, jonka ajatus oli epäselvä, ei saanut kannatusta vaan Londonin katsottiin tarkastelevan luokkataistelua proletaarisessa hengessä.¹⁸³⁸

1836 Jack London, *Minä olen aineen herra*, L 26.9.1924; *Auringonmaalaiset*, L 21.11.1924; *Mitä elämä minulle opetti*, *I&L* 15.4.1925; *Kuli*, *I&L* 15.5., 30.5. ja 15.6.1925; *Revontuljen tytär*, L 29.10. ja 5.11.1926; *Hooekla-Heen*, L 24. ja 30.12.1926; *Aloysius Pankburnin sisu*, L 18. ja 25.2. sekä 4.3.1927; *Naisten uljuus*, *RT* 8.4.1927; *Hirmumyrskyissä Japanin rannikolla*, *I&L* 30.9.1927; *Jim, Joe ja Jack*, *RT* 14.9.1928.

1837 K. V., Jack London, L 30.1.1925; K. V., Jack London, *RT* 4.2.1927: Sirolan arvioista, Roininen, 273, 275–276.

1838 *Barrikaadipoika*, Jack London ja me, *PV* 20.7.1927; *A. S-la*, Jack London ja me, *PV* 31.7.1927.

Vaikka Londonista ja hänen yhteiskunnallisista teoksistaan ei puhuttu paljoa suomalaisen kommunismin lehdissä, ne ja Londonista ilmestynyt elämäkerta saattoivat tarjota aikakauslehtien nuorille tekijöille samastumiskohteen – hekin taistelivat Londonin tavoin sivistykseen ja julkisuuteen.¹⁸³⁹

Myös norjalaisen Knut Hamsunin merkitys väheni, vaikka hänet rinnastettiin elämänvaiheiltaan Gorkiin ja Londoniin ja hänen *Nälkä*-kirjaansa keuhuttiin¹⁸⁴⁰. Hamsunin paikan tärkeänä pohjoismaisena työläiskirjailijana otti tanskalainen Martin Andersen Nexø, joka oli kivityöläisestä kouluttautunut opettajaksi ja ryhtynyt sittemmin kirjailijaksi. Andersen Nexøn ansioita lisäsi valmius puolustaa Venäjän vallankumousta ja Neuvosto-Venäjää.¹⁸⁴¹ Hänen suhdettaan Neuvosto-Venäjään ei kuitenkaan korostettu, vaan häntä tehtiin tunnetuksi lähinnä Tanskaan liitetyillä kirjoituksilla. Oy Työ julkaisi jo vuonna 1922 Andersen Nexøn novellikokoelman *Tyhjiin paikkojen matkustajat*, mutta suurempi läpimurto Suomessa lienee ollut *Pelle valloittaja* -kertomus, joka sai merkittävän tilan *Liekissä* vuonna 1925.¹⁸⁴²

Uusina ”kansan pohjakerrosten” kuvaajina lehdet esittelivät entisen kaivostyöläisen, norjalaisen Johan Falkbergetin ja ”Balkanin Gorkin”, romanialaissyntyisen Panait Istratin, jota mainostettiin entiseksi satamajätkäksi.¹⁸⁴³ Samaan ryhmään luettiin ilmeisesti myös nuori ruotsalainen Artur Lundkvist, köyhän maanviljelijän poika, joka Ruotsin eri työväenlehtiin kirjoittamissaan artikkeleissa käsittelee proletariaattia aherrusta mutta ilmaisi myös vallankumouksellista innostusta. Lundkvistin artikkelit poimittiin *Liekkiin* ennen muuta Ruotsin kommunistisista lehdistä.¹⁸⁴⁴

1839 Väinö Vuorio Betty Peltoselle 8.8.1925, Betty Peltosen arkisto, KA.

1840 K. V., Knut Hamsun, L 10.4.1925; Knut Hamsun, Minuutti, RT 12.3.1926.

1841 Andersen Nexöstä, Thing, 115–120.

1842 Uutta viiniä vanhoissa leileissä, L 23.1.1925; Lasse isäntämiehenä, L 13.2.1925; Tuulentupa romahtaa, L 20.2.1925; Pelle miehisty, L 13.3.1925; Pellen housut ja sydän pantissa, L 20.3.1925; Joukot heräävät, L 27.3.1925; Arkissa, L 10.4.1925; Onnettomuus aina jossakin, L 17.4.1925; Pelle esiintyy, L vappuna 1925; Pelle työtaistelussa, L 8.5.1925; Rakkaus, L 15.5.1925; Hedelmällisyys, L 22.5.1925; Ihmiset siltain alla, L 29.5.1925; Taistelua henkeen ja vereen, L 5. ja 12.6.1925; Joukkojen johdossa, L 19.6.1925; Nälkätalvi, L juhannuksena 1925; Kevään ailahtuksia, L 3.7.1925; Pellestä tulee herra, L 10.7.1925; Taistelu alkaa, L 17.7.1925; ”En ole rikkuri ...”, L 24.7.1925; Pellen mestaritemppu, L 31.7.1925; Triumffi, L 7. ja 14.8.1925; Andersen Nexøn muista artikkeleista, Martin Andersen Nexø, L 16.1.1925 ja 5.2.1926; Vapauden hengetär, L 25.8. ja 4.9.1925; Hengen valtakunnan valtaherrat, L 2.4.1926; Sevillan savuketytöt, L 16.7.1926; Kun hätä on suurin, *I&L* 31.8. ja 15.9.1926; Syvänmerenkala, RT 3. ja 10.9.1926, L 22.10.1926; Dundebyn seppä, L 19.11.1926; Suuri taiteilija, L 10.12.1926; Yhden päivän kuningas, L 30.12.1926; Katulaulaja, L 5.1.1927; Kaksi naista, L 14. ja 21.1.1927; Rakkauslapsi, L 11., 18. ja 25.2.1927; Kohtalokas arpa, L 18. ja 24.3., 1., 8., 14. ja 22.4.1927; Leipää, L 8.4.1927; Työteliäs ja laiskuri, *I&L* 15.-31.3.1928.

1843 Johan Falkenberget, Voi Suomeen hyvin, Eleonore!, RT 26.10.1928; Johan Falkberget, Ingrid ja Ulv, RT 10.5.1929; Niilo Lehto, Johan Falkberget, RT 14.12.1928; Tunturikyylän Jon, RT 26.7.1929; Vieraan veren kirous, RT 9.8.1929; Nuorta surua, RT 13.9.1929; Kaivoshelveti, RT 20.9.1929; Anna-Sofia, RT 4.10.1929; Panait Istrati, Barganin ohdakkeet, RT 8.3.1929, L 7.9.1928; A. S(änki)aho, Panait Istrati, RT 2.11.1928; A. S.aho, Istratin tuotanto, RT 9.11.1928; Panait Istrati, Pariisista Moskovaan, L 17.2.1928.

1844 Artur Lundkvist, Huono nainen, *TMVL* 16.1.1925; Rikas mies, L 10.9.1926; Laiva, L 1.10.1926; Muonamiesväki, L 3.12.1926; Kuilun pohjalla, *NTJ* 1926; Työtön, L 14.1.1927; Lundkvistista, Kjell Espmark, *Livsdyrkaren Artur Lundkvist*. Stockholm 1964, 78–83, 341–343. Lundkvistin julkaiseminen loppui Suomessa vuonna 1927, vaikka hän kirjoitti Ruotsin kommunistilehtiin vielä 1929, emt., 343–349; myös Palmgren 1965, 141–143.

Myös suuri osa ”suurta lämpöä käytännön luokkataistelua ja sivistysharrastuksia kohtaan” tuntevista kirjailijoista – Upton Sinclair, Anatole France, Romain Rolland, Victor Hugo ja Emile Zola – oli jo vanhan työväenliikkeen suosikkeja.¹⁸⁴⁵ Vaatimus sitoutumisesta työväestön asiaan saattoi vaikuttaa siihen, että esimerkiksi August Strindberg menetti asemiaan. Vanha työväenliike samastui Strindbergiin, kun tämä joutui vanhoillisten hyökkäysten kohteeksi kritisoituaan yläluokan elämäntapaa ja siveellisiä käsityksiä. Vuoden 1918 jälkeen monet porvarilliseen perheeseen ja moraaliiin liittyneet teemat eivät olleet yhtä näkyviä Suomen työväenliikkeessä kuin ennen kansalaissotaa, mikä myös saattoi vähentää Strindbergin suosiota.¹⁸⁴⁶

Elävien kohdalla myönteinen asenne lokakuun vallankumoukseen ja Neuvostovenäjään lisäsi arvostusta, vaikka sitä ei aina sanottu suoraan. Amerikkalaista Upton Sinclairia kunnioitettiin siksi, että hän oli asettunut ”aktiivisesti taistelevan proletariaatin etunensä” – millä ilmeisesti viitattiin Sinclairin toimintaan Amerikan sosialistisessa puolueessa. Sinclairia pidettiin mestarina paljastamaan yhteiskunnallisia ristiriitoja, mutta kirjallisesti häntä ei arvostettu Francen tai Gorkin kaltaisena tyyliä turina eikä hänen mielikuvituksensa katsottu yltävän ”Londonin tavoin pilvenpiirtäjien tasolle”.¹⁸⁴⁷

Sinclairin suosio ei näkynyt niinkään aikakauslehdissä¹⁸⁴⁸ vaan kirjoina: Oy Työ ja Työväen kirjallisuuden edistämisyhdistys julkaisivat vuosina 1923–26 Sinclairin teokset *Jimmie Higgins*, *Urkkija*, *Tuhatvuotinen valtakunta* ja *Minua sanotaan puusepäksi*.¹⁸⁴⁹ Suosiota ei vähentänyt edes se, että porvarilliset tai sosiaalidemokraattiset kustantajat julkaisivat hänen kirjojaan¹⁸⁵⁰. Suomalaista kommunismia saattoi pikemminkin lähentää Sinclairiin se, että hänen kirjojensa julkaisemisesta jouduttiin kamppailemaan muiden kustannusyhtiöiden kanssa.¹⁸⁵¹ Samaan suuntaan vaikuttivat kenties Niilo Vällärin yhteydet kirjailijaan.¹⁸⁵²

Anatole Francea suosittiin siksi, että hän oli ”valmis astumaan sorrettujen ja riistettyjen puolelle” ja ”tunnusti avoimesti sosialismin, kommunismin ja maailmanproletariaatin vapaustaistelun”.¹⁸⁵³ Kössi Kaatran mukaan työväenluokka oli

1845 Roininen, 96–99, 276–279, 286–291.

1846 August Strindberg, Karitsa, *L* 12.9.1924; Poimintoja ”Alaluokan katekismuksesta”, *L* 13.3.1925; K. K., Minkä mitäkin August Strindbergistä, *Rynnäkköön* 1924; Strindbergin suosiota ennen vuotta 1918, Roininen, 248–256.

1847 Upton Sinclair, *L* 5.12.1924; Kontio, Työväenkirjallisuutemme edistäminen, *TT* 26.10.1929.

1848 Lehdissä julkaistiin vain yksi Sinclairin kertomus, Upton Sinclair, Musta magia, *L* 27.11.1925.

1849 Upton Sinclair, *Jimmie Higgins*. Helsinki 1923; *Urkkija. Kertomus 100 %:n patriootista*. Helsinki 1924; *Tuhatvuotinen valtakunta. Kertomus vuodelta 2000*. Helsinki 1925; *Minua sanotaan puusepäksi ... (Kristuksen toinen tuleminen)*. Helsinki 1926.

1850 Kansanvalta julkaisi esim. kirjat *Kuningas kivihilli*. Helsinki 1925 ja *Oikeus ja kohtuus (kirjeitä Juddille)*. Helsinki 1929.

1851 Kiistat koskivat romaania *Urkkija – kertomus 100 %:n patriootista*, jonka Työväen kirjallisuuden edistämisyhdistyksen ohella julkaisi myös Minerva – jälkimmäinen luvatta ja kirjaa lyhentäen sekä *Tuhatvuotista valtakuntaa*, jonka julkaisi myös Kansanvalta, ks. Upton Sinclairin ”100% patriotti”, *L* 26.9.1924.

1852 Vällärin yhteyksistä, Savolainen, 105–106; SSTP:n ptmk (Niilo Välläri) Upton Sinclairille 17.11.1922, SSTP:n kirjeenvaihto 1920–25, SSTP:n arkisto, TA, jossa Välläri kysyi oikeuksia suomentamiseen ja totesi samalla, ettei niistä ollut varaa maksaa.

1853 Henkisen maailman päämies, *L* 31.10.1924; Viimeinen eurooppalainen, *I&L* 31.3.1924; ks. myös Anatole Francen mietteitä, *I&L* 30.4.1924; Anatole Francen puheita, *L* 1.8.1924; Anatole Francen

hänelle ”erityisen kiitollinen” niistä kirjoista, joissa hän ”tuomitsee häpeäpalaun riistojärjestelmän ja puhuu sen uhrien, palkkatyöläisten puolesta, ... uskoo näiden tulevaisuuden unelmaan” tai ”käsittelee jäätävän ivallisesti kapitalistista tuotanto-anarkiaa ja tämän aiheuttamia sotia, ..., isänmaallista teeskeilyä, uskonnollista huijausta”.¹⁸⁵⁴

Victor Hugon ansioksi katsottiin se, että hän ymmärsi syvällisesti sorrettuja ja kärsiviä, puolusti innokkaasti tasavaltaa vuonna 1848 ja auttoi Pariisin kommuunia. Dreyfusin puolustaminen ja työläisten olojen naturalistinen kuvaus tekivät Emile Zolasta tärkeän.¹⁸⁵⁵ Romain Rolland oli puolestaan suuri humanisti ja esteetikko, jonka ajatuksissa oli paljon opittavaa, vaikka hän ei ollut sosialisti eikä tuotanto ollut yhteiskunnallisessa mielessä korkeaa.¹⁸⁵⁶ Nämä kolme jäivät kuitenkin Henri Barbussen varjoon – häneltä kirjattiin mielellään näkemyksiä Venäjän valtakumouksesta tai julkaistiin hänen sodanvastaisia kirjoituksiaan.¹⁸⁵⁷

Irlantilais-englantilainen näytelmäkirjailija George Bernard Shaw oli hyväksytty Suomen vanhassa työväenliikkeessä, vaikka hänen fabianilainen sosialisminsa, ”epätieteellisyytensä”, yksilön aatteellisen taistelun korostaminen ja ajatuksensa sosialismin toteuttamiskeinoista olivat herättäneet kritiikkiä.¹⁸⁵⁸ Nämä piirteet olivat ristiriidassa kommunismin lähtökohtien kanssa, mutta niistä ei puhuttu suomalaisen aikakauslehdissä, vaan Shaw’ta pidettiin työväelle läheisenä kirjailijana, jonka ansioita olivat satiiriset kuvaukset valtiomiesten ja rahapohattojen itsekkyydestä, pöyhkeydestä ja matalamielisyydestä mutta myös Neuvosto-Venäjän puolustaminen. *Liekissä* katsottiin kuitenkin aiheelliseksi oikoa Shaw’n näkemyksiä Mussolinista.¹⁸⁵⁹ Myös toista Fabian Societyn jäsentä H. G. Wellsiä pidettiin ainakin Revontulissa julkaisukelpoisena.¹⁸⁶⁰

Suosikkien valinta osoitti, ettei suomalaisen kommunismin lehdillä ollut kovin hyvää tuntemusta uusista kommunistista liikettä lähellä olleista kirjailijoista Poh-

- kynä pysähtynyt ainiaksi, *L* 17.10.1924; Francen jutuista, Lain kirjain ja henki, *L* 28.9.1923; Leski, *I&L* 15.3.1924; Armeija, *TMVL* 24.10.1924; Valkealla kivellä, *L* 24. ja 31.10.7., 14. ja 28.11.1924; Kun Bergeret antoi almun, *TMVL* 19.12.1924; Aikakauden pöyhisty, *L* 23.1.1925; Herra Bergeret keskusteleee uskonnosta ja kuolemattomuudesta, *TMVL* 30.1.1925; Napoleon, *TMVL* 13.2.1925; Arkistonhoitaja Mazure Pariisissa, *TMVL* 3.4.1925; Liinannöyhtää, *L* 5.6.1925; Harakan ihmetyö, *TMVL* 12.6.1925; Anatole Francen jutelmia, *L* 6. ja 13.8.1926; Papin kertomus viidestä naisesta, *L* 24.9.1926; Oikeuden ylevä tehtävä, *L* 17.2.1928; Enempi kuin elämä, *RT* 9.11.1928.
- 1854 Kössi Kaatra, Anatole France työtätekevään mestarikirjailijana, *I&L* 1.11.1924.
- 1855 K. V., Victor Hugo, *L* 13.2.1925; K. V., Emile Zola, *L* 20.2.1925; Emile Zola, *L* 14.10.1927; kertomuksista, Työttömyys, *RT* 24.2.1926; Varjojen polulla, *RT* 30.9.1927; Työttömiä, *L* 30.9.1927.
- 1856 K. V., Romain Rolland, *L* 15.5.1925.
- 1857 Kirjailija Barbussen mielipiteitä, *I&L* 15.8.1924 tai *L* 3.10.1924; sodanvastaisista kirjoituksista, Rauha, *L* 28.9.1923; Sotilaan laulu, *I&L* 15.9.1924; Vahdinvaihto, *I&L* 30.11.1924; Kranaattikuopassa, *TMVL* 23.1.1925; Kuunsirppi, *I&L* 15.10.1925; ”Minulla on sata käsivartta”, *L* 22.1.1926; Ferdinand, *L* 18.2.1927; Kunniamerkki, *L* 10.6.1927; Jaloa metsästystä, *L* 16.5.1928; Juoksuhaudassa, *RT* 11.1.1929, jossa katkelma *Tuli*-romaanista; Yhteenkytketyt, *RT* 5.7.1929; Laulava sotilas, *RT* 10.1.1930; Ilveilijä, *L* 16.5.1930.
- 1858 Roininen, 279–284.
- 1859 K. V., Bernard Shaw, *L* vappuna 1925; K. A. Wittfogel, Bernard Shaw, *L* 5.1.1927; Shawin huonot sukkeluudet, *L* 11.11.1927.
- 1860 Varastettu basilli, *RT* 25.6.1926; Eräs strutsikauppa, *RT* 24.9.1926; Harringayn viettelys, *RT* 22.10.1926.

joismaiden ja Neuvostoliiton ulkopuolella. Varsinkin keskieurooppalaisia tunnettiin huonosti. Saksalaista Ernst Tolleria toki julkaistiin lehdissä, mutta hän tuli paremmin tunnetuksi näytelmillään.¹⁸⁶¹ ”Rasende Reporter”, maineikas itävaltalais-saksalainen reportaasikirjailija Egon Erwin Kisch, esiintyi muutaman kerran aikakauslehdissä. Ne eivät kuitenkaan julkaisseet hänen kirjoituksiaan Neuvostoliiton matkalta tai muualta Euroopasta.¹⁸⁶² Myös saksankielisen alueen suursuosikki B. Traven alias Ret Marut tiedettiin, sillä *Liekki* julkaisi kesällä 1928 luvun hänen kirjastaan *Puu villanpoimijat*.¹⁸⁶³

Erich Maria Remarquen *Länsirintamalta ei mitään uutta* herätti hieman ristiriitaisia tunteita – Suomessa kirjaa keuhuttiin siitä, että se paljasti sodan kauhistuttavan todellisuuden ja tarjosi näin vastapainoa sen romantisoinnille. Lehdissä tuotiin myös julki, ettei Remarquen teos täysin tyydyttänyt Neuvostoliitossa eläviä. Esimerkiksi Karl Radek arveli kirjan venäläiseen versioon kirjoittamassaan esipuheessa, etteivät ”pikkuporvarilliset kirjailijat” kyenneet tarttumaan sodan syihin ja oleukseen eivätkä näkemään vihaa sotaa vastaan.¹⁸⁶⁴

Suomalaislehdet unohtivat myös amerikkalaisen John Reedin ja hänen reportaasinsa lokakuun vallankumouksesta, vaikka Reed oli vuosikymmenen alussa matkustanut Suomen läpi, seurustellut johtavien sosialistien kanssa ja joutunut jopa vangituksi Suomessa. Reediä ei julkaistu, mutta hänen matkastaan Neuvosto-Venäjäältä Suomeen esitettiin pieni kertomus.¹⁸⁶⁵ Myös muu amerikkalainen yhteiskuntakriittinen kirjallisuus jäi Londonin ja Sinclairin varjoon – esimerkiksi John Dos Passosta, Sherwood Andersonia, Theodor Dreiseria tai Carl Sandburgia ei tunnettu.

”UUSI PROLETAARINEN KIRJAILIJA- JA RUNOILIJALUOKKA”

Lehtien suosimissa kirjailijoissa oli paljon venäläisiä. Se ei kuitenkaan johtunut yksinomaan siitä, että maassa oli työväenvalta tai että osa suomalaiskommunismia majaili siellä. Venäläisten kirjailijoiden suosioon vaikutti myös perinne – heillä oli ollut vahva asema jo vanhassa työväenliikkeessä, varsinkin Leo Tolstoi ja Maksim Gorki olivat olleet paljon esillä.¹⁸⁶⁶ Lokakuun vallankumous tai kommunistisen liikkeen synty ei välittömästi muuttanut tilannetta, vaan venäläisiä kirjailijoita julkaistiin aluksi perinteen ohjaamana.

1861 K. V., Ernst Toller; Työläislaulu, L 21.11.1924; Saapumiseni Afrikkaan, RT 25.3.1927; Susilauma, RT 1.4.1927; Ernst Toller, Kun Joe valloitti Kertshin, L 22.7.1927.

1862 Vandervelden yhteiskunnallinen omatunto, L 29.4.1927; Hirsi-Tonin taivaaseen astuminen, L 28.9.1928; New Yorkin heitteitä, RT 6.9.1929; Hollywood, I&L 11/1929, jossa kuva Kischistä ja Charlie Chaplinista; Kischistä, Klaus Haupt-Harald Wessel, *Kisch war hier. Reportagen über den ”Rasenden Reporter”*. Berlin 1985, 19–156.

1863 Lakko Aurora-kahvilassa, L 20.7.1928; Travenin suosiosta esim. Itävallassa, Alfred Pfoser, *Literatur und Austromarxismus*. Wien 1980, 152–154, 165.

1864 Valheen uhrin, L 5.7.1929; Sodan oikeat kasvot, L 12.7.1929; Radekin esipuheesta, ”Im Westen nichts Neues”, L 18.10.1929.

1865 Reedistä, Max Engman – Jerker A. Eriksson, *Vallankumouksen salamatkustaja. John Reed Suomessa*. Juva 1982, 9–26, 88–95, 108–144, 148–196; J-a K-a, Kymmenen päivää John Reedin elämästä, I&L 15.12.1925.

1866 Roininen, 212–248.

Neuvosto-Venäjän kirjallinen kenttä säilyi vallankumouksen jälkeen ja lähes koko 1920-luvun moninaisena: maata johtavat bolshevikit eivät yrittäneet pakottaa kirjallisuutta tiettyyn muottiin, vaikka jotkut intoilivat puhtaasti proletaarisen kirjallisuuden puolesta ja pyrkivät leimaamaan sitoutumattomia kirjailijoita. Maan kirjallisuus muuttui kuitenkin siten, että kirjailijat ja runoilijat kirjoittivat ennen muuta vallankumouksesta. Monet kirjailijat korostivat silti edelleen kirjallisuuden puolueettomuutta.¹⁸⁶⁷

Suomalaisen kommunismin kannattajat saivat Neuvosto-Venäjän kirjallisuuden tilasta jonkinlaisen kuvan, kun *Sosialistinen Aikakauslehti* julkaisi syksyllä 1922 ranskalaisen kommunistin Victor Sergen artikkelin Venäjän vallankumouksesta ja kirjailijoista. Artikkelissaan Serge esitteli eri kirjailija- ja runoilijaryhmien suhdetta vallankumoukseen.¹⁸⁶⁸ Lisäselvitystä maan kirjallisista ryhmistä suomalaisen kommunismin aikakauslehtien lukijat saivat syksyllä 1924 Tanskassa tehdystä Vladimir Majakovskin haastattelusta. Siinä Majakovski jakoi kirjailijat karkeasti oikeistoon, keskustaan ja vasemmistoon – emigroituneita hän ei edes ottanut lukuun, koska venäläistä taidetta pystyttiin luomaan vain Venäjän maaperällä. Eniten Majakovski mainosti omaa ryhmäänsä Lefiä ja sen pyrkimyksiä kehittää proletaarista kulttuuria.¹⁸⁶⁹ Myöhemmin lehdissä esiteltiin ajoittain yksittäisiä kirjailijoita¹⁸⁷⁰ tai mainostettiin, että neuvostokirjallisuus ”hohtaa tulta, iloa, reippautta, elämää” ja ettei siinä ollut tilaa surulle.¹⁸⁷¹

Esittelyiden julkaiseminen osoitti kiinnostusta Neuvostoliiton uuteen kirjallisuuteen. Sergen ja Majakovskin jaottelut tai eri kirjailijoiden esittelyt eivät kuitenkaan ohjanneet venäjänkielisen kirjallisuuden valikoitumista suomalaisen kommunismin aikakauslehtien sivuille: perinteen ohella valintoihin vaikuttivat myös mahdollisuudet saada kertomuksia sekä kyky suomentaa venäläistä tekstiä. Monet artikkeleista tulivat aikakauslehtiin luultavasti Saksan tai Ruotsin lehtien kautta, mutta lehtien toimituksissa – ja rajan takana – suomennettiin artikkeleita myös venäjältä.¹⁸⁷² Aikakauslehtien nuorten toimittajien maku ei neuvostokirjailijoiden suhteen ollut siten samanlainen kuin itänaapurissa, jossa nuoret kirjoittajat asenoituivat vihamielisesti vanhaan kirjailijakuntaan.¹⁸⁷³

Suomalaisen kommunismin edustajat puhuivat Neuvostoliiton ”uudesta proletaarisesta runoilija- ja kirjailijaluokasta”. Se viittasi kaikkeen maassa julkaistuun kirjallisuuteen, sillä proletaariset kirjailijat eivät saaneet erityistä etusijaa suomen-

1867 Gleb Struve, *Russian Literature under Lenin and Stalin 1917–1953*. Norman 1971, 76–82, 92–93, 221–222; Edward J. Brown, *Russian Literature since the Revolution*. Revised and Enlarged Edition. Cambridge, Massachusetts and London 1982, 72–77, 108–131; Korneli Zelinski, *Neuvostokirjallisuus. Ongelmia ja ihmisiä vallankumouksesta nykypäivään*. Porvoo 1968, 44–46, 85–91.

1868 Venäjän kirjailijat ja vallankumous, SA 1.9.1922. Artikkelin oli alun perin julkaistu *Clarté*-lehdessä. 1869 Uuden Venäjän kirjallisuus, *I&L* 15.9.1924.

1870 Demjan Bednyi, *I&L* 10/1929; Otto Oinonen, Lydia Seifullina, *L* 16. ja 23.8.1929.

1871 I-ff, Neuvostoliiton proletaarisesta kirjallisuudesta, *I&L* 15.7.1927.

1872 Saksalaiseen tai ruotsalaiseen alkuperään viittasi venäläisten nimien kirjoitusmuoto. Lehtien toimittajista ainakin Pietarissa syntynyt ja vuoteen 1917 elänyt Ludvig Kosonen ja Neuvosto-Venäjällä vuodet 1918–1923 elänyt Otto Oinonen osasivat venäjää, Palmgren 1983, 319–325, 328–333.

1873 Sheila Fitzpatrick, *The Cultural Front. Power and Culture in Revolutionary Russia*. Ithaca and London 1992, 104–105.

netussa neuvostokirjallisuudessa, vaikka aikakauslehdissä mainostettiin ajoittain erityisesti proletaarisia neuvostokirjailijoita¹⁸⁷⁴. Oikeastaan vasta kevään 1930 aikana *Liekissä* julkaistiin artikkeleita, jotka vaativat sitoutumista nimenomaisesti marxilaista maailmankatsomusta edistäviin kirjailijoihin ja muiden heittämistä yli laidan.¹⁸⁷⁵

Venäjänkielinen kirjallisuus ei kuitenkaan valikoitunut suomalaisen kommunismin julkaisuihin sen mukaan, miten myönteisesti kirjoittajat suhtautuivat vallankumoukseen tai miten uskollisia he olivat bolshevikeille. Esimerkiksi 1920-luvun lopulla suomennettujen teosten kirjoittajista Aleksei Tolstoi oli taistellut Venäjän sisällissodassa valkoisten puolella ja paennut sen jälkeen ulkomaille mutta osoittanut jonkinlaista katumusta palaamalla Neuvostoliittoon vuonna 1923. Valentin Kaverin oli puolestaan puolueeton intellektuelli, jolla oli vaikeuksia sopeutua neuvostovaltaan. Vain Fjodor Gladkov oli vanha bolshevikki.¹⁸⁷⁶

Lehdissä julkaistiin koko 1920-luvun ajan monien vallankumoukseen ja neuvostovaltaan torjuvasti tai kriittisesti suhtautuneiden kirjailijoiden tekstejä. Osa heistä osoitti kritiikkiään muuttamalla ulkomaille. Sellaisia olivat Pariisissa asunut Aleksander Kuprin¹⁸⁷⁷ sekä Prahaan asettunut Arkadi Avertshenko¹⁸⁷⁸. Myös punaisen naurun synnyttäneen ja Suomessa 1919 kuolleen Leonid Andrejevin kertomuksia julkaistiin, vaikka hän torjui vallankumouksen väkivaltaisuuden.¹⁸⁷⁹ Andrejevin ja Kuprinin julkaisemiseen vaikutti se, että heidät tunnettiin jo vanhassa työväenliikkeessä.¹⁸⁸⁰

Myötämielisemmin mutta kriittisesti vallankumoukseen ja bolshevikkivaltaan suhtautui Saksassa ja Italiassa kevääseen 1928 elänyt Maksim Gorki.¹⁸⁸¹ Sama koski myös bolshevikkeihin jo nuoruusvuosinaan liittynyt Ilja Erenburgia, joka asui suuren osan 1920-lukua Neuvostoliiton ulkopuolella. Erenburgin tunnetut kirjat *Julio Jurenito* tai *Trusti* eivät saaneet sijaa lehdissä. Sen sijaan hänen *Kolmestatoista piipustaan* kahdeksan tuprusi *Liekissä* vuonna 1926.¹⁸⁸²

1874 Esim. Otto Oinonen, Pikapiirtoja Neuvostoliiton proletaarisesta kirjallisuudesta, *Rynnäkköön* 1929.

1875 A. Mantere, Proletaarin taide ja sosialismi, *L* 21.3.1930. Kirjoitus oli selvästi lähtöisin Neuvostoliitosta ja yleisti maan kirjallisen taistelun vaatimuksia kaikkialle.

1876 Suomennetuista kirjoista, Immonen, 406–407; kirjailijoista, Struve, 114, 132–134, 141–143; Zelinski, 114–116.

1877 Lolli, *L* 22.12.1925; Kuolemaa voimakkaampi, *L* 20.4.1928; Kun tiet yhtyvät, *RT* 4.5.1928; Eteenpäin ..., *RT* 24.5.1929.

1878 Venäläisen pakolaiset Konstantinopolissa, *L* vappuna 1925; Mies, joka istui ensimmäisellä tuolirivillä, *L* 20.8.1926; Teollisuuden ritari, *L* 24.9.1926; Pahanilmanlintu, *L* 19.11.1926; Sota, *RT* 21.1.1927; Kun Veenus kylpee, *L* 20.5.1927; Jalosukuinen tyttö, *L* ja *RT* 20.1.1928; Resepti rakkautta vastaan, *RT* 17.2.1928; Hellä aviovaimo, *RT* 24.8.1928; Juutalaisäidin rukous, *RT* 31.5.1929; Itsemurhakokelas, *RT* 13.12.1929; Ovela konstaapeli, *RT* 21.3.1930; Sokeat, *RT* 28.3.1930; Arvostelija, *RT* 13.6.1930.

1879 Ben Towit, *TMVL* 13.3.1925; Jevpraksija Vassiljevnan peliseurue, *RT* 17.12.1926; Barrikaadi, *L* 3.8.1928; Nauru ja kyynel, *RT* 9.8.1929.

1880 Roininen, 238–241, 247.

1881 Esim. Raoul Palmgren, *Maksim Gorki. Elämä ja teokset*. Helsinki 1978, 233–236.

1882 Erenburgista, Struve, 143–145; Zelinski, 216–219; artikkeleista, Rauhanpiippu, *I&L* 15.11.1924; Pikku kommunaardin piippu, *L* 8. ja 15.1.1926; Merimiespiippu, *L* 12. ja 19.2.1926; Runomiehen piippu, *L* 5.3.1926; Neekerijumalan piippu, *L* 26.3.1926; Filminäyttelijän piippu, *L* 9.4.1926; Juutalaisen piippu, *L* 30.4.1926; Van Brootin piippu, *L* 30.7. ja 6.8.1926; *Kolmestatoista piippua* oli vuonna 1923 ilmestyneen kirjan nimi.

Nuoren Neuvosto-Venäjän kirjallisuuden keskeisiä teemoja olivat vallankumous ja kansalaissota – aihepiiristä kirjoittivat myös muut kuin työväenliikkeeseen ja bolshevikkeihin sitoutuneet.¹⁸⁸³ Näistä kirjailijoista *Itä ja Länsi* esitteli syksyllä 1926 Boris Pilnjakin, jolla oli vaikeuksia sopeutua neuvostoyhteiskuntaan. Victor Sergen artikkelissa suhtauduttiin kuitenkin myönteisesti Pilnjakin tapaan kuvata ”kuohunnassa olevia joukkoja” ja kirjoittaa vallankumouksesta ilman perinteistä juonta sekä pää- ja sivuhenkilöitä.¹⁸⁸⁴

Kansalaissodan kuvaajista esille pääsi työväenliikkeeseen pitkään sitoutunut ja realismin perinnettä edustanut Aleksander Serafimovitsh, jonka *Rautavyöry*-kirjasta julkaistiin katkelmia *Idässä ja Lännessä* sekä myöhemmin *Liekissä*.¹⁸⁸⁵ Serafimovitsh, jonka kirja kuvasi epäyhtenäisen joukkion muuttumista kurinalaiseksi ja tietoiseksi joukoksi, oli suosittu kuin kansalaissodan nuoremmat kuvaajat. Bolshevikkeihin vuonna 1918 liittynyt ja kansalaissodassa taistellut Dimitri Furmanov sai julki yhden artikkelin, mutta hänen puolittain omaelämäkerrallinen, puolittain dokumentaarinen kertomuksensa *Tshapajev* jäi tuntemattomaksi suomalaislehdille. Yhtä vieras oli myös Aleksander Fadejevin kirja *Yhdeksäntoista*, joka kuvasi punaisten sissien taistelua valkoisia ja japanilaisia vastaan Siperiassa ja elvytti yksilöiden kuvaamista vallankumouksen myllerryksissä.¹⁸⁸⁶

Yksilöstä vallankumouksen pyörteissä kertoi myös Valentin Kaverinin kirja *Yhdeksän kymmenesosaa kohtalosta*, joka julkaistiin suomeksi vuonna 1928. Teos pyrki kuvaamaan sivistyneistöön kuuluneen henkilön epätietoisuutta vallankumouksessa, mikä ei teemana ollut kovin läheinen suomalaiselle kommunismille. Suomessa kirjan tosin selitettiinkin esittävän tuokiokuvia työväen noususta valtaan ja taistelusta porvarillisia asekaarteja vastaan. Myös Kaverinin tapa vihjata läpi kirjan päähenkilön salaisuuteen, joka paljastettiin kirjan lopussa, herätti innostusta.¹⁸⁸⁷

Fjodor Gladkovin *Sementti*-kirjan ilmestyminen suomeksi vuonna 1928 toi ilmi neuvostokirjallisuuden siirtyneen kuvaamaan yhteiskunnan jälleenrakennusta kansalaissodan päätyttyä. Gladkov oli itseoppinut kirjailija, joka kuului bolshevikkeihin jo ennen vallankumousta. Teollisen rakennustyön ohella *Sementti* tarttui julkisen ja yksityisen elämän suhteisiin. Gladkov ei kuitenkaan hävittänyt toimijoidensa yksityiselämää, mutta näytti sen merkityksettömyyden suurten tehtävien rinnalla. Sankaruuden lähteenä olikin kyky valvoa kollektiivista etua ja toimia puolueen asettamien ongelmien ratkaisemiseksi.¹⁸⁸⁸

1883 Struve, 76; Zelinski, 90–91.

1884 Victor Serge, Vanhasta uuteen, *I&L* 15.10.1926; Pilnjakista, Brown, 77; Zelinski, 91–92.

1885 A. Serafimovitsh, Rautavirta, *I&L* 31.3. ja 15.4.1925; Taistelun jälkeen, *I&L* 30.9.1925; Edessämme, takanamme, kuolema, *L* 20.4.1928; Punasotilaita rautarenkaassa, *L* 14.2.1930; Kubanissa palaa, *L* 21.2.1930; Noitien juhla, *L* 7.3.1930; Öinen hyökkäys, *L* 14.3.1930; Ratkaiseva isku, *L* 11.4.1930; Määränpäässä, *L* 25.4.1930; myös Kaksi lupakirjaa, *L* 27.1.1928.

1886 V. V. Furmanov, Frunse Ufan taistelussa, *L* 9.3.1928. Etunimen alkukirjainten erillaisuudesta huolimatta kyse on Dimitri Furmanovista. Kirjailijoista, Struve, 93–94, 134–135, 151; Zelinski, 91, 92–93, 100, 103–104.

1887 Valentin Kaverin, *Yhdeksän kymmenesosaa kohtalosta*. Helsinki 1928; Struve, 114, Brown, 76; -, *Yhdeksän kymmenesosaa kohtalosta*, *I&L* 3/1929.

1888 Fjodor Gladkov, *Sementti*. Helsinki 1928; luonnehdinnoista, Brown, 128–131; Rufus W. Mathewson, *The Positive Hero in Russian Literature*. Stanford 1975, 207–208.

Kössi Kaatra kehui *Sementin* pohjaavan ”elävään elämään” – uusi yhteiskunta syntyi kirjassa kivuliaasti eikä ”joukkojen riento” siihen ollut ”paraatiomaista”. Kaatra mainosti Gladkovia ennen muuta joukkojen kuvaajana, mutta katsoi kirjassa olevan myös ”säkenöiviä kuvia” yksilöistä. Erityisesti häntä viehätti kirjan sankari, jossa oli annos ”ihmeitä tekevää valoisuutta” mutta joka ei silti kohonnut ”jumalaksi ja taivaita hipovaksi yli-ihmiseksi”. Myös muut kiittivät kirjaa joukkojen ja yksilön suhteen hahmottamisesta ja mainostivat sitä ”työilon ja elämän rakentamisen voiman ylistyslauluksi”.¹⁸⁸⁹

Hieman toisesta perspektiivistä uuden yhteiskunnan arkielämää kuvasi Mihail Zoshtshenko, jota sekä *Revontulet* että *Liekki* suosivat vuodesta 1927 lähtien. Zoshtshenko ei intoillut sosialistisen rakennustyön tai yhteiskunnan puolesta, vaan kuvasi kertomuksissaan pieniä arkipäiväisiä asioita ja ihmisiä ilman romantiikkaa tai sankaruutta. Zoshtshenko ilmaisi sääliä, hämmennystä ja huvittuneisuutta tarkkaillessaan aikalaisiaan ja itseään. Zoshtshenkon monimielisyyttä lisäsi kieli, joka oli sekoitus sanomalehtien, Stalinin ja muiden sankarien lausuntoja ja sanontatapoja. Se, että Zoshtshenko korosti kirjallisuuden epäpoliittisuutta ja itsenäisyyttä, ei estänyt hänen suosiotaan suomalaisen kommunismin aikakauslehdissä – häntä julkaistiin jopa enemmän kuin Maksim Gorkia. Kenties häntä pidettiin Suomessakin neuvostoelämää varjostavan pikkuporvarillisuuden paljastajana.¹⁸⁹⁰

Aleksei Tolstoin vuonna 1928 suomeksi ilmestynyt kirja *Kuoleman säteen salaisuus* oli kirjailijan 1920-luvun tuotannolle tavanomainen yritys pukea vallankumouksellisia ajatuksia ja toimia tieteisromaaniiin. Vaikka yhdistäminen ei sujunut hyvin, kirjaa mainostettiin Suomessa ”proletaarisena jännitysromaanina”, jonka katsottiin sopivan erinomaisesti ”radion, sähkön, kaasun, automobiiliin ja lentokoneen” ajan yleisölle. Kenties se yhdistettiin myös tuohon aikaan yleisiin puheisiin Neuvostoliittoa vastaan ulko- ja kotimaassa punottuihin salaliittoihin ja niiden vastaisiin toimiin. *Pohjan Voima* näki kirjan osoituksena siitä, että proletaarisen kirjallisuuden edustajat eivät alistuneet ”vanhoihin kaavoihin” tai ”porvarillisen sovinaisuuden kahleisiin”.¹⁸⁹¹

1889 K. K., Gladkovin ”Sementti”, *L* 13.4.1928; ”Sementti”, *I&L* 30.6.1927.

1890 Zoshtshenkosta, Struve, 156–157; Brown, 185–187; Zelinski, 95–96; hänen artikkeleistaan, Kavaljeeri, *TMVL* 22.5.1925; Mainio poliisikoira, *L* 4.3.1927; Poliisikoira, *RT* 4.3.1927; Onneton kosija, *RT* 1.4.1927; Laatuvaraa, *RT* 8.4.1927; Elokuvaesitys, *L* 15.6.1928; Elokuvanäytäntö, *RT* 24.8.1928; Vaimo, *RT* 22.6.1928; Kitsaus, *L* 12.10.1928; Paholainen, *L* 2.11.1928; Hauska historia, *L* 30.11.1928; Setä ja veljenpoika, *L* 18.1.1929; Petjän erehdys, *L* 22.2.1929, *RT* 10.5.1929; Kulttuurin suloja, *RT* 8.3.1929; Neiti 8.3.1929; Pääsiäistapahtuma, *L* 29.3.1929; Sankari, *L* 5.4.1929; Ennakkoluuloton mies, *I&L* 10/1929; Näyttämöllä, *RT* 12.4.1929; Aviomies, *L* 19.4.1929; Sattui, ketä puraisi, *RT* 19.4.1929; Pieni tapahtuma, *RT* 26.4.1929; Jumalinen, *L* 26.4.1929; Vallankumouksen uhri, *L* 3.5.1929; Hauskoja kertomuksia, *RT* 3.5.1929; Pushkin, *RT* 17.5.1929; Kertomus papista, *L* 31.5.1929; Raskaat ajat, *RT* 31.5.1929; Näkökanta, *RT* 7.6.1929; Tulipalo, *L* 28.6.1929; Onnettomuus, *RT* 26.7.1929; Sulhanen, *RT* 9.8.1929; Onni, *RT* 23.8.1929; Onnellinen lapsuus, *L* 30.8.1929; Potilas, *RT* 20.9.1929; Grishka Schigan, *RT* 25.10.1929; Senaattori, *RT* 15.11.1929; Koiran vainu; Juomalasi, *RT* 22.11.1929; Tapahtuma, *L* 6.12.1929; Isä, *RT* 6.12.1929; Historiallinen kertomus, *L* 13.12.1929; Lääkäri, *RT* 27.12.1929; Roisto, *RT* 21.2.1930; Ulkomaalaiset, *L* 7.3.1930; Kerjäläinen, *RT* 11.4.1930; Madonna; Täti Maria kertoi, *RT* 18.4.1930; Ei kaikki ole hukassa, *RT* 25.4.1930; Työläisperhe; Amerikkalaiset, *RT* 16.5.1930; Rakkaus; Omaiset, *RT* 23.5.1930.

1891 K. K.-vo, Proletaarinen jännitysromaanii, *L* 7.12.1928; Uutta kirjallisuutta, *PV* 5.1.1929; kirjasta myös Struve, 141–143; Immonen, 254–255.

Vladimir Majakovski jäi vieraiksi suomalaiselle kommunismille, vaikka Victor Serge kehui häntä vuonna 1922 julkaistussa artikkelissaan ainoaksi huomattavan vallankumouksellisen teoksen luojaiksi. Keväällä 1924 julkaistun haastattelun ohella Majakovskia esiteltiin kuitenkin vain Saksasta lähtöisin olevassa muistokirjoituksessa, jossa korostettiin Majakovskin olleen antaumuksellinen vallankumouksellinen – hän halusi osallistua vallankumoukseen proosalla, runoilla, julisteilla, puheilla.¹⁸⁹²

Ennen muistokirjoitukseen liitettyjä säkeitä Majakovskin tekstejä ei näkynyt suomalaisen kommunismin aikakauslehtien palstoilla. Ne jäivät vieraiksi, vaikka Majakovski korosti sanan käyttämistä aseena ja hänen tuotteensa olivat suppeita ja julistusmaisia, täynnä isku- ja tunnussanoja.¹⁸⁹³ Majakovskin runoja tai mainostekstejä ei esitelty tai julkaistu lehdissä, vaikka agitaation ja propagandan yhdistäminen runouteen olisi sopinut suomalaisen kommunismin tyyliin.

Majakovski jäi ilmeisesti vieraaksi siksi, että hän ei kuulunut realismin valtavirtaan, jota Suomen työväenliike suosi. Kenties myös Suomeen tihkuneet uutiset, joissa Majakovski yhdistettiin futuristeihin ja kaiken vanhan hylkääjiin sekä leimattiin ”pikkuporvarilliseksi dekadentiksi”¹⁸⁹⁴, vaikuttivat hänen syrjäytymiseensä. Tai kenties suomalaisen kommunismin piiristä ei vain löytynyt kykenevää Majakovskin suomentajaa – Armas Äikiäkään ei vielä ryhtynyt kilpailemaan Olavi Paavolaisen suomennosten¹⁸⁹⁵ kanssa.

Muista neuvostorunoilijoista *Itä ja Länsi* esitteli keväällä 1929 talonpoikaista alkuperää olevan Demjan Bednyin, jonka kansanomaisin sananparsin ja lausekääntein höystetyt runot saavuttivat suuren suosion vallankumouksen jälkeen. *Itä ja Länsi* tulkitsikin Bednyin runojen uhkuvan vallankumousvuosien ”verestävää tuntua”. Se ihaili hänen kykyään ”pukea leniniläiset tunnuksukset helpotajuiseen, syyttävään runopukuun” ja taitoaan etsiä tulevaisuuden ihmistä jokapäiväisen vallankumoustaistelun pyörteistä.¹⁸⁹⁶

NOVELLIN MESTARIT JA MAAILMANKIRJALLISUUS

Aikakauslehdet eivät pitäytyneet tiukasti vaatimukseen, että julkaistavan kirjailijan tuli olla alkuperältään tai maailmankatsomukseltaan työväenhenkinen. Kirjailijoita julkaistiin myös muilla perustein. Lehtimuoto suosi lyhyiden tarinoiden esittäjiä. Niinpä lehtien sivuilla esiintyivät usein novellien mestarit Anton Tšehov¹⁸⁹⁷ ja

1892 B. Kutner, Vladimir Majakovski, *I&L* 10/1930.

1893 Majakovskista, esim. Zelinski, 69–77.

1894 Demjan Bednyi, *I&L* 10/1929; ks. myös I-ff, Neuvostoliiton proletaarisesta kirjallisuudesta, *I&L* 15.7.1927.

1895 Olavi Paavolainen, *Nykyaikaa etsimässä. Esseitä ja pakinoita*. Helsinki 1929, 208–217.

1896 Demjan Bednyi, *I&L* 10/1929; Zelinski, 40–44.

1897 Viitta viiman mukaan, *I&L* 1.11.1924; Häntä nukutti, *L* 4.12.1925; Ritarimerkki, *TMVL* 19.12.1924; Kauhunyo, *L* 30.4.1926; Voittajan juhla, *L* 28.5.1926; Väty, *L* 4.6.1926; Parturissa, *RT* 2.4.1926; Panettelija, *RT* 14.1.1926; Panettelu, *RT* 25.1.1929; Kohtalotoverit, *RT* 18.11.1927; Ihmeelliset sanat, *RT* 7.12.1928; Pimeyden teko, *RT* 6.9.1929.

Guy de Maupassant¹⁸⁹⁸ sekä lyhyiden tarinoiden kertojat amerikkalainen Mark Twain¹⁸⁹⁹ ja venäläiset Mihail Zoshtshenko ja Arkadi Avertshenko. Heidän suosio- taan selitti osin myös tekstien satiirinsävyinen huumori.

Tshehovin ja Maupassantin julkaiseminen saattoi myös liittyä haluun tehdä laa- jemmin tunnetuksi maailman kaunokirjallisuutta. Ainakin Kaarlo Valli esitteli *Re- vontulissa* vanhemmista klassikoista Dante d’Alighierin ja Miguel de Cervante- sin.¹⁹⁰⁰ Laajemmin kirjallisuuden historiaa käsiteltiin kuitenkin vasta vuonna 1929 *Liekissä* julkaistussa sarjassa, jossa Karjalaan siirtynyt *Pohjan Kansan* entinen toi- mittaja Kosti Vihtori Salonen esitteli kirjallisuuden taustaa ja sen keskeisiä nimiä feodaaliajalta 1700-luvulle. Danten ja Cervantesin ohella sarjassa nostettiin esille Boccaccio, William Shakespeare, Moliere ja Friedrich von Schiller.¹⁹⁰¹

Revontulissa mainostettiin myös ”tyylin ja muodon mestaria”, ranskalaista Gustave Flaubertia, ja sen sivuilla vilahtivat ranskalaisista myös Alphonse Daudet ja Honore de Balzac.¹⁹⁰² Kuuluisista venäläisistä kirjailijoista lehdissä julkaistiin Tshheovin ohella Aleksander Pushkinia, Leo Tolstoita ja Feodor Dostojevskia.¹⁹⁰³ Venäläisten klassikoiden ja ranskalaisten valinta oli myös vastapainoa sille, että suomalaisen yhteiskunnan valtaapitävät vieroksuivat heitä 1920-luvulla.¹⁹⁰⁴

Julkaisulinjaltaan muita suvaitsevampi *Revontulet* esitteli myös joitakin aika- laiskirjailijoita, joiden teksteillä oli vähän tekemistä työväenliikkeen kanssa. Eng- lantilaiset W. Somerset Maugham ja P. G. Wodehouse pääsivät porvarillista maail- maa kuvaavista kertomuksistaan huolimatta lehden palstoille.¹⁹⁰⁵ *Liekkikin* julkaisi Rudyard Kiplingä, joka oli *Idän ja Lännen* mukaan ”englantilaisen imperialismiin lyyrillinen rummunlyöjä”.¹⁹⁰⁶ Kaarlo Vallin esittelyn intialaisesta kirjailijasta ja filo- sofista Rabindranath Tagoresta saattoi nähdä kädenojennuksena nouseville siirto-

-
- 1898 Tehtävä, *I&L* 30.11.1924; Hänen historiansa, *RT* 28.5.1926; Varastetut myötäjäiset, *RT* 8.7.1927; Eräs yö joella, *RT* 28.10.1927; Vaimon myynti, *RT* 25.5.1928; Eräs matkaseikkailu, *RT* 21.12.1928; Clochette-täti, *RT* 12.4.1929; Isä Milon, *RT* 3.5.1929; Erään naisen rakkaus, *RT* 7.6.1929; Turhamaisuuden uhri, *RT* 6.9.1929; Laivanhylky, *RT* 7.2.1930; Onnellinen erehdys, *RT* 14.2.1930; Koristeet, *RT* 21.3.1930; Hylätty, *RT* 6.6.1930.
- 1899 Sotarukous, *TMVL* 13.3.1925; Salaperäisen vieraan kertomus, *TMVL* 1.5.1925; Amerikkalainen munakauppa, *L* 9.7.1926; Kuinka minä toimitin maataloudellista sanomalehteä, *L* 16.7.1926; Uusi Seelanti, *L* 20.8.1926; Kun olin ehdokkaana, *L* 1.10.1926; Lääke vilustumista vastaan, *L* 22.10.1926; Sanomalehtimiehenä Tennesseeessä, *L* 19.11.1926; Laivurin raamatunselitys, *L* 17.2.1928; Kauhun huone, *L* 16.3.1928.
- 1900 K. V., Miguel de Cervantes, *RT* 1.10.1926; K.V., Dante d’Alighieri, *RT* 29.10.1926; ks. myös ”Lepanton invaliidi”, *RT* 29.11. ja 6.12.1929.
- 1901 K. V. S., Kirjallisuushistoriallisia tutkielmia, *L* 3., 10., 17., 24.5., 7., 14., 21. ja 28.6., 5., 12., 19. ja 26.7., 2. ja 9.8.1929; Salosesta, esim. Saarela 2006, 100, 106–108.
- 1902 Flaubert – tyylin ja muodon mestari, *RT* 23.4.1926; Honore de Balzac, Pyöveli, *RT* 12.11.1926; Alphonse Daudet, Veli Gaucherin likööri, *RT* 11.3.1927.
- 1903 Alexander Pushkin, Hautausurakoitsija, *RT* 4.2.1927; Leo Tolstoi, Kolme varasta, *L* 23.11.1923; Leo Tolstoi, Rangaistusvanki, *RT* 26.3.1926; G. Dostojevskij, Pirun ilveilyt, *L* 18.1.1924; Fedor Dostojevski, *L* 11.7.1924; F. Dostojevski, Kuolleessa talossa, *L* 4.2.1927; Fjodor Dostojevski, *L* 20.5.1927.
- 1904 Eija Eskola, *Rukousnauha ja muita romaaneja. Suomennetun kaunokirjallisuuden valinta yleisissä kirjastoissa*. Jyväskylä 1991, 66–68, 77.
- 1905 W. Somerset Maugham, Vainottu, *RT* 30.7.1926; P. G. Wodehouse, Osbert Mullinerin pulma, *RT* 16. ja 23.8.1929.
- 1906 Rudyard Kipling, Moti Guy, *L* 5.3.1926; Maailmankuuluja II, *I&L* 15.2.1924.

maakansoille mutta yhtä hyvin se saattoi olla kumarrus Nobel-palkinnolle.¹⁹⁰⁷ Varmemmin sellainen oli italialaisen Grazia Deleddan kertomuksen julkaiseminen.¹⁹⁰⁸

Suomennetut runot eivät olleet tavallisia suomalaisen kommunismin aikakauslehdissä, vaikka ne muuten julkaisivat paljon toimittajien ja avustajien kirjoittamia säkeitä. Helsingiläislehdet esittelivät sentään 1800-luvun alun romantikon Percy Bysshe Shelley'n runoja, joita Helsingin nuorisoseuran jäsen Kasper Tanntu oli suomentanut ennen sisällissotaa.¹⁹⁰⁹ Lehdissä vilahti myös skotlantilaisen Robert Burns¹⁹¹⁰ ja saksalainen Heinrich Heinen säkeitä.¹⁹¹¹ Ture Nermanin ja Arnold Ljungdahlin runot tutustuttivat lehtien lukijoita puolestaan ruotsalaisten kommunistinuorten riimitteeseen.¹⁹¹²

”VALKOISEN RUTON” JÄLJET

Vaikka suomalaisen kommunismin kirjallisten lehtien suhde kaunokirjallisuuteen oli paljolti samanlainen kuin vanhassa työväenliikkeessä, erojakin oli. Ennen sisällissotaa lehdissä kommentoitiin varsin paljon myös suomalaista kaunokirjallisuutta.¹⁹¹³ 1920-luvulla suomalaisista pääsivät aikakauslehtien palstoille lähinnä liikkeen omat kirjoittajat. Muiden kirjoituksia ei juuri esitelty tai käsitelty. Siihen vaikutti ratkaisevasti vuosi 1918: monet huomattavat kirjailijat, joita kohtaan työväenlehdissä oli tunnettu myötämielisyyttä, olivat sisällissodan aikana tai sen jälkeen asettuneet valkoisten puolelle ja tuominneet punaiset.¹⁹¹⁴

Sitä ei unohdettu. Pakinoitsija Inkvisiittori alias Antti Timonen ei esimerkiksi luvannut Ilmari Kiannelle anteeksiantoa *Ryysyrannan Joosepin* perusteella, vaan katsoi, ettei työläisen kannattanut ottaa kirjaa käteensä.¹⁹¹⁵ *Työn Äänessä* puolestaan arveltiin yleisemmin, etteivät kirjailijat voineet parantua ”valkoisesta rutosta”, johon he olivat vuonna 1918 sairastuneet.¹⁹¹⁶ Neuvosto-Venäjälle paennut Jalo Kohonen antoi sentään vuoden 1920 alussa tunnustusta Frans Eemil Sillanpäälle siitä, että tämä yritti kirjassaan *Hurskas kurjuus* ymmärtää köyhälistön elämää ja puna-

1907 K. V., Intialainen runoilija Tagore, *I&L* 31.3.1926.

1908 Grazia Deledda, Constantino Mannellan risti, *RT* 2.3.1928. Deleddaa, joka sai Nobelin palkinnon vuonna 1926, luonnehdittiin Sardinian luonnon ja ihmisten kuvaajaksi.

1909 Percy Bysshe Shelley, Laulu Englannin kansalle, *I&L* 15.6.1925; Rakkauden filosofia; Tyrannin lauma, *L* 1.10.1926; suomentamisesta myös Raoul Palmgren, *Joukkosydän. Vanhan työväenliikkeenme kaunokirjallisuus II*. Porvoo 1966, 313.

1910 Robert Burns, Kun lempo karkeloi, *Rynnäkköön* 1924; Macphersonin jäähyväiset, *TMVL* 20.2.1925.

1911 Heinrich Heine, Kankurit, *I&L* 12/1929.

1912 Ture Nerman, Jumala ruokkii haukkaa, *Rynnäkköön* 1925; Balladi talonmiehestä, *Rynnäkköön* 1926; Veljekset, *L* 25.2.1927; Sven Duva II, *I&L* 31.5.1927; Arnold Ljungdahl, Isänmaa kiittää, *L* 2.5.1924 ja 29.6.1928.

1913 Roininen, 120–200.

1914 Tällaisia olivat esimerkiksi työväestön aiemmin suosimat Ilmari Kianto, Maila Talvio, osin myös Juhani Aho, Maria-Liisa Kunnas, *Kansalaissodan kirjalliset rintamat eli kirjallista keskustelua vuonna 1918*. Vaasa 1976, 27–29, 52–57, 79–82, 89–90, 163–165; Roininen, 150–151, 173.

1915 Inkvisiittori, Kirjallisesta maailmasta, *TT* 23.5.1924.

1916 Hara, Jatketään kirjallisuusviikkoa, *TÄ* 21.10.1927.

kapinaa toisin kuin monet porvarilliset kynänkäyttäjät, joiden mielestä kaikki oli vain kiihotuksen tulosta ja kiihottajat roistoja ja punikkeja.¹⁹¹⁷

Vanhemmista kirjailijoista hyväksyttävänä saatettiin mainita Aleksis Kivi ja Minna Canth, mutta heistä tai heidän teoksistaan ei juuri kirjoitettu¹⁹¹⁸. Vanhalle työväenliikkeelle läheistä Arvid Järnefeltiä suvaittiin mutta ei suositeltu, sillä hänen katsottiin pilaavan kirjojaan ”tympäisevästi vaikuttavalla uskonnollisuudella”.¹⁹¹⁹ Sen sijaan aiemmin suomettarelaisena moitittu Irmari Rantamala nimettiin ”mainikkaaksi kumousmieheksi ja mestarikirjailijaksi”.¹⁹²⁰

Vähälle huomiolle jäivät myös *Kalevala*, kansallinen traditio ja sen nimimiehet. Jälkimmäiset luettiin itse asiassa epäsuotaviin kirjoittajiin, ja pidettiin parhaana, että heidän kirjansa pysyisivät poissa ”rahvaan käsistä”. Vaatimusta ohjasi tulkinta vuodesta 1918 ja valmius samastaa kansallisen perinteen kirjailijat valkoiisiin. Niinpä J. L. Runeberg oli ”kiihkoisänmaallinen runoilijamestari”, ja *Vänrikki Stoolin tarinoissa* oli kaikki uhrattu kiihkoisänmaallisuudelle. Myös Sakari Topelius, Juhani Aho ja Kyösti Vilkuna olivat vakuuttaneet, että ”korkein hyve on: ”Tapa lähimmäisesi”. Sadoissa kirjoissa olikin kuvattu kaunein värein tappamisen sankarillisuutta.¹⁹²¹

Hieman toisesta perspektiivistä asiaa tarkasteli Yrjö Mäkelin, joka kesällä 1923 piti Sakari Topeliuksen luokkataistelun kannalta tekemää pahaä sanoinkuvaamatomana. Mäkelin tarkoitti sitä, että lasten annettiin työläiskodeissakin lukea Topeliuksen kirjoja: ”Topeliuksen tapainen hymyhuuli setä” päästettiin juttusille lasten kanssa, jolloin hän vangitsi ”lasten sielunelämän kaikenlaisilla lurituksilla”. Paha oli siinä, että Topelius ”häikäilemättömästi väärensi historiaa, teki roistoista hyveellisyiden esikuvia, valkaisi rosvoretkueiden veriset johtajat”. Inkvisiittori-Timonen yhdisti seuraavana vuonna molemmat lähtökohdat ilmoittamalla, että Topelius oli ”tyypillinen pyhäkoululörpöttelijä ja isänmaallisten tinasotamiesten luoja”.¹⁹²²

Suomalaisen kommunismin piirissä yhdistettiin vanhemmat kirjailijat valkoi-suuteen, mutta heitä vastaan osittain nousutta uutta kirjallisuutta ei tervehditty sen kummemmin. Vuosikymmenen lopulla julkisuuteen astunut Tulenkantajatryhmä oli lehtien mielestä ”sensationsihaluisten porvarisnuorukaisten tuulenpieksemistä” tai ”porvarillista humpuukia ja ‘vapaamielistä’ leuhtomista”. Ryhmän kritisoijat myönsivät, että runouden vanhojen kaavojen vastustamiseen oli aihetta, mutta pitivät Tulenkantajien vapaamuotoista runoutta vapaana myös ”kaikesta loogillisuudesta ja järjen kahleista” – muodottomuus ja sisällön eriskummallisuus korvasi siinä taitavuuden. Yhteiskunnallisesti he arvelivat ryhmän olevan kuin

1917 Jalo Kohonen, Vuoden 1918 vallankumous kaunokirjallisuudessa, SA 1.1.1920; myös Hara, Jatketaan kirjallisuusviikkoa, TÄ 21.10.1927; Työväen elämä Suomen kaunokirjallisuuden aiheena, kirjassa *Työläiskynäilijän ja kuvaajain liitto (T.K.L.) Yhteisvoiman albumi I*. Helsinki 1929 (TKL I), 25.

1918 A. P., Realismi suomalaisessa kirjallisuudessa, L 25.7.1924; V-O., Kaunokirjallisuus ja työläisnuoriso, TT 20.12.1928; Työväen elämä Suomen kaunokirjallisuuden aiheena, TKL I, 26–28.

1919 Hara, Jatketaan kirjallisuusviikkoa, TÄ 21.10.1927; A. P., Realismi suomalaisessa kirjallisuudessa, L 25.7.1924; Järnefeltin suosiosta vanhassa työväenliikkeessä, Roininen, 125–131, 136–138.

1920 Irmari Rantamala, Kymmenen ruplaa, I&L 5-6/1929; myös K. V., Irmari Rantamala, L 6.2. ja 22.5.1925; aiemmista luonnehdinnoista, Saarela 2006, 77.

1921 Mauri, Isänmaallisesta sankarirunoudesta, *Elämää Yössä* III/1925, Poliittiset vangitsemiset, KA; V.K., Sivistyshumala, TT 21.12.1929.

1922 Y. M., Meidän entisyytemme, PK 1. ja 2.6.1923; Inkvisiittori, Kirjallisesta maailmasta, TT 23.5.1924.

”lapsi, joka leikkikamarinsa ikkunasta katselee, mitä pihalla tapahtuu”.¹⁹²³ Päivälehdissä ryhmää jopa luonnehdittiin fasistiseksi.¹⁹²⁴

Kaikkiin 1920-luvun lopulla aloittaneisiin kirjailijoihin ei puututtu näinkään paljoa. Kirjalliset lehdet eivät esimerkiksi kommentoineet työläistäustaista ja kaupungin työläiselämää kokoelmissaan käsitellyttä Toivo Pekkasta lainkaan. Vaikeneminen saattoi osin liittyä siihen, että Pekkanen avusti jo vuonna 1928 sosiaalidemokraattisia lehtiä.¹⁹²⁵

1920-luvun kirjailijoista oman leirin ulkopuolelta vain Pentti Haanpää pääsi esille suomalaisen kommunismin lehdissä. Haanpään kiitetty esikoisteos *Maantietä pitkin* oli tosin *Työn Äänen* mukaan ”enempi sekundatavaraa”¹⁹²⁶. Myönteisiä arvioita kirvoitti vasta paljon kielteistä julkisuutta saanut *Kenttä ja kasarmi* -kirja.¹⁹²⁷

Kirjaa *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* kommentoinut nimimerkki T. P-n luonnehtikin Haanpäästä ainoaksi senhetkisen Suomen nuorista kirjailijoista, joka pystyi kuvaamaan ”elävää elämää”: kirja näytti sotilaiden todellisen elämän kaikessa alastomuudessaan. Haanpäällä oli myös ”tarkka psykologinen vaisto ja huumorin tajunta”. Huumorin taju osoitti myös arvostelija, sillä hän suositti kirjaa ostettavaksi kaikille kansanedustajille, sotilaspapeille ja muille maan mahtaville, sillä se pakottaisi ”supistamaan suuta sotilaselämän ihanuudesta ja armeijan erinomaisista kasvatusmetodeista”. *Liekissä* Kössi Ilola sanoi suoremmin, että Haanpää oli paljastanut porvariston isänmaallisuuden ja sotilaallisuuden valheellisuuden ja ontouden. Hän piti kuitenkin tarpeellisena korostaa, ettei Haanpää ollut proletaarinen kirjailija.¹⁹²⁸ Myös SKP:n sotilasaoston lehden *Punasotilaan* kirjoittajat epäilivät Haanpään kykyä kuvata armeijan epäkohtia¹⁹²⁹. Kielteistä asennetta saattoi ruokkia se, että *Kentän ja Kasarmin* kustansi sosiaalidemokraattinen Kansanvalta.

Haanpään seuraavaa kirjaa *Hota-Leenan poika* kiitettiin myös tyylistä ja omaperäisestä huumorista. Positiiviseksi nähtiin myös se, että kirjassa kuvattiin maatyömiestä ja todettiin ”peitetysti ja varoen” raatajien kokemat vääryydet. Kirjailija ei kuitenkaan osoittanut keinoa vääryyksien poistamiseksi, mikä sai arvostelijan pitämään kuvausta maalaisten elämästä pintapuolisena. Näin Haanpää ei täyttänyt vaatimusta kirjailijasta, joka kuvaisi päämäärästään selvillä olevaa luokkataistelijaa myötätuntoisesti ja ymmärtäen.¹⁹³⁰

Syksystä 1929 lehdissä yleistyikin vaatimus, että todellisen työväenkirjallisuuden oli kuvattava tietoista luokkataistelijaa. Siitä kirjoittivat ennen muuta Neuvos-

1923 Tassu, Petiittinikkarin toilaus, *L* 9.8.1929; K(aarlo).V(ali), Valitsetko huolella kirjallisuutesi?, *L* 20.12.1929; Tulenkantajista, Kerttu Saarenheimo, *Tulenkantajat. Ryhmän vaiheita ja kirjallisia teemoja 1920-luvulla*. Porvoo 1966.

1924 Katala vihollinen uhkaa, *TT* 9.3.1929 pk; ”Yrittävät provosoida esiin oikeistolaisen vallankaappauksen”, *PV* 12.1.1930.

1925 Pekkasesta, Palmgren 1983, 243–248, 398.

1926 Hara, Jatketaan kirjallisuusviikkoa, *TÄ* 21.10.1927.

1927 *Kenttä ja kasarmi* -kirjan vastaanotosta, esim. Vesa Karonen, *Haanpään elämä*. Helsinki 1985, 40–41, 55–69.

1928 T. P-n, Kuvauksia tasavallan armeijasta, *TT* 17.10.1928; K. K-vo (Kössi Ilola), Karvas totuus, *L* 9.11.1928.

1929 Reserviläinen, ”Kenttä ja kasarmi”, *PS* Marraskuulla 1928; Repuusi; Enemmän iltalomia, *PS* Joulukuulla 1928.

1930 K. K-vo (Ilola), Muuan maalaiselämän kuvaus, *TT* 9.11.1929.

toliiton puolella elävät suomalaisnuoret. He eivät epäröineet yleistää neuvostoyhteiskunnan senhetkisen kirjallisen taistelun vaateita Suomeen. Se merkitsi yritystä supistaa työväenkirjallisuuden alaa ja sulkea jopa osa liikkeen siihen asti kiittämää kirjallisuutta sen ulkopuolelle – esimerkiksi Konrad Lehtimäkeä moitittiin siitä, ettei hän ollut yrittänyt kulkea yhtä jalkaa vallankumouksellisen proletariaatin kanssa.¹⁹³¹ Rajan takana oli aiemminkin oltu tyytymättömiä vanhan työväenliikkeen kirjailijoihin. Yksityisessä kirjeenvaihdossa Yrjö Sirola oli moittinut lehtiä siitä, että nämä julkaisivat niin paljon Kössi Kaatran tekstejä.¹⁹³²

”PROLETAARISET KYNÄILIJÄVOIMAT”

Jo ennen sisällissotaa kaunokirjallisen lehden puoltajien ajatuksena oli ollut, että lehdissä julkaistaisiin työläisten kirjallisia töitä, jotta työläisnuoret saisivat itse mahdollisuuden kuvata omaa elämäänsä. 1920-luvun lehtiin kirjoittivatkin monet jo kirjoja julkaisseet henkilöt, kuten Kössi Kaatra, Kalle Rissanen, Kaarlo Valli, Azlag Jarga alias Emil Pyttynen¹⁹³³, lehtien toimittajat sekä monet tuntemattomat avustajat. Lehdet järjestivät myös kirjoituskilpailuja.¹⁹³⁴ SKP:n johtokin kannusti kesällä 1926 kasvattamaan ”proletaarisia kynäilijävoimia”.¹⁹³⁵

Erityisesti alkuvaiheissa monet lehtien artikkelit kuvasivat erilaisten työläisten elämää. Varsinkin Azlag Jarga kirjoitti monia kuvauksia tukkikämpiltä ja uittotöistä, mutta tarttui myös kaivostyöläisten elämään.¹⁹³⁶ Kuvaukset rakennus- tai varsinaisesta tehdastyöstä eivät olleet yhtä yleisiä.¹⁹³⁷ Kertomukset välittivät hyvin usein tunteja työn ankeudesta. Varsinkin maatyötä kuvattiin jatkuvana raatamisena, jonka nojalla elämä ei parantunut.¹⁹³⁸ Pitkät ja väsyttävät työpäivät leimasivat myös kertomuksia tehdastyöstä ja palvelusväen elämästä – joskus työpaikka rinnastettiin kuriltaan vankilaan¹⁹³⁹. Tehdastyöhön liitettiin usein myös vaarallisuus ja kuolemaan johtaneet onnettomuudet.¹⁹⁴⁰

1931 Antero Mäki, Konrad Lehtimäki, *L* 11., 18., 25.4., 2. ja 9.5.1930.

1932 Y. S(irola) tov K. M(annerille) 8.4.1925 Leningrad, f. 516, op. 2, d. 880, RGASPI.

1933 Kirjoista, Palmgren 1966I, 314–343; Palmgren 1966II, 146–157; Palmgren 1983, 289–301, 307–311.

1934 Esim. Kirjoituskilpailut, *I&L* 31.1.1924; Työväen kirjallisuuden edistämisyhdistyksen kirjoituskilpailut, *L* 27.7.1928.

1935 Agitatsioni- ja propagandatyöstä, f. 516, op. 2, d. 926, RGASPI.

1936 Tukki- ja uittotöistä, Azlag Jarga, Souvari, *L* 4., 11. ja 18.1.1924; Toivo P-la, Merkki, *L* 4.7.1924; Azlag Jarga, ”Kuropatki”, *L* 8. ja 15.8.1924; Azlag Jarga, Paavo, *L* 22. ja 29.8.1924; Maailmanrannan ylioppilas (Armas Äikiä), Riku ja Roope, *L* 3.4.1925; Azlag Jarga, Metsäkuvia, *RT* 5.3.1926; kaivostyöläisistä, Azlag Jarga, Elämän edessä, *L* 2.11.1923; Azlag Jarga, Voiman koetus, *RT* 29.10.1926; Azlag Jarga, Koettelemus, *L* 13.1.1928; Azlag Jarga, Viimeinen isku, *RT* 18.5.1928.

1937 Esim. Hugo Manner, Taistelua, *L* 23.11.1923; Ida Hagert, Tehtaan kasvatti, *L* 4.1.1924; K.F., Valimon helvetti, *I&L* 15.10.1925; Antero Virta, Juntta, *RT* 5.3.1926; Are Sara, Porarin mietteitä, *I&L* 8/1930.

1938 O. A. Sänkiaho, ”Kuokka-Heikki”, *L* 15.8.1924; Tatu Väättäinen, Raatajan palkka, *L* 5. ja 12.9.1924; Antero Virta, Päivästä toiseen, *L* 7.11.1924; Ali Aaltonen, Maakamaran orjat, *L* 11. ja 18.3.1927.

1939 Antero Virta, Eeva, *L* 24.10.1924; Tehtaantyttö, Pikapiirtoja karamellitehtaasta, *L* 1.4.1927; Väinö Kainuu, Koneet, *RT* 24.5.1929; V. Vihuri, Hiljaiset uurtajat, *L* 27.9.1929; Orpo, Nukke, *L* 21.12.1928; Unto Ora, Työjärjestys, *I&L* 8/1929.

1940 Emeli Rautiainen, Viimeinen ”prosentti”, *L* 19.8.1927; Vesa, Koneiden uhri, *RT* 14.10.1927; K. Tiensuu, Vastausta vailla, *L* 9.3.1928; Vilho Syväkangas, Koneiden keskellä, *RT* 6.5.1928; Anna

Harmaat varjot.

Kirj. Azlag Jarga.

— ja kiskoi kolmirieisestänsä vällin vaakkouden kaikon kylästyttämiä säveleitä — — —

Azlag Jargan alias Emil Pyttysen kertomuksia oli usein suomalaisen kommunismin kirjallisissa lehdissä. (L 3.4.1925)

Romanttisen leiman kirjallisuudessa vuosisadan alussa saaneet tukki- ja uitto-työtkin paljastuivat Azlag Jargan kertomuksissa väsyttäviksi, vaikeissa oloissa tehdyiksi töiksi tai jatkuvaksi työnetsinnäksi.¹⁹⁴¹ Jopa merimiehen ammattiin yhdistettiin ajoittain työn yksitoikkoisuus.¹⁹⁴² Kertomuksissa tukki- ja uittotöistä vilahti kuitenkin silloin tällöin jonkinlainen vapaus tai ammattilypeys, jopa romantiikka. Ne olivat harvinaisia tehdastyön kuvauksissa.

Kertomuksia sävyttivät muutenkin työläisten tai työväenliikkeen jäsenten vaikeudet ja kurja kohtalo. Työtä hakevia kulkumiehiä kohdeltiin tylästi¹⁹⁴³, nuoret naiset joutuivat köyhyyden tai työttömyyden takia katutyöiksi¹⁹⁴⁴, saha- tai teh-

Suonio, Viimeinen työpäivä, L 15.6.1928; Erkki Kuosmanen, Koneet käyvät, L 5.10.1928; E. Salometsä, Siellä, missä kynttilät eivät loistaneet, L 21.12.1928; Joonas Vee, Sahalaiskuvia, L 8.2.1929; Tikka, ”Kohtalon lankoja”, L 12.7.1929.

1941 Azlag Jarga, ”Kuropatki”, L 8. ja 15.8.1924; Azlag Jarga, Nuotiotulet, L 19.4.1930; myös Yli voimien, RT 18.11.1927; Hellä Kotijärvi, Unhoitettu maailma, L 30.5.1930; tukkilaiskirjallisuuden romantiikasta, Jyrki Pöysä, *Jätjän synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä*. Vammala 1997, 96–98.

1942 Martti Rio, Sydän, L 6.6.1924.

1943 Azlag Jarga, Souvari, L 4., 11. ja 18.1.1924; V. H., Kulkurin osa, L 29.5.1925; E. Eronen, Taistelu leivästä, L 24.7.1925.

1944 Anna Suonio, Katutyttö, L 14.10.1927; O.L., Suurkaupungin kadulla, NTJ 1925.

dasonnettomuudessa loukkaantuneet kerjuulle¹⁹⁴⁵, ihmisiä hädettiin kodeistaan¹⁹⁴⁶, syyttömät joutuivat pidätetyiksi ja vankilaan¹⁹⁴⁷, vankilasta vapautunut mies kuoli myytävänä olevan kotitalonsa kynnykselle¹⁹⁴⁸, poliittinen pakolainen ammuttiin juuri pelastuksen hetkellä tai hän paleltui piileskellessään¹⁹⁴⁹. Ankeuden tehostamiseksi samaan tarinaan saatettiin jopa koota useampia vaikeuksia.¹⁹⁵⁰

Kertomuksissa, jotka kuvasivat yleisesti työtä ja työläisten elämää, mikään ei viittänyt työväenluokan parempaan tulevaisuuteen. Ne heijastelivat ajattelutapaa, jonka mukaan vastoinkäymiset karaisivat¹⁹⁵¹. Kertomukset välittivät myös luottamusta siihen, että tietoisuus järjestelmän vääryydestä kasvaisi, kun siitä kerrottaisiin paljon. Kirjoitusten synkkien värien uskottiin vaikuttavan voimakkaasti lukijoiden tunteisiin – lisäävän vihaa vallitsevaa järjestelmää kohtaan mutta synnyttävän solidaarisuutta muissa epäoikeudenmukaisuudesta kärsineissä.¹⁹⁵²

Kertomukset työläisten kärsimyksistä olivat tyypillisiä Suomen työväenliikkeen kirjalliselle perinteelle, johon vaikutti voimakkaasti realismi ja naturalistinen determinismi. 1900-luvun alun työväenliike omaksui helposti henkilöiden passiivisuuden ja heidän pessimistiset tunteensa, jotka olivat tavanomaisia piirteitä varhaisessa suomalaisessa realismissa.¹⁹⁵³ Sisällissodan jälkeiset kovat kokemukset ja jatkuva poliittinen syrjintä ilmeisesti vahvistivat kertomusten synkkiä sävyjä. Tällaiset kirjoitukset olivat yleisimmillään vuosina 1924–25 mutta eivät hävinneet koko vuosikymmenen aikana.

Työläisten vaikeuksista kertovat tarinat olivat myös moraalinen muistutus valtaapitäville tai yritys lisätä lukijakunnan tietoisuutta järjestelmän epäoikeudenmukaisuudesta. Suoremmin vallitsevaa järjestelmää kritisoitiin kertomuksissa, joissa kuvattiin porvarillisen maailman rappeutuneisuutta ja paheita.¹⁹⁵⁴ Yhteiskunnan välinpitämättömyyttä todistivat myös kertomukset orvoista ja huutolaispoikajärjestelmästä, nuorista tytöistä raskaissa töissä, vanhusten heitteillejätöstä tai palkollisten sydämettömästä kohtelusta.¹⁹⁵⁵

1945 Kaarlo Valli, Käsipuolen tarina, *L* 29.7.1927; Sumunlapsi, Työtön, *L* 13.7.1928.

1946 Antero Virta, Muutto, *TMVL* 13.2.1925; Häätö, *L* 25.8.1925; Simson, Kotikonnulta maantielle, *TMVL* 19.6.1925; Unto Ora, Häätökäsky, *I&L* 17/1929; Red Salmon (Väinö Lohikoski), Pakkahuutokauppa, *L* 3.8.1929.

1947 Pohjanpoika, Elämän armoton todellisuus, *L* 9.4.1926; Kaarlo Valli, Kohtalon leikkikaluna, *L* 14.1.1927.

1948 Kössi Kaatra, Armoitettu, *L* 18.12.1925.

1949 Veli, Eräs joulu, *L* 21.12.1923; E. Eronen, ”Karkuri”, *L* 19.6.1925; A. V., ”Etaappimies”, *I&L* 31.1.1925.

1950 Irene Sola, Heidän onnensa, *L* 28.3.1924; Tuntematon, Tehdaskylän tarina, *RT* 2.3.1928.

1951 Esim. Kaarlo Valli, Nuoruus, *L* 25.11.1927.

1952 Tällainen ajatus näkyi esimerkiksi Kaarlo Vallin kertomuksessa Käsipuolen tarina, *L* 29.7.1927; ks. myös Sumunlapsi, Työtön, *L* 13.7.1928.

1953 Palmgren 1965, 165–166; suomalaisesta realismista, Päivi Lappalainen, Epäkohdat esiin – realistit maailmaa parantamassa, kirjassa *Järkiuskosta vaistojen kapinaan. Suomen kirjallisuushistoria 2*. Toimittanut Lea Rojola. Helsinki 1999, 11–12.

1954 Esim. Antero Virta, Herrat hunningolla, *TMVL* 3.10.1924; Usko Varma, Tanssisalissa, *L* 3.10.1924; Usko Varma, Sivistyneessä Suomessa, *L* 10.10.1924.

1955 Esim. Kirsti Violenti, Saajanlahden huutolaispoika, *L* 16.11.1923; Simson, Pikkurenki, *L* 25.7.1924; Sirkka Salmela, Kerjäläispoika, *L* 29.8.1924; Kaarlo Valli, Huutolaispoika, *L* 2.10.1925; Taistelija-tar, Orvon kohtalo, *L* 26.10.1928; nuorista tytöistä, Ida Hagert, Tehtaan kasvatti, *L* 4.1.1924; Hely Hahtuva (Edla Peltola), Ensi askeleita maailman turuilla, *L* 10.7.1925; vanhuksista, Alex

Epäoikeudenmukaisen järjestelmän ”roistoja” olivat usein työnantajat, joita kuvattiin moraalittomina ja työläisiään kohtaan häikäilemättömästi käyttäytyvinä. Työnantajat maksoivat tietenkin huonoa palkkaa, mutta olivat myös onnettomuuksien sattuessa huolestuneita vain siitä, että tuotanto ei keskeytynyt.¹⁹⁵⁶ Tehaan omistajat, heidän poikansa tai insinöörit ja työnjohtajat esiintyivät usein myös työläisnaisten viettelijöinä, jopa väkisinmakaajina.¹⁹⁵⁷ Samaan ryhmään pääsivät naispalkollisiaan kaupungissa tai maalla viettelevät isännät.¹⁹⁵⁸

Opetusten ja tekojen vastakkaisuus yhdistettiin myös muihin yhteiskunnan tukipilareihin – tuomari saattoi tuomita viettelemänsä naisen lapsenmurhasta, raittiudenvalvoja olla osallinen pirtun salakuljetukseen, papit vietellä naisia, menestyvä hautausurakoitsija paljastua pirtukauppiaaksi ja sahan omistaja suunnitella varastojensa polttamista ja lakkolaisten lavastamista syyllisiksi.¹⁹⁵⁹

Yhteiskunnan rappeutuneisuus ulottui lehtien kertomusten mukaan myös moiniin tärkeisiin instituutioihin. Niistä läheisempiä suomalaisen kommunismin nuorille olivat oikeuslaitos, etsivä keskuspoliisi ja armeija. Kertomukset oikeuslaitoksen epäoikeudenmukaisuudesta liittyivät yleensä ajankohtaisiin tapahtumiin. Nuorisoliiton oikeusjutun lopullisen ratkaisun jälkeen *Liekissä* julkaistiin kertomus, jossa 17-vuotias nuorukainen joutui pitkän tutkintovankeuden jälkeen syytteeseen valtiopetoksen valmistelusta ja tuomittiin vankeuteen 1,5 vuodeksi. Kertomuksen mukaan nuorukaisen ainoa rikos oli halu opiskella työväenjärjestössä pitkän työpäivän päätyttyä.¹⁹⁶⁰

Antti Timonen puolestaan sijoitti kertomuksensa ”eräaseen fasistiseen mongolivaltioon” vuonna 1976, mutta pilkkasi suuremmin sitä, miten työläisnuoria vangittiin opiskelun takia ja miten ”ohrana” onnistui takavarikoimaan suuret röykkiöt *Robinson Crusoe*ta, *Don Quijote*a, *Lausunto-opasta*, *Käsityökirjaa* ja *Mittausoppia*. Toisaalta hän kummasteli, kuinka ihmisiä oli pidätetty siitä, että he olivat antaneet ”harjoittelijoiden lausua runoja ja kertomuksia”, ottaneet auringonkylpyjä tai lausuneet kollektiivisesti.¹⁹⁶¹

Moraalinen kummastelu ja paheksunta eivät olleet kuitenkaan ainoa tapa, jolla kertomuksissa reagoitiin oikeuslaitokseen. Varsinkin työväenliikkeeseen ja erityi-

- Orjatsalo, Raatajan palkka, *L* 11.1.1924; Veli, Uhreja, *L* 6.6.1924; Antero Virta, Hiili-Tuomaan jouluyö, *TMVL* 19.12.1924; Laura Lehto, Anna-Leena, *L* 3.6.1927; Sumunlapsi, Torppaa odotti – talon sai, *L* 6.7.1928; Kaarlo Valli, Viimeinen taakka, *RT* 22.2.1929.
- 1956 E. Salometsä, Siellä, missä kynttilät eivät loistaneet, *L* 21.12.1928; Joonas Vee, Sahalaiskuvia, *L* 8.2.1929.
- 1957 Veli, Pimeiltä poluilta, *L* 26.10.1923; Tikka (Elli Lehto), Iltamatytty, *L* 28.3.1924; Antero Virta, Eeva, *L* 24.10.1924; Hely Haihtuva (Edla Peltola), Lautatarhan tyttö, *L* 30.1.1925; Sumunlapsi, Sillankaiteet, *L* 19.10.1928; Herman Vidgren, Katri Aaltolan elämäntarina, *L* 30.11.1928.
- 1958 Maisa K., Helvi, *L* 11.4.1924; Hely Haihtuva (Edla Peltola), Tyttö matalasta majasta, *L* 30.10.1925; S.V.S., ”Alli – minä rakastan sinua”, *L* 24.2.1928.
- 1959 Vennu, Murhaaja tuomarina, *L* 14.11.1924; Anni Koffert, Kenen syy?, *L* 27.3.1925; Sulo Saarijärvi (Armas Äikiä), Herra nimismies, *L* 10.4.1925; Hellä Kotijärvi, Läpi kuohujen, *L* 31.10.–5.12.1924; Simson, Lähetysjuhilla, *L* 12.3.1926; H., Kauppias Kapiainen, *L* 25.2.1927; Aaron Kepulin liikeyritys, *L* 15.2.1929; Veli Luokka, Suunnitelma, *L* 21.12.1928 ja 4.1.1929.
- 1960 Lauri Kanto (Kaarlo Valli), ”Yhteiskunnalle vaarallinen”, *L* 4.2.1927.
- 1961 Inkvisiittori, Paatuneita opinhaluisia, *NTJ* 1926; Inkvisiittori, Heränneet omattunnot, *Rynnäkköön* 1926; vangitsemisten pilkasta, myös P. A. Kina, Valtiosalaisuus, *L* 14.12.1928; Inkvisiittori, Petkutti sekin peijakas, *NTJ* 1928.

sesti nuorten toimintaan kohdistuneet oikeuksien loukkaukset kirvoittivat ratkaisujen ja niihin innostavien henkilöiden pilkkaa. Samalla osansa saivat yhteiskunnan vallitsevat oikeuskäsitykset.

Ensimmäinen konkreettiseen tapahtumaan liittynyt pilkkakuvaus lienee ollut marraskuussa 1924 ilmestynyt kertomus Lauri-nimisestä miehestä, joka tunnustannan lausuen pääsee *Liekki*-lehden toimituksesta maan alle suureen salaiseen huoneistoon. Siellä työskenteli mustanaamioisia miehiä ”salaisessa maanalaisessa työssä” – he monistivat ”salaisessa maanalaisessa kirjapainossa” ”salaisia maanalaisia julistuksia”. Lauri yritti olla näitä julistuksia hakemaan tullut ”solu”, mutta paljastui, ja hänestä päätettiin tehdä ”salaista maanalaista mustetta”. Ollessaan muuttumassa musteeksi Lauri heräsi. Laurin uni pilkkasi pääministeri Lauri Ingmanin eduskunnassa hieman aiemmin pitämää puhetta, jossa hän väitti, että *Liekin* toimituksessa olisi monistettu SKP:n Suomen byroon ja sotilasjärjestön lentolehtisiä.¹⁹⁶²

Armas Äikiän kertomus Pommi- ja dynamiittiliitto pilkkasi yleisemmin oikeuslaitoksen lähtökohtia. Äikiä sijoitti tarinansa Benitomaahan, jossa 300 työläisnuorta vangittiin, kun sanomalehdet kirjoittivat suunnitellusta pommiattentaatista. Todisteeksi esitetyt dynamiittilaatit osoittautuivat suksirasvaksi, mutta pidätetyille työläisnuorille langetettiin yhteensä 1300 vuotta vankeutta, koska he olivat pettäneet valtiota ”väittämällä pelkkää suksirasvaa dynamiitiksi ja siten johtaneet sekä keskuspoliisin että korkean oikeuden harhaan sekä saattaneet oikeuden ja yhteiskuntajärjestyksen halveksumisen alaiseksi ja valmistelleet vallankumousta”.¹⁹⁶³

Jutut, jotka osoittivat etsivän keskuspoliisin toimien perustuvan huhuihin ja väärinymmärryksiin, olivat tavallisia. Ludvig Kosonen kertoi esimerkiksi keväällä 1929 etsivän keskuspoliisin johtavien henkilöiden nimillä leikitellen, miten ”pääohrana Pyy” vaati etsiviltään tuloksia. Etsivät ”Bing, Bang ja Bong” kuuluivatkin Helsingin työväentalolla puhetta aseiden hankkimisesta seuraavaksi lauantaiksi ja järjestävät koko talon piiritystilaan. Lauantaina osoittautuu, että etsivät olivat kuulleet katkelman näytelmäkerhon kokouksesta, jossa oli päätetty esittää Vennu Jokiruohon näytelmä *Veljesviha*.¹⁹⁶⁴ Kyösti Kivi sanoi yleisemmin, että etsivä keskuspoliisi ”laski liikkeelle hirmuisen suuren olettamusten, arvailujen, arveluiden ja luulojen sekasotkusta keitetyn kaasupilven”.¹⁹⁶⁵

Armeija väärinkäytökset ja mielivaltainen komento olivat tuttuja varsinkin sotapalveluksensa suorittaneille nuorille miehille. Niistä puhuttiin lehdissä vuodesta 1925 lähtien¹⁹⁶⁶, mutta kuvaukset armeijasta yleistyivät varsinaisesti vuoden 1928 aikana. Pentti Haanpään *Kentän ja kasarmin* julkaiseminen rohkaisi varsinkin *Revontulien* nimimerkki Väinö Kainuuta, jonka taakse luultavasti kätkeytyi lehden

1962 Ei kukaan, Kauhea maanalainen keskus, *L* 14.11.1924; Vp 1924, 723 (Ingman).

1963 M. R. Y. (Armas Äikiä), Pommi- ja dynamiittiliitto, *L* 24.6.1926; juttu saattoi saada inspiraatiota myös Italian ajankohtaisista tapahtumista; ks. myös Maaailmanrannan ylioppilas (Armas Äikiä), Suuri salaliitto, *I&L* 30.11.1925.

1964 Pekka Päävahti (Ludvig Kosonen), Suurenmoinen paljastus kommunistien aseellisesta toiminnasta, *L* 10.5.1929; myös Kaarlo Valli, Ladatun helvetinkoneen hirveä salaisuus, *L* 1., 8. ja 15.3.1929, jossa venäläiset emigrantit paljastavat rahaa vastaan itse laatimansa murhasuunnitelman viranomaisille; Unto Ora, Hälyytys, *I&L* 9/1930.

1965 Ä. Jyrkkä (Kyösti Kivi), Kun piiritetty rykmentti kävi rynnäkköön, *Rymäkköön* 1926.

1966 Esim. Severi, Yömarssi, *L* 22.5.1925; V. V-la, Kentällä, *L* 7.8.1925; Are Kohta, Nirva, *L* 21.8.1925.

vastaava toimittaja Venni Kuusio, jatkamaan kertomuksiaan. Niissä hän Haanpään tavoin tarkkaili armeijan kantahenkilöitä ja heitä vastustavia sotamiehiä sekä toimi edellisten elämän tyhjänpäiväisyyden.¹⁹⁶⁷

TYÖVÄENLIIKE PELASTAJANA

Useat kertomukset koskettelivat työläisnuorten elämää sekä ensiaskelia työväenliikkeeseen ja sen aatemaailmaan. Niihin sisältyi valistusta järjestäytymisen merkityksestä, sillä työväenliikkeen järjestöt tai työväentalo pelastivat nuoret alkoholilta, tansseilta, kortinpeluulta tai muuten kevytmieliseltä elämältä.¹⁹⁶⁸ Kertomustapaa saattoi vahvistaa yritys perustella nuorisoliikkeen olemassaoloa jatkuvan lakkautusuhalla.

Kertomukset työväenliikkeeseen astuvista nuorista puhuivat harvoin liittymisistä – sitä pidettiin työläisnuorille lähes luonnollisena. Joskus kuitenkin viitattiin liikkeen tarjoamiin opiskelumahdollisuuksiin, solidaarisuuteen sekä ankean työelämän vastapainoon.¹⁹⁶⁹ Aineellisista syistä puhuivat puolestaan ne kertomukset, joissa työläinen – lopputilin saatuaan tai erotettavien listalle jouduttuaan – liittyy työväenjärjestöön. Samoista vaikuttimista kertoivat myös unet siitä, millaista olisi ilman ammattiosastoa tai mihin päästäisiin, kun kaikki järjestäytyisivät.¹⁹⁷⁰

Aatteellisesta innostuksesta kirjoitettiin ennen muuta niissä harvoissa tapauksissa, joissa ylioppilas tai varakkaan perheen jälkeläinen liittyi työväenliikkeeseen. Hänen aatteellista sitoutumistaan koeteltiin kertomuksissa usein vuoden 1918 tapahtumissa. Nimimerkki Taistelijattaren novellissa aktiivisesti vuoden 1918 nousuun osallistunut nuori ylioppilas tuomittiin kuolemaan. Hänet armahdettaisiin, mutta nuori mies kuolee mieluummin aatteensa puolesta kuin myy kunniansa ja oikeudentuntonsa.¹⁹⁷¹ Tavallisempaa oli kuitenkin kuvata koulutusta saaneiden henkilöiden luopumista vaikeilla hetkillä – heistä tuli virkamiehiä, joiden ”tuli ja innostus olivat sammuneet ikiajoiksi”, tai he menivät rappiolle.¹⁹⁷²

1967 Kapitulantti, *RT* 6.1.1928; Väinö Kainuu (Venni Kuusio?), Päiväjärjestys, *RT* 4.5.1928; Harmaa elämä, *RT* 14.9.1928; Väinö Kainuu, Komissionimiehiä, *RT* 4.1.1929; Kaksi kultaista käkeä, *RT* 11.1.1929; Väinö Kainuu, Epäluotettavia, *RT* 29.1.1929; Väinö Kainuu, Herra taloudenhoitaja, *RT* 15.3.1929; Väinö Kainuu, Hirmumarssi, *RT* 22.3.1929; myös E. L. Suksi, Kalpea alokas, *L* 1.3.1929; Ikka Kare (Otto Oinonen), Ensimmäinen palkinto, *L* 21.12.1928, jossa kuvausta upseerien ja lottien elämän tyhjyydestä.

1968 Pikku-sisko, Ruusuista, *L* 7.12.1923; Tikka (Elli Lehto), Iltamatyttö, *L* 28.3.1924; Työläissisko, Oikealla tiellä, *L* 4.4.1924; Tikka, Veeran viha, *L* 6.6.1924; Inga, Nuoren taistelijan kokemus, *L* 29.8.1924; Tikka, Hanneksen ystävät, *L* 5.9.1924; -o, Lailan särkyneet unelmat, *L* 10.7.1925; ”Tuulihattu”, *Sylvi*, *L* 30.10.1925; K.V., Oikealle tielle, *L* 5.2.1926; Kössi Kullervo, Oikealla tiellä, *NTJ* 1926; Kaarlo Valli, Herääminen, *NTJ* 1929; Kissan Kultaa, *L* 28.3.1930; myös Lauri Kanto, Luisuvalla tiellä, *L* 9.10.1925, jossa järjestöstä erotettu mies joutuu juoppoporukkaan ja rikkuriksi.

1969 K. V., Oikealla paikalla, *L* 5.2.1926; Maiju, Hotellin tiskityttö, *L* 25.2.1927; Ikka Kare (Otto Oinonen), Erään tytön muistikirjasta, *L* 30.9., 7., 14., 21. ja 28.10., 4., 11., 18., 25.11., 2., 9. ja 16.12.1927.

1970 Simson, Kirvesmies Puranen, *RT* 19.3.1926; Maailmanrannan ylioppilas (Armas Äikiä), Uutta intoa ja elämänhalua, *L* 29.4.1927; Eliina, ”Kun ammattiosasto ei enään ole”, *L* 2.11.1928; Azlag Jarga, Souvarin uni, *L* 1.6.1928.

1971 Taistelijatar, Aatteen puolesta, *L* 13.7.1928; myös Alice Sandström, *RT* 13.1.1928.

1972 Tatu Väättäin, Tuhlaajapoika, *I&L* 13-14/1929; Ludvig Kosonen, Rudu, *L* 6. ja 13.9.1929.

Työväenjärjestöön liittyneiden työläisnuortenkin uskollisuus joutui koetukselle. Usein houkutuksena oli toista sukupuolta olevan henkilön tarjoama parempi elämä tai työn kautta saavutettavan yhteiskunnallisen nousun mahdollisuus tai molemmat yhdessä. Yleensä nuoret pysyivät lujina tämäntyyppisille houkutuksille ja selittivät uhrautuvansa ”asian puolesta”¹⁹⁷³, mutta joskus työläiset siirtyivät rahasta vastustajan puolelle¹⁹⁷⁴. Ja nuori mies saattoi hetken katua liittymistään nuorisosastoon, kun joutui pidätetyksi¹⁹⁷⁵.

Koetukselle työläiset joutuivat myös työtaisteluissa. 1920-luvun puolivälissä kertomusten suhde lakkoihin oli pessimistissävyinen – lakko saattoi epäonnistua ja työläiset ryhtyä rikkureiksi.¹⁹⁷⁶ Taisteleva asenne pilkahti kuitenkin ajoittain – palkan alentamista vastaan lakkoilevien työläisten lapset saattoivat kivittää rikkureita. Lakkolaisten päättäväisyyttä ja onnistumista korostavat kertomukset lisääntyivät vuosikymmenen lopulla¹⁹⁷⁷ – kenties heijastuksena käydyistä lakkotaisteluista.

Lakko oli yleensä vakava asia – lastensa hengissä pitämiseen työnantajalta rahaa lakon aikana vastaanottanut työläinen saattoi hirttäytyä häpeästä.¹⁹⁷⁸ Kuvaukset rikkuroinnista kytkeytyivät kuitenkin yleensä heitä parhaavaan kertomustyyliin – kirjoitettiin rikkurien heikosta työnteosta, ryypäämisestä, tappelemisesta ja naisten hätyyttelemisestä – mutta myös rikkureista pyrkimässä taivaaseen.¹⁹⁷⁹ Valta-tyylistä poikkesi Armas Äikiä kertoessaan nuoresta miehestä, joka meni satamaan rikkuriksi, jotta voisi ostaa tyttöystävälleen silkkisukat. Koettelemukset – nainen lähti toisen miehen mukaan, kun sankari jäi työttömäksi – eivät kuitenkaan saaneet miestä liittymään työväenliikkeeseen.¹⁹⁸⁰

Aikakauslehtien kertomukset välittivät varsin harvoin kuvaa työväenliikkeen kollektiivisesta voimasta – se näkyi lähinnä lakkojen kuvauksissa, vallankumousta hahmottavissa artikkeleissa ja erityisesti runoissa. Suorasanaiset tekstit kuvasivat paljon enemmän nuorisosastojen sisäistä elämää ja yksittäisiä jäseniä, jotka voittivat vaikeuksia – tai sortuivat niihin.

Yksittäisissä kertomuksissa välähti kuitenkin työväenliikkeen ja sen aatteen merkitys. Valistuksen voimaa toi julki esimerkiksi kertomus, jossa punainen pakolainen jäi valkoisten vangiksi mutta puhumalla työläisten vaikeista oloista sai siirrettyä teloitusta ja onnistui lopulta pakenemaan. Lähes yhtä tehokas oli sosialistipuhuja, joka sai jopa kylän rikkaimman talon tyttären kiinnostumaan asiastaan.¹⁹⁸¹

1973 Esim. Pikku-sisko, Hetkiä, *L* 8.2.1924; Pikku-sisko, Raili, *L* 16.5.1924; Ida Hagert, Aatteen vuoksi, *L* 15.8.1924; Iikka Kare (Otto Oinonen), Vieraisa vaatteissa, *L* 22.7.1927; Sinä tulit minun luokseni, *L* 7.6.1929.

1974 Sulo Saarijärvi (Armas Äikiä), Kolme vallankumouksellista, *L* 2.7.1926.

1975 Inga, Nuoren taistelijan kokemus, *L* 29.8.1924.

1976 Ossi Ahtola, Rahaa, rahaa – leipää, leipää, *L* 21.3.1924; Maailmanrannan ylioppilas (Armas Äikiä), Työmies Rissasen loppu, *L* 21.8.1925; Lauri Kanto, Luisuvalla tiellä, *L* 9.10.1925.

1977 E. Eronen, Työlakko, *L* 11.9.1925; Kaarlo Valli, Leipää – oikeutta, *L* 30.9.1927; A. E., Taistelu leivästä, *L* 10.2.1928; Yksi, Lakkokuvia Hyvinkäältä, *L* 24.8.1928; Taistelijatar, Kaksi tunnelmaa, *L* 19.10.1928; Risto Karu, ”Muista, kuka olet!”, *L* 19.10.1928; A. O-lo, Joko – tahi, *L* 3.5.1929.

1978 Maailmanrannan ylioppilas (Armas Äikiä), Työmies Rissasen loppu, *L* 21.8.1925.

1979 Kaarlo Valli, Leipää – oikeutta, *L* 30.9.1927; Kössi Kullervo, Oikealla tiellä, *NTJ* 1926; Vilho Syväkangas, Kadonnut sormus, *RT* 15.4.1927; W.K., Kun Pihkalan armeija rakensi sukellusvenettä, *L* 9.12.1927.

1980 M. R. Y. (Armas Äikiä), Silkkisukat, *L* 2.7.1926.

1981 Aino Syrjälähti, Pakolaisen poluilta, *RT* 20.1.1928; E. L. Suksi, Sosialistipuhuja, *L* 24.5.1929.

Konkreettisempaa voimaa toi esiin Azlag Jargan novelli ”Humu”. Siinä työnantaja palkkasi tappelijan ja pirttujopparin häiritsemään ammattiyhdistysagitaattorin puhetta ja estämään ammatillista järjestäytymistä. Agitaattori oli kuitenkin entinen painija ja nyrkkeilijä, joka tyrmäsi häiritsijän ja jatkoi puhettaan – järjestäytymisen oli sataprosenttista.¹⁹⁸²

Työväenliikkeen vetovoima maalaisnuoriin pilkahti puolestaan esille Otto Oinosen kertomuksessa. Siinä ei kuitenkaan käytetty nyrkkejä, vaikka maaseutukylän nuoret miehet suhtautuivat aluksi vihamielisesti läheisessä saarella kesäviikonloppuun viettäviin työläisnuoriin. He muuttivat kuitenkin mieltään, kun heidät otettiin ystävällisesti vastaan ja kutsuttiin mukaan – syksyllä maalaisnuoret päättivät perustaa omaan kylään yhdistyksen.¹⁹⁸³

Suomalaisen kommunismin edustajat haaveilivat järjestäytymisestä työpaikalle, mutta kertomusten työläisnuoret eivät yrittäneet perustaa omaa organisaatiotaan tehtaisiin tai muihin työpaikkoihin. Sellaisesta puhui vain Kalle Rissanen, joka Amerikan suomalaisten työläisten pariin sijoittuneessa kertomuksessa kuvasi työläisen harhailua työväenliikkeen eri suunnissa, kunnes tämä Venäjän vallankumouksen jälkeen tutustui kommunistiseen kirjallisuuteen ja solutoimintaan sekä niiden antamin virikkein ryhtyi perustamaan solua valimoon.¹⁹⁸⁴ Kertomukset elämästä ja toiminnasta työpaikalla eivät lisääntyneet, vaikka Kommunistisen nuorisointernationaalin toimeenpanevan komitean jäsen Kalle Kajava kaipasi niitä talvella 1927.¹⁹⁸⁵

SKP:n maanalaisia toimia lähestyi puolestaan Ludvig Kosonen kertoessaan, miten Eestin kommunistisen puolueen keskuskomitea lähetti punapäällikön Tallinaan organisoimaan punaorpojen ja -leskien avustustyötä. Vielä selvemmin SKP:n maanalaiseen toimintaan viittasi Kössi Ilola kuvatessaan *Liekissä* kaupunkikomitean kokousta ja sen jäsenen sortumista ilmiantajaksi.¹⁹⁸⁶ Nuoret ja heidän edustamansa liike eivät yleensä menestyneet kertomuksissa ylenpalttisesti. Vain kuvaukset nuorten toimista armeijassa kertoivat pikemminkin asioiden toivotusta kuin asiallisesta tilasta.¹⁹⁸⁷

Aikakauslehtien toimitukset eivät pyrkineet ohjaamaan lehtiin tarjottavia juttuja johonkin muottiin. Ne esittivät toki arvosteluita toimitukseen tulleista kirjoituksista, mutta eivät sanoneet, miten nimenomaisesti oli kirjoitettava. *Liekin* toukuussa 1924 saamassa kirjoituksessa tosin sanottiin, että kirjoitusten pitäisi avartaa lukijoiden maailmankatsomusta ja herättää eloon heissä viruva toimintahalu¹⁹⁸⁸. *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* varoteltiin kuitenkin elokuussa 1924, ettei työväenluokan tarkoituksiperiä pitäisi julistaa ”saarnaamalla”, koska todenmukainen kuvaus senhetkisestä elämästä edistäisi niitä väistämättä.¹⁹⁸⁹

1982 Azlag Jarga, ”Humu”, *L* 4.3.1927.

1983 Iikka Kare (Otto Oinonen), Kumpusaaren kesävieraat, *L* 20.7.1928.

1984 Kalle Rissanen, Solu, *L* 17. ja 24.9., 1., 8., 15., 22. ja 29.10. sekä 5., 12. ja 19.11.1926.

1985 A. B. N. Z. (SKNL) 27.2.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

1986 Ludvig Kosonen, Byroon kuriiri, *I&L* 10 ja 11/1930; Kössi Kullervo, Ilmiantaja, *L* 5.1.1927.

1987 Sotilas, Sotilaskarkuri, *L* 17.12.1926; Sotilas, Yksimielisyys on voimaa, *L* 4.2.1927; Veli, Alokas Berg,

L 18.2.1927; Sotilas, ”Isänmaa”, *L* 8.4.1927; Sotilas, Liekki, *L* 15.7.1927; ”Sotilas”, Sotilaan vappu,

L 29.7.1927; Sotilas, Tytytmättömyyttä, *L* 29.7.1927; Tatu Väätäinen, Remmiapelli, *I&L* 4/1929.

1988 Kirjeenvaihtoa, *L* 9.5.1924; Yrjö M-la, Mitä ja miten on Liekkiin kirjoitettava?, *L* 23.5.1924.

1989 Paavali, Kaunokirjallisuutta, *TT* 20.8.1924 pk.

Kurjuutta ja kärsimyksiä kuvaaviin kertomuksiin puututtiin varsinaisesti vasta syksyllä 1928 *Liekissä*. Niiden myönnettiin perustuvan todellisuuteen mutta samalla kuitenkin kaventavan kuvaa työtätekevien koko elämästä – kertomuksissa ei näkynyt, että työväenluokka katsoi rohkeasti elämään ja eteenpäin. Kirjoittaja suositikin, että työväenluokan suuren tulevaisuuden pitäisi kirkastaa kertomusten synkkyyttä. Samalla niiden pitäisi synnyttää voimakasta vihaa olevia oloja kohtaan.¹⁹⁹⁰

Kesällä 1929 Ludvig Kosonen katsoi kertomuksien kurjuudesta kuuluvan siihen aikakauteen, jolloin työväenluokka heikkona ja järjestäytymättömänä tavoitteli taasavertaista asemaa porvariston kanssa. Työväenluokka ei enää tyytynyt siihen vaan pyrki herruuteen. Proletaarisen taiteen tehtävänä olikin sytyttää tunteet palamaan työväenluokan suuren asian ja päämäärän puolesta. Siksi kurjuuden ohella oli pantava painoa työväenluokan ”suurenmoiseen sankaruuteen, sen pettämättömään tulevaisuudenuskoon, särkymättömään taistelumoraaliin” – taiteen oli oltava tulevaisuuden lipunkantaja.¹⁹⁹¹

Kosonen ei kuitenkaan halunnut täysin luopua aiemmankaltaisesta kirjallisuudesta, sillä hän piti tärkeämpänä vedota yleisön tunteisiin kuin järkeen ja tahtoon. Jälkimmäinen oli hänestä tendenssimäistä – se tyrkytti neuvoja, ohjeita, opetuksia, se moralisoi sekä pyrki muokkaamaan mielipiteitä ja taivuttamaan tahtoa. Siten se pyrki alistamaan taiteen puhtaasti politiikan ”keppihevoseksi”. Tunteisiin vetoava taide saattoi Kososen mukaan pyrkiä samaan. Se ei kuitenkaan esittänyt saarvoja tai yllytyspuheita vaan tapahtumia ja elämänkohtaloita, jotka synnyttivät tunteita ja mielialoja. Siten taideteoksen arvo riippui ennen muuta käsittelytavasta. Positiivista tulosta edisti Kososen mielestä se, että taiteilija oli ”proletaarisen hengen läpitunkema”.¹⁹⁹²

Artikkelit viittasivat siihen, että Kosonen halusi kertomusten henkilöiden avulla herättää positiivisia tuntemuksia osallistua kommunistisen liikkeen toimintaan. Se ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että kertomusten henkilöt olisivat esiintyneet erityisen sankarillisina. Ainakaan niin ei ollut Kososen kertomuksessa, joka julkaistiin *Revontulissa* kesällä 1929. Kirjoituksessaan Kosonen oli pikemminkin sitä mieltä, ettei ihanneihmistä ollut vielä olemassa.¹⁹⁹³

Liekin puheenvuorot eivät muuttaneet olennaisesti lehtien kertomuksia. Kuvaukset työläisten kurjuudesta olivat vähentyneet jo aiemmin, eikä lehtiin ilmestynyt asialleen omistautunutta ja tehokasta kommunistista sankaria, joka hieman myöhemmin leimasi neuvostokirjallisuutta. Ilmeisesti *Idässä ja Lännessä* julkaistu saksalaisperäinen ”kapinaromantiikan” kritiikki, jonka mielestä muutamien yksittäisten miesten sankarillinen päättäväisyys ja rohkea toiminta eivät voisi vapauttaa maailmaa¹⁹⁹⁴, vastasi enemmän suomalaisen kommunismin nuorten ajattelua. Selvimät hahmotelmat asialleen päättäväisesti omistautuvasta sankarista tai työläisjoukkoja toimintaan innostavasta taistelijasta ilmestyivät Työläiskynäilijän ja ku-

1990 Jeppe, Petiittinikkarin toilauksia, *L* 16.11.1928; ks. myös Mitä lehdestämme sanotaan, *L* 4.1.1929.

1991 Ludvig Kosonen, Proletaarisesta ja porvarillisesta taiteesta, *L* 2.8.1929.

1992 Ludvig Kosonen, Taide, tendenssi ja politiikka, TKL I, 9-14.

1993 Ludvig Kosonen, Ajopuita elämän virrassa, *RT* 14., 21. ja 28.6., 5., 12. sekä 19.7.1929.

1994 Kapinaromantiikkaa, *I&L* 15.10.1924.

Ludvig Kosonen ja Tatu Väätäinen kuuluivat kirjallisten lehtien vakiokirjoittajiin. (I&L 16.–30.10.1927)

vaajain liiton Yhteisvoiman ensimmäisessä albumissa vuonna 1929 Antti Timosen ja Armas Äikiän kuvaamina¹⁹⁹⁵.

Luokkataistelulle omistautuva ihanteellinen nuori saattoi olla myös ongelmallinen malliksi, kuten kesällä 1928 *Liekissä* julkaisu tarina osoitti. Kertomuksessa poliisin etsimä nuorukainen tuli työväentalolle, koska hän halusi täyttää velvollisuutensa ja pitää sovitus esitelmän. Esitelmässään nuori mies todisteli vallankumouksen vaativan etujoukon, joka oli valmistautunut kumoukseen ja osasi johtaa joukot siihen. Kun poliisi saapui vangitsemaan nuorta miestä, tämä ei yrittänyt paeta vaan todisteli muille, että vankila oli vallankumouksellisten koulu.¹⁹⁹⁶

”MYRKKYÄ SYYTÄVÄ LOKAVIEMÄRI”

Sopivien kirjailijoiden julkaiseminen ei ollut aikakauslehtien ainoa tavoite kirjallisuuden alalla. Niiden tehtävänä oli myös vastata siihen haasteeseen, jonka halpa populaarikirjallisuus ja ajanvietelukumisto esittivät: työläisnuoriso oli ”vieroitettava laiskuriluokan kirjallisista ja muista ajanvietteistä”, kuten Henriks D:son alias Kyösti Kivi asian ilmaisi¹⁹⁹⁷.

Erilainen viihdekirjallisuus yleistyi Suomessa jo 1910-luvulla, jolloin varsinkin ulkomainen seikkailukirjallisuus saavutti suosiota. 1920-luvulla englantilaisten ja saksalaisten rakkausromaanien, salapoliisikirjojen ja erilaisten viidakko-, erämaa-

1995 A-tti T-nen, Mies nukkaavieru – miestä joka tuuma; Armas Äikiä, Apusahuri, TKL I, 51–56 ja 29–33.

1996 Eino Kataja, Olavi Berglund, *L* 15.6.1928.

1997 Henriks D:son, Työläisluokan nuoriso ja laiskuriluokan ajanvietekirjallisuus, *L* 5.6.1925.

ja intiaaniseikkailuiden määrä kasvoi entisestään. Vuosikymmen oli erityisesti naisille suunnatun romanttisen viihdekirjallisuuden kulta-aikaa.¹⁹⁹⁸

Viihdekirjallisuuden lisääntymisen havaitsivat myös suomalaisen kommunismin päivä- ja aikakauslehdet, jotka selittivät erilaisen ajanvietekirjallisuuden olevan ”paras kapitalismin ase työväenluokkaa vastaan”. Aseen tehokkuutta osoitti lehtien mielestä se, että myös työläisnuoriso luki mielellään ”porvariston kirjailijain ja kustannusliikkeiden halpa-arvoisinta romua, äiteliä ... rakkausromaaneja, keinotekoisesti jännitetyjä salapoliisiromaaneja ja muita niihin verrattavia teoksia”. Yhtä moitittavia olivat aikakauslehdet *Nyryrikki* tai *Juttutupa*, joiden kirjallinen arvo oli ”kaiken arvostelun alapuolella, puhumattakaan siitä rutivanhoillisesta porvarillisesta maailmankatsomuksesta, jota ne edustavat”.¹⁹⁹⁹

Ajanvietekirjallisuutta ja -lehdistöä moitittiinkin porvarillisen maailmankatsomuksen välittämistä: ”rakkausromaaneista imevät työläisneitoset värisevin hermoston ja jyskyttävän sydämin yökaudet kapitalistista katsantokantaa, seikkailu- ja salapoliisiromaaneista ammentavat nuorukaiset porvarillista ajatustapaa pään ja sydämen täydeltä, hartauskirjoista valuu vanhusten mieliin pääoman valitsema mardusöljy”. Kirjallisuuden vaarallisuutta havainnollistettiin ajoittain lennokkain kielikuvoin – se oli ”myrkyä syytävä lokaviemäri”.²⁰⁰⁰ Lennokkailla ilmaisuilla pyrittiin ilmeisesti vierottamaan työläisnuorisoa ajanvietekirjallisuudesta, jonka katsottiin tuhoavan heidän aktiivisuutensa, tylsistyttävän heitä sekä herkistävän väärin heidän tunteitaan ja sumentavan heidän järkeään.²⁰⁰¹

Yleisten tuomioiden ohella ajanvietekirjallisuutta kritisoitiin aihepiiristä – kirjat kuvasivat ”yläluokkaista joutilaana vetelehtivää joukkoa”, joka hienosteli onnettomien lemmenjuttujen tuskissa. Niiden sankarit ja sankarittaret olivat ”rajattoman itsekkäitä” – he halusivat vain nauttia elämästä eli ”täyttää päivänsä jazzilla, shampanjalla, ihailijoilla”. Kirjojen sisältöä pidettiin muutenkin ”jonninjoutavana” – niissä kerrottiin sivukaupalla, miten jokin huonekalu oli huoneessa, tai kuvattiin liivin napittamista, astelemista, ajelemista – ja tyyllisesti huonona.²⁰⁰²

Moitteiden kohteena oli erityisesti saksalainen Hedwig Courts-Mahler, jonka kirjat olivat ”tyhjäsäisältöisimpiä sekä tylsäpäistunteilevan imelyyden ällöttävimpiä ilmiöitä”. ”Jonninjoutavaksi lörpöttelyksi” luettiin myös Florence Barclayn, Elinor Glynin ja Hall Cainen kirjat.²⁰⁰³ Moitteisiin saattoi olla ainakin osin aihetta, sillä *Revontulien* kesällä 1926 tekemässä lukijakyselyssä Jack Londonin jälkeen toiseksi suosituimmaksi nousi Florence Barclay ja kymmenen parhaan joukkoon sijoittui-

1998 Eskola, 78–79.

1999 Libristi, Työmies ja porvarillinen pimitystyö, *TT* 16.3.1926; V-O., Kaunokirjallisuus ja työläisnuoriso, *TT* 20.12.1928.

2000 Paavali, Kaunokirjallisuutta, *TT* 20.8.1924 pk; Harrastelija, Mitä luet? Miten luet? *I&L* 15.1.1929.

2001 Henriks D:son, Työläisluokan nuoriso ja laiskuriluokan ajanvietekirjallisuus, *L* 5.6.1925; Yleisön suosikeita, *RT* 23.3.1928.

2002 Henriks D:son, Työläisluokan nuoriso ja laiskuriluokan ajanvietekirjallisuus, *L* 5.6.1925; Hara, Jatketään kirjallisuusviikkoa, *TÄ* 21.10.1927; Yleisön suosikeita, *RT* 23.3.1928; Harrastelija, Mitä luet? Miten luet? *I&L* 15.1.1929.

2003 Henriks D:son, Työläisluokan nuoriso ja laiskuriluokan ajanvietekirjallisuus, *L* 5.6.1925; Harrastelija, Mitä luet? Miten luet? *I&L* 15.1.1929; myös Paavali, Kaunokirjallisuutta, *TT* 20.8.1924 pk; Joonas, Lehti ja lukijat, *RT* 11.3.1927.

vat myös paljon parjattu Courts-Mahler, Hall Caine, Arthur Conan Doyle ja James Curwood.²⁰⁰⁴

Moitteet ja vaateet eivät kuitenkaan olleet ainoa tapa, jolla suomalaisen kommunismin aikakauslehdet vastasivat seikkailu- ja rakkaustarinoiden houkutukseen. Varsinkin *Revontulet* ymmärsi, että rakastuneiden suhteet ja vastukset vetosivat nuorten lukijoiden romanttisiin tunteisiin²⁰⁰⁵. Se julkaisikin runsaasti seikkailu-, jännitys- ja rakkauskertomuksia. Saman tekivät myös muut aikakauslehdet.

SEIKKAILUJA

Suomessa suositut seikkailukirjat koskettivat 1920-luvulla usein luonnon ja luonnonvoimien vaikutusta ihmisen elämään. Eri ihmisryhmien keskinäiset välienselvittelyt eivät olleet yhtä suosittuja, vaikka niitäkin esiintyi. Kanadan salot ja Afrikan viidakot olivat vuosikymmenen eksoottisia seikkailupaikkoja.²⁰⁰⁶

Suomalaisen kommunismin aikakauslehdistä *Revontulet* ei jäänyt seikkailukertomustensa paikkavalikoimassa jälkeen 1920-luvun yleisestä suunnasta. Yleensä ilman kirjoittajan nimeä ilmestyneet seikkailukertomukset veivät lukijan Afrikan aavikoille ja viidakoihin, Kiinaan ja Intiaan, Meksikoon, Brasiliaan, Alaskaan ja Australiaan.²⁰⁰⁷ Seikkailujen tapahtuma-aika oli yleensä epämääräinen, mutta historiallisia seikkailukertomuksia esitettiin mm. Cromwellin Englannista ja Richelieun Ranskasta.²⁰⁰⁸ Myös villin lännen seikkailuja julkaistiin *Revontulissa*. Osa niistä oli muutenkin suomennettujen Stewart E. Whiten ja O. Henryn kirjoittamia.²⁰⁰⁹ Myös suosittu Kanadan erämaiden kuvaaja James Oliver Curwood sai muutamia kirjoituksiaan julki lehdissä.²⁰¹⁰ Vuosikymmenen suosituinta lännen kirjailijaa Zane Greyta ei sen sijaan mainittu aikakauslehdissä. Vaasalainen *Vapaa Sana* intoili kuitenkin ensimmäisestä suomennetusta Grey'n kirjasta *Lännen tähtien alla*, miten se kertoi ”kaukaisen lännen hurjasta ja villin raikkaasta cowboy-maailmasta, jossa veltostunut kulttuuri-ihminen nuortuu ja saa uutta voimaa”. Lehti piti Grey'n kirjoja sopivina, jos halusi ”siirtyä pois kulttuurin painostamasta ilmakehästä erä-

2004 Joonas, Lehti ja lukijat, *RT* 27.8.1926.

2005 Yleisön suosikeita, *RT* 23.3.1928.

2006 Eskola, 107; Urpo Kovala, *Väliin lankeaa varjo. Angloamerikkalaisen kaunokirjallisuuden välittyminen Suomeen 1890–1939*. Jyväskylä 1992, 103.

2007 Kosto, *RT* 10.9.1926; Epäonnistunut etsintä, *RT* 17.6.1927; Salakuljettajien päällikkö, *RT* 24.6.1927; Gramofoni, *RT* 12.8.1927; Vihreä juoma, *RT* 23.3.1928; Tang-Tso-Hungin marttyyrikuolema, *RT* 18.5.1928; Huuto tempeliluolassa, *RT* 30.11.1928; Vihemies – pelastaja, *RT* 1.3.1929; Don Julio, *RT* 5.4.1929; ks. myös Leo am Bruhl, *Seikkailu Indiassa*, *L* 1.4.1928.

2008 Kuoleman arpa, *RT* 26.3.1926; Ratkaisu, *RT* 16. ja 23.4.1926; Rafael Sabatini, *Kaksintaistelukielto*, *RT* 4.3.1927.

2009 Palkinto, *RT* 3.9.1926; Sheriffin palkkio, *RT* 18.3.1927; Murhenäytelmä kultakentällä, *RT* 17.6.1927; Stewart E. White, Ryöstö, *RT* 3.7.1927; Kuolema kunnian vuoksi, *RT* 8.7.1927; Intiaanien noitakivi, *RT* 20.1.1928; Yksi muita vastaan, *RT* 6.7.1928; California-Joen kultakaivos, *RT* 23.11.1928; Kun Tom heräsi, *RT* 19.4.1929; Oikea mies, *RT* 28.6.1929; myös Toveri on toveri, *L* juhannus 1925; Herttaässä, *L* 4.2.1927; O. Henry, Kilpakosijain ystävyys, *RT* 6.4.28; Järki ja johtolangat, *RT* 20.4.1928; Tildyn ensimmäinen suudelma, *RT* 27.4.1928; Caballero – ritari, *RT* 11.5.1928; Whiten suomentamisesta, Kovala, 92–93.

2010 Kuparilaiva, *RT* 14.5.1926; Merirosvomainen rakastaja, *RT* 30.7. ja 6.8.1926; ”Christopher Dugganin” kapteeni, *RT* 27.8.1926; Pelastus, *L* 8.10.1926; Curwoodin suosiosta, Kovala, 47–48.

maan ja luonnon raikkauteen hermojaan levähdyttämään”. Ne olivat ”kirjalliselta-kin kannalta ... sangen kunnioitettavia”.²⁰¹¹

Myös helsinkiläislehdet julkaisivat seikkailukertomuksia, mutta ne liittyivät useammin vallankumouksiin tai sorrettujen kapinointiin. Osa niistä sijoittui Etelä-Amerikkaan²⁰¹², mutta yleisempiä olivat Venäjän vallankumouksellisia kuvanneet kertomukset.²⁰¹³ Ajankohtaisia vallankumouksellisten seikkailuja koettiin myös 1920-luvun Kiinaan sijoitetuissa kertomuksissa.²⁰¹⁴

Helsinkiläislehtien aktiivikirjoittajat kirjoittivat itsekin mielellään seikkailukertomuksia ja sekoittivat niihin myös työväenliikkeen pyrkimyksiä. He sepittivät kertomuksia esimerkiksi vallankumouksellisten henkilöiden toiminnasta Venäjällä mutta sijoittivat niitä myös espanjankieliseen maailmaan tai kertoivat amerikkalaisten kaivostyöläisten lakkoilusta.²⁰¹⁵

Kertomusten sävy oli yleensä vakava, mutta joskus niihin kytkettiin myös huumoria – kenties pilaa koko lajityyppiä kohtaan. Värikkäimmin asioita yhdisteli Kyösti Kivi, jonka kertomuksessa köyhät karjapaimenet, peltomiehet ja harvojen kaupunkien palkkatyöläiset nousivat kapinaan Nicazuelassa. Se oli niin yllättävä, että maan presidentti kuoli hämmästyksestä – tai katosi valtion rahojen kanssa Rivieralle. Yllättävyydestä huolimatta kapina kukistui, kun eräs kenraali otti diktaattorin valtuudet. Siinä vaiheessa tapahtumiin sekaantui entinen suomalainen punakaartilainen, joka karkasi vankileiriltä ja amerikkalaiseksi tekeytyneenä siirtyi maan pääkaupunkiin. Siellä hän levitti huhua, että diktaattori oli kadonnut. Lopussa suomalainen istui pääministerin luona vaatimassa kaikkien poliittisten vankien armahdamista. Vaatimuksia tukivat ilmoitus, että diktaattori oli hänen vankinaan, ja eri puolilta kaupunkia kuuluneet räjähdykset. Vaatimukseen tietenkin suostuttiin.²⁰¹⁶

Seikkailukertomukset koskettelivat muutaman kerran myös suomalaista työväenliikettä, maanalaisten toimijoiden ja etsivän keskuspoliisin suhdetta. *Liekki* julkaisi esimerkiksi tammikuussa 1929 kertomuksen ”myyrästä ketun luolassa”: salaisen toiminnan mies näki sanomalehdestä, että etsivän keskuspoliisin etsivä oli lähdössä lomalle ulkomaille, ja majoittui tämän asuntoon.²⁰¹⁷

2011 Uusia kirjoja, *Vapaa Sana* 25.1.1921; Greyn suomentamisesta, Kovala, 48.

2012 Kapinoitsijakaunottaren pako, *L* 15.1.1926; Ammuttavaksi tuomittava, *L* 3.9.1926; Luutnantti Raivotar, *RT* 18.2.1927.

2013 V. Ropshin, Terroristi, *L* 27.12.1923; Eräs kapinayritys Pietarissa v. 1825, *L* 16.5.1924; N.M., Dekabristien kapina, *L* 18.12.1925; Victor Panin, Jakutskin verilöyly, *L* 15.5.1925; Viktor Panin, Nyrkki ja solmuruoska, *L* 12.6.1925; Tammikuun verisunnuntai Pietarissa 1905, *L* 5.2.1926; Miten Tsaari-Venäjällä ihmisiä kidutettiin, *L* 19.11.1926; D. Svetschkov, Tsaarinajan kidutuskammioissa, *L* 23.6.1927; Vladimir Lidin, ”Sinut ehkä ammutaan”, *L* 9.12.1927; M. Dzakov, Kavaltaja, *L* 7. ja 14.12.1927; Dmitrij Svetsjkov, Kuolemaa pahempi, *L* 11.5.1928; Andrej Sobol, Armeijapäällikkö, *L* 28.9.1928.

2014 A. Kolarova, Kahleet murskaksi, *I&L* 15.2.1927; A. Kolonov, Taistelu, *L* 11.3.1927.

2015 Venäjältä, esim. K. K-o, yhdennellätoista hetkellä, *L* 25.4.1924; Are L-n, Kotitarkastus, *RT* 10.9.1926; Aatto Lahtio, Takaa-ajettuna, *RT* 8.10.1926; Kaarlo Valli, Salaperäinen kulkuri, *L* 26.8.1927; Risto Karu, Marusja, *RT* 23.9.1927; espanjankielisestä maailmasta, esim. M. R. Y. (Armas Äikiä), Taistelussa hirmuvaltaa vastaan, *L* 30.7.1926; Maailmanrannan ylioppilas (Armas Äikiä), San Juan alkuasukaskommunisti, *L* 21.1.1927; Hooboy, Pedron rikos, *L* 5.4.1929; Amerikasta, Ernest Asp (Väinö Vuorio), Mustanvuoren lakko, *I&L* 31.1. ja 15.2.1924.

2016 K. Brown-Wolf (Kyösti Kivi), Varastettu valtionhoitaja, *L* 22. ja 29.1., 5., 12. ja 19.2.1926.

2017 Maanalainen, ”Myyrä ketun luolassa”, *L* 18.1.1929; myös Etelän poika, Salapoliisin pettymys, *RT* 8.7.1927.

”KAPITALISTISEN YHTEISKUNNAN PIHA- JA JAHTIKOIRAT”

Suomalaisen kommunismin suhde 1920-luvulla ”toista kulta-aikaansa” eläneeseen salapoliisikirjallisuuteen oli pääasiassa kielteinen. Yleensä salapoliisiromaanit torjuttiin sillä perusteella, että niistä ammennettiin ”porvarillista ajatustapaa pään ja sydämen täydeltä”.²⁰¹⁸

Kyösti Kivi käsitteli kirjallisuudenlajia hieman laajemmin *Liekissä* kesällä 1925 ja pelkisti ”porvarillisen ajatustavan” työläisten mustamaalaukseksi ja omistavien luokkien puolustukseksi. Esimerkkinä hän mainitsi Arthur Conan Doyle, joka piti Pariisin kommunardeja tai siirtomaiden vapaustaistelijoita roistoina ja murhaajina. Norjalainen Stein Riverton puolestaan pani ”Venäjän vallankumouksellisia työläisiä tai anarkisteja tekemään tai yrittämään erilaisia konnuuksia keskellä Osloa, jotta Asbjörn Krag saa loistaa”. Sama toistui amerikkalaisissa kirjoissa, joissa ”Pinkertonin toimiston pyssyhurtat” olivat ”enkeleitä ja nälkäiset lakkolaisjohtajat murhanhimoisia paholaisia”. Suomenkielisen salapoliisikirjallisuudenkin sankareita olivat ”hyvät ohranat ja salapoliisit” ja rosvoja ”pahat bolshevikit ja kommunistit”.²⁰¹⁹ Samantapaisen näkemyksen esitti kirjeessään Suomeen myös Kullervo Manner väittäessään, että etsivät ja salapoliisit olivat ”todellisuudessakin kapitalistisen yhteiskunnan piha- ja jahtikoiria”.²⁰²⁰

Ajan poliittinen ilmapiiri – kommunismin pelko ja neuvostovihamielisyyks – heijastui toki salapoliisikirjallisuuteen 1920-luvun alkuvuosina varsinkin Suomessa. Kivi luki kirjoja kuitenkin yksipuolisesti tai kommentoi pääasiassa 1910-luvun kirjoja. 1920-luvun uusia kirjoja luonnehti pikemminkin yhteiskunnallisuuden puute – rikos ei ollut yhteiskunnallinen tapahtuma. Salapoliisikirjoja olisikin voinut moittia siitä, että keskeistä niissä oli rikoksen synnyttämän arvoituksen älyllinen ratkaisu ja että sitä tehtiin usein joutilaan yläluokan elinpiirissä, jota työttömyys, työläisten vainot tai poliisin väkivalta eivät koskettaneet. Kollektiivisen liikkeen kannalta moitittavaa olisi myös löytynyt salapoliisien yli-inhimillisyydestä ja siihen liittyneestä individualismista.²⁰²¹

Liekin Kysymyksiä ja vastauksia -palstalla saatettiin silti hyväksyä salapoliisikirjojen lukeminen, koska ”ne avartavat mielikuvitusta ja lisäävät sanavarastoa”.²⁰²² *Revontulet* ei liioin piitannut kielloista, vaan julkaisi salapoliisi- ja jännityskertomuksia. Useimpien kirjoittaja jätettiin mainitsematta²⁰²³, mutta lehden palstoille

2018 Libristi, Työmies ja porvarillinen pimitystyö, *TT* 16.3.1926; myös Paavali, Kaunokirjallisuutta, *TT* 20.8.1924 pk.

2019 Henriks D:son (Kyösti Kivi), Työläisluokan nuoriso ja laiskuriluokan ajanvietekirjallisuus, *L* 5.6.1925.

2020 (Kullervo Manner) ht:lle, ei pvm, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

2021 Salapoliisikirjoista 1920-luvulla, Timo Kukkola, *Hornanlinnan perilliset. 70 vuotta suomalaista salapoliisikirjallisuutta*. Porvoo 1980, 45, 49–51; Julian Symons, *Murha! Murha! Salapoliisikertomuksesta rikosromaaniiin*. Juva 1986, 128–134.

2022 Kysymyksiä ja vastauksia, *L* 7.12.1923.

2023 Rikos yöpikajunassa, *RT* 2.4.1926; Toinen herra Quinton, *RT* 21.5.1926; Georg Barlettin varjo, *RT* 28.5.1926; F. Brittain Austin, Mallettin juttu, *RT* 18. ja 25.6.1926; Ovela timanttivarkaus, *RT* 17.12.1926; Pienen jenkin iso konsti, *RT* 3.6.1927; Kummallinen kuolemantapaus, *RT* 17.6.1927; Mazarin-kadun arvoitus, *RT* 24.6.1927; Leonard Coompen katoaminen, *RT* 12.8.1927; Murha Rue Berthellä, *RT* 26.8.1927; Sininen huntu, *RT* 23.9.1927; Epäonnistunut alibi, *RT* 8.6.1928;

pääsivät myös *Liekissä* tuomittu Sir Arthur Conan Doyle ja hänen sankarinsa Sherlock Holmes²⁰²⁴ sekä Holmes-perinnettä 1920-luvulla jatkanut J. S. Fletcher²⁰²⁵. Englanninkielisestä salapoliisikirjallisuudesta *Revontulet* osasi lyhyesti esitellä myös Edgar Allen Poen.²⁰²⁶ Läheisempiä lehdelle olivat kuitenkin ruotsalaiset Frank Heller ja S. A. Duse, jotka tunnettiin Suomessa muutenkin. Julkaisemista ei haitannut, että Dusen sankari Leo Carrington oli itserakas ja ylimielinen tai että hän hyväksyi esim. ”juutalaisten bolshevikkien” tappamisen.²⁰²⁷

Revontulien valikoima osoitti myös, ettei kaikkiin salapoliisikertomuksiin liittynyt niin yksinkertaisia yhteiskunnallisia vastakkainasetteluita kuin Henriks D:son oli väittänyt. Lehdessä näkyi kenties myös hienoinen kritiikki salapoliisikirjallisuuden valtalinoja kohtaan, sillä joissakin kertomuksissa rikolliset saattoivat onnistua tai salapoliisi olla syylinen murhaan, jota häntä pyydettiin selvittämään.²⁰²⁸

RAKKAUTTA

Varsinkin *Revontulissa* julkaistiin paljon ulko- mutta myös kotimaista alkuperää olevia rakkauskertomuksia, joiden aiheet tai juonikuviot eivät välttämättä poikenneet paljoakaan paheksuttujen ajanviettekirjojen sisällöstä. Rakkautta lehdessä ja nosivat mm. nunnat, ruhtinat, orjatar, näyttelijätär, runoilija, villilintu mutta myös kaksi tavallista ihmistä. Rakkautta koettiin Rooman valtakunnassa, 1300-luvun Englannissa, Ranskan vallankumouksen pyörteissä, 1900-luvun Suomessa mutta myös etelämeren saarilla, salomailla ja purppurasiiven alla. *Revontulien* rakkaus oli nuorta, kesäistä, miellyttävää, laskelmallista, omituista ja mutkikasta. Ja tietenkin rakkaudella oli oireita ja merkilliset kiertotiet sekä sen parina hammas särkyä, pulmia, jopa vihaa.²⁰²⁹

Arvoituksellinen murha, *RT* 27.7.1928; Robert Hitchens, Palava kynttilä, *RT* 24.9., 1., 8. ja 15.10.1926; Kauhea vieras, *RT* 26.10., 2. ja 9.11.1928; Varkaus hotellissa, *RT* 23.11.1928; Toisen maailman rajalla, *RT* 25.1.1929; Salaliitto Atlantilla, *RT* 30.5. ja 6.6.1930.

2024 Conan Doyle, Vahva Sally, *RT* 9.7.1926; Sir Arthur Conan Doyle, Kertomus vanhasta värikauppiasta, *RT* 4. ja 11.2.1927; Hunnutettu nainen, *RT* 25.2.1927; Seikkailu Schoscombe'ssa, *RT* 13. ja 20.5.1927.

2025 J. S. Fletcher, Merkitsemätön sivuseikka, *RT* 12. ja 19.8.1927; Huone numero 53, *RT* 18. ja 25.11.1927; Fletcherin luonnehdinnasta, Kukkola, 52.

2026 Conan Doyleen oppimestari, *RT* 30.4.1926.

2027 Frank Heller, Unen loppu, *RT* 29.10. ja 5.11.1926; S. A. Duse, Holger Timin seikkailu, *RT* 22.4.1927; Aiheettomia epäilyksiä, *RT* 20.5.1927; Paljastunut rikos, *RT* 13.1.1928; Varastettu jalokivi, *RT* 10.2.1928; ks. myös Ansa, *RT* 10.6.1927; Ovi puutarhaan, *RT* 28.10.1927 sekä Toinen miljoona, *RT* 2.9.1927; Punaiset helmet, *RT* 31.8.1928, jotka ovat skandinaavista alkuperää; Helleristä ja Dusesta, Bo Lundin, *The Swedish Crime Story – Svenska deckare*. Sundbyberg 1981, 13–14, 17–18; Kukkola, 40–41.

2028 Ylimääräinen juna, *RT* 19.8.1927; Salapoliisi ja hänen vaimonsa, *RT* 24.6.1927; Lääkäri – murtovaras, *RT* 22.7.1927.

2029 Urho Aleks, Rakkautta ja hammas särkyä, *RT* 12.3.1926; Mildred Cram, Musta silkinuora, *RT* 19. ja 26.11. sekä 3.12.1926; Rakkaustarina Etelämeren saarilta, *RT* 31.12.1926; Mustalaisrakkautta, *RT* 14.1.1927; Nunnan rakkaus, *RT* 18.2.1927; Rakkauden merkilliset kiertotiet, *RT* 25.2.1927; Rakkauden pulmat, *RT* 11.3.1927; Joe Corrie, Kahden tavallisen ihmisen rakkaustarina, *RT* 18.3.1927; Ensimmäinen rakkaus, *RT* 18.3.1927; Stacy Aumonier, Rakkaus vaiko kuningaskunta, *RT* 6. ja 13.5.1927; Rakastumisen oireita, *RT* 27.5.1927; Ruhtinattaren lemmentarina, *RT* 8.7.1927; Katutytöstä kuninkaan rakastajattareksi, *RT* 5.8.1927; Alla rakkauden

Sekä SKP:n johto että helsinkiläislehtien toimittajat paheksuivat *Revontulia* rakkauskertomusten julkaisemisesta²⁰³⁰, mutta moitteet eivät poistaneet tarinoita, jotka olivat ilmeisen suosittuja. Niitä kaivattiin myös *Liekissä*²⁰³¹, joka ei muutenkaan ollut aivan rakkaudeton lehti – siinä saatettiin jopa uskoa rakkauden parantavaan voimaan²⁰³². *Liekin* rakkauskertomukset koskettelivat kuitenkin selvemmin työläisnuorten omaa maailmaa.

Liekin rakkauskertomukset kuvasivat myös työläisten vaikeuksia ja porvarillisen yhteiskunnan moraalista rappiota: monissa kertomuksissa tehtailijat, insinöörit, työnjohtajat, talon isännät tai pojat viettelivät tai raiskasivat työläis- tai palvelustyön, minkä jälkeen tämä tappoi itsensä tai lapsen saatuaan joutui kadulle tai vankilaan.²⁰³³ Kertomukset osoittivat kirjoittajien sitoutumista perinteeseen: rikkaan miehen viettelemän tytön ankea kohtalo oli yleinen teema työläiskirjallisuudessa ja myös työläisnuorten itsensä kirjoittamissa tarinoissa.²⁰³⁴ 1920-luvun loppuvuosina onnettomien kohtaloiden tilalle nousivat kertomukset, joissa viettely ei onnistunut²⁰³⁵ tai vietyty tyttö pystyi aloittamaan uuden elämän²⁰³⁶. Kenties se myös heijasteli jotain työväenliikkeen omasta tilanteesta.

Rakkausasioista *Liekkiin* kirjoitti myös Sulo Saarijärvi alias *Armas Äikiä*. (L 26.2.1926)

purppurasiiven, RT 28.10.1927; Piccolon ensimmäinen rakkaus, RT 23.12.1927; Nuori rakkaus, RT 6.1.1928; Salomaan rakkautta, RT 13.7.1928; Uusi autonkuljettaja, RT 3.8.1928; Filminäyttelijättären rakkaus, RT 10.8.1928; Kohtalon tahto, RT 10.8.1928; Rakkauden tanssi, RT 24.8.1928; Laskelmallista rakkautta, RT 31.8.1928; Venni Kuusio, Runoilijan rakkaus, RT 10.9.1928; Kohtalo ja rakkaus, RT 21.9.1928; Rakkauden kutsu, RT 21.9.1928; O. Henry, Kesä- ja lokakuu, RT 26.10.1928; Villilinnun rakkaus, RT 23.11.1928; Ilmari Kainuu, Rakkauden oppi, RT 1.2.1929; Rakkauden vuoksi, RT 15.2.1929; Rakkaus ja viha, RT 22.2.1929; Rakkaudenliekki, RT 5.4.1929; Mutkikas rakkaustarina, RT 5.4.1929.

2030 V. L. (Emil Paajanen), hv:lle (Linde) (Kössi Ilola) 3.3.1926 Helsinki, f. 516, op. 2, d. 936; (Kullervo Manner) ht:lle, ei pvm., d. 987, RGASPI.

2031 Esim. Eeva, Lukijan palsta, L 2.3.1928.

2032 ”Orvokki”, Rakkauden parantava voima, L 26.8.1927.

2033 Esim. E. E-n, Aino, L 25.1.1924; Hanna Niemi, Kohtalon kourissa, L 20.6.1924; Hanna Niemi, Tilinteko, L 13.3.1925; Hely Hahtuva (Edla Peltola), Elämän harmautta, L 27.3.1925; Anni Koffert, Kenen syy?, L 27.3.1925; Sumunlapsi, Anna-Liisan tarina, L 13.7.1928; Sumunlapsi, Sillan kaiteet, L 19.10.1928; Väinö Hannes Pekkola, Tunnustus, *I&L* 2/1930.

2034 Palmgren 1966II, 387–392; Kirsti Salmi-Niklander, Lennart ja Fanny Lemmenlaaksossa. Tekstien mikrohistoriaa. Kirjassa Marjatta Rahikainen (toim.), *Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalais-ten elämästä*. Helsinki 1996, 134.

2035 S. V. S., ”Alli – minä rakastan sinua”, L 24.2.1928; Anna Suonio, Lean tarina, L 1.3.1929.

2036 Elämän koulussa, RT 9.12.1927; Sumunlapsi, Laina, L 14.9.1928; Herman Vidgren, Katri Aaltolan elämäntarina, L 30.11.1928; H. V-n, Muuan muistelmä, L 7.6.1929; Armida Valaskivi, Kesä ja rakkaus, L 9. ja 16.8.1929.

Rakkaus pystyi suomalaisen kommunismin lehdissä – kuten yleensäkin rakkauslukemistoissa – vain harvoin ylittämään luokkarajoja tai maailmankatsomuksia.²⁰³⁷ Kaksi ihmistä voi sitoa toisensa vain siten, että heidän harrastuksensa ovat samat ja intohimonsa maiset pyrkimykset suuntautuvat samoihin uomiin, selitti Azlag Jarga. Muuten he kuuluivat eri maailmoihin.²⁰³⁸ Rajoja saatettiin kuitenkin ylittää, kun jompikumpi osapuoli luopui menneestään ja omaksui työväenaatteen.²⁰³⁹ Loppu saattoi silti olla onneton: esimerkiksi maaliskuussa 1926 ilmestyneessä tarinassa kauppias ampui humalassa tyttärensä ja punakaartissa olleen pojan, kun ei hyväksynyt näiden suhdetta.²⁰⁴⁰

1920-luvun lopulla kertomuksissa ilmeisesti vahvistui työväenliikkeeseen kuuluvan osapuolen pyrkimys saada toista ymmärtämään liikkeen tärkeys ja sitoutumaan siihen.²⁰⁴¹ Toisaalta luokkarajojen ylittämistä pidettiin jopa rakkauselämässä jonkinlaisena horjahtamisena luokkataistelun oikealta tieltä.²⁰⁴²

Liekin kertomuksissa mietittiin paljon rakkauden ja työväenliikkeessä toimimisen suhteita. Nimimerkki Usko Varma uskoi varmasti, että ”unelmien työläistyttönen” löytyisi ”taistelun armeijasta”²⁰⁴³. Monet muutkin todistelivat mahdollisuutta yhdistää rakkaus ja toiminta nuoriso-osastoissa. Näissä kertomuksissa asetettiin joskus jopa luokkataisteluun osallistuminen ehdoksi yhteiselolle mutta enemmän niissä selitettiin toveruuden merkitystä sekä puhuttiin mustasukkaisuutta ja omistushalua vastaan.²⁰⁴⁴ Niitä kaikkia osoitti ilmeisesti poliittisesta toiminnasta vankilaan joutunut mies, joka vapauduttuaan ei nostanut meteliä siitä, että vaimo oli saanut lapsen miehen toverin kanssa.²⁰⁴⁵

Työläisnuorten rakkaus ja yhteiselo ei kuitenkaan ollut aivan mutkatonta. Omat vaikeutensa siihen toi kommunistisen puolueen periaatteisiin kuulunut ajatus ammattivallankumouksellisista, joka ilmeisesti lisäsi pohdiskeluja rakkauden ja vallankumouksellisen työn suhteesta. Monissa kertomuksissa kirjoittajat panivatkin vallankumoustyölle omistautuvan nuorukaisen – kyse oli ennen muuta nuorista

2037 Azlag Jarga, Kaksi ihmistä, *L* 2. ja 9.5.1924; L-g K., Heidän epäsointunsa, *L* 18.7.1924; Ida Hagert, Aatteen vuoksi, *L* 15.8.1924; Hemmi Aro, Oman luokkansa lapsia, *L* 10.10.1924; A. V., Piika, *L* 7.11.1924; Väinö Viitala (Arne Lehikoinen), Torpan tyttö, *L* 12.6.1925; Kaarlo Lento (Kaarlo Kosunen), Kaksi ihmistä, *RT* 12. ja 19.3.1926; Aarne Linnansaari, Nukkuva kaupunki, *RT* 16.4.1926; Azlag Jarga, Rakkaustarina saloilta, *L* 28.5.1926; Are L-n, Tricolinepaita, *L* 17.9.1926; Vilho Syväkangas, Kukan omansa ottakoon, *RT* 22.4.1927; L., Ollin rakkaus, *L* 5.10.1928; Emil Elenius, Vanha tarina: rakkaus ja köyhyys, *L* 31.1.1930; luokkarajoista naistenromaaneissa, Ulla Eloranta, ”Villiorvokkien huumaa”. Naistenviihde populaarikirjallisuuden kentässä, kirjassa *Aika on aikaa ... Tutkielma poploresta*. Toimittanut Seppo Knuutila. Helsinki 1975, 168.

2038 Azlag Jarga, Ketäkö lemmin?, *L* 1.2.1929.

2039 Esim. Liesi, Kokemusten koulussa, *L* 19. ja 26.9.1924; Iita Nuotio, Myrskyiltana, *L* 24.4.1925; Taistelijatar, Kaksi ihmistä, *L* 21.9.1928.

2040 Toivo Salmio, Vanhan männyn tarina, *L* 12.3.1926.

2041 Anna Suonio, Paulan taistelu, *L* 22.7.1928; E. L. Suksi, Sosialistipuhuja, *L* 24.5.1929.

2042 Iikka Kare, Takaisin maankamaralle, *L* 22. ja 29.6., 3.7. ja 3.8.1928; Taistelijatar, Uskollinen vakaumukselleen, *L* 31.8.1928; Risto Karu, ”Muista kuka olet!”, *L* 19.10.1928.

2043 Usko Varma, Onnen kukkanen, *L* 22.12.1924.

2044 Tatu Väätäinen, Saarimatalla, *L* 14.12.1923; Veli, Voimakkaita tunteita, *L* 15.2.1924; Tikka (Elli Lehto), Viljo ja Alli, *L* 6.2.1925; I.N., Saavuttamisen arvoinen ystävyys, *L* 20.2.1925; Tikka (Elli Lehto), Toveruus ja rakkaus, *L* 6.3.1925; Azlag Jarga, Mihin menet?, *L* 19.11.1926; L. K., Hyvä mies ..., *L* 1.7.1927; A.E., Nuoria, *L* 25.11.1927; ”Manne”, Elsa ja Ilmari, *L* 24.2.1928; Anna Suonio, ”Anna minun olla toverisi”, *L* 2.3.1928.

2045 Simson, Vahinkolapsi, *L* 20.12.1929.

miehistä – luopumaan rakkaistaan ja vakuuttamaan, että sosialistinen aate ja taistelu olivat tärkeämpiä kuin koti ja perhe.²⁰⁴⁶ Tavallaan rakkauden onni kytkettiin – kuten muutkin hyvät asiat – sosialismin saavuttamiseen.

Kaikki kertomukset eivät päättäneet kuitenkaan yhtä kaihoisesti. Nimimerkki Sumunlapsi halusi kenties lieventää luokkataistelulle uhrautumisen totaalisuutta pannaan nuoren miehen muuttamaan asennettaan rakkauteen ja avioliittoon.²⁰⁴⁷ Rakkauden ja luokkataistelun yhdistäminen nähtiin kertomuksissa yleensä mahdottomana, koska perheen huoltaminen lopetti usein toiminnan luokan puolesta. Ludvig Kosonen katseli suhdetta toisesta perspektiivistä pohtiessaan, miten rakkauden huolettomuus ja iloisuus voisi yhdistyä luokkataisteluun liittyvään vakavuuteen.²⁰⁴⁸

”JATSI”

Populaarikulttuuriin kuuluivat myös musiikki ja tanssi. Asenne tanssiin oli suomalaisen työväenliikkeen parissa perinteisesti kaksijakoinen: toisaalta pelättiin tanssin lamauttavan osallistumista työväenliikkeen toimintaan ja muuhun henkiseen toimintaan, toisaalta nähtiin työläisnuorison halu tanssiin ja ymmärrettiin työväentalolla järjestettyjen tanssien vetävän nuorisoa lähemmäs liikettä. Sama kaksijakoisuus säilyi suomalaisen kommunismin piirissä. Edellisestä lähtökohdasta tanssi tuomittiin ”ala-arvoiseksi huvittelutavaksi”, jälkimmäisestä sen todettiin virkistävän henkisesti ja ruumiillisesti ja saattavan ”sielun väräjämään”. Jotkut saattoivat jopa hyväksyä, että tanssissa ”hetkiseksi unohtuu maailman ja elämän kovuus”.²⁰⁴⁹

Suomalaisen kommunismin piirissä ymmärrettiin myös se, että nuoret menisivät muiden järjestämiin tilaisuuksiin, jos asenne tansseihin olisi kovin kielteinen. Liikkeen piirissä pelättiin, että ”äärimmäinen tanssihimo” johtaisi nuoria ”suojelijain syliin”. Siksi lehdissä ja järjestöissä kehoitettiin panemaan saartoon porvarien iltamat mutta yritettiin myös kehottaa työläisnuoria tinkimään ”tanssikuumeestaan” ja osallistumaan myös ”arvokkaampiin huveihin”.²⁰⁵⁰

Liike sai 1920-luvulla uutta pohdittavaa uudenlaisesta musiikista ja uudentyyppisistä tansseista, jotka saivat vallitsevaa käytäntöä mukaillen suomalaisen kommunismin piirissä yhteisnimen jatsi. Se oli yleiskäsite, jonka alla puhuttiin musiikin ohella vuosikymmenen muotitansseista charlestonista ja black-bottomista mutta myös niiden esittämispaikoista, ravintoloista.

Vaasan sosialistinen naisyhdistys totesi esimerkiksi joulukuussa 1926, että ”jazzrenkutus on ala-arvoista tanssina ja jazz-musiikki on musiikin räkkäämistä”. Yh-

2046 Iita Nuotio (Laina Heinonen), Kukkivien tuomien alla, *L* juhannuksena 1925; ks. myös Kyynelten lemmikki, Mökin Johanna, *L* 30.4.1926; Pentti Pouttu (Mauritz Rosenberg), Katkesi – ei katkennut, *RT* 24.2.1926; Maarit Matkakoski, Tyttö potkukelkassa, *RT* 4.11.1927; E. L. Suksi, Sosialistipuhuja, *L* 24.5.1929.

2047 Sumunlapsi, Laina, *L* 14.9.1928.

2048 Ludvig Kosonen, Ajopuita elämän virrassa, *RT* 14., 21. ja 28.6., 5., 12. sekä 19.7.1928.

2049 Esim. Kysymyksiä ja vastauksia, *L* 26.10.1923; N.L. Tanssista, *L* 16.11.1923.

2050 T. M-ki, Pietarsaaren sos. nuorisoyhdistyksen, *TÄ* 9.3.1925; Alikon Markku, Teuvalta, *TÄ* 18.5.1925; Aarne-Kosti, Epistola Röytän työläistyöille, *PV* 14.7.1926; Teppo Tumpu, Röytän saarella on jotain mätää, *PV* 15.7.1926; Kontio (Kaarlo Valli), Turun työläisnuorisolle, *TT* 31.8.1926.

distyksen mukaan ”siinä tanssissa” oli ”suurena tekijänä väkijuomatkin” – selväpäinen ei viitsisi ”ketkutella” niin rumasti. Vaasan naisyhdistys pitikin jokaisen vakavamielisen työläisen velvollisuutena taistella ”jazz-hullutusta” vastaan, jotta se ei turmelisi nuorison moraalaisia käsityksiä.²⁰⁵¹ *Pohjan Voimassa* toukokuussa 1927 kirjoittaneen nimimerkki Uralinkin mielestä ”jazzi-orkesterin” säestyksellä tanssittavat tanssit olivat ”villää kiemurtelua”. Niiden uudenaikaiset nimet herättivät kuitenkin uteliaisuutta ja vetivät työläisnuortenkin huomion pois ”luokkatuntemuksista”. Tanssikahvilat olivatkin ”ansoja” työläisille. Lisäksi ne tallasivat maahan ”siiveillisyyksäsitteitä”. Työläiset eivät saaneetkaan mennä tällaisiin ”irstailupesiin” – se johti vain ”prostituution”.²⁰⁵²

Liekissä 1920-luvun muotitansseja rinnastettiin klassisiin tansseihin. Rinnastus ei kuitenkaan mairitellut niitä – jazz, charleston ja black-bottom olivat ”rumia, epäterveitä ja kaikin puolin mauttomia”. Ne eivät ilahduttaneet katsojaa tai osallistujaa eikä niihin sisältynyt ”sitä samaa elämäniloa jota oli vanhan valssin pyörähdyksissä”. Lehti ei halunnutkaan tuomita tanssia yleensä – se ilmaisi nuorison tarvetta liikkua ja huvitella.²⁰⁵³

Musiikkina jazzia tarkasteltiin harvemmin, mutta sitä saatettiin rinnastaa kansanlauluihin, joiden katsottiin olevan ”köyhälistön henkistä tuotetta”. Kansanlauluissa oli lisäksi ”viejättävä melodiarakenne ja herkästi vaistottu, lyrillisyyteen taipuva sanonta”. Sen takia ne olivat terveellinen vastapaino ”hapuileville jazzrenkutuksille, jotka pyrkivät riistämään ihmisiltä sävelmaailman kauneus-idut”.²⁰⁵⁴ Suhdetta siihen toivat julki myös kaunokirjalliset kuvaukset:

”Jazz-orkesteri Bill-Bom helyineen ja kärrämyllyineen vingutti ja rämpytti nurkassaan muotikappaleuutuuksiaan asianmukaisella inspiraatiolla. Oli sellainen huumaava ja korviavihlova melu, jollainen saattaa olla vain pohjalaisissa tanssihäissä ja nykyaikaisen pääkaupunkilaisen puolisivestyneen jazz-nuorison vapaissa huvittelutilaisuuksissa.”²⁰⁵⁵

Meluun, rumuuteen ja syntisyyteen liittyvät tuomiot eivät olleet kylliksi *Liekille*, joka yritti tarkastella uusia tansseja marxilaisen yhteiskuntakäsityksen näkökulmasta – ne liitettiin osaksi ajan ”luonnonvastaista ja sairaalloista” porvarillista kulttuuria, joka vaipui ”yhä syvemmälle uskonnolliseen mystisismiin, huumausaineiden, väkijuomain ja fascismin kiroukseen”. Tällainen ”luonnoton” kulttuuri ei kyennyt luomaan ”terveitä ja luonnollisia tansseja”. Siksi ei ollut syytä ihastella porvarillisen kulttuurin ”apinatansseja”.²⁰⁵⁶ *Pohjan Voimassa* kirjoittanut nimimerkki Teppo Tumpu komensikin heittämään pois

”sellaiset säärien sätkyttelemiset kuin ne ‘black-bottomit’ ja charlestonit vaativat. Porvariston rappauneeseen moraaliiin ne sopivat. Työläisellä ei pitäisi olla niiden kanssa mitään tekemistä. Neuvosto-Venäjäällä se onkin jo huomattu ja jazz-musiikki ja siihen sisäl-

2051 Jazzin vastustaja, Vaasan sos. naisyhdistyksen kuukausikokous, *TÄ* 13.12.1926.

2052 Urali, Jazzit, charlestonit, valenciati!, *PV* 21.5.1927.

2053 Nykyajan tanssit, *L* 15.7.1927.

2054 Kansanlaulu-ilta, *TÄ* 21.1.1927.

2055 Eino Hakala, ”Kulissien” takana, *RT* 8.2.1929.

2056 Nykyajan tanssit, *L* 15.7.1927; ks. myös Kaikilta kaikille, *L* 8.3.1929.

tyvä sätkyttely kielletty. Kun työläisnuorukainen tai neitonen tarvitsee, liikuntaa, ottakoon sen raittiissa ulkoilmassa urheilulla ja voimistelusalissa voimistelulla. Ja väliaikoina sitten tarmolla tietoja hankkimaan.”²⁰⁵⁷

Moitteet osoittivat Suomen työväenliikkeen kansanvalistushenkistä perinnettä, jota yritettiin ajoittain pukea marxilaiseen asuun.²⁰⁵⁸ Ne todistivat myös tietämättömyyttä jazziin alkuperästä ja luonteesta – jazzia ei osattu nähdä Amerikan mustien, jopa työtätekevien mustien, omana musiikkina ja vastapainona valkoiselle valtakulttuurille²⁰⁵⁹.

Suomalaisen kommunismin suhde jazziin ei kuitenkaan pelkistynyt lehdissä esitettyihin moralisointeihin ja tuomioihin. Esimerkiksi *Pohjan Voimassa* saatettiin vuosikymmenen lopussa pitää jazzia ”musiikin kumouksena” ja arvella, että ajanhenken todellinen olemus kuului ”jazz-musiikin iskevissä rytmeissä”. Artikkelissa väitettiin – kovin tulenkantajahenkisesti – että senhetkinen taidemusiikki löytyi ”jazz’issa, koneitten hyrinässä, autojen, ilmalaivojen ja pikajunien kiidännässä, teräksen kalskeessa, tehtaitten vihellyspilleissä, ja kumouksen sykinnässä.” Myös *Suomen Työmieheissä* jazzia luonnehdittiin helmikuussa 1930 ”automobiili- ja lentokoneajan tanssiksi” ja pidettiin sitä ”aikamme tanssittuna maailmankatsomuksena” ja ”suuriarvoisena musiikkielämän rikastuttajana”. Lehdessä kiitettiin myös jazz-tanssien urheilullisuutta: charlestonissa sai sen hetken ”veltostunut kulttuuri-ihminen erinomaista säärilihasvoimistelua”²⁰⁶⁰.

Pohjan Voiman kirjoittaja katsoi jazzin levinneen jo niin laajalle, että taistelu sitä vastaan oli turhaa – sen sijaan oli heittäydyttävä virtaan muiden mukana. Suomalaisen kommunismin nuoriso oli jo oikeastaan heittäytynyt virtaan – monien nuoriso-osastojen tilaisuuksissa esiintyi ”jazz-orkesteri”. Esimerkiksi Kivinokassa, Sörnäisten nuoriso-osaston ja Helsingin Ponnistuksen kesänviettopaikassa soitettiin jatsia innokkaasti jo kesällä 1925. Vähitellen se yleistyi myös työväentalojen iltamien ohjelmistossa. Siihen myötävaikuttivat myös sosialistiset nuoriso-osastot, joiden piiristä syntyi erityisiä jazz-orkestereita – esimerkiksi osittain Rajamäen pojista muodostunut Dallapé.²⁰⁶¹

Suomalaisen kommunismin nuoriso ei muutenkaan suhtautunut yhtä tuomitsevasti ”jatsiin” ja siihen liitettyihin tansseihin. Nuorten kokouksissa saatettiin kuitenkin keskustella jatsitanssien soveliaisuudesta. Esimerkiksi Helsingin nuorten työläisten opintoyhdistyksessä ei pidetty charlestonia muita tansseja vaarallisem-

2057 Teppo Tumppu, Tervehöks’ ja näkemiin, *PV* 25.3.1927.

2058 Kurkela 1986, 33–49.

2059 Jazzin taustasta, esim. Ekkehard Jost, *Sozialgeschichte des Jazz in den USA*. Frankfurt an Main 1982, 15, 22–40, 48–55.

2060 -as, Kumouksellisuus nykyajan musiikissa, *PV* 20.7.1929; Valssi ja jazz, *ST* 28.2.1930; tulenkantajien luonnehdinnoista, Saarenheimo, 216–231.

2061 Saunio, 253–254; Pekka Jalkanen, *Alaska, Bombay ja Billy Boy. Jazzkulttuurin murros Helsingissä 1920-luvulla*. Helsinki 1989, 114–116; Humoristiset Jazz-karnevaalitanssit, *SaT* 11.12.1926; Vaasan työväenyhdistyksen vuosijuhlat, *TÄ* 31.1.1927, jossa sanotaan esiintyneen kolmimiehisen jazz-orkesterin Ota ja rimputa; Viimeiset keskiviikkojazzit Kansantalolla, *TÄ* 19.3.1930.

pana eikä siksi katsottu aiheelliseksi sen kieltämistä²⁰⁶². Esiintymisryhmille kirjoitetuissa lauluissa tehtiin toki pientä pilaa siitä, miten ”cimmyjen tahti ja jazzin mahti tätä maailmata hallitsee”. Samalla irvailtiin, miten ”se ukkoja, akkoja, rampoja, nuoria tahtihinsa villitsee”. Jazzin tunkeutumista joka paikkaan ei kuitenkaan kauhisteltu vaan myönnettiin huvittuneina, että ”rumpujen jyske ja lapikasten ryske täyttävi taivaat ja maat”.²⁰⁶³

Vaikka vaasalainen ohjelmaryhmä katsoi jatsia tanssittavan ”luolakansan malliin”, sen sanoitus saattoi yleisen jatsi-innostuksen ohella parodioida suomalaisen kommunismin piirissä esitettyjä tuomioita:

Kaikki tanssit katrillit
sekä tangot, makriisit.
Kaikki muodista jää.
Uus kun jatsi on tää.
Jatsi riemua tuo
jatsi nautinnon suo.
Viihdyttää vanhuksia, lapsia

Tanssin tahtiin sekä laatuun
neekereiltä malliin saatuun.
Temmannut on valtoihinsa
koko ihmiskunnan.
Kaikki lapsetkin tanssivat ketkutusta
polven notkistusta, jatsia.
Simasuut supukat, hemaisevat hempukat
jatsin tahdissa hyppivät, keikkuvat
Jatsi riemua tuo
jatsi nautinnon suo
hyppikää, pomppikaa jatsia.

Saksofonit kun oi
sulosäveleitä loi.
Värilyhdyt kun luo hohdettaan
liittää perhoset nää
keijut kiekkurapäät
heittää lanteitaan, pohkeitaan.
Alkaa nyt nytkytys
sekä hyt hytkytys
sip sipsutus
sekä lemmen kuherrus
Jatsi riemua tuo
jatsi nautinnon suo
hyppikää, pomppikaa jatsia.²⁰⁶⁴

2062 Helsingin nt-opy 21.11.1926, viikkokokoukset 1926, Hgin nt-opy:n arkisto, KA.

2063 Se jazzi, Kollektiivisiä esityksiä 2 (kansio 200), am, EKV, VA.

2064 Luolakansan malliin, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, ohjelmatoiminta, KA.

Pilaa tekevät laulut eivät kuitenkaan kokonaan syrjäyttäneet kansanvalistuksellisia tuomioita, sillä suomalaisen kommunismin lehdissä julkaistiin edelleen kirjoituksia, joissa jatsia pidettiin ”humbuugina” ja paheksuttiin, että se oli nuorisjärjestöissään syrjäyttänyt valistustoiminnan.²⁰⁶⁵

”ELÄVIÄ KUVIA” JA TÄHTIKULTTIA

Suomalaisen kommunismin suhde elokuvaan oli myös kaksijakoinen, mutta huolestuneisuutta elokuvien turmiollisesta vaikutuksesta työläisnuoriin ei tuotu ilmi yhtä usein kuin kirjallisuutta tai tanssia kommentoitaessa. Ajoittain lehdissä toki moitittiin, että elokuvissa tarjottiin ”omistavan luokan taidetta” ja että kankaalla vilisi ”koko porvarillinen saasta, hillittömästä kullanhimosta ja sen voittamiseksi toimeenpannuista huijausjutuista, laiskuudesta elävien herrojen ja naisten avioliit-
toskandaaleihin, kiimaiseen lemменjanoon, romanttisiin, luonnottoman hempeinä tai tuskaisina väreileviin rakkausseikkailuihin saakka”. Samalla tuotiin julki pelko siitä, että elokuvat saisivat työläisnuoret haaveilemaan samanlaisesta elämästä.²⁰⁶⁶

Viehtymys uuteen välineeseen oli kuitenkin niin voimakas, että se ylitti pelon elokuvien sisällön kielteisistä vaikutuksista. Ainakin monet työväenyhdistykset – jopa maaseudulla – hankkivat oman elokuvateatterin. Valmius siihen saattoi olla suurempi sosiaalidemokraattien valta-alueilla, mutta suomalaisen kommunismin hallitsemista työväenyhdistyksistä elokuvateatterin hankkivat esimerkiksi Helsingin, Vaasan, Pietarsaaren, Karihaaran, Kauhavan ja Suonenjoen yhdistykset. Yrityksiä perusteltiin taloudellisilla syillä – Karihaarassa elokuvateatterista toivottiin ”työläisten rahamylyä”.²⁰⁶⁷

Taloudelliset toiveet eivät kaikin paikoin täyttyneet, sillä esimerkiksi Helsingin työväenyhdistyksen Punalyyhty toimi vain vajaan vuoden – helmikuusta 1925 seuraavan vuoden alkuun.²⁰⁶⁸ Myös Oulussa työväenyhdistyksen elokuvateatteri oli lyhytikäinen. Sen sijaan maaseudulla teatterit toimivat kauemmin – Karihaarassa, Kemmin kupeessa, elävät kuvat pysyivät elävinä syksystä 1924 ainakin syksyyn 1927 ja Kauhavalla vuodesta 1925 kesään 1930.²⁰⁶⁹ Punalyyhdyn aloittaessa toimintansa Helsingissä kaivattiin ensi sijassa ”opettavia ja kasvattavia” filmejä, mutta yleensä työväenyhdistysten omistamat elokuvateatterit tyytyivät tarjolla oleviin elokuviin. Karihaarassa jopa ylpeiltiin sopimuksella maan suurimman filmivuokraamon kanssa.²⁰⁷⁰

2065 Jazzin voittokulku, *RT* 18.6.1926; Kirjeenvaihtaja, Tainionkoskelta, *T* 7.3.1929.

2066 Iikka, Porvarilliset huvitilaisuudet ja työväenluokan nuoriso, *TT* 25.6.1926; Työmies, Pakinaa filmistä, *TT* 15.11.1926; Puhe nuorisolle vappuna 1928, keskusjohdon kirjelmät, julistukset, ohjeet (kansio 187), am, EKV, VA.

2067 Teattereista, Risto Kekarainen, *Työväenliike ja elokuva Suomessa vuosina 1897–1947*. Suomen historian pro gradu. Helsingin yliopisto. Marraskuu 1988, 126–129; Järvenpää, 304–305; Pietarsaaren ty:n yk 2.11. ja 7.12.1924, Pietarsaaren ty:n arkisto, KA; Kummia kuuluu Karihaarasta, *PV* 14.10.1924; Suonenjoen ty:n elävätkuvat, *SaT* 11.9.1926.

2068 Tuomisto, 319.

2069 Kekarainen, 126–129; Järvenpää, 304–305; Kummia kuuluu Karihaarasta, *PV* 14.10.1924; Elävät kuvat, *PV* 4.1.1925; Filmit, *PV* 7.2.1925; Karihaaran työväen elävätkuvat, *PV* 31.7.1927.

2070 Puna-Lyyhty aloittaa toimintansa, *TT* 24.1.1925; Suonenjoen ty:n elävätkuvat, *SaT* 11.9.1926; Karihaaran työväen elävätkuvat, *PV* 31.7.1927.

Ja ilmeisesti ”elävät kuvat” lakkasivat omassa teatterissa olemasta ”humpuukia”, jolla pyrittiin vain keräämään rahat ”huulesta vedettäviltä”²⁰⁷¹.

Työväenyhdistysten omistamien elokuvateatterien lisääntyminen synnytti keskustelua niiden yhteistyöstä. Jo 1925 Helsingissä esitettiin vuokrausrenkaan perustamista Punalyhdyn hankkimille elokuville. Myös tammikuussa 1929 Vaasassa pidetyssä taloudellisten työväenyhdistysten kokouksessa keskusteltiin elokuvakeskuksen perustamisesta – sitä kaivattiin valitsemaan, vuokraamaan ja ostamaan elokuvia. Kokous asettikin toimikunnan valmistelemaan asiaa, ja Helsingissä perustettiin syksyllä Työväen elokuvakeskus oy, johon kaikille työväenyhdistyksille tarjottiin mahdollisuutta liittyä.²⁰⁷²

Työväen elokuvakeskus pyrki laajentamaan työväenyhdistysten elokuvatoimintaa – se uskoi työväentalojen lisäävän elokuvia esittämällä kannattavuuttaan sekä monipuolistavan iltama- ja huvitoimintaansa. Se tarjosikin mahdollisuutta hankkia edullisesti filmikoneita. Työväen elokuvakeskus uskoi myös voivansa vaikuttaa elokuvien tarjontaan, koska se oli yhdessä muiden elokuvatuottajien kanssa saanut aikaan sopimuksen elokuvien hankkimisesta Neuvostoliitosta. Se lupailikin maan suurimman elokuvatuottajan Sovkinon filmejä työväenyhdistysten elokuvateattereihin.²⁰⁷³ Työväen elokuvakeskus jäi kuitenkin lapsenkenkiin, sillä lama ja työväentalojen sulkemiset estivät sen kehittymisen.

Suomessa ei järjestetty mielenosoituksia huonoja elokuvia vastaan tai esitetty vaatimuksia niiden boikotoimisesta, kuten Saksassa. Suomessa ei liioin laadittu luetteloita suositeltavista elokuvista.²⁰⁷⁴ Mutta suomalainen kommunismi organisoisi silti elokuvateatterien boikotin, mutta melkein päinvastaisesta syystä kuin Saksassa – nuoriso-osastot julistivat Helsingissä ja Kuopiossa elokuvateatterit boikottiin keväällä 1925, kun ne poistivat ilmoituksensa työväenlehdistä.²⁰⁷⁵

Omien elokuvien tekemiseen Työväen elokuvakeskus ei tähdännyt. Aiheesta ei ilmeisesti muutenkaan puhuttu suomalaisen kommunismin piirissä. Siten liike ei pyrkinyt panemaan käytäntöön V. I. Leninin havaintoa elokuvan suuresta merkityksestä agitaatiovälineenä²⁰⁷⁶. Käytännön mallia siihen olisi saanut Saksan kommunistien tai Työväen urheiluliiton, osuuskauppaliikkeen sekä sosiaalidemokraattisen työläisnuorisoliikkeen tekemistä elokuvista.²⁰⁷⁷ Esimerkiksi opintopäivien kuvaaminen olisi vastannut suomalaisten järjestöjen tapaa kertoa itsestään.

Vaikka suomalaisen kommunismin sanomalehdet kauhistelivat ajoittain elokuvien porvarillista maailmaa, porvarillisten aikakauslehtien kanssa kilpaileva *Itä ja Länsi* suhtautui elokuvaan ja niiden ympärille syntyneeseen tähtikulttiin varsin myötä-

2071 Harold Lloyd, Filmikeskustelua, *L* 30.1.1925.

2072 Kekarainen, 42–44; Taloudellisten työväenyhdistysten neuvottelukokous, *TL* 5.1.1929; Keskitettyneen toiminnan suuntaviivat luotiin taloudellisten ty:sten neuvottelukokouksessa, *TL* 17.1.1929; Työväen Elokuvakeskus Oy, *SaT* 19.12.1929.

2073 Työväen Elokuvakeskus Oy, *SaT* 19.12.1929, *TÄ* 23.12.1929.

2074 Saksasta, Guttman, 265.

2075 Tauno Saarela, Postilla vai Nyyrikki? Suomalainen kommunismi ja lehdet 1920-luvulla, kirjassa Jouko Joentausta (toim.), *Palstojen takaa*. Helsinki 1997 (Saarela 1997A), 14.

2076 Esim. Kenez, 106, 199–200.

2077 Guttman, 271–273; Kekarainen, 31–36.

mielisesti. Lehti julkaisi vuosina 1924–25 Filmimaailmasta-palstallaan tunnettujen filmitähtien – mm. Gloria Swansonin, Mary Pickfordin, Pola Negrin, Lillian Gishin, Douglas Fairbanksin, Rudolf Valentanon, Charlie Chaplinin, Harold Lloydin, Majakan ja Perävaunun – kuvia.²⁰⁷⁸ Porvarillisista aikakauslehdistä se pyrki erottautumaan kummastelemalla tähtien huimia palkkioita ja pukulaskuja, viittaamalla Hollywoodin eriarvoisuuteen – suurella osalla elokuvatyöläisistä oli huono palkka – tai osoittamalla, ettei hollywoodilaisten kohtalo ollut välttämättä onnellinen. Esimerkiksi Pola Negri oli ”joutunut Hollywoodin kaupallisen yöhallan tuhohtavaksi”.²⁰⁷⁹

Itä ja Länsi pyrki myös selittämään ”sankaripalvontaa”. Sen mukaan ihmiset eivät enää tarvitse jumalia yliluonnollisten ilmiöiden selittämiseen, mutta he kaipasivat sankareita ”itsetietoisuuden tukena”. Ihailun kohteet olivat kuitenkin muuttuneet: jumalien ja ruhtinaitten tilalle oli noussut sankareita, jotka uhmasivat vaaroja, ja populaarikulttuurin, erityisesti teatterin ja filmin ”tähtiä”, joiden kuvat ”sostivat seinä, ilmoituksia, sikaarilaatikoita, kalvosinnappeja, porsliiniesineitä” ja joiden pukeutumis- ja esiintymistapaa matkittiin. *Idän ja Lännen* mielestä se ilmensi palvojen pyrkimystä päästä yläluokan pariin. Lehti katsoi henkilöpalvonnan näyttävän ”naurettavalta ja inhottavalta” mutta ei täysin tuominut ”jumalointia”. *Idän ja Lännen* mukaan palvontaa käytettiin riistovoittojen hankkimiseen. Se uskoikin ”ylireklamoitujen” sankarien ja diivojen häviävän, kun riisto poistettaisiin. Työväenliike ei lehden mielestä palvonut uranuurtajiaan ja sankareitaan jumalina – he olivat oman tahdon ja mahdin vertauskuvia.²⁰⁸⁰

Liekki pysyi maallisemmin elokuvissa: lehdessä ilmestyi touko-lokakuussa 1925 elokuva-arvostelupalsta, jossa käsiteltiin helsinkiläisessä Punalyhdysssä esitettyjä elokuvia. Arvostelijana esiintynyt nimimerkki Colt katseli filmejä työväenliikkeen perspektiivistä ja varoitteli työläisnuorisoa omaksumasta niiden ”yksilöllistä onnentavoittelua”. Colt ei kuitenkaan ampunut esitettyjä kuvia sumeilematta vaan yritti etsiä myös työläiskatsojia tyydyttäviä puolia – esimerkiksi valmius epäitsekäisiin tekoihin miellytti häntä. Kriitikko kommentoi myös näyttelijöiden suorituksia, mutta ei erityisemmin puhunut ohjaajista.²⁰⁸¹ Amerikkalaista ohjaajaa D. W. Griffithiä mainostettiin kuitenkin lehden muissa jutuissa.²⁰⁸²

Vuoden 1926 aikana amerikkalaisen elokuvamaailman esittely katosi lähes kokonaan suomalaisen kommunismin aikakauslehdistä. Hollywoodin elokuvatähtien tilalle astuivat neuvostofilmien suuret väkijoukot ja ohjaajasankarit Sergei Eisenstein ja Vsevolod Pudovkin. Heidän filmejään ei voinut nähdä Suomessa, vaan niihin oli otettava kantaa esittelyiden ja valokuvien perusteella. Niiden avulla suomalaisen kommunismin aikakauslehdet todistelivat, että neuvostoelokuva esitti elämää työläisten maailmankatsomuksen ja luokkataistelun kannalta – se oli aivan

2078 Filmimaailmasta, *I&L* 31.1., 15. ja 29.2., 15.4.1924, 15. ja 28.2. sekä 30.4.1925; Maailmankuuluja VII, *I&L* 15.5.1924.

2079 Filmimaailmasta, *I&L* 31.1.1924; Houkutteleva Hollywood, *I&L* 31.1.1925; Filmitähtien pukulaskut, *I&L* 15.4.1926; Barbara La Marr, *I&L* 15.6.1926; Pola Negri, *L* 26.11.1926.

2080 R. L., Sankaripalvontaa, *I&L* 15.7.1926.

2081 Colt, William Hart, *L* 8.5.1925; Romantiikkaa ja rakkautta, *L* 15.5.1925; Colt, Punalyhdyn katsomossa, *L* 21.8.1925; Colt, Filmisuosikeista, *L* 25.8.1925; Colt, ”Unelmien katu”, *L* 4.9.1925; Colt, Uskottoman aviovaimon parissa, *L* 11.9.1925; Colt, Maciste Helvetissä, *L* 23.10.1925.

2082 Suurfilmiä tehdään, *I&L* 15.7.1924; Filmi sadan vuoden kuluttua, *I&L* 15.7.1926.

toista kuin ”kuolevan kapitalismin edustajien porsastelu ja hummailu”. Esittelyissä myönnettiin avoimesti, että elokuvat olivat Neuvostoliitossa sosialismin rakentamisen välineitä. Se ei kuitenkaan tarkoittanut, että ne olisivat olleet muussa suhteessa länsimaisia elokuvia heikompia. Esimerkiksi *Panssarilaiva Potemkin* oli ”taiteelliseen ansioonsa” ja ”teknilliseen kokoonpanoonsa” nähden erinomainen. *Lokakuuta* keuhuttiin vieläkin vaikuttavammaksi.²⁰⁸³

Lehdille oli ennen muuta tärkeää mainostaa neuvostofilmien erinomaisuutta, mutta niiden palstoilla tuotiin jo vuonna 1926 julki myös ajatus elokuvien hankkimisesta Suomeen.²⁰⁸⁴ Liikkeen piirissä ei kuitenkaan ollut sen toteuttamiseen riittävän innostunutta henkilöä eikä mitään instituutiota ennen Työväen elokuvakeskuksen perustamista. Mahdollisesti myös uutiset Saksasta, jossa neuvostoelokuvien esittämisestä jouduttiin tappelemaan sensuurin kieltäessä aluksi *Panssarilaiva Potemkinin* vaarallisena, vakuuttivat neuvostofilmeistä haaveilevia, että niiden esittäminen Suomessa olisi vielä vaikeampaa.²⁰⁸⁵

Panssarilaiva Potemkinia tai *Lokakuuta* eivät tuossa vaiheessa vielä saapuneet Suomeen, mutta joitakin muita neuvostofilmejä voitiin katsoa. Helsingissä nähtiin keväällä 1929 kaksi neuvostoelokuvaa, joiden ”luonnollisuus ja aitous” tempasivat mukaansa *Liekin* toimituksen.²⁰⁸⁶ Vaasan työväen elokuvissa esitettiin marrakuussa 1929 kahdeksan varhaisempaa neuvostoliittolaista elokuvaa, jotka kuvasivat maailmansodan ja vallankumouksen aikoja sekä neuvostoelämän alkuvaiheita. Elokuvat saivat Eino Niemisen ylistämään neuvostofilmien taiteellista laaja- ja syväkatseisuutta, niiden pyrkimystä rehellisyyteen, totuuteen ja luonnollisuuteen työtätekevien elämän ja taistelun kuvaamisessa – niissä ei ollut teennäisyyttä eikä valhetta ja yksilöllisen oman tavoittelua pidettiin niissä arvottomana elämänä.²⁰⁸⁷

Vaikka neuvostoelokuva valtasi aikakauslehtien sivut 1920-luvun jälkipuoliskolla, läntinen elokuva ei kadonnut kokonaan. Lehdissä kerrottiin myötämielisesti erityisesti Charlie Chaplinista, jota pidettiin klassisena klovnina – pinnalta hän oli ”hupsu irvistelijä”, sisältä yksinäinen ja murheellinen. *Kultakuumeessa* se näkyi kuvina ”tydyttämättömästä kaipuusta ja julmasta hylkäämisestä”. Tällaisella klovnilla oli vakavaa sanottavaa. Aikakauslehtiä viehätti erityisesti Chaplinin tapa osoittaa oikeudentuntoa ja myötämielisyyttä vääryyttä kärsiviä kohtaan sekä esittää ”vastalause ja hätähuuto” heikkojen ja sorrettujen puolesta.²⁰⁸⁸

Suomalaisia elokuvia suomalaisen kommunismin lehtien palstoilla ei kommentoitu, mutta Erkki Karun elokuvaa *Meidän poikamme* mainostettiin *Savon Työssä*

2083 Neuvostomies, Neuvostoliiton filmistä, *I&L* 15.12.1925; Kino Neuvostoliitossa, *L* 12.10.1928; ks. myös Filmitaide Neuvosto-Venäjällä, *I&L* 31.3. ja 30.9.1925; Kaksi kapinaa valkoisella kankaalla, *I&L* 15.6.1926; Filmimaailmasta, *I&L* 31.12.1926; Neuvostoliiton filmitaiteesta, *I&L* 30.6.1927; ”10 päivää jotka tärisyttivät maailmaa”, *L* 19.8.1927; Myrsky yli Aasian, *L* 5.7.1929; S.M. Eisenstein, ”Päälinja”, *RT* 11.10.1929.

2084 Työmies, Pakinaa filmistä, *TT* 15.11.1926.

2085 Neuvostofilmeistä Saksassa, Guttman, 271; sensuurista, *Panssarilaiva Potemkinin* voittoretki Saksassa, *I&L* 15.7.1926.

2086 Kaksi hyvin mielenkiintoista elokuvauutuutta, *L* 17.5.1929.

2087 Neuvostovenäläisiä elokuvia Vaasaan, *TÄ* 11.11.1929; Eino Nieminen, Venäläinen filmi, *TÄ* 27.11.1929.

2088 Chaplin, *RT* 18.2.1927; W-m, Maailman sirkus, *RT* 7.1.1927; myös Chaplin, *L* 27.3.1925 ja 24.2.1928; Chaplin – kansan lapsi, *RT* 18.1.1929; Hollywood, *I&L* 11/1929; Suurenmoinen Chaplin-elokuva VTY:n elokuvissa, *TÄ* 24.2.1930.

hyvin näyttävästi: sen kerrottiin kuvaavan ”sotapoikien” elämää oikein hyvin ja olevan senarvoinen, että jokaisen kannatti tutustua siihen.²⁰⁸⁹

”MUOTIHULLUUS”

Suomalaisen kommunismin aikakauslehdet eivät halunneet jäädä porvarillisia vastineitaan huonommiksi edes muodin suhteen, vaan *Itä ja Länsi* julkaisi lähes alusta lähtien muotikatsauksia, joita lehden päätoimittaja Väinö Vuorio kirjoitti nimi-merkkien Adam II ja Corinne suojassa. Niihin liittyi myös kuvia muodikkaasti pukeutuneista naisista.

Katsaukset eivät kuitenkaan opastaneet työläisnaisia pukeutumaan muodinmukaisesti. Pikemminkin niiden avulla osoitettiin kapitalistisen maailman epäoikeudenmukaisuutta: niissä kerrottiin, miten joutilaat ”ylhäisönaiset” tuhlasivat vaatteisiin, koruihin ja kauneudenhoitoon – yleensä joutilaaseen elämäänsä – valtavia rahasummia, mutta pitkää työpäivää tekevät työläisnaiset kykenivät harvoin hankkimaan uusia vaatteita. Epäoikeudenmukaisuutta kuvasivat vaatekappalet, jotka maksoivat tuhansien tavallisten työläisnaisten vuosipalkan. Sitä osoitettiin myös asettamalla rinnakkain työläis- ja ”ylhäisönaisten” kuvia. Vuorio lupasi, että kaikki voisivat saada kohtuullisen hienot vaatteet, mikäli yhteiskunta järjestettäisiin niin, etteivät toiset eläisi ylettömässä ylellisyydessä ja toiset kurjuudessa.²⁰⁹⁰

Vuorio liitti muotitaloihinkin luokkanäkökulmaa – muotihuoneiden omistajat olivat rikkaita, mutta heidän työläisensä köyhiä. Hän luonnehti esimerkiksi pariisilaisen muotisuunnittelijan Jean Patoun mannekiineja ”orjattariksi”. Vuorion mielestä muotimaailmassa oli ”paljon humpuukia”, kun muotihuoneet halusivat vain hankkia suuria tuloja. Siksi ne eivät pyrkineet kehittämään muotia ”järjestelmällisesti ja tarkoituksellisesti”. Kauneus ja tarkoituksenmukaisuus pääsisivätkin oikeuksiinsa vasta tulevaisuudessa.²⁰⁹¹ Vuorio ei kuitenkaan kannattanut ”muotijärjettömyyttä” eikä uskonut, että Pariisin naismaailmassa ilmenneestä tatuoinnista tulisi yleinen muoti, koska hienostonaiset eivät luopuisi mahdollisuudesta käyttää hyväkseen vaihtelua.²⁰⁹²

Vuoriota viehätti vallitsevan muodin ”paljastavuus” ja hän esitteli katsauksissaan, miten muotinäytöksissä pyrittiin ”halkinaisuuteen ja salaisen paljastamiseen”. Alastomuus puolestaan liikkui ”ylös- ja alaspäin”. Tämä teki puolialastomista työläisistäkin muodinmukaisia mutta he eivät yläluokan jäsenten tavoin peittäneet alastomuuttaan turkilla vaan värisivät mieluummin kylmästä. Muotinäytösten alastomuus olikin paljon kalliimpaa.²⁰⁹³

2089 Meidän poikamme, *SaT* 18. ja 28.2.1929; ”Meidän poikamme”, *SaT* 26.2.1929. Kyse oli ilmeisesti ilmoituksesta.

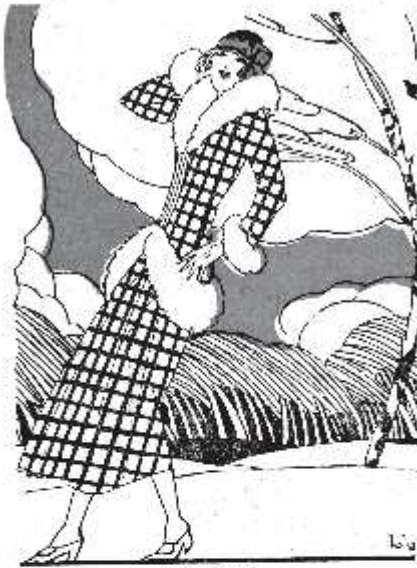
2090 Adam II, Muotikatsaus, *I&L* 15.3., 15. ja 30.4., 15.5. ja 15.12.1924 sekä 28.2.1925; Aadam II, Vaatimattomasti ja säästäväisesti, *I&L* 15.8.1924; Adam II, Puku tekee naisen, *I&L* 15.11.1924; Corinne, Muotikertomus, *I&L* 15.2.1925; Corinne, Ines ja rouva, *I&L* 31.10.1926; Adam II, Muotipakinaa, *I&L* 28.2.1927.

2091 Adam II, Muotikatsaus, *I&L* 31.1.1925; Adam II, Muotipakinaa, *I&L* 15.6.1925.

2092 Corinne, Muotipakinaa, *I&L* 31.3.1926.

2093 Adam II, Muotikatsaus, *I&L* 31.3.1924 ja juhannus 1924.

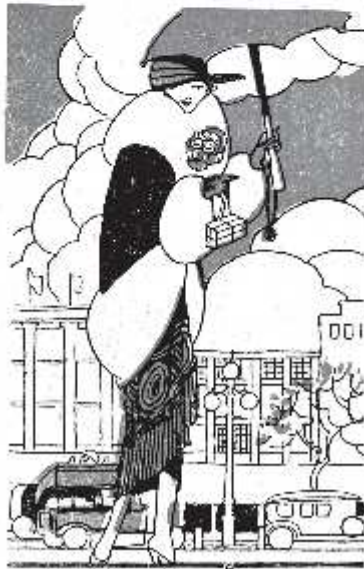
YLÄLUOKAN MUOTI:

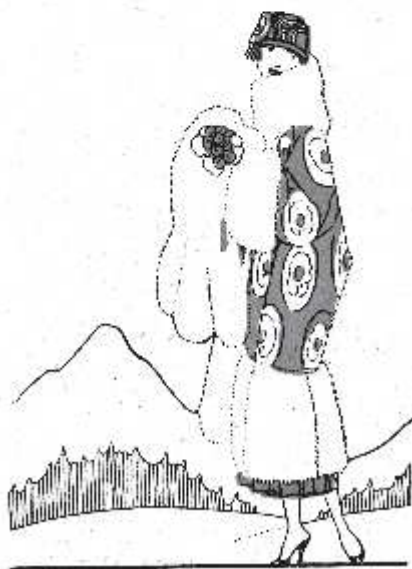
Keväällä.

Kesällä.

Syksyllä.

Talvella.

Itä ja Länsi pyrki kuvilla ”yläluokan muodista” osoittamaan pukeutumisen epätasa-arvoisuutta. (I&L 15.3.1924)

Muotipakinoiden yhteydessä lehti julkaisi paljon vähäpukeisten naisten kuvia, jotka kauhistuttivat SKP:n johdossa erityisesti Yrjö Sirolaa ja Hanna Malmia. Sirolan mielestä ne olivat ”mauttomia”, ”sietämättömiä” ja ”lähentelivät pornografiaa”. Hänen mukaansa ”naisten hameisiin kurkistelevinen” oli myös ”hirmuisen lattea-

ta ja ikävää ..., puotipuksumaista”.²⁰⁹⁴ Lehdentekijät torjuivat syytökset pornografiasta²⁰⁹⁵, mutta toivat julki ihailunsa nykyajan karaistuneelle tytölle, joka käveli ”harsonohuissa aluspukimissa, polvihameissa, paljain käsivarsin, silkisäärin ja syvään uurretuin kengin”²⁰⁹⁶.

Suomessa olevat eivät muutenkaan suhtautuneet muotiin ja sen paljastavuuteen yhtä totisesti kuin SKP:n johto. Esimerkiksi ohjelmaryhmien esityksissä käsiteltiin ”muotihulluutta” varsin ilakoivaan sävyyn:

Nyt muotihulluus on vallalla
asti ylimpään Petsamoon
rahat saadut hiellä ja vaivalla
se ahmivi varjeltoon.
Se peto syö hihat ja helmat kaik
ja rinnatkin paljastelee.
Se muoti on villi, tekee mitä vaik
kun uhrejaan valjastaa.

Nyt muodin on huumehet sellaiset,
jotta polvet ne paljastaa.
Niis astellen vilustuu neitokset
ja ne rykii ja aivastaa.
On popatut tukat ja singlatut päät
ja kangas on harsoa vain.
Oli kesä tai talviset pakkassäät
sama puku heillä yllä on ain.

Ja lauluntekijät jopa opettivat Sirolalle

Tään kaiken hyvinkin ymmärtää,
kun halua riittää vain.
Ylen raskas on matoinen elämä tää,
jos hauskaa ois ei lain,
näät muoti tuo uutta ain’ tullessaan,
sen tietää jokainen kai.²⁰⁹⁷

Muotipakinoissa ei puhuttu vain vaatteista tai niiden vähyydestä vaan myös naisten tukan pituudesta. Corinne tiesi jo talvella 1926 kertoa, että ”leikattu tukka on suurin, hyödyllisin ja tervetullein edistysaskel mitä muodin alalla on meidän aikamme tapahtunut”. Hän väitti kaikkien seikkojen puhuvan ”leikatun tukan puo-

2094 Kosti (Yrjö Sirola), ”Itä ja Länsi” 19.1.1925, f. 525, op. 1, d. 124; SKP:n pk 1925, 386 (Sirola), RGASPI.

2095 Esim. V. L. (EPajaanen) ht:lle, ei pvm, saatu 3.11.1924, f. 516, op. 2, d. 880, RGASPI.

2096 Nykyaikainen nainen ei palele, *L* 22.7.1927.

2097 Muotihulluudesta, Kollektiivisia esityksiä 2 (kansio 200), am, EKV, VA; ks. myös Luolakansan malliin; Paratiisi, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, ohjelmatoiminta, KA.

lesta pitkää tukkaa vastaan” ja uskoi, että muutaman vuoden kuluttua olisi tuskin yhtään pitkätukkaista työläisnaista. Ainakin suuri osa hänen tuttavapiirinsä naisista olivat leikkauttaneet tukkansa.²⁰⁹⁸

Corinne halusi tehdä pientä pilaa suhtautumisesta naisten lyhyttukkaisuuteen ja kertoi joidenkin miesten perustaneen Polkkatukan vastustamisyhdistyksen. Corinne kehotti näitä ”sokaistuja kansalaisia” luopumaan puuhastaan, koska polkkatukan vastustamista voitaisiin pitää valtiopetoksena samalla lailla kuin korvarenkaitten vastustamisyhdistystä, joka oli jo syytteessä valtiopetoksen valmistelusta. Kehotuksesta ei kuitenkaan ollut tulosta, sillä hieman myöhemmin Corinne tiesi kertoa Polkkatukan vastustamisyhdistyksen lähettäneen kirjeen, jossa todettiin raamatunkin tuominneen polkkatukan. Näin Corinne pyrki polkkatukan avulla pilkkaamaan suomalaisen vasemmistonuorison kokemaa vainoa ja yleisemminkin valtaapitävien tapaan nähdä mitä tavallisimmat toiminnot ”isiltä perityn oikeus-, siveellisyys- ja sopivaisuuskäsityksen” romuttamisena.²⁰⁹⁹

Naisten polkkatukka ei tiettävästi synnyttänyt moitteita SKP:n johdossa. Lehdissä siihen suhtauduttiin myönteisesti. Alakerran poika esimerkiksi totesi *Pohjan Voimassa*, ettei työläisvanhempien kannattaisi asettua kovin äkäiselle kannalle, jos tyttävät leikkaisivat polkkatukan. *Revontulissa* puolestaan vakuuteltiin, ettei tyttö olisi huono, vaikka olisi ”rohkea, aloitekykyinen ja polkkatukkainen”.²¹⁰⁰

LAULURYHMÄT

Kenties selkeimmin erilaisia populaari- ja kansankulttuurin muotoja suomalainen kommunismi hyödynsi 1920-luvun lopulla yleistyneissä neljä-kymmenhenkisissä laulu- tai propagandaryhmissä, joiden ensiaskeleet otettiin kesällä 1927 perustetun helsinkiläisen Meijän pojat -ryhmän myötä.²¹⁰¹

MÖLYKÖÖRIT JA SINIPUSERO-LIIKE

Lauluryhmät eivät syntyneet tyhjästä. Työväenjärjestöissä muodostettiin jo 1910-luvulla ns. mölyköörejä, jotka hullunkurisesti pukeutuneina esittivät ilman säestystä omatekoisia lauluja myös poliittisista tapahtumista – ne tekivät pilaa esimerkiksi venäläistämistoimista ja kirkosta. Mölyköörejä oli olemassa vielä 1920-luvun alussa ainakin Helsingin ammattiosastoissa. Niiden perinne jatkui myös nuoriso-osastojen joulu- tai pääsiäisjuhlien ”puuro- ja mämmivirsissä”, joita esitettiin myös säestettyinä.²¹⁰²

2098 Corinne, Muotipakinaa, *I&L* 28.2.ja 15.4.1926.

2099 Corinne, Muotipakinaa, *I&L* 31.5.1926; Corinne, Viimeiset sotatiedot, *I&L* 15.6.1926.

2100 Alakerran poika, Tällä kertaa, *PV* 23.10.1926; Jazz-tyttö, *RT* 19.3.1926.

2101 Luku pohjaa artikkeliini Luokkataistelua lauluilla, kirjassa *Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 2003*. Toimittanut Klaus Lindgren. Helsinki 2003, 120–139.

2102 Mölykööreistä, Saunio, 276–278; Saunio–Tuovinen, 23–25; ptk 148/1924 13.–19.3.1924, pöytäkirjat, EKV, VA; puuro- ja mämmivirsistä, Mämmivirsi nuorten työläisten opintoyhdistyksen mämmijuhlaan 1927; Puurovirsi v:lle 1929; Puurovirsi jouluksi 1927; Puurovirsi 1928, KSL:n työväenlaulujen keräys (luovuttaja Lempi Keihäs), ohjelmatoiminta, KA.

Kivinokassa esiintynyt Rajamäen pojat oli 1920-luvun jälkipuolella syntyneiden esiintymisryhmien esiaste. (Kansan Arkisto)

Esiintymisryhmien synty liittyikin aluksi nuorten yhdessäoloon – tilaisuuksiin ja illanviettoihin kaivattiin laulua ja musiikkia. Muutamii nuoriso-osastoihin muodostui siten pysyviä lauluryhmiä. Tunnetuin niistä oli Sörnäisten nuoriso-osaston kesänviettopaikassa Kivinokassa kesällä 1920 syntynyt Rajamäen pojat, jolla oli ruskeat leiripuserot erityisinä esiintymisasuina. Rajamäen poikien laulut kertoivat nuorten omista tapahtumista ja suhteista mutta myös yleisemmistä teemoista. Kun ryhmä muuttui vähitellen ammattimaiseksi tanssiorkesteriksi, sen tilalle syntyi kesällä 1927 Meijän pojat.²¹⁰³

Samankaltaisia ryhmiä perustettiin muuallakin – vaasalainen Poutun pojat oli olemassa jo tammikuussa ja pietarsaarelainen Punapojat esiintyi viimeistään heinäkuussa 1927.²¹⁰⁴ Meijän poikien synty ja näyttävä esiintyminen Tampereen opintopäivillä ja myöhemmin syksyllä muualla Etelä-Suomessa merkitsi silti lauluryhmien varsinaista alkua. Se antoi uskoa olemassa oleville ryhmille ja levitti ideaa niiden mahdollisuuksista. Syksyllä 1927 perustettiin uusia ryhmiä suuriin kaupunkeihin.²¹⁰⁵ Kaupunkien ryhmät pyrkivät puolestaan ”hyökkäysmatkoillaan” leviättämään ajatusta esiintymisryhmistä maaseudulle.²¹⁰⁶

2103 Ludvig Kosonen, Lauluryhmät propagandavälineinä, *I&L* 8/1929; Parkkari 1970, 158–159; Saunio – Tuovinen, 27–28; Rajamäen pojista, myös Jalkanen, 113–116; Meijän poikain tk v. 1927, Meijän poikain arkisto (MPA), ohjelmatoiminta, KA.

2104 Suurten työväenluokan esitaistelijain muistojuhlat, *TÄ* 21.1.1927; Työläisnuorison haastejuhlat Ykspihlajassa, *TÄ* 3.8.1927.

2105 Meijän poikain tk v. 1927, MPA, ohjelmatoiminta, KA; Parkkari 1970, 158–159, 165; Elämä oli farssi, kun Vaaran pojat marssi, *Kansan Tahto* 7.1.1984.

2106 Esim. Vaasan ao:n tk 1.–31.1.1928 ja elokuu 1928; Oulun ao:n tk marraskuu 1928, laulusakit (kansio 201), am, EKV, VA.

Pienten lauluryhmien nousu suosituksi muodoksi ei kuitenkaan ollut itsestään selvää, sillä nuorisoliitot olivat suosineet suuria kollektiivisia esityksiä, joilla oli aluksi tärkeä sija myös nuorten työläisten opintopäivillä.²¹⁰⁷ Lauluryhmien syntyä sysäsi eteenpäin valmistautuminen kesän 1927 eduskuntavaaleihin, sillä vaaleja varten laadittiin kaksi revyy-esitystä – *Hyvin järjestetyn yhteiskunnan kulissien takana* ja *Työväenhallitus*. Vaalirevyyt nostivat järjestöjen omissa tilaisuuksissa aiemmin esitetyn pilkan laajempaan julkisuuteen: molemmissa irvailtiin sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen toimille.²¹⁰⁸

Vaaliesityksiin suomalaiset saivat mallia ulkomailta – Saksassa kommunistinen puolue oli tehnyt vaalirevyyen eduskuntavaaleihin joulukuussa 1924 ja Ruotsissa kommunistit olivat laatineet poliittisen revyyen *Panssariristeilijä Per Albin*.²¹⁰⁹ Ulkomaiset mallit vaikuttivat muutenkin lauluryhmien kehitykseen, sillä Suomeen tihkui tietoja Saksan ja Tshekkoslovakian nuorisoliittojen poliittisatiirisia näytelmiä esittävästä ryhmistä sekä neuvostoliittolaisesta sinipusero-liikkeestä.²¹¹⁰

Sinipusero-liike sai alkunsa Neuvosto-Venäjäällä kansalaissodan aikana, kun muutamia pientä teatteriryhmiä muuttivat rintamalla poliittisia julistuksia sketseiksi tai tekivät ajankohtaisista aiheista lyhyitä propaganda-esityksiä. Samaa menetelmää jatkoivat Moskovan sanomalehti-instituutin oppilaat esittäessään ns. elävää sanomalehteä. Sen tavoitteena oli kertoa lukutaidottomille työläisille ja talonpojille tärkeistä ajankohtaisista kysymyksistä suullisesti. Esitykset laajenivat vähitellen uutisista yleisempiin teemoihin ja kytkeytyivät ajankohtaisiin kampanjoihin. Samalla esityksiin liitettiin laulua ja soittoa, tanssia, voimistelua ja akrobaattiliikkeitä, julisteita ja kuultokuvia. Sinipuseroryhmille oli tyypillistä, että ne menivät yleisön luo – esiintyivät puistoissa, työläisklubeilla ja -ravintoloissa. Liike oli hyvin suosittu Neuvostoliitossa – Moskovassa vuonna 1926 pidettyyn sinipuseroiden kongressiin osallistui yli 5 000 ryhmää.²¹¹¹

Näillä malleilla oli suomalaisen perinteen ja ruotsinkielisen revyyen ohella merkitystä ryhmien muotoutumiselle. Varsinkin sinipuseroliike innosti suomalaisia – Helsingissä perustettiin ensimmäinen ryhmä syksyllä 1928. Suomalaiset sinipuseroryhmät erosivat venäläisistä esikuvistaan siinä, että ne olivat ennen muuta laulu-

2107 Parkkari 1970, 164, 172–173, 183–184; Lahden opintopäivät muodostuivat valtavan joukko-toiminnan näytteiksi, *T* 21.8.1929; Punaisen nuorison 3:nnet opintopäivät, *T* 22.8.1929.

2108 Vaalirevyyistä, SKP:n pb SB:lle 7.3.1927; SB pb:lle 23.5.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI; Työväenhallitus; Hyvin järjestetyn yhteiskunnan kulissien takana, lauluryhmät (kansio 201), am, EKV, VA.

2109 Saksasta esim. Ludvig Hoffman – Daniel Hoffman-Ostwald, *Deutsches Arbeitertheater 1918–1933. 1. Band*. Berlin 1972, 36; Richard Stourac and Kathleen McCreery, *Theatre as a Weapon. Workers' Theatre in the Soviet Union, Germany and Britain, 1917–1934*. Thetford 1986, 101–103; ruotsalaisten kommunistien revyyistä, *Kupletterna ur Hoppla, va' dom lever eller På kryss med "Per Albin"* – med Hårleman i kölvattnet. Stockholm 1928; idean välitymisestä Ruotsista Suomeen, Pb SB:lle 7.3.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

2110 K. Kajava (Kaarlo Kosunen) ht:lle 25.4.1927, f. 516, op. 2, d. 1005, RGASPI; Proletaarisia näytelmiä, *I&L* 30.9.1925; Sinipusero, *I&L* 15.2.1927; A. Rabinovitsch, Sinipuserot, *RT* 8.4.1927; Saksan ryhmistä, Hoffmann – Hoffmann-Ostwald, 37–38; Stourac and McCreery, 92–97, 107–119, 129–138; Richard Bodek, *Proletarian Performance in Weimar Berlin: Agitprop, Chorus, and Brecht*. Drawer 1997, 80–136.

2111 Esim. Stourac and McCreery, 3–64.

liikettä, vaikka niille laadittiin näytelmämuotoisia esityksiä.²¹¹² Mölykööri-perinne eli kenties siinä, että ryhmien taiteellista tasoa ei ainakaan aluksi pidetty keskeisenä – tärkeämpää oli työväenliikkeen ja ajankohtaisten poliittisten kysymysten tuntemus sekä ”kirpova kieli ja toimintamieli”.²¹¹³ Venäläinen alkuperä sai SKP:n johtajat pitämään sitä korkeampiarvoisena esitysmuotona²¹¹⁴. Etsivä keskuspoliisi puolestaan arveli sitä ”jonkinlaiseksi sotilaalliseksi järjestöksi saksalaisen punaisen rintamiamiesliiton tapaan”²¹¹⁵.

PROKESKUS JA PUVUT

Määrän ja merkityksen kasvaessa lauluryhmien toimintaa pyrittiin tehostamaan. Laulujen vaihdosta keskusteltiin jo Lahden opintopäivillä elokuussa 1928²¹¹⁶, mutta ryhmien omaa organisaatiota alettiin kehittää vasta seuraavana kesänä. Samalla ryhmistä ryhdyttiin selvemmin puhumaan propagandaryhminä.

Juhannuksena 1929 pidetyssä ryhmien neuvottelukokouksessa päätettiin suurille paikkakunnille perustaa paikallinen propagandakeskus, neuvostotyylisiin prokeskus. Sen tehtävänä oli toimia kaupungin esiintymisryhmien yhteiselimenä. Prokeskusten perustamisella haluttiin parantaa tiedonkulkua sinipuseroiden ja muiden ryhmien välillä sekä koordinoida niiden syntyä, esiintymistä ja ohjelmistoja. Prokeskusten avulla ryhmät uskottiin voitavan myös kytkeä paremmin ja nopeammin ajankohtaisiin kamppailuihin – lakkoihin, vaaleihin, mielenosoituksiin.²¹¹⁷

Prokeskusten valtakunnallista toimintaa koordinoi Helsingin prokeskus, joka laati pienen ohjelehtisen prokeskuksille. Se ryhtyi julkaisemaan myös *Punainen valonheittäjä* -lehteä, joka ilmoitti olevansa ”seka-, tyttö- ja poikalauluryhmien, kvartetien, sinipuseroiden, joukkolausunta- y.m. agitatsioni- ja propagandaryhmien äänenkannattaja”. Komeasta nimestään ja epiteetistään huolimatta *Punainen valonheittäjä* oli varsin vaatimaton moniste.²¹¹⁸

Prokeskusten perustaminen lisäsi ryhmien määrää. Vuosikymmenen vaihteessa nuorisoliike ylpeili noin 260 ryhmällä: 51 propagandakeskuksessa arvioitiin olevan 30 sinipuseroryhmää, 38 poikien ja 22 tyttöjen lauluryhmää, 40 lausuntaryhmää, 70 sekaryhmää sekä maaseudulla noin 60 irrallista ryhmää. Ryhmiin arveltiin kaikkiaan kuuluvan parituhatta henkeä.²¹¹⁹ Ryhmät syntyivät ennen muuta suomalaisen kommunismin vahvoille alueille. Vain Savossa niiden määrä oli liikkeen kannan-

2112 Saunio, 283.

2113 Esim. Ludvig Kosonen, Sinipuseroiden esitystasosta, *L* 19.4.1929; Uuden laulujoukkueen esittäytymislaulu, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, ohjelmatoiminta, KA.

2114 (Pb) ht:lle (SB) 7.3.1927, f. 516, op. 2, d. 987, RGASPI.

2115 EK Tampereen edustukselle 11.10.1928; VIII. Ilm. no 1532 6.9.1928, hm 1527 (Leo Salminen)

2116 Meijän poikien kokous 12.8.1928, MPA, Ohjelmatoiminta, KA.

2117 Propagandalaulajat ja sinipuserot koolla Lahdessa, *TÄ* 28.6.1929; Sinipusero-, lauluryhmä- y.m. propagandatyön kehittäminen (Alustus Mankaalan kokoukselle), lauluryhmät (kansio 201), am, EKV, VA. Neuvottelukokous mainittiin Lahden tai Mankaalan kokouksena.

2118 Parkkari 1970, 181–182; *Helsprokeskus*. Helsinki 1929; *Punainen valonheittäjä* 1/1929, Helsingin propagandakeskus, KA.

2119 Vasemmistolainen työläisnuorisoliike Suomessa v. 1929–30 vaihteessa, laulusakit (kansio 201), am, EKV, VA. Saksassa arvioitiin vuonna 1929 olevan noin 180 ryhmää, Bodek, 81.

tukseen nähden vähäinen. Ryhmiä perustettiin varsinkin kaupunkeihin, teollisuuskeskuksiin ja niiden läheisyyteen, mutta niitä syntyi myös kaukana sijaitseviin maa-seutuyhteisöihin – esimerkiksi Sodankylään muodostettiin kaksi ryhmää Lappalaistytöt ja Lappalaispojat.

Ryhmiä leviäminen ympäri maata osoitti, että ne vastasivat nuorten toimintahalua ja tarjosivat hyvän mahdollisuuden osallistua ulospäin suuntautuvaan poliittiseen työhön.²¹²⁰ Ryhmiä esityksillä oli myös kysyntää – Meijän pojat ehti esimerkiksi syksyllä 1927 esiintyä 69 tilaisuudessa ja laulaa 240 laulua²¹²¹. Niistä tulin varsin nopeasti puheiden ohella tilaisuuksien keskeisiä ohjelmanumeroita.

Ilmeisesti myös yhteiset asut lisäsivät ryhmien viehätystä. Ainakin helsinkiläisen Elli Dahlin kerrottiin olleen innokkaan pääsemään ryhmään, ”jolla on vormut”²¹²². Punaisten ja sinisten puseroiden porvarillisessa julkisuudessa saama tuomio kenties lisäsi halua pukeutua niihin. Oululaisessa *Pohjan Voimassa* intoiltiinkin, miten punaiset paidat ”vaikuttivat jo suorastaan järkyttävästi porvariston ruuansulatuselimiin”²¹²³.

Sinipuserot saivat Neuvostoliitossa nimensä esiintyjien käyttämästä sinisestä puserosta, joka oli venäläisen työmiehen perinteinen pusero. Ryhmiä taustahahmo Ludvig Kosonen ymmärsi, että pelkkä sininen pusero ei siirtänyt sinipuseroiden ja työmiesten yhteyttä Suomeen: sinipusero ei ollut Suomessa ”*bluusnik*”. Siksi Kosonen halusi korostaa esiintymispuseron proletaarista sävyä ja kehotti ryhmiä valitsemaan puvuikseen ”överhaalareita”, työpuseroita, tukkilaisten tai talonpoikien vaatteita. Hänen suositustaan lähellä olivat kenties Rajamäen poikien ruskeat leiripuserot. Toisaalta hän kuitenkin neuvoi ryhmiä pukeutumaan vallitsevaa tilannetta mukaillen kirkkaisiin väreihin.²¹²⁴

Ryhmiä kirkkaita värejä olivat ennen muuta punainen ja sininen, ja Meijän pojat ja Helsingin Sinipuserot pukeutumisen esikuvia. Meijän poikien housujen päälle ulottuvia punaisia paitoja matkivat esimerkiksi karihaaralaiset Pohjan pojat. Sen sijaan lahtelainen Omat pojat -ryhmä piti paidat sinisissä housuissaan. Ryhmiä esiintymisasuissa näkyivät myös muut värit. Esimerkiksi Tampereen Punatyttöillä oli nimestään huolimatta valkea puku, jonka kaulus, hihansuut ja vyö oli reunustettu punaisella. Myös Viipurin ryhmällä oli valkeat paidat tai puserot ja tummat housut tai hameet. Torniolaiset Meren tytöt ja Meren pojat pukeutuivat puolestaan vihreään paitaan ja tummiin hameisiin ja housuihin. Joillakin lausuntaryhmillä puolestaan oli ruskeat paidat.

Yhtenäinen paita ja housut tai hameet eivät yleensä riittäneet asuksi. Meijän pojat antoi mallia vihreillä kaulanauhoillaan ja mustilla nahkavöilläään. Lahtelaisilla Omilla pojilla asua täydensivät vihreät solmiot sekä kuusitoista senttiä leveä vyö, joka kiinnitettiin vartalon vasemmalle puolelle hakasilla ja josta riippui kaksi vihreää tupsua. Väiden ja solmioiden lisäksi pukuja koristivat erilaiset merkit. Hyvin

2120 Kurkela 1986, 63.

2121 Meijän poikain tk v. 1927, MPA, Ohjelmatoiminta, KA.

2122 VIII. Ilm. no 1532 6.9.1932, hm 1527 (Leo Salminen), EKV, VA.

2123 Propagandistit kokoontuvat, PV 20.6.1929.

2124 Lulu (Ludvig Kosonen), Muotipakinaa ja ammattifilosofiaa, Nuoren työläisen jouluku 1929, 40; Rajamäen poikien asuista, Saunio – Tuovinen, 27.

Karihaaranaiset Punasirkut ja Punaveikot yhteiskuvassa. (Kansan Arkisto)

usein paidan tai puseron rinnassa oli – esimerkiksi Tampereen Punatyttöillä – punainen tähti ja sen keskellä sirppi ja vasara. Myös oululaisia Vaaran tyttöjä somisti vihreän solmion ohella puseron rintaan ommeltu punatähti. Viipurin ryhmillä se oli puolestaan paidan tai puseron hihassa.²¹²⁵

SANAT JA SÄVELET

1920-luvun lopun lauluryhmien ohjelmisto oli toisenlainen kuin aiempien lausuntaryhmien, jotka olivat esityksissään pyrkineet korostamaan työväenluokan voimaa ja lietsomaan nuorissa innostusta. Vaikka pienten lauluryhmien ohjelmassa oli samantapaisia lauluja²¹²⁶, pääsijan saivat kuitenkin ajankohtaisia poliittisia tapahtumia ja kamppailuja kuvaavat laulut, joiden keskeisiä aiheita olivat vallitsevan järjestelmän epäkohdat ja puutteet sekä muut poliittiset toimijat. Samalla rohkaisu ja uho vaihtuivat pilailuksi ja pilkaksi. Oululaisiin Vaaran tyttöihin kuulunut Anni Kilpeläinen muistelikin myöhemmin, että ”kursailematta” tehtiin ”työläisten etujen vahingoittajat naurunalaisiksi”²¹²⁷.

”Työläisten etujen vahingoittajiksi” määriteltiin ennen muuta sosiaalidemokraatit, joiden selitettiin pettävän työläisiä, ilmiantavan heitä ”ohranalle” ja palvele-

2125 Asuista, esim. Meijän poikain tk v. 1927, MPA, ohjelmatoiminta, KA; Tornion edustuksen tk 29.2.–30.3.1928; Omien poikien säännöt; Tampereen ao:n tk 30.12.1928–30.1.1929, laulusakit (kansio 201); Viipurin ao:n tk 1.–31.8.1927, (kansio 186), am, EKV, VA; Anni Suosalo, Vaaran tytöt, kirjassa *Huomenen tiellä. Suomen työläisnaisliikkeen 60-vuotisjuhla-kirja*. Tampere 1960, 106.

2126 Esim. Käy etuvahtiin; Luokkataistelun laulu, Saunio – Tuovinen, 192–193, 209–210.

2127 Suosalo, 106.

van muutenkin porvaristoa.²¹²⁸ Muita poliittisia ryhmittymiä piikiteltiin lähinnä vaalilauluissa.²¹²⁹ Sen sijaan lapuan liike ja sen toimet suomalaista kommunismia vastaan synnyttivät vuosikymmenen vaihtuessa monia lauluja.²¹³⁰ Naurunalaiseksi lauluissa haluttiin tehdä myös etsivä keskuspoliisi eli ”ohrana”, suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset.²¹³¹ Niissä kritisoitiin voimakkaasti myös kirkkoa ja pappeja.²¹³²

Laulut käsittelivät pääasiassa tapahtumia ja toimia Suomessa, mutta katsauksenluonteisissa kappaleissa tartuttiin myös maailman tapahtumiin – kerrottiin Mussolinin Italiasta tai italialaisen Umberto Nobilen yrityksestä päästä Pohjoisnavalle²¹³³ mutta varsinkin yrityksistä vakauttaa rauhaa²¹³⁴. Niissä ja suomalaisten puna-armeijalaisten vuosikymmenen alussa sepittämässä lauluissa²¹³⁵, joita saattoi levitä Suomeenkin, puhuttiin myös Neuvostoliiton puolustamisesta. Se ei kuitenkaan ollut Suomessa yhtä tärkeä teema kuin Saksassa.²¹³⁶

Vastustajan mustaaminen ei ollut laulujen ainoa tavoite, vaan niillä osoitettiin myös omaa osallistumista luokkataisteluun. Jo ryhmien varhaisvaiheessa Meijän pojat sepitti vastineen Kalle Myllymäelle ja kiitti tätä mainostuksesta. Laulu toi ilmi myös Meijän poikien osallistumisen kamppailuun julkisuudesta.²¹³⁷ Oululaiset Vaaran tytöt puolestaan nousivat kuuluisiksi sepittämällä laulun pidätyksestään punaisen päivän (1.8.1929) aikana ja kadulla laulamista saamistaan sakoista.²¹³⁸

Mutta eivät kaikki laulut kertoneet edes ryhmien toiminnasta luokkataistelun alalla. Niissä puhuttiin myös nuorten vapaa-ajan toimista – oleilusta kesänviettopaikoissa, juhannuksen vietosta, urheilusta.²¹³⁹ Ja toki laulujen teemoihin kuului-

2128 Esim. Keskitietä ei ole; Maailman politiikka; Noskejen ammattijärjestö; Oli kerran työväen-hallitus; Pursujen hommista; Utta entisellä nuotilla, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta; Nskelaisten osuustoiminta, KSL:n työväenlaulujen keräys, ohjelmatoiminta, KA; Kirjava firma, Saunio – Tuovinen, 198–199.

2129 Puolueet vaalikalastuksella, KSL:n työväenlaulujen keräys (luovuttaja Tellervo Salminen); Vaalirintamalta, Nuorten työläisten opintoyhdistysten ohjelmia 1920–30-luvuilta, KA; Porvari ja noske vaalikalastuksella, kollektiivisia esityksiä (kansio 200), am, EKV, VA.

2130 Lapuan laki; Lapualaisten matka Vaasaan; Lapuan parlamentti, Saunio – Tuovinen, 226–230; Koneiden murskaajista, Nuorten työläisten opintoyhdistysten ohjelmia 1920–30-l, ohjelmatoiminta, KA.

2131 Ohranan nuotanveto; Ohranan kuolinpaitavalmistus, kollektiivisia esityksiä (kansio 200), am, EKV, VA; Mitähän me mokomille tehtäisiin?, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920-luvulta, ohjelmatoiminta, KA.

2132 Esim. Me erosimme kirkosta, Terveisiä helvetistä, Pappien puuhut, Kun pappeja ei oisi, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, ohjelmatoiminta, KA; Pappilaulu, Yhä vieläkö?, kollektiivisia esityksiä (kansio 200), am, EKV, VA.

2133 Italia; Napa – Nobile, Saunio – Tuovinen, 193–194, 202–204.

2134 Rauhanhumpuukista, myös nimellä Käynti Kansainliitossa, Saunio – Tuovinen, 215–216; Kelloggin rauha, kollektiivisia esityksiä (kansio 200), am, EKV, VA.

2135 Esim. Rivistöriemu, Koltshak menee Moskovaan, Kurssilaisten marssilaulu, Saunio – Tuovinen, 164–165, 166–167, 169–170.

2136 Saksan lauluista, Vernon L. Lidtke, Songs and Politics. An Exploratory Essay on Arbeiterlieder in the Weimar Republic, *Archiv für Sozialgeschichte* XIV 1974, 265–266; Bodek, 95–99, 106–108.

2137 Vastauksemme Myllymäelle, KSL:n työväenlaulujen keräys (luovuttaja Tellervo Salminen), ohjelmatoiminta, KA.

2138 Saunio – Tuovinen, 219–220, jossa laulun nimeksi sanotaan Punainen päivä, vaikka oikeammin olisi Vaaran tyttöjen punainen päivä, ks. myös Suosalo, 107.

2139 Esim. Sinfonia Lammassaaresta, KSL:n työväenlaulujen keräys (luovuttaja Lempi Keihäs); Poutun Poikain kultainen säntö; Juhannusrallatus, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, ohjelmatoiminta, KA; Retkeilylaulu, Saunio – Tuovinen, 206–207.

vat myös naisten ja miesten väliset suhteet, joista laulettiin varsinkin erilaisissa kronikoissa.²¹⁴⁰ Laulut tarttuivat mielellään myös populaarikulttuurin erilaisiin ilmiöihin.²¹⁴¹

Osalle lauluista sävellettiin oma sävel, mutta valtaosa sanoista sovitettiin olemassa olevaan musiikkiin, jota tosin saatettiin hieman muunnella²¹⁴². Suuri osa lauluista pohjasi kevyisiin kansanomaisiin säveliin. Kansanlauluista suosittuja olivat mm. *Isontalon Antti*, *Härmän häät* ja *Sepän sälli*, josta kuplettilaulajatkkin olivat esittäneet omia versioitaan. 1910- ja 1920-luvun kupleteista kelpasivat ainakin J. Alfred Tannerin *Kun minä urheilin* ja *Kalle Aaltonen*, Iivari Kainulaisen *Himpun verran vielä vaan* sekä Tatu Pekkarisen *Piikalikka Nilsiästä*, *Venäläinen pakolainen* ja *Posetiiviveisu Suomesta*. Sanoja sovitettiin myös 1920-luvun suosittuihin tanssisäveliin, kuten *Sellanen on Viipuri*, *Puuseppä*, *Sonja*, *Myllykosken jenkka*, tai Amerikasta peräisin olleisiin säveliin, kuten *Kottilan kuuliaiset* ja *Iitin Tiltu*.²¹⁴³

Opereteista poimittiin *Kulkurien kuningas*. Ajan vakavista isänmaallisista sävelmistä hyödynnettiin mm. *Porilaisten marssia*, *Ateenalaisten laulua*, *Sotilaspoikaa* ja *Väinölään lapsia*. Vanhemmista sotilaallisista lauluista kelpasivat *Oolannin sota*, *Suomen kaartin paluulaulu* ja Amerikan sisällissodasta peräisin ollut *Kalle Kustaan muori*. Myös kotiseutuhenkinen *Vielä nytkin muistan viljapellot laajat* ja maakuntalaulu *Kymmenen virran maa* saivat uudet sanat. Uskonnollisia lauluja ei käytetty paljon – *On hauska veisata Jeesuksesta* oli harvoja poikkeuksia.

Yleensä lauluryhmät ilmaisivat pilkkansa sanoilla, mutta myös tunnettujen sävelten valinta niiden taustaksi saattoi iskeä vallitseviin tulkintoihin. Vuonna 1918 kuolleiden punaisten muistelemisen *Ateenalaisten laulun* sävelin lienee sattunut maan valkoiseen sotilasuhon²¹⁴⁴. Heidän korvissaan lienee särähtänyt myös rikkureista kertovan Murtajalaulun esittäminen *Sotilaspojan* sävelellä²¹⁴⁵. Jääkärien kotimaan kaipuusta kertoneen *Muistoja Pohjolasta* -marssin muuttuminen nuoria työläisiä taistoon innostavaksi *Käy etuvahtiin* -lauluksi tuohdutti varmaan monia aikalaisia²¹⁴⁶.

Isontalon Antin ja Rannanjärven juttelun muuttaminen ohranan ja ”nosken”, sosiaalidemokraattien vähemmistöhallituksen sisäministerin Olavi Puron ja etsivän keskuspoliisin päällikön Esko Riekin, suhteiksi ei ollut yhtä vakavaa rienaa mutta osoitti nokkeluutta.²¹⁴⁷ Siihen pyrittiin myös muutettaessa *Perustuslaillisten*

2140 Esim. Hiljaisten perheitten köörin korkea veisu, Saunio – Tuovinen, 179–180; Puurovirsi jouluksi 1927, KSL:n työväenlaulujen keräys (luovuttaja Lempi Keihäs); Poutun poikain laulu, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, ohjelmatoiminta, KA; Ikäneitojen laulu, kollektiivisia esityksiä (kansio 200), am, EKV, VA.

2141 Esim. Luolakansan malliin, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, ohjelmatoiminta, KA; Se jazzi, kollektiivisia esityksiä (kansio 200), am, EKV, VA.

2142 Saunio – Tuovinen, 193.

2143 Ryhmien käyttämistä lauluista, esim. Saunio – Tuovinen, 180–222; Linnilä, 105, 110; laulujen luonnehdinnoista, Einari Kukkonen, *Tammerkosken sillalla. Suomalaisen levylaulun ensivaiheita*. Saarijärvi 1997, 146, 148; Einari Kukkonen, *Oi muistatkos Emma. Suomalaisen levylaulun vaiheita 1920-luvulla*. Saarijärvi 1998, 85, 152–153, 293.

2144 Muistolaulu, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, ohjelmatoiminta, KA.

2145 Saunio – Tuovinen, 212–213.

2146 Saunio – Tuovinen, 192–193.

2147 Uutta entisellä nuotilla, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, Ohjelmatoiminta, KA.

juhlararssi kertomaan Muotihulluudesta.²¹⁴⁸ Kritiikki saattoi näkyä myös esitystapassa. Esimerkiksi Meijän poikien Marilaisten porssissa soolo lauloi tavanomaiseen tapaan *Porilaisten marssin* sanoja, mutta kuoro antoi sille toisen sävyn kyselemällä tai äännelemällä epämääräisesti lähes joka sanan jälkeen.²¹⁴⁹

”HYVÄN TAVAN VASTAISTA”

Lauluryhmät – erityisesti niiden pukeutumisen – nosti julkisuuteen sosiaalidemokraattien kansanedustaja Kalle Myllymäki, joka ilmaisi eduskunnan budjettikäsittelyn yhteydessä joulukuussa 1927 mielipahansa Meijän poikien paidoista. Myllymäki katsoi, että paidan pitäminen housujen päällä oli venäläinen tyyli eikä sopinut Suomeen, jossa kansallisiin tapoihin kuului ”panna paita pöksyihin”.²¹⁵⁰ Sillä Myllymäki loi pohjaa vastaisille kommentteille.²¹⁵¹

Ryhmiä esityksiin ja laulujen sanoihin ei puututtu aluksi samalla lailla. Kirkkoa ja pappeja koskevat laulut ja näytelmät herättivät kuitenkin paikoitellen tuohutusta. Porilainen *Satakunnan Kansa* katsoi jo helmikuun alussa 1928 Kauvatsan työväentalolla pidetyn esityksen häpäisseen kirkkoa ja uskontoa ”mitä törkeimmällä ja raaimmalla tavalla”.²¹⁵² Myös etsivä keskuspoliisi väitti raporteissaan laulujen olevan hyvän tavan ja siveellisyyden tunteen vastaisia.²¹⁵³

Varsinaisiin toimiin etsivä keskuspoliisi ryhtyi vasta huhtikuussa 1929, jolloin se antoi oikeusministeriön ymmärtää, että sen pitäisi ryhtyä toimiin rikollisten ja kiihottavien ”runojen” esittämisen estämiseksi.²¹⁵⁴ Vihjaus saattoi antaa pienen lisäsäyksen hallituksen tuohon aikaan suunnittelemiin painovapaus- ja yhdistyslain kiristykseen. Lauluryhmien esityksiin ei kuitenkaan erityisemmin viitattu kesän 1929 eduskuntavaalikamppailussa, jossa kansallisen kokoomuksen keskeisiä teemoja oli ”kommunistien” toiminnan kieltäminen²¹⁵⁵. Syksyllä 1929 voimistuva oikeistolainen kansanliike ja viranomaiset sen sijaan nostivat lauluryhmien pukeutumisen ja esitykset tärkeäksi todisteeksi koko suomalaisen kommunismin turmiollisuudesta.²¹⁵⁶

Suomalainen kommunismi suhtautui populaarikulttuuriin Suomen työväenliikkeessä vallinneen tavan mukaisesti: toisaalta työväestön kiinnostus ajanvietelukumistoon, uusiin tansseihin ja uuteen musiikkiin sekä elokuvaan tuomittiin anka-

2148 Muotihulluudesta, kollektiivisia esityksiä (kansio 200), am, EKV, VA.

2149 Marilaisten porssi, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, Ohjelmatoiminta, KA; Linnilä, 107.

2150 Vp 1927, 1075–1078 (Myllymäki).

2151 Esim. Lapuan laki, *Vaasa* 26.11.1929 pk.

2152 Kauvatsan punaiset uskontoa häpäisemässä, *Satakunnan Kansa* 2.2.1928.

2153 Sortavalan ao po:lle 17.12.1929, laulusakit (kansio 201), am, EKV, VA.

2154 Ek oikeusministeriölle 30.4.1929 ja A.Ri(nne) 24.4, kollektiivisia esityksiä (kansio 200), am, EKV, VA.

2155 Esimerkiksi *Uusi Suomi* ja *Vaasa* viittasivat 25.5.–1.7.1929 esiintymisryhmiin vain kerran pääkirjoituksissaan, Kommunistien salatoiminta ja vaalityö, *Vaasa* 26.6.1929 pk, vaikka niissä muuten käsiteltiin ”kommunistista” toimintaa usein.

2156 Saarela 2003, 133–134.

rasti, toisaalta liikkeen omassa parissa yritettiin käyttää hyväksi populaarikulttuurin muotoja. SKP:n vaatimus puhdasoppisuudesta saattoi vahvistaa moralistista asennetta koko liikkeessä, vaikka 1920-luvulla vaikuttanut nuoriso ei ollut samastunut korkeakulttuuriin samalla lailla kuin SKP:n johdon sivistyneistöjäsenet.

Suomalainen kommunismi jatkoi Suomen työväenliikkeen perinnettä suosiesaan kirjailijoita, jotka olivat lähtöisin työväenluokasta tai tunsivat myötätuntoa sen pyrintöjä kohtaan. Uusista kirjailijoista tunnettiin lähinnä neuvostoliittolaisia mutta muualla Euroopassa ilmestynyt yhteiskuntakriittinen kirjallisuus jäi vieraammaksi. Neuvostoliittolaisista ei esitelty puhtaasti bolshevikkien kannalle asettuneita kirjailijoita. Pikemminkin sija saivat enemmän heihin kriittisesti suhtautuneet. Uutta oli myös torjuva asenne suomalaiseen kirjallisuuteen, mille pohjaa antoi monen näkyvän kirjailijan asettuminen valkoisten puolelle sisällissodassa.

Sen sijaan aikakauslehtien julkaisemien omien kirjoitusten teemat ja tarkastelutapa jatkoivat aiempaa realismin perinnettä: kuvausten työläiselämän ankeudesta uskottiin lisäävän lukijoiden tietoisuutta kapitalistisen järjestelmän epäoikeudenmukaisuudesta. Kirjoitusten optimistiset sävyt lisääntyivät kuitenkin vuosikymmenen jälkipuolella, mutta se ei silti merkinnyt kriittisen asennoitumistavan hylkäämistä. Vaikka aikakauslehdissä toisaalta paheksuttiin roskajuttuja, ne julkaisivat paljon sekä suomennettuja että kotimaisia rakkaus- ja seikkailukertomuksia. Suomalaiset sijoittivat kertomuksensa usein työläisnuorison pariin

Suomalaisen kommunismin asenne uusiin tansseihin ja uuteen musiikkiin, ”jatsiin”, oli samalla lailla kaksinainen. Toisaalta esitettiin voimakkaita kannanottoja sen turmelevasta vaikutuksesta, toisaalta ”jatsiryhmät” esiintyivät yhdistysten järjestämissä tansseissa ja nuoriso pyrki muutenkin käyttämään musiikkia hyväkseen. Vuosikymmenen lopulla syntyneiden esiintymisryhmien tausta oli kuitenkin enemmän vanhassa mölykööriperinteessä ja ulkomailta saaduissa esikuvissa. Ryhmät käyttivät kuitenkin hyväkseen kansanlauluja ja iskelmiä, joihin laadittiin useimmiten poliittisia vastustajia pilkkaavat sanat.

Torjuva asenne ajanvietekirjallisuuteen, uusiin tansseihin ja uuteen musiikkiin sekä elokuvaan osoitti, ettei suomalaisen kommunismin piirissä nähty kunnolla porvariston erilaisia ajattelutapoja. Uuden musiikin, uusien tanssien ja elokuvien määrittelemisen vain porvarillisen maailmankatsomuksen välittäjiksi peitti alleen sen, että porvarillisissa piireissä haukuttiin romanttiset rakkauskertomukset, salapoliisikirjallisuus ja ”jatsi” moraalisesti arveluttaviksi paljolti samaan tapaan kuin suomalaisen kommunismin puhdasoppisten parissa²¹⁵⁷. Suomalainen kommunismi ei siten kyennyt täysipainoisesti käyttämään hyväkseen populaarikulttuurin haastetta vallitsevalle järjestelmälle.

2157 Eskola, 69–71, 79.

V
VALLANKUMOUKSEN
AIKA?

Kommunistinen liike väitti Venäjän vallankumouksen jälkeen, että elettiin proletaariaatin vallankumousten kautta, jota leimasivat jatkuvat vallankumousyritykset. Liike joutui kuitenkin myöntämään ”Saksan lokakuun” jälkeen, että välitöntä vallankumousta ei ollut odotettavissa vaan oli siirrytty kapitalismin väliaikaisen vakaantumisen kauteen. Kommunistisen internationaalin johtoon noussut Nikolai Buharin havaitsi kuitenkin jo vuoden 1926 lopulla merkkejä vakaantumisen häiriintymisestä, ja internationaalin kuudes kongressi julisti kesällä 1928 kapitalismin kriisin uutta vaihetta, ”kolmatta vaihetta”. Sen mielestä kapitalistisen maailman huomattava teknologinen ja organisatorinen kehittyminen törmäsi markkinoiden ahtauteen, mikä puolestaan kärjisti kansainvälisiä ja kansallisia ristiriitoja ja teki uudet sodat imperialististen valtioiden kesken, sodat Neuvostoliittoa vastaan, kansalliset vapaussodat ja valtavat luokkataistelut väistämättömiksi. Se puolestaan häiritsi vakaantumista ja terävöitti kapitalismin yleistä pulaa.¹

Kommunistinen internationaali antoi ymmärtää, että kapitalismi oli voimistunut, kun kapitalistiset järjestöt olivat kasvaneet yhteen valtiovallan kanssa. Toisaalta se kuitenkin väitti, että sosiaalidemokratian huippukerrostien kytkeytyminen valtiovaltaan ja kapitalisteihin oli oleellista järjestelmän säilymisen kannalta. Niinpä sosiaalidemokratia ei enää puolustanut kapitalismia häveliäästi vaan oli siirtynyt tukemaan sitä avoimesti. Turvatakseen valtansa porvaristo oli myös valmis käyttämään hyväkseen kaupunkien ja maaseudun pikku- ja keskiporvaristoa sekä luokastaan suistuneita proletaareja ja luomaan taantumuksellisen joukkoliikkeen ja avoimen diktatuurin. Siten syntyisi uusi valtiotyyppi, joka perustuisi väki- ja pakkovaltaan.²

Heinäkuussa 1929 pidetyssä toimeenpanevan komitean plenumissa arviot kapitalismin ristiriitaisesta kehityksestä saivat antaa tilaa suoraviivaisemmille näkemyksille järjestelmän väistämättömästä taantumisesta ja umpikujasta. Kokouksessa arvioitiin toimeenpantujen lakkojen ja mielenosoitusten osoittavan laajojen työläisjoukkojen vasemmistolaistumista ja puhuttiin uuden vallankumouksellisen nousun kaudesta sekä keskeisissä kapitalistisissa että siirtomaissa. Sen edistämiseksi oli voimistettava taistelua sosiaalidemokratiaa vastaan, koska se pyrki ohjaamaan työväestöä toisaalle. Plenumissa sosiaalidemokratia nimettiin ”sosiaalifasismiksi”.³

Asenteen tiukkeneminen sosiaalidemokraatteihin näkyi myös ammatillisen toiminnan radikalisoitumisena. PAI:n johtaja S. A. Lozovski oli jo helmikuussa 1928 kehottanut kommunisteja ryhtymään itsenäisiin taloudellisiin taisteluihin työläisbyrokraatiasta välittämättä. VI kongressin mielestä se oli tärkeää, koska kapitalismin kasvettua yhteen valtiovallan kanssa taloudelliset lakot muuttuivat helposti poliittisiksi. Siten kamppailu vaatimattomienkin vaatimusten puolesta muuttuisi taisteluksi vallassa. Lozovski esitti taistelun kehittymiselle neliportaisen tien: taloudellinen lakko, poliittinen lakko, kapina ja sisällissota. Tavoitteensa edistämiseksi hän oli valmis luomaan myös erillisiä punaisia ammattiyhdistyksiä, ja sai siihen internationaalin siunauksen.⁴

1 Kozlov and Weitz, 394–401; McDermott and Agnew, 68–70, 75–78; Kansainvälinen tilanne ja Kommunistisen Internatsionaalin tehtävät, *Kommunisti* Elo-syyskuu 1928.

2 McDermott and Agnew, 99; Kansainvälinen tilanne ja Kommunistisen Internatsionaalin tehtävät, *Kommunisti* Elo-syyskuu 1928.

3 Kozlov and Weitz, 402–403; McDermott and Agnew, 87–88, 101; Teesit kansainvälisestä tilanteesta ja Kommunistisen Internatsionalen lähimmistä tehtävistä, *Kommunisti* Heinä-elokuu 1929.

4 McDermott and Agnew, 103–104.

PUHDASOPPISUUS JA LAAJAT JOUKOT

Kommunistisen internationaalin uusiin arvioihin vaikuttivat Neuvostoliiton kommunistisen puolueen sisäiset kiistat. Stalinin ja hänen kannattajiensa pyrkimys leimata toisenlaiset katsomukset Neuvostoliiton kehittämistä ”oikeistopoikkeamaksi” sai jalansijaa myös internationaalissa. Kuudes kongressi velvoitti puolueet taistelemaan sitä vastaan ja heinäkuussa 1929 pidetty plenum vahvisti, että kommunististen puolueiden päävaarana oli ”oikeistolainen opportunistinen syrjäpyrintö”. Oikeistovaarasta oli internationaalissa puhuttu aiemminkin, mutta nyt oli kyse muusta kuin vain puheesta – plenumissa vahvistettiin Nikolai Buharinin erottaminen internationaalin johdosta ”oikeisto-oppositiolaisena”⁵.

Monissa kapitalististen maiden kommunistipuolueissa epäiltiin internationaalin uutta linjaa⁶, mutta SKP:n johto hyväksyi sen vastaan sanomatta. SKP oli synthyetkillään samastunut voimakkaasti vallankumouksen ajankohtaisuuteen eikä ollut oikein sopeutunut puheisiin kapitalismin väliaikaisesta vakaantumisesta. Puolue heittäytyikin uuden tilannearvion mukaan niin voimakkaasti, että toisti vuoden 1918 virheensä – unohti miettiä, miten arvio sopi Suomeen.

Suomessa saattoi toki havaita taloudellisen taantumisen merkkejä – rakennustoiminta alkoi vähentyä syksyllä 1928, puutavaran kysyntä heiketä ja työttömyys kasvaa. Sahatavaran viennin lasku lisäsi vaihtotaseen alijäämäisyyttä ja valtiontalouden ongelmia, mihin päättäjät reagoivat kiristämällä rahamarkkinoita. Sekin vaikeutti kadosta kärsineiden pienviljelijöiden mahdollisuuksia korjata asemaansa.⁷ Taloudellinen taantuminen ei kuitenkaan muuttunut merkittäväksi poliittiseksi liikehtimiseksi. Keväällä 1929 tavanomaista pitempään jatkunutta työttömyyskampailua ja Pohjois-Suomen pienviljelijöiden puuhaamia katokomiteoita saattoi toki pitää alkuna sellaiselle.

Mutta taloudellisen tilanteen heikkeneminen vaikutti myös toisin – se vaikeutti ammatillisen liikkeen mahdollisuuksia puolustaa työläisten etuja. Työväenliikkeen, erityisesti sen vasemman laidan, asema kävi muutenkin vaikeammaksi, kun porvarilliset puolueet aktivoituivat kampanjoimaan ja suunnittelemaan toimia kommunismia vastaan. Vaikeuksista huolimatta valtaosa suomalaisen kommunismin kannattajista luotti internationaalin arvioihin maailman kehityksestä ja vallankumousta edistääkseen oli valmis noudattamaan sen neuvoja suhtautumisesta sosiaalidemokratiaan, ammatilliseen liikkeeseen ja oman joukon toisinajatteleviin.

”HUITOJAT” JA ”HOIPERTELIJAT”

Suomalaisen kommunismin piirissä oli alusta alkaen erilaisia mielipiteitä liikkeen luonteesta ja toiminnasta. Ne pohjasivat erilaisissa oloissa tehtyihin erilaisiin ar-

5 McDermott and Agnew, 82–83, 85.

6 Esim. McDermott and Agnew, 105–113; Joan Barth Urban, *Moscow and the Italian Communist Party. From Togliatti to Berlinguer*. London 1986, 47–107; Thorpe, 124–173; Åke Sparring, *Från Höglund till Hermansson. Om revisionismen i Sveriges kommunistiska parti*. Stockholm 1967, 35–37.

7 Esim. Kalela 1987, 20–23.

vioihin: Suomessa olevat halusivat lähinnä jatkaa Suomen yhtenäisen työväenpuolueen luokkataistelulinjalla, SKP:n johtajat luoda uuden kommunistisen opin mukaisen liikkeen.

Erilaiset lähtökohdat näkyivät erimielisyytenä ennen muuta liikkeen organisaatiosta mutta ne koskivat myös poliittisia vaatimuksia ja toiminnan luonnetta. SSTP:n lakkauttamisen jälkeen SKP:n Suomen byroon julkiset henkilöt – ennen muuta Väinö Vuorio, Jaakko Kivi ja myöhemmin myös Arvo Tuominen – kykenivät sovitamaan SKP:n hyökkäyshalua Suomen tilanteeseen. Suomen byroon jäsenten pidätys oli paha isku tämän yhteisymmärryksen kannalta, sillä pidätysten jälkeen muodostetulla byroolla ei ollut samanlaista johtoasemaa eikä se kyennyt neuvottelemaan sopuratkaisuja liikkeen sisällä. Yhteisymmärryksen syntyä vaikeutti edelleen se, että SKP joutui keväällä 1929 Kommunistisen internationaalin tarkkaan valvontaan. Säilyttääkseen kasvonsa SKP:n johtajat todistelivat, että ”puolueemme ja sen johto ei vähimmässäkään määrin ole kannattanut ja tukenut opportunististen päätösten tekoa edustajakokouksessa”⁸. Puutteet johtuivat ennen muuta Suomessa olevien ”vääraoppisuudesta”. Siksi SKP:n johtajat hyväksyivät, jopa kannustivat, näiden tuomitsemista. Varsinkin Kullervo Manner oli innokas vuodattamaan ”Kullervon kirouksia”⁹.

Jo tammi-helmikuussa 1929 Kullervo Manner moitti *Proletaarissa*, että jotkut kommunistit eivät huomanneet tilanteen muuttumista – Neuvostoliiton talouden voimistumista, sosialismin kasvua ja vallankumouksellisten voimien vahvistumista kapitalistisissa maissa – vaan näkivät vain kapitalismin vakiintumisen. Siten syntyi harhaluulo, että kapitalismin yleinen pula olisi sivuutettu, ja vallankumouksen näköalat peittyivät ”porvarillisen maailman usvaan”.¹⁰ Huhtikuussa pidetyssä keskuskomitean plenumissa puolueen ”ensimmäiseksi tehtäväksi” nimettiin taistelu oikeistovaaraa vastaan. Manner korosti horjumista tapahtuneen ennen muuta ammattiyhdistysliikkeessä mutta moitti jopa Arvo Tuomisen esiintymistä oikeudessa – tämä oli esittänyt sosiaalidemokraatin oppi-isäkseen.¹¹

Nimetessään ”oikeistovaaran” torjumisen päättehtäväkseen SKP:n johto ennakoii Kommunistisen internationaalin toukokuun lopulla tekemää päätöstä, jossa moitittiin STPV:n esiintymistä ja ohjelmaa kunnallisvaaleissa edellisvuoden joulukuussa virheelliseksi. Siinä selitettiin oikeistovaaran ilmenevän taipumuksena legalistisyyteen, pelkona ilmaista vallankumouksellisia tunnuksia, myöntöväisyytenä, kyvyttömyytenä ymmärtää tarvetta voimistaa sosiaalidemokratia vastaan taistelua ja pyrkimyksenä vapautua kommunistisen puolueen johdosta. Päätöslauselma lupasi SKP:n aloittavan laajan taistelun oikeistolaisuutta vastaan.¹²

Toukokuussa pidetyn SAJ:n edustajakokouksen ratkaisut voimistivat SKP:n johdossa käsitystä ”oikeistovaaran” torjumisen välttämättömyydestä. SKP:n sihtee-

8 K. Manner, Sisäinen pula ammatillisessa liikkeessämme ja AJ:n VIII edustajakokous, *Proletaari* elokuu 1929.

9 Hugo Ahokanta nimesi näin Mannerin leimauskirjoitukset, H. Ahokanta Kalle Lepolalle, hm 880, EKV, VA. Etsivä keskuspoliisi sai kirjeen kopion haltuunsa Mannerin matkalaukusta, joka jäi Tukholmassa poliisin käsiin.

10 K. Manner, Oikeistovaarasta, *Proletaari* tammi-helmikuu 1929.

11 SKP:n pl 1929, 27–28, 49 (Manner), RGASPI.

12 Resolution des Politsekretariats des EKKI über die Frage der Stadtratswahlen in Finnland, f. 495, op. 3, d. 140, RGASPI, julkaistuna, KTS, 241–247.

ristö päättikin jo kesäkuun alkupäivinä ryhtyä ”tarmokkain keinoin” toimiin ”julkisen vasemmistoliikkeen oikeistolaisuutta ja likvidaattoriutta vastaan”. Sihteeristö piti tarpeellisena, että ”oikeistolaisuuden” päämiehet oli paljastettava nimeltä puolueen omassa organisaatiossa mutta myös julkisuudessa. Se nimesi pahimmiksi ”oikeistolaisiksi” Niilo Vällärin, Matti Väisäsen, Erkki Härmän, Edvard Jokelan ja Kusti Kulon, mutta arveli myös Eino Pekkalan olevan ”samalla tiellä”. Sihteeristö kehotti heikentämään heidän kannatustaan järjestöissä erilaisilla moitteilla. Heidät oli myös pyrittävä eristämään organisatorisesti, esimerkiksi Välläri oli erotettava mahdollisimman pian *Työväenjärjestöjen Tiedonantajasta*, jossa oli muutenkin tehtävä suursiivous.¹³ Myös Suomeen kesäkuun lopussa lähetetty Ville Honkanen sai tehtäväkseen ilmoittaa Suomen byroolle, että oikeistolaisia ja sovittelijoita vastaan oli käytävä jatkuvaa ja hellittämätöntä taistelua.¹⁴ SKP:n päätökset ennakoivat Kommunistisen internationaalnin poliittisen sihteeristön kesäkuun lopussa tekemää päätöslauselmaa SKP:n työstä ammattiyhdistysliikkeessä. Siinä SKP:ta ohjattiin päättäväiseen ja säälimättömään taisteluun oikeistovaaraa ja sen myötäilijöitä vastaan.¹⁵

Julkisuuteen asian saattoi elokuussa *Proletaarissa* ilmestynyt Kullervo Mannerin artikkeli, jossa moitittiin ”eräiden vaikutusvaltaisten vasemmistolaisten johtomiesten” pakokauhua ja antautumismielialaa sekä välinpitämättömyyttä vallankumouksellisen luokkataistelun etua kohtaan. Näiksi johtomiehiksi Manner nimesi Matti Väisäsen, Niilo Vällärin, Kusti Kulon, Erkki Härmän, Uno Nurmisen ja Edvard Jokelan.¹⁶ Manner yritti kuitenkin kesällä 1929 Tukholmassa ollessaan saada ammattillisen liikkeen johtohenkilöitä matkustamaan Tukholmaan kuulemaan SKP:n näkemyksiä. Hän piti huonona merkinä sitä, että Nurminen, Eino Pekkala ja Emil Tuomi kieltäytyivät tulemast.¹⁷

Suomalaiseen julkisuuteen asian toi selvemmin *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* syyskuun loppupuolella julkaistu kirjoitus, jossa Kommunistisen internationaalnin sihteeristön jäsen Osip Pjatnitski ja internationaalnin puolalais-balttilaisen sihteeristön johtohahmo Vintsas Mitskevitch-Kapsukas esittelivät suomalaisten virheitä.¹⁸ Syksyllä 1929 ”horjumisen” tuomitseminen yleistyi myös järjestäytyneiden työläisten kokouksissa Suomessa: ”antautumisen” katsottiin vain vahvistavan vihollisten intoa. Helsingin työväen paikallisjärjestön mielestä se vahingoitti luokkataistelua enemmän kuin porvarit ja sosiaalidemokraattiset johtomiehet. Kokousten vastaus hyökkäykseen oli pysyminen ”tinkimättömän” luokkataistelun kannalla. Sen hahmottaminen jäi ammattiyhdistysliikkeen kansainvälisiä suhteita lukuun ottamatta varsin epämääräiseksi.¹⁹

13 SKP:n siht 4. ja 8.6.1929, f. 516, op. 2, d. 1028; 66 (Pb) ht:lle (SB) 8.6.1929, d. 1065, RGASPI.

14 SKP:n pb 28.6.1929, f. 516, op. 2, d. 1124, RGASPI.

15 KTS, 247–251.

16 K. Manner, Sisäinen pula ammatillisessa liikkeessämme ja AJ:n VIII edustajakokous, *Proletaari* elokuu 1929.

17 Konsepti ”KM:n arkistosta”, hm 512 (Eino Pekkala), EKV, VA.

18 Mitä Pjatnitskij ja Mitskevitch-Kapsukas, *TT* 21.9.1929, jossa selostettiin Pjatnitskin kirjoitusta *Pravdassa* 9.8.1929 ja Mitskevitch-Kapsukasin kirjoitusta *Kommunistisessa Internationaalissa* 9.8.1929.

19 Isku kohdistettava Ammattijärjestön vihollisiin: porvareihin ja sosdem johtajiin, *TT* 30.9.1929; Kotkan järjestyneen työväestön päätöksiä, *TT* 9.10.1929; Hajoitusta vastaan, *saT* 15.10.1929; Helsingin ammatillisen keskusneuvoston päätöksiä nykyhetken kysymyksistä, *TT* 16.10.1929;

Syytteeseen joutuneetkin yrittivät esittää omia näkemyksiään julkisuudessa. SAJ:n sihteeriksi valittu Matti Väisänen selitti ammatillisen liikkeen olevan laajojen joukkojen taloudellista liikettä, jota ei pitänyt tehdä toimintakyvyttömäksi asettamalla sille poliittisen puolueen vaatimuksia. Hän pyrki myös todistelemaan, ettei Kööpenhaminan sopimuksen ratifioimisella edistettäisi senhetkisessä tilanteessa ammatillista eheytymistä vaan rikottaisiin entisiäkin suhteita.²⁰ Hugo Ahokanta puolestaan todisteli *Savon Työssä* syyskuun puolivälissä, että kehotukset rikkoa SAJ:n edustajakokouspäätöksiä olivat erityisen turmiollisia hetkellä, jolloin oikeistovoimat yrittivät tuhota koko ammattijärjestön.²¹ *Työssä* Vilho Harinen vieroksui sitä, että erilaisia näkemyksiä leimattiin opportunistiksi tai reformiksi ja epäili omien tovereiden parjaamista ”penikkataudiksi”.²²

”Tinkimättömät” eivät halunneet antautua erityisiin keskusteluihin toisenlaisista ajatuksista vaan pitivät ”opportunistien” esityksiä perääntymisenä ja yrityksenä kieltää arvostelu.²³ Keskustelun sijasta vaadittiin tuomioita mutta myös toisinajattelijoiden erottamista. Suomen byroossa mietittiin jo kesäkuussa toimia SAJ:n sihteeriksi valittua Matti Väisästä vastaan, mutta niiden katsottiin pilaavan asiaa²⁴. ”Tinkimättömät” vahvistivat kuitenkin syksyllä asemiaan SAJ:n toimeenpanevassa valiokunnassa, kun jatkuvaan riitelystä kyllästynyt Erkki Härmä jäi pois ja keuhkotaudin runtelema Edvard Jokela kuoli. Heidän tilalleen nousivat Väinö Uurtamo ja Toivo Hjalmar Långström. Lisäksi uusiksi varamiehiksi tuli ”äkkijyrkkiä”. ”Hoiperlelijoiden” asemaa vahvisti Kusti Kulon valitseminen heinäkuussa SAJ:n valistustyön ohjaajaksi.²⁵

Erottaminen ei käynyt käden käänteessä edes omissa organisaatioissa. Syyskuun puolivälissä pidetyssä *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* kannatusyhdistyksen edustajakokouksessa hyväksyttiin päätöslauselma, jossa arvosteltiin voimakkaasti lehden vaatimatonta esiintymistä punaisen päivän valmisteluissa. Kokouksessa oli ilmeisesti tarkoitus puhdistaa lehden kannatuskomitea ”oikeistolaisista”, mutta siihen valittiin kuitenkin myös Eino Pekkala ja August Raatikainen, vaikka he puhdistajien yllätykseksi esiintyivät kokouksessa voimakkaasti lehden kritisointia vastaan. Pekkalan ja Raatikaisen mukaan se merkitsi lehden suunnan muuttamista.²⁶

Syyskuun lopussa pidetyssä Savon Kansa Oy:n kokouksessa painostettiin lehden toimittajia niin paljon, että nämä päättivät irtisanoutua. Se säikäytti erottajia, jotka ryhtyivät sovitteluun, minkä tuloksena Kaarlo Lampinen jäi edelleen toimitukseen. Sen sijaan Yrjö Tuominen, joka Suomen byroon mukaan oli puhunut

Helsingin putkimiehet, *TT* 19.10.1929; Taantumuksen hyökkäys työväen painovapautta vastaan lyötävä alas, *TT* 19.10.1929; Luokkatietoinen työväestö katsastanut poliittisten järjestöjensä toimintaa, *TT* 26.11.1929.

20 Matti Väisänen, Keskustelua Aj:n edustajakokouksesta, *TT* 29.5.1929; Matti Väisänen, ”Eräs opportunistin mallinäyte”, *PV* 1.9.1929.

21 Joukko vasemmistotyöläisiä, Eteenpäin!, *SaT* 14.9.1929; kirjoittajasta Hodgson, 129–130.

22 V.H(arinen), Penikkatautiako?, *T* 26.10.1929.

23 Esim. K:i, Vähän vastinetta Väisäselle, *TT* 6.6.1929; Eikö pitäisi arvostella?, *SaT* 1.10.1929.

24 Osmo htille (pb) 19.6.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

25 SAJ:n tpvk 29.6. ja 2.7.1929, tmk 13.10.1929, SAJ:n arkisto, TA.

26 Lyhyt selostus *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* kannatusjärjestöjen edustajakokouksesta 13.–17.9.29, saatu Toivo Hjalmar Långströmiä pidätettäessä, hm 512 (Eino Pekkala) tai hm 901 (Matti Väisänen), EKV, VA; Kalle hyville tovereille 31.8.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

'Stalinin määräyksistä', ja lehden taloudenhoitaja Anselmi Salminen siirrettiin syrjään.²⁷ Viipurilaisessa *Työssä* paikalliset toisinajattelijat, ”huplilaiset” oli pantu syrjään jo keväällä.²⁸ Suomen byroon suunnitelmat Niilo Vällärin erottamisesta *Työväenjärjestöjen Tiedonantajasta* eivät sen sijaan toteutuneet – Välläri, Emil Tuomi ja Hugo Ahokanta erosivat itse lehden toimituksesta lokakuussa, koska eivät halunneet edistää ammatilliselle ja koko työväenliikkeelle turmiollista linjaa. Heidän mielestään lehden suunta ei saanut olla ristiriidassa SAJ:n edustajakokouspäätösten kanssa. He peräsivät myös asiallista arvostelua ja parjauksen kieltämistä.²⁹

Kun opportunisteiksi haukutut eivät saaneet tilaa näkemyksilleen lehdissä ja heitä ryhdyttiin erottamaan lehtien toimituksista, he ryhtyivät harkitsemaan tiiviimpää organisoitumista.³⁰ Siihen rohkaisi esimerkiksi menestys Helsingin työväenyhdistyksen valinnoissa marraskuussa 1929 – se loi kuvaa laajasta kannatuksesta.³¹ Helsingissä pidettiin joulukuun 7. päivänä tapaaminen, jossa läsnä olleet seitsemäntoista henkilöä päättivät perustaa uuden organisaation, Suomen työväen vasemmistoryhmän. Sen johtoelimeksi muodostettiin keskustoimikunta, jonka puheenjohtajaksi valittiin Eino Pekkala, varapuheenjohtajaksi Uno Nurminen, sihteeriksi Hugo Ahokanta ja muiksi jäseniksi Emil Tuomi, Kusti Kulo ja August Raatikainen. Vastustajat nimesivät uuden ryhmän edustajat ”hoipertelijoiksi”.³²

Vasemmistoryhmän perustava kokous päätti myös lähettää kiertokirjeen, jossa se kritisoi ”eräiden työväenliikkeen vasemmiston edesvastuuttomien ainesten” tai ”äärimmäisten sanavallankumouksellisten” edelliskuukausina ottamaa uutta suuntaa. Vasemmistoryhmä moitti näitä ”huitoja” siitä, että he olivat uskotelleet Suomessa olevan ”erikoisen jännittynyt vallankumouksellinen tilanne”. Poliittisten vankeiden tueksi julistettu vastalauselakko oli kuitenkin osoittanut näiden puheiden olevan ”kannantavetta”. Vasemmistoryhmän mielestä ”huitojat” olivat omaksuneet Leninin aikanaan jyrkästi tuomitseman kannan, jonka mukaan pieni, ”ehdottoman äkkijyrkkä” ammattijärjestö olisi parempi kuin suuri, SAJ:n kaltainen joukkojärjestö. ”Huitojat” pyrkivät heidän mielestään myös asettamaan järjestäytymättömät työläiset etusijalle. Edesvastuuttomalla politiikallaan he olivat lisäksi antaneet aseita sosiaalidemokraattien hajotuspolitiikalle.³³

Ryhmä huomasi varsin pian, ettei se pärjää pelkillä kiertokirjeillä, ja päätti joulukuun 26. päivänä 1929 pitkän keskustelun jälkeen perustaa oman päivälehdet. Tilanteen teki otolliseksi se, että Helsingissä ei ilmestynyt suomalaisen kommunismin sanomalehteä, kun *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* lakkautettiin kuun lopussa

27 Kuopion edustuksen tilkats 10/1929, hm 962 (Kaarlo Lampinen), EKV, VA; (Kalle) ht:lle 5.8.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI; Piironen, 214, 227.

28 Viipurin ao:n tk huhtikuulta 1929; Viip ao po:lle 17.5.1929, hm 1589 (Jalmari Hupli), EKV, VA.

29 Kalle hyvillä tovereille 31.8.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI; Ilm rek 714/29 21.10.1929, hm 179 (Emil Tuomi); Emil Tuomi Työväenjärjestöjen Tiedonantajan kannatuskomitealle 1.10.1929, Työväenjärjestöjen Tiedonantaja (kansio 322), am, EKV, VA; Mitkä syyt johtivat vasemmistotyöväen uuden lehden syntyyn, ST 25.1.1930.

30 Mitkä syyt johtivat vasemmistotyöväen uuden lehden syntyyn, ST 25.1.1930; Ajan ilmiöitä, ST 12.2.1930 pk; Katse vasemmalle!, ST 14.2.1930.

31 Tuomisto, 339.

32 Hodgson 131–132; Ilkka Hakalehto, Suomen kommunistisen puolueen kriisi 1928–30, kirjassa *Oman ajan historia ja politiikan tutkimus*. Helsinki 1967, 236–237.

33 Suomen työväen vasemmistoryhmä ht:lle, ei pvm, Kusti Kulon arkisto, KA.

kahdeksi kuukaudeksi. Työn kirjapainon johtokin oli myötämielinen uudelle lehdelle, ja *Suomen Työmiehen* näytenumerot ilmestyivät tammikuun 18. ja 25. päivänä 1930. Lehti, jonka nimellä Suomen työväen vasemmistoryhmä halusi osoittaa yhteyttään SSTP:hen, alkoi ilmestyä säännöllisesti joka arkipäivä helmikuun alusta. Toukokuun alusta lehden ilmestymistä supistettiin kuitenkin kolmeen kertaan viikossa.³⁴

SKP:n linjaa vastustavien järjestöllisenä tukikohtana oli 1920-luvun loppupuolella ollut Vallilan sosialistinen yhdistys, jossa varsinkin Välläri oli toiminut aktiivisesti. Se kuitenkin tuomitsi jo tammikuussa vasemmistoryhmän tekemän ”hajotustyön” ja antautumismielialan lietsomisen.³⁵ Vastoinkäyminen ei kuitenkaan lannistanut vasemmistoryhmää, sillä tammikuun alkupuolella perustettiin Helsingin sosialistinen työväenyhdistys ja helmikuun jälkipuolella Sörnäisten sosialistinen yhdistys.³⁶ Huhtikuun puolivälissä syntyi sosialistinen työväenyhdistys Viipuriin, toukokuun alkupäivinä Kauhavalle ja Turkuun sekä kuun lopulla vielä Helsingin metallityöläisten keskuuteen.³⁷

Toukokuun 4. päivänä 1930 Helsingin ja Sörnäisten sosialistiset työväenyhdistykset pitivät yhteisen kokouksen, jonka tarkoituksena oli yhdistää sosialististen työväenyhdistysten toimintaa. Työtä johtamaan valittiin Sosialististen työväenyhdistysten keskuskomitea, johon tulivat Kusti Kulo, Niilo Välläri, Hugo Ahokanta, Erkki Härmä, Uno Nurminen, Oskari Jalava, Matti Väisänen, Laura Härmä ja Fiina Pietikäinen, varalla Kustaa Jäntti, Aleksander Terho, Pekka Salo, Oskari Pollarikoski, Lauri Mäkinen, Jenny Kaatra ja Edla Peltola. Myös kokouksen antama kehoitus perustaa sosialistisia työväenyhdistyksiä eri paikkakunnilla ja sen hyväksymä periaatejulistus suuntasivat ryhmää tiiviimpään organisoitumiseen.³⁸

Vasemmistoryhmässä saattoi olla erimielisyyttä keskuskomitean muodostamisesta. Ainakin *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* väitti, että Eino Pekkala ja Emil Tuomi olisivat vastustaneet ”uusnoskelaisen välipuolueen” perustamista ja jääneet siksi pois sekä lehdestä että keskuskomiteasta.³⁹ Pois jäämisistä huolimatta valinnat osoittivat vahvaa sidosta SSTP:hen – Kulo ja Välläri olivat olleet sen keskeisiä toimihenkilöitä vuosina 1922–23, Jäntti, Terho ja Peltola puoluetoimikunnan jäseniä, Jalava, Väisänen ja Pietikäinen puolueen perustajia. Valinnat osoittivat myös, että ryhmällä oli kannatusta Helsingin paikallistason kokoneiden ammattiyhdistysihmisten parissa.

Toisen ryhmän, ”akkijyrkkien”, ”huitojien”, muodostuminen ei ollut yhtä selväpiirteistä. Se ei perustanut vastaavia elimiä, koska se pystyi käyttämään hyväkseen

34 Hodgson, 133; Kaikille Suomen Työmiehen kannattajille ja ystäville, *ST* 28.4.1930.

35 Välläriäisten eräs päällinnake sortunut, *T* 16.1.1930; Välläriäiset saaneet havainto-opetusta, *PV* 17.1.1930.

36 Sosialistinen työv.-yhdistys Helsinkiin, *ST* 18.1.1930; Työväen poliittinen luokkataisteluliike nopeasti heräämässä, *ST* 24.2.1930.

37 Työväestö kaipaa tuloksellista ja vakavaa toimintaa, *ST* 16.4.1930; Sosialistinen yhdistys perustettu Kauhavalle, *ST* 3.5.1930; Työätekevien rintama vahvistuu, *ST* 10.5.1930; Metallityöläisillekin sosialistinen järjestö, *ST* 24.5.1930. Järvenpää tulkitsee uuden yhdistyksen yritykseksi pitää toimintaa hengissä, *emt.*, 365.

38 Eteenpäin järjestynein rivein käy tämän maan työväestö, *ST* 6.5.1930; Esiin ja eteenpäin, *ST* 27.5.1930 pk; Hodgson, 134.

39 Opportunistiklikin keskuudessa ankaria suuntariitaisuuksia, *TT* 9.5.1930. Hodgson sanoi haastatteluiden perusteella samaa, *emt.* 134–135.

suomalaisen kommunismin olemassa olevia foorumeja. ”Huitojien” näkyvyyttä lisäsi varsinkin se, että huomattava osa päivälehtien nuorista toimittajista kannatti enemmän tai vähemmän suoraan SKP:n arvioita. Varsinkin Jussi Forsmanin päätoimittama *Pohjan Voima* asettui täysin rinnoin suoraviivaisen linjan puolestapuhujaksi⁴⁰.

Kun suomalaisen kommunismin jakautuminen alkoi, ei ollut kuitenkaan itsestään selvää, mille puolelle ihmiset asettuisivat. Kummassakin vaihtoehdossa oli tuttua mutta myös uutta – ”hoipertelijat” kritisoivat aiempaa voimakkaammin SKP:n asemaa suomalaisessa kommunismissa, ”huitojat” esiintyivät entistä selvemmin muiden poliittisten ryhmien ja toisenlaisten ajatusten tuomareina. Vahvat asemat suomalaisen kommunismin lehdissä ja organisaatiossa antoivat SKP:n linjaa kannattaville etusijan, mutta vauhtia sen voimistumiselle loi myös *Suomen Työmiehen* perustaminen.

”Huitojien” hallussa olleet lehdet tuomitsivat *Suomen Työmiehen* hajotuslehdiksi ja inhottavaksi rikokseksi työväenluokkaa vastaan. Mutta lehden perustaminen herätti suuttumusta ja paheksuntaa muutenkin. Teko rinnastui helposti siihen, mitä sosiaalidemokraatit olivat vähän aiemmin tehneet ammatillisessa liikkeessä, ja sai ”hoipertelijoista” esitetyt leimaukset näyttämään paikkansapitäviltä. Suuttumus kävi ilmi järjestöjen ja kokousten kannoista, joissa paheksuttiin *Suomen Työmiehen* perustamista ja yritystä ”ryöstää” Työn kirjapaino. Esimerkiksi Helsingin työväestö piti häpeällisenä, että lehti oli perustettu silloin, kun *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* oli lakkautettuna.⁴¹ Lapinlahdella lehden perustamista luonnehdittiin ”tikarin iskuksi” *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* selkään. Joroisten Kolman maa-, metsä- ja uittotyöväen kokouksessa toivottiin, ettei kukaan rehellinen työläinen ryhtyisi paikkakunnalla lukemaan lehteä.⁴²

Voimasuhteet näkyivät myös siinä, että STPV:n eduskuntaryhmässä vain Eino Pekkala vastusti lausuman antamista ”työväen keskuudessa olevista erimielisyyksistä” ja kieltäytyi allekirjoittamasta julkilausumaa, jossa ”hoipertelijoiden” toiminta tuomittiin. Jopa Lauri Myllymäki ja Jalmari Virta puhuivat tuomitsemisen puolesta, vaikka heidän olisi eduskuntaesiintymisensä pohjalta olettanut tukevan sitä. Eduskuntaryhmän kanta yllätti, sillä tuore turkulainen kansanedustaja Verner Halen väitti ryhmän olevan saastuneen ”hoipertelijoista” ja *Suomen Työmiehessäkin* arveltiin monen allekirjoittajan olevan ”koko lailla pahoja hoipertelijoita”.⁴³ Sosiaalinen paine vaikutti selvästi puolenvainnassa.

40 Saarela 2006, 127–128.

41 Oikeiston lehtihanke H:gissä, *SaT* 16.1.1930; Viholliset paljastuvat, *PV* 17.1.1930; Helsingin työväki tuominut oikeisto-opportunistien hajotustyön, *PV* 21.1.1930; Hgin tp:n valmistava vk 29.1.1930, Helsingin työväen paikallisjärjestö, STPV:n arkisto, KA.

42 Esim. Hajotuslehti herättää syvää suuttumusta, *T* 21.1.1930; Koskelankylässä ei kannateta hoipertelua, *PV* 21.1.1930; Työläisnaiset eivät hyväksy hoipertelua, *PV* 23.1.1930; Hoipertelu ei saa työläisnaisten kannatusta, *PV* 25.1.1930; Uusi suunta ei saa työläisten kannatusta, *TÄ* 27.1.1930; Turun putkimiehet tuominneet hoipertelijain puuhut, *T* 28.1.1930; Onnistunut neuvottelukokous Lapinlahdella, *SaT* 30.1.1930; ”Hoipertelu” tuomitaan, *SaT* 30.1.1930; ”Hoipertelijain” hajoitustoiminta saa tuomionsa, *PV* 1.2.1930; Pietarsaareissa ammatillisesti järjestynyt työväestö jatkaa taistelua hajoitusta vastaan, *TÄ* 7.2.1930.

43 STPV:n ekr 12.1. sekä 6. ja 7.2.1930. STPV:n arkisto, KA; Turun edustuksen tk 1.1.–31.1.1930, hm 1471 (Väinö Hannula), EKV, VA; E.H:n, Se sos. työväen eduskuntaryhmän antama julistus, *ST* 10.3.1930.

Vahvimmin uutta ”tinkimätöntä” linjaa kannatettiin nuorten parissa – nuoret olivat parin aiemman vuoden aikana saaneet lauluryhmien myötä itseluottamusta haastaa poliittisia vastustajia. Haastaminen tarkoitti aluksi lähinnä viranomaisten ja muiden poliittisten ryhmien, varsinkin sosiaalidemokraattien, pilkkaamista omissa tilaisuuksissa, mutta vähitellen myös innokkuutta osallistua erilaisiin mielenosoituksiin. Tällaisesta toiminnasta varoittavista tuli nuorten parissa pilkkalaulujen kohteita.⁴⁴ Tukeutuminen SKP:n johdon linjauksiin tarjosi myös mahdollisuuteen haastaa vanhemman polven asemia. Siten linjan tiukkeneminen liittyi Suomessaakin osittain siihen, että nuoret suoraviivaiset henkilöt nousivat näkyviksi kommunistipuolueissa⁴⁵.

Vaikka nuorilla oli huomattava asema ”huitojen” piirissä ja ryhmittymien synnyssä oli osittain kyse sukupolvikiistasta, ”äkkijyrkissä” oli myös henkilöitä, jotka olivat toimineet pitkään työväenliikkeessä tai vaikuttaneet SSTP:n johtopaikoilla. Esimerkiksi STPV:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja Mauritz Rosenberg, jolla oli pitkä ura työväenliikkeessä jo ennen vuotta 1918, kallistui syksyllä 1929 tuomitsemaan hoipertelun.⁴⁶ SSTP:n eduskuntaryhmän puheenjohtajasta Toivo Hjalmar Långströmistä ja sen sihteeristä Jalmari Kuuselasta, joka oli vankilassa vuosina 1924–25 esittänyt epäilyjä SKP:n johtoasemaa kohtaan, tuli tiukan linjan voimakkaita puolestapuhujia. Myös SSTP:n puoluetoimikuntaan kuuluneet ammattiyhdistysmiehet Karl Pihlman ja Yrjö Lahtinen kannattivat tinkimätöntä linjaa.

Jakautuminen ei ammatillisessa liikkeessäkään ollut suoraviivainen, mutta sen valtakunnallisilla johtopaikoilla pitkään olleilla henkilöillä oli taipumusta sitoutua voimakkaammin käsitykseen, että etujen saamiseksi tarvittiin vahva keskitetty järjestö. Paikallistasolla saatettiin sen sijaan luottaa enemmän paikallisiin voimiin – se oli käynyt ilmi vuosikymmenen jälkipuolella varsinkin Pohjois-Suomen lakoissa. Pohjois-Suomesta ”hoipertelijoihin” suunnattu kritiikki ilmensikin paljolti aiempaa tyytymättömyyttä SAJ:n ja liittojen johtoa kohtaan⁴⁷. Tosin kaikki pohjoiseen ammattiyhdistysmiehet eivät kannattaneet jyrkkää linjaa – PAPJ paheksui tammikuussa 1930 *Pohjan Voimaa*, joka ei suostunut julkaisemaan sen jyrkän linjan vastaista lausumaa⁴⁸.

Ammatillisen liikkeen edustajien asettuminen selvästi ”huitojen” kannalle näkyi kuitenkin hyvin selvästi kuljetus-, rakennus- ja puutyöläisten liittokokouksissa, joissa huomattava enemmistö kokousedustajista kannatti ”hoipertelijoiden” tuomitsemista ja ”hoipertelijoiksi” nimettyjen johto- ja toimihenkilöiden vaihtamista. Niinpä rakennusliittoa vuodesta 1925 johtanut Uno Nurminen sai väistyä turkulaisen Väinö Hannulan, puutyöläisiä samasta vuodesta johtanut Nestori Aronen liiton järjestäjänä toimineen pohjoissuomalaisen Yrjö Murron tieltä. Kuljetustyö-

44 Esim. Lauluryhmille vapuksi, Nuorten työläisten opintoyhdistysten ohjelmia 1920–30-luvuilla; Keskitietä ei ole, Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta, ohjelmatoiminta, KA.

45 Esim. McDermott and Agnew, 72; Thorpe, 122.

46 Esim. Valtaisa isku porvariston, noskelaisjohtajiston sekä luopurien hajoitustyöhön, T 15.10.1929; Kuopion edustuksen tk 10/1929, hm 962 (Kaarlo Lampinen), EKV, VA.

47 Esim. Oulun ammatillisesti järjestyneen työväen edustajat arvostelevat ankarasti luopioita, PV 4.2.1930; Vastalauseväyry oikeistolaisuutta ja hoipertelua vastaan päivä päivältä kasvaa, PV 6.2.1930; Kalajoen kuljetustyöläiset tuomitsevat hoipertelun, PV 9.2.1930; Oulun rakennustyöläiset lausuvat mielipiteitään ammatillisesta liikkeestä, PV 25.2.1930.

48 Oulun ao po:lle 28.1.1930, hm 898 (August Rytönen), EKV, VA.

1920-luvun lopussa he eivät olisi ehkä enää sopineet samaan kuvaan. Eino Pekkala (vasemmalla) tuli ”hoipertelijain” merkittävä hahmo, Hannes Mäkisestä (toinen vasemmalla) kehkeytyi Moskovassa ja Lenin-koulussa puhdasoppisuuden puolustaja, Jalmari Kuusela (toinen oikealta) asettui ”huitojien” rintamaan, Arvo Tuominen (oikealla) välttyi vankilassa selkeältä puolen valinnalta, Toini Antikainen (keskellä) ilmeisesti tuki miehensä Niilo Vällärin kriittistä linjaa. (Kansan Arkisto)

läisten liiton vt. sihteerinä marraskuusta 1929 työskennellyttä Niilo Välläriä ei liioin valittu jatkamaan tointa.⁴⁹

”Hoipertelijoiden” ryhmä oli selvästi helsinkiläinen, mutta sillä oli kannatusta muuallakin, kuten sosialististen työväenyhdistysten perustaminen osoitti. Aiempien kantojen perusteella ”hoipertelijoiden” olisi odottanut saavan huomattavaa kannatusta Kuopion läänissä, mutta Kuopion järjestyneiden työläisten kokouksessa heitä tuki vain kuusitoista neljästäasadasta osallistujasta. Toisaalta maaseudun yhdistykset eivät erityisemmin välittäneet julistuksista vaan huolehtivat ennen muuta taloudellisista vaikeuksista.⁵⁰

49 Helin 1998, 129–130; Reuna, 531–532; Bergholm 1997, 155, 157.

50 Esa Ruuskanen, *Viholliskuvien ja viranomaisiin vetoamalla vaiennetut työväentalot. Kuinka Pohjois-Savon Lapuan liike sai nimismiehet ja maaherran sulkemaan 59 kommunistista työväentaloa Pohjois-Savossa vuosina 1930–1932*. Jyväskylä 2006, 64.

Kajaanissa suosio oli hieman suurempaa, sillä ”hoipertelijoita” kannatti noin viidennes työväen paikallisjärjestön kokouksen sadasta osanottajasta.⁵¹ Forssasta puolestaan kerrottiin, että ”meillä on lähtenyt melkein koko valtuustoryhmäkin väliräiläisten kelkkaan”. Rovaniemellä oli ”julkisena puheenaiheena” naisten hoipertelu.⁵² Pietarsaaressa oltiin sen sijaan ”kokolailla tukevasti jaloillaan”. Mutta siellä käytettiin ”pitkävartisia ’vallankumoussaappaita’, ettei pääse polvista notkahtelemaan”.⁵³

Vaikka Helsinki oli ”hoipertelijoiden” vahvaa aluetta, ryhmä jäi vähemmistöksi Osakeyhtiö Työn yhtiökokouksessa maaliskuun lopussa.⁵⁴ Vähäinen kannatus näkyi huhtikuussa 1930 myös Savon Kansa Oy:n vuosikokouksessa, jossa oli paikalla 124 ”huitojaa”, 64 sosiaalidemokraattia ja 24 ”hoipertelijaa”.⁵⁵ Kevään aikana ”huitajat” puhdistivatkin kirjapainojen ja lehtien henkilökunnat ”hoipertelijoista”. Muut ansiot eivät silloin painaneet paljoa. Esimerkiksi Oy Työn talouden kuntoon saanut toimitusjohtaja Alarik Grönroos erotettiin, koska oli varmaa, että hän ”tulisi jatkamaan vehkeilyään yhtiötä vastaan”.⁵⁶ Kuopiossa pakotettiin toimittaja Kaarlo Lampinen ja lehti-yhtiön Kajaanin konttorin hoitaja Villiam Rossi eroamaan huhtikuussa.⁵⁷

Suomen Työmiehessä korostettiin keväällä 1930, että keskinäinen riitely ja juntatut kokoukset passivoivat työväestöä. Sen mielestä ”huitajat” tekivät päätöksiä suuren joukon nimissä, vaikka läsnä oli vain kourallinen henkilöitä.⁵⁸ Väitteessä järjestöjen lamaantumisesta saattoi olla perää, mutta poisjäämiseen vaikuttivat myös työttömyydestä johtunut töiden haku ja poliittinen vaino. Vaikka vuosien 1917–18 tapahtumia oli vastikään muisteltu, kukaan ei yrittänyt vuosina 1929–30 rinnastaa noita tapahtumia senhetkiseen tilanteeseen ja miettiä, miten vallankumoukselliselta tilanne niihin verrattuna näytti.

Tällainen vertaaminen ei tullut mieleenkään Kullervo Mannerille, joka opetti *Proletaarissa* elokuussa 1929 julkaistussa artikkelissa, että tilanne oli muuttunut huomattavasti vallankumouksellisen proletariaatin eduksi. Siksi kaikessa toiminnassa

-
- 51 Kajaanin järjestynyt työväki käsitellyt nykyistä tilannetta työväenliikkeessä, *SaT* 6.2.1930; Kuopion järjestynyt työväki tuomitsee ankarasti luokkapetturuuden ja hoipertelun, *SaT* 11.2.1930; ks. myös Kajaanin työväen paikallisjärjestö (Akseli Mod) ht:lle 31.1.1930, STPV:n ekr:n paperit, kirjeenvaihto 1929–30 (kansio 23), am, EKV, VA.
- 52 Kalle Kainula Forssasta ekr:lle 17.2.1930; Urho Väre Siina Urpilaiselle 21.2.1930, STPV:n ekr:n paperit, kirjeenvaihto 1929–30 (kansio 23), am, EKV, VA.
- 53 Niilo Heinonen TÄ:n konttorista Pietarsaaresta Väinö Laaksolle 13.2.1930, STPV:n ekr:n paperit, kirjeenvaihto 1929–30 (kansio 23), am, EKV, VA.
- 54 Opportunistien kynnet Oy Työn kirjapainosta lyöty lopultakin irti, *TT* 31.3.1930 sanoo ”hoipertelijoiden” saaneen vajaan kolmanneksen äänistä; Oy. Työlle valittiin yksimielisesti mitä kirkkain johto, *ST* 31.3.1920 sanoo kokouksen puheenjohtajaaänestyksen lukujen olleen 253–236 ja ”hoipertelijoiden” pidättäytyneen johtokunnan vaalista.
- 55 Savon Kansan kirjapaino jää edelleen oikeille omistajilleen, *SaT* 29.4.1930; vrt. Kuopion edustuston tilkats. 4/30, hm 962, EKV, VA.
- 56 Poliittinen vaino Oy. Työn kirjapainossa, *ST* 10.4.1930; A.S., Törkeää menettelyä, *ST* 12.4.1930; Provokationi hoipertelijain taisteluaseena, *SaT* 15.4.1930.
- 57 Kuopion edustuston tilkats. 4/30, hm 962 (Lampinen), EKV, VA.
- 58 Kas, kenelle valehtelemme?, *ST* 4.3.1930; VAT, Kirje Karihaarasta, *ST* 15.3.1930; K. Söderström, Kuolleessa pisteessä, *ST* 10.6.1930; K. Söderström, Mistä johtuu hajaannus, *ST* 14.6.1930.

olisi pitänyt hyökätä sisäistä ja ulkoista vastustajaa vastaan ja voimistaa työväen joukkotaistelua.⁵⁹

Suomen perspektiivistä katsottuna Manner tulkitsi kovin optimistisesti työväenjoukkojen vasemmistolaistumista eikä nähnyt taloudellisen tilanteen heikkenemistä ja sen vaikutusta työväen taistelumahdollisuuksiin. Silti tulkintaa toistettiin Suomessa. ”Huitojat” julistivat, että elettiin kapitalismin pulan oloissa – luokkasuhteet olivat kärjistyneet ja työtätekevät joukot vasemmistolaistuneet. Suomessa sitä osoittivat STPV:n menestys eduskuntavaaleissa ja maalaisliiton vaalivoitto, mikä ilmensi talonpoikaisväestön vasemmistolaistumista. Väite osoitti, että ”huitojat” näkivät vain Pohjois-Suomen katokomiteat ja ummistivat muuten silmänsä maalaisväestön toiminnalta ja maalaisliiton teoilta. ”Huitojat” tarrautuivat väitteeseen, jonka mukaan heikkenemisilmiöt saattaisivat jo lähitulevaisuudessa johtaa kapitalismin täydelliseen umpikujaan.⁶⁰

Siitä perspektiivistä kaikki kehotukset varovaisuuteen olivat vain tinkimistä luokkataisteluperiaatteista. Sellaisia näkemyksiä esitettiin ”huitojien” mukaan työväenliikkeessä aina, kun porvarien hyökkäys kiristyi. Heidän mielestään sattuva esimerkki siitä oli Länsi-Euroopan työväenliike maailmansodan aattona – se oli ”ostanut” toimintavapautensa sovittelulla ja myönnytyksillä mutta menettänyt samalla periaatteellisen selvyytensä ja muuttunut luokkataistelun kannalta haparoi-vaksi. ”Huitojat” katsoivatkin sovittelun porvariston kanssa tai mukautumisen sen taktiikkaan voivan halvaannuttaa työväenliikkeen aatteellisesti. Siihen ei ollut syytä edes vastustajan vastatoimien uhatessa.⁶¹

Pohjan Voimassa annettiin tammikuun alussa ymmärtää, että järjestöjen aatteellisuuden säilyttäminen oli tärkeämpää kuin niiden toimintamahdollisuuksien turvaaminen. Toisaalta lehdessä väitettiin voimakkaasti, ettei porvaristo voinut tuhahduttaa työväenliikettä mahti- ja väkivaltakeinoilla. Kansanedustaja Asser Salo sanoi vielä selvemmin, ettei julkisten järjestöjen ja sanomalehtien lakkauttaminen, kirjapainojen takavarikointi ja erilaisten kansalaisoikeuksien poistaminen voinut hävittää työväenliikettä. Salo tuki väitettään Venäjän esimerkillä: venäläiset olivat pystyneet tekemään vallankumouksen, vaikka heillä ei ollut lainkaan julkisia järjestöjä. Salon mielestä luokkataistelun ratkaisi luja luottamus asian oikeutukseen ja tietoisuus päämäärästä, ei niinkään lukumäärä.⁶²

”Hoipertelijoiden” tilannearvio ja toimintaesitykset olivat aivan toisenlaiset. He arvelivat, että taistelu kapitalismia vastaan olisi vaikeaa, koska ankara talouskriisi, suuri työttömyys ja häikäilemätön valtiollinen vaino olivat tehneet suurista työläisjoukoista enemmän tai vähemmän epätoivoisia. Keskinäiset riidat, valheet ja parjaus olivat lisäksi pirstoneet työläisten taistelukuntoisuutta.⁶³ Ryhmä jopa

59 K. Manner, Sisäinen pula ammatillisessa liikkeessämme ja AJ:n VIII edustajakokous, *Proletaari* elokuu 1929; ks. myös Tuli oikealle päin, *Proletaari* kesä-heinäkuu 1929.

60 Vasemmistolainen, ”Vallankumouksellinen tilanne”, *TT* 20.12.1929, *PV* 28.12.1929.

61 Voiko tuho tulla?, *PV* 8.1.1930 pk; Valtakirjatonta asianajoa, *TÄ* 24.1.1930 pk; Kuopion järjestynyt työväki tuomitsee ankarasti luokkappetturuuden ja hoipertelun, *SaT* 11.2.1930, jossa Asser Salon puhe Kuopiossa.

62 Voiko tuho tulla?, *PV* 8.1.1930 pk; Perääntymistie vie ”luokkataistelussa väsyneitten sielujen luostariin”, *PV* 18.1.1930, jossa Salon puhe Oulussa; ks. myös Helsingin työväki tuominnut oikeisto-oppoportunistien hajotustyön, *PV* 21.1.1930.

63 Mihin me pyrimme?, *ST* 8.2.1930 pk.

moitti epäsuorasti kommunistien taipumusta yhdistää taloudellinen kurjistuminen vallankumouksellisuuden kasvuun, ja *Suomen Työmieheissä* läksytettiin ”huitoja” siitä, että nämä antoivat ymmärtää ellettävän vallankumouksellisessa tilanteessa. Vasemmistoryhmän ohjelma pikemminkin julisti, että oli keskityttävä puolustamaan työläisten asemaa vaatimuksilla, jotka eivät eronneet suomalaisen kommunismin aiemmista vaaliohjelmista.⁶⁴

”Hoiptelijat” korostivat kuitenkin enemmän järjestöllisiä kysymyksiä: heidän mielestään työväestön taloudellisten ja poliittisten kysymysten ratkaiseminen edellytti järjestäytynyttä joukkovoimaa – isoja poliittisia ja ammatillisia järjestöjä. He eivät uskoneet, että pelkkä ”periaatteellinen kirkkaus” ja ”ponsitehtailu”, päätöslauselmien hyväksyttäminen, voisivat estää porvaristoa huonontamasta työväestön asemaa.⁶⁵

Vasemmistoryhmä ja puhdasoppisuuden puolustajat riitelivätkin liikkeen omasta järjestäytymisestä. Kiista nousi selvemmin julkisuuteen kuin 1920-luvun puolivälissä, jolloin Välläri, Kulo ja Väisänen olivat epäilleet, että SKP:n johdon ja Suomessa olevan liikkeen suhde ei ollut terveellä pohjalla. Talvella ja keväällä 1930 vasemmistoryhmä haastoi julkisesti SKP:n pyrkimyksen esiintyä Suomen marxilaisen työväenliikkeen nimissä. Välläri jopa kyseli toukokuussa 1930, kuka oli antanut ”pappilaproletaari” Mannerille valtakirjan olla Suomen luokkataistelun yksinoikeutettu edustaja. Ryhmän mielestä SKP:n johto ei maan rajojen ulkopuolella majoilevana ollut selvillä Suomessa vallitsevista oloista. Siksi se saattoi istuttaa vahingollisia mielipiteitä toisin kuin julkinen puolue. SKP ei kuitenkaan joutunut vastuuseen toiminnastaan, vaan sen teot ja tekemättä jättämiset siunattiin vaieten.⁶⁶

Varsinkin Välläri oli ilmaissut tyytymättömyytensä SKP:n pyrkimykseen luoda pieniä ja tilapäisiä organisaatioita ja puhunut suurten ja avoimien järjestöjen puolesta. Hän todisteli myös keväällä 1930, että vasemmistolaisen työväenliikkeen oli aika muodostaa julkinen poliittinen liike. Välläri torjui aiempaa suorasanaisemmin SKP:n johdon hellimän ajatuksen, että julkisen vasemmistopuolueen perustaminen merkitsisi automaattisesti luopumista selvältä luokkataistelukannalta. Hän arveli maanalaisten vastustavan julkisten järjestöjen perustamista ennen muuta siksi, että he pelkäsivät menettävänsä vallan työväen poliittisessa liikkeessä. Välläri myönsi SSTP:n ja nuorisoliittojen kohtaloiden osoittavan, että puoluejohdot saataisivat joutua vangitsemisvaaraan. Hänestä salainen toiminta ei kuitenkaan ollut niin turvallista kuin SKP:n johto halusi uskotella: satoja työläisiä oli vangittu osallistumisesta nimenomaisesti SKP:n toimintaan tai yhteydestä SKP:n jäseniin.⁶⁷

Ajankohtainen esimerkki löytyi Kullervo Mannerin ”kapsäkistä”, jonka Ruotsin poliisi oli saanut haltuunsa Kommunistisen internationaalisen toimihenkilön Leon Puurmanin asunnosta Tukholmassa. Matkalaukussa oli suuri määrä Kullervo Man-

64 Ylös yhtenä miehenä Suomen sosialistinen työväki, *ST* 8.5.1930.

65 Poliittinen rintama, *ST* 3.3.1930 pk; päätöslauselmien laatimisen kritiikistä, esim. Vahingonteosta luovuttava, *ST* 11.2.1930; Tekoihin!, *ST* 14.2.1930 pk; K. Söderström, Mitä olisi tehtävä, *ST* 25.2.1930.

66 (Emil Tuo)m(i), Suhteistamme, *ST* 15.2.1930; -i, Kenen puolesta, *ST* 6.5.1930 pk; (V)ä(llä)ri, Mitä hyötyä?, *ST* 20.5.1930.

67 -i, Kenen puolesta, *ST* 6.5.1930 pk.

nerin ja Hanna Malmin Tukholmasta kesällä 1929 SKP:n politbyroolle Moskovaan lähettämiä kirjeitä. Ne kertoivat myös suomalaisista, jotka kävivät kesän aikana tapaamassa Manneria ja Malmia Tukholmassa. Huomattava osa näistä henkilöistä pidätettiin vuodenvaihteessa 1929–1930.⁶⁸ ”Kapsäkkijuttu” närkästytti Välläriä, ja hän leimasi Mannerin ”parantumattomaksi seikkailijaksi”. Hän yltyi myös ennustamaan, että Tammisaari täyttyisi, jos Kullervo Manner ja ”hänen edesvastuuton byrokraattinen keskuskomiteansa” saisivat ohjailla Suomen työväenliikkeen toimintaa – kaikki eivät voisi pysytellä yhtä turvallisissa paikoissa kuin Manner.⁶⁹

Niilo Välläri todisteli mielellään, että ”akkijyrkät” olivat unohtaneet Leninin ”*Penikkataudin*” opetukset suhteesta ammatillisiin järjestöihin. Hän sai mielestään tukea kritiikilleen myös Kommunistisen internationaalin III ja IV kongressien päätöksistä ammatillisista liitoista.⁷⁰ Vetoaminen Leniniin tai internationaalin päätöksiin ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että Suomen työväen vasemmistoryhmä olisi hyväksynyt internationaalin linjan. Pikemminkin se siirsi SKP:n ja Suomessa olevan liikkeen suhteesta esittämänsä ajatukset koskemaan myös Kommunistista internationaalia: kunkin maan työväen täytyi itse saada päättää asioistaan, koska se tunsii parhaiten olot, jotka vaikuttivat menettelytapasuosituksiin. Se ei kuitenkaan tarkoittanut kansainvälisyyden kieltämistä, sillä kaikki hyvät neuvot olivat tarpeen. Neuvoja ei kuitenkaan saanut käsittää määräyksiksi.⁷¹

Ryhmässä moitittiin Kommunistisen internationaalin senhetkistä linjaa, joka julisti yhtä oikeaa luokkataistelulinjaa ja pakotti kommunistiset puolueet noudattamaan kirjaimellisen tarkasti yksityiskohtaisia määräyksiä. Kusti Kulo katsoi historian osoittaneen, että Kommunistinen internationaali ei suinkaan ollut erehtymätön – se oli tehnyt virheitä mm. arvioidessaan eri maiden vallankumouksellista kypsyyttä. Kulo ei uskonut, että internationaali kärjekäs linja olisi pitkäikäinen, sillä sen turmiollisuus oli ilmeinen – se oli merkinnyt vain hyödyttöä uhraamista ja kommunististen puolueiden jäsenmäärän huomattavaa laskua. Vasemmistoryhmässä arveltiin, että Kommunistinen internationaali heräisi huomaamaan virheensä, jos luotaisiin siitä riippumaton marxilainen luokkataisteluliike.⁷²

Korostaessaan, että päähuomio oli kiinnitettävä omaan taisteluun kapitalistista riistaa vastaan, vasemmistoryhmä asettui tavallaan vastustamaan internationaalin linjausta, jonka mukaan Neuvostoliiton puolustaminen olisi kaikkien kommunistien etummainen tehtävä. Sen mielestä oli kuitenkin velvollisuus seurata tarkoin Neuvostoliiton sosialistista rakennustyötä ja estettävä Suomen kapitalisteja häiritsemästä sitä. *Suomen Työmies* julkaisi myös lukuisia positiivisia kirjoituksia Neuvostoliiton kehityksestä. Ja ryhmän ohjelmassa väitettiin jopa, että kaikkien maiden työtekevien edut olivat yhteneväiset Neuvostoliiton työväestön etujen kanssa.⁷³

68 N. Välläri, Mitä te pelkäätte, *ST* 13.3.1930; Mannerin salkku ja täällä tapahtuneet joukkovangitsemiset, *ST* 1.2.1930; ”Mannerin kapsäkki”, *ST* 16.4.1930; Mannerin matkalaukusta myös, Pb:n sihteeristölle 20.8.1930, f. 516, op. 2, d. 1129, RGASPI; Matti Lackman, Mikä kaatoi Kullervo Mannerin?, *Historiallinen Aikakauskirja* 3/1981, 209–210; Paastela 257–259.

69 (V)ä(lläri), Mitä hyötyä?, *ST* 20.5.1930.

70 Mitä sanoi Komintern Leninin aikana ammattiliittojen pirstomisesta?, *ST* 12.4.1930; Vanhain ammatillisten järjestöjen hajoitus ja Komintern v. 1921, *ST* 23.4.1930.

71 N. Välläri, ”Ei määräysvaltaa”, *ST* 27.3.1930.

72 -m-, Suhteistamme, *ST* 15.2.1930; K.L. Kulo, Mitä on opportunisti, *ST* 16.4.1930.

73 Ylös yhtenä miehenä Suomen sosialistinen työväki, *ST* 8.5.1930.

Vasemmistoryhmän piirissä ei kuitenkaan hyväksytty sitä, että Venäjän vallankumous olisi esimerkkinä kaikille. Sitä painotti erityisesti Bruno Airola, joka selitti, etteivät kapitalististen maiden kommunistit voineet tuijottaa vain Venäjän bolshevismien historiaa. Niiden vastustajana ei ollut tsarismi vaan ”monilonkeroinen porvarillinen demokratia”, jossa luokkien väliset erot vaihtelivat. Siksi menettelytavat oli luotava paikallisten olojen pohjalta.⁷⁴

Suomen Työmies julkaisi myös Kominternin toimeenpanevaan komiteaan ja sihteeristöön vuoteen 1928 kuuluneen intialaisen Manabendra Nath Royn kriittisiä kirjoituksia internationaalien viimeaikaisista toimista.⁷⁵ Myös artikkeleilla Saksasta, Ruotsista ja Norjasta haluttiin tuoda julki sitä kohtaan esitettyä kritiikkiä sekä osoittaa internationaalien uuden linjan vähäistä kannatusta.⁷⁶ ”Hoipertelijoiden” parissa oli kiinnostusta toisenlaiseen kansainväliseen yhteistyöhön. Varsinkin Niilo Välläri pyrki solmimaan suhteita Norjan työväenpuolueen vasemmistoon ja Kommunistisen internationaalien suosion Ruotsissa menettäneisiin kommunisteihin – hän tapasi Norjassa Martin Tranmaelin ja neuvotteli Ruotsissa Karl Kilbomin, Oskar Samuelssonin ja Einar Anderssonin kanssa.⁷⁷ Välläri onnistui ilmeisesti luomaan yhteyksiä myös Saksan oppositiokommunisteihin, joiden *Gegen den Strom* -lehdessä julkaistiin jo helmikuussa kirjoituksia Suomen työväenliikkeestä.⁷⁸ *Suomen Työmies* puolestaan seurasi kiinnostuneena Euroopan vasemmistososialistien yrityksiä luoda yhteistyötä.⁷⁹

”Huitojat” vastustivat uutta joukkopuoluetta aiempaan tapaan sillä, että sen perustaminen helpottaisi vangitsemisia. He yrittivät yleisemminkin osoittaa joukkopuolueiden epäluotettavuutta selittämällä, että ne olivat maailmansodan syttymisvaiheessa ”kavaltaneet” työväen taistelun. Lehtiartikkeleissa annettiin myös ymmärtää, että joukkopuolueet kuuluivat menneisyyteen – ne eivät sopineet ”avoimen fasismien, imperialistisen kapitalismin ja kärjistyneen luokkataistelun kaudella”.⁸⁰ ”Huitojat” arvelivatkin ”hoipertelijoiden” kuuluvan 30 vuoden takaiseen maailmaan – vasemmistoryhmän ohjelmassa ei puhuttu mitään imperialismista, kapitalismin viimeisestä vaiheesta, kapitalistisen järjestelmän rappeutumisesta ja mätänemisestä eikä proletariaatin vallankumouksen vaiheesta, puhumattakaan sen työ-

74 B(runo).A(irola)., Taistelua vaiko perääntymistä, *ST* 30.4.1930.

75 Kriisi Kominternissa, *ST* 14., 18., 20., 21., 24., 27. ja 28.2.1930; Manabendra Nath Roy, Demokratia – sanoissa, byrokraatia – teoissa, *ST* 4.3.1930; Terrori puolueissa ja puolueiden ulkopuolella, *ST* 12.3.1930.

76 ”Vasemmistolahkolaisuus naamioituu tekojyrkkiin fraaseihin” Saksassakin, *ST* 2.4.1930; Silleniäiset ajautumassa matalikolle, *ST* 23.4.1930; Kommunistisen puolueen johto Norjassa on nyt ”petturien” saartama, *ST* 31.5.1930; Marx ja Lenin, *ST* 21.6.1930.

77 Välläri tapasi kilbomilaiset Tukholmassa 11.4.1930, Osuuskalenteri, Niilo Vällärien arkisto, TA.

78 Eine oppositionelle kommunistische Bewegung wächst auch in Finnland, *Gegen den Strom* 8.2.1930; Ein Proletarier, Aus der finnischen Arbeiterbewegung, *Gegen den Strom* 22.2.1930; Marjomäki 1998, 270. Kesällä 1930 *Gegen den Strom* julkaisi useita artikkeleita Suomesta, jopa erikoispainoksena; Saksan oppositiokommunisteista, esim. K. H. Tjaden, *Struktur und Funktion der KPD-Opposition (KPO). Eine organisationssoziologische Untersuchung zur Rechtsopposition im deutschen Kommunismus zur Zeit der Weimarer Republik*. Hannover 1983.

79 Vallankumoukselliset sosialistipuolueet etsivät yhteistyötä, *ST* 20.5.1930; yhteistyöstä, Willy Buschak, *Das Londoner Büro. Europäische Linkssozialisten in der Zwischenkriegszeit*. Amsterdam 1985, 37–39.

80 Jo haiskahtaa, *TT* 11.3., PV 15.3.1930 pk; Mister Välläri, *TT* 19.3.1930; Vahvistettava, *TT* 1.4.1930.

Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa *toivottiin Stalinin piipunsavun leviävän Suomeen, jotta se tekisi tyhjäksi ”hoipertelijoiden” toimet.* (TT 14.3.1930)

väenluokalle asettamista tehtävistä. ”Hoipertelijat” eivät siten tunnistaaneet senhetkistä kapitalismin pulaa vaan uskoivat elettävän kapitalismin lujittumisen ja voimistumisen kautta. Sitä osoittivat muun muassa käsitykset vallasta ja vallankumouksesta.⁸¹

Vasemmistoryhmän näkemyksiä kansainvälisyydestäkin pidettiin *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* vanhanaikaisina – ne olivat internationalismia, jolla ei ollut mitään merkitystä luokkataistelun ohjaajana.⁸² *Pohjan Voiman* mukaan ”hoipertelijoiden” haaveilema uusi internationaali koostuisi ”siitä kuonasta, minkä kommunistiset puolueet ovat riveistään ulos heittäneet”. Tosin muutamista johtajista ei saataisi syntymään mitään internationaalia.⁸³ Historia oli pikemminkin osoittanut, että ”keskustapuolueet” murskautuivat ”periaatteelliseen mahdottomuuteen luokkataistelun ristitilussa” ja niiden johtajat siirtyivät ”sosiaalifasistien” leiriin.⁸⁴

”Huitojat” eivät kuitenkaan luottaneet pelkästään historian kulkuun vaan korostivat ”hoipertelijoiden” vastustamisen tärkeyttä. *Pohjan Voima* puuhasi helmikuun alussa ”oikeisto-opposition” vastustamisesta työväestön taistelun pääasiaa ja neuvoi tiukkaan vastakkainasetteluun – epäröijät ja hoipertelijat oli lyötävä kylmästi yli laidan.⁸⁵ Lehti oli jo joulukuussa antanut esimerkkiä selittämällä ”vasemmistososialistien” olevan ilman joukkoja jäävien sosiaalidemokraattien ”sivusta-ad-

81 Luokkataistelija, Opportunien virallinen ohjelma. Eräitä huomautuksia, *TT* 31.5, 3. ja 4.6.1930.

82 Luokkataistelija, Opportunien virallinen ohjelma. Eräitä huomautuksia, *TT* 31.5, 3. ja 4.6.1930.

83 Internationalisti, Luopioiden internationale, *PV* 24.5.1930 pk.

84 Työläismies, Suloinen yhteisrintama, *TT* 2.4.1930.

85 Pidettävä kurssi, *PV* 5.2.1930 pk.

jutantteja”, jotka yrittivät palauttaa radikalisoituneet työläisjoukot tukemaan kapitalismia. Sitä todistivat väitteet, että vallankumouksellisuus oli edesvastuutonta hodomusta.⁸⁶ Lehdissä pidettiin myös tärkeänä oikaista ”hoipertelijoiden” vääristelyjä Leninin kirjoituksista – Lenin ei ollut tehnyt kompromissista periaatetta, selitti Asser Salo.⁸⁷

Myös kokouksissa kehoitettiin arvostelemaan ”opportunisteja” säälimättömästi ja terävästi, mutta niissä oli pieniä painotuseroja siitä, olivatko ”hoipertelijat” vasta matkalla ”porvariston ja sosiaalifascistien helmaan” vai jo yhteisrintamassa heidän kanssaan.⁸⁸ Helsingin nuorten työläisten LLL-komitea pyrki ratkaisemaan asian väittämällä ”hoipertelijoiden” taistelevan luokkatietoista työväestöä ja punaista nuorisoa vastaan ja nimeämällä heidät ”kavaltajiksi” ja ”vihollisiksi”.⁸⁹ *Työväenjärjestöjen Tiedonantajassa* heidät määriteltiin huhtikuussa ”uusnoskelaisiksi agenteiksi”⁹⁰, ja *Pohjan Voimassa* nimimerkki Kiikarimies näki *Suomen Työmiehen* olevan ”ohranan pää-äänenkannattajan”.⁹¹ Niinpä kirjoitukset SKP:n linjasta ja vaikutusyrytyksistä olivat lavertelua ohranalle.⁹² Jopa *Suomen Työmiehen* lukuisat myönteiset artikkelit Neuvostoliitosta nähtiin ”huitojien” piirissä vain osana neuvostovastaista muokkausta ja yrityksenä peittää siirtymistä neuvostovastaiseen rintamaan – ”hoipertelijat” eivät tehneet ”vakavasti työtä” Neuvostoliiton lujittamiseksi.⁹³

”SOSIAALIFASISTIT”

Suomalaisen kommunismin asenne sosiaalidemokraatteihin oli ollut kriittinen koko vuosikymmenen, mutta vuoden 1929 lopulla asenne koveni entisestään. Varsinkin sosiaalidemokraattien toimet ammattiyhdistysliikkeessä ja kannat erilaisiin kansalaisoikeuskysymyksiin myötävaikuttivat siihen, että suuri osa suomalaisen kommunismin jäsenistä oli valmis hyväksymään Kommunistisen internationaalin tavan leimata sosiaalidemokraatit ”sosiaalifasisteiksi”.

Jäätyään toukokuussa 1929 pois SAJ:n johtoelimistä sosiaalidemokraatit päättivät syyskuussa ryhtyä toimiin irrottaakseen SAJ:sta mahdollisimman monta liittoa

86 ”Vasemmistososialistit”, *PV* 19.12.1929 pk; ks. myös Isku lyötävä takaisin, *PV* 18.1.1930.

87 Kuopion järjestynyt työväki tuomitsee ankarasti luokkapetturuuden ja hoipertelun, *SaT* 11.2.1930, jossa Salon puhe; myös A.M(anner), Ammatilliset järjestöt luokkataistelun kouluina, *TT* 18.12.1929; Isku lyötävä takaisin, *PV* 18.1.1930 pk; Leninkö todistanut sosialifascistien ja hoipertelijain puolesta?, *T* 18.1.1930; L. T-a, Opportunistit ”leniniläisinä”, *SaT* 13.5.1930 pk.

88 Edellisistä, esim. Sosialifascistit ja hoipertelijat yhteisrintamassa, *T* 14.1.1930; Isku lyötävä takaisin, *PV* 18.1.1930 pk; jälkimmäisistä esim. ”Kirvelevää suolaa”, *PV* 21.1.1930 pk; Valtakirjatonta asianajoa, *TÄ* 24.1.1930 pk; Kuopion työläisillä oli mielenkiintoinen kokous sunnuntaina, *SaT* 28.1.1930; Kuopion järjestynyt työväki tuomitsee ankarasti luokkapetturuuden ja hoipertelun, *SaT* 11.2.1930; Tehtyä työtä tarkastettu – uusia tehtäviä suunniteltu, *TT* 3.3.1930, jossa Uudenmaan piirin neuvottelukokouksen kanta; Etelä-Hämeen työläiset tulevan ajan toimintaa yhdessä suunnittelemassa, *TT* 27.3.1930; Silmät auki, työläiset; Luopioiden puoluepuuhut, *SaT* 15.4.1930.

89 Nuorille työläisille kautta maan, *PV* 25.1.1930.

90 Hoipertelijoiden puolue, *TT* 12.4.1930.

91 Kiikarimies, Päivän tähytimestä, *PV* 1.3.1930.

92 Sanoja voimakkaampi, *PV* 23.2.1930 pk, *TÄ* 26.2.1930 pk.

93 Oikeisto-opportunistit ja Neuvostoliitto, *TT* 17.3., *PV* 19.3.1930 pk.

ja muista liitoista mahdollisimman monta perusjärjestöä. Näin syntyvää ammattiyhdistysliikettä muodostamaan ja johtamaan perustettiin Ammatillisten järjestöjen valtuuskunta, joka lokakuussa loi sosiaalidemokraattisten perusjärjestöjen yhdistäjäksi Suomen työläisliiton. Marraskuussa se alkoi julkaista *Palkkatyöläinen*-lehteä.⁹⁴

Leimaamishalun lisääntymiseen vaikutti myös se, että sosiaalidemokraattien halu puolustaa suomalaisen kommunismin oikeuksia väheni vuoden 1928 aikana. SKP:n sotilasjärjestön henkilöiden vangitsemiset vuonna 1927 ja heidän kytkemissensä vakoiluun voimistivat sosiaalidemokraattien valmiutta hyväksyä tulkinnot suomalaisesta kommunismista vieraan vallan hyväksi toimivana liikkeenä.⁹⁵ Hallittomuus kävi entistä selvemmäksi vuoden 1929 aikana, jolloin sosiaalidemokraatit lakkasivat tyystin tukemasta välikysymyksiä, vaikka ne olisivat koskeneet työväen kansalaisyhteisöjen loukkauksia. SDP:ssä voimistui näkemys, että suomalainen kommunismi ruokki esiintymisellään valtiovallan toimia. Se kävi ilmi suhtautumisesta sodanvaaraa vastaan 1.8. järjestettyyn punaiseen päivään mutta myös SAJ:n poliittisten vankien nälkälakon tueksi julistaman lakon aikana – sosiaalidemokraattien mielestä ne olivat ”hulinakokouksia”.⁹⁶

Kannan muuttuminen antoi suomalaiselle kommunismille todisteita siitä, että sosiaalidemokraatit suhtautuivat kierosti työväen vainoihin: toisesta suupielestä niitä moitittiin mutta toisesta selitettiin vainojen olevan oikeutettuja, koska kommunistit olivat itse aiheuttaneet ne.⁹⁷ Kielteinen suhde mielenosoituksiin puolestaan tuki väitteitä, että sosiaalidemokraatit pitivät työläisten esiintymistä kaduilla porvarien tavoin ”suurena rikoksena”.⁹⁸

Käyttäytyminen lujitti suomalaisen kommunismin piirissä myös näkemystä sosiaalidemokraattien sitoutumisesta vallitsevaan järjestelmään.⁹⁹ *Pohjan Voima* arveli toukokuussa 1929, että sosiaalidemokraattien rakkaus terrorimenetelmiin oli käynyt aiempaa avoimemmaksi ja että se hyväksyi ”poliisikapulan” käytön. Lehdissä väitettiin myös, että sosiaalidemokraatit vähätelivät fasismin vaaraa ja levittivät käsityksiä, joiden mukaan fasismi ei olisi mahdollista Suomessa.¹⁰⁰ Sosiaalidemokraattien kieltäytyttyä tukemasta STPV:n välikysymystä nuorten työläisten kimppeun Lapualla marraskuun lopulla 1929 hyökänneiden oikeistolaisten toimista *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* väitti sosiaalidemokraattien olevan solidaarisia tällaiselle liikkeelle. Se tarkoitti ”koko SDP:n liittoa fascistihenkisen liikkeen kanssa”.¹⁰¹

94 Kettunen 1986, 443–444.

95 Esim. Sasu Punanen, Mitä Sasulle kuuluu, SS 2.1., 8.2. ja 8.3.1928.

96 Kimmo Lantta, *Sosiaalidemokraattisen puolueen suhtautuminen kommunismin vastaiseen lainsäädäntöön 1929–1930*. Suomen historian pro gradu. Helsingin yliopisto. Tammikuu 1980, 26–27, 41.

97 Sosiaalidemokraattien farisealaisuus, T 21.7.1928; Ohranan lipun alla, TT 27.5.1929 pk; Turun työväki päättänyt tärkeistä päivänkysymyksistä, TT 17.9.1929; J.K., Ruokotonta menettelyä, SaT 16.11.1929 pk; Kaksinaamaisuutta, TT 4.12.1929.

98 Rajat selvenevät, PV 22.8.1929 pk; Selvenee, PV 1.9.1929 pk; Lassi Huhta, Miksi kaduille?, TÄ Sosdemit siirtyvät yhä avonaisemmin fascistiritintamaan, TÄ 7.9.1928.

100 Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin koko maata käsittävä neuvottelukokous, TT 1.10.1928, jossa selostus Jalmari Kuuselan puheesta; Työätekevät asettuvat päättävästi porvarillis-sosdemiläistä väkivalta politiikkaa vastaan, PV 28.5.1929; P.K., Vastustajamme puolueuudostumat, PV 6.6.1929 pk; ”Ei mitään vaaraa”, SaT 24.9.1929 pk; H:nnu, Huomio oikealle, PV 13.12.1929 pk.

101 Liitto, TT 5.12.1929; Paljastuvat lopullisesti, SaT 21.12.1929 pk.

Lopullisen vahvistuksen tälle käsitykselle antoi yhdistyslain muutosten käsittely eduskunnassa joulukuussa 1929. Osa sosiaalidemokraateista oli tuolloin poissa äänestyksestä, mikä myötävaikutti lainmuutosten hyväksymiseen. Teko leimattiin suomalaisen kommunismin piirissä ”häpeälliseksi rikokseksi” ja ”petokseksi”. Sen katsottiin myös olleen ”viimeinen piste sen aatesuunnan historiaan, joka on tunnettu sosiaalidemokratian nimellä”. Koska sosiaalidemokraatit olivat myötävaikutaneet ”fasistishenkisen taantumuksellisen lain” hyväksi, heitä ei voitu enää pitää porvariston vasempana siipenä, jonka toiminta olisi pohjannut kansanvallan ja reformismin periaatteille – voitiin puhua vain sosiaalifasistisesta puolueesta.¹⁰²

Termit sosiaalifasismi ja sosiaalifasistit olivat esiintyneet SKP:n toimihenkilöiden kielenkäytössä jo kesästä 1929 lähtien ja pääsivät Suomessakin lehtien sivuille, joilla oli jopa selitetty sosiaalidemokratian kehittymistä sosiaalifasismiksi.¹⁰³ Varsinaisesti sanat kuitenkin löivät läpi yhdistyslain käsittelyn jälkeen.¹⁰⁴

Sosiaalifasismi tarkoitti sitä, että hyväksyessään työväen poliittisten oikeuksien riistämisen sosiaalidemokraatit antoivat tukensa avoimen porvarillisen diktatuurin syntymiselle. Muutos siihen, että sosiaalidemokraattien oli aiemmin sanottu tukevan valkoista valtakomentoa tai väitetty sosiaalidemokratian olevan ”fascismin asiankannattaja, käenpiika”¹⁰⁵, ei ollut kovin suuri, mutta kuulosti paljon pahemmalta. Sosiaalifasismi-nimen allakin sosiaalidemokraatteja syytettiin aiempaan tapaan ilmiannoista, väkivallan hyväksymisestä työväkeä vastaan ja työväen yhteisten järjestöjen hajottamisesta.¹⁰⁶

Tiukan linjan puolustajien parissa oli pienoista epätietoisuutta siitä, liitettäisiinkö sosiaalifasisti-sana kaikkiin sosiaalidemokraatteihin. *Savon Työssä* selitettiin SDP:n puoluekokouksen jälkeen helmikuun alussa 1930, että puolueen linjaksi oli virallisesti asetettu sosiaalifasistinen tie avoimeen väkivalta politiikkaan. *Pohjan Voima* puolestaan väitti puoluekokouksen osoittaneen, että sosiaalifasistinen puolue kuului selvästi taantumuksen mustaan joukkoon.¹⁰⁷ *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* yritti huhtikuun lopulla 1930 selittää, että sosiaalifasisteiksi ei tuomittu sosiaalidemokraattisia työläisiä, joiden ääni ei päässyt byrokraattisessa koneistossa kuuluviin ja jotka eivät kannattaneet esimerkiksi yhdistyslain muutosta. Lehden

102 Lantta, 31–57; Häpeäteko, *TT* 17.12.1929; Paljastuvat lopullisesti, *TT* 18.12.1929 pk; Sosdemien luokkapetturuuden huippusaavutus, *SaT* 19.12.1929; Sosiaalidemokraattiset edustajat tehneet raskaan rikoksen Suomen työtätekeviä vastaan, *PV* 19.12.1929; Petos, *PV* 20.12.1929 pk; Sosiaalidemokratian loppu, *TT* 21.12.1929 pk; Paljastuvat lopullisesti, *SaT* 21.12.1929 pk; Musta risti vedettävä yli sanan ”Sosdem työväenpuolue”, *T* 24.12.1929.

103 K. Manner, Sisäinen pula ammatillisessa liikkeessä ja Ajn VIII edustajakokous, *Proletaari* kesä-heinäkuu 1929; H:nu, Sosiaalidemokratiasta sosialifascismiin, *PV* 12.7.1929 pk; (Hanne)s (Mäki)nen, Sosiaalidemokratiasta – sosialipasifismiin, *T* 13.7.1929; Työläis- ja talonpoikaisnaiset neuvottelemassa tärkeistä päivän kysymyksistä ja menettelytavoista, *TT* 7.10.1929; Sosialifasismien, kapitalismin ja valtiovallan pyhä kolmiyhtenäisyys, *TÄ* 18.11.1929.

104 Esim. Luokkavoimat kokoon!, *PV* 11.1.1930 pk; Sosialifascistien puoluekokous, *SaT* 30.1.1930 pk; Yksi paimen ja lammashuone, *PV* 4.2.1930 pk; Sosialifascismi ja työläiset, *SaT* 6.2.1930; Kajaanin järjestynyt työväki käsitelty nykyistä tilannetta työväenliikkeessä, *SaT* 6.2.1930; *Sosialifascismi Suomessa. Piirteitä ja esimerkkejä tšekäläisen sosiaalidemokratian kehittymisestä sosialifascismiksi*. Julkaisija K. Ilola. Kuopio 1930.

105 Vasemmistotalonpoika, Tämän hetken tärkein tehtävä, *PV* 19.10.1927 pk.

106 *Sosialifascismi Suomessa*, 6–8, 20–31, 37–48, 52–57.

107 Sosialifascismi ja työläiset, *SaT* 6.2.1930 pk; Yksi paimen ja lammashuone, *PV* 4.2.1930 pk.

mukaan termi liittyi ennen muuta sosiaalidemokraattisten johtajien turmiollisen politiikan paljastamiseen.¹⁰⁸ Puoluejohdon ja työläisjäsenten eroa korosti myös Kööri Ilola julkaisemassaan kirjasessa *Sosiaalifascismi Suomessa*.¹⁰⁹

Työläisjäsenten erilaisuutta korostavat toivoivatkin johdon paljastamisen saavan SDP:hen kuuluneet ”käsäkourat” jättämään ”sosiaalifasistiset johtajat” ja liittymään työläisten taistelurintamaan.¹¹⁰ Selvän asenteen porvarillisen diktatuurin puolesta katsottiin jopa merkitsevän sosiaalidemokraattien sangen nopeaa kukistumista.¹¹¹ Työväentaloista käytävissä kiistoissa termi kuitenkin ulotettiin paikallisiin järjestöihin. Ja vappuna 1930 oman mielenosoituksensa järjestämiskiellon suuttuttamat suomalaisen kommunismin jäsenet huutelivat Helsingissä sosiaalidemokraattien vappumarssiin osallistuneille ”Eläköön sosialifascistien ja poliisien yhteisrintama!”¹¹²

Suomen työväen vasemmistoryhmä ei ollut innostunut uudesta termistä. Sen asenne sosiaalidemokraatteihin noudatteli pitkälti kommunistisen liikkeen ja suomalaisen kommunismin aiempia näkemyksiä. *Suomen Työmiehessä* esimerkiksi toistettiin arviota maailmansodan turmiollisesta vaikutuksesta ja katsottiin sosiaalidemokraattien vaihtaneen luokkataistelun luokkarauhaan sekä tavoittelevan sosialismia valtiokapitalismin puitteissa. Lehdessä korostettiin sosiaalidemokraattien muuttumista demokratian vastaisiksi – he ajoivat Saksassa poikkeuslakeja ja myötävaikuttivat Suomessa yhdistyslain hyväksymiseen.¹¹³

Emil Tuomi selitti, että SDP ei ollut sosialistinen luokkataistelupuolue vaan puolue, joka teki samanlaisia uudistus- ja vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän vahvistamistoimia kuin porvarillinen vasemmisto aiemmin. Se ei enää edes puhunut sosialistisen luokkataistelun edistämisestä.¹¹⁴ Vasemmistoryhmässä ei liioin uskotu, että SDP voitaisiin palauttaa marxilaiseksi luokkataistelupuolueeksi. Siksi se piti tavoitteena työläisjäsenten irrottamista SDP:n jäsenyydestä ja vaikutusvallasta.¹¹⁵ Kriittisistä arvioista huolimatta vasemmistoryhmä oli valmis toimimaan yhdessä sosiaalidemokraattien kanssa erityisesti ammatillisessa liikkeessä.

AMMATTIYHDISTYSLIIKKEEN LUOKKATAISTELULINJA

Suomalainen kommunismi jakautui paljolti siksi, että sen piirissä oli erilaisia käsityksiä ammatillisen liikkeen tehtävistä. Sosiaalidemokraattien jättäytyminen pois SAJ:sta ja päätös ryhtyä luomaan omaa ammattiyhdistysliikettä vei pohjaa aiemmankaltaiselta ammatilliselta liikkeeltä. Muurarien liiton lokakuussa 1929 tekemällä esityksellä SAJ:n ylimääräisestä edustajakokouksesta ei ollut mahdollisuuksia

108 Vihollisemme on erotettava, *TT* 28.4.1930.

109 *Sosiaalifascismi Suomessa*, 66–67.

110 Sosialifascistien puoluekokous, *SaT* 30.1.1930 pk; Sosialifascismi ja työläiset, *SaT* 6.2.1930; *Sosiaalifascismi Suomessa*, 68.

111 Luokkavoimat kokoon!, *PV* 11.1.1930 pk.

112 Tasapuolisuutta noudattamaan, *TT* 9.4.1930; Kielletty mielenosoitus, *TT* 2.5.1930.

113 Sosiaalidemokraatteihin suhtautuminen, *ST* 13.2.1930 pk.

114 Emil Tuomi, Mitä on tehtävä?, *ST* 5.2.1930.

115 Vasemmistolainen työväenliikkeemme nousukaudessa, *ST* 25.2.1930.

menestyä tilanteessa, jossa eri osapuolet keskittyivät toistensa syytelyyn ja oman itsenäisen toimintansa voimistamiseen. Tammi- ja helmikuussa 1930 pidetyt ammattiliittojen liitotoimikuntien yhteiset kokoukset eivät liioin auttaneet yhtenäisyyden luomisesta.¹¹⁶

”Huitojien” parissa sosiaalidemokraattisen Työläisliiton syntyä ei pidetty merkityksellisenä. Sen pienuus – vuoden 1929 lopussa siinä oli 85 osastoa ja reilut 3 200 jäsentä¹¹⁷ – ei pelottanut. Suomen byroon jäsen Uno Väre totesikin vähätellen, että osastoja pantiin kokoon ”noskelaisista mestareista, työnjohtajista, toimittajista, jne” – rehdit sosiaalidemokraattiset työmiehet olivat sen sijaan pysyneet irti johtajien puuhista. *Pohjan Voima* puhui kenraaleista ilman joukkoja ja *Työ* ”karvakorvaliikkeestä”.¹¹⁸ Edellisen mukaan suuret työläisjoukot olivat tyytyväisiä, että sosiaalidemokraattiset johtajat olivat lähteneet häiritsemästä SAJ:n työtä. Helsingin työväen vaalineuvosto selitti puolestaan marraskuussa, että yhtenäisyys oli toteutettavissa vain ”noskejohtajien päiden yli” joukkojen kanssa.¹¹⁹ Sitä kokoukset ja lehdet ilmeisesti pyrkivät edistämään tuomitsemalla sosiaalidemokraattien hajotustyön.¹²⁰

Suomen Työmiehessäkin uskottiin – tai toivottiin – että Työläisliitto kuolisi mahdollomuuteensa. Se edellytti kuitenkin ammatillisen liikkeen säilymistä yhtenäisenä. Lehti opetti, että vain yhtenäinen ammatillinen liike pystyisi turvaamaan työläisten asemaa. Historiaan viitaten ”hoipertelijoiden” edustajat väittivät ammatillisen liikkeen saavuttaneen sitä parempia tuloksia mitä enemmän sillä oli jäseniä ja mitä aktiivisempia nämä jäsenet olivat. Taloudellisen tilanteen huonotessa hajaannus vahingoittaisi Suomen työväestön mahdollisuuksia kamppailla menestyksellisesti riistoa vastaan. ”Hoipertelijat” syyttivätkin sosiaalidemokraatteja ja ”äkkijyrkkiä” pyrkimyksistä alistaa ammatillinen liike poliittisille puolueille, peräsivät suvaitsevaisuutta erilaisia näkemyksiä kohtaan ja vaativat puoluepoliittisten asioiden käsittelyn lopettamista ammatillisissa järjestöissä. Se tarkoitti uskollisuutta ammatillisen liikkeen omille päätöksille ja säännöille.¹²¹

”Hoipertelijoiden” vaatimukset yhtenäisestä ammattiyhdistysliikkeestä eivät olleet ”äkkijyrkkien” mieleen. *Pohjan Voima* piti aiheellisena julistaa helmikuussa 1930, että ”oikeisto-opportunistien ”elvytystaistelu” oli tarpeetonta voimien haaskaamista ja lapsellista väytystelyä: sovittelulla tai etsimällä keskitetiä ei voinut muuttaa sitä toisasiaa, että sosiaalidemokratiasta oli tullut kokonaan kapitalismin puolustaja ja siten työväen vihollinen. Kirjoittaja halusi silti vetää sosiaalidemokraattiset työläi-

116 Ala-Kapee – Valkonen, 764–765.

117 Kettunen 1986, 443–444.

118 Pentti (Uno Väre) ht:lle (pb) 29.11.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI; Uusi rikkurijärjestö, *PV* 2.10.1929 pk; Sosialifascistinen karvakorvaliitto ”kasvaa”, *T* 18.1.1930.

119 Työläiset, vastatkaa!, *PV* 3.11.1929; Luokkatietoinen työväestö katsastanut poliittisten järjestöjensä toimintaa, *TT* 26.11.1929.

120 Esim. Järjestyneet työläiset ovat Ammattijärjestön yhtenäisyyden kannalla, *PV* 21.8.1929; H:gin metallityöläiset seisovat yksimielisinä Aj:n eheyden kannalla, *TT* 25.9.1929; Ammattijärjestöä vastaan suunnatut hyökkäykset on päättävästi torjuttava, *PV* 8.10.1929; Yhtenäisyyttä, *SaT* 21.1.1930 pk.

121 Voittaako järjestömyyksi?, *ST* 25.1.1930 pk; Oikea linja, *ST* 1.2.1930 pk; Luokkataistelu, *ST* 5.2.1930 pk; Emil Tuomi, Mitä on tehtävä?, *ST* 5.2.1930 pk; Lyötävä takaisin, *ST* 6.2.1930 pk; M. Väisänen, Mitä olisi tehtävä?, *ST* 14.2.1930; Terävyyttä, *ST* 18.3.1930 pk; SAJ:n tpuvk 5.9., 2., 4. ja 31.10.1929 sekä 15.1.1930, SAJ:n arkisto, TA.

set mukaan ammatillisen liikkeen ”eheyttämistaisteluun”.¹²² PAPJ:n vuosikokous puolestaan totesi, että työläisten oli rikottava suhteensa taantumusporvariston asiaa ajaviin sosiaalifasistisiin johtajiin ja koko SDP:hen.¹²³

SAJ:n johtokaan ei ollut kovin innostunut Työläisliitosta vaan totesi vuoden 1930 alussa, että neuvottelut sosiaalidemokraattisten organisaatioiden kanssa olivat työväenluokan etujen vastaisia. Jo SAJ:n syksyllä 1929 julkaisemassa kirjasessa oli yritetty osoittaa sosiaalidemokraattien hajotustyön olevan kytköksissä porvarien toimiin ammatillisen liikkeen vainoamiseksi. Ammatillisten järjestöjen valtuuskunnan keskeiset jäsenet oli erotettu SAJ:sta jo lokakuussa 1929.¹²⁴

Vaikka sekä ”huitojien” että hoipertelijoiden asenne sosiaalidemokraatteihin oli kriittinen, erilaiset painotukset näkyivät kuitenkin silloin, kun otettiin kantaa sosiaalidemokraattien yrityksiin saada liittoja eroamaan SAJ:sta. Reaktio oli aluksi puhumista yhtenäisyydestä ja hajotustoiminnan tuomitsemista. Asenne ei juuri muuttunut, kun kutomateollisuustyöväen liittoneuvosto päätti lokakuun lopussa erota SAJ:sta ja liiketyöntekijäin liitto lopettaa yhteistyön SAJ:n kanssa – lehdissä sentään selitettiin, miten vaikeaa yksittäisten liittojen olisi taistella jäsentensä etujen puolesta.¹²⁵

Suhtautuminen ei ollut ilmeisesti kovin selvää – Uuno Väre kyseli vuoden 1929 viimeisinä päivinä politbyroolta neuvoa, oliko pysyttävä oppositiossa sosiaalidemokraattisten liittojen sisällä vai muodostettava tilalle SAJ:n alainen organisaatio.¹²⁶ Kesti kuitenkin helmikuun lopulle ennen kuin politbyroo ratkaisi asian. SKP:n johdon mielestä eronneen liiton tilalle oli perustettava uusi SAJ:hin kuuluva liitto, jotta kaikki työläiset vedettäisiin pois ”sosiaalifasistien” johtamista järjestöistä. Kussakin tapauksessa oli kuitenkin päätettävä erikseen, miten pian toimiin ryhdyttäisiin. Heti liiton erottua SAJ:sta oli kuitenkin perustettava väliaikainen keskus organisoimaan toimintaa.¹²⁷

SKP:n päätös totesi lähinnä tapahtuneen, sillä eropäätöksen vahvistaminen Kutomatyöntekijäin liittokokouksessa helmikuun alussa sai suomalaisen kommunismin edustajat muodostamaan yhtenäisyyskomitean, jonka taistelutunnuksena oli irtautuminen hajotuksen tielle astuneesta liitosta.¹²⁸

Suomalaisen kommunismin piirissä oli kuitenkin erimielisyyttä siitä, milloin ero pitäisi tehdä. ”Äkkijyrkän” linjan edustajien mielestä SAJ:n kannalla olevien jäsenten oli erottava välittömästi liitoista ja järjestäydyttävä jollain tavalla SAJ:n alaisuuteen.¹²⁹ ”Hoipertelijat” puolestaan katsoivat, että liitot voisivat ajaa paremmin

122 Millä pohjalla, PV 14.2.1930 pk.

123 Ammatillisen yhtenäisyyden ja työväenluokan toimintavapauksien puolesta, PV 11.2.1930; ks. myös Kankuri, Mitä tietä on kuljettava?, PV 16.3.1930 pk.

124 SAJ:n tmk 13.10.1929 ja 1.1.1930, SAJ:n arkisto, TA; *Pyhä allianssi eli kuka heiluttaa tahtipuikkoa*. Helsinki 1929.

125 Riippumattomat ammattiliitot, TT 4.11.1929; eroista, Kettunen 1986, 444.

126 Pentti (Uuno Väre) ht:lle (pb), ei pvm, saatu 29.12.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

127 SKP:n pb 20.2.1930, f. 516, op. 2, d. 1124 sanoo päättäneensä asiasta mutta varsinaista päätöstä ei pöytäkirjassa ole; päätöksestä, Liittojen ja perusjärjestöjen luominen Ammattijärjestön yhteyteen niiden tilalle, jotka sosiaalifasistit ovat saaneet Ammattijärjestöstä erotettua, kk:n kokouksen päätöslause huhtikuulla 1930, d. 1149, RGASPI.

128 Suomen kutomatyöläiset, T 11.2.1930.

129 Millä pohjalla, PV 14.2.1930 pk; Kankuri, Mitä tietä on kuljettava?, PV 8., 10. ja 14.3.1930; SAJ:n tpvk 8.3.1930 (Uurtamo), SAJ:n arkisto, TA.

jäsentensä etuja, jos ne pysyisivät eheinä. Eroaminen ei vahvistaisi niiden mahdollisuuksia taistella työnantajia vastaan vaan edistäisi eronneiden liittojen liittymistä sosiaalidemokraattiseen keskusjärjestöön ja sen muodostumista. Siksi eroamista oli suositettava vasta sitten, kun liitto oli päättänyt erota SAJ:sta ja liittyä sosiaalidemokraattiseen organisaatioon. ”Hoipertelijat” vetosivatkin aluksi eroamista suunnittelevien liittojen johtoihin ja jäsenistöön. Se oli myös SAJ:n linja, johon ilmeisesti vaikutti se, että SAJ:sta eronneet kirjatyöntekijäin, lasiteollisuustyöväen ja jalometallityöntekijäin liitot vierastivat puhtaasti sosiaalidemokraattista järjestöä.¹³⁰

Liittokokousten jälkeen keskustelua käytiin paljolti myös siitä, olisiko eroaville muodostettava omat liitot vai ei. Varsinkin eronneiden liittojen jäsenet puolustivat omien liittojen perustamista, koska työläiset halusivat mieluummin kuulua sellaiseen ja koska eronneisiin liittoihin oli mahdotonta kuulua niiden sosiaalidemokraattisuuden takia. Tukea he saivat ”jyrkän” linjan edustajilta, joiden mielestä oli oikein, että jäsenet saisivat itse päättää asiasta ilman johdon määräilyä.¹³¹ ”Hoipertelijat” sen sijaan vastustivat pienten ”kääpiöliittojen” perustamista ja ajoivat eronneiden tai eroavien liittojen jäsenten järjestäytymistä SAJ:hin sukulaisliittojen kautta. Erityisesti Matti Väisänen ja Erkki Härmä painottivat suuren jäsenmäärän merkitystä sekä työtaisteluiden että uusien jäsenten värväämisen kannalta.¹³²

SAJ:n toimikunta päätyi kuitenkin sille kannalle, ettei eronneiden liittojen palaamisesta SAJ:hin ollut toivoa. Se antoikin eronneiden liittojen jäsenjoukoille valtuudet ryhtyä toimiin uusien liittojen perustamiseksi tai järjestää jäsenyytensä SAJ:hin jonkin muun liiton kautta. Uusi liitto päätettiin perustaa pikaisesti kutomatyöntekijöiden pariin ja tutkia mahdollisuutta sellaisen luomiseksi liiketyöntekijöille. Lasityöläisiä sen sijaan kehoitettiin eron tapahtuessa liittymään rakennusliittoon ja kirjatyöläisiä muodostamaan yhtenäisyyskomiteaan järjestäytyneet ryhmä, joka liittyisi SAJ:hin.¹³³

Käsityksiin jäi silti erilaisia painotuksia: kun paperiliiton äänestystulos paljastui niukaksi voitoksi SAJ:sta eroamisen puolesta, *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* kehotti pääkirjoituksessaan huhtikuun alkupäivinä panemaan työn käyntiin uuden liiton perustamiseksi.¹³⁴ Paria päivää myöhemmin lehti julkaisi SAJ:n julistuksen, jossa paperityöläisiä kehoitettiin toistaiseksi pysymään liiton jäsenyydessä. Myös SKP:n johto halusi, että eropäätös yritettäisiin purkaa laajalla joukkokamppailulla. Enemmistönä ollut vasemmisto ei pannutkaan päätöstä täytäntöön, ja eroamisen kannattajat perustivat kesäkuussa uuden liiton.¹³⁵

130 SAJ:n tmk 1.1.1930, tpvk 15. ja 29.1. sekä 8.3.1930, SAJ:n arkisto, TA; Matti Väisänen, Mitä on tehtävä?, *ST* 14.2.1930; E(rkki).H.H(ärmä), Liittojen hajoitustunnus, *ST* 5.3.1930;

E(rkki).H.H(ärmä), Hyötykö työväestö liittojen hajoituksesta?, *ST* 17.3.1930; Kettunen 1986, 444.

131 SAJ:n tmk 16.3.1930 (Kujala, Kiviranta, Ahtola, Murto, Forsman), SAJ:n arkisto, TA.

132 SAJ:n tmk 16.3.1930 (Härmä, Pekkala, Erland Virtanen, Luostarinen, Aronen, Väisänen); SAJ:n tpvk 8.3.1930 (Pekkala), SAJ:n arkisto, TA; Matti Väisänen, Mitä on tehtävä, *ST* 14.2.1930; E.H.H., Liittojen hajoitustunnus, *ST* 5.3.1930.

133 Suhde eronneisiin liittoihin, *TT* 17.3.1930.

134 Paperiteollisuustyöläiset, hajoitusta vastaan, *TT* 3.4.1930 pk; Paperiteollisuustyöväelle!, *TT* 5.4.1930; Liittojen ja perusjärjestöjen luominen Ammattijärjestön yhteyteen niiden tilalle, jotka sosiaalfasistit ovat saaneet Ammattijärjestöstä erotettua, kk:n kokouksen päätöslause huhtikuulla 1930, f. 516, op. 2, d. 1149, RGASPI.

135 Kalela 1981, 146.

Paikallistasollakaan ei ollut kovin suurta innostusta sitoa eronneiden liittojen osastoja, sillä Helsingin ammatillisen keskusneuvoston toimeenpaneva valiokunta katsoi helmi-maaliskuussa 1930, että Helsingin kirjatyöntekijöiden yhdistys ja Kutomatyöntekijäin liiton Helsingin osasto saisivat kuulua keskusneuvostoon vain, jos ilmoittaisivat hyväksyvänsä periaatteellisen yhtenäisyystaistelun. Keskusneuvoston vuosikokous päätti kuitenkin, että eronneisiin liittoihin kuuluvien osastojen asema olisi samanlainen kuin ennenkin. Päätöstä helpotti niiden ilmoitus, että ne olivat päättäneet erota liitoistaan ja yhtyä SAJ:hin.¹³⁶

”Äkkijyrkkien” harvoja positiivisia tunnuksia oli vaatimus Kööpenhaminan sopimuksen ratifioinnista.¹³⁷ Vaatimukset jatkoivat pitkäaikaista kampanjointia sopimuksen puolesta, mutta myös SKP:n organisaation aktivoinnilla saattoi olla merkitystä esitysten lisääntymiseen syksyllä.¹³⁸ Paikoin kuitenkin todettiin, ettei sopimuksen ratifiointi edistänyt siinä tilanteessa luokkataistelua.¹³⁹ Samaa mieltä oli SAJ:n ja liittojen toimitsijoiden neuvottelukokous lokakuun puolivälissä.¹⁴⁰

Nämä kannat eivät silti ilmentäneet Moskovassa tapahtunutta kehitystä: SKP:n johdon kanssa neuvotelleet Kommunistisen internationaalin ja Punaisen ammatillisen internationaalin neuvostoliittolaiset johtajat Osip Pjatnitski, Dmitri Manuilski ja S. A. Lozovski sanoivat jo syyskuussa, ettei Kööpenhaminan sopimus ollut enää yhtä tärkeä kuin aiemmin. Pikemminkin oli solmittava yhteistyösopimuksia yksittäisten liittojen kesken. Samat miehet myötävaikuttivat kuitenkin siihen, että sopimuksen ratifiointi ja esilläpito olivat tärkeitä asioita internationaalin poliittisen sihteeristön lokakuun alussa antamassa lausunnossa.¹⁴¹

Pian sen jälkeen pidetty SKP:n puoluekonferenssi oli hieman ymmällään, pitikö sopimuksen välitöntä ratifiointia vaatia. Kokous päättyi kuitenkin siihen, että sopimusta ei pitänyt ratifioida sillä hetkellä vaan oli koottava kannatusta sen taakse.¹⁴² Suomeen asiaa selitettiin laajemmin vasta joulukuun lopussa. SKP:n ensisijainen peruste ratifioinnin siirtämiselle ei suinkaan ollut viittaus neuvostoliittolaisten arvioihin tai tilanteen huononeminen vaan se, etteivät joukot tunteneet vielä riittävän selvästi sopimuksen poliittista tai taloudellista luonnetta.¹⁴³

Yksittäisten liittojen kohdalla vastaavaa lipsumista ei tapahtunut, vaikka ne joutuivat vaikeaan tilanteeseen Neuvostoliitto-sopimusten myötä. Puutyöväen kansainvälinen unioni päätti heinäkuussa 1929, että PTL katsottaisiin eronneeksi, ellei se purkaisi sopimusta joulukuun alkuun mennessä. PTL:n liittotoimikunta asettuikin puheenjohtaja Nestori Arosen äänellä kannattamaan sopimuksen purkamista,

136 Hgin akn:n tpvk 20.2. ja 6.3.1930, vk 20.3.1930, Helsingin akn:n arkisto, TA.

137 Ammattijärjestöä vastaan suunnatut hyökkäykset on päättävästi torjuttava, *PV* 8.10.1929; Helsingin ammatillisen keskusneuvoston päätöksiä nykyhetken kysymyksistä, *TT* 16.10.1929; Taantumuksen hyökkäys työväen painovapautta vastaan lyötävä alas, *TT* 19.10.1929; Kuopiossa on hajotustyö varsin huonossa kurssissa, *SaT* 22.10.1929, jossa Mauritz Rosenbergin puhe.

138 Kalle ht:lle (pb) 31.8.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

139 Kongressin päätösten puolesta, *SaT* 15.10.1929.

140 SAJ:n tpvk 31.10.1929, SAJ:n arkisto, TA.

141 SKP:n siht 19.9.1929, f. 516, op. 2, d. 1074, RGASPI; KTS, 255–257.

142 SKP:n pkonf 1929, 131 (J. K. Lehtinen, Salminen), 131–132 (Kuusinen), 133–134 (Antikainen).

Osan mielestä se alensi puolueen auktoriteettia, 132 (Pentti) (Uno Väre), 133 (Reino).

143 SKP:n pb 23.12.1929, f. 516, op. 2, d. 1124; (Pb) hy:lle 29.12.1929 Moskova, d. 1086, RGASPI.

mutta liittoneuvosto alisti kysymyksen jäsenäänestykseen, jossa sopimuksen purkamista vastustettiin äänin 4569–559. Maa-, metsä- ja uittotyöläisten liitto erotettiin kansainvälisestä liitostaan puolestaan lokakuussa.¹⁴⁴

SKP:n johto ei antanut suoranaisia ohjeita erottamisen eteen joutuneille liitoille mutta moitti nahka- ja kuljetustyöläisten liittoja siitä, että ne olivat hylänneet yhteistyösopimukset neuvostoliittolaisten kanssa ja puhuneet vain rahasta.¹⁴⁵ Myös Suomessa oli sopimusten kannattajia: nahkatyöläiset hyväksyivät yhteistyösopimuksen jäsenäänestyksessä.¹⁴⁶ Ennen kuljetustyöläisten liittokokousta puhuttiin ystävyys- ja avunantosopimuksesta Neuvostoliiton järjestöjen kanssa, mutta SKP:n poliitbyroo torjui sen epäedullisena senhetkisessä tilanteessa.¹⁴⁷ Kesäkuussa se kuitenkin tuki Neuvostoliiton rakennustyöläisten liiton ajatuksia esittää Suomen rakennustyöläisten ja muurarien liitoille yhtymistä norjalais-neuvostoliittolaiseen sopimukseen.¹⁴⁸

Perääntyminen Kööpenhaminan sopimuksessa ei jäänyt huomaamatta ”hoipertelijoilta”, jotka muutenkin pitivät aiheellisena muistuttaa, että ”äkkijyrkät” olisivat jo aiemmin voineet enemmistöllään hyväksyä sopimuksen. Lehteä kummastutti myös se, että ammattiliittojen edustajakokousten alla ”huitojat” vaativat erityissopimuksia Neuvostoliiton ammattiliittojen kanssa. Sopimuksia ei kuitenkaan hyväksytty sen paremmin kuljetus- kuin rakennustyöläistenkään kokouksissa, vaikka ”poliittisesti kirkastetuilla” oli enemmistö liittojen kokouksissa. *Suomen Työmies* nimesikin heidät ”pahimmiksi hoipertelijoiksi”.¹⁴⁹ Huhtikuun lopussa se arveli, ettei sopimuksesta ollut enää riitaa – kyse oli siitä, miten ammatillisen liikkeen johdossa olevien oli suhtauduttava kommunistipuolueen ohjeisiin ja määräyksiin.¹⁵⁰

Toinenkin riitakysymys näytti väistyneen, kun SAJ:n toimeenpaneva valiokunta päätti elokuun lopussa asettaa Isak Heikan ehdokkaaksi kansainvälisen työjärjestön konferenssiin. Yhden ehdokkaan asettaminen oli pieni protesti hallituksen mielivaltaisiin nimityksiin. Se vastasi Niilo Vällärin ennen edustajakokousta esittämää ajatusta, että työjärjestön kokoukseen pitäisi lähettää selvän luokkataistelukanan lausuva edustaja – jos hallitus ei hyväksyisi sellaista, ketään ei olisi lähetettävä.¹⁵¹

Ehdokkaan asettaminen yllätti täysin SKP:n Suomen byroon, joka kummasteli, miten SAJ:n päätökset sitoivat enemmän kuin SKP:n.¹⁵² Toimenpide tuomittiin

144 Reuna, 504–506.

145 SKP:n pl 1929, 174–175 (Salminen); K. Manner, Sisäinen pula ammatillisessa liikkeessämme ja AJ:n VIII edustajakokous, *Proletaari* elokuu 1929.

146 Ystävyyssopimus Suomen ja N-liiton nahkatyöläisten kesken hyväksyttiin, *T* 23.1.1930.

147 Kuljetusliiton kansainväliset suhteet, *TT* 11.4.1930; SKP:n pb 20.4. ja 14.6.1930, f. 516, op. 2, d. 1124, RGASPI.

148 SKP:n siht 21.6.1929, f. 516, op. 2, d. 1074, RGASPI.

149 Ilveily lopetettava, *ST* 25.2.1930 pk; Kaksi päätöstä, *ST* 1.3.1930 pk; N.W., Antautumismielialaako, *ST* 5.3.1930 pk; N. Wälläri, ”Kylmenneet”, *ST* 12.3.1930 pk; Sirkustako?, *ST* 8.5.1930 pk; N.V., Hoipertelua, *ST* 22.5.1930 pk.

150 Mistä riidellään?, *ST* 25.4.1930.

151 SAJ:n tpvk 28.8.1929, SAJ:n arkisto, TA. Ehdokkaan nimeämistä vastustivat vain Längström ja Uurtamo, sen sijaan August Niemistö suostui, vaikka piti asiaa vastenmielisenä. Vällärin kannasta, Ammatillisesti järjestynyt työväestö päivänkysymyksistä, *TT* 10.5.1929.

152 Kalle (Honkanen) (pb:lle), ei pvm, saatu 16.9.1929, f. 516, op. 2, d. 1073, RGASPI.

myös SAJ:n toimikunnassa. Lisäpontta tuomiolle antoi se, että hallitus nimesi edustajaksi merimiesunionin sosiaalidemokraattisen luottamusmiehen Karl Aho-
sen. SAJ:n toimeenpaneva valiokuntakin oli jo ilmoittanut, ettei se tunnustanut
Ahosta työläisten edustajaksi.¹⁵³

Suomalaisen kommunismin osapuolet keskittyivät niin voimakkaasti keskinäiseen
syyttelyyn, että paljon muuhun ei voimavaroja tuntunut riittävän. SAJ julisti toki
marraskuun puolessavälissä 1929 yhden päivän vastalauselakon poliittisten vanki-
en tueksi. Sitä on vaikea pitää kommunistien uuden hyökkäävän linjan osoitukse-
na. SAJ pikemminkin joutui yllättävään tilanteeseen, jossa työväenkokousten vaati-
mukset sekä halu osoittaa solidaarisuutta poliittisille vangeille ja kiinnittää huo-
miota näiden asiaan vaikuttivat ratkaisuun.¹⁵⁴ Puolustusellisena toimenakin lak-
ko jäi puolitiehen, kun harvat työläiset uskalsivat työpaikan menettämisen pelossa
osallistua siihen.¹⁵⁵

Sen huomasi myös SKP:n johto, jolla ei ollut osuutta lakon julistamiseen. Jälki-
käiteiskritiikissään se osoitti etujoukkorooliaan moittimalla lakon huonosta organi-
soimisesta ja lakon takia erotettujen puolustamisen heikkoudesta. Se kehottikin
mobilisoimaan voimakkaan puolustuskamppailun työstä erotettujen puolesta.¹⁵⁶
Sellaista ei syntynyt, mutta ammattiliitot ja muut työväenjärjestöt myönsivät ero-
tetuille avustuksia.¹⁵⁷ Helmikuussa lehdissä julkaistussa kritiikissä yritettiin todis-
tella työväen olleen lakossa hyökkäävän puolena ja valmis laajentamaan sitä, mut-
ta SAJ:n johdon aliarvioineen työväen voimaa. Se ei liioin ollut kyennyt johtamaan
lakkoa kunnolla.¹⁵⁸

Vaikka kritiikillä pyrittiin tuomitsemaan SAJ:n johdossa olevat ”opportunistit”,
se ilmensi myös halua puhua muustakin. Selvemmin ammattiyhdistysliikkeen toi-
minnan luonnetta ja suuntaa määriteltiin tammikuun lopulla pidetyssä liittotoimi-
kuntien neuvottelukokouksessa, joka yritti yhdistää ”yhtenäisyystaisteluun” kaikki
taloudellisen taistelun kysymykset sekä kamppailun työväen oikeuksien ja vapauk-
sien puolesta. Vastaavat vaatimukset esitti helmikuun alkupuolella PAPJ:n vuosi-
kokous.¹⁵⁹

Jopa SKP:n Suomen byroon jäsen Uuno Värekin alkoi huomata, että taistelu
”hoipertelijoita” vastaan oli heikentänyt muuta työtä. Isak Heikka todisti samaa
myöntäessään maaliskuun alussa, että SAJ:n jäsenmäärä oli vähentynyt 20 000:lla
heikon taloudellisen tilanteen ja työttömyyden takia.¹⁶⁰

153 SAJ:n tmk 13.10.1929, tpvk 2.10.1929, SAJ:n arkisto, TA.

154 SAJ:n tpvk 13.11.1929, SAJ:n arkisto, TA.

155 Esim. Kettunen, 378–379.

156 (Pb) ht:lle, ei pvm., läh. 5.12.1929; 66 (Pb) ht:lle (SB) 10.12.1929, f. 516, op. 2, d. 1065, RGASPI.

157 SAJ:n tpvk 9. ja 27.12.1929, 29.1.1930, SAJ:n arkisto, TA.

158 Yleislakko luokkataistelun aseena. Marrask. 16 p:n mielenosoituslakon arviointi ja opetukset, *PV* 1.2.1930. Artikkelin pohjasi todennäköisesti Hannes Mäkisen laatimaan arvioon nälkä- ja mielenosoituslakosta, SKP:n siht 22.11.1929, f. 516, op. 2, d. 1074, RGASPI.

159 Ammattijärjestön yhtenäisyystaistelu, *T* 18.1.1930 pk; Toimikuntien mielipiteitä, *T* 25.1.1930; Pohjolan järjestyneen työväen parlamentti, *PV* 11.2.1930; Ammatillisen yhtenäisyyden ja työväenluokan toimintavapauksien puolesta, *PV* 11.2.1930.

160 P. (Uuno Väre) ht:lle (pb), ei pvm, saatu 28.2.1930, RGASPI; Rohkeasti ja päättäväisesti on jatkettava taistelua amm. järjestön puolesta, *TT* 5.3.1930.

SKP:n politbyroo puuttui asiaan maaliskuun alussa, jolloin se päätti, että Suomessa oli ryhdyttävä laajaan propagandatyöhön työväenjoukkojen nostattamiseksi taloudellisiin taisteluihin. Propagandassa oli selvitettävä, miten Suomessakin näkyivät kapitalismin kolmannen vaiheen piirteet, jotka johtivat luokkataistelun kärjistymiseen ja aiempaa suurempaan törmäykseen työn ja pääoman välillä. Näissä oloissa työväestö pystyisi parhaiten puolustamaan ehtojaan siirtymällä puolustuksesta hyökkäykseen. SKP:n johto halusikin rikkoa käsityksen, ettei taloudellisen pulan aikana voinut käydä taistelua menestyksellisesti. Sitä todisti helmikuun alussa Inarin tukkityömailla käyty lakko, jossa työläiset olivat päättäväsyydellään ja horjumattomalla yksimielisyydellään saaneet vaatimuksensa läpi vajaan viikossa. Se vahvisti myös käsitystä järjestäytymättömien merkityksestä.

SKP:n johto kaavaili toiminnan aloittamista pulan koettelemissa saha- ja rakennusteollisuudessa, jossa vastarinta olisi muutettava voimakkaaksi vastahyökkäykseksi. Myös paperiteollisuudessa olisi yritettävä saada aikaan hyökkäyksiä, joiden tueksi olisi synnyttävä taisteluita kuljetusalalla. Niistä riippumatta keväällä olisi aloitettava uittotyöläisten taistelu. SKP:n johto ei ollut innostunut asettamaan työehtosopimusta taisteluiden tavoitteeksi, mutta oli valmis hyväksymään sen, mikäli se edistäisi joukkojen taisteluhaluja. Työehtosopimusta ei kuitenkaan saanut käyttää luokkasovinnon välineenä.¹⁶¹

Ajatusta kapitalismin ”kiristämisestä” silloin, kun se oli ahtaalla, mainostettiin suomalaisen kommunismin lehdissä¹⁶² – vain *Suomen Työmies* epäili sen mahdollisuutta ilman suuria ammatillisia järjestöjä.¹⁶³ Mainostuksella ei kuitenkaan ollut merkitystä. SAJ:n johdossa oli jo edellisessä todettu puutyöntekijäin liiton esitettyä yleistä palkankorotusvaatimusta, ettei sen läpiviemiselle ollut edellytyksiä, koska työmarkkinat olivat kehnot, mahdollisuudet saada avustuksia ulkomailta vähäiset ja SAJ:n jäseniä rasitettu jo aiemmin ylimääräisillä veroilla.¹⁶⁴ Keväällä 1930 lakkoliikehännöistä ei SAJ:n johdossa puhuttu.

VASTAVALLANKUMOUS?

Suomen valtaapitävät suhtautuivat nuivasti suomalaisen kommunismin tavoitteisiin yhteiskunnan muuttamisesta. Voimakas sitoutuminen käsitykseen, että suomalainen kommunismi on samaa kuin Neuvosto-Venäjä tai Neuvostoliitto, sai heidän suhteellisuustajunsa ontumaan, ja he suuretelivat suomalaisen kommunismin aiheuttamaa uhkaa. Kansalaissodan voittajien parissa eli voimakkaana myös ajattelutapa, jonka mukaan suomalaisen kommunismin kaltaisen liikkeen ei yleensäkään pitäisi saada toimia suomalaisessa yhteiskunnassa. Kaipaus aatteelliseen yhtenäisyyteen polki alleen parlamentaariseen demokratiaan kuuluvan erimielisyyksien sietämisen.

161 SKP:n pb 5.3.1930, f. 516, op. 2, d. 1124, RGASPI; Inarin lakosta, Inarin tukkityökentillä puhjennut palkkataistelu, *PV* 4.2.1930; Loistava voitto työläisille Inarin tukkikentillä, *PV* 9.2.1930; Voitto Inarissa, *PV* 12.2.1930 pk.

162 Kankuri, Mitä tietä on kuljettava?, *PV* 8., 10. ja 14.3.1930.

163 Paniikkiako?, *ST* 17.2.1930.

164 SAJ:n tpyk 27.5.1929, SAJ:n arkisto, TA.

”KOMMUNISTINEN TOIMINTA ON LAKKAUTETTAVA!”

Porvarillisten puolueiden ja ryhmien aktiivinen kampanjointi ”kommunistien” toiminnan kieltämiseksi vaimeni vuoden 1924 eduskuntavaalien jälkeen, mutta esimerkiksi kokoomuksen voimahahmo Lauri Ingman vaati useassa yhteydessä kaiken ”kommunistisen” toiminnan lakkauttamista¹⁶⁵. Vaatimukset ”kommunistipuolueen” lakkautuspäätöksen panemisesta täytäntöön lisääntyivät keväällä 1928. Pohjaa suunnalle loivat ”vapaussodan” 10-vuotisjuhlat, jotka voimistivat halua palata vapaussodan yhdistävään aatemaailmaan ja suunnata porvarillisia puolueita keskinäisen riitelyn sijasta toimintaan yhteistä vihollista vastaan. Oman lisänsä vaatimuksiin antoivat SKP:n sotilasorganisaattorien ja SKP:n poliittisen puolen organisaattorien pidätykset, jotka ruokkivat vuodenvaiheessa 1927–28 ja huhtikuussa 1928 käsityksiä suomalaisen kommunismin toiminnasta itänaapurin hyväksi ja SKP:n johtoasemasta koko liikkeessä. Myös lakot, rikkurien torjunta ja ”työmaaterori” – se, että valkoisten puolella 1918 taisteluihin osallistuneet pantiin ammattijärjestöjen hallitsemilla työmailla julkisesti katumaan osallistumistaan – synnytti ”vapaus-sotajuhlien” aikana närkästystä.¹⁶⁶

”Vapaussodan” 10-vuotisjuhlat voimistivat myös oikeistolaisissa kansalaisjärjestöjen aktiivisuutta. Satakunnassa ja Savossa syntyi ajatus ”valkoisen armeijan aseveikkojen” organisoitumisesta suojeluskuntia selvemmin ”vapaussodan” perinteen ympärille. Vapaussodan rintamamiesten liiton perustamista puuhattiin jo keväällä 1928 mutta se toteutui vasta toukokuussa 1929. Liitto vaati ohjelmassaan ”vapaus-sodan” merkityksen tunnustamista ja sen arvomaailman kunnioittamista. Sen sijaan isänmaalle vahingollisilta liikkeiltä oli evättävä ”elämisen oikeus”. Liitto vastustikin selkeästi kommunismia ja ”työmaaterroria”. Se korosti myös eduskunnan ulkopuolista toimintaa. Antikommunismi ja ulkoparlamentaarinen toiminta olivat myös vuoden 1929 alussa oikeisto-opposition keskusjärjestöksi tarkoitetun Lalli-liiton lähtökohtia.¹⁶⁷

Syksyllä 1928 *Vaasa* kaipasi Ruotsin oikeiston esimerkkiä seuraten lainsäädäntöä, joka estäisi kommunistien toimet alkuunsa. Sen mielestä kommunismi oli ”mätäpaise”, joka ei paranisi ”arkailevalla ja hellävaraisella käsittelyllä” vaan se olisi ”puhkaistava ja leikattava juuriaan myöten”.¹⁶⁸ Samassa lehdessä tammikuussa 1929 tehdyssä kyselyssä Ylistaron kirkkoherra Arvi Malmivaara halusi kohottaa kansan siveellistä tasoa ja nimesi kommunismin ”perkeleelliseksi opiksi”, jonka kannattaminen oli ”rikos Jumalan ja isänmaan edessä”. Malmivaaraa suututti, että

165 Esim. Vp 1924, 720–727; Kokoomuspuolueen puoluekokous Oulussa muodostui valtavaksi juhlatilaisuudeksi, *Kaiku* 11.4.1928.

166 Siltala, 39–50; Tuija Virtamo, *Lain voimalla kommunismia vastaan. Lapuanliikkeen painostuksen vaikutus ns. kommunistilakien syntyyn vuosina 1929–30*. Poliittisen historian pro gradu. Helsingin yliopisto. Huhtikuu 1989, 16; Helena Mustala, *Maalaisliiton suhtautuminen kommunismiin 1920-luvulla*. Suomen historian pro gradu. Helsingin yliopisto 1970, 61–62, 65; Suomen kommunistisen puolueen sotilasjaoston vakoilutoiminta sekä kiihoitustyö armeijassa, *US* 26.11.1927 pk; Maanpetoksellisen kiihoitustyön järjestäminen, *US* 30.11.1927 pk.

167 Siltala, 49–50, 333–334.

168 Valtiovallan suhde kommunismiin, *Vaasa* 5.9.1928 pk.

kommunistit istuivat eduskunnassa, ja hän vaati tekemään lopun ”tuosta ala-arvoisesta ilveilystä koko kansan edessä”.¹⁶⁹

Johtomiesten puheet ja lehtien kirjoittelu loivat pohjaa sille, että Kansallinen kokoomus nosti ”kommunismien vaaran” torjumisen keskeiseksi teemaksi kesän 1929 eduskuntavaaleissa. Puolueen vaalikirjasessa moitittiin ”isänmaallisia kansalaisia” passiivisuudesta ja vaadittiin toimia kommunistien toiminnan ehkäisemiseksi. Kirjanen pelotteli kapinalla ja ”verisellä melskeellä” ja suurenteli vaaraa väittämällä, että maassa tuskin käytäisiin eduskuntavaaleja, ellei valtiolta olisi iskenyt kommunisteihin. Kokoomus vaatikin kommunistisen liikkeen kaikinpuolista lopettamista Suomessa: kommunistien julkinen ”kiihotustoiminta” ja ”kumousoppien levittäminen” oli estettävä tehokkaasti, kommunistien seurat ja järjestöt lakkautettava ja tehtävä mahdottomaksi uusien perustaminen. Kommunisteja oli myös esitettävä olemasta eduskunnassa. Puolue halusi edetä lainsäädäntöteitse, mutta kannusti ”isänmaallista kansanosaaikin” taisteluun kommunistista liikettä vastaan.¹⁷⁰

Samansuuntaisia vaatimuksia esitti juhannuksen alla Turussa pidetyssä edistyspuolueen vaalitulaisuudessa sisäministeri T. M. Kivimäki, joka todisteli ”sosialistisen työväen ja pienviljelijäin puolueella” olevan sama päämäärä kuin salaisella kommunistipuolueella – sekini valmisteli vallankumousta ja ”maan saattamista vieraaseen käskynalaisuuteen”. Siten STPV oli ”susi lammasten vaatteissa” ja sen liepeissä toimivat ”salaisen puolueen agentit” maanpettureita. Kivimäki väitti, että salaisen puolueen ”erikarvaiset järjestöt” ja niiden äänenkannattajat olivat ylittämässä ne rajat, jotka yhdistymis- ja painovapaus takasivat. Siksi valtiovalle oli lainkoventamisella annettava lisäkeinoja, joilla kyseiset järjestöt voitaisiin lyödä maa-

Lassi Ingman,

Kokoomuksen johtohahmo Lauri Ingman vaati sen verran usein suomalaisen kommunismin toimien lakkauttamista Suomessa, että pääsi myös liikkeen kuvalehtien sivuille. (Tuisku 15.6.1930)

169 Mitä olisi tehtävä kansamme siveellisen tason kohottamiseksi?, *Vaasa* 16.1.1929.

170 *Kommunismien vaara on torjuttava*. Kansallisen Kokoomuksen julkaisuja n:o 8. Helsinki 1929, 1–12; Uino 1994, 598.

han ja estää niitä esiintymästä ”uusissa naamioissa”. Kivimäki väitti sen olevan mahdollista yhdistymis- ja painovapautta rajoittamatta.¹⁷¹ Maan suurin lehti *Helsingin Sanomat* ihaili seuraavana päivänä Kivimäen puheen vakuuttavuutta, voimisti näkemystä STPV:n maanpetoksellisesta toiminnasta ja hyväksyi ajatuksen lain kovennuksista. Valittavana oli ”maan orjuuttaminen” tai ”vapaana säilyminen”.¹⁷²

Tasavallan presidentti Lauri Kristian Relander oli ollut aktiivinen jo aiemmin. Huhtikuun alkupuolella Relander oli keskustellut etsivän keskuspoliisin päällikön Esko Riekin sekä sisäministeri Kivimäen ja oikeusministeri Oiva Huttusen kanssa toimista ”kommunistisen kiihotuksen estämiseksi”. Toukokuun lopussa presidentin, pääministeri Oskari Mantereen, sisäministeri Kivimäen, oikeuskansleri Urho Castrenin ja Riekin välisessä tapaamisessa todettiin, että mahdollisuudet olivat senhetkisen lainsäädännön pohjalla rajalliset. Kivimäki sentään piti mahdollisena osoittaa opintoyhdistykset ja vaalijärjestöt aiemmin kiellettyjen järjestöjen jatkeiksi.¹⁷³

Hallitus pyrki kuitenkin tekemään jotain, ja sisäministeriö kielsi maaherroille 18.4. lähettämällään kirjeellä pitämästä rakennuksissa, kulkueissa, juhlissa tai muissa tilaisuuksissa sellaisia lippuja, standardeja, yms., joiden tunnuslause, kuva tai merkki kehotti rikkomään lakeja tai hyviä tapoja. Punaiset liputkin määrättiin poistettaviksi, vaikka ne eivät suorastaan rikkoisi annettua määräystä.¹⁷⁴ Hallitus ryhtyi myös valmistelemaan painovapauslain tiukentamista.¹⁷⁵

Relander ajoi asiaa eteenpäin eduskunnan avajaisissa elokuun alussa, jolloin hän piti tarpeellisenä tehostaa mahdollisuuksia estää lain sallimin keinoin ”kaikki maanpetoksellinen ja muu yhteiskuntajärjestystä vastaan tähdätty rikollinen toiminta”. Relander väitti kansan odottavan hallitukselta ja eduskunnalta määrätietoista toimintaa ”kaikkea tähän tähtäävää rikollista kiihoitusta vastaan”. Vastauspuheessaan puhemies Kyösti Kallio lupasi eduskunnan tekevän voitavansa ”rikollisen toiminnan” ehkäisemiseksi.¹⁷⁶ Hallitus jättikin jo syyskuussa eduskunnalle esitykset painovapauslain ja rikoslain 17. pykälän muuttamisesta.¹⁷⁷

Elokuussa 1929 järjestetty punainen päivä ja marraskuussa yritetty neuvostojen päivä sekä poliittisten vankien syömälakko ja sen tueksi järjestetty lakkoilu voimistivat porvarillisten puolueiden halua rajoittaa suomalaisen kommunismin mahdollisuuksia esiintyä julkisesti. Sitä vauhdittivat eri puolilla maata pidetyt kokoukset, joissa vaadittiin estämään STPV:n eduskuntaryhmän toimet ja tekemään kirjapainot vaarattomiksi.

Vielä selkeämmäksi ja konkreettisemmaksi kommunisminvastainen toiminta kävi marraskuun lopulla, jolloin Lapualla järjestetty nuorten työläisten haastejuhla ärsytti paikallista väestöä niin paljon, että nämä yrittivät pakottaa juhlille saapuneet vieraspaikkakuntalaiset palaamaan koteihinsa, häiritsivät tilaisuutta hajupom-

171 Ministeri Kivimäki kommunisteista, *HS* 20.6.1929.

172 Sisäministerin puhe, *HS* 21.6.1929 pk.

173 *Presidentin päiväkirja II*, 258–259, 298–299.

174 Sisäasiainministeriö kaikille maaherroille 18.4.1929; Rieki, Pm 15.4.1929, vappumielenosoituksia v. 1929 (kansio 53), am, EKV, VA; ks. myös Tapper, 77.

175 Lantta, 24–25.

176 Vp 1929II, 22 (Relander), 25 (Kallio).

177 Vp 1929II, 217, 222.

meilla, haukkuivat haastejuhlien osallistujia ”Moskovan kätyreiksi”, kävivät heidän kimppuunsa ja repivät heidän päältään punaisia paitoja.¹⁷⁸

Tapahtuman innoittamana Lapualla järjestettiin joulukuun alussa suuri kansalaiskokous, joka ei hyväksynyt, että ”isänmaan ja laillisen järjestyksen” viholliset saisivat olla eduskunnassa lainlaatioina tai sanomalehdissä ja puheissa herjattaisiin ja häpäistäisiin ”Suomen kansan siveellistä ja oikeudellista” perustaa. Se vaati hallitukselta myös ”maanpetoksellisen puolueen” kaikkien elinten ja toiminnan ehdotonta lakkauttamista. Ellei niin tapahtuisi, kansanjoukot ryhtyisivät itse toimintaan, kokous vihjasi. Lapuan tilaisuus innosti vastaaviin kansalaiskokouksiin ympäri maata.¹⁷⁹

Lapuan henki tarttui myös porvarillisiin kansanedustajiin, jotka keskusteltaessa STPV:n eduskuntaryhmän Lapuan tapahtumista tekemästä välikysymyksestä ryhtyivät toinen toisensa jälkeen vaatimaan ”kommunismiin” toiminnan estämistä. Osa maalaisliittolaisista sentään myönsi, ettei ”kommunistien” toiminnasta ollut suurta vaaraa¹⁸⁰, mutta valtaosa puhujista löysi monenlaista uhkaa tai muuta sopimattomuutta. Lapuan hengen tarttuminen tarkoitti myös liioittelua, vääristelyä ja yksinkertaistamista. Suuntaa sille antoi sisäministeri Arvo Linturi, joka välikysymykseen vastatessaan väitti lauluryhmien laulujen kiihottavan aseelliseen kapinaan ja Lapuan nuorten työläisten opintoyhdistyksen puheenjohtajan selittäneen, että opintoyhdistyksen päämääränä oli vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän muuttaminen asevoimin sosialistiseksi neuvostotasavallaksi.¹⁸¹

Yhtä suoraviivaisesti puhujat väittivät, että suomalaisen kommunismin toimintaa johdettiin maan rajojen ulkopuolelta. Edistyspuolueen johtohahmo J. H. Vennola puhui Neuvostoliitosta taidokkaasti järjestetystä agitaatiotoiminnasta Suomen itsenäisyyden menoksi ja löysi sen ilmenemismuodoiksi punaupseerien koulutuksen, sala-agitaation ja lakkoilun. Hänen mielestään myös punaisiin puseroihin ja ”neuvostokokardeihin” pukeutuminen palveli vierasta valtaa.¹⁸² Kokoomuksen Erkki Paavolaiselle puolestaan punaisen päivä, poliittisten vankien nälkälakko ja sen tueksi julistettu päivän yleislakko osoittivat, että toimintaa johdettiin maan rajojen ulkopuolelta.

Viittaaminen maan rajojen ulkopuolelta johdettuun toimintaan ei ollut ainoa tapa perustella ”kommunistien” esiintymisen kieltämistä. Osa oikeutti kansalaisvapauksien supistamista sillä, että niitä oli käytetty väärin. Kansalaisvapaudet eivät olleet yhteiskunnan hävittämistä vaan sen rakentamista varten, selitti kokoomuksen Paavolainen. Jotkut kansanedustajat antoivat jopa ymmärtää, että osa Suomen kansaa ei ollut vielä riittävän kypsää poliittiseen toimintaan, koska antoi äänensä ”kommunisteille”.¹⁸³ Kukaan porvarillisista puhujista ei ajatellut, että vaatiessaan

178 Siltala, 52–53; Parkkari, 205–207; Lapuan laki: sotatila nuoria työläisiä vastaan, *TÄ* 25.11.1929; Valkoisen kulttuurin kukka on täydessä loistossaan Lapualla, *PV* 27.11.1929; Fascistinen hulikanismi, *TÄ* 27.11.1929.

179 Siltala, 54–55.

180 Vp 1929II, 1195–1197 (Kallio), 1197–1199 (Kalle Lohi).

181 Vp 1929II, 1187–1189 (Linturi).

182 Vp 1929II, 1204–1207 (Vennola); Vp 1930, 306, 861–863 (Vennola).

183 Vp 1929II, 1999–1204 (Erkki Paavolainen), 1204–1207 (Vennola), 1212–1214 (Jaakko Ikola)

STPV:n kansanedustajien poistamista poliittisin perustein he syyllistyivät siihen, mistä Neuvostoliiton olojen perusteella syyttivät ”kommunisteja”.

Lapuan tapahtumat suuntasivat porvarillisten edustajien puheita myös arvoihin ja kasvatukseen. Kansanedustajat julistivat yksi toisensa jälkeen, miten kommunistinen nuorisokasvatus istutti lapsiin ja nuoriin ”kaikkea siveellisyyttä, uskontoa, kunniallisuutta, hyviä tapoja ja käytöstä rienaavia oppeja” ja kylvi vihaa ”lainalaista yhteiskuntajärjestelmää”, isänmaata, kansanvaltaa, parlamentarismia, jopa sivistystä ja kulttuuria vastaan. Puhujilla oli myös taipumusta liioitella huomattavasti SKNL:n tai Järjestönuorten liiton vaikutusta kouluissa: kokoomuslainen Oskari Ikola väitti, että Pietarsaaren kouluissa oli oppilasneuvostoja, jotka ”lakkoilevat, komentelevat opettajia ja pahoinpitelevät koulutovereitaan”.¹⁸⁴ Opetusministeri Antti Kukkonen puolestaan löysi kevättalvella 1930 ”kommunistisia koulukirjoja” ja niistä ”pöyristyttävää siveettömyyttä, suorastaan pornografiaa”.¹⁸⁵

Moni kansanedustaja asettui enemmän tai vähemmän suoraan tukemaan vaatimuksia ”kommunististen” kansanedustajien poistamisesta eduskunnasta. Kokoomuksen Erkki Paavolainen piti räikeänä sitä, että eduskunnassa sai istua edustajia, joilla oli läheiset suhteet eduskunnan ulkopuolella harjoitettavaan kumoukselliseen toimintaan. Saman puolueen Oskari Ikola kauhisteli, että eduskunnassakin istui lainsäätäjänä henkilöitä, jotka olivat ”yhteiskuntajärjestyksemme vannoutuneita vihamiehiä, aseellista kapinaa hautovia Neuvosto-Venäjänpalkkareneja”.¹⁸⁶ Maa-liisliiton Antti Juutilainen väitti ”kommunistien” saaneen ehdotuksiaankin usein läpi eduskunnassa.¹⁸⁷

Lapuan tapahtumien kiirehtimänä Kallion hallitus antoi presidentti Relanderin innokkaasti tukemana 5.12. eduskunnalle esityksen yhdistyslain muuttamisesta. Muutoksella yhdistykset pyrittiin saamaan selvemmin vastuuseen myös ohjelmas- ta, jota niiden tilaisuuksissa harjoitettiin. Siksi lakiin esitettiin lisättäväksi, että yhdistys voitaisiin lakkauttaa, jos sen kokouksessa tai muussa tilaisuudessa pidettäisiin puhe tai esitettäisiin ohjelmaa, joka sisälsi rangaistavan teon, ylistäisi sitä tai kehottaisi sellaiseen. Lakkauttaminen olisi mahdollista myös, mikäli yhdistys tukisi taloudellisesti toisen yhdistyksen tai henkilön lainvastaista toimintaa tai ottaisi vastaan tukea lainvastaiseen toimintaan syyllistyneeltä järjestöltä tai henkilöltä. Lakkauttaminen olisi mahdollista myös silloin, kun yhdistys havaittäisiin perustetun ”lakia kiertäen” jatkamaan jonkin lakkautetun yhdistyksen toimintaa. Lakkautus haluttiin kohdistaa myös yhdistyksen haaraosastoihin. Lailla haluttiin myös nopeuttaa yhdistysten toiminnan estämistä. Siksi laissa pidettiin välttämättömänä antaa sisäasiainministeriölle ja maaheroille oikeus kieltää väliaikaisesti lainvastaista toimintaa harjoittaneen yhdistyksen toiminta.¹⁸⁸

Kansalaiskokousten luoma julkisuus vaikutti vahvasti siihen, että yhdistyslain muutosesitys hyväksyttiin eduskunnassa nopeasti. Lain käsittelyssä porvarillisten

184 Vp 1929II, 1195–1197 (Kyösti Kallio), 1199–1204 (Paavolainen), 1212–1214 (Ikola), 1216–1218 (Mikko Tarkkonen), 1222–1223 (Tilda Löthman), 1230–1232 (Kaapro Huittinen); Vp 1930, 863–864 (Pekka Pennanen), 886–889 (Ikola).

185 Vp 1930, 291–294 (Kukkonen).

186 Vp 1929II, 1999–1204 (Paavolainen), 1212–1214 (Ikola).

187 Vp 1929II, 1223–1226 (Juutilainen).

188 Hallituksen esitys n:o 78, Vp 1929II. Asiakirjat; Virtamo, 28–29; *Presidentin päiväkirja II*, 351–356.

puolueiden edustajien kesken oli erimielisyyttä siitä, pitäisikö laissa mainita lakkauttamiseen oikeuttavat tapaukset ja voitaisiinko sisäasiainministeriölle ja maa-herroille antaa oikeus lakkauttaa yhdistyksiä tilapäisesti. Ennen joulua hyväksytyssä versiossa tapauksia ei mainittu erikseen, mutta maininta lakkautetun yhdistyksen toiminnan jatkamisesta säilyi laissa. Hallinnolliset viranomaiset saivat myös oikeuden lakkauttaa yhdistyksiä.¹⁸⁹

Se ei kuitenkaan ollut tarpeeksi kaikille porvarillisille ryhmille. Kyösti Haataja pohtikin joulukuussa 1929 kokoomuksen puoluevaltuustossa, pitäisikö kommunismia vastustaa suoralla toiminnalla – selkäsaunoilla, työväentalojen lakkauttamisilla, kirjapainojen sulkemisilla väkivalloin – vai parlamentaarisella pohjalla. Hän kallistui jälkimmäiselle kannalle lähinnä tehokkuussyistä. Haataja ei kuitenkaan pitänyt esillä ollutta yhdistyslakia eikä painovapauslain muuttamista riittävänä vaan kaipasi tasavallan suojelulakia, jonka turvin toiminta voitaisiin estää. Välittömänä toimenä Haataja esitti, että kansanedustajat pidettäisiin eduskunnan ollessa hajalle ja tuomittaisiin nopeasti, jotta asia ei ehtisi tulla eduskuntaan.¹⁹⁰ Kokoomus tekikin helmikuussa 1930 aloitteen tasavallan suojelulaista, jonka avulla oli tarkoitus karkottaa STPV:n jäsenet eduskunnasta ja kunnallisvaltuustoista.¹⁹¹

Myös hallitus halusi toimia kommunismia vastaan. Yritys siirtää painovapauslain valvonta oikeusministeriltä oikeuskanslerille ei kuitenkaan onnistunut, sillä eduskunta hylkäsi maaliskuussa 1930 lakiesityksen. Samoin kävi yritykselle sisällyttää rikoslakiin lisäys, jonka mukaan vastuu laittomasta painotuotteesta ulotettaisiin myös kirjapainoihin. Edes korkeimman oikeuden puoltava lausunto ei saanut eduskunnan enemmistöä esityksen kannalle.¹⁹² Sen sijaan yhdistyslain muutoksen nojalla ryhdyttiin keväällä lakkauttamaan nuorten työläisten opintoyhdistyksiä.¹⁹³

Etsivän keskuspoliisin virkailijat pohtivat jo maaliskuun lopulla 1930, annettaisiinko ”kommunistien” ”riehua” vappuna vai kiellettäisiinkö heidän esiintymisensä yleisillä paikoilla. Viraston sisällä oli painotuseroja – Kalle Löfving piti esiintymisen kieltämistä luonnollisena jatkona punaisen päivän ja neuvostojen päivän kielloille. Hän viittasi myös mahdollisuuteen, että ”lapualaiset” ryhtyisivät häiritsemään vappukulkueita, ja uuden yleislakon vaaraan. Myös monet alaosastojen johtajat pitivät kieltämistä välttämättömänä.¹⁹⁴ Ville Bang sen sijaan katsoi vapun toisenlaiseksi, jo vakiintuneeksi työväen juhlaiksi, jonka kieltäminen olisi varsin ”terävä” toimenpide, ellei olisi selviä todisteita siitä, että vappuna aiotaan järjestää katuhäiriöitä. Niitä Bang kehottikin etsimään Kommunistisen internationaalin ja SKP:n julistuksista.¹⁹⁵ Pohdiskelut ja keskustelut sisäasiainministerin kanssa johtivat sii-

189 Virtamo, 30–37.

190 Virtamo, 16–18; Vares, 419–420; Tapio Huttula, *Nauloilla laadittu laki. Työväentalojen sulkemiset 1929–1932*. Helsinki 2000, 85, 87.

191 Siltala, 61–62.

192 Virtamo, 39–40.

193 Parkkari 1970, 197–198, 212–214; Huttula, 86–87.

194 Lfg 20.3.1930 ja 1.4.1930; E. Pallari, Vappu 1930 15.4.1930; Rydman, Vappumielenosoitukset; Kalkkinen; Kuopion edustus poille 19.4.1930, vappu 1930 (kansio 54), am, EKV, VA.

195 B(ang)., ei pvm; ks. myös Rieikki 1.4.30 ja Rieikin kommentit Lfg 1.4.30-paperiin, vappu 1930 (kansio 54), am, EKV, VA.

hen, että sisäasiainministeriö ilmoitti jo huhtikuun puolivälissä maaherroille, että mielenosoituskulkuet kielletäisiin todennäköisesti koko maassa.¹⁹⁶

Toimet eivät kuitenkaan tyydyttäneet kansalaisliikehdintää, sillä Lapualla koontui maaliskuun puolivälissä valtakunnallinen kokous, joka perusti Suomen Lukko -järjestön. Sen päätehtäviksi määriteltiin kommunisminvastainen propaganda, kommunistien tarkkailu ja työmaaterrorin torjunta.¹⁹⁷ Lapualla kaivattiin myös suurempaa toimintaa, ja liikkeen kannattajat särkivät *Työn Äänen* kirjapainon Vaasassa maaliskuun 28. päivän vastaisena yönä. Viikon päästä pidetyssä kokouksessa 900 osanottajaa otti vastuun kirjapainon hävittämisestä. Samalla he toivoivat lainsäädännöllisiä toimia kommunistisen ”myrkyt kylvön” ehkäisemiseksi. Eduskunnassa käydyssä välikysymyskeskustelussa hallituksen ja porvarillisten puolueiden edustajat eivät olleet huolestuneita ”lainvastaisista toimista” vaan hakivat syytä lähinnä kommunistien kiihotuksesta.¹⁹⁸

FASISMIA

Suomalaisen kommunismin toimintamahdollisuuksien kannalta valtiovallan ja lapuan liikkeen vaatimukset ja toimet näyttivät vaarallisilta. Liike ei kuitenkaan ollut kovin huolestunut. Työväenliike oli opettanut ajattelemaan, että turvautuminen vainotoimiin osoitti porvarillisen järjestelmän heikkoutta ja loppuvaihetta. Kommunistisen internationaalin uudet tunnukset vahvistivat luottamusta siihen, että tilanteessa oli ensisijaisesti kyse hyökkäyksestä eikä puolustautumisesta. Siksi oli ensisijaisesti pidettävä huolta siitä, että oma linja olisi oikeaoppinen. Oikeiston vainotoimista puhuminen jäi sen varjoon.

SKP:n johto yritti huhtikuussa 1929 pidetyssä keskuskomitean plenumissa, johon osallistui vain rajantakaisia, orientoitua Kommunistisen internationaalin VI kongressissa loppukesällä 1928 todettuun ”kapitalistisen pulan kolmanteen kautteen”. Kullervo Manner todisteli Suomen taloudellisen ja poliittisen kehityksen sopivan internationaalin yleisiin arvioihin. Kehitystä eritellessään Manner mainitsi valtion pyrkimyksen hävittää kommunistinen puolue ja puhui myös fasismin mahdollisuudesta. Manneria kahlitsi kuitenkin voimakkaasti näkemys, että Suomessa oli ollut fasismia jo kymmenen vuotta. Niinpä hän ei nähnyt suurta eroa aiemman ja mahdollisesti tulevan välillä, vaikka kehotti varustautumaan fasismin varalle. Se oli lähinnä muodollinen huomautus, sillä pääpainon SKP:n lausumassa sai ”sosiaalifasistien” ja omassa liikkeessä olevan ”oikeistovaaran” torjuminen.¹⁹⁹

SKP:n johto ei kesän aikana lähettänytäkään mitään ohjeita, miten hyökkäyksiin oli asennoiduttava. Kullervo Manner antoi Kommunistisen nuorisoliiton edustajakokouksessa Tukholmassa elokuun puolivälissä ymmärtää, että tilanne oli edullinen – poliittinen vaino ei ollut pysäyttänyt joukkotaistelua, joka pikemminkin laajeni. Näin Manner teki hyvin optimistisia johtopäätöksiä punaisen päivän mielen-

196 Sisäasiainministeriö kaikille maaherroille 16.4.1930, vappu 1930 (kansio 54), am, EKV, VA.

197 Siltala, 63–66.

198 Virtamo, 44–50; Siltala, 68–71.

199 SKP:n pl 1929, 21–29 (Manner), RGASPI.

osoituksista. Lisäksi hän luotti heikon taloudellisen tilanteen vasemmistolaistavan talonpoikia.²⁰⁰

Suomalaisen kommunismin piirissä puhuttiin kapitalismin vaikeuksista, mutta liike ei silti esitellyt paljoakaan taloudellisen kehityksen ilmenemistä Suomessa. Paljon enemmän liikettä kiinnostivat hallintojärjestelmää uhkaavat muutokset. Jo kevättalvella 1929 liikkeen päivälehdet totesivat fasismin käyvän entistä ajankoh-
taisemmaksi, koska se olisi porvariston ainoa keino selviytyä lahoavan kapitalismin ja luokkasuhteiden kärjistymisen oloissa. Italian, Espanjan, Puolan, Jugoslavian, Bulgarian ja Liettuan esimerkkeihin viitaten ne selittivät yhä useamman maan käy-
vän kohti avointa fasistidiktatuuria, joka riistäisi työväeltä valtiolliset oikeudet. Se tarkoitti ilmeisesti myös Suomea, sillä Helsingin työväen vaalikomitean vappuju-
listuksessa todettiin Suomen porvariston valmistelevan entistä avoimemmin väki-
valtaisen komennon toteuttamista.²⁰¹ *Työn Ääni* puolestaan arveli virkamiesten palkkakysymystä asiaksi, jonka turvin fasistit pelastaisivat isänmaan heikkojen miesten käsistä.²⁰²

Myös kesän vaalikamppailun aikana lehdet toistivat, että senhetkinen ”suomalaiskansallinen ’demokraattinen’ fasismi” ei talouspulan kärjistyessä enää kelvannut vaan porvarien mielessä kangasteli avoin fasismi.²⁰³ STPV:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja Mauritz Rosenberg totesi Suomen päässeen kehityksessä siihen vaiheeseen, jossa fasistiset puolueet riisuivat ”pois viimeisetkin kansanvaltaiset häpyriepunsa”. Ne olivat tosin siihenkin saakka peittäneet huonosti ”fascismin karvaista ruumista”.²⁰⁴

Rosenbergin luonnehdinta viittasi porvarillisten lehtien ja puolueiden vaalikampanjan aikana esittämiin vaatimuksiin, joiden vastustaminen siirsi kommentteja konkreettisemmin suomalaiseen yhteiskuntaan. Jo toukokuun lopulla lehdet torjuivat *Uuden Suomen* ja Lalli-liiton vaatimuksia ”kommunististen” vaaliliittojen hylkäämisestä. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* tyytyi oikaisemaan, että STPV:n vaaliliitto ei ollut ”kommunistien” vaan ”nykyiseen porvarilliseen herraskomentoon tyytymättömien työläisten ja pienviljelijäin vaaliliitto”. *Pohjan Voima* ja muut maakuntalehdet totesivat vaatimusten yllyttävän vaaliviranomaisia lainvastaiseen ja rikolliseen tekoon sekä häiritsevän vaalivapautta mutta eivät kuitenkaan vaatineet erityisen pontevasti kyseisen toiminnan kieltämistä. *Työn Äänessä* sentään kummasteltiin, etteivät ”valtakunnan konsulit” nähneet mitään pahaa Lalli-liiton yrityksessä palvoa ”murhaajahenkeä”.²⁰⁵

200 Pöytäkirja SKNL:n ensimmäisestä edustajakokouksesta pidetty Tukholmassa elokuun 10–17. 1929 välisenä aikana, f. 516, op. 2, d. 1083, RGASPI, Anteron (Manner) alustus.

201 Katala vihollinen uhkaa, *TT* 9.3.1929 pk; Fascismi – kuonokoppajärjestelmä, *PV* 12.3.1929 pk; Nouskaamme, *T* 9.4.1929 pk; Luokkataistelun lippujen alle!, *TT* 12.4.1929, *PV* 13.4.1929.

202 Fascismia kohtiko?, *TÄ* 5.4.1929 pk.

203 Väkivaltavaalit, *PV* 28.5.1929 pk; Taistelija, Vaalitaistelutilanteesta, *TT* 3.6.1929; Fascismi ja talonpojat, *PV* 16.6.1929 pk; ks. myös Kapitalismin umpisolmu, *PV* 12.6.1929 pk; Pientalollinen, Fascismi ja talonpojat, *TÄ* 22.7.1929 pk.

204 M. Rosenberg, Mistä nyt kysymys?, *TÄ* 26.6.1929.

205 ”Pitäkööt konsulit huolen ettei ...”, *TT* 22.5.1929 pk; Esko Turpeinen, Eskon päiväkirja, *PV* 25.5.1929; Väkivaltavaalit, *PV* 28.5.1929 pk; Muuan ”Lalliliitto” yllyttää hallitusta törkeään rikokseen, *PV* 1.6.1929, *T* 4.6.1929; Verhot avautuvat, *SaT* 1.6.1929; Mikä järjestö on ”Suomen Lalli-liitto”, *TÄ* 3.6.1929; Äimä, Sankarihenki, *TÄ* 5.6.1929.

Sisäministeri Kivimäen vaatimus ”kommunistien” toiminnan rajoittamisesta ei liioin herättänyt suurta paheksuntaa. Yleensä lehdet tyytyivät esittelemään puhetta ja toteamaan ministerin ”kansanvaltaisen ihanteen” merkitsevän, ettei vasemmistolaisella työväellä olisi yhdistymis- ja kokoontumisvapautta tai oikeutta osallistua vaaleihin. Siten edistyspuolue suhtautui kansalaisvapauksiin yhtä vanhoillisesti kuin kokoomus.²⁰⁶ Lehtien mielestä Kivimäen vaatimus osoitti porvaripuolueiden menettäneen uskonsa siihen, että ne selviäisivät vaaleissa selostamalla omia kantojaan. Ne olivatkin ryhtyneet selittämään kommunistien toiminnan rikollisuutta, jotta voisivat estää työväen itsenäisen toiminnan. Vaatimus osoitti myös, että työväestöä vastaan asetui yhteinen porvaririntama.²⁰⁷

Kun presidentti Relander ja puhemies Kallio olivat eduskunnan avajaisissa puhuneet kommunismin tukahduttamisen tärkeydestä, suomalaisen kommunismin piirissä ilmeisesti ajateltiin, että tilannetta ei ollut selvitetty riittävästi. Niinpä lehdistä ja kokousten lausumissa selitettiin syyskuussa 1929 entistä enemmän kapitalismin kehitysvaihetta: kun kapitalismi oli joutunut syvän pulan ja terävien ristiriitojen kauteen, porvaristo luopui asemansa säilyttääkseen kansanvallasta ja pyrki fasismin avulla säilyttämään kapitalismin rappiokauden rasitukset työväen niskoille.²⁰⁸ Myös yhdistyslain muutoskäsittelyn aikana liike halusi tehdä tunnetuksi porvariston hyökkäyksen ”todellista alkuunpanijaa” ja uusi joulukuussa 1929 selostuskampanjan kapitalistisen talousjärjestelmän pulan ja työläisten vainon yhteydestä.²⁰⁹ STPV:n eduskuntaryhmä selitti vielä tammikuussa 1930, että työväenliikkeen hävittämispyrkimysten todelliset syyt olivat taloudellisessa pulakaudessa ja imperialististen valtioiden tavoitteessa valloittaa maailmanmarkkinat ja raaka-ainelähteet sekä nujertaa työläisten ja talonpoikien valtio.²¹⁰

Suomalaiselle kommunismille oli tärkeää, että se sai sanoa kyseessä olevan yleismaailmallisen ilmiön. Syksyllä 1929 sillä oli taipumusta korostaa fasismin kansainvälisyyttä ja pitää Suomenkin tapahtumia kansainvälisen keskuksen ohjeiden mukaisena toimintana.²¹¹ Näin liike yritti todistella, että suomalainen porvaristo oli itsenäisyyspuheistaan huolimatta sidoksissa ulkomaihin. Samalla se kuitenkin osoitti, että suomalaisen kommunismin piirissä ei osattu pohdiskella oikeistolaisen liikehdinnän suomalaisia juuria.

Liikkeelle oli myös hyvin tärkeää, että se sai nimetä Suomessa ilmenevät vaino- toimet fasisminä, joka oli ”suurkapitalistien ase työtätekevien sortamiseksi” tai ”kapitalistien avointa väkivaltaa”. Se palautti fasismin suoraviivaisesti suurkapita-

206 Ministeri T. Kivimäki esittänyt ”edistuksen” viimeisen vaalivaltin, *PV* 22.6.1929; ”Lyödä maahan”, *T* 25.6.1929 pk, *SaT* 27.6.1929 pk; Äimä, Ministeri on messunnut, *TÄ* 26.6.1929.

207 Voima voimaa vastaan!, *PV* 23.6.1929 pk; ”Lyödä maahan”, *SaT* 27.6.1929 pk; Valtakirja väkivallan käytölle, *PV* 26.6.1929 pk; M. Rosenberg, Mistä nyt kysymys?, *TÄ* 26.6.1929.

208 Keskustelua fascismista, *T* 5.9.1929 pk; Vieläkin fascismista, *PV* 11.9.1929 pk; Fascismia, *SaT* 14.9.1929 pk; Turun työväki päättänyt tärkeistä päivänkysymyksistä, *TT* 17.9.1929.

209 Esim. Syyt ja seuraukset, *TT* 11.12.1929 pk; Soivatko kommunismin kuolinkellot?, *TÄ* 11.12.1929 pk; Vaarallista puoskarointia, *TT* 12.12.1929 pk; -kki, Taantumuksen hyökkäyksen lähtökohta, *TT* 17.12.1929 pk; Kapitalismin kolmas aikajakso, *TT* 24.12.1929; Vp 1929II, 1416–1419, 1642–1644 (Rosenberg).

210 Työläisille ja työtätekeville talonpojille, *PV* 16.1.1930.

211 Fascismia, *SaT* 14.9.1929 pk; Fascistihulikanismi aiotaan saattaa käytäntöön koko valtakunnan alueella, *TT* 29.11.1929.

listien taloudellisiin etuihin ja katsoi sen kytneen huijaamaan ”pikkuporvarilliset kansankerrokset” toteuttamaan etujaan. Nimeämiseen ilmeisesti liittyi halu tehdä eroa porvarilliseen demokratiaan, mutta erottelun tehoa heikensi se, että liikkeellä oli ollut jo aiemmin taipumusta kutsua Suomessa vallitsevaa järjestelmää fasismiksi.²¹² Suomalaisen kommunismin piirissä pidettiin puhumista fasismista tärkeänä myös siksi, että turvautumista väkivaltaan saattoi – ainakin marxilaisen historia-kaavan näkökulmasta – pitää osoituksena kapitalismin heikkoudesta ja rappeutumisesta. Siten vastustajan vihamieliseen toimintaan saattoi liittää toiveita koko järjestelmän kukistumisesta.²¹³

Kun suomalaisen kommunismin edustajat ryhtyivät puhumaan fasismista entistä äänekkäämmin, sen aiemmat moralisoinnit siitä, miten porvarilliset puolueet luopuivat porvarillisen demokratian periaatteista, jäivät taustalle. Eduskunnassa selitettiin kuitenkin yhdistyslain muutoksen olevan hallitusmuodon vastaisen ja johtavan mielivaltaan. Liikkeen piirissä kummasteltiin myös suomalaisen demokratian suhdetta klassiseen porvarilliseen demokratiaan.²¹⁴ Valmius suoranaisesti puolustaa porvarillista demokratiaa tuotiin kuitenkin julki varsin harvoin. *Pohjan Voima* tosin muistutti helmikuun jälkipuolella, että työtätekevän luokan tehtävänä oli puolustaa porvarillista kansanvaltaakin.²¹⁵ SKP:n johtokin myönsi joulukuun alussa 1929, että porvarillista demokratiaa voitaisiin käyttää hyväksi, kunhan ei langettaisi sen harhoihin.²¹⁶

Lähtökohdasta tuli kuitenkin ongelmallinen, kun ryhdyttiin selittämään, että kapitalismi lähenee loppuaan. Historiakaava julisti porvariston turvautumista väkivaltaan niin voimakkaasti, että sen välttäminen pitämällä yllä porvarillista demokratiaa soti kaavan vääjäämättömyyttä vastaan ja tuntui yritykseltä palauttaa historiaa taaksepäin. Suomalaisen kommunismin parissa elikin rinnakkain kaksi lähtökohtaa, joista toinen vetosi porvarillisen demokratian periaatteisiin ja moralisoi suomalaisia porvarillisia ryhmiä, kun nämä luopuivat omista periaatteistaan; toinen puolestaan suuntautui enemmän marxilaisen historiakaavan lupausten mukaisesti ja halusi nähdä koko porvarillisen maailman yhtenä kokonaisuutena.

VETOAMINEN JA TUOMIO

Puheen fasismista saattoi nähdä myös vetoomuksena yhteiskunnan muille ryhmille. Korostaessaan fasismien ajavan suurkapitalistien etuja suomalainen kommunismi pyrki varoittamaan työväestöä ja keskikerroksia. Liikkeen lehdet yrittivätkin selittää, että fasismi pystyi ”taitavilla petos- ja huiputusmenetelmillä” peittämään todellisen luokkasisältönsä. Italiassa ja Saksassa fasisitit olivat hankkineet kannattajia

212 Esim. Fascismia, *SaT* 14.9.1929 pk; Fascismin nousu, *TT* 3.12.1929 pk; Fasismi, *PV* 4.12.1929 pk; Fascistien huiputusmenetelmät, *PV* 5.1.1930 pk; Fascismi – kapitalismin hätävara, *PV* 9.1.1930 pk; Fascismi ja työttömyys, *PV* 25.2.1930 pk; Fascisoitunut demokratia, *T* 6.2.1930 pk.

213 Fascismi – kapitalismin hätävara, *PV* 9.1.1930 pk; Fascismin käryä, *TT* 4.4.1930 pk.

214 Esim. Vp 1929II, 1638–1640 (Salo), 1640–1642 (Pekkala), 1683–1685 (Kulmala), 1819–1821 (Tabell); *Kansanvalta*, *TT* 9.12.1929 pk.

215 ”Tasavallan suojelu”, *PV* 18.2.1930 pk.

216 (Pb) ht:lle (SB) 5.12.1929, f. 516, op. 2, d. 1065, RGASPI.

jopa työtätekevien luokkien parista hyökkäämällä kapitalisteja ja ulkomaista pääomaa vastaan.

Suomessa fasistinen liike ei kuitenkaan ollut menestynyt työväestön keskuudessa vaan oli kehittänyt tunnuslauseita, joiden avulla se saattoi kääntää pikkuporvarien, pikkuvirkamiesten, käsityöläisten, pienkauppiaiden, kaulusköyhälistön ja talonpoikien tyytymättömyyden luokkatietoista työväestöä vastaan. Siksi se oli vedonnut vuoden 1918 perinteeseen, leimannut ”kommunismiin” toiminnan rikolliseksi, levittänyt ryssävihaa ja käyttänyt hyväkseen uskonnollisia ennakkoluuloja. Siten fasismi oli yrittänyt vetää huomion pois siitä, että ”suurkapitalistit, koronkiskurit, tukkiyhtiöt ja verokarhut” kävivät köyhien talonpoikien kotien kimppuun. Suomalainen kommunismi pyrki riistämään ”valheellisten sananparsien naamarin” oikeistolaisen liikehdinnän kasvoilta selittämällä porvarillisten puolueiden puheet ”Moskovan määräyksistä” ja ”rikollisesta toiminnasta” valhepropagandaksi.²¹⁷ Se oli varsin puolustuksellinen asenne.

Lisäksi tapa tuomita toisenlaiset ajatukset vaikeutti suomalaisen kommunismin mahdollisuuksia vedota muihin yhteiskunnallisiin toimijoihin. Liikkeen piirissä saattoi silti olla erilaisia painotuksia fasisminvastaisen toiminnan luonteesta, sillä ajoittain lehdistä varoteltiin, ettei ”fasistien” työtä saanut helpottaa leimaamalla kaikki talonpojat heidän kannattajikseen.²¹⁸ Liike yritti tehdä maalaisväestöön suunnattua ”valhepropagandaa” tyhjäksi selittämällä Italian, Puolan ja Bulgarian esimerkkeihin viitaten, että talonpojan etu ei kiinnostanut fasisteja, kun nämä olivat päässeet valtaan.²¹⁹ Ajoittain puhuttiin myös fasismin ja talonpoikien taloudellisten etujen vastakkaisuudesta.²²⁰

Lehdistä pyrittiin vetoamaan myös ruotsinkieliseen kansanosaan selittämällä, miten vähemmistökansallisuudet olivat joutuneet sorretuiksi kaikkialla, missä fasismi oli päässyt valtaan. Oikeistolaisen liikehdinnän aitosuomalaisiin ja yltiönationalistisiin piirteisiin viitaten ne selittivät fasistien valtaanpääsyn merkitsevän myös ruotsalaisen kansanosan oikeuksien hävittämistä. *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* pelottelikin jo joulukuussa, että ”kurjistamislakeja” voitaisiin käyttää sitä vastaan. *Pohjan Voima* kohdisti tammikuussa 1930 sanomaa selvemmin ruotsinkieliselle työväestölle, talonpojille ja pikkuporvaristolle selittämällä, että ruotsinkieliset suurkapitalistit tulisivat fasismin aikanaakin toimeen.²²¹

Poliittisten vankien nälkälakon aikana Vaasan läänin alueella esitettiin kehotuksia suomalaiselle sivistyneistölle korottaa äänensä humanisuuden puolesta. Niihin

217 Fascistien huiputusmenetelmät, *PV* 5.1.1930 pk; Fascismi – kapitalismin hätävara, *PV* 9.1.1930 pk; myös Varottava, *SaT* 14.12.1929 pk; -kki, Taantumuksen hyökkäyksen lähtökohta, *TT* 17.12.1929 pk; valhepropagandan kumoamisesta, esim. Vieläkin fascismista, *PV* 11.9.1929 pk; Oulun työläiset fascismia sekä vainoa vastaan, *PV* 13.9.1929; ”Moskovan määräys”, *PV* 14.11.1929 pk; Hyökkäykseen vastattava, *SaT* 26.11.1929 pk; Fascistinen hulikanismi, *TÄ* 27.11.1929; Vääriä väitteitä, *TT* 27.11.1929 pk; Fascistisen laillisuusevankeliumin saarnaajat esiintyvät, *TÄ* 29.11.1929; Fascistien puuhut, *TÄ* 20.12.1929 pk.

218 Vaarallista puoskarointia, *TT* 12.12.1929 pk; Fascistien huiputusmenetelmät, *PV* 5.1.1930 pk.

219 Fascismi ja talonpojat, *PV* 16.6.1929 pk; Pientalollinen, Fascismi ja talonpojat, *TÄ* 22.7.1929 pk; Fascistinen ihanne, *TT* 21.5.1930 pk.

220 Fascistien huiputusmenetelmät, *PV* 5.1.1930 pk; Fascismi ja talonpoika, *ST* 10.4.1930 pk.

221 Pientalollinen, Fascismi ja talonpojat, *TÄ* 22.7.1929 pk; Fascismi ja vähemmistökansallisuudet, *TT* 13.12.1929 pk; Fascismi ja vähemmistökansallisuudet, *PV* 12.1.1930 pk.

ei kuitenkaan saatu minkäänlaista vastausta. Se ilmeisesti vakuutti koko liikettä, että maassa ei ollut oikeata sivistyneistöä vaan vain ”mustien porvarien käytreitä”.²²² Ainakin *Pohjan Voima* väitti tammikuussa 1930, ettei Tulenkantajien vastalause fasismia vastaan merkinnyt mitään, koska vastalauseen esittäjät olisivat kuitenkin ensimmäisinä tukemassa fasistien sortopolitiikkaa työtätekeviä vastaan. Tatu Väätäinen puolestaan selitti suomalaisen sivistyneistön olevan fasismin ja suoje-luskuntien raaistamaa. Vapaamielinen porvaristo olisi huomannut oikeusjutuissa rehottaneen ”verisen vääryyden”.²²³

Vaikka suomalaisella kommunismilla oli taipumusta samastaa oikeistolaisten puolueiden ja liikkeiden sekä valtiovallan toimet kommunismin hävittämiseksi, se asetti ne ajoittain vastakkain ja vaati valtiovalalta toimia oikeistolaisen ulkoparlamentaarisen liikehdinnän estämiseksi. *Pohjan Voima* kummasteli syyskuussa 1929 ja Lapuan yhteenoton jälkeen, miksi viranomaiset eivät puuttuneet oikeistolaisten kansalaiskokousten vaatimuksiin, vaikka ne olivat yhteiskunnanvastaisia ja kehottivat hallitusta väkivaltaisiin ja laittomiin tekoihin, jopa uhkailivat sitä. Lehti ihmetteli myös sitä, että virkavalta oli ryhtynyt huliganismin puolustajaksi.²²⁴

Liike ei silti yrittänyt mitenkään systemaattisesti asettaa oikeistolaista liikehdintää ja valtiovaltaa vastakkain. Pikemminkin se oli tyytyväinen, kun sai yhdistää ne. Hallituksen ja eduskunnan porvarillisten ryhmien halu estää suomalaisen kommunismin toimintaa supisti tietenkin valtiovaltaan vetoamista. Varsinkin yhdistyslain muutoksen hyväksymisen jälkeen suomalainen kommunismi pyrki yhdistämään ”laillisen” ja ”laittoman” fasismin. Siten liike luopui jo aiemminkin vajavaisesta yrityksestä eritellä porvariston eri ryhmiä.

Työväenjärjestöjen Tiedonantaja selitti joulukuun 10. päivänä, että työväenluokalta oli yleensä viety oikeudet heittämällä valtiosääntö romukoppaan, mutta Suomessa se aiottiin toteuttaa ”laillista tietä” eli painostamalla eduskunta hyväksymään lakeja, joilla kumottaisiin perustuslain työläisille myöntämät oikeudet ja lopulta estettäisiin heidän osallistumisensa vaaleihin. Lehti arveli koko porvariston olevan valmis siirtymään tällaiseen ”laillistettuun fasismiin” ja ennakoி, että vallanpitäjät yrittäisivät yhdistyslailta tasoittaa tietä tavoitteilleen. *Pohjan Voima* katsoi helmikuussa 1930, että kokoomuksen eduskunta-aloite tasavallan suojelulaista oli yritys pystyttää fasistinen diktatuuri parlamentaarista tietä. Lehtien mielestä porvaristo turvautui ”laillistettuun fasismiin”, jotta talonpojat eivät havaitsisi fasismin olevan vihollinen. Myös sosiaalidemokraatit saataisiin helpommin mukaan ”laillisiin” menettelyihin.²²⁵

222 SOS, *TÄ* 13.11.1929 pk; Vetoamus n.s. suomalaisen sivistyneistöön, *TÄ* 13.11.1929; Vetoamus sivistyneistöön, *TÄ* 15.11.1929.

223 ”Yrittävät provosoida esiin oikeistolaisen vallankaappauksen”, *PV* 12.1.1930; Tatu Väätäinen, Suomessa ei ole sivistyneistöä eikä edes vapaamielistä porvaristoa, *PV* 19.3.1930.

224 Kemian seudun fascisteja elähyttää aito mussolinilainen henki, *PV* 3.9.1929; Fascismi nousee, *PV* 4.9.1929 pk; Vieläkin fascismista, *PV* 11.9.1929 pk; Oulun työläiset fascismia ja vainoa vastaan, *PV* 13.9.1929; Fascismia, *SaT* 14.9.1929 pk; Lapuan tapaus, *PV* 30.11.1929; Fascismin rivo hyökkäys työväenluokkaa vastaan, *PV* 3.12.1929; Fascistit uhkailevat lähteä kiväärien kanssa Helsinkiin, *TT* 3.12.1929; Fasismi, *PV* 4.12.1929 pk; Vp 1929II, 1416–1419, 1642–1644 (Rosenberg), 1669–1670 (Virta).

225 ”Laillista tietä”, *TT* 10.12.1929 pk; Laillistettu fascismi, *PV* 11.12.1929 pk; Fascismin laillistuttaminen, *TÄ* 16.12.1929 pk; Fascistien puuhut, *TÄ* 20.12.1929 pk; Työläisille ja työtätekeville talonpojille, *PV* 16.1.1930; ”Tasavallan suojele”, *PV* 18.2.1930 pk.

Vaikka suomalaisen kommunismin piirissä vahvistui joulu–tammikuussa 1929–30 käsitys, että valtiokoneisto auttoi ”fasistien” vaatimusten toteuttamista, lehdis- sä saatettiin silti edelleen kummastella Suomen tapahtumia porvarillisen demokra- tian periaatteiden pohjalta. Lapualaisten mellakointi palautti kannanottoihin myös viranomaisille osoitetut vaatimukset. *Työn Ääni* vaati heti pikaista tutkimusta ta- pahtumista ja maan ylimpien viranomaisia toimiin, jotta ”fasistisen huliganismin” leviäminen ja järjestäytyminen maan väestöä vastaan estettäisiin. Lehti halusi saat- taa myös porvarillisen lehdistön vastuuseen – sen mielestä ihmisiin kohdistettu raivo oli porvarilehtien kiihotuksen tulosta. Siksi myös rikoksen puolustajat ja ylis- täjät oli pantava syytteeseen.²²⁶

Opintoyhdistysten kieltäminen kevättalvella 1930 synnytti suomalaisen kom- munismin piirissä ihmettelyä, mikä liikkeen toimissa oli niin vaarallista, että ne piti estää. Martinniemen nuorten työläisten lausumassa selitettiin nuorten työläis- ten opintoyhdistysten olevan tiedonahjoja, joissa vähäisen koulukasvatuksen saa- neet työläisnuoret saattoivat kartuttaa tietoaan ja kehittää henkisiä taitojaan.²²⁷ Vielä suurempaa kummastusta herätti se, että koko yhteiskuntajärjestelmä vaaran- tui, kun jotkut pukeutuivat punaiseen paitaan tai puseroon. Liikkeessä ei ymmär- retty sisäministeriön päätöstä kieltää ”mielensoitukselliset, pahennusta ja kiihty- mystä herättävät pukimet”, joiden ”malli, väri tai niihin kiinnitetyt merkit” osoitti- vat ”laillisen oikeusjärjestelmän vastaista mielialaa”.²²⁸ *Pohjan Voima* arvelikin, että ”fasistit” olivat yhdistäneet lauluryhmien asut kiihotustarkoituksessa.²²⁹ Toisaalta sitä huvitti, että punapaitaiset ja -puseroiset nuoret työläiset olivat ”rikkiviisaita ja iloisia” lauluja lauleskelleen pystyneet hajottamaan porvarillisen demokratian.²³⁰

Suomalaisen kommunismin lehdet selittivät jo oikeistolaisen liikehdinnän al- kuvaiheessa, että murhat ja muut väkivallanteot eivät ole vieraita fasismille.²³¹ *Työn Äänen* kirjapainon tuhoaminen antoi väitteelle pontta ja mahdollisuuden lei- mata ”fasistit” myös kriminaalirikollisiksi. Toisaalta siveellinen vastuu tuhosta voi- tiin vyöryttää hallitukselle ja viranomaisille, jotka olivat antaneet kiihotuksen jat- kua.²³² Pietarsaareissa ja muualla maakunnassa vaadittiin valtiovalalta toimia syyll- listen saattamiseksi edesvastuuseen ja vahinkojen korvaamista yleisistä varoista, el- lei syyllisillä olisi siihen varaa. Martinniemellä jopa vaadittiin syyllisiksi ilmoittau- tuneiden omaisuuden takavarikoimista välittömästi.²³³ Myös Vaasan oikeuden-

226 Fascistinen hulikanismi, *TÄ* 27.11.1929; Hulikanismin järjestäytyminen, *TÄ* 27.11.1929 pk;

Fascistihulikanismi aiotaan saattaa käytäntöön koko valtakunnan alueella, *TT* 29.11.1929;

Huligaanien mellastelu nuorison juhlilla Lapualla, *PV* 29.11.1929.

227 Huligaanien mellastelu nuorison juhlilla Lapualla, *PV* 29.11.1929; Nuoret työläiset puolustautu- vat, *PV* 6.12.1929; Työmies, Valistuksen pelkoa, *TT* 14.3.1930.

228 Lapuan tapaus, *PV* 30.11.1929; Lapuan lain kautta on menty punapaitakieltoon, *TT* 30.11.1929; Dekreetti, joka määrää miten itsemme verhoomme, *PV* 30.11.1929.

229 Fascistien huiputusmenetelmät, *PV* 5.1.1930 pk.

230 Kiikarimies, Päivän tähytimestä, *PV* 19.12.1929; Oulun poliisimestari taas ”turvannut isänmaata uhkaavalta kommunistivaaralta”, *PV* 19.12.1929.

231 Fasismi, *PV* 4.12.1929 pk.

232 Hävitys, *TÄ* 2.4.1930 pk; Pommi ... *TÄ* 7.4.1930 pk; Eikö selviä?, *ST* 4.4.1930 pk.

233 Pietarsaaren työläiset keskustelleet fascistien konnantöistä Vaasassa, *TÄ* 2.4.1930; Fascistien konnantyö saa työläisten tuomion osakseen, *TÄ* 7.4.1930; Kajaanin raatajat tuominneet fascistien törkeän roistontyön, *SaT* 12.4.1930; Vastalause fascisteille, *TÄ* 14.4.1930.

käynnin aikainen hulinointi ja ensimmäiset muilutukset kesäkuun alussa 1930 saivat lehdet vaatimaan hallitusta toimiin ”fasistihuligaanien riehunnan estämiseksi”.²³⁴ Varsinkin *Suomen Työmies* kummasteli, miten laittomuudesta oli tehty hyve ja lainrikkajista kansallissankareita.²³⁵

PUOLUSTUSHYÖKKÄYS?

Vetoamisyritykset olivat kuitenkin aika harvinaisia. Suomalaisen kommunismin piirissä puhuttiin toki yleisesti työväestön, talonpoikien ja muiden pikkukerrostien yhteistyöstä tai yhteisrintamasta fasismia vastaan, mutta vaatimus puhdasoppisuudesta löi sitä korville. Varsinkin ”huitojilla” oli taipumusta koota yhteisrintamaa leimaamalla kaikki porvarilliset puolueet, sosiaalidemokraatit ja omassa piirissä olevat epäilijät fasistien apureiksi tai liittolaisiksi. Samalla he vaativat päättäväistä taistelua fasisteja mutta myös ”sosiaalifasisteja” ja ”oikeisto-opportunisteja” vastaan. Kumpiakin syytettiin yrityksestä saada työläiset hyväksymään vaieten oikeuksien kaventaminen. ”Huitojien” mielestä velvollisuus oli pikemminkin kutsua joukot fasismia vastaan. Se tarkoitti ajoittain myös sosiaalidemokraattisia työläisiä.²³⁶

Lehdet ja kokoukset yrittivät luoda rintamaa vaatimalla työtätekevää luokkaa olemaan valmiina taisteluun, keräämään joukot järjestöjen ympärille ja keskittämään voimat fasismia vastaan.²³⁷ Lapuan tapahtumien jälkeen Helsingissä korostettiin voimakkaasti, että työväen oli turvauduttava vain itseensä, ”suljettava rivinsä” ja tiivistettävä rintamaansa niin, ettei mikään fasistinen terrori kykenisi murskaamaan sitä.²³⁸ Hallituksen esitettyä painovapauslain kiristämistä kokouksissa puhuttiin vastahyökkäyksestä, jolla ilmeisesti tarkoitettiin useampia vastalausekokouksia ja niiden kehittämistä joukkoliikkeeksi.²³⁹

234 Seinä eteen fascistiterrorille, *TT* 6.6.1930; ”Mitä tekee hallitus?”, *TT* 6.6.1930; Fascistimellakka Vaasassa, *PV* 6.6.1930 pk; Fascistihunnien roistoilu herättää työtätekevät vastatoimintaan kautta laajan Savon, *PV* 13.6.1930; Kajaanissa pidetty järjestyneen työväen vastalausekokous, *PV* 13.6.1930.

235 Fascistikokouksen jälkikaikuja, *ST* 19.3.1930 pk; Vallankaappaushenkeä, *ST* 5.4.1930 pk; Oikeustajunta, *ST* 7.6.1930 pk; U. N-nen, Laillisuutta, *ST* 10.6.1930 pk

236 Esim. Lapuan huligaanien antamaa merkkiä on seurannut fascistien yleinen liikehtiminen, *TT* 2.12.1929; Fascistit uhkailevat lähteä kiväärien kanssa Helsinkiin, *TT* 3.12.1929; Fascismin laillistuttaminen, *TÄ* 16.12.1929; -kki, Taantumuksen hyökkäyksen lähtökohta, *TT* 17.12.1929 pk; Luokkavoimat kokoon!, *PV* 11.1.1930 pk; Sovittelusta taisteluun, *PV* 8.2.1930 pk; Työläisille ja työtätekeville talonpojille, *PV* 16.1.1930; ”Vielä vaisumpi”, *TT* 18.3.1930 pk; Vahvistettava, *TT* 1.4.1930; Työväen vk ht:lle 9.12.1929, Helsingin vaalikomitea, STPV:n arkisto, KA.

237 Esim. Fascismia kohtiko?, *TÄ* 5.4.1929 pk; Luokkataistelun lippujen alle!, *TT* 12.4.1929, *PV* 13.4.1929; Valtakirja väkivallan käytölle, *PV* 26.6.1929 pk.

238 Fascismin nousu, *TT* 3.12.1929 pk; Helsingin työtätekevät tuomitsevat porvariston fascistiset pyrkimykset, *TT* 4.12.1929; Fascismi, *PV* 4.12.1929 pk.

239 Työväen vk ht:lle 30.9.1929, saapuneet ja lähetetyt kirjeet 1924–30, STPV:n arkisto, KA; Haluavat sulkea kirjapainomme!, *TÄ* 23.9.1929; Suukapulapolitiikka, *TÄ* 7.10.1929; Vastalausekokouksiin ja joukkoliikkeeseen työväen painovapauden puolesta, *TT* 7.10.1929; Iskuihin on vastattava lisäämällä poliittista toimintaa kautta maan, *TT* 8.10.1929; Oulun työväki lausui mielihiteensä painovapauden tuhoamisesta, *PV* 11.10.1929; Työläisten oikeuksien riistopyrkimykset tuomitaan kaikkialla, *PV* 18.10.1929.

*Unelmien
työläisjättiläinen
ei ilmestynyt
murskaamaan
suomalaista
porvaristoa,
vaikka niin olisi
teorian mukaan
pitänyt käydä.
(Tuisku, vappu
1929).*

Esitykset heijastelivat SKP:n johdon uhkumaa hyökkäystahtoa. Sille ”taantumusporvariston raivokohtaukset ja purkaukset” ilmensivät kapitalismin pulan kärjistymistä – ne olivat ”epätoivoisia yrityksiä voittaa suurenevat vaikeudet” tai ”hajoavan ja lahoavan yhteiskunnan puoskarikeinoja”. Politbyroo oli joulukuussa 1929 vakuuttunut, että tuloksena voisi olla vain ”kapitalismin ja lahtarivallan tuho”. Sen saavuttamiseksi Suomessa oli kuitenkin toimittava päättäväisemmin ja organisoitava vastahyökkäys porvariston ”fasistista kamppailua” vastaan. Vastahyökkäyksen käyntiin panijaksi politbyroo kaavaili eduskuntaryhmää mutta se halusi myös, että lehdissä selvitettäisiin enemmän lapualaisuuden ”oikeaa” luonnetta ja taustaa. Siten se ilmeisesti uskoi saavansa irrotettua lapualaisjoukosta työtätekevän aineksen, maaseutuväestön ja pikkuvirkamiehet. Näiden ryhmien neutralisointi ei kuitenkaan ollut päätavoite vaan tärkeintä oli nostattaa työläisten ja maalaishyönteisten joukkovoima ja siirtää puolustustaistelusta hyökkäykseen.²⁴⁰

Kevään kuluessa SKP:n johtajien neuvoissa korostui taistelu ”opportunisteja” vastaan. Se oli keskeistä Otto Ville Kuusisen maaliskuun puolivälissä keskuskomitealle esittämässä kolmen kuukauden taistelusuunnitelmassa sekä huhtikuun

240 (Pb) ht (SB) 5.12.1929; 66 (pb) htille (SB) 10.12.1929, f. 516, op. 2, d. 1065; SKP:n pb 8.12.1929 ja 29.3.1930, d. 1124; SKP:n siht 9.1.1930, d. 1125, RGASPI.

puolenvälin jälkeen pidetyssä keskuskomitean kokouksessa.²⁴¹ Samaa puhdistussuuntaa henki myös Suomen byroon jäsen Uno Väre, joka arveli porvarien tekevän ”meille suuren palveluksen kun karsii otteillaan joukoista pois laillisuusharhat”²⁴².

Suomessakin vaadittiin vuoden 1929 puolella aktiivista toimintaa ja puolustuksen muuttamista hyökkäykseksi.²⁴³ Sitä ilmeisesti toivoivat myös helsinkiläisnuoret Unto Miettinen ja Leo Salminen, jotka yhdistyslain käsittelyn aikana heittivät eduskunnan lehtereiltä saliin SKP:n ja SKNL:n allekirjoittamia lentolehtisiä. Niissä julistettiin, ettei vallankumousta kahlittaisi lakipykälillä ja ettei vallankumouksellinen työväki noudattaisi lakia vaan lujittaisi illegaalia koneistoon. Lisäksi lentolehtisissä huudettiin eläkөөtöä työtätekevien neuvostoparlamentille, punaiselle Suomelle ja maailmanvallankumoukselle.²⁴⁴ Teolla mahdollisesti yritettiin rohkaista toimintaan, mutta paradoksaalisesti se ilmensi, minkälaiseksi suomalaisen kommunismin toiminta oli supistumassa.

Keväällä 1930 lehdissä ja kokouksissa puhuttiinkin enemmän puolustautumisesta ja puolustamisesta. Puolustus-puheisiin liitettiin kuitenkin ajoittain vaatimuksia uusien oikeuksien ja asemien valloittamisesta, mikä sai sen muistuttamaan hyökkäämistä.²⁴⁵ Liikkeen käytännön toimet – eduskuntaryhmän välilyksymykset²⁴⁶, kansanedustajien puheet kansalaisoikeuksien kaventamispyrkimyksiä vastaan²⁴⁷ ja vastalausekokoukset – olivat kuitenkin puolustautumista. Tilanteen vaikeutta ilmensivät myös liikkeen uusien johtohahmojen puheet toiminnan jatkumisesta. Esimerkiksi Tatu Väätäinen julisti maaliskuussa, että julkiset järjestöt voitaisiin lakkauttaa mutta taistelu jatkuisi illegaalisten järjestöjen ja lehtien johdolla. Vainolla voitaisiin myös tuhota yksittäisiä ihmisiä mutta ei kaikkia luokkataistelijoina tai koko työväestöä. Hallituksen määräykset ja luokkalait eivät pelastaneet tsarismiakaan, selittivät Asser Salo ja Arvo Lehto eduskunnassa.²⁴⁸

Työn Äänen kirjapainon koneiden hävittäminen maaliskuun lopussa nosti vaatimukset puolustustaistelusta kokousten ja lehtien päällimmäisiksi kannoiksi. Puolustustaistelu tarkoitti tuolloin kehotusta ryhtyä kokoamaan suojavartioita tai itsepuolustusjoukkoja, jotka turvaisivat kirjapainoja.²⁴⁹

Puolustustaistelusta oli kyse myös vappuna, jolloin suomalaisen kommunismin edustajilla oli vaikeuksia ratkaista, mitä pitäisi tehdä, kun vappumarssit kiellettiin. Lehdissä kieltoa kommentoitiin lähinnä kehotuksilla tiivistää työväen rivejä tai pu-

241 SKP:n sihti 19.3.1930, f. 516, op. 2, d. 1125; SKP:n kk 12.–14.4.1930; SKP:n pb 10. ja 19.4.1930, d. 1124, RGASPI

242 Pentti (Väre) ht:lle (pb) 6.1.1930, f. 516, op. 2, d. 1137, RGASPI.

243 Fascismin nousu, *TT* 3.12.1929 pk; Varottava, *SaT* 14.12.1929 pk; ”Vielä vaisumpi”, *TT* 18.3.1930 pk.

244 Eduskunnan parvekkeelta heitetty julistuksia, *TT* 21.12.1929; Parkkari, 208–210.

245 Puolustustaisteluun, *TT* 18.3.1930; Työläisnuoret puolustautumaan!, *TT* 21.3.1930; Vahvistettava, *TT* 1.4.1930.

246 STPV:n ekr 28.11.1929, 11.2. ja 28.3.1930, STPV:n arkisto, KA.

247 Esim. Vp 1929II, 222–224 (Pekkala), 228–230 (Salo), 230–231 (Lehto)

248 Tatu Väätäinen, Suomessa ei ole sivistyneistöä eikä edes vapaamielistä porvaristoa, *PV* 19.3.1930; Vp 1929II, 1411–1414 (Salo); Vp 1930, 230–231 (Lehto).

249 Fascistit hävittävät Vaasassa koneita!, *TT* 28.3.1930; Työläiset puolustustaisteluun!, *TT* 29.3.1930; Fascismia vastaan!, *TT* 31.3.1930 pk; Työväenluokka nousee koko maassa lujaan taisteluun fascistiroistontöitä vastaan, *TT* 5.4.1930.

heilla työväenvalloituksen autuudesta.²⁵⁰ Helsingin vappuairuiden kokouksessa esitettiin sentään vaihtoehtoiksi marssi Hakasalmeen tai ympäri kaupunkia kiellosta huolimatta tai marssi Mäntymäelle, jonne sosiaalidemokraatit menisivät.²⁵¹

Vaihtoehtoista valittiin Mäntymäki, jonne suomalaisen kommunismin kannattajat marssivat – tai kävelivät – työväentalolta poliisin estelyistä huolimatta. Tuhatpäinen joukko ryhmittyi puhujalavan ympärille, jotta poliisit eivät pääsisi estämään Armas Äikiän puhetta. Vasta puheen loputtua saapunut ratsupoliisi sai joukon hajalle.²⁵² Muissa kaupungeissa jouduttiin tyytymään kokoontumaan työväentalojen ja yrittämään marssia.²⁵³ Jälkeenpäin lehdissä ylpeiltiin työläisten vallanneen kadut kielloista huolimatta ja joutuneen poliisin pamputuksen kohteiksi ja pidätetyiksi.²⁵⁴

Liike sai uutta aihetta puhua itsepuolustuksesta kesäkuun alussa, kun lapualaiset hulinoitsivat *Työn Äänen* kirjapainon hävittäjien oikeudenkäynnin aikana Vaasassa pahoinpitelivät *Työn Äänen* faktoria Eino Niemistä sekä kaappasivat lehden taloudenhoitajan Mikko Järvisen sekä *Työn Äänen* asiaa oikeudessa ajaneen Asser Salon autoihinsa ja kuljettivat nämä maaseudulle. Samalla lailla kävi myös Limingassa, jossa ”fasistiset huligaanit” tunkeutuivat työväentalon iltamiin, ryöstivät puhujana olleen oululaisen Väinö Aallon autoon ja kuljettivat Limingan ja Kempeleen rajalle.²⁵⁵

Lehdet ja kokoukset vaativatkin välittömästi itsepuolustuksen lujittamista: tilaisuuksien oli aina asetettava voimakkaat ja varustautuneet järjestysvartioiden estämään laittomuuksia ja terroristien hyökkäyksiä.²⁵⁶ Liike ei kannustanut muunlaiseen vastarintaan. Pikemminkin se ylpeili sillä, että Suomen työläiset eivät uskoneet terroriteoin edistävänsä luokkataistelua.²⁵⁷ Näin suomalainen kommunismi ei pyrkinyt saksalaisten kommunistien tapaan aktiivisiin yhteentoukkoihin oikeistolaisten kanssa.²⁵⁸ Se ilmensi liikkeen sitoutumista laillisuuteen.

Tilanteen vaikeutumisesta huolimatta suomalaisen kommunismin ”huitojat” pitivät tiukasti kiinni puhdasoppisuudesta. Se kävi ilmi kesäkuun alussa, kun sosialististen työväenyhdistysten keskuskomitea esitti SAJ:lle, että se kutsuisi pikaisesti SDP:n ja työväenliikkeen vasemmistoryhmien edustajat neuvottelemaan yhteisestä esiintymisestä fasismia vastaan.²⁵⁹ *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan* mieles-

250 Työväen vappumielenosoitukset kielletty hallituksen toimesta, *TT* 30.4.1930; Poliisivaltio, *SaT* 1.5.1930 pk.

251 Ilm. rek n:o 421/1930 4.5.1930, vappu 1930 (kansio 54), am, EKV, VA.

252 Kielletty mielenosoitus, *TT* 2.5.1930; Äikiä, 141–143.

253 Kotkassa valtasi työväki kadut vapunpäivänä; Turussa järjestivät työläiset vappuna kulkueita ja tilaisuuksia, *TT* 2.5.1930; Vappumielenosoitukset vietetty maaseudulla valtavalla menestyksellä, *TT* 3.5.1930; Työläiset vaativat katujen vapautta, *SaT* 3.5.1930; Vappu maaseudulla, *TT* 5.5.1930.

254 Kotkassa valtasi työväki kadut vapunpäivänä, *TT* 2.5.1930; Vappu, *SaT* 6.5.1930 pk.

255 Pohjanmaan valkoroistot taas ihmisryöstäjinä, *TT* 3.6.1930; Fascistihunnien julkeus kiihtyy, *TT* 4.6.1930; Fascistiset ihmishengen kärkkyjät riehuvat!, *TT* 5.6.1930; Hyökkäys työväenluokkaa vastaan, *TT* 11.6.1930; Siltala, 75–78, 210.

256 Rikollisten triumfi, *TT* 5.6.1930 pk; Oulun työläiset fascismista ja työväen lehtien vainosta, *PV* 5.6.1930; Seinä eteen fascistiterrorille, *TT* 6.6.1930.

257 Fascistien toiminta jatkuu, *PV* 8.6.1930 pk.

258 Weitz, 161–178, 185–187.

259 Fascismi on työväen yhteinen vihollinen, *ST* 7.6.1930; N. Välläri, Sanoista tekoihin, *ST* 7.6.1930 pk.

tä ”hoipertelijat” kuvittelivat virheellisesti, että ”polvistumalla sosiaalifasististen johtajien eteen” päästäisiin myönteiseen tulokseen. Esitys oli itse asiassa ”avunantoa sosiaalifasistiselle puolueelle”, koska se antoi kuvan, että SDP haluaisi taistella fasismia vastaan. Puolueen käyttäytyminen ei viitannut lainkaan siihen. Esitys oli lisäksi ylätasoinen neuvottelua, kun lehden mukaan vain joukkojen mobilisointi oli oikea tie fasismien vastaisessa taistelussa. ”Monituhantisten työläisarmeijain esiinmarssi tehoaa fascistien hävitysraivoon monin verroin rauhoittavammin kuin Vällärin ja Väinö Tannerin neuvottelut ’laajan yhteisrintaman’ muodostamisesta”, selitti lehti.²⁶⁰

Työläisarmeijan esiinmarssia ei tapahtunut, vaikka *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* antoi kesäkuun alkupäivien uutisoinnillaan kuvan, että koko maassa oli nousut valtava ”suuttumuksen myrsky fascistista raivotautia vastaan”.²⁶¹ *Pohjan Voima* arvioi tilannetta toisin ja kyseli kesäkuun 12. päivänä, oltiinko maassa fasistikaappauksen kynnyksellä. Seuraavana päivänä sen mielestä peli oli selvä: hallitus oli taipunut fasistien organisoiman kapinallisen, maan perustuslakien ja hallitusmuodon vastaisen liikkeen vaatimuksiin, ja maassa vallitsi ”osittainen fasistinen diktatuuri”.²⁶² *Työväenjärjestöjen Tiedonantajakin* oli samaa mieltä mutta jaksosi vielä selittää, että vain työväenluokka saattoi tehdä tyhjäksi fasistien kaappauksen, ja vaati ”Kosolan junan” pysäyttämistä Lapualle. Se ei kuitenkaan kehottanut yhteydenottoihin lapualaisten kanssa, vaikka oli sitä mieltä, että ”häyjä” ei parantanut ”mikään muu kuin selkäsauna”. Kantaa ilmensi pikemminkin pääkirjoituksen otsikko *Sinä olet voittanut, lapualainen!*.²⁶³ Lehti oli oikeassa ainakin omalta kohdaltaan – *Työväenjärjestöjen Tiedonantaja* ei enää ilmestynyt. Myös muut lehdet lakkautettiin maaherrojen päätöksillä, kun hallitus oli presidentti Relanderin painostuksesta myöntänyt heille poikkeusvaltuudet lehtien kirjapainojen sulkemiseen.²⁶⁴

SKP:n johto ei ollut samaa mieltä lapualaisten voitosta vaan heräsi kesäkuun puolivälissä laatimaan ehdotuksen fasisminvastaisesta kamppailusta. Se ei halunnut tehdä eroa kansalaisliikehdinnän ja valtion toimien välillä, vaan selitti lapualaisliikkeen olevan vain uusi lisäke fasistisessa järjestelmässä. Suomen porvaristo piti sitä tarpeellisena, jotta koko järjestelmä saataisiin ”fasisoitua” entistä täydellisemmin. ”Lukkolaisliikkeen pääregissörinä” oli siten Suomen porvariston johtajajoukko. SKP:n johto neuvosi suuntaamaan kaikki päätunnukset porvarien yleistä fasistista politiikkaa vastaan mutta muistamaan silti, että käytiin puolustustaistelua. ”Päämetodiksi” se esitti yhteisrintamaa alhaalta: oli järjestettävä suuria kokouksia ja mielenosoituksia sekä perustettava laajapohjaisia puolustuskomiteoita työpaikoille, työväenjärjestöihin ja paikkakunnille. Samalla se kuitenkin muistutti, että johtavat sosiaalidemokraatit oli paljastettava joukkojen edessä sosiaalifasisteiksi.²⁶⁵

SKP:n johdon esityksillä ei ollut merkitystä Suomessa. Niistä ei ollut ohjeeksi STPV:n eduskuntaryhmälle, joka kesäkuun lopussa pohdiskeli, osallistuisiko se

260 Harhaluulojen kylvämistä, *TT* 10.6.1930 pk; Ankkuroitava, *TT* 11.6.1930 pk.

261 Turussa valtava joukkokokous, *TT* 6.6.1930; Suuttumuksen myrsky fascistista raivotautia vastaan vyöryy yli koko maan vastustamattomasti, *TT* 7.6.1930; Puolustustaistelu fascismia vastaan terävöityy nopeasti, *TT* 11.6.1930.

262 Fascistikaappauksen kynnyksellä?, *PV* 12.6.1930; Selvä peli, *PV* 13.6.1930 pk.

263 *Sinä olet voittanut, lapualainen!*, *TT* 13.6.1930 pk.

264 Siltala, 75–78, 81–88, 109–110; *Presidentin päiväkirja II*, 430, 452–453.

265 SKP:n sihti 12.6.1930, f. 516, op. 2, d. 1125; Pb (SB:lle) 15.6.1930, d. 1114, RGASPI.

heinäkuun alussa kokoontuvan eduskunnan istuntoihin. Eino Pekkalan mielestä niihin ei pitänyt ottaa osaa, koska se ei olisi turvallista eikä tuloksellista. Turvallisuudella Pekkala tarkoitti siihen mennessä sattuneita kyydityksiä, joissa lapuolaiset olivat kaapanneet noin 140 henkilöä mukaansa. Eduskuntaryhmän jäsenistä Arvo Lehto, Juho Perälä, Kalle Kyhälä, Kalle Meriläinen ja Emil Tabell oli kyyditetty Neuvostoliittoon, Konsta Talvio, Kalle Kulmala, August Turunen ja William Tanner saaneet ajella lapuolaisten mukana Suomessa. Ryhmä päätti kuitenkin äänin 10–2 osallistua eduskunnan työskentelyyn, koska valitsijoiden uskottiin haluavan sitä. Lisäksi eduskunnasta voitaisiin edelleen paljastaa, miten porvaristo tuhosi parlamentarismia.²⁶⁶

Siihen tarjoutui mahdollisuus, kun eduskunta sai käsiteltäväkseen esitykset tavallan suojelulaista, vaalikelpoisuuden poistamisesta henkilöiltä, jotka kuuluivat Suomen valtio- ja yhteiskuntajärjestyksen kumoamista lainvastaisesti ajaviin yhdistyksiin, sekä painovapauslain ja rikoslain tiukentamisesta.²⁶⁷ Ryhmä jättikin vastalauseen siitä, että sen edustajia oli perustuslainvastaisesti estetty saapumasta eduskuntaan. Lisäksi sen edustajat onnistuivat häirinnästä huolimatta toteamaan lakiesitysten tarkoittavan porvarillisen kansanvallan tuhoa ja lapuolaisten sanelemaan eduskunnan ratkaisut. Mahdollisuudet käyttää eduskuntaa lapuan liikkeen luonteen selvittämiseen eivät kuitenkaan onnistuneet, sillä puhemies ei antanut puhua siitä.²⁶⁸

STPV:n kansanedustajat eivät enää muutenkaan päässeet puhumaan eduskunnan täysistunnoissa, sillä hallitus sopi heinäkuun 4. päivänä heidän pidättämistään. Ennen pidätyksiä lapuolaiset ehdivät kaapata Eino Pekkalan ja Jalmari Rötön perustuslakivaliokunnan istunnosta ja kyyditä Lapualle. Eduskunta hyväksyi hallituksen toimet sosiaalidemokraattien ja ruotsalaisten vastalauseista huolimatta. STPV:n kansanedustajien poistaminen ei kuitenkaan riittänyt siihen, että kaikki lakiesitykset olisivat menneet läpi – ne hyväksyttiin vasta lokakuun alussa pidettyjen eduskuntavaalien jälkeisessä eduskunnassa.²⁶⁹

Loppukesän aikana suomalaisen kommunismin edustajat poistettiin myös kunnallisista elimistä. Hallitus harkitsi kaikkien STPV:n kunnanvaltuutettujen pidättämistä, mutta valtuustot puhdistettiin ennen kuin viranomaiset ehdivät ryhtyä toimiin. Yleensä Suomen Lukon paikallisosasto, sen järjestämä kansalaiskokous tai porvarilliset edustajat vaativat ”kommunistivaltuutettujen” erottamista. Vaatimuksia tehostivat valtuutettujen pahoinpitelyt eri puolilla maata, kokouspaikan ulkopuolella odottavat mustat autot, lapuolaisten avoin uhkailu ja porvariedustajien istuntoboikotit.²⁷⁰

STPV:n kunnallisvaltuutetut eivät yleensä ryhtyneet vastustamaan erovaatimuksia vaan joko hyväksyivät ne tai jäivät pois kokouksista. Esimerkiksi pohjoisavolaisessa Tuusniemen kunnassa STPV-laiset suostuivat erovaatimukseen, vaikka

266 STPV:n ekr 28.6.1930, STPV:n arkisto, KA; kyydityksistä, Siltala, 92–93, 671, 673, 681, 683, 689.

267 Vp 1930, 939–941 (Kallio), 952–953, 957–958 (Kaila), 958–962 (Linturi).

268 Vp 1930, 933 (Kulmala), 944–945 (Myllymäki), 956 (Riihimäki), 962–964 (Rötö), 979–981 (Virta).

269 Jääskeläinen 1973, 97–100, 222–224; Vp 1930, 1013–1030.

270 Siltala 148, 268–287; Ruuskanen 124–129.

Eino Pekkalalle avattiin Lapualla jopa auton ovi. (Kansan Arkisto)

heillä oli selvä enemmistö valtuutetuista. Paikoin kuitenkin yritettiin erokirjeen muotoiluilla esittää jonkinlainen vastalause. Esimerkiksi Pyhäjärvellä, Uudellamaalla, STPV:n edustajat totesivat eroavansa, vaikka eivät olleet osallistuneet maanpetokselliseen toimintaan vaan olivat ajaneet työläisten asiaa. Selvempää vastarintaa esiintyi Kajaanissa, jossa erovaatimusten ja uhkailujen jälkeen vain viisi kymmenestä STPV-laisesta suostui eroamaan. Loppujen kanssa lapualaiset jatkoivat ”neuvotteluja” kyyditsemällä heidät ensin Sotkamoon, sitten Kuhmoon ja lopulta Neuvostoliiton puolelle. Se riitti pelotukseksi – muualla Kainuussa edustajat luopuivat sovinnolla.²⁷¹

Suomalaisen kommunismin mahdollisuuksia esiintyä julkisesti vaikeutti myös hallituksen heinäkuun puolivälissä maaherroille antama oikeus estää ”kommunistien” kokoukset ja julkinen esiintyminen sekä sulkea ”kommunistiset” talot. Päätös innosti myös lapuan liikkeen kannattajia työväentalojen naulaamiseen – ne suljettiinkin joko viranomaisten tai liikehännän tuloksena.²⁷²

SKP:n johdon kuvitteleva vallankumouksen aika osoittautuikin vastavallankumouksen ajaksi. Helsinkiin ei suinkaan marssinut voittoisa punainen vallankumousvoima vaan 12 000-henkinen talonpoikaisjoukko²⁷³.

271 Asennoitumisesta, esim. Ruuskanen, 124–129; Rentola 1992, 830–832; Heikkinen 1986, 260–264; Siltala, 290–291.

272 Jääskeläinen 1973, 217–218; Siltala, 148–152; Huttula, 123–188.

273 Siltala, 92–93, 119–124.

VI
SUOMALAINEN
KOMMUNISMI
JA VALLANKUMOUS
1923–1930

Suomalaisen kommunismin valmiudet toteuttaa vallankumousta eivät olleet syksyllä 1923 erinomaiset, sillä Suomen sosialistisen työväenpuolueen toimintakielto ja sen johdon vangitseminen lamaannuttivat liikkeen jäseniä ja kannattajia. Siitä huolimatta SKP:n johto uskoi vallankumouksen Suomessa olevan ajankohtainen – se uskoi, että Saksassa syksyn kuluessa syttyvä vallankumous heijastuisi Suomeen ja horjuttaisi Suomen valtaapitävien asemaa. Näin SKP:n johto tukeutui samalla lailla kuin syksyllä 1918 ajatukseen muualla tapahtuvan vallankumouksen kumuloituvasta vaikutuksesta. Kun Saksan vallankumousta ei tullutkaan, SKP:n johtokin joutui luopumaan haaveistaan ja paneutumaan vallankumouksen edellytysten – vallankumousvoiman – luomiseen.

SKP:n johto uskoi SSTP:n lakkauttamisen jälkeen, että Suomessa ei tarvittaisi uutta sosialistista tai työväenpuoluetta vaan se voisi oman salaisen organisaationsa avulla ohjata vallankumouksellista toimintaa Suomessa. SKP ei perustellut lähtökohtaansa turvallisuussyillä, joihin SSTP:sta langettu tuomio ja porvarillisen julkisuuden uhkailut antoivat aihetta, vaan torjui julkisen puolueen perustamisen ennen muuta teoreettisesti virheellisenä. Se piti vanhentuneena myös alueellista organisoitumista, jota Suomen työväenliike oli alusta alkaen noudattanut. Sen sijaan SKP neuvoi – kansainvälisen kommunistisen liikkeen ohjeiden mukaisesti – järjestäytymään työpaikoille. Niihin ei kuitenkaan syntynyt sen paremmin SKP:n salaista organisaatiota kuin julkisia työpaikkajärjestöjäkään.

Suomalaisen kommunismin Suomessa ollut haara puolestaan kaipasi SSTP:n kaltaista keskusjärjestöä ja pyrki aluksi järjestäytymään kiinteiksi paikallisjärjestöiksi mutta taipui lakkauttamisuhan ja SKP:n syytösten myötä siihen, että liike organisoitui Sosialistisen työväen ja pienviljelijöiden vaalijärjestöiksi, joilla ei ollut yhtä vakinaista organisaatiota tai yhtä selkeää valtakunnallista johtoa kuin SSTP:lla. Uusi organisaatio ei pystynyt sitomaan liikkeen vaikutuspiiriin yhtä paljon ihmisiä kuin SSTP. Yrittäessään organisoitua työpaikoille liike laiminlöi alueellista järjestäytymistä. Liikkeen sisältä nousikin Suomessa vaatimuksia paluusta kiinteämpään organisaatiomalliin, mutta ne eivät saaneet laajaa tukea.

Kommunistisen opin mukaan kommunistisen puolueen oli määrä johtaa kaikkea toimintaa, mutta suomalaisessa kommunismissa se ei sujunut aivan teorianmukaisesti. SKP:n kokouksissa uuden kommunistisen opin pohjalta tehdyt päätökset vaikuttivat toki Suomessa, mutta niistä ei ollut ohjeiksi kaikkiin tilanteisiin. Niinpä liikkeen poliittista kantaa loivat Suomessa pidetyt valtakunnalliset ja alueelliset neuvottelukokoukset, STPV:n eduskuntaryhmä, SKP:n Suomen byroo, varsinkin sen julkiset henkilöt, sekä sanoma- ja aikakauslehdet. SKP:n Moskovassa ollut johto esitti oman kantansa usein vasta jälkikäteen, mikä aiheutti kiistoja eri maissa olevien haarojen välillä.

Näin yritys luoda uusi kommunistinen organisoitumismalli Suomeen heikensi koko liikkeen mahdollisuuksia koota työväestöä piiriinsä. Se osoitti varsinkin SKP:n johdon uskovan, että puhdasoppisuus ja salaisuus olisivat kaikkien tärkeimmät asiat vallankumousvoimaa koottaessa.

Suomen työväenliike oli autonomian aikana torjunut yhteistyön muiden poliittisten voimien kanssa. Suomalainen kommunismi halusi jatkaa samalla ”puhtaan luokkataistelun linjalla”, vaikka tilannetta mutkisti se, että oli olemassa kaksi työ-

väenliikkeen ryhmittymää. Niiden keskinäissuhteelle loi pohjan erilainen asennoituminen vuosien 1917–18 tapahtumiin: sosiaalidemokraattisen puolueen elvyttäjät irtisanoutuivat vallankumousyrityksestä ja sitoutuivat voimakkaasti edustukselliseen toimintaan. Suomalaisen kommunismin silmin SDP:n myönteiset kannat edustuksellisiin elimiin ja maanpuolustukseen, pyrkimys yhteistyöhön keskiryhmien kanssa tai valmius muodostaa vähemmistöhallitus näyttivät asettumiselta kannattamaan vallitsevaa järjestelmää. Kilpailu työväen yhteisistä järjestöistä, varsinkin ammattiyhdistysliikkeestä, lisäsi vastakkaisuutta. Yhteistyö ryhmittymien välillä olikin harvinaista. Keskinäisessä kilpailussa suomalainen kommunismi pyrki käyttämään hyväkseen kansainvälisen kommunistisen liikkeen tapaa leimata sosiaalidemokraatteja erilaisilla nimityksillä. Sosiaalidemokraattien ”paljastamisen” uskottiin heikentävän heidän kannatustaan työväestön parissa.

Suomalaisen kommunismin parissa pidettiin tärkeänä, että Suomen ammatillinen liike olisi osa vallankumousvoimaa. Sillä ei kuitenkaan ollut teollisuusliittoperiaatteen tultua toteutettua kovin paljon tarjottavaa tämän tavoitteen toteuttamiseksi. SKP kuvitteli, että sitoutuminen Punaiseen ammattiyhdistysinternationaaliin tai liittoutuminen Neuvostoliiton ammattiyhdistysten kanssa auttaisi Suomen ammatillisen liikkeen kehittymistä aidoksi vallankumousvoimaksi. Ammatillisen liikkeen kansainvälinen suuntautuminen aiheuttikin Suomen ammatillisessa liikkeessä suurempaa erimielisyyttä kuin suhtautuminen lakkoihin tai muihin menettelytapoihin. Liittoutuminen Neuvostoliiton ammattijärjestöjen kanssa ei miellyttänyt edes kaikkia suomalaisen kommunismin piirissä. Erimielisyyksistä huolimatta Suomen ammatillinen liike pysyi yhtenäisenä kevääseen 1929 asti.

Maaseudun työtätekevien aseman parantaminen oli alusta lähtien ollut tärkeä asia Suomen työväenliikkeelle. Suomessa oli siten helppo omaksua kommunistisen liikkeen vaatimus työväestön ja talonpoikien yhteistyöstä. Yhteistyöstä syntyi kuitenkin kaksi tulkintaa. Suomessa haluttiin aiempaan tapaan koota kaupunkien ja maaseudun työtätekevät samoihin järjestöihin, kuten liikkeen nimi sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestö osoitti. SKP sen sijaan näki molemmat omansa ryhmänään, helli ajatusta ”itsenäisen talonpoikaisliikkeen” luomisesta ja yritti epätoivoisesti synnyttää sellaisen Karjalan kannaksella lohjenneesta maalaisliittolaisoppositiosta. Selvemmin talonpoikaisliikkeestä voitiin puhua, kun suomalaista kommunismia tukevat pienviljelijät ryhtyivät Pohjois-Suomessa ja Savossa luonnononnettomuuksien jälkeen muodostamaan erilaisia komiteoita. Erilaisista yhteistyötulkinnoista huolimatta suomalaisen kommunismin piirissä oltiin yksimielisiä siitä, että pienviljelijät voitettaisiin vallankumousrintamaan vaatimalla näille edullisesti lisäämää.

SKP:n pyrkimyksille koota vallankumousvoimaa oli luonteenomaista, että se halusi tehdä yhteistyötä eri ryhmien kanssa vain, jos ne ajattelivat täsmälleen samalla tavalla kuin se itse. Ajattelulle oli pohjaa Suomen työväenliikkeen menneisyydessä ja muiden poliittisten ryhmien vihamielinen suhtautuminen vuoden 1918 jälkeen voimisti tätä ajattelutapaa. Samalla se kuitenkin merkitsi poliittisen toimintatilan kaventamista ja luottamusta siihen, että tilanne tulevaisuudessa olisi otollisempi. Näin siihen sisältyi odottelun ja passiivisuuden aineksia.

Sisällissota jätti vahvan leiman itsenäistyneen Suomen poliittiseen järjestelmään: vaikka sodan voittajat joutuivat myöntymään tasavaltaan ja hyväksymään työväenliikkeen paluun edustuksellisiin elimiin, he pyrkivät pitämään häviäjät toissijaisessa asemassa. Varsinkin ne, jotka puhuivat voimakkaasti toisenlaisen järjestelmän tarpeesta ja halusivat olla yhteistyössä Neuvostoliiton ja kansainvälisen kommunistisen liikkeen kanssa, herättivät syvää epäluuloa. Heidän puheitaan ja toimiaan pyrittiin estämään myös voimakkein. Valtaapitävien toimet vaikuttivat huomattavasti suomalaisen kommunismin käsityksiin vallitsevasta järjestelmästä.

Kommunistinen liike julisti porvarillisen demokratian edustukselliset elimet, eduskunnan ja kunnallisvaltuustot, sopimattomiksi työväenvallan toteuttamiseen. Oikea muoto siihen olisivat työläisneuvostot. Suomalainen kommunismi ei innostunut ohjeesta, sillä eduskunnasta tuli maan työväenliikkeen perinteiden ja vaikeiden olojen takia liikkeen pääfoorumi. Sitä ei kuitenkaan käytetty ensisijaisesti puhelavana ulkoparlamentaarisen liikehdinnän synnyttämiseen – kuten Kommunistinen internationaali neuvoi – vaan vallitsevan epäoikeudenmukaisuuden paljastamiseen. Välineenä siinä olivat välikysymykset, aloitteet ja puheet. Suomalainen kommunismi ei pyrkinyt rikkomaan eduskunnan menettelytapoja vaan pikemminkin mukautui niihin. Se ei kuitenkaan halunnut liittoutua muiden voimien kanssa, mutta eivät muutkaan puolueet olleet halukkaita siihen.

Myös kunnalliselimistä tuli tärkeitä foorumeita, vaikka liike uhrasi huomattavasti aikaa ja vaivaa todistellakseen niiden olevan osa porvarillista valtiokoneistoa. Se piti silti tärkeänä puolustaa kuntien itsehallintoa. Siinä tai kuntien taloutta koskevissa ratkaisuissa liike ei saanut paljoa apua Kommunistisen internationaalin ohjeesta työväen edun asettamisesta kunnan edun edelle. Valmius myöntää työvälille etuisuuksia kunnan velkaantumisen kustannuksella vaihteli jopa niissä kunnissa, joissa suomalaisen kommunismin edustajilla oli vahva asema. Yhtenäisen asenteen löytämistä tai edes ongelmien yhteistä pohtimista vaikeutti se, että kunnallistoimintaa ohjasivat vuosikymmenen lopulle vain yleiset ohjeet – vasta vuoden 1929 aikana saatiin perustettua kunnallinen keskustoimisto.

Suomalainen kommunismi ei ollut Saksan kommunistipuolueen tavoin ”katujen liike”. Kadulta sitä pitivät poissa valtaapitävien määräykset – suomalainen kommunismi saattoi vallata kaupunkien kadut lähinnä vappuna – mutta myös tapa järjestää erilaisia tilaisuuksia työväentaloissa tai omissa kesänviettopaikoissa. Vasta punaisena päivänä 1.8.1929 liike pyrki uhmaamaan viranomaisten mielenosoituskieltoja ja jatkamaan sitä vielä lokakuun vallankumouksen muistopäivänä.

Suomalainen kommunismi yritti horjuttaa vallitsevaa järjestelmää nostamalla esille maassa tehdyt kansalaisoikeuksien rikkomukset ja niistä seuranneet poliittiset vangitsemiset. Kun liike ja sen jäsenet joutuivat toistuvasti erilaisten rangaistusten kohteiksi, se pyrki todistelemaan Suomen valtaapitävien rikkovan porvarillisen demokratian periaatteita. Asiasta puhuttiin varsinkin suurten oikeusjuttujen aikana, jolloin suomalaisen kommunismin lehdet nostivat asian näyttävästi esille. Huoli kansalaisoikeuksista ja poliittisten vankien asemasta toistui myös eduskunnassa pidetyissä puheissa ja välikysymyksissä. Kansalaisoikeuksien esilläpito ei saanut Suomen valtaapitäviä muuttamaan asennettaan – oikeuksien loukkaukset huolestuttivat työväenliikkeen ohella vain muutamia ruotsinkielisiä kansanedustajia. Se osoit-

ti porvarillisten ryhmien välinpitämättömyyttä porvarillisen demokratian periaatteisiin mutta myös suomalaisen kommunismin tavoitteiden puolinaisuutta – se tarkoitti kansalaisyhteisöjä vaatiessaan lähinnä omia oikeuksiaan ja selitti supistavansa valtaan päästyään porvariston oikeuksia. Suomalaisen kommunismin historia-käsityksen perspektiivistä viittaaminen parlamentaarisen demokratian periaatteisiin näytti myös taaksepäin katsomiselta.

Kansalaisyhteisöihin ja demokratian toimimiseen liittyi olennaisesti maan väkivaltakoneisto. Suomalainen kommunismi vaatikin toistuvasti itsenäisen suojeluskuntaliikkeen ja etsivän keskuspoliisin lakkauttamista ja pyrki eri tavoin osoittamaan niiden moraalittomuutta. Kielteinen suhde valtion väkivaltakoneistoon ei kuitenkaan ollut periaatteellinen, sillä suomalainen kommunismi puhui tarpeellisuudesta pystyttää työväen oma koneisto turvaamaan vallan säilymistä vallanoton jälkeen. Siihen se sai esimerkiksi Suomessa vallitsevasta käytännöstä, joka opetti poliittisten vastustajien nujertamista voimakeinoin, mutta myös kommunistisen liikkeen proletariaatin diktatuuri -tunnuksesta.

Suhde armeijaan oli toisenlainen. Varsinkin SKP unelmoi, että armeijasta tulisi tärkeä osa vallankumousvoimaa. Unelmalle antoi pohjaa se, että pääosa asevelvollisista oli lähtöisin työväestöstä ja työtätekevästä maaseutuväestöstä. SKP panostikin huomattavasti luodakseen salaisen organisaation armeijan sisälle. Optimistiset kuvitelmat armeijan punaisuudesta eivät kadonneet, vaikka vuosittaisista asevelvollisista korkeintaan prosentti osallistui SKP:n toimiin.

Käytännössä toiminta armeijassa oli ennen muuta sotilaiden oikeuksien puolustamista, mutta SKP hankki myös tietoja Suomen armeijasta. Sotilaiden parissa ei syntynyt huomattavia vastalauseenosoituksia. Tavallaan SKP:n sotilasorganisaatio mukautui armeijan pyrkimykseen pitää asiat omassa piirissä, vaikka epäkohtien nostaminen julkisuuteen olisi palvellut niiden poistamista enemmän. Liike antoi sille vuosikymmenen lopulla enemmän painoa.

Kansainvälisessä kommunistisessa liikkeessä oli taipumusta korostaa väkivaltakoneiston merkitystä, mutta suomalaisen kommunismin piirissä eli vahvana ajatus siitä, että porvariston valta perustui paljolti aatteellisen koneiston voimaan. Suomalainen kommunismi ajatteli, että se pystyisi vastaamaan porvarillisen aatteellisen koneiston vaikutukseen ennen muuta omalla aatteellisella kasvatusyöllään, jossa keskeisen sijan saivat erilaiset tilaisuudet ja niissä pidetyt puheet.

Olemassa olevista aatteellista instituutioista suomalainen kommunismi arvosteli ennen muuta kirkkoa. Sen mielestä kirkko ja papit eivät noudattaneet saarnamansa sanomaa vaan rikkoivat esimerkiksi lähimmäisenrakkauden ja epäitsekkyuden vaatimuksia vastaan. Näin arvostelu seurasi aluksi maan työväenliikkeen perinnettä ja pysyi paljolti uskonnon puitteissa. Vasta vuosikymmenen lopulla nuoret intoutuivat kritisoimaan yleisemmin uskontoa. Se ei kuitenkaan vahistanut koko työväenliikkeen pyrkimystä saada työläiset eroamaan kirkosta – tulokset olivat varsin vaatimattomat. Suomalaisen kommunismin suhde kouluun oli ristiriitaisempi: toisaalta se piti tärkeänä koululaitoksen synnyttämistä ja vaati niille kunnan voimavaroja, toisaalta suhtautui hyvin epäillen opettajiin ja koulussa annettuun opetukseen. Opettajien ja opetuksen vastustamiseen oli kuitenkin vaikea löytää keinoja. Kansainvälisen kommunistisen liikkeen vaatimus koulusolujen luomisesta ei juurtunut Suomeen.

Populaarikulttuuri haastoi 1920-luvulla sekä vanhat aatteelliset instituutiot että suomalaisen kommunismin. Liikkeen asenne siihen oli kahtalainen: varsinkin SKP:n johtoon kuuluneet sivistyneistötaustaiset tai koulutusta saaneet henkilöt olivat samastuneet korkeakulttuuriin ja siltä pohjalta heillä oli taipumus tuomita populaarikulttuuri roskana. Siinä he olisivat voineet liittoutua konservatiivisimpien porvarien kanssa. Myös suomalaisen kommunismin nuoriso tuomitsi ajoittain populaarikulttuurin, mutta se oli myös valmis käyttämään hyväkseen sen muotoja, mikä näkyi esimerkiksi myönteisenä suhtautumisena aikakauslehtiin, ”jatsiin” ja muihin vuosikymmenen muoti-ilmioihin mutta ennen muuta vuosikymmenen lopulla syntyneinä esiintymisryhminä.

Uudistuksia tavoitellessaan suomalainen kommunismi taiteili kahden lähtökohdan välillä: toisaalta se tiesi uudistusten voivan parantaa työläisten muiden vähävaraisten asemaa, toisaalta se pelkäsi niiden sitovan heitä liikaa vallitsevaan järjestelmään. Liike yritti kiertää tätä kahtalaisuutta selittämällä, että merkittävät uudistukset eivät olleet enää mahdollisia kapitalistisessa järjestelmässä. Tälle näkemykselle antoi osittain tukea käytäntö Suomessa, jossa valtaapitävät eivät innostuneet työläisille tärkeistä uudistuksista. Suomalainen kommunismi teki kuitenkin konkreettisia esityksiä erilaisten sosiaalivakuutusten toteuttamiseksi, työttömyyden poistamiseksi ja verotuksen uudistamiseksi. Niillä se osittain onnistui saamaan muutkin poliittiset ryhmät kiinnostumaan uudistuksista. Vaatimukset uudistusten puhtaudesta tai totaalisuudesta vaikeuttivat suomalaisen kommunismin mahdollisuuksia pyrkiä niissä kompromisseihin.

Suomalainen kommunismi halusi vastustaa sitä isänmaallisuuden henkeä, joka uudessa kansallisvaltioissa vallitsi. Liike yritti hillitä sitä todistelemalla Suomen olevan edelleen poliittisesti ja taloudellisesti riippuvainen kapitalistisista suurvalloista. Sillä oli taipumusta asettaa Suomen vastapainoksi joko kansainvälinen työväenluokka tai Neuvostoliitto. Vastakkainasettelun syntyyn myötävaikuttivat suomalaisen kommunismin jakautuminen kahteen maahan, liikkeen eristetty asema Suomessa, kansainvälisen kommunismin omaksuma Neuvostoliiton puolustaminen sekä halu rikkoa Suomessa vallinnutta kielteistä asennetta itäiseen naapuriin. Tapa asettaa lokakuun vallankumouksen muistopäivä itsenäisyyspäivän tai punaliput siniristilipun edelle eivät kuitenkaan edistäneet tätä tavoitetta. Pikemminkin ne vahvistivat suomalaisen porvariston piirissä vallinnutta ajatusta, joka samasti suomalaisen kommunismin edustajat Neuvostoliittoon.

Kommunistisessa internationaalissa katsottiin vuosina 1928–29, että kapitalistinen järjestelmä oli jälleen joutunut uuteen kriisiin ja elettiin vallankumouksen aikaa. Siksi se vaati jäsenpuolueiltaan entistä selvempää hyökkäyasennetta ja puhdasoppisuutta – oli tehtävä selvä pesäero sosiaalifasisteiksi leimattuihin sosiaalidemokraatteihin mutta myös omassa piirissä oleviin vääräoppisiin, jotta ne eivät johtaisi työväestöä harhaan.

Internationaalin arviolla oli merkitystä suomalaiselle kommunismille, jonka kritiikin näkyvyys ja kuuluvuus oli voimistunut jo syksystä 1927 nuorten ohjelmaryhmiin yleistymisen myötä. Liikkeen piirissä alettiin nimittää sosiaalidemokraatteja sosiaalifasisteiksi, mutta siihen vaikuttivat internationaalin ohjeiden ohella kotimaiset syyt – sosiaalidemokraattien irrottautuminen SAJ:sta ja heidän myötävai-

kutuksensa yhdistyslain muuttamiseen, jonka turvin suomalaisen kommunismin toimintaa voitiin estää.

SKP:n johdon halu tuomita oman liikkeen jäsenet, jotka olivat esittäneet erilaisia mielipiteitä organisoitumismuodoista, tunnuksista ja ammatillisen liikkeen suuntautumisesta, syvensi keskinäistä erimielisyyttä ja johti suomalaisen kommunismin avoimeen kahtiajakoon. Nuoret ja ammatillisen liikkeen toimintaan tyytymättömät jäsenet tukivat puhdasoppista linjaa. Sen sijaan SSTP:n ja ammattiyhdistysliikkeen johtoasemissa olleet halusivat jatkaa aiemmalla linjalla. Syntyneistä ryhmittymistä ensimmäinen oli selvästi suurempi.

Hajaantuvan liikkeen kaikki toimet eivät kuitenkaan olleet syksyllä 1929 tulosta hyökkäysvaihe-arviosta eikä niistä päätetty samassa paikassa. Elokuussa 1929 järjestetyn punaisen päivän mielenosoitukset heijastelivat internationaalien uusia arvioita, mutta marraskuussa puhjennut vankien nälkälakko ja sen tueksi julistettu solidaarisuuslakko olivat pikemminkin puolustautumista poliittisia vangitsemisia ja poliittisten vankien aseman huonontamista vastaan. Kovin hyökkäyksellinen suomalainen kommunismi ei liioin ollut yrittäessään torjua toimintamahdollisuuksiensa kaventamista, mihin porvarillisten puolueiden valmius lisääntyi vuoden 1929 aikana. Liikkeen neuvottomuutta lisäsi se, että ”kapitalismin kriisin” oloissa ei syntynytkään voimakasta vallankumousliikettä vaan pikemminkin vastavallankumouksellinen voima, joka suuntautui voimakkaasti kommunismia vastaan.

Suomalaisen kommunismin piirissä eli erilaisia käsityksiä vallankumouksesta ja sen edistämisestä. Neuvosto-Venäjällä/Neuvostoliitossa majoittunut SKP:n johto uskoi lujasti ulkoisten syytösten merkitykseen. Sitä osoitti luottamus Saksan vallankumouksen kumuloituvan voimaan syksyllä 1923 tai talouskriisin vallankumouksellisiin vaikutuksiin vuodesta 1929 lähtien. SKP samastui syntyhetkillään voimakkaasti vallankumouksen ajankohtaisuuteen ja uskoi myöhemminkin, että tarvittiin vain puhdasoppinen vallankumousvoima johtamaan työläisjoukot porvarillisen vallan murskaamiseen. Siten sille oli tärkeää torjua vallankumousvoiman puhdasoppisuutta häiritsevät voimat. Muuten se ei kiinnittänyt paljoa huomiota vallankumouksen edellytysten luomiseen.

Liikkeen suomalaiselle haaralle vallankumous oli pitempiaikainen prosessi, jonka aikana oli tärkeä koota laajat työläis- ja talonpoikaisjoukot työväenjärjestöihin ja heikentää eri tavoin vallitsevaa järjestelmää. Sen kritisointi ja haastaminen jäikin pääasiassa Suomessa olleiden työksi. Toiminta ja kannat osoittavat kenties myös sitä, että SKP:n johdolle vallankumouksessa oli kyse ennen muuta toimeenpanovallan tai väkivaltakoneiston valtaamisesta, kun Suomessa olevien ajattelussa sekoittui toisiinsa käsitys työväestön noususta valtaan historiallisen kehityksen myötä ja pyrkimys heikentää vallitsevaa järjestelmää ennen muuta sanan ja työläisten liikehdinnän voimalla. Se oli sopeutumista Suomen vaikeaan tilanteeseen, mutta siinä eli myös näkemys, jonka mukaan työväen vallankumouksessa ei ollut ensisijaisesti kyse pakkovallasta.

Suuri osa suomalaisen kommunismin toimista vallankumouksen edistämiseksi tapahtui parlamentaarisen demokratian puitteissa – sen menettelytapoja noudattaen liike yritti nostaa erilaisia kysymyksiä suomalaisen yhteiskunnan keskeisiksi tee-

moiksi tai politisoida esillä olleita asioita. Porvarilliset ryhmät olivat silti valmiit sulkemaan sen edustajat pois sekä eduskunnasta että kunnallisista elimistä. Siten kuvitelma vuoden 1917 tapahtumien toistumisesta, suomalaisen kommunismin kytkeminen voimakkaasti Neuvostoliittoon, pyrkimys yhtenäiseen kansaan sekä siihen olennaisesti liittynyt kyvyttömyys sietää toisenlaisia mielipiteitä ja tulkintoja estivät porvarillisia ryhmiä ajattelemasta, että teolla rikottiin parlamentaarisen demokratian periaatteisiin kuuluvia kansalaisoikeuksia. Menettelytapa oli samanlainen kuin monissa muissa itäisen Euroopan maissa mutta poikkesi pohjoismaiden ja läntisen Euroopan maiden käytännöistä.

LÄHDELUETTELO

JULKAISEMATON ALKUPERÄISAINEISTO

KANSALLISARKISTO (VA)

Etsivän Keskuspoliisin – Valtiollisen poliisin arkisto (EKV)

Asiamapit (am)

- II Kommunistien julkinen puoluetoiminta Suomessa
- Kommunistien eduskuntaryhmä (kansio 21)
- STPV:n eduskuntaryhmän kirjeenvaihto 1929–30 (23)
- Helsingin työväen paikallisjärjestö (25)
- Vallilan sosialistinen yhdistys (25)
- Vaasan eteläinen vaalipiiri (27)
- Kommunistisia järjestöjä (29)
- Työväen vaalineuvosto (35)
- Kommunistien kunnanvaltuutettujen neuvottelukokouksia (48)
- Yleistä retkikunnista Neuvosto-Venäjälle (49)
- Vallankumousjuhlaedustajisto marraskuulla 1927 (50)
- Skandinavisen työläislähetystö v. 1929 syksyllä Venäjälle (50)
- Vappumielenosoitukset 1925–1927 (52)
- Vappumielenosoitukset (53)
- Vappu 1930 (54)
- Lenin-, Liebknecht-, Luxemburg-juhlat (L.L.L.-juhlat) (58)
- Venäjän vallankumouksen muistojuhla (58)
- Neuvostojen päivä 7.11.1929 (63)
- Työttömyyskiihotus (65)
- Kommunistinen verotuskiihotus (67)
- Toimenpiteet vaalijärjestöjä vastaan (70)
- SSTP:n historiikka (79)
- III SKP:n salainen toiminta
- Suomen byroon toiminta (90)
- Sotilastyöstä annettuja SKP:n ohjeita, määräyksiä ja kirjoitelmia (110)
- Yleistä SKP:n sotilastyöstä (111)
- SKP:n ym. salaiset julistukset ja lentolehtiset (117)
- SKP:n sotilaslinjan salaisia julistuksia (120)
- IV Julkinen kommunistinen nuorisoliike
- Kommunistinen julkinen nuorisoliike alkaen vuodesta 1925 (184)
- Opintotyön neuvontayhdistys (186)
- Sosialistinen nuorisoliitto (187)
- Opintotyön neuvontayhdistys (187)
- Helsingin nuorisoseura (192)
- Malmin työväen opintoyhdistys (193)
- Opintoyhdistykset eri vaalipiireissä (195)
- L-L-L-viikko (197)
- Kansainvälinen nuorisopäivä ja -viikko (198)
- Valistustyöaineistoa (199)
- Kollektiivisia joukkoesityksiä (200)
- Seinälehdet (201)
- Laulusakit (201)
- V Ammatillinen liike Suomessa
- Työläislähetystöjä Venäjälle (229)
- XIII Punainen sanomalehdistö
- Työväenjärjestöjen Tiedonantaja (322)
- XVIII Punakapina ja valtiolliset vangit

Valtiollisten vankien avustustoiminta (394)
 Valtiollisten vankien huoltoyhdistykset (395)
 Tammisaaren vankien kirjeenvaihto (400)
 XIX Rauhanliike
 Suomen antimilitaristinen liitto (407)
 XX Puolustus- ym. valtion laitokset
 Asevelvolliset (413)

Henkilömapit (hm)

Aleksander Allila (392)
 Konrad Arppe (664)
 Georg Branting (10592)
 Yrjö Enne (43)
 Jalmari Eriksson (1057)
 Johannes Forsman (2071)
 Alpo Halme (1359)
 Väinö Hannula (1471)
 Vilho Harinen (811)
 Kustaa Emil Heikkilä (661)
 Lyyli Heinonen (1303)
 Ville Honkanen (1059)
 Lassi Hullkkonen (262)
 Jalmari Hupli (1589)
 J.A. Isaksson (347)
 Aleksander (Santeri) Jacobsson (349)
 Edvard Jokela (366)
 Väinö Kallio (1767)
 Juho Heikki Kanerva (777)
 Yrjö Kanerva (1890)
 Ilmi Karvonen (1504)
 Aarne Kivekäs (Sippola) (943)
 Jalmari Kivilahti (703)
 Kaarlo Kivilahti (1118)
 Ludvig Kosonen (552)
 Oskar Kovanen (A 974)
 Jalmari Kuusela (895)
 Einari Kyyrö (1576)
 Arvi Laakso (1573)
 Reino Lahtinen (391)
 Gunnar Laine (1455)
 Kaarlo Lampinen (962)
 Toivo Latva (373)
 Uno Laurikainen (423)
 Inkeri Lehtinen (387)
 Jaakko Liedes (1041)
 Bernhard Liimatainen (1253)
 Akseli Lindfors (1084)
 Kaarlo Luoto (527)
 Toivo Jalmari Långström (897)
 Juho Martelius (719)
 Harry Michelsson (1276)
 Otto Mikkola (803)
 Heikki Mustonen (2345)

Hannes Mykkänen (178)
 Yrjö Mäkelin (4348)
 Jalmari Mäkinen (626)
 Martta Määtä (2078)
 Lauri Robert Nalkki (1070)
 Erkki Nissinen (1244)
 Vilho Nokireki (141)
 Uno Nurminen (341)
 Antti Ojala (887)
 Urho Oras (943)
 Seth Pakarinen (345)
 Urho Palo (318)
 Jalmari Patokivi (ent. Vilenius) (1282)
 Väinö Pelkonen (1145)
 August Raatikainen (646)
 Jalmari Rasi (669)
 Lasse Raunio (Martelius) (718)
 Mauritz Rosenberg (158)
 August Rytkönen (898)
 Pauliina Saari (1071)
 Anselm Salminen (1314)
 Leo Salminen (1527)
 Heikki Salonen (1288)
 Sulo Salonen (721)
 Reino Sirenus (474)
 Heikki Stenius (1083)
 Pekka Strengell (1346)
 Juuso Suominen (702)
 Konsta Talvio (1191)
 William Tanner (467)
 Bruno Tenhunen (295)
 Iivari Tervonen (643)
 Emil Tuomi (179)
 August Turunen (328)
 Allan Wallenius (885)
 Edvard Valpas (194)
 Juho Vesterlund (1837)
 Harald Severi Vikström (697)
 Emil Virtanen (415)
 Allan Visanen (1296)
 Toivo Vuorela (730)
 Väinö Vuorio (292)
 Niilo Välläri (623)
 Armas Äikiä (52)

Helsingin raastuvanoikeuden arkisto

Oikeusministeriön arkisto

Luettelo oikeusministeriön nostamista painokanteista 1919–1939

Tammisaaren pakkotyölaitoksen arkisto
Johtokunnan pöytäkirjat 1927
Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat 1893–1931

KANSAN ARKISTO (KA)

Helsingin muurarien arkisto
Saapuneet kirjeet 1917–1928

Helsingin nuorten työläisten opintoyhdistyksen arkisto (HNTOPYA)
Pöytäkirjat
Toimintakertomukset

Helsingin valtiollisten vankien huoltoyhdistyksen arkisto
Lasten kesäsiirtolatoimikunta

Joensuun työväen opintoyhdistyksen arkisto

Jyväskylän opintoyhdistys Valistuksen arkisto

Keravan työväen opintoyhdistys Toiveen arkisto

Kokkolan ammatillisen keskusneuvoston arkisto
Toimintakertomukset
Pöytäkirjat

Kuopion ammatillisen keskusneuvoston arkisto
Pöytäkirjat

Malmin työväen opintoyhdistyksen arkisto

Palosaaren työväenyhdistys Taiston arkisto
Toimintakertomukset

Rauhanmaan arkisto
Historiikka Teuvan valtiokirkkoon kuulumattomista ja Rauhanmaasta

Sosialisten työväen ja pienviljelijäin vaalikomiteoiden arkisto (STPV:n arkisto)
Suomen työväen keskusvaalikomitea
Pöytäkirjat 1924–1925
Kiertokirjeet 1924–1925
Helsingin vaalikomitea
Pöytäkirjat 1925–1930
Kirjeenvaihto 1925–1930
Toimintakertomuksia
Toiminnan järjestämiseen liittyvät ohjeet
Helsingin vaalineuvosto
Pöytäkirjat 1925–1929
Helsingin työväen paikallisjärjestö
Maatakäsittävät neuvottelukokoukset 1929
Helsingissä pidetyt työväestön kokoukset
Pöytäkirjat 1923–1930
Hämeen eteläinen vaalipiiri
Hämeen pohjoinen vaalipiiri
Kuopion itäinen vaalipiiri
Kuopion läntinen vaalipiiri
Oulun eteläinen vaalipiiri
Oulun pohjoinen vaalipiiri
Vaasan eteläinen vaalipiiri

Viipurin vaalipiiri
Eduskuntaryhmä
Saapuneet ja lähetetyt kirjeet 1924–30
Lähetetyt kirjeet 1924–30

SAJ:n poliittisten vankien ja punaorpojen avustuskeskuskomitean arkisto
Pöytäkirjat

Suomen demokraattisen nuorisoliiton arkisto (SDNL:n arkisto)
HTY:n Toveriseuran arkisto
Johtokunnan pöytäkirjat 1924

Suomen kommunistisen puolueen arkisto
Kaaderijaosto
Allan Asplund, Kauko Heikkilä, Matti Janhunen
Lentolehdet 1918–1944
Keskuskomitean lentolehdet

Tampereen työväen opintoyhdistyksen arkisto

Tampereen työväen paikallisjärjestön arkisto
Toimintakertomukset 1927–1929

Teuvan vapaa-ajattelijoiden arkisto

Turun työväen paikallisjärjestön arkisto
Toimintakertomukset 1928–1930

Valkeakosken työväen opintoyhdistyksen arkisto

Vapaa-ajattelijoiden arkisto
Kuopion ja lähiympäristön vapaa-ajattelijoiden arkisto

Veitsiluodon työväen järjestönuorten arkisto
Kirjeenvaihto

Viipurin nuorison opintokerhon arkisto

Ykspihlajan työväen paikallisjärjestön arkisto

Ohjelmatoiminta

Nuorten työläisten opintoyhdistysten ohjelmia 1920–1930-luvuilta
Vaasalaista ohjelmatoimintaa 1920–30-luvuilta
Meijän poikien arkisto (MPA)
Töyryn poikien arkisto
Etelä-Pohjanmaan sosialistisen nuorisopiirin ohjelmia
KSL:n työväenlaulujen keräys

Poliittiset vangitsemiset 1918–1944

Elämää yössä 1924–1929
Jaakko Enqvist
Vankilavihkot 1925–1926
Uuno Harjunpää
Opiskelua Tammisaaren pakkotyölaitoksella
Vankilavihko
Aukusti Hämäläinen
Vankilavihkot
Matti Lappi

LÄHDELUETTELO

Erkki Leinonen
Vankilavihkot 1926–1928
Arvi Puttonen
Vankilavihkot 1929

Henkilöarkistot

Onni Harjulan arkisto
Vankilavihkot 1927
Kusti Kulon arkisto
Vankilavihkot 1924–1926
Uno Laurikaisen arkisto
Vankilavihkot 1926–1931
Inkeri Lehtisen arkisto
Otto Mikkolan arkisto
Vankilavihkot 1924–1925
Hannes Mäkisen arkisto
Nestori Parkkarin arkisto
Betty Peltosen arkisto
Väinö Vuorion kirjeet Betty Peltoselle vankilaan 1925–1926
Väinö Sieväsen arkisto
Kivikkoinen tie I

Muistelmat

Gunnar Keltamäki
Iisakki Matero
Artturi Rönnqvist
Edvin Salonen

OULUN MAAKUNTA-ARKISTO (OMA)

Oulun raastuvanoikeuden arkisto (ORO)

РОССИЙСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АРХИВ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ИСТОРИИ, (RGASPI), МОСКВА

fond 495 (Kommunistisen internationaalien arkisto)

opis 2 (Kommunistisen internationaalien toimeenpaneva komitea)

delo

19 Pöytäkirjat 4.5.–22.12.1923
35 Asiakirjoja ja kirjeitä 8.1.–23.11.1924
38b Pöytäkirja 6.5.1925
39 Pöytäkirjat 21.5.–12.6.1925
40 Pöytäkirja 17.6.1925
49b Pöytäkirja 3.2.1926
51 Pöytäkirjat 10.2.1926
124 Pöytäkirja 22.5.1929

opis 18 (Kommunistisen internationaalien sihteeristö)

425 Pöytäkirjat 22.3.–28.4.1926

opis 31 (Skandinavian maasihteeristö)

8 Pöytäkirjat 27.1.–20.12.1928

opis 61 (Puolan–Baltian maasihteeristö)

13 Pöytäkirjat ja niiden aineisto 11.4.–29.12.1928

opis 269

351 (Lauri Haapanen (Reino Lahtinen))
 464 (Gunnar Björk (Harald Severi Vikström))
 584 (Aarne Martelius)
 670 (M. Tunturi (Seth Pakarinen))
 1262 (Lauri Gustafsson)
 1587 (Ville Honkanen)
 1663 (Lauri Robert Nalkki)
 1703 (Vili Sten (Väinö Pelkonen))

fond 516, opis 2 (Suomen kommunistisen puolueen arkisto)

648 (1921:97) SKP:n puoluekurssit 1921
 680 (1922: 5) Keskuskomitean pöytäkirjat 2.1.–21.12.1922
 722 (1923: 2) SKP:n ja IKKI:n kirjeenvaihto 2.6.–28.11.1923
 724 (1923: 4) Keskuskomitean laajennetun istunnon pöytäkirja 24.8.–1.9.1923 (SKP:n pl 1923)
 726 (1923: 6) Keskuskomitean pöytäkirjat 6.1.–25.10.1923
 727 (1923: 7) Keskuskomitean selostus elokuu 1922 – elokuu 1923, päätöslauselmia
 728 (1923: 8) Keskuskomitean kirjeenvaihto IKKI:n kanssa
 729 (1923: 9) Keskuskomitean kirjeenvaihto KNI:n kanssa nuorisotyöstä
 732 (1923:13) Keskuskomitean kirjeenvaihto eri organisaatioiden kanssa 1923
 734 (1923:15) Kullervo Mannerin kirjeenvaihto SKP:n johtotyöstä 1923
 735 (1923:16) Hanna Malmin kirjeitä puolueutyöstä, tilanteesta Suomessa 1923
 736 (1923:17) Keskuskomitean jäsenet yhteisrintamasta ja puolueutyöstä Suomessa
 739 (1923:21) Keskuskomitean ja SB:n kirjeenvaihto yhteisrintamasta, oikeusjutuista
 740 (1923:22) Keskuskomitean ja SB:n kirjeenvaihto 1.1.–30.6.1923
 741 (1923:23) Keskuskomitean ja SB:n kirjeenvaihto 1.7.–31.12.1923
 742 (1923:24) Sotilasjärjestön selostuksia ja kirjeitä työstä armeijassa 1923
 743 (1923:25) SB:n ohjeita organisaatiokysymyksestä
 747 (1923:29) Politbyroon pöytäkirjat 4.9.–23.10.1923
 764 (1923:47) Erimielisyydet keskuskomiteassa 1923
 766 (1923:49) Sd-nuorisoliiton ja KNI:n kirjeenvaihto 1923
 778 (1924: 3) IKKI:n ja SKP:n kirjeenvaihtoa 1924
 780 (1924: 5) Keskuskomitean plenumin pöytäkirja 30.–31.1.1924 (SKP:n pl 1924)
 782 (1924: 7) Keskuskomitean ja politbyroon päätöslauselmia ja ohjeita 1924
 784 (1924: 9) Keskuskomitean toimintaselostuksia
 789 (1924:14) Kullervo Mannerin kirjeenvaihtoa 1924
 790 (1924:15) Hanna Malmin kirjeenvaihtoa 1924
 792 (1924:17) Keskuskomitean ja SB:n kirjeenvaihto 1.1.–30.6.1924
 793 (1924:18) Keskuskomitean ja SB:n kirjeenvaihto 1.7.–31.12.1924
 794 (1924:19) Raportteja vaali- ja muusta toiminnasta Suomessa 1924
 795 (1924:20) Punasotilas-lehti 1924
 796 (1924:21) Nuori Kommunisti -lehti 1924
 798 (1924:26) Sotilasjärjestön raportteja Suomesta 1.1.–30.6.1924
 799 (1924:27) Sotilasjärjestön raportteja Suomesta 28.6.–31.12.1924
 801 (1924:29) Politbyroon pöytäkirjat 29.1.–29.12.1924
 810 (1924:38) Puoluekurssit Tukholmassa
 823 (1924:51) KNI:n ja SSNL:n asiakirjoja ja kirjeitä 1924
 824 (1924:52) SSNL:n kirjeitä
 827 (1924:55) Keskuskomitean ja SB:n kirjeenvaihtoa ammattiyhdistysliikkeestä
 829 (1924:57) SKP:n ja MOPR:n kirjeenvaihtoa 1924
 833 (1924:62) STPV:n eduskuntaryhmän pöytäkirjoja 1924
 834 (1925: 1) IKKI:n ja SKP:n kirjeenvaihtoa 1925

- 836 (1925: 3) SKP:n V edustajakokouksen pöytäkirja 30.7.–2.8.1925, s. 1–162 (SKP:n pk 1925)
837 (1925: 4) SKP:n V edustajakokouksen pöytäkirja 3.–5.8.1925, s. 163–342 (SKP:n pk 1925)
838 (1925: 5) SKP:n V edustajakokouksen pöytäkirja 6.–8.8.1925, s. 343–536 (SKP:n pk 1925)
847 (1925:12) SKP:n V edustajakokouksen pöytäkirja 9.–16.8.1925 (SKP:n pk 1925)
849 (1925:16) SKP:n V edustajakokous: sihteerin muistiinpanoja, vaalit
857 (1925:23) Keskuskomitean plenumin pöytäkirja 7.–15.6.1925 (SKP:n pl 1925)
858 (1925:24) Keskuskomitean plenum 7.–15.6.1925, päätökset
860 (1925:26) SKP:n toimintakertomuksia 1923–1924
867 (1925:33) SKP:n piirien raportteja 1925
868 (1925:34) Keskuskomitean ja SB:n kirjeenvaihto 1.1.–6.7.1925
869 (1925:35) Keskuskomitean ja SB:n kirjeenvaihto 4.7.–31.12.1925
871 (1925:37) SB:n työntekijöiden ja piiriorganisaattorien raportteja 1925
872 (1925:40) Punasotilas-lehti 1925
878 (1925:46) Keskuskomitean jäsenten kirjeitä ja raportteja 1925
879 (1925:48) Kullervo Mannerin ja Hanna Malmin kirjeitä 1925
880 (1925:49) Kullervo Mannerin ja Hanna Malmin kirjeitä 1925
884 (1925:53) Poliitbyroon pöytäkirjat 22.1.–27.12.1925
887 (1925:56) Keskuskomitean ohjeita ja sen jäsenten kirjeitä 1925
889 (1925:57a) Sihteeristön pöytäkirjat 6.11.1925–22.2.1927
893 (1925:60) Hallinnollisen byroon kirjeenvaihtoa 1925
910 (1925:75) SSNL:n kirjeitä 1925
911 (1925:76) SKP:n ja MOPR:n kirjeenvaihtoa, tietoja poliittisista vangeista 1925
913 (1925:78) STPV:n eduskuntaryhmän aineistoa 1925
919 (1926: 5) IKKIn ohjeita ja kiertokirjeitä; SKP:n raportteja
921 (1926: 7) Keskuskomitean plenumin pöytäkirja 19.–25.7.1926 (SKP:n pl 1926)
925 (1926:11) Poliitbyroon toimintakertomus 30.8.1925–18.7.1926
926 (1926:12) Keskuskomitean plenum 19.–25.7.1926, päätöslauselmat
934 (1926:20) Kullervo Mannerin ja Hanna Malmin kirjeitä 1926
935 (1926:21) Ohjeita ja kirjoituksia puolueyöstä ja tilanteesta Suomessa
936 (1926:22) Poliitbyroon ja SB:n kirjeenvaihto 1926
937 (1926:23) SKP:n piirien raportteja 1.1.–30.6.1926
938 (1926:24) SKP:n piirien raportteja 1.7.–31.12.1926
940 (1926:26) Poliitbyroon pöytäkirjat 22.1.1926–11.7.1927
941 (1926:27) Poliitbyroon ohjeita, päätöksiä ja kiertokirjeitä 1926
942 (1926:28) Poliitbyroon kirjeenvaihto SB:n kanssa 1926
955 (1926:41) Punasotilas-lehti 1926
957 (1926:43) Nuori Kommunisti -lehti 1926
963 (1926:48) VVHY:n kirjeenvaihtoa 1.1.–30.6.1926
965 (1926:50) STPV:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1926
967 (1927: 1) IKKIn ja SKP:n kirjeenvaihtoa 1927
968 (1927: 2) Keskuskomitean plenumin pöytäkirja 28.7.–8.8.1927 (SKP:n pl 1927)
970 (1927: 4) Keskuskomitean plenum 28.7.–8.8.1927, päätöslauselmat
981 (1927:14) Kullervo Mannerin, Hanna Malmin ja Yrjö Sirolan kirjeitä 1927
986 (1927:18) Poliitbyroon pöytäkirjat 21.7.1927–6.5.1929
987 (1927:19) Poliitbyroon kirjeenvaihto SB:n kanssa 1.1.–30.6.1927
988 (1927:20) Poliitbyroon kirjeenvaihto SB:n kanssa 1.7.–31.12.1927
994 (1927:25) SKP:n Venäjän byroon kirjeenvaihto eri elinten kanssa 1927
996 (1927:27) Sotilasjärjestön ohjeita ja aineistoa työstä Suomessa 1927
997 (1927:28) Punasotilas-lehti 1927
998 (1927:29) Nuori Kommunisti -lehti 1927
999 (1927:30) SKP:n piirien kertomuksia 1927
1002 (1927:33) Suomen ja Skandinavian ammatillisen liikkeen aineistoa 1927
1003 (1927:34) VVHY:iden ja MOPR:n aineistoa 1927
1006 (1927:37) STPV:n eduskuntaryhmän aineistoa 1927
1009 (1928: 2) IKKIn tiedotuksia, SKP:n raportteja IKKI:lle 1928
1011 (1928: 3) Keskuskomitean plenumin pöytäkirja 3.–6.6.1928 (SKP:n pl 1928)
1013 (1928: 5) Keskuskomitean laajennetun plenumin pöytäkirja 20.–23.8.1928 (SKP:n laaj pl 1928)
1017 (1928: 9) Keskuskomitean ohjeet ja kiertokirjeet SB:lle 1928
1018 (1928:10) Lehtiartikkeleita Suomeen 1928
1024 (1928:16) Kullervo Mannerin ja Hanna Malmin kirjeenvaihtoa 1928

- 1025 (1928:16a) SB:n tilit 1928
 1027 (1928:18) Sihteeristön pöytäkirjat 1.1.–31.10.1928
 1028 (1928:19) Sihteeristön pöytäkirjat 9.11.1928–5.7.1929
 1035 (1928:25) Sotilasjärjestön kertomuksia työstä armeijassa
 1036 (1928:26) SB:n kirjeitä ja kertomuksia keskuskomitealle 1928
 1037 (1928:27) SB:n kertomuksia eduskuntatoiminnasta, kunnallisvaaleista 1928
 1038 (1928:28) Punasotilas-lehti 1928
 1040 (1928:30) SKP:n piirien kertomuksia työstä Suomessa 1928
 1044 (1928:34) KNI:n ja SKNL:n kirjeenvaihtoa 1928
 1045 (1928:35) SKP:n nuorisosaaston pöytäkirjat, aineistoa järjestönuorista 1928
 1046 (1928:36) SKNL:n aineistoa 1928
 1048 (1928:37) Ammatillisen liikkeen aineistoa 1928
 1049 (1928:38) VVHY:iden ja MOPR:n aineistoa 1928
 1051 (1928:40) STPV:n ekr:n pöytäkirjoja ja kertomuksia 1928
 1055 (1929: 3) Keskuskomitean plenumin pöytäkirja 13.–18.4.1929 (SKP:n pl 1929)
 1056 (1929: 4) SKP:n puoluekonferenssin pöytäkirja 7.–15.10.1929 (SKP:n pkonf 1929)
 1061 (1929: 9) IKKIn ja SKP:n kirjeenvaihtoa 1929
 1063 (1929:11) Keskuskomitean jäsenten kirjeenvaihtoa 1929
 1065 (1929:13) Politbyroon kirjeenvaihto SB:n kanssa 1929
 1066 (1929:14) Politbyroon ja SB:n kirjeenvaihto nais- ja nuorisokysymyksistä 1929
 1072 (1929:19) SKP:n päätöksiä, ohjeita ja kirjeitä Suomeen 7.–12.1929
 1073 (1929:20) SB:n kertomuksia ja kirjeitä politbyroolle 1929
 1074 (1929:21) Sihteeristön pöytäkirjat 8.7.–21.12.1929
 1079 (1929:26) Sotilasjärjestön kertomuksia Suomesta 1929
 1080 (1929:27) Punasotilas- ja Kommunisti-lehti 1929
 1083 (1929:29) SKNL:n edustajakokouksen pöytäkirja 8.1929
 1084 (1929:30) SKNL:n toimintakertomuksia, päätöksiä ja ohjeita 1929
 1085 (1929:31) SKNL:n lehtiä 1929
 1086 (1929:32) Ohjeita ja tiedonantoja ammattiyhdistysliikkeen kysymyksistä 1929
 1089 (1929:34) VVHY:n ja MOPR:n aineistoa 1929
 1114 (1930:22) SKP:n kirjoituksia Suomeen 1930
 1124 (1930:29) Politbyroon pöytäkirjat 28.6.1929–11.9.1930
 1129 (1930:33) Hanna Malmin kirjeitä ja muistiinpanoja 1930
 1137 (1930:39) SB:n ja piirien kirjeitä ja kertomuksia 1930
 1138 (1930:40) Sotilasjärjestön kertomuksia ja kirjeitä 1930
 1139 (1930:41) Punasotilas-lehti 1930
 1149 (1930:51) Suomen ammattiyhdistysliikkeen asioita 1930

fond 522 (Otto Ville Kuusisen arkisto)

- 107 Kirjeenvaihto SKP:n johdon kanssa 5.1.–18.8.1923
 108 Kirjeenvaihto SKP:n johdon kanssa 20.8.–31.12.1923
 109 Kirjeenvaihto SKP:n johdon kanssa 4.1.–5.4.1924
 110 Kirjeenvaihto SKP:n johdon kanssa 5.4.–11.5.1924
 123 Kirjeenvaihto 14.5.1919–22.2.1940

fond 525 (Yrjö Sirolan arkisto)

- 121 Kirjeenvaihtoa Otto Ville Kuusisen kanssa, puheita 1918–1931
 134 Kirjeenvaihtoa Toivo Antikaisen kanssa 13.7.1925–28.7.1935

fond 534 (Punaisen ammattiyhdistysinternationaalin arkisto)

opis 3

- 341 Norjalais-venäläis-suomalaisen komitean asiakirjoja 1928

LÄHDELUETTELO

opis 4

137 PAI:n johdon ja J. H. Lumivuokon kirjeenvaihtoa 1925

opis 6

149 PAI:n johdon kirjeitä ja sähköitä SKP:lle 1922, 1928

TYÖVÄEN ARKISTO (TA)

Helsingin ammatillisen keskusneuvoston arkisto

Pöytäkirjat 1925–1929

Kiertokirjeitä 1920–1930

Kirjeenvaihto

Kustannusosakeyhtiö Kansanvallan arkisto

Johtokunnan pöytäkirjat 1923

Lahden ammatillisen keskusneuvoston arkisto

Pöytäkirjat

Oulun ammatillisen keskusneuvoston arkisto

Pöytäkirjat 1923–1930

Sosialidemokraattisen puolueen arkisto

Puolueneuvoston pöytäkirjat 1923–1924

Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 1923–1924

Suomen ammattijärjestön arkisto

Toimeenpanevan valiokunnan ja toimikunnan pöytäkirjat 1923–1930

Ulkomainen kirjeenvaihto 1923–1930

Suomen sosialistisen työväenpuolueen arkisto

Helsingin sosialistinen kunnallisjärjestö

Pöytäkirjat 1923

Oulun eteläinen vaalipiiri

Edustajakokouksen pöytäkirja 1925

Turun eteläinen vaalipiiri

Toimintakertomus 1924

Uudenmaan vaalipiiri

Suomen työväen keskusvaalikomitean arkisto

Pöytäkirjat 1924

Vallilan sosialistisen yhdistyksen arkisto

Toimintakertomus 1929

TAUNO SAARELAN HALLUSSA

Vesa Koivu, *Kommunistit Äänekoskella 1918–1939*, käsikirjoitus

JULKAISTU ALKUPERÄISAINEISTO

LEHDET

Aamulehti (Tampere) 1927*

Dagens Nyheter (Tukholma) 1923*

Heinolan Sanomat (Heinola) 1929–30*
Helsingin Sanomat (HS) (Helsinki) 1923–1930*
Hämeen Sanomat (Hämeenlinna) 1927*
Ilkka 1923–1930*
Iltalehti (IL) (Helsinki) 1923–1930*
Internationale Presse-Korrespondenz (IPK) (Wien) 1924–1930
Itä ja Länsi (I&L) (Helsinki) 1924–1930
Kaiku (Oulu) 1928*
Kaleva (Oulu) 1928–1929*
Kansan Lehti (Tampere) 1923*
Kansan Työ (Viipuri) 1923*
Karjala (Viipuri) 1923–1930*
Kasarmi (Leningrad) 1929
Kommunisti (Leningrad) 1925–1930
Kurikka (Helsinki) 1923*
Liekki (L) (Helsinki) 1923–1930
Nuoren Työläisen Joulu (NTJ) 1924–1929
Nuorisoliitto (NL) (Helsinki) 1924–1925
Nuori Työläinen (NT) (Helsinki) 1922–1923
Nyland (Helsinki) 1923*
Pohjan Kansa (PK) (Oulu) 1919–1923
Pohjan Voima (PV) (Oulu) 1924–1930
Pohjolan Työmies (PT) (Oulu) 1924*
Proletaari (Leningrad) 1923–1930
Punainen Huolto (PH) (Helsinki) 1928–1930
Punainen pääsiäinen Helsinki 1928–1930
Punalippu (PL) (Helsinki) 1929
Revontulet (RT) (Luulaja) 1923–1924
Revontulet (RT) (Oulu) 1926–1930
Rymäkköön (Helsinki) 1924–1929
Satakunnan Kansa (Pori) 1928*
Savon Kansa (Kuopio) 1921
Savon Työ (SaT) (Kuopio) 1924–1930
Sosialisti (Turku) 1923*
Sosialistinen Aikakauslehti (SA) (Helsinki) 1920–1923
Suomen Ammattijärjestö (SAJ) (Helsinki) 1925–1930
Suomen Sosialidemokraatti (SS) (Helsinki) 1923–1930*
Suomen Työmies (ST) (Helsinki) 1920–1923
Suomen Työmies (ST) (Helsinki) 1930
Suomen Työväen Joulu (Helsinki) 1923–1929
Talonpojan Sanomat (TPS) (Helsinki) 1926–1927
Tuisku (Helsinki) 1924–1930
Työ (T) (Viipuri) 1927–1930
Työmiehen viikkolehti (TMVL) (Helsinki) 1924–1925
Työn Ääni (TÄ) (Vaasa) 1924–1930
Työn Joulu (Helsinki) 1924–1929
Työväenjärjestöjen Tiedonantaja (TT) (Helsinki) 1923–1930
Työväen Lehti (TL) (Tampere) 1927–1930
Uusi Aura (Turku) 1923*
Uusi Suomi (US) (Helsinki) 1923–1930*
Vaasa (Vaasa) 1923–1930*
Vapaus (Pietari-Leningrad) 1923–1930*
Viesti (Tukholma) 1919

* Luettu aiheeseen liittyvät artikkelit

PÖYTÄKIRJAT, TOIMINTAKERTOMUKSET, TILASTOJULKAISUT

- Alustuksia ja ehdotuksia Suomen ammattijärjestön VIII:lle edustajakokoukselle. Helsinki 1929.
- Alustuksia ja ehdotuksia Suomen Ammattijärjestön seitsemännelle edustajakokoukselle. Helsinki 1926.
- The Communist International 1919–1943. Documents.* Selected and edited by Jane Degras. Volume I 1919–1922. London 1956 (Degras I).
- The Communist International 1919–1943. Documents.* Selected and edited by Jane Degras. Volume II 1923–1928. London 1971 (Degras II).
- Eduskunnan kalenteri valtiopäivillä 1926. Helsinki 1926.
- Erweiterte Exekutive der Kommunistischen Internationale. Moskau, 21. März – 6. April 1925. Hamburg 1925.
- Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 1926. Helsinki 1926.
- “*Kallis toveri Stalin*”. *Komintern ja Suomi*. Toimittaneet Natalia Lebedeva, Kimmo Rentola ja Tauno Saarela. Edita, Helsinki 2002. (KTS)
- Kertomus Helsingin Ammatillisen Keskusneuvoston toiminnasta vuodelta 1924. Helsinki 1925.
- Kertomus Helsingin Työväenjärjestöjen Punaorpotoimikunnan toiminnasta v. 1926. Helsinki 1926.
- Kertomus H:gin ammatillisen keskusneuvoston toiminnasta 28/3 1926 – 1/3 1927. Helsinki 1927.
- Kertomus H:gin työväenjärjestöjen punaorpotoimikunnan toiminnasta vuotena 1927. Helsinki 1927.
- Kertomus H:gin työväenjärjestöjen punaorpotoimikunnan toiminnasta vuotena 1928. Helsinki 1928.
- Kertomus H:gin työv. järjestöjen punaorpotoimikunnan toiminnasta v. 1929. Helsinki 1929.
- Kertomus Suomen Maatyöväen liiton toiminnasta vuodelta 1925. Helsinki 1926.
- Kertomus Suomen maatyöväen liiton toiminnasta v. 1924. Helsinki 1925.
- Kertomus Suomen Maatyöväen liiton toiminnasta v.v. 1922–1923. Helsinki 1924.
- Kommunistisen nuorisointernationalen IV kongressin teesit ja päätöslauselmat. Ei painopaikkaa, ei painovuotta.
- Korkeimman hallinto-oikeuden päätökset 1926 (Tammikuu–maaliskuu). Helsinki 1929.
- Korkein Oikeus. Päätöstalot 1926 IV. Loka-marraskuu.
- KUUSINEN O.W. *Kommunistinen internationaale ja sen osastojen tehtävät. Puheita ja kirjoituksia.* Leningrad 1932.
- Luettelo lakkautetuista ja toimintakiellon alaisista yhdistyksistä. Helsinki 1934.
- Protokoll der erweiterten Exekutive der Kommunistischen Internationale. Moskau, 22. November – 13. Dezember 1926. Hamburg–Berlin 1927.
- Protokoll. Fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale. Berlin 1925.
- Protokoll der Konferenz der erweiterten Exekutive der Kommunistischen Internationale. Moskau 12–23. Juni 1923. Hamburg 1923.
- Protokoll der Sechsten Session des Zentralrats der Roten Gewerkschafts-Internationale. Abgehalten in Moskau vom 15. bis 24. Dezember 1929.
- Protokoll der vierten Kongresses der Kommunistische Internationale. Petrograd-Moskau vom 5. November bis 5. Dezember 1922. Hamburg 1923.
- Protokoll Sechster Weltkongress der Kommunistischen Internationale. Moskau, 17. Juli – 1. September 1928. Erster Band. Hamburg–Berlin 1928.
- Protokoll über den 4. Kongress der Roten Gewerkschaft-Internationale. Abgehalten in Moskau vom 17. März bis 3. April 1928. Berlin 1928.
- Pöytäkirja Kemissä huhtikuun 8 ja 9 p:nä 1928 pidetystä Oulun läänin pohjoisen vaalipiirin kuntien valtuustojen työläisryhmien ja eri työväen vaalineuvostojen yhteisestä kokouksesta. Oulu 1928. (Oulu pohj 1928).
- Pöytäkirja O. l. pohj. vaalipiirin kuntien valtuustojen työläisryhmien neuvottelukokouksesta 29 ja 30 päivänä maaliskuuta 1929. Oulu 1929. (Oulu pohj 1929).
- Pöytäkirja tehty Kuopion läänin länt. vaalipiirin kunnanvaltuustojen työläisryhmäin edustajakokouksessa Kuopiossa 5 p. tammikuuta v. 1926. Kuopio 1926. (Kuopio länt 1926).
- Selostuksia ja tiedonantoja korkeimman oikeuden ratkaisuksista vuonna 1928. Korkeimman oikeuden määräyksestä toimittanut L.K. Soini. Helsinki 1930.
- Suomen Ammattijärjestön kahdeksannen Helsingissä toukokuun 10–16 p:nä 1929 pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja. Kokouksen sihteerien muistiinpanojen mukaan toimittanut Matti Väisänen. Helsinki 1929. (SAJ:n edkok 1929)
- Suomen ammattijärjestön VII, Helsingissä toukokuun 3–8 päivinä 1926 pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja. Helsinki 1926. (SAJ:n edkok 1926)
- Suomen ammattijärjestön toimintakertomus vuodelta 1928. Helsinki 1929.

Suomen ammattijärjestön toimintakertomus vuodelta 1929. Helsinki 1929. Helsinki 1930.
 Suomen Asetuskokoelma vuodelta 1919, 1921 ja 1922. Helsinki 1920, 1922 ja 1923.
 Suomen eduskunta 1924–1926. Helsinki 1925.
 Suomen tilastollinen vuosikirja 1925 ja 1929. Helsinki 1925 ja 1929.
 Suomen työväen raittiusliiton viidennen (varsinaisen) ja kuudennen (ylimääräisen) edustajakokouksen pöytäkirjat. Kokoukset pidetty: viides Tampereella 20–21 p. huhtik. 1924 ja kuudes Helsingissä 24 p. elok. 1924. Mikkeli 1925.
 Suomen virallinen tilasto (SVT). XXIX Vaalilasto 10. Eduskuntavaalit 1922. Helsinki 1923.
 Suomen virallinen tilasto. XXIX Vaalilasto 11. Eduskuntavaalit 1924. Helsinki 1925.
 Suomen virallinen tilasto. XXIX Vaalilasto 13. Eduskuntavaalit 1927. Helsinki 1928.
 Suomen virallinen tilasto. XXIX Vaalilasto 14. Eduskuntavaalit 1929. Helsinki 1930.
 Valtiopäivät. Asiakirjat 1922–1926, 1928–1929.
 Valtiopäivät. Liitteet 1907, 1921–1930.
 Valtiopäivät. Pöytäkirjat. 1920–1930.

AIKALAISKIRJALLISUUS

Alustuksia verotuskysymyksestä. Helsinki 1928.
 BOGDANOFF A. *Taloustieteen oppikirja.* Hancock 1914.
 BRANTING GEORG *Oikeudenkäyttö Suomessa. Muutamia asiakirjoja selityksineen.* Helsinki 1925.
 DAN THEODOR *Venäjän työväenluokka kommunismin jaloissa.* Helsinki 1925.
För leninismen. Teser och resolutioner antagna på Kommunistiska Internationalens femte världskongress Moskva, 17 juni – 8 juli 1924. Stockholm 1926.
Helspro-keskus. Helsinki 1929.
Herravaltaa ja porvarillista kunnalliskomentoa vastaan! Helsinki 1928.
 HILFERDING RUDOLF *Die Aufgabe der Sozialdemokratie in der Republik.* Spandau 1927.
Huuto syvyydestä. Poliittisten vankien, heidän omaistensa ja punaorpojen puolesta. Helsinki 1925.
 HÖGLUND ZETH *Sosialismin historia pääpiirteissään.* Helsinki 1913.
Inför Englands krigsplaner. Kommunistiska Internationalens uttalande om världsläget och krigsfaran. Stockholm 1927.
 ITKONEN RIETI *Kunnallisverot – kuka ne maksaa ja miten ne saadaan oikeudenmukaisemmiksi?* Helsinki 1926.
Die Jugend der Revolution. Drei Jahre proletarische Jugendbewegung 1918-1920. Berlin.
Kapitalistinen maailma ja Kommunistinen internatsionaale. Kommunistisen (III:n) Internatsionaalen II kongressin manifesti ja päätökset. Vaasa 1921.
 KAUTSKY KARL *Karl Marxin taloudelliset opit.* Pori 1906.
 KAUTSKY KARL *Tie valtaan.* Helsinki 1909.
 KAUTSKY KARL *Yhteiskunnallinen vallankumous.* Pori 1906.
III Nuorten työläisten opiskelijajärjestöjen koko maata käsittävät opintopäivät Vaasassa elokuun 16, 17 ja 18 p:nä 1929. Vaasa 1929.
III Vuosikirja 1927. Helsinki 1928.
Kommunismin vaara on torjuttava! Kansallisen Kokoomuspuolueen julkaisuja n:o 8. Helsinki 1929.
Kommunistisen Internatsionaalen päätöslauseet ja ohjesääntö. Hyväksytty Kommunistisen Internatsionaalen 2:ssa kongressissa heinäk. 17 – elok. 8 p:nä 1920. II. Pietari 1920.
Kommunistisen internatsionaalen III:n kongressin teesit ja päätökset. Kuopio 1922.
Koulukysymys Suomen sos.-dem. nuorisoliiton ohjelmassa. VI liittokokoukselle K.V. Silverbergin ja Hj. Eklundin esittämien alustusten sekä kokouksen päätöksen mukaan toimittanut Hj. Eklund. Pori 1920.
Kumpaa tietä. Eräitä huomioita Suomen ammattiyhdistysliikkeestä. Kirj. Matkamies. Helsinki 1926.
Kunnallishallitus työväen ja talonpoikain käsiin. Helsinki 1925.
Kupletterna ur Hoppla, va' dom lever eller På kryss med "Per Albin" – med Härleman i kölvattnet. Stockholm 1928.
Kyntömiesten neuvostovalta eli uusi maatalousohjelma Suomen talonpojille, torppareille ja maatyöväestölle. Helsinki 1919.
Laittomuutta vastaan. Hj. Långströmin ja Niilo Vällärin puolustuspuheet Turun hovioikeudessa marraskuulla 1923. Hämeenlinna 1923.
Lakonrikkuruutta vastaan, Helsinki 1928.
Lasten militarisoitua vastaan. Helsinki 1929.

- Lenin/Liebnecht/Luxemburg. Suomen proletaarinuorisolle vallankumoussankarien muistoa juhlistaessa* v. 1927. Helsinki 1927.
- LENIN N. *Asestariisumisen tunnussanasta*. Ei painopaikkaa, 1929.
- LIEBKNECHT KARL. *Militarismi ja antimilitarismi*. Tampere 1910.
- LISSAGARAY. *Parisin veripäivät eli Parisin kommunin historia v. 1871*. Pori 1908.
- LOSOWSKY A. *Das Aktionsprogram der Roten Gewerkschafts-Internationale*. Berlin 1922 (1921).
- LUMIVUOKKO J. *Kommunisti ammatillisessa liikkeessä*. Kuopio 1921.
- LUMIVUOKKO J. *Laillinen ammattiyhdistysliike vaiko vallankumous*. Pietari 1919
- LUMIVUOKKO J. *Teollisen tuotannon järjestämisestä työväen diktatuurin ensi asteilla Suomessa*. Pietari 1919.
- MANNER KULLERVO. *Ketkä ovat tällä hetkellä työväen vaarallimmat viholliset?* 1924.
- MANNER KULLERVO. *Talonpoikaiskysymyksestä Suomessa*. Stockholm 1924. (Manner 1924A)
- MANNER KULLERVO. *Tilinteon päivät lähenevät*. 1924.
- MANNER KULLERVO. *Työkansan elämän puolesta*. 1924.
- MANNER KULLERVO. *Työväen joukkojen yhteisrintaman puolesta*. 1924.
- MANNER KULLERVO. *Työväki ja kyntömiehet herravaltaa vastaan*. 1924.
- MANNER KULLERVO. *Vaalitaapinen*. 1924.
- MARX KARL ja ENGELS FRIEDRICH. *Kommunistien Liitto. Asiakirjoja vuosilta 1850–52*. Kuopio 1928.
- MÄKELÄ SANTERI. *Jumalat ja jumalien palvelus*. Leningrad 1925.
- IV Vuosikirja* 1928. Kuopio 1929.
- Neuvostojen puolesta imperialismia vastaan*. Helsinki 1929.
- Neuvosto-Venäjä. Englannin ammattiyhdistysvaltuuskunnan virallinen raportti matkastaan Venäjälle ja Kaukaasiaan marras- ja joulukuussa 1924*. Helsinki 1925.
- Nuorisotoverimme Suomessa. Muutamia Suomen vasemmistolaisista nuorisoliikettä kuvaavia kaunokirjallisia tuotteita*. Toimittaneet Helka Ström ja Ludvig Kosonen. Leningrad 1931.
- Ohjelmaa ammatilliselle valistusviikolle 1929 joukkue-esityksiä varten*. Helsinki 1929.
- Opinto-ohjelma n:o 2 kolmannelle vuosinelj.* 1928. Helsinki 1928.
- Opinto-ohjelma n:o 3 neljännelle vuosinelj.* 1928. Helsinki 1928.
- Opinto-ohjelma n:o 6 kolmannelle vuosinelj.* 1929. Helsinki 1929.
- Opinto-ohjelma n:o 4 ensimmäiselle vuosinelj.* 1929. Helsinki 1929.
- Opinto-ohjelma n:o 5 toiselle vuosinelj.* 1929. Helsinki 1929.
- Opinto-ohjelma n:o 1 v. 1928 toiselle vuosineljännekselle*. Helsinki 1928.
- Orpojen puolesta. Selostus ensimmäisen punaorpokodin toiminnasta*. Vaasa 1928.
- PAAVOLAINEN OLAVI. *Nykyaikaa etsimässä. Esseitä ja pakimoita*. Helsinki 1929.
- PANNEKOEK ANTON. *Työväenliikkeen menettelytavasta*. Pori 1910.
- Pohjolan ja Lapin raatajanuorison haastejuhlat Rovaniemellä 21 ja 22 päivänä syysk.* 1929.
- Esittelyvihkonen*. Oulu 1929.
- Presidentin päiväkirja II. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1928–1931*. Julkaisuut Eino Jutikkala. Weilin&Göös, Helsinki 1968.
- Punainen Kalenteri 1926–1930*. Helsinki 1925–1929.
- Punaisten puolesta – valkoisia vastaan. Lehtisiä luokkataistelun uusimmasta historiasta Suomessa. Asiakirjoja ja tosiasioita 5:n ja 49:n syytetyn jutussa*. Helsinki 1929.
- Pyhä allianssi eli kuka heiluttaa tahtipuikkoa*. Helsinki 1929.
- SIROLA YRJÖ. *Lenin ja Suomen kysymys*. Helsinki 1928.
- Sosialidemokraatit ja ammatillinen yhtenäisyys*. Oulu 1929.
- Sosialidemokratian vuosisata 1-2*. Suomeksi toimittanut Väinö Voionmaa. Porvoo 1906.
- Sosialifascismi Suomessa. Piirteitä ja esimerkkejä tšekäläisen sosialidemokratian kehittämisestä sosialifascismiksi*. Julkaisija K. Ilola. Kuopio 1930.
- Sosialistinen rakennustyö Neuvostoliitossa. 5-v. suunnitelma ja sen toteuttaminen*. Julkaisija Yrjö Aliklaavu. Oulu 1930.
- Sotaa ja imperialismia vastaan. Työläis- ja talonpoikaisotilaiden oikeuksien puolesta*. Työläisedustajain M. Rosenbergin ja K. Kulmalan eduskuntapuheita v:n 1929 budjettikäsittelyssä. Helsinki 1928.
- Sotakysymyksestä. Teesit ja päätöslauselma*. Kommunistisen internationalen VI maailman kongressi. Ei painopaikkaa, ei painovuotta.
- STALIN I. *Lenin ja leninismi*. Työväenjärjestöjen Tiedonantaja, Helsinki 1926.
- Suomen luokkasota. Historiaa ja muistelmia*. Toimittanut: A. Halonen. Superior, Wis. 1928.
- Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen ohjelma*. Kuopio 1920.
- Suomen työväen vallankumous 1918. Arviota ja itsekritiikkiä*. Leningrad 1928.
- Talonpoika tienhaarassa. Eräitä poliittisia ajatuksia*. Paperille pannut Talonpoika. Viipuri 1925.
- Tervettäärkeä pikkuviljelijöille*. Kirjoitti Pikkuviljelijä. Jyväskylä 1908.

- II Vuosikirja 1926. Vaasa 1927.
- Työläiskynäilijäin ja kuvaajain liitto Yhteisvoiman albumi I. Helsinki 1929. (TKL 1).
- Työläisvainot ja sos.dem. puolue. Kirj. ja kustant. M. Rosenberg. Helsinki 1928.
- Työväitekevän nuorison lähimmät tehtävät. Tampereen neuvottelukokouksen alustukset ja päätökset. Helsinki 1929.
- Työvän luokkatieto. Luokkataistelun perustiedot. Kustantaja Tauno Tietäväinen. Vaasa 1929.
- Unter Rotem Banner. Bericht über den ersten Kongress der Kommunistischen Jugendinternationale. Berlin.
- Valkoinen Suomi Englannin sotahankkeitten etunensä. Ei painopaikkaa, ei painovuotta (1927).
- Vanhana työväenliikkeemme arviota ja arvostelua. Suomen Työvän Puolueen 30-vuotismuiston johdosta. Julkaisija Aug. Niemistö. Helsinki 1929.
- V Vuosikirja 1929. Kuopio 1930.
- Vuosi sosialidemokraattista hallitusta. Poliittisesti arvokasta havainto-opetusta Suomen työtätekevälle väestölle. Helsinki 1928.
- Älkää unohtako meitä! Helsinki 1926.

KIRJALLISUUS

- AATSINKI ULLA Vasemmistolainen vaihtoehto. Kirjassa Ulla Aatsinki, Mika Lampi ja Jarmo Peltola, *Hirmuvallan huolena vankilat ja tuonela. Luokka, liike ja yhteiskunta 1918–1944. Vasemmistolainen työväenliike Pirkanmaalla II*. Tampere University Press, Tampere 2007.
- Aatteen ja asenteen. Toimittaneet Matti Hako, Heimo Huhtanen, Matti Nieminen. Helsinki 1973.
- ADAMSON WALTER L. *Hegemony and Revolution. A Study of Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory*. University of California Press, Berkeley 1980.
- ADIBEKOV G.M., SHAHNAZAROVA E.N., SHIRINJA K.K. 1997 *Organisationsnaja struktura Kominternna 1919–1943*. Rosspen, Moskva.
- AHTI MARTTI *Kaappaus? Suojeluskuntaselkkaus 1921 Fascismin aave 1927 Mäntsälän kapina 1932*. Otava, Keuruu 1990.
- AHTI MARTTI *Ryssänvihassa. Elmo Kaila 1888–1935*. WSOY, Juva 1999.
- AHTI MARTTI *Salaliiton ääriiviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918–1919*. Weilin&Göös, Espoo 1987.
- AHTI MARTTI Suojeluskuntalain kolmas pykälä. Kirjassa *Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin*. Toimittanut Risto Alapuro. WSOY, Porvoo 1998.
- AHTI MARTTI Tuntematon suojeluskuntalainen? Kirjassa *Kansa liikkeessä*. Toimittaneet Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds, Henrik Stenius. Kirjayhtymä, Vaasa 1987.
- ALA-KAPEE PIIRJO – VALKONEN MARJAANA *Yhdessä elämä turvalliseksi. SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen kehitys vuoteen 1930*. SAK, Helsinki 1982.
- ALAPURO RISTO *Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla*. WSOY, Porvoo 1973.
- ALAPURO RISTO Pitkä yhteiskuntarauha 1800-luvulla, äkilliset murrokset 1900-luvun alussa. Kirjassa *Nälkä, talous, kontrolli. Näkökulmia kriisien ja konfliktien syntyyn, merkitykseen ja kontrolliin*. Toimittanut Kari Pitkänen. Helsingin yliopisto, Helsinki 1987.
- ALAPURO RISTO *State and Revolution in Finland*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London 1988.
- ALAPURO RISTO *Suomen syntyy paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Hanki ja jää, Porvoo 1994.
- ALAPURO RISTO *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Tammi, Hämeenlinna 1997.
- ALAPURO RISTO Vallankumous. Kirjassa *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Toimittaneet Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius. Vastapaino, Tampere 2003.
- ANGRESS WERNER T. *Stillborn Revolution. The Communist Bid for Power in Germany, 1921–1923*. Princeton University Press, Princeton 1963.
- ANWEILER OSKAR *Die Rätebewegung in Russland 1905–1921*. Brill, Leiden 1958.
- ARNOLD VOLKER *Rätebewegung und Rätetheorie in der Novemberrevolution. Räte als Organisationsformen des Kampfes und der Selbstbestimmung*. Junius, Hannover 1985.
- BAHNE SIEGFRIED Die Erwerbslosenpolitik der KPD in der Weimarer Republik. Kirjassa *Vom Elend der Handarbeit. Probleme historischer Unterschichtenforschung*. Herausgegeben von Hans Mommsen und Winfried Schulze. Klett&Cotta, Stuttgart 1981.
- BERGHOLM TAPIO *Kovaa peliä kuljetusalalla. Kuljetusalan ammattiyhdistystoiminta vuoteen 1924*. AKT, Joensuu 1988.

- BERGHOLM TAPIO *Kovaa peliä kuljetusalalla. Kuljetusalan ammattiyhdistystoiminta vuosina 1925–1960*. AKT, Turenki 1997.
- BEYER-THOMA HERMANN *Kommunisten und Sozialdemokraten in Finnland 1944–1948*. Harrassowitz, Wiesbaden 1990.
- BJØRGUM JORUNN *Martin Tranmael og radikaliseringen av norsk arbeiderbevegelse 1906–1918*. Oslo 1998
- BJÖRLIN LARS Zeth Höglund in the Communist International. Kirjassa *Communism: National & International*. Edited by Tauno Saarela and Kimmo Rentola. Suomen Historiallinen Seura, Tampere 1998.
- BJÖRNE LARS *Sananvapaus 1920- ja 1930-luvuilla*. Kirjassa *Sensuuri ja sananvapaus*. Toim. Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomen sanomalehdistön historia -projekti, Helsinki 1980.
- BJÖRNE LARS “... syihin ja lakiin eikä mielivaltaan ...”. *Tutkimus Turun hovioikeuden poliittisista oikeudenkäymneistä vuosina 1918–1939*. Suomalainen lakimiesyhdistys, Vammala 1977.
- BLOMSTEDT YRJÖ *K.J. Ståhlberg. Valtiomieselämäkerta*. Otava, Keuruu 1969.
- BODEK RICHARD *Proletarian Performance in Weimar Berlin: Agitprop, Chorus, and Brecht*. Camden House, Drawer 1997.
- Bolshevism, Stalinism and the Comintern. Perspectives on Stalinization, 1917–53*. Edited by Norman LaPorte, Kevin Morgan and Matthew Worley. Routledge, Basingstoke and New York 2008.
- BONDESTAM ANNA, HELSING ALF-ERIK *Som en stubbe i stubbåker. Finlands Svenska Arbetarförbund 1899–1974*. Vaasa 1978.
- BORKENAU FRANZ *World Communism. A History of the Communist International*. University of Michigan Press, Ann Arbor 1962.
- BRAUNTHAL JULIUS *Geschichte der Internationale. Band 1*. Dietz, Berlin-Bonn 1978 (1963).
- BROVKIN VLADIMIR *Russia after Lenin. Politics, Culture and Society, 1921–1929*. Routledge, London and New York 1998.
- BROWN EDVARD J. *Russian Literature since the Revolution*. Revised and Enlarged Edition. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London 1982.
- BUSCHAK WILLY *Das Londoner Büro. Europäische Linkssozialisten in der Zwischenkriegszeit*. Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam 1985.
- CALHOUN DANIEL F. *The United Front. The TUC and the Russians 1923–1928*. Cambridge University Press, Cambridge 1976.
- CARR E.H. *The Interregnum 1923–24*. Penguin Books, London 1969 (1954).
- CARR E.H. *Socialism in one country 1924–1926*. Volume three. Penguin Books, Harmondsworth 1972 (1964).
- CARR E.H. and DAVIES R.W. *Foundations of a planned economy 1926–1929*. Volume one. Penguin Books, Harmondsworth 1974.
- CARRÈRE d'ENCAUSSE HÉLÈNE *The Great Challenge. Nationalities and the Bolshevik State 1917–1930*. Holmes & Meier, New York, London 1992.
- CROUCHER RICHARD *Communist Unemployed Organisations between the World Wars. International Patterns and Problems*. *Archiv für Sozialgeschichte* XXX Band. Bonn 1990.
- CROUCHER RICHARD *We refuse to starve in silence. A History of the National Unemployed Workers' Movement 1920–1946*. Lawrence and Wishart, London 1987.
- DRABKIN JAKOV *The Idea of the World Revolution and Its Transformations. Kirjassa Centre and Periphery. The History of the Comintern in the Light of New Documents*. Edited by Mikhail Narinsky and Jürgen Rojahn. IISH, Amsterdam 1996.
- DRABKIN JA. S. *Ideja mirovoi revoljutsii i ee transformatsii. Kirjassa Komintern i ideja mirovoi revoljutsii*. Dokumenti. Nauka, Moskva 1998.
- DRAPER THEODORE *The Strange Case of the Comintern*. *Survey*, Summer 1972.
- EGGE ÅSMUND *Komintern og krisen i Det norske Arbeiderparti*. Universitetsforlaget, Oslo 1995.
- EHRNROOTH JARI *Sanan vallsa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914*. Suomen Historiallinen Seura, Jyväskylä 1992.
- ELEY GEOFF *Forging Democracy. The History of the Left in Europe, 1850–2000*. Oxford University Press, Oxford, New York 2002.
- ELORANTA ULLA ”Villiorvokkien huuma”. Naistenviihde populaarikirjallisuuden kentässä. Kirjassa *Aika on aikaa ... Tutkielma poploresta*. Toimittanut Seppo Knuutila. Gaudeamus, Helsinki 1975.
- ENGMAN MAX-ERIKSSON JERKER A. *Vallankumouksen salamatkustaja. John Reed Suomessa*. WSOY, Juva 1982.
- ERIKSSON LENA *Arbete till varje pris. Arbetslinjen i 1920-talets arbetslöshetspolitik*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm 2004.
- ESKOLA EIJA *Rukousnauha ja muita romaaneja. Suomennetun kaunokirjallisuuden valinta yleisissä kirjastoissa*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1991.

- ESPING-ANDERSEN GÖSTA *Politics against Markets. The Social Democratic Road to Power.* Princeton University Press, Princeton 1988 (1985).
- ESPMARK KJELL *Livsdyrkaren Artur Lundkvist.* Bonniers, Stockholm 1964.
- FIGES ORLANDO & KOLONITSKII BORIS *Interpreting the Russian Revolution. The Language and Symbols of 1917.* Yale University Press, New Haven and London 1999.
- FITZPATRICK SHEILA *The Cultural Front: Power and Culture in Revolutionary Russia.* Cornell University Press, Ithaca and London 1992.
- FITZPATRICK SHEILA *Everyday Stalinism. Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s.* Oxford University Press, New York, Oxford 1999.
- FITZPATRICK SHEILA *The Russian revolution 1917–1932.* Oxford University Press, Oxford and London 1984.
- FREI ALFRED GEORG *Rotes Wien. Austromarxismus und Arbeiterkultur. Sozialdemokratische Wohnungs- und Kommunalpolitik 1919–1934.* DVK-Verlag, Berlin 1984.
- GERBER JOHN *Anton Pannekoek and the Socialism of Workers' Self-Emancipation 1873–1960.* International Institute of Social History, Dordrecht 1989.
- Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprachen in Deutschland.* Herausgegeben von Otto Brunner, Werner Conze, Reinhart Koselleck. Band 5. Pro-Soz. E. Klett, Stuttgart 1984.
- GRUBER HELMUT *Red Vienna. Experiment in Working-Class Culture 1919–1934.* Oxford University Press, New York, Oxford 1991.
- GUTTSMAN W. L. *Workers' Culture in Weimar Republic. Between Tradition and Commitment.* Berg, New York, Oxford, Munich 1990.
- HAKALEHTO ILKKA *Suomen kommunistinen puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918–1928.* WSOY, Porvoo 1966.
- HAKALEHTO ILKKA *Suomen kommunistisen puolueen kriisi 1928–30. Kirjassa Oman ajan historia ja politiikan tutkimus.* Otava, Helsinki 1967.
- HALILA AIMO *Suomen kansakoululaitoksen historia. Kolmas osa. Piirijakoasetuksesta oppivelvollisuuteen.* WSOY, Turku 1949.
- HALILA AIMO *Suomen kansakoululaitoksen historia. Neljäs osa. Oppivelvollisuuskoulun alkuvaiheet (1921–1939).* WSOY, Turku 1950.
- HALSTI WOLF H. *Mies elää aikaansa. Muistelmat 1. 1905–1939.* Otava, Keuruu 1973.
- HALVORSEN TERJE *Partiets salt. AUFs historie.* Pax forlag A/S, Oslo 2003.
- HARDING NEIL *Leninism.* Macmillan, Basingstoke and London 1996.
- HAUPT KLAUS-WESSEL HARALD *Kisch war hier. Reportagen über den "Rasenden Reporter".* Verlag der Nation, Berlin 1985.
- HAUTA-AHO PAAVO, "Purifinlan". *Lapuanjoen rantajätkän muistoja.* KSL, Helsinki 1985.
- HEIKKILÄ JOUKO *Kansallista luokkapoliittikkaa. Sosialidemokraatit ja Suomen autonomian pulustus 1905–1917.* Suomen Historiallinen Seura, Tampere 1993.
- HEIKKINEN REIJO *Korpikansan kintereillä. Kirjassa Reijo Heikkinen–Matti Lackman, Korpikansan kintereillä. Kainuun työväenliikkeen historia.* Kajaani 1986.
- HEIKKINEN REIJO *Kunta kaupungin ympärillä. Kajaanin maalaiskunnan vaiheita kunnan lakkauttamiseen asti.* Kajaanin maalaiskunta, Kajaani 1984.
- HEIKKINEN SAKARI *Suomeen ja maailmalle. Tullilaitoksen historia.* Tullihallitus, Helsinki 1994.
- HELIN JYRKI *Rakentajien liitto. Rakennusalan työläisten järjestötoiminta Suomessa 1880-luvulta vuoteen 1995.* Rakennusliitto, Jyväskylä 1998.
- HELIN MATTI *Kirkosta eroaminen sosio-kulttuurista taustaa vasten Turussa ja Janakkalassa 1920-luvulta 1940-luvulle.* Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu -työ. Helsingin yliopisto. 10.11.1992.
- HENTILÄ SEPPO *Suomen työläisurheilun historia I. Työväen Urheiluliitto 1919–1944.* Karisto, Hämeenlinna 1982.
- HIETANIEMI TUIJA *Lain vartiossa. Poliisi Suomen politiikassa 1917–1948.* Suomen Historiallinen Seura, Vammala 1992.
- HIITONEN ENSIO *Vääryyttä oikeuden valekaavussa.* Vapaa Pohjola, Hyvinkää 1953.
- HINEY TOM *Raymond Chandler. A Biography.* Vintage, Chatham 1998.
- HIRVIKALLIO PAAVO *Tasavallan presidentin vaalit Suomessa 1919–1950.* WSOY, Porvoo 1958.
- HODGSON JOHN H. *Communism in Finland. A History and Interpretation.* Princeton University Press, Princeton 1967.
- HOFFMAN DAVID L. *Stalinist Values. The Cultural Norms of Soviet Modernity, 1917–1941.* Cornell University Press, Ithaca and London 2003.
- HOFFMANN LUDWIG – HOFFMANN-OSTWALD DANIEL *Deutsches Arbeitertheater 1918–1933.*

- 1–2 Band. Zweite, erweiterte Auflage. Henschelverlag, Berlin 1972.
- HONKA OLAVI *Muistelmia ja mielipiteitä*. WSOY, Porvoo 1972.
- HULKKO JOUKO – HUOVINMAA KAI *Siniristilippu. Katsaus Suomen lipun vaiheisiin ja opas lipun käyttäjälle*. Otava, Keuruu 1982.
- HUTTON PATRICK H. *The Cult of Revolutionary Tradition. The Blanquists in the French Politics, 1864–1893*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, New York 1981.
- HUTTULA TAPIO *Nauloilla laadittu laki. Työväentalojen sulkemiset 1929–1932*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.
- HYVÖNEN ANTTI *Kokemuksia maanalaisuuden tieltä*. Kansankulttuuri, Tampere 1973.
- HYVÖNEN ANTTI *SKP:n maanalaisuuden vuodet. Suomen työväenliikkeen historiaa 1920–1930-luvulta*. Kansankulttuuri, Kuopio 1971.
- HYVÖNEN ANTTI *Suomen Kommunistinen Puolue 1918–1924*. Kansankulttuuri, Tampere 1968.
- HYTTIÄ OSMO *Puolueettomuuden ja rauhan linja. SDP:n suhtautuminen Suomen ulkopolitiikkaan ja turvallisuuskysymyksiin. Toukokuu 1918–toukokuu 1922*. Suomen Historiallinen Seura, Jyväskylä 1986.
- IMMONEN KARI *Ryssästä saa puhua ... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918–39*. Otava, Keuruu 1987.
- INNAMA KERTTU *Kaarinan pitäjän historia. III osa. Aikakausi 1870–1939*. Turku 1957.
- JALAVA HANNU *Suomen kommunistinen puolue ja julkisen poliittisen vasemmistotyöväenliikkeen uudelleenorganisointi vuosina 1923–1927*. Suomen historian pro gradu -työ. Helsingin yliopisto. Kevät 1983.
- JALKANEN PEKKA *Alaska, Bombay ja Billy Boy. Jazzkulttuurin murros Helsingissä 1920-luvulla*. Suomen etnomusikologinen seura, Helsinki 1989.
- JANSSON JAN-MAGNUS *Eduskunta ja toimeenpanovalta. Kirjassa Suomen kansanedustuslaitoksen historia XII. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1982*.
- JOKIVUORI PERTTI & NIIRANEN JUHA *Historian oppikirjat ja hegemonia. Tutkimus kansalaisodasta koulun historian oppikirjoissa*. Sosiologian pro gradu. Jyväskylän yliopisto 1989.
- JOSEPHSON ERLAND F. *SKP och Komintern 1921–1924. Motsättningarna inom Sveriges Kommunistiska Parti och dess relationer till den Kommunistiska Internationalen*. Acta Universitatis Upsaliensis, Motala 1976.
- JOST EKKEHARD *Sozialgeschichte des Jazz in den USA*. Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main 1982.
- JOUTSAMO KARI *Väläkysymys parlamentarismiin ilmentäjänä Suomessa*. Suomalainen lakimiesyhdistys, Vammala 1980.
- JUSSILA OSMO *Suomen tie 1944–1948. Miksi siitä ei tullut kansandemokratiaa*. WSOY, Juva 1990.
- JYRÄNKI ANTERO *Lakien laki. Perustuslaki ja sen sitovuus eurooppalaisessa ja pohjoisamerikkalaisessa oikeusajattelussa suurten vallankumousten kaudelta toiseen maailmansotaan*. Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 1989.
- JYRÄNKI ANTERO *Presidentti. Tutkimus valtiopäämiehen asemasta Suomessa v. 1919–1976*. WSOY, Juva 1981.
- JÄRVENPÄÄ ANJA *Lakeuden ylle tuuli sytyttävät sanat toi. Kauhava I. Kauhavan työväenyhdistys, Vaasa 1984*.
- JÄRVENPÄÄ KIRSI – KEINÄNEN MAUNO *Rakensimme vankan kivijalan. Limingan työväen toimintaa 100 vuotta*. Limingan vasemmisto, Saarijärvi 2002.
- JÄÄSKELÄ YRJÖ *Henkipattona Suomessa*. Toimittanut Arvi Ranta. Kansankulttuuri, Pori 1978.
- JÄÄSKELÄINEN MAUNO *Itsenäisyyden ajan eduskunta 1919–1938. Suomen kansanedustuslaitoksen historia. Seitsemäs osa. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1973*.
- JÄÄSKELÄINEN MAUNO *Vähemmistöhallitukset. Kirjassa Valtioneuvoston historia 1917–1966. I. Helsinki 1977*.
- KAIHOVAARA PIRJO *Juurella lipun punaisen. Työväenjärjestöjen liput – osa työväenkulttuuria. Yhteiskunnallinen arkistosäätiö, Helsinki 1986*.
- KAIRAMO AIMO *Sosialidemokraattinen nuorisoliike. Osa I. 1906–1922*. Toimittanut Harri Kivenmaa. SNK, Joensuu 1986.
- KALELA JORMA *Pulapolitiikkaa. Valtion talous- ja sosiaalipolitiikka Suomessa 1929–1933*. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos, Helsinki 1987.
- KALELA JORMA *Taistojen taipaleelta. Paperityöläiset ja heidän liittonsa 1906–1981*. Paperiliitto, Tampere 1981.
- KALELA JORMA *Torparna och småbrukarna i finländsk politik från storstrejken till 1930-talskrisen. Historisk Tidskrift 1/1974*.
- KALELA JORMA *Työttömyys 1900-luvun suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa*. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1989.

- KALEMAA KALEVI *Suomalaisen rauhanliikkeen juuria*. Rauhan kirjallisuuden edistämisseura, Vaasa 1981.
- KANGASPURO MARKKU *Karjalan jääkäripataljoona ja suomalaiset kommunistit*. Kirjassa *Aave vai haave*. Toimittaneet Tauno Saarela, Joni Krekola, Raimo Parikka, Anu Suoranta. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Saarijärvi 1998.
- KANGASPURO MARKKU *Neuvosto-Karjalan taistelu itsehallinnosta. Nationalismi ja suomalaiset punaiset Neuvostoliiton vallankäytössä 1920–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.
- Kansan Tahto. 70 vuotta taistelua työväen sananvapauden puolesta*. Kansan Tahto, Oulu 1976.
- KARONEN VESA *Haanpään elämä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Pieksämäki 1985.
- KARVONEN TOIVO *Salaista ja julkista nuorisotoimintaa*. Kirjassa *Skp taistelujen tiellä. Vuosikirja IV*. SKP, Helsinki 1948.
- KATAINEN ELINA *Akkain aherrusta aatteen hyväksi. Suomen naisten demokraattinen liitto 1944–1990*. Kansan Sivistystyön Liitto, Tampere 1994.
- KATAINEN ELINA *Kommunistit ja 1920-luvun uusi nainen – Betty Peltosen tarina*. Kirjassa *Aave vai haave*. Toimittaneet Tauno Saarela, Joni Krekola, Raimo Parikka, Anu Suoranta. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Saarijärvi 1998.
- KATAINEN ELINA *”Mut urokunto ei voittoa suonut, sorruitte kesken” – kommunistinen maskuliinisuus 1920-luvun Suomessa*. Kirjassa *Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 2003*. Toim. Klaus Lindgren. Helsingin yliopisto ja Turun yliopisto, Helsinki 2003.
- KATAINEN ELINA *Rakkauden malja vai vesilasi? Aleksandra Kollontain uuden moraalin tulkintoja Suomessa*. Kirjassa *Työväki ja tunteet*. Toimittaneet Elina Katainen ja Pirkko Kotila. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Saarijärvi 2002.
- KATAJALA KIMMO *Suomalainen kapina. Talonpoikaislevottomuudet ja poliittisen kulttuurin muutokset Ruotsin ajalla (n. 1150 – 1800)*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Vammala 2002.
- KAUKOVALTA K.V. – KAUKOVALTA-KAILA EILA *Maarian Pitäjän historia. III osa. Maaria 1866–1943*. Turku 1950.
- KEKARAINEN RISTO *Työväenliike ja elokuva Suomessa vuosina 1897–1947*. Suomen historian pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto. Marraskuu 1988.
- KEMPPINEN JUKKA *Tätä kaikki asianosaiset noudattakoot. Korkein oikeus, ihmiset ja yhteiskunta 1918–1940*. VAPK-kustannus, Helsinki 1992.
- KENA KIRSTI *Kirkon aseman ja asenteiden muutoutuminen itsenäistyneessä Suomessa 1918–1922*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 1979.
- KENEZ PETER *The Birth of the Propaganda State. Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917–1929*. Cambridge University Press, Cambridge, London, New York 1985.
- KENTTÄ RISTO *Oma apu, paras apu. Oulun Sosialidemokraattinen Työväenyhdistys r.y. 100 vuotta 1886–1986*. Oulu 1986.
- KETOLA EINO *Vihdin historia 1918–1965. Ensimmäinen osa 1918–1939*. Vihdin kunta, Jyväskylä 1996.
- KETTUNEN PAULI *Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930*. Suomen Historiallinen Seura, Jyväskylä 1986.
- KETTUNEN PAULI *Suojeluskunnat ja suomalainen kansanvalta*. Kirjassa *Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin*. Toimittanut Risto Alapuro. WSOY, Porvoo 1998.
- KETTUNEN PAULI *Suojelu, suoritus, subjekti. Työsuojelu teollistuvan Suomen yhteiskunnallisissa ajattelu- ja toimintatavoissa*. Suomen Historiallinen Seura, Vammala 1994.
- KETTUNEN PAULI *Työjärjestys. Tutkielmia työn ja tiedon poliittisesta historiasta*. Tutkijaliitto, Helsinki 1997.
- KIMMEL MICHAEL S. *Revolution. A Sociological Interpretation*. Polity Press, Cambridge 1990.
- KINNUNEN KAISA *Suomi–Neuvostoliitto-Seuran historia 1944–1974*. Suomi–Venäjä-Seura, Jyväskylä 1998.
- KIRBY DAVID *War, Peace, and Revolution. International Socialism at the Crossroads 1914–1918*. St. Martin’s Press, Aldershot 1986.
- KIRKKO-JAAKKOLA KAISA *Simaa, kuorolaulua ja punalippuja. Tamperelaisten vapunvieto 1860-luvulta vuoteen 1939*. Tampereen kaupunki, Tampere 1987.
- KIUSMAA KYÖSTI *Oppikoulu 1880–1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun*. Pohjoinen, Oulu 1982.
- KIVI JAAKKO *Yössä maan alla. Työväenliikkeen veteraani muistelee*. Kansankulttuuri, Tampere 1975.
- KIVINEN OSMO *Koulutuksen järjestelmäkehitys. Peruskoulutus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800- ja 1900-luvulla*. Turun yliopisto, Turku 1988.
- KLINGE MATTI *Kansalliset merkkipäivät*. Kirjassa *Juhlakirja. Suomalaiset merkkipäivät*. Toimittanut Urpo Vento. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1979.

- KLINGE MATTI *Suomen sinivalkoiset värit. Kansallisten ja muidenkin symbolien vaiheista ja merkityksestä.* Otava, Helsinki 1982.
- KOIVISTO JOHAN *Suomen Metallityöväen Liitto 1899–1930.* Metallityöväen liitto, Helsinki 1963.
- KOIVISTO TUOMO *Työt ja tekijät. Näkökulmia tamperelaiseen ammatilliseen työväenliikkeeseen 1800-luvulta 2000-luvulle.* SAK:n Tampereen paikallisjärjestö, Tampere 1999.
- KOLAKOWSKI LESZEK *Main Currents of Marxism. Its Origins, Growth, and Dissolution. 2. The Golden Age.* Oxford University Press, Oxford, New York, Toronto, Melbourne 1981.
- Kommunistinen internationaali. Historiallinen katsaus.* Edistys, Moskova 1973.
- KORHONEN KEIJO *Naapurit vastoin tahtoaan. Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan I. 1920–1932.* Tammi, Helsinki 1966.
- KORPELA E.J. *Maatalous 1919–1939.* Kirjassa *Itsenäisen Suomen taloushistoria 1919–1950.* WSOY, Porvoo 1967.
- KOSKELA KARI *Huligaanit. Katuelämää Sörkassa suurlakosta sisällissotaan.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Vammala 2002.
- KOSKINEN RISTO *Kukkaroherrojen pelot. Pietarsaaren työväki 1901–1918.* Koivu ja tähti, Jyväskylä 1996.
- KOSKINEN VEIKKO A.G. *Kommunistiryhmä Suomen eduskunnassa 1920-luvulla.* Valtio-opin laudatur-työ. Helsingin yliopisto 1950.
- KOSONEN LUDVIG *Lippulaulu. Kuvaus Suomen kommunistisen nuorisokaartiin elämästä vuodelta 1929.* Kirja, Leningrad 1932.
- KOSONEN URPO *Aseistariisunta ja vastuu oman maan turvallisuudesta. Maanpuolustuskysymys Suomen sosialidemokraattisen puolueen politiikassa joulukuusta 1918 helmikuuhun 1926.* Suomen historian liseniaattitutkielma. Tampereen yliopisto 1985.
- KOSUNEN MIKKO *Asevelvollisten poliittisen luotettavuuden kontrollointi Suomen armeijassa 1920-luvulla.* Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Tammikuu 1996.
- KOSTIAINEN AUVO *The Forging of Finnish-American Communism, 1917–1924. A Study in Ethnic Radicalism.* Turun yliopisto, Turku 1978.
- Kotkan Vapaa-ajattelijat 50 v.* Helsinki 1979.
- KOVALA URPO *Väliin lankeaa varjo. Angloamerikkalaisen kaunokirjallisuuden välittyminen Suomeen 1890–1939.* Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1992.
- KOZLOV NICHOLAS N. and WEITZ ERIC D. *Reflections on the Origin of the ‘Third Period’: Bukharin, the Comintern, and the Political Economy of Weimar Germany.* *Journal of Contemporary History.* Vol 24. July 1989.
- KREKOLA JONI ”Kauhea joskin on puhdistustyömme ...” – Skp ja väkivalta. Kirjassa *Ruumiita ja mustelmia. Näkökulmia väkivallan historiaan.* Toimittaneet Ulla Aatsinki ja Johanna Valenius Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Saarijärvi 2005.
- KREKOLA JONI *Stalinismin lyhyt kurssi. Suomalaiset Moskovan Lenin-koulussa 1926–1938.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- KRONLUND JARL *Suomen puolustuslaitos 1918–1939. Puolustusvoimien rauhan ajan historia.* WSOY, Porvoo 1990.
- KUJALA ANTTI *Der Beginn der Linkswendung der Komintern Anfang 1927.* Kirjassa *Studia Historica 12. Miscellanea.* Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1983.
- KUJALA ANTTI *Vallankumous ja kansallinen itsemääräämisoikeus. Venäjän sosialistiset puolueet ja suomalainen radikaalismi vuosisadan alussa.* Suomen Historiallinen Seura, Jyväskylä 1989.
- KUJALA ANTTI *Venäjän hallitus ja Suomen työväenliike 1899–1905.* Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996.
- KUKKOLA TIMO *Hornanlinnan perilliset. 70 vuotta suomalaista salapoliisikirjallisuutta.* WSOY, Porvoo 1980.
- KUKKONEN EINARI *Oi muistatko Emma. Suomalaisen levylaulun vaiheita 1920-luvulla.* Kustannuskolmio, Saarijärvi 1998.
- KUKKONEN EINARI *Tammerkosken sillalla. Suomalaisen levylaulun ensivaiheita.* Kustannuskolmio, Saarijärvi 1997.
- KURKELA VESA *Taistojen tiellä soiteltiin – ja soiton tahdissa tanssittiin. Varkautelaiset työväenilmat ja niiden musiikki työväen osakulttuurin kaudella.* Työväenmusiikki-instituutti, Jyväskylä 1983.
- KURKELA VESA *Tanhuten valistukseen. Musiikkivalistus ja perinnetyö Suomen Demokraattisessa Nuorisoliitossa.* Työväenmusiikki-instituutti, Helsinki 1986.
- KURKELA VESA *Työväenilmat, valistus ja karnevaali.* Kirjassa *Naurava työläinen, naurettava työläinen. Näkökulmia työväen huumoriin.* Toimittaneet Joni Krekola, Kirsti Salmi-Niklander ja Johanna Valenius. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2000.

- KUUSI MATTI Itsenäisyyspäivä. Kirjassa *Juhlakirja. Suomalaiset merkkipäivät*. Toimittanut Urpo Vento. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1979.
- LACKMAN MATTI Etsivä keskuspoliisi. ”Valkoisen Suomen turvallisuuspoliisi 1919–1937. Kirjassa *Isänmaan puolesta. Suojelupoliisi 50 vuotta*. Toim. Matti Simola ja Tuulia Sirviö. Gummerus, Jyväskylä 1999.
- LACKMAN MATTI Finlands kommunistiska partis kamp för Köpenhamnsavtalet. *Historisk Tidskrift* 2/1983.
- LACKMAN MATTI *Kommunistien salainen toiminta Tornionlaaksossa 1918–1939*. Pohjoinen, Oulu 1991.
- LACKMAN MATTI Mikä kaatoi Kullervo Mannerin? *Historiallinen Aikakauskirja* 3/1981.
- LACKMAN MATTI *Taistelu talonpojasta. Suomen Kommunististen Puolueen suhde talonpoikaiskysymykseen ja talonpoikaisliikkeisiin 1918–1939*. Pohjoinen, Oulu 1985.
- LANTTA KIMMO *Sosialidemokraattisen puolueen suhtautuminen kommunismin vastaiseen lainsäädäntöön 1929–30*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Tammikuu 1980.
- LAPPALAINEN PÄIVI Epäkohdat esiin – realistit maailmaa parantamassa. Kirjassa *Järkioskosta vaistojen kapinaan. Suomen kirjallisuushistoria 2*. Toimittanut Lea Rojola. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999.
- LARKIO MAURI *Kirkon ja työväenliikkeen kohtaaminen Helsingissä. Suurlakosta ensimmäisen maailmansodan syyntymiseen*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Helsinki 1967.
- LAZITCH BRANKO and DRACHKOVITCH MILORAD M. *Lenin and the Comintern. Volume I*. Hoover Institution Press, Stanford 1972.
- LEHÉN TUURE *Marxilaisuuden alkukylvää Suomessa. O. W. Kuusinen ja Sosialistinen Aikakauslehti 1906–1908*. Kansankulttuuri, Pori 1971.
- LEIMU PEKKA *Penmalismi ja initaatio suomalaisessa sotaelämässä*. Suomen muinaismuistoyhdistys, Jyväskylä 1985.
- LEINO OLLE *Kuka oli Yrjö Leino*. Tammi, Helsinki 1973.
- LEINO-KAUKIAINEN PIRKKO Perinteiden vaalijat vastaan arvojen särkeijät – kulttuuripoliittiset keskustelulehdet Finsk Tidskriften perustamisesta 1950-luvulle. Kirjassa *Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet*. Kirjoittajat Ari Uino, Raili Malmberg, Pirkko Leino-Kaukiainen, Veikko Kallio. Kustannuskiila, Jyväskylä 1991.
- LEPPÄNEN VELI-PEKKA *Ohranasta oppositioon. Kommunistit Helsingissä 1944–1951*. KSL, Tampere 1994.
- Le siècle des communismes*. Sous la direction de Michel Dreyfus, Bruno Groppo, Claudio Ingerflom, Roland Lew, Claude Penneret, Bernard Pudal et Serge Wolikow. Éditions de l’Atelier/Éditions Ouvrières, Paris 2004 (2000).
- LESKINEN ARI *Vasemmistoradikalismi Kemin Veitsiluodon alueen työväenliikkeessä kesään 1929*. Yleisen historian pro gradu. Oulun yliopisto. Maaliskuu 1995.
- LIDTKE VERNON L. *Songs and Politics. Exploratory Essay on Arbeiterlieder in the Weimar Republic*. *Archiv für Sozialgeschichte* XIV Band 1974.
- LIEDES AHTI *Isä mulle litä neuvoi. Iijokivarren vaiheilta*. Pohjoinen, Oulu 1980.
- LINDÉN JARMO *Kommunistit ja valtiollisen kontrollikoneiston rahoittaminen 1920-luvulla*. Julkaisussa *Kommunismi ensimmäisen tasavallan Suomessa. Tutkimuksen uudet näköalat*. Toimittanut Jarmo Lindén. Turun yliopisto, Turku 1994.
- LINDÉN JARMO *Turvallisuuden hinta. Eduskunta ja vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä turvaavan kontrollikoneiston rahoittaminen budjettivuosina 1922–1928*. Poliittisen historian pro gradu -työ. Turun yliopisto. Helmikuu 1991.
- LINDKVIST LEIF *Program och parti. Principperna och partiideologi inom den kommunistiska rörelsen i Sverige 1917–82*. Arkiv, Lund 1982.
- LINDMAN SVEN *Eduskunnan aseman muuttuminen 1917–1919. Suomen kansanedustuslaitoksen historia*. Kuudes osa. Helsinki 1968.
- LINNILÄ KAI *Laulava sanomalehti. Kirjassa Kiila 30. Kiilan albumi 1966*. Toimittanut Kai Linnilä. Tammi, Helsinki 1966.
- LOMMI ILPO *Suomen sosialidemokraattisen puolueen suhtautuminen suojeluskuntajärjestöön «Punaisen Suomen» kukistumisesta Väinö Tannerin sos.dem. hallituksen kaatumiseen*. Poliittisen historian pro gradu. Helsingin yliopisto. Huhtikuu 1981.
- LORENZ EINHART *Hungermarsjen i 1932. Tidskrift for arbejderbevegelsens historie* 1/1983.
- LORENZ EINHART *Norwegens Gewerkschaften zwischen Amsterdam und Moskau: Versuche eines Brückenbaus*. Kirjassa *Internationale Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung. 16. Linzer Konferenz. Die Internationale Gewerkschaftsbewegung zwischen den beiden Weltkrieg/Soziale Prozesse der Entwicklung der Arbeiterklasse im 19. Jahrhundert (Bibliographie, Historiographie, Methodologie)*. Europaverlag, Wien 1982.

- LOVIO RAIMO *70 yhteisen kamppailun vuotta. Nokian kumityöväen ammattiosasto 1914–1984.* Nokian kumityöväen ammattiosasto, Tampere 1984.
- LUNDIN BO *The Swedish Crime Story – Svenska deckare.* Tidskriften Jury, Sundbyberg 1981.
- LUUKKANEN ARTO *The Religious Policy of the Stalinist State. A Case Study: The Central Standing Commission on Religious Questions, 1929–1938.* Finnish Historical Society, Tampere 1997.
- LÄHTEENMÄKI MARIA *Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–1930-luvun Suomessa.* Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1995.
- LÖW RAIMUND *Otto Bauer und die russische Revolution.* Europaverlag, Wien 1980.
- MAJANDER MIKKO *The Soviet View on Social Democracy. From Lenin to the End of the Stalin Era.* Kirjassa *Communism: National & International.* Edited by Tauno Saarela and Kimmo Rentola. Suomen Historiallinen Seura, Tampere 1998.
- MALLMANN KLAUS-MICHAEL *Kommunisten in der Weimarer Republik. Sozialgeschichte einer revolutionären Bewegung.* Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1996.
- MALLY LYNN *Culture of the Future. The Proletkult Movement in Revolutionary Russia.* University of California Press, Berkeley, Los Angeles, Oxford 1990.
- MANNINEN PAULI *Raatajia vai raivaajia. Suomen maatalousväestön rakennemuutoksen yhteiskunnallispoliittiset ulottuvuudet vuosisadan vaihteesta talvisotaan tilasto- ja tutkimuskriittisesti tarkasteltuna.* Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Huhtikuu 1983.
- MANSNER MARKKU *Työnantajaklubista keskusliitoksi. Suomen Työnantajain Keskusliitto ja sen edeltäjä Suomen Yleinen Työnantajaliitto 1907–1940.* Teollisuuden kustannus, Jyväskylä 1981.
- MARJOMÄKI HEIKKI *Hic Rhodus, hic salta! Tässä Rosa, hyppää tässä!, Uudistuva Ihmiskunta 1/1986.*
- MARJOMÄKI HEIKKI *Translated Communism: Remarks on ‘Politics Translated’ in the Finnish Communist Movement during the 1920s and 1930s.* Kirjassa *Communism: National & International.* Edited by Tauno Saarela and Kimmo Rentola. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1998.
- MATHEWSON RUFUS W. *The Positive Hero in Russian Literature.* Stanford University Press, Stanford 1975.
- MATINPURO RAILI *Vankien oikeudet ja vankilajärjestys 1918–1975.* Oikeusministeriö, Helsinki 1981.
- MAURSETH PER *Gjennom kriser till makten (1920–1936). Arbeiderbevegelsens historie i Norge 3.* Tiden Norsk Forlag, Oslo 1987.
- MCDERMOTT KEVIN and AGNEW JEREMY *The Comintern. A History of International Communism from Lenin to Stalin.* Macmillan, Basingstoke 1996.
- MELTTI VÄINÖ *Kotkan työväenyhdistys 1888–1938. Kappale Suomen työväenliikkeen historiaa.* Kotka 1938.
- MIETTINEN EEVA *Kunnantyöntekijäin ammattiyhdistystoiminta ennen omaa liittoa.* Kirjassa *Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liiton historia 1931–1981.* Kunnallisten työntekijäin ja viranhaltijain liitto, Helsinki 1987.
- MORGAN KEVIN *Bolshevism and the British Left. Part one. Labour Legends and the Russian Gold.* Lawrence & Wishart, London 2006.
- MORGAN KEVIN, GIDON COHEN and ANDREW FLINN *Communists and British Society 1920–1991.* Rivers Oram Press, London, Sydney and Chicago 2007.
- MURTORINNE EINO *Suomen kirkon historia 4. Sortovuosista nykypäivään 1900–1990.* WSOY, Porvoo 1995.
- MUSTALA HELENA *Maalaisliiton suhtautuminen kommunismiin 1920-luvulla.* Suomen historian pro gradu. Helsingin yliopisto 1970.
- MYLLY JUHANI *Maalaisliitto-keskustapuolueen historia 2. Maalaisliitto 1918–1939.* Kirjayhtymä, Helsinki 1989.
- MYLLY JUHANI *Porvarilliset puolueet ja suojeluskunnat.* Kirjassa *Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin.* Toimittanut Risto Alapuro. WSOY, Porvoo 1998.
- MÄKELÄ JAAKKO *Oikeudenkäyttö Suomen politiikassa: valtiorikosjutut 1918–1939.* *Politiikka* 1976.
- MÄKELÄ JAAKKO *”Suuri leikkaus” 1923. Suomen sosialistisen työväenpuolueen lakkauttaminen sisäpoliittisena prosessina.* Poliittisen historian lisensiaattitutkimus. Turun yliopisto 1980.
- MÄKELÄ JAAKKO *Valtakunta vai kansakunta – repressio vai integraatio? Itsenäistyneen Suomen kontrollipolitiikasta.* Kirjassa Timo Soikkanen (toim.), *Turun koulu. Juhani Paasivirran 70-vuotisjuhlakirja.* Turun yliopisto, Turku 1989.
- MÄNNISTÖ JYRKI *Sivistyksen kylvä. Suomen kansakoululaitos johtavien puoluelehtien mielenkiinnon kohteena vuosina 1918–1939.* Tampereen yliopisto, Tampere 1994.
- NEVALA ARTO *Syvä juopa vai häilyvä kahtiajako – Rautalammin työväenliikkeen ristiriidat 1919–1939.* Kirjassa *Rautalammin kirja.* Toimittanut Jukka Kukkonen. Rautalammin kunta, Hämeenlinna 1985.

- NIEMELÄ HEIKKI *Suomen kokonaisläkejärjestelmän muodostuminen*. Kansaneläkelaitos, Helsinki 1988.
- NIINIMÄKI JUKKA *Yhtymä-Vientirauha – Martti Pihkalan lakonmurtajakaartin toiminta Suomessa 1920–1944*. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -työ. Oulun yliopisto. Tammikuu 1997.
- NIITEMAA VILHO – HOVI KALERVO *Baltian historia*. Tammi, Jyväskylä 1991.
- NORRENA LEEVI *Talonpoika, pohjalainen – ja punainen. Tutkimus Etelä-Pohjanmaan Järvisseudun työväenliikkeestä vuoteen 1939*. Suomen Historiallinen Seura, Tampere 1993.
- NUORTEVA JUSSI *Vangit – vankilat – sota. Suomen vankeinhoitolaitos toisen maailmansodan aikana*. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1987.
- NYGÅRD TOIVO *Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa*. Otava, Keuruu 1978.
- OINONEN TEEMU *“Me emme pyydä, me vaadimme”. Suomen Elintarviketyöläisten Liitto SEL r.y:n historia 1905–1980*. Suomen elintarviketyöläisten liitto, Helsinki 1980.
- OITTINEN PAULA *Pulaliikettä Suomessa 1930-luvulla. Selvitys liikehännän yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta taustasta sekä alueellisesta levinneisyydestä*. Poliittisen historian pro gradu. Helsingin yliopisto 1975.
- ÓLAFSSON JÓN *Kæru félagar. Íslenskir sósíalistar og Sovétrikin 1920–1960. Mál og menning*, Reykjavík 1999.
- PAASILINNA ERNO *Rohkeus. Arndt Pekurisen elämä ja teloitus*. Otava, Keuruu 1998.
- PAASIO MARJA *Nyryrikin rakkausnovellien juoni- ja rakenneanalyysi*. Kirjassa *Aika on aikaa ... Tutkielma poploresta*. Toimittanut Seppo Knuutila. Gaudeamus, Helsinki 1975.
- PAASIVIRTA JUHANI *Suomi vuonna 1918*. WSOY, Porvoo 1957.
- PAASTELA JUKKA *Finnish Communism under Soviet Totalitarianism. Oppositions within the Finnish Communist Party in Soviet Russia 1918–1935*. Kikumora Publications, Helsinki 2003.
- PAAVOLAINEN JAAKKO *Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 II. ‘Valkoinen terrori’*. Tammi, Helsinki 1967.
- PAAVOLAINEN JAAKKO *Vankileirit Suomessa 1918*. Tammi, Helsinki 1971.
- PAAVOLAINEN JAAKKO *Väinö Tanner. Senaattori ja rauhantekijä. Elämäkerta vuosilta 1912–1923*. Tammi, Helsinki 1979.
- PAAVOLAINEN JAAKKO *Väinö Tanner. Sillanrakentaja. Elämäkerta vuosilta 1924–1936*. Tammi, Helsinki 1984.
- PALMGREN RAOUL *Joukkosydän. Vanhan työväenliikkeemme kaunokirjallisuus I–II*. WSOY, Porvoo 1966.
- PALMGREN RAOUL *Kapinalliset kynät. Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus I. Kaksi puoluekirjallisuutta ja muotovallankumous (1918–1930)*. WSOY, Juva 1983.
- PALMGREN RAOUL *Maksim Gorki. Elämä ja teokset*. Kansankulttuuri, Helsinki 1978.
- PALMGREN RAOUL *Työläiskirjallisuus (proletaarikirjallisuus)*. Kirjallisuus- ja aatehistoriallinen käsittelevä. WSOY, Porvoo 1965.
- PANKRATOVA A. M. *Fabrikrate in Russland. Der Kampf um die sozialistische Fabrik*. Fischer Verlag, Frankfurt am Main 1976.
- PARIKKA RAIMO *Työväenliike ja yhteiskunnan muutos 1944–1947*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Maaliskuu 1988.
- PARKKARI NESTORI *Nuoret taistelun tiellä. Suomen vallankumouksellinen nuorisoliike 1900–1944*. Kansankulttuuri, Kuopio 1970.
- PARKKARI NESTORI *Väkivallan vuodet*. Kansankulttuuri, Tampere 1961.
- PELTOLA JARMO *Työmailla, kabineteissa ja kaduilla. Valta ja lamapolitiikka Tampereella 1928–1938*. 1930-luvun lama teollisuuskaupungissa III. Tampere University Press, Tampere 2008.
- PELTONEN MATTI *Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura, Vammala 1992.
- PELTONEN ULLA-MAIJA *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Saarijärvi 2003.
- PELTONEN ULLA-MAIJA *Naisia turvasäilössä. Poliittiset naisvangit Suomessa 1930–1944*. Art House, Porvoo 1989.
- PELTONEN ULLA-MAIJA *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Rauma 1996.
- PFOSE ALFRED *Literatur und Austromarxismus*. Locker Verlag, Wien 1980.
- PIETIÄINEN JUKKA-PEKKA *Leivän syrjässä. Maatilahallitus ja sen edeltäjät 1892–1992*. Otava, Helsinki 1992.
- PIIRONEN KAIJA *Sanan valtaa Kallaveden kaupungissa II. Kuopion sanomalehdistön historia 1918–1979*. Kuopio 1982.

- PIKKARAINEN JORMA *Vasemmistolaisen työväenliikkeen suhtautuminen sosialidemokraattiseen hallitukseen 1926–1927*. Suomen ja Pohjoismaiden historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 27.3.2003.
- PIKKUSAARI JUSSI *Vaikea vapaus. Sosialidemokratian häviö kirkolle 1850-luvulta 1920-luvulle käydyssä Suomen kulttuuritaistelussa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1998.
- PIPES RICHARD *A concise history of the Russian Revolution*. Harvill Press, London 1995.
- PITKÄNEN KARI *Väestökehitys*. Kirjassa *Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi*. Toimittaneet Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala, Viljo Rasila. Helsinki 1982.
- POSTINEN PERTTI *Vasemmistoradikaalisen työväenliikkeen järjestö rakenne ja toimintamuodot 1920–1930*. Poliittisen historian lisensiaattityö. Turun yliopisto. Helmikuu 1988.
- PULMA PANU *Kerjuuluovasta perhekuntoutukseen*. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. Kirjassa Panu Pulma – Oiva Turpeinen, *Suomen lastensuojelun historia*. Lastensuojelun keskusliitto, Kouvola 1987.
- PULMA PANU – TURPEINEN OIVA *Pikkukaupungin unelma. Kajaani 1906–1976*. Kajaanin kaupunki, Kajaani 1994.
- PUURONEN JORMA *Liike kylässä. Työväenliikkeen organisoituminen Kolarin Venejärvellä vuosina 1925–1950*. Lapin yliopisto, Rovaniemi 1998.
- PÖLHÖ AAPO *Työttömyyspoliittiset toimenpiteet ja niiden suunnittelu Suomessa vuosina 1928–1932*. Poliittisen historian pro gradu. Helsingin yliopisto. Tammikuu 1976.
- PÖYSÄ JYRKI *Jätkän synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Vammala 1997.
- RABINBACH ANSON *The Crisis of Austrian Socialism. From Red Vienna to Civil War 1927–1934*. The University of Chicago Press, Chicago and London 1983.
- RANTALA JUKKA *Kansakoulunopettajat ja kapina. Vuoden 1918 punaisuussyökset ja opettajien asema paikallisyhteisössä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Vammala 2002.
- RANTALA JUKKA *The Political Ethos of a Model Citizen. Ensuring the Correct Political Attitude of Elementary School Teachers during the First Decades of Finland's Independence*. Kirjassa *Nordic Lights. Education for Nation and Civic Society in the Nordic Countries, 1850–2000*. Edited by Sirkka Ahonen & Jukka Rantala. Finnish Literature Society, Tampere 2001.
- RASILTA VILJO *Torppariyksityyksen ratkaisuvaihe. Suomen torppariyksityyminen vuosina 1909–1919. Yhteiskuntatieteellinen tutkimus*. Kirjayhtymä, Helsinki 1970.
- RASILTA VILJO *Vuokra-alueiden itsenäistyminen ja maan asutustoiminta*. Kirjassa *Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919–1950*. WSOY, Porvoo 1967.
- RÁSKY BÉLA *Arbeiterfesttage. Die Festen und Feiernkultur der sozialdemokratischen Bewegung in der Ersten Republik Österreich 1918–1934*. Europaverlag, Wien–Zürich 1992.
- REESE ROGER R. *Stalin's Reluctant Soldiers. A Social History of the Red Army 1925–1941*. University Press of Kansas, Kansas City 1996.
- RENTOLA KIMMO *Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945*. WSOY, Juva 1994.
- RENTOLA KIMMO *Kommunismien kahdeksan kohorttia*. Kirjassa Mikko Majander (Toim.), *Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 1992*. Helsingin yliopisto, Helsinki 1992.
- RENTOLA KIMMO *Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958*. Otava, Keuruu 1997.
- RENTOLA KIMMO *Suomi punaisessa Karkkilassa*. Kirjassa *Työväestö ja kansakunta*. Toimittanut Raimo Parikka. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 1997.
- RENTOLA KIMMO *Toinen kirja*. Kirjassa Seppo Aalto–Kimmo Rentola, *Karkkilan eli Högforsin ja Pyhäjärven entisen Pahajärven ihmisten historia*. Karkkilan kaupunki, Jyväskylä 1992.
- RENTOLA KIMMO *Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Beljakov ja Kekkonen 1970*. Otava, Keuruu 2005.
- REUNA RISTO *Puutyöläisten historia I. Puutyöläisten keskitetty järjestötoiminta teollistumisen sosiaalista taustaa vasten 1800-luvulta vuoteen 1930*. Puutyöväen liitto, Helsinki 1984.
- RINTA-TASSI OSMO *Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena*. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1986.
- RISKA LEENA *Lauritsalan kauppalan historia*. Jyväskylä 1996.
- RITTER GERHARD A., TENFELDE KLAUS *Arbeiter in Deutschen Kaiserreich 1871 bis 1914*. Dietz, Bonn 1992.
- ROININEN AIMO *Kirja liikkeessä. Kirjallisuus instituutiona vanhassa työväenliikkeessä (1895–1918)*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Vammala 1993.
- ROOS RIKU *Kominternin punainen päivä Suomessa 1.8.1929*. Poliittisen historian gradu. Helsingin yliopisto. Huhtikuu 1998.

- RUUSKANEN ESA *Viholliskuvien ja viranomaisiin vetoamalla vaiennetut työväentalot. Kuinka Pohjois-Savon Lapuan liike sai nimismiehet ja maaherran sulkemaan 59 kommunistista työväentaloa Pohjois-Savossa vuosina 1930–1932.* Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2006.
- RØNNING OLE MARTIN *Norsk-russiske forbindelser i mellomkrigstiden. Noen trekk ved den norske virksomheten i Russland. Arbeiderhistorie* 2002.
- SAARELA TAUNO «*Eniten ja hyödyllisintä opittavaa Itävallan sosialidemokratialta*» – *Cay Sundström ja sosialistiset opit 1926–1934.* Poliittisen historian lisensointityö. Helsingin yliopisto. Joulukuu 1990.
- SAARELA TAUNO *International and National in the Communist Movement.* Kirjassa *Communism: National & International.* Edited by Tauno Saarela and Kimmo Rentola. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1998. (Saarela 1998A).
- SAARELA TAUNO *Kansan Tahto. Pohjolan työvätekevien lehti.* Yrjö Mäkelin -seura, Jyväskylä 2006.
- SAARELA TAUNO *Luokkataistelua hautausmaalla.* Kirjassa Mikko Majander (Toim.), *Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 1992.* Helsingin yliopisto, Helsinki 1992.
- SAARELA TAUNO *Luokkataistelua lauluilla.* Kirjassa *Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 2003.* Toimittanut Klaus Lindgren. Helsinki 2003.
- SAARELA TAUNO *Postilla vai Nyyrikki? Suomalainen kommunismi ja lehdet 1920-luvulla.* Kirjassa Jouko Joentausta (toim.), *Palstojen takaa.* Yleinen lehtimiesliitto, Helsinki 1997. (Saarela 1997A)
- SAARELA TAUNO *Santeri Mäkelä vuoden 1918 jälkeen.* Kirjassa Tauno Saarela (toim.), *Talonpoikainen sosialisti – Santeri Mäkelä poliittisena toimijana ja kirjailijana.* Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 1997. (Saarela 1997B)
- SAARELA TAUNO *Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923.* Kansan Sivistystyön Liitto, Tampere 1996.
- SAARELA TAUNO *Tuhatmarkkasia, miljoonia ruplia, dollareita – Skp:n tilinpäätös 1920-luvulta.* Kirjassa ... *vaikka voissa paistais? Venäjän rooli Suomessa. Juhlakirja professori Osmo Jussilalle 14. maaliskuuta 1998.* Toimittanut Jorma Selovuori. WSOY, Porvoo 1998. (Saarela 1998B).
- SAARELA TAUNO *”Tulisieluinen realipoliitikko” – Väinö Vuorio.* Kirjassa *Elämää arkistossa. Kansan Arkisto 60 vuotta.* Toimittanut Marita Jalkanen. Yhteiskunnallinen arkistosäätiö, Saarijärvi 2005.
- SAARELA TAUNO *”Vallankumouksellinen” mielenosoitus – suomalainen kommunismi ja presidentinvaalit 1925. Paradoksi VIII. Näyttämö vailla ohjaajaa – viimeinen Paradoksi.* Jyväskylä 1983
- SAARENHEIMO KERTTU *Tulenkantajat. Ryhmän vaiheita ja kirjallisia teemoja 1920-luvulla.* WSOY, Porvoo 1966.
- SAARIKOSKI VESA *Keskustajääkäri Aarne Sihvo. Demokraatti ja eheyttäjä murrosaikojen asevoimissa.* Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1997.
- SALKOLA MARJA-LEENA *Julistaja ja poliitikko. Yrjö Mäkelinin elämä ja toiminta.* Tammi, Helsinki 1967.
- SALMI-NIKLANDER KIRSTI *Itsekasvatusta ja kapinaa. Tutkimus Karkkilan työläisnuorten kirjoittavasta keskusteluyhteisöstä 1910- ja 1920-luvuilla.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.
- SALMI-NIKLANDER KIRSTI *Lennart ja Fanny Lemmenlaaksossa. Tekstien mikrohistoriaa.* Kirjassa Marjatta Rahikainen (toim.), *Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä.* Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996.
- SALOKANGAS RAIMO *Puoluepolitiikka ja uutisjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla.* Kirjassa *Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan.* Suomen lehdistön historia. Kustannuskiila, Kuopio 1987.
- SALOMAA ERKKI *Muurarit ammattiyhdistysliikkeessä. Suomen muurarien liiton alkuvaiheet ja toiminta.* Suomen muurarien liitto, Helsinki 1956.
- SALOMAA MARKKU *Punaupseerit.* WSOY, Juva 1992.
- SALVADORI MASSIMO *Karl Kautsky and the socialist revolution 1880–1938.* NLB, London 1979.
- SAMUEL RAPHAEL *The Lost World of British Communism.* Verso, London 2006.
- SANTONEN ARVO *Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys ja pienviljelijäjärjestöjen vakiintuminen Suomessa. Tutkimus maatalouden pienviljelypoliittisesta murrosvaiheesta 1930-luvun alkuun mennessä.* Suomen Historiallinen Seura, Forssa 1971.
- SASSOON DONALD *One Hundred Years of Socialism. The West European Left in the Twentieth Century.* The New Press, New York 1996.
- SATOKANGAS REIJA *Murroksen aika (1860–1930).* Kirjassa Pentti Koivunen, Jouko Vahtola, Reija Satokangas, Martti Itkonen, *Keminmaan historia.* Keminmaan kunta, Jyväskylä 1997.
- SAUNIO ILPO *Veli sisko kuulet kummat soitot. Työväenlaulut eilen ja tänään.* Kansankulttuuri, Pori 1974.
- SAUNIO ILPO – TUOVINEN TIMO *Edestä aatteen. Suomalaisia työväenlauluja 1890–1938.* Tammi, Helsinki 1978.

- SAVOLAINEN ERKKI Niilo Wälläri. *Legenda jo eläessään*. WSOY, Porvoo 1978.
- SAVOLAINEN HANNA *Tuomittu elämään. Poliittiset naisvängit Hämeenlinnan kuritushuone- ja keskusvankilayhteisössä 1924–1939*. Suomen historian pro gradu. Jyväskylän yliopisto. Syyskuu 2000.
- SCHAFRANEK HANS Die Avantgarde der Einäugigen – Österreichische Arbeiterdelegationen in der UdSSR. Kirjassa Barry McLoughlin–Hans Schafraneck–Walter Szevera, *Aufbruch-Hoffnung-Endstation. Österreicherinnen und Österreicher in der Sowjetunion, 1925–1945*. Verlag für Gesellschaftskritik, Wien 1997.
- SELÉN KARI *Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918–1944*. WSOY, Helsinki 2001.
- SELÉN KARI – PYLKKÄNEN ARI *Sarkatakkien armeija. Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918–1944*. WSOY, Juva 2004.
- SEPPO JUHA Kansankirkkona uskonnonvapauslain toteuduttua. Kirjassa *Kirkko suomalaisessa yhteiskunnassa 1900-luvulla*. Toimittajat Markku Heikkilä, Eino Murtorinne. Kirjapaja, Hämeenlinna 1977.
- SEPPO JUHA Uskonto- ja kirkkopoliittiset eduskunta-aloitteet vuosina 1923–1930. Kirjassa *Aate ja yhteiskunta*. Mikko Juvalle omistettuja tutkimuksia. Otava, Keuruu 1978.
- SEPPO JUHA *Uskoviien yhteisö vai valtionkirkko. Uskonnolliset vähemmistöyhteisöt ja evankelisluterilaisesta kirkosta eroaminen Suomessa 1923–1930*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Jyväskylä 1983.
- SEPPO JUHA *Vapaa-ajattelijaliikkeen organisoituminen ja sen herättämä kiista Suomessa 1936–1946*. Suomen kirkkohistoriallinen seura, Jyväskylä 1992.
- SEVÄNEN ERKKI *Vapauden rajat. Kirjallisuuden tuotannon ja välityksen yhteiskunnallinen sääntely Suomessa vuosina 1918–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1994.
- SIEGELBAUM LEWIS H. *Soviet state and society between revolutions*. Cambridge University Press, Cambridge 1992.
- SIISIÄINEN MARTTI *Suomalainen protesti ja yhdistykset. Tutkimuksia suomalaisen yhdistyslaitoksen kehityksen ja protestijaksojen suhteesta suurlakosta 1990-luvulle*. Tutkijaliitto, Jyväskylä 1990.
- SILTALA JUHA *Lapuan like ja kyydytykset 1930*. Otava, Keuruu 1985.
- SMITH S. A. *Red Petrograd. Revolution in the factories 1917–1918*. Cambridge University Press, Cambridge 1983.
- SOIKKANEN HANNU *Kohti kansanvaltaa 1. 1899–1937. Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 75 vuotta*. SDP, Vaasa 1975.
- SOIKKANEN HANNU *Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Maalaiskuntien itsehallinnon historia*. Maalaiskuntien Liitto, Helsinki 1966.
- SOIKKANEN HANNU *Luovutetun Karjalan työväenliikkeen historia*. Tammi, Helsinki 1970.
- SOIKKANEN HANNU *Socialismin tulo Suomeen. Ensimmäisen yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti*. WSOY, Porvoo 1961.
- SOIKKANEN HANNU *Varkauden historia*. Helsinki 1963.
- SOIKKANEN HANNU *Vasemmisto ja suojeluskunnat*. Kirjassa *Raja railona. Näkökulmia suojeluskuntiin*. Toimittanut Risto Alapuro. WSOY, Porvoo 1998.
- Sotilas Valkoisen vallan “ruotuvässä”. Kirjassa *SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta*. Leningrad 1934.
- SPARRING ÅKE *Från Höglund till Hermansson. Om revisionismen i Sveriges kommunistiska parti*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1967.
- STEENSON GARY P. *Karl Kautsky, 1854–1938. Marxism in the Classical Years*. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh 1991 (1979).
- STITES RICHARD *Revolutionary Dreams. Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution*. Oxford University Press, New York, Oxford 1996.
- STITES RICHARD *The women's liberation movement in Russia. Feminism, Nihilism, and Bolshevism 1860–1930*. Princeton University Press, Princeton 1978.
- STOURAC RICHARD and MCCREERY KATHLEEN *Theatre as a Weapon. Workers' Theatre in the Soviet Union, Germany and Britain, 1917–1934*. Routledge & Kegan Paul, London 1986.
- STRUVE GLEB *Russian Literature under Lenin and Stalin 1917–1953*. University of Oklahoma Press, Norman 1971.
- STUDER BRIGITTE, HAUMANN HEIKO (Hg.), *Stalinistische Subjekte/Stalinists Subjects/Sujets stalinien. Individuum und System in der Sowjetunion und der Komintern, 1929–1953*. Chronos Verlag, Zürich 2006.
- STUDER BRIGITTE und UNFRIED BERTHOLD *Der stalinistische Parteikader. Identitätsstiftende Praktiken und Diskurse in der Sowjetunion in der dreissiger Jahren*. Böhlau Verlag, Köln 2001.
- SULKANEN ELIS *Amerikan suomalaisen työväenliikkeen historia*. Raivaaja Publishing Company, Fitchburg 1951.

- SUOMELA KALEVI Irti kommunismista. *Ydin* 5/2002.
- SUOMELA KALEVI Kommunismista ja sen määrittämisen vaikeudesta. *Ydin* 5/1996.
- SUOSALO ANNI Vaaran työt. Kirjassa *Huomenen tiellä. Suomen työläisliikkeen 60-vuotisjuhla-kirja*. Suomen naisten demokraattinen liitto, Tampere 1960.
- SYMONS JULIAN *Murha! Murha! Salopoliisikertomuksesta rikosromaniin*. WSOY, Juva 1986.
- SYRJÖ VELI-MATTI Pykälät ja todellisuus itsenäisen Suomen varuskunnissa. Kirjassa Jussi T. Lappalainen (toim.), *Kasarmien aidan kahden puolen. Kaksisataa vuotta varuskuntayhteisöä*. Suomen historiallinen seura, Vammala 1993.
- TAKALA TUOMAS *Koulun yhteiskuntaopetus ideologisen sääntelyn välineenä Suomessa v. 1917–1975*. Tampereen yliopisto, Tampere 1975.
- TAPPER MIKKO *Valtiollis-poliittiset juhlapäivät Suomessa vuosina 1918–1939. Tutkimus suhtautumisesta vappuun, toukokuun kuudenteentoista ja itsenäisyyspäivään sekä niiden vietto*. Suomen historian tutkielma. Helsingin yliopisto. Maaliskuu 1995.
- TAYLOR BRANDON *Art and Literature under the Bolsheviks. Volume One: The Crisis of Renewal 1917–1924*. Pluto Press, London, Concord, Mass. 1991.
- TAYLOR BRANDON *Art and Literature under the Bolsheviks. Volume Two: Authority and Revolution 1924–1932*. Pluto Press, London, Boulder, Colorado 1992.
- TELEMÄKI MATTI *Tampereen kansakoulun historia 1872–1976*. Tampereen kaupunki, Tampere 1979.
- TERVASMÄKI VILHO *Eduskuntaryhmät ja maanpuolustus valtiopäivillä 1917–1939*. Valtiotieteellinen yhdistys, Mikkeli 1964.
- TERÄS KARI *Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituihin työelämän suhteisiin 1880–1920*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.
- TERÄS KARI Hampuuseista ahtaajiksi – käsipelistä konetyöhön: satamatyön kehitys. Kirjassa *Turun sataman historia*. Toimittanut Jussi T. Lappalainen. Turku 1999.
- TERÄS KARI *Paikallisten työmarkkinasuhteiden kausi. Ammattiyhdistykset ja työsuhteiden säätely Turussa 1880-luvulta 1950-luvulle*. Turun maakuntamuseo, Turku 1995.
- TERÄS KARI *Verstasliikkeistä suurtaisteluihin. Metalli 49:n historia vuosilta 1894–1930*. Kirjayhtymä, Tampere 1985.
- THING MORTEN *Kommunismens kultur. DKP og de intellektuelle 1918–1960*. Tiderne skrifter, København 1993.
- THORPE ANDREW *The British Communist Party and Moscow 1920–43*. Manchester University Press, Manchester and New York 2000.
- TIIHONEN SEPPO *Hallitusvalta. Valtioneuvosto itsenäisen Suomen toimeenpanovallan käyttäjänä*. VAPK, Helsinki 1990.
- TILLY CHARLES *European revolutions, 1492–1992*. Blackwell, Oxford and Cambridge, Massachusetts 1996 (1993).
- TJADEN K.H. *Struktur und Funktion der KPD-Opposition (KPO). Eine organisationssoziologische Untersuchung zur Rechtsopposition im deutschen Kommunismus zur Zeit der Weimarer Republik*. SOAK-Verlag, Hannover 1983.
- TOIVONEN ILPO *Jarrutuskeskustelut Suomen eduskunnassa itsenäisyyden aikana*. Tampereen yliopisto, Tampere 1979.
- TOSSTORFF REINER *Profintern. Die Rote Gewerkschaftsinternationale 1920-1937*. Paderborn, München, Wien, Zürich 2004.
- TUCKER ROBERT C. *Stalin in Power. The Revolution from above 1928–1941*. Norton, New York, London 1992 (1990).
- TUMARKIN NINA *Lenin lives! The Lenin Cult in Soviet Russia*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London 1997 (1983).
- TUOMINEN ARVO *Maan alla ja päällä. Muistelmia vuosilta 1921–1933*. Tammi, Helsinki 1958.
- TUOMISTO TERO *Tienraivaajan osa. Sata vuotta Helsingin työväenyhdistyksen historiaa 1884–1984*. Helsinki 1984.
- TUOMIVAARA SIRPA ”Ylös herää, kansan nainen!” Suomen Kommunistisen Puolueen suhde naisten poliittiseen toimintaan vuoteen 1930 saakka. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu. Oulun yliopisto. Huhtikuu 1991.
- TUOVINEN REIJO *Työväenjärjestöjen Tiedonantajan kirkko- ja uskontopoliittinen linja vuosina 1923–1930*. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu -työ. Helsingin yliopisto. Tammikuu 1992.
- TURTOLA MARTTI *Erik Heinrichs – Mannerheimin ja Paasikiven kenraali*. Otava, Keuruu 1988.
- UINO ARI *Autonomian ajan kuvalehdistö*. Kirjassa *Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet*. Kirjoittajat Ari Uino, Raili Malmberg, Pirkko Leino-Kaukiainen, Veikko Kallio. Suomen lehdistön historia 8. Kustannuskiila, Jyväskylä 1991. (Uino 1991A).

- UINO ARI Kansallinen Kokoomus 1918–1929. Kirjassa Pirkko Leino-Kaukiainen – Ari Uino, *Suomalais-kansallinen Kokoomus. Suomalaisen Puolueen ja Kansallisen Kokoomuspuolueen historia vuoteen 1929*. Suomen kansalliskirja, Vammala 1994.
- UINO ARI Kuvalehtien kehitys yleisaikakauslehdiksi 1918–1934. Kirjassa *Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet*. Kirjoittajat Ari Uino, Raili Malmberg, Pirkko Leino-Kaukiainen, Veikko Kallio. Suomen lehdistön historia 8. Kustannuskiila, Jyväskylä 1991. (Uino 1991B).
- UINO ARI *Nuori Urho Kekkonen. Poliittisen ja yhteiskunnallisen kasvun vuodet (1900–1936)*. Kirjayhtymä, Jyväskylä 1985.
- UOLA MIKKO Parlamentaarisesta demokration haastajat 1920- ja 1930-luvuilla. Kirjassa *Kansanvalta koetuksella. Suomen eduskunta 100 vuotta 3*. Edita, Helsinki 2006.
- UPTON ANTHONY F. *Kommunismi Suomessa*. Kirjayhtymä, Rauma 1970.
- UPTON ANTHONY *Vallankumous Suomessa 1917–1918. I osa*. Kirjayhtymä, Jyväskylä 1980.
- URBAN BARTH JOAN *Moscow and the Italian Communist Party. From Togliatti to Berlinguer*. I. B. Tauris, London 1986.
- URPONEN KYÖSTI Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Kirjassa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka, Kyösti Urponen, *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaaliturvan historia*. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1994.
- VAN DER WILL WILFRIED – BURNS ROB *Arbeiterkulturbewegung in der Weimarer Republik. Eine historisch-theoretische Analyse der kulturellen Bestrebungen der sozialdemokratisch organisierten Arbeiterschaft*. Ullstein, Frankfurt/m 1982.
- VARES VESA *Vanhasuomalainen Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa*. WSOY, Juva 1996.
- VASARA ERKKI Suojeluskunnat osana paikallista järjestysvaltaa. Kirjassa Mikko Majander (toim.), *Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 1994*. Tutkijaliitto, Helsinki 1993.
- VASARA ERKKI *Valkoisen Suomen urheilijat soturit. Suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatus-toiminta vuosina 1918–1939*. Suomen Historiallinen Seura, Vammala 1997.
- VATTULA KAARINA *Etelä-Pohjanmaan työväenliikettä viime vuosisadan lopulta nykypäiviin*. Helsinki 1976.
- WADE REX A. *The Russian Revolution, 1917*. Cambridge University Press, Cambridge 2000.
- WEBER HERMANN *Die Wandlung des deutschen Kommunismus. Die Stalinisierung der KPD in der Weimarer Republik*. Band 1–2. Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt am Main 1969.
- WEIDENHOLZER JOSEF *Auf dem Weg zum "Neuen Menschen". Bildungs- und Kulturarbeit der österreichischen Sozialdemokratie in der Ersten Republik*. Europaverlag, Wien, München, Zürich 1983 (1981).
- WEITZ ERIC D. *Creating German Communism, 1890–1990. From Popular Protests to Socialist State*. Princeton University Press, Princeton 1997.
- WIKSTRÖM KAUKO *Valtion tuloveron rakenne. Tutkimus tuloveron rakenteesta ja sen peruspiirteiden historiallisesta kehityksestä*. Turun yliopisto, Turku 1985.
- VILJANMAA TONI *Asestakieltäytyjistä luokkataistelijoitten eturintamaan. Teuvan työväenliikkeen ideologinen kehitys sisällissodasta lapualaisvuosiin*. Kristiinankaupunki 2003.
- WILLMANN HEINZ *Geschichte der Arbeiter-Illustrierten Zeitung 1921–1938*. Dietz Verlag, Berlin 1975.
- WINKLER HEINRICH AUGUST *Einleitende Bemerkungen zu Hilferdings Theorie des Organisierten Kapitalismus*. Kirjassa *Organisierter Kapitalismus. Voraussetzungen und Anfänge*. Herausgegeben von Heinrich August Winkler. Göttingen 1974.
- WINKLER HEINRICH AUGUST *Von der Revolution zur Stabilisierung. Arbeiter und Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik 1918 bis 1924*. Dietz, Berlin-Bonn 1985. (Winkler 1985A).
- WINKLER HEINRICH AUGUST *Der Schein der Normalität. Arbeiter und Arbeiterbewegung in der Weimarer Republik 1924 bis 1930*. Dietz, Berlin-Bonn 1985. (Winkler 1985B).
- VIRTAMO TUUJA *Lain voimalla kommunismia vastaan. Lapuanliikkeen painostuksen vaikutus ns. kommunistilakien syntyyn vuosina 1929–30*. Poliittisen historian pro gradu. Helsingin yliopisto. Huhtikuu 1989.
- WÜNDERICH VOLKER *Arbeiterbewegung und Selbstverwaltung. KPD und Kommunalpolitik in der Weimarer Republik. Mit dem Beispiel Solingen*. Peter Hammer Verlag, Wuppertal 1980.
- VÄRE NILO *Meitä murtaneet ei piiskurit*. Toimittanut Toivi Väre. WSOY, Juva 1990.
- ZELINSKI KORNELI *Neuvostokirjallisuus. Ongelmia ja ihmisiä vallankumouksesta nykypäivään*. WSOY, Porvoo 1968.
- ÄLANDER ESA *Punaisen liinan lapset. Suomen Demokratian Pioneerien Liitto ja sen edeltäjät*. SDPL, ei painop. 1995.
- ÄIKIÄ ARMAS *"Kallion leikkauksesta" lapualaismuutostukseen 1924–1930*. Kirjassa *Kipinästä tuli syttyi. Muistiinpanoja Suomen Kommunistisen Puolueen 40-vuotistaipaleelta*. Kustannusosakeyhtiö Yhteistyö, Helsinki 1958.

LIITTEET

SKP:n keskuskomitean jäsenet 1923–kesä 1930

Kullervo Manner, Otto Ville Kuusinen, Yrjö Sirola, J. H. Lumivuokko, Jalmari Salminen, Eino Rahja (–2.1927), Adolf Taimi, Otto Vilmi, Leo Laukki (–7.1925), Hanna Malm, Toivo Antikainen (1.1924–), Aleksander Vasten (1.1924–), Edvard Gylling, J. K. Lehtinen (7.1925–), Kalle Lepola, Arvo Tuominen

Työväen keskusvaalikomitean jäsenet 23.1.1924–

K. J. Aalto, O. E. Aalto, Aleksanteri Allila, A. Eklund, Frans Heinonen, Juho Holopainen, Lassi Hulkkonen, Otto Niemi, Vilho Nokireki, Uno Nurminen, Fiina Pietikäinen, Siren, Aleksander Terho, A. Wahlroos, Jussi Venhola

Helsingin vaalikomitean jäsenet

24.8.1925–10.9.1926

Fanni Airaksinen, V. Heikkinen, Juho Holopainen, Hilma Laine, Emil Paajanen, Eino Pekkala, Ida Reijonen, Iivari Tervonen, Hugo Virtanen, Väinö Vuorio; varalla Hilma Karvinen, J. Saikkonen

10.9.1926–13.2.1927

Edla Aalto, V. Forsbacka, Väinö Heiman, Juho Holopainen, Lassi Hulkkonen, Hjalmar Jokinen, Hilma Karvinen, Jalmari Kivilahti, Hilma Laine, Martta Lehtonen, Sofia Lindfors, Väinö Lundgren, August Niemistö, Emil Paajanen, Väinö Palomäki, Eino Pekkala, Frans Perho, Ville Pessi, Jussi Rannisto, Ida Reijonen, Matti Rinne, Sinisalo, Liisi Uurtamo, Pekka Vartiainen, Väinö Vuorio

13.2.1927–16.9.1927

Edla Aalto, J. E. Aalto, Juho Holopainen, J. Jokinen, Olga Karjala, Hilma Karvinen, Jalmari Kivilahti, Hugo Kunelius, Jalmari Kuusela, Esteri Lahti, Hilma Laine, Martta Lehtonen, Sofia Lindfors, Toivo Hjalmar Långström, Mikkonen, August Niemistö, Väinö Palomäki, Eino Pekkala, Frans Perho, Lydia Raatikainen, Ida Reijonen, Sippola, Liisi Uurtamo, Valkama, Väinö Vuorio

16.9.1927–16.9.1928

Edla Aalto, J. E. Aalto, Juho Alanne, J. Jokinen, Hilma Karvinen, Hugo Kunelius, Jalmari Kuusela, Hilma Laine, Väinö Lundgren, Väinö Palomäki, Frans Perho, Ida Reijonen, E. Rimpiläinen, Matti Rinne, Liisi Uurtamo

16.9.1928–25.3.1929

Edla Aalto, J. E. Aalto, Juho Alanne, J. Jokinen, Hilma Karvinen, Hugo Kunelius, Jalmari Kuusela, Hilma Laine, Väinö Lundgren, Väinö Palomäki, Frans Perho, Ida Reijonen, E. Rimpiläinen, Matti Rinne, Liisi Uurtamo

25.3.1929–

J. E. Aalto, Juho Alanne, Antti Hirvonen, J. Jokinen, Jalmari Kukkola, Jalmari Kuusela, Hilma Laine, Sofia Lindfors, Lundgren, Lindqvist, Frans Perho, Matti Rinne, Uno Ronni, Aaro Uusitalo; varalla Mimmi Antikainen, Lehtinen

Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin kansanedustajat 1924–1930

Aleksanteri Allila (Uudenmaan vaalipiiri) 1924–3.1926

Adam Asikainen (Kuopion läntinen vaalipiiri) 1924–1929

Yrjö Enne (Kuopion läntinen vaalipiiri) 1927–4.1928

Verner Halén (Turun eteläinen vaalipiiri) 1929–1930

Edvard Huttunen (Viipurin läntinen vaalipiiri) 1924–8.1924

Ida Hämäläinen (Viipurin läntinen vaalipiiri) 1927–1929
 J. A. Isaksson (Vaasan eteläinen vaalipiiri, Uudenmaan vaalipiiri) 1924–1929
 Edvard Jokela (Uudenmaan vaalipiiri) 1924–27
 Väinö Kallio (Vaasan pohjoinen vaalipiiri) 1929–25.2.1930
 Juho Komulainen (Kuopion läntinen vaalipiiri) 1924–31.3.1927
 Kalle Kulmala (Turun eteläinen vaalipiiri) 1924–1930
 Kalle Kyhälä (Oulun eteläinen vaalipiiri) 1929–1930
 Toivo Latva (Vaasan eteläinen vaalipiiri) 1927–4.1928
 Yrjö Lehtinen (Uudenmaan vaalipiiri) 22.11.1927–1929
 Arvo Lehto (Uudenmaan vaalipiiri) 1929–30
 Martta Lehtonen (Uudenmaan vaalipiiri) 1927–15.11.1927
 Jaakko Liedes (Oulun pohjoinen vaalipiiri) 17.10.1924–1930
 Kalle Meriläinen (Oulun pohjoinen vaalipiiri) 1929–1930
 Lauri Myllymäki (Hämeen pohjoinen vaalipiiri) 1927–1930
 Aukusti Mäenpää (Vaasan pohjoinen vaalipiiri) 7.3.1930–1930
 Uno Nurminen (Uudenmaan vaalipiiri) 1924–1927
 Eino Pekkala (Uudenmaan vaalipiiri) 1927–1930
 Juho Perälä (Vaasan eteläinen vaalipiiri) 13.11.1928–1930
 Taavi Pitkänen (Kuopion läntinen vaalipiiri) 25.4.1927–1927
 Väinö Pohjaranta (Turun pohjoinen vaalipiiri) 1929–1930
 Emanuel Ramstedt (Turun eteläinen vaalipiiri) 1924–1929
 Arvo Riihimäki (Turun pohjoinen vaalipiiri) 1927–1930
 Mauritz Rosenberg (Oulun eteläinen vaalipiiri) 1924–1930
 Juho Heikki (Janne) Räsänen (Oulun eteläinen vaalipiiri) 1924–1927
 Jalmari Rötö (Viipurin läntinen vaalipiiri) 1929–1930
 Asser Salo (Kuopion läntinen vaalipiiri) 1929–1930
 Filemon Savonius (Oulun eteläinen vaalipiiri) 1924–1929
 Salomon Savolainen (Kuopion läntinen vaalipiiri) 1927–1929
 Antti Soikkeli (Kuopion läntinen vaalipiiri) 1924–11.2.1926 (erosi ek:sta 3.11.1926)
 Pekka Strengell (Kuopion läntinen vaalipiiri) 10.10.1924–1927, 13.11.1928–1929
 Emil Tabell (Oulun pohjoinen vaalipiiri) 1924–1930
 Konsta Talvio (Uudenmaan vaalipiiri) 1929–1930
 William Tanner (Viipurin itäinen vaalipiiri) 1927–1930
 Bruno Tenhunen (Kuopion läntinen vaalipiiri) 1924–1.10.1924
 August Turunen (Kuopion läntinen vaalipiiri) 1927–1930
 Siina Urpilainen (Oulun eteläinen vaalipiiri) 1927–1930
 Karl Varho (Turun pohjoinen vaalipiiri) 12.2.1926–1927
 Jalmari Virta (Hämeen eteläinen vaalipiiri) 1924–1930
 Konsta Vuokila (Oulun pohjoinen vaalipiiri) 1924–1.10.1924
 Svante Vuorio (Turun pohjoinen vaalipiiri) 1924–2.12.1925
 Heikki Väisänen (Kuopion läntinen vaalipiiri) 1929–1930

SKP:n Suomen byroon jäsenet 3.8.1923–30.6.1930

Väinö Vuorio (8.1922–4.1928)
 Jaakko Kivi (9.1923–4.1928)
 Anton Järvinen (9.1923–4.1928)
 Jalmari Rasi (2.1926–11.1927)
 J. H. Lumivuokko (9.–12.1923)
 Jalmari Salminen (9.1923–kesä 1924, 11.1924–7.1925, 11.1927–6.1928)
 J. K. Lehtinen (9.1923–kesä 1924; 9.1926–6.1927)
 Toivo Antikainen (kesä 1924–6.1925, syksy 1928–kesä 1929)
 Arvo Tuominen (2.1926–4.1928)
 Adolf Taimi (8.1927–5.1928)
 Jalmari Kuusela (11.1928–12.1929)
 Väinö Lundgren (11.1928–5.1929)
 Toivo Hjalmar Långström (12.1928–1.1930)
 Uno Väre (6.1929–)
 Ville Honkanen (8.–10.1929)

SKP:n piiriorganisaattorit

Konrad Arppe (Turku, syksy 1924–kevät 1925; Kuopio 8.–11.1929)
 Lauri Gustafsson (Tampere syksy 1926–4.1928)
 Kauko Heikkilä (Turku 8.1929–3.1930; Kuopio 3.1930–)
 Antti Hyvönen (Tampere, syksy 1923–8.1926)
 Matti Janhunen (Helsinki, 8.1929–)
 Yrjö Jääskelä (Oulu, kesä 1928–3.1930)
 Jaakko Kivi (Helsinki, syksy 1923–syksy 1924)
 Eva Korhonen (Tampere, apulainen, syksy 1925–10.1927)
 Hilma Korkeala (Tampere, kesä 1928–5.1929)
 Lauri Lamminen (Helsinki, apulainen, 9.1925–10.1927; Viipuri 10.1927–4.1928)
 Jukka Lehti (Toivola) (Vaasa, syksy 1923–kesä 1924)
 Bernhard Liimatainen (Kuopio, syksy 1923–syksy 1924; Vaasa, 1.1925–syksy 1925; Turku, syksy 1925–10.1927; Helsinki 10.1927–4.1928)
 Huvi Luotonen (Viipuri)
 Abel Majanen (Oulu, kevät 1926–2.1927)
 Harry Michelsson (Sortavala, 8.23–kevät 1925; Tampere, apulainen, kesä 1925–kesä 1926)
 Jalmari Mäkinen (Viipuri, 8.1923–11.1925)
 Erkki Nissinen (Vaasa, syksy 1925–10.1927; Kuopio 10.1927–4.1928)
 Antti Ojala (Vaasa, kesä 1924–10.1924; Oulu, 10.1924–3.1926; Kuopio, 3.1926–10.1927; Turku 10.1927–4.1928)
 Jalmari Rasi (Oulu, 10.1923–10.1924; Vaasa, 10.–12.1924; Kuopio 1.1925–2.1926)
 Martti Solin (Kuopio, apulainen, 12.1925–syksy 1926)
 Heikki Stenius (Viipuri, 11(12).1925–8.1927; Oulu 10.1927–4.1928)
 Ilmari Urpilainen (Oulu, apulainen, 1925–4.1928)
 Jalmari Vilenius (Helsinki, 9.1926–2.1927; Oulu, 2.–10.1927; Vaasa 10.1927–4.1928)
 Allan Visanen (Kuopio, apulainen 9.1927–4.1928)
 Toivo Vuorela (Helsinki, 1.1925–5.1926)

Lähde: Asiakirja 808 (Siikasen kertomus), Suomen byroo, am; ptk 16/1928, hm 1253 (Bernhard Liimatainen), EKV, VA; 17 (SB) ht:lle (kk) 17.9. ja 15.10.1923, f. 522, op. 1, d. 108; 17 (SB) ht:lle 16.10.1924, d. 110; Pb ht:lle (SB) 24.8.1925; 17 (SB) ht:lle (pb) 22.10.1925, f. 516, op. 2, d. 869; 17 (SB) ht:lle (pb) 18.3.1926, d. 936; Hannu (Uuno Väre) ht:lle (pb) 24.3.1930, d. 1137, RGASPI; Aatsinki, 207–208.

Osallistujat SKP:n keskuskomitean plenumissa 24.8.–1.9.1923

Kullervo Manner (keskuskomitea)
 Hanna Malm (keskuskomitea)
 Leo Laukki (keskuskomitea)
 Eino Rahja (keskuskomitea)
 Yrjö Sirola (keskuskomitea)
 Adolf Taimi (keskuskomitea)
 Otto Vilmi (keskuskomitea)
 Otto Ville Kuusinen (keskuskomitea)
 Kustaa Mikko Evä
 Edvard Gylling
 J. K. Lehtinen
 Jaakko Mäki
 Pekka Paasonen (KNI:n tpk)
 Aleksander Schottman
 Moses Kallio = Jaakko Kivi
 Kujala = Jaakko Mäkinen
 Laine = Antti Hyvönen
 Leino = Eino Pekkala
 Liisa = Hilda Hannunen?
 Syrjälä = Antti Ojala
 Mauritz

Lähde: SKP:n pl 1923, f. 516, op. 2, d. 724, RGASPI; Hyvönen 1973, 73; Kivi 1975, 47–48

Osallistujat SKP:n keskuskomitean plenumissa 7.-15.6.1925

Toivo Antikainen (keskuskomitea)
 Otto Ville Kuusinen (keskuskomitea)
 Leo Laukki (keskuskomitea)
 Hanna Malm (keskuskomitea)
 Kullervo Manner (keskuskomitea)
 Eino Rahja (keskuskomitea)
 Yrjö Sirola (keskuskomitea)
 Adolf Taimi (keskuskomitea)
 Aleksander Vasten (keskuskomitea)
 Otto Vilmi (keskuskomitea)
 Pekka Paasonen (KNI:n tpk)
 Koski = August Niemistö
 Mattila = Antti Ojala (piiriorganisaattori)
 Moses = Jaakko Kivi (SB)
 Mäkelä = Toivo Vuorela (piiriorganisaattori)

Lähde: SKP:n pl 1925, 1, f. 516, op. 2, d. 857, RGASPI; EK Vaasan, Oulun, Kuopion ja Turun osastoille 28.9.1934, hm 887 (Antti Ojala), EKV, VA.

Osallistujat SKP:n V puoluekokouksessa 30.7.–16.8.1925

Toivo Antikainen (keskuskomitea)
 Otto Ville Kuusinen (keskuskomitea)
 Leo Laukki (keskuskomitea)
 J. H. Lumivuokko (keskuskomitea)
 Hanna Malm (keskuskomitea)
 Kullervo Manner (keskuskomitea)
 Eino Rahja (keskuskomitea)
 Jalmari Salminen (keskuskomitea)
 Yrjö Sirola (keskuskomitea)
 Adolf Taimi (keskuskomitea)
 Aleksander Vasten (keskuskomitea)
 Otto Vilmi (keskuskomitea)
 Aapo = Harry Michelsson (apulaispiiriorganisaattori)
 Arppa = Armas Jäkärä
 Arvi = Mauritz Rosenberg
 Eedla = Toivo Ilmari Sormunen?
 Eeva = Arvi Puttonen
 Ema = Jalmari Rasi (piiriorganisaattori)
 Herman = Hannes Kasanen?
 Iitu = Antti Hyvönen (piiriorganisaattori)
 Jaakko = August Hämäläinen?
 Kaisa = Laina Laakkonen?
 Maunu = Verner Paulin
 Mikko = Bernhard Liimatainen (piiriorganisaattori)
 Olavi = Jalmari Mäkinen (piiriorganisaattori)
 Paavo = Heikki Salonen
 Saima = Sofia Varvi
 Tatu = Iivari Tervonen
 Tiltu = Ilmari Urpilainen?
 Ulla = Arvo Lamminen?
 Uno = Kalle Kulmala?
 Viktor Koso (keskuskomitean työntekijä) (puheoikeus)
 J. K. Lehtinen (tilintarkastaja) (puheoikeus)
 Pekka Paasonen (KNI:n tpk) (puheoikeus)
 Valfrid Perttilä (tilintarkastaja) (puheoikeus)
 Mikko Virkki (tilintarkastaja) (puheoikeus)

Heikki (sotakoulu) (puheoikeus)
 Kalle = Heikki Stenius (LVKY) (puheoikeus)
 Maija = Eva Korhonen (LVKY) (puheoikeus)
 Manu = Lauri Lamminen (LVKY) (puheoikeus)
 Oskari = Erkki Nissinen (LVKY) (puheoikeus)
 Pentti = Uno Väre? (puheoikeus)
 Roope = Martti Solin (LVKY) (puheoikeus)
 Sepeteus = Konrad Arppe (piiriorganisaattori) (puheoikeus)

Lähde: SKP:n pk 1925, 19, 244, f. 516, op. 2, d. 836 ja 837; Tilasto pk-osallist., d. 849, RGASPI; Asiakirja 808 eli Siikasen kertomus, Suomen byroo, am; H(eikki).S(tenius). 11.5. vapaassa keskustelussa; Eino P(allari) johtaja Esko Riekkille 14.5.1928, hm 1083 (Heikki Stenius); Heikki Salosen jatkoselostus. Käynti SKP:n puoluekokouksessa Moskovassa elokuussa 1925, hm 1288 (Heikki Salonen), EKV, VA.

Osallistujat SKP:n keskuskomitean plenumin kokouksessa 19.–25.7.1926

Kullervo Manner (keskuskomitea)
 J. H. Lumivuokko (keskuskomitea)
 Adolf Taimi (keskuskomitea)
 Toivo Antikainen (keskuskomitea)
 Eino Rahja (keskuskomitea)
 J. K. Lehtinen (keskuskomitea)
 Hanna Malm (keskuskomitea)
 Otto Vilmi (keskuskomitea)
 Kalle Lepola (keskuskomitea)
 Aleksander Vasten (keskuskomitea)
 Jalmari Salminen (keskuskomitea)
 Pekka Paasonen (KNI:n tpk)
 Erkki = Väinö Vuorio
 Jaakko = Anton Järvinen
 Matti = Hannes Mäkinen
 Eero = Ville Honkanen
 Kalle = Heikki Stenius
 Rauni = Huvi Luotonen
 Jaska = Toivo Latva
 Timo = Abel Majanen?
 Antti = Erkki Viitanen?
 Hilja = Eva Korhonen?
 Pekka
 J. A. Lehtosaari (puheoikeus)
 Pentti = Uno Väre? (puheoikeus)
 Reino (puheoikeus) = Jalmari Vilenius?
 Väinö = Eino Lehto? (puheoikeus)
 Yrjö (puheoikeus)
 Heikki = Lauri Gustafsson? (puheoikeus)

Lähde: SKP:n pl 1926, 1, f. 516, op. 2, d. 921, RGASPI; Asiakirja 808 eli Siikasen kertomus, Suomen byroo, am; Eino P(allari) herra päällikölle 24.5.1928, hm 1083 (Heikki Stenius); ptk 15/1928, hm 1282 (Jalmari Patokivi (Vilenius)), EKV, VA

Osallistujat SKP:n keskuskomitean plenumissa 28.7.–8.8.1927

Kullervo Manner (keskuskomitea)
 Adolf Taimi (keskuskomitea)
 Toivo Antikainen (keskuskomitea)
 Yrjö Sirola (keskuskomitea)
 Hanna Malm (keskuskomitea)
 J. K. Lehtinen (keskuskomitea)
 Kalle Lepola (keskuskomitea)

LIITTEET

Aleksander Wasten (keskuskomitea)
Otto Vilmi (keskuskomitea)
Jalmari Salminen (keskuskomitea)
J. H. Lumivuokko (keskuskomitea) (6. päivä–)
Kajava = Kalle Kosunen (KNI:n tkp)
Briitta = Eva Korhonen? (piiriorganisaattori)
Bakman = Aulis Ojala (piiriorganisaattori)
Hansen = Toivo Karvonen
Heikki = Lauri Gustafsson? (piiriorganisaattori)
Iso-Kalle = Heikki Stenius (piiriorganisaattori)
Jussi = Urho Harjunpää
Maija = Elmi Peltolehto?
Mikko
Olli = Jalmari Rasi
Tikkanen = Arvo Tuominen
Väinö = Eino Lehto?

Mauno Heimo (Kommunistinen internationaali)
J. A. Lehtosaari
Matti Stein = Hannes Mäkinen
Tuure Lehén
Hertta Kuusinen
Siska Hyrskymurto
Hallberg = Onni Lundberg
Kreetta
Kuusikko = Allan Visanen tai Uuno Väre?
Merilä = Uuno Väre tai Allan Visanen?
Kuula = Jukka Martelius?
Eero Fors = Ville Honkanen
Niilo Virtanen

Lähde: SKP:n pl 1927, 2, f. 516, op. 2, d. 968; 17 (SB) ht:lle (pb) 27.5.1927, d. 987, RGASPI; Asiakirja 808 eli Siikasen kertomus, Suomen byroo, am; H(eikki).S(tenius). 11.5. vapaassa keskustelussa, hm 1083 (Heikki Stenius), EKV, VA; Urho ja Ida Harjunpään haastattelu, 5, Urho Harjunpää, Poliittiset vangitsemiset, KA.

Osallistujat keskuskomitean plenumissa 3.-6.6.1928

Kullervo Manner (keskuskomitea)
Toivo Antikainen (keskuskomitea)
J.K. Lehtinen (keskuskomitea)
Kalle Lepola (keskuskomitea)
Otto Ville Kuusinen (keskuskomitea)
J.H. Lumivuokko (keskuskomitea)
Hanna Malm (keskuskomitea)
Edvard Gylling (keskuskomitea)
Aleksander Vasten (keskuskomitea)
Otto Vilmi (keskuskomitea)
K. Into = Niilo Välläri (puheoikeus)
J. A. Lehtosaari (puheoikeus)
Matti Stein (Hannes Mäkinen) (puheoikeus)
Eero Fors (Ville Honkanen) (puheoikeus)
Tuure Lehén (puheoikeus)
Viktor Koso (puheoikeus)
Aino Kuusinen (puheoikeus)
Siska Hyrskymurto (puheoikeus)

Lähde: SKP:n pl 1928, 1, f. 516, op. 2, d. 1011; SKP:n pb 31.5.1928, d. 986, RGASPI, jossa Niilo Välläri läsnä;

Osallistujat SKP:n keskuskomitean plenumissa 20.–23.8.1928

Kullervo Manner (keskuskomitea)
 Otto Ville Kuusinen (keskuskomitea) (osittain)
 Yrjö Sirola (keskuskomitea)
 J. K. Lehtinen (keskuskomitea)
 Toivo Antikainen (keskuskomitea)
 Jalmari Salminen (keskuskomitea)
 Hanna Malm (keskuskomitea)
 Aleksander Vasten (keskuskomitea)
 J. H. Lumivuokko (keskuskomitea)
 Edvard Gylling (keskuskomitea)
 Otto Vilmi (keskuskomitea)
 Kalle Kajava (KNI:n tpk)
 Aapeli = Eino Lehto (SKNL:n sihteeri)
 Blom = Yrjö Jääskelä
 Eero Fors = Ville Honkanen
 Elfving
 Fager = Nestori Parkkari
 Hansen = Toivo Karvonen
 Henriksson = Eino Hellfors?
 J. E. Järvisalo (Karjala)
 Tuure Lehén
 Jukka Lehtosaari
 Lund = Uno Väre
 Matti Stein = Hannes Mäkinen
 Algot Ström =

Lähde: SKP:n laaj pl 1928, 1, f. 516, op. 2, d. 1013, RGASPI.

Osallistujat SKP:n keskuskomitean plenumissa 13.–18.4.1929

Kullervo Manner (keskuskomitea)
 Otto Ville Kuusinen (keskuskomitea)
 J. K. Lehtinen (keskuskomitea)
 Jalmari Salminen (keskuskomitea)
 Hanna Malm (keskuskomitea)
 Kalle Lepola (keskuskomitea)
 Edvard Gylling (keskuskomitea)
 Yrjö Sirola (keskuskomitea)
 J. H. Lumivuokko (keskuskomitea)
 Otto Vilmi (keskuskomitea)
 Aleksander Vasten (keskuskomitea)
 Helga Ström = Inkeri Lehtinen (KNI:n tpk)
 Eero Fors = Ville Honkanen
 Tuure Lehén
 Kalle Kajava
 Aapeli = Eino Lehto
 Mauno Heimo
 Niilo Virtanen
 Aino Kuusinen
 Sofia Varvi
 Kustaa Rovio
 Vihtori Koso
 Ivar Lassy

Lähde: SKP:n pl 1929, 1, f. 516, op. 2, d. 1055, RGASPI.

Osallistujat SKP:n puoluekonferenssissa 7.–15.10.1929

Otto Ville Kuusinen (keskuskomitea)
 Yrjö Sirola (keskuskomitea)
 J. K. Lehtinen (keskuskomitea)
 Kalle Lepola (keskuskomitea)
 Jalmari Salminen (keskuskomitea)
 Toivo Antikainen (keskuskomitea)
 Edvard Gylling (keskuskomitea)
 J. H. Lumivuokko (keskuskomitea)
 Aleksander Vasten (keskuskomitea)
 Otto Vilmi (keskuskomitea)
 Vintsas Mitshkevitch (KI:n edustaja)
 Helga Strom (Inkeri Lehtinen) (KNI:n tpk)
 Antti
 Elsa
 Jaakko
 Jussi
 Lassi
 Mauno
 Oskari
 Pekka
 Pentti = Uno Väre
 Reino
 Risto
 Roope
 Simo = Jalmari Rötökö?
 Timo
 Tuure Lehén (puheoikeus)
 Matti Stein (Hannes Mäkinen) (puheoikeus)
 Kustaa Rovio (Karjalan aluepuoluekomitean sihteeri) (puheoikeus)
 Ville Ojanen (Karjalan suunnittelukomitean sihteeri) (puheoikeus)
 Toivo Rantanen (LVKY:n suomalaisen osaston johtaja) (puheoikeus)
 J. A. Lehtosaari (LVKY:n opettaja) (puheoikeus)
 Lyyli Latukka (LVKY:n opettaja) (puheoikeus)
 Murto (LVKY:n oppilas) (puheoikeus)
 Kari (LVKY:n oppilas) (puheoikeus)
 Antti Pylsy (Kv-sotakoulun poliittisten aineiden opettaja) (puheoikeus)

Lähde: SKP:n pkonf 1929, 95, f. 516, op. 2, d. 1056, RGASPI.

Salanimet kirjeissä

Aapeli = Eino Lehto
 Aappo = Harry Michelsson (1924–1925)
 A.B. = KNI:n toimeenpanevan valiokunnan suomalainen edustaja (1923–25)
 Abram = J. A. Isaksson
 Aho = Yrjö Leino (16.2.1927–)
 Aki = Kullervo Manner
 Anders = Kullervo Manner (Tukholmassa 1929)
 Anna-Stiina = Hanna Malm
 Ansgarius = Frans Perho
 Arvi, Arvid = Mauritz Rosenberg
 Blomberg = Harry Michelsson (1923)
 Bob = Niilo Välläri (vankilassa)
 C = Mauritz Rosenberg
 Ema = Jalmari Rasi (–8.4.1926)
 Erik = Yrjö Sirola (1923–24)
 Erik P-son = Väinö Vuorio

Erkki P. = Väinö Vuorio
 Esko = Aleksi Hirvelä (1924–1928)
 Evert = Jalmari Vilenius (1925–1926)
 Hannu = Uuno Väre (1929–1930)
 Hansson = Herman Hurmevaara
 Heikki = Edvard Jokela (2.4.1925–1927)
 Heikki = J. H. Lumivuokko (1925–27)
 Henrik = J. H. Lumivuokko (1924–1927)
 Henrietta = Hanna Malm
 Huugo Laakso = Huvi Luotonen
 Ilmari, I-ri = J. K. Lehtinen
 Iso-Sisko = Toini Mäkelä (1928–1929)
 Jaakko = Kustaa Emil Heikkilä (1926–27)
 Jaakko = Eino Pekkala (1928–)
 Jaakko Kaira = Jalmari Rasi (1923–1924)
 Jalas = Vilho Nokireki
 Janne Puro = Konrad Arppe (1929–1930)
 Jaska = Konrad Arppe (1929)
 Joonas = Santeri Mäkelä (syksy 1923–kesä 1924)
 Joonas = Adolf Taimi (8.1927–)
 Jussi (sl) = Adolf Lindfors (1927–1928)
 Jussi = Jalmari Rasi (8.4.1926–1928)
 Kalle = Toivo Antikainen (1924–1925, 1.–6.1929)
 Kalle = Ville Honkanen (6.–10.1929)
 Kallio = Matti Läheniemi (–15.12.1927)
 K. Ek = Arvo Tuominen
 Kekäle = Kusti Kulo
 Kirsti = Sofia Varvi? (1926)
 Kosti = Yrjö Sirola
 K.S. = Antti Ojala (1924–1926)
 K. Syrjäjä = Antti Ojala (1924)
 Kujala = Jalmari Mäkinen (1924–1925)
 Lasse = Uno Hallberg (5.2.1925–)
 Lauri, Lauri Valta = Arvo Tuominen (8.4.1926–)
 Lehti = Emil Tuomi (1928–)
 Leimu = Väinö Lundgren (1928–)
 Leino = Eino Pekkala (1924–1925)
 Leivo = Emil Tuomi
 Leo = Lauri Lamminen (1926)
 Liina = Siina Urpilainen (1926)
 Linde = Kössi Ilola
 Louhi, L:hi = Toivo Hjalmar Långström (1928–)
 Maija = Eva Korhonen (1925–1926)
 Margit = Hanna Malm (Tukholmassa 1929)
 Martta = Sandra Lehtinen (1925–1926)
 M. Kallio = Jaakko Kivi (1923–1926)
 Mooses, Moses = Jaakko Kivi (8.1923–16.12.1926)
 N.Z. = SSNL:n liittotoimikunta (1923–1925)
 N.Z. = SKNL:n organisaattori (1927)
 Oksa = Jalmari Kuusela (1928–27.8.1929)
 Olli = Kauko Heikkilä (1929)
 Orvokki = Betty Peltonen (–4.5.1929)
 Otto = Erkki Nissinen (1926)
 Paju = Edvard Jokela (1928–)
 Paul, Pauli = Toivo Vuorela (1924–1926)
 Pekka = Bernhard Liimatainen (1926)
 Pentti = Kössi Ilola (1927–)
 Pentti = Uuno Väre (1929)
 Pettersson, P-son, P-sson = Väinö Vuorio
 Piki = Niilo Kavenius

LIITTEET

Poopi = Niilo Välläri (Tammisaarella)
Puikko = Toivo Hjalmar Långström
Puolukka = Betty Peltonen (4.5.1929–)
Rauha = Jaakko Kivi (16.12.1926–)
Riku = Toivo Hj. Långström
Risto = Anton Järvinen
Roope = Martti Solin (1925–1926)
Saari = Matti Läheniemi (15.12.1927–)
Samuli = Jalmari Salminen (J. H. Eklund)
Solmu = Toivo Antikainen
Sylvi = Hanna Malm (1926)
Tapani Torppa = Edvard Jokela (1924)
Tauno = Matti Janhunen (1929–1930)
Terttu = Martta Lehtonen
Tohtori = August Forsman?
Toiska = Toivo Antikainen
T. Tammi = Eino Pekkala (1924)
Turkka = Jalmari Kuusela (27.8.1929–)
Usko = J. H. Lumivuokko (syksy 1923)
Valta = Arvo Tuominen
Veikko = J. K. Lehtinen
Virtanen = Matti Väisänen (1928–)
V. L. = Emil Paajanen
Väinö Lahti = Emil Paajanen
X = Mauritz Rosenberg

säkenet = lehdet

1 = Kullervo Manner (1924)
8 = Toivo Antikainen (1924)
17 = Suomen byroo (1923–6.6.1927)
30 = SKP:n sotilasjärjestön organisaattori (1930)
36 = SKP:n sotilasjärjestön organisaattori (1923–24)
37 = SKP:n sotilasjärjestö (1927)
44 = Suomen byroo (5.10.1928–)
55 = SKP:n kk:n politbyroo (6.6.1927–30.8.1928)
66 = SKP:n kk:n politbyroo (5.10.1928–)
88 = Suomen byroo (6.6.1927–5.10.1928)
101 = Pohjan Voima (1.1.1927–)
102 = Työn Ääni (1.1.1927–)
103 = Savon Työ (1.1.1927–)
104 = Työväenjärjestöjen Tiedonantaja (1.1.1927–)
105 = Työläis- ja talonpoikaisnaisten lehti
106 = Talonpoikien Sanomat
107 = Itä & Länsi
108 = Punalippu
109 = Työväen Lehti
110 = Nya Folkbladet
111 = Työ
112 = Liekki
201 = Helsingin vaalikomitea
202 = Helsingin vwhy
203 = STPV:n ekr
301 = SAJ

SKP:n piirit:

1923–21.11.1928
1 = Helsinki (Uusimaa)
2 = Oulu
3 = Vaasa
5 = Kuopio

8 = Tampere
10 = Viipuri
13 = Turku

21.11.1928–loppuvuosi 1929

11 = Helsinki (Uusimaa)
12 = Turku
13 = Viipuri
14 = Kuopio
15 = Tampere
16 = Vaasa
17 = Oulu

loppuvuosi 1929–kevät 1930

VIII = Helsinki
IX = Viipuri
X = Kuopio
XI = Oulu
XII = Vaasa
XIII = Tampere
XIV = Turku

kevät–syksy 1930

170 = Helsinki
171 = Kuopio
172 = Oulu
173 = Tampere
174 = Turku
175 = Vaasa
176 = Viipuri

Nimimerkit lehdissä

Adam II (I&L) = Väinö Vuorio
Agronomi (PV, TÄ) = Yrjö Leino
Ahasverus (Liekki) = Armas Äikiä
Aki Kirves (Proletaari) = Kullervo Manner
Are Kohta (Liekki) = Arne Lehikoinen
A. O. (TT talvi 1924) = Väinö Vuorio
A. Tammi (PV, TT, TÄ) = Yrjö Leino
A. T-i (TT, PV, TÄ) = Yrjö Leino
Azlag Jarga (Liekki, Revontulet) = Emil Pyttynen
B.A. (ST) = Bruno Airola
Corinne (I&L) = Väinö Vuorio
Eero Erakko (Liekki) = E. Eronen
E.H.H. (ST) = Erkki Härmä
E-o (TT 1927) = Ville Honkanen
Ernest Asp, Ernst Asp (Liekki, I&L) = Väinö Vuorio
Esko Turpeinen (PV) = Arvi Sänkiaho
E. T-II (TT, PV) = Emil Tabell
Eveliina Metku (PV 1925–26) = Mauritz Rosenberg(?)
Hely Haihtuva (Liekki) = Edla Peltola
Henriks D:son (Liekki) = Kyösti Kivi
Iikka Kare (Liekki) = Otto Oinonen
Ilta Nuotio (Liekki) = Laina Heinonen
I.N. (Liekki) = Laina Heinonen
Inkvisiittori (TT) = Antti Timonen
Isto (TÄ) = Juho Kempainen
J.S. (Proletaari) = Jalmari Salminen

LIITTEET

Juhani (PV 1929–30) = Jussi Forsman
 Jyvä (TT 1926) = Kalle Lepola?
 Kaarlo Lento (PV, RT) = Kaarlo Kosunen
 Kauko Kajastus (Liekki) = Tatu Väättäinen
 Kaarlo Unhola (Liekki, RT) = K. O. Iivonen
 K. Brown-Wolf (Liekki, I&L) = Kyösti Kivi
 Kerttu Kesälampi (Liekki) = Armas Äikiä
 K-i, K-ti (TT, PV) = SKP:n johdon kollektiivinimimerkki
 K.K. (Liekki) = Kyösti Kivi
 K-L. (Proletaari) = Kalle Lepola
 Kontio (Liekki, TT, PV) = Kaarlo Valli
 K.V. (Liekki) = Kaarlo Valli
 Kyär (Liekki, Rynnäkköön) = Kyösti Kivi
 Kössi Kullervo, K. K-vo (Liekki, TT, Rynnäkköön) = Kössi Ilola
 Lauri Kanto (Liekki) = Kaarlo Valli
 L-g K. (Liekki) = Ludvig Kosunen
 Maailmanrannan ylioppilas (Liekki) = Armas Äikiä
 Martti Rio (Liekki) = Martti Rautio
 Mies tornista (TT) = useita henkilöitä
 M.R.Y. (Liekki) = Armas Äikiä
 M.S. (TT 1927) = Hannes Mäkinen
 Nikke (Liekki) = Arne Lehikoinen
 N. K-s (TT) = Niilo Kavenius
 Pekka Päävahti (Liekki) = Ludvig Kosunen
 Pentti Pouttu (PV, TT, RT) = Mauritz Rosenberg
 Pienviljelijä (TT 1924) = Santeri Mäkelä
 Pikkusisko (Liekki) = Saima Hellman
 Pouttu (PV, TT) = Mauritz Rosenberg
 Sarvipää (TL) = Lassi Hulkkonen?
 S. Räikiä (TT) = Armas Äikiä
 Sulo Saarijärvi (Liekki) = Armas Äikiä
 Talonpoika (PV, TT, TÄ 1923–26) = Santeri Mäkelä
 Tikka (Liekki) = Elli Lehto
 Tohtori Piiters (Liekki) = Väinö Vuorio
 Toiska (SaT, TT, PV) = Toivo Antikainen
 Toivo Pirstale (Liekki) = Toivo Kivihalmes
 T.P. (Liekki) = Toivo Kivihalmes
 Vasemmistolainen (TT 1924–25) = Väinö Vuorio (mahdollisesti myös joku muu)
 Wolff (Liekki) = Kyösti Kivi
 Worker (Liekki) = Kössi Kivi
 Väinö Kainuu (RT) = Venni Kuusio?
 Väinö Viitala (Liekki) = Arne Lehikoinen
 Y.S. (PV, TT) = Yrjö Sirola
 Ä. Jyrkkä = Kyösti Kivi

HENKILÖLUETTELO

- Aalto Eedla (1875–), helsinkiläinen ammatti-yhdistysnainen, 149
- Aalto J. F. (1886–1946), SDP:n kansanedustaja, 55, 234
- Aalto Väinö, oululainen toimittaja, 778
- Adler Max (1873–1937), itävaltalainen marxisti, 180
- Aho Juhani (1861–1921), kirjailija, 692
- Ahokanta Hugo (1894–1981), lehtimies, 125, 450k, 573, 739–741
- Ahonen Karl, sosiaalidemokraattinen ammattiyhdistysmies, 760
- Airola Bruno (1890–), turkulainen ”hoipertelija”, 749
- Alanne Severi (1879–1960), amerikansuomalainen työväenmies, 46, 65–68, 180–182
- Allila Aleksanteri (1890–), STPV:n kansanedustaja, 77, 157, 365, 367, 426, 468, 602
- Ampuja Mikko (1882–1947), SDP:n kansanedustaja, 658, 663
- Andersen Nexø Martin (1869–1954), tanskalainen kirjailija, 678, 680k, 681
- Anderson Sherwood (1876–1941), amerikkalainen kirjailija, 684
- Andersson Einar (1894–1949), ruotsalainen kommunisti, 749
- Andrejev Leonid (1871–1919), venäläinen kirjailija, 686
- Antikainen Toini, helsinkiläinen työläisnainen, 744k
- Antikainen Toivo (1898–1941), SKP:n johtohenkilö, 74, 102, 105, 106k, 114, 138, 140, 146, 150–152, 155, 182, 233, 245–247, 254, 285, 295, 301, 394, 493, 507, 510, 574, 622
- Aronen Nestori (1876–1950), ammattiyhdistysmies, 55, 116, 258, 743, 758
- Arppe Konrad (1900–1938), SKP:n piiriorganisaattori, 93–95, 102
- Arvelo A. P. (1886–1966), vankeinhoitohallinnon yliojohtaja, 440, 451
- Asikainen Adam (1891–1965), STPV:n kansanedustaja, 158–159, 322, 331, 630, 632
- Asplund Allan (1906–), NFT:n toimittaja, 125
- Aura Matti (1885–1975), sisäministeri, 423
- Avertshenko Arkadi (1881–1925), venäläinen kirjailija, 686, 690
- Balzac Honore de (1799–1850), ranskalainen kirjailija, 690
- Bang Gustav (1871–1915), tanskalainen sosiaalidemokraatti ja historioitsija, 579
- Bang Ville, etsivän keskuspoliisin toimihenkilö, 767
- Barbusse Henri (1873–1935), ranskalainen kirjailija, 678, 683
- Barclay Florence (1862–1920), englantilainen kirjailija, 704
- Bauer Otto (1881–1938), itävaltalainen sosiaalidemokraattijohtaja, 180, 663
- Bednyi Demjan (1883–1945), neuvostoliittolainen runoilija, 689
- Bering-Liisberg Henrik Carl (1854–1929), tanskalainen kirjailija, 579
- Bismarck Otto (1815–1898), saksalainen poliitikko, 611
- Bobrikov Nikolai (1839–1904), kenraalikuvernööri, 214
- Boccaccio (1313–1375), italialainen kirjailija, 690
- Bogdanov Aleksander (1873–1928), venäläinen sosialisti, 453, 576–577
- Bogucki Vaclav (1884–1937), puolalainen kommunisti, 246
- Brander Paul (1889–1927), oululainen toimittaja, 125
- Branting Georg (1887–1965), ruotsalainen asianajaja, 417–418
- Branting Hjalmar (1860–1925), Ruotsin sosiaalidemokraattien johtaja, 192
- Brotherus K. R. (1880–1949), valtiotieteilijä, 579
- Buharin Nikolai (1888–1938), Kominternin johtohenkilö, 146, 179, 208, 210, 280, 316, 575, 576, 735, 736
- Burns Robert (1759–1796), skotlantilainen runoilija, 691
- Caine Hall (1853–1931), englantilainen kirjailija, 704, 705
- Canth Minna (1844–1897), kirjailija, 692
- Castren Arthur (1866–1946), Helsingin kaupunginjohtaja, 622
- Castren Urho (1886–1965), oikeuskansleri, 764
- Cervantes Miguel de (1547–1616), espanjalainen kirjailija, 690
- Chaplin Charlie (1889–1977), näyttelijä, 717, 718
- Courts-Mahler Hedwig (1867–1950), saksalainen ajanvietekirjailija, 704, 705
- Cromwell Oliver (1599–1658), englantilainen sotilas ja poliitikko, 705
- Curwood James (1878–1927), amerikkalainen kirjailija, 705
- Dahl Elli (1905–), helsinkiläinen työläisnuori, 726
- Damaschke Adolf (1865–1935), saksalainen yhteiskuntapoliitikko, 579

- Dan Theodor (1871–1949), venäläinen menshevikki, 662
- Dante Alighieri (1256–1321), italialainen runoilija, 690
- Daudet Alphonse (1840–1897), ranskalainen kirjailija, 690
- Degeyter Pierre (1849–1932), *Internationaalien* säveltäjä, 592
- Deledda Grazia (1871–1936), italialainen kirjailija, 691
- Dimitrov Georgi (1882–1949), bulgarialainen kommunisti, 246
- Dombal Thomas (1890–1938), puolalainen kommunisti, 303
- Dos Passos John (1896–1970), amerikkalainen kirjailija, 684
- Dostojevski Feodor (1821–1881), venäläinen kirjailija, 690
- Doyle Arthur Conan (1859–1930), englantilainen salapoliisikirjailija, 705, 707, 708
- Dreiser Theodore (1871–1945), amerikkalainen kirjailija, 684
- Dreyfus Alfred (1859–1935), ranskalainen upseeri, 683
- Duse S. A. (1873–1933), ruotsalainen salapoliisikirjailija, 708
- Ehrnrooth Leo (1877–1951), Helsingin kunnallispuhemies, 275
- Eisenstein Sergei (1898–1948), neuvostoliittolainen elokuvaohjaaja, 717
- Enckell Oscar (1878–1960), yleisesikuntapäällikkö, 503, 504
- Engels Friedrich (1820–1895), 575, 576, 579, 580, 642
- Enne Yrjö (1898–1961), STPV:n kansanedustaja ja toimittaja, 125, 207, 415, 420, 426–427, 455, 483, 644
- Enqvist Jaakko (1877–1933), poliittinen vanki, 440, 579
- Enroth Arvi (1893–), vaihdettu vanki, 460
- Erenburg Ilja (1891–1967), neuvostoliittolainen kirjailija, 686
- Eriksson Jalmari (1900–1937), divisioonanorganisaattori, 486
- Ervasti E., haukiputaalainen työväenmies, 553
- Evä Kustaa Mikko (1878–1927), Vapaus-lehden toimittaja, 38, 305, 471, 561
- Fadejev Aleksander (1901–1956), neuvostoliittolainen kirjailija, 687
- Fagerholm Elin (1886–1971), SSTP:n kansanedustaja, 52
- Fagerholm K. A. (1901–1984), sosiaalidemokraattinen toimittaja, 297
- Fairbanks Douglas (1883–1939), amerikkalainen elokuvanäyttelijä, 717
- Falkberget Johan (1879–1967), norjalainen kirjailija, 681
- Fimmen Edo (1881–1942), ammattiyhdistysmies, 231, 232
- Flaubert Gustave (1821–1880), ranskalainen kirjailija, 690
- Fletcher J. S. (1863–1935), englantilainen salapoliisikirjailija, 708
- Forsman August (1891–), vaasalainen kirjapainomies, 580
- Forsman Jaakko (1867–1946), tietokirjailija, 579, 580
- Forsman Jussi (1897–), toimittaja, 125, 741
- France Anatole (1844–1924), ranskalainen kirjailija, 678, 682
- Fridericia Julius Albert (1849–1912), tanskalainen historioitsija, 579
- Furmanov Dmitri (1891–1926), neuvostoliittolainen kirjailija, 687
- Gandhi Mohandas (Mahatma) (1869–1948), intialainen poliitikko, 133
- Gebhard Hannes (1864–1933), maatalouspoliitikko, 324, 326, 338
- Gennari Egidio (1876–1942), italialainen kommunisti, 280
- George Henry (1839–1897), amerikkalainen yhteiskuntatieteilijä, 580
- Gish Lilian (1893–1993), amerikkalainen näyttelijä, 717
- Gladkov Fjodor (1883–1958), neuvostoliittolainen kirjailija, 686–688
- Glyn Elinor (1864–1943), englantilainen kirjailija, 704
- Gorki Maksim (1868–1936), venäläinen kirjailija, 678, 679, 681–682, 684, 686, 688
- Gramsci Antonio (1891–1937), italialainen kommunisti, 16
- Grey Zane (1875–1939) amerikkalainen seikkailukirjailija, 705
- Griffith D. W. (1875–1948), amerikkalainen elokuvaohjaaja, 717
- Grotenfelt Arvi (1863–1941), suomalainen filosofi, 579
- Grönroos Alarik (1881–), kirjapainonjohtaja, 745
- Gummerus Herman (1877–1947), aktivisti, historioitsija, 566
- Gustafsson Lauri (1899–1944), SKP:n piiriorganisaattori, 93
- Gylling Edvard (1881–1938), SKP:n kk:n jäsen, 147, 295, 305, 327, 434, 474, 647, 650, 665
- Haanpää Pentti (1905–1955), kirjailija, 485, 499, 693, 698
- Haataja Kyösti (1881–1956), kokoomuslainen kansanedustaja, 767
- Hakkila Väinö (1882–1958), sosiaalidemokraattinen poliitikko, 201, 428, 441, 453
- Halén Verner (1894–), STPV:n kansanedustaja, 157, 366k, 742

- Hallberg Onni (1897–), SKNL:n toimihenkilö, 86–87
- Halme Alpo (1888–1942), taloudenhoitaja, 121
- Hamsun Knut (1859–1952), norjalainen kirjailija, 678, 681
- Hannula Väinö (1893–1953), SSTP:n kansanedustaja, 52, 743
- Hannunen Hilda (1882–), SSTP:n kansanedustaja, 361
- Harinen Vilho (1898–), 180, 739
- Harjula Onni (1905–), poliittinen vanki, 579
- Harjunpää Urho (1903–), poliittinen vanki, 580
- Haukkariutta Olga, toimittajan leski, 410
- Heikka Isak (1891–1938), ammattiyhdistysmies, 111, 300, 759, 760
- Heikkilä Kauko (1897–1985), SKP:n piiriorganisaattori, 95
- Heikkilä Kustaa Emil (1903–1933), SKP:n sotilasorganisaattori, 486
- Heine Heinrich (1797–1856), saksalainen kirjailija, 691
- Heinonen Kalle (1878–1944), sosiaalidemokraattinen ministeri, 200
- Heinrichs Erik (1890–1965), yleisesikuntapäällikkö, 503
- Heller Frank (1886–1947), ruotsalainen seikkailukirjailija, 708
- Hellman Arttur, sosiaalidemokraattinen ammattiyhdistysmies, 225
- Helo Johan (1889–1966), SDP:n kansanedustaja, 276
- Henry O. (1862–1910), amerikkalainen seikkailukirjailija, 705
- Herkner Heinrich (1863–1932), saksalainen taloustieteilijä, 579, 580
- Herzfeld Joseph (1853–1939), saksalainen puolustusasianajaja, 417, 419–420
- Hietanen Esa (1896–1962), kuopiolainen toimittaja, 125
- Hilferding Rudolf (1877–1941), itävaltalais-saksalainen sosiaalidemokraattinen teoreetikko ja poliitikko, 209–210, 577
- Hirvelä Aleks (1888–), SKP:n SB:n toimihenkilö, 153, 421, 476
- Hitler Adolf (1889–1945), saksalainen kansallissosialisti, 133
- Hokkanen Betty, NL-lähetystön työntekijä, 138
- Honkanen Ville (1898–1943), SKP:n sotilasjärjestön ja SB:n toimihenkilö, 148, 152, 194, 211, 395, 479, 486, 488, 497, 502, 505, 507, 508, 574–575, 590, 738
- Hugo Victor (1802–1885), ranskalainen kirjailija, 678, 682–683
- Huhtala Aleksanteri (1894–), viipurilainen toimittaja, 407
- Hulkkonen Lassi (1887–1941), toimittaja, 124, 126, 234, 249
- Humbert-Droz Julian (1891–1971), Kominternin toimihenkilö, 280
- Huotari Anton (1881–1931);
 sosiaalidemokraattinen lehtimies, 216
- Hupli Väinö (1886–1934),
 sosiaalidemokraattinen ministeri, 453
- Hurmevaara Herman (1886–1938), SKP:n toimihenkilö Tukholmassa, 194
- Huttunen Edvard (1889–1943),
 ammattiyhdistysmies, 67, 157–158, 224, 227, 229, 233, 235, 244, 249, 250, 253, 297, 364
- Huttunen Oiva (1887–1945), oikeusministeri, 764
- Huurre Ferdinand (1889–), katokomitealainen, 342
- Hyvärinen Heikki, muhoslainen työväenmies, 607
- Hyvönen Antti (1900–1988), SKP:n piiriorganisaattori, 31, 93–94, 145, 182
- Hämäläinen Aukusti (1899–1974), poliittinen vanki, 580
- Hämäläinen Ida (1875–1961), STPV:n kansanedustaja, 157
- Härmä Erkki (1890–1957),
 ammattiyhdistysmies, 67, 116, 234, 245, 248, 250, 252, 299, 301, 738, 739, 741, 757
- Härmä Laura (1891–1952), STY:n kk:n jäsen, 741
- Höföding Harald (1843–1931), tanskalainen filosofi, 580
- Höglund Zeth (1884–1956), ruotsalainen työväenmies, 175, 576, 577
- Ignatius Gustaf (1873–1949), sisäministeri, 410
- Ikola Jaakko Oskari (1887–1951),
 kokoomuslainen kansanedustaja, 766
- Ilola Kössi (1900–), toimittaja, 125–126, 693, 701, 754
- Ingman Lauri (1868–1934), kokoomuslainen poliitikko, 68, 71, 223, 415, 425, 523, 526, 698, 762, 763k
- Isaksson J. A. (1886–1929), STPV:n kansanedustaja, 123, 157–158, 308, 377, 415, 425, 469, 471
- Isaksson Johan V. (1850–1929), helsinkiläinen työväenveteraani, 464
- Istrati Panait (1884–1935), romanialais-ranskalainen kirjailija, 681
- Itkonen O.V. (1889–1967), kirjailija, 561
- Itkonen Rieti (1889–1951),
 sosiaalidemokraattinen kunnallispoliitikko, 186, 633
- Jacobsson Santeri (1878–1955), 74, 181
- Jaglom Jakov, neuvostoliittolainen ammattiyhdistysmies, 279, 283
- Jalava Oskari (1876–1950), helsinkiläinen peltiseppä, 114, 741
- Janhunen Matti (1902–1963), SKP:n piiriorganisaattori, 94
- Jarga Azlag, ks. Pyttynen Emil
- Johansson Gustaf (1844–1930), arkkipiispa, 524
- Jokela Edvard (1889–1929), STPV:n kansanedustaja, ammattiyhdistysmies, 113, 145, 151, 153–154, 157, 178, 223–224, 226,

- 228, 232, 234, 240, 243, 245, 247–248, 250, 252, 258–259, 265, 277, 289–290, 299, 364, 371, 409–410, 412, 426–427, 432–433, 436–437, 468, 475, 602, 612, 613, 738, 739
- Jokiruohto Vennu (1897–1971), näytelmäkirjailija, 698
- Juutilainen Antti (1882–1951), maalaisliiton kansanedustaja, 766
- Jäntti Kustaa (1872–), STY:n kk:n varajäsen, 741
- Järnefelt Arvid (1861–1932), kirjailija, 692
- Järvinen Anton (1886–1931); SKP:n Suomen byroon jäsen, 45, 113, 150, 152–153,
- Järvinen Mikko (1895–1953), vaasalainen taloudenhoitaja, 778
- Jääskelä Yrjö (1894–1964), SKP:n piiriorganisaattori, 94, 344
- Kaatra Jenny (1897–), STY:n kk:n varajäsen, 741
- Kaatra Kössi (1882–1928), lehtimies ja kirjailija, 678, 679, 682, 688, 694
- Kainulainen Iivari (1874–1945), kuplettilaulaja, 729
- Kajava Kalle, ks. Kosunen Kaarlo
- Kallio Kyösti (1873–1940), maalaisliittolainen poliitikko, 44, 425, 764, 766, 770
- Kallio Väinö (1897–1938), STPV:n kansanedustaja, 366k, 427
- Kanerva Yrjö (1910–), oululainen sähkötyömies, 408
- Kankari Kalle (1889–1948), SSTP:n kansanedustaja, 41, 450k
- Kanto Vihtori, sosiaalidemokraattinen ammattiyhdistysmies, 244
- Karhi Otto (1876–1966), oululainen osuuskauppamies, 663
- Karila Kaarlo (1884–), ammattiyhdistysmies, 224
- Karu Erkki (1887–1935), elokuvaohjaaja, 718
- Karvinen Hilma (1882–1938), helsinkiläinen ammattiyhdistysnainen, 149
- Karvonen Toivo (1906–1988), helsinkiläinen nuorkommunisti, 173, 660, 664
- Kasanen Hannes (1901–), helsinkiläinen työläisnuori, 476k, 532
- Kautsky Karl (1854–1938), II internationaalin johtohahmo, 13–14, 576, 579, 580
- Kavenius Niilo (1900–1991), järjestönuorten sihteeri, 113, 529, 550, 557
- Kaverin Valentin, neuvostoliittolainen kirjailija, 686–687
- Kempainen Juho (1884–1963), TÄ:n toimittaja, 124, 129
- Keskitalo J., katokomitealainen, 342
- Kianto Ilmari (1874–1970), kirjailija, 565, 691
- Kilbom Karl (1885–1961), ruotsalainen kommunisti, 749
- Kilpeläinen Anni (1910–), oululainen työläisnuori, 727
- Kipling Rudyard (1865–1936), englantilainen kirjailija, 690
- Kisch Egon Erwin (1885–1948), itävaltalais-saksalainen sanomalehtimies, 417, 684
- Kivi Aleksis (1834–1872), kirjailija, 671, 692
- Kivi Jaakko (1892–1983), SKP:n Suomen byroon jäsen, 45, 66–68, 72, 93, 150–152, 223, 233–235, 240, 250, 252, 331, 421, 443, 455, 573–574, 631, 737
- Kivi Kyösti (1888–1935), kirjoittaja, 698, 703, 706, 707
- Kivilahti Jalmari (1880–1952), helsinkiläinen työväenmies, 110–111
- Kivimäki Toivo (1886–1968), edistyspuoluelainen poliitikko, 763, 764, 770
- Kohonen Jalo (1884–1935(1937)), toimittaja, 691
- Kollontai Aleksandra (1872–1952), venäläinen vallankumouksellinen, 538–539
- Komulainen Juho (1875–1927), STPV:n kansanedustaja
- Korhonen Eva (1895–1937), SKP:n piiriorganisaattori, 93, 422
- Korkeala Hilma (1891–), SKP:n piiriorganisaattori, 94
- Koskinen Kössi, työväenliikkeen alkuvaiheen johtohahmo, 216
- Kosonen Ludvig (1900–1933), toimittaja, 698, 701, 702, 703k, 711, 726
- Kostiainen V. J. (1889–1968), sosiaalidemokraattinen urheilumies, 176
- Kosunen Kaarlo (1899–), toimittaja, KNI:n tpkn jäsen, 124k, 125, 148, 153, 283, 574, 701
- Kuivala Jonne (1902–1956) oululainen toimittaja, 125, 406, 407
- Kujala Väinö (1893–1923), poliittinen vanki, 462
- Kukkonen Antti (1889–1978), maalaisliiton kansanedustaja, 766
- Kukkonen Kalle (1900–), kuopiolainen toimittaja, 408–409,
- Kulmala Kalle (1891–1936), STPV:n kansanedustaja, 156–157, 322, 366k, 372, 376, 468, 470, 481, 667, 780
- Kulo Kusti (1887–1973), 110, 118, 290k, 298, 579, 738–741, 747, 748
- Kuprin Aleksander (1870–1938), venäläinen kirjailija, 686
- Kuusela Jalmari (1896–), 110, 116, 149, 152, 157, 161, 203–204, 573, 611, 626, 645, 743, 744k
- Kuusi Eino (1880–1936) sosiaalipoliitikko, 579
- Kuusinen Otto Ville (1881–1964); Kominternin ja SKP:n johtohenkilö, 27–32, 40, 55, 70–71, 74, 107, 134, 136–138, 140, 145–146, 148, 151, 171, 177, 179, 182–183, 192–193, 213, 217, 246, 254, 280, 283, 286, 295, 305–307, 316, 320, 330, 334, 336, 353, 361, 431–437, 465, 479, 535, 576–577, 647, 648, 664, 776
- Kuusio Venni (1904–1938), toimittaja, 699
- Kyhälä Kalle (1887–1938), STPV:n kansanedustaja, 345, 366k, 780
- Laakso Arvi (1903–1997), toimittaja, 125–126, 591
- Lahtinen Kalle, ammattiyhdistysmies, 264

- Lahtinen Reino (1901–1945), SKP:n sotilasorganisaattori, 486
- Lahtinen Yrjö, helsinkiläinen ammattiyhdistysmies, 743
- Laine Gunnar (1901–1937), divisioonanorganisaattori, 486, 508
- Laine Hilma (1888–), helsinkiläinen sillittäjä, 149
- Lamminen Lauri (1904–1943), SKP:n piiriorganisaattori, 93
- Lampén Aleksander (1879–1935), puolustusministeri, 504
- Lampinen Kaarlo (1894–1950), toimittaja, 125, 739, 745
- Landtman Gunnar (1878–1940), sosiologi, 579
- Lansbury George (1859–1940), englantilainen työväenpoliitikko, 417
- Lappi Matti (1888–), poliittinen vanki, 111, 579
- Lassy Ivar (1889–1938), toimittaja, 140, 466, 538
- Latva Toivo (1902–), toimittaja, STPV:n kansanedustaja, 125, 415, 420, 426–427, 452, 455
- Laukki Leo (1880–1938); SKP:n johtohenkilö, 31, 70, 145–146, 171, 182–183, 235, 304–307, 479, 573, 647
- Laurikainen Uuno (1906–1976), helsinkiläinen työläisnuori, 486, 664
- Laurila Matti (1895–1983), suojeluskuntapiiri-johtaja, 55
- Lehén Tuure (1893–1976), 31, 179, 394, 479, 506, 509
- Lehti Jukka, SKP:n piiriorganisaattori, 93
- Lehtimäki Konrad (1883–1937), kirjailija, 694
- Lehtinen Inkeri (1908–1997), helsinkiläinen työläisnuori, 148, 447, 542, 574
- Lehtinen J. K. (1883–1937), SKP:n johtohenkilö, 45, 147–148, 150–151, 217, 281, 287, 309, 445, 645, 650
- Lehtinen Yrjö (1891–1945), STPV:n kansanedustaja, 277, 290, 517, 612, 678
- Lehto Arvo (1898–1941), STPV:n kansanedustaja, 366k, 777, 780
- Lehto Eino (1901–1938), SKNL:n toimihenkilö, 106, 136–137, 394, 574
- Lehtonen Martta (1900–1976), STPV:n kansanedustaja, 91, 157, 159
- Lehtosaari Jukka (1889–1939), poliittinen vanki, 111, 114, 460, 461k, 566, 574
- Leino Yrjö (1897–1961), maatalousasiantuntija, 334, 336–339, 341, 542
- Leinonen Erkki, poliittinen vanki, 579
- Lenin V. I. (1870–1924), bolshevikki-johtaja, 14, 75, 112, 164, 252, 533, 539, 575–576, 583–591, 598, 642, 649, 716, 740, 748, 751
- Lepola Kalle (1888–1937), SKP:n kk:n jäsen, 111, 113–114, 123, 148, 186, 217, 299, 311–313, 315, 329, 344–345, 383, 447, 460, 461k, 555–556,
- Letonmäki Lauri (1886–1935), toimittaja, 313, 324
- Liebcknecht Karl (1871–1919), saksalainen sosialisti, 175, 480, 583–586, 589–591
- Liedes Ahti (1912–2006), ylioppilas, 542, 558
- Liedes Jaakko (1886–1958), STPV:n kansanedustaja, 319, 322, 342, 366k, 551
- Liimatainen Bernhard (1889–1946), SKP:n piiriorganisaattori, 67, 93–94, 138
- Lindeqvist K. O. (1858–1927), historiankirjoittaja, 579
- Lindfors Akseli (1899–), SKP:n sotilasorganisaattori, 486, 508
- Lindgren A.V., ammattiyhdistysmies, 293
- Linturi Arvo (1887–1975), oikeusministeri, 765
- Lissagaray Prosper Olivier (1838–1901), 593
- Ljadov M., historiankirjoittaja, 576
- Ljungdahl Arnold (1901–), ruotsalainen runoilija, 691
- Lloyd Harold (1893–1971), amerikkalainen elokuvanäyttelijä, 717
- London Jack (1876–1916), amerikkalainen kirjailija, 678–681, 684, 704
- Louhikko E. K. (1888–), ammattiyhdistysmies, 234–235, 248–250
- Lozovski S. A. (1878–1952)), Profinternin johtomies, 231–232, 245–246, 275–276, 289, 735, 758
- Lumivuokko J(ohan) H(enrik) (1884–1938), SKP:n johtohenkilö, 33, 40, 45–46, 146–148, 150–151, 194, 221, 237–238, 242, 244, 246, 249, 254, 259, 268–269, 276, 285, 289, 299, 308
- Lundgren Väinö (1898–), VVHY:n toimihenkilö, 152, 407, 444, 582
- Lundkvist Artur (1906–1991), ruotsalainen kirjailija, 681
- Luostarinen Antti (1887–), ammattiyhdistysmies, 224, 250, 254
- Luoto Kaarlo (1875–1947), kuopiolainen toimittaja, 123, 127, 200, 434
- Luotonen Huvi (1900–1946), viipurilainen työväenliikkeen toimihenkilö, 94, 153
- Luxemburg Rosa (1871–1919), 14, 175, 583–585, 589–591
- Långström Toivo Hjalmar (1889–1983), SKP:n SB:n jäsen, 52, 111, 125, 152, 290, 298, 364, 415, 581, 739, 743
- Lähde Ernst (1890–1947), sosiaalidemokraattinen ammattiyhdistysmies, 273, 297
- Läheniemi Matti (1861–1942), Karjalan talonpoikaisliikkeen johtohahmo, 332–336, 338–339
- Löfving Kalle, etsivän keskuspoliisin virkailija, 767
- MacDonald Ramsay (1866–1937), englantilainen poliitikko, 190, 192
- Majakovski Vladimir (1893–1930), neuvostorunoilija, 685, 689
- Majanen Abel, SKP:n piiriorganisaattori, 94, 257, 455
- Malinen Torsten Henrik (1877–1951), oikeusministeri, 425

- Malm Hanna (1887–1938), SKP:n johtohenkilö, 43, 46, 70, 88–91, 103–104, 135, 146–148, 152, 217, 251, 295, 443, 445, 527, 569, 571, 581, 664, 720, 748
- Malmberg Lauri (1888–1948), suojeluskuntajohtaja, 504
- Malmivaara Arvi (1885–1970), kirkkoherra, 762
- Manner Kullervo (1880–1939), SKP:n puheenjohtaja, 27, 29–33, 36–37, 39, 42, 46, 49, 55–56, 70–71, 74, 98, 111–112, 121, 137, 144–146, 151–152, 171–172, 175, 177–178, 182–183, 193, 203, 205–206, 212, 216–218, 224, 227–228, 233, 235, 245–249, 253, 254, 262, 263, 268, 270, 282, 285, 294, 299, 301, 305, 307, 309, 312–315, 319–320, 325, 332–333, 335–337, 353, 383–384, 394, 419, 435–437, 445, 457, 509, 526–527, 561, 564, 573, 591, 625, 626, 656, 664, 707, 737, 738, 745–748, 768
- Mannerheim Carl Gustaf Emil (1867–1951), valkoinen kenraali, 55, 503, 546, 550, 558, 565, 674
- Mannio Niilo A. (1884–1968), sosiaaliministeriön kansliapäällikkö, 262, 275, 277
- Mantere Oskari (1874–1942), edistyspuolueen johtohenkilö, 764
- Manuilski Dmitri (1883–1959), KI:n johtohenkilö, 758
- Martelius Aarne (1903–1943), divisioonanorganisaattori, 486
- Martelius Juho (1899–), divisioonanorganisaattori, 486, 508
- Marut Ret, ks. Traven B
- Marx Karl (1818–1883), 533, 575, 576, 579, 588, 642
- Mattson Bertel (1890–), kansakoulunopettaja, 549
- Maugham Somerset (1874–1965), englantilainen kirjailija, 690
- Maupassant Guy de (1850–1893), ranskalainen kirjailija, 690
- Melnitshanski Grigori (1886–1937), neuvostoliittolainen ammattiyhdistysmies, 253, 282–283, 658
- Meriläinen Kalle (1895–1938), STPV:n kansanedustaja, 366k, 780
- Meronen Juho (1870–), Karjalan talonpoikaisliikkeen johtohenkilö, 337, 339
- Metsäranta E. A. (1881–1935), ammattiyhdistysmies, 48–49, 234
- Michelson Harry (1899–1938), SKP:n piiriorganisaattori, 93
- Miettinen Unto (1915–1993), helsinkiläinen työläisnuori, 777
- Mikkola Otto (1885–1947), tamperelainen puuseppä, 579
- Mikojan Anastas (1895–1978), kauppa-asioiden kansankomissaari, 339
- Mitskevitch-Kapsukas Vintsas (1880–1935), KI:n maasihteeristön johtaja, 268, 738
- Moliere (1622–1673), ranskalainen kirjailija, 690
- Molin Knut (1876–1954), RKP:n kansanedustaja, THO:n jäsen, 425
- Montesquieu (1689–1755), ranskalainen valistusfilosofi, 579
- Murto Yrjö (1899–1963), ammattiyhdistysmies, 743
- Mussolini Benito (1883–1945), italialainen poliitikko, 683, 728
- Mykkänen Hannes (1901–), toimittaja, 125
- Myllymäki Kalle (1883–1933), SDP:n kansanedustaja, 368, 673, 728, 729
- Myllymäki Lauri (1897–1967), STPV:n kansanedustaja, 366k, 470, 609, 742
- Münzenberg Willi (1899–1940), saksalainen kommunisti, 664
- Mäkelin Yrjö (1875–1923), lehtimies, 42–43, 121, 123, 216, 223, 406, 461–463, 465, 537, 583, 644, 692
- Mäkelä Santeri (1870–1937?), talonpoikaisagitaattori, 40, 45, 126, 153, 216, 308–309, 314, 317–318, 323–324, 327–330, 333–334, 338, 518, 596
- Mäkelä Toini (1895–1973), 102
- Mäki Jaakko (1878–1938), 38
- Mäkinen Hannes (1901–1938), suomalaisen kommunismin toimihenkilö, 111, 148, 194, 196, 254, 285, 295–296, 314–315, 339, 341, 347, 451, 571, 573–576, 590, 620, 744k
- Mäkinen Heikki Jalmari (1888–1950), SSTP:n kansanedustaja, 516
- Mäkinen Jalmari (1895–1947), SKP:n piiriorganisaattori, 67, 93–94, 332
- Mörsky Edvard, Karjalan talonpoikaisliikkeen johtohenkilö, 334
- Nalkki Lauri (1902–1938), divisioonanorganisaattori, 486, 508
- Negri Pola (1897–1987), puolalais-saksalais-amerikkalainen elokuvanäyttelijä, 717
- Nerman Ture (1886–1969), ruotsalainen kommunistirunoilija, 691
- Niemelä Jalmari, ammattiyhdistysmies, 41
- Nieminen Eino (1903–1933), vaasalainen faktori, 718, 778
- Niemistö August (1894–1970), 35, 116, 160, 290, 406
- Nikkilä Niilo (1907–1957), oululainen toimittaja, 125
- Nissinen Erkki (1897–1938), SKP:n piiriorganisaattori, 93
- Nobile Umberto (1885–1978), italialainen tutkimusmatkailija, 728
- Nokireki Vilho (1899–1944), SNL:n toimihenkilö, 419
- Noske Gustav (1868–1946), saksalainen sosiaalidemokraatti, 175
- Nurminen Uno (1895–1972), STPV:n kansanedustaja, ammattiyhdistysmies, 116, 154, 156–157, 224, 247–248, 250, 252, 281, 290, 299, 377, 409, 468, 472, 475, 482–483, 602, 632, 645, 738, 740, 741, 743

- Oinonen Otto (1889–1937), toimittaja, 701
 Ojala Antti (1892–), SKP:n piiriorganisaattori, 40, 93–94, 123, 627
 Oras Urho (1897–1977), divisioonanorganisaattori, 486, 508
 Ostwald Wilhelm (1853–1932), saksalainen filosofi, 579
 Oudegeest Jan (1870–1950), AI:n sihteeri, 224–228, 233, 235, 251
- Paajanen Emil (1899–), TT:n taloudenhoitaja, 36–37, 116, 134, 233, 432–433, 435–437
 Paasivuori Matti (1866–1937), SDP:n kansanedustaja, ammattiyhdistysmies, 243, 247, 252–253, 274, 297, 299–300, 453
 Paasonen Pekka (1894–1938), KNI:n tpk:n jäsen, 85, 105, 134, 148, 442
 Paavolainen Erkki (1890–1962), kokoomuslainen kansanedustaja, 765–766
 Paavolainen Olavi (1903–1964), tulenkantaja, 689
 Pakarinen Seth (1892–), divisioonanorganisaattori, 486, 508
 Pannekoek Anton (1873–1960), hollantilainen marxilainen teoreetikko, 14, 466
 Parkkari Nestori (1904–1975), 136–137, 486
 Parviainen Rudolf (1900–), helsinkiläinen toimittaja, 125
 Patou Jean (1880–1936), ranskalainen muotisuunnittelija, 719
 Paulin Werner (1901–), nuorisoliittolainen, 419
 Pekkala Eino (1887–1956), 67, 72, 149, 153, 156–157, 184, 207, 223, 233, 247, 277, 283, 296, 299, 305, 366k, 418–419, 422, 423, 426–427, 432, 434, 471, 506, 646, 674, 738–742, 744k, 780, 781k
 Pekkanen Toivo (1902–1957), kirjailija, 693
 Pekkarinen Tatu (1892–1951), sanoittaja, 729
 Pekurinen Arndt (1905–1941), aseistakieltäytyjä, 480–481
 Pelkonen Väinö (1904–), divisioonanorganisaattori, 486, 508
 Peltola Edla (1884–1970), helsinkiläinen työläisnainen, 741
 Perho Frans (1889–), helsinkiläinen kirjapainotyöläinen, 149, 160
 Perälä Juho (1887–1938), STPV:n kansanedustaja, 366k, 780
 Peräläinen Juhana (1877–1932), sosiaalidemokraattinen toimittaja, 55
 Pickford Mary (1892–1979), amerikkalainen elokuvanäyttelijä, 717
 Pietikäinen Fiina (1870–1956), STY:n kk:n jäsen, 741
 Pihkala Martti (1882–1966), Vientirauhan johtaja, 55
 Pihlman Karl (1884–1963), ammattiyhdistysmies, 290, 743
 Pilnjak Boris (1894–1938), venäläinen kirjailija, 687
 Pitkänen Matti (1885–1958), maalaisliiton kansanedustaja, 452
- Pjatnitski Osip (1882–1938), KI:n sihteeri, 27, 246, 738, 758
 Poe Edgar Allan (1809–1849), amerikkalainen kirjailija, 708
 Pohjanranta Väinö (1898–1938), STPV:n kansanedustaja, 366k
 Pollarikoski Oskari, STY:n kk:n varajäsen, 741
 Pottier Eugène (1816–1887), *Internationaal*in sanoittaja, 592
 Preobratshenski Evgeni (1886–1937), bolshevikki, 575
 Pudovkin Vsevolod (1893–1953), neuvostoliittolainen elokuvaohjaaja, 717
 Pulkkinen Hannes (1885–1938), SSTP:n kansanedustaja, 44, 157, 308, 548
 Pulli Eero A. (1902–1973), sosiaalidemokraattinen urheilumies, 176, 207
 Punanen Sasu, ks Räsänen Yrjö
 Purcell A. A. (1872–1935), brittiläinen ammattiyhdistysmies, 231
 Puro Olavi (1883–1933), sosiaalidemokraattinen ministeri, 205, 729
 Pushkin Aleksander (1799–1837), venäläinen runoilija, 690
 Puttonen Arvi (1895–), poliittinen vanki, 580
 Puurman Leon (1892–1935), KI:n toimihenkilö, 747
 Pyttynen Emil (1891–1960), kirjoittaja, 694, 695, 701, 710
- Raatikainen August (1884–), ammattiyhdistysmies, 739, 740
 Radek Karl (1885–1939), Kommunistisen internationaalin toimihenkilö, 27, 30–32, 684
 Rahja Eino (1885–1936), SKP:n johdon jäsen, 70, 145–148, 171, 183, 257, 445, 479, 561
 Ramstedt Emanuel (1881–1960), STPV:n kansanedustaja, 308, 315, 319, 322, 602
 Ranta Antti, katokomitealainen, 342
 Rantamala Irmari (Untola Algoth) (1868–1918), kirjailija, 678, 692
 Rasi Jalmari (1893–1934), SKP:n piiriorganisaattori, 68, 93–94, 102, 150, 152
 Rathenau Walther (1867–1922), saksalainen poliitikko, 579
 Rauhala K. N. (1887–1937), toimittaja, kirjailija, 579
 Rautio Heino (1889–1938), entinen opettaja, 548
 Rautio Matti, vihantilainen kunnanvaltuutettu, 373
 Reed John (1887–1920), amerikkalainen lehtimies, 684
 Reijonen Ida (1885–), helsinkiläinen ammattiyhdistysnainen, 149
 Relander Lauri Kristian (1883–1942), Suomen presidentti, 329, 457, 764, 766, 770, 779
 Remarque Erich Maria (1898–1970), saksalainen kirjailija, 684
 Remmele Heinrich (1880–1939), Kominternin toimihenkilö, 283

- Renner Karl (1870–1950), itävaltalainen sosiaalidemokraatti, 180
- Richelieu (1585–1642), ranskalainen valtiomies, 705
- Riekkö Esko (1891–1973), etsivän keskuspoliisin johtaja, 55, 206, 526, 729, 764
- Riihimäki Arvo (1891–1972), STPV:n kansanedustaja, 366k
- Rinne Matti (1879–), helsinkiläinen ammattiyhdistysmies, 149
- Rissanen Kalle (1885–1958), työläiskirjailija, 678, 679, 694, 701
- Riverton Stein (1884–1934), norjalainen salapolitiisikirjailija, 707
- Rolland Romain (1866–1942), ranskalainen kirjailija, 682, 683
- Rosenberg Mauritz (1879–1941), STPV:n kansanedustaja, lehtimies, 72, 79, 109–112, 120–121, 124, 140, 145, 153, 155–156, 189, 206, 287, 308, 322, 343, 364, 366k, 368, 370, 376, 413, 415, 416, 425, 427, 434, 447, 483, 517, 601, 603, 609, 629, 644, 645, 653, 669, 743, 769
- Rossi Villiam (1889–), kajaanilainen konttorinhoitaja, 745
- Rousseau Jean-Jacques (1712–1778), ranskalainen valistusfilosofi, 579
- Roy Manabendra Nath (1892–1948), KI:n intialainen kriitikko, 749
- Runeberg Johan Ludvig (1804–1877), runoilija, 583, 671, 692
- Ruuth Yrjö (1887–1956), valtioteoreetikko, 579
- Ryömä Hannes (1878–1939), sosiaalidemokraattinen poliitikko, 514
- Räsänen Yrjö (1888–1948), sosiaalidemokraattinen lehtimies, 169–170, 176, 206, 526, 662
- Räsänen Antti (1873–), ammattiyhdistysmies, 240, 250
- Räsänen Janne (1879–1942), STPV:n kansanedustaja, 551
- Rönnqvist Artturi (1897–1963), viipurilainen työväenmies, 567, 588
- Rötkö Jalmari (1892–1938), STPV:n kansanedustaja, 157, 366k, 780
- Saarinen Emil (1879–1956), SDP:n kansanedustaja, 168, 176
- Sahlstein Gunnar (1879–1935), sisäministeri, 410
- Salmenoja Pietari (1893–1962), työläisrunoilija, 569
- Salmi Eino, metallisorvari, 410
- Salmi Väinö (1897–1981), vapautunut vanki, 111
- Salminen Anselmi (1887–), kuopiolainen taloudenhoitaja, 740
- Salminen Jalmari (1888–), SKP:n johtohenkilö, 33, 35, 45, 56, 66–68, 80, 146–147, 150–152, 182, 208, 213, 236, 245, 254, 445
- Salminen Leo (1908–1938), helsinkiläinen työläisnuori, 777
- Salo Asser (1902–1938), puolustusasianajaja, STPV:n kansanedustaja, 366k, 418, 422, 746, 751, 777, 778
- Salo Pekka, helsinkiläinen työväenmies, 741
- Salomaa J. E. (1891–1960), filosofi, 579
- Salonen Kosti Vihtori (1892–1938), toimittaja, opettaja, 690
- Salonen Sulo (1903–), divisioonanorganisaattori, 486, 508
- Samuelsson Oskar, ruotsalainen kommunisti, 749
- Sandburg Carl (1878–1967), amerikkalainen kirjailija, 684
- Savenius Filemon (1883–), STPV:n kansanedustaja, 551
- Savolainen Salomon (1883–1964), STPV:n kansanedustaja, 315
- Schauman Georg (1870–1930), RKP:n kansanedustaja, 44, 427
- Schiller Friedrich von (1759–1805), saksalainen kirjailija, 690
- Schurtz Heinrich, saksalainen kansatieteilijä, 579
- Selin Kaarlo (1892–), poliittinen vanki, 456
- Selinheimo Aarne (1898–1939), Rauhanliiton puheenjohtaja, 510
- Seppänen Antti, savolainen työväenmies, 539
- Serafimovitsh Aleksander (1863–1949), neuvostoliittolainen kirjailija, 687
- Serge Victor (1890–1947), belgialais-ranskalaisvenäläinen vallankumouksellinen, 685, 687, 689
- Serlachius Allan (1870–1935), oikeustieteilijä, 406, 418
- Shakespeare William (1564–1616), englantilainen kirjailija, 690
- Shaw George Bernard (1856–1950), englantilainen kirjailija, 683
- Shelley Percy Bysshe (1792–1822), englantilainen runoilija, 691
- Sihvo Aarne (1889–1963), sotaväen päällikkö, 500–501, 503–504
- Sillanpää Frans Emil (1888–1964), kirjailija, 691
- Sinclair Upton (1878–1968), amerikkalainen kirjailija, 521, 678, 682, 684
- Sipola Heikki, katokomitealainen, 322
- Sippola Aarne (1902–), divisioonanorganisaattori, 486
- Sirola Yrjö (1876–1936), SKP:n johtohenkilö, 27, 38–39, 134–135, 137, 145–146, 151, 155, 171, 180, 204, 213–214, 216, 268, 273, 285, 368, 384, 435, 462, 526, 561–562, 573, 576, 590, 624, 647, 649, 680, 694, 720–721
- Snellman J. V. (1806–1881), valtiomies, 583, 671, 674
- Soikkeli Antti (1883–1937), STPV:n kansanedustaja, 158–159
- Solin Martti, SKP:n piiriorganisaattori, 93
- Sombart Werner (1863–1941), saksalainen sosiologi, 579, 580
- Stalin Josef (1878–1953) VKP:n pääsihteeri, 30, 171, 430, 576, 589, 688, 736, 740

- Stauning Thorvald (1873–1942), tanskalainen sosiaalidemokraatti, 192
- Stenius Heikki (1901–), SKP:n piiriorganisaattori, 93–94
- Strengell Pekka (1882–1965), STPV:n kansanedustaja, 319, 331, 366k, 551, 602
- Strindberg August (1849–1912), ruotsalainen kirjailija, 678, 682
- Sturm Hertha (Schumann Edith) (1886–1945?), Kl:n naissihteeristön jäsen, 90
- Ståhlberg K. J. (1865–1952), presidentti, 48, 214
- Summanen Kalle (1887–), vaihdettu vanki, 460, 461k
- Sundström Bruno A. (1890–1981), oikeusasia-miehen varamies, 451
- Sundström Cay (1902–1959), sosiaali-demokraattinen nuorisopoliitikko, 212
- Sun Jatsen (1866–1925), kiinalainen poliitikko, 133
- Suominen Juuso (1884–), ammattiyhdistysmies, 251
- Swanson Gloria (1899–1983), amerikkalainen elokuvanäyttelijä, 717
- Sventorzetski Reinhold (1881–1973), SDP:n kansanedustaja, 55, 169
- Svetshnikov M. S. (1882–1938), venäläinen sotilas, 565
- Svinhufvud P. E. (1861–1944), kokoomuslainen poliitikko, 665
- Syrtsov Sergei (1893–1937), VKP:n kk:n työntekijä, 146
- Syvänen Elo (1899–1937), vaihdettu vanki, 460, 461k
- Sänkiäho Arvi (1897–1929), oululainen toimittaja, 125–126, 546, 674
- Söderqvist Nils, ruotsalainen puolustus-asianajaja, 54, 417, 420
- Tabell Emil (1899–1937), STPV:n kansanedustaja, 157, 176, 366k, 435, 516, 780
- Tagore Rabindranath (1861–1941), intialainen filosofi, 690
- Taimi Adolf (1881–1954), SKP:n johtohenkilö, 33, 70, 146–148, 150–151, 246, 417, 455, 460
- Taine Hippolyte (1828–1893), ranskalainen kirjallisuus- ja taidehistorioitsija, 580
- Tainio Taavi (1874–1929), SDP:n kansanedustaja, 55, 168, 176, 216, 428
- Talvio Konsta (1892–1970), STPV:n kansanedustaja, 366k, 780
- Tanner J. Alfred (1884–1927), kuplettilaulaja, 729
- Tanner William (1884–), STPV:n kansanedustaja, 181–182, 287, 366k, 430, 526, 609, 780
- Tanner Väinö (1881–1966), SDP:n johtohenkilö, 41, 55, 116, 176, 189, 192–195, 197–198, 200–202, 204–205, 217, 219, 245, 254, 365, 452, 607, 779
- Tanttu Kasper (1886–1918), työläisrunoilija, 691
- Tenhunen Bruno (1898–1985), kuopiolainen toimittaja, 125, 158, 308, 426
- Terho Aleksander, STY:n kk:n varajäsen, 741
- Tervonen Iivari (1883–), vaalikomitean toimihenkilö, 444
- Timonen Akseli (1901–1944), oululainen toimittaja, 125, 405
- Timonen Antti (1888–1956), TT:n toimittaja, 57, 124, 516–517, 533, 691–692, 697, 703
- Tokoi Oskari (1873–1963), sosiaalidemokraattinen poliitikko, 561
- Toller Ernst (1893–1939), saksalainen kirjailija, 678, 684
- Tolstoi Aleksei (1883–1945), neuvostoliittolainen kirjailija, 686, 688
- Tolstoi Leo (1828–1910), venäläinen kirjailija, 684, 690
- Tomski Mihail (1880–1936), neuvostoliittolainen ammattiyhdistysmies, 230, 232, 289
- Topelius Sakari (1818–1898), historioitsija ja kirjailija, 692
- Toppinen Kalle (1892–1938), SSTP:n kansanedustaja, 570
- Tranmael Martin (1879–1967), norjalainen työväenjohtaja, 194, 238, 282, 288, 749
- Traven B. (1883–1969), kirjailija, 684
- Trotsky Lev (1879–1940), bolshevikkijohtaja, 30, 576, 591
- Tshehov Anton (1860–1904), venäläinen kirjailija, 689, 690
- Tuomi Emil (1894–), STPV:n ekr:n sihteeri, toimittaja, 111, 116, 125, 157, 527, 601, 738, 740, 741, 754
- Tuominen Arvo (1894–1981), 111, 114, 116, 150, 248, 251–253, 259–262, 281, 285, 419–421, 434, 450k, 451, 460, 573, 581, 662, 737, 744k
- Tuominen Yrjö, toimittaja, 739
- Turkia Matti (1871–1946), SDP:n kansanedustaja, 216
- Turunen August (1888–1967), STPV:n kansanedustaja, 315, 331, 366k, 780
- Twain Mark (1835–1910), amerikkalainen kirjailija, 690
- Urpilainen Ilmari (1896–1938); SKP:n paikallisorganisaattori, 94
- Urpilainen Siina (1893–1962), STPV:n kansanedustaja, 157, 366k
- af Ursin Nils Robert (1854–1936), työväenliikkeen veteraani, 214, 580
- Uurtamo Liisi (1884–), 149
- Uurtamo Väinö (1884–1933), ammattiyhdistysmies, 290, 739
- Vainio Ville (1882–1956), SSTP:n kansanedustaja, 361, 513
- Valentino Rudolf (1895–1926), italialais-amerikkalainen elokuvanäyttelijä, 717
- Wallenius Allan (1890–1942), Kl:n toimihenkilö, 410
- Valli Kaarlo (1895–1936), lehtimies ja kirjailija, 680, 690, 694

- Valpas Edvard (1873–1937), 74, 214–216, 234–235, 250–253, 292
- Varga Eugen (1879–1964), KI:n talousasiantuntija, 213, 309
- Vasten Aleksander (1887–1938); SKP:n johtohenkilö, 146–147
- Vatanen August (1856–1923), työväen puhuja, 216
- Weckman Aleksander (1895–), vaihdettu vanki, 460, 461k
- Vehkamäki J. H., 453
- Wells H. G. (1866–1946), englantilainen kirjailija, 579, 683
- Vennola J. H. (1872–1938), edistyspuoluelainen poliitikko, 665, 765
- Vesterlund Juho (1888–1940), kunnallisen keskustoimiston toimihenkilö, 161
- Westermarck Edvard (1862–1939), sosiologi, 579
- White Stewart E. (1873–1946), amerikkalainen seikkailukirjailija, 705
- Viitanen Vilho (1879–), ammattiyhdistysmies, 236
- Vikström Harald Severi (1904–), divisioonan-organisaattori, 486, 508
- Vilenius Jalmari (1898–), SKP:n piiriorganisaattori, 93
- Wilkama K. F. (1876–1947), sotaväen päällikkö, 503–504
- Vilkuna Kyösti (1879–1922), kirjailija, 692
- Vilmi Otto (1881–1938), SKP:n johtohenkilö, 38, 70, 145–147, 171, 217, 341, 479
- Virkkunen Paavo (1874–1959), kokoomuslainen poliitikko, 44, 523
- Virta Artturi (1888–), ammattiyhdistysmies, 410
- Virta Jalmari (1884–1938), STPV:n kansanedustaja, 157, 318, 366k, 423, 452, 484, 516, 602, 609, 629, 742
- Virtanen Emil (1900–1937), toimittaja, 125–126
- Visanen Allan (1903–), SKP:n piiriorganisaattori, 93
- Wodehouse P. G. (1881–1975), englantilainen kirjailija, 690
- Voionmaa Väinö (1869–1947), SDP:n kansanedustaja, 555, 576, 579, 580
- Vuokila Konsta (1877–1941), STPV:n kansanedustaja, 426
- Vuolijoki Sulo (1881–1957), SSTP:n perustaja, 593
- Vuolijoki Väinö (1872–1947), SDP:n kansanedustaja, 364
- Vuorela Toivo (1894–1975), SKP:n piiriorganisaattori, 76, 93, 155, 157, 159, 247, 573, 602
- Vuorio Svante (1890–1971), STPV:n kansanedustaja, 319, 468
- Vuorio Väinö (1895–1929), suomalaisen kommunismin johtohenkilö, 35–37, 45, 57, 74, 78, 124, 130, 132, 134–136, 145, 149–151, 153, 160, 176, 184, 189, 200, 224–225, 233, 236, 253, 312, 398, 420, 432–433, 435–437, 447, 464–465, 537, 573, 581, 677, 719, 721–722, 737
- Väisänen Heikki (1864–1940), STPV:n kansanedustaja, 366k
- Väisänen Matti (1887–1939), ammattiyhdistysmies, 110, 116, 223, 250, 266, 277, 290, 296, 298–300, 364, 434–435, 738–739, 741, 747, 757
- Välläri Niilo (1897–1967), 51, 110–118, 125, 145, 162, 176, 216, 284, 290, 295, 298, 310–311, 450, 535, 573–574, 626, 639, 671, 682, 738, 740, 741, 744, 747–749, 759, 779
- Väre Urho (1898–1971), STPV:n piirijärjestäjä, 118
- Väre Uuno (1899–1936?), SKP:n SB:n jäsen, 137–138, 152, 668, 755, 756, 760, 777
- Väätäinen Tatu (1898–1938), toimittaja, 419, 703k, 773, 777
- Yliruusi Eino (1899–), pienviljelijäpuolueen perustaja, 327
- Zetkin Clara (1857–1933), saksalainen kommunisti, 303, 305
- Zinovjev Grigori (1883–1936), Kominternin puheenjohtaja, 30, 32, 40, 70, 74, 146, 148, 170–171, 182, 246, 303, 431–432, 647
- Zola Emile (1840–1902), ranskalainen kirjailija, 678, 682, 683
- Zoshshenko Mihail (1895–1958), neuvostoliittolainen kirjailija, 688, 690
- Zörgiebel Karl Friedrich (1878–1961), Berliinin poliisipäällikkö, 209
- Äikiä Armas (1904–1965), toimittaja, 125, 419, 689, 698, 703, 709, 778